М.М. Булатова, С.Н. Бубка, В.М. Платонов

Олімпійський спорт

у системі гуманітарної освіти

Київ — 2019

Видання Національного олімпійського комітету України

УДК: 796.032.2 : 37.018 + 009
ББК: 75.4(0)90 + 6/8

Б 90 Олімпійський спорт у системі гуманітарної освіти : навчальне видання / М. М. Булатова, С. Н. Бубка, В. М. Платонов. – К. : Перша друкарня, 2019. – 912 с. : іл.

ISBN 978-966-2419-26-9

У книзі «Олімпійський спорт у системі гуманітарної освіти» викладено історію зародження, розвиток і занепад Олімпійських ігор у Стародавній Греції, спроби їх відновлення у XVII–XIX ст., що завершилися відродженням Олімпійських ігор і формуванням міжнародного олімпійського руху. Представлено відображення олімпійського спорту в літературі та мистецтві різних історичних періодів. Обґрунтовано і проаналізовано періодизацію олімпійського руху сучасності, розглянуто структуру міжнародної олімпійської системи, найважливіші положення Олімпійської хартії, основи діяльності Міжнародного олімпійського комітету, національних олімпійських комітетів, міжнародних спортивних федерацій. Охарактеризовано види спорту, що входять до програм Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор. Розглянуто критерії формування програм Ігор, порядок їх організації та проведення, олімпійську символіку й атрибутику, олімпійські церемонії та ритуали. Представлено економічну і гендерну політику МОК, місце спортсмена і антураж в олімпійському спорті та інше.

Весь зміст книги представляє Олімпійські ігри і олімпійський рух в органічному взаємозв'язку з історичними процесами і різними сторонами життя суспільства. Це відкриває широкі можливості для використання її змісту не лише для олімпійської освіти, але й для вирішення різних завдань і гуманістичного виховання.

Для викладачів і студентів закладів вищої освіти фізичного виховання і спорту, наукових працівників та інших фахівців сфери спорту й освіти, а також широкого читацького загалу.

ISBN 978-966-2419-26-9

© М. М. Булатова
С. Н. Бубка
В. М. Платонов,
2019

Дорогі друзі!

Одним із головних пріоритетів Міжнародного олімпійського руху є розвиток олімпійської освіти, розповсюдження ідеалів і цінностей олімпізму.

У сучасному суспільстві, де, на жаль, все сильніше спостерігається зниження інтересу молоді до занять спортом, саме олімпійські цінності можуть навчити її найважливішому. Адже спорт дозволяє спрямувати свою енергію на досягнення багатьох цілей у сфері розвитку і може відігравати особливу роль у забезпеченні здорового способу життя, всеохоплюючої освіти, гендерної рівності і сприяти побудові мирного відкритого суспільства. Ми повинні об'єднати зусилля і зробити спорт натхненням для молодих людей, щоб вони усвідомили його значущість у своєму житті.

Я вітаю Національний олімпійський комітет України з виходом у світ книги "Олімпійський спорт у системі гуманітарної освіти". Ця фундаментальна праця – результат колективної роботи українських фахівців, відомих експертів у галузі олімпійського спорту: президента Національного олімпійського комітету України Сергія Бубки, президента Олімпійської академії України Марії Булатової та всесвітньо знаного вченого Володимира Платонова.

Ми цінуємо, що Національний олімпійський комітет здійснює великі освітні проекти, які відображають олімпійський спорт як складову європейської культури з її цінностями та багатющою спадщиною.

Від імені Європейських олімпійських комітетів я хотів би подякувати Національному олімпійському комітету й Олімпійській академії України за ініціативу, гідну схвалення, й ґрунтовну підготовку цієї яскравої книги, яка без сумніву стане невід'ємною частиною олімпійської освіти молоді не тільки України та Європи, а й усієї олімпійської родини.

З повагою,

Президент
Європейських
олімпійських комітетів

Янез КОСЬЯНЧИЧ

Зміст

Частина І. Стародавня Греція — колиска Олімпійських ігор

Розділ 1. Історія розвитку та особливості давньогрецької цивілізації 16
Розділ 2. Стародавній Рим і Римська Греція 58
Розділ 3. Витоки атлетики в Стародавній Греції. Міфи та легенди Стародавньої Греції 72
Розділ 4. Фізичне виховання й атлетика в Стародавній Греції 87
Розділ 5. Спортивні споруди для занять атлетикою в Стародавній Греції 99
Розділ 6. Зародження давньогрецьких Олімпійських ігор 104
Розділ 7. Олімпія – місце проведення Олімпійських ігор 108

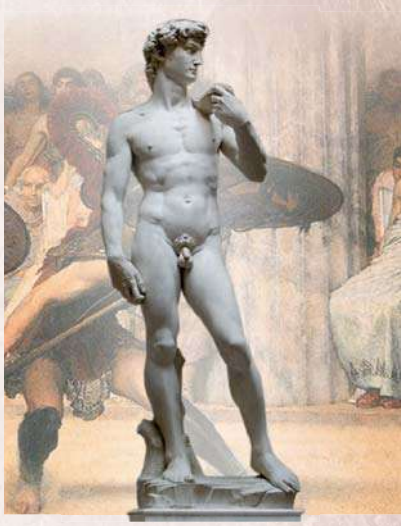
Частина ІІ. Олімпійські ігри Стародавньої Греції

Розділ 8. Античні Олімпійські ігри та інші всегрецькі атлетичні змагання 124
Розділ 9. Види атлетичних змагань у програмах давньогрецьких Олімпійських ігор 138
Розділ 10. Підготовка атлетів до Олімпійських ігор 154
Розділ 11. Організація давньогрецьких Олімпійських ігор і особливості їх проведення 158
Розділ 12. Переможці Олімпійських ігор і їх вшанування 163
Розділ 13. Видатні атлети, які прославилися на Олімпійських іграх 166
Розділ 14. Відображення Олімпійських ігор у творах античного мистецтва 169
Розділ 15. Негативні явища в давньогрецькій атлетиці 177
Розділ 16. Олімпійські ігри в Стародавній Греції в період її перебування під владою Стародавнього Риму 181

Частина III. Відродження Олімпійських Ігор

Розділ 17. Епохи Ренесансу і Просвітництва, неокласицизм і відродження спадщини давньогрецької цивілізації 195
Розділ 18. Спроби відродження Олімпійських ігор у XVII–XIX ст. 206
Розділ 19. Відродження Олімпійських ігор 221

Частина IV. Олімпійський спорт і його відображення в літературі та мистецтві різних часів

Розділ 20. Гармонійне поєднання 232
Розділ 21. Спорт у літературі 234
Розділ 22. Спорт в архітектурі 240
Розділ 23. Спорт у живопису та графіці 244
Розділ 24. Спорт у скульптурі та декоративно-ужитковому мистецтві 258
Розділ 25. Спорт у музичному, танцювальному та кіномистецтві 268
Розділ 26. Конкурси мистецтв у програмах Ігор Олімпіад (1912–1948) 274
Розділ 27. Виставки мистецтв, культурні програми, фестивалі мистецтв на Олімпійських іграх (1952–2018) 283

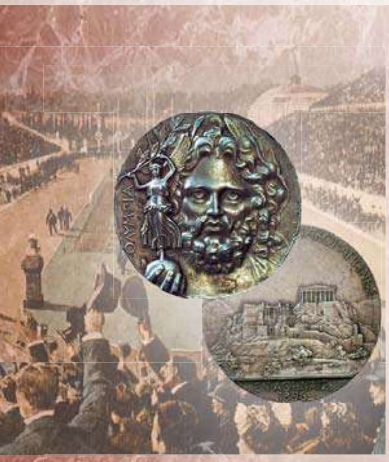

Частина V. Президенти Міжнародного Олімпійського комітету, їх життя і діяльність на чолі МОК

Розділ 28. Перший президент МОК Дімітріос Вікелас 299
Розділ 29. Другий президент МОК П'єр де Кубертен 303
Розділ 30. Третій президент МОК Анрі де Байє-Латур 314
Розділ 31. Четвертий президент МОК Юханнес Зігфрід Едстрем 320
Розділ 32. П'ятий президент МОК Ейвері Брендедж 324
Розділ 33. Шостий президент МОК Майкл Морріс Кілланін 335
Розділ 34. Сьомий президент МОК Хуан Антоніо Самаранч 340
Розділ 35. Восьмий президент МОК Жак Рогге 351
Розділ 36. Дев'ятий президент МОК Томас Бах 358

Частина VI. Періодизація Олімпійських ігор. Види спорту в програмах Ігор Олімпіад та Зимових Олімпійських Ігор

Розділ 37. Періодизація сучасних Олімпійських ігор 368
Розділ 38. Спортивні змагання, представлені в програмах Ігор Олімпіад 418
Розділ39. Спортивні змагання, представлені в програмах зимових Олімпійських ігор 530

Частина VII. Міжнародна олімпійська система

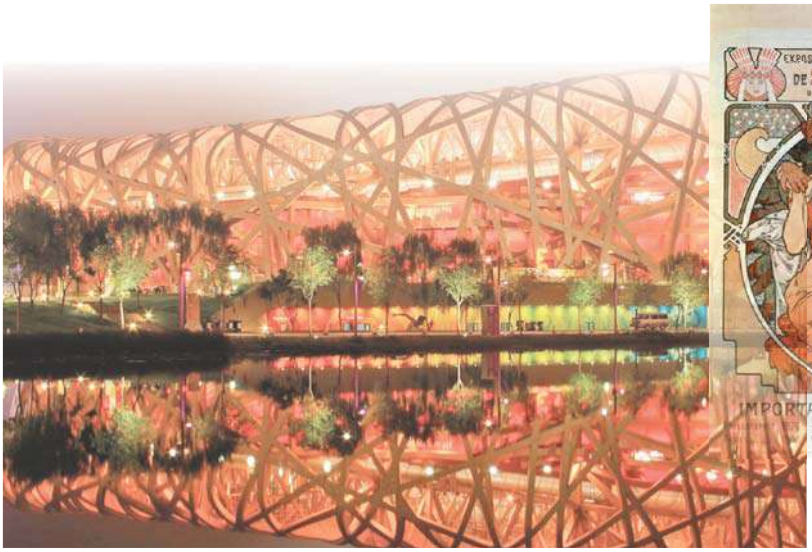
Розділ 40. Основоположні принципи олімпійського спорту і структура міжнародної олімпійської системи 578
Розділ 41. Міжнародний олімпійський комітет та основи його діяльності 588
Розділ 42. Національні олімпійські комітети 613
Розділ 43. Міжнародні спортивні федерації 624

Частина VIII. Особливості функціонування олімпійської системи

Розділ 44. Програма Олімпійських ігор 634
Розділ 45. Організація та проведення Олімпійських ігор 652
Розділ 46. Символи, ритуали, церемонії, атрибутика Олімпійських ігор і супутні заходи 663
Розділ 47. Економіка в олімпійському спорті, економічна політика МОК і його діяльність у цій сфері: історія та сучасність 706
Розділ 48. Спортсмен в олімпійському спорті 744
Розділ 49. Антураж в олімпійському спорті 762
Розділ 50. Мультикультуралізм в олімпійському спорті 779
Розділ 51. Олімпійський спорт і засоби масової інформації 792
Розділ 52. Жінки в олімпійському спорті 804
Розділ 53. Олімпійський спорт і політика 836
Розділ 54. Аматорство та професіоналізм у спорті 892

Література 906

Передмова

Олімпійські ігри та олімпійський рух є одним із найдивовижніших явищ в історії людства. Зародившись у Стародавній Греції в 776 р. до н. е., Олімпійські ігри регулярно проводилися понад тисячу років, будучи однією з найважливіших складових загальноелліської цивілізації. Завершивши свій давньогрецький цикл у 394 р. н. е., вони відродилися наприкінці XIX ст. у вигляді міжнародної події в абсолютно нових історичних умовах після півтори тисячі років майже повного забуття.

Аналізуючи більше ніж 125-річну історію сучасного олімпійського руху, неважко переконатися в тому, що ідеали та цінності, які стали підвалинами Олімпійських ігор Стародавньої Греції, одвічні і привабливі для людства. Вони не тільки дозволили відродити Олімпійські ігри, а й зробили олімпійський рух винятково популярним, охопивши усі країни на п'яти континентах. У сучасному олімпійському русі спортивна, освітня і виховна складові найтіснішим чином переплелися з історичними процесами, соціально-філософськими, політичними і економічними реаліями. Це зробило Олімпійські ігри і олімпійський рух універсальним явищем, прикладом співпраці і зближення інтересів народів різних країн в ім'я гармонійного розвитку людини, зміцнення миру, взаєморозуміння і взаємоповаги між державами і народами, ефективним засобом реалізації політики мультикультуралізму. Одночасно Ігри стали ареною демонстрації протиріч і труднощів сучасного світу, ідеологічної та політичної боротьби, пошуку мирних шляхів розв'язання конфліктів, співіснування великих і малих країн і народів. Все це дозволило Олімпійським іграм та олімпійському руху стати напрочуд стабільними і авторитетними, добитися підтримки світової спільноти, незважаючи на соціальні проблеми і політичні, економічні та екологічні загострення.

Популярність Олімпійських ігор та олімпійського руху багато в чому стала наслідком реалізації уявлень засновника сучасного олімпійського руху П'єра де Кубертена про олімпізм як один із видів суспільної свідомості, обумовлений історичним підґрунтям, морально-етичними й естетичними нормами і правилами. Ці уявлення набули відображення і в сучасному понятті "олімпізм", що є в чинній редакції Олімпійської хартії: "Олімпізм являє собою філософію життя, що звеличує та об'єднує в гармонійне ціле гідність тіла, волі та розуму. Олімпізм, що поєднує спорт із культурою та освітою, прагне створити спосіб життя, який базується на радості від зусилля, освітній цінності доброго прикладу, соціальній відповідальності та повазі до універсальних фундаментальних етичних принципів. Мета олімпізму полягає в тому, щоб поставити спорт на службу гармонійному розвитку людства, сприяючи створенню мирного суспільства, яке зацікавлене в збереженні людської гідності".

Тому цілком природно, що на всіх етапах сучасної історії олімпійського руху Міжнародний олімпійський комітет прагнув поставити на службу освіті і вихованню його величезну історичну спадщину і захоплюючу сучасність. Це прагнення знайшло яскраве відображення не тільки в чинній Олімпійській хартії, а й у стратегічному документі розвитку олімпійського руху, що отримав назву "Олімпійський порядок денний 2020", ухваленому МОК на позачерговій сесії в грудні 2014 р.

Протягом багатьох років освітня функція олімпійського руху переважно обмежувалася предметною галуззю власне олімпійського спорту – знаннями, які забезпечують уявлення про спорт, Олімпійські ігри і олімпійський рух, ідеали і цінності олімпізму, гуманістичний і соціально-культурний потенціал спорту, про його можливості позитивного впливу на культуру людини, її інтелектуальні і творчі здібності тощо.

Разом із тим надзвичайна популярність олімпійського спорту, його виняткова історична та культурна спадщина, багатопланова і вражаюча сучасність, багата не тільки на яскраві і динамічні спортивні події, а й просякнута розгалуженими зв'язками з політикою, економікою, освітою, вихованням, екологією, сучасними технологіями, створюють широкі можливості для використання олімпійського руху та Олімпійських ігор як арени для різнобічної гуманітарної освіти та гуманістичного

виховання. У системі таких освіти і виховання логічно використовувати всю широту і глибину сенсу олімпійського руху з його багатою історією та сучасністю, досягненнями, проблемами, суперечностями, складними зв'язками з різними сферами життя світового співтовариства. Наприклад, Олімпійські ігри, олімпійський рух і олімпійська освіта органічно пов'язані з мультикультуралізмом, під яким розуміють явища і процеси, під час яких забезпечується повага до культурного розмаїття, прав расових, етнічних і культурних груп, до прав і свобод кожної людини щодо самоідентифікації і саморозвитку. Природно, інтенсивне міжнародне співробітництво, обумовлене участю величезної кількості спортсменів у безлічі змагань, що проводяться в різних країнах різних регіонів світу, є сприятливим середовищем для вивчення і сприйняття політики мультикультуралізму, тісно пов'язаної з толерантністю, плюралізмом, повагою прав расових, етнічних і релігійних груп, з їх досягненнями в різних сферах суспільного життя.

На матеріалі Олімпійських ігор яскраво проявився процес деколонізації світу, руйнування найбільших колоніальних імперій, утворення і розвитку безлічі самостійних держав, їх включення в олімпійський рух. Захоплюючим є розгляд політичних процесів, які породили протистояння різних світових держав, бойкоти Олімпійських ігор, використання Олімпійських ігор для зміцнення тоталітарних режимів. Ще важливіше показати потенціал олімпійського спорту для мирного співробітництва, протидії руйнівній політиці окремих країн.

І в самому олімпійському спорті є велика кількість гострих проблем, які доцільно не маскувати, а розкривати й аналізувати. Діти схильні захоплено сприймати Олімпійські ігри як арену миру і дружби, з цікавою символікою та ритуалами, як яскраву емоційну і видовищну подію, а видатних спортсменів – як героїв, які заслуговують на захоплення і наслідування. З віком ставлення до Олімпійських ігор і їх героїв стає більш складним і суперечливим. Інтерес не тільки любителів спорту, а й широких верств світової громадськості, особливо молоді, викликає безліч проблем олімпійського спорту, що вимагають критичного аналізу, пошуку їх витоків і шляхів розв'язання. А таких проблем безліч: політизація і комерціалізація олімпійського спорту та Олімпійських ігор, різні форми порушення принципу "чесної гри", корупційні прояви, політичні маніпуляції, гендерні труднощі, гігантоманія під час проведення Олімпійських ігор, охорона навколишнього середовища, здоров'я спортсменів, їх права та життєві перспективи, діяльність засобів масової інформації, свавілля тренерів і функціонерів, проблема допінгу і діяльності Всесвітнього антидопінгового агентства тощо.

Наївно думати, що розширення знань у цих напрямах здатне негативно позначитися на іміджі і популярності олімпійського руху. Навпаки, односторонній, необ'єктивний і стереотипний підхід, орієнтований на ідеалізацію Олімпійських ігор та олімпійського спорту, може призвести не тільки до дискредитації освітньої складової олімпійського спорту, а й негативно вплинути на розвиток олімпійського руху.

На наш погляд, розширення матеріалу гуманітарної освіти на сферу олімпійського спорту виявиться продуктивним у зв'язку з унікальною популярністю олімпійського спорту серед широких верств населення різних країн, особливо дітей та молоді. Події Олімпійських ігор привертають увагу 60–70 % населення Земної кулі. Експерти США зазначають, що коли йдеться про виховання успішних дітей і молоді, здатних витримати конкурентну боротьбу, то перше, що спадає на думку, – це спорт. Звичайно, такі завдання можуть бути вирішені залученням дітей та молоді до мистецтва, технологій, винахідницької діяльності. Однак спорт, безсумнівно, виявляється більш ефективним.

Все вищевикладене визначило зміст цієї книги, в якій величезний масив інформації, що стосується Олімпійських ігор, органічно пов'язаний з історичними процесами і сучасним життям світової спільноти. Хотілося б, щоб досягнення олімпійського спорту знайшли належне відображення під час вирішення широкого кола освітніх і виховних завдань.

Частина І

Розділ 1.
Історія розвитку та особливості давньогрецької цивілізації

Розділ 2.
Стародавній Рим і Римська Греція

Розділ 3.
Витоки атлетики в Стародавній Греції. Міфи та легенди Стародавньої Греції

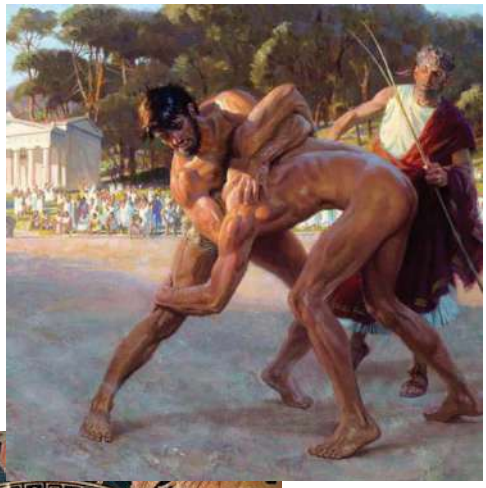
Розділ 4.
Фізичне виховання й атлетика в Стародавній Греції

Розділ 5.
Споруди для занять атлетикою у Стародавній Греції

Розділ 6.
Зародження давньогрецьких Олімпійських ігор

Розділ 7.
Олімпія – місце проведення Олімпійських ігор

Стародавня Греція – колиска Олімпійських ігор

Зародившись у Стародавній Греції у VIII ст. до н. е., Олімпійські ігри регулярно проводилися понад тисячу років, будучи однією з найважливіших складових еллінської цивілізації. Давньогрецький період Олімпійських ігор закінчився у IV ст. н.е., а відродилися вони лише наприкінці XIX ст. в абсолютно нових історичних умовах.

Аналізуючи історію сучасного олімпійського руху, ми переконуємося, що ідеали, які є підвалинами Ігор Стародавньої Греції, вічні й привабливі для людства. Саме боротьба за ці ідеали не лише дозволила відродити Олімпійські ігри, а й зробила олімпійський рух настільки популярним явищем, що він охопив усі континенти і країни, став свого роду феноменом суспільного життя світового співтовариства у XX–XXI ст.

Збереглася велика кількість історичних джерел, що дозволяють відтворити атмосферу спортивних змагань у Стародавній Греції, охарактеризувати систему фізичного виховання древніх греків, визначити роль спорту в їхньому житті, виявити місце і значення Олімпійських ігор у давньогрецькій культурі. Археологічні знахідки (статуї та статуетки з металу та каменю, спортивні снаряди та інші пристосування – гирі, гантелі, диски, посудини для масла тощо), численні літературні джерела стали тим матеріалом, на якому сформувалися знання про атлетику у Стародавній Греції і про Олімпійські ігри – захоплюючий розділ історії культури давнини.

Саме виникнення і розвиток у Стародавній Греції Олімпійських ігор та інших найбільших усегрецьких змагань – Немейських, Істмійських і Піфійських ігор – за багато століть до нашої ери є загадкою світової історії. Які підстави існували для того, щоб ці ігри не тільки зародилися, а й, постійно вдосконалюючись, набули величезної популярності і перетворилися на одну з найяскравіших сторінок давньогрецької цивілізації? Як могло статися, що в жодній з найбільших світових держав, у жодній з найрозвинутіших країн світу і через два з половиною тисячоліття не виникло явище, здатне зрівнятися з найбільшими давньогрецькими змаганнями? Та й як могло статися, що виникнення Олімпійських ігор сучасності та їх затвердження як однієї з найбільш популярних і яскравих подій історії та культури багато в чому зобов'язане спадщині давньогрецької цивілізації?

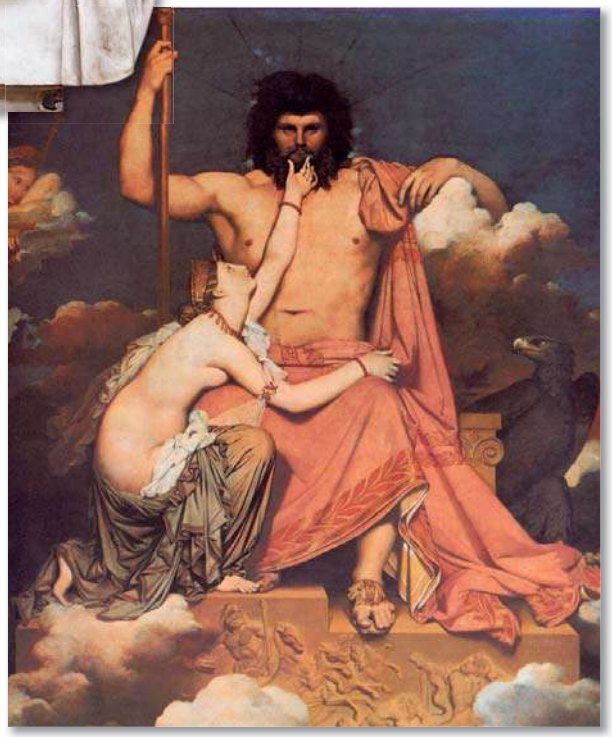
Відповісти на ці питання неможливо без ознайомлення з історією Стародавньої Греції, з особливостями життя древніх греків, з їх релігією, характером, ідеалами, культурою.

Однак в історії Олімпійських ігор Стародавньої Греції є й інша сторона, що зазвичай випадає з поля зору людей, які вивчають історію античних Олімпійських ігор – вони розглядають їх винятково як явище давньогрецької цивілізації. При цьому мало уваги звертається на той факт, що офіційна історія Ігор, яка охоплює період у 1170 років (з 776 р. до н. е. до 394 р. н.е.), належить у майже рівних за тривалістю частинах до двох різних і багато в чому антагоністичних цивілізацій – Стародавньої Греції (776–146 рр. до н. е.) і Стародавнього Риму (146 р. до н. е. – 394 р. н.е.). Слід зазначити, що як за часів Стародавньої Греції, так і за часів Римської Греції в історії Олімпійських ігор були періоди найвищого розквіту і популярності, кризи і занепаду.

Важко сказати, який з періодів розквіту відрізнявся більшою популярністю, масовістю і багатством. Аби не применшувати ролі Олімпійських ігор Римської Греції, варто підкреслити, що участь в Іграх вважали високою честю для себе багато представників еліти, в тому числі й кілька імператорів, які не лише брали участь в Іграх, а й ставали їх переможцями, святкуючи олімпійські досягнення з небувалою пишністю.

Зевс Олімпійський. Римська копія з грецького оригіналу. V ст. до н. е.

Зевс і Фетіда. Енгр Жан Огюст Домінік. 1812 р.

Зевс побажав зробити безсмертним свого сина Геракла, народженого від земної жінки. Він погрузив у глибокий сон свою жінку, богиню Геру, і приклав немовля до її грудей, щоб воно напилося божественного молока, яке дарує безсмертя. Коли Геракл став пити молоко, то краплі пролилися на небо і перетворилися на зірки, з яких виник Чумацький шлях

Походження Чумацького шляху. Тінторетто. 1570 р.

З упевненістю можна стверджувати лише те, що Олімпійські ігри періодів розквіту Стародавньої Греції і Стародавньої Риму були різними. Вони відрізнялися не тільки програмою і складом учасників, а й філософією, що лежала в їх основі.

Вірогідним є той факт, що Стародавній Рим, поневоливши Стародавню Грецію і знищивши багато досягнень, які вирізняли її цивілізацію, не тільки зберіг, а й протягом століть активно підтримував Олімпійські ігри.

Висвітлення цього етапу історії Олімпійських ігор буде неповним, якщо залишити поза увагою деякі моменти історії Римської імперії.

Багато істориків спорту схильні висвітлювати Олімпійські ігри як цілісне явище, що охопило більш ніж тисячоліття, переважно спираючись на матеріал, який належить до короткого періоду найбільшого розквіту Стародавньої Греції (V–IV ст. до н. е.). Підсумком цього є певна ідеалізація Олімпійських ігор давнини, які насправді були значно більш складним і суперечливим явищем, органічно пов'язаним з особливостями різних історичних періодів, протягом яких вони проводилися.

Відносно однобічне висвітлення Олімпійських ігор у більшій частині історичної літератури багато в чому обумовлене підходом до їх вивчення і змістом робіт грецьких фахівців, які з цілком природних, зрозумілих і благородних у своїй основі спонукань, як і представники інших народів, були схильні до ідеалізації власної історії, до концентрації уваги на героїчних сторінках і яскравих звершеннях. Природно, стосується це й Олімпійських ігор, в історії яких період їх найбільшого розквіту, який збігся з періодом найвищого розвитку давньогрецької цивілізації, представлений більш широко і різнобічно порівняно з іншими часовими проміжками їх тисячолітньої історії.

Безсумнівно, розгляд історії Олімпійських ігор у тісному зв'язку зі складною і суперечливою історією Стародавньої Греції та Стародавнього Риму дозволить зробити більш зрозумілим цей дивовижний феномен, який наклав досить яскравий відбиток на сучасне життя.

Немовля Геракл, що душить змій.
Фонтанна статуя, I ст.

Скульптура Геракла Фарнезького. Імператорська римська копія роботи Глікона з грецького оригіналу роботи Лісіппа. Близько 320 ст. до н. е.

Карта Стародавньої Греції

Зародження Олімпійських ігор відбулося в давньогрецькому релігійному центрі – Олімпії – як подія місцевого масштабу. У той час Греція займала відносно невелику територію на півдні Балканського півострова, західну берегову смугу Малої Азії, узбережжя Фракії та острови Егейського моря.

У VII–VI ст. до н. е. в результаті інтенсивної колонізації територія Стародавньої Греції різко розширилася. Почав інтенсивно розвиватися полісний устрій (поліс – місто-держава, що об'єднує колектив громадян, кожен з яких був власником землі і зазвичай рабів і мав низку прав лише через належність до цього колективу), а боротьба демосу (по-грецьки *demos* – народ, щодо тих часів – широкі верстви вільних громадян у давньогрецьких містах-державах, які протиставлялися, з одного боку, аристократії, а з іншого – неповноправним громадянам і рабам) проти родової аристократії і боргового рабства в низці міст-держав призвела до тиранії – одноосібної влади, що спиралася на більшу частину населення і пригнічувала економічне і політичне панування родової аристократії.

Період найвищого розквіту Стародавньої Греції (V ст. до н. е. – перша половина IV ст. до н. е.) пов'язаний з піднесенням і найбільшою могутністю Афін, демократизацією політичного устрою багатьох полісів, бурхливим розвитком економіки, торгівлі, культури, науки, освіти. Саме ці часи виявилися періодом найбільшого розквіту Олімпійських ігор та інших усегрецьких змагань.

Друга половина IV ст. до н. е. і початок III ст. до н. е. – період громадянських війн, кризи полісного ладу, що завершився підкоренням Греції Македонією, завоюванням греко-македонською армією під командуванням Александра Великого величезних територій та створенням монархії, яка зайняла величезний простір, що об'єднував регіони з різними історичними і культурними коренями.

Після смерті Александра Македонського знову розгорілися війни з Македонією грецьких міст, що об'єдналися. Це призвело до їх руйнування, знищення економіки, продажу громадян у рабство. Найбільш процвітаючі раніше міста – Афіни, Коринф, Мілет, Аргос, Мегара, Сикіон – опинилися в стані крайнього зубожіння та занепаду.

Цілком природним наслідком ситуації, в якій опинилася Стародавня Греція в III–II ст. до н. е., стало її поневолення Римською імперією, що в той час бурхливо розвивалася. Припинення існування Стародавньої Греції в 146 р. до н. е. обумовило новий етап у житті грецького народу. Новий виток в її історії, який прийнято називати Римською Грецією, кардинально змінив спосіб життя греків, істотно вплинув на всі сторони їхнього суспільного життя.

У II і більшій частині I ст. до н. е. в Римі панував республіканський лад. Римське суспільство того періоду являло собою табір ворогуючих між собою класів і станів, які дуже мало цікавилися культурною спадщиною завойованих грецьких територій. Безперервні громадянські і завойовницькі війни призвели до диктатури, на зміну якій у 30 р. до н. е. прийшов монархічний лад, що започаткував імперський період в історії Стародавнього Риму.

Розквіт Римської імперії, її найбільше територіальне розширення, досягнення у всіх сферах суспільного життя припали на I ст. н.е. (починаючи з 20–30 рр.) і майже на все II ст. До цього ж часу слід віднести і римський період найвищої популярності Олімпійських ігор.

Процвітання Римської імперії, як свого часу і Стародавньої Греції, виявилося нетривалим, і вже наприкінці II ст. почалася криза, обумовлена солдатськими і селянськими заколотами, хвилюваннями і сепаратистськими рухами в провінціях, вторгненнями сусідніх племен, складними стосунками імператорів із сенатом тощо. Все це не могло не позначитися на суспільному житті, враховуючи Олімпійські ігри, щодо яких ситуація загострювалася також у зв'язку з релігійними конфліктами, посиленням впливу християнства і його прагненням викорінити язичництво.

Тому видається цілком природним виклад історії Олімпійських ігор давнини з урахуванням всієї сукупності зовнішніх і внутрішніх процесів і явищ, характерних для Стародавньої Греції та Стародавнього Риму. За такого підходу стають зрозумілими численні відмінні риси, якими характеризувалися Олімпійські ігри в різні періоди їх історії, причини розквіту в одні часи, кризи і занепаду – в інші.

Стародавня карта Римської імперії

Розділ 1

Історія розвитку та особливості давньогрецької цивілізації

Чимало з того, з чим прийнято ототожнювати цивілізацію, існувало задовго до розквіту давньогрецької цивілізації – в Єгипті, Китаї, Месопотамії, Мексиці; яскраві і прогресивні прояви в різних галузях людської діяльності із захопленням сприймалися і набували розвитку в сусідніх країнах. Однак жодна з давніх цивілізацій не може зрівнятися з давньогрецькою в досягненнях, що стосуються інтелектуальної сфери.

Давньогрецька цивілізація безсумнівно є найяскравішою в світовій історії, а Стародавня Греція справедливо вважається культурним підґрунтям західної цивілізації. Свого часу грецька культура справила величезний вплив на становлення Римської імперії, яка не тільки використала її досягнення, а й донесла їх до Європи і світу. Цей процес знайшов своє продовження в епоху Відродження, потім в епоху Просвітництва, а також у пізніші часи, аж до XX ст., шляхом виникнення і розвитку різних неокласичних рухів, багато з яких охопили не тільки Європу, а й Америку та інші континенти.

Сучасну світову культуру і науку сьогодні неможливо уявити без поетичної і драматургічної спадщини Гомера, Софокла, Есхіла, Евріпіда, Арістофана, досягнень філософської думки Геракліта, Демокріта, Сократа, Платона, Арістотеля, історичних досліджень Геродота, Плутарха, наукових відкриттів Архімеда, Піфагора, Евкліда, Ератосфена, безсмертних творінь архітекторів і скульпторів Агілада, Поліклета, Мирона, Фідія, Скопаса, Праксітеля, Лісіппа тощо.

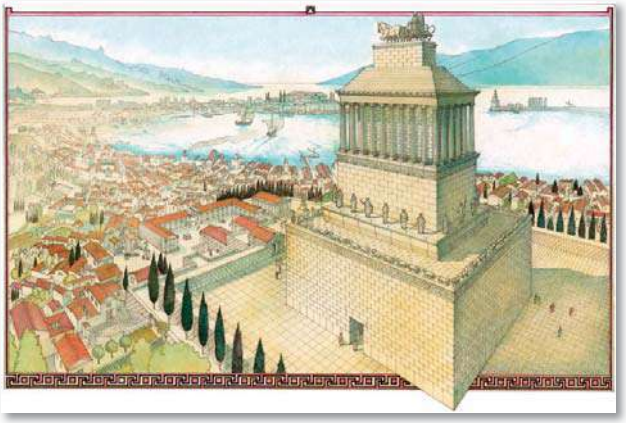
Із загальновизнаних на сьогодні семи чудес світу, що належать до Стародавнього світу, п'ять мали давньогрецьке походження. Це – статуя Зевса в Олімпії, створена в 430 р. до н.е. скульптором Фідієм; 33-метрова статуя з каменю і бронзи бога сонця Геліоса (Колос Родоський), споруджена біля входу в гавань на острові Родос у 304 р. до н.е. на честь перемоги народу Родосу над македонцями; Александрійський маяк заввишки 134 м (зведений у 280 р. до н.е., він був найвищою спорудою в світі аж до 1889 р., коли в Парижі було збудовано Ейфе-

Статуя Геліоса в Родосі (Колос Родоський) – одне з семи чудес стародавнього світу. Колос тримався на двох ногах, між якими пропливали найбільші кораблі. Родосці вірили, що бог сонця Геліос оберігає острів від нещасть. Статуя була заввишки 32 м, виготовлена з бронзи. Відомому скульпторові Харесу знадобилося 12 років для її зведення. Пам'ятник простояв 56 років і був зруйнований під час землетрусу

леву вежу); храм Артеміди в Ефесі – грандіозна споруда із 106 прикрашеними барельєфами колонами заввишки 18,4 м, що була спалена в 356 р. до н. е. Геростратом, який побажав таким чином увічнити своє ім'я; Галікарнаський мавзолей, споруджений дружиною правителя Карії Мавсола після його смерті в столиці країни Галікарнасі в IV ст. до н. е.

Галікарнаський мавзолей – одне з Семи античних чудес світу, гробниця карійского сатрапа Мавсола, споруджена в середині IV ст. до н. е. за наказом його дружини Артемісії II. Проект був розроблений грецькими архітекторами Сатіросом і Піфеєм Прієнським. Мавзолей мав висоту 45 м, чотири сторони будівлі були прикрашені скульптурними рельєфами, кожен з яких був створений одним із чотирьох грецьких скульпторів: Леохаром, Бріаксісом, Скопасом Пароським і Тімотеєм. Простояв 19 століть і був зруйнований землетрусом

Александрійський маяк – одне з чудес стародавнього світу давньогрецького походження (280 р. до н. е.) заввишки 134 м. Характеризувався архітектурною довершеністю, виконував практичну функцію – гарантував морякам безпечне повернення в Александрійську бухту. Вважався найвищою спорудою у світі до 1889 р., коли у Парижі спорудили Ейфелеву вежу

Жодна цивілізація не вплинула на світову культуру в тому ступені, як це зробила давньогрецька. Погляди Сократа, Платона, Арістотеля та інших мислителів лежать в основі сучасної філософії. У Стародавній Греції було закладено основи медицини, біології та низки інших дисциплін. Досягнення в галузі архітектури, будівництва, скульптури і сьогодні викликають захоплення. Здобутки Стародавньої Греції відіграють надзвичайно важливу роль у розвитку сучасного суспільства, гуманітарній освіті населення різних регіонів світу.

Досягнення давньогрецької цивілізації особливо вражають ще й тому, що Стародавня Греція займала невелику частину суші в басейні Середземного моря, а серед безлічі дрібних держав, розташова-

Храм Артеміди в Ефесі – одне з чудес стародавнього світу. Храм із білого мармуру мав великі розміри (завширшки 51 м, завдовжки 105 м, оздоблений 127 колонами заввишки 18 м), був споруджений у 550 р. до н. е. Кожна колона храму була дарована одним із 127 грецьких правителів. Целу храму прикрашали статуї та картини кращих митців Греції (Праксителя, Скопаса та інших)

них на її території, справжній внесок у величезний масив давньогрецьких досягнень зробили лише кілька полісів, населення кожного з яких у часи їх найбільшого розквіту становило від 50–100 тис. до 200–300 тис. осіб.

Сама природа ніби призначила Грецію для тієї важливої ролі, яку ця країна відіграла в розвитку цивілізації. За своїм географічним положенням вона водночас належить Сходу і Заходу. Її узбережжя багаті на бухти і затоки. Щойно полишиш землю, як на горизонті вже видно острови, де корабель може знайти прихисток у разі небезпеки. Греки здавна були чудовими мореплавцями, любили море і пригоди, а бурі не зупиняли їх. Ледь уникнувши катастрофи, вони знову безстрашно рушали в мандрівку. Такими принаймні греки постають представляються в "Одіссеї" – поемі про довгі поневіряння і людську стійкість.

Як зазначали у своїх працях німецький історик античності і археолог Ернст Курціус (1814–1896) і деякі інші дослідники, древні греки населяли південну частину Балканського півострова, численні острови Егейського моря і західну берегову смугу Малої Азії. Протока Геллеспонт (сучасні Дарданелли), Мармурове море і протока Боспор Фракійський (сучасний Босфор) з'єднували Егейське море з Понтом Евксинським (сучасне Чорне море). Загальна площа, яку заселяли греки в початковий період історії Стародавньої Греції (III тисячоліття до н. е.), була невелика і становила не більше ніж 65 тис. км² материкової території разом з островами.

Етнічний склад населення територій Стародавньої Греції в III тисячолітті до н. е. був досить строкатим і об'єднував такі народи, як пеласги, лелеги, карійці й інші, яких згодом витіснили й асимілювали прото-грецькі племена – ахейці й іонійці.

Понад 80 % території материкової Греції вкрито горами. У західній частині країни на узбережжі майже немає зручних гаваней, а гори здіймаються прямо з моря. У східній частині Греції гірські ланцюги, що дугами вигинаються на схід, тягнуться через острови Егейського моря і закінчуються в Малій Азії. Узбережжя в цих районах дуже порізане й утворює низку великих і малих гаваней, зручних для корабельних стоянок. Найхарактернішими особливостями цієї частини території Греції є тісне сусідство моря та гір, сильно розчленована берегова лінія, поєднання глибоких долин і плоскогір'їв, розташованих на різних висотах над рівнем моря.

Сама природа (зі згаданими гірськими хребтами) полегшувала захист країни від нападів з півночі. Так, Центральна Греція з південним гірським районом Фессалією сполучається тільки одним зручним проходом – Фермопілами (чия назва, що перекладається як "теплі ворота", походить від гарячих джерел, що б'ють з-під землі в ущелині біля підніжжя скелястих гір, порослих густим чагарником). Фермопільський прохід, представлений вузькою береговою смугою завдовжки близько семи кілометрів, був зручний для облаштування в ньому оборони, оскільки вхід до нього і з півночі, і з півдня дуже вузький.

У той же час завдяки природним умовам і своєму розташуванню Греція мала хороші можливості для морського сполучення з іншими країнами. Море, яке проникало вглиб суші численними затоками і протоками, мало для Стародавньої Греції не тільки транспортне, а й чимале господарське значення. Зокрема, там було широко розвинене рибальство. Майже на всій прибережній смузі материкової частини Греції, а також на островах Егейського моря і біля берегів Малої Азії з давніх часів добували сіль, яка була і продуктом харчування, і єдиним в ті часи способом збереження продуктів (наприклад, солона риба), і товаром, що вивозився в інші країни.

Гористий рельєф всередині країни сприяв відокремленню давньогрецьких громад, що мали самобутню культуру і різний політичний устрій, жили своєрідно, любили незалежність і захищали її від зовнішніх зазіхань.

Жителі прибережних районів країни й островів, на відміну від мешканців внутрішніх районів, широко користувалися морським сполученням. Мореплавання не тільки збагачувало їх, а й сприяло розширенню кругозору розвитку, рухливості і підприємливості. А часом в разі виникнення небезпеки багато жителів прибережних районів Стародавньої Греції полишали місця свого проживання і переселялися в інші райони Середземномор'я.

Море – з його непередбачуваністю, труднощами і небезпекою – виховувало у греків рішучість і винахідливість. А інтенсивна торгівля (насамперед по морю), як і обмін досвідом та ідеями з народами інших країн, сприяли розвитку у древніх греків витонченого смаку і потягу до всього нового, схильності до наслідування і запозичення.

Географічне положення країни відповідало жвавому характеру греків, їх потягу до прекрасного. Майже всюди – пагорби і гори, що роблять ландшафт різноманітним, яскраве сонце поєднується з помірним кліматом, тут немає виснажливої спеки, одноманітності і тьмяних фарб. Вся атмосфера сприяє радісному світосприйняттю, бадьорості і діяльності. Греки жваво відчували красу природи, прославляли її в своїх творах.

У древніх греків, наскільки можна заглибитися в їхнє минуле, ми бачимо одні й ті самі риси: любов до свободи, підприємливість, винахідливість, усвідомлення своєї особистості, схильність до нового. Відомий дослідник історії античного світу Бертран Рассел зазначає, що більшість древніх греків "були

людьми, які охоплені пристрастями, нещасливими людьми, які боролися з собою, їх вабив інтелект йти одним шляхом, а пристрасті – іншим, вони були наділені уявою, щоб розуміти небо, і свавільним домаганням, що творить пекло. У них було правило "золотої середини", але насправді вони були нестримані у всьому: в чистому мисленні, в поезії, в релігії, в гріху. Саме поєднання інтелекту і пристрасті робило їх великими, поки вони залишалися такими, і ніхто не змінив би так світ на всі майбутні часи, як вони. Їх прототипом у міфології є не Зевс Олімпієць, а Прометей, який приніс з неба вогонь і терпить за це вічні муки. Однак якщо і цю характеристику зарахувати до всіх греків у цілому, то це буде такий самий однобічний погляд, як і той, що приписує грекам "безтурботність". Насправді в Греції співіснували дві тенденції: одна емоційна, релігійна, містична, потойбічна, інша – світла, емпірична, раціоналістична, зацікавлена в отриманні знання різноманітності фактів. Останню тенденцію представляють Геродот, найбільш ранні іонійські філософи, а також до певної міри Арістотель" (Рассел, 2001).

У країні, яку природа наділила безліччю ізольованих територій, у кожній маленькій області формувалися власні життєві умови, розвивалися міста, що мали своїх богів-покровителів, свої установи, побут і звичаї, які часто суттєво відрізнялися від сусідніх територій. Звідси – безліч держав зі своєю історією, постійні змагання в різних сферах діяльності, різноманіття в освіті, в різних галузях культури і мистецтва.

* * *

У XIX ст. історію культури і мистецтва Стародавньої Греції розглядали переважно з гомерівського періоду (XII–VIII ст. до н. е.), спираючись на відомості, що містяться в "Іліаді" та "Одіссеї". Однак археологічні розкопки кінця XIX – початку XX ст. німецького археолога Генріха Шліман відкрили культуру набагато віддаленішої епохи, про існування якої навіть не підозрювали.

Доля Шліман воістину дивовижна. Після закінчення гімназії він кілька років працював у крамниці бакалійника, потім залишив її і вирушив до Гамбурга, де кілька разів змінював роботу, поки в 19-річному віці не завербувався юнгою на шхуну, що відправлялася в Південну Америку. Корабель потрапив у шторм і затонув, а Шліману і ще кільком людям вдалося врятуватися. Після тривалого лікування він з'явився в Амстердамі, де влаштувався на роботу в торговельній конторі. Тут він захоплюється вивченням іноземних мов і за кілька років напруженої праці опановує всі основні європейські мови, враховуючи російську. У 1846 р. 26-річний Генріх Шліман вирушає до Петербурга як торговий агент, а в 1847 р. відкриває в Петербурзі власну справу, міцно

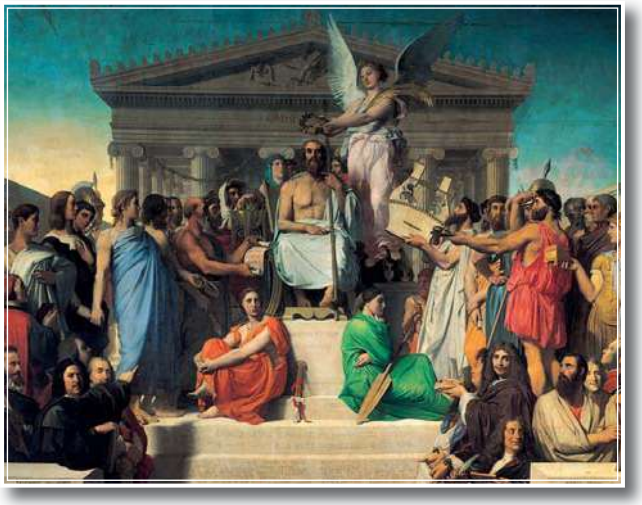

Портрет Гомера. Школа Караваджо. 1639 р.

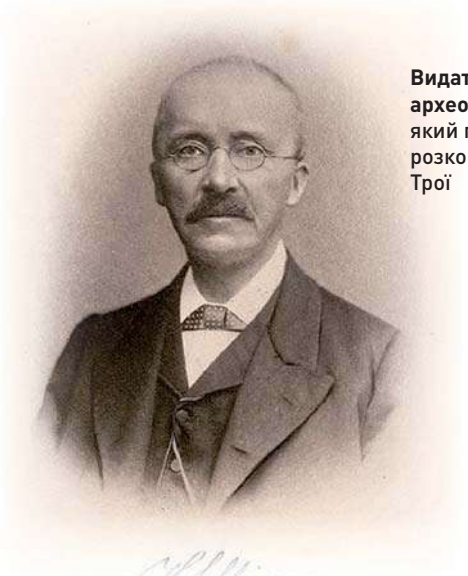
облаштовується в Росії і досягає дивовижних успіхів. Він стає купцем першої гільдії, отримує звання почесного громадянина, його навіть призначають на посаду директора Імператорського державного банку. Шліману вдалося розбагатіти на оптових закупівлях в Америці, Греції, Сербії й інших країнах. У 1860-х роках він захопився історією Стародавньої Греції, вивчив грецьку мову, прочитав твори Гомера і Павсанія і все життя присвятив розкопкам на території Греції, намагаючись знайти Трою і орієнтуючись на відомості, що містяться в "Іліаді".

У серпні 1876 р. Шліман почав розкопки в Мікенах, внаслідок яких було знайдено різноманітні будівлі, фортечні споруди тощо. Археологи віднайшли могили з останками людей і безліччю коштовностей – золотих масок, діадем, нагрудників, перснів, браслетів, різної зброї, стрічок зі сценами з побуту та мисливського життя тощо.

Ці знахідки відкрили багату культуру, яку відтоді прийнято називати "мікенською". Вона охоплювала

Апофеоз Гомера. Енгр Жан Огюст Домінік. 1827 р.

Видатний німецький археолог Генріх Шліман, який прославився розкопками Мікен, Трої

тривалий період – більшу частину II тисячоліття до н. е. і період найбільшого розквіту в XV–XII ст. до н. е. Твори мистецтва, що належать до періоду розквіту мікенської культури, виявлено також в афінському Акрополі, на півострові Пелопоннес, у Спарті, Аттиці, Беотії, а також на островах Родос і Кіпр. Тому назви "мікенська культура" та "мікенська епоха" є чисто умовними і базуються лише на тому, що внаслідок розкопок Шлімана в Мікенах було знайдено найбільшу кількість пам'яток, які становили в ті далекі часи культуру не самих Мікен, а різних прибережних країн Егейського моря.

Мінойсько-мікенська цивілізація

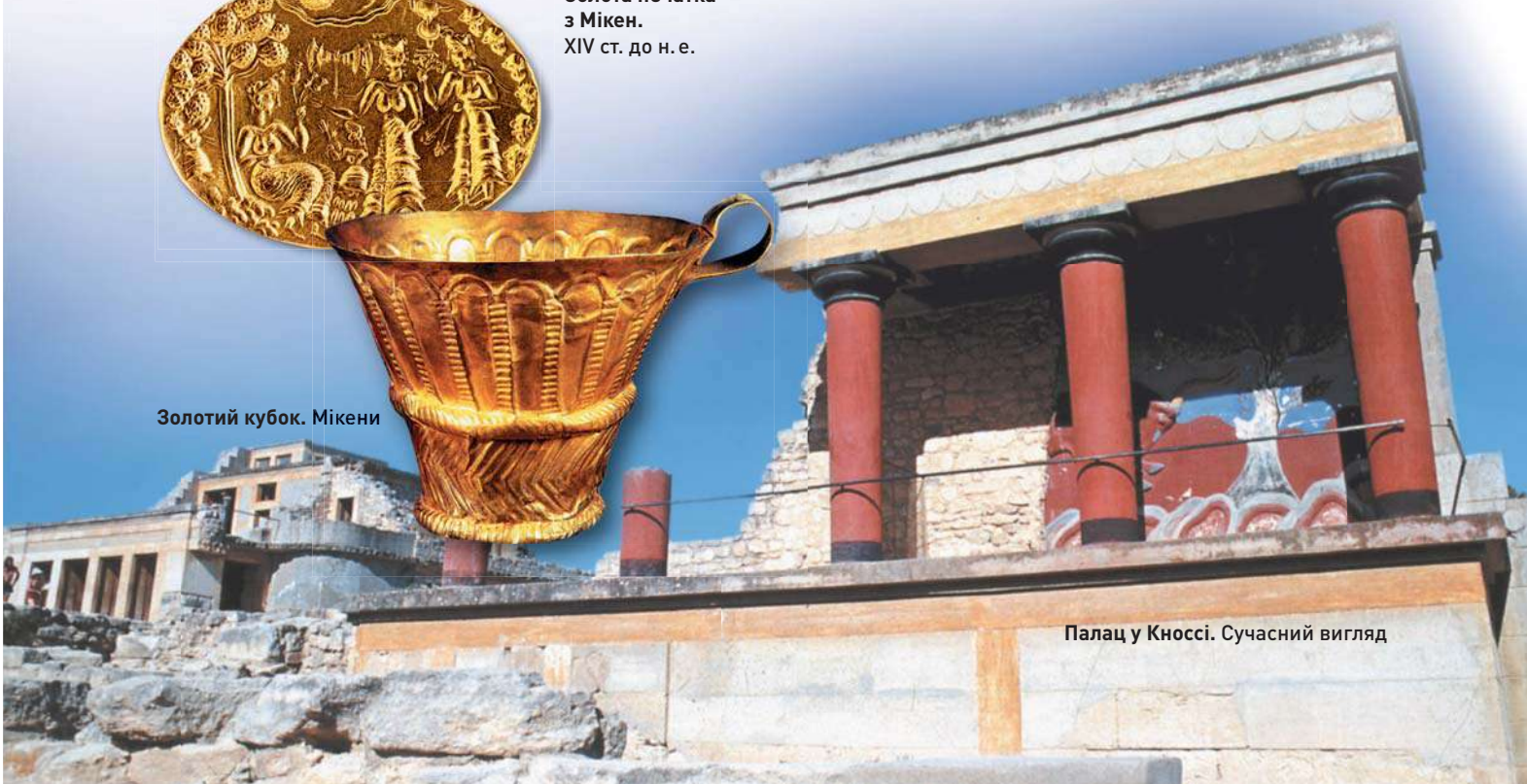
Мікенська культура була блискучим явищем бронзового періоду. У знахідках того часу (рисунки, прикраси, різьблення по каменю) можна побачити зображення людей і тварин у найскладніших рухах. Древні майстри володіли при цьому досить досконалою технікою виконання, створювали вражаючі за своєю виразністю вироби.

Однак та території Греції існувала ще більш давня культура, яка вплинула на розвиток мікенської. Англійський археолог Артур Еванс, проводячи (з 1893 р. по 1920-ті роки з перервами) розкопки на Криті, зробив низку видатних відкриттів, які переконливо свідчать, що задовго до мікенської тут існувала культура, тобто Крит був одним із найбільших культурних центрів свого часу.

Розкопки столиці – міста Кносса – спричинили до відкриття знаменитого палацу Міноса, відомого за давніми народними переказами, інших палаців і приватних будинків, прикрашених фресками з життя тварин і людини, безлічі предметів мистецтва, культури і побуту. Згідно з переказами, цар Мінос не тільки побудував місто Кносс, а й заснував міста Фест і Кедонію, забезпечив морське панування критян, розквіт критської державності, культури й освіти.

Золота печатка з Мікен. XIV ст. до н. е.

Золотий кубок. Мікени

Палац у Кноссі. Сучасний вигляд

Початок формування мінойської культури відносять до III тисячоліття до н. е., коли на багатьох островах Егейського моря, деяких частинах узбережжя майбутньої Греції і Малої Азії поступово сформувалася область своєрідної культури, центром якої був острів Крит.

Протягом багатьох століть Крит опинявся поза зоною воєн і великих соціальних потрясінь, що позначилося не тільки на способі життя його жителів, а й на мистецтві, культурі. Археологічні розкопки свідчать про те, що в пам'ятках культури стародавнього Криту відсутні картини битв і бойових походів. Улюбленою темою античних критських художників були сцени з міфології, сповнені динаміки і драматизму. Критські майстри зображали людину в єдності з природою, в моменти радості, під час святкувань, пов'язаних з культовими обрядами. Підтвердженням цьому є результати численних розкопок у Кноссі, Фесті й інших поселеннях. Наприклад, вивчення фресок Кносського палацу показало, що тільки монументальний вхід містив зображення 536 фігур учасників святкової ходи у натуральну величину (Spathari, 1992).

Загалом древні критяни видаються життєрадісним і миролюбним народом; їх міста не були оточені фортечними стінами. Звичайно, гарантією миру і безпеки було острівне положення і морська могутність Криту.

Найбільшого розквіту мінойська культура досягла у XVI ст. до н. е. До цього періоду зараховують і вплив Криту на інші грецькі території, в тому числі на Мікени й Афіни.

У середині II тисячоліття до н. е. (за даними дослідників, XVI–XV ст. до н. е.) жахливе виверження вулкану на острові Санторин в Егейському морі і руйнівний землетрус змінили історію цього регіону.

Відносна близькість до Криту визначала культуру Санторину (археологічні розкопки дозволили виявити тут велику кількість знахідок зі слідами

Палац Міноса на Криті. Лабіринт

мінойської цивілізації). У результаті природного катаклізму велика частина суші опустилася, спричинивши небувале цунамі. Сильний землетрус і викинутий на значні відстані вулканічний попіл довершили картину руйнувань. Всі острови в Егейському морі, розташовані в радіусі 200 км від Санторину, враховуючи Крит, сильно постраждали і були покриті шаром попелу завтовшки декілька сантиметрів. Мінойській культурі було завдано невиправної шкоди. Центр цивілізації поступово перемістився на територію материкової Греції.

Почався період так званої мікенської культури, протягом якого грецькі міста Мікени, Афіни, Фіви, Пілос, Тиринф, Аргос, Троя й інші досягли найвищого розквіту.

Відомий англійський історик і мистецтвознавець Генрі Бернард Коттерілл у книзі "Стародавня Греція" (Коттерилл, 2007), вперше виданій у 1913 р. (а в подальшому декілька разів перевиданій, у тому числі у 2007 р.), у розділі "Афіни в додорійський час" пише, з посиланнями на давньогрецького історика Фукідіда, що "Аттика, мабуть, ніколи не зазнавала

Мікени. Вхід до гробниці Атрея

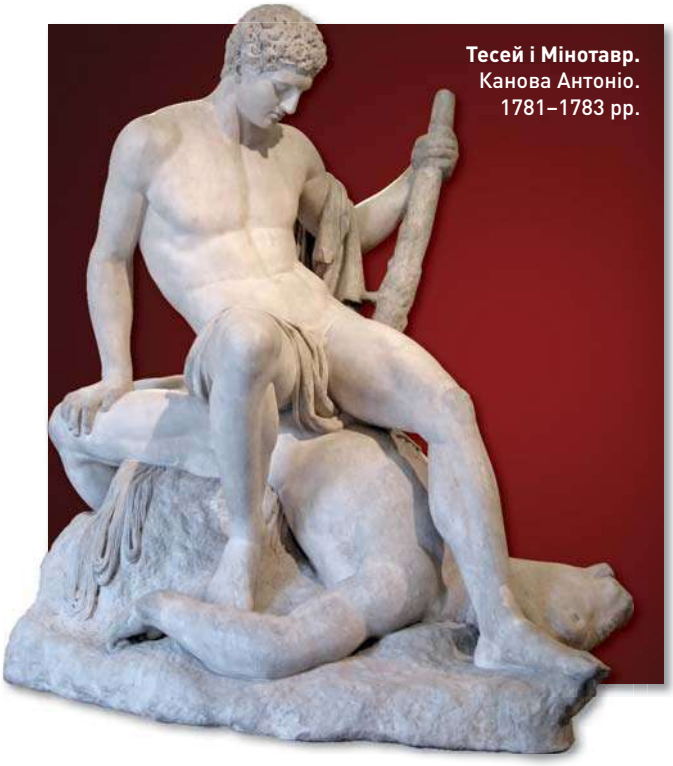
безперервних нападів і очевидно залишалася (як і Аркадія, і Пелопоннес) не завойованою ахейцями, і древній народ пеласгів був тією основою популяції, з якої пізніше виникли афіняни, хоча до них багато хто ще додався". Далі науковець посилаючись на давньогрецького історика Геродота, згадує про древніх царів-пеласгів Кекропа й Ерехфея. Він також зазначає, що "ера древніх афінських царів-пеласгів має відповідати найбільшому розквіту мікенської цивілізації".

Наступний розділ згаданої книги Г. Б. Коттерілла має назву "Фіви в додорійські часи". У ньому автор пише, що від семибрамних Фів "збереглося безліч легенд, але дуже мало руїн і майже ніяких реліктових слідів раннього існування міста – як це відбувається і з іншими місцями, де постійно живуть люди". Коттерілл згадує один із міфів (про заснування Фів фінікійцем Кадмом), в основі якого, "безсумнівно, лежить переказ про реальні події. Коли одна за одною хвилі північних загарбників – яких ми для зручності можемо назвати ахейцями – котилися на південь через Верхню Грецію. Фіви, місто з сімома воротами, потужними кріпосними валами і баштами... спочатку довели свою неприступність, але потім загарбники, твердо облаштувавшись у південному Аргосі, послали армію через Істм або Коринфську затоку і взяли місто. Цю гіпотезу підтверджують традиційні дати, пов'язані з Кадмом (1313 р. до н. е.) і з "походом Семи" проти Фів (1213 р. до н. е.), і гіпотезою, згідно з якою напад на Фіви було здійснено більш старшим поколінням ахейців і аргосців".

Весь період грецької історії XX–XII ст. до н. е. прийнято вважати періодом крито-мікенської, або мінойської-мікенської, цивілізації. Але багато істориків не згодні з таким об'єднанням, вважаючи мінойську цивілізацію відмінною від мікенської. Однак незалежно від того, чи розглядати мінойську і мікенську культури як різні етапи історії Стародавньої Греції або об'єднувати їх в один історичний етап, безсумнівним є той факт, що протягом більш ніж восьми століть II тисячоліття до н. е. в Стародавній Греції існувала цивілізація, яка значно вплинула на подальший розвиток не лише грецької, а й світової історії.

"Темні століття" (XI–IX ст. до н. е.)

Епоха ахейського панування – це "епоха великих навал або міграцій, які швидко змінили характер народонаселення і цивілізації в багатьох частинах Греції і ввели еллінські назви на іншому боці Егейського моря" з міфічним підґрунтям: "Еллін, цар Фессалії і син Девкаліона ("грецького Ноя") був міфічним предком всіх еллінів. Еол і Дор були його синами, Ахей та Іон були його онуками від інших його синів. Від цих героїв, які дали своє ім'я, виникли еолійці, дорійці, ахейці та іонійці. Еолійці жили в Фессалії, дорійці – в Дориді, невеликому районі Північної Греції. Іонійці заселили землю, пізніше

Тесей і Мінотавр. Канова Антоніо. 1781–1783 рр.

Подвиги Тесея – герой вбиває Мінотавра (у центрі). Червонофігурна кераміка. 440–430 рр. до н. е.

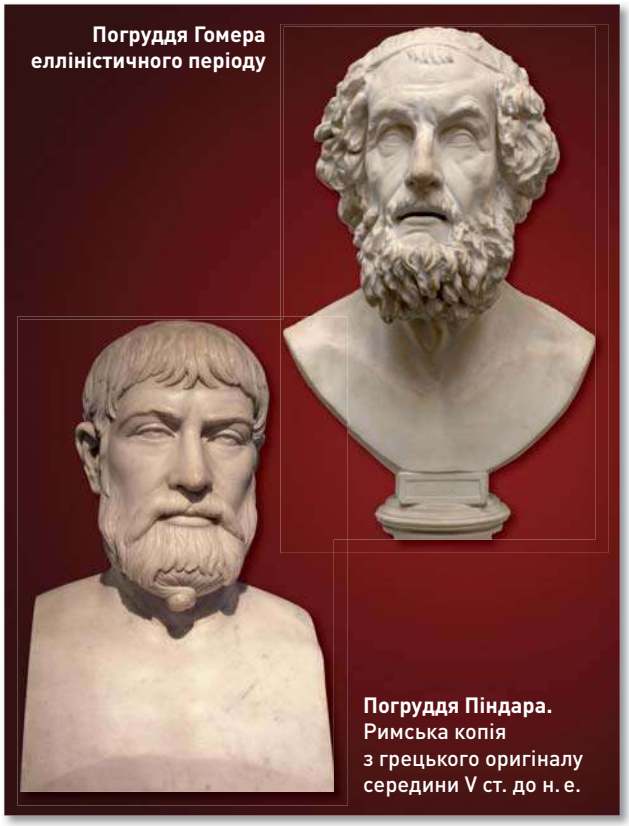
названу Ахеєю, і ахейці завоювали весь Пелопоннес, крім району іонійців і гірських фортець аркадців" (Коттерилл, 2007).

На початку XII ст. до н.е. племена дорійців вдираються з Північної і Середньої Греції в південно-західні райони Пелопоннесу (півострова на півдні Греції, з'єднаного з її середньою частиною перешийком).

Це вторгнення призвело до загибелі мікенської цивілізації та державності. Дорійці мали те саме індо-іранське походження, що й ахейці, та, ймовірно, поклонялися тим самим або схожим богам. Однак у цих народів було чимало відмінностей. Так, дорійці замість того, щоб асимілювати цивілізацію переможеного ними народу, майже стерли її з лиця землі. Дорійське переселення, або еолійська міграція (так називають цю навалу дослідники, які вивчають історію Стародавньої Греції), призвело до того, що внаслідок вторгнення племен варварів-дорійців, які жили в умовах родоплемінного ладу, егейсько-ахейська цивілізація була знищена майже по всій Греції, окрім Аттики, що зберегла свою незалежність і сприяла утвердженню цивілізації в грецьких колоніях у Малій Азії (Рассел, 2001).

У результаті навали дорійців було зруйновано давньогрецькі міста та держави, винищено значну частину їх населення, спрощено соціальну структуру, забуто писемність. На території Греції, враховуючи острів Крит, знову встановилися первісно-родові відносини. Стародавня Греція вступила в новий, багато в чому трагічний етап своєї історії, іменований "темні століття", або "темна епоха". Він тривав понад три століття (близько 1100–776 рр. до н.е., тобто до першого року першої Олімпіади).

Як зазначає Е. Курціус (1883), якщо було добре відомо, звідки прийшли дорійці, то щодо іншого давньогрецького племені – іонійців – таких відомостей у переказах не збереглося. Це дозволяє припускати, що початок поширення іонійців належить не до XII ст. до н.е., коли відбувалося "дорійське переселення", а до більш давніх часів.

Погруддя Піндара. Римська копія з грецького оригіналу середини V ст. до н.е.

Є й інші варіації легенд (автором однієї з них є давньогрецький поет Піндар), які оповідають про те, що еолійська міграція (дорійська навала) відбувалася за двадцять років до "повернення гераклідів", тобто в 1124 до н.е. (геракліди – сини легендарного Геракла).

Існують також припущення, пов'язані з легендарною історією іонійського племені Аттики, які стверджують, що "іонічне переселення" із заходу на схід сталося приблизно через 140 років після Троянської війни, а отже, має право на життя вер-

Корабель Одіссея і сирени. Вотерхауз Джон Вільям. 1891 р.

сія про те, що Іонію – область на західному узбережжі малої Азії з деякими прилеглими до нього островами – греки заселили після приходу дорійців у Грецію. Іонійці, що населяли прибережні райони Аттики, переселення здійснювали здебільшого по морю. Вони зайняли, зокрема, частину острова Евбея, а також Хіос, Самос, Наксос й інші острови в Егейському морі. В XI–IX ст. до н. е. іонійські племена колонізували середню частину західного узбережжя Малої Азії. Область Іонія являла собою вузьку берегову смугу від Фокеї, що розташовувалася біля гирла річки Хермус (сучасна турецька назва – Гедіоз), до Мілета, який перебував біля гирла річки Меандр (сучасна турецька назва – Великий Мендерес), а в подальшому – і деякі частини узбереж Мармурового і Чорного морів (Курциус, 1883; Коттерилл, 2007).

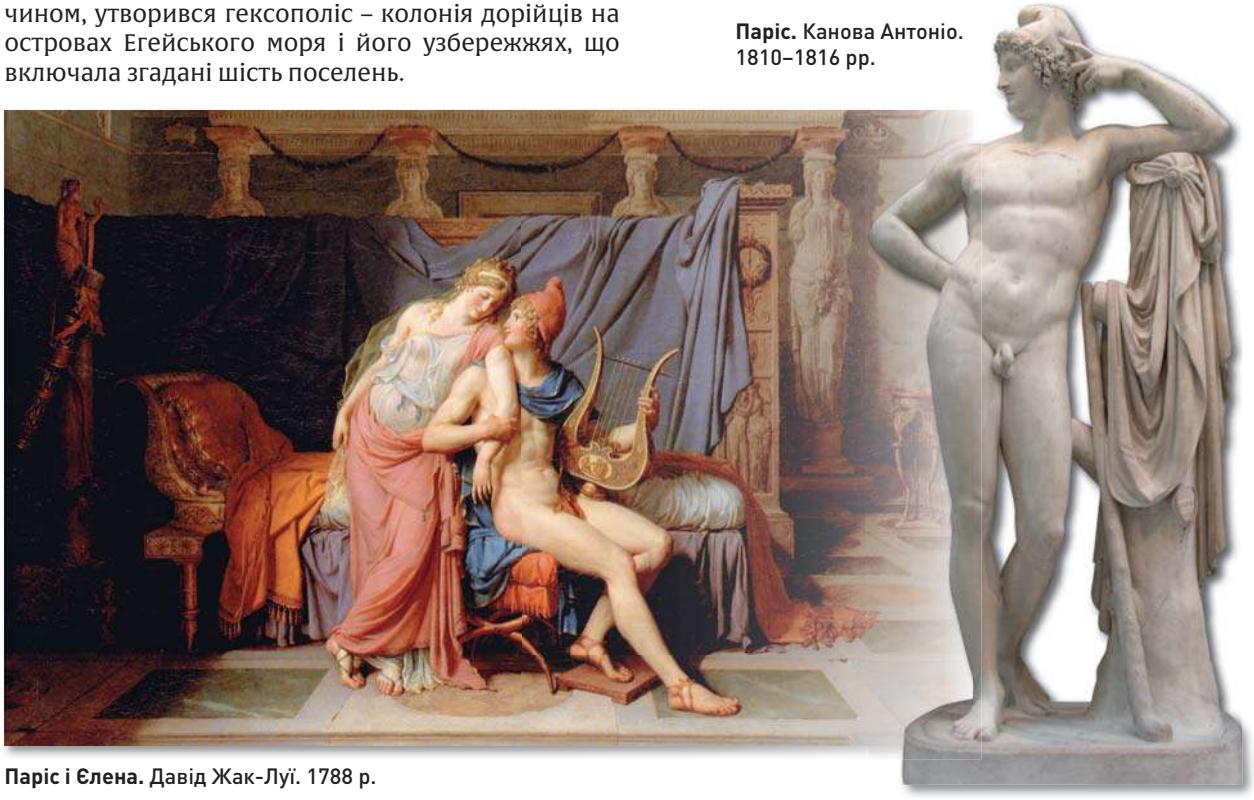
Дорійці ж, завоювавши значні частини материкової Греції, створили морський порт Нафпактос і побудували там кораблі, на яких не тільки пропливли вздовж берегів Пелопоннесу, завоювавши всю його південно-західну частину, а й вирушили в далекі морські походи, в результаті яких захопили острови Фера і Мілос, досягли Криту, де завойовниками було знищено залишки мінойської цивілізації і встановлено дорійські закони і звичаї. Потім дорійці окупували острів Родос, де було анексовано міста Лінд, Ліаліс і Камір, та острів Кос, а на материку засновано міста Кнід і Галікарнас. Таким чином, утворився гексополіс – колонія дорійців на островах Егейського моря і його узбережжях, що включала згадані шість поселень.

Незважаючи на всі негативні наслідки дорійської навали, досягнення мікенської культури в "темні століття" не були безповоротно втрачені. Вони збереглися – багато в чому завдяки аедам (бродячим співакам), які зазвичай були авторами пісень і їх виконавцями.

Ця усна поезія, передана з покоління в покоління, з часом оформилася в дві безсмертні поеми – "Іліаду" й "Одіссею", автором яких вважається видатний давньогрецький поет Гомер. У цих поемах зображено події, що відбувалися в мікенський період. Герої поем показані під час воєн, полювань, свят, обрядів, змагань. Наприклад, в "Іліаді" – найбільш ранній літературній розповіді про атлетичні змагання, місце атлетики в стародавній культурі – майже в 700 віршах описано змагання, проведені на честь загиблого героя Патрокла.

Гомера прийнято вважати першим видатним представником давньогрецької цивілізації. Достовірних відомостей про його життя немає. Недоведеним є і те, що саме Гомер був автором двох згаданих поем. Існує думка, згідно з якою під цим ім'ям приховується група древніх поетів, а поеми створювалося протягом двохсот років – від 750 до 550 р. до н. е. Втім, є й інші точки зору з цього питання.

Багато що в працях Гомера та інших античних письменників прийнято вважати суцільною вигадкою. Однак глибокі історичні дослідження, засно-

Паріс. Канова Антоніо. 1810–1816 рр.

Паріс і Єлена. Давід Жак-Луї. 1788 р.

вані на зіставленні інформації, отриманої з різних джерел, свідчать про те, що багато легенд базуються на реальних подіях, а в роботах античних авторів поряд із фантастичними містяться відомості, що не викликають сумніву. Тому сучасна наука прагне, за образною порадою Плутарха, вірогідні відомості "очистити розумом від казкового вимислу". Саме такий підхід реалізують історики, які присвятили свої праці вивченню спадщини давньогрецької цивілізації.

В основу "Іліади" безсумнівно покладено реальні історичні події, наприклад, військові походи мікенських царів у Малу Азію – проти Трої (інша її назва – Іліон), руйнування якої на початку XII ст. до н. е. було однією з найбільших подій тієї епохи.

Слід зазначити, що хоча зміст поем "Іліада" й "Одіссея" має чимало точок дотику з мікенською епохою, однак ці твори були істотно доповнені тими рисами, які стосувалися вже наступного періоду, в тому числі у тій частині, яку пов'язують зі східним впливом, породженим тісною співпрацею греків з Єгиптом.

У IX–VI ст. до н. е. відбувається поступовий розпад родоплемінних відносин. Греки прямують на острови Егейського моря і в Малу Азію, потім на Сицилію, освоюють узбережжя Середземного і Чорного морів. Тут засновуються поселення, а потім розвиваються приморські міста, активізується морська торгівля. Інтенсивно освоюється і материкова частина Греції, яка в більшості своїй гориста і безплідна, проте є велика кількість родючих долин, що мають вихід до моря. Інтенсивне освоєння цих долин обумовлює розвиток землеробства і морської торгівлі, заснування міст. Греки з цих міст йшли освоювати нові території, що ставали колоніями, чимало з яких процвітали. Таким чином утворювалися поселення, що поступово перетворювалися на міста. Родоплемінні відносини трансформуються в ранньокласові. Відбувається формування "передполісних" громадських структур.

У материковій Греції, а також на інших територіях, заселених греками, формуються різні суспільні системи. В одних районах нечисленний прошарок аристократії існував за рахунок рабів; в інших,

Поранений Ахілл. Фраккаролі Інноченцо. 1842 р.

Похорон Патрокла. Давід Жак-Луї. 1780 р.

населення яких становили селяни, життєдіяльність забезпечувалася обробітком землі. У тих регіонах, де розвивалися промисловість (якщо використовувати такий сучасний термін) і морська торгівля, вільні громадяни жили за рахунок експлуатації рабів: чоловіки зазвичай працювали на копальнях, а жінки – у текстильному виробництві.

Політичний устрій розвивався досить одноманітно: від монархії до аристократії, потім до чергування тиранії і демократії (тиранія в Стародавній Греції – одноосібне правління, засноване на насильницькому захопленні влади однією особою – тираном; демократія – народовладдя, така форма держави, за якої юридично визнається воля більшості як джерело влади і декларуються свобода і рівноправність громадян). Цікаво, що монархи не мали абсолютної влади, вони правили за участі ради старійшин, не могли безкарно порушувати звичаї. Тиранія не ототожнювалася з безконтрольним і примхливим управлінням, не ґрунтувалася на принципі наслідування. Тирани одержували владу завдяки тому, що були найбагатшими людьми, які володіли золотими і срібними копальнями (Ксенофан, 1935).

У VII–VI ст. до н. е. у Стародавній Греції найбільш відомими з тираній були коринфська, сикіонська, мегарська, афінська, сиракузька і найдавніша з них – аргівська. Варто зазначити, що давньогрецькі тирани спочатку йшли назустріч потребам народу і допомагали йому зломити опір олігархічної знаті (олігархія означає правління небагатьох – режим, за якого політичне й економічне панування здійснюється невеликою групою аристократів або багатіїв). З плином часу тирани (або їхні нащадки), переслідуючи особисті цілі, правили так, що породжували суспільну ненависть до себе. Тоді ім'я тирана ставало в народі ганебним, а насильницькі дії проти тиранії сприймалися як прояв патріотизму і громадянської доблесті (Аристотель, 1983).

Пристань в Ольвії

Політична еволюція в більшості давньогрецьких громад завершилася встановленням демократичної форми правління – як найбільш стійкої і плідної (у тому числі у культурній сфері).

Менш вдалими були такі випадки соціальної або економічної перебудови в державі і суспільстві, які призводили до переділу земель, знищення боргових зобов'язань, а часом і до кривавих сутичок між заможними громадянами і незаможними.

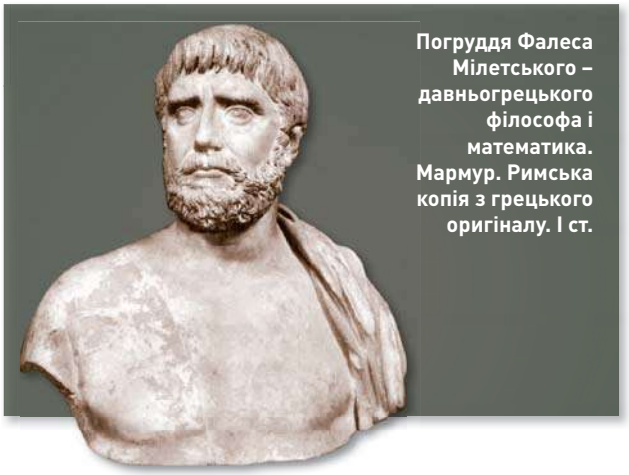
Архаїчний період (VIII—VI ст. до н. е.)

VIII–VI ст. до н. е. стали періодом великої грецької колонізації і початком формування полісного ладу. Колонізація відбувалася в різних напрямках – північно-східному, південному, західному. Засновувалися торговельні факторії, потім на їх основі будувалися міста і формувалися поліси. Особливу активність у колонізації проявили ділові центри Стародавньої Греції, що мали давню історію і традиції і бурхливо розвивалися: Мілет, Коринф, Мегара, Фокея тощо. Наприклад, Мегара, розташована в 42 км на північний захід від Афін, у VIII–VII ст. до н. е. заснувала низку колоній, які швидко стали процвітаючими через вигідне територіальне розташування, – Візантій і Халкедон на Босфорі, Гераклею Понтійську – на північному узбережжі Малої Азії, Мегару Гіблейську – на Сицилії.

Афіняни на захоплених або союзних землях створювали військово-землеробські колонії, жителі яких залишалися громадянами Афін. Фокея – найпівнічніше іонічне місто – мала два порти і славилася своїми мореплавцями. Жителі Фокеї заснували безліч колоній і факторій у прибережних зонах нинішніх Франції, Іспанії, Італії. Зокрема, ними було засновано Нікею (нинішню Ніццу) і Массалію (нинішній Марсель).

Задовго до величі Афін, у VII–VI ст. до н. е., в Іонії Мілет – найбагатше і наймогутніше з міст на узбережжі Егейського моря в Малій Азії, що розкинулося на південь від гирла річки Меандр, – заснував понад 80 колоній. Серед них були і такі великі міста, як Синоп, Кізик, Абідоз, Томі, Ольвія, Навкратіс та інші.

Подорожі та постійне спілкування з народами інших країн збагачували греків-колоністів новими відомостями про навколишній світ, породжували

Погруддя Фалеса Мілетського – давньогрецького філософа і математика. Мармур. Римська копія з грецького оригіналу. I ст.

допитливість, обумовлювали не тільки інтенсивний торговельний обмін, а й розвиток промисловості і різних видів мистецтв. Саме в Малій Азії з'явилися перші давньогрецькі філософи, історики, природознавці – сміливі мислителі і ревні цінителі істини. Так, на межі VII і VI ст. до н. е. у Мілеті творив один із найвизначніших філософів того часу Фалес (близько 624–547 рр. до н. е.) – матеріаліст, засновник мілетської філософської школи, родоначальник давньогрецької натурфілософії, активний шукач закономірностей у природі, що відкинув старовинні перекази і забобони і пояснював всі природні явища, виходячи з єдиної матеріальної першооснови, якою він вважав воду.

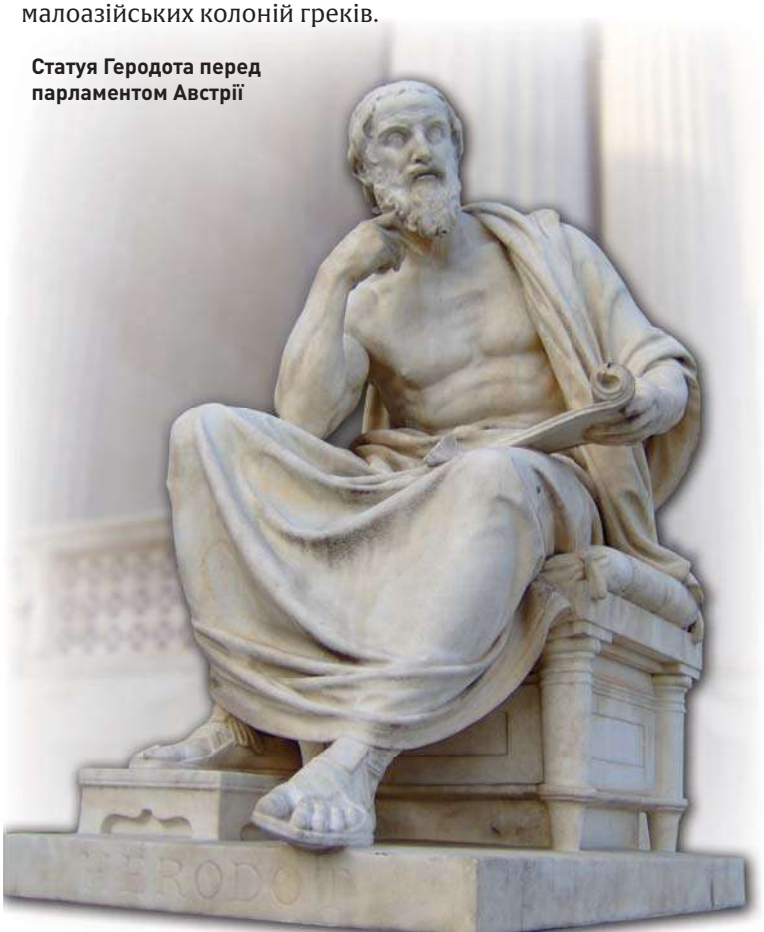
Справу Фалеса продовжили його послідовники, у тому числі філософи Анаксімандр (610–546 рр. до н. е.), який першоосновою всього існуючого вважав "апейрон" – невизначену за якістю і безмежну матерію, що перебуває у вічному русі, й Анаксімен (близько 588–525 рр. до н. е.) – учень Анаксімандра, який визнавав першоосновою всього існуючого повітря, що є всюдисущим, нескінченним і перебуває в постійному русі, а також філософ і математик Піфагор (близько 580–500 рр. до н. е.), у чиїх поглядах (ідеалістичне вчення, яке отримало назву "піфагореїзм") містилися діалектичні ідеї, плідні для розвитку математики, архітектури, теорії музики тощо.

Ці філософи піддавали сумніву догмати простодушної віри греків, відкидали багатобожжя і зводили все суще до однієї причини, проповідуючи вчення про єдиного бога – розумного правителя Всесвіту.

Активним проповідником такої віри виявився Ксенофан (близько 560–478 рр. до н. е.) – іонієць з Колофана, давньогрецький філософ і поет, засновник елейської філософської школи, що розвивала вчення про єдине, безперервне, нерухоме і незмінне буття. Ксенофан з насмішкою ставився до існуючих уявлень про богів і спонукав своїх співвітчизників до творчого сприйняття старовинних понять і легенд. Він, зокрема, стверджував: "Люди зробили богів за своєю подобою, дали їм свої почуття, свої пристрасті, свій вигляд і голос. Якби бики і коні мали руки, якби вони могли малювати, як люди, – вони б теж зобразили богів схожими на себе: коні представили б їх у вигляді коней, бики ж – у вигляді биків. І смертні чинять не інакше: у наших старовинних піснях богам приписується все, що являє ганьбу і сором людський, – тут розповідається про несправедливі вчинки богів, про їх підступність, ганебність, брехню. Але є один тільки Бог. Не схожий Він на смертних, мислить і чує. Завжди і всюди Він, не рухаючись із місця. Єдиний Він і вічний, ні в чому не змінний" (Ксенофан, 1935).

У цей період з'являються в Іонії і перші письменники. Вони описували міста, природу, діяльність історичних особистостей, спосіб життя еллінів і варварів, при цьому пов'язуючи в єдине ціле минуле і сьогодення, істину і вигадку. Багато хто з них були мандрівниками, старанними шукачами істини, що прагнули до вірогідності описуваного. Один із них, Гекатей з Мілета, який жив на межі VI і V ст. до н. е., так починав свою працю: "Я записую те, що я вважаю істиною; багато ж оповідей еллінів, як мені здається, кумедні" (Шеффер, 1884).

З цього ж середовища вийшов і давньогрецький історик (пізніше названий батьком історії) Геродот (між 490 і 480 рр. до н. е. – між 430 і 424 рр. до н. е.), який народився в Галікарнасі – одній з квітучих малоазійських колоній греків.

Статуя Геродота перед парламентом Австрії

Колонізація сприяла розширенню території Стародавньої Греції, розвитку економіки й торгівлі, поширенню політичного і суспільного устрою, досягнень культури за межі власне Греції. У міру свого розвитку багато колоній ставали самостійними полісами, тісно пов'язаними з метрополією економічними і культурними відносинами.

У VIII–VI ст. до н.е. Греція вступає в той період історії, який характеризується найвищими досягненнями в політиці, філософії, літературі, мистецтві, архітектурі та інших сферах і який через це традиційно вважають давньогрецьким. Початок цього періоду нерідко пов'язують з офіційною датою проведення Ігор першої Олімпіади (776 р. до н.е.), а закінчення – з роком смерті Александра Македонського (323 р. до н.е.). Саме на середину цього періоду (V–IV ст. до н.е.), який часто називають класичним, припадає розквіт давньогрецької цивілізації, політики й економіки, культури, мистецтва, освіти, фізичного виховання й атлетики (спорту).

Статуя Афіни Паллади в золотому шоломі і з Нікою в руці біля парламенту Австрії. Ханзен Теофіл фон. 1871–1883 рр.

У період давньогрецького мистецтва, що передував V ст. до н.е., виникло багато різних культурних центрів і шкіл. Сікіон славився скульптурами: якщо вірити переказам, жителі цього міста Телефан і Бутад винайшли мистецтво ліплення і живопису. Тут було створено славетну школу скульпторів, найкращим майстром якої вважався Канах. В Аргосі працював знаменитий Агелад, зі школи якого вийшли Фідій, Мирон і Поліклет. Недалеко від берегів Аттики, в Егіні, наприкінці VI ст. – на початку V ст. до н.е. також існувала одна з найбільш діяльних шкіл скульптури. Місто Онат прославилося своїми майстрами, які працювали по міді (Герцберг, 1881; Геродот, 1885).

На заході Олімпія, завдяки Олімпійським іграм, перетворилася на один із найбільш яскравих центрів еллінського життя; це священне місто по суті стало величезним музеєм, де було зібрано найяскравіші зразки всіх видів мистецтва.

Спарта, заснована воїнами і керована установами, яким наказувалося перетворити всіх громадян на міцних солдатів, здавалося б, не була зручним місцем для розвитку мистецтв. І хоча спартанці мало дбали про пишність храмів та інших споруд, проте архітектура і скульптура цього міста набули значного розвитку, про що свідчать розкопки, проведені в околицях Спарти.

Основним центром культури Стародавньої Греції в VI–V ст. до н.е. безсумнівно були Афіни. У жодному іншому місті досягнення древніх греків не проявилися з таким блиском і витонченістю.

Становлення афінської державності, яка відрізнялася ефективним і справедливим правлінням, дослідники, що вивчають історію Стародавньої Греції, пов'язують з ім'ям Солона (близько 640–635 рр. до н.е. – близько 559 р. до н.е.) – політичного діяча, соціального реформатора і поета, який поєднував широку освіченість з життєвою мудрістю, сумирною вдачею і доброзичливістю.

Солон отримав різнобічний гармонійний розвиток. Його вирізняв постійний потяг до знань, прагнення ознайомитися з життям інших країн. Через сімейні обставини Солон був змушений сам вести торговельні справи, і на власному кораблі шукав в іноземних портах ринки збуту для товарів з Аттики й ті зарубіжні товари, якими можна було б завантажити корабель на зворотному шляху.

Перші відомості про політичну діяльність Солона належать до 604 р. до н.е., коли він спонукав афінян повернути острів Саламін, захоплений Мегарою, втіливши свій заклик в елегійному вірші "Саламін":

"На Саламін! Поспішаймо і будемо воювати
за острів бажаний,
Щоб з вітчизни струсити гірку і тяжку ганьбу".

(Переклад М. Л. Гаспарова)

Афіняни з натхненням сприйняли заклик Солона – і в результаті військової операції повернули собі Саламін. Надалі Мегара не раз прагнула повернути цей острів під своє управління. Однак Солон зумів довести третейському суду, спеціально зібраному для вирішення цього спору між Афінами і Мегарою, що острів Саламін по праву має належати афінянам (Геродот, 1972).

Солон багато подорожував, вивчаючи історію різних грецьких держав, і збагнув переваги від зростання ролі й добробуту середнього класу й обмеження влади привілейованої знаті. Бачив Солон і руйнівні наслідки неминучих повстань народів, поневолених пануючою знаттю, яка прагнула необмежених привілеїв і все більшого збагачення.

У ті роки населення Аттики поділялося на три стани. Перший (евпатриди – "благонароджені") об'єднував багатих землевласників, яким належала більшість родючих рівнинних земель. Другий (геомори) – найчисленіша верства населення, що складалася з незаможних землевласників, чиї невеликі ділянки землі розташовувалися переважно в гірських районах. Третій (деміурги) – обіймав у суспільстві середнє положення між евпатридами і геоморами, включав ремісників, торговців і моряків.

В Афінах на зміну царській владі прийшло правління дев'яти архонтів – посадових осіб, які обиралися тільки з вищого стану – евпатридів. Між цими дев'ятьма архонтами розподілялися основні функції виконавчої, військової та судової влади. Колегію архонтів очолював старший (перший) архонт-епонім. Після року перебування на своїх посадах архонти передавали повноваження новообраним на ці місця, а самі ставали довічними членами ареопагу – ради, яка іменувалася так за назвою пагорба бога Ареса, де засідав цей вищий в Афінах контролюючий і судовий орган. Ареопаг, що поповнювався колишніми архонтами і мав надзвичайно важливе значення, був найвпливовішою структурою влади афінських аристократів (Гиллис, 1830).

До на нас дійшло ім'я Драконта – одного з афінських архонтів. Драконт, або, як його ще називають, Дракон (Drakon), приблизно в 621 р. до н. е. уклав зведення законів, що були першою кодифікацією афінського права. Згідно з переказами, ці закони вирізнялися крайньою суворістю і жорстокістю (звідси і пішли вирази "драконівські закони" і "драконівські заходи").

Евпатриди в Афінах прагнули повного панування знаті, олігархічного правління. Геомори зазнавали гніту з боку багатих землевласників і побоювалися захоплення ними своїх земель, тому прагнули повної демократії і були готові до повалення знаті. А представники третього стану (ремісники, моряки і торговці) не бажали ані панування знаті, ані демократії (народовладдя) і були прихильниками помірних реформ. Саме на цю частину населення і вважав за краще спертися Солон у процесі створення своїх законів і втілення їх у життя.

Солон, законодавець Афін. Блонде Меррі-Джозеф. XIX ст.

Коли ворожнеча між станами досягла найвищого напруження, яке могло б призвести до вибуху народного обурення і руйнування Афінської держави, Солон виступив і своїм красномовством домігся того, що було створено суд із 300 шанованих громадян Афін, рішенням якого мали підкорюватися всі афіняни.

Однак Солон був переконаний, що мир і спокій в Афінах не можуть бути довгими і міцними без докорінних змін у державному устрої. У 594 р. до н. е. після обрання першим архонтом (вищою посадовою особою міста-держави) Солон отримав необмежені повноваження для встановлення миру між знаттю і народом і запровадження необхідних для цього законів.

Зазвичай в Афінах тих часів перший (старший) архонт, вступаючи на посаду, робив заяву про те, що він буде зберігати незмінною всю приватну власність. Замість цього Солон опублікував декрет, яким скасовувалися всі зобов'язання боржників і звільнялися всі раби-боржники. Потім він скасував закони Драконта, крім тих, які визначали суворе покарання за вбивство (в законодавстві, сформульованому в свій час Драконтом, борг погрожував людині рабством, а смертю каралося навіть дрібне злодійство).

Проявивши надзвичайну мудрість, Солон зміг створити таке законодавство, яке поєднувало аристократичні і демократичні елементи і влаштовувало всі верстви населення Афін.

Алегорія правосуддя і миру. Коррадо Джаквінто. 1753–1754 рр.

Солон так охарактеризував створені ним закони: “Я надав народу стільки значення, скільки треба, Я виявив йому не багато честі і не мало. Але мені не слід було принижувати також тих, хто мав вплив і кого підносило багатство. Тому я взяв і покрив великим щитом обидві сторони, не надаючи нікому з них несправедливої перемоги”.

Всім громадянам Аттики Солон надав можливість брати участь у державному управлінні, позбавивши переваги в цьому родову знать.

Відповідно до реформи, проведеної Солоном, все вільне населення Афін було розділено – залежно від величини одержуваного доходу (майновий ценз) і незалежно від походження – на чотири розряди (так звана цензова, або тимократична, реформа). Найбільші права мали багаті громадяни, що належали до першого і другого розрядів, але вони ж мали і найбільші обов’язки: багаті не тільки становили основну частину війська, а й повинні були утримувати й озброювати армію і флот Афін, а також обкладалися найбільшими податками (Фестюжьер, 2000).

Закони, створені Солоном, обмежували інтереси землевласницької знаті і тим самим сприяли розвитку рабовласницьких відносин. А введенням майнового цензу ліквідовувалися політичні привілеї евпатридів, оскільки при заміщенні важливих і відповідальних посад основне значення надавалося вже не знатності роду, а майновому стану, внаслідок чого доступ до управління, який раніше ретельно охоронявся прерогативами родового ладу, став відкритим для заможних людей, що вийшли з демосу, а евпатридам довелося ділити політичну владу в Афінах з новими рабовласниками, які висувалися з середовища торговців і ремісників (Курциус, 1883).

Закони та постанови Солона також стосувалися сфер землеволодіння (введення земельного максимуму), діяльності торговців і ремісників, спадкового права, сімейних справ, виховання тощо. У всіх цих документах знайшов відображення дух гуманізму та справедливості, що передбачає вільний розвиток людини. Солон дбав про спонукання громадян Афін до всебічного духовного, морального і фізичного розвитку, до змагання в різних сферах життєдіяльності.

Безкорисливість Солона та його турбота про благо держави сприяли тому, що афінська знать була змушена погодитися із заходами, вжитими Солоном, і підтримувати його попри обмеження своїх прав і можливостей. Але в той же час народ вимагав ще більших прав і докорінних змін в Афінській державі. При цьому авторитет Солона в суспільстві був настільки високим, що багато хто закликав його стати самодержцем – і з цією владою перетворювати державу. Однак Солон не сприймав тиранії і взагалі був далекий від владолюбства. До того ж, у нього було багато противників, оскільки одні вважали, що зазнають зайвих втрат, а інші – що отримуваний ними виграш є незначним.

Афіни недовго слідували законам Солона. І в той час, як його слава ширилася далеко за межами Аттики, в самих Афінах Солону довелося пережити важкі випробування, оскільки справа суспільного примирення, якій він присвятив своє життя, виявилася лише тимчасовим перемир’ям. Усвідомлюючи це і прагнучи уникнути закидів, осуду і нових вимог зміни законів, Солон відійшов від громадської і політичної діяльності, присвятивши свою старість служінню музам і спокійному життю в оточенні друзів. Проте навіть через багато років законодавство Солона сприймалося в Афінах і в Стародавній Греції загалом як яскравий приклад високої політичної мудрості і використовувалося як основа для вдосконалення державного управління.

Класичний період (V–IV ст. до н. е.)

До V ст. до н. е. у Стародавній Греції максимального розвитку набув полісний лад. Полісом називається місто-держава, що охоплює саме місто і прилеглу до нього територію. Такий устрій держави полягав в участі громадян в народних зборах, судах, у прийнятті рішень з найбільш важливих справ. Своєю соціально-економічною і політичною структурою поліс як суверенна держава забезпечував швидкий розвиток виробництва, формування громадянського суспільства, розвиток культури і освіти.

Поліси в Стародавній Греції були різними за площею. Найбільшим із них вважалася Спарта, розташована на території 8500 км². На острові Родос (площею 1400 км²) розмістилися три поліси, а на острові Крит (8500 км²) їх було кілька десятків.

Утворення міст-держав, а потім і їх розширення стало наслідком колонізації, обумовленої нестримним розширенням міст і прагненням їх населення до кращих умов для господарської діяльності. Наслідком колонізації стало і те, що в полісах проживали різні категорій громадян: вільні, напіввільні і раби. Так, в Афінах у V–IV ст. до н. е. кількість населення коливалася від 120–150 тис. до 250–320 тис. осіб. При цьому вільні громадяни з сім'ями становили близько половини населення, а іншу половину – раби. Ще більше вільних громадян проживало в іншому великому полісі – Беотії, де за загальної чисельності населення 110–165 тис. осіб налічувалося лише 20–30 тис. рабів, 5–10 тис. напіввільних громадян, а вільних – 85–124 тис. Інша ситуація склалася в Спарті: при загальній кількості населення від 190 тис. до 270 тис. осіб чисельність спартанців разом із сім'ями дорівнювала від 6–8 тис. до 12–15 тис. осіб, а переважну частину населення становили безправні громадяни (Гиро, 1913).

Особливістю суспільства Стародавньої Греції було те, що воно мало яскраво виражений індивідуалістичний характер, гарантувало свободу волі і розуму кожного громадянина, прояв ним ініціативи і самостійності. Економічним підґрунтям суспільних відносин, суворо регульованих законом, була приватна власність. Свобода особистості, свобода слова, право брати участь у державних справах багато в чому забезпечувалися відсутністю обов'язкової ідеології, єдиних для всього суспільства цілей і завдань глобального характеру, відсутністю у релігії жорстких ідеологічних функцій (Гиро, 1913).

Демократичний характер давньогрецького суспільства багато в чому визначався виборністю і постійним оновленням законодавчих, виконавчих і судових органів, реальною незалежністю і поділом всіх органів влади.

Демократія в Стародавній Греції проявлялася і в тому, що в більшості міст-полісів розвиток відбувався різними шляхами: вони прагнули перейняти одне в одного краще, об'єднувалися під час небезпеки, але намагалися не втручатися у внутрішні справи. Виявлялося це і у відношеннях двох найпотужніших держав із принципово різним суспільним устроєм – Афін і Спарти. Вони прагнули протягом тривалого часу не тільки не нав'язувати один одному своїх поглядів, цінностей, основ суспільного устрою й уникати воєнних конфліктів, а й об'єднуватися під час здійснення військових дій – зокрема, у війнах проти Персії (500–449 рр. до н. е.).

Кожне з міст-держав мало свій політичний устрій, свою структуру господарства, систему освіти і виховання. Якщо Спарта була мілітаристською державою, де на першому місці стояла військова справа, то в основу політичного та економічного життя Афін було по-

Перські воїни. Кахельний рельєф воріт Іштар. IV ст. до н. е.

Рельєф персидського царя Ксеркса I на стіні палацу в Персеполі

Давньогрецькі гопліти (важкоозброєні піші воїни) на вазі часів греко-перських воєн. Озброєння: спис, короткий меч, круглий щит, шолом коринфського типу, бронзовий панцир (кіраса). Середня маса озброєння гоп літа – 20 кг

Змагання гоплітів (біг у повному озброєнні) були ефективним засобом підготовки до воєнних дій. Червононофігурна кераміка. 510–500 рр. до н. е.

Коринфський шолом. 500–490 рр. до н. е.

кладено демократичний лад, що визначив політичну, економічну і соціальну активність афінян, їх заповзятливість, різноманітність занять, широку громадську діяльність і зв'язки із зовнішнім світом.

На початок V ст. до н. е. сформувалася велика Перська держава, що об'єднала могутні царства Сходу й охопила величезну територію – від Нілу до Інду і від пустель Аравії до гір Кавказу. У складі цієї держави, небаченої за територією і могутністю, опинилися також поневолені малоазійські колонії греків, які разом з іншими народами Сходу були змушені платити данину великому царю Персії Дарію, що правив у 522–486 рр. до н. е. (Геродот, 1972).

У 500 р. до н. е. в найбільшому і найбагатшому місті Іонії Мілеті – центрі грецької культури на узбережжі Малої Азії – спалахнуло повстання, підтримане іншими іонійськими містами. Ставленики Дарія були повалені повсталим народом.

Передбачаючи неминучість кари з боку Дарія, повсталі звернулися за допомогою до греків. На їх заклик відгукнулися лише Афіни й Ефбея, які надіслали 25 кораблів.

Погруддя Фемістокла (524–459 рр. до н. е.)

Битва біля Саламіну. Каульбах Вільгельм фон. 1868 р.

Однак самостійність малоазійських грецьких територій тривала недовго. У 494 р. до н. е. перси розбили греків у морській битві, взяли штурмом Мілет, знищили більшу частину його громадян, інших продали в рабство, а місто пограбували і зруйнували. Така доля спіткала й інші грецькі міста Малої Азії. Мілет, який у часи свого розквіту мав близько 80 колоній, повністю втратив свою історичну роль, хоча спорожнілі місця завдяки благодатним природним умовам були поступово забудовані.

Справа дійшла до того, що жителі деяких поселень у прибережних районах і на островах у результаті перської навали змушені були покинути постійні місця свого проживання. Жителі грецької Фокеї, обложені військами Персії, протягом одного дня разом із сім'ями, майном і святинями сіли на кораблі і вирушили морем у пошуках нового місця для життя, яке і знайшли на Корсиці. А греки – жителі острова Теос, яким також загрожувало поневолення персами, покинули своє місто і переселилися до Фракії, де заснували нове місто Абдеру (Аландский, 1885).

Повстання іонійських міст стало для Персії стимулом до підкорення грецьких держав, розташованих на Балканському півострові. Перси розуміли, що без завоювання Середньої Греції їм важко буде управляти і малоазійськими володіннями, значна частина яких була заселена греками, які не хотіли поривати зв'язків зі своєю історичною батьківщиною. З цього моменту починається період греко-перських воєн (500–449 рр. до н. е.), які, здавалося, були абсолютно безнадійними для Греції, проте кардинально вплинули на долю як самої Стародавньої Греції, так і Перської держави.

Еллада, маленька країна, що посміла кинути виклик могутній Перській державі, викликала гнів Дарія, який направив проти афінян військо на чолі з одним зі своїх найвидатніших воєначальників Датісом. Однак він, на подив персів, не приніс перемогу, а повернувся з ганьбою, втративши більшу частину кораблів та добірного війська.

Знаменною стала битва, що відбулася в 490 р. до н. е. на Марафонській рівнині поблизу Афін. У цій битві грецькі війська розбили перську армію.

Після цього Дарій став готуватися до грізного походу проти Греції, маючи намір повністю поневолити всі держави Еллади. Два роки (489–488 рр. до н. е.) тривала напружена підготовка – будувалися судна, виготовлялася зброя, мобілізовувалися війська з усіх куточків величезної держави. Однак реалізувати свій план Дарій не зміг у зв'язку з кончиною в 486 р. до н. е. у віці 64 років, після 36 років правління, за час якого він не тільки відродив Персію, а й перетворив її на могутню державу. Як зазначає один із найбільших знавців історії Стародавньої Греції Ернст Курціус, Дарій за своїм характером не був схильний до ролі завойовника, він проти волі постійно залучався до нових, широко задуманих походів. І саме йому судилося почати війни з еллінами, в результаті яких загинула велика Перська монархія, хоча жоден володар Сходу не розумів так добре, як він, еллінську мудрість і не цінував так високо грецьку культуру. Дарій запрошував до свого двору грецьких художників, скульпто-

Статуя Фідіпіда по дорозі в Марафон

Фідіпід приносить жителям Афін звістку про перемогу греків над персами у Марафонській битві. Мерсон Люк-Олів'є. 1869 р.

рів і філософів, виявляв м'якість і великодушність до грецьких переселенців.

Розпочати широкомасштабний похід на Елладу судилося новому царю Персії – синові Дарія Ксерксу, що правив у 486–465 рр. до н. е. і прагнув заснувати на території Греції персько-грецьку сатрапію. Для підготовки завойовницького походу Ксерксу знадобилося чимало років. Він з усією серйозністю поставився до планованої кампанії, організував грандіозні дипломатичні і військові приготування. Були вжиті небачені заходи для зовнішньої ізоляції греків і позбавлення їх можливості залучити союзників. Не менш активно велася робота із роз'єднання між полісами в самій Греції, з розпалювання між ними ворожнечі і суперечностей – тим паче, що для цього був благодатний ґрунт. Персам вдалося залучити на свій бік Фессалію, Беотію і Аргос, підтримувати напружені відносини між Афінами і Спартою. Не схвалив відсіч греків персам і Дельфійський оракул – піфія і жерці віщували, що потрібні нейтралітет і відмова від участі у війні. Це сильно вплинуло на греків. Так, посилаючись на пророцтво оракула, критяни відмовилися дати відсіч перській навалі.

Однак всі ці заходи були нікчемними порівняно з обсягом військових приготувань персів. З усіх кінців величезної монархії до місця збору на заході країни прибували війська. До основного складу війська, що складалося з жителів самої Персії, додавалися бойові загони з десятків країн, розташованих на північному сході, сході і південному сході від неї, на островах Перської затоки і на берегах Каспійського моря. У результаті було зібрано небачене в історії військо, яке становило, за різними даними, від 800 тис. до 1,5 млн осіб – представників народів і племен, що відрізняються один від одного говірками та мовами, одягом, озброєнням, бойовим вишколом. Тут опинилися воїни з іранських висот і з аравійських пустель, з гір Закавказзя і долин Месопотамії, ефіопи в левових і леопардових шкурах, озброєні луками, індуси в бавовняному одязі, лівійці в шкіряних костюмах, ассірійці в мідних шоломах зі щитами і важкими палицями і безліч інших екзотичних загонів. До цього війська додавалася кіннота в 80 тис. коней, а також безліч військових колісниць, запряжених кіньми, і велика кількість верхових верблюдів (Геродот, 1885).

Сухопутним військам Персії відповідав її флот, кращу частину якого становили фінікійці і сирійці, а за ними – єгиптяни, кипріоти, прибережні народи Малої Азії, жителі островів. Загалом перський флот складався з 4 тис. кораблів, серед них – 1200 трієр, на кожній з яких було від 100 до 150 веслувальників (Курциус, 1883).

Вся ця небачена за величиною армада, зібрана в 481 р. до н. е., була завчасно забезпечена продовольством, дорогами, мостом з Азії в Європу через протоку Геллеспонт (нині – Дарданелли), що складався із 674 з'єднаних між собою військових кораблів, вкритих дерев'яними настилами.

Ця грізна незчисленна сила виглядала непереможною і викликала захват марнославного Ксеркса, який вважав себе найшляхетнішим серед сотень тисяч людей. Він уже вважав дрібним для себе завоювання Еллади, його думки і мрії виходили далеко за її межі.

Ніхто з персів не сумнівався в якнайшвидшому поневоленні Еллади, а питання зводилося тільки до того, чи підкоряться елліни і без бою здадуться на милість переможцю або ж нерозважливо спробують чинити опір.

Для таких думок було більше ніж достатньо підстав. З одного боку – роз'єднаність грецьких полісів, їх нездатність організувати дієві союзи, занепадницькі настрої в окремих військах, бажання скотарів і землеробів уникнути розорення власних господарств, прагнення заможних громадян зберегти свої багатства і вплив, будь-яким шляхом уникнути

Афіна. Рельєфне зображення на срібному блюді. I ст.

Меланхолійна Афіна. Антична рельєфна скульптура в простому стилі. Приблизно 460 р. до н. е.

війни. З іншого – відверта нечисленність і слабкість грецьких військ порівняно з перськими.

Лаконія могла виставити військо з 8 тис. спартанців, на кожного з яких припадало по сім ілотів (хліборобів), а фактично рабів, тобто загалом близько 60 тис. чоловік. Афіни могли виставити не більше 13 тис. добре озброєних воїнів і 16 тис. чоловік гарнізону, Аркадія – 30 тис. чоловік (Курциус, 1883).

Були у греків і сильні сторони, які мали прихований характер і через це не справляли зовнішнього враження. Справа в тому, що в грецьких містах не було великої різниці між багатством і бідністю, не було гострих зіткнень між різними верствами населення. Навіть раби перебували в тісному зв'язку з громадянами, не відчували до них ворожнечі, розуміючи відмінності в духовному відношенні. Тому випадків зради з боку рабів не було навіть тоді, коли в лавах ворога вони зустрічали своїх співвітчизників. Величезним резервом була фізична і моральна тренованість греків внаслідок обов'язкових занять гімнастикою і участі в численних змагальних іграх. Важка праця атлетів, їх сила, майстерність у поєдинках, прагнення перемоги, неприпустимість боягузтва і радість урочистостей після перемог в Олімпійських, Піфійських й інших усегрецьких змаганнях, як виявилося, мали величезне значення під час бойових дій (Рассел, 2001).

Але властиве грецьким державам прагнення самоізоляції послаблювало їхню здатність до узгоджених дій. Спарта думала про свої інтереси, заохочувала чвари між сусідами, заважала піднесенню Афін. Аргос вичікував нагоди, щоб помститися Спарті за руйнівну війну. Егіна і Коринф постійно конфліктували між собою і шкодили одне одному. Фіви будь-якими способами прагнули піднестися над Феспією і Платеями.

Однак, зважаючи на загальну загрозу, вони знайшли можливість до об'єднання, чому сприяла і загальна релігія, і культурні зв'язки, і участь в Олімпійських, Дельфійських іграх та інших святах.

Велику об'єднавчу роль відігравали і знамениті, всенародно шановані поети, такі як Сімонід Кеоський або фіванець Піндар, які були в центрі уваги народу і своїм мистецтвом воскрешали в його пам'яті героїчні перекази минулого, прославляли еллінські святкування і переможців, духовно пов'язували й об'єднували громади (Вакхилид, 1980; Симонид Кеосский, 1980).

Перед загрозою загальної небезпеки в багатьох областях Греції усвідомили важливість загальноелліньских інтересів, що привело до створення в 481 р. до н. е. союзу між Спартою і Афінами, а потім – і більш потужного об'єднання, до якого увійшла більшість держав Балканського півострова. У створенні цього загальноелліньского союзу важливу організуючу роль відіграла Спарта, яка взяла на себе загальне керівництво підготовкою до оборони, призначивши командувачами сухопутними і морськими силами спартанців Леоніда і Геврібіада. Спарта, Афіни, Коринф, Сикіон, Епідавр, Мікени, Тиринф, Аркадія і деякі інші поліси організували активну підготовку до війни. Тривала підготовка Персії до завойовницьких походів не залишилася поза увагою в грецьких державах: наприклад, Афіни за кілька років зуміли побудувати добре укріплену гавань і потужний флот, в якому серед решти кораблів було 200 добре озброєних трієр. Військова міць Афін через очевидну і близьку небезпеку дозволила їм об'єднати прилеглі держави в загальні оборонні сили (Курциус, 1883).

Перед вторгненням до Греції Ксеркс на місці, де колись знаходилася Троя, приніс у жертву Афіні Іліонській тисячу биків. Перед самою переправою через Геллеспонт Ксеркс здійснив узливання у море із золотої чаші і помолився Геліосу, щоб запобігти випадковості і нещастям, які завадили б йому підкорити Грецію. Після цього почалася переправа незліченного перського війська, на яку пішло сім днів. Одночасно стали відбуватися зіткнення на морі.

Бронзова статуя Афіни. Приблизно 340–330 рр. до н. е.

Варвакіон. Римська мармурова копія з грецького оригіналу статуї "Афіна Парфенос". Фідія 408 р. до н. е.

Парфенон – головний храм у стародавніх Афінах, присвячений покровительці цього міста і всієї Аттики, богині Афіні-Парфенос (Афіні-Діві). Побудований у 447–438 рр. до н. е. архітектором Каллікратом за проектом Іктіна і прикрашений у 438–431 рр. до н. е. під керівництвом Фідія

Всі очікували швидкого розгрому грецького війська і неминучого поневолення країни. Але сталося нечуване. Здавалося б, нерозважливі і відчайдушні люди, які наважилися протиставити свою слабку силу небаченій могутності перського війська, здобули перемоги в низці найважливіших битв на суші і в морі, проявивши надзвичайну відвагу і військовий вишкіл. Спочатку в 480 р. до н. е. в морі біля острова Саламін греками було розбито перський флот. Далі були поразки персів на суші. В результаті Ксеркс був вимушений бігти зі своїм військом, виснаженим втратами, голодом, роз'єднаним і морально пригніченим. Але він ще сподівався підкорити Елладу за допомогою добірного війська полководця Мардонія, міць якого давала персам підстави розраховувати на перемогу. Влітку 479 р. до н. е. Мардонію вдалося захопити Аттику. Афіняни, які залишилися сам на сам з переважаючим військом Мардонія, змушені були тікати.

Однак згодом Афінам знову вдалося об'єднати сили грецьких держав і виграти єдиним військом вирішальну битву біля Платеїв, розбити і розсіяти військо персів, захопити їх добре укріплений табір. У руках греків опинилася багата здобич, яка була розділена на частини, належні богам, полководцям і воїнам.

Після перемоги біля Платеїв грецьке військо розгромило Фіви – оплот перського впливу в Греції. Греко-перська війна в 480–479 рр. до н. е. завершилася повною перемогою греків. Настав час свят, підношення дарів божествам у Дельфах і Олімпії, вшанування полководців і героїв битв.

Перси переконалися в перевазі військового мистецтва еллінів, у фізичній міці, майстерності і хоробрості їхніх вояків.

Поразка персів врятувала культуру Греції і визначила її подальші досягнення. Перебіг військових дій показав, що перси не задовольнилися б лише визнанням їх верховенства і збиранням податей. Те, з якою жорстокістю перси знищували центри культури і спустошували святилища, переконливо свідчило, що в разі перської перемоги була б повністю знехтувана свобода духовного життя греків. Не було б місця всім тим видатним досягненням у галузях культури, науки, освіти, державного устрою, які і сформували велику давньогрецьку цивілізацію. Звичайно ж, було б придушено і релігію, припинили б існування загальноелліньські святкування, артистичні й атлетичні змагання.

Перемога над персами стала для греків найпотужнішим стимулом для їх подальшого розвитку. У них, як ніколи раніше, пробудилась ідея спільної історії, культури, мови, релігії. Вони переконалися у величезній силі єднання, відчули свою духовну і фізичну перевагу над варварами.

Переконалися греки і в своїй військовій перевазі. Могутній грецький флот швидко підкорив всі грецькі острови, які підтримали персів, і наблизився до берегів Іонії. В її містах спалахнули повстання, в результаті

Реконструкція Афінського Акрополя. Кленце Лео фон. 1846 р.

Афінський Акрополь. Сучасний вигляд

яких перси були вигнані, міста малоазійського узбережжя й острови Хіос, Лесбос і Самос знову стали грецькими. Персія перестала бути загрозою для Греції. Жодного перського воїна не залишилося в Елладі. І хоча греко-перські військові зіткнення відбувалися аж до середини V ст. до н. е., вони вже не становили небезпеки для більшості грецьких держав, які отримали всі умови для інтенсивного розвитку.

Овіяні славою і з багатою здобиччю повернулися греки в свої розорені міста після перемоги над персами і почали відбудовувати їх значно міцнішими і прекраснішими. Афіни воскресли з руїн у такому блиску і пишності, яких не бачили ані в самій Греції, ані поза нею. Нові міські стіни з'єднали місто з гаванню Пірея, зробивши Афіни приморським містом; за короткий час було зведено чудові храми і громадські будівлі, а загальна кількість будинків перевищила 10 тис. Кількість жителів міста досягла 180 тис. Афіни славилися могутнім флотом і чисельним добре озброєним сухопутним військом.

Однак основним напрямом діяльності уряду Афін було прагнення зробити місто освіченою і культурною державою – центром освіти, архітектури, скульптури, філософії, мистецтва, науки, поезії і красномовства.

Афіни розширили свій вплив на сусідні грецькі держави і створили так званий Делоський союз, союзні збори якого і сховище казни перебували на острові Делос. Кількість міст-полісів, які об'єдналися в цей союз, сягнула 200, а загальне населення – 16 млн (Коттер, 2007).

Поступово Афіни перетворили цей союз з об'єднання вільних і рівноправних держав на Афінську імперію, центр якої перемістився з Делоса в Афіни, влада яких розширилася, в тому числі на внутрішні справи членів союзу, а непокора окремих союзників придушувалася.

Семидесятидворічний період існування Делоського союзу (476–404 рр. до н. е.) був не тільки часом найвищого розквіту його центральної держави – Афін, а й найяскравішою епохою у житті всіх союзників і всієї Греції. Військова міць і економічна стабільність дозволяли спокійно здійснювати демократичні реформи, розпочаті ще Солоном, домагатися видатних досягнень у всіх сферах суспільного життя (Дросу-Панаету, 2009).

Афінська держава стала політичною організацією вільних громадян з демократичною формою правління, в якій вільні громадяни користувалися рівними правами. По суті вона була демократичною республікою, в якій основою всього політичного, економічного, соціального та культурного життя був колектив громадян.

Особливе місце в історії Афінської держави та й усієї Стародавньої Греції посідає період правління Перікла (490–429 рр. до н. е.). Виходець з одного з най-

Погруддя Перікла. Мармур, римська копія з грецького оригіналу роботи Кресилая. Приблизно 460–430 рр. до н. е.

більш авторитетних афінських родів, Перікл отримав всебічну освіту. Крім обов'язкового для кожного афінянина вивчення музики і віршування, він навчався природничих наук, філософії, ораторського мистецтва. Вроджений хист і освіченість дозволили йому швидко завоювати популярність, викликаючи захоплення співгромадян. Перікл став лідером демократичної партії, здобув підтримку народних зборів.

Народ Афін довіряв йому найважливіші справи – управління державними доходами, керівництво армією і флотом, вдосконалення системи державного управління, розвиток Афін тощо. Під час правління Перікла Афіни перетворилися на багате і красиве місто. Особливу повагу народу до правителя викликав той факт, що збагачення міста не супроводжувалося збільшенням його особистого статку.

Перікл з патріотизмом і гордістю говорив про своє місто-державу в одній з промов: "Для нашого державного устрою ми не взяли за зразок жодних чужоземних законів. Навпаки, ми, швидше, самі є прикладом іншим, ніж у чомусь наслідуємо когось. І оскільки у нас містом керує не купка людей, а більшість народу, то наш державний лад називається народоправством. У приватних справах всі користуються однаковими правами за законами. Що стосується справ державних, то на почесні державні посади висувають кожного по заслузі, оскільки він чим-небудь відзначився, не через належність до певного стану, але через особисту доблесть. Бідність... не заважає... обійняти почесну посаду... У нашій державі ми живемо вільно і в повсякденному житті уникаємо взаємних підозр: ми не маємо неприязні до сусіда, якщо він у своїй поведінці дотримується особистих уподобань... У суспільному житті не порушуємо законів... і підкорюємося владі і законам,

особливо встановленим на захист скривджених, а також законам неписаним, порушення яких всі вважають ганебним... Наприклад, ми всім дозволяємо відвідувати наше місто і ніколи не перешкоджаємо знайомитися й оглядати його і не висилаємо чужинців... Ми живемо вільно... і тим не менше ведемо відважну боротьбу з рівним нам супротивником... Ми розвиваємо нашу схильність до прекрасного без марнотратства і захоплюємося науками без шкоди силі духу... Визнання в бідності у нас ні для кого не є ганьбою, але більшу ганьбу ми вбачаємо в тому, що людина сама не прагне позбутися її працею. Одні і ті самі люди у нас одночасно бувають зайняті справами і приватними, і громадськими... Тільки ми визнаємо людину, яка не займається громадською діяльністю, не громадянином з добрими намірами, а надаремним обивателем. Не всі здатні бути політиками, але всі можуть оцінювати їх діяння. Ми не думаємо, що відкрите обговорення може зашкодити перебігу державних справ. Навпаки, ми вважаємо неправильним ухвалювати потрібне рішення без попередньої підготовки за допомогою виступу з промовами "за" і "проти"... Вважайте за щастя свободу, а за свободу – мужність і дивіться в обличчя військовим небезпекам... Одним словом, я стверджую, що місто наше – школа всієї Еллади, і вважаю, що кожен з нас може з легкістю і витонченістю проявити свою особистість у найрізноманітніших життєвих умовах".

У сфері політики Перікл прагнув об'єднати грецькі держави, встановити між ними загальний мир. Він за можливості уникав військових конфліктів, стримував прагнення афінян до нових завоювань. Однак у разі необхідності Перікл ставав на чолі війська, глибоко продумуючи військові операції, не допускаючи необґрунтованого ризику. Керовані ним війська жодного разу не зазнали поразки. Успішними операціями він захистив афінських колоністів на причорноморських територіях, придушив заколоти на острові Евбея і не дав евбейським містам вийти з Афінського союзу. Блискучою морською операцією проти переважаючих сил противника Періклу вдалося підкорити Самос – місто, яке претендувало на те, щоб відібрати в Афін перевагу на морі. Перікл домігся встановлення на острові Самос демократії, відібрав у самосців військові кораблі і змусив їх виплатити Афінам величезний штраф.

За Перікла в Афінах інтенсивно розвивалися будівництво й архітектура. Будівлі, зведені під час його правління, вирізнялися дивною архітектурною довершеністю і пропорційністю, використанням якісних і дорогих матеріалів. До будівництва було залучено найвідоміших архітекторів. Великий скульптор Фідій (V ст. до н. е.) керував зведенням більшості споруджуваних і оновлюваних будівель. Храм покровительки міста богині Афіни – Парфенон, в якому у концентрованій формі відображено все багатство давньогрецького мистецтва, споруджували відомі архітектори Каллікрат і Іктін), 11-метрову статую богині із золота і слонової кістки всередині храму звів Фідій. До сьогодні збереглася основна частина чудової колонади біля входу на Акрополь (узвишшя давньогрецького міста), будівництво якої тривало п'ять років. Завершувалася колонада основним входом на Акрополь – мармуровими воротами (Пропілеї) завширшки 4,3 м і заввишки 7,6 м, спорудженими в 437–432 рр. до н. е. під керівництвом архітектора Мнесікла. Склепіння воріт було прикрашено золотими зірками на темно-синьому тлі. За воротами на найвищому місці

Погляд на Грецію епоху розквіту. Альборн Август Вільгельм Юліус. Копія втраченої роботи Шинкеля Карла Фрідріха. 1836 р.

Акрополя Фідій спорудив бронзову статую богині Афіни, яку в ясну погоду моряки могли бачити з відстані, що перевищує 60 км (Курциус, 1883). Також було побудовано кілька храмів і споруди для музичних змагань. До всіх цих робіт Періклу вдалося залучити велику кількість скульпторів, художників, різьбярів по каменю й інших фахівців, які в короткі строки виконали величезний обсяг робіт із забудови Акрополя, що став одним із найяскравіших об'єктів світової цивілізації.

Акрополь, безсумнівно, був улюбленим дітищем Перікла. Однак його творчі проекти поширювалися і на будівництво театрів, судів, гімнасіїв (навчально-виховних закладів), ринків та інших громадських закладів. Будівельні проекти Перікла не обмежувалися Афінами, а були втілені і на прилеглих територіях, що входили до складу Афінської держави.

Плутарх зазначав, що "в той час виростали творіння, незвичайні за своєю величчю, неповторні за своєю принадою і красою, бо художники намагалися один поперед одного облагородити і вдосконалити своє мистецтво, вражаючи швидкістю, з якою вони створювалися. Творіння, про які можна було думати, що на них пішло кілька людських життів, завершувалися за час правління однієї людини. Краса і велич їх визнавалися всіма після їх виникнення, а їх вплив свіжий і новий і донині. Від них віє юнацькою свіжістю, яка збереглася в них на довгий час; у них ніби жила вічна душа, не схильна до впливу часу. У той час було багато великих художників, але все ж першим серед них був Фідій" (Плутарх, 1961).

Всі будівельно-архітектурні проекти, запропоновані Періклом народу, вирізнялися дивною досконалістю, визначили розвиток архітектури на багато століть наперед, стали зразком для наслідування під час розквіту Римської імперії, а потім в епоху Відродження і в більш пізній час, значно вплинули на розвиток неокласицизму.

Афіни в часи правління Перікла стали центром наукового і культурного життя Стародавньої Греції, місцем проживання багатьох геніальних людей. З різних грецьких держав сюди стікалися філософи, поети, художники, вчені, драматурги і провідні представники інших професій, приваблені атмосферою демократії, творчості і прогресу, характерною для Афін тих років. На театральних сценах здійснювалися постановки драматичних творів Софокла та Евріпіда, комедій Арістофана. Величезні аудиторії на центральній торговій площі збирав великий філософ Сократ (469–399 рр. до н. е.). У цей же час розквітнув філософський геній його учня – Платона (427–347 рр. до н. е.).

В Афінах відкривається Академія, яку в подальшому часто називали першим у світовій історії університетом. В Академії Платон, його учні й інші найвідоміші представники різних галузей науки викладали астрономію, біологію, політичну теорію, філософію, логіку та інші дисципліни (Аристотель, 1983).

Погруддя Арістотеля. Римська копія з грецького оригіналу скульптури Лісіппа

Одним із найбільш відомих випускників Академії був Арістотель (384–322 рр. до н. е.). Він прибув на навчання до Академії 17-річним юнаком і залишився в ній на довгих 20 років, ставши одним із найбільш відомих вчених і педагогів. Арістотель набув всесвітньої популярності не тільки як найвидатніший філософ, а й завдяки працям в інших галузях, зокрема в політиці, логіці, драматургії тощо. Роздуми Арістотеля про драматургію і сьогодні залишаються актуальними для людей цієї професії. Не втратили актуальності і погляди філософа в сфері державного устрою, суспільного життя, виховання й освіти.

Атмосфера творчості була характерна і для багатьох інших держав Стародавньої Греції. Інтелектуальним центром була Александрія (місто, засноване в 332–331 рр. до н. е. Александром Македонським, розташовується на узбережжі Середземного моря – на території нинішнього Єгипту), у знаменитій бібліотеці якої було зібрано всі наукові досягнення стародавнього світу. Тут у III ст. до н. е. працював відомий математик Евклід, який створив науковий трактат "Елементи". Викладені в ньому знання і донині становлять основи шкільної геометрії. Інший видатний вчений, який працював у цьому місті, математик і астроном Ератосфен (близько 276–194 рр. до н. е.), зумів з високою точністю за допомогою простих вимірювальних інструментів обчислити довжину дуги земного меридіана. У Сиракузах на Сицилії творив великий вчений – механік і математик Архімед (близько 287–212 рр. до н. е.), який став всесвітньо відомим завдяки дослідженням у галузі гідростатики і гідродинаміки, а також прославився рядом винаходів у військовій техніці, будівельних механізмах тощо.

Фриз Парфенона. Хода афінян в день свята Великих Панафінеїв. Робота Фідія. V ст. до н. е.

Афіни були зразком для багатьох міст-полісів, яких на той час у Греції було близько двох тисяч. Верховним органом влади в полісах були народні збори, на яких вирішувалися основні питання життя поліса, ухвалювалися закони. Роль уряду виконували демократичним чином обрані ради, які вирішували питання зовнішньої і внутрішньої політики, управління фінансами, торгівлею, армією, флотом та ін. У структурі рад обиралися комісії з різних напрямів діяльності. Був високий судовий орган – геліея, що складався з громадян, яких щорічно обирали за жеребом.

Демократичність діяльності державних і судових органів, відсутність зловживань забезпечувалася постійною ротацією їх керівників, відкритими виборами, жеребкуванням. Наприклад, голова кожного засідання народних зборів або ради обирався перед засіданням, склад суду визначався жеребкуванням безпосередньо в день судового засідання. Всі посадові особи, відповідальні за управління державним майном, державною скарбницею, діяльністю армії і флоту, торгівлею, вихованням і навчанням, громадським порядком, обиралися відкритим голосуванням на щорічних виборах у народних зібраннях або призначалися за жеребом. Після закінчення терміну діяльності всі посадові особи мали представляти детальні звіти.

Таким чином, у стародавніх Афінах держава не знаходилася "над громадою", як це відбувається в більшості країн протягом всієї історії, а виростала з самої громади, гуртуючись з нею в монолітну спільноту, що становить єдине ідейне, економічне, політичне і соціально-культурне ціле.

Усередині полісів формувалося громадянське право – зведення законів, що визначали права і обов'язки громадян, давали їм соціальні гарантії. Зокрема, громадянам гарантувалося право приватної власності на засоби виробництва і насамперед на землю, право продажу і передачі цих коштів у спадок, право вільної торгівлі виробленими товарами, право безпосередньо впливати на соціально-економічне і політичне життя міста-поліса.

Однак всі демократичні права мали лише вільні громадяни. Вони мали право на свободу і незалежність від інших людей, на володіння ділянкою землі, отримання допомоги від держави, участь у народних зборах, раді, судових органах, носіння зброї тощо. Всі інші особисто незалежні громадяни, зокрема жінки і селяни, які втратили право на володіння земельною ділянкою, а також іммігранти (метеки), громадянських прав не мали, нерухомою власністю володіти не могли.

Із розширенням території Греції в результаті завоювань кількість метеків зростала, багато хто з них були багатими або заможними. Вони були вільними людьми, але не були громадянами поліса, і через це вважалися неповноправними.

На нижчому щаблі соціальної градації знаходилися раби, переважно військовополонені. Вони були позбавлені всіх прав і в більшості полісів взагалі сприймалися не як люди, а як знаряддя виробництва, були предметом обміну і купівлі-продажу, не мали ніякої власності, не могли вступати в шлюб, а їхні діти вважалися приплодом і відразу ставали рабами. У кожному полісі були ринки рабів, на яких продавали військовополонених або захоплених у полон мирних жителів. Торгували на ринках і пірати, і викрадачі людей. Рабство в Стародавній Греції сприймалося як природне явище і відрізнялося особливою жорстокістю. Зазвичай рабів залучали до найтяжчих робіт, також вони були слугами у будинках заможних громадян.

Якщо в гомерівський період не було суворого розподілу праці між різними верствами суспільства – господарі могли займатися фізичною працею нарівні зі своїми рабами, то в подальшому в полісах вільні громадяни всіляко уникали цього. До їхніх першочергових обов'язків належали розвиток тіла і духу, а також виконання державних справ. Для цього прошарку громадян Стародавньої Греції обв'язковими стали всебічне фізичне виховання, заняття атлетикою (спортом) і участь у різних змаганнях.

Самооборона полісів і утримання в покорі підвладних верств населення зробили життєво важливим перехід до фізичної і військової підготовки в спеціальних закладах. Несистематичне військове навчання було замінено на підготовку, що відповідала специфічним особливостям полісів, їх географічному положенню, місцевим видам озброєння і традиціям культу. Праця поступово ставала огидним заняттям, що зрештою стало однією з причин занепаду Стародавньої Греції.

Незгладимий слід в історії Стародавньої Греції залишила і така наймогутніша держава, як Спарта (Лакедемон). Це місто було центром області Лаконія і розташовувалося в південно-східній частині півострова Пелопоннес. У Спарті повноправними членами громади були спартіати, які панували над рештою населення – вільними, але політично безправними перієками та ілотами, що належали державі та перебували на положенні рабів. Спартіати проводили життя у військових вправах і війнах, а займатися ремеслом і торгівлею їм заборонялося. Починаючи з VIII ст. до н. е. Спарта за своїм державним устроєм, способом життя і військовою могутністю безсумнівно була першою державою Стародавньої Греції. У VI–V ст. до н. е. зі Спартою могли змагатися лише Афіни. Однак це суперництво завершилося важкою поразкою Афін у тривалій Пелопоннеській війні (431–404 рр. до н. е.), після якої Спарта на кілька десятиліть стала найпотужнішою країною Стародавньої Греції.

Протягом тривалого історичного періоду Спартою правили численні царі, проте досконалістю державного устрою, економічною та військовою могутністю вона завдячує одній людині – легендарному цареві і законодавцю Лікургу. У цьому легко переконатися, якщо ознайомитися зі змістом глави "Лікург" у "Порівняльних життєписах" – фундаментальній праці одного з найосвіченіших людей свого часу, видатного історика і письменника Плутарха (близько 46 – близько 126 рр. н.е.), що включає біографії кількох десятків видатних давньогрецьких і давньоримських діячів.

Час життя Лікурга точно невідомий (в енциклопедіях зазнається IX або VIII ст. до н. е.), однак безліч непрямих даних свідчать про те, що він правив Спартою приблизно за 90–100 років до часу проведення в 776 р. до н. е. перших Олімпійських ігор.

Лікург став царем Спарти на прохання і з волі її громадян, чому сприяли його освіченість і високі моральні якості. До того як стати царем, Лікург багато подорожував містами Стародавньої Греції, вивчаючи їх законодавство, сильні і слабкі сторони. Відвідуючи Крит, держави Малої Азії та Єгипту, Лікург вивчав зв'язок їхнього державного устрою зі способом життя громадян, знайомився із законами і літературними творами. Існують відомості, згідно з якими він відвідував Іспанію, подорожував Індією.

Коли Лікург став царем Спарти, то в основу своєї діяльності поклав розробку ефективного державного устрою, заснованого на високій моральності й орієнтованого на рівність і щастя громадян. У результаті йому вдалося створити дивовижну державу, яка принципово відрізнялася від інших держав Еллади своїм устроєм, життєвими принципами й прагненнями громадян, ефективними і гуманними законами.

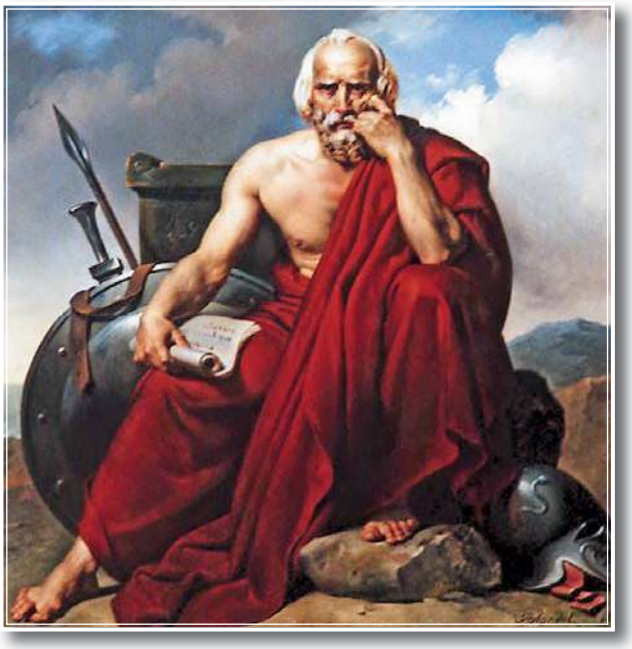

Тренування юних спартанок. Дега Едгар. 1860 р.

У Спарті були два царі, що належали до двох основних сімей. Їх влада передавалася спадково. Один із царів керував армією під час війни. У мирний же час їх влада була обмеженою, а країною керувала рада старійшин, що складалася з 30 чоловік, враховуючи двох царів. Двадцять вісім старійшин мали бути старшими 60 років, і обиралися на довічний термін загальним народними зборами, але лише з аристократичних спартанських сімей. Рада старійшин вирішувала кримінальні справи і готувала питання для розгляду на зборах. Збори складалися з усіх громадян; вони не могли проявляти в чому-небудь ініціативу, але могли голосувати "за" або "проти" з будь-якої внесеної пропозиції. Жоден закон не міг набрати сили без згоди зборів. Однак, хоча згода зборів була необхідною, її не було достатньо: старійшини і посадові особи мали проголосити своє рішення, щоб закон став чинним.

Для додаткового контролю за царською владою і стримування розвитку олігархії, яка нерідко прагнула перейти будь-які межі, було введено посади ефорів – як доповнення до царів, до старійшин і зборів. П'ять ефорів обиралися з громадян Спарти за жеребом.

До складу старійшин могли входити лише дуже авторитетні й шановані в суспільстві люди. Спочатку Лікург сам рекомендував до складу старійшин тих, хто був його прихильниками. Надалі він розпорядився, щоб у разі смерті когось зі старійшин на місце, що звільнилося, обирався найгідніший. Ці вибори проводилися у вигляді запеклого змагання, в якому переможцем опинявся не найсильніший або найшвидший, а найкращий і найрозумніший. Вважалося, що переможець отримував довічно вищу владу в державі. Вибори проводилися дуже цікаво. Коли збирався народ, суддів закривали в кімнатах, з яких вони могли все чути, але не могли нікого бачити. Кандидати на обрання відповідно до жеребу виходили по одному і йшли мовчки

Лікург – законодавець Спарти. Блонде Меррі-Джозеф. 1828 р.

повз усіх присутніх, які проводжали їх ходу криком. Судді, які сиділи в закритій кімнаті, на спеціальних дощечках позначали лише силу крику, який супроводжував кожного з кандидатів. Переможцем ставав той, кому кричали голосніше за всіх.

Ефори були наділені правами вищого цивільного суду, а над царями вони здійснювали кримінальну юрисдикцію. Це обмежувало владу царів, проте робило її незмірно більш міцною і стабільною. Ефори були тим "демократичним" елементом у державному устрої Спарти, який мав слугувати противагою царям. Щомісяця царі промовляли клятву, що будуть підтримувати державний лад Спарти, а ефори клялися підтримувати царів доти, поки ті будуть вірними своїй клятві. Коли один із царів відправлявся на війну, його супроводжували два ефори, щоб спостерігати за його поведінкою і діями (Геродот, 1885).

Розум і далекоглядність Лікурга у питаннях правління країною особливо яскраво виявлялися при порівнянні державного устрою Спарти і сусідніх країн, де панувала атмосфера постійних чвар і сварок, жертвами яких ставали багато людей, у тому числі царі. Як справедливо зазначає Плутарх, "...законодавець спартанців, який поставив кожній владі свої межі, був для них справжнім даром неба, посланим для їх щастя" (Плутарх, 1987).

Не менш важливим перетворенням, здійсненим Лікургом, стало вирівнювання станів громадян. Раніше в Спарті існувала жахлива нерівність станів: надзвичайна кількість жебраків і бідняків – і величезне багатство в руках небагатьох осіб. Лікург зумів переконати співгромадян у тому, що багатство і бідність – найнебезпечніші хвороби держави, в результаті чого громадяни Спарти відмовилися від володіння землею на користь держави, яка потім забезпечила її розподіл між ними на рівних умовах. Найрізноманітнішими методами Лікург поступово усунув нерівність і невідповідність у володінні майном, у харчуванні, поступово виключив з життя громадян надмірності і предмети розкошів. Ці заходи поступово привели до викорінення заздрощів, корисливості, прагнення збагачення. Водночас Лікург зробив усе для того, щоб підвищити ефективність використання земельних ділянок і зробити життя громадян Спарти безбідним, з достатньою кількістю продуктів харчування, що забезпечують здорове життя.

Реформи торкнулися також шлюбу та сім'ї. Лікург вважав за необхідне змінити виховання жінок, які мали взяти на себе багато турбот під час частих військових походів чоловіків. Для зміцнення тіла дівчата повинні були бігати, боротися, метати диск і спис, щоб майбутні діти були міцні тілом, щоб їх розвиток був правильним і щоб самі матері могли народжувати вдало і легко завдяки міцності свого тіла. Він заборонив їм розпещувати себе, сидіти вдома і вести розніжений спосіб життя.

Коли народжувалася дитина, батько приносив її на огляд до старійшин свого роду. Вони визначали, чи здоровий малюк, чи зможе він бути хорошим воїном. Міцних і здорових дітей повертали батькові на виховання, а слабких кидали в прірву. Спартанці вважали, що життя новонародженого, слабкого і кволого тілом, марне як для нього самого, так і для держави.

Повноцінний фізичний розвиток, зміцнення здоров'я, фізична підготовка пронизували всі сторони виховання в Спарті і спосіб життя її жителів.

Велику увагу у зв'язку з цим спартанці приділяли харчуванню. Вони вважали, що обмежене за об'ємом і скромне харчування сприяє росту, формує худорляве, сильне і рухливе тіло, забезпечує витривалість і стійкість до труднощів і поневірянь. Навпаки, велика кількість їжі пригнічує життєві сили, а товсте і вгодоване тіло своєю вагою чинить опір росту. Харчування, на думку спартанців, позначалося і на матерях, і на їх дітях. Діти, що народилися від худорлявих матерів, також були худорляві, стрункі, красиві й активні (Гиро, 1913).

Виховання людей у Спарті тривало до зрілого віку: вони мали вести суворо визначений спосіб життя, присвячувати свій час заняттям, які спрямовані на благо всього суспільства. Вони не були стурбовані ні збагаченням, ні філософськими ідеями, більшу частину часу присвячували фізичній довійськовій підготовці, перебуваючи на навчанні в гімназіях (навчально-виховних закладах) і в палестрах (школах фізичного виховання). Лікург наполягав,

щоб і під час занять, і у вільний час люди перебували разом, а їхні вчинки, судження, суперечки і жарти слугували одній меті – високій моральності співгромадян, їх солідарності і розсудливості.

У цьому відношенні і життя самого Лікурга було прикладом мудрості, великодушності, толерантності та патріотизму.

Великодушність спартанці виявляли навіть у військових походах. Вони наполегливо боролися з ворогом до того моменту, поки він не кидався навтьоки. На відміну від багатьох народів, спартанці вважали негідним для себе рубати і вбивати розбитого і відступаючого ворога. Такий звичай був не тільки благородним і великодушним, а й корисним у тактичному плані: вороги знали, що воїни Спарти вбивають тільки тих, хто чинить опір, і часто вважали для себе вигіднішим бігти, ніж продовжувати битву.

Побутує думка (Плутарх, 1961), що ідея встановлювати перемир'я під час Олімпійських ігор належала Лікургу як людині м'якій і миролюбній. Спочатку Лікург не зближувався з царем Еліди Іфітом, але, випадково прибувши в Олімпію і поглянувши на Ігри, він вирішив: несправедливо, що його співгромадяни-спартанці не беруть у них участі. Він підтримав Іфіта – і спільними силами вони надали святу більш урочистого характеру і зробили його існування більш тривалим.

У Спарті не приділялося такої уваги освіті, як в Афінах, проте з ранніх років спартанці привчали дітей до чіткості суджень і стислості виразів, до вміння у витонченій формі і небагатьох словах передати глибину думки, до швидкої реакції і дотепних відповідей. Плутарх наводить багато прикладів дотепності спартанців, які вміли витончено покласти край докучливості і невігластву. Наприклад, коли одна невихована людина дуже набридла Демарту нескінченними дурними запитаннями, хто кращий за всіх зі спартанців, то отримала відповідь: "Той, хто найменше схожий на тебе". Коли чужинець, бажаючи довести Теопомпу свою прихильність, сказав, що співгромадяни називають його не інакше як "другом спартанців", то отримав відповідь: "Краще було б для тебе, мій милий, коли б тебе звали другом своїх співгромадян". Коли один афінський оратор назвав спартанців неуками, то отримав блискавичну відповідь сина Павсанія: "Цілком вірно, самі лише ми з греків не навчилися у вас нічого поганого". Одного спартанця запросили послухати людину, яка наслідувала солов'їний спів. "Навіщо, я чув самого солов'я", – відповів він.

Ерехтейон – унікальний пам'ятник давньогрецької архітектури, один із головних храмів стародавніх Афін, розташований на Акрополі. Побудований приблизно між 421–406 рр. до н. е.

Як вже зазначалося, Лікург і його послідовники домоглися рівного розподілу статків серед громадян, простоти і ясності життя, відсутності користі і бідності. Ці особливості життя населення Спарти обумовили те, що спартанці пишалися своєю кра-

Фідій, який показує друзям фриз Парфенона.
Альма-Тадема Лоуренс. 1868 р.

їною, її людьми, цінували повагу співгромадян. В одній із праць Плутарх зазначав, що одному спартанцю, учаснику Олімпійських ігор, запропонували велику суму грошей за те, щоб він поступився своєму супернику в боротьбі. Він не прийняв цієї пропозиції і у важкому поєдинку вийшов переможцем. "Яка користь тобі, спартанцю, від твоєї перемоги?" – запитали його. "У битві я піду з царем попереду війська", – відповів він, посміхаючись (Плутарх, 1961).

Лікург виявився щасливою людиною в тому сенсі, що наприкінці життя йому вдалося побачити плоди своєї праці. Він був захоплений результатами втілення в життя розроблених ним законів, оскільки побачив державу рівних громадян, задоволених собою, розсудливих, які пишаються своєю країною, її досягненнями й авторитетом.

Спартанці трималися ізольовано, всіляко протидіяли створенню на території Греції конфедерації, справедливо вважаючи, що це призведе до руйнування їх державності, до розмивання чітких і успішно діючих законів і життєвих принципів. Будучи протягом достатнього часу найпотужнішою країною в регіоні, Спарта не прагнула домінувати над іншими державами, проте наполегливо й успішно відстоювала досягнення свого народу.

Відомі дивовижні приклади доблесті, самопожертви і високих моральних якостей, які виявляли спартанці під час оборони своєї держави. Славною сторінкою давньогрецької історії стала битва біля Фермопіл у 480 р. до н. е. (за твердженням Геродота в цей час проводилися Ігри Олімпіади), у якій 300 спартанців з ілотами протягом кількох днів стримували багатотисячне перське військо, кероване Ксерксом. Здолати спартанців перси змогли тільки після зради місцевого жителя Ефіальта, який мав за винагороду провести 20-тисячне перське військо гірськими стежками в тил спартанців. Вони знали, що неминуче загинуть у цій битві, однак самовіддано билися відповідно до слів свого царя: "Життя і смерть – справа природи, а слава і ганьба – наша" (Антониу, 2009). Цар Леонід загинув у бою, загинули і решта спартанців, окрім одного. У битві загинуло все перське військо, в тому числі і два брати Ксеркса.

Битва біля Фермопіл викликала хвилю патріотизму в Греції і вже в наступному, 479 р. до н. е. перське військо було повністю розгромлене в битві біля Платеїв у Беотії. Подвиг царя Леоніда увійшов у світову історію славетною сторінкою, оспіваний багатьма письменниками, драматургами, художниками, кінорежисерами.

Хоча Спарта не прагнула до панування над іншими країнами, проте багато міст-держав Стародавньої Греції самі визнавали досягнення спартанців і лідерство Спарти. Посли багатьох країн постійно зверталися до Спарти по допомогу. Однак просили вони не грошей, флоту, солдат, а лідерів і вождів. Історики наводять багато імен спартанців, які стали вождями в інших країнах, наставниками їх народів і правителів. На цих людей дивилися із захопленням, повагою і страхом. Вони ставали наставниками і вихователями, які дають розумні поради в державному управлінні, в суспільному та приватному житті. У зв'язку з цим стають зрозумілими жартівливі поради Стратоніка з державного устрою, який афінянам відводив роль організаторів театральних вистав та урочистих процесій, елідцям – суддів на Олімпійських іграх, а спартанцям радив стежити за порядком і пороти обох, якщо вони завинили.

Протягом століть Спарта своїми законами і досягненнями допомагала всій Греції. Вона була посередницею у війнах, утихомирювала повстання,

Мармуровий торс спартанського гопліта. Можливе зображення царя Леоніда. 490–480 рр. до н. е.

Леонід у Фермопілах. Давід Жак-Луї. 1814 р.

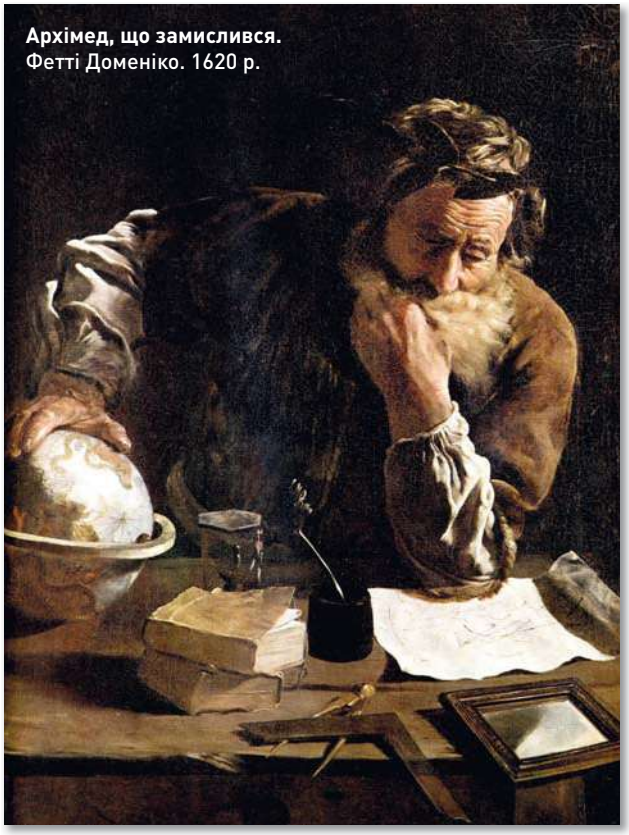
скидала неправильно поставлених владу і царів, у більшості випадків не виставляючи жодного солдата, а відправляючи лише посла, розпорядження якого зазвичай виконувалися беззаперечно.

Наприкінці свого життя Лікург скликав громадян на народні збори і сказав, що державний устрій Спарти в усіх відношеннях приведений до ладу і може служити щастю і процвітанню їх міста. Він закликав громадян зберігати його закони, нічого не змінюючи. Взявши клятву зі своїх співгромадян, що вони будуть твердо дотримуватися існуючого правління, поки він не повернеться, Лікург виїхав у Дельфи. Увійшовши в храм і принісши богу жертву, він запитав, чи хороші його закони і чи достатньою мірою служать щастю співгромадян. Оракул відповів Лікургу, що його закони прекрасні і що держава його матиме славу, поки залишиться вірною даному їм державному устрою. Лікург записав ці слова оракула і послав їх у Спарту, сам же вирішив добровільно померти, щоб не звільняти своїх співгромадян від даної ними клятви. Він заморив себе голодом, переконаний у тому, що і смерть громадського діяча має бути корисна державі і що сам кінець його життя має бути не випадковістю, а свого роду моральним подвигом, що він зробив найпрекраснішу справу, став охоронцем усього того високого і прекрасного, що здобув для співгромадян своїм життям. Лікург помер на Криті, друзі спалили труп і, за заповітом Лікурга, кинули попіл у море – він боявся, що його останки перенесуть до Спарти, внаслідок чого спартанці вважатимуть себе вільними від клятви і зроблять зміни в даному їм державному устрої під приводом того, що він повернувся на батьківщину (Шуберта, 1940).

Лікург не помилився у своїх сподіваннях. Протягом п'яти століть, поки Спарта залишалася вірною його законам, вона за своїм державним ладом і славою була першою державою в Греції. З чотирнадцяти царів, від Лікурга до Агіда, сина Архідама, жоден з них не зробив у законах Спарти ніяких змін.

Перші ознаки розкладання в Спарті з'явилися за часів царювання Агіда, коли в країну проникли гроші. Лісандр привіз до Спарти золото і срібло, а з ними – користолюбство і прагнення розкошів. З цього моменту життєві принципи спартанців стали розмиватися, а законами Лікурга почали нехтувати.

Змінилася і зовнішня політика Спарти. Замість мирних переговорів прийшли каральні кампанії. Одним із прикладів стала жорстока розправа в 401–400 рр. до н. е. з демократичною Елідою, про що з обуренням писали Ксенофонт і Павсаній. За словами Ксенофонта, ефори і народні збори Спарти постановили "дати урок елейцям" за старі образи і зажадати від них розпуску елейського союзу. Коли елейці відмовилися, спартанці рушили на Еліду величезним військом, примусивши до участі в кампанії практично всі держави Пелопоннесу, врахо-

Архімед, що замислився.
Фетті Доменіко. 1620 р.

вуючи Афіни. Два роки Спарта вела руйнівну війну проти Еліди, нещадно спустошуючи всю країну, спалюючи і знищуючи все навколо, захоплюючи худобу і рабів. Не пощадили вони священної Олімпії, знищивши гімнасії, в яких тренувалися олімпійські атлети (Курциус, 1883).

Так було до 371 р. до н. е., коли кінець військовій перевазі спартанців поклали фіванці, які завдали їм поразки в битві біля Левктрів. Після цього удару Спарта не оговталася, поступово втратила свої історичні досягнення і перетворилася на малозначущу державу. Стародавня Греція зазнала великої втрати. Учень Сократа, Есхін, у відповідь на хвастощі фіванців своєю перемогою над Спартою, з гіркотою зазначив, що вони нагадують йому нерозумних хлопчаків, які хваляться тим, що їм вдалося побити свого дядька.

Державний устрій Спарти, закони і діяння Лікурга не зникли безслідно у темряві століть. Вони збереглися завдяки працям філософів і письменників. Платон, який прославився працями у сфері державного управління, в їх основу поклав погляди Лікурга, виражені в його знаменитих законах. Арістотель зазначав, що досягнення Лікурга перевищують славу всіх грецьких законодавців, які коли-небудь існували. Детальний опис досягнень Лікурга і його високих моральних якостей доніс до нашого часу Плутарх, який справедливо зазначав, що багато видатних і

Тріумф Вікторії. Пітер Пауль Рубенс. 1614 р.

широко відомих людей, які займалися законодавством і державним устроєм, залишили по собі букви і слова, а Лікург явив світові справжній і неповторний державний устрій, і в той час, як інші вважають існування істинного філософа чимось ідеальним, зробив зі своїх співгромадян ціле місто філософів.

Світ класичного періоду історії Стародавньої Греції видається складним і суперечливим. З одного боку, це безліч міст-полісів зі своєю культурою, державним устроєм, рівнем суспільного життя, часто конкуруючих і ворогуючих між собою. З іншого боку, це співтовариство тих самих міст, об'єднаних спільною історією, релігією, традиціями та ідеалами, населення яких прагнуло етнічної спільності та ідентифікації. У класичний період, на відміну від інших періодів історії Стародавньої Греції, грецький світ видається досить цілісним, об'єднаним спільною історією, культурою, економічним і політичним устроєм, який протистоїть світу варварському. Так, у всякому разі, виглядає Стародавня Греція відповідно до уявлень Плутарха.

У цілому давньогрецька цивілізація в часи її розквіту зробила неоціненний внесок у розвиток світової цивілізації. З лона Стародавньої Греції органічно випливають історичні та культурні досягнення не тільки більшості європейських держав, а й різних країн, які розташовані на інших континентах.

Історична роль Стародавньої Греції особливо проявилася в різних галузях культури, освіти, виховання і спорту. У всіх цих сферах давньогрецька цивілізація характеризувалася розмаїттям напрямів і плідних ідей, яскравими досягненнями, що увійшли до скарбниці світової цивілізації як своєрідний феномен, який вплинув на весь її подальший розвиток. І сьогодні є безліч сфер діяльності, враховуючи олімпійський спорт, систему освіти, мистецтво, архітектуру, політику, державний устрій, літературу, філософію, які виглядали б незмірно біднішими без використання ними надзвичайно багатої давньогрецької спадщини.

Період найвищого розквіту Стародавньої Греції (класична Греція), який припав на V–IV ст. до н. е., змінився на період поступового занепаду, обумовленого як внутрішніми, так і зовнішніми причинами. Бурхливий розвиток торгівлі спричинив збагачення незначної частини населення – переважно великих рабовласників, що не могло не призвести до класової нерівності і до суперечностей між багатими і бідними. Ці відносини нашарувалися на антагонізм між вільними громадянами і громадянами, ущемленими в правах, перш за все метеками, кількість яких різко зросла у зв'язку з розширенням території Греції. Міста-держави роздирали конфлікти між прихильниками монархічного способу правління, який був характерний для багатьох міст, у тому числі і для Аттики, і аристократією, яка прагнула встановити демократичний лад.

Слід зазначити, що в містах-полісах Стародавньої Греції одночасно існували різні види державного устрою. Арістотель у праці "Політика", спираючись на практику державного устрою у багатьох давньогрецьких полісах, зазначає: "Оскільки управління в державі – те саме , шо й політична система, остання ж ототожнюється з верховною владою в державі, то звідси неминуче випливає, що ця верховна влада мусить перебувати в руках або одного, або небагатьох, або більшості. І коли одна людина, чи кілька, чи багато керуються інтересами про загальне щастя, то, звичайно, такі форми – правильні…".

Ніка Самофракійська. Мармур. Приблизно 190 р. до н. е.

Монархічне правління, що передбачає загальну користь, називалося царською владою. Влада небагатьох, орієнтована на загальну користь, вважалася аристократичною формою правління, а влада більшості, знову ж для загальної користі – політією. Однак у чистому вигляді такі форми державного управління якщо й існували, то недовго. Монархія змінювалася тиранією, яка відображає інтереси і настрої одного правителя; аристократія – олігархією, коли влада використовувалася для збагачення невеликої групи заможних громадян; політія – демократією, орієнтованою на вигоду незаможних.

Жодна з таких форм не була ідеальною, що обумовлювало конфлікти як всередині полісів, так і між різними містами-державами, часто призводило до зміни політичного устрою і зазвичай до супутнього занепаду.

Найбільш успішним державний устрій виявлявся в тих випадках, коли поєднувалися декілька його форм, наприклад, тиранія і демократія або ж монархія, олігархія та демократія.

У періоди розквіту різних міст-держав (Афіни, Спарта, Мілет, Візантій, Мегара тощо) успішно поєднувалися різні форми державного устрою. Таке ж поєднання було характерно і для діяльності найбільш успішних правителів (наприклад, Солона або Перікла). Однак незалежно від того, яка з форм державного устрою існувала в конкретний момент історії кожного поліса, вона була предметом для ревізії з боку прихильників інших форм правління, що за величезної кількості міст-полісів з різним державним устроєм створювало в Стародавній Греції атмосферу постійного суперництва, конфліктів, заколотів і військових сутичок.

Не слід думати, що класичний період історії Стародавньої Греції вирізнявся миром і стабільністю. У цей час особливо загострилася схильність греків до зовнішніх конфліктів, відбувалися постійні зіткнення одних міст з іншими. Зрештою це призвело до краху найбільшого міста, центру давньогрецької цивілізації – Афін. До кінця життя у Перікла і його прихильників з'явилася потужна опозиція з боку аристократії, вожді афінської демократії прагнули зростання своєї влади. В результаті Перікл був відсторонений від посади полководця і за підозрою в незаконному використанні грошей оштрафований судом. Однак незабаром владу йому повернули.

Люди, що входили до його оточення, зазнали переслідувань. Імперська політика Афін викликала все більше невдоволення Спарти, породила напруженість у відносинах між державами і в кінцевому рахунку призвела до Пелопоннеської війни, яка почалася в 431 р. до н. е. і тривала понад чверть століття – до 404 р. до н. е.

У війні зі Спартою Афіни мали перевагу на морі, а спартанці – на суші. Війська Спарти кілька разів захоплювали і спустошували не тільки Аттику, а й Афіни. Завершення війни наблизила вирішальна перемога Спарти та її союзників над афінянами в морській битві біля Егоспотамів у 405 р. до н. е.

Спартанці встановили в Афінах олігархічне правління, яке швидко себе дискредитувало. Було відновлено демократію, однак вона мала мало спільного з демократичним устроєм Афін у часи їх розквіту. Боротьба за владу, розкрадання, пошук і переслідування внутрішніх ворогів стали відмітними особливостями діяльності нової влади. У ці похмурі часи опинився у в'язниці великий скульптор Фідій, де і помер. А в 399 р. до н. е. був засуджений і страчений один з наймудріших людей у світовій історії – Сократ.

Смерть філософа Сократа. Давід Жак-Луї. 1787 р.

Сократ з учнями. Грейтер Йоганн Фрідріх (за картиною Джованні Франческо Романеллі). Початок XVII ст.

Еллініcтичний період (IV–I ст. до н. е.)

Золотий медальйон із зображенням Філіппа II. II–III ст.

Невдоволення грецьких громад правлінням Спарти змусило їх об'єднуватися між собою з метою організації спротиву, а також шукати підтримки у перського царя. Це призвело до створення в 374 р. до н. е. нового союзу з 75 грецьких громад (із центром в Афінах), з існуванням і міццю якого Спарта не могла не рахуватися. Становище Спарти ускладнювалося також ворожнечею з головним містом Беотії – Фівами, які зуміли в 371 р. до н. е. завдати спартанцям страшної поразки в битві біля Левктр.

Однак союз Фів з Афінами проіснував недовго. Піднесення Фів суперечило інтересам Афін, які відвернулися від учорашніх союзників і стали виступати на боці Спарти. У 362 р. до н. е. відбулася битва біля Мантиклю, в якій жителі Фів билися вже проти об'єднаного війська Спарти й Афін.

У підсумку це призвело до ослаблення всіх грецьких держав, їх роздробленості, економічного виснаження і нездатності надійно охороняти свою державність.

Не менш негативну роль у всіх сторонах життя відігравало виникнення численних грецьких міст за межами Пелопоннесу. У середині IV ст. до н. е. Стародавня Греція охоплювала величезні території, в яких Пелопоннес (територія сучасної Греції) був лише однією з частин. Греками були заселені Кіпр і Егейське узбережжя Туреччини (Іонія), Сицилія і південна Італія (Велика Греція), а також прибережні території сучасних Албанії, Болгарії, Єгипту, Лівії, Грузії, Румунії та України, південної Франції, східної Іспанії. На всіх цих територіях існували численні грецькі міста-поліси, розвивалася грецька культура, панувала грецька мова. Природно, освоєння всіх цих територій призвело до розмивання політичних, соціально-економічних, історичних і культурних підвалин, характерних для грецької цивілізації.

На тлі всіх цих подій зміцнювалася міць Македонії, яка послідовно, починаючи з 355 р. до н. е., як військовими, так і політичними заходами стала поширювати свій вплив на територію Греції. Царю Македонії Філіппу II вдалося домогтися визнання свого панування практично у всій Греції, окрім Спарти. Він прагнув створити союзну державу демократичного типу, проте смерть (у 336 р. до н. е. він був убитий своїм охоронцем) перешкодила здійсненню цього плану.

Сина Філіппа II Александра з дитячих років готували до воєн, політики і дипломатії. Александр, не зважаючи на суворе спартанське виховання в дитинстві, отримав – під керівництвом великого філософа Арістотеля – класичну грецьку освіту. Його улюбленою книгою був гомерівський героїчний епос "Іліада". Історики зазначають, що Александр вирізнявся безмірним честолюбством, дуже заздрив славі батька і з дитинства мріяв про подвиги. Як писав Плутарх, Філіпп бачив, що Александр від природи упертий, а коли розсердиться, то не поступається жодному насильству, але розумним словом його легко можна схилити до прийняття правильного рішення; тому батько намагався більше переконувати, ніж наказувати.

Ще за життя свого батька Александр – у 16-річному віці – залишався в Македонії за царя, коли Філіпп II у 340 р. до н. е. оточив Візантій. І правив досить жорстко – він нещадно придушив повстання фракійського племені медів.

Голова Александра Македонського. Мармур. II–I ст. до н. е.

Арістотель і його учень Александр. Хрістус Гелль. Гравюра. 1876 р.

Александр Македонський. Фрагмент мозаїки в будинку Фавна (Помпеї). I—II ст. до н. е.

А два роки по тому в битві проти афінян біля Херонеї (338 р. до н. е.) Александр, очолюючи під наглядом досвідчених воєначальників ліве крило македонського війська, продемонстрував мужність і полководницькі навички.

Після загибелі Філіппа II Александр, вступивши в 336 р. до н. е. на македонський престол, перш за все розправився не тільки з учасниками змови проти його батька, а й з претендентами на престол, які могли б стати його конкурентами.

Македонську знать і народ Александр привернув на свій бік скасуванням податків. Потім він, провівши всеелліський конгрес у Коринфі, змусив греків підтвердити свій союз з Македонією, укладений ще за Філіппа II. Коли ж деякі племена, підбадьорені смертю Філіппа II, спробували домогтися самостійності, 21-річний Александр рішуче поклав цьому край. Навесні 335 р. до н. е. він виступив з військом проти повсталих на півночі фракійських та іллірійських племен. Частину варварів, що підняли це повстання, було розгромлено, а інша вважала за краще вступити в союзні відносини з Македонією. Згодом, коли спалахнув заколот на півдні – у Фівах, Александр оточив повстале місто і штурмом заволодів ним. Після цього Фіви були розграбовані македонським військом, а всіх громадян міста поневолили.

У 334 р. до н. е. Александр на чолі 35-тисячного греко-македонського війська почав свою знамениту військову кампанію, яка розтяглася на десять років. У результаті територія його держави різко розширилася за рахунок Сирії, Єгипту, країн Малої Азії, Персії, Вавилона. На всіх завойованих територіях було засновано держави, очолювані намісниками Александра. Ними жорстко насаджувалися принципи грецької державності та еллінська культура, місцеве населення поневолювалося, його культурна та історична спадщина, релігійні почуття зневажалися. Все це не могло не призвести до величезної кількості проблем і конфліктів на завойованих землях. До того ж між самими намісниками Александра існували ворожнеча і протистояння, обумовлені територіальними претензіями.

Оскільки Александр був послідовним прихильником еллінізму, він прагнув впроваджувати досягнення грецької цивілізації на всіх завойованих ним територіях. Причому одним із найбільш ефективних і надійних способів еллінізації підкорених країн Сходу він вважав заснування в них нових міст, що мали типову структуру давньогрецьких полісів. Примітно, що тільки тих міст, яким дали назву Александрія, було засновано більше ніж тридцять. Будівництво і розвиток нових міст (загалом їх було понад сімдесят) здійснювалися паралельно з еллінізацією, причому ці процеси і після смерті Александра Великого – ще протягом багатьох століть – суттєво впливали на спосіб життя і культуру не тільки в самих містах, а й у прилеглих до них областях.

Загарбницькі плани Александра, його прагнення створити елліністичний світ на величезному просторі міцно спиралися на настрої греків у період гострої соціальної та економічної кризи, яку переживала Греція в IV ст. до н. е. Політичні і державні діячі, представники інтелектуальної еліти, в тому числі Платон, Арістотель, Ісократ, активно шукали шляхи подолання кризи. Наприклад, філософ і ідеолог афінської аристократії Платон бачив рішення проблеми в удосконаленні внутрішнього устрою грецьких полісів, усуненні в них внутрішніх суперечностей.

Вступ Александра до Вавилону. Лебрен Шарль. 1664 р.

Александр Македонський перед Діогеном. Тупилєв Іван. 1787 р.

Однак популярнішими в ті часи були інші рішення – завойовницькі походи в Азію, розграбування багатої Персії, заснування на нових територіях грецьких колоній, переселення в них збіднілих греків і поневолення місцевого населення. Суть цього підходу найкраще сформулював видатний афінський оратор і політичний діяч Ісократ (436–338 рр. до н. е.): "Перенесемо багатства Азії в Європу, а лиха Еллади – в Азію". При цьому слід зазначити, що, згідно із загальноантичними уявленнями, завоювання територій, розграбування майна і поневолення людей вважалося тоді найтвердішим і найлегальнішим обґрунтуванням права власності (Скелтон, Деля, 2007).

Коли в 331–330 рр. до н. е. військами Александра Македонського було розгромлено Перську державу, він став володарем дуже великих територій в Азії. Після цього, як зазначають історики, у поглядах Александра відбулися суттєві зміни: він перестав дивитися на персів як на підкорений народ, навіть спробував поєднати переможців (греків і македонців) і переможених (персів) в єдину імперію. Подібна політика етнічного злиття все більше псувала відносини Александра з македонцями, яким дуже не подобалося нове розуміння єдиної монархії і включення персів і інших воїнів зі східних народів до складу македонської армії. Наслідком такого невдоволення стали змови і заколоти, з якими Александру все ж вдалося впоратися (Рассел, 2001).

В особистості Александра Македонського химерно поєднувалися різні і, здавалося б, несумісні риси: обережність – зі схильністю до ризику, розсудливість – з вірою в інтуїцію, благородство – з мстивістю і підступністю. Занурившись у світ грецької міфології і будучи переконаним у своїй божественній місії, Александр уявив, що в його жилах тече кров богів і героїв, які є його предками. Він щиро вірив у те, що по батьківській лінії походить від Геракла, а по материнській – від Ахілла і Пріама. Жерці переконали Александра, що він не тільки спадковий цар, а й втілення бога на землі, якому все дозволено і який за все відповідає. Александр не обмежувався вірою в свою божественність, а й знаходив їй підтвердження у власних можливостях і звершеннях, у тому числі у відвазі на полях битв, у блискучих успіхах у багатьох військових походах. Поступово він створює і жорстко насаджує свій культ, долаючи при цьому спротив греків, які не бажали допускати обожнювання людини і були не згодні з тим, що йому надавалися почесті, належні божествам.

Правитель був переконаний, що тільки живе втілення бога на землі може об'єднати створену ним величезну імперію, населену багатьма народами, що відрізнялися одне від одного як за національною, так і за релігійною належністю.

Діяльність Александра нашарувалася на безліч внутрішніх проблем і зрештою виявилася згубною для Стародавньої Греції, прискорила процес її занепаду та розпаду. Він не послухав поради свого вчителя – видатного філософа античності Арістотеля, порушив всі політичні і суспільні підвалини, характерні для Стародавньої Греції періоду її найвищого розквіту, зокрема, зруйнував демократичний устрій суспільства і перетворив його на тиранічний, характерний для східних цивілізацій. Греки були змушені визнати Александра сином Зевса, надавати йому божественні почесті.

Родина Дарія перед Александром. Веронезе Паоло. Приблизно 1565–1570 рр.

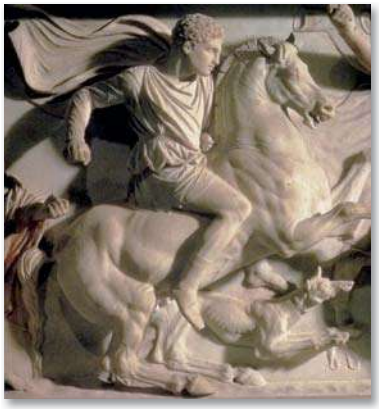
Сукупність внутрішніх і зовнішніх проблем і протиріч досить швидко привела до кризи, багато рис якої проявилися ще за життя Александра Великого, особливо після його невдалого походу на Індію. Ця криза набула глобального характеру після несподіваної смерті правителя в 323 р. до н. е. на 33-му році його життя. Історики висувають різні версії причин смерті: малярія, отруєння, нездоровий спосіб життя з непомірними бенкетами тощо.

Хоча дванадцять з половиною років правління Александра (336–323 рр. до н. е.) виявилися неоднозначними і суперечливими, йому вдалися справді дивовижні звершення, серед яких створення великої самодержавної монархії, взаємопроникнення еллінської та східної цивілізацій. Як ніхто інший, Александр Македонський підтвердив блискучу думку Плутарха, що іноді історія залежить від однієї великої людини (Левек, 1989).

Після смерті Александра Великого між керівниками його армії і намісниками, які правили в різних частинах величезної імперії, почалася запекла боротьба за владу і території. Цю боротьбу вели воєначальники – полководці армії Александра, які отримали назву "діадохи" (від грецького *διάδοχος* – наступники) – Птолемей, Селевк, Аттал, Антіпатр, Антігон та інші.

Битва Александра Македонського з Дарієм III біля Іссу. Брейгель (старший) Ян. 1602 р.

Александр на коні. Барельєф саркофага з Сидона

На македонський престол діадохи звели двох формальних співправителів: Аррідея (зведеного брата Александра III Великого – незаконнонародженого сина Філіппа II) і Александра IV (сина Александра III від Роксани, який народився вже після смерті батька). Однак обидва вони були вбиті: Аррідей – у 317 р. до н. е., а Александр IV – у 310 (309) р. до н. е. Після цього воєначальники-діадохи проголосили себе царями, а провінції, в яких вони правили, стали окремими незалежними державами.

Діадох Птолемей (який увійшов в історію як Птолемей I Лага, або Птолемей I Сотер), заснував у 304 р. до н. е. Єгипетську державу і став родоначальником династії Птолемеїв-Лагідів, які правили протягом 274 років. Діадох Селевк (увійшов в історію як Селевк I Нікатор) у 311 р. до н. е. заснував Сирійське царство (що включало Месопотамію, частину Малої Азії, Іранське нагір'я і частину Середньої Азії) і став родоначальником династії Селевкідів, що правили 247 років. Діадох Лізімах у 306 р. до н. е. заснував Фракійське царство, що проіснувало понад триста років. Діадох Кассандр у 311 р. до н. е. заснував Македонське царство, що існувало протягом 143 років. Втім, як вважають багато істориків, дати приходу до влади вище згаданих чотирьох діадохов є досить відносними, оскільки після смерті Александра Великого в створеній ним імперії протягом двадцяти років велися міжусобні війни, що закінчилися битвою біля Іпси (301 р. до н. е.) і утворенням чотирьох великих держав у Македонії, Сирії, Єгипті та Фракії.

Незважаючи на те що імперія, створена Александром Великим, розпалася на чотири царства, при владі в усіх цих державах були греки, і грецька мова була державною. А оскільки на всіх цих територіях настав період гегемонії грецької влади і грецької культури, то ці часи в історії іменуються періодом еллінізму.

Історія розвитку цих грецьких держав елліністичного періоду складна і суперечлива. Наприклад, Селевку I, видатному правителю, вдалося створити

Александр Македонський у шоломі Геракла (голова лева), який розбиває персів. Саркофаг із Сидона

велику імперію, що охопила більшу частину Азії, населення якої говорило різними мовами, сповідувало різні релігії. Він заснував нову столицю імперії Антіохію і ще близько 35 міст, 16 із яких було названо Антіохіями (за ім'ям його батька), а дев'ять – Селевками. Для ефективного управління всю свою імперію Селевк розділив на 72 частини – сатрапії.

Величезна територія, історичні, культурні, мовні та релігійні відмінності народів, що населяли імперію Селевкідів, привели до того, що вся історія, з одного боку, була історією експансії досягнень грецької цивілізації на величезні простори, а з іншого – історією її розпаду. Від імперії поступово відокремлювалися спочатку найбільш віддалені від Сирії східні території, а потім, починаючи з 280 р. до н. е., незалежні держави стали утворюватися в Малій Азії, в районі Каспійського моря, в інших регіонах.

Іншим великим елліністичним царством став Єгипет. Його засновник Птолемей I правив царством у період 304–283 рр. до н. е. Він зміцнив свою державу завоюваннями земель навколо Єгипту, багато уваги приділяв співпраці греків з місцевим населенням, розвитку освіти і культури. Протягом століть царство Птолемеїв ставало більш потужним і процвітаючим, чому значною мірою сприяли мудрі й енергійні правителі. Однак у II ст. до н. е. почався період поступового занепаду, обумовлений як пороками двора, ослабленням монархічного правління, так і загрозою з боку Риму, що набирав сили і для якого Єгипет з кожним роком ставав все більш жаданішою здобиччю.

Період, який охоплював III – початок II ст. до н. е., характеризувався бурхливим розвитком елліністичної культури. Два перших Птолемеї, що правили до 247 р. до н. е., побудували в Александрії бібліотеку і музей ("святилище муз"), які перетвоили на найбільші дослідницькі центри. Для вчених монархами було створено все необхідне – інструменти, колекції, зоологічний і ботанічний сади, анатомічний театр, зоопарк, обсерваторію. У бібліотеці в часи її розквіту було зібрано 500 тис. сувоїв, враховуючи придбану знамениту бібліотеку Арістотеля.

У малоазійському Пергамі, що бурхливо розвивався, також було створено дослідний центр, бібліотека якого нараховувала 400 тис. сувоїв з найрізноманітнішими науковими відомостями.

Александрія стає науковим центром, в якому було зроблено чимало відкриттів у галузі астрономії, математики, медицини. Тут творили Евклід, Апполоній з Перг, Архімед Сиракузький, які зробили численні відкриття в математиці. Основи наукової географії заклав Ератосфен з Кірени, який обчислив довжину земного меридіана, склав карти земної поверхні з довготами і широтами. Арістарх Самоський обчислив розміри Сонця і Місяця, відстань до них від Землі, відстоював теорію обертання Землі навколо Сонця. Вчені, які працювали в Александрії, зробили не менш видатні відкриття і в галузі біології та медицини. Так, Герофіл з Халкедона відкрив нервову систему, встановив загальні принципи її функціонування, показав роль спинного і головного мозку, розробив методику діагностики за пульсом. Ерасістрат з Кеоса виявився засновником фізіології, зробивши низку відкриттів щодо кровообігу.

З александрійськими вченими співпрацювали представники різних наук з інших грецьких міст.

В архітектурі і скульптурі в нових грецьких державах практично був відсутній вплив Сходу. Численні розкішні палаци і будівлі громадського призначення будувалися в традиціях грецької архітектури, а прекрасно спланованні міста прикрашалися копіями скульптур грецького класичного періоду або роботами нових майстрів, які сповідували в своїй творчості принципи традиційної грецької школи. Мистецтво корінного населення тих країн занепадало, і в ньому проявлялася тенденція до наслідування грецьких зразків. Еллінізм панував всюди, і процес його поширення перетворився на вироблення єдиного художнього стилю, впроваджуваного у всіх частинах елліністичного світу (Левек, 1989).

У цих державах не зникли і релігійні архітектура і скульптура, оскільки будь-який грецький поліс не міг обходитися без свого святилища. Храми і раніше будувалися за традиційними грецькими зразками, а в скульптурі богів зображували, ніби людей.

Водночас слід зазначити, що величезні території, які опинилися під владою греків, і новоутворені великі царства на Сході применшили роль власне Греції. У ній залишається лише кілька досить великих полісів, що зберегли відносну незалежність. До них належили Афіни, Коринф і деякі острівні держави, що найменше постраждали від воєн і втрати

незалежності. Однак в Афінах змінився державний лад, були усунені основи народовладдя, а влада була монополізована знаттю, котра прагнула розширити свій вплив, примножити багатства і налагодити тісні відносини з більш могутніми і багатими державами, що утворилися на завойованих землях.

Незважаючи на втрату політичної й військової могутності, Афіни зберегли колишню велич як центр інтелектуального життя. Процвітали філософські школи, які не мали рівних у всій Греції і залучали публіку, що прагнула освіти і духовності. Нове покоління скульпторів не встигало виконувати замовлення на копії видатних творів класичного періоду, які надходили з усіх куточків країни. Свята з театральними виставами, виступами поетів і філософів відбувалися з тією ж пишністю, що і за часів колишнього розквіту Афін. Не втратили своєї ролі і Панафінейські ігри, які залучали учасників з різних областей країни, включно з представниками знаменитих царських родів Птолемеїв і Селевкідів. Під культурним впливом Афін, що зберігали і розвивали досягнення періоду правління Перікла, розвивалися нові міста в різних царствах, розташованих на величезній території, охопленій завоюваннями Александра Македонського.

У III ст. до н.е. процвітаючими островами були Родос і Делос, які завдяки своєму острівному положенню перетворилися на найбільші торговельні центри. Там будувалися порти і причали, на ці острови приходило надзвичайно багато товарів з усього світу. Багато в чому процвітання острівних держав було пов'язано з постійно розширюваною співпрацею з Римом, який бурхливо розвивався і розкіш якого спричинила зростання потреб. Інтенсивне культурне життя, розвиток науки і освіти, особливо на Родосі, залучали молодих представників численних багатих сімей Риму, що бажали здобути освіту.

Прагнення греків до самостійності і зниження експансії Македонії привело до утворення федерацій, опинитися в яких бажали численні грецькі поліси, що не мали розвиненої економіки і військової могутності. В епоху еллінізму було створено два таких союзи – Етолійський, що сформувався в центральній Греції навколо святилища в Фезмі, й Ахейський, що виник на Пелопоннесі з центром у Коринфі, який у 281–280 рр. до н.е. практично відновив раніше існуюче аналогічне об'єднання. Ці союзи стали потужними федеративними об'єднаннями з розлогою державною структурою управління, що охопили практично всю Грецію. Однак стабільністю вони не вирізнялися як через внутрішні суперечності, так і в зв'язку з відносинами з Римом, що постійно ускладнювалися.

У період еллінізму найсильнішою північною державою Греції була Македонія. У 276 р. до н.е. царем Македонії став Антігон II Гонат (роки правління 276–239 рр. до н.е.), який заснував династію Антігонідів, що правила країною аж до римського завоювання. Антігон вів енергійну і гнучку політику, яка дозволила йому об'єднати країну, враховуючи низку полісів власне Греції, що не входили до Етолійського й Ахейського союзів, створити ефективну систему монархічної влади. За Антігона II Гоната інтенсивно розвивалося містобудування. Будучи прихильником еллінської культури і мистецтва, він оточив себе філософами і поетами, приділяв велику увагу розвитку освіти.

Погруддя царя Пірра

У III ст. до н.е. потужною державою був також гористий Епір, який пережив часи найвищого розквіту в період царювання Пірра – видатного діяча античності, який особливо прославився у військових походах. Пірр перетворив столицю Епіру Амбракію на процвітаюче місто – центр культури і мистецтва, заснував економіку і зовнішні торговельні зв'язки. Прагнучи створити велику монархію в західній частині Середземномор'я, Пірр у 280 р. до н.е. виступив проти Риму. Він розбив римлян поблизу Гераклеї, а в 279 р. до н.е. – у битві біля Аускули, в якій перемога далася Пірру ціною величезних втрат, що виснажили сили його армії (звідси і походить відомий донині вираз "Піррова перемога"). У подальшому – в битві біля Беневенто (275 р. до н.е.) війська Пірра були розгромлені і вигнані з Італії.

Відродити колишню славу в ті ж часи намагалася і Спарта.

Танець мечей. Жером Жан-Леон. 1885 р.

Однак внутрішні протиріччя і міжусобиці, нові конфлікти, в тому числі і війна ахейців зі Спартою (207 р. до н. е.) остаточно ослабили Грецію і створили передумови для того, що вона в подальшому – в 146 р. до н. е. – стала легкою здобиччю Риму.

* * *

У зв'язку з викладеним вище слід звернути увагу на те, що для процесу вивчення історії Стародавньої Греції, який активно почався понад 500 років тому (багато в чому завдяки виданню наприкінці XV ст. – на початку XVI ст. творів Гомера, Арістотеля, Піндара) і триває до сьогодні, характерним є прагнення романтичного сприйняття справді видатної спадщини давньогрецької цивілізації, звеличення її досягнень.

Автори багатьох робіт з історії Стародавньої Греції ставляться до греків з особливою шанобливістю, представляючи їх як людей видатної обдарованості, дивовижної винахідливості і творчої активності, яскравих задумів і сміливих звершень, оптимістичної віри в прогрес і можливості людини.

Однак не можна не бачити і того, що в історії Стародавньої Греції було чимало сумних і трагічних сторінок, які були наслідком підступності і віроломства греків, їх нечесності і зради, жорстокості і нестримного потягу до влади, прагнення жити за рахунок чужої праці.

Звичайно, для історії і світової цивілізації важливий не стільки аналіз причин міжусобних воєн і грабежів, поневолення і нехтування моральних засад, також характерних для Стародавньої Греції, скільки досягнення філософської та наукової думки, звершення в архітектурі, скульптурі, поезії, живопису, спадщина в галузі освіти і виховання, політики і суспільного устрою. Саме ця позиція і визначила зміст більшої частини літератури, присвяченої Стародавній Греції.

Однак для більш повного сприйняття давньогрецької цивілізації і розуміння характерних для неї процесів і явищ не можна обійти увагою і негативні сторони життя стародавніх греків, які не тільки позбавлені ореолу романтизму, а й є свідченням ницих прагнень і падіння моралі.

Безліч вчинків і діянь, здійснюваних не тільки смертними, а й богами, і героями, є свідченням великої кількості негативних рис і особливостей, властивих Стародавній Греції. Навіть вчинки богів у давньогрецькій міфології дуже далекі від релігійності. Боги у Гомера цілком людяні і відрізняються від людей тільки безсмертям і володінням надлюдськими здібностями. У моральному ж відношенні не можна надати жодної переваги богам перед людиною і важко зрозуміти, як вони могли вселяти велике благоговіння. Справжні релігійні почуття, які можуть бути виявлені у Гомера, притаманні не стільки богам Олімпу, скільки більш туманним явищам, таким як Доля, Необхідність або Рок, яким підкорювався навіть Зевс.

Ідея Долі справила великий вплив на всю грецьку думку, і вона, можливо, була одним із тих джерел, з яких наука взяла свою віру в природний закон. Гомерівські боги – це боги аристократії завойовників, а не боги корисної родючості і тих, хто справді обробляв землю. Гілберт Мюррей пише: "Боги більшості націй претендували на роль творців світу. Олімпійці не претендували на це. Найбільше, що вони коли-небудь зробили, полягало в тому, що вони завоювали його... Що ж вони роблять після того, як завоювали свої царства? Чи дбають вони про правління? Чи сприяють вони землеробству? Чи займаються торгівлею і промисловістю? Анітрохи. Та й чому вони мають чесно трудитися? Вони вважають, що легше жити на річні доходи і вражати ударами блискавки тих, хто не платить. Вони – вожді-завойовники, королівські пірати. Вони воюють, бенкетують, грають, займаються музикою; вони напиваються вином" (Рассел, 2001).

Питання найкращого державного устрою були предметом роздумів багатьох великих умів Стародавньої Греції. Наприклад, Евріпід (близько 480–406 рр. до н. е.) у праці "Благаючі про захист" пише, розмірковуючи про свободу: "Вільний той народ, громадян якої запитують: "Хто бажає висловитися для блага республіки?" Хто хоче говорити – виходить, хто не хоче – мовчить. У чому може бути більша рівність? Там, де верховна влада належить народу, вважається за щастя, якщо в його середовищі є доблесні громадяни. Для тирана ж, навпаки, вони – предмет занепокоєння; найславетніших із них, здатних міркувати, він знищує, тому що тремтить за свою владу. Як же держава може бути сильною, коли в ній панує людина, яка, наче жнець, пожинає весняне колосся в полі, знищує юнацьку відвагу? Для чого ж збирати багатство і заробляти хліб дітям, якщо працюєш для збагачення тирана!" (Еврипид, 1980).

Не менш обґрунтовані і погляди Евріпіда на роль у стабільності і добробуті суспільства різних класів, викладені в тій самій праці: "Існує три класи суспільства: багаті, які не приносять користі і думають тільки про збільшення своїх багатств. Потім люди, які не мають нічого і потребують найнеобхіднішого; вони буйні, а особливо – заздрісні, завжди готові дорікати заможним, і зловмисні вожді легко ловлять їх на вудку своїми промовами. Порятунок же держави – в середньому класі, який підтримує встановлений порядок" (Еврипид, 1980).

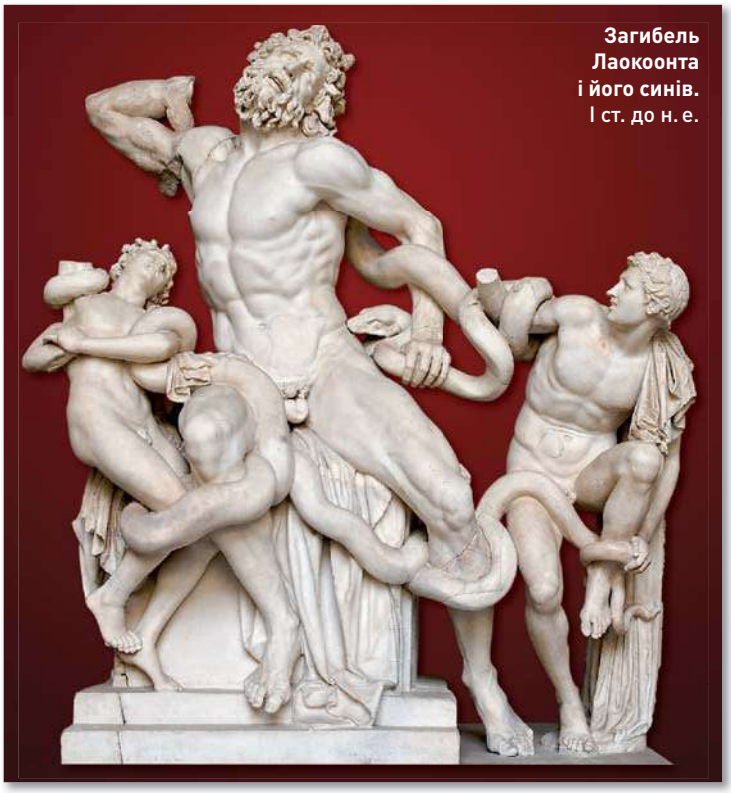
Аналогічних поглядів дотримувався й Арістотель, який у своїй "Політиці" зазначав, що найкраще

державне спілкування – це спілкування, яке досягається шляхом посередництва середнього елемента; і ті держави мають найкращий лад, де середній елемент представлений у великій кількості, де він має більше значення порівняно з обома крайніми елементами або, принаймні, сильніший за кожного з них, окремо взятого. Об'єднавшись з тим або іншим з цих крайніх елементів, середній елемент набуває впливу і стає на заваді утворенню протилежних крайнощів. Ось тому найбільшим благополуччям для держави є те, щоб її громадяни мали власність середню, але достатню; а в тих випадках, коли одні володіють багато чим, інші ж нічого не мають, виникає або крайня демократія, або олігархія в чистому вигляді, або тиранія (Аристотель, 1983).

Великою помилкою було б думати, що в полісах Стародавньої Греції вільні громадяни мали особисту свободу. Основою грецького поліса була релігія, яка визначала його могутність, стабільність і безмежну владу над людьми. Еллін і гадки не мав, що у нього можуть бути будь-які права щодо релігії і держави. Релігія породила і підтримувала державу, а держава – релігію. Ці дві постійно взаємодіючі і допомагаючі одна одній сили мали необмежену владу і володіли повним правом на душу, тіло і майно кожної людини.

У Греції не існувало свободи віросповідання. Кожен еллін повинен був підтримувати свою релігію і вірити лише в богів своєї держави. Неприйняття і критика релігійних поглядів і догм інших держав навіть підтримувалися.

Видатний французький історик Фюстель де Куланж в одній з найбільших робіт "Грецька громада стародавнього світу", виданій у 1860 р., дуже образно описав релігійність древніх греків і їх віру в різного роду прикмети. Зокрема, він пише, що в серці грека панувало почуття страху перед богами. Відома релігійна обережність спартанців, які ніколи не виступали в похід раніше повного місяця, які безперестанно здійснювали жертвопринесення, щоб дізнатися, чи потрібно їм вступати в битву. Спартанець відмовлявся від справ, обдуманих найкращим чином і найнеобхідніших, тому що його злякала погана прикмета. Афінянин же, на думку де Куланджа, відрізнявся від спартанця тисячею рис розуму і характеру, але він схожий на нього своїм страхом перед богами. Афінське військо ніколи не виступало в похід раніше сьомого дня місяця, а коли флоту треба було вийти в море, то досить ретельно піклувалися про те, щоб визолотити наново статуї Паллади. Афінянин, якого представляли непостійним, мінливим і вільнодумним, мав глибоку повагу до давніх традицій, до стародавнього ритуалу. Його головною релігією є та, якій він надає найбільш ревну відданість, – релігія предків і героїв. Він шанує померлих, він їх боїться. Один з його законів вимагає, щоб він приносив їм щодня в жертву початки своїх жнив, інший забороняє вимовляти хоча б одне слово, що може викликати гнів богів. Все, що стосується давнини, є священним для афінянина; у нього є стародавні збірники, де записані його обряди, і він ніколи не відступає від них. Коли б який-небудь жрець спробував впровадити в культ найменше нововведення, він був би покараний за це смертю (Фестюжьер, 2000).

Загибель Лаокоонта і його синів. I ст. до н. е.

На вулицях Афін на кожному кроці зустрічалися віщуни, жерці, тлумачі снів. Афіняни вірили в дива і прикмети: чхання або дзвін у вухах зупиняли їх у намірах. Вони вірили в магічні слова, і якщо хворіли, то одягали на шию амулети. Народні збори розходилося, якщо хто-небудь заявляв, що бачив на небі зловісне знамення. Якщо жертвопринесення було порушено повідомленням поганої звістки, то його потрібно починати знову. Афінянин починав всяку свою розмову побажанням благополуччя.

На трибуні оратори любили починати свою промову зверненням до богів і героїв, що живуть у країні. Промовці, які домагалися того, щоб їхня думка взяла гору, повторювали безперестанку: "Так велить богиня".

У афінян, зазначав Ксенофонт, більше релігійних свят, ніж у будь-якого іншого

народу в Греції. “Скільки жертв, принесених богам, – говорив Арістофан, – Скільки храмів! Скільки статуй! Скільки священних процесій! У кожну пору року ми бачимо релігійні свята і прикрашених вінками жертовних тварин” (Ксенофонт, 1996). На думку Платона, “Ми приносимо богам найчисленніші жертви і влаштовуємо на їх честь найчудовіші і найсвященніші процесії” (Аристотель, 1983).

Знаменитий полководець Нікій вирушав у похід на Сиракузи в оточенні жерців, віщунів, ворожбитів. Взяти Сиракузи виявилося неможливим, і після жорстоких втрат потрібно було повернутися назад в Афіни. Нікій готує флот до відплиття, море ще вільне. Але тут сталося затемнення місяця. Нікій звертається по роз’яснення до свого віщуна, і той повідомляє йому, що це поганий знак, і що потрібно почекати тричі дев’ять днів. Нікій підкорюється; весь цей час він приносить численні жертви, щоб умилостивити розгніваних богів. У цей час ворог перекриває йому вихід з гавані і знищує флот. Не залишається нічого більше, як повертатися суходолом – річ абсолютно неможлива; ні він, ні жоден з його воїнів не можуть піти від рук сиракузян. Що ж сказали афіняни, отримавши звістку про це нещастя? Вони знали особисту хоробрість Нікія і його дивовижну стійкість. І їм не спало на думку звинувачувати його за те, що він дотримувався релігійних вказівок. Вони знайшли, що йому можна дорікнути тільки те, що взяв із собою недосвіченого віщуна. Віщун цей помилково витлумачив місячне затемнення; він мав би знати, що для війська, яке готується до відступу, місяць, що приховує своє світло, є ознакою сприятливою (Фестюжьер, 2000).

Готова до бою Афіна, яка підносить меч. Римська копія з грецького оригіналу

Залежність елліна від релігії і держави поширювалася на всі без винятку сторони життя людини. Тіло кожного елліна було підпорядковане захисту держави, його майно, в разі необхідності, могло бути вилучено державою. Греки не мали права залишатися неодруженими. Їм могли заборонити працювати і змусити все життя присвятити вишколу (наприклад, у Спарті) або, навпаки, зобов’язати до активної діяльності (наприклад, в Аттиці). У держави було право не допускати існування слабких громадян, громадян з фізичними вадами або калік. Таке положення мала не лише Спарта, воно було внесене Арістотелем і Платоном в ідеальне законодавство (Гиро, 1913).

Держава забороняла людині залишатися осторонь політичних баталій і смут, не допускала її спокійного життя і не тільки карала людей, які скоїли злочини, а й могла застосувати репресивні заходи до будь-якої невинної людини – лише на тій підставі, що цього вимагали інтереси держави. Наприклад, Арістід (близько 540 – близько 467 рр. до н. е.), знаменитий державний діяч і полководець часів греко-перських воєн, був вигнаний з Афін (зазнав остракізму) тільки на тій підставі, що завдяки своїм чеснотам набув занадто великого впливу на громадян. Остракізм не вважався покаранням, але був запобіжним засобом держави проти людини, яку вона підозрювала в можливості завдавати будь-якої турботи. В Афінах і в низці інших полісів можна було переслідувати людину тільки за недостатню любов до держави (Геродот, 1885).

Жодна з форм державного устрою не давала еллінам особистої свободи, поневолення людини державою від цього не зменшувалося. Держава робила все для збереження існуючого ладу, вдаючись до крайніх заходів для його захисту. Наприклад, у 409 р. до н. е. афіняни ухвалили закон, згідно з яким “якщо якась людина скине демократію в Афінах або після повалення її обійматиме будь-яку громадську посаду, то буде вона вважатися ворогом афінського народу: її можна безкарно вбити, а її майно буде конфісковано, за винятком десятої частини для богині Афіни. Вбивця зі своїми співучасниками будуть вважатися чистими і незаплямованими”. Відповідно до цього закону всі афіняни перед святом Діоніса вимовляли

відповідну клятву (Гиро, 1913).

Політичні права громадян, їх можливість брати участь у різних органах управління, голосувати, обіймати посади могли бути реалізовані лише в жорсткому руслі прийнятих релігійних поглядів і державної політики. Однак таке становище елліни вважали природним, воно відповідало їх вірі, історичним традиціям і сталому способу життя.

Суперечливими людьми були правителі Стародавньої Греції. Наприклад, у VI ст. до н. е. Полікрат, тиран багатого і процвітаючого острова Самос (уродженцем якого, до речі, був знаменитий філософ і математик Піфагор), який правив островом приблизно з 540 до 523 (522) р. до н. е. Він звів на Самосі прекрасні будівлі і споруди, розвинув мережу доріг, був покровителем мистецтв. У той же час у боротьбі за владу Полікрат вбив двох своїх братів, використовував флот для піратства, вступив у союз із фараоном Амасісом у боротьбі з Персією, а потім зрадив його і перейшов на бік персів.

У багатьох грецьких містах, особливо розташованих на Сицилії, мали місце постійні конфлікти між демократією і тиранією. Вождів правлячих партій у разі їх повалення страчували або відправляли у вигнання. Переслідувань зазнавали і їх прихильники, які часто були змушені тікати з рідних місць. Покинути Акрагонт – місто на південному березі Сицилії – був змушений знаменитий філософ, поет, лікар, оратор і політичний діяч Емпедокл (близько 490 – близько 430 рр. до н. е.). У в'язниці опинився близький до Перікла філософ Анаксагор, якому потім вдалося втекти з Афін. Зазнали гонінь через свої переконання Арістотель і Сократ. Особливо трагічною є доля великого Сократа, який був засуджений до смертної кари – формально за свої наукові погляди і їх пропаганду, а фактично за зв'язок з аристократичної партією, до якої належала більшість його учнів, деякі з них раніше перебували при владі. Цікавими видаються уривки з останньої промови Сократа, сказані ним після оголошення вироку: "Афіняни, мені хочеться передбачити майбутнє вам – тим, хто засудив мене. Адже для мене вже настав той час, коли люди бувають особливо здатні до віщуванням, – тоді, коли належить їм померти. І ось я стверджую, афіняни, що мене умертвили, то враз за моєю смертю спіткає вас кара важча, клянуся Зевсом, за ту смерть, якою ви мене покарали... Справді, якщо ви думаєте, що, вбиваючи людей, ви змусите їх не засуджувати вас за те, що ви живете неправильно, то ви помиляєтеся. Такий спосіб самозахисту і не цілком надійний, і не добрий, а ось вам спосіб і найбільш вдалий, і найлегший: не затикати рота іншим, а самим намагатися бути якомога кращими".

Складні і далеко не дружні відносини існували між різнима полісами. Наприклад, два великі

Анаксагор. Частина фрески в Афінському університеті

грецькі міста, розташовані на півдні Італії, – Сибарис і Кротон – були одними з найбільш багатих і процвітаючих. Однак це не завадило їм вступити в кровопролитну війну (510 р. до н. е.), внаслідок якої Сибарис було вщент зруйновано. Така ж доля спіткала Афіни, які зазнали поразки в Пелопонеській війні від Спарти.

У пізнішій історії Стародавньої Греції, коли велика частина її територій була поневолена римлянами, також можна знайти багато подібних прикладів. Правитель Риму Сулла, який тривалий час тримав Афіни в облозі, довів населення міста до того, що воно було змушене, щоб вижити, відварювати сандалії і посудини для зберігання масла (лекіфи), зроблені зі шкіри. В цей же час тиран Афін Арістіон знаходився в колі своїх друзів у постійних гулянках і пиятиках, що яскраво описує Плутарх у розділі "Сулла" в "Порівняльних життєписах" (Плутарх, 1987).

Подібні випадки мали масовий характер, послаблювали націю, руйнували держави, що не могло не призвести і призвело до поневолення Стародавньої Греції і знищення найбільшої в світовій історії цивілізації, знання про яку через багато століть довелося відновлювати шляхом ретельного пошуку і вивчення незначної частини уцілілих пам'яток.

Розділ 2

Стародавній Рим і Римська Греція

Історія Стародавнього Риму цікавить нас у цій книзі лише в тій частині, яка стосується періоду поневолення римлянами Стародавньої Греції і проведення Олімпійських ігор. Тому в цьому розділі будуть порушені тільки ті історичні моменти і події з життя Стародавнього Риму, які визначали становище грецьких територій, що опинилися під римською владою, і впливали на проведення Олімпійських ігор.

Ця частина історії Стародавнього Риму висвітлена у численній літературі, серед якої виокремлюються праці видатних представників історичної науки античності – Плінія Старшого, Тацита, Плінія Молодшого, Плутарха, Светонія. Всі вони жили і творили в I–II ст. – у період найбільшого розквіту Римської імперії, були сучасниками видатних римських імператорів, свідками величезної кількості яскравих історичних подій. Якщо ознайомитися зі змістом праць цих авторів, особливо з "Історією" і "Анналами" Публія Корнелія Тацита, "Порівняльними життєписами" Плутарха, "Життєписом дванадцяти цезарів" Гая Светонія Транквілла, то перед нашим поглядом постає яскрава картина становлення і розвитку Римської імперії, життя її правителів, сповнене високими проявами духу, державного розуму, благородства і щедрості, що дивним чином уживаються з ницими вадами, нелюдяністю і крайньою жорстокістю.

Капітолійська вовчиця. Приблизно 500–480 рр. до н. е.

Факти і події, викладені в працях зазначених авторів, їх розгляд в органічному зв'язку і взаємодії, складне переплетення причин і наслідків не тільки розкривають історію розвитку, періоди розквіту і виродження імператорського Риму, а й роблять зрозумілим те середовище, в якому існували і розвивалися різні сторони життя суспільства і його культура, враховуючи культурну спадщину Стародавньої Греції, важливою частиною якої були Олімпійські ігри.

Коли Стародавня Греція вступила в так званий архаїчний період (VIII–VII ст. до н. е.), який вирізнявся формуванням полісної структури, активною колонізацією, економічним піднесенням і етнічною консолідацією, в середній частині Апеннінського півострова на Капітолійському пагорбі кілька селищ об'єдналися для будівництва загальної для всіх фортеці, що отримала назву Рим (за переказами, Рим був заснований Ромулом у 754 або 753 р. до н. е.). З будівництва цієї фортеці почалося становлення однієї з найбільших держав Стародавнього світу, що досягла піку своєї могутності у II ст. н.е., коли під її контролем опинився величезний простір – від Португалії на заході до Вірменії на сході, від Шотландії на півночі до Ефіопії на півдні.

Найважливішою частиною політики Стародавнього Риму стала територіальна експансія. Уже на початку своєї історії римляни підкорили низку

Ромул, Рем і вовчиця. Рубенс Пітер Пауль. 1616 р.

сусідніх поселень і переселили їх жителів до Риму, заснувавши групу неповноправних громадян (плебеїв).

Однією з перших жертв Риму стала Етрурія – область, розташована в північно-західній частині Апеннінського півострова, заселена етрусками – народом, що прийшов, як вважають деякі дослідники, на ці землі морем приблизно за 1000 років до н. е. з Малої Азії. До підкорення Римом, яке сталося в III ст. до н. е., етруски, що вирізнялися високими здібностями до культурного розвитку, створили цілу епоху в ранній історії Італії. У VII–VI ст. до н. е. етруски панували над середньою і південною Італією і островом Корсика. Етрурія відрізнялася розгалуженою мережею міст, об'єднаних в союзи, з панівною формою спочатку царського, а потім аристократичного правління. Культура етрусків була розвиненою і різноманітною, у ній запозичення у древніх греків та італійців поєднувалися з власними досягненнями у громадському та військовому житті, архітектурі, музиці, культурі тощо.

Рим засновував свої колонії на всіх завойованих територіях. Першою такою колонією стала Остія – місто в гирлі Тибру, що стало головною гаванню Риму. Згодом було колонізовано міста Кампанії – регіону, розташованого в південно-західній частині Апеннінського півострова, і прилеглі до нього острови в Неаполітанській затоці. У 268 р. до н. е. на північному сході держави в гирлі річки Аримінус було засновано колонію Аримінум, що стала важливим транспортним і опорним пунктом проти вторгнення галлів. Подальші римські завоювання також супроводжувалися заснуванням колоній.

У 265 р до н. е. Рим підкорив громади південної і середньої Італії та об'єднав їх в Італійський Союз.

Наступним кроком загарбницької політики Риму стала війна з Карфагеном – провідною державою Західного Середземномор'я, рабовласницьким містом-державою у Північній Африці. Подібно Риму Карфаген проводив загарбницьку політику, претендував на чільну роль у регіоні і панував на Сицилії, Сардинії, Корсиці, в Іспанії. Цілком природно, що зіткнення між Римом і Карфагеном було неминучим і в підсумку вилилося в три Пунічні війни (пунійцями римляни називали карфагенян). Війни з перервами тривали з 264 до 146 рр. до н. е. Перша з трьох Пунічних воєн (264–241 рр. до н. е.) відбувалася головним чином на морі й на Сицилії, а після перемоги римського флоту над карфагенянами біля Егатських островів (241 р. до н. е.) Рим отримав Сицилію й острови, розташовані між нею та Італією. Друга Пунічна війна (218–201 рр. до н. е.) почалася походом карфагенського полководця Ганнібала в Італію, де він здобув низку перемог над римською армією. Однак римляни оговталися від поразок, перейшли в наступ – і в 202 р. до н. е. Ганнібал був розбитий у Північній Африці (біля міста Зам) римськими військами, якими командував Публій Корнелій Сципіон. Наслідком цього стала втрата Карфагеном своїх заморських володінь, він був позбавлений флоту і виплачував величезні контрибуції. Третя Пунічна війна (149–146 рр. до н. е.) після тривалої облоги римлянами Карфагена завершилася його руйнуванням і перетворенням території цієї держави на одну з римських провінцій (Моммзен, 2005).

У 215–205 рр. до н. е. Рим зумів залучити на свій бік Ахейський союз, утворений декількома містами Пелопоннеса, і низку полісів балканської Греції до боротьби з Македонією, яка була змушена поступитися Риму всіма своїми

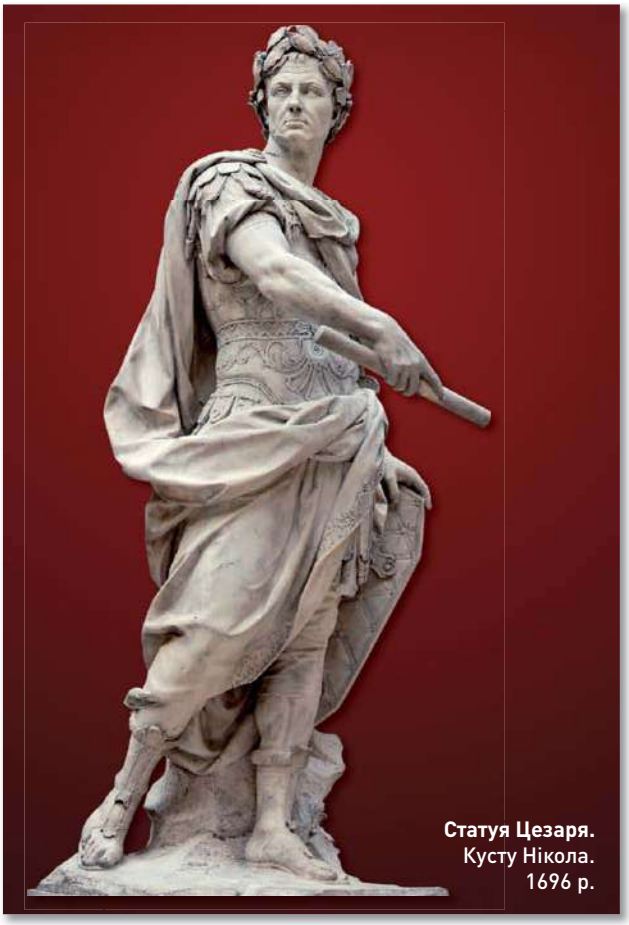

Викрадення сабінянок. Болонья Джованні да. 1583 р.

володіння в Греції. Римляни проголосили свободу Греції, однак насправді взяли під контроль грецькі держави. Наступним етапом римської експансії – у коаліції з Родосом, Пергамом і Ахейським союзом – стало завоювання у війні з Сирією малоазійських територій. Таким чином було знищено дві найбільші і наймогутніші держави елліністичного світу – Македонію та Сирію.

Після остаточного розгрому Македонії в 168 р. до н. е. Рим настільки зміцнів і розширився територіально, що перестав потребувати грецьких союзників. Спочатку римляни відібрали у Родоса його колонії в Малій Азії, потім вступили у війну з Ахейським союзом і в 146 р. до н. е. завдали йому поразки. Союз був розпущений, а грецькі поліси виявилися поневоленими Римом.

Елліністичні держави практично перестали існувати в 67–63 рр. до н. е., коли римляни заволоділи Критом і в 64 р. до н. е. ліквідували державу Селевкідів, утворивши на території Сирії і Палестини свою провінцію.

Статуя Цезаря. Кусту Нікола. 1696 р.

Смерть Цезаря. Камуччіні Вінченцо. 1798 р.

Останньою великою грецькою державою, захопленою Римом (у 30 р. до н. е.) і включеною до складу його імперії, був Єгипет.

Греки чинили серйозний опір загарбникам, які не приносили на завойовані території ні миру, ні добробуту. Не минуло й 60 років після поразки військ Ахейського союзу в битві під Коринфом, як значна частина Греції (Афіни, Спарта, Ахайя, Беотія) об'єдналася з понтійським царем Мітрідатом проти Риму. Однак римський полководець Луцій Корнелій Сулла в 87 р. до н. е. розгромив грецьке військо в районі Афін і Пірея. Афіни були спустошені й пограбовані римлянами, значна частина населення загинула.

Серйозно постраждали від Сулли і найбільші освітні та спортивні заклади і святилища в Олімпії і Дельфах. Під час тривалої облоги укріплених Афін Суллі бракувало і грошей, і матеріалів. Він наказав вирубати священні гаї найбагатшого передмістя Афін, в якому розташовувалася Академія Платона, знаменитий заміський парк біля храму Аполлона, де знаходився гімнасій, у якому викладав Арістотель. Не залишив у спокої Сулла багато святилищ Еллади і вивіз звідти прекрасні і найцінніші з приношень (Светоний, 2000).

Наступну спробу опору Риму Греція зробила в боротьбі проти Юлія Цезаря, в якій об'єдналися Афіни, Беотія, Фессалія, Спарта, Ахайя, Крит. Ця спроба також виявилася невдалою.

Спробували грецькі міста підтримати Марка Антонія в його боротьбі з Октавіаном в 31 р. до н. е. Однак війська Антонія були розбиті.

Всі ці події призвели до того, що багато областей грецьких територій було спустошено, багато міст знищено, храми і скарбниці розкрадено, населення різко скоротилося і зазнало крайнього зубожіння. Неважко уявити, що сталося в ці важкі часи з культурою Стародавньої Греції, з її традиціями, святами та всегрецькими змаганнями.

У результаті безперервних воєн, що тривали впродовж трьох століть, Рим підпорядкував собі всі країни Середземномор'я. До Римської імперії увійшли країни і народи з найрізноманітнішим рівнем культури, економіки, суспільних відносин. Форми власності й експлуатації, характерні ще для стародавнього Сходу, поєднувалися з досягненнями давньогрецької цивілізації, розвинені рабовласницькі відносини, торгівля й інтенсивне міське життя в одних областях співіснували з общинно-родовим ладом або примітивною експлуатацією родовою аристократією бідних одноплемінників – в інших.

Союзником Риму в його завоюваннях завжди була рабовласницька аристократія підкорених ним країн, яка спільно з торговцями, збирачами податей, намісниками, що ринули з Італії, безжально грабувала місцеве населення. Цим породжувалися нестабільність і повстання, які жорстоко придушувалися.

Урегулювання відносин з провінціями, надання їм певної свободи, можливості самостійного розвитку стало нагальною проблемою Риму, який прагнув зміцнити свої позиції в завойованих областях.

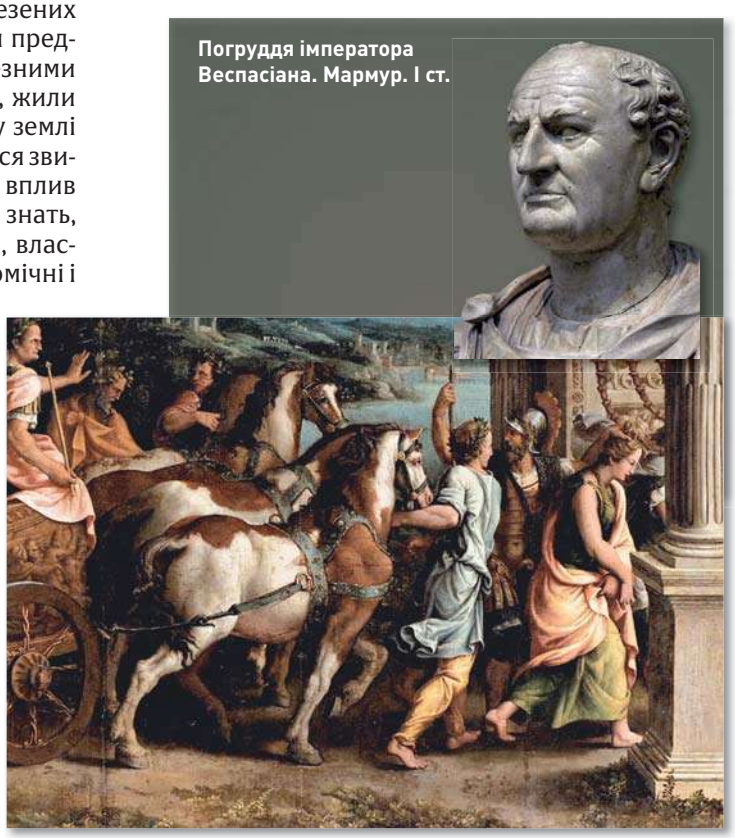
Складним було становище і в самому Римі, в якому два стани боролися між собою за владу, землю, розподіл незліченних багатств, вивезених із завойованих територій. Сенатори, які були представниками знатних родів, володіли величезними земельними ділянками, рабами і будинками, жили за рахунок експлуатації рабів, здачі в оренду землі та приміщень, покровительства, що надавалося звичайним громадянам, і прагнули зміцнити свій вплив і владу. Другий стан – торгово-лихварська знать, представлена великими ділками, лихварями, власниками земель, – прагнув зміцнити свої економічні і політичні позиції. Експлуатація незаможних громадян представниками цих станів обумовлювала постійні хвилювання плебсу, що вимагав демократизації існуючого ладу, надання земельних наділів. Також ущемленим було військо, представники якого, крім здобичі і жалування, претендували на обзаведення землею.

Почалися громадянські війни, які тривали близько 20 років і закінчилися падінням республіки і створенням Римської імперії на чолі з правителями, які гарантували народу і війську перерозподіл землі, викорінення сваволі намісників і збирачів податків.

У результаті тривалих міжусобних воєн до влади прийшов Юлій Цезар, який проявив виняткову гнучкість і нерозбірливість у політиці і дивовижні здібності полководця, здобувши в 58–51 рр. до н. е. низку яскравих і переконливих перемог над військами, що перебували під керівництвом видатних воєначальників. Після перемог у 48–45 рр. до н. е. над військами Помпея і його прихильників Юлій Цезар був проголошений довічним диктатором. На честь своїх перемог він влаштовував різноманітні видовища – битви гладіаторів, гонки на колісницях, змагання атлетів, театральні вистави, морські битви, а після святкувань приступав до державних справ. Не маючи офіційного титулу імператора, Цезар, одержавши фактично необмежену владу, реалізував низку радикальних реформ, однак викликав невдоволення знаті, що послужило причиною його загибелі внаслідок змови (в 44 р. до н. е.).

Наступником Цезаря став його племінник Октавіан Август, а країна знову була втягнута в тривалу громадянську війну, що завершилася лише в 30 р. до н. е. повною перемогою Октавіана, після якої він став єдиним правителем всіх римських територій. З цього моменту почалася імперська епоха історії Стародавнього Риму.

Наступне століття давньоримської історії добре описано у фундаментальних працях видатного римського історика Тацита, давньогрецького біографа Плутарха і римського історика, письменника-енциклопедиста Светонія. Це було століття полі-

Тріумф Тита і Веспасіана. Романо Джуліо. Приблизно 1537 р.

Останній день Помпеї. Брюллов Карл. 1830–1833 рр.

тичних і економічних експериментів, під час яких поступово визначалося політичне оформлення імператорської влади, суспільного, економічного і культурного життя Риму.

Мабуть, найяскравішою фігурою Стародавнього Риму тих часів був Октавіан Август (правив з 27 р. до н. е. до 14 р. н. е.), який після багатьох спроб поліпшення державного устрою зумів сформувати систему принципату (від латинського *princeps* – перший, головний; форма державного правління, яка по суті є диктатурою рабовласників), засновану на рівновазі і стабільності, і підтримував її протягом усього життя. Хоча Август формально зберіг республіканські установи (сенат, народні збори тощо), проте фактично влада належала принцепсу (першому у списку сенаторів). Іншими словами, він зумів створити по суті монархічний режим, сформувавши сенат виключно зі своїх прихильників і зробивши його слухняним знаряддям своєї влади.

Август уміло враховував інтереси сенатської аристократії і торгово-лихварської знаті, перетворюючи їх на послужливих чиновників і залучаючи до управління в провінціях. Він різко розширив кількість землевласників, закріпивши за ветеранами війська земельні наділи, розташовані в колоніях за межами Італії. Августу вдалося завершити військову реформу, створивши професійну армію з постійною платнею.

Особливе місце в діяльності Августа займало масштабне будівництво. Він так відбудував Рим, що наприкінці свого правління міг з гордістю сказати, що прийняв Рим цегляним, а залишає мармуровим. Август звів безліч громадських будівель, відновив старі, зруйновані часом і пожежами грецькі споруди, побудував дороги й очисні споруди, домігся того, щоб видатні громадяни активно включилися в зведення і відновлення безлічі храмів, театрів та інших громадських будівель (Моммзен, 2005).

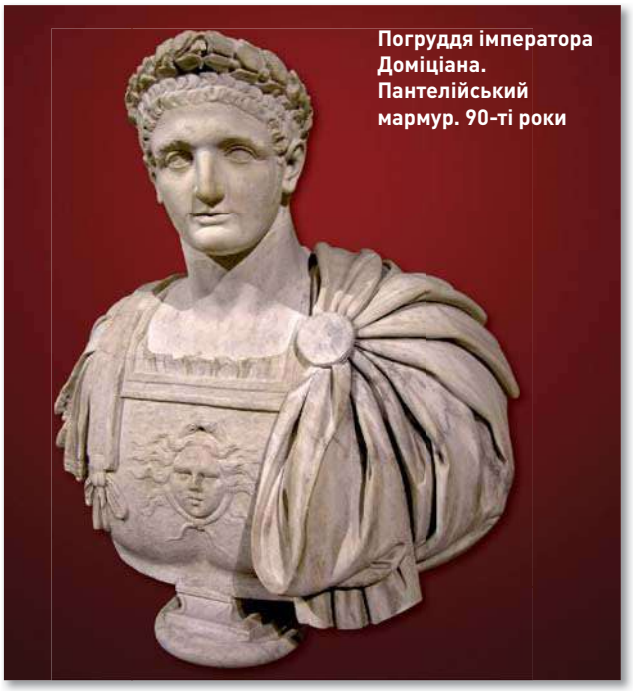
Август усіляко сприяв залученню народу до управління державою, заснувавши нові посади, пов'язані з опікуванням новими будівлями, станом водопроводу, русла річки Тибр, розподілом хліба тощо. Не скупився він і на почесті за військові подвиги. Стежив за тим, щоб римський народ залишався чистим від домішок чужоземної і рабської крові, а тому неримське громадянство жалував дуже скупо.

Вирізнявся Август і винятковою щедрістю, яку виявляв щодо всіх станів. Він видавав позики і грошові подарунки. У разі виникнення труднощів із продовольством роздавав хліб, подвоював грошові видачі.

Щодо видовищ Август перевершив усіх попередників. Він влаштовував численні змагання атлетів, театральні вистави, бої гладіаторів. Понад усе любив дивитися змагання кулачних бійців. Атлетам він робив безліч дорогих подарунків, надавав різні привілеї.

Август не допускав жінок до перегляду атлетичних змагань аналогічно до того, як це було заведено на Олімпійських іграх у Стародавній Греції.

Ці та багато інших подібних діянь і чеснот викликали в людей різних станів любов до Августа, його одноголосно було названо батьком батьківщини. На новий рік люди робили Августу безліч подарунків, а він цим коштом поставив дорогі статуї богів.

Погруддя імператора Доміціана. Пантелійський мармур. 90-ті роки

Тріумф Тиберія у присутності Августа і Роми (персоніфікація Рима). Гемма Августа. Онікс. I ст.

Під час повернення Августа з провінцій його зустрічало безліч людей з добрими побажаннями і співами.

Тиберій, який прийшов до влади в Римі після смерті Августа (14 р. н.е.), а потім Калігула, Клавдій і Нерон (правили в Римській імперії відповідно в 14–37 рр., 37–41, 41–54, 54–68 рр.) проводили чимало політичних експериментів. Багато з них призводили до кривавих подій, але жодному з римських імператорів не вдалося створити систему державного управління, кращу за створену Августом.

Політика всіх цих імператорів, що належать до династії Юліїв-Клавдіїв, зводилася до постійного зміцнення особистої влади і монархічного ладу, до послаблення ролі сенату й економічної могутності аристократії і торгово-лихварської знаті. Репресії і терор проти незадоволених супроводжувалися загравянням з військом і плебсом, щедрими роздачами, гучними святкуваннями, яскравими видовищами й атлетичними змаганнями.

У зовнішній політиці правителі Риму перетворили залежні царства на римські провінції, очолювані лояльними намісниками. Повстання і заколоти придушувалися військовими кампаніями. Війни дозволяли зберігати цілісність імперії та розширювати її територію.

Незважаючи на величезну територію, багатство і військову могутність, у Римській імперії не було стабільності, що проявилося вже в тому, що всі три згадані вище імператори загинули насильницькою смертю: Калігула був убитий змовниками-преторіанцями з імператорської гвардії; Клавдій у результаті змови отруєний своєю четвертою дружиною; Нерон був повалений унаслідок заколоту і покінчив життя самогубством. З його смертю в 68 р. завершилося правління династії Юліїв-Клавдіїв.

Скульптурний портрет імператора Нерона. Мармур. I ст.

Прийшовши до влади в 69 р., Веспасіан став засновником нової династії – Флавіїв, яка правила Римською імперією до 96 р. Він прагнув не загострювати відносин із сенаторами і в своїй діяльності спирався на дрібних і середніх провінційних землевласників, яким широко роздавав римське громадянство. Завдяки режиму суворої економії йому вдалося здійснити будівництво низки великих споруд, враховуючи Колізей. Провів Веспасіан і кілька успішних воєн, зміцнивши кордони імперії.

Діяльність його синів Тита (правив у Римі з 79 по 81 рр.) і Доміціана (роки правління – з 81 до 96 рр.) була менш успішною.

Тит, що вирізнявся дивовижними тілесними і душевними якостями, користувався прихильністю представників усіх станів. Однак короткочасність правління через хворобу і ранню смерть на 42-му році життя не дозволила йому розкрити свої неабиякі здібності.

Доміціан правив імперією понад 15 років. Основним завданням свого правління він вважав реалізацію амбітної економічної, культурної і військової програми, покликаної відновити пишність імперії, яка вирізняла її за часів правління Окта-

Погруддя імператора Адріана. Мармур. 120-ті роки

Смерть гладіатора. Жером Жан-Леон. 1872 р.

віана Августа. На початку правління він відновив безліч будівель, які постраждали від пожеж, у тому числі Капітолій, здійснив низку нових проектів, збільшив платню солдатам, зміцнив обороноздатність імперії, удосконалив судочинство, не раз демонстрував безкорисливість і великодушність. Велику схильність мав Доміціан до святкувань, ігор і розваг. Він постійно влаштовував розкішні і прекрасні видовища, найрізноманітніші змагання, надаючи перевагу кінним змаганням на колісницях, боям гладіаторів і морським битвам. Заснував він і Ігри на честь Юпітера Капітолійського, у програмі яких були різні види бігу і боротьби, гімнастичні, кінні та музичні змагання, виступи ораторів і поетів. Доміціан сам керував змаганнями і роздавав безліч нагород.

Однак із часом Доміціан став жадібним, жорстоким і лютим. Виснаживши країну витратами на будівництво і видовища, він знайшов вихід з фінансових труднощів у збагаченні будь-якими засобами. Надумані звинувачення призводили до масового захоплення майна заможних громадян по всій імперії. Безліч людей, у тому числі сенаторів, консулів, своїх друзів і родичів, Доміціан відправив на смерть. Підступність і жорстокість його, за свідченням Светонія, були непомірними і витонченими. Змова і вбивство Доміціана в 96 р. виявилися природним результатом загальної ненависті і невдоволення. Флавії зійшли з історичної сцени.

Після вбивства Доміціана до влади прийшла династія Антонінів, яка правила Римською імперією майже століття – з 96 по 192 рр. Час її правління прийнято вважати "золотим століттям" Римської імперії.

Антоніни (династія названа так за іменем одного з імператорів – Антонія Тита, що правив у 138–161 рр.), більшість із яких були уродженцями провінцій, розширили доступ до сенату провінціалам. Посилився процес злиття панівного класу Риму і провінцій. Повстання провінцій, очолювані представниками місцевої знаті, припинилися. Імперія досягла найбільшого розширення за рахунок низки переможних воєн, утворила багато нових колоній, розширила рабовласницькі відносини, що сприяло розвитку економіки.

Втрата міським плебсом – торговцями, ремісниками, найманими працівниками – політичного впливу компенсувалася щедрими роздачами.

Наприклад, у Римі 100–150 тис. бідняків отримували від держави дармові хліб, м'ясо, масло. З нагоди свят роздавалися додаткові дари, влаштовувалися дорогі святкування, усілякого роду видовища, враховуючи різноманітні змагання. Зміцнювалися права рабів, обмежувалися права їх власників, яким було заборонено вбивати рабів, віддавати їх у гладіатори тощо. Також опорою держави стала розташована переважно в прикордонних регіонах армія, що налічувала на початку III ст. близько 500 тис. чоловік. Після закінчення служби легіонерів наділяли землею, звільняли від податків, вони отримували римське громадянство. Природно, що всі ці заходи сприяли стабільності Римської імперії.

Жертвопринесення весталки. Маркезіні Алессандро. 1710 р.

Храм Сатурна в Римі

Імперська епоха в Стародавньому Римі кардинально вплинула на стан Стародавньої Греції, принесла їй мир і значну частку самостійності. Почався період відродження, здавалося б, повністю зруйнованої країни. Поділ провінцій з часів правління Октавіана Августа на сенатські та імператорські, контроль над провінційним управлінням, обмеження свавілля чиновників і три століття майже безперервного миру створили передумови для нормального життя в Римській Греції.

Не менше значення мало й те, що багато римських імператорів з повагою і пошаною ставилися до спадщини давньогрецької цивілізації, до її досягнень в усіх сферах суспільного життя. Встановлення римського панування призвело до втрати грецької політичної незалежності, однак не зруйнувало структури елліністичного суспільства і його культури. Давньоримський поет Горацій (65–8 рр. до н. е.) зазначав, що полонена Греція перемогла свого некультурного переможця (Гораций, 1980).

Величезна Римська держава, що поглинула все Середземномор'я і весь античний світ, сприйняла й асимілювала багато історичних та культурних цінностей древніх греків. Нові майстри Середземномор'я копіювали відомі роботи греків і сприяли подальшому розвитку різних видів мистецтва Стародавньої Греції. Архітектори і скульптори під час будівництва соборів, палаців, урядових будівель наслідували грецьку архітектуру, вчені в своїх роботах спиралися на праці грецьких попередників.

Римляни навіть визнали могутність грецьких богів, які так довго змогли підтримувати грецький народ і забезпечили його видатні досягнення. В результаті вони сформували власну релігію на основі грецької, обмежившись перейменуванням богів: римський бог Юпітер успадкував всі якості грецького Зевса, римська богиня Юнона – Гери, Нептун – Посейдона, Марс – Ареса, Мінерва – Афіни, Венера – Афродіти, Меркурій – Гермеса тощо.

Політичне панування римлян не заважало їм схилятися перед досягненнями греків. Наприклад, могутній римський імператор Нерон – прихильник співу, театру і атлетичних змагань – висміював вузьколобу римську аристократію, заявляючи, що "тільки греки вміють слухати музику" і "тільки вони гідні його старань". Нерон з юності захоплювався перегонами на колісницях і мріяв про участь в Олімпійських іграх. У 67 р. до н. е. він наказав поєднати святкування чотирьох основних грецьких ігор – Олімпійських, Істмійських, Піфійських і Немейських – з тим, щоб взяти в них участь і стати найвеличнішим із чемпіонів (Плутарх, 1987).

Правителі Римської імперії бачили, що в інтелектуальному відношенні населення Греції, її релігійні та культурні лідери істотно випереджали як варварів, які вторглися на територію Греції наприкінці III ст. до н. е., так і основну масу римського суспільства. Тому вони з повагою ставилися до грецьких філософів, вчених і релігійних діячів.

Греки сприяли становленню християнства, їхня язичницька мудрість сприяла утвердженню християнської релігії. Філософ Арістіпп підніс імператору Адріану апологію християнського вчення; інший філософ – Афенагор, який вчився спочатку в Афінах, а потім прийшов до Александрії, теж виступав на захист християнства і написав міркування про воскресіння. Трохи пізніше такі знамениті пред-

Указом імператора Юстініана I Великого, який прагнув перевершити Соломона і легендарний Єрусалимський храм, було повністю перебудовано згорілий собор Святої Софії в Константинополі, який вражає своєю красою і пишністю протягом тисячі років і є одним із найбільш грандіозних храмів християнського світу

Юстініан І Великий. Мозаїка церкви Сан-Вітале в Равенні

Стюарт, який малює Ерехтейон. Стюарт Джеймс. 1751 р.

ставники християнства, як Климент Александрійський і Василь Кесарійський, вважали ближче знайомство з еллінською наукою необхідною умовою морального вдосконалення віруючих (Светоний, 2000; Моммзен, 2005).

Багато правителів і імператори Риму дбали про розвиток грецьких міст, про зміцнення їх економічного стану. Ще до утворення Римської імперії Юлій Цезар відновив зруйнований війною Коринф. Імператор Октавіан Август заснував Нікополіс і Патри. Тиберій перевів низку грецьких провінцій із сенатських в імператорські, що суттєво зміцнило їх економічне становище. Нерон, який домігся перемог на всегрецьких змаганнях, після участі в Істмійських іграх проголосив незалежність Греції, що звільнило її від данини.

Прихильно ставилися до Греції й імператори з династії Флавіїв. Вони відвідували міста і святилища Стародавньої Греції і всіляко сприяли їх процвітанню.

ІІ ст. н.е. виявилося особливо сприятливим для Афін та інших міст Греції, їх економічного стану та культурного розвитку. Особливою щедрістю вирізнявся імператор Адріан, який за довгі роки свого правління багато зробив для розвитку Афін і перетворення їх на основний культурний і освітній центр, куди їхали вчитися з усіх усюд Римської імперії.

Діяльність афінських викладачів, філософів і вчених всіляко заохочувалася і щедро винагороджувалася. Політику Адріана підтримували згодом і Антоній Пій (правив у 138–161 рр.) і особливо Марк Аврелій (правив у 161–180 рр.), що приділяли велику увагу розвитку науки і освіти.

Історики знаходять багато спільного в періодах розквіту Стародавньої Греції та Стародавнього Риму, що підтверджується наявністю чітких історичних паралелей у діяльності видатних людей Стародавньої Греції періоду її найбільшого розквіту (V–IV ст. до н. е.) і відповідного періоду в історії Римської імперії (кінець І ст. до н. е. – І–ІІ ст. н.е.).

Один із найосвіченіших людей свого часу Плутарх у творі "Порівняльні життєписи" навів біографії видатних правителів Греції і Риму, об'єднані ним у пари. До кожної з пар входили біографії грека і римлянина, в характерах і діяльності яких, на думку Плутарха, було багато спільного. У 46 парних біографіях, що дійшли до нас, автор чітко простежує те загальне, що поєднувало героїв, було основою їх діяльності. Особливо яскраво це проявляється

Вид на Афіни. Касса Луї Франсуа. XVIII ст.

в парах “Лікург і Нума Помпілій”, “Солон і Публій Валерій Поплікола”, “Перікл і Фабій”, “Лісандр і Сулла”, “Александр Македонський і Цезар”, “Демосфен і Цицерон” (Плутарх, 1987).

Плутарх не цурається ідеалізації своїх героїв. На його думку, розуму людському притаманне прагнення добра, і в цьому прагненні його слід всіляко зміцнювати, направляючи на вивчення діянь, джерелом яких є чесноти. А помилки і недоліки не слід зображати з усією охотою і подробицями. Однак цей підхід не заважає Плутарху засуджувати такі протилежні форми державного устрою, як нічим не обмежена демократія і деспотичне єдиновладдя.

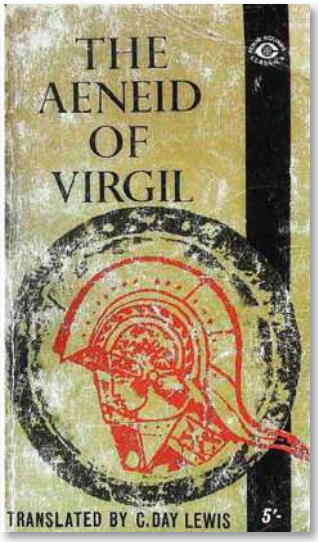
Не можна не зазначити і той факт, що збереження, використання і розвиток спадщини давньогрецької цивілізації стимулювали римлян до власних досягнень у різних галузях культури. До “золотого віку” Римської імперії належать її основні досягнення в галузі мистецтва й архітектури. Ще в період становлення імперії Август залучав до себе кращих письменників і мислителів, наприклад, Вергілія, Горація, Цицерона та інших, які своїми творами зміцнювали авторитет Риму, прославляли його історичну місію, формували відповідну громадську думку. У II ст. історичні праці Тацита, промови і листи Плінія Молодшого, поеми Стація і Флакка сприяли подальшому зміцненню Римської імперії, зростанню її авторитету (Венгер, 1910).

Всесвітню популярність набула “Енеїда” – історико-міфологічна поема Вергілія – кращого поета Стародавнього Риму, який творив в епоху правління Адріана. В основі поеми лежать пригоди Енея – легендарного сина дарданського царя Анхіса і богині любові і краси Афродіти. Еней мав дивовижні якості: силу і мужність, красу і сміливість, відвагу і розсудливість. Ці якості, як і те, що його далеким предком по батьківській лінії був сам Зевс, створювали Енею передумови для історичної ролі в грецьких міфах і легендах. Еней і його батько Анхіс пов’язали свою долю з Троєю, а під час Троянської війни Еней здійснив багато подвигів і, як і син троянського царя Пріама Гектор, став героєм троянського народу. Однак це не змогло запобігти падінню і загибелі Трої.

Доля приготувала Енею, його батькові Анхісу і синові Асканію порятунок, і волею Зевса їм вдалося покинути зруйновану Трою. Після безлічі пригод і примх долі Еней ввів свої кораблі в гирло Тибра і заклав там поселення, на місці якого в подальшому виник Рим, заснований нащадками Енея Ромулом і Ремом.

Коли в дорозі помер Анхіс, Еней у пам’ять про нього провів похоронні ігри – такі як свого часу, згідно з “Іліадою”, були проведені Ахіллом після смерті Патрокла. В Іграх, проведених у пам’ять про Анхіса, було п’ять видів змагань: гонки на кораблях, біг, кулачний бій, стрільба з лука, змагання загонів збройних вершників. Ці види були особливо популярні під час правління Августа і відрізнялися від тих, що були включені в похоронні ігри в пам’ять про Патрокла.

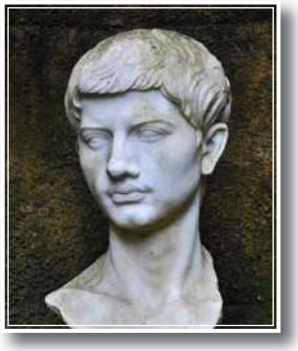
Весь зміст поеми “Енеїда”, а не тільки її незначний фрагмент, присвячений похоронним іграм у пам’ять про Анхіса, пройнятий давньогрецькими молитвами, народними грецькими віруваннями, філософськими запереченнями і поетичними творами стародавніх греків, побудований на аналогіях з творами Гомера “Іліада” і “Одіссея”, трагедіями Софокла й Евріпіда.

Енеїда Вергілія

Вергілій читає “Енеїду” Августу й Октавіану. Тайллассон Жан-Жозеф. 1787 р.

Скульптурний портрет римського поета Публія Вергілія Марона. Мармур. I ст.

Скульптура імператора Клавдія в образі Юпітера. Мармур. 40–50 рр.

"Енеїда" та інші твори Вергілія не тільки розкривали багату історію Стародавнього Риму, а й сприяли згуртуванню нації, розвитку національної самосвідомості.

Не втратили своєї актуальності твори Вергілія і протягом багатьох століть після розпаду Римської імперії. В епоху Середньовіччя їх широко використовували в системі освіти. В епоху Відродження їх було перекладено на багато європейських мов і вони стали джерелом натхнення для багатьох відомих письменників, поетів, художників, драматургів, громадських діячів, істориків і філософів.

У період розквіту римська культура, спираючись на грецьку, розвивала її основи, але в багатьох напрямах виявлялася цілком самостійною. Рівною мірою це стосується літератури, театру, музики, спортивних змагань (Римські, Плебейські й Аполлонові ігри, тріумфальні і похоронні гри), циркових вистав і народних свят.

У скульптурі й архітектурі також широко проглядається поєднання проявів елліністичної культури з вимогами реального життя. На відміну від давньогрецької, у давньоримській скульптурі реальний елемент переважає над вигадкою. Поширилися портретні статуї і бюсти, в яких давньогрецька й етруська пластика природно поєднувалася з підкресленою конструктивністю і суворістю образу. Художні принципи, характерні для архітектури давньогрецьких і етруських скульпторів, у роботах римських зодчих вдало співіснують із конструктивними, планувальними та композиційними прийомами, органічно випливають з призначення конкретної споруди або будівлі (Греббе, Кучмар, 1990).

Як зазначає видатний німецький історик Теодор Моммзен у фундаментальній і всесвітньо визнаній праці "Історія Риму", що побачила світ у середині XIX ст., "...у всіх галузях розумової діяльності і суспільного життя грецьким зразкам, як і раніше, надавалося не тільки рівне, а й вище значення. Зносини Італії з Грецією були надзвичайно жвавими. В Італію безперервно прибували грецькі філософи, ритори, поети, вчителі. Вони обіймали в Римі досить значне положення і ставали майже необхідними членами кожного інтелігентного гуртка. Еллінська освіта стала неминучою і найважливішою частиною вищої освіти в Італії. Еллінська цивілізація торкнулася не тільки вищих верств суспільства, вона стала в повному розумінні слова загальнопоширеною, тому що маса рабів східного походження поширювала еллінізм і в нижчих колах" (Моммзен, 2005).

Складні часи для династії Антонінів настали, коли в 180 р. до влади в Римській імперії прийшов Коммод, який спробував відродити абсолютистський курс, характерний для правління Калігули

Статуя імператора Августа. Мармур. Кінець І ст. до н. е.

Погруддя імператора Авреліана

Бронзова монета із зображенням імператора Авреліана. 270–275 рр.

Скульптурний портрет імператора Константина I Великого. IV ст.

і Доміціана. Коммод, який правив з 180 до 192 рр., позбавив римсько-італійську знать привілеїв, почав переслідування сенатської опозиції, загравши з армією і плебсом. Для себе особисто він вимагав божественних почестей і проголошення новим Гераклом. До цього додалося виснаження скарбниці внаслідок непомірних витрат на роздачі плебсу, організацію грандіозних видовищ і свят, масові конфіскації, збільшення податків, хаос і розбої в провінціях. 1 січня 193 р. Коммод став жертвою змови своїх придворних. З його смертю припинила існування династія Антонінів.

Для Римської імперії III ст. виявилося кризовим. Хвилювання в провінціях, захоплення їх намісниками, визвольні війни послаблювали імперію. В середині III ст. – за часів правління імператора Галлієна (253–268 рр.) – від Рима відокремилися Іспанія, Галлія, Британія і Пальміра. У 260 р. римляни зазнали тяжкої поразки у війні з Персією. Відцентрові тенденції призвели до поділу в 293 р. Римської імперії на чотири частини (префектури), підпорядковані чотирьом правителям.

Надалі Римською імперією стали правити два імператори – один у західній частині, інший – у східній.

Поступовий вихід із кризи і відносно успішні спроби деяких правителів відновити Римську імперію, характерні, наприклад, для Клавдія II (правив у 268–270 рр.) або Авреліана (правив у 270–275 рр.), супроводжувалися внутрішніми конфліктами між імператорами, сенатом і аристократією, нестабільністю справ у провінціях і постійними зовнішніми загрозами, що зрештою призводило до нових витків кризи, до частої зміни імператорів – у багатьох випадках насильницьким шляхом. Становище було критичним, украй нестабільним, відбувалися заколоти у великих містах і повстання в провінціях.

Ще більш погіршували ситуацію конфлікти між християнством і язичництвом. Одні імператори придушували християнство, інші – язичництво.

Наступний столітній період став трагічним для Римської імперії. Величезні податки й обов'язкові поставки для утримання двору й армії послаблювали міста і спустошували їх населення. Провінції конфліктували з центром, підтримували варварів у їхніх війнах проти Риму. Ситуація ускладнювалася повстаннями селян і міського плебсу. Ослаблення віддалених провінцій на півночі імперії і криза в армії призвели до залучення найманців з німецьких племен, які розселялися на землях Римської імперії. Всі ці процеси негативно позначилися на боєздатності римської армії, яка не могла стримувати вторгнення варварів і повстання місцевого населення.

Криза імперії загострювалася ще й релігійними конфліктами. На початку IV ст. державна бюрократія побачила в поширенні християнства загрозу для свого всевладдя і почала активну боротьбу з прихильниками християнського віровчення.

Пізніше імператор Константин, будучи язичником і заохочуючи відправи язичницьких культів, відмовився від антихристиянського курсу, зробив у

Монета із зображенням імператора Феодосія I

Скульптурний портрет імператора Граціана. Мармур. IV ст.

Монети із зображенням імператора Граціана

313 р. християнську церкву однією з головних, однак обмежував поширення християнства і сприяв відновленню язичницьких храмів і відродженню язичницьких культів.

Граціан (правив у 375–383 рр.), навпаки, порвав усі зв'язки з язичництвом.

Призначений правителем східних провінцій імперії полководець Феодосій I (правив у 379–395 рр.) перейшов до політики викорінення язичництва. У 394 р. він в останній раз військовим шляхом спробував відновити єдність Римської імперії. Однак у наступному році, перед смертю, він сам розділив державу між синами: Східно-Римська (Візантійська) імперія дісталася старшому – Аркадію, Західно-Римська імперія – Гонорію.

Доля Олімпійських ігор була вирішена вже за рік до цієї події: в 394 р. вони були заборонені указом Феодосія I. В основі заборони лежала боротьба християнства з язичницькими традиціями, з якими були тісно пов'язані Олімпійські ігри. Втім, і без імператорського указу вони припинили б своє існування у зв'язку з історичними подіями та релігійними конфліктами.

Столицею Візантійської імперії став Візантій (надалі – Константинополь) – місто, розташоване в стратегічно вигідному місці, що дозволяло йому контролювати протоку Босфор і, таким чином, торгові шляхи з Європи в Азію, з Егейського моря в Чорне. З моменту заснування Візантія грецькими колоністами (в VII ст. до н.е.) і до завоювання Римом Греції (в 146 р. до н.е.) місто мало велике стратегічне значення в розвитку Стародавньої Греції. За контроль над Візантієм воювали Афіни зі Спартою. Деякий час місто було під контролем перської влади. Союз із Римом, укладений у 146 р. до н.е., забезпечив Візантію стабільність на тривалий період. Візантійська імперія, у складі якої було багато грецьких територій, існувала понад тисячу років – до того часу, як у середині XV ст. була поневолена Туреччиною.

Візантійська імперія була сформована на різнорідній етнічній основі, однак домінуючим етносом був грецький. Тому Візантія успадкувала культуру і традиції еллінно-римської цивілізації. Через це освіта і виховання будувалися в дусі як класичних, так і християнських традицій, моралі і світогляду. У 529 р. імператор Юстиніан закрив академію Платона в Афінах, після чого припинили існування й решта шкіл античного стилю, проте це не задушило потяг греків до класичної освіти, прагнення до духовного та фізичного розвитку. Поступово формувався і новий ідеал візантійця – людини з християнським світоглядом, освіченої і фізично розвиненої в дусі класичних пропорцій. Саме такі люди мали високий соціальний статус, користувалися повагою в суспільстві. Цьому сприяло і те, що держава і церква особливу підтримку надавали грецькому етносу (Фестюжьер, 2000).

Цілком природно, що в цих умовах не могло бути придушене прагнення греків до всебічного фізичного розвитку і змагань. У різних містах Візантії організовуються змагання, подібні до Олімпійських ігор. Однак ці змагання поступово втрача-

Батальна сцена, що ілюструє події Грецької війни за незалежність. Перлберг Георг. Середина XIX ст.

Ахалцихська битва (1828 р.). Суходольський Януарій. 1839 р.

ють релігійний характер, проводяться не на честь античних богів, а з нагоди різних свят і релігійних подій. Відійшли в минуле традиції змагатися оголеними, культи, обряди й умови, характерні для давньогрецьких ігор.

Доля Західно-Римської імперії виявилася більш трагічною. У 410 р. готи захопили і пограбували Рим. Потім під їх владу перейшли Британія, Іспанія, північ Африки, Галлія. Останній римський імператор Ромул Августул був повалений варварами у 476 р. Цей рік і прийнято вважати кінцевою датою існування Західно-Римської імперії.

Криза в Римській імперії не могла не позначитися найнегативнішим чином на Римській Греції. Майже за три століття відносно мирного життя греки, які відвикли від військової справи і були позбавлені фортець, стали легкою здобиччю варварів, які в другій половині IV ст. почали активні війни з ослаблою Римською імперією. Грецькі землі зазнали нищівного вторгнення вестготів, які пройшли Македонію, Месію, розорили Іллірію, досягли Нікополіса і вдерлися до Фессалії. Потім вони зруйнували Аргос, Спарту й інші області Пелопоннесу.

Оговтатися від цих потрясінь Греція вже не змогла, тим паче, що імператори, які приходили до влади, всіляко перешкоджали відродженню культури й освіти, а непосильними поборами зводили корінне населення Греції до положення рабів. Муніципальна самостійність грецьких міст була знищена, а кошти, на які могли розраховувати міста і які йшли на їх розвиток і благоустрій, були відібрані в імперську скарбницю. Постановою імператора Юстиніана (правив у 527–565 рр.) в Афінах було закрито школи риторики і філософії, конфісковано кошти, передбачені для утримання інших шкіл. Однак греки намагалися зберегти потяг до вікових общинних традицій, а церква і духовенство – полегшити тяжке становище народу.

У процесі розпаду Римської імперії більша частина Греції відійшла до Туреччини і стала складовою Османської імперії, що набирала сили. Після падіння Константинополя (1453) турки захопили Афіни, Фіви, багато грецьких островів і приморських поселень (1456–1460). Протягом наступних 200 років турки вели постійну війну за грецькі території, що входили до складу Венеціанської республіки. У результаті безперервних воєн різні материкові й острівні території Греції опинялися під владою то венеціанців, то турок, поки відповідно до Пассаровицького миру, підписаного в 1718 р., майже вся територія Греції не опинилася в складі Османської імперії.

На щастя для греків, основна спрямованість діяльності турецької адміністрації полягала у збиранні численних податків, але майже не торкнулася церкви і системи самоврядування. Церква зберегла юрисдикцію над православними.

Грекам вдалося зберегти систему управління громадами, засновану на виборності. Збереглися школи, в яких викладало духовенство. Навчання сприяло освіченості греків, які, на відміну від турків, успішно просувалися на державній службі, досягли великих успіхів у морській торгівлі. Не втратили греки потягу до фізичної досконалості і змагань. Все це не дозволило загинути грецькій нації, дало їй можливість певною мірою зберегти свою культурну спадщину і створити передумови для визвольного руху (Моммзен, 2005).

Національно-визвольна революція в Греції охопила період з 1821 по 1829 р. У 1821 р. повстання спалахнуло на більшій частині континентальної Греції і на кількох островах в Егейському морі. Керівництво революцією взяла на себе інтелігенція, а її рушійною силою виявилося селянство. Репресії з боку султанського уряду Туреччини не зупиняли греків, повстання набуло характеру партизанської війни.

У 1827 р. у справи Греції втрутилися Росія, Франція і Велика Британія, які зажадали від Туреччини надання Греції автономії. Туреччина проігнорувала цю вимогу. Однак коли англо-франко-російська ескадра в жовтні 1827 р. знищила турецький флот, а потім Росія здобула перемогу в російсько-турецькій війні 1828–1829 рр., Туреччина за Адріанопольським мирним договором (1829) визнала незалежність Греції. У 1830 р. було створено незалежну грецьку державу, межі якої було визначено до кінця 1832 р.

Розділ 3

Витоки атлетики в Стародавній Греції. Міфи та легенди Стародавньої Греції

Витоки атлетики в Греції сягають сивої давнини, коли племена, пізніше названі грецькими, стали заселяти Балканський півострів і острови поруч із ним.

У III тисячолітті до н.е. на багатьох островах Егейського моря, частинах узбережжя майбутньої Греції і Малої Азії поступово сформувалася область так званої мінойської культури, центром якої був острів Крит. Протягом багатьох століть Крит залишався поза зоною війн і великих соціальних потрясінь, що позначилося не лише на побуті мешканців острова, а й на культурі.

Численні знахідки археологів на острові Крит і в інших областях поширення мінойської культури свідчать про включення в програми святкувань змагань з кулачного бою, боротьби, а також акробатичних вправ.

Пам'ятки стародавнього мистецтва (фрески, статуетки, посуд та ін.) несуть цікаву інформацію про статуру і фізичні можливості атлетів, про їх одяг, техніку змагальної боротьби.

Уламки гіпсових барельєфів зі сценами кулачного бою і боротьби з палацу в місті Кносс – одному з центрів егейської культури, розташованому у північній частині острова Крит – не тільки добре передають напружений характер змагань, прекрасно розвинену мускулатуру атлетів, а й свідчать про наявність певних правил, спортивної форми. У борців були шоломи, схожі на ті, що застосовувалися в боях, у кулачних бійців – рукавички.

Під час розкопок на Криті в одному з палаців було знайдено бронзовий меч із рукояткою, інкрустованою золотом. На диску діаметром 7 см біля рукоятки зображено атлета, тіло якого настільки гнучке, що він, лежачи на животі, торкається ногами голови. В палацовому приміщенні збереглася фреска, яка зафіксувала змагання двох хлопчиків. Фреска цікава не лише як дивовижний зразок мінойського мистецтва, а й як свідчення популярності змагань у дітей.

Під час розкопок у палаці в Агна-Тріада (південне узбережжя острова Крит) було знайдено посудину для пиття у вигляді рогу, виготовлену в пізній мінойський період (1550–1500 рр. до н.е.). На посудині художник зобразив найбільш драматичні моменти кулачного бою: один атлет з потужною рельєфною мускулатурою завдає вирішального удару, а переможений суперник спочатку опускається на коліна, потім падає на землю, з останніх сил захищаючись ногами і ховаючи голову від нового удару.

Цікавими є також зображення акробатичної гри з биками. За цими зображеннями можна досить точно відтворити зміст дуже небезпечного і захоплюючого видовища. Акробати підходили до розлюченого бика і хапали його за роги. Різким рухом бик підкидав акробата в повітря. Після цього атлет

Скульптурний портрет атлета. Римська копія з грецького оригіналу. 340–330 рр. до н. е.

Юні кулачні бійці. Фреска з Санторину. XVI ст. до н. е.

мав заскочити на спину бика, а потім зістрибнути на землю. Ці вправи вимагали гарної фізичної підготовки, високої техніки виконання, спритності, знання звичок тварини. У таких іграх брали участь кілька людей, у тому числі й жінки, які допомагали головному виконавцю і страхували його від травм. Одяг атлетів був однаковим у чоловіків і жінок: високе взуття, стрічки на лобі, особливий вид рукавичок, стрічки навколо щиколоток, різні прикраси. Вважають, що такі вправи виконувалися на спеціальних майданчиках, зручних для подібних трюків, з надійним огородженням місць для глядачів (Sakellaracis, 1982).

У пізніші часи ігри з биками на Криті і, головним чином, у материковій Греції були спрощені і стали менш небезпечними: атлети задовольнялися тим, що стрибали збоку через бика, що біжить. Ігри з биками мали релігійний характер і, як вважають, були справою вищої знаті.

Ці та інші численні історичні знахідки переконливо свідчать про те, що красу людського тіла критські художники вбачали в момент напруження духовних і фізичних сил, характерних для спортивних змагань.

Мікенський період в історії розвитку Стародавньої Греції також відомий іншими досягненнями в сфері фізичного виховання. Пам'ятки гончарного мистецтва XVI–XIV ст. до н. е., написи на надгробках свідчать про інтенсивний розвиток спорту, де поряд із тими видами, які існували на Криті, виникають і розвиваються нові – біг і гонки на колісницях, запряжених кіньми. Саме цьому періоду належать багато гіпотез, що відображають наявність змагального духу в древніх греків, надання цього духу атлетичним вправам, запозиченим з більш ранніх епох і в інших народів, а також видам змагань, що з'явилися вперше в мікенську епоху, – бігу і змаганням на колісницях.

У мікенський період не лише проявився зв'язок змагань з магічними обрядами, присвяченими сонцю, релігійними присвятами, похоронними обрядами, а й сформувався особливий духовний світ Стародавньої Греції, який принципово відрізнявся від того, що панував на Сході, – світ сміливих починань, незалежності і свободи, прагнення звершень у різних сферах життя, в тому числі у сфері фізичного і духовного вдосконалення людини (Георгіадіс, 2000).

Досягнення мікенської культури збереглися завдяки мандрівним співакам (аедам), які зазвичай були і авторами, і виконавцями пісень. Ця усна поезія, що передавалася з покоління в покоління, з часом оформилася в дві безсмертні поеми – "Іліаду" й "Одіссею", автором яких вважають видатного поета давнини Гомера. У цих творах змальовано події, що відбувалися в мікенський період. Герої поем показані під час воєн, полювань, свят, обрядів, змагань.

В архаїчний період давньогрецької історії (VIII–VI ст. до н. е.) розвиток тієї сфери, яка, висловлюючись сучасною термінологією, охоплює фізичну культуру і спорт, відбувався під впливом політичних важелів різних держав-полісів, а також поглядів, характерних для різних суспільних верств. Наприклад, в Афінах достатню кількість коштів і часу для занять спортом мала переважно аристократія. В її середовищі сформувалася потреба в цілеспрямованому тренуванні сили, витривалості, спритності, в оволодінні мистецтвом верхової їзди, орудуванні зброєю.

У цьому ж середовищі сформувалося поняття "арете", яке спочатку ототожнювалося з такими якостями людини, як сила, сміливість, фізична під-

Перегони на конях. Чорнофігурна кераміка (фрагмент розпису). 550 р. до н. е.

Одіссей. Фрагмент скульптурної групи. Кінець II ст. до н. е.

готовленість, відвага, героїзм, а в подальшому розширилося й охопило ще й такі риси, як благородство, вихованість, ввічливість.

Інший сенс у поняття "арете" вкладався у Спарті, населеній дорійцями, які зруйнували там давню культуру і цивілізацію та поневолили місцеве населення. Спарта, як уже зазначалося, була мілітаристською державою і займала відособлене місце серед грецьких полісів. Тому і уявлення спартанців про ідеал арете були пов'язані з мужністю і доблестю в бою.

На інтенсивний розвиток атлетичних змагань у Стародавній Греції значно вплинув найважливіший елемент буття і культури древніх греків – агоністика (по-грецьки – здатний до боротьби) – принцип змагальності, який реалізується в різних сферах життя (праці, мистецтві, спорті) з метою досягнення найкращого результату, визнання, прославлення сфер діяльності, примноження особистого престижу і слави міст-держав. Агони – різні змагання, що були однією з форм ушанування богів, – привертали велику кількість учасників, які прагнули виділитися своїми досягненнями в тій чи іншій сфері життя.

Атмосфера гострої конкуренції, змагальності й протиборства, без урахування якої неможливо зрозуміти спосіб життя древніх греків і їх культуру, природно, випливала з міфів. Відомо, що олімпійським богам було притаманне суперництво, пристрасть до змагань. Зевс звільнив Олімпію від влади Кроноса, Аполлон – Дельфи від Піфона. Посейдон змагався з Аполлоном за Дельфи, а з Афіною – за Афіни. Чим іншим, як не конкурсом краси, був знаменитий суд Паріса, який вирішував, кому з трьох великих богинь віддати яблуко, призначене найчарівнішій? А скільки разів смертні жінки кидали виклик богиням, наважуючись змагатися з ними своєю красою або мистецтвом рукоділля, як це зробила зухвала Арахна, яка побажала перевершити в прядінні і ткацтві саму богиню Афіну. Одіссей домігся Пенелопи, перемігши всіх суперників у змаганні з бігу, а Пелопс Гіпподамії – перемогою в гонках на колісницях.

У 256 р. до н. е. до програми Олімпійських ігор увійшли змагання з верхової їзди. Червонофігурна кераміка. 450–430 рр. до н. е.

Змагальний дух греків часто проявлявся у формі різноманітних конкурсів, які були дієвим фактором прогресу, забезпечуючи появу унікальних творів. Музиканти і поети, художники і скульптори, філософи й оратори боролися за першість – головну премію, яка дозволяла їм прославитися і відчути радість перемоги.

Існував навіть конкурс немовлят: щорічно під час свята Тесмофорій, присвяченого Деметрі як Матері прекрасних дітей, жінки представляли комісії своїх дітей, народжених протягом минулого року, і та матір, чиє дитя було визнано найкрасивішим, удостоювалася нагороди.

Перевагу тіла й духу було поставлено вище за походження і багатство. Чимало поетів, художників, філософів, скульпторів, ораторів завдяки змаганням і конкурсам добилися широкого суспільного визнання і високого становища, незважаючи

Агон – давньогрецьке божество, яке персоніфікує абстрактну ідею натхнення, окриленості і перемоги. З ним пов'язували все, що людина робила для реалізації своєї мрії і надії. Іменем цього божества стали називати принцип – агоністику, який полягав у змагальності

на родове походження. Таким чином створювалася атмосфера справедливості, в якій людина мала можливість демонструвати майстерність, досягнення і змагатися за першість.

Гостра конкуренція існувала між поетами і майстрами образотворчого мистецтва. Про це свідчить висловлювання Піндара: "Час не здатний знищити мою поетичну творчість, як це буде з творчістю скульпторів".

Змагалися між собою й художники. Так, Парасій, художник кінця V ст. до н. е., вступив у суперництво з Зеуксом. Зеукс намалював виноград таким природним, що птахи клювали його. Парасій відповів картиною, що являла собою тонку лляну тканину. На прохання Зеукса прибрати завісу для того, щоб він міг подивитися картину, Парасій відповів, що завіса і є сама картина.

Відомий також напис на розмальованій посудині, зроблений у VI ст. до н. е. знаменитим майстром Ефтімідісом: "Так ніколи не зміг розмалювати його Ефроніс". Ефроніс, сучасник Ефтімідіса, також був великим майстром малювання.

Природно, що в цих умовах, пронизаних ідеалами змагальності, першості, досягнення фізичної та духовної досконалості особистості, виняткове значення мали великі атлетичні змагання, що набули в Стародавній Греції надзвичайної популярності.

Виховання спортивного духу в Стародавній Греції ґрунтувалося на тому самому фундаменті, що й решта культурних цінностей. І головним серед них було звільнення людини від деспотії. Людину вчили вірити в себе, у власні сили і можливості, в найвищі цінності людського життя. Людина розглядалася як зримий образ божества, оскільки боги у греків мали людські риси.

Тілесна досконалість, фізична і духовна сила для греків були вищими еталонами, що зазвичай проявлялися і реалізовувалися на спортивних аренах.

Явно виражені у древніх греків схильність до суперництва і постійне прагнення бути кращим лягли в основу грецької філософії, що розглядає особистість людини і її досягнення як основоположну цінність. У далекі часи Гомер в "Іліаді" та "Одіссеї", спираючись на всю попередню давньогрецьку історію, підносить до найвищої цінності ідеал грецького етносу – гармонійне поєднання у людини фізичної і ментальної досконалості, доблесті й високих моральних, духовних та інтелектуальних якостей. Основою для досягнення цього ідеалу протягом всієї давньогрецької історії були змагання, постійне прагнення звершень і подвигів.

Усю грецьку міфологію, що відображає погляди і помисли людей, які створили її, побудовано на постійному суперництві богів, героїв і простих смертних. Боги Олімпу повстали і перемогли в боротьбі з титанами, стверджуючи своє панування і силу розуму. Вони жорстоко змагалися між собою за право бути покровителями і захисниками міст. Напівбоги і герої постійно змагалися в здійсненні подвигів і мужніх діянь. Смертні змагалися за першість у різних видах ремесел, в акторській і театральній майстерності, живописі, скульптурі та архітектурі.

Постійне суперництво поступово привело до розвитку атлетичних змагань, що набули ідеалізованої форми і стали важливою складовою культури, в якій відкрите і справедливе змагання в боротьбі за першість було чеснотою і зразком для наслідування. Саме такий підхід до змагань атлетів був характерний для архаїчного й, особливо, класичного періодів в історії Стародавньої Греції. Він повною мірою проявився під час проведення Олімпійських ігор та інших усегрецьких змагань і значною мірою був утрачений у період Римської Греції.

Дорифор (списоносець) – одна з найвідоміших статуй античності роботи скульптора Поліклета. 450–440 рр. до н. е.

Заняття юнаків у палестрі. Червонофігурна кераміка. 520–500 рр. до н. е.

Атлетика Стародавньої Греції, Олімпійські та інші всегрецькі ігри, спортивні фестивалі були для філософів, письменників і поетів ареною для розроблення таких напрямів філософії, як етика й естетика. Для вивчення й оцінки таких понять, як сенс життя, справедливість, обов'язок, честь, совість, солідарність, милосердя, добро і зло, індивідуалізм і агресивність, на яких ґрунтуються моральність і мораль, мистецтво жити в злагоді з собою і суспільством, атлетика давала величезний масив подій і фактів, які потребували вивчення, оцінки та узагальнення.

Олімпійські ігри та інші змагання, культ атлетики в Стародавній Греції, її зв'язок з релігією і способом життя представляли яскравий матеріал для вивчення таких фундаментальних естетичних категорій, як краса, гармонія, грація, прекрасне. Герої і події, характерні для атлетики та змагань у Стародавній Греції, надавали яскравий і наочний матеріал філософам, скульпторам, поетам, письменникам, які відображали красу людського тіла і гармонійність його розвитку, граціозність рухів.

Існують різні теорії походження спорту. Одна з них, яка довгий час панувала у вітчизняній історії та теорії фізичної культури і спорту, свідчить: спорт з'явився як практика і підготовка до трудової і військової діяльності. Мисливцям і воїнам потрібно швидко бігати, метати спис, стрибати. Згодом ці дії продовжували існувати і як розваги та засіб змагань.

Інша теорія розглядає спорт як біологічну необхідність, засіб реалізації, згідно з Платоном і Філостратом, вродженого імпульсу руху. Не менш суттєвим у цій теорії є необхідність у спорті як засобі звільнення від властивої людині агресивності, використання гри для пом'якшення почуття тривоги.

Обидві теорії мають достатньо підстав і підтверджень в історії, щоб на них спиратися. Однак коли йдеться про спорт Стародавньої Греції, про витоки олімпізму, ми безсумнівно звертаємося до третьої теорії зародження і розвитку спорту – теорії культу.

Неможливо було знайти в імлі століть дати перших змагань з бігу, боротьби, метання диска або списа, гонок на колісницях; імена тих, хто першим відчув радість перемог і гіркоту поразок в атлетичних (спортивних) змаганнях. Зародження цих явищ, як і решти у житті древніх греків, оповите густим туманом міфів і легенд, і відокремити тут вигадки від історичної правди неможливо.

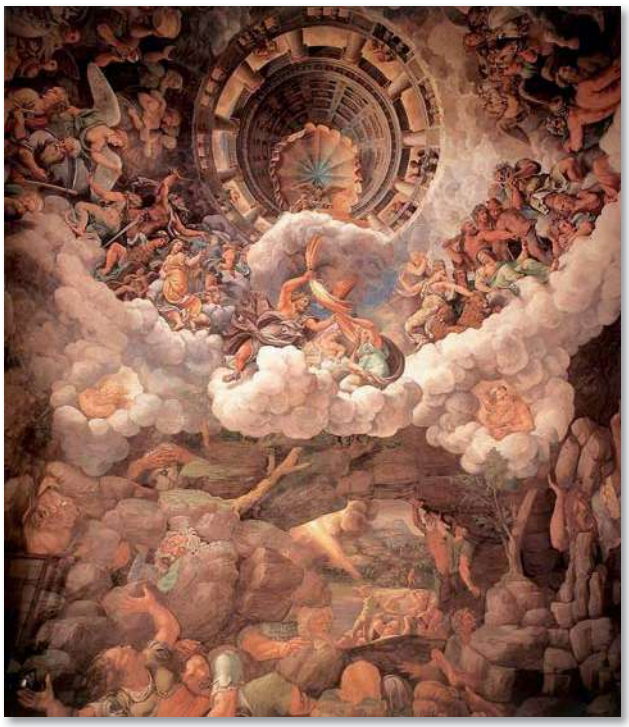
Роль міфів в історії Стародавньої Греції надзвичайно велика через те, що вони були безпосередньо пов'язані з релігією та історією країни. Міфологія збагачувалася протягом століть, у кожній місцевості виникали свої міфи або варіанти вже відомих, реальність переплiталася з вигадкою відповідно до тих чи інших історичних подій та конкретних потреб.

У наш час украй складно створити абсолютно вірогідне уявлення про давньогрецькі міфи, усвідомити роль, яку вони відігравали в житті греків. Однак твори образотворчого мистецтва, письмові джерела тих часів дозволяють охарактеризувати грецьку міфологію і показати, як міфи визначали розвиток цієї цивілізації.

Спочатку героїчні історії оспівувалися аедами в палацах мікенських царів (XIV– XII ст. до н. е.). У X–IX ст. до н. е. іонійці стали складати поеми про життя

Олімп. Рада богів на чолі із Зевсом, який сидить на троні. Стельовий розпис. Сабателлі Луїджі. 1819–1825 рр.

Повалення гігантів з гори Олімп. Джуліо Романо (Джуліо Піппі), 1526–1534 рр.

і діяння свого народу, що обумовило створення давньогрецького епосу. Ця традиція максимально проявилась у гомерівських "Іліаді" та "Одіссеї", що, як вважають історики, були написані в IX–VII ст. до н.е. (точні дати життя Гомера невідомі, й хронологічний період, до якого можна зарахувати життя поета, досить широкий – від XII до VII ст. до н.е.). На думку Гомера, боги утворюють на небі, або, точніше, на вершинах гір, де живуть, справжню республіку, небесну державу, на зразок еллінських держав-міст; але в цій державі всі громадяни є певною мірою царями. Боги мешкають у золочених палатах і проводять життя у веселих бенкетах. У них ті самі пристрасті й ті ж поняття, що і в людей. Боги, маючи тіло, подібне до людського, мають такі самі потреби, як і люди. Вони їдять, сплять, можуть відчувати голод і втому. Однак, на відміну від людей, тіло богів невмируще; воно завжди залишається молодим і має таку силу, якої ніколи не можуть досягти люди.

Давньогрецька філософська думка прагнула розв'язати проблеми розуму, формуючи і розглядаючи піднесену концепцію гуманізму. "Іліада" й "Одіссея" висловлюють тодішній інтелектуальний і духовний ідеал, який мав дві принципові риси – фізичну доблесть і ментальну досконалість. Цим двом якостям судилося співіснувати протягом усієї подальшої історії давньогрецької культури. Таке гармонійне поєднання моральних, фізичних та інтелектуальних якостей стало проявом класичного духу. Глибоке розуміння греками концепції розуму і філософії життя привело до формування ідеалів у вихованні підростаючих поколінь.

Еллінський розум ніколи не відділяв релігійної влади від державної. Народні збори або засідання ради починалися жертвоприношенням. Оратори, починаючи промову, зверталися до богів-покровителів. Цивільні закони, торговельні статути, різні державні акти перебували під охороною богів. Гроші і таблиці мір мали священний характер.

Боги могли переслідували кожного, хто викликав їх невдоволення. Вони не відрізнялися ні неупередженістю, ні правосуддям, вимагали від людей почестей, гнівалися за неувагу, караючи усяким лихом. Тому люди намагалися заручитися їх прихильністю. Завдяки перевазі своєї природи боги пізнали всі людські радості в посиленому вигляді, як і прикрощі та смуту. Пристрасті богів були сильніші, ніж у людей, плани доцільніші, світогляд ширшим. Боги знали почуття ненависті і любові, гніву і заздрості, ревнощів і мстивості.

Релігія втручалася в усі сторони життя греків, і далеко не кожен міг піднятися вище від визнаних нею догм і вірувань. Однак релігія не прагнула необмеженої влади над розумами людей, яку вона не в змозі була б надовго утримати. Релігія була рухливою, і її можна було пристосувати до всіх подій суспільного і приватного життя.

Походження світу, явища природи, причини виникнення тих чи інших подій хвилювали і цікавили древніх греків так само, як і людей інших цивілізацій. Допитливі греки мали багату уяву, прагнули пояснити різні явища і події, створити уявлення про порядок речей, який дозволив би їм перебувати в гармонії з навколишнім світом. У багатьох випадках не вдавалося знайти логічного пояснення незрозумілим явищам, і поступово люди звикли припису-

Вершина гори Олімп

Камея з головою Зевса. III ст.

вати їх вищим силам, які представлялися як одухотворені боги і герої, котрі володіли надлюдськими силами і можливостями.

Первісна релігія древніх греків мала швидше племінний, ніж особистий, характер. З нею були пов'язані певні ритуали, які мали сприяти, за допомогою магії, здійсненню інтересів племені, особливо щодо родючості – рослинної, тваринної і людської. Зимове сонцестояння вважалося часом, коли сонце потребувало підбадьорення, аби воно далі не зменшувало силу. Весна і збирання врожаю також вимагали відповідних обрядів, часто таких, що викликали сильне колективне збудження, в якому індивіди починали відчувати себе одним цілим з усім плем'ям. Були й обряди, для яких вбивали і поїдали священних тварин і людей. Ритуали родючості без подібних жорстокостей були властиві всій Греції і по суті були землеробськими святами (Герцберг, 1881).

Відмінності у віруваннях, характерні для багатьох держав Греції, були природними, не викликали ні релігійних війн, ні переслідувань, ні засуджень. Терпимість до вірувань, що відрізняється від їх власних, була характерна для греків. Вони спокійно сприймали сумніви в божественній вищості богів, відмінності між філософськими пошуками і релігійними догматами. Стан жерців не був непорушним, держава і релігія постійно обмінювалися чиновниками і жерцями.

Релігія древніх греків була близькою людському розумінню, вона не вдавалася до крайнощів, не вимагала від людей великих зусиль і не надто впливала на моральні підвалини життя, характери і пристрасті людей. Людина добре відчувала себе серед вірувань і чудових вигадок, вони були природні для неї, з легкістю виконувала релігійні обов'язки, потреба в яких жила в самому серці народу. Якими безглуздими не були деякі обряди, вони здавалися еллінам дуже важливими – і ні філософи, ні християнство нічого не могли з цим вдіяти.

У кожного міста були свої боги, яких називали геніями, героями. Ними зазвичай були обожнювані після смерті душі людей, у більшості випадків знаменитих предків, що обростали легендами.

За віруваннями греків, душа людей не покидала тіло. З глибини своїх могил вони дбали про місто й охороняли країну. Кожна людина, що зробила місту велику послугу, яка здобула для нього перемогу або здійснила інший подвиг, ставала його божеством.

Загальноелліські боги, які були пов'язані з найважливішими явищами життя і природи, – Зевс, Гера, Афіна тощо, – у кожному з міст набували своїх особливих рис. У великої кількості міст богом-покровителем був Зевс, в Аргосі й Самосі – Гера, в Афінах і Спарті – Афіна. Але це все були різні боги, що належали місту, вони не могли протегувати іноземцям, яких не допускали до храмів.

Відповідно до вимог грецької релігії, кожна держава мала своїх богів і свою особливу релігію, яку жителі ревно оберігали. Звідси і прагнення до абсолютної незалежності, створення власного зведення законів. Кожна грецька держава встановлювала свої суворі кордони, які були священними і за які не поширювалися ні релігія, ні вплив богів сусідніх полісів.

Крайнє роздроблення територій і прагнення відособленості безлічі дрібних держав було вражаючою рисою античної Греції. Прийнято вважати, що це було наслідком природних особливостей країни, поділу її території пересіченими горами, наявності безлічі заток і островів. Але навіть у тих випадках, коли поліси не розділялися ні горами, ні водними перешкодами (наприклад, Фіви і Платей, Спарта й

Рея підносить своєму чоловіку Кроносу замість Зевса загорнутий у пелюшки камінь. Римський мармуровий рельєф з грецького оригіналу. 160 р.

Аргос, Сибарис і Кротон), не виявлялося жодного бажання до об'єднання, а прагнення ізольованості було не меншим, ніж у випадках, коли держави розділяло море або гори.

Могутніми перешкодами, що не допускають об'єднання, були релігійні погляди, боги, культи, святилища. Внаслідок цього древні греки навіть не могли уявити жодної іншої громадської організації, крім держави-міста. У кожного поліса були свої свята й обряди, а календар будувався відповідно до них. У кожному полісі існували власні грошові одиниці, ваги і міри. Греки вважали неприпустимим щось спільне в різних державах. Навіть шлюби між жителями різних полісів не допускалися і вважалися недійсними, а народжені від таких шлюбів діти визнавалися незаконнонародженими і позбавлялися громадянських прав.

У грецькій історії нерідко траплялося, що дві або кілька держав об'єднувалися в союзи задля спільної вигоди або з метою протистояння військовій небезпеці. Однак ці об'єднання не допускали ні повного злиття, ні наявності загальної релігії, ні створення єдиного уряду або загального зведення законів. Саме релігія перетворювала кожен поліс на незалежний та ізольований, який не допускає повного об'єднання. Тому і різні угоди між полісами, і союзи між ними мали ситуативний характер, не були стабільними, допускали порушення угод, вихід із союзів і об'єднання з супротивними сторонами, як це багаторазово мало місце в історії військових зіткнень між грецькими державами.

У кожному місті люди віддавали своїм богам почесті, приносили їм щедрі дари, очікуючи на захист і турботу щодо процвітання міста. Вважалося, що під час воєн боги міста беруть участь у битві разом з її громадянами. У разі перемоги богів ушановували, тому що вважалося, що вони добре виконали свій обов'язок. Провина за невдачі і поразки також приписувалася богам, яких дорікали в невдячності і в поганому виконанні своїх обов'язків. Бували випадки, коли на помсту богам жителі скидали їх вівтарі та закидали храми камінням (Гиро, 1913).

Древні греки дивилися на підношення богам як на торговельні угоди. Вони вважали, що боги, створені за їх подобою, чинять так само, як і люди, згідно зі своїми вигодами: вони дякували тим, хто допомагав їм, і, якщо отримали щедрий подарунок, мали відплатити тією ж монетою. Жертвоприношення богам мали різний характер: заступницький, спокутний, подячний.

Держави здійснювали підношення богам у вигляді частки громадських доходів. У разі розподілу землі частина призначалася богам. Так само вчиняли і з частиною здобичі, отриманої під час воєн. Люди дякували богам підношеннями у випадках, коли одержували громадську або релігійну посаду, мали успіх в атлетичних змаганнях або в полюванні, укладали вигідну торговельну угоду, одужували після хвороби, вступали в шлюб, народжували дітей.

Стихійні лиха, поразки у війнах, епідемії, невдачі сприймалися громадянами як натяк на необхідність вшанувати богів, піднести їм дари. Тому багато підношень обумовлювалися особливими обставинами і мали екстраординарний характер.

Виховання Зевса. Пуссен Нікола. 1635–1637 рр.

Ріг Амалфеї. V–IV ст. до н. е.

Разом із розвитком суспільства, культури змінювалися погляди і життєві цінності народу, а разом зі смертними удосконалювалися й їхні боги. Волелюбні елліни не знали над собою влади священної книги, що навічно закріплює догмати віри. Не знали вони і влади священнослужителів, оскільки жерці сприймалися ними лише як посадові особи, поставлені для виконання традиційних обрядів перед богами, а не хранителями віри. Сама ж віра була для них справою всього народу, і кожен міг на свій розсуд тлумачити релігійні перекази і легенди про богів, поступово розвиваючи і збагачуючи загальну віру. Діяльність, спрямована на піднесення й очищення віри, була однаково близькою і простим смертним, і великим синам Еллади – відомим поетам, філософам, художникам.

Національні боги, що втілювали грубі стихійні сили, поступово відходили в минуле, трансформувалися і перетворювалися на божеств зі світлими і розумними началами, високими моральними ідеалами. Вище за всіх богів у грецькій вірі піднявся Зевс, який з колишнього бога-громовержця, що вихваляється у Гомера караючою правицею, поступово перевтілюється на мудре і справедливе божество – батька богів і людей, який нечутно спрямовує справи людські на шлях істини.

Так сталося і з легендарним Аполлоном, що посів почесне місце поряд із Зевсом.

Аполлон в образі прекрасного юнака, який стріляє з лука. Римська мармурова копія з давньогрецької бронзової скульптури Леохара. 390–325 рр. до н. е.

Храм Аполлона в Дельфах

Аполлон у грецькій міфології – златокудрий бог, охоронець стад, світла, мистецтва, бог-цілитель, покровитель муз, науки і мистецтв. Ніхто не міг зрівнятися з Аполлоном у грі на лірі і кіфарі, а всіх, хто сумнівався в його таланті, суворо карали. Аполлону приписувалося безліч великих справ: він припиняв чуму під час війни, засновував і будував міста, брав участь в Олімпійських іграх. Проте на його рахунку було і безліч згубних дій: у Троянській війні його стріли несли чуму в табір ахейців, завдавали раптової смерті старим, іноді без жодного приводу він незримо брав участь у багатьох вбивствах, перетворював людей на камені і бур'ян, здирав з них шкіру.

Стихійні риси його поступово забуваються, і він стає для еллінів моральним божеством, яке вказує подорожньому світлий шлях у житті – шлях совісті і справедливості.

Згідно зі стародавньою легендою, Аполлон ще немовлям вразив у Дельфах своїми стрілами змія Піфона, виплеканого Геєю, а на місці її пророкування спорудив свій оракул. Спокутувавши гріх вбивства рабською службою протягом восьми років у простого смертного, Аполлон одержав право очищувати інших. Його порад і настанов просили греки, які прибували з усіх кінців еллінського світу. Виконання волі дельфійського бога, згідно з вірою еллінів, допомагало й очищало душу, вселяло почуття впевненості за свою долю, сприяло вирішенню дрібних і великих життєвих проблем. За старовинними переказами, Славі Дельф сприяло і те, що в них знаходився омфал – пуп Землі у вигляді каменя, кинутого Зевсом у точку зустрічі двох орлів, випущених із заходу і сходу.

У часи розквіту Стародавньої Греції, коли Дельфи стали вже визнаною національною святинею, там було споруджено храм Аполлона, велич якого визначалася не розмірами, а відповідністю, закінченістю і досконалістю всіх частин. Храм оточували стрункі колони. Над ними по фронтону і фризу розташовувалися майстерно виконані скульптурні зображення богів і славних героїв – Аполлона й Артеміди, Геракла, який уражує гідру, Беллерофонта, що долає химеру, Паллади, яка торжествує над одним з гігантів.

Перед храмом стояла статуя Гомера. Тут же знаходилися і найцінніші з численних дарів, які у великій кількості приносили Дельфійському оракулу

Скульптурний портрет богині Гери. 420 р. до н. е.

царі, країни і міста. У храмі розташовувалися статуї Аполлона і Зевса.

Біля вівтаря з незгасним вогнем була конусоподібна мармурова брила, яку, за переказами, відшукав Зевс як осереддя земного кола. Біля вівтаря розташовувався і залізний триніжок для знаменитого поета Піндара, котрий оспівував дельфійську святиню і складав у храмі гімни на честь Аполлона. Для елліна творчість поета була священнодійством, йому здавалося, що творіння поета не від його розуму, а від бога.

У храмі знаходилася таємна частина – оракул, до якого ніхто не міг входити, крім жриці-віщунки (піфії). Стан, у який впадала піфія, був спричинений вдиханням отруйних випарів, що здіймалися з розколини скелі. Слова, які вигукувала піфія, тлумачилися жерцями як воля Аполлона. Відповідь жерців була умисно незрозумілою або двозначною. Ті, хто зверталися до бога, очищалися спочатку жертвами, потім молитвами й обмиванням у священній воді Касталійського джерела. Потім вони з трепетом вступали в храм і наближалися до піфії, віщування якої в страшній тиші здавалося нелюдською, таємничою промовою. Тут же розташовувалися жерці в пурпурових хітонах і багатих прикрасах. Тільки вони розуміли мову піфії, записували й оголошували пророцтва оракула, повні таємничості, загадковості, часто малозрозумілі.

До дельфійського оракула зверталися представники всіх верств населення Еллади. Прості люди просили дати поради з різних питань приватного життя – сімейних, торгових, побутових. Однак на суд Аполлона виносилися і найважливіші державні питання, які стосуються війни і миру, державного устрою, заснування нових колоній, організації союзів тощо. По поради до дельфійського оракула приходили спартанський законодавець Лікург, афінський державний діяч Солон і багато інших видатних греків. Підтримка оракулом їх планів і дій була дуже важливою в очах народу. Широкий кругозір і високі моральні якості жерців, їх глибоке знання проблем сприяло тому, що осяйний дельфійський бог постійно нагадував їх устами про совість, обов'язок і високе призначення кожного смертного. Шанував бог і добру волю людини, яка прийшла покаятися в своїх злодіяннях і гріхах.

Дельфійський оракул позитивно впливав на всю Елладу, пом'якшуючи звичаї, усуваючи жорстокість, зберігаючи міста від руйнування, навчаючи еллінів людяності. Ці прояви гуманності були дуже важливими для жорстокого світу Стародавньої Греції, в якій чужинці вважалися безправними, а насильство над ними, захоплення в рабство, пограбування і руйнування міст, перетворення на пустелю родючої і процвітаючої країни – справедливою справою.

У дельфійській святині була величезна кількість різних споруд і пам'ятників. Так, до часу правління Нерона лише статуй, споруджених у священній обителі, було понад три тисячі. У цих статуях і в безлічі інших приношень була відображена історія Еллади – військові подвиги, яскраві звершення знаменитих людей. Грецькі міста й області, що постійно воювали між собою, несли в Дельфи дари, будували скарбниці, брали участь у торжествах.

Бенкети на честь Аполлона спочатку проводилися кожні вісім років, а надалі раз на чотири роки. Задовго до початку урочистостей оголошувався мир. Ніщо не мало затьмарювати свята, ускладнювати подорож еллінів, які прибувають у Дельфи з близьких і далеких полісів, з численних колоній. За священною огорожею розташовувалося безліч наметів, в яких розміщувалися тисячі учасників святкувань.

Омфал – пуп Землі, який зберігається в Дельфах

У день торжества струнка процесія супроводжувалася співом хору і музикою, хода дівчат з квітами і плодами змінювалася колонами юнаків і чоловіків зі зброєю і коштовностями. Після жертвопринесень величезної кількості добірних тварин відбувався урочистий бенкет, що супроводжувався неймовірним захватом, радістю, що для елліна було свого роду службою богу.

Основною частиною свята в Дельфах були змагання. Для древнього грека досягнення в змаганнях були даром богів і присвятою їм. Усе найкраще, що міг створити еллін за допомогою таланту і шляхом праці, поневірянь, граничного напруження сил, він присвячував божеству.

Саме звідси розвинулася в Елладі величезна кількість змагальних ігор на честь богів, сформувалася одна з найважливіших національних рис греків – прагнення до змагань і суперництва.

Міфологія Стародавньої Греції пройшла тривалий шлях розвитку. Найвищий її розквіт припадає до II тисячоліття до н.е., коли остаточно сформувався пантеон богів, що живуть на вершині Олімпу і підпорядковуються владі найсильнішого і наймудрішого з богів – Зевса (Карабатеа, 2000).

Посейдон (у римлян – Нептун) – один з головних олімпійських богів, могутній повелитель морів

Богиня Афіна допомагає Гераклу тримати небосхил. Антична скульптура з Олімпії. Приблизно 480 р. до н. е.

Кожен вид людської діяльності супроводжувався культом певного бога. Красиві і величні, наділені безсмертям і надлюдськими силами і можливостями боги, які жили на горі Олімп, протягом багатьох століть були предметом культу. Олімпійські боги мали всі людські чесноти та вади. Вони могли бути шляхетними і справедливими, жорстокими і мстивими, добродушними і підступними (Геродот, 1885).

Після перемоги над титанами і гігантами царем богів і людей став Зевс, син перших богів – Кроноса і Реї. Він одержав абсолютне повновладдя. Хоча Зевс і поділяв владу з іншими богами, але ніхто не міг заперечувати його рішення. Ніхто не смів засуджувати його ні за жорстокість і вбивства, ні за зради. Коли Аполлон обурився несправедливим убивством Асклепія, він був покараний за нечестивість.

Дружиною Зевса стала Гера – богиня шлюбу і сім'ї, покровителька дітей, яка була втіленням жіночого начала. Вона була дуже ревнива і бурхливо реагувала на зради Зевса, у якого було безліч дітей – четверо від Гери, решта – від зв'язків з іншими жінками. Він був батьком кількох богів (наприклад, Гермеса, Діоніса) і дуже багатьох героїв, у тому числі Геракла і Персея.

Посейдон, бог моря, як і Зевс, був сином Кроноса і Реї. Богом моря його зробив Зевс після повалення їхнього батька. Посейдон відрізнявся буйною вдачею, тому боги і смертні побоювалися його гніву. У зв'язку з географічним розташуванням Греції і її залежністю від моря прихильність Посейдона була дуже важлива для мореплавців: одним рухом тризуба він міг підняти бурю на морі і погубити мандрівників.

Богиня мудрості, війни і ремесел Афіна – дочка Зевса – успадкувала від батька силу і доблесть, була норовливою і незалежною.

Не менш складною і суперечливою була діяльність і більшості інших богів: Артеміди – богині полювання і покровительки молодих жінок; Діоніса – бога вина, веселощів і театру; Деметри – богині землеробства і родючості; Ареса – бога війни; Афродіти – богині любові, що викликала в серцях смертних і богів пристрасть, спонукаючи їх як до шлюбу, так і до позашлюбних зв'язків; Гермеса – довіреного вісника богів, бога торгівлі і подорожей, що протегував, у тому числі, злодіям і брехунам, потішався над смертними і безсмертними; Гефеста – бога вогню, ковальського ремесла, чудового майстра, винахідника плавки металів.

Дванадцять богів Олімпу мали особливе місце в релігії Стародавньої Греції. Вони були всемогутніми, бо їхня влада поширювалася на всі без винятку сфери життя, а сила одного з них закінчувалася там, де починалася влада іншого. Вони не тільки жили на Олімпі – найвищій горі Греції, а й часто перебували серед людей, щоб допомогти їм або покарати їх, врегулювати суперечки. Боги вступали в численні любовні зв'язки зі смертними, а діти від цих союзів наділялися винятковими здібностями і вважалися напівбогами.

Крім дванадцяти богів, що жили на Олімпі, існували й інші боги, культ і шанування яких часто були не менш великими. Ці боги не жили на вершині Олімпу, вони були тісніше пов'язані з життям. Більш того, навіть в окремих творах грецьких авторів одні і ті самі боги належать до основних дванадцяти або до менш значущих богів. Наприклад, М. Карабатеа (Карабатеа, 2000) до основних богів зараховує Діоніса – бога вина, веселощів і театру, а С. Сулі (1995) замість Діоніса серед дванадцяти богів відводить місце Гестії – богині домашнього вогнища, уособленню домашнього спокою.

Медея пропонує отруєний кубок Тесею, який сидить поряд зі своїм батьком, царем Егеєм. Флінт Рассел. 1910 р.

Кузня Вулкана. Веласкес Дієго. 1630 р.

Серед менш значущих богів – бог медицини Асклепій, герой і майстерний лікар; бог світла – Геліос; Аїд – бог підземного світу; Пан – бог лісів і пастухів; Пріап – бог родючості; Феміда – богиня правосуддя тощо.

Коли людям загрожувала небезпека і вони зверталися по допомогу, боги направляли до них героїв, більшість з яких були напівбогами. Герої, що охороняються богами, відрізнялися красою, силою, мужністю і сміливістю, винахідливістю і великодушністю. Вони боролися зі злом, виконували небезпечні завдання, брали участь у війнах.

Серед безлічі героїв виділяються Геракл і Тесей.

Ім'я Геракла стало символом героїзму, сили, величі і надприродних здібностей. Він здійснив чимало подвигів, найбільш яскраві з них об'єднані під добре відомою назвою "Дванадцять подвигів Геракла".

Тесей був на одне покоління молодшим за Геракла, володів небаченою силою і хоробрістю. У 16 років він попрямував до Афін, по дорозі розправившись з небезпечним розбійником Сінідом. Головним подвигом Тесея стала перемога над Мінотавром – страшним чудовиськом, що пожирає людей. Надалі Тесей успішно правив Афінами, які в його час стали столицею держави. Періодично він залишав місто для здійснення нових подвигів.

У давньогрецьких міфах славилися справи і подвиги багатьох інших героїв, а також смертних, які здійснили подвиги, досягли видатних результатів у різній діяльності. Це, наприклад, подвиги і діяння синів Зевса – Персея і Беллерофонта, великого зодчого і скульптора Дедала, обдарованого музиканта і поета Орфея, трагічного героя Едіпа і багатьох інших.

Грецька міфологія багата не тільки на героїчні і видатні звершення, вона має й приклади жорстокості і підступності, зради та підлості, жадібності і мстивості. У грецьких міфах – незліченна кількість повчальних історій і подій, які відображають еволюцію людського мислення, формування у людини життєвих цінностей та ідеалів, моралі.

Існують різні варіанти одних і тих самих міфів, у них відсутня хронологічна послідовність, а герої, які беруть участь у подіях однієї епохи, згідно з іншими міфами, належали до іншої.

Наявні також безліч відмінностей у письмових джерелах, що залишилися від тих далеких часів, у численних предметах і творах мистецтва.

Однак абсолютно очевидним є те, що вся діяльність богів і героїв у грецькій міфології має героїчний характер, пов'язана з яскравими звершеннями, з напруженою боротьбою, подвигами і змаганнями.

Атмосфера героїзму і змагальності, характерна для більшості давньогрецьких міфів, природно, породжувала і відповідну систему цінностей у суспільстві, впливала на освіту і виховання, відповідно визначала погляди древніх греків, які вважали, що цивілізована людина відрізняється від дикуна головним чином розсудливістю і передбачливістю. Разом із тим вони цінували і силу пристрастей, і чуттєві радості буття, вони не знали дуалізму тіла і духу, який роздирав середньовічну християнську Європу. Більшість із греків були людьми, яких розривають пристрасті; які боролися з собою; яких розум вабив рухатися одним шляхом, а пристрасті – іншим; які були наділені уявою, щоб розуміти небо, і свавільними зазіханнями, що коять зло. Вони мали правило золотої середини, але насправді були нестримані в усьому: в чистому мисленні, поезії, релігії, гріху. Саме поєднання інтелекту і пристрасті робило їх великими, поки вони залишалися такими, ніхто не перетворив би так світ на майбутні часи, як вони (Рассел, 2001).

Олімпійська міфологія характеризується яскраво вираженим антропоморфізмом, коли богів наділяли фізичним тілом, що має звичайні людські якості. Замість колишніх легенд про чудовиськ з'являються міфи про героїв (Геракла, Тесея і ін.), які борються з цими чудовиськами і перемагають їх. Потім Зевс у давньогрецьких поетів Гесіода і Піндара перетворюється на образ, що втілює принцип світової справедливості.

Змагальний дух, надлюдські зусилля для досягнення будь-якої мети або подвигу з найбільшою віддачею фізичних і розумових сил – це той елемент, який панує в грецькій міфології. Міфотворча грецька думка, піднімаючи змагання до божества, дає їм еталон ідеалу.

Змагання в Стародавній Греції здавна становили частину культу. Згідно з переказами, всі великі грецькі змагання проводилися на честь якого-небудь загиблого героя або на честь того чи іншого бога. Існував зв'язок спортивних змагань з похоронними обрядами і з релігійними святами, такими як свято достатку землі, або з надгробними культами (Кун, 1982).

У міфах ми бачимо також прояви хитрощів і шахрайства в боротьбі за перемогу в змаганнях. Відома історія з Атлантою з Беотії, дівчиною з надлюдськими фізичними здібностями, яка не знала рівних собі в бігу. Вона поставила умову, що тільки той стане її чоловіком, хто перевершить її в змаганнях з бігу. Це зумів зробити лише герой Міланіон, який скористався порадою богині кохання Афродіти і на бігу кидав перед Атлантою золоті яблука. Дівчина не встояла перед спокусою, стала на бігу підбирати дорогоцінні плоди і відстала (Кун, 1982).

Докладні відомості про спортивні змагання древніх греків ми знаходимо в творах Гомера, написаних задовго до початку Олімпійських ігор давнини. Однак програми змагань, описаних Гомером, дуже близькі до тих, які через багато років з'являться в Олімпійських іграх та інших найбільших усегрецьких або регіональних змаганнях.

В "Іліаді" йдеться про поминальні ігри, влаштовані Ахіллом на честь полеглого Патрокла. У програмі цих ігор – гонки на колісницях, кулачні бої, боротьба, біг, метання диска, стрільба з лука, метання списа, фехтування у важкому спорядженні.

Ось як виглядали, наприклад, змагання в кулачному бою:

"Підперезавшись, бійці на середину
вийшли обидва
І, замахнувшись руками потужними,
враз один з одним
Люто зчепились, лиш руки важкі
замелькали в повітрі,
Щелепів скрегіт страшенний лунав,
з їх тіл ручаями
Піт опливав..."

Не менш жорстокою виглядає сутичка борців, в якій зійшлися Аякс Теламонід і Одіссей, цар Ітаки:

"Підперезавшись, вони на середину
вийшли обидва
І, один одного міцно руками схопивши,
сплелися...
В дужих обіймах напружених рук
безнастанно тріщали
Спини могутні в обох, і піт
заливав їх струмками".

(Гомер, 2006).

Змагання з бігу відбувалися за правилами, які в подальшому застосовувалися і на Олімпійських іграх:

"Стали всі поряд. Мету показав їм Ахілл богорівний.
Кинулись бігти вони. Попереду всіх опинився
Зразу ж Аякс, а за ним Одіссей поспішав богосвітлий..."

(Гомер, 2006).

Гомер детально описує кожен вид змагання, перебіг змагань і атмосферу, що панувала серед глядачів. Нагороди – красивих рабинь, коней, биків, мулів, великі котли, чаші, шматки золота і заліза – вручав сам Ахіллес (Ахілл).

Звичай вшановувати пам'ять полеглих героїв атлетичними змаганнями зберігався протягом тривалого періоду.

У 490 р. до н.е. афіняни відстоювали на Марафонській рівнині свою свободу в битві з персами, які перевершували їх за чисельністю. І греки перемогли. Звістку про перемогу в Афіни приніс прудконогий Фіддіпід – кращий бігун грецького війська. Вбігши на міську площу, він вимовив: "Радійте, афіняни, ми перемогли!" – і впав замертво. А пробіг він понад 40 км. Ця перемога греків супроводжувалася великими ритуальними змаганнями.

Такими самими змаганнями було відзначено і перемогу в битві біля Платеїв у Беотії в 479 р. до н.е.

Александр Македонський, наслідуючи подібні звичаї, після кожної великої перемоги шанував героїв, полеглих у битві, проведенням змагань. За прикладом Ахіллеса, який організував великі змагання у пам'ять про загиблого Патрокла, Александр Македонський провів на честь свого полеглого друга Іфестіона величні змагання у Вавилоні, в яких брало участь понад три тисячі атлетів. Зв'язок спортивних змагань з похоронними звичаями пояснювався діалектичним зв'язком життя і смерті: змагаючись на честь мертвих героїв, молоді люди ніби брали на себе їх славу, відвагу і мужність.

Якщо ігри, описані в "Іліаді", були обрядові, то змагання, про які йдеться в "Одіссеї", мали престижний і розважальний характер. Цар Алкіной на честь свого дорогого гостя Одіссея закликає фракійців:

"Вийдімо звідси тепер, щоб участь узяти в змаганнях
Різних, – нехай, до своєї рідні повернувшись, розкаже
Гість наш удома, наскільки отут переважимо інших
Ми у бою навкулачки, в стрибанні, борні й перегонах"

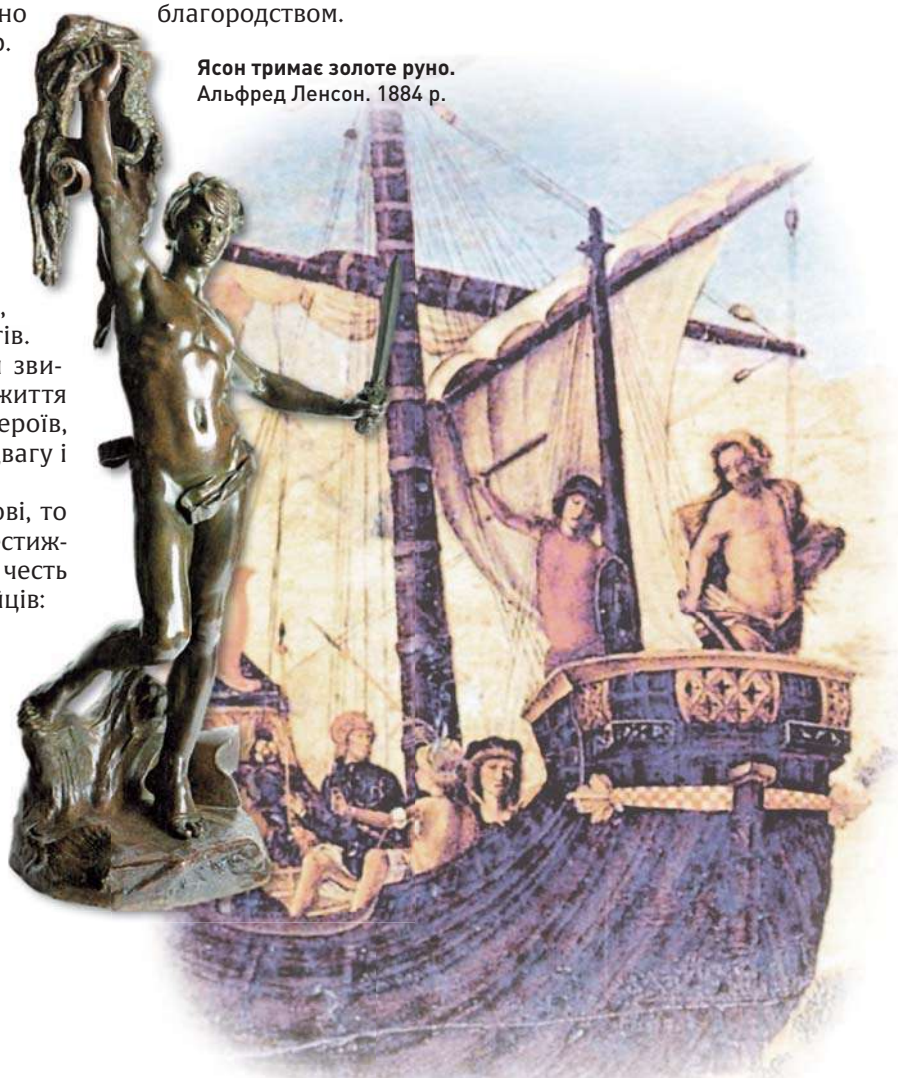
(Гомер, 2006).

Всі ці змагання давнини, за переказами Гомера, мали обрядовий характер або ставали частиною урочистостей, які не були систематичними, а були наслідком примхи або ініціативи однієї людини (Ахілл і цар Алкіной самі визначали види змагань, їх учасників, призначали нагороди переможцям).

Змагання, описані Гомером, давали можливість героям-атлетам висловлювати свою індивідуальність, проявляти високі бійцівські і моральні якості, демонструвати майстерність і доводити перевагу над суперниками.

У разі якщо змагання у фехтуванні могли призвести до трагічної розв'язки, глядачі зупиняли поєдинок. Переможець у кулачному бою Епіос, завдавши тяжкого удару супернику, одразу підняв його і намагався надати допомогу. Антілох, який переміг Менелая в кінному поєдинку, вдавшись до занадто ризикованих дій, визнав свою помилку і відмовився від нагороди. Однак Менелай, віддаючи належне шляхетності і відвазі свого молодого суперника, відхилив цю пропозицію.

Весь зміст гомерівських творів свідчить про те, що притаманні атлетичним змаганням доблесть і мужність, фізична сила, відвага і жага перемоги супроводжувалися великодушністю, гідністю і благородством.

Ясон тримає золоте руно.
Альфред Ленсон. 1884 р.

Три грації. Рафаель Санті. Приблизно 1504 р.

Твори Гомера, який зумів яскраво і барвисто передати атмосферу змагань, красу і динамічність боротьби, мужність, силу волі і благородство атлетів, є унікальним історичним документом про розвиток спорту в Греції три тисячоліття тому. Саме традиції, закладені в ті далекі часи, послужили основою для розквіту атлетики в Древній Греції в наступні століття.

Однак далеко не всі гомерівські герої прославилися благородством і чесними вчинками. Наприклад, Пелопс переміг у знаменитому змаганні на колісницях царя Піси Еномая за допомогою візника останнього, Міртіла, якому пообіцяв винагороду. Потім, щоб приховати злочин, він убив свого союзника, скинувши його в море.

Зв'язок атлетики з повсякденним життям людей відображений у творах Гесіода (VIII–VII ст. до н. е.), в яких мирне місто представлене не лише сценами праці (жнива, збирання винограду тощо), боротьби з силами природи, радощами мирного життя, а й епізодами зі спортивного життя – змаганнями в кулачному бою, боротьбі, гонках на колісницях.

Змагальний дух, який проявляли древні греки в атлетиці, мав глибоке коріння, про що свідчить уся грецька міфологія. Бійцівський дух володів серцями і помислами людей тієї епохи, що виявлялося в життєписах богів і героїв. Непримиренна боротьба богів з гігантами стала для греків привабливим символом у боях, особливо у війнах з варварами (Булатова, 2009).

Міфологія містить найрізноманітніші прояви змагального духу. Літієрсіс – син царя Мідаса, пропонував усім, хто проходив через його царство, взяти участь у змаганнях. Ікаріос видав заміж свою дочку Пенелопу за Одіссея тільки після того, як той переміг усіх суперників у бігу. Скіфіс, син Геракла і Єхидни, зійшов на престол, виконавши умову батька – переміг двох своїх братів у стрільбі з лука (Кун, 1982).

У ті далекі часи вірили, що кожен вид змагань мав свого засновника – бога або міфічного героя, який передав ці змагання людям. Наприклад, вважалося, що зачинателем п'ятиборства був Ясон (у давньогрецькій міфології – ватажок аргонавтів, що відправилися в Колхіду по золоте руно), а кулачного бою – Аполлон. Це підносило змагання людей до божественного рівня, даючи їм той ідеал, заради якого докладалися надлюдські зусилля. Сформований таким чином змагальний дух, панівний у грецькій міфології, потім був перенесений у давньогрецьку атлетику більш пізнього періоду.

За літературними пам'ятками, що дійшли до нас, важко точно оцінити, в якій хронологічній послідовності було представлено види змагань, тобто які з них належали до мікенської епохи або до більш ранніх періодів, а які виникли в гомерівську епоху. Відомо тільки, що боротьба і кулачний бій, змагання на колісницях і в бігу були значно поширені в мікенську епоху. Мабуть, тоді ж виникло фехтування у важкому спорядженні. Інші види змагань – стрибки, метання списа, стрільба з лука, про які пише Гомер, ймовірно, виникли вже після занепаду мікенської культури. Пізніше інших стали проводити змагання в стрибках, оскільки вони згадуються в "Одіссеї", але відсутні в "Іліаді", яка описує події більш раннього періоду.

Три грації. Канова Антоніо. 1813–1816 рр.

Розділ 4

Фізичне виховання й атлетика в Стародавній Греції

Сучасна спортивна термінологія рясніє словами грецького походження – “атлет”, “стадіон”, “гантелі”, “диск”, “іподром”, “гімнастика” тощо.

У мові древніх греків ніколи не зустрічалося слово “спорт”, яке походить від старофранцузького “desport” і англійського “sport”, що позначають гру, розвагу, а в Стародавній Греції вживалося слово “атлетика”.

Сьогодні важко з абсолютною достовірністю визначити витоки атлетики і фізичного виховання в Стародавній Греції, показати, як зароджувалися і розвивалися різні види рухової активності, коли вперше почали проводитися змагання та як формувалися їхні правила, коли і ким створювався інвентар для спорту, як атлети готувалися до змагань.

Історикам довелося по крихтах збирати інформацію з безлічі різних джерел і довідкових відомостей. Підручників гімнастики, якими користувалися древні греки, не збереглося. Уривчасті рукописи датуються тільки II ст. до н. е.

Літературні джерела, скульптури, фрески, монети, глиняні посудини, вази дають різноманітну уривчасту інформацію, що належить до різних епох – починаючи з того часу, коли греки були кочовими племенами, і закінчуючи періодом Римської Греції, а також до різних територій – від Піренеїв до Кавказу, від північного узбережжя Чорного моря до Нілу.

Відомості, які можна отримати з цих численних пам’яток старовини, дозволяють говорити про тривалість і поширеність давньогрецької культури, однак за ними дуже важко скласти цілісне уявлення про етапи розвитку атлетики, про популярність тих чи інших її видів у різні періоди історії, про особливості підготовки атлетів.

В атлетиці Стародавньої Греції, як і в сучасному спорті, основна увага приділялася змаганням, яскравим змагальним подіям, відомим атлетам. Що ж стосується повсякденного життя, то воно протікало менш помітно – на майданчиках і в палестрах – і залишило після себе лише уривчасті, здебільшого опосередковані дані.

Однак це не зупинило численних дослідників історії атлетики Стародавньої Греції та системи фізичного виховання, що існувала в ній. Копіткі збирання й аналіз різноманітних матеріалів, вивчення творів істориків, філософів і поетів, археологічні розкопки місць проведення змагань і занять дозволили до

Діадумен – атлет, який увінчує себе пов’язкою переможця. Копія давньогрецької статуї Поліклета, створеної в 430 р. до н. е. 100 р. до н. е.

Калокагатія – морально-естетичний ідеал давньогрецької культури, в якому об'єднано гармонію тілесної і душевної досконалості. Древні греки під красою людини розуміли не тільки зовнішні форми, а й такі якості, як сміливість і сила, благородство і доброта, спритність і витримка, поєднання фізичної досконалості з моральними переконаннями і здатністю до творчої діяльності. Людина як носій калокагатії була ідеальним громадянином поліса, вона бачила своє призначення у втіленні колективних прагнень громадянського суспільства

теперішнього часу скласти досить повну картину того, якими були фізичне виховання й атлетика в Стародавній Греції.

Спортивні змагання та фізична активність у Стародавній Греції залежали від історичного періоду, політики різних полісів, поглядів видатних мислителів. Однак була і низка спільних рис, характерних для давньогрецької античної культури. Це культ людської краси і сили, фізичної досконалості, прагнення досягнень, тісний зв'язок із релігійними традиціями, формуванням громадської ідентичності, самосвідомості і самоствердження, мистецтвом бойових дій у військових конфліктах.

Гуманізм, як уже зазначалося, зводив у найвищу цінність досягнення особистості людини, гармонійне поєднання фізичних, моральних та інтелектуальних якостей, постійне прагнення суперництва, бажання бути кращим. Ці положення філософії і визначили ту роль, яку відігравали фізичне виховання й атлетика в культурі древніх греків і ставлення до цієї сфери діяльності.

По-перше, молодь у Стародавній Греції навчали навичок читання і письма, по-друге – вокальних умінь (співу) і гри на музичних інструментах. Про велике значення, яке древні греки надавали музиці, свідчить те, що музичні інструменти і пісні використовувалися для супроводу танців, що, за словами Платона, єднає людину з богами і відрізняє її від тварин.

Дуже важливе місце в освіті давньогрецької молоді (зокрема, в Афінах) обіймала гімнастична й атлетична підготовка.

Краса форм і пропорційність частин тіла були для древніх греків природними, випливали зі способу життя і виховання й ототожнювалися з благородством і доблестю. В духовному відношенні греки відрізнялися вразливістю, чутливістю й активністю, схильністю до витонченості в зверненні, розмові та рухах, були схильні до діяльності, що вимагає гнучкості розуму, рухливості й спритності, що визначало їх схильність до ігор, танців, гімнастики, суперечок і бесід. Древнім грекам, з одного боку, були притаманні такі риси, як логічність мислення, здібність до аналізу, чіткість, витонченість і гармонія у всіх витворах розуму, рук і уяви, а з іншого – мінливість, відсутність послідовності в правилах і переконаннях, легковірність і брехливість, схильність до інтриг і досягнення цілей будь-якими манівцями.

Відмінною особливістю еллінів було різноманіття їх здібностей – наслідок поєднання жвавості розуму з енергійністю; їх уява завжди поєднувалася з розсудливістю, почуття – з розумом, пристрасть – із роздумами. Не менш важливою рисою була невичерпна допитливість, потяг до всього нового, загадкового і непізнаного. Тому древні греки першими розв'язали багато наукових задач і зробили великі відкриття в різних галузях – історії, географії, філософії, математиці, освіті, архітектурі, будівництві. Давньогрецький історик Геродот справедливо зазначав, що "еллінський народ із давніх-давен часів відрізнявся від варварів тим, що був розсудливим і не мав їхньої дурної безпосередності" (Геродот, 1885).

Жодні життєві труднощі не могли відбити у греків любові до життя, прагнення насолоджуватися своїми думками, почуттями й прагненнями. Греків значно рідше, ніж представників інших народів, охоплювали песимізм і невдоволення, обумовлені невідповідністю між бажаннями і можливостями їх задоволення. Їм не властивий песимістичний світогляд, оскільки життєва активність, уява, потяг до краси, стійкість до труднощів і оптимістичність полегшували перенесення життєвих негараздів, сприяли їх подоланню.

Яскраву характеристику афінянам дав давньогрецький історик Фукідід (близько 460 – близько 395 рр. до н. е.): "Афіняни люблять новизну і відрізняються швидкістю в задумах і здійсненні прийнятих рішень... Вони наважуються на те, що перевищує їх сили, ризикують до нерозсудливості, надія не полишає їх навіть у небезпеках. Вони рішучі, й тіло своє віддають за батьківщину так, як ніби воно зовсім не належить їм, навпаки, дух бережуть як невід'ємну власність держави, для служіння їй. Якщо будь-які задуми їм не вдаються, вони дивляться на це як на

Сцена з життя давньогрецької школи. Червонофігурна кераміка (фрагмент розпису). 580 р. до н. е.

втрату свого надбання; якщо ж план здійснився і вони одержали щось, досягнута ними удача видається їм незначною порівняно з тим, що має бути в майбутньому. Якщо якась справа не вдалася, вони плекають нові надії і тим поповнюють собі те, чого не мають. Невпинно все життя вони працюють серед поневірянь і небезпек. Наявними благами насолоджуються дуже мало, будучи постійно зайняті надбанням благ, і немає для них іншого свята, як виконання того, що вимагають обставини. Марний спокій вважають таким самим лихом, як і стомлення без відпочинку. Тому, якби хтось у небагатьох словах сказав, що афіняни народжені для того, щоб не мати спокою самим і не давати його іншим, він мав би рацію" (Геродот, 1972).

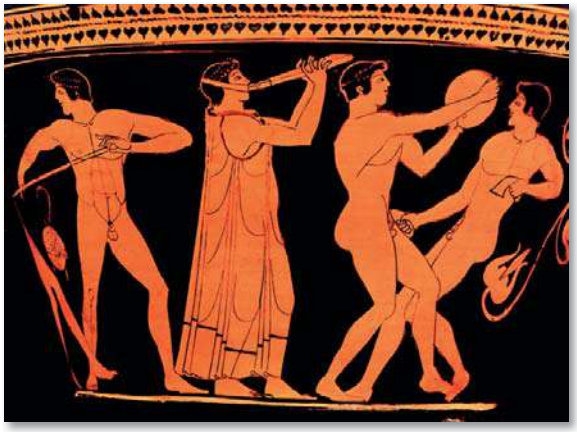
Про роль, яку відігравали фізичне виховання й атлетика в Стародавній Греції, свідчать і твори багатьох видатних представників давньогрецької цивілізації, які посіли особливе місце у світовій культурі та науці.

Сократ – видатний давньогрецький філософ, який особливу увагу в своїх працях приділив вивченню людини, – був великим прихильником здорового способу життя, загартовування і фізичних вправ. Фізичні можливості Сократа дивували всіх. Його стійкість до спеки, холоду, голоду і спраги вражала сучасників. Платон зазначав, що зимовий холод Сократ "переносив дивно непохитно, й одного разу, коли стояла страшна холоднеча та інші або взагалі не виходили назовні, або виходили, напнувши на себе казна-скільки одягу і взуття, обмотавши ноги повстю й овчинами, він виходив у таку погоду в звичайному своєму плащі і босоніж ходив по льоду легше, ніж інші взувшись. І воїни косо дивилися на нього, думаючи, що він знущається над ними" (Кессиди, 2006).

Сократ, який до похилого віку відрізнявся чудовою фізичною підготовкою, силою і витривалістю, прагнув зробити свій досвід надбанням інших людей. Він розробив для людей похилого віку спеціальні вправи і методику їх застосування. Ці вправи шляхом тренування тіла зміцнювали здоров'я, підвищували працездатність, покращували травлення і сон.

Про погляди Сократа на тілесне виховання наочно свідчить зміст глави "Розмова з Епігеном про міць і слабкості тіла" із відомого твору Ксенофонта "Сократичні твори". Зміст цієї глави заслуговує на те, щоб навести її майже повністю:

"Сократ одного разу звернув увагу на слабку статуру одного зі своїх друзів, Епігена, молодої ще людини.
– Який же ти слабак, Епігене! – сказав він.
– Та мені й не потрібно бути силачем, Сократе, – відповідав Епіген.

Більшу частину часу молодь проводила в гімнасії, тренуючись у стрибках, метанні диска і списа. Флейтист, який супроводжував заняття, забезпечував ритмічність і гармонійність уроків. Філософ Платон підкреслював, що існує два основні методи виховання людини: атлетика – для тіла, музика – для душевного вдосконалення

Сократ, який захищається в суді. Канова Антоніо. Кінець XVIII ст.

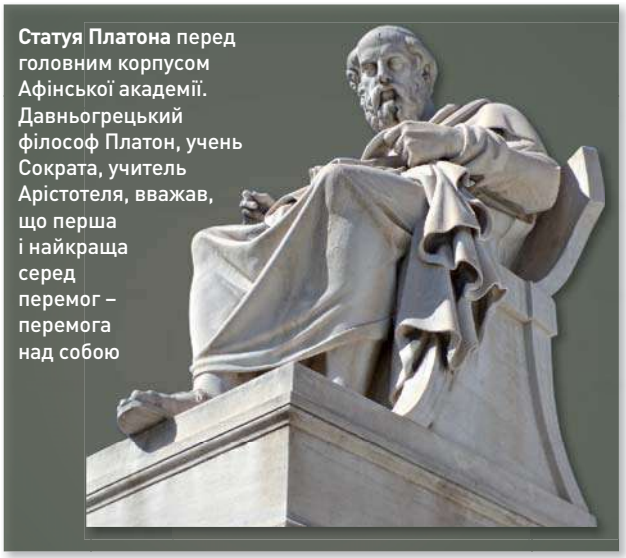
– Ні, потрібно, – заперечив Сократ, – нітрохи не менше, ніж тому, хто збирається виступати на змаганнях в Олімпії. Або, по-твоєму, настільки незначною є боротьба з ворогами на життя і смерть, яку за першої слушної нагоди влаштують афіняни? А чимало людей через слабкість тіла гине в боях з ворогами або з ганьбою рятує собі життя; багато з цієї ж причини хоч і залишаються серед живих, але потрапляють у полон і тоді або залишаються на все життя в найтяжчому рабстві, якщо така доля їх спіткає, або, потрапивши в таку сумну неволю і заплативши викуп, що іноді перевищує їх статки, все життя проводять у скруті і стражданнях; багато, зрештою, наживають лихої слави через тілесну слабкість, тому що їх вважають боягузами.
Невже ти жодним чином не зважаєш на всі ці неприємності, які є наслідком тілесної слабкості, і думаєш, що міг би легко переносити їх?
А, на мій погляд, набагато легшим і приємнішим за це є те зусилля, яке бере на себе людина, яка турбується про міць тіла.
Або, по-твоєму, слабкість корисніша для здоров'я і взагалі для всього придатніша за витривалість? Або ти не оцінив переваги від міцності тіла? А між тим, життя людей, міцних тілом, абсолютно протилежне життю слабких. Люди, міцні тілом, і здорові, і сильні; завдяки цьому багато з них із честю виходять неушкодженими з битв з ворогами й уникають всіх важких наслідків війни; багато допомагають друзям, приносять користь батьківщині і за це удостоюються подяки, одержують велику славу, досягають найвищих почестей і решту життя проводять у більших радощах і славі, а дітям своїм залишають чималий кошт на життя.
...Будь упевнений, що в жодному змаганні й узагалі в жодному занятті ти не зазнаєш збитків від того, що краще розвинеш своє тіло. У всіх людських заняттях тіло потрібне; а у всіх випадках, де застосовується тілесна сила, дуже важливий якомога кращий розвиток організму. Навіть там, де, мабуть, тіло найменш потрібне, в царині мислення, навіть і в цій царині, – хто цього не знає? – багато хто робить великі помилки тому, що не має фізичного здоров'я. Крім того, забудькуватість, смуток, поганий настрій, божевілля у багатьох часто вторгаються в здатність мислити внаслідок тілесної слабкості такою мірою, що вибивають навіть знання. Навпаки, у кого статура міцна, той цілком убезпечений від таких негараздів, і йому не загрожує небезпека зазнати подібне через тілесну слабкість.
Нарешті, яка ганьба постаріти через своє зневажливе ставлення до всього, не побачивши, яким красенем і силачем можеш стати! А цього не побачиш при зневажливому ставленні: само собою це не приходить!"

(Ксенофан, 1935).

Платон, найвідоміший учень Сократа і вчитель Арістотеля, стверджував, що до 10-річного віку основною частиною виховання дітей повинно бути фізичне виховання, а з 11 років діти мають навчатися читання та письма; заняття гімнастикою "з численними зусиллями і стараннями" мають тривати до 15-річного віку, без чого не може бути успішно завершений процес росту і фізичного розвитку. Платон вимагав не тільки від юнаків, а й від дівчат занять різними видами атлетики – бігом, боротьбою, стрільбою з лука, верховою їздою. Він також вважав, що гімнастика є важливою частиною військової підготовки і рівноваги, пропорційності і гармонії протягом усього життя. Особливе місце у фізичному вихованні Платон виділяв танцям і боротьбі. Він звертав увагу на необхідність регулярної гімнастики для вагітних, з тим щоб вони забезпечували пасивну гімнастику ще ненародженій дитині.

Смерть Сократа. Канова Антоніо. Кінець XVIII ст.

Статуя Платона перед головним корпусом Афінської академії. Давньогрецький філософ Платон, учень Сократа, учитель Арістотеля, вважав, що перша і найкраща серед перемог – перемога над собою

Основою фізичного виховання і спорту, на думку Платона, мав бути біг. Філософ вимагав, щоб у спорті і фізичному вихованні тренуванню і змаганням з бігу було приділено перше місце.

Уявлення Платона про техніку бігу, методику тренування бігунів, різноманітні вправи не надто відрізняються від уявлень, що були наприкінці XIX ст., тобто на двадцять п'ять століть пізніше.

Подібне ставлення до бігу в Стародавній Греції спричинило до того, що існувала велика кількість підвідних і спеціальних вправ, у тому числі виконуваних із застосуванням спеціальних пристроїв і обтяжень. У тренуванні використовували біг на довгі дистанції, а також багаторазове подолання коротких дистанцій із заданими навантаженнями.

Тренування мало специфічний характер для бігунів на короткі, середні і довгі дистанції. На численних малюнках, що дійшли до нас, видно різні варіанти техніки бігу, особливості постави атлетів. Існували уявлення про те, що бігуни на різні дистанції повинні мати різну статуру. Застосовувалися також величезні фізичні навантаження, за яких на тренування щодня витрачалося до 8–10 годин (Аристотель, 1983).

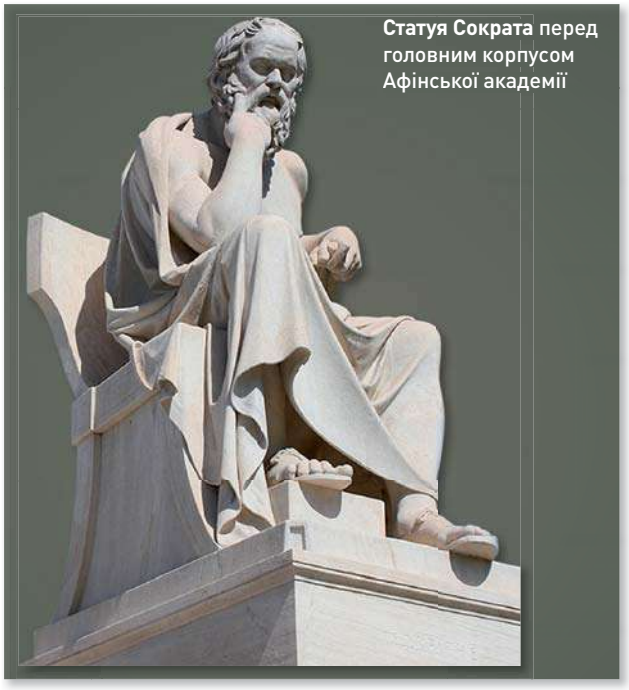
Існували й прикладні тренувальні програми, орієнтовані на підготовку до військових дій. Ці програми передбачали біг на різні дистанції в повному або частковому бойовому спорядженні.

Відрізнялася своєю специфікою і підготовка бігунів-смолоскипників.

До нас дійшли факти, що свідчать про найвищі досягнення в бігу древніх греків. Наприклад, Агеос з Аргуса після перемоги на Іграх 113-ї Олімпіади в той самий день пробіг ще 100 км на батьківщину, щоб повідомити про свою перемогу. Так само вчинив і Дрімос, пробігши після перемоги 140 км. Визначною подією було досягнення афінського війська, яке за три дні і три ночі подолало відстань у 270 км перед боєм з Дарієм (Аристотель, 1983).

Велику увагу фізичному вихованню й атлетиці приділяв у своїх працях Арістотель. Він, як і Платон, вважав, що в процесі виховання первинним є розвиток тіла, а потім – душі. Арістотель писав: "Зрозуміло й те, що у справі виховання розвиток навичок має передувати розвиткові розуму і фізичне виховання має йти попереду інтелектуального. Звідси випливає, що хлопчиків слід насамперед віддавати в руки вчителів гімнастики й педотрибів: перші приведуть у належний стан їхній організм, а другі скерують відповідним чином їхню гімнастичну вправність... Можна визнати, що (молодь) слід навчати гімнастики; зрозуміло також і те, яким чином має проводитися це навчання. Звичайно до настання статевої зрілості гімнастичні вправи повинні бути нескладними, щоб тіло не спотворювалося у своєму розвитку; а ще треба зовсім уникати посиленого й примусового харчування і не доручати виснажливих робіт... Ні в якому разі не можна одночасно напружуватися у роботі розумово й фізично, оскільки таке поєднання взаємно шкодить одне одному – напруження фізичних сил перешкоджає розвиткові інтелекту, перевтома ж останнього – розвиткові тіла" (Арістотель, 2005).

Арістотель зробив безліч цікавих спостережень і сформулював правила, що стосуються атлетики; їхнє значення є актуальним і сьогодні. Він попереджав, що однобічна підготовка, спрямована тільки на виступ в одному виді змагань, підточує організм атлета вже в розквіті сил, негативно познача-

Статуя Сократа перед головним корпусом Афінської академії

ється на його здоров'ї, формує статуру, не придатну для виконання громадянського обов'язку. Він виділяв тілесну підготовку, здійснювану за допомогою гімнастики, і підготовку, спрямовану на вдосконалення мистецтва боротьби, без якого неможливо досягти високого результату.

Філософ чітко розділяв фізичне виховання й атлетику, обґрунтовував необхідність різнобічної підготовки для атлетики, особливо для п'ятиборства. Він довів необхідність індивідуального підходу, зазначаючи, що для кожного тіла необхідна своя гімнастика, своя кількість вправ.

Особливу увагу Арістотель звертав на те, що участь юнаків у великих змаганнях і передчасні великі фізичні навантаження виснажують їх організм. Цей висновок він зробив на підставі вивчення списку олімпійських переможців, у якому знайшов лише кілька юнаків, які в подальшому змогли розвинути свій успіх і стати переможцями в змаганнях дорослих: "Там рідко зустрінеш двох-трьох одних і тих самих осіб, котрі б перемогли спочатку в юнацькому віці, а потім уже дорослими чоловіками. Це пояснюється тим, що юнаки виконували дуже складні вправи і втрачали свою силу". Він рекомендував застосовувати вправи, що вимагають великих зусиль, тільки після періоду статевого дозрівання, щоб не перешкоджати розвитку і росту молодих людей (Арістотель, 2005).

Захоплювався Арістотель й історією Олімпійських ігор, склав список їх переможців.

Будучи вчителем Александра Македонського, Арістотель прищепив йому любов до атлетики та атлетичних змагань. Великий полководець будував і відкривав гімнасії, організовував змагання і брав участь у них. У походах він часто займався боротьбою і плаванням, його супроводжували інструктори, масажисти і партнери для сутичок. Занять атлетикою Александр вимагав і від своїх воїнів, обладнавши для цього спеціальні місця, де вони могли тренуватися (Арістотель, 2005).

В основу давньогрецької системи освіти і виховання було покладено синтез розумового і фізичного вдосконалення. Освіта містила три однаково важливі частини – інтелектуальну, музичну і фізичну. В результаті освіти і виховання молодь мала знайти рівновагу тіла і духу, досягти ідеалу – єдності краси і добра.

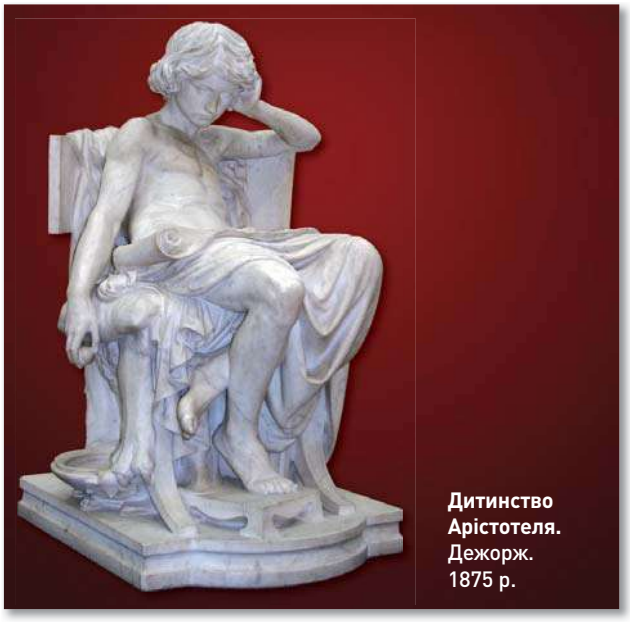
Давньогрецькі освіта і виховання стали вираженням громадянських і етичних цінностей античного суспільства, що втілювалися в гармонійно розвиненій особистості. Цій вершині педагогічної думки Стародавній світ був зобов'язаний насамперед афінянам, які прагнули до повного і всебічного розкриття здібностей людини.

Бенкет Платона. Фейєрбах Ансельм. 1873 р.

Найвищого успіху давньогрецька система освіти і виховання досягла в IV ст. до н. е. завдяки софістам, які стали першими вчителями-професіоналами. Для того, щоб забезпечити повноцінне викладання, вражати знаннями і красномовством, уміти аргументувати свою думку і досягати перемог у суперечках, софісти глибоко вивчали літературу та історію, здійснювали дослідження в міфології, складали списки і ретельно описували найважливіші історичні події. Добре знали софісти й історію атлетичних змагань, найцікавіші події Олімпійських ігор, імена переможців.

Значних успіхів давньогрецька школа досягла в риториці і філософії завдяки знаменитій школі риторики, заснованій у 392 р. до н. е. афінським оратором Ісократом, і не менш відомій Академії Платона, заснованій ним близько 387 р. до н. е.

Дитинство Арістотеля. Дежорж. 1875 р.

Хлопчики в Стародавній Греції повинні були мати трьох вчителів – граматика, кіфариста і педотриба. Перший навчав читання та письма, прищеплював навички лічби, пізніше допомагав дітям вивчати основні твори поетів і письменників, передусім – Гомера й Езопа, знайомив їх із творами законодавців. Другий учитель навчав гри на кіфарі та лірі, пісень і гімнів. Під керівництвом педотриба – вчителя гімнастики – діти займалися фізичними вправами, тренувалися, змагалися в бігу, стрибках, метаннях та інших видах атлетики, сподіваючись досягти високих показників і перемогти у великих спортивних іграх.

На жаль, до нас не дійшли елементи музичної спадщини давньогрецької цивілізації, що значно применшує наші уявлення про роль музики і танцю в освітній системі древніх греків (Дройзен, 1890; Дросу-Панаету, 2009).

Музика і танець, поряд із фізичними вправами, розвивали ритмічність і гармонію рухів, рухливість і гармонійні пропорції тіла, а також сприяли рівновазі і збалансованості спонукань, вчинків і дій людини (Арістотель, 2005).

Про зв'язок музичного і танцювального мистецтва з фізичними вправами свідчать твори Платона й Арістотеля, численні зображення на вазах, де тренування і змагання в боротьбі, кулачному бою, метанні списа і диска, в бігу та стрибках супроводжуються грою на флейті. Саме ця частина освіти і виховання визначила виняткову гармонійність фігур дискоболів, метальників списа і диска, стрибунів і борців у численних скульптурних творах, які є спадщиною давньогрецької цивілізації і предметом гордості найбільших сучасних музеїв.

Спочатку вправи і змагання юнаків проводилися на відкритих майданчиках. Назва таких майданчиків "дромос" (по-грецьки *dromos* – місце для бігу) характеризує основну спрямованість фізичного виховання.

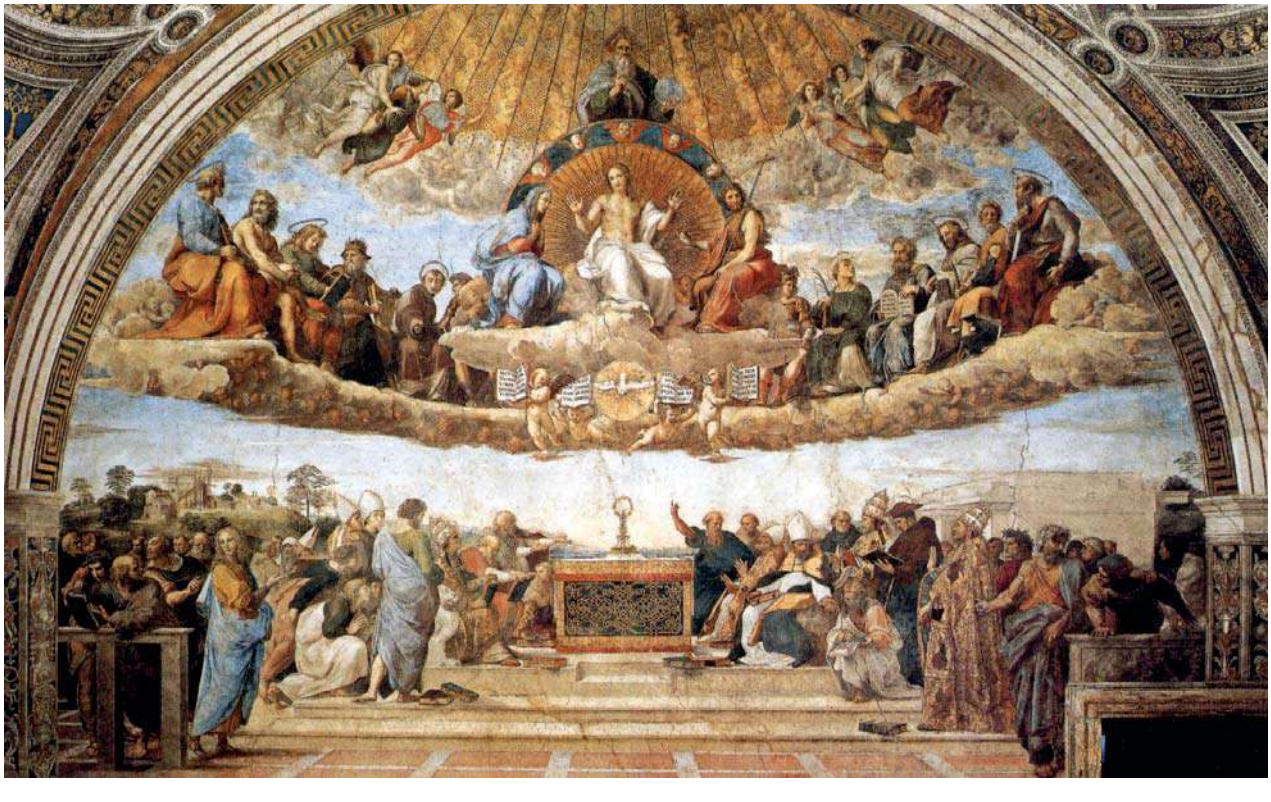
Пізніше фізичне виховання було переведено на міські майданчики – в палестри – дворічні або трирічні школи для 13–15-річних хлопчиків, у яких навчали боротьби, бігу, стрибків, метання диска і списа, плавання, а також вели бесіди на політичні і моральні теми.

Одночасно з палестрами відкриваються гімнасії – навчально-виховні заклади, в яких займалися гімнастикою, а також навчалися політики, філософії, літератури. Свою назву гімнасії отримали від слова "гімнос". У Гомера воно означало "без зброї", а пізніше стало вживатися в значенні "без верхнього одягу", "оголений".

Поступово відбувається змішання двох напрямів фізичного виховання, характерних для палестр і гімнасіїв. Гімнасії стають основними центрами фізичного виховання, у яких розташовуються приміщення для боротьби (палестри), бігові доріжки, зали для кулачного бою, басейни, лазні, приміщення для масажу та ін.

Гімнасії привертали до себе художників і слугували для них своєрідними студіями. Завдяки цьому було створено безліч творів мистецтва, що оспівують красу людського тіла. Розписи ваз, зображення на монетах, скульптури знайомлять нас із технікою атлетів, що займаються різними видами спорту, з особливостями їх підготовки.

Диспута. Рафаель Санті. 1509 р.

У системі античної гімнастики виділялося три частини:

1) ігри, що застосовувалися в підготовці дітей (рухливі ігри, ігри з м'ячем, вправи з предметами – обручем, диском, списом тощо);
2) палестра – система фізичних вправ із програми п'ятиборства – пентатлону (біг, стрибки в довжину, метання списа, метання диска, боротьба), доповнена плаванням, веслуванням, кулачним боєм, стрільбою з лука, верховою їздою, бігом зі зброєю тощо;
3) орхестрика – вправи, в основу яких покладено ігри з м'ячем, акробатику, ритуальні, обрядові та бойові танці.

Кожна з цих частин мала своє призначення: ігри застосовувалися в процесі фізичного виховання дітей; палестра визначала основний зміст фізичного виховання молоді; орхестрика була доповненням до палестри і вирішувала завдання вдосконалення спритності, підготовки до тренувальних занять і змагань.

Особливою популярністю у греків користувалися різні ігри з м'ячем. М'ячі зазвичай виготовляли із сечових міхурів тварин і обтягували шкірою. Існували ігри, близькі за своїм змістом до сучасних регбі та гандболу, різні ігри з м'ячем у кидках на точність тощо. Відомостей про те, що практикувалися ігри ногами, в історії грецького спорту не виявлено (Кубертен, 1997). Однак були ігри на кшталт сучасного хокею на траві, про що говорить малюнок, на якому зображено двох молодих людей, які стоять один навпроти одного з дугоподібними ключками.

У деяких давньогрецьких містах-державах гімнастична підготовка була обов'язковою для всіх жителів. Греки могли послуговуватися достатньою кількістю майданчиків, спеціально обладнаних для гімнастики, і бігових доріжок. Більшість споруд знаходилися на відкритому повітрі. Проте були й криті приміщення, а також бігові доріжки під навісом, що вкриває від сонця і дощу. Спортивні споруди зазвичай розташовувалися недалеко від водойм, що дозволяло вмиватися, купатися і плавати.

Заняття проводилися під наглядом учителів, які нерідко користувалися під час занять палицею для тілесного покарання учнів. Тілесні покарання використовувалися не лише для підтримання дисципліни, а й для розвитку морально-вольових якостей, оскільки вважалося, що фізичний біль для цього є дієвим засобом. Право карати учнів мали не тільки вчителі фізичного виховання – педотриби, а також їхні помічники – педагоги.

Фізичне виховання починалося з 7–8-річного віку. Рухливі дитячі ігри, вправи в танцях і бігу, що виконувалися під музику, різні ігри з м'ячем, стрибки постійно доповнювалися основними видами п'ятиборства.

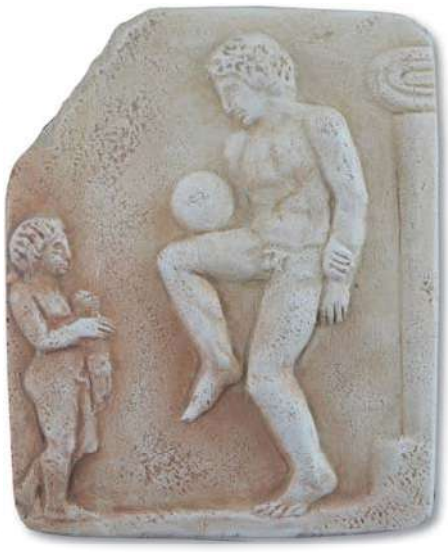
Після досягнення 15-річного віку фізичне виховання в гімнасіях набувало атлетичної (спортивної) спрямованості. Юнаки поряд із п'ятиборством займалися боротьбою, кулачним боєм і плаванням.

У 18 років афіняни виходили з юнацького віку і ставали повноправними громадянами. Потім протягом двох років вони перебували в ефебії – державній установі, основним завданням якої була військова підготовка. Ефеби вчилися маршірування, військових пересувань, володіння різними видами зброї, поводження з військовими машинами, мистецтва розбивати військові табори тощо. Одним із завдань, яке вирішували ефеби, був контроль над дорогами і безпекою сіл.

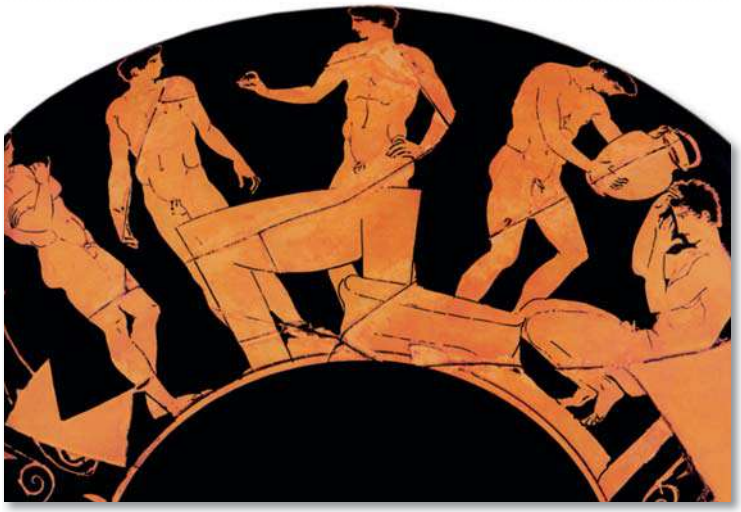
Юнаки з багатих сімей навчалися в гімнасіях і в 18–20-річному віці, де вони продовжували удосконалюватися в різних видах атлетики. Заняття атлетикою доповнювалися уроками з військової справи, управління державою, філософії, ораторського мистецтва.

Крім гімнастики, в Стародавній Греції головними вправами, яких навчали хлопчиків і юнаків, були боротьба, біг, стрибки, метання диска (вгору і в довжину) і метання дротика (в ціль). Крім того, як зазначає французький дослідник Давньої Греції П. Гіро (1913), практикували вправи з обручем, кулачні бої, верхову їзду, панкратіон.

Ставлення до гімнастики і фізичних вправ, характерне для багатьох мудреців Стародавньої Греції, підтримували і видатні представники медицини, які вважали гімнастику абсолютно необхідною для збереження і зміцнення здоров'я. Для підтвердження цього досить послатися на погляди Гіппократа (близько 460–377 рр. до н. е.) – великого давньогрецького лікаря і реформатора медицини,

Гравці з м'ячем (можливо, епіскірос). Рельєф, IV ст.

У гімнасіях існувало спеціальне приміщення – лоутрон, де атлети могли очистити свої тіла й освіжитися після фізичних вправ. Чевонофігурна кераміка (фрагмент розпису). 420 р. до н. е.

натураліста й одного з основоположників античної медицини. Великою заслугою його було те, що він відкинув з медицини все, що не належало до досвіду і спостереження, не отримувало підтвердження на практиці. У зв'язку з цим особливу цінність набувають його висловлювання щодо гімнастики: "Гімнастика, фізичні вправи, ходьба повинні міцно ввійти у повсякденний побут кожного, хто хоче зберегти працездатність, здоров'я, повноцінне і радісне життя". "Як сукнороби чистять сукна, вибиваючи їх від пилу, так гімнастика очищає організм" (Гіппократ, 1936).

Про значення фізичної культури в Стародавній Греції свідчить і те, що людину, яка не вміє писати і плавати, греки вважали "тілесною і розумовою калікою", а Сократ стверджував, що "було б неподобством через власне незнання постаріти так, щоб навіть не бачити по самому собі, яким здатне бути людське тіло в повноті своєї краси і сили" (Ксенофан, 1935).

Відомо, що дослідники мистецтва Стародавньої Греції швидко вловили зв'язок творінь скульпторів тих часів з розвитком спорту. Наприклад, відомий німецький історик античності Ернст Курціус, який керував розкопками в Олімпії, в праці "Історія Греції" (1876) зазначав, що досягнення художніх шкіл Аргоса, Егіни, Коринфа, Сикіона та інших давньогрецьких центрів мистецтва VI–IV ст. до н. е. були тісно пов'язані з гімнастикою. Зокрема, Курціус писав, що це процвітання істотно залежало від розвитку гімнастики. Оскільки гімнастика досягла свого розвитку в доричних державах, то і скульптура, якщо вона була пов'язана з добросовісною вірністю природі, зображувала оголене тіло бігуна або борця, могла б бути названа доричною пластикою на противагу іонічній, що любила м'якші форми і вбирати свої статуї у шати, запозичені з народного костюма. Однак, як підкреслював далі історик, досягнення доричної художньої школи набули значного поширення не тільки на Пелопоннесі, а й на островах і у віддалених колоніях, які прагнули засвідчити свою духовну єдність і художні досягнення присвятами в загальногрецькі святилища – Олімпію і Дельфи (Курциус, 1883).

Система виховання, в якій рухова активність і атлетика (спорт), турбота про здоров'я і стан тіла були так само значною частиною виховання, як і розумовий розвиток, була зрозумілою і абсолютно природною для греків. Побічно про це свідчить красномовний факт із праці Арістотеля "Політика", в якій для кращого розуміння теоретичних основ державного устрою він проводить аналогії з основами гімнастики: "У всіх мистецтвах і науках, що повністю обіймають собою якусь одну галузь, а не обмежуються лише частиною її, є такий відділ, до змісту

Сцена в гімнасії. Два юнаки вправляються зі списом під керівництвом наставника (справа), який тримає в руках кілочок, щоб відмітити дальність їх кидків. Червонофігурна кераміка (фрагмент розпису). 500 р. до н. е.

якого входить розгляд усього того, що найкращим чином відповідає всій цій галузі як такій. Так, наприклад, мистецтво гімнастики має на увазі розгляд того, який рід гімнастичних вправ для кого корисний, які вправи повинні бути визнані найкращими (бо зрозуміло, що для людей, які прекрасні тілом від природи й отримують найкращий догляд, будуть придатними найкращі вправи), які вправи краще за все підходять для більшості людей (і з цим питанням мистецтво гімнастики має рахуватися); зрештою, якщо хто-небудь взагалі не прагне досягти належної досвідченості і знань у тому, що стосується мистецтва змагання, педотриб і керівник гімнастичних вправ мають все-таки сприяти розвитку в ньому цього вміння хоча б у слабкому ступені. Те саме слід сказати про медицину, кораблебудування і будь-яке інше мистецтво. Зрозуміло, що предметом подібного роду науки є і дослідження найкращого виду державного устрою: що це за вид, які мають бути його властивості, щоб за відсутності будь-яких зовнішніх перешкод він виявився найбільш бажаним; далі, кому який вид найбільш пасує" (Арістотель, 2005).

Слід зазначити, що отримання освіти в Стародавній Греції було винятковим привілеєм вільнонароджених громадян. Рабам заборонялося займатися вправами, що розвивають фізичну силу і витривалість, тренуватися в палестрі і брати участь у змаганнях. Навіть у державах-містах, де раби мали більш-менш широкі права, їм заборонялося відвідування гімнасіїв.

Якщо система виховання в Афінах мала різнобічний характер і поєднувала в собі розумове, духовне та фізичне начала, то в іншому давньогрецькому полісі – Спарті – виховання мало явно виражений військовий характер, оскільки спартанцям потрібні були дисципліновані, рішучі, сильні, витривалі, сміливі воїни, здатні переносити будь-які труднощі. Це стосувалося як фізичного, так і інтелектуального й естетичного виховання. Наприклад, інтелектуальна підготовка обмежувалася навчанням читати і писати, основними відомостями про історію й традиції держави. Особлива увага приділялася фізичній та військовій підготовці, що здійснювалася з неймовірною цілеспрямованістю і була пов'язана з великими стражданнями і випробуваннями, через які проходило молоде покоління. При цьому виховання дівчаток у Спарті мало чим відрізнялося від виховання хлопчиків.

Таке ставлення до виховання обумовлювалося багато в чому структурою населення Спарти, що істотно відрізнялася від тієї, яка була в Афінах. Якщо в Афінах близько половини населення становили вільнонароджені громадяни, то в Спарті основна частина населення складалася з рабів. Природно, що утримати владу в таких умовах можна було лише військовим режимом.

Атлет під час підготовки до змагань у палестрі.
Червонофігурна кераміка. Приблизно 510–500 рр. до н. е.

У Спарті, як і в Афінах, систематичне фізичне виховання починалося з семирічного віку. Керували фізичним вихованням спеціальні вчителі, обов'язково з вільнонароджених людей. Виховання мало переважно військовий характер. Фізична підготовка будувалася перш за все на основі п'ятиборства, кулачного бою, боротьби, бігу, метання списа. Вже для дітей раннього віку заняття включали жорстокі ігри, удари, бійки, що заохочувалося вихователями. Разом із юнаками навчалися і дівчата, які забезпечували порядок у полісі під час військових походів чоловіків.

Крім повсякденних вправ, для того, щоб привчити хлопчиків і юнаків переносити біль, застосовувалося досить жорстоке щорічне випробування: їх сікли батогом перед вівтарем Артеміди. Незважаючи на те що таке бичування (до крові) було нестерпно болючим, учні, боючись ганьби, не мали права ні плакати, ні просити про помилування, хоча і бували випадки, коли юнаки помирали від таких побоїв (Гиро, 1913).

У 18-річному віці спартанці виходили з розряду юнаків і ставали кандидатами, які несли службу, подібну до ефебії в Афінах. У віці 25 років спартанці вступали в регулярну армію. І тільки в 35-річному віці вони потрапляли в розряд дорослих і отримували право вести власне господарство.

Систематична фізична і військова підготовка здійснювалася в Спарті до тридцятирічного віку, проте й надалі вільні громадяни зобов'язані були підтримувати свої фізичні якості.

Мілітаристський характер фізичного виховання в Спарті, заснований на цілеспрямованій підготовці до військових дій, не міг не вплинути на сутність фізичного виховання у всій Греції. У багатьох давньогрецьких полісах впроваджувалися методи і засоби фізичного виховання, характерні для Спарти.

У східних областях Стародавньої Греції, розташованих на найбільших островах Егейського моря і на узбережжі Малої Азії, освіта також мала однобічний характер. Основна увага тут приділялася музиці і співу. Що стосується гімнастики, то немає відомостей про те, що вона там відігравала важливу роль у вихованні.

У той же час у містах на острові Крит громадяни дбали про таке вихованні дітей, яке дозволяло б всебічне інтелектуальне і фізичне виховання органічно поєднувати з військовою підготовкою.

Таким чином, греки уважно стежили за тим, щоб вся система виховання, в тому числі фізичного, органічно пов'язувалася з суспільно-політичною структурою кожного міста-держави, на що вказував і Арістотель: "Виховуйтесь по містах".

Різні спортивні змагання і насамперед Олімпійські ігри помітно вплинули на характер фізичного виховання, яке втратило виражений військовий характер. У ньому з'явилися елементи естетики, видовищності, виразності рухів і їх ефектності, які забезпечували успішний виступ в атлетичних змаганнях.

Результати фізичного виховання й атлетичного тренування греки могли продемонструвати не тільки на Олімпійських іграх та інших найбільших усегрецьких змаганнях, а й на змаганнях місцевого масштабу, які часто проводилися з великим розмахом.

Наприклад, в Афінах з давніх часів проводився Панафінський фестиваль – міське свято на честь покровительки міста богині Афіни. У програмі цього фестивалю були різноманітні атлетичні змагання, а також змагання в різних видах мистецтв. Спочатку свята проводилися щорічно, а з 556 р. до н. е. – раз на чотири роки, за рік до проведення Ігор Олімпіад. Найбільший розквіт фестивалю, який на той час отримав назву Велика Панафінея, припав на період правління Перікла, який зміцнив позиції музичних змагань, побудувавши для їх проведення знаменитий Одеон. Фестиваль був грандіозною подією, в якому атлетичні змагання з шести видів для юнаків і дев'яти видів для чоловіків супроводжувалися конкурсами з декламації епічної поезії, виконанням вокальних творів, змаганнями у воєнізованих танцях у повних обладунках, бігом зі смолоскипами. Призами для переможців були амфори із зображенням богині Афіни і моментів змагань, а в урочистих ходах і ритуалах брали участь усі представники міської влади і знатні люди міста.

Одним із безперечних досягнень древніх греків є організований спорт. Адже в основу організації сучасних Олімпійських ігор з їх символами, ритуалами і періодичністю закладено принципи, характерні для античних ігор.

Протягом багатьох століть на величезній території давньогрецького світу проводилося чимало античних змагань, наймасштабнішими з яких були Олімпійські ігри. Культ фізичної досконалості, прагнення змагатися, прагнення атлетичних звершень були найважливішою частиною світогляду стародавніх греків. Тому є цілком природним

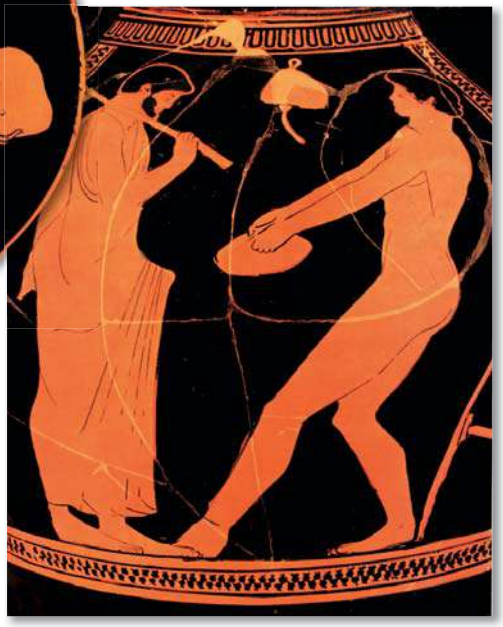

Юнак, який розмахує мечем. Червонофігурна кераміка. Приблизно 470 р. до н. е.

Сцена силового тренування. Юнак піднімає два необроблені камені, по одному в кожній руці. Чевонофігурна кераміка (фрагмент розпису). 500 р. до н. е.

Юнак, який вправляється у стрибках під керівництвом наставника. Червонофігурна кераміка (фрагмент розпису). 480 р. до н. е.

відображення досягнень атлетів, краси і досконалості їх тіла, відваги і сміливості у літературних творах, скульптурі, різних видах прикладного мистецтва.

Однак у деяких народів, які перебували на більш низькому культурному рівні, ставлення древніх греків до спорту викликало подив. Ці відмінності в поглядах на атлетику, нерозуміння грецьких звичаїв, мабуть, найбільш яскраво підтверджені змістом діалогу скіфа Анахарсіса з греком Солоном з книги "Анахарсіс, або Про вправу тіла" давньогрецького письменника-сатирика Лукіана (близько 120 – після 180 р.):

*"**Анахарсіс:** Скажи мені, Солоне, для чого у вас юнаки виконують все це? Одні з них, звившись руками, підставляють один одному ніжку, інші тиснуть і крутять своїх товаришів, валяються разом у багнюці, борсаючись у ній, як свині. А тим часом спочатку... вони жирно намастилися олією і зовсім мирно, по черзі, натирали один одного. Потім невідомо що сталося, вони стали штовхатися і, нахилившись, почали стукатися між собою головами, як барани. І ось один із них, схопивши іншого за ноги, кидає його на землю, потім, насідаючи на нього, не дозволяє підняти голову, штовхаючи його назад у багно. Нарешті, обвивши ногами живіт і підклавши лікоть під горло, душить нещасного, а той б'є його в плече, благаючи, як мені здається, щоб перший не задушив його до смерті. Хоча б через олію уникали вони бруднитися, – ні, вони вимастилися так, що олії від бруду зовсім не стало видно, всі вкрилися потом і являють собою сміховинне видовище, вислизаючи один у одного з рук, подібно вугру. Інші ж роблять те саме у дворі на чистому повітрі, тільки вже не в багнюці, але, накидавши в яму багато піску, самі охоче посипають себе ним... Треті, теж обсипані піском, стоячи на ногах, б'ють один одного і, падаючи, брикаються ногами. Ось цей нещасний, здається, зараз виплюне свої зуби – так його рот сповнений кров'ю і піском: його, як бачиш, вдарили кулаком у підборіддя. Наглядач і не думає розняти юнаків і припинити боротьбу... Навпаки, він підохочує їх і хвалить того, хто вдарив. Інші ж стараються он там і стрибають, немов біжучи, залишаючись при цьому на тому ж місці, і, підскакуючи, вдаряють ногами в повітрі. І ось, мені б хотілося знати, навіщо вони так роблять: по-моєму, все це схоже на божевілля, і нелегко буде переконати мене, що люди, які коять таке, не божевільні.*

***Солон:** Це місце, Анахарсісе, ми називаємо гімнасія... Що ж стосується вправ, то ця метушня в багнюці називається боротьбою; борються також і в піску. Коли ж юнаки б'ють один одного, стоячи на ногах, ми називаємо це усеборством – панкратієм. Є у нас й інші гімнасії – для кулачного бою і метання диска і для стрибання, і в них усіх ми влаштовуємо змагання; а переможець визнається нами кращим серед одноліток і отримує нагороду.*

***Анахарсіс:** Які ж у вас нагороди?*

***Солон:** На Олімпійських іграх – вінок з дикої маслини, на Істмійських – із соснових гілок, у Немеї – вінок із селери, у Дельфах – яблука з дерев, присвячених богу. У нас же на Панафінейських іграх ми даємо переможцю олію від священного оливкового дерева. Чому ти засміявся, Анахарсісе? Або тобі це здається незначним?*

***Анахарсіс:** Ні, Солоне, ти перелічив почесні нагороди гідні того, щоб той, хто роздав їх, пишався своєю щедрістю і щоб учасники змагань докладали багато зусиль для отримання їх, поклавши стільки праці заради яблук або селери і наражаючись на небезпеку бути задушеним або покаліченим своїм супротивником. Начебто бажаючі не могли б і так роздобути собі яблук або увінчати себе селерою, або звити вінок із соснових гілок, не забруднивши собі обличчя глиною і не отримуючи від суперника ударів у живіт".*

Скіфу Анахарсісу, що збирався об'їхати всю Елладу й ознайомитися зі способом життя греків, було дуже важко зрозуміти роль атлетики у вихованні молоді, у підготовці її до військових походів.

Різні аргументи використовує Солон для пояснення ролі атлетики у житті греків:

"Ти розумієш, наскільки гарні зі зброєю будуть ті, хто й оголений вселив би жах супротивнику, не маючи ні в'ялої білизни й огрядності, ні блідості і худорлявості, як жіночі тіла, в'янучі в тіні і тому тремтливі, що обливаються потом і задихаються... Наші ж юнаки рум'яні і смагляві від гарячого сонця, сильні і пашіють жаром і мужністю завдяки тому, що насолоджуються відмінним здоров'ям, вони не худорляві до сухості і не ситі до повноти, але складені цілком пропорційно. Непотрібне і зайве виходить з їх тіла разом із потом... Не смійся над спартанцями і не думай, що вони трудяться задаремно, коли кидаються один на одного через м'яч і запекло б'ються або, пішовши в місце, обгороджене ровом з водою, поділяються на загони й, оголені, нападають один на одного, поки, нарешті, один загін не прожене інший... і не зіштовхне його у воду. А після цього настає мир, і ніхто не б'ється".

(Лукиан, 1935).

Гімнасії зазнали значних змін у IV ст. до н. е., особливо в еллінському світі. Хоча, як і раніше гімнасій був місцем, де молодь займалася гімнастичними вправами і змагалася, з часом він набув ще й елементів, пов'язаних з освітою, – бібліотек і читальних залів.

Розділ 5

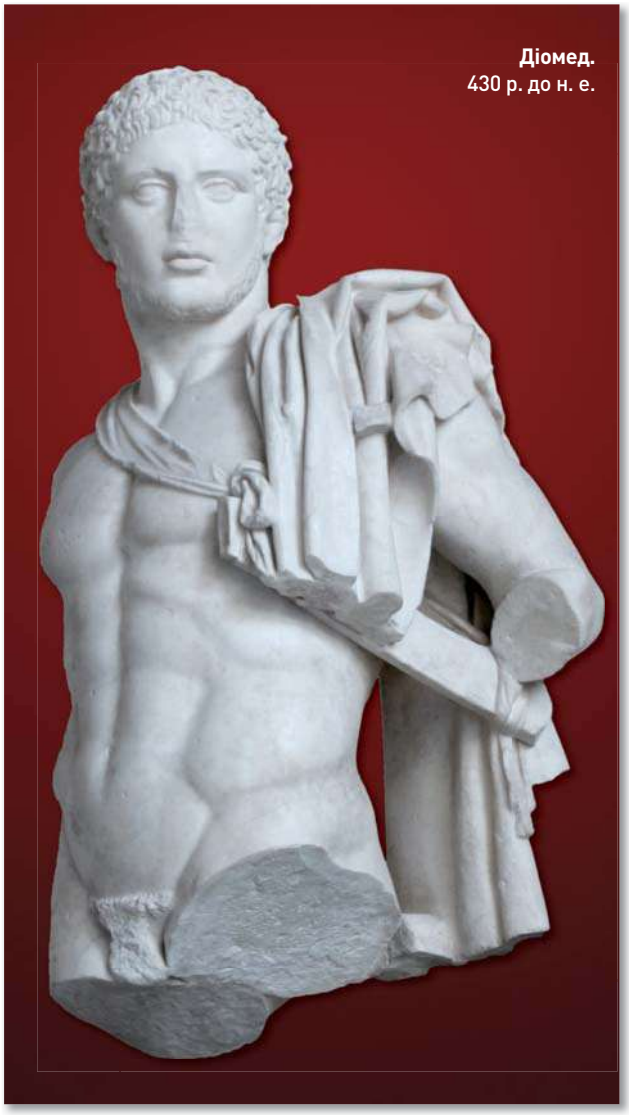
Споруди для занять атлетикою у Стародавній Греції

У Стародавній Греції для атлетичних занять зводили різні споруди – гімнасії, палестри, стадіони, гіподроми (іподроми) тощо.

У VII ст. до н.е. сформувалася нова тактика ведення бойових дій – фалангами тяжко екіпірованих воїнів, які виступали щільними рядами (фаланга зазвичай складалася з восьми рядів). Шолом, броня, захисні щитки важили до 30–40 кг, заважали воїнам рухатися, бачити і чути. Щільність фаланг під час битви була найважливішим фактором, оскільки будь-який безлад міг призвести до поразки. Тому потрібне було спеціальне тренування воїнів, здатних швидко сформуватися в монолітну фалангу. В цей час і з'явилися гімнасії – як місце для тренування воїнів (Musshe, 1992).

У будівництві гімнасіїв та інших споруд для проведення змагань, мабуть, використовували недовговічні матеріали (глиняну цеглу, дерево тощо), тому наші уявлення про стадіони, палестри і гімнасії базуються на археологічних знахідках і літературних джерелах більш пізнього часу, починаючи з середини IV ст. до н. е. У цей період почалося відновлення і реконструкція побудованих раніше споруд, розробка і реалізація нових проектів. Все, що нам відомо про стадіони в Афінах, Дельфах, Олімпії, Мессіні й інших містах, про палестри і гімнасії в Олімпії, Дельфах, Пергамі, належить до грецької і римської епох, починаючи з середини IV ст. до н. е.

У IV ст. до н.е. стратегія і тактика боїв дещо змінилися. Екіпірування воїна стало набагато легшим, що позитивно впливало на маневреність. Великого значення набула кіннота. Відпала необхідність у відпрацюванні тактики побудови військ фалангами. Тому гімнасії наприкінці V – у IV ст. до н.е. стали використовувати здебільшого для фізичного вдосконалення та атлетичної підготовки молодих людей. Саме в цей період в Афінах було побудовано три найбільш відомі гімнасії – Сіносарг, Ліцей і Академію.

Діомед.
430 р. до н. е.

Сіносарг був розташований на південному сході Афін, в околицях його знаходився маленький храм, присвячений Гераклу. Під час розкопок, здійснених у 1986–1987 рр., було виявлено лише залишки споруд класичного стилю, які, ймовірно, були стінами колишньої палестри, побудованої в V ст. до н. е. (Musshe, 1992).

Ліцей знаходився на сході Афін. Найімовірніший час його побудови – IV ст. до н. е. Іподром був завдовжки два стадії (1 стадій – по-грецьки *stadion* – це міра відстані, яка відповідала, в середньому, 600 ступням людини; оскільки у різних людей, що вимірюють таким чином відстань, довжина ступні була різною, один стадій у Стародавній Греції становив – у разі перерахунку в сучасні метри – від 160 до 192,27 м). Цей іподром використовувався як для бігу, так і для проведення перегонів.

Академія – третій гімнасій Афін, який, за даними археологічних розкопок, займав ділянку 450 х 300 м у західній частині міста. Там знаходився великий комплекс будівель із прямокутною палестрою і приміщенням для ванн.

Перші будівельні роботи почалися наприкінці VI ст. до н. е., основні споруди датуються кінцем еллінського періоду і початком римської епохи.

Гімнасій у Дельфах є найдавнішим (IV ст. до н. е.). Велика частина його споруд було зведена на штучних терасах у 150 м на північний захід від храму Афіни і зовсім поруч із джерелом Касталія, яке постачало гімнасій водою. Відгороджене місце мало довжину 200 м і ширину 65 м. На більш високому насипу знаходився закритий портик палестри.

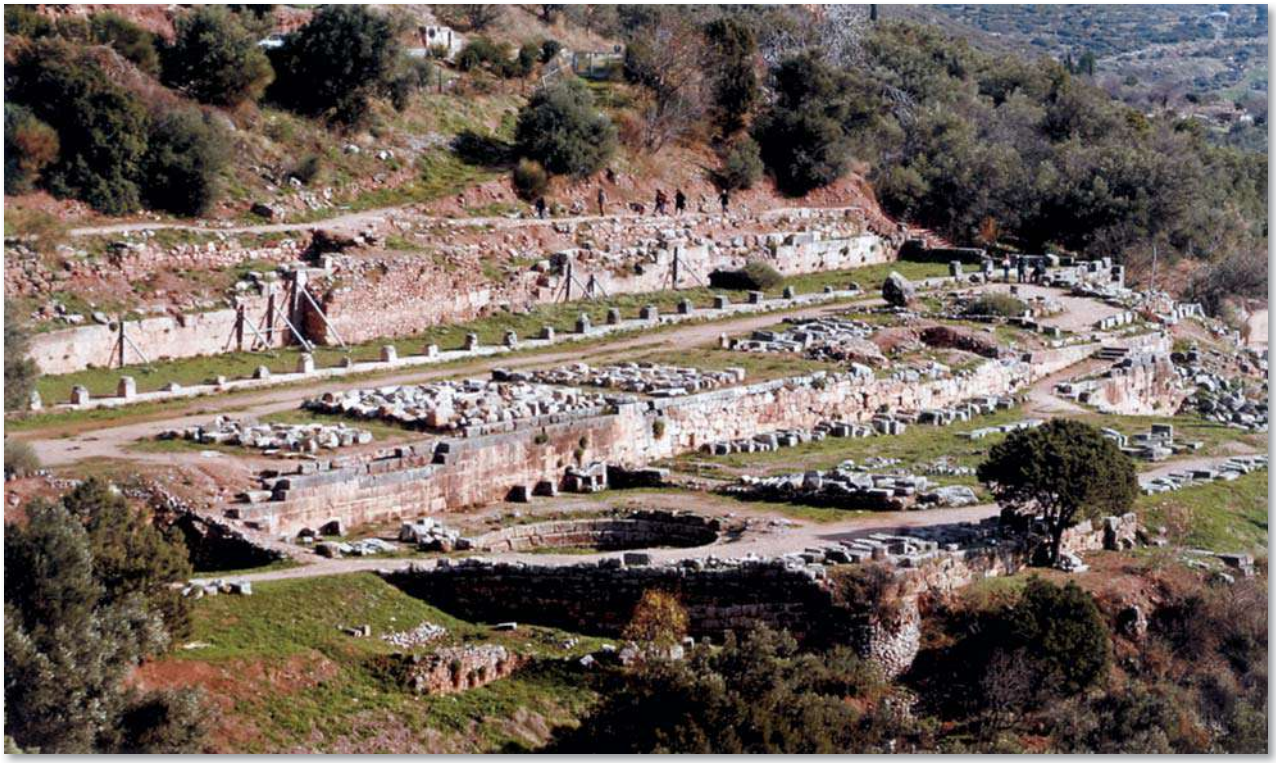
Перед ансамблем будівель палестри був розміщений парадром – відкрита доріжка для бігу з лінією старту і лінією фінішу; поруч – закрита доріжка, яку використовували для тренування в погану погоду (під час дощу або у надмірну спеку). Поверхню доріжок чистили, злегка розпушували й утрамбовували. Обидві доріжки використовували для тренування в бігу, а також для метання списа і диска.

Фасад представляв лінію колон, вкритих штукатуркою, які в римську епоху були замінені на колонаду з мармуру. Закрите місце для занять мало мітки старту і фінішу, відстань між якими відповідала 172,996 м.

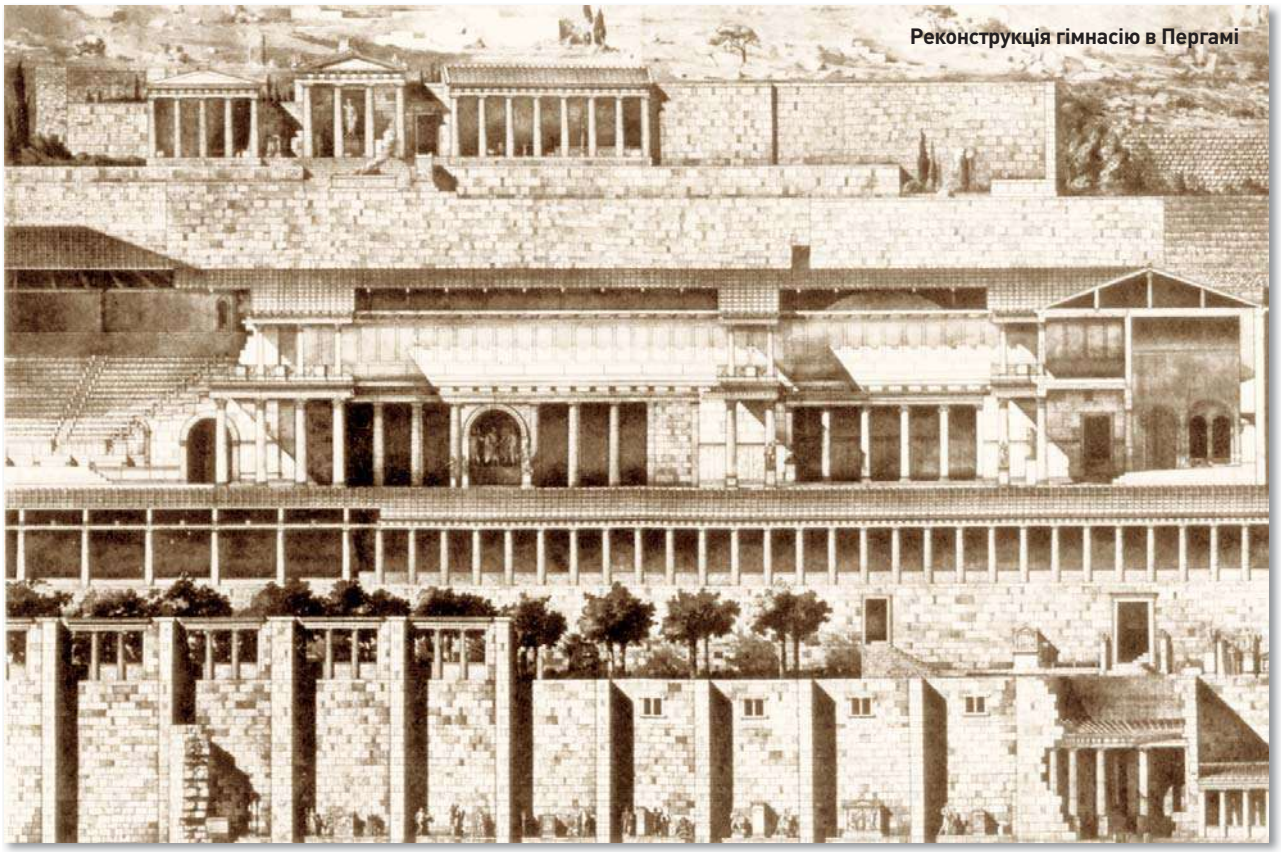
Існувала також нижня тераса, на якій розташовувалася палестра розміром 35 х 35 м, кілька залів і туалетні кімнати. У спеціальних приміщеннях знаходилися ванни і масажні зали. Ці приміщення опалювалися печами.

У внутрішньому дворі атлети займалися бойовими видами спорту – боротьбою, панкратіоном і кулачним боєм – під невсипущими поглядами образу Гермеса (покровителя юнацтва й атлетів) або статуї Геракла.

Вправи зі стрибків у довжину атлети також виконували у внутрішньому дворі. Яму (рів) наповню-

Гімнасій у Дельфах. Сучасний вигляд

Реконструкція гімнасію в Пергамі

вали сухим піском. Тут тренувалися і борці, і кулачні бійці, і стрибуни. Під час свят пісок зволожували, щоб він не був надмірно жорстким.

Аподитерій – спеціальне приміщення з колонами або пілястрами, напіввідкрите на центральний двір, з лавками, притуленими до стіни. Тут атлети знімали білизну і залишали її у сховищі. Їх змащували оліями, робили масаж. Після тренування аподитерій слугував місцем для відпочинку.

Прикладом монументального будівництва всередині еллінського міста є гімнасій в Пергамі. Його будівництво здійснювалося одночасно з будівництвом Акрополя і було свідченням видатної майстерності архітекторів Пергама.

Гімнасій у Пергамі, побудований у період між 197 і 139 рр. до н. е., розташовувався на трьох величезних терасах південно-східного схилу Акрополя. Палестра знаходилася на третій, найбільшій (230 х 160 м) і найвищій терасі і являла собою видовжену будівлю (72 х 36 м) загальною площею 2592 м^2 (для порівняння: площа палестри, наприклад, в Олімпії – 1681 м^2). Із заходу, півночі і сходу її оточував портик з 55 колонами. Згодом римляни повністю реконструювали північну частину споруди: побудували імператорський зал і зал на тисячу глядачів, а також дві тераси – в східній і західній частинах.

Гімнасій в Олімпії відрізнявся від інших гімнасіїв тим, що призначався винятково для підготовки атлетів протягом місяця, що передував Олімпійським іграм.

Палестра, типово еллінська будівля, розміром 66,35 х 66,75 м, була споруджена наприкінці III ст. до н. е. До її північної частини на початку II ст. до н. е. було добудовано гімнасій (завдовжки 220 м), до південної – широкий портик (близько 70 м), наприкінці II ст. до н. е. до східної частини прибудували монументальний головний вхід і закритий портик, де тренувалися атлети.

Особливу роль у Стародавній Греції відігравали спортивні споруди Еліди – міста, розташованого на відстані близько 300 стадій від Олімпії. Основною визначною пам'яткою Еліди був гімнасій, в якому атлети проходили попередню підготовку перед тим, як отримати дозвіл для участі в Олімпійських іграх. Згідно з Філостратом, тривалість такої обов'язкової підготовки становила 30 днів. Однак ця вимога, найімовірніше, стосувалася лише атлетів, що вперше брали участь в Іграх.

Гімнасій являв собою огороджений колонами критий майданчик з біговими доріжками, що дозволяло проводити заняття і в погану погоду. Окремий майданчик у гімнасії було відведено для борців, де

Стародавній стадіон. Немея, Греція

елланодики (судді атлетичних змагань) переглядали майбутніх суперників, поділяли їх за віком і майстерністю. Тут же розміщували жертовники богам і героям – Деметрі, Гераклові Ідейському (захиснику), Ероту й Антероту (антиподу Ерота, який відвертав від кохання).

Був в Еліді й інший гімнасій, меншого розміру і чотирикутної форми, обнесений огорожею, в якому підготовкою займалися кулачні бійці і борці. У ньому знаходилося кілька статуй, у тому числі статуя Зевса, споруджена на його честь зі штрафних грошей, отриманих від елейця Поліктора і від Сосандра зі Смирни.

Третій гімнасій Еліди мав назву Мальфо і призначався для юнаків. Він був обнесений огорожею і відрізнявся м'яким ґрунтом, що страхувало від травм. По обидва боки від входу було розташовано статуї юнака – кулачного бійця Сарапіона родом з Александрії. Він прославився не тільки тим, що виграв Ігри 217-ї Олімпіади (89 р. н. е.), а й тим, що забезпечив хлібом Еліду, яка того року страждала від браку продовольства.

Центральна площа Еліди одночасно була й іподромом, на якому місцеві жителі об'їжджали коней. Тут же знаходилися ринок і галерея, побудована в доричному стилі, – місце зустрічей елланодиків. У кінці галереї був розташований елланодікеум – будинок, у якому протягом десяти місяців, що передували Олімпійським іграм, проживали і проходили навчання правил і законів особи, обрані елланодиками (Павсаний, 1887–1889).

Після закінчення підготовки атлети, елланодики, організатори, вчителі гімнастики, родичі атлетів, глядачі та інші особи, причетні до Олімпійських ігор, прямували в Олімпію шляхом, який, як зазначав Павсаній, отримав назву "священна дорога".

Численні археологічні знахідки та літературні джерела переконливо свідчать про те, що в період еллінізму (III і II ст. до н. е.) гімнасії діяли в багатьох містах Греції (загалом їх було 26). У I ст. до н. е. і в наступні роки було споруджено лише дев'ять гімнасіїв (Musshe, 1992).

Поступово гімнасії перетворювалися на справжню школу освіти і виховання, де, крім атлетичних занять, вивчали філософію, риторику і граматику. Тут розташовувалися і бібліотеки. Знамениті філософи й оратори часто читали лекції у гімнасіях, вважаючи їх найкращим місцем для зустрічі з молоддю. Найбільші мислителі давнини створювали в гімнасіях свої школи: Платон – в Академії (385 р. до н. е.), Арістотель – у Ліцеї (335 р. до н. е.). І хоча викладання в гімнасіях мало неофіційний характер, воно користувалося великою популярністю у юнаків, які займалися атлетикою (Vanhove, 1992).

Стадіон в Олімпії, побудований в V ст. до н. е.

Архітектурні та літературні пам'ятки свідчать про культ грецьких богів у гімнасіях. Спочатку він був досить простим: образ поклоніння (боги Гермес, Аполлон, герой Геракл) і маленький вівтар, де проводився ритуал. Для цього виділялася частина палестри.

Наприкінці періоду еллінізму на території гімнасіїв стали будувати храми Аполлону, Гермесу, Гераклу.

Під час археологічних розкопок у всіх найбільших атлетичних центрах Стародавньої Греції було виявлено стадіони.

Найбільшим і найкраще дослідженим є стадіон в Олімпії. Завдяки праці німецьких археологів, зі стадіону було видалено 75 тис. м^3 ґрунту і відтворено його історію. Від першого стадіону, побудованого в VI ст. до н. е., залишилися нечисленні сліди. У наступні століття його постійно перебудовували: бігову доріжку завдовжки 192,24 м розширили, було зведено стіни, обладнано спеціальні місця для старту і фінішу, трибуну для суддів тощо (Соколов, 1980).

Істмійський стадіон у Коринфі був розташований поруч із храмом Посейдона. Ширина бігового поля становила 21,5 м, довжина, через відсутність південно-східної частини, не була визначена. Глядачі розташовувалися на природній земляній трибуні. Поки ще не розкопано другий стадіон, хоча глибинна розвідка показала, що це, мабуть, була одна з кращих споруд такого типу. Цей стадіон розташований перпендикулярно першому. За результатами дослідження розкопаної стіни можна зробити висновок, що доріжка мала довжину 181,20 м, а її ширина дозволяла одночасно бігти 16 атлетам.

Розкопки стадіону в Дельфах почалися в 1896 р. і поновлювалися багаторазово. Стадіон, який можна побачити сьогодні, датується II ст. н.е. Дослідження, проведені в 1971–1973 рр., дозволили встановити, що

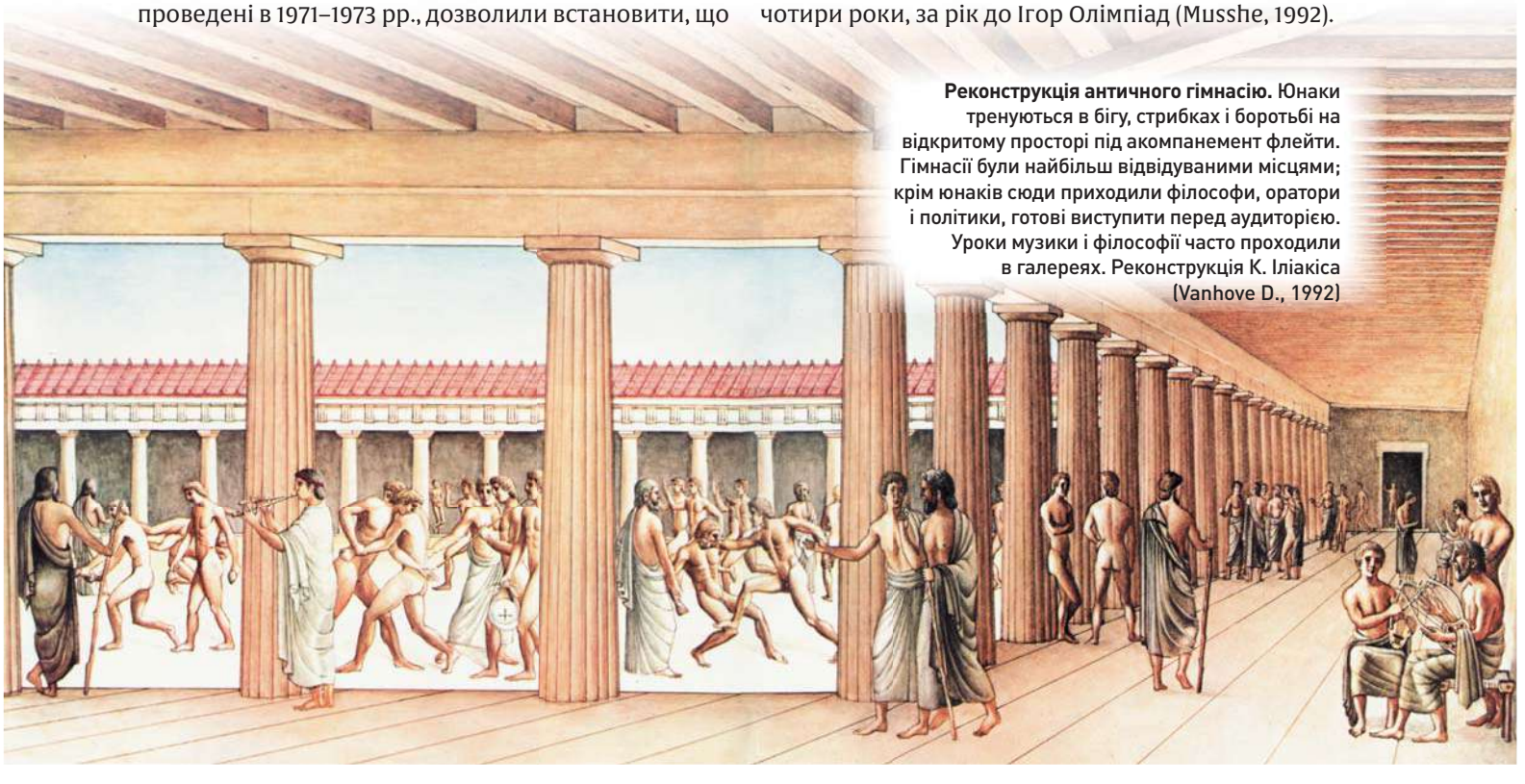

Стародавній стадіон у Дельфах. Стадіон було побудовано в V ст. до н. е., сидіння споруджені в II ст. до н. е.

існував і давніший стадіон, побудований у період з 279 по 270 рр. до н. е., на якому було 17 доріжок завдовжки 178,6 м. Реконструкція, проведена в середині II ст. н.е., дещо змінила його форму. Довжина доріжок стала 177,4 м при ширині від 25,3 до 29,3 м. Трибуни для глядачів були розташовані на подіумі, вистеленому кам'яними плитами. Стадіон вміщував близько 6500 глядачів, у центрі його північної частини була трибуна для почесних гостей (Соколов, 1972).

Стадіон у Немеї, згідно з результатами розкопок, проведених у 1971–1991 рр., було побудовано наприкінці IV ст. до н. е. Розміри доріжок були приблизно такими самими, як і на інших стадіонах, – 178 м завдовжки, 24 м завширшки.

Стадіон в Афінах було споруджено в 330–329 рр. до н. е. для проведення Панафінейських фестивалів, які до цього проводилися в іншому районі Афін – спочатку щорічно, а з 566 р до н. е. – раз на чотири роки, за рік до Ігор Олімпіад (Mussche, 1992).

Реконструкція античного гімнасію. Юнаки тренуються в бігу, стрибках і боротьбі на відкритому просторі під акомпанемент флейти. Гімнасії були найбільш відвідуваними місцями; крім юнаків сюди приходили філософи, оратори і політики, готові виступити перед аудиторією. Уроки музики і філософії часто проходили в галереях. Реконструкція К. Іліакіса (Vanhove D., 1992)

Розділ 6

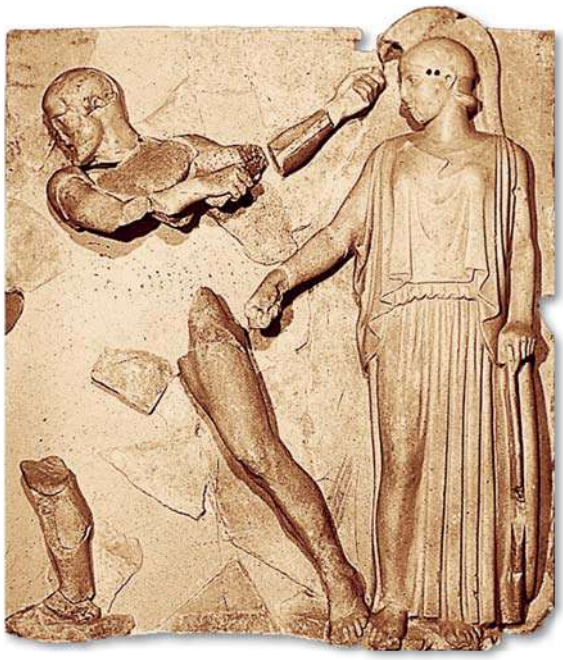
Зародження давньогрецьких Олімпійських ігор

Зародження Олімпійських ігор у Стародавній Греції пов'язують з іменами грецького народного героя Геракла, легендарного царя Пелопса, спартанського царя і законодавця Лікурга, царя Еліди Іфіта.

В одній з од давньогрецького поета Піндара (близько 522 – близько 442 рр. до н. е.) сказано, що зародження Олімпійських ігор пов'язане з ім'ям Геракла. Цар Еліди Авгій, який володів величезними стадами, дав доручення Гераклу очистити його величезний скотний двір за один день. Геракл погодився зробити це, але поставив умову, щоб Авгій віддав йому десяту частину своїх стад. Цар пообіцяв, оскільки був упевнений, що виконати таку роботу за один день неможливо. Геракл зруйнував з двох протилежних боків стіни, що оточували двір, і відвів у нього воду двох річок – Алфея і Пінея. Вода в один день прибрала зі скотного двору весь гній, а Геракл відновив стіни. Він прийшов до Авгія вимагати нагороди, але цар не дав йому обіцяної десятої частини стад, і довелося ні з чим повернутися Гераклові до Тиринфа.

Страшно помстився Геракл царю Еліди. За кілька років він напав із великим військом на Еліду, переміг у кровопролитній битві Авгія і вбив його смертоносною стрілою. Після перемоги зібрав військо, всю багату здобич приніс у жертву олімпійським богам і заснував Олімпійські ігри, які проводилися відтоді кожні чотири роки на священній рівнині, обсадженій самим Гераклом оливами, присвяченими богині Афіні-Палладі. Геракл прибув зі своїми чотирма братами в Олімпію з Криту, визначив довжину стадіону, організував змагання з бігу і нагороджував переможця оливковим вінком. Згідно з Піндаром (1980), Геракл організував також змагання з перегонів на колісницях, встановив культ Пелопса, визначив межі священного Алтіса.

У давньогрецького історика і письменника-мандрівника Павсанія ця легенда звучить дещо по-іншому (Павсаний, 1887–1889). В Авгія була величезна кількість биків і кіз, і велика частина його земель залишалася необробленою через купу гною. Тоді він запропонував Гераклові очистити від гною країну за частину елейської землі або яку-небудь іншу нагороду. Геракл здійснив цей подвиг, направивши на гній течію річки Пінеї. Однак Авгій – під приводом, що завдання Геракл розв'язав не працею, а за допомогою хитрощів, – відмовився роз-

Геракл очищує від гною скотний двір Авгія. За ним спостерігає Афіна, вказуючи на місце, де потрібно пробити стіну. Метопа храму Зевса в Олімпії. 475 р. до н. е.

рахуватися з ним і навіть старшого зі своїх синів, Філея, прогнав від себе за те, що той говорив, що батько несправедливо чинить з людиною, яка зробила йому таку послугу. Після цього випадку Авгій побоювався, що Геракл може піти війною на Еліду. Тому він уклав союз з видатними і хоробрими громадянами Еліди – синами Актора і з Амарінкеєм, які були хоробрими воїнами.

Війна проти Авгія закінчилася для Геракла безславно. Сміливі воїни Авгія змусили військо Геракла тікати. І так було доти, поки підступність і віроломство Геракла не призвели до смерті синів Актора. Сталося так, що, покладаючись на проголошене перемир'я з приводу Істмійських ігор, сини Актора вирушили на ці ігри як феори (священне посольство). Геракл влаштував засідку в Клеонах і вбив їх. Коли Моліна, дружина Актора, дізналася правду, вона зажадала помсти за вбивство, оскільки тоді Геракл жив у Тиринфі. Жителі Аргоса відмовилися. Елейці звернулися до коринфян з проханням відлучити аргосців від участі в Істмійських іграх. Коли вони отримали відмову і в цьому, Моліна напророкувала громадянам Еліди, що вона накладе прокляття на них, коли вони братимуть участь в Істмійських іграх. Елейці свято шанували це передрікання і в Істмійських іграх участі не брали. Наприклад, у елейця Тімона були переконливі перемоги в пентатлоні на всіх еллінських іграх, крім Істмійських. В Олімпії йому було вставлено статую, напис на якій пояснював, чому Тімон не здобув перемогу в Істмії: "Але відвідати йому Сізіфову землю завадили чвари через загибель і смерть славних Моліни синів".

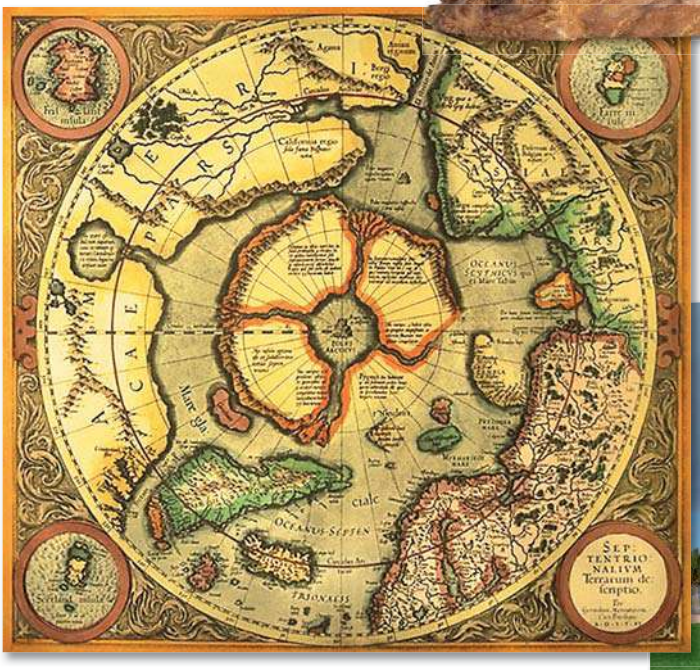
Надалі Геракл, зібравши військо з аргосців, фівян і аркідян, спустошив Еліду, але він не вбивав Авгія, який дожив до похилого віку. Однак Павсаній нічого не пише про те, що Геракл організовував Ігри в Олімпії з приводу своєї перемоги (Павсаний, 1887–1889).

Згідно з іншою легендою, засновником Ігор є Пелопс.

У царя Еллади Еномая була гарна дочка Гіпподамія. Царю напророкували, що він загине від руки зятя. Кожному, хто сватався до дочки, Еномай пропонував змагатися в гонках на колісницях, обіцяючи в разі перемоги нареченого віддати йому в дружини дочку. Якщо наречений програвав, на нього чекала смерть від руки Еномая. Претендентом на серце Гіпподамії був і Пелопс, син малоазійського царя Тантала. Він прийняв умови Еномая,

Геракл і Ериманфський вепр. Дельво Лоран. 1768 р.

Карта Гіпербореї. Згідно легенди Геракл привіз оливу в Олімпію з міфічної країни Гіпербореї і посадив гай, який згодом став священним

Стародавнє дерево оливи

Скульптурний портрет Ареса. Римська скульптура початку II ст. з грецького оригіналу скульптора Алкамена. 420 р. до н. е.

який дав йому можливість першим почати змагання на колісницях. Пелопс увесь час був попереду. Але відстань невблаганно скорочувалася, тому що в Еномая були найпрудкіші коні в Греції – подарунок бога війни Ареса. Еномай майже наздогнав Пелопса, який, обернувшись, побачив занесений для удару спис, але в цей час колісниця царя розвалилася. Еномай загинув.

За іншою версією, перемога Пелопсу дісталася завдяки підтримці Посейдона, який, будучи покровителем коней, дав йому непереможних тварин.

Пелопс після весілля в пам'ять про свою перемогу вирішив влаштовувати кожні чотири роки Олімпійське свято і проводити змагання. До програми Ігор було включено скачки коней, які проводилися на знак подяки богам за те, що вони допомогли Пелопсу здобути перемогу. У зв'язку з цією подією Гіпподамія також організувала Ігри, в яких брали участь жінки. Після смерті Пелопса і Гіпподамії Ігри проводилися в Алтісі, навколо споруджених на їх честь монументів.

Є ще одна (далеко не остання) легенда про зародження Олімпійських ігор. Давньогрецькі міста постійно ворогували і воювали між собою. Цар Еліди Іфіт після епідемії чуми звернувся до дельфійського оракула по віщування щодо подальших дій. Оракул відповів, що Іфіт має утриматися від воєн, зміцнити зв'язки з еллінськими містами і кожен рік додавати до урочистостей "Рік радості". Так нібито виникла ідея створення панеллінських урочистостей і проведення Олімпійських ігор. Оскільки Еліда ворогувала головним чином зі Спартою, яка знаходилася приблизно за 350 км від неї, Іфіт запропонував спартанському законодавцю Лікургу також слідувати цій пораді. Погодився з такою ідеєю і цар Піси Клейстен. Основною умовою договору було перемир'я під час Ігор і гарантія вільного доступу атлетів і глядачів до місця змагань.

Дещо інакше описує історію виникнення і становлення Олімпійських ігор Павсаній. Коли на небі царював Кронос, в Олімпії йому було споруджено храм. Коли народився Зевс, Рея доручила охорону дитини ідейським дактілам, яких також називали куретами; вони прийшли з критської Іди, а звали їх Геракл, Пеоней, Епімед, Іасій та Ідас. Геракл, як старший за віком, викликав братів на змагання в бігу, а переможця увінчував гілкою дикої маслини. Отже, Гераклові першому належить честь встановлення ігор, яким він дав назву Олімпійських. Через багато років з острова Крит прийшов Клімен з Кардії, родом від ідейського Геракла. Він влаштував змагання в Олімпії, спорудив жертовник куретам і своєму предку Гераклові. Ендіміон, який позбавив Клімена влади, влаштував в Олімпії змагання з бігу і як нагороду своїм синам надав їм царську владу. Приблизно через одне покоління після Ендіміона Пелопс влаштував на честь Зевса олімпійські змагання більш блискучі, ніж будь-коли до нього. Пізніше Олімпійські ігри проводили Аміфаон, племінник Ендімі-

Пелопс і Гіпподамія. Легенди приписують походження перегонів на колісницях іграм, організованим Пелопсом після його перемоги над Еномаєм. Червонофігурна кераміка (фрагмент розпису). 415 р. до н. е.

Пелопс. Ілюстрація збірки біографій. 1553 р.

Гіпподамія. Ілюстрація збірки біографій. 1553 р.

она, потім Аефлій, Пеліас і Нелей. Надалі ігри влаштовували і Авгій, і Геракл, син Амфітріона, після того як завоював Еліду. На Іграх, влаштованих Гераклом, у змаганнях колісниць переміг Іолай, який був візником у Геракла і виступав на його конях. Сам Геракл здобув перемогу в боротьбі й у панкратіоні.

Як зазначають історики, культ Геракла найяскравіше проявився в Олімпії і Олімпійських іграх. Багато античних поетів і письменників (Піндар, Павсаній, Діодор, Полібій та ін.) вважали Геракла засновником Олімпійських ігор і першим олімпіоніком. З ім'ям Геракла пов'язують встановлення священного перемир'я (екехерії), введення нагородного олімпійського вінка з гілок дикої маслини, яку посадив сам Геракл. Гімн, що виконувався на честь переможців Олімпійських ігор, був написаний поетом Архілохом у VII ст. до н. е. на честь Геракла і його друга Іолая.

Багато вівтарів в Олімпії було присвячено Гераклові. Всі дванадцять подвигів Геракла було використано на метопах храму Зевса. Позиції Геракла в деяких метопах були характерні для статуй олімпіоніків. Подвиги Геракла знайшли відображення і на троні статуї Зевса роботи видатного давньогрецького скульптора Фідія.

Образ Геракла в давньогрецькій міфології мав явно виражений агональний і універсальний характер. Він брав участь і перемагав у всіляких поєдинках, у всіх видах атлетичних змагань, включених до програми Олімпійських ігор та інших усегрецьких змагань.

Найширше в літературі та різних видах мистецтва відображений зв'язок Геракла з єдиноборствами і бойовими мистецтвами – боротьбою, панкратіоном, кулачним боєм. Тому Геракл був прикладом для наслідування для багатьох великих олімпіоніків, що сприймали свої досягнення як результат заступництва Зевса і втілення досягнень великого героя Геракла. Для атлетів, які перемогли на одній Олімпіаді в боротьбі і панкратіоні, ввели особливий титул – "Другий після Геракла" (Гвоздева, 2016).

Деякі дослідники стверджують, що Олімпійські ігри проводилися на честь свята врожаю, тому переможців нагороджували гілкою маслини і вінком. Час проведення ігор (серпень-вересень) ніби підтверджує цю версію.

Існує чимало інших переказів і легенд, всі вони тісно пов'язані з героями давньогрецької міфології і релігійними святами.

Подвиги Геракла. Римський барельєф. Мармур. III ст.

Розділ 7

Олімпія – місце проведення Олімпійських ігор

Олімпія була одним із найпопулярніших і шанованих святилищ Стародавньої Греції. Навіть після підкорення Греції Македонією, а пізніше Римом історична роль Олімпії як культурного і релігійного центру зберігалася, а її слава, як зазначають багато істориків, не згасала аж до краху античної цивілізації. Виокремлюючись пишнотою будівель і помпезністю святкувань, Олімпія мала загальноелліське значення в періоди розквіту Стародавньої Греції та інтернаціональне (в повному сенсі цього слова) – в періоди еллінізму і римського панування (Павсаний, 1887–1889).

Олімпія являла собою давньогрецьке поселення, розташоване в північно-західній частині Пелопоннесу – на півдні області Еліди. З півдня її омивала річка Алфей, із заходу – річка Кладей, а на півночі від неї знаходилася гора Кронос. І тільки зі східного боку простягалася низина, яку під час повені заливали води Алфея.

Дорога пов'язувала Олімпію з морською гаванню Фейя, яка розташовувалася за 15 км на захід від святині – біля мису Іхтіс. До Олімпії вело кілька доріг від різних міст Пелопоннесу.

Неподалік від Олімпії знаходилися стародавня Піса (місце її розташування точно не встановлено), а також місто Еліда й інші давньогрецькі поселення.

Еліда спочатку була невеликою державою. Але в VI ст. до н. е. її територія збільшилася за рахунок приєднання Пісатиди (області Піси), а потім – Трифілії й Аркадії. Головним містом держави була Еліда, менш значущими – Бупрасій, Піса, Елейський Пілос.

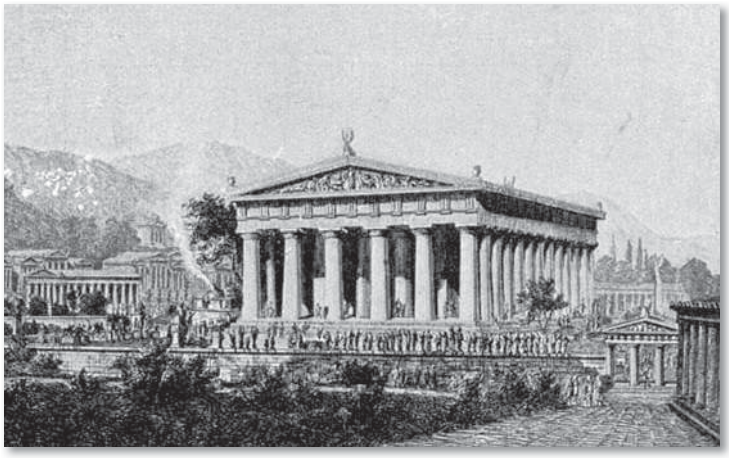
Особливе місце в цій області, як уже зазначалося, посідала Олімпія з її святилищем, що довго забезпечувало Еліді досить мирне існування, оберігаючи від воєн і будучи джерелом її політичного й економічного процвітання.

Зевс Олімпійський. Римська копія скульптури Фідія. V ст. до н. е.

Як зазначає П. Гіро (1913), "...була в Елладі блаженна країна, де мир ніколи не порушувався. Біля меж її бойовий шум, який вирував навкруги і близько затихав. Військові полчища, які проходили через країну, мали віддавати свою зброю на кордоні і могли отримати її назад лише виходячи за межі її. Такою благословенною землею була маленька Еліда, розташована в північно-західному куті Пелопоннесу. Вона приховувала в собі давнє національне святилище Зевса, і заради тієї святині, за настановою дельфійського оракула, була проголошена країною вічного миру".

Далі у того ж автора викладено емоційний опис цього району Стародавньої Греції: "Місцевість Олімпії, де було святилище Зевса, являла собою повну протилежність суворій природі гірських Дельф. Її оточували не голі навислі стіни скель, а зелені пагорби, порослі ялицею і дикої маслиною. І ласкаво виглядала серед них квітуча долина, що живиться тихоплинним Алфеєм, найбагатоводнішою річкою Пелопоннесу. Далеко навкруги не було значних людських поселень; лише тут і там розкидані маленькі, незатишні здалеку села орачів і виноградарів. І серед цієї сільської простоти удвічі більше зачаровував очі олімпійський "божий град", незрівнянний пам'ятник своєрідного еллінського благочестя і високого еллінського мистецтва. Одне тут тісно переплиталося з іншим, тому що мистецтво служило грецькому народу іншою мовою – і його благочестиве почуття знаходило собі результат не тільки в "співзвуччі слів живих", а й у художніх пам'ятниках архітектури і скульптури. У камені та бронзі закарбував він своє моління, як і свою вдячність богам, у камені та бронзі підносить він їм мовчазні, але могутні хвалебні гімни".

Фрагмент реконструкції храму Зевса. Нефф Пауль Верлаг. XIX ст.

Вівтар Зевса в Олімпії. Споруда конічної форми, що має два рівні – постамент і власне вівтар

Хоча про існування Олімпії як надзвичайно важливого давньогрецького святилища було відомо і в часи Середньовіччя і в епоху Відродження, однак тоді ще не було встановлено її місцезнаходження.

Ідею вивчення Стародавньої Олімпії висунув, як вважають, французький вчений-історик Бернар де Монфокон у книзі "Палеографія Греції" (1707). У 1723 р. у листі до архієпископа острова Корфу він писав про те, що якщо почати роботи в Олімпії, там можуть бути відкриті великі цінності.

Про можливі цікаві для науки знахідки на території святилища Олімпії в 1764 р. висловився німецький просвітитель та історик мистецтва Стародавньої Греції Йоганн Вінкельман у книзі "Історія мистецтва давнини".

Подорожуючи Грецією в 1766 р., англієць Річард Чандлер у районі Пелопоннесу неподалік гори Кронос виявив залишки великого храму – частини його стін і уламки капітелей колон.

Відвідавши Олімпію в 1787 р., французький мандрівник і вчений Фавель описав руїни храму Зевса, які на той час були глибоко занурені в більш пізні шари ґрунту. У 1788 р. Бартелемі в "Описі античної Греції" вперше навів план Олімпії.

На початку XIX ст. про храм Зевса в Олімпії повідомляли англійські мандрівники Едвард Додвелл і Джелл (1807). У 1811 р. Олімпію оглядав відомий дослідник античних часів Чарльз Коккерел. А в 1813 р. з'явився докладний план, який відображав тодішній стан Олімпії, що передував її розкопкам (Соколов, 1980).

Перші серйозні розкопки Олімпії почав у 1824 р. англійський археолог лорд Станкоф. У результаті його розкопок було складено план, що показував,

Гера-наречена піднімає фату під час весілля з Зевсом. Антична скульптура. Метоп святилища в Силенах (Сицилія). 460 р. до н. е.

Олімпія в архаїчний період історії Стародавньої Греції (VIII–VI ст. до н. е.)

якою була Олімпія в античні часи. План неодноразово уточнювався під час подальших археологічних розкопок. Це дозволило з більшою вірогідністю відтворити розташування різних об'єктів і вигляд стародавньої Олімпії.

У 1829 р. в Олімпії під керівництвом французького археолога Дюбуа проводилися розкопки, під час яких із західного боку храму Зевса було виявлено уламки мармурових прикрас будівлі. Свої знахідки французькі археологи відправили річкою Алфей до морського порту, звідки вивезли до Франції, де вони потрапили в паризький Лувр.

У 1875–1881 рр. розкопки в Олімпії вели німецькі археологи на чолі з Ернстом Курціусом. Але тепер (на відміну від того періоду, коли дослідження в тих місцях вели французи) всі пам'ятники, які знаходили в Олімпії, мали залишатися в Греції. Спочатку археологічні знахідки відправляли в Афіни, а в 1887 р. було побудовано музей в самій Олімпії.

Перші Олімпійські ігри сучасності, що відбулися в Афінах в 1896 р., крім усього іншого, сприяли підвищенню інтересу до Олімпії й активізації археологічних розкопок. Зокрема, в 1906–1909 рр., у 1921–1923 рр. і в 1927–1929 рр. німецькі археологи під керівництвом В. Дерпфельда вели розкопки в центральній частині Олімпії – в її священному гаю Алтіс. Результати цих досліджень знайшли відображення в книзі В. Дерпфельда "Стародавня Олімпія", яка вийшла в світ у 1935 р.

Археологічні дослідження в Олімпії у другій половині 1930-х років продовжували німецькі вчені А. Геркан (1936), Р. Хампе й У. Янцен (1937), Е. Кунце і Х. Шлейф (1938).

Друга світова війна перервала археологічні пошуки в Олімпії. Їх було відновлено в 1952 р. (Е. Кунце) і продовжено в подальшому (А. Мальвітц та інші археологи).

Олімпія на початковому етапі проведення Олімпійських ігор (VIII ст. до н. е.) була історичним, культурним і релігійним центром Стародавньої Греції. Вже тоді тут була велика кількість різних пам'ятників, причому будівництво багатьох із них дослідники відносять до першої половини II тисячоліття до н. е.

Свідоцтва низки давніх авторів, зокрема Павсанія і Піндара, а також давньогрецькі легенди і міфи дозволяють припускати, що самі древні греки виникнення святилища на місці Олімпії відносили не до середньоелладської епохи, а до мікенського часу.

Археологи виявили поблизу Олімпії багато поселень того періоду: сусіднє з нею село Друва, розташовані за течією Кладея Магіра, Стравокефало, Тріпес, а також Флока, Платанос, Стрефі та інші, які знаходилися західніше від неї (Соколов, 1980). Багато поселень, що розташовувалися за течією Алфея, підпорядкувала собі процвітаюча тоді Піса, жителі якої створили на місці Олімпії святилище.

Знахідки, що належать до мікенської епохи, археологи виявили і в районі давнього стадіону в Олімпії. Припускають, що вони були переміщені туди під час розширення стадіону з тих ділянок території святилища, які було перепланованого в класичний період історії Стародавньої Греції.

Після того, як дорійські племена захопили Пелопоннес (у "гомерівський" період) і закріпилися в тих місцях, зміни відбулися і в Еліді: там посилився культ бога Зевса, а його святилищем стала Олімпія. Але в Олімпії тих часів не було ані значних архітектурних споруд, ані храмів, присвячених навіть найшанованішим богам, а поклоніння їм і жертвоприношення здійснювалися на вівтарях, розташованих під відкритим небом. Особливо шанованим був вівтар Зевса, що займав центр святилища.

Крім того, велике значення в Олімпії після дорійського завоювання Пелопоннесу стали надавати Гераклові – фіванському герою, чиї нащадки (Геракліди) вторглися туди разом із дорійцями. Зокрема, Павсаній у своїх працях писав про два місця в Алтісі, де були вівтарі, присвячені Гераклові.

Вельми помітною подією в історії не тільки Олімпії, а й усієї Стародавньої Греції в її архаїчний період стали перші Олімпійські ігри, що відбулися в 776 р. до н. е.

Як свідчать стародавні джерела, якщо в мікенську епоху переважали кінні змагання на колісницях (про це побічно свідчать збережені з тих часів виявлені археологами численні статуетки візників),

Храм Гери (Герейон) в Олімпії – велична споруда на честь великої богині

Переможницям Ігор Гери дозволяли прикріплювати до колон храму свої портрети, про що свідчить велика кількість характерних отворів

то на перших давньогрецьких Олімпійських іграх (і багатьох наступних) змагання проводились у бігу на коротку дистанцію (один стадій). Надалі (в останній чверті VIII ст. до н. е., в VII і VI ст. до н. е.) програма ігор, що проводилися в Олімпії, час від часу розширювалася, поповнюючись новими видами змагань.

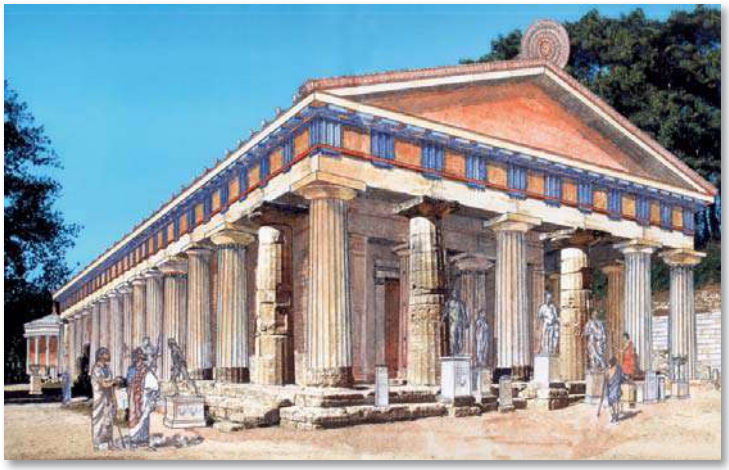
У ті роки Олімпія була великим торговим центром, чому значною мірою сприяло те, що Алфей був судноплавним, і ним, а далі морем ходили кораблі, забезпечуючи зв'язок із Критом та іншими культурними та торговими центрами.

Однак престиж Олімпії, розташованої в центрі країни, був обумовлений насамперед тим, що вона була загальноелліньською святинею. Її основною частиною була священна ділянка Зевса зі зведеними храмами і безліччю прилеглих до них будівель, культурних і релігійних пам'яток.

Поступово Олімпія розширювалася, переважно в напрямку на південь від гори Кронос, займаючи все більші території на берегах Алфея і Кладея; прикрашалася новими будівлями, що змінювали її вигляд. Від основних святинь у ній було відокремлено офіційні адміністративні споруди – булевтеріон, в якому засідала Рада (буле), і пританей, де притани (чиновники) займалися поточними справами святилища, а також спортивно-видовищний комплекс, до складу якого входили стадіон та іподром, що, як вважають, визначалося їх тодішньої другорядною роллю порівняно з культовими будівлями (Соколов, 1980).

Як зазначає Павсаній, Пританей в Олімпії був розташований навпроти гімнасію. У пританеї були не тільки приміщення для повсякденної роботи пританів, а й палата урочистостей, де вшановували переможців Олімпійських ігор. А булевтеріон, як свідчать Ксенофонт і Павсаній, знаходився на південь від святилища Олімпії.

Стадіон в Олімпії в архаїчний період також був розміщений на південь від святилища. Причому глядачі, які прагнули подивитися змагання, потрапляли на стадіон, не проходячи крізь святилище.

Реконструкція храму Гери – Герейону

У центрі священного Алтіса височіла одна з найдавніших святинь Олімпії – гробниця Пелопса, поруч з якою був жертовник. В архаїчні часи цю гробницю було перебудовано і доповнено пропілеями. Згодом Пелопіон також неодноразово зазнавав перероблення і реконструкції.

Найбільш величною культовою спорудою Олімпії в архаїчний період був храм дружини Зевса богині Гери, зведений скілунтцями, жителями Трифалії (одного з міст, розташованих неподалік Еліди). Храм було збудовано у доричному стилі й оточено колонами. Довжина храму – близько 50 м, ширина – 19 м, висота – 15 м. У храмі знаходилася статуя Гери, що сидить на

Бронзовий диск переможця в пентатлоні Публісія Аскліпіада. 214 р.

троні, поруч – статуя Зевса з шоломом на голові. Були тут і численні статуї інших богів і героїв, виконані з дерева, слонової кістки й золота, а деякі – з мармуру та бронзи. Архітектор храму Гери в Олімпії і автори більшості тамтешніх скульптур невідомі (Andronicos, 1992).

Серед предметів, присвячених богині, були диск Іфіта і стіл, на якому лежали вінки для переможців Олімпійських ігор. На диску Іфіта – по його окружності – було написано текст перемир'я, яке елейці проголошували на час Олімпійських ігор, а на столі, який був унікальним творінням зі слонової кістки й золота, було зображено Зевса, Геру, Аполлона, Артеміду, Плутона і Діоніса. Крім того, на цьому столі, як зазначає Павсаній, було зображено весь порядок олімпійських змагань.

Архаїчний період в Олімпії характеризувався не тільки активним будівництвом культових та інших споруд, а й поширенням там скульптур і творів мистецтва прикладного характеру. Зокрема, в VII–VI ст. до н.е. було створено бронзові, кам'яні і теракотові статуетки, зведено монументальні скульптурні пам'ятники, а предмети озброєння прикрашено декоративними візерунками і покрито рельєфними бляшками. Археологи знайшли в Олімпії в районі стадіону в товщі земляних валів, в яких вирізалися лави для глядачів, багато щитів, шоломів, панцирів з написами, присвяченими богу Зевсу, і з іменами переможців Олімпійських ігор.

В архаїчний період багатим оздобленням відрізнявся в Олімпії культовий посуд.

В Олімпію привозили не тільки продукцію, виготовлену в грецьких містах, розташованих на Балканському півострові й у грецьких колоніях, які намагались зберегти зв'язки з метрополією, а й вироби, створені варварами.

Розвиток архітектури та скульптури в завершальній частині архаїчного періоду (роки пізньої архаїки – VI ст. до н.е.) наперед визначив розквіт цього святилища в класичний період Стародавньої Греції.

Олімпія в класичний період (V–IV ст. до н.е.)

Якщо на початку V ст. до н.е. архітектурний ансамбль Олімпії відповідав основним принципам і традиціям архаїчного періоду (домінантне розташування храму Гери, рівномірне розміщення будівель, що стоять уздовж священного шляху, і фронтальне положення скарбниць, фасадами обернених до дороги, що веде на стадіон), то знайдені скульптури, датовані початком V ст. до н.е., вже відрізнялися новими рисами: людська фігура, яка в VI ст. до н.е. була застиглою, тепер відображалася ніби в русі. А оскільки в ті часи твори мистецтва (в тому числі скульптури) потрапляли в Олімпію з різних областей Стародавньої Греції, стає зрозумілим, що динамічність скульптурних образів була явищем, яке охопило майже всі регіони Еллади (Соболев, 1960).

Уже в другій чверті V ст. до н.е. в архітектурному плані Олімпії стали відчуватися класичні віяння. Внаслідок цього змінився не тільки зовнішній вигляд ансамблю святилища, а й скульптури, що прикрашали його.

У той же час відбуваються велике перепланування і будівництво нових споруд в Алтісі, що було пов'язано з Олімпійськими іграми 476 р. до н.е., проведеними вперше після греко-перських воєн. У цей період до Пелопіону, що розташовувався в Олімпії, було добудовано нові пропілеї. Реконструйовано будівлі пританею і булевтріону. В Олімпії з'явилося багато бронзових, мармурових і теракотових статуй. Хоча пізніше, в період завоювання Греції Римом, чимало з них було викрадено (причому бронзові переплавлено, а мармурові пішли на приготування вапна), проте написи, що дійшли до нас, переконують у тому, що в Олімпії виставляли свої скульптури найталановитіші майстри тих часів – Мирон, Каламіс, Фідій тощо. Збереглися, наприклад, бази таких статуй, як скульптури Кініски (створена Поліклетом) і Євтима (створена Піфагором Самоським).

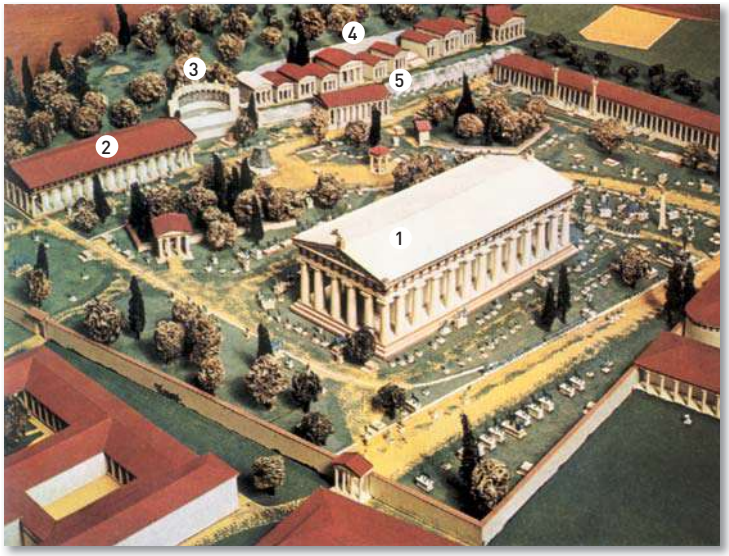
У 472 р. до н.е. було вирішено звести в Олімпії храм Зевса. Храм був побудований у період між 471 і 457 рр. до н.е. архітектором з Еліди Лібоном на ділянці, де, починаючи з X–IX ст. до н.е., розташовувався Священний ліс з вівтарем Зевса і пагорбом Пелопса.

Це була велична споруда завдовжки 64 м, завширшки 27 м і заввишки 22 м, що стала центром архітектурного ансамблю стародавньої Олімпії, символом Олімпійських ігор і давньогрецьких олімпійських ідей класичного періоду.

Храм був зразком грецького доричного ордера класичної архітектури, вищим досягненням доричного периптера – давньогрецького храму замість

архаїки і класики – прямокутної споруди, обрамленої з чотирьох боків колонадою (по 6 у ширину і 13 у довжину). Будівля являла собою типовий гіпетральний храм – храм без даху над середньою частиною, де стояла статуя Зевса.

По обидва боки даху, вкритого мармуром, обробленим у вигляді черепиці, стояли позолочені чаші, а в центрі фронтону знаходилася позолочена статуя Ніки. Під статуєю розташовувався золотий щит з рельєфним зображенням Горгони Медузи із написом: "У цьому храмі щит золотий спартанці після Танагри разом із союзним своїм військом його принесли в дар, перемігши аргівян, афінян, а також іонян. Узятої здобичі ворогів – це десята частина" (Павсаний, 1887–1889).

Сучасний макет Стародавньої Олімпії: 1 – храм Зевса, 2 – храм Гери, 3 – Німфеон, 4 – скарбниці, 5 – Метроон

Східний фронтон храму, що був повернутий до місця проведення змагань і ритуалів, прикрашала скульптурна група майстра Пеонія з Мейди, яка відображає приготування до змагання на колісницях перед Зевсом Пелопса й Еномая. Сцена битви лапифів з кентаврами була зображена на західному фронтоні майстром з Афін Алкоменом. На метопах верхнього фризу було зображено сюжети дванадцяти подвигів Геракла.

Після того як храм було зведено, знаменитий скульптор, ливарник і живописець Фідій прибув до Олімпії і взявся за виготовлення статуї Зевса – прекрасного творіння, яке стало одним із семи чудес світу і єдиним, яке опинилося на європейському континенті.

Статую Зевса, створену близько 430 р. до н.е., і внутрішнє оздоблення храму детально описав Павсаній. Наведемо цей опис в скороченому вигляді: "Бог сидить на троні; його 17-метрова фігура зроблена з дерева, золота і слонової кістки; на його голові вінок нібито з гілки маслини. У правій руці він тримає Ніку, теж зроблену із золота і слонової кістки; на ній пов'язка і вінок на голові. У лівій руці бога скіпетр, витончено оздоблений різними металами, а птах, що сидить на скіпетрі, – це орел. Із золота ж у бога його взуття і його плащ; на цьому плащі зображені тварини, а з квітів – польові лілеї. Трон прикрашений золотом і дорогоцінним камінням, чорним деревом і слоновою кісткою. На ньому зроблено зображення тварин і у вигляді малюнка, й у вигляді рельєфних зображень. Біля кожної ніжки трону зображено чотири Ніки у вигляді танцюючих фігур і дві інші внизу біля кожної з ніжок. Біля кожної з передніх ніжок лежать фіванські діти, викрадені сфінксами, а під сфінксами Аполлон і Артеміда вражають стрілами дітей Ніоби. Між ніжками трону

Історична реконструкція храму Зевса. Нефф Пауль Верлаг. XIX ст.

проходять чотири бруски, кожен із них переходить з однієї ніжки в іншу. На тій перекладині, яка звернена прямо до входу, зображення стародавніх змагань. На інших перекладинах зображено загін Геракла, який бореться з амазонками. Кількість людей і з того, і з іншого боку доходить до 29. Підійти під трон, подібно до того, як ми входимо в Аміклах у внутрішню частину цього трону, в Олімпії не можна; тут народ не може наблизитися через бар'єри, зроблені у вигляді стінок. З цих бар'єрів той, що знаходиться навпроти дверей, забарвлений тільки темно-блакитною фарбою, на інших же знаходяться картини Панена. На них зображено Атланта, який підтримує землю і небо; поруч із ним стоїть Геракл, бажаючи прийняти на себе цей тягар Атланта; потім Тесей і Періфой, Еллада і Саламін, які тримають у руках прикраси корабельних носів; з подвигів Геракла – його боротьба з немейським левом, а також беззаконний вчинок Аякса щодо Кассандри; Гіпподамія, дочка Еномая, з матір'ю і Прометей, ще закутий у ланцюги. До нього піднімається Геракл; один із переказів про Геракла розповідає, що він убив орла, який на Кавказі терзав Прометея, а самого Прометея врятував від ланцюгів. Нарешті, остання картина зображує Пентесілею, що вмирає, й Ахіллеса, який тримає її на своїх руках; тут же дві Гесперіди, що несуть на руках яблука, оберігати які, кажуть, вони були приставлені. Лава, або, як її називають жителі Аттики, франіон, під ногами Зевса стоїть на золотих левах і має рельєфне зображення битви Тесея з амазонками – перший подвиг афінян проти чужинців. На п'єдесталі постаменту, на якому стоїть трон і який підтримує інші прикраси статуї Зевса, на цьому п'єдесталі такі золоті зображення: Геліос, який сідає на свою колісницю, Зевс і Гера, Гефест і біля нього Харіта; поруч із нею Гермес, а за ним Гестія; за Гестією Ерос приймає Афродіту, яка виходить із моря, а Пейто (богиня переконання) вінчає її вінком. Викарбувані тут і Аполлон з Артемідою, Афіна і Геракл, і на самому краю п'єдесталу – Амфітріта, Посейдон і Селена, богиня Місяця, що їде, як мені здається, верхи.

Свідком великого мистецтва Фідія, кажуть, був сам бог; коли статуя була закінчена, то Фідій звернувся до нього з молитвою – дати знамення, чи сподобалося йому це творіння, і негайно ж, кажуть, бог кинув свою блискавку в те саме місце підлоги, де і до мого часу стояла на землі мідна чаша" (Павсаний, 1887–1889).

Статуя Зевса Олімпійського – одне з семи чудес стародавнього світу. Для оздоблення статуї заввишки 17 м скульптор Фідій використав 200 кг золота. Слонова кістка покривала тіло бога, а його оливковий вінок, плащ, волосся, борода, скіпетр, богиня Ніка в правій руці прикрашені золотими пластинами. Трон оздоблено малюнками і скульптурними композиціями із золота, ебоніту і дорогоцінного каміння. Статуя простояла в храмі Зевса 800 років. У період правління римського імператора Феодосія I статую вивезли з Олімпії в Константинополь, де її не стало в 475 р. внаслідок пожежі

Скульптури, що прикрашають храм Зевса в Олімпії

Статуя Зевса, прикрашена безліччю сцен з міфології, скульптурних, барельєфних і мальовничих образів, мала, за задумом Фідія, нагадувати глядачеві про покарання і милості, що їх посилає володар богів і людей. Наочне відтворення цих міфів, втілених у яскраві і дивовижні форми пластичної майстерності, вже саме по собі було ніби жертвоприношенням божеству, звеличенням його могутності й мудрості. Неперевершене творіння Фідія заслужило величезну славу вже в давнину і не мало суперників у жодному з видів мистецтва і в жодному з творів інших художників.

У святилищі Зевса в Олімпії незримо був присутній оракул – віщий дух, за допомогою якого здійснювався зв'язок божества і жерця. За переказами, саме тут Аполлон наділив жерців здатністю спілкуватися як зі світом богів і осягати їх одкровення, так і вмінням будувати діалог з людьми і в доступній для розуміння формі сповіщати їм волю богів. Спочатку олімпійський оракул належав Геї, а потім перейшов до Зевса. Еліни свято вірили в передбачення олімпійського оракула. Однак до початку нашої ери сила цього віщого духа згасла, і місце пророцтв втратило своє значення (Приходько, 2013).

У цей час в Олімпії продовжував функціонувати і храм Гери, споруджений ще в архаїчний період.

За традицією раз на чотири роки 16 жінок ткали Гері вбрання. Ці жінки також були суддями під час проведення ігор для дівчат, які називалися Гереями. У програмі Герей були лише змагання в бігу. Дівчата змагалися на Олімпійському стадіоні, дистанція для бігу, порівняно зі змаганнями серед чоловіків, зменшувалася на одну шосту. Спочатку змагалися наймолодші, потім – більш старші. Бігли вони з розпущеним волоссям, а одягнені були в хітони, які трохи не діставали до колін. Переможниць нагороджували вінками з гілок оливкового дерева і частиною туші корови, принесеної в жертву Гері.

Змагання дівчат проводилися з давніх часів, за переказами їх заснувала Гіпподамія на знак вдячності Гері за свій шлюб з Пелопсом.

Існує й інша історія виникнення ігор на честь Гери за участю жінок. Павсаній розповідає, що за часів, коли тираном Піси був Дамофонт, стосунки між елейцями і пісейцями були ворожими – через недружню політику Дамофонта, який завдав багато неприємностей елейцям. Після смерті тирана жителі Піси не захотіли взяти на себе відповідальність за його дії, та й елейці не були схильні до військового конфлікту і хотіли мирним шляхом усунути розбіжності. Для вирішення суперечливих питань елейці вибрали із 16 міст, які тоді належали Еліді, по одній жінці, старшій за віком, яка вирізнялася мудрістю, добрим ім'ям і гідністю. Ці 16 жінок владнали розбіжності між елейцями і пісейцями. Згодом їм було доручено ткати вбрання для Гери і проводити в Олімпії змагання серед дівчат – Гереї, а також створити два хори, один з яких отримав назву хору Фіскої, з якою побрався Діоніс (від нього вона народила сина Наркея, який досяг у подальшому величезної влади), а другий – хору Гіпподамії (Павсаний, 1887–1889).

Надалі багато міст Еліди було зруйновано, країну розділено на вісім філ. Однак жителі зберегли кількість жінок, відповідальних за дотримання традицій. Зокрема, суддівство змагань під час Гереї проводили жінки, яких обирали по дві від кожної з восьми філ.

Усередині Алтіса, праворуч від храму Зевса, було відведено священну ділянку на честь Пелопса, на якому знаходився Пелопіон. Ділянка була оточена кам'яною огорожею, всередині якої росли дерева і стояли статуї. Слід зазначити, що героя Пелопса елейці шанували більше за інших героїв, як і Зевса – більше за інших богів. Як зазначає Павсаній, цю ділянку Пелопсу відвів ще Геракл, який був нащадком Пелопса в четвертому поколінні.

Між храмами Гери і Зевса височів основний жертовник – Зевса Олімпійського, зроблений з попелу тих жертовних тварин, яких приносили богу. Перша його сходинка називалася переджертвою і мала в окружності приблизно 40 м. Окружність другої схо-

Стародавній гімнасій в Олімпії

динки над переджертвою була близько 7 м. Убитих тварин мали приносити на переджертву, потім їх піднімали на самий верх і там спалювали, попіл змішували з водою Алфея і виливали на вівтар.

Жертви Зевсу приносили не тільки у свята або у зв'язку з великими подіями, а й щодня приватні особи.

Під час жертвопринесення елейці використовували дрова тільки білої тополі – традиція, яка веде свою історію відтоді, коли Геракл приносив жертву Зевсу Олімпійському, спалюючи жертовних тварин на дровах з білої тополі.

Як в Алтісі, так і поза ним було ще кілька вівтарів, на яких приносили жертви Зевсу-Воїну, Зевсу-Очищувачу, Зевсу-Покровителю ринків, Зевсу-Вершителю доль.

В Олімпії було багато вівтарів інших богів, на які елейці вважали своїм обов'язком приносити жертви, – Гері, Гестії, Артеміді, Афіні, Аполлону, Гермесу, Геї, Діонісу, Пану, а також численні жертовники героям, музам, німфам.

За старовинним звичаєм елейці приносили в жертву не лише тварин. Вони палили ладан разом із пшеницею, змішаною з медом. На них клали гілки маслини, а для узливань вживали вино. Узливання вином не можна було робити на вівтарі, загальному для всіх богів, а також німфам і володаркам.

Турбота про жертвопринесення, що, як зазначає Павсаній, супроводжувалися промовами, виконанням гімнів, співами, покладалася на жерців, тлумачів, віщунів, флейтистів і дроворубів.

В Алтісі, недалеко від входу в гімнасій, було збудовано Пританей. У ньому знаходився жертовник Пану, де постійно горів вогонь, попіл з якого несли на великий олімпійський жертовник. Навпроти в Пританеї розташовувалася палата бенкетів, у якій відбувалися частування переможців Олімпійських ігор.

В Олімпії було зібрано величезну кількість пожертвувань і приношень, переважно у вигляді статуй.

Велика кількість статуй в Олімпії не була пов'язана з Олімпійськими іграми, їх встановлювали силами міст і приватних осіб (Соколов, 1980). Громадяни Аполлонії в Іонії пожертвували композицію зі статуй, розташованих на п'єдесталі у вигляді півкола. В середині була статуя Зевса, а далі, з кожного боку, – статуї непримиренних противників – варвара проти елліна: Одіссей навпроти Гелена, Менелай – Александра, Діомед – Енея, Аякс – Дейфоба.

Флісайці встановили в Олімпії статую Немеї, за нею Зевса, що обіймає Егіну, далі статуї Гарпіни, дружини Ареса і матері Еномая. За статуєю Еномая стояли статуї Коркіри, з якою, за переказами, побрався Посейдон, а також Фіви й Асота.

Гіппагор, Фрінон та Енесідей – жителі Леонтін – встановили статую Зевса з орлом на руці.

Подібну статую встановили і мегапонтінці: Зевс із вінком із лілій на голові в одній руці тримав орла, в іншій – блискавку. Статуя була споруджена Арістонооном з Егіни.

Флісайці встановили статуї Зевса, Асопа і дочок Асопа, які не раз з'являлися як персонажі сюжетів художніх творів.

Багато статуй, що знаходилися в Олімпії, було споруджено на честь богів і в подяку за отримані перемоги. Софідійці встановили 12-футову (1 англійський фут – 30,48 см) статую Зевса в подяку за успіх у війні, про що свідчив віршований напис. Найбільшу 27-футову мідну статую Зевса встановили в Алтісі елейці після війни з аркадянами. Жителі Кніда з Херсонеса витратили на встановлення статуї Зевсу частину військової здобичі.

Серед численних статуй Зевса слід згадати і про розташовану в будівлі ради. Ця статуя, що отримала назву "Хранитель клятв", мала вселяти страх у порушників закону. Біля цієї статуї Зевса, який в обох руках тримав блискавку, атлети, їх брати і батьки, вчителі гімнастики клялися не порушувати звичаїв і правил олімпійських змагань. Також атлети клялися сумлінно готуватися до змагань протягом десяти місяців, організатори змагань і судді – чесно здійснювати відбір учасників змагань, жеребкування тощо. У ногах у Зевса – Хранителя клятв, як зазначає Павсаній, була мідна дошка з написом в елегійних віршах, який мав навіювати страх тим, хто приносить неправдиву клятву.

Багато статуй в Олімпії було споруджено не лише на честь божеств, але й з поваги до людей. Мессенці, наприклад, встановили мідні зображення 35 учасників хору хлопчиків, їх вчителя та флейтиста, які потонули внаслідок аварії корабля.

Було в Олімпії і приношення ахейців у вигляді восьми статуй ахейських героїв, озброєних списами і щитами, які після виклику Гектором кого-небудь з еллінів на бій сміливо кинули жереб, який мав вказати бійця для цього змагання. Дев'яту статую, що зображувала Одіссея, Нерон відвіз у Рим.

Недалеко від приношення ахейців була статуя Геракла, який воює з амазонкою, зведена Арістоклом – одним із найдавніших скульпторів.

В Олімпії було ще кілька зображень Геракла. На одному, присвяченому Гіппотіону з Тарента, він зображений стріляючим у немейського лева. Інше зображення було присвятою фінікійців і являло собою статую з міді. Ця скульптура була створена знаменитим Онатом і представляла Геракла, який тримає в правій руці палицю, а в лівій – лук.

Однією з найбільш виразних статуй, споруджених у другій половині V ст. до н.е. в Олімпії, була скульптура богині перемоги Ніки, створена Пеонієм з іонійського міста Менде і встановлена в Алтісі перед східним фасадом храму Зевса. Ця мармурова статуя являла собою летючу жіночу фігуру з великими крилами, яка спиралася на постамент, що мав вигляд тригранної дев'ятиметрової призми, яка звужується догори. Він складався з 12 блоків і був виготовлений з мармуру. У верхній його частині знаходилися орнаментальні прикраси з бронзи і напис: "Мессенці і навпактці присвятили цю статую Олімпійському Зевсу від десятої частини здобичі, відібраної у ворогів. Пеоній з Менде зробив статую, той самий, який був переможцем на конкурсі акротеріїв для храму Зевса". Дослідники зазначають (Соколов, 1980), що в наведеному вище напису не названо переможеного ворога – спартанців.

Знаходився в Олімпії і дар жителів Епідамна і Візантія – скульптурна композиція, що зображує небесне склепіння, підтримуване Атлантом, Геракла і сад Гесперид, дракона, що обкрутився навколо дерева. Композиція була зроблена з дерева кедра Феоклом і його сином, про що свідчив напис. Поруч знаходилися скарбниці візантійців, лівійців з Кірени і жителів Метапонта. Візантійці присвятили статую Тритона з кедрового дерева зі срібною чашею і різним посудом із золота і срібла. У скарбниці лівійців, присвяченій Зевсу, була статуя Діоніса, у якого обличчя, руки і ноги було зроблено зі слонової кістки. Метапонтці, за вказівкою Полемона, помістили в скарбницю близько двохсот срібних чаш, багато з яких були позолоченими.

Велику кількість підношень в Олімпії було здійснено Мікіфом – скарбником Анаксіла – тирана еллінського міста Регіута. Це статуї Посейдона і Гестії роботи Главка з Аргоса; Афродіти й Артеміди; Асклепія і Гігієї. Поряд знаходилися статуї Гомера і Гесіода, Агона з гирями для стрибків у руках, Орфея тощо. Більшість із них були творіннями Діонісія з Аргоса.

Були в Олімпії й інші підношення Мікіфа, які пізніше були викрадені Нероном. Всі дари Мікіф зробив, виконуючи обітницю за одужання сина, який хворів на сухоти.

Багато підношень зробив Формід з Менала, який накопичив величезні багатства в результаті військових перемог. Серед його присвят була композиція, що складається з двох коней і двох візників з написом на боці одного з коней: "Формід аркадянин присвятив. Батьківщиною був Менал, нині ж він – із Сиракуз". Серед присвят є статуя і самого Форміда, який воює з ворогами, – підношення сиракузянина Лікорта, зроблене ним на знак поваги і любові до Форміда.

В Олімпії була велика кількість інших пожертвувань, зроблених жителями Еллади і численних колоній. Наприклад, зображення подвигів Геракла доставили в Олімпію гераклеоти – жителі розташованої біля Чорного моря Гераклеї, колонії Мегари (Павсаний, 1887–1889).

Скульптура Немезиди стояла біля входу на стадіон в Олімпії на повчання атлетам. Крилата богиня розплати Немезіда карала за порушення суспільних і моральних норм, а також роздавала людям відповідно до їхніх вчинків щастя або нещастя. Богиню зображували з атрибутами контролю (ваги, вуздечка), покарання (батіг) і швидкості (крилата колісниця, запряжена грифонами). Її ім'я є синонімом невідворотності покарання

Скульптурний портрет атлета з Олімпії, який здобув перемогу в боксі. Сіланіон. IV ст. до н. е.

Камея із зображенням Александра Великого. Приблизно 325 р. до н. е.

Олімпія в елліністичний період (IV–I ст. до н. е.)

У IV ст. до н. е., який дослідники історії Стародавньої Греції вважають перехідним від пізньокласичного до елліністичного періоду, архітектурний вигляд Олімпії змінювався набагато суттєвіше, ніж у попередні часи.

У IV ст. до н. е. було споруджено багато нових будівель з більш складними і динамічними формами, ніж у попередні століття. При цьому на зміну суворості і стриманості класичних форм, властивих V ст. до н. е., у IV ст. до н. е. приходить захоплення пишністю і розкішшю.

У IV ст. до н. е. Олімпійські ігри проводилися з великим розмахом, що обумовило проведення будівельних робіт, спрямованих на реконструкцію стадіону та іподрому. На стадіоні розширили (до 10 м) доріжку для змагань з бігу, що була 192 м завдовжки. Тоді ж набув остаточного вигляду іподром.

Стараннями переважно німецьких археологів вдалося майже повністю відтворити первісний вигляд стадіону в Олімпії. Від першого стадіону залишилися нечисленні сліди. Другий стадіон перебував приблизно в тому ж місці, що і перший. У середині IV ст. до н. е. стадіон перемістили на 75 м на схід. Побудований Леонідом стадіон мав арену (213 х 29 м) і місця для глядачів (близько 50 тис.) на схилах гори Кронос.

Від іподрому, що розташовувався між стадіоном і рікою Алфей і був призначений для кінних змагань, практично нічого не збереглося, у зв'язку з чим всі відомості про місце знаходження цієї споруди, її розміри і характеристики досить відносні та базуються на непрямих даних. Спочатку іподром був вільним простором з лініями старту і фінішу, що дозволяло проводити змагання тільки в одному напрямку (без поворотів). Надалі він перетворився на більш складний об'єкт, де можна було проводити змагання вже в двох напрямках, обходячи на поворотах дорожні стовпи і дотримуючись межових знаків. На думку істориків, розміри іподрому в Олімпії становили 730–770 х 60–70 м. Дистанція, на якій відбувалися змагання, була відділена бар'єром від місць для глядачів задля їхньої безпеки (Берлин, 1914).

У IV ст. до н. е. було реконструйовано та перебудовано Пелопіон і булевтеріон.

На початку IV ст. до н. е. біля тераси зі скарбницями було зведено невеликий за розмірами (20,67 х х 10,62 м) храм Матері всіх богів – Реї, споруджений у доричному стилі.

У другій половині IV ст. до н. е. в північно-західній частині Алтіса було споруджено Філіппейон, який почав будувати македонський цар Філіпп II на честь перемоги своїх військ над греками в 338 р. до н. е. в битві біля Херонеї, а завершив і освятив, зійшовши на престол, його син – Александр Македонський. Ця споруда, зведена для звеличення македонської династії, мала круглу форму (діаметр 15 м) та була обрамлена вісімнадцятьма іонічними колонами, що стояли на трьох сходинках. Внутрішнє приміщення прикрашали дев'ять колон Коринфа.

Усередині Філіппейона на високому постаменті стояли створені скульптором Леохаром статуї Філіппа II і його дружини Олімпіади, Амінти – батька Філіппа II – й Еврідіки – його матері, які оточували статую Александра Македонського.

У проміжку між 330 і 320 рр. до н. е. поблизу південно-західного краю Алтіса власним коштом архітектор Леонід (з острова Наксос) побудував дуже великий (80 х 70 м) Леонідайон, який став другою за величиною будівлею в Олімпії, за своїми розмірами він поступався лише елліністичному гімнасію. Леонідайон мав слугувати готелем для знатних відвідувачів: двір оточували приміщення, в яких під час олімпійських свят жили почесні посли та інші особливо важливі гості, які прибували в Олімпію.

Сучасний вигляд і реконструкція Філіппейона в Олімпії

У південно-східній частині Алтіса в першій половині IV ст. до н. е. було збудовано елланодикейон – будівлю, призначену для елланодиків, які здійснювали суддівські функції на Олімпійських іграх. Між елланодикейоном і портиком Ехо розташовувався вхід на іподром.

Хоча автори більшості скульптур, які знаходилися в храмі Гери, нам невідомі, однак слід зазначити, що в IV ст. до н. е. там з'явилося і кілька творінь знаменитих майстрів. Одне з них – статуя Гермеса з немовлям Діонісом на руках – творіння відомого давньогрецького скульптора Праксітеля. Ця статуя, знайдена під час археологічних розкопок 1877 р., досить добре збереглася.

Відчутний вплив як на діяльність святилища в Олімпії, так і на його вигляд, мали події, що відбувалися в еллінських містах наприкінці IV ст. до н. е., зокрема, реконструкція стадіону і зведення Філіппейона і Леонідайона за часів царювання Александра Великого.

Після битви біля Іспи в 301 р. до н. е. (бій, яким завершилися міжусобні війни, що протягом двох десятків років велися між діадохами, тобто полководцями Александра Великого, після його смерті та розпаду імперії на кілька царств) в Олімпії спостерігався досить тривалий період застою, протягом якого здійснювалися лише невеликі ремонтні роботи (оновлення стін будівель тощо).

Наприкінці III ст. до н. е. будівництво знову пожвавилося, що було пов'язано з новим розквітом давньогрецьких Олімпійських ігор і реконструкцією спортивних комплексів, на яких проводились олімпійські змагання.

Однак нові споруди зводилися переважно за межами території самого Алтіса, зазвичай із західного боку. Поза священним гаєм біля північно-західного кута наприкінці III ст. до н. е. було споруджено палестру (66,75 х 66,35 м), призначену для тренувальних занять атлетів, які прибули в Олімпію. Двір цієї палестри (41 х 41 м) оточували криті приміщення, в тому числі кімнати для атлетів, зали для їх тренування, душові та басейни. У внутрішньому дворі атлети займалися боротьбою, кулачним боєм

Реконструкція скульптури богині Ніки роботи Пеонія. 420 р. до н. е.

і панкратіоном, а також стрибками в довжину. Коли погода не дозволяла тренуватися на відкритому дворі, то це робили в спеціальних залах. У палестрі було різноманітне обладнання та спорядження для занять атлетів, у тому числі шкіряні мішки, наповнені піском, борошном або пшеницею, для тренування кулачних бійців, рукавички для кулачного бою; диски для метання; обтяження для стрибків у довжину; кошики з піском найвищої якості, яким посипали спортивні арени; посудини для олії і для суміші олії та грязі, яку використовували борці. В Олімпії чітко дотримувалися технології підготовки покриттів на спортивних майданчиках і в залах для занять боротьбою, кулачним боєм і панкратіоном. Там використовували пісок і землю тільки найвищої якості. Поверхню ретельно очищували, розпушували, а потім утрамбовували та поливали водою. Цю роботу, що вимагала часу й чималих зусиль, зазвичай виконували самі атлети.

У II ст. до н. е. на північ від палестри було побудовано гімнасій, який за своїми розмірами перевершив всі інші споруди Олімпії. У ньому, крім приміщень для занять атлетів і їх проживання під час змагань, зберігалися списки переможців Олімпійських ігор і перелік Олімпіад, за якими велося літочислення в Стародавній Греції, а також було багато статуй найвидатніших атлетів.

Центральною частиною цього гімнасію був портик (219,5 х 11,3 м). За переказами, там сам Геракл відміряв доріжку, довжина якої дорівнювала класичній олімпійській дистанції – одному стадію (192,27 м у перерахунку на сучасну міру довжини).

До споруд спортивного призначення належав також побудований у північно-західній частині Олімпії банний комплекс, суттєво розширений і реконструйований в елліністичний період. Було вдосконалено водопостачання цього комплексу, яке здійснювалося з річки Кладей, і систему опалення, збільшено кількість ванн.

У добу еллінізму в Олімпії було розширено пританей, а також частково реконструйовано і збільшено будинок жерців – теоколейон.

Вигляд Олімпії в елліністичний період став відображенням тієї еволюції, яка відбувалася в галузі архітектури і пластичного мистецтва (скульптури) в Стародавній Греції. В характері архітектурних особливостей гімнасію, палестри та інших будівель широкий розмах споруджуваних комплексів поєднувався з наростаючої стриманістю зовнішнього вигляду будівель і холодністю їх деталей (Соколов, 1980).

У добу еллінізму в Олімпії зводилося чимало кінних монументів, присвячених прославлянню царів, правителів-тиранів, полководців-діадохів і членів їхніх сімей. Наприклад, на південний захід від храму Зевса в 279 р. до н. е. було споруджено кінний монумент царя Дропіона. А в II ст. до н. е. в Олімпії неподалік Філіппейона звели кілька кінних монументів, у тому числі три композиції зі статуєю тирана Каллікрата в центрі групи, статуї Філіпа II і Александра Великого, а також подаровані елейцями статуї Селевка I Нікатора й Антігона I Монофтальмоса. Біля портика Ехо було встановлено величний пам'ятник Птолемею II Філадельфу.

У II ст. до н. е. Олімпія, як і Греція в цілому, відчували посилення впливу Риму. З подій того часу можна згадати, зокрема, відвідування Олімпії римським полководцем Павлом Емілієм.

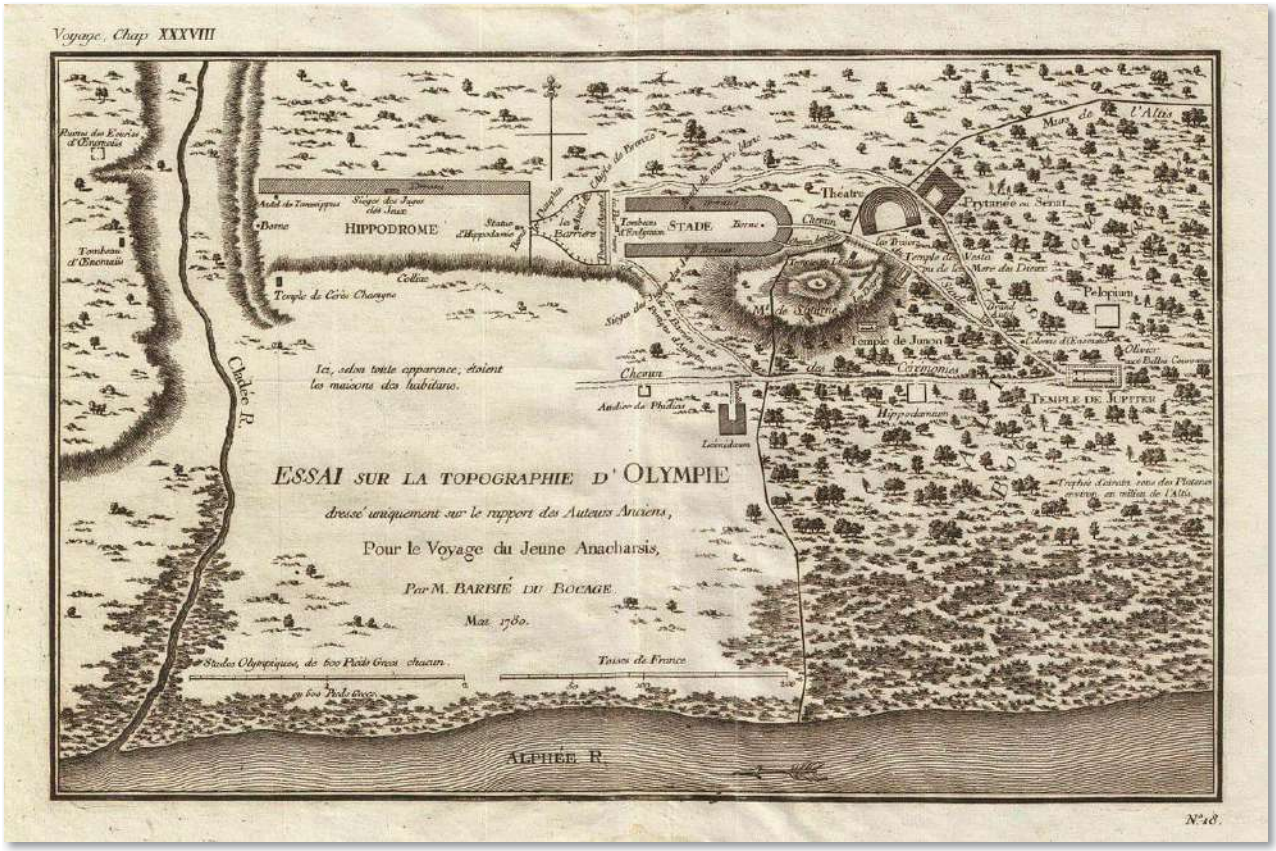
Наприкінці періоду еллінізму Греція потрапила під владу Риму. У 146 р. до н. е. римський полководець Муммій зруйнував Коринф. А ще через рік Греція стала однією з римських провінцій. Як зазначають історики (Плутарх, Павсаній тощо), римські завойовники часом надсилали в Олімпію дари, а деякі з римських правителів присвячували богам свої статуї. Так, у південній частині Алтіса було споруджено величезний монумент, що включав статую полководця Муммія і статуї десяти його легатів, які правили в Греції. Також з'явилися статуї чиновників адміністрації, яка керувала провінцією Ахайя (на її території знаходилась Олімпія).

Гермес з немовлям Діонісом.
Мармур.
Праксітель.
330 р. до н. е.

Вид на стародавню Олімпію. Гайгарт Вільям. 1810–1811 рр.

Voyage, Chap XXXVIII
HIPPODROME
STADE
Theatre
Prytanée ou Sénat
Pelopium
Temple de Junon
TEMPLE DE JUPITER
Cheminée
Cheminée
Cheminée

Частина II

Олімпійські ігри Стародавньої Греції

Розділ 8.
Античні Олімпійські ігри та інші всегрецькі атлетичні змагання

Розділ 9.
Види атлетичних змагань у програмах давньогрецьких Олімпійських ігор

Розділ 10.
Підготовка атлетів до Олімпійських ігор

Розділ 11.
Організація давньогрецьких Олімпійських ігор і особливості їх проведення

Розділ 12.
Переможці Олімпійських ігор і їх вшанування

Розділ 13.
Видатні атлети, які прославилися на Олімпійських іграх

Розділ 14.
Відображення Олімпійських ігор у творах античного мистецтва

Розділ 15.
Негативні явища в давньогрецькій атлетиці

Розділ 16.
Олімпійські ігри в Стародавній Греції в період її перебування під владою Стародавнього Риму

Розділ 8

Античні Олімпійські ігри та інші всегрецькі атлетичні змагання

Олімпійські ігри в архаїчний період

Офіційною датою проведення перших Олімпійських ігор у Стародавній Греції вважається 776 р. до н. е. Однак, як зазначають чимало істориків, цій даті передував тривалий (понад сто років) період, протягом якого вже проводилися Олімпійські ігри.

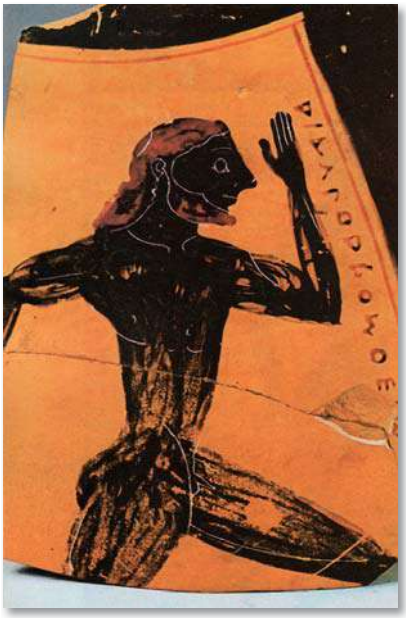
Початок цього періоду деякі дослідники відносять до 884 р. до н. е. (Блаватская, 2003; Коттерил, 2007) і пов'язують не тільки з ім'ям Іфіта – напівлегендарного царя Еліди, а й з іменами спартанського законодавця Лікурга, а також Клейстена – царя Піси. Саме угода цих трьох історичних персонажів започаткувала регулярне проведення Олімпійських ігор.

Спочатку Ігри в Олімпії являли собою скромні місцеві змагання, до яких приєднувалися грецькі паломники. Атлетичні змагання проводилися в рамках культу Зевса і супроводжувалися поклоніннями і святами. Еволюція Ігор відбувалася повільно протягом століть, що виявлялося у збільшенні кількості учасників, підвищенні популярності, розширенні програми, поки Олімпійські ігри не перетворилися на найбільшу релігійну і змагальну подію в історії Стародавньої Греції.

Ім'я переможця перших Олімпійських ігор у Стародавній Греції – Коройба з Еліди – було офіційно зареєстроване в 776 р. до н. е.

Відтоді фіксація імен переможців стала невід'ємним елементом олімпійських змагань, а самі Олімпійські ігри з місцевої події поступово перетворилися на подію загальногрецького масштабу. Строки проведення Олімпійських ігор у Стародавній Греції зазвичай не порушувалися навіть тоді, коли країна була втягнута у великі зовнішні війни.

В архаїчний період (і трохи пізніше – в ранні роки класичного періоду) древні греки перемогу в олімпійських змаганнях вважали знаком божественної прихильності й уваги Зевса до того чи іншого атлета, а отже, і того міста, звідки він родом. Цим пояснювалися пишні почесті переможцям Олімпійських ігор і прославлення їх в одах та інших літературних творах. Ось як вшановує переможців Олімпійських ігор давньогрецький поет Піндар:

Зображення бігуна (фрагмент античної вази). Змагання в бігу були невід'ємною частиною всіх Олімпійських ігор Стародавньої Греції

"Як чашу, що кипить виноградною росою,
Сильними руками бере батько
І, пригубивши,
Молодому зятю передає з хати в хату
Щире золото кращого свого добра
На славу бенкету і на славу сватання
На заздрість друзям, що ревнують
про ложе згоди, –

Так і я
Тягучий мій нектар, дарування Муз,
Солодкий плід серця мого
Шлю до узливань
Чоловікам-переможцям,
Вінчаним в Олімпії, вінчаним біля Піфона".

(Пиндар, 1980).

Ранній період Олімпійських ігор та інших загальногрецьких змагань був тісно пов'язаний передусім із культом богів. А досягнення атлетів приписувалися прихильності богів і мали характер жертвоприношень. Про це свідчать, зокрема, скульптури і різні статуї, встановлені на честь перемог на Олімпійських іграх. Скульптури того часу не мали індивідуальних рис і найчастіше зображували того бога, завдяки якому було здобуто перемогу в змаганнях.

Однак пізніше, починаючи з кінця VI ст. до н. е., елементи культу на Олімпійських іграх стали проявлятися менше, ніж раніше, перемога в змаганнях дедалі більше пов'язувалася з ім'ям атлета, який пишався своїми досягненнями.

Відомо, що у древніх греків не було календаря. Проте вони неодмінно мали встановити яку-небудь відправну точку відліку. У III ст. до н. е. афінський історик, математик і філософ Тімей запропонував систему відліку років за олімпіадами, тобто ввів у історіографію олімпійську еру. Дата будь-якої події визначалася за її місцем у чотирирічному олімпійському циклі. Вихідною точкою літочислення став рік проведення перших Олімпійських ігор.

У період від Ігор першої Олімпіади (776 р. до н. е.) до Ігор 13-ї Олімпіади (728 р. до н. е.) програма олімпійських змагань включала лише один вид змагань – біг на один стадій. Слід зазначити, що на стадіонах Стародавньої Греції в різних містах довжина дистанції в один стадій була різною: в Дельфах – 177,5 м, в Епідуарії – 181,3 м, тобто величина одного стадія перебувала в діапазоні 160–182 м.

Зображення видів п'ятиборства на античній вазі: стрибки, метання диска, біг, метання списа і боротьба

Надалі в програмі Олімпійських ігор з'явилися нові дисципліни: на Іграх 14-ї Олімпіади (724 р. до н. е.) – біг на два стадії (діаулос), на Іграх 15-ї Олімпіади (720 р. до н. е.) – біг на довші дистанції – долі-хос (довжина спочатку становила вісім стадіїв, потім – 10, 12, 24 стадії).

На Олімпійських іграх, що проходили в 708 р. до н. е., в програмі змагань з'явився пентатлон (п'ятиборство, яке включало біг, стрибки, боротьбу, метання диска і стрільбу з лука).

Починаючи з Олімпійських ігор 688 р. до н. е., до програми було включено змагання з кулачного бою.

Під час Ігор 25-ї Олімпіади (680 р. до н. е.) вперше було проведено кінні змагання четвірок коней, запряжених у колісниці.

Із середини VII ст. до н. е. на Олімпійських іграх стали проводити змагання з панкратіону (поєднував боротьбу і кулачний бій).

У 632 р. до н. е. до участі в Олімпійських іграх допустили юних атлетів, організувавши їм змагання з бігу і боротьби. Надалі програма змагань юних атлетів поповнилася п'ятиборством (628 р. до н. е.) і панкратіоном (200 р. до н. е.). На інших панеллінських іграх учасників ділили на три вікові групи: чоловіки, юнаки і хлопчики (Гвоздева, 2013).

Навколо Олімпійських ігор точилося чимало конфліктів, спричинених прагненням різних міст-держав взяти на себе контроль за організацією та проведенням ігор. Наприклад, Піса організовувала Олімпійські ігри в 688 р. до н. е. Елейці, як і спартанці, були відсторонені від організації свят, присвячених Олімпійським іграм.

Спартанцям вдалося прийти на допомогу елейцям, що прагнули повернути собі свої права, – і наступні Олімпійські ігри знову проводилися під керівництвом посадовців Еліди. Проте Піса продовжувала зазіхати на Олімпію (Курциус, 1883) і, скориставшись труднощами Спарти, зібрала військо і, знову відсторонивши елейців, керувала святкуванням Олімпійських ігор у 644 р. до н. е. Згодом Спарта знову прийшла на допомогу Еліді. Проте Піса залишилася незалежною і протягом низки Олімпіад брала участь у керівництві урочистостями Ігор (до 572 р. до н. е.). Пізніше знову відбувалися війни, в яких, з одного боку, виступали Спарта й Еліда, а з іншого – Піса, Трифілія і сусідні села Аркадії. Піса в 570 р. до н. е. була захоплена і зруйнована, а контроль над організацією та проведенням Олімпійських ігор було передано Еліді.

Примітно, що всі Олімпійські ігри, проведені пісейцями й аркадянами, елейці не включили до складеного в Еліді переліку Олімпійських ігор, вважаючи їх недійсними.

Олімпійські ігри в класичний період

Божество Агон, що персоніфікує абстрактну ідею натхнення, окриленості і перемоги. Антична кераміка. 480 р. до н. е.

У V ст. до н. е. заможні греки з усіх видів змагань, що входили до програми Олімпійських ігор, надавали перевагу кінним змаганням. Наприклад, давньогрецький оратор Ісократ, говорячи про участь в Олімпійських іграх Алківіада, афінського політичного діяча і полководця, зазначав, що "Алківіад поставився з презирством до гімнастичних змагань, оскільки знав, що дехто з атлетів – люди низького походження, які живуть у маленьких містах і не отримали хорошого виховання. Але він вирішив виступати з кіньми на змаганнях, що доступно лише для багатих і чого не може зробити жоден простолюдин". Давньогрецький письменник та історик Плутарх у "Порівняльних життєписах" зазначав: "Кінні заводи Алківіада прославилися також великою кількістю колісниць, тому що сім колісниць в Олімпію не послав ніхто, крім нього, – ні приватна особа, ні цар. Перемігши, він отримав, крім першої і другої, і четверту нагороду, як каже Фукідід; за словами ж Евріпіда, і третю, що перевершує пишністю і славою всі честолюбні мрії в цій сфері" (Плутарх, 1987).

Як вважають історики, на іподромі в Олімпії збиралося безліч глядачів не тільки з різних областей самої Еллади, а й з інших країн античного світу. Під час святкування Олімпійських ігор з усіх міст Греції люди стікалися в долину Алфея, а широке гирло річки заповнювали кораблі, які прибули з різних грецьких колоній, розташованих в Італії, Галлії, на Сицилії, в Азії та Африці. З цих кораблів сходили на берег і прямували в Олімпію посольства різних міст на чолі з відомими всій Елладі діячами. Раби вивантажували з корабельних трюмів численні підношення і тварин, призначених у жертву, а також розкішні колісниці і коней, які мали брати участь у кінних змаганнях (Шебель, 1967).

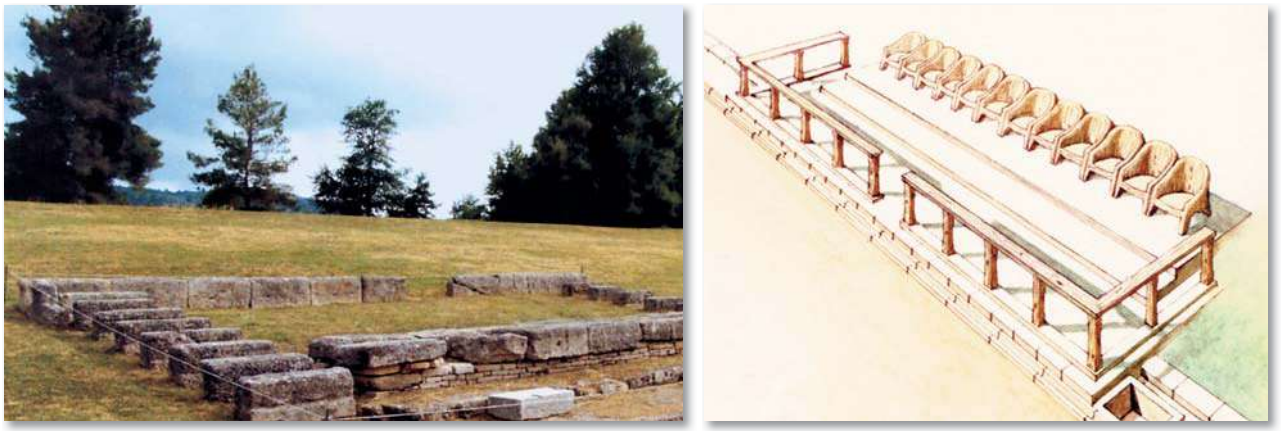
Святкування Олімпійських ігор збирали величезну кількість народу: тільки на стадіоні розміщувалися близько 40 тис. глядачів, які стежили за перебігом олімпійських змагань і вітали переможців.

Проведення Олімпійських ігор зазвичай супроводжував величезний ярмарок, на якому торговці в дерев'яних бараках, розташованих уздовж доріг і на відкритих просторах, пропонували всім бажаючим безліч товарів. Під час Ігор не бракувало й розваг. Глядачі брали участь у церемоніях вшанування переможців, а також спостерігали за жертвоприношеннями, відвідували храми, захоплюючись їх оздобленням, і розглядали численні пам'ятники і статуї, встановлені в Алтісі.

Олімпійські ігри (Радість Каліпатери). Дмитрієв-Оренбургський Микола. 1860 р.

Навіть у важкі часи греки намагалися не порушувати традицію регулярного (раз на чотири роки) проведення Олімпійських ігор. Коли в 480 р. до н. е. в Грецію вторглися війська Персії, Ігри було проведено так само, як і завжди. Під Фермопілами – вузьким гірським проходом, що з'єднує Північну Грецію з Середньою Грецією, – де грецькі війська тримали оборону проти перської армії, до царя персів прийшли кілька перебіжчиків. Коли їх запитали про те, що роблять елліни, перебіжчики, за словами давньогрецького історика Геродота, відповіли, що вони справляють

Сучасний вигляд (зліва) і реконструкція суддівської ложі стадіону в Олімпії. Реконструкція К. Іліакіса

олімпійське свято – дивляться гімнастичні та іпічні змагання. Уже це здалося персам дивним. А ще більший подив відчули вони, коли довідалися, що греки в Олімпії змагаються заради вінків з оливкових гілок. Як зазначає Геродот, почувши, що елліни вважають нагородою простий вінок, а не гроші, один зі знатних персів сказав своєму головнокомандувачу: "Проти кого ти ведеш нас у бій? Адже ці люди змагаються не заради грошей, а заради доблесті!"

Найвищий розквіт давньогрецьких Олімпійських ігор і апогей їх слави припав на V ст. до н. е., коли Еліда процвітала і вирізнялася демократичними формами державного устрою.

На Олімпійських іграх давньогрецькі поети оспівували ці свята, атлетичні змагання та їх переможців у віршах і гімнах, а оратори – в промовах. Починаючи з Ігор 84-ї Олімпіади, що відбулися в 444 р. до н. е., в Олімпії проводилися і конкурси мистецтв. Там звучали твори Архілоха, Піндара, Софокла, Сімоніда, мудрі виступи оратора Демосфена, філософів Геракліта, Платона, Діогена тощо. Артисти, оратори, філософи прагнули взяти участь в олімпійських "змаганнях розумів", а перемогу розглядали як вершину своєї творчості (Соболев, Калинин, 1955).

Олімпійські ігри часів свого розквіту були найбільшими давньогрецькими форумами, значення яких часто виходило за суто спортивні рамки. Кількість учасників античних Олімпійських ігор у часи їх найвищого розквіту (V–IV ст. до н. е.) сягала 300 чоловік, які змагалися в 14 видах змагань (Дэвис, 2013), а глядацька аудиторія в окремих випадках перевищувала 40 тис. осіб. Інтерес численних глядачів до олімпійських змагань визначався виключно високим статусом, який отримували переможці. Вони ставали героями, обранцями богів, а сам успіх – релігійною подією, підношенням богам. Не менш важливим було і те, що Олімпійські ігри були ареною суперництва між містами-полісами. Перемоги атлетів були предметом гордості, відображенням досягнень міста, засобом гуртування його населення і розвитку почуття єдності.

Нерідко Ігри використовувалися як арена для різних політичних акцій, укладання важливих договорів тощо. Наприклад, на одних з Олімпійських ігор у V ст. до н. е. було укладено "тридцятирічний мир" між Афінами і Спартою.

Під час проведення Олімпійських ігор у 408 р. до н. е. філософ-софіст Георгій Сицилійський засудив угодовську політику Спарти щодо персів.

Багато видних політичних і військових діячів Стародавньої Греції участь у торжествах, присвячених Олімпійським іграм, використовували для зростання свого престижу. Тут же відбувалися і великі торгові угоди між представниками різних країн. А найбагатші люди вважали за честь робити пожертвування на олімпійських змаганнях, тим самим підвищуючи свою популярність.

Серед вражаючих досягнень давньогрецької цивілізації, пов'язаних з Олімпійськими іграми, слід назвати екехірію – традицію, яка забороняла всім

Скульптурний портрет переможця змагань. Бронза. Копія з грецького оригіналу V ст. до н. е. Робота періоду правління Августа

містам-державам воювати в період проведення Ігор, коли кращі спортсмени Стародавньої Греції мирно змагалися в Олімпії. Період загального перемир'я в Елладі, за припущеннями дослідників, тривав близько трьох місяців – час, необхідний для підготовки атлетів до Ігор і участі в змаганнях, подорожі в Олімпію і назад. Цієї традиції намагалися дотримуватися, і під час Ігор вчорашні вороги мирно змагалися за право стати найшвидшим, найсильнішим або найспритнішим серед еллінів (Шебель, 1967).

Не слід переоцінювати значення тимчасового перемир'я, що укладалося на період проведення Олімпійських ігор. По-перше, нерідкими були випадки їх порушення. По-друге, після закінчення Олімпійських ігор війни поновлювалися. Ідею "священного перемир'я", якій чимало уваги приділяється протягом історії сучасного олімпійського руху, не варто ідеалізувати, а слід розглядати насамперед як приклад чистого гуманізму і фактор виховного характеру.

Варто також зазначити, що ставлення до Олімпійських ігор і змагань атлетів з боку інтелектуальної еліти Стародавньої Греції було далеко не однозначним. Були і противники Ігор. Зокрема, лікарі застерігали молодих людей, кажучи, що надмірні фізичні зусилля під час атлетичної підготовки та участі у спортивних змаганнях можуть призвести до раннього ослаблення і виснаження організму, перш за все юного. А деякі філософи критикували обмеженість виховання атлетів, що завдає шкоди всебічному (особливого інтелектуальному) розвитку людської особистості.

Давньогрецький філософ і поет Ксенофан з Колофона зневажливо ставився до прославлення атлетів, засуджував звичай надавати переможцям Ігор непомірні почесті, хоча заслуги атлетів набагато менш значні, ніж думка філософа, і від досягнень бігунів і списометальників в Олімпії не наповнюються житниці, не багатіють міста. Він говорив: "...той, хто на Олімпійських іграх виходить переможцем у перегонах, скачках і кулачному бою, природно, буде обожнюватися публікою і перетвориться на шанованого громадянина рідного міста. Але все одно він не буде таким гідним, як я. Бо важливішою за силу людей і коней є наша мудрість. Єдине і найсправедливіше, що можна протиставити силі, – наше знання" (Коттерил, 2007).

Евріпід в одному зі своїх творів з обуренням зазначав: "У Греції є погані люди, але жоден з них не може бути гіршим за атлета, бо хоч який би був хороший борець, бігун, метальник диска, кулачний боєць, чим би він міг би бути корисним місту, навіть завоювавши вінок? Чи зможемо ми перемогти ворога з диском у руках? Тільки люди розумні і великі можуть бути удостоєні вінка, а також честі управляти містом" (Евріпид, 1980).

З презирством відгукувалися про атлетів філософ Сократ і один із найвидатніших полководців Стародавньої Греції Епамінонд, який зазначав, що сила потрібна атлетам, а воїнам – спритність.

Однак древні греки звертали мало уваги на подібні висловлювання, які не впливали на популярність атлетики та Олімпійських ігор.

IV ст. до н. е. було відзначене новим розмахом у проведенні Олімпійських ігор, які обумовили, в свою чергу, великі будівельні і реконструктивні роботи на стадіоні та іподромі в Олімпії.

На стадіоні змагання в бігу на один стадій проводилися по біговій доріжці в напрямку зі сходу на захід. А в змаганнях з бігу на два стадії атлети стартували із західного боку бігової доріжки.

Біля бігових доріжок і уздовж глядацьких місць було обладнано кам'яні жолоби: ними надходила вода, якою користувалися атлети і глядачі.

У південній стороні комплексу біля майданчика, призначеного для змагань у боротьбі, було обладнано спеціальні трибуни, що призначалися для елланодиків (суддів змагань).

Серед збережених фрагментів статуй, які колись прикрашали Олімпію, досить характерною для стилю IV ст. до н. е. є мармурова голова молодого атлета (частина скульптури, створеної невідомим нам скульптором). Скульптор "зобразив юнака, сповненого пристрасним внутрішнім горінням, зобразив на його обличчі патетику боротьби" (Соколов, 1980).

Одним із найдавніших видів спорту в програмах античних Олімпійських ігор був кулачний бій, який вимагав від атлетів не лише неабиякої фізичної сили, а й витримки. Кисті атлетів обертали ременями, які

Статуя атлета. Римська копія з грецького оригіналу роботи Поліклета 420 р. до н. е.

скріплювали шкіряними кільцями. Оскільки в кулачному бою удари завдавалися по голові суперника, то дуже високою була ймовірність отримання серйозних травм.

З IV ст. до н. е., коли культове, суспільне і громадянське значення змагань Олімпійських ігор поступово почало здавати позиції спортивним інтересам атлетів, кулачні бійці, прагнучи збільшити масу свого тіла (а отже, і силу ударів, що було важливо з огляду на відсутність поділу на вагові категорії), перестали обмежувати себе в їжі. Не випадково Евріпід тоді говорив: "Атлет – раб свого рота і свого шлунка" (Еврипид, 1980).

Грубість і жорстокість кулачних боїв у IV ст. до н. е. наростала, внаслідок чого атлети нерідко отримували в поєдинках серйозні каліцтва, а часом сутички закінчувалися для одного із суперників смертельними наслідками (проте, відповідно до олімпійських правил, у таких випадках переможцем визнавали загиблого атлета).

Борці під час поєдинку. Чорнофігурна кераміка. V ст. до н. е.

Олімпійські ігри в елліністичний період

Елліністичний період був складною епохою, в яку у Стародавній Греції відбувалися як війни між державами, так і домовленості між ними (які однак часто не відрізнялися стабільністю).

Поряд із цим елліністичний період багато в чому є епохою взаємозв'язків і взаємообмінів між власне Грецією і Близьким Сходом, а в подальшому – між еллінським світом і Римом.

Елліни створювали по всьому близькосхідному регіону нові міста, які, вбираючи давньогрецькі традиції і звичаї, в тому числі ті з них, що стосувалися проведення Олімпійських ігор та інших усегрецьких атлетичних змагань, прагнули брати участь у них, а також засновувати власні ігри, в тій чи іншій формі субсидуючи їх учасників у прагненні підвищити статус правителя.

Континентальна Греція в ті часи вже не була єдиним центром грецького світу. Наслідком контактів еллінів з іншими народами стало культурне взаємопроникнення. А те, що на нових завойованих греками територіях засвоювалися грецькі, в тому числі й атлетичні, традиції, було для еллінських царств одним із дієвих засобів культурної експансії.

Проеллінські зміни, що відбулися в Стародавній Греції в IV ст. до н. е., привели до політичного й економічного переходу від незалежних міст-полісів до великих грецьких царств, що охоплювали всі великі землі і поширилися на Схід, де тамтешні правителі здійснили подібний перехід набагато раніше. Тому грецькі царі, завойовуючи нові території та встановлюючи там свою владу і вплив, у той самий час запроваджували і ті з близькосхідних традицій, які – для звеличення правителів і їх самоствердження у країні і в навколишньому світі – вимагали, серед решти заходів, і організації пишних видовищ.

У міру розширення території Стародавньої Греції і створення численних полісів у Південній Франції, Північній Африці, чорноморському регіоні зростає соціальна роль атлетики. Вона стала сполучною ланкою колоній з батьківщиною, засобом забезпечення національної ідентичності, культурної та історичної цілісності. Це стимулювало правлячі еліти міст-держав до популяризації атлетики, будівництва гімнасіїв, проведення атлетичних фестивалів, підготовки до участі атлетів в Олімпійських іграх та інших усегрецьких змаганнях.

Олімпійські ігри в елліністичний період стали більш пишною, видовищною подією, використовуваною еллінськими царями як ретельно зрежисована вистава, що має на меті далекосяжні політичні цілі тощо. Атлети також ставали дедалі професійнішими.

Першим серед македонців олімпійським чемпіоном, відомим в історії Олімпійських ігор Стародавньої Греції, став у IV ст. до н. е. цар Македонії Філіпп II (у змаганнях на колісницях, запряжених четвірками коней).

Давньогрецький історик Геродот вважав підозрілою історію, яка сталася дещо раніше – в V ст. до н. е. – з Александром I (він був царем Македонії з 489 по 454 рр. до н. е.). Справа в тому, що коли Александр I (син царя Македонії Амінти I) захотів змагатися в Олімпії, грецькі опоненти постаралися не

Срібна і золота монети, які знаменують перемогу Філіппа II у кінних змаганнях на Олімпійських іграх в 356 р. до н. е.

допустити цього, стверджуючи, що він не має права на участь в олімпійських змаганнях з причини свого негрецького походження. І тільки коли царю вдалося довести, що він походить від Аргоса, а тому може змагатися в Олімпії, він (імовірно) взяв участь в олімпійських змаганнях з бігу. Цю ситуацію деякі історики вважають одним із відображень етнічної упередженості еллінів проти македонців. У той же час дослідники давньогрецької історії зазначають, що македонський цар Александр I таким чином прагнув зміцнити порядок престолонаслідування вимогою грецького статусу.

Історики також вважають, що македонський цар Аркелаус (Архелай), який правив з 412 по 399 рр. до н. е. і був переможцем у гонках на колісницях (як власник) на Олімпійських та Піфійських іграх, сприяв розвитку еллінської культури в Македонії, для чого запрошував до себе в країну грецьких художників, поетів і драматургів (серед них Евріпіда). Аркелаус заснував театралізований олімпійський фестиваль на честь Зевса і муз, який проводився в Діонеї біля підніжжя гори Олімп і тривав дев'ять днів, і, можливо, включав змагання атлетів.

Всі ці факти свідчать про те, що Філіпп II був уже не першим македонським царем, який використав змагання атлетів і святилища в Олімпії для того, щоб легітимізувати поширення своєї влади на всю Грецію.

На честь перемоги на Олімпійських іграх Філіпп II наказав випустити золоті і срібні монети, на яких було зображено цю подію (хоча сам македонський цар не керував кіньми на Іграх і невідомо, чи був присутній на тих змаганнях в Олімпії, де виборола першість колісниця, що належала йому).

Варто також зазначити, що коли в 348 р. до н. е. під час священного олімпійського перемир'я македонські війська на шляху до Олімпії захопили і пограбували грецький Фрінон в Афінах, Філіпп II досить швидко відшкодував грекам майнові втрати (додавши до цієї компенсації ще й власні кошти) і вибачився за своїх воїнів (пославшись на їх необізнаність щодо оголошення священного перемир'я), тим самим висловивши повагу до священної Олімпії.

Як уже зазначалося, у другій половині IV ст. до н. е. в Алтісі за велінням Філіппа II було розпочато спорудження Філіппейону. Будівництво цього комплексу було завершено вже за часів правління наступного македонського царя, Александра III. Історики вважають, що Александр Македонський, який був зразком фізичної сили і витривалості, безстрашним воїном і відмінним вершником, міг би стати і великим атлетом. Однак для цього у нього просто не було часу, а головне – не було бажання. Дослідники припускають, що, оскільки вчитель Александра відомий давньогрецький мислитель Арістотель критикував надмірну атлетичну підготовку, то, можливо, і сам Александр зневажав атлетику (втім, далеко не всі згодні з такою точкою зору).

Вважають, що першоджерелом версії про антипатію Александра Македонського до атлетики є деякі з праць давньогрецького письменника Плутарха, який стверджував, ніби юний Александр презирливо ставився до того, що його батько Філіпп II пишався своєю олімпійською перемогою. Коли супутники Александра якось запитали його, чи взяв би він участь у змаганнях з бігу в Олімпії, то почули у відповідь: "Якби царі були моїми суперниками". Александр далі пояснив, що його перемога була б лише перемогою над простими людьми, а програш був би поразкою царя. Як стверджує Плутарх, Александр Македонський брав участь у різних поетичних, драматичних і музичних змаганнях, а також змагався в боях на палицях і в полюванні, проте не був схильний роздавати призи за участь у кулачних боях або в змаганнях з панкратіону.

Птолемей II. Камея

Колісниця. Картьє Проспер. 1904 р.

У той же час, за твердженнями Плутарха, Александр, який добре знав, коли треба бути глядачем, а коли лідером, тренував себе для того, щоб досягати переваги в битвах.

Коли в Мілеті (грецькому місті на узбережжі Малої Азії) Александр Македонський побачив статуї переможців Олімпійських та Піфійських ігор, він запитав про те, де ж ці атлети були, коли в 494 р. до н. е. Мілет захопили перси.

Хоча, відповідно до праць Плутарха і тих дослідників, які підтримують цю версію, Александр III не любив атлетику, проте він висловлював повагу до атлетів і до атлетичних традицій. Наприклад, коли в 335 р. до н. е. він придушив повстання у Фівах і звелів зрівняти із землею місто, єдиною спорудою, яку пощадив Александр, був будинок олімпіоніка Піндара. У 333 р. до н. е. після битви біля Ісси він помулівав колишню довірену особу перського царя Дарія III фіванця Діонісіодоруса, який був олімпійським чемпіоном з пентатлону і в гонках на колісницях. А борця Чаерона, який був чотириразовим переможцем Олімпійських ігор (і двічі чемпіоном Істмійських ігор), Александр зробив тираном Пеллен.

Александр Великий під час завойовницьких походів на Схід дозволяв своїм супутникам і в похідних умовах займатися гімнастичними вправами і проводити атлетичні змагання. Наприклад, Пердікка і Кратерас везли з собою обози, навантажені дрібним піском (яким посипали майданчики в палестрах) і козячими шкурами (для покриття імпровізованої бігової доріжки під час привалів).

Серед тих, хто супроводжував Александра, був Арістонікос із Каристуса – відмінний гравець у м'яч, якому Афіни дарували громадянство. Як пише Плутарх, Александр роздягався і для розваги грав із Арістонікосом у м'яч.

У 328 р. до н. е. македонський атлет Клітон виграв в Олімпії змагання в спринтерському бігу, що стало першою олімпійською перемогою македонця низького походження. Надалі й інші македонці перемагали на Олімпійських іграх.

Серед скульптур, встановлених в Олімпії, була статуя прудконогого кур'єра Александра – критянина Філонідеса, що пробіг за добу 250-кілометрову відстань із Сикіона в Елліс.

Всі ці та інші приклади свідчать про те, що Александр Македонський продовжував розпочату його батьком політизацію панеллінських ігор та святилищ. Після завершення будівництва Філіппейону Александр видав декрет про вшанування себе божественними почестями.

Хоча Александр Великий ніколи не брав участі в офіційних атлетичних і кінних змаганнях, проте під час військових походів нерідко влаштовував різні ігри, що супроводжувалися музичними конкурсами, забігами зі смолоскипами тощо, часто запрошуючи на ці свята і вищих місцевих сановників.

У 333 р. до н. е. в Солі (Кілікія) Александр організував жертвопринесення на честь Асклепія з парадом військ, забігом факелоносців, атлетичними і музичними іграми. У 332 і 331 рр. до н. е. у Тирі цар провів ігри на честь Геракла-Мелкарта з військово-морським парадом, атлетичними змаганнями і бігом зі смолоскипами. Він також влаштовував у Мемфісі в Єгипті в 332 і 331 рр. до н.е. грецькі атлетичні і музичні ігри на честь Апіса; в 331 р. до н. е. – ігри в Сузах, які включали атлетичні змагання та забіги зі смолоскипами; в 330 р. до н. е. – ігри в Гірканії, а в 329 р. до н. е. – ігри біля річки Танаїс.

Навіть підйом своїх військ на скелю в Согдіані Александр перетворив на змагання: він виділив великий грошовий приз для вручення тим дванадцяти воїнам, які першими зможуть досягти вершини (до речі, з 300 учасників 30 осіб загинули під час підйому).

Під час походу в Індію Александр тричі влаштовував ігри, які включали атлетичні та кінні змагання. Там у 325 р. до н. е. він влаштував великий бенкет. Один із македонських воїнів – Корагос, сп'янівши, викликав на поєдинок афінського атлета Діоксіппоса – чемпіона Олімпійських ігор 336 р. до н. е. в змаганнях з панкратіону. Александр встановив день поєдинку між ними, подивитися який зібралися тисячі людей. Македонець Корагос вийшов на бій у захисних обладунках і зі зброєю, а грек Діоксіппос – оголений, умащений оліями й озброєний однією лише палицею. Як оповідає про цей поєдинок Діодор, атлет Діоксіппос, уникнувши удару зброєю суперника, повалив того на землю і

притиснув шию ногою. Александр був, зрозуміло, засмучений тим, що його македонський воїн програв греку, внаслідок чого Діоксіппос опинився в немилості у царського двору. Пізніше македонці висунули проти Діоксіппоса сфабриковане звинувачення в крадіжці, і він, не витримавши незаслуженої ганьби, наклав на себе руки.

У 324 р. до н.е. у Вавилонії, коли Александр на фестивалі в Екбатані, який включав музичні та атлетичні змагання, спостерігав за забігами хлопчиків, йому повідомили, що його друг Гефестіон помер. Александр вшанував померлого пишними похоронними іграми, в атлетичних і музичних змаганнях яких брали участь три тисячі осіб. Повернувшись з Екбатана у Вавилон, Александр провів там на річці маневри флоту з гонками і врученням призів переможцям.

Коли в 323 р. до н.е. помер сам Александр Великий, і в Екбатані, і в Александрії у пам'ять про нього було проведено грандіозні поминальні ігри.

Надалі в різних містах, заснованих Александром Македонським, його наступники – діадохи – заснували і стали регулярно проводити фестивалі, що включали атлетичні та кінні змагання, а дехто з цих правителів брав участь в Іграх в Олімпії. Серед переможців Олімпійських ігор у кінних змаганнях на колісницях (як їх власник) був засновник династії Птолемеїв – цар Птолемей I, який правив у Єгипті з 304 по 283 рр. до н.е., і цариця Береніка I.

Їхній син і наступний цар, Птолемей II (правив з 283 по 247 рр. до н.е.), заснувавши культ своїх батьків, проводив на їх честь фестиваль, подібний Олімпійським іграм, який проходив раз на чотири роки і включав атлетичні і кінні змагання та музичні конкурси.

Птолемей II разом із дружиною і сестрою були переможцями на Іграх в Олімпії в гонках на колісницях (про що свідчать статуї, встановлені там на честь цих перемог приблизно в 270 р. до н.е.).

Перемоги в олімпійських змаганнях на колісницях (у 268 і 264 рр. до н.е.) здобувала і куртизанка Птолемея I Белістіше.

Один із полководців Ахейського союзу Аратус із Сикіона в середині III ст. до н.е. став переможцем Олімпійських ігор у змаганнях з пентатлону і в гонках на колісницях.

Проте далеко не всі грецькі правителі і полководці елліністичного періоду захоплювалися участю (прямою або опосередкованою) в олімпійських змаганнях. Наприклад, як пише Плутарх, один із полководців Ахейського союзу Філопомен (253–182 рр. до н.е.), хоча і вирізнявся чудовою статурою і мав талант борця, однак ніколи не брав участі в атлетичних змаганнях, оскільки вважав, що це перекреслить його військову кар'єру. Тому він висміював заняття спортом у своїй армії, вважаючи його шкідливим, таким, що не приносить користі для фізичної підготовки воїнів.

Кубок Птолемея. Дворучна чаша з цільного шматка онікса з різьбленням за типом камеї

Програма Олімпійських ігор в елліністичний період розширилася, щоб догодити вподобанням правлячих осіб, які надавали перевагу кінним гонкам на колісницях.

Згодом на Олімпійських іграх було пом'якшено критерії допуску до участі в них: це право надавалося вже не тільки грекам за походженням, а й будькому, хто володів грецькою мовою. Це спричинило до змін у демографічному представництві учасників Ігор. Як ілюстрацію до тодішніх тенденцій у цій сфері, що породжують неоднозначні ситуації, наведемо поєдинок, що відбувся в 216 р. до н.е. в Олімпії, між відомим грецьким кулачним бійцем Клейтомахосом з Тебесу і його суперником з Єгипту Арістонікосом. Переміг у цьому поєдинку Арістонікос. І коли натовп захоплено вітав переможця, Клейтомахос дорікнув глядачам у тому, що вони підтримували не його, котрий воював на славу Греції, а Арістонікоса, підготовленого в Єгипті й надісланого звідти царем Птолемеєм IV.

У 200 р. до н.е. до програми Олімпійських ігор було включено змагання з панкратіону серед хлопчиків. Першим переможцем у них став Фадімос з Єгипту.

Ці приклади показують, що хоча в елліністичний період більшість атлетів, які змагаються на Іграх в Олімпії, були греками, проте коло учасників поступово розширювалося й урізноманітнювалося за етнічним походженням. У змаганнях почали брати участь атлети з Малої Азії, Африки (Єгипет) і низки інших регіонів.

Піфійські, Немейські, Істмійські та інші ігри в Стародавній Греції

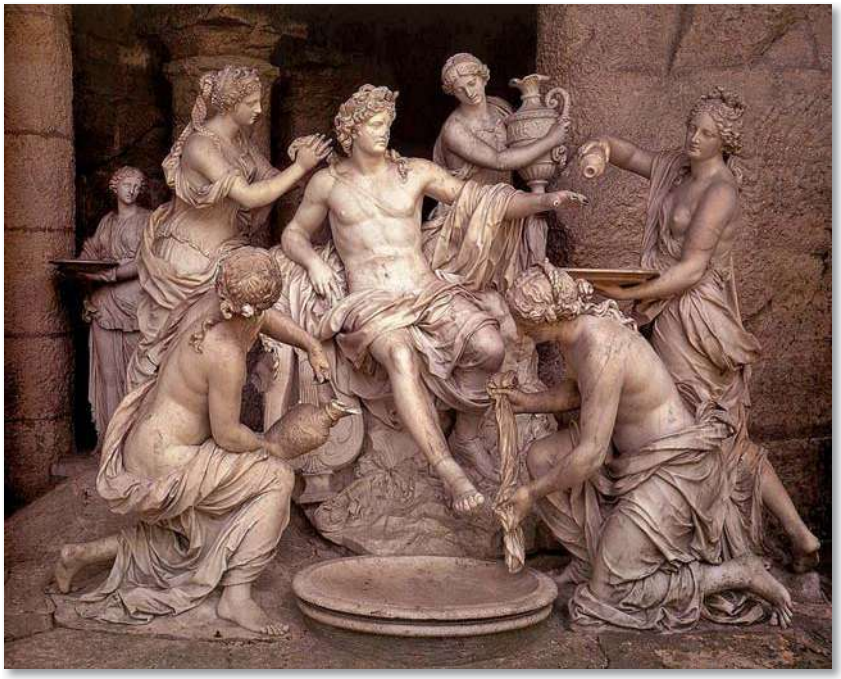

Дельфійська жриця (Піфія). Кольєр Джон Малер. 1891 р.

Крім Олімпійських ігор, у Стародавній Греції проводилися й інші спортивні свята з атлетичними змаганнями. Хоча вони і поступалися за своїми масштабами Іграм в Олімпії, проте також були величними і значущими подіями в житті Еллади.

Серед тих Ігор, відомості про які дійшли до наших днів, найбільш популярними були Піфійські (в Дельфах), Немейські та Істмійські, що мали всегрецький характер. У них брали участь представники багатьох полісів. Ці Ігри вписувалися в чотирирічний цикл, кульмінацією якого були Олімпійські ігри. Всі ігри відрізнялися складною програмою, яка включала атлетичні змагання, змагання музик і співаків, виступи філософів, молитви, ходи, жертвоприношення і бенкети. Ігри проводилися в релігійних святилищах на честь богів.

Атлетичні змагання в місцях проведення Піфійських, Немейських і Істмійських ігор проводилися задовго до того, як почався офіційний відлік їх історії. Спочатку вони мали характер місцевих поховальних обрядів, що проводилися для вшанування героїв і видатних особистостей, чиї могили ставали центром, навколо якого розвивалося святилище. Саме з культом померлих було пов'язано проведення місцевих ігор. Згодом, після навали дорійців, поховальний аспект таких ігор поступово зник, і вони еволюціонували, відображаючи ідеали древніх греків, які прагнули гармонійного поєднання в людині фізичної і моральної досконалості (Andronicos, 1992).

Аполлон у гостях у німф. Жирардон Франсуа. 1666–1673 рр.

Історики вважають, що популярність цих Ігор обумовлювалася як географічним положенням святилищ у Дельфах, Немеї та Істмії, так і політичним і економічним становищем місць, обраних для проведення Ігор, а також тих полісів, які їх підтримували.

Священні місця, в яких проводилися всегрецькі ігри, мали три найважливіших споруди: храм на честь бога – для молитов; стадіон – для атлетичних змагань; театр – для музичних, поетичних і драматичних змагань. Спочатку храм, театр і стадіон знаходилися в безпосередній близькості один від одного. Надалі із зростанням популярності Ігор і набуттям ними загальногрецького характеру місця проведення змагань і супутні об'єкти (стадіони, палестри, роздягальні, лазні тощо) стали відокремлювати від священних місць (Andronicos, 1992).

* * *

Піфійські ігри. У Стародавній Греції ці ігри були другими за значущістю (після Олімпійських) загальногрецькими іграми. Проводилися вони в Дельфах – давньогрецькому місті в південно-східній Фокіді, що розташовувалася на відстані близько 9,5 км від північного узбережжя Коринфської затоки на південно-західному схилі гори Парнас.

У VII–VI ст. до н. е. Дельфи стали відігравати роль загальногрецького святилища з храмом і оракулом Аполлона. Дельфійський оракул, який мав найвищий авторитет у грецькому світі, пророкував і в релігійній, і в політичній сферах. Від імені бога відповіді на звернення до дельфійського оракула давала жриця Аполлона піфія у віршованій або прозовій формі (Курциус, 1883).

Дельфи в свідомості греків сприймалися як духовна столиця еллінського світу, свого роду "спільне вогнище Еллади".

Піфійські ігри, які виражали почуття належності греків до однієї нації, стали проводити в Дельфах з початку VI ст. до н. е. Існує міф, згідно з яким Піфійські ігри заснував Аполлон на тому місці, де він убив грізного дракона Піфона. Про особливий зв'язок Піфійських ігор з культом Аполлона свідчить і те, що спочатку до їх програми входили мусичеські (від грецького musika), тобто музичні, змагання – виступи музикантів і співаків, оскільки Аполлон вважався покровителем муз. Спершу проводилися лише змагання зі співу під акомпанемент кіфари (давньогрецького струнного щипкового музичного інструменту на кшталт ліри). Пізніше до програми було включено інші художні та атлетичні змагання, а також кінні змагання на колісницях і верхову їзду.

Спочатку Піфійські ігри проводилися кожні вісім років, а з 586 р. до н. е. вони стали проходити раз на чотири роки. Історики встановили, що в пам'ять про полеглих в одній з воєн між грецькими містами вперше в 586 р. до н. е. поблизу Дельф відбулися змагання на колісницях. Саме з 586 р. до н. е. почався відлік чотириріч-піфіад. З 582 р. до н. е. ці місцеві торжества в Дельфах перетворилися на загальногрецькі.

Музичні змагання Піфійських ігор проводилися у відкритому театрі міста Дельфи. Кінні змагання проходили на рівнині поблизу сусіднього міста Крісса. А для атлетичних змагань був призначений стадіон у Дельфах, розташований на схилі гори. Цей стадіон, який досить добре зберігся до нашого часу, був зведений з місцевого вапняку в V ст. до н. е., мав розміри 178 х 25–28 м. З північного боку стадіон по всій довжині облямовують дванадцять рядів кам'яних лав метрової ширини, призначених для глядачів, а в центрі розташовувалися крісла для почесних гостей. Лави для глядачів було встановлено і вздовж південної частини стадіону.

До наших днів дійшли вази із зображеннями змагань у Дельфах. На одній з них давньогрецький художник Софілос зобразив кінні змагання та глядачів, що бурхливо реагують на перебіг змагань між учасниками Піфійських ігор. Учасники під впливом спартанських звичаїв виступали в змаганнях голими.

Під час проведення Піфійських ігор оголошувалося священне перемир'я. У місто Дельфи стікалися численні дари. Нагородою переможцям Піфійських ігор спочатку були яблука, а згодом – вінки з гілок лаврового дерева.

Однак із часом вплив Дельф став слабшати. У 80-ті роки I ст. до н. е. місто і храм пограбували фракійські племена, але до кінця I ст. до н. е. святилище у Дельфах було відновлене.

Піфійські ігри проводилися і в часи Римської Греції. Однак у той період вони, як і Олімпійські ігри, зазнали істотних змін.

Останні Піфійські ігри було проведено в 394 р. н. е. Надалі через заборону культу Аполлона і закриття храму в Дельфах вони були заборонені відповідно до указу римського імператора Феодосія I.

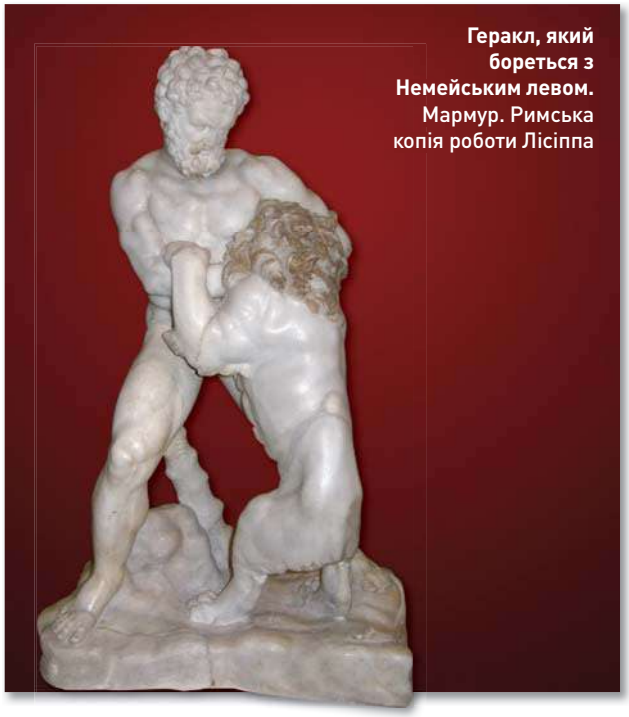
* * *

Немейські ігри. Ці ігри, як і Олімпійські, проводилися на честь бога Зевса в Немеї – місті, розташованому в північно-східній частині півострова Пелопоннес, за 25 км на північний захід від Коринфа.

Згідно з легендою, Немейські ігри стали проводити на честь одного з подвигів Геракла – перемоги над немейським левом, що наводив жах на місцевих жителів. Відповідно до іншої версії, їх проводили в пам'ять про Офельта – молодого сина царя, убитого

Змагання співаків під акомпанемент флейти під час Піфійських ігор. Чорнофігурна кераміка (фрагмент розпису). VI ст. до н. е.

Геракл, який бореться з Немейським левом. Мармур. Римська копія роботи Лісіппа

змією. Проте історики вважають, що в основі запровадження Немейських ігор лежало святкування падіння тиранії Орфагоридів у Сикіоні.

Перші Немейські ігри відбулися в 573 р. до н. е. У подальшому їх проводили кожні два роки: через рік після Олімпійських ігор (у другий рік олімпійського чотиріччя) і за рік до наступних Олімпійських ігор (у четвертий рік олімпійського чотиріччя).

Спочатку управління Немейськими іграми здійснювало місто Клеон. А після того, як у 450 р. до н. е. воно був завойоване іншим грецьким містом – Аргосом, останнє стало керувати проведенням Немейських ігор.

Під час археологічних розкопок у Немеї було виявлено залишки спортивних споруд, у тому числі стадіону (з трибунами для великої кількості глядачів), а також фундаменти лазень, плавального басейну, численних заїжджих дворів і трактирів.

До програми Немейських ігор входили біг на один стадій, метання диска, метання списа, боротьба, кулачний бій, стрільба з лука, пентатлон, панкратіон, кінні перегони на колісницях. Переможцем Немейських ігор у змаганнях на колісницях був навіть афінський полководець Алківіад.

Переможців нагороджували вінками, звитими з листя селери з Аргоса.

Організатори Немейських ігор неодноразово намагалися домогтися дотримання миру в Елладі під час їх проведення. Однак, хоча такий порядок і був прийнятий, мир неодноразово порушувався – особливо спартанцями.

* * *

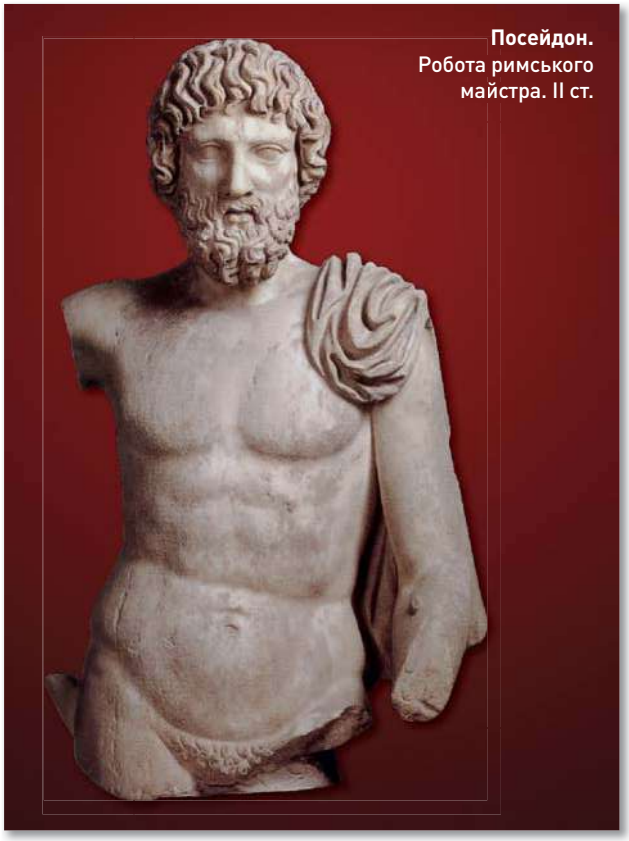
Істмійські ігри. Ці ігри були організовані на честь бога Посейдона – володаря морів. У переказі, що оповідає про зародження Ігор ще у доісторичні часи, стверджується, що Ігри в Істмі (так у Стародавній Греції іменувався Коринфський перешийок, що з'єднує півострів Пелопоннес з іншою частиною країни) бог Посейдон уперше провів у пам'ять про Мелікерта, що потонув у морі. Іншим переказом заснування Істмійських ігор приписується Тесею.

Однак, як вважають історики, насправді Істмійські ігри виникли (або, принаймні, набули загальногрецького значення) після того, як у Коринфі було повалено (582 р. до н. е.) тиранію Кіпселідів. Починаючи з 572 р. до н. е., ігри проводилися раз на два роки навесні в сосновому гаю (в перший і третій роки кожної Олімпіади).

Коринф, поблизу якого відбувалися Істмійські ігри, був у ті часи багатим і впливовим містом. Тому Ігри завжди проводилися пишно і приваблювали безліч народу.

Керували проведенням Ігор коринфяни, проте афіняни мали там почесне головування. Елейцям на ці Ігри доступ було закрито.

На час проведення Істмійських ігор проголошувалося священне перемир'я.

Посейдон. Робота римського майстра. II ст.

Посейдон, покровитель міста, з тризубом (срібна монета Посейдонії, грецького міста на півночі Італії). VI ст. до н. е.

До програми входили різні атлетичні змагання – біг, боротьба, кулачний бій, пентатлон, панкратіон, кінні скачки і гонки на колісницях. До цього пізніше (вже в імператорські часи) додалися музичні змагання (виступи флейтистів і кіфаретів). До програми Ігор входили також конкурси з живопису та письма.

Переможців Істмійських ігор нагороджували вінками із соснових гілок. Як і олімпіоніків (переможців Олімпійських ігор), тих, хто перемагав на Істмійських іграх, оспівували давньогрецькі поети, насамперед Піндар і Вакліхід (V ст. до н. е.).

З 228 р. до н.е. в Істмійських іграх стали брати участь не лише греки, а й римляни. Іноді траплялося, що під час урочистостей привселюдно оголошували важливі рішення. Наприклад, у 196 р. до н.е., після другої Македонської війни, римський полководець Тит Квінкцій Фламіін сповістив через глашатая про надання грецьким містам автономії, а в 67 р. н.е. за наказом римського імператора Нерона під час Істмійських ігор було проголошено право жителів Греції надалі не платити жодних державних податей.

* * *

Із зростанням популярності таких усегрецьких святкувань, як Олімпійські, Піфійські, Немейські та Істмійські ігри, удосконалювалися і заходи безпеки на шляхах, що ведуть до місць їх проведення, облаштовувалися дороги – з тим, щоб вони були доступними не тільки для паломників та інших окремих пішоходів, а й для делегацій, які прямують на колісницях, наповнених багатими дарами і священним начинням. Наявність хороших доріг набула суттєвого значення тоді, коли на Іграх стали проводити змагання колісниць (що було особливо важливо для розташованих у гірській місцевості Дельф, де проводилися Піфійські ігри). Поступово виникли священні шляхи, які вели на всегрецькі святкування; дороги для пішоходів поєднувалися зі спеціально прокладеними коліями для колісниць. Кожна держава в межах своїх територій мала будувати дороги і мости і підтримувати їх у належному стані, забезпечувати якнайшвидше просування подорожніх і їх безпеку. Пограбування на дорогах вважалися найтяжчими злочинами.

* * *

Основні всегрецькі ігри проходили з чіткою циклічністю. Причому їх строки були узгоджені, що можна проілюструвати таким прикладом:

Ігри Олімпіади (літо) – 460 р. до н. е.;
Немейські ігри (літо) – 459 р. до н. е.;
Істмійські ігри (весна) – 458 р. до н. е.;
Піфійські ігри (літо) – 458 р. до н. е.;
Немейські ігри (літо) – 457 р. до н. е.;
Істмійські ігри (весна) – 456 р. до н. е.;
Ігри Олімпіади (літо) – 456 р. до н. е.

Кожен еллін був на всегрецьких урочистостях бажаним гостем, він міг взяти участь в атлетичних змаганнях, якщо тільки не заплямував себе провиною – вбивством, святотатством, ухиленням від захисту свого народу тощо. Слід зазначити, що далеко не всі з древніх греків витримували перевірку, що влаштовувалася суворими і непідкупними жерцями. Наприклад, одного разу вони не допустили до участі в олімпійських урочистостях правителя Сиракуз Гірона, що заплямував свою честь тим, що відмовився від участі в спільній боротьбі греків проти персів.

Траплялися на всегрецьких Іграх і негожі спроби окремих осіб привернути до себе увагу й здобути популярність, використовуючи для цього скандали, шахрайські вчинки і цинічні витівки. Наприклад, в історію олімпійських свят увійшов вчинок Мінекрата (лікаря з Сиракуз), який, перш ніж приступити до лікування своїх пацієнтів, брав з них зобов'язання – постійно супроводжувати його в Олімпії. І ось в один із днів здивовані греки стали свідками небаченого видовища – ходи божественного кортежу олімпійців, перед яким йшов Зевс у пурпуровій мантії, із золотим вінком на голові і зі скіпетром у руці, а за ним – численні боги і герої, в тому числі Аполлон, Гермес, Асклепій, Геракл тощо (з властивими їм атрибутами). Як виявилося, цими рядженими були Мінекрат зі своїми пацієнтами (Гиро, 1913).

* * *

Крім вже згадуваних чотирьох усегрецьких змагань (Олімпійських, Піфійських, Немейських та Істмійських ігор), у Стародавній Греції проводилися й інші ігри – на честь загальноеллінських або місцевих богів. Зміст од давньогрецького поета Піндара дозволяє дійти висновку, що подібні ігри проходили не лише в таких великих містах, як Афіни, Спарта, а й навіть у маленьких грецьких полісах, де організовувалися власні змагання.

Різноманітні еллінські фестивалі відрізнялися розмаїтістю своїх програм і широкими категоріями призів. Найбільшою з таких подій були Панафінейські ігри, що проводилися в Афінах на честь покро-

вительки міста-держави Афіни-Паллади. З 566 р. до н. е. ці ігри проводилися на третій рік кожної Олімпіади і включали атлетичні і музичні змагання. Особливістю цих ігор, як і решти всегрецьких, був відкритий характер – у змаганнях мали право брати участь всі елліни. У програмі Панафінейських ігор, крім атлетичних, кінних і музичних агонів, були нічна хода, урочиста процесія на Акрополь, змагання кораблів, жертвопринесення. Панафінейські ігри являли собою безліч атлетичних, драматичних, музичних змагань, що ілюстрували дух і спосіб життя древніх греків.

Почесною нагородою Панафінейських ігор був священний вінок. Основними нагородами для переможців атлетичних і кінних агонів були амфори, наповнені оливковою олією зі священних маслин Афіни. Згідно з переказами, Афіна під час суперечки з Посейдоном подарувала місту оливку, яка з часом розрослася в священний оливковий гай. Налита в спеціальні амфори олія давала переможцям заступництво самої богині (Гвоздева, 2018). Переможці музичних змагань та інших агонів отримували золоті вінки, грошові призи, тварин, зброю, вази.

На відміну від Олімпійських ігор, нагороди отримували й учасники, які посіли друге місце, а в музичних конкурсах нагороджували всіх учасників групи, що перемогла.

Панафінейські ігри набули популярності, яка дозволила їм претендувати на загальногрецьке значення. Це призвело до зменшення зв'язку Афін з Олімпійськими іграми, зменшення ролі олімпіоніків у суспільному житті. Під час правління Перікла Великі Панафінеї стали головним державним святом Афінського морського союзу і символом єдності Афін і їх численних союзників, набули рис загальногрецьких. Однак явно виражений військовий аспект, характерний для цих Ігор, що відрізняв їх від Олімпійських ігор як подій мирного співіснування, дозволив їм набути статусу Панеллінських Ігор (Гвоздева, 2013).

У численних еллінських фестивалях, що включали спортивні події, місцеві звичаї і традиції природно поєднувалися з правилами та особливостями організації і проведення Олімпійських та інших панеллінських Ігор, що знаходило відображення в програмах змагань, заохоченні і вшануванні переможців. Так, у 278 р. до н. е. Етоліанською лігою було засновано Сотерійський фестиваль, музичні змагання якого декларувалися як подібні до Піфійських ігор, а гімнастичні і кінні змагання – як подібні до Немейських. Переможці отримували нагороди, подібні до тих, які вручалися переможцям панеллінських Ігор – лаврові вінки, почесті у вигляді встановлення статуй і виконання гімнів, які прославляли їх заслуги, матеріальні цінності. Наприклад, на Іграх на честь Аполлона в Північному Причорномор'ї як призи вручали розписні вази; в Херсонесі, Олівії, Борисфені в гімнасіях, де проводилися Ігри, встановлювали статуї переможців (Буличова, 2013). Ці відомості, отримані з численних епіграфічних та археологічних даних, є свідченням прагнення громадян окремих еллінських міст до збереження традицій далекої метрополії, подолання політичного й етнічного опору поширенню цих традицій в сферах фізичної та військової підготовки, використання атлетики в способі життя (Новиков, 2013).

Олімпійські ігри, як і решта найбільших усегрецьких спортивних свят (Немейські, Дельфійські, Піфійські ігри) принципово відрізнялися від безлічі інших популярних змагань, які проводилися в різних полісах. Велика частина атлетичних змагань була прискорена в місцевих громадах, їх програма будувалася з урахуванням місцевих звичаїв і традицій, а спортсмени рідко переміщалися на великі відстані в пошуках конкурентів.

В Іграх, що проводилися в численних полісах, широко використовували досягнення загальноелліньских Ігор. Таким чином, місцеві Ігри були засобом розвитку національного самоусвідомлення та цивілізаційної єдності греків та, одночасно, збереження традицій і культурних особливостей різних міст-держав, своєрідною демонстрацією досягнень давньогрецької цивілізації, переваги греків над сусідніми варварськими народами.

Фіала з зображенням юнака, який приносить жертву вином. Червонофігурна кераміка. Приблизно 480 р. до н. е.

Розділ 9

Види атлетичних змагань у програмах давньогрецьких Олімпійських ігор

На Іграх перших тринадцяти Олімпіад (776–728 рр. до н. е.) греки змагалися тільки в бігу на коротку дистанцію, яка становила один стадій. На Іграх 14-ї Олімпіади (724 р. до н. е.) в програму було додано біг на два стадії, який отримав найменування діаулос. Починаючи з 15-х Ігор введено біг на довгі дистанції, протяжність яких становила 8, а потім 10, 12 і 24 стадії (доліхос).

У 708 р. до н. е. програма Олімпійських ігор поповнилася пентатлоном, який складався зі стрибків, бігу, метання диска, метання списа або дротика і боротьби. Стрибали греки в довжину з гирями з олова. З 688 р. до н. е. до програми змагань було включено кулачний бій, що вимагав особливих навичок. І лише вісім років по тому з'явилися такі добре знайомі героям Гомера змагання на колісницях, запряжених четвіркою коней. У середині VII ст. до н. е. програма змагань поповнилася панкратіоном – боротьбою, в якій дозволялися будь-які прийоми.

У 632 р. до н. е. на Ігри допустили молодь, організувавши для неї змагання з бігу і боротьби, а згодом і кулачні бої. В середині VI ст. до н. е. стали практикувати гонки воїнів у повному озброєнні, яке пізніше обмежили лише щитом.

У міру розвитку Олімпійських ігор у Стародавній Греції їх програма постійно змінювалася, переважно в бік розширення. Однак деякі види змагань з тих чи інших причин усувалися.

Ось як описує розвиток програми Ігор Олімпіад з моменту їх офіційного відліку Павсаній у книзі "Еліда 2":

"З того часу, як пішов безперервний рахунок і почався запис по олімпіадах, було призначено нагороди за біг, і першу перемогу здобув елеєць Коройб. Але зображення Коройба в Олімпії немає, і могила його – за межами Еліди. Пізніше, в 14-ту олімпіаду, додався подвійний біг туди і назад; Гіпен із Піси отримав за подвійний біг вінок з дикої маслини. У наступну олімпіаду додався довгий біг (24 стадії), і перемогу здобув лакедемонянин Аканф. Під час 18-ї олімпіади згадали про пентатл і боротьбу; і в першому змаганні здобув перемогу Лампіс, а перемога в боротьбі дісталася Еврібату; вони обидва були теж лакедемоняни. У 23-тю олімпіаду додали змагання в кулачному бою; перемогу здобув Омонаст зі Смирни, яка була тоді включена в Іонію. У 25-ту олімпіаду додали біг на повній запряжці коней (четвіркою), і переможцем на такій колісниці було проголошено фіванця Пагонду. Через вісім олімпіад після цього вони взяли ще змагання в панкратії і скачки верхи на конях, першим прийшов кінь Кравсіда з Краннона у Фессалії, а з виступаючих у панкратії переміг Лігдаміс із Сиракуз. Йому було поставлено надгробний пам'ятник у Сиракузах, біля каменоломень. Чи мав Лігдаміс зріст і силу, подібні

Діадумен.
Римська копія з грецького оригіналу роботи Поліклета 440–430 рр. до н. е.

до фіванського Геракла, – я особисто цього не знаю, але так стверджують сиракузяни. Що стосується змагання хлопчиків, то про це немає згадки в давніших звичаях, але його ввели самі елейці, бо воно їм сподобалося. У 37-му олімпіаду було введено для хлопчиків змагання в бігу і боротьбі, і лакедемонянин Гіппосфен здобув перемогу в боротьбі, а в бігу переміг елеєць Полінік. У 41-шу олімпіаду викликали хлопчиків на кулачний бій, і тих, хто виступав, здолав Філет із Сибариса. Біг гоплітів[1] з важкою зброєю був визнаний у 65-ту олімпіаду, як мені здається, заради заохочення у військових вправах; серед бігунів зі щитами першим переможцем був гереєць Дамарет. Скачка, так званий синорид, на колісниці, запряженій двома дорослими кіньми, була введена в 93-тю олімпіаду, і переможцем був елеєць Евагор. У 99-ту олімпіаду вирішено було ввести змагання на колісницях, запряжених молодими кіньми; переможний вінок у цьому змаганні здобув лакедемонянин Сибаріад. Згодом додали до синорида з запряжкою лошат і скачки на лошатах; у синориді була, кажуть, проголошена переможницею Белістіха з приморської Македонії, а в стрибку на лошатах – лікієць Тлеполем; останній у 131-шу олімпіаду, а перемога в синориді Белістіхи[2] була трьома олімпіадами раніше. У 145-ту олімпіаду було введено панкратій для хлопчиків; переміг еолянин Федім з міста Троади.

Але, з іншого боку, деякі змагання в Олімпії було скасовано, бо елейці вирішили їх більше не влаштовувати. Так, пентатл для хлопчиків був введений в 38-му олімпіаду, а потім, коли вінок з дикої маслини отримав спартанець Евтелід, елейці не захотіли, щоб у подальшому влаштовувалися пентатли для хлопчиків. Що стосується бігу апени[3] і кальпи[4], то перший був введений в 70-ту олімпіаду, а кальпа – в наступну. У 84-ту олімпіаду було оголошено щодо обох постанову, що в подальшому не буде ні кальпи, ні бігу апени. Коли вони були вперше запроваджені, то в апені здобув перемогу фессалієць Ферсій, а ахеєць Патек з Діми – в кальпі. Ця остання полягає в стрибку на кобилах; наприкінці змагання вершники, зіскочивши з них, біжать поряд із кіньми, тримаючись за вуздечку, як у мій час, роблять так звані анабати[5]; в анабатів і учасників бігу кальпи різниця в тому, що вони носять різні значки і їздять на конях замість кобил. Що стосується апени, то в ній немає нічого давнього, ні будь-якої особливої краси, і, крім того, з давніх-давен у елейців накладено прокляття на мулів і рішуче заборонено, щоб в їхній країні водилася ця тварина; апена – це та сама синорида, тільки запряжена мулами замість коней".

Кінні змагання. Оголені вершники шалено скачуть на своїх конях. Чорнофігурна кераміка (фрагмент розпису). V ст. до н. е.

Вивчення програм Олімпійських ігор Стародавньої Греції неминуче приводить нас до праць античних письменників, які творили в II і III ст. – Флавія Філострата II (Філострата Старшого) і його онука Флавія Філострата IV (Філострата Молодшого). У двох творах цих письменників, які прийнято називати "Картини" Філострата Старшого і "Картини" Філострата Молодшого, міститься безліч відомостей про грецьку атлетику, Олімпію і Олімпійські ігри, види спорту в програмах Олімпійських ігор тощо.

Перш за все слід зазначити, що в "Картинах" Філостратів Олімпія названа найкращим місцем в Елладі, а Олімпійські ігри – найкращим, що є в Олімпії. Письменники докладно зупиняються на різних

Гонка на колісниці, запряженій мулами. Чорнофігурна кераміка (фрагмент розпису). VI ст. до н. е.

[1] Важкоозброєні піші воїни

[2] В кінних змаганнях переможцями визнавалися не наїзники, а власники (або власниці) коней

[3] Колісниця, запряжена мулами

[4] Скачка, поєднана з бігом наїзника

[5] Вершники, озброєні великим щитом та списом. Сидять на конях, опустивши ноги в один бік, щоб у будь-який момент можна було зіскочити на землю

Юний вершник.
ІІ ст. до н. е.

видах атлетики – кінних змаганнях, різних видах єдиноборств – боротьбі, кулачному бою, панкратіоні. Описують інші види змагань, елементи організації Олімпійських ігор, суддівства змагань, особливості місць змагань.

У цих творах відображено багато особливостей змагань. Наприклад, учасникам змагань у панкратіоні заборонялося кусатися і дряпатися, проте високо цінувалося вміння так стиснути суперника, щоб він здався.

Оповідають Філострати й про суддівство. Згідно з традицією, на Олімпійських іграх до 580 р. до н. е. суддя був тільки один, у 580–480 рр. до н. е. суддів було двоє, в 480–472 рр. до н. е. – дев'ять, а потім – десять, і вони стали називатися "геллянодиками" ("судді еллінів"). До 580 р. до н. е. посади суддів були спадковими, а потім їх обирали за жеребом серед громадян елейської громади, судді одягалися в пурпурні шати і носили вінок на голові.

У своїх "Картинах" письменники згадують про всі види змагань програми Олімпійських ігор. Особливо детально описують найпрестижніші кінні змагання – перегони колісниць, запряжених четвіркою або двійкою коней, змагання колісниць, запряжених мулами, скачки на молодих і дорослих конях тощо. Велику увагу в картинах "Атлант", "Антей", "Геракл серед пігмеїв" Філострата Старшого і картинах "Геракл і Ахелой", "Гіацинт" Філострата Молодшого приділено змаганням борців. Поряд зі згадками про такі змагання наводяться докладні описи поєдинків їх учасників. В "Арріхіоні" і "Еротах" Філострат Старший зазначає, що панкратіон є найяскравішим і найвидовищнішим видом змагань, детально описує технічні прийоми, показує всі небезпеки цього виду. В деталях описує драматичний поєдинок двічі олімпіоніка Арріхіона зі своїм противником. У фіналі сутички противник Арріхіона зумів його задушити, але в цей момент Арріхіон зламав йому палець. Від нестерпного болю противник здався, а Арріхіон помер. Судді посмертно присудили Арріхіону перемогу, прикрасивши вінком його тіло (Гвоздева, 2016).

У "Картинах" Філостратів приділено увагу спортивним спорудам і поведінці глядачів. Наприклад, опис іподрома наводиться в "Пелопсі", "Островах", "Болотах"; майданчиків для боротьби – в "Арріхіоні"; перекатів для дискоболів – у "Гіацинті" тощо. Активна поведінка глядачів, їх реакції на успішні виступи, порушення правил описуються в картинах "Арріхіон", "Ерот", "Геракл і Ахелой".

Олімпійські ігри, інші всегрецькі змагання, Панафінейські ігри знайшли відображення і в давньогрецькій драматургії. У трагедіях Софокла, Евріпіда, Есхіла, комедіях Арістофана змальовано події цих ігор, що належать як до сакральної, так і до спортивної частини свят. Наприклад, у комедії Арістофана "Хмари" основою інтриги стали кінні змагання – гонки на колісницях, змагання військових колісниць, стрибки на військових конях, метання списа під час скачок тощо (Гвоздева, 2018).

Грецька атлетика, програми Олімпійських ігор та інших усегрецьких змагань були тісно пов'язані з військовою підготовкою громадян. На зв'язок змісту підготовки і виступів атлетів з важливими для військових дій навичками звертали увагу Платон, Ксенофонт та інші видатні діячі давньогрецького світу. Цей зв'язок багаторазово підтверджувався на практиці, коли атлети виявляли свою майстерність у бойовій практиці.

Змагання з плавання до програм Олімпійських ігор не входили. Однак серед древніх греків були відомі чудові плавці. Фізична підготовка атлетів включала в себе і плавання, як про це свідчить Лукіан. Герой його діалогу "Лексіфан, або Краснобай", хизуючись на кожному кроці новоутвореними словами, розповідає про відвідини гімнасію:

"Цей зайнявся руколамом, той – горлохватом штурхобочним, третій, жирно намастившись, зловчився, четвертий важкою калиткою махав, а п'ятий, нажменивши свинцевих голишків, гремками рукокидав їх. Потім, потершись і захребтивши один одного, попустувавши в гімнасії, ми з Філіппом у гарячій ванні мокли і вийшли геть, а інші шкереберть задельфініли в холодну купіль і плавали навколо з пронозливістю чудовою!" (Лукиан, 1935).

Коротко охарактеризуємо основні види змагань, які входили до програми Олімпійських ігор.

Біг

Змагання проводилися на спеціальному майданчику певної довжини, вимірюваної в стадіях, щоб бігуни могли розвинути швидкість, і достатньої ширини – для участі багатьох атлетів.

Згодом стадією стали іменувати сам майданчик. Стадії (майданчики) зазвичай розташовувалися на схилах гір (для кращого перегляду змагань глядачами) в Олімпії і Дельфах або між двох пагорбів.

Лінії старту і фінішу позначали борознами або чим-небудь іншим. Тільки пізніше (не раніше IV ст. до н. е.) ці лінії почали позначати мармуровими плитами і вони стали постійними. Стартові місця розділяли стовпчиками, до яких прикріплювали палиці, які піднімали і опускали. До їх кінців прив'язували мотузки, що йшли до стартера. За сигналом стартер різко опускав мотузки, палиці одночасно падали – і атлети починали бігти (Palaeologos, 1982). По прямій вони пробігали один стадій, після розвороту бігли в зворотному напрямку – і так всю змагальну дистанцію.

Існували різні види забігів: на один стадій, на два стадії, на 8–24 стадіїв, біг озброєних атлетів на 2–4 стадії.

Уже в стародавній Олімпії існувала система жеребкування спортсменів. Спочатку вони брали участь у відбіркових турах, переможці яких виступали у фінальних забігах.

Використовувалася також норма, згідно з якою відомі атлети звільнялися від участі в першому турі.

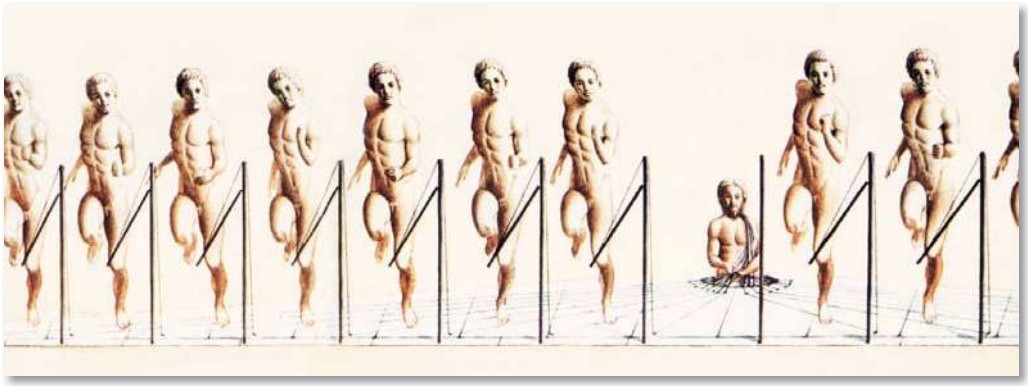
Перед змаганнями бігуни розташовувалися на арені, і глашатай представляв публіці кожного з них. Відомих спортсменів, особливо переможців попередніх Олімпійських ігор або інших усегрецьких змагань, глядачі бурхливо вітали. Потім виносили вазу Зевса – великий кубок зі срібла, в якому лежали дерев'яні картки з різними літерами алфавіту. Спортсмени діставали картки і по команді глашатая займали місце на старті відповідно до букви.

Гіпій – біг на середні дистанції. Чорнофігурна кераміка (фрагмент розпису). 480–470 р. до н. е.

Ефективність старту забезпечувалася мармуровими плитами з заглибленнями, розташованими вздовж лінії старту. У ці заглиблення спортсмен ставив ступні босих ніг і займав передстартове положення, багато в чому схоже на те, яке займають сучасні бігуни на довгі дистанції. Лінії бігу для кожного атлета визначалися розмежувальними стовпами, розташованими на лініях старту і фінішу, що допомагало вибрати правильний напрямок бігу (Durantez, 1975).

Порушників правил змагань суворо карали. Це відбувалося в тих випадках, коли спортсмени починали біг до сигналу судді, а також у разі порушень на дистанції, які не були рідкістю. На це звертав увагу філософ і письменник-сатирик Лукіан, розрізняючи змагальний біг хорошого і поганого спортсменів: "Дивіться на те, як він біжить по стадіону між спортсменами, які змагаються за перемогу в бігу. Він може бігти після того, як бар'єр впав перед ним, не думає більше ні про що, як кинутися на бігову доріжку; нічого більше не привертає його уваги, і він тільки чекає перемоги від своєї великої швидкості, не намагаючись завдати шкоди своїм суперникам, здійснюючи якийсь маневр проти них. Але поганий спортсмен, нездатний здобути перемогу

Система старту, яку застосовували в змаганнях з бігу. Реконструкція К. Іліакіса (Vanhove D., 1992)

Змагання в бігу на один стадій. Чорнофігурна кераміка (фрагмент розпису). IV ст. до н. е.

і втративши надію обігнати, він застосовує в змаганні невірні методи. Він думає тільки про те, щоб зупинити суперника, перешкодити йому, штовхнути і змусити впасти суперника, переконаний, якщо він не буде діяти так, перемога ніколи не буде належати йому".

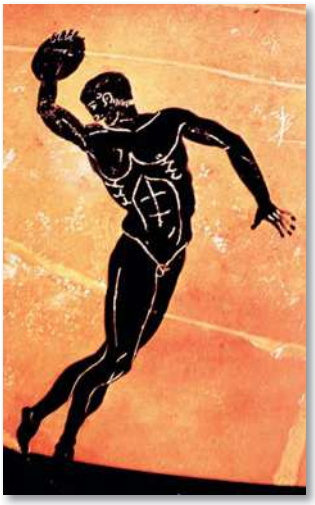
Для занять бігом насамперед відбирали юнаків, які захоплювалися полюванням або були пастухами, оскільки їх спосіб життя розвивав якості, необхідні для бігунів. Однак розроблена система підготовки бігунів давала можливість займатися цим видом спорту й іншим юнакам.

Зображення бігунів на античних амфорах і вазах переконливо свідчать про те, що бігуни суттєво різнилися особливостями статури і технікою бігу. Це свідчить про наявність спеціалізації атлетів, які виступали на різних дистанціях.

Метання диска

Метання диска як класичний вид змагань було дуже популярне в Стародавній Греції вже задовго до включення його в програму Олімпійських ігор. Гомер згадує про змаганнях з метання диска, які організував ще Ахілл на честь загиблого Патрокла.

Незважаючи на те що метання диска було видом змагань, які не мають прямого зв'язку з військовою або трудовою практикою, воно не тільки користувалося великою популярністю у глядачів, а й привертало увагу багатьох відомих скульпторів і художників, що присвятили дискоболам чимало своїх творів, з яких особливо слід виділити знамениту роботу давньогрецького скульптора Мирона (V ст. до н. е.).

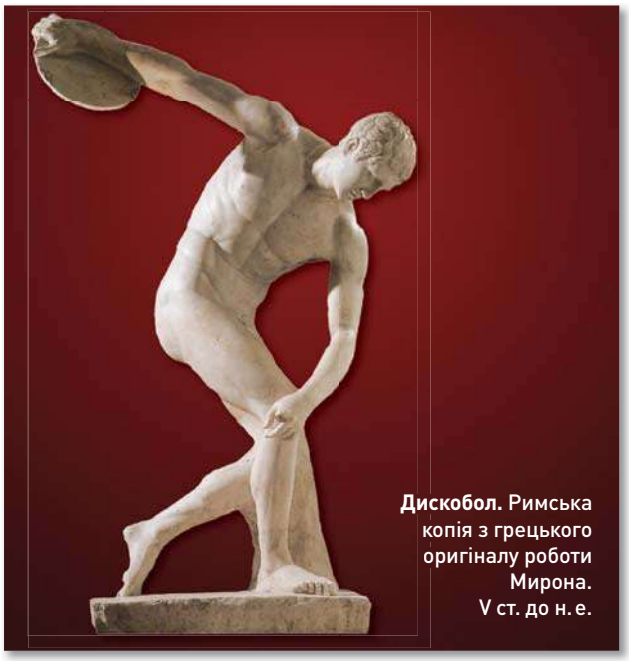
Метальник диска. Чорнофігурна кераміка (фрагмент розпису). 450 р. до н. е.

Метальник диска. Червонофігурна кераміка (фрагмент розпису), 490 р. до н. е.

Метання диска було як окремим видом змагань, так і входило в п'ятиборство. Кращі дискоболи вирізнялися високим рівнем сили і гнучкості, досконалою технічною майстерністю.

Згідно з історичними даними, круглий двоопуклий диск спочатку виготовлявся з каменю, а в подальшому – зі свинцю або різних сплавів. Диски суттєво різнилися як за діаметром, так і за вагою – від 16,5 до 34 см і від 1,3 до 5,7 кг. Зразок, знайдений у середині XX ст. німецькими археологами, був діаметром 32 см і вагою 6,63 кг.

Дискобол. Римська копія з грецького оригіналу роботи Мирона. V ст. до н. е.

Як вважають дослідники, різні розміри і вага дисків були обумовлені їх використанням різними категоріями спортсменів: юні і менш кваліфіковані спортсмени використовували легші диски. Дуже важкі диски застосовувалися як засіб спеціальної силової підготовки, а в змаганнях найімовірніше використовувалися диски, маса яких не перевищували 4 кг (Durantez, 1975).

Особливістю техніки метання диска античних атлетів, на відміну від техніки сучасних дискоболів, була відсутність обертальних рухів тіла, що сприяють розвитку великої відцентрової сили. Кидок здійснювався після кількох пробних махових рухів, під час стабільного положення ніг, про що свідчать роботи художників і скульпторів.

Кам'яна гиря спартанця Акматіда масою 4,63 кг, яку використовували для стрибків у довжину. 550 р. до н. е.

Стрибки у довжину

Інформація, що дійшла до нас, свідчить про те, що з усіх видів спортивних стрибків у давньогрецьких Іграх Олімпіад використовувався лише один вид, а саме стрибки в довжину з розбігу.

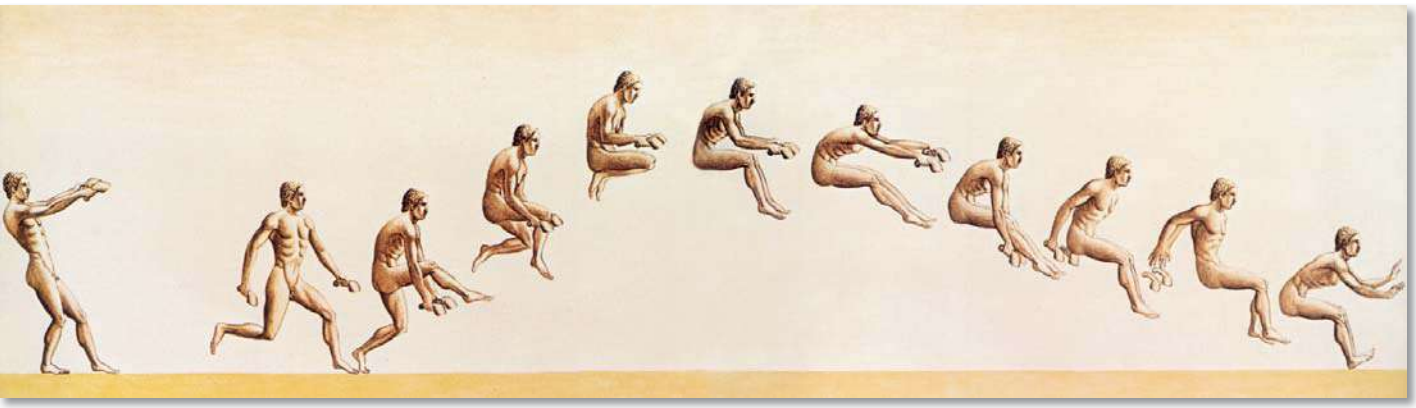
Майданчик для розгону мав довжину близько 50 футів і завершувався поперечною балкою для відштовхування, за якою розташовувалася яма для приземлення, наповнена матеріалом, який використовувався для набивання матраців і страхував атлетів від травм.

Особливістю стрибків у давнину, що відрізняє їх від сучасних, було використання альтерів – своєрідних снарядів, що нагадують гантелі, які спортсмен тримав у руках під час розбігу, відштовхування, польоту і приземлення. Деякі зображення свідчать про те, що під час польоту атлети кидали ці обтяження. Греки, мабуть, вважали, що використання цих снарядів, маса яких коливалася від 1,6 до 4,6 кг, підвищує ефективність тренування і сприяє дальності стрибка. Стародавні обтяження виготовляли з каменю, а більш пізні відливали з бронзи. Вони мали різну форму – круглі з рукояткою, у вигляді підкови тощо.

Сучасні дослідники витратили чимало зусиль, щоб експериментально визначити ефективність стрибків з цими обтяженнями.

Було вивчено різні конструкції таких гантелеподібних гир, залежність їх маси від маси тіла стрибуна, можливість використання обтяжень як засобу силової підготовки. Особлива увага приділялася вивченню впливу обтяжень на траєкторію стрибка і швидкість польоту тіла, на дальність стрибка і здатність спортсмена до збереження рівноваги. Однак ці дослідження не дали вірогідних результатів, які могли б підтвердити або спростувати думку таких мислителів, як Арістотель і Філострат, які вважали, що ці гантелі дозволяли атлету зберігати рівновагу під час польоту і приземлення, давали можливість використовувати більш ефективну техніку для збільшення довжини стрибка (Аристотель, 1983).

До нашого часу залишаються загадками відомості давньогрецьких хронікерів, згідно з якими на Іграх 29-ї Олімпіади Хіоніс з Лаконії здійснив рекордний стрибок, який, у перерахунку на сучасні

Техніка стрибка в довжину з гирями. Реконструкція К. Іліакіса (Vanhove D., 1992)

Метальник списка. Червонофігурна кераміка (фрагмент розпису). 500 р. до н. е.

Метальник списка в фінальній стадії кидка. Червонофігурна кераміка (фрагмент розпису). 420 р. до н. е.

міри довжини, становив 52 фути – 16,66 м. Ще більше вражає результат, показаний на одних зі змагань в Олімпії іншим давньогрецьким атлетом – Файллосом, чий стрибок у довжину досяг 55 футів, що відповідало 16,31 м. Як зазначає C. Durantez (1975), видима невідповідність між цими двома записами пояснюється тим, що розмір олімпійського фута (32,045 см), яким вимірювали стрибок Хіоніса, був більшим, ніж солоніко-аттікський фут (29 см), яким вимірювали стрибок Файллоса.

Хоч як би там було, проте обидва згадані вище результати видаються неймовірними для стрибків у довжину. Мимоволі виникає питання: невже античні атлети-стрибуни були настільки сильнішими за сучасних легкоатлетів, що спеціалізуються на стрибках у довжину? Адже легендарний стрибок американця Роберта Бімона, який переміг у 1968 р. на Іграх XIX Олімпіади в Мехіко, дорівнював 8 м 90 см, а нинішній світовий рекорд у цьому виді легкоатлетичних змагань, що належить американському спортсменові Майклу Пауеллу, – 8 м 95 см.

Історики спорту витратили багато сил і часу в спробах пояснити цей феномен. Одні з них намагалися пояснити це фантастичними фізичними можливостями древніх греків, але це бачиться абсолютно неправдоподібним; інші – допущеними під час здійсненої вже в далекі роки обробки старовинних рукописів помилками, визначити наявність яких нині вже неможливо через втрату оригіналів; треті – умисною вигадкою.

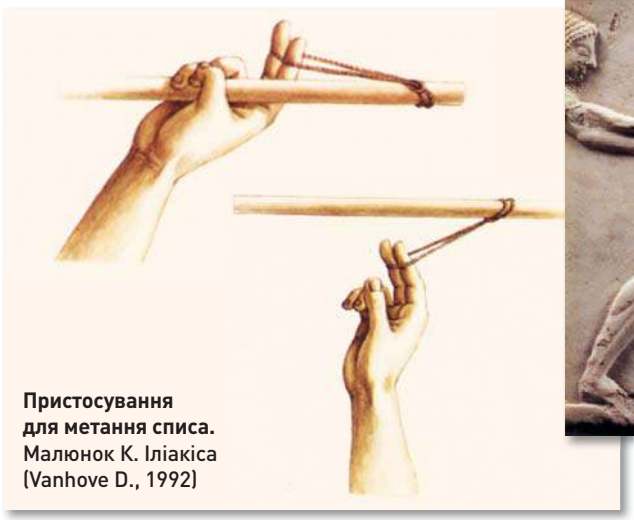
Однак найбільш переконливою видається четверта версія, згідно з якою цей стрибок був потрійним, що може бути цілком реальним. Це пояснення є найбільш вірогідним у зв'язку з тим, що обидва атлети, згадані вище – реальні люди, які брали участь в Олімпійських іграх (Glader, 1978).

Метання списа

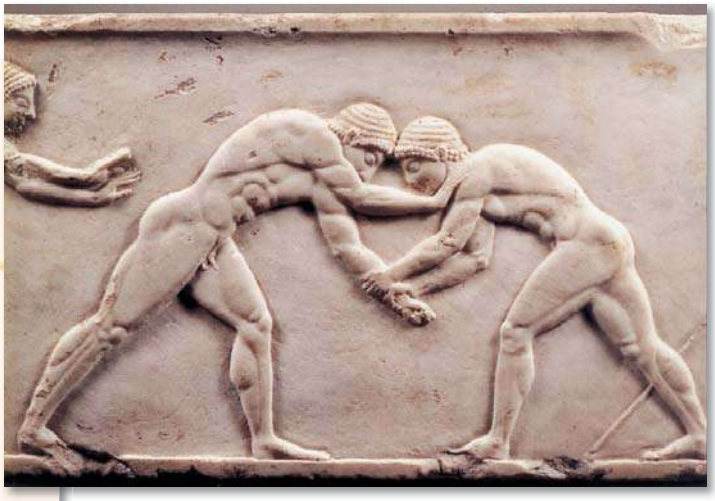
Метання списа – вид змагань, навички в якому були безпосередньо пов'язані з життям людей, особливо воїнів і мисливців. Зазвичай проводилися змагання за двома видами метання списа: на відстань і в ціль. Метання списа на відстань проводилося частіше і було одним із видів п'ятиборства.

Бронзовий диск з вигравіюваним зображенням списометальника. Метання списа на відстань (на відміну від метання спису в ціль) було частиною п'ятиборства. V ст. до н. е.

Пристосування для метання списа. Малюнок К. Іліакіса (Vanhove D., 1992)

Надгробна плита із зображенням атлетів, які борються. 510 р. до н. е.

Спис був дерев'яним, завдовжки в людський зріст, загостреним спереду, але більш легким, ніж спис воїна. На нього надягали залізний наконечник, аби центр ваги зміщувався на передню частину, що помітно впливало на швидкість польоту і точність потрапляння в ціль. Для збільшення дальності польоту використовували спеціальне пристосування. До центральної частини древка закріплювали шкіряну стрічку з петлею на кінці, в яку списометальник вставляв вказівний і середній пальці, утримуючи древко трьома іншими пальцями. Використання ременя суттєво збільшувало амплітуду руху під час кидка і дальність польоту списа. Зазначене пристосування не було грецьким винаходом і раніше використовувалося в бойових діях етрусками і самнітами (Glader, 1978).

Метанню списа передував короткий розбіг. Застосовувана тоді техніка метання представлена на численних малюнках на амфорах і вазах. Про особливості техніки метання списа оповідає давньогрецький письменник та історик Ксенофонт (близько 430 р. до н. е. – 355 або 354 р. до н. е.): "Щойно схоплено спис, необхідно повернути тіло в лівий бік, а потім нахилити вправо назад. Різко струснути стегнами, кинути спис, його вістря спрямувати трохи вгору. Таким чином, кидок набуває великої сили, сприяє тому, щоб спис досяг більшої дистанції і мав більшу можливість потрапляння в ціль. Все залежить від того, чи вдасться надати правильний напрямок зброї" (Ксенофонт, 1996).

Змагання з метання списа найімовірніше проводилися на тому ж майданчику, на якому проводилися і змагання з бігу, а лінія старту на біговій доріжці служила позначкою, від якої мало здійснюватися метання.

Боротьба

Боротьба – один із найдавніших і найпопулярніших видів спорту, доказом чого є безліч творів живопису і скульптури, в яких відображено різноманітні сцени, характерні для поєдинків борців. Еволюція техніки і тактики боротьби, а також велика кількість історичних пам'яток (малюнків, барельєфів, скульптур), що відображають розвиток цього виду спорту, зобов'язані Олімпійським іграм.

Сцена боротьби. Червонофігурна кераміка (фрагмент розпису). 520–510 рр. до н. е.

Борцівська схватка. Бронза. II–I ст. до н. е.

У програмі Олімпійських ігор боротьба зафіксована з 708 р. до н. е., а першим переможцем став житель Спарти Еврібат. У 632 р. до н. е. до програми введено змагання серед юних атлетів, першим переможцем яких також став спартанець Гіпposфен.

Тривала історія Олімпійських ігор забезпечила розвиток двох видів боротьби. Перший з них передбачав боротьбу в стійці; шляхом різних захватів і кидків борець прагнув кинути суперника на землю; після трьох успішних кидків фіксувалася перемога. Другий вид передбачав боротьбу як у стійці, так і на землі; переможцем тут ставав борець, який тричі притискав спину суперника до землі й утримував його в цьому положенні.

Поєднання обох видів боротьби було характерно для неї як одного з видів п'ятиборства.

Уже в ті далекі часи техніка боротьби була різноманітною і ефективною. Різні захвати, прийоми і контрприйоми на шиї, руках і торсі, всілякі підніжки й удавані дії були добре відомі учасникам Олімпійських ігор. Больові прийоми, удари руками і ногами заборонялися.

Поєдинки борців зазвичай проводилися в центрі стадіону на спеціально відведеному майданчику, який перекопували і поливали водою. Перед поєдинками борці змащували свої тіла олією, що робило їх слизькими і незручними для проведення суперником захватів і прийомів.

Порядок поєдинків визначався за результатами жеребкування, який проводився приблизно за такою ж схемою, як і жеребкування для учасників змагань з бігу. Поділу атлетів за ваговими категоріями не було; атлет, тричі повалений на землю, оголошувався таким, що програв.

Двобої не обмежувалися в часі, і в разі відносної рівності сил вони могли тривати дуже довго, до повного виснаження сил одного з суперників.

Протягом історії Олімпійських ігор давнини зміни в боротьбі відбувалися, на жаль, не в кращий бік. Малюнки та скульптури початкового періоду Ігор показують борців як пропорційно складених, гнучких, швидких атлетів, з еластичною мускулатурою, що володіють різною технікою і тактикою, мають високу роботоздатність, схильні до несподіваних і ефективних дій. Це було ставленням греків до боротьби як до найвищого прояву агональності, особливого виду мистецтва, що вирізняється винахідливістю, красою, витонченістю, несподіваними й ефективними діями.

На межі тисячоліть, у міру наближення нашої ери, боротьба набувала зовсім іншого характеру і ставала справою малорухливих людей величезної сили, з великою масою тіла і мускулатури, нездатних до ефективних, яскравих і різноманітних дій, а таких, що приборкували суперників грубою силою.

Кулачний бій

Кулачний бій як провісник сучасного боксу був популярний ще в критський і мікенський періоди історії Стародавньої Греції, про що свідчать барельєфи і твори живопису, які дійшли до нас. Наприклад, три з чотирьох груп фігур, зображених на знаменитій вазі Ахіа Тріада мікенського періоду, займаються кулачним боєм.

Підготовка атлета до кулачного бою. Червонофігурна кераміка (фрагмент розпису). V ст. до н. е.

Під час змагань учасники обмотували руки смужками з твердої шкіри, які захищали кулаки. Малюнок К. Іліакіса (Vanhove D., 1992)

Піндар пов'язує винахід його з ім'ям Тесея – античного героя, який прославився багатьма подвигами. Покровителем кулачного бою вважали Аполлона, який переміг у кулачному бою бога війни Ареса.

До програми Олімпійських ігор кулачний бій найімовірніше був уведений у 688 р. до н. е. (23-тя Олімпіада) і відразу набув величезної популярності. У 622 р. до н. е. на 37-й Олімпіаді з'явилися змагання юних атлетів. Вагові категорії були відсутні – і всі учасники незалежно від їх статури і маси тіла виступали в одній групі. Це швидко спричинило до того, що в поєдинках стали брати участь високі на зріст атлети з великою м'язовою масою, які мали величезну силу. Однак греки особливо шанували кулачний бій ігрового плану з ефективним захистом, високою маневреністю і різноманітною технікою. Тому нерідко переможцями ставали атлети, які не вирізнялися великою силою і доброю статурою, проте володіли досконалою і різноманітною технікою, тактикою і мали високу роботоздатність, що дозволяло їм ухилятися від потужних ударів сильніших суперників, поступово виснажуючи їх і змушуючи визнати поразку в результаті крайнього виснаження сил.

Техніка ведення кулачного бою була такою. Перед поєдинком атлети намотували на руки шкіряні стрічки для фіксації променево-зап'ясткових суглобів і пальців. Такими стрічками послуговувалися до V ст. до н. е.

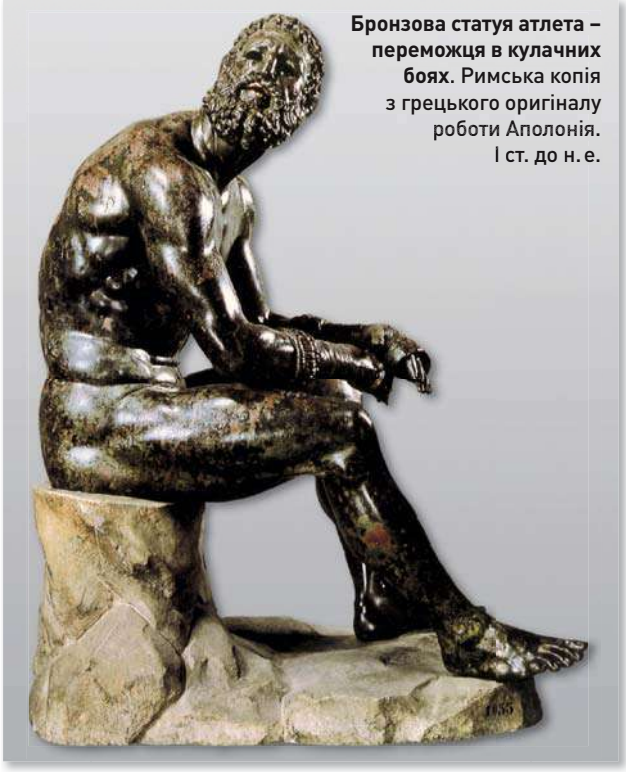
У IV ст. до н. е. з'явилася "рукавичка", що являла собою заздалегідь згорнуті за формою кисті стрічки.

За часів Римської імперії (II ст. до н. е.) конструкцію рукавички було змінено. Її зміцнювали залізом і свинцем.

Залежно від того, якими рукавичками користувалися атлети, змінювалися техніка і стиль бою. Так, м'які рукавички вимагали гнучкості, спритності, доброї техніки; під час використання обтяжених рукавичок основна увага приділялася захисту і силі ударів.

На відміну від сучасного боксу, в стародавньому кулачному бою не було обмеження тривалості поєдинку. Атлети билися доти, поки один із них не непритомнів або не визнавав своєї поразки, піднявши один або два пальці. Іноді суддя міг призначити короткочасний відпочинок.

Якщо суддя сумнівався у визначенні переможця, то він приймав рішення, згідно з яким по черзі завдавалася серія ударів по противнику, що нерухомо стоїть. Черговість завдання ударів визначалася жеребкуванням. Атлет, що витримав удари, ставав переможцем. Досить часто такі змагання закінчувалися трагічно.

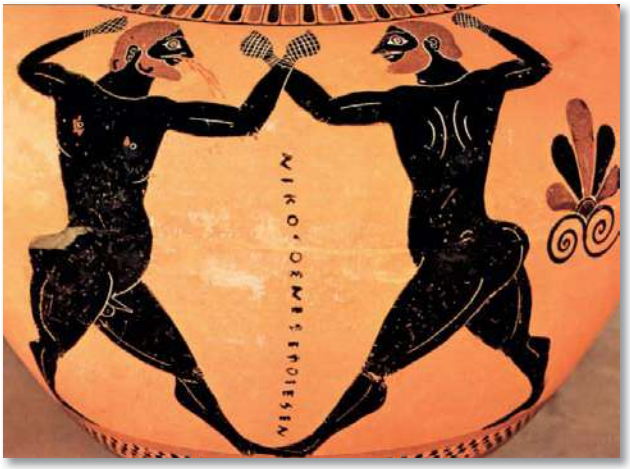

Бронзова статуя атлета – переможця в кулачних боях. Римська копія з грецького оригіналу роботи Аполонія. I ст. до н. е.

Правилами кулачного бою заборонялося застосовувати прийоми боротьби, завдавати ударів нижче пояса, використовувати рукавички, виготовлені зі свинячої шкіри (більш грубої), а також захищати голову боксера шматками товстої шкіри (амфотідес) від ударів під час змагань (прототип нинішніх боксерських шоломів). Під час тренування такі засоби захисту дозволялися.

Видатний фахівець у галузі історії Олімпійських ігор Стародавньої Греції Конрадо Дурантез (Durantez, 1975) зазначає, що популярність і висока конкуренція в цьому виді змагань швидко привели до того, що підготовка спортсменів характеризувалася високо ефективністю і стала справою фахівців. Вона вимагала значно більших зусиль і відрізнялася в якісному відношенні від підготовки в інших видах змагань. Уже в ті роки було розроблено велику кількість ефективних атакуючих і захисних дій, різні варіанти тактики, широко використовувалися різні технічні засоби – мішки, захисні шкіряні накладки для захисту голови, пов'язки для захисту рук.

У зв'язку з високою майстерністю кулачних бійців і небезпекою поєдинків, що часто завершувалися тяжкими травмами, а іноді й фатально, атлети, тренери, масажисти, лікарі та інші обслуговуючі фахівці стали вимагати грошової винагороди, цілком справедливо вважаючи, що вінок із гілки оливкового дерева не відповідає специфіці виду спорту. Особливо гостро це питання постало в пізній олімпійський період і за часів Римської Греції, коли кулачний бій став особливо жорстоким і небезпечним, а в моду увійшли ремені з товстої і жорсткої шкіри, оснащені металевими вістрями. Ременями обмотувалися кисті, перетворюючи їх на небезпечну зброю. В результаті античний бокс перейшов у фазу, що передувала епосі професійного спорту, який, можна сказати, і породив бокс.

Поєдинок кулачних бійців. Чорнофігурна кераміка (фрагмент розпису). 335 р. до н. е.

Змагання з кулачного бою проводилися на спеціально виділеному майданчику в центрі стадіону, з тим щоб глядачам було зручно спостерігати за поєдинком.

Слід зазначити, що цей вид спорту в різні епохи – за часів класичної Стародавньої Греції і часів Римської Греції – мав свої особливості. У Стародавній Греції особливою популярністю користувалися бійці, які послуговувалися естетично привабливою і різноманітною технікою, вигравали поєдинки без жорстоких сцен і важких ударів. Наприклад, захоплення викликали Меланком із Карії, Клемонд з Астіпалеї, Іппомас з Еліди, які досягали перемог за рахунок швидкості, спритності, високої техніки й ефективної тактики, практично не отримуючи серйозних пошкоджень і змушуючи суперників визнати поразку внаслідок крайнього виснаження (Павсаний, 1887–1889). Навпаки, гігант Глаукос із Крісто (зростом 215 см), який здобував перемогу за рахунок страшних ударів зверху вниз по голові суперника, був не популярним. У Римській Греції розвитку набув примітивний силовий кулачний бій, у якому результат поєдинків вирішувався важкими ударами, а атлети отримували травми і каліцтва (Durantez, 1975).

Пакратіоністи. Римська копія з грецького оригіналу. II ст.

Змагання з пакратіону були двох видів: орто – стоячи і като – коли атлети продовжували поєдинок на землі

Панкратіон. Чорнофігурна кераміка (фрагмент розпису). 520 р. до н. е.

Панкратіон

Панкратіон (панкратій) – давньогрецький вид змагань, що поєднував боротьбу і кулачний бій. Заснування приписувалося Гераклові, який, згідно зі згадками Філострата Старшого, став переможцем у цьому змішаному виді змагань на поховальних іграх на честь царя Абдера. За допомогою прийомів панкратіону Геракл здолав немейського лева.

Панкратіон характеризувався певними правилами: атлети рукавичок не надягали, дозволялося використовувати всі прийоми, що застосовуються як в боротьбі, так і в кулачному бою. Однак були й заборони: не можна було кусати і дряпати суперника, завдавати пальцями удари в очі, ніс і рот. Дозволялися удари кулаками, ногами, колінами, ліктями, будь-які кидки, викручування суглобів, задушливі прийоми тощо.

У цьому виді спорту не було розподілу на вагові категорії, проте змагання проводилися окремо для юнаків і для дорослих.

Тривалість поєдинків обмежувалася. Вони завершувалися, коли один із суперників не міг продовжувати сутичку або добровільно визнавав свою поразку.

До програми ігор Олімпіад панкратіон уперше увійшов у 648 р. до н. е. (33-тя Олімпіада). Переможцем став житель Сиракуз Лігдамід, який був дуже високим на зріст і мав небачену силу. Як зазначає Павсаній, Лігдаміда порівнювали з великим міфічним героєм Гераклом, прославляючи таким чином першого переможця Олімпійських ігор.

Цей вид спорту, що не відрізнявся ні історичними коренями, ні традиціями, є давнім попередником сучасних боїв без правил.

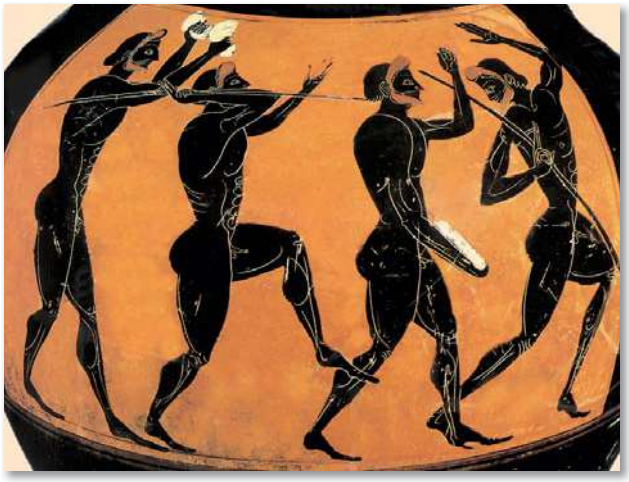
Поєдинки в панкратіоні характеризувалися жорстокістю і лютістю, дикістю і відсутністю естетики. Цьому сприяли й умови проведення сутичок – на земляних майданчиках, политих водою, що призводило до падіння супротивників, які продовжували бій, борсаючись у багнюці. Ці риси панкратіону надавали йому специфічності, не характерної для інших видів спорту. Завдяки цьому панкратіон став привабливим для глядачів Стародавньої Греції в період її занепаду і кризи в останні три століття до н. е., а також для глядачів Римської Греції, духовний світ якої істотно відрізнявся від духовного світу класичного періоду.

Нелюдяність цього виду змагань обумовлювала його неприйняття багатьма людьми. Давньогрецький історик Плутарх зазначав, що в змаганнях з панкратіону зазвичай брали участь грубі, люті й неосвічені люди – вихідці з Аркадії, Тесалії та інших відсталих районів Стародавньої Греції, в яких суворі умови життя перешкоджали освіті, духовному та інтелектуальному розвитку (Плутарх, 1987).

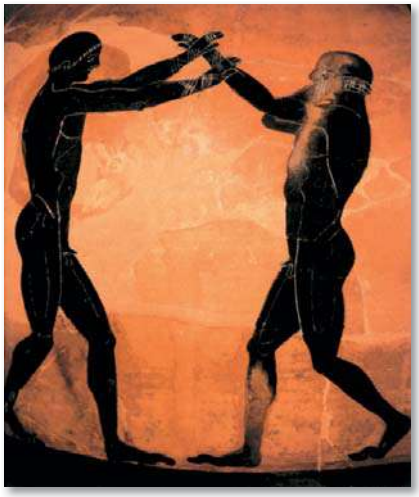
Пентатлон

Пентатлон (п'ятиборство) – змагання, переможець у яких визначається за результатами участі в п'яти дисциплінах – стрибках, метанні диска, бігу, метанні списа, боротьбі.

Різноманітність видів змагань вимагала від п'ятиборця всебічної фізичної підготовленості і володіння технікою різних видів спорту, що досягалося лише тривалим і наполегливим тренуван-

Атлети, які займаються пентатлоном: стрибун у довжину, метальники списа і диска. Чорнофігурна кераміка (фрагмент розпису). VI ст. до н. е.

Останньою з дисциплін пентатлону була боротьба між двома атлетами, які показали найкращі результати в чотирьох попередніх випробуваннях. Чорнофігурна кераміка (фрагмент розпису). 525 р. до н. е.

ням. Особливу популярність цьому виду змагань приносила його прикладна спрямованість, тому що п'ятиборці в разі війни виявлялися найбільш підготовленими бійцями.

До появи пентатлону в програмі Ігор Олімпіад всі окремі види змагань, включені в п'ятиборство, були добре відомими й існували як самостійні види спорту.

До сьогодні серед істориків точаться дискусії про точну дату, коли п'ятиборство вперше увійшло до програми Ігор Олімпіад. Найімовірніше воно з'явилося на Іграх 18-ї Олімпіади в 708 р. до н. е., а першим переможцем у цьому виді спорту став Лампіс із Лаконії.

Нез'ясованим залишається питання про перелік видів змагань, що становили програму пентатлону. Більшість дослідників сходяться на думці, що до програми цього виду спорту входили зазначені вище п'ять видів змагань. Однак є автори, які стверджують, що в програмі не було змагань з метання списа, а були змагання в кулачному бою або панкратіоні. Відповісти однозначно на це питання складно, оскільки багато відомостей є неповними і суперечливими і з них не зрозуміло, про які Ігри йдеться. Цілком імовірно, що на Олімпійських іграх програма включала одні види змагань, а в інших Іграх могли бути зміни.

Не зрозуміло, якою була послідовність проведення змагань з різних видів спорту. Дослідники одностайні лише в тому, що останнім видом змагань була боротьба як найважчий і найвиснажливіший вид спорту. Якби змагання борців проводилися на початку програми пентатлону, то важка втома позначилася б на естетичності і результатах виступів у решті дисциплін п'ятиборства. Для всіх інших видів змагань пентатлону стародавні автори, враховуючи Софокла і Платона, наводять різну послідовність. Одні автори вважають, що першими були стрибки, інші – біг.

Остаточно не з'ясовано, як визначали переможця. Відомо, що переможець у пентатлоні повинен був здобути перемогу не менше ніж у трьох видах, обов'язково враховуючи боротьбу.

Деякі автори (зокрема, укладач книги "Стародавня Греція" М. Менгі (2004)) стверджують, що останньою з дисциплін п'ятиборства була боротьба між двома атлетами, які показали найкращі результати в попередніх чотирьох випробуваннях (тобто змаганнях у раніше проведених дисциплінах пентатлону).

Кінні змагання

Кінні змагання в Стародавній Греції були пристрастю вищих верств суспільства, обов'язковою частиною виховання молоді. Володіння породистими кіньми, розкішними колісницями було аре-

Реконструкція іподрому в Олімпії. Зліва Галерея Агнаптоса і стартові ворота. Складна стартова система, винайдена Клеойтасом, давала можливість всім колісницям і коням стартувати одночасно. Реконструкція К. Іліакіса (Vanhove D., 1992)

Голова коня. Фрагмент мармурової статуї. 250 р.

ною суперництва грецької знаті. Звідси й особливий інтерес до різних видів кінних змагань, недоступних для широкого загалу суспільства.

Елітарність кінного спорту визначалася ще й тим, що за перемогу в змаганнях нагороджувалися господарі коней і колісниць, а не наїзники і візники, яким, на відміну від інших видів спорту, відводилася технічна роль.

Змагання проводилися у двох видах спорту. Одним із них був біг коней (верхова їзда), а іншим – біг колісниць. Колісниця являла собою низько розташовану платформу з двома колесами. Найбільшою популярністю користувалися два види колісниць – з двома кіньми (римська двоколісна) і з чотирма кіньми (квадрига). Коней запрягали по одному або по два з кожного боку колісниці.

Першими до програми Олімпійських ігор (680 р. до н.е.) увійшли кінні змагання квадриг. Пізніше (648 р. до н.е.) її було розширено верховою їздою. Надалі з'явилися гонки римських колісниць, запряжених кіньми, гонки квадриг і римських колісниць, запряжених лошатами, а також змагання возів, запряжених мулами.

Були в програмі Ігор також своєрідні гонки, у яких біг коней поєднувався з бігом наїзників, які на останньому повороті повинні були зістрибнути на землю і завершати дистанцію бігом за керованими ними кіньми.

Немає абсолютно достовірних даних про довжину дистанцій для кінних змагань.

Існують різні описи кінних змагань із зазначенням кількості поворотів навколо дорожніх стовпів, розташованих на іподромі. З цих описів випливає, що довжина дистанції становила приблизно 4,5 км. Проте є підстави вважати, що проводилися гонки і на дистанції удвічі більшої довжини.

Оскільки від іподрому, що функціонував у давньогрецькій Олімпії, до наших часів не збереглося нічого, отримати якісь уявлення про нього допомагають здебільшого поетичні описи давньогрецьких письменників (головним чином, Павсанія і Піндара).

Відомо, що іподром, на якому проводилися кінні змагання давньогрецьких Олімпійських ігор, розташовувався на рівнині – між околицями стадіону і берегом річки Алфей.

У центрі іподрому стояли два дорожні стовпи (межові знаки), відстань між якими становила два стадії (384,56 м). Межовий знак, який стояв зі східного боку, позначав старт змагань, а межовий знак із західного боку – або фініш (якщо змагання проводилося на дистанції в два стадії), або місце повороту в зворотному напрямку (під час змагань на вдвічі довшій дистанції – 769,12 м). Вважають, що дистанція між межовими знаками поділялася спеціальною розміткою на дві доріжки. Цей розділовий невисокий бар'єр був складений з необпаленої цегли. Він служив ефективним покажчиком напрямку руху і одночасно мав перешкоджати переходу учасників змагання з однієї доріжки на іншу.

Кінні змагання, особливо та їх частина, яка стосувалася проходження поворотів, були небезпечними, часто призводили до зіткнення колісниць, їх поломки, падіння коней і візників. Тому наїзники і коні проходили тривалу і ретельну підготовку, що, однак, не виключало великої кількості трагічних випадків в умовах гострої боротьби за перемогу.

Особливості кінних змагань тих років неважко уявити, якщо ознайомитися з враженнями Софокла, видатного давньогрецького автора трагедій, викладеними в "Електрі":

Одно лиш скажу: в борбі п'яти штук, що лиш
Обкликали судді за борбу, в кождій він
Відніс побіду і велику хвалу, як
Обкликувано раз по раз, що з Аргос рід
Свій веде, що Орест ім'я му, що він син
Агамемнона, що вічнов славов вкривсь колись;
Так діялось. Но ели котрий бог шкоду нам
Зіслати хоче, й найсильніший їй не уйде.
Отсе ж на другий день враз з всходом сонця мала
Бути гонитва возів скорих, і він знов
Вступив між многими повізниками в бій.
Один з Ахаї був, один із Спарти, два
Лібійці, зручні вельми в правленні возів;
Він із фессальськими кіньми межи ними п'ятий
Був, шостий із Айтолії з буланими,
А сьомий муж з Магнезії, із сивою
Упряжжю, осьмий став муж родом айніанин,
Дев'ятий був з Афін, богами збудованих,
Послідній з-між бойотів – десять разом всіх.
І, ставши всі, де судді призначили їм,
Метали жереб й уставляли всі так вози.
Враз звук роздавсь спижевой трубки – враз вони
Погнали кіньми і руками потрясали
Удила; і ціла площадь наповнилась
Возів тріщачим скрипом, курява взнеслась,
А всі, змішавшись разом, не щадили зовсім
Бичів, щоб перегнати другого віз і упряж,

А в здвигу тім і по хребтах і колесах
Із коней піна пирскала й гарячий віддих.
А він, держачись все аж стовпа зворотного,
О майже віссю го тикав, а, вільнячи
Вудил підручному, борізному стягав.
І спочатку всі вози гнали рівно ще;
Но враз сполохані аніанина коні
Насильно скочили при звороті, коли вже
Кінчали шостий чи там сьомий об'їзд, і
Чолом ударили о баркіанський віз;
Втогда страшне нещастя! Один другого
Розтріскував і розбивав, і цілеє
Крісейське поле вкрилось із возів трісками.
Узрівши те, афінянин проворний вбік
Звернув, вздержавсь і мимо стовпу їдучих
Погнав, насередині їх лишаючи.
Послідній їхав, коні здержуя, Орест,
Думаючи, що первий ціль осягне; но
Як вздрів, що лиш один тамтой оставсь іще,
Громовим голосом над коней ухами
Закрикнув і погнав, аж ся зрівняв з тамтим.
І гнали так, то раз один, то другий знов,
Випереджая другого о півк'оня.
І вже безпечно майже всі круги гонитв
Об'їхав той нещасний ціло, но нараз,
Занадто попустивши лівого вудила
На скруті, і не спостерігсь, як о кінець
Стовпа зап'яв, – здрухнулась вісь на кусники,
Він впав із воза і запутався в ремінь
Вудил, – а скоро впав, розпирслись коні його
Геть по площаді. А народ, узрівши те,
Аж зойкнув з болю весь за пишним молодцем,
Що, так вславившись, так згибає горісно,
То по землі товчесь, то головов на діл,
Під небо ноги взносить, кіньми волочен.
І ледве другі коні здержали й його,
Скривавленого, видобули так, що із
Знайомих ніхто б не пізнав краси його.
І, сей час го спаливши, мужі з Фокії
Несуть в маленькій урні попіл із його
Так пишного і немалого тіла, щоб
Спочив в могилі і в отеческій землі.
Така-то вість моя, жалібна вже в словах,
Але для тих, що-сьмо те зріли, найбільше
Нещастя з всіх, які лиш зріли-сьмо коли.

(Софокл. Переклад І. Франка)

Серед усіх видів кінних змагань найбільшою популярністю користувалися змагання колісниць, результати яких були непередбачувані через небезпеки, які чекали на учасників змагання. Це робило змагання захоплюючими, цікавими, видовищними і, природно, привабливими для глядачів. Перегони (верхова їзда) були менш популярними, оскільки вони рідко закінчувалися трагічно, а результати часто були передбачуваними.

Факельна естафета. Червонофігурна кераміка (фрагмент розпису). V ст. до н. е.

Коней на старті розставляли згідно з жеребом. Для розміщення коней і наїзників використовували різні системи, які постійно вдосконалювали, з тим щоб забезпечити кращу організацію і відносно рівні можливості для учасників змагання.

Завдяки творам мистецтва, що дійшли до нас, ми можемо скласти достатнє уявлення про особливості проведення різних видів кінних змагань у Стародавній Греції, про техніку і тактику участі в них, про керування кіньми і колісницями.

Інші види змагань

У Греції існувала також велика кількість інших видів спорту, які використовувалися в системі фізичного виховання в різних містах-державах, були ефективним засобом підготовки до військових дій.

Ці види спорту входили в програми різних народних свят, місцевих і всегрецьких спортивних ігор, деякі з них були і в програмі Олімпійських ігор.

Нижче наводяться короткі характеристики найбільш популярних із цих видів спорту.

Стрільба з лука. Як зброя лук мало цінувався древніми греками. І тільки з IV ст. до н. е. стрільба з лука почала набувати популярності. Цьому сприяли і регулярні показові виступи воїнів. Надалі стрільбу з лука включали в систему фізичної та військової підготовки юнаків.

У грі з м'ячем під назвою "уранія" потрібно перекидати м'яч один одному, не дозволяючи йому впасти на землю. Програвший стає "віслюком" і повинен носити на своїх плечах переможця, якого називають "царем". Сцена зображує "царів" і "віслюків": троє юнаків сидять на плечах трьох інших і схвильовано простягають руки до педотриба, який сидить навпроти них. Чорнофігурна кераміка (фрагмент розпису). 525 р. до н. е.

Фехтування. На відміну від сучасного фехтування, у Стародавній Греції застосовувалися важкі види зброї: спис, спада (короткий меч) тощо. Тому під час виступів атлети були змушені для захисту від ударів одягати спеціальну форму – шолом, панцир і лати. Застосовували також щити різної форми (круглі, прямокутні).

Виступи факелоносців. У церемонії відкриття змагань брали участь атлети, що несуть запалені смолоскипи. Об'єднані в групи, вони мали пробігти відстань від 800 до 2500 м, стежачи, щоб при цьому полум'я не згасло. Іноді такі виступи проводилися верхом на конях.

Гімнастика і рухливі ігри. У Стародавній Греції гімнастикою називалася система різних вправ, метою яких були фізичний розвиток і підготовка людини до всіх видів діяльності. У системі цих вправ дуже часто використовували м'яч, виготовлений з тканини і шкіри. Так з'явилися рухливі ігри, що завоювали популярність у греків.

Плавання. Для плавальної підготовки використовували спеціально побудовані прямокутні ванни, наповнені водою (прототип сучасного басейну). Під час розкопок в Олімпії було виявлено два таких басейни. Один з них мав розміри: у довжину – 4,19 м, у ширину – 3,02 м і у глибину – 1,39 м; інший – відповідно 24 м, 16 і 1,6 м. Можливо, менший басейн слугував для відпрацювання рухів плавця, великий – безпосередньо для плавання.

Бій гоплітів. Чорнофігурна кераміка (фрагмент розпису). 530 р. до н. е.

Спосіб пересування учасників змагання у воді не був обмежений правилами. Плавання розглядалося переважно як засіб для підтримання фізичної форми атлетів.

Веслування. Великою популярністю у древніх греків користувалися змагання в "швидкості човнів" (веслування). Відомо, що до початку I ст. до н. е. в змаганнях брали участь великі човни (галери) з великою кількістю веслувальників. Надалі використовувалися менші човни, куди один за одним сідали від трьох до восьми атлетів. Найбільшого поширення веслування як вид змагань набуло в Афінах.

Давньогрецький пірнальник (фрагмент фрески). 480 р. до н. е.

Розділ 10

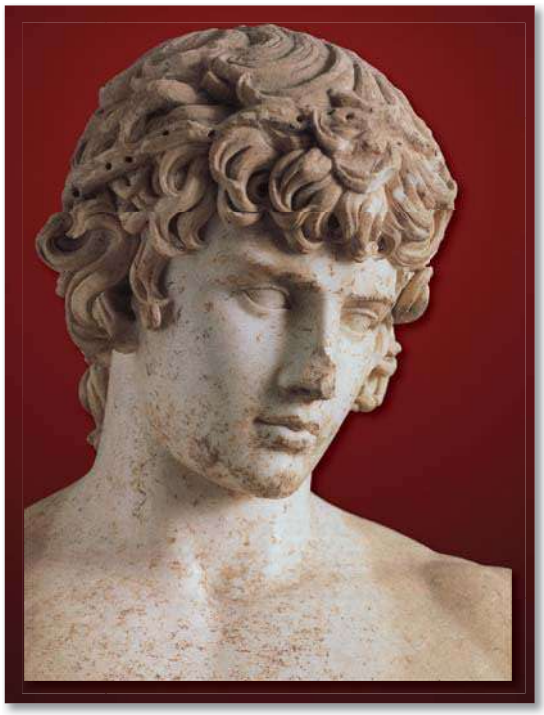
Підготовка атлетів до Олімпійських ігор

У літературі про атлетику в Стародавній Греції дуже мало уваги приділяється аналізу підготовки атлетів. Проте тодішні тренери, спираючись на практику, сформували досить стрункy систему підготовки атлетів до Олімпійських ігор і інших змагань. У цій системі домінували принципи відбору й орієнтації атлетів на заняття тим чи іншим видом спорту за показниками статури і фізичними якостями. Система навчання рухам передбачала їх вивчення частинами і в цілому, з поділом на основні та додаткові. Було розроблено ефективні системи розвитку різних фізичних якостей – сили, витривалості, спритності (Palaeologos, 1982).

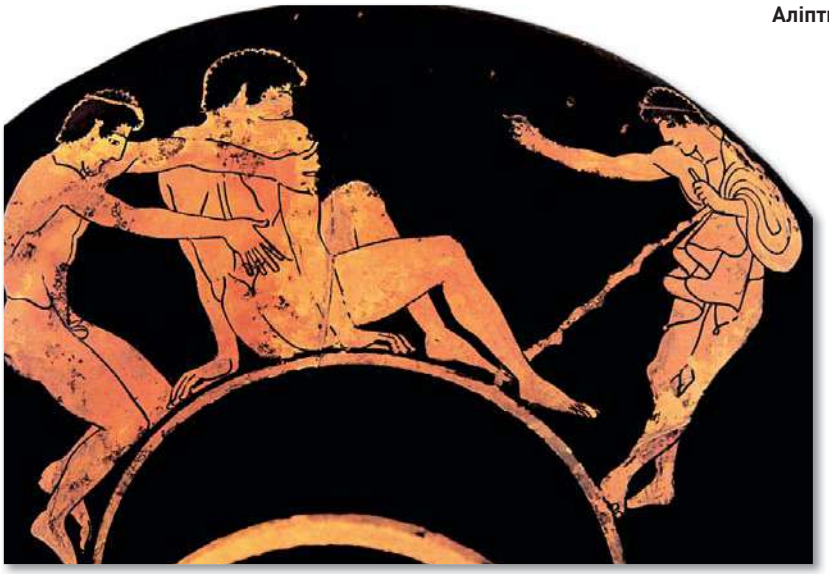
Уже в ті часи існувала періодичність у підготовці спортсменів: планувалася чотирирічна підготовка – від одних Олімпійських ігор до інших; існували і чотириденні цикли (тетради), які були тісно взаємопов'язані і забезпечували планомірність підготовки атлетів.

Ось що розповідав про тетради Філострат: "Під тетрадами розумівся цикл з чотирьох днів з різною діяльністю кожен день. Перший день – підготовчий для атлета, на другий день тренування досягає максимального напруження, наступного дня напруження падає, в останній день – середнє напруження. Підготовче тренування складається з енергійних рухів, коротких і швидких, його метою є стимулювання атлета і його підготовка до майбутніх зусиль; максимальне напруження забезпечує тіло силою, піддаючи його незаперечним випробуванням; під час спаду напруження виконуються вправи на розслаблення. В останній день, день тренування із середнім напруженням, атлет вчиться уникати противника або зупиняти його, коли той спробує втекти".

Поступова професіоналізація атлетики в Елладі, яка досить чітко простежується, починаючи з V ст. до н.е., сприяла постійному вдосконаленню організації і методики підготовки атлетів. До приїзду в Олімпію для участі в Іграх атлети були зобов'язані протягом 10 місяців тренуватися в гімнасіях під керівництвом наставників. Підготовка набувала регулярного і напруженого характеру, в ній широко застосовували не тільки знання і досвід, накопичені в атлетиці, – техніку, тактику, методику розвитку різних якостей, а й сучасні досягнення медицини – профілактику і лікування травм, спеціальну дієту, масаж.

Скульптурний портрет юнака Антиноя. II ст.

Аліптис масажує спину атлета під керівництвом педотриба. Червонофігурна кераміка (фрагмент розпису). 480 р. до н. е.

Соціальні привілеї, матеріальні можливості давали суттєву перевагу в підготовці, дозволяли використовувати знання тренерів і лікарів. Однак під час організації та проведення змагань створювалися умови, за яких перемога зазвичай залежала від таланту і майстерності атлетів.

Якщо на зорі олімпійського руху в Стародавній Греції атлети часто виступали в різних видах спорту, використовуючи насамперед свої природні задатки, підкріплені не надто тривалою і стихійною підготовкою, то з розвитком атлетики став впроваджуватися професійний підхід, що привело до досить вузької спеціалізації атлетів, які наполегливо добивалися досконалості в якому-небудь одному виді спорту. Добре підготовлені атлети прагнули брати участь не тільки в Олімпійських іграх та інших найбільших загальногрецьких змаганнях, а й в гонитві за грошовими призами і подарунками – по черзі брали участь у всіляких змаганнях.

У різних видах спорту детально відпрацьовувалася система підготовки атлетів, виявлялися і застосовувалися найефективніші засоби і методи. Наприклад, кулачні бійці і панкратіоністи використовували шкіряні мішки з піском, борошном або пшеницею для відпрацювання різних ударів. При цьому мішки диференціювалися за масою і розташуванням – залежно від виду спорту, індивідуальних особливостей атлетів, а також якостей, які він прагнув розвинути: сили або точності ударів, стійкості ніг тощо. Під час тренування з використанням мішків застосовували різні вправи, що розвивають силу і точність ударів, координацію і стійкість, а також внутрішні органи (серце, легені).

У Стародавній Греції добре знали, що перемоги на Олімпійських іграх вимагають великої і напруженої праці, відмови від звичного способу життя. На це, наприклад, вказував Епістет: “Хочеш перемогти на Олімпійських іграх? Дуже добре, зроби це. Ти маєш коритися суворій дисципліні, дотримуватися дієтичного режиму, ти не зможеш їсти пироги; повинен будеш додержуватися встановленого розкладу тренування і в спеку, і в холоднечу; не зможеш пити ні прохолодної води, ні вина. Повинен будеш довірятися наставнику, так наче б він був лікарем. З тобою будуть погано поводитися під час змагання: можеш вивернути собі руку або тобі вивернуть ногу, і ти проковтнеш купу піску. Подумай про все це, а потім іди займатися атлетикою”.

Особливо ретельною і суворою була підготовка атлетів в останній місяць перед Іграми. Дисципліна була забезпечена не тільки роз’ясненнями та вказівками, а й за допомогою різки, якою наставники карали недбайливих учнів. Напружене тренування поєднувалось із суворим режимом відпочинку та харчування, яке було різним для спортсменів, що готуються до виступів у різних видах змагань.

Бронзові скребки (стригелі), які використовували для очищення тіла від пилу, поту й олій після вправ. V–VI ст. до н. е.

Метальник диска. Червонофігурна кераміка. 430–400 рр. до н. е.

У підготовці атлетів використовували і медичні знання – про розвиток системи дихання і кровообігу, елементи гігієни, різні види масажу, спеціальні дієти.

Не забували древні греки і про психологічну підготовку, розглядаючи її як важливу частину майстерності атлетів.

Під час підготовки атлетів до тренувальних занять і змагань, а також для відновлення сил широко застосовували масаж. Про його користь і техніку можна прочитати в працях римського лікаря і натураліста Галена, який працював з атлетами у II ст. н.е.: "Коли хтось роздягається і відразу починає робити вправи до масажування тіла, то він наражається на небезпеку розриву і розтягування, а також почастішання дихання. Для того щоб запобігти цьому, необхідно розігріти тіло, масажуючи його рушником з льону і намащуючи потім олією. Відмовляю від негайного використання олії до того, як шкіра розігріється і пори відкриються. Необхідно підготувати тіло для того, щоб воно увібрало олію. Щоб досягти цього, досить масажувати все тіло, роблячи руками кругові рухи, ні повільні, ні швидкі. Якщо так відбуватиметься, поширюється легке почервоніння по всій шкірі. Після цього необхідно застосовувати олію, розмазуючи її двома руками не надмірно сильно, але і не дуже м'яко".

Крім такого підготовчого масажу застосовувався відновний масаж, що сприяє розслабленню і зняттю втоми. Для таких цілей Гален рекомендував: "Передусім потрібно, щоб тіло стало червоним за допомогою руху рук з рушником з грубого льону, починаючи з верхньої частини рук до кистей, потім слід робити те саме на грудях і животі; після цього необхідно інтенсивнішим способом масажувати ноги..."

В античний період теплі ванни і лазні у греків вважалися місцями, де атлети розніжуються, і розглядалися вони як свого роду антигімнастичний виклик. Існувала думка, що розслаблення в лазнях негативно позначається на підготовці атлетів та їх загартовуванні.

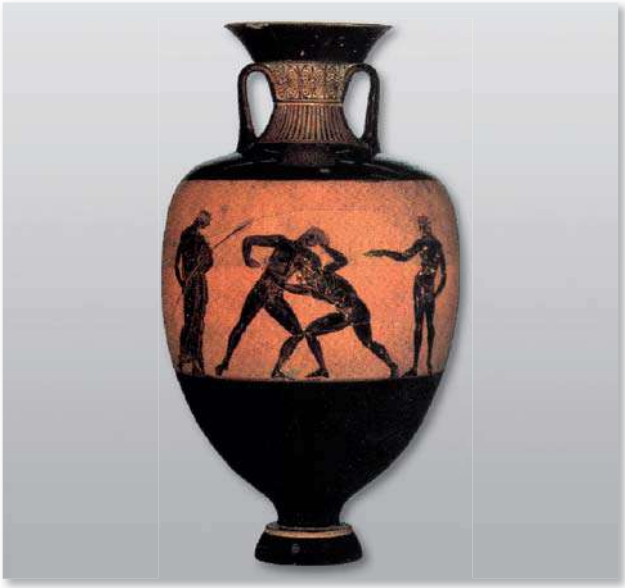
Починаючи з I ст. до н. е., у період Римської Греції, ставлення до лазні стало змінюватися. Під впливом римських традицій лазня набуває для атлетів більшого значення.

Слід сказати, що в Стародавній Греції нерідко звертали увагу на негативні прояви зайвого захоплення підготовкою та участю в змаганнях. Наприклад, Евріпід зазначав, що одноманітна спеціалізована дієта атлетів не сприяє нормальному способу життя. На це ж вказував і Гіппократ, який говорив, що одноманітні тренування і дієта становлять небезпеку для фізіології людини, призводять до її деградації; надлишковий розвиток мускулатури порушує симетрію, призводить до фізичної дестабілізації, до відставання й ослаблення інших здібностей.

Тренування атлетів у гімнасіях здійснювалося професійними вчителями. Згідно з літературними джерелами, що дійшли до нас, вчителі давали вказівки з виконання вправ і участі у змаганнях, навчали молодих атлетів техніки видів спорту. Тому одяг вчителів закріплювався тільки на плечі, щоб можна було миттєво зняти його і надати допомогу учням. Учитель мав говорити невимушено і переконливо, оскільки, як підкреслював Філострат, "коли цього немає, вправа втрачає свою силу".

Зображення Афіни. Панафінейська призова чорнофігурна амфора. 500–480 рр. до н. е.

Боротьба – одне з популярних атлетичних змагань у Стародавній Греції. Борці під час тренування в палестрі під керівництвом наставника. Панафінейська призова чорнофігурна амфора. 500–480 рр. до н. е.

Тренер повинен був знати все, що стосувалося підготовки атлетів, – масаж, дієти, гігієну, медицину. Він мав бути хорошим фізіономістом, щоб вміти робити висновки про характер атлета і його темперамент, постійно контролювати стан атлета. За Арістотелем, учитель, як і лікар, не міг діяти без здорового глузду. Він повинен застосовувати методи, що відповідали особистості атлета, тому що не всі можуть витримати однакове навантаження, різні атлети потребують різних вправах (Аристотель, 1983).

У Стародавній Греції існувала традиція, відповідно до якої тренерами зазвичай ставали відомі атлети, які завершили спортивні виступи. Незважаючи на те що їх знання переважно базувалися на особистому досвіді, деякі з них писали книги про методи тренування, спеціальну дієту, методику масажу й інші аспекти, що мають відношення до підготовки атлетів. Тренери працювали на професійній основі за приватними контрактами або за контрактами, укладеними з міською владою.

У II ст. н.е. в гімнасіях стали з'являтися офіційно найняті лікарі, які, поряд зі своїми прямими обов'язками, часто займалися і тренуванням атлетів.

Існувала спеціалізація вчителів-тренерів, які брали участь у підготовці атлетів. Залежно від виконуваних функцій їх називали "гімнастіс", "педотрибіс", "аліптіс". Гімнастіс розробляв програму підготовки атлетів, педотрибіс реалізовував цю програму, аліптіс займався підготовкою атлета до занять і змагань, натираючи його тіло олією, роблячи масаж.

Цікаво, що спочатку робота аліптіса полягала лише у змащуванні олією тіл атлетів. Поступово ця проста робота перетворилася на добре розроблене мистецтво масажу, яке стало невід'ємною частиною підготовки атлетів. Прийшло розуміння того, що масаж перед тренуванням або перед змаганням благотворно позначається на роботоздатності і якості виконання вправ, а обережний і м'який масаж після напруженого тренування й участі в змаганнях сприяє відновленню сил.

До нас дійшли імена деяких давньогрецьких тренерів. Чемпіон у п'ятиборстві (44 р. до н. е.) Ікій з Тарента був відомим тренером і написав книгу, в якій центральними темами, важливими для підготовки атлетів, визначив дієтичний режим і здоровий спосіб життя. А тренер Геродік із Селімбрік прославився поєднанням спортивної підготовки і медицини, використовуючи різні методи і випробовуючи їх спочатку на собі, а потім на інших.

Статуя атлета, який очищує своє тіло від олії та пилу. Римська копія роботи скульптора Лісіппа IV ст. до н. е.

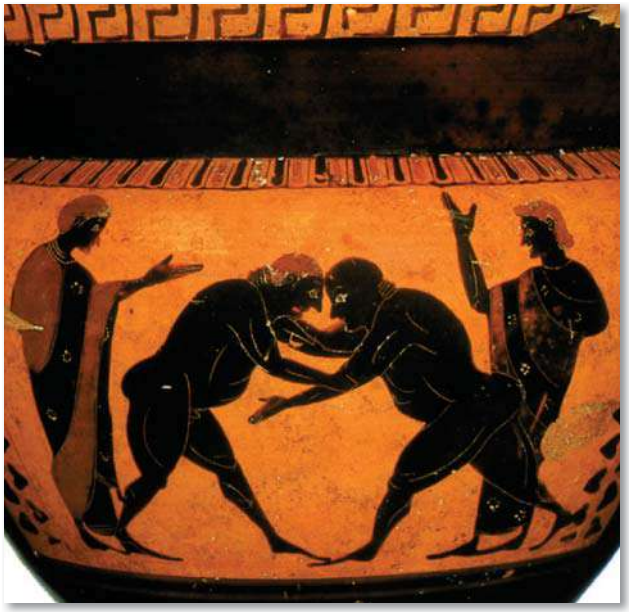
Розділ 11

Організація давньогрецьких Олімпійських ігор і особливості їх проведення

Основні положення організації Олімпійських ігор і схема їх проведення були визначені в 776 р. до н. е.

Однак цілісності і завершеності програма атлетичних змагань Олімпійських ігор і супутніх їм подій набула лише в V–IV ст. до н. е. – під час найвищого розквіту Ігор.

Після цього організаційні основи Олімпійських ігор і загальна схема їх проведення залишалися практично незмінними протягом всього давньогрецького періоду і в значній частині періоду Римської Греції. Деякі зміни стосувалися лише кількості видів змагань і послідовності їх розподілу по днях.

Сцена поєдинку борців. Чорнофігурна кераміка. 540 р. до н.е.

Перший день – відкриття Олімпіади. Церемонія відкриття була простою, але величною. Чотири рази звучали фанфари і сповіщалося про початок змагань. Здійснювалися реєстрація та допуск учасників до змагань і проводилося жеребкування в різних видах спорту. Учасники змагань (а також наставники і судді) давали клятву Зевсу Олімпійському, що не допустять нечесних прийомів, будуть дотримуватися регламенту Ігор Олімпіади.

Потім починався парад учасників, під час якого глашатай (і тут проводився конкурсний відбір) повідомляв глядачам деякі дані про атлетів (ім'я, місцевість, звідки вони прибули, чим займаються тощо). У цей же день проводилися змагання трубачів і герольдів, які отримували право обслуговувати Ігри. Закінчувався перший день Олімпіади принесенням жертв богам.

У вільний час учасники Ігор відвідували священний Алтіс, храми і святилища, роздивлялися скульптури переможців минулих Ігор, вивчали написи, зроблені на цих скульптурах. Цього дня виступали музики, письменники і поети, які оспівували Олімпійські ігри і видатних олімпіоніків (переможців Олімпійських ігор).

Представники міст і атлети, які брали участь в Олімпійських іграх, йшли до вівтарів богів-покровителів міст, приносили їм жертви і просили допомогти здобути перемогу, захистити від нещасть.

Другий день починався урочистою церемонією. Після цього герольд оголошував змагання відкритими. Цього дня першість виборювали тільки юні атлети.

Першим видом змагань був біг на один стадій. Після серії попередніх забігів найсильніші атлети виступали у фіналі. Переможця фінального забігу глядачі закидали квітами і листям лавра, судді вручали йому пальмову гілку. Після цього співгрома-

Зображення богині Ніки на жіночому персні. І ст.

дяни переможця проносили його на руках уздовж глядачів, які його захоплено вітали. У наступні дні змагань таким же чином вітали й інших переможців Ігор.

Далі відбувалися змагання в боротьбі, кулачному бою і панкратіоні. Глядачі з цікавістю стежили за всіма попередніми поєдинками, шумно реагуючи на вдало проведені прийоми, з нетерпінням чекаючи на основну частину змагань – фінальні поєдинки. Переможців захоплено вітали співгромадяни. Святкування перемог і вшанування переможців тривало до глибокої ночі.

Третій день був найбільш значущим на Іграх Олімпіад. Заради видовищ, які дарував цей день, греки долали величезні відстані морем і сушею, іноді витрачаючи на подорож кілька тижнів.

Центральними спортивними подіями третього дня були кінні змагання та пентатлон – найпрестижніші і найпопулярніші види змагань.

Спочатку проводилися кінні змагання. Спершу виступали візники на колісницях, запряжених чотирма кіньми. Потім був біг дорослих коней, змагання возів, запряжених парою мулів, гонки на колісницях з двома кіньми, колісницях з чотирма кіньми і двома лошатами, біг лошат.

У другій половині дня проводилися змагання з пентатлону, які збирали велику кількість учасників і викликали величезний інтерес у глядачів.

Вечірня частина, як і в перший день, була присвячена вшануванню і прославлянню переможців.

Четвертий день починався з відвідин храму Зевса всіма учасниками Ігор – атлетами, жерцями, представниками міст і глядачами. Приносилися дари, посвяти, відбувалися жертвоприношення, часом до ста тварин.

Програма змагань цього дня включала змагання з бігу, боротьби, кулачного бою і панкратіону.

Спочатку атлети розігрували першість у бігу на один і на два стадії, після чого змагалися в бігу на довгі дистанції. Потім оголошувався початок сутичок борців.

Після фінального поєдинку борців починалися змагання з кулачного бою. Далі були змагання в панкратіоні. Завершувався день змаганнями бігунів, які виступали у військових обладунках.

П'ятий день, як і перший, починався зі звеличення богів і гідної їм подяки. Атлети-переможці збиралися біля храму Зевса з пальмовими гілками в руках. Після цього починалася церемонія нагородження переможців. Герольд проголошував ім'я

Сцена в палестрі. Атлети займаються під наглядом педотриба. 470–460 рр. до н. е.

Привітання переможця. Червонофігурна кераміка (фрагмент розпису). Приблизно 520–510 рр. до н. е.

атлета, який переміг, і місто, з якого він прибув. Найстаріший із суддів увінчував олімпіоніка вінком.

Після закінчення офіційної церемонії починалося святкування, яке тривало до глибокої ночі. Бенкети чергувалися з гімнами, поемами і піснями на честь переможців.

Такою видається програма Ігор Олімпіад за часів їх найвищого розквіту.

Однак, як свідчать деякі античні джерела, програма Ігор не була постійною, а могла змінюватися з різних причин. Наприклад, Павсаній зазначає, що програму Ігор 77-ї Олімпіади було змінено у зв'язку з тим, що змагання в панкратіоні затягувалися до глибокої ночі. Відбувалося це внаслідок того, що змагання в кінному спорті і пентатлоні, які проводилися в один день з панкратіоном, займали дуже багато часу.

В іншому джерелі інформації наведено таку послідовність змагань: 1) біг; 2) подвійний біг; 3) довгий біг; 4) пентатлон; 5) боротьба; 6) кулачний бій; 7) панкратій; 8) біг юнаків; 9) боротьба юнаків; 10) кулачний бій юнаків; 11) біг у повному озброєнні; 12) кінні змагання на колісницях; 13) кінні змагання верхи. Цим джерелом є так звані оксиринхські папіруси, які датуються часом 75–83-ї Олімпіад.

Цікавою є історія цих папірусів. У 1896 р. англійські вчені з Оксфорда Бернард Гренфелл і Артур Хант проводили розкопки в Оксиринху – одному з найбільших міст, розташованому у Верхньому Єгипті держави Птолемеїв в еллініcтичний період. Відсутність поселень у давно зруйнованому місті і засушливий ґрунт сприяли збереженню дивної спадщини давньогрецької цивілізації – численних папірусів, які стали сенсаційною знахідкою археологів. Серед оксиринхських папірусів, більшість яких належить до II–I ст. до н. е., було знайдено тексти з праць Софокла, Евріпіда, Піндара і багатьох інших авторів, у тому числі такі, що містять інформацію про Олімпійські ігри Стародавньої Греції.

Учасники Олімпійських ігор. Олімпійські ігри зародилися в той час, коли в Стародавній Греції влада належала аристократії, яка розглядала досконалість тіла і духу мало не як свою спадкову належність. Тому від самого початку до участі в Іграх не допускали рабів, іноземців та людей, що не мали всієї повноти громадянських прав. Склад учасників Олімпійських ігор суворо відповідав соціальній ієрархії давньогрецького суспільства, дуже далекій від сучасних уявлень про демократію і рівність.

Однак і пізніше, після встановлення в багатьох містах-державах демократичного ладу, Олімпійські ігри продовжували зберігали елітарний характер. Адже підготовка до змагань у палестрах або гімнасіях, подорож до Олімпії, місячна підготовка в ній і участь у змаганнях вимагали багато часу і коштували недешево. Тому далеко не кожен житель Греції, навіть не обмежений у громадянських правах, міг дозволити собі підготовку й участь в олімпійських змаганнях.

Але поступово, особливо в IV ст. до н. е., в Іграх стали брати участь представники середніх і нижчих верств суспільства. З'явилися атлети з грецькомовних районів, що не належали до Стародавньої Греції.

Атлети-аристократи, які домінували на перших древніх Олімпійських іграх, не зійшли зі сцени, як іноді зазначають у літературі. Твердження, що вони поступово вийшли з олімпійських змагань, є міфом.

Інший міф полягає в тому, що вони перейшли на легку атлетику (біг, стрибки, метання), залишивши важкі і "криваві" види спорту простому народу.

Після завоювання Греції Римською імперією право участі в Олімпійських іграх отримали і римляни. Першим переможцем-римлянином був Геос, який виборов перемогу на Іграх 177-ї Олімпіади в 72 р. до н. е. Збереглися історичні дані про велику кількість атлетів–вихідців з Малої Азії та Александрії.

Учасники давньогрецьких Олімпійських ігор у час їх найвищого розквіту поділялися за віковими групами, у кожній з яких були свої переможці. У групі хлопчиків виступали атлети віком 14–17 років. Групу юнаків (безбородих) становили 18–20-річні учасники. Атлети, які досягли 20-річного віку, брали участь у змаганнях серед дорослих.

Статуетка атлета.
Перша половина V ст. до н. е.

Розподіл на вікові групи не був надто суворим. В історії Олімпійських ігор досить випадків, коли особливо обдаровані юні атлети успішно виступали в старших вікових групах.

Кожному, хто бажав взяти участь в Олімпійських іграх, необхідно було вказати своє суспільне положення і той вид змагань, у якому хоче брати участь. Отримавши запрошення на Ігри, він мав протягом тривалого часу (як мінімум, протягом місяця) готуватися до них, долаючи при цьому різні випробування. І тільки після проходження всіх випробувань майбутній учасник приносив

клятву перед статуєю Зевса, повідомляючи, що він за своїм походженням є греком, народженим від вільних батьків, і не був під судом, а також обіцяв змагатися чесно, не порушуючи правил і не вдаючись до лихих хитрощів для досягнення перемоги над суперниками.

До участі в Олімпійських іграх не допускалися ті, хто пролив кров і не спокутував своєї провини. Не мали права брати участь в Іграх і ті, хто скоїв крадіжку в храмі. Коли з'ясовувалося, що люди, які скоїли такі злочини, проникали на Ігри, то виключалися не лише вони, а й цілі громади.

Питання про допуск до Олімпійських ігор вирішували судді-елланодики, і їх рішення було остаточним (Гиро, 1913).

Олімпійські ігри, як вже зазначалося, присвячувалися верховному богу-громовержцю Зевсу. Жінкам, за законами Стародавньої Греції, заборонялося брати участь у будь-яких урочистостях на його честь, тому вони не могли бути присутніми на Олімпійських іграх навіть як глядачі. Лише одній жінці було дозволено спостерігати за видовищем – жриці храму богині Деметри, святилище якої також знаходилося в Олімпії.

Згодом стали допускати жінок до участі в змаганнях на колісницях, але тільки які власниць колісниць і коней. Першою жінкою, що отримала право виставити колісницю, була Кініска, дочка спартанського царя Агесілая (IV ст. до н. е.). А в 288 р. до н. е. Белістіха з Македонії стала переможницею в гонках на колісницях, запряжених молодими кіньми (як їх власниця).

У кінних змаганнях реальне право на участь мали виключно багаті аристократи, які могли виростити, утримувати та перевозити коней, придбати колісницю. Хоча учасниками перегонів могли бути раби, лаври переможців отримували власники коней і колісниць.

Учасники змагань тренувалися і виступали оголеними, хоча спочатку на Олімпійських іграх атлети змагалися в пов'язках на стегнах або з невеликим фартухом зі шкіри, а оголеність вважалася принизливою.

Кініска. Розпис по кераміці. IV ст. до н. е.

Є кілька версій про походження звичаю виступати без одягу. За однією з них, у 720 р. до н. е. Орріппос з Мегари під час забігу втратив стегнову пов'язку, але не зніяковів і добіг до мети, випередивши інших.

Прихильники іншої думки стверджують, що атлет спеціально скинув пов'язку, щоб полегшити собі біг. Однак, хоч як би там було насправді, відтоді на Іграх атлети стали виступати оголеними. Античні бігуни також не використовували взуття (Vanhove et al., 1992).

Існує ще цікавіша версія. Як відомо, жінки не мали права відвідувати Олімпійські ігри, а порушниці цієї заборони мали каратися смертю. Однак Калліпатера, дочка знаменитого в Греції олімпіоніка Діагора з острова Родос, мріяла про таку саму славу для свого сина Пейсірода і, коли він повинен був виступати в Олімпії, забажала неодмінно стати свідком його успіхів. Вона пробралася на місця для глядачів, переодягнувшись учителем гімнастики. Син її здобув перемогу, і щаслива мати, забувши про все, вибігла на стадіон. Але в тісноті і метушні їй порвали одяг, і її таємниця розкрилася. З огляду на факт, що її батько, брати і син були олімпійськими чемпіонами, судді не покарали честолюбну матір, однак, щоб уникнути повторення подібних інцидентів у майбутньому, постановили, що як атлети, так і вчителі гімнастики мають бути на Іграх без жодного одягу.

Існує також припущення, що звичай цей склався під впливом спартанців: адже в Спарті в урочистих ходах, гімнастичних вправах і танцях голими виступали і юнаки, і дівчата.

Більш імовірно, що для змагань, які вимагали чималої витрати сил, зразком послужила фізична праця хлібороба, якому давньогрецький поет Вергілій радив: "Голий ори, сій голий".

Більше за всіх влаштовував цей звичай скульпторів, які отримували прекрасну можливість споглядати людське тіло, пози бігунів, метальників списа і диска, борців, їх рухи, напруження м'язів, щоб потім відобразити в статуях різні моменти змагань.

Суддівство змагань. Спочатку суддівська колегія на Іграх складалася з двох чоловік. Цього було цілком достатньо, оскільки до програми входив один вид змагань – біг на один стадій. Але у міру її розширення збільшувалася і кількість суддів. Так, на Іграх 95-ї Олімпіади (400 р. до н. е.) елланодиків було вже дев'ять. У 372 р. до н. е. Еліда була розділена на 12 округів і кожен округ виділяв свого представника в суддівську колегію, тому елланодиків стало 12. А коли надалі кількість округів зменшилася (стало вісім), то, відповідно, і кількість суддів скороти-

Змагання борців. Чорнофігурна кераміка (фрагмент розпису)

лася до восьми. У 348 р. до н.е. було вирішено обирати 10 суддів, і цей порядок проіснував до останніх Олімпійських ігор давнини.

Елланодики вирішували всі питання організації змагань – відбирали і розподіляли учасників за віковими ознаками, організовували відбіркові та фінальні змагання, проголошували переможців у різних видах змагань.

Виступи оголеними позбавляли можливості використовувати будь-які прояви багатства у вигляді дорогого одягу і прикрас. Для всіх учасників надавалися рівні змагальні умови, єдині правила проведення змагань і визначення переможців.

Мав місце твердо встановлений порядок проведення кожного виду змагань. Наприклад, порядок змагань із боротьби визначався за допомогою жереба. З діалогу, наведеного в книзі Лукіана, ми дізнаємося, як відбувалося жеребкування: "Виставляється срібний кухоль, присвячений Богу. У нього кидають маленькі, завбільшки з біб, жереби з написами. На двох позначені букви альфа, на двох інших – бета, на двох, що залишилися, – гамма. Якщо ж борців виявиться більше, то і далі так, по порядку, причому завжди однією і тієї самою буквою позначалися два жереби. Кожен із борців опускав руку в кухоль і витягав жереб. Біля кожного атлета стояв служитель з бичем і тримав його за руку, не даючи поглянути, яку букву він витягнув. Коли у всіх борців було по жеребу, то один з елланодиків обходив змагальників по колу і оглядав жереби. Того, кому випав жереб з альфою, він залишав боротися або битися з тим, хто теж витягнув альфу, пари борців для поєдинку складалися за однаковими літерами. Так відбувалося, коли кількість учасників змагання була парною. Якщо ж кількість учасників була непарною, то один жереб позначали будь-якою іншою буквою і теж кидали його в кухоль. Той, хто витягав цей жереб, залишався в запасі і чекав, поки "парні" закінчать боротьбу. Для борця це вважалося вдачею: адже він виступав зі свіжими силами проти вже стомлених".

Під час визначення переможців у бігу, гонках на колісницях, стрибках, метаннях труднощів не виникало, оскільки існували чіткі об'єктивні критерії. Однак у кулачному бою, панкратіоні та боротьбі постійно виникали труднощі з визначенням переможців, у зв'язку з чим правила постійно вдосконалювалися. Однак у всіх випадках вони припускали визначення явної переваги одного суперника над іншим.

У стародавніх Олімпійських іграх не враховували рекордів, оскільки не було технічних можливостей визначати точний час бігу і, отже, порівнювати результати. Але якщо простежити етимологію слова рекорд, можна переконатися, що греки користувалися іншими способами увічнення і прославляння атлетів – їх славу оспівували в одах і гімнах, у написах на скульптурах.

Атлетів, які завдали суперникам смертельних каліцтв, судді виганяли зі стадіону, і такі перемоги оголошувалися недійсними. Однак подібні рішення не завжди визнавалися на батьківщині цих атлетів і їх майже завжди вшановували як героїв.

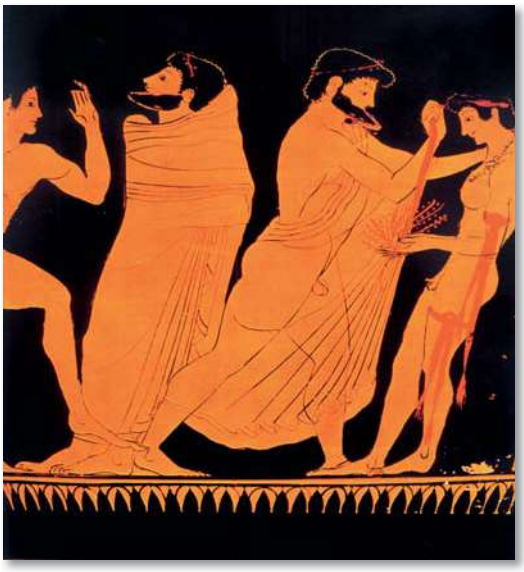
Атлет, який готується до стрибка. Бронза

Розділ 12

Переможці Олімпійських ігор і їх вшанування

Агоністика в Стародавній Греції багато в чому визначала той успіх, який супроводжував Олімпійські ігри та інші найбільші змагання.

Древній грек прагнув бути найкращим у всьому. І якщо в історії сучасних Олімпійських ігор спортсмени, які посіли друге і третє місця, стоять на п'єдесталі пошани поруч із переможцем, а Олімпійські ігри сьогодення тісно пов'язані з таким поняттям, як "Головне – участь, а не перемога", то в Стародавній Греції про таке навіть не думали. В Іграх Олімпіад того часу міг бути тільки один переможець, решта були переможеними і, як зазначав Піндар, "засмучені своєю поразкою, зіщулювалися і тікали".

Переможцю олімпійських змагань пов'язували червоні стрічки на голову, руку і ногу. Червонофігурна кераміка (фрагмент розпису). 500 р. до н. е.

Участь в Іграх не заради перемоги вважалася б у Стародавній Греції богохульством. Прагнення перемоги було відбито навіть у популярних грецьких іменах. Наприклад: *nike* – перемога, звідси Нікандр, Ніканор, Нікатор, *aristos* – найкращий, звідси Арістотель, Арістід, Арістокріт, *protos* – перший, звідси Протігор, Протей, Протоген.

Чотири найбільші змагання в Стародавній Греції вважалися священними і були безпосередньо пов'язані з певними культами богів – Зевса в Олімпії, Аполлона в Дельфах на Піфійських іграх, Посейдона в Істмії на Істмійських іграх, Зевса в Немеї на Немейських іграх. Коли атлет завойовував перемогу на цих чотирьох священних змаганнях, його вшановували як періодоніка – "переможця кола (циклу)", як героя, а ім'я його викликало захоплення протягом багатьох років.

Перемога на Олімпійських іграх сприймалася греками як знак прихильності богів до атлета, а також до міста, звідки він родом. Греки були впевнені, що переможець Ігор – обранець богів і що саме вони допомагали йому виграти легендарну нагороду.

Для переможця Ігор день нагородження був найбільшою подією в його житті, днем слави, який робив безсмертним його ім'я. Особливо почесною вважалася перемога в стадіодромі (бігу на один стадій).

Іменем атлета – абсолютного переможця змагань – називалася чергова Олімпіада.

Олімпіоніків увінчували в храмі Зевса вінком з оливкових гілок, зрізаних золотим ножем у священному гаю. Першим олімпіоніком, що отримав таку нагороду, став бігун Діакліс на Іграх 7-ї Олімпіади в 752 р. до н. е. Вінок з оливкових гілок, який переможець вішав потім біля домашнього вогнища, приносив його власникові шану і славу не лише в рідному місті, але й у всій державі, а його родині – честь і повагу співвітчизників.

Ось він, дивись, Феогнете, переможець в Олімпії, юнак,
Такий же прекрасний на вигляд, як і майстерний у боротьбі,
І на аренах спритно вміє правити кіньми.
Славою він увінчав місто поважних батьків.

(Сімонід Кеоський. "Переможцю на Олімпійських іграх")

Згідно з легендою, оливковий гай навколо Олімпії було посаджено Гераклом. Оливу Геракл обрав, оскільки в цьому районі, випаленому сонцем, могли прижитися лише такі стійкі дерева, здатні рости в сухому і спекотному кліматі.

За традицією оливкові гілки зрізав юнак, батьки якого були ще живі. Кількість зрізаних гілок дорівнювала кількості видів змагань. Гілки розкладали в храмі Гери на столі із золота і слонової кістки, звідки їх брали судді, щоб увінчати переможців.

За часів Александра Македонського переможці Ігор відразу після перемоги отримували пальмову гілку, яку вони тримали в руці, коли на п'ятий день Ігор на офіційній церемонії нагородження їх увінчували оливковим вінком.

Візників колісниць, що перемогли в кінних змаганнях, нагороджували вовняними пов'язками, якими вони пов'язували голову на рівні чола. Вінки з оливи діставалися власникам колісниць і коней.

Нагороди присуджували і роздавали судді. На Іграх створювали три суддівські колегії: для пентатлону, для змагань на колісницях, для інших видів змагань.

Коли Ігри закінчувалися і судді ухвалювали рішення, оголошувалися результати, оголошувалися імена переможців і назви тих місцевостей, звідки атлети прибули до Олімпії.

Починаючи з IV ст. до н. е., переможці олімпійських змагань отримували грошові і майнові призи. Чорнофігурна кераміка (фрагмент розпису). IV ст. до н. е.

В останній день Олімпійських ігор відбувалася офіційна церемонія нагородження переможців. Рано вранці всі переможці з пурпуровими пов'язками на голові, руках і ногах, що було культовим звичаєм, прямували до храму Зевса. В руках вони несли гілки пальми. По дорозі до храму глядачі обсипали переможців квітами і листям, що також було традицією.

У процесі нагородження глашатай тричі оголошував ім'я переможця, ім'я його батька і поліса, який він представляв. Переможець здобував статус панелінського героя, отримував заступництво бога, що дозволяло йому претендувати на особливі права як в Олімпії, так і в своєму полісі.

Врученням священного оливкового вінка немов би встановлювався зв'язок між атлетами, природою і богами. Переможець наділявся силою повелівати рослинним світом. Після цього відбувався урочистий банкет, у процесі якого виконувалися хвалебні пісні на честь богів, переможців Олімпійських ігор і народу Греції (Павсаний, 1887–1889).

Олімпіоніки мали право покласти принесені за обітницею дари Зевсу на його вівтар у священному гаю, а також поставити від свого імені статую в Олімпії, яка алегорично зображала той вид спорту, що в ньому виділився переможець. Йому дозволялося увічнити на статуї своє ім'я, котре назавжди входило таким чином в історію Ігор. Особливою відзнакою був дозвіл зробити вигляд статуї схожим із особою, увінчаною оливковим вінком переможця.

Нагородження переможця в кінних змаганнях. Червонофігурна кераміка (фрагмент розпису). 400–375 рр. до н. е.

Спочатку статуї виготовляли з дерева, лише з часом їх стали робити з каменю, міді або бронзи.

Іноді ці статуї були творами видатних скульпторів, які приїжджали на Ігри і там працювали. В Олімпії розташовувалася, наприклад, знаменита майстерня Фідія.

Припускають, що скульптори найчастіше не переймалися подібністю, а створювали ідеалізовані образи, призначені для того, щоб зберегти пам'ять про перемогу на Іграх. Художник не завжди знав особисто переможця, доблесть якого він хотів увічнити, і тільки зрідка мав словесний портрет.

Звичай, за яким атлет, який тричі переміг на Олімпійських іграх, отримував право поставити в Олімпії свою статую, наділену фізичною схожістю, склався в більш пізні часи. Адже, як уже зазначалося, аж до V ст. до н. е. греки розглядали перемогу на Іграх не стільки як прояв особистих здібностей олімпіоніка, скільки як знак особливої божої милості, дарованої переможцю.

У день завершення Олімпійських ігор влаштовувалися свята на честь переможців, у яких разом з атлетами брали участь їхні родичі та співгромадяни. На урочистій вечері переможцям надавали всілякі почесті.

Про те, що заохочення переможців Олімпійських ігор не обмежувалося вінком і публічними почестями, свідчить уривок з елегії Ксенофана:

"Той, хто в бігу проворному
або в бою п'ятиборців
Зміг домогтися перемоги –
там, де Зевсовий гай,
На рівнині Олімпії, біля Піфа –
в поєдинку борців,
Або в сутичках кулачних,
або в побоїщі страшному,
Що недарма зветься панкратіон,
Той перед містом всім
ще більш славним постане:
Серед суперників може отримати він
почесне місце,
Хоч що з'їсть – все оплатить скарбниця,
Приз безцінний тому може дати держава,
Якщо ж кінь його переможе –
це все він отримає сповна"

Кожен поліс по-своєму вшановував своїх героїв. Вони отримували права прославляти не тільки себе, а й свій рід, увічнювати свої перемоги не тільки в скульптурі, а й у поезії, сидіти в першому ряду під час різних подій і свят. Деякі поліси забезпечували своїм переможцям довічне утримання за рахунок державної скарбниці. На честь олімпіоніків зводили будівлі, стадіони, чеканили монети. Цікаво, що, незважаючи на відокремлене і самостійне життя еллінських полісів, особливе право олімпіоніків на шану, повагу, привілеї серед рівних громадян було загальногрецьким явищем. У Спарті переможців Олімпійських ігор вшановували на свій лад – по-військовому: олімпіоніки під час війни боролися в перших лавах, пліч-о-пліч зі спартанським царем.

Нагородження переможця атлетичних змагань. Антична червонофігурна кераміка. Кінець V ст. до н. е.

Серед літературних пам'яток, що донесли до нас атмосферу олімпійських змагань, вшанування їх переможців, не можна не згадати "Оди" Піндара – співця Олімпійських ігор древніх греків:

"Серце моє,
Ти хочеш оспівати наші ігри?
Не шукай в полуденному
безлюдному ефірі
Зірок світліших, ніж блискуче
Сонце,
Не шукай змагань,
достойніших за пісні,
Ніж Олімпійський біг.
...Плинний мій нектар,
дарунок муз,
Солодкий плід серця мого
Шлю до узливань
Мужам-переможцям,
Вінчаним в Олімпії..."

У своїх хвалебних піснях на честь переможців Олімпійських ігор Піндар прославляв олімпіоніків як героїв, що перебувають під заступництвом богів, які дарували атлетам силу і мужність, доблесть і відвагу, принесли перемогу.

Статуетка Ніки. 440–420 рр. до н. е.

Розділ 13

Видатні атлети, які прославилися на Олімпійських іграх

Серед античних олімпіоніків найбільших успіхів досягли: Леонідас з острова Родос, який виборов 12 перемог (164–152 рр. до н. е.) у стадіодромі, діаулосі та бігу в озброєнні, Гермоген із Ксанфа – вісім перемог (89–81 рр. до н. е.) й Астілос із Кротона – сім перемог (488–476 рр. до н. е.) у тих самих видах бігу, Хіоніс з Лаконії – шість перемог (664–656 рр. до н. е.) у бігу і стрибках, Мілон із Кротона – шість перемог (540–516 рр. до н. е.) у боротьбі.

Особливих почестей удостоювалися періодоніки – переможці всіх чотирьох всееллінських Ігор. Серед них особливе місце посів Мілон Кротонський – найбільш прославлений атлет Стародавньої Греції. У 540 р. до н. е. чотирнадцятирічним юнаком він став переможцем Ігор 60-ї Олімпіади у боротьбі. Будучи дорослим атлетом, Мілон шість разів ставав переможцем Олімпійських ігор. Крім того, йому вдалося десять разів бути переможцем Істмійських ігор, дев'ять – Немейських, сім – Піфійських. Про фізичну силу і спортивну майстерність Мілона складали легенди. Відрізнявся він і винятковим спортивним довголіттям – останній раз на Олімпійських іграх виступав у 516 р. до н. е. в 40-річному віці. На цих іграх він поступився перемогою молодому співвітчизнику Тимасифею. Досягненням Мілона багато в чому сприяла добре продумана система підготовки, здоровий спосіб життя і раціональне харчування.

Однак не лише спортивними перемогами прославився Мілон. Він здобув прекрасну освіту, навчаючись в аристократичній школі Піфагора в Кротоні. Надалі брав активну участь у суспільно-політичному житті своєї громади. Він командував військами в поході проти сусіднього міста Сибариса, після перемоги над яким був увінчаний лавровим вінком, нагороджений шкурою лева і озброєний палицею – подібно Гераклові (Павсаний, 1887–1889).

Діагор, представник дуже знатної родини Еретідів, не тільки досяг дивовижних успіхів у боротьбі й кулачному бою, а й заснував славну спортивну династію, представники якої добилися дивовижних результатів на Олімпійських іграх та інших змаганнях. Діагор виграв змагання з кулачного бою на Іграх Олімпіади в 464 р. до н. е. Він став також багаторазовим переможцем ігор в Немеї, Істмії і Дельфах, завдяки чому отримав найпочесніший для грецького атлета титул періодоніка. Крім цього, перемагав в іграх, проведених в Афінах, Фівах, Пелені, Мегарі, Аркадії, Аргосі, Родосі (Van Looy, 1992).

У 448 р. до н. е. на Іграх 83-ї Олімпіади два сини Діагора – Акусілай і Дамагет – стали переможцями в кулачному бою і в панкратіоні.

Однак найбільших успіхів досяг молодший син Діагора – Доріей, що виборов у кулачному бою і панкратіоні більше перемог, ніж його батько і два старших брати, – тричі в Олімпії (432, 428 і 424 рр. до н. е.), чотири рази в Дельфах, вісім разів в Істмії, сім разів у Немеї. За це він був удостоєний титулу періодо-

Скульптурний портрет Діадумена (юнака, увінчаного пов'язкою переможця). Римська копія з грецького оригіналу 440–420 рр. до н. е.

ніка. Доріей виграв велику кількість інших змагань, виступаючи протягом 15 років – до 35-річного віку.

Олімпійськими переможцями в кулачному бою були і сини дочок Діагора: Евкл – у дорослій категорії та Песірод – в юнацькій.

Після повернення переможців додому на їх честь влаштовували свята, складали оди, олімпіоники отримували грошові подарунки і довічну пенсію. Іноді для переможців Ігор робили проходи в кам'яних мурах, що оточували місто, – це служило символом того, що місту, в якому живуть переможці Ігор, укріплення не потрібні.

Перемога на Олімпійських іграх прирівнювалася до переможних військових кампаній. "Той, хто в змаганні або битві досягає майстерної слави, гідний найвищих почестей і вшанування громадянами й іноземцями", – казав Піндар.

Олімпіонік входив до рідного міста як переможець битв на чолі тріумфальної процесії, яку захоплені співгромадяни закидали квітами. Потім він йшов на центральну площу, звідти – до храму бога–покровителя міста, де приносив жертву і якому присвячував свою перемогу.

Почесті, які місто надавало переможцю Ігор, могли бути різними, часто надмірними. Наприклад, коли Екзейнетус з Акрагаса повернувся з Ігор Олімпіади 412 р. до н. е. дворазовим переможцем кінних скачок на одне коло (до цього він був переможцем Ігор 416 р. до н. е.), його як тріумфатора на колісниці, запряженій чотирма кіньми, супроводжувала процесія з 300 найбільш знатних людей міста, кожен з яких їхав на колісниці, запряженій двома білими кіньми (Павсаний, 1887–1889).

Олімпійські чемпіони отримували право довічних безкоштовних трапез, звільнялися від податків, на святах їм виділялися найпочесніші місця – поруч з правителями, іноземними послами.

І в еллінський, і в римський періоди було чимало випадків, коли переможці Олімпійських ігор ставали почесними громадянами не тільки рідних, а й інших міст, отримували високі посади, в тому числі звання генерала (від латинського *generalis* – головний) або правителя колонії. На честь переможців Ігор поетам замовляли хвалебні оди. Олімпійські перемоги обростали легендами і міфами, на їх честь карбувалися монети, що забезпечувало безсмертя атлетам. І сьогодні, після тисячоліть, нам відомі імена практично всіх переможців Олімпійських ігор, описи їх яскравих перемог і дивовижних досягнень.

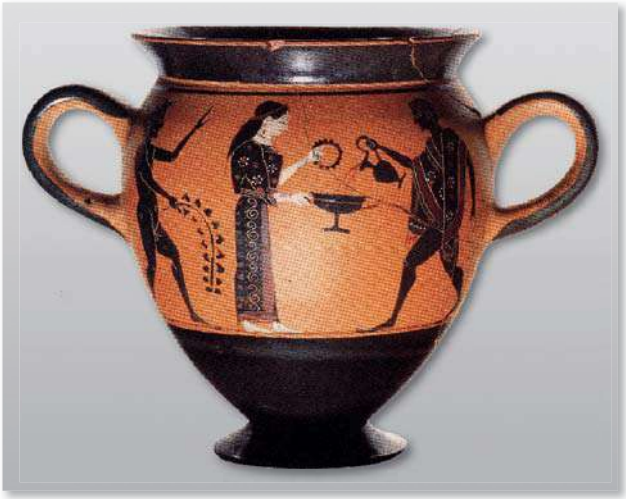
Шість разів ставав переможцем Олімпійських ігор у змаганнях борців спартанець Іппостенес. Уперше, будучи ще юнаком, він виграв на Іграх 37-ї Олімпіади в 632 р. до н. е. У 624 р. Іппостенес переміг на Іграх 39-ї Олімпіади вже серед чоловіків. Після цієї перемоги він ще чотири рази поспіль не знав собі рівних на олімпійській арені. Його тріумф викликав захоплення у співгромадян, які вважали Іппостенеса напівбогом і спорудили на його честь храм.

Діагор з Родосу.
Французька школа. XVIII ст.

Скульптура Діагора і його синів.
Коскінас Дімітріс.
2004 р.
Родос

Переможця Олімпійських ігор у Стародавній Греції нагороджували вінком з гілок священної оливи (каллістефаноса), зрізаних золотим ножем у священному гаю в Олімпії

Дивовижні відвагу і прагнення перемоги проявив Аріхіон з Фігалеї. Будучи дворазовим чемпіоном Олімпійських ігор 572 і 568 рр. до н. е., атлет виграв у фінальній сутичці на Іграх 54-ї Олімпіади в 564 р. до н. е. Перебуваючи в стані агонії від удушення, він все ж змусив суперника, який не витримав болю від зламаного і вивернутого Аріхіоном великого пальця на нозі, визнати поразку. Труп Аріхіона увінчали вінком переможця під оплески глядачів.

Навколо олімпіоніків створювався ореол винятковості, історії їх життя і досягнення обростали легендами.

Переможець у панкратіоні на 93-й Олімпіаді Пулідамант з міста Скотусса, наслідуючи Геракла, без будь-якої зброї задушив голими руками величезного лева. Він міг утримати за копито задньої ноги великого бика, зупиняти на ходу колісницю. Цар персів Дарій запросив Пулідаманта і запропонував йому одночасно битися з трьома найкращими атлетами. Після того, як Пулідамант з легкістю розправився з усіма, захоплений Дарій щедро обдарував його.

Великий Феаген, який прославився своїм дивовижним спортивним довголіттям і виступав у різних видах єдиноборств, а також у бігу, метанні списа, здобув близько 1400 перемог на Олімпійських, Істмійських і Немейських іграх та інших змаганнях. За універсальністю майстерності його порівнювали з Гераклом.

Особливих почестей удостоювалися атлети, які зуміли стати "другими після Геракла", тобто протягом одного дня здобути перемоги в боротьбі й кулачному бою. Досягти цього було майже неможливо, оскільки після тривалого турніру борців у серії послідовних сутичок на вибування зі змагань тих, хто програв, без обмеження часом у кожній із сутичок, переможці виявлялися в стані важкої втоми. Пройти такий цикл, з першого туру до фіналу, здавалося б, нереально. Однак на Олімпійських іграх давнини це вдалося зробити семи видатним атлетам, що ввійшли в історію як "другі після Геракла".

Першим атлетом, який став "другим після Геракла", був Капр з Еліди, який виграв змагання в боротьбі й кулачному бою на 142-й Олімпіаді. У наступні роки такого ж досягнення домоглися Арістомен із Родосу (156-та Олімпіада), Протафан із Магнезії (172-га Олімпіада), Стратон з Александрії (178-ма Олімпіада), Маріон з Александрії (182-га Олімпіада), Арістей зі Стратонікеї (198-ма Олімпіада) і Нікострат із Кілікії (204-та Олімпіада).

З ім'ям кожного з цих олімпіоніків пов'язано безліч досягнень, подій і легенд, що збагатили історію Олімпійських ігор Стародавньої Греції.

Про переможців Олімпійських ігор не забували і під час воєн. Так, відомо, що Доріей у 407 р. до н. е. потрапив у полон у битві з афінянами, але був звільнений без викупу. Александр Македонський наказав звільнити з полона Діонісідора, дізнавшись, що він олімпіонік. Коли під час битви на Сицилії олімпійський чемпіон Філіпус був убитий, то сицилійці не тільки поховали його, а й звели гробницю.

Мілон Кротонський.
Пюже П'єр. XVII ст.

Розділ 14

Відображення Олімпійських ігор у творах античного мистецтва

Відомості про історію Олімпійських ігор античності ми черпаємо з джерел, що дійшли до нас: пам'ятників архітектури і скульптури, знайдених у результаті численних розкопок у місцях проведення Олімпійських ігор, залишків спортивних споруд, посуду, інвентарю, статуй на честь переможців, творів поетів, філософів тощо.

Серед великої кількості творів є дві унікальні книги – "Еліда 1" і "Еліда 2" невтомного мандрівника-дослідника і письменника Павсанія, які стали частиною його фундаментальної праці "Опис Еллади".

Павсаній жив у другій половині II – на початку III ст. і більшу частину свого життя присвятив вивченню й опису Стародавньої Греції, в тому числі Олімпії і Олімпійських ігор. Свої дослідження він проводив наприкінці II ст., тобто понад вісімнадцять століть тому, у часи розквіту Олімпійських ігор Римської Греції. Тоді Олімпія була найбагатшим місцем, у якому збереглася величезна кількість пам'яток, що належали до періоду розквіту Олімпійських ігор давньогрецького періоду.

Цілком природно, що Павсаній мав незмірно більші можливості для об'єктивного вивчення Олімпійських ігор античності порівняно з його послідовниками, коли більшість джерел інформації про Олімпійські ігри було втрачено.

Важливо зазначити, що зміст праць Павсанія відрізняється винятковою вірогідністю, хоча він здебільшого описував події, які відбулися в Стародавній Греції за кілька століть до нього. На це звертають увагу відомий дослідник творчості Павсанія І. Шуберта (1940), а також французький історик Жорж До, який на початку XX ст. з книгою Павсанія в руках пройшов багатьма місцями, особисто перевіряючи кожну деталь, і дійшов такого висновку: "...є путівники більш блискучі й більш вчені, ніж книги Павсанія, але я не знаю більш ретельних і до дрібниць правдивих" (Кондратьев, 1940).

Про це ж свідчить і порівняння описів Павсанія різних споруд і скульптур Стародавньої Олімпії, в тому числі і написів на них, зі знахідками археологів, зроблених в Олімпії наприкінці XIX – у XX ст.

Легендарний засновник Олімпійських ігор – Геракл, який тримає шкуру Немейського лева. I ст. до н. е.

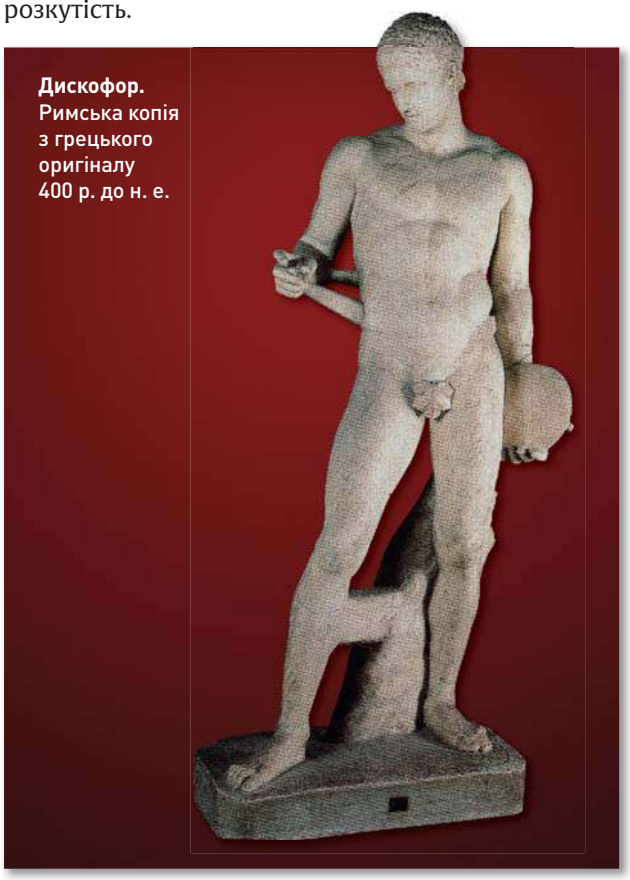
Книги Павсанія, переважно укладені на підставі вивчення будівель, споруд та скульптур, які знаходилися в Алтісі під час проведення античних Ігор, є найповнішими пам'ятками про них, що дійшли до нас. Про це більш ніж переконливо свідчать роботи сучасних істориків, що присвятили вивченню давньогрецьких Олімпійських ігор свої праці, значна частина яких побудована на матеріалах Павсанія. Тому цілком природно, що зміст цього розділу переважно спирається на творчу спадщину цього видатного представника давньогрецької культури.

Праці Павсанія, який подорожував Грецією в II ст., виокремлюються високою вірогідністю і сумлінністю дослідника. Це, наприклад, підкреслює відомий перекладач Г. Янчевецький у коментарях до творів Павсанія "Опис Еллади", виданих у Санкт-Петербурзі в 1887–1889 рр. Зокрема, зазначається, що Павсаній, який "був обізнаний з усіма у достатку ще наявними на той час історичними книгами, не тільки вибирає з них найкращі, а й ретельно перевіряє їх свідчення". Судячи з усього, Павсаній уважно вивчив і розшифрував не тільки ще не зіпсовані тоді численні написи на постаментах давньогрецьких статуй, а й документацію Олімпійських та інших усегрецьких ігор, що дійшла до тих часів, враховуючи офіційні протоколи Ігор – списки з іменами переможців і іншими даними про них, які велися, як вважають історики, починаючи з Ігор першої Олімпіади (776 р. до н. е.), а також відомості про негативні приклади, пов'язані з порушеннями олімпійських правил і принципів деякими атлетами, що зазнали вигнання або інших покарань.

Вчені, які досліджували мистецтво Стародавньої Греції, добре вловили зв'язок досягнень давньогрецьких скульпторів з розвитком спорту в ті часи. Наприклад, Ернст Курціус у праці "Історія Греції", виданій у 1876 р., зазначав, що досягнення різних давньогрецьких центрів мистецтва VI–IV ст. до н. е. були тісно пов'язані з розвитком гімнастики, а "скульптура, якщо вона була пов'язана з добросовісною вірністю природі, зображувала оголене тіло борця або бігуна, могла бути названа дорична пластикою на противагу іонічній, що любила м'якші форми і вбирала свої статуї у шати, запозичені з народного костюма". Курціус констатує, що досягнення доричної художньої школи набули поширення не тільки на Пелопоннесі, а й на островах і у віддалених колоніях, які прагнули засвідчити свою духовну єдність і художні досягнення присвятами в загальногрецьких святилищах – Олімпії і Дельфах (Курциус, 1883).

Дельфи, Олімпія та інші святилища Стародавньої Греції були в ті часи не тільки великими релігійними, а й культурними центрами. Багато в чому це пояснювалося тим, що тоді не існувало більш безпечних і кращих місць для збереження пам'яток культури і мистецтва від руйнувань і викрадень, ніж усегрецькі святилища. Їхні жерці здійснювали копітку роботу зі збереження та обліку всіх принесених у храм дарів і пожертвувань і одночасно вели і систематизований облік найважливіших подій і різних історичних фактів. Завдяки цьому вони дійшли до нас, забезпечивши тим самим історичний зв'язок між поколіннями. І, мабуть, саме жерцям храмів у Олімпії ми зобов'язані збереженням надзвичайно багатої спадщини давньогрецьких Олімпійських ігор – з усім розмаїттям пам'яток, створених у різні часи.

В архітектурі, скульптурі та інших художніх творах, як і в дарах і жертвоприношеннях, відображався зв'язок давньогрецького мистецтва з храмовими культами. Урочистим церемоніалам тодішніх храмових обрядів мали відповідати і зображення тих чи інших сцен, які є проявом взаємин між богами і героями, а традиційна символіка знаходила втілення у певних художніх формах. В Олімпії це наочно проявлялося в рельєфних зображеннях персонажів давньогрецьких міфів, богів і героїв, в обробці вівтарів і підставок під священні дари. Причому Олімпійські ігри накладали специфічний відбиток на творчість художників і скульпторів, сильно впливаючи на неї, привносячи різноманітність і розкутість.

Дискофор. Римська копія з грецького оригіналу 400 р. до н. е.

Бронзова антична статуетка юнака, який вправляється в метанні. 480 р. до н. е.

З точки зору давніх греків, зовнішнім проявом їх вищості над варварами були сильні засмаглі і натреновані тіла атлетів. Вони служили для греків тих часів предметом захоплення і прикладом для наслідування.

Культ здорового і сильного тіла набув широкого відображення у давньогрецькому мистецтві. По всій Стародавньої Греції – не тільки в її материковій частини, а й на островах і в колоніях – створювалися статуї, які зазвичай називалися скульптурами Аполлона або зображеннями юнака. Для всіх цих скульптур характерне прагнення підкреслити атлетизм, красу і силу людського тіла. Цим прагненням мистецтво Давньої Греції відрізняється від мистецтва наступних епох.

Багато фахівців, які в різні часи вивчали історію Стародавньої Греції, зазначали красу еллінів. Наприклад, Адамонтій – знаменитий лікар початку V ст., кажучи про древніх греків, підкреслював, що "в тих місцевостях, де еллінська раса збереглася в чистому вигляді, населення вирізняється високим зростом, широкими плечима, стрункістю, міцною статурою; вони блондини з білим кольором шкіри і стійким ніжним рум'янцем; у них прямі гарно складені ноги з витонченими ступнями, кругла середньої величини голова на міцній шиї. Їх волосся, що відливає золотом, тонке і легко в'ється; обличчя у них прямокутне, губи тонкі, ніс прямий, серед усіх народів греки вирізняються красою своїх очей". А французький вчений П. Гіро, який досліджував наприкінці XIX ст. історію Стародавньої Греції, писав, що "цей опис досконалого за красою типу еллінської раси зроблений з такою точністю, що йому важко не довіряти" (Гиро, 1913).

Однак такі якості, як краса, витонченість форм тіла і правильність рис обличчя, були характерні далеко не для всіх древніх греків. Чимало з них були сутулими, мали тонкі і криві ноги, товстий живіт, кирпатий або ж гачкуватий ніс. Наприклад, Демосфен і Евріпід були далекі від ідеалів грецької краси, а зовнішність Сократа взагалі була потворною.

Архаїчний період історії Стародавньої Греції в Олімпії відрізняється досить широким поширенням скульптури і предметів мистецтва прикладного значення. У VII ст. до н. е., порівняно з попередньою добою "геометричного" стилю, характерного для "темних віків", помітно зростає прагнення давньогрецьких майстрів прикрашати предмети культу, побуту й озброєння, зокрема бронзовими пластинами, на яких зображували тварин, міфічних чудовиськ, а іноді й вершників у шоломах (Соколов, 1980). Можна згадати і широко поширену в ті часи в Олімпії круглу скульптуру – наприклад, фігурки воїнів зі здійнятими в замаху списами і фігурки візників, що правлять кіньми.

Не всі переможці скористалися правом ставити статую на честь своєї перемоги, оскільки витрати з їх виготовлення та встановлення мав оплачувати або сам переможець, або його родичі, або рідне місто.

Перша статуя з кипариса була споруджена в Олімпії Праксідаманту з Егіни, який здобув перемогу в кулачному бою на Іграх 59-ї Олімпіади, а

Статуя юнака, відома як "Марафонський хлопчик". Бронза. 335–325 рр. до н. е.

друга статуя, зроблена зі смоковниці, – Рексібію з Опунта, який переміг у панкратіоні на Іграх 61-ї Олімпіади. Ці статуї, хоча і пошкоджені часом, збереглися в Олімпії і в II ст. н.е., тобто в той час, коли історію давньогрецьких Олімпійських ігор вивчав і описував Павсаній.

Надалі статуї встановлювали часто, і на початку періоду Римської Греції їх виявилося досить багато для того, щоб вивчення стало важливим джерелом для відтворення історії Олімпійських ігор Стародавньої Греції, що і робилося письменниками, поетами, художниками і скульпторами.

Наприклад, Піндар в "Олімпійських піснях" говорить про милість Зевса до переможця Ігор у кулачному бою (Менги, 2004):

"Зевс батько...
Схилися до твореної пісні олімпійської перемоги
Й до мужа, чия доблесть – у кулачній битві.
Даруй йому
Милість і честь від своїх і від чужих,
Бо прямий його шлях, і пиха йому ворог,
Бо пам'ятає він заповіти батьків своїх,
твердих духом".

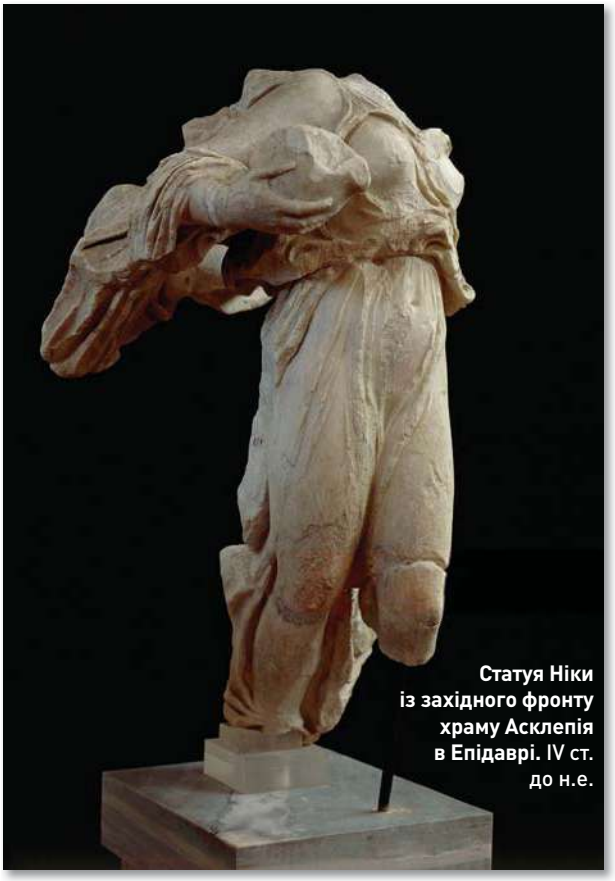
У класичному періоді історії Стародавньої Греції в скульптурних творах з'явилися нові риси. У V ст. до н.е. людська фігура вже не урочисто застигла, як це було в творах скульпторів VI ст. до н.е., а неначе прийшла в рух. Однією з найдинамічніших скульптур, яка датується початком V ст. до н.е., є бронзова фігура олімпійського бога, що зафіксувала його широкий крок, сміливий розворот торса, рішучий замах правої руки, зігнутої в лікті, і спрямованість лівої руки, яка неначе вказує на ціль (Соколов, 1972).

Мармурові фігури на фронтонах Егінського храму, які також належать до V ст. до н.е., свідчать, що скульптура досягла високого рівня досконалості. Скульптори, які, судячи з їх творінь, добре знали анатомію людського тіла і специфіку рухів, розумно і зі смаком розташували фігури в складних композиціях. На східному фронтоні храму зображено похід Геракла та Егінського героя Теламона проти троянського царя Лаомедонта, скульптури на західному фронтоні присвячені прославлянню сили зброї Аякса, сина Теламона, а також відображають сутичку греків і троянців за тіло Патрокла.

У V ст. до н.е. жили і творили такі відомі давньогрецькі скульптори, як Фідій (серед його творінь – неперевершена статуя Зевса Олімпійського), Мирон (всесвітньої популярності набула його скульптура "Дискобол"), Пеоній (автор мармурової статуї богині перемоги Ніки, встановленої в Алтісі), Поліклет (серед його робіт "Доріфор", "Амазонка", "Діадумена") та інші майстри.

У пізньокласичну епоху (IV ст. до н.е.) колишня сувора стриманість форм високої класики в архітектурі та скульптурі змінюється на пишність і розкіш, що стало наочним відображенням історичних пертурбацій, які відбувалися в еллінських містах-полісах.

Багато творів з літературної спадщини дійшло до наших днів, а також було доповнено матеріалами розкопок в Олімпії наприкінці XIX ст. і в подальші роки. Наприклад, підніжжя бронзової статуї Кініска роботи Поліклета (близько 480–412 рр. до н.е.) було знайдено у фундаменті візантійської церкви, побудованої в Алтісі. На цьому підніжжі з білого пелопоннеського мармуру зі слідами ніг бронзової статуї розташований напис: "Здобувши перемогу в кулачному бою, цю статую присвятив Кініск зі славної Мантінеї". Виявлено також підніжжя статуї Каллія з написом: "Каллій, син Дідіма, афінянин, за перемогу в панкратії. Робив афінянин Мікон". Знайдено також постамент статуї знаменитого Євфіма з написом: "Євфім, локрієць, син Астіклея, я три рази переміг в Олімпії. Піфагор Самоський створив". П'єдестал статуї Ксенокла містить такий напис: "Ксенокл, син Евтіфрона з Майнали. Робота Поліклета. Син Евтіфрона Ксенокла з Майнал, чотирьох переміг я в бою сам на сам, сам не впавши жодного разу" (Кондратьев, 1940).

Статуя Ніки із західного фронту храму Асклепія в Епідаврі. IV ст. до н.е.

Атлет, який готує колісницю до змагань.
Чорнофігурна кераміка.
540 р. до н. е.

Ці та інші подібні знахідки добре узгоджуються з відомостями стародавніх авторів, які відвідували Олімпію близько двох тисячоліть тому та оповіли про її споруди, статуї та підношення. В їх роботах (наприклад, Павсанія) опис статуй зазвичай супроводжується різними історичними фактами, легендами, коментарями, що дозволяє розширити знання не лише про відомих атлетів, а й про саму атмосфері Олімпійських ігор Стародавньої Греції.

Для ілюстрації цього наведемо кілька промовистих прикладів з безлічі описів.

Найбільш раннім твором знаменитого давньогрецького скульптора Лісіппа (жив і творив у другій половині IV ст. до н. е.) виявилася статуя Троїла, встановлена після його другої перемоги на Олімпійських іграх, про що свідчить знайдений під час розкопок в Олімпії напис:

"Був я в Олімпії першим з еллінів у день той, в який
Дав мені тут Зевс перемогти на прудконогих конях;
Знову я потім переміг на конях в упряжці четвіркою.
Син Алкіноя я був, ім'я моє ж – Троїл".

Троїл прославився і тим, що другу перемогу здобув у кінних змаганнях Ігор 102-ї Олімпіади, коли одночасно був і елланодиком. Після цього елейці видали закон, згідно з яким ніхто з елланодиків не мав права виставляти на Олімпійських іграх своїх коней.

Біля статуї Троїла знаходився п'єдестал, на якому було встановлено колісницю з кіньми і візником, а також статуя Кініски – дочки царя Спарти Архідама, власниці колісниці і коней.

Була в Олімпії і статуя наймолодшого переможця Олімпійських ігор – Даміска з Мессенії, який виступав у змаганнях бігунів. Свій успіх на Олімпійських іграх він підтвердив на іграх в Немеї та Істмії, де зумів стати переможцем в пентатлоні.

Великий інтерес викликала статуя Кратіна з Егіри в Ахеї, який проявив високе мистецтво в боротьбі, перемігши в змаганнях юнаків. Однак знаменитим Кратін був ще й тому, що вважався найкрасивішим серед одноплемінників. Йому дозволили поруч зі своєю статуєю поставити і статую його вчителя Евтіхіда.

Гісмон з Еліди був переможцем Олімпійських ігор у пентатлоні. Успіх супроводжував його і на Немейських іграх. Однак знаменитим він став не тільки через свої перемоги, а й завдяки випадку, який змусив його займатися спортом. У дитинстві він страждав на ревматизм і, щоб позбутися болісної хвороби і стати здоровою людиною, активно виконував різні фізичні вправи. Ці заняття привели його до захоплення пентатлоном і до блискучих перемог.

Статуї двох атлетів – багаторазового переможця в панкратіоні Сострата і борця Леонтіска – розташовувалися в Олімпії поруч. Цих спортсменів об'єднували не тільки багаторазові перемоги на Олімпійських іграх та інших усегрецьких змаганнях, а й величезна сила і примітивна техніка боротьби. Не маючи можливості здобувати перемоги за рахунок майстерності, вони відрізнялися тим, що хапали супротивників за пальці і ламали їх, не відпускаючи доти, поки суперник не визнавав поразки. Коли Сострат у перший раз здобув перемогу (це сталося на Іграх 104-ї Олімпіади), елейці не внесли його до списку переможців, оскільки Ігри влаштовували не вони, а пісейці та аркадяни.

Підготовка коней до змагань колісниць.
Чорнофігурна кераміка. 540 р. до н. е.

Багато переможців Олімпійських ігор та інших усегрецьких змаганьпрославилися не тільки спортивними перемогами, а й подвигами у війнах. Одним із таких атлетів був Хілон – ахеєць із Патри, що здобув у боротьбі дві перемоги в Олімпії, дві – в Дельфах, чотири – в Істмії, три – в Немеї. Після загибелі на війні ахейці встановили йому статую в Олімпії з такими словами на п'єдесталі:

"Двічі в Олімпії в чистій боротьбі сам на сам я
Поміж мужів переміг, у Дельфах стільки ж разів;
Три я в Немеї, чотири перемоги у Істмі одержав, що
Біля моря лежить, Хілон, Хілона син,
У Патрах. Коли ж на війні я загинув,
всенародно ахейці
Зі славою мене поховали доблесті заради моєї".

Цікавою була доля відомого бігуна Ерготела, який в бігу на довгі дистанції двічі зумів здобути перемоги на всіх чотирьох усегрецьких іграх: Олімпійських, Піфійських, Істмійських і Немейських. Напис на його статуї говорить, що він житель Гімери, хоча був критянином із Кноса. Однак за участь у заколоті його вигнали з рідного міста політичні вороги, після чого він опинився в Гімері, отримав там права громадянства й удостоївся багатьох почестей. Тому він бажав, щоб його перемоги належали йому як жителю Гімери.

Багато атлетів прославилися своїми досягненнями в бігу. Серед статуй, які були встановлені їм, особливу увагу привертали кілька.

Як велике диво сприймали греки досягнення Політа родом з Карії, що зумів у один день здобути перемоги у всіх змаганнях з бігу. Після виграшу на найдовшій дистанції і короткої перерви він стартував на найкоротшій дистанції (один стадій), яка вимагала високих швидкісних здібностей. Здобувши перемогу і тут, він став першим і в бігу на два стадії.

Ще більш знаменитим в бігу був Леонід з Родоса, який успішно виступав на Іграх чотирьох Олімпіад, виборовши на різних дистанціях у цілому 12 перемог.

Знаходилася в Олімпії і статуя легендарного Дромея роботи скульптора Піфагора. Дромей був дворазовим олімпійським переможцем у бігу на довгі дистанції, стільки ж разів був першим у Дельфах, тричі вигравав Істмійські ігри і п'ять разів – Немейські. Відомий він ще й тим, що ввів у свою дієту харчування м'ясом, тоді як до нього атлети переважно харчувалися сиром.

Ціла група статуй була споруджена представникам родини видатних родоських атлетів, родоначальником якої був Діагор. Крім самого Діагора, переможцями Олімпійських ігор були його сини і внуки. Найзнаменитішим з цієї родини був молодший син Діагора Доріей, який тричі поспіль вигравав у Олімпії змагання в панкратіоні. Крім цього, на його рахунку було вісім перемог на Істмійських іграх, сім – на Немейських і одна – на Піфійських.

Характерне для еллінистичного періоду історії Стародавньої Греції захоплення скульпторів створенням монументальних пластичних пам'ятників знайшло своє втілення і в Олімпії, в тому числі в численних пам'ятниках, присвячених прославлянню царів, полководців і діадохів. Наприклад, неподалік Філіппейона і з південно-західного боку храму Зевса було споруджено кілька кінних статуй, які стали відомими за їх постаменти, що збереглися і свідчать про поширення таких (і подібних до них) творів мистецтва в еллінистичній Олімпії.

Поруч зі статуями македонських царів Філіппа й Александра стояла статуя славетного Феагена, сина Тімосфена – жерця в храмі Геракла з острова Фазос. Згідно з легендою, Феаген не був сином Тімосфена, його батьком вважали самого Геракла, який, прийнявши подобу Тімосфена, вступив у зв'язок

Скульптура Посейдона. Бронза. 450 р. до н. е.

з його дружиною. Дев'ятирічним хлопчиком Феаген повертався додому зі школи через площу, на якій стояла мідна статуя якогось божества. Вона йому так сподобалася, що він зняв її з п'єдесталу, поклав собі на плечі і приніс додому. Гнів охопив громадян міста, і вони хотіли вбити хлопчика. Однак один поважний чоловік похилого віку не дозволив їм цього зробити, а Феагену велів віднести статую на місце. Після цього слава про його силу поширилася по всій Елладі. Що ж стосується спортивних досягнень, то на всегрецьких іграх та інших змаганнях він отримав загалом 1400 вінків. Більшість перемог він здобув у панкратіоні й у кулачному бою, хоча прославився і досягненнями в бігу. Згідно з легендою, після смерті Феагена якийсь чоловік – з тих, що ворогували з ним за життя, – часто приходив до мідної статуї Феагена і шмагав її батогом, неначе завдавав образи самому Феагену. Це знущання припинила сама статуя, впавши на кривдника. Діти убитого висунули статуї позов, після чого жителі Фазоса скинули її в море, дотримуючись чинного тоді закону про відповідальність і неживих предметів за вбивство. З плином часу земля перестала приносити фазосцям плоди, і вони направили в Дельфи посольство з проханням до бога про допомогу. Оракул оголосив їм волю бога: "Вами залишений у забутті Феаген славетний". Рибалкам вдалося сітками витягнути статую з моря. Після того, як її знову було встановлено на місце, фазосці ухвалили приносити їй жертви як богу. Після цього, як зазначає Павсаній, у багатьох місцях як у еллінів, так і у варварів було встановлено статуї Феагена, оскільки вважалося що він лікує хвороби і позбавляє від нещасть.

Два видатних атлети увійшли в історію Олімпійських ігор давнини не тільки як багаторазові переможці Олімпійських ігор та інших усегрецьких змагань, а й своїми подвигами й іншими вчинками, в яких вони проявляли небачену силу. Об'єднувало їх те, що обидва загинули, переоцінивши свої можливості.

Одним із них був Пулідамант з міста Скотуса, згодом розгромленого і пограбованого Александром Македонським. Статуя, створена Лісіппом, зображала Пулідаманта найбільшим з усіх людей, яким було поставлено статуї. Крім спортивних перемог, він зробив багато дивних вчинків. Біля гори Олімп він без жодної зброї здолав лева – величезну і сильну тварину. Момент його сутички було відображено на барельєфі підніжжя статуї, виявленому під час розкопок в Олімпії. Загинув атлет від зайвої самовпевненості. Опинившись у печері з товаришами в той момент, коли стеля в ній тріснула і було видно, що вона зараз обвалиться, Пулідамант, замість того щоб з усіма втекти з печери, підняв руки і хотів утримати стелю. Там він і знайшов свою смерть.

Переоцінив свою силу і найвідоміший атлет Стародавньої Греції Мілон, який мав неймовірну фізичну силу. Мілон тримав у руці плід гранатового дерева і пропонував вирвати його з рук, тримав так обережно, що після всіх спроб висмикнути його плід залишився цілим. Ніхто не міг зіштовхнути Мілона, коли він ставав на диск, политий олією, а той лише сміявся над тими, хто намагався це зробити. Він витягав руку вперед таким чином, що великий палець був піднятий вгору, а інші щільно притиснуті один до одного. Ніхто, хоч як старався, не міг відокремити мізинець від інших пальців. Загинув Мілон безглуздо. Він побачив у лісі засохле дерево, у могутній стовбур якого було вбито клини. Переоцінивши свою силу, Мілон спробував розщепити дерево. Клини випали, а руки Мілона виявилися затиснуті деревом. Внаслідок цього він став здобиччю вовків, що водилися в тій області у великій кількості.

Не тільки величезна сила, а й майстерність атлетів викликали захоплення у древніх греків. Недалеко від статуї Даміска, наймолодшого переможця Олімпійських ігор, знаходилася статуя Арістодема з Еліди, який виграв олімпійські змагання з боротьби. Крім перемог в Олімпії, цей борець, який вирізнявся високою технікою і тактикою ведення поєдинків, двічі був переможцем Немейських ігр та стільки ж – Піфійських. Розкопки в Олімпії дозволили виявити частину статуї з написом:

"Двічі на іграх Істмійських і двічі на іграх Немейських, раз в Олімпійській боротьбі славу перемог отримав Арістодем, син Фрасіда. Не тяжкістю потужного тіла Я її заслужив, але спритністю своїх рук".

Багато атлетів Стародавньої Греції досягали перемог у різних видах спорту. Одним з них був Клейтомах із Фів, який перемагав у боротьбі, кулачному бою і панкратіоні на різних усегрецьких змаганнях. На Іграх 141-ї Олімпіади він був переможцем у панкратіоні і в кулачному бою. На змаганнях в Істмії, будучи молодим атлетом, він протягом одного дня переміг всіх дорослих учасників у боротьбі, кулачному бою і панкратіоні. І ще багато перемог у згаданих видах змагань здобув цей мужній атлет. Статую Клейтомаха спорудив його батько Гермократ, а її підняжжя було виявлено під час розкопок Олімпії наприкінці XIX ст.

Дивовижного результату в панкратіоні на Іграх 212-ї Олімпіади домігся юний Артемідор родом із Тралл у Карії. У змаганнях юнаків він здобув впевнену перемогу, після чого вчитель гімнастики порадив йому спробувати свої сили у змаганнях безбородих. Несподівано для всіх він став переможцем і в цих змаганнях. Коли ж над ним почали насміхатися дорослі атлети, він прийняв рішення змагатися і з ними, завоювавши в найважчих сутичках третій вінок переможця.

Курйозний випадок стався з коринфянином Фейдолом, який виставив свою кобилу на прізвисько Авра для участі в кінних змаганнях. Однак

уже на початку бігу вершник не втримався в сідлі, але кобила продовжувала бігти, правильно повернула близько стовпа і, почувши звук труби, прискорила біг і першою прийшла до фінішу, після чого зупинилася біля елланодиків. Переможцем проголосили Фейдола і дозволили йому поставити в Олімпії статую Аври з написом:

"Це кобила Фейдола з широких пасовищ Коринфа Зевсу Великому дар, пам'ятник швидкості ніг".

У спогадах поетів і письменників давнини, у матеріалах розкопок в Олімпії зустрічається велика кількість інших цікавих історій, пов'язаних із виступами переможців Олімпійських ігор і подіями з їхнього життя, а також з тим середовищем, яке існувало на Олімпійських іграх і навколо них. Однак і наведених історій досить для того, щоб перейнятися атмосферою античних Ігор, побачити ставлення древніх греків до досягнень і перемог атлетів, скласти уявлення про те місце, які обіймали Олімпійські ігри в житті Стародавньої Греції.

Не тільки на честь славних подій і перемог встановлювалися статуї. Споруджувалися вони і в пам'ять про порушення олімпійських принципів та ідеалів, про грубі вчинки, несумісні з культурою древніх греків. Перші такі статуї було встановлено під час Ігор 98-ї Олімпіади – після того, як фессалієць Евпол підкупив своїх суперників – кулачних бійців: Агетора з Аркадії, Прітаніса з Кізіка і переможця попередніх Ігор Форміона з Галікарнаса. Ця подія стала першим офіційним злочином проти правил олімпійських змагань. Грошовий штраф, накладений на Евпола і його суперників, дозволив встановити шість мідних статуй, які були розташовані біля підніжжя гори Кронос, недалеко від Олімпійського стадіону. Автором двох статуй був відомий скульптор із Сикіона Клеон. На чотирьох статуях було зроблено написи, які свідчили, що перемогу на Олімпійських іграх можна отримати не завдяки грошам, а швидкістю ніг і міццю тіла; статуї мали слугувати залякуванням для атлетів, які порушують закони, і повчанням для еллінів, які не повинні домагатися перемоги за рахунок грошей.

Через багато років, на Іграх 112-ї Олімпіади, афінянин Калліпп, який виступав у змаганнях з пентатлону, скоїв подібний проступок, підкупивши своїх суперників. Однак афіняни відмовилися платити елейцям штраф і стали погрожувати, що вони не з'являться на олімпійських змаганнях. Проте страх кари з боку Дельфійського бога змусив їх заплатити штраф. На ці гроші було також встановлено шість статуй Зевса з приблизно такими ж написами, які було виконано з нагоди злочину Евпола.

На Іграх 218-ї Олімпіади елейці наклали штраф на кулачного бійця Аполлонія з Александрії. Він не давав і не отримував хабарів, проте був викритий в обмані. Аполлоній прибув в Олімпію із запізненням, яке пояснив сильними вітрами під час морської подорожі. Однак виявилося, що його запізнення було пов'язане з участю в змаганнях в Іонії, де він заробляв гроші. Елейці відсторонили від змагань як Аполлонія, так і інших кулачних бійців, що запізнилися, – і без проведення змагань нагородили вінком Геракліда. Тоді Аполлоній, перев'язавши руки ременями як для бою, накинувся на Геракліда, наносячи йому величезну кількість ударів, хоча той уже був увінчаний вінком переможця і перебував під захистом елланодиків.

Учасники фінального поєдинку кулачних бійців на Іграх 226-ї Олімпіади атлети з Єгипту Сарапаммон і Дейдас уклали таємну угоду, згідно з якою Дейдас отримав хабар. На обох бійців було накладено штраф. Штрафним коштом біля входу на стадіон було встановлено дві статуї Зевса.

Були й інші випадки, коли порушення правил каралося штрафом. Наприклад, за боягузтво був оштрафований учасник Ігор 201-ї Олімпіади в панкратіоні Сарапіон з Александрії, який відмовився брати участь у змаганнях і втік.

Інший випадок був пов'язаний із покаранням батьків спортсменів. На Іграх 192-ї Олімпіади Дімонік, який бажав перемоги своєму синові, дав хабар батькові суперника – Сосандру. На штраф, стягнений з порушників, було встановленодві статуї – одну в гімнасії елейців, іншу – в Алтісі.

Давньогрецьке мистецтво, як і інші досягнення Стародавній Греції (в освіті, науці тощо), багато в чому стало відоме нам шляхом посередництва Риму, який, увібравши в себе багато елементів античної культури, зберіг їх для прийдешніх поколінь. Наприклад, саме на вивченні тих матеріалів, які представляють пам'ятники Рима, побудовано книгу "Історія мистецтва в давнину", написану німецьким просвітителем Йоганном Йоахімом Вінкельманом (1717–1768). Про цей перший класичний твір про історію античного мистецтва з ентузіазмом відгукнулися такі відомі філософи і письменники, як Лессінг, Гете, Гердер, Шиллер. Вінкельман протиставляє єгипетському мистецтву грецьке. Він зазначає, що коли єгипетське мистецтво одноманітне, як штучно вирощене дерево, ріст якого зупинився від різних випадкових причин, то грецьке мистецтво розмаїте, воно живе і розвивається вільно і, підкоряючись законам всього живого, зростає, процвітає, потім занепадає і нарешті помирає.

Відомий німецький вчений Вільгельм Гумбольд (1767–1835) в одній із праць зазначав: "Цілком можливо, що греки запозичили багато чого від інших народів, але ще правильніше, що все запозичене вони переробили по-своєму, і тільки тоді воно набуло значення гідного, високого і прекрасного".

Розділ 15

Негативні явища в давньогрецькій атлетиці

Слід зазначити, що далеко не всі в Стародавній Греції ставилися до спорту і до Олімпійських ігор з повагою. Для цього були підстави, які давали окремі атлети не завжди зразковим способом життя і непорядними вчинками під час проведення Олімпійських ігор.

Про те, що ставлення до атлетів, особливо до огрядних, було неоднозначним, свідчать твори образотворчого мистецтва та літературні джерела. Таких атлетів часом зображували з величезними животами і зовнішністю дурнів.

Римський лікар і натураліст Клавдій Гален (близько 130 – близько 200 рр.) писав про таких атлетів: "Вони докладають зусиль під час виконання вправ більших, ніж це необхідно, і їдять насильно. Часто відкладають їжу на опівнічний час. Вони прокидаються в той час, коли решта повертається з роботи, і здається, що вони ведуть свинський спосіб життя, з тією лише різницею, що свині не докладають зусиль, що перевищують їх можливості...".

Ще раніше на це ж вказував драматург Евріпід (близько 480–406 рр. до н.е.): "Серед незліченних напастей, які гублять Грецію, немає жодної, яка завдала б більшої шкоди, ніж порода атлетів. Передусім, вони не здатні і не вчаться вести благопристойний спосіб життя. Як можна, щоб особа, що стоїть високо за своїм корінням, була рабом свого шлунка. Також я критикую традиції греків, які по волі атлетів організовують величезні маніфестації і шанують марну ненажерливість".

Достатньою підставою для подібних висловлювань може слугувати і спосіб життя найзнаменитішого в історії Олімпійських ігор борця – Мілона з Кротона, атлетична і військова слава якого супроводжувалася дивовижною ненажерливістю. За день він з'їдав десять кілограмів м'яса і випивав кілька літрів вина. Сучасник Мілона Доріяус згадує: "Таким був Мілон, він підняв важкого чотирирічного бика й у свято Зевса ніс його на спині. Всі замовкли, коли він його приніс і поставив перед священиком Піси, пропонуючи для жертвопринесення. Це був бик, якому не було рівних... Потім він відрізав від нього величезні шматки м'яса, протушкував з овочами, розтягнувся і сам все це зжер" (Gorissen, 1990).

Евріпід, який сидить. Мармур. Римська статуя. II ст.

Всілякого роду шахрайства не були рідкістю в Стародавній Греції. Характерним є випадок підкупу суперників Евполом Фессалійським з тим, щоб вони йому програли в кулачному бою на Іграх Олімпіади 388 р. до н. е. Його покарали – оштрафували і примусили встановити за свій рахунок шість статуй Зевса.

Проступки, порушення регламенту Ігор, освяченого багатовіковою традицією, стали досить частими, починаючи з IV ст. до н. е., і особливо надалі, коли політична ситуація в Греції погіршилася, а весь уклад життя, звичаї древніх греків зазнали чималих змін під впливом інших народів і держав.

В Іграх тепер брали участь і представники сусідніх з греками народів – спортсмени з Александрії, Смирни тощо. А кілька століть потому, в 385 р., перемогу на Іграх здобув майбутній правитель Вірменії Вараздат.

Багато полісів намагалися перекупити відомих атлетів, витрачаючи на це великі суми й обіцяючи різні блага. Це призводило не лише до конфліктів між полісами, а й іноді до відмови полісів від участі в Олімпійських іграх на знак протесту. Відомою є історія з видатним бігуном Астілом Кротонським, який не знав собі рівних у бігу на один і два стадії у 488, 484 і 480 рр. до н. е. Він користувався величезною популярністю у жителів Кротона. Однак коли він зрадив своє місто, перебравшись до Сиракуз, розгнівані жителі зруйнували його будинок, знесли статую і знеславили його.

Грецька агоністика поступово втратила свій традиційний характер, зв'язок з ідеалами доблесті, чесноти – арете. Агоністика стала надбанням професійних танцюристів, акторів, музикантів, які змагалися між собою, а також атлетів, що прагнули першості не заради почесного, але скромного вінка, а заради плати. На символічні відзнаки, що лунали на Іграх Олімпіад минулих століть, стали дивитися так само іронічно, як скіф Анахарсіс у Лукіана. Одночасно багато в чому було втрачено поняття чесної гри, благородних змагань.

Багато діячів сучасного олімпійського руху, починаючи з П'єра де Кубертена, схильні ідеалізувати олімпійських спортсменів Стародавньої Греції, зазначаючи, що їх відмінними рисами було прагнення чесної гри, джентльменської конкуренції, гармонійного розвитку і самовдосконалення, а не прагнення слави, почестей і матеріальних вигод. Однак висока значущість перемоги на Олімпійських іграх і найгостріша конкуренція в боротьбі за неї вимагали від атлетів важкої праці, самовідданості, пошуку всіх можливих шляхів для досягнення успіху, тобто вкрай жорсткого професійного підходу до підготовки і способу життя. У процесі підготовки атлети піддавали своє тіло болісним випробуванням і стражданням, переносячи величезні фізичні навантаження. А бойовий характер кінних

Клавдій Гален

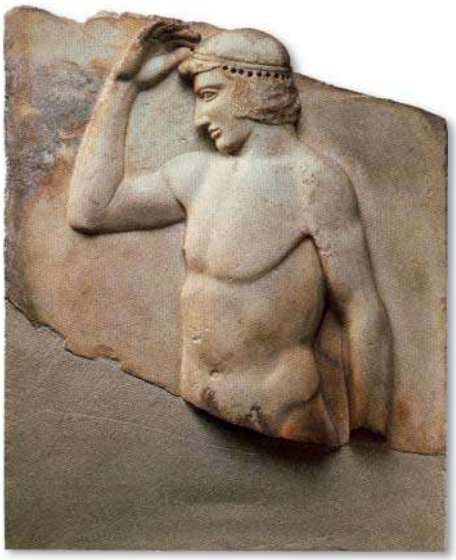
змагань призводив до зіткнення колісниць, травм коней і вершників. Важкі травми, часто пов'язані з ризиком для здоров'я і життя, супроводжували змагання в панкратіоні, боротьбі, кулачному бою.

У таких умовах, що цілком природно, не могли не проявлятися грубі порушення правил змагань, обман, підкуп, жорстокість і фальсифікації. Інша справа, що організатори Ігор, судді суворо контролювали дотримання правил, переслідували порушників, карали їх приниженням і публічною ганьбою.

Олімпійський спорт Стародавньої Греції не був позбавлений і інших негативних явищ, добре відомих нам нині з практики сучасного спорту. Чимало давньогрецьких авторів порушують різні аспекти травматизму, наводять приклади фанатичного ставлення і самопожертви в спорті, описують проблеми спорту та особистого життя.

Для підтвердження цього достатньо навести тексти епіграм Лукілія на кулачних бійців:

I
Як у всіх, государ, у Олімпіка цього були
Вуха, була борода, брови, й повіки, і ніс.
Але, подвизавшись в кулачних боях,
він втратив усе,
Та й в батьківському майні частини позбувся своєї,
Бо, як побачили портрет його колишній,
пред'явлений братом,
Судді вирішили, що він – зовсім інша особа.
II
З таким собі рилом, Олімпік,
не думай коли-небудь близько
Стати біля струмка і поглянути
в дзеркало чистої води.
Бачачи своє відображення, помреш ти,
подібно до Нарциса, –
По смерті сам ти тоді станеш гидкий собі.

Переможець, який вінчає себе вінком. Перша чверть V ст. до н. е.

Починаючи з IV ст. до н.е., Олімпійські ігри поступово відходять від вимог релігії. Все більшого значення набуває видовищність змагань, використання їх з метою підвищення авторитету міст-держав і їх правителів. Кількість спортивних свят постійно зростає, причому в період між Олімпійськими іграми проводиться безліч інших змагань. Ці свята щедро фінансуються, а до їх програм, поряд із традиційними видами (біг, п'ятиборство тощо), включають і такі видовищні змагання, як гонки на колісницях, кінні скачки, біг із запаленим смолоскипом.

В Олімпійських іграх у цей період беруть участь представники багатьох держав європейського Середземномор'я і навіть країн Азії. Знімаються заборони, що діяли раніше: до змагань допускаються іноземці, а також вихідці з незаможних верств населення. Переможці нагороджуються великими грошовими призами і цінними подарунками, отримують вони і матеріальні пільги в своїх містах. Комерційний характер змагань, розкіш, у якій вони проводилися, поступово розмивають ідеали олімпізму, і спорт набуває професійного характеру.

Згодом спортивна підготовка все більше орієнтувалася на успіх у змаганнях, що приносило славу, фінансові доходи і різні блага. Завдання виховання відходили на другий план, що зрештою стало однією з причин згасання спортивного руху в Стародавній Греції. На це, наприклад, справедливо вказував H. Marrion (1950): "Я зазначав, яким почесним було місце, яке обіймала спортивна практика серед достоїнств древньої культури. Однак перебільшене шанування стало фатальним для спорту. Так само, як і в нашому столітті, інтерес до спорту, слава, якою користувалися чемпіони, надмірне прагнення відзначитися у великих міжнародних змаганнях стимулювали розвиток професіоналізму, відповідно до якого атлет з простого "любителя" поступово перетворювався на щось дуже виняткове. Володіння загостреним змагальним духом стало основою відбору дуже кваліфікованих спортсменів. Спорт перетворився на професію, що не відрізняється від будь-якої іншої, і більше нічого".

Професіоналізація давньогрецького спорту була цілком природним процесом, обумовленим сукупністю різних факторів. Серед них – особливості політичного, соціального й економічного життя греків у той час; еволюція Олімпійських ігор, які набули величезної популярності і залучали учасників з різних частин грецького світу, що продовжував розростатися. Для багатьох із них чужими були історичні традиції ігор. Також слід згадати зміни в самому спорті, досягнення в якому стали можливі лише в результаті систематичного напруженого тренування, за допомогою професійних тренерів, масажистів, лікарів та інших фахівців.

У IV ст. до н.е. система освіти в Стародавній Греції набуває нових рис. Гімнасії все поступово стають основою філософських шкіл, які проповідували гармонійну єдність духовних і фізичних якостей людини. Стала поширюватися думка, згідно з якою фізичні вправи мають сприяти не тільки розвитку сили і витривалості людини, а й її красі. Засуджувалося прагнення готувати з молоді винятково атлетів, оскільки це заважало природному розвитку організму. Рекомендувалося застосовувати фізичні вправи лише для повноцінного фізичного розвитку та короткого відпочинку після важкої роботи наукового і громадського характеру.

У IV ст. до н.е. честолюбні прагнення древніх греків поступово переміщуються зі сфери фізичної сили, доблесті, спортивних змагань у сферу інтелектуальної діяльності. Освіта стало життєвою потребою молоді, ознакою привілейованості, соціальної вищості. Фізичне виховання починає відігравати другорядну роль.

Змінюються і смаки публіки. Багаті верстви населення втрачають інтерес до активної фізичної підготовки та участі у змаганнях, навіть до присутності на іграх в якості глядачів. Змагання стають здебільшого народною розвагою, заняттям для бідних, для людей із низьким рівнем освіти і культури. Задоволенню смаків цих верств населення насамперед сприяли грубі і жорстокі видовища. Краса статури, гармонійний фізичний розвиток, досягнення в таких видах змагань, як біг, метання списа, диска тощо, відходять на другий план. Найбільшою популярністю користуються різні професійні види змагань – боротьба, кулачний бій. Правила спрощуються, стають дозволеними жорстокі прийоми. Наприклад, кулачні бійці почали використовувати пристосування – металеві виступи між пальцями,

що стирчать із переплетеного ременями кулака. Оснащена такими пристосуваннями рука перетворювалася на небезпечну зброю, яка могла не лише покалічити, а й вбити суперника. Кулачні бої перетворювалися на найжорстокіші поєдинки.

У такому самому напрямі розвивався і панкратіон. Жорстокість поєдинків стала воістину безмежною. Хоча, на відміну від кулачних боїв, руки в панкратіоні були неозброєні, проте правила дозволяли будь-які прийоми, враховуючи видавлювання очей, удушення, заборонені прийоми тощо.

Цілком зрозуміло, що такий професійний спорт зазнавав різкої критики. Лікарі зазначали шкоду таких занять для здоров'я людини, а філософи вважали професійний спорт злом, що руйнує гармонію тіла і духу.

Вищі верстви населення поступово вдавалися до інших крайнощів. Активні фізичні вправи і участь у змаганнях замінювалися на різні напрями лікувальної гімнастики і способи догляду за тілом. У гімнасіях з'являється безліч приміщень для відпочинку і дискусій, будуються лазні, кабінети для масажу, розтирань тощо.

Ці зміни у ставленні до фізичного виховання і спорту знайшли відображення і в образотворчому мистецтві: замість бездоганних ліній, які свідчать про гармонійний фізичний і духовний розвиток людини, предметом зображення все частіше стають яскраві характери, сильні емоції, а нерідко і потворні прояви спорту (Оливова, 1985).

Все це не могло не позначитися і на Олімпійських іграх. Вони втрачали свою популярність, втрачали загальногрецький характер.

Про кризу олімпійського духу в давньогрецькому спорті добре написав американський дослідник N. Gardiner (1930): "Популярність спорту, зростання кількості змагань і отримання нагород спортсменами за успішні виступи повністю змінили характер спорту. Це була зміна від мимовільного до організованого спорту. Зміна принесла з собою як хороше, так і погане: рівень змагань значно покращився, але спорт перестав бути чистим відпочинком і чимось старим. Задоволення було втрачено".

Існує безліч доказів того, що переможці Ігор отримували величезні на ті часи грошові призи – від 3000 до 6000 драхм. Цієї суми було достатньо для сім'ї з трьох-чотирьох чоловік, щоб безбідно прожити 5–10 років.

Поширення еллінської культури в результаті завойовницької кампанії Александра Македонського, виникнення великої кількості міст за межами самої Греції, нові економічні і соціально-політичні умови, перегляд суспільних ідеалів і цінностей, характерних для елліністичного періоду в історії Стародавньої Греції, що передував її поневоленню Римом, ще більше руйнують атмосферу спорту, характерну для Олімпійських ігор. Унаслідок всіх цих явищ порушується зв'язок між релігією і олімпійськими змаганнями, розвивається професіональний спорт і розмиваються олімпійські ідеали древніх греків. Ігри відкриваються для спортсменів з країн, для яких традиції і звичаї древніх греків, порядок проведення змагань є незвичними і незрозумілими. Поворот у бік видовищності і розкоші, професіоналізація Ігор призводять до втрати духу чесного суперництва, характерного для Ігор архаїчного і класичного періодів, коли верховенство духовних ідеалів визначало аскетизм Олімпійських ігор (Корелин, 2005).

Одночасно створюється безліч нових Ігор, що проводяться не тільки в святилищах, а й у політичних центрах. Це зменшує значущість Олімпійських ігор та інших найбільших усегрецьких змагань, що мали багату історію.

Підніжжя бронзових статуй Зевса біля входу на Олімпійський стадіон

Розділ 16

Олімпійські ігри в Стародавній Греції в період її перебування під владою Стародавнього Риму

Олімпія у період римського панування в Греції

У період римського панування в Греції Олімпія стала поступово занепадати.

Однак іноді за сприяння деяких римських імператорів або приватних осіб, які надавали святилищу фінансову підтримку, активізувалося будівництво різних споруд і періодами відроджували колишню пишність Олімпійських ігор.

Наприклад, за римського імператора Августа Октавіана (правив з 27 р. до н. е. до 14 р. н. е.) з метою возвеличення імператорського культу в храмі Зевса було встановлено статую цього правителя, споруджену грецькими містами, які входили до складу Ахейського союзу. Статуя, що знаходилася в округлій ніші, була виготовлена з цінного бурштину, видобутого в річці Ерідан.

В Олімпії, як уже зазначалося, був храм Матері всіх богів – Метроон. Однак за часів Римської Греції в цьому храмі вже не було зображення Реї, а стояли статуї римських імператорів. Спочатку там з'явилася статуя Августа Октавіана, а в подальшому – і деяких інших правителів Римської імперії. У I ст. н. е. там було встановлено статуї імператорів Доміціана, Клавдія, Піта й імператриць Доміції, Агріппіни Молодшої, Юдії Піти.

Римський імператор Германік завоював на Олімпійських іграх вінок переможця, а в 4 р. до н. е. римлянин Тиберій (імператором він став у 14 р. н. е. і правив до 37 р. н. е.) став переможцем Олімпійських ігор у змаганнях кінних колісниць (правда, він не був візником, і, відповідно до тодішніх порядків і правил, був нагороджений як власник колісниці і коней).

Римські завойовники не робили присвят богам і героям Стародавньої Греції ні в Олімпії, ні в інших грецьких святилищах. Винятком був римський полководець Муммій, який зі своєї ахейської здобичі присвятив Зевсу в Олімпії бронзову статую.

Після правління імператора Августа римляни нерідко грабували Олімпію. Так, імператор Калігула хотів вивезти з Олімпії до Риму статую Зевса, однак, як стверджують історики (Светоній та інші), римський корабель, відправлений з цією метою до Греції, був уражений блискавкою.

Особливо багато статуй (близько п'ятисот) було викрадено і вивезено з Олімпії за часів імператора Нерона. У той же час його нестримне марнославство, прагнення слави олімпійського тріумфатора призвело до порівняно короткочасної активізації в будівництві споруд в Олімпії і проведення Олімпійських ігор, у змаганнях яких він зажадав брати участь. Для перебування Нерона в Олімпії в Алтісі побудували палац в римському стилі. А щоб він міг в'їхати до Алтіса на колісниці, імператор наказав розі-

Камея Тиберія, або Велика камея Франції. Онікс. 23 р.

Погруддя Герода Атичного, який був прибічником відродження культури класичної Греції

брати стіну огорожі в південно-східній частині святилища і спорудити там тріумфальну арку. Для фундаменту цієї арки було використано постаменти статуй, викрадених з Олімпії (Светоний, 2000).

У II ст. посилилася увага римської влади до Олімпії. Це було пов'язано з тим, що імператор Адріан був покровителем Греції.

Для римлян, які відвідували Олімпію, там було побудовано багато терм (лазень). На початку II ст. н. е. на захід від Алтіса на місці давніх терм було споруджено нові терми Кладея. Праворуч від входу розташовувалися об'єкти, які, використовуючи сучасну для нас термінологію, можна назвати котельнями і туалетами. Дещо на південь від цих терм було побудовано новий готель.

Велике значення для Олімпії в II ст. мала підтримка її з боку багатих меценатів, таких, наприклад, як Герод Аттік, який будував власним коштом в Олімпії і в Афінах.

У III ст. відбулося чимало вкрай несприятливих подій для Стародавньої Греції, що перебувала під римським пануванням. Поступово занепадає святилище в Олімпії. Сильний землетрус, який стався в III ст., зруйнував багато старих на той час будівель в Алтісі.

У III ст. Олімпія сильно постраждала від нашестя на Грецію варварів. Коли в 267 р. н. е. орди герулів, що наступали на Елладу і руйнували її міста, рушили на Пелопоннес, в Олімпії, щоб захистити її від варварів, стали зводити фортечні мури, покликані захистити невелику частину Алтіса, у якій була найдорожча для греків святиня – храм Зевса – і деякі інші споруди на прилеглій до нього території. Для побудови цього оборонного муру використовували будівлі, які розбирали з цією метою, в тому числі Метроон, Леонідайон, портик Ехо тощо. Незайманими залишилися храми Зевса і Гери, і Філіппейон, а також скарбниця сикіонців і деякі інші будівлі, споруджені зі слабкого за міцністю каменю, з цієї причини непридатного для зведення фортечного муру. Однак захищати святилища від навали варварів не довелося, оскільки герули просто не дійшли до Олімпії.

У IV ст. змагання в Олімпії все ще проводилися, хоча вже не були такими пишними й урочистими, як у минулі часи.

У 394 р. римський імператор Феодосій I заборонив Олімпійські ігри. А наступного року великої шкоди святилищу Олімпії завдали готи під проводом Аларіха, що просувалися на південь Пелопоннесу.

У IV ст. жорстокий удар по Олімпії завдала також стихія: сильний землетрус зруйнував багато споруд, у тому числі храм Гери, палестру, а також кам'яні стіни, які захищали Алтіс від вод річки Кладей. Розлив річки приніс святилищу нові лиха і руйнування.

Пам'ятники архітектури і скульптури, що знаходилися в Олімпії, страждали не лише від таких природних катаклізмів, як землетруси та повені, а й від людського чинника. Одним із прикладів цього стало перевезення створеної Фідієм статуї Зевса з Олімпії до Константинополя. Там скульптуру було встановлено в імператорському палаці, де вона згоріла під час пожежі.

Сучасний вигляд і реконструкція Німфеону в Олімпії

У 146 р. до н. е. Грецію було завойовано римлянами, але це не зашкодило наступному 500-річному етапу Олімпійських ігор

У 426 р. н. е. римський імператор Феодосій II видав едикт про знищення язичницьких будівель. Храм Зевса, згідно з одними історичними джерелами, був спалений, а за іншими – зруйнований землетрусом.

Жителі невеликого села, що виникло в ранньохристиянську епоху на місці Олімпії, заклали церкву в майстерні, де колись творив великий скульптор Фідій, а для зведення власних будівель житлового та господарського призначення використовували як джерело будівельних матеріалів споруди, що залишилися з часів стародавньої Олімпії.

Черговий землетрус завдав удару по Олімпії наприкінці VI ст., а розливи вод Кладея й Алфея змусили покинути місця для проживання, що стали небезпечними для жителів Олімпії.

Води Алфея і Кладея товстим шаром наносили пісок, який надовго вкрив територію давньогрецького святилища. І лише в XIX–XX ст. археологічні розкопки знову повернули людству те, що залишилося від легендарної Олімпії.

* * *

Олімпію прославляли поети й оратори, про неї складали міфи і легенди. Піндар присвятив Іграм чимало од. "Немає іншої зірки, благороднішої від Сонця, що дає стільки тепла і блиску в пустелі неба. Так і ми славимо ті, що з усіх ігор найблагородніші, – Олімпійські ігри", – писав поет.

Особливості античних Олімпійських ігор у Стародавній Греції під владою Стародавнього Риму

Після поневолення Греції Римом у 146 р. до н. е. Олімпійські ігри проводилися аж до 394 р. н. е., коли відбулися останні Ігри в історії давнини.

Протягом тривалого періоду, коли Греція перебувала під пануванням Риму, популярність Ігор і ставлення до них з боку правителів Римської імперії істотно змінювалися. На початку цього періоду до святилищ Олімпії і Олімпійських ігор римські правителі ставилися з повагою і прихильністю. Однак із втратою незалежності відбулися зміни політичної, економічної і соціальної сторін життя грецького суспільства, які негативним чином позначилися і на спорті. Багато змагань було припинено, знижується цікавість до спорту. Помітно падає престиж Олімпійських ігор та інших усегрецьких змагань, які знову набувають місцевого.

У результаті міжусобної війни в 82 р. до н. е. правителем Риму став полководець Луцій Корнелій Сулла. Він жорстоко розправився зі своїми супротивниками, склавши проскрипційні списки з 4700 осіб, оголошених поза законом, убивши багатьох із них, у тому числі близько 50 сенаторів. Ставши диктатором, він обмежив функції народних зборів, реформував державне і місцеве управління, ввів нову практику призначень на посади і провів низку інших реформ, які зробили його владу необмеженою. Однією з ініціатив Сулли стало перенесення Олімпійських ігор до Риму. Він пограбував Олімпію і Дельфи і перевіз багато скарбів грецьких святилищ до столиці імперії. Після закінчення Ігор 175-ї Олімпіади в 80 р. до н. е. Сулла привіз всіх учасників Ігор до Риму і представив їх жителям міста.

Скульптурний портрет візантійського імператора Феодосія II. Мармур. V ст.

Багато видатних давньоримських діячів підтримували необхідність збереження традицій давньогрецької атлетики. Наприклад, видатний оратор, філософ і адвокат Марк Туллій Цицерон, твори якого є найважливішим джерелом відомостей про життя Римської імперії в I ст. до н. е., був пристрасним шанувальником давньогрецької культури. Під час перебування в Греції Цицерон відвідував палестри і гімназії. У своїх трактатах і промовах він приділяв увагу фізичній активності та атлетичним змаганням (Никишин, 2013).

У той же час у Римській Греції продовжують діяти гімнасії, які виявилися не тільки центрами збереження спорту, його цінностей та ідеалів, а й свого роду духовним оплотом, центром національної і культурної спадщини. Проводилися й Ігри Олімпіад, що не були заборонені римлянами.

Чимало намісників римських імператорів у Стародавній Греції стали прихильниками відродження різних місцевих і регіональних змагань, будівництва стадіонів і гімнасіїв. Відроджувалися популярність і колишня велич свят в Олімпії – Олімпійських ігор, підтримувалися грецькі святилища, побудовані поблизу них спортивні споруди й атлетичні фестивалі, що проводилися там. Рим заохочував збереження і поширення місцевих грецьких і культурних традицій як частину проведеного римлянами процесу патронату й асиміляції. У той же час грецька атлетика ніколи не становила конкуренції римським гонкам на колісницях або кровопролитним видовищам (бої звірів, сутички гладіаторів) (Kyrkos, 1982).

Фізична активність, змагальна діяльність і Олімпійські ігри в Стародавньому Римі. Фестивалі та свята, що проводилися в Стародавньому Римі в ранній період його історії, присвячувалися родючості, збиранню врожаю або очищенню, також в ім'я блага суспільства приносилися в жертву тварини (Kyle, 2007). Римські ігри з гонками на колісницях і театралізованими виставами виникли як акти подяки суспільства богам за перемоги у війнах або у зв'язку з виходом з тієї чи іншої кризової ситуації.

Найбільш значні гонки на колісницях відбувалися у Великому цирку – іподромі, який спочатку призначався тільки для кінних змагань, а в подальшому став місцем проведення й інших видовищ – тріумфальних ігор, боїв звірів, сутичок гладіаторів.

Долина, в якій був розташований Великий цирк, використовувалася для кінних змагань ще в V ст. до н. е. Будівництво цирку, обладнання місць для глядачів почалося в I ст. до н. е. Спочатку іподром дозволяв проводити змагання колісниць тільки по прямій, потім цирк було розширено, що дозволяло проводити кільцеві перегони. Особливо інтенсивно цирк розвивався за Цезаря, потім за часів правління імператора Августа, який надав Великому цирку

Погруддя правителя Риму Корнелія Сулли, який пограбував священні скарбниці Олімпії. Мармуровий бюст

архітектурної форми. Розвитку цирку і популяризації кінних змагань сприяли й інші імператори Риму – Клавдій, Нерон, Тит, Траян, Доміціан, Константин, колишні шанувальники кінних змагань. Також правителі використовували цирк для великих публічних заходів.

Оскільки Римська республіка часто воювала, зростала і кількість різноманітних тріумфальних святкувань, що проводилися з великим розмахом. Так, до початку II ст. до н. е. тріумфальні процесії включали відтворення батальних військових сцен, ходи факелоносців і музик (Kyle, 2007).

На зміст тріумфальних святкувань у Стародавньому Римі вплинули численні війни з греками. Справа в тому, що ці війни спричинилися до різноманітних (у тому числі і в сферах культури і мистецтва) контактів римлян із греками. Наприклад, римський політичний діяч Гай Фламіній у 197 р. до н. е. провів протягом трьох днів тріумфальне свято після перемоги римлян над Македонією, під час якого

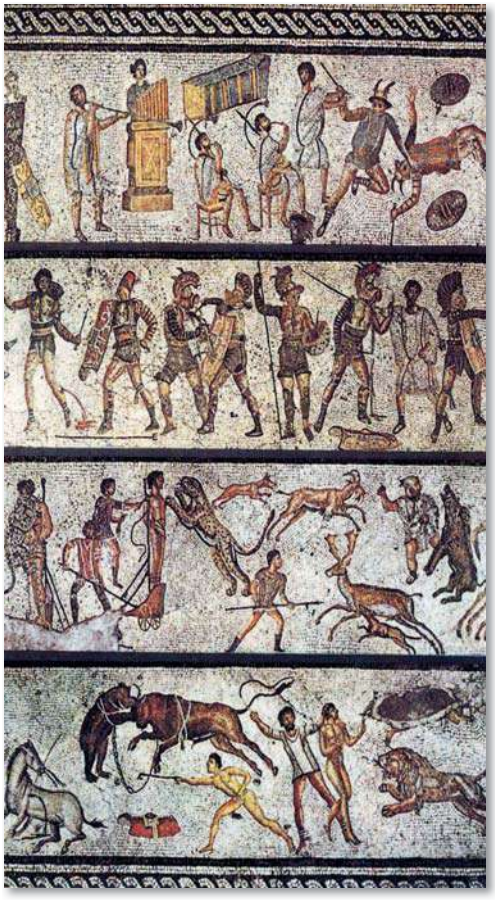

Камея імператора Августа. Використано сардонікс, перли, сапфір. Гравер Діоскорід. XVI–XVII ст.

булои продемонстровано як трофеї (золото і срібло), так і захоплених бранців і заручників.

У ранній період історії Стародавнього Риму римляни були знайомі (можливо, завдяки етрускам) з такими основними атлетичними дисциплінами, як біг, боротьба, плавання, кулачні бої, – і використовували їх як засоби для воєнізованої підготовки. Однак римляни, на відміну від греків, змагалися одягненими, а на атлетичних змаганнях вважали за краще залишатися глядачами. Римляни, скажімо так, ставилися з підозрою до публічної оголеності грецьких атлетів (асоціюючи її з гомосексуальністю), а римський культ мужності включав свого роду консервативне ханжество. Римляни явно були критичнішими до зовнішнього вигляду грецьких атлетів, ніж до самого грецького спорту (Lynch, 2000).

Проте, як вважають дослідники (Kyle, 2007), римська культурна дипломатія надавала належну повагу традиції греків – щодо їх гімнасіїв і спортивних змагань. Римляни використовували ці аспекти в своїх політичних цілях. Зокрема, були даровані привілеї Олімпійським, Піфійським, Немейським та Істмійським іграм, а перші свої атлетичні змагання римляни провели в рамках тріумфального свята, організованого Фулвіусом Нобіліором у 186 р. до н. е.

Розваги римлян. Мозаїка. I ст. Тріполі (Лівія), музей Джамахірії

Частина населення Стародавнього Риму, схильна до сприйняття грецького способу життя, прагнула впроваджувати характерні для Стародавньої Греції гімнастичні системи. Однак більша частина правлячого класу і населення вважала, що грецькі традиції в галузі фізичного виховання недостатні для підготовки повноцінних воїнів. Натомість римляни вважали за краще реальні військові навчання. З презирством вони ставилися і до грецької традиції займатися і виступати в змаганнях оголеними. Зі скепсисом спостерігали за гімнасіями, побудованими греками в римських містах. Простори для бойових вправ та ігор римляни створювали навколо публічних бань, які були місцем для всіх видів соціального спілкування.

Давньогрецька культура зводила в найвищу цінність особистість людини, органічне поєднання в ній моральних, фізичних та інтелектуальних якостей, змагальний дух і прагнення досконалості, любов до атлетики та атлетичних змагань. Перемоги на Олімпійських іграх та інших всеелліністських іграх сприймалися як подвиги на честь богів, а переможці ставали героями, обранцями богів, які заслуговували на безмежну славу.

Фізичне виховання римлян насамперед було пов'язане з військовою практикою, одним із засобів бойової підготовки легіонерів. Тому і традиційні змагальні фестивалі повинні були плекати бойовий дух і громадянську згуртованість, готовність до війни як основи імперської могутності й стабільності. Звідси і найбільш популярні в Стародавньому Римі види змагань і театральних постановок, які влаштовувалися на честь богів і святкування перемог у військових битвах.

Серед громадських розваг особливою популярністю в Стародавньому Римі користувалися жорстокі видовища, що увійшли в історію як Римські ігри. Серед них гонки на колісницях, гладіаторські бої і цькування диких звірів (мунера), морські битви.

Великий інтерес викликали Навмахії – нерегулярно організовувані гладіаторські морські битви, учасниками яких були раби, військовополонені та засуджені злочинці, дрібні військовослужбовці. Однією з перших великих Навмахій стало видовище, організоване в 46 р. до н. е. в Римі за наказом Юлія Цезаря. У спеціально виритому ставку в битві, покликаній інсценувати бій біля Саламіну між флотами греків і персів, брали участь понад 30 кораблів і 3000 осіб.

Найбільшою Навмахією прийнято вважати видовище, організоване імператором Клавдієм у 52 р. н. е. на Фуцинському озері, розташованому на схід від Риму. У битві брало участь понад 100 кораблів і 19 000 осіб. Глядачі розташовувалися на берегах і пагорбах, що оточували озеро й утворювали природний амфітеатр. Більшість учасників битви загинули або потонули під вагою спорядження.

Римська колісниця. Бронза. Приблизно I–III ст.

Громадяни Риму в цих іграх, які мали жорстокий і кровожерливий характер, участі не брали. Для них вони були видовищем, яке підтримувало військові традиції Імперії, зміцнювало єдність жителів, було засобом демонстрації сили щодо поневолених народів і зовнішніх ворогів.

Римляни так і не зуміли перейнятися духом олімпізму. А їх прагнення збільшення видовищності змагань призвело до того, що суперництво атлетів набуло відверто грубого і жорстокого характеру, особливо в кулачному бою, боротьбі, панкратіоні. Більш того, у програмах багатьох змагань з'явилися бої гладіаторів і сутички з дикими тваринами. У деяких містах до змагань допускалися навіть раби, які зазвичай ставали учасниками найбільш жорстоких поєдинків.

Саме в цей період з'явилися перші професійні спілки атлетів, які користувалися заступництвом і матеріальною підтримкою імператорів. Члени таких професійних спілок брали участь у різних змаганнях, де головними конкурентами були представники інших професійних спілок.

Цілком природно, що створення і суперництво професійних спілок сприяло зростанню майстерності атлетів, вдосконаленню їх підготовки. Однак професійний спорт, як уже говорилося, розмивав ідеали і цінності олімпізму. Спорт все більше відходив від міфологічних й історичних коренів, розривалися його природні зв'язки з іншими сторонами життя.

У період свого розквіту в Стародавній Греції Олімпійські ігри являли собою події загальногрецького масштабу, в яких відбивалися світогляд і ідеали греків, славилися досягнення атлетів. При цьому греки суворо дотримувалися правил проведення та вшанування переможців, спорт сприймався ними як важлива частина життя.

У Римській Греції Олімпійські ігри набули зовсім іншого значення. З кожними черговими Іграми постійно зростала роль змагань як видовища, що заповнює дозвілля людей. Програма Ігор змінювалася шляхом введення ризикованих і жорстоких видів змагань, а давньогрецькі церемонії і ритуали служили лише для додаткової привабливості, демонстрації їх багатовікової історії.

Говорячи про відмінності в Олімпійських іграх грецького і римського періодів, не можна не зазначити ще одного принципового моменту. Більшість грецьких атлетів належали до привілейованого суспільства, напружена підготовка до Ігор була для них природною – у зв'язку з тією почесною роллю, яку відігравав спорт у житті Стародавньої Греції. А в Римській імперії ставлення до спорту було іншим. Цінність фізичних вправ римляни сприймали переважно як складову частину військової підготовки, а спорт – як видовищне, але даремне заняття. Через це учасниками Олімпійських ігор за часів правління Риму стали представники нижчих верств суспільства, які ставилися до спорту та участі в Іграх як до професійної діяльності. Імператори – учасники змагань на колісницях – ставали переможцями Ігор не як наїзники, що брали безпосередню участь у змаганнях, а як власники коней і колісниць (Светоний, 2000).

Олімпійські ігри в політиці імператорів Стародавнього Риму. У 30 р. до н. е. до влади в Римі прийшов Октавіан Август, який принципово змінив стиль правління, характерний для його попередни-

Візник. Мозаїка. Перша половина III ст.

Скульптурний портрет Германіка. Мармур. Копія

ків. Він вдався до низки ефективних заходів зі встановлення миру, створив умови для розвитку архітектури, скульптури та інших видів мистецтв. Загальний розквіт культури Стародавнього Риму за часів правління цього імператора не оминув спорт і Олімпійські ігри. Август завершив розпочате Юлієм Цезарем будівництво найбільшого в світі іподрому, який вміщав 150 тис. глядачів, прикрашеного мармуровими арками і численними статуями, що відображали єдність грецьких і римських поглядів на спорт (Плутарх, 1987).

Особливу увагу Август приділив відродженню колишньої величі Олімпійських ігор та інших історично сформованих усегрецьких змагань. Він повернув вивезені Суллою скарби до Олімпії і Дельфів, провів реставрацію спортивних та інших споруд у цих святилищах, сприяв започаткуванню інших великих грецьких змагань – Ігор в Афінах і Александрії, а також своїх власних ігор, що проводилися на зразок Олімпійських у західній частині Греції в м. Нікополісі. Однак запровадження нових ігор за часів Августа не призвело до зменшення ролі Олімпійських ігор, велич і авторитет яких постійно зростали, а титул олімпійського чемпіона був найвищим у Римській Греції.

Олімпія переживала другий у своїй історії етап бурхливого розвитку і перетворилася на процвітаюче місто. Відновлювалися і будувалися нові спортивні споруди, відродилася популярність Олімпійських ігор.

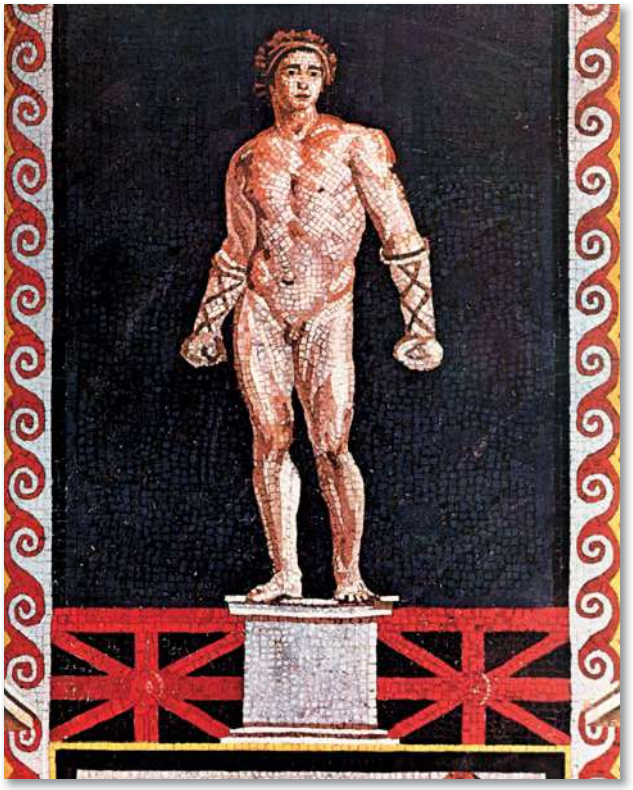
Не оминали увагою Олімпійські ігри й інші правителі Риму. Шанувальником спорту був римський імператор Тіберій (правив у 14–37 рр. н. е.). Під час його правління на території Олімпії з'явилися нові споруди, враховуючи тріумфальну арку. Олімпію і Олімпійські ігри підтримували Германік – надзвичайно популярний у Римі воєначальник і державний діяч, який, як і Тиберій, виграв гонки на колісницях (на Іграх 199-ї Олімпіади), і римський імператор Клавдій (правив у 41–54 рр. н. е.).

Зовсім інший характер мала увага до Олімпійських ігор з боку імператора Калігули, що став правителем Риму в 37 р. н. е. Він не тільки прагнув встановити необмежену монархію, відкрито принижуючи сенат, організувавши терор проти аристократії і насаджуючи імператорський культ, а й зробив спробу вивезти в Рим з Олімпії статую Зевса. Зробити це Калігулі не вдалося – в 41 р. він став жертвою змови і був убитий преторіанцями імператорської гвардії.

У 54 р. н. е. до влади в Римі приходить Нерон, який прагнув ще більше зміцнити і без того сильні монархічні тенденції і став могутнім правителем.

Нерон, як жоден інший правитель, був шанувальником давньогрецької культури, захоплювався спортом, співом, театром, виступав у різних конкурсах і змаганнях. У 60 р. н. е. він заснував перший атлетичний фестиваль у Римі – "Нерон", що включав гімнастичні і кінні змагання. Як пише D. G. Kyle (Kieran et al., 1977), Нерон не тільки сам брав участь у змаганнях з ораторського мистецтва та лірики (і виграв їх), а й, завдаючи образи правлячому класу, повеселив натовп, змусивши патриціїв змагатися.

Оцінка різних видовищних масових заходів того часу була далеко не однозначною. Досить навести висловлювання римського філософа-історика, політичного діяча і письменника Сенеки (між 6 і 3 рр. до н. е. – 65 р. н. е.), який, крім усього іншого, був вихователем Нерона. У "Листах" Сенека висловив своє критичне сприйняття згаданих видовищ-

Кулачний боєць. Мозаїка. 60 р.

Золотий ауреус із зображенням Нерона і його матері Агріппіни. 54 р.

них дійств: "Ніщо так не руйнує мораль, як трата часу на видовища. Там під виглядом задоволення легко закрадаються пороки".

У міру римської експансії до Стародавньої Греції спостерігався вплив елліністичних розважальних видовищ на Рим – і в той же час еллінські царі адаптувалися до римських вистав, тобто відбувалося змішання традицій – місцевих і тих, що прийшли ззовні (Моммзен, 2005).

Поряд із цим слід визнати, що грецький спорт був більш масовим, а римські видовища – більш захоплюючими. Крім того, відмінність між ними полягала ще і в тому, що в грецьких змаганнях мали право брати участь лише грецькі громадяни, тоді як у римських брали участь не лише громадяни Риму. Однак в обох культурах (давньогрецькій і давньоримській) одні виступали, а інші дивилися, одні намагалися зробити спорт видовищним, а інші прагнули зробити видовища спортивними. І грецькі, і римські Ігри, поряд з їх змагальністю і мужністю, включали в себе й елементи небезпеки, агресивності, еротики і примусу, що ріднило між собою спорт і видовища тих часів (Kyle, 2007).

Імператор Нерон підтримував спорт і Олімпійські ігри, вів будівництво в Олімпії. Однак не ці факти виявилися основними в пам'яті про його діяння у спортивній сфері. В історію спорту він увійшов як людина, що розтоптала олімпійські принципи й ідеали, що порушила хронологію Олімпійських ігор. Він домігся, щоб Ігри 211-ї Олімпіади були проведені на два роки пізніше, і в 67 р. н. е. відбулися всі основні всегрецькі змагання – Олімпійські ігри, Істмійські, Піфійські і Немейські гри. Нерон, постійний учасник гонок на колісницях, мріяв стати найвеличнішим з чемпіонів – переможцем усіх цих ігор. Крім того, зажадав, щоб до програми Олімпійських ігор було включено змагання в музичному і драматичному мистецтві, які до цього входили тільки до програм Піфійських та Істмійських ігор.

Ця вимога спантеличила організаторів, які намагалися пояснити неприпустимість порушення вікових традицій. Нерону доповіли, що в Алтісі відсутні приміщення та обладнання для театральних вистав, чим викликали гнів імператора. Терміново було споруджено сцену, і до програми Олімпійських ігор включили музичні і драматичні змагання (Венгер, 1910).

Прибуття Нерона в Олімпію перетворилося на небачену в історії Олімпійських ігор подію: величезна свита з охоронців, помічників, слуг, сенаторів, зміна правил змагань, підкуп суддів і організаторів. В останній момент перед змаганнями Нерон розпорядився проводити гонки на колісницях з упряжкою з десяти коней, що створило неймовірну тисняву на дистанції. Сам Нерон не зміг втриматися, вилетів з колісниці і вибув зі змагань. Однак йому було вручено вінок олімпійського чемпіона. Така ж ситуація склалася і за участю імператора в інших іграх: вінки переможця він отримав навіть за перемогу в тих видах змагань, в яких взагалі не брав участі. Вінками він був нагороджений і за участь у співах, грі в трагедіях. Нерон щедро винагороджував суддів і організаторів ігор, які присуджували йому численні перемоги. До Рима він в'їжджав на колісниці в пурпуровому, розшитому золотом плащі з вінком переможця Олімпійських ігор на голові, увінчаний нагородами всіх інших ігор, отриманими ним не тільки за спортивні досягнення, а й за спів і драматичну майстерність. На честь своєї перемоги Нерон вивіз з Олімпії велику кількість статуй, чим завдав серйозної шкоди святилищу (Плутарх, 1987). Ганьбою для Нерона обернулися рішення суддів, які побоювалися розправи, визнати його переможцем у гонках на колісницях, хоча він не закінчив дистанції через падіння. Після повалення і загибелі Нерона в 68 р. н. е. його ім'я було викреслено зі списку переможців Ігор.

За всієї трагічності фігури Нерона в історії Стародавнього Риму не можна не бачити його прагнення до епохальних змін у культурному житті всього римського Середземномор'я. Він намагався перетворити Римську імперію на монархію елліністичного типу з новою латино-еллінською культурою. В основі реалізованої ним ідеології, яка в історіографії трактується як "неронізм", були грецькі агональні начала, покликані замінити історично сформовану римську систему цінностей. На реалізацію

Нерон роздає блага громадянам. Монета. 64–68 рр.

ції ідеології і були спрямовані атлетичні і артистичні захоплення Нерона (Никишин, 2013).

Імператор Адріан, що правив Римом понад 20 років (117–138 рр. н. е.), як і Нерон, був великим шанувальником грецької культури і Олімпійських ігор. Однак спорт і Олімпійські ігри для нього, на відміну від Нерона, були не ареною для самоствердження і задоволення амбіцій, а сферою суспільного життя, яка потребує уваги та підтримки. Саме за часів його правління Олімпійські ігри Римської Греції досягли найвищого рівня за весь період їх проведення.

Серед безлічі діянь Адріана з підтримки і розвитку давньогрецької спадщини – відновлення святинь і храмів в Олімпії, за що він був удостоєний статуї в священному Алтісі. Скульптор зобразив його в давньогрецькому вбранні, а не в римській тозі. Заслуги Адріана в розвитку фізичного виховання і спорту, підтримці Олімпійських та інших ігор, будівництві спортивних споруд, підтримці атлетів були відзначені проведенням на його честь численних атлетичних змагань у різних частинах Римської імперії – в Неаполі, Афінах, Пергамі, Галікарнасі, Салдісі, Сирені, Смирні, Сиракузах і інших містах. Любов до спорту у Стародавній Греції знайшла відображення і в заповіті Адріана, згідно з яким він був похований у 138 р. не в Римі, а в Афінах, біля знаменитого стадіону (Coubertin, 1890).

Однак навіть на фоні всіх зазначених безсумнівних досягнень навколо Олімпійських ігор у Римській Греції накопичувалися проблеми, які неминуче мали призвести до кризи, значно гострішої, ніж та, яка проявилася на заході Стародавньої Греції.

Занепад античних Олімпійських ігор і припинення їх проведення

Одним з основних факторів зниження популярності Олімпійських ігор стало розширення їх географії. Їхніми переможцями ставали македонці, жителі Александрії в Єгипті, острівних і прибережних держав, розташованих далеко від Олімпії. У II ст. Олімпійські ігри збирали учасників з найбільш широкої території за всю їх історію. З одного боку, це було визнанням їхньої популярності, з іншого – призводило до руйнування ідеалів, які лежали в основі цих усегрецьких змагань у минулі часи. Космополітизм і інтернаціоналізм Олімпійських ігор руйнували їх ідеологію, розривали історичні зв'язки з Іграми архаїчного і класичного періодів історії Стародавньої Греції.

Збільшувалася також кількість усегрецьких змагань, які стали проводити в різних багатих містах – зазвичай на честь їх правителів. Ці ігри вирізнялися пишністю, в них розігрувалися дорогі призи та брали участь відомі атлети, що переїздили з одного міста в інше. Природно, це не могло не позначитися і на самих Олімпійських іграх, особливо якщо врахувати, що в цей період грецька метрополія, а разом із нею і Олімпія, вже не були центром античного світу.

Реєстрація переможців Олімпійських ігор припинилася в 267 р. Починаючи з цього часу і аж до

Християнська Дірцея в цирку Нерона. Семірадський Генріх. 1898 р.

Погруддя Вараздата. Олімпія. Міжнародна Олімпійська академія. Подарунок від народу Вірменії

361 р. будь-яких відомостей про проведення змагань атлетів документально не зафіксовано. Лише в 369 і 373 рр. з'явилися деякі відомості про атлета на ім'я Фіоуменос з Філадельфії, що в Малій Азії, який переміг у трьох змаганнях з боротьби, а також про чемпіона древніх Олімпійських ігор, яким став вірменський принц Вараздат, який переміг у 385 р. у змаганнях борців на Іграх 291-ї Олімпіади.

Доля Ігор була вирішена в період з 392 по 395 рр. Відомим є едикт 394 р., підписаний римським імператором Феодосієм I, у якому ним і його синами Аркадієм і Гонорієм суворо засуджувалися язичницькі традиції – жертвопринесення богам і духам, ворожіння на нутрощах тварин і решта обрядів. Дотримання звичаїв колишніх століть розглядалося як величезний державний злочин.

Олімпійські ігри не могли не потрапити під заборону, адже вони були присвячені Зевсу і починалися з приношення жертв.

Але чому не могли тривати Ігри після того, як їх позбавили релігійного, язичницького елемента, якщо відомо, що сам Феодосій I не був противником спортивних змагань як таких і що в Антіохії ігри, які мали навіть назву олімпійських, проводилися аж до 520 р. Можливо, в Антіохії, місті багатолюдному, багатому і незалежному духом, імператор не наважився скасувати популярні спортивні свята, побоюючись обурення жителів і відкритого заколоту. Зате в Олімпії, розташованій далеко від великих міських центрів, можна було не боятися повстань, адже постійних жителів там майже не було. Не обов'язково було забороняти самі Ігри спеціальним едиктом, досить було перешкодити учасникам і глядачам проживати довгий час там, де вони звикли розташовуватися на час Ігор.

Не виключено також, що Ігри були припинені через постійні руйнівні війни і через брак грошей на регулярне їх проведення. Місцевість, де знаходилася Олімпія, вважалася однією з найбідніших в Елладі, населяли її переважно прості пастухи. Грошові фонди Ігор, які існували досі, давно вже перейшли в руки місцевих римської влади або християнської церкви. Ще задовго до кінця IV ст. організатори Олімпійських ігор не раз зазнавали фінансових труднощів, і часто здавалося, що знамениті Ігри ось-ось припиняться (Коттерил, 2007).

Християнство не відразу і не повністю викорінило древній спорт. Поступове припинення греко-римських розваг на Заході відбулося через занепад політичної і військової сили Західної Римської імперії. А в Східній Римській імперії, за іронією долі, гонки на колісницях, які були найбільшим язичницьким видовищем, ще протягом кількох століть процвітали в християнському імператорському і порівняно багатому Константинополі.

На те, що існувало багато причин, що призвели до занепаду і припинення Ігор, вказує і професор з Норвегії H. Pleket (1992). Він пише: "На мою думку, занепад Олімпійських ігор виявився результатом занепаду урбанізованого способу життя і добробуту в Римській імперії в останні роки III ст. Ігри не припинилися, а до них стали залучати все менше і менше людей. Примітно, що список олімпійських переможців практично завершується після 277 р. У цей же період (260–270 рр.) сталася значна інфляція римських грошей. У своїй статті "Олімпійські благодійники" я намагався показати, що олімпійські діячі Еліса покладалися на пожертвування багатих іноземців, королів і членів аристократичних сімей інших міст Греції. Тепер же міста, в яких проживала аристо-

Диск Феодосія. Сучасна копія

Олімпія: вид на священний Алтіс.
Кольорова літографія Едварда Додвелла. 1805 р.

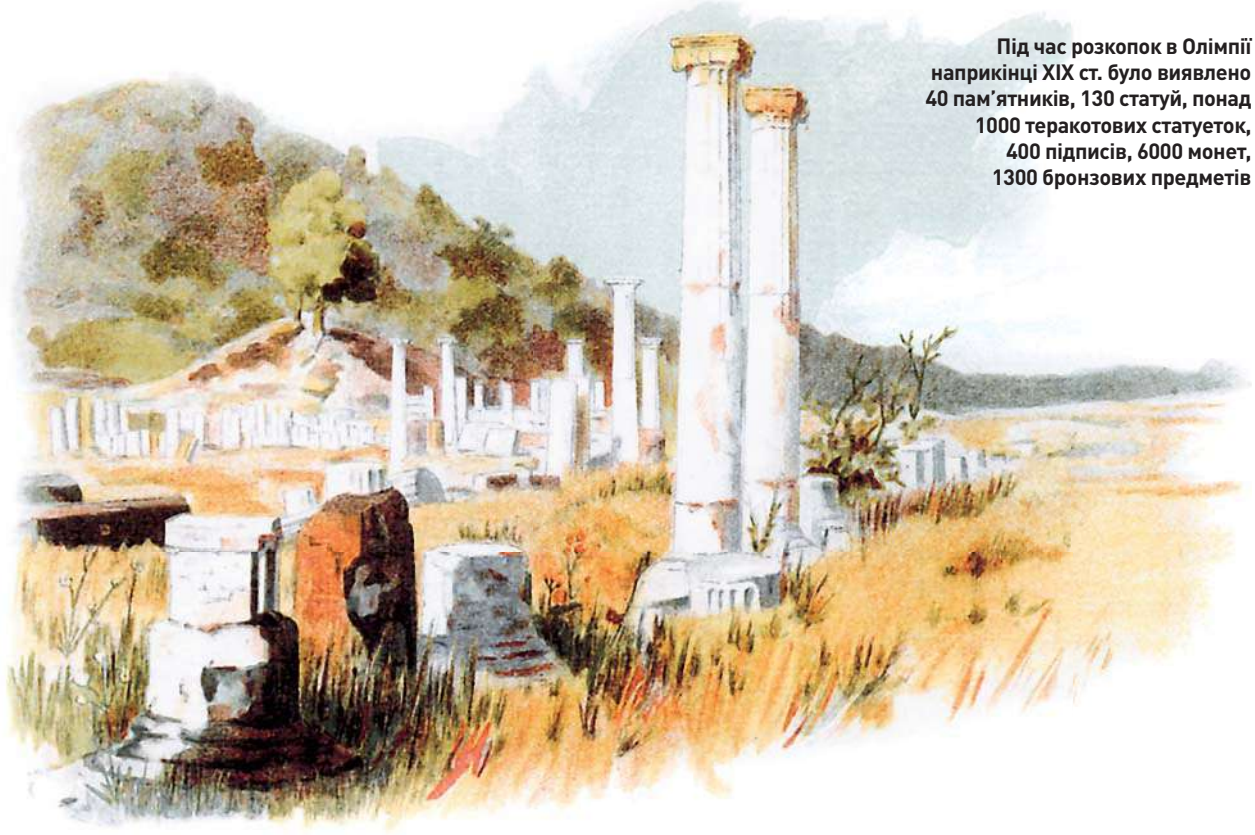
кратія, зазнали зростання оподаткування з боку римлян у зв'язку зі значними військовими витратами. Це призвело до зубожіння греків, чим і можна пояснити причини занепаду спорту в цілому і Олімпійських ігор зокрема. Починаючи з IV ст., тренер у гімнасіях став перетворюватися на свого роду лікаря, який "ремонтував" зламані кінцівки і надавав першу допомогу. Християнство зі своїми атаками на тіло, фізичну культуру і спортивні змагання доробило решту".

Що стосується заборони Ігор імператором Феодосієм I, то він лише прискорив і завершив процес, який почався набагато раніше.

У 395 р. на берегах Алфея на території Олімпії відбулася велика битва візантійців і готів, у результаті якої сильно постраждали і були спустошені споруди для атлетичних змагань та інші об'єкти, що використовувалися під час проведення Олімпійських ігор. Завершили руйнування Олімпії сильні землетруси, а також спалення залишків язичницьких храмів за наказом імператора Феодосія II (у 426 р.). Остаточний удар по цьому історичному місцю було завдано руйнівним землетрусом у 522 р., а за кілька років Олімпія була повністю похована під товстим шаром піску і мулу після великої повені – розливу річок Алфей і Кладей.

Видатне творіння Фідія – статуя Зевса Олімпійського – головна святиня Олімпії була перевезена візантійцями до Константинополя і встановлена в імператорському палаці.

У V ст. палац Феодосія II згорів – і від великого творіння Фідія залишилася лише гора попелу, кістяні пластинки і шматки розплавленого золота...

Під час розкопок в Олімпії наприкінці XIX ст. було виявлено 40 пам'ятників, 130 статуй, понад 1000 теракотових статуеток, 400 підписів, 6000 монет, 1300 бронзових предметів

Частина III

Відродження Олімпійських ігор

Розділ 17.
Епохи Ренесансу і Просвітництва, неокласицизм і відродження спадщини давньогрецької цивілізації

Розділ 18.
Спроби відродження Олімпійських ігор у XVII–XIX ст.

Розділ 19.
Відродження Олімпійських ігор

У суспільній свідомості міцно вкорінилося уявлення про те, що олімпійський рух сучасності виник винятково завдяки барону П'єру де Кубертену, який повернув в обіг поняття Олімпійських ігор і вніс ідею їх проведення. Дійсно, Кубертен провів величезну роботу з популяризації Олімпійських ігор, проявив виняткові організаторські та дипломатичні здібності в справі створення Міжнародного олімпійського комітету, проведення Ігор I Олімпіади і кількох наступних Ігор сучасності.

Проте, віддаючи належне П'єру де Кубертену, не можна не бачити, що його праця стала лише завершальним етапом у багатовіковій діяльності багатьох поколінь людей, що вклали свої знання, ентузіазм і здібності у гуманізацію суспільства, розкріпачення людини та задоволення його різноманітних духовних і фізичних потреб, розвиток культури, науки, освіти, мистецтва, міжнародного співробітництва, фізичної культури і спорту. У результаті наприкінці XIX ст. у багатьох країнах Європи, а також у Північній Америці, було створено середовище, в якому могла бути підтримана ініціатива відродження Олімпійських ігор як події міжнародного масштабу.

Це стало наслідком докорінної зміни світогляду людей, соціальних і економічних умов життя, характерних для найбільш розвинених європейських країн у XV–XVI ст., тобто в той період, який згодом увійшов в історію як епоха Ренесансу (Відродження).

Саме в цю епоху було створено умови для переходу до Нового часу – історичного періоду, початок якого відносять до XVII ст. і для якого був характерним бурхливий розвиток культури та всіх інших сторін суспільного життя.

Проявилося це і в інтенсивному розвитку фізичного виховання і спорту, а також у численних і нерідко успішних спробах відродження великих комплексних спортивних змагань, які засновувалися на основі вивчення досягнень давньогрецької цивілізації і мали відповідну назву – Олімпійські ігри.

Учасниками цього процесу була велика кількість людей, які працювали у різних сферах діяльності. Вони, починаючи з XIV–XV ст., не тільки повернули в сферу суспільної свідомості поняття Олімпійських ігор, але і глибоко вивчили історію Стародавньої Греції, показали місце атлетичних змагань і всегрецьких ігор як значущої складової давньогрецької цивілізації.

Важко назвати сферу діяльності, в якій в епоху Відродження і Нового часу не виникала ідея використання ідеалів, характерних для Олімпійських ігор античності. Архітектура, скульптура, живопис, література, театр, музика, освіта, виховання, фізична культура, спорт – скрізь ми бачимо живий інтерес до давньогрецької спадщини, прагнення і реальну діяльність із відродження і розвитку його найкращих зразків у принципово нових історичних умовах.

Не применшуючи заслуг Кубертена і його найближчих соратників у справі організації Міжнародного олімпійського комітету і відродження Олімпійських ігор, не можна обійти увагою і всю різноманітну попередню діяльність поколінь їх видатних попередників. Без їх праці у Кубертена не могли б виникнути ні ідея проведення Олімпійських ігор за зразком давньогрецьких, ні, тим більше, умови для її реалізації.

Розділ 17

Епохи Ренесансу і Просвітництва, неокласицизм і відродження спадщини давньогрецької цивілізації

У сферу суспільної свідомості в XV–XVI ст., поряд з іншими досягненнями давньогрецької цивілізації, після багатьох століть практично повного забуття було повернуто поняття Олімпійських ігор. Сталося це не випадково, а внаслідок настання нової епохи – перехідної від середньовічної культури до культури епохи, яка увійшла в історію під назвою Відродження.

Настання цієї епохи було обумовлено корінними соціально-економічними змінами в європейському суспільстві, обумовленими розпадом старих феодальних відносин, підвищенням ролі особистості, зобов'язаної своїм положенням і успіхами не стільки походженню предків, скільки таланту, розуму, знань, творчої активності та підприємливості.

Художник, приголомшений величчю древніх руїн. Фюслі Генріх Йоганн. 1778–1780 рр.

Носіями світогляду, характерного для епохи Відродження, стали люди різного соціального стану, переважно представники міської інтелігенції – філософи, педагоги, письменники, поети, художники, скульптори, тобто люди тих професій, у сфері уваги яких була людина, її спосіб мислення і діяльність. Не залишалися осторонь від цих поглядів і представники дворянства і буржуазії, що зароджувалася, формуванню якої в клас сприяв інтенсивний розвиток ремесел, торгівлі, підприємництва, транспорту.

Під їх впливом відбувався перегляд середньовічних догм і традицій, повалення з п'єдесталів авторитетів, що сковували вільний прояв думки, творчої діяльності, розвиток науки і мистецтва. Зміцнювався життєстверджуючий оптимізм, уявлення про безмежні можливості людини, її волі і розуму, обґрунтовувалася необхідність розкріпачення особистості як основи прогресу і розвитку суспільства.

Вся значущість епохи Відродження проявилася в тому, що було повалено середньовічну схоластичну систему освіти. На перевагу їй було протиставлено нову система, в основі якої – всебічний розумовий і фізичний розвиток людини, формування у неї моральних та етичних якостей. Стверджувалася необхідність засвоєння фундаментальних знань у галузі історії та філософії, природознавства і математики, а також умінь і навичок, необхідних у житті. Цей підхід широко пропагувався багатьма гуманістами Франції, Італії, Англії та інших європейських країн. Вони прагнули до звільнення історії від церковно-феодальних уявлень відносно її періодизації, запропонувавши виділення стародавнього, середньовічного і сучасного етапів.

Ідеали епохи Відродження, в тому числі у сферах мистецтва, культури, освіти і виховання, були розвинені завдяки Просвітництву – ідейній течії кінця XVII – середини XIX ст., заснованій на переконаності у вирішальній ролі розуму і науки в розвитку суспільства, відповідного природі, запитам і можливостям людини. Видатні філософи і мислителі минулих років у своїх працях заклали основу просвітницького світогляду, який став природним продовженням гуманізму Відродження, – звернення до розуму як до єдиного засобу пізнання людини і суспільства, культ розумного і природного. Наукове пізнання сприймалося як найвища і найбільш продуктивна форма діяльності розуму.

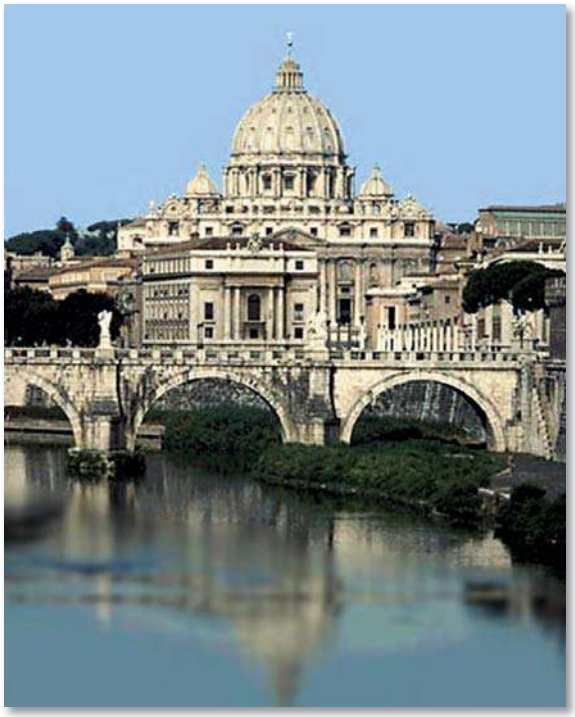
Площа Святого Петра в Римі під час папського благословіння. 1850 р.

Природно, що гуманісти, стверджуючи новий світогляд, не могли не звернутися до античної спадщини, яку в середні століття було спотворено і майже забуто. Саме в античній культурі було знайдено гуманістичні цінності, засновані на вивченні природи і перетворювальної діяльності людини, що відображають норми морального і прекрасного, співзвучні ідеалам епохи Відродження. Стала проводитися величезна робота з вивчення, відновлення та поширення античної спадщини.

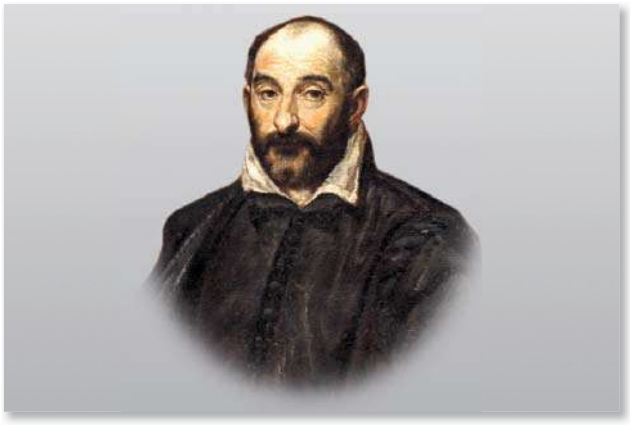
Слід зазначити, що класицизм, незважаючи на певну спадковість естетичних принципів, набував суттєво різних конкретних форм у різні історичні періоди, у різних національних культурах і в різних видах мистецтва.

Передумови до появи класицизму з'явилися ще в другій половині XVI ст. в епоху пізнього Відродження в Італії, коли деякі видні архітектори прагнули привести в чітку форму художню спадщину античності і затвердити в мистецтві ряд правил і норм античної естетики. Серед них особливе місце зайняли Себастьяно Серліо (1475–1554) і Андреа Палладіо (1508–1580).

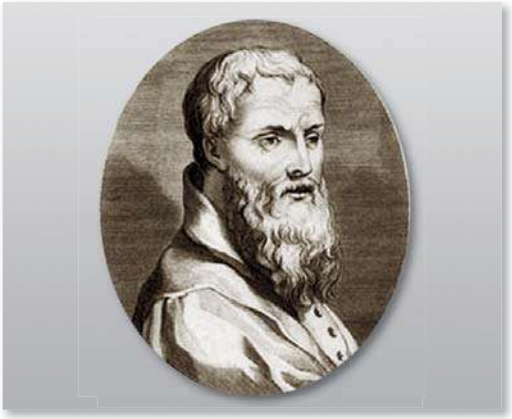
В історію архітектури С. Серліо увійшов як автор відомої книги "Загальні правила архітектури", на зміст якої значно вплинула антична спадщина.

Собор Святого Петра в Римі – пам'ятник архітектури епохи Відродження на території Ватикану. Початковий проект храму належав відомому архітектору Браманте. Подальші проекти храму розробляли Рафаель, Мікеланджело Буонарротті та ін. До 1990 р. був найбільшим християнським храмом у світі

Андреа Палладіо – видатний італійський архітектор пізнього Відродження, основоположник класицизму. На прикладі своїх простих і вишуканих будівель продемонстрував, як досягнення античності і високого Відродження можуть бути творчо перероблені і використані. Палладіо вдалося зробити класичний стиль архітектури загальнодоступним і універсальним

Себастьяно Серліо – італійський архітектор-маньєрист пізнього Ренесансу з Школи Фонтенбло. Один із провідних теоретиків архітектури своєї епохи, основоположник архітектури класицизму, засновник архітектурного стилю, що ввійшов в історію як "палладіанський". У 1539 р. за проектом Серліо було побудовано дерев'яний театр у Віченце у дворі палацу Порто, у якому було застосовано закони перспективи з урахуванням античних традицій

Театр "Олімпіко". Колонада зі скульптурами над глядацьким залом. "Олімпіко" – театр у Віченці, на півночі Італії, спроектований на замовлення місцевої "академії олімпійців" архітектором Андреа Палладіо (добудований його учнем Скамоцці). Театр відкрився 3 березня 1585 р. і став прообразом безлічі театрів по всьому світу. У 1994 р. ЮНЕСКО назвала цей театр пам'ятником Всесвітньої спадщини "Вілла Андреа Палладіо"

Завдяки різнобічній гуманітарній та архітектурній освіті, яка базувалася у тому числі на вивченні античних пам'яток, А. Палладіо створив ряд знаменитих палаців, соборів, церков і вілл, а також серію книг з архітектури. Його справедливо вважають основоположником архітектури класицизму, найбільш впливовим архітектором західної цивілізації, засновником архітектурного стилю, який увійшов в історію як "палладіанський".

Однак класицизм як цілісна система сформувався в першій половині XVII ст. у Франції, що було обумовлено прагненням до зміцнення держави і розвитку культури. Особливостями французького класицизму стало звернення до великих соціально-політичних проблем, підпорядкування інтересів особистості інтересам суспільства, торжество розумної закономірності. В основу розвитку французької архітектури, скульптури, живопису було покладено також зразки античного мистецтва – з його скульптурною чіткістю, ясністю і врівноваженістю композицій, завершеністю малюнка.

Протягом XVII–XVIII ст. класицизм, а потім неокласицизм стали панівним напрямом у філософії, літературі, освіті, архітектурі, будівництві та в інших видах мистецтва. Для неокласицизму естетичну цінністю мало лише неминуще і непідвладне часу, і в цьому відношенні антична спадщина є невичерпним джерелом формування ідеальних образів, над-історичних естетичних норм і відповідних їм гармонійно прекрасних форм.

В епоху Просвітництва відбувався небувалий прогрес у всіх сферах життя – політиці, науці, культурі, освіті, вихованні, а отримані досягнення ставали основою суспільного життя. Цілком природно, що в процесах суспільного розвитку і в багатьох сферах людської діяльності знаходять своє місце і різні напрями неокласицизму.

У другій половині XVIII ст. у зв'язку з рухом Просвітництва напередодні Великої французької рево-

Вілла Ротонда – перша світська споруда епохи Відродження, увінчана куполом. Фасад Андреа Палладіо. 1551–1567 рр. Добудована Скамоцці Вінченцо. Віченца (Італія)

Ворота Сен-Дені, які є зразком класичної архітектури. Блондель Франсуа. 1672 р. Париж

люції виник новий напрям неокласицизму, спрямований як проти занепадницького дворянського мистецтва бароко, так і проти епігонства академічного класицизму. Цей напрям орієнтувався на благородні образи античного мистецтва і волелюбні ідеали Стародавньої Греції. Особливу популярність ці ідеали здобули в період Великої Французької революції (1789–1794), яка античні міфи, легенди і перекази, прагнення, морально-етичні й естетичні цінності поклала в основу пафосу своєї боротьби, формування наснаги, відповідної рівню великої історичної події. Гуманістичні та героїчні ідеали неокласицизму – стилю, який зародився в революційній Франції кінця XVIII ст., – відображалися в архітектурі вимогами простоти і природної закономірності. Проти декоративної сутності бароко висувалися пуританська строгість і лаконізм, покликані втілити великі героїчні ідеали. Властиве бароко чуттєве розуміння маси і простору повинно було поступитися місцем раціоналістичній ясності і спокою в трактуванні чеканно точних об'ємів. У них неокласицизм прагнув втілити своє нове розуміння світу як сукупності явищ кінцевих і матеріальних, що несуть у собі відображення ідеальної піднесеної краси, але краси цілком матеріальної і здійсненної в реальному житті.

У Німеччині від форм рококо, позначених римським впливом, було зроблено крутий поворот у сторону грецьких форм після завершення будівництва в Берліні в 1791 р. Бранденбурзьких воріт, а інтенсивний розвиток неокласицизму почався в цій країні після революції 1848–1849 рр. Прагнення до поширення благородної простоти і спокійної величі античного мистецтва особливо яскраво проявилося в архітектурі і будівництві. Фасади, колони, трикутні фронтони, скопійовані у древніх греків, стали архітектурною азбукою. У стилі класицизму будували не тільки палаци, але і заміські будинки, вілли, громадські будівлі – університети, театри, музеї, бібліотеки. Захоплення класицизмом дійшло до того, що в багатьох містах Німеччини (Потсдамі, Дармштадті, Карлсруе) в цьому стилі було побудовано навіть церкви, хоча і велися дискусії про те, наскільки язичницькі архітектурні форми відповідають християнським обителям (Греббе, Кучмар, 1990).

Пристрасним пропагандистом класицизму був Йоганн Йоахім Вінкельман (1717–1768) – видатний німецький просвітитель і мистецтвознавець, розробник плану розкопок в Олімпії, основополож-

Панорама Парижа в XVII ст. з видом на Лувр від Нового моста. Жіссі Анрі де

Бранденбурзькі ворота – символ Німеччини, зразок архітектури класицизму. Лангганс Карл Готтгард. 1789–1791 рр.

ник сучасних уявлень про античне мистецтво, автор фундаментальної праці "Історія античного мистецтва" (у деяких виданнях назва цієї книги дається як "Історія мистецтва давнини"; 1764 р.). Вінкельман бачив у давньогрецькому мистецтві зразки правди, краси, простоти і розуму. Його заклик оновити сучасне мистецтво, користуючись красою античності, що сприймається як ідеал, було висловлено так: "Єдиний шлях для нас стати великими, а якщо можливо, і неповторними, – це наслідувати древніх". Вінкельман категорично не сприймав популярні в ті часи у Франції, Італії, Німеччині та інших країнах Європи стилі мистецтва бароко і рококо, а захоплювався античною спадщиною в мистецтві. Він зазначав, що в основі прекрасного лежать вірність пропорцій, благородна простота, спокійна велич і плавна гармонійність контурів. Така краса, на думку Вінкельмана, реалізується там, де щасливо збігаються милість небес, благотворний вплив політичної свободи і національного характеру, як це проявилося у греків часів Фідія і Праксітеля. Мистецтво інших часів і народів було у Вінкельмана лише тим фоном, на якому ще яскравіше виділялися досягнення стародавніх греків.

Період другої половини XVIII – першої половини XIX ст. характеризувався розквітом неокласицизму в архітектурі, скульптурі, живопису не тільки у Франції, Англії, Німеччині, але і в інших країнах Європи, в яких краса античності, що сприймається як ідеал, знаходила активну підтримку в суспільстві, доповнювалася національними творчими досягненнями та розробками класичної спадщини.

Досягнення в галузі скульптури в той час переважно зводилися до точного відтворення робіт римських скульпторів періоду існування Римської імперії, які в свою чергу були копіями елліністичних скульптур. Давньогрецькі твори живопису були втрачені – і тому художники цього періоду під час написання своїх робіт орієнтувалися на оригінали

Йоганн Вінкельман – німецький мистецтвознавець, основоположник сучасних уявлень про античне мистецтво й археологію. Менгс Рафаель. Приблизно 1777 р.

Дворцова площа – головна площа Санкт-Петербурга, виконана в неокласичному стилі

Ротонда де ля Віллетт – зразок неокласицизму. Париж. 1785 р.

та копії давньогрецьких скульптур, мозаїки, барельєфи, зображення на глиняному посуді, що збереглися, черпали теми з багатої давньогрецької історії та міфології.

У XVIII–XIX ст. неокласицизм повною мірою проявився в декоративному мистецтві Австрії, Німеччини, Франції, Англії, Росії, країн Північної Америки. Меблі, вази, дзеркала, каміни, бюсти, виконані в дусі давньогрецької культурної спадщини, заповнювали громадські будівлі, палаци, приватні будинки.

Деякі міста, зокрема Санкт-Петербург і Мюнхен, стали справжніми скарбницями творінь неокласицизму, відродження давньогрецької архітектури, скульптури, декоративного мистецтва.

У неокласичному стилі забудовувалися міста країн Північної Європи. Наприклад, центр столиці Фінляндії Гельсінкі будувався на основі використання класичної спадщини Давньої Греції, в певній мірі модифікованої в архітектурних рішеннях, реалізованих у країнах Центральної і Південної Європи.

Неокласицизм набуває значного поширення і в американській архітектурі, що особливо яскраво виявилося під час реалізації в США великих проектів – будівництва монументальних міських будівель. Проникає він і в країни Азії та Південної Америки, що входили тоді до складу колоніальних імперій, що було втілено у процесі забудови найбільших міст Індії, Аргентини, Мексики, Бразилії.

У самій же Греції за століття османського панування давньогрецька цивілізація була практично забута. І лише дуже незначна кількість пам'яток архітектури, скульптури, декоративного мистецтва збереглася до моменту звільнення Греції від турецького ярма в результаті революції 1821–1829 рр.

У 1830–1840-х роках у Греції, особливо в Афінах, починається період відродження античної спадщини (грецьке Відродження). Правила і норми античної естетики широко використовувалися в архітектурі, чому значною мірою сприяли величезний інтерес до давньогрецької цивілізації в різних країнах світу, розвиток неокласицизму і можливість розкопок в історичних місцях, розташованих на території Стародавньої Греції.

Звільнення Греції від османського ярма і прагнення народу до відродження своєї культури, вивчення і відновлення надбань давньогрецької цивілізації, поряд із величезним інтересом до її спадщини в різних країнах світу, привели до видання дуже великої кількості наукової та науково-популярної літератури, присвяченої різним сторонам життя Стародавньої Греції. У всіх найбільш фундаментальних і різнобічних працях з цієї тематики, виданих у XIX ст., велика увага приділялася культурній спадщині давньогрецької цивілізації, в якій своє особливе – своєрідне і значне – місце віднайшли стародавня Олімпія і олімпійські святкування, найважливішою і найбільш яскравою частиною яких були давньогрецькі Олімпійські ігри.

Цілком природно, що протягом усього згаданого періоду XV–XIX ст. не можна було обійти і той пласт культури античності, що стосувався тілесного виховання, гімнастики, змагання атлетів, Олімпійських ігор. Багато в чому це відбулося в результаті перевидання творів давньогрецьких поетів і мислителів – Гомера, Піндара, Арістотеля, Сократа, Платона. В 1488 р. у Флоренції отримала друге життя "Одіссея" Гомера, потім була перевидана й "Іліада". В 1515 р.

LIBER PRIMVS.

OPVS ARISTOTELIS DE MORIBVS AD nicomachum / a Ioanne argyropylo Byzantio; Cauſa clariſſimi Viri Coſmæ medicis florentini patris patriæ traductū.

TRACTATVS PRIMVS. .C.I.

OMNIS ARS / OMNISQVE DOCtrina / atq; actus iridem & electio : bonū quoddam appetere uidetur. Quapropter bene uetereſ bonū ipſum id eſſe dixerunt quod omnia appetit. Finium autē diffe rētia quædam eſſe uidetur. Quidam enī ſunt opationes: quidam præter has ipſas opa quædam. Atq; in quibus præter operationes / alii quidam ſunt fines : in iis ipſa opera ſunt / operationibus præſtabiliora. Cum uero cō plures ſint actus & artes / atq; ſcientiæ / ſit ut multi ſint etiam fines. Medicinæ nanq; finis eſt ſanitas. Artis extruendarum nauium nauis / facultatis rei militaris uictoria: & familiaris rei gubernandæ / diuitiæ. Quæ autem talium ſubaliqua una potentia ſunt / ut ars conficiendorum frenorum / exteræq; omnes inſtrumentorū equeſtrium effectrices ſe ſe habeāt ad facultatem equeſtrem / et hæc cū illis omniſq; actio bellica ad militarem facultatem : et ad alias alias ſimili modo / in iis omnibus / fines earum quæ rationem architecturæ ſubeunt : magis ſunt expetibiles ꝙ omnes fines inferiorum. Et illi enī horum gratia expetuntur: Atq; nihil intereſt / ſiue fines actu um ipſæ ſint operationes / ſiue præter ipſas aliquid aliud: ut indicis facultatibus intueri licet. .C.II.

SIrigitur quiſpiam rerum agendarum eſt finis : quem nos ꝓpter ſeipſum / cetera autē ꝓpter hūc uolumus: atq; ſit; ut omnia ꝓpter aliud expetamus / ceſſet enim hoc modo ſine ullo fine ſemp abitio; atq; hinc noſter appetitus

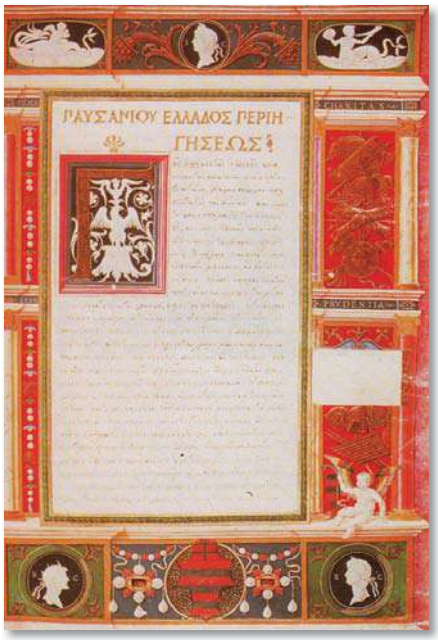
Арістотель і Нікомах. Сторінка книги. 1515 р. Флоренція

Одіссея. Гомер. Сторінка книги. 1488 р. Флоренція

Олімпія, Піфія, Немея, Істмія. Піндар. Сторінка книги. 1515 р. Рим

Фронтиспіс "Опис Еллади". Павсаній. Приблизно 1516 р. Флоренція

побачили світ твори Арістотеля і Піндара. У цьому ж році в Римі було опубліковано "Оди" Піндара, присвячені давньогрецьким іграм в Олімпії, Дельфах, Немеї і Істмії. В наступні роки їх багаторазово перевидавали грецькою, латинською та іншими європейськими мовами.

Інтерес до культурної спадщини Стародавньої Греції, в тому числі до Олімпійських ігор, багато в чому був обумовлений виданням у Венеції в 1516 р. Марком Мусурісом твору давньогрецького мандрівника і письменника Павсанія "Опис Еллади", в якому було детально викладено найважливіші історичні події Стародавньої Греції, в тому числі містився докладний опис свят в Олімпії і Олімпійських ігор.

Вирішальне значення для популяризації олімпійської спадщини Стародавньої Греції мала публікація книги "Мистецтво гімнастики", автором якої був видатний гуманіст Ієронім Меркуріаліс. У цій книзі, опублікованій в Італії в 1587 р., було відроджено величезний пласт знань, що стосуються фізичного виховання і спорту античності.

Слід зазначити, що в цей період досягнення давньогрецької культури, в тому числі у галузі фізичного виховання, стали надбанням молоді, що навчалася в різних університетах європейських країн, заволоділи її розумом, спонукали до практичної діяльності.

Класикою літератури з цієї тематики став опублікований у 1787 р. твір французького абата Бартелемі "Подорож молодого Анархіста в Греції в середині IV століття до християнської ери". Всебічна ерудиція і глибоке вивчення історії Стародавньої Греції дозволили автору не тільки детально описати спортивні свята, які проводилися в Олімпії, Дельфах, Немеї і Істмії (Коринфі), висвітлити особливості організації і проведення атлетичних змагань, але і дати читачеві можливість перейнятися духом свободи, чесного суперництва, самовдосконалення, характерним для античності.

Атмосфера, що панувала в Стародавній Греції в період розквіту Олімпійських ігор і образно передана в цій книзі, була співзвучна тій ситуації, яка склалася у Франції в період Великої французької революції. Тоді здобуття свободи створило умови для будівництва нового суспільства, в якому ідеали революції і її завоювання були б тісно пов'язані з історичними традиціями та культурною спадщиною.

Європейська література XVI–XIX ст. рясніє посиланнями на Олімпійські ігри.

Німецький поет Ганс Сакс (1494–1576), якому в житті довелося бути і актором, і керівником театральної трупи, теми для багатьох своїх віршів, відзначених повчальним характером, веселим лукавством і спостережливістю, побудував на матеріалі Ігор Олімпіад давнини.

Англійський драматург Томас Кід (близько 1558–1594 рр.) у своїх творах, випереджаючи стиль Шекспіра, прагнув зображувати розвиток характеру людей в органічній єдності з розвитком дії. Для цього він широко використовував найбільш вражаючі і захоплюючі сцени з історії Олімпійських ігор Стародавньої Греції.

Один із видатних поетів і драматургів епохи Відродження англієць Джордж Чапмен (1559–1634) бачив у давньогрецьких Олімпійських іграх зразки героїзму і справедливості.

Надихали Олімпійські ігри і знаменитого англійського поета-романтика Джорджа Байрона (1788–1824).

В історії давньогрецьких ігор черпав мотиви для своїх творів англійський поет і політичний діяч, поборник боротьби за права людини проти тиранії Джон Мільтон (1608–1674).

У творах багатьох письменників і поетів, включаючи таких видатних, як англієць Вільям Шекспір (1564–1616), німець Йоганн Гете (1749–1832), француз Гюстав Флобер (1821–1880), згадки про Олімпійські ігри ототожнюються з такими поняттями, як духовність, натхнення, божественне втручання, благородство, честь, скромність, вищість, гуманізація, патріотизм, слава, шана. Олімпійський оливковий вінок стає популярним поетичним символом чистоти, благородства і святості, захисту від дегуманізації суспільства, жадібності і прагнення до збагачення.

Ставлення до Олімпійських ігор в літературі того часу дуже яскраво охарактеризував Фрідріх Шиллер (1759–1803) – видатний німецький поет, драматург і теоретик мистецтва епохи Просвітництва. Привабливість Олімпійських ігор Стародавньої Греції він бачив у безкровних змаганнях атлетів, викликали захоплення своїм талантом у численних глядачів. У цьому плані Шиллер чітко розділив ідеали греків і інтереси римлян, які насолоджувалися смертельними муками переможених гладіаторів, і рекомендував шукати ідеальні форми богів не в Римі, а в Греції.

Ця відмінність чітко проявляється і в багатьох інших літературних творах. Наприклад, американський письменник-романтик Едгар По (1809–1849) чітко розрізняв культуру Стародавньої Греції та Стародавнього Риму: "слава, якою була Греція", "пишнота, яким був Рим".

На початку XIX ст. Гілліс, історіограф короля Великої Британії, опублікував фундаментальну (у восьми книгах) працю з історії Стародавньої Греції, перевидану у 1830 р. у Санкт-Петербурзі російською мовою під назвою "Історія Стародавньої Греції, поселень і завоювань її, від первісного стану цієї країни до поділу Македонської держави" (Гиллис, 1830). У цій праці автор приділив велику увагу гімнастиці у Стародавній Греції, Олімпійським іграм та іншим усегрецьким змаганням, що проводилися в Дельфах, Немеї та Істмії, а також безлічі ігор у різних давньогрецьких державах.

Гілліс на основі вивчення різноманітних історичних пам'яток (здебільшого літературних) показав ту величезну роль, яку в житті давніх греків відігравали

Фрідріх Шиллер. Граф Антон. 1790 р. Класик німецької літератури Фрідріх Шиллер вважав Олімпійські ігри одним із найкращих досягнень людства

гімнастика й атлетичні змагання, особливо святкування в Олімпії, висвітлив їх місце у культурі народу, зв'язок із літературою, мистецтвом, моральними принципами й способом життя. Варто зазначити, що хоча багато істориків, які поглиблено вивчали і детально описали давньогрецьку гімнастику, Олімпійські та інші ігри Стародавньої Греції протягом двох століть після видання згаданої вище праці Гілліса, багаторазово розширили обсяг інформації про ці явища, проте мало що додали до розуміння їх сутності, описаної Гіллісом. Він переконливо показав роль гімнастики в Стародавній Греції не тільки як засобу прославлення на Олімпійських іграх та інших змаганнях, але і як засобу досягнення неповторних зразків міцності та краси тіла, стійкості до труднощів військових походів і опірності до порочних бажань. Не обійшов увагою Гілліс і багато інших особливостей занять гімнастикою в Стародавній Греції, зокрема – ролі перемог в атлетичних змаганнях для об'єднання громадян країни і примноження її слави, завоювання авторитету у друзів, рідних і близьких, які, віддаючи шану переможцям змагань як об'єктам своєї любові і заступництва відчували себе причетними до героїчних звершень.

У працях німецького фахівця з класичної давнини Вільгельма Вегнера, перекладених на російську мову (Венгер, 1862, 1910), ми не знаходимо детального опису Олімпійських святкувань і всегрецьких змагань. Однак Вегнер в історичному плані всебічно проаналізував вплив досягнень давньогрецьких атлетів на розвиток грецької і римської скульптури.

Видатний німецький історик Оскар Йєгер у своєму двотомному творі "Історія Греції", опублікованому в 1865 р. (Йегер, 1886), представив давньогрецькі Олімпійські ігри як найяскравіше свято єднання еллінів. Цікаво, що призначенням своєї праці О. Йєгер вважав виховання підростаючого юнацтва, яке прагнув ввести "в набутий на всі часи світ тих, які вже досить давно стали основою розвитку в моїй вітчизні і повинні залишатись нею в майбутньому". Йєгер бачив глибоку подібність в історії грецького і німецького народів, відзначаючи, що "історія грецького народу створювалася немов би навмисно для нашого: і там, і тут – надлишок одиничних сил, які не вкладаються в жодну зв'язну політичну форму; суперечка великих держав і постійні ревнощі дрібних і середніх держав через "автополітику"; різка протилежність у принципах на фоні незнищенних племінних антипатій, і поряд із цим, вище від повсюдної неприязні, – усвідомлення глибокої єдності, до вищих, переважно духовних благ, усвідомлення, що ми, як говорить Арістофан, "возливаємо безсмертним з однієї жертовної чаші". Та й хто, вникаючи в наш час в історію і стежачи за боротьбою відцентрових і доцентрових сил у Стародавній Греції, не згадає про подібний стан нашої батьківщини? У всіх своїх яскравих моментах давно минуле нагадує бурхливе сьогодення; те, що древність закріпила на пергаменті і в камені, те відчувається нами в безпосередньому житті".

Ці погляди Оскара Йєгера на історію Стародавньої Греції визначили зміст його праці, в якій охоплено безліч подій і явищ всіх сторін життя еллінів, починаючи з "гомерівського" періоду і закінчуючи походами Александра Великого. У праці Йєгера знайшли відображення погляди стародавніх греків на сферу виховання й освіти, єдність тілесного і духовного розвитку, глибокого аналізу зазнали релігійні погляди еллінів та їх відображення в загальнонаціональних святах, основними з яких були ті, що відбувалися в Олімпії і Дельфах. Виразно описана історія цих святкових дійств, у яких велике об'єднавче релігійне начало посилювалося змагальними іграми, живим торговим обміном, загальним миром, демонстрацією творів діячів мистецтва, що представляють неповторну картину яскравого і рухливого еллінського життя.

До найбільш значних праць з історії стародавнього світу належить твір відомого німецького археолога, топографа та історика Ернста Курціуса "Історія Стародавньої Греції" у п'яти томах (Курциус, 1883). Серед його заслуг – організація і здійснення розкопок в Олімпії, що проводилися у 1875–1881 рр. і принесли безліч знахідок і відкриттів. Інтерес Е. Курціуса до Олімпії і давньогрецьких Олімпійських ігор, вивченням яких він займався протягом ряду років, дозволили йому не тільки описати Олімпійські ігри, що відбувалися в Стародавній Греції, але і показати їх роль як однієї з найважливіших сторін життя народу, органічно пов'язаного з релігією, історією, традиціями, національними особливостями і цінностями.

Особливе місце в історичній літературі, присвяченій Стародавній Греції, яка суттєво вплинула на погляди європейців на багато сторін суспільного життя, культури, мистецтва й освіти, посіла історична праця відомого французького вченого П. Гіро "Приватне і суспільне життя греків", що витримала у другій половині XIX ст. кілька видань у Франції і перекладена багатьма мовами в різних країнах. Зокрема, в Росії книга П. Гіро вийшла в світ у 1897 р. завдяки Л. Пантелєєву; вона швидко розійшлася і була перевидана в 1913 р. (Гиро, 1913).

Просто і в той же час переконливо П. Гіро вдалося з посиланнями на численні античні джерела, розгорнути у величезній кількості невеликих нарисів широку яскраву картину багатої давньогрецької цивілізації, з усіма її дивовижними досягненнями, складностями, суперечностями і слабкостями. Ця яскрава картина втілена в безлічі проявів приватного та суспільного життя еллінів. Авторові праці вдалося глибоко розкрити вплив релігії на всі сторони життя Стародавньої Греції, починаючи з державного устрою і закінчуючи питаннями сім'ї та побуту. Окремі розділи книги присвячені Олімпії, Олімпійським іграм, гімнастиці, зв'язку тілесного і духовного виховання у Стародавній Греції.

Багата культурна спадщина, відображена в античній літературі, історії, скульптурі, архітектурі, що стосувалася Олімпійських ігор, їх основоположних принципів – у тому числі з культом краси, благородства і сили людини, її безмежних можливостей, мирного змагання і прославляння переможців, – надихала поетів, композиторів, співаків, музикантів, танцюристів. Особливе місце тут зайняло балетне мистецтво, яке спочатку набуло бурхливого розвитку у Франції, після чого швидко поширилося і здобуло популярність в Італії, Великій Британії, Австрії, Росії, країнах Північної Європи. Значне місце в цьому мистецтві відводилося героїчним подіям античної історії, в тому числі Олімпійським іграм. Мотиви олімпійських змагань широко використовувалися у вступних частинах і дивертисментах оперних і балетних вистав. У різних країнах Європи, особливо у Франції та Італії в XVII–XVIII ст. було здійснено багато постановок, у яких знайшли відображення як загальна атмосфера олімпійських свят, так і виступи атлетів, особливо борців і кулачних бійців (Cahusac, 1974).

Одним із найяскравіших проявів такого інтересу стало лібрето "Олімпіада" П'єтро Метастазіо (1698–1782) – видатного італійського поета-лібретиста, представника Неаполітанської опери, слава якого гриміла в Західній Європі протягом всього XVIII ст.

П'єтро Метастазіо – найяскравіший італійський поет і драматург-лібретист. Майже всі композитори XVIII ст. (Л. Вінчі, Р. Ф. Гендель, Н. Й. Гайдн, В. А. Моцарт та ін.) писали музику на тексти Метастазіо. Автор лібрето до опери "Олімпіада", в якому відображено атмосферу Олімпійських ігор, змагання атлетів і вшанування переможців. Твори П. Метастазіо, так звані драми для музики, є видатними навіть без музичного супроводу

Сцена – Олімпія на березі Алфея. Зміст – атмосфера олімпійського свята з релігійними ритуалами, змаганнями атлетів, хвилюванням глядачів, вшануванням переможців. Дух – благородне лицарство, уславлення патріотизму, синівської любові і людської дружби, гідності і почуття честі, рівноваги фізичного і духовного, значення атлетики та атлетів для суспільства, благородні пристрасті та високі ідеали.

Можна сказати, що пафос цього твору дав плідний грунт для діяльності композиторів та оперних співаків, які отримали можливість у музичних вступах, дивертисментах, супроводах, оригінальних переходах відобразити героїчну атмосферу Олімпійських ігор. П. Метастазіо своїм лібрето надав дивовижні можливості композиторам різних шкіл і стилів для творчості і демонстрації дивного драматичного ефекту. Протягом XVIII–XIX ст. багато композиторів, включаючи таких видатних, як італієць Антоніо Вівальді, написали повні твори на лібрето П'єтро Метастазіо, які багаторазово виконувалися на багатьох, у тому числі найвідоміших європейських сценах.

Історична та культурна спадщина Стародавньої Греції надихала й видних представників живопису. "Повернення до давнини" характерно для багатьох художників того часу.

Особливе місце займають полотна, написані відомими художниками на античні теми або за античними мотивами. Наприклад, видатний фламандський художник Пітер Пауль Рубенс (1577–1640) у 1600–1601 р. подорожував по Італії, вивчаючи класичну спадщину Стародавньої Греції і Стародавнього Риму, копіював живописні полотна у їх італійських власників, вивчав давньогрецьку скульптуру і міфологію. Враження, отримані в Італії, наклали яскравий відбиток на всю подальшу творчість Рубенса, у якій чільне місце посіла релігійна й міфологічна тематика. Багато персонажів грандіозних творів живопису Рубенса свідчать про використання ним мотивів, характерних для кращих зразків давньогрецької скульптури. Викликає інтерес малюнок Рубенса, на якому зображено момент сутички борців. Легко переконатися, що він практично повторює у своїй роботі не тільки сюжет, але і багато деталей відповідної давньогрецької скульптури.

Цілком природно, що художників зацікавлювали змагання атлетів, всегрецькі гри. Темою картини видатного французького художника Жака-Луї Давіда "Похорон Патрокла", написаної в 1779 р., став епізод з "Іліади" Гомера, присвячений атлетичним змаганням.

Своїм художнім досягненням відомий художник з Женеви Жан-П'єр Сен-Урс вважав полотно "Олімпійські ігри". Ця картина, роботу над якою художник почав у 1785 р., визначила всю його подальшу творчість, у якій олімпійська тематика стала основною. Сен-Урс швидко став популярним і був високо оціненим, його кращі полотна демонстрували на виставках у Парижі, їх купували відомі люди у Франції. На початку 90-х років XVIII ст. художник створив неперевершену роботу "99-та Олімпіада", на якій представлено фінал сутички борців, коли судді готові

Борці-панкратіоністи. Рубенс Пітер Пауль. XVII ст.

оголосити переможця. На картині зображено велику кількість персонажів, що належать до різних верств суспільства, але об'єднані ідеєю Олімпійських ігор і загальною атмосферою спортивного свята.

Не залишилися осторонь від олімпійської тематики російські художники. Наприклад, відомий представник Санкт-Петербурзької художньої школи, автор ряду відомих історичних полотен Карл Гун у 1860 р. також написав картину "Олімпійські ігри", що включає велику кількість різноманітних сюжетів, які відображають атмосферу змагань атлетів в Олімпії. На сьогодні ця робота представлена в експозиції Національного художнього музею Латвії.

Під впливом французької революції і давньогрецької спадщини Ж.-Л. Давід та інший відомий художник Ф. Жезар стали засновниками нових естетичних напрямів у стилі жіночого одягу. Прибираються каркаси і пишні прикраси, костюми виконуються в античному стилі. Наслідування античної форми проявляється в головних уборах і взутті. Головні убори – обручі, сітки, діадеми, оксамитові і шовкові стрічки з грецьким вузлом; туфлі – плоскі, на низьких підборах, світлих тонів, зі шнурівкою зі стрічок, обплітають ногу на кшталт грецьких сандалій. Інтерес до давньогрецької цивілізації, в тому числі і до Олімпійських ігор, підігрівався і організацією в XIX ст. розкопок в Еліді й Олімпії.

Звернення до античної спадщини Стародавньої Греції не тільки з боку чільних державних діячів, педагогів, філософів, представників мистецтва, а й широких верств населення, особливо молоді, в різних країнах, не могло не привести до спроб відродження Олімпійських ігор, до організації та проведення спортивних змагань, подібних до тих, які були в Стародавній Греції.

На початку XIX ст. захоплення античністю сприяло тому, що в моду увійшли строгі гладкі зачіски з важким вузлом на потилиці, вільні сукні з акуратними складками, що нагадують грецьку туніку, а також нова форма прикраси – діадема. Діамантова діадема імператриці Єлизавети Олексіївни. Москва, Алмазний фонд

Портрет імператриці Єлизавети Олексіївни. Моньє Жан-Лоран. 1807 р.

Боротьба на Олімпійських іграх. 1786–1791 рр.

Розділ 18

Спроби відродження Олімпійських ігор у XVII–XIX ст.

У громадській свідомості міцно вкоренилося уявлення про те, що Олімпійський рух сучасності виник винятково завдяки барону П'єру де Кубертену, який нагадав суспільству про Олімпійські ігри і запропонував ідею їх проведення. Справді, Кубертен провів величезну роботу з популяризації Олімпійських ігор, проявив виняткові організаторські і дипломатичні здібності в справі створення Міжнародного олімпійського комітету, проведення Ігор I Олімпіади та кількох наступних Ігор сучасності.

Однак, віддаючи належне П'єру де Кубертену, не можна не бачити, що його праця виявилася лише завершальним етапом у багатовіковій діяльності не одного покоління людей, які вклали свої знання, ентузіазм, а подекуди й життя в гуманізацію суспільства, розкріпачення людини і задоволення її різноманітних духовних і фізичних потреб, у розвиток культури, науки, освіти, мистецтва, міжнародного співробітництва, фізичної культури і спорту. В результаті наприкінці XIX ст. у багатьох країнах Європи, а також у Північній Америці, було створено середовище, в якому могла бути підтримана ініціатива відродження Олімпійських ігор як події міжнародного масштабу.

Це стало наслідком докорінної зміни світогляду людей, соціальних та економічних умов життя, характерних для найбільш розвинених європейських країн у XV–XVI ст., тобто в той період, який у подальшому увійшов у історію як епоха Ренесансу (Відродження).

Саме в цю епоху створюються умови для переходу до Нового часу – історичного періоду, початок якого відносять до XVII ст. і для якого був характерний бурхливий розвиток культури і всіх інших сторін суспільного життя.

Проявилося це і в інтенсивному розвитку фізичного виховання і спорту, а також у численних і в багатьох випадках успішних спробах проведення великих комплексних спортивних змагань, які ґрунтувалися на вивченні досягнень давньогрецької цивілізації і мали відповідну назву – Олімпійські ігри.

Учасниками цього процесу була велика кількість людей, які працювали в найрізноманітніших сферах діяльності. Вони, починаючи з XIV–XV ст., не тільки повернули в сферу суспільної свідомості поняття Олімпійських ігор, а й глибоко вивчили історію Стародавньої Греції, показали місце атлетичних змагань і всегрецьких ігор як значущої складової давньогрецької цивілізації.

Важко назвати галузь діяльності, в якій в епоху Відродження і наступним за нею Новим часом не з'являлася ідея використання ідеалів, характерних для Олімпійських ігор античності. Архітектура, скульптура, живопис, література, театр, музика, освіта, виховання, фізична культура, спорт – всюди ми бачимо живий інтерес до давньогрецької спадщини, прагнення і реальну діяльність з відродження і розвитку її кращих зразків у принципово нових історичних умовах.

Не применшуючи заслуг Кубертена і його найближчих соратників у справі організації Міжнародного олімпійського комітету і відродження Олімпійських ігор, не можна залишити поза увагою попередню діяльність поколінь їх видатних попередників. Без їхньої праці у Кубертена не могли б виникнути ні ідея проведення Олімпійських ігор на зразок давньогрецьких, ні, тим паче, умови для її реалізації.

Олімпійські ігри в Мач Венлоку. Глядачі розташовувалися на природних схилах. 1876 р.

Олімпійські ігри в XVI–XIX ст.

У XVIII–XIX ст. у різних країнах Європи створилася атмосфера, що сприяла відновленню, здавалося б, назавжди втрачених досягнень давньогрецької цивілізації. Серед цих досягнень виявилося одне з найбільш яскравих і дивовижних явищ античної культури – Олімпійські ігри.

Однак не тільки вивчення давньогрецької спадщини та прагнення її використання зумовило інтерес до відродження Олімпійських ігор і надало для цього реальні можливості. Не менше значення мав розвиток культури, освіти, науки, мистецтва, що розпочалося в XV ст. і досягло свого розквіту в XVIII–XIX ст.

Не стояли осторонь цього процесу також фізичне виховання і спорт, які були в сфері інтересів не тільки ентузіастів, фахівців і аматорів, а й багатьох видатних людей, з іменами яких пов'язані досягнення тієї епохи. Вже на початку XVI ст. у невеликому англійському містечку Котсволдс почали регулярно проводити Олімпійські ігри – свята, схожі на давньогрецькі, з широкою спортивною програмою. У 1516 р. юрист Йоганнес Аквілла під враженням, отриманим від вивчення давньогрецької історії, провів у Бадені "Олімпійські виступи".

Чільне місце в історії спорту посіли Олімпійські ігри, які організовував у Великій Британії доктор Вільям Брукс – у містечку Мач Венлок у середині XIX ст. Ці Ігри були співзвучні прагненням древніх греків і вплинули на діяльність П'єра де Кубертена.

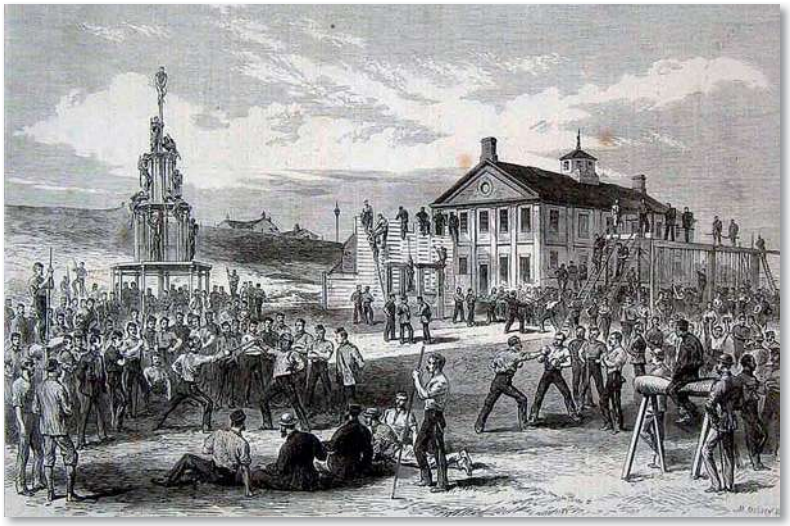
Ідея відродження Олімпійських ігор виникала багаторазово і в багатьох випадках приводила до організації спортивних свят. Цікаво, що такі події проводилися не лише у великих містах і культурних центрах, а й у малих поселеннях, здавалося б, дуже далеких від інтересів вивчення досягнень давньогрецької цивілізації.

У період правління російської імператриці Катерини II влітку 1766 р. на Дворцовій площі Санкт-Петербурга проводили кінні змагання. Переможцю вручали медаль з написом "З берегів Алфея на Невські береги", що свідчило про зв'язок між давньогрецькими і петербурзькими змаганнями.

Прикладом подібного роду є Олімпійські ігри в Рамлесі – термальному курорті, розташованому на півдні Швеції. Ідея проведення цих ігор належала вчителеві гімнастики та фехтування, учневі Пера-Гюнтера Лінга Густаву Йоганну Шартау (1794–1852), який у 1833 р. заснував у Гельсінгборзі, розташованому неподалік Рамлеса, Олімпійську асоціацію. Шартау зумів зацікавити життям асоціації багатьох відомих людей у регіоні, враховуючи власників газет. Вже 28 червня 1834 р. в одній з місцевих газет Шартау писав: "Олімпійські ігри за багато століть канули в невідомість, але ми сподіваємося, що в один з днів сильні сини Скандинавії зможуть провести ігри в оновленій формі і взяти в них участь". Ігри відбулися двічі – в 1834 і 1836 рр. В їхній програмі були біг на короткі і довгі дистанції, стрибки у висоту, стрибки з жердиною, боротьба, скелелазіння, гімнастика – вправи на рівновагу і координацію, а центральне місце посіли

Портрет Катерини II у вигляді законодавиці в храмі богині Правосуддя. Левицький Дмитро. 1783 р.

Заняття фізичними вправами в гімназії Лондона. 1868 р.

кінні змагання, дуже популярні в тому регіоні. Шартау сподівався, що в іграх візьмуть участь солдати й офіцери кавалерійських полків, розквартированих у тих місцях. Однак офіцери в їх блискучій формі, на дорогих породистих конях, не побажали змагатися з конюхами і ковалями.

Більшість змагань було проведено на іподромі. Кількість учасників була невеликою, проте кілька тисяч глядачів і місцеві газети виявили великий інтерес до цих ігор. Надалі ігри в Рамлесі були забуті, іподром перетворився на склад, проте пам'ять про ігри залишилася в назвах вулиць і районів – вулиця Гонок, вулиця Вчителя фехтування, Гімназисти, район Олімпіад тощо (Svahn, 1984).

Цікаво, що це була не перша така ініціатива, яка виникла в Швеції. Ще в XVII ст., у 1624 р., капітан Р. Стоуер провів Олімпійські ігри, до програми яких входили боротьба, біг, метання молота, гра, подібна гандболу, ігри з ключками, народні танці, гонки зайців. Ці ігри проводили аж до 1644 р., поки їх не заборонили радикально налаштовані пуритани. Однак через 20 років, під час правління короля Карла II, їх було відроджено і проводили ще протягом 60 років.

За сто років до початку діяльності П'єра де Кубертена шведський граф Фредерік Богіслаус Шверін оприлюднив амбітний план розвитку в Швеції спорту шляхом будівництва у всіх провінціях країни спортивних майданчиків і організації на них спортивних заходів. Він зазначав, що коли ця система проіснує досить довго, в кожній провінції буде місце громадських зборів для святкування Олімпійських ігор з великим розмахом (Svahn, 1984).

У ці ж роки спортивні свята під назвою "Олімпійський фестиваль" проводилися в канадському Монреалі.

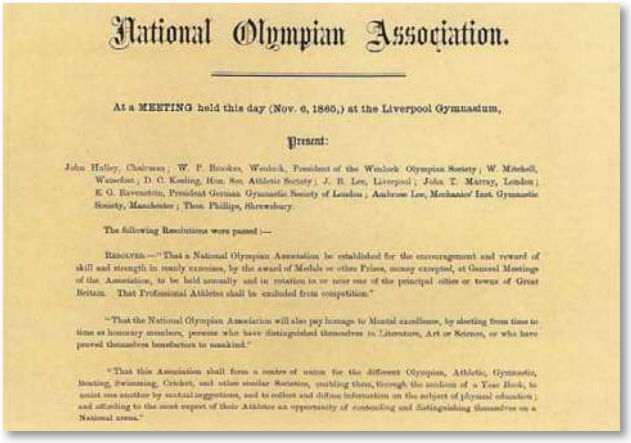
Ліверпульське олімпійське товариство у Великій Британії провело в 1862 р. перший Олімпійський фестиваль у Ліверпулі. Подібні фестивалі проводили там ще кілька разів, а останній з них відбувся в 1867 р. (Rühl, Keuser, 1997).

Національна олімпійська асоціація Англії в 1866 р. провела в Лондоні перші Олімпійські ігри. За ними в 1867 і 1868 рр. відбулися другі і треті, відповідно, в Бірмінгемі й у Веллінгтоні. Після шестирічної перерви, в 1874 р., у Мач Венлок були проведені четверті Олімпійські ігри, а потім в 1877 р. – п'яті в Шрусбері. Шості ігри, які стали останніми, проводилися Національною олімпійською асоціацією Англії в 1883 р. у Хедлі Шропширі.

В англійському Морпеті в 1873 р. відбулися перші Морпетські олімпійські ігри. Надалі вони проводилися досить регулярно і припинили своє існування лише в 1958 р.

Було ще кілька спроб організації і проведення Олімпійських ігор на основі культурно-історичної спадщини Стародавньої Греції. Наприклад, у 1880 р. у Палічі (в ті роки – територія Австро-Угорщини) відбулися перші Олімпійські ігри, які проводилися потім ще кілька разів, аж до 1914 р.

Античні мотиви лягли в основу спортивних змагань, включалися до програми жовтневих народних пивних фестивалів у Мюнхені (Баварія), що проводилися з нагоди закінчення збирання врожаю ще з XVII ст. У програмі змагань були біг, метання, кінні скачки, народні ігри і забави. Популярність фестивалю різко зросла після того, як під час його проведення 12 жовтня 1910 р. відбулося одруження Людвіга Баварського і принцеси Терези Саксонської. На цю подію були

National Olympian Association.

At a MEETING held this day (Nov. 6, 1865,) at the Liverpool Gymnasium,

Present:

John Halley, Chairman; W. P. Brookes, Wenlock, President of the Wenlock Olympian Society; W. Mitchell, Waterfoot; D. C. Keeling, Hon. Sec. Athletic Society; J. B. Lee, Liverpool; John T. Marray, London; E. G. Ravenstein, President German Gymnastic Society of London; Ambrose Lee, Mechanics' Inst. Gymnastic Society, Manchester; Thos. Phillips, Shrewsbury.

The following Resolutions were passed:—

RESOLVED,—"That a National Olympian Association be established for the encouragement and reward of skill and strength in manly exercises, by the award of Medals or other Prizes, money excepted, at General Meetings of the Association, to be held annually and in rotation in or near one of the principal cities or towns of Great Britain. That Professional Athletes shall be excluded from competition."

"That the National Olympian Association will also pay homage to Mental excellence, by electing from time to time as honorary members, persons who have distinguished themselves in Literature, Art or Science, or who have proved themselves benefactors to mankind."

"That this Association shall form a centre of union for the different Olympian, Athletic, Gymnastic, Boating, Swimming, Cricket, and other similar Societies, enabling them, through the medium of a Year Book, to assist one another by mutual suggestions, and to collect and diffuse information on the subject of physical education; and affording to the most expert of their Athletes an opportunity of contending and distinguishing themselves on a National arena."

Протокол зборів, на яких було засновано Національну олімпійську асоціацію. Ліверпуль, 6 листопада 1865 р.

Принцеса Тереза Саксонська. Вперше фестиваль Октоберфест відбувся 12 жовтня 1810 р. на честь весілля принца Людвіга (у майбутньому король Людвіг I) і принцеси Терези Саксонської-Хільдбургхаузької (її ім'ям названо луг, де відбувається свято)

Людвіг I Баварський. Штілер Йозеф Карл. 1826 р.

запрошені високопоставлені гості з різних країн Європи, до уваги яких були представлені і спортивні змагання. У наступні роки урочистості з нагоди одруження Людвіга Баварського і Терези Саксонської проводилися щорічно, забезпечуючи популярність свят і включених до їх програми змагань.

Подібні ігри відбувалися і в США. Наприклад, у Сан-Франциско в 1893 р. пройшли змагання під назвою "Відроджені греко-римські ігри".

Спроби відродження Олімпійських ігор були й у Греції. Після позбавлення цієї країни турецького ярма в 1821 р. пропонувалося відродити проведення Олімпійських ігор у вигляді грецьких національних ігор, проте ця ідея не була здійснена. Нарешті, в 1858 р. майор грецької армії Євангеліс Цаппас, що мав колосальну енергію і великі фінансові можливості, запропонував королю Греції відновити проведення Олімпійських ігор. Є. Цаппас власним коштом створив фонд олімпійців і побудував великий зал для змагань. Королівським указом було створено оргкомітет, і в 1859 р. проведено Ігри в Афінах, названі панеллінською Олімпіадою. Заплановані на 1863 р. аналогічні ігри не відбулися через смерть короля і викликану нею політичну напруженість у країні. Однак надалі такі змагання проводилися в Афінах ще кілька разів.

Панеллінське гімнастичне товариство в 1891 і 1893 рр. провело в Афінах ігри, подібні до тих, які протягом низки років організовував Є. Цаппас.

Проведення цих, а також інших подібних змагань приваблювало не лише ентузіастів спорту,

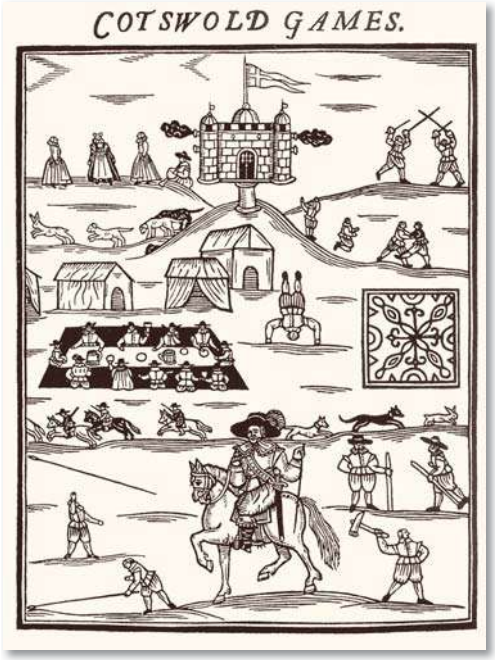

У XIX ст. надзвичайно популярними були змагання в Баварії. Їх організовували в Мюнхені за прикладом Олімпійських ігор. Для участі в цьому фестивалі прибували іноземні делегації, навіть королівські особи

захоплених античністю та ідеєю відродження Олімпійських ігор, а й викликало інтерес у широких верств громадськості в різних країнах Європи, створювало передумови для започаткування великого міжнародного олімпійського свята.

Деякі з цих ігор, що заклали міцний фундамент для реалізації запропонованої Кубертеном ідеї відродження Олімпійських ігор, заслуговують на особливу увагу.

Котсволдські Олімпійські ігри Роберта Дувра

Котсволдські олімпійські ігри. Малюнок XVII ст.

Олімпійські ігри Роберта Дувра, відомі також як Котсволдські олімпійські ігри, посідають особливе місце в історії сучасного спорту – лише з тієї причини, що вони почали проводитися задовго до інших змагань подібного роду.

Перші такі ігри відбулися під час святкування Трійці в Котсволдс Гіллз в Англії. В їх організації та проведенні важливу роль відіграв адвокат Роберт Дувр, який здобув освіту в Кембриджі і Лондоні, що в ті роки вже були найбільшими культурними центрами, де набули значного поширення класичні та інтелектуальні ідеї, характерні для епохи Відродження.

У 1611 р. Роберт Дувр оселився в Котсволдсі і зайнявся адвокатською практикою. Його будинок розташовувався неподалік пагорбів, на яких на Трійцю відбувалися народні святкування з іграми, піснями, танцями, різними змаганнями. Як вважають історики, Роберт Дувр відразу був залучений у підготовку і проведення традиційних свят і суттєво вплинув на їх організацію та зміст. Він зберіг загальну гучну, яскраву і піднесену атмосферу свята, що задовольняло смаки всіх верств населення, і доповнив її популярними в ті часи спортивними змаганнями – кінними перегонами та собачими перегонами за дичиною.

Перші ігри, які пишно відзначалися і святкувалися як Олімпійські ігри та були проведені на основі ідей Роберта Дувра, відбулися в 1612 р. і відтоді стали проводитися регулярно при постійному розширенні та уточненні спортивної частини програми. Центральне місце продовжували обіймати кінні і собачі перегони. Кінні перегони проводилися на дистанції в кілька миль за суворими правилами. Собачі перегони проводилися в двох видах змагань – для гончих собак, які орієнтувалися переважно за запахом, і для хортів, орієнтованих на швидкість бігу. Ці види змагань поступово доповнювалися різними легкоатлетичними дисциплінами – бігом, стрибками, метанням ковальського молота. До програми включалися також змагання в умінні володіти списами, у фехтуванні, в різних видах боротьби (Bearman, 1996).

Паралельно зі спортивною частиною програм цих Ігор проводилися танцювальні конкурси, змагання з шахів, ігри в карти. Змагальна частина програми доповнювалася виступом акробатів, музик, продажем напоїв і закусок. Переможців змагань

Вид Котсволдса

Коронація Вікторії. 1837 р.

нагороджували різними призами та відзнаками: срібною турою – за перемогу в кінних перегонах, значками, бантами, стрічками – за перемогу в інших видах спорту.

Детальний опис Котсволдських ігор вперше було зроблено у випущеному 1636 р. творі під назвою "Аннали Дубренція". В ньому, крім спортивної і розважальної частин святкування, були описані глядачі, що відвідували ці ігри, відзначені прихильники їх проведення і покровителі, містилися численні поеми, написані різними авторами, в яких прославлялися ігри та їх організатори, особливо Роберт Дувр. У цій праці широко використовувався термін "олімпійські", особливо в поемах, авторами яких були люди, які отримали класичну університетську освіту в Кембриджі й Оксфорді. Вони порівнювали ігри Роберта Дувра з класичними давньогрецькими іграми – Олімпійськими, Піфійськими, Немейськими, Істмійськими. Майкл Дрейтон у поемі, написаній з нагоди проведення Котсволдських ігор, підкреслював їх зв'язок з Олімпійськими, зазначав, що ігри в Котсволдсі "відроджують славу золотого століття" в "сумовитий залізний час". Для поетичних творів було характерно перебільшення ролі героїв ігор і спортивної діяльності. Так, у поемі Б. Джонсона Роберта Дувра назвали сучасним Гераклом (Graham, Ueberhorst, 1976).

Під керівництвом Роберта Дувра ігри відбувалися близько 30 років – аж до 1642 р., коли їх проведення було перервано через політичні та релігійні протиріччя, що призвели зрештою до громадянської війни в Англії.

У 1652 р. Роберт Дувр помер.

Ці ігри було відновлено в 1660 р. Вони проводилися регулярно протягом наступних двохсот років. Для розвитку ігор та зростання їх популярності багато зробили онуки Дувра, особливо молодший із них – Томас Дувр, людина відома і заможна. Він сприяв регулярному проведенню Ігор, а також перевидав у 1736 р. "Аннали Дубренція" – до сторічного ювілею з дня виходу першого видання.

Найбільш популярними змаганнями були біг, стрибки, кінні перегони, фехтування, різні види боротьби, змагання з палицями. Проводилися змагання і серед жінок. Постійно змінювалися нагороди – вишиті золотом рукавички, прикрашені сріблом боброві шапки, срібний годинник, срібні кубки, мереживні наряди для жінок.

Протягом усього цього періоду програма ігор і їх регламент неодноразово зазнавали змін. Однак незмінним залишався дух галасливого і пишнобарвного заходу з гострим спортивним суперництвом, музикою і танцями, яскравим видовищем, у якому учасники змагань і глядачі становили одне ціле. Нерідкими тут були пияцтво, конфлікти, сварки і бійки, що супроводжувалися розкиданими пляшками і розбитими меблями.

Бували часи, коли популярність ігор в Дуврі знижувалася і вони занепадли або, навпаки, ставали більш популярними і масовими. Наприклад, наприкінці XVIII ст. популярність ігор знизилася в зв'язку з втраченою новизною, природними змінами інтересів населення та його культурного рівня. Під загрозою вони опинилися і в зв'язку з перерозподілом земель, на яких проводились.

Барон де Беренгер проводив "Олімпійський фестиваль" у Лондоні (Челсі) в 1832 р. Наступний "Олімпійський фестиваль" було приурочено до коронації королеви Вікторії. Проводилися змагання зі стрільби з лука, крикету, фехтування, веслувального і вітрильного спорту, а також кульової стрільби

Королева Об'єднаного Королівства Великої Британії і Ірландії Вікторія зійшла на трон 20 червня 1837 р. і правила понад 63 роки. Період її правління співпав з промисловою революцією і небувалим розквітом британської імперії.

У середині XIX ст., незважаючи на зниження якості ігор, інтерес до них зріс у зв'язку з бурхливим розвитком промисловості на територіях, що знаходилися в безпосередній близькості від місця проведення ігор. Населення найближчих промислових центрів і чорнороби, зайняті на будівництві тунелю для залізничної лінії, стали активними учасниками ігор, в результаті чого різко погіршилася криміногенна ситуація. Занепад ігор і неминуче їх припинення були очевидні.

Чергове відродження Ігор Роберта Дувра відбулося в середині XX ст. 17 травня 1951 р. під час святкуванні Трійці людиною, загримованою під Роберта Дувра, було започатковано новий етап історії цих ігор. Змагання, як і в попередні роки, були побудовані на матеріалі народних видів спорту: метання снопів, метання підкови, лазіння по слизькому стовпу, народні види єдиноборств, бокс тощо. Як і в минулі часи, змагання супроводжувалися музикою, танцями, масовими гуляннями.

Від цього першого спортивного свята до чіткої і стабільної організації ігор минуло ще кілька років. У 1965 р. було засновано Товариство Роберта Дувра, яке організувало і провело в 1966 р. на Дуврському пагорбі ігри, що являли собою модернізований формат колишніх ігор. У 1967 р. вони були проведені вже як офіційні.

Спираючись на досвід проведення цих ігор у сучасний період, глибоко вивчивши історію і традиції Котсволдських ігор, Товариство Роберта Дувра оголосило нову філософію організації ігор, які мали спиратися на їх історичне коріння і традиції і в той же час відповідати сучасним смакам і вимогам. Збереглися традиційні строки і місце проведення – Дуврський пагорб і його околиці. До програми повернуто традиційні види змагань, які існували ще в 1636 р. – стрибок з місця, штовхання ядра, метання ковальського молота тощо. Призи також були оформлені з урахуванням духу перших ігор. Це стосується і загальної тональності ігор – щодо їх масовості, видовищності і розважальності.

Товариство Роберта Дувра зберегло і позицію наступності Олімпійських ігор Стародавньої Греції і Котсволдських ігор, яка полягає у тому, що Олімпійські ігри Роберта Дувра є одним із двох найбільших олімпійських заходів у світі, поряд з Іграми, проведеними Олімпійським товариством Мач Венлока, що забезпечили зв'язок між античними та сучасними олімпійськими іграми (Burns, 1985).

Однак використання терміна "олімпійські" щодо ігор Роберта Дувра поступово стало зміщуватися в бік розважально-оздоровчого спорту, активного відпочинку і товариського суперництва (Mullins, 1992).

Відтоді Котсволдські ігри проводилися регулярно, зберігаючи традиції і поступово збільшуючи свою популярність. У 1977 р. програма цих ігор була представлена королеві Великої Британії. Ігри широко підтримувалися місцевою громадськістю, набули підтримки з боку британського олімпійського руху та засобів масової інформації, насамперед телебачення.

Чергові Котсволдські ігри відбулися 29 травня 2009 р. з небувалим розмахом. Святковий парад команд, хода факелоносців, різноманітна спортивна програма, доповнена конкурсом бойових мистецтв, конкурс барабанщиків, танцювальний конкурс, театральні вистави, вогнище, феєрверк та інші заходи залучили сотні учасників і тисячі глядачів. За традицією гостей святкувань вітав чоловік, загримований під Роберта Дувра.

Вільям Брукс та ігри олімпійського товариства Мач Венлока

У 1890 р. П'єр де Кубертен був почесним гостем на Венлокських іграх, які відвідав на запрошення їх засновника Вільяма Брукса. Після повернення до Франції Кубертен опублікував у "Ле Ревю Атлантік" захоплену статтю про ці ігри під назвою "Олімпійські ігри в Мач Венлок: сторінка в історії спорту".

Про те, яке враження справили на Кубертена ці ігри, свідчить одна коротка витримка з його статті: "Мач Венлок – містечко в Шропширі, графстві на околиці Уельсу, і той факт, що Олімпійські ігри, які сучасна Греція досі не в змозі відродити, вижили в наш час, заслуга не греків, а доктора В. П. Брукса. Саме йому ми зобов'язані їх історичним відкриттям 40 років тому, і саме він у свої 82 роки, але все ще іскрометний і невгамовний, продовжує організовувати і надихати їх... Все це оповите серпанком поезії і ароматом античності".

Ця оцінка стала результатом повної відповідності поглядів П'єра де Кубертена ідеалам і принципам, закладеним Вільямом Бруксом в основу Венлокських ігор (Burns, 2000).

Вільям Пенні Брукс народився в Мач Венлоку у 1809 р. у родині практикуючого лікаря. Він отримав медичну освіту, навчаючись у Лондоні, Парижі та Падуї, а в 1830 р. повернувся до рідного міста, ставши до лікарської практики, коли раптово

Вільям Пенні Брукс

помер його батько. Професійні та людські якості дозволили Бруксу обійняти провідне становище в окрузі, стати авторитетною й популярною особою в Мач Венлоку і в прилеглих селах і фермерських господарствах. Брукс взяв участь у розробці і реалізації різноманітних проектів, пов'язаних із життям міста, – від будівництва дороги, будівлі хлібної біржі і введення газового освітлення до створення класів з вивчення музики і секцій для розвитку спорту. У 1841 р. він заснував Венлокське сільськогосподарське товариство читання. А в 1850 р. у структурі цього товариства з'явився олімпійський клас, який незабаром виокремився в самостійне Олімпійське товариство Венлока.

Важко сказати, що привернуло інтерес Брукса до спорту і фізичного виховання, до історії Олімпійських ігор, у зв'язку з чим у нього виникла ідея їх відродження. Однак до моменту створення Олімпійського товариства, коли Бруксу виповнився 41 рік, він підійшов з усталеними поглядами, чіткими формулюваннями і конкретними планами.

Перші щорічні ігри в Мач Венлоку із використанням терміна "олімпійські" були проведені 22 жовтня 1850 р. Їх програма являла собою химерну суміш, у якій змагання, організовані на зразок Ігор Стародавньої Греції, поєднувалися з грубими народними іграми і спортом патріархальної простоти, характерними для "веселої Англії" Вікторіанської епохи. У програмі були футбол і крикет, стрибки у висоту і в довжину, біг на різні дистанції, метання кілець, штовхання каменя тощо. Уже перші Венлокські олімпійські ігри привернули увагу не тільки жителів цього маленького містечка з населенням близько 3 тис. чоловік, а й учасників і глядачів з місць, вельми далеких від Мач Венлока.

У наступні роки програма ігор у Мач Венлоку постійно оновлювалася. У них з'являлися як класичні види змагань (наприклад, метання списа, пентатлон), так і екзотичні народні змагання – біг з тачками (із зав'язаними очима), поросячі перегони, лицарські турніри на конях у середньовічних костюмах тощо.

Поступово програми цих ігор все більше наближалися до програм, характерних для ігор Стародавньої Греції. Поряд зі спортивними змаганнями з'явилися поетичні конкурси. Ігри в Мач Венлоку обростали церемоніями і ритуалами, запозиченими з історії Стародавньої Греції. Переможців увінчували лавровими вінками, їм вручали медалі, а переможцям у найбільш престижних видах змагань – Мальтійський хрест із зображенням грецької богині перемоги Ніки тощо (Furbank et al., 1996).

Найбільшого розквіту Венлокські ігри досягли в період 1860–1870 рр., коли кількість людей, які відвідували змагання, досягала 4000–5000 осіб, а учас-

Верхова їзда зі списами була найпопулярнішою і найзахоплюючою подією на Іграх. Це вимагало навичок і досвідченого мистецтва верхової їзди. У змаганнях необхідно було наконечником списа відчепити маленьке кільце, що висить на дерев'яному бруску

Чарльз Ейнсворт, чемпіон серед вершників зі списами Ігор 1887 р. Лавровим вінком його нагороджує міс Сарджінтсон – дочка ректора Актона Бурнела, що стоїть поруч. Праворуч від неї – Вільям Пенні Брукс

Т. Себін Ковентрі – переможець велосипедної гонки на 3 милі. 1878 р.

Чарльз Ейнсворт після перемоги у верховій їзді зі списом. Венлокські олімпійські ігри. 1875 р.

Джон Вард – переможець у п'ятиборстві. 1878 р.

никами ігор ставали спортсмени, які приїжджали з місць, розташованих далеко за межами графства.

Бурхливий розвиток спорту у Великій Британії в останній чверті XIX ст., що проявився в розвитку різноманітних його видів і в організації безлічі спортивних клубів та турнірів, призвели до зниження популярності Венлокських олімпійських ігор і до зменшення кількості їх учасників. Однак до кінця XIX ст. вони залишалися важливою подією в житті Мач Венлока і прилеглих до нього територій.

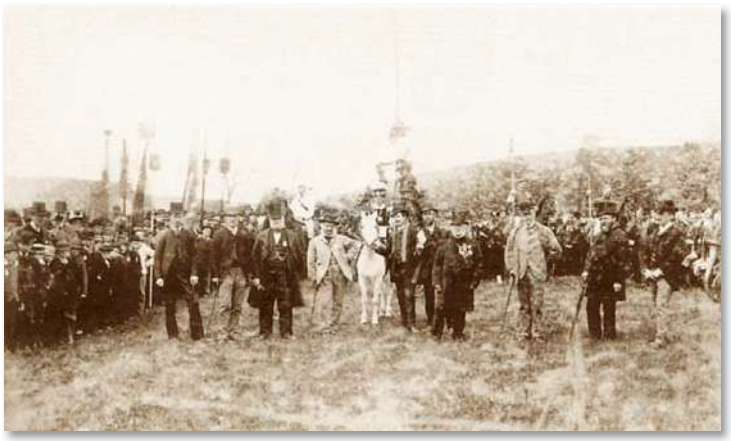
Діяльність Брукса з відродження Олімпійських ігор не обмежувалася межами Мач Венлока. Він виявляв великий інтерес до розвитку спорту в різних країнах, особливо в Греції.

У 1859 р. Венлокське олімпійське товариство виділило гроші для нагородження переможців Грецьких олімпійських ігор, які періодично проходили в Афінах за фінансової підтримки заможного грека Євангеліса Цаппаса. Комітет цих ігор присудив приз Венлока переможцю забігу на довгу дистанцію. Брукс також організував переписку з ентузіастами спортивного руху в Греції, всіляко пропагуючи ідею відродження Олімпійських ігор.

У Шрусбері в 1877 р. Національна олімпійська асоціація Англії проводила п'яті Олімпійські ігри, особлива урочистість яких була пов'язана з тим, що в тому році відзначався 40-річний ювілей сходження на англійський престол королеви Вікторії. Брукс звернувся з проханням про надання з цієї нагоди олімпійського призу з Греції. У відповідь на це прохання король Греції Георг I надіслав срібний кубок, презентація якого відбулася на іграх у Шрусбері. Під час цього заходу Брукс встановив контакт з Дж. Геннадіусом – повіреним у справах Греції в Лондоні, що поклало початок їх багаторічному листуванню з питання відродження в Греції Олімпійських ігор як міжнародного заходу. Зокрема, в одному з листів, адресованому Бруксу в 1883 р., Геннадіус писав: "Як грек я відчуваю себе в боргу перед Вами за ваші зусилля з втілення в життя ідеї відродження Олімпійських ігор".

Діяльність Брукса не залишилася без уваги і з боку преси – в одному з червневих номерів 1881 р. грецької газети "Кліо" зазначалося, що "доктор Брукс, захоплений шанувальник еллінської культури, закликає до організації Міжнародного олімпійського фестивалю в Афінах".

Не меншу активність у розвитку Олімпійського руху Вільям Брукс виявляв і у себе на батьківщині. Коли в 1865 р. у Великій Британії було створено Національну олімпійську асоціацію, він активно

Керівники Олімпійських Ігор у Мач Венлоку. Доктор Брукс четвертий від правої. 1887 р.

Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч покладає вінок на могилу Вільяма Пенні Брукса в 1994 р. – у рік сторіччя з дня відродження Олімпійських ігор сучасності

сприяв тому, щоб ідеї, покладені в основу Венлокських ігор, були реалізовані в національному масштабі у вигляді щорічних ігор. У серпні 1866 р. було проведено перший олімпійський фестиваль, який зібрав велику кількість учасників і глядачів. У його програмі були змагання з плавання, бігу, гімнастики, крикету та інших видів спорту. Під час вручення призів Вільям Брукс виступив з натхненною промовою, в якій приділив особливу увагу залежності національної могутності від розвитку фізичного виховання і спорту.

Незважаючи на ще слабкий розвиток спорту і роз'єднаність спортивних організацій, подібні фестивалі було проведено ще кілька разів – багато в чому завдяки авторитету й організаторським здібностям Брукса.

Вільям Брукс пропагував Венлокські олімпійські ігри як складову національної системи фізичного виховання, без формування якої неможливе виховання здорової нації. Постійними виступами, в яких обґрунтовувалася важливість фізичного виховання і спорту для повноцінного фізичного розвитку людей, демонструвалася небезпека надмірної інтелектуальної підготовки для здоров'я і фізичного стану учнів у загальнодоступній школі, затверджувалася необхідність обов'язкового введення фізичного виховання в таких школах, Брукс багато в чому сприяв ухваленню департаментом освіти нового кодексу освіти, в якому фізичне виховання стало обов'язковим.

Не можна оминути ролі Вільяма Брукса у становленні Олімпійських ігор сучасності, у формуванні поглядів і практичної діяльності П'єра де Кубертена. Добре відомо, що Кубертен був не схильний перебільшувати роль інших людей у відродженні Олімпійських ігор, розглядаючи їх як власну ідею. На більш ранні спроби відродження Олімпійських ігор він посилався вельми неохоче, представляючи їх як "передчасні і невдалі". Однак ця позиція Кубертена в найменшій мірі торкнулася діяльності Вільяма Брукса – і не стільки в зв'язку з фактом проведення ігор у Мач Венлоку, скільки в зв'язку з тією ідеологією, яка оточувала ці ігри і була характерна для поглядів їх засновника.

В Олімпійських іграх Вільям Брукс вбачав ідеали самовдосконалення, національної самосвідомості і національної могутності, природного інтелектуального, морального і фізичного розвитку людини, здорової рекреаційної діяльності, позбавленої дикості і жорстокості. Це повною мірою відповідало і поглядам П'єра де Кубертена, амбіції якого щодо відродження Олімпійських ігор були незмірно ширші за їх чисто спортивну складову. Тому цілком природно, що Кубертен не тільки скористався досвідом проведення Олімпійських ігор у Мач Венлоку, досвідом і поглядами Брукса, а й звернувся до нього по підтримку під час організації установчого Олімпійського конгресу в 1894 р. Цікава відповідь Брукса на пропозицію Кубертена: "Це була моя настільки довго плекана ідея щодо того, щоб зробити Грецію центром, але плани вашого Конгресу охопити всі країни справді чудові...

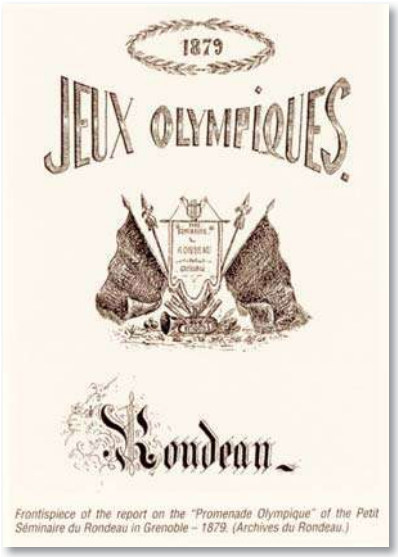
Однак це слід виконати без найменшого зволікання, оскільки, спираючись на свій досвід, я можу стверджувати, що досягнутий успіх слід закріплювати швидкими рішучими діями на хвилі ентузіазму. Хотів би я бути молодшим і сильнішим, щоб бути свідком ентузіазму цього Конгресу, слухати проникливі виступи на захист його устремлінь".

Вільям Пенні Брукс помер наприкінці 1895 р. зі знанням того, що фізичне виховання стало обов'язковим предметом у школах Великої Британії, а перші Олімпійські ігри сучасності будуть проведені в 1896 р. у столиці Греції Афінах.

Спортивний рух у Мач Венлоку у дусі принципів Вільяма Пенні Брукса розвивався і в наступні роки. У 1950 р. було проведено урочистості з нагоди столітнього ювілею з часу проведення перших Венлокських олімпійських ігор. У 1977 р. було відновлено діяльність Венлокського олімпійського товариства, яке координує діяльність спортивних клубів та секцій, проводить змагання з багатьох видів спорту, в

тому числі тих, які входили в програми ігор, що проводилися Бруксом, організовує фестивалі мистецтв за участю музикантів, поетів, письменників.

У 1994 р. – у рік сторіччя з дня офіційного відродження Олімпійських ігор – президент МОК Хуан Антоніо Самаранч поклав вінок на могилу Вільяма Пенні Брукса і заявив світовій пресі: "Я прийшов віддати данину захоплення і поваги доктору Бруксу, який був справжнім засновником сучасних Олімпійських ігор".

Frontispiece of the report on the "Promenade Olympique" of the Petit Séminaire du Rondeau in Grenoble – 1879. (Archives du Rondeau.)

Обкладинка звіту про семінар "Олімпійський променад" у Рондо (Гренобль). 1879 р.

Олімпійські ігри в Рондо

Ченці семінарії Рондо, розташованої у Франції – в Дефіне, неподалік Гренобля, вже на початку XIX ст. вважали розумним введення в навчально-виховний процес спорту як ефективного засобу духовного і фізичного виховання семінаристів, формування у них самостійності, підприємливості, прихильності до моральних, релігійних, національних цінностей. Тому, коли учні класу філософії, захоплені вивченням історичної спадщини Стародавньої Греції, на початку 1831/32 навчального року запропонували директору семінарії організовувати в останній день лютого кожного високосного року ігри на кшталт давньогрецьких, то отримали не тільки згоду, а й велику допомогу в їх проведенні (Arvin-Berod, 1996).

Перші ігри в Рондо було проведено 29 лютого 1832 р. Їх відрізняли дві принципові особливості. По-перше, управління підготовкою і проведенням ігор було віддано учням, які створили спортивне товариство з обранням відповідальних осіб. Куратори семінарії допомогли учням розробити "Олімпійський закон", покликаний увічнити олімпійські свята і визначити загальні умови організації ігор та їх правила. По-друге, ігри в Рондо спочатку розглядалися як подія, що відроджує культуру Стародавньої Греції, а всі документи, які регламентують ці ігри, "дихали духом язичницької давнини".

Ігри відбулися під назвою "Олімпійська хода в пам'ять про ігри, які святкувалися в Олімпії кожні чотири роки". Програма ігор у Рондо включала велику кількість різних змагань: командні ігри з м'ячами, біг, стрільбу з карабіна, біг у мішках тощо. До початку ігор семінарія переїхала за місто, і влада Гренобля надала їй достатню територію для створення умов, необхідних для проведення змагань.

Другі і подальші ігри в Рондо відбувалися вже під назвою "Олімпійські ігри". Програма їх постійно вдосконалювалася, в ній з'явилися нові види змагань – фехтування на шаблях, метання диска, стрибки з жердиною. Постійно удосконалювалася і система самоврядування учнів, залучених до організації ігор.

Спортивні змагання доповнювалися поетичними конкурсами, в яких семінаристи змагалися в красномовстві, прославляючи Олімпійські ігри.

Велика увага під час проведення Олімпійських ігор у Рондо приділялася різним ритуалам, пов'язаним із представленням команд, відзначених шовковими стрічками з вишитими золотом позначками, нагородженням переможців олімпійськими медалями тощо. При цьому організатори прагнули поєд-

Спортивні змагання у Франції за прикладом англійських спортивних змагань. Париж. 1890 р.

Анрі Мартін Дідон

У цій атмосфері в 1848 р. опинився новий семінарист Анрі Дідон, що навчався в семінарії до 1856 р. і в подальшому відіграв провідну роль у відродженні Олімпійських ігор сучасності, став автором олімпійського девізу "Швидше. Вище. Сильніше!".

На закінчення слід зазначити, що система виховання, створена в семінарії Рондо завдяки проведенню там Олімпійських ігор, відрізнялася самостійністю, відповідальністю і свідомістю учнів, в основних рисах була подібна до системи, створеної в знаменитому англійському коледжі Регбі, в якому Томас Арнольд зумів у 1842 р. провести педагогічну реформу. У розроблених ним освітній та виховній системах спорт відігравав таку саму важливу роль, як і в семінарії Рондо у Франції.

Олімпійські ігри Євангеліса Цаппаса

нати вірність давньогрецьким традиціям із нововведеннями, характерними для сучасного життя.

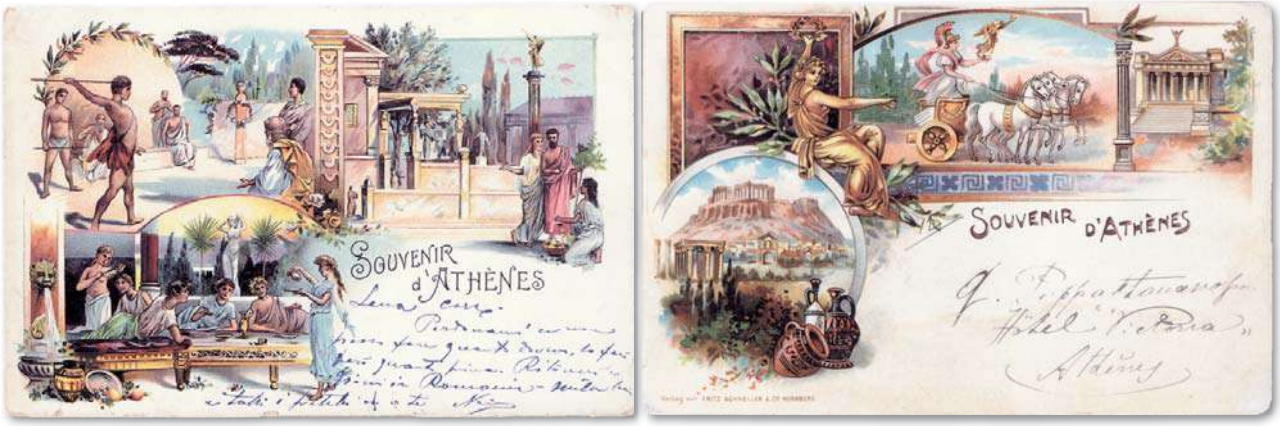
Змінювалися керівники семінарії, країна переживала різні політичні потрясіння, а закон про розділення церкви і держави змусив семінарію Рондо переїхати в інші місця. Однак ентузіазм учнів і їх керівників щодо проведення Олімпійських ігор залишався незмінним, олімпійські традиції зберігалися і розвивалися.

Атмосфера Олімпійських ігор у Рондо була невіддільна від духу свободи і незалежності, характерного для цього навчального закладу й активно підтримуваного його керівниками. Наприклад, отець Гілло, який керував семінарією в 1840–1850-ті роки, відкрито дотримувався республіканських ідей і не перешкоджав культу олімпійських цінностей та ідеалів у католицькому навчальному закладі. Життя семінарії і атмосфера ігор у ті роки були наповнені духом свободи і незалежності. Про це свідчать спогади одного з талановитих вихованців Анрі Руссе, який виклав історію ігор у Рондо в цікавій праці під назвою "Олімпійські ігри в Рондо (1832–1894)". Ця робота, що побачила світ у рік проведення Конгресу (1894), на якому було ухвалено рішення про проведення Олімпійських ігор і про створення Міжнародного олімпійського комітету, переконливо свідчить не тільки про прихильність учасників ігор у Рондо до ідеалів олімпізму, а й про тісний зв'язок тих Олімпійських ігор з політичним і релігійним життям семінарії та країни, про прагнення педагогів і вихованців розвивати атмосферу моральності, свободи, здорового суперництва, творчості та самостійності (Arvin-Berod, 1996).

Досягнення епохи Відродження багато в чому були зумовлені зверненням до античної спадщини, в якій було віднайдено цінності, співзвучні інтересам і прагненням людини, в тому числі у сфері єдності духовного і фізичного розвитку. Цілком природне в зв'язку з цим повернення до історії Олімпійських ігор Стародавньої Греції та їх відродження не могло не торкнутися грецьких територій, що входили до складу Османської імперії. Цей процес різко активізувався після грецької революції 1821 р. і утворення грецької держави в 1832 р., коли інтелектуали і політики почали активну діяльність із відродження національної культурної ідентичності в дусі класичних традицій. Цьому сприяв досвід низки країн Європи, які сприйняли й активно впроваджували в життя протягом всієї епохи Відродження багато чого з давньогрецької культурної спадщини.

У фундаментальній двотомній історичній праці "Greek Athletics" (Greek Athletics, 1997), підготовленій колективом грецьких фахівців і виданій міністерством культури і генеральним секретаріатом спорту Греції, переконливо показано, що інтерес до Олімпійських ігор як до яскравої і самобутньої частини культури греків не згасав у грецьких поселеннях ні в часи Візантійської імперії, ні за часів османського панування. Ідеали епохи Відродження були жваво сприйняті греками, що знайшло відображення в різних сферах діяльності, в тому числі в освіті, фізичному вихованні та спорті.

У XVI–XVII ст. спортивні змагання, подібні до класичних давньогрецьких, проводилися в місцях проживання греків, однак мали локальний характер і Олімпійськими іграми не називалися.

Поштові конверти середини XIX ст., що відображають інтерес греків до Олімпійських ігор Стародавньої Греції

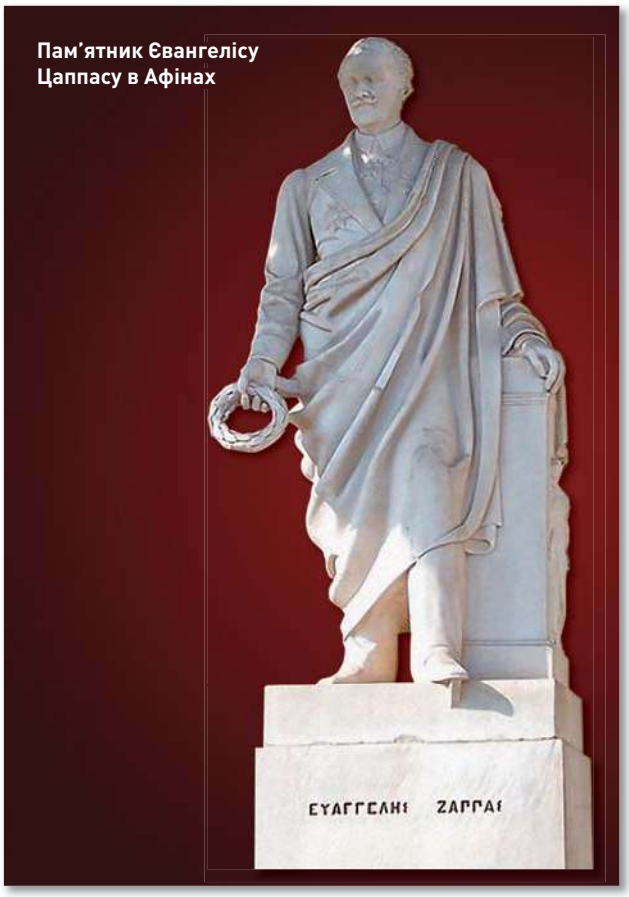
Евангеліс Цаппас – багатий землевласник грецького походження,який доклав чимало зусиль для відродження Олімпійських ігор. Він спонсорував проведення Олімпійських ігор 1859, 1870 і 1875 рр., що передували створенню Міжнародного олімпійського комітету

Християнська церква асоціювала Олімпійські ігри з оголеними тілами, вважала їх гріховним заняттям і через це радикально вплинула на атлетичні змагання, які стали проводити з нагоди великих церковних свят і на честь ортодоксальних святих – Георгія та ін.

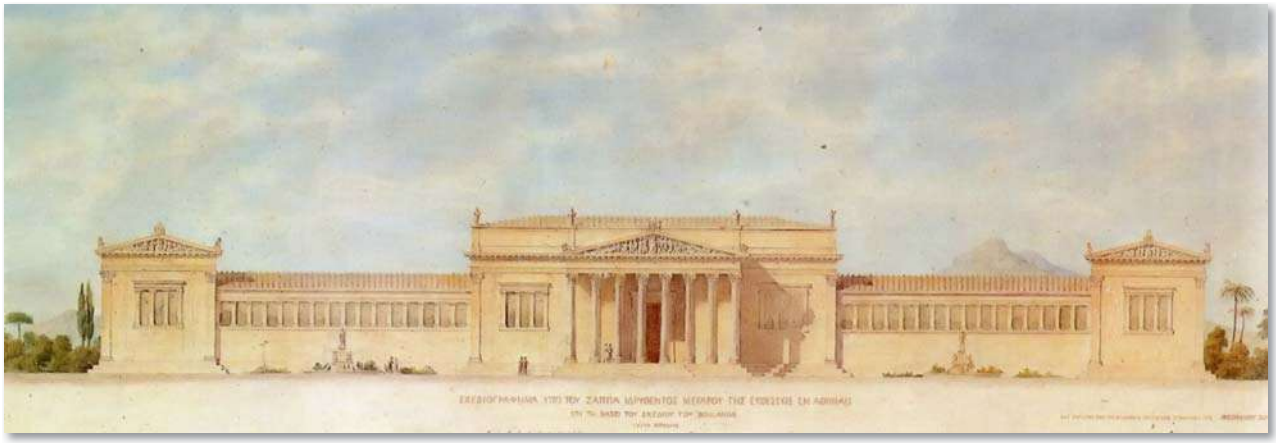
Однак у побуті греків широко використовувалися слова, пов'язані з давньогрецькими змаганнями, – стадіон, стадій, агон тощо. Не було усунуто й поняття про Олімпійські ігри. Наприклад, у 1794 р. один із грецьких священиків Грігоріос Поліурісетіс стверджував, що "Олімпійські ігри проводяться в Греції і сьогодні. У моєму селі після священної трапези в день пам'яті Святого Георгія організовується забіг на один стадій, у якому беруть участь більшість жителів" (Gray, Barncy, 1990).

Після падіння Венеціанської республіки в 1797 р. деякі іонічні острови опинилися під впливом Франції, в якій вирували сильні революційні настрої. Революційно налаштовані греки організували на іонічному острові Кефалонія інститут грецьких якобінців, які вийшли з ініціативою відродження Олімпійських ігор на честь античних богів. Такі ігри проводилися в період з 1807 по 1814 рр. У 1829 р. ігри, подібні до олімпійських, було проведено й у військовому таборі Мегари. Учасники змагалися в стрільбі, бігу та стрибках (Greek Athletics, 1997).

Ідея відродження Олімпійських ігор набула особливого звучання після набуття Грецією незалежності. Наприклад, видатний журналіст і ора-

Пам'ятник Євангелісу Цаппасу в Афінах

Цаппейон – будинок Цаппасів в Афінах, де проводилися олімпійські змагання з фехтування

тор Пананотіс Сутсос неодноразово в період з 1833 по 1842 рр. порушував перед урядом питання про проголошення 25 березня святковим днем і днем проведення Олімпійських ігор. У ці ж роки організовувалися окремі змагання, подібні до Олімпійських ігор. У 1835 р. Ігри було проведено в Афінах, в 1838 р. – у Піргосі.

Однак провести повномасштабні ігри за допомогою уряду Греції вдалося лише патріоту Греції багатому землевласникові, який проживав у Румунії, Євангелісу Цаппасу (1800–1865). У 1856 р. він звернувся до короля Греції Оттона I з листом, у якому запропонував відродити Олімпійські ігри як важливу складову грецької культури. Спочатку король скептично поставився до цієї ідеї. Однак Цаппас власним коштом створив фонд для проведення ігор і побудував великий спортивний зал. Його наполегливість було винагороджено, і в 1859 р. в Афінах відбулися перші ігри, що отримали назву "Панеллінська Олімпіада".

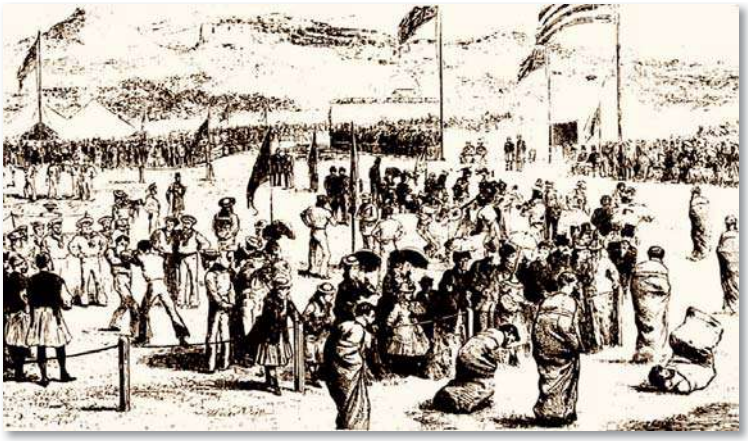
Програма перших ігор Цаппаса включала біг на один і два стадії, метання диска, метання списа на дальність і в ціль, стрибки, боротьбу, кінні змагання, лазіння по канату, командне перетягування каната. У змаганнях брали участь також греки з Малої Азії, Єгипту та Кіпру. Нагороджував переможців оливковими вінками і грошовими призами сам король Греції Оттон I.

Після успішного проведення цих ігор Цаппас став виношувати ідею їх перетворення на регулярні і міжнародні, покликані сприяти об'єднанню народів Європи. Але підготовлені Цаппасом ігри 1863 р. провести не вдалося у зв'язку зі смертю короля, а в 1865 р. помер Цаппас. Однак його ідеї, його прагнення зробити ігри міжнародними, що сприяють об'єднанню не тільки греків, а й інших народів Європи, пустили глибоке коріння. Ігри Цаппаса проводилися в Афінах ще чотири рази – в 1870, 1875, 1877 і 1889 рр. (Joachim, 1997).

У програмах ігор Цаппаса відбувалися зміни. З'явилися змагання зі стрибків із жердиною, лазіння по жердині, потрійний стрибок, кидання каменів, гімнастичні вправи на паралельних брусах, підняття важких предметів однією і двома руками, стрибки у висоту з розбігу тощо.

Грецькі фахівці переконані в тому, що вплив яскравих представників Греції, таких як Цаппас, Сутсос, Вікелас, Фокіанос і деяких інших на відродження великого духу Олімпії і Олімпійських ігор не оцінений повною мірою.

Вони віддають належне П'єру де Кубертену, однак глибоко переконані в тому, що сама ідея відродження Олімпійських ігор, не кажучи вже про проведення Ігор I Олімпіади 1896 р. в Афінах, не отримала б такого яскравого втілення без видатних заслуг представників батьківщини Олімпійських ігор (Greek Athletics, 1997; Kardasis, 2006).

Олімпійські ігри в Афінах в 1877 р. Робота Р. Дюранда. 1877 р.

Король Греції Оттон I

Романтичний портрет короля Греції Оттона I на тлі грецьких руїн у національному костюмі

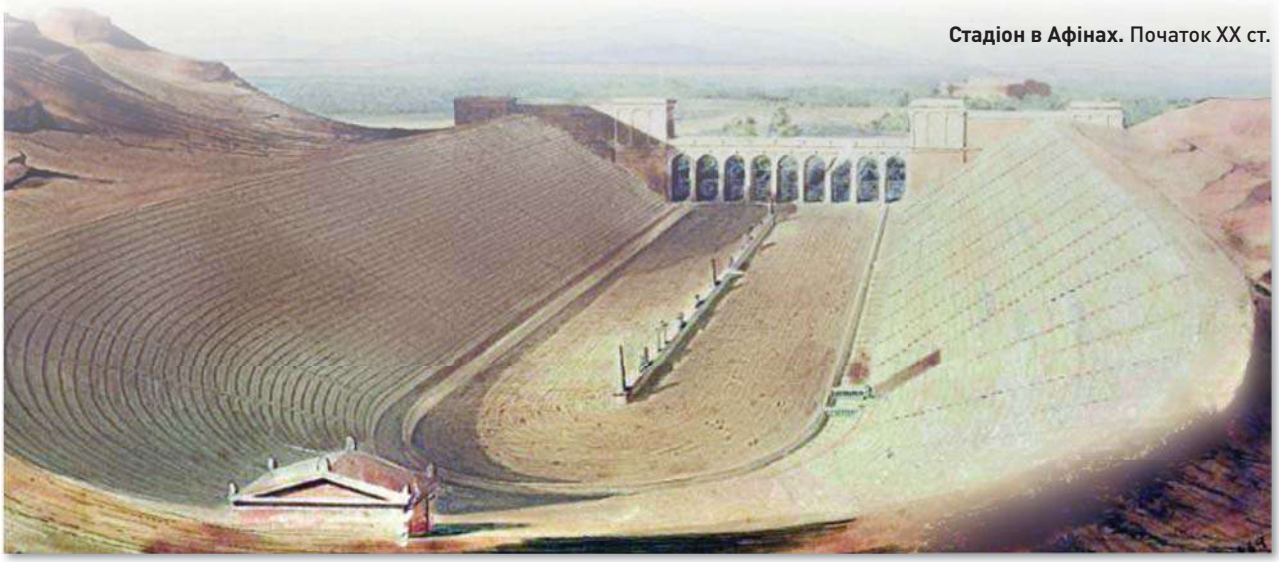

Обкладинка каталогу виставки на Олімпійських іграх Цаппаса. 1888 р.

Ці делікатно висловлені греками претензії слід вважати абсолютно об'єктивними. Необхідною є значно більша всебічна оцінка історії відродження Олімпійських ігор і ролі тих безкорисливих ентузіастів, які витратили багато років на відродження цієї дивовижної частини історії давньогрецької цивілізації.

Сьогодні завдяки працям низки істориків стали добре відомими заслуги багатьох людей, які прагнули відродження Олімпійських ігор і, особливо, Вільяма Брукса і Євангеліса Цаппаса. Кубертен в "Олімпійських мемуарах" згадує, що в Греції, на відміну від Франції, ідея проведення Олімпійських ігор була сприйнята з великим ентузіазмом. Однак він замовчує, що це стало можливим завдяки багаторічній діяльності інтелектуалів Греції. Саме ця діяльність створила середовище, яке дозволило успішно реалізовувати ідею проведення Ігор 1896 р. в Афінах. Ці ігри в Греції сприймалися як природне продовження ігор, що проводяться Цаппасом і його послідовниками.

Недооцінка або замовчування заслуг греків у справі відродження Олімпійських ігор з боку П'єра де Кубертена болісно сприймалася в Греції. У зв'язку з цим стає зрозумілою та неувага до Кубертена і його діяльності, яка мала місце під час проведення Ігор I Олімпіади в Афінах, що найбільш яскраво проявилося в повному ігноруванні його заслуг представниками грецької преси.

Стадіон в Афінах. Початок XX ст.

Розділ 19

Відродження Олімпійських ігор

Підготовка до відродження Олімпійських ігор

За словами П'єра де Кубертена, кампанія з відродження Олімпійських ігор почалася 30 серпня 1887 р. після опублікування статті, в якій він звернув увагу французів на необхідність більш різнобічної фізичної підготовки дітей у школах і оголосив про створення Ліги фізичного виховання. У 1888 р. Кубертен видав книгу "Виховання в Англії", а через рік – "Англійське виховання у Франції", в яких ділився своїми задумами.

На засіданні комітету із впровадження фізичних вправ, створеного при міністерстві освіти Франції 1 липня 1888 р., Кубертен виклав основні принципи ідеї відродження Олімпійських ігор. Ця ідея отримала схвалення, але не більше, оскільки роль комітету полягала по суті тільки в створенні основ Олімпійського руху.

Прагнення відродити Олімпійські ігри у Кубертена ще більше зміцнилося після відвідин ним у 1889 р. Олімпії. Жодна інформація, отримана до цього з літературних джерел або завдяки знайомству з пам'ятками стародавньої Греції в Луврі та інших музеях світу, не могла зрівнятися, як зазначав Кубертен, з тим величезним враженням, яке справили на нього руїни античної Олімпії (Кубертен, 1997).

Відродженню сучасних Олімпійських ігор світ зобов'язаний перш за все енергії й наполегливості історика, літератора, педагога і соціолога барона П'єра де Кубертена

П'єр де Кубертен під час їзди на триколісному моторизованому велосипеді (трициклі) – одному з технічних винаходів свого часу

Досвідчений фехтувальник П'єр де Кубертен під час поєдинку (від правої). П'єр де Кубертен написав підручник "Фехтування на конях"

У роботі "Кампанія, що тривала 21 рік" (1909) Кубертен так описує свою ідею: "Ніщо в древній історії не будило в мені стільки думок, скільки пробудила Олімпія. Це казкове місто, де колись творилася істинно людська за змістом і матеріальна за своєю формою справа, облагороджена і звеличена поняттям батьківщини, яка мала в цьому історичному місці щось на кшталт джерела життєвих сил. Це місто раз по раз виникало в моїй юнацькій уяві зі своїми колонадами і портиками. І задовго до того, як із думок про ці руїни у мене виникла ідея відродження Олімпійських ігор, я мріяв про відновлення руїн самого міста в його колишніх розмірах і обрисах. Німеччина знайшла руїни Олімпії; чому б, подумав я, Франції не відновити її колишню славу? До цього проекту не менш блискучого, але більш практичного і плідного відродження самих Олімпійських ігор вже недалеко; настав час спортивного інтернаціоналізму, покликаного зіграти свою роль у всьому світі".

Деякі вчені, які глибоко і всебічно вивчали розвиток спорту в XIX ст. і історичне коріння олімпійського руху сучасності, розглядають причини, що спонукали П'єра де Кубертена виступити з ідеєю відродження Олімпійських ігор. Ці дослідники критично ставляться до того, що ідею відродження Олімпійських ігор і практичну діяльність з її реалізації Кубертен висвітлював виключно як власні ініціативи.

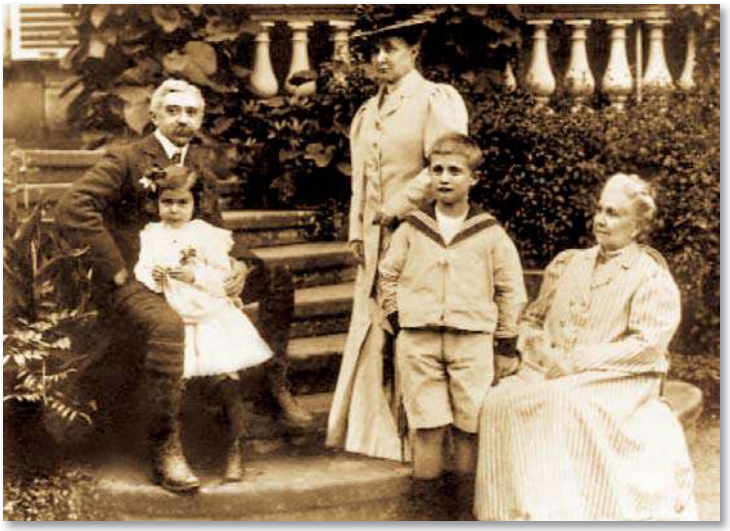
Справді, в "Олімпійських мемуарах" П'єр де Кубертен діяльність із відродження Олімпійських ігор представляв як "мою кампанію", а аудиторію, яка вислуховувала його пропозиції, як нездатну "усвідомити мою ідею і відокремити сутність олімпізму від його древніх форм" (Кубертен, 1997).

Американський історик Девід Юнг (Joung, 1996), який детально вивчав діяльність і роль різних людей у відродженні Олімпійських ігор, свідчить, що ідея їх відродження на давньогрецький зразок і проведення таких Ігор в Афінах раз на чотири роки як великого міжнародного заходу належить не Кубертену, а англійцю Вільяму Бруксу, який не лише висловив цю ідею восени 1880 р., а й здійснив конкретні заходи для її реалізації.

Ініціативу В. Брукса в 1881–1883 рр. активно підтримали як грецька преса, так і повірений у справах Греції в Лондоні Дж. Геннадіус.

Вільям Брукс також високо оцінював і підтримував організовану Євангелісом Цаппасом у період з 1859 по 1889 рр. Панеллінську Олімпіаду, ініціатива проведення якої відповідно до давньогрецьких традицій була гаряче підтримана і королем Греції Оттоном I (1859).

Ініціатива створення Олімпійського товариства Венлока, глибокі знання давньогрецької історії та літератури привели В. Брукса до великого листування з патріотично налаштованими греками, які близько до серця сприйняли ідею відродження Олімпійських ігор.

П'єр де Кубертен з дружиною Марі, дочкою Рене, сином Жаком і тещею в маєтку родини Ротан – батьків дружини. Приблизно 1907 р.

Пам'ятна табличка, на якій написано, що цей дуб посадив у жовтні 1890 р. П'єр де Кубертен, який згодом, у 1896 р., став президентом Міжнародного олімпійського комітету

Як вже зазначалося, в 1890 р. П'єр де Кубертен був почесним гостем на Венлокських іграх, які відвідав на запрошення Вільяма Брукса. І ці ігри справили на нього величезне враження, яке набуло втілення в його захопленій статті "Олімпійські ігри в Мач Венлоку: сторінка в історії спорту", опублікованій у "Ле Ревю Атлантік".

До цих відвідин Венлокських ігор Брукс і Кубертен активно листувалися, обмінювалися матеріалами, які стосуються фізичного виховання. Вільям Брукс намагався зацікавити П'єра де Кубертена і Олімпійськими іграми, однак, на думку Девіда Юнга [252], підтверджену змістом згаданого листування, тоді ця тема не викликала інтересу в Кубертена. Непряме підтвердження такої точки зору знаходимо в публікаціях Кубертена, що датовані 1888–1889 рр. Вони присвячені винятково проблемам виховання (в тому числі фізичного), але в цих публікаціях відсутня будь-яка інформація про Олімпійські ігри.

У той же час слід зазначити, що після відвідування Мач Венлока Кубертен перейнявся ідеєю Брукса відродити Олімпійські ігри як міжнародні, оцінив їх перспективи, однак ревниво ставився до пропозиції проводити такі Ігри лише в Греції. Це, мабуть, послужило приводом і до замовчування П. де Кубертеном Панеллінських олімпіад, проведених в Афінах Є. Цаппасом, а потім – його послідовниками з Панеллінського гімнастичного товариства в період з 1859 по 1893 рр.

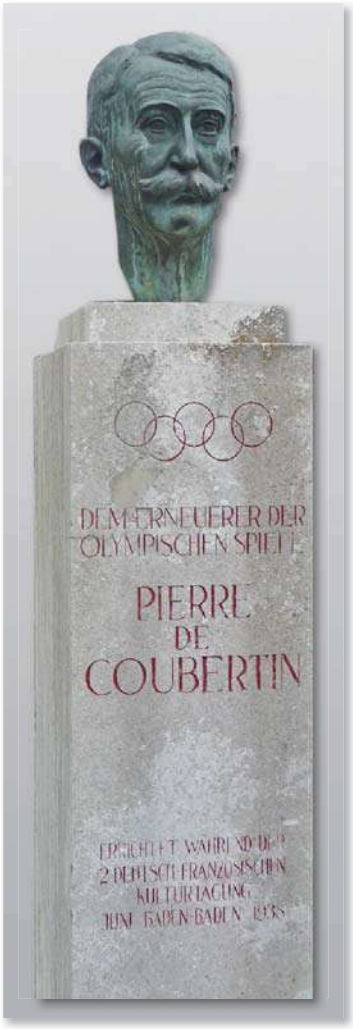
Не можна не звертати уваги і на той факт, що Вільям Брукс дуже болісно реагував на публікації, в яких П'єр де Кубертен представлявся як єдиний ініціатор відродження Олімпійських ігор, вважаючи такі твердження односторонніми і несправедливими (Joung, 1987).

Зазначимо, що Брукс і Кубертен особливо активно спілкувалися один з одним в 1889 і 1890 рр. Віяльм Брукс, якому на той час було вже 80 років, протягом понад 40 років наполегливо вивчав історію Олімпійських ігор Стародавньої Греції, а також розробив і практично реалізував у Мач Венлоку ідею відродження Олімпійських ігор у принципово нових історичних умовах. Програма, церемонії та ритуали Венлокських ігор постійно вдосконалювалися, демонструючи спадкоємність давньогрецьких і сучасних ігор. Протягом багатьох років Брукс активно популяризував у Великій Британії ідеї олімпізму, був активним пропагандистом проведення Олімпійських ігор у Греції як міжнародних. Кубертен же в ті роки був молодою людиною (у віці 26–27 років), яка ще не мала ні достатнього практичного досвіду, ні, як свідчать документи, знань про давньогрецьку цивілізацію і Олімпійські ігри Стародавньої Греції.

Брукс з ентузіазмом передав Кубертену свої знання і досвід, ідеї та практичні напрацювання, надав всебічну підтримку діяльності установчого конгресу 1894 р. зі створення Міжнародного олімпійського комітету і відродження Олімпійських ігор. З урахуванням всього цього Вільям Брукс був вправі розраховувати на більш значущу оцінку своєї діяльності.

У зв'язку з викладеним стає зрозумілим і певною мірою несподіване для багатьох згадане нами висловлювання сьомого президента МОК Хуана Антоніо Самаранча, який у 1994 р. назвав Брукса "справжнім засновником сучасних Олімпійських ігор".

Сьогодні, коли накопичився величезний історичний матеріал, що стосується розвитку олімпійсь-

Бюст П'єра де Кубертена у Баден-Бадені

кого руху сучасності, було б справедливим гідно оцінити заслуги багатьох людей у відродженні Олімпійських ігор, а імена Вільяма Брукса і Євангеліса Цаппаса поставити в один ряд з ім'ям П'єра де Кубертена – як людей, без плідної діяльності яких доля Олімпійських ігор сучасності була б поза сумнівом іншою.

Практичні заходи щодо реалізації цієї ідеї міжнародних Олімпійських ігор були зроблені навесні 1893 р.

За кілька років до цього Кубертен вирішив залучити видатних спортивних діячів з різних країн світу, щоб з самого початку надати олімпійському руху міжнародний характер. З цією метою він веде велике листування з фахівцями різних країн, організовує низку міжнародних змагань з різних видів спорту, здійснює ділові поїздки до США і Великої Британії. У 1889 р. Кубертен як учасник науково-практичної конференції з фізичного тренування вперше відвідав США. У 1890 р. він організував у Парижі Міжнародний науковий конгрес аналогічного змісту. Нотатки про цей конгрес підвищили популярність Кубертена і дозволили йому налагодити тісний зв'язок зі спортивними організаціями Англії та Північної Америки.

У цей же час створюється Союз спортивних товариств Франції, першим генеральним секретарем якого був обраний П'єр де Кубертен. У 1892 р. на асамблеї цього Союзу, що проходила у великому залі університету Сорбонни, відбулася історична дискусія про спорт. Кубертен виступив із доповіддю "Фізичні вправи в сучасному світі". Це був по суті його перший крок до інтернаціоналізації спорту, перша публічна пропозиція про відродження Олімпійських ігор. У заключній частині доповіді він сказав: "Є люди, які кажуть про припинення війни. Ті, хто вважає цих людей мрійниками, не мають рації. Є й інші, які говорять про прогресивне скорочення шансів на її виникнення, та я не бачу в цьому утопії. Зрозуміло, що телеграф, залізниці, телефон, проведені наукові конгреси і виставки зробили для світу більше, ніж всі договори і дипломатичні угоди. І я думаю, що спорт зробить ще більше. Ті, хто бачив, як 30 000 осіб прямують, незважаючи на дощ, на футбольний матч, знають, що я не перебільшую. Давайте експортувати наших бігунів і наших фехтувальників: це буде вільна торгівля майбутнього. Коли цей день прийде, увійде в звичаї старої Європи, прогрес у питанні миру отримає потужний, новий імпульс... Все це приведе нас до того, що ми називаємо другою частиною нашої програми. Я сподіваюся, що ви будете допомагати нам у майбутньому так само, як допомогли і в минулому, щоб здійснити цей новий проект. Я маю на увазі, що відповідно до сучасного життя ми відродимо великий і прекрасний інститут – Олімпійські ігри".

Лекційний зал Сорбонни

На пропозицію Кубертена Союз французьких атлетичних товариств мав намір скликати в Парижі в 1894 р. міжнародний конгрес, який вирішив би два головні питання: точно визначив поняття аматорського спорту і підготував проведення Олімпійських ігор. Ідея скликання такого конгресу набула підтримки в політичних колах. Ректор Сорбонни надав територію університету для підготовки і проведення цього конгресу.

Відвідування США та Великої Британії дозволило П'єру де Кубертену знайти активних прихильників відродження Олімпійських ігор в особі Вільяма Слоена – професора політичних наук у Прінстоні, що мав великий авторитет в університетських колах, які керували розвитком спорту в США, а також Чарльза Герберта з Великої Британії – переможця багатьох великих змагань 1870-х років з бігу і веслування, а надалі видатного організатора спорту, поборника олімпійської ідеї і створення міжнародних федерацій.

Слоен, за твердженнями Кубертена, дуже багато зробив для поширення ідеї відродження Олімпійських ігор в університетах США. У першому бюлетені МОК, виданому в Парижі в 1894 р., Кубертен писав: "Восени 1893 року я повернувся із США...

Лицьова сторона пам'ятної медалі Міжнародного атлетичного конгресу 1894 р.

В Чикаго побував у чудовому спортивному клубі, в Сан-Франциско – в Олімпійському клубі. Мене також приймали у всіх університетах, і ніде ідея відродження Олімпійських ігор не сприймалася з таким ентузіазмом, як тут. Особливий інтерес проявляв Вільям Слоен, який влаштував обід в Університетському клубі Нью-Йорка. Присутні на обіді дуже зацікавлено поставилися до ідей спорту і історії…"

Йдучи до своєї мети, Кубертен активно займався і повсякденними практичними справами. У жовтні 1892 р. він запросив до Франції команду англійських веслувальників (англійці на той час були першими в цьому виді спорту). Потім Кубертен приступив до підготовки французьких спортсменів до веслувальної регати в англійському Хенлі (1893). У Франції тоді існувало три окремих товариства, що займалися веслувальним спортом. Виникло багато організаційних питань: кого запросити до збірної команди, хто буде оплачувати витрати, які витрати підлягають оплаті, хто є "аматором". У статутах двох із трьох згаданих французьких товариств дозволялося отримувати грошові призи. Але Кубертену довелося докласти чимало зусиль, щоб переконати французів прийняти англійські правила, що забороняли отримання грошових призів, оскільки веслування у Великій Британії було спортом, яким займалися більш забезпечені верстви суспільства. Виникало і таке питання: чи приймуть у туманному Альбіоні всю французьку команду? Адже британці не допускали до змагань не тільки тих, хто отримував грошові призи, а й тих, хто був вихідцем із робочого середовища. Завдяки зусиллям Кубертена британці поступилися в цьому питанні, щоб не ускладнювати майбутні британсько-французькі спортивні зв'язки.

Протягом 1890–1892 рр. Кубертен і його сподвижники активно займалися впровадженням фізичного виховання у французьких школах.

У період з 1891 по 1894 рр. на основі сформованого британсько-американо-французького співробітництва Кубертен розширив спортивний обмін і продовжував інтенсивно пропагувати ідеї відродження Олімпійських ігор. Він невпинно проводив безліч зустрічей. Перед однією з таких зустрічей, що відбулася в січні 1894 р. за кілька місяців до установчого конгресу в Парижі, Кубертен розіслав циркуляр, у якому говорилося: "Перш за все нам необхідно зберегти в спорті принципи благородства і лицарства, що панували в ньому раніше, з тим, щоб він продовжував відігравати важливу роль у вихованні людей нашого часу, як це було в Стародавній Греції. Недосконалість людської природи завжди прагнула перетворити олімпійського спортсмена на оплачуваного гладіатора. Однак ці два підходи несумісні. Нам слід вибирати… Реформа необхідна, і нам слід обговорити її, перш ніж ухвалити. Є компроміси і протиріччя в аматорських правилах, які належить розглянути цьому конгресу. І останнє запитання порядку денного: прохання санкціонувати, якщо не реалізувати, хоча б підготовку міжнародної угоди з відродження Олімпійських ігор у сучасних умовах, щоб кожні чотири роки представники спорту всього світу збиралися разом і щоб дух міжнародної ввічливості був досягнутий завдяки лицарським і мирним поєдинкам" (Gorissen, 1990; Coubertin, 2000).

Як зазначає американський історик Дж. Лукас (Lucas, 1987), після асамблеї Союзу спортивних товариств Франції в 1892 р. Кубертен остаточно переконався в необхідності розвитку олімпійської ідеї не в національному, а в міжнародному масштабі. За допомогою англійського та американського атлетичних союзів він створює Комітет з підготовки до скликання установчого конгресу.

У 1890-ті роки Кубертен близько зійшовся з домініканським священиком Анрі Мартіном Дідоном, який очолював домініканський коледж у Парижі. В цьому коледжі вони спільно випробовували різні спортивні програми. Над входом до коледжу можна було прочитати вислів "Швидше. Вище. Сильніше!". У книзі "Моральний вплив атлетичного спорту" (1897) Кубертен поміняв порядок слів "Сильніше" і "Вище".

Процесу відродження Олімпійських ігор і створення Міжнародного олімпійського комітету сприяла низка факторів, серед яких слід назвати бурхливий розвиток зв'язку і транспорту, що полегшили обмін матеріальними і духовними цінностями між народами, проведення всесвітніх

Пам'ятник П'єру де Кубертену в Лозанні (Швейцарія)

промислових і торгових ярмарок, конференцій, виникнення міжнародних організацій, враховуючи спортивні.

П'єр де Кубертен розумів, що на початку 1890-х років у світі з'явилися об'єктивні передумови, що сприяють відродженню Олімпійських ігор.

"XIX століття було свідком того, що всюди пробуджується інтерес до фізичних вправ: на початку століття – в Німеччині, Швеції, у 50-х роках – в Англії, наприкінці століття – в США і Франції. У той же час великі відкриття – залізна дорога і телеграф – скоротили відстані, і люди почали жити по-новому; раси проникли одна в іншу, краще пізнали одна одну, і кожній із них захотілося порівняти себе з іншими", – писав Кубертен у праці" Олімпійські ігри. 776 р. до н. е. – 1896 р."

Конгрес відродження Олімпійських ігор у Парижі і створення Міжнародного олімпійського комітету

Наприкінці 1893 – на початку 1894 рр. П'єр де Кубертен організував широку кампанію із залучення представників різних спортивних організацій до роботи установчого конгресу відродження Олімпійських ігор.

У листах-запрошеннях він писав: "Йдеться насамперед про те, щоб зберегти витончений і шляхетний характер спорту, яким він вирізнявся в минулому, щоб й у вихованні сучасних поколінь він міг відігравати ту дивовижну роль, яку йому відводили грецькі вчителі. Людська недосконаліть з незапам'ятних часів прагне перетворити олімпійського атлета на циркового борця. Необхідно розрізняти двояке, несумісне за своїм виявом поняття спорту. Прагнучи захистити себе від духу діляцтва і професійного спорту, спортсмени-аматори створили в більшості країн складне законодавство, повне компромісів і застережень. При цьому нерідко підкреслюється буква, а не дух закону. Отже, потрібна реформа, яку необхідно обговорити, перш ніж ухвалити рішення. Проект, згаданий в останньому розділі програми конгресу, який став би успішним підсумком міжнародного співробітництва, ще не існує, але перебуває на стадії підготовки. Відродження Олімпійських ігор на принципах і умовах, які відповідали б запитам сучасного суспільства, зробить можливою зустріч представників усіх народів світу кожні чотири роки. Ми сподіваємося, що ці миролюбні та шляхетні змагання будуть кращим проявом духу інтернаціоналізму" (Coubertin, 2000).

Однак особливого успіху ці запрошення не мали. Спортивні організації Німеччини, Швейцарії та Нідерландів взагалі проігнорували заклик де Кубертена, а з низки інших країн були отримані негативні відповіді.

Тоді де Кубертен і його прихильники спрямували свої зусилля на те, щоб забезпечити конгресу політичну підтримку. Вони провели переговори з дипломатичними представництвами різних держав, акредитованими в Парижі, і таким чином зав'язали контакти з політичними і громадськими діячами цих країн. У результаті стати почесними членами президії конгресу отримали можливість видатні діячі різних країн – Греції, Швеції, Норвегії, Росії, Великої Британії, Німеччини тощо. Ця обставина змінила ставлення до конгресу і з боку спортивних організацій, багато з яких вирішили направити своїх представників на нього.

16 червня 1894 р. у Парижі у великій залі університету Сорбонни зібралося близько двох тисяч чоловік. У запрошеннях зазначалося: "Конгрес відродження Олімпійських ігор". Були присутні 79 делегатів від 49 спортивних організацій 12 країн, враховуючи США, Італію, Іспанію, Францію, Грецію, Росію (Coubertin, 1894). П. де Кубертен виключно високо оцінював роль В. Слоена і Ч. Герберта в організації конгресу (Coubertin, 1979).

Відроджуючи Олімпійські ігри, де Кубертен багато почерпнув з історії організації та проведення давньогрецьких Ігор. Надихнувшись стародавніми звичаями, він детально продумав організацію і розробив процедуру проведення Олімпійських ігор, додавши елементи, які, на його думку, були необхідними для задоволення сподівань сучасного людства. Передусім, Ігри одержали інтернаціональний характер, до програми було включено змагання з більшої кількості видів спорту, передбачалася добровільна участь спортсменів-аматорів тощо (Coubertin, 1894).

Делегати конгресу працювали в двох секціях. У першій розглядалася проблема аматорства, причому в результаті дискусії перемогла точка зору де Кубертена, який завжди виступав проти перетворення спортсменів високої кваліфікації на циркових виконавців. Делегати цієї секції критикували принципи аристократичного спортивного аматорства в Англії.

На засіданнях другої секції обговорювалися концепції олімпізму. Дебати точилися в основному за тими пунктами, які окреслив де Кубертен в опублікованій напередодні конгресу статті "Відродження Олімпійських ігор", в якій були чітко викладені принципи й ідеали олімпізму:

1. Як і давні фестивалі, сучасні Олімпійські ігри слід проводити кожні чотири роки.

2. Відроджені Ігри (на відміну від стародавніх олімпіад) будуть сучасними і міжнародними. У них увійдуть ті види спорту, які культивуються у XIX ст.

3. Ігри проводитимуться для дорослих.

4. Вводитимуться суворі визначення поняття "аматор". Гроші будуть використовуватися тільки для організації Ігор, будівництва споруд і проведення урочистостей.

5. Сучасні Олімпійські ігри мають бути "пересувними", тобто проводитися в різних країнах.

У Хартії МОК, основному документі, ухваленому на конгресі, було зафіксовано таке:

1. В інтересах моралі міжнародний конгрес і окремі країни вважають за необхідне відродити на міжнародній основі Олімпійські ігри в сучасній формі, але з дотриманням стародавніх традицій.

2. До участі в Іграх слід запрошувати спортивні об'єднання всіх країн. Кожна країна може бути представлена лише своїми громадянами. Перед Олімпійськими іграми, які проводитимуться кожні чотири роки, окремі країни мають проводити відбіркові або попередні змагання, з тим щоб їх представляли лише кращі спортсмени.

3. У програму міжнародних Олімпійських ігор будуть включені такі види спорту: біг, стрибки, метання диска, важка атлетика, вітрильний спорт, плавання, веслування, ковзанярський спорт, фехтування, боротьба, бокс, кінний спорт, спортивна стрільба, гімнастика, велосипедний спорт.

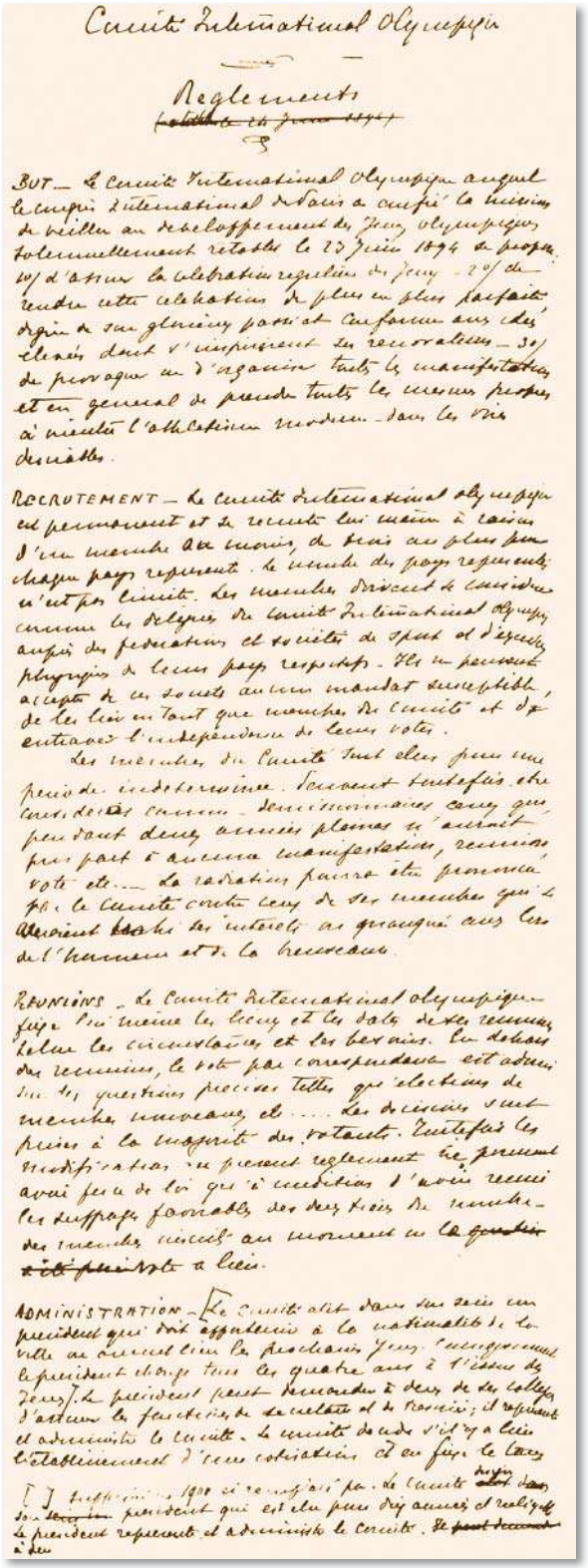
4. За винятком фехтування, у всіх інших видах спорту можуть брати участь лише аматори. Ті, для кого спорт є професією, не можуть брати участі в змаганнях. (У доданому до протоколу документі щодо "аматорства" зазначалося: "До змагань не допускаються ті, хто професійно займаються спортом, і ті, хто отримував у минулому або отримує зараз грошову винагороду за заняття спортом. Саме тому на Олімпійських іграх ніколи не можна призначати грошові призи, а можна вручати лише почесні нагороди").

5. Комітет має право не допускати до участі в змаганнях тих, хто будь-коли виступав проти олімпійської ідеї або проти ідеї сучасних Олімпійських ігор.

6. Для легкоатлетів необхідно організувати головні змагання під назвою "п'ятиборство".

Одним з найважливіших результатів роботи конгресу, безсумнівно, було створення Міжнародного олімпійського комітету, члени якого зобов'язувалися пропагувати принципи сучасного олімпізму і представляти МОК у своїх країнах.

Список членів першого складу МОК був підготовлений П'єром де Кубертеном. Ними стали: Ернест Калло (Франція), генерал Олексій Бутовський (Росія), капітан Віктор Балк (Швеція), про-

Comité International Olympique

Règlements

BUT — Le Comité International Olympique ayant le mandat International de Paris a conçu la mission de veiller au développement du Jeux Olympiques. Solennellement rétabli le 23 juin 1894 à propos d'assurer la célébration régulière des Jeux — 2° de rendre cette célébration de plus en plus parfaite digne de son glorieux passé en conformité avec des cleaux dont l'inspirent les rénovateurs — 3° de provoquer ou d'organiser toute les manifestations et en général de prendre toutes les mesures propres à rendre l'olympisme moderne dans les vrais desirables.

RECRUTEMENT — Le Comité International olympique est permanent et se recrute lui même à raison d'un membre de chaque pays, de deux au plus dans chaque pays représenté. Le nombre des pays représentés n'est pas limité. Les membres désignés du Comité International choisissent les délégués du Comité International Olympique auprès des fédérations et sociétés de sport et d'exercices physiques de leurs pays respectifs. Ils en peuvent accepter de ne soumis aucun mandat impératif, de les lier en tout que membre du Comité et de sauvegarder l'indépendance de leurs votes.

Les membres du Comité sont élus pour une période indéterminée. Toutefois chaque cas, de démissionnaires sans que pendant deux années pleines n'aient pris part à aucune manifestation, réunion, vote etc... la radiation pourra être prononcée par le Comité contre ceux de ses membres qui [illegible] les intérêts ou prestige de l'Olympisme et de la Chevalerie.

REUNIONS — Le Comité International olympique fixe lui même les lieux et les dates de ses réunions, selon les circonstances, et les besoins. Les délibérations des réunions, le vote par correspondance est admis sur les questions précises telles que élections de nouveaux membres, etc.... Les décisions sont prises à la majorité des votants. Toutefois les modifications au présent règlement ne peuvent avoir lieu de lors qu'à l'unanimité des suffrages formulés des deux tiers de membres présents ou représentés au moment du vote.

ADMINISTRATION — Le Comité a dans son sein un président qui doit appartenir à la nationalité de la ville où aura lieu la prochaine Jeux. Il [illegible] le président change tous les quatre ans à l'issue des Jeux. Le président peut demander à deux de ses collègues l'assistance, de secrétaire et de trésorier, il représente et administre le Comité. Le Comité décide d'où il y a lieu l'établissement d'une [illegible]

[illegible] 1900 il remplacé par le Comité [illegible] président qui est élu pour dix années et réélu. Le président représente et administre le Comité.

Фрагмент тексту, підготовленого П'єром де Кубертеном, у якому викладено основні принципи й ідеали олімпізму

фесор Вільям Слоен (США), юрист Іржі Гут (Богемія, Австро-Угорщина), Ференц Кемень (Угорщина, Австро-Угорщина), Чарлз Герберт і лорд Артур Емптхілл (Великобританія), доктор Хосе Бенхамін Субіаур (Аргентина), Леонард Кафф (Нова Зеландія), граф Фердінандо Луккезі-Паллі і герцог Ріккардо д'Андріа Карафа (Італія), граф Максим де Бузі (Бельгія). Генеральним секретарем МОК був обраний барон П'єр де Кубертен (Франція), а президентом МОК – Дімітріос Вікелас (Греція).

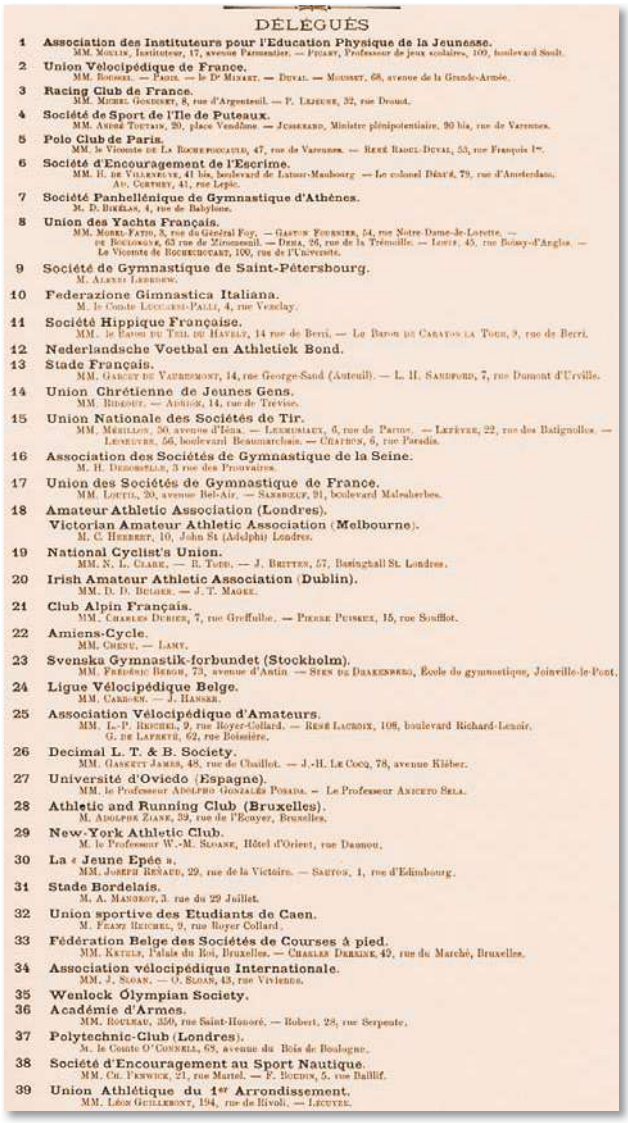
Складаючи список кандидатів у члени МОК, де Кубертен дбав насамперед про те, щоб ця організація була насправді інтернаціональною. І не випадково перше слово в назві – "міжнародний", а потім уже – "олімпійський".

Багато з тих, хто став членом МОК, практичною діяльністю довели свою відданість ідеям міжнародного відродження Олімпійських ігор. Без допомоги друзів і соратників де Кубертену навряд чи вдалося б відродити Олімпійські ігри.

Одним з найближчих соратників П'єра де Кубертена був Ернест Калло, який очолював Союз гімнастичних товариств Франції, а з 1894 по 1909 рр. виконував функції скарбничого МОК. Давнім другом Кубертена був Ференц Кемень – редактор "Угорської педагогічної енциклопедії", автор численних статей з проблем освіти і фізичного виховання. Віктор Балк у 1893 р. був обраний президентом Міжнародного союзу ковзанярів (у роботі конгресу він брав участь і як директор Центрального інституту гімнастики Стокгольма, і як президент Гімнастичного союзу Швеції). Щодо Олексія Бутовського, то, як видно, він встановив контакти з Кубертеном ще в 1892 р., коли вивчав досвід викладання гімнастичних і атлетичних дисциплін у навчальних закладах Швеції, Данії, Німеччини, Бельгії та Франції. У книзі "Тілесні вправи у Франції" О. Бутовський виклав цінну для російської громадськості, що цікавиться спортом, інформацію про зародження і розвиток шкільного спорту у Франції, почерпнуту з робіт де Кубертена і під час особистих зустрічей з ним.

Слід зазначити, що в перших офіційних бюлетенях МОК не було жодної інформації про Міжнародний олімпійський комітет як організацію. Єдиним виявленим документом є упорядкований і відредагований де Кубертеном текст про порядок діяльності МОК, який в подальшому в докладному викладі з'явився у версії статуту Міжнародного олімпійського комітету, датованій 1908 р.

Для розширення членства в МОК була розроблена своєрідна, але далеко не демократична система самопоповнення його складу, згідно з якою нові кандидати не делегуються своєю країною, а обираються самим Міжнародним олімпійським комітетом. Ця система зберігається в МОК досі.

DÉLÉGUÉS

1 **Association des Instituteurs pour l'Education Physique de la Jeunesse.**
MM. Moulin, Instituteur, 17, avenue Parmentier. — Pitary, Professeur de jeux scolaires, 109, boulevard Sault.

2 **Union Vélocipédique de France.**
MM. Bossuel. — Padis. — le Dr Minart. — Duval. — Mousset, 68, avenue de la Grande-Armée.

3 **Racing Club de France.**
MM. Michel Godbert, 8, rue d'Argenteuil. — P. Lefèvre, 32, rue Drouot.

4 **Société de Sport de l'Ile de Puteaux.**
MM. Antoni Tortain, 20, place Vendôme. — Jousserand, Ministre plénipotentiaire, 90 bis, rue de Varennes.

5 **Polo Club de Paris.**
MM. le Vicomte de La Rochefoucauld, 47, rue de Varennes. — René Raoul-Duval, 53, rue François 1er.

6 **Société d'Encouragement de l'Escrime.**
MM. H. de Villeneuve, 41 bis, boulevard de Latour-Maubourg — Le colonel Déré, 79, rue d'Amsterdam.
Ad. Cortney, 41, rue Legic.

7 **Société Panhellénique de Gymnastique d'Athènes.**
M. D. Bikélas, 4, rue de Babylone.

8 **Union des Yachts Français.**
MM. Morel-Fatio, 3, rue du Général Foy. — Gaston Fournier, 54, rue Notre-Dame-de-Lorette. —
de Boutowsky, 63 rue de Monceau. — Denis, 26, rue de la Trémoille. — Louis, 45, rue Boissy-d'Anglas. —
Le Vicomte de Rochechouart, 100, rue de l'Université.

9 **Société de Gymnastique de Saint-Pétersbourg.**
M. Alexis Liebrew.

10 **Federazione Ginnastica Italiana.**
M. le Comte Lucchesi-Palli, 4, rue Vaneau.

11 **Société Hippique Française.**
MM. le Baron du Teil du Havelt, 14 rue de Berri. — Le Baron de Carayon-la Tour, 3, rue de Berri.

12 **Nederlandsche Voetbal en Athletiek Bond.**

13 **Stade Français.**
MM. Garcet de Vauremont, 14, rue George-Sand (Auteuil). — L. H. Sandford, 7, rue Dumont d'Urville.

14 **Union Chrétienne de Jeunes Gens.**
MM. Bidegut. — Addison, 14, rue de Trévise.

15 **Union Nationale des Sociétés de Tir.**
MM. Mérillon, 50, avenue d'Iéna. — Lemaistre, 6, rue de Parme. — Lefèvre, 22, rue des Batignolles. —
Lemeuvre, 56, boulevard Beaumarchais. — Chatron, 6, rue Paradis.

16 **Association des Sociétés de Gymnastique de la Seine.**
M. H. Desgoutte, 3 rue des Prouvaires.

17 **Union des Sociétés de Gymnastique de France.**
MM. Loutil, 20, avenue Bel-Air. — Sandrolp, 91, boulevard Malesherbes.

18 **Amateur Athletic Association (Londres).**
Victorian Amateur Athletic Association (Melbourne).
M. C. Herbert, 10, John St (Adelphi) Londres.

19 **National Cyclist's Union.**
MM. N. L. Clare. — R. Tate. — J. Britten, 57, Basinghall St. Londres.

20 **Irish Amateur Athletic Association (Dublin).**
MM. D. D. Bulger. — J. T. Magee.

21 **Club Alpin Français.**
MM. Charles Durier, 7, rue Greffulhe. — Pierre Puiseux, 15, rue Soufflot.

22 **Amiens-Cycle.**
MM. Chenu. — Lamy.

23 **Svenska Gymnastik-forbundet (Stockholm).**
MM. Frédéric Bergh, 73, avenue d'Antin — Sten de Drakenberg, École de gymnastique, Joinville-le-Pont.

24 **Ligue Vélocipédique Belge.**
MM. Carbon. — J. Hansse.

25 **Association Vélocipédique d'Amateurs.**
MM. L.-P. Reichel, 9, rue Royer-Collard. — René Lacroix, 108, boulevard Richard-Lenoir.
G. de Lafreyte, 62, rue Boissière.

26 **Decimal L. T. & B. Society.**
MM. Gaskett James, 48, rue de Chaillot. — J.-H. Le Cocq, 78, avenue Kléber.

27 **Université d'Oviedo (Espagne).**
MM. le Professeur Adolfho Gonzalès Posada. — Le Professeur Aniceto Sela.

28 **Athletic and Running Club (Bruxelles).**
M. Adolphe Ziane, 39, rue de l'Ecuyer, Bruxelles.

29 **New-York Athletic Club.**
M. le Professeur W.-M. Sloane, Hôtel d'Orient, rue Daunou.

30 **La « Jeune Epée ».**
MM. Joseph Renaud, 29, rue de la Victoire. — Santon, 1, rue d'Edimbourg.

31 **Stade Bordelais.**
M. A. Manoury, 3, rue du 29 Juillet.

32 **Union sportive des Etudiants de Caen.**
M. Franz Reichel, 9, rue Royer Collard.

33 **Fédération Belge des Sociétés de Courses à pied.**
MM. Ketels, Palais du Roi, Bruxelles. — Charles Debaine, 42, rue du Marché, Bruxelles.

34 **Association vélocipédique Internationale.**
MM. J. Sloan. — O. Sloan, 43, rue Vivienne.

35 **Wenlock Olympian Society.**

36 **Académie d'Armes.**
MM. Boulenu, 350, rue Saint-Honoré. — Robert, 28, rue Serpente.

37 **Polytechnic-Club (Londres).**
M. le Comte O'Connell, 68, avenue du Bois de Boulogne.

38 **Société d'Encouragement au Sport Nautique.**
MM. Ch. Fenwick, 21, rue Martel. — F. Boudin, 5, rue Baillif.

39 **Union Athlétique du 1er Arrondissement.**
MM. Léon Guillebert, 194, rue de Rivoli. — Lecuyer.

Фрагмент програми конгресу 1894 р. зі списком делегатів

У результаті роботи першої секції конгресу було визначено поняття "аматорського спорту", обґрунтовано його відмінності від професійного спорту. Відповідно до ухваленого на конгресі визначення, аматорами можуть вважатися ті спортсмени, які в результаті змагань не отримували нагород і грошових премій, які не змагалися з професіоналами і не працювали платними вчителями фізичної культури і спорту.

Однак головним рішенням конгресу виявився підсумок роботи його другої секції – постанова про відродження Олімпійських ігор. Було визначено програму Ігор I Олімпіади, місце їх проведення – Афіни. Ухвалено рішення провести Ігри II Олімпіади в 1900 р. у Парижі, а кожні наступні Ігри – з інтервалом у чотири роки в різних містах світу.

Відповідно до Хартії, ухваленої конгресом, на МОК покладалися такі завдання:

1. Забезпечення регулярного проведення Ігор.
2. Турбота про те, щоб Ігри були дедалі більш гідними їх славної історії та високих ідеалів.
3. Заохочення зростання кількості організацій, що сприяють проведенню змагань спортсменів-аматорів.
4. Керівництво аматорським спортивним рухом і сприяння поглибленню дружби між спортсменами.

Конгрес закінчився тріумфально. Під час заключного засідання 23 червня 1894 р. було виголошено багато промов, записи яких, на жаль, не збереглися.

Промова де Кубертена дійшла до нас у письмовому вигляді. Ось що він сказав: "Ми – представники міжнародного спорту, і ми одностайно проголосували за відродження ідеї, якій понад дві тисячі років. Ця ідея змушує частіше битися серця людей, стимулюючи найбільш шляхетні й життєві інстинкти... Деякі прихильники старої школи побивалися, що ми провели наше засідання в самому серці Сорбонни. Вони знали добре, що ми – бунтарі і що ми на наших засіданнях дійдемо до того, що зруйнуємо структуру їх застарілої філософії. Це правда, джентльмени! Ми – заколотники, і ось чому представники преси, які завжди підтримували шляхетні революції, зрозуміли нас і допомогли нам, за що я щиро дякую їм. Я прошу вибачення, джентльмени, за мою риторику і за те, що я здійняв вас до таких величних висот. Якщо я продовжуватиму, то шампанське може випаруватися, залишивши нудьгу. Тому я знову пропоную тост. Я піднімаю келих за олімпійську ідею, яка, подібно до променю всемогутнього сонця, пронизала імлу століть, щоб осяяти переддень XX століття радістю і сподіванням".

На думку істориків спорту, МОК протягом перших років свого існування працював не дуже активно. Ось що писав про це П'єр де Кубертен в 1934 р. у листі американському історику Біллу Генрі: "Важко собі уявити, як повільно створювався МОК. Він практично не вдавався до активних дій аж до початку XX століття. Його члени були друзями, які збиралися навколо мене з усією своєю байдужістю і приємними посмішками. Якщо судити за громадською думкою, то взагалі нічого не відбулося" (Coubertin, 2000). Далі Кубертен визнає, що в цей період розвиток олімпізму багато в чому був штучним.

Стабільність олімпійського руху та його авторитет у світовому співтоваристві значною мірою обумовлені тим, що на чолі МОК завжди стояли видатні діячі, які вирізнялися гідною громадянською позицією, високими професійними та людськими якостями, загостреним почуттям відповідальності за долю олімпійського спорту. Тому історія олімпійського руху, його сучасний стан та перспективи подальшого розвитку не можуть розглядатися у відриві від рис особистості президентів МОК, їх поглядів і основних аспектів діяльності.

За 115-річну історію сучасного олімпійського руху (з 1894 р. до сьогодні) високої честі очолювати Міжнародний олімпійський комітет удостоювалися дев'ять осіб: Дімітріос Вікелас, П'єр де Кубертен, Анрі де Байє-Латур, Юханнес Зігфрід Едстрем, Ейвері Брендедж, Майкл Морріс Кілланін, Хуан Антоніо Самаранч, Жак Рогге, Томас Бах.

Діяльність президентів Міжнародного олімпійського комітету проходила в різних історичних, політичних, соціальних і економічних умовах. Нерідко керівникам МОК доводилося стикатися з неординарними і критичними ситуаціями як в олімпійському спорті і олімпійському русі, так і у світі в цілому.

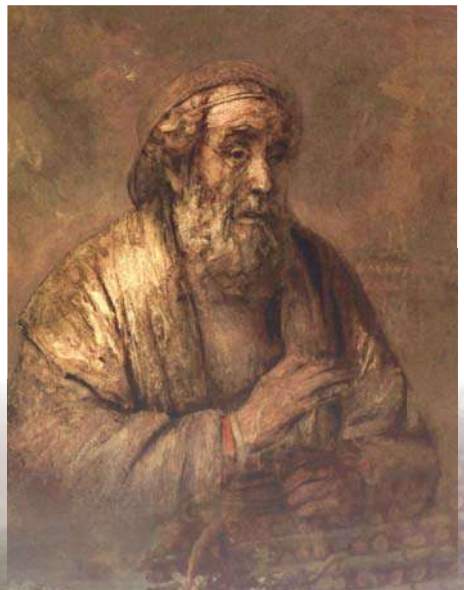
Неоднаковими були і строки перебування президентів МОК на цій посаді: якщо Дімітріос Вікелас, наприклад, очолював Міжнародний олімпійський комітет лише два роки (1894–1896), то засновник сучасного олімпійського руху П'єр де Кубертен був президентом МОК протягом 29 років (1896–1925), Ейвері Брендедж – 20 років (1952–1972), 21 рік керував Міжнародним олімпійським комітетом Хуан Антоніо Самаранч (1980–2001).

Кожен з президентів МОК з причин, пов'язаних з походженням, освітою, поглядами, матеріальним становищем, підходами до олімпійського спорту і, природно, історичними подіями, по-різному будував свою діяльність на чолі Міжнародного олімпійського комітету і визначав її пріоритети.

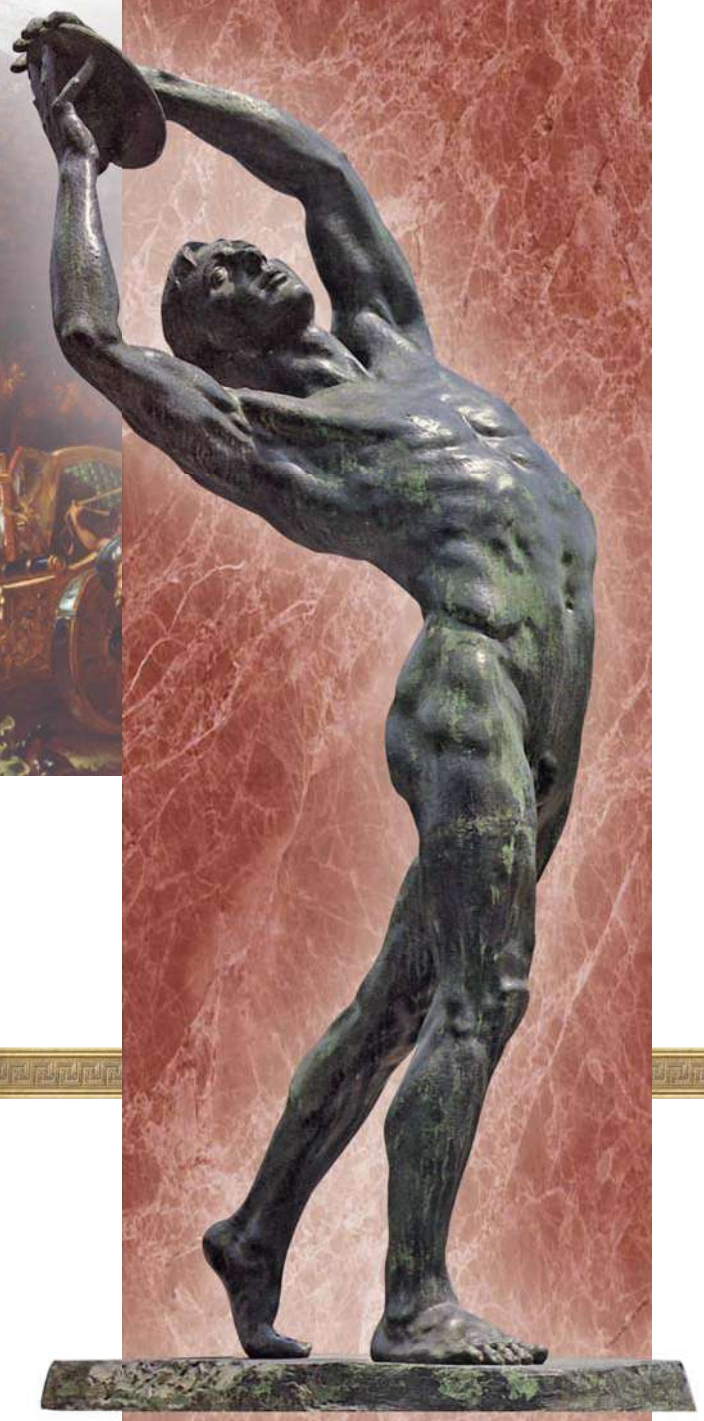
Тому не випадково деякі історики і соціологи, які вивчають проблеми Олімпійських ігор та олімпійського руху сучасності, пропонують пов'язувати їх періодизацію з термінами діяльності президентів МОК.

Дуже важливо, щоб фахівці, що працюють у сфері фізичного виховання і спорту, та й широкі верстви громадськості отримали можливість повноцінно і об'єктивно ознайомитися з поглядами і діяльністю кожного з президентів Міжнародного олімпійського комітету – далеко не однозначними, часом суперечливими, але завжди сповненими щирого прагнення розвитку олімпійського спорту в усьому світі, зміцнення авторитету олімпійського руху та підвищення його ролі як важливого чинника суспільного життя і міжнародного співробітництва.

Частина IV

Олімпійський спорт і його відображення в літературі та мистецтві різних часів

Розділ 20.
Гармонійне поєднання

Розділ 21.
Спорт у літературі

Розділ 22.
Спорт в архітектурі

Розділ 23.
Спорт у живопису та графіці

Розділ 24.
Спорт у скульптурі та декоративно-ужитковому мистецтві

Розділ 25.
Спорт у музичному, танцювальному та кіномистецтві

Розділ 26.
Конкурси мистецтв у програмах Ігор Олімпіад (1912–1948)

Розділ 27.
Виставки мистецтв, культурні програми, фестивалі мистецтв на Олімпійських іграх (1952–2018)

Розділ 20

Гармонійне поєднання

У Стародавній Греції на розвиток атлетичних змагань великий вплив чинив такий найважливіший елемент культури і буття, як агоністика – принцип змагальності, який застосовували в різних сферах життя – у праці, мистецтві, в атлетиці з метою досягнення найкращих результатів, прославлення тієї чи іншої сфери діяльності, примноження особистого престижу і звеличування полісів. Тому агони – різні змагання (в тому числі й атлетичні) привертали велику кількість учасників, які прагнули виділитися своїми досягненнями, що в свою чергу породжувало атмосферу гострої конкуренції, змагальності і протиборства, без урахування чого неможливо зрозуміти спосіб життя і культуру стародавніх греків.

Глибоко вкорінений змагальний дух часто проявлявся у вигляді різноманітних конкурсів, які забезпечували появу талановитих, а часом і унікальних творів. У цих умовах, пронизаних ідеалами змагання, боротьбою за першість, прагненням досягнення фізичної та духовної досконалості, особливе значення мали великі атлетичні змагання, які в Стародавній Греції набули надзвичайної популярності. Атлети, які виступали в таких змаганнях або готувалися до них, надихали митців на створення скульптур, рельєфів, зображень на амфорах тощо. Тодішня атмосфера героїзму і змагальності, характерна для більшості давньогрецьких міфів, породжувала відповідну систему цінностей у суспільстві, впливала на виховання й освіту, на зміст культів і свят, визначала філософські погляди стародавніх греків.

У ті часи Олімпія (місце проведення Олімпійських ігор), Дельфи (де проводилися Піфійські ігри) та інші святилища Стародавньої Греції були не тільки великими релігійними, а й культурними центрами. Адже тоді не існувало кращих і більш безпечних місць для збереження пам'яток культури і творів мистецтва від викрадень і руйнувань, ніж усегрецькі святилища. А Олімпійські ігри специфічно впливали на творчість художників і скульпторів, змінюючи їх твори і розкріпачуючи творців. При цьому культ здорового і сильного тіла атлетів набув широкого відображення в давньогрецькому мистецтві, твори якого крізь віки дійшли до нас – іноді в оригіналах, а в більшості – в їх давньоримських копіях, створених у той період, коли Стародавня Греція потрапила під владу Стародавнього Риму.

Пізніше творіння давньогрецького мистецтва, в тому числі і ті, що відображали атлетів і атлетичні змагання, надихали художників, скульпторів, архітекторів, письменників епох Відродження і Просвітництва.

Коли в XVII–XIX ст. у різних країнах робилися спроби відродження Олімпійських ігор, їх організатори використовували деякі елементи церемоній і ритуалів, запозичених із давньогрецьких Олімпійських ігор. Так було, наприклад, під час проведення у Великій Британії Котсволдських Олімпійських ігор Роберта Дувра (з 1612 р.), у Франції під час проведення Олімпійських ігор у Рондо (з 1832 р.), у Великій Британії на Іграх Олімпійського товариства Мач Венлока, організованих Вільямом Бруксом (з 1850 р.), і в Греції – на Панеллінських олімпійських

іграх (з 1859 р.), ініціатором проведення яких був Євангеліс Цаппас.

Французький громадський діяч, гуманіст, історик, соціолог, просвітитель, педагог і літератор П'єр де Кубертен, який у 1890-х роках не тільки став ініціатором відродження Олімпійських ігор у сучасних умовах, а й зміг разом зі своїми однодумцями і соратниками втілити задумане в життя. Він сприймав Олімпійські ігри і все з ними пов'язане як давньогрецьку спадщину – і в зв'язку з цим ввів поняття "олімпізм".

Олімпізм визначався П'єром де Кубертеном як філософія життя, що увібрала в себе і поєднала в одне гармонійне ціле всі якості тіла, розуму і волі. Олімпізм, поєднуючи спорт із культурою, допомагає створити такий спосіб життя, який базується на радості, знайденій у зусиллі, на освітній цінності гарного прикладу та повазі до фундаментальних етичних принципів.

З урахуванням цього Кубертен збагатив Олімпійські ігри сучасності різними церемоніями, обрядами і ритуалами, які повинні були, з одного боку, пов'язати сучасні Олімпійські ігри з давньогрецькими, а з іншого – відповідали новим історичним, релігійним, культурним та суспільно-політичним умовам.

П'єр де Кубертен також прагнув об'єднати спорт і мистецтво. Ігри, що проходили в давньогрецькій Олімпії, він розглядав як спільну і врівноважену зустріч атлетів, письменників, поетів, істориків і філософів. Подібну структуру Кубертен задумував і для сучасних Олімпійських ігор, оскільки був переконаний, що їх виняткова місія не зводиться лише до звеличення фізичної міцності, а, навпаки, Олімпійські ігри також повинні бути інтелектуальними і художніми.

Саме Кубертен став ініціатором того, що на Іграх, починаючи з Ігор V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі, проводилися конкурси мистецтв, які входили до програми Олімпійських ігор. Такі конкурси мистецтв, переможці та призери яких нагороджувалися олімпійськими медалями, проходили на Іграх Олімпіад до 1948 р. включно (докладніше цю тему висвітлено далі у відповідному розділі).

Надалі Міжнародний олімпійський комітет скасував конкурси мистецтв, що входили до програм Ігор, і замінив їх на виставки витончених мистецтв (з 1956 по 1964 рр.), приурочені до Олімпійських ігор. А з 1968 р. і донині оргкомітети Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор розробляють і реалізовують культурні програми, метою яких є всебічна комплексна популяризація – за допомогою різних видів мистецтва і літератури – олімпійських ідей миру, рівності, дружби і взаєморозуміння між народами, і водночас знайомлять учасників і гостей Ігор з мистецтвом і культурними цінностями тієї країни, яка приймає Олімпійські ігри (більш детально цю тему висвітлено далі у відповідному розділі).

Боротьба за досконалість. Бредсток Роалд - "Олімпійський Пікасо". XXI ст.

Розділ 21

Спорт у літературі

На тому етапі історії Стародавньої Греції, коли усна поезія, що передавалася з покоління в покоління, втілилася в дві безсмертні поеми – "Іліаду" і "Одіссею", автором яких є великий давньогрецький поет Гомер, їх персонажі були показані не тільки під час воєн, полювань, свят і обрядів, але й в атлетичних змаганнях.

Так, в "Іліаді" майже в 700 віршах описано змагання, присвячені пам'яті загиблого героя Патрокла. До програми цих поминальних ігор входили перегони на колісницях, кулачні бої, біг, боротьба, метання диска, стрільба з лука, метання списка, фехтування у важкому спорядженні. Гомер детально описував в "Іліаді" кожен вид змагань, перебіг змагань, атмосферу, що панувала серед глядачів, і нагороди, яких удостоювали переможців.

Гомер. Рембрандт Харменс ван Рейн. 1663 р.

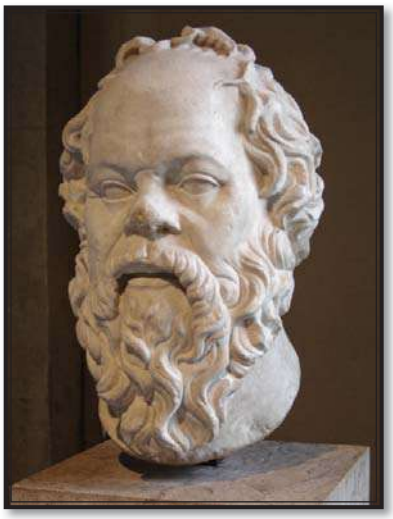
Іліада, книга VIII. Грецький рукопис. Кінець V – початок VI ст.

Ангели святкують тріумф древньогрецького поета Гомера

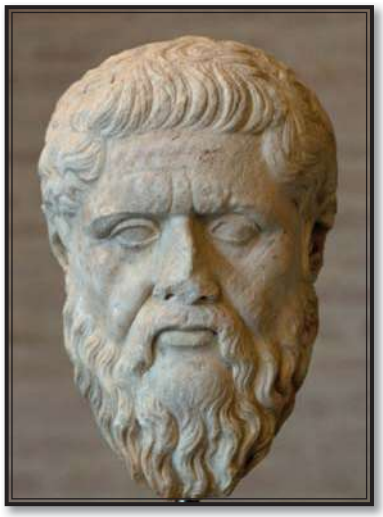
Давньогрецький звичай вшановувати пам'ять полеглих героїв атлетичними змаганнями зберігався протягом тривалого періоду. Але якщо змагання (поминальні гри), описані Гомером в "Іліаді", мали обрядовий характер, то в атлетичних змаганнях, про які йдеться в "Одіссеї", вирішували престижні і розважальні завдання.

У своїх творах Гомер підкреслює, що в змаганнях фізична сила, доблесть, мужність, відвага і жага перемоги супроводжувалися великодушністю, благородством і гідністю атлетів.

Твори Гомера, який зумів яскраво і барвисто передати атмосферу атлетичних змагань, красу і динамічність суперництва атлетів, є не тільки епохальними літературними творами, а й унікальними історичними документами про розвиток атлетики в Стародавній Греції три тисячі років тому.

Скульптурний портрет Сократа роботи Лісіппа, що зберігається в Луврі. 399 р. до н. е.

Скульптурний портрет Платона. Римська копія з грецького оригіналу

Погруддя Арістотеля. Римська копія з грецького оригіналу скульптури Лісіппа

Видатний давньогрецький філософ Сократ (469–399 рр. до н. е.), який у своїх працях велику увагу приділив вивченню людини, сам був прихильником здорового способу життя, застосування загартовування і фізичних вправ – і до похилого віку відрізнявся прекрасним фізичним станом, силою і витривалістю, однак до учасників змагань ставився негативно.

Багато особливостей давньогрецької атлетики й атлетичних змагань тих часів знайшли відображення в працях таких видатних давньогрецьких філософів, як Платон (427–347 рр. до н. е.) і Арістотель (384–322 рр. до н. е.).

Платон стверджував, що основною частиною виховання дітей до 10-річного віку має бути фізичне виховання, а з 11 років діти повинні навчатися читання та письма. Заняття гімнастикою "з численними зусиллям і стараннями" повинні тривати до 15-річного віку, без чого не може бути успішно завершений процес росту і фізичного розвитку. Дослідники праць Платона зазначають, що його уявлення про техніку бігу, методику тренування бігунів і використовувані в ній різноманітні вправи не надто відрізняються від аналогічних уявлень наприкінці XIX ст.

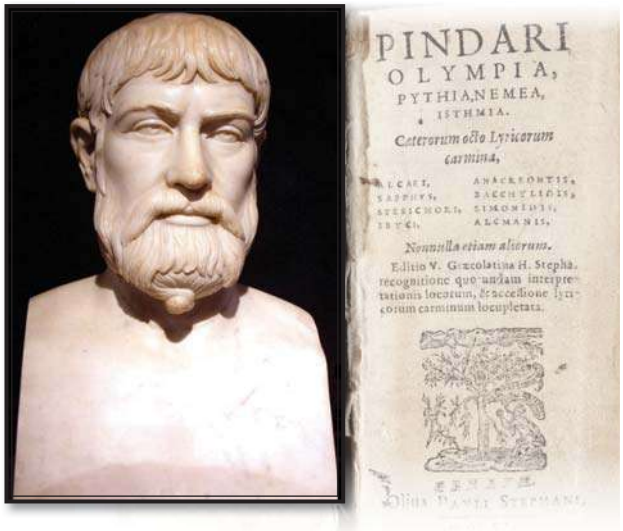
У своїх працях Арістотель також приділяв велику увагу фізичному вихованню. Він, як і Платон, вважав, що в процесі фізичного виховання первинним є розвиток тіла, а потім – душі, і що фізичне виховання повинно передувати розумовому. Арістотель зробив безліч цікавих спостережень і сформулював правила атлетики, що і нині є актуальними. Він чітко розділяв фізичне виховання й атлетику (у сучасній термінології – спорт). Захоплювався Арістотель й історією Олімпійських ігор, склав список їх переможців.

В архаїчний період історії Стародавньої Греції (VIII–VI ст. до н. е.) і дещо пізніше – на початку її класичного періоду – перемогу в олімпійських змаганнях (що проводилися з 776 р. до н. е.) греки вважали знаком божественної прихильності й уваги верховного бога Зевса до того чи іншого атлета, а отже – і до міста, звідки родом переможець. Цим і пояснювалися пишні почесті, що надавалися переможцям Олімпійських ігор, і вшанування їх в одах та інших літературних творах.

Наведемо приклад того, як прославляє переможців Олімпійських ігор давньогрецький поет Піндар в "Олімпійських піснях":

"Серце моє, ти хочеш оспівати наші ігри?
Не шукай у полуденному пустельному ефірі
Зірок світліших, ніж блискуче Сонце,
Не шукай змагань, гідних пісні більше,
Ніж Олімпійський біг…

Як чашу, що кипить виноградною росою,
Сильними руками бере батько і, пригубивши,
Молодому зятеві передає із дому в дім
Чисте золото кращого свого добра
На славу бенкету і на славу сватання
На заздрість друзям, які ревнують про ложе згоди, –
Так і я текучий мій нектар, дарунок Муз,
Солодкий плід серця мого
Надсилаю до узливань переможцям,
Що вінчані в Олімпії, вінчані біля Піфону".

Погруддя Піндара. Римська копія з грецького оригіналу середини V ст. до н. е.

На давньогрецьких Олімпійських іграх – особливо в період їх розквіту й апогею слави (V ст. до н. е.) – ці свята, атлетичні змагання та їх переможців поети оспівували у віршах і гімнах, а оратори – у промовах. Починаючи з Ігор 84-ї Олімпіади, що відбулися в 444 р. до н. е., в Олімпії стали проводити конкурси мистецтв, на яких звучали твори Архілоха, Піндара, Софокла, Симоніда, філософів Геракліта, Платона, Діогена, мудрі виступи Демосфена та інших ораторів.

У творі давньогрецького письменника і мандрівника Павсанія "Опис Еллади" було всебічно викладено найважливіші події в історії Стародавньої Греції, в тому числі детально описано свята в Олімпії й Олімпійські ігри.

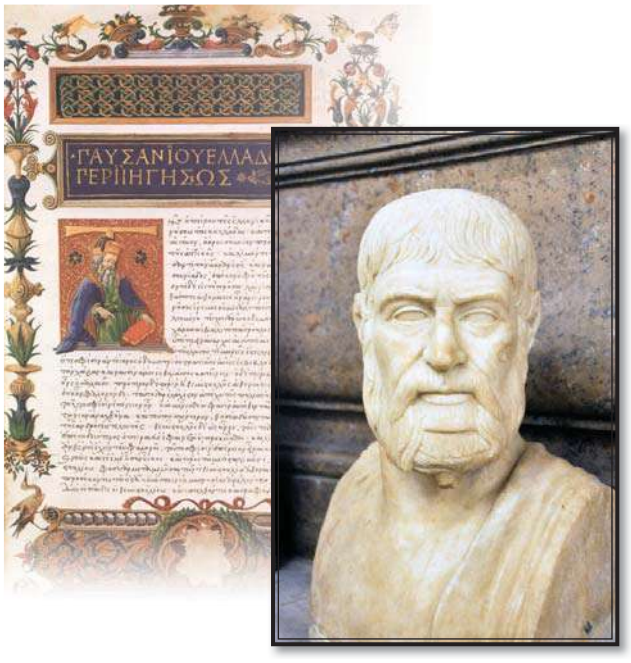
У той же час до возвеличення атлетичних змагань і вшанування їх переможців вельми негативно ставилися давньогрецький філософ і поет Ксенофан із Колофона і драматург Евріпід.

У деяких народів, які перебували на більш низьких щаблях культури, ставлення стародавніх греків до атлетичних змагань викликало подив. Такі відмінності в поглядах на атлетику і пов'язане з цим нерозуміння грецьких звичаїв у цій сфері знайшли відображення, наприклад, у діалозі скіфа Анахарсіса з греком Солоном у творі "Анахарсіс, або про вправу тіла" давньогрецького письменника-сатирика Лукіана, що жив і творив у II ст. н. е.

У подальшій європейській історії – в епоху Ренесансу (Відродження) і Просвітництва – у літературі різних країн у XVI–XIX ст. було чимало посилань на давньогрецькі Олімпійські ігри. Наприклад, німецький поет Ганс Сакс (1494–1576) теми для багатьох віршів брав із матеріалів про античні Олімпійські ігри. Англійський драматург Томас Кід (1558–1594) у своїх творах використовував різні найбільш захоплюючі і вражаючі сцени з історії Олімпійських ігор Стародавньої Греції. Видатний поет і драматург епохи Відродження англієць Джордж Чапмен (1559–1634) вбачав у давньогрецьких Олімпійських іграх зразки героїзму і справедливості. Англійський поет і політичний діяч, який боровся за права людини проти тиранії, Джон Мільтон (1608–1674) мотиви для своїх творів черпав в історії давньогрецьких Олімпійських ігор.

У творах багатьох письменників і поетів XVI–XIX ст., у тому числі таких видатних, як англійці Вільям Шекспір (1564–1616) і Джордж Байрон (1559–1634), німці Йоган Вольфганг Гете (1745–1832) і Фрідріх Шиллер (1759–1803), француз Гюстав Флобер (1821–1880) та інші, згадки про Олімпійські ігри ототожнювалися з поняттями духовності, божественного втручання, натхнення, благородства, честі, слави, пошани, переваги, скромності, патріотизму і гуманізму.

Можна також згадати опублікований у 1787 р. твір французького абата Бартелемі "Подорож молодого Анархіста в Греції в середині IV ст. до християнської ери", у якому автор завдяки його всебічній ерудиції і глибокому знанню історії Стародавньої Греції зумів не тільки детально описати античні свята з атлетичними змаганнями, що проводилися в Олімпії, Дельфах, Немеї та Істмії (Коринфі), а й дати читачам книги можливість перейнятися характерним для тих давньогрецьких ігор духом самовдосконалення і чесного суперництва.

Погруддя Павсанія. Римська копія з грецького оригіналу. Мармур.

Фрідріх Шиллер. Портрет роботи Антона Графа. 1790 р.

Джордж Байрон. Філліпс Томас. 1770–1845 рр.

Йоганн Вольфганг Гете. Стілер Йозеф Карл. 1828 р.

Вільям Шекспір. Автор невідомий. XIX ст.

Серед літературних творів, присвячених спорту, які були створені в XX ст., варто особливо відзначити "Оду спорту", автором якої був ініціатор відродження Олімпійських ігор сучасності умовах П'єр де Кубертен. Він подав цей твір (під псевдонімом) на конкурс мистецтв (у номінації "Література"), який входив до програми Ігор V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі. Цей твір, що відображає погляди Кубертена на олімпійський спорт, заслуговує відтворення тут його повного тексту:

Поруч із портретом П'єра де Кубертена – дорожні вказівники назв містечок Хохрод і Ешбах, що лягли в основу псевдоніма, яким президент МОК підписав "Оду спорту"

Ода спорту

I. О Спорт! Ти – насолода!
Спливає час за віком вік.
Життя незмінне тріумфує.
Скрізь, де проходить чоловік,
Там завжди поруч спорт керує.
Супутник нашого буття,
Одвічний дух його вирує,
Нам щирі радості життя
Душі і тілу він дарує.
Ожив з віків на новий лад,
Ти з краху встав, вогнем залитий,
І факели Олімпіад
Зумів нам знову запалити.
Слова знайти тобі які?
О Спорт – примирення і згода!
Ти – естафета всіх віків,
Безсмертна наша насолода!

II. О Спорт! Ти – зодчий!
О Спорт, ти – зодчий, трудівник.
Формуєш нас, мов сталь гартуєш.
Невтомний майстер-будівник,
твориш характери й гуртуєш.
Виводиш нас у вищий клас,
А потім схрещуєш дороги,
Щоб у печаль повергнуть нас
Або у радість перемоги.
Ти наш підносиш ідеал
Із покоління в покоління,
Людина – твій матеріал,
А рух – то засіб для творіння.
О Спорт, ти світові на суд
Дав докази не утопічні,
Дав силу, спритність і красу,
Тож ми твої всі підопічні.
Не всім дано було нести
Вінки лаврові чи із айстр.
Та всі пізнали, Спорт, що ти,
Гармонії найкращий майстер!

III. О Спорт! Ти – справедливість!
Дороги чесні і прямі
До цілі з нами ти торуєш,
І в справедливості своїй,
Ти нас полониш і чаруєш.
Де ти – там самозабуття,
Про це ти вчиш завжди і всюди.
О Спорт – безпристрасний суддя,
Що пристрасті суворо судить!
І справедливість – то взірець
Твоїм окресленим канонам.
О спорт, ти сам і є борець
За справедливість під законом!

IV. О Спорт! Ти – виклик!
Ти виклик кидаєш в лице
До боротьби зовеш, до бою.
Ми вдячні, спорт, тобі за це,
Що з нами ти, що ми з тобою.
Де ти – там гарт найвищий сорт,
Там м'язи сильні, вибухові.
Мов саме визначення – Спорт,
В короткому стрімкому слові.
Там досвід, сила, спритність, гарт.
Всі стали під твої знамена.
Усі шикуються на старт,
Між ними й мрія дерзновенна.
Безкомпромісний гряне бій!
Переможу себе, здолаю.
Сьогодні фініш буде мій!
О Спорт, я виклик твій приймаю!

V. О Спорт! Ти – благородство!
І рев трибун, овацій грім,
Погруддя лаврами обвито,
Сльоза непрошена і гімн,
Медалей блиск – рекорд побито!
Та ким поновлений рекорд,
Кому б не сяяли медалі,
Перемагаєш ти, о Спорт!
Хто б не стояв на п'єдесталі.
Акторам не скандують: "Біс",
Важкі бої – прем'єри наші,
Твоя арена без куліс,
І твій театр не знає фальші.
Відкритість, чесність, доброта
Записані в твої скрижалі,
Як швидкість, відстань, висота –
На кожнім стадіоні, в залі.
О Спорт! Відкриємо тобі.
Ти – біль, ти – радість до юродства,
Ти вчитель наш у доброті,
Який навчає благородства!

VI. О Спорт! Ти – радість!
Окраса нашого життя,
О Спорт, сьогодні твоє свято.
Там пульс прискорює биття,
Де прапори твої піднято.
Пора досягнень і невдач
Прийшла за п'ять хвилин до старту.
Тут і стотисячний глядач
І честь поставлено на карту.

О Спорт, ти – радість на всяк час.
І на яву, і немов сон ти.
Ти до вершин підносиш нас,
І відкриваєш горизонти.
Ти – лікар і цілитель, Спорт!
Де ти – недуги там безсилі,
Межа можливості – рекорд,
А що під ним – нам не все по силі.
Нам радість завжди до лиця.
О Спорт, ти щедрою рукою
Розлий її по всіх серцях –
Тепла широкою рікою!

VII. О Спорт! Ти – плодотворність!

Ганебним вчинкам ти заслін.
Завдячні всі твоїй заслузі.
Низький, о Спорт, тобі уклін,
Що з недругів ти робиш друзів!
Посеред чорної біди
Червоним виділив курсивом,
Як власний біль перемогти,
Як стати сильним і красивим.
За вічне ствердження твоє,
О Спорт, уклін від мене новий.
Здорове тіло в кого є,
То в тому тілі й дух здоровий!

VIII. О Спорт! Ти – прогрес!

О Спорт, загальний інтерес
До тебе всім відомий здавна.
Ти руху джерело – прогрес
Лише сторінка твоя славна.
Високі вимоги твої
Дисциплінують нас, навчають.
І від надмірностей своїх
Де стримують, коли й лишають.
За штрихом штрих, за шаром шар
Ти без утоми щохвилини,
Немов художник і різьбяр
Твориш статуру для людини.
Закон твій вимагає, Спорт,
Спостерігає краєм ока,
Щоб уживалися рекорд,
Здоров'я і мораль висока.
Фізичний розвиток – процес,
Що в парі з кодексом моралі,
З ім'ям прекрасним – Спорт – прогрес
Виводить нас у нові далі!

IX. О Спорт! Ти – мир!

Несеш ти радість, щастя й мир
Немов ріка – весняні води.
Під покривалом твоїх крил
Племена дружать і народи.
На ґрунті дружби і змагань
Фонтаном б'ють джерела чисті.
І п'ють ту воду без вагань
І немічні, і мускулисті.
То ж на вустах твоє ім'я
У місті, в чумі і в наметі.
О Спорт! Ти – мир і надбання
Усіх народів на планеті!

Обкладинка "Оди спорту". Стокгольм. 1912 р.

Поетичні та прозові літературні твори і їх автори, відзначені золотими, срібними та бронзовими медалями (у номінації "Література") на наступних конкурсах мистецтв, що входили до програм Олімпійських ігор, висвітлено далі у відповідному розділі, присвяченому таким конкурсам.

У різні роки в різних країнах було написано і видано багато книг, які належать до категорії мемуарної – біографічної або автобіографічної літератури, що знайомить читачів із життям видатних спортсменів та їх спортивними досягненнями. Така література в одних випадках створювалася письменниками і спортивними журналістами, а в інших авторами книг були самі прославлені спортсмени. Наприклад, свого часу в СРСР побачило світ чимало літературних творів подібного характеру, персонажами яких були легендарні олімпійські чемпіони – гімнасти Лариса Латиніна, Борис Шахлін, Микола Андріанов, легкоатлети Володимир Голубничий, Валерій Борзов, Сергій Бубка, яхтсмен Валентин Манкін, важкоатлети Леонід Жаботинський, Василь Алексєєв, футболіст Лев Яшин, ковзаняр Євген Гришин, хокеїст і футболіст Всеволод Бобров, фігуристка Ірина Родніна і багато інших.

Розділ 22

Спорт в архітектурі

Архітектурний вигляд давньогрецьких споруд (гімнасіїв, палестр, стадіонів і іподромів), що призначалися для тренування атлетів і атлетичних змагань на Олімпійських та інших усегрецьких іграх (Піфійських, Немейських, Істмійських), дійшов до нас лише подекуди в первозданному (хоча і неабияк пошкодженому часом) вигляді, а найчастіше – в реконструкціях, зроблених фахівцями за матеріалами археологічних розкопок, що проводилися в Олімпії та інших місцях, які були святинями для древніх греків.

В архаїчний період давньогрецької історії (VII–VI ст. до н.е.) стадіон в Олімпії розташовувався південніше від святилища. У центрі Алтіса підвищувався Пелопіон – одна з найдавніших святинь Олімпії – гробниця Пелопса (сина малоазійського царя Тантала), який переміг царя Еллади Еномая у кінних змаганнях на колісницях, щоб той віддав у дружини Пелопсу свою дочку Гіпподамію. А найбільшою величною культовою спорудою Олімпії в архаїчний період був храм дружини Зевса – богині Гери.

У класичний період давньогрецької історії (у другій половині V ст. до н.е.) в архітектурі Олімпії стали відчуватися класичні віяння, які суттєво змінили зовнішній вигляд ансамблю святилища. У цей період до Пелопіона було добудовано нові пропілеї (парадний прохід). У цей же час в Алтісі (у зв'язку з Олімпійськими іграми 476 р. до н.е., вперше проведеними після греко-перських воєн) відбулося велике перепланування і будівництво нових споруд. У 471–457 рр. до н.е. в Олімпії під керівництвом архітектора з Еліди Лібона було споруджено храм Зевса в доричному стилі, зовні оточений колонадою.

Палестра. Олімпія

В елліністичний період давньогрецької історії (IV–I ст. до н. е.) архітектурний вигляд Олімпії змінювався суттєвіше, ніж у попередні часи. Зокрема, в IV ст. до н. е. було зведено чимало нових споруд, які мали більш складні і динамічні форми порівняно з побудованими раніше. При цьому на зміну суворості і стриманості класичних форм прийшло захоплення пишністю і розкішшю. Також більший розмах Олімпійських ігор у IV ст. до н. е. обумовив проведення реконструкції стадіону й іподрому.

У другій половині IV ст. до н. е. у північно-західній частині Алтіса було споруджено Філіппейон, який почав будувати македонський цар Філіпп II (на честь перемоги своїх військ над греками у 338 р. до н. е.), а завершив будівництво його син – Александр Македонський. Філіппейон, зведений для прославлення македонської династії, мав круглу форму (діаметром 15 м) і був оточений вісімнадцятьма іонічними колонами, що стояли на трьох сходинках, а внутрішнє приміщення прикрашали дев'ять коринфських колон.

У 330–320 рр. до н. е. біля південно-західних околиць Алтіса було зведено дуже великий (розміром 80 х 70 м) Леонідайон, споруджений архітектором Леонідом (з острова Наксос) на його власні кошти. Леонідайон став другою за величиною будівлею в Олімпії (після елліністичного гімнасію) і мав слугувати готелем для знатних відвідувачів, що приїжджали на час проведення олімпійських свят.

Зовнішній вигляд Олімпії в елліністичний період став відображенням еволюції, яку в ті часи переживали архітектура і скульптура. Так, архітектурними особливостями гімнасію (побудованого в Олімпії в II ст. до н. е.), палестри і деяких інших будівель є те, що широкий розмах комплексів поєднувався з наростаючою сухістю зовнішнього вигляду споруд і холодністю їх деталей.

Гімнасій. Олімпія

В епоху Відродження і Нового часу (початок якого історики відносять до XVII ст.) в умовах бурхливого розвитку культури, різних форм мистецтва та інших сфер суспільного життя, у тому числі фізичного виховання і спорту, які часто поєднувалися зі спробами відродження великих комплексних спортивних змагань у деяких країнах Європи, а також у Північній Америці, досить помітно зріс інтерес до спадщини давньогрецької цивілізації, у тому числі до античних Олімпійських ігор, і прагнення відтворювати ті чи інші характерні риси архітектури й інших видів мистецтва Стародавньої Греції в сучасних умовах. Під впливом античної культури в низці європейських країн у XVII ст. формується класицизм – течія, в основі якої лежали уявлення як про раціонально побудовану державу і гармонійні суспільні відносини, так і про ясний і логічний розвиток усіх видів мистецтва.

Бранденбурзькі ворота. Берлін. 1796 р.

Меморіал Лінкольна у Вашингтоні. 1922 р.

У XVII–XVIII ст. класицизм, а потім і неокласицизм став панівним напрямом у філософії, літературі й освіті, в архітектурі та інших видах мистецтва. При цьому для неокласицизму естетичною цінністю було лише те, що було неминущим і непідвладним часу, – і щодо цього антична спадщина стала невичерпним джерелом формування ідеальних образів, надісторичних етичних норм і відповідних їм гармонійних прекрасних форм.

Деякі європейські міста – Мюнхен, Санкт-Петербург та інші – стали справжніми скарбницями творінь неокласицизму, в яких відроджувалися особливості давньогрецької архітектури та інших видів античного мистецтва. У неокласичному стилі забудовувалися міста країн Північної Європи (наприклад, Гельсінкі). Неокласицизм набув значного поширення і в американській архітектурі, особливо яскраво проявився під час реалізації в США великих проектів з будівництва в містах монументальних будівель.

Після відродження Олімпійських ігор наприкінці XIX ст. і проведення в 1896 р. Ігор I Олімпіади сучасності більшість наступних Олімпійських ігор у тій чи іншій мірі відображали досягнення архітектури. Це найчастіше проявлялося в оригінальних рішеннях, які було реалізовано під час розроблення інфраструктури міст, що приймали Олімпійські ігри, будівництва стадіонів та інших спортивних споруд, олімпійських селищ, вокзалів, аеропортів, транспортних магістралей. Найбільш цікаві щодо цього об'єкти з'явилися в зв'язку з Іграми V Олімпіади-1912 у Стокгольмі, Іграми IX Олімпіади-1928 в Амстердамі, Іграми XI Олімпіади-1936 у Берліні, Іграми XVII Олімпіади-1960 у Римі, Іграми XIX Олімпіади-1968 у Мехіко, Іграми XXII Олімпіади-1980 у Москві, Іграми XXV Олімпіади-1992 у Барселоні, XVII зимовими Олімпійськими іграми-1994 р. у Ліллегаммері, Іграми XXVII Олімпіади-2000 у Сіднеї, Іграми XXIX Олімпіади-2008 у Пекіні, Іграми XXX Олімпіади-2012 у Лондоні тощо.

Багато відомих архітекторів брали участь у конкурсах мистецтв, які в 1912–1948 рр. входили до програм Ігор Олімпіад. Наприклад, у 1912 р. швейцарські архітектори Альфонсо Лавер'є і Ежен Моно – творці багатьох будівель, що визначають обличчя Лозанни, – були удостоєні золотої олімпійської медалі на конкурсі мистецтв у номінації "Архітектура" за "Проект сучасного стадіону".

У 1928 р. голландський архітектор Ян Вілс став переможцем олімпійського конкурсу мистецтв у номінації "Архітектурні проекти" і за роботу "Олімпійський стадіон в Амстердамі" був відзначений золотою медаллю.

У 1936 р. німецькі архітектори Вернер Марх і Вальтер Марх були відзначені золотою медаллю у номінації "Містобудівні проекти" за "Олімпійський парк у Берліні/Райхшпортфельд".

Більш докладно про роботи, відзначені олімпійськими медалями в номінації "Архітектура" в 1912–1948 рр., йдеться далі у відповідному тематичному розділі, присвяченому конкурсам мистецтв.

Серед різних споруд, так або інакше пов'язаних із видатними спортсменами-олімпійцями та їх досягненнями, можна назвати, наприклад, башту Ярвінена, що здіймається поряд з Олімпійським стадіоном у Гельсінкі, де в 1952 р. проходили Ігри XV Олімпіади. Цю башту, зображення якої є на офіційній емблемі Ігор-1952, було споруджено на честь прославленого фінського легкоатлета-спринтера Матті Ярвінена, який не тільки став олімпійським чемпіоном у цьому виді легкоатлетичних змагань на Іграх X Олімпіади-1932 р. у Лос-Анджелесі, а й у 1930-х роках десять разів поліпшував світовий рекорд у метанні списа, довівши його до 77 м 23 см. І саме таку висоту – точно 77 м 23 см – має башта, що стала одним із найпопулярніших туристичних об'єктів у Гельсінкі, з якої відкривається прекрасна панорама міста і його околиць.

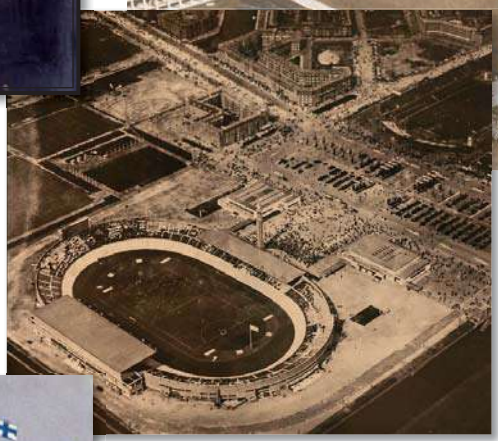
Одним із прикладів оригінальної архітектури олімпійських спортивних об'єктів може слугувати спеціально побудована в Пекіні до Ігор XXIX Олімпіади 2008 р. їх головна арена – Національний стадіон, який через його оригінальний зовнішній вигляд і химерно вигнуті металеві конструкції отримав неофіційну назву "Пташине гніздо". Проект цього стадіону розробили швейцарські архітектори Жак Херцог і П'єр де Мьорон.

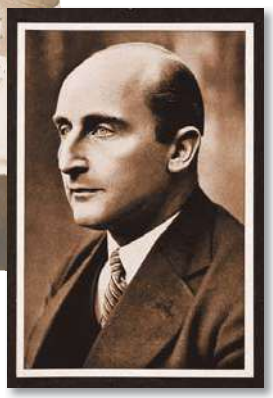
Альфонсо Лавер'є та Ежен Моно (Швейцарія) були нагороджені золотою медаллю у номінації "Архітектура" в олімпійському конкурсі мистецтв за роботу "Проект сучасного стадіону" у 1912 р.

Голландський архітектор Ян Вілс був удостоєний золотої медалі в олімпійському конкурсі мистецтв у номінації "Архітектурний дизайн" за роботу "Олімпійський стадіон в Амстердамі" у 1928 р.

Німецькі архітектори Вернер Марх і Вальтер Марх були нагороджені золотою олімпійською медаллю в номінації "Дизайн і планування міст" за створення Олімпійського стадіону в Берліні у 1936 р.

Башта Ярвінена, розташована поруч з Олімпійським стадіоном у Гельсінкі. Плакат

Стадіон "Пташине гніздо" у Пекіні – головна спортивна арена Ігор XXIX Олімпіади 2008 р.

Розділ 23

Спорт у живописі та графіці

Про те, якими були і як розвивалися в Стародавній Греції фізичне виховання й атлетика (у сучасній термінології – спорт), нам допомагають зрозуміти, крім окремих літературних джерел, твори античної скульптури (про неї йтиметься окремо в наступному розділі) і такі зображення давньогрецького живописного мистецтва, як розпис на амфорах, вазах і інших посудинах (червонофігурна і чорнофігурна кераміка), а також збережені (в тому чи іншому стані) стародавні фрески на стінах споруд і мозаїки тих часів. У розписах на посудинах, на фресках і мозаїках відображено різноманітні сюжети, що ілюструють епізоди фізичної підготовки древніх греків (їх тренування в гімнасіях і палестрах), виступи в різних атлетичних змаганнях – в бігу, стрибках у довжину, боротьбі, кулачному бою, метанні диска, кінних змаганнях, метанні списа, пентатлоні (п'ятиборство), панкратіоні (цей давньогрецький вид атлетики поєднував в собі боротьбу і кулачний бій) і в інших видах атлетичного суперництва (включаючи стрільбу з лука, фехтування, смолоскипні естафети тощо), а також епізоди нагородження переможців Олімпійських та інших усегрецьких ігор (Дельфійських, Немейських, Істмійських) у різні періоди історії Стародавньої Греції – і тоді, коли вона була незалежною, і коли опинилася під владою Стародавнього Риму.

Ті, хто нині цікавиться цією тематикою, можуть побачити розписи зі згаданими сюжетами на амфорах, вазах і інших давньогрецьких посудинах, представлених у музейних зібраннях у різних країнах – Німеччині (Державний музей у Берліні, Античний музей і Музей антикваріату в Мюнхені), Греції (Археологічний музей в Олімпії, Національний археологічний музей в Афінах), у Великій Британії (Британський музей у Лондоні), Франції (Лувр у Парижі), Італії (Національний музей у Римі, галерея Уффіці у Флоренції, Національний археологічний музей у Неаполі), США (Музей мистецтва Метрополітен у Нью-Йорку, Музей витончених мистецтв у Бостоні, Музей антропології університету Каліфорнії в Берклі), Австрії (Музей історії мистецтв у Відні), Данії (Національний музей у Копенгагені), Іспанії (Національний археологічний музей у Мадриді), Росії (Ермітаж у Санкт-Петербурзі), у музеях Ватикану в Римі тощо.

В епохи Середньовіччя, Відродження і Просвітництва (XIV–XVII ст.), коли в мистецтві різних європейських країн формувався і розвивався класицизм

Стрільба з лука. Котарбінський Вільгельм. 1895 р.

(заснований на підвищеному інтересі до принципів і основних рис античного мистецтва Стародавньої Греції та Стародавнього Риму), а потім і неокласицизм (XVIII–XIX ст.), серед різних видів образотворчого мистецтва ці тенденції суттєво торкнулися саме живопису, що знайшло відображення в картинах багатьох художників (у тому числі на тему давньогрецької атлетики та атлетичних змагань), ілюстраціях до праць з історії та культури Стародавньої Греції тощо.

Одним із наочних прикладів цього може слугувати книга відомого гуманіста Ієроніма Меркуріаліса "Мистецтво гімнастики", опублікована в 1587 р. у Венеції, серед ілюстрацій якої були літографії, що зображували давньогрецьких борців, атлетів у плавальному басейні й ін.

Історична та культурна спадщина Стародавньої Греції надихала видатних живописців XVII ст., серед творів яких помітне місце займали полотна на античні теми і за античними мотивами.

Так, видатний фламандський художник Пітер Пауль Рубенс (1557–1640), подорожуючи у 1600–1601 рр. по Італії, вивчав класичну творчу спадщину Стародавньої Греції і Стародавнього Риму (міфологію, скульптуру та ін.), а також копіював живописні полотна у їх італійських власників. Враження, отримані в цій подорожі, знайшли яскраве відображення в подальшій творчості Рубенса. Зокрема, викликає інтерес його малюнок, на якому зображено момент сутички панкратіоністів і який у багатьох нюансах повторює подібні давньогрецькі скульптури.

Сюжети, пов'язані зі змаганнями атлетів і всегрецькими іграми, надихали і художників, що творили у XVIII ст. Наприклад, темою картини "Похорон Патрокла" видатного французького художника Жака-Луї Давіда (1748–1825), написаної в 1779 р., став епізод з "Іліади" Гомера, присвячений баталії атлетів.

Атлети у плавальному басейні. Літографія з книги І. Меркуріаліса "Мистецтво гімнастики". 1587 р.

Борці. Літографія з книги І. Меркуріаліса "Мистецтво гімнастики". 1587 р.

Відомий художник Жан П'єр Сен-Урс із Женеви вважав своїм досягненням картину "Олімпійські ігри", роботу над якою розпочав у 1785 р. Це полотно стало визначальним для подальшої творчості митця, яка користувалася великою популярністю у Франції, а олімпійська тематика стала для нього основною. На початку 1790-х років Жан П'єр Сен-Урс створив картину "99-та Олімпіада", на якій зображено той момент фіналу поєдинку давньогрецьких борців на Олімпійських іграх, коли елланодики (судді змагань) готові оголосити переможця. На полотні художник зобразив численних персонажів, що належать до різних верств давньогрецького суспільства, але об'єднаних спільною ідеєю Ігор в Олімпії і загальною атмосферою олімпійського свята.

Похорон Патрокла. Давід Жак-Луї. 1779 р.

Жан П'єр Сен-Урс. Олімпійські ігри. 1785—1787 рр.

У другій половині XIX ст. відомий живописець із Санкт-Петербурзької художньої школи, автор ряду історичних полотен Карл Гун написав картину "Олімпійські ігри" (1860), що включає різноманітні сюжетні епізоди, які відображають змагання атлетів в Олімпії. Нині ця картина представлена в експозиції Національного художнього музею Латвії в Ризі.

Найбільший (за кількістю видів змагань) і комплексний (що поєднує різні за характером спортивні дисципліни) вид спорту, що входить до програм усіх сучасних Ігор Олімпіад, – легка атлетика – об'єднує ряд видів змагань, попередниками яких були такі види атлетичних змагань, у яких велося суперництво на Олімпійських іграх в Стародавній Греції і інших грецьких іграх, – біг на різні дистанції, метання диска, стрибки в довжину, метання списа та ін.

Сюжети цих змагань з бігу, стрибків і метання було втілено в різних живописних творах давньогрецького мистецтва – в розписах на амфорах, вазах та інших посудинах (червонофігурна і чорнофігурна кераміка), а також на фресках і мозаїках, на яких було зображено атлетів, які біжать, стрибають і метають.

В епоху Відродження (XIV–XVI ст.) і в подальші часи (XVII–XIX ст.) сюжети творів живописців і графіків у різних європейських країнах, а потім і в Північній Америці були обумовлені інтересом до історії і культури Стародавньої Греції, в тому числі до її міфів і атлетичних змагань, античних Олімпійських та інших грецьких ігор. Одним із прикладів цього є створена в 1636–1637 рр. картина видатного фламандського живописця Пітера Пауля Рубенса "Смерть Гіацинта",

Смерть Гіацинта. Рубенс Пітер Пауль. 1636—1637 рр.

Олімпійські ігри. Гун Карл. 1860 р.

сюжет якої навіяний давньогрецьким міфом про те, що Гіацинт загинув внаслідок влучення в його голову диска, який метнув Аполлон.

У живописних полотнах і гравюрах різних художників XIX ст., у книжкових ілюстраціях та інших малюнках знайшли відображення різноманітні спортивні змагання, в тому числі в таких видах, які за сучасною класифікацією належать до різних спортивних дисциплін легкої атлетики (біг, стрибки, метання тощо).

Напружене суперництво в змаганнях, причому не тільки на Іграх Олімпіад, надихало художників різних країн наприкінці XIX ст., у XX–XXI ст. на створення живописних полотен (маслом, аквареллю), малюнків та інших творів – як загального характеру, так і персоніфікованих – які закарбували в різних жанрах живопису та графіки тих чи інших прославлених легкоатлетів.

У таких творах у різні роки були зображені грек Спиридон Луїс – чемпіон Ігор I Олімпіади 1896 р. в марафонському бігу, олімпійські чемпіони – британський бігун Чарлз Беннет (1900), легкоатлет-багатоборець Джеймс Торп з США (1912), американський бігун-спринтер і стрибун у довжину Джеймс Оуенс (1936), українець Володимир Голубничий із СРСР (спортивна ходьба – 1960 і 1968 рр.), стрибуни у висоту – радянський спортсмен Валерій Брумель (1964) і американець Річард Фосбюрі (1968), польська бігунка Ірена Шевіньська (1964–1976), український бігун-спринтер із СРСР Валерій Борзов (1972), американський стрибун у довжину Роберт Бімон (1968), фінський бігун-стаєр Лассе Вірен (1972, 1976), кубинський бігун Альберто Хуантарена (1976), метальник

Італійський легкоатлет-спринтер П'єтро Меннеа – олімпійський чемпіон Ігор-1980 у Москві з бігу на 200 м. Автор Папатеодороу Міна. XX ст.

Стрибок у довжину Карлтона Льюїса на Іграх XXV Олімпіади 1992 р. у Барселоні. Нейман Лерой. XX ст.

Стрибок у довжину Роберта Бімона на Іграх XIX Олімпіади 1968 р. у Мехіко. Каттінг Скіп. XX ст.

молота Юрій Сєдих із СРСР (1976, 1980), бігун з Великої Британії Себастьян Кое (1980, 1984), його співвітчизник – легкоатлет-десятиборець Френсіс Томпсон (1980, 1984), американський бігун-спринтер і стрибун у довжину Карлтон Льюїс (1984–1996), болгарська стрибунка у висоту Стефка Костадінова (1996), бігун-спринтер з Ямайки Усейн Болт (2008–2016), кенійський бігун-стаєр Девід Рудіша (2012) і багато інших.

Боротьба є одним із найдавніших видів атлетики (спорту). Свідченням цього є зображення атлетів-борців на давньоєгипетських і етруських фресках і різних давньогрецьких посудинах (червонофігурна і чорнофігурна кераміка), а також на мозаїчних панно, які збереглися до наших часів.

У середньовічні часи та епоху Ренесансу в різних європейських країнах серед знаті і простих людей відроджується прагнення до демонстрації сили і спритності, досить часто – шляхом досягнення перемоги в поєдинках. Боротьба розвивалася, будучи одним із компонентів військової підготовки і одним з елементів способу життя і народних свят. Цікаво, що боротьбою захоплювалися такі відомі художники XV–XVII ст., як німецький живописець і графік Альбрехт Дюрер (1471–1528), італійський живописець Мікеланджело да Караваджо (1573–1610), французький живописець Ніколя Пуссен (1594–1665), голландський живописець і графік Рембрандт Харменс ван Рейн (1606–1669) та інші.

Наприклад, Альбрехт Дюрер у виданому посібнику з боротьби не тільки описав 120 різних борцівських прийомів, а і проілюстрував їх.

Можна також згадати ілюстрації, що демонструють 85 борцівських прийомів, з книги "Лицарська рукопашна боротьба" Фабіана фон Ауерсвальда, виданої у XVI ст. у Нідерландах. Також в Амстердамі в 1674 р. вийшла в світ ілюстрована книга "Підручник з прекрасного мистецтва боротьби" (автор – голландець Ніколас Петтер).

Альбрехт Дюрер. Автопортрет. 1500 р.

Ілюстрації А. Дюрера до підручника з фехтування. 1512 р.

У численних творах живопису і графіки XVIII–XX ст. знайшов відображення розвиток у різних країнах двох напрямків французької боротьби – циркового та спортивного.

У різні часи в різних країнах боротьбою займалися як на аматорському рівні, так і професійно не тільки чоловіки, а й жінки. Жіноча боротьба також була відображена художниками в живопису і графіці, причому такі зображення мали не тільки позитивний характер, а й набували вигляду карикатур.

У 1896 р. французька боротьба – під назвою греко-римської – увійшла до програми Ігор I Олімпіади сучасності. Надалі (з невеликими перервами на деяких Олімпійських іграх) і греко-римська, і вільна боротьба входять до програм Ігор Олімпіад – і в зв'язку з цим знаходять відображення в живописних і графічних творах художників різних країн.

У різноманітних живописних полотнах, у малюнках і графіці різних митців було зображено сцени змагань не тільки зі спортивної боротьби, а й із найрізноманітніших національних видів боротьби – у різних країнах Європи, Азії, Америки та інших континентів.

Історія одного з олімпійських видів спорту – боксу – має глибоке коріння, що сягає кулачних боїв у IV тисячолітті до н. е. Мова йде про період розквіту культури Південного Дворіччя (у долинах Тигру і Євфрату – на території нинішнього Іраку), де жили шумери.

До III тисячоліття до н. е. належать зображення кулачних бійців, знайдені археологами в Стародавньому Єгипті, зокрема, на стінах гробниць у Саккарі, і до II тисячоліття до н. е. – у Фівах і Луксорі. Кулачні бої були популярні і в Стародавній Персії, і в Стародавній Греції.

На думку дослідників, історію розвитку кулачних боїв не можна уявити без взаємозв'язку з давньогрецькою культурою, з міфами Стародавньої Греції, з її літературою та мистецтвом і, звичайно ж, з античними Олімпійськими іграми, на яких одним із видів змагань були кулачні бої.

Бій Гільгамеша з левом. Шумерський рельєф. Глина. VIII ст. до н. е.

Кулачний бій. Чорнофігурна кераміка. V ст. до н. е.

До наших часів дійшли різні зображення давньогрецьких кулачних бійців на амфорах, вазах і інших посудинах (червонофігурна і чорнофігурна кераміка), а також аналогічні сюжети на мозаїчних зображеннях і фресках тих часів.

Кулачні поєдинки (не тільки між чоловіками, але і між жінками) були популярними в різних країнах у різні часи, що, відповідно, знайшло своє відображення і в картинах багатьох художників. Наприклад, відомо що у Великій Британії у XVIII–XIX ст. суперники протягом багатьох років боксували голими кулаками, а з 1890 р. – вже в спеціальних боксерських рукавичках.

Надалі цей вид спорту – як серед боксерів-професіоналів, так і серед аматорів – знаходив різно-

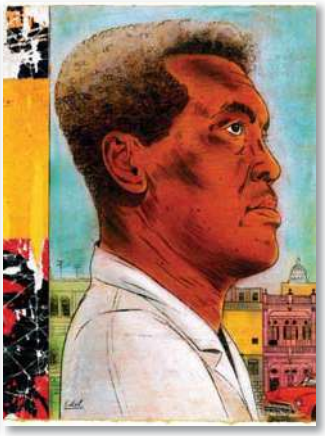
Теракотовий рельєф із зображенням месопотамських кулачних бійців. 2000 р. до н. е. Ірак

Жіночі кулачні поєдинки. Коллет Джон. 1738 р. Лондон

Американський боксер Мохаммед Алі. Тревіс Найт. XX ст.

Теофіло Стівенсон. Едель Родрігес. Куба. XX ст.

Майкл Спінкс. Лерой Нейман. XX ст.

планове відображення у мистецтві, в тому числі в живопису (картини маслом і акварелі) і в графіці. Причому об'єктами сюжетів картин, малюнків і гравюр, створених у XX–XXI ст., були як епізоди боксерських поєдинків взагалі, тобто без персональної конкретики, так і різні відомі боксери – олімпійські чемпіони (бокс входить до олімпійської програми, починаючи з Ігор III Олімпіади 1904 р. у Сент-Луїсі і донині, за винятком Ігор-1912 у Стокгольмі) і чемпіони світу (серед любителів і професіоналів).

Серед тих видатних боксерів, які в різні роки були зображені в творах живопису і графіки, можна назвати триразових олімпійських чемпіонів угорця Ласло Паппа, кубинців Теофіло Стівенсона і Фелікса Савона, олімпійського чемпіона Кассіуса Клея з США (у подальшому, перейшовши в професіонали і змінивши ім'я і прізвище на Мохаммед Алі, він став чемпіоном світу і легендою), олімпійських чемпіонів, які згодом стали чемпіонами світу серед професіоналів, – американці Джозефа Фрейзера, Джорджа Формана, Рея Леонарда, Леона Спінкса, Майкла Спінкса й Оскара де ла Хойя, Леннокса Льюїса з Великої Британії, українських боксерів Володимира Кличка, Василя Ломаченка, Олександра Усика, дворазових олімпійських чемпіонок з боксу серед жінок Клареccу Шилдс із США, Ніколу Адамс із Великої Британії та інших.

Однією з тих європейських країн, у яких ще в часи Середньовіччя було дуже поширеним і вельми популярним катання на ковзанах на льоду на замерзаючих взимку річках і каналах (згодом трансформувалося у такі олімпійські види спорту, як швидкісний біг на ковзанах і фігурне катання на ковзанах), були Нідерланди.

Різні сюжети, що відображають катання на ковзанах, представлені на картинах таких голландських художників XVII ст. як Гендрик Аверкамп, Адріан Броувер, Ян Йозефс ван Гойєн, Ян ван де Вельде і інші.

Загалом, XVII ст. стало мабуть найяскравішою епохою в живопису Нідерландів, недарма отримавши образне визначення "золотий вік голландського живопису". У цей період творили такі видатні художники, як Рембрандт Хармес ван Рейн, Ян Вермеєр ван Делфт, Ян ван Ейк і Губерт ван Ейк, Пітер де Гох, Ян Хавікзоон Стен і ін.

Зимовий краєвид. Вельде Ян ван де. 1620–1630 рр.

Зимові забави на льоду. Вельде Есайас ван де. 1587–1630 рр.

Ковзаняр. Рембрандт ван Рейн. 1639 р.

Зима. Бремден Даніел ван де за роботою Венне Адріана Пітерса ван де. 1625–1630 рр.

Грудень. Дусарт Корнеліс. 1679–1704 рр.

Як свідчать історики та дослідники живопису Нідерландів, у цій країні у XVII ст. жили і творили близько двох тисяч художників. Більшість із них прийнято умовно позначати терміном "малі голландці", що відображає як малі розміри створених ними картин, так і камерний характер їхніх творів.

У XVII ст. катання на ковзанах знайшло своє відображення не тільки в голландському живопису, а й в голландському офорті (вид гравюри). Можна відзначити чимало творів із зображенням ковзанярів і сцени катання на льоду, створених такими художниками, як Рембрандт Харменс ван Рейн, Ян ван де Вельде, Пітер Бут, Абрахам Рутгерс, Каспар Луйкен, Клас Ян Вісхер, Ромейн де Хууг, Меттью ван Платтенберг і інші.

Ця ж тематика була неодноразово втілена і в голландському живопису XVIII–XIX ст. – у картинах Корнеліуса ван Ноорда, Дірка Яна ван дер Лана, Герріта Ламбертса, Якоба Катса, Хендріка Кобелла, Вільяма Хендріка Хуккамера та інших, в офортах Пітера Шенка, Йоганнеса Крістіана Янсона, Яна Каспара Філіпса, Райнера Вінкелеса, Ріенка Йелгергуіса та інших голландських художників.

Катання на льоду.
Рене Вінсент. 1920-ті роки

Льодовий палац.
Боннар П'єр. Початок XX ст.

Різні сюжети, пов'язані з катанням на ковзанах, є в англійському живописі та графіці XVIII–XIX ст., прикладами чого можуть слугувати твори Джона Ратчі, Томаса Роулендсона, Чарлза Лісса, Генрі Реберна, Гілберта Стюарта та інших англійських художників; у французькому живописі того ж періоду – у картинах Ніколя Ланкре і Шарля Бутінбонна, гравюрах Моріса Лелуара і ін.; у Німеччині (Макс Клінгер і ін.), в США (Генрі Сендман і ін.).

Катання на ковзанах (у тому числі фігурне катання) у XIX ст. набуло популярності і в Росії, що знайшло відображення в творах живопису і графіки ряду російських художників XIX – початку XX ст. – Василя Садовникова, Костянтина Сомова, Юрія Денисова, Володимира Шухова, Михайла Климентова та інших.

Катання на ковзанах стало однією з найпоширеніших тем у творах французьких художників-імпресіоністів в останній третині XIX ст. – на початку XX ст. Побутові сцени, персонажами яких були люди, які катаються на ковзанах, знайшли відображення в живописних і графічних роботах таких великих імпресіоністів, як Едгар Дега, Клод Моне, П'єр Боннар, а також у картинах Жана-Жоржа Беро, Огюста Ренуара, Берти Морізо та інших.

Катання на ковзанах знайшло своє відображення і в творчості талановитого італійського художника-карикатуриста XIX–XX ст. Карло Пеллегріні. Він народився і здобув освіту в Італії, але в 1864 р. переїхав до Великої Британії – в Лондон, де став вельми відомим і популярним у жанрі карикатури. Оскільки Пеллегріні захоплювався зимовими видами спорту, то в своїй художній творчості (не тільки в карикатурах) він створив, побувавши на зимових курортах Швейцарії, чимало образів спортсменів – ковзанярів і фігуристів – і простих людей, для яких катання на ковзанах було улюбленою формою дозвілля. У 1912 р. Карло Пеллегріні взяв участь у першому Олімпійському конкурсі мистецтв, який входив до про-

На ковзанці в Давосі. Пеллегріні Карло. 1910 р.

грами Ігор V Олімпіади в Стокгольмі, де митець був відзначений золотою медаллю за триптих "Зимовий спорт".

У творчості відомого французького художника-ілюстратора 1920–1930-х років Рене Вінсента, який працював у стилі ар-деко (модерн), суттєве місце займала тематика спорту, в тому числі фігурне катання на ковзанах, теніс і велосипедний спорт. У живописному і графічному мистецтві різних країн у XX і XXI ст. такий вид спорту, як фігурне катання на ковзанах, знайшов багатогранне творче втілення: йому присвятили свої твори художники Швеції, США, СРСР, Німеччини, Іспанії, Великої Британії, Канади, Італії, Франції, Росії та інших країн.

Ще одним видом спорту, який залишається популярним від часів Стародавньої Греції та Стародавнього Риму до наших днів, є фехтування. За минулі століття збереглося чимало різноманітних відображень цього виду спорту в творчості народів різних країн, у тому числі у живопису та графіці.

Слід зазначити, що задовго до того, як фехтування стало змагальним спортом (у сучасному розумінні), його попередником було володіння (із практичним застосуванням) різними видами бойової холодної зброї – мечем, шпагою, шаблею, рапірою та ін. Живописна і графічна спадщина ілюструє нам безліч прикладів використання такої зброї воїнами різних держав, давньоримськими гладіаторами, середньовічними лицарями, дуелянтами тощо. До нашого часу дійшло зображення різних сюжетів на давньогрецьких амфорах, вазах і інших посудинах (у червонофігурній і чорнофігурній кераміці), наприклад, змагання гоплітів – озброєних воїнів у їх повному бойовому спорядженні.

В епоху Середньовіччя в різних країнах Європи створювалися, друкувалися і розповсюджувалися різні навчальні посібники та інші настанови з фехтування. Вони зазвичай містили не тільки текстові описи різноманітних фехтувальних прийомів, а й живописні та графічні ілюстрації до них.

У Німеччині, наприклад, такими ілюстрованими виданнями були трактати Йоганна Ліхтенауера (1389), Андреса Лайгнітуера (1430), Пітера Фалькнера (1490) і ін.

У 1512 р. видатний німецький художник – живописець, графік і теоретик мистецтва епохи Відродження Альбрехт Дюрер (1471–1528), який сам добре володів фехтувальним мистецтвом, створив книгу (фехтбух), видану на замовлення імператора Священної Римської імперії Максиміліана I в одному екземплярі. У цій книзі художник на 35 аркушах проілюстрував різноманітні прийоми фехтування двома сотнями акварельних малюнків. Цей художньо ілюстрований фехтбух Альбрехта Дюрера було виявлено через три сотні років після його створення німецьким професором університету в Бреслау Йоганном Бюшингом. Нині книга зберігається в Національному музеї у Відні.

У 1542 р. німецький муніципальний чиновник з Аугсбурга Пауль Гектор Майр підготував зібране ним багатотомне гарно ілюстроване видання з фехтування, що стало одним із яскравих зразків творів, присвячених бойовим мистецтвам епохи Відродження (для підготовки цього видання Майр за свій кошт найняв не тільки двох професійних майстрів фехтування, а й художника – Йорга Броя молодшого).

У 1552 р. Мартінус ван Геємскерк видав у Німеччині книгу "Фехтування і боротьба", яка була проілюстрована гравюрами, виконаними з використанням техніки різьблення по дереву.

Німецький майстер зі Страсбурга Йоахім Майєр у 1560 р. видав, а в 1570 р. перевидав книгу "Істинний опис мистецтва фехтування", яка містила кольорові ілюстрації (80 – у першому виданні і 73 – у другому) – літографії, що відображають численні фехтувальні прийоми із використанням мечів, рапір і деяких інших видів холодної зброї.

Пауль Гектор Майр та його ілюстрації до книги з фехтування, 1560 р.

Ілюстрації до книги Доменіко Анджело "Школа зброї". 1763 р.

У 1620 р. німець Ганс Вільгельм Шеффер фон Дітц опублікував двотомний трактат Сальватора Фабріса з фехтування на італійських рапірах, що містить, крім текстів, 672 ілюстрації.

Подібну працю, але дещо меншу за обсягом, було підготовлено Себастьяном Хеслером з Нюрнберга і тричі перевидано за період 1610–1613 рр. У цій книзі проаналізовані Хеслером роботи італійських і французьких авторів було проілюстровано більш ніж 100 малюнками.

Різні добре проілюстровані видання з фехтування виходили в епоху Відродження і в інших країнах Європи – в Іспанії, Франції, Італії та ін.

Наприклад, у 1553 р. вийшла в світ книга "Трактат про мистецтво володіння зброєю з філософськими роздумами", автором якої був італійський майстер фехтування, архітектор, інженер і математик Камілло Агріппа. У цій книзі деякі ілюстрації створив його друг – видатний художник епохи Відродження Мікеланджело Буонарроті, а більшу частину гравюр виконав невідомий нам художник зі школи Маркантоніо Раймонді.

Книга "Академія меча", створена і видана в 1628 р. французом Жераром Тібо, містила 46 складних кольорових гравюр із зображеннями фехтувальників в дії.

У Великій Британії в середині XVIII ст. акценти у фехтуванні з позицій військової підготовки стали переміщатися на спортивне тренування. Ініціатором цього став італієць Доменіко Анджело Малевольті Тремамондо – засновник розташованої в Сохо (одному з районів Лондона) фехтувальної академії "Школа зброї Анджело". Він народився в 1716 р. в Ліворно (Італія); у молодості десять років прожив у Парижі, осягаючи там секрети фехтувальної майстерності, а потім оселився у Великій Британії. У 1763 р. Анджело випустив у світ книгу "Школа зброї", що містить, окрім тексту, 47 гравюр – ілюстрації, які створив художник Гвінеї, а вигравіювали Райленд, Гріньйон і Холл. На всіх малюнках, які демонстрували різні прийоми фехтування, був відображений сам Анджело, а опонентами в зображених фехтувальних поєдинках – його друзі.

У XIX ст. в Італії, Франції, інших європейських країнах і в США все ширше розвивалися змагальні форми фехтування – і відповідно змінювалися їх відображення як в ілюстраціях (у спеціалізованих виданнях), так і в тогочасних живопису та графіці.

Наприкінці XIX ст., у XX і XXI ст. фехтування на рапірах, шпагах, шаблях – вже як вид олімпійського спорту, який входив до програми усіх Ігор Олімпіади, – знаходило своє художнє відображення в різних жанрах живопису і графіки в різних країнах.

Протягом сотень років такий вид спорту, як теніс у своєму розвитку був дуже тісно пов'язаний з мистецтвом, у тому числі з живописом, взаємно збагачуючи один одного.

Старовинна французька гра з м'ячем "jeu de paume" (гра долонею) – прообраз сучасного тенісу – була свого часу (починаючи з XVI ст.) не тільки дуже популярною в ряді країн, а й набула широкого відображення в живописі.

Жерер Тібо та його ілюстрації на тему фехтування. 1628 р.

Портрет юного Карла IX з ракеткою. Клуе Франсуа. 1562 р.

Портрет Герцога Макленбурзького Фрідріха з сестрою. Матьє Георг Давід. 1762 р.

Тенісистка. Убеда Васкес Карлос. 1902 р.

Художники епохи Середньовіччя та періоду Відродження зображували гравців з різними аксесуарами, що свідчили про їхні захоплення. Так, французький художник Франсуа Клуе в 1562 р. зобразив наслідного принца – майбутнього короля Франції Карла IX – з ракеткою в руках. Цей монарх відомий тим, що під час його правління в Парижі в ніч на 24 серпня 1572 р. відбулася подія під назвою "Варфоломіївська ніч" – масова різанина гугенотів католиками. Але завдяки згаданому твору живописного мистецтва ми знаємо Карла IX і як гравця в ту гру, яка в подальшому стала тенісом.

Фламандський художник Ян Брейгель (син великого нідерландського живописця Пітера Брейгеля старшого) в книзі "Алегорія Європи" (1610) до переліку предметів, які у нащадків повинні асоціюватися з Європою, включив не тільки скрипку і шпагу, а й ракетку для гри з м'ячем.

Голландський художник – ілюстратор і гравер Ян Лейкен у книгу "Ремесла людини" (1694) включив спеціальний розділ, присвячений грі з м'ячем.

Із зростанням могутності Франції поширювалася в Європі й улюблена гра французів – же-де-пом. Підтвердженням цього може слугувати картина голландського художника Адріана ван де Вельде НАЗВА, написана в 1620–1626 рр., на якій замість сітки натягнуто ланцюг, а ракетки за своєю формою відрізняються від тенісних.

Як свідчать історики, у XVII–XVIII ст. у Німеччині грали в реал-теніс і там було побудовано відповідні споруди для цієї гри. Наприклад, німецький художник Георг Давід Матьє зобразив на картині юного мекленбурзького герцога Фрідріха і його сестру Софію, готових кинути читання заради улюбленої гри в теніс. Інший німецький художник Йоханн Георг Кройцфельдер намалював портрет графа Ернста фон Гогенлое-Лангенбурга з парою ракеток для тенісу.

У великих європейських містах аристократи на площах грали в же-де-пом. Це захоплення було відображено, зокрема, на картинах французького художника Жака Калло, англійських художників Джона Міллара Ватта і Маттеуса Меріана, на гравюрі француза Шарля Юльно "Гра в м'яч у Парижі" і в інших творах живопису і графіки.

На початку XVII ст. гра в м'яч – і рукою, і ракеткою – дедалі більше поширюється у Великій Британії.

До середини XVII ст. гра в м'яч, раніше відома як же-де-пом, отримала звичну нам назву – теніс.

У XVIII ст. гра в реал-теніс стала популярною і в Італії. Наприклад, венеціанський художник Габріелла Белла в 1725 р. на одному зі своїх полотен зобразив парний тенісний турнір на закритому корті – з сіткою, розміткою і обладнаними місцями для глядачів, при цьому на гравцях були спеціальні костюми білого кольору.

Після Великої французької революції (1789–1794) популярність реал-тенісу у Франції знизилася, а головною тенісною країною в світі стала Велика Британія.

Одним із віддзеркалень популярності тенісу в цій країні може слугувати живописний твір відомого англійського художника-карикатуриста XIX ст. Теодора Лейна, на якому зображено, як гравці набивають тенісний м'ячик об стіну будівлі, а жителі навколишніх будинків із цікавістю спостерігають за грою.

Теніс стає визнаним захопленням англійської молоді. Про це свідчить сюжет створеної в 1881 р.

Портрет Пабло Рамоса Вільєгаса.Кордеро Вільєгас Хосе. 1905 р. Іспанія

Теніс біля моря. Вюйар Жан Едуард. 1907 р. Німеччина

картини англійської художниці Мері Хейллар "Тенісний сезон": у вікно видно, як юнаки готуються почати тенісний турнір, а дівчина так поспішала подивитися цю гру, що забула на столі свою сонцезахисну парасольку.

Наприкінці XIX ст. теніс стає невід'ємною частиною активного відпочинку британців. Доказами цього є картини "Гравці в теніс" (автор – британський художник Френсіс Сідні Мушамп, 1882), "Тенісисти" (автор – британський художник Хорас Генрі Каунті, 1885) та інші твори живопису.

Популярність тенісу поширилася з Європи в Америку, що в США знайшло відображення і в живопису. Одним із прикладів цього є створена в 1887 р. картина американського художника Луїса Пренга "Лаун-теніс".

Італійський художник Джованні Баттіста Тьєполо створив картину "Смерть Гіацинта". Слід підкреслити, що згідно з давньогрецьким міфом Гіацинт загинув від того, що йому в голову потрапив диск, кинутий Аполлоном. Однак, у часи, коли творив Тьєполо, метання диска не користувалося особливою популярністю, тому художник у сюжеті своєї картини замінив диск на тенісну ракетку.

На початку XX ст. теніс завойовує всесвітню популярність як спортивна гра, перетворюючись на культурне явище світового масштабу. У цей період було створено такі живописні твори, як картина німецького художника Макса Лібермана "Гра в теніс" (1901), іспанця Карлоса Васкеса Убеди "Тенісистка" (1902), його співвітчизника Кордеро Вільєгаса Хосе – "Портрет Пабло Рамоса Вільєгаса" (1905), француза Жана Едуарда Вюйара – "Теніс біля моря" (1907), американця Джорджа Веслі Беллоуза "Теніс у Ньюпорті", його співвітчизника Чарлза Вебстера Готорна "Тенісист", радянського живописця і графіка Олександра Дейнеки, в багатогранній творчості якого є дві картини з назвою "Теніс" (1923 р. і 1931 р.).

У різні роки художники різних країн створювали портрети таких прославлених зірок світового тенісу, як Кріс Еверт, Мартіна Навратілова, Стефан Едберг, Пітер Сампрас, Вінус Вільямс, Роже Федерер та інших.

Різні жанри живописного і графічного мистецтва знайшли втілення і в зображеннях на поштових марках і поштових листівках, присвячених різним видам спорту.

Ще одним видом образотворчого мистецтв, що має безпосереднє відношення до сучасних Олімпійських ігор, стали плакати Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор. На цих плакатах, крім порядкового номера Ігор, року і найменування міста, в

Тенісистка Кріс Еверт.
Ворхол Енді. 1977–1979 рр.

Тенісист Пітер Сампрас.
Автор картини –
Фарлей Малкольм. XX ст.

Тенісист Роже Федерер.
Автор картини – Холланд Стівен. 2007 р.

якому вони проводяться, відтворювалися в художніх образах ті чи інші особливості міста, що приймає Олімпійські ігри, і пов'язана з ним символіка.

На Іграх I Олімпіади 1896 р. в Афінах офіційного плаката не було. Його роль (художній образ із символікою Ігор) відігравала обкладинка програми цих Ігор, на якій було зображено жінку в національному одязі, що уособлює давньогрецьку богиню Афіну, яка тримає вінки з гілок оливи й готова увінчати ними переможців Ігор. Біля ніг Афіни лежить плита із зображенням немовляти Геракла, який душить змія (у Стародавній Греції Геракла вважали одним із засновників Олімпійських ігор). Внизу праворуч – державний прапор Греції, розташований на пальмових гілках. Вгорі зліва – дві дати: 776 і 1896 (перша з них називає рік проведення перших давньогрецьких Олімпійських ігор, а друга дата – перших міжнародних Олімпійських ігор сучасності). Справа на плакаті зображено видатні давньогрецькі архітектурні споруди – Акрополь в Афінах і Храм Зевса в Олімпії. Трохи нижче розташовано зображення стадіону в Афінах, на якому відбувалася церемонія відкриття Ігор I Олімпіади-1896 і ряд олімпійських змагань цих Ігор.

Плакат 1900 р., коли в Парижі проводилися Ігри II Олімпіади, хоча й мав угорі напис "Олімпійські ігри", однак по суті був плакатом Всесвітньої виставки, яка проходила тоді у французькій столиці. Назва виставки і її символіка займають всю центральну частину плаката. Аналогічно було сформовано плакат у 1904 р.: вгорі – слова "Олімпійські ігри", а вся інша частина плаката – і текст, і зображення – присвячені Всесвітній виставці у Сент-Луїсі.

Починаючи з Ігор V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі, оргкомітет став відбирати найкращий із запропонованих художниками офіційний плакат Ігор.

Напередодні VI Олімпійського конгресу, що пройшов у Парижі в університеті Сорбонни в 1914 р. (ще до початку Першої світової війни), тодішній президент МОК П'єр де Кубертен особисто відібрав плакат, присвячений двадцятій річниці відродження Олімпійських ігор. Цей плакат створив швейцарський художник Едуард Ельзінгер.

На створеному Мартою ван Кук плакаті Ігор VII Олімпіади, що проходили в 1920 р. в Антверпені, на тлі панорами цього міста з його найвищою спорудою – собором – зображено фігуру грецького дискобола, прапори країн–учасниць цих ігор і герб Антверпена, а внизу розміщено напис: "VII Олімпіада. Антверпен (Бельгія). Серпень 1920 – вересень 1920".

На створеному Огюстом Матіссом плакаті I зимових Олімпійських ігор, що відбувалися з 25 січня по 5 лютого 1924 р., розташованого поблизу Монблану – найвищої вершини Альп – французького містечка Шамоні на тлі гірських вершин зображений орел, який несе у своїх лапах пальмові і лаврові

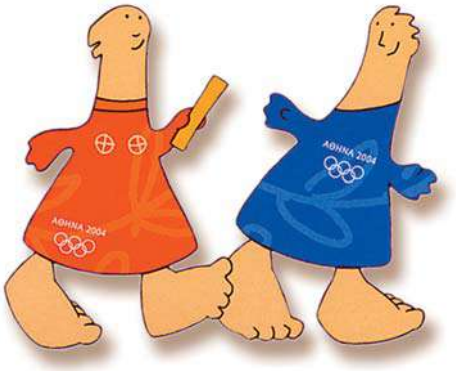

Плакат для I зимових Олімпійських ігор (Шамоні, 1924) був намальований знаменитим французьким художником Огюстом Матіссом

вінки, перев'язані стрічкою і пофарбовані в кольори державного прапора Франції, а справа внизу – зображення екіпажу бобслея, що мчить по трасі.

На плакатах наступних Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор зазвичай олімпійська символіка (п'ять переплетених кілець) поєднувалася з зображеннями відомих споруд і скульптур міст, що приймають Ігри (наприклад, увінчані скульптурою кінної квадриги Бранденбурзькі ворота в Берліні-1936; вежа з годинником "Біг Бен" у Лондоні-1948; скульптура дев'ятиразового олімпійського чемпіона з легкої атлетики легендарного фіна Пааво Нурмі в Гельсінкі-1952; скульптура капітолійської вовчиці в Римі-1960; силует будівлі опери в Сіднеї-2000 та ін.), з характерними пейзажами (наприклад, силуети тих чи інших гірських вершин на плакатах деяких зимових Олімпійських ігор), а іноді із символікою країни, на території якої проводяться Ігри (наприклад, червоне коло сонця, що сходить, яке займає основне місце в центрі державного прапора Японії, – на плакаті ігор XVIII Олімпіади-1964 у Токіо, або червона зірка, що вінчає стилізований силует вежі Кремля, утворений спрямованими вгору зображеннями бігових доріжок, – на плакаті Ігор XX Олімпіади-1980 у Москві) тощо.

Творами образотворчого мистецтва, які затверджуються комітетами кожних Ігор Олімпіад і кожних зимових Олімпійських ігор, є створювані художниками талісмани. Першим неофіційним талісманом був стилізовано зображений лижник на ім'я Шюсс на X зимових Олімпійських іграх 1968 р. у Гренобліі. Першим офіційним олімпійським талісманом став ягуар на Іграх XIX Олімпіади-1968 у Мехіко. Можна також згадати такі талісмани, як такса Валді (Ігри XX Олімпіади-1972 у Мюнхені), бобер Амік (Ігри XXI Олімпіади-1976 у Монреалі), єнот Роні (XIII зимові Олімпійські ігри-1980 у Лейк-Плесіді), ведмежа

Фівос і Афіна – талісмани Ігор XXVIII Олімпіади 2004 р. в Афінах

Міга, Куатчі та Сумі – талісмани XXI зимових Олімпійських ігор 2010 р. у Ванкувері

Міша (ігри XXII Олімпіади-1980 у Москві), вовченя Вучко (XIV зимові Олімпійські ігри-1984 у Сараєво), білоголовий орлан Сем (Ігри XXIII Олімпіади-1984 у Лос-Анджелесі), білі ведмежата Хоуді і Хайді (XV зимові Олімпійські ігри-1988 у Калгарі), тигреня Ходорі (Ігри XXIV Олімпіади-1988 у Сеулі), гірський ельф Мажик (XVI зимові Олімпійські ігри-1992 в Альбервілі), песик Кобі (Ігри XXV Олімпіади-1992 у Барселоні), ляльки Крістін і Хакон – персонажі норвезьких фольклорних переказів (XVII зимові Олімпійські ігри-1994 у Ліллегаммері), комп'ютерний персонаж Іззі (Ігри XXVI Олімпіади-1996 в Атланті), чотири совенятка – Суккі, Ноккі, Леккі і Цуккі (XVIII зимові Олімпійські ігри-1998 у Нагано), троє представників австралійської фауни – птах кукабарра Оллі, качконіс Сід та єхидна Міллі (Ігри XXVII Олімпіади-2000 у Сіднеї), заєць Поудер, койот Копер і ведмідь Коул (XIX зимові Олімпійські ігри-2002 у Солт-Лейк-Сіті), античні ляльки Афіна і Фівос (Ігри XXVIII Олімпіади-2004 в Афінах), сніжок Нів і кубик льоду Глізе (XX зимові Олімпійські ігри-2006 у Турині), п'ять "дітей удачі" – Бей-Бей, Цзін-Цзін, Хуань-Хуань, Ін-Ін, Ні-Ні (Ігри XXIX Олімпіади-2008 у Пекіні), герої легенд народів західного (тихоокеанського) узбережжя Канади Міга, Куатчі і Сумі (XXI зимові Олімпійські ігри-2010 у Ванкувері), білий тигр Сухоран (XXIII зимові Олімпійські ігри-2018 у Пхьончхані).

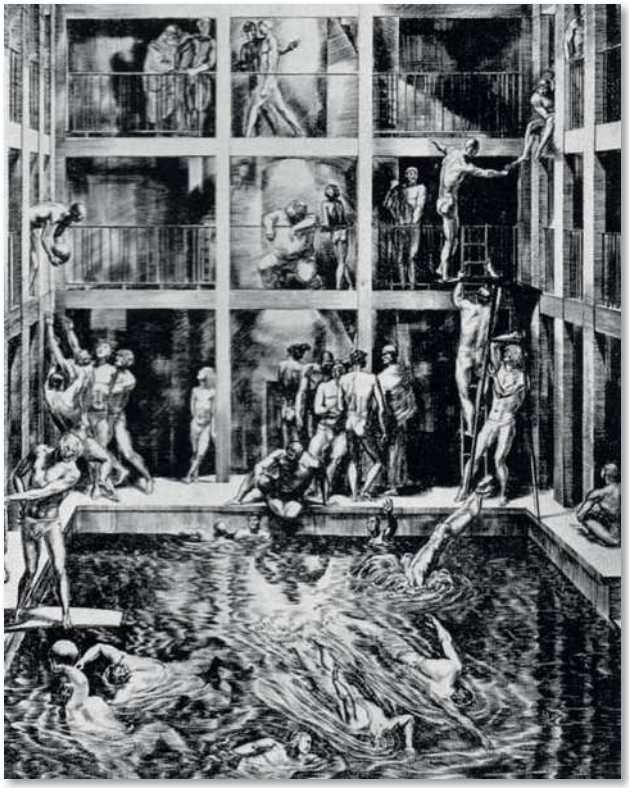
У період 1912–1948 рр., коли, відповідно до рішення МОК, до програм Ігор Олімпіад входили конкурси мистецтв, переможцями в номінації "Живопис", відзначеними в різні роки золотими олімпійськими медалями, ставали італійський художник Карло Пеллегріні (1912 р. – за картину "Зимовий спорт"), двічі – художник із Люксембургу Жан Ніколя Якобі (1924 р. – за картини "Кутовий удар", "Старт") в конкурсі живописних полотен, а в 1928 р. – за роботу "Регбі", визнану найкращою серед малюнків і акварелей), шведський художник Девід Валлін (1932 р. – за картину "На пляжі Арілда" у конкурсі живописних полотен), Лі Блер із США (1932 р. – за акварель "Родео" у конкурсі малюнків і акварелей) і його співвітчизник Йозеф Вебстер Голінкін (1932 р. – за роботу "Ножиці" в конкурсі графіки), швейцарський художник Алекс Вальтер Діггельман (1936 р. – за "Плакат Ароза I" у конкурсі прикладної графіки), Альфред Реджинальд Томсон із Великої Британії (1948 р. – за картину "Любительський чемпіонат у Лондоні" в конкурсі картин маслом і акварелей), француз Альбер Декаріс (1948 р. – за роботу "Басейн" у конкурсі гравюр і офортів).

Більш докладно про олімпійські конкурси в різних видах живописного мистецтва розповідається далі у відповідному тематичному розділі, присвяченому таким творчим змаганням на Іграх Олімпіад 1912–1948 рр.

У різноманітних творах живопису і графіки XX–XXI ст. у різних країнах знайшли відображення не тільки ті кілька видів спорту, що розглянуті нами вище як конкретні приклади, а й чимало інших видів спорту.

Зимовий спорт. Пеллегріні Карло. 1912 р.

Басейн. Альбер Декаріс. 1948 р.

Акварелі "Кутовий" та "Регбі". Якобі Жан. 1924–1928 рр.

Варто зазначити і те, що серед спортсменів, які досягли великих успіхів на сучасних Олімпійських іграх, були такі, які після завершення спортивної кар'єри починали професійно займатися живописом. Одним із прикладів такої трансформації є американська легкоатлетка Джин Шилі, яка завоювала золоту медаль у змаганнях зі стрибків у висоту на Іграх X Олімпіади 1932 р. у Лос-Анджелесі, а в подальшому стала художником.

Ще один приклад – чотириразовий олімпійський чемпіон у метанні диска (1956, 1960, 1964, 1968) американець Елфред Ортер, який після розставання з великим спортом не тільки став художником-абстракціоністом, а й ініціював створення у Форт-Майєрс (штат Флорида) музею та галереї мистецтва олімпійців, де на момент його відкриття (2010) демонструвалися твори чотирнадцяти колишніх спортсменів – олімпійських ветеранів. Серед них, крім картин самого Елфреда Ортера, – твори американського художника-графіка Роберта Бімона (олімпійського чемпіона Ігор-1968 з легкої атлетики – у стрибках у довжину), американської художниці Флоренс Гріффіт-Джойнер (триразової олімпійської чемпіонки Ігор-1988 з легкої атлетики – в бігу на 100 і 200 м і в естафеті 4 х 100 м), австралійської художниці Шейн Гоулд (дворазової олімпійської чемпіонки Ігор-1972 – у плаванні на 200 і 400 м вільним стилем), американки Пеггі Флемінг (олімпійської чемпіонки зимових Ігор-1968 з фігурного катання), італійки Емануели П'єрантоцці – дворазової олімпійської призерки з дзюдо (на Іграх-1992 і Іграх-2000), американського художника Річарда Бабки (олімпійського призера Ігор-1960 з легкої атлетики – в метанні диска), американського скульптора Леррі Янга – дворазового олімпійського призера (на Іграх 1968 і Іграх-1972) з легкої атлетики (спортивна ходьба), і багатьох інших учасників Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор різних років (з Франції, Швейцарії, США, Словаччини, Пуерто-Рико), що стали після завершення спортивної кар'єри художниками і скульпторами.

Будинок у Форт-Майєрс (штат Флорида, США), де розташовані музей та галерея мистецтва олімпійців

Розділ 24

Спорт у скульптурі та декоративно-ужитковому мистецтві

Твори скульптурного мистецтва в різних його жанрах, що дійшли до нас як безпосередньо з часів Стародавньої Греції, так і – набагато частіше – у більш пізніх давньоримських копіях, досить різноманітно зображують давньогрецьких атлетів, включаючи учасників Олімпійських та інших усегрецьких ігор, у різних видах атлетичних змагань (бігу, боротьбі, метанні диска, панкратіоні). Ці скульптури зберігаються в музеях різних країн (Греції, Італії, Великої Британії, Франції, Німеччини, Ватикану тощо).

Одним із прикладів такого скульптурного мистецтва Стародавньої Греції може слугувати творчість Поліклета, який був учнем великого Фідія в студії Агелада на Аргосі. Скульптури атлетів, створених Поліклетом, що продовжували традиції аргоської школи, мають важкі кінцівки, сильну мускулатуру й одухотворені обличчя, а потужна сила поєднується з фізичною витонченістю пропорцій, що свідчить, на думку фахівців, про прагнення скульптора до досконалих зразків ідеального образу людини. І хоча мармурові копії скульптурних творів Поліклета, що дійшли до наших часів, дають слабке уявлення про їх бронзові оригінали, які, як описано в різних історичних джерелах, були вишукано досконалими, однак і копії тих скульптур – наприклад, “Діадумен” (статуя атлета з пов’язкою на голові) і “Списоносець” (статуя Доріфора), – не можуть не викликати захоплення.

Скульптурні зображення давньогрецьких атлетів і різних видів атлетичних змагань були втілені не тільки в різних статуях, а й на монетах, у барельєфах і інших рельєфних композиціях. Їх наочними ілюстраціями можуть бути представлені в Національному археологічному музеї в Афінах барельєфи, що відображають епізоди ігор з м’ячем, які були популярними в давньогрецьких гімнасіях і палестрах.

Доріфор (списоносець) – одна з найвідоміших статуй античності роботи скульптора Поліклета. 450–440 рр. до н. е.

Дискобол. Римська копія з грецького оригіналу роботи Мирона. V ст. до н. е.

У зведеній в Олімпії в архаїчний період історії Стародавньої Греції (VIII–VI ст. до н. е.) найбільшій споруді в Олімпії того часу – храмі богині Гери (дружини бога Зевса) – знаходилися статуї не тільки Гери і Зевса з шоломом на голові, а й численні статуї інших богів і героїв, виконані зі слонової кістки, дерева, золота, мармуру, бронзи. Крім того, для архаїчного періоду були характерні скульптурні твори прикладного характеру, зокрема, створені в V–VI ст. до н. е. бронзові, кам'яні і теракотові статуетки.

У класичний період історії Стародавньої Греції (V–IV ст. до н. е.) в Олімпії з'явилися різні бронзові, мармурові та теракотові статуї. Хоча пізніше, коли Стародавня Греція потрапила під владу Стародавнього Риму, багато статуй були викрадено римськими завойовниками (причому чимало бронзових було переплавлено, а мармурові пішли на виготовлення вапна), проте написи, що дійшли до нас, переконують у тому, що свої скульптури виставляли в Олімпії такі талановиті скульптори тих часів (V ст. до н. е.), як Фідій (творець величної статуї Зевса для його храму в Олімпії), Мирон (автор відомий статуї "Дискобол" (метальник диска) та інші майстри.

В еллініcтичний період історії Стародавньої Греції (IV–I ст. до н. е.) в Олімпії було встановлено чимало кінних монументів – на честь царів та інших правителів, а також полководців – як грецьких, так згодом і римських.

Чимало статуй в Олімпії було встановлено полісами (давньогрецькими містами-державами) або приватними особами, які не були пов'язані з Олімпійськими іграми. Однак слід зазначити, що багато статуй було споруджено на знак подяки богам за перемоги, здобуті в олімпійських атлетичних змаганнях.

Можна згадати також і про так звану круглу скульптуру, що набула поширення в архаїчний період давньогрецької історії – наприклад, фігури візників, які правлять кіньми, і фігури воїнів з піднятими в замаху списами. Однією з характерних особливостей статуеток, створених в VII–VI ст. до н. е., були відмічені величчю й урочистістю зображення м'язистих атлетів.

У класичний період давньогрецької історії в скульптурних творах V ст. до н. е., порівняно з творами скульпторів архаїчного періоду, з'явилися нові риси: людські фігури були вже не урочисто застиглими (як у VI ст. до н. е.), а немов прийшли в рух. Однією з найбільш динамічних скульптур, які датуються початком V ст. до н. е., була бронзова фігура олімпійського бога – зі сміливим розворотом торса, широким кроком, рішучим замахом зігнутої в лікті правої руки і спрямованістю лівої руки, яка наче намічає ціль.

Дельфійський візник. Бронзова статуя, присвячена Полізалосу (тирану Гели) – переможцю Піфійських ігор. V ст. до н. е.

Про те, що скульптурне мистецтво того періоду (V–IV ст. до н. е.) досягло високого рівня досконалості, свідчать і мармурові фігури

Скульптура Зевса, який карає. Бронза

на фронтонах храму в Егіні, і бронзова статуя бога Посейдона – покровителя Істмійських ігор (зберігається в Національному археологічному музеї в Афінах), і створена давньогрецьким скульптором Лісіппом (у другій половині IV ст. до н. е.) статуя Троїла, встановлена в Олімпії після другої перемоги його упряжок у кінних змаганнях на Олімпійських іграх. Була в Олімпії і статуя наймолодшого тріумфатора Олімпійських ігор – бігуна Даміска з Мессенії, який до того ж переміг у пентатлоні (п'ятиборство) на Немейських і Істмійських іграх. В Олімпії в різні роки було встановлено статуї на честь таких переможців Олімпійських ігор, як Гісмен з Еліди (у пентатлоні), Сострат (у панкратіоні), Леонтіск (у боротьбі), Ерготел (у бігу на довгі дистанції він мав першість на Олімпійських, Піфійських, Немейських і Істмійських іграх), Леонід з Родоса (дванадцятиразовий переможець у бігу на різні дистанції на чотирьох Олімпійських іграх), Дромей (неодноразовий переможець у бігу на довгі дистанції на всіх чотирьох усегрецьких іграх) і багато інших.

Варто відзначити й те, що не всі тріумфатори Олімпійських ігор скористалися правом поставити статую на честь своєї перемоги, оскільки витрати на її створення і встановлення повинен був оплачувати або сам переможець, або його родичі, або його місто.

Першу таку статую (зроблену з дерева кипариса) було споруджено в Олімпії на честь переможця в кулачному бою на Іграх 59-ї Олімпіади – Праксідаманта з Егіни. Наступну статую (з дерева смоковниці) встановили на честь переможця в панкратіоні на Іграх 61-ї Олімпіади – Рексібія з Опунта. Ці статуї, хоча й пошкоджені під впливом часу, перебували в Олімпії і в II ст. н. е., тобто в той час, коли історію давньогрецьких Олімпійських ігор вивчав і описував Павсаній.

Надалі статуї в Олімпії встановлювали досить часто. На початку того періоду, коли Стародавня Греція опинилася під владою Стародавнього Риму, цих статуй виявилося досить багато для того, щоб їх вивчення стало важливим джерелом для відтворення давньогрецької історії та античної культурної спадщини.

Але статуї в Олімпії встановлювали не тільки на честь богів і переможців Олімпійських ігор, а й в пам'ять про ті події, що були пов'язані з різними порушеннями олімпійських ідеалів і принципів і з вчинками (підкуп, обман тощо), несумісними з культурою стародавніх греків.

Як вже зазначалося, в епоху Відродження і в Новий час активно розвивалися різні види мистецтв, які відрізнялися посиленим інтересом до давньогрецької культурної спадщини, внаслідок чого сформувався новий напрям у мистецтві – класицизм (його прихильники вважали ідеальними античний світ, спосіб життя стародавніх греків і їх мистецтво, ставлячись до нього як до естетичного еталону), а згодом і неокласицизм.

У Франції, Великій Британії, Німеччині, Італії та інших європейських країнах період з другої половини XVIII ст. до першої половини XIX ст. характеризувався розквітом неокласицизму в різних жанрах мистецтва, в тому числі скульптурі, при цьому античний ідеал краси доповнювався національними досягненнями і творчими розробками класичної культурної спадщини.

Для скульптурного мистецтва цього періоду характерним було відтворення скульптур митців, що творили за часів, коли існувала Римська імперія (у свою чергу ті твори часто були копіями скульптур, створених у Стародавній Греції). Оскільки більшість давньогрецьких скульптур, на жаль, було втрачено, європейські скульптори епохи класицизму і неокласицизму під час створення своїх творів орієнтувалися на збережені в музеях різних країн і в приватних колекціях давньогрецькі оригінали та їх копії, а також черпали теми для своєї творчості в давньогрецьких міфах і в давньогрецькій історії, в тому числі в тій її частині, яка стосувалася атлетики античних часів і змагання атлетів на Олімпійських та інших усегрецьких іграх.

Аналогічні процеси відбувалися в той період не тільки в живопису, архітектурі і скульптурі, а й в декоративно-ужитковому мистецтві.

Великі французькі художники того періоду Жак-Луї Давід і Ф. Жезар під впливом давньогрецького культурної спадщини стали засновниками нових естетичних напрямів у жіночому одягу. З нього

забирали каркаси і пишні прикраси, а костюми створювали в античному стилі. Наслідування античних форм проявлялося і у взутті, і в головних уборах.

Всі ці тенденції знаходили своє втілення не тільки в модних нарядах, а й в тому одязі, в якому спортсмени і спортсменки (зокрема, в таких видах спорту, як теніс, фігурне катання на ковзанах та ін.) у XIX – на початку XX ст. виступали в змаганнях.

Атлети давніх часів – бігуни, стрибуни і метальники – знайшли своє відображення в різних скульптурних творах давньогрецького мистецтва – і в їх оригіналах, і в давньоримських копіях. Одним із таких творів є всесвітньо відома скульптура "Дискобол", створена Мироном у V ст. до н. е. у Стародавній Греції, а в подальшому відтворена в різних копіях.

Аналогічна тематика – змагання атлетів в бігу, стрибках і метаннях – надихала скульпторів і через тисячоліття після давньогрецьких Олімпійських ігор в епоху Відродження (XIV–XVI ст.) і згодом – у XVII–XIX ст.

Чимало скульптур закарбовували прославлених легкоатлетів з різних країн, які в різні роки – наприкінці XIX ст., у XX–XXI ст. – ставали олімпійськими чемпіонами в тих чи інших дисциплінах цього виду спорту. Серед них можемо назвати таких переможців Ігор Олімпіад, як грецький марафонець (1896) Спиридон Луїс (пам'ятники в Афінах і в Сіднеї), американський метальник диска Мартін Шерідан (1904 і 1908 рр.), його співвітчизник – багатоборець Джеймс Торп (1912), бігун-стаєр з Фінляндії (1912 і 1920 рр.) Ханнес Колехмайнен (пам'ятник йому встановлено в місті Куопіо), легендарний фінський бігун на середні і довгі дистанції дев'ятиразовий олімпійський чемпіон (1920, 1924 і 1928 рр.) Пааво Нурмі (в Гельсінкі ще за життя спортсмена встановлено пам'ятник, що відобразив його), фінський бігун-стаєр (1924 і 1928 рр.) Вілле Ейно Рітола (пам'ятник йому в Сейняйокі), бігун на дистанції 400 м (1924) шотландець Ерік Ліделл з Великої Британії (пам'ятник в Единбурзі), канадський бігун-спринтер (1928) Персі Вільямс (пам'ятник у Ванкувері), американський бігун-спринтер і стрибун у довжину Джеймс Оуенс (1936), бігунка-спринтер і бар'єристка з Нідерландів Франсіна Бланкерс-Кун (1948), австралійська бігунка-спринтер і бар'єристка Ширлі Стрікленд де ла Ханті (1952 і 1956 рр.), її співвітчизниця – спринтер Елізабет Катберт (1956 і 1964 рр.), бігунка-спринтер із США (1960) Вільма Рудольф (пам'ятник у Кларксвіллі, штат Теннессі), новозеландський бігун на середні

Пам'ятник дев'ятиразовому олімпійському чемпіону Пааво Нурмі біля Олімпійського стадіону в Гельсінкі

Скульптура зі скла "Бігун", присвячена переможцю з марафонського бігу на Іграх I Олімпіади 1896 р. Спиридону Луїсу. Афіни. 1988 р.

Пам'ятник Спиридону Луїсу в Кук-Парку на березі бухти Ботані в Сіднеї

Скульптурне зображення чотириразового чемпіона Ігор XI Олімпіади 1936 р. американського легкоатлета Джеймса Оуенса у м. Оуксвілл (штат Оклахома, США)

Скульптурне зображення легкоатлетки Франсіни Бланкерс-Кун – чотириразової олімпійської чемпіонки Ігор-1948 у Лондоні. Ротердам (Ніднрланди)

дистанції Пітер Снелл (1960 і 1964 рр.), марафонець з Ефіопії (1960 і 1964 рр.) Абебе Бікіла (пам'ятник в Аддис-Абебі), бігун-стаєр з Фінляндії (1972 і 1976 рр.) Лассе Вірен (пам'ятник у Гельсінкі), американська бігунка-спринтер Флоренс Гріффіт-Джойнер (1988), український стрибун із жердиною – олімпійський чемпіон (1988), багаторазовий чемпіон світу та світовий рекордсмен Сергій Бубка (пам'ятник встановлено у Донецьку за життя видатного спортсмена) і ін.

Один із популярних видів атлетики (спорту) – боротьба – веде свої витоки з дуже давніх часів, що знайшло своє втілення в різних скульптурах і рельєфних зображеннях борців на стінах храмів і гробниць, на монетах тощо.

Боротьба – і греко-римська (серед чоловіків) і вільна (серед чоловіків і серед жінок) – входить до програми Ігор Олімпіад. Чимало прославлених борців в різні роки були зображені не тільки художниками, а й скульпторами (наприклад, триразові олімпійські чемпіони – радянський борець Олександр Медведь, росіянин Олександр Карелін і його співвітчизник Бувайсар Сайтієв, дворазові олімпійські чемпіони – Крістіан Палусалу з Естонії, болгарин Боян Радев, радянський борець Іван Яригін, олімпійські чемпіони – угорець Міклош Сільваші, радянський борець Анатолій Рощин, болгари Нікола Станчев і Продан Гарджев, турок Ахмет Айік, іранець Голамреза Тахті та ін.).

Особливо хотілося б відзначити, що олімпійський чемпіон з вільної боротьби Ігор-1968 у Мехіко киянин Борис Гуревич (СРСР) став моделлю для широко відомої скульптури Євгена Вучетича "Перекуємо мечі на орала", встановленої біля будівлі Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку.

Такий олімпійський вид спорту, як бокс, веде свою історію від кулачних боїв давніх часів у різних регіонах нашої планети. При цьому, як свідчать знахідки, виявлені під час різних археологічних досліджень, найдавніші з нині відомих рельєфних зображень кулачних боїв належать до IV тисячоліття до н.е. Тоді в Південному Дворіччі на території в долинах Тигру і Євфрату, де розташований сучасний Ірак, проживали шумери.

Перекуємо мечі на орала. Євген Вучетич. Нью-Йорк. Моделлю для цієї скульптури був радянський борець, олімпійський чемпіон Борис Гуревич з Києва

Рельєфні зображення кулачних бійців були виявлені археологами і в різних місцях Стародавнього Єгипту, в тому числі на стінах гробниці в Саккарі (III тисячоліття до н. е.), гробниць у Фівах і похоронного храму Рамзеса III в Луксорі (II тисячоліття до н. е.).

До II тисячоліття до н. е. належить, наприклад, і вавилонська плакетка з рельєфними зображеннями кулачних бійців, і теракотові рельєфи, що відобразили кулачних бійців у Месопотамії.

Великою популярністю користувалися кулачні поєдинки в Стародавній Греції, в тому числі – змагання в цьому виді атлетики на античних Олімпійських іграх, про що свідчать бронзові, теракотові і мармурові скульптури кулачних бійців, а також теракотові рельєфи з відповідними сюжетами і рельєфні зображення на монетах часів Стародавньої Греції та Стародавнього Риму, які знаходяться в музеях різних країн.

Скульптура триразової олімпійської чемпіонки з фігурного катання на ковзанах норвежки Соні Хені, встановлена в одному з парків Осло

Вельми різноманітними і досить популярними були боксерські змагання в різних країнах Європи і Північної Америки в епохи Середньовіччя, Відродження і в Новий Час. Протягом довгого часу (1719–1889) суперники (а нерідко і суперниці) боксували голими кулаками, а в подальшому (з 1890 р. і донині) боксери змагаються вже спеціальних рукавичках (і той, і інший етапи розвитку боксу знайшли відображення в різних видах мистецтва, в тому числі у творах скульпторів).

У XX–XXI ст. у багатьох країнах було створено чимало скульптурних композицій, присвячених як боксу взагалі, так і прославленим боксерам – і любителям, і професіоналам.

Серед видатних боксерів різних років, які відображені в творах скульпторів – угорець Ласло Папп (перший триразовий олімпійський чемпіон у цьому виді спорту), американці Кассіус Клей (Мохаммед Алі) і Джозеф Фрейзер, інші уславлені спортсмени.

З давніх часів до наших днів дійшли в різних жанрах скульптурного мистецтва – як в оригіналах, так і в копіях – приклади освоєння і використання в різних цілях (найчастіше – бойових, військових) тих чи інших видів холодної зброї, яке – задовго до появи фехтування як одного з видів змагального спорту – застосовувалося для нападу на ворогів і для захисту від їх нападу.

Про це свідчать фігурки людей і їх рельєфні зображення – з мечами, списами й різною холодною зброєю, знайдені під час розкопок експедиціями археологів. Ці пам'ятки належать до різних періодів історії, різних народів і країн (шумери, кіммерійці, Стародавній Єгипет, Вавилон і інші держави Месопотамії, Стародавня Греція, Персія, Стародавній Рим, Карфаген, Китай, Монголія, Індія, Японія, європейські держави, Османська імперія, держави індіанців – корінних жителів Америки, у подальшому захоплені іспанцями, португальцями, британцями та іншими завойовниками, і т. д.).

Надалі фехтування з його бойового (військового) застосування еволюціонувало в бік спортивного змагання. Починаючи з 1896 р., коли відбулися Ігри I Олімпіади сучасності, фехтування постійно є олімпійським видом спорту, що знайшло своє відображення в мистецтві, в тому числі у скульптурі.

Починаючи з XVII ст. в Європі (у Франції, Великій Британії та деяких інших країнах) набула розвитку така форма прикладного мистецтва, як створення і художнє оформлення жіночих і чоловічих костюмів для катання на ковзанах.

Справжню революцію в розвитку моди жіночих костюмів для фігурного катання на ковзанах здійснила норвежка Соня Хені, яка на IV зимових Олімпійських іграх 1936 р. у Гарміш-Партенкірхені вперше в цьому виді спорту виступила в короткій сукні. Завдяки їй увійшли в моду черевики фігуристок білого кольору.

У 1950-і роки у художників–дизайнерів одягу з'явилися нові можливості для реалізації своїх ідей під час створення костюмів для фігурного катання на ковзанах. У жінок-фігуристок увійшли в моду світлі сукні та спідниці, які ефектно виглядали під час виконання стрибків. Чоловіки-фігуристи стали виступати в чорних або темно-синіх брюках і светрах.

У 1960-і роки різні елементи у фігурному катанні на ковзанах ставали все складнішими для виконання, що вимагало від спортсменів більшої свободи рухів, а це стимулювало дизайнерів-модельєрів до використання в костюмах еластичних синтетичних тканин. У 1964 р. Олег Протопопов, виступаючи з Людмилою Білоусовою в змаганнях спортивних пар

Статуетка Пеггі Флемінг – олімпійської чемпіонки Ігор-1968 з фігурного катання на ковзанах

на IX зимових Олімпійських іграх в Інсбруку, вперше одягнув суцільний костюм у вигляді смокінга.

Помітними подіями в розвитку моди в цьому виді спорту стали красиві й оригінальні вбрання, в яких виступали спортсменки, що стали олімпійськими чемпіонами, – американка Пеггі Флемінг (на X зимових Олімпійських іграх 1968 р. у Гренобле) і її співвітчизниця Дороті Хемілл (на XII зимових Олімпійських іграх 1976 р. в Інсбруку).

Після 1988 р. з'явилися офіційні обмеження в дрес-коді для фігуристок: негативну реакцію в Міжнародному союзі ковзанярів (ICU) викликав надто сміливий наряд, в якому дворазова олімпійська чемпіонка (1984 і 1988 рр.) у жіночому одиночному катанні німецька спортсменка з Німецької Демократичної Республіки Катаріна Вітт виступала на XV зимових Олімпійських іграх-1988 у Калгарі. Надалі в правила було внесено поправку, згідно з якою стегна, сідниці і діафрагма фігуристки повинні бути прикриті. Цю поправку прибрали з правил тільки в 2003 р., коли ICU скасував заборону на виступ фігуристок у нарядах без спідниць.

Надалі обмеження ICU у цій сфері було зведено до мінімуму, внаслідок чого художники-дизайнери стали втілювати в нарядах фігуристок і фігуристів різні оригінальні інновації.

Одним із напрямів декоративно-прикладного мистецтва в Західній Європі на початку XVIII ст. (1710) стала традиція виготовляти з фарфору різні фігурки людей, що стало можливим завдяки німецькому хіміку з Дрездена Йоганну Фрідріху Беттгеру, який вивів формулу отримання твердої порцеляни (яку раніше доводилося завозити з Китаю) і заснував фабрику з виробництва фаянсу (кераміки з глазурованою покриттям). Майстерні, де виробляли фарфор, було розміщено в Мейсені (це місто досі залишається одним із головних центрів виробництва кераміки в Німеччині, а мейсенський фарфор вважається одним із найкращих у світі). Дрезден став відомий тим, що в цьому місті мейсенський фарфор набув свого унікального декору.

У Мейсені працював німецький скульптор-мініатюрист Йоганн Йоахім Кендлер, якого вважають одним з авторів концепції створення фарфорових статуеток. Слід зазначити, що німецькі скульптори, які творили в цьому жанрі, у своїх творах приділяли велику увагу зимовому спорту, в тому числі відображаючи в скульптурних мініатюрах одну з найбільш популярних у Німеччині зимових розваг – катання на ковзанах.

Фабрики (мануфактури) з виробництва різної продукції з фарфору стали відкриватися в XVIII ст. не тільки в Німеччині, а й в інших європейських країнах, у тому числі у Великій Британії, Франції, Італії, Данії, Бельгії, Австро-Угорщині, Богемії (Чехії) і ін. У продукції цих компаній (мініатюрні фігурки з порцеляни, розписані декоративні тарілки тощо) скульптори та художники втілювали різні сюжети, у тому числі і катання на ковзанах. Аналогічна тематика знайшла своє відображення і в оформленні таких виробів великих порцелянових мануфактур у різних країнах Європи, як столові, чайні та кавові сервізи.

Широке визнання в світі здобув у XVII–XVIII ст. англійський фарфор, виробництвом якого займалися фабрики в Дербі, Ворчестері і Челсі (одному з районів Лондона). Серед їх продукції популярністю користувалися такі твори декоративно-ужиткового

Танцюючі пари на льоду. Кеніг Альфред. 1910–1911 рр. Мануфактура "Мейсен"

Фігуристка. Бронза, слонова кістка. Прайсс Фердинанд. 1925 р. Австрія

мистецтва, як мініатюрні фігурки і декоративні тарілки, у яких нерідко втілювалися сюжети, пов'язані з катанням на ковзанах.

У такому поширеному в європейській скульптурі та декоративно-ужитковому мистецтві різних країн (Німеччини, Великої Британії, Італії, Австрії, Іспанії, СРСР і ін.) напрямку, як скульптури малих форм – мініатюрні порцелянові статуетки, фарфорові медальйони тощо – серед різних сюжетів знайшли відображення і ті, які були пов'язані із зображеннями гри в теніс.

Наприкінці XIX ст. у мистецтві з'явився стиль ар-деко (або модерн), що було викликано прагненням скульпторів, художників і архітекторів до творчого переосмислення мистецтва античності, готики, бароко, рококо – з тим, щоб поєднуючи їх, знайти щось нове. У різних країнах цей стиль мав різні назви: наприклад, у Франції – "арт-нуво" (нове мистецтво) або "fin de siecle" (кінець століття), у Великій Британії – "modern style" (сучасний стиль), у Німеччині – "jugendstil" (молодіжний стиль), в Італії – "ліберті", в Іспанії – "модернізм", у Нідерландах – "nieuwe kunst" (нове мистецтво), у Швейцарії – "style sapin" ("ялинковий стиль) тощо.

У декоративно-ужитковому мистецтві символом модерну (ар-деко) стала скульптура з бронзи і слонової кістки. При цьому в 1920–1930-х роках французькі, німецькі та австрійські майстри створили в малій пластиці унікальний стиль, піднявши статус декоративної скульптури до рівня високого мистецтва. Класичними представниками стилю ар-деко у скульптурі вважаються французи Димитр Чипарус, Клер Жан Робер Коліне, Поль Філіпп, німці Отто Поерцель, Фердинанд Прайсс, австрієць Бруно Зак і інші.

З тематики цього жанру, що знаходить втілення в ті часи в статуетках танцівниць і спортсменок, які займаються фігурним катанням, можна відзначити твори Фердинанда Прайсса "Фігуристка" і "Танцівниця на льоду", Димитра Чіпаруса – "Танцівниці", Фелікса Купша – "Фігуристка", Поля Філіппа – "Танцівниця", Адріана Годара – "Фігуристка", Люсьєна Герфі – "Фігурист", Луї Соссона – "Дівчина на льоду", Отто Крамера – "Танцівниця" тощо.

У стилі ар-деко створювалися і фігурки конкретних відомих спортсменів і спортсменок – наприклад, у фігурному катанні на ковзанах: олімпійська чемпіонка Ігор 1908 р. у жіночому одиночному катанні Флоренс Сайєрс з Великої Британії, олімпійські чемпіони Ігор-1908 у змаганнях спортивних пар німецькі фігуристи Анна Хюблер і Генріх Бюргер, чемпіонка I зимових Олімпійських ігор-1924 у жіночому одиночному катанні австрійська спортсменка Герма Планк-Сабо, дворазові олімпійські чемпіони (1928, 1932) серед спортивних пар французи Андре Брюне-Жолі і П'єр Брюне, триразова олімпійська чемпіонка (1928, 1932, 1936) в жіночому одиночному катанні норвежка Соня Хені і ін.

Невеликі за розмірами фігурки (статуетки) з порцеляни, в яких відображено різноманітні нюанси такого виду спорту, як фігурне катання на ковзанах, випускалися і в СРСР. Виробниками таких мініатюрних фігурок були Ленінградський фарфоровий завод імені М. В. Ломоносова, Полонський завод художньої кераміки (Хмельницька область, УРСР),

Чайний сервіз "Зимові забави". 1935 р. Автор Воробйовський Олексій. Ломоносовський фарфоровий завод. Ленінград

Фігурне катання на ковзанах. Фарфорові медальйони, виготовлені за зразками скульптора Янсон-Манізер Олени. 1933–1935 рр. Барельєф вестибюля станції метро "Динамо", Москва

У XX ст., коли, відповідно до рішення Міжнародного олімпійського комітету в період з 1912 р. по 1948 р. включно проводилися конкурси мистецтв, що входили до програм Ігор V, VII–XI і XIV Олімпіад, серед переможців цих творчих змагань у номінації "Скульптура", відзначених золотими медалями, були Волтер Вайненс із США (у 1912 р. за скульптуру "Американський рисак"), грек Константин Дімітріадіс (у 1924 р. за скульптуру "Фінський метальник диска"), Поль Ландовські з Франції (у 1928 р. за скульптуру "Боксер"), Махорі Янг із США (у 1932 р. за роботу "Нокдаун" – у номінації "Кругла скульптура"), поляк Йозеф Клуковські (у 1932 р. за роботу "Спортивний рельєф" – у номінації "Рельєфи і медалі"), італієць Фарпі Віньолі (у 1936 р. за роботу "Їздовий двоколки" – у номінації "Кругла скульптура"), Еміль Сутор з Німеччини (у тому ж 1936 р. за роботу "Бар'єристи" в номінації "Рельєфи"), швед Густав Нордал у 1948 р. за скульптурну композицію "Пам'яті Лінга" (присвячену творцеві шведської системи фізичного виховання).

Більш докладно про конкурси мистецтв, що проходили в 1912–1948 рр. у різних номінаціях, йдеться далі у відповідному тематичному розділі.

У творах скульптури і в декоративно-ужитковому мистецтві XIX–XXI ст. знайшли відображення не тільки ті кілька видів спорту, які були розглянуті нами вище як конкретні приклади, а й чимало інших видів спорту.

Серед відомих спортсменів-олімпійців, які в різні роки удостоїлися бути втіленими в скульптурних зображеннях (іноді – за життя) – плавець, чемпіон Ігор-1912 і Ігор-1920 Дюк Паоа Каханамоку з США (пам'ятник

Скульптурне зображення олімпійського чемпіона Ігор-1908 з фігурного катання на ковзанах (у виконанні спеціальних фігур) росіянина Миколи Паніна-Коломенкіна у Сочі

Скульптура триразового олімпійського чемпіона з академічного веслування (на Іграх 1920 і 1924 рр.) Джона Келлі, встановлена у Філадельфії

Городницький фарфоровий завод (Житомирська область, УРСР), "Дульово" і "Гжель" (Московська область, РСФСР) і ряд інших підприємств.

Зимові види спорту були відображені і в барельєфах вестибюля станції "Динамо" московського метрополітену (за зразками скульптора Олени Янсон-Манізер), у розписних чайних сервізах і тарілках із сервізу "Зимові забави" (автор Олексій Воробйовський, виробництво Ленінградського фарфорового заводу) і ін.

Крім статуеток згаданих вище фігуристів і фігуристок, у різні роки було створено скульптурні зображення і інших видатних спортсменів у цьому виді спорту – наприклад, олімпійського чемпіона Ігор-1908 у виконанні спеціальних фігур Миколи Паніна-Коломенкіна з Росії, дворазових олімпійських чемпіонів (1964 і 1968 рр.) у змаганнях спортивних пар Людмили Білоусової та Олега Протопопова (згодом емігрували з СРСР до Швейцарії), перших олімпійських чемпіонів (1976) у спортивних танцях на льоду Людмили Пахомової і Олександра Горшкова.

Творами скульптурного мистецтва також є нагородні і пам'ятні медалі Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор – з тими чи іншими рельєфними зображеннями на лицьовій і зворотній сторонах цих медалей.

Пам'ятник видатному футбольному тренеру Валерію Лобановському біля київського стадіону "Динамо", що носить його ім'я

на Гаваях); американський веслувальник з веслування академічного, чемпіон Ігор-1920 і Ігор-1924 Джон Келлі (пам'ятник у Філадельфії); гімнаст із Югославії, чемпіон Ігор-1924 і Ігор-1928 словенець Леон Штукель (бронзовий бюст у Маріборі і бронзова скульптура у місті Нове Мєсто); норвезький спортсмен, лижний гонщик і двоєборець, чемпіон зимових Ігор-1924 і зимових Ігор-1928 Йохан Грьоттумсбротен (пам'ятник в Осло); радянський хокеїст і футболіст, чемпіон зимових Ігор-1956 з хокею і учасник футбольного турніру Ігор-1952 Всеволод Бобров (пам'ятники в російських містах – Моршанську Тамбовської області і в Сестрорецьку – передмісті Санкт-Петербурга); шведський лижний гонщик, чемпіон зимових Ігор-1956, зимових Ігор-1960 і зимових Ігор-1964 Сікстен Ернберг; радянські футболісти, чемпіони Ігор-1956 Лев Яшин і Едуард Стрєльцов; гімнаст, чемпіон Ігор-1956, Ігор-1960 і Ігор-1964 Борис Шахлін (СРСР); фінський лижний гонщик, чемпіон зимових Ігор-1960 і зимових Ігор-1964 Еєро Мянтюранта; румунська гімнастка, чемпіонка Ігор-1976 і Ігор-1980 Надя Коменеч; румунський веслувальник-каноїст, чемпіон Ігор-1968, Ігор-1972, Ігор-1980 і Ігор-1984 Іван Пацайкін; норвезький біатлоніст, чемпіон зимових Ігор-1998 зимових Ігор-2002, зимових Ігор-2010 Оле-Ейнар Бйорндален – (пам'ятник за життя – в місті Сімостранда); видатний канадський хокеїст Уейн Гретцкі; велогонщиця з Нідерландів, чемпіонка Ігор-2000 і Ігор-2004 Леонтьєн

Пам'ятник Сергію Бубці в Донецьку, встановлений за життя уславленого спортсмена

Зейлард ван Морсел (пам'ятник у місті Букел); американський плавець, 23-разовий олімпійський чемпіон Майкл Фелпс тощо.

Ще одним прикладом скульптурного мистецтва в спорті може слугувати пам'ятник видатному тренеру Валерію Лобановському в Києві біля входу на стадіон "Динамо".

Варто також згадати твори мистецтва, створені видатним мексиканським художником-монументалістом Дієго Рівера, – рельєфну мозаїку, що прикрасила головну арену Ігор XIX Олімпіади-1968 – Олімпійський стадіон у Мехіко, і скульптурний монумент, подарований Лозанною (містом у Швейцарії, в якому розташована штаб-квартира Міжнародного олімпійського комітету) японському місту Нагано, яке приймало в 1998 р. XVIII зимові Олімпійські ігри.

Вхід до Олімпійського стадіону в Мехіко прикрашає рельєфна мозаїка, яку створив відомий мексиканський художник Дієго Рівера

Розділ 25

Спорт у музичному, танцювальному та кіномистецтві

До нас, на жаль, не дійшли музичні елементи культурної спадщини давньогрецької цивілізації. Це, на переконання істориків, значно спотворює наше уявлення про роль музики і танцю в життя стародавніх греків.

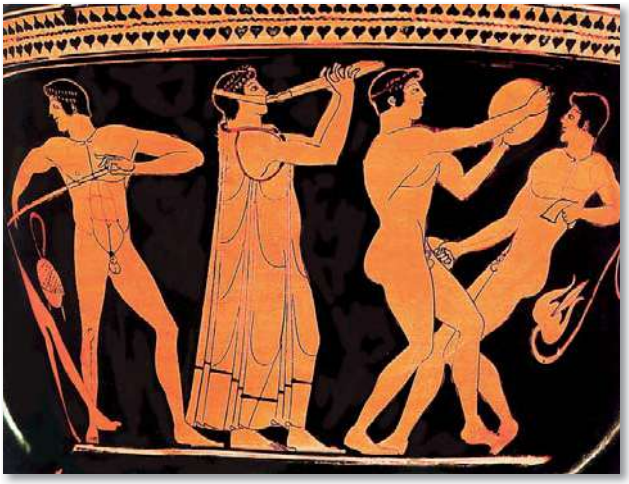
Як підкреслював Арістотель, музичне і танцювальне мистецтво, поряд із фізичними вправами, розвивають ритмічність і гармонію рухів, гармонійні пропорції тіла і рухливість, а також сприяють рівновазі і збалансованості прагнень, дій людини та її вчинків.

Про зв'язки таких видів мистецтва, як музика і танці, свідчать не тільки твори Платона й Арістотеля, а й ті численні зображення на вазах, де показано, що тренування і змагання в боротьбі, кулачному бою, метанні диска, бігу, стрибках, метанні списа нерідко супроводжувалися грою на флейті.

Музичне і танцювальне мистецтво знаходили своє втілення у взаємозв'язках з атлетичними змаганнями не тільки на Олімпійських та інших усегрецьких іграх, а й у великій кількості змагань меншого масштабу, які також проводилися з великим розмахом. Наприклад, в Афінах з давніх часів проходив Панафінский фестиваль – міське свято на честь покровительки цього міста – богині Афіни. У програмах таких фестивалів були різноманітні атлетичні змагання і змагання в різних видах мистецтв. Найбільшого розквіту Панафінські фестивалі, яким згодом дали назву Великі Панафінеї, досягли в період правління Перікла (V ст. до н. е.), який зміцнив позиції музичних змагань, побудувавши для їх проведення в Афінах Одеон. У таких фестивалях атлетичні змагання супроводжувалися виконанням вокальних творів, конкурсами в декламації епічної поезії і змаганнями у воєнізованих танцях (у повних військових обладунках).

У Середні віки, епохи Відродження і Просвітництва багата давньогрецька культурна спадщина надихала як поетів, художників і скульпторів, так і композиторів, музикантів, співаків і танцюристів.

У цьому плані особливе місце займало балетне мистецтво, яке здобуло бурхливий розвиток і стало надзвичайно популярним у Франції, а потім швидко поширилося і розвивалося в Італії, Великій Британії, Австрії, Росії та в країнах Північної Європи. У цьому мистецтві значне місце відводилося різним героїчним подіям античної історії, в тому числі давньогрецьким Олімпійським іграм. Мотиви олімпійських атлетичних змагань широко використовувалися у вступних частинах (увертюрах) і в дивертисментах оперних і балетних вистав. У XVII–XVIII ст. у Франції й Італії було здійснено чимало театральних постановок, у яких було відображено загальну атмосферу олімпійських свят і відтворено виступів атлетів на сцені.

Тренування атлетів під акомпанемент флейти.
Червонофігурна кераміка (фрагмент розпису). 480 р. до н. е.

Леон Бакст. Автопортрет. 1893 р.

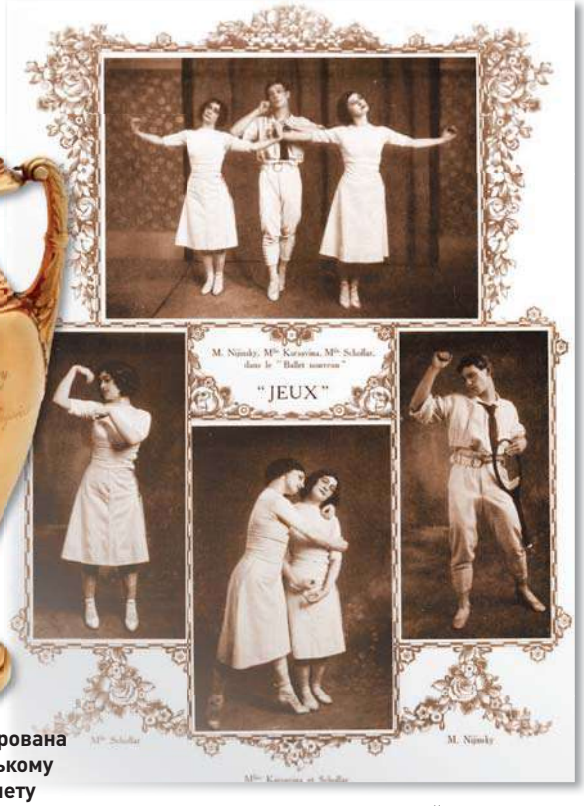
Портрет Дягілєва. Леон Бакст. 1906 р.

Одним із цікавих проявів цього стала оперна вистава "Олімпіада", лібрето до якого створив видатний італійський поет П'єтро Метастазіо (1698–1782), який представляв творчість Неаполітанської опери, слава якої гриміла в Західній Європі протягом усього XVIII ст. На сцені, яка переносить глядача своїм оформленням у давньогрецьку Олімпію на берегах Алфея, відтворювалася атмосфера олімпійського свята з його релігійними ритуалами, змаганнями атлетів, хвилюванням глядачів Олімпійських ігор і вшануванням їх переможців. Це театральне дійство сприяло вихованню патріотизму, лицарського благородства, дружби, честі, гідності, відображало високі ідеали і бурхливі пристрасті в ході суперництва за перемогу, а також значення атлетики та атлетів для суспільства. Цей пафосний твір П'єтро Метастазіо створив благородне підґрунтя для творчості композиторів різних шкіл і різних стилів, оперних співаків, які отримали можливість багатогранно відобразити святкову і героїчну атмосферу Олімпійських ігор. У XVIII–XIX ст. багато композиторів, у тому числі такі видатні, як італієць Антоніо Вівальді (1678–1741), створювали великі музичні твори за лібрето П'єтро Метастазіо, які неодноразово виконувалися на багатьох, у тому числі знаменитих європейських сценах.

На початку XX ст. широкої популярності в різних країнах – в Європі (у Франції, Італії, Великій Британії, Німеччині), а в подальшому і в Америці (у різних містах США) набули виступи творчих колективів з Росії під назвою "Російські сезони", який ініціював відомий театральний діяч і антрепренер Сергій Дягілєв. У 1908 р. це були концерти симфонічної музики (твори Миколи Римського-Корсакова та інших композиторів), у 1909 р. – оперні вистави (зокрема, "Борис Годунов" Модеста Мусоргського з Федором Шаляпіним у головній партії), а з 1909 р. і надалі (до 1917 р.) – різні балетні постановки (як класичні, так і модерністські). Виконувалися твори Адольфа Адана (балет "Жизель"), Клода Дебюссі, Моріса Равеля, Ігоря Стравінського (його балети "Жар-птиця", "Петрушка", "Весна священна" та ін.). У балетних спектаклях, які давали під час гастролей у різних країнах трупи під керуванням Сергія Дягілєва (художнє оформлення сцени здійснювали відомі театральні художники Олександр Бенуа і Леон Бакст), виступали Вацлав Ніжинський (він був також балетмейстером деяких постановок), Анна Павлова, Іда Рубінштейн та інші, а після конфлікту між Дягілєвим і Ніжинським основним солістом став танцівник Серж Лифар. Цікаво, що серед балетних вистав, які входили до програми "Російських сезонів", був балет "Ігри", в якому творчою мовою танцювального мистецтва втілювалися сюжети, що відображали такий популярний вид спорту, як теніс.
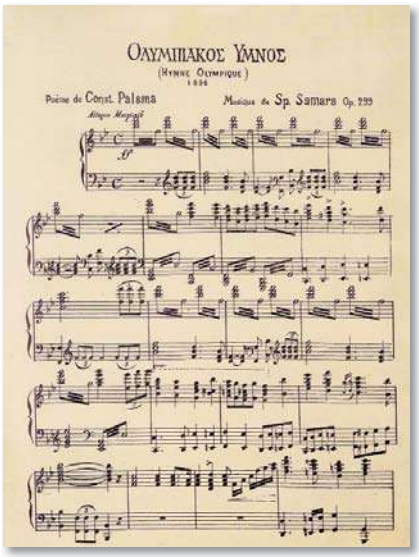

Золота ваза, подарована Вацлаву Ніжинському на прем'єрі балету Дебюссі "Ігри". 1913 р.

Афіша балету "Ігри". 1913 р.

Обкладинка та партитура Олімпійського гімну

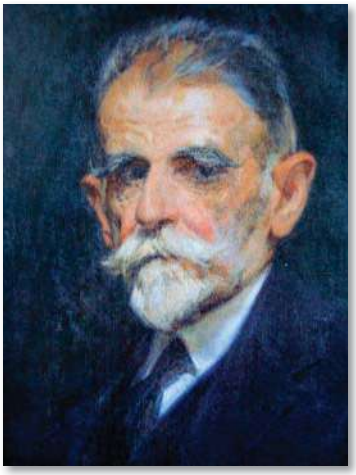
Більш докладно про різні музичні твори та їх авторів, нагороджених олімпійськими медалями різного ґатунку в цій номінації, розповідається далі в тематичному розділі, присвяченому олімпійським конкурсам мистецтв (1912–1948).

І на фестивалях мистецтв, що проводяться в різні роки організаторами Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор в рамках культурної програми, і поза ними звучало багато різних за характером і тональністю пісень, присвячених тим чи іншим Іграм. Перерахувати їх всі, природно, немає можливості. Тому згадаємо хоча б дві з них, створені свого часу в СРСР і які користувалися великою популярністю, – задушевну пісню "Зірки Мехіко" (присвячену Іграм XIX Олімпіади 1968 р. у столиці Мексики) і бравурно-маршову пісню "Старт дає Москва" (приурочену до Ігор XXII Олімпіади 1980 р.).

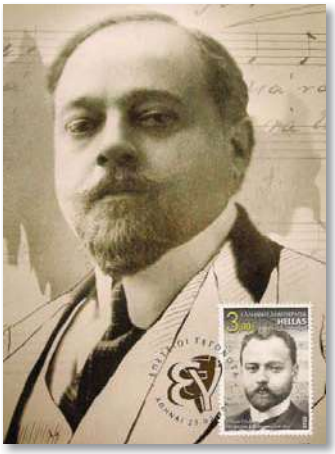
На перших Олімпійських іграх сучасності, що відбулися в 1896 р. у столиці Греції Афінах, під час церемонії відкриття хор у 150 голосів виконав Олімпійський гімн, створений Спірідосом Самарасом на слова, написані грецьким поетом і письменником Костісом Паламасом.

Надалі організатори різних Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор дбали про те, щоб на церемонії їх відкриття звучав відповідний музичний твір урочистого характеру, який зазвичай відображав специфіку цієї сфери мистецтва в країні, місто якої приймало Ігри.

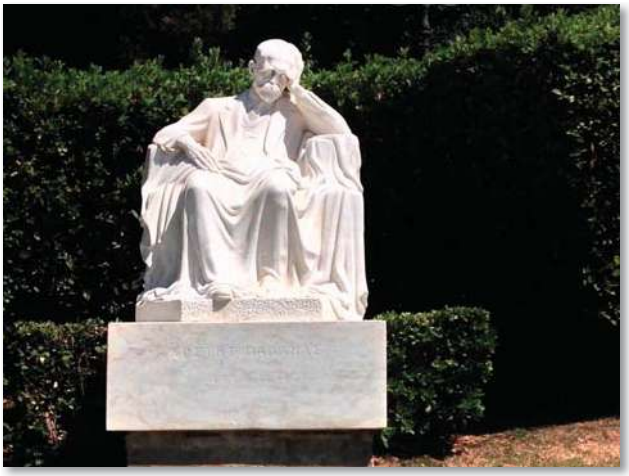
Серед творців музичних творів, у різні роки удостоєних золотих олімпійських медалей конкурсів мистецтв, які входили до програм Ігор Олімпіад, можна назвати італійського композитора Ріккардо Бартелемі (нагородженого в 1912 р. за "Олімпійський тріумфальний марш"), бельгійського композитора Жоржа Моньє (у 1920 р. – за "Олімпійську музику"), німецьких композиторів Пауля Хеффера (у 1936 р. – за музику до "Олімпійської клятви") і Вернера Егка (у 1936 р. – за "Олімпійську святкову музику"), польського композитора Збігнєва Турські (у 1948 р. – за "Олімпійську симфонію").

Грецький поет Костіс Паламас – автор тексту Олімпійського гімну

Спірідос Самарас – грецький композитор, автор музики Олімпійського гімну

Скульптура Костіса Паламаса в публічному парку біля муніципального культурного центру в Афінах

На відміну від літератури, архітектури, живопису, скульптури, музичного і танцювального мистецтва, які мають давнє коріння, що йде з глибини історії давньогрецьких Олімпійських ігор, незрівнянно більш молодим є кіномистецтво, у якому зазвичай знаходить втілення сучасний Олімпійський спорт і сучасні Олімпійські ігри. Олімпійському спорту і задіяним в ньому спортсменам, Іграм Олімпіад та зимовим Олімпійським іграм, багатогранним подіям, що відбувалися безпосередньо на спортивних змаганнях і поза ними в різні роки було присвячено чимало творів кіномистецтва – документальних, художньо-документальних та художніх фільмів.

Одним із найбільш яскравих і талановитих з професійної точки зору кінотворів (якщо абстрагуватися від його політичної і пропагандистської спрямованості) став фільм німецького кінорежисера Лені Ріфеншталь "Олімпія", присвячений Олімпійським іграм, що проходили у 1936 р. у Німеччині, який здобув визнання не тільки в кінематографічному світі, але і з боку Міжнародного олімпійського комітету.

Не будемо переповідати опис дуже довгої (вона народилась у 1902 р. і померла в 2003-му – на 102-му році життя) і багатої на події біографії Лені Ріфеншталь. Але слід згадати, що до фільму "Олімпія" вона вже мала чималий досвід роботи в кіно – як актриса, яка знялася в 1925–1929 рр. у декількох кінофільмах у головних ролях (у тому числі у фільмі "Шлях до сили і радості", присвяченому сучасній фізичної культури), а потім як режисер фільму "Блакитне світло" (1932), відзначеного срібною медаллю на конкурсі у Відні, і документально-художнього фільму "Тріумф волі" (1934–1935) про п'ятий з'їзд очолюваної Гітлером націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини, що відображає погляди і діяльність нацистського режиму. За фільм "Тріумф волі" Лені Ріфеншталь була удостоєна в Німеччині кінопремії за 1934–1935 рр., а також відзначена премією за кращий іноземний фільм на конкурсі у Венеції (1935) і золотою медаллю на Всесвітній виставці в Парижі (1937).

Вершиною творчості Ріфеншталь як кінорежисера став повнометражний документальний фільм "Олімпія" – про Ігри XI Олімпіади-1936, що відбулися в Берліні.

Роботу над цим фільмом Лені Ріфеншталь почала в травні 1936 р. – після серйозної попередньої підготовки, що включала також відвідування IV зимових Олімпійських ігор, що проходили в тому ж 1936 р. у німецькому Гарміш-Партенкірхені, і співпрацю з Карлом Діємом – великим знавцем олімпійського руху і однією з ключових фігур в оргкомітеті Ігор XI Олімпіади 1936 р. у Берліні.

До роботи над фільмом "Олімпія", у зйомках якого брали участь близько 170 осіб різних кінематографічних професій, було залучено найбільш талановитих і відомих кінооператорів, які внесли чимало різних технічних і інших новацій, що також сприяло зростанню видовищності фільму.

Фредді Мерк'юрі та Монсеррат Кабальє виступили під час відкриття Ігор XXV Олімпіади 1992 р. у Барселоні

Хоча по суті фільм "Олімпія" мав пропагандистський характер, проте зроблено це було в завуальованій формі, чому у величезній мірі сприяв режисерський талант Лені Ріфеншталь і її різноманітні творчі знахідки.

У цьому відношенні показовим є зображення у фільмі вперше проведеної в 1936 р. факельної естафети олімпійського вогню, яка пройшла за маршрутом завдовжки 3075 км, який вів з грецької Олімпії через міста ряду європейських країн – Афіни, Софію, Белград, Будапешт, Відень, Прагу та інші – до Берліна. Хронологію тих подій ілюстрували державні прапори країн (Греції, Болгарії, Югославії, Угорщини, Австрії, Чехословаччини) на показаній у фільмі географічній карті з маршрутом естафети олімпійського вогню, в якій брали участь 3000 факелоносців. Столиці держав, через які проходила ця смолоскипна естафета, з'являлися на екрані лише на мить – немов їхні силуети в тумані. Але щойно естафета досягла кордонів німецького Рейху, Лені Ріфеншталь створює із напису Німеччина хрестоподібний символ як образне відображення політики націонал-соціалізму. В овал показаного з висоти пташиного польоту Олімпійського стадіону в Берліні режисер фільму вмонтувала Олімпійський дзвін з рельєфними зображеннями орла і п'яти переплетених кілець, який зрештою трансформувався в профіль Гітлера.

Шляхом монтажних маніпуляцій Ріфеншталь так переставила делегації країн, що проходили по олімпійському стадіону під час урочистого відкриття Ігор XI олімпіади, щоб у глядачів склалося враження, ніби всі команди спортсменів роблять нацистське вітання підняттям руки в сторону глядачів на трибунах. При цьому аналогічні маніпуляції торкнулися і музичного супроводу урочистого маршу спортсменів на церемонії відкриття Ігор: під час показу команди Німеччини у фільмі звучав військовий марш, тоді як зображення проходження на параді делегацій всіх інших країн супроводжувалися легкою народною музикою.

Цими та іншими хитрощами творці "Олімпії" вміло проводили через фільм завуальовану думку про те, що олімпійська ідея за своєю суттю є мілітаристською. До того ж показ у фільмі різних олімпійських змагань коментувався закадровим голосом із неодноразовим використанням таких слів, як "боротися", "перемогти" тощо, а демонстрація видів спорту, які особливо підходили для цього, пов'язувалася у фільмі з рисами "нордичної раси" та її "перевагами", тим самим перетворюючись на символ німецького Рейху.

У той же час присутність Адольфа Гітлера як фюрера Німеччини на церемонії відкриття Ігор XI Олімпіади і в дні олімпійських змагань творці "Олімпії" спеціально не акцентували: у фільмі він був представлений як звичайний глядач, який радіє, коли перемагають німецькі спортсмени, і засмучується, коли вони зазнають поразки. Та й свастика – символ нацистського режиму в Німеччині – у фільмі знаходиться в тіні п'яти переплетених кілець – всесвітньо відомого символу олімпійського руху. До того ж в "Олімпії" було позитивно продемонстровано не тільки німецьких атлетів, які ставали на Іграх-1936 олімпійськими чемпіонами, а й спортсменів інших країн, у тому числі таких, як видатний темношкірий легкоатлет із США Джеймс Оуенс, який виграв у Берліні чотири золоті олімпійські медалі (у бігу на 100 і 200 м, у стрибках у довжину і в естафеті 4 х 100 м), або Кітей Сон, який переміг (з олімпійським рекордом) у легкоатлетичному марафоні, представляючи на Іграх-1936 Японію (справжнє прізвище цього корейського спортсмена – Сон Кі Чжун, а на Іграх XI Олімпіади він виступав в японській олімпійської команді з "японізованими" ім'ям і прізвищем у зв'язку з тим, що ще в 1910 р. Японія анексувала Корею, перетворивши її на японську колонію).

Лені Ріфеншталь наситила свій фільм цікавими і вражаючими режисерськими рішеннями, за допомогою яких було продемонстровано особливості різних видів спорту та красу тіл атлетів, взаємозв'язок сучасного спорту з давньогрецької атлетикою, міжнародний характер олімпійського спорту, його різноманітність і динамізм.

Прем'єра двосерійного фільму "Олімпія" (перша серія – "Свято народів", друга – "Свято краси") у Берліні 20 квітня 1938 р. (у день народження Адольфа Гітлера) – пройшла з великим успіхом. Надалі Ріфеншталь із тріумфом представляла цей фільмів у різних містах різних країн Європи. Режисер фільму була відзначена за "Олімпію" багатьма нагородами, серед яких золота олімпійська медаль, яку їй було присуджено у тому ж 1938 р. До речі, цю нагороду Лені Ріфеншталь отримала лише в 2001 р., коли їй виповнилося 99 років. Олімпійську медаль за фільм "Олімпія" їй вручив сьомий президент МОК Хуан Антоніо Самаранч.

Після закінчення Другої світової війни світова громадськість дуже негативно відреагувала на тривалу співпрацю Ріфеншталь із нацистським режимом, що правив у Німеччині в 1933–1945 рр., – і Лені була по суті відсторонена від режисерської діяльності в кіномистецтві і переключилася на творчі фотографічні зйомки. Сама Ріфеншталь до кінця свого життя категорично заперечувала, що її фільми (малися на увазі "Тріумф волі" та "Олімпія") пропагували нацистську ідеологію, наполягаючи на тому, що ці кінотвори були не пропагандистськими постановками, а документальними фільмами, які творчо відображали атмосферу тих років.

Серед багатьох творів кіномистецтва, присвячених Олімпійським іграм, можна відзначити повнометражний (тривалістю понад три з половиною години) документальний (а по суті – художньо-документальний) фільм "Велика Олімпіада", створений італійськими кінематографістами, який розповідає про Ігри XVII Олімпіади 1960 р. у Римі. У цьому фільмі майстерні репортажні кінозйомки, що ілюструють урочисті події і змагання цих Ігор, гармонійно поєднуються з багатьма кіноновелами про видатних спортсменів, які виграли в Римі золоті олімпійські медалі в різних видах спорту. Цей фільм його італійські творці представили на конкурс Московського міжнародного фестивалю, де "Велика Олімпіада" була удостоєна Гран-прі головного призу у номінації "Документальне кіно".

Кадри з фільму Лені Ріфеншталь "Олімпія" і моменти його зйомок. 1936 р.

Розділ 26

Конкурси мистецтв у програмах Ігор Олімпіад (1912–1948)

Як уже зазначалося, ініціатор відродження Олімпійських ігор у сучасних умовах П'єр де Кубертен прагнув до об'єднання спорту і мистецтва.

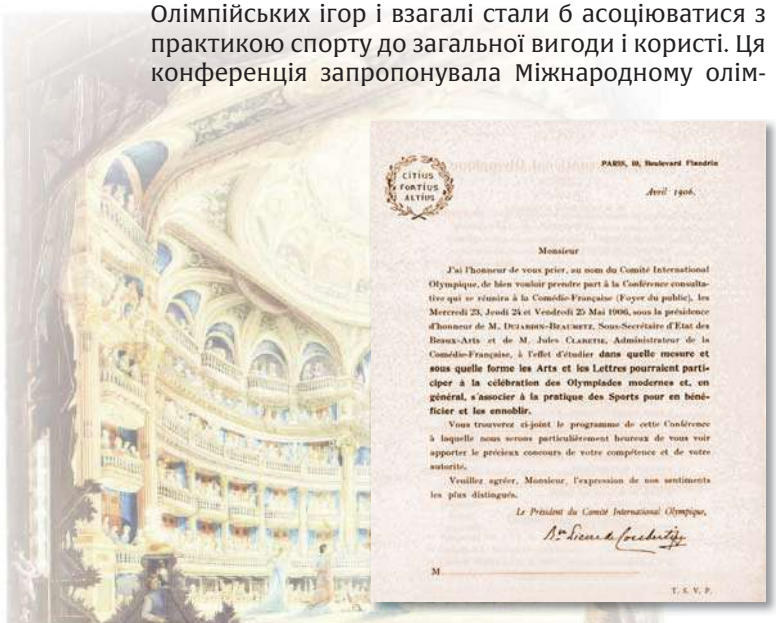
Захопившись ідеєю створення стабільного офіційного взаємозв'язку між мистецтвом і спортом під час Олімпійських ігор, Кубертен у травні 1906 р. скликав у Парижі "Консультативну конференцію мистецтва, літератури і спорту", що проходила в театрі "Комеді Франсез". На цю подію було запрошено багатьох відомих письменників і художників, з яких приблизно шістдесят займалися вивченням того, якою мірою і в яких формах мистецтво і література могли б брати участь у святкуванні сучасних Олімпійських ігор і взагалі стали б асоціюватися з практикою спорту до загальної вигоди і користі. Ця конференція запропонувала Міжнародному олімпійському комітету заснувати п'ять конкурсів (з архітектури, музики, скульптури, живопису, літератури), які б кожні чотири роки дозволяли оцінити неопубліковані роботи, натхненні ідеєю спорту.

Втілюючи в життя цю пропозицію, Міжнародний олімпійський комітет на сесії 1906 р. ухвалив рішення про проведення під час Ігор Олімпіади конкурсів мистецтв, характерних для античних Олімпійських ігор, – з метою відродження взаємозв'язків між спортом і мистецтвом.

Передбачалося провести перший подібний конкурс мистецтв під час Ігор IV Олімпіади 1908 р. у Лондоні, проте там такий конкурс не відбувся.

Уперше конкурс мистецтв було включено до програми Ігор V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі, а його учасники змагалися в п'яти номінаціях: в архітектурі, літературі, музиці, живописі, скульптурі.

Золотих медалей у номінації "Архітектура" були удостоєні швейцарські архітектори Альфонсо Лавер'є і Ежен Моно за "Проект сучасного стаді-

PARIS, 10, Boulevard Flandrin

Avril 1906.

Monsieur

J'ai l'honneur de vous prier, au nom du Comité International Olympique, de bien vouloir prendre part à la Conférence consultative qui se réunira à la Comédie-Française (Foyer du public), les Mercredi 23, Jeudi 24 et Vendredi 25 Mai 1906, sous la présidence d'honneur de M. Dujardin-Beaumetz, Sous-Secrétaire d'Etat des Beaux-Arts et de M. Jules Claretie, Administrateur de la Comédie-Française, à l'effet d'étudier **dans quelle mesure et sous quelle forme les Arts et les Lettres pourraient participer à la célébration des Olympiades modernes et, en général, s'associer à la pratique des Sports pour en bénéficier et les ennoblir.**

Vous trouverez ci-joint le programme de cette Conférence à laquelle nous serons particulièrement heureux de vous voir apporter le précieux concours de votre compétence et de votre autorité.

Veuillez agréer, Monsieur, l'expression de nos sentiments les plus distingués.

Le Président du Comité International Olympique,

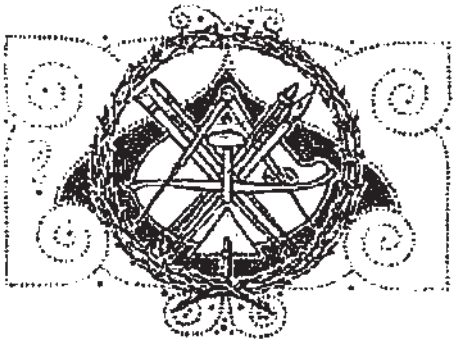
M.

T. S. V. P.

Запрошення на "Консультативну конференцію мистецтва, літератури і спорту" (Париж, 1906)

Театр "Комеді Франсез", де відбувалася конференція

Емблема олімпійського конкурсу мистецтв 1912 р. "Пентатлон муз"

ону". Цікаво, що саме вони є творцями прекрасних будівель, що визначають обличчя Лозанни, яку прийнято вважати олімпійською столицею.

У номінації "Література" з'ясувалося, що під псевдонімом "Георг Хохрод і Мартін Ешбах" переховувався П'єр де Кубертен, який був справжнім автором "Оди спорту" (текст якої представлений на конкурс двома мовами – французькою та німецькою). Дослідження німецького професора Норберта Мюллера дозволили припустити, що подвійний псевдонім був навіяний П'єром де Кубертеном перехрестям доріг, що ведуть у Хохрод і Ешбах, який Кубертену доводилося проїжджати на шляху в Літтенбах, де розташовувався маєток його дружини.

Дослідники, які вивчають історію Олімпійського спорту та Олімпійських ігор, по-різному тлумачать той факт, що під "Одою спорту" не стояло прізвище справжнього автора цього твору. Найбільш вірогідним є припущення про те, що в ті тривожні часи (подальші події з наростаючою політичною напруженістю призвели до початку в 1914 р. Першої світової війни) П'єр де Кубертен хотів, не афішуючи себе як автора, донести до всіх основну олімпійську ідею – заклик до зближення народів, навіть тих, що не перебувають у дружніх відносинах.

У номінації "Музика" золоту медаль здобув італієць Ріккардо Бартелемі за "Олімпійський тріумфальний марш".

Переможцем у номінації "Живопис" став італійський художник Карло Пеллегріні за картину "Зимовий спорт".

Слід зазначити, що переможець конкурсу мистецтв у номінації "Скульптура" Волтер Вайненс із США був не тільки знаменитим архітектором, а й відомим спортсменом: на попередніх Іграх IV Олімпіади (Лондон-1908) він став олімпійським чемпіоном у змаганнях з кульової стрільби (в особистій першості у вправі "олень, що біжить", довільна гвинтівка, дуплетна стрільба з відстані 110 ярдів), а на Іграх V Олімпіади (Стокгольм-1912) він був срібним призером у змаганнях із кульової стрільби (у командній першості у вправі "олень, що біжить", довільна гвинтівка, стрільба одиночними пострілами з відстані 100 м).

Про вимогливість журі конкурсу мистецтв під час Ігор V Олімпіади 1912 р. свідчать той факт, що в номінаціях "Архітектура", "Живопис", "Література" і "Музика" нікому не було присуджено срібних та бронзових медалей. У номінації "Скульптура" срібною медаллю було відзначено французького скульптора Жоржа Дюбуа за "Модель входу на стадіон"; бронзову медаль не було присуджено нікому.

Наступний конкурс мистецтв, який входив до олімпійської програми, було проведено в тих же п'яти номінаціях під час Ігор VII Олімпіади, що проходила в 1920 р. в Антверпені (оскільки Ігри VI Олімпіади 1916 р. не відбулися через Першу світову війну).

У номінації "Архітектура" золота і бронзова медалі не були присуджені, а срібну нагороду журі вручило норвезькому архітектору Хольгерові Сіндінгу-Ларсену за поданий ним на конкурс мистецтв "Проект гімнастичної школи".

Волтер Вайненс (США) удостоєний золотої медалі в 1912 р. (Стокгольм) у номінації "Скульптура" за роботу "Американський рисак"

Бельгійський художник Альфред Ост був нагороджений бронзовою медаллю у номінації "Живопис" за роботу "Футболіст"

У номінації "Література" золотою медаллю конкурсу мистецтв був відзначений італійський поет Ніколаї Раньєра за "Олімпійські пісні". Срібною нагородою журі удостоїло Теодора Андреа Кука з Великої Британії (який, до речі, у 1910–1917 рр. був членом МОК для цієї країни) – за його твір "Олімпійські ігри в Антверпені", а володарем бронзової медалі став бельгійський письменник Моріс Бладель за твір "Хвала богам".

У номінації "Музика" журі конкурсу визнало переможцем бельгійського композитора Жоржа Моньє за "Олімпійську музику". Володарем срібної нагороди став італієць Ореста Ріва за "Пісню тріумфу". Бронзову медаль не було присуджено нікому.

У номінації "Живопис" золоту медаль не було присуджено нікому. Срібною нагородою журі відзначило француженку Генрієтту Броссін де Полянскі за її роботу "Стрибок" (ця художниця стала першою жінкою, що завоювала олімпійську медаль у конкурсі мистецтв на Іграх Олімпіад). Бронзової медалі був удостоєний бельгійський художник Альфред Ост за роботу "Футболіст".

У номінації "Скульптура" золотою медаллю конкурсу мистецтв нагородили бельгійця Альберіка Колліна за скульптуру "Сила". Срібною нагородою відзначили скульптуру "Конькобіжці", представлену на конкурс бельгійцем Сімоном Гуссенсом. Бронзової медалі був удостоєний його співвітчизник Альфонс де Купер за скульптури "Штовхач ядра" і "Бігун".

На конкурс мистецтв, приурочений до Ігор VIII Олімпіади 1924 р. у Парижі, було представлено 190 робіт у тих же п'яти номінаціях.

У номінації "Архітектура" журі вирішило нікому не присуджувати золоту медаль. Володарями срібних нагород стали угорські архітектори Альфред Хайош і Деже Лаубер, які представили на конкурс свій "Проект водного стадіону" (варто відзначити, що Альфред Хайош – дворазовий олімпійський чемпіон, на Іграх I Олімпіади 1896 р. в Афінах переміг у плаванні на 100 м і на 1200 м). Бронзовою медаллю був відзначений Жульєн Медецин з Монако за "Стадіон у Монте-Карло".

У номінації "Література" золотої медалі був удостоєний письменник Гео Чарльз із Франції за твір "Олімпійські ігри". Володарями срібних нагород стали двоє конкурсантів – датчанин Йозеф Петерсен за "Евріалу" і Дороті Маргарет Стюарт із Великої Британії за "Пісню меча". Ще двоє учасників конкурсу були відзначені бронзовими медалями – ірландець Олівер Сент-Джон Гогарті за "Оду командним іграм" і француз Шарль-Антуан Гонне за твір "Перед обличчям бога Олімпії".

У номінації "Музика" на конкурсі мистецтв, приурочених до Ігор VIII Олімпіади-1924 в Парижі, журі вирішило взагалі ніяких медалей нікому не присуджувати.

У номінації "Живопис" володарем золотої медалі став художник із Люксембургу Жан Ніколя Якобі,

Константінос Дімітріадіс (Греція) був відзначений золотою медаллю у змаганні скульпторів за роботу "Фінський метальник диска"

Бронзовий призер конкурсу у номінації "Скульптура" К.-Л. Маску (Франція) здобув нагороду за спортивні медалі

який представив на конкурс роботи "Кутовий удар", "Старт". Срібною нагородою був відзначений ірландець Джек Батлер Йейтс за картину "Плавання", а бронзовою медаллю – Йоханнес Герард Дідерік ван Хелл з Нідерландів за картину "Катання на льоду".

Переможцем у номінації "Скульптура" журі конкурсу назвало Константіна Дімітріадіса з Греції за скульптуру "Фінський метальник диска". Срібною нагородою був відзначений скульптор із Люксембургу Френсіс Хельденштайн за роботу "В Олімпію". А володарями бронзових нагород стали француз Клод-Леон Маску (за надані ним на конкурс "Сім спортивних медалей") і Жан Рене Гоген з Данії (до речі, син видатного французького живописця Поля Гогена) – за скульптуру "Боксер".

На конкурсі мистецтв, що входили до програми Ігор IX Олімпіади (Амстердам-1928), суперництво між його учасниками велося в 13 номінаціях за п'ятьма категоріями: архітектура (дві номінації – містобудівні проекти, архітектурні проекти); література (три номінації – ліричні, драматичні, епічні твори); музика (три номінації – сольний та хоровий спів, інструментальна музика, оркестрова музика); живопис (три номінації – живопис, малюнки та акварелі, графіка); скульптура (дві номінації – кругла скульптура, рельєфи і медалі).

У номінації "Містобудівні проекти" переможцем став німецький архітектор Адольф Хенсел з роботою "Нюрнберзький стадіон", срібну медаль було присуджено французу Жаку Ламбера за "Стадіон у Версалі", бронзової нагороди журі удостоїла німецького архітектора Макса Легера за роботу "Міський парк у Гамбурзі 1908".

У номінації "Архітектурні проекти" золоту медаль було присуджено архітектору з Нідерландів Яну Вілсу за "Олімпійський стадіон в Амстердамі". Срібною медаллю нагородили данського архітектора Ейнара Міндедаля Расмуссена за проект "Басейн в Оллерупі", а бронзовою – француза Жана Ламбера за "Стадіон у Версалі".

У конкурсі з літератури в номінації "Ліричні твори" володарем золотої медалі став польський поет і журналіст Казімєж Вежинскі за "Олімпійський лавр", срібної – німецький письменник Рудольф Георг Біндінг за "Rider's instructions to his Lover" ("Настанови вершника для його коханої"). Бронзова нагорода була присуджена Йоханнесу Вельтцеру з Данії за "Героїчну симфонію".

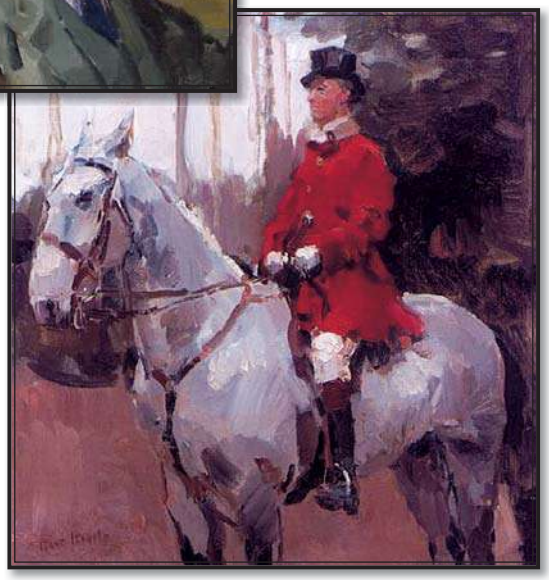
У номінації "Драматичні твори" журі нікому не присудила золоту і бронзову медалі, а срібної нагороди був удостоєний Лауро де Бозіс з Італії за твір "Ікар".

У номінації "Епічні твори" золоту медаль було присуджено олімпійському історику з Угорщини Ференцу Мезо за роботу "Історія Олімпійських ігор" (цікаво, що в подальшому – з 1948 по 1961 рр. – Ференц Мезо був членом МОК від Угорщини). Срібну нагороду присудили Ернсту Вайсу з Німеччини за роботу "Боетіус із Орламюнде", а бронзову – Карлу Теодору Шартену і Марго Шартен-Антінк (Нідерланди) – за твір "The Foll in the Maremmen" ("Блазень у Мареммені").

Проект "Басейн в Оллерупі", створений архітектором з Данії Ейнаром Міндедалем Расмуссеном, був відзначений срібною медаллю

У номінації "Живопис" перемогу здобув Ісаак Ізраель (Нідерланди) за роботу "Вершник у червоному камзолі"

Журі музичного конкурсу не відзначила нагородами нікого з учасників в номінаціях "Сольний і хоровий спів" і "Інструментальна музика". У номінації "Оркестрова музика" золота і срібна медалі не були присуджені, а володарем бронзової нагороди став датський композитор Рудольф Сімонсен за симфонію № 2 "Еллада".

У номінації "Живопис" переміг Ісаак Ізраельс (Нідерланди) за картину "Вершник у червоному камзолі". Володаркою срібної медалі стала художниця з Великої Британії Лаура Кнайт за картину "Боксер", бронзової – німецький живописець Вальтер Клемм за картину "Катання на ковзанах".

У номінації "Малюнки й акварелі" перемогу здобув Жан Ніколя Якобі з Люксембургу (який за чотири роки до цього виграв конкурс мистецтв у цій номінації на Іграх-1924 у Парижі), що представив малюнок "Регбі". Срібною нагородою був відзначений "Футболіст" француза Александра Віро, а бронзовою медаллю – плакати "Стрілець з лука" і ряд інших робіт художника з Польщі Владислава Скочласа.

У номінації "Графіка" журі конкурсу удостоїла золотої медалі Вільяма Ніколсона з Великої Британії за "Кольорову гравюру на дереві, 12 видів спорту". Срібною нагородою був відзначений швейцарський художник Карл Моос за плакат "Легка атлетика", а бронзовою – художник з Німеччини Макс Фельдбауер за роботу "Поштовий вагон".

У номінації "Кругла скульптура" переміг французький скульптор-монументаліст Поль Ландовські за скульптуру "Боксер" (варто сказати, що він – автор всесвітньо відомої статуї Христа Спасителя в Ріо-де-Жанейро). Володарем срібної нагороди став Міло Мартін зі Швейцарії за скульптуру "Атлет, який відпочиває", а бронзової – Рене Сінтеніс з Німеччини за скульптуру "Футболіст".

У номінації "Рельєфи і медалі" журі конкурсу відзначило золотою нагородою австрійця Едвіна Грінауера за серію медалей на спортивні теми, срібною – Крістіана Йоханнеса ван дер Хефа з Нідерландів за розробку медалі до Олімпійських ігор 1928 р., бронзовою – німецького скульптора Едвіна Шарффа за "Спортивний знак".

Конкурс мистецтв, що був частиною програми Ігор X Олімпіади, що проходили в 1932 р. у Лос-Анжелесі, проводився в категоріях архітектури, скульптури, живопису, музики, літератури – в дев'яти номінаціях, а кількість його учасників перевищила 500 осіб.

Поль Ландовські, французький скульптор-монументаліст польського походження – автор всесвітньо відомої статуї Христа Спасителя в Ріо-де-Жанейро, був удостоєний золотої медалі за скульптуру "Боксер"

У номінації "Містобудівні проекти" золотої нагороди був удостоєний Джон Х'юз із Великої Британії за "План стадіону зі спортивно-оздоровчим комплексом для Ліверпуля". Друге місце посів Йенс Клеменсен із Данії за "План стадиону і міського парку". Бельгійця Андре Вербеке нагородили бронзовою медаллю – за "План марафон-парку".

У номінації "Архітектурні проекти" золотою нагородою було відзначено проект "Арена для бою биків", створений французькими архітекторами Густавом Сааке, П'єром Монтено і П'єром Байї. Володарем срібної медалі став архітектор Джон Рассел Поуп із США за "Гімназію Пейна Вітні" в Нью-Хейвені (штат Коннектикут), а бронзової – німецький архітектор Ріхард Конвярж за "Сілезьку спортивну арену в Бреслау".

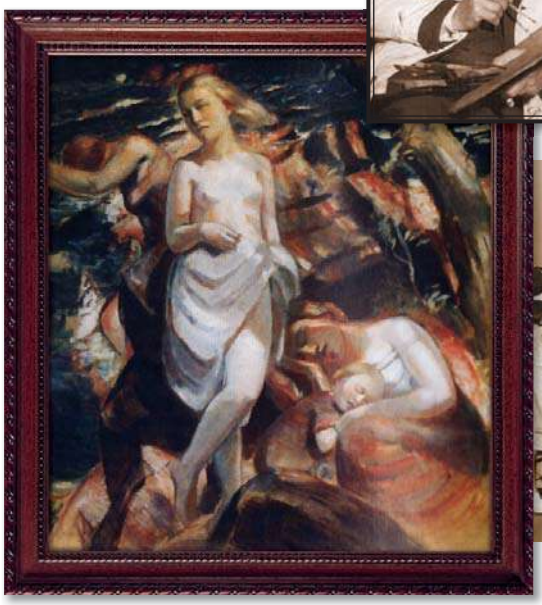
Золотою медаллю в літературному конкурсі був відзначений німецький поет (і альпініст) Пауль Бауер за твір "На Канченджанзі", на написання якого його надихнула власна спроба сходження в 1931 р. на одну з найвищих гімалайських вершин.

Жоден з музичних творів, які брали участь у конкурсі мистецтв на Іграх X Олімпіади-1932 журі не удостоїло золотої і бронзової медалей. Срібною нагородою був відзначений композитор і скрипаль із Чехословаччини Йозеф Сук за твір "У нове життя".

У номінації "Живопис" журі конкурсу нагородило золотою медаллю шведського художника Девіда Валліна за картину "На пляжі Арілда",

Шведський художник Девід Валлін був нагороджений золотою медаллю в конкурсі мистецтв у номінації "Живопис" за роботу "На пляжі Арілда"

Польський скульптор Йозеф Клуковські завоював золоту медаль за роботу "Спортивний рельєф II"

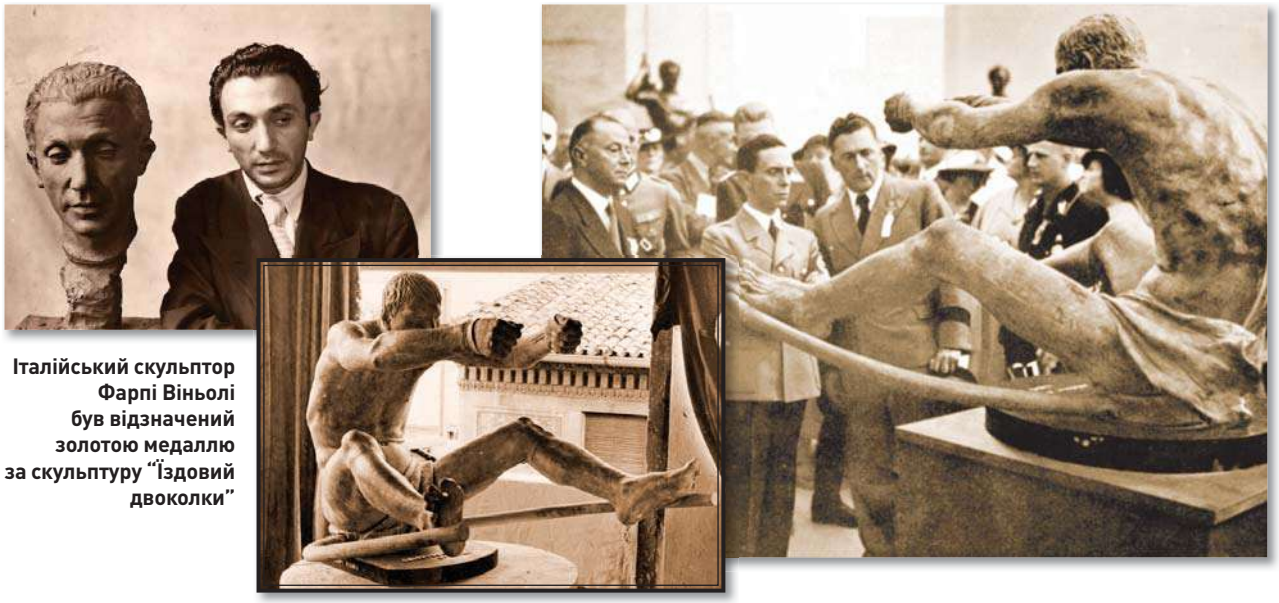
срібною – американську художницю Рут-Бланше Кемпстер-Міллер за картину "Боротьба". Бронзову медаль у цій номінації не присуджували нікому.

У номінації "Малюнки і акварелі" володарем золотої нагороди став американський художник Лі Блер за акварель "Родео". Друге місце посів Персі Кросбі із США за роботу "Перочинний ніж", третє – Герхард Вестерманн із Нідерландів за рисунок "Вершник".

У номінації "Печатна графіка" золотою медаллю конкурсу мистецтв був нагороджений художник із США Йозеф Вебстер Голінкін за гравюру "Ножиці", що відтворювала один із борцівських прийомів срібною – Яніна Конарська із Польщі (за роботу "Стадіон"), бронзовою – німецький художник Йоахім Карш за роботу "Передача естафети".

У конкурсі скульпторів у номінації "Кругла скульптура" золотої медалі був удостоєний Махорі Янг із США за скульптурну композицію "Нокдаун", срібної нагороди – Мільтіадес Манно з Угорщини за скульптуру "Боротьба", бронзової – Якуб Обровські з Чехословаччини за скульптуру "Одіссей".

У номінації "Рельєфи і медалі" володарем золотої медалі став польський скульптор Йозеф Клуковські за роботу "Спортивний рельєф", срібної – художник Фрідерік Вільям Мак-Монніс із США за "Ліндберг-

Італійський скульптор Фарпі Віньолі був відзначений золотою медаллю за скульптуру "Їздовий двоколки"

медаль", створену в ознаменування трансатлантичного перельоту, здійсненого цим пілотом у 1927 р. Бронзової медалі був удостоєний канадський скульптор Роберт Тейт-Маккензі за "Емблему атлета".

Конкурс мистецтв, який входив до програми Ігор XI Олімпіади 1936 р. у Берліні, проводився в 15 номінаціях за п'ятьма категоріями: архітектура, література, музика, живопис і графіка, скульптура.

У категорії "Архітектура" у номінації "Містобудівні проекти" володарями золотої медалі стали Вернер Марх і Вальтер Марх із Німеччини за "Олімпійський парк у Берліні/Райхшпортфельд". Срібною нагородою був відзначений американський ландшафтний архітектор Чарлз Дауні Лей за проект "Військово-морський парк Брукліна", бронзовою – німецький архітектор Теодор Нусбаум за проект "План Кьольна і спортивні споруди".

У номінації "Архітектурне проектування" золотою медаллю був нагороджений австрійський архітектор Герман Кучера (за проект "Лижний стадіон"). Срібної медалі удостоєний німецький архітектор Вернер Марх за "Райхшпортфельд", бронзової – Герберт Кастінгер і Герман Штігхольцер із Австрії за "Спортивну арену у Відні".

У категорії "Література" в номінації "Ліричні твори" золотою медаллю був відзначений німецький поет Франц Зондінгер (виступав під псевдонімом Фелікс Дюнен) за твір "Бігун". Володарем срібної медалі став Бруно Фатторі з Італії за "Благородні обличчя" ("Профілі адзуррі"), бронзової – поет з Австрії Ганс-Гельмут Штойбер за вірш "Дискобол".

У номінації "Драматичні твори" медалі конкурсу мистецтв на Іграх XI Олімпіади 1936 р. не були присуджені нікому.

У номінації "Епічні твори" золотої нагороди був удостоєний фінський письменник Урхо Кархумакі за роман "У вільній воді". Срібну медаль присудили німецькому поетові Вільгельму Емеру за твір "На вершині світу". Володарем бронзової нагороди став польський письменник Ян Парандовський за "Олімпійський диск".

У музичному конкурсі в номінації "Сольний та хоровий спів" золотою медаллю був відзначений Пауль Хеффер (Німеччина) за музику до "Олімпійської клятви". Срібну нагороду присудили німецькому композитору Курту Томасу за твір "Кантата до Олімпійських ігор 1936", бронзову – його співвітчизнику Геральду Гензмеру за твір "Бігун".

У номінації "Інструментальна музика" ніхто з учасників конкурсу нагородами ні відзначений.

У номінації "Оркестрова музика" володарем золотої медалі став німецький композитор Вернер Егк за твір "Олімпійська святкова музика". Італійський композитор Ліно Лівіабелла був удостоєний срібної медалі за твір "Переможець", а бронзової – композитор із Чехословаччини Ярослав Кржичка за "Гірську сюїту".

У категорії "Живопис і графіка" у номінації "Картини" золоту медаль журі не присудило нікому. Срібною нагородою відзначили австрійського художника Рудольфа Германа Айзенменгера за картину "Бігун перед фінішем", а бронзовою – японського художника Такахарі Фудзіта за картину "Хокей з шайбою".

У номінації "Малюнки й акварелі" золоту медаль не було присуджено. Срібної нагороди удостоїли італійського художника Романо Дацці за "Чотири ескізи фресок". Бронзовою медаллю відзначили японського художника Сюякі Судзукі за "Класичні японські скачки".

У номінації "Гравюри" медалі присуджені не були.

У номінації "Прикладна графіка" володарем золотої медалі став швейцарський художник Алекс Вальтер Діггельман за "Плакат Ароза I". Срібна медаль була присуджена німецькому художнику Альфреду Хірлю за плакат "Міжнародні автоперегони", бронзова – Станіславу Остойя-Хростовські із Польщі за "Диплом яхт-клубу".

У номінації "Кругла скульптура" журі конкурсу удостоїло золотої медалі італійця Фарпі Віньолі за скульптуру "Їздовий двоколки", срібної – німця Арно Брекера за скульптуру "Десятиборець", бронзової – шведського митця Стіга Бломберга за скульптуру "Молоді борці".

У номінації "Рельєфи" золотою медаллю конкурсу мистецтв був відзначений німецький скульптор Еміль Сутор за роботу "Бар'єристи". Срібної медалі удостоєний польський скульптор Юзеф Клуковські за роботу "Футбол". Бронзова нагорода в цій номінації не була присуджена.

У номінації "Медалі і значки" золота нагорода не була присуджена нікому. Володарем срібної нагороди став італійський скульптор Лучано Мерканте за роботу "Медалі". Бронзову нагороду журі присудило бельгійському скульптору Жозе Дюпону за роботу "Значок вершника" (варто відзначити, що Дюпон був творцем нагородний медалі Ігор VII Олімпіади 1920 р. в Антверпені).

Наступний конкурс мистецтв відбувся в 1948 р. у Лондоні, де проводилися Ігри XIV Олімпіади (оскільки Ігри XII і XIII Олімпіад не відбулися через Другу світову війну).

Конкурс мистецтв, який входив до програми Ігор XIV Олімпіади-1948, проводився у 14 номінаціях за п'ятьма категоріями (архітектура, література, музика, живопис і графіка, скульптура).

У категорії "Архітектура" в номінації "Містобудівні проекти" володарем золотої медалі став Юр'є Ліндегрен з Фінляндії – за проект "Легкоатлетичний центр у Варкаусі". Срібну медаль здобули швейцарські архітектори Вернер Шиндлер і Едуард Кнупфер за "Швейцарський федеральний спортивно-гімнастичний центр", бронзову – Ілмарі Німеляйнен із Фінляндії за "Легкоатлетичний центр у Кемі".

У номінації "Архітектурні проекти" журі конкурсу присудило золоту медаль австрійському архітектору Адольфу Гоху за "Лижний перехід на Кобенцл". Друге місце посів Альфред Рінеш з Австрії за "Центр водного спорту в Карінтії". Бронзової медалі був удостоєний шведський архітектор Нільс Олссон "Басейн і спортивний зал у Гетеборзі".

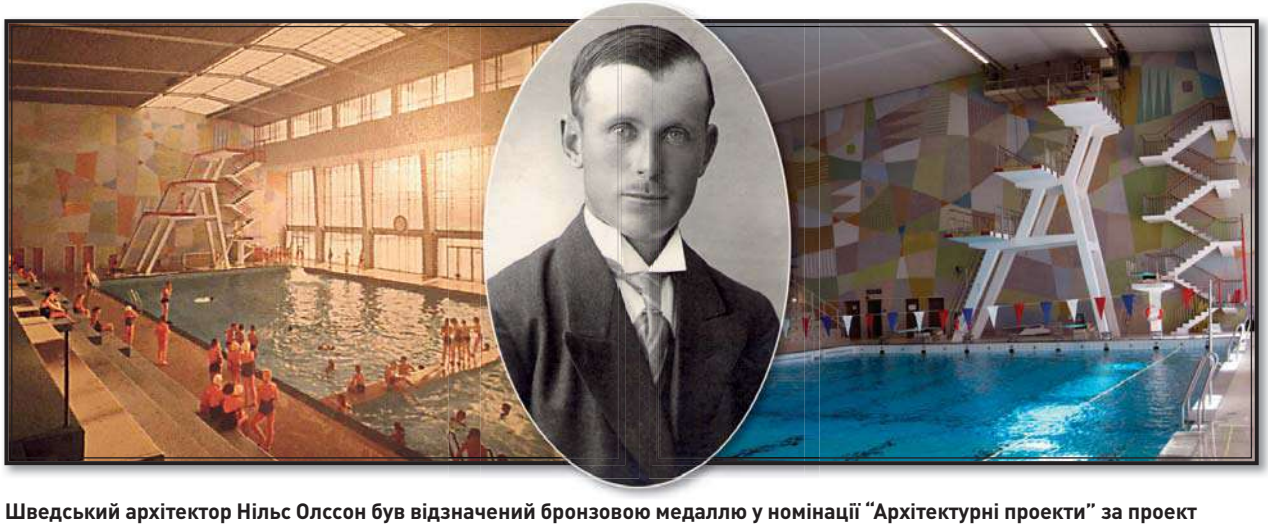
У категорії "Література" у номінації "Ліричні твори" перемогла фінська поетеса Аале Тюнні за "Прославлення Еллади". Срібною нагородою були відзначені "Шість віршів" південноафриканського поета Ернста ван Хеєрдена, а бронзовою – "Ритм стадіону" французького поета Жільбера Проте.

У номінації "Драматичні твори" медалі не було присуджено нікому.

У номінації "Епічні твори" журі присудило золоту медаль італійському письменникові Джані Ступарічу за "Грот". Срібної медалі був удостоєний Йозеф Петерсон із Данії за твір "Олімпійський чемпіон", бронзової – Єва Фелдес з Угорщини за твір "Джерело молодості".

У категорії музичних творів у номінації "Вокальна музика" золота і срібна медалі не були присуджені. Бронзової медалі удостоїли італійського композитора Габріеле Бьянкі за твір "Олімпійський гімн".

У номінації "Сольно-інструментальна і камерна музика" золота медаль не була присуджена нікому. Срібною нагородою відзначили канадського композитора Джона Якуба Вейнцвейга за твір "Дивер-

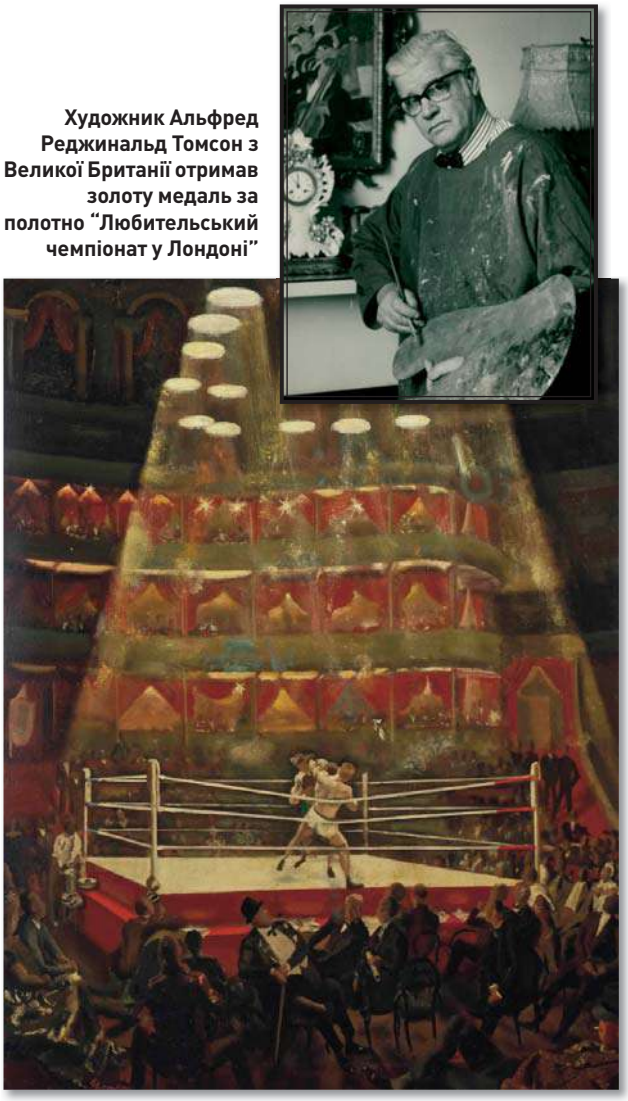

Шведський архітектор Нільс Олссон був відзначений бронзовою медаллю у номінації "Архітектурні проекти" за проект басейну і спортивного залу в Гетеборзі

тисмент для соло флейти і струнного оркестру". Бронзову медаль здобув італійський композитор Серджіо Лаурічелла за "Токкату для фортепіано".

У номінації "Оркестрова музика" золотою медаллю був відзначений Збігнєв Турські із Польщі за "Олімпійську симфонію". Володарем срібної медалі і став фінський композитор Калерво Тууккanen за твір "Полювання на ведмедя", бронзової – датський композитор Ерлінг Брене за твір "Життєва сила".

У категорії "Живопис і графіка" в номінації "Картини маслом і акварелі" володарем золотої медалі став художник з Великої Британії Аьлфред Томсон за роботу "Любительський чемпіонат у Лондоні". Срібною медаллю був відзначений італійський художник Джованні Страдоне за роботу "Трековий велогонщик", бронзовою – ірландська художниця Летиція Хемілтон за картину "Гонки".

Художник Альфред Реджинальд Томсон з Великої Британії отримав золоту медаль за полотно "Любительський чемпіонат у Лондоні"

У номінації "Гравюри та офорти" золотої нагороди був удостоєний французький художник-графік Альбер Декаріс за роботу "Басейн". Володарем срібної медалі став Джон Коплі з Великої Британії за роботу "Гравці поло", бронзової – південноафриканський художник Вольтер Беттіс за роботу "Приморський спорт".

У номінації "Прикладна графіка" золоту медаль журі не присудила нікому. Дві нагороди конкурсу 1948 р. – срібну і бронзову – було присуджено швейцарському художнику Алексу Вальтеру Діггельману (який на конкурсі мистецтв у Берліні-1936 завоював золоту медаль). Він став володарем срібної нагороди за плакат "Першість світу з велосипедного спорту" та бронзової – за плакат "Першість світу з хокею на льоду".

У категорії "Скульптура" у номінації "Кругла скульптура" володарем золотої медалі став Густав Нордал із Швеції за скульптурну композицію "Пам'яті Лінга" (нагадаємо, що Пер-Генрік Лінг у XIX ст. став основоположником шведської системи гімнастики і очолював Стокгольмський королівський гімнастичний центральний інститут). Срібну медаль здобув Чинтаномі Кар з Великої Британії за роботу "Ковзаняр". Французький скульптор Губерт Єнсенс був нагороджений бронзовою медаллю за роботу "Плавці".

У номінації "Рельєфи" золоту і срібну медалі не присуджено нікому. Бронзовою медаллю була відзначена Розамунд Флетчер із Великої Британії за "Знайдену схованку".

У номінації "Медалі і значки" золоту нагороду журі не присудило нікому. Срібної нагороди був удостоєний австрійський скульптор Оскар Тіїд за "Вісім спортивних значків", бронзової – його співвітчизник Едвін Грінавер за "Значок веслувального спорту" (нагадаємо, що на конкурсі мистецтв в 1928 р. в Амстердамі на Іграх IX Олімпіади Грінавер завоював золоту нагороду).

Так склалося, що згаданий конкурс на Іграх-1948 у Лондоні став останнім з подібних конкурсів мистецтв, що входять до програми Ігор Олімпіад, на яких переможців і призерів відзначали золотими, срібними та бронзовими олімпійськими медалями.

У Міжнародному олімпійському комітеті підняли питання про скасування конкурсів мистецтв. Мотивувалося це тим, що практично всі учасники таких конкурсів були професіоналами і займалися мистецтвом за гроші, а це не відповідало тодішнім уявленням про обов'язковість аматорського статусу учасників Олімпійських ігор. На сесії МОК, що відбулася в серпні 1949 р. у Римі, після гострої дискусії взяла гору пропозиція про доцільність скасування (починаючи з Ігор XV Олімпіади 1952 р. у Гельсінкі) конкурсів мистецтв і заміни таких конкурсів на художні виставки – без присудження їх учасникам олімпійських медалей. Остаточне рішення про таку заміну МОК затвердив у 1954 р. на сесії, що проходила в Афінах.

Розділ 27

Виставки мистецтв, культурні програми, фестивалі мистецтв на Олімпійських іграх (1952–2018)

Перша виставка мистецтв, приурочена до Олімпійських ігор і проведена замість конкурсів мистецтв, що входили до програми Ігор Олімпіад, відбулася в 1952 р. у Гельсінкі – місті, що приймало Ігри XV Олімпіади.

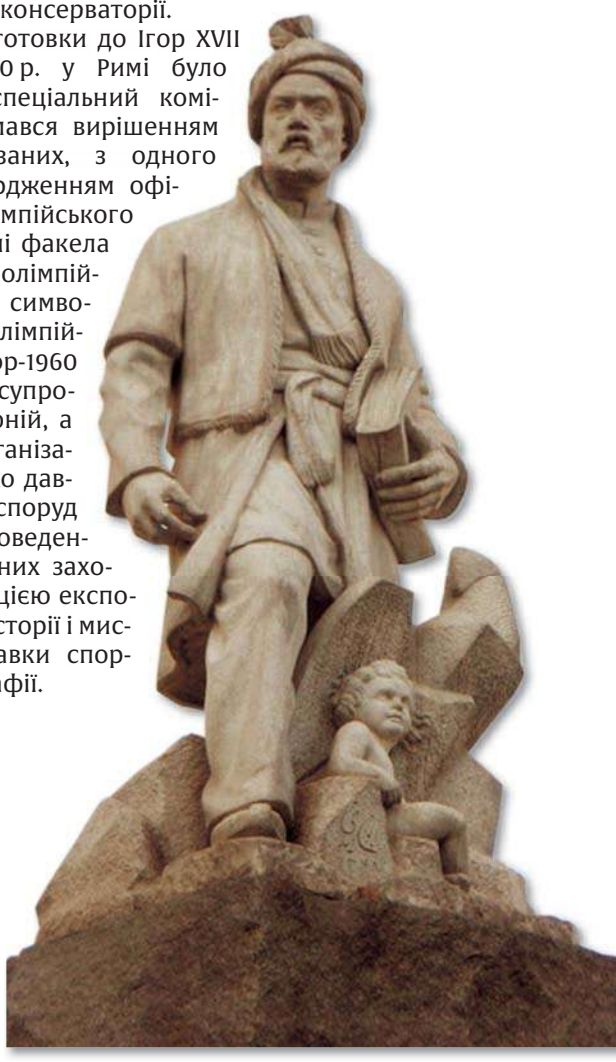
На виставці, у якій взяли участь представники 23 країн, відвідувачі могли ознайомитися зі 181 роботою, які відображали різні сфери мистецтва – архітектуру, живопис і графіку, скульптуру, музичні та літературні твори. Учасники цієї виставки, покликаної своїм змістом об'єднати спорт і мистецтво, були відзначені дипломами.

На Іграх XVI Олімпіади 1956 р. у Мельбурні в рамках організаційного комітету було сформовано підкомітет витончених мистецтв, до складу якого входили фахівці, експерти та інші діячі. Виставку було вирішено проводити в двох її секціях: одна охоплювала візуальне мистецтво та літературу, інша – музику і драму.

Експозиції, що входили в секцію візуального мистецтва та літератури, були розгорнуті в різних місцях. Так, виставка творів архітектури та скульптури проводилася в Мельбурні в новій будівлі університету, яке саме по собі було зразком сучасної австралійської архітектури. Виставка живопису і малюнка, що проходили в Національній картинній галереї і в Національному музеї, була покликана продемонструвати еволюцію цих видів австралійського мистецтва. Виставка графіки, що включала індустріальний дизайн, комерційне мистецтво і кераміку, була проведена в Королівському технічному коледжі Мельбурна. а виставка літератури – у Публічній бібліотеці, де були представлені книги різних австралійських авторів, а також зразки раннього друкарства в цій країні.

Програма фестивалю музичного і драматичного мистецтва, приуроченого до Ігор XVI Олімпіади, охоплювала три напрямки – театральне мистецтво, оркестрову і камерну музику – і включала оперні спектаклі, постановки театру маріонеток, концерти симфонічних оркестрів (у тому числі в мерії Мельбурна, у ботанічному саду міста і навіть у плавальному басейні) і концерти камерної музики, які проходили в залах консерваторії.

Під час підготовки до Ігор XVII Олімпіади 1960 р. у Римі було сформовано спеціальний комітет, який займався вирішенням питань, пов'язаних, з одного боку, із затвердженням офіційного олімпійського плаката, моделі факела для естафети олімпійського вогню, символів, медалей, олімпійського гімну Ігор-1960 і музичного супроводу їх церемоній, а з іншого – з організацією доступу до давньоримських споруд під час Ігор, проведенням фольклорних заходів та організацією експозиції "Спорт в історії і мистецтві" і виставки спортивної фотографії.

Статуя Фірдоусі. Автор Садігі Аболхассан з Ірану. Гіпс. 1952 р.

Стародавні японські розписні ширми. Виставлені на експозиції «Стародавніх скарбів» на виставці мистецтв 1964 р.

Серед різних культурних акцій, приурочених до Ігор XVII Олімпіади 1960 р. у Римі, найбільш значущою подією стала проведена в Палаці науки виставка "Спорт в історії і мистецтві", метою якої було ознайомлення широкого кола відвідувачів із місцем спорту в житті Італії, починаючи з далекої давнини (включаючи етруссько-італійські, романські та італійські твори мистецтва) і до кінця XIX ст., а також з давньогрецькими творами мистецтва, що зберігаються в музеях різних міст Італії.

Доктор Роберто Вігі, який очолив комісію з відбору творів мистецтва для експозиції, а в подальшому став директором виставки "Спорт в історії і мистецтві", ще під час підготовки цього проекту в 1956 р. підкреслював: "Величезну грецьку спадщину як досвід і витвір мистецтва, яке перейшло до римлян, було збережено і передано ними наступним цивілізаціям. Майже вся грецька скульптура дійшла до нас через копії, зроблені римлянами в I і II ст. і знову відкриті в Італії. Велика кількість їх, що зберігаються в музеях Італії і великих містах Європи, представляють атлетів і агоністиків, є підтвердженням пристрасті римлян не тільки до всіх грецьких творів мистецтва, але, особливо, до тих, які пов'язані зі спортивною тематикою".

Понад 100 музеїв в Італії (державні, соціальні та приватні) виставили для експозиції оригінали декілька тисяч творів мистецтва (статуї, погруддя, вази, вироби з бронзи і слонової кістки, картини, мозаїку, гравюри, зброю тощо). Більше ніж тридцять бібліотек представили для загального огляду рукописи, книги та іншу друковану продукцію зі спортивної тематики. Експонати виставки "Спорт в історії і мистецтві", згруповані у 28 тематичних секціях, були систематизовані за хронологією: від античності і Середньовіччя – до сучасності, причому 23 секції з 28 були присвячені окремим видам спорту.

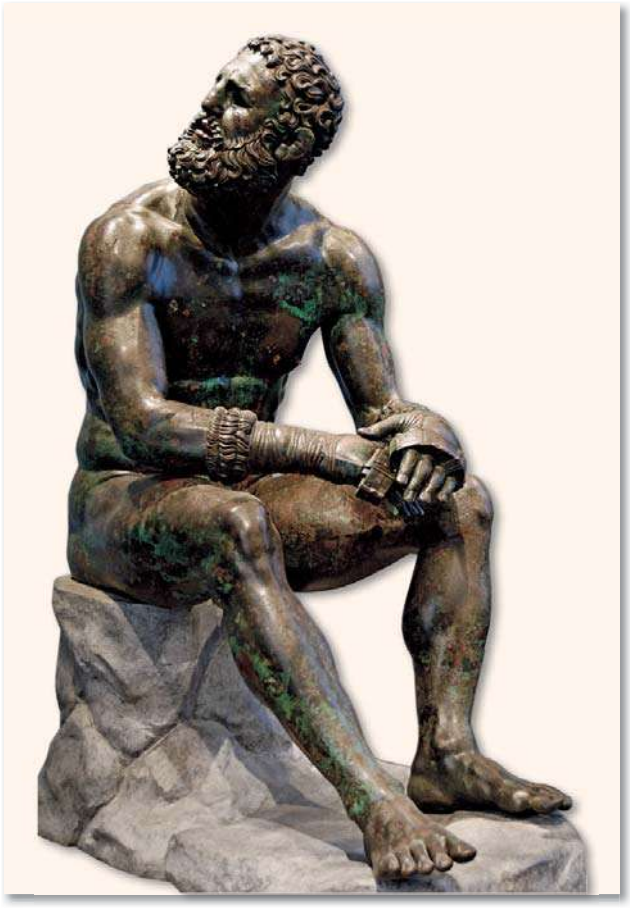
Під час розроблення концепції організації виставки мистецтв під час Ігор XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо було ухвалено рішення про включення в експозицію не тільки творів мистецтва зі спортивної тематики, а й кращих творів високого японського мистецтва.

Найбільшою популярністю користувалися експоновані на виставці скарби стародавнього мистецтва Японії – 870 творів живопису, скульптури, архітектури, каліграфії, прикладного мистецтва.

Вельми цікавими виявилися виставка сучасного японського мистецтва (живопис, скульптура та ін.), експозиція фотографій, представлених провідними японськими фотомайстрами, і виставка спортивної філателії.

У різних залах Токіо під час Ігор-1964 відбувалися вистави театру Кабукі, вистави Бунраку (шоу ляльок, зроблених із паперу), концерти традиційної японської музики і танцю, фольклорні вистави, концерти камерної музики тощо.

Велика і різноманітна культурна програма була представлена в 1968 р. учасникам і гостям X зимових Олімпійських ігор, що відбулися в Гренобле.

Кулачний боєць, що відпочиває. Аполлоній. Бронзова скульптура. I ст. до н. е.

Важливим її компонентом стала виставка, присвячена пам'яті П'єра де Кубертена, з чиїм ім'ям тісно пов'язані олімпійські ідеали і відродження Олімпійських ігор. Ще одним своєрідним втіленням ідей Кубертена в сучасних умовах стала фотовиставка, на якій було зібрано триста різноманітних робіт, які отримали міжнародне визнання.

До культурної програми X зимових Олімпійських ігор входили також три кінофестивалі – фестиваль спортивних фільмів, молодіжний кінофестиваль і фестиваль, присвячений французькому кінематографу.

Успішним був конкурс дитячого малюнка на тему "Олімпійські ігри. Зимові види спорту. Гренобль".

В Олімпійському музичному холі Гренобля проходили зустрічі з зірками французького і світового кіно й естради – Фернанделем, Бурвілем, Шарлем Азнавуром, Жільберем Беко та іншими. На сценах Муніципального театру і Культурного центру йшли різні п'єси та балетні вистави. Також відбулися концерти за участю Національного оркестру з Парижа й університетського хору Гренобля. У різних галереях і музеях цього міста було розгорнуто експозиції художніх виставок живопису і скульптури.

Великою популярністю в Греноблі користувався спільний проект оргкомітету X зимових Олімпійських ігор-1968 у Греноблі й оргкомітету Ігор XIX Олімпіади, що проводилися в тому ж році в Мехіко. Одним із втілень цього проекту в Греноблі стала виставка, присвячена доколумбовій цивілізації корінного населення Америки, яке проживало – до її відкриття Колумбом – на території сучасної Мексики, і зокрема – твори мистецтв давніх часів, у тому числі пов'язані зі спортом.

Скульптурні твори різних часів, що демонструвалися у Греноблі під час X зимових Олімпійських ігор 1968 р.

Деякі твори мистецтв, які експонувалися у Мехіко під час Ігор Олімпіади 1968 р.

Організатори Ігор XIX Олімпіади-1968 у Мехіко запропонували провести не лише виставку мистецтв, а щось набагато ширше і різноманітніше – те, що вони назвали "культурною олімпіадою", яка тривала протягом усього 1968 р. і в якій взяли участь представники кількох десятків країн.

Ця "культурна олімпіада" проводилася в п'яти основних напрямах: "Олімпійські ігри і молодь", "Олімпійські ігри і мистецтво", "Олімпійські ігри і народна творчість", "Олімпійські ігри в Мехіко", "Олімпійські ігри і сучасний світ".

До програми "культурної олімпіади" в Мехіко входили кінофестивалі, виставки різних творів мистецтва, виступи оперних і балетних колективів, симфонічних і камерних оркестрів, міжнародні зустрічі поетів і скульпторів, фестиваль дитячих малюнків, міжнародна виставка фольклорного мистецтва, виставка історії Олімпійських ігор, міжнародна виставка олімпійської філателії. Пройшли в Мехіко і міжнародний семінар з генетики і біології людини "Вивчення атлета-олімпійця", виставка робіт молодих архітекторів під назвою "Місця для спорту і культурної активності" і ще чимало різноманітних заходів.

Під час проведення XI зимових Олімпійських ігор в Саппоро в 1972 р. приурочена до них виставка мистецтв, враховуючи масштабність і різноманіття її

Експонати, які було представлено у Саппоро під час XI зимових Олімпійських ігор 1972 р.

експозицій, отримала більш широке і комплексне офіційне найменування – "Культурна програма".

Частиною культурної програми XI зимових Олімпійських ігор стала традиційна виставка снігових фігур, яка щорічно проводиться в Саппоро.

Великою популярністю користувалися в Саппоро фотовиставка, що познайомила учасників і гостей Ігор із життям японців і з мальовничими пейзажами різних куточків цієї країни, всесвітня виставка дитячих малюнків, концерти японської народної пісенної та танцювальної творчості, вистави традиційних японських театрів Кабукі, Но та Кьоген, виставка сучасного мистецтва Японії і багато іншого.

З огляду на, що в 1972 р. також проводилися Ігри XX Олімпіади в Мюнхені, одним із важливих компонентів культурної програми зимових Ігор-1972 став виступ у Саппоро оркестру мюнхенської філармонії, а з візитом у відповідь – виступ оркестру філармонії Саппоро в Мюнхені.

Широкою і різноманітною була культурна програма, приурочена до Ігор XX Олімпіади 1972 р. у Мюнхені. Вона включала виставку "Світові культури і сучасне мистецтво" (живопис, скульптура, архітектура), міжнародний конгрес поетів, виставку "Баварія – мистецтво і культура", виступ оркестрів, театральних, танцювальних і хорових колективів, оперний і балетний фестиваль, фольклорні вечори, виставку спортивної фотографії, виставки "Олімпія і технології" та "Олімпійські ігри в медалях і монетах".

Великий інтерес викликала виставка "100 років німецьких розкопок в Олімпії". На ній було представлено як основну концепцію розкопок, що проводилися німецькими археологами в різні роки в грецькій Олімпії, так і різні унікальні знахідки, які зберігаються в музеях Мюнхена, Берліна, Дрездена, Парижа.

Хоча в оргкомітеті XII зимових Олімпійських ігор 1976 р. в Інсбруку була секція культури, виконувала вона переважно координаційну функцію, оскільки зміст культурної програми Ігор формували і фінансували федеральна влада Австрії і муніципальні влади землі Тіроль і міста Інсбрук.

Серед різних компонентів культурної програми цих Ігор можна відзначити кілька спеціально створених кінофільмів. Один із них – "Білий камінь" – демонстрував всі грані зимових видів спорту. Інший – документальний фільм – знайомив зі спортивними спорудами Інсбрука і їх використанням під час зимових Олімпійських ігор. Ще один фільм – "Олімпійська гармонія" – став творчим відображенням симбіозу двох найбільших спортивних подій 1976 р. – XII зимових Олімпійських ігор в австрійському Інсбруку і Ігор XXI Олімпіади в канадському Монреалі.

Великий інтерес було виявлено і до таких складових культурної програми зимових Ігор-1976, як виставка "Гілліс Графстрем", присвячена видатному шведському спортсменові – триразовому олімпійському чемпіону (1920, 1924, 1928) і срібному призеру Олімпійських ігор (1932) з фігурного катання на ковзанах, і ряд інших експозицій, розгорнутих у музеях Інсбрука, в тому числі в музеї Олімпійських ігор (нагадаємо, що це місто двічі приймало зимові Ігри – в 1964 і 1976 рр.).

Культурно-мистецька (і водночас освітня) програма Ігор XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі стала свого роду фестивалем мистецтв Канади, який продемонстрував учасникам і гостям Ігор багатогранну культурну спадщину цієї країни і мав на меті об'єднати воєдино "союз тіла і душі". Ця програма широко і різноманітно реалізовувалася не лише в Монреалі, а й в Оттаві, Кінгстоні, Квебеку, Шербруку і деяких інших канадських містах.

Плакат і програма заходів з різних видів мистецтва під час Ігор XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі

Культурна програма Ігор XXI Олімпіади включала театральні, оперні та балетні постановки, концерти симфонічної, камерної та джазової музики, виступи фольклорних колективів, кінофестивалі (які творчо показали місце спорту в житті суспільства), численні художні та інші виставки, а також фестивалі пісень різних народностей, що населяють Канаду.

Варто відзначити й те, що на всесвітній виставці "Експо-1976", що проходила в тому році в Монреалі, успішно функціонував пройнятий духом олімпізму спеціальний розділ "Спорт і культура".

Спортивній тематиці були присвячені й такі експозиції, як виставка "Зображення спорту в Канаді: костюми, живопис, фотографії та спортивний інвентар XIX і початку XX ст.", фотовиставка "Спорт і популярні види дозвілля в Монреалі в XIX ст.", виставка друкованої продукції та книжкової ретроспективи "Спорт у Квебеку (1879–1975)", виставка "Марки, монети і олімпійські постери".

Було також створено документальний фільм, присвячений культурній програмі Ігор-1976, і кілька відеофільмів про роль спорту і фізичної культури та їх взаємозв'язок із сучасним урбаністичним середовищем.

У культурній програмі XIII зимових Олімпійських ігор, що проходили в 1980 р. у Лейк-Плесіді, були широко представлені різні форми образотворчого мистецтва і виконавської майстерності, а її зміст було направлено на всебічне відображення філософії олімпізму, що поєднує гармонійний розвиток особистості через фізичну досконалість та творчу сферу.

До цих зимових Ігор було створено два фільми на теми мистецтва. Один із них – "Олімпійська увертюра" – відрізнявся яскравим музичним супроводом у виконанні знаменитого Ієгуді Менухіна, а інший фільм – документальний – показав внесок різних художників у популяризацію Олімпійських ігор.

До уваги учасників та гостей зимових Ігор-1980 було представлено різноманітні виставки театрального фестивалю. Однією з найпопулярніших виставок, що проходили під час цих Ігор, була експозиція "Олімпіада – свято графіки", на якій демонструвалися плакати всіх зимових Олімпійських ігор, починаючи з перших, що відбулися в 1924 р. в Шамоні, і до 1980 р., коли зимові Ігри проходили в Лейк-Плесіді. Досить різноманітною за жанрами і змістом представлених творів була програма виставок з образотворчого мистецтва, а також фотовиставка ЮНЕСКО "Спорт і освіта".

Москва, яка в 1980 р. приймала Ігри XXII Олімпіади, в їх культурній програмі прагнула ознайомити учасників і гостей Ігор зі спадщиною і творчими досягненнями багатонаціональної культури країни в різних видах і формах мистецтва – у виконанні як професійних майстрів, так і аматорських колективів з усіх п'ятнадцяти союзних республік, що входили до складу СРСР.

Виставкові заходи культурної програми Ігор XXII Олімпіади 1980 р. у Москві

Культурна програма Ігор XXII Олімпіади реалізовувалася не лише в Москві, а й в інших містах, де проводилися олімпійські змагання цих Ігор – у Талліні, Ленінграді, Києві, Мінську.

Учасники та гості Ігор отримали можливість ознайомитися з виступами відомих танцювальних і хорових колективів, виставами музичних і драматичних театрів, побувати на днях поезії, кіно, музичної комедії, цирку, творчості молоді, відвідати різноманітні виставки, в тому числі експозицію "Спорт – посол миру".

Фестиваль мистецтв, приурочений до XIV зимових Олімпійських ігор 1984 р. у Сараєво, за своїм змістом виявився яскравим і різноманітним.

Одним із важливих подій культурної програми стало відкриття в Сараєво Олімпійського музею цих Ігор, що проходило в присутності президента Міжнародного олімпійського комітету Хуана Антоніо Самаранча. В експозиції музею було відображено шлях, пройдений містом для того, щоб гідно прийняти зимові Ігри-1984, і продемонстровано численні твори скульпторів і художників – живописців і графіків, які ілюстрували нерозривний зв'язок культури, мистецтва і спорту.

У театрах і концертних залах міста проходили різні (драматичні, оперні, балетні) вистави і виступи музичних колективів. Серед кількох художніх виставок особливу спрямованість мала експозиція "Спорт і мистецтво", де демонструвалася колекція тематичних творів графіки. Чималий інтерес учасників і гостей Ігор викликали покази спортивної моди і філателістичні виставки, присвячені олімпійському руху і олімпійському спорту, а також організований у Сараєво міською владою й Асоціацією прикладних художників конкурс на кращий дизайн системи візуальних сприйнять Ігор.

Формуючи програму олімпійського культурного фестивалю, приуроченого до проведення в 1984 р. у Лос-Анджелесі Ігор XXIII Олімпіади, їх оргкомітет звернувся за допомогою до громадськості міста у використанні його театрів, музеїв і художніх галерей і в залученні до участі в фестивалі культурних центрів, театральних, музичних та інших колективів.

Олімпійський культурний фестиваль у Лос-Анджелесі став масштабним заходом, у багатогранній програмі якого були досягнення світової культури і мистецтва в усьому розмаїтті їх форм і проявів. На сценах міста мистецтво демонстрували творчі колективи з шістнадцяти країн різних континентів – Європи, Північної і Південної Америки, Азії та Африки.

Учасники та гості Ігор-1984 в ході Олімпійського культурного фестивалю у Лос-Анджелесі могли ознайомитися не тільки з різними фільмами та художніми виставками, колекціями фотографій, картин, скульптур, марок і інших творів, які відображали історію та культуру багатьох народів, а й з наявними на цих виставках спеціальними розділами з історії олімпійського руху та олімпійського спорту.

Фестиваль мистецтв, присвячений XV зимовим Олімпійським іграм у 1988 р. у Калгарі, продемонстрував їх учасникам та гостям досягнення і різноманітність форм виконавської майстерності, образотворчої і літературної творчості Канади.

Програма фестивалю, в якому було задіяно близько 2200 учасників з 18 напрямів мистецтва, включала виконання класичної та сучасної музики, концерти танцювальних і хорових колективів, театральні вистави (драматичні, оперні, балетні та інші), різноманітні виставки, літературні читання, музейні експозиції тощо.

Втілюючи в життя олімпійські традиції, організатори фестивалю підготували і випустили плакати, присвячені зимовии Іграм-1988, що відображали силу і життєвість канадського мистецтва. Також було проведено виставки фотографій, живопису (маслом і аквареллю), шовкографії і літографії.

Великою популярністю користувалися філателістична виставка, яка зібрала марки, присвячені зимовим видам спорту і зимовим Олімпійським іграм, виставка "Олімпійські чемпіони в мистецтві", літературна програма, що включала фестиваль письменників і книжковий ярмарок, а також олімпійський фестиваль художнього і документального кіно, в тому числі фільми про проведені раніше Ігри Олімпіад і зимові Олімпійські ігри.

Різноманітною була культурна програма на XIV зимових Олімпійських іграх 1984 р. у Сараєво

Фестиваль мистецтв, приурочений до Ігор XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі, за задумом організаторів повинен був представити не тільки учасникам і гостям Ігор, але і всій світовій спільноті унікальні особливості як традиційної, так і сучасної корейської культури і мистецтва, – і в водночас відображав ідеали примирення і прогресу. При цьому різноманітні виставки, спектаклі, концерти та інші заходи проводилися не тільки в Сеулі, а більш ніж у двадцяти інших містах Республіки Корея за маршрутом проходження естафети олімпійського вогню.

Відбувся також міжнародний симпозіум "Скульптура на відкритому повітрі", метою якого було порівняння культур Сходу і Заходу як художнього втілення девізу Олімпійських ігор у Сеулі "Гармонія і прогрес".

У 1992 р. оргкомітет XVI зимових Олімпійських ігор в Альбервілі звернувся до французьких національних і регіональних культурних організацій з пропозицією внести свій вклад у формування програми фестивалю мистецтв, приуроченого до Ігор і покликаного продовжити традиції, закладені П'єром де Кубертеном.

При цьому поряд із класичними напрямами в мистецтві було зроблено наголос на сучасній креативності в підборі музичних і театральних вистав.

Серед виставок особливим успіхом користувалася експозиція крижаних скульптур в Альбервілі.

Різноманітні заходи фестивалю мистецтв проходили не тільки в самому Альбервілі, а й у ряді інших міст альпійського регіону Роні, а також у Парижі, Лозанні, Антверпені і Барселоні – місті, що приймало у тому ж 1992 р. Ігри XXV Олімпіади.

У Барселоні, що здобула право на проведення Ігор 1992 р., було вирішено провести не тільки олімпійські спортивні змагання, а й свого роду "культурну Олімпіаду" – велику програму різноманітних заходів, розрахованих на чотири роки, – з кульмінацією у вигляді олімпійського фестивалю мистецтв, що супроводжує Ігри XXV Олімпіади.

До його програми входили різні театральні, музичні та танцювальні вистави, різноманітні виставки та інші фестивальні заходи. Основна діяльність під час реалізації цієї проекту розвивалася в трьох напрямах – "Барселона – 2000 років", "Олімпійський фестиваль мистецтв", "Мистецтво і спорт".

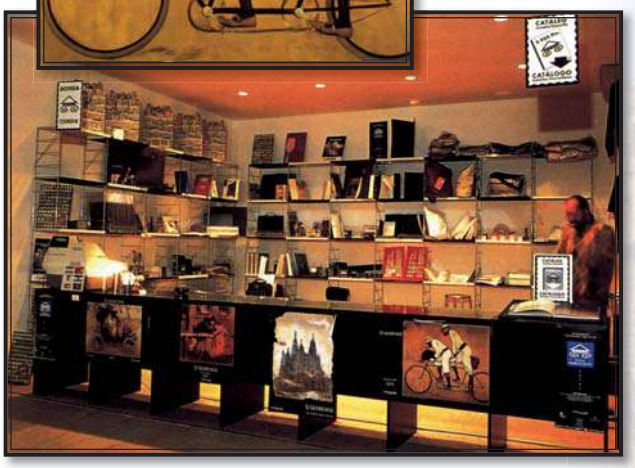
Серед виставок у Барселоні можна відзначити такі експозиції, як "Спорт у Стародавній Греції" і "Олімпійський дизайн". Завершувала "культурну Олімпіаду" в Барселоні виставка "Мистецтво і спорт Каталонії", на якій було представлено картини живопису, фотографії, плакати, твори скульпторів і художників-символістів, експозицію олімпійської філателії та нумізматики.

У комплексі заходів, пов'язаних із проведенням у 1994 р. XVII зимових Олімпійських ігор у Ліллегаммері, важливе місце займала культурна програма і перш за все – олімпійський фестиваль мистецтв. У ньому було задіяно кращі творчі ресурси Норвегії в сферах театру, музики й в інших видах мистецтва, і навіть різних ремесел.

У цій культурній програмі взяли участь як професійні артисти та музиканти, так і самодіяльні колективи. Акцент у їх виступах було зроблено на особливостях самобутньої норвезької культури, історії цієї країни і традиціях її народів.

У літературній складової програми гармонійно поєднувалися національний та інтернаціональний напрями.

Найрізноманітніші заходи були передбачені організаторами культурної програми Ігор XXV Олімпіади 1992 р. у Барселоні

Меморіальна табличка на будинку Жозефіни Боне в Барселоні

Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч і швейцарський художник і скульптор Ганс Ерні у Барселоні. 1992 р.

Автопортрет. Ерні Ганс

До уваги учасників та гостей XVII зимових Олімпійських ігор було також запропоновано численні та різноманітні за тематикою виставки живопису, скульптури, фотографії, монументального мистецтва та творів народної творчості.

Програма "культурної Олімпіади", приуроченої до Ігор XXVI Олімпіади-1996 р. в Атланті, представляла собою серію фестивалів "Олімпійські прелюдії", які проводяться протягом кожного з чотирьох років, що передували цим Іграм, – з кульмінацією в 1996 р.

До програми "Олімпійських прелюдій" входили такі міжнародні культурні фестивалі, як "Олімпійський Вінтерленд: зустріч з культурою Норвегії", фестиваль "Мексика – культурний гобелен", фестиваль африканських народів "Святкуй, Африка" і виставка "Салют, Лозанна" – на честь відкриття в цьому швейцарському місті Олімпійського музею МОК.

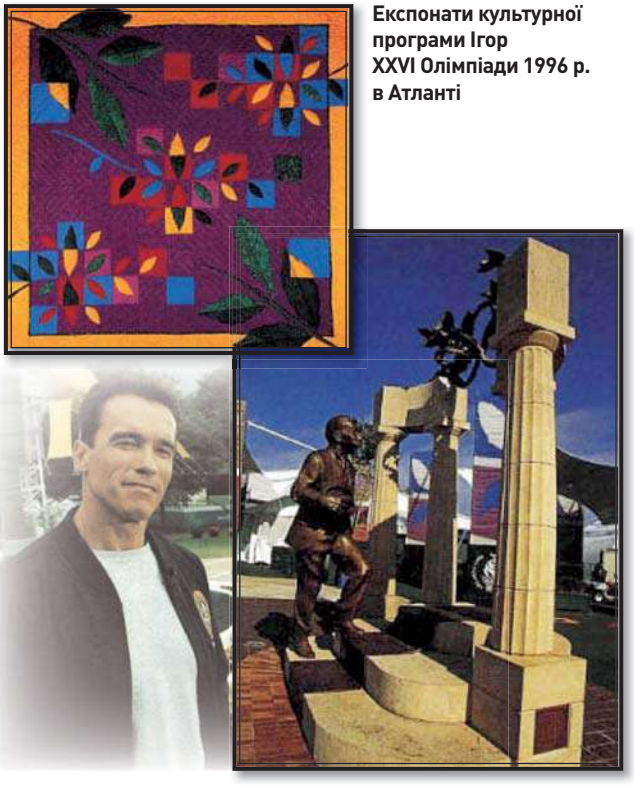
Кульмінацією культурної програми під час Ігор XXVI Олімпіади став "Фестиваль мистецтв Атланти", який зібрав близько двохсот театральних, музичних, танцювальних колективів та виконавців, а також представив понад двадцять виставок (у тому числі "Жінки в олімпійських програмах" і "Олімпійські колекції"), різні семінари, експозиції марок і монет за олімпійською тематикою та інші заходи.

Фестивалі "культурної Олімпіади" в Атланті були присвячені відображенню єднання міжнародних художніх і культурних традицій і великої олімпійської сім'ї.

Програма Олімпійського фестивалю культури і мистецтв, який розпочався в Японії за рік до відкриття XVIII зимових Олімпійських ігор-1998, включала 264 різні культурні заходи, що проводилися по всій країні, – з кульмінацією в Нагано – місті, яке приймало ці Ігри, девізом яких стали слова "Одне серце – один світ".

Під час фестивалю жителі Японії і гості могли відвідати різноманітні концерти хорового і фольклорного співу, симфонічної і джазової музики, оперні вистави та вистави традиційних японських театрів, виставки стародавнього і сучасного японського мистецтва, експозиції плакатів і літографії, фестивалі кіно і мультиплікації, виставки кімоно, паперових і глиняних ляльок, маріонеток, картин-мініатюр, а також експозицію, присвячену зимовим видам спорту, – "5000 років історії лиж".

Програма олімпійського фестивалю культури і мистецтв у Сіднеї, де у 2000 р. відбулися Ігри XXVII Олімпіади, включала кілька фестивалів різної тематичної спрямованості, покликаних розповісти учасникам і гостям Ігор про те, яке місце займає ця країна в світі на рубежі XX і XXI ст., хто такі австралійці, продемонструвати їх фізичну доблесть, показати унікальність австралійської природи і її вплив на мистецтво цієї країни, яка зуміла культуру нових поселенців поєднувати з культурною спадщиною корінних жителів.

Експонати культурної програми Ігор XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті

У культурній програмі було задіяно різні форми і жанри виконавської майстерності – театр, музику, танці, твори архітектури, скульптури, живопису, дизайну, кіномистецтва, фотографічні виставки та ін.

Слід зазначити, що в 2000 р. за ініціативою Комісії МОК з культури та олімпійської спадщини під час Ігор XXVII Олімпіади було відроджено традицію конкурсів мистецтв, які об'єднують художників-графіків і скульпторів навколо олімпійської ідеї. Журі цього конкурсу, до складу якого увійшли відомі діячі мистецтв різних країн, очолювали президент Міжнародного олімпійського комітету Хуан Антоніо Самаранч і голова комісії МОК з культури та олімпійського спадщини Хе Женліан.

У номінації "Графіка" перше місце було присуджено Дарині Мороз з Білорусі за "Вогонь Олімпу", друге – Чен Чирау (Китайський Тайпей) – за роботу "Chinging", а третє – єгиптянинові Мохаммеду Соліманом за "Олімпійський спорт" . Крім того, дипломами в цій номінації були відзначені азербайджанець Теньсіан Аббасов, Хуан Данс із Китайської Народної Республіки, колумбієць Гільєрмо Арріага Майа, Чун Тайфу (Гонконг) і Джуліана Жаретта з Намібії.

У номінації "Скульптура" підсумки були такими: перше місце – Анта Губеріні з Хорватії за роботу "Олімпійська мета", друге – Леван Вардосанідзе з Грузії за "Бейсбол", третє місце – Дебора Клер і Вероніка Вест з Австрії за скульптуру "Сфера". Крім того, у цій номінації були відзначені дипломами азербайджанський скульптор Закір Мехтієв, Костянтин Костюченко (Білорусь), Піо Переза Еччеверіа (Іспанія), Меган Рассел (США) і Гжегож Вітьок із Польщі.

Оргкомітетом проведених у 2002 р. у Солт-Лейк-Сіті XIX зимових Олімпійських ігор в їх культурній програмі, у тому числі в олімпійському фестивалі мистецтв, було втілено як відображення американського вкладу в культурну скарбницю людства, так і спадщину місцевих культурних традицій штату Юта.

До цієї програми входили численні і різноманітні виставки, музичні вистави (симфонічні твори та хоровий спів), оперні та балетні вистави та ін.

Мистецтво аборигенів Австралії

У Солт-Лейк-Сіті популярністю користувалися і муніципальні заходи за програмою "Запрошення до спадщини". Вони включали серію фільмів про історію лижного спорту, виставку "За 98-м меридіаном", твори художників американського Заходу, поетичні вечори "Тріумфуючий голос Юти в поезії" і "Ковбойські поетичні читання", фестиваль етнічного танцю, покази створених ремісниками побутових виробів тощо.

Програма "культурної Олімпіади", розроблена в Греції для Ігор XXVIII Олімпіади 2004 р. в Афінах, почалася ще в 2000 р. – у момент закриття Ігор XXVII Олімпіади в Сіднеї – і тривала протягом чотирьох років.

Одним із найбільш значущих прикладів втілення в життя цієї програми став проект "Outlook" ("Аутлук", що перекладається з англійської як "перспектива" або "точка зору"). Об'єднавши в експозиції міжнародної виставки близько двохсот творів

Багатогранною була культурна програма Ігор XXVII Олімпіади 1996 р. у Сіднеї

Американський скульптор Дейл Чихулі – автор вражаючих композицій з художнього скла

живопису, скульптури, інсталяцій і фотографій, які були створені 85 сучасними художниками з двадцяти країн, "Аутлук" водночас розкрив взаємини між різними поколіннями і народами.

Широкими і багатогранними були також музична, театральна, танцювальна та інші складові культурної програми цих Ігор, які до того ж гармонійно поєднувалася і з проведеною по всій Греції "Олімпіадою олімпійської освіти".

Діяльність оргкомітету XX зимових Олімпійських ігор 2006 р. у Турині із формування їх культурної програми була спрямована на пропаганду властивих спорту олімпійських цінностей, а на їх основі – на ознайомлення з культурою різних народів, популяризацію культури міжособистісного спілкування, єднання культури і мистецтва зі спортом.

Інновацією культурної програми Ігор-2006 стало надання нових додаткових значень головному олімпійському символу – п'яти переплетеним різнобарвним кільцям: червоне – спорт і спортивна культура; зелене – спорт і навколишнє середовище; жовте – спорт, наука та технології; блакитне – спорт і пропаганда здорового способу життя; чорна – спорт і дотримання прав людини та правил чесної гри, поваги до різних культур.

Культурна програма XX зимових Олімпійських ігор, що включала також фестиваль мистецтв, увібрала в себе історію міста Турина і всієї області П'ємонт – в олімпійському контексті, з тим, щоб через призму культурної спадщини та інтернаціональний характер Олімпійських ігор розвивати і вдосконалювати художні та культурні цінності.

Фестиваль мистецтв, приурочений до Ігор-2006, реалізовувався за такими основними напрямами, як видовищні мистецтва, театральні та танцювальні мистецтва, музичне мистецтво, кінематографія і література, історія і сучасність.

Культурна програма, сформована оргкомітетом Ігор XXIX Олімпіади 2008 р. у Пекіні,а почала реалізовуватися ще за п'ять років до цих Ігор, була втілена у формі п'яти послідовних фестивалів: 2003 р. – "Чарівний Пекін, культурні Олімпійські ігри"; 2004 р. – "Динамічний Пекін, молодіжні Олімпійські ігри"; 2005 р. – "Прекрасний Пекін, натхненні Олімпійські ігри"; 2006 р. – "Досвід цивілізації, насолоджуйся Олімпійськими іграми"; 2007 р. – "Один світ – одна мрія: я беру участь, я роблю внесок, я насолоджуюся"; 2008 р. – "Гармонійний світ, загальне благоденство". У кожному з цих фестивалів брали участь мільйони жителів Пекіна та інших міст Китаю.

Було проведено олімпійський конкурс "Спорт і мистецтво", що проходив за трьома напрямами – графіка, скульптура, співоче мистецтво.

У номінація "Графіка", що об'єднала не тільки графічні роботи, а й живопис, малюнки, гравіювання тощо, переможцем став Іван Патуц зі Словач-

Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч (від лівої) вручає головний приз конкурсу мистецтв у номінації "Скульптура" Сергію Ейланбекову зі США за роботу "П'ять континентів"

чини за роботу “Боротьба”, друге місце зайняв Као Чінунан (Китайський Тайпей) за акварельний малюнок “Спринт”, а третє – Кадір Нельсон із США за “Анатомію гри в гандбол”. Крім того, дипломами в цій номінації були відзначені Лю Давей (Китай), Альберт Мюнх (Німеччина), Шагарі Мохаммед Рошді (Малайзія), Едвард Колмен (Філіппіни) і Нібонс Фокачанг (Таїланд).

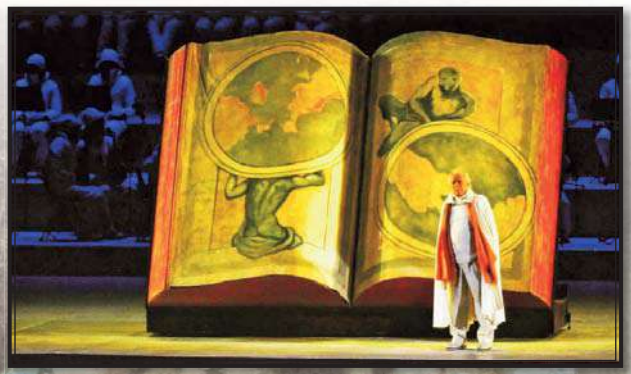
У номінації “Скульптура” перемогу здобув Джо Датуїн з Філіппін за композицію “Танцюючі кільця”, друге місце зайняв Могда Нафіс Могда Заін з Малайзії за скульптуру “Детермінація”, третє – Леван Вардосанідзе з Грузії за скульптуру “Чемпіон” (нагадаємо, що цей грузинський скульптор був другим призером аналогічного конкурсу 2000 р. у Сіднеї). Крім того, дипломами в цій номінації були відзначені Сян Чішао (Китайський Тайпей), Мінтон Естрела Гавідіа (Еквадор), То Шуїмін (Гонконг), Мохаммед Реза Язді (Іран) і Едвард Ейс (США).

Конкурс музичних виконавців у номінації “Співоче мистецтво” приніс перемогу колективу “Voiture” з Республіки Корея.

Головні події культурної програми Ігор XXIX Олімпіади проходили з 8 серпня по 24 серпня 2008 р. Вони включали 384 вистави провідних театрів Пекіна, 365 китайських і міжнародних експозицій у музеях, виставкових залах, галереях і на інших майданчиках столиці КНР з 20 тисячами учасників із 80 країн світу й усіх провінцій Китаю, 76 культурно-спортивних шоу, 26 виставок з олімпійської тематики і ще чимало найрізноманітніших заходів.

Однією з найбільш популярних під час Ігор-2008 стала велика виставка образотворчого мистецтва, що проходила в Пекіні під девізом “Мистецтво завершує дух Олімпійських ігор”, на якій було представлено 10 тисяч творів із 40 країн.

Пересувна виставка олімпійської скульптури побувала не лише в п’ятнадцяти великих містах Китаю, але і в ряді міст інших країн, які раніше приймали Ігри Олімпіади, – Лондоні, Лос-Анджелесі, Римі, Сеулі, Барселоні.

Експонати виставок культурної програми XX зимових Олімпійських ігор 2006 р. у Турині

Деякі експонати, продемонстровані в культурній програмі Ігор XXIX Олімпіади 2008 р. у Пекіні

Культурна Олімпіада, приурочена до XXI зимових Олімпійських ігор 2010 р. у Ванкувері, включала в себе серію різноманітних фестивальних програм, під час реалізації яких учасникам і гостям Ігор було продемонстровано те краще, що є в канадській і світовій культурі, у різноманітних жанрах і формах мистецтва.

У великій культурній програмі під час цих зимових Ігор в рамках 55 проектів було втілено в життя понад шістсот різних концертів, виставок, вистав та інших заходів, розгорнутих на шістдесяти майданчиках Ванкувера і ряду інших міст в провінції Британська Колумбія.

Багато відомих виконавців – як канадських, так і з-за кордону – взяли участь у музичному і танцювальному напрямах “культурної Олімпіади”. Візуальні мистецтва було втілено в експозиціях виставок, присвячених історії Канади, її традицій і культурної спадщини, де демонструвалися різноманітні твори скульптури, картини живопису тощо.

А проект "Код наживо" через цифрову інновацію ознайомив широке коло користувачів Інтернету з оцифрованими виданнями хронології "Культурної олімпіади", що проходила в Канаді під час XXI зимових Олімпійських ігор.

Велику і багатогранну програму "Культурна олімпіада" було підготовлено і втілено в життя до Ігор XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні.

Апогеєм культурної програми став фестиваль "Лондон-2012", що стартував за чотири тижні до початку спортивних змагань цих Олімпійських ігор. У його заходах взяли участь понад 25 тисяч художників і виконавців (у різних жанрах мистецтв), причому не тільки з Великої Британії, а з інших країн.

До культурної програму цих Ігор гармонійно вписалися різні музичні, танцювальні та театральні вистави, всесвітній фестиваль Шекспіра, виставка унікальних олімпійських артефактів "Олімпійська подорож: історія Ігор".

Чимало учасників з різних країн привернув конкурс мистецтв "Спорт і олімпійські цінності – видатна майстерність, дружба і повага", що проводився в двох номінаціях – графіка і скульптура.

У номінації "Графіка" перемогу в конкурсі здобула італійська художниця Ольга Піашко за роботу "Коло гармонії", друге місце зайняла Луїса Банабан з Румунії за "Підвищення майстерності", третє – португальська художниця Ізабелла де Куїга Ліма за графічну роботу "Надія".

У номінації "Скульптура" переміг Мартін Лінеон з США за композицію "Всемогутній тріумф". Другим призером конкурсу став Леван Вардосанідзе з Грузії

Традиційний вазопис аборигенів Канади живе й сьогодні

за твір "Олімпійський гімн" (нагадаємо, що цей грузинський скульптор раніше вже двічі завойовував нагороди аналогічних олімпійських конкурсів мистецтв, посівши друге місце в 2000 р. у Сіднеї і третє місце в 2008 р. у Пекіні). Третім призером конкурсу став скульптор з Іспанії Фернандо Серано Муньйос за роботу "Велосипедистка".

Не менш широкими за тематикою і різноманітними за жанрами та формами мистецтв були культурні програми, реалізовані організаторами XXII зимових Олімпійських ігор 2014 р. у Сочі, Ігор XXXI Олімпіади в Ріо-де-Жанейро, XXIII зимових Олімпійських ігор у Пхьончхані.

З огляду на постійний великий інтерес і увагу – як з боку організаторів Олімпійських ігор, так і їх учасників і гостей – до таких культурних програм, не важко з упевненістю передбачити, що подібні олімпійські фестивалі і конкурси мистецтв будуть з успіхом проведені і на майбутніх Іграх XXXII Олімпіади 2020 р. у Токіо, XXIV зимових Олімпійських іграх 2022 р. у Пекіні, Іграх XXXIII Олімпіади 2024 р. у Парижі, XXV зимових Олімпійських іграх 2026 р. у Мілані і Кортіна-д'Ампеццо, Іграх XXXIV Олімпіади в Лос-Анджелесі і далі...

Мистецтво аборигенів Канади

Взаємодія мистецтва і спорту: “вулиця з двостороннім рухом”

Проведені в цьому дослідженні комплексний аналіз і узагальнення існуючих в різні часи і сьогодні досить тісних і багатогранних взаємозв’язків між мистецтвом і спортом свідчать і про їх взаємний активний вплив один на одного.

Це проявляється не тільки в прагненні письменників, поетів, архітекторів, художників, скульпторів, композиторів та інших діячів літератури і мистецтва створювати свої твори, надихаючись спортом, особистостями спортсменів і Олімпійськими іграми, а й у глибокому творчому спілкуванні як персоналій, задіяних у мистецтві і олімпійському спорті, так і широких мас, які цікавляться спортом і мистецтвом (або тільки однієї з цих сфер).

Зокрема, ті люди, які не є вболівальниками спорту, але цікавляться літературою, кіно або іншими жанрами і формами мистецтва, через твори, що відображають спортивну сферу, тим або іншим чином долучаються до яскравого і різноманітного світу спорту.

А ті, хто не дуже цікавиться літературою і мистецтвом, але стежить за світом спорту, звертають увагу на літературний твір і творіння мистецтва, де так чи інакше відображається спортивна тематика, – і, відповідно, починають з більшою увагою ставитися до сфер літератури і мистецтва, – і це культурно збагачує таких людей.

Отже, можемо обґрунтовано говорити про велике значення взаємозв’язку між спортом і мистецтвом і їх взаємний вплив, причому не тільки як про важливий напрям в олімпійських дослідженнях і в системі олімпійської освіти, а й у тому, що, на наш погляд, можна назвати олімпійською самоосвітою. Іншими словами, поєднання і взаємний вплив мистецтва і спорту функціонує обопільно і є свого роду “вулицею з двостороннім рухом”, що діє в інтересах обох сфер, досить важливих для життя і окремих людей, і всього світового співтовариства.

Частина V

Президенти Міжнародного олімпійського комітету, їх життя і діяльність на чолі МОК

Розділ 28.
Перший президент МОК Дімітріос Вікелас

Розділ 29.
Другий президент МОК П'єр де Кубертен

Розділ 30.
Третій президент МОК Анрі де Байє-Латур

Розділ 31.
Четвертий президент МОК Юханнес Зігфрід Едстрем

Розділ 32.
П'ятий президент МОК Ейвері Брендедж

Розділ 33.
Шостий президент МОК Майкл Морріс Кілланін

Розділ 34.
Сьомий президент МОК Хуан Антоніо Самаранч

Розділ 35.
Восьмий президент МОК Жак Рогге

Розділ 36.
Дев'ятий президент МОК Томас Бах

Міжнародний олімпійський комітет є колегіальним органом, у якому всі важливі питання розвитку олімпійського руху, визначення програм Олімпійських ігор, їх організації, підготовки та проведення вирішуються голосуванням членів МОК на його сесіях, а в проміжках між ними – на засіданнях виконкому МОК.

Однак слід підкреслити, що на всі напрями діяльності МОК суттєвий, а нерідко визначальний і вирішальний вплив справляли особливості особистості і світогляд того, хто у відповідний період очолював Міжнародний олімпійський комітет і реалізовував свої погляди і переконання в конкретних складових політики МОК і в різних практичних аспектах його функціонування.

Стабільність олімпійського руху і авторитет Міжнародного олімпійського комітету у світовому співтоваристві значною мірою обумовлені тим, що на чолі МОК завжди стояли видатні досвідчені діячі, що відрізнялися гідною громадянською позицією, високими професійними та людськими якостями, загостреним почуттям відповідальності за долю олімпійського спорту.

Кожен із президентів МОК з причин, обумовлених соціальним походженням, основною спрямованістю освіти, поглядами, складом характеру, матеріальним становищем, родом діяльності до обрання президентом МОК, підходами до олімпійського спорту і, звичайно ж, у зв'язку з історичними подіями, що відбувалися в той чи інший час у різних політичних, економічних та інших умовах, по-різному будував свою роботу із керівництва Міжнародним олімпійським комітетом і визначав його пріоритети.

З урахуванням всього комплексу таких чинників історія олімпійського руху, його сучасний стан та перспективи подальшого розвитку не можуть розглядатися у відриві від особистостей президентів МОК і основних аспектів їх діяльності на цій посаді.

Нагадаємо, що за більш ніж 125-річну історію сучасного олімпійського руху (з 1894 р. і донині) високої честі очолювати Міжнародний олімпійський комітет удостоювалися дев'ять осіб: Дімітріос Вікелас був президентом МОК у 1894–1896 рр.; П'єр де Кубертен – у 1896–1925 рр.; Анрі де Байє-Латур – у 1925–1942 рр.; Юханнес Зігфрід Едстрем очолював МОК з 1942 р. де-факто як віце-президент (у зв'язку зі смертю Анрі де Байє-Латура) по 1946 р., а де-юре – вже як обраний президент МОК – у 1946–1952 рр.; Ейвері Брендедж – у 1952–1972 рр.; Майкл Морріс Кілланін – у 1972–1980 рр.; Хуан Антоніо Самаранч – у 1980–2001 рр.; Жак Рогге – у 2001–2013 рр.; Томас Бах (з 2013 р. і донині).

Далі розповідається про життя і діяльність кожного з дев'яти президентів Міжнародного олімпійського комітету.

Розділ 28

Перший президент МОК Дімітріос Вікелас

Дімітріос Вікелас народився 15 вересня 1835 р. на острові Сірос, що знаходиться в Егейському морі, у родині великого грецького торговця.

Вікеласи часто змінювали місце проживання: 1839 р. – Константинополь (так греки продовжували називати місто, завойоване у 1453 р. турками-османами, перейменоване ними на Стамбул, яке стало столицею Османської імперії); 1849 р. – Одеса (місто в Російській імперії); 1850 р. – знову грецький острів Сірос; 1851 р. – знову Константинополь. Через це Дімітріос займався здебільшого з приватними викладачами, а після повернення на острів Сірос навчався в ліцеї християн-євангелістів. Потім він протягом двох років працював у бюро свого батька.

У 1852 р. 17-річний юнак відправився до Лондона, де його прийняли дядьки (брати матері) Василіос і Леон Меласи, які мали свій Торговий дім у британській столиці, – і незабаром став його пайовиком.

У 1866 р. Дімітріос Вікелас одружився з Калліопою Гералопулу – дочкою великого грецького торговця, який жив у Лондоні. Після того, як у 1876 р. було ліквідовано Торговий дім Меласів, Вікелас вдало вклав свій капітал, завдяки чому зміг забезпечити собі і родині життя в достатку і став займатися творчою (літературною та перекладацькою) діяльністю, добре опанувавши до того часу англійську, німецьку, французьку та італійську мови.

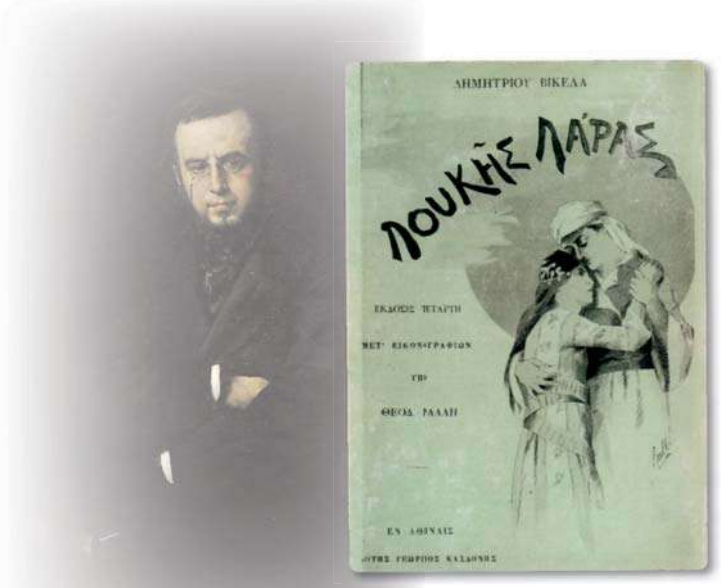
Також він, виходець із буржуазної сім'ї, яка у 1821–1822 рр. брала участь у боротьбі за незалежність

Портрет Дімітріоса Вікеласа. Автор Ніколаос Ксідіос. 1875 р.

Михаїл Мелас – дід Димитріоса Вікеласа і його дядько **Леон Мелас**, які значно вплинули на життєве становлення молодого Димитріоса

Портрет Димитріоса Вікеласа та обкладинка його книги – роману "Лукіс Ларас", в якому йдеться про війну за незалежність Греції

Греції від ярма Османської імперії, вважав своїм обов'язком внести вклад в антиосманський рух грецького народу: збирав пожертви для підтримки уряду Греції (1862) і на купівлю зброї і спорядження для греків, які підняли повстання проти турків на острові Крит (1866–1867). Крім того, він писав численні статті на історичні, національні, літературні теми та з питань грецької мови. Патріотичну діяльність Вікеласа було відзначено срібним лицарським хрестом королівського ордена визволителів Греції (1875), а його заслуги в галузі філології – золотим лицарським хрестом того ж королівського ордена (1886). Книги Вікеласа, створені ним у 1970-ті роки, – роман "Лукіс Ларас" (про війну за незалежність Греції) та інші літературні праці, а також переклади на новогрецьку мову творів Гомера, Мільтона, Бернса, Гете принесли йому популярність у Європі. Зокрема, президент Франції нагородив Вікеласа за літературну творчість, присвоївши йому титул великого канцлера національного ордена Почесного легіону.

У 1884 р. Вікелас здійснив подорож Західною Грецією і півостровом Пелопоннес – і у своїх подорожніх нотатках "Від Нікополіса до Олімпії" описав античну Олімпію і місця проведення давньогрецьких Олімпійських ігор.

Вікелас приділяв велику увагу питанням освіти і виховання молоді. Свої педагогічні позиції він розвинув у 1885–1887 рр. у рамках чітко окресленої системи виховання, в якій особливе значення надавалося фізичному вихованню. Пізніше в автобіографічній книзі "Моє життя" Вікелас згадував, що в Лондоні він займався верховою їздою і іноді – веслуванням на Темзі, а також брав уроки фехтування, хоча й не виявив особливого таланту. Він вважав, що британську систему виховання можна порівняти з давньогрецькою, а спортивні змагання у Великій Британії порівнював зі змаганнями атлетів у Стародавній Греції.

Педагогічні погляди Вікеласа, його популярність і діяльність у згаданих сферах як відомого вченого і письменника сприяли тому, що президія Панеллінського гімнастичного союзу, що функціонував у грецькій столиці Афінах, обрала його своїм представником для участі у проведеному в червні 1894 р. у Парижі з ініціативи П'єра де Кубертена установчому міжнародному конгресі, присвяченому питанням відродження Олімпійських ігор у сучасних умовах. Так почалася співпраця Вікеласа з Кубертеном.

Оскільки члени президії Панеллінського гімнастичного союзу були знайомі з ідеями Димітріоса Вікеласа щодо фізичного виховання, йому було довірено підготовку тексту меморандуму, з яким президент цього союзу Йоанніс Фокіакіс звернувся до паризького установчого конгресу.

На цьому форумі Вікелас був головою однієї з двох секцій конгресу – тієї, на якій обговорювалися проблеми олімпізму і його концепції.

Після того, як на конгресі в Парижі було прийнято пропозиції П'єра де Кубертена про відродження Олімпійських ігор, про чотирирічні інтервали між ними та про включення до програми олімпійських змагань сучасних видів спорту, Димітріос Вікелас (Греція) і Віктор Балк (Швеція) запропонували включити до програми Олімпійських ігор також змагання для дітей. Проте цю пропозицію не було підтримано учасниками конгресу.

Вікелас вважав, що місцем проведення Ігор I Олімпіади повинні стати Афіни – столиця Греції, батьківщина античних Олімпійських ігор. У цьому він здобув підтримку не тільки керівництва Панеллінського гімнастичного союзу і П'єра де Кубертена (який спочатку планував провести Ігри I Олімпіади в Парижі, приурочивши їх до наміченої на 1900 р. міжнародної виставки у французькій столиці), а й короля Греції Георга I, чия привітальна телеграма з його позитивною реакцією була зачитана на засіданні паризького установчого конгресу. Це сприяло підвищенню шансів на вибір Афін місцем проведення Ігор I Олімпіади 1896 р. (крім грецької столиці, претендентами були Лондон і Будапешт).

Бурхливими оплесками і вигуками схвалення зустріли виступ Вікеласа на заключному засіданні установчого конгресу, де він, зокрема, сказав: "Коли мова йде про Олімпійські ігри, то чи не має права Греція побачити прем'єру відродження Ігор на своїй землі? Панове, не забувайте, що коли ви вважаєте античну Грецію ідейною батьківщиною олімпізму, то ми, греки – її прямі нащадки. Якщо ви – онуки нашої спільної прародительки, то ми – її діти...

Дімітріос Вікелас (праворуч) у своєму робочому кабінеті

Ось вона, наше єдина перевага... Проявіть же великодушність, доведіть нам, що в цьому наші думки збігаються. Я говорю тут не від імені союзу, який представляю. Ще менше у мене прав зобов'язати мій уряд. Але я знаю, що всі там, унизу, з великою радістю зустрінуть позитивне рішення конгресу і зроблять все для того, щоб з честю виконати... Я тільки пропоную, щоб конгрес висловив бажання, щоб перше святкування міжнародних Олімпійських ігор відбулося в Афінах".

Як вважають фахівці, що вивчають історію олімпійського руху, виступ Вікеласа вплинув на зміну позиції більшої частини тих учасників установчого конгресу, які до цього наполягали на проведенні Ігор I Олімпіади в Лондоні, а наступних Ігор II Олімпіади – у Парижі. В результаті на конгресі було прийнято пропозицію про надання Афінам права провести у 1896 р. Ігри I Олімпіади.

На тому ж паризькому конгресі Вікелас був включений до першого складу Міжнародного олімпійського комітету, сформованого на цьому форумі. А оскільки саме столиці Греції належало прийняти перші Олімпійські ігри сучасності, першим президентом МОК – за пропозицією П'єра де Кубертена – було обрано грека Дімітріоса Вікеласа.

Пізніше у своїх "Олімпійських мемуарах" Кубертен згадував: "Через кілька днів після завершення конгресу Слоен, Калло і я зустрілися з Вікеласом у його невеликих апартаментах на вулиці Вавилон у Парижі. Саме тут зміцнювалася велична споруда під назвою МОК. Вікелас не хотів прийняти президентство. Я виступав за ідею мобільного президентства, щоб президентом ставав представник країни, що проводить чергову Олімпіаду... Вікелас погодився зайняти посаду президента тільки до кінця 1896 року, потім я повинен буду змінити його на чотирирічний термін".

Серед важливих питань, що обговорювалися на установчому конгресі у Парижі, було визначення відмінностей між аматорським і професійним спортом і формулювання єдиного тлумачення поняття "аматор" у різних видах спорту. Правила аматорства в спорті вперше були опубліковані Міжнародним олімпійським комітетом, очолюваним Дімітріосом Вікеласом, у Бюлетені МОК (№ 1 за 1894 р.). Тоді вони включали сім пунктів, основні з яких визначали аматора як людину, яка ніколи не брала участі в змаганнях, відкритих для всіх бажаючих, не змагалася за грошовий приз або за гроші з якогось іншого джерела, не брала участь у змаганнях з професіоналами і ніколи не була оплачуваним викладачем або інструктором фізичного виховання, а крім того, встановлювалося, що учасник Олімпійських ігор не може бути аматором в одному виді спорту і професіоналом в іншому.

Дімітріос Вікелас як перший президент Міжнародного олімпійського комітету вніс великий внесок у підготовку до Ігор I Олімпіади, їх організацію та проведення в Афінах. Він, заручившись підтримкою короля Греції Георга I і кронпринца (спадкоємця престолу) Константина, зумів здолати спротив тогочасного голови грецького уряду Харілаоса Трикупіса, який виступав проти проведення Ігор I Олімпіади в столиці Греції і відмовився виділяти на них фінансові асигнування. Протистояння завершилося відставкою прем'єр-міністра Трикупіса, якого незабаром на цьому посту змінив лідер опозиції Теодорос Деліянніс.

Група засновників Міжнародного олімпійського комітету. Сидять (від лівої): П'єр де Кубертен (Франція), Дімітріос Вікелас (Греція), Олексій Бутовський (Росія). Стоять (віл лівої): В. Гебхарт (Німеччина), Іржи Гут (Богемія), Ференц Кемень (Угорщина), Віктор Балк (Швеція). Фото зроблено в Афінах у 1896 р.

Дімітріос Вікелас – перший президент Міжнародного олімпійського комітету

У 1895 р. – через рік після смерті дружини – Вікелас вирішив оселитися в Афінах, де активно займався вирішенням непростих організаційних, фінансових та інших питань, пов'язаних з підготовкою до Ігор I Олімпіади, – тим більше, що ініціатор відродження Олімпійських ігор Кубертен, обраний на паризькому установчому конгресі 1894 р. генеральним секретарем МОК, по суті втратив інтерес до практичної організації Ігор-1896, переклавши всі турботи на Вікеласа. В Афіни Кубертен приїхав лише за дванадцять днів до початку Ігор I Олімпіади, коли всі труднощі були вже подолані Дімітріосом Вікеласом і його грецькими колегами з афінського оргкомітету.

Вікелас головував і на засіданнях 2-ї сесії Міжнародного олімпійського комітету, що відбулися в 1896 р. в Афінах, де обговорювалися плани діяльності МОК і перспективи подальшого проведення Олімпійських ігор.

Олексій Бутовський (член МОК для Росії), який входив до першого складу Міжнародного олімпійського комітету, був присутній на Іграх I Олімпіади і виклав свої враження в опублікованому потім нарисі "Афіни навесні 1896 року", дуже високо оцінивши роль Дімітріоса Вікеласа: "Йому зобов'язана Греція тим, що перші Олімпійські ігри відбулися в Афінах... Людина високої світської культури, він був чарівним головою і вжив всі свої старання, щоб і Афіни, і вся Греція представилися найкращими своїми сторонами... І він цілком досяг успіху в цьому... Ніхто з нас не забуде також, що головним чином завдяки йому міжнародний комітет як корпорація відразу зайняв почесне місце серед гостей, які з'їхалися в Афіни, а членам його широко відкрилися гостинні двері афінського суспільства".

Ще до Ігор I Олімпіади 1896 р. між президентом МОК Дімітріосом Вікеласом і генеральним секретарем МОК П'єром де Кубертеном виникли серйозні розбіжності, породжені різними їх поглядами на перспективи подальшого проведення Олімпійських ігор. Вікелас, який вважав Олімпійські ігри подією виключно грецької історії та культури, наполягав на постійному проведенні Ігор Олімпіад у Греції, тоді як Кубертен був прихильником надання Олімпійським іграм міжнародного характеру – з їх переміщенням із країни в країну.

Після Ігор-1896 взаємини між Вікеласом і Кубертеном ще більш загострилися, а оскільки в МОК запанувала кубертенівська концепція проведення Олімпійських ігор у різних містах різних країн, Дімітріос Вікелас передав П'єру де Кубертену керівництво Міжнародним олімпійським комітетом, а незабаром вийшов зі складу МОК. Проте Вікелас не втратив інтересу до олімпійської проблематики. Він взяв участь (як делегат від Греції) в III Олімпійському конгресі, який відбувся в 1905 р. у Брюсселі (де здебільшого обговорювалися питання взаємин між МОК і міжнародними спортивними федераціями). У 1906 р. Вікелас з колегами організував в Афінах неофіційні (проміжні) Олімпійські ігри, які відмовився відвідати Кубертен. Також ці ігри не були визнані МОК, але, як відзначають історики Олімпійських ігор, були підготовлені і проведені на значно вищому рівні, ніж Ігри II Олімпіади в Парижі (1900) і Ігри III Олімпіади в Сент-Луїсі (1904).

Помер Дімітріос Вікелас в Афінах на 73-му році життя 20 липня 1908 р.

Погруддя Дімітріоса Вікеласа. Автор Лазарос Сохос. 1892 р.

Розділ 29

Другий президент МОК П’єр де Кубертен

П’єр Фреді, барон де Кубертен народився 1 січня 1863 р. у Парижі в багатій родині французького живописця, походив з давнього італійського роду Фреді. Аристократичного походження була і його мати.

З дитячих років П’єр любив їздити верхи, а в подальшому займався фехтуванням і веслуванням. Ще дитиною він разом із батьками побував в Італії, Німеччині, Австрії, Швейцарії, а в юнацькому віці відвідав Велику Британію, де на нього великий вплив справила філософська та педагогічна спадщина Томаса Арнольда – основоположника англійської системи фізичного виховання.

Барон П’єр де Кубертен – ініціатор відродження Олімпійських ігор і засновник сучасного олімпійського руху

На картині зображено П’єра де Кубертена, який був досить вправним фехтувальником і вершником

Дитячі та юнацькі роки Кубертена припали на період, коли Франція коливалася між монархією, імперією і республікою, а нувориші, торговці і промисловці створювали середовище, в якому важко було пристосуватися таким аристократам, як його батьки з їхньою традицією вірного служіння королю і батьківщині.

Спочатку Кубертен планував пов’язати свою долю з армією, прагнув вступити до французької школи підготовки офіцерів Сен-Сір. Однак монархістські уподобання його сім’ї суперечили поглядам

Жюль Сімон – французький державний і громадський діяч другої половини XIX ст., який підтримував ідеї П'єра де Кубертена щодо відродження Олімпійських ігор у сучасних умовах та формування міжнародного олімпійського руху, а також став першим президентом заснованої Кубертеном у 1891 р. Атлетичної асоціації (USFSA)

Анрі Дідон – пастор, настоятель монастиря Арсей у Франції і очільник домініканського коледжу Альбер-ле-Гран. Він підтримував наміри П'єра де Кубертена щодо заснування Атлетичної асоціації й був обраний її почесним президентом, а у березні 1891 р. першим виголосив девіз "Citius. Altius. Fortius" (що в перекладі з латині означає "Швидше. Вище. Сильніше"), який згодом Кубертен зробив девізом сучасних Олімпійських ігор

радикалів Сен-Сіра, які боялися контрреволюції і прагнули заповнити школу переконаними республіканцями. Кубертен обрав інший шлях – вивчення права, тому вступив до нещодавно створеної приватної Школи політичних наук.

Навчання в цій школі відіграло вирішальну роль у формуванні світогляду Кубертена і вплинуло на його життя і кар'єру. Школа політичних наук, створена в 1872 р., була орієнтована на освіту і виховання молодих людей, здатних відновити Францію після катастрофічної поразки у франко-прусській війні та розгрому Паризької комуни. До викладацького і студентського складу входили як монархісти, так і республіканці, однак всі вони були прихильниками політичного та економічного лібералізму. Основою навчального плану школи було поєднання юридичної освіти з широкою гуманітарною, що охоплювала також такі галузі знань, як комерційна географія, конституційне право, економічна історія, адміністративні науки, дипломатія, колоніалізм та ін.

Після закінчення навчання Кубертен вирішив присвятити себе політичній кар'єрі, проте ряд невдалих спроб увійти в парламент, зосередитися на дипломатичній кар'єрі або літературній творчості змусили його змінити життєвий курс і сконцентрувати зусилля на просвітницькій реформі у Франції, спираючись при цьому на досвід, набутий у Великій Британії і під час відвідин інших країн, у тому числі ряду держав Європи та Північної Америки.

У 1880-х роках уряд Франції, занепокоєний фізичним станом нації, ввів у школах обов'язкові гімнастичні програми, орієнтовані переважно на довійськову підготовку. Однак реформатори вимагали від французького уряду більш серйозного і широкого вдосконалення системи виховання, яка враховувала б досягнення різних країн у цій сфері.

Кубертен активно включився у пошук шляхів вдосконалення системи освіти і виховання. Неодноразові відвідування Великої Британії в період 1884–1886 рр. переконали його в явній перевазі англійської системи як більш різносторонньої і демократичної, що відповідає не тільки вимогам промислової, торгової та колоніальної революції, але і різнобічному фізичному і моральному вихованню. Він переконався в тому, що фехтування і теніс, боротьба і бокс, регбі і веслування, інші види спорту сприяють не тільки фізичному розвитку, а й виховують такі важливі якості, як здатність до ризику, ініціативність, вміння до повної мобілізації своїх сил.

Кубертен всіляко сприяв не тільки зміні системи фізичного виховання в школах, але й розвитку спортивних клубів, які набули поширення як у Парижі, так і в провінціях. У 1888 р. він був обраний генеральним секретарем Союзу спортивних клубів Франції, що надало можливість вивчати й активно втручатись у розвиток спорту в цій країні.

Однак прагнення імпортувати освітню модель з Великої Британії обумовило сильну протидію різних політичних фракцій і різного роду прихильників французької системи. Вони активно відстоювали вельми однобічну, грубу, надмірно воєнізовану систему фізичного виховання, що склалася у Франції, протиставляючи її ліберальній британській, орієнтованій на спорт. Врешті-решт діяльність Кубертена виявилася незатребуваною.

Вихід для себе Кубертен знайшов у розвитку змагального спорту та організації міжнародних змагань з різних видів спорту – веслування, велосипедного спорту, плавання, тенісу та ін. Активні міжнародні контакти дозволили йому перейнятися інтернаціональним духом спорту, побачити вплив спорту на розвиток моральності, чесного супер-

ництва, дружніх відносин. У Кубертена налагоджуються контакти з багатьма фахівцями, що бачили в спорті ефективний засіб виховання людини в дусі порозуміння і мирного співробітництва.

Восени 1889 р. за пропозицією міністра громадської освіти Кубертен відправляється в Канаду і Сполучені Штати Америки для знайомства з розвитком спорту в університетах і коледжах, з діяльністю різних спортивних організацій. Ця подорож зміцнила погляди Кубертена на виховну й освітню роль спорту, розкрила особливості функціонування аматорського та професійного спорту. Там він познайомився з професором Вільямом Слоеном, який надалі стане одним із членів першого складу Міжнародного олімпійського комітету.

Серйозною подією, яка вплинула на подальшу діяльність Кубертена, стало відвідування в 1890 р. Венлокських ігор. Про враження, яке справили на Кубертена ці ігри, найкраще свідчить цитата з його статті "Олімпійські ігри в Мач Венлоку: сторінка в історії спорту", опублікованої після повернення до Франції в "Ле Ревю Атлантік": "Мач Венлок – містечко в Шропширі, графстві на околиці Уельсу, і той факт, що Олімпійські ігри, які сучасна Греція досі не в змозі відродити, вижили в наш час, заслуга не греків, а доктора В. П. Брукса. Саме йому ми зобов'язані їх історичним відкриттям 40 років тому, і саме він у свої 82 роки, але все ще іскрометний і несамовитий, продовжує організовувати і надихати їх... Все це обплутано вуаллю поезії й ароматом античності" (Mullins, 1992).

Погляд Брукса на Олімпійські ігри як засіб природного інтелектуального, морального і фізичного розвитку людини, формування у нього національної самосвідомості, здорової рекреаційної діяльності, не обмежений часто спортивною складовою, розкрив Кубертену виховний потенціал Олімпійських ігор.

Додатковим стимулом до розвитку у П'єра де Кубертена інтересу до Олімпійських ігор стало знайомство з громадською діяльністю Євангеліса Цаппаса, спрямованою на відродження Олімпійських ігор у Греції як важливої частини грецької культури. Перші такі ігри були проведені в 1859 р. в Афінах і отримали назву "Панеллінська Олімпіада". Саме в Олімпійських іграх, подібних тим, що проводилися в Стародавній Греції, Кубертен побачив потужний засіб реалізації своїх педагогічних поглядів.

Унікальність Олімпійських ігор на відміну від інших спортивних подій Кубертен бачив у їхньому впливі на вдосконалення системи виховання, орієнтованої на різнобічний розвиток людини, формування цілісної і досконалої особистості. Саме в цьому, як справедливо зазначає В. І. Столяров (2013) полягав основний зміст кубертенівської ідеї відродження Олімпійських ігор і розробленої ним сучасної концепції олімпізму. Кубертен вважав, що "в сучасному виродженому світі олімпійський рух може стати школою благородства і моральної чистоти, лицарства, стійкості і фізичної енергії" (Кубертен, 1997), "облагородити і зміцнити спорт, забезпечити його незалежність і стабільність, дати йому можливість краще виконувати ту виховну роль, яка випала йому в сучасному світі" (Кубертен, 2000). Кубертен всіляко пропагував і змагальну сторону спорту, обґрунтовував необхідність його розвитку як важливої частини здорового способу життя, відновлення дружніх зв'язків між державами, розширення міжнародного співробітництва. Тут особливе місце відводилося Олімпійським іграм як засобу облагороджування самого спорту, якому були притаманні не тільки позитивні, але і негативні сторони, а його вплив міг бути позитивним або шкідливим залежно від напрямку розвитку (Кубертен, 1997).

Накопичені знання і досвід у галузі використання спорту для різнобічного виховання людини, роль спорту у міжнародному співробітництві Кубертен докладно виклав на зборах керівників Союзу спортивних клубів Франції, присвячених 5-річчю з дня утворення цієї організації. Демократизація та інтернаціоналізація спорту, розвиток транспорту (залізниці) і засобів зв'язку (телеграф, телефон), досвід проведення міжнародних виставок створили, на думку Кубертена, можливості для проведення міжнародного спортивного заходу, подібного Олімпійським іграм Стародавньої Греції. Однак, за словами Кубертена, його ідея отримала не більше ніж схвальні оплески.

Бурхливий розвиток змагального спорту наприкінці XIX ст. вимагав уніфікації правил змагань,

П'єр де Кубертен у кабінеті у власній квартирі в Парижі (1896–1900)

визначення одного підходу до понять “аматор” і “професіонал”, інших критеріїв допуску спортсменів до змагань. У ті роки спортивні змагання з більшості видів спорту регулювалися правилами, встановлюваними запрошуючою стороною, що часто ускладнювало їх проведення.

Для вирішення цих та інших проблем у галузі спорту і міжнародного спортивного співробітництва ряд видних представників європейського спорту ініціював проведення міжнародного установчого конгресу, який було заплановано на червень 1894 р. у Парижі. Кубертен входив до складу комітету з підготовки цього заходу як генеральний секретар.

Протягом 18 місяців, що передували конгресу, Кубертен намагався переконати її майбутніх учасників у перспективі своєї олімпійської ідеї. Багато провідних фахівців з різних країн, включаючи російського генерала О. Д. Бутовського, були схильні підтримати його ініціативу.

Дві тисячі учасників зібралися 16 червня 1894 р. в паризькій Сорбонні. Питання, підняті на конгресі, викликали величезний інтерес і їх розгляд справив серйозний вплив на розвиток спорту. Кубертену вдалося включити до програми одного з секційних засідань питання про заснування Олімпійських ігор як міжнародної спортивної і культурної події. Ідея була сприйнята з інтересом і підтримана видатними діячами міжнародного спорту.

Позитивне рішення про відродження Олімпійських ігор сучасності та затвердження першим місцем їх проведення грецьких Афін багато в чому було обумовлено позицією Дімітріоса Вікелоса, який брав участь у конгресі як королівський посланець, що мав не тільки великий життєвий досвід і авторитет, але і необхідні повноваження.

Другий президент МОК П’єр де Кубертен у Барселоні. Фото 1906 р.

Після ухвалення рішення про поновлення проведення Олімпійських ігор Кубертен вміло використав недосвідченість Греції в сфері міжнародного спорту, зумівши вплинути на формування складу Міжнародного олімпійського комітету, який до 1911 р. називався Міжнародним комітетом Олімпійських ігор (ICOG), включивши до нього своїх соратників і прихильників своїх олімпійських поглядів. До першого складу комітету входило 13 осіб, які мали одним із своїх обов’язків пропагувати Олімпійські ігри і представляти Міжнародний олімпійський комітет у своїх країнах.

Кубертен у прагненні відродити Олімпійські ігри в сучасних умовах багато інформації запозичив з історії організації та проведення античних Олімпійських ігор у Стародавній Греції, оскільки вважав, що ста-

CONGRÈS INTERNATIONAL ATHLÉTIQUE DE PARIS

16-24 Juin 1894

Le Congrès a été convoqué par l'*Union des Sociétés Françaises de Sports Athlétiques* dans le but d'étudier la question de l'**Amateurisme** et de faire un premier effort dans la voie de l'**unification** des règlements des Sports ; ainsi se trouvera préparé, pour un avenir assez proche, le rétablissement des **Jeux Olympiques** sur des bases et dans des conditions conformes aux nécessités de la vie moderne.

Les Commissaires organisateurs du Congrès étaient pour la FRANCE ET L'EUROPE CONTINENTALE : M. le baron Pierre de Coubertin, Secrétaire général de l'Union des Sports Athlétiques ;
pour l'ANGLETERRE ET LES COLONIES ANGLAISES : M. C. Herbert, Secrétaire de l'Amateur Athletic Association d'Angleterre ;
pour le CONTINENT AMÉRICAIN : M. W. M. Sloane, Professeur à l'Université de Princeton (États-Unis).

LE CONGRÈS OUVRIRA LE SAMEDI SOIR 16 JUIN 1894
au Palais de la Sorbonne à Paris
ET DURERA 8 JOURS

Il sera présidé par :
M. le BARON DE COURCEL, Sénateur, ancien Ambassadeur.

Les Vice-Présidents sont :
MM. Le Vicomte Léon de Janzé, Président de l'Union des Sports Athlétiques.
Sir John Astley, Président du Sports Club de Londres.
George A. Aime, Président de l'University Athletic Club de New-York.
G. de Saint-Clair, ancien président de l'Union des Sports Athlétiques.
M. Keyeu, Président de la Fédération Belge des Sociétés de Courses à pied.
le Capitaine Balck, Professeur à l'Institut central de Gymnastique de Stockholm.
G. Szokoly, Professeur au Lycée Montaigne.
F. Kiszely, Directeur de l'École Royale d'Eger (Hongrie).

Les Commissaires sont :
MM. le Baron Pierre de Coubertin, Commissaire général, 20, rue Oudinot, Paris.
C. Herbert, Secrétaire de l'Amateur Athletic Association, 10 John St (Adelphi), Londres.
le Comte Jacques de Pourtalès, 7, rue Tronchet, Paris.
Pierre Bertrand, Commissaire de la Presse, 7, rue Royer Collard, Paris.
A. de la Pedraonne, 7, Place Malesherbes, Paris.
le Vicomte de Maisse, 85, Boulevard de Courcelles, Paris.

Les Fêtes qui seront données à l'occasion du Congrès, comprendront :
1° Une Fête de Longue Paume au Jardin du Luxembourg, le dimanche 17 juin.
2° Une Fête d'Escrime, le mardi 19 juin.
3° Une Fête de nuit, le jeudi 21 juin.
4° Une Fête vestrique, le dimanche 24 juin.

PROGRAMME

Amateurisme et Professionalisme

I. — Définition de l'amateur : bases de cette définition. — Possibilité et utilité d'une définition internationale.
II. — Suspension, disqualification et requalification. — Des faits qui les motivent et des moyens de les vérifier.
III. — Est-il jouer de maintenir une distinction entre les différents sports au point de vue amateurisme, spécialement pour les courses de chevaux (gentlemen) et le vélocipède ? — Peut-on être professionnel dans un sport et amateur dans un autre ?
IV. — De la valeur des objets d'art donnés en prix. — Est-il nécessaire de limiter cette valeur ? — Quelles mesures doit-on prendre contre celui qui vend l'objet d'art gagné par lui ?
V. — Légitimité des ressources provenant des admissions sur le terrain. — Ces argents peuvent-il être partagés entre les sociétés ou entre les concurrents ; peut-il servir d'indemnité de déplacement ? — Dans quelle limite des équipiers peuvent-ils être indemnisés, soit par la société adverse soit par leur propre société ?
VI. — La définition générale de l'amateur peut-elle s'appliquer également à tous les sports ? — Comporte-t-elle des restrictions spéciales en ce qui concerne le vélocipède, l'aviron, les sports athlétiques, etc. ?...
VII. — Du pari. — Est-il compatible avec l'amateurisme ? — Des moyens d'en arrêter le développement.

Jeux Olympiques

VIII. — De la possibilité de leur rétablissement. — Avantages au point de vue de l'athlétisme et au point de vue moral et international.
IX. — Conditions à imposer aux concurrents. — Sports représentés. — Organisation matérielle, périodicité des jeux olympiques rétablis, etc. ...
X. — Nomination d'un Comité International chargé d'en préparer le rétablissement.

Règlement du Congrès

Les Unions et les Sociétés qui participeront au Congrès en auront pris connaissance par avance et pourront les discuter et les modifier avant de les adopter. Le Congrès a pour but d'émettre des avis sur les différentes questions qui lui seront soumises et de préparer, mais non d'établir une législation internationale.

Les mémoires destinés au Congrès devront être remis au Secrétariat général jusqu'au 10 juin. Les mémoires écrits en langue étrangère, jusqu'au 1er juin seulement. Ils seront classés en deux catégories selon qu'ils concernent des personnalités industrielles ou de Sociétés. L'envoi de mémoires ou de communications en fêtes : nulle condition n'est exigée, mais les sociétés devront, en tous les cas, joindre à leurs envois le texte des règlements qui les régissent. Tout mémoire qui ne traitera pas de l'une des questions inscrites au programme du jour, sera rigoureusement écarté.

Des cartes donneront entrée dans la salle des séances servira à la disposition des personnes qui en feront la demande avant le 10 juin en justifiant de leur désir de prendre part au Congrès. Les Sociétés pourront se faire représenter par des Délégués. Elles devront en ce cas, en donner avis avant le 10 juin.

Toutes les communications doivent être adressées à M. le **Baron Pierre de COUBERTIN**, Commissaire-général, **20, Rue Oudinot, PARIS.**

Програма І (установчого) Олімпійського конгресу, який відбувся у червні 1894 р. в Парижі, де було прийнято рішення про утворення Міжнародного олімпійського комітету і проведення у 1896 р. в Афінах Ігор І Олімпіади сучасності

родавні звичаї повинні стати джерелом натхнення і більше застосовуватися у сучасному світі. У той же час Кубертен, детально розробивши організацію і процедуру проведення Олімпійських ігор, додав до них ті елементи, які, на його думку, були необхідні для задоволення потреб і сподівань сучасного людства, – це насамперед інтернаціональний характер Олімпійських ігор, включення до програми олімпійських змагань більшої кількості видів спорту, добровільна участь в Іграх спортсменів-любителів тощо.

Кубертен вважав, що відроджені Ігри – на відміну від античних Олімпійських ігор у Стародавній Греції – повинні бути сучасними і міжнародними, а до програми таких Олімпійських ігор слід включити види спорту, що культивуються в XIX ст. Кубертен пропонував, щоб сучасні Олімпійські ігри, як і давньогрецькі, проводилися кожні чотири роки, але були б "пересувними", тобто проводилися в різних країнах. Кубертен також був переконаний у тому, що необхідно ввести в олімпійському спорті чітко визначене поняття "аматор", а грошові кошти використовувати тільки для організації Олімпійських ігор, будівництва спортивних споруд та проведення урочистостей, пов'язаних з Іграми.

На завершальному засіданні форуму, що відбувся 23 червня 1894 р., делегати з дванадцяти країн прийняли пропозицію Кубертена про відродження Олімпійських ігор і затвердили їх регулярне – з чотирирічними інтервалами – проведення в різних країнах і винятково сучасний характер видів спорту у програмі олімпійських змагань. На паризькому конгресі було ухвалено Олімпійську хартію, згідно з якою на МОК покладалося забезпечення регулярного проведення Олімпійських ігор і турбота про те, щоб вони були гідними їхньої славетної історії та високих ідеалів, заохочення зростання кількості організацій, які сприяють проведенню змагань спортсменів-аматорів, керівництво аматорським спортивним рухом та сприяння зміцненню дружби між спортсменами.

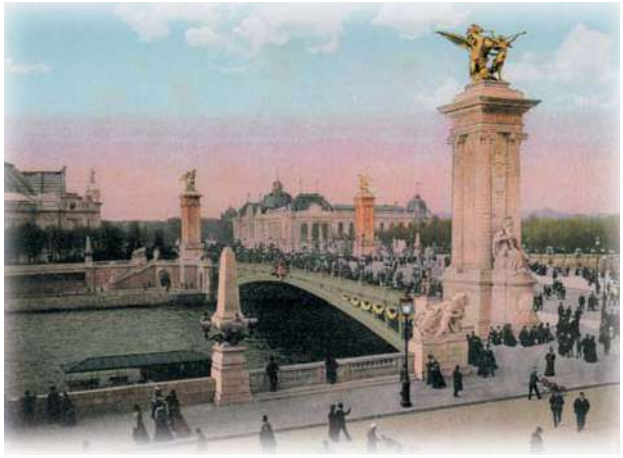
У зв'язку з тим, що право проведення Ігор I Олімпіади установчий форум надав Афінам – столиці Греції – країни, в якій у стародавні часи зародилося античні Олімпійські ігри, першим президентом Міжнародного олімпійського комітету – за пропозицією П'єра де Кубертена – обрали грека Дімітріоса Вікеласа, який на паризькому конгресі був делегатом від Панеллінського гімнастичного союзу. Кубертен у першому складі Міжнародного олімпійського комітету посів пост генерального секретаря.

П'єр де Кубертен, який був прихильником дотримання традицій античних Олімпійських ігор у Стародавній Греції і прихильником консервативних поглядів, що панували у Великій Британії з часів королеви Вікторії, а потім поширились і в інші європейські країни, в тому числі у Францію, виступав категорично проти участі жінок у сучасних Олімпійських іграх. Він писав, що Олімпійські ігри – це "торжество чоловічої сили, спортивної гармонії, начала, що базується на принципах інтернаціоналізму, лояльності, яке сприймається глядачами як мистецтво і нагороджується схвальними оплесками жінок". У ті часи такі погляди поділяли більшість делегатів установчого конгресу. Тому не дивно, що коли МОК у своєму першому складі визначав програму Ігор I Олімпіади, в ній були передбачені змагання з різних видів спорту тільки серед чоловіків, а жінки в цих олімпійських змаганнях участі не брали. І в подальшому, в період діяльності Кубертена на посаді президента Міжнародного олімпійського комітету, таку позицію підтримували багато членів МОК, хоча на наступних Олімпійських іграх у деяких видах спорту вже проводилися змагання серед жінок.

Після успішного завершення проведених в Афінах Ігор I Олімпіади в грецькій пресі з'явилися звернення, які закликали до того, щоб і надалі Олімпійські ігри постійно проводилися в Греції. Таку позицію відстоював і перший президент МОК грек Дімітріос Вікелас, через що загострилися його стосунки з генеральним секретарем МОК П'єром де Кубертеном, переконаним у тому, що сучасні Олімпійські ігри повинні бути міжнародними, а тому проводити їх потрібно в різних країнах. У МОК взяла гору пози-

Вхід у Панафінейський стадіон в Афінах, який став головною спортивною ареною Ігор I Олімпіади 1896 р.

Париж – місто, яке МОК обрав для проведення у 1900 р. Ігор II Олімпіади

ція Кубертена – і місцем проведення Ігор II Олімпіади 1900 р. було обрано Париж – столицю Франції. Другим президентом Міжнародного олімпійського комітету в 1896 р. став француз П'єр де Кубертен.

Хоча Ігри II Олімпіади були приурочені до всесвітньої виставки, що проводилася в 1900 р. у Парижі, однак її організатори не надали ніякої допомоги оргкомітету Олімпійських ігор – і, як зазначають історики олімпійського спорту, виставка майже повністю заступила собою Ігри. У своїх "Олімпійських мемуарах" П'єр де Кубертен, який був не дуже схильний займатися організаційною діяльністю, пов'язаною з підготовкою та проведенням Олімпійських ігор, і вважав за краще перекладати цей тягар на оргкомітети Ігор, змушений був визнати, що "у світі є місце, де байдуже ставляться до Олімпійських ігор, і це місце – Париж".

Оскільки Ігри III Олімпіади мали пройти в Сент-Луїсі (США), на пост нового президента Міжнародного олімпійського комітету пропонувалося висунути американського професора Вільяма Слоена – члена МОК для США. Але Слоен відмовився і запропонував, щоб президентом МОК залишився Кубертен як засновник сучасного олімпійського руху. Таку пропозицію було прийнято, а діючий до цього порядок переобрання президента МОК на чергові чотири роки (відповідно до місця проведення чергових Ігор) Міжнародний олімпійський комітет скасував.

На жаль, МОК не зробив належних висновків з негативних моментів у проведенні Ігор II Олімпіади. У Сент-Луїсі Ігри III Олімпіади 1904 р. також були приурочені до всесвітньої виставки, що проходила у цьому американському місті, і сприймалися як додаток до неї. На цих Іграх навіть не було урочистих церемоній відкриття і закриття. Багато спортсменів з різних європейських країн через високу вартість поїздки до США не змогли взяти участь в Іграх, тому із 689 їх учасників 533 спортсмени представляли США. У Сент-Луїс на Ігри не приїхав президент Міжнародного олімпійського комітету П'єр де Кубертен, на них були присутніми лише троє членів МОК.

Після невдалого досвіду проведення Ігор Олімпіад, приурочених до всесвітніх виставок, П'єр де Кубертен усвідомив: "Ми зрозуміли, що ніколи більше Олімпійські ігри не повинні бути в залежності або в підпорядкуванні виставок-ярмарків, тому що тоді їх філософське наповнення зникає, а виховне значення виявляється рівним нулю".

Значно краще були організовані і проведені кілька наступних Олімпійських ігор, які проходили в той період, коли президентом МОК був П'єр де Кубертен, у тому числі Ігри IV Олімпіади 1908 р. у Лондоні та Ігри V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі.

Дослідники історії олімпійського руху, олімпійського спорту та Олімпійських ігор, відзначаючи неоднозначність ставлення Кубертена до проблем аматорства і професіоналізму в спорті, наводять як один із прикладів реакцію президента МОК на скандальну дискваліфікацію талановитого американського спортсмена Джеймса Торпа (індіанця за походженням), який на Іграх V Олімпіади у Стокгольмі з великою перевагою над суперниками виграв змагання в легкоатлетичному п'ятиборстві та легкоатлетичному десятиборстві, але потім – після галасу, піднятого в США, був несправедливо дискваліфікований і позбавлений двох завойованих ним золотих олімпійських медалей – з надуманого приводу порушення аматорського статусу (ще до Ігор-1912 Торп, будучи бідним, підробляв грою в бейсбольних клубах). Кубертен, хоч і співчував Торпу, але ніколи не ставив під сумнів правомірність дискваліфікації цього спортсмена. Справедливість стосовно Джеймса Торпа була відновлена лише через кілька десятків років, коли його вже не було в живих.

17 липня 1914 р. у Парижі на урочистій церемонії, присвяченій 20-й річниці відродження Олімпійських ігор, що проходила в залі Сорбонни, у присутності президента Французької Республіки Раймона Пуанкаре відбулася презентація запропонованого Кубертеном олімпійського прапора, на білому полотнищі якого зображено символ з п'яти переплетених різнокольорових кілець (блакитного, жовтого, чорного, зеленого, червоного), які символізують п'ять континентів (Європу, Азію, Африку, Австралію, Америку), нерозривно пов'язаних спортом.

Слід зазначити, що з перших років своєї діяльності в МОК Кубертен наполегливо проводив політику зміцнення особистої влади і просування власних ідей, що до початку 1920-х років призвело до невдоволення його діяльністю ряду впливових членів МОК, які звинувачували Кубертена в авторитаризмі. І для цього були достатні підстави.

За наполяганням Кубертена, для подальшого обрання членів МОК була прийнята не зовсім демократична система самопоповнення складу Міжнародного олімпійського комітету, яка однак згодом довела свою життєвість і ефективність. Згідно з нею нові кандидати в члени МОК не делегуються їх країнами, а обираються самим Міжнародним олімпійським комітетом (ця система діє в МОК і донині). Кубертен підкреслював, що члени МОК у жодному разі не є делегатами своїх країн у Міжнародному олімпійському комітеті і що члени МОК повинні вважатися посланцями олімпійських ідеалів у своїх країнах. Пізніше, у своїй книзі "Олімпійські мемуари" Кубертен писав, що щойно МОК перестане бути органом, який сам вибирає своїх членів, він втратить головну силу – цілковиту незалежність.

Кубертен усіма способами перешкоджав спробам підвищення ролі в олімпійському русі спортивних федерацій, національних олімпійських комітетів, державних органів управління спортом. Наприклад, він відхилив пропозицію члена МОК для Німеччини В. Гебхарта про створення в різних країнах потужних національних олімпійських комітетів, субсидованих наскільки це можливо, урядами. Не підтримав він і пропозицію члена МОК В. Балка, щоб національні олімпійські комітети очолювали авторитетні і компетентні люди. У першому випадку він побоювався впливу урядів країн на МОК, у другому – зайвої самостійності національних олімпійських комітетів, можливості їх виходу з-під контролю МОК.

П'єр де Кубертен активно прагнув до розширення прав президента МОК: одноосібно визначати склад секретаріату МОК, визначати місце, терміни та порядок денний засідань комітету та Олімпійських конгресів. Він всіляко протистояв проведенню Олімпійських ігор та олімпійських конгресів в Афінах. Коли ж греки прийняли рішення провести в 1906 р. неофіційні Олімпійські ігри в Афінах, він не тільки не приїхав на ці Ігри, але і запланував у ці ж терміни в Парижі "Консультативну конференцію з мистецтва, літератури і спорту". Як згадує Кубертен у своїх "Олімпійських мемуарах", його побоювання не були марними, оскільки значна частина членів МОК планувала його реорганізацію і хотіла запропонувати почесне президентство королівському принцу.

Авторитарний стиль керівництва МОК, а також усунення принципу покладання обов'язків президента на представника країни, що приймає чергові Олімпійські ігри, стали можливими внаслідок украй низької активності або повної бездіяльності більшості членів МОК. Усунення наступності в президентському мандаті дало Кубертену широкі можливості в нав'язуванні своєї концепції олімпізму та Олімпійських ігор.

Разом із тим, збільшення кількості членів МОК з 13 у 1894 р. до 43 осіб у 1911 р. ускладнювало одноосібне управління діяльністю МОК, призводило до постійно зростаючої кількості людей, що критикує Кубертена за відсутність демократії. Однак Кубертен наполегливо проводив ідею специфічності МОК як організації, що складається з людей, які поділяють одні й ті ж ідеї, погляди і теорії, і наполягав, що відсутність демократії може служити демократії, і найкращий спосіб захистити свободу – це не завжди ставити все на голосування. У 1908 р. Кубертен наполіг на ухваленні кодексу внутрішніх правил, що включали принципи найму та представництва, які повинні були захистити МОК з боку урядів, клубів, міжнародних і національних федерацій. Відповідно до цих правил члени МОК обиралися на невизначений термін і були незалежними представниками МОК у країнах, федераціях або клубах. Кубертен домігся того, що МОК складався з "трьох концентричних кіл: невеликої кількості працюючих членів з правильними переконаннями; великої кількості пасивних членів, а також людей з більшою чи меншою корисністю, чия присутність надає престиж усьому".

Таким чином, реальне управління МОК виявилося в руках Кубертена і його найближчих соратників, основними з яких були Віктор Балк, Іржі Гут, Вільям Слоен і Ернест Калло. До цієї групи згодом приєдналося ще шість близьких Кубертену людей. Саме це "внутрішнє коло" визначало всю діяльність МОК до початку першої світової війни. Єдність цієї групи забезпечувалася не тільки спільністю поглядів і інтересів, а й критеріями соціального положення та добробуту. Члени МОК вносили внески на його діяльність, витрачалися на поїздки, проживання, соціальні заходи та ін. МОК не покривав жодних витрат, справедливо вважаючи, що це послабить ентузіазм багатьох небажаних кандидатів.

Кубертен наполегливо прагнув до того, щоб до складу МОК входили люди, які люблять спорт, освічені і досвідчені, інтернаціонально налаштовані і позбавлені забобонів, впевнені в собі і матеріально незалежні. Зустрічі та спілкування цих людей формували дружнє середовище і забезпечували загальну олімпійську культуру.

Як зазначають дослідники, П'єр де Кубертен розглядав Олімпійські ігри як "спробу відновити культурну вищість переможеної аристократії", "зміцнити силу і єдність міжнародної аристократії", створення нової аристократії, яку представляв у вигляді "спортивного лицарства" у дусі концепції олімпізму. Створення такої еліти могло виникнути завдяки Олімпійським іграм лише в тому випадку, якщо вона приймає цінності і принципи, відображені в олімпізмі: взаємну повагу між рівними, лицарську хоробрість, відданість мистецтву і літературі тощо.

Соратники П'єра де Кубертена, які допомогли йому реалізувати олімпійську ідею

Вільям Мілліган Слоен

Віктор Густав Балк

Чарлз Херберт

Концепція олімпізму Кубертена, спрямована на використання спорту та Олімпійських ігор для відродження традиційних еліт, погляди та інтереси яких далекі від характерних для представників нижчих соціальних верств і буржуазних нуворишів, як показало життя, була соціальною утопією. Вона викликала серйозну критику вже перед Першою світовою війною, особливо гостру між війнами. Не вщухла вона і пізніше. Однак, як показала практика, концепція Кубертена, заснована на прагненні пов'язати Олімпійські ігри з цінностями та принципами олімпізму, шляхетною поведінкою, прагненням до рівності, проявом хоробрості, широкою освіченістю і потягом до літератури й мистецтва, дозволила олімпійському руху не лише пережити потрясіння XX століття, а й перетворитися на глобальне явище сучасного світу.

Перша світова війна, що почалася влітку 1914 р., призвела до виникнення суттєвих проблем в олімпійському русі, вирішувати які довелося Міжнародному олімпійському комітету та його президентові П'єру де Кубертену. Справа в тому, що свого часу МОК надав Берліну право проведення в 1916 р. Ігор VI Олімпіади. Однак, коли почалася Перша світова війна, багато європейських країн, які виявилися в стані війни з Німеччиною та її союзниками, почали висувати вимоги не лише про перенесення майбутніх Ігор VI Олімпіади з Берліна в інше місто, але і про виключення зі складу Міжнародного олімпійського комітету членів МОК для Німеччини та членів МОК для країн, що були в той час її союзниками. Виникла реальна загроза розколу МОК, який би міг призвести до розпаду олімпійського руху.

У складній ситуації президент МОК Кубертен мобілізував всі свої дипломатичні здібності та авто-

Іржи Гут

Ференц Кемень

Олексій Бутовський

П'єр де Кубертен у військовій формі французького офіцера часів Першої світової війни. 1915 р.

ритет, контакти і зв'язки, щоб зберегти єдність олімпійського руху. І хоча, за цілком зрозумілих причин, провести під час Першої світової війни Ігри VI Олімпіади 1916 р. було неможливо ні в Берліні, ні в жодному іншому місті, але зберегти Міжнародний олімпійський комітет все таки вдалося.

Поряд із цим, Кубертен вжив заходів щодо перенесення резиденції МОК з Парижа (столиці Франції, яка перебувала в стані війни) до Лозанни – міста в нейтральній Швейцарії, де з того часу і понині функціонує штаб-квартира Міжнародного олімпійського комітету і зберігається архів сучасного олімпійського руху.

Після закінчення Першої світової війни президент МОК Кубертен прагнув захистити олімпійський рух від впливу політики, оскільки був переконаний у тому, що політичні проблеми не повинні переноситися в олімпійські зали. Однак у Міжнародному олімпійському комітеті взяла гору позиція тих членів МОК, які наполягали на тому, щоб на Ігри VII Олімпіади 1920 р. не були допущені команди країн, які розв'язали Першу світову війну (Німеччини та Австро-Угорщини), і їхніх союзників. На сесії МОК, що відбулася в 1919 р. у Лозанні, було прийнято рішення про зміну місця проведення Ігор VII Олімпіади: замість раніше встановленої столиці Угорщини Будапешта це право було надано бельгійському Антверпену. Оргкомітет цього міста з підготовки до Ігор-1920 не запросив (тобто по суті не допустив) на ці Ігри команди з п'яти країн – Німеччини, Австрії, Угорщини, Болгарії, Туреччини. Не були допущені Міжнародним олімпійським комітетом на Ігри VII Олімпіади і спортсмени Радянської Росії – держави, керованої більшовицьким режимом.

На Іграх VII Олімпіади на стадіоні в Антверпені вперше було піднято олімпійський прапор (з п'ятьма переплетеними кільцями різного кольору на білому тлі), запропонований президентом МОК Кубертеном.

На сесії МОК, що відбулася в 1922 р. у Парижі, з ініціативи П'єра де Кубертена і його прихильників, які вважали, що необхідно організувати окремі олімпійські змагання з зимових видів спорту, було ухвалено рішення про проведення таких змагань, які отримали назву "Міжнародний спортивний тиждень з нагоди VIII Олімпіади". Ці змагання, що проходили з 25 січня по 4 лютого 1924 р. у французькому місті Шамоні, у подальшому увійшли в історію як I зимові Олімпійські ігри.

У тому ж 1924 р. під егідою Міжнародного олімпійського комітету, очолюваного Кубертеном, було проведено Ігри VIII Олімпіади, що відбулися в Парижі.

На Ігри 1924 р. (і в Шамоні, і в Парижі) не було запрошено Німеччину. Поза цими Іграми виявився і створений у 1922 р. СРСР.

Помітне місце в діяльності Міжнародного олімпійського комітету за часів правління П'єра де Кубертена займали олімпійські конгреси, які відігравали консультативну роль і мали на меті обговорення актуальних питань представниками різних структур, що входять в олімпійський рух (МОК, міжнародні спортивні федерації, національні олімпійські комітети та ін). Протягом того періоду, коли на чолі МОК був Кубертен, відбулися сім таких форумів: II Олімпійський конгрес (Гавр, 1897), III Олімпійський

Президент МОК П'єр де Кубертен (серед тих, хто сидить у першому ряду, він – другий від лівої) серед учасників VII Олімпійського конгресу, який відбувся в Лозанні у 1921 р.

конгрес (Брюссель, 1905), IV Олімпійський конгрес (Париж, 1906), V Олімпійський конгрес (Лозанна, 1913), VI Олімпійський конгрес (Париж, 1914), VII Олімпійський конгрес (Лозанна, 1921), VIII Олімпійський конгрес (Прага, 1925).

У своїй промові на відкритті VIII Олімпійського конгресу в Празі П'єр де Кубертен визначив сфери діяльності кожної з трьох складових частин структури олімпійського руху – Міжнародного олімпійського комітету, національних олімпійських комітетів, міжнародних спортивних федерацій – і зазначив, що сучасний олімпізм процвітає тому, що його очолює в цілому незалежна рада, яка не субсидується ким-небудь і комплектується з власних членів, уникаючи всіх виборчих перипетій, яка не схильна до націоналістичних пристрастей чи тиску корпоративних інтересів. Кубертен висловив свою переконаність у тому, що з верховною радою, складеною з делегатів від національних комітетів або міжнародних федерацій, олімпізм був би мертвий через кілька років. Він також підкреслив, що МОК відповідає за вибір місця проведення кожних Олімпійських ігор та забезпечує відповідність принципам і традиціям, що лежать в основі цього урочистого заходу, тоді як національним олімпійським комітетам відводиться роль керувати участю своєї країни в Іграх, а міжнародним спортивним федераціям – стежити за технічними аспектами проведення олімпійських змагань з відповідних видів спорту.

Кубертену також було притаманне прагнення до об'єднання мистецтва і спорту. Захопившись цією ідеєю, він у травні 1906 р. скликав у Парижі "Консультативну конференцію мистецтва, літератури і спорту", на яку запросив багатьох відомих письменників і художників, у тому числі тих, які вивчали, якою мірою і в яких формах мистецтво і література могли б брати участь у святкуванні сучасних Олімпійських ігор. Вперше конкурс мистецтв, на який було представлено твори живопису, скульптури, архітектури, літератури та музики, був включений до програми Ігор V Олімпіади (1912). На тому конкурсі золоту медаль у номінації "Література" присудили "Оді спорту", авторами якої були Р. Хохрод і М. Ешбах. А під час вручення нагород з'ясувалося, що автором "Оди спорту" був П'єр де Кубертен, який виступав у цьому конкурсі під псевдонімом.

У своїх працях Кубертен приділяв велику увагу філософським аспектам олімпізму і ролі спорту в системах освіти.

У той період, коли президентом МОК був П'єр де Кубертен (1896–1925), відбулися Ігри II Олімпіади (Париж, 1900), Ігри III Олімпіади (Сент-Луїс, 1904), Ігри IV Олімпіади (Лондон, 1908), Ігри V Олімпіади (Стокгольм, 1912), Ігри VII Олімпіади (Антверпен, 1920), Ігри VIII Олімпіади (Париж, 1924), а також I зимові Олімпійські ігри (Шамоні, 1924).

П'єр де Кубертен очолював Міжнародний олімпійський комітет 29 років (1896–1925), після чого подав у відставку з поста президента МОК. Про це рішення він сповістив членів МОК перед сесією, що проходила в 1925 р. у Празі після закінчення VIII Олімпійського конгресу. Тоді ж 62-річний Кубертен був обраний почесним президентом МОК, залишаючись ним протягом одинадцяти років – до кінця свого життя не пориваючи зв'язку з олімпійським рухом.

Рішення про відставку Кубертен прийняв з ряду причин. Основною з них був той напрям, у якому відбувався розвиток олімпійського спорту. Кубертен прагнув насамперед використовувати Олімпійські ігри для освітніх і виховних цілей.

Він проводив чіткі відмінності між "звичайними міжнародними чемпіонатами" та Олімпійськими іграми, вважав помилковим ототожнення цих подій. Кубертен підходив до Олімпійських ігор як до засобу поширення олімпійської ідеї, основу якого становить єдність тіла і духу, гармонія фізичних і духовних якостей, благородство і моральна чистота, цілісність особистості і виховна роль спорту. Тому він критично сприйняв підсумки перших Олімпійських ігор: "В Афінах ми одягли в шати історії, якщо можна так висловитися, голу спортивну техніку: ні конгресів, ні конференцій, жодних видимих дій, спрямованих на зміцнення моралі і виховання. Однак, щоб забезпечити завтрашній день Ігор, потрібно було згадати про інтелектуальний і філософський сенс мого починання" (Кубертен, 1997).

П'єр де Кубертен був великим поціновувачем гірських прогулянок

П'єр де Кубертен у серпні 1935 р. виступив з радіолекцією "Філософські основи сучасного олімпізму"

Для реалізації олімпійської ідеї, виховної ролі Олімпійських ігор Кубертен, спираючись на давньогрецьку спадщину, прагнув створити навколо Олімпійських ігор ореол релігійної події, оточеної ритуалами і церемоніями, особливими вимогами до особистості та поведінки спортсменів. Кубертен неодноразово зазначав, що сучасний олімпійський рух має стати релігією зі своєю церквою, своїми догматами, своєю службою і релігійним свідомістю, а спортсмени повинні стати адептами релігії спорту, носіями релігійного почуття. Формуванню такого ставлення і повинні сприяти олімпійські символи, ритуали, церемонії, близькі до тих, які існували в стародавній Олімпії, однак перетворені не на культ Зевса, а на культ людини як носія олімпійських цінностей. Саме зв'язок з античною Грецією Кубертен бачив у церемоніях відкриття і закриття Олімпійських ігор, девізі "Швидше. Вище. Сильніше", сплетених п'яти кільцях, олімпійському факелі та олімпійській клятві. Саме тут знаходив Кубертен перетворення Олімпійських ігор на всеохоплююче філософське й історичне вчення і відмінність від звичайних чемпіонатів (Столяров, 2013).

Проте на його розчарування Олімпійські ігри поступово пішли іншим шляхом, на якому спортивна складова, конкуренція між спортсменами і національними командами поступово витісняли ті цінності та принципи, які він сповідував, а політика МОК віддалилася від його поглядів на педагогічні можливості спорту та їх просування з допомогою Олімпійських ігор.

Певну роль у цьому відіграла наростаюча конфронтація між членами МОК, які були прихильниками його поглядів і політики, та багатьма членами МОК, які мали інші погляди на Олімпійські ігри і перспективи олімпійського руху. Важливим чинником була прихильність Кубертена до авторитарного стилю управління, з яким не хотіли миритися багато впливових членів МОК.

Кубертен всі ці роки жив у Швейцарії – в Женеві. Помер раптово на 75-му році життя – 2 вересня 1937 р. під час прогулянки в одному з женевських парків.

Згідно із заповітом тіло П'єра де Кубертена було поховано в Швейцарії – країні, що дала притулок, розуміння і захист йому і його справі. А серце Кубертена, на виконання його волі, забальзамували і в спеціальній скриньці відвезли до Греції, де помістили в основу мармурового монумента, зведеного на території легендарної Олімпії на честь ініціатора відродження Олімпійських ігор і засновника сучасного олімпійського руху.

Після себе Кубертен залишив не тільки головне, монументальне і постійно еволюціонуюче велике творіння свого життя – сучасний олімпізм і відроджені Олімпійські ігри, а й невичерпне джерело різноманітних знань і матеріалів для досліджень, що містяться в написаних ним 30 книгах, 50 брошурах і більш ніж 1200 статтях на різні теми, в його виступах на конгресах і конференціях, у різних документах олімпійського руху.

Поховання урни із серцем П'єра де Кубертена біля підніжжя мармурового монументу, спорудженого в Греції у легендарній Олімпії для увічнення пам'яті про засновника сучасного олімпійського руху та ініціатора відродження Олімпійських ігор

Розділ 30

Третій президент МОК Анрі де Байє-Латур

Анрі де Байє-Латур народився 1 березня 1876 р. в багатій аристократичній родині. Батько Анрі, Фердинанд де Байє-Латур був відомим політиком і в різні роки обіймав посади мера Брасхата, губернатора провінції Антверпен, сенатора. Мати Анрі, Керолайн д'Утремонльт була членом однієї з найбагатших сімей Бельгії. Вона була близькою до королівської сім'ї, будучи супутницею королеви Марії–Генрієтти.

Анрі де Байє-Латур здобув прекрасну для аристократії того часу освіту, закінчивши сувору школу єзуїтів, а потім престижний Левенський католицький університет, заснований ще у 1425 р.

Захопленнями Анрі з дитячих років були кінний спорт, гра в поло і полювання. Аристократичне положення, освіта і захоплення забезпечили йому тісні зв'язки у вищому суспільстві, обіцяли блискучу політичну або дипломатичну кар'єру. Однак процеси демократизації суспільства, що охопили Бельгію в перші роки XX ст., суттєво вплинули на можливості аристократії в політичному житті країни. Католицька партія, до якої належав Байє-Латур, втратила свою вагу, що порушило амбітні плани 27-річного Анрі.

Невдачі в політиці Анрі де Байє-Латур вирішив компенсувати активністю у сфері національного і міжнародного спорту. У 1903 р. його – відомого бельгійського спортсмена і авторитетну у вищому суспільстві людину – було обрано членом Міжнародного олімпійського комітету. Про його компетентність, ентузіазм та інших переваги тепло висловився президент МОК П'єр де Кубертен у журналі "Ревю Олімпік".

Пізніше у своїх "Олімпійських мемуарах" Кубертен схвально оцінив ту суттєву допомогу, яку Байє-Латур надав олімпійському руху, коли під загрозою зриву опинилося проведення III Олімпійського конгресу. Цей форум був намічений у бельгійській столиці на 1904 р., але тодішній член МОК для Бельгії Гі Рейнтьйєн, побоявшись взяти на себе відповідальність за організацію Олімпійського конгресу, раптово подав у відставку. У зв'язку з цим конгрес вимушено перенесли на 1905 р. – і тоді для підготовки, організації та успішного проведення форуму в Брюсселі дуже багато зробив Анрі де Байє-Латур.

Третій президент Міжнародного олімпійського комітету Анрі де Байє-Латур

У 1906 р. він став одним із співзасновників Бельгійського олімпійського комітету, важливим завданням якого було забезпечення регулярного участі бельгійських спортсменів в Олімпійських іграх. Байє-Латур очолював делегації олімпійців цієї країни на Іграх IV і V Олімпіад (1908 і 1912 рр.).

У червні 1914 р. на сесії МОК, що проходила в Парижі, розглядалося питання про те, якому місту буде надано право прийняти в 1920 р. Ігри VII Олімпіади. Претендентами були Будапешт і Антверпен. Однак ухваленню остаточного рішення завадила

Перша світова війна, що розпочалася влітку 1914 р. Одним із її наслідків стала неможливість проведення де б то не було Ігор VI Олімпіади, які повинні були відбутися в 1916 р. у Берліні.

Вже після закінчення Першої світової війни – на сесії МОК, що відбулася в 1919 р. у Лозанні, – знову обговорювалося питання про те, якому місту буде довірено провести Ігри VII Олімпіади 1920 р. Як згадував Кубертен в "Олімпійських мемуарах", "на той момент важко було знайти більш вдале місце, ніж Антверпен. Бельгійський уряд, усвідомлюючи відповідальність, оголосив про готовність прийняти у себе в країні Ігри VII Олімпіади. Граф де Байє-Латур збирався не тільки обговорити питання з королем Альбертом і міністрами, але й мав намір зробити все, щоб Ігри пройшли успішно. Попри перешкоди він, заручившись підтримкою преподобного Лаффана, пообіцяв, що все буде готове до призначеного часу. Так і сталося".

Багато в чому саме завдяки впливу Анрі де Байє-Латура місто Антверпен було обрано місцем проведення Ігор VII Олімпіади. І відразу ж після того, як МОК ухвалив зазначене рішення, Байє-Латур приступив до виконання досить складних у тих умовах обов'язків президента організаційного комітету Ігор-1920. Незважаючи на те, що для підготовки до них залишалося трохи більше року, а місто Антверпен після того, як по бельгійській землі прокотилася жорстока війна і тимчасова німецька окупація, виявилося напівзруйнованим, оргкомітет Ігор VII Олімпіади впорався з труднощами, а самі ці Ігри було проведено успішно. Варто відзначити, що ряд організаційних аспектів Ігор-1920 їх організатори реалізували вперше в історії сучасних Олімпійських ігор. Так, на церемонії відкриття вперше пролунала олімпійська клятва, яку від імені спортсменів, які беруть участь в Іграх, виголосив бельгійський фехтувальник Віктор Буан, а над стадіоном у Брюсселі вперше було піднято олімпійський прапор.

Після успішного проведення в Антверпені Ігор Олімпіади діяльність Анрі Байє-Латура в олімпійському русі стала більш активною і різнобічною. Насамперед він разом із кількома іншими впливовими членами МОК, не згодними з авторитарним стилем управління, характерним для П'єра де Кубертена, наполягли на створенні в МОК виконавчого комітету як органу управління справами МОК. У 1921 р. Кубертен був змушений створити виконавчий комітет, головою якого став старий друг Кубертена швейцарець Годфруа де Блоне, а його заступником – Анрі де Байє-Латур. Вже на першому засіданні комітету, скориставшись відсутністю Годфруа де Блоне, Байє-Латур вирішив всі організаційні питання різнобічної діяльності шляхом створення керівного органу управління діяльністю МОК, обмеживши надмірну владу Кубертена. Байє-Латур прагнув демонструвати діяльність МОК, підвищити

Президент МОК Анрі де Байє-Латур (на фото він – перший праворуч) разом із королем Бельгії Альбертом (другий від правої, у військовій формі) на церемонії відкриття Ігор VII Олімпіади 1920 р. в Антверпені

роль кожного з його членів у вирішенні принципових питань, розширити контакти з міжнародними спортивними федераціями та національними олімпійськими комітетами, підвищити значення Олімпійських ігор як масштабної міжнародної події, розширивши кількість національних олімпійських комітетів, у тому числі шляхом залучення до олімпійського руху колонізованих країн Азії, Африки, Центральної і Південної Америки.

У 1922 р. Анрі де Байє-Латур відправився до Бразилії, яка на той час, відзначаючи 100-річчя проголошення своєї незалежності, організувала і провела Південноамериканські гри. У ході цієї поїздки Байє-Латур не обмежився церемоніальними заходами, а зумів вирішити ряд складних питань, що були у МОК у регіоні Південної Америки.

У 1925 р. перед сесією МОК, що проходила в Празі, президент Міжнародного олімпійського комітету П'єр де Кубертен сповістив членів МОК про намір піти у відставку. Багато в чому це рішення було продиктоване відмінностями поглядів на розвиток олімпійського руху між Кубертеном і його прихильниками, з одного боку, та багатьма іншими членами МОК, які поділяли погляди Байє-Латура, з іншого. Своїм наступником на посаді президента МОК Кубертен бачив Годфруа де Блоне. На цей пост претендував і Анрі Байє-Латур.

На празькій сесії МОК 28 травня 1925 р. у першому турі виборів президента, під час якого враховувалися голоси не тільки присутніх членів МОК, а й тих членів МОК, які голосували поштою, бельгієць Байє-Латур лідирував, але набраної їм кількості голосів (17 з 40 підрахованих) не вистачило для обрання. У другому турі, коли в голосуванні брали участь лише присутні на сесії члени МОК, а Гофруа де Блоне зняв свою кандидатуру, граф Анрі де Байє-Латур, за кан-

дидатуру якого було подано 19 голосів із 27, був обраний новим президентом Міжнародного олімпійського комітету. Виконання своїх обов'язків третій президент МОК розпочав 1 вересня 1925 р.

Очоливши МОК, Байє-Латур вжив активні заходи щодо зміцнення його складу, залучення активних і зацікавлених людей, що розділяли його погляди та наміри, замість тих, хто формально перебував у складі цієї організації. Дев'ятнадцять із 65 членів МОК відразу подали у відставку – або за власним бажанням, або за наполегливою рекомендацією нового президента. Протягом наступних 15 років своєї діяльності Байє-Латур практично повністю замінив склад МОК, не збільшуючи його чисельності.

Відбираючи кандидатів на членство в МОК, Байє-Латур ретельно підходив до кожної кандидатури з орієнтацією на їхні можливості і напрямки діяльності у різних сферах – організацію Олімпійських ігор, розширення кількості країн-учасниць Олімпійського руху, взаємини з федераціями, протидію проникненню більшовизму або "червоної загрози" та ін. Він протидіяв включенню до складу МОК державних і політичних діячів, яких вважав ненадійними і залежними. Новий президент стежив і за тим, щоб члени МОК належали до вищого суспільства, були впливовими і заможними людьми, здатними вносити серйозний внесок у роботу МОК.

У своїй організаційній діяльності на цій посаді, у тому числі у процедурних питаннях, Байє-Латур послідовно вважав за краще спиратися на виконком МОК, на засіданнях якого відбувалось обговорення програм Олімпійських ігор і питань про включення до них нових видів спорту (зокрема, баскетболу, веслування на байдарках і каное, гандболу – у варіанті 11 х 11, гірськолижного спорту) і нових видів змагань (зокрема, жіночих номерів олімпійської програми, що з'явилися в легкій атлетиці та спортивній гімнастиці). Водночас з програм Ігор Олімпіад було виключено (як згодом виявилося, надовго) такі види спорту, як теніс, стендова стрільба, регбі.

У той період, коли президентом МОК був Байє-Латур, з його ініціативи в олімпійському русі неодноразово відбувалися дискусії щодо проблем, пов'язаних зі статусом аматора у спорті. Одним із негативних наслідків цього стало виникнення серйозних протиріч у взаєминах Міжнародного олімпійського комітету з Міжнародною федерацією футбольних асоціацій (FIFA), Міжнародною федерацією лижного спорту (FIS) та деякими іншими міжнародними спортивними федераціями.

Важливим моментом у діяльності МОК, що сприяла його популяризації в різних країнах і внутрішньому згуртуванню, стала організація щорічних сесій. На відміну від Кубертена, який проводив сесії лише в декількох містах (Парижі, Лондоні, Лозанні і деяких інших), Байє-Латур розширив кількість європейських міст, які приймали сесії МОК, а також провів сесії в єгипетському Каїрі і американському Лос-Анджелесі. До програми сесій було включено зустрічі з міністрами закордонних справ та вищими посадовими особами країн, прийоми, організовані відомими людьми та організаціями. Віталася участь у сесіях жінок і навіть дітей, проведення різного роду культурних заходів. Все це розширювало зв'язки і підвищувало авторитет МОК і привабливість Олімпійських ігор, сприяло згуртуванню її членів.

Розвиваючи погляди Кубертена, Байє-Латур багато робив для популяризації Олімпійських ігор і поширення спорту серед корінного населення колонізованих країн Африки і Азії. Наприклад, у 1920-х роках він здобув підтримку французьких, британських, бельгійських, португальських та італійських колоніальних властей у питанні проведення Африканських ігор у 1925 р., а потім у 1927 р. І хоча ці проекти не були реалізовані з політичних і соціальних причин, однак вони стимулювали процеси деколонізації країн африканського континенту і, зрештою, завершилися проведенням Африканських ігор у 1965 р.

За ті роки, протягом яких на чолі МОК був Байє-Латур, відбувся лише один – X Олімпійський конгрес у 1930 р. у Берліні. На ньому обговорювалися питання, пов'язані з програмою Ігор, участю в них жінок, проблемою аматорства в олімпійському спорті, відносинами між МОК, національними олімпійськими комітетами і міжнародними спортивними федераціями.

Президент МОК Анрі де Байє-Латур у 1928 р. взяв участь у конгресі Міжнародної федерації футбольних асоціацій (FIFA), який відбувся в Амстердамі

У період, коли Міжнародний олімпійський комітет очолював Байє-Латур, було введено практику проведення попередніх (перед черговими Іграми) нарад керівництва МОК із представниками міжнародних спортивних федерацій і національних олімпійських комітетів.

За той час, коли діяльністю МОК керував Анрі де Байє-Латур, було проведено: у 1928 р. – II зимові Олімпійські ігри в Санкт-Моріці та Ігри IX Олімпіади в Амстердамі; у 1932 р. – III зимові Олімпійські ігри в Лейк-Плесіді та Ігри X Олімпіади в Лос-Анджелесі; у 1936 р. – IV зимові Олімпійські ігри в Гарміш-Партенкірхені та Ігри XI Олімпіади у Берліні.

OLYMPIC

OFFICIAL PUBLICATION OF THE ORGANIZING COMMITTEE GAMES OF THE Xth OLYMPIAD LOS ANGELES, U. S. A., 1932

Los Angeles is Ready for Games

Awarding of 1932 Games Described

AN EXPRESSION

Офіційний бюлетень "Olympic", який видавався у Лос-Анджелесі під час проведення Ігор X Олімпіади 1932 р.; на сторінці цього бюлетеня, крім різних текстових матеріалів, фотографія президента МОК Анрі де Байє-Латура

Слід зазначити, що Міжнародний олімпійський комітет, очолюваний Байє-Латуром, у другій половині 1920-х – у 1930-х роках продовжив політику неприйняття міжнародного робочого спортивного руху та недопущення в олімпійський рух Радянського Союзу, керованого комуністичним більшовицьким режимом, – політику, яка сформувалася ще за часів Кубертена. Широку популярність здобуло висловлювання Байє-Латура: "Більшовики поставили себе поза суспільством. Поки я – президент МОК, радянський прапор не з'явиться на олімпійському стадіоні".

Заради справедливості слід констатувати й те, що в 1920–1930-ті роки політичне керівництво тодішнього СРСР і його спортивні організації також без будь-якої симпатії ставилися до очолюваного МОК олімпійського руху і Олімпійських ігор – найбільшого міжнародного спортивного змагання під егідою МОК. У пресі СРСР тих років олімпійському спорту протиставлявся робочий спорт, а олімпійський рух трактувався радянською пропагандою як "буржуазний", "аристократичний" і т. п. Саме антибільшовицькі переконання Анрі де Байє-Латура і позиція очолюваного ним Міжнародного олімпійського комітету стали причиною того, що в літературі, яка видавалася в СРСР, особистість третього президента МОК і його діяльність або замовчувалися, або подавалися тенденційно негативно, а часом і в спотвореному вигляді.

Якщо оцінювати стиль лідерства третього президента МОК всередині Міжнародного олімпійського комітету, то, як зазначається в деяких дослідженнях з історії сучасного олімпійського руху, Байє-Латур був більш толерантним, ніж його попередник на цій посаді – досить владний Кубертен. Однак лояльність переважної більшості членів МОК, зобов'язаних Байє-Латуру своїм обранням, дозволяли йому дипломатично, але надзвичайно ефективно проводити власну політику.

Варто також констатувати те, що оскільки, на відміну від Кубертена, Байє-Латур не був ні письменником, ні педагогом, ні філософом, публікації третього президента МОК – це здебільшого його промови, виголошені на відкритті кожної сесії Міжнародного олімпійського комітету, виступи на засіданнях виконкому МОК, на форумах міжнародних спортивних федерацій тощо.

Міжнародний олімпійський комітет, очолюваний Анрі де Байє-Латуром, постав перед серйозними проблемами через обстановку, що склалася в Німеччині (де з 1933 р. правив нацистський режим Адольфа Гітлера), у зв'язку з проведенням у цій країні в 1936 р. IV зимових Олімпійських ігор в Гарміш-Партенкірхені та Ігор XI Олімпіади у Берліні – і негативною реакцією світової спільноти на расистсько-антисемітські аспекти політики німецьких націонал-соціалістів, у тому числі терор проти інакомислячих у цій країні. Слід нагадати, що право проведення IV зимових Олімпійських ігор і Ігор XI Олімпіади було надано Міжнародним олімпійським комітетом німецьким містам ще до того, як у Німеччині до влади прийшли націонал-соціалісти.

У зв'язку з підготовкою до Олімпійських ігор 1936 р. нацистська пропаганда була спрямована на те, щоб, з одного боку, спробувати замаскувати ті процеси, які відбувалися в Німеччині і сприймалися демократичною світовою громадськістю як неприйнятні, а з іншого – з допомогою мирних гасел забезпечити тоталітарній системі нацистського режиму міжнародне визнання і водночас відвернути увагу від мілітаристських приготувань Німеччини до майбутніх агресивних воєн.

У той же період нацистська ідеологія і породжена нею негативна практика правлячого режиму в Німеччині торкнулася, в числі інших сфер, і німецького спорту. Було розпущено Німецький спортивний союз, замість якого створено повністю підпорядкований нацистському режиму спортивний комітет. Спортсмени-євреї були виключені з німецьких спортивних організацій. До того ж Адольф Гітлер вирішив змістити з посади керівника оргкомітету Ігор XI Олімпіади у Берліні Теодора

Президент МОК Анрі де Байє-Латур (на фото він – другий від правої) поруч із рейхсканцлером Німеччини Адольфом Гітлером (перший праворуч) на церемонії відкриття IV зимових Олімпійських ігор у Гарміш-Партенкірхені

Левальда (члена МОК для Німеччини з 1924 р.), а з посади керівника оргкомітету IV зимових Олімпійських ігор у Гарміш-Партенкірхені – Карла Ріттера фон Хальта (члена МОК для Німеччини з 1929 р.), замінивши їх своїми ставленниками. Ураховуючи всі ці процеси, що відбувалися в Німеччині, і негативну реакцію на них у світі, президент МОК Анрі де Байє-Латур направив німецькій владі офіційне звернення, в якому зажадав від неї гарантувати дотримання Олімпійської хартії, в тому числі не допускати дискримінації німецьких спортсменів-євреїв під час формування олімпійських команд Німеччини. Такі гарантії були надані Міжнародному олімпійському комітету гітлерівською владою Німеччини, яка була готова обіцяти керівництву МОК будь-що, аби не втратити права приймати Олімпійські ігри, але аж ніяк не збиралася змінювати ідеологію свого режиму чи практику його діяльності, а лише злегка замаскувала їх від очей світового співтовариства.

У зв'язку з наміром фюрера змістити з посад керівників оргкомітетів Ігор XI Олімпіади і IV зимових Олімпійських ігор членів МОК для Німеччини Теодора Левальда і Карла Ріттера фон Хальта, обурений президент МОК Анрі де Байє-Латур зажадав зустрічі з рейхсканцлером Адольфом Гітлером, а Міжнародний олімпійський комітет попередив уряд Німеччини, що, оскільки містам цієї країни право на проведення Олімпійських ігор було надано тільки завдяки двом згаданим німецьким спортивним діячам, то, якщо їх буде зміщено з постів на чолі оргкомітетів Ігор і якщо не буде відновлено права Німецького олімпійського комітету щодо здійснення підготовки до Ігор 1936 р., то МОК позбавить німецькі міста прав на проведення цих Ігор і доручить провести їх містам інших країн.

Загроза втратити найбільші спортивні змагання чотириріччя (на численні плюси від проведення яких розраховував правлячий у Німеччині нацистський режим і його пропагандисти) змусила Гітлера піти на тимчасові поступки і залишити Теодора Левальда і Карла Ріттера фон Хальта на займаних ними посадах керівників оргкомітетів, відповідно, Ігор XI Олімпіади і IV зимових Олімпійських ігор.

Однак пропагандистські зусилля гітлерівського режиму подіяли на керівництво Міжнародного олімпійського комітету і на комісію МОК, що ознайомилася з ситуацією в Німеччині (на чолі з президентом Олімпійського комітету США Ейвері Брендеджем), і на самого президента МОК Анрі де Байє-Латура, який, як відзначають дослідники історії олімпійського руху, олімпійського спорту та Олімпійських ігор, не був схильний навіть обговорювати питання про перенесення Ігор-1936 з Берліна і Гарміш-Партенкірхена в міста інших країн, і зрештою ці Ігри відбулися там, де було передбачено раніше.

У Байє-Латура, який приїхав до Гарміш-Партенкірхена, негативну реакцію викликали такі прояви державного антисемітизму в Німеччині, як таблички біля громадських туалетів зі знущальними написами "Собакам і євреям вхід заборонено". Тоді між президентом МОК Анрі де Байє-Латуром і рейхсканцлером Німеччини Адольфом Гітлером стався промовистий діалог. Байє-Латур слушно підкреслив, що таблички з подібними написами суперечать олімпійським традиціям. Гітлер заперечив йому, сказавши: "Пане президент, коли вас запрошують в гості, ви не вчите господарів, як доглядати за будинком, чи не так?" На це президент МОК заперечив Гітлеру: "Вибачте, канцлер, коли прапор з п'ятьма кільцями вивішується на стадіоні, – це вже не Німеччина. Це Олімпія – і ми в ній господарі". У підсумку ті таблички німецькій владі довелося прибрати, що, зрозуміло, не змінило суті варварської політики гітлерівського режиму по ставленню до євреїв. До речі, керівникові оргкомітету Олімпійських ігор у

Під час церемонії відкриття у Берліні Ігор XI Олімпіади 1936 р.; на передньому плані (від лівої): президент МОК Анрі де Байє-Латур, рейхсканцлер Німеччини Адольф Гітлер і очільник оргкомітету цих Ігор, член МОК для Німеччини Теодор Левальд

Берліні та члену МОК для Німеччини Теодору Левальду (який був напівєвреєм, що робило його неповноцінним з погляду постулатів гітлерівської расової теорії) після Ігор-1936 таки довелося покинути Міжнародний олімпійський комітет, поступившись членством у МОК обраному в тому ж році німецькому генералу і члену націонал-соціалістичної німецької робітничої партії (NSDAP) Вальтеру фон Райхенау.

Неоднозначна політика Міжнародного олімпійського комітету, очолюваного Анрі де Байє-Латуром, проявилася і тоді, коли в МОК обговорювалися і вирішувалися питання про місця проведення майбутніх Ігор XII Олімпіади і V зимових Олімпійських ігор 1940 р., на які спочатку претендувала Італія, а потім і Японія. Але коли італійський дуче Беніто Муссоліні, вислухавши аргументи японської делегації, погодився зняти кандидатуру Риму в конкурсі міст на право проведення Ігор XII Олімпіади і підтримати в цьому конкурсі кандидатуру Токіо, з подібною ситуацією не погодився президент МОК Анрі де Байє-Латур, який не був схильний дозволяти політикам вирішувати питання, що входили до виняткової компетенції Міжнародного олімпійського комітету. І лише після поїздки в Японію, де Байє-Латуру вдалося домогтися вигідних для МОК організаційних і економічних умов, що гарантують високий рівень проведення майбутніх Ігор-1940, на сесії МОК, що відбулася влітку 1936 р. у Берліні, було прийнято рішення про надання столиці Японії Токіо права провести у 1940 р. Ігри XII Олімпіади, а японському місті Саппоро – V зимові Олімпійські ігри у тому ж 1940 р.

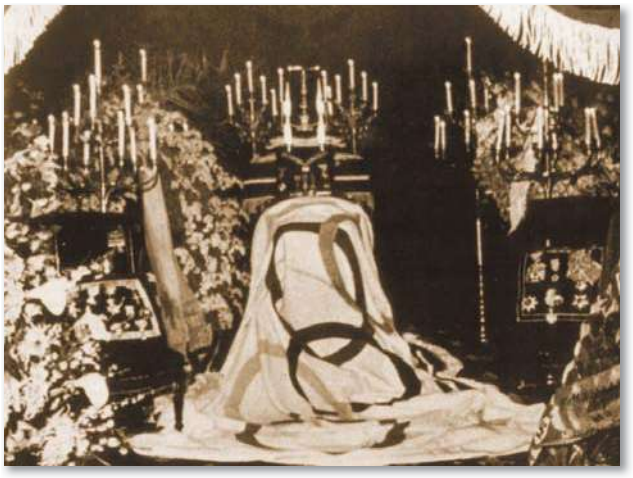
Згодом, коли влітку 1938 р. Олімпійський комітет Японії повідомив Міжнародний олімпійський комітет про те, що ця країна не зможе прийняти V зимові Олімпійські ігри та Ігри XII Олімпіади, кандидатури потенційних місць їх проведення декілька разів змінювалися. Однак Друга світова війна, що почалася 1 вересня 1939 р., зробила неможливим проведення в 1940 р. Олімпійських ігор де б то не було (як і в подальшому – Ігор-1944).

10 травня 1940 р. німецька армія напала на Бельгію, а 28 травня того ж року бельгійський король Леопольд III підписав акт про капітуляцію. Президент Міжнародного олімпійського комітету Анрі де Байє-Латур, який перебував у Брюсселі, опинився на території, окупованій гітлерівською Німеччиною, у зв'язку з чим втратив можливість підтримувати контакти з іншими членами МОК і координувати їх діяльність (ці функції в роки Другої світової війни виконував віце-президент МОК Юханнес Зігфрід Едстрем, який перебував у нейтральній Швеції).

У червні 1940 р. в Брюсселі Анрі де Байє-Латура відвідав відомий німецький спортивний діяч Карл Дієм, який прибув з Німеччини з інструкціями від рейхшпортфюрера (керівника німецького спорту) Ганса фон Чаммер унд Остена на санкціоновані Гітлером переговори з президентом МОК про "реорганізацію" і "реформування" Міжнародного олімпійського комітету, а по суті – про посилення впливу Німеччини на МОК. Ці переговори з президентом МОК у середині листопада 1940 р. продовжили Ганс фон Чаммер унд Остен, Карл Ріттер фон Хальт і Карл Дієм. Але, як відзначають дослідники історії олімпійського руху, Байє-Латур, хоча і не відкинув німецькі пропозиції, однак, проявивши далекоглядність, не погодився на скликання сесії МОК до закінчення війни – і таким чином по суті загальмував спроби гітлерівської Німеччини внести бажані для неї зміни в статут Міжнародного олімпійського комітету.

Анрі де Байє-Латур помер в окупованій Німеччиною столиці Бельгії Брюсселі на 66-му році життя – 6 січня 1942 р. Про його смерть було поінформовано олімпійське керівництво Німеччини в Берліні, звідки відправили повідомлення про смерть президента Міжнародного олімпійського комітету – як фюреру Адольфу Гітлеру, так і багатьом членам МОК. Гітлер надіслав телеграму з висловленням співчуття дружині Байє-Латура, яка жила разом із братом у замку Тепліц-Шенау в Богемії (окупованій Німеччиною Чехії – частині Чехословаччини). Дорогою до Брюсселя на похорон чоловіка вдова Байє-Латура зробила коротку зупинку в Берліні, звідки її до бельгійської столиці супроводжували Карл Ріттер фон Хальт і Карл Дієм.

На панахиді, що проходила в будинку Байє-Латура в Брюсселі, були присутні лише три члени Міжнародного олімпійського комітету – Карл Ріттер фон Хальт (член МОК для Німеччини), барон Едуард-Еміль де Лавле (член МОК для Бельгії) і барон Альберт Схіммелпеннінк ван дер Ойє (член МОК для Нідерландів). Вони поклали вінок та вшанували пам'ять третього президента Міжнародного олімпійського комітету Анрі де Байє-Латура.

Вінки, свічки і олімпійський прапор на панахиді, присвяченій пам'яті про III президента МОК Анрі де Байє-Латура, який помер 6 січня 1942 р. у столиці окупованої Німеччиною Бельгії – Брюсселі

Розділ 31

Четвертий президент МОК Юханнес Зігфрід Едстрем

Юханнес Зігфрід Едстрем народився 21 листопада 1870 р. у невеликому селі Морланда на острові Уруст, що на півдні Швеції.

Вчився спочатку в Швеції (в університеті Гетеборга), потім у США і в Швейцарії (у Федеральному технологічному інституті в Цюріху).

У студентські роки Едстрем захоплювався спортом, віддаючи перевагу легкій атлетиці, був досить сильним бігуном-спринтером.

Після завершення навчання він майже десять років провів у США і Швейцарії, працюючи в електричних концернах, де здобув хорошу технічну і технологічну підготовку. Повернувшись на батьківщину наприкінці XIX ст., обіймав різні керівні посади в Шведській трамвайній корпорації.

У 1901–1903 рр. Едстрем був обраний президентом Шведської легкоатлетичної федерації.

Він був серед тих, з чиєї ініціативи у Швеції на початку XX ст. вдалося об'єднати управління розвитком різних видів спорту, для чого було створено один адміністративний орган – Ріксідроттсфербундет. Тоді ж Едстрем став одним з керівників національного спортивного руху в Швеції.

З 1903 р. він – директор однієї з найбільших шведських промислових компаній – "Allmänna Svenska Elektrica Aktiebolaget" (займав цей пост до 1933 р., а в 1934–1939 рр. був головою правління компанії).

Свою енергію і неабиякі організаторські здібності Едстрем проявив у період підготовки до Ігор V Олімпіади, які відбулися в 1912 р. в шведській столиці Стокгольмі. Разом із членами МОК для Швеції полковником Віктором Балком і графом Кларенсом де Розентом, а також іншими спортивними діячами цієї країни Едстрем плідно працював в організаційному комітеті Ігор-1912, чимало зробивши для того, щоб Стокгольм добре підготувався до них, а олімпійські змагання цих Ігор було проведено на найвищому рівні.

Портрет Юханнеса Зігфріда Едстрема – четвертого президента Міжнародного олімпійського комітету

У травні 1911 р. Едстрем разом зі своїми колегами по оргкомітету Ігор V Олімпіади приїхав до Будапешта, де на 13-й сесії МОК у числі інших актуальних питань було розглянуто й остаточно затверджено програму майбутніх Ігор-1912.

Під час Ігор V Олімпіади було засновано Міжнародну любительську легкоатлетичну федерацію (IAAF), ініціатором створення якої стали шведи Юханнес Зігфрід Едстрем і Леопольд Еглунд, а засновниками – представники національних федерацій 17 країн. Едстрем був обраний першим президентом IAAF і очолював її протягом 34 років (1912–1946), багато зробивши для розвитку легкої атлетики в світі і постійного підвищення ролі IAAF у міжнародному спортивному русі. За роки, протягом яких Едстрем керував Міжнародною любительською легкоатлетичною федерацією, вона за кількістю країн, що входять до її складу, стала одним з найбільших міжнародних спортивних об'єднань.

У студентські роки Едстрем (на фото він – ліворуч) захоплювався легкою атлетикою, а згодом, у 1912 р. став одним з ініціаторів заснування Міжнародної аматорської легкоатлетичної федерації (IAAF), яку очолював 34 роки (1912–1946)

У 1921 р. Юханнес Зігфрід Едстрем був обраний членом Міжнародного олімпійського комітету.

У тому ж 1921 р. президент МОК П'єр де Кубертен доручив Едстрему головувати на VII Олімпійському конгресі в Лозанні, де було обговорено та внесено в Олімпійську хартію деякі доповнення (про національні олімпійські комітети, суддівства олімпійських змагань, сесії Міжнародного олімпійського комітету), олімпійським конгресам надано статус верховного органу МОК, створено комісії по любительству у спорті та із загальних питань організації Олімпійських ігор, а також ухвалено низку постанов, що стосуються олімпійської програми олімпійських змагань в окремих видах спорту. Пізніше в "Олімпійських мемуарах" Кубертен згадував, що на VII Олімпійському конгресі Едстрем головував "з притаманними йому відданістю, розумом і блиском".

Коли у 1921 р. за ініціативою президента МОК П'єра де Кубертена Міжнародним олімпійським комітетом було обрано виконавчу раду МОК (яка у подальшому стала називатися виконкомом МОК), одним із членів його першого складу став Юханнес Зігфрід Едстрем.

На VIII Олімпійському конгресі, що відбувся в 1925 р. у Празі, функції головуючого президент МОК Кубертен знову доручив Едстрему. Як зазначив Кубертен у своїх "Олімпійських мемуарах", цей вибір був схвалений міжнародними спортивними федераціями, оскільки Едстрем був не тільки членом МОК, а й президентом Міжнародної любительської легкоатлетичної федерації. На цьому конгресі обговорювалися питання загального напрямку розвитку світового спорту та його організації (у тому числі такі, як жіночий і юнацький спорт, правила чесної боротьби і лицарського духу, заняття спортом як засіб зміцнення здоров'я тощо), а також ухвалено низку рішень з питань аматорства у спорті, щодо програми Олімпійських ігор, олімпійської клятви, запровадження зимових Олімпійських ігор та їх програми.

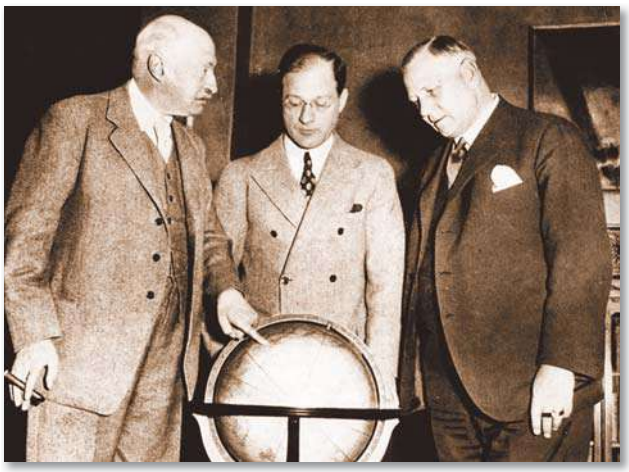
Коли президентом МОК вже був Анрі де Байє-Латур (з 1925 р.), член МОК для Швеції Юханнес Зігфрід Едстрем в 1931 р. був обраний віце-президентом Міжнародного олімпійського комітету. Це в черговий раз підтвердило високий авторитет Едстрема і стало визнанням його великих заслуг у розвитку олімпійського руху та олімпійського спорту.

У той же час свою багатогранну діяльність у Міжнародному олімпійському комітеті (як його віце-президент) і Міжнародній любительській легкоатлетичній федерації (як її президент) Юханнес Зігфрід Едстрем поєднував з бізнесом, як і раніше, очолюючи вже згадувану велику шведську компанію "Allmänna Svenska Elektrica Aktiebolaget" ("ASEA"), що забезпечувало йому фінансову незалежність.

У період перед початком Другої світової війни віце-президент МОК Едстрем, попри свій солідний вік (у 1939 р. йому йшов 69-й рік), зберігши високу працездатність, вів активну організаторську діяльність і часто здійснював польоти до Лондона, Нью-Йорка й інші міст різних країн, де зустрічався з членами МОК.

Із початком Другої світової війни, коли президент Міжнародного олімпійського комітету Анрі де Байє-Латур, опинившись в окупованому Брюсселі, був позбавлений можливості контактувати з членами МОК і координувати діяльність олімпійського руху, ці функції став виконувати віце-президент МОК Юханнес Зігфрід Едстрем, який перебував у нейтральній Швеції.

Після того, як 6 січня 1942 р. президент Міжнародного олімпійського комітету Байє-Латур раптово помер у Брюсселі, саме віце-президент МОК Едстрем прийняв на себе виконання обов'язків

Третій президент МОК Анрі де Байє-Латур (від лівої), Юханнес Зігфрід Едстрем (від правої), який згодом буде четвертим президентом Міжнародного олімпійського комітету, і Ейвері Брендедж (у центрі), який з часом стане п'ятим президентом МОК

Президент МОК Юханнес Зігфрід Едстрем (у центрі президії зібрання) в 1946 р. виступає з промовою у Лозанні, де розташована штаб-квартира Міжнародного олімпійського комітету

президента МОК. Під час Другої світової війни він став головною ланкою між членами Міжнародного олімпійського комітету: в ті роки Едстрем регулярно підтримував контакти з 60 із 73 членів МОК. У своїх листах він просив колег повідомляти про події в їх країнах, а отриману інформацію узагальнював і розсилав членам МОК. Вся ця повсякденна діяльність Едстрема допомогла у важкі воєнні роки вберегти олімпійський рух від розколу і дозволила після закінчення Другої світової війни відновити функціонування Міжнародного олімпійського комітету.

У серпні 1945 р. Едстрем скликав у Лондоні перше повоєнне засідання виконкому МОК, на якому було ухвалено рішення про обрання Лондона місцем проведення Ігор XIV Олімпіади 1948 р. та про обрання Санкт-Моріца місцем проведення у тому ж 1948 р. V зимових Олімпійських ігор.

На початку вересня 1946 р. у Лозанні відбулася перша після закінчення Другої світової війни сесія Міжнародного олімпійського комітету, на якій без обговорення було прийнято звіт про діяльність МОК у 1939–1946 рр. Учасники сесії МОК висловили подяку віце-президенту МОК Юханнесу Зігфріду Едстрему за виконану ним у роки війни величезну роботу, яка дозволила зберегти олімпійський рух, і одноголосно обрали його новим (четвертим) президентом Міжнародного олімпійського комітету.

Також було схвалено і підтверджено прийняте в серпні 1945 р. на проведеному в Лондоні засіданні виконкому МОК рішення про вибір місць проведення в 1948 р. V зимових Олімпійських ігор (Санкт-Моріц) та Ігор XIV Олімпіади (Лондон). Крім того, на сесії у Лозанні Міжнародний олімпійський комітет ухвалив рішення не запрошувати на Олімпійські ігри 1948 р. команди Німеччини та Японії – країн, які розв'язали Другу світову війну.

У своїй діяльності на посаді президента МОК Юханнес Зігфрід Едстрем прагнув до того, щоб олімпійський рух сприяв інтересам міжнародного взаєморозуміння. Прикладом цього може слугувати звернення, з яким у грудні 1946 р. Едстрем звернувся до спортсменів різних країн, закликаючи їх взяти участь у чергових Олімпійських іграх у Санкт-Моріці і Лондоні: "Молодь світу зустрічається знову, щоб помірятися силами у дружній боротьбі. Сьогодні необхідність у цьому відчувається більше, ніж коли-небудь. Ми пережили дві жахливі світові війни, в яких ледь не загинуло людство. Злодії зазіхнули на нашу культуру. Майбутнє належить молоді, і її завдання полягає в тому, щоб виправити наші помилки й омани. Для досягнення наших цілей необхідно, більше того, настійно потрібно, щоб молодь одних країн якомога краще познайомилася з молоддю інших сусідніх країн. Прекрасним засобом для цього є Олімпійські ігри".

У листопаді 1947 р. президент МОК Едстрем повторив свій заклик: "Сини майже п'ятдесяти націй зустрінуться на майбутніх Олімпійських іграх. Зав'яжуться нові дружні зв'язки, в учасників Ігор прокинеться почуття взаємної поваги. Це послужить справі зближення і взаєморозуміння між народами. Сподіваюся і від усього серця бажаю, щоб наші Олімпійські ігри стали засобом зміцнення миру".

У той період, коли на чолі Міжнародного олімпійського комітету був Юханнес Зігфрід Едстрем, одним із найбільш складних, гострих і суперечливих аспектів олімпійського руху залишалася проблема аматорства в олімпійському спорті. На сесії МОК, що відбулася в 1947 р. у Стокгольмі, було прийнято визначення, що спортсменом-аматором є той, чий зв'язок зі спортом ніколи не був пов'язаний з отриманням матеріальних вигод будь-якого роду.

Президент МОК Едстрем чимало зробив для зміцнення взаємовигідних ділових контактів Міжнародного олімпійського комітету з іншими учасниками олімпійського руху – національними олімпійськими комітетами і міжнародними спортивними федераціями. Слід зазначити і те, що за всі роки перебування Едстрема на чолі МОК не було проведено жодного Олімпійського конгресу.

У період правління Юханнеса Зігфріда Едстрема Міжнародний олімпійський комітет багато зробив для організації та успішного проведення в 1948 р. V зимових Олімпійських ігор у Санкт-Моріц та Ігор XIV Олімпіади в Лондоні, а в 1952 році – VI зимових Олімпійських ігор в Осло і Ігор XV Олімпіади в Гельсінкі. На сесії МОК, що проходила у квітні 1949 р. під керівництвом Едстрема в Римі, було не тільки затверджено програму Ігор XV Олімпіади (Гельсінкі-1952), а й обрано міста, яким було надано право провести у 1956 р. VII зимові Олімпійські ігри (Кортіна-д'Ампеццо) та Ігри XVI Олімпіади (Мельбурн).

Президент МОК Едстрем вважав за необхідне припинити проведення в рамках Олімпійських ігор конкурсів мистецтв, посилаючись на "професійний характер" таких змагань (конкурси мистецтв свого часу було включено до програми Ігор з ініціативи Кубертена, вони проводилися у 1912–1948 рр.). На сесії МОК, що відбулася у травні 1950 р. у Копенгагені, конкурс мистецтв було виключено з програми Ігор XV Олімпіади 1952 р. і надалі такі конкурси вже не входили до програм Олімпійських ігор.

У 1950 р. Міжнародним олімпійським комітетом, очолюваним Едстремом, було визнано Національний олімпійський комітет Федеративної Республіки Німеччина (ФРН), а в 1951 р. – Національний олімпійський комітет Японії. Завдяки цьому команди ФРН і Японії отримали можливість брати участь у VI зимових Олімпійських іграх в Осло у 1952 р., в Іграх XV Олімпіади в Гельсінкі і в наступних Олімпійських іграх.

При цьому слід зазначити, що спортсменам Німецької Демократичної Республіки (НДР) МОК надав можливість брати участь в Іграх XV Олімпіади в Гельсінкі (1952) тільки під егідою Національного олімпійського комітету ФРН. У зв'язку з цим керівництво НДР та спортивні організації цієї держави, розцінивши таку пропозицію МОК як порушення суверенітету своєї країни, відмовилися від участі в Іграх 1952 р. у Гельсінкі.

На сесії МОК, що відбулася в лютому 1952 р. в Осло, було ухвалено рішення про те, що в 1956 р. у VII зимових Олімпійських іграх та у Іграх XVI Олімпіади повинна брати участь Об'єднана німецька команда, до якої увійдуть кращі німецькі спортсмени з ФРН і НДР.

Президент МОК Едстрем наприкінці 1940-х – на початку 1950-х років чимало зробив для залучення Радянського Союзу в олімпійський рух, виступаючи спочатку за прийом спортивних федерацій СРСР до міжнародних спортивних федерацій, а потім і за прийом Олімпійського комітету СРСР (він був створений у квітні 1951 р.) у міжнародний олімпійський рух.

Цікаво, що в той час, як Юханнес Зігфрід Едстрем прагнув до демократичних перетворень у діяльності Міжнародного олімпійського комітету і робив зусилля, спрямовані на те, щоб спортсмени СРСР змогли влитися в олімпійську сім'ю, тодішній перший заступник голови Спорткомітету СРСР Костянтин Андріанов у довідці, призначеній для вищих інстанцій і датованій 8 грудня 1950 р., писав: "Головою виконкому МОК протягом довгих років є шведський капіталіст Зігфрід Едстрем, реакціонер і шанувальник нацистського режиму в Німеччині, який виступає проти всіх пропозицій, спрямованих на демократизацію міжнародного олімпійського руху". Слід відзначити тенденційність такої оцінки, наданої Едстрему одним із керівників радянського спорту, – оцінки, обумовленої жорстким політичним протистоянням двох систем в умовах "холодної війни", що вплинула і на спортивну сферу.

Коли 23 квітня 1951 р. з Москви до Лозанни на ім'я президента МОК Едстрема було відправлено телеграму, яка сповіщала Міжнародний олімпійський комітет про створення Олімпійського комітету СРСР, вже на наступний день, 24 квітня, президент МОК Едстрем відправив з Лозанни до Москви відповідну телеграму, що містила запрошення голові Олімпійського комітету СРСР Андріанову та відповідальному секретарю цього комітету Соболєву на церемонію відкриття сесії Міжнародного олімпійського комітету, яка повинна була відбутися 6 травня 1951 р. у великому залі Віденської філармонії.

Порядок денний сесії МОК, яка почала свою роботу у Відні 7 травня 1951 р. під головуванням Юханнеса Зігфріда Едстрема, серед низки основних питань включав визнання Міжнародним олімпійським комітетом нових національних олімпійських комітетів, у тому числі й Олімпійського комітету СРСР. За результатами голосування він був визнаний МОК – і радянські спортсмени отримали можливість дебютувати в Іграх XV Олімпіади 1952 р. в Гельсінкі і брати участь у наступних Іграх Олімпіад та зимових Олімпійських іграх.

У Гельсінкі 16 липня 1952 р., за кілька днів до Ігор XV Олімпіади, розпочала свою роботу сесія Міжнародного олімпійського комітету. На ній – у зв'язку з тим, що президент МОК Юханнес Зігфрід Едстрем, пославшись на свій похилий вік (йому тоді йшов уже 82-й рік), подав у відставку, – новим президентом Міжнародного олімпійського комітету був обраний Ейвері Брендедж, який обіймав до цього посаду віце-президента МОК. А Едстрем на тій самій сесії в Гельсінкі одноголосно був обраний почесним президентом МОК.

Юханнес Зігфрід Едстрем помер у Стокгольмі на 94-му році життя 18 березня 1964 р.

Президент МОК Юханнес Зігфрід Едстрем (на фото він – перший ліворуч) під час церемонії відкриття Ігор XIV Олімпіади 1948 р. у Лондоні

Розділ 32

П’ятий президент МОК Ейвері Брендедж

Ейвері Брендедж народився 28 вересня 1887 р. в американському місті Детройті (штат Мічиган) у родині робітника – різьбяра по каменю.

У 1893 р. сім’я Брендедж переїхала з Детройта до Чикаго (штат Іллінойс). Оскільки незабаром батько залишив сім’ю, матері Ейвері – Мінні Ллойд Брендедж разом із двома синами довелося переселитися в пансіон і піти працювати клерком. Хоча сім’я не дуже бідувала (їм допомагав брат колишнього чоловіка Едвард Брендедж – юрист однієї з корпорацій), однак Ейвері рано долучився до роботи: у 12-річному віці він почав працювати в “Чикаго трибюн” розносником газет.

П’ятий президент Міжнародного олімпійського комітету Ейвері Брендедж. Зображення на обкладинці книги “Чотири виміри Ейвері Брендеджа”

У той же час Ейвері старанно вчився спочатку в Шервудській середній школі, а потім у коледжі – приватному навчальному закладі Крейна. Там проявилися такі риси характеру Брендеджа, як серйозність, наполегливість, надзвичайна дисциплінованість, цілеспрямованість і працездатність: він поєднував щоденні шкільні заняття (з дев’ятої ранку до п’ятої години вечора), семимильні поїздки в громадському транспорті з дому до школи і назад, двогодинну роботу із рознесення газет і регулярні заняття спортом.

У спорті юний Ейвері почав з метання диска, потім зайнявся стрибками в довжину, штовханням ядра і деякими іншими видами легкої атлетики. Під час навчання в коледжі він, займаючись легкою атлетикою, грав у баскетбол і футбол, швидко завоювавши репутацію сильного і різнобічного спортсмена.

У 1905 р. 18-річний Брендедж поступив в університет штату Іллінойс, де також успішно поєднував навчання зі спортивним тренуванням і виступами в змаганнях. Зокрема, він був чемпіоном “Великої десятки” (десяти провідних університетів регіону Середнього Заходу США) у метанні диска, успішно виступав у деяких інших видах легкої атлетики, а також перемагав в “абсолютному чемпіонаті”, який багато в чому нагадував легкоатлетичне десятиборство. У той же час Ейвері працював у газеті “Дейлі Іллінойс”, вступив до двох літературних організацій, а також був головою “Старого оленя” (так називався щорічний університетський гала-забіг). Настільки насичене і неспокійне життя молодого Брендеджа, який не шкодував сил і часу для досягнення мети, а тому постійно і напружено працював, багато в чому пояснюється його прагненням довести оточуючим (товаришам по навчанню, колегам та іншим), що бідний хлопець зможе досягти успіху в житті, зуміє “зробити себе сам” і

У 1910–1912 рр. Ейвері Брендедж досить успішно виступав у легкоатлетичних багатоборства і входив до складу збірної команди США на Іграх V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі, де посів шосте місце у змаганнях з легкоатлетичного п'ятиборства

домогтися гідного положення у суспільстві. До того ж, як відзначали в подальшому біографи Ейвері Брендеджа, у нього вже в молоді роки проявилися такі риси, як індивідуалізм і аскетизм.

У 1909 р. 22-річний Брендедж закінчив університет, отримавши диплом інженера-будівельника, – і майже відразу почав працювати керуючим будівництвом у відомій в Чикаго архітектурній фірмі "Холаберд і Роше". У той же час він не розлучався зі спортом, продовжував тренуватися і виступати в змаганнях і в 1910 р. став членом легкоатлетичної команди Чиказької атлетичної асоціації, досить успішно виступав у чемпіонатах США (1910 і 1911 рр.) з легкоатлетичних багатоборств. Завдяки цим спортивним успіхам Брендедж став одним із претендентів до складу збірної команди США з легкої атлетики для участі в майбутніх Іграх V Олімпіади в Стокгольмі 1912 р., а після успішного виступу в регіональних відбіркових змаганнях був включений до складу олімпійської команди США.

На Іграх-1912 Брендедж брав участь в олімпійських змаганнях з легкоатлетичного п'ятиборства і легкоатлетичного десятиборства. У п'ятиборстві він зайняв шосте місце, а його виступ у десятиборстві завершився невдачею: Брендедж вибув зі змагань у бігу на 1500 м (у завершальному виді десятиборства). Після виступу на Олімпійських іграх Брендедж повернувся до Чикаго, де знову зайнявся будівельним бізнесом: працював у компанії "Джон Гріффітс і сини" до 1915 р., коли заснував власну будівельну компанію – "Ейвері Брендедж Компані".

У той же час Брендедж не поривав зв'язку з Чиказькою атлетичною асоціацією і виступав у змаганнях з легкоатлетичних багатоборств, зокрема, зайняв перше місце на чемпіонатах США в 1914, 1916 і 1918 рр. Це дозволяє припустити, що якби в 1916 р. проходили Ігри VI Олімпіади (які не відбулися через Першу світову війну), то Ейвері Брендедж міг би претендувати на потрапляння до числа призерів олімпійських змагань Ігор-1916 з легкоатлетичних багатоборств (п'ятиборства і десятиборства).

З часом Брендедж припинив виступати в легкоатлетичних змаганнях. Він зайнявся іншим видом спорту – гандболом, у якому також досяг успіху: команда, у складі якої виступав Брендедж, виграла чемпіонат міста, а сам Ейвері деякий час входив до числа кращих гандболістів країни. До того ж гандбол виявився видом спорту, який зблизив Ейвері Брендеджа з Аматорським атлетичним союзом США (AAU). Вступивши на службу в центральну асоціацію AAU, Брендедж у 1925–1927 рр. був головою Національного комітету з гандболу.

До 1926 р. Ейвері Брендедж став помітною фігурою серед адміністрації Аматорського атлетичного союзу США, а в 1928 р. він був обраний президентом AAU і займав цей пост протягом семи термінів – до осені 1935 р. (за винятком 1933 р.).

Адміністративна діяльність у Чиказькій атлетичній асоціації, а потім і в Аматорському атлетичному союзі США допомагала Брендеджу налагоджувати різні ділові контакти як на регіональному рівні, так і в масштабах країни. Це сприяло, з одного боку, підвищенню авторитету Брендеджа та зміцненню його позицій у світі спорту США, а з іншого боку – подальшим успіхам комерційної діяльності в будівельному бізнесі.

У 1928 р. Ейвері Брендеджа обрали президентом Олімпійського комітету США, і на цій посаді він працював 24 роки – до 1952 р.

Під час відвідин Сполучених Штатів Америки в 1929 р. тодішнім членом виконкому МОК і президентом Міжнародної любительської легкоатле-

Ейвері Брендедж (на фото він – ліворуч) і четвертий президент МОК Юханнес Зігфрід Едстрем

Ейвері Брендедж (на передньому плані) біля підніжжя засніженого схилу, яким прокладено гірськолижну трасу

тичної федерації (IAAF) Юханнесом Едстремом відбулася його зустріч з президентом Олімпійського комітету США і президентом Аматорського атлетичного союзу США Ейвері Брендеджем. А в наступному 1930 р. Брендедж був обраний віце-президентом IAAF – і займав цей пост до 1952 р.

Наприкінці 1920-х і в 1930-ті роки Ейвері Брендедж як президент Олімпійського комітету США активно брав участь у керівництві організацією підготовки і виступів збірних команд США на Іграх IX Олімпіади (Амстердам-1928), III зимових Олімпійських іграх (Лейк-Плесід-1932), Іграх X Олімпіади (Лос-Анджелес-1932).

Помітне місце в олімпійській біографії Брендеджа зайняла його участь у подіях, пов'язаних із конфронтацією між прихильниками і противниками проведення в 1936 р. у Німеччині IV зимових Олімпійських ігор і Ігор XI Олімпіади, право на проведення яких Міжнародний олімпійський комітет надав німецьким містам – відповідно, Гарміш-Партенкірхену і Берліну – ще до того, як у 1933 р. до влади в цій країні прийшли націонал-соціалісти, очолювані Адольфом Гітлером. Оскільки численні факти свідчили про те, що в нацистській Німеччині, де владою реалізовувалася расистсько-антисемітська ідеологія, грубо порушувалися положення Олімпійської хартії, МОК для перевірки цих фактів створив спеціальну комісію, очолювану президентом Олімпійського комітету США Ейвері Брендеджем. І хоча комісія переконалася в наявності дискримінації спортсменів-євреїв у Німеччині, проте в опублікованій у пресі заяві комісії було висловлено думку про те, що Німеччина все ж зможе організувати і провести Олімпійські ігри-1936.

У 1935 р. серед спортивних діячів США не було згоди щодо питання про участь або неучасть американських спортсменів в Олімпійських іграх на території нацистської Німеччини. І якщо Дж. Махоні, який у 1935 р. змінив Брендеджа на посаді президента Аматорської атлетичної спілки США (AAU), відстоював позицію неучасті збірної команди цієї країни в Олімпійських іграх 1936 р., то президент Олімпійського комітету США Ейвері Брендедж був переконаний у тому, що спорт не залежить від політики і вважав можливим і доцільним участь спортсменів США в Іграх-1936. Взяла гору точка зору Брендеджа – і на зборах AAU, що проходили у грудні 1935 р. у Нью-Йорку, було ухвалено рішення направити олімпійські команди США в Гарміш-Партенкірхен і Берлін. На сесії Міжнародного олімпійського комітету, що проходила в 1936 р. у Берліні під час Ігор XI Олімпіади, Ейвері Брендедж був обраний членом МОК.

Надалі Брендедж швидко вийшов на провідні позиції в Міжнародному олімпійському комітеті – і в 1937 р. замінив у виконкомі МОК швейцарця Годфруа де Блоне, який помер.

Під час Другої світової війни президент Міжнародного олімпійського комітету Анрі де Байє-Латур, опинившись на окупованому Брюсселі, був позбавлений можливості підтримувати контакти з членами МОК у різних країнах і координувати діяльність олімпійського руху, ці функції шляхом інтенсивної

Президент Олімпійського комітету США Ейвері Брендедж (на фото він – другий від правої) і радник Олімпійського комітету США Джон Макговерн (перший від правої) під час підняття олімпійського прапора на пароплаві "Америка". Поруч із ним – капітан судна Джон Андерсен (другий від лівої) і судовий інтендант Річардсон Бенгтс (перший від лівої)

Віце-президент МОК Ейвері Брендедж (у білій куртці) під час церемонії відкриття VI зимових Олімпійських ігор 1952 р. в Осло

Президент Міжнародного олімпійського комітету Ейвері Брендедж потискує руки американським атлетам – переможцям естафети 4 х 100 на Іграх XVIII Олімпіади

переписки здійснював віце-президент МОК Юханнес Зігфрід Едстрем, а допомагав йому член МОК для США і член виконкому МОК Ейвері Брендедж, що сприяло подальшому зміцненню його положення в Міжнародному олімпійському комітеті.

Наслідком цього стало те, що на першому повоєнному засіданні виконкому МОК, що відбулося в серпні 1945 р. у Лондоні, Едстрем (який де-факто здійснював керівництво МОК після того, як президент МОК Байє-Латур раптово помер у Брюсселі 6 січня 1942 р.) рекомендував кандидатуру Брендеджа на пост віце-президента МОК. Голосуванням членів МОК по листуванню Ейвері Брендедж був обраний віце-президентом Міжнародного олімпійського комітету.

Після того, як на сесії МОК, що відбулася у вересні 1946 р. у Лозанні, Юханнес Зігфрід Едстрем був офіційно обраний новим (четвертим) президентом Міжнародного олімпійського комітету, Ейвері Брендедж став першим віце-президентом МОК. Вже тоді Едстрем не приховував, що хотів би бачити Брендеджа своїм наступником на посаді президента МОК.

У ті роки перший віце-президент МОК Брендедж енергійно відстоював у Міжнародному олімпійському комітеті статус спортсмена-аматора – відповідно зі своїми твердими переконаннями в даній сфері, сформованими на базі виховання наприкінці XIX – на початку XX ст. в умовах, породжених поняттям про аматорство в спорті, успадкованим від традиційних британських уявлень.

Поряд з діяльністю в Міжнародному олімпійському комітеті (перший віце-президент МОК), Ейвері Брендедж у другій половині 1940-х – на початку 1950-х років продовжував виконувати свої

Епізоди того випадку, коли президент МОК Ейвері Брендедж вирішив безпосередньо ознайомитися зі спорядженням бобслеїстів (ліва і центральна фотографія) та проїхатися бобслейною трасою (на правій фотографії він у бобі – другий за пілотом)

Президент МОК Ейвері Брендедж на Іграх XVI Олімпіади 1956 р. у Мельбурні вітає легкоатлетку зі США Мілдред Мак-Деніель, яка стала олімпійською чемпіонкою зі стрибків у висоту та встановила світовий рекорд

Президент МОК Ейвері Брендедж (на передньому плані він праворуч) під час церемонії відкриття Ігор XVI Олімпіади 1956 р. у Мельбурні

У ложі для високих офіційних осіб і почесних гостей на церемонії відкриття Ігор XVI Олімпіади 1956 р. у Мельбурні (від лівої): президент МОК Ейвері Брендедж, Його Королівська Високість принц Філіпп герцог Единбургський, який відкривав Ігри-1956 (тоді Австралія мала назву Австралійський Союз і була британським домініоном), та голова організаційного комітету тих Ігор Вілфрід Кент Х'юз

функції на посаді президента Олімпійського комітету США. Він активно керував підготовкою олімпійських збірних команд Сполучених Штатів Америки і їх участю у V зимових Олімпійських іграх (Санкт-Моріц-1948), Іграх XIV Олімпіади (Лондон-1948), VI зимових Олімпійських іграх (Осло-1952), Іграх XV Олімпіади (Гельсінкі-1952).

У зв'язку з тим, що влітку 1952 р. президент МОК Юханнес Зігфрід Едстрем, якому тоді йшов 82-й рік, вирішив подати у відставку, на сесії МОК, що відбулася в Гельсінкі в липні 1952 р., за кілька днів до відкриття Ігор XV Олімпіади, відбулися вибори нового президента МОК. За результатами кількох турів голосування Ейвері Брендедж був обраний п'ятим президентом Міжнародного олімпійського комітету, яким надалі керував до 1972 р.

За ті 20 років (1952–1972), які Брендедж очолював МОК, було проведено: в 1956 р. – VII зимові Олімпійські ігри (Кортіна-д'Ампеццо) та Ігри XVI Олімпіади (Мельбурн); у 1960 р. – VIII зимові Олімпійські ігри (Скво-Веллі) та Ігри XVII Олімпіади (Рим); у 1964 р. – IX зимові Олімпійські ігри (Інсбрук) та Ігри XVIII Олімпіади (Токіо); у 1968 р. – X зимові Олімпійські ігри (Гренобль) та Ігри XIX Олімпіади (Мехіко); у 1972 р. – XI зимові Олімпійські ігри (Саппоро) та Ігри XX Олімпіади (Мюнхен), тобто в цілому десять Олімпійських ігор.

У той же час слід відзначити, що за 20-річний період, протягом якого діяльністю МОК керував Ейвері Брендедж, не було проведено жодного Олімпійського конгресу.

За двадцятирічний період президентства Ейвері Брендеджа істотно розширилася олімпійська сім'я: Міжнародний олімпійський комітет визнав багато національних комітетів країн Африки, Азії, Латинської Америки, завдяки чому їх спортсмени отримали можливість брати участь в Олімпійських іграх самостійними командами.

Президент МОК Ейвері Брендедж (третій від лівої) на будівельному майданчику одного з олімпійських об'єктів у Токіо під час підготовки до Ігор XVIII Олімпіади 1964 р.

Незважаючи на те, що Брендедж був ультраконсерватором і прихильником дотримання традицій, однак він у 1950-х роках підтримав пропозицію про те, щоб на церемонії закриття Олімпійських ігор спортсмени не виходили окремими колонами країн (як на церемонії відкриття Ігор), а йшли довільно – спільною колоною, що покликано символізувати дух дружби між народами. Президент МОК Брендедж вважав, що в такому разі можна змінити існуючу раніше церемонію закриття Олімпійських ігор, – і вперше це сталося 8 грудня 1956 р. під час урочистого закриття Ігор XVI Олімпіади в Мельбурні.

Ейвері Брендедж неодноразово декларував своє прагнення зробити діяльність Міжнародного олімпійського комітету незалежною від політики. Однак він не уникнув того, що різні політичні проблеми і політичні протиріччя, неминучі в житті світової спільноти, часто відбивалися на діяльності МОК, по суті перетворюючи її на арену великої політики. При цьому, як відзначають деякі дослідники історії сучасного олімпійського руху, рішення Міжнародним олімпійським комітетом таких проблем, як організація Олімпійських ігор, дотримання статутних вимог МОК, реформування олімпійської програми, визначення критеріїв аматорства в олімпійському спорті, надання допомоги спорту в країнах, що розвиваються та ін., у ті неспокійні і складні роки приходило в своєрідне зіткнення з практичною політикою президента МОК Брендеджа, яка втілювала його ортодоксальні життєві принципи. До того ж Ейвері Брендедж в силу свого характеру зазвичай не визнавав компромісів і з кожного спірного питання проявляв наполегливість, непохитно відстоюючи свою точку зору.

У той же час через прагнення Брендеджа у будь-який спосіб забезпечити незалежність діяльності МОК від політичних проблем досить часто ускладнювалося рішення різних дуже гострих питань, породжених досить складними взаємовідносинами між державами з різними політичними системами, зокрема – між Федеративною Республікою Німеччина (ФРН) і Німецькою Демократичною Республікою (НДР), між Китайською Народною Республікою (із столицею Пекін) і Республікою Китай (зі столицею Тайбей), між Республікою Корея (Південною Кореєю) та Корейською Народно-Демократичною Республікою (Північною Кореєю), між економічно розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, а також проблем, пов'язаних із подіями 1956 р. в Угорщині, де радянськими військами було жорстоко придушене народне повстання проти підтримуваного СРСР комуністичного режиму, і з політикою апартеїду, яку проводила расистська влада Південно-Африканської Республіки, і т. д.

"Китайське питання", породжене гострими протиріччями між КНР (де правив комуністичний режим на чолі з Мао Цзедуном) і Республікою Китай (де в громадянській війні в другій половині 1940-х років зазнали поразки сили, вірні гоміньданівському уряду Чан Кайші, що евакуювалися на острів Тайвань, де утворили свою державу), неодноразово включалося до порядку денного сесій МОК, що проходили під головуванням Ейвері Брендеджа, – в 1953 р. (у Мехіко), в 1954 (в Афінах), двічі в 1956 р. (у Кортіна-д'Ампеццо і в Мельбурні). Коли в 1954 р. МОК ухвалив рішення про визнання Національного олімпійського комітету КНР, обидві держави – і Китайська Народна Республіка і Республіка Китай – намагалися переконати керівництво Міжнародного олімпійського комітету та його президента в своєму винятковому праві представляти Китай в олімпійському русі, причому тоді Радянський Союз підтримував комуністичну КНР, а США – Республіку Китай. У цій ситуації пропаганда Китайської Народної Республіки позиціонувала президента МОК Брендеджа як "відданого слугу американського імперіалізму". На це Брендедж з цілком зрозумілих причин реагував негативно і висував відповідні звинувачення на адресу влади КНР.

На Ігри XVI Олімпіади 1956 р. у Мельбурні Міжнародний олімпійський комітет, очолюваний Брендеджем, запросив і Китайську Народну Республіку, і Республіку Китай, оскільки до того часу обидва національних олімпійських комітети були визнані МОК. Але в січні 1956 р. (на сесії МОК в Кортіна-д'Ампеццо), представники КНР заявили протест проти представництва Республіки Китай в олімпійському русі, а в листопаді-грудні того ж 1956 р. (на сесії МОК у Мельбурні) вже НОК Республіки Китай виступив з протестом проти заяви КНР про те, що тільки НОК Китайської Народної Республіки може представляти весь Китай. У підсумку спортсмени Рес-

Президент МОК Ейвері Брендедж під час виступу

Президент Міжнародного олімпійського комітету Ейвері Брендедж (у першому ряду в центрі) серед учасників сесії МОК, яка відбулася у 1970 р. в Амстердамі

публіки Китай (з острова Тайвань) брали участь в Іграх XVI Олімпіади, тоді як НОК КНР – на знак протесту проти участі в цих Іграх команди з острова Тайвань – вирішив не посилати своїх спортсменів на Ігри-1956. А в 1958 р. Китайська Народна Республіка взагалі відмовилася від участі в олімпійському русі. Така ситуація тривала досить довго – до 1979 р., коли КНР знову повернулася в олімпійську сім'ю (під найменуванням НОК Китаю).

"У спадок" від четвертого президента МОК Юханнеса Зігфріда Едстрема до п'ятого президента МОК Ейвері Брендеджа перейшло "німецьке питання", породжене далеко не однаковим ставленням Міжнародного олімпійського комітету до ФРН і НДР. Так, у 1954 р. на сесії МОК в Афінах було відхилено прохання про визнання НОК НДР. На наступній сесії МОК, що проходила в 1955 р. у Парижі, Міжнародний олімпійський комітет прийняв рішення про тимчасове визнання Національного олімпійського комітету НДР, але тільки за умови, що спортсмени Німецької Демократичної Республіки будуть брати участь в Олімпійських іграх разом зі спортсменами ФРН в Об'єднаній німецькій команді (ОНК). Наслідком цього рішення МОК, очолюваного Брендеджем, стали спільні виступи спортсменів ФРН і НДР у складі Об'єднаної німецької команди в 1956 р. – на VII зимових Олімпійських іграх у Кортіна-д'Ампеццо і Іграх XVI Олімпіади в Мельбурні, у 1960 р. – на VIII зимових Олімпійських іграх в Скво-Веллі і Іграх XVII Олімпіади в Римі, в 1964 р. – на IX зимових Олімпійських іграх в Інсбруку та Іграх XVIII Олімпіади в Токіо. І тільки в 1965 р. на сесії МОК, що відбулася в Мадриді, Міжнародний олімпійський комітет ухвалив рішення про допуск спортсменів НДР самостійною командою на X зимові Олімпійські ігри 1968 р. в Гренобле і на Ігри XIX Олімпіади 1968 р. у Мехіко, після чого команди обох держав (ФРН і НДР) виступали на Олімпійських іграх роздільно – аж до ліквідації Німецької Демократичної Республіки та її входження у 1990 р. до складу Федеративної Республіки Німеччина.

Міжнародному олімпійському комітету, очолюваному Брендеджем, довелося в 1956 р. займатися "угорським питанням" і пов'язаними з ним подіями політичного характеру, коли – на знак протесту проти військової акції Радянського Союзу з придушення народного повстання в Угорщині – від участі своїх спортсменів в Іграх XVI Олімпіади відмовилися Нідерланди, Швейцарія, Іспанія та ряд інших країн. А Єгипет, Ірак і деякі інші країни бойкотували ті ж Ігри-1956, протестуючи таким чином проти британсько-французької агресії проти Єгипту. МОК на чолі з Брендеджем засудив національні олімпійські комітети країн, які бойкотували Ігри-1956 у Мельбурні, причому особливо було підкреслено, що вони діють всупереч олімпійським ідеалам і що Олімпійські ігри – це змагання між спортсменами, а не між країнами. При цьому президент МОК Ейвері Брендедж тоді наголосив: "Кожна цивілізована людина вражена тим, що сталося в Угорщині, однак це не може бути причиною руйнування міжнародного співробітництва... Якщо завжди припиняти участь у змаганнях, коли політики порушують закони людства, ми просто втратимо міжнародні спортивні змагання".

У діяльності Міжнародного олімпійського комітету, очолюваного Брендеджем, вельми гострим було і "корейське питання", породжене тим, що після закінчення Другої світової війни Корея, звільнена в 1945 р. від японської окупації, що тривала 35 років (з 1910 р.), була розділена на дві держави з різними політичними системами – розташовану в північній частині Корейського півострова Корейську Народно-Демократичну Республіку (її підтримував Радянський Союз), і Республіку Корея, що займає південну частину того ж півострова (її підтримували Сполучені Штати Америки), причому КНДР і Республіка Корея довгі роки перебувають в антагоністичних відносинах і навіть воювали між собою (із залученням інших країн) в 1950–1953 рр. Національний олімпійський комітет Республіки Корея був визнаний Міжнародним олімпійським комітетом після Другої світової війни – і спортсмени цієї країни, починаючи з 1948 р., брали участь в Іграх Олімпіад та зимових Олімпійських іграх. А пропозицію про визнання Національного олімпійського комітету КНДР було відхилено Міжнародним олімпійським комітетом у 1961 р. (на сесії МОК в Афінах) і

Президент МОК Ейвері Брендедж (другий від лівої) – на змаганнях зі швидкісного бігу на ковзанах на XI зимових Олімпійських іграх 1972 р. у Саппоро – під час нагородження переможниці та призерок на дистанції 500 м

Президент МОК Ейвері Брендедж у мексиканському сомбреро на одному з матчів олімпійського футбольного турніру на Іграх XIX Олімпіади 1968 р. у Мехіко

в 1962 р. (на сесії МОК у Москві). У 1963 р. на сесії МОК у Баден-Бадені було прийнято рішення про те, що команда КНДР буде допущена до Олімпійських ігор 1964 р., але під назвою "Північна Корея". У зв'язку з цим делегація КНДР на сесії МОК, що відбулася в Інсбруку в січні 1964 р., виступила з протестом проти назви "Північна Корея", наполягаючи на офіційній назві держави – Корейська Народно-Демократична Республіка – і на тому, щоб спортсменам КНДР було дозволено виступати на Олімпійських іграх під прапором своєї держави та зі своїм державним гімном. Але всі ці клопотання КНДР Міжнародний олімпійський комітет, очолюваний Брендеджем, відхилив. І тільки в жовтні 1968 р. на сесії МОК, що відбулася в Мехіко, було ухвалено рішення про те, що на Іграх XIX Олімпіади-1968 команда, яка представляє НОК КНДР, буде виступати ще під назвою "Північна Корея", а на наступних Олімпійських іграх – вже як команда Корейської Народно-Демократичної Республіки.

Надзвичайно гострою для Міжнародного олімпійського комітету стала проблема, пов'язана з протистоянням демократичних сил світового співтовариства апартеїду (узаконеній расовій сегрегації і дискримінації), що став з 1948 р. основою державної політики в Південно-Африканському Союзі (ПАС), перетвореному в 1961 р. на Південно-Африканську Республіку (ПАР): правлячою в цій країні білою меншістю пригнічувалася темношкіра більшість її населення, причому в усіх сферах життя, в тому числі у спорті. На сесії Міжнародного олімпійського комітету, що відбулася в 1959 р. у Мюнхені, на якій вперше обговорювалося питання расової дискримінації темношкірих спортсменів у ПАС, президент МОК Ейвері Брендедж констатував, що необхідно якомога швидше знайти рішення цієї надзвичайно складної проблеми.

У той же час Брендедж всіляко прагнув зберегти в олімпійському співтоваристві Південно-Африканську Республіку як одного з ветеранів сучасного олімпійського руху (спортсмени Південної Африки вперше брали участь в олімпійських змаганнях на Іграх III Олімпіади 1904 р.) – і тому президент МОК намагався знайти аргументи для заперечення проти доводів країн "Чорної Африки", які погрожували бойкотувати Ігри XVIII і XIX Олімпіад, якщо у них братимуть участь спортсмени Південно-Африканської Республіки (ці загрози Брендедж називав відкритим шантажем).

На сесії МОК, що відбулася в січні 1964 р. в Інсбруку, було прийнято ініційоване Олімпійським комітетом СРСР і національними олімпійськими комітетами деяких інших країн рішення про відсторонення спортсменів ПАР від участі в Іграх XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо, оскільки НОК Південно-Африканської Республіки в своїй діяльності не дотримувався ідеалів олімпійського руху і духу олімпізму. Але після того, як представники ПАР повідомили Міжнародному олімпійському комітету про згоду уряду Південно-Африканської Республіки на комплектування "змішаної" олімпійської команди цієї країни з білих і темношкірих спортсменів, МОК на своїй сесії, що проходила в 1966 р. у Римі, ухвалив рішення про допуск "змішаної" команди ПАР до участі в Іграх XIX Олімпіади. У багатьох країнах таке рішення Міжнародного олімпійського коміт-

тету викликало вельми негативну реакцію, не враховувати яку МОК не міг. Тому, беручи до уваги напружену ситуацію, виконком МОК, який зібрався в Лозанні на надзвичайне засідання, анулював раніше надіслане Національному олімпійському комітету ПАР запрошення брати участь в Олімпійських іграх 1968 р.

На сесії МОК, що відбулася в 1969 р. у Варшаві, ряд національних олімпійських комітетів виступили з пропозицією про виключення ПАР з олімпійського руху. На наступній сесії МОК, що відбулася в 1970 р. в Амстердамі, на вимогу багатьох національних олімпійських комітетів і міжнародних спортивних федерацій НОК Південно-Африканської Республіки був виключений з олімпійської сім'ї (результати голосування: за – 35, проти – 28, утрималися – 3).

На початку 1970-х років Міжнародному олімпійському комітету довелося займатися і такою політичною проблемою, як "родезійське питання", яке обговорювався в 1971 р. на сесії МОК разом із представниками національних олімпійських комітетів, у тому числі низки африканських країн, які протестували проти допуску до участі в Олімпійських іграх 1972 р. команди Родезії – країни, владою якої проводилася державна політика расової дискримінації. На сесії МОК у 1971 р. було ухвалено рішення про допуск родезійських спортсменів на Ігри XX Олімпіади-1972, але під колоніальним прапором (Родезія раніше була колонією Великої Британії) і з британським гімном. Однак перед наступною сесією МОК, що відбулася в 1972 р. у Мюнхені, африканські і деякі інші країни знову різко протестували проти участі в Олімпійських іграх команди Родезії. І хоча Ейвері Брендедж виступив на підтримку родезійських спортсменів, однак на сесії МОК було ухвалено рішення про відсторонення команди Родезії від участі в Іграх (результати голосування: за – 36, проти – 31, утрималися – 3). У зв'язку з цією ситуацією Ейвері Брендедж зазначив: "Політичний тиск на олімпізм стає нестерпним".

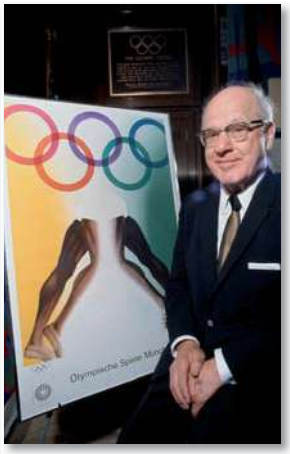
За 20 років свого перебування на посаді президента МОК Брендеджу не раз доводилося не тільки протидіяти різним політичним чинникам, що розхитували ззовні олімпійську систему, але й боротися проти різних внутрішніх – у самому олімпійському русі – негативних факторів, небезпечних для Міжнародного олімпійського комітету небезпекою втрати незалежності, а то й розколом. Так, наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років Ейвері Брендедж активно протистояв неодноразовим спробам Олімпійського комітету СРСР і національних олімпійських комітетів низки країн "соціалістичної співдружності" у своїх інтересах докорінно змінити традиційний – який базується на принципі самопоповнення – порядок формування складу членів Міжнародного олімпійського комітету, але Брендедж кожного разу добивався того, що такі пропозиції відхилялися.

Президент МОК Ейвері Брендедж активно захищав статус спортсмена-аматора і був найбільш безкомпромісним захисником "Кодексу аматора", завжди обстоюючи принцип "абсолютного аматорства" в олімпійському спорті. Під час перебування Брендеджа на посаді очільника МОК у Міжнародному олімпійському комітеті були неможливими навіть розмови про професіоналізацію олімпійського спорту і тим більше – про допуск спортсменів-професіоналів на Олімпійські ігри.

Завдяки старанням Брендеджа і його прихильників у складі МОК основним принципом аматорства в спорті протягом довгих років вважалася відсутність

Президент МОК Ейвері Брендедж оглядає експонати мистецької виставки в Токіо

Ейвері Брендедж на одній з прес-конференцій поруч із літографією, яку створив британський художник Аллен Джонсонс

Президент МОК Ейвері Брендедж (перший від лівої) разом із діячами спорту Японії оглядає макети споруд, призначених для Ігор XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо

Президент МОК Ейвері Брендедж (у центрі групи, четвертий від правої) під час свого візиту до Мюнхена у 1969 р. оглядає макети спортивних споруд, призначених для Ігор XX Олімпіади 1972 р.

Ейвері Брендедж разом з групою членів Міжнародного олімпійського комітету біля входу на стадіон "Колізеум" у Лос-Анджелесі

у спортсмена матеріальних вигод від занять спортом. Саме таким чином Міжнародний олімпійський комітет сформулював "Правило 26" – 26-й параграф Олімпійської хартії визначав статус спортсмена-аматора: "Аматором є той, хто бере участь і завжди брав участь у спорті як у побічному занятті без отримання матеріальних вигод будь-якого роду".

Як відзначають дослідники історії олімпійського руху та олімпійського спорту, президент МОК Ейвері Брендедж багато енергії витрачав на пошук порушень "Кодексу аматора" і покарання тих, кого Міжнародний олімпійський комітет визнавав порушниками, зокрема, за участь спортсменів у рекламних акціях і в зв'язку з проведенням навчально-тренувальних зборів, які практикують різні спортивні організації багатьох країн.

У 1969 р. з ініціативи президента Брендеджа була створена постійна комісія з допуску, яку очолював член МОК для Австралії Х'ю Річард Вайр. Ця комісія прийшла до висновку про згубні наслідки втручання комерції в спорт і про те, що професіоналізація та грошові махінації виявилися безпосередньо пов'язаними з комерціалізацією спорту.

Оскільки все більш наполегливими ставали вимоги про перегляд принципу "аматорства" в Олімпійській хартії, Ейвері Брендедж в 1971 р. доручив трьом віце-президентам МОК – французу Жану де Бомону, голландцеві Херману Адріану ван Карнебеку й ірландцю Майклу Морісу Кілланіну – обговорити з керівниками міжнародних спортивних федерацій проблему аматорства в спорті. Результатом цього обговорення стало усвідомлення керівництвом Міжнародного олімпійського комітету необхідності змін у цій сфері. Тому в тому ж 1971 р. МОК затвердив нове трактування "Правила 26", що передбачає дотримання учасниками Олімпійських ігор традиційного олімпійського духу та етики, регулярне заняття спортом у години дозвілля без отримання будь-якої винагороди за участь у змаганнях, а також містить ряд інших нововведень.

Президент МОК Брендедж досить негативно ставився до гірськолижного спорту – особливо у зв'язку з тим, що в цьому виді спорту у ході різних змагань, трансльованих по телебаченню, гірськолижники рекламували лижі та інший інвентар з емблемами різних фірм-виробників. Через це Ейвері Брендедж неодноразово конфліктував з Міжнародною федерацією лижного спорту (FIS) і навіть вніс пропозицію про виключення змагань з гірськолижного спорту з програми XI зимових Олімпійських ігор 1972 р. у Саппоро, але не був підтриманий у цьому членами МОК.

Президент МОК Ейвері Брендедж виступає на панахиді за ізраїльтянами – учасниками Ігор XX Олімпіади 1972 р. у Мюнхені, які загинули від рук арабських терористів з екстремістської палестинської організації "Чорний вересень"

Президент МОК Брендедж не тільки всіма силами боровся за чистоту аматорства в олімпійському спорті, а й всіляко прагнув уберегти олімпійський імідж від "зарази" комерціалізації. Але в цій сфері він все ж таки пішов на компроміс у питанні телевізійного висвітлення Олімпійських ігор, оскільки обґрунтовано вважав продаж телекомпаніям прав на трансляцію репортажів з олімпійських змагань вагомим джерелом поповнення бюджету МОК, що забезпечує приплив коштів, необхідних для розвитку олімпійського руху. Саме завдяки ініціативі Ейвері Брендеджа напередодні VIII зимових Олімпійських ігор (у Скво-Веллі) та Ігор XVII Олімпіади (в Римі), які проводилися в 1960 р., у параграфі 49 Статуту МОК з'явився пункт про права телебачення.

Багато зусиль Міжнародний олімпійський комітет, очолюваний Брендеджем, приділяв боротьбі із застосуванням допінгу в спорті: зокрема, ці питання розглядалися на сесіях МОК, що проходили в Сан-Франциско (1960), Афінах (1961), Інсбруку (1964), Токіо (1964), Тегерані (1967).

Ще на початковому етапі свого перебування на посаді президента МОК Ейвері Брендедж ініціював прийняття на сесії МОК, що проходила в 1954 р. в Афінах, рішення про організацію приурочених до Олімпійських ігор виставок творів мистецтва – замість попередніх конкурсів мистецтв на Олімпійських іграх.

Міжнародний олімпійський комітет у той період, коли його діяльністю керував Ейвері Брендедж, приділяв велику увагу питанням олімпійської освіти. Одним із найбільш значущих досягнень у цій сфері стало урочисте відкриття на території Олімпії (Греція) влітку 1961 р. неподалік від розкопаного археологами давньогрецького стадіону Міжнародної олімпійської академії, діяльність якої в подальшому розширювалася і ставала все більш багатогранною.

Варто зазначити, що п'ятий президент МОК Ейвері Брендедж більшість витрат, пов'язаних зі своєю діяльністю в Міжнародному олімпійському комітеті, в тому числі і подорожі в різні країни світу, оплачував із власних коштів. Відомо, що у 1954 р. вартість тільки особистої власності Брендеджа (нерухомості, цінних паперів, колекцій творів мистецтва тощо) становила близько дев'яти мільйонів доларів, а наприкінці перебування на чолі МОК його особисті статки суттєво зменшилися, оскільки довелося продати кілька належних йому готелів та інших об'єктів.

У 1972 р. у Мюнхені, де проводилися Ігри XX Олімпіади, на сесії МОК Ейвері Брендедж, якому тоді йшов 85-й рік, подав у відставку з поста президента Міжнародного олімпійського комітету – і був обраний почесним президентом МОК. А новим (шостим) президентом МОК на тій же сесії обрали Майкла Морріса Кілланіна.

Організатори Ігор XX Олімпіади, їх учасники та гості, діячі міжнародного олімпійського руху, проводжаючи Брендеджа з поста президента МОК, віддали належне людині, яка дуже багато зробила для розвитку олімпійського спорту в світі. І коли на олімпійському стадіоні в Мюнхені завершилася урочиста церемонія закриття Ігор, на табло з'явився напис: "Дякуємо, Ейвері Брендедж!".

Брендедж став першим, кого Міжнародний олімпійський комітет нагородив золотим знаком Олімпійського ордена.

Після виходу у відставку Ейвері Брендедж оселився в Гарміш-Партенкірхені в Німеччині. Він помер там 8 травня 1975 р. на 88-му році життя.

Ейвері Брендедж (від правої), який на сесії МОК, що відбулася у 1972 р. у Мюнхені, подав у відставку з посади президента Міжнародного олімпійського комітету, і обраний на тій самій сесії шостий президент МОК Майкл Морріс Кілланін (ліворуч)

Розділ 33

Шостий президент МОК Майкл Морріс Кілланін

Майкл Морріс Кілланін народився 30 червня 1914 р. у Лондоні.

Вищу освіту здобув у Паризькому та Кембриджському університетах. Займався такими видами спорту, як бокс та веслування, був чудовим вершником.

У 1935–1936 рр. Кілланін працював співробітником лондонської газети "Дейлі Експрес"; у 1937–1938 рр. був військовим кореспондентом в Азії, а в 1938–1939 рр. – політичним оглядачем газет "Дейлі Мейл" і "Санді Менедж".

У 1939–1945 рр. у складі збройних сил Великої Британії брав участь у Другій світовій війні, а в повоєнні роки займав адміністративні посади в різних промислових фірмах.

Згодом почалася громадська діяльність Кілланіна у сфері спорту. У 1950 р. його обрали президентом Національного олімпійського комітету Ірландії, який він очолював протягом 22 років (до 1972 р.).

Майкл Морріс Кілланін – шостий президент Міжнародного олімпійського комітету

У 1952 р. Кілланін був обраний членом Міжнародного олімпійського комітету.

У 1967 р. він став членом виконкому МОК, а в 1968 р. – віце-президентом МОК, займаючи цю посаду до літа 1972 р.

Майкл Морріс Кілланін у молоді роки

Майкл Морріс Кілланін був одним із трьох віце-президентів МОК (разом із Жаном де Бомоном і Германом Адріаном ван Карнебеком), яким у 1971 р. тодішній президент Міжнародного олімпійського комітету Ейвері Брендедж доручив обговорити з керівниками міжнародних спортивних федерацій ряд актуальних проблем олімпійського руху, в тому числі концепцію аматорства в спорті. Пізніше у своїх мемуарах Кілланін писав про це обговорення: "Президенти та генеральні секретарі міжнародних спортивних федерацій вперше отримали можливість поділитися своїми поглядами на проблему аматорства, усвідомлюючи, що суть питання зачіпає тут не якесь окреме правило або точку зору, а саме напрям, в якому кожен вид спорту розвивався і хотів би розвиватися всупереч суворим рамкам Олімпійської хартії. Ми усвідомлюємо складність пов'язаних із цим проблем і одностайно погодилися з тим, що потрібні зміни".

Результатом цього обговорення став запропонований трьома віце-президентами МОК проект правил допуску спортсменів до участі в Олімпійських іграх, який із поправками президента МОК

Лорд Кілланін у готелі "Шелбурн" у столиці Ірландії Дубліні. 1975 р.

Ейвері Брендеджа в тому ж 1971 р. було втілено в прийняте в Міжнародному олімпійському комітеті нове формулювання "Правила 26" – параграфа Олімпійської хартії, що містить визначення статусу спортсмена-аматора. По суті нове трактування "Правила 26" легалізувало ту допомогу, яку національні олімпійські комітети та інші національні спортивні організації країн надавали своїм спортсменам у період їх підготовки та участі в Олімпійських іграх.

Влітку 1972 р. на сесії МОК, що відбулася в Мюнхені, у зв'язку з тим, що п'ятий президент МОК Ейвері Брэндедж, якому йшов тоді 85-й рік, подав у відставку, новим (шостим) президентом Міжнародного олімпійського комітету був обраний 58-річний Майкл Морріс Кілланін, який очолював МОК вісім років (1972–1980).

За той період, протягом якого діяльністю МОК керував Кілланін, було проведено: у 1976 р. – XII зимові Олімпійські ігри в Інсбруку та Ігри XXI Олімпіади в Монреалі, у 1980 р. – XIII зимові Олімпійські ігри в Лейк-Плесіді та Ігри XXII Олімпіади в Москві.

У той період, коли на чолі Міжнародного олімпійського комітету був шостий президент Майкл Морріс Кілланін, у 1973 р. у Варні (Болгарія) відбувся X Олімпійський конгрес. Цей форум був проведений через 43 роки після того, як у Берліні в 1930 р. (ще в той час, коли діяльністю МОК керував третій президент Анрі де Байє-Латур) пройшов попередній IX Олімпійський конгрес (при четвертому президентові Юханнесі Зіґфріді Едстремі і п'ятому президентові Ейвері Брендеджі не було проведено жодного Олімпійського конгресу).

Порядок денний X Олімпійського конгресу включав кілька актуальних тем, серед яких – сучасний олімпійський рух та перспективи його розвитку; відносини між Міжнародним олімпійським комітетом, національними олімпійськими комітетами і міжнародними спортивними федераціями; вигляд майбутніх Олімпійських ігор. Цим було продемонстровано, що новий президент МОК Майкл Морріс Кілланін, реагуючи на реалії сучасного світу, фактично почав просувати олімпійський рух по шляху визнання вагомості ролі таких його учасників, як міжнародні спортивні федерації та національні олімпійські комітети.

Виступаючи на X Олімпійському конгресі у Варні, Кілланін сказав: "Коли П'єр де Кубертен скликав у 1894 р. у Сорбонні конгрес, світ був зовсім іншим. Це був час, коли гострий інтерес до спорту виявляли переважно ті країни, що мали більш високий рівень системи освіти... Завдяки Кубертену, олімпійському руху та багатьом подіям у спорті ситуація в світі сьогодні повністю змінилася".

Серед найважливіших проблем на X Олімпійському конгресі обговорювалася концепція аматорства в спорті. Кілланін підкреслив, що у нього особисто немає заперечень проти фінансової допомоги спортсменам з боку держави або приватного підприємництва – за умови, що ця допомога надаватиметься через національні олімпійські комітети або національні спортивні федерації, в будь-якому випадку – офіційно.

У своєму виступі на конгресі Майкл Морріс Кілланін попереджав про існування небезпек, що загрожують Олімпійським іграм: "Чиниться тиск для того, щоб Ігри стали "відкритими". Але всі ми знаємо, що відбувається в ряді видів спорту з "відкритими" змаганнями. Це веде до шантажу з боку організаторів. Це вже змагання не за золоту медаль, а за гроші".

Кілланін, судячи з усього, добре усвідомлював необхідність подальшого підвищення соціальної значущості Олімпійських ігор міжнародного олімпійського руху, розширення державної участі в національному спортивному та олімпійському русі та консолідації всіх членів олімпійської родини. Він, зокрема, сказав в одному зі своїх виступів (у 1973 р. на конференції європейських національних олімпійських комітетів, що проходила в Монте-Карло): "Інтерес до спорту з боку урядів зростає. Якщо цей інтерес викликаний готовністю використовувати вільний час і створити цілісну, гармонійно розвинену людину, то я беззастережно підписуюсь під урядовою допомогою в будь-якій формі, оскільки уряди приєднуються до ідеалу, за який боремося і ми".

Президент МОК лорд Кілланін у Санкт-Моріці в Швейцарії. 1974 р.

У 1974 р. Майкл Морріс Кілланін звернувся до членів МОК, керівників національних олімпійських комітетів і міжнародних спортивних федерацій з листом, у якому прокоментував висновки, що містяться у підсумковому документі, прийнятому у 1973 р. на X Олімпійському конгресі у Варні. У цьому листі президент МОК підкреслив: "Приємно бачити, що уряди заохочують розвиток спорту у своїх країнах і надають йому підтримку без будь-яких політичних умов".

Також визначними є слова Кілланіна про те, що "хоча девіз МОК – "Швидше! Вище! Сильніше!", немає сумнівів у тому, що демонстрація доброї волі, виявлена на конгресі, підтверджує існування іншого девізу – "Спорт на службі миру".

Втілюючи в життя рекомендації X Олімпійського конгресу, Міжнародний олімпійський комітет, очолюваний Кілланіним, на сесії МОК, що відбулася в 1974 р. у Відні, вніс істотні зміни в "Правило 26" Олімпійської хартії, яке замість колишньої назви ("Положення про аматорство") отримало нову назву – "Положення про допуск". МОК дозволив спортсменам отримувати заробітну плату за період підготовки до участі у змаганнях і допомогу для оплати транспортних витрат, розміщення, харчування, витрат на спортивну форму та спортінвентар, страхування, лікування, фізіотерапевтичні процедури, оплату тренерів (усі – зі схвалення національних спортивних федерацій), а також отримувати спортсменами-студентами спортивні або академічні стипендії. Нова концепція аматорства в спорті не тільки створювала рівні умови для підготовки та участі в змаганнях спортсменів, які представляють різні класи суспільства і різні системи, і ліквідувала лицемірство й обман, пов'язані з незаконним одержанням грошей спортсменами, але і по суті стала прелюдією до допуску в подальшому спортсменів-професіоналів до участі в Олімпійських іграх.

У той час, коли почалося серйозне обговорення питання про необхідність визнання ролі держави в розвитку олімпійського руху та олімпійського спорту, розпочався активний діалог між МОК і ЮНЕСКО, що створила в 1976 р. у своїй системі постійний комітет із фізичного виховання та спорту. Завдяки цьому було закладено основи для подальшого розвитку взаємовигідної співпраці цих авторитетних міжнародних організацій.

Діяльність Майкла Морріса Кілланіна на посаді президента МОК була спрямована на широке розповсюдження олімпійських ідей, на популяризацію ідеалів і принципів олімпізму, причому не тільки під час Олімпійських ігор. Так, у 1978 р. було засновано Міжнародний комітет П'єра де Кубертена (зі штаб-квартирою в Лозанні). Його основними завданнями стали вивчення, популяри-

Президент МОК Майкл Морріс Кілланін під олімпійським прапором. 1977 р.

Президент МОК лорд Кілланін, який також був почесним консулом князівства Монако в Ірландії, зустрічає в аеропорту Дубліна принцесу Монако Грейс

зація та роз'яснення широкій громадськості творчої спадщини Кубертена, його гуманістичних ідей, педагогічних і соціальних переконань з метою розвитку принципів і методів його вчення, пропагування духу олімпізму, а також співпраця з діючими у цій сфері міжнародними і національними організаціями.

У період, коли Міжнародним олімпійським комітетом керував Майкл Морріс Кілланін, зміни відбулися і в деяких економічних аспектах діяльності МОК. Зокрема, на Іграх XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі вперше було введено такі поняття, як "офіційний спонсор", "постачальник" і "ліцензіат".

Слід відзначити заслуги президента МОК Кілланіна і в таких сферах організаційних основ олімпійського руху та олімпійського спорту, як розвиток міжнародного співробітництва і надання допомоги країнам у розвитку спорту, одним із прикладів якої стала програма "Олімпійська солідарність".

У другій половині 1970-х років перед Міжнародним олімпійським комітетом постав ряд серйозних конфліктів в олімпійському русі, породжених причинами політичного характеру. Два таких конфлікти виявилися пов'язаними з Іграми XXI Олімпіади, що проводилися в 1976 р. у Монреалі.

Перший з них виник ще перед Іграми – через те, що уряд Канади (ймовірно, йдучи назустріч позиції Китайської Народної Республіки) заявив, що не допустить команду з острова Тайвань, яка збиралася виступати на Іграх-1976 у Монреалі під офіційною назвою своєї держави – Республіка Китай. Оскільки Національний олімпійський комітет Республіки Китай визнаний Міжнародним олімпійським комітетом, президент МОК Кілланін виступив з різким протестом проти згаданого наміру уряду Канади, заявивши, що він суперечить олімпійським принципам, які забороняють дискримінацію спортсменів на ґрунті расової, релігійної чи політичної належності. Надалі канадський уряд під тиском Міжнародного олімпійського комітету дозволив спортсменам з острова Тайвань прибути до Канади, щоб виступити на Іграх XXI Олімпіади, але тільки не під назвою "Республіка Китай". МОК не зміг переконати уряд Канади, наслідком чого стала відмова Національного олімпійського комітету Республіки Китай від участі в Іграх 1976 р. у Монреалі.

Другий конфлікт також виник перед Іграми XXI Олімпіади – через демарш низки африканських країн, які зажадали від Міжнародного олімпійського комітету не допускати до участі в цих Іграх і навіть взагалі виключити з олімпійської сім'ї Нову Зеландію – країну, команда регбістів якої здійснила турне по Південно-Африканській Республіці, до того часу вже виключеній з олімпійського руху за пануючу в ПАР систему апартеїду. Але МОК відмовився розглядати зазначену вимогу африканських країн, мотивуючи це тим, що регбі не є олімпійським видом спорту, а національний олімпійський комітет Нової Зеландії ні в чому не порушив правил Олімпійської хартії, – тому немає жодних підстав для того, щоб не допускати новозеландських спортсменів до участі в Іграх-1976, і тим більше для того, щоб виключати Нову Зеландію з олімпійського руху. Після такого рішення Міжнародного олімпійського комітету сім африканських країн вирішили бойкотувати Ігри XXI Олімпіади і не надіслали своїх делегацій у Монреаль, а делегації ще 21 країни, які вже прибули в Монреаль, покинули Ігри. На ці події президент МОК Майкл Морріс Кілланін відреагував так: "Це трагедія... Це найважчий тиждень у моєму житті. Спортсменам напевно вже остогидла ця політика".

Безсумнівно найбільш гострою і масштабною серед політичних проблем, які постали перед Міжнародним олімпійським комітетом у той період, коли президентом МОК був Кілланін, став бойкот кількома десятками країн Ігор XXII Олімпіади-1980, що проводилися в Москві, на знак протесту проти вторгнення радянських військ до Афганістану наприкінці 1979 р. (від участі в Іграх-1980 відмовилися США, Федеративна Республіка Німеччина, Японія, Китайська Народна Республіка, Канада, Туреччина, Норвегія, Республіка Корея, Іран, Аргентина, Пакистан, Марокко, Чилі, Ізраїль, Туніс, Уругвай, Єгипет та інші – всього до бойкоту приєдналися понад тридцять країн). Сполучені Штати Америки і ряд інших держав запропонували Міжнародному олімпійському комітету позбавити Москву права проведення Ігор XXII Олімпіади і перенести їх з СРСР до іншої країни.

У ложі для високих офіційних осіб та почесних гостей на церемонії відкриття Ігор XXII Олімпіади 1980 р. у Москві (від лівої): президент МОК Майкл Морріс Кілланін, голова президії Верховної Ради СРСР, генеральний секретер ЦК КПРС Леонід Брежнєв, голова організаційного комітету Ігор-1980 Ігнатій Новіков

Президент МОК Кілланін, розуміючи, що задоволення подібних вимог могло б викликати розкол олімпійського руху, чого не можна було допустити, зібрав у Лозанні президентів міжнародних спортивних федерацій з літніх олімпійських видів спорту і на цій нараді звернувся до керівників федерацій з проханням висловити свою позицію стосовно бойкоту Ігор-1980 у Москві. Обговорення цього гострого питання завершилося тим, що більшість президентів міжнародних спортивних федерацій підтримали заяву, що містила протест проти тиску урядів ряду держав на національні олімпійські комітети цих країн, і відзначила, що дана ситуація може бути руйнівною для олімпійського руху і для спорту в цілому.

7 травня 1980 р. президент МОК Майкл Морріс Кілланін відвідав Москву і зустрівся в Кремлі з генеральним секретарем ЦК КПРС, головою президії Верховної Ради СРСР Леонідом Брежнєвим, обговоривши з ним ситуацію, що склалася в світі у зв'язку з майбутніми Іграми XXII Олімпіади, а потім вилетів до Вашингтона.

20 травня 1980 р. Кілланін у Парижі в ході зустрічі з журналістами розповів про переговори з президентом США Джиммі Картером, що відбулися в Білому домі: "Я не згадував про Олімпіаду в Москві до тих пір, поки Картер не спитав мене, чи може він чимось бути корисним. Я запитав, чи є шанс скасування ембарго на поїздку в Москву спортсменів США, але президент заявив, що для цього немає ні найменшої можливості".

Тоді ж Майкл Морріс Кілланін підтвердив, що не може бути й мови про перенесення Ігор-1980 у Москві на рік. Президент МОК повідомив журналістам: "У нас контракт із Москвою. Я пояснив це президенту Картеру і він зрозумів ситуацію. Це питання було закрито після переговорів з радянською стороною... Ігри можуть бути відкладені тільки з радянської ініціативи, а переговори з Москвою показали, що цей варіант неприйнятний".

І все ж МОК провів Ігри XXII Олімпіади 1980 р. у Москві – місті, якому право прийняти ці Ігри було раніше надане Міжнародним олімпійським комітетом (у них брали участь спортсмени з 81 країни, тоді як в Іграх-1972 у Мюнхені – зі 121 країни, а в Іграх-1976 у Монреалі – з 92 країн).

Ще в 1976 р. Кілланін оголосив про намір піти у відставку з поста президента МОК після Олімпійських ігор 1980 р. На сесії Міжнародного олімпійського комітету, що відбулася в Москві в липні 1980 р., шостий президент МОК Майкл Морріс Кілланін передав цю посаду обраному на тій же сесії новому (сьомому) президенту МОК Хуану Антоніо Самаранчу. А лорд Кілланін був обраний почесним президентом Міжнародного олімпійського комітету – і в цьому статусі перебував протягом майже 19 років.

У 1983 р. вийшли в світ мемуари Кілланіна "Мої олімпійські роки" ("My Olympic years").

Майкл Морріс Кілланін помер у столиці Ірландії Дубліні 25 квітня 1999 р. на 85-му році життя.

Восьмий президент МОК Жак Рогге (другий від правої) та інші особи біля пам'ятника шостому президенту Міжнародного олімпійського комітету Майклу Моррісу Кілланіну в Дубліні

Розділ 34

Сьомий президент МОК Хуан Антоніо Самаранч

Хуан Антоніо Самаранч народився 17 липня 1920 р. у Барселоні (місті, яке є центром регіону Каталонія, розташованого на північному сході Іспанії) в заможній каталонської сім'ї.

У молодості займався боксом (правда, особливих досягнень у цьому виді спорту не мав) і хокеєм на роликових ковзанах (де досяг великих успіхів).

Після здобуття вищої освіти (закінчив комерційний факультет університету в Барселоні) Хуан Антоніо Самаранч поєднував бізнес і тренерську роботу в хокеї на роликових ковзанах, причому керована ним збірна команда Іспанії з цього виду спорту зуміла перемогти на чемпіонаті світу.

Сьомий президент Міжнародного олімпійського комітету Хуан Антоніо Самаранч

На межі 1940–1950-х років Самаранч став радником зі спорту у муніципалітеті Барселони. Згодом його обрали президентом національної федерації катання на роликових ковзанах Іспанії.

Хуан Антоніо Самаранч (на фото він стоїть праворуч) був тренером збірної команди Іспанії з хокею на роликових ковзанах, яка у 1951 р. перемогла на чемпіонаті світу

Хуан Антоніо Самаранч (на передньому плані) у 1954–1956 рр. був президентом національної федерації Іспанії з катання на роликових ковзанах

Шостий президент МОК Майкл Морріс Кілланін (у центрі), який подав у відставку зі своєї посади на сесії Міжнародного олімпійського комітету, що відбулася у 1980 р. у Москві, вітає обраного на тій самій сесії сьомого президента МОК Хуана Антоніо Самаранча

Самаранч входив до числа організаторів II Середземноморських ігор, що проводилися в 1955 р. у Барселоні. Пізніше він очолював делегації Іспанії на VII зимових Олімпійських іграх 1956 р. у Кортіна-д'Ампеццо, на Іграх XVII Олімпіади 1960 р. у Римі та Іграх XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо. З 1963 р. очолював Вищу раду спорту Іспанії.

У 1966 р. Хуан Антоніо Самаранч був обраний членом Міжнародного олімпійського комітету, а в 1967 – президентом Національного олімпійського комітету Іспанії.

У 1960–1970-х роках Самаранч очолював парламент провінції Барселона в Каталонії і водночас продовжував активну діяльність у Міжнародному олімпійському комітеті. У 1968 р. став шефом протоколу МОК, у 1970 р. – членом виконкому МОК, а у 1974–1978 рр. був віце-президентом МОК, який тоді очолював Майкл Морріс Кілланін.

Після смерті каудильйо – іспанського диктатора Франсіско Франко (який правив країною з 1939 р.) між Радянським Союзом та Іспанією було встановлено дипломатичні відносини, а в 1977 р. Хуана Антоніо Самаранча призначено послом Іспанії в СРСР – цей дипломатичний пост він займав протягом трьох років. У 1979 р. Самаранч знову став шефом протоколу МОК.

У зв'язку з тим, що шостий президент МОК Майкл Морріс Кілланін вирішив після Олімпійських ігор 1980 р. піти у відставку зі свого поста, на сесії МОК, що відбулася в липні 1980 р. у Москві, новим (сьомим) президентом Міжнародного олімпійського комітету був обраний (у першому турі голосування членів МОК) Хуан Антоніо Самаранч. Сталася це подія 16 липня 1980 р. – за день до його 60-річного ювілею.

На початку своєї діяльності на посаді президента МОК Самаранч здійснив низку радикальних заходів, спрямованих на зміцнення позицій Міжнародного олімпійського комітету, на підвищення авторитету і стабільності олімпійського руху, на розширення зв'язків МОК з міжнародними спортивними федераціями, національними олімпійськими комітетами та іншими організаціями, що займаються розвитком спорту.

В оприлюдненій Самаранчем програмі його діяльності як президента МОК було виділено такі пріоритетні напрями, як модернізація олімпізму, розширення сфери діяльності Міжнародного олімпійського комітету, боротьба з допінгом у спорті, підвищення значущості Олімпійських ігор та необхідність їх збереження.

Реалізація такої масштабної і амбітної програми зустріла на своєму шляху чимало опонентів не тільки поза МОК, але й усередині самого Міжнародного олімпійського комітету, зажадала від Самаранча не тільки надзвичайних зусиль, дивовижної працездатності, глибокого знання проблем олімпійського руху та наполегливості у їх вирішенні, але й розуміння різних нюансів політики, непересічних дипломатичних здібностей, самодисципліни та лідерських якостей.

Президент Міжнародного олімпійського комітету Хуан Антоніо Самаранч (на фото – другий від правої) разом з близькими і колегами; перший від лівої – почесний президент МОК Майкл Морріс Кілланін

Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч (праворуч) і голова організаційного комітету Ігор XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі Пітер Юберрот

Самаранч вирішив оселитися в Лозанні – і став першим після Кубертена президентом МОК, який постійно працював на чолі Міжнародного олімпійського комітету безпосередньо в штаб-квартирі МОК. Саме тут Самаранч регулярно проводив зустрічі з різними людьми, зацікавленими у розвитку спорту, і завжди прагнув продемонструвати свою зацікавленість обговорюваними питаннями, взяти участь у їх вирішенні, надати посильну допомогу тощо.

Не менш уміло він створював сприятливу атмосферу в самому Міжнародному олімпійському комітеті, що було покликано сприяти реалізації ідей Самаранча. Президент МОК уважно і терпляче вислуховував опонентів, однак на стадії реалізації питань прагнув унеможливлювати участь у них людей, здатних ускладнити виконання ухваленого рішення.

У 1980-ті роки змінилися відносини між муніципалітетом Лозанни і Міжнародним олімпійським комітетом, очолюваним Самаранчем, – після того, як Федеральна Рада Швейцарської Конфедерації визнала МОК юридичною особою, що діє на території цієї держави, а потім надала Міжнародному олімпійському комітету статус міжнародної неурядової організації. У лютому 1983 р. було підписано угоду, якою визначалися взаємини між міською владою Лозанни і Міжнародним олімпійським комітетом. Зокрема, МОК отримав право на будівництво нового будинку своєї штаб-квартири, спорудження якого було завершено в 1986 р.

За той 21-річний період (1980–2001), протягом якого Хуан Антоніо Самаранч очолював МОК, було проведено: у 1984 р. – XIV зимові Олімпійські ігри в Сараєво та Ігри XXIII Олімпіади в Лос-Анджелесі; у 1988 р. – XV зимові Олімпійські ігри в Калгарі та Ігри XXIV Олімпіади в Сеулі; у 1992 р. – XVI зимові Олімпійські ігри в Альбервілі та Ігри XXV Олімпіади в Барселоні; далі – XVII зимові Олімпійські ігри у Ліллегаммері (1994), Ігри XXVI Олімпіади в Атланті (1996), XVIII зимові Олімпійські ігри в Нагано (1998), Ігри XXVII Олімпіади в Сіднеї (2000), тобто загалом десять Олімпійських ігор.

Наведені вище хронологічні дані ілюструють надзвичайно важливе рішення, прийняте МОК на чолі з Самаранчем, – про розведення по роках Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор. Якщо раніше – з 1924 по 1992 рр. включно Ігри Олімпіади і зимові Олімпійські ігри проводилися в один і той самий високосний рік, то, починаючи з Ліллегаммера-1994, зимові Олімпійські ігри стали проводити в середині кожного чотирирічного циклу між двома Іграми Олімпіад, які, як і раніше, відбувалися у високосні роки.

За той період, протягом якого діяльністю МОК керував Хуан Антоніо Самаранч, у програмах Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор з'явився ряд нових видів спорту. Зокрема, на Іграх XXIII Олімпіади (1984) дебютували синхронне плавання і художня гімнастика, на Іграх XXIV Олімпіади (1988) відбувся олімпійський дебют настільного тенісу, а також після 64-річного антракту до олімпійської програми було повернуто теніс. На Іграх XXV Олімпіади (1992) вперше відбулися олімпійські змагання з бадмінтону та бейсболу, на Іграх XXVI Олімпіади (1996) – із софтболу та пляжного волейболу, а на Іграх XXVII Олімпіади (2000) – з тріатлону, тхеквондо і стрибків на батуті. У програмі XVI зимових Олімпійських ігор (1992) вперше з'явилися такі види спорту, як фрістайл і шорт-трек. На XVIII зимових Олімпійських іграх (1998) відбувся олімпійський дебют кьорлінгу та сноубордингу.

У ті роки, коли президентом МОК був Самаранч, відбулося не тільки включення до олімпійської програми нових видів спорту, а й зростання загальної кількості видів змагань у програмах Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор. Так, якщо на Іграх XXII Олімпіади (1980) у їх програмі було 203 види змагань, то через 20 років на Іграх XXVII Олімпіади (2000) – 300 видів змагань. У програмі XIII зимових Олімпійських ігор (1980) було 38 видів змагань, а через 18 років на XVIII зимових Олімпійських іграх (1998) – 68 видів змагань.

Також протягом 21-річного періоду, коли МОК очолював Хуан Антоніо Самаранч, постійно збільшувалася жіноча частина програм Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор.

У цей період до складу МОК вперше були обрані жінки (при всіх попередніх президентах МОК членами Міжнародного олімпійського комітету були лише чоловіки).

Міжнародний олімпійський комітет, очолюваний Хуаном Антоніо Самаранчем, піклуючись про подальше зміцнення організаційних основ олімпійського руху, підготував і провів у 1981 р. у Баден-Бадені XI Олімпійський конгрес, що проходив під девізом "Об'єднані спортом заради миру". На пленарних засіданнях конгресу, які вів президент МОК Самаранч, обговорювалися проблеми міжнародного співробітництва в спорті, питання аматорства і професіоналізму, програми Олімпійських ігор, взаємини між МОК, національними олімпійськими комітетами і міжнародними спортивними федераціями та ін.

У ті роки, коли діяльністю МОК керував Самаранч, як і раніше, неодноразово робилися спроби похитнути основоположний принцип самопоповнення складу Міжнародного олімпійського комітету. Серед критиків цього принципу, що є непорушним з часу створення МОК, були різні відомі політичні діячі (наприклад, президент Фінляндії Урхо Калева Кекконен, лідер Куби Фідель Кастро) і деякі діячі олімпійського руху (зокрема, член МОК, президент Асоціації літніх олімпійських міжнародних федерацій Деніс Освальд). Однак Міжнародному олімпійському комітету та його президенту Хуану Антоніо Самаранчу вдалося зберегти організаційні засади формування МОК, що базуються на принципі самопоповнення.

Уже в перші роки діяльності на посаді президента МОК Самаранч постав перед серйозними і гострими політичними проблемами.

Одна з них виникла в 1984 р., коли керівництво СРСР ухвалило рішення не посилати радянських спортсменів у Лос-Анджелес на Ігри XXIII Олімпіади (мотивуючи відсутністю в США безпеки для атлетів Радянського Союзу). Аналогічні рішення ухвалили залежні від Радянського Союзу держави соціалістичної співдружності (Німецька Демократична Республіка, Польща, Чехословаччина, Угорщина, Болгарія, Куба, Монголія, В'єтнам, Корейська Народно-Демократична Республіка), а також Ангола, Мозамбік, Ефіопія, Афганістан, Лаос, які також певною мірою залежали від СРСР. І хоча формально слово "бойкот" у ситуації 1984 р. не вживалося для мотивування відмови від участі в Іграх, однак по суті це був бойкот – у відповідь на ініційований США бойкот Ігор XXII Олімпіади, що відбулися в 1980 р. у Москві. Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч, отримавши від президента США Рональда Рейгана гарантії повної безпеки спортсменів СРСР та інших соціалістичних країн, прилетів до Москви, щоб спробувати переконати керівництво Радянського Союзу відмовитися від бойкоту Ігор у Лос-Анджелесі. І хоча досягти цього не вдалося, проте президент МОК зробив все для того, щоб ця гостра ситуація не призвела до розколу олімпійського руху і щоб Ігри XXIII Олімпіади 1984 р. відбулися в раніше обраному місті у встановлені терміни і відповідно до правил Олімпійської хартії (в Іграх-1984 у Лос-Анджелесі брали участь спортсмени із 140 країн, тоді як в Іграх-1980 у Москві – з 81 країни).

Чимало труднощів виникло і після того, як Міжнародний олімпійський комітет на своїй сесії, що проходила в 1981 р. у Баден-Бадені, надав право проведення в 1988 р. Ігор XXIV Олімпіади Сеулу – столиці Республіки Корея. В ті часи приблизно 30 країн не мали дипломатичних відносин з цією державою. Почали лунати адресовані до МОК вимоги скасувати його рішення, згідно з яким Сеул був обраний місцем проведення Ігор XXIV Олімпіади, причому особливо радикальну і непримиренну позицію займали Корейська Народно-Демократична Республіка і Куба. Ситуація погіршувалася ще й тим, що в 1983 р. у повітряному просторі СРСР на Далекому Сході радянський винищувач-перехоплювач збив південнокорейський пасажирський літак, який впав у море, а всі, хто був на борту авіалайнера, загинули.

У ті важкі роки Самаранч та інші лідери міжнародного спорту, які підтримували його, виконали величезну роботу, спрямовану на збереження і зміцнення олімпійського руху. Зокрема, президент МОК протягом 1982–1988 рр. десять разів відвідав Сеул, беручи участь у проведених заходах і знайомлячись

Під час Ігор XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті президент МОК Хуан Антоніо Самаранч провів процедуру повторного нагородження видатного боксера Мохаммеда Алі, вручивши йому дублікат золотої олімпійської медалі Ігор XVII Олімпіади 1960 р. у Римі, де цей спортсмен (тоді він був Кассіусом Клеєм) переміг у напівважкій ваговій категорії, а у США зіткнувся з расовою сегрегацією "кольорових" – і на знак протесту викинув свою олімпійську нагороду в Луїсвіллі з мосту в річку Огайо

Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч виступає на церемонії відкриття Ігор XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі

із ходом підготовки до Ігор-1988, а також неодноразово приймав у штаб-квартирі МОК у Лозанні представників Республіки Корея і Корейської Народно-Демократичної Республіки (КНДР наполягала на тому, щоб олімпійські змагання з ряду видів спорту на Іграх-1988 проводилися на її території, але їй у цьому було відмовлено).

Незважаючи на гостроту ситуації, Хуан Антоніо Самранч не піддався спробам політичного тиску на МОК ззовні і відкинув пропозиції про перенесення Ігор XXIV Олімпіади до будь-якої іншої країни. Він підкреслив непохитність МОК у цьому питанні, сказавши: "Ігри відбудуться в Сеулі або не будуть проведені взагалі". Завдяки енергійним зусиллям Самаранча, його принциповості і наполегливості, Ігри-1988 пройшли там, де і було передбачено, причому досить успішно (у них брали участь спортсмени 159 країн, а бойкотували ці Ігри тільки Корейська Народно-Демократична Республіка і Куба).

Одна з проблем, якою активно займався Міжнародний олімпійський комітет на чолі з Хуаном Антоніо Самаранчем, була пов'язана з тим, що продовжувалася протидія расистській політиці апартеїду в Південно-Африканській Республіці. З огляду на те, що безперервна боротьба з апартеїдом у самій ПАР і підтримка цієї боротьби прогресивними силами багатьох країн привела до того, що наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років у ПАР намітилися процеси поступової демократизації, президент МОК Самаранч висловив припущення про те, що участь південноафриканських спортсменів в Іграх XXV Олімпіади 1992 р. може стати можливою. При цьому МОК поставив перед владою Південно-Африканської Республіки умови, виконання яких відкрило б спортсменам цієї країни шлях до участі в Олімпійських іграх: скасування расистських законів, які обмежували права темношкірих спортсменів, створення єдиного Олімпійського комітету ПАР і єдиних національних спортивних федерацій, а також прийняття Південно-Африканської Республіки до Африканського олімпійського руху. Коли МОК переконався в тому, що вимоги виконано, на сесії Міжнародного олімпійського комітету, що відбулася влітку 1991 р. у Бірмінгемі, було ухвалено рішення, яким виконкому і президенту МОК доручалося вирішити питання про відновлення Олімпійського комітету ПАР в олімпійському русі. Після того, як це рішення, санкціоноване президентом МОК Самаранчем, було позитивним, спортсменів Південно-Африканської Республіки допустили до участі в Іграх-1992 у Барселоні і до всіх наступних Олімпійських ігор.

Перед XVI зимовими Олімпійськими іграми та Іграми XXV Олімпіади, які повинні були відбутися в 1992 р., Міжнародному олімпійському комітету довелося вирішувати непрості проблеми у зв'язку з низкою політичних подій, що відбулися у 1990 і 1991 рр. Нагадаємо, що припинила своє існування Німецька Демократична Республіка, яка приєдналася до Федеративної Республіки Німеччина; потім відбувся розпад Радянського Союзу і на території колишнього СРСР 15 колишніх союзних республік, які здобули незалежність, перетворилися на 15 нових держав; також почався розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія, яка розділилася на кілька незалежних держав.

У МОК не було особливих труднощів у зв'язку з ліквідацією НДР і її включенням до складу ФРН (оскільки, починаючи з 1992 р. в Олімпійських іграх стала брати участь команда єдиної Німеччини), ні

У Лозанні біля штаб-квартири Міжнародного олімпійського комітету президент МОК Хуан Антоніо Самаранч вітає легендарного борця за громадянські права темношкірої більшості населення Південно-Африканської Республіки Нельсона Манделу, який став президентом ПАР

щодо трьох прибалтійських країн – Литви, Латвії та Естонії (які після розпаду СРСР відновили свою державну незалежність, втрачену в 1940 р. внаслідок їх окупації Радянським Союзом і перетворення на союзні республіки СРСР), і вони, знову ставши на початку 1990-х років незалежними державами, відновили своє членство в міжнародному олімпійському русі, а МОК запросив національні олімпійські комітети Литви, Латвії та Естонії взяти участь в Іграх 1992 року в Альбервілі та Барселоні – природно, з правом участі у всіх наступних Олімпійських іграх.

Але складнішою виявилася ситуація, пов'язана з участю в Іграх 1992 р., спортсменів інших дванадцяти нових незалежних держав (що утворилися із союзних республік колишнього СРСР), оскільки вони ще не мали національних олімпійських комітетів, визнаних Міжнародним олімпійським комітетом. У цій непростій ситуації і в умовах дефіциту часу на пошук прийнятного виходу з неї президент МОК Хуан Антоніо Самаранч разом з іншими лідерами олімпійського руху провів велику і складну роботу, спрямовану на те, щоб спортсмени дванадцяти нових держав все-таки змогли виступити на Олімпійських іграх 1992 р. в Альбервілі та Барселоні. На сесії МОК, що відбулася 5–6 лютого 1992 р. у Куршевелі (Франція), Міжнародним олімпійським комітетом було ухвалено рішення про те, що в обох Іграх 1992 р. буде брати участь Об'єднана команда Співдружності Незалежних Держав, утвореної дванадцятьма колишніми союзними республіками. А в подальшому згадані дванадцять держав (у тому числі Україна), де було створено національні олімпійські комітети, згодом визнані Міжнародним олімпійським комітетом, змогли взяти участь в Олімпійських іграх вже самостійними командами.

У зв'язку з розпадом Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія на початку 1990-х років, Міжнародний олімпійський комітет, очолюваний

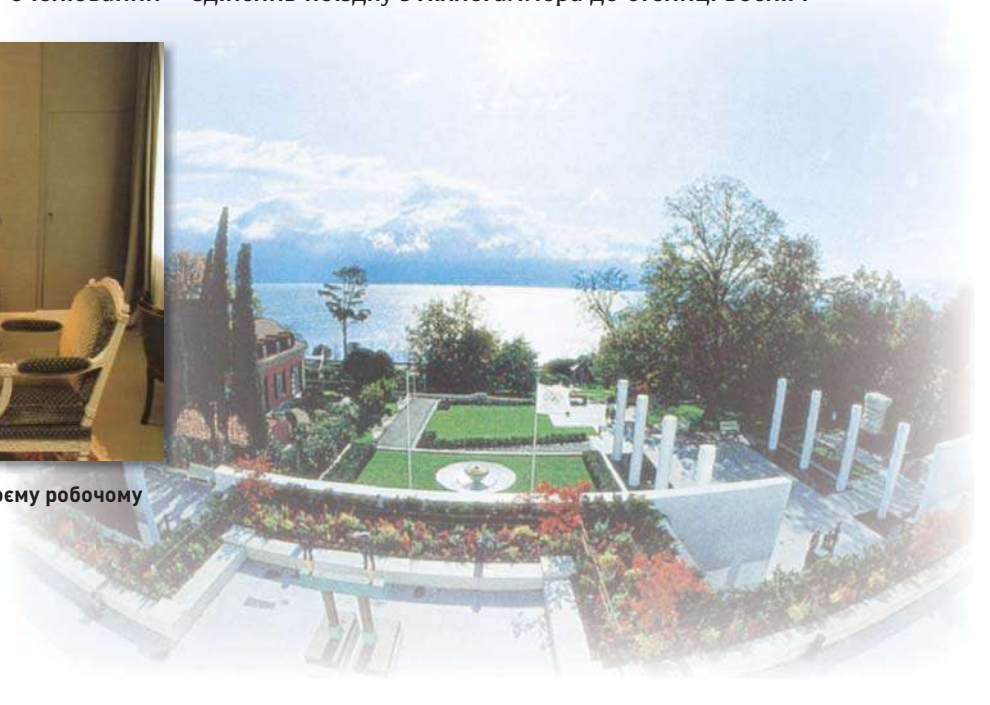
Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч з талісманом Ігор XXV Олімпіади-1992 у Барселоні – фігуркою собачки Кобі

Самаранчем, прийняв рішення про виступ на Іграх-1992 самостійними командами деяких колишніх республік СФРЮ, які стали незалежними державами, – Словенії, Хорватії, Боснії і Герцеговини. Що ж стосується Югославії (на той час у складі держави під цією назвою залишилися лише дві колишні республіки СФРЮ – Сербія і Чорногорія), то вона тоді зазнала міжнародних санкцій (через агресію Сербії проти Хорватії), і тому МОК не допустив команду Югославії до участі в Іграх XXV Олімпіади в Барселоні, а спортсмени цієї країни, за погодженням із МОК, виступали на Іграх-1992 як незалежні учасники (під олімпійським прапором).

Активну позицію займав Хуан Антоніо Самаранч і в таких актуальних питаннях, як роль олімпійського руху в запобіганні військовим конфліктам і зміцнення миру на планеті. Зокрема, під час XVII зимових Олімпійських ігор 1994 р. президент МОК здійснив поїздку з Ліллегаммера до столиці Боснії і

Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч у своєму робочому кабінеті в Лозанні

Під час Ігор XXIX Олімпіади 2008 р. почесний президент МОК Хуан Антоніо Самаранч (пішов у відставку з поста президента МОК у 2001 р.) відвідав олімпійське селище, де тепло зустрівся з чотириразовою олімпійською чемпіонкою з настільного тенісу (1992, 1996 рр.) спортсменкою з Китаю Ден Япін, яка в оргкомітеті Ігор-2008 працювала заступником директора департаменту олімпійського селища

Герцеговини – міста Сараєво, яке у 1984 р. приймало XIV зимові Олімпійські ігри, а десять років по тому стало епіцентром війни між протиборчими силами в цій республіці. Поїздка Хуана Антоніо Самаранча до Сараєво стала вкладом у зусилля світової громадськості, спрямовані на припинення збройного конфлікту в Боснії і Герцеговині.

Уже в першій половині 1980-х років у діяльності Міжнародного олімпійського комітету стала простежуватися принципово нова тенденція, відповідно до якої подальший розвиток олімпійського руху все тісніше пов'язувався як з професіоналізацією олімпійського спорту, так і з його комерціалізацією.

Відповідаючи на запитання американського журналу "Олімпієн" про те, чи не становлять загрози Олімпійським іграм масштаби комерціалізації, президент МОК Самаранч сказав: "Ніколи не буває зайвих грошей. Важливо, щоб гроші, отримані за рахунок спорту, йшли на його благо. Ми вважаємо, що олімпійський рух має отримувати більшу частку від продажу телевізійних прав".

Практична реалізація складової поглядів Самаранча щодо економічних аспектів діяльності МОК втілилася у стрімкому зростанні доходів Міжнародного олімпійського комітету та оргкомітетів Олімпійських ігор від продажу прав на телевізійні трансляції репортажів з олімпійських змагань. Наприклад, якщо у 1984 р. ці доходи становили, відповідно, 103 млн доларів (XIV зимові Олімпійські ігри) і 287 млн доларів (Ігри XXIII Олімпіади), то надалі ці суми постійно зростали і досягли 509 млн доларів (XVIII зимові Олімпійські ігри-1998) і 1 млдр 100 млн доларів (Ігри XXVII Олімпіади-2000).

Очолюваний Самаранчем МОК розгорнув активний пошук інших джерел фінансування. Зокрема, було піднято, а потім практично вирішено питання про створення системи олімпійської рекламно-спонсорської діяльності. Така програма олімпійського партнерства під назвою "ТОП" дозволила Міжнародному олімпійському комітету не тільки координувати дії різних компаній, що є спонсорами міжнародних спортивних федерацій, національних олімпійських комітетів та оргкомітетів Олімпійських ігор, але і підвищити одержувані ними доходи – за рахунок поліпшення організаційних аспектів цієї діяльності. Про ефективність функціонування комерційних програм МОК свідчить бурхливий розвиток олімпійського маркетингу – як на міжнародному рівні, так і на рівні національних систем олімпійського спорту.

У цей період суттєво зросли обсяги перерахувань коштів на рахунок програми МОК "Олімпійська солідарність", через яку надавалася допомога національним олімпійським комітетам країн, що розвиваються. Причому в результаті цього МОК отримав важливий важіль не лише для розвитку олімпійського спорту в різних країнах, а й для створення (за необхідності) тиску на деякі національні олімпійські комітети під час втілення в життя політики МОК.

Досить об'єктивну оцінку цих аспектів діяльності сьомого президента МОК дала швейцарська газета "Шпорт", назвавши його першим професійним менеджером олімпійського руху: "Самаранч зрозу-

Портрет сьомого президента Міжнародного олімпійського комітету Хуана Антоніо Самаранча

Хуан Антоніо Самаранч у своєму номері в готелі "Lausanne Palace"

мів найнеобхідніше: олімпійський рух має керуватися не політичними, а економічними механізмами. Довіряючи твердій валюті більше, ніж хисткій більшості того чи іншого політичного угруповання, він пішов на "розпродаж" Олімпійських ігор та олімпійського руху, символіки та атрибутики. Девіз Самаранча такий: не плисти по волі політичних хвиль, а керувати з позиції фінансової сили".

Слід зазначити і те, що політика сьомого президента МОК в економічній сфері мала в олімпійському русі не лише прихильників, а й противників, які критикували Самаранча, стверджуючи, що комерціалізація олімпійського спорту веде до зміни ціннісних орієнтацій, оскільки значущість спортивної діяльності вимірюється не тим, що людина займається спортом і бере участь в Олімпійських іграх, а кількістю грошей, які приносять спортсмену заняття спортом. Критики Самаранча відзначали і те, що комерціалізація зводить нанівець виховні функції олімпійського спорту та Олімпійських ігор, і що без них олімпійський спорт та Олімпійські ігри перестають бути тим великим і соціально значущим явищем, яким вони мають бути.

Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч активно підтримував ідею допуску спортсменів-професіоналів на Олімпійські ігри. Так, у листопаді 1980 р. він заявив: "Ми повинні знайти рішення, які максимально обмежать існуючу зараз дискримінацію в цій сфері. Насамперед слід зазначити, що слово "аматор" тепер не згадується в Олімпійській хартії, а це означає, що ми повинні сформулювати й уточнити поняття "професіонал". Дехто вважає, що ми ризикуємо опинитися на прямому шляху до "відкритих" Ігор. Однак це не відповідає реальному стану справ. Ми хочемо, щоб Ігри були відкритими, – це правильно. Але слід провести межу між учасниками Ігор і справжніми професіоналами, тобто тими, хто укладає контракти з комерційними організаціями".

У лютому 1985 р. виконком МОК вніс пропозицію, яку президент МОК Хуан Антоніо Самаранч назвав експериментом, – про допуск професійних спортсменів віком до 23 років до участі в Олімпійських іграх 1988 р. у змаганнях з футболу, тенісу та хокею на льоду (з шайбою).

У жовтні 1985 р. на спільному засіданні МОК із представниками національних олімпійських комітетів і міжнародних спортивних федерацій було винесено на обговорення "Кодекс атлета", запропонований замість відомого "Правила 26" Олімпійської хартії. На сесії МОК, що відбулася в жовтні 1986 р. у Лозанні, було ухвалено рішення про те, що спортсмени-професіонали допускаються – за згодою відповідних міжнародних спортивних федерацій – до участі в Олімпійських іграх у змаганнях з футболу (з певними віковими обмеженнями), хокею на льоду (з шайбою), кінного спорту та легкої атлетики. На наступній сесії МОК, проведеній у 1987 р. у Стамбулі, до участі в Олімпійських іграх були допущені тенісисти-професіонали. На сесії МОК, що відбулася у 1989 р. у Сан-Хуані, було вирішено допустити на Олімпійські ігри баскетболістів-професіоналів. Все це свідчило про те, що очолюваний Хуаном Антоніо Самаранчем МОК вступив на шлях професіоналізації олімпійського спорту та Олімпійських ігор. Подальший період показав, що адаптація олімпійського спорту до допуску спортсменів-професіоналів на Олімпійські ігри відбулася дуже швидко, – і вже в першій половині 1990-х років

Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч на "Непстадіоні" у столиці Угорщини Будапешті. 1998 р.

На церемонії відкриття Ігор XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті (від лівої): президент Міжнародного олімпійського комітету Хуан Антоніо Самаранч, президент Сполучених Штатів Америки Вільям Клінтон, голова організаційного комітету цих Ігор-1996 Вільям Пейн

дискусії з цієї тематики припинилися. При цьому ініційована Самаранчем професіоналізація олімпійського спорту проявилася ще й в інтенсивному розвитку й оперативному внесенні до олімпійської програми тих видів спорту (наприклад, фрістайлу, сноубордингу та інших), які, представляючи суттєвий комерційний інтерес, мали реальні можливості для свого розвитку як професійні.

Розгортання ініційованих сьомим президентом МОК Хуаном Антоніо Самаранчем різнобічних процесів комерціалізації олімпійського спорту, зближення олімпійського спорту з професійним, допуску спортсменів-професіоналів до участі в Олімпійських іграх і низки інших принципових змін дозволили говорити про олімпійський спорт і олімпійський рух 1980–1990-х років як про "епоху Самаранча" і його "олімпійську революцію".

Однією з ініційованих президентом МОК Самаранчем дій Міжнародного олімпійського комітету в сфері олімпійської освіти, популяризації ідеалів і принципів олімпізму стало рішення про створення, відповідно до побажань, висловлених у свій час Кубертеном, – Олімпійського музею в Лозанні як культурного центру, обладнаного й оснащеного на найсучаснішому рівні. Спорудження Олімпійського музею почалося в 1988 р. після того, як МОК у 1984 р. здобув право на ділянку землі у парковій зоні на схилах біля Женевського озера. Урочисте відкриття музею відбулося в червні 1993 р., а в 1995 р. він був удостоєний почесного звання "Європейський музей року". Колекції олімпійського музею в Лозанні дозволяють відвідувачам створити повне уявлення про олімпійський рух – його історію, сучасний стан та перспективи подальшого розвитку.

Президент МОК Самаранч підтримував роботу створеного у 1991 р. Міжнародного товариства олімпійських істориків і діяльність сформованої на початку 1990-х років робочої групи, створеної для написання тритомної історії олімпійського руху, присвяченої його 100-річчю, яке відзначалося в 1994 р.

Несподіваними для багатьох керівників міжнародного спорту та національних олімпійських комітетів стали дії президента МОК Самаранча на початку 1980-х років, спрямовані на включення "спорту для всіх" у сферу діяльності Міжнародного олімпійського комітету. Для цього у ньому в 1983 р. було сформовано групу, яка визначила функції Комісії МОК зі "спорту для всіх" і розробила її структуру і програму діяльності. Така комісія була створена в 1985 р. У 1986 р. у Франкфурті-на-Майні під егідою Міжнародного олімпійського комітету відбувся I конгрес "Спорт для всіх", що проходив під девізом "Кожен має право на заняття спортом", а в 1988 р. у Чехословаччині – II конгрес "Спорт для всіх", виступаючи на якому, президент МОК Самаранч зазначив, що рух "спорт для всіх" значно зміцнив свої позиції в світі.

Велику увагу очолюваний Самаранчем Міжнародний олімпійський комітет приділяв проблемі допінгу в спорті, протидії використання спортсменами заборонених засобів і посиленню покарань за вживання допінгу. Виступаючи на сесії МОК, що проходила в лютому 1988 р. у Калгарі, Хуан Антоніо Самаранч зажадав, щоб всі міжнародні спортивні федерації та національні олімпійські комітети посилили заходи боротьби з допінгом, які ставлять під загрозу саме існування спорту. На сесії МОК, що відбулася у вересні того ж 1988 р. у Сеулі, Самаранч сказав: "Приймати допінг – значить померти. Померти фізіологічно, внаслідок настання незворотних аномальних

Хуан Антоніо Самаранч став одним із учасників факельної естафети олімпійського вогню на Іграх XXV Олімпіади у Барселоні. 1992 р.

процесів в організмі. Померти фізично, як показали трагічні факти останніх років. І померти духовно, інтелектуально, погоджуючись шахраювати, визнаючи своє безсилля або недостатність волі чесно використовувати свої можливості або зробити зусилля, щоб їх перевершити. Нарешті, померти морально, фактично поставивши себе поза рамками таких правил поведінки, яких вимагає гуманне суспільство".

Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч, домігшись стабілізації організаційних основ системи олімпійського спорту і всього олімпійського руху і зміцнивши авторитет МОК і його фінансово-економічну незалежність, суттєво активізував співробітництво Міжнародного олімпійського комітету з ООН, ЮНЕСКО, Всесвітньою організацією охорони здоров'я та іншими відомими міжнародними організаціями.

Характерно, що якщо МОК у попередні періоди його діяльності намагався свою самостійність і авторитет олімпійського руху забезпечити в більшій мірі за рахунок ізоляції від зовнішнього середовища і боротьби за збереження олімпійських традицій (причому нерідко всупереч суттєво зміненим реаліям сучасного світу), то у 1980–1990-ті роки МОК під керівництвом Самаранча сформував по суті принципово нову позицію, засновану на постійному прагненні органічно пов'язати олімпійський рух та олімпійський спорт зі складними політичними, економічними та іншими процесами, що відбуваються в світі.

У 1990 р. на сесії, що проходила в Токіо, МОК схвалив нову редакцію Олімпійської хартії. Президент Хуан Антоніо Самаранч, виступаючи на сесії, наголосив, що нова редакція Олімпійської хартії не змінює принципи олімпізму, але чіткіше виділяє концепцію чесної гри, незалежність організацій і єдність олімпійського руху.

Багатогранна і плідна діяльність сьомого президента МОК була високо оцінена не лише в міжнародних масштабах, а і в його країні – Іспанії, король якої Хуан Карлос своїм декретом 31 грудня 1991 р. присвоїв Хуану Антоніо Самаранчу титул маркіза, який поширюється на нього та його нащадків згідно з іспанським законодавством, що регулює знатність.

Керований Самаранчем МОК у 1994 р. провів у Парижі XII Олімпійський конгрес, присвячений 100-річчю сучасного олімпійського руху. На цьому конгресі, в роботі якого взяли участь члени Міжнародного олімпійського комітету, делегати від національних олімпійських комітетів, представники міжнародних спортивних федерацій, оргкомітетів Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор, члени комісій МОК, відомі спортсмени, тренери, судді, журналісти, всебічно обговорювалися такі актуальні теми, як "Внесок олімпійського руху в сучасне суспільство", "Сучасний спортсмен", "Спорт і його суспільний сенс", "Спорт і засоби масової інформації". У підсумковому документі XII Олімпійського конгресу знайшли відображення основні аспекти майбутньої політики в олімпійському спорті і перспективи спільної діяльності Міжнародного олімпійського комітету, національних олімпійських комітетів, міжнародних спортивних федерацій та інших учасників олімпійського руху.

Президенту МОК Хуану Антоніо Самаранчу вдалося зберегти основи Міжнародного олімпійського комітету і всього олімпійського руху в тій кризовій

Член виконкому Міжнародного олімпійського комітету Сергій Бубка супроводжує почесного президента МОК Хуана Антоніо Самаранча під час церемонії нагородження легкоатлетів у змаганнях зі стрибків з жердиною на Іграх XXIX Олімпіади-2008 у Пекіні

Віце-президент МОК Томас Бах і почесний президент МОК Хуан Антоніо Самаранч у президії 122-ї сесії Міжнародного олімпійського комітету, яка відбулася у Ванкувері напередодні XXI зимових Олімпійських ігор

Жвава розмова між президентом Міжнародного олімпійського комітету Жаком Рогге і почесним президентом МОК Хуаном Антоніо Самаранчем. Мадрид. 2009 р.

ситуації, причиною якої став гучний скандал, що вибухнув у грудні 1998 р. через звинувачення ряду членів МОК у корупції (у тому числі в отриманні хабарів і подарунків), пов'язаній із голосуванням під час виборів міста Солт-Лейк-Сіті серед претендентів на право проведення в 2002 р. XIX зимових Олімпійських ігор, а також з виборами місць проведення деяких інших Олімпійських ігор. У результаті Міжнародний олімпійський комітет на своїй надзвичайній сесії, що проходила в березні 1999 р. у Лозанні, виключив зі свого складу тих членів МОК, які вчинили корупційні діяння. Проте, всупереч очікуванням деяких противників Самранча, які пророкували його відставку на тій же сесії МОК, переважною більшістю голосів члени Міжнародного олімпійського комітету висловили довіру президенту МОК (результати таємного голосування були такими: за довіру – 86, проти – 2, утримався – 1, сам Самаранч не голосував) – і він продовжив свою діяльність на цій посаді. На сесії МОК, що відбулася в червні 1999 р. у Сеулі, де місцем проведення у 2006 р. XX зимових Олімпійських ігор було обрано Турин (раніше право на проведення в 2004 р. Ігор XXVIII Олімпіади МОК надав Афінам), Хуан Антоніо Самаранч повідомив, що має намір залишатися на посаді президента Міжнародного олімпійського комітету до 2001 р., а піти у відставку збирається на сесії МОК, яка повинна відбутися в 2001 р. у Москві – місті, в якому він у 1980 р. був обраний президентом МОК.

Під час проведення в Сіднеї у 2000 р. Ігор XXVII Олімпіади прийшло трагічне повідомлення про те, що померла дружина Хуана Антоніо Самаранча, – і він вилетів з Австралії в Європу на похорон дружини. Мало хто зважився б дорікнути президентові МОК, якби він у зв'язку з такою трагічною подією

Почесний президент МОК Хуан Антоніо Самаранч виступає – на фоні зображення свого обличчя на екрані з п'ятьма олімпійськими кільцями – у парламенті Іспанії після отримання золотої медалі Мадрида. 2009 р.

не повернувся на Ігри. Однак він через кілька днів прилетів до Сіднея і знову включився в численні олімпійські справи, продемонструвавши силу волі, витримку і твердість духу.

У липні 2001 р. на сесії МОК, що проходила в Москві, 81-річний президент Міжнародного олімпійського комітету Хуан Антоніо Самаранч пішов у відставку зі свого поста – і був обраний почесним президентом МОК. Новим (восьмим) президентом Міжнародного олімпійського комітету на тій самій сесії МОК було обрано Жака Рогге.

Там же, у Москві, Жак Рогге вручив Хуану Антоніо Самаранчу золотий Олімпійський орден – на знак визнання видатних заслуг сьомого президента МОК перед олімпійським рухом і олімпійським спортом.

У статусі почесного президента МОК Хуан Антоніо Самаранч перебував майже дев'ять років. Він помер у Барселоні на 90-му році життя – 25 квітня 2010 р.

Траурна церемонія прощання з Хуаном Антоніо Самаранчем, який пішов з життя у Барселоні 25 квітня 2010 р.

Розділ 35

Восьмий президент МОК Жак Рогге

Жак Рогге народився 2 травня 1942 р. у бельгійському Генті – місті, що є центром провінції Східна Фландрія. Батько Жака – фламандець, а мати – валлонка (пізніше цей факт у його біографії – змішаний шлюб батьків – будуть трактувати як факт, що означає безперечний компроміс для Бельгії, де здавна існують суперечності між двома основними національними громадами цієї країни – фламандцями і валлонами).

З дитячих років Жак став займатися спортом, чому сприяли сімейні традиції. Його дід на початку XX ст. був професійним велосипедистом. Батько Жака захоплювався легкою атлетикою і веслуванням, причому в обох видах спорту ставав чемпіоном Бельгії, а також пристойно грав у хокей на траві. Проте головним сімейним захопленням був вітрильний спорт: брат Жака був чемпіоном Бельгії в цьому виді спорту, ходили під вітрилами і дві його сестри. Сам Жак ще хлопчиком ходив на невеликих човнах по річці Ліс, а у вихідні дні разом із братом і сестрами виходили на парусній яхті в Північне море, прямуючи до Ньївпорту або до Зебрюгге – курортів на морському узбережжі Бельгії.

З 12-річного віку Жак почав виступати у змаганнях на яхті класу "Оптиміст". А в 17 років переміг на чемпіонаті світу серед юніорів, після чого його включили до складу національної команди Бельгії з вітрильного спорту. Про ті роки Жак Рогге пізніше згадував у журналі "Олімпік Ревю": "Натхнений цими успіхами, я навіть подумував про те, щоб кинути заняття і повністю присвятити себе вітрильному спорту. Але в той час стати професійним спортсменом було досить ризикованим заняттям. Крім того, навряд чи було розумним жертвувати своїм соціальним майбутнім заради занять спортом".

Рогге мріяв про професію лікаря, тому протягом багатьох років вивчав медицину. Однак навчання на медичному факультеті університету не завадило Жаку продовжувати займатися спортом. Він брав участь у багатьох вітрильних перегонах, шість разів ставав чемпіоном Бельгії, двічі перемагав на чемпіонатах світу та тричі входив до складу олімпійської команди своєї країни, виступаючи на яхтах класу "Фінн" на Іграх XIX Олімпіади-1968, XX Олімпіади-1972 і XXI Олімпіади-1976.

Крім вітрильного спорту, Рогге захоплювався і таким видом спорту, як регбі, займатися яким почав у 1970-х роках. А коли команда, в якій виступав Жак, стала чемпіоном Бельгії, його включили до складу національної збірної з регбі.

Жак Рогге, який свого часу входив до збірної Бельгії з вітрильного спорту, виступаючи на яхтах класу "Фінн", двічі перемагав на чемпіонатах світу і тричі (у 1968, 1972, 1976 рр.) виступав у змаганнях на Іграх Олімпіад

Поряд з успіхами в спорті, він професійно удосконалювався і в медицині, яку вивчав в університеті, після чого спеціалізувався в ортопедичній хірургії. У клініці міста Гент Рогге провів кілька тисяч операцій, а крім того, читав лекції зі спортивної медицини в університетах Брюсселя і Гента.

Участь Жака Рогге в Олімпійських іграх 1960–1970-х років сприяла тому, що серед його життєвих інтересів все більшої ваги набував олімпійський рух. А після Ігор-1972 тодішній президент Бельгійського олімпійського комітету Рауль Молле переконав Жака Рогге увійти до складу цього комітету як представник спортсменів.

Надалі положення Рогге в Бельгійському олімпійському комітеті зміцнювалося. Він керував участю спортсменів Бельгії у XII зимових Олімпійських іграх (Інсбрук-1976), Іграх XXII Олімпіади (Москва-1980), Іграх XXIII Олімпіади (Лос-Анджелес-1984), XV зимових Олімпійських іграх (Калгарі-1988), Іграх XXIV Олімпіади (Сеул-1988).

У 1988 р. Жак Рогге був обраний президентом Бельгійського олімпійського комітету, а в 1989 р. – президентом асоціації континентального рівня – Європейських олімпійських комітетів – ЕОС (займав цю посаду до 2001 р.). У тому ж 1989 р. його обрали віце-президентом організації світового рівня – Асоціації національних олімпійських комітетів (Association of National Olympic Committees – ANOC), і на цій посаді він перебував протягом трьох років (до 1992 р.).

В активній та ефективній роботі в міжнародних організаціях олімпійського руху Жаку Рогге допомагало не тільки відмінне знання проблематики, а й дипломатичність, і вільне володіння кількома мовами (у тому числі французькою, англійською, німецькою, голландською, іспанською).

У червні 1991 р. на сесії МОК, що проходила в Бірмінгемі, 49-річний Жак Рогге був обраний членом Міжнародного олімпійського комітету.

Він активно брав участь у роботі низки комісій МОК (таких, як "Олімпійський рух", "Олімпійська солідарність", Медична комісія та ін.), а також у робочій групі МОК за олімпійською програмою.

У 1995 р. президент МОК Хуан Антоніо Самаранч доручив Жаку Рогге керівництво Координаційною комісією Міжнародного олімпійського комітету, що представляла МОК у взаєминах з оргкомітетом Ігор XXVII Олімпіади 2000 р. у Сіднеї (у період підготовки до них Рогге 15 разів відвідав Австралію).

Слід зазначити, що при всій своїй зайнятості в Міжнародному олімпійському комітеті і різних структурах МОК Жак Рогге продовжував займатися професійною медичною діяльністю, причому досить інтенсивно: наприклад, тільки протягом року, що передував Іграм-2000, він провів близько 400 різних хірургічних операцій і дав приблизно п'ять тисяч медичних консультацій. У той час Рогге у середньому по 40 годин на тиждень віддавав лікарській роботі в клініці Гента і клініці в Деінзе (у цьому містечку Жак жив зі своєю родиною), а ще по 40 годин на тиждень присвячував різним питанням олімпійського руху та олімпійського спорту.

У 1998 р. керівництво Міжнародного олімпійського комітету, враховуючи успішну роботу Рогге на чолі Координаційної комісії МОК з підготовки до Ігор-2000, доручило йому очолити наступну Координаційну комісію, яка займалася питаннями підготовки до Ігор XXVIII Олімпіади 2004 р. в Афінах. У тому ж 1998 р. Жак Рогге став членом виконкому МОК.

Коли на сесії МОК, що відбулася в червні 1999 р. у Сеулі, президент Міжнародного олімпійського

Член виконкому Міжнародного олімпійського комітету Жак Рогге – голова Координаційної комісії МОК із контролю за діяльністю організаційного комітету Ігор XXVII Олімпіади 2000 р. у Сіднеї – під час відвідання парламенту австралійського штату Новий Південний Уельс

Жак Рогге на прес-конференції у Сіднеї на початку Ігор XXVII Олімпіади 2000 р.

комітету Хуан Антоніо Самаранч повідомив про намір залишатися президентом МОК до 2001 р. і піти у відставку на сесії МОК 2001 р. у Москві, Жак Рогге вирішив претендувати на найвищу посаду в Міжнародному олімпійському комітеті. Пізніше в журналі "Олімпік Ревю" він згадував: "Тільки після тривалих роздумів і обговорень з членами моєї сім'ї я прийняв рішення виставити свою кандидатуру. Це докорінно змінювало моє життя: я повинен був би залишити роботу хірурга, почати займатися безоплатної роботою, залишити мій будинок в Деінзе і переїхати до Лозанни, а також погодитися стати напівсуспільним діячем".

Свою передвиборну кампанію він побудував на кількох ключових моментах, насамперед – на боротьбі з допінгом, корупцією та расизмом, а також на поверненні до "людських" масштабів Олімпійських ігор. Рогге підкреслював: "Ігри в Сіднеї показали межі можливого. Необхідно знизити їх вартість, скоротити кількість акредитованих осіб та масштаб інфраструктур – з тим, щоб зробити більш "людяними" Ігри, які можна було б проводити в будь-якому регіоні світу".

На пост президента Міжнародного олімпійського комітету претендували п'ять кандидатів: Жак Рогге (Бельгія), Річард Паунд (Канада), Кім Ун Йон (Республіка Корея), Пал Шмітт (Угорщина), Аніта Дефрантц (США). На сесії МОК, що відбулася в липні 2001 р. у Москві, в першому турі голосування Жак Рогге набрав найбільшу кількість голосів – 46, але, оскільки ця кількість була недостатньою для перемоги (вимагалося 50% плюс 1 голос), знадобився другий тур голосування. У ньому кандидатуру Жака Рогге підтримали 59 членів МОК – і він був обраний новим (восьмим) президентом Міжнародного олімпійського комітету з восьмирічним терміном повноважень, а за наявності у президента бажання продовжити своє перебування на цій посаді – плюс ще чотири роки.

Віддаючи данину тій спадщині, яку залишив Хуан Антоніо Самаранч, новий президент МОК Жак Рогге на своїй першій після обрання прес-конференції в Москві оголосив про намір проводити в Міжнародному олімпійському комітеті реформи відповідно до вимог сьогоднішнього дня. Він висловився за скорочення кількості членів МОК, зауваживши при цьому, що забезпечити представництво в МОК всіх держав і всіх міжнародних спортивних федерацій неможливо. Рогге також повідомив про намір обмежити кількість акредитованих на Іграх журналістів (нагадавши, що в Сеулі в 1988 р. працювали 12 тис. представників преси, радіо і телебачення, в Атланті в 1996 р. – 18 тис., у Сіднеї в 2000 р. – 19 тис.), але водночас підкреслив, що преса була і залишається партнером Міжнародного олімпійського комітету і що мова йде лише про встановлення граничної чисельності, як і у випадку зі спортсменами, які беруть участь в Іграх (нагадавши, що ще в 1992 р. в Барселоні прийшли до висновку про необхідність обмежити кількість учасників Ігор десятьма тисячами). А проблемою № 1 новий президент МОК назвав боротьбу з допінгом, який завдає шкоди здоров'ю людей, спотворює спортивні результати і взагалі підриває довіру до спорту.

Хуан Антоніо Самаранч, який на сесії МОК у Москві в 2001 р. подав у відставку з посади президента Міжнародного олімпійського комітету й був нагороджений Олімпійським орденом та обраний почесним президентом МОК, і новий – вже восьмий – президент Міжнародного олімпійського комітету Жак Рогге, обраний на тій самій сесії МОК у 2001 р. у Москві

Через чотири дні після завершення сесії МОК, на якій відбулися вибори президента Міжнародного олімпійського комітету, – 20 липня 2001 р. у Лозанні в будівлі Олімпійського музею відбулася урочиста церемонія офіційного вступу Рогге на пост президента МОК.

Кілька днів потому Жак Рогге відповів на ряд питань, надісланих йому через Інтернет. Зокрема, від підтвердив, що має намір жити в Лозанні, а обов'язки президента МОК буде виконувати безкоштовно.

Ділячись своїми планами щодо боротьби Міжнародного олімпійського комітету з корупцією, допінгом і насильством у спорті, Рогге підкреслив: "Щоб успішно боротися з усім цим, ми повинні тісно співпрацювати з усіма федераціями та національними олімпійськими комітетами, а також з іншими спортивними організаціями, зокрема із Всесвітнім антидопінговим агентством".

У відповіді на питання, що стосувалися можливостей появи в програмі Олімпійських ігор нових

Президент МОК Жак Рогге (від лівої) і голова організаційного комітету XIX зимовий Олімпійських ігор 2002 р. у Солт-Лейк-Сіті Ромні на церемонії відкриття цих Ігор

видів спорту, нових спортивних дисциплін або нових видів змагань, Жак Рогге зазначив, що Міжнародному олімпійському комітету необхідно контролювати кількість видів змагань, яка з 257 на Іграх в Барселоні збільшилася до 300 на Іграх у Сіднеї. Рогге зазначив, що програма Ігор XXVIII Олімпіади 2004 р. в Афінах не буде перевищувати 300 видів змагань, оскільки гігантизм Олімпійських ігор призводить до зниження їх якості, а також величезних транспортних та іншим витрат, до того ж виникає проблема розміщення великої кількості людей. Все це, в свою чергу, призводить до величезних витрат у самій інфраструктурі міста, яке приймає Ігри.

Деякі питання стосувалися тверджень про те, що Олімпійські ігри стали занадто масштабними і комерціалізованими. Відповідаючи на ці питання, президент МОК сказав, що масштаби Олімпійських ігор дійсно досягли критичної точки і приймати їх у себе можуть лише великі сучасні міста. Як підкреслив Рогге, програми Ігор слід зменшити, щоб зробити більш "щільними" і тим самим зберегти їх.

За 12-річний період (2001–2013), протягом якого Жак Рогге очолював Міжнародний олімпійський комітет, було проведено XIX зимові Олімпійські ігри в Солт-Лейк-Сіті (2002), Ігри XXVIII Олімпіади в Афінах (2004), XX зимові Олімпійські ігри у Турині (2006), Ігри XXIX Олімпіади в Пекіні (2008), XXI зимові Олімпійські ігри у Ванкувері (2010), Ігри XXX Олімпіади в Лондоні (2012), тобто загалом шість Олімпійських ігор.

Оскільки Жак Рогге неодноразово висловлював свою точку зору щодо необхідності припинити кількісне зростання програми Олімпійських ігор – з тим, щоб у ній було не більше ніж 300 видів змагань, очолюваний ним МОК, реалізуючи згадану позицію, зміг практично стабілізувати кількість видів змагань на Іграх XXVIII–XXX Олімпіад: якщо в 2000 р. на Іграх XXVII Олімпіади в Сіднеї було 300 видів змагань, то в 2004 р. в Афінах – 301, у 2008 р. у Пекіні – 302, у 2012 р. у Лондоні – 302. На Іграх XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро було 306 видів змагань (хоча Ігри-2016 відбулися вже після того, як завершилося перебування на посаді президента МОК Жака Рогге, але програма цих Ігор затверджувалася ще тоді, коли він очолював МОК).

У той же час на зимових Олімпійських іграх того періоду, коли діяльністю МОК керував Жак Рогге, кількісне розширення їх програми продовжилося: якщо у Нагано-1998 було 68 видів змагань, то в Солт-Лейк-Сіті-2002 – 78, у Турині-2006 – 84, у Ванкувері-2010 – 86, у Сочі-2014 – 98 (хоча Ігри-2014 відбулися вже після того, як завершилося перебування на посаді президента МОК Жака Рогге, але програма цих Ігор затверджувалася ще тоді, коли він очолював МОК).

У період, коли президентом МОК був Жак Рогге, продовжилося розпочате при Хуані Антоніо Самаранчі зростання частки жіночих видів змагань у програмі Олімпійських ігор. Нововведеннями в цій сфері стали включення до олімпійської програми, починаючи з Ігор XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні, жіночого боксу, до програми зимових Олімпійських ігор (починаючи з Ігор-2014 у Сочі) – жіночих стрибків на лижах з трампліна, а до програми Ігор-2016 у Ріо-де-Жанейро (її МОК формував при президентові Жаку Рогге) було включено гольф та регбі-7 (змагання як серед чоловіків, так і серед жінок).

МОК, очолюваний Жаком Рогге, здійснивши велику попередню організаційну роботу, підготував і провів у 2010 р. у Сінгапурі І літні Юнацькі олімпійські ігри, а в 2012 р. в Інсбруку – І зимові Юнацькі олімпійські ігри. Основна мета таких Ігор, у яких беруть участь спортсмени та спортсменки віком 14–18 років, – залучення спортивної молоді в олімпійський рух і виявлення юних талантів для подальшої їх підготовки до майбутніх Олімпійських ігор. Згідно з рішенням, ухваленим Міжнародним олімпійським комітетом, встановлено чотирирічну періодичність тих та інших Ігор, причому визначено, що зимові Юнацькі олімпійські ігри проходитимуть у рік проведення Ігор Олімпіад, а літні Юнацькі олімпійські ігри – у рік проведення зимових Олімпійських ігор.

Запровадження Юнацьких олімпійських ігор прийнято вважати однією з основних заслуг Жака Рогге на посаді президента МОК. Дійсно, ці Ігри, в основі яких лежить ідея збільшення популярності олімпійського спорту у дітей та молоді, підвищення його ролі в здоровому способі життя, протидія шкідливим звичкам, використання міжнародної змагальної арени для мирного співробітництва і взаєморозуміння, заслуговують усілякого заохочення.

Однак розвиток Юнацьких олімпійських ігор виявився дуже далеким від задуманого. Вже з І літ-

ніх Юнацьких олімпійських ігор 2010 р. вони пішли по шляху копіювання Ігор Олімпіад: першорядна роль спортивних досягнень, боротьба за медалі та місце команд країн у неофіційному командному заліку, чітко виражена політична, а іноді й націоналістична спрямованість, відверті спроби комерціалізації тощо. Явно виражена змагальна спрямованість призвела до різкої інтенсифікації тренувального процесу юних спортсменів, які перебувають у підлітковому і юнацькому віці, форсування їх підготовки на шкоду закономірностям і принципам спортивної підготовки, особливостям вікового розвитку, статевого дозрівання (Козлова, 2005; Платонов, 2013). Непродуманим виявився підхід до програми змагань, особливо серед дівчат. Все це призвело до серйозних негативних наслідків: переважна більшість юних спортсменів – переможців і призерів Ігор – були втрачені для спорту вищих досягнень, багато з них отримали серйозні проблеми зі здоров'ям.

Нормалізувати ситуацію з Юнацькими олімпійськими іграми, перевести їх на серйозну наукову та організаційну основу, усунути очевидні негативні процеси (наприклад, чого варто вже лише рішення про проведення змагань з важкої атлетики серед дівчат, які не досягли 15-річного віку) МОК не вдається досі.

Дослідники сучасного олімпійського руху зазначають, що Жак Рогге очолив МОК у період його найвищого розквіту, який відрізнявся високим міжнародним авторитетом, фінансовою і політичною незалежністю, достатньою внутрішньою згуртованістю. Тому восьмому президенту Міжнародного олімпійського комітету не потрібні були кардинальні зміни у діяльності МОК, а вся його активність була спрямована на збереження досягнутого і реалізацію в конкретних умовах тих принципів, які вже виправдали себе.

Однак така оцінка є певною мірою однобічною. Дійсно, спадщина, яку залишив Хуан Антоніо Самаранч, була вражаючою: виняткова популярність Олімпійських ігор, їх фінансова незалежність, тісна співпраця МОК з найбільшими засобами масової інформації, насамперед телебаченням, підтримка з боку політичних лідерів і урядів більшості країн світу, а також зв'язки з економічними партнерами – провідними компаніями світу, виробниками різних товарів і послуг тощо.

Проте всі ці сильні сторони зробили олімпійський спорт надзвичайно привабливим для різного роду сил, що прагнуть за рахунок спорту досягати своїх політичних і економічних цілей, для будь-якого роду маніпуляцій, далеких від ідеалів і цінностей олімпізму, постійно декларованих МОК, які є основою олімпійського руху. Тому новообраному президенту МОК довелося вирішувати ряд серйозних проблем, серед яких: корупційні скандали в самому МОК, пов'язані з обранням столиць Олімпійських ігор; політичні та економічні проблеми, перед якими постали міста і країни, що приймають Олімпійські ігри; гігантизм Ігор і проблема протидії розширенню їх програм і кількості учасників; протидія тиску засобів масової інформації, партнерів і спонсорів; стримування інших напрямів розвитку спорту (неолімпійські види, екстремальні види, професійний спорт та ін.), що прагнуть розширити свій вплив і можливості, у тому числі за рахунок олімпійського спорту; постійне зростання напруженості навколо проблеми допінгу в олімпійському спорті та ін.

Слід віддати належне Жаку Рогге, який з гідністю і спокоєм ставився до викликів, дипломатично вирішуючи проблеми й усуваючи протиріччя, прагнучи зберігати самостійність, політичну і фінансову незалежність МОК. Він серйозно удосконалив діяльність адміністративного апарату МОК, істотно збіль-

Президент МОК Жак Рогге (на фото він праворуч) і член МОК князь Монако Альбер під час відвідання олімпійського селища перед початком XX зимових Олімпійських ігор 2006 р. у Турині

Президент МОК Жак Рогге (перший від лівої) і почесний президент МОК Хуан Антоніо Самаранч (перший від правої) зіграли у настільний футбол в олімпійському селищі на XX зимових Олімпійських іграх 2006 р. у Турині

шив обсяг фінансових ресурсів МОК, справедливо вважаючи, що їх обсяг є певною гарантією стабільності та незалежності організації.

Порівняно з усіма попередніми президентами МОК, схильними до авторитарного стилю управління, Жак Рогге рішуче перейшов до технократичного стилю управління, більш відкритого і демократичного. Рогге інтенсифікував спілкування з журналістами, залучаючи їх до ділового обговорення проблем олімпійського руху, пошуку шляхів їх вирішення. Також МОК став публікувати досить докладні звіти про свою фінансову діяльність, зробивши її більш зрозумілою і менш вразливою для критиків. Однак не в усіх випадках діяльність президента МОК виявилася успішною. Наприклад, надзвичайно активна позиція, зайнята у боротьбі з допінгом, звелася до безальтернативної підтримки Всесвітнього антидопінгового агентства (WADA). Саме Жак Рогге зробив вирішальний тиск на склад МОК у процесі прийняття Всесвітнього антидопінгового кодексу, забезпечивши максимальну підтримку політики WADA. Це було зроблено незважаючи на наукову необґрунтованість документа, гостру критику його змісту з боку видатних діячів спорту, спортивної медицини, спортивної науки. З того часу минуло багато років і помилковість антидопінгової політики WADA, до сьогодні наполегливо підтримуваної МОК, стала очевидною всьому світу, як і та шкода, якої зазнав олімпійський спорт унаслідок діяльності цього агентства. Фактично МОК реальну боротьбу з допінгом замінив на підтримку WADA і явно негативної діяльності цього агентства.

Жак Рогге постійно нагадував про те, що олімпійський рух – це ширше явище, ніж Олімпійські ігри і змагальний спорт. Це освітній, виховний і соціальний рух, заснований на усталених етичних нормах, на реальних цінностях і ідеалах. Восьмий президент МОК вважав Олімпійські ігри унікальною ареною для покращення взаєморозуміння між націями, зміцнення миру і міжнародного співробітництва і водночас – для формування національної самосвідомості та патріотизму.

При Жаку Рогге на посаді президента МОК Міжнародним олімпійським комітетом було внесено ряд змін до Олімпійської хартії, зокрема – в ті правила, якими визначається членство в МОК. Так, у параграфі 1 правила 16 сказано, що члени МОК є фізичними особами і що загальна кількість членів МОК не повинна перевищувати 115 осіб. Інші новації стосуються критеріїв для включення видів спорту до програми Ігор. У редакції 2004 р. в Олімпійській хартії було сформульовано лише чотири таких критерії: поширеність виду спорту в світі; відсутність штучного командного заліку; неприйнятність видів спорту, у яких результат залежить від механічної

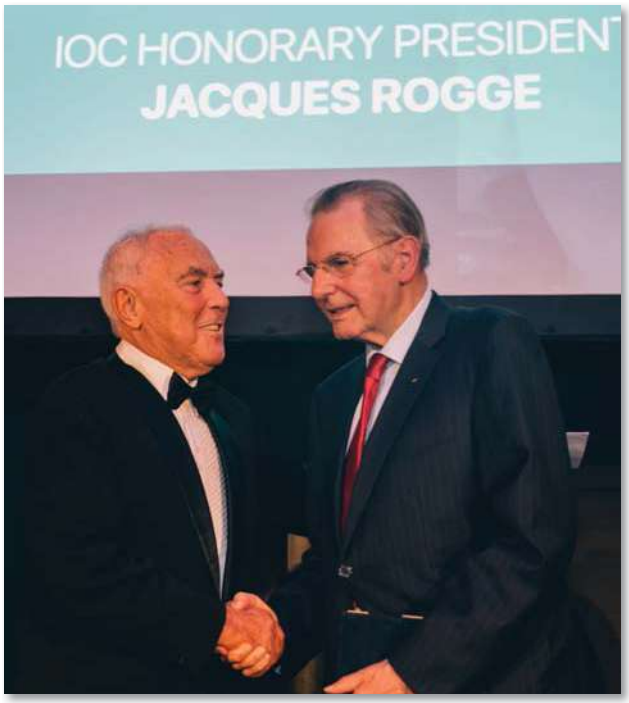

Під час сніданку в їдальні олімпійського селища у Турині на XX зимових Олімпійських іграх 2006 р. (від лівої): член МОК, князь Монако Альбер, президент МОК Жак Рогге і член МОК, президент НОК України Сергій Бубка

рушійної сили; відповідність олімпійській традиції. Проте з Олімпійської хартії вже було вилучено такий важливий критерій, як загальнодоступність виду спорту.

Міжнародний олімпійський комітет, очолюваний Жаком Рогге, у питаннях критеріїв допуску спортсменів-професіоналів до участі в Олімпійських іграх продовжив і розвинув зміни, здійснені Хуаном Антоніо Самаранчем, відповідно до реальної ситуації у світовому спорті і породжених нею вимог часу. Завдяки цьому на Олімпійських іграх у різних видах спорту (за незначним винятком) мають можливість змагатися дійсно всі найсильніші спортсмени світу. Критерії допуску визначає внесений до Олімпійської хартії "Кодекс допуску", у якому сказано: "Щоб бути допущеним до участі в Олімпійських іграх, спортсмен, тренер, інструктор або інший представник команди повинен виконувати правила Олімпійської хартії, правила відповідної спортивної федерації, затверджені Міжнародним олімпійським комітетом, і бути заявленим своїм національним олімпійським комітетом. Перераховані офіційні представники команди повинні поважати правила чесної гри без жорстокості і вести себе відповідним чином, поважати і виконувати всі положення Антидопінгового кодексу олімпійського руху".

Напередодні Ігор XXIX Олімпіади 2008 р., провести які МОК довірив Пекіну – столиці Китайської Народної Республіки, різні політичні сили в різних країнах розгорнули кампанію, що знайшла відображення у закликах до бойкоту цих Ігор (мотивуючи такі акції протестом проти порушень прав людини в КНР і проти придушення владою цієї країни заворушень у Тибеті). Однак Міжнародний олімпійський комітет, очолюваний Жаком Рогге, проявив твердість і принциповість, не дозволивши згаданим силам здійснити нові спроби розколу олімпійського

Президент Міжнародного комітету Fair Play Йєне Комуті (від лівої) вручає трофей Жана Боротра почесному президенту Міжнародного олімпійського комітету Жаку Рогге

руху та олімпійського спорту. МОК у черговий раз витримав випробування на міцність, а Ігри-2008 в Пекіні і деяких інших містах КНР пройшли успішно.

У жовтні 2009 р. МОК, очолюваний Жаком Рогге, провів у Копенгагені XIII Олімпійський конгрес "Олімпійський рух і суспільство", у якому взяли участь близько тисячі осіб – члени Міжнародного олімпійського комітету, представники міжнародних спортивних федерацій і національних олімпійських комітетів, оргкомітетів Олімпійських ігор, спортсмени, тренери, медики, судді, технічні фахівці, вчені, журналісти, а також представники спонсорів та інших зацікавлених структур. До порядку денного конгресу було включено п'ять основних тем: "Атлети"; "Олімпійські ігри"; "Структура олімпійського руху"; "Олімпізм і молодь"; "Революція цифрових технологій". Виступаючи на цьому форумі, президент МОК Жак Рогге зазначив, що олімпійський рух сьогодні сильний, як ніколи. Він говорив про спільну відповідальність, щоб зберегти цю силу, і про те, що потрібно подолати низку викликів, що існують у сучасному світі, а також наголосив: "Ми не можемо змінити світ, але ми можемо і повинні допомогти робити його краще. На нас лежить особливий обов'язок – втілювати наші цінності у життя в ім'я атлетів і молоді. Атлетів – тому, що саме вони є серцем нашого руху, молоді – тому, що вона – наше майбутнє". Особливу увагу Жак Рогге звернув на загрозу, яка полягає в тому, що спорту і руховій активності доводиться змагатися з витонченою технологією індустрії розваг і що дуже часто спорт програє у такому змаганні. Тому дуже важливо зберегти статус Олімпійських ігор як головної спортивної події на планеті, а від того, чи вдасться це зробити, залежить доля олімпійського руху.

Міжнародний олімпійський комітет у ті роки, коли ним керував Рогге, в економічній сфері використання маркетингу в олімпійському русі та олімпійському спорті спрямовув свою діяльність на досягнення таких цілей, як забезпечення повної фінансової незалежності олімпійського руху та отримання шляхом цього можливості надавати допомогу його розвитку у світі.

До важливих і важких завдань, що стоять перед Міжнародним олімпійським комітетом, Жак Рогге відносив і боротьбу з корупцією в спорті. При цьому мова йшла не тільки про протидію корупції серед суддів, які обслуговують змагання серед спортсменів, спортивних адміністраторів та інших офіційних і приватних осіб, а й про очищення від корупціонерів рядів само́го МОК.

На сесії МОК, що відбулася у вересні 2013 р. у Буенос-Айресі, Жак Рогге, який керував Міжнародним олімпійським комітетом протягом дванадцяти років (2001–2013), пішов у відставку з поста президента МОК. Новим (дев'ятим) президентом Міжнародного олімпійського комітету був обраний Томас Бах. А Жака Рогге, якому тоді йшов 72-й рік, на тій же сесії обрали почесним президентом МОК і нагородили Олімпійським орденом.

Обраний новим – дев'ятим – президентом МОК Томас Бах (від лівої) вітає Жака Рогге, який на сесії Міжнародного олімпійського комітету, що відбулася в 2013 р., подав у відставку з посади президента МОК, був нагороджений Олімпійським орденом і обраний почесним президентом Міжнародного олімпійського комітету

Розділ 36

Дев'ятий президент МОК Томас Бах

Томас Бах народився 29 грудня 1953 р. у місті Вюрцбурзі (Федеративна Республіка Німеччина, федеральна земля Баварія). Він виріс у Таубербішофсхаймі, куди переїхала родина і де Томас жив з батьками до 1977 р.

У 1973 р. Томас Бах вступив до Вюрцбурзького університету, який закінчив в 1978 р., отримавши юридичну освіту.

Спортивним захопленням Баха було фехтування – і в цьому виді спорту він досяг великих успіхів. У 1971 р. на чемпіонаті світу серед юніорів, що проходив у Чикаго, Томас завоював бронзову медаль у фехтуванні на рапірах. На початку 1970-х років був включений до збірної ФРН із фехтування.

У 1973 р. на чемпіонаті світу з фехтування в Гетеборзі Бах у складі збірної рапіристів ФРН завоював срібну медаль у командній першості.

На Іграх XXI Олімпіади, що проходили влітку 1976 р. у Монреалі, Томас Бах, якому тоді йшов 23-й рік, став олімпійським чемпіоном: разом зі своїми партнерами по збірній ФРН у фехтуванні на рапірах виграв "золото" в командній першості. Двічі – в 1977 і 1978 рр. – Бах ставав чемпіоном Федеративної Республіки Німеччина у фехтуванні на рапірах в особистій першості, а в 1978 р. переміг у змаганнях Кубка європейських чемпіонів.

На Іграх XXI Олімпіади-1976 у Монреалі Томас Бах, якому тоді йшов 23-й рік, став олімпійським чемпіоном у фехтуванні на рапірах – у складі збірної Німеччини, яка виграла змагання в командній першості у цьому виді фехтувальної зброї

Томас Бах – дев'ятий президент Міжнародного олімпійського комітету (з 2013 р. і донині)

У 1977 р. на чемпіонаті світу в Буенос-Айресі Томас Бах завоював золоту медаль у фехтуванні на рапірах (у командній першості – у складі збірної ФРН), а в 1979 р. на чемпіонаті світу в Мельбурні став володарем бронзової нагороди у командній першості.

З урахуванням усіх цих результатів рапіристи ФРН обґрунтовано розглядалися як одні з претендентів на олімпійські нагороди у цьому виді фехтувальної зброї на майбутніх Іграх XXII Олімпіади 1980 р. у Москві. Однак Федеративна Республіка Німеччина серед кількох десятків інших країн бойкотувала Ігри-1980, що проходили в столиці СРСР, на знак протесту проти вторгнення радянських військ до Афганістану – і, відповідно, ФРН не надіслала своїх спортсменів до Москви.

У 1981 р. на чемпіонаті світу з фехтування, що проходив у Клермон-Феррані, Томас Бах поповнив

свою колекцію спортивних нагород бронзовою медаллю у фехтуванні на рапірах у командній першості.

Одночасно Бах у 1978–1982 рр. продовжував удосконалювати свою юридичну освіту в університеті Вюрцбурга, а в 1983 р. здобув учений ступінь доктора юридичних наук. Крім рідної німецької мови, він вільно володіє англійською, французькою та іспанською.

Наприкінці 1970-х – на початку 1980-х років Томас Бах почав кар'єру спортивного функціонера. У 1979–1981 рр. він був головою комісії спортсменів Німецького спортивного союзу, а у 1982–1991 рр. – членом Національного олімпійського комітету Німеччини. У 1981 р. Бах – як один із представників спортсменів – брав участь у XI Олімпійському конгресі, що проходив у Баден-Бадені, а потім у тому ж році був обраний до першого складу Комісії атлетів МОК, до якої входив до 1988 р.

У 1991 р. Томаса Баха обрали членом Міжнародного олімпійського комітету. У 90-ті роки XX ст. і в XXI ст. він брав участь у діяльності низки комісій МОК і очолював деякі з них, у тому числі оціночну комісію XIX зимових Олімпійських ігор, оціночну комісію Ігор XXVIII Олімпіади, юридичну комісію, комісію "Спорт і право", комісію з прав телебачення і нових засобів масової інформації, комісію з маркетингу, комісію "Олімпійський рух" та ін.

Поряд із цим Бах у 1983 р. заснував власну юридичну фірму, а надалі досить успішно займався бізнесом. Зокрема, у 1985–1987 рр. Томас Бах – директор з розвитку у компанії "Adidas"; у 1988–1990 рр. – голова консультативної ради малого та середнього бізнесу при Міністерстві економіки ФРН, далі – голова наглядової ради концерну "Michael Weining AG" (з 1998 р.) та "Weining International AG" (з 2000 р.), член правління концерну "Siemens Schweiz AG" (2000–2009), голова консультативної ради "Melius GmbH" (2008–2013), член наглядової ради "Nürnberger Versicherung AG Austria" (2009–2013), голова консультативної ради "Bartec GmbH" (2009–2013) та ін.

Томас Бах, який у 1991 р. Міжнародним олімпійським комітетом був обраний членом МОК для Німеччини

Продовжувалася діяльність Томаса Баха в Міжнародному олімпійському комітеті. У 1996 р. він був обраний членом виконкому МОК, а потім його тричі – в 2000, 2006 і 2010 рр. – було обрано віце-президентом МОК (відповідно, на періоди 2000–2004, 2006–2010, 2010–2013 рр.).

Бах входив до складу наглядової ради оргкомітету чемпіонату світу з футболу серед чоловічих команд, що проводився у Німеччині в 2006 р., і був головою опікунської ради чемпіонату світу з футболу серед жіночих команд, який відбувся в Німеччині в 2011 р.

У Франкфурті-на-Майні в 2006 р. (від правої): президент Німецького олімпійського спортивного союзу (DOSB) Томас Бах, президент Федерації футболу Німеччини Тео Цванцигер, канцлер Федеративної Республіки Німеччина Ангела Меркель і генеральній секретар Федерації футболу Німеччини Р. Мюллер оглядають Кубок світу, який збірна команда Німеччини виграла у 1990 р. на чемпіонаті світу з футболу

На церемонії відкриття фонду Німецького олімпійського спортивного союзу (DOSB) у 2006 р. у Франкфурті-на-Майні (від лівої): президент Німецького олімпійського спортивного союзу Томас Бах, канцлер ФРН Ангела Меркель, президент Міжнародного олімпійського комітету Жак Рогге

На сесії МОК, котра відбулася в 2013 р. у Буенос-Айресі, президент Міжнародного олімпійського комітету Жак Рогге, який подав у відставку з цієї посади, оголошує, що за результатами голосування новим президентом МОК обрано Томаса Баха (на фото він – у першому ряду другий від правої)

Восьмий президент МОК Жак Рогге, який у 2013 р. пішов у відставку, вітає свого наступника на цій посаді – дев'ятого президента МОК Томаса Баха

Томас Бах став одним з ініціаторів і активних учасників здійсненого в травні 2006 р. об'єднання Німецького спортивного союзу і Національного олімпійського комітету Німеччини в Німецький олімпійський спортивний союз (DOSB), який поєднав у собі функції міністерства спорту і олімпійського комітету і стала вищим органом управління спортивним і олімпійським рухом у цій країні. Тоді ж, 20 травня 2006 р., Бах був обраний президентом DOSB, а в 2010 р. переобраний на цей пост (займав його до 2013 р.).

У 2013 р. у зв'язку з виходом Жака Рогге у відставку з поста президента Міжнародного олімпійського комітету (після закінчення 12-річного терміну) на сесії МОК, що відбулася 10 вересня 2013 р. у Буенос-Айресі, відбулися вибори нового президента МОК. На цю посаду претендували шість кандидатів: Томас Бах (Німеччина), Річард Керріон (Пуерто-Ріко), Сергій Бубка (Україна), Сер Міанг Нг (Сінгапур), Деніс Освальд (Швейцарія), Чін Куо Ву (Тайвань). У першому турі виборів Бах здобув найбільшу серед претендентів кількість голосів – 43, але цього було недостатньо для обрання (вимагалося 50 % плюс один голос), тому відбувся другий тур. У ньому за Баха було подано 49 голосів, тоді як за найближчого з суперників – Керріона – суттєво менше (29). Таким чином, Томас Бах, якому йшов 60-й рік, був обраний новим (дев'ятим) президентом Міжнародного олімпійського комітету.

У бразильському місті Ріо-де-Жанейро на стадіоні "Маракана" президент МОК Томас Бах виступає на церемонії закриття Ігор XXXI Олімпіади 2016 р.

Президент Міжнародного олімпійського комітету Томас Бах (від лівої) під час церемонії закриття XXII зимових Олімпійських ігор 2014 р. у Сочі передає олімпійський прапор Лі Со Кре, меру Пхьончхана – міста у Республіці Корея, якому МОК надав право проведення у 2018 р. XXIII зимових Олімпійських ігор

Президент МОК Томас Бах з олімпійським прапором під час церемонії закриття літніх Юнацьких олімпійських ігор, які відбулися в 2014 р. у Нанкіні (Китай)

Згідно з положеннями чинної нині редакції Олімпійської хартії, Томас Бах буде очолювати МОК вісім років (у 2013–2021 рр.), з можливою пролонгацією його перебування на цій посаді ще на чотири роки (у 2021–2025 рр.).

За той час, протягом якого діяльністю МОК керує Томас Бах, було проведено XXII зимові Олімпійські ігри в Сочі (2014), Ігри XXXI Олімпіади в Ріо-де-Жанейро (2016), XXIII зимові Олімпійські ігри в Пхьончхані (2018).

Враховуючи згадані вище терміни перебування голови Міжнародного олімпійського комітету на його посту, передбачені Олімпійською хартією, швидше за все, Томас Бах як президент МОК буде керувати проведенням майбутніх Ігор XXXII Олімпіади 2020 р. у Токіо, XXIV зимових Олімпійських ігор 2022 р. у Пекіні і, цілком імовірно, Ігор XXXIII Олімпіади 2024 р. у Парижі.

Також за той період, протягом якого Томас Бах очолює МОК, було проведено II літні Юнацькі олімпійські ігри в Нанкіні (2014), II зимові Юнацькі олімпійські ігри в Ліллегаммері (2016) і III літні Юнацькі олімпійські ігри в Буенос-Айресі (2018). Міжнародним олімпійським комітетом визначено місце проведення в 2020 р. III зимових Юнацьких олімпійських ігор: це право МОК надав Лозанні.

На сесії МОК, що проходила в 2014 р. у Сочі, було представлено, а на наступній (позачергової) сесії МОК, що відбулася в тому ж 2014 р. у Монако, обговорено й схвалено так званий "Олімпійський порядок денний 2020" – ініційований президентом МОК Томасом Бахом програмний документ, який є свого роду дорожньою картою для подальшого розвитку олімпійського руху.

Серед характерних факторів цього "Олімпійського порядку денного 2020" – збільшення кількості видів змагань у програмах Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор та зміни в них, що відображають прагнення до гендерної рівності шляхом зростання частки жіночих і змішаних видів змагань в олімпійській програмі, а також збільшення процентної частки жінок, що беруть участь в Олімпійських іграх, по відношенню до загальної кількості їх учасників.

Також слід зазначити, що якщо на Іграх XXIX–XXXI Олімпіад кількість видів змагань, визначених Міжнародним олімпійським комітетом, керованим восьмим президентом МОК Жаком Рогге, незначно перевищувала задекларовану граничну межу в 300 видів змагань (Пекін-2008 – 302, Лондон-2012 – 302, Ріо-де-Жанейро-2016 – 306), то в програмі Ігор XXXII Олімпіади 2020 р. у Токіо, визначеній МОК на чолі з дев'ятим президентом Міжнародного олімпійського комітету Томасом Бахом, кількість видів змагань суттєво збільшена і становитиме 339. Це сталося за рахунок включення до програми Ігор-2020 не тільки п'яти нових видів спорту, а й нових видів змагань у тих видах спорту, що входять до програми Ігор Олімпіад. Зокрема, в Токіо на Іграх-2020 відбудуться олімпійські дебюти таких видів спорту, як карате, серфінг, скелелазіння, скейтбординг, також до олімпійської програми повертається бейсбол / софтбол, що став

Президент МОК Томас Бах виступає під час відкриття форуму "Олімпізм у дії", який проходив у 2018 р. у Буенос-Айресі у виставковому центрі "Ла Сьюдад"

Президент МОК Томас Бах виступає на церемонії закриття XXIII зимових Олімпійських ігор у Пхьончхані

одним видом спорту (бейсбол – чоловічий його варіант, софтбол – жіночий) шляхом об'єднання в 2013 р. двох міжнародних федерацій (бейсболу та софтболу) в одну Всесвітню конфедерацію бейсболу і софтболу, в зв'язку з тим, що після Ігор-2008 у Пекіні бейсбол і софтбол були виключені МОК з олімпійської програми і їх не було на Іграх-2012 у Лондоні і на Іграх-2016 у Ріо-де-Жанейро. Крім того, у низку видів спорту, що входили до програми Ігор Олімпіад, МОК на чолі з Томасом Бахом включив нові види змагань: у баскетболі додано дисципліну 3 х 3 (чоловіча та жіноча команди); у велосипедному спорті – змагання на треку в медісоні (чоловіки і жінки) та в дисципліні BMX (чоловіки і жінки); у веслуванні академічному – змагання жінок на четвірках парних без стернової; у дзюдо додано командні змагання; у легкій атлетиці – змішану естафету 4 х 100 м; у настільному тенісі – турнір змішаних пар; у плаванні – дистанції 800 м (чоловіки) і 1500 м (жінки), а також змішану комбіновану естафету 4 х 100 м; у стрільбі з лука – змішані командні змагання; у фехтуванні – командну першість у рапірі (жінки) і командну першість у шаблі (чоловіки); у тріатлоні – змішані командні змагання.

Продовжилося збільшення кількості видів змагань і в програмах зимових Олімпійських ігор (при збереженій кількості видів спорту – 15). Якщо у затверджених свого часу Міжнародним олімпійським комітетом, очолюваним восьмим президентом МОК Жаком Рогге, програмах зимових Олімпійських ігор кількість видів змагань становила у Ванкувері-2010 – 86, а в Сочі-2014 – 98, то в Пхьончхані-2018 їх було 102. До програми майбутніх XXIV зимових Олімпійських ігор, які пройдуть у 2022 р. у Пекіні, виконком Міжнародного олімпійського комітету, керований Томасом Бахом, включив (як повідомила в липні 2018 р. прес-служба МОК) 109 видів змагань (додано сім). Зокрема, в стрибках на лижах з трампліна включено командну першість у мікстi (тобто змагання серед команд зі змішаним складом); у сноубордингу – змішані командні змагання в борд-кросі; у фрістайлі – три додавання: змагання з біг-ейру (серед чоловіків і серед жінок) і змішані командні змагання з лижної акробатики; у бобслеї додано змагання жінок в одиночках (монобоб); у шорт-треку – змішану естафету. Крім того, слід зазначити, що і тут, визначаючи параметри XXIV зимових Олімпійських ігор 2022 р. у Пекіні, МОК на чолі з Томасом Бахом, як і у випадку з Іграми XXXII Олімпіади 2020 р. у Токіо, прагнув дотримуватися критеріїв гендерної рівності. Загальна кількість спортсменів-учасників XXIV зимових Олімпійських ігор-2022 визначена МОК у 2892 особи, що на 41 менше, ніж було на XXIII зимових Олімпійських іграх-2018 у Пхьончхані (2933), а відсоткова частка жінок по відношенню до загальної кількості спортсменів-учасників Ігор-2022 у Пекіні становитиме 45,4% (1314 з 2892), тоді як на Іграх-2018 у Пхьончхані цей процентний параметр становив 41%.

Задля підтримки постійного (а не тільки під час Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор) інтересу широкої аудиторії у всьому світі до олімпійських видів спорту, спортсменів, змагань і до олімпійського руху Міжнародний олімпійський комітет, очолюваний Томасом Бахом, ухвалив рішення про створення під керуванням МОК "Олімпійського каналу" (Olympic Channel), що представляє собою передове (цифрове) інтернет-телебачення. Цей канал почав функціонувати 21 серпня 2016 р., а його бюджет на сім років становитиме 600 млн доларів США. МОК також заявив про плани роботи в цьому напрямку з національними олімпійськими комітетами і з правовласниками для створення привілейованих локалізованих версій "Олімпійського каналу" та надання відповідних лінійних послуг. Перші дві такі версії було запущено в Сполучених Штатах Америки (15 липня 2017 р.) і для регіону Близького Сходу і Північної Африки (1 листопада 2017 р.).

Однією з найбільш резонансних подій у діяльності Міжнародного олімпійського комітету під керівництвом його дев'ятого президента Баха став перший в історії сучасних Олімпійських ігор прецедент надання – одним рішенням МОК – прав на проведення двох Ігор Олімпіад: Ігор XXXIII Олімпіади 2024 р. – Парижу і Ігор XXXIV Олімпіади 2028 р. – Лос-Анджелесу.

Справа в тому, що обидва міста претендували на проведення Ігор-2024. Тоді МОК, очолюваний Томасом Бахом, на своїй сесії, що проходила у 2017 р. у Лозанні, схвалив пропозицію, яка полягала в тому, що, визнаючи виняткові обставини та унікальні можливості, подані кандидатами на Олімпійські

ігри 2024 р. – Лос-Анджелесом і Парижем, Міжнародний олімпійський комітет ухвалив таке рішення:

"1. Уповноважити виконком МОК укласти тристоронню угоду з Лос-Анджелесом і Парижем і з відповідними національними олімпійськими комітетами про одночасне обрання міст, які приймають Олімпійські ігри 2024 і 2028 рр.". Відразу після прийняття цього рішення МОК мер Лос-Анджелеса Ерік Гарсетті і мер Парижа Енн Ідальго на сесії спільно заявили про своє бажання досягти такої угоди. На наступній сесії МОК, що відбулася в тому ж 2017 р. у Лімі (столиці Перу), Міжнародний олімпійський комітет ухвалив рішення, відповідно до якого право на проведення Ігор-2024 було надано Парижу, а право на проведення Ігор-2028 – Лос-Анджелесу . Оскільки рішення щодо Ігор 2028 р. було ухвалено в 2017 р., тобто за 11 років до цих Ігор, МОК попередньо скасував семирічний період, встановлений правилом 33.2. Олімпійської хартії.

Рішення Міжнародного олімпійського комітету про одночасні вибори міст, які будуть приймати Олімпійські ігри 2024 і 2028 рр., президент МОК Томас Бах назвав "золотою можливістю" для всіх зацікавлених сторін і підкреслив: "Ось чому ми говоримо, що це прекрасний день для Олімпійських ігор та олімпійського руху, і це відмінний день для цих двох чудових міст, цих двох великих олімпійських міст". Тут, мабуть, варто нагадати, що кожне з цих двох міст вже по два рази приймало Олімпійські ігри: Париж – Ігри II Олімпіади в 1900 р. і Ігри VIII Олімпіади в 1924 р., а Лос-Анджелес – Ігри X Олімпіади в 1932 р. та Ігри XXIII Олімпіади в 1984 р.

Міжнародному олімпійському комітету, очолюваному Томасом Бахом, у 2014–2018 рр. довелося зіткнутися з гострими проблемами, породженими допінговими скандалами в олімпійському спорті, у тому числі пов'язаними з дискваліфікацією ряду спортсменів з різних країн за результатами повторних аналізів проб допінг-контролю, взятих під час Ігор XXIX Олімпіади 2008 р. у Пекіні та Ігор XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні, і особливо – виявлених у ході розслідування, ініційованого Всесвітнім антидопінговим агентством і МОК, маніпуляцій з підмінами проб сечі російських спортсменів під час XXII зимових Олімпійських ігор 2014 р. у Сочі.

У деяких країнах звучали заклики до МОК не допускати спортсменів з Росії – у зв'язку з виявленими фактами існування в цій країні системи використання допінгу в спорті – до Ігор XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро. Однак виконком МОК, керований Томасом Бахом, не пішов на ті заходи, які від нього вимагали, – і спортсмени Росії брали участь в Іграх-2016 (окрім російських легкоатлетів, яких Міжнародна асоціація легкоатлетичних федерацій відсторонила через часті допінгові порушення – від участі у всіх змаганнях, що проходять під егідою IAAF).

Оскільки за час між Іграми-2016 у Ріо-де-Жанейро та Іграми-2018 у Пхьончхані стали відомі численні нові факти розслідування "сочинського" допінгового скандалу і відбулися чергові дискваліфікації російських спортсменів, у тому числі чемпіонів та призерів XXII зимових Олімпійських ігор 2014 р., МОК, очолюваний Томасом Бахом, на цей раз ухвалив більш жорстке, ніж перед Іграми-2016, рішення, не допустивши команду Росії до участі в XXIII зимових Олімпійських іграх 2018 р. у Пхьончхані. Ті російські спортсмени, які не були фігурантами допінгових скандалів, отримали можливість виступати на зимових Іграх-2018, але тільки під назвою "Олімпійські атлети з Росії", без будь-яких емблем із символікою своєї країни на спортивній формі, іншому одязі та іншій амуніції – і під олімпійським прапором.

Подією, що мала широкий позитивний міжнародний резонанс у всьому світі (і не тільки в сфері олімпійського руху та олімпійського спорту), стала можлива завдяки зусиллям керівництва Міжнародного олімпійського комітету і особисто президента МОК Томаса Баха спільна участь делегацій Республіки Корея і Корейської Народно-Демократичної Республіки в урочистій церемонії відкриття XXIII зимових Олімпійських ігор 2018 р. у Пхьончхані, де спортсмени двох країн пройшли на параді однією колоною під прапором, на якому було зображено – блакитним кольором на білому тлі – силует Корейського півострова. Крім того, спортсмени КНДР отримали можливість взяти участь в олімпійських

Президент МОК Томас Бах (у центрі групи) разом із представниками НОК Республіки Корея і НОК Корейської Народно-Демократичної Республіки в Олімпійському музеї в Лозанні. 2018 р.

На параді відкриття Ігор XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро під олімпійським прапором ідуть спортсмени – вимушені біженці з деяких країн

змаганнях Ігор-2018, що проводилися на території Республіки Корея, а в такому виді змагань, як олімпійський турнір жіночих команд з хокею на льоду, виступала об'єднана команда, що складалася з хокеїсток Республіки Корея і КНДР.

Ось що сказав про ці події відомий політик, колишній генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй Пан Гі Мун: "У Пхьончхані Північна і Південна Корея були об'єднані як одна в ім'я спорту. Це був довгий і важкий переговорний процес для здійснення спільної участі делегацій з Півночі і Півдня. Ці переговори закінчилися лише за кілька годин до початку Ігор. Обидва лідера – Північної і Південної Кореї – разом з усіма миролюбними людьми в усьому світі визнали пристрасне керівництво президента МОК Баха, щоб об'єднати країни... Президент Бах – справжній мостобудівник".

У тому ж 2018 р. президент МОК Томас Бах запросив до Лозанни – на Олімпійський день (масштабні святкові заходи, що проводяться щорічно 23 червня на честь створення Міжнародного олімпійського комітету 23 червня 1894 року – у завершальний день установчого конгресу в Парижі) – делегації Республіки Корея і Корейською Народно-Демократичної Республіки, а також делегації Японії і Китаю – країн, чиї столиці будуть приймати, відповідно, Ігри XXXII Олімпіади 2020 р. (Токіо) і XXIV зимові Олімпійські ігри 2022 р. (Пекін). Томас Бах сказав у своєму виступі: "Ця зустріч – ще один крок олімпійського спорту для сприяння діалогу на Корейському півострові й навколо нього. Спільна хода на церемонії відкриття Олімпійських ігор Пхьончхана-2018 показала світу роль, яку олімпійський рух може зіграти у відкритті дверей до миру. Спорт повинен продовжувати будувати мости і показувати, що він може зробити, щоб об'єднати людей".

Серйозною подією в діяльності Міжнародного олімпійського комітету стали заходи, присвячені святкуванню 125-ї річниці з дня утворення МОК, які відбулися в Лозанні 21 червня 2019 р. Центральною подією стало відкриття Олімпійського дому – грандіозної споруди, в якому відбилися досягнення сучасної архітектурної думки і будівельної індустрії.

Олімпійський дім, що став головним офісом Міжнародного олімпійського комітету і місцем для роботи 500 його співробітників, розташований на березі Женевського озера в районі Віді. Сучасна архітектурна конструкція зі скла і сталі загальною площею 22 тис. м^2 зведена на місці колишньої штаб-квартири МОК і обійшлася в 145 млн швейцарських франків. У будівлі, поряд із багатьма офісними приміщеннями, створено громадську зону для зустрічей і контактів, є ресторан і кафе, спортивний зал і п'ять великих конференц-залів. Цей будинок став одним із найбільш екологічних у світі, демонстрацією дбайливого ставлення до навколишнього середовища та використання природних ресурсів. Із початком функціонування Олімпійського дому Лозанна перетворилася на глобальний центр управління багатомільярдним олімпійським бізнесом.

При всіх досягненнях МОК і його президента протягом останніх років не можна не зазначити і ряд негативних сторін, здатних перерости в серйозні проблеми для всього олімпійського руху.

Під час керівництва Томаса Баха Міжнародним олімпійським комітетом з усією повнотою розгорнулися наслідки постійно зростаючої, починаючи з початку 1980-х років, ролі Олімпійських ігор та олімпійського руху в житті світового співтовариства.

Високий інтерес до Олімпійських ігор, проявлений видатними державними і комерційними діячами різних країн, провідними засобами масової інформації, найбільшими і найпопулярнішими компаніями-виробниками найважливіших товарів, послуг і технологій, звичайно, відіграв вирішальну роль у популяризації, авторитеті та фінансовій могутності Олімпійських ігор та олімпійського руху.

Однак було б наївно думати, що забезпечивши Олімпійським іграм та олімпійському руху таку значущість і популярність, видатні представники політичних, ділових і фінансових кіл не будуть намагатися схилити МОК до досягнення власних цілей, далеко не завжди пов'язаних з інтересами олімпійського спорту. Зрозуміло, що МОК і його президент опинилися під постійним тиском, протистояти якому стає все важче. Проявилося це, наприклад, у різкому розширенні, всупереч давно ухваленій політиці, програм Олімпійських ігор та кількості їх учасників.

Засобом інтенсивного політичного тиску на МОК, його політику і рішення стало WADA – агентство

Президент Міжнародного олімпійського комітету Томас Бах біля пам'ятника П'єру де Кубертену

вкрай неефективне у своїй діяльності – боротьбі з допінгом, яке перетворилося на інструмент вирішення політичних завдань у руках різних сил, далеких від інтересів спорту.

Важко чинити опір МОК і тискові, який надається на нього щодо включення нових видів спорту до програми Олімпійських ігор, вибору міст-кандидатів на проведення Олімпійських ігор. І тут ми часто бачимо порушення з боку МОК давно усталеного порядку, який виправдав себе.

МОК не має чіткої політики у питаннях розвитку жіночого спорту, пішовши на поводу екстремістськи налаштованих представниць агресивного фемінізму, схильних звести в єдину групу чоловіків і жінок, пригнічуючи природні біологічні, психологічні, соціальні та історичні відмінності між статями.

У всіх цих і низці інших питань МОК, очолюваний Томасом Бахом, не вирізняється ні стійкістю, ні послідовністю.

Не можна не сказати і про наростаючі проблеми у фінансовій діяльності МОК, який перетворився на потужну комерційну структуру з винятково популярним брендом. Доходи МОК, які за останнє чотиріччя досягли 5,7 млрд доларів США, стали відображенням перетворення Олімпійських ігор на потужну сферу бізнесу, що функціонує на тих самих принципах, на яких базується і сучасний професійний спорт, наприклад, найбільші ігрові ліги американського спорту (баскетболу, бейсболу, американського футболу та ін.).

Фінансові кошти МОК традиційно розподіляються між МОК, міжнародними спортивними федераціями, національними олімпійськими комітетами, оргкомітетами Олімпійських ігор відповідно до давно усталеної практики. Однак, на відміну від професійного спорту, усунуто від розподілу доходів основних осіб, які виробляють комерційний продукт, притягальний для телебачення, спонсорів та інших джерел фінансування МОК, тобто видатних спортсменів – чемпіонів і призерів Олімпійських ігор, які створюють унікальне за красою, напруженістю, захопливістю і непередбачуваністю видовище. У цьому питанні і понині проповідується принцип чесного аматорства, що давно пішов в історію олімпійського спорту. Замість того, щоб чемпіони, призери, фіналісти, учасники Олімпійських ігор отримували свою частку від доходів МОК як результат їхньої праці, вони змушені розраховувати лише на державні бюджети своїх країн, прихильність власних спонсорів і меценатів.

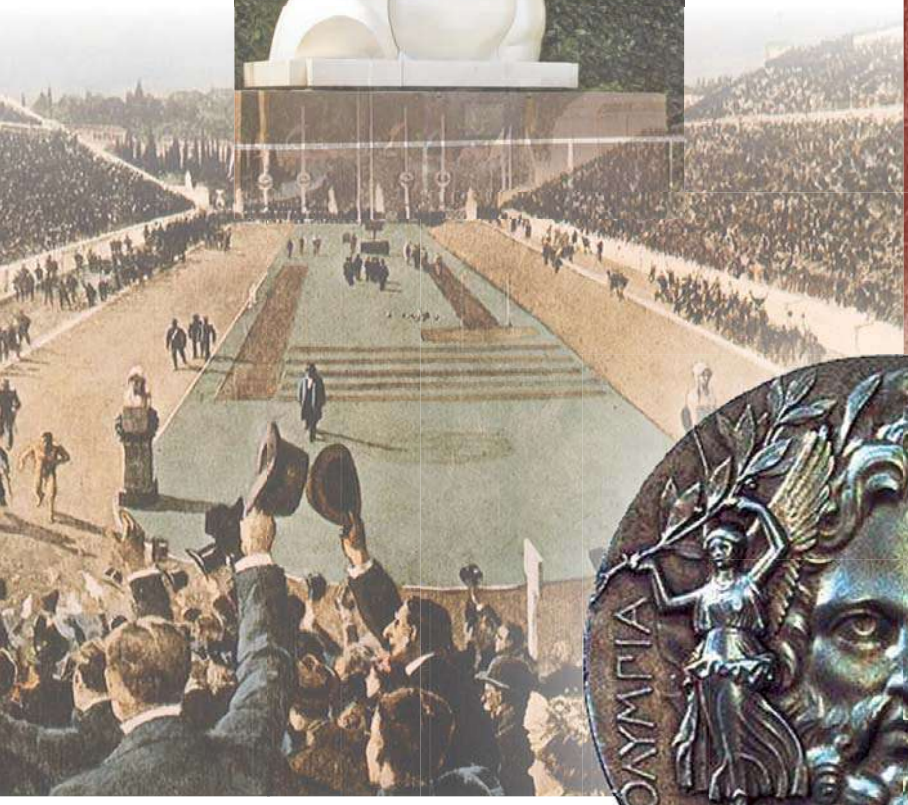
Така ситуація ставить МОК і Олімпійські ігри в досить складне становище перед деякими міжнародними спортивними федераціями, лігами спортсменів, що розуміють необхідність справедливого розподілу коштів, одержуваних у результаті проведених змагань. Тому не доводиться дивуватися, що спортсмени все частіше віддають перевагу не Олімпійським іграм, а різного роду змаганням із вираженою комерційною складовою. Зрозуміло, що це не може не позначатися на змагальній стороні Олімпійських ігор, рівні спортивних досягнень, напруженні і привабливості суперництва.

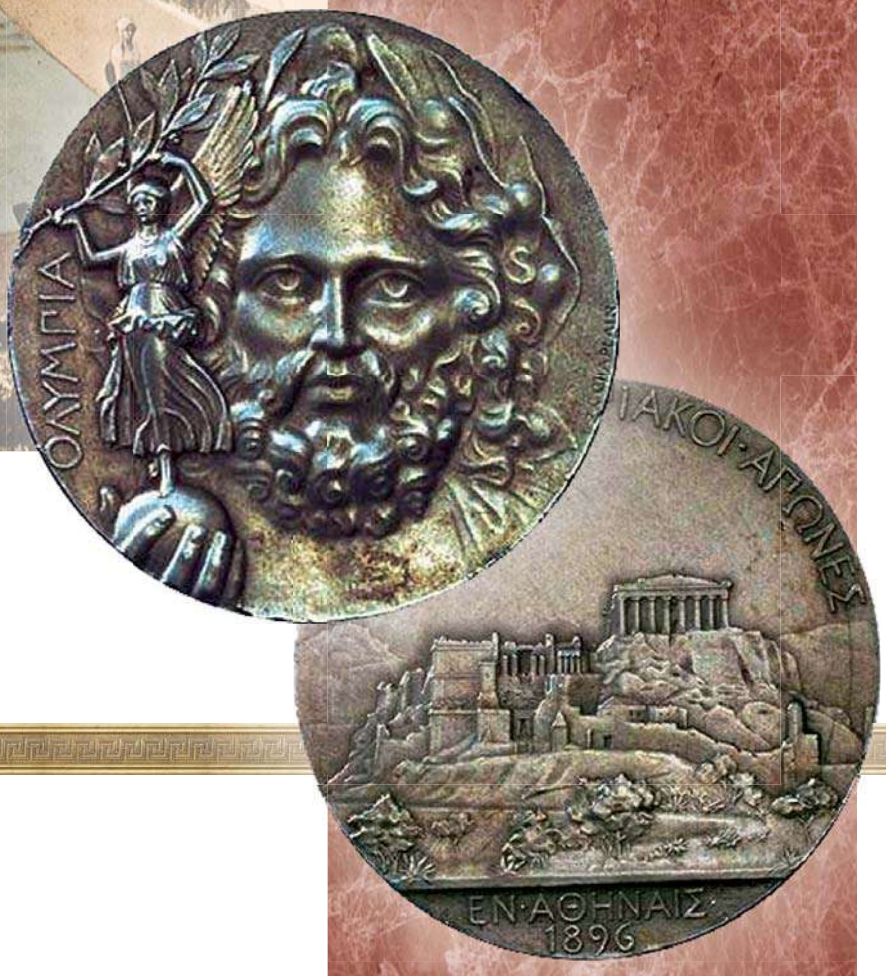
Президент МОК Томас Бах (третій від правої) разом із колегами з Міжнародного олімпійського комітету перед будинком штаб-квартири МОК у Лозанні

Частина VI

Розділ 37.
Періодизація сучасних Олімпійських ігор

Розділ 38.
Спортивні змагання, представлені в програмах Ігор Олімпіад

Розділ 39.
Спортивні змагання, представлені в програмах зимових Олімпійських ігор

Періодизація Олімпійських ігор. Види спорту в програмах Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських Ігор

Розділ 37

Періодизація сучасних Олімпійських ігор

Сучасний олімпійський рух пройшов складний шлях розвитку, відтак олімпійський спорт й Олімпійські ігри не відразу здобули популярність у світі й притаманні їм риси й масштаби. Тому аналіз розвитку олімпійського руху й вивчення історії сучасних Олімпійських ігор потребує чіткої їх періодизації.

Різні історики й соціологи неоднаково підходять до періодизації Олімпійських ігор і розвитку олімпійського спорту. Одні фахівці пропонують пов'язувати ці періоди з часом діяльності президентів Міжнародного олімпійського комітету. Інші вважають, що у періодизації Олімпійських ігор слід орієнтуватися на роль, вплив і авторитет олімпійського руху в житті світової спільноти. Треті вважають за доцільне пов'язувати періоди розвитку олімпійського руху та олімпійського спорту з найбільшими подіями, які кардинально вплинули на хід сучасної історії людства – наприклад, період до Першої світової війни, період між Першою і Другою світовими війнами, період після Другої світової війни.

Однак ми вважаємо, що при визначенні періодів розвитку такого складного явища, як сучасний олімпійський спорт, не можна орієнтуватися лише на якийсь один критерій, попри усю його значущість.

Необхідно враховувати весь комплекс політичних, економічних і спортивних факторів, які у сукупності суттєво впливають на розвиток олімпійського руху та олімпійського спорту на конкретному історичному етапі.

З огляду на такий підхід, оптимальною й закономірною є наведена нижче періодизація Олімпійських ігор сучасності:

- перший період: 1896–1912 рр. (Ігри I–V Олімпіад);
- другий період: 1920–1948 рр. (Ігри VII–XIV Олімпіад і I–V зимові Олімпійські ігри);
- третій період: 1952–1988 рр. (Ігри XV–XXIV Олімпіад і VI–XV зимові Олімпійські ігри);
- четвертий період: 1992–2000 рр. (Ігри XXV–XXVII Олімпіад і XVI–XVIII зимові Олімпійські ігри);
- п'ятий період: з 2002 р. до сьогодні (Ігри XXVIII–XXXI Олімпіад і наступні Ігри Олімпіад, XIX–XXIII і наступні зимові Олімпійські ігри).

Перший період сучасних Олімпійських ігор

Перший період сучасних Олімпійських ігор, який охоплює Ігри I–V Олімпіад (Афіни-1896, Париж-1900, Сент-Луїс-1904, Лондон-1908, Стокгольм-1912), характеризується порівняно невисокою популярністю як самих Ігор, так і міжнародного олімпійського руху, а сформульована П'єром де Кубертеном ідея проведення таких Ігор щочотири роки в різних містах різних країн пройшла тернистий шлях до свого втілення.

У червні 1894 р. у Парижі пройшов установчий Олімпійський конгрес, на якому було ухвалено рішення про проведення Ігор I Олімпіади сучасності в 1896 р. в Афінах. Більша частина жителів Греції таке рішення схвалила. Однак ані адміністрація Афін, ані грецький уряд, очолюваний Трикупісом, не спромоглися взяти на себе витрати, необхідні для проведення Ігор. Уряд не погоджувався на виділення додаткових коштів, мотивуючи відмову тим, що афіняни, мовляв, погано розуміються на спорті, що в місті немає необхідних спортивних споруд для проведення змагань, а фінансове становище Греції не дозволяє запросити на свято

Ференц Кемень (Угорщина) – член установчої ради МОК

Будапешт запропонував свої послуги для проведення Ігор I Олімпіади сучасності 1896 р., які могли пройти в рамках святкування 1000-річчя Угорської держави у випадку, якщо Греція відмовиться від їх проведення

представників інших країн. Багато видатних державних і політичних діячів Греції підтримали заяву уряду. Відомий політик Стефанос Дратоміс писав, що Греція поки не в змозі втілити в життя чудову ідею П'єра де Кубертена, і тому проведення Ігор краще відкласти до 1900 р., розглядаючи їх як складову частину всесвітньої виставки в Парижі.

П'єр де Кубертен був змушений звернутися з листом до Ференца Кеменя з проханням знайти можливість проведення Ігор 1896 р. на території Угорщини. Кемень відповів Кубертену, що у разі відмови Греції проводити Ігри у себе Угорщина погодиться провести їх у 1896 р. у Будапешті в рамках урочистого святкування тисячоліття Угорської держави. Однак угорська влада прохання категорично відхилила, мотивуючи свою відмову відсутністю коштів. Після цього Кубертен продовжував наполягати на проведенні перших Олімпійських ігор сучасності в Греції.

На думку Кубертена, під час організації Ігор можна було б обійтися без особливих урядових витрат і розраховувати тільки на допомогу приватних осіб. Таку думку поділяв і грецький кронпринц Константин, який створив спеціальну комісію сприяння Олімпійським іграм. Він призначив колишнього мера Афін Тімолеона Філімона генеральним секретарем цієї комісії і звернувся до народу із закликом жертвувати кошти у фонд підготовки Олімпійських ігор.

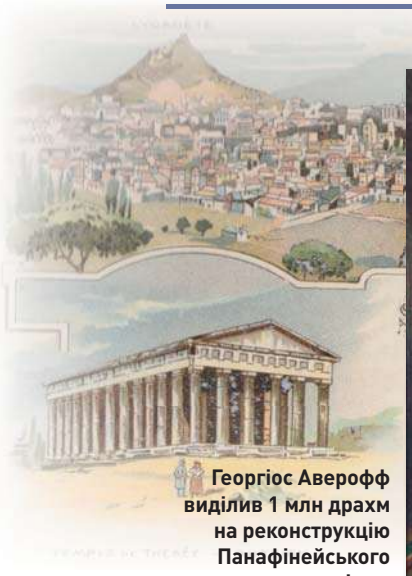
Гроші стали надходити не лише від жителів Греції, але й з Лондона, Марселя, Константинополя (Стамбула) й інших міст, де мешкали багаті грецькі громади. На гроші (мільйон драхм, що тоді дорівнювало 184 тис. доларів США), що надійшли з Александрії від багатого торгівця, мецената і грецького патріота Георгіоса Аверoффа, було відновлено древній Панафінейський стадіон, який мав стати головним спортивним об'єктом Ігор I Олімпіади. В Афінах було споруджено велодром і стрільбище. У центрі міста розміщено тенісні корти. Для проведення змагань з веслування спортсменам надано павільйони з елінгами і роздягальнями.

Підготовкою місць для проведення змагань Ігор I Олімпіади опікувався грецький Національний олімпійський комітет, який зумів завершити всі підготовчі роботи за один рік.

МОК і національні олімпійські комітети інших країн відбирали учасників Ігор, що виявилося непростою задачею. Але зрештою вдалося подолати численні труднощі – і перші Олімпійські ігри сучасності було з успіхом проведено.

Карикатура на прем'єр-міністра Греції Харілаоса Трикупіса, який всіляко лавірував у безодні економічних потрясінь Греції з метою пошуку фінансових можливостей для проведення Ігор

Георгіос Аверофф виділив 1 млн драхм на реконструкцію Панафінейського стадіону. Портрет Г. Аверoффа. П. Просалентіс. Кінець XIX ст.

Греція віддає почесті Георгіосу Авероффу за його пожертвування заради відродження Олімпійських ігор. Сторінка з "Нового Арістофана". Афіни.1896 р.

Присутній на Іграх I Олімпіади член МОК для Росії Олексій Бутовський, який входив до першого складу Міжнародного олімпійського комітету, у своєму нарисі "Афіни навесні 1896 р." зокрема писав: "День відкриття Ігор, понеділок Великоднього тижня, збігся зі святкуванням 75-ї річниці звільнення Греції від турецького ярма. Вранці королівська сім'я була в соборі на урочистому богослужінні, був парад... За кілька хвилин до моменту, призначеного для відкриття Ігор, біля входу в стадіон зібралися причетні до організації Ігор особи, щоб урочисто зустріти короля. Члени Міжнародного комітету (нас приїхало до Афін 7 із 14) прибули на стадіон всі разом, прямісінько з першого засідання, і перед нашими очима постало чудове, небачене до нині видовище. Потрібно скласти собі поняття про те, що таке стадіон. Уявіть собі природну довгасту улоговину, відкриту з одного боку. Дно цієї улоговини – майже правильний еліпс, це – арена. По колу арени йде шлях для змагань з бігу. Внутрішній її простір призначений для інших атлетичних змагань: стрибків, метання, боротьби, гімнастичних вправ. За сивої давнини глядачі так і сиділи на схилах цих гір на голій землі. Але потім ці схили стали одягати в мармуровий одяг, вони суцільно оперізували арену у вигляді неосяжної воронки, що складається з розташованих один над одним ярусів сидінь. Все це просто неба. Саме такий Панафінейський стадіон (біля самісінького міста, з його південно-східного боку), одна з найвеличніших споруд серед подібних. Арена його була близько 200 метрів завдовжки і до 50 метрів завширшки. Виходом своїм він відкривається до міста, на берег річки Ілісса. І ось цей амфітеатр стадіону, що вміщує на своїх сходах до 50 тисяч глядачів (за необхідності навіть до 70), був переповнений народом. Не лише місця всередині, але і вся навколишня місцевість, схили і пагорби над амфітеатром кишіли густо згуртованим натовпом. Все місто й околиці перебралися на цей час до стадіону. Було щось навіть загрозливе в цій суцільній хмарі люду, яка пеленою вкрила і білі сходинки амфітеатру, і зелені околиці. Якось одразу стало зрозуміло, що лише така цікавість юрби, яка добровільно тут зібралася, здатна піднести цю нову справу... на щабель справжньої, непересічної події. Враження було приголомшливе. Люди з дещо розбурханою уявою, здатні перейматися усім новим, віддаючись враженню цієї грандіозної картини, говорили, що сьогодні тут вони переживають знаменний момент, який зумовить новий напрямок у культурному житті народів".

Кронпринц Константин очолив організаційний комітет Ігор I Олімпіади сучасності

Вигляд Панафінейського стадіону під час реконструкції до І Міжнародних Олімпійських ігор 1896 р.

А ось як (за описом того ж Олексія Бутовського) відбувалася церемонія відкриття перших Олімпійських ігор сучасності: "Точно в призначений час музика почесної варти біля входу в стадіон сповістила про прибуття королівської родини. Стотисячний натовп примовк, люди встали й поскидали шапки. Король у супроводі королеви, принців, принцеси Марії та її нареченого, великого князя Георгія Михайловича, поруч із вищими сановниками держави, дипломатичним корпусом та комітетом Ігор – грецьким і міжнародним, під звуки народного гімну, повільно пройшов ареною, по всій її довжині, й сів на почесне місце в головній частині амфітеатру. Всі погляди в очікуванні були звернені до цього головного пункту. Королевич Константин, який стояв на чолі грецького комітету Ігор, вийшов до центру заокруглення і виразним, гучним голосом виголосив коротку промову, в якій згадав, що грецькому народу випала щаслива доля відновити традицію, яка мала таке велике й благородне значення в житті його предків, засвідчив, що всі приготування до майбутнього торжества завершено і що народ та іноземні гості чекають тільки санкції Його Величності для початку перших відновлених Олімпійських ігор. У словах його прозвучала відчутно патріотична нота, і він ще раз, тепер уже з великої висоти і перед цілим народом, висловив надію на те, що така значуща урочиста подія покликана об'єднувати народи".

Далі кронпринц Константин висловив надію на те, "щоб відродження Олімпійських ігор скріпило взаємною дружбою еллінський народ з іншими народами, представників яких ми маємо щастя приймати тут... Дай Бог, щоб воно підняло тілесні вправи і народне почуття і щоб воно сприяло утворенню нового грецького покоління, гідного своїх предків".

Під схвальні крики багатотисячного натовпу король Греції Георг I проголосив відкриття "Перших міжнародних Олімпійських ігор в Афінах".

"Це був хвилюючий момент, – згадував пізніше П'єр де Кубертен. – Тисяча п'ятсот два роки тому імператор Феодосій I заборонив Олімпійські ігри, без сумніву, переконаний, що, знищуючи цей ненависний пережиток язичництва, він сприяє справі прогресу. Тепер же християнський монарх оголосив про формальне скасування імператорського указу... Коли король знову сів, хор у 150 голосів виконав Олімпійську оду, яку навмисно до цієї події написав грецький композитор Самарас".

В Іграх I Олімпіади сучасності, урочисто відкритих на стадіоні в Афінах 6 квітня 1896 р., взяли участь 245 спортсмени (лише чоловіки) з 14 країн – Австралії, Австрії, Болгарії, Великої Британії, Угорщини, Німеччини, Греції, Данії, Італії, США, Франції, Чилі, Швейцарії, Швеції. Вони змагалися в дев'яти видах

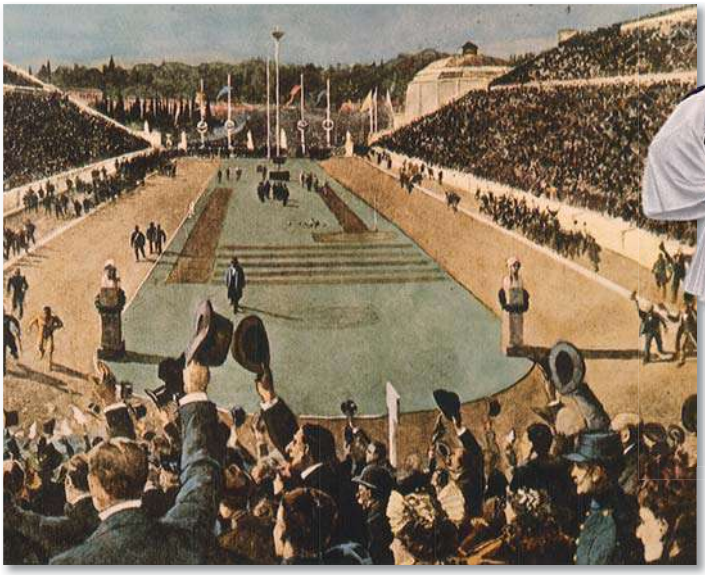

Король Греції Георг I 6 квітня 1896 р. оголосив міжнародні Ігри I Олімпіади відкритими

Легкоатлет зі США Джеймс Конноллі – перший олімпійський чемпіон сучасності, який на Іграх-1896 переміг у потрійному стрибку

Поява переможця в марафонському бігу Спиридона Луїса на стадіоні

Герой Ігор I Олімпіади Спиридон Луїс (Греція) – переможець у марафонському бігу

спорту (греко-римській боротьбі, велосипедному спорті, гімнастиці, легкій атлетиці, плаванні, кульовій стрільбі, тенісі, важкій атлетиці, фехтуванні).

Можна відзначити і те, що близько 70 % учасників цих Ігор представляли Грецію.

Першим олімпійським чемпіоном сучасності став американський легкоатлет Джеймс Конноллі, який переміг у потрійному стрибку.

Центральною подією цих Ігор (особливо для їх господарів-греків) стали змагання легкоатлетів у марафонському бігу, де найшвидше подолав дистанцію (вона становила тоді 40 км) грецький спортсмен Спиридон Луїс, який став воістину національним героєм своєї країни і був удостоєний високих почестей. Ось як описав його перемогу П'єр де Кубертен: "Коли Луїс з'явився на стадіоні, усі 60 тисяч глядачів, які очікували на нього, схопилися зі своїх місць, охоплені надзвичайним хвилюванням. Знову здійнялася зграя випущених з кліток голубів... Деякі глядачі, які опинилися ближче за інших до Луїса, спробували пробратися до нього, щоб з тріумфом винести з поля. Луїса задушили би в обіймах, якби кронпринц і принц Георгій не супроводили його з арени".

До речі, під час змагань з марафонського бігу сталося досить серйозне порушення принципів спортивної етики та правил проведення змагань. Угорський легкоатлет Дьюла Кельнер, який фінішував четвертим, подав протест, звинувативши у порушенні грецького спортсмена С. Васілакоса, який фінішував третім завдяки ривку на завершальному етапі дистанції. Почате після цього розслідування виявило (знайшлися свідки), що грецький бігун Васілакос значну частину марафонської дистанції подолав у візку, запряженому жвавими кіньми, і лише на завершальному відрізку траси знову включився в змагання. За таке шахрайство Васілакоса було дискваліфіковано. А бронзовим призером у марафоні проголосили Дьюлу Кельнера.

На Іграх I Олімпіади сучасності вперше на честь переможців змагань виконувався державний гімн країни, яку представляв олімпійський чемпіон, і піднімався її державний прапор.

Церемонія нагородження відбувалася в день закриття Ігор I Олімпіади – 15 квітня 1896 р. Кожного переможця увінчували лавровим вінком. Олімпійським чемпіонам вручали золоті медалі й оливкові гілки, зрізані в священному гаю в Олімпії.

Звичайно, не все на Іграх I Олімпіади, незважаючи на ентузіазм і великі зусилля їх організаторів, пройшло легко. Однак ці Ігри дозволили домогтися головного – відродити олімпійську ідею і показати її життєздатність. Це відзначив перший президент МОК Дімітріос Вікелас, який сказав: "Відродження Олімпійських ігор знаменує перемогу еллінізму. Труднощів було більше, ніж достатньо, але Афіни з гідністю продемонстрували, що зв'язок із стародавньою Олімпією не було втрачено".

На початку XX ст. вельми відчутні негативні для олімпійського руху та олімпійського спорту явища були викликані тим, що і в Парижі, і в Сент-Луїсі, яким МОК надав право прийняти, відповідно, Ігри II Олімпіади (1900) і Ігри III Олімпіади (1904), Олімпійські ігри були приурочені до проведення в цих містах всесвітніх промислових виставок і розглядалися їх організаторами лише як додаток до виставкових заходів.

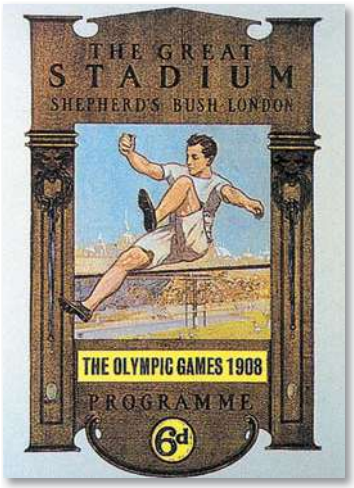
Плакат Ігор II Олімпіади

Плакат Ігор III Олімпіади

Плакат неофіційних Ігор 1906 р.

Плакат Ігор IV Олімпіади

Президент МОК П'єр де Кубертен сумно підкреслював, що "в світі є місце, де байдуже ставляться до Олімпійських ігор, і це місце – Париж". У своїх " Олімпійських мемуарах" – у тій частині, що присвячена Іграм II Олімпіади, – Кубертен говорив про французьких діячів того часу: "для них спорт був чимось на кшталт незначної розваги... Що ж стосується олімпізму, то вони вважали його абсолютно непотрібним, ексцентричним неологізмом... Було досягнуто цікавих результатів, але в них не було нічого олімпійського. Як зазначив один з наших колег, "нашу ідею використовували, але в процесі розірвали на шматочки". Сказано було надзвичайно правильно. Саме так і сталося 1900 року. Хай там як, ми зрозуміли, що ніколи більше Олімпійські ігри не повинні бути підпорядковані ярмарку (виставці) або залежати від нього, бо тоді їх філософське наповнення зникає, а виховне значення дорівнює нулю".

Однак варто зазначити, що стосовно організації, підготовки та проведення наступних Ігор III Олімпіади 1904 р. у Сент-Луїсі Міжнародний олімпійський комітет, очолюваний Кубертеном, на жаль, не зробив належних висновків з негативних паризьких уроків Ігор. У підсумку Ігри в Сент-Луїсі знову стали таким собі додатком до Всесвітньої виставки 1904 р. На Іграх навіть не було урочистих церемоній їх відкриття і закриття. Багато спортсменів з різних європейських країн через високу вартість трансатлантичної океанської подорожі в Америку змушені були відмовитися від участі в Іграх, внаслідок чого з 689 їх учасників 533 спортсмени представляли США. На цих Іграх були присутні тільки три члени Міжнародного олімпійського комітету; не приїхав у Сент-Луїс і президент МОК П'єр де Кубертен.

Темною плямою на Ігри III Олімпіади лягла спроба їх організаторів провести так звані "антропологічні дні" – змагання "кольорових спортсменів" (негрів, індіанців тощо). З цього приводу на засіданні МОК з різкою критикою подібних дій виступив Кубертен: "Якого дідька було розпочинати все це, якщо расисти, людиноненависники плюють на нас і вводять на Олімпіадах "антропологічні дні?" Обпльовано велику ідею. Обпльовано Хартію...".

Такі неприємні для МОК і всього олімпійського руху ситуації, що були пов'язані з Іграми II і III Олімпіад, вдалося змінити на краще на Іграх IV Олімпіади (1908) у Лондоні і на Іграх V Олімпіади (1912) у Стокгольмі.

Після невдало проведених Ігор III Олімпіади представники Греції прагнули переконати П'єра де Кубертена в доцільності проведення в їхній країні міжнародних змагань, які згодом стали називатися неофіційними Іграми (вони відбулися в грецькій столиці у 1906 р. й офіційно не були визнані міжнародним олімпійським комітетом).

На жаль, ні участь жінок у змаганнях Олімпійських ігор (починаючи з Ігор II Олімпіади й надалі), ні проведення в цей період чотирнадцяти сесій МОК і трьох олімпійських конгресів (II – у 1897 р. у Гаврі, III – у 1905 р. у Брюсселі, IV – у 1906 р. у Парижі), ні ґрунтовні статті президента МОК П'єра де Кубертена не змогли компенсувати не дуже привабливу концепцію організації Ігор, програма яких була нестабільною, а Ігри II–V Олімпіад були за часом дуже розтягнуті – на кілька місяців кожні (Париж-1900 – з 20 травня по 28 жовтня; Сент-Луїс-1904 – з 1 липня по 23 листопада; Лондон-1908 – з 27 квітня по 31 жовтня; Стокгольм-1912 – з 5 травня по 22 липня). Принципу єдності часу і дії античних Ігор не дотримувалися. У багатьох видах спорту не було єдиних міжнародних правил. А Міжнародний олімпійський комітет у перший період своєї діяльності взагалі не мав у своїй системі такої структури, яка контролювала б Олімпійські ігри і визначала їх програму. До

того ж тривала епоха, заражена націоналізмом, а політичне напруження тим часом зростає.

Гучним скандалом завершився на Іграх-1904 виступ американського легкоатлета Фреда Лорца, який фінішував першим у марафонському бігові. Аж потім з'ясувалося, що на дванадцятому кілометрі дистанції Лорц зупинився через судоми – і хтось із глядачів, їдучи автомобілем, вирішив підвезти спортсмена, внаслідок чого вони обігнали всіх марафонців. А за кілька кілометрів до фінішу Лорц попросив водія висадити його з автомашини і під оплески вболівальників першим перетнув фінішну лінію. Коли це шахрайство було викрито, Лорца дискваліфікували і йому довелося повернути золоту медаль, володарем якої став справжній переможець – американець Томас Гікс, справедливо визнаний олімпійським чемпіоном у цьому виді легкоатлетичних змагань.

Ігри IV Олімпіади спочатку планувалося провести в Римі. Однак столиця Італії відмовилася від проведення цих Ігор, посилаючись на труднощі у будівництві олімпійських спортивних споруд. Тоді прийняти Ігри-1908 погодився Лондон. У цьому місті за порівняно короткий проміжок часу побудували стадіон "Вайт-сіті" з гаровою (для легкоатлетичних змагань) і цементною (для змагань з велосипедного спорту) доріжками і трибунами на 70 тис. глядачів, а також плавальний басейн, зал для змагань з боротьби й інші об'єкти.

І хоча у 1908 р. у передмісті Лондона проходила французько-британська виставка, занепокоєння керівників МОК тим, що Олімпійські ігри знову (як у Парижі і Сент-Луїсі) перетворяться на другорядний захід, виявилися безпідставними. Ігри пройшли на високому рівні і в багатьох аспектах перевершили попередні.

Коли МОК у 1904 р. надав Стокгольму право проведення Ігор V Олімпіади 1912 р., шведи взялися за їх організацію з великим ентузіазмом. У результаті столиця Швеції змогла повністю підготуватися до цих Ігор: олімпійські спортивні споруди були на належному рівні, а система проведення змагань вирізнялася продуманістю й чіткістю.

На Іграх Олімпіад, що відбулися в першому періоді сучасних Олімпійських ігор (1896–1912), у неофіційному командному заліку країн-учасниць (за кількістю золотих медалей, при їх рівності – за кількістю срібних медалей; при рівності золотих і срібних медалей – за кількістю бронзових) першими були: в Афінах-1896 – США; у Парижі-1900 – Франція; у Сент-Луїсі-1904 – США; у Лондоні-1908 – Велика Британія; у Стокгольмі-1912 – США.

На Іграх-1912 дві золоті медалі – в легкоатлетичному п'ятиборстві і легкоатлетичному десятиборстві – впевнено, з великою перевагою над суперниками, виграв спортсмен з США Джеймс Торп. Король Швеції, вручаючи Торпу олімпійські нагороди, назвав його найбільшим атлетом всіх часів. Однак американських расистів тріумф Торпа (індіанця за походженням), який спростував "теорії" про расову перевагу білих, спонукав ініціювати довічну дискваліфікацію спортсмена (під приводом того, що він у студентські роки, граючи в бейсбол, отримував за це гроші), відтак його позбавили завойованих золотих олімпійських медалей, які повернули в МОК. Цю несправедливу дискваліфікацію було скасовано лише в 1973 р. – більше ніж через 60 років після перемоги Джеймса Торпа на Іграх-1912 і через 20 років після смерті видатного легкоатлета.

На Іграх-1900 у Парижі в змаганнях з академічного веслування серед володарів золотих медалей виявився наймолодший чемпіон в історії Олімпій-

Американський спортсмен (індіанець за походженням) Джеймс Торп у Стокгольмі у 1912 р. з великою перевагою виграв змагання в легкоатлетичному п'ятиборстві і легкоатлетичному десятиборстві, ставши дворазовим олімпійським чемпіоном, але згодом несправедливо був позбавлений золотих олімпійських медалей

Шведський стрілець, майстер стрільби по "оленю, що біжить" Оскар Сван – триразовий олімпійський чемпіон, найстарший чемпіон і найстарший призер в історії Олімпійських ігор. Він брав участь в Іграх Олімпіад 1908, 1912 і 1920 рр. У віці 72 років брав участь у своїх останніх Іграх VII Олімпіади в Антверпені

Плакат Ігор V Олімпіади

ських ігор: французові Марселю Депайє – стерновому нідерландсько-французького екіпажу двійки розпашної – не було тоді й десяти років.

А в змаганнях Ігор-1912 з кульової стрільби одним з учасників збірної Швеції, яка перемогла в Стокгольмі в командній першості у стрільбі з гвинтівки довільного зразка по "оленю, що біжить", був Оскар Сван, який завоював золоту медаль у віці 64 роки 258 днів і став найстаршим чемпіоном за всю історію Олімпійських ігор.

Перший період сучасних Олімпійських ігор та олімпійського руху, незважаючи на всі труднощі й проблеми, в цілому відіграв найважливішу роль у розвитку міжнародного спорту та спорту в окремих країнах, сприяв підвищенню авторитету спорту як однієї із значущих галузей суспільної діяльності, сприяв розвитку масового спорту і фізичного виховання населення.

Під впливом олімпійського руху створювалися різні міжнародні об'єднання та національні організації, метою яких був розвиток спорту. Досить зауважити, що в ці роки було створено такі найбільші об'єднання, як Міжнародна федерація футбольних асоціацій (FIFA) – 1904 р., Міжнародна любительська федерація плавання (FINA) – 1908 р., Міжнародна любительська легкоатлетична федерація (IAAF) – 1912 р., Міжнародна любительська федерація боротьби (FILA) – 1912 р. та ін.

Тоді ж для олімпійських видів спорту почали розробляти міжнародні правила змагань, було введено реєстрацію світових і олімпійських рекордів та інших спортивних досягнень, уніфіковані вимоги до спортивних споруд.

Проведення Олімпійських Ігор та інших найбільших міжнародних і національних змагань стимулювало розвиток матеріальної бази спорту в різних країнах – будівництво стадіонів, гімнастичних залів, плавальних басейнів, стрілецьких тирів та інших спортивних споруд.

Почала інтенсивно розвиватися система підготовки спортсменів. Високорезультативний досвід їхньої підготовки в деяких країнах ставав загальним надбанням, досягнення різних національних шкіл спорту вивчалися в інших країнах, що сприяло вдосконаленню спортивної техніки, підвищенню ефективності фізичної і тактичної підготовки.

Олімпійський спорт сучасності вже в перший період свого становлення перетворюється на арену не лише спортивного суперництва, а й співпраці спортсменів, фахівців та любителів спорту різних країн. Завдяки розвитку олімпійського спорту став виявлятися взаємний інтерес спортсменів з різних країн, налагоджувалася співпраця не лише в спорті, а й в інших сферах суспільного життя – культурі, науці тощо.

Становлення олімпійського спорту з організаційної та змістової точок зору у вигляді регулярних чотирирічних циклів – Олімпіад, а не окремих змагань, розділених чотирирічними часовими проміжками, зробило процес міжнародної співпраці в цій галузі безперервним і мало величезну консолідуючу силу.

Другий період сучасних Олімпійських ігор

Другий період сучасних Олімпійських ігор припадає на складний історичний проміжок часу (1920–1948), для якого характерні такі явища і події, як гостре протистояння політичних сил на міжнародній арені, розбудова більшовицького режиму у Радянському Союзі і націонал-соціалізму у Німеччині, Друга світова війна.

Проведенню Ігор VI Олімпіади 1916 р. у Берліні завадила Перша світова війна, яка почалася влітку 1914 р. і тривала до 1918 р. З огляду на це до другого періоду сучасних Олімпійських ігор належать Ігри VII–XI Олімпіад (Антверпен-1920, Париж-1924, Амстердам-1928, Лос-Анджелес-1932, Берлін-1936) і I–IV зимові Олімпійські ігри (Шамоні-1924, Санкт-Моріц-1928, Лейк-Плесід-1932, Гарміш-Партенкірхен-1936). Також цей період охоплює роки Другої світової війни (1939–1945), через яку в 1940 і 1944 рр. не відбулися Ігри XII і XIII Олімпіад і відповідні зимові Олімпійські ігри. Після закінчення війни в 1948 р. пройшли Ігри XIV Олімпіади в Лондоні і V зимові Олімпійські ігри в Санкт-Моріці.

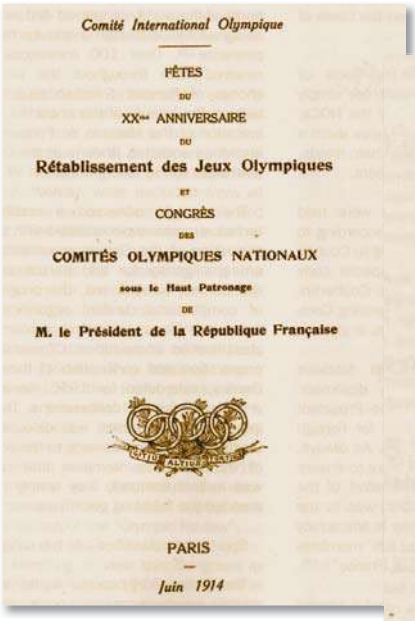
Військові, політичні, економічні, моральні та інші потрясіння, які людство переживало в той період, негативно позначилися на міжнародному олімпійському русі і на олімпійському спорті.

Після завершення Першої світової війни президент МОК П'єр де Кубертен прагнув захистити олімпійський рух від впливу політики, оскільки був переконаний, що політичні проблеми не повинні переноситися в олімпійські зали. Проте у Міжнародному олімпійському комітеті на той час переважала позиція членів МОК, які наполягали, щоб на Ігри VII Олімпіади 1920 р. не були допущені команди країн, які розв'язали Першу світову війну (і програли її), а також команди країн – їхніх союзників. На сесії МОК, що пройшла навесні 1919 р. у Лозанні, було ухвалено рішення про зміну місця проведення Ігор VII Олімпіади: замість призначеної раніше столиці Угорщини Будапешта це право отримало бельгійське місто Антверпен. Організаційний олімпійський комітет Антверпена не запросив на Ігри-1920 команди з п'яти країн – Німеччини, Австрії, Угорщини, Болгарії, Туреччини (тобто, по суті, вони не були допущені до Ігор VII Олімпіади).

З політичних причин до Ігор-1920 (як і до низки наступних Ігор) Міжнародний олімпійський комітет не допустив і Радянську Росію, а згодом і СРСР – державу, керовану комуністичним більшовицьким режимом.

У другому періоді сучасних Олімпійських ігор МОК узяв на себе визначення видів спорту, спортивних дисциплін і видів змагань, які входили до олімпійської програми (тоді як її зміст у першому періоді визначали оргкомітети відповідних Ігор).

Значне місце в організаційній складовій діяльності МОК під керівництвом П'єра де Кубертена посідали олімпійські конгреси, які мали консультативне значення і збирали представників різних структур,

Comité International Olympique

FÊTES
DU
XXme ANNIVERSAIRE
DU
Rétablissement des Jeux Olympiques
ET
CONGRÈS
DES
COMITÉS OLYMPIQUES NATIONAUX
sous le Haut Patronage
DE
M. le Président de la République Française

PARIS
Juin 1914

Comité International Olympique

Président
M. le Baron Pierre de Coubertin.

Membres

MM.	Le comte A. F. Sierstorpff	(*Allemagne*)
	Le comte C. de Wartensleben	—
	Le baron de Venningen	—
	Le duc de Somerset	(*Angleterre*)
	Le Revd de Courcy Laffan	—
	Theodore A. Cook	—
	R. Coombes	(*Australasie*)
	Le prince Othon de Windisch Graetz	(*Autriche*)
	Le comte Rod. de Colloredo Mannsfeld	—
	Le Dr Jiri Guth (c.o.r.)	—
	Le comte Henry de Baillet-Latour	(*Belgique*)
	Le baron de Laveleye	—
	R. do Rio Branco	(*Brésil*)
	D. Stancioff	(*Bulgarie*)
	Le B^t Général Sir Hanbury Williams	(*Canada*)
	Le prof. O. N. Garcia	(*Chili*)
	Le colonel Hansen	(*Danemark*)
	Ang. C. Bolanachi	(*Egypte*)
	Le marquis de Villamejor	(*Espagne*)
	Le prof. W. M. Sloane	(*Etats-Unis*)
	Allison V. Armour	—
	Evert Jansen Wendell	—
	A. Ballif	(*France*)
	Le comte Alb. de Bertier de Sauvigny	—
	Alb. Glandas	—
	Le comte Alex. Mercati	(*Grèce*)
	Le baron F. W. de Tuyll	(*Hollande*)
	Le comte Geza Andrassy	(*Hongrie*)
	Jules de Muzsa	—
	Le comte Brunetta d'Usseaux	(*Italie*)
	Le Conseiller d'Etat A. Brunialti	—
	Jigoro Kano	(*Japon*)
	Maurice Pescatore	(*Luxembourg*)
	Miguel de Beistegui	(*Mexique*)
	Le comte Gautier-Vignal	(*Monaco*)
	Le capitaine Sverre	(*Norwège*)
	Carlos F. de Candamo	(*Pérou*)
	Le comte de Penha-Garcia	(*Portugal*)
	Georges A. Plagino	(*Roumanie*)
	Le comte de Ribeaupierre	(*Russie*)
	Le prince Léon Ouroussoff	—
	Georges Duperron	—
	Le baron Rh. de Willebrand	(*Finlande*)
	Le capitaine Sw. Djoukitch	(*Serbie*)
	Le colonel Balck	(*Suède*)
	Le comte Clarence de Rosen	—
	Le baron Godefroy de Blonay	(*Suisse*)
	Selim Sirri Bey	(*Turquie*)

Програма VI Олімпійського конгресу, який відбувся в 1914 р. у Парижі

- VIIE OLYMPIADE -
ANVERS (BELGIQUE)
1920 AOUT-SEPTEMBRE **1920**
SUBSIDIÉE PAR LES POUVOIRS PUBLICS

Плакат Ігор VII Олімпіади

Урочиста церемонія відкриття VIII Олімпійського конгресу 1925 р. у Празі

що входили в олімпійський рух. У цей період відбулося чотири таких форуми: V Олімпійський конгрес (Лозанна, 1913), VI Олімпійський конгрес (Париж, 1914), VII Олімпійський конгрес (Лозанна, 1921) і VIII Олімпійський конгрес (Прага, 1925).

У своїй промові на відкритті VIII Олімпійського конгресу в Празі президент МОК Кубертен визначив сфери діяльності та ролі кожної з трьох складових частин олімпійського руху – Міжнародного олімпійського комітету, національних олімпійських комітетів, міжнародних спортивних федерацій – і підкреслив, що сучасний олімпізм процвітає саме тому, що його очолює цілком незалежна рада, яка не субсидується ніким із її членів, що дозволяє уникнути всіх виборчих перипетій і бути незалежним від усіляких націоналістичних пристрастей і тиску корпоративних інтересів.

П'єр де Кубертен ще на початку XX століття висунув ідею проведення Олімпійських ігор із зимових видів спорту. Ця ідея неодноразово обговорювалася в Міжнародному олімпійському комітеті. За її втілення боролися і фахівці, і шанувальники зимових видів спорту.

Але проти цього наполегливо виступали спортивні діячі зі скандинавських країн, особливо Швеції та Норвегії, стверджуючи, що традиційні Північні ігри, які регулярно проводяться з 1901 р., і так збирають усіх найсильніших спортсменів у зимових видах спорту, а тому немає потреби започатковувати ще одні змагання під назвою "зимові Олімпійські ігри". Наприклад, на засіданні Міжнародного олімпійського комітету в 1911 р. ініціатор проведення Північних ігор – член МОК для Швеції Віктор Густав Бальк на запитання про можливість проведення зимових Ігор Олімпіади 1912 р. дав таку відповідь: "Про олімпійські змагання із зимових видів спорту ніяк не може йтися, оскільки в 1913 році відбудуться Північні гри". Ігнорувати таку позицію скандинавських країн на той час було неможливо, адже перевага їхніх спортсменів у зимових видах спорту була очевидною, тому будь-які міжнародні зимові змагання без участі скандинавів не мали б авторитету.

Переконливим аргументом проти проведення зимових Олімпійських ігор було також те, що змагання із зимових видів спорту не мало стародавніх витоків, а саме слово "Олімпійські" стосовно таких зимових змагань не відображало традиційної суті цього поняття.

Певною перешкодою розвитку зимових олімпійських змагань була також відсутність у багатьох країнах відповідної матеріальної бази.

Проте Кубертену зрештою вдалося переконати членів Міжнародного олімпійського комітету в необхідності і доцільності організації окремих від Ігор Олімпіад олімпійських змагань із зимових видів спорту. Отож на сесії МОК, що пройшла в 1922 р. у Парижі, було ухвалено рішення провести такі зимові олімпійські змагання під назвою "Міжнародний спортивний тиждень з нагоди VIII Олімпіади", а місцем їх проведення в січні-лютому 1924 р. було обрано місто Шамоні у Франції.

Після успішного проведення цих змагань МОК під час VIII Олімпійського конгресу ухвалив рішення про постійне (раз на чотири роки) проведення зимових Олімпійських ігор. А змагання "Міжнародного спортивного тижня з нагоди VIII Олімпіади" були офіційно класифіковані як I зимові Олімпійські ігри.

Відтоді зимові Олімпійські ігри проводилися раз на чотири роки – в ті ж роки, що й Ігри Олімпіад.

У I зимових Олімпійських іграх, які проходили в Шамоні з 25 січня до 4 лютого 1924 р., взяли участь 258 спортсменів (245 чоловіків і 13 жінок) з 16 країн.

Плакат I зимових Олімпійських ігор

Плакат Ігор VIII Олімпіади

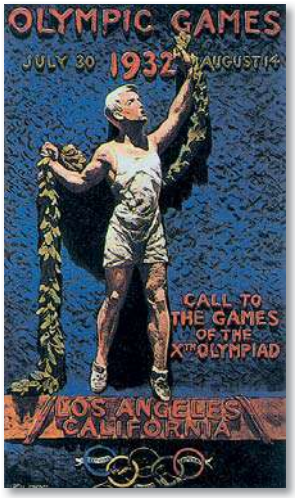
Плакат II зимових Олімпійських ігор

Плакат Ігор IX Олімпіади

Плакат III зимових Олімпійських ігор

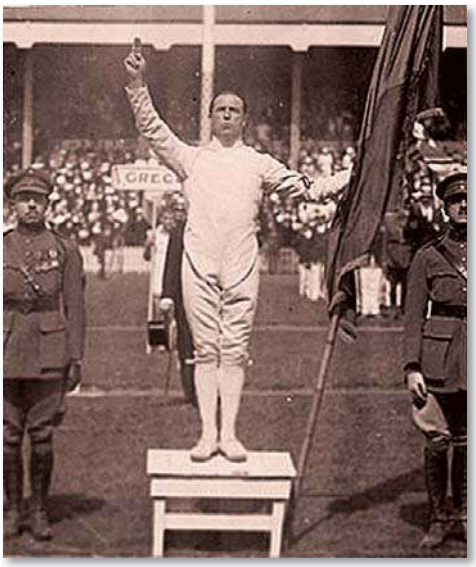
Плакат Ігор X Олімпіади

Вони змагалися за олімпійські нагороди в 14 видах змагань з таких семи видів спорту: бобслей, лижні гонки, стрибки на лижах з трампліна, лижне двоєборство, швидкісний біг на ковзанах, фігурне катання на ковзанах, хокей на льоду.

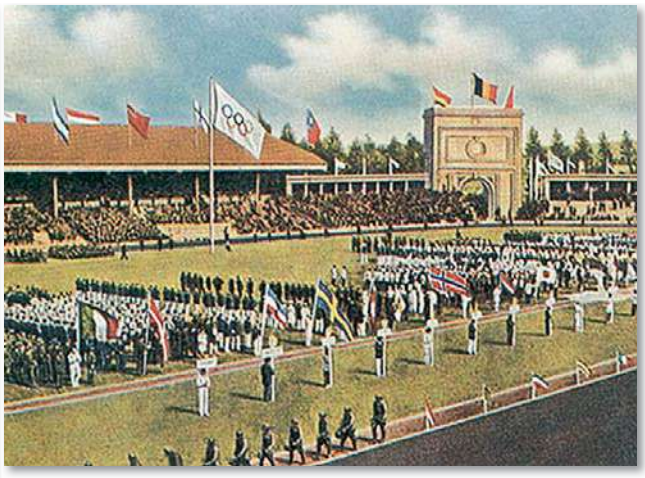
Першу золоту медаль на I зимових Олімпійських іграх завоював американський ковзаняр Чарлз Джутроу, який переміг на дистанції 500 м.

У 1925 р. П'єр де Кубертен подав у відставку з посади президента Міжнародного олімпійського комітету. Ось що він написав у своїй заяві, яку багато хто з істориків називає "заповітом": "Хоча я і є офіційно президентом МОК, я полишаю справу, якій віддав багато років... Та спершу хочу застерегти вас, хто хоч якось визначає долю спорту, від впливу сучасних тенденцій, які стають на заваді його розвитку. Впродовж 30 років я боровся за справу спорту. Я стикався з ворожим спротивом, мені доводилося долати навіть ненависть. Однак я досяг того, що МОК нараховує нині 52 члени, і в ньому представлена 41 країна Європи, Африки, Америки, Азії. Одній й ті ж небезпеки загрожують спорту: з одного боку, небезпека полягає в тому, що, втомившись підтримувати спорт, громадськість, чия прихильність вкрай необхідна спорту, відвернеться від нього, з іншого боку – це прагнення організувати видовища, корумпувати спортсмена, щоб краще задовольняти глядача... Попри низку розчарувань, я продовжую вірити в мирні і морально-виховні чесноти спорту".

У цей період пропозиції щодо проведення в Греції проміжних Ігор, як це було в 1906 р., всерйоз вже не виникали. Однак активність греків не припини-

На церемонії відкриття Ігор VII Олімпіади в Антверпені (1920) олімпійську клятву вперше виголосив бельгійський фехтувальник Віктор Буан

Вперше в історії олімпійського спорту на церемонії відкриття Ігор VII Олімпіади над стадіоном було піднято олімпійський прапор з п'ятьма кільцями

лася. На початку 1920-х років Іоаніс Хрисафіс і група його однодумців з грецького Античного педагогічного товариства поставили собі за мету відродити гімнасій і на його базі заснувати популярний університет з міжнародним статусом. Кубертен з ентузіазмом підтримав цю ідею, проте лише через багато років її вдалося втілити в життя й створити Міжнародну олімпійську академію, яка розпочала свою діяльність у 1961 р.

Для Міжнародного олімпійського комітету у 1920-ті роки було характерним прагнення у своїй діяльності враховувати політичну ситуацію у світі. Зокрема, Німеччину після Першої світової війни не було допущено не тільки до Ігор VII Олімпіади 1920 р. в Антверпені, а й до наступних Ігор VIII Олімпіади 1924 р. у Парижі і до І зимових Олімпійських ігор 1924 р. у Шамоні.

Анрі де Байє-Латур змінив П'єра де Кубертена на посаді президента Міжнародного олімпійського комітету в 1925 р. За його керівництва продовжився бойкот Радянського Союзу і його спортсменів, до того ж МОК проводив політику активного неприйняття міжнародного робочого спортивного руху та недопущення СРСР в олімпійський рух. Ці тенденції були відображені у відомих словах третього президента МОК Анрі де Байє-Латура: "Більшовики поставили себе поза суспільством. Допоки я президент МОК, радянський прапор не з'явиться на олімпійському стадіоні".

Стосовно ж німецьких спортсменів, то їм МОК дозволив взяти участь у II зимових Олімпійських іграх (Санкт-Моріц-1928) й у Іграх IX Олімпіади (Амстердам-1928) тільки після того, як Німеччина вступила в Лігу націй та в інші міжнародні організації.

Завдяки діяльності МОК було впорядковано програму Олімпійських ігор та систему нагородження переможців. На Іграх 1920 р. в Антверпені вперше пролунала олімпійська клятва від імені спортсменів, що стало початком традиції здійснювати цей урочистий ритуал на церемонії відкриття Ігор. Виголосив клятву бельгійський фехтувальник Віктор Буан (згодом він став президентом НОК Бельгії): "Від імені всіх спортсменів я обіцяю, що ми будемо брати участь у цих Іграх, поважаючи правила, за якими їх проводять, і дотримуватись їх, в істинно спортивному дусі, на славу спорту і в ім'я честі своїх команд".

На Іграх VII Олімпіади 1920 р. в Антверпені не лише вперше пролунала олімпійська клятва, текст якої склав президент МОК П'єр де Кубертен у 1913 р., а й уперше над олімпійським стадіоном було піднято олімпійський прапор – біле полотнище з п'ятьма переплетеними кільцями блакитного, жовтого, чорного, зеленого й червоного кольорів, що символізують єднання спортсменів п'яти континентів – Європи, Азії, Африки, Австралії й Америки.

На церемонії відкриття Ігор IX Олімпіади-1928 вперше випустили голубів як символ миру. А на стадіоні в Амстердамі вперше запалили олімпійський вогонь, що горів там впродовж усіх цих Ігор.

У 1936 р. у Берліні напередодні Ігор XI Олімпіади вперше відбулася олімпійська факельна естафета з вогнем, запаленим у Стародавній Олімпії, яка вирушила з Греції через низку європейських країн до столиці Німеччини.

У 1926–1927 рр. було впорядковано діяльність виконкому МОК, його рішення публікувалися в спеціальному бюлетені. Різні заходи з координації діяльності МОК, національних олімпійських комітетів і міжнародних спортивних федерацій були спрямовані на вдосконалення програм Ігор. Вперше перед Іграми IX Олімпіади 1928 р. було введено практику проводити попередні наради керівників МОК з представниками міжнародних спор-

На церемонії відкриття Ігор IX Олімпіади-1928 в Амстердамі вперше було випущено голубів – символ миру

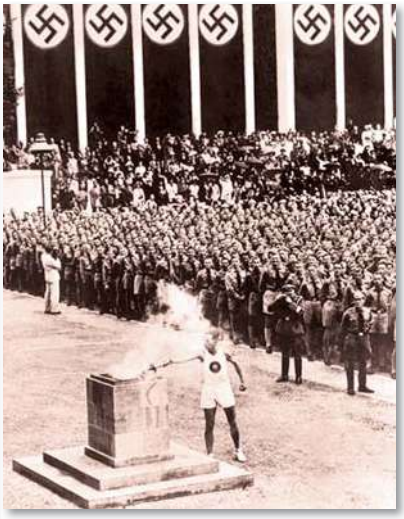
Під час відкриття Ігор-1928 було запалено символічний олімпійський вогонь. Спеціально сконструйована чаша для вогню розташовувалася у верхній частині вежі Олімпійського стадіону в Амстердамі

Фрагмент факельної ходи в Олімпії

Олімпійський вогонь в афінському Акрополі

Німецький спортсмен Фріц Шільген запалює олімпійський вогонь

тивних федерацій і національних олімпійських комітетів.

Під керівництвом МОК було розроблено систему підготовки до наступних Олімпійських ігор. Також впроваджувалася практика проведення тренувальних зборів і спільного поселення в Олімпійському селищі спортсменів, які беруть участь в Іграх.

Організатори Олімпійських ігор і засоби масової інформації постійно заявляли про значення Ігор у справі зміцнення міжнародної співпраці, але попри їхні старання самі Ігри часто використовувалися певними колами і країнами для розпалювання національного антагонізму.

Політика Міжнародного олімпійського комітету в цей період заслуговує серйозної критики. Апогеєм його моральної кризи стали події, пов'язані з проведенням у 1936 р. у Німеччині IV зимових Олімпійських ігор (у Гарміш-Партенкірхені) та Ігор XI Олімпіади (у Берліні). Право провести Ігри МОК надав цим містам ще в 1931 р., тобто до приходу до влади в Німеччині партії націонал-соціалістів на чолі з Адольфом Гітлером.

Після того, як у 1933 р. до влади в Німеччині прийшов нацистський режим, прогресивна світова громадськість почала оскаржувати правомірність проведення Олімпійських ігор 1936 р. у цій країні – відтак виникли серйозні суперечності між німецькою владою та Міжнародним олімпійським комітетом, який вимагав гарантій дотримання організаторами Ігор-1936 у Німеччині положень Олімпійської хартії.

У 1933 р. МОК звернувся до уряду Німеччини з письмовою вимогою відновити право Німецького олімпійського комітету займатися підготовкою до Ігор-1936, якого він був примусово позбавлений,

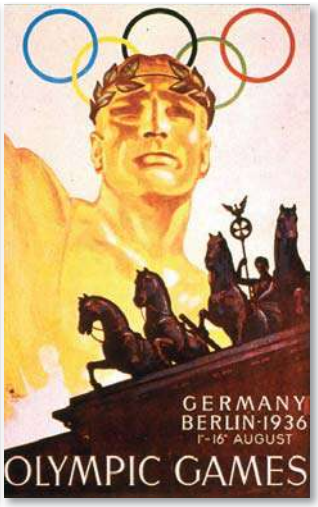
Рудольф Гесс, президент МОК Анрі де Байє-Латур і Адольф Гітлер на церемонії відкриття IV зимових Олімпійських ігор у Гарміш-Партенкірхені. 1936 р.

Рейхканцлер Німеччини Адольф Гітлер оголошує Ігри XI Олімпіади відкритими. 1936 р.

Плакат IV зимових Олімпійських ігор

Плакат Ігор XI Олімпіади

інакше їх організація буде доручена містам інших країн. Світова преса надала широкого розголосу таким фактам, як розпуск Німецького спортивного союзу і створення нацистського Спортивного комітету, конфлікт між Німецьким олімпійським комітетом і нацистським урядом, пов'язаний з Іграми, відсторонення спортсменів-євреїв від членства в спортивних організаціях Німеччини.

Того ж 1933 р. на сесії МОК у Відні представник німецького уряду подав фальшиві запевнення, що спортсмени-євреї будуть допущені до участі в Іграх. Однак на той час МОК вже мав численними факти порушень Олімпійської хартії, тому для їхньої перевірки створив на місці спеціальну комісію на чолі з президентом Олімпійського комітету США Ейвері Брендеджем. У свою чергу Аматорська атлетична федерація США попередила, що відмовиться брати участь в Іграх, якщо не буде знято заборону на участь у них спортсменів-євреїв, ініційовану нацистським урядом Німеччини, який сповідував ідеологію антисемітизму. У США спортсмени-євреї публічно виступили проти проведення Олімпійських ігор у Берліні.

Спеціальна комісія МОК встановила численні факти насильства й злочинів, скоєних нацистами проти євреїв у Німеччині. Однак в опублікованому в американській пресі попередньому висновку комісії МОК стверджувалося, що Німеччина може організувати Олімпійські ігри, отож на своїй сесії в Осло 1935 р. МОК ухвалив рішення не переносити Ігри-1936 до іншої країни.

У червні 1936 р. у Парижі відбулася конференція на захист ідей олімпійського руху, учасники якої визнали проведення Ігор Олімпіади в нацистській країні несумісним з принципами олімпізму і закликали організувати Народну олімпіаду в Барселоні. Серед тих, хто виступав на паризькій конференції, був відомий німецький письменник Генріх Манн, який говорив про олімпійський дух як символ миру, про античні традиції фізичної та моральної досконалості людей, про антигуманну суть нацизму, який використовує спорт для своїх ганебних цілей. На завершення письменник сказав: "Повірте мені: кожен спортсмен, який їде до Берліна, стане там не інакше, як гладіатором, бранцем, блазнем диктатора, який вже відчуває себе володарем світу. Той, хто їде до Берліна, підтримує не лише партію узурпаторів і гнобителів, він зрікається всіх борців проти жахливого режиму Гітлера... Олімпійський дух повинен бути духом миру".

У Нью-Йорку було створено Раду боротьби за перенесення Ігор XI Олімпіади з Берліна до іншого міста, яким пропонувалося обрати Барселону.

У липні 1936 р. до Барселони прибуло понад двадцять команд з різних країн, але франкістський заколот фалангістів в Іспанії, розпочатий 18 липня 1936 р. напередодні відкриття Народної олімпіади, завадив її проведенню.

На Іграх-1936 у Берліні олімпійська програма поповнилася змаганнями з таких видів спорту, як баскетбол (чоловічі команди), веслування на байдарках і каное (чоловіки), гандбол (у варіанті 11 х 11 – чоловічі команди), а на зимових Іграх-1936 у Гарміш-Партенкірхені новим був гірськолижний спорт (змагання серед чоловіків і серед жінок).

Аналізуючи ситуацію, що склалася навколо берлінських Ігор, варто зазначити, що МОК не зумів перешкодити гітлерівському режиму використати Ігри XI Олімпіади та IV зимові Олімпійські ігри в своїх політичних інтересах. Ще в 1933 р. Гітлер вказував на те, що Німеччина, з огляду на зовнішню політику, виявилася в дуже скрутному становищі, а Олімпійські ігри й пов'язані з ними культурні заходи можуть сприяти утвердженню авторитету Німеччини у світі. Простіше кажучи, було порушено питання про використання авторитету олімпійського руху, його ідеалів, гасел для міжнародного визнання тоталітарної системи і відвертання уваги від агресивних намірів Німеччини.

Особливої гостроти процес політизації в олімпійському русі набув після Ігор-1936, які було піддано гострій критиці через націонал-шовіністичні прояви та політичні махінації. Ця проблема загострилася на сесії МОК, яка відбулася в Каїрі у 1938 р. На сесії було ухвалено спеціальну заяву, у якій зазначалося, що використання результатів Ігор для виділення якоїсь країни являє велику небезпеку для ідей олімпізму.

Політична ситуація у світі, що виникла зі створенням військово-політичного блоку Берлін-Рим-Токіо, його мілітаристськими спрямуваннями та конкретними агресивними діями, призвела до різкої зміни атмосфери навколо олімпійського руху. Японія відмовилася від проведення Ігор XII Олімпіади 1940 р. у

Токіо, тому їх планували провести в Гельсінкі. Складна ситуація склалася і навколо майбутніх Ігор XIII Олімпіади 1944 р. Рим наполегливо домагався права проведення цих Ігор. Однак на сесії МОК, що відбулася в 1939 р., столицею Ігор-1944 було обрано Лондон.

Друга світова війна, яка розпочалася 1 вересня 1939 р., найнегативнішим чином позначилася на олімпійському спорті. До того ж МОК залишився без свого президента: Анрі де Байє-Латур помер 6 січня 1942 р. у Бельгії, окупованій у 1940 р. гітлерівською Німеччиною. Ігри Олімпіад і зимові Олімпійські ігри не відбулися ні в 1940, ні в 1944 р.

На початку Другої світової війни керівництво справами Міжнародного олімпійського комітету взяв на себе віце-президент МОК швед Юханнес Зігфрід Едстрем, який надзвичайно багато зусиль доклав для відродження олімпійського руху після закінчення війни. Уже в серпні 1945 р. у Лондоні було проведено засідання виконкому МОК, на якому право проведення V зимових Олімпійських ігор 1948 р. надавалося швейцарському місту Санкт-Моріц, а Ігор XIV Олімпіади 1948 р. – Лондону. Це рішення було схвалено на сесії МОК у 1946 р.

У грудні того ж року президент МОК Едстрем звернувся до спортсменів різних країн світу із закликом взяти участь у майбутніх Олімпійських іграх.

Попри всю складність політичної ситуації в світі і її негативний вплив на спорт, другий період сучасних Олімпійських ігор (1920–1948) можна вважати інтенсивним з точки зору вдосконалення міжнародного олімпійського руху – його структури, організаційно-правових основ, відносин МОК з державами, з національними олімпійськими комітетами й міжнародними спортивними федераціями.

МОК врахував негативний досвід політизації олімпійського руху в 1930-х роках і доклав зусиль для дотримання принципів олімпійського спорту, сформульованих свого часу Кубертеном. Уся діяльність МОК була спрямована на те, аби поставити олімпійський рух на службу розвитку взаєморозуміння між народами, мирної співпраці та взаємодопомоги.

Країни, які обрали шлях демократичного розвитку, отримали можливість замінювати членів МОК для своїх країн, що сприяло активізації в цих державах діяльності національних олімпійських комітетів і спортивних організацій, інтеграції цих структур у міжнародну олімпійську систему.

Але в той са́мий час мали місце спроби розділити Олімпійські ігри на різні самостійні напрями – за регіональними або гендерними ознаками або ж за географічною належністю. Йшлося про проведення жіночих олімпіад, студентських олімпіад, латиноамериканських, балканських тощо. МОК виступив проти розвитку напрямків, які б конкурували один з одним, і зберіг цілісність олімпійського спорту.

Олімпійський комітет СРСР було засновано 23 квітня 1951 р.

Виконком МОК доклав неабияких зусиль для того, щоб участь жінок в Олімпійських іграх стала реальною, а не символічною. До програм Ігор Олімпіад було включено багато видів змагань для жінок – у легкій атлетиці, плаванні, фехтуванні, спортивній гімнастиці.

Разом із тим у цей період загострилася складна і суперечлива проблема аматорства в спорті. МОК не зміг знайти єдиного підходу до вирішення цієї проблеми, що призвело до виключення з олімпійської програми бейсболу, регбі та тенісу. Гостра дискусія виникала і з приводу гірськолижного спорту та футболу, хоча ці види спорту все ж залишилися в олімпійській програмі.

Серйозно оцінивши політичну ситуацію, що склалася після Другої світової війни, МОК на чолі з Едстремом почав активно залучати Радянський Союз до міжнародного олімпійського руху. Представників СРСР було запрошено як спостерігачів на Ігри XIV Олімпіади 1948 р. у Лондоні.

Почався активний процес залучення спортивних федерацій СРСР у міжнародні спортивні федерації , а потім і Олімпійського комітету СРСР – у Міжнародний олімпійський комітет.

Одночасно здійснювалося відновлення в МОК прав національних олімпійських комітетів Німеччини та Японії – країн, що розв'язали Другу світову війну, і які не були запрошені до участі в Олімпійських іграх 1948 р.

У 1951 р. МОК визнав Олімпійський комітет СРСР, а членом МОК для СРСР було обрано Костянтина Андріанова. Того ж року було визнано національні олімпійські комітети Японії і Федеративної Республіки Німеччини.

Важливою подією другого етапу розвитку олімпійського спорту стало рішення про створення Міжнародної олімпійської академії. Пропозицію створити таку академію, яка б розвивала спортивну науку, проводила дослідження в галузі олім-

пійського спорту, поширювала ідеї олімпізму, вніс грецький вчений Іоаннес Кетсеас у 1949 р. на сесії МОК у Римі (свою діяльність Міжнародна олімпійська академія розпочала пізніше – в 1961 р.).

Підсумки другого етапу розвитку олімпійського руху сучасності підбила сесія МОК, проведена в Гельсінкі у 1952 р. напередодні Ігор XV Олімпіади. Там Юханнес Зігфрід Едстрем, якому йшов 82-й рік, подав у відставку з посади президента МОК. Новим президентом було обрано Ейвері Брендеджа зі США.

Другий період розвитку олімпійського спорту попри всі його труднощі і суперечності переконливо продемонстрував зростання авторитету міжнародного олімпійського руху, велику зацікавленість у його розвитку і використанні досягнутих результатів у різних країнах світу. Лише кількість країн, представлених у МОК, за цей період зросла з 23 до 52. Багато країн Латинської Америки, Азії, низка європейських держав активно включилися до олімпійського руху.

Саме в цей період сформувалася думка, що ефективний розвиток олімпійського руху може бути тільки в умовах збереження ідеалів олімпізму, сформульованих Кубертеном і його соратниками, забезпечення реальної незалежності олімпійського спорту від політичної кон'юнктури. Пройшовши через складні випробування, пов'язані з наслідками Першої світової війни і ситуацією, що склалася в 1930-х роках, під час Другої світової війни і після неї, міжнародний олімпійський рух не тільки встояв, чого не вдалося досягти багатьом іншим міжнародним структурам, а й істотно зміцнив свої позиції у світі.

Принципове значення для другого періоду сучасних Олімпійських ігор мало вдосконалення міжнародної олімпійської системи. Було здійснено реорганізацію діяльності МОК, забезпечено реальну співпрацю Міжнародного олімпійського комітету, національних олімпійських комітетів і міжнародних спортивних федерацій, вдосконалено систему підготовки та проведення Олімпійських ігор, впорядковано програму олімпійських змагань.

Було створено міжнародні спортивні об'єднання з різноманітних олімпійських видів спорту – Міжнародний союз стрілецького спорту (ISSF) – 1921 р., Міжнародну федерацію хокею (хокей на траві, FIH) – 1924 р., Міжнародну федерацію лижного спорту (FIS) – 1924 р., Міжнародну аматорську федерацію баскетболу (FIBA) – 1932 р., Міжнародну аматорську асоціацію боксу (AIBA) – 1946 р. тощо.

На Іграх Олімпіад у другому періоді сучасних Олімпійських ігор (1920–1948) у неофіційному командному заліку країн-учасниць були першими: в Антверпені-1920 – США; у Парижі-1924 – США; в Амстердамі-1928 – США; у Лос-Анджелесі-1932 – США; у Берліні-1936 – Німеччина; у Лондоні-1948 – США.

На зимових Олімпійських іграх того періоду були першими: у Шамоні-1924 – Норвегія; у Санкт-Моріці-1928 – Норвегія; у Лейк-Плесіді-1932 – США; у Гарміш-Партенкірхені-1936 – Норвегія; у Санкт-Моріці-1948 – Норвегія і Швеція (у команд цих країн були однакові показники кількості золотих, срібних і бронзових медалей).

У період з 1920 по 1948 рр. було засновано Міжнародний союз стрілецького спорту (ISSF) – у 1921 р., Міжнародну федерацію хокею на траві (FIN) – у 1924 р., Міжнародну федерацію лижного спорту (FIS) – у 1924 р., Міжнародну аматорську федерацію баскетболу (FIBA) – у 1932 р., Міжнародну аматорську асоціацію боксу (AIBA) – у 1946 р. тощо

Підсумовуючи огляд другого періоду сучасних Олімпійських ігор, варто зазначити, що він проходив здебільшого в несприятливий для розвитку спорту час, в умовах політичної напруженості, війни, повоєнної руїни й інших перешкод. Але всупереч усім труднощам світової політики і суспільного життя спорт – особливо олімпійський – продовжував поступально розвиватися.

Зміцнілий авторитет олімпійського спорту послужив своєрідним прискорювачем розвитку фізичної культури і масового спорту в багатьох країнах, і в колоніальних також (про що свідчить збільшена кількість їхніх представників у міжнародних змаганнях, зокрема в Олімпійських іграх), де спорт з величезними труднощами торував собі шлях у визнані громадські установи.

Саме в цей період у багатьох країнах з'явилися дорогі спортивні споруди (стадіони, тенісні корти, спеціалізовані спортивні зали, закриті плавальні басейни тощо), удосконалювалася система спортивної підготовки майбутніх учасників Олімпійських ігор.

Варто також зауважити, що для другого періоду сучасних Олімпійських ігор характерним був активний розвиток наукових досліджень у галузі спорту, особливо його олімпійської частини. У них використовувалися новітні досягнення з фізіології, анатомії, інших медичних і біологічних наук, з психології і педагогіки. Почали інтенсивно розвиватися загальна теорія спортивного тренування, теорія і методика підготовки спортсменів в окремих видах спорту, що, безумовно, позитивно вплинуло на подальший розвиток олімпійського спорту.

Третій період сучасних Олімпійських ігор

Третій період сучасних Олімпійських ігор охоплює проміжок часу з 1952 по 1988 рр. Тоді було проведено Ігри XV–XXIV Олімпіад: Гельсінкі-1952, Мельбурн-1956, Рим-1960, Токіо-1964, Мехіко-1968, Мюнхен-1972, Монреаль-1976, Москва-1980, Лос-Анджелес-1984, Сеул-1988; і VI–XV зимові Олімпійські ігри: Осло-1952, Кортіна-д'Ампеццо-1956, Скво-Веллі-1960, Інсбрук-1964, Гренобль-1968, Саппоро-1972, Інсбрук-1976, Лейк-Плесід-1980, Сараєво-1984, Калгарі-1988.

Цей період був доволі неоднозначним, адже характеризувався як незмінністю загальних тенденцій у спорті, так і доволі різкими переходами олімпійського руху з одного стану в інший.

Складність і суперечливість цього етапу розвитку олімпійського спорту виявилася в усіх його сферах – від політичних аспектів до спортивних, пов'язаних з олімпійською програмою і підсумками олімпійських змагань. На той час Міжнародний олімпійський комітет усе частіше ставав ареною для великої політики, а загальні проблеми і протиріччя політичного життя світової спільноти надзвичайно гостро позначалися на діяльності МОК, міжнародних спортивних федерацій і національних олімпійських комітетів.

Після приєднання Радянського Союзу у 1951 р. до олімпійського руху виникли гострі питання: чи зможе олімпійський спорт стати полем для мирної співпраці антагоністичних політичних систем, чи вдасться МОК впевнено провадити свою діяльність, залучати до свого складу й забезпечувати співпрацю представників капіталістичних, соціалістичних країн і країн, що розвиваються? Саме ця сфера відносин в олімпійському русі та олімпійському спорті значною мірою визначила їх розвиток впродовж усього третього періоду.

В Іграх XV Олімпіади 1952 р. у Гельсінкі вперше брали участь спортсмени Радянського Союзу. Саме тоді в умовах "холодної війни" на світовій політичній арені стало проявлятися войовниче суперництво, а почасти гостре, з ідеологічно акцентованою пропагандою, протистояння між СРСР і державами соціалістичної співдружності, та західноєвропейськими й іншими капіталістичними країнами на чолі з США.

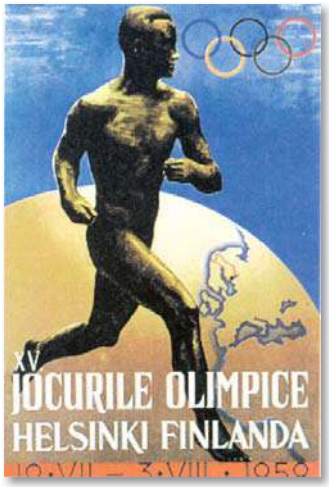
З початку 1950-х років МОК не раз врегульовував суперечки й конфлікти суто політичного характеру.

Наприклад, після утворення в 1949 р. Китайської Народної Республіки виникла проблема визнання легітимності її Національного олімпійського комітету Міжнародним олімпійським комітетом. Проблема полягала в тому, що СРСР визнавав лише Китайську Народну Республіку, а США підтримували колишній, повалений під час революції і громадянської війни уряд Китаю. Радянський Союз, східноєвропейські та деякі інші держави доклали чимало зусиль для об'єктивного вирішення проблеми, в результаті чого КНР посіла належне місце в міжнародному олімпійському русі. На Іграх XV Олімпіади 1952 р., ще до визнання Національного олімпійського комітету КНР (1956) Китайську Народну Республіку представляв лише один спортсмен. Після визнання Міжнародним олімпійським комітетом НОК Республіки Китай (на острові Тайвань) КНР відмовилася від участі в олімпійському русі. Відновлення НОК КНР відбулося аж у 1979 р.

Не менш гостра ситуація була пов'язана і з "корейським питанням". Національний олімпійський комітет Республіки Корея (Південна Корея) був визнаний Міжнародним олімпійським комітетом у

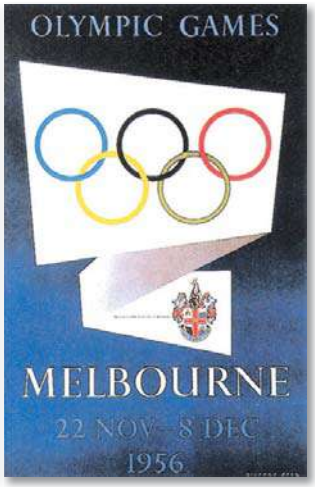
Плакат VI зимових Олімпійських ігор

Плакат Ігор XV Олімпіади

Плакат VII зимових Олімпійських ігор

Плакат Ігор XVI Олімпіади

1947 р. під назвою цієї країни "Корея", а її команди з 1948 р. брали участь в олімпійських змаганнях з більшості видів спорту, що входять до олімпійської програми. Північна Корея (КНДР) бойкотувала V зимові Олімпійські ігри та Ігри XIV Олімпіади 1948 р. на знак протесту проти рішення МОК називати команду КНДР "Північною Кореєю". Тільки після виконання вимоги КНДР прийняти офіційну назву команди спортсмени цієї країни знову взяли участь в Олімпійських іграх. НОК Корейської Народно-Демократичної Республіки був визнаний МОК у 1963 р., а в 1964 р. спортсмени цієї країни вперше виступили на Олімпійських іграх.

Однак у зв'язку з рішенням МОК проводити Ігри XXIV Олімпіади (1988) у Сеулі, столиці Республіки Корея, знову виникли гострі суперечки між Корейською Народно-Демократичною Республікою, Республікою Корея і МОК, оскільки КНДР висунула вимогу провести ці Ігри на території обох корейських держав. Зрештою ця вимога не була виконана Міжнародним олімпійським комітетом – і КНДР бойкотувала Ігри XXIV Олімпіади, отримавши підтримку лише кількох країн, зокрема Куби та Ефіопії.

Так само гострим виявилось для МОК і "німецьке питання". Після закінчення Другої світової війни й утворення в 1949 р. двох німецьких держав – ФРН і НДР – питання участі команд цих країн в Олімпійських іграх також було пов'язано з політичними проблемами.

У 1950 р. НОК ФРН був визнаний Міжнародним олімпійським комітетом, і з 1952 р. спортсмени цієї країни беруть участь в Олімпійських іграх.

Вирішення питання про участь спортсменів НДР в Олімпійських іграх виявилося дещо складнішим, й потребувало величезних зусиль світової спортивної спільноти для відновлення справедливості. Перешкодою стала політика дискримінаційних обмежень щодо НДР, що проводилася на той час країнами, що входили до блоку НАТО.

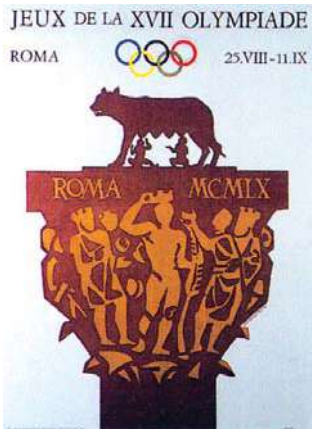
Першим кроком до участі команди НДР в Олімпійських іграх стало рішення сесії МОК у 1955 р. допустити спортсменів НДР до Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор у складі Об'єднаної німецької команди, яка й брала участь в Іграх 1956–1964 рр. Але штучне об'єднання олімпійських команд ФРН і НДР призвело до політичних кон-

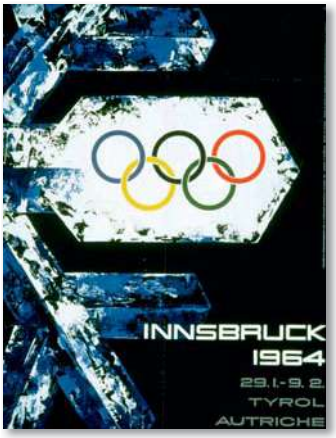
Команда НДР отримала право виступати на Іграх XIX Олімпіади 1968 р. самостійною командою під назвою "Східна Німеччина", однак без права виступати під своїм державним прапором

Плакат VIII зимових Олімпійських ігор

Плакат Ігор XVII Олімпіади

Плакат IX зимових Олімпійських ігор

Плакат Ігор XVIII Олімпіади

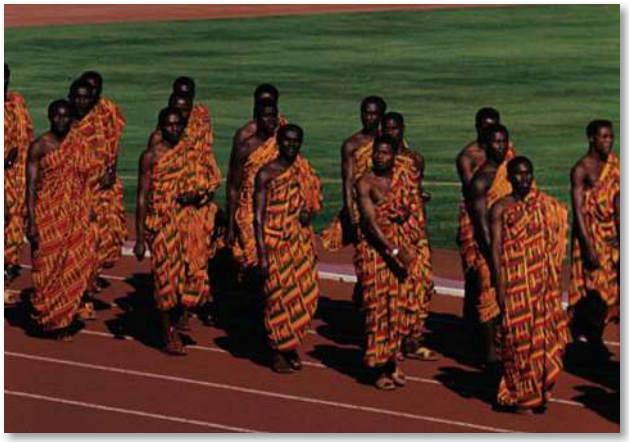
фліктів, створило нездорову атмосферу у взаєминах між спортивними керівниками, тренерами і спортсменами обох держав. У такій ситуації це відбивалося у несумісності позицій щодо визначення керівників делегацій, тренерів, склад команд через небажання сторін іти на поступки і домовлятися. Це погіршувало відносини не лише між спортсменами, але й між державами.

МОК засудив дискримінацію Німецької Демократичної Республіки державами, які входили до блоку НАТО, тому в 1965 р. ухвалив рішення дозволити спортсменам НДР взяти участь в Олімпійських іграх самостійною командою, щоправда, під назвою "Східна Німеччина" і без права виступу під своїм державним прапором. Тоді ж було ухвалено рішення про те, що відмова країни, яка проводить чемпіонат світу з якого-небудь виду спорту, прийняти спортсменів НДР означає перенесення змагань в іншу країну. До честі МОК, він домігся реалізації свого рішення. Наприклад, США були позбавлені права проведення чемпіонату світу з важкої атлетики, Франція – чемпіонату світу з лижного спорту. Також було знято всі обмеження і заборони щодо команди НДР, яка стала виступати під назвою своєї держави, під своїм державним прапором і зі своїм державним гімном. Варто зауважити, що звинувачення НДР у 1970–1980-х роках у політизації спорту багато в чому були спровоковані дискримінаційною політикою щодо Німецької Демократичної Республіки в 1950–1960-х роках.

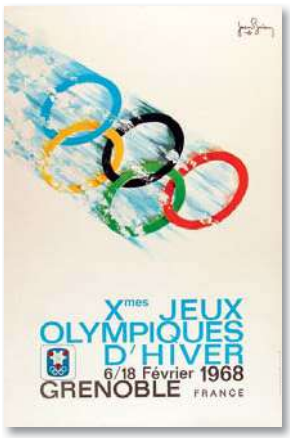
Негативний вплив політичних конфліктів на міжнародний олімпійський рух змусив МОК і міжнародні спортивні федерації на спільній нараді в Лозанні з питання "Спорт і політика" ухвалити таке рішення: "МОК і міжнародні федерації рішуче виступають проти будь-якого втручання в спорт з політичних, расових і релігійних причин й особливо проти такого втручання, яке перешкоджає вільному обміну спортсменів й офіційних осіб. МОК уже поширив це правило на Олімпійські ігри

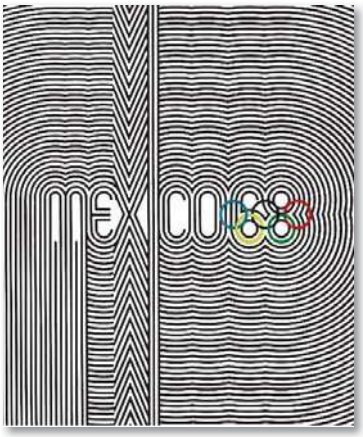
Японський поліцейський перевіряє знаки, які мають використовувати делегації під час параду відкриття Ігор XVIII Олімпіади у Токіо. 1964 р.

Команда Гани на параді під час церемонії відкриття Ігор XVIII Олімпіади у Токіо. 1964 р.

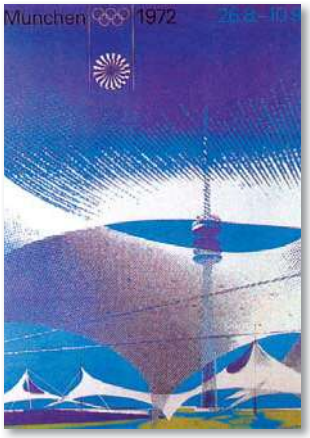
Плакат X зимових Олімпійських ігор

Плакат Ігор XIX Олімпіади

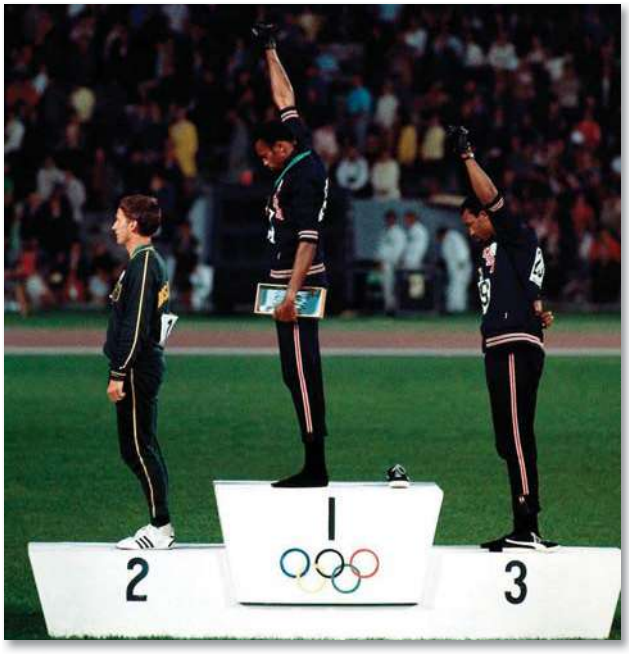

Плакат XI зимових Олімпійських ігор

Плакат Ігор XX Олімпіади

й надалі рішуче впроваджуватиме його, вдаючись у разі необхідності до перенесення місця проведення Ігор або навіть їх скасування. Багато міжнародних федерацій дотримуються аналогічних правил. Іншим федераціям наполегливо рекомендується визнати ці правила і неухильно їх дотримуватись. МОК постановив не надавати право на проведення Олімпійських ігор місту і не опікуватись регіональними іграми, якщо не буде гарантовано рівні права всім спортсменам. Міжнародні федерації висловили згоду працювати в якомога тіснішому контакті, аби забезпечити виконання цих рішень. Проведення регіональних ігор, регіональних і світових першостей доручається тільки тим країнам, відповідальні керівники яких гарантують вільний в'їзд спортсменів і офіційних осіб й організаційні комітети яких зобов'язуються надіслати запрошення всім, хто має право на участь у змаганнях. Невиконання цих зобов'язань дозволяє відповідній міжнародній федерації визначити запобіжні заходи. У разі порушення цих принципів відповідні міжнародні федерації зобов'язані негайно поінформувати МОК та інші міжнародні федерації; питання про порушення ставиться на порядок денний чергового засідання виконкому МОК; якщо останній визнає, що порушення має серйозний характер, може бути ухвалено рішення про виключення країни, яка несе відповідальність за порушення, з наступних Олімпійських ігор".

Американські спортсмени – переможець у бігу на 200 м Томмі Сміт і бронзовий призер Джордж Карлос під час церемонії нагородження на Іграх XIX Олімпіади виразили свій протест проти расової дискримінації афро-американців у США

МОК і міжнародні спортивні федерації намагалися відстоювати свою позицію і в подальшому. Це певною мірою дозволило міжнародному олімпійському руху зберегти єдність попри напружену атмосферу навколо Олімпійських ігор у 1976–1988 рр.

Ще одним випробуванням для Міжнародного олімпійського комітету стало протистояння апартеїду – расистській політиці, що проводилася з 1948 р. правлячими реакційними колами в Південно-Африканському Союзі (з 1961 р. – Південно-Африканській Республіці, або ПАР). Апартеїд у цій країні мав місце й у спорті. Згідно з визначенням ООН, апартеїд означає систему узаконеної расової сегрегації та дискримінації з метою встановлення і підтримки панування однієї расової групи. У ПАР це виявлялося у тотальному пригніченні "білою" меншістю "чорної" більшості. Наслідок апартеїду в спорті – недопуск "чорних" спортсменів до спортивної діяльності як серед професіоналів, так і серед аматорів.

Президент МОК Ейвері Бренджедж виступає з промовою на церемонії вшанування пам'яті ізраїльських спортсменів і членів команди, які загинули від рук палестинського терористичного угруповання "Чорний вересень" на Іграх XX Олімпіади 1972 р. у Мюнхені

На сесіях МОК у 1959 і 1964 рр. представники Олімпійського комітету СРСР за підтримки інших країн домоглися ухвалення рішення про відсторонення спортсменів ПАР від участі в Олімпійських іграх 1964 р. через тривалу в цій країні расову дискримінацію. Однак на 66-й сесії в 1967 р. МОК усе ж дозволив спортсменам ПАР брати участь в Олімпійських іграх 1968 р., що викликало негативну реакцію багатьох держав, насамперед СРСР і східноєвропейських країн. Через небезпеку розколу в олімпійському русі в Лозанні відбулося надзвичайне засідання виконкому МОК. Тоді було ухвалено рекомендацію, яка практично скасувала рішення МОК про допуск ПАР до Ігор 1968 р. й, відповідно, запрошення НОК ПАР взяти в них участь було анульовано.

Боротьба МОК з апартеїдом у спорті ПАР тривала впродовж і наступних років – аж до краху расистського режиму й приходу до влади в цій країні політичних сил, які представляли інтереси темношкірої більшості населення Південно-Африканської Республіки.

Спільна діяльність МОК, міжнародних спортивних федерацій і національних олімпійських комітетів, ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН у 1977 р. Міжнародної декларації проти апартеїду в спорті, а в 1985 р. – Міжнародної конвенції проти апартеїду в спорті, створення у 1988 р. Комісії ООН проти апартеїду в спорті – все це врешті призвело до зміни ситуації в ПАР, дало підставу відновити її права в олімпійській спільноті і допустити її спортсменів до Ігор 1992 р.

Багато зусиль потребувало від МОК вирішення досить складної проблеми політичного характеру, з якою постійно стикався олімпійський спорт на третьому етапі свого розвитку: йдеться про бойкоти Олімпійських ігор і спроби їх використання для досягнення політичних цілей.

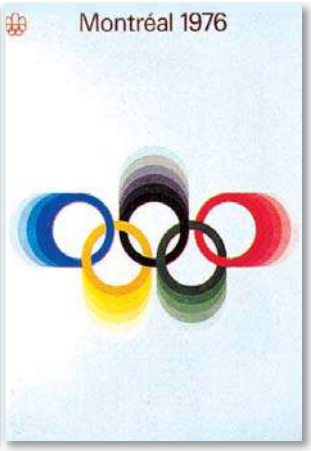
На знак протесту проти придушення радянськими військами народного повстання в Угорщині в 1956 р. Нідерланди, Швеція й Іспанія відмовилися від участі в Іграх XVI Олімпіади в Мельбурні. Радянська преса зберігала мовчання з цього приводу, однак у світі цей бойкот не залишився без уваги й визнавався потужною акцією протесту.

Перед Іграми XIX Олімпіади 1968 р. у Мехіко група темношкірих спортсменів мала намір бойкотувати олімпійські змагання на знак протесту проти расової дискримінації, але надалі вони вирішили використовувати олімпійську арену для того, щоб привернути увагу світової спільноти до проблем прав людини.

Найтрагічніший інцидент за всю новітню історію олімпійського руху стався на Іграх XX Олімпіади

Плакат XII зимових Олімпійських ігор

Плакат Ігор XXI Олімпіади

Плакат XIII зимових Олімпійських ігор

Плакат Ігор XXII Олімпіади

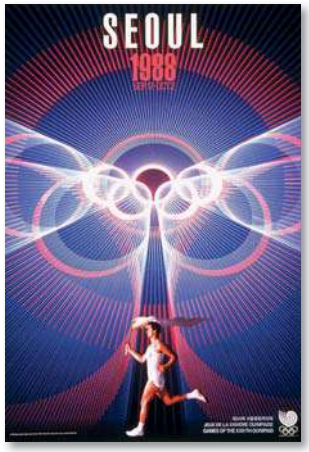
Плакат XIV зимових Олімпійських ігор

Плакат Ігор XXIII Олімпіади

Плакат XV зимових Олімпійських ігор

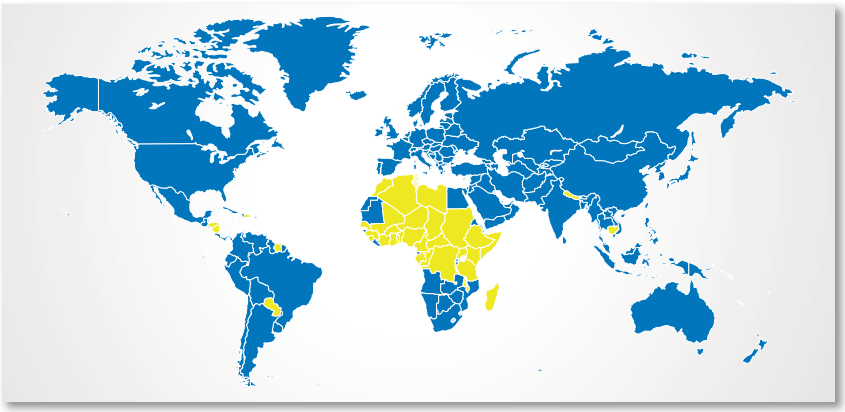
Плакат Ігор XXIV Олімпіади

в Мюнхені в 1972 р. Спокійна, доброзичлива атмосфера олімпійських змагань була порушена захопленням заручників з числа спортсменів, тренерів та інших учасників делегації Ізраїлю членами арабської терористичної організації "Чорний вересень". Таким чином терористи намагалися чинити політичний тиск на Ізраїль. Незграбна спроба німецької влади врегулювати конфлікт і припинити провокацію призвели до загибелі одинадцяти ізраїльтян. Нелюдська акція викликала бурхливу реакцію в світі. На олімпійському стадіоні Мюнхена президент ФРН Г. Хайнеманн у своєму виступі звернувся до учасників міжнародного олімпійського руху із закликом об'єднуватися, не потурати руйнуванню ідей олімпізму, сприяти широкій взаємодії в галузі спорту. Президент МОК Е. Брендедж закликав учасників Ігор продовжити змагання: "Ми не можемо дозволити, щоб Олімпіада стала ареною торгу, політичних акцій чи злочинних дій, не можемо дозволити, щоб купка терористів знищила чи не найваго-міший канал міжнародної співпраці". У Натанії, біля Тель-Авіва, на території головного навчально-спортивного центру Ізраїлю встановлено пам'ятник загиблим спортсменам – жертвам терору.

Кризова ситуація, пов'язана з Іграми XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі, була спровокована тим, що національні олімпійські комітети шістнадцяти африканських країн: Танзанії, Нігерії, Уганди, Замбії та ін. висловили вимогу заборонити брати участь в Іграх-1976 команді Нової Зеландії. Новозеландських спортсменів-регбістів звинувачували в спортивних контактах з расистською Південно-Африканською Республікою під час їхнього турне цією країною. Ряд країн зажадали взагалі виключити Нову Зеландію з олімпійського руху. Однак МОК, мотивуючи тим, що НОК Нової Зеландії не порушував правил Олімпійської хартії (і до того ж регбі тоді не був олімпійським видом спорту), не знайшов підстав ні для того, щоб не допускати спортсменів цієї країни до Ігор XXI Олімпіади, ні, тим більше, для її виключення з олімпійського руху. У відповідь на таке рішення МОК деякі африканські держави бойкотували Ігри-1976, а делегації ще 21 країни, які вже прибули в Монреаль, залишили Ігри та виїхали з Канади.

Та найбільше бойкоти стосувалися Ігор XXII Олімпіади 1980 р. в Москві та Ігор XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі. США, Канада, ФРН, Японія, Китай, Іран, Аргентина, Туреччина, Єгипет, Індонезія, Республіка Корея, Марокко, Норвегія, Пакистан і чимало інших країн відмовилися від участі в Іграх XXII Олімпіади в Москві на знак протесту проти вторгнення радянських військ до Афганістану. СРСР відповів аналогічною акцією щодо Ігор-1984 у Лос-Анджелесі, в чому Радянський Союз підтримали тоді 14 держав: НДР, Угорщина, Болгарія, Польща, Чехословаччина, Куба, Монголія та деякі інші, які не взяли участі в Іграх XXIII Олімпіади в Лос-Анджелесі, хоча формально слово "бойкот" при мотивуванні відмови не вживалося.

На сесії МОК у 1981 р. право проведення Ігор XXIV Олімпіади 1988 р. було надано Сеулу – столиці Республіки Корея, але деякі країни, зокрема КНДР і Куба, висловили вимогу скасувати ухвалене рішення. Ситуацію загострило й те, що близько трьох десятків країн, чиї національні олімпійські комітети були визнані МОК, не мали дипломатичних відносин з Республікою Корея. Погіршилися й відносини між Республікою Корея і СРСР (через збитий на Далекому Сході радянським винищувачем корейський пасажирський авіалайнер, який залетів у повітряний простір СРСР). Але МОК відкинув усі вимоги про перенесення Ігор XXIV Олімпіади 1988 р. Тоді від участі в Іграх відмовилися КНДР, Куба, Ефіопія та ще декілька країн, але цей бойкот пройшов майже непоміченим і, на відміну від двох попередніх, сут-

Найважливішою тенденцією розвитку міжнародного олімпійського руху в його третьому періоді стало поширення олімпійського спорту в країнах Африки, Азії та Латинської Америки, кількість яких збільшувалася за рахунок країн, що звільнилися від колоніального ярма

тєво не вплинув ні на політичну, ні на спортивну атмосферу Олімпійських ігор.

Варто зауважити витримку й гідність членів МОК, тому що в жодному випадку бойкотів Олімпійських ігор вони не дозволили змінити своє рішення і домагалися проведення олімпійських змагань у затверджених містах, демонструючи безперспективність використання подібних акцій. В Іграх XXIV Олімпіади в Сеулі взяли участь 159 країн, ці Ігри пройшли досить успішно, й цьому сприяла тверда позиція МОК, спрямована на стабілізацію міжнародного олімпійського руху, який у 1980–1988 рр. випробував на собі вплив складної політичної боротьби.

У третьому періоді програма Ігор Олімпіад поповнилася такими новими видами спорту: волейбол (з 1964 р.), дзюдо (з 1964 р.), гандбол у варіанті 7 х 7 (з 1972 р.), синхронне плавання (з 1984 р.), художня гімнастика (з 1984 р.), настільний теніс (з 1988 р.). Після тривалої відсутності до олімпійської програми знов повернулися стендова стрільба (в 1952 р.), стрільба з лука (в 1972 р.), теніс (у 1988 р.). Тоді ж до олімпійської програми поряд зі змаганнями серед чоловіків вперше було включено змагання серед жінок, зокрема – з баскетболу (з 1976 р.), гандболу (з 1976 р.), академічного веслування (з 1976 р.), хокею на траві (з 1980 р.), велосипедного спорту (з 1984 р.), кульової стрільби (з 1984 р.).

На зимових Олімпійських іграх олімпійська програма поповнилася такими видами спорту, як біатлон (з 1960 р.) і санний спорт (з 1964 р.). Також на зимових Іграх вперше змагалися жінки у лижних гонках (з 1952 р.) та швидкісному бігу на ковзанах (з 1960 р.).

Найважливішою тенденцією розвитку міжнародного олімпійського руху в його третьому періоді стало поширення олімпійського спорту в країнах Африки, Азії та Латинської Америки. Кількість країн-учасниць збільшувалась майже кожні Олімпійські ігри. Наприклад, в Іграх XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо вперше взяли участь Домініканська Республіка, африканські й азіатські країн, що звільнилися від колоніального ярма: Алжир, Камбоджа, Непал, Камерун, Кот-д'Івуар (Берег Слонової Кістки), Конго (колишнє Французьке Конго), Мадагаскар, Малі, Нігер, Сенегал, Танганьїка і Занзібар (надалі – Танзанія), Чад. На Іграх XIX Олімпіади 1968 р. у Мехіко вперше виступали спортсмени Барбадосу, Британського Гондурасу, Віргінських островів, Гвінеї, Гондурасу, Конго (колишнього Бельгійського Конго; надалі ця країна отримала назву Заїр, а з 1997 р. – Демократична Республіка Конго), Кувейту, Нікарагуа, Парагваю, Сальвадору, Суринаму, Сьєрра-Леоне, Центрально-Африканської Республіки. На Іграх XX Олімпіади 1972 р. у Мюнхені дебютували Верхня Вольта, Дагомея, Лесото, Малаві, Свазіленд, Сомалі, Того та ін.

Зростання популярності олімпійського спорту, прискорення процесу залучення до нього щоразу більшої кількості країн без сумніву є позитивними явищами – як з точки зору політики, так і самого спорту. Проте водночас саме ці явища принесли в олімпійський спорт комплекс проблем та протиріч.

Насамперед не підтвердився прогноз 1960-х років щодо активної участі спортсменів з країн третього світу, особливо африканських, у боротьбі за олімпійські медалі. Спортсмени країн Африканського континенту, за винятком Кенії, Ефіопії і Марокко, практично не брали участі в боротьбі за олімпійські нагороди. Скажімо, на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі представники 107 зі 159 країн-учасниць не отримали жодної олімпійської нагороди. П'ятнадцять країн, що розвиваються, зуміли в цілому завоювати близько 3% загальної кількості медалей. Решту 97% нагород здобули представники менш ніж 40 розвинених капіталістичних і небагатьох соціалістичних країн.

Чимало олімпійських медалей, які діставалися представникам країн, що розвиваються, є не стільки результатом розвитку олімпійського спорту в цих країнах, скільки наслідком позитивного впливу географічних умов (середньогір'я і високогір'я) – наприклад, досягнення в бігу на довгі дистанції спортсменів Ефіопії, Кенії і Джибуті. Деякі спортсмени країн, що розвиваються, також здобували перемоги (наприклад, золота медаль у плаванні, завойована на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. плавцем із Суринаму Ентоні Несті) завдяки підготовці в найбільших спортивних центрах США та інших розвинених країн.

Це пояснюється відсутністю в країнах, що розвиваються, сучасної матеріально-технічної бази для олімпійського спорту, кваліфікованих тренерів, системи підготовки фахівців, наукового забезпечення підготовки спортсменів. Елементарна нестача коштів і невисокий життєвий рівень у цих регіонах планети не дозволяють підняти спорт до сучасного рівня.

Інтенсивний розвиток спорту в найрозвиненіших країнах і в країнах, де активно зростає економіка, став надважливим фактором підвищення національного престижу, наприклад, у Республіці Корея, Китайській Народній Республіці. Проте фінансова прірва між заможними й бідними країнами не зменшувалась.

МОК, звісно ж, не стояв осторонь цієї проблеми. У 1960-х роках проблема підтримки олімпійського руху в країнах, що розвиваються, постійно була у сфері діяльності Міжнародного олімпійського комітету. Щоправда, багато членів МОК поставилися байдуже до цієї проблеми, а деякі пропонували рішення, що не потребували від МОК значних зусиль: створення спеціального фінансового фонду, виділення невеликих сум для підтримки найбільш нужденних національних олімпійських комітетів. Однак поступово МОК, міжнародні спортивні федерації та національні олімпійські комітети найсильніших у спорті країн усвідомили необхідність надання комплексної допомоги для розвитку спорту в економічно слаборозвинених країнах.

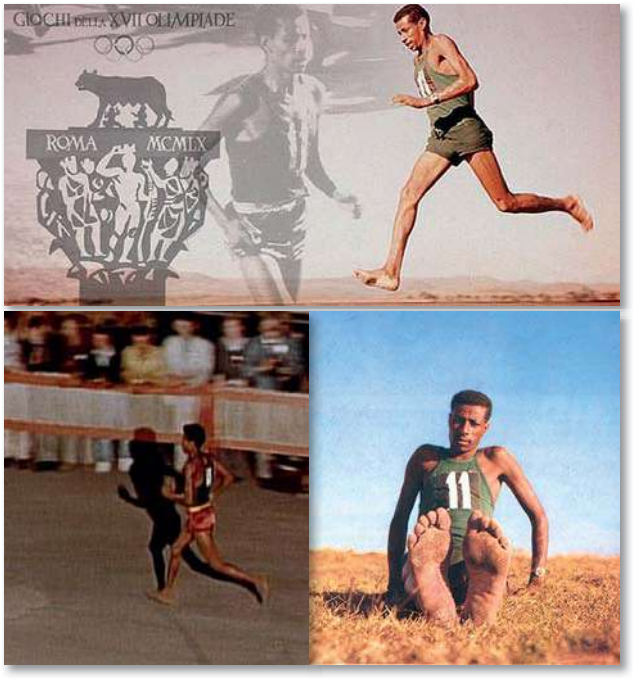
МОК визнав також необхідність тісної співпраці з іншими організаціями, діяльність яких спрямована на оздоровлення населення, розвиток масового спорту, вдосконалення фізичної підготовки.

Регулярна допомога країнам, що розвиваються, у поширенні олімпійського спорту розпочалася з 1961 р., коли МОК за пропозицією Олімпійського комітету СРСР створив спеціальний фонд для організаційного, технічного та матеріального сприяння розвитку олімпійського руху. Олімпійський фонд було створено завдяки значним сумам, виділеним СРСР, Болгарією, Чехословаччиною, Францією, Швейцарією, організаціями ряду інших країн, а також приватним пожертвам. Однак цих коштів було, вочевидь, недостатньо – і допомога обмежувалася разовими заходами.

Значну роль відігравали й двосторонні зв'язки між провідними спортивними державами та слаборозвиненими країнами. Вагомою в цьому процесі була діяльність СРСР, який відряджав до таких країн своїх фахівців і запрошував молодь до навчання у своїх фізкультурно-спортивних вищих навчальних закладах. Наприклад, у ті роки студенти і фахівці в галузі спорту з багатьох країн навчалися і стажувалися в Київському державному інституті фізичної культури. Протягом цього періоду цей виш закінчили більш як 500 іноземців із понад 50 країн: НДР, Польщі, Болгарії, Чехословаччини, Угорщини, Китаю та ін. Багато викладачів і тренерів цього інституту передавали свій досвід в Індії, КНР, КНДР, Болгарії, Польщі, Алжирі, на Кубі, в інших країнах Африки, Азії та Латинської Америки.

Вагомим внеском у справу допомоги країнам "третього світу" стало зміцнення матеріальної бази МОК за рахунок фінансових коштів від телекомпаній після підписання в 1973 р. угод на право телевізійних трансляцій з олімпійських змагань. Значна частина коштів спрямовується на реалізацію програми МОК з розвитку олімпійського спорту в різних країнах, що отримала назву "Олімпійська солідарність". У рамках цього фонду і програми надається велика постійно зростаюча допомога багатьом країнам у розвитку олімпійського спорту. Наприклад, лише в 1978 р. завдяки фонду "Олімпійської солідарності" було виділено тисячу стипендій на підготовку тренерів, у 32 країнах було організовано навчальні курси тренерів (навчалися близько 7,5 тис. осіб). Матеріальна допомога різним країнам становила близько 700 тис. доларів США. Крім того, національні олімпійські комітети ста країн безкоштовно отримали проектну документацію для будівництва спортивних споруд у своїх країнах.

Спортсменів і тренерів країн, що розвиваються, почали відряджати до провідних навчально-тренувальних центрів для спільної підготовки та обміну досвідом. Кваліфіковані фахівці в галузі спорту з

Героєм Ігор XVII Олімпіади 1960 р. у Римі став ефіопський бігун Абебе Бекіла. Йому вдалося виграти марафонську дистанцію босим

розвинених країн регулярно відвідували країни, що розвиваються, для практичної роботи зі спортсменами, проведення семінарів і консультацій. У цю роботу активно включилися й різні міжнародні спортивні федерації, особливо федерації футболу, гімнастики, легкої атлетики, плавання.

У розвитку олімпійського й масового спорту, оздоровчої фізичної культури, науки в галузі спорту значну роль відіграла також діяльність ЮНЕСКО. У середині 1970-х років було ліквідовано суперечності між МОК і ЮНЕСКО. Спочатку деякі діячі Міжнародного олімпійського комітету вважали, що діяльність ЮНЕСКО в галузі фізичної культури і спорту підриває суверенітет МОК. Однак згодом необхідність у спільній діяльності було усвідомлено – і в 1979 р. підписано спеціальну угоду між МОК, ЮНЕСКО та заснованою в 1976 р. Міжурядовою комісією з фізичної культури та спорту. У подальші роки ЮНЕСКО активізувала свою діяльність у розвитку науки, публікації праць і проведенні наукових конференцій з актуальних проблем фізичної культури й олімпійського руху. Під егідою ЮНЕСКО напередодні Олімпійських ігор стало звичним проводити олімпійські наукові конгреси.

Попри таку увагу світової спільноти до олімпійського спорту в країнах, що розвиваються, практика показала, що між спортом у провідних країнах світу і спортом у слаборозвинених країнах дистанція не зменшується, а збільшується. Сучасний спорт стає дедалі дорожчим заняттям. Проведення змагань, підготовка спортсменів, їхнє екіпірування, система наукового забезпечення щороку вимагають дедалі більших асигнувань. Складнішим і дорожчим стає обладнання сучасних навчально-тренувальних центрів. Цілком зрозуміло, що в цих спортивних перегонах більшість країн світу мають скромні можливості й їм не під силу рівнятися з розвиненими країнами.

Наприклад, про такі найгостріші невідповідності говорив в одному зі своїх виступів (1985) тодішній лідер Куби Фідель Кастро: "Олімпійський рух виник в епоху колоніалізму. До цього часу Олімпійські ігри служили здебільшого засобом виставлення напоказ багатства, доброго харчування, зразкової техніки багатих, промислово розвинених країн. Варто було б провести аналіз медалей, отриманих спортсменами третього світу, де немає пристойних спортивних споруд, викладачів фізкультури та спорту, раціонального харчування для дітей і молоді, з лав яких повинні виходити спортсмени. Варто було б розглянути, скільки медалей завоювали вони на Олімпійських іграх і скільки – США та інші промислово розвинені країни. Найчастіше ці змагання мають на меті сприяти стимулюванню зневаги до країн третього світу, до країн Азії, Африки, Латинської Америки – до такої міри відсталих, безсилих, аж так обмежених з культурної точки зору, що вони, вочевидь, не здатні завоювати жодної медалі на Олімпійських іграх. На таких зустрічах кожні чотири роки підкреслюється неповноцінність індіанців, негрів, жовтих, метисів і перевага білого суспільства, незважаючи на те, що більшість медалей здобувають американські негри від імені білого суспільства, промислово розвиненого, багатого суспільства Сполучених Штатів. Я виступаю за те, щоб Організація Об'єднаних Націй не стояла осторонь цієї справи. У наших країнах є достатній розумово-фізичний потенціал для занять спортом, але немає достатнього соціально-економічного розвитку, немає спортивних споруд і немає достатнього харчування, я вже не кажу, – для широких мас населення, часом навіть і для спортсменів. Я думаю, що у спорті відбувається те саме, що й в економіці країн третього світу. Ось і зараз ми спостерігаємо ганебну, розгнуздану конкуренцію за отримання права на проведення Ігор Олімпіади 1992 р. між великими європейськими містами. То Лондон, то Барселона, то Париж – столиці метрополій колишніх колоній, сперечаються, де буде організовано спортивний маскарад за участю невеликої кількості спортсменів неоколоній. Яку ж можливість мають Ефіопія, Мозамбік, Ангола, Конго, Республіка Гвінея, Танзанія, Замбія, Зімбабве стати місцем проведення Олімпійських ігор? Яку можливість має Еквадор, Перу, Гайана, Панама, Нікарагуа й ще більше ста країн третього світу організувати Олімпіаду? Коли ж вони будуть мати таку можливість? Тому я ще раз повторюю, що Організація Об'єднаних Націй повинна брати участь у цій справі".

Варто зауважити, що попри всю однобокість і необ'єктивність такого підходу, він таки має підтримку в багатьох країнах, що розвиваються.

Однією з гострих проблем олімпійського руху в третьому періоді його розвитку став персональний склад Міжнародного олімпійського комітету, що безпосередньо впливало на діяльність МОК. На

Баскетболісти збірної команди Куби разом із лідером країни Фіделем Кастро

початку 1950-х років МОК складався з громадян відносно невеликої кількості країн, переважно західних, і в нього не входили представники більшості міжнародних федерацій. Але склад МОК практично неможливо було змінити, оскільки, відповідно до існуючого порядку, національні олімпійські комітети й міжнародні спортивні федерації не делегують своїх представників у МОК, який, згідно з Олімпійською хартією, самостійно поповнює членство в ньому і визначає своїх представників у країнах–учасницях міжнародного олімпійського руху.

У 1950-х роках Радянський Союз, інші соціалістичні держави, низка країн, що розвиваються, виступали за розширення складу МОК з урахуванням ситуації, що склалася в олімпійському спорті, – збільшення числа національних олімпійських комітетів, визнаних МОК, різкого зростання ролі східноєвропейських країн у міжнародному олімпійському русі й активного залучення країн Азії та Африки. У 1959 р. Радянський Союз запропонував до розгляду МОК відповідну добре розроблену програму. Багато пропозицій з неї було відкинуто більшістю членів МОК, які вважали їх занадто радикальними. Однак поступово ситуація почала змінюватися, що призвело до активного залучення країн, які розвиваються, в міжнародний олімпійський рух, до вдосконалення програми олімпійських змагань в інтересах всієї світової спільноти, й зрештою, входження до складу МОК спортивних діячів із соціалістичних країн, країн, що розвиваються, та міжнародних спортивних федерацій.

У 1966 р. у Римі відбулася перша сесія Генеральної Асамблеї національних олімпійських комітетів, рішення якої згодом стали однією з найважливіших рушійних сил в олімпійському спорті.

Постійно розширювалася олімпійська програма, чому сприяла поява нових міжнародних спортивних федерацій і нових олімпійських видів спорту: 1952 р. – 21 вид спорту, 149 видів змагань, 1988 р. – 29 видів спорту, 237 видів змагань. Міжнародні спортивні федерації з олімпійських видів спорту почали відігравати активнішу роль не лише в проведенні Олімпійських ігор, але й у діяльності міжнародної олімпійської системи.

У 1973 р. після 43-річної перерви відбувся X Олімпійський конгрес, що проходив у Варні, де особливо жваво обговорювалося питання відносин між МОК, національними олімпійськими комітетами й міжнародними спортивними федераціями, розглядалися пропозиції про місця проведення Олімпійських ігор тощо. У роботі цього конгресу взяли участь 61 член МОК і представники 26 міжнародних спортивних федерацій і 82 національних олімпійських комітетів.

У 1981 р. у Баден-Бадені пройшов XI Олімпійських конгрес, на якому порушувались питання міжнародної співпраці в спорті, враховуючи відносини між МОК, національними олімпійськими комітетами та міжнародними спортивними федераціями, питання аматорства й професіоналізму в олімпійському спорті, програм Олімпійських ігор тощо.

У результаті відбулися принципові зміни в міжнародному олімпійському русі, який набував всеосяжного характеру. Значну роль у ньому тепер відігравали східноєвропейські соціалістичні країни та країни, що розвиваються. Змінився також і склад МОК: до нього увійшли 13 членів МОК для країн тодішньої соціалістичної співдружності та 17 членів МОК для африканських країн. Вперше членами Міжнародного олімпійського комітету стали жінки. Це були серйозні кроки на шляху до подальшої демократизації діяльності МОК відповідно до реалій і вимог часу.

Розвиток олімпійського руху протягом третього періоду багато в чому визначався особами, які в різний час очолювали Міжнародний олімпійський комітет. На цей період припала діяльність трьох президентів МОК: Ейвері Брендеджа (1952–1972), Майкла Морріса Кілланіна (1972–1980) і Хуана Антоніо Самаранча (1980–2001).

Якщо діяльність Кілланіна на посаді президента вирізнялася поміркованістю, то стратегія розвитку олімпійського спорту, реалізована Брендеджем і Самаранчем, мала зовсім інший характер.

Діяльність Ейвері Брендеджа можна назвати ортодоксальною, він далеко не завжди враховував зміни, що відбувалися в період його президентства. Прагнучи зробити діяльність МОК незалежною від політики і національних проблем, Брендедж істотно ускладнив вирішення багатьох питань, що стосуються демократизації олімпійського спорту, визнання національних олімпійських комітетів низки країн, болючих проблем, пов'язаних зі спортом КНР і Республіки Китай, КНДР (Північної Кореї) і Республіки Корея (Південна Корея), ФРН і НДР, налагодження співпраці між країнами з різних політичних систем, між високорозвиненими і країнами, що розвиваються.

До краю ускладнив Ейвері Брендедж і проблему аматорства в олімпійському спорті. Нав'язуючи ідеалістичне уявлення про спортсменів-олімпійців як про "абсолютних аматорів", які не одержують жодної матеріальної підтримки, Брендедж дав привід деяким діячам міжнародного олімпійського руху, а також представникам преси розгорнути інтенсивну кампанію із звинувачення спортсменів СРСР, Угорщини, НДР, Польщі, Чехословаччини та інших соціалістичних країн у так званому псевдоаматорстві, "державному аматорстві". Часто навіть порушувалося питання про професійний характер спорту в цих країнах. Тільки після виходу Брендеджа у відставку з посади президента МОК у цьому питанні було розставлено крапки над "і": заохочувалася участь держави в забезпеченні підготовки спортсменів, дозволялася компенсація заробітку на час підготовки тощо.

Майкл Морріс Кілланін дотримувався досить поміркованої політики, не допускаючи радикальних реформ, однак завжди враховував ті реальні зміни, які відбувалися у світі і в спорті. Він дуже багато зробив для розвитку співпраці між МОК і міжнародними спортивними федераціями, МОК і національними олімпійськими комітетами, МОК і ЮНЕСКО й цим значно розширив продуктивну діяльність у сфері олімпійського спорту.

Неоціненні заслуги Кілланіна в розвитку міжнародної співпраці, особливо в наданні допомоги країнам, що розвиваються, у створенні програми МОК "Олімпійська солідарність". Йому вдалося значною мірою залагодити найгостріші проблеми, пов'язані з бойкотами Ігор XXI Олімпіади в Монреалі й Ігор XXII Олімпіади в Москві. Кілланін також зумів м'яко відійти від дотримання ортодоксальних принципів аматорства в олімпійському спорті, почав активно розвивати фінансову базу МОК за рахунок співпраці з телекомпаніями.

Коли очільником МОК став Хуан Антоніо Самаранч, його діяльність спочатку шокувала навіть багатьох радикально налаштованих діячів міжнародного олімпійського руху, не кажучи вже про прихильників класичних уявлень про ідеали й цінності олімпізму. Відмова від поняття "спортсмен-аматор", тісна співпраця з лідерами різних держав у прагненні зберегти цілісність олімпійського руху, розгортання всебічного процесу комерціалізації олімпійського спорту, зближення олімпійського спорту з професійним, допуск спортсменів-професіоналів до участі в Олімпійських іграх та інші принципові зміни дозволили говорити про олімпійський спорт 1980–1990-х років як про епоху Самаранча, епоху "олімпійської революції".

Оцінювати ці зміни можна по-різному, що й робили фахівці спорту, журналісти, політичні діячі, представники комерційних й інших кіл. Однак не можна не бачити, що діяльність Самаранча дозволила тісно пов'язати олімпійський спорт із різними напрямами життя світової спільноти. МОК зумів провести величезну дипломатичну й організаційну роботу щодо усунення розбіжностей як у самому олімпійському русі, так і між багатьма країнами, які традиційно розігрують "олімпійську карту" для досягнення своїх політичних цілей. Наприкінці 1980-х років політичний тиск на олімпійський спорт став дуже непопулярним, тому що весь світ на той час уже усвідомив необхідність збереження міжнародного олімпійського руху.

Ігри XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі швидко підняли авторитет олімпійського спорту як найважливішого фактора внутрішньої та зовнішньої політики держав, що згладжує політичні суперечності, піднімає авторитет країни в міжнародній спільноті, розширює міжнародну співпрацю, а також приносить істотні економічні зиски. Найбільші телекомпанії, які розширили співпрацю з системою олімпійського спорту, не лише сприяли його популяризації та помітному збільшенню його фінансування, а й багато зробили для зміцнення єдності олімпійського руху.

Підвищенню авторитету, стабільності та фінансового добробуту олімпійського спорту сприяли також найбільші фірми, які поєднали з олімпійським спортом свої комерційні програми, ставши спонсорами Олімпійських ігор й офіційними постачальниками товарів та екіпірування для спортсменів.

Стабільності міжнародного олімпійського руху в третьому його періоді сприяла дедалі тісніша співпраця МОК з національними олімпійськими комітетами, міжнародними спортивними федераціями, регіональними спортивними об'єднаннями. Це дало можливість глибше координувати систему олімпійського спорту у вирішенні доволі гострих проблем.

До заслуг МОК і його сьомого президента Хуана Антоніо Самаранча варто зарахувати й те, що вони не прагнули уникати проблем і суперечностей або не помічати їх, а постійно вели практичну роботу, щоб їх усунути.

Так було у Лос-Анджелесі під час Ігор XXIII Олімпіади 1984 р., коли МОК зумів вирішити чимало нагальних проблем, які могли б порушити єдність олімпійського руху, й уже до Ігор XXIV Олімпіади 1988 р.у Сеулі він дійшов згуртованим і досить монолітним.

Непроста ситуація склалася перед XVI зимовими Олімпійськими іграми 1992 р. в Альбервілі та Іграми XXV Олімпіади 1992 р. у Барселоні, коли в олімпійському спорті знову загострилися питання, пов'язані з ліквідацією НДР і об'єднанням Німеччини, розпадом Радянського Союзу й утворенням на його території незалежних держав. Самаранч та інші діячі міжнародного олімпійського руху багато зробили для того, щоб в Іграх взяли участь команда Німеччини, а також Об'єднана команда Співдружності Незалежних Держав (ОК СНД), яка успадкувала права колишнього СРСР. Хуан Антоніо Самаранч кілька разів побував у Москві і Києві, зустрічався й обговорював стан справ з президентом Росії Борисом Єльциним і президентом України Леонідом Кравчуком, провів численні зустрічі з керівниками національних олімпійських комітетів країн, що входили до СНД. Вся ця колосальна робота мала неабиякий вплив на подальше зміцнення стабільності олімпійського руху.

Можна було б виділити час діяльності Самаранча на посаді президента МОК в окремий період розвитку олімпійського спорту сучасності, якби на межі 1980–1990-х років не сталися події, що кардинально змінили ситуацію в усьому світі й, звісно, у спорті.

Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч доклав багато зусиль для того, щоб на зимових Іграх в Альбервілі та Іграх Олімпіад у Барселоні у 1992 р. могли виступити (як Об'єднана команда СНД) спортсмени незалежних держав, які утворилися на території СРСР, що розпався наприкінці 1991 р.

Йдеться про занепад соціалістичної системи, виникнення на території колишнього СРСР нових держав, об'єднання Німеччини, зміну соціально-політичних систем у східноєвропейських країнах, поділ Югославії на декілька держав тощо.

Характеризуючи третій період розвитку олімпійського спорту, потрібно звернути увагу на вагомі зміни, які відбулися в програмах олімпійських змагань, у системі підготовки спортсменів-олімпійців, її науково-методичному та медичному забезпеченні, розвитку матеріальної бази, в суддівстві змагань тощо. Все це позитивно вплинуло на зростання масовості спорту і популярності олімпійського спорту в світі, призвело до інтенсивного підвищення майстерності спортсменів, до надвисокого рівня спортивних досягнень і гострої конкуренції на олімпійських аренах.

У першому десятилітті третього періоду (Ігри 1952–1960 рр.) програма змагань залишалася відносно стабільною (21 вид спорту, 149–150 видів змагань). На початку 1960-х років відбувається планомірне розширення програми Ігор Олімпіад. Уже в 1964 р. змагання проводилися з 23 видів спорту, було розіграно комплект зі 163 золотих медалей. У 1972 р. кількість видів спорту зросла до 26, а кількість видів змагань – до 195. На Іграх XXII Олімпіади 1980 р. у Москві ці показники становили 25 і 203, а на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі – відповідно 29 і 237.

Зміни визначалися багатьма факторами: активністю окремих міжнародних спортивних федерацій і національних олімпійських комітетів, більшим поширенням тих чи інших видів спорту, прагненням розширити участь в Іграх жінок, зацікавленістю телекомпаній і окремих представників ділових кіл.

Постійне зростання конкуренції на олімпійській арені й підвищення значущості олімпійських нагород стало потужним стимулом для вдосконалення організаційних засад і методики спортивної підготовки олімпійців. Це багато в чому обумовлювалося успіхами спортсменів СРСР на Олімпійських іграх 1956–1964 рр., що значною мірою визначалися ефективною, науково обґрунтованою системою підготовки.

У наступні роки основні принципи спортивної підготовки спортсменів СРСР використовувалися спортсменами й тренерами інших країн, насамперед НДР, Куби, Болгарії, Угорщини. Представники цих та інших країн не обмежилися використанням досвіду СРСР, а цілеспрямовано пішли шляхом подальшого науково-практичного вдосконалення системи підготовки спортсменів, які спеціалізуються в різних видах спорту.

Було виділено основні напрями роботи з удосконалення системи підготовки:

- відбір талановитих юних спортсменів і організація підготовки резерву збірних команд;
- планування багаторічної підготовки спортсменів, оптимізація структури та змісту олімпійських циклів підготовки;
- ефективні засоби й методи вдосконалення різних сторін підготовленості спортсмена;
- використання додаткових факторів (тренування в умовах середньогір'я, тренажерів, спеціального харчування тощо) з метою підвищення ефективності підготовки спортсменів;
- створення системи науково-методичного забезпечення підготовки спортсменів;
- будівництво комплексних і спеціалізованих спортивних центрів для підготовки найсильніших спортсменів;
- створення системи моральних і матеріальних стимулів для тренерів, спортсменів та інших фахівців.

Цілком природно, що реалізація такої комплексної програми вимагала серйозної державної підтримки, яка й була забезпечена в СРСР, практично у всіх країнах Східної Європи й на Кубі.

У 1960–1970-х роках у багатьох країнах зводилися сучасні спортивні споруди, організовувалися потужні спортивні центри олімпійської підготовки спортсменів з усіма необхідними умовами для здійснення повноцінного тренувального процесу, відпочинку, відновлення, проведення наукових досліджень тощо. Спортивні зали, басейни, стадіони оснащувалися новітнім устаткуванням. За відносно короткий час систему таких центрів було створено в СРСР, НДР, Болгарії, Угорщині й деяких інших країнах, завдяки чому стало можливим централізувати

У 1960–1970-х роках у різних країнах розпочали роботу потужні спортивні комплекси, наприклад: а – "Бельмекен" (Болгарія); б – "Стайки" (Білорусія, СРСР); в – "Цахкадзор" (Вірменія, СРСР)

підготовку найбільш талановитих спортсменів, різко збільшити обсяги тренувальних навантажень, забезпечити атмосферу жорсткої конкуренції протягом усього періоду підготовки, створити необхідні умови для повноцінного харчування, відновлення, медичних обстежень, наукових досліджень тощо. У центрах підготовки спортсменів почалося інтенсивне співробітництво з обміну досвідом тренерів, спортсменів, наукових працівників різних країн.

Можна стверджувати, що саме успіхи олімпійців соціалістичних держав багато в чому послужили підставою для перебудови системи підготовки спортсменів: у різних країнах стали створювати потужні центри олімпійської підготовки, з'явилися державні програми розвитку спорту й національні фонди підтримки олімпійського спорту, різко зросло фінансування олімпійської підготовки, широко впроваджувалися у практику результати наукових досліджень. Особливо активну роботу в цих напрямках проводили в США, ФРН, Італії, Канаді, Франції, Великій Британії, Фінляндії, де за відносно короткий період (кінець 1970-х – початок 1980-х років) відбулися кардинальні зміни у всій системі підготовки спортсменів збірних команд до Олімпійських ігор. У наступні роки аналогічну роботу було проведено в Республіці Корея, Китайській Народній Республіці, Іспанії, Австралії та інших країнах.

За багатьма показниками (фінансування підготовки збірних команд, стимулювання праці спортсменів і тренерів, оснащення спортивних центрів науковою апаратурою, реманентом і устаткуванням, залучення для роботи відомих фахівців) у 1980-х роках провідні капіталістичні країни суттєво перевершили соціалістичні, але темп був загублений, і принципово змінити ситуацію капіталістичним країнам не вдалося. Незважаючи на бойкоти Ігор Олімпіад 1980 і 1984 рр., перевага представників соціалістичних країн повною мірою відчувалася на чемпіонатах світу й інших найбільших змаганнях, що особливо яскраво виявилося на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі, хоча світова соціалістична система в цей час уже перебувала на грані руйнування. На Іграх-1988 переконливу перемогу в неофіційному командному заліку здобула збірна СРСР, а збірна США задовольнилася третім місцем, пропустивши вперед ще й команду НДР.

Однак у цілому загострення протистояння у спорті між капіталістичними й соціалістичними країнами, а наприкінці 1970-х і в 1980-х роках – між збірними командами СРСР і НДР, а також Угорщини, Румунії й Болгарії, КНР та інших країн на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу, найбільших регіональних змаганнях, сприяло інтенсивному вдосконаленню організаційно-методичних і матеріально-технічних

засад спортивної підготовки, перетворюючи її на високоефективну науково обґрунтовану систему.

Сучасна система підготовки спортсменів і проведення змагань в олімпійському спорті перетворила його на унікальну царину дослідження резервних можливостей людини, її здатності до адаптації в різних екстремальних умовах. Розмаїття видів спорту й особливостей змагань, величезні тренувальні та змагальні навантаження, непередбачуваність ситуацій у змагальній боротьбі й багато інших чинників залучили в спорт велику кількість учених, які вивчають адаптаційні можливості, приховані і явні резерви людського організму. І в цьому – одна з особливостей третього періоду розвитку олімпійського спорту, що свідчить про його велику роль у розвитку науки про людину.

Спеціальні дослідження, проведені в різних лабораторіях різних країн, переконливо показали, що не існує видів професійної діяльності, які могли б зрівнятися за своїм тренувальним ефектом із тренувальними та змагальними навантаженнями сучасного спорту. Навіть важка фізична праця, збільшена екстремальними кліматичними умовами, не здатна викликати в організмі людини таких адаптаційних перебудов, які спостерігаються у спортсменів високої кваліфікації. Це стосується багатогодинної праці лісорубів у тропіках, сільськогосподарських робітників на висотах 3000–4000 м над рівнем моря, шерпів у високогір'ї Гімалаїв, рикш у країнах Південної і Південно-Східної Азії. Ніхто з осіб з таким характером професійної діяльності за рівнем адаптаційної перебудови серцево-судинної й дихальної систем не може зрівнятися з бігунами на довгі дистанції, велогонщиками, лижниками і спортсменами, які виступають в інших видах спорту, пов'язаних із проявом витривалості. Доведено, що екстремальні умови тренувальної та змагальної діяльності в сучасному олімпійському спорті не мають аналогів у трудовій і життєвій практиці, крім окремих випадків, пов'язаних із боротьбою людини за життя.

У цьому зв'язку інтерес до спорту з боку вчених з різних лабораторій світу, які займаються вивченням можливостей людини, виявився дуже корисним і для самого спорту, різко збільшивши обсяг і якість знань у галузі спортивної фізіології, біохімії, морфології, біомеханіки, психології, медицини, що дозволило вивести на новий рівень систему підготовки спортсменів вищого класу.

На Іграх Олімпіад, що відбулися в третьому періоді сучасних Олімпійських ігор (1952–1988), у неофіційному командному заліку країн-учасниць першими були: у Гельсінкі-1952 – США; у Мельбурні-1956 – СРСР; у Римі-1960 – СРСР; у Токіо-1964 – США; у Мехіко-1968 – США; у Мюнхені-1972 – СРСР; у Монреалі-1976 – СРСР; у Москві-1980 – СРСР; у Лос-Анджелесі-1984 – США; у Сеулі-1988 – СРСР.

На зимових Олімпійських іграх, що відбулися в тому ж періоді, першими були: в Осло-1952 – Норвегія; у Кортіна-д'Ампеццо-1956 – СРСР; у Скво-Веллі-1960 – СРСР; в Інсбруку-1964 – СРСР; у Греноблі-1968 – Норвегія; у Саппоро-1972 – СРСР; в Інсбруку-1976 – СРСР; у Лейк-Плесіді-1980 – СРСР; у Сараєво-1984 – НДР; у Калгарі-1988 – СРСР.

На жаль, Ігри XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі були затьмарені кількома допінговими скандалами. Найгучніший із них був пов'язаний з легкоатлетичними змаганнями з бігу на 100 м серед чоловіків. У фіналі першим фінішував канадець Бен Джонсон, який був нагороджений золотою медаллю. Однак потім допінг-контроль виявив, що цей канадський бігун використовував один із заборонених препаратів – станозолол. Після дискваліфікації Бену Джонсону довелося повернути в МОК золоту нагороду, отриману нечесним шляхом, а олімпійським чемпіоном Ігор-1988 у бігу на 100 м був проголошений американець Карлтон Льюїс, який фінішував у фіналі другим.

На змаганнях Ігор-1988 з важкої атлетики під час допінг-контролю було виявлено використання забороненого препарату (фуросемід) двома болгарськими штангістами – Мітко Граблевим (який посів перше місце у ваговій категорії до 56 кг) і Ангелом Генчевим (був першим у ваговій категорії до 67,5 кг). Обох болгарських спортсменів дискваліфікували – і їм довелося повернути золоті медалі, здобуті за допомогою недозволених засобів, а олімпійськими чемпіонами були проголошені, відповідно, Оксен Мірзоян (СРСР) і Йоахім Кунц (НДР), які посіли другі місця у згаданих вагових категоріях.

Підбиваючи підсумки огляду третього періоду сучасних Олімпійських ігор, слід зазначити, що при

Момент фінішу легкоатлетів у фіналі змагань з бігу на 100 м на Іграх-1988 у Сеулі. Першим фінішував канадський спринтер Бен Джонсон (на фото він з піднятою рукою). Але допінг-контроль виявив використання спортсменом забороненого препарату, внаслідок чого канадця дискваліфікували

всіх складностях протистояння різних політичних систем, що відбувалося в ті роки, при всіх гострих протиріччях між окремими країнами, що постійно відображалося на міжнародному олімпійському русі, олімпійський спорт все ж став ареною мирного вирішення контактів між багатьма державами. Для світового співтовариства досвід такого співробітництва є неоціненним з погляду можливості його використання в інших сферах людської діяльності. Сучасний олімпійський спорт переконливо показав, що кропітка робота з пошуку компромісів і взаємних інтересів здатна призвести до взаєморозуміння й плідного співробітництва без застосування методів силового тиску.

Цілком зрозуміло, що стан справ в олімпійському спорті не міг задовольнити всіх його учасників. Складність і багатогранність міжнародного олімпійського руху, неоднорідність його учасників за соціально-економічними, політичними, расовими, демографічними та іншими ознаками породжували таку кількість проблем і протиріч, що говорити про стабільність і повне благополуччя олімпійського спорту було б помилково.

Однак, порівнюючи стан олімпійського руху на початку 1950-х років і наприкінці 1980-х років, було б помилкою не бачити того величезного прогресу, якого він досяг у своєму розвитку протягом цього періоду.

Четвертий період сучасних Олімпійських ігор

У четвертому періоді сучасних Олімпійських ігор, що охоплює 1992–2000 рр., відбулися XVI зимові Олімпійські ігри (Альбервіль-1992), Ігри XXV Олімпіади (Барселона-1992), XVII зимові Олімпійські ігри (Ліллегаммер-1994), Ігри XXVI Олімпіади (Атланта-1996), XVIII зимові Олімпійські ігри (Нагано-1998) та Ігри XXVII Олімпіади (Сідней-2000) – останні Ігри у XX ст. й останні, які Міжнародний олімпійський комітет проводив під керівництвом сьомого президента МОК Хуана Антоніо Самаранча.

Однією з найзначніших подій організаційної діяльності Міжнародного олімпійського комітету цього періоду стало рішення МОК про розведення по роках Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор. Було вирішено, що Ігри Олімпіад і надалі будуть проводитися у високосні роки, а зимові Олімпійські ігри (починаючи з 1994 р.) – теж раз на чотири роки, але в роки посередині чергових чотирирічних циклів між Іграми Олімпіад.

Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років у світі відбулися серйозні суспільно-політичні зміни, які торкнулися багатьох країн, що займають стрижневі позиції в олімпійському спорті. Закінчилася епоха "холодної війни", змінилися політичні системи в ряді країн Східної Європи, відбулося об'єднання Німеччини, розпався СРСР, а потім і Югославія, світова громадськість засудила бойкоти Олімпійських ігор і т. д.

Олімпійські ігри перестали бути аренами найгостріших протиборств між СРСР і США, між НДР і ФРН, між країнами соціалістичної співдружності і провідними капіталістичними державами.

З Ігор 1992 р. почався принципово новий етап у розвитку олімпійського спорту. Насамперед – завершилося 40-річне протистояння на Олімпійських іграх соціалістичної й капіталістичної систем. Соціалізм у тому його вигляді, у якому він розвивався в Радянському Союзі й деяких інших країнах соціалістичної співдружності, зійшов з політичної сцени. Однак феномен олімпійського спорту цих країн залишився в історії спорту як яскрава, хоча й суперечлива його частина.

Плакат XVI зимових Олімпійських Ігор

Плакат Ігор XXV Олімпіади

Плакат XVII Зимових Олімпійських Ігор

Плакат Ігор XXVI Олімпіади

У 1992 р. на XVI зимових Олімпійських іграх і Іграх XXV Олімпіади більшість колишніх радянських союзних республік, які здобули державну незалежність (окрім трьох прибалтійських – Литви, Латвії й Естонії, що відновили своє членство в міжнародному олімпійському співтоваристві, втрачене після окупації цих країн Радянським Союзом у 1940 р. і їх перетворення на радянські союзні республіки, – знову були представлені на Іграх самостійними командами), виступали як Об'єднана команда Співдружності Незалежних Держав (ОК СНД).

Починаючи з XVII зимових Олімпійських ігор 1994 р. у Ліллегаммері й Ігор XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті, дванадцять країн, спортсмени яких на Іграх 1992 р. виступали в складі Об'єднаної команди СНД, одержали можливість брати участь в Олімпійських іграх самостійними командами (їх національні олімпійські комітети були визнані Міжнародним олімпійським комітетом).

Аналогічні трансформації відбулися й з колишніми республіками Югославії, які здобули державну незалежність (у різні роки) і стали виступати на Іграх Олімпіад і зимових Олімпійських іграх самостійними командами.

На Іграх Олімпіад, що відбулися в четвертому періоді сучасних Олімпійських ігор, у неофіційному командному заліку країн-учасниць першими були: у Барселоні-1992 – Об'єднана команда СНД; в Атланті-1996 – США; у Сіднеї-2000 – США.

На зимових Олімпійських іграх, проведених у тому ж періоді, передували: в Альбервілі-1992 – Німеччина; у Ліллегаммері-1994 – Росія; у Нагано-1998 – Німеччина.

Якщо на Іграх XXV Олімпіади 1992 р. у Барселоні Об'єднана команда СНД (за рахунок потенціалу олімпійського спорту колишнього СРСР) у неофіційному командному заліку країн-учасниць посіла перше місце (45 золотих, 38 срібних і 29 бронзових медалей), залишивши на другій позиції збірну США (37, 34, 37), а на третьому місці – команду Німеччини (33, 21, 28), то на наступних Іграх Олімпіад (у яких усі країни, що виникли на пострадянському просторі після розпаду СРСР і здобули на початку 1990-х років державну незалежність, виступали вже самостійними командами) ситуація відчутно змінилася.

Ігри-1996 в Атланті, здавалося б, переконали в тому, що після розпаду СРСР і ліквідації НДР Сполучені Штати Америки надовго будуть гегемоном на спортивних аренах Ігор Олімпіад. В Атланті збірна США завоювала 101 олімпійську медаль різного ґатунку, серед яких 44 золоті нагороди, тоді як у команди Росії, що посіла на цих Іграх друге місце (найвище серед пострадянських держав) було 63 медалі різного ґатунку (з них 26 золотих), а у збірної Німеччини, що залишилася на третій позиції, – 65 нагород (з них 20 золотих медалей).

Цікаво порівняти відсоткові співвідношення між кількістю золотих олімпійських нагород, завойованих на Іграх-1996 спортсменами тієї або іншої країни, і загальною кількістю видів змагань (271), що входили до програми цих Ігор. Спортсмени США виграли в Атланті у 16,2% видів змагань олімпійської програми, тоді як у Росії цей показник становив 9,6%, у Німеччини – 7,4%, а у збірної Китаю, що посіла четверте загальнокомандне місце, – 5,9%.

Організаційні й інші заходи щодо вдосконалення національних систем олімпійського спорту, здійснені у Франції, Італії та Австралії, дозволили командам цих країн на Іграх-1996 відчутно поліпшити свої результати. Так, якщо на Іграх у Барселоні команда Франції (8 золотих медалей) була на дев'ятому місці, то на Іграх в Атланті – уже на п'ятій позиції (15 золотих нагород). Команда Італії із дванадцятого місця, яке вона посіла на Іграх-1992 (6 золотих медалей), піднялася за підсумками Ігор-1996 на шосту позицію (13 золотих нагород), а команда Австралії, на Іграх у Барселоні опинившись на десятому місці (7 золотих медалей), в Атланті посіла сьоме місце (9 золотих медалей).

Члени Об'єднаної команди СНГ на параді під час церемонії відкриття XVI зимових Олімпійських ігор в Альбервілі (1992)

На Іграх XXVII Олімпіади, що відбулися в 2000 р. у Сіднеї, збірна США знову посіла перше місце в неофіційному командному заліку, хоча з 40 золотих медалей, вручених американським спортсменам у Сіднеї, у наступні роки залишилося 37 (три золоті і дві бронзові медалі команда США втратилася за результатами тривалих антидопінгових розслідувань стосовно американської легкоатлетки Меріон Джонс, що завершилися її дискваліфікацією і позбавленням п'яти олімпійських медалей). Проте, навіть із урахуванням цієї (негативної для американців) корекції кількості золотих медалей, збірна США за підсумками Ігор-2000 випередила своїх основних суперників – команди Росії й Китаю, що посіли в Сіднеї друге й третє місця і завоювали, відповідно, 32 і 28 золотих медалей. Що ж стосується відсоткового відношення кількості золотих олімпійських нагород, завойованих на Іграх-2000 спортсменами країн-учасниць, до загальної кількості видів змагань (300) Ігор, що входили до їх програми, то ці показники у лідерів були такими: США – 12,0%; Росія – 10,7%; Китай – 9,3%.

Команда Австралії (у якої, на додаток до всіх організаційних та інших позитивних аспектів, на Іграх-2000 додався ще й "домашній" фактор проведення олімпійських змагань у звичних для її спортсменів умовах) посіла в Сіднеї досить високе четверте місце (16 золотих медалей – 5,3% загальної кількості видів змагань).

На п'яту позицію вийшла команда Німеччини (13 золотих нагород – 4,3%). При цьому підсумки виступів німецьких спортсменів у Сіднеї-2000 виявилися відчутно слабшими, ніж у Барселоні-1992 (12,8%) і в Атланті-1996 (7,4%), де збірна Німеччини посідала треті місця. Так негативно позначилося те, що в Німеччині одночасно із руйнуванням недосконалих політико-економічних основ колишньої Німецької Демократичної Республіки було ліквідовано одну з найефективніших у світі систем підготовки спортсменів до Олімпійських ігор, що успішно функціонувала, а чимало досвідчених і висококваліфікованих тренерів і фахівців, які працювали раніше в НДР і займалися науково-методичним і медико-біологічним забезпеченням олімпійської підготовки спортсменів, виїхали в інші країни.

На шостому й сьомому місцях за підсумками Ігор-2000 виявилися команди Франції й Італії (у кожної з них – по 13 золотих медалей, що склало по 4,3% загальної кількості видів змагань у програмі цих Ігор). На восьму позицію несподівано вийшла збірна Нідерландів (12 золотих нагород – 4,0%).

Куба, яка, незважаючи на свій малий економічний потенціал та інші складності, на Іграх-1992 у Барселоні в загальнокомандному заліку вийшла на високе п'яте місце (14 золотих медалей, що становило 5,5% загальної кількості 257 видів змагань у програмі Ігор), на Іграх-1996 в Атланті посіла восьму позицію (9 золотих нагород при 271 виді змагань – 3,3%), а в Сіднеї на Іграх-2000 зуміла зберегти місце в першій десятці – дев'яте (11 золотих медалей при 300 видах змагань – 3,7%).

Помітного прогресу досягла на Іграх XXVII Олімпіади команда Великої Британії. Якщо в Атланті-1996 на рахунку збірної цієї країни була 1 золота медаль, 8 срібних і 6 бронзових – у підсумку 36-те місце, то результати, показані британськими спортсменами в Сіднеї-2000, виявилися набагато кращими: 11 золотих, 10 срібних і 7 бронзових медалей, що вивело Велику Британію на 10-те місце у неофіційному командному заліку.

Помітний спад протягом четвертого періоду на Іграх Олімпіад відбувся в результатах ряду тих східноєвропейських країн, які раніше входили до табору соціалістичної співдружності, – Болгарії, Угорщини, Польщі, Румунії, Чехословаччини (що розділилася потім на Чехію й Словаччину). Наприклад, якщо на Іграх-1988 у Сеулі Угорщина посіла в неофіційному командному заліку 6-те місце, то в Барселоні-1992 – 8-ме, в Атланті-1996 – 12-те, у Сіднеї-2000 – 13-те. Ще більш відчутний спад результатів на Іграх Олімпіад відбувся у Болгарії: 1988 р. – 7-ме місце, 1992 р. – 18-те, 1996 р. – 22-ге, 2000 р. – 33-тє. Румунія на Іграх-1988 посіла 8-ме місце, а потім ситуація погіршилася: 1992 р. – 14-те місце, 1996 р. – 14-те, 2000 р. – 11-те. Польща після Ігор-1988 (20-те місце) і Ігор-1992 (19-те місце) на Іграх-1996 вийшла на 11-те місце, однак потім знову погіршила свою позицію: на Іграх-2000 – 14-те місце. Чехословаччина на Іграх-1988 була на 17-му місці, на Іграх-1992 – на 15-му; після її поділу на дві держави результати їх команд на Іграх Олімпіад були такими: Чехія в 1996 р. – 17-те місце, а в 2000 р. – 28-ме; Словаччина в 1996 р. – 42-ге–43-тє, а в 2000 р. – 38-ме.

У четвертому періоді на Іграх Олімпіад, що відбулися в ці роки, до олімпійської програми вперше було включено такі види спорту, як бадмінтон (з 1992 р.), бейсбол (з 1992 р.), софтбол (з 1996 р.), пляжний волейбол (з 1996 р.), стрибки на батуті (з 2000 р.), тхеквондо (з 2000 р.), тріатлон (з 2000 р.). Крім того, веслувальний слалом – уперше включений до програми Ігор Олімпіад в 1972 р., потім відсутній у ній у 1976–1988 рр. – знову був повернутий у 1992 р. До програм Ігор Олімпіад, поряд зі змаганнями серед чоловіків, у деяких видах спорту вперше було включено змагання серед жінок, зокрема – з футболу (з 1996 р.), водного поло (з 2000 р.), сучасного п'ятиборства (з 2000 р.), важкої атлетики (з 2000 р.).

На зимових Олімпійських іграх до олімпійської програми вперше було включено такі види спорту, як фрістайл (з 1992 р. – серед чоловіків і серед жінок), шорт-трек (з 1992 р. – серед чоловіків і серед жінок), сноубординг (з 1998 р. – серед чоловіків і

серед жінок), кьорлінг (з 1998 р. – серед чоловіків і серед жінок). У деяких видах спорту поряд зі змаганнями серед чоловіків уперше стали проводити змагання серед жінок, зокрема – з біатлону (з 1992 р.) і з хокею на льоду (з 1998 р.).

Цікаво розглянути, якою була динаміка результатів країн–учасниць зимових Олімпійських ігор у неофіційному командному заліку протягом четвертого періоду сучасних Олімпійських ігор.

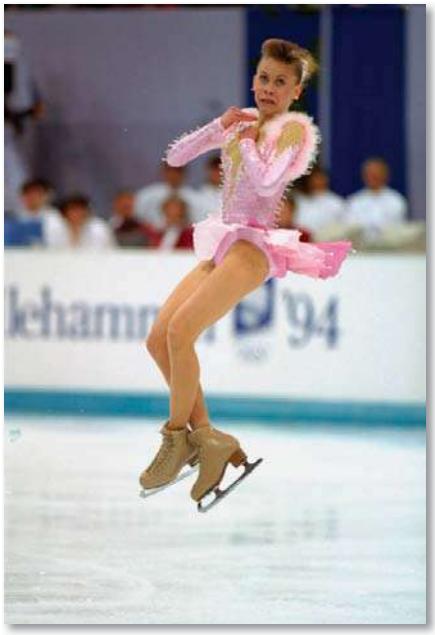
На XVI зимових Олімпійських іграх 1992 р. в Альбервілі трійку команд-лідерів склали Німеччина (10 золотих, 10 срібних, 6 бронзових медалей), ОК СНД (9, 6, 8) і Норвегія (9, 6, 5).

Лідерські позиції на цих Іграх збірні Німеччини (що об'єднала кращих спортсменів НДР і ФРН у зимових видах спорту) і Об'єднаної команди СНД (що зібрала у своєму складі чимало сильних спортсменів з колишнього СРСР, на території якого утворився ряд незалежних держав) не стали сюрпризом для фахівців і розглядалися ними як цілком закономірні.

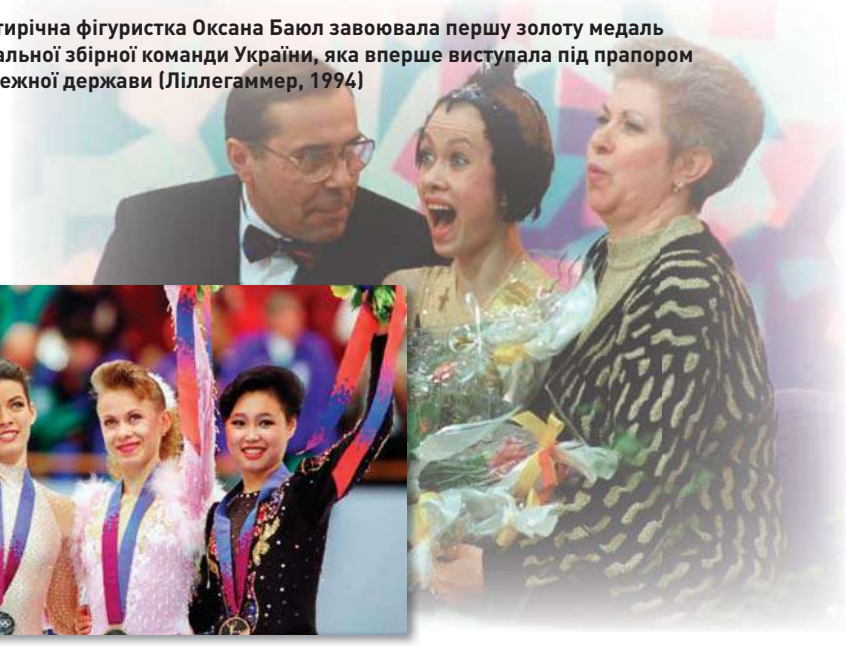
Але багатьох здивував стрімкий прогрес спортсменів Норвегії, у якої виявилася однакова з ОК СНД кількість золотих (по 9) і срібних (по 6) медалей, а другим місцем норвежці поступилися Об'єднаній команді СНД тільки через дещо меншу кількість бронзових нагород. При цьому не зайвим є нагадати, що в 1970–1980-і роки збірні команди Норвегії не відрізнялися стабільністю у виступах на зимових Олімпійських іграх (якщо в Гренобле-1968 було 1-ше місце, то в Саппоро-1972 – 7-ме, в Інсбруку-1976 – 4-те, у Лейк-Плесіді-1980 – 8-ме, у Сараєво-1984 – 6-те, а в Калгарі-1988 не було жодної золотої медалі й спортсмени цієї країни із трьома срібними й двома бронзовими нагородами опинилися в неофіційному командному заліку на 12-му місці).

Слід підкреслити, що стрімкий підйом збірної Норвегії з 12-ї позиції, яку вона посіла на зимових Іграх-1988 у Калгарі, на 3-ю позицію за підсумками зимових Ігор-1992 в Альбервілі пояснюється не тільки давньою високою популярністю в цій країні зимових видів спорту й наявністю в Норвегії досвідчених фахівців і прекрасної матеріально-технічної бази для розвитку зимових видів спорту. Справа ще й у тому, що норвезькі фахівці й керівники спорту зрозуміли: для того, щоб досягти значних успіхів на міжнародній арені, необхідно формувати стрункy, науково й методично обґрунтовану систему підготовки найсильніших, найбільш талановитих спортсменів країни. У Норвегії було визначено групу найбільш обдарованих спортсменів – і саме для них створювалися всі необхідні умови для повноцінної підготовки. Крім того, якщо раніше планування підготовки норвезьких спортсменів здійснювалося в інтересах їх успішних виступів на чемпіонатах світу й у змаганнях Кубків світу з різних зимових видів спорту, то в новій системі підготовки всі її складові (як і спортивні змагання) підпорядковувалися головному завданню – планомірній, без непотрібного форсування, олімпійській підготовці – з виходом на пік спортивної форми до Олімпійських ігор.

Помітно поліпшили свої результати на зимових Іграх-1992 олімпійці Австрії, США, Італії й Франції. Збірна Австрії (6 золотих, 7 срібних, 8 бронзових медалей) у неофіційному командному заліку вийшла на 4-те місце, тоді як у Калгарі-1988 у неї було 6-те місце. Збірна США посіла 5-ту позицію (5,

Шістнадцятирічна фігуристка Оксана Баюл завоювала першу золоту медаль для національної збірної команди України, яка вперше виступала під прапором своєї незалежної держави (Ліллегаммер, 1994)

4, 2), хоча за чотири роки до цього перебувала на 9-му місці. Команда Італії вийшла на 6-те місце (4, 6, 6), тоді як на попередніх Іграх-1988 у неї була 10-та позиція. Збірна Франції (3, 5, 1) посіла 7-ме місце, а в Калгарі-1988 у неї було 11-те місце.

Хоча медальний підсумок Фінляндії в Альбервілі (3, 1, 3) виявився дещо меншим, ніж був у Калгарі (4, 1, 2), однак вона опустилася з 4-го місця, яке вона посіла на Іграх-1988, на 8-му позицію за підсумками Ігор-1992.

Збірна Канади в Альбервілі-1992 вийшла на 9-те місце (2, 3, 2), тоді як у Калгарі-1988 (на "домашніх" зимових Іграх) у неї була 13-та позиція.

На зимових Олімпійських іграх-1992 вперше в десятку кращих країн-учасниць у неофіційному командному заліку ввійшла збірна Республіки Корея, якій 2 золоті медалі, 1 срібна й 1 бронзова нагороди принесли 10-те місце.

На наступних позиціях за підсумками зимових Ігор-1992 виявилися команди Японії (1, 2, 4 – і 11-те місце) і Нідерландів (1, 1, 2 – і 12-ге місце).

Помітним виявився спад у результатах виступів на Іграх-1992 команд Швеції (1, 0, 3) і Швейцарії (1, 0, 2). Якщо в Калгарі-1988 збірна Швеції була на 5-му місці, то в Альбервілі-1992 – тільки на 13-му. Ще більш помітним був регрес у підсумках виступів на зимових Іграх-1992 команди Швейцарії: у неї в Калгарі було 3-тє місце, а в Альбервілі – лише 14-та позиція.

На наступних зимових Олімпійських іграх – у Ліллегаммері-1994 – трійка лідерів у неофіційному командному заліку мала такий вигляд: Росія, Норвегія, Німеччина. В активі збірної Росії було 11 золотих медалей (18,0% загальної кількості видів змагань на цих Іграх), а також 8 срібних і 4 бронзові нагороди. У команди Норвегії, що посіла в Ліллегаммері 2-ге місце, – 10 золотих медалей (16,4% загальної кількості видів змагань), 11 срібних і 5 бронзових. А в команди Німеччини, що опинилася на 3-й позиції, – 9 золотих нагород (14,8% загальної кількості видів змагань), 7 срібних і 8 бронзових медалей (нагадаємо, що на попередніх зимових Іграх збірна цієї країни була на 1-му місці).

Слід зазначити, що команди, які ввійшли на зимових Іграх-1994 до трійки лідерів (Росія, Норвегія, Німеччина) загалом завоювали майже половину (49,2%) розіграних золотих медалей.

На 4-те місце вийшла команда Італії (7 золотих, 5 срібних, 9 бронзових медалей), яка на попередніх Іграх була на 6-й позиції.

Збірна США (6, 5, 2) на зимових Іграх-1994 виявилася на тому ж 5-му місці, як і на зимових Іграх-1992.

А на 6-ту позицію в Ліллегаммері піднялася команда Республіки Корея (4, 1, 1, причому всі медалі були завойовані в одному виді спорту – шорт-треку), тоді як в Альбервілі збірна цієї країни була на 10-му місці.

На 7-ме місце вийшла команда Канади (3, 6, 4), яка за чотири роки до цього була 9-ю.

Поліпшила свою позицію й Швейцарія (3, 4, 2), що посіла в Ліллегаммері 8-ме місце, тоді як в Альбервілі вона була 14-ю.

Гірше, ніж на зимових Іграх-1992, виступила в Ліллегаммері-1994 збірна Австрії (2, 3, 4), що опинилася на 9-му місці (в Альбервілі вона була на 4-му місці).

Команда Японії (1, 2, 2) на Іграх-1994 посіла те ж саме 11-те місце, як і на Іграх-1992.

У Ліллегаммері-1994 суттєво гіршими були виступи команд Фінляндії (опустилася з 8-го місця на 16-те), Франції (з 7-го на 17-те) і Нідерландів (з 12-го – на 18-те). Причому у жодної з цих країн не виявилося жодної золотої медалі: Фінляндія – 1 срібна й 5 бронзових; Франція – 1 срібна й 4 бронзові; Нідерланди – 1 срібна й 3 бронзові.

На наступних зимових Олімпійських іграх – у Нагано-1998 – трійка країн-лідерів у неофіційному командному заліку мала такий вигляд: Німеччина, Норвегія, Росія, причому спортсмени цих країн загалом завоювали 45,6% усіх розіграних золотих медалей.

Порівняно з Ліллегаммером-1994, де збірна Німеччини була на 3-й позиції (9, 7, 8), вона в Нагано-1998, посівши 1-ше місце, зібрала більш рясний медальний урожай – 12 золотих (17,7% загальної кількості нагород найвищого ґатунку), 9 срібних і 8 бронзових.

На високій 2-й позиції, як і на попередніх зимових Іграх-1994, виявилася збірна Норвегії – 10 золотих медалей (14,7% загальної кількості видів змагань), 10 срібних і 5 бронзових нагород.

Збірна Росії з 1-го місця, яке вона посіла в Ліллегаммері-1994, опустилася в Нагано-1998 на дві позиції, посівши 3-тє місце – 9 золотих медалей (13,2% загальної кількості видів змагань), 6 срібних і 3 бронзові нагороди.

З сьомої позиції в Ліллегаммері-1994 на 4-ту за підсумками Ігор у Нагано-1998 піднялася команда Канади (6, 5, 4).

П'яте місце, як в Альбервілі-1992 і в Ліллегаммері-1994, зберегла за собою в Нагано-1998 збірна США (6, 3, 4).

З 18-го місця, яке команда Нідерландів посіла на Іграх-1994 у Ліллегаммері, збірна цієї країни на Іграх-1998 у Нагано значно піднялася – на 6-ту позицію (5 золотих, 4 срібні й 2 бронзові медалі, причому всі ці 11 нагород були здобуті в одному виді спорту – швидкісному бігу на ковзанах).

Поліпшила результати в Нагано (7-ме місце), порівняно з Ліллегаммером (11-те місце), збірна Японії, в активі якої на Іграх-1998 – 5 золотих, 1 срібна й 4 бронзові медалі.

Дещо поліпшила свої позиції й команда Австрії: якщо в Ліллегаммері-1994 у неї було 9-те місце, то в Нагано-1998 – 8-ме (3, 5, 9).

З 6-го місця в Ліллегаммері на 9-ту позицію в Нагано опустилася збірна Республіки Корея (3, 1, 2, причому всі шість нагород спортсмени цієї країни на Іграх-1998 завоювали в одному виді спорту – шорт-треку).

Помітно слабше, ніж на Іграх-1994, виступила на Іграх-1998 збірна Італії: якщо за підсумками виступів у Ліллегаммері вона була на 4-му місці, то в Нагано виявилася на 10-й позиції (2, 6, 2).

Команда Фінляндії, яка на Іграх-1994 посіла 16-те місце, за підсумками Ігор-1998 вийшла на 11-те (2, 4, 6).

Поліпшила свої результати й збірна Франції: якщо в Ліллегаммері-1994 вона була на 17-й позиції, то в Нагано-1998 вийшла на 11-те місце (2, 1, 5).

Збірна Швейцарії, що посідала в Ліллегаммері-1994 8-му позицію, опустилася в Нагано-1998 на 13-те місце (2, 1, 4).

Надзвичайно важливою подією – не тільки для четвертого періоду сучасних Олімпійських ігор, а й для всього міжнародного олімпійського руху – став проведений у 1994 р.у Парижі XII Олімпійський конгрес. Він був присвячений 100-річному ювілею того знаменного першого (установчого) Олімпійського конгресу, що відбувся у французькій столиці в 1894 р., на якому було ухвалено рішення про відродження Олімпійських ігор на сучасному етапі, створено Міжнародний олімпійський комітет і затверджено Олімпійську хартію.

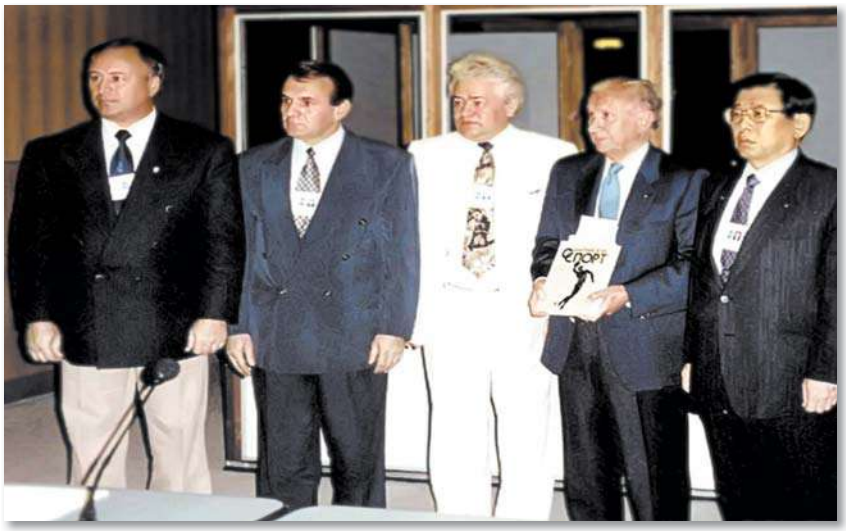
У роботі ювілейного Олімпійського конгресу взяли участь члени МОК на чолі із президентом Хуаном Антоніо Самаранчем, почесні члени Міжнародного олімпійського комітету, делегації національних олімпійських комітетів, представники міжнародних спортивних федерацій, відомі спортсмени, тренери, судді, учені, журналісти, члени комісій МОК, представники оргкомітетів Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор. На конгресі булио ухвалено резолюції з чотирьох основних тем. Серед них тема I – "Внесок олімпійського руху в сучасне суспільство" ("Олімпізм і його етика. Структура олімпійського руху"; "Спорт і навколишнє середовище"; "Майбутнє Олімпійських ігор, їх програми"; "Олімпійський рух і міжнародне взаєморозуміння"); тема II – "Сучасний спортсмен" ("Становлення, місце й роль спортсмена в суспільстві"; "Спорт вищих досягнень і його організація"; "Спортивна наука й сучасне тренування"; "Потенційні небезпеки для спортсменів"); тема III – "Спорт і його суспільний зміст" ("Спорт і політика"; "Спорт і економіка"; "Спорт для всіх"; "Спорт у країнах, що розвиваються"); тема IV – "Спорт і засоби масової інформації".

У підсумковому документі XII Олімпійського конгресу було відображено основні напрямки й аспекти олімпійського руху й олімпійського спорту, перспективи подальшої спільної діяльності МОК, національних олімпійських комітетів, міжнародних

Пам'ятна медаль офіційного учасника Олімпійського конгресу, що відбувся у Парижі у 1994 р. і був присвячений 100-річчю відродження Олімпійських ігор

спортивних федерацій та інших учасників олімпійського руху. Зокрема, конгрес констатував, що ідеї олімпізму з моменту відродження Олімпійських ігор зробили значний внесок у розвиток сучасного суспільства, і рекомендував усім членам олімпійського руху об'єднати зусилля у справі інтенсифікації етичних, культурних і виховних цінностей олімпізму, а також у розширенні сфери спорту. Було підкреслено, що основною ланкою олімпійського руху є спортсмени й що необхідно захищати їхні інтереси. Відзначено, що організацію олімпійського спорту й управління ним повинні здійснювати незалежні спортивні організації, що відповідають за цю роботу на національному й міжнародному рівнях. Конгрес у своїй резолюції вказав на необхідність підтримувати єдність Олімпійських ігор не тільки як спортивної події, але і як всесвітнього форуму спорту, дружби, солідарності спортсменів світу – для того щоб їх головною метою було бажання брати участь в Іграх. Також відзначено, що для включення до програми Ігор головним критерієм повинні бути популярність і універсальність виду спорту й що разом із тим слід ураховувати фактори розвитку виду спорту в сучасному суспільстві й повагу певних традицій. Було підтверджено внесок олімпійського руху в міжнародне взаєморозуміння й мир за допомогою продовження діалогу між націями й окремими людьми, а також те, що структури олімпійського руху разом з урядовими й міжнародними організаціями повинні співпрацювати у справі встановлення миру в усьому світі, утвердження людської гідності, побудованої на принципах взаємоповаги й компетентності. Підкреслено, що структури олімпійського руху повинні зробити все можливе для зниження нерівномірності розвитку спорту в передових і країнах, що розвиваються, й що "Олімпійська солідарність" повинна координувати свої дії з міжнародними спортивними федераціями, національними олімпійськими комітетами й іншими організаціями на підставі програм надання допомоги для розвитку спорту, а засоби масової інформації мають допомогти керівни-

Презентація першого у світі підручника "Олімпійський спорт" на Олімпійському конгресі, присвяченому 100-річчю МОК (Париж, 1994). Від лівої: перший президент НОК України Валерій Борзов, автори підручника перший віце-президент НОК України професор В. М. Платонов і професор С. І. Гуськов, президент МОК Хуан Антоніо Самаранч, віце-президент МОК Ун-Юн Кім

кам країн, що розвиваються, усвідомити значення спорту і його сприятливий вплив на економіку й громадське життя цих країн.

У розділі "Спорт і економіка" у резолюції конгресу було відзначено, що доходи від спорту необхідно спрямовувати тільки на розвиток спорту. А в розділі "Спорт і політика" акцентовано увагу на тому, що спорт і спортсмени не повинні використовуватися в політичних цілях.

До характерних особливостей четвертого періоду сучасного олімпійського руху належать інтенсивна комерціалізація олімпійського спорту і його професіоналізація.

Критики таких тенденцій у діяльності керівництва МОК стверджували, що комерціалізація олімпійського спорту веде до зміни його ціннісних орієнтацій і до того ж суттєво знижує його виховні функції.

Докладніше про проблеми комерціалізації й професіоналізації олімпійського спорту мова йде у відповідних главах цього підручника. Тут же відзначимо, що професіоналізація олімпійського спорту, крім усього іншого, відкрила можливість для участі в Олімпійських іграх найсильніших у світі спортсменів-професіоналів майже у всіх видах спорту, що входять до програм Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор, – за винятком хіба що професійного боксу й професійного бейсболу, а також – частково – футболу, де щодо включення гравців в олімпійські команди країн існують деякі вікові обмеження (тільки три спортсмени віком понад 23 роки), що не дозволяє більшості найсильніших футболістів виступати в олімпійських збірних командах своїх країн.

Що ж стосується комерціалізації олімпійського спорту, то вона, попри відзначені вище негативні нюанси морального характеру, має ряд вагомих позитивних чинників, що дозволяють залучати в олімпійський спорт солідні фінансові кошти (платежі телекомпаній за право трансляцій з Олімпійських ігор, відрахування різних компаній і фірм за право використання олімпійської символіки на своїй продукції, спонсорська діяльність бізнесу в олімпійському спорті тощо). Завдяки цьому зростають можливості МОК для надання фінансової допомоги національним олімпійським комітетам різних країн і проведення різноманітних заходів, спрямованих на розвиток олімпійського спорту в різних регіонах. Однак слід сказати, що розміри надаваної МОК фінансової підтримки розвитку олімпійського спорту в різних країнах поки що помітно менші, ніж могли б бути з урахуванням нинішніх великих можливостей Міжнародного олімпійського комітету, який має у своєму розпорядженні – завдяки процесам комерціалізації – досить значні фінансові кошти.

Інтенсивна комерціалізація і політизація олімпійського спорту, його зближення з професійним спортом загострили суперечності між правовими й нормативними актами спорту й міжнародними та національними юридичними нормами, а також органами державної влади.

Ці протиріччя оголили багато проблем олімпійського спорту – бойкоти Олімпійських ігор, обмеження прав спортсменів на участь в Олімпійських іграх з політичних причин і через військові конфлікти, взаємодія між урядовими й неурядовими організаціями, порушення правил чесної гри, фінансова діяльність МОК і міжнародних спортивних федерацій, взаємини з телебаченням і спонсорами, права й обов'язки журналістів, поширення допінгу, корупція й насильство, залучення й поведінка глядачів, трансфер спортсменів і свобода їх пересування, незалежність спортивних організацій, стабільність правового середовища спорту, "надзвичайний стан" спорту, олімпійське перемир'я тощо.

Усе це загострило увагу до спорту вищих досягнень і, особливо, олімпійського, з боку ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, регіональних міжнародних організацій, Європейського суду із прав людини й інших організацій. Стало зрозуміло, що політика минулих років, яка проявляється у відторгненні співробіт-

Плакат Зимових Ігор XVIII Олімпіади

Плакат Ігор XXVII Олімпіади

ництва із представниками держав і міжнародними організаціями й активно використовувалася МОК у часи президентства Ейвері Брендеджа (1952–1972), завела у глухий кут, вихід з якого припускає відкритість олімпійського спорту, розуміння того, що його розвиток неможливий без співробітництва з авторитетними міжнародними організаціями й вищими урядовими органами, як і без відходу від ілюзорної концепції й "надзвичайного стану" спорту.

Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч прекрасно розумів, що перспективи й авторитет олімпійського руху визначаються його місцем у житті світового співтовариства, співробітництвом з авторитетними міжнародними організаціями, владою держав, політичними й діловими колами, засобами масової інформації. Міжнародний олімпійський комітет розвинув винятково активну діяльність, спрямовану на інтенсивне міжнародне співробітництво в різних напрямках і підкріплену відповідними угодами. Особливо інтенсивно розвивалося співробітництво з ООН, ЮНЕСКО, Радою Європи, урядами багатьох країн, особливо з високорозвиненим спортом або тими, що висували кандидатури міст на проведення Олімпійських ігор.

Події четвертого періоду сучасного олімпійського руху засвідчили також виникнення принципових протиріч між інтересами держав, які орієнтуються насамперед на олімпійську підготовку провідних спортсменів своїх країн і тією чи іншою мірою фінансують цю підготовку, а також національних олімпійських комітетів, з одного боку, а з іншого – інтересами федерацій з видів спорту (як національних, так і міжнародних), а часто й самих спортсменів, які декларують націленість на підготовку до головних змагань чотирирічного циклу – Олімпійських ігор, але фактично будують свою діяльність, виходячи із власних інтересів, обумовлених підготовкою до дуже великої кількості комерційних змагань, а також до чемпіонатів світу й континентальних чемпіонатів. Через це нерідко суттєво знижується ефективність олімпійської підготовки – і такі спортсмени набагато гірше, ніж могли б, виступають на Іграх Олімпіад або зимових Олімпійських іграх.

Цілком зрозуміло, що національні федерації з видів спорту орієнтуються на спортивні календарі відповідних міжнародних і континентальних (європейських, азіатських, африканських тощо) спортивних федерацій, які, крім своїх головних змагань (чемпіонатів світу й чемпіонатів континентів), планують також велику кількість комерційних змагань. Різні комерційні структури разом із національними федераціями з видів спорту з багатьох країн організовують змагання, до участі в яких із зрозумілих причин намагаються залучити провідних спортсменів.

У той же час досягнення спортивної науки й накопичений за кілька останніх десятиліть практичний досвід підготовки видатних спортсменів дозво-

Австралійське місто Сідней, у якому в 2000 р. відбулися Ігри XXVII Олімпіади

ляють створити й реалізувати систему компромісного характеру, що дає можливість гармонійно поєднувати планомірну підготовку до головних змагань – Олімпійських ігор і чемпіонатів світу – з інтенсивною змагальною діяльністю протягом 8–10 міс. у році. Однак фахівцям потрібно ще багато працювати, щоб, сформувавши таку систему, зробити її максимально ефективною. Для цього засадами такої системи необхідно зробити дотримання фундаментальних закономірностей підготовки спортсменів до головних змагань, використовуючи проміжні змагання (серед яких і комерційні) не як самоціль, а як елементи підготовки до головних стартів року (чемпіонату світу) або чотирирічного циклу (Олімпійських ігор).

Підводячи підсумки огляду четвертого періоду сучасних Олімпійських ігор (1992–2000), підкреслимо, що Ігри XXVII Олімпіади 2000 р. у Сіднеї – останні в XX ст., що завершували цей період, стали значущою подією, яка символізувала торжество політики МОК, спрямованої на перетворення олімпійського руху на більш авторитетну й високоефективну форму міжнародного співробітництва й дозволила зустріти початок XXI ст. й третього тисячоліття з упевненістю у перспективах подальшого розвитку олімпійського спорту.

П'ятий період сучасних Олімпійських ігор

У п'ятому періоді сучасних Олімпійських ігор, що почався після завершення в 2001 р. "епохи Самаранча" в олімпійському русі й олімпійському спорті й тривав при його спадкоємцях на посту президента МОК Жака Рогге (2001–2013) і Томаса Баха (із серпня 2013 р. й понині), відбулися XIX зимові Олімпійські ігри (Солт-Лейк-Сіті-2002), Ігри XXVIII Олімпіади (Афіни-2004), XX зимові Олімпійські ігри (Турин-2006), Ігри XXIX Олімпіади (Пекін-2008), XXI зимові Олімпійські ігри (Ванкувер-2010), Ігри XXX Олімпіади (Лондон-2012), XXII зимові Олімпійські ігри (Сочі-2014), Ігри XXXI Олімпіади (Ріо-де-Жанейро-2016), XXIII зимові Олімпійські ігри (Пхьончхан-2018).

У п'ятому періоді (відповідно до прийнятих МОК рішень про вибір міст, яким надається право приймати Олімпійські Ігри) мають відбутися Ігри XXXII Олімпіади (Токіо-2020), XXIV зимові Олімпійські ігри (Пекін-2022), Ігри XXXIII Олімпіади (Париж-2024), XXV зимові Олімпійські ігри (Мілан і Кортіна-д'Ампеццо-2026), Ігри XXXIV Олімпіади (Лос-Анджелес-2028).

Олімпійська програма на Іграх Олімпіад, проведених у п'ятому періоді, поповнилася змаганнями з жіночої вільної боротьби (з 2004 р.), жіночого боксу (з 2012 р.), з гольфу серед чоловіків і серед жінок (з 2016 р.), з регбі 7 х 7 серед чоловічих і жіночих команд (з 2016 р.). На Іграх 2012 і 2016 рр. в олімпійській програмі були відсутні бейсбол і софтбол (однак надалі МОК повернув їх – і олімпійські змагання із цих видів спорту будуть проводитися на Іграх-2020 у Токіо).

На зимових Олімпійських іграх, що відбулися в п'ятому періоді, після 54-річної перерви в олімпійську програму в Солт-Лейк-Сіті-2002 на постійних засадах було повернуто скелетон – вид спорту, з якого олімпійські змагання до цього проводилися двічі – в 1928 і 1948 рр. (обидва рази в Санкт-Моріці). На Іграх-2014 у Сочі вперше було проведено олімпійські змагання серед жінок зі стрибків на лижах із трампліна.

На чотирьох Іграх Олімпіад (2004–2016) у неофіційному командному заліку країн-учасниць найбільш сильно виступила збірна США (яка й наприкінці попереднього четвертого періоду – на Іграх 1996 і 2000 рр. – була першою): у 2004 р. – 1-ше місце; у 2008 р. – 2-ге; у 2012 р. – 1-ше; у 2016 р. – 1-ше.

Плакат XIX зимових Олімпійських Ігор

Плакат Ігор XXVIII Олімпіади

Плакат XX зимових Олімпійських Ігор

Плакат Ігор XXIX Олімпіади

Плакат XXI зимових Олімпійських Ігор

Плакат Ігор XXX Олімпіади

Плакат XXII зимових Олімпійських Ігор

Плакат Ігор XXXI Олімпіади

Досить успішно виступала на Іграх Олімпіад цього періоду команда Китаю: Афіни-2004 – 2-ге місце; Пекін-2008 – 1-ше; Лондон-2012 – 2-ге; Ріо-де-Жанейро-2016 – 3-тє. При цьому слід зазначити, що тріумф збірної Китаю, яка завоювала 51 золоту медаль у неофіційному командному заліку на Іграх-2008 у Пекіні, що перевищив за своїми масштабами усі прогнози, пояснюється не тільки "домашнім" характером цих Ігор, звичними для них природно-кліматичними й іншими умовами, а й комплексом різних (організаційних, економічних, науково-методичних та ін.) факторів, успішно реалізованих у Китаї. Збірна США на цих Іграх посіла 2-ге місце (36 нагород вищого ґатунку).

У п'ятому періоді намітився деякий спад у результатах виступів на Іграх Олімпіад команди Росії: у 2004 р. – 3-тє місце; у 2008 р. – 3-тє; у 2012 р. – 4-те; у 2016 р. – 4-те (слід зазначити, що до участі в Іграх-2016 через попередні допінгові скандали не були допущені легкоатлети цієї країни).

Явний прогрес на Іграх Олімпіад показала збірна Великої Британії: якщо в Афінах-2004 (як і в Сіднеї-2000) вона була на 10-му місці, то в Пекіні-2008 – на 4-му; у Лондоні-2012 – на 3-му; а в Ріо-де-Жанейро-2016 – на 2-му.

Стабільні результати демонструвала команда Німеччини: Афіни-2004 – 6-те місце; Пекін-2008 – 5-те; Лондон-2012 – 6-те; Ріо-де-Жанейро-2016 – 5-те.

Деяке зниження рівня позицій у неофіційному командному заліку на Іграх Олімпіад відбулося у збірної Австралії: якщо в Афінах-2004 (як і в Сіднеї-2000) вона посіла 4-те місце, то в Пекіні-2008 – 6-те, у Лондоні-2012 – 8-ме, а в Ріо-де-Жанейро-2016 – 10-те.

Приблизно на одному рівні (з незначними коливаннями) виступали у п'ятому періоді французькі й італійські спортсмени.

Зокрема, збірна Франції в Афінах-2004 була на 7-му місці, у Пекіні-2008 – на 10-му, у Лондоні-2012 – на 7-му і в Ріо-де-Жанейро-2016 – також на 7-му.

А збірна Італії в 2004 р. посіла 8-ме місце, у 2008 р. – 9-те, у 2012 р. – 9-те, у 2016 р. – також 9-те.

Збірна Республіки Корея протягом п'ятого періоду на Іграх Олімпіад завжди опинялася в першій десятці. Однак результати команди цієї країни характеризуються деяким коливанням: Афіни-2004 – 9-те місце; Пекін-2008 – 7-ме; Лондон-2012 – 5-те; Ріо-де-Жанейро-2016 – 8-ме.

Також не відрізнялися стабільністю й результати в неофіційному командному заліку на Іграх Олімпіад збірної Японії: Афіни-2004 – 5-те місце; Пекін-2008 – 8-ме; Лондон-2012 – 11-те; Ріо-де-Жанейро-2016 – 6-те.

На п'ятьох зимових Олімпійських іграх, що відбулися в п'ятому періоді, найбільш успішними (хоча й не завжди стабільними) були виступи збірних Німеччини й Норвегії.

Зокрема, команда Німеччини в Солт-Лейк-Сіті-2002 посіла 2-ге місце; у Турині-2006 – 1-ше; у Ванкувері-2010 – 2-ге; у Сочі-2014 – 6-те; у Пхьончхані-2018 – 2-ге.

На Іграх XXVIII Олімпіади 2004 р. в Афінах вперше до олімпійської програми було включено змагання з вільної боротьби серед жінок. Однією з перших олімпійських чемпіонок у цьому виді спорту стала Ірині Мерлені (Україна)

Плакат XXIII зимових Олімпійських Ігор

У збірної Норвегії результати на зимових Олімпійських іграх були такими: у 2002 р. – 1-ше місце; у 2006 р. – значний спад (лише 13-та позиція); у 2010 р. – 4-те місце; у 2014 р. – 2-ге місце (причому у збірної Норвегії, як і в Росії, було 11 золотих медалей – і вона поступилася першістю лише за меншою кількістю срібних нагород – відповідно, 9 і 5). Однак через кілька років вибухнув допінговий скандал, пов'язаний із виявленням у 2015 р. у ході проведеного розслідування кількаразових підмін проб сечі російських спортсменів у сочинській лабораторії під час XXII зимових Олімпійських ігор 2014 р. Це призвело до дискваліфікацій і позбавлення нагород ряду російських медалістів, у тому числі спортсменів, що посіли перші місця в чоловічому бобслеї (двійка й четвірка) і спортсменок, що були на других місцях у жіночому біатлоні (спринт і естафета). Збірна Росії, втративши декілька медалей, опустилася в неофіційному командному заліку цих зимових Ігор з 1-го місця на 4-те, а три команди, відповідно, піднялися у підсумковій таблиці, – і Норвегія зрештою посіла підсумкове 1-ше місце. На 1-й позиції збірна Норвегії була й за результатами зимових Ігор-2018 у Пхьончхані, де у неї виявилося стільки ж золотих медалей, як і у команди Німеччини (по 14), однак норвежці випередили німців завдяки більшій кількості срібних нагород (відповідно 14 і 10).

Помітний прогрес протягом п'ятого періоду продемонструвала на зимових Олімпійських іграх команда Канади: після 4-ї позиції в Солт-Лейк-Сіті-2002 і 5-ї – у Турині-2006, у неї було 1-ше місце у Ванкувері-2010, 3-тє – у Сочі-2014 (перетворене потім на 2-ге місце – після згаданої втрати збірною Росії декількох медалей у зв'язку з допінговим скандалом і дискваліфікацією викритих російських спортсменів) і в Пхьончхані-2018 – 3-тє місце.

Стабільно високими були позиції в неофіційному командному заліку на зимових Олімпійських іграх у збірної США: у 2002 р. – 3-тє місце; у 2006 р. – 2-ге; у 2010 р. – 3-тє; у 2014 р. – 4-те, що перетворилося потім на 3-тє; у 2018 р. – 4-те.

На проведених протягом п'ятого періоду зимових Олімпійських іграх позиції збірної Росії в неофіційному командному заліку були такими: Солт-Лейк-Сіті-2002 – 5-те; Турин-2006 – 5-те; Ванкувер-2010 – тільки 11-те; Сочі-2014 – 1-ше, що перетворилося надалі на 4-те місце. На XXIII зимові Олімпійські ігри 2018 р. у Пхьончхані збірна Росії Міжнародним олімпійським комітетом не була допущена (з допінгових причин) – і лише окремі російські спортсмени, які не були замішаними в допінгових скандалах, що підтверджувалося допінг-контролем, були допущені Міжнародним олімпійським комітетом до участі в зимових Іграх-2018 як олімпійські атлети з Росії.

Протягом п'ятого періоду дещо поліпшила свої позиції в неофіційному командному заліку на зимових Олімпійських іграх збірна Нідерландів: у 2002 р. – 9-те місце, у 2006 р. – поділ 11-го місця, у 2010 р. – 10-те місце, то в 2014 і 2018 рр. – 5-те місце.

Не відрізнялися стабільністю позиції на зимових Олімпійських іграх 2002–2018 років збірних Республіки Корея (відповідно, 14-те, 7-ме, 5-те, 13-те, 7-ме місця), Швейцарії (11-те, 8-ме, 6-те, 7-ме, 8-ме), Швеції

Команда Великої Британії на параді під час церемонії відкриття Ігор XXXI Олімпіади (Ріо-де-Жанейро, 2016)

Команда Норвегії на параді під час церемонії відкриття XXIII зимових Олімпійських ігор (Пхьончхан, 2018)

(19-те, 6-те, 7-ме, 8-ме, 14-те, 6-те), Франції (6-те, 11-те, 12-те, 10-те, 9-те), Австрії (10-те, 3-тє, 9-те, 9-те, 10-те), Італії (7-ме, 9-те, 16-те, 23-тє, 12-те), Японії (22-ге, 18-те, 20-те, 17-те, 11-те), Фінляндії (8-ме, 19-те, 24-те, 18-те, 18-те).

Восьмий президент МОК Жак Рогге неодноразово висловлювався про необхідність припинення кількісного зростання програми Ігор Олімпіад – для того, щоб кількість видів змагань у ній не перевищувала 300 (як було на Іграх-2000 у Сіднеї). Реалізуючи цю позицію, МОК намагався стабілізувати кількість видів змагань на Іграх Олімпіад, що проводилися в п'ятому періоді: Афіни-2004 – 301; Пекін-2008 – 302, Лондон-2012 – 302, Ріо-де-Жанейро-2016 – 306 (їх програма визначалася ще під час перебування Жака Рогге на посту президента МОК).

Однак на майбутніх Іграх-2020 у Токіо, програму яких Міжнародний олімпійський комітет визначав уже тоді, коли на чолі його став дев'ятий президент МОК Томас Бах, передбачено набагато більшу кількість видів змагань – 339.

Відбулося це не тільки у зв'язку з поповненням олімпійської програми такими новими для неї вигляда-ми спорту, як скейтбординг, серфінг, карате, спортивне скелелазіння, баскетбол 3 х 3, а також поверненням бейсболу й софтболу, але ще й тим, що МОК, поступаючись тиску з боку різних міжнародних спортивних федерацій, пішов на суттєве збільшення кількості видів змагань у різних олімпійських видах спорту, що вже входять до програми Ігор Олімпіад, – за рахунок появи чималої кількості нових видів змагань серед жінок і змішаних видів змагань.

У п'ятому періоді неухильно збільшуються показники загальної кількості спортсменів, які беруть участь в Іграх Олімпіад: Афіни-2004 – 10 625; Пекін-2008 – 10 903; Лондон-2012 – 10 919; Ріо-де-Жанейро-2016 – 11 000. На майбутніх Іграх XXXII Олімпіади 2020 р. у Токіо очікується участь 12 500 спортсменів. Таким чином, регулярно перевищується задекларований керівництвом МОК на початку XXI ст. намір обмежити кількість учасників Ігор Олімпіад на рівні 10,5 тис. спортсменів.

На Іграх XXX Олімпіади (Лондон, 2012) до олімпійської програми вперше було включено змагання з боксу серед жінок

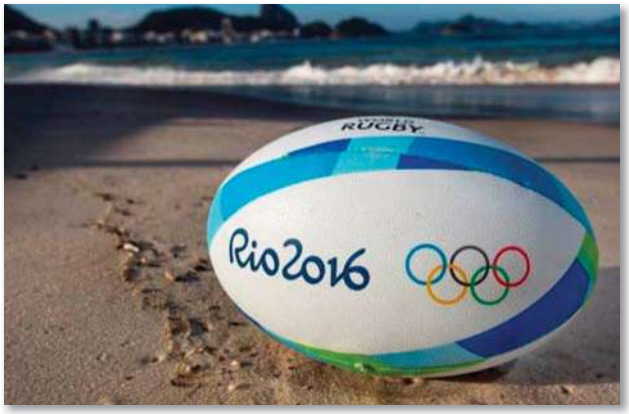
Загальна кількість видів спорту в програмі зимових Олімпійських ігор, що досягла 15 у Солт-Лейк-Сіті-2002, протягом п'ятого періоду сучасних Олімпійських ігор залишалася незмінною.

Однак кількість видів змагань у програмі зимових Олімпійських ігор постійно збільшувалася: якщо в Солт-Лейк-Сіті-2002 їх було 78, то в Турині-2006 – 84, у Ванкувері-2010 – 86, у Сочі-2014 – 98, а в Пхьончхані-2018 – 102. Відбувалося це переважно за рахунок збільшення жіночих і змішаних видів змагань, а також розширення програми змагань серед чоловіків у тих зимових видах спорту, які вже входили до олімпійської програми.

Протягом п'ятого періоду сучасних Олімпійських ігор постійно зростають показники кількості спортсменів, які беруть участь у зимових Олімпійських іграх: Солт-Лейк-Сіті-2002 – 2399; Турин-2006 –

На Іграх XXXI Олімпіади (Ріо-де-Жанейро, 2016) після дуже тривалої перерви (з 1904 р.) до олімпійської програми повернулися змагання з гольфу

На Іграх XXXI Олімпіади (Ріо-де-Жанейро, 2016) після тривалого антракту (з 1924 р.) до олімпійської програми повернулися змагання з регбі (цього разу у варіанті регбі-7)

На Іграх XXXII Олімпіади, які проходитимуть у Токіо у 2020 р., вперше відбудуться олімпійські змагання з баскетболу 3 х 3

2500; Ванкувер-2010 – 2536; Сочі-2014 – 2876; Пхьончхан-2018 – 2959.

На сесії МОК, що відбулася в липні 2017 р. у Лозанні, Міжнародний олімпійський комітет уперше у практиці своєї діяльності одночасно ухвалив рішення щодо місць проведення двох Ігор Олімпіад – Ігор-2024 (у Парижі) і Ігор-2028 (у Лос-Анджелесі).

Значущою для олімпійського руху подією п'ятого періоду сучасних Олімпійських ігор стало проведення Юнацьких олімпійських ігор.

Проєкт проведення олімпійських змагань для юних атлетів було ініційовано восьмим президентом МОК Жаком Рогге. На 119-й сесії Міжнародного олімпійського комітету, яка проходила у 2007 р. у Гватемалі, ця пропозиція отримала одностайне схвалення її учасників – і МОК прийняв рішення про регулярне проведення Юнацьких олімпійських ігор.

Юнацькі олімпійські ігри – спортивний форум молоді віком від 14–18 років, що поєднує в собі спорт, освіту і культуру. Це каталізатор спортивних, освітніх і культурних ініціатив, спрямованих на розвиток та виховання молодого покоління. Їх мета – збирати разом найкращих молодих атлетів світу та проводити унікальні змагання за найвищими міжнародними спортивними стандартами.

Основна ідея Ігор – втілення в життя молоді олімпійських цінностей, популяризація спорту, міжнародне співробітництво, розширення зв'язків спорту з культурою і мистецтвом.

За задумом Міжнародного олімпійського комітету спортивна складова цих змагань, на відміну від Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор, не повинна бути основною, а має слугувати лише ареною для вирішення інших завдань, пов'язаних із впровадженням освітніх програм, спрямованих на вивчення олімпійських цінностей, формування свідомості молоді щодо необхідності активних занять спортом протягом життя, поширення надбань культур народів світу.

Юнацькі олімпійські ігри відбуваються кожні чотири роки: літні – у рік проведення зимових Олімпійських Ігор, зимові – у рік проведення Ігор Олімпіад.

Юнацькі олімпійські ігри мають свої особливості:

- до програми можуть входити спортивні дисципліни і види змагань як з олімпійських, так і з неолімпійських видів спорту;
- відсутність реєстрації рекордів (акцент робиться на спортивній майстерності та перемогах);
- обов'язкова участь усіх спортсменів у культурно-освітніх програмах;
- можливість участі змішаних команд – не лише за статтю, а й за належністю до різних країн певного континенту;

На Іграх-2020 у Токіо до олімпійської програми включено змагання зі скейтбордингу і серфінгу

На Іграх-2020 у Токіо до олімпійської програми включено змагання з карате та спортивного скелелазіння

- програми, реалізовані під час Ігор, орієнтовані на продовження їх дії у роботі освітніх та інших структур (національних олімпійських комітетів, національних олімпійських академій, закладів освіти тощо).

І літні Юнацькі олімпійські ігри відбулися у 2010 р. у Сінгапурі. В них взяли участь 3522 спортсмени (1846 юнаків та 1676 дівчат), які представляли 204 країни світу. Юні атлети змагалися за 201 комплект медалей у 26 видах спорту.

І зимові Юнацькі олімпійські ігри відбулися у 2012 р. в Інсбруку. 1020 юних спортсменів із 69 країн світу виборювали 63 комплекти олімпійських нагород у 15 дисциплінах із 7 видів спорту.

Загалом у п'ятому періоді сучасних Олімпійських ігор відбулися І літні Юнацькі олімпійські ігри (Сінгапур, 2010), І зимові Юнацькі олімпійські ігри (Інсбрук-2012, Австрія), ІІ літні Юнацькі олімпійські ігри (Нанкін-2014, Китайська Народна Республіка), ІІ зимові Юнацькі олімпійські ігри (Ліллегаммер-2016, Норвегія), ІІІ літні Юнацькі олімпійські ігри (Буенос-Айрес-2018, Аргентина).

Найближчі зимові Юнацькі олімпійські ігри відбудуться у 2020 р. у Лозанні (Швейцарія), а літні Юнацькі олімпійські ігри – у 2022 р. у Дакарі (Сенегал).

Протягом п'ятого періоду сучасних Олімпійських ігор ряд змін було внесено до Олімпійської хартії. Зокрема, у редакції 2004 р. у цьому документі було сформульовано лише чотири критерії для включення виду спорту до програми Ігор – його поширеність у світі, відсутність штучного командного заліку, відповідність олімпійським традиціям, неприйнятність видів спорту, у яких результат залежить від механічної сили.

На сесії Міжнародного олімпійського комітету, що відбулася влітку 2019 р. у Лозанні, МОК вніс до Олімпійської хартії зміни, що стосуються вибору олімпійських столиць (міст, яким надається право проведення Ігор Олімпіади або зимових Олімпійських ігор): із документу виключено вимогу про те, що столиця Ігор має бути обрана за сім років до їхнього проведення. Крім того, видалено пункт про те, що олімпійські змагання повинні проходити саме в олімпійській столиці, – тепер для МОК більш пріоритетним буде наявність постійних або тимчасових спортивних і інфраструктурних об'єктів.

Значущою для олімпійського руху подією п'ятого періоду сучасних Олімпійських ігор став XIII Олімпійський конгрес "Олімпійський рух у суспільстві", що відбувся в столиці Данії Копенгагені в жовтні 2009 р. На цьому форумі зібралося більше 1000 представників, що представляли різних членів олімпійської родини – Міжнародний олімпійський комітет, національні олімпійські комітети, міжнародні спортивні федерації, організаційні комітети Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор, спортсменів, тренерів, спортивних суддів, медиків, технічний персонал, спортивних чиновників (менеджерів), учених та інших фахівців. На конгресі було обговорено актуальні аспекти міжнародного олімпійського руху, що стосуються його структури, Олімпійських ігор, атлетів, а також питань цифрової революції в цій сфері й такої теми, як "Олімпізм і молодь".

Процеси професіоналізації й комерціалізації олімпійського спорту, що інтенсивно розвивалися в ті роки, коли президентом МОК був Хуан Антоніо Самаранч, продовжилися й помітно посилилися в XXI ст.

Слід зазначити, що комерціалізація олімпійського спорту, яка сприяла, зокрема, зміцненню фінансових позицій Міжнародного олімпійського комітету, призводить і до негативних наслідків для олімпійського руху: посилилися спроби ділових кіл (великих компаній та інших структур, включаючи

У 2009 р. у Копенгагені відбувся XIII Олімпійський конгрес

телебачення) ставити свої бізнес-інтереси вище від інтересів олімпійського руху й олімпійського спорту й у зв'язку із цим – спроби чинити (у тих або інших формах) тиск на МОК. Причому, якщо в "епоху Самаранча" Міжнародному олімпійському комітету вдавалося протидіяти таким спробам, стримуючи їх негативні наслідки, то в XXI ст. керівництву МОК все важче протидіяти цим спробам і мінімізувати їхні негативні наслідки.

Ігри Олімпіад і зимові Олімпійські ігри, що відбулися в п'ятому періоді, продемонстрували більшу залежність рівня спортивних результатів не тільки від таланта спортсменів, їх природних даних і якості олімпійської підготовки, але й від оперативного впровадження у тренувальний процес і у змагальну практику різних досягнень науково-технічного прогресу.

Сучасні конструкції велосипедів і використовувані в них матеріали, конструктивні та інші якості вітрильних яхт, веслувальних човнів і весел, спеціальні костюми для плавців і легкоатлетів, що допомагають підвищити швидкість плавання й гонок, спеціальні тренажери, сучасні методи й засоби фізіологічного, біохімічного та біомеханічного контролю у підготовці спортсменів, ефективні засоби профілактики спортивного травматизму й для реабілітації спортсменів після травм, медико-біологічні, спортивно-педагогічні та психологічні засоби, що стимулюють підвищення ефективності тренувальної і змагальної діяльності спортсменів і їхніх відновно-адаптаційних реакцій, спеціальне харчування й багато чого іншого – усе це в наш час відчутно впливає на спортивні результати, причому не менше, ніж природні задатки спортсменів і система їхньої підготовки.

Цей висновок, що сьогодні є цілком очевидним навіть для людей, які через відсутність необхідних спеціальних знань скептично ставляться до досягнень науки й схильні перебільшувати роль організаційних і матеріально-технічних компонентів системи спортивної (також і олімпійської) підготовки, здавалося б, робить досить примарними успішні олімпійські перспективи для країн, що відстають у сферах розробки та виробництва сучасного спортінвентарю й спортивного устаткування, спеціальної амуніції для спортсменів (одягу, взуття тощо), діагностичних і тренажерних комплексів, фармакологічних засобів, продуктів спеціального харчування тощо.

У цьому плані з кожним роком – насамперед через соціально-економічні причини – усе більше й більше відстають країни Східної Європи і держави, що утворилися на початку 1990-х років на території колишнього Радянського Союзу. У той же час багато економічно й технологічно високорозвинених країн, у яких (останніми десятиліття особливо активно) проводять фундаментальні та прикладні наукові дослідження у всіх відзначених вище галузях, розробляють і постійно удосконалюють високоефективні технології, призначені для використання в тренувальній і змагальній діяльності спортсменів, і інтенсивно розвивають відповідні галузі промисловості, повинні, здавалося б, отримати незаперечні переваги на спортивних аренах.

Однак, слід констатувати й те, що спортивні підсумки Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор, що проходили в п'ятий період сучасних Олімпійських ігор, продемонстрували відсутність прямої залежності між досягненнями спортсменів з тих або інших країн і рівнем науково-технічного прогресу в цих країнах, а також розвитком у них промисловості в сферах, що забезпечують спорт вищих досягнень.

І в цьому немає жодного протиріччя. Справа в тому, що промисловість орієнтована зазвичай на широкий міжнародний спортивний ринок, а не на внутрішні (найчастіше, досить обмежені) потреби національного ринку й, тим більше, не на ще вужчі потреби національних олімпійських команд своїх країн. Спортсмени з технологічно високорозвинених країн мають певні переваги, якщо враховувати можливості налагодження оперативних зв'язків між спортом вищих досягнень (з його постійно зростаючими вимогами) і сучасними досягненнями науки й техніки, реалізованими промисловістю. Але щойно нова продукція (спортивна форма, спортінвентар, продукти спеціального харчування, діагностична апаратура, фармакологічні засоби тощо) підтверджує свою ефективність, вона – відповідно до закономірностей ринкової економіки – у найкоротший термін з'являється на міжнародному ринку, де й використовується для потреб спортсменів різних країн.

Така ситуація принципово відрізняється від тієї, що мала місце за старих часів у таких закритих соціально-політичних і економічних системах, як, наприклад, у Німецькій Демократичній Республіці, де потужна наука й промисловість, що працювали на сферу спорту вищих досягнень, були орієнтовані

Учасники сесії МОК, що відбулася у Лозанні у 2017 р.

лише на інтереси збірних команд НДР, а наукові, технічні, технологічні та інші досягнення фахівців цієї країни всіляко ховалися від закордонних конкурентів (причому не тільки з капіталістичних держав, але й від колег із СРСР та інших країн соціалістичної співдружності).

У сучасних умовах ефективність використання в олімпійському спорті різноманітних досягнень науково-технічного прогресу прямо пов'язана зі здатністю спортивно-педагогічних шкіл різних країн оперативно впроваджувати в систему спортивної підготовки конкретні нові засоби, роблячи їх елементами передових спортивних технологій, використовуваних у тренувальному процесі. У цьому плані перевагу здобувають спортсмени тих країн, у яких добре розвинені теорія й методика спортивної підготовки і є висококваліфіковані тренери, здатні до прийняття й оперативного впровадження досягнень науково-технічного прогресу в практику.

У п'ятому періоді сучасних Олімпійських ігор ще більше, ніж раніше, загострилася одна з проблем спорту вищих досягнень, пов'язана з негативними наслідками фізичних і психічних перевантажень спортсменів, зі зростаючим травматизмом внаслідок значних обсягів тренувальної й змагальної діяльності.

Спортивний травматизм зламав кар'єру багатьох видатних спортсменів, знецінив їхню багаторічну самовіддану, украй важку (у фізичному і в морально-психологічному плані) працю. Глядачі втрачають яскраві видовища, пов'язані з виступами таких спортсменів у змаганнях, а спонсори, спортивні федерації, телебачення, інші засоби масової інформації й власне травмовані спортсмени зазнають фінансових втрат. І якщо в 1970–1980-х роках ця проблема, що стояла тоді менш гостро, була здебільшого наслідком величезних обсягів тренувальної роботи, то в 1990-х роках і в XXI ст. основний фактор ризику в цій сфері перемістився у бік різко збільшених обсягів змагальної діяльності. Участь спортсмена у надто великій кількості змагань не тільки сама по собі стала фактором підвищеного ризику, але й негативно позначається на якості спортивної підготовки, призводить до порушень її принципових закономірностей – особливо в сферах управління навантаженнями й відпочинком, стомлення й відновлення спортсмена, формування раціональної адаптації тощо. Усе це стає додатковими факторами, які ще більше посилюють негативний вплив надлишкових тренувальних і змагальних навантажень.

Виходу з такого положення сприятиме активна робота у двох напрямках. Перший з них пов'язаний з оптимізацією процесу підготовки спортсменів і їх змагальною діяльністю – у напрямку профілактики травматизму, оптимізації адаптаційних і відновних реакцій, харчування спортсменів, застосування ними фармакологічних і фізіотерапевтичних засобів і т.д. Другий напрямок, без якого важко говорити про реалізацію першого, пов'язаний з формуванням високоефективної системи підготовки спортивних лікарів і підвищення їхньої кваліфікації.

Протягом п'ятого періоду сучасних Олімпійських ігор, на жаль, було чимало скандалів, пов'язаних із виявленням (як під час Ігор, так і через кілька років після них) численних фактів використання спортсменами допінгу. Застосування допінгу у спорті залишається однією з найгостріших проблем, з якими як і раніше доводиться боротися Міжнародному олімпійському комітету разом із Всесвітнім антидопінговим агентством, міжнародними спортивними федераціями, національними олімпійськими комітетами та іншими організаціями.

З кожним роком розширюється перелік препаратів і інших засобів, віднесених до категорій заборонених, удосконалюються методи їх виявлення, усе більш тотальним стає контроль (перевірки стали проводитися вже не тільки на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу й інших змаганнях, але й, раптово, без попередження – у позатренувальних умовах), а рішучі санкції – від дискваліфікації на певний строк до довічної дискваліфікації.

Усе це спрямоване на те, щоб Олімпійські ігри (й інші змагання) не перетворилися на арену аж ніяк не спортивної конкуренції, де, з одного боку – фармакологічні фірми, фахівці медико-біологічного профілю, тренери, спортсмени (іноді й національні системи допінг-контролю), які в прагненні за будь-яку ціну досягти перемоги в престижних міжнародних змаганнях орієнтовані на широке застосування допінгу, а з іншого – Всесвітнє антидопінгове агентство, медична й дисциплінарна комісії МОК, сертифіковані антидопінгові лабораторії, діяльність яких спрямована на виявлення фактів застосування заборонених засобів і покарання порушників (як самих спортсменів, так і лікарів і тренерів, причетних до використання спортсменами допінгу).

Багаторічна практика показала, що самими лише санкціями допінгову проблему розв'язати неможливо й, поряд із цим (удосконаленням контролю, покаранням порушників і т.д.), необхідно розширювати й активізувати роз'яснювальну й виховну роботу.

У той же час слід підкреслити, що ні позиція Всесвітнього антидопінгового агентства (WADA), що фактично поставило себе над олімпійським спортом і поза яким-небудь реальним контролем з боку Міжнародного олімпійського комітету, ні практична діяльність WADA, що триває вже чимало років, не можуть бути визнані нормальними, не є науково обґрунтованими – і тому викликають слушне невдоволення, а нерідко й обурення більшості спортсменів, вчених і інших фахівців спорту (більш докладно комплекс цих проблем розглянуто у відповідних тематичних розділах підручника).

Тут не тільки відзначимо, що Міжнародний олімпійський комітет припустився серйозної помилки, затвердивши WADA як монопольну, незалежну й комерційну організацію, покликану боротися з допінгом, і давши цьому агентству запровадити в міжнародну олімпійську систему Всесвітній антидопінговий кодекс – документ відверто тенденційний і науково не обґрунтований, що протирічить і нормам міжнародного права, і національному законодавству різних країн.

Завершуючи розгляд характерних рис п'яти періодів сучасних Олімпійських ігор, слід зазначити, що попри всі ускладнення, які виникали в різний час, і різноманітні проблеми, які з'являлися всередині олімпійської системи і які впливають на неї ззовні, з різних сфер, Міжнародному олімпійському комітету все ж вдавалося й нині вдається не тільки зберігати свій вплив в олімпійському спорті й у світі, але й забезпечувати зацікавленість у збереженні стабільності, самостійності, авторитету олімпійського руху й поваги до нього з боку керівників держав, міжнародних і громадських організацій, політичних і ділових кіл.

Разом із тим було б помилкою не зауважити, що нинішня трансформація тих олімпійських цінностей і олімпійського духу, які були закладені у свій час П'єром де Кубертеном, є дуже серйозною проблемою для олімпійського спорту, а тому сьогодні перед МОК стоять актуальні завдання щодо зміцнення ідеалів олімпізму в сучасних умовах.

Сталість розвитку Олімпійських ігор та олімпійського руху і фактори ризику

В останні десятиліття олімпійський рух і Олімпійські ігри перетворилися на виключно популярне і значуще явище життя світового співтовариства. Їх розвиток вийшов за межі інтересів представників міжнародної олімпійської системи, втягнув впливові політичні ділові та фінансові кола, інтереси, можливості і перспективи яких досить тісно пов'язані з олімпійським спортом та його розвитком.

У цих умовах дуже сумнівно розглядати розвиток олімпійського спорту після закінчення "епохи Самаранча" і приходу до керівництва МОК Жака Рогге, а потім Томаса Баха як природне продовження політики, ініційованої і реалізованої Хуаном Антоніо Самаранчем. Справа в тому, що період правління Самаранча, характерний постійно зростаючим політичними і комерційними складовими Олімпійських ігор, не був пов'язаний з втратою МОК та іншими складовими Міжнародної олімпійської системи своєї керівної ролі в розвитку олімпійського руху, не дозволяючи зовнішнім силам перетворити його на область своїх комерційних і політичних інтересів. Багато в чому це було обумовлено самою особистістю президента МОК, його авторитетом і стійкістю щодо факторів зовнішнього впливу, здатних негативно позначитися на політиці МОК і авторитеті Олімпійських ігор. Чималу роль, звичайно, відігравало і те, що представники бізнесу і капіталу, політичних кіл ще не повною мірою усвідомили свої можливості і розробили засоби впливу на процеси, що відбуваються в олімпійському спорті.

Логотип програми Всесвітнього антидопінгового агентства

Ситуація почала змінюватися після відходу Х. А. Самаранча з поста президента МОК. Нове керівництво цієї організації, прагнучи зберегти і розвинути досягнення минулих років, на жаль, виявилося менш стійким і менш принциповим щодо впливу зовнішніх сил політичного і комерційного характеру, які не тільки активізували свою діяльність з підпорядкування Олімпійських ігор, а й розробили ефективні засоби впливу, спираючись на потенціал засобів масової інформації, спонсорів, окремих спортивних федерацій і різних організацій тією чи іншою мірою пов'язаних зі спортом, зокрема, Всесвітнього антидопінгового агентства і Спортивного арбітражного суду.

У зв'язку з цим виникає проблема забезпечення сталості олімпійського спорту, його довгострокового розвитку в позитивному руслі, яке задовольняє потреби нинішнього світового співтовариства і не ставить під загрозу інтереси майбутніх поколінь. Сталий розвиток олімпійського спорту передбачає збільшення його популярності і соціальної значущості, забезпечення рівноваги історичних, культурних, освітніх, виховних, політичних, економічних і екологічних складових у довготривалій перспективі.

Забезпечення сталості розвитку олімпійського спорту передбачає, з одного боку, збереження і зміцнення його історичної спадщини, відбитої в багатій історії і яскравій сучасності, традиціях, досягненнях і принципах, а з іншого – недопущення консерватизму, слідування реаліям мінливого світу, інтересам різних кіл, залучених в олімпійський спорт з їх далеко не завжди однозначними інтересами, поглядами і діями.

Відсутність системності в діяльності представників міжнародної олімпійської системи і пов'язаних з нею численних представників політичного, ділового і фінансового світу, політики ухвалення незбалансованих рішень будь-якою зі сторін здатне перевести спорт в умови несталого розвитку, який проявляється в зіткненні інтересів усередині міжнародної олімпійської системи, порушенні історично сформованих підходів, принципів і традицій, формуванні протидіючих груп, нездатності протидіяти тиску зовнішніх сил. Звідси – волюнтаристські рішення, відірвані від громадської думки, досягнень науки, історичного досвіду. В таких умовах неминучою є криза, на кшталт тієї, що її зазнав олімпійський спорт наприкінці 1970-х–1980-х років – політичні протистояння і бойкоти Олімпійських ігор, фінансові проблеми, негативне ставлення широких верств громадськості та засобів масової інформації, відсутність монолітності в середовищі самої міжнародної олімпійської системи.

На жаль, доводиться констатувати, що МОК та іншим представникам міжнародної олімпійської системи явно бракує чіткої і жорсткої концепції збереження та розвитку олімпійського спорту, стійкої до тиску зовнішніх сил, зацікавлених в Олімпійських іграх і олімпійському русі як сфері досягнення власних цілей. Активність низки представників політичних і фінансових кіл, громадських рухів призводить до знецінення історичних, культурних, освітніх і виховних основ олімпійського спорту, розмивання його монолітності, цілісності і самодостатності. На зміну їм приходять комерційні та політичні складові, корпоративні інтереси, в тому числі і обумовлені одномоментною кон'юнктурою і тиском різних сил, інтереси яких дуже далекі від забезпечення сталого розвитку олімпійського спорту.

Прикладів, що відображають цю негативну тенденцію, більш ніж достатньо, і належать вони до різних напрямів діяльності в галузі олімпійського спорту. Позначимо деякі з них.

Перш за все слід зазначити, що різке збільшення в останні десятиліття політичної та економічної складових олімпійського руху втягнуло в нього дуже велику кількість впливових представників ділового, політичного і фінансового світу, які посіли стрижневі позиції в численних організаціях, пов'язаних з управлінням і розвитком олімпійського спорту. Це, звичайно, зміцнило його потенціал, однак і призвело до ризику сумнівних, а іноді й помилкових рішень, що є цілком природним для людей, що мають політичну владу і фінансові ресурси, проте не мають ні освіти, ні досвіду в спорті. Тому не слід дивуватися проблемам, які виникли в низці міжнародних спортивних федерацій, неоднозначне ставлення членів МОК до ініціатив, що висуваються, і прийнятих рішень, численних конфліктних ситуацій, пов'язаних з діяльністю WADA і CAS, вибором столиць Олімпійських ігор або формуванням їх програм.

Протягом останніх двох десятиліть МОК провів величезну за масштабами та ефективністю роботу, спрямовану на популяризацію Олімпійських ігор, підвищення значущості олімпійського руху в сучасному світі, розвиток зв'язків з національними олімпійськими комітетами і міжнародними спортивними федераціями, зміцнення фінансової потуж-

ності олімпійського руху, підвищення ролі спортсменів і турботу про їхнє майбутнє, розвиток системи олімпійської освіти, зміцнення зв'язків зі світовими лідерами і найважливішими міжнародними організаціями – ООН, ЮНЕСКО, Радою Європи тощо.

Разом з тим серед пріоритетів діяльності МОК не виявилося ефективних програм протидії факторам ризику, пов'язаним з втручанням зовнішніх сил у розвиток олімпійського спорту, а також внутрішніми протиріччями всередині самої міжнародної олімпійської системи, подоланням амбіцій, корпоративних і особистих інтересів її окремих представників. В результаті в олімпійському спорті розвинулися явища і процеси, що входять у протиріччя з фундаментальними основами олімпійського руху, сформованими всієї його історією, що викликають нерозуміння як фахівців, так і широких верств світової громадськості, які щиро вболівають за долю олімпійського спорту.

Наявні проблеми, протиріччя і фактори ризику розглянуті в різних розділах цієї книги. Тут же ми позначимо лише ті напрями діяльності МОК, які викликають обґрунтоване занепокоєння, а часто – і обґрунтовану критику щодо сталості і стабільності олімпійського спорту. Пов'язані вони в основному з явно недостатньою активністю міжнародної олімпійської системи, в першу чергу, МОК, у протидії негативному впливу на стан і розвиток олімпійського спорту окремих представників політичних і комерційних сил.

Йдеться про гігантизм Олімпійських ігор, з яким МОК активно боровся протягом багатьох років, не допускаючи розширення олімпійських програм (не більше 300 видів змагань) і збільшення кількості учасників. За останні кілька олімпійських циклів як програма змагань, так і кількість учасників різко зросли. Ігри стали недоступними для багатьох міст і країн, що раніше претендували на їх проведення, викликають активне несприйняття населення, природоохоронних організацій. Сумнівним, що порушує історично сформовані принципи, виглядає введення в програми Ігор малопопулярних у більшості країн видів спорту, розширення програм окремих видів (плавання, легка атлетика), які і без цього є надлишковими.

Порушено порядок відбору та конкуренції міст-кандидатів на проведення Олімпійських ігор, багато в чому у зв'язку з відсутністю бажання багатьох міст проводити Ігри Олімпіади. Адже реальний конкурс в боротьбі за право стати столицею Олімпійських ігор, в якому протягом низки років багато міст і країн боролися за право на їх проведення, був потужним стимулом для розвитку і популяризації олімпійського спорту, розвитку його матеріальної бази.

Важко зрозумілим через велику кількість суто спортивних історичних, культурних, соціальних, медичних причин є інтенсивне розширення програм жіночих видів змагань у повній відповідності до чоловічих. Повне ототожнення чоловічої та жіночої частин олімпійської програми не тільки не відображає розвиток спорту серед чоловіків та серед жінок (олімпійськими видами спорту займається близько 30% жінок від загальної кількості спортсменів, а в деяких видах – не більше 2–3%, в окремих країнах – не більше 10–15%), воно є відображенням вкрай небезпечної для сучасного світу тенденції зведення чоловіків і жінок в одну біологічну і соціальну групу.

Вкрай небезпечною для сьогодення і майбутнього Олімпійських ігор стала політика МОК у питанні боротьби з допінгом. Гострота проблеми пов'язана не з самим допінгом, а з тим, що МОК віддав право на боротьбу з цим явищем WADA – приватній, комерційній та незалежній від МОК організації, яка побудувала всю роботу з боротьби з цим явищем в своїх комерційних і політичних інтересах. Шляхом політичних маніпуляцій і, на жаль, за постійної підтримки МОК, WADA практично стало над МОК, позбавило його низки найважливіших функцій, передбачених Олімпійською хар-

На сесії Міжнародного олімпійського комітету (Лозанна, 2017) президент МОК Томас Бах оголосив, що Ігри XXXIII Олімпіади 2024 р. прийме Париж, а Ігри XXXIV Олімпіади 2028 р. – Лос-Анджелес

тією, виключило зі своєї системи фахівців спорту та спортивної медицини, а боротьбу з допінгом довело до абсурду, якщо її розглянути з наукових, медичних та правових позицій.

Серйозні проблеми, що стоять перед МОК, стосуються доль спортсменів, які присвятили себе олімпійському спорту. Однією з них є форсована підготовка юних спортсменів, орієнтована на успіх в підліткових та юнацьких змаганнях. Мережа таких змагань, вершиною в якій є Юнацькі олімпійські ігри, постійно розширюється, залучаючи в напружену спеціальну підготовку дітей, підлітків і юнаків. Орієнтація на спортивні досягнення в таких змаганнях неминуче призводить до порушення базових принципів раціонального багаторічного вдосконалення, що спираються на закономірності спортивного тренування, вікового розвитку і статевого дозрівання. Це не тільки позбавляє перспективну молодь спортивного майбутнього, а й руйнівно позначається на її здоров'ї.

На жаль, ця проблема стосується і дитячого спорту. Свавілля і безвідповідальність багатьох дитячих тренерів, перфекціонізм батьків, які не мають необхідних знань, проте поспішають побачити в своїй дитині особливі здібності, призводить до неадекватного тренування 5–10-річних дітей і масового полишення ними спорту у віці 10–12 років через психічні і фізичні причини. Цю проблему стосовно дитячого спорту в США оприлюднив один з відомих фахівців в галузі дитячо-юнацького спорту: "Ми повинні врятувати наших дітей від божевільних батьків і тренерів" (Woods, 2016).

Не менш серйозним викликом для міжнародної олімпійської системи є становище дорослих спортсменів. Справа в тому, що за останні кілька десятиліть через багато причин тривалість спортивної кар'єри різко зросла. Якщо в 1950–1980-х роках переважна кількість спортсменів завершувала спортивну кар'єру у віці 22–25 років, то сьогодні середня тривалість спортивної кар'єри зросла в більшості видів спорту в середньому на 8–10 років, а багато хто продовжує напружену підготовку й у віці 35–40 і більше років. Природно, що турбота про цих спортсменів, їх здоров'я, матеріальне і сімейне благополуччя, життєві перспективи лягає тягарем на Міжнародний олімпійський комітет, міжнародні та національні спортивні федерації, національні олімпійські комітети. І тут не можна обмежитися тільки ініціативами в галузі паралельних кар'єр (спортивної та освітньої або трудової) і окремими акціями, пов'язаними з допомогою спортсменам.

Проблема посилюється тим, що на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу, інших найбільших змаганнях, враховуючи комерційні, виступає не більше 10–15% спортсменів різних країн, які перебувають у сфері спорту протягом 20–30 і більше років і зазнають величезних фізичних навантажень, не підкріплені моральними і матеріальними стимулами, які доступні найсильнішим атлетам. На жаль, ця категорія спортсменів, яка несе практично такі ж витрати, як і атлети, успішні на світовій арені, практично залишається поза увагою з погляду їхнього здоров'я, освіти, трудової діяльності, матеріального, сімейного та соціального благополуччя.

Розділ 38

Спортивні змагання, представлені в програмах Ігор Олімпіад

В олімпійському спорті зустрічаються різні класифікації його видів. Найбільш обґрунтованою і популярною є класифікація, в основі якої лежить групування видів спорту та окремих дисциплін на основі спорідненої структури рухових дій.

Більшість видів спорту (крім легкої атлетики та кінного спорту) належать лише до однієї з груп.

Легка атлетика об'єднує спортивні дисципліни, що належать до різних груп видів спорту, – циклічних (біг, спортивна ходьба), швидкісно-силових (стрибки, метання), багатоборств (десятиборство у чоловіків, семиборство у жінок).

Кінний спорт включає як види змагань, які належать до складнокоординаційних видів спорту (виїздка, подолання перешкод), так і вид змагань, що належить до багатоборства, – триборство (до нього входять манежна їзда, польові випробування і подолання перешкод).

Наведена вище класифікація за групами видів спорту, що входять до програм Ігор Олімпіад, є найбільш поширеною і науково обґрунтованою, відображає специфіку рухів спортсменів, а також структуру їх змагальної і тренувальної діяльності, характерної для різних видів спорту, її вплив на організм, методику підготовки спортсменів, критерії визначення переможців тощо.

На відміну від цієї класифікації Міжнародний олімпійський комітет класифікує види спорту за їх належністю до тієї чи іншої міжнародної спортивної федерації (у віданні деяких із них перебуває по декілька видів спорту). В основу такої класифікації покладено підхід, який можна було б назвати адміністративно-організаційним, оскільки він орієнтований на впорядкування відносин МОК з міжнародними спортивними федераціями. Однак за подібної класифікації нерідко до одного виду спорту зараховують два або більше його різновидів, які мають принципові відмінності за характером тренувальної та змагальної діяльності спортсменів, за специфікою їх рухів тощо. Наприклад, у класифікації МОК є "водні види спорту", до яких Міжнародний олімпійський комітет зараховує низку видів спорту, які перебувають під егідою Міжнародної федерації плавання (FINA). Це не тільки плавання, а й стрибки у воду, синхронне плавання, водне поло. Ще один приклад: у класифікації МОК фігурує "гімнастика", до якої зараховують кілька видів спорту, що перебувають у віданні Міжнародної федерації гімнастики (FIG), у тому числі гімнастику спортивну, гімнастику художню, стрибки на батуті. Під егідою Міжнародної федерації каное (ICF) знаходяться як веслування на байдарках і каное, так і веслувальний слалом. Обидва різновиди боротьби – вільна і греко-римська – у віданні Об'єднаного світу боротьби (UWW). Стрільба кульова і стендова перебувають під егідою Міжнародного союзу стрілецького спорту (ISSF), і на цій підставі МОК розглядає ці різновиди стрільби як один вид спорту. Подібною є ситуація з класичним волейболом і волейболом пляжним – обидва види спорту підвідомчі Міжнародній федерації волейболу (FIVB). Решта літніх видів спорту належать до відання відповідних міжнародних федерацій.

Легка атлетика

Легка атлетика є комплексним видом спорту, що включає в себе циклічні дисципліни (біг, спортивна ходьба), швидкісно-силові дисципліни (стрибки, метання) і багатоборства (десятиборство, семиборство).

Змагання з легкої атлетики входять до програм усіх Ігор Олімпіад, починаючи з Ігор I Олімпіади, що відбулися в Афінах у 1896 р.

У період 1896–1924 рр. олімпійські змагання з легкої атлетики проходили тільки серед чоловіків. Змагання серед жінок стали проводити, починаючи з Ігор IX Олімпіади (1928).

Для керівництва розвитком легкої атлетики та організацією змагань з цього виду спорту 17 липня 1912 р. (через два дні після завершення легкоатлетичних змагань Ігор V Олімпіади в Стокгольмі) було засновано Міжнародну аматорську легкоатлетичну федерацію (International Amateur Athletics Federation, або IAAF). Засновниками IAAF стали представники сімнадцяти національних федерацій. Першим президентом IAAF був обраний один з ініціаторів її створення швед Юханнес Зігфрід Едстрем, який керував цією федерацією протягом 34 років – з 1912 до 1946 рр. (коли його обрали президентом Міжнародного олімпійського комітету).

У 1999 р. Міжнародна аматорська легкоатлетична федерація (IAAF) змінила свою назву і відтоді стала Міжнародною асоціацією легкоатлетичних федерацій (International Association Athletics Federation), зберігши таким чином абревіатуру IAAF. Нині (станом на 1 січня 2019 р.) IAAF об'єднує 214 національних федерацій легкої атлетики, будучи однією з найбільших серед міжнародних спортивних федерацій.

Легка атлетика – не лише один із наймасовіших видів спорту, а й найбільш медалемісткий серед всіх видів спорту, що входять до олімпійської програми. Програма олімпійських змагань з легкої атлетики неодноразово змінювалася і неухильно розширювалася. Якщо на Іграх I Олімпіади (Афіни-1896) легкоатлети (тільки чоловіки) виборювали 12 комплектів олімпійських нагород, то на Іграх XXXI Олімпіади (Ріо-де-Жанейро-2016) до олімпійської програми з легкої атлетики входили 47 видів змагань (24 – серед чоловіків і 23 – серед жінок).

На Іграх I Олімпіади першими олімпійськими чемпіонами з легкої атлетики стали: біг на 100 м – Томас Берк (США), біг на 400 м – Томас Берк (США), біг на 800 м – Едвін Флек (Австралія), біг на 1500 м – Едвін Флек (Австралія), марафонський біг – Спиридон Луїс (Греція), біг на 110 м з бар'єрами – Томас Кертіс (США), стрибок у довжину – Еллері Кларк (США), стрибок у висоту – Еллері Кларк (США), стрибок із жердиною – Вільям Віллс Хойт (США), потрійний стрибок – Джеймс Коноллі (США), метання диска – Роберт Гаррет (США), штовхання ядра – Роберт Гаррет (США).

На Іграх IX Олімпіади (Амстердам-1928) першими олімпійськими чемпіонками з легкої атлетики (в п'яти видах змагань серед жінок) стали: біг на 100 м – Елізабет Робінсон (США), біг на 800 м – Кароліна Радке-Батшауер (Німеччина), естафета 4 х 100 м – команда Канади (Фанні Розенфелд, Етел Сміт, Флоренс Белл, Мертле Кук), стрибок у висоту – Етел Кетервуд (Канада), метання диска – Халіна Конопацька (Польща).

Юханнес Зігфрід Едстрем (Швеція) – один із двох ініціаторів створення в 1912 р. IAAF (разом із співвітчизником Леопольдом Еглундом) і перший президент цієї федерації (1912–1946); у 1946–1952 рр. – четвертий президент Міжнародного олімпійського комітету

На Іграх XXXI Олімпіади (Ріо-де-Жанейро-2016) легкоатлети-чоловіки змагалися за олімпійські медалі в таких 24 видах змагань: біг на 100, 200, 400, 800, 1500, 5000, 10 000 м, марафонський біг, біг на 110 м з бар'єрами, біг на 400 м з бар'єрами, біг на 3000 м з перешкодами, естафета 4 х 100 м, естафета 4 х 400 м, спортивна ходьба на 20 і 50 км, стрибок у довжину, стрибок у висоту, стрибок із жердиною, потрійний стрибок, метання диска, штовхання ядра, метання списа, метання молота, десятиборство (воно включає біг на 100 м, стрибок у довжину, штовхання ядра, стрибок у висоту, біг на 400 м, біг на 110 м з бар'єрами, метання диска, стрибок із жердиною, метання списа, біг на 1500 м).

На тих самих Іграх XXXI Олімпіади жінки-легкоатлетки змагалися за нагороди в таких 23 видах змагань: біг на 100, 200, 400, 800, 1500, 5000, 10 000 м, марафонський біг, біг на 100 м з бар'єрами, біг на 400 м з бар'єрами, біг на 3000 м з перешкодами, естафета 4 х 100 м, естафета 4 х 400 м, спортивна ходьба на 20 км, стрибок у довжину, стрибок у висоту, стрибок із жердиною, потрійний стрибок, метання диска, штовхання ядра, метання списа, метання молота, семиборство (воно включає біг на 100 м з бар'єрами, штовхання ядра, стрибок у висоту, біг на 200 м, стрибок у довжину, метання списа, біг на 800 м).

У різні роки на Іграх Олімпіад легкоатлети змагалися за медалі і в таких видах змагань, які в подальшому було виключено з олімпійської програми (наприклад, у чоловіків – в бігу на 60 м, командному бігу на 5000 м, бігу на 200 м з бар'єрами, бігу на 2500 м з перешкодами, бігу на 4000 м з перешкодами, у стрибку в довжину з місця, стрибку у висоту з місця, потрійному стрибку з місця, бігу на п'ять миль, командному бігу на три милі, спортивній ходьбі на 3500 м, спортивній ходьбі на 10 миль, кросі

Дев'ятиразовий олімпійський чемпіон з бігу на середні й довгі дистанції (на Іграх 1920–1928 рр.) Пааво Нурмі з Фінляндії, який загалом здобув 12 олімпійських нагород та ще три срібні

Володар вісьмох золотих олімпійських медалей у стрибках у довжину з місця, стрибках у висоту з місця, потрійному стрибку з місця (на Іграх 1900–1908 рр.) Реймонд Юрі (США)

Восьмиразовий олімпійський чемпіон з бігу на 100 і 200 м та в естафеті 4 х 100 м (на Іграх 2008–2016 рр). Усейн Болт з Ямайки

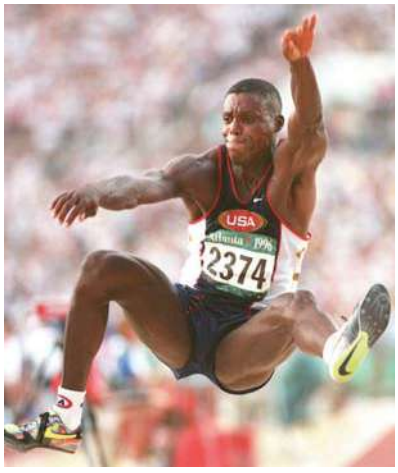
Чотириразова олімпійська чемпіонка з бігу на 100, 200 і 400 м та в естафеті 4 х 100 м (на Іграх 1956, 1964 рр.) Елізабет Катберт з Австралії

на 12 000 м, командному бігу на 12 000 м, командному бігу на 3000 м, штовханні ядра правою і лівою рукою, метанні диска правою і лівою рукою, метанні списа правою і лівою рукою, метанні ваги 56 фунтів, перетягуванні канату, в п'ятиборстві та ін.) або ж було замінено (наприклад, у жінок біг на 80 м з бар'єрами (1932–1968) у 1972 р. замінили на біг на 100 м з бар'єрами, а змагання жінок у п'ятиборстві, що проводилися на Іграх Олімпіад в 1964–1980 рр., у подальшому, починаючи з Ігор XXIII Олімпіади в 1984 р., було замінено на змагання в семиборстві).

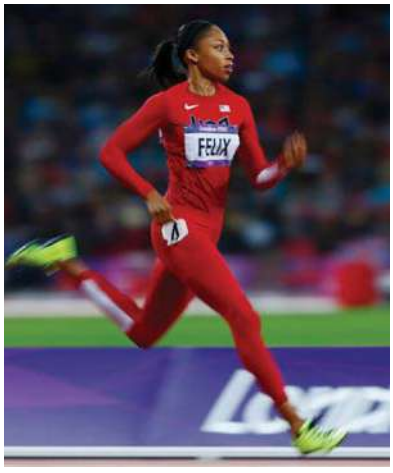
За 120-річну історію легкоатлетичних змагань на Іграх Олімпіад (1896–2016) найбільшу кількість золотих олімпійських медалей – по дев'ять у кожного – завоювали двоє спортсменів: Пааво Нурмі (Фінляндія) – в бігу на середні і довгі дистанції (на Іграх VII, VIII, IX Олімпіад – в 1920, 1924, 1928 рр.) і Карлтон Льюїс (США) – в бігу на 100, 200 м, в естафеті 4 х 100 м і стрибках у довжину (1984, 1988, 1992, 1996).

По вісім золотих олімпійських медалей завоювали двоє легкоатлетів: Реймонд Юрі (США) – в стрибку в довжину з місця, стрибку у висоту з місця, потрійному стрибку з місця (1900, 1904, 1908) і Усейн Болт (Ямайка) – в бігу на 100 і 200 м і в естафеті 4 х 100 м (2008, 2012, 2016).

Деякий час після Ігор XXXI Олімпіади Усейн Болт у світовій пресі фігурував як дев'ятиразовий олім-

Дев'ятиразовий олімпійський чемпіон з бігу на 100 і 200 м, в естафеті 4 х 100 м та в стрибках у довжину (на Іграх 1984–1996 рр.) Карлтон Льюїс зі США

П'ятиразова олімпійська чемпіонка з бігу на 200 м і в естафетах 4 х 100 та 4 х 400 м (на Іграх 2008–2016 рр.) Еллісон Фелікс (США)

Український легкоатлет Валерій Борзов, який виступав у складі збірної СРСР, завоював дві золоті медалі (у бігу на 100 і 200 м) на Іграх Олімпіади 1972 р.

Володарем двох золотих медалей у ходьбі на 20 км (на Іграх 1960 і 1968 рр.) став український легкоатлет Володимир Голубничий, який виступав у складі збірної команди СРСР

Володарка чотирьох золотих олімпійських медалей з бігу на 200 м і в естафеті 4 х 100 м (на Іграх 1976, 1980 рр.) Бербель Еккерт-Вьоккель з Німецької Демократичної Республіки

Чотириразова олімпійська чемпіонка з бігу на 100 м і в естафеті 4 х 100 м (на Іграх 1984–1992 рр.) Евелін Ешфорд зі США

пійський чемпіон (малися на увазі по три його золоті медалі – в бігу на 100 і 200 м і в естафеті 4 х 100 м на трьох Іграх поспіль – в 2008, 2012 і 2016 рр.). Однак у результаті нового, проведеного через вісім років після Ігор-2008, дослідження проб допінг-контролю, взятих у Пекіні у команди Ямайки, що фінішувала там першою в естафеті 4 х 100 м, в одного спортсмена з квартету (не у Болта) було виявлено наявність забороненого препарату. Це спричинило за собою анулювання результату збірної Ямайки у фіналі естафети 4 х 100 м на Іграх-2008 – із позбавленням усіх чотирьох учасників команди вручених їм тоді золотих медалей. Так Усейн Болт – аж ніяк не зі своєї вини – з дев'ятиразового олімпійського чемпіона став восьмиразовим.

Володарка чотирьох золотих олімпійських медалей (всі на Іграх 1948 р. у бігу на 100 і 200 м, в естафеті 4 х 100 м та в бігу на 80 м з бар'єрами) Франсіна Бланкерс–Кун з Нідерландів

В олімпійських змаганнях з легкої атлетики серед жінок найбільшу кількість золотих медалей – п'ять – у спортсменки зі США Еллісон Фелікс – у бігу на 200 м, естафетах 4 х 100 м і 4 х 400 м (2008, 2012, 2016).

По чотири золоті медалі в олімпійських змаганнях з легкої атлетики серед жінок вибороли четверо спортсменок: Франсіна Бланкерс-Кун (Нідерланди) – у бігу на 100 і 200 м, в естафеті 4 х 100 м і в бігу на 80 м з бар'єрами (1948); Елізабет Катберт (Австралія) – у бігу на 100, 200 і 400 м, в естафеті 4 х 100 м (1956, 1964); Бербель Еккерт-Вьоккель (Німецька Демократична Республіка) – двічі в бігу на 200 м і двічі в естафеті 4 х 100 м (1976, 1980); Евелін Ешфорд (США) – у бігу на 100 м і в естафеті 4 х 100 м (1984, 1988, 1992).

Володарем найбільшої серед легкоатлетів-чоловіків загальної кількості олімпійських медалей різного ґатунку став уже згадуваний спортсмен з Фінляндії Пааво Нурмі, у якого було дванадцять таких нагород (дев'ять золотих і три срібні), здобутих ним на Іграх VII–IX Олімпіад (1920, 1924, 1928).

В олімпійських змаганнях серед жінок-легкоатлеток найбільшу загальну кількість медалей різного ґатунку – дев'ять – завоювала Мерлін Отті (Ямайка) на Іграх XXII, XXIII, XXV–XXVII Олімпіад (1980, 1984, 1992, 1996, 2000), але так склалося, що серед її олімпійських нагород немає жодної золотої (три срібні, шість бронзових).

Спринтерка з Ямайки Мерлін Отті, яка здобула найбільшу серед жінок-легкоатлеток кількість олімпійських медалей різного ґатунку – 9, але серед цих нагород не було жодної золотої (3 срібних, 6 бронзових на Іграх 1980–2000 рр.)

Спортсмен з Фінляндії Вілхо Ейно Рітола на Іграх-1924 у Парижі завоював чотири золоті олімпійські медалі (у бігу на 10 000 м, бігу на 3000 м з перешкодами та командному бігу понад 10 000 м)

Стаєр з Фінляндії Ханнес Колехмайнен на Іграх 1912 р. у Стокгольмі здобув чотири золоті олімпійські медалі (у бігу на 3000, 5000 і 10 000 м та у кросі на 12 000 м

Спортсмен зі США Джеймс Оуенс на Іграх-1936 у Берліні здобув чотири золоті олімпійські медалі (в бігу на 100 і 200 м, естафеті 4 х 100 м та в стрибках у довжину)

Найбільшу серед легкоатлетів-чоловіків кількість золотих олімпійських медалей, завойованих на одних Іграх, – у Пааво Нурмі (Фінляндія): він виграв п'ять нагород найвищого ґатунку в 1924 р. на Іграх VIII Олімпіади (в бігу на 5000 і 10 000 м, у кросі на 10 000 м, у командному бігу на 3000 м, у командному бігу понад 10 000 м).

По чотири золоті олімпійські медалі на одних Іграх завоювали шестеро легкоатлетів: Елвін Кренцлейн (США) – у 1900 р. на Іграх II Олімпіади (у бігу на 60 м, в бігу на 110 м з бар'єрами, в бігу на 200 м з бар'єрами, в стрибку в довжину з розбігу); Ханнес Колехмайнен (Фінляндія) – у 1912 р. на Іграх V Олімпіади (у бігу на 3000, 5000 і 10 000 м і в кросі на 12 000 м); Вілхо Ейно Рітола (Фінляндія) – у 1924 р. на Іграх VIII Олімпіади (у бігу на 10 000 м, бігу на 3000 м з перешкодами, командному бігу на 3000 м, командному бігу понад 10 000 м); Джеймс Оуенс (США) – у 1936 р. на Іграх XI Олімпіади (у бігу на 100 і 200 м, в естафеті 4 х 100 м, стрибках у довжину); згадувані вже Франсіна Бланкерс-Кун (Нідерланди) – у 1948 р. на Іграх XIV Олімпіади (у бігу на 100 і 200 м, на 80 м з бар'єрами, в естафеті 4 х 100 м) і Карлтон Льюїс (США) – у 1984 р. на Іграх XXIII Олімпіади

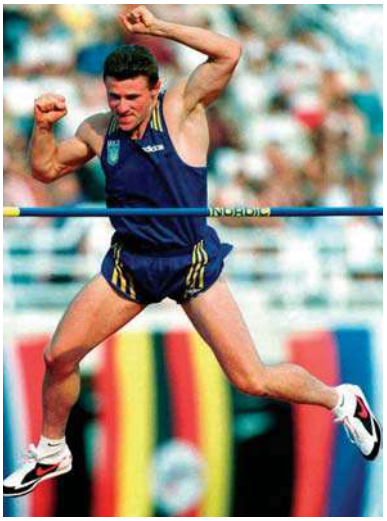

Спортсмен зі США Елвін Кренцлейн на Іграх 1900 р. у Парижі завоював чотири золоті олімпійські медалі (у бігу на 60 м, бігу на 110 м з бар'єрами, у стрибках у довжину з розбігу)

На чотирьох Іграх Олімпіад поспіль (у 1956–1968 рр.) легкоатлет зі США Елфред Ортер перемагав у метанні диска

Український спортсмен Сергій Бубка уславився не лише тим, що на Іграх 1988 р. у Сеулі здобув золоту олімпійську медаль у стрибках з жердиною, але й своїми 35 світовими рекордами у цьому виді легкоатлетичних змагань і десятьма перемогам на чемпіонатах світу

Спортсмен з Чехословаччини Еміль Затопек завоював чотири золоті олімпійські медалі (одну на Іграх – 1948 у Лондоні в бігу на 10 000 м, три на Іграх-1952 у Гельсінкі – в бігу на 5000 і 10 000 м і в марафоні)

(у бігу на 100 і 200 м, в естафеті 4 х 100 м і стрибках у довжину).

Двом легкоатлетам вдалося перемогти на чотирьох Іграх Олімпіад поспіль в одному і тому ж виді змагань: Елфред Ортер (США) завоював чотири золоті олімпійські медалі в метанні диска (1956, 1960, 1964, 1968), а Карлтон Льюїс (США) чотири рази виборював першість у стрибках у довжину (1984, 1988, 1992, 1996).

До книги рекордів Гіннеса – як спортсмен, який встановив найбільшу кількість світових рекордів у легкій атлетиці (35), – внесений український стрибун із жердиною Сергій Бубка: на його рахунку 17 світових рекордів на стадіонах і 18 – у приміщеннях. Він не тільки став олімпійським чемпіоном (на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р.), а й переміг на шести чемпіонатах світу і на чотирьох чемпіонатах світу в приміщеннях. Сергій Бубка першим подолав у стрибках з жердиною 6-метрову висоту (1985), а його світовий рекорд на стадіоні, встановлений у 1994 р., – 6 м 14 см – не перевищено досі.

Говорячи про різні цікаві факти з історії легкої атлетики як олімпійського виду спорту, можна згадати і про деякі подружні пари, що вельми успішно виступали на Іграх Олімпіад. Один із прикладів цього – чехословацькі легкоатлети Еміль Затопек і його дружина Дана Затопкова, що завоювали загалом сім олімпійських нагород (п'ять золотих і дві срібні). Еміль виграв чотири золоті медалі (одну з них – у бігу на 10 000 м на Іграх XIV Олімпіади 1948 р. у Лондоні, а ще три золоті – у бігу на 5000 і 10 000 м і в марафонському бігу – на Іграх XV Олімпіади 1952 р. у Гельсінкі), а також одну срібну (у бігу на 5000 м на Іграх-1948), Дана ж виграла одну золоту медаль у метанні списа (у на Іграх XV Олімпіади) та одну срібну – у тому ж виді змагань на Іграх XVII Олімпіади 1960 р. у Римі.

У сімейній колекції українських легкоатлетів – подружжя Ольги та Віктора Бризгіних – загалом п'ять олімпійських медалей (чотири золоті та одна срібна). З них Ольга завоювала три олімпійські нагороди найвищого ґатунку: дві золоті – в бігу на 400 м і в естафеті 4 х 400 м (у складі команди СРСР) – на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р., ще одну золоту – в естафеті 4 х 400 м (у складі Об'єднаної команди СНД) – на Іграх XXV Олімпіади 1992 р., а також одну срібну медаль – там же в Барселоні-1992 – у бігу на 400 м. У Віктора одна золота олімпійська нагорода – в естафеті 4 х 100 м (у складі команди СРСР) на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р.

Протягом 120-річної історії олімпійських змагань з легкої атлетики неухильно поліпшувалися досягнення в цьому виді спорту. Перерахувати їх всі немає можливості, тому обмежимося декількома прикладами (про один із них – Сергія Бубку в стрибках із жердиною – вже згадувалося раніше).

На Іграх I Олімпіади 1896 р. Томас Берк (США) переміг в бігу на 100 м, подолавши дистанцію за 12,0 с. А на Іграх XXX Олімпіади 2012 р. Усейн Болт (Ямайка) завоював золоту медаль на цій дистанції, показавши результат 9,63 с (його ж світовий рекорд, встановлений в 2009 р., – 9,58 с).

На Іграх II Олімпіади 1900 р., де в змаганнях з легкої атлетики спортсмени вперше виборювали олімпійські нагороди в бігу на 200 м, Джон Волтер Тьюксбері (США) став олімпійським чемпіоном з результатом 22,2 с. На Іграх XXVI Олімпіади 1996 р. легкоатлет із США Майкл Джонсон (чотириразовий олімпійський чемпіон) завоював золоту медаль на 200-метровій дистанції, подолавши її за 19,32 с. А на Іграх XXIX Олімпіади 2008 р. Усейн Болт (Ямайка) став олімпійським чемпіоном у бігу на 200 м з результатом 19,30 с (а в 2009 р. цей же спортсмен довів світовий рекорд на 200-метрівці до 19,19 с).

Український спортсмен Юрій Сєдих, виступаючи за збірну СРСР, двічі ставав олімпійським чемпіоном у метанні молота (на Іграх-1976 у Монреалі та на Іграх-1980 у Москві); на Іграх-1988 у Сеулі він здобув срібну олімпійську медаль, а його світовий рекорд, встановлений у 1986 р., – 86 м 74 см – не перевершений і досі

Спортсмен зі США (індіанець за походженням) Джеймс Торп на Іграх-1912 у Стокгольмі став дворазовим олімпійським чемпіоном, перемігши у легкоатлетичному п'ятиборстві та легкоатлетичному десятиборстві, але згодом несправедливо був дискваліфікований і позбавлений цих нагород. Рішення МОК про відновлення Торпа у статусі дворазового олімпійського чемпіона сталося лише у 1983 р. – через тридцять років після смерті видатного легкоатлета

Джон Фленеган (США) на Іграх II Олімпіади (1900), де легкоатлети вперше виборювали олімпійські медалі в метанні молота, переміг у цьому виді змагань, пославши снаряд на 49 м 73 см.

А на Іграх XXII Олімпіади (1980) український легкоатлет Юрій Сєдих, що виступав за збірну СРСР і став дворазовим олімпійським чемпіоном, виграв золоту медаль, метнувши молот на 81 м 80 см (світовий рекорд, встановлений цим же спортсменом у 1986 р., – 86 м 74 см – не поліпшено досі).

На Іграх I Олімпіади (1896) легкоатлет із США Еллері Кларк став олімпійським чемпіоном у стрибках у висоту з результатом 1 м 81 см. А на Іграх XXV Олімпіади (1992) суперництво в цьому виді змагань завершилося перемогою Хав'єра Сотомайора (Куба), який подолав планку на висоті 2 м 34 см (світовий рекорд кубинського спортсмена, встановлений ним у 1993 р., – 2 м 45 см – ніким досі не покращений).

Згадуваний уже американський легкоатлет Еллері Кларк на Іграх I Олімпіади виборов першість і в стрибках у довжину – з результатом 6 м 35 см. У 1936 р. на Іграх XI Олімпіади Джеймсу Оуенсу (США) золоту медаль у стрибках у довжину приніс результат 8 м 06 см, що став тоді новим олімпійським рекордом (на той час встановлений у 1935 р. світовий рекорд, що належав тому самому американському спортсменові, дорівнював 8 м 13 см). На Іграх XIX Олімпіади 1968 р. олімпійським чемпіоном у стрибках у довжину став Роберт Бімон (США), який вже в першій спробі показав феноменальний результат – 8 м 90 см (на той момент світовий рекорд американця Ральфа Бостона, повторений радянським спортсменом Ігорем Тер-Ованесяном, дорівнював 8 м 35 см). Досягнення Бімона журналісти назвали "стрибком в XXI століття". Однак ще до кінця XX ст. світовий рекорд Роберта Бімона був перевершений на п'ять сантиметрів – у 1991 р. на чемпіонаті світу в Токіо американським легкоатлетом Майклом Пауеллом, який переміг у стрибках у довжину з результатом 8 м 95 см, – цей його світовий рекорд не перевершений досі (на Іграх Олімпіад 1988 і 1992 рр. Майкл Пауелл обмежився срібними медалями, обидва рази програвши своєму співвітчизникові Карлтону Льюїсу).

Подібних прикладів встановлення вражаючих досягнень в історії легкої атлетики є ще чимало.

В історії олімпійського спорту, в тому числі в легкій атлетиці, відомі випадки, коли спортсменів несправедливо позбавляли заслужених ними олімпійських нагород. Однією з ілюстрацій цього може слугувати гірка і несправедлива доля легкоатлета з США – індіанця за походженням Джеймса Торпа. На Іграх V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі він став дворазовим олімпійським чемпіоном, перемігши з великою перевагою в легкоатлетичному п'ятиборстві і в легкоатлетичному десятиборстві. Однак потім, вже після Ігор-1912, американські расисти здійняли галас, звинувативши Торпа в порушенні статусу атлета-аматора (причепившись до того, що він ще до цих Ігор виступав у бейсбольних змаганнях за гроші). Внаслідок цього видатний спортсмен у 1913 р. був дискваліфікований і позбавлений двох золотих олімпійських медалей. Справедливість запанувала лише через 70 років після несправедливої дискваліфікації Джеймса Торпа і, на жаль, через 30 років після його смерті. Міжнародний олімпійський комітет у 1983 р. своїм рішенням відновив Джеймса Торпа в статусі дворазового олімпійського чемпіона.

Також можна навести ще один приклад того, як спортсмен не зі своєї вини втратив перемогу. На Іграх-2004 в Афінах заключним видом змагань з легкої атлетики серед чоловіків був марафонський біг (42 км 195 м). У ньому лідирував бразильський легкоатлет Вандерлей де Ліма, який цілком міг розрахо-

вувати на олімпійську золоту медаль, оскільки приблизно на 30 с випереджав найближчих суперників, а більша частина марафонської дистанції була вже позаду. Але на 39-му кілометрі на трасу марафону – там, де біг Вандерлей де Ліма, – вискочив нетверезий уболівальник з Ірландії Корнеліус Хоран, на вчинок якого не встигли своєчасно зреагувати співробітники служби безпеки. Хоран схопив бразильського бігуна і виштовхнув його з траси до глядачів. Поки Вандерлей де Ліма, який під час інциденту втратив біговій ритм і збив дихання, був звільнений від хулігана і зміг продовжити біг по дистанції, його обігнали двоє суперників – італієць Стефано Бальдіні і бігун із США Мебратом Кефлезігі, які в підсумку і посіли, відповідно, перше і друге місця. А невинно постраждаий бразильський марафонець Вандерлей де Ліма фінішував лише третім, ставши володарем бронзової медалі.

Легка атлетика (дуже популярний у світі вид спорту) широко відома не тільки своїми уславленими мультичемпіонами і їх видатними рекордними досягненнями, а й тим, що, на жаль, досить багато легкоатлетів і легкоатлеток – особливо в останні кілька десятиліть – були залучені в допінгові скандали. Чимало спортсменів, які ставали на різних Іграх Олімпіад чемпіонами або призерами в тих чи інших видах олімпійських змагань з легкої атлетики, потім – за результатами допінг-контролю – були дискваліфіковані, і МОК позбавив їх олімпійських медалей.

Кінний спорт

Кінний спорт (змагання у верховій їзді на конях) як вид спорту, що входить до олімпійської програми, має комплексний характер і включає в себе такі дві складнокоординаційні дисципліни, як виїздка (вища школа верхової їзди) і подолання перешкод (конкур), а також багатоборство (триборство, що складається з манежної їзди, польових випробувань і подолання перешкод).

Змагання з кінного спорту, в яких чоловіки і жінки виступають разом у всіх змагальних дисциплінах, входять до програм Ігор Олімпіад, починаючи з Ігор II Олімпіади (1900) і донині, за винятком Ігор III і IV Олімпіади (1904 і 1908 рр.). Змагання з кінного спорту, що входили до програми Ігор XVI Олімпіади (1956) у Мельбурні (Австралія), за рішенням Міжнародного олімпійського комітету проводилися в Стокгольмі (Швеція) – у зв'язку з тим, що тодішнє австралійське законодавство передбачало тривалий (шість місяців) карантин для коней, що ввозяться в цю країну.

Програма з кінного спорту на Іграх II Олімпіади (1900) включала три види змагань: подолання перешкод, стрибки у висоту, стрибки в довжину. Першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту стали Еме Хегеман (Бельгія) – у подоланні перешкод, Домінік Максім'єн Гардер (Франція) – у стрибках у висоту, Констант ван Лангедонк (Бельгія) – у стрибках у довжину. Надалі змагання зі стрибків у висоту і стрибків у довжину не включалися до олімпійських програм з кінного спорту.

На Іграх V Олімпіади (1912) у змаганнях з кінного спорту їх учасники змагалися за п'ять комплектів олімпійських нагород: у подоланні перешкод – два (в особистій та командній першостях), у триборстві – два (в особистій та командній першостях), у виїздці – один (в особистій першості).

На Іграх VII Олімпіади (1920), крім тих п'яти видів змагань, які були на Іграх V Олімпіади-1912, до програми з кінного спорту було включено також два види змагань у вольтижуванні (в особистій та командній першостях), які в подальшому ніколи не включалися в олімпійські програми з кінного спорту.

На Іграх VIII Олімпіади (1924) програма з кінного спорту включала п'ять видів змагань: два – в подоланні перешкод (особиста і командна першості), два – в триборстві (особиста і командна першості), один – у виїздці (особиста першість).

А на Іграх IX Олімпіади (1928) до програми з кінного спорту додався, порівняно з попередніми Іграми-1924, ще один – шостий – вид змагань – командна першість у виїздці.

Відтоді і донині олімпійська програма з кінного спорту включає шість видів змагань: два – в подоланні перешкод (особиста і командна першості), два – у виїздці (особиста і командна першості), два – в триборстві (особиста і командна першості) – за винятком Ігор XVII Олімпіади (1960), де не проводилися командні змагання з виїздки – тому вершники змагалися за п'ять комплектів олімпійських нагород. Слід зазначити, що хоча програма з кінного спорту Ігор X Олімпіади (1932) включала шість видів змагань, проте в одному з них – у командній першості з подолання перешкод – олімпійські нагороди нікому не було вручено, оскільки жодній з команд не вдалося завершити змагання в повному складі.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1921 р. була заснована Міжнародна федерація кінного спорту – FEI (абревіатура утворена від назви Federation Equitation International, а слово equitation в перекладі з французької – верхова їзда). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) Міжнародна федерація кінного спорту об'єднує 132 національні федерації.

За 116-річну історію змагань з кінного спорту на Іграх Олімпіад (1900–2016) володарями найбільшої кількості золотих олімпійських медалей – по шість

Райнер Клімке (Федеративна Республіка Німеччина) – шестиразовий олімпійський чемпіон з виїздки, а також володар двох бронзових медалей (на Іграх 1964, 1968, 1984, 1988 рр.)

Вершниця з Німеччини Ізабель Верт – шестиразова олімпійська чемпіонка з виїздки, а також володарка чотирьох срібних олімпійських медалей (на Іграх 1992–2000, 2008 і 2016 рр.)

у кожного – є двоє спортсменів: Райнер Клімке (Федеративна Республіка Німеччина) – у виїздці, причому з шести його нагород найвищого ґатунку одна – в особистій першості (на Іграх XXIII Олімпіади 1984 р.), а п'ять – у командній першості (1964, 1968, 1976, 1984, 1988), та Ізабель Верт (Німеччина) – також у виїздці, причому з шести її нагород найвищого ґатунку одна – в особистій першості (1996), а п'ять – у командній першості (1992, 1996, 2000, 2008, 2016).

По п'ять золотих олімпійських медалей завоювали два вершники: Ганс-Гюнтер Вінклер (ФРН) – у подоланні перешкод, з п'яти його нагород найвищого ґатунку одна – в особистій першості (на Іграх XVI Олімпіади 1956 р., у яких олімпійські змагання з кінного спорту проводилися в Стокгольмі), а чотири – в командній першості (1956, 1960, 1964, 1972) і Людгер Беєрбаум (Німеччина) – також у подоланні перешкод, з п'яти його нагород найвищого ґатунку одна – в особистій першості (на іграх XXV Олімпіади 1992 р. у Барселоні), а чотири – у командній першості (1988, 1996, 2000, 2004).

По чотири золоті олімпійські медалі в змаганнях з кінного спорту виграли троє спортсменів: Шарль Пахюд де Мортанж з Нідерландів – у триборстві, причому з чотирьох його нагород найвищого ґатунку дві – в особистій першості (на Іграх IX Олімпіади 1928 р. і на Іграх X Олімпіади 1932 р., а дві – в командній першості (на Іграх VIII і IX Олімпіад – у 1924 і 1928 рр.), Хенрі Сен-Сір (Швеція) – у виїздці, з чотирьох його золотих медалей дві – в особистій першості (на Іграх XV Олімпіади 1952 р. і на Іграх XVI Олімпіади 1956 р., коли олімпійські змагання з кінного спорту проводилися в Стокгольмі), а дві – в командній першості (на тих самих Іграх XV і XVI Олімпіад – у 1952 і 1956 рр.); Ніколь Упхофф (ФРН – Німеччина) – у виїздці, з чотирьох її золотих медалей дві – в особистій першості (на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. і на Іграх XXV Олімпіади 1992 р.), а дві – у командній першості (1988, 1992).

Німецький вершник Ганс-Гюнтер Вінклер – п'ятиразовий олімпійський чемпіон з подолання перешкод, а також володар однієї срібної та однієї бронзової медалей (на Іграх 1956–1976 рр.)

Людгер Беєрбаум – вершник з Німеччини, п'ятиразовий олімпійський чемпіон з подолання перешкод (на Іграх 1988–2004 рр.)

Вершниця з Нідерландів Анкі ван Грюнсвен – володарка дев'яти олімпійських медалей різного ґатунку з виїздки (трьох золотих, п'яти срібних і однієї бронзової) – на Іграх 1992–2012 рр.)

Найбільша кількість олімпійських медалей різного ґатунку в змаганнях з кінного спорту – 10 – у спортсменки з Німеччини Ізабель Верт – у виїздці (шість золотих і чотири срібні), завойованих на Іграх Олімпіад у 1992, 1996, 2000, 2008, 2016 рр.

Дев'ять олімпійських медалей різного ґатунку завоювала – також у виїздці – спортсменка з Нідерландів Анкі ван Грюнсвен (три золоті, п'ять срібних і одна бронзова) – на Іграх Олімпіад у 1992, 1996, 2000, 2004, 2008, 2012 рр.

Вершник з ФРН Райнер Клімке в олімпійських змаганнях із виїздки завоював вісім медалей різного ґатунку (шість золотих і дві бронзові) – на Іграх Олімпіад у 1964, 1968, 1976, 1984, 1988 рр.

Сім олімпійських нагород різного ґатунку – на рахунку Ганса-Гюнтера Вінклера з ФРН – у подоланні перешкод (п'ять золотих медалей, одна срібна та одна бронзова), завойовані на Іграх Олімпіад у 1956,1960, 1964, 1968, 1972, 1976 рр.

Циклічні види спорту

Велосипедний спорт

Велосипедний спорт – це вид спорту, в якому спортсмени на велосипедах прагнуть якомога швидше подолати ту чи іншу змагальну дистанцію.

Змагання з велосипедного спорту входять до програм усіх Ігор Олімпіад, починаючи з Ігор I Олімпіади.

На Іграх I–XXII Олімпіад (з 1896 р. по 1980 р. включно) за олімпійські нагороди в змаганнях з цього виду спорту змагалися лише чоловіки. Олімпійські змагання з велосипедного спорту серед жінок проводяться, починаючи з Ігор XXIII Олімпіади, що проходили в 1984 р. у Лос-Анджелесі.

Розвитком велосипедного спорту керує Міжнародний союз велосипедистів (Union Cycliste Internationale – UCI), заснований у 1900 р. У складі UCI діяли (до 1992 р. включно) Міжнародна аматорська федерація велосипедного спорту і Міжнародна федерація професійного велосипедного спорту. Від 1993 р. поділ UCI на дві федерації – аматорську і професійну – було визнано недоцільним – і відтоді Міжнародний союз велосипедистів діє як єдина організація. Нині (станом на 1 січня 2019 р.) UCI об'єднує 186 національних федерацій велосипедного спорту.

На Іграх I Олімпіади у змаганнях з велосипедного спорту їх учасники змагалися за шість комплектів олімпійських нагород, із них п'ять – на треку і один – на шосе. На треку тоді проводилися спринтерська гонка на 2000 м, гіт з місця на 333,3 м, гонка на 10 км, гонка на 100 км, 12-годинна гонка, а на шосе – групова гонка на 87 км.

Першими олімпійськими чемпіонами у велосипедному спорті стали: Поль Массон (Франція) – на треку тричі (у спринті, в гіті з місця і в гонці на 10 км), Леон Фламан (Франція) – у 100-кілометровій гонці на треку, Адольф Шмаль (Австрія) – у 12-годинній гонці на треку, Арістідіс Константінідіс (Греція) – у 87-кілометровій груповій шосейній гонці.

Надалі програма олімпійських змагань із велосипедного спорту неодноразово змінювалася. Наприклад, на Іграх II Олімпіади в Парижі (1900) велогонщики змагалися тільки за один комплект нагород – на треку в спринті на дистанції 2000 м.

У програмі з велосипедного спорту на Іграх III Олімпіади (1904) було вже сім видів змагань (всі на

У змаганнях з велосипедного спорту на Іграх I Олімпіади в Афінах (1896) француз Поль Массон (від лівої) здобув три золоті медалі, а його співвітчизник Леон Фламан – одну золоту, одну срібну й одну бронзову олімпійські нагороди

треку) – на дистанціях 1/4 милі, 1/3 милі, 1/2 милі, 1, 2, 5 і 25 миль (1 миля в США відповідає 1609,3 м у метричній системі вимірювань). Тріумфаторами олімпійських змагань з велоспорту на Іграх-1904 стали двоє американських велогонщиків – Маркус Херлі, який завоював чотири золоті медалі та одну бронзову (загалом п'ять), і Бартон Даунінг, на рахунку якого дві золоті нагороди, три срібні та одна бронзова (загалом шість).

На Іграх IV Олімпіади (1908) суперництво у велосипедному спорті велося за сім комплектів нагород (всі на треку) – у спринтерській гонці, гіті з місця на 603,5 м, гонці на тандемі (двомісних велосипедах) на 2000 м, у командній гонці переслідування на 1810,5 м, у гонках на 5000 м, на 20 км і 100 км.

На Іграх V Олімпіади (1912) до програми з велосипедного спорту входили лише два види змагань, причому обидва – на шосе: групова гонка на 320 км (індивідуальна першість) і командна гонка (у ній першість серед команд визначалася за сумою часу подолання дистанції їх учасниками).

У програмі з велосипедного спорту на Іграх VII Олімпіади (1920) було шість видів змагань, з них чотири – на треку (спринт на 1000 м, командна гонка переслідування на 4000 м, гонка на тандемах на 2000 м, гонка на 50 км) і два – на шосе (групова гонка і командна гонка).

Такою ж була програма в цьому виді спорту на Іграх X, XI, XIV–XVII Олімпіад.

На Іграх XVIII Олімпіади 1964 р. програма з велосипедного спорту збільшилася з шести до семи видів змагань: у її трековій частині додалася індивідуальна гонка переслідування на 4000 м.

Такою ж була програма змагань у цьому виді спорту на Іграх XIX Олімпіади (1968) і на Іграх XX Олімпіади (1972).

Зірками олімпійського велосипедного спорту того періоду (1960–1970-ті рр.) були французькі спортсмени Даніель Морелон (п'ять медалей, у тому числі три золоті, одна срібна, одна бронзова, завойовані на Іграх в 1964, 1968, 1972, 1976 рр.) і П'єр Трантен (чотири медалі, в тому числі дві золоті та дві бронзові, завойовані на Іграх в 1964, 1968, 1972 рр.), що виступали на треку в спринті і в гіті з місця, а також на тандемі.

На Іграх XXI Олімпіади 1976 р. з трекової частини програми з велосипедного спорту прибрали гонку на тандемах – і в подальшому цього виду змагань на Іграх вже не було. Аналогічною (чотири види змагань на треку і два на шосе) була програма з велосипедного спорту на Іграх XXII Олімпіади в Москві (1980).

На Іграх XXIII Олімпіади 1984 р. суперництво за нагороди у велосипедному спорті велося вже не за шість комплектів олімпійських медалей, а за вісім. У чоловічій частині трекової програми (сім видів змагань) з'явилася групова гонка за очками на 50 км. А найпримітнішим було те, що на цих Іграх за олімпійські нагороди у велосипедному спорті вперше змагалися жінки (групова шосейна гонка). Першою олімпійської чемпіонкою в цьому виді змагань стала спортсменка із США Хелен Карпентер-Фінні.

Перша олімпійська чемпіонка з велосипедного спорту – Хелен Карпентер-Фінні (США), яка на Іграх XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі перемогла у груповій шосейній гонці на 76 км

Програма з велосипедного спорту на Іграх XXIV Олімпіади (1988) розширилася з восьми до дев'яти видів змагань. Причому чоловіча частина програми залишилася без змін (сім видів програми), а в жіночій частині, крім наявної в ній групової шосейної гонки, додалася спринтерська гонка на треку.

На Іграх XXV Олімпіади (1992) програма з велоспорту включала вже не дев'ять, а десять видів змагань: в її жіночу частину додали індивідуальну гонку переслідування на треку (дистанція – 3000 м).

Суттєве розширення олімпійської програми у велосипедному спорті сталося на Іграх XXVI Олімпіади (1996), де загальна кількість видів змагань велогонщиків збільшилася з 10 до 14. У чоловіків додалася індивідуальна шосейна гонка на час з роздільним стартом і була виключена з олімпійської програми командна шосейна гонка на 100 км. А у жінок додалися групова гонка за очками на треку й індивідуальна шосейна гонка на час з роздільним стартом. Крім того, вперше до олімпійської програми з цього виду спорту було включено два види змагань (один серед чоловіків і один серед жінок) з маунтінбайку (велокросу) (англійською *bike* – велосипед, а *mountain* – гора). Таким чином, з 14 олімпійських видів змагань з велоспорту вісім становили чоловічу частину програми, а шість – жіночу.

На Іграх XXVII Олімпіади (2000) програма з велосипедного спорту знову суттєво розширилася – з

14 до 18 видів змагань. При цьому в жіночій її частині було вже не шість, а сім видів змагань – додався гіт на 500 м з місця на треку. У чоловічій частині програми кількість видів змагань збільшилася з восьми до 11 – додалися на треку олімпійський спринт (три кола), парна гонка за очками (медісон) і гонка за лідером (кейрін).

На Іграх XXVIII Олімпіади в Афінах (2004), як і на попередніх Іграх-2000, програма з велосипедного спорту включала 18 видів змагань (11 у чоловіків і сім у жінок), у тому числі 12 видів змагань – на треку (вісім у чоловіків, чотири у жінок), чотири види змагань – на шосе (два у чоловіків, два у жінок) і два види змагань у маунтінбайку (один у чоловіків, один у жінок).

Олімпійська програма з велоспорту на Іграх XXIX Олімпіади (2008) за загальною кількістю видів змагань залишилася такою самою, якою була на Іграх-2004 (18), проте дещо відрізнялася за змістом. З трекової частини програми було виключено гіт з місця на 500 м у жінок, після чого суперництво на треку велося за 10 комплектів олімпійських медалей (сім у чоловіків і три у жінок). Без змін залишилися шосейна частина програми – чотири види змагань (два у чоловіків і два у жінок) і програма з маунтінбайку – два види змагань (один у чоловіків і один у жінок). У той же час в олімпійській програмі з велосипедного спорту з'явився ще один – четвертий (крім гонок на треку, гонок на шосе і маунтінбайку) різновид велоспорту – BMX, де спортсмени на спеціальних велосипедах стартують з узвишшя групами по вісім чоловік, долаючи дистанцію, на якій є гірки, круті повороти й інші складності. На Іграх-2008 суперництво в класі BMX велося за два комплекти олімпійських медалей (один серед чоловіків і один серед жінок).

На Іграх XXX Олімпіади (2012) у програмі з велосипедного спорту збереглася та сама загальна кількість видів змагань (18), як і на попередніх Іграх-2008, але знову відбулися зміни у змісті програми – зокрема, в її трековій частині. Якщо на Іграх-2008 десять видів змагань на треку розподілялися так: сім у чоловіків і три у жінок, то на Іграх-2012 розподіл десяти видів змагань на треку був іншим: п'ять у чоловіків і п'ять у жінок. У чоловіків було виключено індивідуальну гонку переслідування і медісон (парну гонку), а залишено індивідуальний спринт, командний спринт, кейрін (гонку за лідером), командну гонку переслідування й омніум (групову гонку за очками). У жінок було виключено індивідуальну гонку переслідування, залишено індивідуальний спринт і омніум (групова гонка за очками), а додано командний спринт, кейрін (гонку за лідером) і командну гонку переслідування. Без змін залишилися шосейна частина програми – чотири види змагань (два у чоловіків, два у жінок), маунтінбайк – два види змагань (один у чоловіків, один у жінок) і BMX – два види змагань (один у чоловіків, один у жінок).

На Іграх XXXI Олімпіади 2016 р. програма з велосипедного спорту залишилася такою самою, якою була на попередніх Іграх-2012, – і кількісно (18 видів змагань, у тому числі дев'ять у чоловіків і дев'ять у жінок), і за змістом.

За 120-річну історію олімпійських змагань з велосипедного спорту (1896–2016) володарями найбільшої кількості золотих медалей на Іграх Олімпіад – по шість у кожного – стали двоє спортсменів: Кріс Хой з Великої Британії – на треку (2004 р. – гіт на 1000 м з місця; 2008 р. – спринтерська гонка на 1000 м, кейрін, олімпійський спринт на три кола; 2012 р. – кейрін, командний спринт) і Джейсон Кенні з Великої Британії – також на треку (2008 р. – олімпійський спринт на три кола; 2012 р. – індивідуальний спринт, командний спринт; 2016 р. – індивідуальний спринт, командний спринт, кейрін).

П'ять золотих олімпійських медалей має на своєму рахунку Бредлі Віггінс (Велика Британія), який чотири нагороди найвищого ґатунку завоював на треку, а одну – на шосе. Він на треку в 2004 р. переміг в індивідуальній гонці переслідування; у 2008 р. завоював дві золоті медалі – в індивідуальній гонці переслідування і в командній гонці переслідування; у 2016 р. став олімпійським чемпіоном у командній гонці переслідування, а в змаганнях на шосе в 2012 р. виграв індивідуальну гонку на час (з роздільним стартом).

Серед жінок найбільшу кількість золотих медалей в олімпійських змаганнях з велосипедного спорту – чотири – завоювала спортсменка з Нідерландів Леонтьєн Зейлард ван Морсел: вона на Іграх

Шестиразовий олімпійський чемпіон з велосипедного спорту (трек) Кріс Хой із Великої Британії (на Іграх 2004–2012 рр.)

Шестиразовий олімпійський чемпіон з велосипедного спорту (трек) Джейсон Кенні з Великої Британії (на Іграх 2008–2016 рр.)

Бредлі Віггінс з Великої Британії, який у змаганнях з велосипедного спорту завоював п'ять золотих олімпійських медалей – чотири на треку і одну на шосе, а також одну срібну нагороду й одну бронзову - загалом вісім (на Іграх 2000–2016 рр.)

XXVII Олімпіади (2000) перемогла тричі – один раз на треку (в індивідуальній гонці переслідування) і двічі на шосе (в індивідуальній гонці на час з роздільним стартом і в груповій гонці), а на Іграх XXVIII Олімпіади (2004) була першою в індивідуальній шосейній гонці на час з роздільним стартом.

Можна також відзначити досягнення спортсменки з США Крістін Армстронг, яка тричі поспіль – на Іграх XXIX–XXXI Олімпіад – завоювала три золоті медалі, причому всі – в індивідуальних шосейних гонках на час (з роздільним стартом).

Найбільшу загальну кількість олімпійських медалей різного ґатунку в змаганнях Ігор Олімпіад з велосипедного спорту серед чоловіків виборов Бредлі Віггінс з Великої Британії – вісім, серед них п'ять золотих, одна срібна і дві бронзові (2000–2016).

Сім олімпійських медалей різного ґатунку має в своєму активі Кріс Хой (Велика Британія), серед них шість золотих і одна срібна (2000–2012).

Серед жінок-велогонщиць найбільша кількість олімпійських медалей різного ґатунку – у спортсменки з Нідерландів Леонтін Зейлард ван Морсел – шість, у тому числі чотири золоті, одна срібна та одна бронзова.

Починаючи з 1980–1990-х років велосипедний спорт став одним із тих видів спорту, де суттєво збільшилася тривалість успішних виступів спортсменів на високому міжнародному рівні і де нерідко перемогу здобували велогонщики 35–40-річного віку і навіть старші. Одним з прикладів цього може бути російський спортсмен В'ячеслав Єкімов, який виступав у змаганнях з велосипедного спорту – і на треку, і на шосе. Єкімов, який народився в лютому 1966 р., перемагав на чемпіонатах світу 1985–1987 рр. у гонках переслідування на треку. У 1988 р. на Іграх XXIV Олімпіади став олімпійським чемпіоном у командній гонці переслідування на треку – в складі збірної СРСР. Потім переміг на чемпіонаті світу 1989 р., після чого в 1990 р. перейшов у професійний велоспорт. Там Єкімов також досяг помітних успіхів – як на треку, де він у 1990 р. переміг на чемпіонаті світу в гонці переслідування на треку, а в 1991 р. – у гонці за очками (на треку), так і в шосейних гонках, де досить довго, в 1990–2006 рр., виступав у різних професійних командах. У 2000 р. на Іграх XXVII Олімпіади В'ячеслав Єкімов, якому тоді йшов 35-й рік, представляв Росію і переміг в індивідуальній шосейній гонці на час з роздільним стартом, завоювавши другу в своїй біографії золоту олімпійську медаль. Надалі він продовжив виступи в різних міжнародних змаганнях, а в 2004 р. (на 39-му році життя) успішно виступив на Іграх XXVIII Олімпіади, де, представляючи Росію, в індивідуальній шосейній гонці на час з роздільним стартом

Чотириразова олімпійська чемпіонка з велосипедного спорту (на треку і на шосе) Леотьєн Зейлард ван Морсел, на рахунку якої також одна срібна і одна бронзова нагороди – загалом шість (на Іграх 2000, 2004 рр.)

Олімпійський чемпіон з велосипедного спорту український спортсмен Олександр Кириченко, який на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р., представляючи в Сеулі СРСР, переміг на треку в гіті на 1000 м з місця

Лідирує французька спортсменка Жанні Лонго-Кіпреллі (в центрі на передньому плані), яка у змаганнях з велосипедного спорту (шосе) здобула чотири олімпійські медалі різного ґатунку – одну золоту, дві срібні та одну бронзову (на Іграх 1992–2000 рр.)

фінішував з другим результатом. Оскільки оголошений тоді переможцем Тайлер Хемілтон із США за результатами допінг-контролю був дискваліфікований, перемогу в цьому виді змагань присудили В'ячеславу Єкімову, який таким чином став триразовим олімпійським чемпіоном.

Французька велогонщиця Жанні Лонго-Кіпреллі свою першу олімпійську медаль – срібну нагороду в груповій шосейній гонці на Іграх XXV Олімпіади 1992 р. – завоювала в 34-річному віці. Потім вже у віці 38 років виграла на Іграх XXVI Олімпіади 1996 р. ще дві олімпійські нагороди – золоту в груповій шосейній гонці і срібну в індивідуальній шосейній гонці на час з роздільним стартом. На Іграх XXVII Олімпіади 2000 р. 42-річна Жанні Лонго-Кіпреллі завоювала четверту в своїй біографії олімпійську медаль – бронзову нагороду в індивідуальній шосейній гонці на час з роздільним стартом.

Веслування академічне

Веслування академічне є таким видом веслувального спорту, в якому спортсмени змагаються на човнах, сидячи в них на рухомих сидіннях спиною вперед у напрямку руху, і гребуть веслами, закріпленими у виносних кочетах. Змагання у веслуванні академічному проводяться на човнах з різною чисельністю екіпажу – в одиночках, двійках, четвірках, вісімках; у деяких класах човнів – зі стерновим, а в деяких – без стернового. Крім того, розрізняють човни парні (коли кожен спортсмен гребе двома веслами) і розпашні (кожен спортсмен має по одному веслу).

До олімпійської програми академічне веслування входить, починаючи з Ігор II Олімпіади.

На Іграх II–XX Олімпіад (1900–1972) олімпійські нагороди у веслуванні академічному виборювали лише чоловіки.

Олімпійські змагання з академічного веслування серед жінок проводяться, починаючи з Ігор XXI Олімпіади (Монреаль-1976).

Для керівництва розвитком академічного веслування в 1892 р. було засновано Міжнародну федерацію веслувальних товариств (Fédération Internationale dɛs Sociétés D'Aviron – FISA). У 1996 р. вона отримала нове найменування – Міжнародна федерація веслувального спорту, але зберегла колишню абревіатуру FISA, і нині (станом на 1 січня 2019 р.) об'єднує 137 національних федерацій.

Програма з академічного веслування на Іграх II Олімпіади (1900) включала п'ять видів змагань, що проводилися на дистанції 2000 м, – на одиночках, двійках парних ізі стерновим, четвірках розпашних без стернового, четвірках розпашних зі стерновим, вісімках.

Першими олімпійськими чемпіонами у веслуванні академічному стали: Анрі Барреле з Франції (в одиночці); нідерландсько-французький екіпаж у двійці розпашній зі стерновим (Рулоф Клайн, Франсуа Бранд, стерновий Херманус Брокман); французький екіпаж у четвірці розпашній без стернового (Еміль Дельшамбр, Анрі Бюскер, Жан Ко, Анрі Азебрук); екіпаж з Німеччини у четвірці розпашній зі стерновим (Оскар Госслер, Вальтер Катценштайн, Вальдемар Тітгенс, Густав Госслер, стерновий Карл-Альфред Госслер); екіпаж зі США в змаганнях вісімок

Французький спортсмен Анрі Барреле, який став олімпійським чемпіоном в академічному веслуванні, перемігши у змаганнях на одиночках у 1900 р. на Іграх II Олімпіади у Парижі

(Харрі Дебекке, Вільям Карр, Джон Екслі, Джон Гейгер, Едвін Хедлі, Джеймс Джувенал, Роско Локвуд, Едвард Марш, стерновий Луїс Абель).

Надалі олімпійська програма у веслуванні академічному неодноразово змінювалася. Так, на Іграх III Олімпіади (1904) спортсмени (переважна більшість учасників змагань у цьому виді спорту були із США і лише один із двох екіпажів вісімок представляв Канаду) змагалися в п'яти класах човнів, але, порівняно з попередніми Іграми-1900, серед них не було змагань на двійках розпашних зі стерновим і на четвірках розпашних зі стерновим, а замість них були двійки парні і двійки розпашні без стернового.

На двох наступних Іграх IV і V Олімпіад програма з академічного веслування була меншою – по чотири види змагань (на Іграх-1908 це були одиночки, двійки розпашні без стернового, четвірки розпашні без стернового і вісімки, а на Іграх-1912 – одиночки, четвірки розпашні зі стерновим, четвірки (з внутрішніми кочетами) зі стерновим і вісімки).

На Іграх VII Олімпіади (1920) у змаганнях з академічного веслування спортсмени виборювали п'ять комплектів олімпійських медалей (в одиночках, двійках парних, двійках розпашних зі стерновим, четвірках розпашних зі стерновим і вісімках), а на Іграх VIII Олімпіади 1924 р. – вже в семи видах змагань (додалися двійки розпашні без стернового і четвірки розпашні без стернового).

Програма олімпійських змагань у веслуванні академічному не змінювалася протягом багатьох років, залишаючись стабільною на Іграх Олімпіад 1928–1972 рр.

На Іграх XXI Олімпіади 1976 р. програма з академічного веслування серед чоловіків (як і раніше на дистанції 2000 м) збільшилася з семи до восьми видів змагань (додалися четвірки парні без стернового). На цих Іграх вперше було проведено олімпійські змагання з академічного веслування серед жінок (на дистанції 1000 м) – у шести класах човнів (одиночки, двійки парні, двійки розпашні без стернової, четвірки парні зі стерновою, четвірки розпашні зі стерновою, вісімки).

Першими олімпійськими чемпіонками у веслуванні академічному стали: спортсменка з Німецької Демократичної Республіки Крістіна Шайбліх (в одиночці); екіпаж з Болгарії в двійці парній (Свєтла Оцетова, Здравка Йорданова); екіпаж з Болгарії в двійці розпашній без стернової (Сійка Келбечева, Стояна Груйчева); екіпаж НДР у четвірці парній зі стерновою (Анке Борхман, Ютта Лау, Віола Пол, Розвіта Цобельт, стернова Ліана Вайгельт); екіпаж НДР у четвірці розпашній зі стерновою (Карін Метце, Біанка Шведе, Габріеле Лос, Андреа Курт, стернова Сабіна Хей); екіпаж НДР у вісімці (Віола Горецкі, Крістіна Кьопке Кнеч, Ілона Ріхтер, Брігітта Аренхольц, Моніка Келлі, Хенрієтта Еберт, Хельма Леман, Ірина Міллер, стернова Марина Вік).

На Іграх XXII–XXV Олімпіад (1980–1992) програма з академічного веслування залишалася без змін і включала ті самі 14 видів змагань (вісім у чоловіків і шість у жінок), що і на Іграх-1976. Зазначимо лише, що, починаючи з Ігор XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі, довжина дистанції в змаганнях у жінок була збільшена і стала такою самою, як у чоловіків, – 2000 м.

На Іграх XXVI Олімпіади (1996) кількість видів змагань (14), що входили до програми з веслування академічного, залишилася такою ж, як раніше, проте дещо змінився зміст олімпійської програми в цьому виді спорту. Зміни були обумовлені тим, що деякі національні федерації веслувального спорту порушили питання про те, щоб у програмі змагань з'явилися класи човнів, у яких була б обмежена маса спортсменів. Пропонувалося це для того, щоб в змаганнях з академічного веслування могли брати участь і спортсмени легкої ваги, які в існуючих класах човнів (тобто без введення обмеження маси веслувальників) не мали шансів на перемогу. Такі пропозиції були прийняті Міжнародною федерацією веслувального спорту (FISA) і Міжнародним олімпійським комітетом. Наслідком цього стало виключення з чоловічої частини олімпійської програми двох видів змагань (на двійках розпашних зі стерновим і на четвірках розпашних зі стерновим), замість яких було введено два нових види змагань – на двійках парних (легка вага) і на четвірках парних (легка вага), а також виключення з жіночої частини олімпійської програми одного виду змагань (на четвірках розпашних зі стерновою), замість якого було введено новий вид змагань – на двійках парних (легка вага).

Таким чином, у програмі Ігор-1996 з академічного веслування чоловіки змагалися за олімпійські медалі в таких восьми видах змагань: на одиночках, двійках парних, двійках парних (легка вага), двійках розпашних без стернового, четвірках розпашних без стернового, четвірках парних, четвірках парних (легка вага), вісімках, а жінки – в шести видах змагань: на одиночках, двійках парних, двійках парних (легка вага), двійках розпашних без стернової, четвірках парних, вісімках.

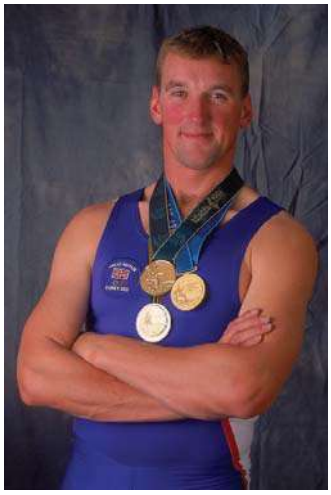
На Іграх XXVII Олімпіади (Сідней-2000) у чоловічій частині програми з веслування академічного було замінено один вид змагань: замість четвірок парних (легка вага) було включено четвірки розпашні без стернового (легка вага), а жіноча частина програми залишилася без змін.

Такою самою, як на Іграх-2000, залишилася олімпійська програма в цьому виді спорту на Іграх XXVIII–XXXI Олімпіад (2004–2016).

За 116-річну історію змагань з веслування академічного на Іграх Олімпіад (1900–2016) володарем

П'ятиразовий олімпійський чемпіон з академічного веслування Стівен Редгрейв з Великої Британії (на Іграх 1984–2000 рр.)

Чотириразовий олімпійський чемпіон з академічного веслування Меттью Пінсент з Великої Британії (на Іграх 1992–2004 рр.)

найбільшої кількості золотих олімпійських медалей у цьому виді спорту серед чоловіків став спортсмен з Великої Британії Стівен Редгрейв, у якого п'ять нагород найвищого ґатунку (Ігри-1984 – у четвірці розпашній зі стерновим; Ігри-1988, Ігри-1992 і Ігри-1996 – у двійці розпашній без стернового; Ігри-2000 – у четвірці розпашній без стернового).

Чотири золоті олімпійські медалі завоював веслувальник з Великої Британії Меттью Пінсент (Ігри-1992 і Ігри-1996 – у двійці розпашній без стернового; Ігри-2000 і Ігри-2004 – у четвірці розпашній без стернового).

Серед жінок в олімпійських змаганнях з веслування академічного найбільшу кількість золотих медалей – по п'ять у кожній – завоювали дві румунські спортсменки – Елізабета Ліпа (Оленюк) (Ігри-1984 – у двійці парній; Ігри-1996 – у вісімці; Ігри-2000 двічі – у двійці розпашній без стернової й у вісімці; Ігри-2004 – у вісімці) і Георгета Андруначе (Даміан) (на Іграх-2000 двічі – у двійці розпашній без стернової й у вісімці; на Іграх-2004 двічі – у двійці розпашній без стернової й у вісімці; на Іграх-2008 – у двійці розпашній без стернової).

Найбільшу серед жінок загальну кількість олімпійських нагород різного ґатунку у веслуванні академічному завоювала румунська спортсменка Елізабета Ліпа (Оленюк) – вісім медалей, у тому числі п'ять золотих, дві срібні та одну бронзову (на Іграх 1984–2004 рр.).

По шість олімпійських нагород різного ґатунку мають у своєму активі дві румунські спортсменки – Вероніка Кокеля-Кожяну (дві золоті, три срібні, одна бронзова) – на Іграх 1988–2000 рр. – і Георгета Андруначе (Даміан) (п'ять золотих, одна бронзова) – на Іграх 2000–2008 рр.

Найбільша серед чоловіків загальна кількість олімпійських нагород різного ґатунку у веслуванні

Румунська спортсменка Елізабета Ліпа (Оленюк) – п'ятиразова олімпійська чемпіонка з академічного веслування, а також володарка двох срібних олімпійських медалей і однієї бронзової нагороди (на Іграх 1984–2004 рр.)

П'ятиразова олімпійська чемпіонка з академічного веслування румунська спортсменка Георгета Андруначе (Даміан) (від лівої), яка здобула золоті медалі на Іграх 2000–2008 рр. Поруч з нею – партнерша по екіпажу Румунії у двійці розпашній без стернового Дойна Ігнат

П'ять олімпійських медалей різного ґатунку на п'яти Іграх Олімпіад поспіль (у 1920–1936 рр.) здобув у змаганнях з академічного веслування спортсмен з Великої Британії Джек Бересфорд, в активі якого загалом три золоті і дві срібні нагороди

академічному – у спортсмена з Великої Британії Стівена Редгрейва – шість, у тому числі п'ять золотих і одна бронзова (на Іграх 1984–2000 рр.).

П'ять медалей різного ґатунку (три золоті і дві срібні) в олімпійських змаганнях з веслування академічного завоював Джек Бересфорд (Велика Британія) – на Іграх 1920, 1924, 1928, 1932, 1936 рр.

Цікавими є олімпійські досягнення спортсмена з США Конрада Фінлі. Спочатку він виграв три медалі на трьох поспіль Іграх Олімпіад у веслуванні академічному, де, виступаючи (з різними партнерами) у двійках розпашних зі стерновим, завоював золоту нагороду в Мельбурні-1956, бронзову – в Римі-1960 і знову золоту – в Токіо-1964. А через 12 років після цього – на Іграх-1976 у Монреалі – американець Конрад Фінлі став олімпійським призером в іншому виді спорту – вітрильному, де був нагороджений бронзовою медаллю за третє місце в класі яхт "Темпест".

Веслування на байдарках і каное

Під час веслування на байдарках спортсмени веслують, сидячи в човні і використовуючи дволопатеві весла, а під час веслування на каное – стоячи у човні на коліні і використовуючи однолопатеві весла.

Для керівництва розвитком веслування на байдарках і каное в 1924 р. було засновано Міжнародну федерацію каное (International Canoe Federation – ICF), яка нині (станом на 1 січня 2019 р.) об'єднує 158 національних федерацій.

Змагання з веслування на байдарках і каное проводяться на човнах з різною чисельністю екіпажу: на байдарках – в одиночках, двійках і четвірках, на каное – в одиночках і двійках.

До олімпійської програми веслування на байдарках і каное входить, починаючи з Ігор XI Олімпіади (Берлін-1936).

На Іграх-1936 спортсмени (тільки чоловіки) у змаганнях з веслування на байдарках виборювали шість комплектів олімпійських медалей, на каное – три.

Першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту на цих Іграх стали: Грегор Храдецкі (Австрія) – у байдарці-одиночці на дистанції 1000 м; Ернст Кребс (Німеччина) – у байдарці-одиночці на дистанції 10 000 м; Грегор Храдецкі (Австрія) – у байдарці-одиночці розбірній на дистанції 10 000 м; Адольф Кайнц, Альфонс Дорфнер (Австрія) – у байдарці-двійці на дистанції 1000 м; Пауль Веферс, Людвіг Ланден (Німеччина) – у байдарці-двійці на дистанції 10 000 м; Свен Юханссон, Ерік Бладстрем (Швеція) – у байдарці-двійці розбірній на дистанції 10 000 м; Френсіс Аміот (Канада) – у каное-одиночці на дистанції 1000 м; Володимир Сироватка, Ян Брзак-Фелікс (Чехословаччина) – у каное-двійці на дистанції 1000 м; Вацлав Моттл, Зденек Шкрланд (Чехословаччина) – у каное-двійці на дистанції 10 000 м.

На Іграх XIV Олімпіади 1948 р. програма з веслування на байдарках і каное також включала дев'ять видів змагань, проте за своїм змістом вона відрізнялася від тієї, яка була на Іграх-1936 у Берліні. Вперше в цьому виді спорту олімпійські нагороди виборювали не лише чоловіки, а й жінки, у яких на цих Іграх був один вид змагань – у веслуванні на байдарці-одиночці (дистанція 500 м). Першою олімпійською чемпіонкою у веслуванні на байдарках стала спортсменка з Данії Карен Хофф. А в чоловічу частину програми в цьому виді спорту входили вісім видів змагань: байдарка-одиночка – на дистанціях 1000 м і 10 000 м; байдарка-двійка – на дистанціях 1000 м і 10 000 м; каное-одиночка – на дистанціях 1000 м і 10 000 м; каное-двійка – на дистанціях 1000 м і 10 000 м.

Зазначимо, що змагання з веслування на байдарках (на цих Іграх і надалі) проводилися серед чоловіків і серед жінок, а змагання з веслування на каное – тільки серед чоловіків.

На Іграх XV і XVI Олімпіад (Гельсінкі-1952 і Мельбурн-1956) програма змагань з веслування на байдарках і каное була такою самою, як на Іграх-1948 у Лондоні.

Олімпійська програма з веслування на байдарках і каное зазнала дуже серйозних змін на Іграх

XVII Олімпіади в Римі (1960), де суперництво в цьому виді спорту велося за сім комплектів медалей (п'ять у чоловіків і два у жінок). У жіночій частині олімпійської програми до змагань на байдарках-одиночках (дистанція 500 м) додалися змагання на байдарках-двійках (та ж дистанція 500 м). А з чоловічої частини олімпійської програми в цьому виді спорту було виключено всі чотири види змагань на дистанції 10 000 м (два на байдарках і два на каное), а до чотирьох видів змагань на дистанції 1000 м, що залишилися (байдарки-одиночки, байдарки-двійки, каное-одиночки, каное-двійки), було додано естафету 4 х 500 м на байдарках-одиночках.

На Іграх XVIII Олімпіади в Токіо (1964) з чоловічої частини програми в цьому виді спорту було виключено естафету 4 х 500 м на байдарках-одиночках, але включено змагання серед чоловіків на байдарках-четвірках (дистанція 1000 м). Решта видів олімпійських змагань у веслуванні на байдарках і каное залишилися без змін.

Такою самою, як на Іграх-1964, залишилася програма змагань з веслування на байдарках і каное на Іграх XIX і XX Олімпіад (1968 і 1972 рр.).

На Іграх XXI Олімпіади в Монреалі (1976) жіноча частина програми в цьому виді спорту залишилася незмінною (два види змагань – на байдарках-одиночках та на байдарках-двійках), тоді як чоловіча частина програми була суттєво розширена: до п'яти видів змагань на дистанції 1000 м, що входили до неї (байдарки-одиночки, байдарки-двійки, байдарки-четвірки, каное-одиночки, каное-двійки), було додано ще чотири види змагань на дистанції 500 м (байдарки-одиночки, байдарки-двійки, каное-одиночки, каное-двійки). Таким чином, загальна кількість видів змагань в олімпійській програмі з веслування на байдарках і каное сягнула одинадцяти (дев'ять у чоловіків і два у жінок).

На Іграх XXII Олімпіади (Москва-1980) програма змагань у цьому виді спорту залишилася такою самою, якою вона була на Іграх-1976 у Монреалі.

На Іграх XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі суперництво велося вже не за 11, а за 12 комплектів олімпійських нагород: у жіночій частині програми додався третій вид змагань – на байдарках-четвірках (дистанція та сама – 500 м), тоді як чоловіча частина програми (дистанції 500 м і 1000 м) залишилася без змін і включала дев'ять видів змагань (п'ять – на байдарках і чотири – на каное).

Такою самою, як на Іграх-1984 (12 видів змагань), олімпійська програма змагань з веслування на байдарках і каное залишалася на Іграх XXIV–XXIX Олімпіад (1988–2008).

На Іграх XXX Олімпіади (Лондон-2012) програма з веслування на байдарках і каное, зберігши загальну кільність видів змагань (12), зазнала суттєвих змін за змістом, насамперед – за рахунок чоловічої частини всіх видів змагань на дистанції 500 м і появи і у чоловіків, і у жінок спринтерської дистанції 200 м. У чоловічу частину програми тепер входили вісім видів змагань: байдарки-одиночки (дистанції 200 і 1000 м); байдарки-двійки (200 і 1000 м); байдарки-четвірки (1000 м); каное-одиночки (200 і 1000 м); каное-двійки (1000 м). А в жіночу частину програми входили чотири види змагань: байдарки-одиночки (200і 500 м); байдарки-двійки (500 м); байдарки-четвірки (500 м).

На Іграх XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро програма змагань залишилася такою самою, як на попередніх Іграх-2012 у Лондоні.

За 80-річну історію змагань із веслування на байдарках і каное на Іграх Олімпіад (1936–2016) найбільшу серед чоловіків кількість золотих олімпійських медалей завоював спортсмен-байдарочник із Швеції Герт Фредрікссон – шість (на Іграх-1948 двічі – у байдарці-одиночці на дистанціях 1000 і 10 000 м; на Іграх-1952 – у байдарці-одиночці на дистанції 1000 м; на Іграх-1956 двічі – у байдарці-одиночці на дистанціях 1000 і 10 000 м; на Іграх-1960 – у байдарці-двійці на дистанції 1000 м).

По чотири золоті олімпійські медалі завоювали двоє спортсменів: каноїст Іван Пацайкін (Румунія) – на Іграх-1968 (у каное-двійці на дистанції 1000 м), на Іграх-1972 (у каное-одиночці на дистанції 1000 м), на Іграх-1980 (у каное-двійці на дистанції 1000 м), на Іграх-1984 (у каное-двійці на дистанції 1000 м) – і байдарочник Йан Фергюсон (Нова Зеландія) – на Іграх-1984 тричі (у байдарці-одиночці на дистанції 500 м, у байдарці-двійці на дистанції 500 м, у байдарці-четвірці на дистанції 1000 м) і на Іграх-1988 (у байдарці-двійці на дистанції 500 м).

Володар шести золотих олімпійських медалей у веслуванні на байдарці, а також однієї срібної та однієї бронзової нагород спортсмен зі Швеції Герт Фредрікссон (на Іграх 1948–1960 рр.)

Чотириразовий олімпійський чемпіон з веслування на каное, а також володар трьох срібних нагород румунський спортсмен Іван Пацайкін (на Іграх 1968, 1972, 1980, 1984 рр.)

Чотириразовий олімпійський чемпіон з веслування на байдарці, а також володар однієї срібної медалі Йан Фергюсон з Нової Зеландії (на Іграх 1984, 1988 рр.)

Серед жінок найбільшу кількість золотих олімпійських медалей – вісім – має в своєму активі німецька байдарочниця Біргіт Фішер (НДР, Німеччина): на Іграх-1980 – у байдарці-одиночці, на Іграх-1988 – у байдарці-двійці і байдарці-четвірці, на Іграх-1992 – у байдарці-одиночці, на Іграх-1996 – у байдарці-четвірці, на Іграх-2000 – двічі – у байдарці-двійці і байдарці-четвірці, на Іграх-2004 – у байдарці-четвірці (все – на 500-метровій дистанції).

П'ять золотих олімпійських медалей завоювала байдарочниця з Угорщини Данута Козак, з них дві – на Іграх-2012 (у байдарці-одиночці на дистанції 500 м і в байдарці-четвірці на дистанції 500 м) і три – на Іграх 2016 (у байдарці-одиночці на дистанції 500 м, у байдарці-двійці на дистанції 500 м, у байдарці-четвірці на дистанції 500 м).

Володаркою найбільшої загальної кількості олімпійських медалей різного ґатунку стала вже згадувана байдарочниця Біргіт Фішер (НДР, Німеччина) – їх у неї 12, у тому числі вісім золотих і чотири срібні (на Іграх 1980, 1988–2004 рр.).

Серед чоловіків найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку завоював байдарочник зі Швеції Герт Фредрікссон – вісім, у тому числі шість золотих, одну срібну та одну бронзову (на Іграх 1948–1960 рр.).

По сім олімпійських медалей різного ґатунку вибороли каноїст з Румунії Іван Пацайкін (чотири золоті та три срібні – на Іграх 1968, 1972, 1980, 1984 рр.) і байдарочниця зі Швеції Агнета Андерссон (три золоті, дві срібні, дві бронзові – на Іграх 1984, 1992, 1996 рр.).

Володарка дванадцяти олімпійських медалей різного ґатунку – вісьмох золотих і чотирьох срібних – з веслування на байдарці Біргіт Фішер (НДР, Німеччина), яка здобула ці нагороди на Іграх 1980–2004 рр.

П'ятиразова олімпійська чемпіонка з веслування на байдарках угорська спортсменка Данута Козак (на Іграх 2012, 2016 рр.)

Екіпаж збірної команди СРСР у веслуванні на байдарці-четвірці, який здобув золоті олімпійські нагороди на Іграх-1972 у Мюнхені (від правої): Юрій Стеценко, Юрій Філатов, Володимир Морозов (всі троє з України) та Валерій Діденко (з Росії)

Триразовий олімпійський чемпіон з веслувального слалому на каное-одиночці французький спортсмен Тоні Естанже (на Іграх 2000–2012 рр.)

В олімпійському спорті відомі випадки, коли спортсмени були позбавлені заслуженої перемоги не тому, що суперники були сильнішими, а з причин, скажімо так, зовнішнього характеру (необ'єктивне суддівство, втручання сторонніх тощо). Одним із прикладів може слугувати випадок у змаганнях з веслування на байдарках і каное на Іграх XIX Олімпіади 1968 р. у Мехіко. Там серед фаворитів олімпійських змагань серед чоловіків у байдарках-четвірках був екіпаж збірної СРСР, до складу якого входили троє українських веслувальників – Юрій Філатов, Юрій Стеценко, Володимир Морозов і російський спортсмен Валерій Діденко. Однак під час фінального заїзду в човні цього екіпажу раптово лопнув стерновий трос (ймовірно, кимось попередньо підпиляний), що не залишило веслувальникам СРСР будь-яких шансів на продовження суперництва у фіналі Ігор-1968. І лише за чотири роки – на Іграх XX Олімпіади в Мюнхені – у змаганнях байдарок-четвірок екіпаж у тому ж складі зумів довести, що є найсильнішим, вигравши олімпійську золоту медаль.

Веслувальний слалом

Веслувальний слалом – різновид спортивного веслування, що полягає в проходженні на швидкість дистанції, яка визначається порядком розташування воріт, які виставляються на річці з порогом або на спеціально облаштованому каналі.

Розвитком веслувального слалому, як і звичайного веслування на байдарках і каное, керує Міжнародна федерація каное (FIC).

До олімпійської програми змагання з веслувального слалому вперше було включено на Іграх XX Олімпіади (Мюнхен-1972). Тоді спортсмени змагалися за чотири комплекти нагород, у тому числі три – серед чоловіків (байдарки-одиночки, каное-одиночки, каное-двійки) і один – серед жінок (байдарки-одиночки).

Першими олімпійськими чемпіонами у веслувальному слаломі на Іграх-1972 у всіх чотирьох видах змагань стали спортсмени з НДР: у чоловіків Зігберт Хорн – на байдарці-одиночці, Райнхард Айбен – на каное-одиночці, Вальтер Хофман, Рольф-Дітер Аменд – на каное-двійці, у жінок Ангеліка Баман – на байдарці-одиночці.

Потім була двадцятирічна перерва (з 1972 до 1992 рр.): веслувальний слалом був відсутній у програмах Ігор Олімпіад 1976–1988 рр. Повернувся цей вид спорту до олімпійської програми в 1992 р. на Іграх XXV Олімпіади в Барселоні, де суперництво велося в тих самих чотирьох видах змагань, як і за 20 років до цього на Іграх-1972: у чоловіків – у трьох (байдарки-одиночки, каное-одиночки, каное-двійки), у жінок – в одному виді змагань (байдарки-одиночки).

На Іграх XXVI–XXXI Олімпіад (1996–2016) програма з веслувального слалому залишалася такою самою, якою була на Іграх-1992.

Найбільшу кількість разів – по три – олімпійськими чемпіонами з веслувального слалому ставали французький спортсмен Тоні Естанже – на каное-одиночці (Ігри Олімпіад 2000, 2004, 2012 рр.) і спортсмени зі Словаччини Павол Хохшорнер і Петер Хохшорнер – на каное-двійці (Ігри 2000–2008 рр.).

По дві золоті олімпійські медалі завоювали троє спортсменів: Міхал Мартікан (Словаччина) –

Володар п'яти олімпійських медалей різного ґатунку – двох золотих, двох срібних, однієї бронзової – з веслувального слалому на каное-одиночці спортсмен зі Словаччини Міхал Мартікан (на Іграх 1996–2012 рр.)

Дворазова олімпійська чемпіонка з веслувального слалому на байдарці-одиночці спортсменка з Чехії Штепанка Гілгертова (1996, 2000 рр.)

Володарі трьох золотих олімпійських медалей та однієї бронзової нагороди у змаганнях з веслувального слалому на каное-двійці спортсмени зі Словаччини Павол Хохшорнер і Петер Хохшорнер (у 2000–2012 рр.)

Дворазова олімпійська чемпіонка з веслувального слалому на байдарці-одиночці спортсменка зі Словаччини Єлена Каліска (на Іграх 2004, 2008 рр.)

на каное-одиночці (Ігри 1996 і 2008 рр.), Штепанка Гілгертова (Чехія) – на байдарці-одиночці (1996 і 2000 рр.), Єлена Каліска (Словаччина) – на байдарці-одиночці (2004 і 2008 рр.).

Найбільшу загальну кількість олімпійських медалей різного ґатунку в веслувальному слаломі у спортсмена зі Словаччини Міхала Мартікана – п'ять (дві золоті, дві срібні, одна бронзова) – на Іграх 1996–2012 рр.

Дует зі Словаччини на каное-двійці – Павол Хохшорнер і Петер Хохшорнер, крім уже згадуваних трьох олімпійських перемог у веслувальному слаломі (на Іграх 2000–2008 рр.), мають у своєму активі ще одну олімпійську нагороду – бронзову – за третє призове місце на Іграх-2012.

Плавання

Змагання з плавання входили до програм всіх Ігор Олімпіад.

На Іграх I–IV Олімпіад (1896–1908) олімпійські нагороди в змаганнях з плавання виборювали лише чоловіки.

Олімпійські змагання з плавання серед жінок проводяться, починаючи з Ігор V Олімпіади (Стокгольм-1912).

Для керівництва розвитком плавання як виду спорту в 1908 р. було засновано Міжнародну аматорську федерацію плавання (FINA). Нині Міжнародна федерація плавання (Fédération Internationale de Natation), позбавившись у своїй назві слова "аматорська", але зберігши абревіатуру FINA, об'єднує (станом на 1 січня 2019 р.) 208 національних федерацій.

У змаганнях на Іграх I Олімпіади плавці виборювали чотири комплекти нагород – на дистанціях

100, 500 і 1200 м, а також на 100 м для матросів в одязі – все вільним стилем (учасникам тоді дозволялося плисти у будь-який спосіб).

Першими олімпійськими чемпіонами в змаганнях Ігор-1896 з плавання стали: на дистанції 100 м – Альфред Хайош (Угорщина); на 500 м – Пауль Нойман (Австрія); на 1200 м – Альфред Хайош (Угорщина); на 100 м (для матросів в одязі) – Іоанніс Малокініс (Греція).

Надалі програма олімпійських змагань з плавання неодноразово змінювалася. У різні роки до неї входили різні види змагань, які в подальшому було виключено: наприклад, плавання на 500 і 1200 м, плавання на 100 м (для матросів в одязі), плавання вільним стилем на 1000 і 4000 м, командне плавання вільним стилем на 200 м, плавання з перешкодами на 200 м, плавання під водою на 60 м, пірнання зі стартового стрибка тощо.

На Іграх II Олімпіади (1900) до програми олімпійських змагань у цьому виді спорту вперше було включено плавання на спині. А на Іграх IV Олімпіади (1908) спортсмени вперше змагалися за олімпійські нагороди у плаванні брасом.

У 1912 р. на Іграх V Олімпіади до олімпійської програми вперше було включено змагання в цьому виді спорту серед жінок, які виборювали два комплекти нагород – у плаванні на 100 м вільним стилем та в естафеті 4 х 100 м вільним стилем. Першими олімпійськими чемпіонками в плаванні стали: на 100 м вільним стилем – Фанні Дьюрек, яка представляла Австралазію (так тоді називалася об'єднана команда Австралії і Нової Зеландії), а в жіночій естафеті 4 х 100 м – команда Великої Британії (Ізабелла Мур, Дженні Флетчер, Енні Спірс, Айрін Стір).

І жіноча, і чоловіча частини програми олімпійських змагань з плавання дедалі розширювалися.

На Іграх XVI Олімпіади (1956) у до програми олімпійських змагань вперше було включено плавання батерфляєм, а на Іграх XVIII Олімпіади (1964) – комплексне плавання.

Починаючи з Ігор XXIX Олімпіади (2008), до 32 видів змагань з плавання в басейні (16 у чоловіків і 16 у жінок) було додано два нові види змагань – у плаванні на відкритій воді (дистанція 10 км), де за один комплект медалей змагалися чоловіки, а за інший – жінки.

На Іграх XXXI Олімпіади (2016) програма з плавання включала 34 види змагань, у тому числі 17 – серед чоловіків (16 у басейні і однин на відкритій воді) і 17 – серед жінок (16 у басейні і один на відкритій воді). Таким чином, за медалеємністю в олімпійській програмі плавання посідає друге місце серед видів спорту, поступаючись лише легкій атлетиці.

Чоловіча частина програми олімпійських змагань з плавання зараз включає: плавання вільним стилем – на 50, 100, 200, 400 і 1500 м, плавання на спині – на 100 і 200 м, плавання брасом – на 100 і 200 м, плавання батерфляєм – на 100 і 200 м, комплексне плавання – на 200 і 400 м, естафету 4 х 100 м вільним стилем, естафету 4 х 200 м вільним стилем, комбіновану естафету 4 х 100 м, а також плавання у відкритій воді на 10 км.

Жіноча частина програми олімпійських змагань з плавання нині включає: плавання вільним стилем – на 50, 100, 200, 400 і 800 м, плавання на спині – на 100 і 200 м, плавання брасом – на 100 і 200 м, плавання батерфляєм – на 100 і 200 м, комплексне плавання на 200 і 400 м, естафету 4 х 100 м вільним стилем, естафету 4 х 200 м вільним стилем, комбіновану естафету 4 х 100 м, а також плавання у відкритій воді на 10 км.

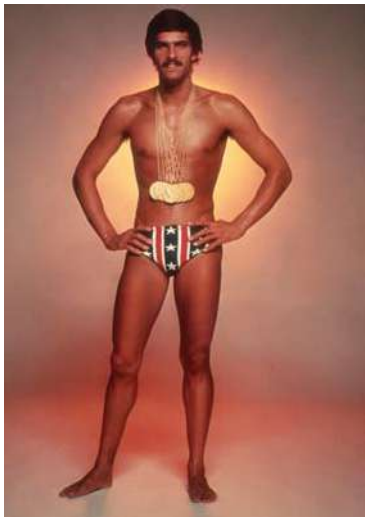
Досягнення, продемонстровані спортсменами різних країн у змаганнях з плавання на Іграх Олімпіад, красномовно свідчать про неухильно поліпшувані спортивні результати і прогресуючий розвиток цього виду спорту в світі. Наприклад, на Іграх II Олімпіади австралієць Фредерік Лейн став олімпійським чемпіоном у плаванні на 200 м вільним стилем, подолавши дистанцію за 2 хв 25,2 с, а на Іграх XXIX Олімпіади американець Майкл Фелпс виграв золоту медаль у плаванні на 200 м вільним стилем, встановивши новий світовий рекорд – 1 хв 42,96 с. На Іграх II Олімпіади в плаванні на 200 м на спині Ернст Хоппенберг з Німеччини переміг, подолавши дистанцію за 2 хв 47,0 с, а на Іграх XXIX Олімпіади на цій же дистанції американець Райан Лохте став олімпійським чемпіоном з новим світовим рекордом – 1 хв 53,94 с. Подібних прикладів можна навести дуже багато.

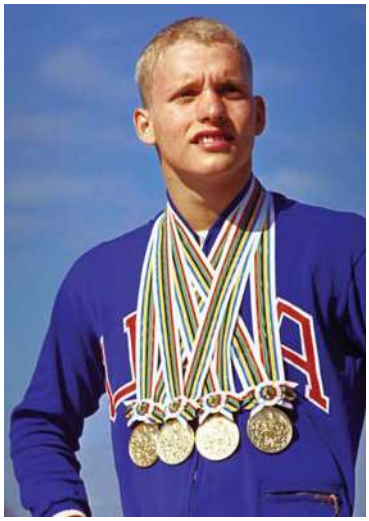
Володарем найбільшої кількості завойованих на Іграх Олімпіад золотих медалей у плаванні є американський спортсмен Майкл Фелпс, в активі якого –

23-разовий олімпійський чемпіон, а також володар трьох срібних і двох бронзових нагород, здобутих на Іграх 2004–2016 рр. видатний американський плавець Майкл Фелпс

Дев'ятиразовий олімпійський чемпіон з плавання (1968 і 1972 рр.) спортсмен зі США Марк Спітц

Семиразовий олімпійський чемпіон – американський плавець Дональд Шоллендер, який завоював медалі на Іграх 1964 і 1968 рр.

23 олімпійські нагороди найвищого ґатунку (набагато більше, ніж у будь-якого спортсмена в світі, незалежно від виду спорту). З них Майкл Фелпс завоював шість на Іграх XXVIII Олімпіади 2004 р. (у плаванні батерфляєм на 100 і 200 м, у комплексному плаванні на 200 і 400 м, в естафеті 4 х 200 м вільним стилем та в комбінованій естафеті 4 х 100 м), вісім – на Іграх XXIX Олімпіади 2008 р. (у плаванні батерфляєм на 100 і 200 м, у плаванні на 200 м вільним стилем, у комплексному плаванні на 200 і 400 м, в естафеті 4 х 100 м вільним стилем, в естафеті 4 х 200 м вільним стилем і в комбінованій естафеті 4 х 100 м), чотири – на Іграх XXX Олімпіади 2012 р. (у плаванні на 100 м батерфляєм, у комплексному плаванні на 200 м, в естафеті 4 х 200 м вільним стилем і в комбінованій естафеті 4 х 100 м), п'ять – на Іграх XXXI Олімпіади 2016 р. (у плаванні на 200 м батерфляєм, у комплексному плаванні на 200 м, в естафетах 4 х 100 м і 4 х 200 м вільним стилем і в комбінованій естафеті 4 х 100 м).

Свого часу протягом досить тривалого періоду володарем найбільшої кількості золотих медалей, завойованих на Іграх Олімпіад у змаганнях з плавання, був спортсмен з США Марк Спітц, який виграв дев'ять олімпійських нагород найвищого ґатунку, в тому числі дві – на Іграх XIX Олімпіади 1968 р. (в естафетах 4 х 100 м і 4 х 200 м вільним стилем) і сім – на Іграх XX Олімпіади 1972 р. (у плаванні вільним стилем на 100 і 200 м, у плаванні батерфляєм на 100 і 200 м, в естафетах 4 х 100 м і 4 х 200 м вільним стилем і в комбінованій естафеті 4 х 100 м).

Вісім золотих олімпійських медалей виграв американський плавець Меттью Біонді, в тому числі одну – на Іграх XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі (в естафеті 4 х 100 м вільним стилем), п'ять – на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі (в плаванні вільним стилем на 50 і 100 м, в естафетах 4 х 100 м і 4 х 200 м вільним стилем і в комбінованій естафеті 4 х 100 м), дві – на Іграх XXV Олімпіади 1992 р. у Барселоні (в естафеті 4 х 100 м вільним стилем і в комбінованій естафеті 4 х 100 м).

Володар восьми золотих олімпійських медалей з плавання Меттью Біонді (США), який здобув ці нагороди на Іграх 1984–1992 рр.

Шестиразовий олімпійський чемпіон з плавання (на Іграх 2004–2016 рр.) американський спортсмен Райан Лохте

Спортсменка з Німецької Демократичної Республіки Крістін Отто, яка здобула шість золотих олімпійських медалей у змаганнях з плавання на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі

П'ятиразова олімпійська чемпіонка з плавання угорська спортсменка Крістіна Егерсегі (у 1988, 1992, 1996 рр.)

Сім золотих олімпійських медалей у плаванні завоював спортсмен із США Доналд Шоллендер, у тому числі чотири – на Іграх XVIII Олімпіади 1964 р. (у плаванні вільним стилем на 100 і 400 м, в естафетах 4 х 100 м і 4 х 200 м вільним стилем), а три – на Іграх XIX Олімпіади 1968 р. (в естафетах 4 х 100 м і 4 х 200 м вільним стилем і в комбінованій естафеті 4 х 100 м).

Шість золотих олімпійських медалей має в своєму активі американський плавець Райан Лохте (на Іграх в 2004–2016 рр.). П'ятиразовими олімпійськими чемпіонами в плаванні в різні роки ставали американці Джонні Вайсмюллер (1924 і 1928 рр.), Стівен Кларк (1960 і 1964 рр.), Томас Джеггер (1984 і 1988 рр.), Гері Холл (1996–2004 рр.), австралієць Йєн Торп (2000 і 2004 рр.), американець Аарон Пірсол (на Іграх 2004 і 2008 рр.).

В олімпійських змаганнях з плавання серед жінок найбільшу кількість золотих олімпійських медалей у американської спортсменки Дженніфер Томпсон – вісім (всі – в естафетах), у тому числі дві – на Іграх XXV Олімпіади 1992 р. (в естафеті 4 х 100 м вільним стилем і в комбінованій естафеті 4 х 100 м), дві – на Іграх XXVI Олімпіади 1996 р. (в естафеті 4 х 100 м вільним стилем і в комбінованій естафеті 4 х 100 м), три – на Іграх XXVII Олімпіади 2000 р. у Сіднеї (в естафеті 4 х 100 м вільним стилем, в естафеті 4 х 200 м вільним стилем та в комбінованій естафеті 4 х 100 м) і одна – на Іграх XXVIII Олімпіади 2004 р. (в естафеті 4 х 200 м вільним стилем).

Шість золотих олімпійських медалей у плаванні завоювала (причому всі шість – на одних Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі) спортсменка з Німецької Демократичної Республіки Крістін Отто (у плаванні вільним стилем на 50 і 100 м, у плаванні на 100 м батерфляєм, у плаванні на 100 м на спині, в естафеті 4 х 100 м вільним стилем і в комбінованій естафеті 4 х 100 м).

П'ятиразовими олімпійськими чемпіонками в плаванні ставали угорська спортсменка Крістіна Егерсегі (на Іграх 1988–1996 рр.), американки Емі ван Дайкен (1996 і 2000 рр.) і Кеті Ледекі (на Іграх 2012 і 2016 рр., причому в Ріо-де-Жанейро спортсменка завоювала чотири золоті олімпійські медалі – на дистанціях 200, 400 і 800 м вільним стилем та в естафеті 4 х 200 м вільним стилем).

Серед групи плавців (чоловіків і жінок), що стали чотириразовими олімпійськими чемпіонами, можна згадати українську спортсменку Яну Клочкову, яка на Іграх-2000 в Сіднеї завоювала дві золоті медалі в комплексному плаванні (на 200 і 400 м), а на Іграх-2004 в Афінах повторила свій тріумф на тих самих двох дистанціях комплексного плавання.

Володарем найбільшої кількості олімпійських медалей різного ґатунку серед плавців є американський спортсмен Майкл Фелпс – їх у нього

Володарка восьми золотих олімпійських медалей, а також трьох срібних і однієї бронзової нагород з плавання спортсменка зі США Дженніфер Томпсон (на Іграх 1992–2004 рр.)

П'ятиразова олімпійська чемпіонка з плавання Емі ван Дайкен зі США (на Іграх 1996 і 2000 рр.)

П'ятиразова олімпійська чемпіонка з плавання Кеті Ледекі зі США (на Іграх 2012 і 2016 рр.)

28 (23 золоті, три срібні, дві бронзові), завойовані вони на Іграх 2004–2016 рр.

Володарками найбільшої кількості олімпійських медалей різного ґатунку в плаванні серед жінок – по 12 у кожної – є дві американські спортсменки – Дара Торрес (п'ять золотих, чотири срібні, три бронзові – на Іграх 1984–1992, 2000, 2008 рр.) і Дженніфер Томпсон (вісім золотих, три срібні, одна бронзова – на Іграх 1992–2004 рр.).

Досить цікавим видається й те, що п'ятиразовий олімпійський чемпіон (1924 і 1928 рр.) плавець із США Джон Вайсмюллер мав ще й шосту олімпійську медаль – бронзову, але не в плаванні, а в іншому виді спорту – водному поло: цей американський спортсмен виступав у складі команди своєї країни, яка посіла третє місце у ватерпольному турнірі Ігор-1924 у Парижі.

23 липня 2018 р. у США сталася резонансна для світу спорту подія, персонажем якої став відомий американський плавець – шестиразовий олімпійський чемпіон (і володар 12 олімпійських медалей різного ґатунку), 18-разовий чемпіон світу Райан Лохте. Відповідно до офіційного повідомлення антидопінгового агентства США (USADA), Лохте було дискваліфіковано на 14 міс. за порушення антидопінгових правил. Слід пояснити, що, хоча спортсмен не вживав допінг, однак встановлені правила таки порушив. Скандал почався з того, що влітку 2017 р. Лохте на своїй сторінці в соціальних мережах (Instagram) розмістив фото, що зафіксувало, як він в одній із клінік у травні 2017 р. отримував внутрішньовенне вливання, і вказав назву відновлювального центру і назву того вітамінного препарату, який допомагає краще справлятися з тренувальними навантаженнями. Розслідування, проведене USADA, показало, що плавцю було зроблено внутрішньовенне вливання незабороненого препарату, але в об'ємі, що перевищує 100 мл, у часовому

Чотириразова олімпійська чемпіонка з плавання українська спортсменка Яна Клочкова (на Іграх 2000 і 2004 рр.)

Володарка дванадцяти олімпійських медалей різного ґатунку – п'яти золотих, чотирьох срібних і трьох бронзових, здобутих на Іграх 1984–1992, 2000, 2008 рр. у змаганнях з плавання – американська спортсменка Дара Торрес

проміжку менше ніж 12 год, що правилами заборонено, – за винятком тих випадків, коли є спеціальні медичні показання, під час стаціонарного лікування або хірургічних операцій (Лохте ж лікування не проходив і під згадані винятки жодним чином не підпадав).

Складнокоординаційні види спорту

Вітрильний спорт

Вітрильний спорт являє собою змагання на спортивних вітрильних суднах, що приводяться в рух вітром за допомогою вітрил.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1907 р. було засновано Міжнародний союз парусного спорту, який у 1996 р. було перейменовано на Міжнародну федерацію парусного спорту (ISAF). У 2015 р. організація змінила назву на Світовий вітрильний спорт (World Sailing – WS). Сьогодні (станом на 1 січня 2019 р.) WS об'єднує 140 національних федерацій.

До олімпійської програми змагання з вітрильного спорту входять, починаючи з Ігор II Олімпіади і донині, за винятком Ігор III Олімпіади.

На Іграх II Олімпіади (Париж-1900) місцями змагань з вітрильного спорту були Мелан і Гавр. Спортсмени виборювали вісім комплектів олімпійських нагород – на яхтах, розділених на класи відповідно до водотоннажності: до 0,5 т, від 0,5 до 1 т, від 1 до 2 т, від 2 до 3 т, від 3 до 10 т, від 10 до 20 т, понад 20 т, а також у так званому відкритому класі.

Першими олімпійськими чемпіонами у вітрильному спорті на Іграх-1900 стали: французи П'єр Жерве і Еміль Сакре (клас до 0,5 т), Джон Греттон, Лорн Каррі, Елджернон Модслі і Лінтон Хоул з Великої Британії (від 0,5 до 1 т), Бернар де Пуртале, Елен де Пуртале, Ерман де Пуртале зі Швейцарії (від 1 до 2 т), змішана команда Едвард Вільям Іксшоу, Фредерік Бланші і Жак Ле Лявассьє (від 2 до 3 т), Х. Н. Джефферсон, Говард Тейлор і Едвард Хор з Великої Британії (від 3 до 10 т), французи Еміль Бійар і Пол Перкю (від 10 до 20 т), екіпаж з Великої Британії, який очолював Сесіл Квентін (понад 20 т), екіпаж із Великої Британії, до складу якого входили Лорн Каррі, Джон Греттон, Елджернон Модслі і Лінтон Хоуп, – у відкритому класі.

Надалі класифікація яхт в олімпійських змаганнях з вітрильного спорту зазнавала неодноразових змін. Так, на Іграх-1908 у районі острова Вайт біля південного узбережжя Великої Британії яхтсмени змагалися за чотири комплекти олімпійських медалей – в класах яхт 6, 7, 8 і 12 м, а на Іграх-1912 (місцем олімпійських змагань з вітрильного спорту був Нюнесхамн) – також за чотири комплекти нагород – у класах яхт 6, 8, 10 і 12 м.

На Іграх VII Олімпіади (Антверпен-1920) місцем змагань з вітрильного спорту була акваторія біля міста Остенде, розташованого на узбережжі Північного моря, а суперництво за олімпійські медалі велося в 14 класах яхт: 12 футів, 18 футів, 30 м², 40 м², 6 м (у класифікації 1907 р.), 6 м (у класифікації 1919 р.), 6,5 м (у класифікації 1919 р.), 7 м (у класифікації 1907 р.), 8 м (у класифікації 1907 р.), 8 м (у класифікації 1919 р.), 10 м (у класифікації 1907 р.), 10 м (у класифікації 1919 р.), 12 м (у класифікації 1907 р.) та 12 м (у класифікації 1919 р.).

На Іграх VIII Олімпіади (1924) змагання з вітрильного спорту проводилися також у Мелані і Гаврі, як і на Іграх II Олімпіади. За олімпійські нагороди яхтсмени змагалися в трьох класах – 12 футів, 6 і 8 м.

Такими самими, як на Іграх-1924 (за кількістю комплектів олімпійських нагород і за класами яхт), були змагання з вітрильного спорту на Іграх IX Олімпіади (1928).

На Іграх X Олімпіади (Лос-Анджелес, 1932) змагання з вітрильного спорту проводилися в бухті Сан-Педро, де яхтсмени змагалися за олімпійські медалі в чотирьох класах яхт. З них два (6 і 8 м) вже були раніше в олімпійській програмі, а вперше в ній з'явилися два нових класи яхт – "Фанберд" і "Зоряний".

На Іграх XI Олімпіади (Берлін, 1936) місцем змагань з вітрильного спорту було розташоване на півночі Німеччини портове місто Кіль (на узбережжі Балтійського моря). На цих Іграх змагання проходили в чотирьох класах яхт, причому три з них були тими самими, що на Іграх-1932 (6 і 8 м, "Зоряний"), а на зміну класу "Фанберд" прийшов клас "Олімпік".

На Іграх XIV Олімпіади (Лондон, 1948), де змагання з вітрильного спорту проводилися на акваторіях у районах Райда і Торбі (біля південного узбережжя Великої Британії), яхтсмени змагалися за п'ять комплектів олімпійських нагород, у тому числі в двох класах, які раніше вже були в олімпійській програмі (6 м і "Зоряний"), і в трьох нових класах ("Файрфлай", "Своллоу", "Дракон").

На Іграх XV Олімпіади (Гельсінкі, 1952), де місцем змагань з вітрильного спорту була акваторія біля Хармая, суперництво велося також за п'ять комплектів медалей, але з програми попередніх залишилися лише три класи яхт (6 м, "Зоряний" і "Дракон"), а два класи були новими – "Фінн" і 5,5 м.

У 1956 р. на Іграх XVI Олімпіади в Мельбурні, де місцем змагань з вітрильного спорту була визначена акваторія порту Порт-Філліп, з п'яти класів яхт, у яких розігрувалися олімпійські нагороди,

чотири були тими самими, що і на попередніх Іграх ("Фінн","Зоряний", "Дракон" і 5,5 м), а замість класу 6 м в олімпійській програмі Ігор-1956 з'явився клас 12 м "Шарпі".

На Іграх XVII Олімпіади (Рим, 1960) змагання з вітрильного спорту проводилися в Неаполі – портовому місті, розташованому на узбережжі Тіррен-ського моря. Яхтсмени змагалися за п'ять комплектів олімпійських медалей, причому чотири класи яхт залишилися колишніми ("Фінн", "Зоряний", "Дракон" і 5,5 м), а на зміну класу 12 м "Шарпі" до олімпійської програми було включено клас "Летючий голландець".

Такою самою, як і на Іграх-1960, і за кількістю комплектів олімпійських медалей (п'ять), що розігрувалися у вітрильному спорті, і за класами яхт ("Фінн", "Зоряний", "Дракон", 5,5 м , "Летючий голландець"), була програма з цього виду спорту і на Іграх XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо (місцем змагань яхтсменів була Еносіма), і на Іграх XIX Олімпіади (Мехіко-1968), де яхтсмени змагалися в Акапулько – портовому місті на тихоокеанському узбережжі Мексики.

Змагання з вітрильного спорту на Іграх XX Олімпіади (Мюнхен, 1972) проводилися в Кілі на узбережжі Балтійського моря, де проходили олімпійські змагання в цьому виді спорту на Іграх-1936. Яхтсмени на Іграх-1972 змагалися за шість комплектів олімпійських нагород, причому чотири класи яхт були тими самими, як і на Іграх 1960–1968 рр. ("Фінн", "Дракон", "Летючий голландець", "Зоряний"), один клас (5,5 м) було виключено, проте до олімпійської програми було додано два нові класи – "Темпест" і "Солінг".

Місцем змагань з вітрильного спорту на Іграх XXI Олімпіади (Монреаль, 1976) стала акваторія озера Онтаріо, що біля міста Кінгстона. Кількість видів змагань (шість), у яких змагалися яхтсмени, була такою самою, як і на попередніх Іграх, проте з минулої олімпійської програми залишилися тільки чотири класи яхт ("Фінн", "Летючий голландець", "Темпест" і "Солінг"), два класи було виключено ("Зоряний" і "Дракон"), а замість них з'явилося два нових – "Торнадо" та "470".

За шість комплектів олімпійських нагород змагалися яхтсмени на Іграх XXII Олімпіади (Москва, 1980). Місцем змагань з вітрильного спорту було визначено Фінську затоку Балтійського моря біля Талліна. Порівняно з попередніми Іграми, в олімпійській програмі цих Ігор збереглися п'ять класів яхт ("Фінн", "Летючий голландець", "Солінг", "Торнадо" та "470"), було виключено клас "Темпест", а замість нього повернуто "Зоряний".

На Іграх XXIII Олімпіади (Лос-Анджелес, 1984) змагання з вітрильного спорту проводилися в акваторії Лонг-Біч біля Тихоокеанського узбережжя США. Суперництво велося вже не за шість, а за сім комплектів нагород: в олімпійській програмі додалися змагання на вітрильній дошці – у класі "Вінгляйдер".

На Іграх XXIV Олімпіади (Сеул-1988) місцем змагань з вітрильного спорту було портове місто Пусан, розташоване на південному сході Республіки Корея. Кількість комплектів олімпійських медалей, за які змагалися яхтсмени, збільшилася з семи до восьми: збереглися п'ять класів яхт ("Фінн", "Летючий голландець", "Зоряний", "Солінг", "Торнадо"), клас "470" було розділено на два ("470" чоловічий та "470" жіночий), а в змаганнях на вітрильних дошках замість класу "Вінгляйдер" введено інший клас – "Division II".

У 1992 р. змагання з вітрильного спорту Ігор XXV Олімпіади проводилися в акваторії порта Барселони. До олімпійської програми входили вже не вісім, а десять класів яхт: збереглися сім ("Фінн", "Летючий голландець", "Зоряний", "Солінг", "Торнадо", "470" чоловічий та "470" жіночий), додався жіночий клас "Європа", а в змаганнях на вітрильних дошках клас "Division II" було розділено на два – "Division II" (чоловічий) і "Division II" (жіночий).

Місцем змагань з вітрильного спорту на Іграх XXVI Олімпіади (Атланта, 1996) стала затока Вассау Саунд, неподалік якої розташоване місто Саванна. Яхтсмени змагалися за десять комплектів олімпійських медалей: у програмі було збережено сім класів – "Фінн", "Солінг", "Зоряний", "Торнадо", "470" (чоловічий), "470" (жіночий), "Європа" (жіночий), виключено клас "Летючий голландець", замість нього введено новий клас "Лазер" (чоловічий), а в змаганнях на вітрильних дошках замість класу "Division II" (чоловічого) і "Division II" (жіночого) були введені два нових – "Містраль" (чоловічий) і "Містраль" (жіночий).

На Іграх XXVII Олімпіади в Сіднеї (2000) олімпійська програма в парусному спорті була збільшена з колишніх десяти видів змагань до одинадцяти: з'явився новий клас яхт – "49-й" (чоловічий).

У 2004 р. на Іграх XXVIII Олімпіади в Афінах місцем проведення змагань з вітрильного спорту став розташований на узбережжі Егейського моря олімпійський центр "Agios Kosmas Olympic Sailing Centre". Яхтсмени змагалися за одинадцять комплектів нагород, причому жіноча частина олімпійської програми розширилася з трьох до чотирьох видів змагань (було додано новий клас "Інглінг"), а чоловіча частина програми скоротилася з восьми до семи видів змагань (виключено клас "Солнг").

На Іграх XXIX Олімпіади (Пекін, 2008) змагання з вітрильного спорту проводилися в акваторії, прилеглій до курортного портового міста Циндао, розташованого на узбережжі Жовтого моря. Кількість комплектів нагород, за які змагалися яхтсмени, залишилася таким самим (11), як і на попередніх Іграх. Однак на змаганнях 2008 р. відбулося кілька

Чотириразовий олімпійський чемпіон з вітрильного спорту яхтсмен із Данії Пауль Берт Ельвстрьом, який на Іграх-1948 переміг у класі "Файрфлай", а на Іграх 1952–1960 рр. – тричі у класі "Фінн"

Чотириразовий олімпійський чемпіон з вітрильного спорту яхтсмен із Великої Британії Бен Ейнслі, який на Іграх-2000 переміг у класі "Лазер", а на Іграх 2004–2012 рр. – тричі у класі "Фінн"

змін в олімпійській програмі: в її жіночій частині було виключено клас "Європа" і введено новий клас – "Лазер Радіал"; у змаганнях на вітрильних дошках класи "Містраль" (чоловічий) і "Містраль" (жіночий) було замінено на нові класи – "RS: X" (чоловічий) і "RS: X" (жіночий). Решта вісім класів яхт залишилися без змін: "Фінн", "Зоряний", "Торнадо", "49-й", "470" (чоловічий), "470" (жіночий), "Лазер" (чоловічий), "Інглінг" (жіночий).

На Іграх XXX Олімпіади (Лондон, 2012) місцями проведення змагань яхтсменів були Веймут і Портленд. Олімпійська програма в вітрильному спорті включала вже не 11 видів змагань, а 10 (шість серед чоловіків і чотири серед жінок). У чоловічій частині програми було виключено клас "Торнадо", а залишилися "Фінн", "Зоряний", "470", "Лазер", "49-й", "RS: X". У жіночій частині програми замість виключеного класу "Інглінг" було введено новий клас – "Елліотт 6М", а залишилися "470", "Лазер Радіал", "RS: X".

На Іграх XXXI Олімпіади (Ріо-де-Жанейро, 2016) змагання яхтсменів проходили в Марина де Глорія у затоці Гуанабара. Загальна кількість видів змагань, що входили до олімпійської програми з вітрильного спорту, не змінилася (10), проте в її змісті відбулося кілька змін. У чоловічій частині програми стало вже не шість класів, а п'ять (було виключено "Зоряний"), залишилися "Фінн", "470", "Лазер", "49-й", "RS: X". У жіночій частині програми замість виключеного класу "Елліот 6М" з'явився клас "49-й", залишилися "470", "Лазер Радіал", "RS: X". Крім того, до олімпійської програми з цього виду спорту вперше було включено змагання в змішаному (мікст) класі "Накра 17", де в екіпажі виступають разом спортсмен і спортсменка.

За 116-річну (1900–2016) історію олімпійських змагань з вітрильного спорту найбільшу кількість золотих медалей – по чотири у кожного – завоювали двоє яхтсменів: Пауль-Берт Ельвстрьом з Данії (1948 р. – у класі "Файрфлай", а потім тричі – в 1952–1960 рр. – у класі "Фінн") і Бен Ейнслі з Великої Британії (2000 р. – у класі "Лазер", а потім тричі – в 2004–2012 рр. – у класі "Фінн") .

По три золоті медалі виграли троє яхтсменів: український спортсмен Валентин Манкін, який виступав за збірну СРСР (1968 р. – у класі "Фінн"; 1972 р. – у класі "Темпест"; 1980 р. – у класі "Зоряний"); німецький спортсмен Йохен Шуман, який виступав за НДР, а потім за Німеччину (1976 р. – у класі "Фінн"; 1988 і 1996 рр. – у класі "Солінг"); Хосе Луїс Доресте Бланко з Іспанії (1984 р. – у класі "470", 1988 р. – у класі "Фінн", 1992 р. – у класі "Летючий голландець").

Триразовий олімпійський чемпіон з вітрильного спорту український яхтсмен Валентин Манкін, який, виступаючи за збірну СРСР, на Іграх-1968 переміг у класі "Фінн", на Іграх-1972 – у класі "Темпест", а на Іграх-1980 – у класі "Зоряний"

Триразовий олімпійський чемпіон з вітрильного спорту Йохен Шуман (НДР, згодом Німеччина), який на Іграх-1976 переміг у класі "Фінн", а на Іграх 1988 і 1996 рр. – двічі у класі "Солінг"

Дворазова олімпійська чемпіонка з вітрильного спорту іспанка яхтсменка Тереса Сабель Лукас (від правої), яка перемогла на Іграх 1992 і 1996 рр. – обидва рази у класі "470"

Триразовий олімпійський чемпіон з вітрильного спорту яхтсмен з Іспанії Хосе Луїс Доресте Бланко, який на Іграх-1984 переміг у класі "470", на Іграх-1988 – у класі "Фінн", а на Іграх-1992 – у класі "Летючий голландець"

Найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку – по п'ять у кожного – у змаганнях Ігор з вітрильного спорту завоювали двоє яхтсменів: Торбен Граел з Бразилії (1984 р. – срібна нагорода у класі "Солінг", 1988 р. – бронзова медаль у класі "Зоряний", 1996 р. – "золото" у класі "Зоряний", 2000 р. – бронзова нагорода у тому ж класі, 2004 р. – золота медаль у тому ж "Зоряному"; загалом у нього дві золоті, одна срібна, дві бронзові медалі) і Бен Ейнслі з Великої Британії (1996 р. – срібна нагорода у класі "Лазер", 2000 р. – золота медаль у тому ж класі "Лазер", а потім тричі – в 2004, 2008, 2012 рр. – золоті нагороди в класі "Фінн"; загалом у нього чотири золоті медалі та одна срібна).

По чотири олімпійські нагороди різного ґатунку вибороли п'ять яхтсменів: Торе Хольм зі Швеції (дві золоті та дві бронзові медалі – в 1920, 1928,

Володар п'яти олімпійських медалей різного ґатунку, здобутих у змаганнях з вітрильного спорту, бразильський яхтсмен Торбен Граел, на рахунку якого дві золоті нагороди (на Іграх 1996 і 2004 рр. – обидві у класі "Зоряний"), одна срібна (на Іграх-1984 – у класі "Солінг") і дві бронзові (на Іграх 1988 і 2000 рр. – обидві у класі "Зоряний")

Дворазові олімпійські чемпіонки з вітрильного спорту яхтсменки з Великої Британії Сара Ейтон і Сара Вебб, які перемогли на Іграх 2004 і 2008 рр. – обидва рази у класі "Інглінг"

Володарка трьох олімпійських медалей різного ґатунку, здобутих на змаганнях з вітрильного спорту, яхтсменка з Нової Зеландії Барбара Енн Кендел, на рахунку якої одна золота нагорода (на Іграх-1996 у класі "Division II"), одна срібна (на Іграх-1996 у класі "Містраль") та одна бронзова (на Іграх-2000 у тому ж класі "Містраль")

1932, 1948 рр.); Пауль-Берт Ельвстрьом з Данії (згадувані вже чотири золоті медалі – в 1948–1960 рр.); Валентин Манкін із СРСР (три золоті медалі та одна срібна – в 1968–1980 рр.), німець Йохен Шуман (три золоті медалі та одна срібна – в 1976, 1988, 1996, 2000 рр.); Роберт Шейдт з Бразилії (дві золоті та дві срібні медалі – в 1996–2008 рр.).

Найбільшу серед жінок-яхтсменок кількість золотих олімпійських медалей – по дві у кожної – мають у своєму активі три спортсменки: Тереса Сабель Лукас з Іспанії (в класі "470" – в 1992 і 1996 рр.); Сара Ейтон і Сара Вебб з Великої Британії (в класі "Інглінг" – в 2004 і 2008 рр.).

Найбільшу серед жінок-яхтсменок кількість олімпійських нагород різного гатунку – по три – завоювали двоє спортсменок: Барбара Енн Кендел з Нової Зеландії (1992 р. – золоту медаль у класі "Division II"; 1996 р. – срібну нагороду в класі "Містраль"; 2000 р. – бронзову медаль у тому ж класі "Містраль") і Руслана Таран з України (1996 р. –бронзову нагороду в класі "470"; 2000 р. – знову "бронзу" в тому ж класі "470"; 2004 р. – срібну медаль у класі "Інглінг").

Володарка трьох олімпійських медалей різного ґатунку, завойованих на змаганнях з вітрильного спорту, українська яхтсменка Руслана Таран, яка на Іграх 1996 і 2000 рр. здобула дві бронзові нагороди (обидві у класі "470"), а на Іграх 2004 – срібну (у класі "Інглінг")

Стрибки у воду

Стрибки у воду – вид спорту, що включає виконання стрибків з трампліна і з вишки з різноманітними обертаннями і входом у воду головою або ногами.

Стрибки у воду розрізняють за вихідним положенням спортсмена (з передньої стійки, із задньої стійки, зі стійки на руках), за напрямком обертань (вперед, назад, з гвинтами), за складністю виконання – коефіцієнтом труднощів (кількість і складність обертань). Судді оцінюють якість виконуваних спортсменами стрибків (висота вильоту, швидкість і точність виконання фігур, вертикальний вхід у воду з найменшою кількістю бризок тощо).

Керівництво розвитком стрибків у воду як виду спорту здійснює Міжнародна федерація плавання (FINA), яка керує розвитком плавання, водного поло та синхронного плавання. У складі FINA функціонує комітет зі стрибків у воду.

До олімпійської програми змагання зі стрибків у воду входять, починаючи з Ігор III Олімпіади в Сент-Луїсі (1904).

На Іграх III і IV Олімпіад нагороди в стрибках у воду виборювали лише чоловіки. Олімпійські змагання в цьому виді спорту серед жінок були вперше проведені в 1912 р. на Іграх V Олімпіади.

Олімпійська програма в цьому виді спорту на Іграх-1904 включала тільки один вид змагань – стрибки з вишки. Першим олімпійським чемпіоном зі стрибків у воду став спортсмен зі США Джордж Шелдон.

На Іграх IV Олімпіади в Лондоні (1908) стрибуни у воду змагалися вже за два комплекти нагород – у стрибках з вишки і стрибках з трампліна.

Програма в цьому виді спорту на Іграх V Олімпіади включала чотири види змагань. З них три – серед чоловіків (стрибки з трампліна, стрибки з вишки, прості стрибки з вишки), і один – серед жінок, що змагалися в стрибках з вишки, де першою олімпійською чемпіонкою зі стрибків у воду стала Маргарета Юханссон зі Швеції.

На Іграх VII і VIII Олімпіади (у 1920 і 1924 р.) програма зі стрибків у воду включала вже п'ять видів змагань: три – серед чоловіків (ті самі, що і на Іграх-1912 – стрибки з трампліна, стрибки з вишки, прості стрибки з вишки) і два – серед жінок (стрибки з трампліна і стрибки з вишки).

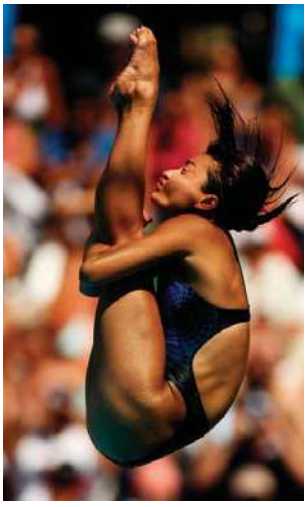
Надалі з олімпійської програми було виключено змагання серед чоловіків у простих стрибках з вишки – і, починаючи з Ігор IX Олімпіади 1928 р. в Амстердамі,

Чотириразовий олімпійський чемпіон зі стрибків у воду спортсмен із США Грегорі Луганіс, який двічі перемагав (на трампліні та вишці) у 1984 р. і ще двічі (на трампліні та вишці) – у 1988 р.

П'ятиразова олімпійська чемпіонка зі стрибків у воду спортсменка з Китаю Ву Мінься, яка свої нагороди здобула на Іграх 2004–2016 рр.

Чотириразова олімпійська чемпіонка зі стрибків у воду спортсменка з Китаю Го Цзиньцзинь, яка двічі перемагала на Іграх-2000 і двічі – на Іграх-2004

суперництво в стрибках у воду велося в чотирьох видах змагань, у тому числі в двох – серед чоловіків (стрибки з трампліна і стрибки з вишки) і в двох – серед жінок (стрибки з трампліна і стрибки з вишки).

Олімпійські змагання в цьому виді спорту проводяться на триметровому трампліні і на 10-метровій вишці.

Такою незмінною (з чотирма видами змагань) олімпійська програма в стрибках у воду була на Іграх IX–XI, XIV–XXVI Олімпіад (1928–1936, 1948–1996).

На Іграх XXVII Олімпіади 2000 р. олімпійську програму зі стрибків у воду було розширено – з чотирьох видів змагань до восьми. Додали синхронні стрибки, в яких змагаються дуети: у двох видах змагань – з трампліна (серед чоловіків і серед жінок) і в двох – з вишки (серед чоловіків і серед жінок).

Такою самою була олімпійська програма в цьому виді спорту і на Іграх XXVIII–XXXI Олімпіад (2004–2016).

За 112-річну історію змагань зі стрибків у воду на Іграх Олімпіад (1904–2016) найбільшу кількість золотих олімпійських медалей серед чоловіків – чотири – виграв спортсмен із США Грегорі Луганіс, який дві нагороди завоював на Іграх-1984 (у стрибках з трампліна і стрибках з вишки), а ще дві – на Іграх-1988 (також у стрибках з трампліна і стрибках з вишки).

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей у змаганнях зі стрибків у воду серед жінок – п'ять – має в своєму активі спортсменка з Китаю Ву Мінься (на Іграх-2004 – у синхронних стрибках з трампліна, одна на Іграх-2008 – у синхронних стрибках з трампліна; дві – на Іграх-2012 – у стрибках з трампліна і в синхронних стрибках з трампліна; одна на Іграх-2016 – у синхронних стрибках з трампліна).

По чотири золоті медалі в олімпійських змаганнях зі стрибків у воду вибороли три спортсменки: Патрісія Мак-Кормік із США – на Іграх-1952 (у стрибках з трампліна і стрибках з вишки) і на Іграх-1956 (також у стрибках з трампліна і стрибках з вишки); Фу Міньця з Китаю – на Іграх-1992 (у стрибках з вишки), на Іграх-1996 (у стрибках з трампліна і стрибках з вишки) і на Іграх-2000 (у стрибках з трампліна); Го Цзиньцзинь з Китаю – на Іграх-2004 (у стрибках з трампліна і синхронних стрибках з трампліна) і

Володарка чотирьох золотих олімпійських медалей зі стрибків у воду американська спортсменка Патрісія Мак-Кормік, яка двічі (на трампліні та вишці) перемагала на Іграх-1952, і двічі (на трампліні та вишці) на Іграх-1956

Чотириразова олімпійська чемпіонка зі стрибків у воду спортсменка з Китаю Фу Міньця, яка один раз перемогла на Іграх 1992, двічі на Іграх 1996 і один раз – на Іграх 2000 рр.

Вісім олімпійських медалей різного ґатунку – дві золоті, дві срібні, чотири бронзові у стрибках у воду здобув російський спортсмен Дмитро Саутін (у 1992 р. – у складі Об'єднаної команди СНД, у 1996–2008 рр. – у складі збірної Росії)

на Іграх-2008 (у стрибках з трампліна і синхронних стрибках з трампліна).

Найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку в змаганнях зі стрибків у воду серед чоловіків – вісім – завоював російський спортсмен Дмитро Саутін (який на Іграх-1992 виступав за Об'єднану команду СНД, а на Іграх 1996–2008 рр. – за команду Росії) – дві золоті, дві срібні та чотири бронзові медалі.

Сім олімпійських нагород різного ґатунку має в своєму активі спортсмен з Китаю Тянь Лян (дві золоті, чотири срібні, одна бронзова) – на Іграх 1984–2000 рр.

По п'ять олімпійських медалей різного ґатунку завоювали в стрибках у воду троє спортсменів: італієць Клаус Дібіасі (три золоті і дві срібні) – на Іграх 1964–1976 рр.; американець Грегорі Луганіс (чотири золоті та одна срібна) – на Іграх 1976, 1984, 1988 рр.; Сюн Ні з Китаю (три золоті, одна срібна та одна бронзова) – на Іграх 1988–2000 рр.

В олімпійських змаганнях зі стрибків у воду серед жінок найбільшу кількість медалей різного ґатунку – сім – завоювала спортсменка з Китаю Ву Мінься (п'ять золотих, одну срібну та одну бронзову) – на Іграх 2004–2016 рр.

Шість олімпійських медалей різного ґатунку виграла китайська стрибунка у воду Го Цзіньцзінь – чотири золоті та дві срібні (на Іграх 2000–2008 рр.).

По п'ять олімпійських нагород різного ґатунку завоювали спортсменка з Китаю Фу Мінься – чотири золоті, одну срібну (на Іграх 1992–2000 рр.) і росіянка Юлія Пахаліна – одну золоту, три срібні, одну бронзову (на Іграх 2000–2008 рр.).

Стрибки на батуті

Стрибки на батуті – вид спорту, в якому спортсмени, використовуючи пружні властивості сітки цього снаряда, виконують стрибки з різного роду обертаннями навколо поздовжньої та поперечної осей тіла.

Спочатку стрибки на батуті розвивалися як один з видів акробатики. У 1964 р. було засновано Міжнародну федерацію стрибків на батуті. З 1973 р. стрибки на батуті стали самостійним видом спорту.

У 1988 р. Міжнародна федерація стрибків на батуті увійшла до складу Міжнародної федерації гімнастики (FIG). Відтоді FIG керує розвитком стрибків на батуті, як і спортивної гімнастики, і художньої гімнастики.

До олімпійської програми змагання зі стрибків на батуті вперше було включено на Іграх XXVII Олімпіади (Сідней, 2000). Суперництво велося за два комплекти олімпійських нагород: один – у змаганнях серед чоловіків, інший – серед жінок.

На Іграх-2000 першим олімпійським чемпіоном у стрибках на батуті серед чоловіків став Олександр Москаленко з Росії, а першою олімпійською чемпіонкою – його співвітчизниця Ірина Караваєва.

Спортсмен з Китаю Тянь Лян, який в олімпійських змаганнях зі стрибків у воду на Іграх 1984–2000 рр. завоював сім медалей різного ґатунку

Перший олімпійський чемпіон зі стрибків на батуті росіянин Олександр Москаленко, який переміг на Іграх XXVII Олімпіади 2000 р. у Сіднеї, а на Іграх 2004 р. в Афінах став срібним призером

Перша олімпійська чемпіонка зі стрибків на батуті росіянка Ірина Караваєва, яка здобула золоту медаль на Іграх-2000 у Сіднеї

Спортсмен з Китаю Дон Дон, який на Іграх-2012 у Лондоні у змаганнях зі стрибків на батуті здобув золоту олімпійську медаль, а на Іграх-2016 у Ріо-де-Жанейро – срібну нагороду

Надалі кількість видів змагань (два) в олімпійській програмі зі стрибків на батуті залишилася незмінною.

На Іграх XXVIII Олімпіади (2004) чемпіоном у стрибках на батуті серед чоловіків став Юрій Нікітін (Україна), а чемпіонкою серед жінок – Анна Догонадзе (Німеччина).

У 2008 р. на Іграх XXIX Олімпіади у змаганнях зі стрибків на батуті серед чоловіків переміг спортсмен з Китаю Лу Чуньлун, а серед жінок – його співвітчизниця Хе Веньна.

На Іграх XXX Олімпіади (2012) володарем золотої медалі в стрибках на батуті серед чоловіків став китайський спортсмен Дон Дон, а серед жінок нагороду найвищого ґатунку виграла Розанна Мак-Леннан з Канади.

У 2016 р. на Іграх XXXI Олімпіади змагання зі стрибків на батуті серед чоловіків завершилися перемогою Владислава Гончарова (Білорусь), а серед жінок знову перемогла канадка Розанна Мак-Леннан.

Таким чином, канадська спортсменка Розанна Мак-Леннан стала першою – і поки єдиною – дворазовою олімпійською чемпіонкою в стрибках на батуті.

Найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку в цьому виді спорту в змаганнях серед жінок – три – завоювала спортсменка з Канади Карен Кокбьорн (на Іграх-2000 – бронзова нагорода, на Іграх-2004 – срібна, на Іграх-2008 – знову "срібло").

У змаганнях зі стрибків на батуті серед чоловіків володарями найбільшої кількості олімпійських нагород різного ґатунку – по дві у кожного – стали Олександр Москаленко з Росії (на Іграх-2000 – золота медаль, на Іграх-2004 – срібна) і спортсмен з Китаю Дон Дон (на Іграх-2012 – "золото", на Іграх 2016 – срібна нагорода).

Український спортсмен Юрій Нікітін, який на Іграх-2004 в Афінах став олімпійським чемпіоном зі стрибків на батуті

Дворазова (Лондон-2012 і Ріо-де-Жанейро-2016) олімпійська чемпіонка зі стрибків на батуті канадська спортсменка Розанна Мак-Леннан

Три олімпійські медалі різного ґатунку здобула у змаганнях зі стрибків на батуті спортсменка з Канади Карен Кокбьорн – дві срібні (2004 і 2008 рр.) і одну бронзову (2000)

Синхронне плавання

Синхронне плавання – вид спорту, в якому спортсменки у воді виконують під музику різні фігури.

Змагання в синхронному плаванні проводяться тільки серед жінок.

Розвитком синхронного плавання (як і плавання, і стрибків у воду, і водного поло) керує Міжнародна федерація плавання (FINA). В її складі функціонує комітет з синхронного плавання.

До олімпійської програми змагання з синхронного плавання входять, починаючи з Ігор XXIII Олімпіади, що проводилися в 1984 р. у Лос-Анджелесі. Спортсменки змагалися за два комплекти медалей – в одиночному розряді (соло) і в парному розряді (дуети). Першими олімпійськими чемпіонками в цьому виді спорту на Іграх-1984 стали Трейсі Руїс зі США (соло), Трейсі Руїс і Кенді Кості зі США (в змаганнях дуетів).

На Іграх XXIV і XXV Олімпіад (1988 і 1992 рр.) програма в синхронному плаванні залишилася такою самою, якою була на Іграх-1984.

На Іграх XXVI Олімпіади в програмі з синхронного плавання не було ні соло, ні дуетів, а тільки один новий вид змагань – у групових вправах.

На Іграх XXVII Олімпіади (2000) спортсменки в змаганнях з синхронного плавання знову виборювали два комплекти олімпійських нагород: до програми було повернуто змагання дуетів і збереглися групові вправи.

Такою самою залишалася програма в цьому виді спорту на Іграх XXVIII–XXXI Олімпіад (2004–2016).

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей у синхронному плаванні – п'ять – завоювала спортсменка з Росії Анастасія Давидова (дві на Іграх-2004 – у змаганнях дуетів і групових вправах, дві на Іграх-2008 – у змаганнях дуетів і групових вправах, одну на Іграх-2012 – у групових вправах).

По чотири золоті олімпійські медалі мають у своєму активі три російські спортсменки: Анастасія Єрмакова (дві на Іграх-2004 – в змаганнях дуетів і групових вправах, дві на Іграх-2008 – у змаганнях дуетів і групових вправах), Наталія Іщенко (дві на Іграх-2012 – у змаганнях дуетів і групових вправах, дві на Іграх 2016 – у змаганнях дуетів і групових вправах) і Світлана Ромашина (дві на Іграх-2012 – у змаганнях дуетів і групових вправах, дві на Іграх-2016 – у змаганнях дуетів і групових вправах).

П'ятиразова олімпійська чемпіонка з синхронного плавання росіянка Анастасія Давидова (на Іграх 2004–2012 рр.)

По три золоті олімпійські медалі в синхронному плаванні завоювали спортсменка з Росії Ольга Брусніkіна (дві на Іграх-2000 – у змаганнях дуетів і групових вправах, одну на Іграх-2004 – у групових вправах) та її співвітчизниця Марія Кисельова (дві на Іграх-2000 – у змаганнях дуетів і групових вправах, одну на Іграх-2004 – у групових вправах).

Японські спортсменки Мія Тачибана і Міхо Такеда в олімпійських змаганнях з синхронного плавання завоювали по п'ять медалей різного ґатунку кожна (по одній бронзовій нагороді на Іграх-1996 – у групових вправах, по дві срібні медалі на Іграх-2000 –

Чотириразова олімпійська чемпіонка з синхронного плавання росіянка Наталія Іщенко (на Іграх 2012 і 2016 рр.).

Чотириразова олімпійська чемпіонка з синхронного плавання росіянка Світлана Ромашина (на Іграх 2012 і 2016 рр.)

Японські спортсменки Мія Тачибана і Міхо Такеда в олімпійських змаганнях з синхронного плавання здобули по п'ять медалей різного ґатунку (по одній "бронзі" на Іграх-1996, по два "срібла" на Іграх-2000 і по два "срібла" на Іграх-2004)

у змаганнях дуетів і групових вправах і ще по два "срібла" на Іграх-2004 – у змаганнях дуетів і групових вправах).

Спортивна гімнастика

Спортивна гімнастика – вид спорту, в якому спортсмени змагаються в різних видах гімнастичних вправ.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1881 р. було засновано Міжнародну федерацію гімнастики (Fédération Internationale de Gymnastique – FIG), яка нині (станом на 1 січня 2019 р.) об'єднує 148 національних федерацій.

До олімпійської програми змагання зі спортивної гімнастики входять, починаючи з Ігор I Олімпіади, і проводяться на всіх Іграх Олімпіад.

На Іграх I–VIII Олімпіад (1896–1924) у змаганнях зі спортивної гімнастики олімпійські нагороди виборювали тільки чоловіки. Олімпійські змагання серед жінок стали проводити, починаючи з Ігор IX Олімпіади (1928) і донині, за винятком Ігор X Олімпіади (1932).

До програми зі спортивної гімнастики на Іграх I Олімпіади входили вісім видів змагань, у тому числі шість в особистій першості (вправи на перекладині, брусах, кільцях, коні з ручками, опорний стрибок, лазіння по канату) і два в командній першості (вправи на перекладині і на брусах).

Першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту на Іграх-1896 стали: Герман Вайнгартнер (Німеччина) – у вправах на перекладині; Альфред Флатов (Німеччина) – у вправах на брусах; Карл Шуман (Німеччина) – в опорному стрибку; Луїс Цуттер (Швейцарія) – у вправах на коні з ручками; Іоаннис Мітропулос (Греція) – у вправах на кільцях; Ніколаос Андріакопулос (Греція) – в лазінні по канату. В обох видах командної першості – у вправах на перекладині та у вправах на брусах – перемогу здобули команди Німеччини. Таким чином, троє німецьких гімнастів, що входили до їх складу, – Герман Вайнгартнер, Альфред Флатов і Карл Шуман – стали триразовими олімпійськими чемпіонами, а решта учасників тих двох команд Німеччини – дворазовими олімпійськими чемпіонами.

На Іграх II Олімпіади у Парижі (1900) програма зі спортивної гімнастики передбачала тільки один вид змагань – в особистій першості в багатоборстві, в яке тоді входило 11 складових: вправи на брусах, перекладині, коні, кільцях, опорний стрибок, вільні вправи, стрибок у довжину, комбінований стрибок у висоту і довжину, стрибок із жердиною, лазіння по канату, підняття 50-кілограмової ваги.

На Іграх III Олімпіади у Сент-Луїсі (1904) в змаганнях зі спортивної гімнастики їх учасники виборювали 12 комплектів олімпійських нагород, у тому числі одну – в командній першості і 11 – в особистій. Командна першість розігрувалася в шестиборстві, яке включало вправи на перекладині, вправи на брусах, опорний стрибок, стрибок у довжину, штовхання ядра, біг на 100 ярдів (1 ярд дорівнює 91,44 см). Змагання гімнастів в особистій першості на тих Іграх були такими: вправи на коні, брусах, кільцях, перекладині, опорний стрибок, лазіння по канату, вправи з булавами, а також шестиборство, триборство, змагання на трьох снарядах і змагання на чотирьох снарядах.

Програма зі спортивної гімнастики на Іграх IV Олімпіади у Лондоні (1908) включала два види

Карл Шуман з Німеччини (сидить на плечах товаришів по команді) у змаганнях зі спортивної гімнастики на Іграх I Олімпіади в Афінах (1896) завоював три золоті медалі

змагань – в особистій першості в багатоборстві (в нього входили вправи на перекладині, брусах, коні, кільцях і лазіння на канату) і в командній першості.

На Іграх V Олімпіади у Стокгольмі (1912) учасники змагань зі спортивної гімнастики боролися за чотири комплекти олімпійських нагород, з них один в особистій першості (у багатоборстві) і три в командній першості, у тому числі в багатоборстві (яке включало вправи на перекладині, брусах, коні і кільцях), за довільною (з вільним вибором снарядів і вправ) і шведською системами. Програма зі спортивної гімнастики в Антверпені на Іграх VII Олімпіади (1920) включала чотири види змагань, з них один в особистій першості (у багатоборстві, яке включало вправи на перекладині, брусах, коні, кільцях) і три в командній першості, у тому числі за європейською, шведською, довільною системами (з вільним вибором снарядах і вправ).

На Іграх VIII Олімпіади (Париж, 1924) учасники змагань зі спортивної гімнастики (які, як і раніше, проводилися тільки серед чоловіків) розігрували дев'ять комплектів олімпійських нагород, у тому числі вісім в особистій першості (у багатоборстві, у вправах на перекладині, брусах, коні, кільцях, в опорному стрибку, в стрибку через коня, що стоїть поперек, і в лазінні по канату) і один у командній першості.

Програма зі спортивної гімнастики на Іграх IX Олімпіади (1928) в Амстердамі включала вісім видів змагань, у тому числі сім серед чоловіків і один – вперше – серед жінок. До чоловічої частини програми входили шість видів змагань в особистій першості (у багатоборстві, у вправах на перекладині, брусах, коні, кільцях, в опорному стрибку) і один у командній першості, а до жіночої частини програми – змагання в командній першості. Першими олімпійськими чемпіонками в цьому виді спорту стали гімнастки команди Нідерландів.

На Іграх X Олімпіади (1932) в Лос-Анджелесі у змаганнях зі спортивної гімнастики (які проводилися тільки серед чоловіків) суперництво велося за 11 комплектів олімпійських нагород. Із них 10 у особистій першості, в тому числі в багатоборстві, у вправах на перекладині, брусах, коні, кільцях, в опорному стрибку, вільних вправах, в лазінні по канату, у вправах з булавами і в акробатиці (з підкидним мостом), а один – у командній першості.

До програми Ігор XI Олімпіади зі спортивної гімнастики (1936) в Лос-Анджелесі входили дев'ять видів змагань, з них вісім серед чоловіків і один серед жінок. Чоловіча частина програми включала сім видів змагань в особистій першості (у багатоборстві та в шести його окремих видах – вправах на перекладині, брусах, кільцях, коні, в опорному стрибку і вільних вправах) і один – у командній першості, а жіноча частина програми – тільки змагання в командній першості.

На Іграх XIV Олімпіади (1948) у Лондоні до програми зі спортивної гімнастики було включено ті самі дев'ять видів змагань (вісім у чоловіків і один у жінок), які були на Іграх-1936.

Суттєво розширилася програма змагань зі спортивної гімнастики у Гельсінкі на Іграх XV Олімпіади 1952 р., що включала вже 15 видів змагань. При цьому чоловіча частина програми залишилася без змін (вісім видів змагань, як і на Іграх-1948), тоді як жіноча частина програми істотно розширилася: спортсменки змагалися тепер не за один комплект олімпійських нагород (у командній першості), як було раніше, а за сім: до командної першості додалися п'ять видів змагань в особистій першості (у багатоборстві, у вправах на брусах, на колоді, в опорному стрибку й у вільних вправах), а також змагання в командних обов'язкових вправах з предметами.

На Іграх XVI Олімпіади (1956) у Мельбурні програма зі спортивної гімнастики була такою самою (15 видів змагань, у тому числі вісім у чоловіків і сім у жінок), як і на попередніх Іграх.

Надалі з програми в цьому виді спорту серед жінок було виключено командні обов'язкові вправи з предметами. Після цього олімпійська програма зі спортивної гімнастики, починаючи з Ігор XVII Олімпіади 1960 р., стала стабільною і включала 14 видів змагань, у тому числі вісім у чоловіків (у командній першості і сім в особистій першості – у багатоборстві, у вправах на брусах, коні, кільцях, перекладині, в опорному стрибку, вільних вправах) і шість у жінок (у командній першості та п'ять в особистій першості – у багатоборстві, у вправах на брусах, колоді, в опорному стрибку і вільних вправах).

Аналогічною була програма олімпійських змагань зі спортивної гімнастики на Іграх XVIII–XX Олімпіад (1964–1972).

Надалі Міжнародна федерація гімнастики (FIG), що прагнула розширити географію представництва тих учасників олімпійських змагань у цьому виді спорту, які можуть претендувати на медалі, ввела, починаючи з Ігор XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі, правило, згідно з яким до участі в змаганнях в особистій першості в багатоборстві допускаються – за результатами виступів спортсменів (спортсменок) у командній першості – не більше трьох гімнастів (гімнасток) від однієї країни. Аналогічні кількісні обмеження було поширено і на змагання в особистій першості на окремих гімнастичних снарядах – і у чоловіків, і у жінок. Варто зазначити, що одним із факторів, що підштовхнули FIG до ухвалення таких обмежувальних рішень, стало те, що за результатами змагань зі спортивної гімнастики на Іграх XX Олімпіади 1972 р. володарями всіх 42 олімпійських медалей (золотих, срібних, бронзових) стали гімнасти та гімнастки тільки з чотирьох країн – Японії, СРСР, НДР, Угорщини (у чоловіків: Японія – 16 наго-

род, СРСР – 6 і НДР – 2 , у жінок: СРСР – 10 нагород, НДР – 7, Угорщина – 1).

На Іграх XXII–XXV Олімпіад (1980–1992) програма зі спортивної гімнастики, як і раніше, включала 14 видів змагань (вісім серед чоловіків і шість серед жінок).

Протягом тривалого часу олімпійські змагання зі спортивної гімнастики складалися з виконання спортсменами та спортсменками обов'язкової і довільної програм. На Іграх XXVI Олімпіади 1996 р. гімнасти та гімнастки востаннє виконували обов'язкову програму, яку в подальшому було скасовано. Це сприяло тому, що спортсмени могли зосереджувати свої зусилля на вдосконаленні довільних програм, а це додавало видовищності змаганням, оскільки сприяло зростанню складності виконуваних вправ, підвищенню віртуозності комбінацій із включенням до них нових оригінальних елементів тощо.

Аналогічною (14 видів змагань) була програма зі спортивної гімнастики на Іграх XXVII і XXVIII Олімпіад (2000 і 2004 рр.).

На Іграх XXIX Олімпіади 2008 р. кількість змагань у програмі зі спортивної гімнастики залишилася колишньою (14, у тому числі вісім у чоловіків і шість у жінок), але змінилася система оцінки вправ.

Програма зі спортивної гімнастики на Іграх XXX і XXXI Олімпіад (2012 і 2016 рр.) була такою самою, як на Іграх-2008.

За 120-річну історію змагань зі спортивної гімнастики на Іграх Олімпіад (1896–2016) найбільшу кількість золотих медалей серед чоловіків-гімнастів у цьому виді спорту – вісім – виграв спортсмен з Японії Савао Като (у тому числі три нагороди на Іграх-1968 – в особистій першості в багатоборстві, у вільних вправах і в командній першості; три на Іграх-1972 – в особистій першості в багатоборстві, у вправах на брусах і в командній першості; дві на Іграх-1976 – у вправах на брусах і в командній першості).

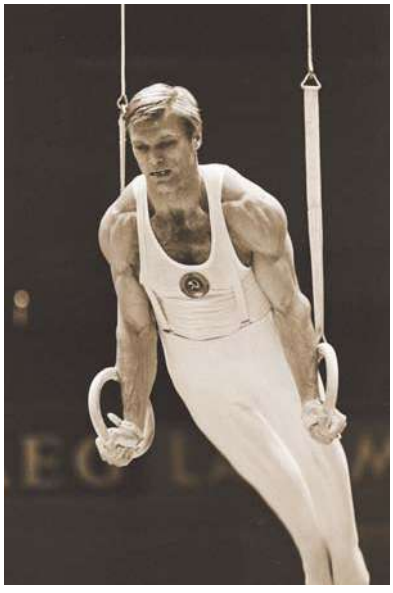

Семиразовий олімпійський чемпіон зі спортивної гімнастики український спортсмен Віктор Чукарін, який, виступаючи за збірну СРСР, здобув ці нагороди на Іграх 1952 і 1956 рр. (відповідно чотири і три)

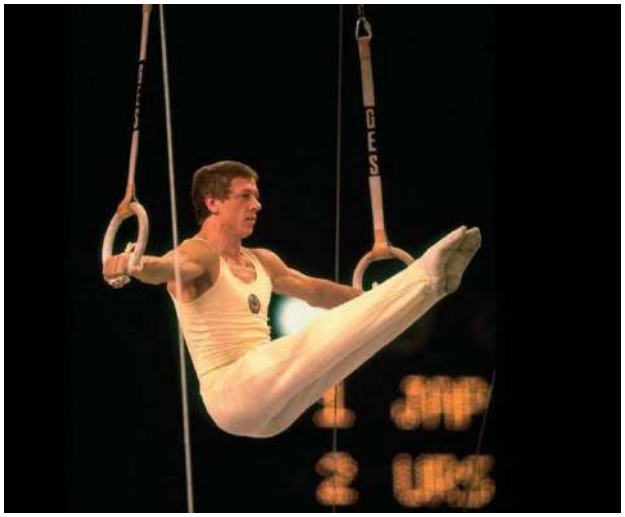
По сім золотих медалей в олімпійських змаганнях серед чоловіків у цьому виді спорту завоювали троє спортсменів: український гімнаст зі збірної СРСР Віктор Чукарін (чотири нагороди на Іграх-1952 – в особистій першості в багатоборстві, у вправах на коні, в опорному стрибку і в командній першості; три на Іграх-1956 – в особистій першості в багатоборстві, у вправах на брусах і в командній першості); україн-

Японський гімнаст Савао Като, в активі якого – найбільша серед спортивних гімнастів кількість здобутих золотих олімпійських медалей – вісім, які були завойовані на Іграх 1968 р. (три), 1972 р. (три) і 1976 р. (дві), також на його рахунку три срібні та одна бронзова нагороди

Семиразовий олімпійський чемпіон зі спортивної гімнастики український спортсмен Борис Шахлін, який, виступаючи за збірну СРСР, завоював ці медалі на Іграх 1956–1964 рр. (відповідно дві, чотири та одну), також у його активі були чотири срібні і дві бронзові нагороди

Семиразовий олімпійський чемпіон зі спортивної гімнастики російський спортсмен Микола Андріанов, який, виступаючи за збірну СРСР, здобув ці нагороди на Іграх 1972–1980 рр. (відповідно одну, чотири та дві), також в його активі п'ять срібних і три бронзові медалі (загалом 15)

В активі української гімнастки Лариси Латиніної, яка виступала за збірну СРСР, - найбільша серед жінок у спортивній гімнастиці кількість здобутих золотих олімпійських медалей – дев'ять, що були завойовані на Іграх 1956–1964 рр. (відповідно чотири, три та дві); також на її рахунку – п'ять срібних і чотири бронзові нагороди (загалом 18)

ський гімнаст зі збірної СРСР Борис Шахлін (дві нагороди на Іграх-1956 – у вправах на коні і в командній першості; чотири на Іграх-1960 – в особистій першості в багатоборстві, у вправах на коні, на брусах і в опорному стрибку; одну на Іграх-1964 – у вправах на перекладині); російський гімнаст зі збірної СРСР Микола Андріанов (одну нагороду на Іграх-1972 – у вільних вправах; чотири на Іграх-1976 – в особистій першості в багатоборстві, у вправах на кільцях, в опорному стрибку і у вільних вправах; дві на Іграх 1980 – в опорному стрибку і в командній першості).

По шість золотих медалей в олімпійських змаганнях зі спортивної гімнастики серед чоловіків виграли двоє: спортсмен з Японії Акінорі Накаяма (чотири нагороди на Іграх-1968 – у вправах на перекладині, брусах, кільцях і в командній першості; дві на Іграх-1972 – у вправах на брусах і в командній першості) і білоруський гімнаст Віталій Щербо з Об'єднаної команди СНД (всі шість нагород були ним завойовані на Іграх-1992 – в особистій першості в багатоборстві, у вправах на брусах, коні, кільцях, в опорному стрибку і в командній першості).

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей в змаганнях зі спортивної гімнастики серед жінок на Іграх Олімпіад – дев'ять – виграла українська гімнастка зі збірної СРСР Лариса Латиніна (чотири нагороди на Іграх-1956 – в особистій пер-

Шестиразовий олімпійський чемпіон зі спортивної гімнастики японський спортсмен Акінорі Накаяма, який завоював ці медалі на Іграх 1968 і 1972 рр. (відповідно чотири та дві), також здобув дві срібні і дві бронзові нагороди

Шестиразовий олімпійський чемпіон зі спортивної гімнастики білоруський спортсмен Віталій Щербо, який всі нагороди здобув на Іграх-1992 у Барселоні, де виступав за об'єднану команду СНД; крім того, в його активі – чотири бронзові медалі на Іграх-1996

Семиразова олімпійська чемпіонка зі спортивної гімнастики Віра Чаславська (Чехословаччина), яка завоювала ці нагороди на Іграх 1964 і 1968 рр. (відповідно три та чотири), а також здобула чотири срібні медалі

Володарка п'яти золотих олімпійських медалей у спортивній гімнастиці Агнеш Келеті (Угорщина), яка здобула їх на Іграх 1952 і 1956 рр. (відповідно одну та чотири), на її рахунку також три срібні і дві бронзові нагороди

шості в багатоборстві, в опорному стрибку, у вільних вправах та в командній першості; три на Іграх-1960 – в особистій першості в багатоборстві, у вільних вправах і в командній першості; дві на Іграх-1964 – у вільних вправах і в командній першості).

Сім золотих олімпійських медалей у змаганнях зі спортивної гімнастики завоювала Віра Чаславська з Чехословаччини (три нагороди на Іграх-1964 – в особистій першості в багатоборстві, у вправах на колоді, в опорному стрибку; чотири на Іграх-1968 – в особистій першості в багатоборстві, у вправах на брусах, в опорному стрибку й у вільних вправах).

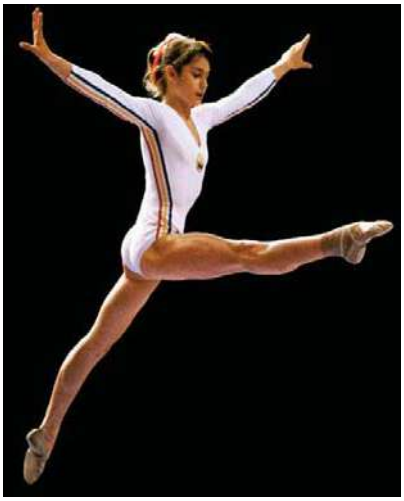
По п'ять золотих олімпійських медалей у цьому виді спорту виграли чотири спортсменки: Агнеш Келеті з Угорщини (одну нагороду на Іграх-1952 – у вільних вправах і чотири на Іграх-1956 – у вправах на брусах, на колоді, у вільних вправах і в командних обов'язкових вправах з предметами); українська гімнастка зі збірної СРСР Поліна Астахова (одну нагороду на Іграх-1956 – в командній першості; дві на Іграх-1960 – у вправах на брусах і в командній першості; дві на Іграх-1964 – у вправах на брусах і в командній першості); спортсменка з Румунії Надя Коменеч (три нагороди на Іграх-1976 – в особистій першості в багатоборстві, у вправах на брусах і на колоді; дві на Іграх-1980 – у вправах на колоді й у вільних вправах); гімнастка зі збірної СРСР Неллі Кім, яка представляла в ній спочатку Казахстан у 1976 р., а потім Білорусію у 1980 р. (три нагороди на Іграх-1976 – в опорному стрибку, у вільних вправах і в командній першості; дві на Іграх 1980 – у вільних вправах і в командній першості).

Найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку, завойованих у змаганнях зі спортивної гімнастики серед чоловіків, – 15 – має в своєму активі російський спортсмен Микола Андріанов зі збірної СРСР (сім золотих, п'ять срібних, три бронзові – на Іграх 1972–1980 рр.).

По 13 олімпійських медалей різного ґатунку завоювали в змаганнях зі спортивної гімнастики

П'ятиразова олімпійська чемпіонка зі спортивної гімнастики українська спортсменка Поліна Астахова, яка, виступаючи за збірну СРСР, завоювала ці медалі на Іграх 1956–1964 рр. (відповідно одну, дві та дві); в її активі також були дві срібні і три бронзові нагороди

П'ятиразова олімпійська чемпіонка зі спортивної гімнастики румунська спортсменка Надя Коменеч, яка здобула ці нагороди на Іграх 1976 і 1980 рр. (відповідно три та дві), а також три срібні й одну бронзову медалі

П'ятиразова олімпійська чемпіонка зі спортивної гімнастики Неллі Кім, яка, представляючи у збірній СРСР спочатку Казахстан, а згодом Білорусію, завоювала ці медалі на Іграх 1976 і 1980 рр. (відповідно, три та дві)

Японський гімнаст Такасі Оно, який на Іграх 1952–1964 рр. здобув загалом 13 олімпійських медалей різного ґатунку (5 золотих, 4 срібні, 4 бронзові)

двоє: японський спортсмен Такасі Оно (п'ять золотих, чотири срібні, чотири бронзові – на Іграх 1952–1964 рр.) і український гімнаст зі збірної СРСР Борис Шахлін (сім золотих, чотири срібні, дві бронзові – на Іграх 1956–1964 рр.).

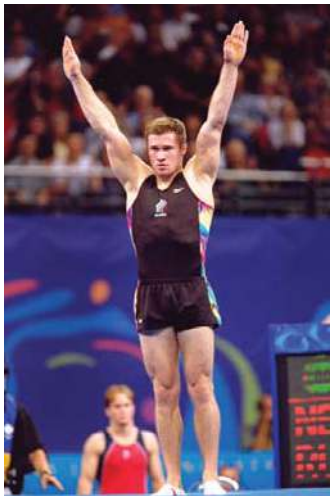
По 12 олімпійських медалей різного ґатунку в змаганнях зі спортивної гімнастики серед чоловіків завоювали японець Савао Като (вісім золотих, три срібні, одна бронзова – в 1968–1976 рр.) і Олексій Нємов з Росії (чотири золоті, дві срібні, шість бронзових – в 1996 і 2000 рр.), 11 – Віктор Чукарін зі збірної СРСР (сім золотих, три срібні, одна бронзова – в 1952 і 1956 рр.), по 10 – японець Акінорі Накаяма (шість золотих, дві срібні, дві бронзові – в 1968 і 1972 рр.), російський спортсмен Олександр Дитятин зі збірної СРСР (три золотих, шість срібних, одна бронзова – в 1976 і 1980 рр.), Віталій Щербо з Об'єднаної команди СНД (1992) і команди Білорусі (1996) (шість золотих і чотири бронзові).

Найбільша загальна кількість олімпійських медалей різного ґатунку, завойованих у змаганнях зі спортивної гімнастики серед жінок, – 18 – в української гімнастки зі збірної СРСР Лариси Латиніної (дев'ять золотих, п'ять срібних, чотири бронзові – на Іграх 1956–1964 рр.).

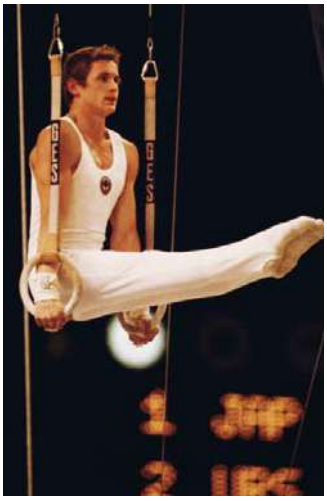
Віра Чаславська з Чехословаччини завоювала в олімпійських змаганнях зі спортивної гімнастики 11 медалей різного ґатунку (сім золотих і чотири срібні – на Іграх 1960–1968 рр.).

По десять олімпійських медалей різного ґатунку в змаганнях зі спортивної гімнастики серед жінок вибороли угорка Агнеш Келеті в 1952 і 1956 рр. (п'ять золотих, три срібні, дві бронзові) і українська спортсменка Поліна Астахова зі збірної СРСР в 1956–1964 рр. (п'ять золотих, дві срібні, три бронзові), по дев'ять – російська гімнастка Людмила Турищева зі збірної СРСР у 1968, 1972, 1976 рр. (чотири золоті, три срібні, дві бронзові) і румунка Надя Коменеч у 1976 і 1980 рр. (п'ять золотих, три срібні, одна бронзова).

У спортивній гімнастиці – через специфіку цього виду спорту – допінгові скандали на Іграх Олімпіад

Російський гімнаст Олексій Нємов, який на Іграх 1996 і 2000 рр. завоював загалом 12 олімпійських медалей різного ґатунку (4 золоті, 2 срібні, 6 бронзових)

Російський гімнаст Олександр Дитятин, який, виступаючи за збірну СРСР, завоював на Іграх 1976 і 1980 рр. загалом 10 олімпійських медалей (3 золоті, 6 срібних, 1 бронзову)

Людмила Турищева, яка, виступаючи за збірну СРСР зі спортивної гімнастики, здобула на Іграх 1968–1976 рр. загалом 9 олімпійських медалей різного ґатунку (4 золоті, 3 срібні, 2 бронзові)

Румунська спортсменка Андреа Радукан, виступаючи у змаганнях зі спортивної гімнастики на Іграх XXVII Олімпіади 2000 р. у Сіднеї, набрала найбільшу суму балів у багатоборстві в особистій першості й отримала золоту медаль, але згодом за результатами допінг-контролю була дискваліфікована й позбавлена цієї олімпійської нагороди

трапляються набагато рідше, ніж, скажімо, у важкій і легкій атлетиці або в різних видах боротьби. Але на Іграх XXVII Олімпіади 2000 р. один із найгучніших допінгових скандалів стався саме в спортивній гімнастиці – після завершення змагань серед жінок в особистій першості в багатоборстві, де перемогла гімнастка з Румунії Андреа Радукан. Однак потім їй довелося повернути цю золоту медаль, оскільки під час допінг-контролю в організмі спортсменки було виявлено ефедрин – заборонений препарат, внаслідок чого відбулася дискваліфікація гімнастки. А олімпійською чемпіонкою Ігор-2000 в особистій першості в багатоборстві було проголошено румунську гімнастку Сімону Аманар, яка показала напередодні другий результат.

Стрільба з лука

Стрільба з лука – вид спорту, в якому спортсмени змагаються в якомога більш влучному попаданні стрілами в мішені.

До олімпійської програми змагання зі стрільби з лука вперше було включено на Іграх II Олімпіади 1900 р. у Парижі, де за олімпійські нагороди в цьому виді спорту змагалися тільки чоловіки. Програма зі стрільби з лука на Іграх-1900 включала шість видів змагань, а першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту стали: француз Анрі Еруен (у вправі "Кордон доре" на дистанції 50 м), бельгієць Хуберт ван Інніс – двічі (у вправі "Кордон доре" на дистанції 33 м і у вправі "Шапеле" на дистанції 33 м), француз Ежен Мужен (у вправі "Шапеле" на дистанції 50 м), його співвітчизники Еммануель Фулон (у вправі "А ля ерш") і Еміль Грюм'є (у вправі "А ля пірамід").

На Іграх III Олімпіади (1904) за нагороди у стрільбі з лука змагалися не тільки чоловіки, а й жінки. Змагання в цьому виді спорту велися за шість комплектів олімпійських медалей (три у чоловіків і три у жінок). Чоловіча частина програми включала три види змагань, з яких два – в особистій першості ("Подвійне американське коло" зі стрільбою на дистанціях 60, 50 і 40 ярдів і "Подвійне йоркське коло" – зі стрільбою на дистанціях 100, 80 і 60 ярдів) і одне – в командній першості ("Командне коло" – зі стрільбою на дистанції 60 ярдів). До жіночої частини програми входили також три види змагань, з яких два – в особистій першості ("Подвійне колумбійське коло" зі стрільбою на дистанціях 50, 40 і 30 ярдів і "Подвійне національне коло" зі стрільбою на дистанціях 60 і 50 ярдів) і одне – в командній першості ("Командне коло" зі стрільбою на дистанціях 60, 50 і 40 ярдів).

Хуберт ван Інніс з Бельгії, який в олімпійських змаганнях зі стрільби з лука здобув шість золотих медалей (з них дві на Іграх-1900 і чотири на Іграх-1920), а також три срібні нагороди – одну на Іграх-1900 і дві на Іграх-1920 (загалом 9)

Анрі Еруен з Франції у змаганнях зі стрільби з лука на Іграх-1900 завоював золоту олімпійську медаль у вправі "Кордон доре" на дистанції 50 м

Матільда Хауелл (США) на Іграх-1904 у змаганнях зі стрільби з лука стала триразовою олімпійською чемпіонкою

Першими володарками золотих олімпійських медалей в змаганнях зі стрільби з лука серед жінок на цих Іграх стали: Матільда Хауелл зі США – у вправах "Подвійне колумбійське коло" і "Подвійне національне коло", а в командній першості ("Командне коло") – збірна США-1, в складі якої виступали Матільда Хауелл, Джессі Поллок, Лора Вудрафф, Луїза Тейлор. Таким чином американська спортсменка Матільда Хауелл стала триразовою олімпійською чемпіонкою в цьому виді спорту.

На Іграх IV Олімпіади (1908) програма зі стрільби з лука включала три види змагань (всі – в особистій першості), в тому числі два – серед чоловіків ("Подвійне йоркське коло" зі стрільбою на дистанціях 100, 80 і 60 ярдів і "Континентальний стиль" зі стрільбою на дистанції 50 м) і одне – серед жінок ("Подвійне національне коло" зі стрільбою на дистанціях 60 і 50 ярдів).

На Іграх V Олімпіади 1912 р. змагань зі стрільби з лука не було в олімпійській програмі.

У 1920 р. на Іграх VII Олімпіади в змаганнях зі стрільби з лука суперництво велося за дев'ять комплектів олімпійських нагород, причому всі – тільки серед чоловіків, у тому числі п'ять – в особистій першості і чотири – в командній. В особистій першості спортсмени змагалися в стрільбі по нерухомій мішені "Малий птах", по нерухомій мішені "Великий птах", по рухомій мішені "Птах" – у трьох видах змагань (на дистанціях, відповідно, 28, 33 і 50 м). У командній першості стрільба велася по рухомій мішені "Птах" – у трьох видах змагань (на дистанціях, відповідно, 28, 33 і 50 м) і по нерухомих мішенях "Великий птах" і "Малий птах".

Після Ігор-1920 настала тривала (52-річна) перерва, протягом якої змагання зі стрільби з лука на входили до олімпійської програми.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1931 р. було засновано Міжнародну федерацію стрільби з лука (FITA), яку в 2011 р. було перейменовано на Всесвітню федерацію стрільби з лука (World Archery – WA). Сьогодні (станом на 1 січня 2019 р.) WA об'єднує 163 національних федерації.

Змагання зі стрільби з лука знову було включено до олімпійської програми на Іграх XX Олімпіади 1972 р. Суперництво велося за два комплекти нагород, причому обидва – в особистій першості, у вправі "Подвійне коло FITA", один вид змагань – серед чоловіків і один – серед жінок.

Аналогічною була програма олімпійських змагань у цьому виді спорту і на Іграх XXI–XXIII Олімпіад (1976–1984).

На Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. програму зі стрільби з лука було розширено вдвічі: суперництво за нагороди в цьому виді спорту велося вже не за два комплекти олімпійських медалей, а за чотири. І в чоловічій, і в жіночій частині олімпійської програми, крім особистої першості, було включено змагання в командній першості.

Аналогічною була олімпійська програма змагань зі стрільби з лука на Іграх XXV–XXXI Олімпіад (1992–2016).

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей за всю історію проведення змагань зі стрільби з лука серед чоловіків на Іграх Олімпіад завоював бельгійський спортсмен Хуберт ван Інніс – шість нагород, у тому числі дві – на Іграх-1900, а чотири (серед них дві в особистій першості і дві в командній) – через двадцять років, на Іграх-1920.

У змаганнях з цього виду спорту серед жінок на Іграх Олімпіад найбільшу кількість золотих олімпійських медалей – чотири – виграла спортсменка з Республіки Корея Кім Су Ньон (дві на Іграх-1988 – в особистій та командній першостях, одну на Іграх-1992 – у командній першості, одну на Іграх-2000 – у командній першості).

Чотириразова олімпійська чемпіонка зі стрільби з лука спортсменка з Республіки Корея Кім Су Ньон, яка дві золоті медалі здобула на Іграх-1988, одну на Іграх-1992 і одну на Іграх-2000, а також завоювала одну срібну й одну бронзову нагороди (загалом 6)

Триразова олімпійська чемпіонка зі стрільби з лука спортсменка з Республіки Корея Кі Бо Бе, яка дві золоті нагороди завоювала на Іграх-2012, а одну – на Іграх-2016

Триразовими олімпійськими чемпіонками, крім уже згадуваної Матільди Хауелл із США (три золоті медалі на Іграх-1904), стали спортсменка з Республіки Корея Пак Сон Хьон, яка дві золоті нагороди завоювала на Іграх-2004 (в особистій та командній першостях), а одну – на Іграх-2008 (у командній першості), і її співвітчизниця Кі Бо Бе, яка дві золоті медалі завоювала на Іграх-2012 (в особистій та командній першостях), а одну нагороду – на Іграх-2016 (у командній першості).

Найбільшу кількість медалей різного ґатунку в олімпійських змаганнях зі стрільби з лука серед чоловіків виграв вже згадуваний спортсмен з Бельгії Хуберт ван Інніс – дев'ять (шість золотих і три срібні – на Іграх 1900 і 1920 рр.).

Триразова олімпійська чемпіонка зі стрільби з лука спортсменка з Республіки Корея Пак Сон Хьон, яка дві золоті медалі здобула на Іграх-2004, а одну – на Іграх-2008

В олімпійських змаганнях з цього виду спорту серед жінок найбільшу кількість медалей різного ґатунку має в своєму активі вже згадувана Кім Су Ньон з Республіки Корея – шість (чотири золоті, одну срібну, одну бронзову), завойовані на Іграх 1988–2000 рр.

Стрільба кульова

Стрільба кульова – вид стрілецького спорту, в якому спортсмени змагаються у влучності стрільби з нарізної зброї (гвинтівок, револьверів, пістолетів) кулями по нерухомих і рухомих мішенях.

До олімпійської програми змагання з кульової стрільби входять, починаючи з Ігор I Олімпіади і понині (за винятком Ігор III і IX Олімпіад, які пройшли у 1904 і 1928 рр.).

На Іграх I–XVIII Олімпіад (1896–1964) у змаганнях з кульової стрільби брали участь тільки чоловіки. Жінки стали брати участь у змаганнях з цього виду спорту на Іграх Олімпіад з 1968 р. (разом із чоловіками).

Починаючи з Ігор XXIII Олімпіади (1984), олімпійські змагання з кульової стрільби проводяться окремо серед чоловіків і серед жінок.

Олімпійська програма з кульової стрільби на Іграх-1896 включала п'ять видів змагань. Першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту стали: у стрільбі з армійської гвинтівки з дистанції 300 м, 4 х 40 пострілів – Георгіос Орфанідіс (Греція); у стрільбі з армійської гвинтівки з дистанції 200 м, 4 х 60 пострілів – Пентеліс Карасевдас (Греція); у стрільбі з малокаліберного пістолета (револьвера) з дистанції 50 м, 60 пострілів – Самнер Пейн (США); у стрільбі з великокаліберного револьвера з дистан-

Три грецькі спортсмени, які на Іграх I Олімпіади в Афінах (1896) стали олімпійськими чемпіонами у змаганнях з кульової стрільби (від лівої): Пантеліс Карасевдас, Іоніс Франгудіс, Георгіос Орфанідіс

ції 25 м, 30 пострілів – Джон Пейн (США); у стрільбі з швидкісного пістолета з дистанції 25 м, 30 пострілів – Іоаніс Франгудіс (Греція).

До програми з кульової стрільби на Іграх II Олімпіади (1900) входили дев'ять видів змагань. Серед них п'ять – з армійської гвинтівки на дистанції 300 м, де в двох видах змагань стрільба велася з трьох положень (лежачи, з коліна, стоячи), 3 х 40 пострілів: один комплект нагород – в особистій першості і один – у командній, а також ще три комплекти медалей – у кожному з трьох згаданих вище положень (в особистій першості). Ще по чотири комплекти олімпійських нагород розігрувалося: в стрільбі з великокаліберного револьвера з дистанції 50 м, 60 пострілів (два види змагань – в особистій та командній першості); у стрільбі з револьвера з дистанції 20 м, 60 пострілів (в особистій першості); у стрільбі з довільної гвинтівки по рухомій мішені – вправа "кабан, що біжить" (в особистій першості).

Джон Пейн зі США на Іграх-1896 здобув золоту олімпійську медаль у змаганнях з кульової стрільби (з великокаліберного револьвера, 30 пострілів з дистанції 25 м)

Для керівництва розвитком кульової стрільби, як і стрільби стендової, в 1907 р. було засновано Міжнародний союз стрілецького спорту, який згодом перетворився на Міжнародну федерацію стрілецького спорту (International Shooting Sport Federation – ISSF). Сьогодні (станом на 1 січня 2019 р.) ISSF об'єднує 161 національну федерацію.

На Іграх IV Олімпіади (1908) програма з кульової стрільби, порівняно з Іграми-1900, знову розширилася: в ній стало 13 видів змагань. Між спортсменами розігрувалося: два комплекти нагород – у стрільбі з армійської гвинтівки з дистанції 300 м з трьох положень, 3 х 40 пострілів (особиста і командна першості); один комплект – у стрільбі з армійської гвинтівки, положення лежачи, дистанції 200, 500, 600, 800, 900, 1000 ярдів, 90 пострілів (командна першість); один – у стрільбі з армійської гвинтівки, положення лежачи, дистанція 1000 ярдів (особиста першість); два – в стрільбі з малокаліберної гвинтівки, положення лежачи, дистанції 50 і 100 ярдів, 40 пострілів (особиста і командна першості); три – в стрільбі з малокаліберної гвинтівки, дистанція 100 ярдів, вправа "кабан, що біжить" (одиночні постріли – особиста першість, одиночні постріли – командна першість, дуплетна стрільба – особиста першість); один – у стрільбі з малокаліберної гвинтівки з дистанції 25 м по мішені, що зникає; один – у стрільбі з малокаліберної гвинтівки з дистанції 25 ярдів по рухомій мішені, два комплекти медалей – у стрільбі з малокаліберного пістолета (револьвера) з дистанції 50 ярдів (особиста і командна першості).

На Іграх V Олімпіади 1912 р. програма з кульової стрільби розширилася ще більше – до 16 видів змагань. Серед них два комплекти нагород у стрільбі з гвинтівки довільного зразка (з трьох положень, дистанція 300 м, 3 х 40 пострілів – в особистій та командній першостях); три – в стрільбі з армійської гвинтівки в положенні лежачи, 90 пострілів, дистанції 200, 400, 500, 600 м; дистанція 600 м; дистанція 300 м – все в особистій першості); два – в стрільбі з малокаліберної гвинтівки в положенні лежачи (дистанція 50 м, 20 пострілів – в особистій та командній першостях); два – в стрільбі з малокаліберної гвинтівки з дистанції 25 м по мішені, що зникає (в особистій та командній першості); три – в стрільбі з гвинтівки довільного зразка з дистанції 100 м – вправа "олень, що біжить" (одиночні постріли – особиста першість, одиночні постріли – командна першість, дуплетна стрільба – особиста першість); два – у стрільбі з малокаліберного пістолета (револьвера) з дистанції 50 м, 60 пострілів (в особистій та командній першостях); два комплекти нагород – у "дуельній" стрільбі з пістолетів, дистанція 30 м (в особистій та командній першостях).

Програма з кульової стрільби на Іграх VII Олімпіади 1920 р. знову розширилася порівняно з Іграми-1912 – спортсмени в цьому виді спорту змагалися вже за 19 комплектів олімпійських нагород. Серед них: два види змагань – у стрільбі з армійської гвинтівки з дистанції 300 м з трьох положень, 3 х 40 пострілів (особиста і командна першості); два – в стрільбі з армійської гвинтівки з дистанції 600 м, положення лежачи (особиста і командна першості); два – в стрільбі з армійської гвинтівки з дистанції 300 м, положення лежачи (особиста і командна першості); один – у стрільбі з армійської гвинтівки, положення лежачи, дистанції 300 м і 600 м (особиста першість); два – у стрільбі з армійської гвинтівки, положення стоячи, дистанція 300 м (особиста і командна першості; два – в стрільбі з малокаліберної гвинтівки, положення лежачи, дистанція 50 м, 40 пострілів (особиста і командна першості); чотири види змагань – у стрільбі з гвинтівки довільного зразка з дистанції 100 м – вправа "олень, що біжить" (одиночні постріли – особиста і командна першість, дуплетна стрільба – особиста і командна першості); два – у стрільбі з малокаліберного пістолета (пістолета) з дистанції 50 м, 60 пострілів (особиста і командна першості); два – у швидкісній стрільбі з револьвера (пістолета) з дистанції 30 м, 30 пострілів (особиста і командна першості).

На Іграх VIII Олімпіади (1924) програма з кульової стрільби, порівняно з Іграми-1920, була суттєво скорочена і включала тільки вісім видів змагань. Серед них були: стрільба з гвинтівки довільного зразка, в положенні лежачи, дистанція 600 м (особиста першість); стрільба з гвинтівки довільного зразка, в положенні лежачи, дистанції 400, 600, 800 м (особиста першість); стрільба з малокаліберної гвинтівки, в положенні лежачи, дистанція 50 м, 40 пострілів (особиста першість); чотири види змагань – у стрільбі з гвинтівки довільного зразка з дистанції 100 м – вправа "кабан, що біжить" (одиночні постріли – особиста і командна першість, дуплетна стрільба – особиста і командна першості); один вид змагань – у швидкісній стрільбі з пістолета з дистанції 25 м (особиста першість).

Починаючи з Ігор-1932, олімпійські змагання з кульової стрільби почали проводити тільки в особистій першості.

У змаганнях з цього виду спорту на Іграх X Олімпіади (1932) спортсмени боролися лише за два комплекти олімпійських нагород: у стрільбі з малокаліберної гвинтівки, в положенні лежачи, з дистанції 50 м, 30 пострілів і в стрільбі з пістолета (револьвера) з дистанції 50 м.

На Іграх XI Олімпіади 1936 р. програма з кульової стрільби включала три види змагань: один – у стрільбі з малокаліберної гвинтівки, в положенні лежачи, з дистанції 50 м, 30 пострілів; один – у стрільбі з малокаліберного пістолета (револьвера) з дистанції 50 м, 60 пострілів; один – у швидкісній стрільбі з пістолета (револьвера) з дистанції 25 м.

До програми з кульової стрільби на Іграх XIV Олімпіади (1948) входили чотири види змагань: один – у стрільбі з великокаліберної гвинтівки з трьох положень (лежачи, з коліна, стоячи), дистанція 300 м, 3 х 40 пострілів: один – у стрільбі з малокаліберної гвинтівки, положення лежачи, дистанція 50 м, 60 пострілів; один – у стрільбі з малокаліберного пістолета з дистанції 50 м, 60 пострілів; один – у швидкісній стрільбі з малокаліберного пістолета по п'яти силуетних мішенях, дистанція 25 м, 2 х 30 пострілів.

У 1952 р. на Іграх XV Олімпіади програму зі стрільби кульової було дещо розширено, і до неї входило вже шість видів змагань: у стрільбі з великокаліберної гвинтівки (з трьох положень), дистанція 300 м, 3 х 40 пострілів; у стрільбі з малокаліберної гвинтівки (з трьох положень), дистанція 50 м, 3 х 40 пострілів; у стрільбі з малокаліберної гвинтівки (у положенні лежачи), дистанція 50 м, 40 пострілів; у стрільбі з гвинтівки довільного зразка – вправа "олень, що біжить", дистанція 100 м, 50 одиночних і 25 подвійних пострілів; у стрільбі з малокаліберного пістолета з дистанції 50 м, 60 пострілів; у швидкісній стрільбі з малокаліберного пістолета по п'яти силуетних мішенях, 60 пострілів.

На Іграх XVI Олімпіади 1956 р. програма з кульової стрільби включала ті самі шість видів змагань, що і на Іграх-1952, єдиною зміною було те, що в стрільбі з малокаліберної гвинтівки в положенні лежачи з дистанції 50 м кількість виконуваних кожним спортсменом пострілів була вже не 40, а 60.

До програми з кульової стрільби на Іграх XVII Олімпіади (1960) входилио вже не шість, а п'ять видів змагань (у ній, порівняно з Іграми-1956, не було стрільби з гвинтівки довільного зразка по рухомій мішені – вправи "олень, що біжить").

Такими самими, як і програма з кульової стрільби на Іграх-1960 (і за кількістю видів змагань – п'ять, і за їх змістом), були програми в цьому виді спорту на Іграх XVIII і XIX Олімпіад (1964 і 1968 рр.).

На Іграх XX Олімпіади 1972 р. до тих п'яти видів змагань з кульової стрільби, які входили до програми цього виду спорту на Іграх 1960–1968 рр., було додано шостий вид змагань – у стрільбі з малокаліберної гвинтівки з дистанції 50 м по рухомій мішені – вправа "кабан, що біжить", 30 пострілів на його повільному бігу плюс 30 пострілів на швидкому бігу.

Надалі з олімпійської програми в цьому виді спорту було виключено стрільбу з великокаліберних гвинтівок довільного зразка і в програмах олімпійських змагань з кульової стрільби залишилася тільки стрільба з малокаліберної зброї.

На Іграх XXI і XXII Олімпіад (1976 і 1980 рр.) програми в цьому виді спорту включали по п'ять видів змагань: у стрільбі з малокаліберної гвинтівки з

трьох положень (лежачи, з коліна, стоячи), дистанція 50 м, 3 х 40 пострілів; у стрільбі з малокаліберної гвинтівки (у положенні лежачи), дистанція 50 м, 60 пострілів; у стрільбі з малокаліберної гвинтівки по рухомій мішені – вправа "кабан, що біжить", 30 пострілів на його повільному бігу і 30 пострілів на швидкому бігу; у стрільбі з малокаліберного пістолета, дистанція 50 м, 60 пострілів; у швидкісній стрільбі з малокаліберного пістолета по п'яти силуетних мішенях, дистанція 25 м, 2 х 30 пострілів.

Якщо в кульовій стрільбі на Іграх XIX–XXII Олімпіад (1968–1980) жінки могли виборювати нагороди в цьому виді спорту в одних змаганнях разом із чоловіками, то, починаючи з Ігор XXIII Олімпіади 1984 р., олімпійські змагання з кульової стрільби стали проводити окремо – серед чоловіків і серед жінок.

На Іграх-1984 програма з кульової стрільби включала суперництво в дев'яти видах змагань, у тому числі в шести – у чоловіків і в трьох – у жінок. При цьому в чоловічій частині програми до тих п'яти видів змагань, які в цьому виді спорту були на попередніх Іграх-1980, було додано шостий – у стрільбі з пневматичної гвинтівки з дистанції 10 м, 60 пострілів. У жіночій частині програми спортсменки змагалися за олімпійські нагороди в таких трьох видах змагань: у стрільбі з малокаліберної гвинтівки (з трьох положень) з дистанції 50 м, 3 х 20 пострілів; у стрільбі з пневматичної гвинтівки з дистанції 10 м, 40 пострілів; у стрільбі з малокаліберного пістолета з дистанції 25 м, 60 пострілів.

Беручи до уваги те, що в змаганнях з кульової стрільби спортсмени показували все більш високі спортивні результати, причому часто відзначалася їх велика щільність у конкуруючих стрільців, Міжнародний союз стрілецького спорту (ISSF) кілька разів ухвалював рішення, покликані ускладнити умови стрільби в окремих вправах (було зменшено габарити мішеней, скорочено час, що відводиться на виконання вправ, введено більш жорсткі вимоги до допуску зброї і до екіпіровки стрільців). А з 1988 р. ISSF ввів нове положення про визначення переможців змагань – із проведенням додаткових фінальних серій.

На Іграх XXIV Олімпіади (1988) програма з кульової стрільби, порівняно з Іграми-1984, була розширена з дев'яти видів змагань до одинадцяти. У чоловічій частині програми було додано новий вид змагань – у стрільбі з пневматичного пістолета з дистанції 10 м (60 + 10 пострілів). У жіночій частині програми також додано новий вид змагань – у стрільбі з пневматичного пістолета з дистанції 10 м (40 + 10 пострілів). Додаткові фінальні серії (по 10 пострілів) з'явилися і в інших видах олімпійських змагань з кульової стрільби – як у чоловічій частині програми, так і в жіночій.

На Іграх XXV Олімпіади 1992 р. у Барселоні кількість видів змагань у кульовій стрільбі (11, у тому числі сім у чоловіків і чотири у жінок), не змінилася, як і зміст усіх видів змагань, за винятком одного – у змаганнях серед чоловіків у стрільбі по рухомій мішені (вправа "кабан, що біжить") – на зміну малокаліберній гвинтівці прийшла пневматична гвинтівка.

Аналогічною, як і на Іграх-1992, була програма змагань з кульової стрільби на Іграх XXVI–XXVIII Олімпіад (1996–2004).

На Іграх XXIX Олімпіади 2008 р. програму в цьому виді спорту було скорочено з 11 до 10 видів змагань. З чоловічої частини програми було виключено стрільбу з пневматичної гвинтівки по рухомій мішені, а решта шість видів змагань залишилися без змін. Жіноча частина програми (чотири види змагань) не зазнала змін.

На Іграх XXX і XXXI Олімпіад (2012 і 2016) програма з кульової стрільби включала, як і на Іграх-2008, 10 видів змагань. Чоловіки змагалися за шість комплектів олімпійських медалей: у стрільбі з малокаліберної гвинтівки з дистанції 50 м (з трьох положень); у стрільбі з малокаліберної гвинтівки з дистанції 50 м (з положення лежачи); у стрільбі з пневматичної гвинтівки з дистанції 10 м; у стрільбі з малокаліберного пістолета з дистанції 50 м; у стрільбі з пневматичного пістолета з дистанції 10 м; у швидкісній стрільбі з малокаліберного пістолета з дистанції 25 м. Жінки змагалися за олімпійські нагороди в чотирьох видах змагань: у стрільбі з малокаліберної гвинтівки з дистанції 50 м (з трьох положень); у стрільбі з пневматичної гвинтівки з дистанції 10 м; у стрільбі з малокаліберного пістолета з дистанції 25 м по нерухомій мішені і мішені, що з'являється; у стрільбі з пневматичного пістолета з дистанції 10 м.

За 120-річну історію проведення змагань з кульової стрільби (серед чоловіків) на Іграх Олімпіад (1896–2016) найбільшу кількість золотих олімпійських медалей у цьому виді спорту – по п'ять у кожного – в різні роки виграли п'ятеро спортсменів. Серед них четверо стрільців із США: Алфред Лейн (три нагороди на Іграх-1912, у тому числі дві в стрільбі з малокаліберного пістолета (револьвера) – в особистій та командній першостях, одна в "дуельній" стрільбі з пістолета – в особистій першості та ще дві золоті медалі на Іграх-1920, у тому числі одна в стрільбі з малокаліберного пістолета

П'ятиразовий олімпійський чемпіон з кульової стрільби Алфред Лейн зі США (на Іграх 1912 і 1920 рр.)

П'ятиразовий олімпійський чемпіон з кульової стрільби Карл Таусенд Осберн зі США (на Іграх 1912 і 1920 рр.)

П'ятиразовий олімпійський чемпіон з кульової стрільби Оле Андреас Ліллу-Ольсен з Норвегії (у 1920 і 1924 рр.)

(револьвера) – в командній першості і одна в швидкісній стрільбі з револьвера (пістолета) – в командній першості); Карл Таусенд Осберн (одна нагорода на Іграх-1912 у стрільбі з армійської гвинтівки, дистанції 200, 400, 500, 600 м (з положення лежачи) – у командній першості і чотири золоті медалі на Іграх-1920, у тому числі в стрільбі з армійської гвинтівки (з положення стоячи), дистанція 300 м – в особистій першості, в стрільбі з армійської гвинтівки (з трьох положень), дистанція 300 м – у командній першості, в стрільбі з армійської гвинтівки (з положення лежачи), дистанції 300 і 600 м – у командній першості, у стрільбі з армійської гвинтівки (з положення лежачи), дистанція 300 м – у командній першості); Вілліс Огастес Лі (всі п'ять його нагород найвищого ґатунку – на Іграх-1920, у тому числі в стрільбі з армійської гвинтівки (з трьох положень), дистанція 300 м – у командній першості, у стрільбі з армійської гвинтівки (з положення лежачи), дистанція 600 м – у командній першості, у стрільбі з армійської гвинтівки (з положення лежачи), дистанції 300 і 600 м – у командній першості, у стрільбі з армійської гвинтівки (з положення лежачи), дистанція 300 м – у командній першості, у стрільбі з дрібнокаліберної гвинтівки (з положення лежачи), дистанція 50 м – у командній першості); Морріс Фішер (три нагороди найвищого ґатунку на Іграх-1920, у тому числі дві в стрільбі з армійської гвинтівки (з трьох положень) дистанція 300 м – в особистій та командній першостях, одна – в стрільбі з армійської гвинтівки (з положення лежачи), дистанція 300 м – у командній першості, і дві золоті медалі на Іграх-1924, у тому числі одна в стрільбі з гвинтівки довільного зразка (з положення лежачи), дистанція 600 м – в особистій першості і одна в стрільбі з гвинтівки довільного зразка (з положення лежачи), дистанція 400, 600, 800 м – у командній першості); Оле Андреас Ліллу-Ольсен з Норвегії (три нагороди найвищого ґатунку – на Іграх-1920, у стрільбі з гвинтівки довільного зразка по рухомій мішені – у вправі "олень, що біжить", у тому числі одна в стрільбі одиночними пострілами – в командній першості і

П'ятиразовий олімпійський чемпіон з кульової стрільби Вілліс Огастес Лі зі США (на Іграх-1920)

П'ятиразовий олімпійський чемпіон з кульової стрільби Морріс Фішер зі США (на Іграх 1920 і 1924 рр.)

Чотириразовий олімпійський чемпіон з кульової стрільби Чжин Чжон О з Республіки Корея (на Іграх 2008–2016 рр.)

дві в дуплетній стрільбі – в особистій та командній першостях, дві золоті медалі на Іграх-1924 у вправі "олень, що біжить", у дуплетній стрільбі – в особистій та командній першостях).

Цікаво зазначити, що перелічені вище п'ятиразові олімпійські чемпіони у кульовій стрільбі Ігор Олімпіад, що проходили в першій чверті XX ст. (1912, 1920, 1924), були удостоєні великої кількості золотих медалей за перемоги в командних видах змагань. Так, у Алфреда Лейна на командну першість припадають три з п'яти його золотих олімпійських нагород, у Карла Таунсенда Осборна – чотири з п'яти, у Вілліса Огастеса Лі – з п'яти всі п'ять, у Морріса Фішера – три з п'яти, у Оле Андреаса Ліллу-Ольсена – три з п'яти. До того ж тоді досить широкою (за кількістю видів змагань) була олімпійська програма з кульової стрільби.

Починаючи з Ігор-1932, змагання з кульової стрільби стали проводити тільки в особистій першості, командну ж було скасована, а потім ще й кількість олімпійських видів змагань у цьому виді спорту, порівняно з Іграми Олімпіад в першій чверті XX ст., значно скорочено, у зв'язку з чим ускладнилися можливості для появи олімпійських мультичемпіонів у кульовій стрільбі в другій половині XX ст. – на початку XXI ст. Проте з'явився спортсмен, який на трьох поспіль Іграх Олімпіад (XXIX–XXXI) зумів у цьому виді спорту стати чотириразовим олімпійським чемпіоном, – Чжин Чжон О з Республіки Корея: одну золоту медаль він виборов на Іграх-2008 (у стрільбі з малокаліберного пістолета), дві нагороди – на Іграх-2012 (у стрільбі з малокаліберного пістолета і в стрільбі з пневматичного пістолета), а четверту золоту медаль – на Іграх-2016 (у стрільбі з малокаліберного пістолета).

Перемігши на трьох Іграх Олімпіад (1992, 1996, 2004 рр.), триразовим олімпійським чемпіоном у швидкісній стрільбі з малокаліберного пістолета став німецький спортсмен Ральф Шуман. А італієць Нікколо Кампріані зумів завоювати три золоті олімпійські медалі на двох Іграх Олімпіад: у 2012 р. він здобув першість у стрільбі з малокаліберної гвинтівки (з трьох положень), а в 2016 р. домігся подвійного успіху, перемігши не лише у стрільбі з малокаліберної гвинтівки, а і в стрільбі з пневматичної гвинтівки.

Історія проведення олімпійських змагань з кульової стрільби серед жінок набагато коротша, ніж серед чоловіків, й охоплює 32-річний період Ігор XXIII–XXXI Олімпіад (1984–2016). При цьому серед спортсменок, що спеціалізуються в кульовій стрільбі, поки немає жодної триразової олімпійської чемпіонки. По дві золоті медалі в змаганнях з цього виду спорту на Іграх Олімпіад завоювали п'ять спортсменок: росіянка Марина Логвиненко (Добранчева) з Об'єднаної команди СНД, яка дві нагороди здобула на Іграх-1992 (у стрільбі з малокаліберного пістолета і в стрільбі з пневматичного пістолета); Рената Майєр (Ружаньська) з

Дворазова олімпійська чемпіонка з кульової стрільби російська спортсменка Марина Логвиненко (Добранчева), яка обидві золоті медалі здобула на Іграх-1992, виступаючи за Об'єднану команду СНД

Дворазова олімпійська чемпіонка з кульової стрільби Рената Майєр (Ружаньська) з Польщі, яка одну з двох золотих медалей завоювала на Іграх-1996, а другу – на Іграх-2000

Дворазова олімпійська чемпіонка з кульової стрільби болгарська спортсменка Марія Гроздєва (на Іграх 2000 і 2004 рр.)

Дворазова олімпійська чемпіонка з кульової стрільби спортсменка з Китаю Ду Лі (на Іграх 2004 і 2008 рр.)

Польщі – завоювала одну золоту медаль на Іграх-1996 (у стрільбі з пневматичної гвинтівки) і одну на Іграх-2000 (у стрільбі з малокаліберної гвинтівки); Марія Гроздева (Болгарія) обидві золоті медалі – у стрільбі з малокаліберного пістолета (на Іграх-2000 і на Іграх-2004); спортсменка з Китаю Ду Лі – одна золота медаль на Іграх-2004 (у стрільбі з пневматичної гвинтівки) і одна на Іграх-2008 (у стрільбі з малокаліберної гвинтівки), а її співвітчизниця Го Веньцзюнь обидві золоті медалі виграла у стрільбі з пневматичного пістолета (на Іграх-2008 і на Іграх-2012).

Найбільшу загальну кількість олімпійських медалей різного ґатунку в кульовій стрільбі серед чоловіків виграв спортсмен з США Карл Таунсенд Осберн – 11 (п'ять золотих, чотири срібні, дві бронзові – на Іграх Олімпіад у 1912, 1920, 1924 рр.).

А в олімпійських змаганнях з кульової стрільби серед жінок найбільшу кількість медалей різного ґатунку (по п'ять) мають у своєму активі три спортсменки: росіянка Марина Логвиненко (Добранчева), яка виступала в 1988 р. за збірну СРСР, у 1992 р. – за Об'єднану команду СНД, а в 2000 р. – за збірну

Сербка Ясна Шекарич (Брайкович) має в своєму активі п'ять олімпійських медалей різного ґатунку (одну золоту, три срібні, одну бронзову), здобутих на Іграх 1988, 1992 і 2000 рр., коли ця спортсменка виступала за Югославію, та у 2004 р., коли вона виступала за команду Сербії і Чорногорії

Росії (загалом – дві золоті, одна срібна, дві бронзові медалі); сербка Ясна Шекарич (Брайкович), яка виступала в 1988, 1992 і 2000 рр. за Югославію, а в 2004 р. – за Сербію і Чорногорію (одна золота, три срібні, одна бронзова); болгарка Марія Гроздева (дві золоті, три бронзові) – на Іграх 1992–2004 рр.

Унікальне "сімейне" досягнення вписали в історію олімпійських змагань у цьому виді спорту двоє шведських спортсменів – Оскар Сван і його син Альфред-Гомер Сван, на рахунку яких загалом 15 олімпійських медалей різного ґатунку (шість золотих,

Швед Оскар Сван, який на Іграх 1908–1920 рр. у змаганнях з кульової стрільби здобув шість олімпійських медалей різного ґатунку (три золоті, одну срібну, дві бронзові)

Швед Альфред-Гомер Сван, який на Іграх 1908–1924 рр. завоював дев'ять золотих олімпійських медалей, у тому числі вісім – у змаганнях з кульової стрільби (три золоті, три срібні, дві бронзові), а одну (бронзову) – у стендовій стрільбі

Бельгієць Леон де Лунден на Іграх-1900 став олімпійським чемпіоном зі стендової стрільби по живих голубах

Батько Оскар Сван та його син Альфред-Гомер Сван на кількох Іграх Олімпіад виступали разом у збірній Швеції

чотири срібні, п'ять бронзових). У Оскара Свана було шість нагород у кульовій стрільбі (три золоті, одна срібна, дві бронзові), завойовані на Іграх 1908–1920 рр., а в Альфреда-Гомера Свана – дев'ять медалей на Іграх 1908–1924 рр., у тому числі вісім (три золоті, три срібні, дві бронзові) – у кульовій стрільбі, а ще одна бронзова нагорода – у стендовій стрільбі.

Стрільба стендова

Стрільба стендова – вид стрілецького спорту, в якому стрільба ведеться на спеціально обладнаних майданчиках – стендах (траншейному або круглому) з гладкоствольних рушниць дробом по мішенях, що швидко летять – тарілочках, які викидаються в повітря за допомогою спеціальних метальних пристроїв.

Розвитком стендової стрільби, як і стрільби кульової, керує Міжнародна федерація стрілецького спорту (ISSF).

До олімпійської програми змагання зі стендової стрільби входять, починаючи з Ігор II Олімпіади, що відбулися в 1900 р. у Парижі. Там стрілки-стендовики (тільки чоловіки) змагалися за два комплекти олімпійських нагород: один – у стрільбі по живих голубах і один – у стрільбі по штучних "голубах" (виготовлених з глини мішенях). Першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту стали бельгієць Леон де Лунден (у стрільбі по живих голубах) і француз Роже де Барбарен (у стрільбі по штучних "голубах").

У програмі Ігор III Олімпіади 1904 р. змагання зі стендової стрільби були відсутні.

На Іграх IV Олімпіади (1908) у стендовій стрільбі суперництво велося (тільки серед чоловіків) за два комплекти олімпійських медалей, причому обидва – в стрільбі по штучних "голубах" (в особистій та командній першостях).

Француз Роже де Барбарен на Іграх II Олімпіади-1900, де вперше відбулися змагання зі стендової стрільби, здобув золоту медаль у стрільбі по штучних "голубах" (мішенях, виготовлених з глини)

Джеймс Грем зі США – дворазовий олімпійський чемпіон зі стендової стрільби (обидві золоті медалі – на Іграх-1912)

THE INSIDE NEWS OF THE BIG SHOOT

ARIE CHAMP OF CHAMPS;
WEST OVERWHELMS EAST

John Jahn Takes 'Pro' Title
W. A. Tabor Wins Veterans

TEXAS REPRESENTED

Records of Shooters in East—West Team Race

Марк Ейрі (США) на Іграх-1920 став дворазовим олімпійським чемпіоном зі стендової стрільби

Такою самою, як на Іграх-1908 (в особистій та командній першостях) була програма олімпійських змагань зі стендової стрільби (тільки серед чоловіків) на Іграх V, VII та VIII Олімпіад (1912–1924).

Потім настала тривала перерва, протягом якої змагання в цьому виді спорту не входили в програми Ігор IX–XI, XIV Олімпіад (1928–1936, 1948).

На Іграх XV Олімпіади 1952 р. змагання зі стендової стрільби було повернуто до олімпійської програми – і вони входять до неї й донині. У Гельсінкі-1952 спортсмени (тільки чоловіки) змагалися лише за один комплект олімпійських медалей – на траншейному стенді (в особистій першості). Олімпійські змагання в цьому виді спорту в командній першості, що відбулися в 1908–1924 рр., у подальшому ні в Гельсінкі-1952, ні на наступних Іграх Олімпіад не проводилися.

Аналогічною, як і на Іграх-1952 (один комплект олімпійських нагород на траншейному стенді), була програма змагань зі стендової стрільби (серед чоловіків) на Іграх XVI–XVIII Олімпіад (1956–1964).

На Іграх XIX Олімпіади суперництво спортсменів у стендовій стрільбі велося вже за два комплекти олімпійських нагород: до стрільби на траншейному стенді було додано стрільбу на круглому стенді.

Такою самою, як на Іграх-1968, була програма змагань у стендовій стрільбі на Іграх XX–XXV Олімпіад (1972–1992). Починаючи з 1988 р., в олімпійських змаганнях зі стендової стрільби отримали можливість брати участь жінки (разом із чоловіками), які також досягали успіху. Наприклад, на Іграх-1992 у Барселоні золоту медаль у змаганнях на круглому стенді виграла, випередивши всіх суперників-чоловіків, спортсменка з Китаю Чжан Шань.

Починаючи з Ігор XXVI Олімпіади 1996 р., змагання зі стендової стрільби проводяться окремо серед чоловіків і серед жінок. При цьому олімпійська програма в даному виді спорту в Атланті-1996 включала вже не два види змагань, як раніше, а чотири. Чоловіки змагалися за три комплекти олімпійських медалей – у звичайній стрільбі на траншейному стенді (треп), у дуплетній стрільбі на траншейному стенді (дабл-треп) і в стрільбі на круглому стенді (скит). У жіночій частині олімпійської програми зі стендової стрільби суперництво велося за один комплект нагород – у дуплетній стрільбі на траншейному стенді (дабл-треп).

На Іграх XXVII Олімпіади (2000) до програми зі стендової стрільби входили вже шість видів змагань. Чоловіча її частина залишилася без змін (три види змагань). Жіноча частина програми включала не один вид змагань, як було на попередніх Іграх-1996, а три: у звичайній стрільбі на траншейному стенді (треп), ву дуплетній стрільбі на траншейному стенді (дабл-треп), у стрільбі на круглому стенді (скит).

Програма зі стендової стрільби на Іграх XXVIII Олімпіади 2004 р. була такою самою, як на попередніх Іграх-2000, – шість видів змагань, у тому числі три у чоловіків і три у жінок.

На Іграх XXIX Олімпіади (2008) програму в цьому виді спорту скоротили з шести до п'яти видів змагань: з жіночої її частини було виключено дуплетну стрільбу на траншейному стенді (дабл-треп).

Такою самою, як на Іграх-2008, залишилася програма в стендовій стрільбі на Іграх XXX Олімпіади 2012 р. (п'ять видів змагань, у тому числі три у чоловіків і два у жінок).

А на Іграх XXXI Олімпіади в Ріо-де-Жанейро (2016) у змаганнях зі стендової стрільби суперництво велося вже не за п'ять, а за чотири комплекти олімпійських медалей (два у чоловіків і два у жінок). З чоловічої частини програми було виключено дуплетну стрільбу на траншейному стенді (дабл-треп). У чоловічій і жіночій програмі залишилися

Дворазовий олімпійський чемпіон зі стендової стрільби італієць Лучано Джованетті (на Іграх 1980 і 1984 рр.)

змагання у стрільбі на траншейному стенді (треп) і на круглому стенді (скит).

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей у стендовій стрільбі серед чоловіків – по дві у кожного – завоювали п'ятеро спортсменів: Джеймс Грем із США на Іграх-1912 у стрільбі по штучних "голубах" (дві нагороди – в особистій та командній першостях); Марк Ейрі зі США на Іграх-1920 у стрільбі по штучних "голубах" (два "золота" – в особистій та командній першостях); Лучано Джованетті з Італії – двічі в стрільбі на траншейному стенді (на Іграх-1980 і на Іграх-1984); австралієць Майкл Даймонд – двічі в стрільбі на траншейному стенді (на Іграх-1996 і на Іграх-2000); Вінсент Хенкок із США – двічі в стрільбі на круглому стенді (на Іграх-2008 і на Іграх-2012).

Найбільшу кількість золотих медалей в олімпійських змаганнях зі стендової стрільби серед жінок – три – виграла спортсменка із США Кімберлі Роуд: дві

Дворазовий олімпійський чемпіон зі стендової стрільби (на Іграх 1996 і 2000 рр.) австралієць Майкл Даймонд

Дворазовий олімпійський чемпіон зі стендової стрільби (на Іграх 2008 і 2012 рр.) Вінсент Хенкок зі США

Єдина в світі триразова олімпійська чемпіонка зі стендової стрільби Кімберлі Роуд зі США (на Іграх 1996, 2004 і 2012 рр.), яка, крім трьох золотих медалей, здобула на Іграх 1996–2016 рр. також одну срібну та дві бронзові нагороди (загалом 6)

Італійський спортсмен Джованні Пелльєло, який на Іграх 2000–2016 рр. у змаганнях зі стендової стрільби завоював чотири олімпійські медалі різного ґатунку (три срібні та одну бронзову)

з них у дуплетній стрільбі на траншейному стенді (на Іграх-1996 і на Іграх-2004), а ще одну нагороду – у стрільбі на круглому стенді (на Іграх-2012), ставши таким чином єдиною в цьому виді спорту триразовою олімпійською чемпіонкою.

У змаганнях зі стендової стрільби серед чоловіків найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку – чотири – завоював італійський спортсмен Джованні Пеллієло (три срібні, одна бронзова – на Іграх у 2000–2008 і 2016 рр.).

Найбільша кількість олімпійських нагород різного ґатунку в цьому виді спорту в змаганнях серед жінок – у спортсменки зі США Кімберлі Роуд – шість (три золоті, одна срібна, дві бронзові – на Іграх 1996–2016 рр.).

Перша олімпійська чемпіонка з художньої гімнастики в особистій першості у багатоборстві (на Іграх-1984) Лорі Фанг з Канади

Художня гімнастика

Художня гімнастика – вид спорту, який є різновидом гімнастики (змагання тільки серед жінок) і включає виконання спортсменками вправ з різними предметами (м'яч, скакалка, булави, стрічка, обруч).

Розвитком художньої гімнастики (а також спортивної гімнастики і стрибків на батуті) керує Міжнародна федерація гімнастики (FIG), у складі якої функціонує комісія з художньої гімнастики.

До олімпійської програми змагання в цьому виді спорту входять, починаючи з Ігор XXIII Олімпіади, що відбулися в 1984 р. у Лос-Анджелесі. Тоді в програмі з художньої гімнастики був один вид змагань – в особистій першості у багатоборстві, який включав виконання вправ з чотирма предметами (оцінки за ці чотири вправи підсумовувалися). Першою олімпійською чемпіонкою з художньої гімнастики стала Лорі Фанг з Канади.

На Іграх XXIV і XXV Олімпіад (1988 і 1992 рр.) програма в цьому виді спорту, як і на Іграх-1984, включала один вид змагань – в особистій першості в багатоборстві. Олімпійською чемпіонкою на Іграх-1988 стала білоруська спортсменка зі збірної СРСР Марина Лобач, а на Іграх-1992 – українська спортсменка з Об'єднаної команди СНД Олександра Тимошенко.

Програма змагань з художньої гімнастики на Іграх XXVI Олімпіади (1996) була, порівняно з Іграми-1992, розширена і включала вже не один, а два види змагань: у ній, крім особистої першості в багатоборстві, з'явилися групові вправи. Олімпійською чемпіонкою в багатоборстві на Іграх-1996 стала спортсменка з України Катерина Серебрянська, а в групових вправах – команда Іспанії.

Надалі – на Іграх XXVII–XXXI Олімпіад (2000–2016) програма з художньої гімнастики кожен раз передбачала суперництво за два комплекти олімпійських нагород – в особистій першості (багатоборство) і в групових вправах.

Олімпійська чемпіонка з художньої гімнастики в особистій першості у багатоборстві (1992 р.) і бронзова призерка (1988 р.) українська спортсменка Олександра Тимошенко

Олімпійська чемпіонка з художньої гімнастики в особистій першості у багатоборстві (1996 р.) українська спортсменка Катерина Серебрянська

Олімпійська чемпіонка з художньої гімнастики в особистій першості у багатоборстві і бронзова призерка (2000) російська спортсменка Аліна Кабаєва

Дворазова олімпійська чемпіонка з художньої гімнастики в особистій першості у багатоборстві (2008 і 2012 рр.) російська спортсменка Євгенія Канаєва

Дворазова олімпійська чемпіонка з художньої гімнастики в групових вправах у складі команди Росії (2000 і 2004 рр.) Наталія Лаврова

Дворазова олімпійська чемпіонка з художньої гімнастики в групових вправах у складі команди Росії (2012 і 2016 рр.) Анастасія Близнюк)

Олімпійськими чемпіонками ставали: на Іграх-2000 – росіянка Юлія Барсукова (в особистій першості у багатоборстві) і команда Росії (у групових вправах); на Іграх-2004 – росіянка Аліна Кабаєва (в особистій першості у багатоборстві) і команда Росії (у групових вправах); на Іграх-2008 – росіянка Євгенія Канаєва (в особистій першості у багатоборстві) і команда Росії (у групових вправах); на Іграх-2012 – знову росіянка Євгенія Канаєва (в особистій першості у багатоборстві) і команда Росії (у групових вправах); на Іграх-2016 – росіянка Маргарита Мамун (в особистій першості у багатоборстві) і команда Росії (у групових вправах).

За 32-річну історію змагань з художньої гімнастики на Іграх Олімпіад (1984–2016) дворазовими олімпійськими чемпіонками в цьому виді спорту стали чотири спортсменки. Причому тільки одна з них є володаркою двох золотих олімпійських медалей в особистій першості у багатоборстві – Євгенія Канаєва з Росії, яка перемогла на Іграх-2008 і на Іграх-2012. Три спортсменки завоювали в олімпійських змаганнях з художньої гімнастики по дві золоті медалі, виступаючи у складах команд Росії в групових вправах: це Наталя Лаврова (на Іграх-2000 і Іграх-2004), Олена Посєвіна (на Іграх-2004 і Іграх-2008), Анастасія Близнюк (на Іграх-2012 і Іграх 2016).

Дворазова олімпійська чемпіонка з художньої гімнастики в групових вправах у складі команди Росії (2004 і 2008 рр.) Олена Посєвіна

Українська спортсменка Анна Безсонова, яка в олімпійських змаганнях з художньої гімнастики двічі (2004 і 2008 рр.) здобула бронзові медалі в особистій першості у багатоборстві

По дві олімпійські медалі різного ґатунку в змаганнях з художньої гімнастики в особистій першості (у багатоборстві) завоювали три спортсменки: українка Олександра Тимошенко (СРСР, ОК СНД) – одна золота (на Іграх-1992) і одна бронзова (на Іграх-1988); Аліна Кабаєва (Росія) – одна золота (на Іграх-2004) і одна бронзова (на Іграх-2000); Анна Безсонова (Україна) – дві бронзові нагороди (на Іграх-2004 і на Іграх-2008).

Швидкісно-силові види спорту

Важка атлетика

Важка атлетика – силовий вид спорту, у якому атлет робить спробу підняти штангу якомога більшої ваги.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1920 р. було засновано Міжнародну федерацію важкоатлетів (FIH). У період з 1950 по 1969 рр. вона називалася Міжнародна федерація важкоатлетів і культуристів (FIHC), з 1969 по 1972 рр. – Міжнародна федерація важкоатлетів (FHI), а з 1972 р. – Міжнародна федерація важкої атлетики (International Weightlifting Federation – IWF). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) IWF об'єднує 192 національні федерації.

До олімпійської програми змагання з важкої атлетики входять, починаючи з Ігор I Олімпіади, і понині – за винятком Ігор II, IV і V Олімпіад (1900, 1908 і 1912 рр.).

Олімпійські змагання з важкої атлетики на Іграх I–XXVI Олімпіад (1896–1996) проводилися тільки серед чоловіків. Починаючи з Ігор XXVII Олімпіади (Сідней-2000), олімпійські змагання в цьому виді спорту проходять серед чоловіків і серед жінок (окремо).

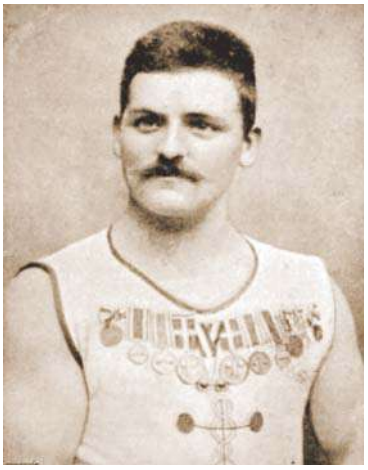
Спортсмен з Великої Британії Елліот Лонсестон, який у змаганнях з важкої атлетики на Іграх I Олімпіади 1896 р. в Афінах став олімпійським чемпіоном, перемігши у підніманні штанги однією рукою

На Іграх I Олімпіади в змаганнях з важкої атлетики спортсмени боролися за два комплекти олімпійських нагород – у підніманні штанги однією рукою і в підніманні штанги двома руками (без поділу штангістів за їхньою масою на вагові категорії).

Першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту стали Елліот Лонсестон з Великої Британії, який підняв однією рукою штангу вагою 71,0 кг, і Вігго Єнсен (Данія), який підняв двома руками штангу вагою 111,5 кг (такий самий результат – 111,5 кг – показав і британець Елліот Лонсестон, якому судді відвели в цьому виді змагань друге місце).

У 1904 р. на Іграх III Олімпіади програма з важкої атлетики включала два види змагань – у поштовху гирі однією рукою і в жимі штанги двома руками (як і раніше, без поділу спортсменів на вагові категорії).

На Іграх VII Олімпіади 1920 р. спортсмени вперше були розділені (залежно від їх маси) на вагові категорії (до 60 кг, до 67,5 кг, до 75 кг, до 82,5 кг, понад 82,5 кг). У кожній з п'яти вагових категорій спортсмени змагалися за олімпійські нагороди в трибор-

Спортсмен з Данії Вігго Єнсен, який у змаганнях з важкої атлетики на Іграх-1896 став олімпійським чемпіоном, перемігши у підніманні штанги двома руками

стві (за сумою результатів у ривку штанги однією рукою, поштовху штанги однією рукою і поштовху штанги двома руками).

У змаганнях з важкої атлетики на Іграх VIII Олімпіади (1924) спортсмени були розділені на ті ж п'ять вагових категорій, що і на Іграх-1920, але змагалися за олімпійські нагороди вже не в триборстві, а в п'ятиборстві, що включало ривок однією рукою, поштовх однією рукою, жим двома руками, ривок двома руками, поштовх двома руками.

Надалі з олімпійської програми в цьому виді спорту було виключено всі вправи, в яких штангу піднімали однією рукою, і, починаючи з Ігор IX Олімпіади 1928 р., учасники змагань з важкої атлетики виборювали олімпійські нагороди в сумі триборства, що включало жим, ривок, поштовх (всі ці вправи з підйому штанги виконувалися двома руками).

На Іграх IX–XI Олімпіад (1928–1936) програма з важкої атлетики включала поділ спортсменів на ті самі п'ять вагових категорій.

У змаганнях з важкої атлетики на Іграх XIV Олімпіади (1948) суперництво велося не в п'яти вагових категоріях, а в шести. Додалася вагова категорія до 56 кг.

На Іграх XV Олімпіади (1952) важкоатлети змагалися вже в семи вагових категоріях: до 56 кг, до 60 кг, до 67,5 кг, до 75 кг, до 82,5 кг, до 90 кг, понад 90 кг.

Такою самою, як на Іграх-1952 (у тих же семи вагових категоріях) програма олімпійських змагань з важкої атлетики була на Іграх XVI–XIX Олімпіад (1956–1968).

На Іграх XX Олімпіади 1972 р. кількість видів змагань у важкій атлетиці знову збільшилася – до дев'яти (до 52 кг, до 56 кг, до 60 кг, до 67,5 кг, до 75 кг, до 82,5 кг, до 90 кг, до 110 кг, понад 110 кг).

Починаючи з Ігор XXI Олімпіади (1976), важкоатлети змагалися вже не в триборстві, як було на Іграх IX–XX Олімпіад (1928–1972), а в двоборстві: залишилися ривок і поштовх, а жим було виключено з програми. Кількість вагових категорій (дев'ять) та їх межі, в яких проходили олімпійські змагання з важкої атлетики на Іграх-1976, збереглися тими ж, що й на Іграх-1972.

На Іграх XXII Олімпіади 1980 р. кількість вагових категорій у змаганнях важкоатлетів збільшилася з дев'яти до десяти (до 52 кг, до 56 кг, до 60 кг, до 67,5 кг, до 75 кг, до 82,5 кг, до 90 кг, до 100 кг, до 110 кг, понад 110 кг).

Аналогічними – і за кількістю вагових категорій (десять), і за їх межами – були програми олімпійських змагань у цьому виді спорту на Іграх XXIII–XXV Олімпіад (1984–1992).

На Іграх XXVI Олімпіади (1996) програма змагань з важкої атлетики включала таку саму, як і раніше, кількість вагових категорій (десять), проте було змінено їхні межі: до 54 кг, до 59 кг, до 64 кг, до 70 кг, до 76 кг, до 83 кг, до 91 кг, до 99 кг, до 108 кг, понад 108 кг. Однією з причин того, що Міжнародна федерація важкої атлетики з 1993 р. ввела нові межі вагових категорій, була реакція IWF на посилення антидопінгової кампанії в спорті, спрямованої на боротьбу з використанням спортсменами анаболічних стероїдів та інших заборонених препаратів. При цьому ситуація склалася так, що важкоатлетам, які не використовували допінг, стало складно, а часом і неможливо перевищити колишні світові, олімпійські та інші рекорди – ще тоді, коли допінг-контроль був не настільки ефективним і в досягненні багатьох рекордних результатів у цьому виді спорту вагому роль відігравало використання спортсменами анаболічних стероїдів. Наслідком здійсненої в 1993 р. Міжнародною федерацією важкої атлетики зміни меж вагових категорій стало те, що це рішення IWF ніби "стерло" в таблицях світових, олімпійських та інших рекордів всі досягнення, встановлені раніше (в колишніх вагових категоріях), – і таким чином було відкрито новий літопис рекордів.

На Іграх XXVII Олімпіади 2000 р. змагання з важкої атлетики було проведено не тільки серед чоловіків, а й – уперше – серед жінок. Загалом в олімпійській програмі в цьому виді спорту на Іграх-2000 було 15 видів змагань, у тому числі вісім у чоловіків і сім у жінок.

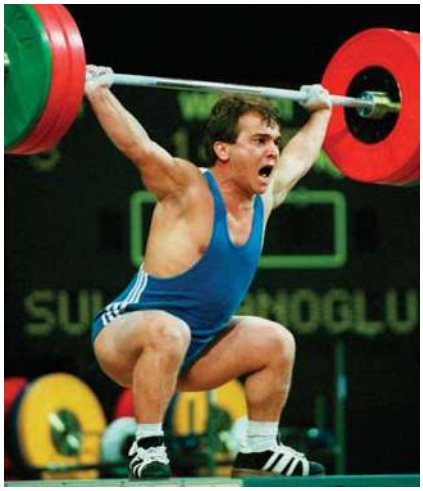
Жінки-важкоатлетки на Іграх-2000 змагалися за олімпійські нагороди в таких вагових категоріях: до 48 кг, до 53 кг, до 58 кг, до 63 кг, до 69 кг, до 75 кг, понад 75 кг.

Першими олімпійськими чемпіонками в цьому виді спорту стали (в порядку вагових категорій): Тара Нотт (США), Ян Ся (Китай), Сорая Хіменес Мендівіл (Мексика), Чен Сяомін (Китай), Лін Вейнінь (Китай), Марія Ісабель Уррутія (Колумбія), Дін Мейюань (Китай).

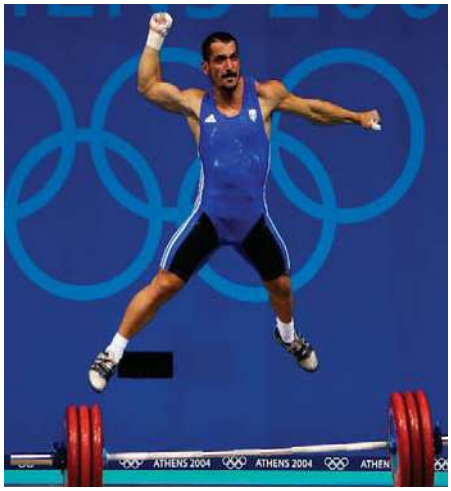
У чоловічій частині олімпійської програми в цьому виді спорту на Іграх-2000 не тільки скоротили кількість вагових категорій (з десяти до восьми), а й знову змінили їх межі, які стали такими: до 56 кг, до 62 кг, до 69 кг, до 77 кг, до 85 кг, до 94 кг, до 105 кг, понад 105 кг.

На Іграх XXVIII–XXXI Олімпіад (2004–2016) програма змагань з важкої атлетики залишилася такою ж, якою була на Іграх-2000: збереглася як кількість видів змагань – 15 (вісім у чоловіків і сім у жінок), так і згадані вище межі вагових категорій.

За 120-річну історію проведення змагань з важкої атлетики на Іграх Олімпіад (1896–2016) найбільшу серед штангістів-чоловіків кількість золотих олімпійських медалей – по три – виграли четверо атлетів: Наїм Сулейманоглу з Туреччини (на Іграх 1988,

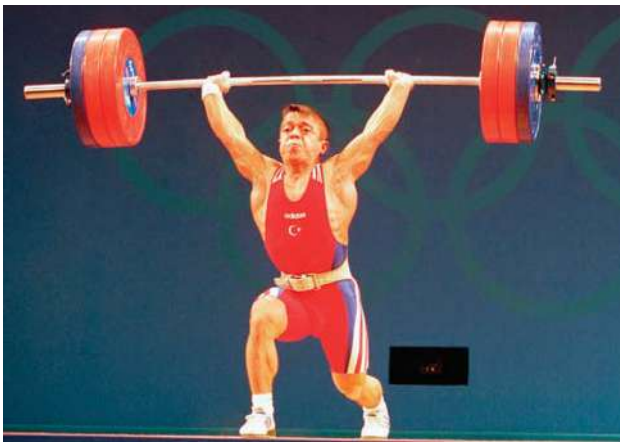
Триразовий олімпійський чемпіон з важкої атлетики (на Іграх 1988, 1992, 1996 рр.) турецький штангіст Наїм Сулейманоглу

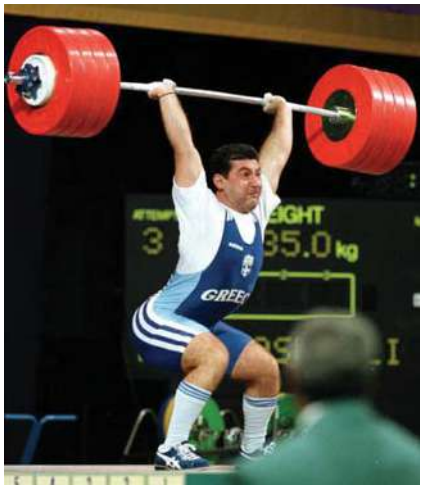
Триразовий олімпійський чемпіон з важкої атлетики (на Іграх 1992, 1996, 2000 рр.) грецький штангіст Піррос Дімас, в активі якого є також одна бронзова медаль (на Іграх-2004)

1992 і 1996 рр.); Піррос Дімас з Греції (на Іграх 1992, 1996, 2000 рр.); Акакіос Кахіашвіліс (на Іграх-1992, де цей грузинський спортсмен виступав за Об'єднану команду СНД, а потім на Іграх-1996 і на Іграх-2000, де атлет представляв Грецію); Халіл Мутлу з Туреччини (на Іграх 1996, 2000 і 2004 рр.).

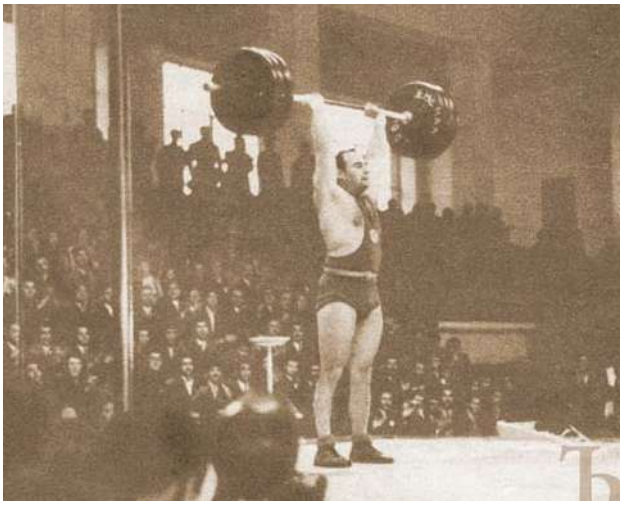
П'ятнадцять важкоатлетів-чоловіків у різні роки ставали дворазовими олімпійськими чемпіонами: Луї Остен з Франції (1932 і 1936 рр.); три спортсмени зі США – Джон Девіс (1948 і 1952 рр.), Томі Коно (1952 і 1956 рр.); Чарлз Вінчі (1956 і 1960 рр.); росіянин Аркадій Воробйов зі збірної СРСР (1956 і 1960 рр.); японець Йосі-

Триразовий олімпійський чемпіон з важкої атлетики (1996, 2000 і 2004 рр.) спортсмен із Туреччини Халіл Мутлу

Триразовий олімпійський чемпіон з важкої атлетики Акакіос Кахіашвіліс, який свою першу золоту олімпійську медаль здобув на Іграх-1992, де він – з тодішнім іменем і прізвищем Акакій Кахіашвілі – представляв Грузію в Об'єднаній команді СНД, а другу і третю золоті олімпійські медалі завоював на Іграх-1996 та на Іграх-2000, де цей спортсмен, змінивши громадянство, виступав – вже як Акакіос Кахіашвіліс – за Грецію

Дворазовий олімпійський чемпіон з важкої атлетики (1956 і 1960 рр.) російський штангіст зі збірної СРСР Аркадій Воробйов

Дворазовий олімпійський чемпіон з важкої атлетики (1964 і 1968 рр.) український штангіст зі збірної СРСР Леонід Жаботинський

Дворазова олімпійська чемпіонка з важкої атлетики (2004 і 2008 рр.) спортсменка з Китаю Чень Янцинь

Дворазовий олімпійський чемпіон з важкої атлетики (1972 і 1976 рр.) російський штангіст зі збірної СРСР Василь Алєксєєв

Дворазовий олімпійський чемпіон з важкої атлетики білоруський штангіст Олександр Курлович, який першу золоту медаль здобув на Іграх-1988, виступаючи за збірну СРСР, а другу золоту медаль завоював на Іграх-1992, виступаючи за Об'єднану команду СНД

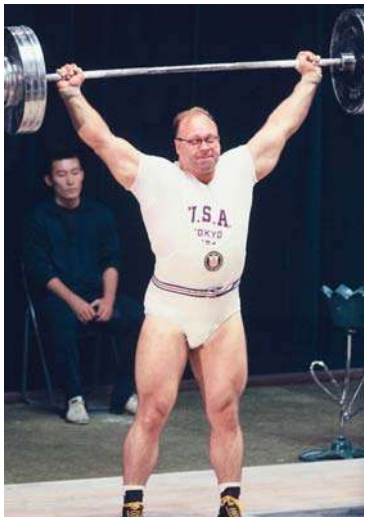
нобу Міяке (1964 і 1968 рр.); поляк Вальдемар Башановський (1964 і 1968 рр.); штангісти зі збірної СРСР українець Леонід Жаботинський (1964 і 1968 рр.) і росіянин Василь Алексєєв (1972 і 1976 рр.); Нораїр Нурікян з Болгарії (1972 і 1976 рр.); білоруський атлет Олександр Курлович (1988 р. – СРСР, 1992 р. – Об'єднана команда СНД); Чжань Сюйган з Китаю (1996 і 2000 рр.); іранець Хусейн Резазаде (2000 і 2004 рр.); Ілля Ільїн з Казахстану (2008 і 2012 рр.); Лун Цинцюань з Китаю (2008 і 2016 рр.).

У змаганнях з важкої атлетики серед жінок найбільшу кількість золотих олімпійський медалей – по дві – завоювали дві спортсменки: Чень Яньцин з Китаю (2004 і 2008 рр.) і Сім Лім Йон з Корейської Народно-Демократичної Республіки (2012 і 2016 рр.).

По чотири олімпійські нагороди різного ґатунку в змаганнях з важкої атлетики серед чоловіків заво-

Дворазова олімпійська чемпіонка (2012 і 2016 рр.) спортсменка з Корейської Народно-Демократичної Республіки Сім Лім Йон

Володар чотирьох олімпійських медалей різного ґатунку з важкої атлетики штангіст зі США Норберт Шеманські, в активі якого одна золота нагорода (1952), одна срібна (1948) та дві бронзові (1960 і 1964 рр.)

Володар чотирьох олімпійських медалей різного ґатунку з важкої атлетики штангіст Ніколай Пешалов, який виступаючи за Болгарію у 1992 р. здобув срібну медаль, а у 1996 р. – бронзову, після чого, виступаючи вже за Хорватію, у 2000 р. завоював золоту нагороду, а у 2004 р. – бронзову

ювали четверо: Норберт Шеманські з США (одна срібна – в 1948 р., одна золота – в 1952 р., дві бронзові – в 1960 і 1964 рр.); Роні Веллер, який представляв НДР, а потім Німеччину (одна бронзова – в 1988 р., одна золота – в 1992 р., дві срібні – у 1996 і 2000 рр.); Піррос Дімас з Греції (згадувані вже три золоті медалі – в 1992, 1996, 2000 рр. і одна бронзова – у 2004 р.); Ніколай Пешалов (одна срібна – в 1992 р. і одна бронзова – в 1996 р., коли він представляв Болгарію, одна золота – в 2000 р. і одна бронзова – в 2004 р., коли цей атлет виступав вже за Хорватію).

Серед жінок-важкоатлеток поки немає жодної спортсменки, яка виграла б понад дві олімпійські медалі. Крім трьох вже згаданих дворазових олімпійських чемпіонок, володаркою трьох олімпійських медалей різного ґатунку є спортсменка з Іспанії Лідія Валентин (2008 р. – срібна нагорода, 2012 р. – золота, 2016 р. – бронзова медаль) (слід зазначити, що на Іграх-2012 іспанка посіла 4-те місце, однак через кілька років, коли за результатами повторного допінг-контролю проб 2012 р. були дискваліфіковані всі три призерки, Лідія Валентин стала олімпійською чемпіонкою). По дві олімпійські нагороди різного ґатунку вибороли шість спортсменок: Раєма Ліса Румбевас з Індонезії (дві срібні медалі – в 2000 і 2004 рр.); Лі Сон Хі з КНДР (дві срібні – у 2000 і 2004 рр.); росіянка Валентина Попова (одна срібна – в 2000 р., одна бронзова – у 2004 р.), Агата Врубель з Польщі (одна срібна – в 2000 р. і одна бронзова – у 2004 р.), Чан Мі Ран з Республіки Корея (одна срібна – в 2004 р., одна золота – в 2008 р.), Сюй Шуцзін з Тайваню (одна срібна – в 2012 р., одна золота – в 2016 р.).

Володар чотирьох олімпійських медалей різного ґатунку з важкої атлетики штангіст Роні Веллер, що представляв НДР, а згодом Німеччину, й на рахунку якого одна золота нагорода (1992), дві срібні (1996 і 2000 рр.) та одна бронзова (1988)

На жаль, важка атлетика належить до видів спорту, у яких протягом десятиліть розгорілися допінгові скандали. У різні роки чимало важкоатлетів, що ставали на Іграх Олімпіад чемпіонами або призерами, потім за результатами допінг-контролю були дискваліфіковані – і МОК позбавив їх олімпійських медалей.

Спортивні єдиноборства

Бокс

Бокс – вид спорту, який являє собою кулачний бій двох спортсменів на рингу, які боксують у спеціальних рукавичках певної маси. Правилами дозволяється наносити удари супернику в передню і бічну частини голови і тулуба, але не нижче пояса. Учас-

ники змагань з боксу розділені на вагові категорії. Змагання проводяться за системою з вибуванням.

До олімпійської програми змагання з боксу входять, починаючи з Ігор III Олімпіади і донині (за винятком Ігор V Олімпіади 1912 р.).

На Іграх III–XXIX Олімпіад (1904–2008) за олімпійські нагороди в цьому виді спорту змагалися тільки чоловіки. Починаючи з Ігор XXX Олімпіади 2012 р., до олімпійської програми з боксу поряд зі змаганнями серед чоловіків було включено змагання серед жінок.

На Іграх-1904 боксери змагалися за олімпійські нагороди у семи вагових категоріях (до 47,6 кг, до 52,2 кг, до 56,7 кг, до 61,2 кг, до 65,8 кг, до 71,7 кг, понад 71,7 кг). Оскільки в змаганнях з боксу на цих Іграх брали участь спортсмени тільки з однієї країни – США, то, зрозуміло, всі медалі дісталися американцям. Першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту стали (у порядку вагових категорій): Джордж Фіннеген, Олівер Кірк (він переміг двічі, виступаючи у двох вагових категоріях – до 52,2 кг і до 56,7 кг, що тоді дозволялося), Харрі Спенджер, Алберт Янг, Чарлз Мейєр, Семюел Бергер.

На Іграх IV Олімпіади (1908) змагання з боксу проводилися в п'яти вагових категоріях (до 52,6 кг, до 57,2 кг, до 63,5 кг, до 71,7 кг, понад 71,7 кг).

У змаганнях з цього виду спорту на Іграх VII Олімпіади 1920 р. суперництво велося у восьми вагових категоріях (до 50,8 кг, до 52,6 кг, до 57,2 кг, до 61,2 кг, до 66,7 кг, до 72,6 кг, до 79,4 кг, понад 79,4 кг).

На Іграх VIII Олімпіади змагання з боксу проходили, як і на попередніх Іграх-1920, у восьми вагових категоріях, причому в семи з них збереглися їхні межі, і тільки в одній замість колишніх "до 52,6 кг" стало "до 53,5 кг".

Спортсмен зі США Олівер Кірк, який у 1904 р. на Іграх III Олімпіади у Сент-Луїсі, де відбувся олімпійський дебют змагань з боксу, переміг одразу в двох вагових категоріях, що тоді дозволялося правилами, – і таким чином став дворазовим олімпійським чемпіоном

Якщо на Іграх III, IV, VII і VIII Олімпіад (1904, 1908, 1920, 1924 рр.) в олімпійських змаганнях з боксу в одній ваговій категорії могли брати участь по кілька спортсменів від однієї країни, то, починаючи з Ігор IX Олімпіади 1928 р., було введено обмеження – і з того часу в кожній ваговій категорії країну може представляти лише один боксер.

На Іграх IX–XI Олімпіад (1928–1936) змагання з боксу проводилися в тих самих восьми вагових категоріях (зі збереженням їх меж), як і на Іграх-1924.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1946 р. було засновано Міжнародну асоціацію аматорського боксу (AIBA), яка згодом перетворилася на Міжнародну асоціацію боксу (Association Internationale de Boxe) – із збереженням абревіатури AIBA. Нині (станом на 1 січня 2019 р.) AIBA об'єднує 201 національну федерацію.

На Іграх XIV Олімпіади 1948 р. змагання у цьому виді спорту проходили, як і до цього, у восьми вагових категоріях, але було змінено їхні межі: до 51 кг, до 54 кг, до 58 кг, до 62 кг, до 67 кг, до 73 кг, до 80 кг, понад 80 кг.

Як уже зазначалося, олімпійські змагання з боксу проводяться за системою з вибуванням, однак на Іграх III–XIV Олімпіад (1904–1948) боксери, що програли в півфіналах, зустрічалися між собою в поєдинку за третє призове місце – і переможець отримував бронзову медаль. Починаючи з Ігор XV Олімпіади (1952), такі поєдинки було скасовано – і бронзові медалі стали вручати обом боксерам, які програли у півфіналах.

На Іграх XV Олімпіади 1952 р. змагання з боксу проводилися вже не в восьми, а в десяти вагових категоріях: до 51 кг, до 54 кг, до 57 кг, до 60 кг, до 63,5 кг, до 67 кг, до 71 кг, до 75 кг, до 81 кг, понад 81 кг.

У тих самих десяти вагових категоріях (зі збереженням їх меж) проходили олімпійські змагання в цьому виді спорту на Іграх XVI–XVIII Олімпіад (1956–1964).

На Іграх XIX Олімпіади 1968 р. боксери змагалися вже за 11 комплектів олімпійських нагород: до десяти колишніх було додано вагову категорію "до 48 кг".

Така сама (і за кількістю вагових категорій – 11, і за їх межами) була програма змагань з боксу на Іграх XX–XXII Олімпіад (1972–1980).

На Іграх XXIII Олімпіади 1984 р. боксери змагалися за олімпійські медалі вже не в одинадцяти, а в дванадцяти вагових категоріях: до 48 кг, до 51 кг, до 54 кг, до 57 кг, до 60 кг, до 63,5 кг, до 67 кг, до 71 кг, до 75 кг, до 81 кг, до 91 кг, понад 91 кг.

З другої половини 1980-х років в аматорському боксі спортсмени – для профілактики травматизму – виступають у спеціальних захисних шоломах.

На Іграх XXIV–XXVII Олімпіад (1988–2000) у змаганнях з боксу кількість вагових категорій (12) і їх межі залишилися без змін (такими самими, якими вони були на Іграх-1984).

Триразовий олімпійський чемпіон з боксу угорський спортсмен Ласло Папп – на Іграх 1948–1956 рр. (у ваговій категорії до 71 кг)

На Іграх XXVIII Олімпіади 2004 р. у змаганнях з цього виду спорту кількість вагових категорій було скорочено з дванадцяти до одинадцяти, а межі вагових категорій набули такого вигляду: до 48 кг, до 51 кг, до 54 кг, до 57 кг, до 60 кг, до 64 кг, до 69 кг, до 75 кг, до 81 кг, до 91 кг, понад 91 кг.

У тих самих одинадцяти вагових категоріях (зі збереженням їх меж) проходили змагання з боксу на Іграх XXIX Олімпіади (2008).

На Іграх XXX Олімпіади змагання з боксу проводилися не тільки серед чоловіків, а й – уперше – серед жінок. Жіноча частина олімпійської програми включала змагання у трьох вагових категоріях – до 51 кг, до 60 кг, до 75 кг. Першими олімпійськими чемпіонками з боксу стали (у порядку вагових категорій): Нікола Адамс (Велика Британія), Кеті Тейлор (Ірландія), Кларесса Шилдс (США).

Чоловіча частина олімпійської програми в цьому виді спорту на Іграх-2012 була скорочена, порівняно з попередніми Іграми-2008, з одинадцяти до десяти видів змагань, у яких боксери виступали в таких вагових категоріях: до 49 кг, до 52 кг, до 56 кг, до 60 кг, до 64 кг, до 69 кг, до 75 кг, до 81 кг, до 91 кг, понад 91 кг.

На Іграх XXXI Олімпіади (2016) програма з боксу включала ті самі 13 видів змагань (10 – серед чоловіків та три – серед жінок), як і на Іграх-2012. Не змінилися і межі вагових категорій (і у чоловіків, і у жінок).

За 112-річну історію проведення змагань з цього виду спорту на Іграх Олімпіад (1904–2016) найбільшу серед боксерів-чоловіків кількість золотих медалей – по три такі нагороди – виграли три спортсмени: Ласло Папп (Угорщина) – на Іграх в 1948, 1952 і 1956 рр. (у ваговій категорії до 71 кг); Теофіло Стівенсон (Куба) – на Іграх в 1972, 1976 і 1980 рр. (у ваговій категорії понад 81 кг); Фелікс Савон (Куба) – на Іграх в 1992, 1996 і 2000 рр. (у ваговій категорії до 91 кг).

Чотирнадцять боксерів-чоловіків виграли по дві золоті олімпійські медалі: Олівер Кірк зі США (на Іграх-1904 у двох вагових категоріях), Харрі Меллін з Великої Британії (на Іграх 1920 і 1924 рр.), польський спортсмен Єжи Кулей (на Іграх 1964 і 1968 рр.), росіянин Борис Лагутін зі збірної СРСР (на Іграх 1964 і 1968 рр.), кубинські боксери Анхель Еррера (на Іграх 1976 і 1980 рр.), Ектор Вінент (на Іграх 1992 і 1996 рр.), Аріель Ернандес (на Іграх 1992 і 1996 рр.), росіянин Олег Саїтов (на Іграх 1996 і 2000 рр.), кубинці Гільєрмо Рігондо (на Іграх 2000 і 2004 рр.) і Маріо Сесар Кінделан (на Іграх 2000 і 2004 рр.), російський спортсмен Олексій Тищенко (на Іграх 2004 і 2008 рр.), Цзоу Шимін з Китаю (на Іграх 2008 і 2012 рр.), український боксер Василь Ломаченко (на Іграх 2008 і 2012 рр.), кубинець Робейсі Рамірес (на Іграх 2012 і 2016 рр.).

Серед жінок в олімпійських змаганнях з боксу вже є дві дворазові олімпійські чемпіонки, які завоювали нагороди найвищого ґатунку як у Лондоні-2012, так і в Ріо-де-Жанейро-2016, – Нікола Адамс з Великої Британії (у ваговій категорії до 51 кг) і Кларесса Шилдс із США (у ваговій категорії до 75 кг).

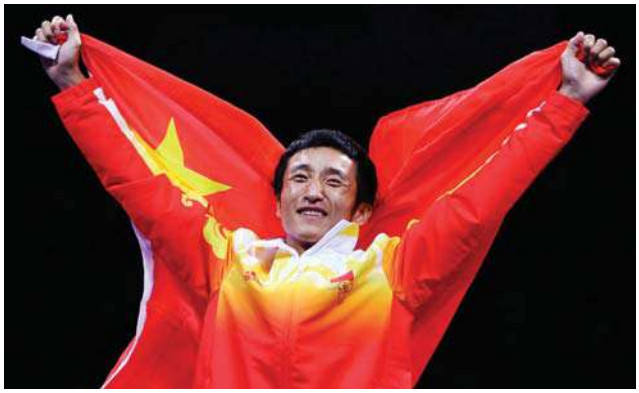
Крім вже згаданих трьох триразових олімпійських чемпіонів у цьому виді спорту (Ласло Папп, Теофіло Стівенсон і Фелікс Савон), по три олімпійські медалі, але різного ґатунку, вибороли шість боксерів: поляк Збігнев Петшиковський (бронзова нагорода в 1956 р., срібна – в 1960 р., бронзова – в 1964 р.), росіянин Борис Лагутін зі збірної СРСР (бронзова нагорода в 1960 р. і два "золота" – в 1964 і 1968 рр.), Арнольд ван дер Лейде з Нідерландів (три бронзові медалі – у 1984, 1988 і 1992 рр.), російський боксер Олег Саїтов (дві золоті нагороди – у 1996 і 2000 рр., бронзова –

Триразовий олімпійський чемпіон з боксу кубинський спортсмен Теофіло Стівенсон (від лівої) – на Іграх 1972–1980 рр. (у ваговій категорії понад 81 кг)

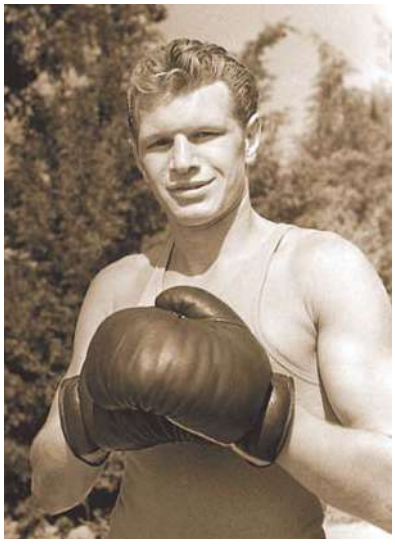

Триразовий олімпійський чемпіон з боксу кубинський спортсмен Фелікс Савон – на Іграх 1992–2000 рр. (у ваговій категорії до 91 кг)

Дворазовий олімпійський чемпіон з боксу (2008 і 2012 рр.) спортсмен із Китаю Цзоу Шимін, який також здобув бронзову медаль у 2004 р.

Дворазовий олімпійський чемпіон з боксу (1964 і 1968 рр.) російський спортсмен Борис Лагутін зі збірної СРСР, який також здобув бронзову медаль у 1960 р.

Володар трьох олімпійських медалей різного ґатунку з боксу польський спортсмен Збігнєв Петшиковський, який здобув одну срібну нагороду (1960 р.) і дві бронзові (1956 і 1964 рр.)

Дворазовий олімпійський чемпіон з боксу (1996 і 2000 рр.) російський спортсмен Олег Саїтов, який також здобув бронзову медаль у 2004 р.

Дворазовий олімпійський чемпіон з боксу (2008 і 2012 рр.) український спортсмен Василь Ломаченко(від правої), який досяг великих успіхів в аматорському і професійному спорті

Дворазова олімпійська чемпіонка з боксу (2012 і 2016 рр.) спортсменка з Великої Британії Нікола Адамс

Дворазова олімпійська чемпіонка (2012 і 2016 рр.) спортсменка зі США Кларесса Шилдс

Володар трьох олімпійських медалей різного ґатунку з боксу (1984–1992) спортсмен із Нідерландів Арнольд ван дер Лейде

Спортсмен зі США Едвард Іген, який у 1920 р. на Іграх VII Олімпіади в Антверпені став олімпійським чемпіоном з боксу (у ваговій категорії до 79,4 кг), а у 1932 р. на III зимових Олімпійських іграх у Лейк-Плесіді – олімпійським чемпіоном з бобслею (у складі екіпажу четвірки США)

Володар трьох олімпійських медалей різного ґатунку з боксу італійський спортсмен Роберто Каммарелле (від лівої), який здобув одну золоту медаль (2008), одну срібну (2012) і одну бронзову нагороду (2004)

у 2004 р.), Цзоу Шимін з Китаю (бронзова у 2004 р. та дві золоті медалі у 2008 і 2012 рр.), Роберто Каммарелле з Італії (бронзова нагорода у 2004 р., золота медаль у 2008 р. і "срібло" у 2012 р.).

Цікавими є олімпійські досягнення спортсмена з США Едварда Ігена, який на Іграх VII Олімпіади (1920) у змаганнях з боксу виграв золоту медаль у напівважкій ваговій категорії (до 79,4 кг). Але він не обмежився цією перемогою – і через 12 років, у 1932 р., на III зимових Олімпійських іграх завоював ще одну в своїй спортивній біографії золоту нагороду – в бобслеї, де виступав у складі екіпажу США, що переміг у змаганнях четвірок, і став дворазовим олімпійським чемпіоном (у двох різних видах спорту).

Чимало видатних боксерів після своїх олімпійських перемог в аматорському боксі переходили у професіонали, де також домагалися великих успіхів. Одним із найяскравіших прикладів цього був спортсмен зі США Кассіус Клей, який на Іграх XVII

Боксер зі США Кассіус Клей (від лівої) у 1960 р. на Іграх XVII Олімпіади в Римі став олімпійським чемпіоном у напівважкій ваговій категорії (до 81 кг), а згодом, перейшовши в професіонали, і прийнявши ісламську віру, він – вже як Мохаммед Алі – увійшов в історію світового професійного боксу багатьма славетними перемогами у суперважкій вазі

Український боксер Володимир Кличко у 1996 р. на Іграх XXVI Олімпіади в Атланті став олімпійським чемпіоном у другій важкій вазі (понад 91 кг), після чого перейшов у професіонали, де завоював і протягом тривалого часу відстоював титул найсильнішого в світі у суперважкій вазі

Олімпіади 1960 р. став олімпійським чемпіоном у напівважкій ваговій категорії (до 81 кг), а потім перейшов у професійний бокс, де, змінивши після прийняття ісламу ім'я і прізвище на Мохаммед Алі, прославився своїми неодноразовими перемогами в суперважкій ваговій категорії.

Великих успіхів на професійному ринзі домоглися і такі боксери, як Джордж Формен зі США (олімпійський чемпіон Ігор-1968 у ваговій категорії понад 81 кг), канадець Леннокс Льюїс (олімпійський чемпіон Ігор-1988 у ваговій категорії понад 91 кг), Оскар де ла Хойя зі США (олімпійський чемпіон Ігор-1992 у ваговій категорії до 60 кг), український спортсмен Володимир Кличко (олімпійський чемпіон Ігор-1996 у ваговій категорії понад 91 кг) і чимало інших, у тому числі ряд кубинських боксерів (яким у різні роки для того, щоб після олімпійських перемог перейти у професіонали, довелося втекти з Куби, використавши для цього виступ на змаганнях за кордоном).

Великих успіхів досягли у професійному боксі після своїх перемог на Олімпійських іграх і такі українські боксери, як Василь Ломаченко та Олександр Усик.

Боксер зі США Джордж Формен (від правої) у 1968 р. на Іграх XIX Олімпіади в Мехіко став олімпійським чемпіоном у важкій ваговій категорії (понад 81 кг), а потім здобув чимало перемог і на професійному ринзі в суперважкій вазі

Український боксер Олександр Усик у 2012 р. на Іграх XXX Олімпіади в Лондоні став олімпійським чемпіоном у напівважкій ваговій категорії, а згодом, перейшовши в професіонали, став абсолютним чемпіоном світу у важкій вазі, після чого вирішив випробувати свої сили у суперважкій ваговій категорії

Вільна боротьба

Вільна боротьба – вид спорту, який являє собою єдиноборство двох спортсменів з допомогою різних технічних прийомів (захоплень, кидків, переворотів, підніжок, підсічок тощо), у якому кожний з борців прагне покласти суперника на лопатки (чиста перемога) або ж досягти виграшу за очками (нараховується суддями за ті чи інші виконані прийоми). У вільній боротьбі, на відміну від боротьби греко-римської, дозволені захоплення нижче пояса, в тому числі і захоплення ніг, а також прийоми, що виконуються за допомогою ніг.

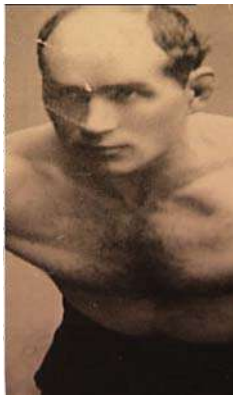
До олімпійської програми змагання з вільної боротьби входять, починаючи з Ігор III Олімпіади 1904 р., і донині (за винятком Ігор V Олімпіади).

На Іграх III–XXVII Олімпіад (1904–2000) змагання з вільної боротьби проводилися тільки серед чоловіків. Починаючи з Ігор XXVIII Олімпіади в Афінах (2004) змагання в цьому виді спорту проходять як серед чоловіків, так і серед жінок.

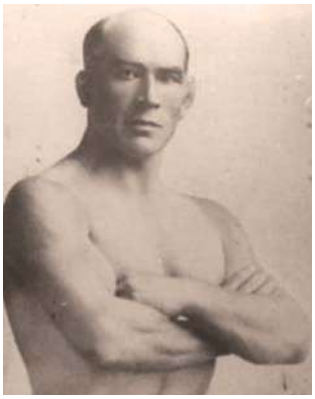
У змаганнях з вільної боротьби на Іграх III Олімпіади суперництво за олімпійські нагороди велося у семи вагових категоріях: до 47,6 кг, до 52,2 кг, до 56,7 кг, до 61,2 кг, до 65,8 кг, до 71,7 кг, понад 71,7 кг. Оскільки в змаганнях з цього виду спорту на Іграх-1904 брали участь спортсмени тільки однієї країни – США, то, зрозуміло, що володарями всіх олімпійських нагород стали американці. Першими олімпійськими чемпіонами з вільної боротьби були (у порядку вагових категорій): Роберт Каррі, Джордж Менерт, Ісидор Ніфло, Бенджамін Бредшоу, Отто Рем, Чарлз Еріксон, Бернхафф Хенсен.

На Іграх IV Олімпіади 1908 р. змагання з вільної боротьби проводилися у п'яти вагових категоріях: до 54 кг, до 60,3 кг, до 66,6 кг, до 73 кг, понад 73 кг.

Для керівництва розвитком боротьби (як вільної, так і греко-римської) у 1912 р. було засновано Міжнародну любительську федерацію боротьби (FILA). Надалі FILA (зберігши свою колишню абревіатуру) стала називатися по-новому – Міжнародна федерація асоціацій боротьби. У 2017 р. вона була перейменована й отримала нову назву – Об'єднаний світ боротьби (United World Wrestling – UWW). На сьогодні (станом на 1 січня 2019 р.) UWW об'єднує 176 національних федерацій й асоціацій.

Спортсмен зі США Чарлз Еріксон, який на Іграх-1904 став олімпійським чемпіоном з вільної боротьби у ваговій категорії до 71,7 кг

Спортсмен зі США Бернхафф Хенсен, який на Іграх-1904 став олімпійським чемпіоном з вільної боротьби у ваговій категорії до 71,7 кг

У 1920 р. на Іграх VII Олімпіади змагання в цьому виді спорту, як і на Іграх-1908, проходили в п'яти вагових категоріях, але їх межі було змінено: до 60 кг, до 67,5 кг, до 75 кг, до 82,5 кг, понад 82,5 кг.

Також слід зазначити, що на Іграх III і IV Олімпіад (1904 і 1908 рр.) кількість спортсменів, яких кожна країна могла виставити в одній ваговій категорії, була не лімітована, а вже на Іграх-1920 ця кількість була обмежена двома борцями від однієї країни у кожній ваговій категорії.

На Іграх VIII Олімпіади (1924 р.) у змаганнях з вільної боротьби кількість вагових категорій збільшилася до семи, а їхні межі були такими: до 56 кг, до 61 кг, до 66 кг, до 72 кг, до 79 кг, до 87 кг, понад 87 кг. При цьому,

Спортсмен зі США Джордж Менерт, який на Іграх-1904 у Сент-Луїсі, де вільна боротьба дебютувала як олімпійський вид спорту, завоював золоту медаль у ваговій категорії до 52,2 кг

Спортсмен зі США Ісидор Ніфло, який на Іграх-1904 став олімпійським чемпіоном з вільної боротьби у ваговій категорії до 56,7 кг

як і на попередніх Іграх, у кожній ваговій категорії від однієї країни могли виступати по два спортсмени.

Починаючи з Ігор IX Олімпіади (1928), у змаганнях з вільної боротьби стало діяти нове обмеження: в кожній ваговій категорії країну міг представляти тільки один борець (у той час спортсмену надавалося право брати участь в олімпійських змаганнях як з вільної, так і з греко-римської боротьби).

На Іграх IX–XI Олімпіад (1928–1936) програма змагань з вільної боротьби була такою самою, як на Іграх-1924.

У 1948 р. на Іграх XIV Олімпіади змагання з вільної боротьби проводилися вже не в семи, а у восьми вагових категоріях, причому змінилися їхні межі: до 52 кг, до 57 кг, до 62 кг, до 67 кг, до 73 кг, до 79 кг, до 87 кг, понад 87 кг.

Такою самою була програма змагань у цьому виді спорту на Іграх XV–XVII Олімпіад (1952–1960).

На Іграх XVIII Олімпіади 1964 р змагання з вільної боротьби проводилися, як і до цього, у восьми вагових категоріях, але було змінено межі деяких із них: до 52 кг, до 57 кг, до 63 кг, до 70 кг, до 78 кг, до 87 кг, до 97 кг, понад 97 кг.

Аналогічною була програма змагань в цьому виді спорту на Іграх XIX Олімпіади в Мехіко (1968)

На Іграх XX Олімпіади (1972) у змаганнях з вільної боротьби кількість вагових категорій збільшилася з восьми до десяти, а їхні межі було визначено у такий спосіб: до 48 кг, до 52 кг, до 57 кг, до 62 кг, до 68 кг, до 74 кг, до 82 кг, до 90 кг, до 100 кг, понад 100 кг.

Такою самою, як на Іграх-1972, була програма змагань у цьому виді спорту на Іграх XXI–XXIII Олімпіад (1976–1984).

На Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. було змінено межі найважчої вагової категорії: якщо до цього вона позначалася "понад 100 кг", то відтепер стала іменуватися "до 130 кг" (тобто із зазначенням верхньої межі). Така зміна була обґрунтована тим, що FILA прагнула обмежити масу тіла спортсменів, які виступають у суперважкій ваговій категорії, – з тим, щоб борці, які відрізняються від суперників набагато більшою масою і використовують цей фактор для досягнення переваги на килимі, постали перед дилемою: або зменшити свою масу нижче від рівня 130 кг, або залишитися "за бортом" олімпійських та інших змагань у цьому виді спорту.

Такою самою, як на Іграх-1988, була програма змагань з вільної боротьби на Іграх XXV і XXVI Олімпіад (1992 і 1996 рр.).

На Іграх XXVII Олімпіади (2000 р.) кількість вагових категорій у змаганнях з цього виду спорту було скорочено з десяти до восьми, а їх межі виглядали так: до 54 кг, до 58 кг, до 63 кг, до 69 кг, до 76 кг, до 85 кг, до 97 кг, до 130 кг.

На Іграх XXVIII Олімпіади 2004 р. у програмі з вільної боротьби, крім олімпійських змагань серед чоловіків уперше було проведено олімпійські змагання серед жінок.

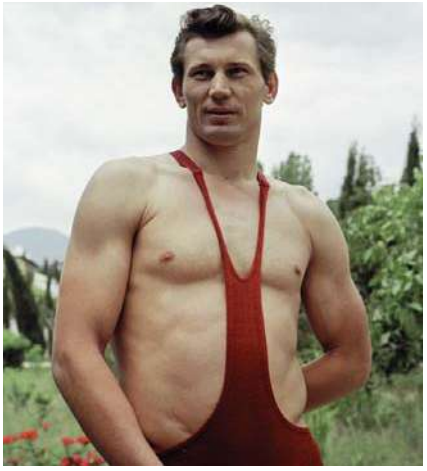
Жіноча частина програми в цьому виді спорту на Іграх-2004 включала змагання в чотирьох вагових категоріях: до 48 кг, до 56 кг, до 63 кг, до 72 кг. Першими олімпійськими чемпіонками з вільної боротьби стали (в порядку вагових категорій): Ірині Мерлені (Україна), Саорі Йосіда (Японія), Каорі Ітo (Японія), Ван Сюй (Китай).

Чоловічу частину програми змагань на Іграх-2004 було скорочено, порівняно з Іграми-2000, з восьми до семи вагових категорій, а їх межі виглядали так: до 55 кг, до 60 кг, до 66 кг, до 74 кг, до 84 кг, до 96 кг, до 120 кг (верхня межа суперважкої вагової категорії, яка до цього дорівнювала 130 кг, була знижена ще на 10 кг).

На Іграх XXIX і XXX Олімпіад (2008 і 2012 рр.) програма з цього виду спорту, як і на Іграх-2004, включала 11 видів змагань, у тому числі в семи вагових категоріях – серед чоловіків і в чотирьох – серед жінок.

На Іграх XXXI Олімпіади в Ріо-де-Жанейро загальна кількість видів змагань з вільної боротьби становила 12, у тому числі серед чоловіків – шість (порівняно з Іграми-2012 стало на одну вагову категорію менше), і серед жінок теж шість (порівняно з Іграми-2012 стало на дві вагові категорії більше). Межі вагових категорій у змаганнях серед чоловіків були такими: до 57 кг, до 65 кг, до 74 кг, до 86 кг, до 97 кг, до 125 кг (тобто верхню межу суперважкої категорії, яка до цього дорівнювала 120 кг, підвищили на 5 кг). Межі вагових категорій у змаганнях серед жінок мали такий вигляд: до 48 кг, до 53 кг, до 58 кг, до 63 кг, до 69 кг, до 75 кг (тобто верхню межу найважчої в жіночих змаганнях вагової категорії, яка до цього дорівнювала 72 кг, підвищили на 3 кг).

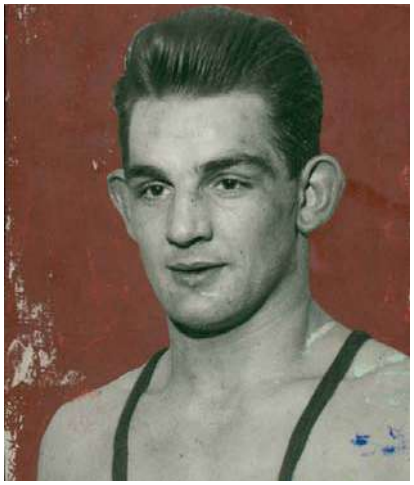
За 112-річну історію проведення змагань з вільної боротьби серед чоловіків на Іграх Олімпіад (1904–2016) найбільшу кількість золотих медалей – по три – завоювали троє спортсменів: білоруський борець Олександр Медведь зі збірної СРСР (1964 р. –

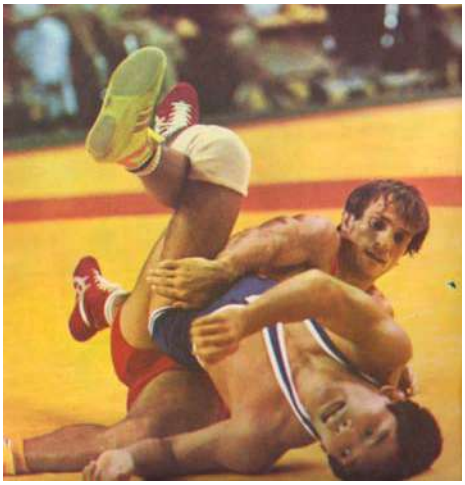
Триразовий олімпійський чемпіон з вільної боротьби (1964–1972) білоруський спортсмен Олександр Медведь, який виступав за збірну СРСР

Триразовий олімпійський чемпіон з вільної боротьби (1996, 2004, 2008 рр.) спортсмен з Росії Бувайсар Сайтієв

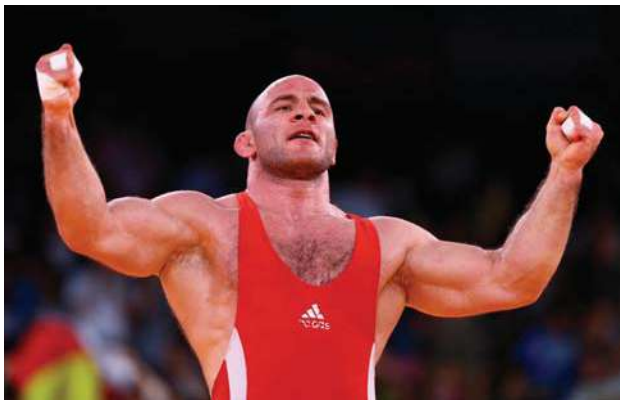

Шведський борець Івар Юханссон, який став триразовим олімпійським чемпіоном, здобувши одну золоту медаль у вільній боротьбі (1932), а дві – у греко-римській (1932 і 1936 рр.)

Український спортсмен Сергій Бєлоглазов, який, виступаючи за збірну СРСР, став дворазовим олімпійським чемпіоном з вільної боротьби (1980 і 1988 рр.)

у ваговій категорії до 97 кг, 1968 р. – у ваговій категорії понад 97 кг, 1972 р. – у ваговій категорії понад 100 кг); борець з Росії Бувайсар Сайтієв (1996, 2004, 2008 рр. – у ваговій категорії до 74 кг); Артур Таймазов з Узбекистану (2004, 2008, 2012 рр. – у ваговій категорії до 120 кг). Однак потім – за результатами проведених через кілька років повторних аналізів проб допінг-контролю, взятих під час Ігор Олімпіад у їх учасників, – узбецький борець вільного стилю Артур Таймазов рішенням МОК був позбавлений однієї з трьох золотих медалей – тієї, якої цей спортсмен був удостоєний на іграх-2008. Таким чином, Артур Таймазов став не триразовим, а дворазовим олімпійським чемпіоном (у нього залишилися золоті нагороди Ігор-2004 і Ігор-2012).

Дворазовий олімпійський чемпіон з вільної боротьби (2004 і 2012 рр.) Артур Таймазов з Узбекистану; цей спортсмен мав ще одну золоту олімпійську медаль, вручену йому після змагань з цього виду спорту в 2008 р. на Іграх у Пекіні, але через кілька років після повторного аналізу проби допінг-тесту узбецький борець був позбавлений тієї нагороди

Крім того, слід зазначити і те, що в 1930-і роки триразовим олімпійським чемпіоном став спортсмен зі Швеції Івар Юханссон, який одну зі своїх трьох золотих медалей завоював у вільній боротьбі, а дві – у греко-римській. На Іграх-1932 він виступав у двох видах боротьби і в обох переміг (у вільній боротьбі – у ваговій категорії до 79 кг, у греко-римській боротьбі – у ваговій категорії до 72 кг), на Іграх-1936 здобув першість у греко-римській боротьбі (у ваговій категорії до 79 кг).

В олімпійських змаганнях серед жінок з вільної боротьби найбільшу кількість золотих медалей завоювала спортсменка з Японії Каорі Іто, яка зуміла перемогти на чотирьох Іграх поспіль (2004–2016) і стати чотириразовою олімпійською чемпіонкою у ваговій категорії до 63 кг.

Триразовою олімпійською чемпіонкою з вільної боротьби стала японська спортсменка Саорі Йосіда: вона була першою в 2004 і 2008 рр. – у ваговій категорії до 56 кг, у 2012 р. – у ваговій категорії до 55 кг (крім того, в її активі є й четверта олімпійська медаль – срібна – на Іграх-2016 у ваговій категорії до 53 кг).

По дві золоті медалі в олімпійських змаганнях з вільної боротьби виграли у різні роки 15 спортсменів: Джордж Менерт зі США (1904 і 1908 рр.), Кустаа Піхлаямякі з Фінляндії (1924 і 1936 рр.), Юхан Рихтгофф зі Швеції (1928 і 1932 рр.), Мустафа Дагістанли з Туреччини (1956 і 1960 рр.), Йодзіро Уетаке з Японії (1964 і 1968 рр.), грузинський борець зі збірної СРСР Леван

Одна з перших олімпійських чемпіонок з вільної боротьби українська спортсменка Ірині Мерлені, яка здобула золоту медаль на Іграх XXVIII Олімпіади-2004 в Афінах (у ваговій категорії до 48 кг)

Чотириразова олімпійська чемпіонка з вільної боротьби (2004–2016) японська спортсменка Каорі Іто

Тедіашвілі (1972 і 1976 рр.), російські спортсмени зі збірної СРСР Іван Яригін (1972 і 1976 рр.) і Сослан Андієв (1976 і 1980 рр.), український борець зі збірної СРСР Сергій Бєлоглазов (1980 і 1988 рр.), спортсмени з США Брюс Баумгартнер (1984 і 1992 рр.) і Джон Сміт (1988 і 1992 рр.), узбецькі борці Махарбек Хадарцев (1988 р. – у збірній СРСР, 1992 р. – в Об'єднаній команді СНД) і Арсен Фадзаєв (1988 р. – у збірній СРСР, 1992 р. – в Об'єднаній команді СНД), Кім Ір Йон з Корейської Народно-Демократичної Республіки (1992 і 1996 рр.), Мавлет Батиров з Росії (2004 і 2008 рр.).

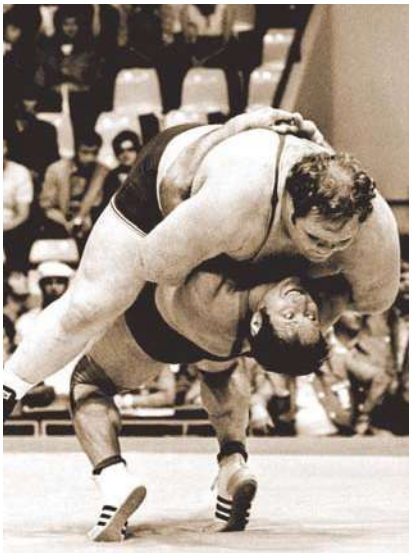
Слід зазначити, що спортсмен з Естонії Крістіан Палусалу на Іграх-1936 иступав у змаганнях і з вільної, і з греко-римської боротьби (у ваговій категорії понад 87 кг). В обох змаганнях цей борець переміг, вигравши дві золоті олімпійські медалі.

Найбільшу кількість олімпійських нагород різного гатунку – п'ять – завоював на чотирьох Іграх Олімпіад німецький борець із ФРН Вільфрід Дітріх, причому дві медалі він виграв у вільній боротьбі (1960 р. – золоту, 1968 р. – бронзову), а три – у греко-римській боротьбі (1956 р. – срібну, 1960 р. – срібну, 1964 р. – бронзову).

Згадане в цьому розділі позбавлення борця вільного стилю з Узбекистану Артура Таймазова олімпійської медалі (за результатами повторного аналізу проби допінг-контролю, взятої під час Ігор-2008), на жаль, виявилося не єдиним у цьому виді спорту. Серед тих, хто в різні роки на Іграх Олімпіад стали олімпійськими чемпіонами або призерами у вільній боротьбі, було виявлено кілька спортсменів, викритих у використанні допінгу і яких рішен-

Триразова олімпійська чемпіонка з вільної боротьби (2004–2012) японська спортсменка Саорі Йосіда

Німецький борець з ФРН Вілфрід Дітріх – володар п'яти олімпійських медалей різного ґатунку, здобутих цим спортсменом у змаганнях як з вільної, так і з греко-римської боротьби; у вільній боротьбі він виграв одну золоту (1960) і одну бронзову (1968) нагороди, а у греко-римській – дві срібні (1956 і 1960 рр.) та одну бронзову (1964)

нями МОК було позбавлено олімпійських нагород. Це Александр Ляйпольд з Німеччини (2000), український борець Василь Федоришин (2008) і Сослан Тигієв з Узбекистану (2008 і 2012 рр.).

Греко-римська боротьба

Греко-римська боротьба – вид спорту, який являє собою єдиноборство двох спортсменів з допомогою різних технічних прийомів (що застосовуються не нижче пояса), в якому кожен із борців прагне покласти суперника на лопатки (чиста перемога) або ж добитися виграшу за очками (нараховуються суддями за ті або інші виконані прийоми). У греко-римській боротьбі, на відміну від вільної боротьби, заборонені захоплення нижче пояса, заборонені і технічні прийоми, що виконуються за допомогою ніг (підсічки і підніжки).

Змагання з греко-римської боротьби проводяться тільки серед чоловіків.

Для керівництва розвитком греко-римської боротьби, як і боротьби вільної, в 1912 р. було засновано Міжнародну любительську федерацію боротьби (FILA), яка згодом (зберігши свою колишню абревіатуру) стала називатися по-новому – Міжнародна федерація асоціацій боротьби. У 2017 р. отримала нову назву – Об'єднаний світ боротьби (UWW). На сьогодні (станом на 1 січня 2019 р.) UWW об'єднує 176 національних федерацій та асоціацій.

До олімпійської програми змагання з цього виду спорту входять, починаючи з Ігор I Олімпіади, і донині (за винятком Ігор II і III Олімпіад).

На Іграх I Олімпіади учасники змагань з греко-римської боротьби, що проводилися без поділу спортсменів на вагові категорії, виборювали один комплект олімпійських нагород, а першим олімпійським чемпіоном в цьому виді спорту став борець з Німеччини Карл Шуман (який на цих Іграх завоював ще три нагороди найвищого ґатунку в олімпійських змаганнях зі спортивної гімнастики).

Першим олімпійським чемпіоном з греко-римської боротьби став німецький спортсмен Карл Шуман, який переміг на Іграх I Олімпіади 1896 р. в Афінах (від лівої)

На Іграх IV Олімпіади (1908) у змаганнях з греко-римської боротьби учасники виборювали медалі в чотирьох вагових категоріях: до 66,6 кг, до 73 кг, до 93 кг, понад 93 кг.

У 1912 р. на Іграх V Олімпіади кількість вагових категорій у змаганнях з греко-римської боротьби збільшилася з чотирьох до п'яти і змінилися їхні межі: до 60 кг, до 67,5 кг, до 75 кг, до 82,5 кг, понад 82,5 кг.

Аналогічною була програма змагань в цьому виді спорту на Іграх VII Олімпіади 1920 р. Слід зазначити, що раніше кількість спортсменів, яких кожна країна могла виставити в олімпійських змаганнях з греко-римської боротьби в тій чи іншій ваговій категорії, була не лімітованою, а на Іграх-1920 у кожній ваговій категорії могли виступати не більше двох борців від однієї країни.

На Іграх VIII Олімпіади 1924 р. кількість вагових категорій у цьому виді боротьби збільшилася з п'яти до шести, а їх межі мали такий вигляд: до 58 кг, до 62 кг, до 67,5 кг, до 75 кг, до 82,5 кг, понад 82,5 кг. У кожній ваговій категорії від однієї країни могли виступати по два спортсмени.

Починаючи з Ігор IX Олімпіади (1928) стало діяти нове обмеження: у кожній ваговій категорії країну міг представляти тільки один борець (у той час спортсмену надавалося право брати участь в олімпійських змаганнях як з греко-римської, так і з вільної боротьби). Кількість вагових категорій (шість) та їх межі на Іграх-1928 залишилася такою самою.

На Іграх X Олімпіади 1932 р. кількість вагових категорій збільшилася з шести до семи, а їхні межі були такими: до 56 кг, до 61 кг, до 66 кг, до 72 кг, до 79 кг, до 87 кг, понад 87 кг.

Аналогічними були змагання в цьому виді спорту на Іграх XI Олімпіади 1936 р.

На Іграх XIV Олімпіади (1948 р.) кількість вагових категорій у змаганнях з греко-римської боротьби збільшилася з семи до восьми, а їх межі набули такого вигляду: до 52 кг, до 57 кг, до 62 кг, до 67 кг, до 73 кг, до 79 кг, до 87 кг, понад 87 кг.

Такою самою була програма змагань з греко-римської боротьби на Іграх XV–XVII Олімпіад (1952–1960).

На Іграх XVIII Олімпіади (1964 р.) змагання з цього виду спорту проводилися у восьми вагових категоріях, але було змінено межі деяких із них: до 52 кг, до 57 кг, до 63 кг, до 70 кг, до 78 кг, до 87 кг, до 97 кг, понад 97 кг.

Такими самими були змагання з греко-римської боротьби на Іграх XIX Олімпіади 1968 р.

На Іграх XX Олімпіади (1972) кількість вагових категорій було збільшено з восьми до десяти, а їх межі набули такого вигляду: до 48 кг, до 52 кг, до 57 кг, до 62 кг, до 68 кг, до 74 кг, до 82 кг, до 90 кг, до 100 кг, понад 100 кг.

Аналогічною – як за кількістю вагових категорій (10), так і за їх межами – була програма змагань в цьому виді спорту на Іграх XXI–XXIII Олімпіад (1976–1984).

На Іграх XXIV Олімпіади (1988) у змаганнях з греко-римської боротьби збереглася кількість вагових категорій, але було змінено межі найважчої вагової категорії: якщо до цього вона позначалася "понад 100 кг", то відтепер стала іменуватися "до 130 кг" (тобто із зазначенням верхньої межі). FILA прагнула обмежити масу тіла спортсменів, які виступають у суперважкій ваговій категорії, – з тим, щоб борці, які відрізняються від суперників набагато більшою масою і використовують цей фактор для досягнення переваги на килимі, постали перед дилемою: або зменшити свою масу нижче від рівня 130 кг, або залишитися "за бортом" олімпійських та інших змагань у цьому виді спорту.

Такою самою, як на Іграх-1988, програма змагань з греко-римської боротьби залишилася на Іграх XXV і XXVI Олімпіад (1992 і 1996 рр.).

На Іграх XXVII Олімпіади 2000 р. кількість вагових категорій скоротилася з десяти до восьми, а їх межі стали такими: до 54 кг, до 58 кг, до 63 кг, до 69 кг, до 76 кг, до 85 кг, до 97 кг, до 130 кг.

У 2004 р. на Іграх XXVIII Олімпіади кількість вагових категорій знову було скорочено – з восьми до семи – з такими їх межами: до 55 кг, до 60 кг, до 66 кг, до 74 кг, до 84 кг, до 96 кг, до 120 кг.

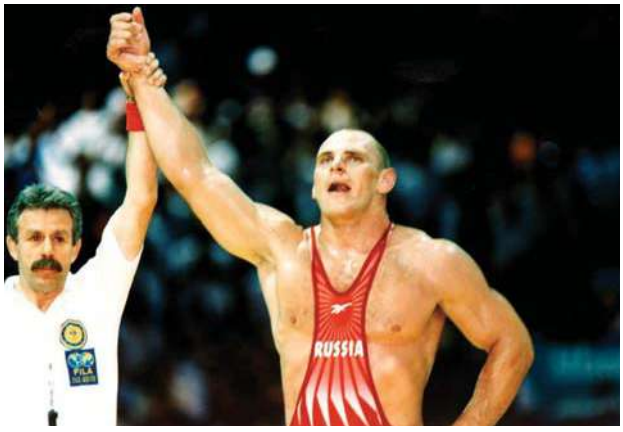
Аналогічними – як за кількістю вагових категорій (сім), так і за їх межами – були змагання в цьому виді спорту на Іграх XXIX і XXX Олімпіад (2008 і 2012 рр.).

На Іграх XXXI Олімпіади, що проходили в 2016 р. в Ріо-де-Жанейро, програму з греко-римської боротьби було знову скорочено – з семи до шести видів змагань, а межі вагових категорій набули такого вигляду: до 59 кг, до 66 кг, до 75 кг, до 85 кг, до 98 кг, до 130 кг.

За 120-річну історію проведення змагань з греко-римської боротьби на Іграх Олімпіад (1896–2016) найбільшу кількість золотих олімпійських медалей в цьому виді спорту – по три – виграли три спортсмени: Карл Вестергрен зі Швеції (1920 р. – у ваговій категорії до 75 кг, 1924 р. – у ваговій категорії до 82,5 кг, 1932 р. – у ваговій категорії понад 87 кг); російський борець Олександр Карелін (1988 р. – виступаючи у складі збірної СРСР, 1992 р. – в Об'єднаній команді СНД, 1996 р. – у збірній Росії, всі у ваговій категорії до 130 кг); кубинський спортсмен Міхаїн Лопес (2008 і 2012 рр. – у ваговій категорії до 120 кг, 2016 р. – у ваговій категорії до 130 кг).

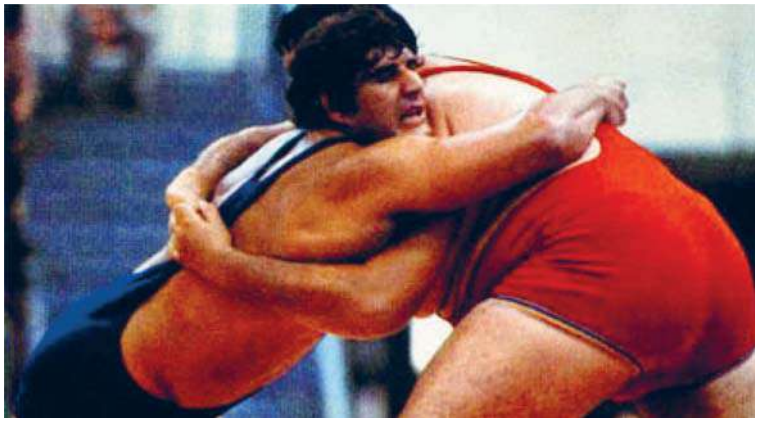
Триразовий олімпійський чемпіон з греко-римської боротьби шведський спортсмен Карл Вестерген (1920, 1924 і 1932 рр.)

Триразовий олімпійський чемпіон з греко-римської боротьби російський спортсмен Олександр Карелін (на Іграх-1988 – у складі збірної СРСР, на Іграх-1992 – в Об'єднаній команді СНД, на Іграх-1996 – у збірній Росії)

Триразовий олімпійський чемпіон з греко-римської боротьби кубинський спортсмен Міхаїн Лопес (на Іграх 2008–2016 рр.)

Дворазовий олімпійський чемпіон з греко-римської боротьби український спортсмен Олександр Колчинський (від лівої), який, виступаючи за збірну СРСР, здобув золоті медалі на Іграх 1976 і 1980 рр.

Дворазовий олімпійський чемпіон з греко-римської боротьби Крістіан Палусалу з Естонії, який обидві нагороди здобув на Іграх-1936: одну – в греко-римській боротьбі, другу – у вільній боротьбі

Слід згадати і те, що в 1930-ті роки триразовим олімпійським чемпіоном став згадуваний у попередньому розділі спортсмен зі Швеції Івар Юханссон, який дві зі своїх трьох золотих медалей виграв у греко-римській боротьбі (на Іграх-1932 – у ваговій категорії до 72 кг і на Іграх-1936 – у ваговій категорії до 79 кг), а одну – у вільній боротьбі (на Іграх-1932 – у ваговій категорії до 79 кг).

По дві золоті олімпійські медалі в змаганнях з греко-римської боротьби виграли у різні роки 19 спортсменів: борець із Фінляндії Еміл Ернст Вяре (1912 і 1920 рр.), Клас Юханссон зі Швеції (1912 і 1920 рр.), Оскарі Фриман з Фінляндії (1920 і 1924 рр.), шведський спортсмен Рудольф Свенссон (1928 і 1932 рр.), борець з Фінляндії Вайно Коккінен (1928 і 1932 рр.), шведський спортсмен Аксель Гренберг (1948 і 1952 рр.), борець з Туреччини Мітхат Байрак (1956 і 1960 рр.), болгарський спортсмен Боян Радєв (1964 і 1968 рр.), борець з Угорщини Іштван Козма (1964 і 1968 рр.), болгарський борець Петр Кіров (1968 і 1972 рр.), казахстанський спортсмен зі збірної СРСР Валерій Рєзанцев (1972 і 1976 рр.), український борець зі збірної СРСР Олександр Колчинський (1976 і 1980 рр.), спортсмен з Італії Вінченцо Маенца (1984 і 1988 рр.), норвезький борець Йон Реннінген (1988 і 1992 рр.), Сім Гвон Хо з Республіки Корея (1996 і 2000 рр.), Армен Назарян (у 1996 р. виступав за Вірменію, у 2000 р. – за Болгарію), кубинський борець Філіберто Аскуй (1996 і 2000 рр .), Хамза Ерлікая з Туреччини (1996 і 2000 рр.), спортсмен з Росії Роман Власов (2012 і 2016 рр.).

Слід також назвати згаданого в попередньому розділі дворазового олімпійського чемпіона – спортсмена з Естонії Крістіана Палусалу, який на Іграх-1936 одну зі своїх золотих медалей виграв у греко-римській боротьбі, а іншу – у вільній боротьбі (обидві нагороди – у ваговій категорії понад 87 кг).

Найбільшу серед борців кількість олімпійських медалей різного ґатунку – п'ять – завоював вже згадуваний в попередньому розділі німецький спортсмен із ФРН Вільфрід Дітріх, у якого три нагороди – в греко-римській боротьбі (1956 р. – срібна, 1960 р. – срібна, 1964 р. – бронзова), а дві – у вільній боротьбі (1960 р. – золота, 1968 р. – бронзова медаль), тобто загалом одна золота, дві срібні та дві бронзові олімпійські нагороди.

На жаль, такий олімпійський вид спорту, як греко-римська боротьба, не обійшли стороною допінгові скандали, пов'язані з тим, що деякі борці, які піднімалися на п'єдестал пошани і отримували медалі, потім – за результатами допінг-контролю – були дискваліфіковані і МОК позбавив їх олімпійських нагород. Серед персонажів допінгових скандалів різних років – такі призери олімпійських змагань з греко-римської боротьби, як швед Томас Юханссон (1984), Віталій Рахімов з Азербайджану (2008), Асет Мамбетов з Казахстану (2008), Хасан Баро з Росії (2008).

Дзюдо

Дзюдо – японська національна боротьба, яка набула значного поширення в багатьох країнах світу і стала міжнародно визнаним видом спорту.

У дзюдо двоє спортсменів (одягнені в кімоно – довгі куртки з поясом і штани, без взуття) борються на татамі (спеціальних матах). У дзюдо дозволені кидки, больові прийоми, що проводяться тільки руками, і задушливі прийоми.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1951 р. було засновано Міжнародну федерацію дзюдо (International Judo Federation – IJF). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) IJF об'єднує 203 національні федерації.

Триразовий олімпійський чемпіон з дзюдо японський спортсмен Тадахіро Номура (1996–2004)

Дворазова олімпійська чемпіонка з дзюдо японська спортсменка Рьоко Тані (2000 і 2004 рр.), яка також має у своєму активі дві срібні нагороди (1992 і 1996 рр.) та одну бронзову (2008) (загалом п'ять)

Дворазова олімпійська чемпіонка з дзюдо японська спортсменка Аюмі Танімото (2004 і 2008 рр.)

До олімпійської програми змагання з дзюдо входять, починаючи з Ігор XVIII Олімпіади (1964) і донині (окрім Ігор XIX Олімпіади).

На Іграх XVIII–XXIV Олімпіад (1964–1988) олімпійські змагання в цьому виді спорту проводилися тільки серед чоловіків. Починаючи з Ігор XXV Олімпіади 1992 р., програма з дзюдо включає змагання серед чоловіків і серед жінок.

На Іграх XVIII Олімпіади дзюдоїсти виборювали чотири комплекти олімпійських нагород – у трьох вагових категоріях (до 68 кг, до 80 кг, понад 80 кг) і в абсолютній першості (у ній міг брати участь будь-який спортсмен незалежно від його маси).

Першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту на Іграх-1964 стали (в порядку вагових категорій) – Такехіде Накатані, Ісао Окано, Ісао Інокума, а в абсолютній першості – Антоніус Йоханнес Гесінк з Нідерландів.

На Іграх XX Олімпіади (1972) у змаганнях з дзюдо суперництво велося за шість комплектів олімпійських нагород – у п'яти вагових категоріях (до 63 кг, до 70 кг, до 80 кг, до 93 кг, понад 93 кг) і в абсолютній першості.

Аналогічною, як і на Іграх-1972, була програма змагань у цьому виді спорту на Іграх XXI Олімпіади (1976).

У 1980 р. на Іграх XXII Олімпіади дзюдоїсти виборювали вже вісім комплектів нагород – у семи вагових категоріях (до 60 кг, до 65 кг, до 71 кг, до 78 кг, до 86 кг, до 95 кг, понад 95 кг) і в абсолютній першості.

Такою самою, як на Іграх-1980, була програма змагань у цьому виді спорту і на Іграх XXIII Олімпіади (1984).

На Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. кількість видів змагань у програмі з дзюдо скоротилася з колишніх восьми до семи: було скасовано абсолютну першість. Межі семи вагових категорій залишилися незмінними.

На Іграх XXV Олімпіади (1992) за олімпійські медалі в дзюдо змагалися вже не тільки чоловіки, а й жінки (в окремих змаганнях).

Чоловіча частина програми в цьому виді спорту на Іграх-1992 включала змагання в семи колишніх вагових категоріях (до 60 кг, до 65 кг, до 71 кг, до 78 кг, до 86 кг, до 95 кг, понад 95 кг), а жіноча – в таких семи вагових категоріях: до 48 кг, до 52 кг, до 56 кг, до 61 кг, до 66 кг, до 72 кг, понад 72 кг. Першими олімпійськими чемпіонками з дзюдо на Іграх-1992 стали (в порядку вагових категорій): Сесіль Новак (Франція), Альмудена Муньос (Іспанія), Міріам Бласко (Іспанія), Катрін Флері (Франція), Одаліс Реве (Куба), Кім Мі Юн (Республіка Корея), Чжуан Сяоянь (Китай).

Такою самою, як і на Іграх-1992, була програма змагань з дзюдо на Іграх XXVI Олімпіади (1996).

На Іграх XXVII Олімпіади 2000 р. кількість видів змагань у цьому виді спорту не змінилася, проте змінилися межі деяких вагових категорій. Чоловіки змагалися в таких вагових категоріях: до 60 кг, до 66 кг, до 73 кг, до 81 кг, до 90 кг, до 100 кг, понад 100 кг, а жінки – до 48 кг, до 52 кг, до 57 кг, до 63 кг, до 70 кг, до 78 кг, понад 78 кг.

Такою самою була програма з дзюдо на Іграх XXVIII–XXXI Олімпіад (2004–2016).

За 52-річну історію проведення змагань з дзюдо серед чоловіків на Іграх Олімпіад (1964–2016) найбільшу кількість золотих олімпійських медалей –

Дворазова олімпійська чемпіонка з дзюдо спортсменка з Китаю Сянь Дунмей (2004 і 2008 рр.)

Дворазова олімпійська чемпіонка з дзюдо спортсменка зі США Кайла Харрісон (2012 і 2016 рр.)

три – виграв японський спортсмен Тадахіро Номура (1996, 2000, 2004 рр. – всі у ваговій категорії до 60 кг).

По дві золоті олімпійські медалі виграли семеро дзюдоїстів-чоловіків: Віллем Рюска з Нідерландів (обидві в 1972 р. – у ваговій категорії понад 93 кг і в абсолютній першості); Петер Зайсенбахер з Австрії (у 1984 і 1988 рр. – у ваговій категорії до 86 кг); японський спортсмен Хітосі Сайто (у 1984 і 1988 рр. – у ваговій категорії понад 95 кг); польський дзюдоїст Вальдемар Легень (у 1988 р. – у ваговій категорії до 78 кг, у 1992 р. – у ваговій категорії до 86 кг); Давід Дуйє з Франції (1996 р. – у ваговій категорії понад 95 кг, а в 2000 р. – у ваговій категорії понад 100 кг); Масато Утісіба з Японії (у 2004 і 2008 рр. – у ваговій категорії до 66 кг); французький спортсмен Тедді Рінер (у 2012 і 2016 рр. – у ваговій категорії понад 100 кг).

Серед жінок-дзюдоїсток найбільшу кількість золотих олімпійських медалей – по дві – мають у своєму активі п'ять спортсменок: японка Рьоко Тані (у 2000 і 2004 рр. – у ваговій категорії до 48 кг); Сянь Дунмей з Китаю (у 2004 і 2008 рр. – у ваговій категорії до 52 кг); японка Аюмі Танімото (у 2004 і 2008 рр. – у ваговій категорії до 63 кг); її співвітчизниця Масае Уено (у 2004 і 2008 рр. – у ваговій категорії до 70 кг); Кайла Харрісон з США (у 2012 і 2016 рр. – у ваговій категорії понад 78 кг).

Найбільшу серед жінок-дзюдоїсток кількість олімпійських медалей різного ґатунку – п'ять (причому на п'яти Іграх поспіль) – завоювала японська спортсменка Рьоко Тані (дві срібні – у 1992 і 1996 рр., дві золоті – у 2000 і 2004 рр., одна бронзова – у 2008 р.).

Дворазова олімпійська чемпіонка з дзюдо японська спортсменка Масае Уено (2004 і 2008 рр.)

Володар чотирьох олімпійських медалей різного ґатунку з дзюдо Анжело Парізі (від правої): бронзову здобув в абсолютній першості на Іграх-1972, виступаючи за Велику Британію; три інші нагороди завоював, виступаючи за Францію, зокрема, золоту медаль у ваговій категорії понад 95 кг і срібну в абсолютній першості – на Іграх-1980, а срібну медаль у ваговій категорії понад 95 кг – на Іграх-1984

Серед чоловіків-дзюдоїстів найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку – чотири – завоював Анджело Парізі (у 1972 р., виступаючи за Велику Британію, – бронзова нагорода в абсолютній першості; у 1980 р., виступаючи за Францію, – золота медаль у ваговій категорії понад 95 кг і срібна в абсолютній першості; у 1984 р., виступаючи за Францію, – срібна нагорода у ваговій категорії понад 95 кг).

Дворазовий олімпійський чемпіон з тхеквондо іранський спортсмен Хаді Саєі (від лівої) (2004 і 2008 рр.)

Тхеквондо

Тхеквондо – вид спорту, який являє собою єдиноборство, в якому двоє спортсменів, які виступають в захисному спорядженні, наносять один одному удари руками і ногами в повний контакт. Правилами тхеквондо заборонені будь-які захоплення, торкання тулуба суперника і удари руками в голову. Перемога може бути досягнута як після закінчення часу поєдинку – за очками (причому найбільшу кількість очок приносять удари ногою в голову суперника), так і достроково – внаслідок нокауту, явної переваги одного зі спортсменів, дискваліфікації за порушення правил, нездатності (або відмови) суперника продовжувати поєдинок.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1973 р. було засновано Всесвітню федерацію тхеквондо (WTF), яка згодом дещо змінила свою назву на World Taekwondo (WT). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) WT об'єднує 208 національних федерацій.

До олімпійської програми змагання з тхеквондо (серед чоловіків і серед жінок) входять, починаючи з Ігор XXVII Олімпіади 2000 р., і донині.

Програма в цьому виді спорту на Іграх Олімпіад є стабільною і включає вісім видів змагань, у тому числі чотири – серед чоловіків і чотири – серед жінок. У чоловічій частині програми спортсмени розділені на такі вагові категорії: до 58 кг, до 68 кг, до 80 кг, понад 80 кг. У жіночій частині програми спортсменки змагаються в таких вагових категоріях: до 49 кг, до 57 кг, до 67 кг, понад 67 кг.

Першими олімпійськими чемпіонами з тхеквондо серед чоловіків на Іграх-2000 стали (в порядку вагових категорій): спортсмен з Греції Михаїл Муруцос, Стівен Лопес з США, кубинець Анхел Матос, спортсмен з Республіки Корея Кім Кьон Хун. У змаганнях серед жінок у цьому виді спорту першими олімпійськими чемпіонками на Іграх-2000 стали (в порядку вагових категорій): австралійка Лоренс Бернс, спортсменка з Республіки Корея Чжун Чже Юн, її співвітчизниця Лі Сун Хі, спортсменка з Китаю Чень Чжонь.

На Іграх XXVIII–XXXI Олімпіад (2004–2016) програма змагань у цьому виді спорту залишалася такою самою, якою була на Іграх-2000, – і за кількістю вагових категорій, і за їх межами.

Дворазовий олімпійський чемпіон з тхеквондо Стівен Лопес (від лівої) зі США (2000 і 2004 рр.)

Дворазова олімпійська чемпіонка з тхеквондо спортсменка із Китаю Чень Чжонь (2000 і 2004 рр.)

Дворазова олімпійська чемпіонка з тхеквондо спортсменка із Республіки Корея Хван Гьон Сон (2008 і 2012 рр.)

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей у змаганнях з тхеквондо серед чоловіків – по дві – виграли двоє спортсменів: Стівен Лопес із США (у 2000 р. – у ваговій категорії до 68 кг, у 2004 р. – у ваговій категорії до 80 кг) і Хаді Саеі з Ірану (у 2004 р. – у ваговій категорії до 68 кг, у 2008 р. – у ваговій категорії до 80 кг).

Дворазова олімпійська чемпіонка з тхеквондо спортсменка із Китаю Лі Цзиньюй (2008 і 2012 рр.)

Дворазова олімпійська чемпіонка з тхеквондо спортсменка зі США Джейд Джонс (2012 і 2016 рр.)

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей у змаганнях з тхеквондо серед жінок – по дві – мають у своєму активі чотири спортсменки: Чень Чжонь з Китаю (у 2000 і 2004 рр. – у ваговій категорії понад 67 кг); Хван Гьон Сон з Республіки Корея (у 2008 і 2012 рр. – у ваговій категорії до 67 кг); Лі Цзиньюй з Китаю (у 2008 і 2012 рр. – у ваговій категорії до 49 кг); Джейд Джонс з Великої Британії (у 2012 і 2016 рр. – у ваговій категорії до 57 кг).

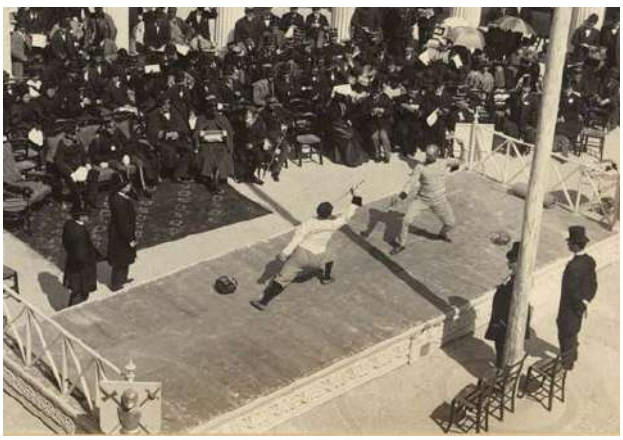
Фехтування

Фехтування – вид спорту, який являє собою єдиноборство двох спортсменів, що відбувається в різних видах зброї (рапіра, шпага, шабля). Уколи й удари, нанесені фехтувальниками, визначалися суддями спочатку візуально, а в подальшому (і нині) – за допомогою електрофіксатора. У фехтуванні спортсмени виступають у легких захисних куртках, у масках з металевою сіткою (останніми роамки – з "віконцем" з прозорого захисного матеріалу) і з рукавичкою на руці, що тримає зброю.

До олімпійської програми змагання з фехтування входять, починаючи з Ігор I Олімпіади, і донині.

На Іграх I–VII Олімпіад (1896–1920) за олімпійські нагороди у фехтуванні змагалися тільки чоловіки. Починаючи з Ігор VIII Олімпіади (1924) в олімпійській програмі з фехтування, поряд зі змаганнями серед чоловіків, з'явилися і змагання серед жінок.

У цьому виді спорту на Іграх I Олімпіади суперництво велося за три комплекти нагород (усі – в особистій першості): у фехтуванні на рапірах, у фехтуванні на шаблях, у фехтуванні на рапірах серед маестро (так тоді називали викладачів фехтування).

Момент фінального двобою в змаганнях з фехтування на рапірах у 1896 р. на Іграх I Олімпіади в Афінах, де француз Ежен-Анрі Гравелот (від лівої) переміг свого співвітчизника Анрі Калло і став олімпійським чемпіоном

Олімпійський чемпіон Ігор-1896 з фехтування на шаблях грецький спортсмен Іоанніс Георгіадіс

Олімпійський чемпіон Ігор-1896 з фехтування на рапірах серед маестро Леонідас Піргос із Греції

Першими олімпійськими чемпіонами у фехтуванні на Іграх-1896 стали спортсмен з Франції Ежен-Анрі Гравелот (рапіра), Іоанніс Георгіадіс з Греції (шабля) і його співвітчизник Леонідас Піргос (у фехтуванні на рапірах серед маестро).

Програма в цьому виді спорту на Іграх II Олімпіади 1900 р. передбачала вже сім видів змагань (усі – в особистій першості): у фехтуванні на рапірах, на шаблях, на шпагах, на рапірах серед маестро, на шпагах серед маестро, на шаблях серед маестро і для любителів.

На Іграх III Олімпіади 1904 р. фехтувальники змагалися за п'ять комплектів олімпійських нагород: два – на рапірах (в особистій та командній першості), один – на шаблях (в особистій першості), один – на шпагах (в особистій першості) і один – у фехтуванні на палицях (в особистій першості).

Програма з фехтування на Іграх IV Олімпіади (1908) включала чотири види змагань: два – на шаблях (в особистій та командній першості) і два – на шпагах (в особистій та командній першості). На цих Іграх змагання у фехтуванні на рапірах не проводилися.

На Іграх V Олімпіади 1912 р. фехтувальники змагалися за п'ять комплектів олімпійських нагород: один – на рапірах (в особистій першості), два – на шаблях (в особистій та командній першості), два – на шпагах (в особистій та командній першості).

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1913 р. було засновано Міжнародну федерацію фехтування (FIE). На сьогодні (станом на 1 січня 2019 р.) FIE об'єднує 145 національних федерацій.

До програми з фехтування на Іграх VII Олімпіади (1920) входили шість видів змагань (як і раніше тільки серед чоловіків): два – на рапірах (в особистій та командній першості), два – на шаблях (в особистій та командній першості), два – на шпагах (в особистій та командній першості).

На Іграх VIII Олімпіади 1924 р. програма з фехтування включала суперництво за сім комплектів нагород: до згаданих шести видів змагань серед чоловіків вперше додався один вид змагань серед жінок – у фехтуванні на рапірах (в особистій першості). Першою олімпійською чемпіонкою в цьому виді спорту на Іграх-1924 стала фехтувальниця-рапіристка з Данії Еллен Осійєр.

Такою самою, як на Іграх-1924 (що включала сім видів змагань, у тому числі шість у чоловіків і один у жінок) була олімпійська програма з фехтування протягом досить тривалого періоду – на Іграх IX–XI, XIV–XVI Олімпіад (1928–1936, 1948–1956).

На Іграх XVII Олімпіади 1960 р. програма з фехтування збільшилася з семи до восьми видів змагань: у жіночій частині програми до особистої першості серед рапіристок додалася командна першість у цьому виді зброї, тоді як чоловіча частина програми залишилася без змін.

Аналогічною (вісім видів змагань, у тому числі шість у чоловіків і два у жінок) була програма з фехтування на Іграх XVIII–XXV Олімпіад (1964–1992).

На Іграх XXVI Олімпіади 1996 р. у програмі з фехтування кількість видів змагань збільшилася з восьми до десяти. При цьому чоловіча частина програми залишилася без змін (ті самі шість видів змагань), тоді як жіноча частина програми розширилася з двох видів змагань до чотирьох: до фехтування на рапірах (в особистій та командній першості) додалося фехтування на шпагах (в особистій та командній першості).

Такою самою, як на Іграх-1996, була програма з фехтування на Іграх XXVII Олімпіади 2000 р. (10 видів змагань, у тому числі шість у чоловіків і чотири у жінок).

На Іграх XXVIII Олімпіади (2004) чоловіча частина програми залишилася незмінною. А в жіночій її частини збереглася кількість видів змагань (чотири), але відбулися деякі зміни у змісті програми: у фехтуванні на рапірах залишилася тільки особиста першість (командні змагання в цьому виді зброї в Афінах не проводилися), додалася особиста першість у фехтуванні на шаблях і було збережено два види змагань у фехтуванні на шпагах – в особистій та командній першості.

У 2008 р. на Іграх XXIX Олімпіади в програмі з фехтування збереглася загальна кількість видів змагань (10), проте в ній було здійснено ряд змін. У чоловічій її частині кількість видів змагань зменшилася з шести до п'яти: було виключено командні змагання рапіристів, тоді як інші види змагань залишилися. А в жіночій частині програми кількість видів змагань збільшилася з чотирьох до п'яти: у фехтуванні на рапірах до особистої першості додалася командна; у фехтуванні на шаблях до особистої першості додалася командна; у фехтуванні на шпагах було виключено командну першість і залишено тільки особисту.

На Іграх XXX Олімпіади 2012 р. упрограмі з фехтування було збережено загальну кількість видів змагань (10), але відбулися зміни в її змісті. У чоловічій

Семиразовий олімпійський чемпіон з фехтування угорський шабліст Аладар Геревич – на Іграх 1932–1960 рр. На його рахунку також одна срібна і дві бронзові медалі (загалом 10)

Шестиразовий олімпійський чемпіон з фехтування італійський спортсмен Недо Наді – на Іграх 1912 р. (одна золота медаль) та на Іграх 1920 р. (відразу п'ять золотих медалей)

частині програми (п'ять видів змагань) у фехтуванні на рапірах суперництво велося не тільки в особистій першості, як на попередніх Іграх-2008, а й в командній першості; у фехтуванні на шпагах залишилася особиста першість і було виключено командну; у фехтуванні на шаблях залишилася і особиста, і командна першість. У жіночій частині програми (п'ять видів змагань) у фехтуванні на шаблях залишилася особиста першість і було виключено командну; у фехтуванні на рапірах і в фехтуванні на шпагах проводилася як особиста, так і командна першість.

У 2016 р. на Іграх XXXI Олімпіади в програмі з фехтування загальна кількість видів змагань збереглася (10), однак знову було здійснено зміни в її змісті. У чоловічій частині програми (п'ять видів змагань) у фехтуванні на шаблях було виключено командну першість і залишено особисту; у фехтуванні на рапірах залишено як особисту, так і командну першість; у фехтуванні на шпагах збережено особисту першість і додано командну. У жіночій частині програми (п'ять видів змагань) фехтуванні на рапірах залишилася тільки було збережено особисту першість і виключено командну; у фехтуванні на шаблях збережено особисту першість і додано командну; у фехтуванні на шпагах збережено як особисту першість, так і командну.

За 120-річну історію проведення змагань з фехтування серед чоловіків на Іграх Олімпіад (1896–2000) найбільшу кількість золотих олімпійських медалей – сім – виграв угорський спортсмен Аладар Геревич, причому всі сім – у фехтуванні на шаблях (у 1932 і 1936 рр. – у командній першості; у 1948 р. – в особистій і командній першості; у 1952, 1956 і 1960 рр. – у командній першості).

По шість золотих олімпійських медалей виграли четверо фехтувальників: італійський спортсмен Недо Наді (у 1912 р. – в особистій першості на рапірах, а в 1920 р. – одразу п'ять нагород найвищого ґатунку, в тому числі у фехтуванні на рапірах – в особистій та командній першості, у фехтуванні на шаблях – в особистій та командній першості, у фехтуванні на шпагах – у командній першості); італійський фехтувальник Едоардо Манджаротті (у 1936 р. – у командній першості на шпагах; у 1952 р. – в особистій та командній першості на шпагах; у 1956 р. – у командній першості на шпагах і в командній першості на рапірах; у 1960 р. – у командній першості на шпагах); угорський спортсмен Пал Ковач (у 1936 і 1948 рр. – у командній першості на шаблях; у 1952 р. – в особистій та командній першості на шаблях; у 1956 і 1960 рр. – у командній першості на шаблях); угорський фехтувальник Рудольф Карпаті (в 1948 і 1952 рр. – у командній першості на шаблях; у 1956 р. – в особистій та командній першості на шаблях; у 1960 р. – в особистій та командній першості на шаблях).

Шестиразовий олімпійський чемпіон з фехтування італієць Едоардо Манджаротті – на Іграх 1936, 1952–1960 рр.; в його активі також п'ять срібних медалей і дві бронзові (загалом 13)

Шестиразовий олімпійський чемпіон з фехтування угорський шабліст Пал Ковач – на Іграх 1936–1960 рр.

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей у змаганнях з фехтування серед жінок – шість – виграла рапіристка з Італії Валентина Веццалі (у 1996 р. – у командній першості; у 2000 р. – в особистій та командній першості; у 2004 і 2008 рр. – в особистій першості; у 2012 р. – у командній першості).

По чотири золоті олімпійські медалі у кожної мають у своєму активі дві фехтувальниці – білоруська рапіристка Олена Бєлова (Новікова) зі збірної СРСР (в 1968 р. – в особистій та командній першості; в 1972 і 1976 рр. – у командній першості) та італійська рапіристка Джованна Трілліні (у 1992 р. – в особистій та командній першості; у 1996 і 2000 рр. – у командній першості).

Найбільшу серед фехтувальників-чоловіків кількість олімпійських медалей різного ґатунку – 13 – виграв італійський спортсмен Едоардо Манджаротті (шість золотих, п'ять срібних і дві бронзові – на

Шестиразовий олімпійський чемпіон з фехтування угорський шабліст Рудольф Карпаті – на Іграх 1948–1960 рр.

Чотириразова олімпійська чемпіонка з фехтування білоруська рапіристка Олена Бєлова (Новикова), яка виступала за збірну СРСР на Іграх 1968–1976 рр.

Шестиразова олімпійська чемпіонка з фехтування італійська рапіристка Валентина Веццалі – на Іграх 1996–2012 рр.; в її активі також одна срібна і дві бронзові медалі (загалом 9)

Чотириразова олімпійська чемпіонка з фехтування італійська рапіристка Джованна Трілліні – на Іграх 1992–2000 рр.; також в її активі на Іграх 1992– 2008 рр. одна срібна і три бронзові медалі (загалом 8)

Володар чотирьох олімпійських медалей різного ґатунку з фехтування на шпагах український спортсмен Григорій Крісс, який виступав за збірну СРСР: в його активі одна золота нагорода (Токіо-1964 – в особистій першості) дві срібні (Мехіко-1968 – в особистій і командній першості) та одна бронзова (Мюнхен-1972 – у командній першості)

Іграх 1936–1960 рр.).

Десять олімпійських нагород різного ґатунку завоював угорський фехтувальник Аладар Геревич (сім золотих, одну срібну, дві бронзові – на Іграх 1932–1960 рр.); дев'ять – італієць Джуліо Гаудіні (три золоті, чотири срібні, дві бронзові на Іграх 1928–1936 рр.); по вісім – французькі фехтувальники Роже Дюкре (три золоті, чотири срібні, одну бронзову – на Іграх в 1920–1928 рр.) і Філіпп Катьо (три золоті, чотири срібні, одну бронзову – на Іграх в 1920–1936 рр.).

Найбільшу серед жінок-фехтувальниць загальну кількість олімпійських нагород різного гатунку – дев'ять – здобула італійська спортсменка Валентина Веццалі (шість золотих, одну срібну, дві бронзові – на Іграх 1996–2012 рр.).

Вісім олімпійських нагород різного ґатунку має в своєму активі італійська фехтувальниця Джованна Трілліні (чотири золоті, одну срібну, три бронзові – на Іграх 1992–2008 рр.); сім – угорська спортсменка Ільдіко Уйлакі-Рейтьо, в тому числі дві золоті, три срібні, дві бронзові (на Іграх 1960–1976 рр.).

Володарка чотирьох олімпійських медалей різного ґатунку з фехтування на шаблях українська спортсменка Ольга Харлан: на її рахунку одна золота нагорода (Пекін-2008 – у командній першості), одна срібна (Ріо-де-Жанейро-2016 – у командній першості) та дві бронзові (Лондон-2012 і Ріо-де-Жанейро-2016 – обидва рази в особистій першості)

Спортивні ігри

Бадмінтон

Бадмінтон – вид спорту, який являє собою спортивну гру з опереним м'ячем (воланом) і ракеткою. Суттю цієї гри є прагнення приземлити волан на стороні суперника і не допустити падіння волана на своїй стороні. У бадмінтоні гра проводиться через сітку, висота якої – 1,55 м, на майданчику, розміри якого становлять 13,4 х 6,1 м.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1934 р. було засновано Міжнародну федерацію бадмінтону (IBF). 24 вересня 2006 р. на позачергових загальних зборах цієї федерації в Мадриді було ухвалено рішення про зміну її назви на Badminton World Federation (BWF), що перекладається з англійської як Всесвітня федерація бадмінтону. На сьогодні (станом на 1 січня 2019 р.) BWF об'єднує 187 національних федерацій.

До олімпійської програми змагання з бадмінтону (і серед чоловіків, і серед жінок) входять, починаючи з Ігор XXV Олімпіади 1992 р, і донині.

На Іграх-1992 у цьому виді спорту суперництво велося за чотири комплекти олімпійських нагород, у тому числі два – у чоловіків (в одиночному і парному розрядах) і два у жінок (в одиночному і парному розрядах). Першими олімпійськими чемпіонами з бадмінтону стали: у чоловіків – Алан Буді Кусума з Індонезії (в одиночному розряді) і спортсмени з Республіки Корея Кім Мун Су і Пак Чжу Бон (у парному), а у жінок – Сусі Сусанті Хадітоно з Індонезії (в одиночному розряді) і спортсменки з Республіки Корея Хван Хе Юн і Чун Со Юн (у парному).

На Іграх XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті програма з бадмінтону включала вже не чотири, як було на попередніх Іграх-1992, а п'ять видів змагань: додався змішаний розряд (мікст), у якому в парі виступають спортсмен і спортсменка.

Такою самою, як на Іграх-1996 (п'ять видів змагань) була олімпійська програма з бадмінтону на Іграх XXVII–XXXI Олімпіад (2000–2016).

Дворазовий олімпійський чемпіон з бадмінтону спортсмен з Республіки Корея Кім Дон Мун (від правої), який одну з двох золотих медалей здобув на Іграх-1996 (у змішаному розряді), а другу – на Іграх-2004 (у чоловічому парному)

Дворазові олімпійські чемпіони з бадмінтону спортсмени з Китаю Гао Лін і Чжан Цзюнь завоювали золоті медалі на Іграх 2000 і 2004 рр. (обидва рази – у змішаному розряді)

Дворазовий олімпійський чемпіон з бадмінтону спортсмен з Китаю Лінь Дань (на Іграх 2008 і 2012 рр. – обидва рази в чоловічому одиночному розряді)

За 24-річну історію проведення змагань з бадмінтону на Іграх Олімпіад (1992–2016), де було розіграно 34 комплекти олімпійських нагород, володарями золотих медалей 18 раз ставали представники Китаю, сім – Індонезії, шість – Республіки Корея, по одному разу – Данії, Іспанії, Японії.

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей у цьому виді спорту серед чоловіків – по дві – здобули п'ятеро бадмінтоністів: Кім Дон Мун з Республіки Корея (1996 р. – у змішаному розряді, 2004 р. – у чоловічому парному), Чжан Цзюнь з Китаю (2000 і 2004 рр. – обидва рази в змішаному розряді), його співвітчизники Лінь Дань (2008 і 2012 рр. – у чоловічому одиночному розряді), Чжан Нань (2012 р. – у змішаному розряді, 2016 р. – у чоловічому парному) і Фу Хайфен (2012 і 2016 рр. – у чоловічому парному розряді).

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей – по дві – мають у своєму активі п'ять бадмінтоністок: Ге Фей і Гу Цзюнь з Китаю (1996 і 2000 рр. – у жіночому парному розряді), їх співвітчизниці Гао Лін (2000 і 2004 рр. – у змішаному розряді), Чжан Нін (2004 і 2008 рр. – у жіночому одиночному розряді), Чжао Юньлей (двічі в 2012 р. – у жіночому парному і в змішаному розряді).

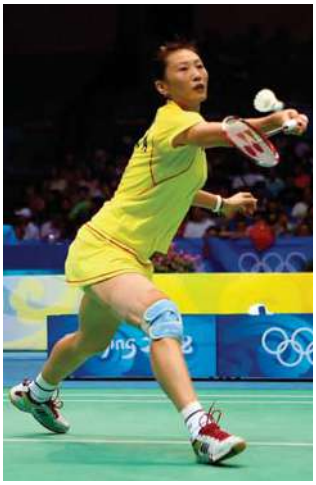
Дворазовий олімпійський чемпіон з бадмінтону спортсмен з Китаю Чжан Нань (на Іграх-2012 – у змішаному розряді, на Іграх-2016 – у чоловічому парному)

Дворазовий олімпійський чемпіон з бадмінтону спортсмен з Китаю Фу Хайфен (2012 і 2016 рр. – обидва рази у чоловічому парному розряді)

Дворазові олімпійські чемпіонки з бадмінтону спортсменки з Китаю Ге Фей та Гу Цзюнь (1996 і 2000 рр. – обидва рази у жіночому парному розряді)

Дворазова олімпійська чемпіонка з бадмінтону спортсменка з Китаю Чжан Нін (на Іграх 2004 і 2008 рр. – обидва рази в жіночому одиночному розряді)

Дворазова олімпійська чемпіонка з бадмінтону спортсменка з Китаю Чжао Юньлей (на Іграх-2012 – у жіночому парному і змішаному розрядах)

Найбільшу серед жінок-бадмінтоністок кількість олімпійських медалей різного ґатунку – чотири – завоювала спортсменка з Китаю Гао Лін: у неї, крім уже згаданих двох золотих нагород, є ще одна срібна (2004 р. – у жіночому парному розряді) і одна бронзова (2000 р. – теж у жіночому парному розряді).

Найбільшу серед чоловіків-бадмінтоністів кількість олімпійських медалей різного ґатунку – по три – завоювали двоє спортсменів: Кім Дон Мун з Республіки Корея, у якого, крім двох золотих нагород є одна бронзова (2000 р. – у чоловічому парному розряді) і Чжан Нань з Китаю, у якого крім згаданих двох золотих медалей є одна бронзова (2016 р. – у змішаному розряді).

Баскетбол

Баскетбол – вид спорту, що належить до командних спортивних ігор, у якій кожна з двох команд прагне закинути м'яч у кошик суперників і завадити їм закинути м'яч у свій кошик.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1932 р. було засновано Міжнародну аматорську федерацію баскетболу (FIBA). З 2000 р. вона має змінену назву – Міжнародна федерація баскетболу (зі збереженням колишньої абревіатури – FIBA). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) FIBA об'єднує 213 національних федерацій.

До олімпійської програми змагання з баскетболу входять, починаючи з Ігор XI Олімпіади (1936 р. і донині).

На Іграх XI–XX Олімпіад (1936–1972) за олімпійські нагороди в цьому виді спорту змагалися тільки чоловічі команди. Починаючи з Ігор XXI Олімпіади 1976 р., олімпійські змагання з баскетболу проводять як серед чоловічих, так і серед жіночих команд.

Першим олімпійським чемпіоном з баскетболу на Іграх-1936 стала чоловіча команда США. Баскетбольні команди цієї країни перемагали і на шести наступних Іграх Олімпіад у 1948–1968 рр.

У змаганнях з цього виду спорту на Іграх-1972 гегемонію американських баскетболістів на олімпійських майданчиках було вперше порушено: в напруженому фінальному протистоянні збірна СРСР, зумівши закинути вирішальний м'яч в останні три секунди драматичного поєдинку (це зробив

Команда США – перший олімпійський чемпіон з баскетболу на Іграх-1936 у Берліні, де цей вид спорту дебютував в олімпійській програмі

Баскетболістки збірної СРСР, які стали першими олімпійськими чемпіонками серед жіночих команд на Іграх-1976 у Монреалі

Олімпійські чемпіони Ігор-1992 у Барселоні – спортсмени чоловічої збірної США, в якій уперше були зібрані найкращі гравці американського професійного баскетболу Майкл Джордан, Ірвін Джонсон, Чарлз Барклі, Скотті Піппен та інші, завдяки чому ця збірна отримала неофіційну красномовну назву – Dream Team (з англійської – "Команда мрії")

Олександр Бєлов), перемогла збірну США з рахунком 51:50 – і стала володарем олімпійського "золота".

На Іграх XXI Олімпіади (1976), поряд з олімпійськими змаганнями серед чоловічих баскетбольних команд, вперше було проведено олімпійські змагання серед жіночих команд. Золоті медалі на цих Іграх завоювали чоловіча команда США і жіноча команда СРСР.

Надалі на Іграх Олімпіад суперництво в змаганнях з баскетболу також велося за два комплекти нагород – серед чоловічих і серед жіночих команд. На Іграх XXII Олімпіади (1980) володарями золотих медалей стали чоловіча команда Югославії і жіноча команда СРСР; на Іграх XXIII Олімпіади (1984) – чоловіча і жіноча команди США; на Іграх XXIV Олімпіади (1988) – чоловіча команда СРСР і жіноча команда США.

Починаючи з 1992 р., в олімпійських змаганнях з баскетболу отримали можливість брати участь (у складах збірних своїх країн) кращі баскетболісти-професіонали, які виступали в клубах Національної баскетбольної асоціації (NBA).

Олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту на Іграх XXV Олімпіади (1992) стали: у змаганнях серед чоловіків – команда США, серед жінок – Об'єднана команда СНД; на Іграх XXVI Олімпіади (1996) – чоловіча і жіноча команди США; на Іграх XXVII Олімпіади (2000) – також чоловіча та жіноча команди США; на Іграх XXVIII Олімпіади (2004) – чоловіча команда Аргентини і жіноча команда США; на Іграх XXIX Олімпіади (2008) – чоловіча і жіноча команди США; на Іграх XXX Олімпіади (2012) – також чоловіча та жіноча команди США; на Іграх XXXI Олімпіади (2016) – знову чоловіча і жіноча команди США.

За 80-річну історію проведення змагань з баскетболу на Іграх Олімпіад (1936–2016) олімпійськими чемпіонами найчастіше ставали чоловічі команди США, які перемагали в 15 з 19 олімпійських баскетбольних турнірів (двічі золоті медалі завойовували баскетболісти СРСР, по одному разу – Югославії та Аргентини).

За 40-річний період (1976–2016), протягом якого на Іграх Олімпіад проводяться змагання з цього виду спорту серед жіночих команд, найчастіше олімпійськими чемпіонками ставали баскетболістки США, які були першими у 8 з 11 олімпійських баскетбольних турнірів (двічі володарками золотих нагород ставала жіноча збірна СРСР, один раз – баскетболістки Об'єднаної команди СНД).

Найбільшу кількість золотих медалей в олімпійських змаганнях серед жінок – по чотири – мають у своєму активі п'ять баскетболісток зі США: Тереза Едвардс (у 1984, 1988, 1996, 2000 рр.), Лайза Леслі (у 1996, 2000, 2004, 2008 рр.), Сюзанна Бьорд, Таміка

Чотириразова олімпійська чемпіонка з баскетболу американка Тереза Едвардс, яка виступала у складі переможниць – збірних команд США на Іграх 1984, 1988, 1996 і 2000 рр.; на її рахунку також одна бронзова медаль Ігор-1992

Чотириразова олімпійська чемпіонка з баскетболу американка Лайза Леслі, яка виступала у збірних США на Іграх 1996–2008 рр.

Чотириразова олімпійська чемпіонка з баскетболу американка Дайана Тауразі, яка виступала у збірних США на Іграх 2004–2016 рр.

Кетчінгс, Дайана Тауразі (всі три спортсменки – у 2004, 2008, 2012 2016 рр.).

По три золоті олімпійські медалі завоювали п'ять баскетболісток зі США: Шеріл Свупс і Дон Стейлі (обидві – у 1996, 2000, 2004 рр.), Кеті Сміт (у 2000, 2004, 2008 рр.), Сеймон Огастус і Сільвія Фаулз (обидві – у 2008, 2012 і 2016 рр.).

Дворазовими олімпійськими чемпіонками стали в різні роки 20 баскетболісток, у тому числі вісім зі збірної СРСР – Тетяна Овечкіна, Ангеле Рупшене, Тетяна Надирова (Захарова), Ольга Сухарнова, Неллі Ферябнікова, Ольга Коростельова (Баришева), Надія Ольхова, Іуліана Семенова (всі – у 1976 і 1980 рр.) і 12 із команд США – Енн Донован (у 1984 і 1988 рр.), Катріна Мак-Клейн (у 1988 і 1996 рр.), Руті Болтон-Холіфілд і Ніккі Мак-Крей (обидві – в 1996 і 2000 рр.), Іоланда Гріффіт (у 2000 і 2004 рр.), Деліша Мілтон-Джонс (у 2000 і 2008 рр.), Тіна Томпсон (в 2004 і 2008 рр.), Кендіс Паркер (у 2008 і 2012 рр.), Ліндсі Вейлен, Енджел Мак-Катрі, Майя Мур, Тіна Чарлз (всі чотири спортсменки – у 2012 і 2016 рр.).

В олімпійських змаганнях з цього виду спорту серед чоловіків найбільшу кількість золотих медалей – три – виграв баскетболіст із США Кармело Ентоні (на Іграх XXIX–XXXI Олімпіад поспіль).

По дві золоті олімпійські медалі завоювали 18 баскетболістів зі США: Роберт Керланд (у 1948 і 1952 рр.), Вільям Хаугленд (у 1952 і 1956 рр.), Бердетт Халдорсон (у 1956 і 1960 рр.), Майкл Джордан, Кріс Маллін, Патрік Юінг (всі три спортсмени – у 1984 і 1992 рр.), Скотті Піппен, Чарльз Барклі, Карл Мелоун, Джон Стоктон, Девід Робінсон (всі п'ятеро – у 1992 і 1996 рр.), Гері Пейтон (в 1996 і 2000 рр.), Джейсон Кідд (у 2000 і 2008 рр.), Леброн Джеймс, Дерон Вільямс, Кобі Брайант, Кріс Пол (всі четверо – у 2008 і 2012 рр.), Кевін Дюрант (у 2012 і 2016 рр.).

Чотириразова олімпійська чемпіонка з баскетболу американка Сюзанна Бьорд, яка виступала у збірних США на Іграх 2004–2016 рр.

Чотириразова олімпійська чемпіонка з баскетболу американка Таміка Кетчінгс, яка виступала у збірних США на Іграх 2004–2016 рр.

Триразовий олімпійський чемпіон з баскетболу американець Кармело Ентоні, який виступав у збірних США на Іграх 2008–2016 рр.; на його рахунку також одна бронзова медаль на Іграх-2004

Володар чотирьох олімпійських медалей різного ґатунку з баскетболу – гравець збірних команд СРСР Геннадій Вольнов, на рахунку якого одна золота нагорода (Мюнхен-1972), дві срібні (Рим-1960 і Токіо-1964) та одна бронзова (Мехіко-1968)

Серед жінок-баскетболісток найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку – п'ять – завоювала Тереза Едвардс із США: у неї, крім уже згаданих чотирьох золотих нагород (1984, 1988, 1996, 2000 рр.), є одна бронзова (1992 р.).

Серед чоловіків-баскетболістів найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку – по чотири – мають у своєму активі три спортсмени: двоє з СРСР – Геннадій Вольнов (дві срібні – у 1960 і 1964 рр., одна бронзова – у1968 р. і одна золота – у 1972 р.) і Сергій Бєлов (бронзова – у 1968 р., золота – у 1972 р. і ще дві бронзові – у 1976 і 1980 рр.) і баскетболіст зі США Кармело Ентоні (одна бронзова нагорода – у 2004 р. та три вже згадані золоті – у 2008–2016 рр.).

Бейсбол

Бейсбол – вид спорту, який являє собою командну спортивну гру з м'ячем і битами, в якій дві команди (по дев'ять чоловік у кожній) по черзі виконують певні, визначені правилами, атакуючі і захисні дії. У бейсбол грають тільки чоловічі команди.

Володар чотирьох олімпійських медалей різного ґатунку з баскетболу – гравець збірних команд СРСР Сергій Бєлов, на рахунку якого одна золота нагорода (Мюнхен-1972) та три бронзові (Мехіко-1968, Монреаль-1976 і Москва-1980)

Бейсболісти збірної команди Куби – перші олімпійські чемпіони у цьому виді спорту (на Іграх-1992 у Барселоні)

Гравці збірної команди Куби з бейсболу – олімпійські чемпіони Ігор-2004 в Афінах

Таким чином, за п'ять турнірів на Іграх Олімпіад (1992–2008) найкращих сумарних результатів домоглися команди бейсболістів Куби, в активі яких п'ять олімпійських нагород (три золоті і дві срібні).

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей – по дві – мають у своєму активі десять кубинських бейсболістів: Луїс Уласіа, Омар Лінарес, Антоніо Пачеко, Орестес Кінделан, Омар Ахете, Альберто Ернандес, Ласаро Варгас, Хуан Паділья (у 1992 і 1996 рр.), Антоніо Скуль і Педро Луїс Ласо (у 1996 і 2004 рр.).

Найбільшу загальну кількість олімпійських медалей різного ґатунку – чотири – завоював кубинський бейсболіст Педро Луїс Ласо (згадувані дві золоті – у 1996 і 2004 рр., а також дві срібні – у 2000 і 2008 рр.).

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1938 р. було засновано Міжнародну асоціацію бейсболу (IBA), яка пізніше стала Міжнародною федерацією бейсболу (IBAF). У 2013 р. відбулося злиття Міжнародної федерації бейсболу (IBAF) і Міжнародної федерації софтболу (ISF) – й було створено Всесвітню конфедерацію бейсболу та софтболу (World Baseball Softball Confederation – WBSC). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) WBSC об'єднує 143 національні асоціації і федерації зі 145 країн.

До олімпійської програми змагання з бейсболу входили на Іграх XXV–XXIX Олімпіад (1992–2008). Надалі МОК виключив цей вид спорту з олімпійської програми, і змагань з бейсболу на Іграх XXX і XXXI Олімпіад не було. Однак потім МОК повернув цей вид спорту до олімпійської програми – і змагання з бейсболу знову проводитимуться на Іграх XXXII Олімпіади 2020 р. у Токіо.

Першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту на Іграх-1992 стали бейсболісти Куби, друге і третє призові місця посіли, відповідно, команди Китайського Тайпея (Тайвань) і Японії.

На Іграх XXVI Олімпіади (1996) золоту медаль у цьому виді спорту знову виграла команда Куби, срібним призером стала команда Японії, а бронзовим – США.

У 2000 р. на Іграх XXVII Олімпіади перемогла команда США, а на друге і третє призові місця вийшли, відповідно, команди Куби і Республіки Корея.

На Іграх XXVIII Олімпіади 2004 р. кращими були бейсболісти Куби, володарем срібної медалі стала команда Австралії, а бронової – команда Японії.

На Іграх XXIX Олімпіади змагання з бейсболу виграла команда Республіки Корея, а друге і третє призові місця посіли, відповідно, бейсболісти Куби і США.

Водне поло

Водне поло – вид спорту, який являє собою командну спортивну гру в воді, в якій дві команди прагнуть закинути м'яч в ворота суперників і не пропустити м'яч у свої ворота.

Розвитком водного поло, як і плавання, стрибків у воду і синхронного плавання, керує Міжнародна федерація плавання (FINA). У складі FINA з 1926 р. функціонує комітет з водного поло.

До олімпійської програми змагання з водного поло входять, починаючи з Ігор II Олімпіади 1900 р., і донині.

На Іграх II–XXVI Олімпіад (1900–1996) в олімпійських змаганнях з водного поло брали участь тільки чоловічі команди. Починаючи з Ігор XXVII Олімпіади (2000 р.), олімпійські змагання в цьому виді спорту проводяться як серед чоловічих, так і серед жіночих команд.

Збірна команда Великої Британії – олімпійські чемпіони з водного поло на Іграх 1912 р. у Стокгольмі

Збірна команда Угорщини – олімпійський чемпіон з водного поло на Іграх-1964 у Токіо

Першим олімпійським чемпіоном з водного поло на Іграх-1900 стала команда Великої Британії; на другому місці були ватерполісти Бельгії, третє розділили дві команди – обидві з Франції.

На Іграх III Олімпіади 1904 р. у змаганнях з водного поло брали участь три команди, причому всі з однієї країни – США, тому американські ватерполісти стали там володарями всіх нагород.

На Іграх IV, V і VII Олімпіад (1908, 1912 і 1920 рр.) олімпійськими чемпіонами з водного поло тричі поспіль ставали команди Великої Британії.

У 1924 р. на Іграх VIII Олімпіади перемогли ватерполісти Франції, в 1928 р. на Іграх IX Олімпіади – команда Німеччини, а в 1932 і 1936 рр. на Іграх X і XI Олімпіад – ватерполісти Угорщини.

На Іграх XIV Олімпіади (1948) першими були ватерполісти Італії; на Іграх XV і XVI Олімпіад – команди Угорщини; на Іграх XVII Олімпіади 1960 р. – спортсмени Італії; на Іграх XVIII Олімпіади (1964) – команда Угорщини; на Іграх XIX Олімпіади (1968) – ватерполісти Югославії; на Іграх XX Олімпіади – збірна СРСР; на Іграх XXI Олімпіади (1976) – ватерполісти Угорщини; на Іграх XXII Олімпіади (1980) – збірна СРСР; на Іграх XXIII і XXIV Олімпіад (1984 і 1988 рр.) – команди Югославії; на Іграх XXV Олімпіади – ватерполісти Італії; на Іграх XXVI Олімпіади (1996) – команда Іспанії.

У 2000 р. на Іграх XXVII Олімпіади крім чоловічого турніру вперше було проведено олімпійські змагання в цьому виді спорту серед жіночих команд. Олімпійськими чемпіонами на Іграх-2000 стали ватерполісти Угорщини і ватерполістки Австралії.

На Іграх XXVIII Олімпіади (2004) перемогли чоловіча команда Угорщини і жіноча команда Італії; на Іграх XXIX Олімпіади (2008) – чоловіча команда Угорщини (втретє поспіль) і жіноча команда Нідерландів; на Іграх XXX Олімпіади (2012) – чоловіча команда Хорватії і жіноча команда США; на Іграх XXXI Олімпіади (2016) – чоловіча команда Сербії і жіноча команда США.

За 116-річну історію проведення змагань з цього виду спорту на Іграх Олімпіад (1900–2016) у чоловічих олімпійських ватерпольних турнірах найчастіше – дев'ять разів – перемагали команди Угорщини. Всього ватерполісти-чоловіки цієї країни піднімалися на олімпійські п'єдестали пошани 15 разів, завоювавши не тільки дев'ять комплектів золотих нагород, а й три срібні, і три бронзові.

Чотири рази ставали олімпійськими чемпіонами ватерполісти Великої Британії, по три рази – чоловічі команди Італії та Югославії, двічі – СРСР, по одному разу – команди США, Франції, Німеччини, Іспанії, Хорватії, Сербії.

У п'яти жіночих турнірах з цього виду спорту на Іграх Олімпіад (2000–2016) найбільших успіхів добилися команди США: в активі ватерполісток цієї країни – два "золота", а також два "срібла" і одна "бронза" (тобто жіночі команди США з водного поло входили в трійки призерів на всіх п'яти згаданих Іграх).

Чоловіча збірна команда Угорщини – олімпійський чемпіон з водного поло на Іграх-2008 у Пекіні

Спортсмен із Великої Британії Пол Радмілович – триразовий олімпійський чемпіон з водного поло (1908, 1912, 1920 рр.), а також олімпійський чемпіон з плавання на Іграх-1908 (в естафеті 4 х 200 м вільним стилем)

Володар трьох олімпійських медалей різного ґатунку з водного поло український спортсмен Олексій Баркалов, який у складі збірних команд СРСР здобув дві золоті (на Іграх 1972 і 1980 рр.) й одну срібну (1968) нагороди

По одному разу ставали олімпійськими чемпіонками жіночі ватерпольні команди Австралії, Італії, Нідерландів.

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей – по три – завоювали в різні роки десять ватерполістів, у тому числі троє з Великої Британії – Джордж Вілкінсон (у 1900, 1908 і 1912 рр.), Пол Радміловіч і Чарлз Сміт (обидва – у 1908, 1912, 1920 рр.) і семеро з Угорщини – Дьордь Карпаті і Дежо Дьярматі (обидва – у 1952, 1956, 1964 рр.), Тамаш Мольнар, Гергей Кіш, Золтан Сечі, Тамаш Касаш і Тібор Бенедек (всі п'ятеро – у 2000, 2004, 2008 рр.).

Один зі спортсменів, які виграли по три золоті медалі в олімпійських змаганнях з водного поло, – Пол Радміловіч (Велика Британія) – завоював також одну золоту олімпійську нагороду в змаганнях з плавання – на Іграх-1908 р., де виступав у складі команди Великої Британії, яка перемогла в естафеті 4 х 200 м вільним стилем. Таким чином, британський спортсмен Пол Радміловіч є чотириразовим олімпійським чемпіоном.

В олімпійських змаганнях з водного поло серед жіночих команд найбільшу кількість золотих медалей – по дві – завоювали чотири спортсменки зі США: Кемерін Крейг, Мелісса Зайдеман, Кортні Метьюсон, Меггі Стеффенс (всі – у 2012 і 2016 рр.).

Найбільшу загальну кількість олімпійських нагород різного ґатунку серед ватерполістів-чоловіків – п'ять – завоював угорський спортсмен Дежо Дьярматі, у якого, крім уже згаданих трьох золотих нагород (1952, 1956 і 1964 рр.), були також одна срібна (1948) і одна бронзова (1960).

Найбільшу в цьому виді спорту кількість олімпійських медалей різного ґатунку серед жінок – по чотири – мають у своєму активі дві ватерполістки зі США – Хізер Петрі і Бренда Вілла (у кожної – срібна нагорода у 2000 р., бронзова у 2004 р., срібна у 2008 р. і золота в 2012 р.).

Володарка чотирьох олімпійських медалей різного ґатунку з водного поло американка Хізер Петрі, яка у складі збірних команд США здобула одну золоту нагороду (2012), дві срібні (2000 і 2008 рр.) та одну бронзову (2004)

Володарка чотирьох олімпійських медалей різного ґатунку з водного поло американка Бренда Вілла, яка у складі збірних команд США здобула одну золоту нагороду (2012), дві срібні (2000 і 2008 рр.) та одну бронзову (2004)

Волейбол

Волейбол – вид спорту, який являє собою командну спортивну гру, в якій дві команди прагнуть руками так направити м'яч на сторону суперників, щоб він приземлився на їх половині майданчика або щоб гравець команди, що захищається, допустив помилку. За кожну виграну подачу команді нараховується очко.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1947 р. було засновано Міжнародну федерацію волейболу (Fédération Internationale de Volleyball – FIVB). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) FIVB об'єднує 204 національні федерації.

До олімпійської програми змагання з волейболу (як серед чоловічих, так і серед жіночих команд) входять, починаючи з Ігор XVIII Олімпіади 1964 р., і донині.

Першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту на Іграх-1964 стали чоловіча команда СРСР і жіноча команда Японії.

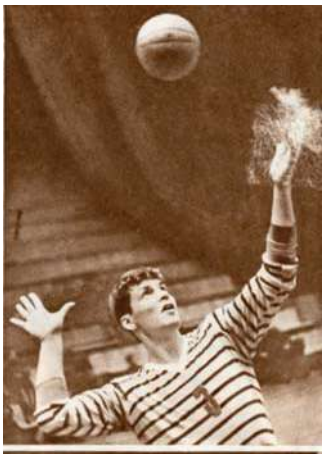

Чоловіча збірна команда СРСР з волейболу – олімпійський чемпіон Ігор-1964 у Токіо (де цей вид спорту дебютував в олімпійській програмі) під час церемонії нагородження

Перемогу святкують гравці жіночої збірної команди Японії з волейболу – перші олімпійські чемпіонки в цьому виді спорту (на Іграх-1964)

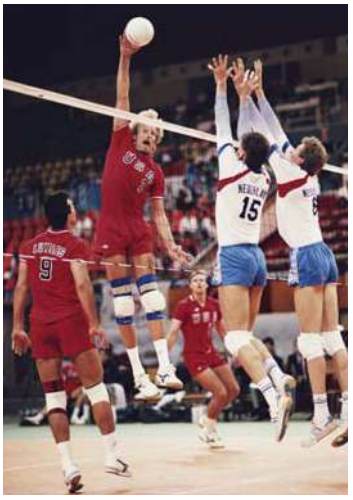
Надалі на Іграх Олімпіад перемагали: в Мехіко-1968 – чоловіча і жіноча команди СРСР; у Мюнхені-1972 – Японія (чоловіки) і СРСР (жінки); у Монреалі-1976 – Польща (чоловіки) і Японія (жінки); у Москві-1980 – чоловіча і жіноча команди СРСР; у Лос-Анджелесі-1984 – США (чоловіки) і Китай (жінки); у Сеулі-1988 – США (чоловіки) і СРСР (жінки); у Барселоні-1992 – Бразилія (чоловіки) і Куба (жінки); в Атланті-1996 – Нідер-

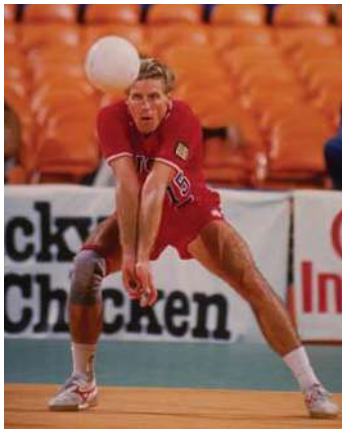
Дворазовий олімпійський чемпіон український волейболіст Едуард Сибіряков – гравець збірних команд СРСР у 1964 і 1968 рр.

Дворазовий олімпійський чемпіон український волейболіст Юрій Поярков – гравець збірних команд СРСР у 1964 і 1968 рр.

Дворазовий олімпійський чемпіон з волейболу гравець збірної команди США Крейг Бакк (на фото він у червоній формі – за сіткою в момент атаки), який здобув золоті медалі на Іграх 1984 і 1988 рр

Дворазовий олімпійський чемпіон з волейболу гравець збірної команди США Чарлз Кіралі, який здобув золоті медалі на Іграх 1984 і 1988 рр.

Дворазовий олімпійський чемпіон з волейболу гравець збірної команди США Девід Сандерс (на фото він праворуч у білій формі – за сіткою в момент атаки), який здобув золоті медалі на Іграх 1984 і 1988 рр.

Дворазовий олімпійський чемпіон з волейболу гравець збірної Бразилії Маурісіо Ліма (на фото він під номером 6), який здобув золоті медалі на Іграх 1992 і 2004 рр.

Дворазовий олімпійський чемпіон (на Іграх 2004 і 2016 рр.) бразильський волейболіст Сержіу Дутра Сантос

Дворазовий олімпійський чемпіон з волейболу гравець збірної команди США Стів Тіммонс (на фото він у синій формі – за сіткою в момент атаки), який здобув золоті медалі на Іграх 1984 і 1988 рр.

ланди (чоловіки) і Куба (жінки); у Сіднеї-2000 – чоловіча команда Югославії і жіноча команда Куби (у третій раз поспіль); в Афінах-2004 – Бразилія (чоловіки) і Китай (жінки); у Пекіні-2008 – США (чоловіки) і Бразилія (жінки); у Лондоні-2012 – Росія (чоловіки) і Бразилія (жінки), в Ріо-де-Жанейро 2016 – Бразилія (чоловіки) і Китай (жінки).

За 52-річну історію проведення змагань з волейболу на Іграх Олімпіад (1964–2016) найчастіше олімпійськими чемпіонами ставали чоловічі команди СРСР, США і Бразилії (по три рази).

А серед жіночих команд чотири рази перемагали волейболістки СРСР, по три рази – Куби та Китаю.

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей серед чоловіків-волейболістів – по дві – завоювали в різні роки 10 спортсменів, у тому числі четверо з СРСР – Іван Бугаєнков, Георгій Мондзолев-

Волейболістки жіночої збірної команди Куби – олімпійські чемпіонки Ігор-2000 у Сіднеї

На Іграх XXVI в Атланті (1996) олімпійськими чемпіонами з пляжного волейболу серед чоловіків стали спортсмени зі США Чарлз Кіралі та Кент Стеффенс

ський, Юрій Поярков та Едуард Сибіряков (всі – у 1964 і 1968 рр.), четверо зі США – Чарлз Киралі, Крейг Бакк, Девід Сандерс і Стів Тіммонс (всі – у 1984 і 1988 рр.), двоє з Бразилії – Маурісіо Ліма (у 1992 і 2004 рр.) і Сержіу Дутра Сантос (2004 і 2016 рр.).

Серед жінок-волейболісток найбільшу кількість золотих олімпійських нагород – по три – мають у своєму активі семеро кубинських спортсменок – Регла Белл Мак-Кензі, Марленіс Коста Бланко, Ана Ібіс Фернандес Валльє, Ідальміс Гато Моя, Лілія Іск'єдро Агірре, Мірея Луїс Ернандес, Регла Торрес Еррера (всі – у 1992, 1996 і 2000 рр.).

Найбільшу серед чоловіків-волейболістів кількість олімпійських медалей різного ґатунку – по чотири – завоювали двоє спортсменів: Самуеле Папі з Італії (1996 р. – срібну, 2000 р. – бронзову, 2004 р. – срібну, 2012 р. – бронзову) і Сержіу Дутра Сантос з Бразилії (2004 р. – золоту, 2008 р. – срібну, 2012 р. – срібну, 2016 р. – золоту).

Найбільшу кількість олімпійських нагород різного гатунку – по чотири – завоювали дві спортсменки: гравець збірної СРСР Інна Рискаль (1964 р. – срібну, 1968 р. – золоту, 1972 р. – золоту, 1976 р. – срібну) і гравець команди Куби Ана Ібіс Фернандес Валльє (три вже згадані золоті медалі – у 1992–2000 рр., а також бронзова – у 2004 р.).

Волейбол пляжний

Волейбол пляжний (біч-волейбол) – вид спорту, що належить до командних спортивних ігор, у якій дві команди по дві особи на піщаному майданчику, розділеному сіткою, прагнуть руками так направити м'яч на сторону суперників, щоб він приземлився на їхній половині майданчика або щоб гравець команди, що захищається, допустив помилку.

Розвитком цього виду спорту, як і звичайного волейболу, керує Міжнародна федерація волейболу (FIVB).

До олімпійської програми змагання з пляжного волейболу (серед чоловіків і серед жінок) входять, починаючи з Ігор XXVI Олімпіади 1996 р., і донині.

Першими олімпійськими чемпіонами з пляжного волейболу на Іграх-1996 стали: серед жінок – спортсменки з Бразилії Жакі Круж Сілва і Сандра Піреш Тавареш, а серед чоловіків – спортсмени із США Чарлз Кіралі і Кент Стеффес. Цікаво відзначити, що для Чарлза Кіралі ця золота медаль стала вже третьою олімпійською нагородою найвищого ґатунку: дві попередні медалі цей спортсмен завоював у традиційному волейболі – у складах команд США на Іграх 1984 1988 рр.

На Іграх XXVII Олімпіади 2000 р. олімпійськими чемпіонами в пляжному волейболі стали: серед чоловіків – спортсмени з США Дейн Блентон і Ерік

Олімпійські чемпіонки з пляжного волейболу на Іграх-1996 бразильські спортсменки Жакі Круж Сілва і Сандра Піреш Тавареш

Володар трьох олімпійських медалей різного ґатунку з пляжного волейболу бразильський спортсмен Алекс Рікарду Сантуш, в активі якого одна золота нагорода (2004), одна срібна (2000) і одна бронзова (2008)

Володар трьох олімпійських медалей різного ґатунку з пляжного волейболу бразильський спортсмен Емануел Рего, в активі якого одна золота нагорода (2004), одна срібна (2012 і одна бронзова (2008)

Фоноймоана, а серед жінок – спортсменки з Австралії Наталі Кук і Керрі Енн Поттхерст.

У 2004 р. на Іграх XXVIII Олімпіади золоті медалі в змаганнях з пляжного волейболу вибороли: серед чоловіків – бразильці Алекс Рікарду Сантуш і Емануел Рего, а серед жінок – американки Керрі Волш і Місті Мей.

На Іграх XXIX Олімпіади володарями нагород найвищого ґатунку стали: серед чоловіків – Тодд Роджерс і Філліп Далхоссер з США, серед жінок – їх співвітчизниці Керрі Волш Дженнінгс і Місті Мей-Трейнор, повторили свій олімпійський тріумф чотирирічної давності.

У 2012 р. на Іграх XXX Олімпіади в змаганнях з пляжного волейболу олімпійськими чемпіонами стали: серед чоловіків – спортсмени з Німеччини Юліус Брінк і Йонас Рекерман, серед жінок – втретє поспіль – спортсменки з США Керрі Волш Дженнінгс і Місті Мей-Трейнор.

Триразові олімпійські чемпіонки з пляжного волейболу спортсменки зі США Керрі Волш Дженнінгс і Місті Мей-Трейнор

На Іграх XXXI Олімпіади золоті нагороди виграли бразильські спортсмени Алісон Серутті і Бруно Оскар Шмідт, а серед жінок перемогли спортсменки з Німеччини Лаура Людвіг і Кіма Валькенхорст.

За 20-річну історію проведення змагань з пляжного волейболу на Іграх Олімпіад (1996–2016) найбільшу кількість золотих олімпійських медалей серед жінок вибороли спортсменки з США Керрі Волш Дженнінгс і Місті Мей-Трейнор, що стали триразовими олімпійськими чемпіонками (2004, 2008 і 2012 рр.).

В олімпійських змаганнях з пляжного волейболу серед чоловіків на Іграх різних років спортсменам поки не вдалося повторити свій успіх.

Найбільшу в пляжному волейболі кількість олімпійських медалей різного ґатунку – чотири – виграла спортсменка із США Керрі Волш Дженнінгс, яка до трьох золотих нагород, завойованих у 2004, 2008 і 2012 рр., додала в Ріо-де-Жанейро бронзову медаль Ігор-2016 (виступаючи вже з іншою партнеркою).

В олімпійських змаганнях з пляжного волейболу серед чоловіків володарями найбільшої кількості медалей різного ґатунку – по три – стали двоє бразильських спортсменів: Рікарду Сантуш (у 2000 р. – срібна медаль, у 2004 р. – золота, у 2008 р. – бронзова) й Емануел Рего (у 2004 р. – золота, у 2008 р. – бронзова, у 2012 р. – срібна).

Гандбол

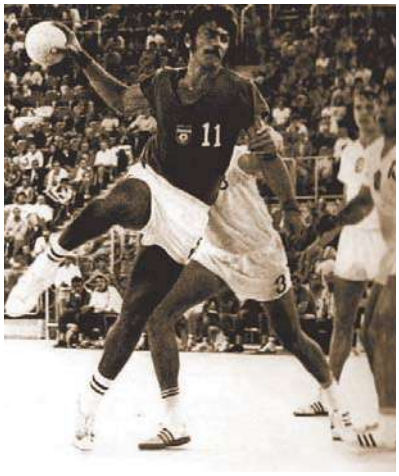
Гандбол – вид спорту, що належить до командних спортивних ігор, у якій дві команди прагнуть руками закинути м'яч у ворота суперників (кидки дозволяються не ближче 6-метрової зони) і не пропустити м'яч у свої ворота. Перемагає в грі команда, що закинула більше м'ячів.

Епізод одного з матчів олімпійського турніру з гандболу (у варіанті 11 : 11) на Іграх-1936 у Берліні

Олімпійські чемпіони з гандболу (11 : 11) на Іграх-1936 – гравці збірної команди Німеччини – з руками, піднятими у нацистському вітанні

В атаці Мілан Лазаревич (під номером 11) – гравець команди Югославії, яка на Іграх XX Олімпіади 1972 р. у Мюнхені стала переможцем перших олімпійських змагань з гандболу у варіанті 7 : 7

До олімпійської програми змагання з гандболу (тільки серед чоловічих команд) уперше було включено на Іграх XI Олімпіади 1936 р., при цьому суперництво за олімпійські нагороди єдиний раз велося у варіанті гандболу 11 : 11 (тобто в кожній команді на майданчику одночасно було по одинадцять спортсменів). Олімпійськими чемпіонами на тих Іграх стали гандболісти Німеччини.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1946 р. було засновано Міжнародну федерацію гандболу (International Handball Federation – IHF). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) IHF об'єднує 209 національних федерацій.

На Іграх XIV–XIX Олімпіад (1948–1968) гандбол не входив до олімпійської програми.

Потім на зміну гандболу 11 : 11 прийшов гандбол 7 : 7. Уперше змагання з гандболу 7 : 7 було включено до олімпійської програми (серед чоловіків) на Іграх XX Олімпіади 1972 р., при цьому олімпійськими чемпіонами стали гандболісти Югославії.

Починаючи з Ігор XXI Олімпіади (1976) і донині в олімпійських змаганнях з гандболу (7 : 7) розігруються два комплекти нагород – один серед чоловічих команд і один серед жіночих.

На гандбольних турнірах Ігор XXI–XXXI Олімпіад перемагали: Монреаль-1976 – чоловіча і жіноча команди СРСР; Москва-1980 – НДР (чоловіки) і СРСР (жінки); Лос-Анджелес-1984 – чоловіча і жіноча команди Югославії; Сеул-1988 – СРСР (чоловіки) і Республіка Корея (жінки); Барселона-1992 – Об'єднана команда СНД (чоловіки) і знову Республіка Корея (жінки); Атланта-1996 – Хорватія (чоловіки) і Данія (жінки); Сідней-2000 – Росія (чоловіки) і Данія (жінки); Афіни-2004 – Хорватія (чоловіки) і Данія (жінки); Пекін-2008 – Франція (чоловіки) і Норвегія (жінки); Лондон-2012 – знову Франція (чоловіки) і Норвегія (жінки); Ріо-де-Жанейро 2016 – Данія (чоловіки) і Росія (жінки).

У чоловічих олімпійських гандбольних турнірах найчастіше – по два рази – перемагали команди Югославії, СРСР, Хорватії та Франції; по одному разу перемогли гандболісти Німеччини (1936 р. – у варіанті 11 : 11), збірні НДР, Росії та Данії, Об'єднана команда СНД.

Видатний тренер Ігор Турчин і гандболістки очолюваної ним жіночої збірної СРСР – команди, яка двічі (на Іграх-1976 у Монреалі та на Іграх-1980 у Москві) здобувала золоті олімпійські нагороди

Українська спортсменка Зінаїда Турчина, яка, виступаючи у складі збірної команди СРСР з гандболу, стала дворазовою олімпійською чемпіонкою (1976 і 1980 рр.), а згодом була визнана найкращою гандболісткою XX ст.

Дворазова олімпійська чемпіонка з гандболу (1976 і 1980 рр. – у складі збірної команди СРСР) українська спортсменка Лариса Карлова

У жіночих гандбольних олімпійських турнірах найчастіше – три рази, причому поспіль – першою була команда Данії, по два рази – СРСР, Республіки Корея і Норвегії, по одному разу – Югославії і Росії.

Найбільшу серед чоловіків-гандболістів кількість золотих олімпійських медалей – три – завоював воротар Андрій Лавров, який на Іграх у Сеулі (1988) захищав ворота збірної СРСР, на Іграх у Барселоні (1992) – Об'єднаної команди СНД, а на Іграх у Сіднеї (2000) – команди Росії.

По дві золоті олімпійські медалі серед чоловіків мають 18 спортсменів, у тому числі Ігор Чумак і Валерій Гопін (обидва в 1988 р. входили до складу збірної СРСР і в 1992 р. – до Об'єднаної команди СНД), Олександр Тучкін (1988 р. – збірна СРСР, 2000 р. – команда Росії), Павло Сукосян, В'ячеслав Горпішин і Василь Кудінов (всі троє в 1992 р. – Об'єднана команда СНД і в 2000 р. – команда Росії), двоє гандболістів з Хорватії – Веніо Лосерт і Вальтер Матошевіч (обидва – у 1996 і 2004 рр.), десять спортсменів з Франції – Люк Абало, Мікаель Гігу, Ніколя Карабатич, Дауда Карабуе, Дідьє Дінар, Бертран Жиль, Гійом Жиль, Даніель Нарцисс, Жером Фернандес, Тьєррі Омейє (всі – у 2008 і 2012 рр.).

Серед жінок-гандболісток найбільшу кількість золотих олімпійських медалей – по дві – завоювали 31 спортсменка; серед них сім із СРСР – Зінаїда Турчина, Людмила Порадник (Бобрусь), Тетяна Кочергіна (Макарец), Любов Одинокова (Бережна), Наталія Тімошкіна (Шерстюк), Лариса Карлова, Алдона Нененене (Чесайтіте) (всі – у 1976 і 1980 рр .), три з

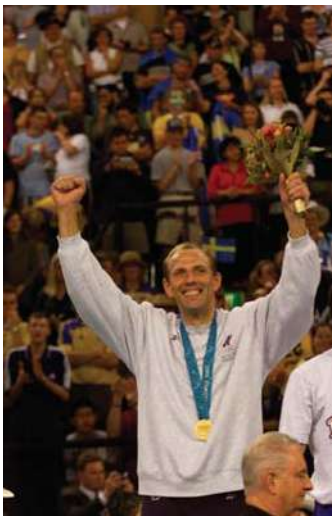

Епізод фінального матчу змагань з гандболу серед чоловічих команд на Іграх XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі, де зустрілися збірні Югославії (у синій формі) і Федеративної Республіки Німеччина (у білій формі); перемогли югославські гандболісти, які здобули олімпійське "золото"

Епізод фінального матчу змагань з гандболу серед чоловічих команд на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі між збірними СРСР (у білій формі) і Республіки Корея (у червоній формі); перемогли гандболісти СРСР, які стали олімпійськими чемпіонами

Триразовий олімпійський чемпіон з гандболу – воротар Андрій Лавров, який першу золоту медаль завоював у Сеулі-1988, виступаючи за збірну СРСР, другу – у Барселоні-1992 у складі Об'єднаної команди СНД, а третю – у Сіднеї-2000, виступаючи за збірну Росії

Збірна Хорватії, яка на Іграх-2004 в Афінах стала олімпійським чемпіоном з гандболу серед чоловічих команд

Збірна Франції, яка на Іграх-2012 у Лондоні стала олімпійським чемпіоном з гандболу серед чоловічих команд

Серед жінок-гандболісток найбільшу кількість олімпійських нагород різного гатунку – по три – мають дев'ять спортсменок, у тому числі дві з СРСР – Зінаїда Турчина та Лариса Карлова (у обох крім двох золотих медалей, завойованих у 1976 і 1980 рр., є ще й бронзова з Ігор-1988), три з Республіки Корея – Лім О К'юн, О Сун Ок, Мун Х'ян Я (у кожної з них "золото" Ігор-1992 і два "срібла", завойовані на Іграх-1996 і Іграх-2004), чотири з Норвегії – Карі Олвік Грімсбе, Лінн-Крістін Р'єгельхут-Корен, Маріт Мальм Фрафьорд, Катрін Лунде Харальдсен (у кожної в 2008 р. – "золото", у 2012 р. – "золото", у 2016 р. – "бронза").

Республіки Корея – Мін Х'є Сук, Хан Х'ю Сук, Лі Мін Юн (всі – у 1988 і 1992 рр.), дванадцять із Данії – Камілла Андерсен, Тіна Боттзау, Анетте Хоффманн-Моберг, Тоньє К'єргаард, Янне Коллінг, Лене Рантала (всі шестеро – у 1996 і 2000 рр.), Крістін Андерсен (у 1996 і 2004 рр.), Катрін Фрюлунд, Метте Вестергор, Лотте К'ярскоу, Карен Брьосгор, Карін Мортенсен (всі п'ятеро – у 2000 і 2004 рр.), дев'ять із Норвегії – Каролін Дюре Брейванг, Маріт Мальм Фрафьорд, Карі Олвік Грімсбе, Катрін Лунде Харальдсен, Карі Метте Йохансен, Тоньє Ньостволл, Лінн-Крістін Р'єгельхут-Корен, Гьоріл Снорруеген, Крістін Лунде-Боргерсен (всі – у 2008 і 2012 рр.).

Найбільшу серед чоловіків-гандболістів кількість олімпійських медалей різного ґатунку – чотири – має воротар Андрій Лавров, у якого, крім трьох золотих медалей (у 1988, 1992, 2000 рр.), є ще й бронзова, здобута на Іграх-2004 у складі команди Росії.

Збірна Данії, яка на Іграх-2004 в Афінах здобула олімпійське "золото" у змаганнях з гандболу серед жіночих команд

Гольф

Гольф – вид спорту, який являє собою спортивну гру з маленьким м'ячем і ключками, в якій учасники (команди) змагаються між собою, заганяючи в певному порядку м'ячик у спеціальні лунки (їх зазвичай 18) ударами ключок і прагнучи пройти дистанцію за мінімальну кількість ударів.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1958 р. було засновано Всесвітню аматорську раду гольфу (World Amateur Golf Council – WAGC), яку в 2003 р. було перейменовано на Міжнародну федерацію гольфу (International Golf Federation – IGF). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) IGF об'єднує 149 національних федерацій.

До олімпійської програми гольф вперше було включено на Іграх II Олімпіади. Там суперництво велося за два комплекти нагород: один – у змаганнях чоловіків і один – у змаганнях жінок.

Першим олімпійським чемпіоном з гольфу серед чоловіків на Іграх-1900 став Чарлз Сендс зі США, а друге і третє призові місця посіли, відповідно, Волтер Резерфорд і Девід Робертсон (обидва – з Великої Британії). Першою олімпійською чемпіонкою серед жінок стала Маргарет Еббот зі США, срібним і бронзовим призерами були її співвітчизниці – відповідно, Полін Віттер і Дарія Претт.

На Іграх III Олімпіади (1904) у змаганнях з гольфу, що проводилися тільки серед чоловіків, розігрувалися два комплекти олімпійських нагород – в особистій і командній першості. Хоча більшість учасників тих олімпійських змагань були із США, проте в особистій першості переміг гольфіст із Канади Джордж Лайон, який залишив на другому місці представника США Чендлера Ігена. Третє місце розділили двоє американських гольфістів – Берт Мак-Кіні і Френсіс Ньютон. У командній першості воло-

Перша олімпійська чемпіонка з гольфу серед жінок Маргарет Еббот із США – на Іграх-1900 у Парижі

дарями трьох олімпійських нагород стали команди із США.

За підсумками змагань з гольфу на Іграх II і III Олімпіад (1900 і 1904 рр.) дворазових олімпійських чемпіонів в цьому виді спорту не було.

По дві олімпійські нагороди різного ґатунку вибороли на Іграх-1904 троє гольфістів зі США – Чендлер Іген (срібна медаль в особистій першості і золота в командній), Берт Мак-Кіні (бронзова медаль в особистій першості і бронзова в командній) і Френсіс Ньютон (бронзова нагорода в особистій першості і бронзова в командній).

Надалі гольф було виключено з олімпійської програми, і протягом тривалого (понад сто років) періоду, на Іграх IV–XXX Олімпіад (1908–2012) олімпійські змагання з цього виду спорту не проводилися.

У 2009 р. МОК на своїй 121-й сесії, що проходила в Копенгагені, більшістю голосів (63 – за, 27 – проти)

Перший олімпійський чемпіон з гольфу серед чоловіків Чарлз Сендс із США – на Іграх-1990 у Парижі

Джастін Роуз з Великої Британії, який на Іграх XXXI Олімпіади в Ріо-де-Жанейро (2016) став олімпійським чемпіоном з гольфу

Спортсменка з Республіки Корея Пак Ін Бі, яка на Іграх-2016 стала олімпійською чемпіонкою з гольфу

повернув гольфу олімпійський статус, включивши його до програми Ігор XXXI Олімпіади 2016 р. в Ріо-де-Жанейро.

На цих Іграх в змаганнях з гольфу (в особистій першості) суперництво велося за два комплекти олімпійських нагород, один з яких виборювали чоловіки, а інший – жінки. Серед чоловіків олімпійським чемпіоном став Джастін Роуз з Великої Британії, срібним призером – шведський гольфіст Хенрік Стенсон, бронзовим – Метт Кучар (США). А в змаганнях серед жінок олімпійською чемпіонкою стала гольфістка з Республіки Корея Пак Ін Бі, володарками срібної і бронзової нагород – відповідно, Лідія Ко (Нова Зеландія) і Фен Шаньшань з Китаю.

Регбі

Регбі – вид спорту, що являє собою командну спортивну гру, в якій кожна з двох команд передачею м'яча руками партнерам або ногами прагне занести м'яч у залікову зону суперників (за їх лицьовою

Перший олімпійський чемпіон з регбі команда Франції на Іграх II Олімпіади 1900 р. у Парижі (у варіанті регбі-15)

Чоловіча команда Фіджі, яка стала олімпійським чемпіоном з регбі (у варіанті регбі-7) на Іграх XXXI Олімпіади в Ріо-де-Жанейро-2016

лінією) або ж забити м'яч ногою в верхню частину Н-подібних воріт.

Існують кілька варіантів регбі, основний із яких – той, у якому на полі одночасно грає по 15 гравців з кожної команди. Також популярними є регбі-13 і регбі-7.

Для керівництва розвитком регбі в 1886 р. було засновано Міжнародну раду регбі-футболу (International Rugby Football Board – IRFB). У 1998 р. організацію було перейменовано на Міжнародну раду регбі (International Rugby Board – IRB), а з 2014 р. – в World Rugby (WR). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) WR об'єднує 114 національних організацій регбі.

До олімпійської програми регбі вперше було включено (у варіанті регбі-15) на Іграх II Олімпіади, де змагання проводилися тільки серед чоловіків. Першим олімпійським чемпіоном з регбі на Іграх-1900 стала команда Франції, на другому і третьому місцях були, відповідно, регбісти Німеччини і Великої Британії (всього брали участь тільки три команди).

У 1908 р. на Іграх IV Олімпіади в змаганнях з регбі-15 брали участь лише дві чоловічі команди. Першими були регбісти Австралазії (так тоді називалася об'єднана команда Австралії і Нової Зеландії), які перемогли суперників з Великої Британії.

На Іграх VII Олімпіади 1920 р. у змаганнях з регбі-15 брали участь лише дві чоловічі команди – США і Франції. Перемогли американські спортсмени.

У 1924 р. на Іграх VIII Олімпіади у змаганнях з регбі-15 брали участь три команди. Олімпійськими чемпіонами стали регбісти США, друге і третє місця посіли команди Франції та Румунії.

Четверо американських регбістів – Чарлз Доу, Джон О'Ніл, Джон Патрік і Рудольф Шольц, які виступали у складах команд США на Іграх-1920 і на Іграх-1924, стали дворазовими олімпійськими чемпіонами.

Жіноча команда Австралії, яка здобула олімпійське "золото" у змаганнях з регбі (варіанті регбі-7) на Іграх-2016 у Ріо-де-Жанейро

Триразова олімпійська чемпіонка з софтболу Ліза Фернандес зі США (на Іграх 1996–2004 рр.)

Надалі МОК виключив регбі з олімпійської програми, і на Іграх IX–XXX Олімпіад (1928–2012) змагання з цього виду спорту не проводилися.

У 2009 р. МОК схвалив включення регбі (але вже у варіанті регбі-7) до олімпійської програми, починаючи з Ігор XXXI Олімпіади 2016 р., причому як серед чоловічих, так і серед жіночих команд.

У чоловічих змаганнях з регбі-7 на Іграх-2016 олімпійським чемпіоном стала команда Фіджі, срібні медалі – у регбістів Великої Британії, бронзові – у команди Південно-Африканської Республіки.

На Іграх-2016 серед жінок олімпійськими чемпіонками стали регбістки Австралії, друге і третє призові місця посіли, відповідно, команди Нової Зеландії і Канади.

Софтбол

Софтбол – вид спорту, який являє собою командну спортивну гру з м'ячем і битами ("жіночий" різновид бейсболу).

Змагання з софтболу проводяться тільки серед жіночих команд.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1952 р. було засновано Міжнародну федерацію софтболу (ISF). У 2013 р. відбулося злиття міжнародної федерації софтболу (ISF) і Міжнародної федерації бейсболу (IBAF) – й було створено Всесвітню конфедерація бейсболу та софтболу (World Baseball Softball Confederation – WBSC). Нині WBSC об'єднує 143 національні асоціації і федерації зі 145 країн.

До олімпійської програми змагання з софтболу входили на Іграх XXVI–XXIX Олімпіад (1996–2008).

Надалі МОК виключив цей вид спорту з олімпійської програми, і змагань з софтболу на Іграх XXX і XXXI Олімпіад (в Лондоні-2012 і Ріо-де-Жанейро 2016) не було.

Однак потім МОК повернув цей вид спорту до олімпійської програми – і змагання з софтболу будуть проводитися на Іграх XXXII Олімпіади, які відбудуться в 2020 р. у Токіо.

Першими олімпійськими чемпіонками в цьому виді спорту на Іграх-1996 стали софтболістки США;

Перший олімпійський чемпіон з софтболу – збірна США (на Іграх XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті)

Триразова олімпійська чемпіонка з софтболу Лорі Харріган зі США (на Іграх 1996–2004 рр.)

Триразова олімпійська чемпіонка з софтболу Ліа О'Брайєн-Аміко зі США (на Іграх 1996–2004 рр.)

Лора Берг зі США – триразова олімпійська чемпіонка з софтболу (на Іграх 1996–2004 рр.) та володарка срібної медалі (на Іграх 2008 р.)

друге і третє призові місця посіли команди Китаю та Австралії.

На Іграх XXVII (2000) золоті медалі в софтболі знову завоювала команда США, володарками срібних нагород стали софтболістки Японії, а "бронзу", як і за чотири роки до цього, здобула команда Австралії.

У 2004 р. на Іграх XXVIII Олімпіади знову – втретє поспіль – першою була збірна США; на другому і третьому призових місцях були, відповідно, команди Австралії і Японії.

На Іграх XXIX Олімпіади 2008 р. софтболістки США вперше не змогли здобути перемогу в олімпійських змаганнях з цього виду спорту, посівши друге місце і ставши володарками срібних нагород. Золоті медалі на Іграх-2008 завоювала команда Японії, а бронзові – софтболістки Австралії.

Отже, за чотири турніри з софтболу на Іграх Олімпіад (1996–2008) найкращих сумарних результатів домоглися команди США, в активі яких – чотири олімпійські нагороди (три золоті і одна срібна). У софтболісток Японії – одна золота, одна срібна й одна бронзова нагорода, в Австралії – одна золота і три бронзові, у Китаю – одна срібна.

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей – по три – завоювали чотири софтболістки з США – Лора Берг, Ліза Фернандес, Лорі Харріган, Ліа О'Брайєн-Аміко (всі – у 1996, 2000 і 2004 рр.).

По дві нагороди найвищого ґатунку, завойовані в олімпійських змаганнях із софтболу, мають п'ять спортсменок із США – Дороті Річардсон, Мішель Сміт, Кріста Лі Вільямс (всі троє – у 1996 і 2000 рр.), Крістл Бастос і Стейсі Нювмен (обидві – у 2000 і 2004 рр.).

Найбільшу серед софтболісток кількість олімпійських нагород різного гатунку – чотири – завоювала спортсменка з США Лора Берг, у якої, крім трьох золотих медалей (у 1996, 2000, 2004 рр.), є також срібна нагорода Ігор-2008.

Теніс

Теніс – вид спорту, який являє собою спортивну гру з м'ячем і ракетками, що ведеться на корті. Спортсмени ударом ракетки посилають м'яч на половину майданчика суперника так, щоб той не зміг повернути м'яч назад (ударом з льоту або після одного відскоку).

До олімпійської програми змагання з тенісу (тільки серед чоловіків) вперше було включено на Іграх I Олімпіади Там тенісисти змагалися за два комплекти олімпійських нагород – в одиночному і парному розрядах.

Першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту на Іграх-1896 стали: в чоловічому одиночному розряді – ірландець Джон Боленд з Великої Британії (Ірландія у ті часи входила до складу Великої Британії), а в чоловічому парному розряді – той самий Джон Боленд і Фрідріх Траун з Німеччини (тоді в Іграх Олімпіад могли брати участь дуети зі спортсменів різних країн).

Ірландець Джон Боленд з Великої Британії, який у змаганнях з тенісу на Іграх I Олімпіади 1896 р. в Афінах став дворазовим олімпійським чемпіоном (в одиночному і парному розрядах)

Триразовий олімпійський чемпіон з тенісу Реджиналд Френк Догерті, який здобув дві золоті медалі на Іграх-1900 (у чоловічому парному і змішаному розрядах), а ще одну – на Іграх-1908 (у чоловічому парному розряді)

Дворазова олімпійська чемпіонка з тенісу Шарлотта Купер з Великої Британії (на Іграх 1900 р.)

На Іграх II Олімпіади програма з тенісу включала вже чотири види змагань, у тому числі два серед чоловіків (одиночний і парний розряди) і – вперше – два серед жінок (одиночний і парний розряди).

У 1904 р. на Іграх III Олімпіади змагання з тенісу проводилися тільки серед чоловіків – у двох розрядах (одиночному і парному).

Значно ширшою була програма з тенісу на Іграх IV Олімпіади (1908), яка включала шість видів змагань, у тому числі три – на відкритих кортах (у чоловічому одиночному розряді, чоловічому парному і жіночому одиночному) і три – на закритих кортах (у чоловічому одиночному розряді, чоловічому парному і жіночому одиночному).

У 1912 р. на Іграх V Олімпіади програма з тенісу збільшилася з шести до восьми видів змагань, у тому числі чотири були на відкритих кортах (чоловічий одиночний і чоловічий парний розряди, жіночий одиночний розряд і змішаний розряд, у якому в парі виступають спортсмен і спортсменка) і чотири – на закритих кортах (чоловічий одиночний і чоловічий парний розряди, жіночий одиночний розряд і змішаний розряд).

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1912 р. було засновано Міжнародну федерацію лаун-тенісу, яка з 1977 р. стала Міжнародною федерацією тенісу (International Tennis Federation – ITF). На сьогодні (станом на 1 січня 2019 р.) ITF об'єднує 202 національні федерації.

На Іграх VII і VIII Олімпіад (1920 і 1924 рр.) програми з тенісу включали по п'ять видів змагань: у чоловічому одиночному і чоловічому парному розрядах, жіночому одиночному і жіночому парному розрядах і в змішаному розряді.

Надалі, оскільки цей вид спорту став професійним, Міжнародним олімпійським комітетом було

Сестри Вільямс зі США – Вінус (від лівої) і Серена, кожна з яких є чотириразовою олімпійською чемпіонкою з тенісу (на Іграх 2000, 2008 і 2012 рр.)

Дворазова олімпійська чемпіонка з тенісу французька спортсменка Сюзанн Ленглен (на Іграх 1920 р.)

Дворазові олімпійські чемпіонки з тенісу Хейзл Вайтмен і Хелен Віллз зі США (на Іграх 1924 р.)

Олімпійська чемпіонка з тенісу Штеффі Граф із ФРН, яка здобула золоту медаль на Іграх-1988, а також срібну нагороду на Іграх-1992

виключено теніс з олімпійської програми і на Іграх IX–XXIII Олімпіад (1928–1984) змагань з цього виду спорту не було.

До олімпійської програми після досить довгої, тривалістю 64 роки (1924 –1988), перерви змагання з тенісу було повернуто на Іграх XXIV Олімпіади в Сеулі. Суперництво велося за чотири комплекти олімпійських нагород – у чоловічому одиночному і чоловічому парному розрядах, у жіночому одиночному і жіночому парному розрядах.

Такою самою, як на Іграх-1988 (у чотирьох розрядах), була програма змагань з тенісу на Іграх XXV–XXIX Олімпіад (1992–2008).

На Іграх XXX Олімпіади 2012 р. програма з тенісу збільшилася до п'яти видів змагань: до колишніх чотирьох розрядів додалися змагання в змішаному розряді.

Аналогічною була програма з тенісу на Іграх XXXI Олімпіади 2016 року.

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей у змаганнях з тенісу серед чоловіків – три – виграв Реджиналд Френк Догерті з Великої Британії (дві нагороди на Іграх-1900 – у чоловічому парному і змішаному розрядах, а ще одна – на Іграх-1908 у чоловічому парному розряді).

По дві золоті олімпійські медалі завоювали десять чоловіків-тенісистів: ірландець Джон Боленд з Великої Британії – на Іграх-1896 в одиночному і парному розрядах; Хью Лоуренс Догерті (Велика Британія) – на Іграх-1900 в одиночному і парному розрядах; Білс Райт (США) – на Іграх-1904 в одиночному і парному розрядах; Артур Гор (Велика Британія) – на Іграх-1908 в одиночному і парному розрядах на закритих кортах; Чарлз Вінслоу (Південно-Африканський Союз) – на Іграх-1912 в одиночному і парному розрядах на відкритих кортах; Андре Жобер (Франція) – на Іграх-1912 в одиночному і парному розрядах на закритих кортах; Вінсент Річардс (США) – на Іграх-1924 в одиночному і парному розрядах; Ніколас Массу (Чилі) – на Іграх-2004 в одиночному і парному розрядах; Рафаель Надаль (Іспанія) – на Іграх-2008 в одиночному розряді і на Іграх-2016 в парному розряді; Енді Маррей (Велика Британія) – на Іграх-2012 і Іграх-2016 – обидва рази в одиночному розряді.

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей серед жінок – по чотири – завоювали сестри Вінус Вільямс і Серена Вільямс зі США, які виступали як в одиночному розряді, так і разом – у парному. В активі Вінус Вільямс дві золоті нагороди на Іграх-2000 (в одиночному і парному розрядах), одна – на Іграх-2008 (у парному розряді) і ще одна – на Іграх-2012 (також у парному розряді). У Серени Вільямс одна золота медаль – на Іграх-2000 (у парному розряді), одна – на Іграх-2008 (у парному розряді) і дві – на Іграх-2012 (в одиночному і парному розрядах).

Дворазові олімпійські чемпіонки з тенісу Мері Джо Фернандес та Беатріс Фернандес зі США (на Іграх 1992 і 1996 р.)

По дві золоті олімпійські медалі завоювали семеро тенісисток: Шарлотта Купер з Великої Британії – на Іграх-1900 в жіночому одиночному і змішаному розрядах; її співвітчизниця Едіт Хеннем – на Іграх-1912 у жіночому одиночному і змішаному розрядах на закритих кортах; Сюзанн Ленглен (Франція) – на Іграх-1920 у жіночому одиночному і змішаному розрядах; Хелен Віллз (США) – на Іграх-1924 у жіночому одиночному і жіночому парному розрядах; її співвітчизниця Хейзл Вайтман – на Іграх-1924 у жіночому парному і змішаному розрядах; Мері Джо Фернандес і Беатріс Фернандес із США – на Іграх-1992 і Іграх-1996 (обидва рази – в жіночому парному розряді).

Найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку серед жінок – по п'ять – завоювали дві спортсменки: Кетлін Мак-Кейн з Великої Британії (три – на Іграх-1920, у тому числі бронзова – в одиночному розряді, золота – у парному, срібна – у змішаному; дві – на Іграх-1924, у тому числі бронзова – в одиночному розряді і срібна" – у змішаному) і Вінус Вільямс із США, яка до своїх чотирьох золотих нагород на Іграх 2000, 2008 і 2012 рр., додала срібну медаль у змішаному розряді на Іграх-2016.

Найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку серед чоловіків – по чотири – завоювали троє спортсменів: Реджиналд Френк Догерті з Великої Британії (у нього, крім трьох золотих нагород – на Іграх-1900 (у парному і змішаному розрядах) і на Іграх-1908 (у парному розряді), була ще й "бронза" в одиночному розряді на Іграх-1900); Чарльз Діксон з Великої Британії (Ігри-1908 – бронзова медаль у парному розряді на відкритих кортах; Ігри-1912 – срібна в одиночному розряді, бронзова в парному розряді, золота у змішаному розряді, всі – на відкритих кортах) і Гуннар Сеттервал зі Швеції (Ігри-1908 – бронзова медаль у парному розряді на закритих кортах; Ігри-1912 – срібна нагорода в змішаному розряді на відкритих кортах, срібна в парному розряді на закритих кортах і бронзова в змішаному розряді на закритих кортах).

Теніс настільний

Теніс настільний – вид спорту, який являє собою спортивну гру з целулоїдним м'ячиком і ракетками, що ведеться на столі, розділеному на дві половини сіткою. Спортсмени ударом ракетки посилають м'ячик на сторону суперника так, щоб той не зміг повернути м'ячик назад.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1926 р. було засновано Міжнародну федерацію настільного тенісу (International Table Tennis Federation – ITTF). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) ITTF об'єднує 226 національних федерацій.

Чотириразова олімпійська чемпіонка з настільного тенісу спортсменка з Китаю Ден Япін (на Іграх 1992 і 1996 рр.)

До олімпійської програми змагання з настільного тенісу (як серед чоловіків, так і серед жінок) входять, починаючи з Ігор XXIV Олімпіади 1988 р., і донині.

На Іграх-1988 суперництво в цьому виді спорту велося за чотири комплекти олімпійських нагород, у тому числі два – серед чоловіків (в одиночному і парному розрядах) і два – серед жінок (в одиночному і парному розрядах). Першими олімпійськими чемпіонами з настільного тенісу стали: Ю Нам Гю з Республіки Корея (у чоловічому одиночному розряді), Чен Лонкан і Вей Цинуан з Китаю (у чоловічому парному розряді), Чен Цжинь з Китаю (у жіночому одиночному розряді), Хьюн Чжун Хва і Ян Юн Я з Республіки Корея (у жіночому парному розряді).

Такою самою, як на Іграх-1988 (у чотирьох згаданих розрядах), була програма олімпійських змагань з настільного тенісу на Іграх XXV–XXVIII Олімпіад (1992–2004).

Чотириразова олімпійська чемпіонка з настільного тенісу спортсменка з Китаю Ван Нань (на Іграх 2000–2008 рр.); на її рахунку також є одна срібна медаль

Чотириразова олімпійська чемпіонка з настільного тенісу спортсменка з Китаю Чжан Інін (на Іграх 2004 і 2008 рр.)

Триразовий олімпійський чемпіон з настільного тенісу спортсмен із Китаю Ма Лінь (на Іграх 2004 і 2008 рр.)

На Іграх XXIX Олімпіади 2008 р. у програмі з цього виду спорту загальна кількість видів змагань залишилася такою самою, як і раніше (чотири), проте у зміст програми було внесено зміни: замість виключених з програми змагань у чоловічому парному і жіночому парному розрядах було включено командні змагання в одиночному розряді серед чоловіків і командні змагання в одиночному розряді серед жінок, а особисті змагання в чоловічому одиночному і жіночому одиночному розрядах було збережено.

Такою самою, як на Іграх-2008, була програма змагань з настільного тенісу на Іграх XXX і XXXI Олімпіад (2012 і 2016 рр.).

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей серед жінок – по чотири – виграли три спортсменки з Китаю: Ден Япін – двічі на Іграх-1992 (в одиночному і парному розрядах) і двічі на Іграх-1996 (в одиночному і парному розрядах); Ван Нань – двічі на Іграх-2000 (в одиночному і парному розрядах), один раз на Іграх-2004 (у парному розряді) і один раз на Іграх-2008 (у командній першості); Чжан Інін – двічі на Іграх-2004 (в одиночному і парному розрядах) і двічі на Іграх-2008 (в одиночному розряді і в командній першості).

По три золоті олімпійські медалі мають у своєму активі дві спортсменки з Китаю: Дін Нін – одна нагорода на Іграх-2012 (ву командній першості) і дві – на Іграх-2016 (в одиночному розряді і в командній першості) і Лі Сяося – дві нагороди на Іграх-2012 (в одиночному розряді і в командній першості) і одна – на Іграх-2016 (у командній першості).

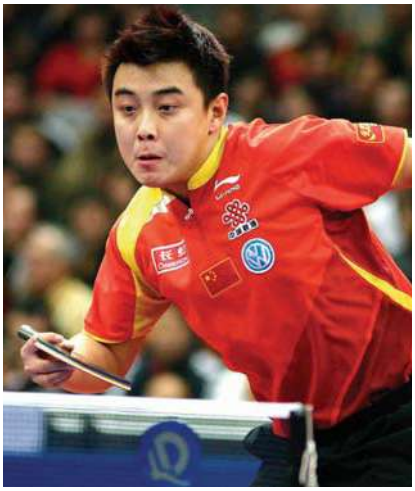
Серед чоловіків найбільшу кількість золотих олімпійських медалей – по три – виграли три китайських спортсмени: Ма Лінь – один раз на Іграх-2004 (у парному розряді) і двічі на Іграх-2008 (в одиночному розряді і в командній першості); Чжан Цзіке – двічі на Іграх-2012 (в одиночному розряді і в командній першості) і один раз на Іграх-2016 (у командній першості); Ма Лун – один раз на Іграх-2012 (у команд-

Триразовий олімпійський чемпіон з настільного тенісу спортсмен із Китаю Чжан Цзике (на Іграх 2012 і 2016 рр.)

Триразовий олімпійський чемпіон з настільного тенісу спортсмен з Китаю Ма Лун (на Іграх 2012 і 2016 рр.)

Володар п'яти олімпійських медалей різного ґатунку з настільного тенісу спортсмен з Китаю Ван Хао, у якого дві золоті нагороди (2008 і 2012 рр.) та три срібні (2004–2012 рр.)

Стадіон "Велодром", на якому в Парижі відбувалися матчі олімпійського футбольного турніру на Іграх-1900

ній першості) і два на Іграх-2016 (в одиночному розряді і в командній першості).

Найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку серед чоловіків – п'ять – завоював спортсмен з Китаю Ван Хао (на Іграх-2004 – срібна нагорода в одиночному розряді, двічі на Іграх-2008 – срібна в одиночному розряді і золота в командній першості, двічі на Іграх-2012 – срібна в одиночному розряді і золота в командній першості).

Найбільшу кількість олімпійських нагород різного ґатунку серед жінок – п'ять – здобула спортсменка з Китаю Ван Нань: у неї, крім уже згаданих чотирьох золотих медалей (на Іграх 2000, 2004 і 2008 рр.), є ще й одна срібна (в одиночному розряді на Іграх-2008).

Футбол

Футбол являє собою спортивну гру на трав'яному полі, в якій дві команди, що протидіють одна одній (по 11 гравців у кожній), використовуючи ведення і передачі м'яча ногами чи іншою частиною тіла (крім рук), прагнуть забити його у ворота суперника і не пропустити у власні ворота.

До олімпійської програми футбол входить, починаючи з Ігор II Олімпіади 1900 р., і до сьогодні (окрім Ігор-1932).

На Іграх II–XXV Олімпіад (1900–1992) за олімпійські нагороди у футболі змагалися тільки чоловічі команди. Починаючи з Ігор XXVI Олімпіади 1996 р., олімпійські змагання з футболу проводяться також серед жіночих команд.

Першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту на Іграх-1900 стали футболісти Великої Британії, друге місце посіли французи, а третє – бельгійці (в тому олімпійському футбольному турнірі брали участь лише три команди, причому це були не збірні країн, а клубні команди).

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1904 р. було засновано Міжнародну федерацію футбольних асоціацій (Fédération Internationale de Football Association – FIFA). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) FIFA об'єднує 198 національних федерацій і асоціацій.

В олімпійському турнірі з футболу на Іграх III Олімпіади 1904 р. брали участь лише три команди (не збірні країн, а клубні команди – одна з Канади і дві з США). Переможцем стала канадська команда.

Момент одного з матчів футбольного турніру на Іграх II Олімпіади 1900 р. у Парижі, де першим чемпіоном у цьому виді спорту стала команда Великої Британії (її гравці – у білих футболках)

Команда Франції, яка посіла друге місце в олімпійському футбольному турнірі на Іграх-1900

Команда Бельгії, яка посіла третє місце (при загальній кількості – три учасники) в олімпійському футбольному турнірі на Іграх-1900

На Іграх IV і V Олімпіад (1908 і 1912 рр.) олімпійськими чемпіонами двічі ставала команда Великої Британії.

У 1920 р. на Іграх VII Олімпіади у фінальному матчі олімпійського футбольного турніру зустрілися команди Бельгії та Чехословаччини. За шість хвилин до кінця першого тайму – при рахунку 2 : 0 на користь бельгійців – чехословацькі футболісти на знак протесту проти упередженого, на їхню думку, суддівства матчу покинули поле. Матч так і не дограли. Розгляд цього демаршу команди Чехословаччини завершився її дискваліфікацією. Олімпійськими чемпіонами з футболу на Іграх-1920 було проголошено команду Бельгії.

Надалі олімпійське "золото" в футбольних змаганнях Ігор Олімпіад вигравали команди таких країн: 1924 і 1928 рр. – двічі футболісти Уругваю, 1936 р. – Італії, 1948 р. – Швеції, 1952 р. – Угорщини, 1956 р. – СРСР.

До олімпійських змагань з футболу на Іграх XVII Олімпіади 1960 р., відповідно до рішення FIFA, не були допущені ті футболісти, які виступали на чемпіонаті світу з футболу, що відбувся в 1958 р. Це, як і ряд наступних рішень FIFA, підтриманих МОК, мотивувалося прагненням не допустити футболістів-професіоналів на Олімпійські ігри, брати участь у яких могли тільки спортсмени-любителі. Олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту на Іграх-1960 стали футболісти Югославії.

До змагань з футболу на Іграх XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо, відповідно до рішення FIFA, не були допущені футболісти, що брали участь у чемпіонатах світу 1958 і 1962 рр. Олімпійським чемпіоном Ігор-1964 стала команда Угорщини. Футболісти збірної цієї країни повторили свій олімпійський успіх і через чотири роки – на Іграх-1968.

Надалі FIFA неодноразово здійснювала різні обмежувальні заходи, покликані відокремити олімпійські футбольні турніри від головних у світі професійного футболу змагань – чемпіонатів світу. Наслідком цих заходів стало зниження рівня гри на

Команда Великої Британії – олімпійський чемпіон з футболу на Іграх IV Олімпіади в Лондоні (1908)

Команда Великої Британії – олімпійський чемпіон з футболу на Іграх V Олімпіади у Стокгольмі (1912)

Команда Угорщини – олімпійський чемпіон з футболу на Іграх XV Олімпіади у Гельсінкі (1952)

олімпійських футбольних турнірах у порівнянні з рівнем чемпіонатів світу з футболу, де за перемогу змагалися дійсно всі найсильніші команди в цьому виді спорту.

На Іграх-1972 олімпійським чемпіоном з футболу стала команда Польщі, на Іграх-1976 – футболісти Німецької Демократичної Республіки, на Іграх-1980 – команда Чехословаччини, на Іграх-1984 – футболісти Франції, на Іграх-1988 – команда СРСР, на Іграх-1992 – футболісти Іспанії.

У 1996 р. на Іграх XXVI Олімпіади у змаганнях з футболу вперше було розіграно два комплекти нагород: один – серед чоловічих команд, інший – серед жіночих. Володарями олімпійського "золота" на Іграх-1996 стали чоловіча команда Нігерії і жіноча команда США.

Надалі олімпійськими чемпіонами з футболу на Іграх Олімпіад ставали команди таких країн: Сідней-2000 – Камерун (чоловіки) і Норвегія (жінки); Афіни-2004 – Аргентина (чоловіки) і США (жінки); Пекін-2008 – знову Аргентина (чоловіки) і США (жінки); Лондон-2012 – Мексика (чоловіки) і США (жінки), причому втретє поспіль; Ріо-де-Жанейро-2016 – чоловіча команда Бразилії і жіноча команда Німеччини.

Футболістки збірної США – перші олімпійські чемпіонки у цьому виді спорту серед жіночих команд (на Іграх XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті)

Цікаво відзначити, що футболісти чоловічих команд Бразилії, чиї збірні п'ять разів (більше, ніж команди будь-якої іншої країни) перемагали в цьому виді спорту на чемпіонатах світу, дуже

Жіноча команда Норвегії – олімпійський чемпіон з футболу на Іграх XXVII Олімпіади в Сіднеї (2000)

Жіноча команда США – олімпійський чемпіон з футболу на Іграх XXX Олімпіади у Лондоні (2012)

Жіноча команда Німеччини – олімпійський чемпіон з футболу на Іграх XXXI Олімпіади в Ріо-де-Жанейро (2016)

довго не могли виграти олімпійське "золото" (Ігри-1984 – "срібло", Ігри-1988 – знову "срібло", Ігри-1996 – "бронза", Ігри-2008 – знову "бронза", Ігри-2012 – "срібло"). Але, нарешті, на Іграх-2016, перемігши у фінальному матчі принципових суперників з Німеччини (основний час завершився внічию – 1 : 1) у серії післяматчевих пенальті (5 : 4), футболісти Бразилії вперше стали олімпійськими чемпіонами.

За 116-річну історію проведення змагань з футболу на Іграх Олімпіад (1900–2016) найчастіше в олімпійських чоловічих турнірах у цьому виді спорту – по три рази – перемагали команди двох країн – Великої Британії (в 1900, 1908, 1912 рр.) й Угорщини (в 1952, 1964, 1968 рр.). По два рази перемагали футболісти трьох країн – Уругваю (в 1924 і 1928 рр.), СРСР (в 1956 і 1988 рр.) і Аргентини (в 2004 і 2008 рр.). Команди чотирнадцяти інших країн (Канади, Бельгії, Італії, Швеції, Югославії, Польщі, НДР, Чехословаччини, Франції, Іспанії, Нігерії, Камеруну, Мексики, Бразилії) перемагали по одному разу.

Протягом 20-річної (1996–2016) історії проведення на Іграх Олімпіад змагань з футболу серед жіночих команд найчастіше – у чотирьох олімпійських турнірах з шести – першими були збірні США, по одному разу – команди Норвегії та Німеччини.

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей серед гравців жіночих команд – по три – виграли чотири футболістки з США – Хізер Міттс, Шеннон Бокс, Хізер О'Рейллі, Крісті Пірс-Ремпоун (всі – у 2004, 2008 і 2012 рр.).

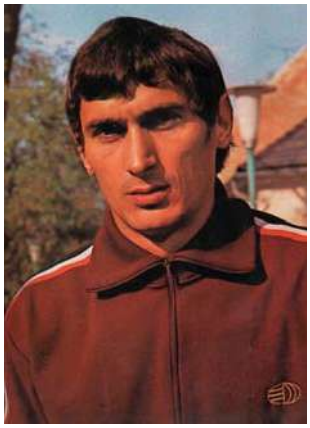
По дві золоті олімпійські нагороди завоювали 17 футболісток із США – Бренді Честейн, Джоя Ф'юккет, Джулія Фоді, Міа Хемм, Крістін Лілі, Брайна Шаррі, Сінді Перлу (всі сім спортсменок – у 1996 і 2004 рр.), Кеті Майкграф, Елі Вагнер , Енджел Х'юклс, Ліндсей Терплі (всі чотири спортсменки – у 2004 і 2008 рр.), Рейчел Бюлер, Емі Родрігес, Тобін Хіз, Хоуп Соло, Каерлі Ллойд, Лоурен Чені (всі шість спортсменок – у 2008 і 2012 рр.).

Триразова олімпійська чемпіонка з футболу Крісті Пірс-Ремпоун – гравець команди США на Іграх 2004–2012 рр.)

Дворазовий олімпійський чемпіон з футболу – гравець команди Угорщини на Іграх 1964 і 1968 рр. Дежо Новак, в активі якого, крім двох золотих медалей, є і бронзова нагорода Ігор-1960

Дворазовий олімпійський чемпіон з футболу – гравець команд Угорщини на Іграх 1964 і 1968 рр. Антал Дунаї, на рахунку якого, крім двох золотих медалей, є і срібна нагорода Ігор-1972

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей серед гравців чоловічих команд – по дві – виграли 13 футболістів, у тому числі двоє з Великої Британії – Артур Беррі і Вівіан Вудворд (обидва – у 1908 і 1912 рр.), вісім з Уругваю – Хосе Леандро Андраде, Педро Аріспе, Хосе Педро Сеа, Педро Петроне, Андрес Масалі, Хосе Насассі, Ектор Скароне, Сантос Урдінаран (всі спортсмени – у 1924 і 1928 рр.), два з Угорщини – Дежо Новак і Антал Дунаї (обидва – у 1964 і 1968 рр.), Хав'єр Маскерано з Аргентини – (у 2004 і 2008 рр.).

Найбільшу серед жінок-футболісток кількість олімпійських медалей різного ґатунку – чотири – завоювала спортсменка з США Крісті Пірс-Ремпоун, у якої, крім уже згадуваних трьох золотих нагород (у 2004, 2008, 2012 рр.), є також срібна медаль Ігор-2000.

Серед чоловіків-футболістів найбільшу кількість олімпійських нагород різного ґатунку – по три – завоювали двоє угорських футболістів – Дежо Новак і Антал Дунаї. У Дежо Новака, крім двох вже згаданих двох золотих медалей (1964 і 1968 рр.), була також бронзова Ігор-1960, а в Антала Дунаї, крім двох золотих нагород (1964 і 1968 рр.), – срібна Ігор-1972.

Хокей на траві

Хокей на траві – вид спорту, який являє собою командну спортивну гру на трав'яному полі, в якій дві команди (по 11 осіб у кожній), передаючи партнерам м'яч ключками, прагнуть забити його у ворота суперників і не пропустити в свої ворота.

Команда Великої Британії (Англії) – перший олімпійський чемпіон з хокею на траві (у Лондоні на Іграх-1908)

До олімпійської програми хокей на траві входить, починаючи з Ігор IV Олімпіади 1908 р., і донині (окрім Ігор-1912 та Ігор-1924).

На Іграх IV–XXI Олімпіад (1908–1976) олімпійські змагання з цього виду спорту проводилися тільки серед чоловічих команд. Починаючи з Ігор XXII Олімпіади завершився 1980 р., до олімпійської програми з хокею на траві входять два види змагань: один – серед чоловічих команд, інший – серед жіночих.

На Іграх-1908 на першому олімпійському турнірі з хокею на траві за участі шести командах (з трьох країн) Британська імперія була представлена чотирма командами – Англії, Шотландії, Уельсу та Ірландії (в ті часи Ірландія була частиною Великої Британії). Першим олімпійським чемпіоном у цьому виді спорту стала команда Великої Британії (Англія); друге місце посіла команда Великої Британії (Ірландія); а третє місце розділили дві команди – Великої Британії (Шотландія) і Великої Британії (Уельс).

Олімпійський турнір з хокею на траві в 1920 р. на Іграх VII Олімпіади завершився перемогою збірної Великої Британії.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1924 р. було засновано Міжнародну федерацію хокею на траві (Fédération Internationale de Hockey – FIH). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) FIH об'єднує 128 національних федерацій.

З 1928 р. у цьому виді спорту на Іграх Олімпіад почався тривалий період гегемонії команд Індії, які перемагали шість разів поспіль – у 1928–1956 рр.

На Іграх XVII Олімпіади 1960 р. олімпійським чемпіоном вперше стала команда Пакистану, яка у фіналі перемогла суперників з Індії.

У 1964 р. на Іграх XVIII Олімпіади в змаганнях з хокею на траві першою знову була команда Індії. На Іграх XIX Олімпіади перемогла команда Пакистану; на Іграх XX Олімпіади – команда Федеративної Республіки Німеччини; а на Іграх XXI Олімпіади (1976) – команда Нової Зеландії.

У 1980 р. на Іграх XXII Олімпіади суперництво за нагороди в хокеї на траві велося за два комплекти олімпійських нагород: один – серед чоловіків, другий – уперше – серед жінок. Олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту на стали чоловіча команда Індії і жіноча команда Зімбабве.

Надалі на Іграх Олімпіад у змаганнях з хокею на траві перемагали команди таких країн: у Лос-Анджелесі-1984 – Пакистан (чоловіки) і Нідерланди (жінки); у Сеулі-1988 – Велика Британія (чоловіки) і Австралія (жінки); у Барселоні-1992 – Німеччина (чоловіки) і Іспанія (жінки); в Атланті-1996 – Нідерланди (чоловіки) і Австралія (жінки); у Сіднеї-2000 – знову Нідерланди (чоловіки) і Австралія (жінки); в Афінах-2004 – Австралія (чоловіки) і Німеччина (жінки); у Пекіні-2008 – Німеччина (чоловіки) і Нідерланди (жінки); у Лондоні-2012 – знову Німеччина (чоловіки) і Нідерланди (жінки); у Ріо-де-Жанейро-2016 – Аргентина (чоловіки) і Велика Британія (жінки).

За 108-річну історію проведення на Іграх Олімпіад (1908–2016) змагань з хокею на траві найчастіше – вісім

Збірна Зімбабве – перший олімпійський чемпіон з хокею на траві серед жіночих команд (у Москві на Іграх-1980 р.)

Жіноча команда Австралії – олімпійський чемпіон з хокею на траві у 2000 р. на Іграх XXXVII Олімпіади в Сіднеї

Жіноча команда Нідерландів – олімпійський чемпіон з хокею на траві у 2012 р. на Іграх XXX Олімпіади в Лондоні

Триразова олімпійська чемпіонка з хокею на траві – гравець команд Австралії (1988, 1996 і 2000 рр.) Рейчел Хоукс (на фото вона в центрі – з номером 14)

разів – перемагали чоловічі команди Індії (у 1928–1956, 1964, 1980 рр.), чотири рази – команди Німеччини (у 1972, 1992, 2008, 2012 рр.), по три рази – команди Великої Британії (у 1908, 1920, 1988 рр.) і Пакистану (у 1960, 1968, 1984 рр.), двічі – команди Нідерландів (у 1996 і 2000 рр.), по одному разу – команди Нової Зеландії (1976), Австралії (2004), Аргентини (2016).

За 36-річну історію проведення на Іграх Олімпіад (1980–2016) змагань з цього виду спорту серед жінок найчастіше – по три рази – були першими команди Нідерландів (у 1984, 2008, 2012 рр.) і Австралії (у 1988, 1996, 2000 рр.), по одному разу – команди Зімбабве (1980), Іспанії (1992), Німеччини (2004), Великої Британії (2016).

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей, серед чоловіків, які брали участь у змаганнях Ігор Олімпіад з хокею на траві, – по три – завоювали семеро спортсменів з Індії – Річард Джеймс Аллен і Дхаян Чанд Бейс (обидва – у 1928, 1932, 1936 рр.), Леслі Волтер Клаудіус, Рандганандхан Френсіс, Досенж Белбір Сінгх, Рандхір Сінгх Джентлі (всі четверо – у 1948, 1952, 1956 рр.) і Удахам Сінгх Куллар (у 1952, 1956, 1964 рр.).

Найбільшу кількість золотих олімпійських нагород серед жінок, які брали участь у змаганнях з хокею на траві, – три нагороди – завоювала спортсменка з Австралії Рейчел Хоукс (в 1988, 1996 і 2000 рр.).

Найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку серед чоловіків, які брали участь у змаганнях з хокею на траві, – по чотири – завоювали двоє спортсменів з Індії – Леслі Волтер Клаудіус, у якого, крім трьох згаданих золотих нагород (у 1948, 1952, 1956 рр.), була ще одна срібна (на Іграх-1960), й Удахам Сінгх Куллар, у якого, крім згаданих трьох золотих медалей (у 1952, 1956, 1964 рр.), була також одна срібна (на Іграх-1960).

Найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку серед жінок, які брали участь у змаганнях з хокею на траві, – по три – завоювали, крім триразовою олімпійської чемпіонки Рейчел Хоукс (1988, 1996, 2000), шість спортсменок із Нідерландів: Мінто Доннерс (1996 р. – бронзова, 2000 р. – бронзова, 2004 р. – срібна), Ева Де Гоеде, Еллен Хоог, Марті Паума, Лідевій Велта, Наомі ван Ас (у всіх п'ятьох – "золото" у 2008 і 2012 рр, "срібло" у 2016 р.).

Триразовий олімпійський чемпіон з хокею на траві – гравець команд Індії (1948–1956) Леслі Волтерс Клаудіус, в активі якого, крім трьох золотих медалей, була також одна срібна нагорода (1960)

Триразовий олімпійський чемпіон з хокею на траві – гравець команд Індії (1952, 1956, 1964 рр.) Удахам Сінгх Куллар, на рахунку якого, крім трьох золотих медалей, була також одна срібна нагорода (1960)

Багатоборства і комбіновані види спорту

Сучасне п'ятиборство

Сучасне п'ятиборство – вид спорту, який являє собою багатоборство, що включає верхову їзду на коні з подоланням перешкод (конкур), фехтування на шпагах (до першого уколу), стрільбу з пістолета, плавання вільним стилем і легкоатлетичний крос.

До олімпійської програми це багатоборство входить, починаючи з Ігор V Олімпіади 1912 р., і донині.

До 1948 р. змагання з цього виду спорту раніше називалися офіцерським п'ятиборством, у якому могли брати участь тільки спортсмени-офіцери. У 1948 р. воно отримало нову назву "сучасне п'ятиборство", і з того часу перестало діяти колишнє обмеження.

На Іграх V–XXVI Олімпіад (1912–1996) у змаганнях з цього виду спорту змагалися тільки чоловіки. Починаючи з Ігор XXVII Олімпіади (2000), суперництво за олімпійські медалі у сучасному п'ятиборстві ведеться як серед чоловіків, так і серед жінок.

На Іграх V–XV Олімпіад (1912–1952) підсумкове місце спортсмена в змаганнях з офіцерського (потім сучасного) п'ятиборства визначалося за сумою місць, зайнятих спортсменом у кожному з п'яти видів, що входять до цього багатоборства.

Починаючи з Ігор XVI Олімпіади (1956), для оцінки виступів учасників почали використовувати іншу систему, відповідно до якої спортсмену в кожному з п'яти видів залежно від показаних результатів нараховують ту чи іншу кількість очок, а підсумкове місце п'ятиборця визначають за сумою очок, набраних у всіх п'яти видах багатоборства.

На Іграх-1912 суперництво в офіцерському п'ятиборстві велося тільки за один комплект олімпійських нагород – в особистій першості, а першим олімпійським чемпіоном в цьому виді спорту став Густав Лілліехьок зі Швеції. Цікаво, що на тих Іграх за результатами змагань у першій шістці п'ять місць (перше, друге, третє, четверте і шосте) посіли шведські спортсмени.

У 1920 р. на Іграх VII Олімпіади у змаганнях з офіцерського п'ятиборства також домінували спортсмени Швеції, які посіли перше, друге, третє і четверте місця, а олімпійське "золото" виграв Густав Дюрссон.

На Іграх VIII Олімпіади 1924 р. шведські спортсмени посіли всі три призові місця – перше, друге і третє, а олімпійським чемпіоном став Бу Ліндман.

У 1928 р. на Іграх IX Олімпіади спортсмени зі Швеції вибороли перше і друге місця, а олімпійське "золото" виграв Свен Тофельт.

На Іграх X Олімпіади 1932 р. шведські спортсмени також посіли перше і друге місця, а володарем золотої олімпійської медалі став Юхан Оксенстьєрна.

У 1936 р. на Іграх XI Олімпіади в змаганнях з офіцерського п'ятиборства вперше переміг спортсмен не зі Швеції: олімпійським чемпіоном там став представник Німеччини Готтхардт Хандрік.

Для керівництва розвитком цього виду спорту, перейменованого в 1948 р. на сучасне п'ятиборство, в тому самому 1948 р. було засновано Міжнародний союз сучасного п'ятиборства (Union Internationale de Pentathlon Modern – UIPM). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) UIPM об'єднує 110 національних федерацій.

На Іграх XIV Олімпіади 1948 р. у змаганнях із сучасного п'ятиборства, які проводилися тільки в особистій першості, олімпійським чемпіоном став спортсмен зі Швеції Вільям Грут.

Починаючи з Ігор XV Олімпіади (1952), суперництво велося вже не за один, а за два комплекти олімпійських нагород: до особистої першості додалася командна (кожна команда складалася з трьох спортсменів, а її підсумкове місце визначалося за сумою підсумкових результатів усіх трьох учасників). На Іграх-1952 в особистій першості переміг шведський спортсмен Ларс Халл, а в командній – збірна Угорщини.

Момент нагородження першого олімпійського чемпіона з офіцерського п'ятиборства (на Іграх V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі) Густава Лілліехьока зі Швеції

Надалі на Іграх Олімпіад у змаганнях з сучасного п'ятиборства олімпійськими чемпіонами ставали: у Мельбурні-1956 – знову Ларс Халл зі Швеції в особистій першості, а в командній – збірна СРСР; у Римі-1960 – угорський спортсмен Ференц Немет (в особистій першості) і збірна Угорщини (в командній); у Токіо-1964 – угорський п'ятиборець Ференц Тьорек (в особистій першості) і збірна Угорщини (в командній); у Мехіко-1968 – спортсмен зі Швеції Бьорн Ферм (в особистій першості) і збірна Угорщини (в командній); у Мюнхені-1972 – угорський п'ятиборець Андраш Бальцо (в особистій першості) і збірна СРСР (у командній); у Монреалі-1976 – польський спортсмен Януш Пічак-Печак (в особистій першості) і збірна Великої Британії (в командній); у Москві-1980 – спортсмен з СРСР Анатолій Старостін (в особистій першості) і збірна СРСР (у командній); у Лос-Анджелесі-1984 – італійський п'ятиборець Даніеле Масала (в особистій першості) і збірна Італії (в командній); у Сеулі-1988 – угорський спортсмен Янош Мартінек (в особистій першості) і збірна Угорщини (в командній); в Барселоні-1992 – польський п'ятиборець Аркадіуш Скжипашек (в особистій першості) і збірна Польщі (в командній).

Після Ігор-1992 Міжнародний союз сучасного п'ятиборства (UIPM) кілька разів вносив зміни до правил проведення змагань – для того, щоб зробити змагання в цьому виді спорту більш динамічними і підвищити їх видовищність. Зокрема, у фехтуванні час поєдинку було скорочено з трьох хвилин до однієї, у плаванні дистанцію зменшили з 300 до 200 м, у конкурі (верховій їзді з подоланням перешкод) дистанцію скоротили з 600 до 350–450 м, у легкоатлетичному кросі дистанцію було зменшено з 4000 до 3000 м. А головне – змагання з сучасного п'ятиборства, які раніше тривали п'ять днів (щодня – по одному виду), стали проводити протягом одного дня. І якщо послідовність змагань у п'яти видах раніше була такою – верхова їзда, фехтування на шпагах, стрільба з пістолета, плавання, легкоатлетичний крос, то після внесення змін іншим став і порядок видів, що входять до багатоборства, – стрільба з пневматичного пістолета, фехтування на шпагах, плавання, верхова їзда, легкоатлетичний крос.

Також в олімпійських змаганнях із сучасного п'ятиборства було скасовано командну першість, у зв'язку з чим, починаючи з Ігор XXVI Олімпіади 1996 р., суперництво в цьому виді спорту (як і раніше – тільки серед чоловіків) велося за один комплект нагород – в особистій першості. Олімпійським чемпіоном на Іграх-1996 став п'ятиборець з Казахстану Олександр Паригін.

На Іграх XXVII Олімпіади (2000) до програми з сучасного п'ятиборства вперше було включено змагання в особистій першості серед жінок. Олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту на Іграх-2000 стали: у чоловіків – Дмитро Сватковський (Росія), у жінок – Стефані Кук (Велика Британія).

Угорські спортсмени вітають свого лідера – Андраша Бальцо з перемогою в особистій першості із сучасного п'ятиборства на Іграх XX Олімпіади 1972 р. у Мюнхені. Спортсмен став триразовим олімпійським чемпіоном у цьому виді спорту (до того були дві золоті медалі у складі збірних Угорщини в командній першості – на Іграх 1960 і 1968 рр.)

Згаданою раніше корекцією правил проведення змагань UIPM не обмежився, знову змінивши порядок видів, що входять до багатоборства: плавання (200 м вільним стилем), фехтування на шпагах (до першого уколу), верхова їзда з подоланням перешкод (конкур), а стрільбу і біг було об'єднано у так званий "комбайн" (combine, що з англійської перекладається як "комбінувати"), коли спортсмен (спортсменка) змагається, чергуючи стрільбу і біг.

На Іграх Олімпіад в XXI ст. у цьому виді спорту перемагали: в Афінах-2004 у чоловіків – Андрій Моїсеєв (Росія), у жінок – Жужана Ворош (Угорщина); у Пекіні-2008 у чоловіків – знову російський спортсмен Андрій Моїсєєв, а у жінок першою олімпійською чемпіонкою стала Лєна Шонеборн з Німеччини; у Лондоні-2012 у чоловіків – Давід Свобода (Чехія), у жінок – Лаура Асадаускайте (Литва); у Ріо-де-Жанейро-2016 у чоловіків – Олександр Лєсун (Росія), у жінок – Хлої Еспозіто (Австралія).

За 104-річну історію проведення змагань на Іграх Олімпіад (1912–2016) найбільшу кількість золотих олімпійських медалей серед чоловіків – три – виграв угорський п'ятиборець Андраш Бальцо (1960 р. – у командній першості, 1968 р. – також у командній першості, 1972 р. – в особистій першості).

По дві золоті олімпійські медалі в цьому виді спорту завоювали десять п'ятиборців, у тому числі шведський спортсмен Ларс Халл (1952 і 1956 рр. – обидва рази в особистій першості), Ігор Новіков зі збірної СРСР (1956 і 1964 рр. – обидва рази в командній першості), угорський п'ятиборець Ференц Немет (1960 р. – в

Володар семи олімпійських медалей різного ґатунку з сучасного п'ятиборства український спортсмен Павло Ледньов, який, виступаючи у збірних командах СРСР, здобув дві золоті нагороди (1972 і 1980 рр.), три срібні (1968 р. – дві й 1976 р.) та дві бронзові (1972 і 1980 рр.)

особистій та командній першості), його співвітчизник Ференц Тьорек (1964 р. – в особистій першості, 1968 р. – в командному), Павло Ледньов зі збірної СРСР (1972 і 1980 рр . – обидва рази в командній першості), Анатолій Старостін зі збірної СРСР (1980 р. – в особистій та командній першості), італійський п'ятиборець Даніеле Масала (1984 р. – в особистій та командній першості), Янош Мартінек з Угорщини (1988 р. – в особистій та командній першості), польський спортсмен Аркадіуш Скжипашек (1992 р. – в особистій та командній першості), Андрій Моїсєєв з Росії (2004 і 2008 рр. – обидва рази в особистій першості).

У змаганнях із сучасного п'ятиборства серед жінок на Іграх Олімпіад (2000–2016) жодній з п'яти переможниць у цьому виді спорту поки не вдалося стати дворазовою олімпійською чемпіонкою.

Найбільшу серед п'ятиборців кількість олімпійських медалей різного ґатунку – сім (дві золоті, три срібні, дві бронзові) – завоював український спортсмен зі збірної СРСР Павло Ледньов: 1968 р. – дві срібні (в особистій та командній першості); 1972 р. – бронзову в особистій першості і золоту в командній; 1976 р. – срібну в особистій першості; 1980 р. – бронзову в особистій першості і золоту нагороду в командній.

В олімпійських змаганнях із сучасного п'ятиборства серед жінок жодній зі спортсменок, які на п'яти Іграх Олімпіад (2000–2016) посідали призове місце, поки не вдалося завоювати більше ніж одну олімпійську медаль.

Олімпійська історія сучасного п'ятиборства знає не тільки видатних спортсменів та їх досягнення, а й, на жаль, недостойні вчинки. Так, у 1976 р. на Іграх XXI Олімпіади збірну СРСР з сучасного п'ятиборства знеславив один із трьох учасників команди – Борис Онищенко, в активі якого на той час були срібна медаль Ігор-1968 (у командній першості) і дві медалі Ігор-1972 – срібна в особистій першості і золота в командній. На Іграх-1976 під час змагань у фехтуванні він попався на махінаціях з фехтувальною зброєю, в якій було приховано потаємну кнопку, натиснувши на яку спортсмен запалював на електрофіксаторі лампу, сигналізуючи про нібито завданий суперникові укол. У результаті цього викриття Борис Онищенко був дискваліфікований і видалений з Олімпійських ігор, а збірна СРСР на Іграх-1976 не тільки втратила всі шанси на успіх у командній першості з сучасного п'ятиборства, а й опинилася в центрі гучного скандалу, не обмеженого суто спортивними рамками. При цьому згаданий спортсмен не був позбавлений олімпійських медалей, завойованих ним на попередніх Іграх.

Тріатлон

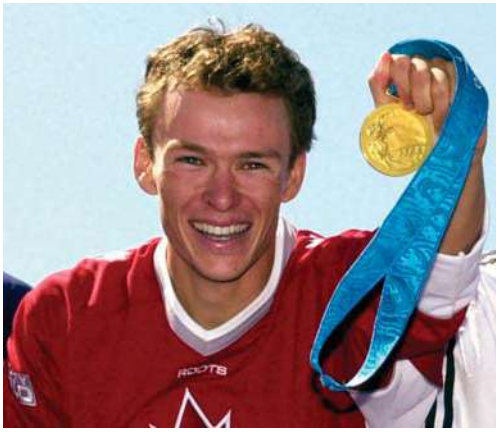
Тріатлон – вид спорту, який являє собою багатоборство, що включає три складові – плавання, велогонку і біг.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1987 р. було засновано Міжнародний союз тріатлону (International Triathlon Unin – ITU), який нині (станом на 1 січня 2019 р.) об'єднує 172 національні федерації.

До олімпійської програми змагання з тріатлону (серед чоловіків і серед жінок) входять, починаючи з Ігор XXVII Олімпіади 2000 р.

В олімпійських змаганнях з тріатлону спортсмени (спортсменки) послідовно долають уплав 1,5 км, після чого їдуть на велосипедах 40 км, а потім біжать 10 км. Реєструється загальний час проходження спортсменом (спортсменкою) всієї дистанції, а переможцем стає той (та), хто першим перетне лінію фінішу.

Першими олімпійськими чемпіонами з тріатлону на Іграх-2000 стали: серед чоловіків – Саймон Вайтфілд з Канади, серед жінок – Брігіт Макмехон зі Швейцарії.

Перший олімпійський чемпіон з тріатлону – канадський спортсмен Саймон Вайтфілд, який переміг у змаганнях з цього виду спорту на Іграх XXVII Олімпіади в Сіднеї (2000), а також здобув срібну медаль на Іграх-2008 у Пекіні

Перша олімпійська чемпіонка з тріатлону – спортсменка зі Швейцарії Брігіт Макмехон (на Іграх-2000 у Сіднеї)

Дворазовий олімпійський чемпіон з тріатлону спортсмен з Великої Британії Алістер Браунлі, який переміг на Іграх-2012 у Лондоні і на Іграх-2016 у Ріо-де-Жанейро

На Іграх XXVIII Олімпіади 2004 р. у змаганнях серед чоловіків переміг новозеландець Хеміш Картер, а серед жінок – спортсменка з Австрії Кейт Аллен.

У Пекіні на Іграх XXIX Олімпіади (2008) серед чоловіків переміг Ян Фродено з Німеччини, а серед жінок – австралійка Емма Сноусілл.

На Іграх XXX Олімпіади 2012 р. змагання з тріатлону серед чоловіків виграв Алістер Браунлі з Великої Британії, серед жінок першою фінішувала Нікола Шпіріг зі Швейцарії.

У 2016 р. на Іграх XXXI Олімпіади, що відбулися в Ріо-де-Жанейро, в змаганнях з тріатлону олімпійськими чемпіонами стали: серед чоловіків – знову Алістер Браунлі з Великої Британії, а серед жінок – спортсменка зі США Гвен Йоргенсен.

Хоча олімпійська історія тріатлону є відносно короткою, охоплюючи лише п'ять Ігор Олімпіад (2000–2016), але в цьому виді спорту серед чоловіків вже є дворазовий олімпійський чемпіон – Алістер Браунлі з Великої Британії, який переміг на Іграх 2012 і 2016 рр.

У змаганнях з тріатлону серед жінок на Іграх Олімпіад (2000–2016) поки жодній спортсменці не вдалося стати дворазовою олімпійською чемпіонкою.

Найбільшу серед чоловіків-тріатлоністів кількість олімпійських медалей різного ґатунку (крім володаря двох золотих нагород Ігор 2012 і 2016 рр. Алістера Браунлі з Великої Британії) – по дві медалі – мають три спортсмени: канадець Саймон Вайтфілд (2000 р. – золота, 2008 р. – срібна), новозеландець Бівен Докерті (2004 р. – срібна, 2008 р. – бронзова) і Джонатан Браунлі з Великої Британії (2012 р. – бронзова, 2016 р. – срібна).

Серед жінок-тріатлоністок тільки одна спортсменка є володаркою двох олімпійських медалей різного ґатунку – це швейцарка Нікола Шпіріг, в активі якої – золота нагорода Ігор-2012 і срібна Ігор-2016.

Цікавою є географія розподілу тридцяти олімпійських медалей різного ґатунку на змаганнях з тріатлону, що відбулися на п'яти Іграх Олімпіад. У цілому в активі кожної з трьох країн – Великої Британії, Швейцарії, Австралії – по п'ять олімпійських нагород різного ґатунку: у Великої Британії – два "золота", одне "срібло" і дві "бронзи"; у Швейцарії – два "золота", одне "срібло" і дві "бронзи"; в Австралії – одне "золото", два "срібла" і дві "бронзи". Три олімпійські медалі в цьому виді спорту у Нової Зеландії (одне "золото", одне "срібло" й одна "бронза"), по дві – у Німеччині (одне "золото" й одне "срібло"), Канади (одне "золото" й одна "бронза"), США (одне "золото" й одна "бронза"), по одній медалі – в Австрії ("золото"), Іспанії ("срібло"), Португалії ("срібло"), Швеції ("срібло"), Чехії ("бронза"), Південно-Африканської Республіки ("бронза").

Олімпійська чемпіонка з тріатлону швейцарська спортсменка Нікола Шпіріг (від правої) під час її переможного фінішу на Іграх XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні); крім цього у неї в активі також срібна медаль Ігор-2016 у Ріо-де-Жанейро

Розділ 39

Спортивні змагання, представлені в програмах зимових Олімпійських ігор

У програмах зимових Олімпійських ігор представлені види спорту, що належать до п'яти груп:

- циклічні – лижні гонки, швидкісний біг на ковзанах, шорт-трек;
- швидкісно-силові – стрибки на лижах з трампліна;
- складно-координаційні – бобслей, гірськолижний спорт, скелетон, сноубординг, фрістайл, фігурне катання на ковзанах;
- спортивні ігри – кьорлінг, хокей на льоду;
- багатоборства та комбіновані види – біатлон, лижне двоєборство.

За аналогією з видами спорту, включеними до програми Ігор Олімпіад, Міжнародний олімпійський комітет класифікує зимові види спорту за їхньою належністю до Міжнародних спортивних федерацій. Зокрема, до сфери діяльності Міжнародної федерації лижного спорту (FIS) входить розвиток лижних гонок, лижного двоєборства, стрибків на лижах з трампліна, гірськолижного спорту, фрістайлу, сноубордингу. Міжнародний союз ковзанярів (ISU) займається швидкісним бігом на ковзанах, шорт-треком, фігурним катанням на ковзанах. Бобслей і скелетон розвиваються під егідою Міжнародної федерації бобслею і скелетону (IBSF). Решта зимових видів спорту належить до відповідних міжнародних федерацій.

Циклічні види спорту

Лижні гонки

Лижні гонки – вид спорту, в якому спортсмени на лижах по снігу прагнуть якомога швидше подолати ту чи іншу змагальну дистанцію.

Розвитком лижних гонок, як і гірськолижного спорту, стрибків на лижах з трампліна, лижного двоєборства, сноубордингу, фрістайлу, керує заснована в 1924 р. Міжнародна федерація лижного спорту (International Ski Federation – FIS). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) FIS об'єднує 123 національні федерації.

До олімпійської програми лижні гонки входять, починаючи з I зимових Олімпійських ігор, що відбулися в 1924 р. в Шамоні, і донині.

Програма лижних гонок на I зимових Олімпійських включала два види змагань серед чоловіків – гонки на дистанціях 18 км і 50 км. Першим олімпійським чемпіоном у цьому виді лижного спорту став

Перший олімпійський чемпіон з лижних гонок – норвезький спортсмен Турлейф Хауг, який на I зимових Олімпійських Іграх у Шамоні (1924) переміг на обох дистанціях (18 і 50 км)

спортсмен із Норвегії Турлейф Хауг, який переміг на обох дистанціях.

На II і III зимових Олімпійських іграх (1928 р., Санкт-Моріц і 1932 р., Лейк-Плесід) програма лижних гонок передбачала ті самі два види змагань, що і на зимових Олімпійських іграх-1924.

На IV зимових Олімпійських іграх (Гарміш-Партенкірхен-1936) до програми змагань було додано естафету 4 х 10 км.

Аналогічною була програма лижних гонок на V зимових Олімпійських іграх 1948 р. у Санкт-Моріці.

На VI зимових Олімпійських іграх, що проводилися в 1952 р. в Осло, програма лижних гонок включала вже чотири види змагань. Поряд із чоловічими гонками на 18 км та 50 км і естафетою чоловічих команд 4 х 10 км, уперше за олімпійські медалі в лижних гонках змагалися жінки на дистанції 10 км, де першою олімпійською чемпіонкою в цьому виді лижного спорту стала Лідія Відеман з Фінляндії.

На VII зимових Олімпійських іграх (Кортіна-д'Ампеццо-1956) суперництво велося вже за шість комплектів олімпійських нагород – чотири в чоловічій частині програми (гонки на дистанціях 15, 30 і 50 км і естафета 4 х 10 км) і два в жіночій її частини (гонка на 10 км і естафета 3 х 5 км).

Слід зазначити, що на I–VI зимових Олімпійських іграх змагання в лижних гонках проходили за значної переваги спортсменів трьох скандинавських країн – Норвегії, Швеції і Фінляндії, які здобували всі місця на олімпійських п'єдесталах пошани в цьому виді спорту. За період з 1924 по 1952 рр. у лижних гонках на зимових Олімпійських іграх було розіграно 16 комплектів нагород і всього було вручено 48 олімпійських медалей: із них у Швеції – 17 (7 золотих, 5 срібних, 5 бронзових), у Фінляндії – 16 (5 золотих, 5 срібних, 6 бронзових), у Норвегії – 15 (4 золотих, 6 срібних, 5 бронзових).

Починаючи з Кортіна-д'Ампеццо-1956, в суперництво за олімпійські нагороди з фаворитами в лижних гонках із трьох згаданих скандинавських країн впевнено вступили спортсмени і спортсменки СРСР, які до цього не брали участі у зимових Олімпійських іграх.

На VIII зимових Іграх 1960 р. у Скво-Веллі програма в лижних гонках була такою самою, як у Кортіна-д'Ампеццо-1956 (6 видів змагань, у тому числі чотири у чоловіків і два у жінок).

У 1964 р. на IX зимових Олімпійських іграх суперництво велося вже за сім комплектів олімпійських нагород: чоловіча частина програми в цьому виді спорту залишилася без змін (гонки на 15, 30 і 50 км і естафета 4 х 10 км), а в жіночій її частині до гонки на 10 км й естафети 3 х 5 км додався третій вид змагань – гонка на 5 км.

Аналогічною (ті самі сім видів змагань) була програма лижних гонок на X і XI зимових Олімпійських іграх (Гренобль-1968 і Саппоро-1972).

На XII зимових Олімпійських іграх, що відбулися в 1976 р. в Інсбруку, кількість видів змагань у лижних гонках (сім, включаючи чотири чоловічих і три жіночих) збереглася, причому залишилися без змін шість із семи номерів програми, а в жіночій її частині естафету 3 х 5 км замінила естафета 4 х 5 км.

Такою самою, як в Інсбруку-1976, була програма лижних гонок на XIII зимових Олімпійських іграх (Лейк-Плесід-1980).

У 1984 р. на XIV зимових Олімпійських іграх чоловіча частина програми залишилася без змін – як за кількістю видів змагань (чотири), так і за змістом, а в жіночій її частині кількість видів змагань було збільшено з трьох до чотирьох за рахунок гонки на 20 км.

Аналогічною (вісім видів змагань, у тому числі чотири у чоловіків і чотири у жінок) була програма лижних гонок на XV зимових Олімпійських іграх 1988 р. в Калгарі.

У 1992 р. на XVI зимових Олімпійських іграх, що проходили в Альбервілі, в лижних гонках суперництво велося вже за 10 комплектів олімпійських нагород (п'ять у чоловіків і п'ять у жінок). При цьому відбулося не тільки кількісне розширення програми, а й змінився її зміст, що було спрямовано на підвищення динамічності і видовищності лижних гонок. До чоловічої частини програми входили такі п'ять видів змагань: гонка на 10 км класичним стилем; гонка-переслідування (персьют) – змагання-комбінація, де враховується результат, показаний лижником напередодні в гонці на 10 км класичним стилем, і результат у гонці на 15 км вільним стилем; гонка на 30 км вільним стилем; гонка на 50 км класичним стилем; естафета 4 х 10 км. Жіноча частина програми виглядала таким чином: гонка на 5 км класичним стилем; гонка-переслідування (персьют) – змагання-комбінація, де враховується результат, показаний лижницею напередодні в гонці на 5 км класичним стилем, і результат у гонці на 10 км вільним стилем; гонка на 15 км вільним стилем; гонка на 30 км класичним стилем; естафета 4 х 5 км.

На XVII зимових Олімпійських іграх (Ліллегаммер-1994), програма лижних гонок як і раніше включала 10 видів змагань (п'ять у чоловіків і п'ять у жінок), проте в її змісті знову відбулися деякі зміни – у чоловічій і жіночій естафетах перші два етапи потрібно пройти класичним стилем, а останні два – вільним).

Такою самою, як у Ліллегаммері-1994, була програма і за кількістю видів змагань, і за її змістом на XVIII зимових Олімпійських іграх 1998 р. у Нагано.

На XIX зимових Олімпійських іграх (Солт-Лейк-Сіті-2002) програма лижних гонок була кількісно розширена – з 10 до 12 видів змагань (шість у чоловіків і шість у жінок) – і знову дещо змінився її зміст. При цьому чоловіча частина програми набула такого

вигляду: спринтерська гонка на 1,5 км вільним стилем (з'явилася вперше); гонка переслідування (персьют) – 10 км класичним стилем плюс 10 км вільним стилем; гонка на 15 км класичним стилем; гонка на 30 км вільним стилем; гонка на 50 км класичним стилем; естафета 4 х 10 км (два етапи – класичним стилем, два етапи – вільним стилем). Жіноча частина програми була такою: спринтерська гонка на 1,5 км вільним стилем (з'явилася вперше); гонка переслідування (персьют) – 5 км класичним стилем плюс 5 км вільним стилем; гонка на 10 км класичним стилем; гонка на 15 км вільним стилем; гонка на 30 км класичним стилем; естафета 4 х 5 км (два етапи – класичним стилем, два етапи – вільним стилем).

У 2006 р. на XX зимових Олімпійських іграх в Турині програма лижних гонок збереглася кількісно (12 видів змагань, у тому числі шість у чоловіків і шість у жінок), але в її змісті знову відбулися зміни. Чоловіча частина програми виглядала так: індивідуальний спринт на 1,3 км вільним стилем; командний спринт класичним стилем, що з'явився вперше (в кожній команді – по два учасника по черзі змінюють один одного); гонка з роздільним стартом на 15 км класичним стилем; скіатлон (15 км класичним стилем плюс 15 км вільним стилем); гонка з масового старту на 50 км вільним стилем; естафета 4 х 10 км (два етапи – класичним стилем, два етапи – вільним стилем). Жіноча частина програми мала такий вигляд: індивідуальний спринт на 1,1 км вільним стилем; командний спринт класичним стилем, що з'явився вперше (в кожній команді – по дві учасниці по черзі змінюють одна одну); гонка з роздільним стартом на 10 км класичним стилем; скіатлон (7,5 км класичним стилем плюс 7,5 км вільним стилем); гонка з масового старту на 30 км вільним стилем; естафета 4 х 5 км (два етапи – класичним стилем, два етапи – вільним стилем).

На XXI зимових Олімпійських іграх (Ванкувер-2010) програма лижних гонок кількісно включала 12 видів змагань (шість у чоловіків і шість у жінок), проте в її змісті знову відбулися зміни. Чоловіча частина програми мала такий вигляд: індивідуальний спринт на 1,5 км класичним стилем; командний спринт вільним стилем (у кожній команді – по два учасники по черзі змінюють один одного); гонка з роздільного старту на 15 км вільним стилем; скіатлон (15 км класичним стилем плюс 15 км вільним стилем); гонка з масового старту на 50 км класичним стилем; естафета 4 х 10 км (два етапи – класичним стилем, два етапи – вільним стилем). Жіноча частина програми виглядала так: індивідуальний спринт на 1,5 км класичним стилем; командний спринт вільним стилем (у кожній команді – по дві учасниці по черзі змінюють одна одну); гонка з роздільного старту на 10 км вільним стилем; скіатлон (7,5 км класичним стилем плюс 7,5 км вільним стилем); гонка з масового старту на 30 км класичним стилем; естафета 4 х 5 км (два етапи – класичним стилем, два етапи – вільним стилем).

У 2014 р. на XXII зимових Олімпійських іграх, що проходили в Сочі, програма лижних гонок збереглася кількісно (12 видів змагань, у тому числі шість у чоловіків і шість у жінок), але знову було проведено зміни в її змісті. Чоловіча частина програми на цей раз була такою: індивідуальний спринт вільним стилем; командний спринт класичним стилем (у кожній команді – по два учасники по черзі змінюють один одного); гонка з роздільного старту на 15 км класичним стилем; скіатлон (15 км класичним стилем плюс 15 км вільним стилем); гонка з масового старту на 50 км вільним стилем; естафета 4 х 10 км (два етапи – класичним стилем, два етапи – вільним стилем). Жіноча частина програми мала такий вигляд: індивідуальний спринт вільним стилем; командний спринт класичним стилем (у кожній команді – по дві учасниці по черзі змінюють одна одну); гонка з роздільного старту на 10 км класичним стилем; скіатлон (7,5 км класичним стилем плюс 7,5 км вільним стилем); гонка з масового старту на 30 км вільним стилем; естафета 4 х 5 км (два етапи – класичним стилем, два етапи – вільним стилем).

На XXIII зимових Олімпійських іграх (Пхьончхан-2018) програма лижних гонок кількісно залишилася такою самою, якою була раніше – однієї з найбільш медалемістких серед зимових видів спорту (12 видів змагань, у тому числі шість у чоловіків і шість у жінок), проте знову відбулися зміни в її змісті. Чоловіча частина програми стала такою: індивідуальний спринт класичним стилем; командний спринт вільним стилем (у кожній команді – по два учасники по черзі змінюють один одного); гонка з роздільного старту на 15 км вільним стилем; скіатлон (15 км класичним стилем плюс 15 км вільним стилем); гонка з масового старту на 50 км класичним стилем; естафета 4 х 10 км (два етапи – класичним стилем, два етапи – вільним стилем). Жіноча частина програми виглядала так: індивідуальний спринт класичним стилем; командний спринт вільним стилем (у кожній команді – по дві учасниці по черзі змінюють одна одну); гонка з роздільного старту на 10 км вільним стилем; скіатлон (7,5 км класичним стилем плюс 7,5 км вільним стилем); гонка з масового старту на 30 км класичним стилем; естафета 4 х 5 км (два етапи – класичним стилем, два етапи – вільним стилем).

За 94-річну історію проведення лижних гонок на зимових Олімпійських іграх (1924–2018) найбільшу кількість золотих олімпійських медалей серед чоловіків – вісім – виграв спортсмен із Норвегії Бьорн Делі, у тому числі три в 1992 р. (у гонці 10 км + 15 км, у гонці на 50 км і в естафеті 4 х 10 км); дві – у 1994 р. (у гонці на 10 км і в гонці 10 км + 15 км); три – у 1998 р. (у гонці на 10 км, у гонці на 50 км і в естафеті 4х 10 км).

Восьмиразовий олімпійський чемпіон з лижних гонок – спортсмен з Норвегії Бьорн Делі, який здобув золоті медалі на зимових Олімпійських іграх 1992–1998 рр., а також має в активі чотири срібні нагороди (загалом 12)

П'ятиразовий олімпійський чемпіон з лижних гонок – норвезький спортсмен Томас Алсгорд, який завойовувала золоті медалі на зимових Олімпійських іграх 1994–2002 рр.

П'ять золотих олімпійських нагород у лижних гонках завоював норвезький спортсмен Томас Алсгорд, у тому числі одну – в 1994 р. (у гонці на 30 км), дві – у 1998 г. (у гонці 10 км + 15 км і в естафеті 4 х 10 км) , дві – у 2002 г. (у гонці 10 км + 10 км і в естафеті 4 х 10 км).

По чотири золоті олімпійські медалі у різні роки виграли п'ять спортсменів: Сікстен Єрнберг зі Швеції (1956 р. – у гонці на 50 км; 1960 р. – у гонці на 30 км; 1964 р. – дві: у гонці на 50 км і в естафеті 4 х 10 км); його співвітчизник Томас Ларс Вассберг (1980 р. – у гонці на 15 км; 1984 р. – дві: у гонці на 50 км і в естафеті 4 х 10 км; 1988 р. – в естафеті 4 х 10 км); Микола Зімятов зі збірної СРСР (1980 р. – три: в гонці на 30 км, у гонці на 50 км, в естафеті 4 х 10 км; 1984 р. – у гонці на 30 км); Андерс Гунде Сван зі Швеції (1984 р. – дві: у гонці на 15 км і в естафеті 4 х 10 км; 1988 р. – дві: у гонці на 50 км і в естафеті 4 х 10 км); Даріо Колонья зі Швейцарії (2010 р. – у гонці на 15 км, 2014 р. – дві: у гонці на 15 км і в скіатлоні 15 км + 15 км, 2018 р. – у гонці на 15 км (до речі, він переміг тричі поспіль на 15-кілометровій дистанції)).

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей серед жінок – вісім – виграла спортсменка з Норвегії Маріт Бьорген (2010 р. – три: в індивідуальному спринті, в скіатлоні 7,5 км + 7,5 км і в естафеті 4 х 5 км; 2014 р. – три: в командному спринті, в скіатлоні 7,5 км + 7,5 км і в гонці з мас-старту на 30 км; 2018 р. – дві: в гонці на 30 км і в естафеті 4 х 5 км).

Шість золотих олімпійських нагород у лижних гонках здобула російська спортсменка Любов Єгорова, в тому числі три – у 1992 р. (у гонці 5 км + 10 км, у гонці на 15 км і в естафеті 4 х 5 км у складі Об'єднаної команди СНД) і три – у 1994 р. (у гонці на 5 км, у гонці 5 км + 10 км і в естафеті 4 х 5 км у складі команди Росії).

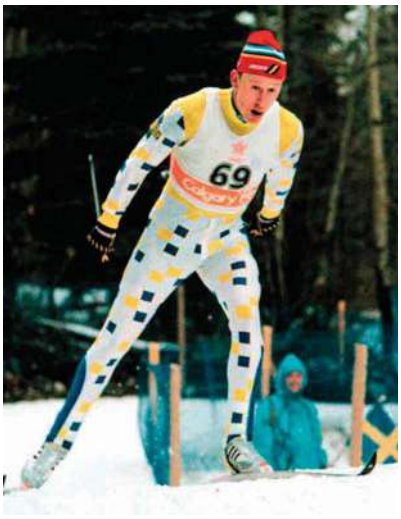
Чотириразовий олімпійський чемпіон з лижних гонок – спортсмен з Швеції Сікстен Єрнберг (1956–1964)

Чотириразовий олімпійський чемпіон з лижних гонок – шведський спортсмен Томас Ларс Вассберг (1980–1988)

Чотириразовий олімпійський чемпіон з лижних гонок – російський спортсмен Микола Зімятов, який виступав у складі збірної СРСР (1980, 1984 рр.)

Чотириразовий олімпійський чемпіон з лижних гонок – спортсмен зі Швеції Андерс Гунде Сван (1984, 1988 рр.)

П'ять золотих олімпійських медалей у лижних гонках має у своєму активі російська спортсменка Лариса Лазутіна, в тому числі одну – у 1992 р. (в естафеті 4 х 5 км у складі Об'єднаної команди СНД), одну – у 1994 р. (в естафеті 4 х 5 км у складі команди Росії) і три – у 1998 р. (у гонці на 5 км, у гонці 5 км + 10 км і в естафеті 4 х 5 км у складі команди Росії). Виступала Лариса Лазутіна і на XIX зимових Олімпійських іграх 2002 р., однак там вона опинилася в центрі допінгового скандалу, була дискваліфікована за вживання забороненого препарату і позбавлена тих медалей, які отримала в Солт-Лейк-Сіті-2002 (нагороди, завойовані ще раніше – на Іграх в Альбервілі-1992, Ліллегаммері-1994 і Нагано-1998 – у неї збереглися).

По чотири золоті олімпійські нагороди в лижних гонках завоювали дві російські спортсменки, які виступали на Іграх у складах збірних СРСР: Галина Кулакова (1972 р. – три: в гонці на 5 км, у гонці на 10 км і в естафеті 3 х 5 км; 1976 р. – в естафеті 4 х 5 км) і Раїса Сметаніна (1976 р. – дві: в гонці на 10 км і в естафеті 4 х 5 км у складі збірної СРСР; 1980 р. – у гонці на 5 км, виступаючи за СРСР; 1992 р. – в естафеті 4 х 5 км у складі Об'єднаної команди СНД).

Найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку в лижних гонках серед чоловіків – 12 – виграв спортсмен із Норвегії Бьорн Делі, в активі якого, крім уже згадуваних восьми золотих нагород (завойованих у 1992–1998 рр.), є також чотири срібні (одна – у 1992 р., дві – у 1994 р., одна – у 1998 р.).

Серед жінок у лижних гонках найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку – 15 (це найбільша кількість медалей, завойованих на зимових Олімпійських іграх незалежно від статі та виду спорту) – виграла норвезька спортсменка Маріт Бьорген, у якої, крім уже восьми золотих медалей (завойованих у 2010–2018 рр.), є також чотири срібні (по одній – у 2002–2018 рр.) і три бронзові (одна – у 2010 р. і дві – у 2018 р.).

Чотириразовий олімпійський чемпіон з лижних гонок – спортсмен зі Швейцарії Даріо Колонья (2010–2018)

Шестиразова олімпійська чемпіонка з лижних гонок – російська спортсменка Любов Єгорова, яка три з цих медалей здобула, виступаючи за Об'єднану команду СНД (1992), а три – за збірну Росії (1994)

Восьмиразова олімпійська чемпіонка з лижних гонок – норвезька спортсменка Маріт Бьорген, яка здобула золоті медалі на зимових Олімпійських іграх 2010–2018 рр., а також має в активі чотири срібні та три бронзові нагороди (загалом 15)

Цікаво відзначити, що кілька спортсменів-лижників у різні роки здобували на зимових Олімпійських іграх медалі не тільки в лижних гонках, а й в іншому виді спорту – лижному двоєборстві. Так, норвежець Турлейф Хауг до двох золотих олімпійських медалей, виграних у 1924 р. на I зимових Олімпійських іграх у лижних гонках (на 18 км і на 50 км), додав і третю нагороду найвищого ґатунку – в лижному двоєборстві – на тих самих зимових Іграх-1924. Норвезький спортсмен Йохан Грьоттумсбротен на I зимових Олімпійських іграх завоював срібну нагороду в лижній гонці на 18 км, бронзову в лижній гонці на 50 км і бронзову в лижному двоєборстві, на II зимових Олімпійських іграх (1928) – золоту медаль у лижній гонці на 18 км і ще одне "золото" – в лижному двоєборстві, на III зимових Олімпійських іграх (1932) – золоту нагороду в лижному двоєборстві, що в цілому склало шість олімпійських медалей різного ґатунку (3 золоті, 1 срібна, 2 бронзові). Норвежець Туралф Стремстад на I зимових Олімпійських іграх став володарем двох срібних медалей, у тому числі однієї – в лижній гонці на 50 км і однієї – в лижному двоєборстві. Норвезький спортсмен Оддбьорн Хаген на III зимових Олімпійських іграх (1936) завоював три медалі: дві срібні – в лижній гонці на 18 км і в естафеті 4 х 10 км і одну золоту – в лижному двоєборстві. На зимових Іграх-1936 норвежець Олаф Хоффсбаккен став володарем двох срібних нагород, одна з яких – у лижній естафеті 4 х 10 км, інша – в лижному двоєборстві, а його співвітчизник Сверре Бродаль був нагороджений срібною медаллю в естафеті 4 х 10 км і бронзовою – в лижному двоєборстві. Лижник з Фінляндії Хейккі Хасу завоював золоту нагороду в естафеті 4 х 10 км на IV зимових Олімпійських іграх (1952), а в лижному двоєборстві – "золото" на V зимових Олімпійських іграх-1948 і "срібло" на VI зимових Олімпійських іграх-1952.

Російська спортсменка Лариса Лазутіна, яка у лижних гонках здобула п'ять золотих медалей (1992 р. – в Об'єднаній команді СНД, 1994 і 1998 рр. – у збірній Росії), а на зимових Олімпійських іграх 2002 р. за результатами допінг-контролю була дискваліфікована і позбавлена нагород, які вона отримала у Солт-Лейк-Сіті

Швидкісний біг на ковзанах

Швидкісний біг на ковзанах – вид спорту, в якому спортсмени-ковзанярі прагнуть якомога швидше подолати ту чи іншу змагальну дистанцію, що пролягає на льоду замкненим 400-метровим овалом. Спортсмени стартують парами: один – малою (внутрішньою) доріжкою, інший – великою (зовнішньою); через кожне коло ковзанярі змінюються доріжками.

Розвитком швидкісного бігу на ковзанах, як і фігурного катання на ковзанах, і шорт-треку, керує Міжнародний союз ковзанярів (International Skaiting Unin – ISU), заснований в 1892 р. Нині (станом на 1 січня 2019 р.) ISU об'єднує 98 національних федерації.

До олімпійської програми швидкісний біг на ковзанах входить, починаючи з I зимових Олімпійських ігор і понині.

На I–VII зимових Олімпійських іграх (1924–1956) змагання в швидкісному бігу на ковзанах проводилися тільки серед чоловіків. Починаючи з VIII зимових Олімпійських ігор (1960), суперництво за олімпійські нагороди в цьому виді спорту ведеться як серед чоловіків, так і серед жінок.

На I зимових Олімпійських іграх до програми зі швидкісного бігу на ковзанах входили п'ять видів змагань, у тому числі на чотирьох дистанціях –

Спортсмен з Фінляндії Клас Тунберг, який на I зимових Олімпійських іграх у Шамоні (1924) здобув три золоті медалі у швидкісному бігу на ковзанах на дистанціях 1500 м, 5000 м і в багатоборстві, а на II зимових Олімпійських іграх-1928 у Санкт-Моріці завоював ще дві золоті нагороди, ставши таким чином п'ятиразовим олімпійським чемпіоном; крім того, в його активі було ще дві медалі – одна срібна і одна бронзова (обидві – у 1924 р.)

500, 1500, 5000 і 10 000 м, а також у багатоборстві (за сумою результатів на чотирьох дистанціях) – у перший і останній раз в історії цього виду спорту на зимових Олімпійських іграх. Першими олімпійськими чемпіонами зі швидкісного бігу на ковзанах стали: Чарлз Джутроу зі США (на дистанції 500 м), спортсмен з Фінляндії Клас Тунберг, який переміг у Шамоні тричі – на дистанціях 1500 м, 5000 м і в багатоборстві), та його співвітчизник Юліус Скутнабб – на дистанції 10 000 м.

На II зимових Олімпійських іграх 1928 р. програма зі швидкісного бігу на ковзанах включала чотири види змагань (на дистанціях 500, 1500, 5000 і 10 000 м). Однак переможці були визначені тоді лише на трьох із цих дистанцій (500, 1500 і 5000 м), оскільки через відлигу не вдалося розіграти олімпійські медалі на дистанції 10 000 м.

На III зимових Олімпійських іграх (1932) їх американські організатори наполягли на тому, щоб змагання в швидкісному бігу на ковзанах проводилися не за традиційними міжнародними правилами (парами), а за правилами, що діють у Північній Америці, – групами із загального старту, що було незвичним для спортсменів з країн Європи. Через це багато сильних європейських ковзанярів відмовилися від участі в зимових Іграх-1932, а ті з них, хто все ж вирішили брати участь у змаганнях, не змогли на рівних змагатися зі спортсменами зі США і Канади. Наслідком цього стало те, що на всіх чотирьох дистанціях (500, 1500, 5000 і 10 000 м) перемогли ковзанярі зі США, а з дванадцяти розіграних у цьому виді спорту олімпійських медалей (4 золотих, 4 срібних, 4 бронзових) на частку спортсменів із Європи прийшлося лише два "срібла" (завойованих норвежцями), тоді як у представників США і Канади було по п'ять нагород (у американців – чотири золоті й одна срібна, а у канадців – одна срібна і чотири бронзові).

Спортсмен зі США Чарлз Джутроу – перший олімпійський чемпіон у швидкісному бігу на ковзанах (в 1924 р. на I зимових Олімпійських іграх у Шамоні на дистанції 500 м)

На IV зимових Олімпійських іграх, що проходили в 1936 р., у змаганнях зі швидкісного бігу на ковзанах повернулися до традиційних міжнародних правил (забіги парами). Олімпійськими чемпіонами на всіх чотирьох дистанціях (500, 1500, 5000 і 10 000 м) стали норвезькі ковзанярі. До речі, із загальної кількості розіграних у Німеччині у цьому виді спорту медалей різного ґатунку (12), у спортсменів Норвегії їх було шість (чотири золоті і дві срібні), Фінляндії – чотири (дві срібні і дві бронзові), по одній бронзовій нагороді у представників Австрії та США.

Такою самою, як у Гарміш-Партенкірхені-1936, була програма змагань з ковзанярського спорту на V–VII зимових Олімпійських іграх (1948–1956).

На VIII зимових Олімпійських іграх 1960 р. у Скво-Веллі програма зі швидкісного бігу на ковзанах включала вже вісім видів змагань: крім чотирьох у чоловіків (на звичних дистанціях 500, 1500, 5000 і 10 000 м), вперше було проведено олімпійські змагання в цьому виді спорту серед жінок (на дистанціях – 500, 1000, 1500 і 3000 м).

Аналогічною була програма змагань в Інсбруку-1964, Гренобле-1968 і Саппоро-1972 на IX, X і XI зимових Олімпійських іграх.

На XII зимових Олімпійських іграх (1976) програма зі швидкісного бігу на ковзанах збільшилася з восьми до дев'яти видів змагань: у чоловічій її частини додалася п'ята дистанція – 1000 м, тоді як жіноча частина програми залишилася без змін.

Такою самою, як в Інсбруку-1976, була програма в цьому виді спорту на XIII і XIV зимових Олімпійських іграх (1980 і 1984 рр.).

На XV зимових Олімпійських іграх 1988 р. у Калгарі програму було розширено з дев'яти до десяти видів змагань: у жіночій її частині додалася п'ята дистанція – 5000 м, а чоловіча частина залишилася без змін.

Аналогічною була програма в цьому виді спорту на XVI і XVII зимових Олімпійських іграх (в Альбервілі-1992 і Ліллегаммері-1994).

У 1998 р. на XVIII зимових Олімпійських іграх програма не змінилася кількісно, але на дистанції 500 м (і у чоловіків, і у жінок) стали проводити по два забіги, а підсумкове місце кожного з ковзанярів на цій дистанції визначалося за сумою показників часу в першому і другому забігах.

Такою самою, як у Нагано-1998, була програма змагань зі швидкісного бігу на ковзанах на XIX зимових Олімпійських іграх 2002 р.

На XX зимових Олімпійських іграх (2006) програма в цьому виді спорту включала вже не 10, а 12 видів змагань: і у чоловіків, і у жінок вона поповнилася командною гонкою переслідування (дистанція для чоловіків – 3200 м, для жінок – 2400 м).

Не змінилася програма зі швидкісного бігу на ковзанах у Ванкувері-2010 і в Сочі-2014 – на XXI і XXII зимових Олімпійських іграх: 12 видів змагань, у тому числі у чоловіків – шість (дистанції 500, 1000, 1500, 5000 і 10 000 м, командна гонка переслідування на дистанції 3200 м) і у жінок – шість (дистанції 500, 1000, 1500, 3000 і 5000 м, командна гонка переслідування на дистанції 2400 м).

На XXIII зимових Олімпійських іграх 2018 р. у Пхьончхані програму в цьому виді спорту знову розширили – на цей раз до 14 видів змагань, додавши змагання з мас-старту – у чоловіків і у жінок, завдяки чому швидкісний біг на ковзанах став наймедалемістким на зимових Іграх. Слід зазначити, що в змаганнях на дистанції 500 м (і у чоловіків, і у жінок) від виявлення найсильніших у ковзанярському спринті за сумою часу в двох забігах (так було на XVII–XXII зимових Олімпійських іграх) повернулися до визначення підсумків цих змагань за часом, показаним кожним із ковзанярів, що стартував на 500-метрівці тільки один раз.

За 94-річну історію проведення на зимових Олімпійських іграх (1924–2018) змагань з цього виду спорту найбільшу кількість золотих олімпійських медалей серед чоловіків-ковзанярів – по п'ять – здобули два спортсмени: Клас Тунберг із Фінляндії – у 1924 р. три (1500 і 5000 м, багатоборство), а в 1928 р. дві (500 і 1500 м), і Ерік Хейден із США – всі п'ять нагород найвищого ґатунку завойовані ним у 1980 р. (він переміг тоді на всіх п'яти дистанціях – 500, 1000, 1500, 5000 і 10 000 м, що безсумнівно є унікальним досягненням).

По чотири золоті олімпійські медалі завоювали четверо ковзанярів: норвежець Івар Баллангруд, у тому числі в 1928 р. – одну (5000 м), а в 1936 р. – три (500, 5000 і 10 000 м); Євгеній Гришин із СРСР, у тому числі в 1956 р. – дві (500 і 1500 м) і в 1960 р. – дві (500 і 1500 м); норвежець Юхан-Олаф Косс, у тому числі в 1992 р. – одну (1500 м), а в 1994 р. – три (1500, 5000 і 10 000 м); Свен Крамер із Нідерландів, у тому числі у 2010 р. – одну (5000 м), у 2014 р. – дві (на дистанції 5000 м і в командній гонці переслідування), у 2018 р. – одну (5000 м, причому на цій дистанції він переміг на трьох зимових Іграх поспіль).

П'ятиразовий олімпійський чемпіон у швидкісному бігу на ковзанах спортсмен з США Ерік Хейден, який всі золоті медалі здобув на XIII зимових Олімпійських іграх у Лейк-Плесіді (на дистанціях 500, 1000, 1500, 5000 і 10 000 м)

Серед жінок-ковзанярок найбільшу кількість золотих олімпійських медалей у цьому виді спорту – шість – здобула спортсменка з СРСР Лідія Скоблікова, в тому числі дві – у 1960 р. (1500 і 3000 м) і чотири – в 1964 р. (тоді вона перемогла на всіх чотирьох дистанціях, що входили у ті часи до олімпійської програми, – 500, 1000, 1500 і 3000 м).

По п'ять золотих олімпійських нагород виграли три ковзанярки: Бонні Кетлін Блейр зі США, у тому числі одну – у 1988 р. (500 м), дві – у 1992 р.

Чотириразовий олімпійський чемпіон зі швидкісного бігу на ковзанах спортсмен з Нідерландів Свен Крамер, який одну золоту медаль здобув на Іграх-2010 (на дистанції 5000 м), дві на Іграх-2014 (5000 м і у командній гонці переслідування), а ще одну – на Іграх-2018 (5000 м), крім того на його рахунку дві срібні та три бронзові нагроди (загалом 9)

Шестиразова олімпійська чемпіонка зі швидкісного бігу на ковзанах російська спортсменка Лідія Скоблікова, яка, виступаючи у складі збірної СРСР, дві медалі завоювала на Іграх-1960 (на дистанціях 1500 і 3000 м), а чотири – на Іграх-1964 (500, 1000, 1500 і 3000 м)

Володарка п'яти олімпійських медалей різного ґатунку спортсменка з НДР Кріста Людінг-Ротенбургер, яка чотири з цих нагород здобула у змаганнях з швидкісного бігу на ковзанах – дві золоті, одну срібну та одну бронзову (на Іграх-1984–1992 рр.), а одну (бронзову) – у велосипедному спорті на треку (на Іграх-1988)

(500 і 1000 м) і дві – у 1994 р. (500 і 1000 м); Клаудіа Пехштайн з Німеччини, в тому числі одну – у 1994 р. (5000 м), одну – у 1998 р. (5000 м), дві – у 2002 р. (3000 і 5000 м), одну – в 2006 р. (у командній гонці переслідування); Ірен Вюст з Нідерландів, у тому числі одну – у 2006 р. (3000 м), одну – у 2010 р. (1500 м), дві – у 2014 р. (на дистанції 3000 м і в командній гонці переслідування), одну – в 2018 р. (1500 м).

Найбільшу серед чоловіків-ковзанярів кількість олімпійських медалей різного ґатунку – дев'ять – завоював спортсмен із Нідерландів Свен Крамер, у якого, крім чотирьох його золотих нагород (у 2010–2018 рр.), є також два срібні (у 2006, 2014 рр.) і три бронзові (у 2006, 2010, 2018 рр.).

П'ятиразова олімпійська чемпіонка зі швидкісного бігу на ковзанах спортсменка з Нідерландів Ірен Вюст, яка одну золоту медаль здобула на Іграх-2006 (на дистанції 3000 м), одну – на Іграх-2010 (1500 м), дві – на Іграх-2014 (3000 м і у командній гонці переслідування), одну на Іграх-2018 (1500 м); крім того в її активі п'ять срібних медалей і одна бронзова (загалом 11)

Серед жінок-ковзанярок найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку – одинадцять – здобула спортсменка з Нідерландів Ірен Вюст, у якої, крім п'яти золотих нагород (у 2006–2018 рр.), є також п'ять срібних медалей (три – в 2014 р., дві – у 2018 р.) і одна бронзова (2006).

Багатогранністю характеризувалося спортивне обдарування Крісти Людінг-Ротенбургер (Німецька Демократична Республіка). Із вигранних п'яти олімпійських медалей різного ґатунку чотири нагороди було завойовано на зимових Олімпійських іграх в швидкісному бігу на ковзанах (Сараєво-1984 – "золото" на дистанції 500 м; Калгарі-1988 – "золото" на 1000 м і "срібло" на 500 м; Альбервіль-1992 – "бронза" на 500 м). Ще одну медаль – срібну – Кріста Людінг-Ротенбургер здобула у велосипедному спорті (на Іграх Олімпіади 1988 р. – у спринтерській гонці на треку).

Представляють інтерес досягнення спортсменки з Нідерландів Йорін Тер Морс. Вона виграла в олімпійських змаганнях зі швидкісного бігу на ковзанах три золоті медалі (дві на Іграх-2014 – на дистанції 1500 м і в командній гонці переслідування, одну – на Іграх-2018 – на дистанції 1000 м), а крім цього завоювала бронзову олімпійську нагороду в іншому виді ковзанярського спорту – шорт-треку (на Іграх-2018 в естафеті на 3000 м у складі команди Нідерландів).

Триразова олімпійська чемпіонка зі швидкісного бігу на ковзанах спортсменка з Нідерландів Йорін Тер Морс, яка дві золоті медалі здобула на Іграх-2014, одну – на Іграх-2018, крім того, має в своєму активі ще й одну бронзову олімпійську нагороду в шорт-треку – на Іграх-2018

Спортсмен зі США Ерік Флейм став володарем двох срібних медалей: однієї – у швидкісному бігу на ковзанах (дистанція 1500 м на XV зимових Олімпійських іграх-1988), а другої – у шорт-треку (в естафеті на дистанції 5000 м на XVII зимових Олімпійських іграх-1994).

Шорт-трек

Шорт-трек – вид спорту, який являє собою специфічний різновид швидкісного бігу на ковзанах, у якому спортсмени прагнуть якомога швидше подолати змагальну дистанцію, розмічену на льоду по замкнутому овалу всередині майданчика для хокею з шайбою. При цьому спортсмени біжать групами по овалу майданчика проти годинникової стрілки певну (залежно від довжини дистанції) кількість кіл (кожне з них – 111,12 м). А в естафетах спортсмени, які виступають в одній команді, можуть змінювати один одного (дотиком до будь-якої частини тіла партнера) у будь-якій точці дистанції.

Розвитком шорт-треку, як і класичного швидкісного бігу на ковзанах, і фігурного катання на ковзанах, керує Міжнародний союз ковзанярів (ISU), при якому в 1975 р. було створено технічний комітет з бігу на коротких доріжках.

До олімпійської програми змагання з шорт-треку (серед чоловіків і серед жінок) входять, починаючи з XVI зимових Олімпійських ігор 1992 р. і донині.

На зимових Іграх-1992 програма з шорт-треку включала чотири види змагань, у тому числі два у чоловіків (на дистанції 1000 м і в естафеті на 5000 м) і два у жінок (на дистанції 500 м і в естафеті на 3000 м). Першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту стали: серед чоловіків – Кім Кі Хун з Республіки Корея (на дистанції 1000 м) і команда Республіки Корея, за яку виступали Кім Кі Хун, Лі Чжун Хо, Мо Чжі Су і Сон Чже Кун, – в естафеті на 5000 м, а серед жінок – Кеті Тернер із США (на дистанції 500 м) і команда Канади, в якій виступали Анжела Кютрон, Сільві Дейгл, Наталі Ламбер і Анні Перро, – в естафеті на 3000 м.

На XVII зимових Олімпійських іграх, що проходили в 1994 р. у Ліллегаммері, програму було розширено з чотирьох до шести видів змагань: у чоловіків додали дистанцію 500 м, а у жінок – 1000 м.

Такою самою, як на зимових Іграх-1994 (шість видів змагань, у тому числі три у чоловіків і три у жінок), програма з шорт-треку була на XVIII зимових Олімпійських іграх 1998 р. у Нагано.

На XIX зимових Олімпійських іграх (Солт-Лейк-Сіті-2002) учасники змагалися вже не за шість, а за вісім комплектів нагород: і у чоловіків, і у жінок додалася дистанція 1500 м.

Аналогічною – вісім видів змагань, у тому числі чотири у чоловіків (500, 1000 і 1500 м й естафета на 5000 м) і чотири у жінок (500, 1000 і 1500 м й естафета на 3000 м) – залишалася програма змагань з шорт-треку на XX–XXIII зимових Олімпійських іграх (2006–2018).

За 26-річну історію проведення змагань з шорт-треку на зимових Олімпійських іграх (1992–2018) було розіграно 56 комплектів нагород. Із них володарями золотих олімпійських медалей 24 рази ставали представники Республіки Корея (на частку спортсменів цієї країни припадає понад 42 % нагород найвищого ґатунку), у Китаю – 10 золотих меда-

Триразовий олімпійський чемпіон Кім Кі Хун спортсмен із Республіки Корея (від лівої), який здобув дві золоті медалі з шорт-треку на XVI зимових Олімпійських іграх 1992 р. в Альбервілі, де цей вид спорту дебютував в олімпійській програмі, а ще одну – на Іграх-1994 у Ліллегаммері

Шестиразовий олімпійський чемпіон з шорт-треку Ан Хьон Су, який три золоті медалі завоював на Іграх-2006 у Турині, виступаючи за Республіку Корея, а ще три – на Іграх-2014 у Сочі, виступаючи вже за Росію; крім того, в його активі є і дві бронзові нагороди (загалом 8)

Чотириразова олімпійська чемпіонка з шорт-треку спортсменка із Республіки Корея Чон Лі К'юн, яка дві золоті медалі здобула на Іграх-1994 у Ліллегаммері, а ще дві – на Іграх-1998 у Нагано

лей, Канади – 9, США – 4, Росії – 3, Італії – 2, Японії, Австралії, Угорщини, Нідерландів – по одній.

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей у цьому виді спорту серед чоловіків – шість – завоював Ан Хьон Су, який на зимових Іграх-2006 виступав за Республіку Корея, а на зимових Іграх-2014, змінивши громадянство, – за Росію (вже як Віктор Ан). У Турині-2006 цей корейський спортсмен виграв три нагороди найвищого ґатунку (дві – на дистанціях 1000 і 1500 м, одну – в естафеті на 5000 м у складі команди Республіки Корея), а в Сочі-2014 – ще три золоті медалі вже як представник Російської Федерації (дві – на дистанціях 500 і 1000 м, а одну – в естафеті на 5000 м у складі команди Росії).

По три золоті медалі в олімпійських змаганнях з цього виду спорту серед чоловіків завоювали три спортсмени: Кім Кі Хун з Республіки Корея, в тому числі дві – у 1992 р. (на дистанції 1000 м і в естафеті на 5000 м) і одну – у 1994 р. (на дистанції 1000 м); Марк Ганьон з Канади, у тому числі одну – в 1998 р. (в естафеті) і дві – у 2002 р. (на дистанції 500 м і в естафеті на 5000 м); його співвітчизник Шарль Амелі, в тому числі дві – у 2010 р. (на дистанції 500 м і в естафеті) і одну – в 2014 р. (на дистанції 1500 м).

Чотириразова олімпійська чемпіонка з шорт-треку спортсменка із Китаю Ван Мен, яка одну золоту медаль здобула на Іграх-2006 у Турині, а три – на Іграх-2010 у Ванкувері

Триразовий олімпійський чемпіон з шорт-треку канадський спортсмен Марк Ганьон, який одну золоту медаль завоював на Іграх-1998 у Нагано, а дві – на Іграх-2002 у Солт-Лейк-Сіті

Володар вісьмох олімпійських медалей різного ґатунку з шорт-треку спортсмен зі США Аполо Антон Оно, на рахунку якого дві золоті нагороди (2002 і 2006 рр.), дві срібні (2002 і 2010 рр.) та чотири бронзові (2006 і 2010 рр.)

Володарка восьми олімпійських медалей різного ґатунку з шорт-треку італійська спортсменка Аріанна Фонтана, в активі якої одна золота нагорода (2018), дві срібні (2014 і 2018 рр.) і п'ять бронзових (2006–2018 рр.)

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей серед жінок – по чотири – виграли дві спортсменки: Чон Лі К'юн з Республіки Корея, в тому числі дві – у 1994 р. (на дистанції 1000 м і в естафеті) і дві – у 1998 р. (на тій самій дистанції 1000 м і в естафеті), і Ван Мен із Китаю, у тому числі одну – у 2006 р. (на дистанції 500 м) і три – у 2010 р. (на дистанціях 500 і 1000 м і в естафеті).

Три золоті медалі в олімпійських змаганнях з цього виду спорту серед жінок завоювала спортсменка з Республіки Корея Чин Сон Ю – всі у 2006 р. (на дистанціях 1000 і 1500 м і в естафеті).

Найбільшу кількість медалей різного ґатунку в олімпійських змаганнях з шорт-треку серед чоловіків – по вісім – завоювали два спортсмени: Аполо Антон Оно зі США, у тому числі дві золоті (у 2002, 2006 рр.), дві срібні (у 2002, 2010 рр.) і чотири бронзові (2006 р. – дві, 2010 р. – дві); і вже згадуваний Ан Хьон Су з Республіки Корея у 2006 р. (він же – Віктор Ан з Росії у 2014 р.), на рахунку якого крім шести золотих медалей (у 2006, 2014 рр.), були також дві "бронзи" (у 2006, 2014 рр.).

Найбільшу кількість медалей різного ґатунку в олімпійських змаганнях з шорт-треку серед жінок – вісім – завоювала спортсменка з Італії Аріанна Фонтана, в тому числі одну золоту нагороду (2018), дві срібні (у 2014, 2018 рр.) і п'ять бронзових (у 2006, 2010 рр., у 2014 – дві, у 2018 р.).

Цікавий і навіть курйозний випадок стався на змаганнях з шорт-треку на XIX зимових Олімпійських іграх – у фіналі у чоловіків на дистанції 1000 м. Один із учасників – спортсмен з Австралії Стівен Бредбері – був помітно слабший за своїх суперників (таких, як американець Аполо Антон Оно, канадець Меттью Тюркотт, представники Республіки Корея Ан Хьон Су і Кім Дон Сун) – і під час забігу відстав від них. Але раптово в групі, що лідирувала, стався завал (упали, перешкодивши один одному, відразу кілька спортсменів). А австралієць Стівен Бредбері, не розгубившись, об'їхав групу і, поки ті піднімалися на ноги і продовжили просування вперед, фінішував першим, ставши олімпійським чемпіоном.

Варто відзначити й те, що згаданий випадок, коли спортсмен з Республіки Корея – триразовий олімпійський чемпіон зимових Ігор-2006 Ан Хьон Су, потім, змінивши громадянство, завоював ще три золоті олімпійські медалі на зимових Іграх-2014 вже як представник Росії Віктор Ан, – не єдиний у шорт-треку приклад залучення таким чином (зі зміною громадянства) сильних спортсменів з інших країн – лідерів у цьому виді спорту. На зимових Іграх-2018 у Пхьончхані у змаганнях з шорт-треку серед чоловіків в естафеті на 5000 м олімпійське "золото" виграла команда Угорщини. Цікаво, що з чотирьох учасників цієї угорської естафетної команди двоє – китайці Лю Шаолінь і Лю Шаоан, які змінили громадянство.

Швидкісно-силові види спорту

Стрибки на лижах з трампліна

Стрибки на лижах з трампліна – вид спорту, в якому спортсмени стрибають зі спеціально обладнаних трамплінів різної потужності. Кожен стрибок оцінюється як за дальністю, так і за технікою (стилем) його виконання, що дає сумарну оцінку в балах.

Розвитком стрибків на лижах з трампліна, як і лижних гонок, лижного двоєборства, гірськолиж-

Перший олімпійський чемпіон зі стрибків на лижах з трампліна норвезький спортсмен Якоб Туллін Тамс (на I зимових Олімпійських іграх 1924 р. у Шамоні)

ного спорту, сноубордингу, фрістайлу, керує Міжнародна федерація лижного спорту (FIS).

До олімпійської програми змагання зі стрибків на лижах з трампліна входять, починаючи з I зимових Олімпійських ігор і донині.

На I–XXI зимових Олімпійських іграх (1924–2010) змагання в цьому виді спорту проводилися тільки серед чоловіків. Починаючи з XXII зимових Олімпійських ігор (2014), змагання зі стрибків на лижах з трампліна проходять і серед чоловіків, і серед жінок.

На I зимових Олімпійських іграх-1924 у Шамоні суперництво в цьому виді спорту велося за один комплект нагород – на трампліні потужністю 70 м. Першим олімпійським чемпіоном став спортсмен з Норвегії Якоб Туллін Тамс.

Аналогічною (стрибки з трампліна потужністю 70 м) була програма в цьому виді спорту на II–VII зимових Олімпійських іграх. Олімпійськими чемпіонами у цих змаганнях були, відповідно, кілька норвезьких спортсменів – Альф Стен Андерсен (Санкт-Моріц-1928), Біргер Рууд (двічі – в Лейк-Плесіді-1932 і Гарміш-Партенкірхені-1936), Петтер Хугстед (Санкт-Моріц-1948) і Арнфінн Бергман (Осло-1952), а в Кортіна-д'Ампеццо-1956 – спортсмен з Фінляндії Антті Хювярінен.

На VIII зимових Олімпійських іграх 1960 р. в Скво-Веллі змагання в цьому виді спорту проводилися на трампліні потужністю 80 м. Олімпійське "золото" завоював спортсмен з НДР Хельмут Рекнагель, який виступав у складі Об'єднаної німецької команди (ОНК).

У 1964 р. на IX зимових Олімпійських іграх в Інсбруку суперництво за нагороди велося вже не на одному, а на двох трамплінах – потужністю 70 м і потужністю 90 м. Олімпійськими чемпіонами стали, відповідно, Вейкко Канкконен з Фінляндії і норвежець Туралф Енган.

Аналогічною була програма в цьому виді спорту на X–XIV зимових Олімпійських іграх (1968–1984). Володарями золотих олімпійських медалей у тих змаганнях були: в 1968 р. – Іржі Рашка з Чехословаччини (на трампліні потужністю 70 м) і Володимир Бєлоусов з СРСР (на трампліні потужністю 90 м); 1972 р. – відповідно, японець Юкіо Касая і поляк Войцех Фортуна; 1976 р. – німецький спортсмен Ханс-Георг Ашенбах з НДР і австрієць Карл Шнабль; 1980 р. – австрійський спортсмен Антон Іннауер і Йоуко Тьормянен з Фінляндії; 1984 р. – німець Йєнс Вайсфлог з НДР і Матті Нюкянен з Фінляндії.

На XV зимових Олімпійських іграх 1988 р. програму було розширено з двох до трьох видів змагань: до особистої першості на трамплінах потужністю 70 м і 90 м додали командну першість на трампліні потужністю 90 м (у кожній команді – по чотири спортсмени, результати яких підсумовують). Олімпійськими чемпіонами на зимових Іграх-1988 стали: фінський спортсмен Матті Нюкянен (в особистій першості на обох трамплінах) і збірна Фінляндії (в командній першості).

У 1992 р. на XVI зимових Олімпійських іграх в Альбервілі кількість видів змагань у стрибках на лижах з трампліна не змінилася (три, в тому числі два в особистій першості і один у командній), але більшою стала потужність трамплінів (була 70 м і 90 м, а починаючи з Ігор-1992, – 90 м і 120 м). Володарями олімпійських золотих нагород у цьому виді спорту стали: в особистій першості – австрієць Ернст Ветторі (на трампліні потужністю 90 м) і фінн Тоні Ніємінен (на трампліні потужністю 120 м), а в командній першості – збірна Фінляндії.

Аналогічною була програма змагань на XVII–XIX зимових Олімпійських іграх. На Іграх-1994 у Ліллегаммері олімпійськими чемпіонами стали: в осо-

Чотириразовий олімпійський чемпіон зі стрибків на лижах з трампліна спортсмен із Фінляндії Матті Нюкянен, який одну золоту медаль здобув на Іграх-1984 у Сараєво, а три – на Іграх-1988 у Калгарі; крім того в його активі є одна срібна нагорода (загалом 5)

Чотириразовий олімпійський чемпіон зі стрибків на лижах з трампліна швейцарський спортсмен Сімон Амман, який дві золоті медалі здобув на Іграх-2002 у Солт-Лейк-Сіті, а ще дві – на Іграх-2010 у Ванкувері

Триразовий олімпійський чемпіон зі стрибків на лижах з трампліна німецький спортсмен Йєнс Вайсфлог, який одну золоту медаль здобув на Іграх-1984 у Сараєво, виступаючи за НДР, а дві – на Іграх-1994 у Ліллегаммері, виступаючи за Німеччину

бистій першості – норвежець Еспен Бредесен (на трампліні потужністю 90 м) і спортсмен з Німеччини Йєнс Вайсфлог (на трампліні потужністю 120 м), а в командній першості (на трампліні потужністю 120 м) – збірна Німеччини. На Іграх-1998 у Нагано: в особистій першості – відповідно, фінський спортсмен Яні Сойнінен і японець Кацуйосі Функакі, а в командній першості – збірна Японії. На Іграх-2002 у Солт-Лейк-Сіті: в особистій першості – двічі Сімон Амман зі Швейцарії (на обох трамплінах) і збірна Німеччини (в командній першості).

У 2006 р. на XX зимових Олімпійських іграх програма в стрибках на лижах з трампліна включала, як і раніше, три види змагань (два в особистій першості і один у командній), але більшою стала потужність трамплінів (була 90 м і 120 м, а починаючи з Ігор-2006, – 95 м і 125 м, з відповідними позначками: середній (“нормальний”) трамплін – NH і великий трамплін – LH). Олімпійське “золото” в цих змаганнях здобули: в особистій першості – норвежець Ларс Бістол (на трампліні NH) і австрієць Томас Моргенштерн (на трампліні LH), а в командній першості (на трампліні LH) – збірна Австрії.

На XXI зимових Олімпійських іграх 2010 р. програма в стрибках на лижах з трампліна була такою самою, як на попередніх Іграх-2006. Олімпійськими чемпіонами: в особистій першості швейцарець Сімон Амман (двічі – на обох трамплінах), а в командній першості – збірна Австрії.

На XXII зимових Олімпійських іграх в Сочі програма зі стрибків на лижах з трампліна була розширена до чотирьох видів змагань: до трьох колишніх (де за олімпійські нагороди змагалися чоловіки) додали змагання серед жінок в особистій першості (на трампліні NH). Першою олімпійською чемпіонкою стала спортсменка з Німеччини Каріна Фогт.

Триразовий олімпійський чемпіон зі стрибків на лижах з трампліна австрійський спортсмен Томас Моргенштерн, який дві золоті медалі здобув на Іграх-2006 у Турині, а одну – на Іграх-2010 у Ванкувері

Триразовий олімпійський чемпіон зі стрибків на лижах з трампліна польський спортсмен Каміль Стох, який дві золоті медалі здобув на Іграх-2014 у Сочі, а одну – на Іграх-2018 у Пхьончхані

У змаганнях серед чоловіків олімпійське "золото" завоювали: в особистій першості – польський спортсмен Каміль Стох (двічі – на обох трамплінах), у командній першості – збірна Німеччини.

На XXIII зимових Олімпійських іграх 2018 р. у Пхьончхані програма зі стрибків на лижах з трампліна була такою самою, як на попередніх Іграх. У змаганнях серед чоловіків олімпійськими чемпіонами стали: в особистій першості – Андреас Веллінгер з Німеччини (на трампліні NH) і поляк Каміль Стох (на трампліні LH), а в командній першості – збірна Норвегії. У змаганнях серед жінок в особистій першості (на трампліні NH) олімпійське "золото" виграла норвезька спортсменка Марен Лундбю.

За 94-річну історію проведення змагань зі стрибків на лижах з трампліна на зимових Олімпійських іграх (1924–2018) було розіграно 49 комплектів нагород. Із них 11 раз олімпійські золоті медалі вигравали представники Норвегії, 10 разів – Фінляндії, 9 разів – німецькі спортсмени (у тому числі один – ОКГ, два – НДР, шість – Німеччини), шість разів – Австрії, по чотири рази – Польщі та Швейцарії, тричі – Японії, по одному разу – Чехословаччини та СРСР.

Найбільшу серед стрибунів на лижах з трампліна кількість золотих олімпійських медалей – по чотири – виграли два спортсмени: фін Матті Нюкянен (1984 р. – одна: в особистій першості, 1988 р. – три, в тому числі в особистій першості на обох трамплінах і в командній першості) і швейцарець Сімон Амман (2002 р. – дві: в особистій першості на обох трамплінах, 2010 р. – дві: також в особистій першості на обох трамплінах).

По три золоті олімпійські медалі в цьому виді спорту виграли три спортсмени: німець Йєнс Вайсфлог (1984 р. – одна: в особистій першості, виступаючи за НДР, і 1994 р. – дві в особистій та командній першості, виступаючи за Німеччину), поляк Каміль Стох (2014 р. – дві в особистій першості на обох трамплінах, 2018 р. – одна в особистій першості), австрієць Томас Моргенштерн (2006 р. – дві в особистій та командній першості, 2010 р. – одна в командній першості).

По дві золоті олімпійські медалі завоювали шість стрибунів на лижах з трампліна: норвежець Біргер Рууд (1932 і 1936 рр. – обидва рази в особистій першості), фін Арі-Пекка Ніккола (1988 і 1992 рр. – обидва рази в командній першості), його співвітчизник Тоні Ніємінен (1992 р. – в особистій та командній першості), японець Кацуйосі Фунакі (1998 р. – в особистій та командній першості), австрієць Андреас Кофлер (2006 і 2010 рр. – обидва рази в командній першості), німець Андреас Веллінгер (2014 р. – у командній першості, 2018 р. – в особистій першості).

Серед жінок, які виступають у змаганнях зі стрибків на лижах з трампліна, беручи до уваги нетривалу історію лише двох таких змагань на зимових Олімпійських іграх (2014 і 2018 рр.), поки немає жодної дворазової олімпійської чемпіонки. Жодній спортсменці не вдалося двічі стати призером зимових Ігор у цьому виді спорту.

Найбільшу серед стрибунів на лижах з трампліна кількість олімпійських медалей різного ґатунку – п'ять – виграв спортсмен з Фінляндії Матті Нюкянен (1984 р. – одну золоту й одну срібну, 1988 р. – три золоті).

Чотири олімпійські медалі різного ґатунку в цьому виді спорту завоювали шість спортсменів: німець Йєнс Вайсфлог (1984 р. – одна золота й одна срібна нагорода; 1994 р. – дві золоті), фін Матті Хаутамякі (2002 р. – одна срібна й одна бронзова; 2006 р. – дві срібні), поляк Адам Малиш (2002 р. – одна срібна й одна бронзова; 2010 р. – дві срібні), австрієць Томас Моргенштерн (2006 р. – дві золоті медалі, 2010 р. – одна золота, 2014 р. – одна срібна), його співвітчизник Грегор Шліренцауер (2010 р. – одна золота і дві бронзові, 2014 р. – одна срібна), німець Андреас Веллінгер (2014 р. – одна золота, 2018 р. – одна золота і дві срібні нагороди).

Складнокоординаційні види спорту

Бобслей

Бобслей – вид спорту, який являє собою швидкісний спуск з гір спеціально обладнаною льодовою трасою (жолобом з рядом різних за крутизною поворотів з віражами) на керованих санях обтічної форми, закріплених на двох парах полозів-ковзанів (передня пара – рухома, задня – нерухома). Бобслейні сани – двомісні (двійка) і чотиримісні (четвірка) – обладнані кермом і гальмом. Підсумкові місця спортсменів у змаганнях з бобслею визначаються за сумою часу, показаного кожним екіпажем у чотирьох заїздах.

Розвитком бобслею, як і скелетону, керує Міжнародна федерація бобслею і скелетону (International Bobsleigh and Skeleton Federation – IBSF), яка до червня 2015 р. називалася "Міжнародна федерація бобслею і тобоггану" (тобогган – поширені серед індіанців Канади безполозні дерев'яні сани, які в дещо зміненому вигляді стали використовувати як спортивний інвентар; на початку XX ст. проводилися офіційні змагання зі спуску з гір на тобоггані, потім це слово за традицією збереглося у назві згаданої міжнародної федерації – аж до її перейменування). Цю федерацію було засновано у 1924 р. Нині

Перші олімпійські чемпіони з бобслею – спортсмени зі Швейцарії, які перемогли у змаганнях з цього виду спорту на I зимових Олімпійських іграх 1924 р. у Шамоні: Едуард Шеррер, Альфред Невьо, Альфред Шлеппі та Хайнріх Шлеппі

(за станом на 1 січня 2019 р.) IBSF об'єднує 71 національну федерацію.

До олімпійської програми змагання з бобслею входять, починаючи з I зимових Олімпійських ігор і донині (окрім VIII зимових Олімпійських ігор 1960 р.).

На I–XVIII зимових Олімпійських іграх (1924–1998) змагання з бобслею проводилися тільки серед чоловіків. Починаючи з XIX зимових Олімпійських ігор (2002), такі змагання проводять як серед чоловіків, так і серед жінок.

На I зимових Олімпійських іграх суперництво в бобслеї велося тільки за один комплект олімпійських нагород – у четвірках. Першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту стали спортсмени зі Швейцарії Едуард Шеррер, Альфред Невьо, Альфред Шлеппі і Хайнріх Шлеппі.

На II зимових Олімпійських іграх (Санкт-Моріц-1928) у змаганнях з бобслею розігрувався тільки один комплект нагород, але за змагання не на чотиримісних, а на п'ятимісних санях (вперше і востаннє в олімпійській історії цього виду спорту) .

На III зимових Олімпійських іграх в Лейк-Плесіді (1932) бобслеїсти виборювали вже два комплекти медалей – у змаганнях двійок та у змаганнях четвірок.

Такою самою була програма у цьому виді спорту на IV–XVIII зимових Олімпійських іграх (1936–1998).

На XIX зимових Олімпійських іграх у Солт-Лейк-Сіті (2002) програма з бобслею вперше включала суперництво за три комплекти олімпійських нагород: до двох колишніх – серед чоловіків (у двійках і в четвірках) було додано змагання серед жінок (у двійках).

Аналогічною (три види змагань, у тому числі два у чоловіків і один у жінок) залишилася програма з бобслею на XX–XXIII зимових Олімпійських іграх (2006–2018).

За 94-річну історію проведення змагань з бобслею на зимових Олімпійських іграх (1924–2018) найбільшу кількість золотих медалей серед чоловіків – по чотири – виграли два спортсмени з Німеччини – Андре Ланге і Кевін Куске, які стали олімпійськими чемпіонами у 2002 р. – у складі екіпажу четвірки, у 2006 р. – двічі (у двійці і в складі екіпажу четвірки), а в 2010 р. – у двійці.

По три золоті олімпійські медалі завоювали спортсмени з Німецької Демократичної Республіки Майнхард Немер і Бернхард Гермесхаузен: у 1976 р. – у двійці і в складі екіпажу четвірки, у 1980 р. – у складі екіпажу четвірки.

У змаганнях з бобслею серед жінок дворазовими олімпійськими чемпіонками стали спортсменки з Канади Кейлі Хемфріс і Хізер Мойс, які перемагали

Чотириразові олімпійські чемпіони з бобслею спортсмени з Німеччини Андре Ланге і Кевін Куске, які здобули золоті медалі на Іграх-2002 (у четвірці), на Іграх-2006 (двічі – у двійці і в четвірці) та на Іграх-2010 (у двійці)

Дворазові олімпійські чемпіонки з бобслею спортсменки з Канади Кейлі Хемфріс і Хізер Мойс, які перемагали у змаганнях з цього виду спорту на Іграх 2010 і 2014 рр.

Екіпаж четвірки НДР, який переміг у змаганнях з бобслею на XIII зимових Олімпійських іграх 1980 р. у Лейк-Плесіді; один із членів цього екіпажу – Богдан Мусіол – згодом став володарем сімох олімпійських медалей різного ґатунку; крім однієї золотої, в його активі – п'ять срібних нагород і одна бронзова (на Іграх 1980–1988 – у складі збірної НДР, а у 1992 р. – у складі збірної Німеччини)

на двох поспіль зимових Олімпійських іграх – у 2010 і 2014 рр.

Найбільшу кількість олімпійських нагород різного ґатунку серед чоловіків-бобслеїстів – сім (у тому числі одну золоту, п'ять срібних, одну бронзову) – завоював німецький спортсмен Богдан Мусіол, який на зимових Іграх 1980–1988 рр. виступав за НДР, а в 1992 р. – за Німеччину. У Лейк-Плесіді-1980 він завоював золоту медаль у четвірці і бронзаову в двійці, у Сараєво-1984 – дві срібні (у двійці і в четвірці), у Калгарі-1988 – також дві срібні (у двійці і в четвірці), а в Альбервілі-1992 – одну срібну нагороду (в четвірці).

По шість олімпійських медалей різного ґатунку завоювали троє бобслеїстів: італієць Еудженіо Монті (дві золоті – у 1968 р. (у двійці і в четвірці), дві срібні – у 1956 р. (у двійці і в четвірці), дві бронзові – у 1964 р. (у двійці і в четвірці); Вольфган Хоппе (НДР, потім Німеччина) – дві золоті – у 1984 р. (у двійці і в четвірці), три срібні – дві у 1988 р. (у двійці і в четвірці), одну у 1992 р. (в четвірці) і одну бронзову нагороду – 1994 р. (у четвірці); Кевін Куске з Німеччини, у якого, крім чотирьох золотих медалей, є ще дві срібні (у 2010 р. та в 2018 р. – обидва рази в четвірці).

Серед жінок-бобслеїсток за 16-річну історію їх виступів на зимових Олімпійських іграх найбільшу кількість медалей різного ґатунку – по три – завоювали дві спортсменки: канадка Кейлі Хемфріс (дві золоті нагороди у 2010 і 2014 рр., бронзова у 2018 р.) і Ілана Мейєрс зі США (бронзова медаль у 2010 р., дві срібні у 2014 і 2018 рр.).

Як уже зазначалося, підсумкові місця спортсменів за результатами змагань в бобслеї визначаються за сумою показників часу кожного екіпажу в чотирьох заїздах. Цікаво, що в історії проведення олімпійських змагань у цьому виді спорту серед чоловіків були три випадки, коли, незважаючи на те, що час в заїздах фіксується з точністю до сотих часток секунди, суми часу в чотирьох заїздах виявлялися у двох екіпажів абсолютно однаковими.

У першому такому випадку – на X зимових Олімпійських іграх (1968) у змаганнях двійок однакова сума часу в чотирьох заїздах – по 4 хв 41,54 с – виявилася в італійців Еудженіо Монті і Лучано де Паоліс і у німецьких спортсменів з ФРН Хорста Флота і Йозефа Бадера. Але перше місце (і звання олімпійських чемпіонів) було присуджено італійським бобслеїстам – за кращим часом, показаним ними в останньому

Володар шести олімпійських медалей різного ґатунку з бобслею італієць Еудженіо Монті, який здобув дві золоті нагороди (у 1968 р.), дві срібні (у 1956 р.) і дві бронзові (у 1964 р.)

Володарка трьох олімпійських медалей різного ґатунку з бобслею спортсменка з Канади Ілана Мейєрс, на рахунку якої дві срібні нагороди (2014, 2018 рр.) та одна бронзова (2010)

Володар шести олімпійських медалей різного ґатунку з бобслею німецький спортсмен Вольфган Хоппе, який здобув дві золоті нагороди (у 1984 р.), виступаючи за НДР, три срібні, з них дві (у 1988 р.), виступаючи за НДР, а одну (у 1992 р.), виступаючи за Німеччину, та одну бронзову (у 1994 р.), виступаючи за Німеччину

заїзді (такими були тоді правила проведення змагань); німецькі ж спортсмени стали срібними призерами.

У двох інших випадках – у 1998 р. і в 2018 р., коли правила змагань було змінено, – за однакової кількості сум показників часу в чотирьох заїздах переможцями Ігор визнавалися обидва екіпажі. Так, на XVIII зимових Олімпійських іграх у Нагано в змаганнях бобслеїстів у двійках Гюнтер Хубер і Антоніо Тарталья з Італії і канадці П'єр Людерс і Девід МакІчерн набрали однакові суми часу в чотирьох заїздах (по 3 хв 37,24 с) – й обидва екіпажі були проголошені олімпійськими чемпіонами і нагороджені золотими медалями. На XXIII зимових Олімпійських іграх у Пхьончхані у змаганнях у двійках абсолютно однакові суми часу в чотирьох заїздах – по 3 хв 16,86 с – набрали Джастін Кріппс і Олександр Копач із Канади і спортсмени з Німеччини Франческо Фрідріх і Торстен Маргіс, наслідком чого стало проголошення обох екіпажів олімпійськими чемпіонами та нагородження їх золотими медалями.

Слід також згадати про те, що російські бобслеїсти Олександр Зубков і Олексій Воєвода (володарі срібних нагород зимових Ігор-2006 у змаганнях четвірок, "бронзи" зимових Ігор-2010 у змаганнях двійок і двох золотих медалей зимових Ігор-2014 – у змаганнях двійок і четвірок) виявилися серед тих спортсменів Росії (у тому числі переможців і призерів Ігор-2014 з лижних гонок, бобслею, санного спорту, скелетону, швидкісного бігу на ковзанах, біатлону), щодо яких – на підставі розслідування скандалу, пов'язаного із підміною проб допінг-контролю на XXII зимових Олімпійських іграх у Сочі, – Міжнародним олімпійським комітетом у листопаді 2017 р. було застосовано санкції. Зокрема, 24 листопада 2017 р. МОК дискваліфікував російських бобслеїстів Олександра Зубкова та Олексія Воєводу і позбавив їх двох золотих олімпійських медалей Ігор-2014 (олімпійські нагороди Ігор-2006 і Ігор-2010 залишилися у цих спортсменів).

Гірськолижний спорт

Гірськолижний спорт – вид спорту, який являє собою спуск з гір на лижах спеціальними сніжними трасами, якими спортсмени (спортсменки) прагнуть якомога швидше подолати змагальну дистанцію, не пропустивши при цьому жодних воріт, відзначених спеціальними віхами з прапорцями.

Види змагань у гірськолижному спорті (слалом, гігантський слалом, супергігантський слалом, швидкісний спуск) відрізняються довжиною траси, кількістю воріт, через які обов'язково необхідно пройти на дистанції, і перепадом висот між стартом і фінішем. Ще одним видом змагань у гірськолижному спорті є альпійська комбінація, що включає слалом і швидкісний спуск.

Розвитком гірськолижного спорту, як і лижних гонок, стрибків на лижах з трампліна, лижного двоєборства, сноубордингу, фрістайлу, керує Міжнародна федерація лижного спорту (FIS).

До олімпійської програми гірськолижний спорт входить, починаючи з IV зимових Олімпійських ігор 1936 р. у Гарміш-Партенкірхені і донині.

На IV зимових Олімпійських іграх суперництво велося за два комплекти нагород: в альпійському двоєборстві у чоловіків і у жінок. При цьому результати (час), показані спортсменом (спортсменкою)

Перший олімпійський чемпіон з гірськолижного спорту німець Франц Пфнюр, який переміг у змаганнях з альпійського двоєборства на IV зимових Олімпійських іграх 1936 р. у Гарміш-Партенкірхені

Перша олімпійська чемпіонка з гірськолижного спорту німкеня Крістль Кранц, яка перемогла у змаганнях з альпійського двоєборства на IV зимових Олімпійських іграх 1936 р. у Гарміш-Партенкірхені

в кожній із двох складових альпійського двоєборства, переводили в бали, які підсумовували (максимальна кількість балів показувала найкращий результат). Першими олімпійськими чемпіонами стали представники Німеччини: серед чоловіків – Франц Пфнюр, а серед жінок – Крістль Кранц, які набрали найбільші суми балів в альпійському двоєборстві.

У 1948 р. на V зимових Олімпійських іграх в Санкт-Моріці програма з гірськолижного спорту включала вже шість видів змагань, по три у чоловіків і жінок (слалом, швидкісний спуск, альпійське двоєборство). При цьому в альпійському двоєборстві бали, в які переводилися показники часу спортсмена у кожній із двох складових двоєборства, нараховувалися інакше – чим меншою була сума балів, тим кращим був підсумковий результат, а переможцем ставав учасник з найменшою сумою балів.

На VI зимових Олімпійських іграх 1952 р. кількість видів змагань у гірськолижному спорті залишилася тією самою, проте відбулися зміни у змісті олімпійської програми: було виключено (і у чоловіків, і у жінок) альпійське двоєборство, але включено до програми (і у чоловіків, і у жінок) змагання в гігантському слаломі.

Аналогічною була програма змагань у гірськолижному спорті на VII–XIV зимових Олімпійських іграх (1956–1984).

У 1988 р. на XV зимових Олімпійських іграх програму було розширено з шести до десяти видів змагань: і у чоловіків, і у жінок до слалому, гігантського слалому і швидкісного спуску було додано супергігантський слалом та альпійську комбінацію, що включає швидкісний спуск і слалом. При цьому в альпійській комбінації показники часу спортсмена у кожній із двох складових переводили у бали, які підсумовували, – менша сума балів дозволяла посісти більш високе місце у цьому виді змагань.

Такою самою, як у Калгарі-1988, була програма змагань в гірськолижному спорті на XVI зимових Олімпійських іграх 1992 р. в Альбервілі (десять видів змагань, у тому числі п'ять у чоловіків і п'ять у жінок).

Починаючи з XVII зимових Олімпійських ігор (1994) у програмі з гірськолижного спорту відбулися зміни в порядку визначення результатів змагань в альпійській комбінації (і у чоловіків, і у жінок). На відміну від зимових Ігор 1988 і 1992 рр., де показники часу спортсмена в кожній з двох складових цього двоєборства переводили у бали, які підсумовували, на зимових Іграх-1994 і надалі визначення підсумків в альпійській комбінації здійснювалося по-іншому – безпосереднім підсумовуванням показників часу спортсмена в кожній із двох складових цього двоєборства. Переможцем ставав той, у кого сума показників часу була найменшою.

Такою самою, як на Іграх-1994, була програма змагань з цього виду спорту на XVIII–XXII зимових Олімпійських іграх (1998–2014).

На XXIII зимових Олімпійських іграх (Пхьончхан-2018) програму було збільшено з колишніх десяти видів змагань (п'ять у чоловіків і п'ять у жінок) до одинадцяти за рахунок включення командної першості. При цьому до складу команди кожної країни входять три чоловіки і три жінки, а змагання проводяться за системою з вибуванням: 1/8 фіналу, 1/4 фіналу, 1/2 фіналу, після чого команди, які перемогли в півфіналах, розігрують у фіналі "А", кому з них дістануться золоті медалі, кому срібні, а дві команди, що програли в півфіналах, змагаються у фіналі "В" за бронзові медалі.

Повертаючись до олімпійської історії гірськолижного спорту, слід зазначити події, що відбувалися на початку 1970-х років і були викликані негативним ставленням до цього виду спорту з боку тодішнього президента Міжнародного олімпійського комітету Ейвері Брендеджа. Він активно боровся з порушеннями "Правила 26" (параграфа Олімпійської хартії, введеного в дію з 5 квітня 1971 р., який визначав статус спортсмена-любителя). Брендедж вважав неприпустимим, що гірськолижники під час змагань заодно рекламують лижний інвентар різних фірм перед мільйонами телеглядачів. Після численних протистоянь з Міжнародною федерацією лижного спорту (FIS) президент МОК Ейвері Брендедж навіть вніс пропозицію про повне виключення змагань з гірськолижного спорту з програми XI зимових Олімпійських ігор 1972 р. Але Міжнародний олімпійський комітет не погодився з його пропозицією – і гірськолижний спорт залишився в олімпійській програмі. Однак

Чотириразовий олімпійський чемпіон з гірськолижного спорту норвежець К'єтіль Андре Омодт, який одну золоту медаль здобув на Іграх-1992 в Альбервілі, дві – на Іграх-2002 у Солт-Лейк-Сіті, а одну – на Іграх-2006 у Турині; крім того, в його активі дві срібні та дві бронзові нагороди (загалом 8)

під санкції тоді потрапив відомий австрійський гірськолижник Карл Шранц, звинувачений у тому, що в ході змагань, що проводилися перед Іграми-1972, він нібито рекламував продукцію фірми – виробника його лиж, у зв'язку з чим не був допущений до зимових Ігор-1972 у Саппоро.

За 82-річну історію проведення змагань з гірськолижного спорту на зимових Олімпійських іграх (1936–2018) найбільшу кількість золотих олімпійських медалей у цьому виді спорту серед чоловіків – чотири – виграв гірськолижник з Норвегії К'єтіль Андре Омодт: одну – в Альбервілі-1992 (у супергігантському слаломі), дві – у Солт-Лейк-Сіті-2002 (у супергігантському слаломі і в альпійській комбінації), одну – в Турині-2006 (у супергігантському слаломі).

По три золоті олімпійські нагороди у змаганнях з гірськолижного спорту серед чоловіків завоювали у різні роки три спортсмени: Антон Зайлер (Австрія), Жан-Клод Кіллі (Франція) й Альберто Томба (Італія). На VII зимових Олімпійських іграх (1956) австрієць Антон Зайлер переміг у всіх трьох видах змагань, що входили до програми – у слаломі, гігантському слаломі і швидкісному спуску. На X зимових Олімпійських іграх (1968) француз Жан-Клод Кіллі здобув першість у всіх трьох видах змагань тодішньої програми – у слаломі, гігантському слаломі і швидкісному спуску. Італійський гірськолижник Альберто Томба дві зі своїх трьох золотих олімпійських медалей виграв на XV зимових Олімпійських іграх (1988), де переміг у слаломі і гігантському слаломі, ще одну – на XVI зимових Олімпійських іграх (1992), де був першим у гігантському слаломі.

В олімпійських змаганнях з гірськолижного спорту серед жінок найбільшу кількість золотих медалей – чотири – здобула спортсменка з Хорватії Яніца Костеліч. Три з них вона завоювала на XIX зимових Олімпійських іграх (2002), де перемогла у слаломі, гігантському слаломі і в альпійській комбінації, а одну – на XX зимових Олімпійських іграх (2006), де була першою в альпійській комбінації.

По три золоті олімпійські нагороди в змаганнях серед жінок вибороли чотири спортсменки – Френі Шнайдер (Швейцарія), Катя Зайцінгер (Німеччина), Дебора Компаньоні (Італія) і Марія Хофль-Ріш (Німеччина). Швейцарська гірськолижниця Френі Шнайдер дві золоті медалі виграла на XV зимових Олімпійських іграх 1988 р. (у слаломі і гігантському слаломі), а одну – на XVII зимових Олімпійських іграх 1994 р. (у слаломі). Німецька спортсменка Катя Зайцінгер одну золоту медаль завоювала на XVII зимових Олімпійських іграх 1994 р. (у швидкісному спуску) і дві – на XVIII зимових Олімпійських іграх 1998 р. (у швидкісному спуску і в альпійській комбінації). Італійка Дебора Компаньоні одну золоту медаль здобула на XVI зимових Олімпійських іграх 1992 р. (у супергігантському слаломі), а ще дві – на XVII і XVIII зимових Олімпійських іграх (у гігантському слаломі). Німецька гірськолижниця Марія Хофль-Ріш дві з трьох золотих медалей виграла на XXI зимових Олімпійських іграх 2010 р. (вона виступала там як Марія Ріш, а перемогла в слаломі і в альпійській комбінації) і одну нагороду найвищого ґатунку – на XXII зимових Олімпійських іграх 2014 р. (під подвійним прізвищем Хофль-Ріш спортсменка була першою в альпійській комбінації).

Чотириразова олімпійська чемпіонка з гірськолижного спорту Яніца Костеліч із Хорватії, яка здобула три золоті медалі на Іграх-2002 у Солт-Лейк-Сіті, а одну – на Іграх-2006 у Турині; крім того, в її активі також дві срібні нагороди (загалом 6)

Володарка шести олімпійських медалей різного ґатунку з гірськолижного спорту Аня Персон (зі Швеції), в активі якої одна золота нагорода (2006), одна срібна (2002) і чотири бронзові (одна – у 2002 р., дві – у 2006 р., одна – у 2010 р.)

Найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку серед чоловіків-гірськолижників – вісім – виграв норвезький спортсмен К'єтіль Андре Омодт: крім чотирьох золотих нагород (завойованих у 1992, 2002 і 2006 рр.), у його колекції також два "срібла" (обидва – у 1994 р.) і дві "бронзи" (у 1992 і 1994 рр.).

По п'ять олімпійських медалей різного ґатунку завоювали два гірськолижники – Альберто Томба і Лассе Кьюз. Італієць Альберто Томба, крім згаданих трьох золотих медалей (виграних у 1988 і 1992 рр.), завоював також дві срібні нагороди (1992 і 1994 рр.). Норвежець Лассе Кьюз виграв одну золоту медаль (1994), три срібні (дві – у 1998 р., одну – в 2002 р.) і одну бронзову нагороду (2002).

Найбільшу серед жінок-гірськолижниць кількість олімпійських медалей різного ґатунку – по шість – завоювали дві спортсменки – Яніца Костеліч і Аня Персон. Хорватка Яніца Костеліч, крім чотирьох золотих нагород (виграних у 2002 і 2006 рр.), має також дві срібні (2002 і 2006 рр). Спортсменка зі Швеції Аня Персон виграла одну золоту медаль (2006), одну срібну (2002) і чотири бронзові (одну – в 2002 р., дві – у 2006 р., одну – у 2010 р.).

По п'ять олімпійських медалей різного ґатунку завоювали дві гірськолижниці – Френі Шнайдер і Катя Зайцінгер. Швейцарська спортсменка Френі Шнайдер, крім золотих нагород (виграних у 1988 і 1994 рр.), була удостоєна також одної срібної медалі і однієї бронзової (обидві – 1994 р.). Німецька спортсменка Катя Зайцінгер, крім трьох золотих нагород (виграних у 1994 і 1998 рр.), завоювала також дві бронзові медалі (одну – в 1992 р., одну – в 1998 р.).

Неординарне досягнення встановила на XXIII зимових Олімпійських іграх 2018 р. спортсменка з Чехії Естер Ледецка, яка у Пхьончхані виграла дві золоті медалі у двох різних видах спорту: у змаганнях з гірськолижного спорту вона перемогла у супергігантському слаломі, а в змаганнях зі сноубордингу – в паралельному гігантському слаломі.

В олімпійській історії відомі кілька випадків, коли два гірськолижники показували абсолютно однакові результати (хоча час подолання дистанції фіксується з точністю до сотих часток секунди) – і організаторам змагань доводилося вручати обом спортсменам олімпійські медалі однакового ґатунку. Так, на XVI зимових Олімпійських іграх (1992) американка Дайан Рофф і австрійка Аніта Вахтер подолали дистанцію гігантського слалому за 2 хв 13,71 с – і обидві були нагороджені срібними медалями. На XVIII зимових Олімпійських іграх (1998) австрієць Ханс Кнаусс і швейцарець Дідьє Кюш у супергігантському слаломі фінішували, показавши результат 1 хв 35,43 с, внаслідок чого обидва стали володарями срібних нагород. На XXII зимових Олімпійських іграх (2014) у змаганнях зі швидкісного спуску дві спортсменки – Тіна Мазе зі Словенії та Домініка Гізін зі Швейцарії – завершили дистанцію з однаковими показниками часу (1 хв 41,57 с), а оскільки їх результати виявилися найкращими в цьому виді змагань, то обидві були проголошені олімпійськими чемпіонками і нагороджені золотими медалями.

Санний спорт

Санний спорт – вид спорту, який являє собою швидкісний спуск з гір на спортивних санях, що не мають рульового управління, спеціально обладнаною льодовою трасою (жолобом з рядом різних за крутизною поворотів з віражами). Спортсмени лежать на санях (одномісних або двомісних) горілиць ногами вперед, а рухом саней керують за рахунок зміни навантаження на полози.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1957 р. було засновано Міжнародну федерація санного спорту (Fédération Internationale de Luge de Course – FIL), а до цього існувала секція санного спорту в Міжнародній федерації бобслею і тобогану (FIBT). На сьогодні (станом на 1 січня 2019 р.) FIL об'єднує 54 національні федерації.

До олімпійської програми змагання з санного спорту входять, починаючи з IX зимових Олімпійських ігор і донині.

Місця спортсменів у змаганнях з санного спорту визначаються за сумою показників часу в чотирьох заїздах (на одномісних санях) і в двох заїздах (на двомісних санях).

Перші олімпійські змагання з санного спорту відбулися на зимових Іграх-1964 в Інсбруку, де розігрувалися три комплекти олімпійських нагород, у

Чотириразові олімпійські чемпіони із санного спорту Тобіас Вендль і Тобіас Арльт з Німеччини, які дві золоті медалі здобули на Іграх-2014 у Сочі і ще дві – на Іграх-2018 у Пхьончхані

Триразовий олімпійський чемпіон із санного спорту Фелікс Лох з Німеччини, який одну золоту медаль здобув на Іграх-2010 у Ванкувері, а дві – на Іграх-2014 у Сочі

тому числі два – у чоловіків (на одномісних і двомісних санях), один – у жінок (на одномісних санях). Першими олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту стали: серед чоловіків на одномісних санях – спортсмен з НДР Томас Кьолер (виступав за Об'єднану німецьку команду), на двомісних санях – Йозеф Файстмантль і Манфред Штенгль з Австрії, а серед жінок на одномісних санях – спортсменка з НДР Ортрун Ендерляйн (Об'єднана німецька команда).

Аналогічною залишалася програма з санного спорту на X–XXI зимових Олімпійських іграх (1968–2010).

На XXII зимових Олімпійських іграх 2014 р. програму з цього виду спорту було збільшено з трьох до чотирьох видів змагань: додалася командна естафета, в якій у складі кожної команди виступають спортсмен на одномісних санях, спортсменка на одномісних санях і чоловічий екіпаж на двомісних санях.

Триразовий олімпійський чемпіон із санного спорту Георг Хаккль з Німеччини, який золоті медалі здобув (тричі поспіль) на Іграх 1992–1998 рр.

Такою самою, як на Іграх-2014, була програма змагань на XXIII зимових Олімпійських іграх 2018 р.

За 54-річну історію проведення змагань з санного спорту на зимових Олімпійських іграх (1964–2018) найбільшу кількість золотих олімпійських медалей серед чоловіків-саночників, які виступали на двомісних санях, здобули спортсмени з Німеччини Тобіас Вендль і Тобіас Арльт, у яких по чотири нагороди найвищого ґатунку: дві – в Сочі-2014 (у змаганнях на санях-двійках і в командній естафеті) і дві – у Пхьончхані-2018 (у таких само змаганнях).

По три золоті олімпійські медалі в цьому виді спорту серед чоловіків завоювали два спортсмени – Георг Хаккль з Німеччини (в Альбервілі-1992, у Ліллегаммері-1994 і Нагано-1998 – всі три на одномісних санях) і його співвітчизник Фелікс Лох (одну в Ванкувері-2010 – на одномісних санях і дві в Сочі-2014 – на одномісних санях і в командній естафеті).

По дві золоті олімпійські медалі в змаганнях з санного спорту серед чоловіків завоювали в різні роки дев'ять спортсменів: Томас Кьолер з НДР, який виступав за Об'єднану німецьку команду (1964 р. – на одномісних санях, 1968 р. – на двомісних), Пауль Хільдгартнер з Італії (1972 р. – на двомісних санях, 1984 р. – на одномісних), Ханс Рінн і Норберт Хан з НДР (1976 і 1980 рр. – обидва рази на двомісних санях), Штефан Краузе і Ян Берендт з Німеччини (1992 і 1998 рр. – обидва рази на двомісних санях), Армін Цоггелер з Італії (2002 і 2006 рр. – обидва рази на одномісних санях), Андреас Лінгер і Вольфганг Лінгер з Австрії (2006 і 2010 рр. – обидва рази на двомісних санях).

Серед жінок в олімпійських змаганнях з санного спорту найбільшу кількість золотих медалей – чотири – виграла Наталі Гайзенбергер з Німеччини: в Сочі-2014 – дві (на одномісних санях і в командній естафеті) і в Пхьончхані-2018 – дві (також на одномісних санях і в командній естафеті).

Володар шести олімпійських медалей різного ґатунку із санного спорту Армін Цоггелер (з Італії), в активі якого дві золоті нагороди (2002 і 2006 рр.), одна срібна (1998) та три бронзові (1994, 2010 і 2014 рр.)

По дві золоті олімпійські медалі у кожної в цьому виді спорту завоювали у різні роки дві німецькі спортсменки – Штеффі Вальтер-Мартін з НДР (1984, 1988) і Сільке Отто, яка представляла Німеччину (2002, 2006).

Найбільшу серед чоловіків-саночників кількість олімпійських нагород різного ґатунку – шість – завоював, виступаючи на одномісних санях, спортсмен з Італії Армін Цоггелер – дві золоті медалі (2002, 2006), а також одну срібну (1998) і три бронзові (1994, 2010, 2014).

Серед жінок-саночниць найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку – п'ять – завоювала спортсменка з Німеччини Наталі Гайзенбергер, у якій, крім уже згаданих чотирьох золотих нагород (виграних у 2014 і 2018 рр.), є й одна бронзова медаль (2010).

Чотириразова олімпійська чемпіонка із санного спорту Наталі Гайзенбергер з Німеччини, яка дві золоті медалі здобула на Іграх-2014 у Сочі, а ще дві – на Іграх-2018 у Пхьончхані; крім того, у неї ще є одна бронзова нагорода (загалом 5)

Олімпійська історія санного спорту містить не тільки видатні досягнення спортсменів з різних країн, а й таку скандальну подію, яка сталася під час змагань з цього виду спорту серед жінок на X зимових Олімпійських іграх 1968 р. Три спортсменки з Німецької Демократичної Республіки, які вважалися фаворитками цих Ігор, – Ортрун Ендерляйн (олімпійська чемпіонка попередніх зимових Ігор-1964) і її колеги по збірній НДР Анжела Кнозель і Анна-Марія Мюллер – були дискваліфіковані, оскільки виявилося, що вони – з метою прискорення руху саней льодовим жолобом – перед стартом нагрівали їх полози, що правилами заборонено.

Є в олімпійській історії санного спорту і такий цікавий епізод, коли в змаганнях чоловіків на двомісних санях на XI зимових Олімпійських іграх (1972) олімпійськими чемпіонами були проголошені одразу два екіпажі двійок, оскільки (при фіксації часу з точністю до сотих часток секунди) у Хорста Хьорнляйна і Райнхарда Бредова з НДР і у Пауля Хільдгартнера і Вальтера Пляйкнера з Італії виявилися абсолютно рівними суми показників часу в двох заїздах – по 1 хв 28,35 с.

Можна також відзначити універсалізм двох спортсменок, які завойовували медалі на зимових Олімпійських іграх у змаганнях із санного спорту і в змаганнях з бобслею. Спортсменка з Німеччини Зузі Ердман двічі – на зимових Іграх 1992 і 1994 рр. ставала призером у санному спорті (бронзова медаль в Альбервілі та срібна – в Ліллегаммері), а на зимових Іграх 2002 р. вона здобула бронзову нагороду в бобслеї. Спортсменка з Італії Герда Вайсенштайнер на зимових Іграх-1994 стала олімпійською чемпіонкою в санному спорті, а через дванадцять років – на зимових Іграх-2006 – була нагороджена бронзовою медаллю в змаганнях з бобслею.

Слід згадати і про те, що російський саночник Альберт Демченко (володар срібної нагороди Ігор-2006 у змаганнях на одномісних санях і двох срібних медалей Ігор-2014 у змаганнях на одномісних санях і в командній естафеті) виявився в числі тих спортсменів Росії (у тому числі переможців і призерів Ігор-2014 з лижних гонок, санного спорту, бобслею, скелетону, біатлону, швидкісного бігу на ковзанах), до яких – на підставі розслідування скандалу, пов'язаного із підміною проб допінг-контролю на XXII зимових Олімпійських іграх 2014 р. у Сочі, – Міжнародним олімпійським комітетом у листопаді 2017 р. було застосовано санкції. Зокрема, МОК дискваліфікував саночника Альберта Демченка і позбавив його двох срібних медалей Ігор-2014 (срібна нагорода Ігор-2006 залишилася у цього спортсмена).

Скелетон

Скелетон – вид спорту, який являє собою швидкісний спуск з гір спеціально обладнаною льодовою трасою (жолобом з різними за крутизною поворотами з віражами) на одномісних санях без рульового управління, з обтяженою рамою (до 50 кг) завдовжки 70 см і завширшки 38 см, закріпленою на сталевих полозах. Спортсмен, який виступає в скелетоні, лежить на санях головою вперед, обличчям вниз, а рухом саней управляє за допомогою шипів на носках черевиків.

Розвитком скелетону, як і бобслею, керує Міжнародна федерація бобслею і скелетону (IBSF), яка до червня 2015 р. мала назву "Міжнародна федерація бобслею і тобогган" і була заснована у 1924 р.

До олімпійської програми змагання зі скелетону (тільки серед чоловіків) уперше було включено в 1928 р. на II зимових Олімпійських іграх. Першим олімпійським чемпіоном у цьому виді спорту став спортсмен зі США Дженнісон Хітон, який залишив на другому призовому місці співвітчизника – свого молодшого брата Джона Хітона, а третім був Девід Карнегі (граф Нортеск) з Великої Британії.

Потім в олімпійській біографії скелетону настала 20-річна перерва, після якої змагання (знову тільки серед чоловіків) вдруге відбулися в 1948 р. на V зимових Олімпійських іграх, що проводилися в Санкт-Моріці, де проходили і зимові Ігри-1928 (справа в тому, що в ті часи лише там була траса для скелетону, що відповідала міжнародним правилам). Олімпійським чемпіоном у 1948 р. став італієць Ніно Біббія. Срібну медаль завоював спортсмен зі США Джон Хітон (той самий, що був срібним призером за 20 років до цього – на зимових Іграх-1928), а володарем бронзової нагороди став Джон Греммонд із Великої Британії.

Після цих зимових Ігор в олімпійській історії скелетона знову настала досить велика перерва – тривалістю у 54 роки.

І тільки в 2002 р. на XIX зимових Олімпійських іграх скелетон знову було повернуто до олімпійської програми – і надалі змагання з цього виду спорту проводилися на всіх наступних зимових Олімпійських іграх. Причому на кожних із них суперництво велося вже не за один комплект олімпійських нагород, як було раніше, а за два: один – серед чоловіків і один – серед жінок.

Місця спортсменів за підсумками змагань у скелетоні визначаються за сумою показників часу кожного з них у чотирьох заїздах.

Олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту серед чоловіків ставали: спортсмен зі США Джим Ші (2002), канадець Дафф Гібсон (2006), його співвітчизник Джон Монтгомері (2010), російський спортсмен Олександр Третьяков (2014), Юн Сун Бін з Республіки Корея (2018).

Серед жінок-скелетоністок олімпійськими чемпіонками у різні роки ставали: Трістан Гейл зі США (2002), швейцарка Майя Педерсен (2006), Емі Вільямс з Великої Британії (2010), її співвітчизниця Елізабет Ярнолд (2014, 2018).

У змаганнях серед жінок найбільшу кількість золотих олімпійських медалей – дві – виграла Елізабет Ярнолд з Великої Британії, яка була переможцем на двох зимових Іграх поспіль – у Сочі і в Пхьончхані (2014 та 2018 рр.).

В олімпійських змаганнях з цього виду спорту серед чоловіків поки жодному скелетоністу не вдалося стати дворазовим олімпійським чемпіоном.

По дві олімпійські медалі різного ґатунку у різні роки завоювали чотири скелетоністи: Джон Хітон зі США (срібні у 1928 і 1948 рр.), швейцарець Грегор Штелі (бронзові у 2002 і 2006 рр.), Мартінс Дукурс з

Перший олімпійський чемпіон зі скелетону спортсмен зі США Дженнісон Хітон, який переміг на II зимових Олімпійських іграх у Санкт-Моріці (1928)

Олімпійський чемпіон зі скелетону італійський спортсмен Ніно Біббія, який переміг на V зимових Олімпійських іграх у Санкт-Моріці (1948)

Дворазова олімпійська чемпіонка зі скелетону спортсменка з Великої Британії Елізабет Ярнолд (2014 і 2018 рр.)

Латвії (срібні у 2010 і 2014 рр.), російський спортсмен Олександр Третьяков (бронзову у 2010 р. та золоту у 2014 р.).

Слід зазначити, що Олександр Третьяков опинився серед тих російських спортсменів, до яких на підставі розслідування скандалу, пов'язаного з підміною проб допінг-контролю на Іграх-2014 у Сочі, Міжнародним олімпійським комітетом у 2017 р. було застосовано санкції. Зокрема, 22 листопада 2017 р. МОК дискваліфікував російського скелетоніста Олександра Третьякова і позбавив його золотої олімпійської медалі Ігор-2014. І хоча Спортивний арбітражний суд (CAS) 1 лютого 2018 р. ухвалив рішення про повернення Олександру Третьякову золотої медалі зимових Ігор-2014, Міжнародний олімпійський комітет дискваліфікацію цього скелетоніста не відмінив. У результаті Олександр Третьяков, як і ряд інших російських спортсменів, які потрапили під санкції, не був допущений МОК до участі в XXIII зимових Олімпійських іграх 2018 р. у Пхьончхані.

Цікаво відзначити універсалізм двох спортсменів, які завойовували на зимових Олімпійських іграх медалі у скелетоні і бобслеї. Перший олімпійський чемпіон у скелетоні – Дженнісон Хітон зі США – на тих самих II зимових Олімпійських іграх-1928 став срібним призером у бобслеї (у складі екіпажу своєї країни). А його співвітчизник і молодший брат Джон Хітон, крім двох згаданих срібних медалей у скелетоні (1928, 1948), здобув також бронзову у бобслеї на III зимових Олімпійських іграх-1932, де виступав у змаганнях двійок.

Сноубординг

Сноубординг – вид спорту, в якому спортсмени, стоячи на спеціальній дошці, здійснюють спуск трасами, прокладеними на засніженому схилі (у таких дисциплінах сноубордингу, як гігантський слалом, паралельний гігантський слалом, паралельний слалом, бордер-крос), або ж виконують акробатичні елементи в спеціальній споруді, що має напівовальну форму, – "напівтрубі" (у такій дисципліні сноубордингу, як хаф-пайп; з англ. *half* – половина, *pipe* – труба), або ж змагаються на прокладеній на схилі трасі, що включає проходження перил і трамплінів для виконання акробатичних стрибків (у такій дисципліні сноубордингу, як слоуп-стайл; з англ. *slope* – схил, *style* – стиль), або ж змагаються, розганяючись і стрибаючи зі спеціального великого трампліна – з виконанням у польоті різних акробатичних елементів, які оцінюються за складністю, динамікою, красою і чистотою виконання (у такій дисципліні сноубордингу, як біг-ейр; з англ. *big* – великий, *air* – повітря).

До олімпійської програми сноубординг (змагання серед чоловіків і серед жінок) входить, починаючи з XVIII зимових Олімпійських ігор 1998 р. і донині.

На зимових Іграх-1998 за олімпійські нагороди зі сноубордингу суперництво велося в чотирьох видах змагань у двох дисциплінах – хаф-пайп (у чоловіків і у жінок) і гігантському слаломі (у чоловіків і у жінок). Першими олімпійськими чемпіонами стали: у хаф-пайпу у чоловіків – Жан Сіммен (Швейцарія), у жінок – Ніколя Тост (Німеччина); у гігантському слаломі у чоловіків – Росс Ребальяті (Канада), у жінок – Карін Рубі (Франція).

На XIX зимових Олімпійських іграх 2002 р. кількість видів змагань у програмі зі сноубордингу була такою самою, як на попередніх Іграх. Однак у змісті програми відбулися зміни: і у чоловіків, і у жінок гігантський слалом було замінено на більш видовищний паралельний гігантський слалом, у якому спортсмени змагаються попарно, долаючи дистанцію паралельними трасами. А змагання в хаф-пайпі залишилися без змін.

У 2006 р. на XX зимових Олімпійських іграх в Турині програму зі сноубордингу було розширено з колишніх чотирьох видів змагань до шести: до хаф-пайпу і паралельного гігантського слалому було додано (і у чоловіків, і у жінок) бордер-крос – спуск на дошці-сноуборді нерівною трасою, протяжність якої перевищує довжину траси гігантського слалома.

Програма зі сноубордингу на XXI зимових Олімпійських іграх 2010 р. залишилася такою самою, як і на попередніх Іграх-2006.

На XXII зимових Олімпійських іграх у Сочі програму зі сноубордингу було розширено з шести до десяти видів змагань: до хаф-пайпу, паралельного гігантського слалому і бордер-кросу було додано (і у чоловіків, і у жінок) паралельний слалом (на дистанції меншої довжини, ніж дистанція в паралельному гігантському слаломі) і слоуп-стайл.

Триразовий олімпійський чемпіон зі сноубордингу спортсмен зі США Шон Вайт, який переміг у хафпайпі на Іграх-2006 у Турині, Іграх-2010 у Ванкувері та Іграх-2018 у Пхьончхані

На XXIII зимових Олімпійських іграх у Пхьончхані у програмі зі сноубордингу кількість видів змагань залишилася такою самою, як на попередніх Іграх. Однак у змісті відбулися зміни: з неї було виключено паралельний слалом (і у чоловіків, і у жінок), а додано (і у чоловіків, і у жінок) біг-ейр.

Протягом 20 років (1998–2018) у змаганнях зі сноубордингу було розіграно в цілому (сумарно серед чоловіків і серед жінок) 40 комплектів нагород. При цьому 14 разів олімпійське "золото" вигравали представники США, вісім разів – Швейцарії, по чотири рази – Канади і Франції, по два рази – Австрії, Росії та Чехії, по одному разу – Німеччини, Австралії, Нідерландів, Італії.

Найбільшу серед чоловіків-сноубордистів кількість золотих олімпійських медалей – три – виграв спортсмен зі США Шон Вайт, який перемагав у хафпайпі на XX, XXI і XXIII зимових Іграх.

По дві золоті олімпійські медалі завоювали четверо сноубордистів-чоловіків: швейцарець Філіпп Шох (першість у паралельному гігантському слаломі у Солт-Лейк-Сіті-2002 і Турині-2006); Сет Вескотт зі США (переміг у бордер-кросі у Турині-2006 і Ванкувері-2010); Вік Вайлд – американець, який одружився на росіянці, прийняв російське громадянство і виступав за Росію на зимових Іграх-2014 в Сочі (де здобув першість двічі – у паралельному гігантському слаломі і в паралельному слаломі); французький спортсмен П'єр Вольтьє (переміг у бордер-кросі у Сочі-2014 і в Пхьончхані-2018).

Серед жінок, які виступали в сноубордингу, поки тільки одна спортсменка – Джеймі Андерсон зі США – зуміла виграти дві золоті олімпійські медалі в цьому виді спорту (вона була першою в слоупстайлі у Сочі-2014 і в Пхьончхані-2018).

Також слід зазначити, що чеська спортсменка Естер Ледецка на XXIII зимових Олімпійських іграх 2018 р. встановила вражаюче досягнення, завоювавши золоті медалі у двох різних видах спорту: у сноубордингу першою була в паралельному гігантському слаломі, а в змаганнях з гірськолижного спорту перемогла в супергігантському слаломі.

Серед сноубордистів-чоловіків, крім уже згаданого триразового олімпійського чемпіона в хафпайпі (2006, 2010, 2018) спортсмена зі США Шона Вайта, три олімпійські медалі різного ґатунку має Жан Кошир зі Словенії, який завоював одну срібну (у паралельному слаломі в 2014 р.) і дві бронзові наго-

Дворазова олімпійська чемпіонка зі сноубордингу спортсменка зі США Джеймі Андерсон, яка перемогла у слоуп-стайлі на Іграх-2014 у Сочі та на Іграх-2018 у Пхьончхані; крім того, у неї – срібна нагорода тих самих Ігор у біг-ейрі

Дворазова олімпійська чемпіонка Естер Ледецка (з Чехії), яка на Іграх-2018 у Пхьончхані здобула одну золоту медаль у сноубордингу (в паралельному гігантському слаломі), а другу – в гірськолижному спорті (у супергігантському слаломі)

роди (у паралельному гігантському слаломі – у 2014, 2018 рр.).

Серед жінок-сноубордисток найбільшу кількість олімпійських медалей різного ґатунку – по три – завоювали дві спортсменки – Келлі Кларк із США (всі три нагороди – в хаф-пайпі: "золото" у 2002 р., і дві "бронзи" – у 2010, 2014 рр.) та її співвітчизниця Джеймі Андерсон (у неї, крім двох золотих нагород у слоуп-стайлі, завойованих у 2014 і 2018 рр., є також "срібло" 2018 р. – у біг-ейрі).

Фрістайл

Фрістайл – вид спорту, в якому спортсмени на лижах змагаються в тій чи іншій дисципліні, що входить в нього, у тому числі в могулі (спуску на лижах горбистою трасою з ухилом 27°, ускладненому виконанням стрибків з двох трамплінів); у лижній акробатиці (виконанні під час стрибка зі спеціально спрофільованого трампліну серії різних за складністю акробатичних елементів), у скі-кросі (гонці спеціальною гірськолижною трасою, що включає перешкоди у вигляді різних трамплінів, "хвиль", віражів), у лижному хаф-пайпі (спуску спеціально обладнаним схилом – хаф-пайпом, або "напівтрубою"), у слоуп-стайлі (виконанні серії акробатичних стрибків на трамплінах, перилах й інших елементах, розташованих протягом траси).

Розвитком фрістайлу, як і лижних гонок, стрибків на лижах з трампліна, лижного двоєборства, гірськолижного спорту, сноубордингу, керує Міжнародна федерація лижного спорту (FIS).

До олімпійської програми фрістайл (змагання серед чоловіків і серед жінок) входить, починаючи з XVI зимових Олімпійських ігор 1992 р. в Альбервілі, і донині.

На зимових Іграх-1992 за олімпійські нагороди у фрістайлі суперництво велося в двох видах змагань в одній дисципліні – у могулі. Першими олімпійськими чемпіонами з фрістайлу стали: у чоловіків – французький спортсмен Едгар Гроспірон, у жінок – спортсменка зі США Донна Вейнбрехт.

У Ліллегаммері-1994. програму з фрістайлу було розширено з двох видів змагань до чотирьох: до могулу додано (і у чоловіків, і у жінок) лижну акробатику.

Аналогічною була програма з цього виду спорту на XVIII–XX зимових Олімпійських іграх (1998–2006).

На XXI зимових Олімпійських іграх 2010 р. програму з фрістайлу було розширено з чотирьох видів змагань до шести: до могулу і лижної акробатики додано (і в чоловіків, і у жінок) скі-крос (з англ. *ski* – лижа).

У 2014 р. на XXII зимових Олімпійських іграх програму було розширено з шести видів змагань до десяти за рахунок лижного хаф-пайпу і слоуп-стайлу (і в чоловіків, і у жінок).

Перший олімпійський чемпіон з фрістайлу французький спортсмен Едгар Гроспірон, який переміг у змаганнях з могулу на XVI зимових Олімпійських іграх в Альбервілі (1992)

На XXIII зимових Олімпійських іграх у Пхьончхані програма з фрістайлу була такою самою, як і на попередніх Іграх.

За 26 років (1992–2018) у змаганнях з фрістайлу на восьми зимових Олімпійських іграх було розіграно в цілому (сумарно серед чоловіків і серед жінок) 44 комплекти нагород. При цьому 12 разів олімпійське "золото" в цьому виді спорту вигравали представники Канади, дев'ять разів – США, по чотири рази – Швейцарії та Білорусі, по три рази – Франції, Норвегії та Австралії, по одному разу – Узбекистану, Японії, Фінляндії, Чехії , Китаю і України.

Варто відзначити, що з чотирьох золотих медалей, вигранх в олімпійських змаганнях з цього виду спорту представниками Білорусі, дві нагороди найвищого ґатунку вибороли (на Іграх-2014)

Перша олімпійська чемпіонка з фрістайлу спортсменка зі США Донна Вейнбрехт, яка перемогла у змаганнях з могулу на XVI зимових Олімпійських іграх в Альбервілі (1992)

Дворазовий олімпійський чемпіон з фрістайлу канадський спортсмен Александр Білодо, який переміг у змаганнях з могулу на Іграх-2010 у Ванкувері і на Іграх-2014 у Сочі

Дворазовий олімпійський чемпіон з фрістайлу спортсмен зі США Девід Вайз, який переміг у лижному хаф-пайпі на Іграх-2014 у Сочі та на Іграх-2018 у Пхьончхані

колишні українські фрістайлісти – Алла Цупер і Антон Кушнір, які змінили громадянство України на білоруське громадянство.

Найбільше серед чоловіків-фрістайлістів кількість золотих олімпійських медалей – по дві у кожного – виграли два спортсмени – канадець Александр Білодо (2010, 2014 рр. – у могулі) і Девід Вайз із США (2014, 2018 рр. – у лижному хаф-пайпі).

Серед жінок-фрістайлісток поки немає жодної дворазової олімпійської чемпіонки.

По дві олімпійські медалі різного ґатунку вибороли вісім чоловіків-фрістайлістів: Едгар Гроспірон (Франція) – у могулі (1992 р. – "золото", 1994 р. – "бронза"); Янне Лахтела (Фінляндія) – у могулі (1998 р. – "срібло", 2002 р. – "золото"); Дмитро Дашинський (Білорусь) – у лижній акробатиці (1998 р. – "бронза", 2006 р. – "срібло"); Олексій Гришин (Білорусь) – в лижній акробатиці (2002 р. – "бронза", 2010 р. – "золото"); Дейл Бегг-Сміт (Австралія) – у могулі (2006 р. – "золото", 2010 р. – "срібло"); Мікаель Кінгсбері (Канада) – у могулі (2014 р. – "срібло", 2018 р. – "золото"); Цзя Цзун'ян (Китай) – у лижній акробатиці (2014 р. – "бронза", 2018 р. – "срібло"); Ніколас Геппер (США) – у слоуп-стайлі (2014 р. – "бронза", 2018 р. – "срібло").

Три олімпійські медалі різного ґатунку завоювала фрістайлістка з Норвегії Карі Тро, яка в змаганнях з могулу завоювала бронзову нагороду в 1998 р., золоту в 2002 р. і срібну в 2006 р.

По дві олімпійські медалі різного ґатунку вибороли одинадцять жінок-фрістайлісток: Єлизавета Кожевнікова – у могулі (1992 р. виступаючи за Об'єд-

Фрістайлісти Антон Кушнір (фото ліворуч) і Алла Цупер (фото праворуч) у різні роки змінили громадянство України на білоруське, тому завойовані ними після цього золоті олімпійські нагороди на Іграх-2014 у Сочі пішли у скарбничку Білорусі в неофіційному медальному заліку країн–учасниць зимових Олімпійських ігор

Володарка трьох олімпійських медалей різного ґатунку з фрістайлу (могул) норвезька спортсменка Карі Тро, яка має в активі одну золоту медаль (2002), одну срібну (2006) і одну бронзову нагороду (1998)

нану команду СНД, – "срібло", 1994 р., виступаючи за Росію, – "бронза"); Стіне Хаттестад (Норвегія) – у могулі (1992 р. – "бронза", 1994 р. – "золото"); Тае Сатоя (Японія) – у могулі (1998 р. – "золото", 2002 р. – "бронза"); Аліса Кемплін (Австралія) – у лижній акробатиці (2002 р. – "золото", 2006 р. – "бронза"); Шеннон Барк (США) – у могулі (2002 р. – "срібло", 2010 р. – "бронза"); Дженніфер Хейл (Канада) – у могулі (2006 р. – "золото", 2010 р. – "срібло"); Лі Ніна (Китай) – в лижній акробатиці (2006 р. – "срібло", 2010 р. – "срібло"); Ханна Кірні (США) – у могулі (2010 р. – "золото", 2014 р. – "бронза"); Лідія Лассіла (Австралія) – у лижній акробатиці (2010 р. – "золото", 2014 р. – "бронза"); Жустін Дюфур-Лапуант (Канада) – у могулі (2014 р. – "золото", 2018 р. – "срібло"); Келсі Серва (Канада) – у скі-кросі (2014 р. – "срібло", 2018 р. – "золото").

Олімпійський чемпіон з фрістайлу (у повітряній акробатиці) український спортсмен Олександр Абраменко, який здобув золоту медаль на XXIII зимових Олімпійських іграх у Пхьончхані (2018)

Фігурне катання на ковзанах

Фігурне катання на ковзанах – вид спорту, основу якого становлять рухи спортсменів по льоду (на одній або на двох ногах) зі зміною напрямку ковзання, різними обертаннями і стрибками.

Розвитком фігурного катання на ковзанах, як і швидкісного бігу на ковзанах, і шорт-треку, керує Міжнародний союз ковзанярів (ISU).

Олімпійські змагання з фігурного катання на ковзанах уперше було проведено за 16 років до І зимових Олімпійських ігор – у 1908 р. на Іграх IV Олімпіади в Лондоні. Там суперництво велося за чотири комплекти олімпійських нагород – в одиночному катанні серед чоловіків, в одиночному катанні серед жінок, у змаганнях спортивних пар і у виконанні спеціальних фігур (змагання серед чоловіків).

Першими олімпійськими чемпіонами з фігурного катання на ковзанах на Іграх-1908 стали: шведський спортсмен Ульріх Сальхов (у чоловічому одиночному катанні), спортсменка з Великої Британії Флоренс Сайєрс (у жіночому одиночному катанні), Анна Хюблер і Генріх Бюргер з Німеччини (у змаганнях спортивних пар), російський спортсмен Микола Панін-Коломенкін (у виконанні спеціальних фігур).

На Іграх IV Олімпіади в Лондоні (1908), де вперше до олімпійської програми було включено змагання з фігурного катання на ковзанах, олімпійським чемпіоном у чоловічому одиночному катанні став спортсмен зі Швеції Ульріх Сальхов

У змаганнях з фігурного катання на ковзанах у 1908 р. на Іграх IV Олімпіади в Лондоні олімпійською чемпіонкою у жіночому одиночному катанні стала спортсменка з Великої Британії Флоренс Сайєрс

У змаганнях з фігурного катання на ковзанах (серед спортивних пар) на Іграх-1908 у Лондоні олімпійськими чемпіонами стали спортсмени з Німеччини Анна Хюблер і Генріх Бюргер

Наступні олімпійські змагання з фігурного катання на ковзанах відбулися на Іграх VII Олімпіади, що проходили у 1920 р. в Антверпені, де було розіграно три комплекти олімпійських нагород – у чоловічому одиночному катанні, в жіночому одиночному катанні і в змаганнях спортивних пар.

Надалі змагання з фігурного катання на ковзанах входили до програми усіх зимових Олімпійських ігор, починаючи з перших, що проходили в 1924 р. у Шамоні, і донині.

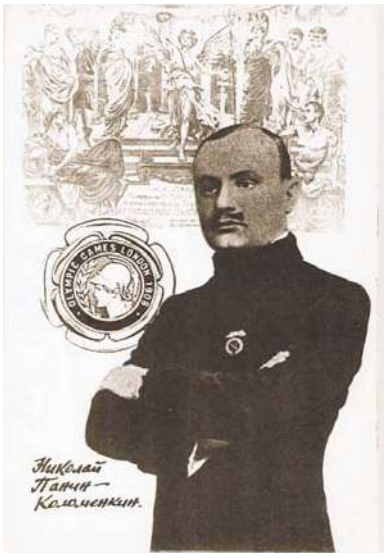
Програма в цьому виді спорту на Іграх-1924 включала ті самі три види змагань, які були на Іграх VII Олімпіади-1920, – чоловіче одиночне катання, жіноче одиночне катання, змагання спортивних пар.

Аналогічною була програма змагань у фігурному катанні на ковзанах на II–XI зимових Олімпійських іграх (1928–1972).

На XII зимових Іграх 1976 р. програму з цього виду спорту було розширено з трьох видів змагань до чотирьох: відбувся олімпійський дебют спортивних танців на льоду (хоча вони з 1951 р. входили до програми чемпіонатів світу з фігурного катання на ковзанах). Першими олімпійськими чемпіонами у спортивних танцях на льоду стали на зимових Іграх-1976 Людмила Пахомова та Олександр Горшков – дует з СРСР.

Аналогічною була програма XIII–XXI зимових Олімпійських ігор (1980–2010).

Слід зазначити зміни, що відбулися в складових програми змагань з фігурного катання на ковзанах. Якщо протягом багатьох років у кожному з видів змагань було дві складові – обов'язкова і довільна програми, то потім – з метою підвищення видовищності змагань – виконання обов'язкової програми було скасовано. У чоловічому одиночному катанні, жіночому одиночному катанні і в зма-

У змаганнях з фігурного катання на ковзанах в 1908 р. на Іграх IV Олімпіади у Лондоні олімпійським чемпіоном у виконанні спеціальних фігур став російський спортсмен Микола Панін-Коломенкін

Триразовий олімпійський чемпіон з фігурного катання на ковзанах шведський спортсмен Гілліс Графстрьом, який завоював золоті медалі (в одиночному катанні) на Іграх VII Олімпіади в Антверпені (1920), на I зимових Олімпійських іграх у Шамоні (1924) і на II зимових Олімпійських іграх у Санкт-Моріці (1928), а також здобув срібну нагороду на III зимових Олімпійських іграх у Лейк-Плесіді (1932)

Триразова олімпійська чемпіонка з фігурного катання на ковзанах норвезька спортсменка Соня Хені, яка здобула золоті медалі (в одиночному катанні) на II зимових Олімпійських іграх у Санкт-Моріці (1928), III зимових Олімпійських іграх у Лейк-Плесіді (1932) та на IV зимових Олімпійських іграх у Гарміш-Партенкірхені (1936)

ганнях спортивних пар виступи фігуристів стали включати виконання під музику спочатку короткої програми (що включає запропоновані елементи з єднальними кроками), а потім – довільної програми; у спортивних танцях на льоду – виконання під музику двох обов'язкових танців, оригінального танцю (з необхідним ритмом) і довільного танцю. Зміни відбулися також у системі нарахування суддями фігуристам оцінок за техніку й артистичність виступів.

На XXII зимових Олімпійських іграх 2014 р. програму з фігурного катання на ковзанах було розширено до п'яти видів змагань: до чотирьох попередніх додано командну першість.

Аналогічною (п'ять видів змагань) була програма в цьому виді спорту на XXIII зимових Олімпійських іграх у Пхьончхані.

За 110-річну історію проведення олімпійських змагань з фігурного катання на ковзанах (1908–2018) найбільшу кількість золотих олімпійських медалей – по три – виграли п'ятеро фігуристів: шведський спортсмен Гілліс Графстрьом (1920, 1924 і 1928 рр. – в чоловічому одиночному катанні), норвежка Соня Хені (1928, 1932 і 1936 рр. – у жіночому одиночному катанні), спортсменка з СРСР Ірина Родніна (у змаганнях спортивних пар: у 1972 р. – з Олексієм Улановим, у 1976 і 1980 рр. – з Олександром Зайцевим); канадці Тесса Верту і Скотт Мойр (2010 р. – у спортивних танцях на льоду, 2018 р. двічі – у спортивних танцях на льоду і в командній першості).

По дві золоті олімпійські медалі у фігурному катанні на ковзанах завоювали 17 спортсменів: Андре Жолі-Брюне (Жолі) і П'єр Брюне з Франції (1928 і 1932 рр. – у змаганнях спортивних пар); австрієць Карл Шефер (1932 і 1936 рр. – у чоловічому одиночному катанні); Річард Баттон зі США (1948 і 1952 рр. – у чоловічому одиночному катанні); Людмила Бєлоусова та Олег Протопопов з СРСР (1964 і 1968 рр. – у змаганнях спортивних пар); Олександр Зайцев з СРСР (1976 і 1980 рр. – у змаганнях спортивних пар – з Іриною Родніною); німецька спортсменка Катаріна Вітт з НДР (1984 і 1988 рр. – у жіночому одиночному катанні); Катерина Гордєєва і Сергій Гриньков (у змаганнях спортивних пар: у 1988 р., виступаючи за СРСР, у 1994 р. – за Росію); Артур Дмитрієв (у змаганнях спортивних пар: у 1992 р. – з Наталією Мішкутьонок, виступаючи за Об'єднану команду СНД, а в 1998 р. – з Оксаною Казаковою, виступаючи за Росію); Оксана Грищук і Євгеній Платов з Росії (1994 і 1998 рр. – у спортивних танцях на льоду); Євгеній Плющенко з Росії (2006 р. – у чоловічому одиночному катанні, 2014 р. – у командній першості); Тетяна Волосожар і Максим Траньков з Росії (2014 р. – двічі: у змаганнях спортивних пар і в командній першості); японський спортсмен Юдзуру Ханю (2014, 2018 рр. – у чоловічому одиночному катанні).

Найбільша кількість олімпійських медалей різного ґатунку в фігурному катанні на ковзанах – по п'ять – завоювали спортсмени з Канади Тесса Верту і Скотт Мойр: у них, крім трьох золотих нагород (виграних у 2010 і 2018 рр.), є також дві срібні (2014 р. – у спортивних танцях на льоду і в командній першості).

По чотири олімпійські медалі різного ґатунку – у двох фігуристів – шведа Гілліса Графстрьома (крім трьох золотих нагород у чоловічому одиночному катанні, виграних у 1920–1928 рр., мав також "срібло", завойоване в 1932 р.) і спортсмена з Росії Євгенія Плющенка (крім двох золотих медалей (2006, 2014), має також два "срібла", здобутих у 2002 і 2010 рр. – у чоловічому одиночному катанні).

Висвітлюючи різні події в олімпійській історії фігурного катання на ковзанах, варто відзначити, що видатні ленінградські фігуристи Людмила Бєлоусова та Олег Протопопов (дворазові олімпійські чемпіони у змаганнях спортивних пар – у 1964 і 1968 рр.) через свавілля спортивних чиновників СРСР були позбавлені можливості поборотися за третє олімпійське "золото" на зимових Іграх-1972. На відбірковому чемпіонаті СРСР у Києві, де визначали три спортивні пари, які мали вирушити на Ігри в Саппоро, судді змагань, виконуючи волю керівництва, несправедливо заниженими оцінками в довільній програмі перемістили Бєлоусову і Протопопова, які лідирували після обов'язкової програми, на четверте місце, що залишило їх поза складом олімпійської збірної СРСР. Надалі ці фігуристи, "видавлені" у своїй країні з великого спорту, перебуваючи у зарубіжній поїздці, вирішили за краще не повертатися до СРСР, отримавши політичний притулок у Швейцарії, а потім і громадянство цієї країни, і виступали в змаганнях з фігурного катання на ковзанах серед професіоналів.

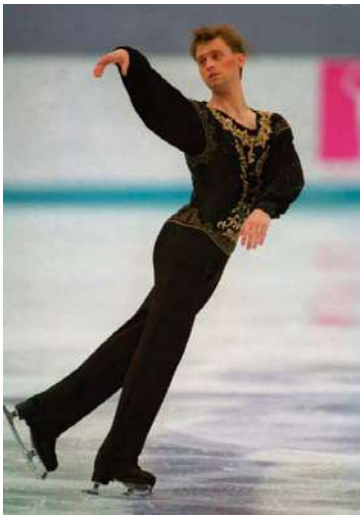
Дворазові олімпійські чемпіони з фігурного катання на ковзанах (у змаганнях спортивних пар) Людмила Бєлоусова і Олег Протопопов, які, виступаючи за збірну СРСР, здобули золоті медалі на IX зимових Олімпійських іграх в Інсбруку (1964) і на X зимових Олімпійських іграх у Греноблі (1968)

Триразова олімпійська чемпіонка з фігурного катання на ковзанах (у змаганнях спортивних пар) Ірина Родніна, виступаючи за збірну СРСР, одну золоту медаль здобула на XI зимових Олімпійських іграх 1972 р. в Саппоро (з Олексієм Улановим), а ще дві золоті – на XII зимових Олімпійських іграх 1976 р. в Інсбруку і на XIII зимових Олімпійських іграх 1980 р. у Лейк-Плесіді (з Олександром Зайцевим)

За 110 років проведення олімпійських змагань з фігурного катання на ковзанах (1908–2018) було розіграно 90 комплектів олімпійських нагород. Але був єдиний випадок, коли замість звичайного комплекту медалей (золота, срібна і бронзова) було вручено дві золоті і бронзову. Це сталося на XIX зимових Олімпійських іграх 2002 р. під час змагань фігуристів серед спортивних пар, де основними претендентами на перемогу були два дуети – Олена Бережна з Антоном Сіхарулідзе з Росії і Жамі Сале з Давідом Пеллетьє з Канади. Після виконання короткої програми лідирували росіяни, а довільну програму краще відкатала канадська пара. Однак результати, що висвітилися на табло, перекреслили надії канадців: їм віддали першість четверо суддів, тоді як п'ятеро присудили перемогу росіянам. Після того, як Канадська олімпійська асоціація подала протест, було проведено розслідування, в ході якого з'ясувалося, що одна з арбітрів, – француженка Марі-Рен Ле Гунь у своїй оцінці на користь росіян була тенденційною, в чому вона сама зізналася. У результаті розгляду цієї ситуації Міжнародним олімпійським комітетом та Міжнародним союзом ковзанярів було ухвалено рішення проголосити обидві спортивні пари – російську і канадську – олімпійськими чемпіонами.

Історія фігурного катання на ковзанах знає ряд прикладів, коли спортсмени, не задоволені умовами для тренувальної і змагальної діяльності в своїй країні, змінювали громадянство – і завойовували

Олімпійський чемпіон з фігурного катання на ковзанах український спортсмен Віктор Петренко, який, виступаючи за Об'єднану команду СНД на XVI зимових Олімпійських іграх 1992 р. в Альбервілі, здобув золоту медаль в одиночному катанні

Олімпійська чемпіонка з фігурного катання на ковзанах спортсменка з України Оксана Баюл, яка на XVII зимових Олімпійських іграх 1994 р. в Ліллегаммері здобула золоту медаль в одиночному катанні

Олімпійські чемпіони з фігурного катання на ковзанах (у змаганнях спортивних пар) на XIX зимових Олімпійських іграх у Солт-Лейк-Сіті (2002) спортсмени з Росії Олена Бережна і Антон Сіхарулідзе (ліворуч) та канадці Жамі Сале і Давід Пеллетьє (праворуч)

Триразові олімпійські чемпіони з фігурного катання на ковзанах канадські спортсмени Тесса Верту і Скотт Мойр, які здобули "золото" (у спортивних танцях на льоду) в 2010 р. на XXI зимових Олімпійських іграх у Ванкувері, і ще два "золота" (у спортивних танцях на льоду і у командній першості) – у 2018 р. на XXIII зимових Олімпійських іграх у Пхьончхані

медалі на чемпіонатах світу, Олімпійських іграх та інших міжнародних змаганнях вже для іншої країни. Одним із прикладів цього може бути українська фігуристка Олена Савченко, яка в змаганнях спортивних пар (зі Станіславом Морозовим), представляючи Україну на XIX зимових Олімпійських іграх (2002), посіла 15-е місце. Не маючи належної підтримки у своїй країні, Олена Савченко емігрувала до Німеччини. Виступаючи за цю країну в змаганнях спортивних пар, вона з Робіном Шелкови на XX зимових Олімпійських іграх (2006) була на шостому місці; потім двічі – у 2010 і 2014 рр. – ставала бронзовим призером зимових Олімпійських ігор. Надалі, змінивши партнера і продовжуючи виступати за Німеччину вже з Брюно Массо, який також змінив громадянство (з французького на німецьке), Олена Савченко на зимових Іграх-2018 нарешті стала (в 34-річному віці!) олімпійською чемпіонкою.

Ще одним прикладом спортивних перемог після зміни громадянства стала українська фігуристка Тетяна Волосожар. Вона, змінивши громадянство України на громадянство Росії і виступаючи за цю

Володар чотирьох олімпійських медалей різного ґатунку з фігурного катання на ковзанах російський спортсмен Євгеній Плющенко, який у змаганнях в одиночному катанні здобув дві золоті медалі (2006 і 2014 рр.) і дві срібні нагороди (2002 і 2010 рр.)

Дворазові олімпійські чемпіони з фігурного катання на ковзанах Тетяна Волосожар і Максим Траньков (Росія) на XXII зимових Олімпійських іграх у Сочі здобули два "золота" (у змаганнях спортивних пар і в командній першості)

Олімпійські чемпіони з фігурного катання на ковзанах спортсмени з Німеччини Олена Савченко і Брюно Массо на XXIII зимових Олімпійських іграх 2018 р. у Пхьончхані завоювали "золото" у змаганнях спортивних пар; раніше в Олени Савченко були дві бронзові медалі, здобуті на Іграх-2010 у Ванкувері і на Іграх-2014 в Сочі (тоді у неї був інший партнер – Робін Шелкови)

країну з росіянином Максимом Траньковим на зимових Іграх-2014, стала дворазовою олімпійською чемпіонкою – у змаганнях спортивних пар і в командній першості.

За згадані 110 років (1908–2018) переможцями олімпійських змагань з фігурного катання на ковзанах 15 разів ставали спортсмени США, 14 – Російської Федерації, 10 – СРСР, сім – Австрії, шість – Канади, по п'ять разів – Швеції і Великої Британії, по три – Німеччини, Норвегії, Франції, НДР, Об'єднаної команди СНД, Японії, по одному разу – Росії (мається на увазі Російська імперія в 1908 р.), Фінляндії, Бельгії, ФРН, Об'єднаної німецької команди, Нідерландів, Чехословаччини, України, Китаю, Республіки Корея, ОАР ("Олімпійські атлети з Росії").

Спортивні ігри

Кьорлінг

Кьорлінг – вид спорту, котрий являє собою спортивну гру, в якій дві команди, що змагаються (грають на майданчику по чотири гравця, з п'ятим запасним у кожній команді), діючи за допомогою спеціальних (округлих з плоским дном) гранітних каменів (з ручкою на такому камені для його розгону по льодовій поверхні), прагнуть зупинити свої камені якомога ближче до центру "дому" (його окружності розмічені на льоду) і вибити звідти камені команди-суперника.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1966 р. було засновано Всесвітню федерацію кьорлінгу (World Curling Federation – WCF). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) WCF об'єднує 61 національну федерацію.

До олімпійської програми змагання з кьорлінгу входять, починаючи з XVIII зимових Олімпійських ігор 1998 р. і донині.

На XVIII–XXII зимових Олімпійських іграх суперництво за нагороди у кьорлінгу велося у двох видах змагань: серед чоловічих та серед жіночих команд. На XXIII зимових Олімпійських іграх у Пхьончхані, крім двох традиційних видів змагань з кьорлінгу, у яких до складу команди входять п'ять спортсменів, до олімпійської програми було включено третій вид змагань – дабл-мікст, у якому команда має змішаний склад (два учасники: спортсмен і спортсменка).

На XVIII зимових Олімпійських іграх у Нагано (1998) першими олімпійськими чемпіонами з кьорлінгу стали чоловіча команда Швейцарії і жіноча команда Канади.

У 2002 р. на XIX зимових Олімпійських іграх у Солт-Лейк-Сіті в цьому виді спорту золоті медалі завоювали чоловіча команда Норвегії і жіноча команда Великої Британії.

На XX зимових Олімпійських іграх 2006 року у Турині володарями золотих медалей стали чоловіча команда Канади і жіноча команда Швеції.

У 2010 р. на XXI зимових Олімпійських іграх у Ванкувері в змаганнях з кьорлінгу перемогли, як і на попередніх Іграх-2006, чоловіча команда Канади і жіноча команда Швеції.

На XXII зимових Олімпійських іграх у Сочі олімпійське "золото" в кьорлінгу виграли обидві команди Канади – і чоловіча, і жіноча.

У змаганнях з цього виду спорту на Іграх-2018 олімпійськими чемпіонами стали: чоловіча команда США і жіноча команда Швеції, а в дабл-мікст – команда Канади.

За 20-річний період (1998–2018), протягом якого на шести зимових Олімпійських іграх проводилися змагання з кьорлінгу, всього було розіграно 13 комплектів нагород. Із них шість разів олімпійські золоті медалі завоювали команди Канади (тричі – чоловічі, двічі – жіночі, один раз – у дабл-мікст), тричі – команди Швеції (всі три рази – жіночі), по одному разу команди Швейцарії (чоловіки), Норвегії (чоловіки), Великої Британії (жінки), США (чоловіки).

Найбільшу сумарну кількість медалей різного ґатунку (їх у цілому 39) в олімпійських змаганнях з

Дворазовий олімпійський чемпіон з кьорлінгу (на Іграх 2010 і 2018 рр.) канадський спортсмен Джон Морріс

кьорлінгу завоювали команди Канади, в активі яких, 6 золотих нагород, 3 срібні і 2 бронзові (всього 11). За ними – команди Швеції – 3 золоті, 2 срібні і 2 бронзові (всього 7), Швейцарії – 1 золота, 3 срібні і 3 бронзові (всього 7), Норвегії – 1 золота, 1 срібна і 2 бронзові (всього 4), Великої Британії – 1 золота, 1 срібна і 1 бронзова (всього три), США – 1 золота і одна бронзова (всього 2), Фінляндії, Данії та Республіки Корея (по 1 срібній медалі), Китаю і Японії (по 1 бронзовій).

Найбільшу серед чоловіків-кьорлінгістів кількість золотих олімпійських медалей – дві – має канадський спортсмен Джон Морріс, який одну нагороду завоював на Іграх-2010 (у складі чоловічої команди Канади), а іншу – на Іграх-2018 (у дабл-міксті).

Найбільшу серед жінок-кьорлінгісток кількість золотих олімпійських медалей – по дві – виграли чотири спортсменки: троє зі Швеції – Анетт Норберг, Єва Лунд і Катрін Ліндал (які виступали у складах команд своєї країни, що перемогли на зимових Іграх в Турині-2006 і в Ванкувері-2010) і Кейтлін Лоус з Канади (в Сочі-2014 – у складі жіночої команди своєї країни, а в Пхьончхані-2018 – у дабл-міксті).

Дворазова олімпійська чемпіонка з кьорлінгу (2006 і 2010 рр.) шведська спортсменка Анетт Норберг

Дворазова олімпійська чемпіонка з кьорлінгу (2006 і 2010 рр.) шведська спортсменка Єва Лунд

Дворазова олімпійська чемпіонка з кьорлінгу (2006 і 2010 рр.) шведська спортсменка Катрін Ліндал

Дворазова олімпійська чемпіонка з кьорлінгу (2014 і 2018 рр.) канадська спортсменка Кейтлін Лоус

На жаль, і в кьорлінгу не обійшлося без допінгових скандалів. Зокрема, на XXIII зимових Олімпійських іграх у Пхьончхані в змаганнях у дабл-мікст дует ОАР (“Олімпійські атлети з Росії”) у складі Олександра Крушельницького і Анастасії Бризгалової у грі за третє місце виграв у суперників з Норвегії і був нагороджений олімпійською бронзовою медаллю. Однак за результатами допінг-контролю, що виявив у Крушельницького наявність в організмі забороненого препарату, було оголошено про дискваліфікацію команди ОАР у дабл-мікст – і обох учасників позбавлено бронзових медалей, володарями яких стали спортсмен і спортсменка команди Норвегії.

Хокей на льоду

Хокей на льоду (в Україні, як і в деяких інших країнах, він називається також хокей з шайбою) – вид спорту, який являє собою спортивну гру на розміченому й огородженому бортами льодовому майданчику, в якій спортсмени кожної з двох команд-суперників (що грають у спеціальному захисному екіпіруванні), передаючи ключками шайбу, прагнуть якомога частіше закинути її у ворота суперників і не пропустити в свої ворота.

Для керівництва розвитком цього виду спорту в 1908 р. було засновано Міжнародну лігу хокею на льоду, яку в 1979 р. було перейменовано на Міжнародну федерацію хокею на льоду (International Ice Hockey Federation – IIHF). Нині (станом на 1 січня 2019 р.) IIHF об’єднує 76 національних федерацій.

Олімпійські змагання з хокею на льоду (тільки серед чоловічих команд) уперше було проведено за чотири роки до І зимових Олімпійських ігор – на Іграх VII Олімпіади, що проходили у 1920 р. в Антверпені. Першим олімпійським чемпіоном у цьому виді спорту на Іграх-1920 стала команда Канади; друге і третє призові місця посіли, відповідно, команди США і Чехословаччини.

Надалі хокей на льоду постійно входив до програми зимових Олімпійських ігор, починаючи з перших і донині.

На I–XVII зимових Олімпійських іграх (1924–1994) змагання з хокею на льоду проводилися тільки серед чоловічих команд. Починаючи з XVIII зимових Олімпійських ігор у Нагано (1998) у цьому виді спорту проходять змагання і серед чоловічих, і серед жіночих команд.

У турнірі з хокею на льоду в Шамоні-1924 перемогли хокеїсти Канади. До речі, тоді цю країну представляла не хокейна збірна, а найкраща аматорська команда клубу “Торонто Гранітс”, що не завадило канадцям виграти всі п’ять матчів олімпійського хокейного турніру з феноменальним сумарним рахунком закинутих і пропущених шайб 110 : 3.

Хокейні команди Канади виграли “золото” також на II і III зимових Олімпійських іграх (Санкт-Моріц-1928 і Лейк-Плесід-1932).

На IV зимових Олімпійських іграх 1936 р. переможцем турніру з хокею на льоду стала команда Великої Британії, яка залишила канадських хокеїстів на незвичному для них другому місці. Втім слід уточнити, що за хокейну команду Великої Британії на зимових Іграх-1936 виступали уродженці цієї країни, які грали в різних канадських клубах.

Команди Канади стали олімпійськими чемпіонами з хокею на льоду в 1948 і 1952 рр. на V і VI зимових Олімпійських іграх.

На VII зимових Олімпійських іграх 1956 р. у Кортіна-д’Ампеццо перемогу в турнірі з хокею на льоду здобула збірна СРСР, для якої ті змагання були її олімпійським дебютом.

Команда Канади – перший олімпійський чемпіон з хокею на льоду (на Іграх VII Олімпіади 1920 р. в Антверпені)

Збірна команда СРСР – переможець змагань з хокею на льоду в 1988 р. на XV зимових Олімпійських іграх у Калгарі

Збірна США – перший олімпійський чемпіон з хокею на льоду серед жіночих команд (на XVIII зимових Олімпійських іграх 1998 р., що проходили у Нагано)

У 1960 р. олімпійський турнір з хокею на льоду у Скво-Веллі завершився перемогою команди США.

На IX–XII зимових Олімпійських іграх (1964–1976) чотири рази поспіль олімпійське "золото" вигравали хокеїсти збірної СРСР.

На XIII зимових Олімпійських іграх 1980 р. у Лейк-Плесіді тривалу серію олімпійських перемог збірної СРСР перервала команда США, яка у вирішальній грі здолала радянських хокеїстів і стала олімпійським чемпіоном.

Надалі в турнірах з хокею на льоду в Сараєво-1984 і Калгарі-1988 першою була збірна СРСР. А на XVI зимових Олімпійських іграх в Альбервілі (1992) перемогу здобули хокеїсти Об'єднаної команди СНД.

У 1994 р. на XVII зимових Олімпійських іграх у Ліллегаммері олімпійськими чемпіонами вперше стали спортсмени збірної Швеції.

На XVIII зимових Олімпійських іграх 1998 р. у Нагано у змаганнях з хокею на льоду суперництво велося вже не за один, а за два комплекти нагород: поряд із турніром чоловічих команд уперше відбувся турнір жіночих команд. Олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту в Нагано-1998 стала чоловіча команда Чехословаччини, яка перемогла у фіналі збірну Росії, і жіноча команда США, яка виграла у фіналі у суперниць з Канади.

У 2002 р. на XIX зимових Олімпійських іграх у Солт-Лейк-Сіті змагання з хокею на льоду завершилися перемогами обох команд Канади – і чоловічої, і жіночої.

Слід зазначити, що, починаючи з Ігор-2002, в олімпійських хокейних турнірах серед чоловічих команд стали брати участь багато найсильніших хокеїстів різних країн, які виступають у клубах Національної хокейної ліги (NHL).

Збірна Канади – переможець змагань з хокею на льоду серед чоловічих команд у 2014 р. на XXII зимових Олімпійських іграх, що проходили в Сочі

На XX зимових Олімпійських іграх (Турин-2006) у турнірах з хокею на льоду переможцями стали чоловіча команда Швеції і жіноча команда Канади; на XXI зимових Олімпійських іграх у Ванкувері (2010) – чоловіча і жіноча команди Канади; на XXII зимових Олімпійських іграх у Сочі – знову чоловіча і жіноча команди Канади, причому канадські хокеїстки завоювали олімпійське "золото" в четвертий раз поспіль.

У 2018 р. керівництво Національної хокейної ліги відмовилося зробити перерву у своїх змагання за Кубок Стенлі, через що чоловічі команди різних країн, які виступали в олімпійському турнірі Ігор-2018 з хокею на льоду, залишилися без багатьох найсильніших хокеїстів, які грають у клубах NHL. Особливо сильно це послабило склад чоловічої олімпійської команди Канади, яка посіла на Іграх-2018

Триразові олімпійські чемпіони з хокею на льоду захисники збірної СРСР Віталій Давидов і Віктор Кузькін (на IX–XI зимових Олімпійських іграх у 1964–1972 рр.)

Триразовий олімпійський чемпіон з хокею на льоду воротар збірної СРСР Владислав Третьяк (на XI, XII і XIV зимових Олімпійських іграх у 1972, 1976, 1984 рр.)

лише третє призове місце. Переможцем чоловічого турніру з хокею на льоду цих Ігор стала команда ОАР ("Олімпійські атлети з Росії"), яка у фінальному поєдинку з командою Німеччини в додатковому овертаймі вирвала перемогу з рахунком 4 : 3. А в жіночому хокейному турнірі Ігор-2018 олімпійське "золото" виграла команда США, яка перемогла у фіналі суперниць з Канади.

За 98-річну (1920–2018) історію олімпійських змагань у цьому виді спорту серед чоловічих команд було проведено 24 хокейні турніри. Із них дев'ять разів олімпійськими чемпіонами ставали хокеїсти Канади, сім разів – СРСР, по два рази – США і Швеції, по одному разу – команда Великої Британії, Об'єднана команда СНД, команда Чехословаччини і команда ОАР ("Олімпійські атлети з Росії").

За 20-річну (1998–2018) історію змагань з хокею на льоду серед жіночих команд на шести зимових Олімпійських іграх чотири рази перемагали хокеїстки Канади і двічі – США.

Таким чином, за сумою результатів виступів у чоловічих і жіночих олімпійських турнірах з цього виду спорту (всього їх було 24 + 6 = 30), на рахунку хокейних команд Канади – 13 перемог. Крім того, в активі команд Канади з хокею на льоду сім разів було олімпійське "срібло" (п'ять – у чоловіків і два – у жінок) і тричі – олімпійська "бронза" (всі три – у чоловіків). Тобто в 30 олімпійських хокейних турнірах команди Канади піднімалися на п'єдестали за нагородами Ігор 23 рази.

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей серед чоловіків – по три – завоювали шестеро

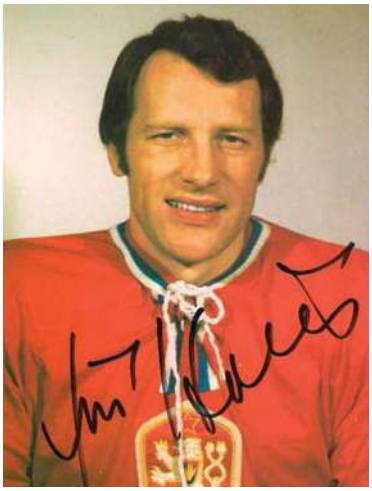
Триразовий олімпійський чемпіон з хокею на льоду захисник збірної СРСР Олександр Рагулін (на IX–XI зимових Олімпійських іграх у 1964–1972 рр.)

Триразовий олімпійський чемпіон з хокею на льоду нападаючий збірної СРСР Анатолій Фірсов (на IX–XI зимових Олімпійських іграх у 1964–1972 рр.)

Триразовий олімпійський чемпіон з хокею на льоду Андрій Хомутов (на XIV зимових Олімпійських іграх-1984 і на XV зимових Олімпійських іграх-1988 – у складі збірної СРСР, а на XVI зимових Олімпійських іграх-1992 – у складі Об'єднаної команди СНД)

Володар чотирьох олімпійських медалей різного ґатунку з хокею на льоду нападаючий збірної Чехословаччини Іржи Холік, на рахунку якого дві срібні (1968 і 1976 рр.) та дві бронзові (1964 і 1972 рр.) нагороди

хокеїстів зі збірних команд СРСР різних років: Віталій Давидов, Віктор Кузькін, Олександр Рагулін, Анатолій Фірсов (у 1964, 1968 і 1972 рр.), Владислав Третьяк (1972, 1976 і 1984 рр.), Андрій Хомутов (1984 і 1988 рр. – у складі збірної СРСР, 1992 р. – у складі Об'єднаної команди СНД).

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей в цьому виді спорту серед жінок – по чотири – виграли три канадські хокеїстки: Хейлі Віккенхейзер, Каролін Веллетт і Джейн Хеффорд (усі – в 2002, 2006, 2010 і 2014 рр.).

По три золоті олімпійські медалі завоювали вісім хоккеїсток з Канади: Кім Сен-П'єр, Шері Пайпер, Беккі Келлар, Коллін Состорікс, Дженніфер Боттерілл (всі п'ятеро – в 2002, 2006 і 2010 рр.), Меган Агоста, Шарлін Лабонте, Джилліан Еппс (усі троє – в 2006, 2010 і 2014 рр.).

Найбільшу серед чоловіків в хокеї на льоду кількість олімпійських медалей різного ґатунку – по чотири – завоювали вісім хокеїстів: Іржі Холік з Чехословаччини (1964 р. – "бронза", 1968 р. – "срібло", 1972 р. – "бронза", 1976 р. – "срібло"); Владислав Третьяк з СРСР (1972 р. – "золото", 1976 р. – "золото", 1980 р. – "срібло", 1984 р. – "золото"); Ігор Кравчук (1988 р. – "золото" в складі збірної СРСР; 1992 р. – "золото" в складі Об'єднаної команди СНД; 1998 р. – "срібло" в складі збірної Росії, 2002 р. – "бронза" в складі збірної Росії); спортсмени з Фінляндії Саку Койву, Вілле Пелтонен і Йєре Лехтінен (1994 р. – "бронза", 1998 р. – "бронза", 2006 р. – "срібло", 2010 р. – "бронза"), їхні співвітчизники Теєму Селянне і Кіммо Тімонен (1998 р. – "бронза", 2006 р. – "срібло", 2010 р. – "бронза", 2014 р. – "бронза").

Найбільшу серед жінок у хокеї на льоду кількість олімпійських медалей різного ґатунку – по п'ять – мають у своєму активі дві канадські спортсменки – Хейлі Віккенхейзер і Джейн Хеффорд: у них, крім уже згаданих чотирьох золотих нагород (2002, 2006, 2010, 2014), є ще й "срібло" Ігор-1998.

Чотириразові олімпійські чемпіонки з хокею на льоду – гравці жіночої збірної команди Канади (від лівої): Каролін Веллет, Джейн Хеффорд, Хейлі Віккенхейзер

Багатоборства і комбіновані види спорту

Біатлон

Біатлон – комбінований вид спорту, який являє собою комплексні змагання, в яких поєднуються лижна гонка (на ту чи іншу дистанцію) і стрільба з малокаліберної гвинтівки (до 1976 р. включно – стрільба з карабіна) на декількох вогневих рубежах (з положення лежачи та з положення стоячи). За кожний промах на стрільбищі в одних видах зма-

Перший олімпійський чемпіон з біатлону шведський спортсмен Клас Лестандер, який переміг на VIII зимових Олімпійських іграх 1960 р. у Скво-Веллі

гань з біатлону передбачено штрафне коло (150 м), а в інших – до результату за часом подолання дистанції додається штрафна хвилина.

Розвитком біатлону з 1993 р. керує Міжнародний союз біатлону (International Biathlon Union – IBU), а до цього – Міжнародний союз сучасного п'ятиборства і біатлону (UIPMB), заснований у 1969 р. на базі Міжнародного союзу сучасного п'ятиборства (UIPM), утвореного в 1948 р. У 1957 р. Міжнародний союз сучасного п'ятиборства визнав біатлон самостійним видом спорту – і з 1958 р. стали проводитися чемпіонати світу з біатлону. У 1993 р. на конгресі Міжнародного союзу сучасного п'ятиборства і біатлону, що проходив у Лондоні, було ухвалено рішення про його поділ і створення двох самостійних організацій – Міжнародноо союзу сучасного п'ятиборства (UIPM) і Міжнародного союзу біатлону (IBU). Нині (станом на 1 січня 2019 г.) IBU об'єднує 55 національних організацій.

До олімпійської програми біатлон входить, починаючи з VIII зимових Олімпійських ігор 1960 р. і донині.

На VIII–XV зимових Олімпійських іграх (1960–1988) змагання з біатлону проводилися тільки серед чоловіків. Починаючи з XVI зимових Олімпійських ігор (1992) олімпійська програма в цьому виді спорту включає змагання і серед чоловіків, і серед жінок.

На VIII зимових Олімпійських іграх у Скво-Веллі біатлоністи змагалися за один комплект нагород в особистій першості – у лижній гонці на 20 км зі стрільбою з карабіна на декількох вогневих рубежах (причому тоді за кожний промах до результату спортсмена за часом подолання дистанції додавалися дві штрафні хвилини). Першим олімпійським чемпіоном з біатлону став спортсмен зі Швеції Клас Лестандер.

Аналогічною (один вид змагань) була програма з цього виду спорту на IX зимових Іграх-1964 в Інсбруку.

У 1968 р. на X зимових Олімпійських іграх у Гренобле програму було розширено з одного до двох видів змагань: додалася естафета 4 х 7,5 км, у якій за кожний промах під час стрільби спортсмен змушений був бігти по одному штрафному колу. А в гонці на 20 км за кожний промах під час стрільби до часу подолання дистанції додавалося вже не по дві штрафні хвилини, як було на попередніх зимових Іграх-1964, а по одній штрафній хвилині.

Такою самою, як на Іграх-1968, залишилася програма змагань з біатлону в Саппоро-1972 і Інсбруку-1976.

У 1977 р. Міжнародний союз сучасного п'ятиборства і біатлону (UIPMB) ухвалив рішення про заміну в змаганнях з біатлону стрільби з бойової зброї (карабіна) на стрільбу з малокаліберної гвинтівки. Це, з одного боку, відображало тенденцію до демілітаризації спорту, а з іншого – сприяло збільшенню кількості спортсменів, які займаються біатлоном, і зростанню популярності цього виду спорту в різних країнах.

На XIII зимових Олімпійських іграх 1980 р. у Лейк-Плесіді програму з біатлону було розширено з двох до трьох видів змагань (як і раніше – тільки серед чоловіків): до 20-кілометрової гонки та естафети 4 х 7,5 км додалася гонка на 10 км, у якій за кожний промах під час стрільби спортсмен отримував штрафне коло.

Аналогічною була програма змагань у цьому виді спорту на XIV і XV зимових Олімпійських іграх у Сараєво і Калгарі.

На XVI зимових Олімпійських іграх 1992 р. у Альбервілі суперництво в біатлоні велося вже за шість комплектів нагород: поряд із трьома згаданими видами змагань серед чоловіків до олімпійської програми вперше було включено три види змагань серед жінок – гонку на 7,5 км (де за кожний промах під час стрільби спортсменці доводилося долати по одному штрафному колу), гонку на 15 км (де за кожний промах під час стрільби до часу, показаного на дистанції, додавалося по одній штрафний хвилині) й естафету 3 х 7,5 км (де промахи під час стрільби каралися штрафними колами). Першими олімпійськими чемпіонками в біатлоні стали Анфіса Рєзцова з Об'єднаної команди СНД (на дистанції 7,5 км), біатлоністка з Німеччини Антьє Мізерскі (на дистанції 15 км) і команда Франції – Корінн Ніогре, Веронік Клодель, Анн Бріан (в естафеті 3 х 7,5 км).

У 1994 р. на XVII зимових Олімпійських іграх чоловіча частина програми з біатлону (три види змагань) залишилася незмінною, а в жіночій її частині від-

булася зміна: естафету 3 х 7,5 км було замінено на естафету 4 х 7,5 км, тоді як два інші види змагань (на дистанціях 7,5 і 15 км) залишилися без змін.

Такою самою, як на Іграх-1994 (шість видів змагань, у тому числі три у чоловіків і три у жінок), залишилася програма в цьому виді спорту на XVIII зимових Олімпійських іграх у Нагано (1998).

На XIX зимових Олімпійських іграх (Солт-Лейк-Сіті-2002) програму з біатлону було розширено з шести видів змагань до восьми (чотири у чоловіків і чотири у жінок): у чоловічій її частині додалася гонка переслідування на 12,5 км, а в жіночій частині програми – гонка переслідування на 10 км, що зробило змагання біатлоністів і біатлоністок більш видовищними.

У 2006 р. на XX зимових Олімпійських іграх у Турині суперництво в біатлоні велося вже не за вісім, за десять комплектів нагород. У чоловічій частині олімпійської програми в цьому виді спорту до чотирьох колишніх видів змагань додалася індивідуальна гонка на 20 км. У жіночій частині збереглися без змін три їх види (спринтерська гонка на 7,5 км, гонка переслідування на 10 км і гонка з масового старту на 12,5 км), але додалася індивідуальна гонка на 15 км, а колишня естафета 4 х 7,5 км була замінена на естафету 4 х 6 км.

Аналогічною (десять видів змагань, у тому числі п'ять у чоловіків і п'ять у жінок) залишилася програма з біатлону на XXI зимових Олімпійських іграх 2010 р. у Ванкувері.

На XXII зимових Олімпійських іграх 2014 р. у Сочі програму з біатлону було розширено до 11 видів змагань: до колишніх десяти (п'ять у чоловіків і п'ять у жінок) додалася змішана естафета, в якій у кожну команду входять дві спортсменки і двоє спортсменів. При цьому жінки виступають на першому і другому етапах естафети (завдовжки 6 км кожний), а чоловіки – на третьому і четвертому її етапах (по 7,5 км кожний).

Такою самою, як на Іграх-2014 (11 видів змагань), була програма з цього виду спорту на XXIII зимових Олімпійських іграх 2018 р. у Пхьончхані.

За 58-річну історію проведення змагань з біатлону на зимових Олімпійських іграх (1960–2018) найбільшу серед чоловіків-біатлоністів кількість золотих олімпійських медалей – вісім – виграв видатний норвезький спортсмен Оле-Ейнар Бьорндален (Нагано-1998 – одне "золото" в гонці на 10 км; Солт-Лейк-Сіті-2002 р. – чотири "золота" у всіх чотирьох видах змагань: у спринтерській гонці на 10 км, у гонці переслідування на 12,5 км, в індивідуальній гонці на 20 км і в естафеті 4 х 7,5 км; Ванкувер-2010 – одне "золото" в естафеті 4 х 7,5 км; Сочі-2014 – два "золота": у спринтерській гонці на 10 км і в естафеті 4 х 7,5 км).

Володарем п'яти олімпійських медалей найвищого ґатунку став французький біатлоніст Мартен Фуркад (Сочі-2014 – два "золота": в гонці переслідування на 12,5 км і в індивідуальній гонці на 20 км; Пхьончхан-2018 – три "золота": в гонці переслідування на 12,5 км, у гонці з масового старту на 15 км і в змішаній естафеті).

Восьмиразовий олімпійський чемпіон з біатлону норвезький спортсмен Оле-Ейнар Бьорндален, який здобув ці золоті медалі на XVIII (Нагано-1998), XIX (Солт-Лейк-Сіті-2002), XXI (Ванкувер-2010) і XXII (Сочі-2014) зимових Олімпійських іграх; крім того, в його активі – чотири срібні нагороди і одна бронзова (загалом 13)

По чотири олімпійські нагороди найвищого ґатунку завоювали в різні роки четверо чоловіків-біатлоністів: Олександр Тихонов з СРСР (у 1968–1980 рр. – всі чотири "золота" в естафетах 4 х 7,5 км); спортсмен з Німеччини Рікко Грос (у 1992–1998 і 2006 рр. – всі чотири "золота": в естафетах 4 х7,5 км); його співвітчизник Свен Фішер (у 1994 і 1998 рр. – два "золота": в естафетах 4 х 7,5 км, у 2006 р. – два "золота": в спринтерській гонці на 10 км і в естафеті 4 х 7,5 км); норвезький біатлоніст Еміль Хегле

П'ятиразовий олімпійський чемпіон з біатлону французький спортсмен Мартен Фуркад, який завоював золоті медалі на XXII (Сочі-2014) і XXIII (Пхьончхан-2018) зимових Олімпійських іграх; крім того, на його рахунку є дві срібні нагороди

Чотириразова олімпійська чемпіонка з біатлону спортсменка з Білорусі Дар'я Домрачева, яка золоті медалі здобула на XXII (Сочі-2014) і XXIII (Пхьончхан-2018) зимових Олімпійських іграх; крім того, в її активі – одна срібна і одна бронзова нагороди

Триразова олімпійська чемпіонка з біатлону німецька спортсменка Каті Вільгельм, яка золоті медалі завоювала на XIX (Солт-Лейк-Сіті-2002) і XX (Турін-2006) зимових Олімпійських іграх

Свендсен (у 2010 р. – два "золота": в індивідуальній гонці на 20 км і в естафеті 4 х 7,5 км; у 2014 р. – два "золота": в гонці з масового старту на 15 км і в змішаній естафеті).

По три олімпійські нагороди найвищого ґатунку завоювали троє чоловіків-біатлоністів: Марк Кірхнер з Німеччини (у 1992 р.– два "золота": у спринтерській гонці на 10 км і в естафеті 4 х 7,5 км, у 1994 р. – одне "золото" в естафеті 4 х 7,5 км); Халвар Ханеволд з Норвегії (у 1998 р. – "золото" в індивідуальній гонці на 20 км, у 2002 р. – "золото" в естафеті 4 х 7,5 км, у 2010р. – "золото" в естафеті 4 х 7,5 км); Міхаель Грайс з Німеччини (у 2006 р. – три "золота": в гонці з масового старту на 15 км, в індивідуальній гонці на 20 км і в естафеті 4 х 7,5 км).

Серед жінок-біатлоністок найбільшу кількість золотих олімпійських медалей – чотири – здобула спортсменка з Білорусі Дар'я Домрачева (у 2014 р. – три "золота": в гонці переслідування на 10 км, у гонці з масового старту на 12,5 км, в індивідуальній гонці на 20 км; у 2018 р. – одне "золото" в естафеті 4 х 6 км).

По три олімпійські нагороди найвищого ґатунку вибороли дві біатлоністки: Каті Вільгельм із Німеччини (у 2002 р. – два "золота": в спринтерській гонці на 7,5 км і в естафеті 4 х 6 км; у 2006 р. – одне "золото" в гонці переслідування на 10 км) і Анастасія Кузьміна, яка виступає за Словаччину (у 2010 р. – "золото" в спринтерській гонці на 7,5 км, у 2014 р. – знову "золото" у спринтерській гонці на 7,5 км, у 2018 р. – "золото" в гонці з масового старту на 12,5 км).

Найбільшу серед чоловіків-біатлоністів кількість олімпійських медалей різного ґатунку – 13 – має в своєму активі норвезький спортсмен Оле-Ейнар Бьорндален: у нього, крім згаданих восьми золотих нагород зимових Олімпійських ігор (завойованих у 1998, 2002, 2010 і 2014 рр.), є ще чотири "срібла" (одне – у 1998 р., два – у 2006 р., одне – у 2010 р.) і одна "бронза" (2006).

По вісім олімпійських нагород різного ґатунку виграли троє чоловіків-біатлоністів: Рікко Грос із Німеччини (у нього, крім чотирьох золотих медалей зимових Олімпійських ігор, завойованих у 1992, 1994, 1998 і 2006 рр., є також три "срібла" (у 1992, 1994, 2002 рр.) і одна "бронза" (2002)); його співвітчизник Свен Фішер (у нього, крім чотирьох золотих меда-

Триразова олімпійська чемпіонка з біатлону Анастасія Кузьміна, яка, виступаючи за Словаччину, здобула золоті медалі на XXI (Ванкувер-2010), XXII (Сочі-2014) і XXIII (Пхьончхан-2018) зимових Олімпійських іграх

Володарка дев'яти олімпійських медалей різного ґатунку з біатлону німецька спортсменка Урсула Дізль: в її активі дві золоті нагороди (1998, 2002 рр.), чотири срібні (1992, 1994, 1998, 2002 рр. і три бронзові (1994, 1998, 2006 рр.)

лей зимових Олімпійських ігор, завойованих у 1994, 1998 і 2006 рр., є ще два "срібла" (обидва – 2002 р.) і дві "бронзи" (по одній у 1994 і 2006 рр.); норвежець Еміль Хегле Свендсен (у нього, крім чотирьох золотих медалей, завойованих у 2010 і 2014 рр., є також три "срібла" (одне – у 2010 р., два – у 2018 р.) і одна "бронза" (у 2018 р.)).

Сім олімпійських нагород різного ґатунку завоював французький біатлоніст Мартен Фуркад (у нього, крім п'яти золотих медалей, завойованих у 2014 і 2018 рр., є ще і два "срібла" (одне – у 2010 р, одне – у 2014 р.)).

Жіноча команда України у біатлонній естафеті 4 х 6 км, яка на XXII зимових Олімпійських іграх у Сочі (2014) завоювала "золото". Олімпійськими чемпіонками стали Валентина Семеренко, Олена Підгрушна, Юлія Джима та Віта Семеренко

Найбільшу серед жінок-біатлоністок кількість олімпійських нагород різного гатунку – 9 – здобула спортсменка з Німеччини Урсула Дізль: у неї дві золоті медалі (1998, 2002), чотири срібні (1992, 1994, 1998, 2002) і три бронзові (1994, 1998, 2006).

По шість олімпійських нагород різного ґатунку завоювали дві біатлоністки: Дар'я Домрачева з Білорусі, у якої, крім чотирьох золотих медалей, виграних у 2014 і 2018 рр., є ще й одне "срібло" (2018) і одна "бронза "(2010), і Анастасія Кузьміна, яка виступає за Словаччину (у неї, крім трьох золотих медалей, завойованих у 2010, 2014 і 2018 рр., є також три "срібла": одне – у 2010 р. і два – у 2018 р.).

Цікаво, що в сімейній колекції норвезького біатлоніста Оле-Ейнара Бьорндалена і біатлоністки з Білорусі Дар'ї Домрачової (вони – чоловік і дружина) нині в цілому – 19 олімпійських медалей різного ґатунку, в тому числі 12 золотих, 5 срібних і 2 бронзові.

У біатлон спортсмени і спортсменки нерідко приходять з лижних гонок, часом добиваючись високих результатів в обох видах спорту. Одним із прикладів цього може слугувати російська спортсменка Анфіса Рєзцова: на XV зимових Олімпійських іграх 1988 р. вона, виступаючи в лижних гонках у складі збірної СРСР, здобула "золото" (в естафеті 4 х 5 км) і "срібло" (на дистанції 20 км); потім, перейшовши в біатлон, на XVI зимових Олімпійських іграх 1992 р., виступаючи в Об'єднаній команді СНД, виграла "золото" в гонці біатлоністок на 7,5 км і "бронзу" в естафеті 3 х 7,5 км, а на XVII зимових Олімпійських іграх 1994 р. – "золото" в естафеті 4 х 7,5 км у складі команди Росії. Таким чином, Анфіса Рєзцова стала триразовою олімпійською чемпіонкою, вигравши одне "золото" в лижних гонках і два "золота" в біатлоні.

На жаль, у біатлоні, як і в інших видах спорту, в різні роки на зимових Олімпійських іграх траплялися допінгові скандали. Наприклад, російська біатлоністка Ольга Пильова (олімпійська чемпіонка Ігор-2002 у гонці переслідування на 10 км) на наступних Іграх-2006 в одній із гонок посіла друге призове місце, але за результатами допінг-контролю була дискваліфікована і позбавлена срібної медалі. Також за підсумками розслідування скандалів, пов'язаних з підміною допінг-проб на Іграх-2014 у Сочі, МОК 27 листопада 2017 р. дискваліфікував двох російських біатлоністок – учасниць російської команди в естафеті 4 х 6 км – Яну Романову і Ольгу Вілухіну (яка була нагороджена в Сочі ще однією срібною медаллю – в гонці на 7,5 км), позбавивши їх цих срібних нагород.

1 грудня 2017 р. МОК позбавив срібної медалі ще одну учасницю тієї російської естафетної команди – Ольгу Зайцеву – і довічно дискваліфікував її.

Лижне двоєборство

Лижне двоєборство (його ще називають північним двоєборством) – вид спорту, який являє собою багатоборство, що включає стрибки на лижах з трампліна і лижні гонки.

Змагання в лижному двоєборстві проводяться тільки серед чоловіків.

Результати у цьому виді спорту протягом багатьох років визначалися сумою балів, що нараховуються спортсмену за його результатами в кожному з двох складових лижного двоєборства. Починаючи з 1998 р. з метою підвищення видовищності змагань було здійснено перехід на іншу систему визначення місць, зайнятих кожним спортсменом у двоєборстві: в лижній гонці першим стартує той, хто перед цим показав найкращий результат у стрибках на лижах з трампліна, за ним – другий, третій і т. д., причому інтервали між ними за часом старту в лижній гонці залежать від результатів у стрибках (у перерахунку з їх оцінок на час), а підсумкове місце у двоєборстві – за черговістю фінішу в лижній гонці.

Розвитком лижного двоєборства, як і лижних гонок, стрибків на лижах з трампліна, гірськолижного спорту, сноубордингу, фрістайлу, керує Міжнародна федерація лижного спорту (FIS).

До олімпійської програми змагання з лижного двоєборства входять, починаючи з I зимових Олімпійських ігор і донині.

На I зимових Олімпійських іграх 1924 р. суперництво в цьому виді спорту велося за один комплект нагород, причому спортсмени-двоєборці змагалися у стрибках на лижах з трампліна потужністю 60 м і в лижній гонці на 18 км. Першим олімпійським чемпіоном з лижного двоєборства став норвежець Турлейф Хауг.

Аналогічною була програма змагань з лижного двоєборства на II–VI зимових Олімпійських іграх (1928–1952).

Слід зазначити, що за підсумками змагань у лижному двоєборстві на зимових Олімпійських іграх, що проводилися у 1920–1930-ті роки, всі три сходинки п'єдесталу пошани займали по три спортсмена з однієї країни – Норвегії. А олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту – слідом за норвежцем Турлейфом Хаугом (1924) – ставали його співвітчизники Юхан Грьоттумсбротен (1928, 1932) і Оддбьорн Хаген (1936).

На Іграх-1948 у лижному двоєборстві переміг Хейккі Хасу з Фінляндії, а на Іграх-1952 першість здобув норвежець Сімон Слоттвік.

У 1956 р. на VII зимових Олімпійських іграх спортсмени як і раніше змагалися за один комплект медалей, але відбулися зміни в параметрах обох складових лижного двоєборства: воно стало включати стрибки на лижах з трамплiну потужністю 70 м і лижну гонку на 15 км. Олімпійським чемпіоном на Іграх-1956 став норвезький двоєборець Свєрре Стенерсен.

Такою самою, як на зимових Іграх-1956, залишилася програма змагань з лижного двоєборства на VIII–XIV зимових Олімпійських іграх. Олімпійськими чемпіонами в цьому виді спорту стали Георг Тома з ФРН, який виступав за Об'єднану німецьку команду – ОГК (Скво-Веллі-1960), норвежець Турмуд Кнутсен (Інсбрук-1964), німець з ФРН Франц Келлер (Гренобль-1968), німець з НДР Ульріх Велінг (тричі поспіль – в Саппоро-1972, Інсбруку-1976, Лейк-Плесіді-1980), норвезький спортсмен Томас Сандберг (Сараєво-1984).

На XV зимових Олімпійських іграх 1988 р. у Калгарі програму з лижного двоєборства було розширено до двох видів змагань: крім особистої першості (стрибки на лижах з трампліна потужністю 70 м і лижна гонка на 15 км), уперше з'явилася командна першість (стрибки на лижах з трампліна потужністю 90 м, де підсумовувалися результати трьох учасників кожної команди, і лижна естафета 3 х 10 км). Олімпійським чемпіоном у цьому виді спорту на Іграх-1988 в особистій першості став швейцарець Іпполіт Кемпф, а в командному – збірна ФРН.

У 1992 р. на XVI зимових Олімпійських іграх в Альбервілі програма змагань в особистій першості змінилася за параметрами однієї зі складових: тепер вона включала стрибки на лижах з трампліна потужністю 90 м (раніше в особистій першості потужність трампліна становила 70 м) і, як раніше, лижну гонку на 15 км. У командній першості зміст програми залишився таким самим. Олімпійським чемпіоном в особистій першості став француз Фабріс Гі, а в командному – збірна Японії.

Перший олімпійський чемпіон з лижного двоєборства норвезький спортсмен Турлейф Хауг, який переміг у цьому виді спорту на I зимових Олімпійських іграх у Шамоні

Аналогічною була програма з лижного двоєборства на XVII зимових Олімпійських іграх (1994). Олімпійським чемпіоном в особистій першості там став норвежець Фред-Бьорре Лундберг, а в командному – збірна Японії.

На XVIII зимових Олімпійських іграх (Нагано-1998) суперництво в лижному двоєборстві як і раніше велося в двох видах змагань, однак у командній першості замість лижної естафети 3 х 10 км з'явилася лижна естафета 4 х 5 км (тобто кількісний склад команди збільшився з трьох до чотирьох осіб, а довжина кожного етапу зменшилася вдвічі). Олімпійським чемпіоном в особистій першості став Б'єрте Енген Вік з Норвегії, а в командному – збірна цієї країни.

У 2002 р. на XIX зимових Олімпійських іграх програму з лижного двоєборства було розширено до трьох видів змагань: до двох колишніх додалося ще одне змагання в особистій першості, що включало стрибки на лижах з трампліна потужністю 120 м і лижну гонку на 7,5 км. Дворазовим олімпійським чемпіоном в особистій першості став спортсмен з Фінляндії Самппа Лаюнен, а в командному – збірна цієї країни (до якої входив і Самппа Лаюнен, що здобув третю золоту медаль).

На XX зимових Олімпійських іграх 2006 р. у Турині програма з лижного двоєборства, як і на Іграх-2002, включала три види змагань (два в особистій першості і один в командній), але дещо змінилися параметри потужності трамплінів. Один із двох видів змагань з двоєборства в особистій першості включав стрибки на лижах з трампліна потужністю 95 м ("нормальний" трамплін – позначення NH) і лижну гонку на 15 км, а інший – стрибки на лижах з великого трампліна потужністю 125 м (позначення LH) і лижну гонку на 7,5 км. У командній першості суперництво велося у стрибках на лижах з "нормального" трампліна потужністю 95 м (NH) і лижній естафеті 4 х 5 км. Олімпійськими чемпіонами в особистій першості стали німець Георг Хеттіх і австрієць Фелікс Готтвальд, а в командному – збірна Австрії.

На XXI зимових Олімпійських іграх у Ванкувері програма з лижного двоєборства, як і раніше, включала три види змагань (два в особистій першості і один в командній). Однак в обох видах змагань в особистій першості при збереженні параметрів у стрибках на лижах з трампліна (відповідно, NH і LH) змінилася протяжність дистанції лижних гонок, що стала в обох випадках 10-кілометровою (раніше було в одному випадку 15 км, в іншому – 7,5 км). А змагання з двоєборства в командній першості тепер включали стрибки на лижах з великого трампліна – LH (раніше команди двоєборців змагалися на менш потужному "нормальному" трампліні – NH) і, як і раніше, лижну естафету 4 х 5 км. Олімпійськими чемпіонами в особистій першості

Триразовий олімпійський чемпіон з лижного двоєборства спортсмен з Фінляндії Самппа Лаюнен, який здобув всі три золоті нагороди на XIX зимових Олімпійських іграх у Солт-Лейк-Сіті (2002)

стали француз Жейсон Ламі-Шаппюї і Білл Демонг зі США, а в командному – збірна Австрії.

Такою самою, як на Іграх-2010, залишилася програма з лижного двоєборства на XXII і XXIII зимових Олімпійських іграх (у Сочі-2014 і Пхьончхані-2018). Олімпійськими чемпіонами на Іграх-2014 стали німець Ерік Френцель і норвежець Йорген Гробак в особистій першості і збірна Норвегії – в командній. На Іграх-2018 перемогли той самий німецький спортсмен Ерік Френцель і його співвітчизник Йоханнес Рідцек в особистій першості і збірна Німеччини – в командній.

За 94-річну історію проведення змагань з лижного двоєборства на зимових Олімпійських іграх

Триразовий олімпійський чемпіон з лижного двоєборства австрійський спортсмен Фелікс Готтвальд, який дві золоті медалі здобув на XX зимових Олімпійських іграх (Турин-2006) і ще одну – на XXI зимових Олімпійських іграх (Ванкувер-2010)

Триразовий олімпійський чемпіон з лижного двоєборства німецький спортсмен Ерік Френцель, який одну золоту медаль завоював на XXII зимових Олімпійських іграх (Сочі-2014) і ще дві – на XXIII зимових Олімпійських іграх (Пхьончхан-2018)

(1924–2018) всього було розіграно 36 комплектів нагород. З них найбільша кількість олімпійського "золота" у двоєборців Норвегії – 13. Німецькі двоєборці завоювали "золото" 10 разів (у тому числі в ОГК – один, ФРН – один, НДР – три, Німеччина – п'ять), Фінляндії – чотири, Австрії – три, Франції та Японії – по два, Швейцарії і США – по одному.

Найбільшу кількість золотих олімпійських медалей у лижному двоєборстві – по три – виграли четверо спортсменів: Ульріх Велінг з НДР (1972, 1976 і 1980 рр. – всі три в особистій першості); Самппа Лаюнен з Фінляндії (2002 р. – дві нагороди найвищого ґатунку в особистій першості і одна в командній); Фелікс Готтвальд з Австрії (2006 р. – дві: одна в особистій першості і одна в командній, 2010 р. – одна в командній); Ерік Френцель з Німеччини (2014 р. – одна золота медаль в особистій першості, 2018 р. – дві нагороди найвищого ґатунку: одна в особистій першості, одна в командній).

По дві золоті медалі у змаганнях з лижного двоєборства на зимових Олімпійських іграх здобули вісім спортсменів: норвежець Юхан Грьоттумсбротен (1928, 1932 рр. – обидва рази в особистій першості); Таканорі Коно з Японії (1992, 1994 рр. – обидва рази в командній першості); його співвітчизник Кендзі Огівара (1992, 1994 рр. – обидва рази в командній першості); спортсмен з Норвегії Фред Бьорре Лундберг (1994 р. – в особистій першості, 1998 р. – у командній); його співвітчизник Б'єрте Енген Вік (1998 р. двічі – в особистій та командній першості), Маріо Штехер з Австрії (2006, 2010 рр. – обидва рази в командній першості); норвежець Йорген Гробак (у 2014 р. двічі – в особистій та командній першості); Йоханнес Рідцек з Німеччини (2018 р. двічі – в особистій та командній першості).

Найбільшу серед двоєборців кількість медалей різного ґатунку – сім – завоював австрійський спортсмен Фелікс Готтвальд: у нього, крім трьох золотих нагород (вигранних у 2006 і 2010 рр.), є також одне "срібло" (2006) і три "бронзи" (всі в 2002 р.).

Володарем шести олімпійських медалей різного ґатунку в цьому виді спорту став спортсмен з Німеччини Ерік Френцель: у нього, крім трьох золотих нагород (здобутих у 2014 і 2018 рр.), є ще одне "срібло" (2014) і дві "бронзи" (2010, 2018).

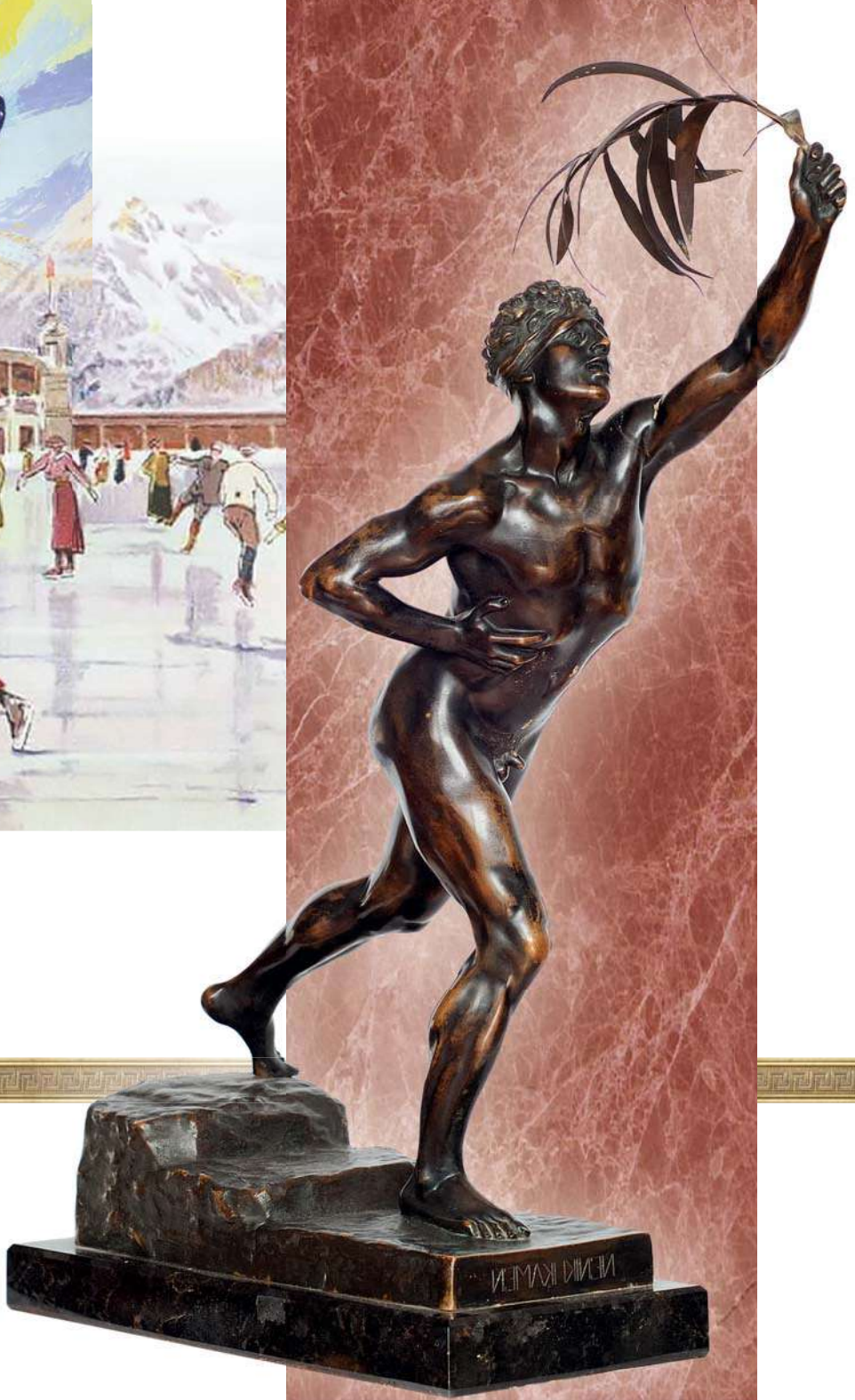
По п'ять олімпійських медалей різного ґатунку вибороли в лижному двоєборстві два спортсмена: Самппа Лаюнен з Фінляндії (у нього, крім трьох золотих нагород, вигранних у 2002 р., є також два "срібла" – обидва в 1998 р.) і Маріо Штехер з Австрії (у нього, крім двох згаданих золотих медалей, вигранних у 2006 і 2010 рр., є ще й три "бронзи" – у 2002, 2014 і 2018 рр.).

У різні роки вісім спортсменів досить успішно поєднували виступи на зимових Олімпійських іграх у таких двох видах спорту, як лижне двоєборство і лижні гонки. Зокрема, норвежець Турлейф Хауг став у 1924 р. триразовим олімпійським чемпіоном, перемігши в лижному двоєборстві та двічі – в лижних гонках (на 18 км і на 50 км). Його співвітчизник Юхан Грьоттумсбротен у 1924 р. завоював три олімпійські медалі, в тому числі дві у лижних гонках (срібну на 18 км і бронзову на 50 км) і одну в лижному двоєборстві (бронзову); у 1928 р. він виграв дві золоті медалі – одну в лижній гонці на 18 км і одну в лижному двоєборстві; у 1932 р. знову здобув "золото" в лижному двоєборстві, ставши таким чином триразовим олімпійським чемпіоном. Норвежець Туралф Стремстад у 1924 р. завоював два "срібла": одне – в лижному двоєборстві, друге – в лижній гонці на 50 км. Оддбьорн Хаген з Норвегії в 1936 р. став олімпійським чемпіоном у лижному двоєборстві, а також завоював два "срібла" – в лижній гонці на 18 км і в лижній естафеті 4 х 10 км. Ще один норвежець – Олаф Хоффсбаккен у 1936 р. став володарем двох срібних медалей – однієї в лижному двоєборстві та однієї в лижних гонках (естафета 4 х 10 км). Тоді ж, у 1936 р., норвезький спортсмен Сверре Бродаль завоював "бронзу" в лижному двоєборстві та "срібло" в лижних гонках (естафета 4 х 10 км). Спортсмен із Фінляндії Хейккі Хасу в 1948 р. став олімпійським чемпіоном у лижному двоєборстві, а в 1952 р. здобув "золото" в лижних гонках (естафета 4 х 10 км) і "срібло" в лижному двоєборстві. Швейцарець Алоїс Келін у 1968 р. став срібним призером в олімпійських змаганнях з лижного двоєборства, а в 1972 р. – бронзовим призером у лижних гонках (естафета 4 х 10 км).

Частина VII

Міжнародна олімпійська система

Розділ 40.
Основоположні принципи олімпійського спорту і структура міжнародної олімпійської системи

Розділ 41.
Міжнародний олімпійський комітет та основи його діяльності

Розділ 42.
Національні олімпійські комітети

Розділ 43.
Міжнародні спортивні федерації

Розділ 40

Основоположні принципи олімпійського спорту і структура міжнародної олімпійської системи

Принципи олімпійського спорту, розроблені наприкінці XIX ст. П'єром де Кубертеном, його однодумцями і соратниками, в основних своїх рисах збереглися і донині, що свідчить про їх обґрунтованість і життєвість. Причому це цілком природно, оскільки в основу олімпійського спорту Кубертен поклав взяті з історії Стародавньої Греції та трансформовані відповідно до реалій сьогодення філософію, ідеологію і прагнення, що базуються на таких фундаментальних принципах олімпізму, як його культурні, етичні, гуманістичні цінності й використання спорту як засобу гармонійного розвитку людини, і на таких найважливіших закономірностях, як регулярне проведення Олімпійських ігор з чотирирічними інтервалами і сучасним характером видів спорту в програмах олімпійських змагань.

У той самий час зрозуміло, що зміни, які відбувалися у світі протягом 125 років після установчого конгресу 1894 р. в Парижі й набули вигляду відроджених Олімпійських ігор, вимагали постійного вдосконалення міжнародної олімпійської системи і приведення її у відповідність як до реалій світової спільноти, що змінюється, так і до особливостей самого спорту вищих досягнень на тому чи іншому етапі його розвитку.

П'єр де Кубертен надзвичайно цінував основоположні принципи олімпійського спорту і робив все для їх збереження і розвитку. Однією з ілюстрацій цього можуть слугувати витяги з його листа, адресованого учасникам Ігор IX Олімпіади, що відбулися в 1928 р. в Амстердамі. У цьому зверненні почесний президент МОК (нагадаємо, що П'єр де Кубертен у 1925 р. подав у відставку з поста президента МОК, пояснивши тим, що стан здоров'я не дозволяє йому бути серед учасників Олімпійських ігор), писав: "Я прошу вас зберегти полум'я оновленого олімпізму і відстояти властиві йому принципи й інститути:

- передусім рівність основних видів спорту;
- змагання у сфері мистецтва, які додають до прекрасної фізичної діяльності твори розуму, пронизані ідеями спорту;
- клятву спортсменів, що спирається на почуття честі, вміщує початок єдиного засобу ефективного вирішення проблеми аматорства;
- олімпійський прапор, який віддзеркалює кольори всіх народів і символізує п'ять частин світу, об'єднаних спортом;
- церемоніал і ритуал відкриття і закриття Ігор із заключним вшануванням еллінізму, від якого вони беруть свій початок;
- і, наостанок, авторитет Міжнародного олімпійського комітету".

З основоположних принципів олімпійського спорту випливає тісний взаємозв'язок олімпізму з вихованням, освітою і гармонійним розвитком людини. На це звертав увагу П'єр де Кубертен, кажучи про те, що "олімпізм є не системою, а способом мислення, яке може проникнути в різноманітні форми виховання, і жодна раса або епоха не можуть претендувати на його виняткову монополію", а проведені один раз на чотири роки Олімпійські ігри надають прекрасну можливість в урочистій святковій обстановці показати світу виховну основу олімпійської ідеї.

Громадський прогрес, згідно з уявленнями П'єра де Кубертена, розглядається як рух до гуманізму, обумовлений впливом всебічного виховання на розум людини. Значна роль у цьому процесі відводиться спорту, який, у поєднанні з моральним, інтернаціональним, патріотичним вихованням, розширенням ініціативи, зміцненням здоров'я, сприяє розвитку людини з позиції нерозривної єдності його духовної, фізичної та суспільної діяльності.

Підхід П'єра де Кубертена до олімпізму і до його проникнення в життя світової спільноти виявився зрозумілою і широко сприйнятою вихідною позицією для розвитку олімпійського руху та олімпійського спорту. Вже на початку своєї діяльності Кубертен привернув до кола своїх прихильників людей, які мали високий соціальний статус і володіли солідною політичною вагою, великою власністю і фінансовими ресурсами. Це дозволяло їм вести незалежну політику, а в окремих випадках – фінансувати розвиток олімпійського руху. Як підкреслював Л. Кун (Кун, 1982), Кубертену і його прихильникам вдалося створити базис олімпійського руху з освічених аристократів, незалежних у практичному вирішенні господарських і політичних питань. Однак цей "класовий тил" від початку створив умови, які унеможливлювали засудження причин соціальної нерівності між спортсменами, ліквідацію соціальних забобонів стосовно жінок (у тому числі у сфері спорту) і дискримінаційних заходів щодо окремих країн. Слід зазначити, що вся історія розвитку спорту в докубертенівский період заклала міцні основи для такого підходу.

Уже з перших років існування МОК створив передумови для майбутніх соціальних і політичних конфліктів у цій сфері, які в більшій чи меншій мірі проявлялися протягом всієї історії олімпійського руху.

П'єр де Кубертен ясно уявляв собі небезпеку, яку приховує у собі міжнародне поширення змагального спорту, і те, що за своїм характером змагальний спорт може стати як засобом реалізації гуманістичних ідей, зміцнення миру, подолання станових, расових, національних обмежень і міжнародних конфліктів, так і засобом поглиблення протиріч між різними соціальними групами і різними соціально-політичними системами, джерелом формування соціальних і політичних конфліктів.

Процеси розвитку олімпійського руху та олімпійського спорту з об'єктивних причин неодноразово виявлялися в сфері діяльності людей і організацій, які не здатні в повній мірі реалізувати ту життєву філософію, яку сповідував Кубертен. І знадобилося не одне десятиліття, щоб олімпійський рух і олімпійський спорт перетворилися на цілісну і досить стрункy систему, яка стабільно функціонує, незважаючи на постійно виникаючі проблеми і протиріччя.

У сучасній концепції олімпізму можна виділити три основні ідеї – політичну, гуманістичну та філософсько-педагогічну.

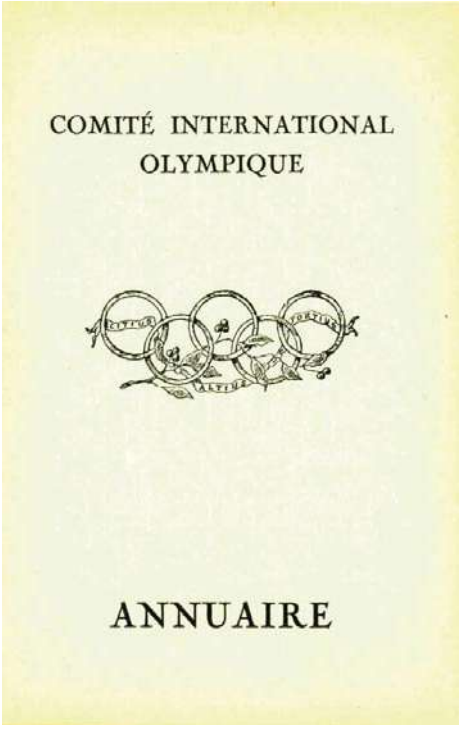
Політична ідея полягає в спільності і примиренні всіх народів світу, в підтримці міжнародного антивоєнного руху. Прагнення Кубертена поставити олімпійську ідею мирного спілкування народів вище від міждержавних конфліктів і протиріч стає в наш час все більш реальним.

Гуманістична ідея олімпізму полягає в утвердженні рівності людей, у прагненні через спортивний рух довести людству необхідність подолання станових, національних, расових, майнових протиріч.

Філософсько-педагогічна ідея олімпізму полягає в тому, щоб, спираючись на переваги спортивно-ігрового методу виховання, забезпечити вільний і всебічний розумовий, моральний і фізичний розвиток особистості, пов'язати заняття спортом з діяльністю в інших сферах суспільного життя. В основі цієї ідеї лежить прагнення людини до особистої досконалості, до максимально доступного розвитку своїх здібностей, до рекордних досягнень.

Олімпійська хартія

Основи Олімпійської хартії були розроблені П'єром де Кубертеном. Проведений за його ініціативою у червні 1894 р. в Парижі міжнародний установчий конгрес (який увійшов в історію як Перший олімпійський) одним зі своїх рішень затвердив Олімпійську хартію, основними положеннями якої визначалися принципи олімпізму, головні цілі МОК і правові основи олімпійського спорту.

Обкладинка Олімпійської хартії

У цьому документі передусім було зафіксовано, що в інтересах моралі Міжнародний конгрес і окремі країни вважають за необхідне відродити на міжнародній основі Олімпійські ігри в сучасній формі, але з дотриманням стародавніх традицій. Зазначалося, що до участі в цих Іграх слід запрошувати спортивні об'єднання всіх країн і що кожна країна може бути представлена тільки своїми громадянами. Встановлювалося, що перед Олімпійськими іграми, які будуть проводитися кожні чотири роки, окремі країни повинні проводити відбіркові або попередні змагання – з тим, щоб країни були представлені найкращими спортсменами. Перелічувалися види спорту і спортивні дисципліни, що включалися до програми Олімпійських ігор (біг, стрибки, метання диска – в легкій атлетиці, важка атлетика, вітрильний спорт, плавання, веслування, фехтування, боротьба, бокс, кінний спорт, гімнастика, велосипедний спорт, спортивна стрільба, ковзанярський спорт).

В Олімпійській хартії визначалося, що, за винятком фехтування, в змаганнях на Олімпійських іграх з усіх інших видів спорту можуть брати участь тільки любителі і що ті, для кого спорт є професією, не можуть брати участі в олімпійських змаганнях. У додатку до цього документа давалося роз'яснення щодо поняття "аматорство" в олімпійському спорті. Статус спортсмена-аматора визначався таким чином: "це людина, яка ніколи не брала участі у професійних змаганнях, за які отримував би матеріальну винагороду, і ніколи не була викладачем фізичного виховання". Також зазначалося: "До змагань не допускаються ті, хто професійно займається спортом, і ті, хто отримував у минулому або отримує зараз грошову винагороду за заняття спортом. Саме тому на Олімпійських іграх ніколи не можна призначати грошові призи, а можна вручати тільки почесні нагороди".

В Олімпійській хартії обумовлювалося, що МОК має право не допускати до участі у змаганнях на Іграх тих, хто будь-коли виступав проти олімпійської ідеї або проти ідеї сучасних Олімпійських ігор.

Відповідно до Олімпійської хартії, ухваленої на Конгресі (Париж, 1894), на МОК покладалося регулярне проведення Ігор, а також турбота про те, щоб вони були гідними їх славної історії і високих ідеалів. Крім того, на МОК покладалося керівництво аматорським спортивним рухом, сприяння поглибленню дружби між спортсменами, заохочення зростання числа організацій, що сприяють проведенню змагань спортсменів-аматорів.

У подальшому до змісту Олімпійської хартії вносилися зміни і доповнення (часом досить істотні). Однак ці зміни не вступали у протиріччя з основоположними принципами олімпізму, запропонованими П'єром де Кубертеном, які він послідовно відстоював і протягом усього періоду діяльності на посаді президента МОК, і в подальшому – до кінця свого життя.

Ми не ставимо тут завдання розповісти про всі численні зміни в Олімпійській хартії за роки існування сучасного олімпійського руху. Обмежимося лише кількома характерними прикладами.

Особливо помітних змін зазнавали в Олімпійській хартії такі поняття, як "аматорство" в спорті, "спортсмен-аматор" тощо. П'єр де Кубертен в силу об'єктивних причин був змушений стати прихильником аматорства в олімпійському спорті. Це фактично означало визначення олімпійського спорту як захоплення елітарним, що охоплює відносно вузькі верстви тодішнього суспільства.

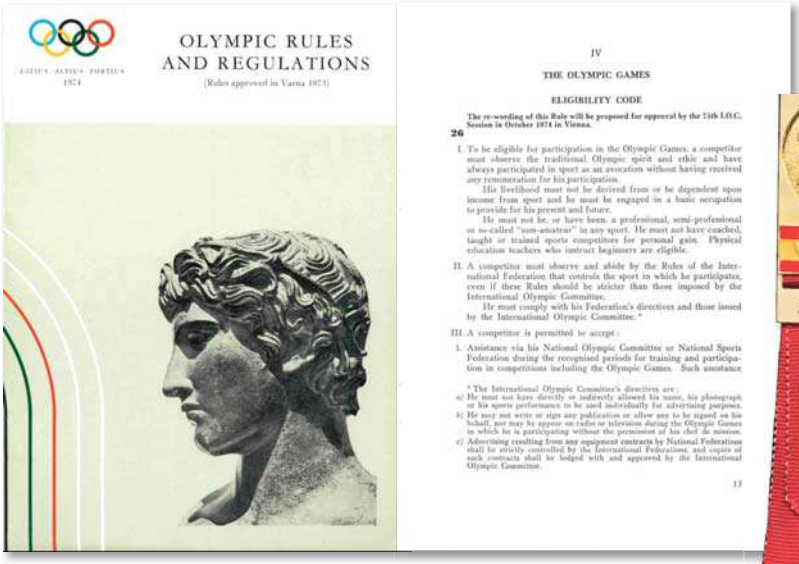
У цьому відношенні найбільш красномовною і наочною ілюстрацією ситуації, що склалася в ті часи у цій сфері був англійський спорт, який протягом XIX ст. розвивався як справа аристократії, як засіб відділення "джентльменів" від простого люду, як складова частина буржуазного способу життя. На службу реалізації цієї політики було поставлено і відокремлення так званого любительського спорту від спорту професійного. Наприклад, у статуті Аматорського атлетичного клубу, заснованого в Лондоні у 1866 р., було положення, згідно з яким не тільки тренери або особи, які коли-небудь отримували гроші за участь у змаганнях, а й будь-які працівники фізичної праці не могли опинитися в числі членів цього клубу або брати участь в аматорських спортивних змаганнях.

Подібні підходи в досить короткий час було реалізовано в різних видах спорту як у самій Великій Британії, так і в ряді інших країн. Також вони поширилися на міжнародні спортивні федерації, що створювалися в наприкінці XIX ст. Зрозуміло, що керівництво всіма цими організаціями виявилося в руках представників правлячих класів і вищих верств суспільства.

Таку ситуацію П'єр де Кубертен вважав ненормальною і неодноразово наголошував, що не можна позбавляти величезну кількість спортсменів участі в Олімпійських іграх – свого роду всесвітніх молодіжних фестивалях, святах "весни людства" і вищих зусиль – на тій підставі, що їх стан, майнове і соціальне становище, рід діяльності не відповідають анахронічним уявленням англо-саксонської класової системи і її недолугій ідеї аматорства.

Почесний президент МОК П'єр де Кубертен заперечував і проти того, щоб неприйняття соціально-політичного устрою країни членами МОК позбавляло спортсменів цієї країни права брати участь в Олімпійських іграх.

Однак такі погляди Кубертена мало впливали на позицію МОК, члени якого більше були схильні підтримувати в цьому питанні тодішнього президента МОК Анрі де Байє-Латура, який говорив, що більшо-

На 75-й сесії МОК, яка проводилася у Відні у 1974 р., було внесено суттєві зміни до правила 26, що стало називатися "Положення про допуск" замість "Положення про аматорство"

Знак учасника 75-ї сесії МОК

вики поставили себе поза суспільством і що поки він очолює МОК, радянський прапор не з'явиться на олімпійському стадіоні.

Підсумки Другої світової війни і вирішальна роль СРСР у перемозі над нацистською Німеччиною, утворення ряду соціалістичних держав, що опинилися під радянським впливом, а також досягнення спортсменів СРСР, які вийшли у повоєнні роки на міжнародну спортивну арену, спонукали МОК і міжнародні спортивні федерації змінити їхнє ставлення до Радянського союзу. Цьому багато в чому сприяла і нова політика керівництва СРСР, яке змінило свій багаторічний ізоляціоністський підхід на прагнення до входження до складу різних міжнародних (включаючи спортивні) організацій та активну діяльність у них, у тому числі для поширення своїх поглядів та ідеології.

Але й у цих умовах багато керівників міжнародних спортивних федерацій і чимало членів МОК все ще негативно ставилися до включення спортсменів СРСР до системи міжнародного спорту, всіляко гальмували процес визнання спортивних федерацій СРСР і допуск радянських спортсменів до найбільших міжнародних змагань.

У 1947 р. у Стокгольмі на сесії Міжнародного олімпійського комітету було заслухано доповідь Комісії з вивчення проблеми аматорства, очолюваної тодішнім віце-президентом МОК Ейвері Брендеджем, і прийнято запропоноване нею визначення спортсмена-аматора як людини, пов'язаної зі спортом, але такої, яка ніколи не вилучала з нього матеріальної вигоди будь-якого роду. Це формулювання, що визначило статус спортсмена-аматора, було кілька разів підтверджене в період, коли Міжнародний олімпійський комітет очолив у 1952 р. Ейвері Брендедж, – зокрема, на сесії МОК, що проходила в 1955 р. в Парижі, і на сесії МОК, що відбулася в 1958 р. в Токіо.

У 1960-ті роки предметом неодноразових бурхливих дискусій (і не тільки на сесіях МОК) стало правило 26 Олімпійської хартії, що визначало поняття аматорства у спорті. Тодішній президент МОК Ейвері Брендедж виступав як безкомпромісний захисник Кодексу аматора, відстоюючи принцип абсолютного аматорства і вважаючи професійний спорт розвагою.

Однак проблеми в цій сфері залишилися. І реалії світового спорту наполегливо вимагали коригування горезвісного правила 26, оскільки вже у 1970-х роках навіть найпалкіші поборники "чистого аматорства" стали усвідомлювати, що спорт вищих досягнень перетворився на діяльність, у ході якої спортсменам доводиться напружено працювати, постійно переносити дуже високі фізичні і психологічні навантаження, що, відповідно, вимагає не тільки моральної, а й матеріальної (у тому числі фінансової) зацікавленості.

На 75-й сесії МОК у Відні (1974) Міжнародний олімпійський комітет вніс істотні зміни до правила 26, яке стало називатися вже не "Положення про аматорство", а "Положення про допуск". Новою редакцією цих правил Олімпійської хартії спортсменам було дозволено отримувати відшкодування заробітної плати за період підготовки до змагань та участі в них, а також допомогу для оплати харчування і розміщення, транспортних витрат, спортивного інвентарю і спортивної форми, страхування, вартості лікування, фізіотерапії та оплати тренерів. Крім того, спортсменам-студентам дозволялося отримувати спортивні та академічні стипендії.

96-та сесія МОК 1990 р. у Токіо схвалила нову редакцію Олімпійської хартії

Найбільш активні і суттєві зміни в цій сфері відбулися після того, як у 1980 р. президентом Міжнародного олімпійського комітету був обраний Хуан Антоніо Самаранч. Так, на спільному засіданні МОК з представниками міжнародних спортивних федерацій і національних олімпійських комітетів обговорювався "Кодекс атлета", який пропонувалося ввести замість правила 26. Відповідно до цього документа, до участі в Олімпійських іграх міг бути допущений будь-який спортсмен, який підтримує Олімпійську хартію і Кодекса атлета і дотримується їх. Це означало, що фактично стираються грані між спортсменами-аматорами і спортсменами-професіоналами, – і для професійних спортсменів відкривалася можливість участі в Олімпійських іграх. До того ж вирівнювалися шанси спортсменів різних країн (соціалістичних, капіталістичних та інших) на Іграх, а оскільки брати участь в них могли всі найсильніші спортсмени (без їх поділу на любителів і професіоналів), то істотно підвищувалася конкуренція на олімпійських змаганнях, зростали їх спортивний рівень і видовищність. Нововведеннями по суті знімалися всі обмеження на фінансування олімпійської підготовки спортсменів, а основні вимоги для їх допуску на Ігри були зведені до поваги духу "фейр плей" ("чесної гри"), відмови від насильства і дотримання Медичного кодексу МОК. У той же час була збережена заборона учасникам Олімпійських ігор під час їх проведення використовувати свою особистість, прізвище, зображення або спортивний результат з метою реклами.

На 96-й сесії МОК, що проходила в 1990 р. у Токіо, було схвалено нову редакцію Олімпійської хартії, робота над якою тривала близько восьми років. Як зазначив президент МОК Хуан Антоніо Самаранч, нова редакція Олімпійської хартії не змінює принципи олімпізму, але сильніше виділяє концепцію чесної гри, незалежність організацій і єдність олімпійського руху.

Завдяки досить відчутним змінам в Олімпійській хартії в 1990-ті роки на Олімпійських іграх отримали можливість виступати всі найсильніші спортсмени в таких видах спорту, як баскетбол, хокей на льоду (з шайбою), велосипедний спорт і ряд інших.

Істотні зміни в Олімпійській хартії було зроблено на 110-й сесії МОК, що відбулася у грудні 1999 р. у Лозанні. Ці зміни (їх виявилося близько п'ятдесяти) торкнулися структури і складу МОК, його ролі й організації діяльності.

Надалі окремі положення Олімпійської хартії змінювалися і на ряді наступних сесій МОК.

Тепер положенням Олімпійської хартії не суперечить навіть те, що напередодні кожних чергових Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор у різних державах абсолютно відкрито й офіційно оголошуються суми грошових винагород (премій), які будуть отримані спортсменами цієї країни у разі здобуття ними золотих, срібних і бронзових олімпійських медалей.

Сьогодні (станом на кінець 2019 р.) діє Олімпійська хартія в редакції, яка вступила в силу з 26 червня 2019 р.

Олімпійська хартія, як зазначається в передмові, є зведенням основних принципів олімпізму, правил та роз'яснень, затверджених Міжнародним олімпійським комітетом. Вона регламентує організацію, механізм дії та процеси олімпійського руху і визначає умови проведення Олімпійських ігор.

В цілому Олімпійська хартія виконує три основні завдання: як головний інструмент, що має конституційний характер, регламентує основні принципи і невід'ємні цінності олімпізму; є статутом МОК; визначає основні права й обов'язки трьох головних складових міжнародного олімпійського руху – Міжнародного олімпійського комітету, міжнародних спортивних федерацій і національних олімпійських комітетів, а також організаційних комітетів з прове-

дення Олімпійських ігор, які зобов'язані виконувати положення Олімпійської хартії.

В Олімпійській хартії після передмови і преамбули, що слідує за нею (в ній називаються дати основних подій відродження Олімпійських ігор і створення МОК), йде розділ, де викладено такі сім фундаментальних принципів олімпізму.

1. Олімпізм представляє собою філософію життя, що звеличує та об'єднує в гармонійне ціле якості тіла, волі та розуму. Поєднуючи спорт із культурою та освітою, олімпізм намагається створити такий спосіб життя, який базується на радості від зусилля, освітній цінності доброго прикладу, соціальній відповідальності та повазі до універсальних фундаментальних етичних принципів.

2. Мета олімпізму полягає в тому, щоб поставити спорт на служіння гармонійному розвитку людини з наміром підтримати встановлення мирного суспільства, зацікавленого в збереженні людської гідності.

3. Олімпійський рух – це концентрована, організована, універсальна і постійна діяльність всіх осіб та організацій, яких надихають цінності олімпізму, що проводиться під керівництвом МОК. Ця діяльність охоплює п'ять континентів. Вершиною її є об'єднання спортсменів усього світу на великому спортивному святі – Олімпійських іграх. Його символом є п'ять переплетених кілець.

4. Заняття спортом – одне з прав людини. Кожен повинен мати можливість займатися спортом, без будь-якої дискримінації, в дусі олімпізму, взаєморозуміння, дружби, солідарності та чесної гри.

5. Розуміючи, що спорт функціонує в рамках суспільства, спортивні організації в олімпійському русі повинні мати права й обов'язки, притаманні автономним організаціям, які включають незалежне створення спортивних правил та контроль за ними, визначення структури та керівництво своїми організаціями, дотримання права на проведення виборів, вільних від будь-якого зовнішнього впливу, а також відповідальність за забезпечення застосування принципів добросовісного управління.

6. Здійснення прав і свобод, викладених у цій Олімпійської хартії, має бути забезпечене без будь-якої дискримінації, наприклад, расового характеру, за кольором шкіри, статтю, сексуальною орієнтацією, мовою, віросповіданням, політичними чи іншими переконаннями, національним або соціальним походженням, майновим станом, народженням чи іншим статусом.

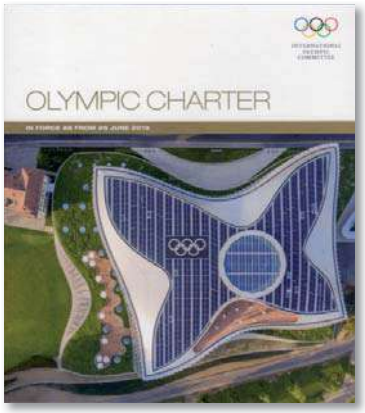
7. Належність до Олімпійського руху вимагає обов'язкового дотримання положень Олімпійської хартії та визнання МОК.

Крім передмови, преамбули і розділу, присвяченого основним принципам олімпізму, Олімпійська хартія включає в себе шість розділів: "Олімпійський рух", "Міжнародний олімпійський комітет", "Міжнародні федерації", "Національні олімпійські комітети", "Олімпійські ігри", "Заходи і санкції, дисциплінарні процедури та вирішення суперечок".

У розділі 1 Олімпійської хартії викладено склад і загальну організацію олімпійського руху, завдання і роль МОК; визначено належність різних спортивних організацій до олімпійського руху та їх визнання МОК; представлено порядок скликання олімпійських конгресів, що мають консультативне значення і збирають представників усіх структур, які складають олімпійський рух; показано цілі і завдання програми "Олімпійська солідарність" (організація допомоги національним олімпійським комітетам, зокрема, тим НОК, які найбільше її потребують); наведено тлумачення поняття "Олімпійські

Суттєві зміни та модернізація олімпійського руху знайшли відображення у новій редакції Олімпійської хартії, що була прийнята у березні 1999 р. на 108-й сесії МОК

29 червня 2019 р. вступила в силу оновлена версія Олімпійської хартії

ігри" і терміну "Олімпіада"; роз'яснено права на Олімпійські ігри й олімпійську власність, а також такі поняття, як "олімпійський символ", "олімпійський прапор", "олімпійське гасло", "олімпійські емблеми", "олімпійський гімн", "олімпійський вогонь", "олімпійські факели", "олімпійські знаки" і їх юридичний захист.

Підкреслюється, що Олімпійські ігри – це змагання не країн, а спортсменів в індивідуальних і командних видах спорту. Констатується, що на Олімпійські ігри збираються спортсмени, відібрані відповідними національними олімпійськими комітетами, заявки на яких були затверджені МОК. На Олімпійських іграх спортсмени змагаються за технічними регламентами відповідних міжнародних спортивних федерацій.

Олімпійські ігри складаються з Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор. При цьому в Олімпійській хартії зазначено, що зимовими вважаються тільки ті види спорту, якими займаються на снігу або на льоду.

З офіційного роз'яснення випливає, що Олімпіада – це період із чотирьох календарних послідовних років, який починається 1 січня першого року і завершується 31 грудня четвертого року. Нумерація Ігор Олімпіад ведеться послідовно з Ігор I Олімпіади, що святкувалися в Афінах у 1896 р.

Зимові Олімпійські ігри нумеруються в тому порядку, в якому вони проводилися.

Олімпійські ігри є винятковою власністю МОК, якому належать всі права та дані, пов'язані з ними.

Олімпійські символи, прапор, гасло, позначення, знаки, емблеми, вогонь і факели є олімпійською власністю. Всі права на кожний елемент окремо і на всі елементи олімпійської власності разом належать винятково МОК, включаючи їх використання у комерційних цілях, для отримання доходу і в рекламних цілях.

Олімпійський символ складається з п'яти переплетених кілець однакового розміру (олімпійські кільця), які використовуються в одноколірному або багатобарвному виконанні, від лівої – блакитного, жовтого, чорного, зеленого і червоного кольорів. Вони переплітаються зліва направо. Блакитне, чорне і червоне кільця розташовані вгорі, а жовте і зелене – внизу. Олімпійські кільця символізують діяльність олімпійського руху, союз п'яти континентів і зустріч атлетів з усього світу на Олімпійських іграх.

Олімпійський прапор має білу основу без кантів. У центрі полотнища розташований олімпійський символ (кільця) в п'яти кольорах.

Олімпійський девіз "Citius. Altius. Fortius" ("Швидше. Вище. Сильніше") висловлює послання олімпійського руху.

Олімпійська емблема – складна композиція, в якій олімпійські кільця пов'язані з іншим характерним елементом.

Олімпійський гімн – музичний твір "Олімпійський гімн", написаний Спіросом Самаросом.

Олімпійський вогонь – це вогонь, що запалюється в Олімпії під егідою МОК, а олімпійським факелом – факел, або його переносна модель, що затверджені МОК і призначені для запалювання олімпійського вогню.

Олімпійськими знаками є будь-які візуальні або аудіо-відтворення в будь-якій асоціації або у зв'язку з Олімпійськими іграми, олімпійським рухом або його складовою частиною.

У розділі 2 Олімпійської хартії відображено юридичний статус Міжнародного олімпійського комітету, членство в МОК, у тому числі питання комплектування МОК, порядок обрання його членів і їх обов'язки; представлено організаційну структуру МОК (сесія МОК, виконком МОК, президент МОК, комісії МОК); викладено заходи і санкції, які можуть бути застосовані сесією МОК, виконкомом МОК або Дисциплінарної комісією МОК у випадках порушення Олімпійської хартії, Всесвітнього антидопінгового кодексу або будь-якого іншого нормативного акту – щодо членів МОК, почесного президента МОК, почесних членів МОК, міжнародних спортивних федерацій та їх асоціацій, національних олімпійських комітетів і їх асоціацій, міст-організаторів Олімпійських ігор, оргкомітетів з їх проведення, міст-кандидатів на проведення Олімпійських ігор, інших визнаних МОК асоціацій та організацій, індивідуальних спортсменів і команд, інших осіб, акредитованих на Олімпійських іграх.

В Олімпійській хартії зазначено, що офіційними мовами МОК є французька та англійська, а також відзначено, що на всіх сесіях МОК повинно бути організовано синхронний переклад на французьку, англійську, німецьку, іспанську, російську й арабську мови.

У другому розділі Олімпійської хартії зазначено, що МОК може приймати в дар і в спадок і вишукувати будь-які інші ресурси для виконання своїх завдань і посилення підтримки атлетів. МОК отри-

мує доходи від використання своїх прав, включаючи, крім інших, телевізійні права, спонсорство, ліцензії та олімпійську власність, а також від проведення Олімпійських ігор. Відзначено, що МОК підтримує атлетів головним чином через фінансування, яке Міжнародний олімпійський комітет надає національним олімпійським комітетам, міжнародним спортивним федераціям і організаційним комітетам Олімпійських ігор.

Розділ 3 Олімпійської хартії присвячений опису місії і ролі міжнародних спортивних федерацій в олімпійському русі та умов їх визнання Міжнародним олімпійським комітетом.

У розділі 4 Олімпійської хартії відображено місію і роль національних олімпійських комітетів в олімпійському русі, їх повноваження, завдання, права та обов'язки, склад національних олімпійських комітетів і членство в них, а також взаємини НОК з національними спортивними федераціями.

Розділ 5 Олімпійської хартії містить чотири підрозділи: "Святкування, організація та управління Олімпійськими іграми", "Участь в Олімпійських іграх", "Програма Олімпійських ігор", "Протокол".

До розділу "Святкування, організація та управління Олімпійськими іграми" входять правила, які охоплюють терміни і порядок проведення Олімпійських ігор, вибори міста-організатора, завдання оргкомітету Ігор і порядок його діяльності, функції Координаційної комісії МОК з Олімпійських ігор і взаємодія між МОК, оргкомітетами Ігор, міжнародними спортивними федераціями і національними олімпійськими комітетами, а також питання, пов'язані з організацією олімпійського селища (для проживання в одному місці спортсменів, що беруть участь в Іграх, офіційних осіб і персоналу команд), і з культурною програмою, яка забезпечується оргкомітетом під час Олімпійських ігор.

У розділі "Участь в Олімпійських іграх" основну увагу приділено Кодексу допуску спортсменів на Ігри, громадянству учасників Олімпійських ігор, віковим аспектам, порядку і термінам розсилки МОК всім, визнаним МОК, національним олімпійським комітетам запрошень для участі в Іграх і подачі НОК заявок на участь в Олімпійських іграх. Олімпійською хартією передбачено, що Антидопінговий кодекс є обов'язковим для всього Олімпійського руху.

Розділ "Програма Олімпійських ігор" містить опис порядку формування програм Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор (за видами спорту, дисциплінами і видами змагань). Відзначено, що відбір видів спорту для програми Ігор, а також визначення критеріїв та умов для включення виду спорту до програми Олімпійських ігор є прерогативою сесії МОК. Зазначено, що до програми Ігор включаються і залишаються в ній тільки ті види спорту, які (в особі відповідних міжнародних спортивних федерацій) приймають Всесвітній антидопінговий кодекс і керуються ним.

Рішення про включення до програми Ігор тієї чи іншої спортивної дисципліни або виду змагань є прерогативою виконкому МОК.

В одному з правил цього розділу висвітлюються технічні положення, що стосуються повноважень і діяльності міжнародних спортивних федерацій на Олімпійських іграх (кожна МСФ відповідає за технічний контроль і управління своїм видом спорту, стежить за тим, щоб правилам відповідної міжнародної спортивної федерації повністю відповідали всі технічні елементи, включаючи розклад змагань, місця їх проведення і місця для тренування спортсменів і все обладнання).

У правилах відображено питання, пов'язані з висвітленням Олімпійських ігор засобами масової інформації, порядком випуску видань, що належать до Ігор, а також із порядком та умовами розміщення реклами (включаючи заборону будь-якої реклами комерційного характеру на стадіонах, у місцях проведення олімпійських змагань і на інших спортивних аренах та заборона будь-якої політичної, релігійної або расової пропаганди на олімпійських об'єктах і в інших місцях проведення змагань Олімпійських ігор).

У розділі "Протокол" підкреслено, що протягом всього періоду Олімпійських ігор тільки виконком МОК має право визначати протокол, застосовуваний на всіх об'єктах, що знаходяться під відповідальністю оргкомітету з проведення Олімпійських ігор (ОКОІ). Цей розділ включає правило, присвячене олімпійському посвідченню особи й акредитаційній карті – документам, які дають їх власникам право брати участь в Олімпійських іграх. Також тут висвітлено порядок використання олімпійського прапора та основні аспекти використання олімпійського вогню.

Особливо прописано вимоги до порядку проведення церемоній відкриття і закриття Олімпійських ігор, у тому числі чітко сформульовано слова, які під час відкриття Ігор промовляє вища посадова особа держави, на території якої знаходиться місто-організатор проведення Олімпійських ігор, а також те, що під час церемоній відкриття і закриття Ігор право виголосити коротку промову мають тільки президент МОК і президент оргкомітету Ігор. Також детально розписано порядок церемоній нагородження переможців та призерів Олімпійських ігор із врученням їм медалей і дипломів.

У розділі 6 висвітлено заходи і санкції, які можуть бути застосовані сесією МОК, виконавчим комітетом МОК або Дисциплінарною комісією МОК у випадках порушень Олімпійської хартії, Всесвітнього антидопінгового кодексу, Кодексу олімпійського руху з метою запобігання маніпуляціям на змаганнях. Також зазначається, що будь-яка супе-

речка щодо застосування або тлумачення рішень МОК може вирішуватися винятково виконкомом МОК і, в окремих випадках, через арбітраж в Арбітражному спортивному суді (CAS), а будь-яке спірне питання у зв'язку з Олімпійськими іграми подається винятково до Спортивного арбітражного суду відповідно до Кодексу спортивного арбітражу.

Загальна структура міжнародної олімпійської системи

Міжнародна олімпійська система включає Міжнародний олімпійський комітет, міжнародні спортивні федерації, національні олімпійські комітети, організаційні комітети з проведення Олімпійських ігор, національні асоціації, клуби та особи, які є членами МСФ і НОК, і, особливо, спортсменів, а також суддів, рефері, тренерів, інших спортивних офіційних осіб і технічних фахівців. Крім того, до олімпійської системи входять інші організації й установи, що сприяють олімпійському руху і визнані Міжнародним олімпійським комітетом.

Відповідно до Олімпійської хартії, МОК може визнавати не тільки національні олімпійські комітети (або організації, які виконують їх роль) і міжнародні спортивні федерації, а й інші організації, які створені з метою сприяння олімпійському руху і функціонують відповідно до Олімпійської хартії. До числа таких організацій належать асоціації національних олімпійських комітетів та асоціації міжнародних спортивних федерацій, а також деякі пов'язані зі спортом неурядові організації, які діють на міжнародному рівні.

За роки існування сучасного олімпійського руху міжнародна олімпійська система набула складної багаторівневої структури, в якій є велика кількість різних організацій, котрі виконують ті або інші функції в системі олімпійського спорту.

У даний час у структурі міжнародної олімпійської системи можна виділити два основні напрями, що відрізняються чітко розділеними функціями. Перший з них базується на діяльності національних олімпійських комітетів (або установ, що виконують їх роль) на всіх рівнях організації олімпійського спорту. Другий напрям пов'язаний з діяльністю міжнародних спортивних федерацій, які займаються розвитком різних видів спорту.

Але все це – лише загальна схема структури міжнародної олімпійської системи. Фактично ж ситуація в практиці олімпійського спорту набагато складніша. Зокрема, необхідно врахувати, що олімпійська система (з її структурою та функціями) є частиною міжнародної організаційної системи і пов'язана з нею спільними інтересами. Сфери діяльності олімпійської системи перетинаються зі сферами діяльності різних міжнародних організацій (таких, наприклад, як ООН, ЮНЕСКО та інші), а також з міждержавними організаціями та з багатонаціональними корпораціями. Взаємодія з ними дає міжнародній олімпійській системі можливість відповідним чином реагувати на політичну обстановку, що склалася (або складається), зміцнювати олімпійський спорт, удосконалювати його організаційну, фінансову і матеріально-технічну базу.

Уся історія сучасного олімпійського спорту переконливо показала, що успішність діяльності міжнародної олімпійської системи у вирішальній мірі залежить від її автономії – самостійності в рішеннях, несхильності перед політичними, економічними та іншими впливами.

Автономія Міжнародного олімпійського комітету була б неможливою, якби ця організація не мала достатніх власних фінансових ресурсів і залежала б від контрольованого фінансування із зовнішніх джерел. Нинішній вельми солідний фінансовий стан МОК дозволяє йому не тільки зберігати свою незалежність, а й надавати (здебільшого через програму "Олімпійська солідарність") підтримку різним національним олімпійським комітетам та іншим ланкам міжнародного олімпійського руху (Pound, 2009).

І все таки сучасний олімпійський спорт перебуває у складному становищі. З одного боку, він прагне до незалежності і всіляко відстоює свою специфічність і самостійність. З іншого боку, розвиток олімпійського спорту і його успіхи у тій чи іншій країні у вирішальній мірі залежать від можливостей і діяльності відповідної держави і комерційних структур. Без підтримки спорту з їхнього боку на всіх його напрямах і у всіх ланках (дитячі спортивні школи, спортивні центри, спортивні споруди, спортивне обладнання, спортивний інвентар та інші складові матеріально-технічної бази, фінансування підготовки спортсменів, її наукове і медичне забезпечення тощо) ефективний і успішний розвиток олімпійського спорту просто неможливий.

Таке взаємовигідне співробітництво є необхідним. Причому в ньому слід розрізняти сфери, в яких державне втручання є корисним, і сфери, в яких воно неприпустиме (вибори, самостійність рішень тощо), а також сфери, в яких можливі компроміси.

У наш час автономія олімпійського спорту є стратегічною проблемою для олімпійського руху і в той же час – повсякденним викликом для нього, оскільки він у реалізації своєї місії все ж залежить від партнерів у політиці, корпоративному світі, культурі та суспільстві (Bach, 2009). Тільки за останні

роки спостерігалося чимало випадків, коли уряди різних держав втручалися в справи національних спортивних організацій своїх країн. Були й такі випадки, коли уряди деяких країн намагалися впливати на загальні збори відповідних національних олімпійських комітетів і навіть робили спроби безпосередньо призначити членів виконавчого органу національної спортивної організації.

У той же час, наприклад, у Німеччині в сфері спорту відбулося злиття двох структур – громадської (національний олімпійський комітет) і державної (DSB), які об'єдналися в DOSB, що проілюструвало повагу уряду країни до автономного положення німецького спорту. У Німеччині нині відносини між спортом (в особі DOSB) і урядом засновані на трьох принципах – автономії, субсидуванні та співробітництві, а згадане злиття суттєво посилило позиції спорту в цій країні. DOSB співпрацює як з федеральним урядом Німеччини, так і з одинадцятьма її міністерствами, що підтримують німецький спорт через відповідні бюджети, але завжди поважають його автономію. І якщо до злиття суспільної і державної структур у спортивному середовищі цієї країни були спроби деяких політичних діячів управляти спортивними організаціями згідно з давньоримським принципом "розділяй і володарюй", то після об'єднання, як зазначає Томас Бах (Bach, 2009), DOSB перебуває в постійному діалозі з федеральним президентом, федеральним канцлером і більшістю міністрів – і всі вони поважають автономію спорту.

На думку члена МОК для Швейцарії Патріка Баумана (Baumann, 2009), взаємини між Міжнародним олімпійським комітетом, національними олімпійськими комітетами, міжнародними та національними спортивними федераціями повинні базуватися на принципах автономії олімпійського та спортивного руху і враховувати як основні універсальні принципи доброго врядування, так і Кодекс етики, і, за необхідності, Кодекс поведінки.

При цьому основні принципи управління охоплюють чотири взаємопов'язані галузі роботи спортивної організації. Це, зокрема: чітке визначення її місії і стратегії діяльності; структура організації та демократичні процеси її функціонування; компетентність обраних чиновників, цілісність системи управління і дотримання етичних стандартів; взаємне врахування майнових та інших інтересів. Кодекс поведінки (який ще належить розробити), сумісний з первинним Кодексом етики, повинен забезпечити членам організації певне практичне керівництво.

Значущість автономії олімпійського та спортивного руху підтверджується неодноразовим обговоренням цієї теми на різних міжнародних форумах, у тому числі на двох спеціально присвячених їй семінарах, які відбулися в Лозанні у вересні 2006 р. і в лютому 2008 р., а також її включенням до порядку

Діяльність МОК перетинається зі сферами діяльності різних міжнародних організацій (ООН, ЮНЕСКО та ін.). Президент Томас Бах виступає на засіданні ООН

денного XIII Олімпійського конгресу, що проходив у жовтні 2009 р. у Копенгагені. Як зазначав у своєму виступі на цьому конгресі тодішній член виконкому МОК і президент Міжнародної федерації футбольних асоціацій Йозеф Блаттер (Blatter, 2009), спорт повинен володіти такою самостійністю, яка б захищала його цілісність, специфічність і несхильність політичних чи інших впливів, а співпраця спортивних організацій з урядами має ґрунтуватися на компетентності та взаємній повазі. Слід протистояти різним загрозам, які посягають на самостійність спорту, в тому числі спробам тиску з боку державних структур на національні спортивні федерації, утвердженню таких національних законів про спорт або таких доповнень до вже існуючих законів, які опосередковано спрямовані на зміну статутів федерацій (Blatter, 2009) .

З урахуванням всіх позитивних і негативних чинників в олімпійській системі дозріла переконаність у тому, що у всіх країнах, чиї національні спортивні організації визнані Міжнародним олімпійським комітетом (станом на кінець 2019 р. їх кількість – 206), повинні бути укладені угоди між державою (в особі його уряду) і національним олімпійським комітетом, які офіційно закріплюють принцип невтручання державних структур у справи національних спортивних організацій.

Крім згаданих аспектів, міжнародна олімпійська система, постійно розвиваючись, оптимізуючись і вдосконалюючись, сприяє більш значному поширенню олімпійського спорту в світі, сприяє появі нових видів спорту та спортивних дисциплін, а також створенню нових спортивних організацій. При цьому необхідно враховувати й особливості розвитку спорту в різних регіонах світу, які відіграють важливу роль і проявляються, зокрема, в своєрідності характерних рис тих чи інших видів спорту, поширених у цих регіонах.

Розділ 41

Міжнародний олімпійський комітет та основи його діяльності

Міжнародний олімпійський комітет, створений 23 червня 1894 р. на установчому конгресі в Парижі, є вищим керівним органом олімпійського руху.

Згідно з Правилом 15 Олімпійської хартії МОК є міжнародною неурядовою неприбутковою організацією з необмеженим терміном дії, у формі асоціації зі статусом юридичної особи, визнаної Федеральною Радою Швейцарії, відповідно до договору, який набрав чинності 1 листопада 2000 р.

Штаб-квартира Міжнародного олімпійського комітету

З 1915 р. МОК знаходиться в Лозанні (Швейцарія).

Природно, може виникнути питання: чому вибір П'єра де Кубертена припав саме на це швейцарське місто (адміністративний центр кантону Во), розташоване на північному березі Женевського озера.

Під час створення МОК у 1894 р. було введено правило, згідно з яким його резиденція протягом кожних чотирьох років повинна була знаходитися в місті, обраному місцем проведення чергових Олімпійських ігор. На 15-й (14-й) сесії, що відбулася в червні 1912 р. у Стокгольмі, МОК надав право на проведення Ігор VI Олімпіади (1916) Берліну. Однак у 1914 р. почалася Перша світова війна, внаслідок чого Ігри VI Олімпіади не відбулися. Давній соратник П'єра де Кубертена – барон Годфруа де Блоне (член МОК для Швейцарії з 1898 р., ініціатор створення Швейцарського олімпійського комітету, видатний учений-єгиптолог і власник великого маєтку неподалік від Лозанни) запропонував президенту МОК допомогу в розміщенні на час війни архівів МОК у нейтральній Швейцарії. Коли ж П'єр де Кубертен як істинний патріот Франції, яка брала участь у війні, пішов служити і не міг очолювати МОК, протягом декількох місяців Міжнародним олімпійським комітетом керував Годфруа де Блоне – і саме тому штаб-квартира МОК опинилася в Лозанні.

Годфруа де Блоне

Кубертен у військовій формі. 1915 р.

У 1918 р. президент МОК переїхав до Лозанни, де жив і працював у віллі Мон-Репо

У 1916 р. П'єр де Кубертен створив у цьому місті Олімпійський інститут і Міжнародне бюро спортивної педагогіки. А в 1918 р. президент МОК переїхав до Лозанни, де жив і працював на віллі Мон-Репо, яку муніципальна влада надали у володіння МОК.

Через 50 років, у 1968 р., за погодженням з муніципалітетом Лозанни штаб-квартиру МОК було переведено до замку Шато де Віді.

Але ніхто з чотирьох президентів, які очолювали МОК після П'єра де Кубертена (Анрі де Байє-Латур, Юханнес Зігфрід Едстрем, Ейвері Брендедж, Майкл Морріс Кілланін), не жив постійно в Лозанні.

Після того, як на 83-й сесії МОК, що відбулася в липні 1980 р. у Москві, Хуана Антоніо Самаранча було обрано сьомим президентом МОК, він влаштувався в Лозанні, де істотно розширив сферу діяльності Міжнародного олімпійського комітету. Від міської влади було отримано дозвіл на будівництво призначеної для штаб-квартири МОК нової будівлі, зведення якого завершилося в 1986 р.

У 1980-ті роки відносини між Міжнародним олімпійським комітетом і муніципалітетом Лозанни змінилися внаслідок того, що Федеральною Радою Швейцарії МОК було визнано юридичною особою на території країни, а потім він отримав статус міжнародної організації, після чого в 1983 р. було підписано відповідну угоду, що визначає взаємини між швейцарською владою і МОК.

23 червня 2019 р. під час урочистостей, присвячених 125-річчю Міжнародного олімпійського комітету, в Лозанні було відкрито Олімпійський дім, який дав можливість об'єднати під одним дахом п'ятсот співробітників МОК, які раніше працювали в чотирьох різних місцях.

Зведенням у Лозанні такої унікальної споруди, як Олімпійський дім, розташований у районі Віді,

У 1968 р. штаб-квартиру МОК було переведено до замку Шато де Віді у Лозанні

МОК підтвердив свою прихильність до цього міста як олімпійської столиці. Олімпійський дім став однією з визначних пам'яток Лозанни, втіливши найвищі стандарти архітектурного дизайну, ефективності використання енергії та води, відмінних умов для здоров'я співробітників і їх благополуччя.

Сьомий президент МОК Хуан Антоніо Самаранч розширив штаб-квартиру організації. У 1986 р. запрацювала нова будівля, розташована у прекрасному парку на березі Женевського озера

У 1983 р. було підписано спеціальну угоду між Швейцарською владою та МОК. Мер міста Лозанна з документом про визнання Лозанни як олімпійської столиці

23 червня 2019 р. у день святкування 125-ї річниці створення МОК президент МОК Томас Бах відчинив двері унікальної споруди – нового олімпійського дому у Лозанні

Крім Олімпійського дому, МОК використовує в Лозанні ще один об'єкт (розташований в районі Оучи) – Олімпійський музей і Центр олімпійських досліджень.

Цілі, завдання та загальна політика Міжнародного олімпійського комітету

Відповідно до правила 1 Олімпійської хартії, МОК є верховною владою олімпійського руху, мета якого – сприяти побудові мирного і кращого світу за допомогою виховання молоді засобами спорту відповідно до ідеалів олімпізму і його цінностей.

Основним завданням МОК є поширення олімпізму в світі і керівництво олімпійським рухом.

Шістнадцятьма параграфами правила 2 Олімпійської хартії визначено різні напрями діяльності МОК.

Перш за все відзначається, що завданнями МОК є поширення олімпізму в світі і керівництво олімпійським рухом. Роль МОК полягає в тому, щоб заохочувати і підтримувати поширення етики та принципів добросовісного керівництва в спорті, а також виховувати молодь за допомогою спорту й направляти зусилля на те, щоб у спорті панував дух чесної гри, а насильство було заборонено.

Міжнародний олімпійський комітет заохочує і підтримує організацію, розвиток і координацію спорту і спортивних змагань, забезпечує регулярне святкування Олімпійських ігор, співпрацює з відповідними громадськими та приватними організаціями та органами для того, щоб поставити спорт на служіння людству, тим самим сприяючи боротьбі за мир, бере участь у заходах, спрямованих на зміцнення єдності і захист незалежності олімпійського руху, підтримку його політичного нейтралітету і збереження автономії спорту, протидіє будь-яким формам дискримінації, що завдає шкоди олімпійському руху, домагається здійснити принцип рівності чоловіків і жінок у спорті на всіх рівнях і у всіх структурах.

Міжнародний олімпійський комітет захищає чистих спортсменів і цілісність спорту, ведучи боротьбу з допінгом, а також проти всіх форм маніпуляції змаганнями і пов'язаної з цим корупції, заохочує і підтримує заходи з медичного обслуговування та здоров'я атлетів, протистоїть будь-яким політичним чи комерційним зловживанням спортом і спортсменами, підтримує зусилля спортивних організацій та органів громадського управління, спрямованих на забезпечення соціального та професійного майбутнього атлетів, а також розвиток масового спорту (спорту для всіх).

Ще одним напрямом діяльності МОК є заохочення і підтримка відповідального підходу до проблем охорони навколишнього середовища і сприяння сталому розвитку в спорті, включаючи те, щоб

Роль МОК полягає у тому, щоб заохочувати і підтримувати поширення етики у спорті, а також виховувати молодь у дусі чесної гри

МОК захищає чесних спортсменів і цілісність спорту, ведучи боротьбу з допінгом

Олімпійські ігри проводилися відповідно до вимог екології.

Міжнародний олімпійський комітет сприяє отриманню позитивної спадщини від проведення Олімпійських ігор містом і країною, що їх організовують.

Міжнародний олімпійський комітет заохочує ініціативи, які об'єднують спорт з культурою та освітою, заохочує і підтримує діяльність Міжнародної олімпійської академії та інших навчальних закладів, діяльність яких присвячена олімпійській освіті.

Як зазначено в офіційному роз'ясненні до правила 2 Олімпійської хартії, виконком Міжнародного олімпійського комітету може надати патронат МОК міжнародним, регіональним, континентальним або всесвітнім комплексним змаганням на тих умовах, які вважатиме слушними, – за умови, що ці змагання будуть проводитися відповідно до Олімпійської хартії і будуть організовані під контролем національних олімпійських комітетів, визнаних МОК, за сприяння відповідних міжнародних спортивних федерацій і при дотриманні їх технічних правил.

Виконком МОК також може надати патронат МОК й іншим спортивним заходам – за умови, що їх завдання відповідають цілям олімпійського руху.

Крім основних змагань, які проводяться МОК один раз на чотири роки, – Олімпійських ігор (Ігор Олімпіад з 1896 р. і зимових Олімпійських ігор з 1924 р.), під егідою Міжнародного олімпійського комітету також проводяться (з чотирирічними інтервалами) літні Юнацькі Олімпійські ігри (з 2010 р.) і зимові Юнацькі Олімпійські ігри (з 2012 р.), у яких беруть участь спортсмени і спортсменки віком 14–18 років, основною метою яких було визначено залучення спортивної молоді до олімпійського руху і виявлення юних талантів для їх подальшої підготовки до майбутніх Олімпійських ігор.

На сесії Міжнародного олімпійського комітету, що відбулася в Монако у 2014 р., було обговорено та схвалено документ, ініційований президентом МОК Томасом Бахом, – "Олімпійський порядок денний 2020", спрямований на збільшення кількості видів змагань у програмах Ігор Олімпіад та зимових Олім-

МОК відповідально ставиться до проблем охорони довкілля і сприяє сталому розвитку у спорті, вимагаючи забезпечення умов, за яких Олімпійські ігри повинні відповідати вимогам екології

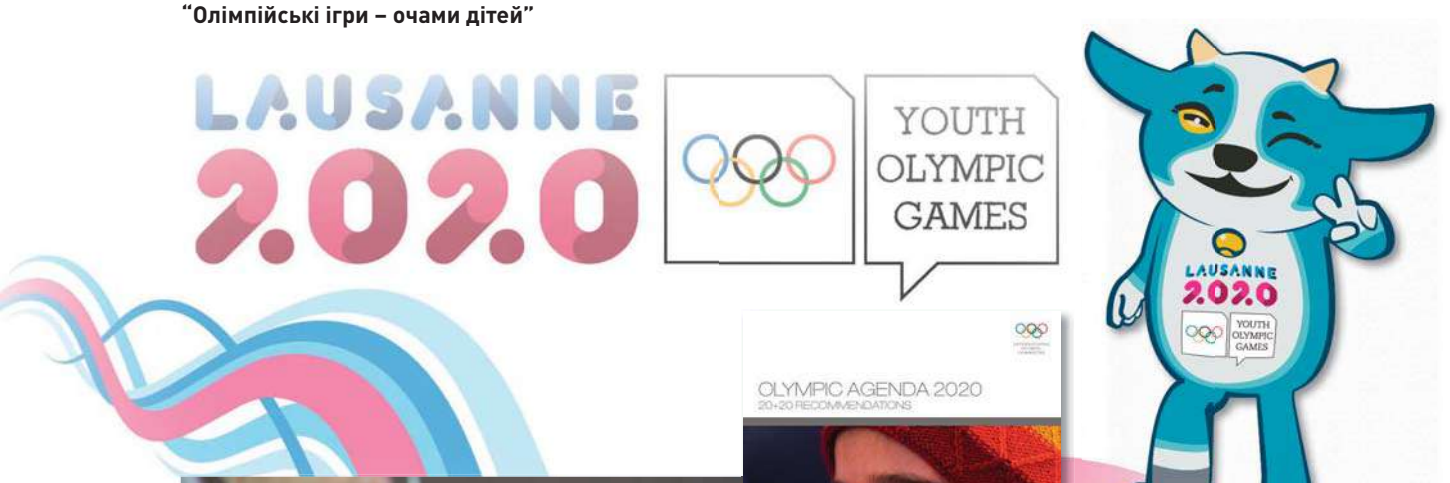

Президент МОК Томас Бах і президент НОК України Сергій Бубка на відкритті виставки дитячого малюнка "Олімпійські ігри – очами дітей"

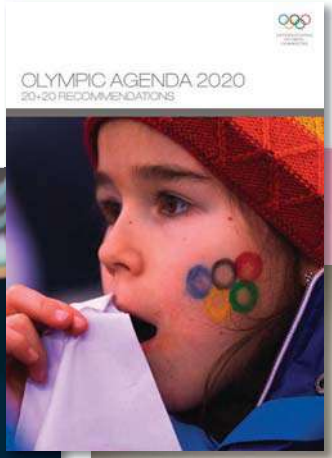

Міжнародний олімпійський комітет сприяє розвитку не тільки спорту, а й культурі освіти

На 127-й сесії МОК у Монако було затверджено програму реформування олімпійського руху до 2020 р., яка вміщує 40 важливих рекомендацій – "Олімпійський порядок денний-2020"

пійських ігор, а також на зміни в цих олімпійських програмах, що відображають прагнення до гендерної рівності, як шляхом збільшення в них кількості жіночих і змішаних видів змагань, так і збільшення частки жінок, які беруть участь в Олімпійських іграх, у загальній кількості їх учасників.

Членство в Міжнародному олімпійському комітеті і його комплектування

Відповідно до частини 1 правила 16 Олімпійської хартії, члени МОК є фізичними особами, а загальне їх число не повинно перевищувати 115 осіб. Цим правилом обумовлено, що МОК складається з: більшості членів МОК, чиє членство в ньому не пов'язане з будь-якою офіційною функцією або посадою (їх загальна кількість у МОК не повинна перевищувати 70 осіб); діючих спортсменів (їх загальне число в МОК не повинно перевищувати 15 осіб); президентів міжнародних спортивних федерацій або осіб, що займають виконавчі або керівні посади в МСФ, асоціаціях МСФ або інших організаціях, визнаних МОК (загальна кількість таких членів МОК не повинна перевищувати 15 осіб); президентів національних олімпійських комітетів або осіб, що займають виконавчі або керівні посади в НОК або у всесвітніх або континентальних асоціаціях НОК (загальне число таких членів МОК не повинна перевищувати 15 осіб).

Згідно з Правилом 16, МОК поповнює свої ряди та обирає своїх членів із числа осіб, яких він вважає кваліфікованими. При цьому в офіційних роз'ясненнях до правила 16 Хартії зазначено, що членом МОК може бути обрано будь-яку фізичну особу, яка досягла 18 років або старшу, за умови, що кандидатура відповідає певним критеріям, представлена належним чином, розглянута Комісією за номінаціями МОК і обрання запропоновано сесії виконкомом МОК.

Пропонувати кандидатури для виборів у члени Міжнародного олімпійського комітету мають право члени МОК, міжнародні спортивні федерації та їх асоціації, національні олімпійські комітети, їх всесвітні або континентальні асоціації та інші організації, визнані МОК.

Якщо кандидат запропонований для обрання у члени МОК як діючий спортсмен, він повинен бути обраний або призначений членом Комісії атлетів МОК не пізніше від останніх Ігор Олімпіади або зимових Олімпійських ігор, у яких цей кандидат брав участь як спортсмен.

Якщо кандидат, запропонований для обрання у члени МОК, виконує функцію в міжнародній спортивній федерації або в асоціації МСФ, або в іншій організації, визнаній МОК, він повинен бути президентом міжнародної спортивної федерації, асоціації або організації, або займати пост в їх виконкомі або керівництві.

Якщо кандидат, запропонований для обрання у члени МОК, займає пост в національному олімпійському комітеті, у всесвітній або континентальній асоціації НОК, він повинен бути президентом національного олімпійського комітету або президентом асоціації НОК або бути іншим їх вищим керівником або членом виконкому.

Будь-яка інша пропозиція щодо кандидатури для обрання у члени МОК має стосуватися незалежної індивідуальної особи, яка є громадянином країни, в якій проживає, в якій має центр інтересів і де є НОК (визнаний Міжнародним олімпійським комітетом).

Тільки сесія МОК компетентна обрати будь-якого його члена. Голосування на сесії таємне, рішення приймається більшістю голосів.

Під час церемонії, присвяченої прийому в МОК нових членів, кожний із них підтверджує згоду виконувати покладені на нього обов'язки і дає таку клятву:

"Удостоюючись честі стати членом Міжнародного олімпійського комітету і заявляючи, що усвідомлюю відповідальність цього звання, я зобов'язуюсь служити Олімпійському рухові в повну міру своїх можливостей, дотримуватись і вимагати дотримання усіх положень Олімпійської хартії і рішень Міжнародного олімпійського комітету, які я приймаю беззастережно; дотримуватись Кодексу етики; залишатись вільним від політичного і комерційного впливу, як і від усіх міркувань расового і релігійного порядку; боротися з усіма іншими формами дискримінації і захищати за будь-яких обставин інтереси Міжнародного олімпійського комітету та Олімпійського руху".

Відповідно до Олімпійської хартії, члени Міжнародного олімпійського комітету є його представниками і розповсюджувачами інтересів МОК і олімпійського руху в своїх країнах і в тих організаціях, що входять в олімпійський рух, у яких вони служать. Підкреслюється, що члени МОК не можуть приймати від урядів, організацій або інших сторін будь-яких доручень або посад, які пов'язували б їх або перешкоджали свободі їх дій або незалежності під час голосування.

Згадані вище формулювання, зокрема, означають, що члени МОК не є представниками (делегатами) своїх країн в МОК, як часом помилково трактується в ряді видань з цієї тематики.

Також некоректними видаються міркування деяких видань про те, що в складі МОК є по кілька

громадян ряду країн, тоді як громадян інших країн у МОК немає взагалі тощо. Подібні міркування є неправомірними – і не тільки тому, що МОК – це аж ніяк не Організація Об'єднаних Націй, в якій своїх представників має кожна країна (з одним голосом), але ще і в зв'язку з тим, що, як уже зазначалося, крім тих членів Міжнародного олімпійського комітету, які обрані в МОК поза їх зв'язком із будь-якою офіційною функцією або посадою, є члени МОК, обрані до нього за квотами, відведеними Олімпійською хартією для діючих спортсменів, для міжнародних спортивних федерацій і асоціацій МСФ, для національних олімпійських комітетів та асоціацій НОК. Саме наявністю цього фактора (а зовсім не дискримінацією одних країн і привілеями для інших) пояснюється те, що в цілому серед усіх членів МОК є (у тому числі і в даний час) по кілька громадян деяких держав.

Принцип самопоповнення Міжнародним олімпійським комітетом свого складу був закладений засновником сучасного олімпійського руху П'єром де Кубертеном і зберігається в МОК і понині (незважаючи на неодноразові, але марні спроби переглянути ці положення Олімпійської хартії), і покликаний забезпечувати повну незалежність МОК.

Зазвичай у перший період діяльності МОК до його складу обиралося по одному діячу, який був громадянином тієї чи іншої країни. Однак надалі в МОК стали обирати і по два члени МОК – громадян тих країн, де проводилися Ігри Олімпіад або зимові Олімпійські ігри.

У перші 50 років функціонування Міжнародного олімпійського комітету під час обрання членів МОК велике значення надавалося їх аристократичному походженню. Присутність аристократів у складі МОК мала на меті забезпечувати йому високу громадську позицію і, за образним висловом П'єра де Кубертена, створювати Міжнародному олімпійському комітету "його золоте обрамлення".

У різні періоди діяльності МОК система обрання його членів неодноразово зазнавала критики як з боку ряду країн (досить згадати у 1950–1960-ті роки безуспішні спроби СРСР і деяких держав соціалістичної співдружності запропонувати замість самопоповнення МОК інший принцип – делегування країнами своїх представників до МОК), так і з боку різних міжнародних спортивних федерацій, національних олімпійських комітетів та інших організацій олімпійського руху, ніяк не представлених у МОК (деякі з цих пропозицій у подальшому було враховано в Олімпійській хартії, у тому числі в тому, що стосується виборів нових членів МОК).

Гострі судження з цих питань висловлювали іноді й деякі державні діячі. Наприклад, президент Фінляндії Урхо Калева Кекконен свого часу дещо несподівано висловив на адресу МОК такі критичні зауваження: "Міжнародний олімпійський комітет є занадто суверенним у питаннях своєї діяльності і не підлягає жодному контролю. Його рішення є остаточними і не підлягають оскарженню. Я знаю багатьох членів цього могутнього, виняткового органу. Ці люди повсюдно шановні і заслуговують поваги. Але вони не можуть бути владиками в демократичному суспільстві, оскільки їх влада не може розповсюдитися на громадський орган ... Не думаю, що це буде наклепом, бо це правда, що внаслідок довголітнього терміну повноважень, без будь-якого контролю з боку, члени МОК відірвалися від реалій спорту і загрузли у своїх правах і ритуалах" (Charmetant, 2003).

Ще більш категоричним у своїх судженнях щодо МОК був багаторічний лідер Куби Фідель Кастро, який у 1985 р. заявив: "Олімпійський рух виник в епоху колоніалізму. Багато з його методів, стиль, концепції вкоренилися в застарілих ідеях колоніальної епохи, а ми на ділі вже не є колоніями, у нас вже немає необхідності, щоб графи, маркізи або мільйонери радили нам, що робити в галузі спорту. Олімпійський рух слід перебудувати, перетворити, оскільки справи так не можуть йти далі. Є невеликі європейські країни, в яких майже немає спортсменів, а у них по два представники в Міжнародному олімпійському комітеті, у той час як інші країни з великим спортивним авторитетом не мають жодного представника в Комітеті. Комітет – не представницький орган окремих країн, а олігархічна самодержавна установа, яка існує сама по собі, і саме вона призначає своїх представників у країнах світу".

Як відомо, структура Міжнародного олімпійського комітету відрізняється від традиційних пірамідальних структур, характерних для багатьох інших сфер діяльності. І ця структура, яка витримала випробування часом і значною мірою сприяє автономності, незалежності і стабільності Міжнародного олімпійського комітету, – далеко не у всіх в олімпійському русі викликає беззастережну підтримку (причому не тільки з боку міжнародних спортивних федерацій і національних олімпійських комітетів, а й навіть у декого в самому МОК). Зокрема, лунають заклики до збільшення представництва в МОК міжнародних спортивних федерацій, національних олімпійських комітетів і самих спортсменів.

Наприклад, член виконкому МОК і президент Асоціації літніх олімпійських міжнародних спортивних федерацій (ASOIF) швейцарець Деніс Освальд (Oswald, 2009) стверджував, що визнані МОК міжнародні спортивні федерації та національні олімпійські комітети не беруть участі в прийнятті рішень у МОК, які безпосередньо стосуються їх, – наприклад, під час виборів міста-організатора чергових Олім-

Франческо Річчі-Бітті – президент Асоціації олімпійських міжнародних спортивних федерацій (ASOIF)

Джан Франко Каспер – президентом Асоціації міжнародних олімпійських зимових спортивних федерацій

пійських ігор. Той же Д. Освальд вважав, що "користувачі" (передусім – атлети, які є, за його висловом, "розумом спортивного руху", а також МСФ і НОК) повинні керувати організацією і становити її вищу владу. Виходячи з цього, Д. Освальд (Oswald, 2009) вважав, що МОК повинен "повторно винайти себе" і стати свого роду "світовим спортивним парламентом", 140 членів якого будуть складатися з 35 президентів міжнародних спортивних федерацій (на період тривалості їх мандатів у МСФ), 35 представників національних олімпійських комітетів (яких обирають кожні чотири роки континентальними асоціаціями НОК, відповідно до такого формату розподілу, який враховував би відносну важливість кожного континенту в олімпійському спорті), 35 атлетів (обираються атлетами з розширенням періоду наступності порівняно з нинішньою ситуацією) і 35 індивідуальних членів МОК.

З подібними пропозиціями, на наш погляд, не можна погодитися з ряду причин. Передусім тому, що в разі їх реалізації Міжнародний олімпійський комітет може неминуче втратити свою автономність і незалежність і перетворитися на арену протиборств між різними національними олімпійськими комітетами, що відстоюють свої інтереси (за якими стоять відповідні держави) і міжнародними спортивними федераціями, також схильними насамперед піклуватися про власні інтереси, про свої види спорту, а не про спільні цінності олімпійського руху в цілому (Pound, 2009).

До того ж добре відомо, що в багатьох країнах ані національні олімпійські комітети, ані національні спортивні федерації не є органами, що визначають політику в галузі спорту, а реальна влада в сфері спорту вищих досягнень (у тому числі розвитку олімпійського спорту в країні) перебуває у руках відповідних міністерств або інших державних структур (така ситуація, наприклад, у Китаї, Франції, Норвегії, Росії та багатьох інших країнах).

Не відповідає дійсності і згадане вище твердження Д. Освальда (Oswald, 2009) про те, що, мовляв, атлети (спортсмени) є "розумом спортивного руху". На цю роль безсумнівно швидше можуть претендуватиме не атлети, а керівники спортивних організацій, тренери, науковці, менеджери та інші фахівці, які створюють і вдосконалюють міжнародну і національні системи спорту та їх різні структури, в яких і вирощуються найбільш талановиті та перспективні спортсмени, які домагаються видатних перемог на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та інших найбільших міжнародних змаганнях. Наприклад, понад половину олімпійських медалей, завойованих спортсменами Франції на Іграх-2008 у Пекіні, виграли вихованці одного центру – Національного інституту спорту та фізичного виховання в Парижі. Спортсмени-студенти невеликого шведського університету Даларна в Фалуне-Бурленге за останні 20 років завоювали для своєї країни понад 80 медалей на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та Європи з різних видів спорту (Nybelius, 2009).

Аналогічні приклади можна навести і щодо Австралії, Великої Британії, Японії, Італії, Норвегії та інших країн, де створено високоефективні національні системи, що дозволяють не тільки домагатися вражаючих результатів на світових спортивних аренах (і передусім на Олімпійських іграх), а й гармонійно поєднувати спорт вищих досягнень з освітою та професійним навчанням спортсменів, з турботою про їх здоров'я, соціальну адаптацію та післяспортивне майбутнє. До речі, актуальність і важливість цих проблем відзначаються не тільки на рівні тих чи інших країн, а й на міжнародному

рівні – наприклад, в Європейському Союзі, виконавчим органом якого (Європейською Комісією) у 2007 р. у "Білій книзі про спорт" було підкреслено необхідність гарантувати інтеграцію професійних спортсменів у трудовий ринок після завершення їхньої спортивної кар'єри (Nybelius, 2009).

Фахівці також відзначають, що великих успіхів на міжнародних спортивних аренах частіше домагаються країни, в яких створено дієву систему розвитку спорту, ніж ті, де (не зважаючи на високорозвинену економіку) така система відсутня або вона не відрізняється високою ефективністю.

Протягом понад семи десятиліть у складі Міжнародного олімпійського комітету були тільки чоловіки. Наприкінці 1970-х років член МОК для Франції Моріс Ерцог запропонував обирати членами МОК і жінок. Ця пропозиція була підтримана – і вже на початку 1980-х років до складу МОК уперше були обрані жінки, зокрема Пір'є Хагман (Фінляндія) і Флор Ісава Фонсека (Венесуела), обрані в 1981 р., Мері Елісон Глен-Хейг (Велика Британія), обрана у 1982 р., і деякі інші.

Багато керівників олімпійського руху дотримуються думки про те, що його життєздатність протягом багатьох років пояснюється елітарною структурою МОК і самопоповненням його складу. І хоча, як заперечують опоненти цієї точки зору, така позиція затушовує ідеали, прийнятні для представників різних політичних і соціально-економічних систем, націй, класів, рас, віросповідань, ця міжнародна олімпійська система представляється досить ефективною і переконливою, що підтверджується численними успішними практичними результатами діяльності МОК.

Відповідно до правила 16 Олімпійської хартії, кожен член МОК обирається на восьмирічний термін і може бути переобраний на один або кілька додаткових строків. Процедуру перевиборів визначає виконком МОК.

Якщо вести мову про обов'язки членів МОК, то нині вони визначаються параграфом 2 правила 16 Олімпійської хартії. Відповідно цього пункту кожен член МОК зобов'язаний дотримуватися Олімпійської хартії, Кодексу етики МОК та інших правил МОК, брати участь у сесіях МОК і в роботі відповідних його комісій (тих, членом яких він є), сприяти розвитку олімпійського руху та стежити за тим, як у його країні або в тій організації олімпійського руху, де він перебуває на службі, реалізуються програми МОК, а також інформувати про все це президента МОК і виконувати його доручення.

У параграфі 3 правила 16 Олімпійської хартії наведено обставини, за яких припиняється членство в МОК. Серед цих факторів – відставка члена МОК за його власним бажанням; відсутність його переобрання на наступний термін; втрата членства в МОК у зв'язку з обмеженням за віком (про це мова піде нижче); невідвідування сесій або неучасть в активній роботі МОК; зміна громадянства або переміщення центру основних інтересів тощо.

Члени МОК, обрані до його складу як діючі спортсмени, втрачають членство в МОК після припинення членства в Комісії атлетів МОК.

Обрані членами МОК президенти національних олімпійських комітетів і особи, що займають виконавчі або вищі посади в НОК, у всесвітніх або континентальних асоціаціях НОК, у міжнародних спортивних федераціях, асоціаціях МСФ або інших організаціях, визнаних МОК, втрачають членство в МОК у випадках припинення виконання тих функцій у згаданих структурах, які вони виконували на момент обрання в МОК.

Що стосується вікових обмежень, то параграфом 3.3 правила 16 встановлено, що член МОК втрачає членство в Міжнародному олімпійському комітеті наприкінці календарного року, протягом якого члену МОК виповнилося 70 років. Проте наголошується, що сесія МОК за пропозицією виконкому МОК може продовжити граничний вік для будь-якого з членів МОК, але не більше, ніж для п'яти членів МОК і не більше, ніж на чотири роки.

Сьогодні (станом на кінець 2019 р.) у складі Міжнародного олімпійського комітету – 105 членів МОК, у тому числі 69 чоловіків і 36 жінок. Серед них найбільший стаж перебування в Міжнародному олімпійському комітеті (вже протягом 41 року) має член МОК для Канади Річард Паунд, обраний у 1978 р. Крім нього, з нинішнього складу МОК дев'ять членів обрані в 1980-х роках; 19 – у 1990-х; 13 – у першому десятилітті XXI ст.; 63 – у другому десятилітті XXI ст.

На сьогодні у складі Міжнародного олімпійського комітету є два члени МОК для України – Вале-

Річард Паунд – член МОК для Канади (обраний у 1978 р.) має найбільший стаж перебування в Міжнародному олімпійському комітеті – 41 рік

Дворазовий олімпійський чемпіон Валерій Борзов – член МОК з 1994 р.

Олімпійський чемпіон, президент НОК України Сергій Бубка – член МОК з 2000 р., член виконкому МОК з 2000 р.

рій Борзов, обраний у 1994 р., і Сергій Бубка (як спортсмен і член Комісії атлетів МОК – з 1999 по 2008 рр., а з 2008 р. і донині – за квотою національних олімпійських комітетів як президент НОК України).

У нинішньому складі МОК чимало відомих спортсменів, які в минулому в різні роки ставали чемпіонами та призерами Олімпійських ігор у різних видах спорту: крім уже згаданих вище українців Валерія Борзова (легка атлетика) і Сергія Бубки (легка атлетика), це Пал Шмітт (Угорщина, фехтування), Гі Дрю (Франція, легка атлетика), Наваль Ель Мутавакель (Марокко, легка атлетика), Френк Фредерікс (Намібія, легка атлетика), Тоні Естанжже (Франція, веслувальний слалом), Пол Тергат (Кенія, легка атлетика), Стефан Хольм (Швеція, легка атлетика), Хейлі Віккенхейзер (Канада, хокей на льоду), Брітта Хайдеманн (Німеччина, фехтування), Олена Ісінбаєва (Росія, легка атлетика) та інші.

Параграф 3.8 правила 16 Олімпійської хартії передбачає підстави та порядок виключення з членів МОК. Це може статися у тому випадку, якщо сесія МОК вважатиме, що член МОК порушив клятву, дану ним під час обрання до МОК, або знехтував чи свідомо зрадив інтереси МОК, або діяв негідно члена МОК.

Рішення про виключення приймається сесією МОК більшістю в дві третини голосів членів МОК, присутніх на сесії.

Одним із наочних прикладів цього може служити те, що сталося на 108-й сесії МОК у Лозанні (1999), – виключення шести членів МОК за їх негідну поведінку – після того, як у ході розслідування було встановлено факти "стимулювання" цих осіб (тим чи іншим способом) за їх голосування під час виборів міста, де мали відбутися XIX зимові Олімпійські ігри 2002 р. Тоді, у 1999 р., з МОК було виключено Агустіна Карлоса Аройо (член МОК для Еквадору з 1968 р.), Ламіна Кейта (член МОК для Малі з 1977 р.), Зейн Ель Абдіна Мохаммеда Ахмеда Абдель Гадіра (член МОК для Судану з 1983 р.), Жана-Клода Гангу (член МОК для Конго з 1986 р.), Сеюлі Пол Воллуорка (член МОК для Західного Самоа з 1987 р.), Серхіо Сантандера Фантіні (член МОК для Чилі з 1992 р.). Деякі причетні до скандалу, зокрема, Пір'є Хагман (член МОК для Фінляндії з 1981 р.) і Башир Мохаммед Аттарабулсі (член МОК для Лівії з 1977 р.), забажали самі подати заяви про відставку зі складу МОК.

Після того як Мохаммад Хасан (член МОК для Індонезії з 1994 р). у себе в країні був засуджений і опинився у в'язниці, він був виключений з МОК на 116-й сесії МОК, що відбулася в серпні 2004 р. в Афінах.

Кім Ун Ен (член МОК для Республіки Корея з 1986 р., віце-президент МОК, президент НОК Республіки Корея, президент Міжнародної федерації тхеквондо, член парламенту своєї країни) у 2004 р. був тимчасово виведений зі складу МОК у зв'язку з тим, що був засуджений Сеульським окружним судом за зловживання службовим становищем з отриманням при цьому фінансової вигоди – і опинився у в'язниці. Аби не допустити доведення справи до виключення з членів МОК, Кім Ун Ен на сесії МОК, що відбулася у травні 2005 р. вважав за краще сам подати заяву про відставку зі складу МОК.

Іван Славков (член МОК для Болгарії з 1987 р., президент НОК Болгарії, голова Болгарського футбольного союзу) у зв'язку з висунутими проти нього, за матеріалами журналістського розслідування, проведеного британською телекомпанією BBC, звинуваченнями у причетності до корупційних діянь (з обіцянкою забезпечити голоси на виборах міста, яке мало прийняти Ігри XXX Олімпіади 2012 р.) у 2004 р. рішенням виконкому МОК був тимчасово виведений зі складу МОК і позбавлений акредитації

на Іграх XXVIII Олімпіади в Афінах. На 117-й сесії МОК, що відбулася в 2005 р. у Сінгапурі, Івана Славкова виключили з числа членів МОК.

Відповідно до пункту 4.1 правила 16 Олімпійської хартії сесія МОК – за пропозицією виконкому МОК – може обрати як почесного президента МОК того члена МОК, який зробив неоцінений внесок своєю діяльністю на посаді президента Міжнародного олімпійського комітету.

Наразі почесним президентом МОК є Жак Рогге, який керував МОК з 2001 по 2013 рр.

Параграфом 4.2 правила 16 визначено, що будь-який член МОК, який іде у відставку після не менше ніж десяти років своєї діяльності в МОК і має перед ним виняткові заслуги, за поданням виконкому МОК може бути обраний сесією МОК почесним членом МОК (англ. honorary member).

Існує і така категорія (визначена параграфом 4.3 правила 16), як член пошани (англ. honour member), який не був раніше членом МОК, але надавав винятковi послуги МОК.

Згідно з параграфом 4.4 правила 16 Олімпійської хартії, почесний президент МОК (honorary president), почесні члени МОК (honorary members) і члени пошани МОК (honour members) обираються довічно (але в певних випадках вони можуть бути позбавлені свого статусу рішенням сесії МОК), не мають права голосу і не обираються на посади в МОК.

Нині (станом на кінець 2019 р.) статус почесного члена МОК мають 45 осіб, а статус члена пошани – двоє: Генрі Кіссінджер зі США (відомий у минулому американський політичний діяч) та Юссуфа Ндіайя із Сенегалу.

Що ж стосується наявності серед членів МОК монархів і членів їх родин, принців, принцес, герцогів тощо, то, по-перше, їх у нинішньому складі МОК не так вже й багато. По-друге, їх, як правило, обирали в члени МОК переважно не з причини їх монархічного статусу, а за ті чи інші заслуги в спортивному середовищі (одні з таких членів МОК активно опікуються розвитком спорту у своїх країнах, інші ж у різні роки брали участь як спортсмени в Іграх Олімпіад або в зимових Олімпійських іграх).

Наприклад, князь Альбер II – нинішній правитель князівства Монако, обраний у члени МОК у 1986 р., – був активним спортсменом-олімпійцем, брав участь (ще будучи наслідним принцом) у змаганнях з бобслею у складі команди Монако на XV–XIX зимових Олімпійських іграх 1988, 1992, 1994, 1998 і 2002 рр. – в Калгарі, Альбервілі, Ліллегаммері, Нагано, Солт-Лейк-Сіті.

Королівська принцеса Анна (Велика Британія) свого часу була вправною наїзницею і брала участь у змаганнях з кінного спорту на Іграх XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі, а в члени МОК її обрали в 1988 р.

Король Константин (Греція) обраний у члени МОК у 1963 р. і нині є одним із почесних членів МОК. Ще, будучи принцем, він не просто брав участь у змаганнях з вітрильного спорту на Іграх XVII Олімпіади, а став олімпійським чемпіоном, перемігши в класі яхт “Дракон”.

Основні органи Міжнародного олімпійського комітету

Відповідно до Олімпійської хартії, органами Міжнародного олімпійського комітету є: сесія МОК, виконком МОК, президент МОК.

Сесія МОК є загальними зборами членів МОК. Рішення сесії, що є вищим органом МОК, остаточні.

Зазвичай сесія МОК проводиться один раз на рік. Позачергова сесія МОК скликається з ініціативи президента МОК або на письмову вимогу не менше однієї третини членів МОК.

Сесія МОК має такі повноваження: приймати або вносити поправки до Олімпійської хартії; обирати членів МОК, почесного президента, почесних членів і членів-доброчинців; обирати президента, віце-президентів і всіх інших членів виконавчого комітету МОК; обирати місто, що буде організовувати Олімпійські ігри; обирати місто, де буде проводитись чергова сесія МОК (президент МОК визначає, в якому місті буде проводитись позачергова сесія); затвер-

Жак Рогге – почесний президент МОК, очолював МОК з 2001 до 2013 рр.

джувати щорічній звіт і фінансову звітність МОК; призначати незалежного аудитора МОК; ухвалювати рішення стосовно визнання або позбавлення визнання НОК, асоціацій НОК, МФ, асоціацій МФ та інших організацій; виключати членів МОК, позбавляти статусу почесного президента МОК, почесного члена і членів-доброчинців; приймати або вносити поправки до Декларації прав і обов'язків атлетів за рекомендацією Комісії атлетів і сприяти шанобливому ставленню до цієї Декларації в олімпійському русі; приймати рішення й голосувати з усіх інших питань, які вона має право вирішувати відповідно до законодавства або до Олімпійської хартії.

На сесії МОК головує президент МОК, а в разі його відсутності або неможливості виконувати обов'язки – старший за посадою віце-президент МОК, або ж, у разі його відсутності або неможливості виконувати обов'язки, – старший за посадою член виконкому МОК.

Необхідний кворум сесії МОК становить половину всіх членів Міжнародного олімпійського комітету плюс один, а рішення сесії МОК приймаються простою більшістю голосів. Однак для внесення змін до основоположних принципів олімпізму, в правила Олімпійської хартії або в будь-яку її частину потрібно, щоб на сесії були присутні не менше двох третин членів МОК з правом голосу.

Кожний член МОК має один голос. Під час підрахунку голосів не враховуються ті, що утрималися, а також порожні і зіпсовані бюлетені. На сесії МОК не дозволяється голосувати уповноваженим представникам. Таємне голосування проводиться тоді, коли

Юсуа Ндіайя з Сенегалу – член пошани МОК

Відомий американський політичний діяч Генрі Кіссінджер – член пошани МОК

це потрібно відповідно до Олімпійської хартії, або за рішенням головуючого на сесії, або на прохання не менше чверті присутніх на сесії членів МОК. У разі рівного розподілу голосів рішення приймає головуючий на сесії.

Відповідно до Олімпійської хартії сесія МОК може передати повноваження виконкому МОК.

Виконавчий комітет складається з президента, чотирьох віце-президентів і десяти інших членів виконкому.

Усі члени виконкому МОК обираються на сесії МОК таємним голосуванням – більшістю поданих голосів. При цьому передбачено, що термін мандатів кожного з чотирьох віце-президентів МОК і десяти інших членів виконкому МОК становить чотири роки і що один член виконавчого комітету може мати у виконкомі МОК два послідовних мандати (тобто два терміни по чотири роки), які б обов'язки вони не виконували. Встановлено, що у разі, якщо член виконкому МОК використовує два послідовних мандати, то знову може бути обраний членом виконавчого комітету МОК тільки мінімум через два роки.

Однак це положення не стосується виборів на пост президента МОК, для якого не передбачено будь-якого терміну очікування (у разі висунення на черговий чотирирічний період після завершення восьмирічного терміну виконання президентом МОК своїх обов'язків на цій посаді).

Нині (станом на кінець 2019 р.) до складу виконкому Міжнародного олімпійського комітету входять такі 15 членів МОК: президент МОК Томас Бах (Німеччина), чотири віце-президенти МОК – Угур Енденер (Туреччина), Хуан Антоніо Самаранч (Іспанія) [він – син сьомого президента МОК Хуана Антоніо Самаранча], Аніта Дефрантц (США), Ю Цайкін (Китай); 10 членів виконкому МОК – Сергій Бубка (Україна), Сер Міанг Нг (Сингапур), Віллі Кальтшмітт Луджі

Сесія – загальні збори членів МОК, які проводяться один раз на рік. 2017 р.

(Гуан), Ніколь Хоевертс (Аруба), Деніс Освальд (Швейцарія), Ненад Лаловіч (Сербія), Кірсті Ковентрі (Зімбабве), Іво Ферріані (Італія), принц Фейсал Аль-Хуссейн (Йорданія). Обов'язки директора виконкому МОК нині виконує Крістоф де Кеппер.

Виконком МОК має такі повноваження, відповідальність і обов'язки: контролює дотримання Олімпійської хартії; затверджує всі положення внутрішнього керування, що стосуються його організації; складає річний звіт і фінансову звітність МОК відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності і законодавства Швейцарії та надає їх на затвердження сесії разом з аудиторських звітом; подає звіт на сесію стосовно будь-яких запропонованих змін до правил або роз'яснення до них; подає на сесію МОК прізвища осіб, яких він рекомендує для обрання до МОК; визначає та наглядає за процедурою прийняття та відбору кандидатів на організацію Олімпійських ігор; визначає порядок денний сесій МОК; за пропозицією Президента призначає, а також звільняє генерального директора. Президент вирішує питання про його винагороди і може застосовувати санкції; забезпечує зберігання всіх протоколів, звітів та інших архівів МОК відповідно до законодавства, включаючи протоколи всіх сесій, засідань виконавчого комітету МОК та інших комісій та робочих груп; приймає всі рішення та видає положення МОК, які є юридично обов'язковими, у тій формі, яку він вважає найбільш доцільною, наприклад, кодекси, нормативні акти, норми, директиви, керівництва, посібники, інструкції, вимоги та інші рішення, включаючи зокрема, будь-які необхідні положення для належного виконання Олімпійської хартії та організації Олімпійських ігор; організує періодичні засідання з міжнародними федераціями та національними олімпійськими комітетами не менше одного разу на два роки. Ці збори очолює президент МОК, який визначає процедуру та порядок денний після консультацій з відповідними органами; створює та вручає почесні відзнаки МОК; застосовує повноваження та виконує всі обов'язки, які за законом або згідно з Олімпійською хартією не передані сесії або президенту.

Президент МОК, відповідно до правила 20 Олімпійської хартії, обирається сесією МОК таємним голосуванням із числа членів МОК, терміном на вісім років, з можливістю одноразового продовження терміну на чотири роки.

Президент представляє МОК та головує на всіх заходах Міжнародного олімпійського комітету. Президент може діяти або приймати рішення від імені Міжнародного олімпійського комітету, якщо умови не дозволяють сесії МОК або виконкому МОК зробити це, причому такі дії повинні бути негайно передані на схвалення компетентного органу.

Якщо президент Міжнародного олімпійського комітету не в змозі виконувати свої обов'язки, його замінює старший віце-президент МОК – до того часу, поки президент МОК не буде здатний приступити до виконання покладених на нього обов'язків, або ж, якщо президент постійно не зможе виконувати свої обов'язки, то – до обрання нового президента Міжнародного олімпійського комітету під час чергової сесії МОК.

Поточну діяльність Міжнародного олімпійського комітету здійснює його адміністрація, керована генеральним директором, підпорядкованим президенту МОК. Адміністрація МОК забезпечує:

- підготовку та виконання рішень сесії МОК, виконавчого комітету МОК і президента МОК;

Члени виконкому Міжнародного олімпійського комітету. Пхьончхан. 2019 р.

- контроль за діяльністю комісії МОК;
- зв'язок з міжнародними спортивними федераціями, національними олімпійськими комітетами й організаційними комітетами Олімпійських ігор;
- координацію підготовки до Олімпійських ігор та інших спортивних подій;
- розповсюдження інформації, консультування різних організацій;
- відносини з багатьма міжнародними організаціями, діяльність яких пов'язана зі спортом, освітою, культурою;
- виконання багатьох інших завдань постійного або поточного характеру, що випливають із вказівок президента МОК і рішень виконавчого комітету МОК.

Діяльність адміністрації МОК забезпечується різними її підрозділами, керованими директорами: канцелярія президента, канцелярія генерального директора, канцелярія заступника генерального директора зі зв'язків з олімпійським рухом, департамент Олімпійських ігор, департамент корпоративного розвитку, сталого розвитку, департамент фінансів, департамент спорту, департамент технологій та інформації, департамент стратегічних комунікацій, з питань телебачення і маркетингу, департамент з правових питань, департамент медицини і науки, "Олімпійська солідарність", Олімпійський фонд культури та спадщини тощо.

Відповідно до правила 21 Олімпійської хартії, з метою підготовки рекомендацій для сесій МОК, для виконкому МОК або для президента МОК можуть створюватися комісії МОК.

Президент МОК у разі потреби призначає постійні комісії та інші інституціональні або спеціальні комісії і робочі групи. Крім випадків, особливо обумовлених в Олімпійській хартії або в спеціальних нормативних актах, встановлених виконкомом МОК, президент МОК затверджує коло завдань комісій, призначає їх членів та вирішує питання про розпуск комісій, коли вважає їх завдання виконаними. Жодні збори комісії або робочої групи не можуть відбутися без попередньої згоди президента МОК, крім тих випадків, що зазначені в Олімпійській хартії або в інших нормативних актах або регламентах, встановлених виконкомом МОК. Президент МОК є повноправним членом усіх комісій і робочих груп і старшим на їх зборах, де він присутній.

Деякі комісії МОК і робочі групи МОК у разі повного виконання покладених на них завдань можуть бути скасовані. Наприклад, припинили свою діяльність: Комісія МОК-2000, заснована в свій час відповідно до рішення 108-ї (позачергової) сесії МОК, що відбулася у березні 1999 р. у Лозанні, і займалася розробкою пропозицій щодо вдосконалення структури, організації та принципів діяльності МОК і порядку вибору міст-організаторів Олімпійських ігор; Пленарна комісія МОК (що включала велику кількість фахівців, які представляли різні організації, що входили в міжнародну олімпійську систему, й інші організації), яка розробляла рекомендації щодо вдосконалення структури олімпійської системи та оптимізації її функціонування.

Оціночні комісії МОК створюються для вивчення міст-кандидатів, що претендують на організацію Ігор Олімпіади і зимових Олімпійських ігор. Відповідно, президент МОК формує дві оціночні комісії по містах-кандидатах.

До кожної з оціночних комісій входять члени МОК, представники міжнародних спортивних федерацій, НОК, Комісії атлетів МОК і представники

Члени першої Комісії атлетів МОК (від лівої): Себастьян Кое, Владислав Третьяк, Томас Бах, Свєтла Оцетова, Пітер Таллберг, Кіп Кейно та Івар Формо

Міжнародного паралімпійського комітету (МПК) (оскільки в тих самих містах, де проходять Ігри Олімпіади та зимові Олімпійські ігри, проводяться, відповідно, літні та зимові Паралімпійські ігри).

Згідно з офіційним роз'ясненням до правила 34, членом оціночної комісії МОК не може бути громадянин країни, яка висуває своє місто як кандидат на проведення Олімпійських ігор.

Кожна оціночна комісія вивчає кандидатури міст-кандидатів, інспектує місця проведення змагань і представляє всім членам МОК письмовий звіт по всіх кандидатурах не пізніше ніж за один місяць до відкриття тієї сесії МОК, на якій буде обрано місто-організатор Олімпійських ігор. Вибори міста-організатора Олімпійських ігор відбуваються після розгляду сесією МОК звіту оціночної комісії МОК.

Координаційні комісії МОК створюються для того, щоб сприяти поліпшенню організації Олімпійських ігор і взаємодії між МОК, МСФ, НОК і оргкомітетами з підготовки та проведення Олімпійських ігор (ОКОІ). Президент МОК створює координаційні комісії відповідно до правила 38 Олімпійської хартії й офіційних роз'яснень до цього правила. До кожної координаційної комісії повинні входити представники МОК, МСФ, НОК і представники спортсменів.

У сферу компетенції координаційної комісії МОК входять: контроль за діяльністю Організаційного комітету Олімпійських ігор; розгляд всіх основних питань організації Олімпійських ігор; встановлення зв'язків між ОКОІ і МОК, МСФ і НОК; усунення розбіжностей, що виникають між усіма учасниками згаданих сторін; забезпечення інформованості всіх МСФ і НОК (як через ОКОІ, так і через координаційну комісію з її власної ініціативи) про всі події, пов'язані з організацією Олімпійських ігор; доведення до відома виконкому МОК повної інформації про думки, які висловлюються ОКОІ, МСФ і НОК з принципових питань, що стосуються Олімпійських ігор; пропозиція й обговорення з ОКОІ (після отримання схвалення від виконкому МОК) проблем, пов'язаних із проведенням місць змагань, розміщенням і облаштуванням в олімпійському селищі, вартістю участі, розміщення та інших послуг, пропонованих ОКОІ, організацією транспорту і місць розміщення учасників Олімпійських ігор та офіційних осіб; інспектування місць проведення змагань, місць тренування спортсменів та інших об'єктів – з доповіддю виконкому МОК про невирішені проблеми. Крім того, координаційна комісія МОК повинна стежити за тим, щоб ОКОІ своєчасно реагував на думки міжнародних спортивних федерацій і керівників делегацій (від національних олімпійських комітетів).

На Олімпійських іграх обов'язки координаційної комісії МОК переходять до виконкому МОК. При цьому голова координаційної комісії МОК може бути запрошений для участі в щоденних координаційних зустрічах з ОКОІ.

Після завершення Олімпійських ігор координаційна комісія МОК повинна провести аналіз організації Ігор і доповісти про результати виконкому МОК.

Комісія атлетів МОК була заснована президентом МОК (тоді ним був Хуан Антоніо Самаранч) 27 жовтня 1981 р. Ця комісія відіграє роль сполучної ланки між діючими спортсменами і МОК.

Більшість членів Комісії атлетів МОК повинні становити спортсмени, які обираються атлетами–учасниками Олімпійських ігор. Вибори проходять під час Ігор Олімпіади (серед спортсменів, які представляють літні види спорту) і під час зимових Олімпійських ігор (серед спортсменів, які представляють зимові види спорту) – відповідно до регламенту, встановленого виконкомом МОК, і у співпраці з Комісією атлетів МОК.

Інформація про майбутні вибори до Комісії атлетів МОК повідомляється міжнародним спортивним федераціям і національним олімпійським комітетам за рік до проведення Олімпійських ігор, на яких відбудуться вибори.

Реформи, проведені МОК у 1999 р., дозволили істотно підвищити роль і значущість Комісії атлетів, оскільки 15 її членів (включаючи всіх обраних спортсменами–учасниками Олімпійських ігор) стали повноправними членами МОК (з правом голосу).

Комісія атлетів МОК є гарантом того, що МОК під час ухвалення рішень враховує точку зору спортсменів і що їх права дотримуються.

Комісія атлетів МОК висуває представників від спортсменів в інші комісії МОК і в інші сполучні органи, забезпечуючи висловлення думки спортсменів у різних сферах олімпійського руху та олімпійського спорту.

Під час Олімпійських ігор Комісія атлетів МОК знаходиться в олімпійському селищі і надана в розпорядження спортсменів–учасників Ігор.

Комісія атлетів МОК виробляє рекомендації та пропозиції і вносить їх до виконкому МОК, у тому числі з організації Олімпійських ігор, внесення змін до Олімпійської хартії тощо.

Комісія атлетів МОК відстоює права спортсменів, у тому числі:

- кращі спортсмени повинні мати шанс брати участь в Олімпійських іграх та інших спортивних заходах;
- ані національні олімпійські комітети, ані державні чи недержавні органи, приватні, юридичні або громадські організації не повинні перешкоджати спортсмену взяти участь в Олімпійських іграх;
- не повинно бути встановлено вікових обмежень для спортсменів, що беруть участь в Олімпійських іграх, – за винятком тих випадків, коли причиною вікового обмеження виступають питання здоров'я спортсменів або їх безпеки;
- програма Олімпійських ігор повинна відображати еволюцію спорту і надавати однакові можливості для участі в Іграх спортсменів обох статей;
- необхідно, щоб кращі спортсмени світу оцінювалися на Іграх кращими суддями і рефері, що має гарантуватися інтернаціональним представництвом і максимальною нейтральністю суддівського складу.

Комісія атлетів МОК. Лозанна. 2019 р.

Комісія атлетів МОК бореться з усіма видами допінгу в спорті, веде боротьбу за координацію правил антидопінгового контролю на міжнародному рівні, у тому числі за здійснення допінг-тестів поза змаганнями, за дієву співпрацю між спортивними, урядовими та іншими організаціями, яких це стосується, веде роз'яснювальну роботу щодо попередження спортсменів про небезпеки, якими загрожує прийняття харчових добавок, і бере участь у кампаніях з координації правил нанесення маркування на такі продукти.

Комісія атлетів МОК також веде боротьбу за рівноправність чоловіків і жінок на всіх рівнях олімпійського руху, включаючи збалансовану участь спортсменів і спортсменок у змаганнях, підтримку тих жінок, для яких участь у спортивних змаганнях утруднена з причин походження або з релігійних міркувань, а також за те, щоб жінки були представлені в спортивних адміністраціях на всіх рівнях.

Представництво діючих атлетів у різних адміністративних спортивних організаціях допомагає цим структурам повніше враховувати потреби і сподівання спортсменів.

Медична та наукова комісія МОК створюється президентом МОК і виконує такі обов'язки: застосовує Всесвітній антидопінговий кодекс та інші правила МОК з допінг-контролю, особливо на Олімпійських іграх; розробляє директиви щодо здоров'я спортсменів і надання їм медичної допомоги. Крім того, Медична комісія МОК займається виданням спеціальної літератури з медико-біологічних основ спорту вищих досягнень та проведенням міжнародних конгресів з наук, що мають відношення до цієї сфери.

Члени цієї комісії не виконують жодних медичних обов'язків всередині делегацій національних олімпійських комітетів під час Олімпійських ігор і не беруть участі в суперечках щодо недотримання Всесвітнього антидопінгового кодексу членами відповідних делегацій національних олімпійських комітетів.

Комісія МОК з олімпійської програми розробляє рекомендації, спрямовані на вдосконалення програм Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор, і подає свої пропозиції виконкому МОК.

Комісія МОК з етики, створена в 1999 р., повинна визначати і сприяти застосуванню етичних принципів, які включають Кодекс етики, заснований на цінностях і принципах, викладених у цій Хартії, і є її невід'ємною частиною. Будь-яка зміна в Кодексі етики, в статуті комісії МОК і в будь-якому іншому нормативному акті або зміна умов його застосування, що виходить від цієї Комісії, повинна бути затверджена виконкомом МОК.

Крім згаданих функцій, комісія МОК проводить розслідування за скаргами, пов'язаними з незнанням зазначених вище етичних принципів або з їх невизнанням, включаючи випадки порушення Кодексу етики, і пропонує виконкому МОК, в разі необхідності, застосування санкцій.

Комісія МОК з етики не займається справами, пов'язаними з випадками використання спортсменами допінгу.

У випадках порушення Олімпійської хартії, Всесвітнього антидопінгового кодексу або будь-якого іншого нормативного акту сесією МОК або виконкомом МОК – за результатами розгляду відповідних питань Дисциплінарної комісією МОК – можуть бути прийняті різні заходи і санкції щодо членів МОК, почесного президента МОК, почесних членів і членів пошани МОК, міжнародних спортивних федерацій і їх асоціацій, національних олімпійських комітетів і їх асоціацій, міст-організаторів Олімпійських ігор та їх оргкомітетів, інших визнаних МОК асоціацій і організацій, спортсменів та команд, офіційних осіб, голів і членів будь-якої делегації, арбітрів та членів журі, всіх інших акредитованих осіб.

Метою Комісії призначень МОК є розгляд кандидатур для обрання в члени МОК і надання виконкому МОК письмового звіту по кожній кандидатурі. У такому звіті викладаються обставини, що дозволяють зробити висновок, чи володіє кандидат якостями, необхідними для обрання в члени МОК. Звіт додається виконкомом МОК до його письмової пропозиції щодо кандидатури, яка направляється на розгляд сесії МОК. Голова Комісії призначень має право повідомити сесії МОК думку комісії щодо тієї чи іншої кандидатури.

Комісія МОК з "Олімпійської солідарності" створена для виконання завдань, покладених на неї відповідно до правила 5 Олімпійської хартії й офіційних роз'яснень до цього правила. У згаданому правилі наголошується, що завданням "Олімпійської солідарності" є організація допомоги національним олімпійським комітетам, зокрема тим, хто найбільше її потребує. Така допомога, що надається МОК ув рамках "Олімпійської солідарності", має форму програм, розроблених спільно МОК і НОК, за технічною допомогою МСФ, якщо це необхідно. Ці програми контролюються Комісією МОК з "Олімпійської солідарності".

До завдань програм, прийнятих "Олімпійською солідарністю", входять: розгляд основних принципів олімпізму; здійснення допомоги НОК у підготовці спортсменів і команд для участі в Олімпійських іграх; удосконалення знання технічних аспектів спорту спортсменами і тренерами; підвищення технічного рівня спортсменів і тренерів у співпраці з НОК і МСФ, у тому числі за допомогою виплати стипендій; підготовка спортивних керівників; співпраця з організаціями та структурами, що ставлять перед собою аналогічні завдання, зокрема в олімпійській освіті та пропаганди спорту; створення там, де це необхідно, простих, функціональних і економічних спортивних споруд, у співпраці з національними та міжнародними органами; підтримка організації змагань національного, регіонального та континентального рівнів під керівництвом або патронатом НОК, а також надання сприяння НОК в організації, підготовці та участі їх делегацій у регіональних або континентальних іграх; заохочення спільних двосторонніх і багатосторонніх програм співробітництва між національними олімпійськими комітетами. Також програми "Олімпійської солідарності" покликані спонукати уряди і міжнародні організації включати спорт до їхніх офіційних програм розвитку і сприяння.

Комісія МОК з питань культури й олімпійської освіти була створена в 2000 р. у результаті злиття Комісії МОК з питань культури і Комісії МОК з Міжнародної олімпійської академії, яка у 2005 р. була реформована у дві комісії: Комісію з культури та олімпійської спадщини і Комісію з олімпійської освіти.

Медична та наукова комісія МОК. 2017 р.

Діяльність Комісії МОК з культури та олімпійської спадщини спрямована на реалізацію плану дій МОК, пов'язаного з культурою; пошук шляхів розвитку культурної діяльності олімпійського руху в майбутньому; сприяння синергії між різними культурними платформами в рамках олімпійського руху: академіями, музеями, комісіями НОК та ОКОІ з культури, дослідницькими центрами, університетами тощо.

Комісія МОК з олімпійського освіти опікується питаннями просування олімпійської освіти, заснованої на цінностях, та забезпечує стратегічне керівництво програмами й заходами МОК,

Комісія МОК з "Олімпійської солідарності"

пов'язаними з освітою молоді через спорт. До її компетенції належить: розробка і реалізація стратегії навчання олімпійським цінностям; інтеграція олімпійських цінностей до шкільних програм; пропаганда важливості спорту та фізичної активності для розвитку та освіти молоді; реалізація освітньої програми "Олімпійські цінності"; розробка методичного супроводу для педагогічних працівників тощо.

Комісія МОК "Спорт і навколишнє середовище" була створена відповідно до рішень XII Олімпійського конгресу, що відбувся в 1994 р. у Парижі. Завдання комісії: консультування МОК щодо проблематики збереження навколишнього середовища, включаючи проведення Олімпійських ігор з урахуванням важливих екологічних вимог; необхідність дбайливого ставлення до природи під час будівництва спортивних споруд та інших спортивних об'єктів; різні аспекти підтримки рівноваги фізичного і психічного стану людини і навколишнього середовища. Ця комісія працює у співпраці з координаційними комісіями Олімпійських ігор.

Комісія МОК "Жінка в спорті" була створена рішенням президента МОК у 1996 р. (тоді це була робоча група, яка в подальшому трансформувалася в комісію). Основним завданням комісії, до складу якої входять представники МОК, НОК і МСФ, а також спортсмени і незалежні експерти, є консультування МОК з різних питань, пов'язаних із розширенням участі жінок у всіх сферах спортивної діяльності, включаючи управлінські структури. Діяльність Комісії МОК "Жінка в спорті" здійснюється у співпраці з Комісією МОК з "Олімпійської солідарності", з національними олімпійськими комітетами, міжнародними спортивними федераціями та іншими партнерами.

Комісія МОК "Спорт для всіх" була сформована в 1983 р., тобто тоді, коли в різних країнах помітно зріс інтерес до рухової активності та масового спорту як найважливіших факторів зміцнення здоров'я, поліпшення фізичного стану людей, гармонізації їх дозвілля та впровадження здорового способу життя. У своїй діяльності Комісія популяризує ту олімпійську ідею, відповідно до якої всі люди – незалежно від їх статі, расової належності, соціального стану та інших факторів – мають право на заняття спортом і повинні мати для цього необхідні умови.

Сфера діяльності таких комісій МОК, як Комісія з фінансів, Юридична комісія, Комісія з аудиту, Комісія з маркетингу, Комісія з культури та олімпійської спадщини, Комісія по пресі, Комісія по радіо і телебаченню, Комісія "Спорт і закон", Комісія з телевізійних прав і нових медіа, Комісія з антуражу атлетів, Комісія з міжнародних зв'язків, Комісія з цифрових технологій, зрозуміла з їх назв.

Комісія МОК з олімпійської освіти. Лозанна. 2017 р.

Арбітражний спортивний суд (CAS) був створений МОК у 1984 р. як міжнародний суд для вирішення в арбітражному порядку спорів у сфері спорту.

З 1994 р. Арбітражний спортивний суд став незалежним, а за його діяльністю спостерігає Міжнародна арбітражна рада з питань спорту. Арбітражний спортивний суд займається вирішенням спортивних суперечок і приймає рішення зі спорів приватного характеру, пов'язаних зі спортом.

Згадані суперечки поділяються на дві категорії. Одні з них – це суперечки договірного характеру (наприклад ті, що виникають із договорів про спонсорство або про передачу прав на телетрансляції), інші – це суперечки дисциплінарного характеру (наприклад, у зв'язку з результатами допінг-контролю і висновками та санкціями, що слідували за ними).

Головний офіс Арбітражного спортивного суду знаходиться в Лозанні (Швейцарія)

Звертатися до Арбітражного спортивного суду можуть спортсмени, спортивні федерації, спортивні клуби, спонсори, постачальники, телекомпанії тощо.

Рішення Арбітражного спортивного суду еквівалентні рішенням звичайного суду. Переваги Арбітражного суду для вирішення спорів у сфері спорту полягають у тому, що цей міжнародний суд є спеціалізованим і складається з експертів зі спортивних законів, а процедура в CAS – простою, швидкою, гнучкою і недорогою.

Головний офіс Арбітражного спортивного суду знаходиться в Лозанні (Швейцарія), а тому арбітраж у ньому заснований на швейцарському законі з арбітражу та на Кодексі CAS.

Олімпійські конгреси

На олімпійські конгреси, які мають консультативне значення, збираються представники різних структур, що складають олімпійський рух. Відповідно правила 4 Олімпійської хартії, терміни проведення конгресів встановлює МОК.

Учасники 134-ї сесії МОК. Лозанна. 2019 р.

Олімпійський конгрес скликається президентом МОК за рішенням сесії МОК, яка визначає місце проведення конгресу і його терміни. Президент МОК головує на конгресі і визначає його процедуру.

Відповідно до Олімпійської хартії, олімпійські конгреси скликаються один раз на вісім років за рішенням сесії МОК або його президента. У конгресах беруть участь представники трьох основних партнерів з олімпійського руху – МОК, НОК і МСФ. Для обговорення на конгрес виносяться найбільш актуальні проблеми олімпійського руху, що визначають перспективи його розвитку. Вся діяльність конгресів має консультативний характер.

За всю історію сучасного олімпійського руху було проведено 13 конгресів. Перший основоположний Олімпійський конгрес відбувся в Парижі в 1894 р. У наступні роки Олімпійські конгреси скликалися: II – у 1897 р. (Гавр), III – у 1905 р. (Брюссель), IV – у 1906 р. (Париж), V – у 1913 р. (Лозанна), VI – у 1914 р. (Париж), VII – у 1921р. (Лозанна), VIII – у 1925 р. (Прага), IX – у 1930 р. (Берлін), X – у 1973 р. (Варна), XI – у 1981 р. (Баден-Баден), XII – у 1994 р. (Париж), XIII – у 2009 р. (Копенгаген).

Неважко переконатися, що конгреси проводилися нерегулярно. За перші чотири неповних десятиліття відбулося дев'ять конгресів. За наступні роки конгреси скликалися лише чотири рази. Перерва між IX і X Олімпійськими конгресами склала 43 роки.

Олімпійські конгреси відрізнялися як за кількістю учасників, так і за значущістю розглянутих питань. Перший конгрес був присвячений проблемам організації Олімпійських ігор на сучасній основі, заснуванню МОК, статусу спортсмена-аматора. У ньому взяли участь 2000 осіб із 13 країн світу.

На II конгресі розглядалися питання гігієни, педагогіки, історії фізичних вправ та інших наукових дисциплін, що належать до фізичного виховання і спорту. Основна тема III конгресу – аналіз взаємовідносин МОК і міжнародних спортивних федерацій. На IV конгресі 60 видних діячів спорту та мистецтва обговорювали можливість включення до програми Ігор Олімпіад конкурсів мистецтв з архітектури, живопису, скульптури й музики. На V конгресі вирішувалися проблеми спортивної психології і фізіології. На VI конгресі було встановлено єдине законодавство з питань організації та проведення змагань з видів спорту на Олімпійських іграх. VII Олімпійський конгрес розглядав питання суддівства, про сесії МОК і надав Олімпійським конгресам статус верховного органу МОК. У 1925 р. на VIII конгресі обговорювалися правила і програма Ігор, проблема аматорства, участі жінок, права НОК, взаємини МОК, НОК і федерацій. Ця ж проблема обговорювалася і в 1930 р. на IX конгресі.

Проведений в 1973 р. у нових історичних умовах X Олімпійський конгрес проаналізував стан і перспективи розвитку олімпійського руху. На XI конгресі в Баден-Бадені розглядалися проблеми міжнародного співробітництва в спорті, аматорства і професіоналізму, програми Ігор, взаємин між МОК, НОК, МСФ тощо. Особлива увага на цьому конгресі приділялася формуванню комісії з олімпійського руху (не менше 31 члена), що включала представників трьох олімпійських гілок – Міжнародного олімпійського комітету, міжнародних спортивних федерацій і національних олімпійських комітетів.

XII Олімпійський конгрес був проведений на честь 100-річчя олімпійського руху сучасності в 1994 р. у Парижі. Учасники конгресу – члени та почесні члени МОК, делегати НОК, спортсмени, представники оргкомітетів Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор, засобів масової інформації, тренери з видів спорту, судді, гості, члени комісій МОК.

На конгресі розглядалися чотири основні теми:

1. Внесок олімпійського руху в сучасне суспільство (олімпізм і його етика, структура олімпійського

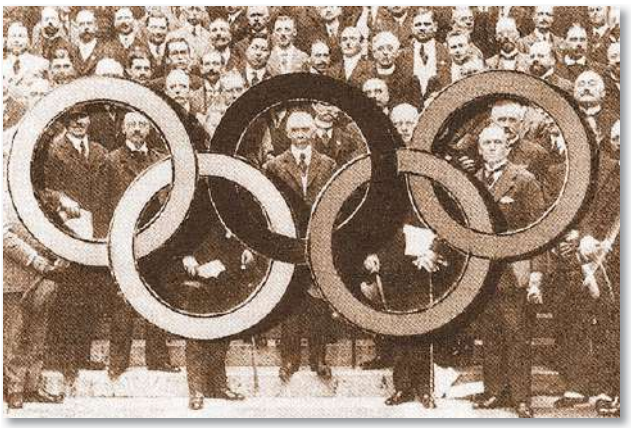
Програма установчого комітету МОК, 1894 р., Париж

CONGRÈS INTERNATIONAL DE PARIS
POUR LE RÉTABLISSEMENT DES JEUX OLYMPIQUES
Samedi 16 Juin, à 4 heures
SÉANCE SOLENNELLE D'OUVERTURE, A LA SORBONNE
Dimanche 17 Juin, à 9 heures 1/2
CHAMPIONNATS VELOCIPÉDIQUES DE L'UNION DES SPORTS ATHLÉTIQUES
A 2 heures 1/2
CHAMPIONNAT DE LONGUE-PAUME AU JARDIN DU LUXEMBOURG
Lundi 18 Juin, à 9 heures 1/4
1re SÉANCE du CONGRÈS à la Sorbonne
Mardi 19 Juin, à 9 heures 1/4
2e SÉANCE du CONGRÈS à la Sorbonne
A 3 heures
Mercredi 20 Juin, à 9 heures 1/4
3e SÉANCE du CONGRÈS à la Sorbonne
Jeudi 21 Juin, à 9 heures 1/4
4e SÉANCE du CONGRÈS à la Sorbonne
A 4 heures
A 8 heures 1/2
23 JUIN 1894
LE CONGRÈS INTERNATIONAL DE PARIS PROCLAME LE RÉTABLISSEMENT DES JEUX OLYMPIQUES

Пам'ятна медаль Міжнародного конгресу у Парижі, який проголосив відродження Олімпійських ігор

Другий Олімпійський конгрес відбувся у 1897 р. у французькому місті Гавр

Учасники VI Олімпійського конгресу. Париж. 1914 р.

руху, спорт і навколишнє середовище, майбутнє Олімпійських ігор, їх програма, олімпійський рух і міжнародне взаєморозуміння тощо).

2. Сучасний спортсмен (становлення спортсмена, його місце і роль у суспільстві, організація спорту вищих досягнень, спортивна наука і сучасне тренування, потенційні небезпеки для спортсмена тощо).

3. Спорт у соціальному контексті (спорт і політика, спорт і економіка, спорт в країнах, що розвиваються, спорт для всіх тощо).

4. Спорт і засоби масової інформації (внесок засобів масової інформації в розвиток олімпійського руху, вплив спорту на засоби масової інформації, розвиток взаємовідносин між спортом, телебаченням та іншими засобами масової інформації тощо).

За підсумками XII конгресу було прийнято заключний документ, у якому відображено майбутню політику в олімпійському спорті, дії МОК, МСФ, НОК і всіх інших учасників олімпійського руху.

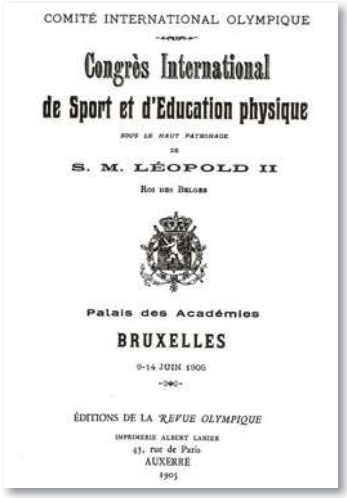
XIII Олімпійський конгрес, який відбувся в жовтні 2009 р. у Копенгагені, мав назву "Олімпійський рух і суспільство".

За пропозицією Комісії МОК по Олімпійському конгресу-2009 і на підставі консультацій з НОК і МСФ виконком МОК визначив п'ять основних тем, включених до порядку денного конгресу та розглянутих на його засіданнях. У кожній з цих п'яти тем – по три підтеми.

Тема 1. "Спортсмени" (1.1. Відносини між спортсменами, клубами, федераціями та національними олімпійськими комітетами. 1.2. Охорона здоров'я спортсменів під час тренування і змагань. 1.3. Соціальне і професійне життя спортсменів під час та після елітних змагань).

Тема 2. "Олімпійські ігри" (2.1. Як утримати Ігри на рівні головних змагань? 2.2. Олімпійські цінності. 2.3. Універсальність Ігор і країни, що розвиваються).

Тема 3. "Структура олімпійського руху" (3.1. Автономія олімпійського руху. 3.2. Добре управління та

COMITÉ INTERNATIONAL OLYMPIQUE

Congrès International
de Sport et d'Education physique

SOUS LE HAUT PATRONAGE
DE
S. M. LÉOPOLD II
ROI DES BELGES

Palais des Académies
BRUXELLES
9-14 JUIN 1905

ÉDITIONS DE LA *REVUE OLYMPIQUE*
IMPRIMERIE ALBERT LANIER
43, rue de Paris
AUXERRE
1905

III Олімпійський конгрес, який отримав офіційну назву "Міжнародний конгрес зі спорту та фізичного виховання", проводився у палаці Академії у Брюсселі у червні 1905 р.

Лозанна прийняла учасників V Олімпійського конгресу. 1913 р.

Лідери Міжнародного олімпійського комітету (від лівої): Юханнес Зігфрід Едстрем, П'єр де Кубертен, Анрі де Байє-Латур, Годфруа де Блоне. 1920 р.

етика. 3.3. Відносини між олімпійським рухом і його зацікавлені сторони).

Тема 4. "Олімпізм і молодь" (4.1. Рух до активного суспільства. 4.2. Чи збереже змагальний спорт свою привабливість? 4.3. Спортивні змагання серед молоді).

Тема 5. "Революція цифрових технологій" (5.1. Нове управління правами у сфері спорту. 5.2. Як збільшити кількість спортивних глядачів? 5.3. Спілкування із зацікавленими сторонами в столітті цифрових технологій).

XIII Олімпійський конгрес наочно показав серйозні розбіжності в діяльності ланок міжнародної олімпійської системи (МОК, національні олімпійські комітети, міжнародні спортивні федерації), з одного боку, і численних представників різних напрямів спортивної науки та провідних наукових шкіл, які вивчають і розробляють проблематику олімпійського спорту – з іншого.

Впадає в очі те, що практика олімпійського спорту і спортивна наука розвиваються паралельними курсами, майже не перетинаючись. Це призводить до того, що окремі найважливіші проблеми сучасного спорту взагалі випадають з поля діяльності організацій, що керують розвитком світового спорту; при вирішенні ж інших проблем використовуються не науково обґрунтовані підходи, як годилося б, а усталені стереотипи, політичні, економічні чи корпоративні інтереси. Для підтвердження наявності настільки згубної ситуації досить відзначити, що в тематиці XIII Олімпійського конгресу не знайшлося місця для розгляду таких найважливіших для олімпійського спорту проблем, як раціональна побудова спортивного тренування і науково обґрунтовані підходи до планування календаря змагань. Хоча сучасною наукою більш ніж переконливо доведено, що безліч гострих проблем як у дитячо-юнацькому спорті, так і в спорті вищих досягнень є прямим наслідком відсутності належної уваги до питань спортивного відбору, раціональної побудови процесу багаторічної і річної підготовки спортсменів, визначення оптимальних навантажень, поєднання тренувальної та змагальної діяльності тощо.

Питанням боротьби з допінгом було приділено на XIII Олімпійському конгресі достатню увагу, однак лише в напрямку підтримки суперечливої й відверто неефективної діяльності Всесвітнього антидопінгового агентства (WADA). Що ж стосується альтернативних позицій, багато з яких мають серйозну наукову основу, то вони не тільки не обговорювалися на засіданнях конгресу, а й штучно замов-

VIII Міжнародний олімпійський конгрес відбувся у Празі у 1925 р.

IX Олімпійський конгрес проводився з особливим розмахом у 1930 р. у Берліні

чувалися; більш того, виразники альтернативних точок зору навіть не були долучені до участі у цьому форумі.

Подібна ж ситуація склалася і щодо розвитку жіночого спорту. У цьому питанні нині явно превалює не науковий підхід, а примітивне прагнення до того, щоб вирівняти чоловіків і жінок як за кількістю видів змагань у програмах Олімпійських ігор, так і за кількістю їх учасників. Нині, на жаль, в основу розвитку жіночого спорту покладено лише два критерії: один із них – домогтися рівних кількостей чоловіків і жінок серед учасників Олімпійських ігор, а інший – надати жінкам право змагатися на Іграх у тих самих видах спорту, в яких змагаються чоловіки (Pound, 2009). При цьому не враховуються ті міркування історичного, естетичного, соціального, медичного порядку, які переконливо свідчать про примітивність такого підходу і його неприпустимість. Також не береться до уваги і те, що реально в світі процентне співвідношення чоловіків і жінок, які займаються спортом, становить аж ніяк не 50 : 50, а приблизно 75 : 25, не кажучи вже про країни з переважанням мусульманського населення, де частка жінок, що займаються спортом , у багато разів менша.

У резолюціях, прийнятих XIII Олімпійським конгресом, містяться рекомендації по кожній з п'яти тем, винесених на обговорення цього форуму.

За першою темою ("Атлет") підкреслено, що спортсмени, які становлять основу олімпійського руху і вносять у нього головний внесок, повинні відігравати важливу роль в організації та розвитку спорту в XXI ст. і всіляко підтримуватися Міжнарод-

ним олімпійським комітетом, національними олімпійськими комітетами, міжнародними та національними спортивними федераціями. Наголошено на необхідності забезпечення об'єктивного неупередженого суддівства спортивних змагань, важливості високої якості і стандартизації спортивного інвентарю та обладнання. Актуальним визнано захист фізичного і психічного здоров'я атлетів, який, як і боротьба проти використання допінгу в спорті, належить до числа пріоритетів олімпійського руху. Тому всім структурам, які є учасниками олімпійського руху, рекомендується реалізувати відповідні інформаційні та освітні програми, а календар змагань не повинен бути надто перевантаженим. Велику увагу також слід приділяти питанням поєднання занять спортом з навчанням спортсменів у вищих та інших закладах освіти, а також вирішенню проблем, пов'язаних з оптимізацією життя спортсменів після завершення їх кар'єри у великому спорті.

За другою темою ("Олімпійські ігри") відзначено широко визнану роль Ігор як знаменної події у сфері спорту в усьому світі. Підкреслено особливу значущість принципу універсальності олімпійського спорту. Конгрес констатував, що олімпійський рух має гарантувати підтримку олімпійських цінностей, у тому числі гендерної рівності, пріоритетність просування жінок у спорті і через спорт, важливість захисту навколишнього середовища під час підготовки і проведення Олімпійських ігор. Акцентовано увагу і на тому, що МОК повинен розглянути і визначити мінімальні вимоги, яким повинні відповідати міста, що висувають свої кандидатури для участі в конкурсі на право проведення Олімпійських ігор.

За третьою темою ("Структура олімпійського руху") зазначено, що це глобальний рух, заснований на понятті його автономії, який досягає єдності через різноманітність. Підтверджено, що олімпійському руху необхідні єдність і тісна співпраця між усіма його учасниками, а також зміцнення відносин з Організацією Об'єднаних Націй та іншими міжнародними установами, з державними структурами країн тощо. Олімпійський рух має зміцнювати зв'язки між спортом, культурою та освітою і підтримувати Міжнародну олімпійську академію, національні олімпійські академії і мережу олімпійських музеїв. У всіх спортивних організаціях на всіх рівнях повинні існувати прозорі механізми вирішення суперечок. Якщо ж вони не можуть бути улагоджені

Олімпійський конгрес "Спорт заради миру на землі" з успіхом пройшов у 1981 р. Президент МОК Ейвері Брендедж з учасниками конгресу

XII Олімпійський конгрес, що проводився через 100 років після I Олімпійського конгресу, отримав назву "Конгрес століття". Париж. 1994 р.

шляхом компромісу або за допомогою місцевого арбітражу або посередництва, то суперечку необхідно представити на розгляд CAS – Спортивного арбітражного суду, рішення якого повинні прийматися до виконання всіма учасниками олімпійського руху.

За четвертою темою ("Олімпізм і молодь") зазначено, що олімпійський рух має посилювати свій вплив на молодь у всьому світі, використовуючи спорт як каталізатор її освіти й виховання, і всіляко популяризувати здоровий спосіб життя. Підкреслюється роль Юнацьких олімпійських ігор та інших подібних заходів.

За п'ятою темою ("Цифрова революція") було відзначено, що олімпійський рух і всі його учасники повинні в своїй діяльності враховувати науково-технічні та інші досягнення в сфері сучасних інформаційних технологій, у тому числі для більш ефективного поширення ідей і цінностей олімпізму і популяризації Олімпійських ігор.

XIII Олімпійський конгрес проводився у 2009 р. у столиці Данії – Копенгагені. Президент МОК Жак Рогe сформулював нові перспективи олімпійського руху

Розділ 42

Національні олімпійські комітети

Національні олімпійські комітети, поряд з Міжнародним олімпійським комітетом і міжнародними спортивними федераціями, є найважливішими структурами в міжнародній олімпійській системі.

Створення національних олімпійських комітетів, їх цілі та завдання

Перші національні олімпійські комітети (НОК) були визнані МОК ще наприкінці XIX ст. – у період підготовки до Ігор I Олімпіади 1896 р., у тому числі НОК Греції і НОК Франції – у 1894 р., НОК Австралії, НОК Австрії, НОК Угорщини, НОК США – у 1895 р., НОК Чилі – у 1896 р.

Російський олімпійський комітет був визнаний МОК у 1911 р., а припинив свою діяльність у 1917 р.

Всі п'ять континентів уперше були представлені на Іграх V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі (зокрема, першою азійською країною на Олімпійських іграх стала Японія).

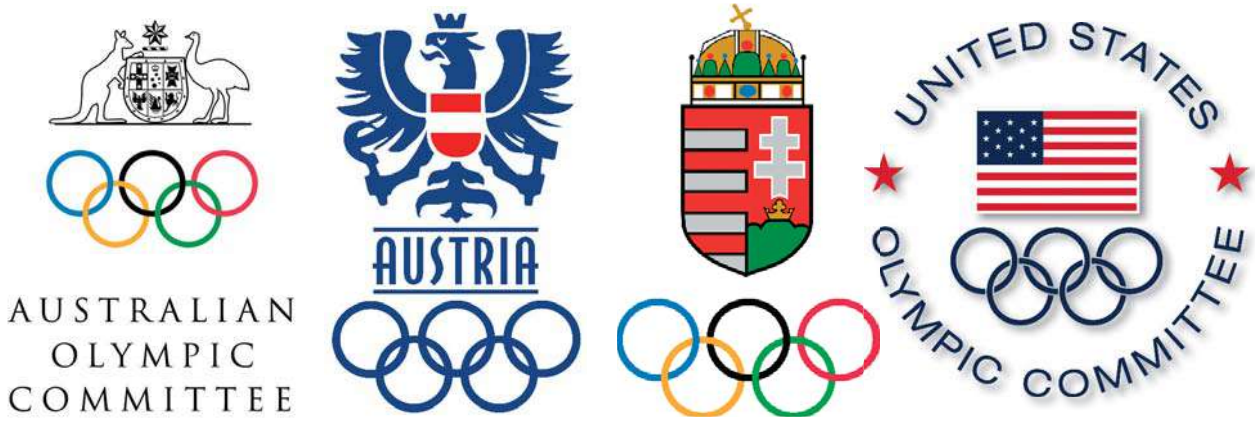
У період між Першою і Другою світовими війнами (1918–1939) МОК були визнані національні олімпійські комітети ряду країн Латинської Америки (Аргентини, Бразилії, Уругваю, Еквадору, Панами, Мексики, Колумбії, Болівії, Коста-Рики і ін.), національні олімпійські комітети таких європейських країн, як Іспанія, Польща і Мальта, НОК такої азійської країни, як Філіппіни тощо.

Олімпійський комітет СРСР був визнаний МОК у 1951 р. і функціонував до розпаду Радянського Союзу, що відбувся в грудні 1991 р.

Після Другої світової війни на території Німеччини утворилися (1949) дві держави – Федеративна Республіка Німеччина і Німецька Демократична Республіка. Національний олімпійський комітет ФРН був визнаний МОК у 1950 р., а Національний олімпійський комітет НДР – у 1955 р. тимчасово (за умови, що спортсмени НДР братимуть участь в Олімпійських іграх у складі Об'єднаної німецької команди – разом зі спортсменами ФРН, що і відбувалося на Іграх в 1956, 1960 і 1964 рр.). У 1968 р. НОК НДР був визнаний МОК остаточно. Починаючи з X зимових Олімпійських ігор, що відбулися в 1968 р. у Греноблі, і Ігор XIX Олімпіади в Мехіко – спортсмени НДР і ФРН виступали на Іграх окремими командами аж до об'єднання Німеччини в 1990 р. У зв'язку зі входженням НДР до складу ФРН, НОК НДР припинив свою діяльність, після чого, починаючи з 1992 р. і донині, в Олімпійських іграх бере участь команда Німеччини.

Національні олімпійські комітети Греції та Франції були визнані МОК ще у 1894 р.

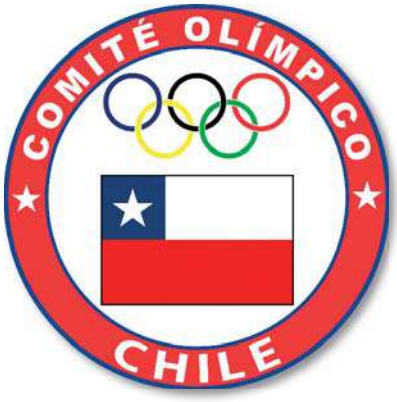
Національні олімпійські комітети Австралії, Австрії, Угорщини та США отримали визнання МОК у 1895 р.

НОК Китайської Народної Республіки (столиця – Пекін) був вперше визнаний МОК у 1956 р. Однак після того, як Міжнародним олімпійським комітетом визнаний НОК Китайської Республіки (на острові Тайвань), КНР відмовилася від участі в олімпійському русі. Національний олімпійський комітет Китайської Народної Республіки був знову визнаний МОК у 1979 р. Тоді ж були збережені і права того НОК, який знаходився в Тайпеї (острів Тайвань), але цьому НОК довелося діяти вже під іншою назвою. Починаючи з XIV зимових Олімпійських ігор у Сараєво та Ігор XXIII Олімпіади в Лос-Анджелесі, що відбулися в 1984 р., команди спортсменів КНР виступають на Іграх під назвою "Китай", а команди спортсменів з острова Тайвань – під назвою "Китайський Тайпей".

Національний олімпійський комітет Республіка Корея (Південна Корея) був визнаний МОК у 1947 р. – і з 1948 р. команди цієї країни беруть участь в Олімпійських іграх, виступаючи під назвою "Корея". НОК Корейської Народно-Демократичної Республіки (Північна Корея) був визнаний МОК під назвою цією держави в 1963 р. – і з 1964 р. команди КНДР беруть участь в Олімпійських іграх.

У 1960–1970-ті та наступні роки XX ст. МОК визнав національні олімпійські комітети багатьох країн Африки, Азії і ряду інших регіонів планети, внаслідок чого команди цих країн, які здобули незалежність, отримали можливість брати участь в Олімпійських іграх.

Після розпаду СРСР (грудень 1991 р.) і утворення на його території – замість колишніх союзних республік – нових незалежних держав виникло питання про визнання МОК створених у них національних олімпійських комітетів.

Національний олімпійський комітет Чилі отримав визнання МОК у 1896 р.

Оскільки ще у 1920–1930-ті роки були створені національні олімпійські комітети Латвії, Литви та Естонії, визнані МОК, а потім припинили своє функціонування у зв'язку з окупацією трьох прибалтійський країн Радянським Союзом у 1940 р. та їх включенням до СРСР, відродження незалежності цих держав, що вийшли на початку 1990-х років зі складу СРСР, дозволило виконкому МОК у вересні 1991 р. прийняти рішення про повернення НОК Латвії, НОК Литви і НОК Естонії в олімпійський рух. Унаслідок цього спортсмени трьох згаданих країн отримали право брати участь самостійними командами в XVI зимових Олімпійських іграх в Альбервілі та Іграх XXV Олімпіади в Барселоні, що відбулися в 1992 р., і у всіх наступних Олімпійських іграх.

Що ж стосується інших дванадцяти колишніх союзних республік СРСР, що здобули державну незалежність і утворили Співдружність Незалежних Держав (СНД), то на Іграх 1992 р. в Альбервілі та в Барселоні їм довелося виступати у складі Об'єднаної команди СНД. А повноправними членами міжнародного олімпійського руху національні олімпійські комітети, створені в цих дванадцяти нових державах – Азербайджані, Вірменії, Білорусі, Грузії, Казахстані, Киргизстані, Молдові, Російській Федерації, Узбекистані, Україні, Таджикистані, Туркменістані, стали вже після закінчення Ігор XXV Олімпіади 1992 р., коли були визнані МОК.

Нині (станом на кінець 2019 р.) Міжнародним олімпійським комітетом визнані 206 національних олімпійських комітетів.

Із усіх національних олімпійських комітетів, визнаних МОК, 50 належать до Європи: Австрія, Азербайджан, Албанія, Андорра, Вірменія, Білорусь, Бельгія, Болгарія,

Національні олімпійські комітети незалежних держав, що утворилися після розпаду СРСР, не були визнані МОК у 1992 р. Тому МОК ухвалив рішення про виступ спортсменів цих країн у складі Об'єднаної команди СНД під олімпійським прапором. Атлети команди СНД на церемонії відкриття Ігор Олімпіади 1992 р. у Барселоні

Боснія і Герцеговина, Велика Британія, Угорщина, Німеччина, Греція, Грузія, Данія, Ізраїль, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Косово, Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта, Молдова, Монако, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Республіка Північна Македонія, Російська Федерація, Румунія, Сан-Марино, Сербія, Словаччина, Словенія, Туреччина, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чорногорія, Чеська Республіка, Швейцарія, Швеція, Естонія.

Тут необхідно зазначити, що хоча географічно Ізраїль розташований в Азії, однак у всіх видах спорту спортсмени цієї держави і його команди (як збірні, так і клубні) беруть участь саме в європейських змаганнях. Справа в тому, що в регіоні Азії багато арабських країн не визнають Ізраїль (а деякі з них перебувають з єврейською державою в стані перманентних військових конфліктів) – і тому участь ізраїльських спортсменів у чемпіонатах Азії з різних видів спорту і в інших змаганнях, що проводяться в цьому регіоні, є складною, а часом і неможливою.

В Азії функціонують 44 НОК (Афганістан, Бангладеш, Бахрейн, Бруней, Бутан, В'єтнам, Гонконг, Індія, Індонезія, Йорданія, Ірак, Іран, Ємен, Казахстан, Камбоджа, Катар, Китайська Народна Республіка (КНР), Китайський Тайпей (острів Тайвань), Корейська Народно-Демократична Республіка (КНДР), Республіка Корея, Кувейт, Киргизстан, Лаос, Ліван, Малайзія, Мальдиви, Монголія, М'янма (колишня Бірма), Непал, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Оман, Пакистан, Палестина, Саудівська Аравія, Сингапур, Сирія, Таджикистан, Таїланд, Демократична Республіка Вільний Тимор, Туркменістан, Узбекистан, Філіппіни, Шрі-Ланка, Японія).

Першому президенту НОК України Валерію Борзову президент МОК вручає документ про визнання Національного олімпійського комітету України. 1993 р.

До Африки належать 54 НОК (Алжир, Ангола, Бенін, Ботсвана, Буркіна-Фасо, Бурунді, Габон, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Біссау, Джибуті, Єгипет, Замбія, Зімбабве, Кабо-Верде, Камерун, Кенія, Коморські Острови, Конго (столиця – Браззавіль), Демократична Республіка Конго (раніше – Заїр; столиця – Кіншаса), Кот-Д'Івуар, Лесото, Ліберія, Лівія, Маврикій, Мавританія, Мадагаскар, Малаві, Малі, Марокко, Мозамбік, Намібія, Нігер, Нігерія, Руанда, Сан-Томе і Принсіпі, Свазіленд, Сейшельські Острови, Сенегал, Сомалі, Судан, Сьєрра-Леоне, Танзанія, Того, Туніс, Уганда, Центральноафриканська Республіка, Чад, Екваторіальна Гвінея, Еритрея, Ефіопія, Південно-Африканська Республіка (ПАР), Південний Судан.

Чотири спортсмени зі Східного Тимора отримали можливість взяти участь в Олімпійських іграх 2000 р. у Сіднеї як індивідуальні олімпійські атлети, виступаючи під Олімпійським прапором

В Америці діє 41 НОК (Антигуа і Барбуда, Аргентина, Аруба, Багамські Острови, Барбадос, Беліз, Бермудські Острови, Болівія, Бразилія, Британські Віргінські Острови, Венесуела, Віргінські Острови, Гаїті, Гайана, Гватемала, Гондурас, Гренада, Домініка, Домініканська Республіка, Кайманові Острови, Канада, Колумбія, Коста-Рика, Куба, Мексика, Нікарагуа, Панама, Парагвай, Перу, Пуерто-Рико, Сальвадор, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сполучені Штати Америки, Суринам, Тринідад і Тобаго, Уругвай, Чилі, Еквадор, Ямайка).

До Океанії належать 17 НОК (Австралія, Американське Самоа (раніше – Східне Самоа), Вануату, Гуам, Кірибаті, Маршаллові Острови, Науру, Нова Зеландія, Острови Кука, Палау, Папуа-Нова Гвінея, Самоа (раніше – Західне Самоа), Соломонові Острови, Тонга, Тувалу, Фіджі, Мікронезія).

Як уже зазначалося, Міжнародним олімпійським комітетом нині визнані 206 НОК, тоді як кількість держав, що входять в ООН, – 193. Це пояснюється тим, що стосовно до міжнародного олімпійського руху поняття "країна" означає не тільки незалежні держави (як в ООН), а і деякі території з іншим статусом, які не є незалежними державами.

Початок цьому було покладено ще в ті часи, коли на чолі МОК був П'єр де Кубертен. Зокрема, у період від початку XX ст. до Першої світової війни, крім національних олімпійських комітетів Австрії та Угорщини, на території тодішньої Австро-Угорської імперії діяв ще один НОК, також визнаний МОК, – Національний олімпійський комітет Богемії (так тоді називалася Чехія), спортсмени якої самостійної делегацією брали участь в Іграх II Олімпіади в Парижі (1900), Іграх IV Олімпіади в Лондоні (1908) і Іграх V Олімпіади в Стокгольмі (1912).

У той самий період Фінляндія була частиною Російської імперії (і в її рамках користувалася обмеженою автономією), але Міжнародним олімпійським комітетом вже тоді був визнаний НОК Фінляндії, – і фінські спортсмени представляли свою країну на Іграх IV Олімпіади в Лондоні (1908) та Іграх V Олімпіади в Стокгольмі (1912, а також, природно, на всіх подальших Олімпійських іграх після того, як Фінляндія в 1917 р. здобула державну незалежність.

Розташовані в Атлантичному океані Бермудські острови є володінням Великої Британії. Але ще в 1930-ті роки на цій території був створений НОК, визнаний МОК, після чого Бермудські Острови самостійною делегацією беруть участь в Олімпійських іграх (починаючи з Ігор XI Олімпіади 1936 р. у Берліні).

Пуерто-Рико (займає однойменний острів, розташований між Атлантичним океаном і Карибським морем) ще з 1898 р. було володінням США. У 1952 р., після прийняття обмеженої конституції, Пуерто-Рико отримало статус "держави, що вільно приєдналася до США". Однак створений там НОК Пуерто-Рико після Другої світової війни був визнаний МОК – і пуерториканські спортсмени самостійною делегацією беруть участь в Олімпійських іграх (починаючи з Ігор XIV Олімпіади 1948 р. у Лондоні).

Хоча Гонконг ще з середини XIX ст. був британською колонією (і перебував під управлінням Великої Британії аж до кінця XX ст., коли був переданий до складу Китайської Народної Республіки), проте в Гонконзі був створений свій НОК, визнаний МОК – і спортсмени Гонконгу самостійною делегацією беруть участь в Олімпійських іграх (починаючи з ігор XV Олімпіади 1952 р. у Гельсінкі і донині, коли Гонконг входить до складу КНР).

У 1980-ті роки Міжнародним олімпійським комітетом були визнані національні олімпійські комітети, створені на таких територіях, які не є незалежними державами, як Британські Віргінські Острови (володіння Великої Британії в Карибському морі), Віргінські Острови (володіння США в Карибському морі), Кайманові Острови (володіння Великої Британії в Карибському морі) , Американське Самоа (володіння США в Тихому океані), Гуам (володіння США в Тихому океані), Острови Кука (територія в Тихому океані, що має внутрішнє самоврядування й одночасно перебуває у "вільній асоціації" з Новою Зеландією). З того часу спортсмени цих територій беруть участь в Олімпійських іграх самостійними делегаціями: Британські Віргінські Острови, Віргінські Острови, Кайманові Острови – починаючи з Ігор XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі, а Американське Самоа, Гуам, Острови Кука – починаючи з Ігор XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі.

Палестинські території, розташовані на західному березі річки Йордан і в секторі Газа, не є окремою незалежною державою, а являють собою автономне утворення у складі Ізраїлю. Але існує НОК Палестини, визнаний МОК, – і палестинські спортсмени самостійною делегацією беруть участь в Олімпійських іграх (починаючи з Ігор XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті).

У 1990-х роках МОК визнав НОК Аруби (Аруба – це володіння Нідерландів, що знаходиться на однойменному острові в Карибському морі), після чого, починаючи з Ігор XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті спортсмени з цієї території беруть участь в Олімпійських іграх самостійної делегацією.

Перелік таких прикладів може бути продовжений.

Місія національних олімпійських комітетів, як зазначено в пункті 1 правила 27 Олімпійської хартії, полягає в розвитку, просуванні і захисті олімпійського руху в своїх країнах.

Параграф 2 згаданого правила визначає роль національних олімпійських комітетів, яка полягає в такому:

- просувати фундаментальні принципи і цінності олімпізму у своїх країнах, зокрема у сфері спорту й освіти, реалізуючи програми олімпійської освіти на всіх рівнях у школах, інститутах фізичного виховання і спорту та університетах, а також спонукати до створення закладів олімпійської освіти, таких як національні олімпійські академії, олімпійські музеї та інші програми, включаючи культурні, що мають відношення до Олімпійського руху;
- забезпечувати дотримання Олімпійської хартії в своїх країнах;
- сприяти розвитку спорту високих досягнень, а також спорту для всіх;
- сприяти підготовці спортивних адміністраторів, організовуючи навчальні курси та слідкуючи за тим, щоб такі курси пропагували фундаментальні принципи олімпізму;
- вживати заходів проти всіх форм дискримінації і насильства в спорті;
- приймати і забезпечувати виконання Всесвітнього антидопінгового кодексу;
- заохочувати і підтримувати заходи, пов'язані з медичним обслуговуванням і здоров'ям атлетів.

Національні олімпійські комітети мають виключні повноваження представляти свої країни на Олімпійських іграх, на регіональних, континентальних і світових комплексних змаганнях, що проводяться під патронатом МОК.

Крім того, кожен НОК зобов'язаний брати участь в Іграх Олімпіади, посилаючи туди спортсменів своєї країни. Винятки в цьому відношенні в останні роки були дуже рідкісними, по суті одиничними: в Іграх XXVIII Олімпіади 2004 р. в Афінах не брав участі НОК Джибуті (держави в Африці), а на Іграх XXIX Олімпіади 2008 р. у Пекіні серед їх учасників не було делегації НОК Брунею (держави в Азії).

Національні олімпійські комітети мають винятковi повноваження у виборі і призначенні міста у відповідній країні, яке може виставити свою кан-

Історична подія відбулася на церемонії відкриття зимових Олімпійських ігор 2018 р. у Пхьончхані – команди НДР та КНР пройшли єдиною делегацією під білим прапором із зображенням єдиної Кореї

дидатуру для організації Олімпійських ігор.

Національні олімпійські комітети з метою виконання своїх завдань можуть співпрацювати з урядовими або неурядовими органами, з якими НОК повинні розвивати гармонійні відносини.

Однак НОК не повинні брати участі у будь-якій діяльності, що суперечить Олімпійській хартії.

У правилі 27 Олімпійської хартії сказано, що НОК повинні зберігати свою автономію і протидіяти будь-якому тиску, включаючи політичний, юридичний, релігійний, економічний тощо, що могло б зашкодити їм виконувати Олімпійську хартію.

У правилі 27 наведено права, якими володіють національні олімпійські комітети:

- позначати, ідентифікувати і називати себе "національними олімпійськими комітетами" (НОК), до того ж їх позначення та ідентифікація повинні бути в їх назві або належати на назви;
- відправляти атлетів, офіційних осіб та інших осіб команди на Олімпійські ігри відповідно до Олімпійської хартії;
- використовувати допомогу "Олімпійської солідарності";
- користуватись деякою олімпійською власністю під контролем МОК і відповідно до Правил 7—14 та офіційного роз'яснення до Правил 7—14;
- брати участь у діяльності, яка керується або здійснюється під патронатом МОК, включаючи регіональні Ігри;
- входити в асоціації НОК, які визнанні МОК;
- подавати пропозиції до МОК щодо Олімпійської хартії та олімпійського руху, включаючи організацію Олімпійських ігор;
- висловлювати свою думку щодо кандидатур на організацію Олімпійських ігор;
- брати участь, на прохання МОК, у діяльності комісій МОК;
- співпрацювати у підготовці Олімпійських конгресів;
- користуватись іншими правами, які їм надає Олімпійська хартія і МОК.

Відповідно до рішення МОК спортсмени – олімпійці з Росії змушені були виступати під олімпійським прапором на зимових Олімпійських іграх у 2018 р. у Пхьончхані

Національні олімпійські комітети складають, організовують і керують своїми делегаціями на Олімпійських іграх і на регіональних, континентальних і світових комплексних спортивних змаганнях, що проводяться під патронатом МОК, ухвалюють рішення про подачу заявок на спортсменів, представлених відповідними національними спортивними федераціями, причому цей відбір ґрунтується не тільки на спортивних досягненнях атлета, але й на його здатності бути прикладом для молодих спортсменів його країни.

Національні олімпійські комітети забезпечують екіпіровку, транспортування та розміщення членів їх делегацій, укладають відповідні страхові контракти на випадок смерті, отримання інвалідності, хвороби, медичних і фармацевтичних витрат. НОК несуть відповідальність за поведінку членів своїх делегацій.

Національні олімпійські комітети наділені винятковим правом і повноваженнями з визначення одягу, уніформи та екіпірування, використовуваних членами їх делегації на Олімпійських іграх і на всіх пов'язаних з ними змаганнях і церемоніях. Ці виняткові повноваження не поширюються на спеціальне екіпірування, яке використовують спортсмени їх делегацій під час спортивних змагань. При цьому під спеціальним екіпіруванням мається на увазі таке екіпірування, яке визнане НОК за своїми спеціальними характеристиками, що мають реальне значення для досягнення спортсменами високих результатів.

Найменування НОК має відповідати територіальним кордонам і традиціям його країни і має бути затверджене МОК.

МОК не вимагає уніфікації назв НОК. Вони в різних країнах називаються по-різному: наприклад, Національний олімпійський комітет України, Олімпійський комітет Росії, у Великій Британії – Британська олімпійська асоціація, в Німеччині – Німецький олімпійський спортивний союз тощо.

Національні олімпійські комітети, їх взаємодія з Міжнародним олімпійським комітетом, національними спортивними федераціями та державними органами

Правилом 28 Олімпійської хартії (в редакції 2019 р.) визначено, що НОК, незалежно від свого складу, повинен включати:

- всіх членів МОК для відповідної країни, якщо такі є;
- всі національні спортивні федерації, які є членами відповідних міжнародних спортивних федерацій, чиї види спорту включені до програми Олімпійських ігор (або їх представників);
- всіх діючих або спортсменів, які пішли зі спорту і брали участь в Олімпійських іграх (проте спортсмени, які пішли зі спорту, повинні покинути свій пост у НОК не пізніше, ніж після закінчення трьох Олімпіад з моменту їх останньої участі в Олімпійських іграх).

Також до складу НОК як його члени можуть входити національні спортивні федерації, які є членами відповідних міжнародних спортивних федерацій, визнаних МОК, чиї види спорту не входять до програми Олімпійських ігор, і представники груп комплексних видів спорту, інші організації спортивного призначення, а також особи, які мають громадянство цієї країни, можуть підвищувати ефективність МОК і мають видатні заслуги у справі спорту і в популяризації олімпізму.

У правилі 28 також підкреслюється, що уряд або інші державні органи не можуть призначати членів НОК. Однак НОК може, на свій розсуд, прийняти рішення про обрання своїми членами представників цих органів влади.

Що стосується процедури визнання національного олімпійського комітету Міжнародним олімпійським комітетом, то вона викладена в офіційному роз'ясненні до правил 27 і 28 Олімпійської хартії. Національна спортивна організація, яка є кандидатом на визнання в якості НОК, повинна подати в МОК заявку, яка демонструвала б, що організація-кандидат задовольняє всім необхідним умовам Олімпійської хартії. Повинні бути представлені докази того, що національні спортивні федерації, які є членами НОК, займаються специфічною реальною спортивною діяльністю в своїй країні і на міжнародному рівні, зокрема, організовують і беруть участь у змаганнях і здійснюють тренувальні програми для спортсменів. НОК не повинен визнавати більше однієї національної спортивної федерації (НСФ) для кожного виду спорту, якою опікується відповідна міжнародна спортивна федерація (МСФ). Такі національні спортивні федерації або обрані ними представники повинні становити голосуючу більшість НОК і його виконавчого органу. До складу НОК повинні входити не менше п'яти національних спортивних федерацій від своїх підшефних міжнародних спортивних федерацій з видів спорту, включених до програми Олімпійських ігор.

Відповідно до правила 29, для того щоб бути визнаною НОК своєї країни і бути прийнятою як член цього НОК, національна спортивна федерація повинна займатися конкретною, реальною і довготривалою спортивною діяльністю, бути членом міжнародної спортивної федерації, визнаної МОК, і за всіма аспектами відповідати Олімпійській хартії та правилам відповідної МСФ.

Національний олімпійський комітет проводить Генеральну асамблею своїх членів не рідше одного разу на рік (відповідно до статуту НОК). До порядку денного Генеральної асамблеї НОК повинні включатися щорічні звіти про виконану роботу і звіти про фінансовий стан, а також, у разі необхідності, вибори посадових осіб і членів виконавчого органу НОК. Посадові особи і члени виконавчого органу обираються відповідно до статуту національного олімпійського комітету на термін, що не перевищує чотири роки, і можуть обиратися повторно.

Члени НОК, за винятком професійних спортивних керівників, не повинні приймати ніякого виду компенсацій або грошових винагород, пов'язаних з послугами з боку члена НОК або з виконанням ним своїх обов'язків. Члени НОК можуть отримувати грошову компенсацію за проїзд, розміщення та інші виправдані витрати під час виконання своїх службових обов'язків.

Правилом 31 Олімпійської хартії встановлено, що прапор, емблема і гімн, прийняті НОК для використання у своїй діяльності, включаючи Олімпійські ігри, повинні бути затверджені виконкомом МОК.

Міжнародний олімпійський комітет допомагає національним олімпійським комітатам виконувати їхню місію, використовуючи свої різні підрозділи та "Олімпійську солідарність".

МОК рекомендує національним олімпійським комітетам регулярно (за можливості щорічно) організовувати в своїх країнах Олімпійський день або Олімпійську тиждень з метою популяризації олімпійського руху, включати в свою діяльність пропаганду культури і мистецтва в галузі спорту й олімпізму, брати участь у програмах "Олімпійської солідарності", шукати джерела фінансування – тими способами, які сумісні з фундаментальними принципами олімпізму.

У разі порушення Олімпійської хартії, Всесвітнього антидопінгового кодексу і будь-якого іншого

нормативного акту, сесією МОК або виконкомом МОК щодо національного олімпійського комітету можуть бути застосовані такі заходи і санкції, як тимчасове відсторонення (вирішує виконком МОК), тимчасове позбавлення визнання (вирішує виконком МОК), повне позбавлення визнання (вирішує сесія МОК), скасування права організовувати сесію МОК або Олімпійський конгрес (вирішує сесія МОК).

Окрім заходів та санкцій, передбачених у разі порушення Олімпійської хартії, МОК може вживати всіх необхідних заходів для захисту олімпійського руху в країні того чи іншого НОК (а саме – призупинення або позбавлення визнання такого національного олімпійського комітету), якщо діючі в цій країні конституція, законодавство або інші нормативні акти або будь-який акт урядового органу або будь-якої іншої організації заважають діяльності НОК або формуванню і вираженню його волі.

Серед причин, що стали підставою для тимчасового позбавлення визнання МОК того чи іншого НОК, можна навести випадки, пов'язані з відсутністю автономії національного олімпійського комітету від уряду своєї країни (що було зроблено МОК – тимчасово – щодо НОК Венесуели в 1993 р., НОК Афганістану в 1999 р., НОК Іраку в 2003 р.). В інших випадках санкції МОК застосовувалися відносно деяких НОК у зв'язку зі здійснюваною владою відповідних країн расовою дискримінацією (наприклад, щодо Південно-Африканської Республіки в 1960–1991 рр. і відносно Родезії в 1972–1979 рр.) (Chappelet, 2008) .

У кількох окремих випадках МОК відступав від одного зі своїх правил, відповідно до якого спортсмени кожної країни беруть участь в Олімпійських іграх у складі делегації, що формується відповідним національним олімпійським комітетом. Наприклад, щоб дати можливість брати участь в Іграх XXV Олімпіади 1992 р. у Барселоні спортсменам Югославії – держави, щодо якої у той час діяли міжнародні санкції, включаючи ембарго на різні контакти з цією країною, – МОК дозволив югославським спортсменам виступати як "незалежним учасникам". Аналогічне рішення було прийнято і для того, щоб в Іграх XXVII Олімпіади 2000 р. у Сіднеї змогли взяти участь спортсмени зі Східного Тимору (Timor-Lɛste – Вільний Тимор) – країни, що звільнилася від окупації її території Індонезією, що тривала з 1976 р., і висловилася на референдумі за незалежність, але до часу Ігор-2000 ще не набула її офіційно.

Через широкий міжнародний резонанс допінгового скандалу, що вибухнув уже після проведених у Сочі XXII зимових Олімпійських ігор 2014 р. у зв'язку з виявленням маніпуляцій з підмінами допінг-проб російських спортсменів у сочинській лабораторії на тих Іграх, Міжнародний олімпійських комітет не допустив команду Російської Федерації до участі в XXIII зимових Олімпійських іграх 2018 р. у Пхьончхані. Однак було зроблено виняток для окремих чистих (підтверджено в допінг-контролі) спортсменів цієї країни – і вони отримали можливість виступати на зимових Іграх-2018, але не як спортсмени олімпійської збірної Російської Федерації, а як "олімпійські атлети з Росії ", причому без використання державного прапора та державного гімну Росії, а також без будь-яких емблем цієї держави на формі спортсменів.

Відносини між МОК і національними олімпійськими комітетами протягом тривалого часу були аж ніяк не безпроблемними і час від часу в цих відносинах виникала серйозна напруженість. Наприклад, у 1960–1980-ті роки на МОК постійно тиснули олімпійські комітети двох найбільших країн – СРСР і США, які протиборствували як на політичній, так і на спортивних аренах, у тому числі в олімпійському русі і на Олімпійських іграх.

Досить згадати наполегливі (але невдалі) спроби Олімпійського комітету СРСР домогтися внесення істотних змін у ті правила Олімпійської хартії, якими визначалися аматорство в спорті і допуск спортсменів на Олімпійські ігри (щоб таким чином якось зняти гостроту проблеми, пов'язаної зі звинуваченнями на адресу спорту в Радянському Союзі і у його союзників – країн соціалістичного табору – в тому, що називалося в західній пресі "державним аматорством", або уїдливо – "державним професіоналізмом").

Ще одним прикладом тиску на МОК може служити те, що, як вважають багато фахівців, саме тиск на МОК з боку Олімпійського комітету США (USOC) призвів до того, що в другій половині 1960-х – на початку 1970-х років була суттєво розширена олімпійська програма з плавання: з 15 видів змагань на Іграх XVII Олімпіади 1960 р. у Римі і 18 видів змагань на Іграх XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо – до 29 видів змагань на Іграх XIX Олімпіади 1968 р. у Мехіко і стількох же – на Іграх XX Олімпіади 1972 р. у Мюнхені. Це дозволило американським плавцям, які зайняли на той час лідируюче положення в світовому плаванні, вагомо підвищити свій внесок у загальні медальні результати виступів збірних команд США на Олімпійських іграх у Мехіко і Мюнхені порівняно з Римом і Токіо.

Розширення олімпійської програми лише в одному виді спорту – плаванні – кардинально вплинуло (природно, у бік поліпшення) на досягнення збірних США в загальнокомандному неофіційному медальному заліку. Досить звернути увагу на те, що на Іграх Олімпіад 1968 і 1972 рр. американські плавці здобули відповідно 48,6 % і 45,7 % загальної кількості медалей різного ґатунку, вигранних представниками всіх видів спорту, що входили до збірних команд США. Серед нагород найвищого ґатунку внесок американських плавців у загальні золотомедальні досяг-

нення команд США на тих двох Іграх Олімпіад виглядає настільки ж вражаюче: на Іграх-1968 у Мехіко – 46,7 % (тобто трохи менше половини), а на Іграх-1972 у Мюнхені – 51,5 % (тобто більше половини).

У ті роки в жодному з інших, не менш популярних, ніж плавання, олімпійських видах спорту, в яких спортсмени США були тоді далекі від лідируючих позицій у світі (наприклад, у велосипедному спорті, академічному веслуванні, веслуванні на байдарках і каное), відповідним міжнародним спортивним федераціям, підтриманим багатьма НОК, не вдалося розширити олімпійську програму.

Протягом ряду років МОК неодноразово стикався з різними деструктивними акціями різних національних олімпійських комітетів, що мали на меті розхитування олімпійського руху.

Такими негативними акціями були перш за все бойкоти з боку національних олімпійських комітетів різних країн, пов'язані з Іграми Олімпіад 1976, 1980 і 1984 рр. Найбільшим із них був бойкот деякими країнами Ігор XXII Олімпіади 1980 р. у Москві, організований на знак протесту проти вторгнення радянських військ в Афганістан Олімпійським комітетом США і підтриманий великою кількістю інших національних олімпійських комітетів. У відповідь відбувся бойкот Ігор XXIII Олімпіади в Лос-Анджелесі, ініційований Олімпійським комітетом СРСР і підтриманий національними олімпійськими комітетами ряду держав соціалістичної співдружності (крім Румунії) і ще кількох країн, залежних у той час від Радянського Союзу.

Не менше занепокоєння, ніж тривалі протистояння між олімпійськими комітетами СРСР і США, забезпечили МОК досить гострі конфлікти між НОК ФРН і НОК НДР, між НОК Китайської Народної Республіки (зі столицею Пекін) і НОК Китайської Республіки (зі столицею Тайпей на острові Тайвань), між НОК Республіки Корея (Південна Корея) і НОК Корейської Народно-Демократичної Республіки (Північна Корея), а також між національними олімпійськими комітетами, створеними в колишніх союзних республіках СРСР, які стали самостійними державами, у зв'язку з участю в 1992 р. Об'єднаної команди СНД в Іграх XXV Олімпіади в Барселоні.

Після розпаду СРСР, що стався на початку 1990-х років, США робили спроби зайняти чільне місце в олімпійському русі, диктувати свої умови і будь-якими шляхами домагатися реалізації цих вимог.

У різні роки чимало неприємних для МОК подій було пов'язано і з претензіями з боку національних олімпійських комітетів деяких інших потужних у спортивному, економічному і політичному відношенні країн.

Зрозуміло, що в більшості випадків, пов'язаних із бойкотами Олімпійських ігор, із взаємною ворожнечею, політичними демаршами і іншими негативними явищами, національні олімпійські комітети тих чи інших країн діяли не самостійно, а були знаряддям у руках політиків, державних діячів та інших можновладців, які прагнули за рахунок олімпійського руху, олімпійського спорту, Олімпійських ігор і спортсменів вирішувати свої політичні, економічні та інші проблеми, дуже далекі від спорту і його інтересів. Природно, наявність такого знаряддя, як НОК, у руках недобросовісних політиків і правителів країн неабияк ускладнювало роботу МОК під час вирішення проблем і усунення конфліктів.

Проблеми, які в різні роки виникали у МОК у зв'язку з діяльністю окремих НОК, неодноразово викликали вкрай хворобливу і різку реакцію у президентів МОК.

Зокрема, п'ятий президент МОК Ейвері Брендедж дуже різко виступав проти необґрунтованих домагань олімпійських комітетів СРСР і США і активно протидіяв подібним їх спробам.

Шостому президенту МОК Майклу Морісу Кілланіну довелося витримати важкий тиск з боку Олімпійського комітету США (USOC) і ряду інших національних олімпійських комітетів у зв'язку з проведенням Ігор XXII Олімпіади 1980 р. у Москві.

Сьомому президенту МОК Хуану Антоніо Самаранчу довелося розплутувати великий клубок проблем, пов'язаних з агресивною політикою групи національних олімпійських комітетів (СРСР і деяких інших країн соціалістичної співдружності) щодо Ігор XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі, а також проблем, породжених негативним ставленням деяких країн до проведення Ігор XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі (на щастя, їх бойкотували національні олімпійські комітети тільки трьох країн – КНДР, Куби та Ефіопії).

Об'єднання національних олімпійських комітетів

Для координації діяльності з розвитку олімпійського спорту національні олімпійські комітети об'єднуються в асоціації, сформовані на всесвітньому, континентальному (регіональному) рівнях і визнані МОК.

Такою організацією всесвітнього рівня, визнаною МОК, є Асоціація національних олімпійських комітетів (Association of National Olympic Committees – ANOC), офіційно створена в 1979 р. (Chappelet, 2008) після проведення протягом ряду років (1960–1970-і роки) різних заходів з налагодження співпраці між НОК у справі розвитку олімпійського спорту.

Асоціація національних олімпійських комітетів (ANOC) об'єднала 206 національних олімпійських комітетів

До створення цієї організації контакти між МОК і національними олімпійськими комітетами мали здебільшого односторонній характер – від МОК до НОК – й обмежувалися інструктивними листами МОК і епізодичними нарадами керівників МОК і національних олімпійських комітетів. Діячі НОК неодноразово звертали увагу на ненормальність стану, при якому МОК принижує роль національних олімпійських комітетів, ігнорує їх думки щодо розвитку олімпійського спорту (Платонов, 2009).

Після створення АПОС зв'язки між МОК і національними олімпійськими комітетами активізувалися, і НОК стали значно сильніше впливати на розвиток олімпійського руху.

До основних напрямів діяльності АПОС входять: забезпечення тісної співпраці між МОК і національними олімпійськими комітетами; поширення передового досвіду роботи та обмін інформацією; розробка і внесення до МОК проектів і пропозицій, спрямованих на вдосконалення олімпійського руху; посилення ролі НОК у спортивному русі країн; надання в різній формі широкої технічної допомоги національним олімпійським комітетам в організаційних питаннях, підготовці кадрів, будівництві спортивних споруд тощо.

Нині (станом на кінець 2019 р.) членами ANOC є 206 національних олімпійських комітетів. У керівництво Асоціації національних олімпійських комітетів входять: президент, старший віце-президент, генеральний секретар.

Міжнародним олімпійським комітетом визнані також різні континентальні (регіональні) об'єднання НОК. Такі об'єднання покликані сприяти розвитку олімпійського руху та олімпійського спорту на континентальному і регіональному рівнях.

Серед цих об'єднань – такі п'ять основних, як Асоціація національних олімпійських комітетів Африки (Association of National Olympic Committees of Africa – ANOCA); Олімпійська рада Азії (Olympic Council of Asia – OCA); Європейські олімпійські комітети (The European Olympic Committees – EOC); Панамериканська спортивна організація (Pan-American Sports Organisation – PASO); Національні олімпійські комітети Океанії (Oceania National Olympic Committees – ONOC).

Функціонують і такі регіональні об'єднання, як Спортивна організація Південної Америки (Organizacion Deportiva Sudamericana – ODESUR), Спортивна організація Центральної Америки і Карибського басейну (Organizacion Deportiva Centroamericana y del Caribe – ODECABE).

Основним завданням цих об'єднань, статути яких відповідають Олімпійської хартії і схвалені МОК, є розвиток олімпійського спорту на відповідних континентах і в регіонах світу.

Найбільшими комплексними спортивними заходами, проведеними згаданими вище організаціями, є континентальні (регіональні) ігри – Панамериканські (з 1951 р.), Азіатські (з 1951 р.), Південні Тихоокеанські (з 1963 р.), Африканські (з 1965 р.) , Європейські (з 2015 р.) та ін.

На XXIII Генеральній асамблеї ANOC у 2018 р. лідер організації шейх Ахмад Аль-Фахад Аль-Сабах тимчасово склав свої повноваження. Вибори президента організації відклали на невизначений термін

Логотип Асоціації національних олімпійських комітетів Африки

Африканські ігри проводяться ANOCA з 1965 р.

Логотип Олімпійської ради Азії

Азійські ігри проводяться Олімпійською Радою Азії з 1951 р.

Панамериканські ігри проводяться з 1951 р.

Логотип Панамериканської спортивної організації

Логотип Національного олімпійського комітету Океанії

Південно-Тихоокеанські ігри проводяться з 1963 р.

Логотип Європейських олімпійських комітетів

Другі Європейські ігри проводилися у столиці Білорусі Мінську. Як і попередні ігри, що проходили у Баку (2016), вони стали справжнім спортивним святом

Розділ 43

Міжнародні спортивні федерації

Відповідно правила 25 Олімпійської хартії (в редакції 2019 р.), для розвитку і просування олімпійського руху МОК може визнавати в якості міжнародних спортивних федерацій (МСФ) міжнародні неурядові організації, які керують одним або декількома видами спорту на світовому рівні і включають в себе організації, що управляють цими видами спорту на національному рівні (тобто національні спортивні федерації). Статути МСФ і їх діяльність в олімпійському русі повинні відповідати Олімпійській хартії, зокрема в тому, що стосується прийняття і застосування Всесвітнього антидопінгового кодексу, а також Кодексу олімпійського руху щодо запобігання маніпуляціям на змаганнях.

З урахуванням вищевикладеного, кожна МСФ зберігає свою незалежність і автономію в управлінні своїм видом спорту.

Цілі, завдання та засади діяльності міжнародних спортивних федерацій

Місія і роль МСФ в олімпійському русі, згідно з правилом 26 Олімпійської хартії, полягають у наступному:

- встановлювати та виконувати в дусі олімпізму правила свого виду спорту і слідкувати за їх дотриманням;
- забезпечувати розвиток свого виду спорту у всьому світі;
- сприяти реалізації викладених в Олімпійській хартії цілей, а саме через поширення олімпізму й олімпійської освіти;
- надавати підтримку МОК у розгляді кандидатур на організацію Олімпійських ігор щодо своїх видів спорту;
- брати на себе відповідальність за контроль і керівництво своїми видами спорту на Олімпійських іграх;
- для інших міжнародних комплексних змагань, які проводяться під патронатом МОК, МФ можуть брати на себе або делегувати відповідальність за контроль і керівництво своїми видами спорту;
- забезпечувати технічну допомогу для реалізації програм "Олімпійської солідарності";
- заохочувати і підтримувати заходи, пов'язані з медичним обслуговуванням і здоров'ям атлетів.

Крім того, відповідно до Олімпійської хартії, міжнародні спортивні федерації мають право:

- подавати пропозиції до МОК стосовно Олімпійської хартії і Олімпійського руху;
- брати участь у підготовці Олімпійських конгресів;
- брати участь, на прохання МОК, у діяльності комісій МОК.

Вищим органом, який визначає політику міжнародної спортивної федерації, є її конгрес або генеральна асамблея. Цей орган тієї чи іншої МСФ складається з усіх визнаних національних спортивних федерацій з відповідного виду спорту, що діють у країнах. До функцій цього органу входить затвердження статуту та внесення до нього змін, обрання членів виконкому МСФ, прийняття правил, схвалення календаря основних змагань, що проводяться МСФ, схвалення її бюджету, прийняття в МСФ нових членів.

На конгресі (або генеральній асамблеї) обирається виконавчий орган міжнародної спортивної федерації (рада або виконком), до складу якого входять президент МФ, один або декілька віце-президентів, генеральний секретар, скарбник і декілька інших членів.

Створення міжнародних спортивних федерацій

У початковий період діяльності Міжнародного олімпійського комітету та міжнародних спортивних федерацій відносини між ними були не такими, як нині.

Відзначимо, що кілька міжнародних спортивних федерацій з деяких видів спорту організаційно оформилися раніше, ніж у 1894 р. був сформований МОК.

У зв'язку з пробудженням масового інтересу до спорту наприкінці XIX ст. стали проводитися міжнародні змагання з різних видів спорту між спортсменами різних європейських країн, а також між спортсменами США і деяких країн Європи. Найбільшу популярність отримали змагання з велосипедного спорту, легкої атлетики, гімнастики, ковзанярського спорту, боксу, тенісу.

Але вже перші міжнародні змагання з різних видів спорту переконали організаторів, спортсменів і тренерів у тому, що відсутність єдиних правил і норм, що регламентують проведення змагань, гальмує розвиток інтернаціональних спортивних зв'язків. Це послужило поштовхом до формування міжнародних об'єднань з видів спорту. Першим таким об'єднанням стала Міжнародна федерація гімнастики (FIG), створена в 1891 р. У 1892 р. було створено Міжнародну федерацію веслувальних товариств (FISA) і Міжнародний союз ковзанярів (USI).

Уже наприкінці XIX ст. деякі міжнародні спортивні об'єднання провели велику роботу з упорядкування системи міжнародних змагань і порівняння спортивних результатів, показаних на різних змаганнях.

В останній чверті XIX ст. проводилася велика кількість неофіційних змагань, організатори яких прагнули надати їм статус чемпіонатів світу, чемпіонатів Європи, чемпіонатів Південної Америки тощо. Ці змагання організовувалися різними установами й організаціями (газетно-журнальними видавництвами, спортивними товариствами тощо). Деякі з таких змагань (наприклад, першість Англії з тенісу на трав'яних кортах, уперше проведена в 1877 р. у Вімблдоні) стали традиційними й отримали міжнародне визнання. Однак більшість тодішніх міжнародних турнірів проходили безладно, супроводжувалися суперечками і конфліктами, що не сприяло зростанню авторитету спорту. Особливо гостра ситуація склалася у важкій атлетиці, плаванні та боротьбі, де протягом року неодноразово проводилося по кілька змагань, кожному з яких їх організатори намагалися надати статус чемпіонату світу або чемпіонату Європи, не піклуючись при цьому

Міжнародна федерація гімнастики (FIG) була заснована у 1891 р. Штаб-квартира федерації розташована в Лозанні (Швейцарія)

ні про адекватні склади учасників, ні про рівень їх спортивної майстерності.

Наприкінці XIX ст. організація чемпіонатів світу та чемпіонатів Європи з деяких видів спорту поступово стала переходити у відання створених міжнародних спортивних федерацій, які проводили такі змагання з дотриманням єдиних умов і правил. Наприклад, у Гамбурзі (Німеччина) в 1891 р. відбулася європейська першість з фігурного катання на ковзанах. У Відні (Австрія) в 1892 р. пройшов чемпіонат Європи зі швидкісного бігу на ковзанах, а в 1893 р. в Амстердамі (Нідерланди) – чемпіонат світу з цього виду спорту. В Італії в 1893 р. відбувся перший чемпіонат Європи з веслування. У Санкт-Петербурзі (Росія) в 1896 р. був проведений чемпіонат світу з фігурного катання на ковзанах, а в 1896 р. у Ліоні (Франція) – чемпіонат світу зі стрільби. У 1903 р. Міжнародна федерація гімнастики провела великі міжнародні змагання, в подальшому визнані офіційною першістю світу. Згадані змагання відрізнялися високим для того часу рівнем організації, великою кількістю учасників і високими спортивними досягненнями.

Створенням у 1894 р. Міжнародного олімпійського комітету і початком регулярного проведення Ігор Олімпіад стимулювалося формування ряду міжнародних спортивних федерацій. Крім

Міжнародна федерація греко-римської боротьби, вільної боротьби і жіночої боротьби – об'єднаного світу боротьби була заснована в 1912 р. Штаб-квартира організації розміщена в Корсьє-Сюр-Веве, передмісті Лозанни (Швейцарія)

трьох раніше створених, названих вище, у період до Першої світової війни з'явилися: в 1900 р. – Міжнародний. союз велосипедистів (UCI); у 1904 р. – Міжнародна. федерація футбольних асоціацій (FIFA); у 1907 р. – Міжнародний. союз стрілецького спорту (ISSF) і Міжнародний союз вітрильного спорту (ISAF); у 1908 р. – Міжнародна любительська федерація плавання (FINA) і Міжнародна ліга хокею на льоду (IIHF); у 1912 р. – Міжнародна. любительська легкоатлетична федерація (IAAF), Міжнародна федерація тенісу (ITF) і Міжнародна любительська федерація боротьби (FILA); у 1913 р. – Міжнародна. федерація фехтування (FIE). Крім того, в 1904 р. була створена Міжнародна федерація автомобільного спорту (FIA), що управляє розвитком цього виду спорту, яка ніколи не входила до програми Олімпійських ігор, хоча і визнана МОК.

У період між Першою і Другою світовими війнами були створені ще кілька міжнародних спортивних федерацій, у тому числі: в 1920 р. – Міжнародна федерація важкої атлетики (IWF); у 1921 р. – Міжнародна федерація кінного спорту (FEI); у 1924 р. – Міжнародна федерація каное (ICF), Міжнародна федерація хокею на траві (FIH), Міжнародна федерація бобслею і тобоггану (FIBT) і Міжнародна федерація лижного спорту (FIS); у 1926 р. – Міжнародна федерація настільного тенісу (ITTF); у 1931 р. – Міжнародна федерація стрільби з лука (FITA); у 1932 р. – Міжнародна любительська федерація баскетболу (FIBA); у 1934 р. – Міжнародна федерація бадмінтону (IBF); у 1938 р. – Міжнародна асоціація бейсболу (IBA).

Після Другої світової війни (у другій половині 1940-х – першій половині 1950-х років) були створені такі міжнародні спортивні федерації: 1946 р. – Міжнародна асоціація аматорського боксу (AIBA) і Міжнародна федерація гандболу (IHF); 1947 р. – Міжнародна федерація волейболу (FIVB); 1948 р. – Міжнародний союз сучасного п'ятиборства (UIPM); 1951 р. – Міжнародна федерація дзюдо (IJF); 1952 р. – Міжнародна федерація софтболу (ISF).

Надалі були створені такі міжнародні спортивні федерації: 1957 р. – Міжнародна федерація санного спорту (FIL); 1966 р. – Всесвітня федерація кьорлінгу (WCF); 1973 р. – Всесвітня федерація тхеквондо (WTF); 1987 р. – Міжнародний союз тріатлону (ITU); 1998 р. – Міжнародний союз біатлону (IBU) (до цього біатлон розвивався під егідою Міжнародного союзу сучасного п'ятиборства і біатлону).

Слід зазначити, що в початковому періоді проведення декількох Ігор Олімпіад сучасності міжнародні спортивні федерації не брали участі у формуванні програм олімпійських змагань з відповідних видів спорту, у визначенні їх правил і в суддівстві змагань. Вся відповідальність за вирішення цих питань покладалася на спортивні організації тієї країни, чиє місто приймало Олімпійські ігри.

Однак після розбіжностей між представниками США і Великої Британії на Іграх IV Олімпіади 1908 р. у Лондоні багато членів МОК висловили думку, що національні спортивні органи повинні бути позбавлені повноважень з формування програм Олімпійських ігор, системи відбору учасників тощо. Особливо активно вимагав перегляду сформованої практики видатний діяч міжнародного спортивного руху, член МОК для США з 1894 р. Вільям Слоен, який обґрунтовано ставив питання про створення такої міжнародної системи, яка забезпечувала б формування програми Олімпійських ігор, відбір їх учасників та правила змагань (в архіві МОК зберігся адресований П'єру де Кубертену лист Вільяма Слоена, що містив детальний аналіз ситуації, що склалася).

У 1914 р. у Парижі відбулася зустріч членів МОК з представниками міжнародних спортивних федерацій. На цій зустрічі МОК передав МСФ право контролю над відповідними видами спорту, що входять до програми Олімпійських ігор.

Міжнародні спортивні федерації уніфікували правила своїх видів спорту, що зробило можливим розвиток міжнародного спортивного обміну.

Кількість міжнародних спортивних федерацій, яким МОК надавав право на включення керованих ними видів спорту до програми Олімпійських ігор, все збільшувалася.

Вже зазначалося, що відносини між МОК, НОК і МСФ, об'єднаними в олімпійську систему, є досить складними і приховують у собі протиріччя, які

нерідко можуть призвести, а в окремих випадках і призводять до конфліктів. При цьому кожна з трьох складових олімпійського руху не раз прагнула збільшити свої можливості і вплив, часто – на шкоду інтересам інших. Зокрема, інтереси МСФ, як правило, обмежені винятково розвитком своїх видів спорту, а Олімпійські ігри цікавлять МСФ переважно в тій мірі, в якій це корисно для популярності відповідного виду спорту і фінансового благополуччя відповідної міжнародної спортивної федерації. Наприклад, ніякі зусилля МОК (включаючи погрози про виключення виду спорту з олімпійської програми) не змусили Міжнародну федерацію футбольних асоціацій (FIFA) змінити те положення, відповідно до якого в олімпійських футбольних турнірах можуть брати участь лише молоді гравці віком до 23 років (виняток було зроблено тільки для трьох гравців, старших цього вікового обмеження в кожній з команд), що істотно знижує спортивний рівень і популярність футбольних турнірів на Олімпійських іграх порівняно з чемпіонатами світу з футболу, де у складах команд-учасниць виступають всі найсильніші гравці без будь-яких вікових обмежень.

МОК серйозно стурбований таакож розширенням комерційної діяльності міжнародних спортивних федерацій, через що спортивний календар в різних олімпійських видах спорту перевантажений різноманітними комерційними змаганнями. Це призводить до того, що найчастіше спортсмени об'єктивно не мають можливості оптимально поєднувати ефективну і цілеспрямовану підготовку до головних змагань чотириріччя – Олімпійських ігор – з участю в численних змаганнях, що проводяться по лінії міжнародних і континентальних спортивних федерацій.

Стурбований МОК і перспективами популярності чемпіонатів світу з деяких видів спорту, оскільки вважає, що ці чемпіонати можуть привести до зниження популярності змагань з тих самих видів спорту на Олімпійських іграх. Наприклад, сьомого президента МОК Хуана Антоніо Самаранча у 1980-ті роки стурбувала ініціатива тодішнього президента Міжнародної любительської легкоатлетичної федерації (IAAF) Прімо Небіоло про проведення – за рік до Ігор Олімпіад – чемпіонатів світу з легкої атлетики. Занепокоєння президента МОК посилилося після того, як перший чемпіонат світу з легкої атлетики, що відбувся в 1983 р., пройшов успішно, при заповнених глядачами трибунах, високій активності спонсорів і великій увазі з боку засобів масової інформації. Президент IAAF П. Небіоло згодом оголосив, що чемпіонати світу з легкої атлетики будуть проводитися не один раз на чотири роки, як спочатку задумувалося, а частіше – один раз на два роки.

Втім, як показав подальший розвиток подій, для особливої стурбованості президента МОК все ж не було серйозних підстав. Адже жодні змагання з того чи іншого виду спорту (навіть найбільш популярніші і видовищні з них) не йдуть ні в яке порівняння з тим величезним інтересом, який проявляється до Олімпійських ігор – міжнародної події воістину всесвітнього масштабу, де спортивна складова найтіснішим чином переплітається з політичною, економічною та інформаційною. В цьому відношенні, мабуть, правильної точки зору дотримувався член МОК Річард Паунд (Канада), який так заспокоював президента МОК Хуана Антоніо Самаранча у зв'язку з акціями Прімо Небіоло: "Найкраще, що Небіоло може зробити для МОК – це організувати проведення своїх проклятих чемпіонатів щороку або кожні шість місяців. Вони стали б нескінченною і нудною подією, що не привертає уваги. Олімпійські ігри від цього тільки виграли б" (Pound, 2009).

Спроби міжнародних спортивних федерацій підняти свою значущість в олімпійській системі за рахунок МОК мали місце і в більш віддалені роки історії олімпійського руху та олімпійського спорту. Досить згадати хоча б висловлені ще в 1960–1970-ті

Міжнародна федерація легкої атлетики була заснована в 1912 р. у Стокгольмі. Штаб-квартира організації розташована у князівстві Монако, у Монте-Карло

роки претензії тодішнього президента Міжнародної федерації веслувальних товариств (FISA) швейцарця Томаса Келлера, який відстоював доцільність концентрації влади в олімпійському русі не в руках МОК і національних олімпійських комітетів, а у міжнародних спортивних федерацій, які керують змаганнями і без яких проведення Олімпійських ігор неможливо. Подібні претензії (а в них Томас Келлер мав ще кілька прихильників із числа керівників деяких МСФ) стали предметом обговорення на X Олімпійському конгресі, що відбувся в 1973 р. у Варні, проте були відхилені делегатами форуму як необґрунтовані, хоча і не залишилися без наслідків для відносин між МСФ і НОК.

Міжнародні спортивні федерації, представлені в програмах Олімпійських ігор

До програми Ігор XXXII Олімпіади, які відбудуться в 2020 р. в Токіо, будуть входити змагання з 44 олімпійських видів спорту, які підпорядковуються33 міжнародним спортивним федераціям (табл. 43.1).

До програми XXIV зимових Олімпійських ігор, які відбудуться у 2022 р. в Пекіні, будуть входити змагання з 15 олімпійських видів спорту, які перебувають у віданні 7 міжнародних спортивних федерацій (табл. 43.2).

Таблиця 43.1 Міжнародні спортивні федерації та види спорту, представлені в програмі Ігор XXXII Олімпіади

Назва міжнародної спортивної федерації			Види спорту, представлені в програмі Ігор Олімпіади
абревіатура	офіційна назва	українською	
AIBA	Association Internationale de Boxe	Міжнародна асоціація любительського боксу	бокс
BWF	Badminton World Federation	Міжнародна федерація бадмінтону	Бадмінтон
FEI	Fédération Equestre Internationale	Міжнародна федерація кінного спорту	Кінний спорт
FIBA	Fédération Internationale de Basketball	Міжнародна федерація баскетболу	Баскетбол, баскетбол 3 х 3
FIE	Fédération Internationale d'Escrime	Міжнародна федерація фехтування	Фехтування
FIFA	Fédération Internationale de Football Association	Міжнародна федерація футбольних асоціацій	Футбол
FIG	Fédération Internationale de Gymnastique	Міжнародна федерація гімнастики	Гімнастика спортивна, гімнастика художня, стрибки на батуті
FIH	Fédération Internationale de Hockey	Міжнародна федерація хокею	Хокей на траві
FINA	Fédération Internationale de Natation	Міжнародна федерація плавання	Плавання, стрибки у воду, водне поло, синхронне плавання
FISA	Fédération Internationale des Sociétés D'Aviron	Міжнародна федерація веслувальних товариств	Веслування академічне
FIVB	Fédération Internationale de Volleyball	Міжнародна федерація волейболу	Волейбол, пляжний волейбол
IAAF	International Association of Athletics Federation	Міжнародна асоціація легкоатлетичних федерацій	Легка атлетика
ICF	International Canoe Federation	Міжнародна федерація каное	Веслування на байдарках і каное, веслувальний слалом
IFSC	International Federation of Sport Climbing	Міжнародна федерація спортивного скелелазіння	Спортивне скелелазіння
IGF	International Golf Federation	Міжнародна федерація гольфу	Гольф
IHF	International Handball Federation	Міжнародна федерація гандболу	Гандбол
IJF	International Judo Federation	Міжнародна федерація дзюдо	Дзюдо
ISA	International Surfing Association	Міжнародна асоціація серфінгу	Серфінг
ISSF	International Shooting Sport Federation	Міжнародна федерація стрілецького спорту	Стрільба кульова, стрільба стендова
ITF	International Tennis Federation	Міжнародна федерація тенісу	Теніс
ITTF	International Table Tennis Federation	Міжнародна федерація настільного тенісу	Настільний теніс
ITU	International Triathlon Union	Міжнародний союз тріатлону	Тріатлон
IWF	International Weightlifting Federation	Міжнародна федерація важкої атлетики	Важка атлетика

Закінчення таблиці 43.1

Назва міжнародної спортивної федерації			Види спорту, представлені в програмі Ігор Олімпіади
абревіатура	офіційна назва	українською	
UCI	Union Cycliste Internationale	Міжнародний союз велосипедистів	Велоспорт (шосе, трек, маунтенбайк, BMX)
UIPM	Union Internationale de Pentathlon Moderne	Міжнародний союз сучасного п'ятиборства	Сучасне п'ятиборство
UWW	United World Wrestling	Об'єднаний світ боротьби	Вільна боротьба, греко-римська боротьба
WA	World Archery	Всесвітня стрільба з лука	Стрільба з лука
WBSC	World Baseball Softball Confederation	Всесвітня конфедерація бейсболу і софтболу	Бейсбол, софтбол
WKF	World Karate Federation	Всесвітня федерація карате	Карате
WR	World Rugby	Всесвітнє регбі	Регбі 7х7
WS	World Sailing	Всесвітній вітрильний спорт	Вітрильний спорт
	World Skate	Всесвітній скейт	Скейтбординг
WT	World Taekwondo	Всесвітнє тхеквондо	ТхЕквондо

Таблиця 43.2 Міжнародні спортивні федерації та види спорту, представлені у програмі XXIV зимових Олімпійських ігор

Назва міжнародної спортивної федерації			Види спорту, представлені у програмі зимових Олімпійських ігор
абревіатура	офіційна назва	українською	
FIL	Fédération Internationale De Luge De Course	Міжнародна федерація санного спорту	Санний спорт
FIS	International Ski Federation	Міжнародна федерація лижного спорту	Лижні гонки, гірськолижний спорт, стрибки на лижах з трампліна, лижне двоєборство, сноубординг, фрістайл
IBSF	International Bobsleigh and Skeleton Federation	Міжнародна федерація бобслею і скелетону	Бобслей, скелетон
IBU	International Biathlon Union	Міжнародний союз біатлону	Біатлон
IIHF	International Ice Hockey Federation	Міжнародна федерація хокею на льоду	Хокей на льоду (з шайбою)
ISU	International Skating Union	Міжнародний союз ковзанярського спорту	Швидкісний біг на ковзанах, фігурне катання на ковзанах, шорт-трек
WCF	World Curling Federation	Всесвітня федерація кьорлінгу	Кьорлінг

Об'єднання міжнародних спортивних федерацій

Найбільш значною організацією світового масштабу, що об'єднує різні міжнародні спортивні федерації (як з олімпійських, так і з неолімпійських видів спорту), а також ряд інших структур, що мають те чи інше відношення до спорту та суміжних з ним сфер, є Глобальна асоціація міжнародних спортивних федерацій (Global Association of International Sports Federations – GAISF).

Вона була створена в 1967 р. в Лозанні, де зібралися представники 26 міжнародних федерацій (і з олімпійських, і з неолімпійських видів спорту), – під назвою Генеральна асоціація міжнародних федерацій (General Association of International Federations – GAIF). У 1976 р. GAIF трансформувалася в GAISF – і так іменується нині.

Коли в 1980 р. президентом МОК був обраний Хуан Антоніо Самаранч, серед проблем, з якими йому довелося зіткнутися в олімпійському русі, виявилися непрості відносини з тодішнім президентом GAISF швейцарцем Томасом Келлером (він очолював цю асоціацію протягом 17 років – з 1969 по 1986 рр.), який був відомий як прихильник підвищення ролі міжнародних спортивних федерацій в олімпійському спорті (на противагу МОК і національним олімпійським комітетам).

Щоб якось нівелювати ті небажані для МОК тенденції, джерелом яких був Томас Келлер, президент МОК Хуан Антоніо Самаранч сприяв створенню в 1982 р. двох асоціацій міжнародних спортивних федерацій, визнаних МОК. Одна з них – Асоціація літніх олімпійських міжнародних федерацій (Association of Summer Olympic International Federations – ASOIF), першим президентом якої у 1982 р. став тодішній президент Міжнародної любительської легкоатлетичної федерації італієць Прімо Небіоло, а інша – Асоціація міжнародних олімпійських зимових спортивних федерацій (Association of the International Olympic Winter Sports Federations – AIOWSF), першим президентом якої у 1982 р. став член МОК для Швейцарії (з 1963 р.) Марк Ходлер.

Після того, як позиції Томаса Келлера в олімпійському русі ослабли, він у 1986 р. пішов у відставку з поста президента GAISF. На цій посаді його змінив Кім Ун Ен (член МОК для Республіки Корея з 1986 р., президент НОК цієї країни, президент Всесвітньої федерації тхеквондо, а в подальшому – віце-президент МОК). Кім Ун Ен очолював Генеральну асоціацію міжнародних спортивних федерацій (GAISF) до того часу, поки йому вимушено не довелося піти у відставку зі всіх своїх постів через звинувачення в корупції, висунуті проти нього в Республіці Корея у 2004 р., що завершилося судом і тюремним ув'язненням.

Наступним президентом GAISF (з 2004 р.) став президент Міжнародного союзу велосипедистів, тоді – член МОК для Нідерландів (з 1996 р.) Хейн Фербрюгген, а потім почесний член МОК.

У Лозанні було започатковано Глобальну асоціацію міжнародних спортивних федерацій (GAISF)

У 1982 р. було створено Асоціацію літніх олімпійських міжнародних федерацій (ASOIF)

Нині президентом GAISF є італієць Раффаеле Чіуллі, обраний на цей пост у 2019 р. З 2007 р. Раффаеле Чіуллі – президент Міжнародного союзу водно-моторного спорту (Union Internationale Motonautique – UIM), з 2013 р. – президент ARISF (про цю асоціацію буде розказано в цьому ж розділі книги далі), а також з 2019 р. – президент "SportAccord" – форуму, який організовує спільні зустрічі міжнародних спортивних федерацій і бізнес-структур, численні тематичні виставки та конференції.

У даний час GAISF, штаб-квартира якої знаходиться в Монако, об'єднує 95 олімпійських та неолімпійських міжнародних спортивних федерацій та інших міжнародних спортивних організацій.

Виконавчим органом GAISF є рада цієї асоціації, що складається з дев'яти членів, включаючи президента GAISF, який обирається на Генеральній асамблеї GAISF.

До складу ради GAISF, що складається з трьох членів від Асоціації літніх олімпійських міжнародних федерацій (ASOIF), двох – від Асоціації міжнародних олімпійських зимових спортивних федерацій (AIOWF), двох – від Асоціації міжнародних спортивних федерацій, визнаних МОК (ARISF), одного – від Альянсу незалежних визнаних спортивних членів (AIMS), одного – від асоційованих членів.

GAISF як одне з найбільших міжнародних спортивних об'єднань, координуючи діяльність не тільки різних МСФ, а й багатьох інших організацій спортивної спрямованості, надає їм консультативну допомогу, поширює технічну документацію, збирає статути, регламенти та інформаційні бюлетені федерацій та інших організацій, що входять в GAISF, координує терміни проведення великих міжнародних змагань і регулярно публікує їх календар.

Як і інші асоціації міжнародних спортивних федерацій, які співпрацюють з МОК, GAISF аналізує й обговорює питання, пов'язані з розвитком олімпійського руху, місцем у ньому МСФ і їх правами.

GAISF також співпрацює з МОК з питань включення до олімпійської програми видів спорту, які розвиваються окремими федераціями, що входять до GAISF, рекомендує своїх представників до складу комісії МОК, робочих груп МОК та інших міжнародних спортивних організацій.

У 1982 р. було засновано Асоціацію зимових олімпійських міжнародних федерацій (AIOWSF)

Завдяки GAISF міжнародні спортивні федерації мають можливість виступати єдиним фронтом і в той самий час зберігати свою автономію по відношенню до різних урядових та інших державних і міждержавних структур і до неурядових організацій (таких, наприклад, як МОК, Асоціація національних олімпійських комітетів тощо).

Крім того, GAISF є органом, що дозволяє учасникам цієї асоціації розвивати співпрацю і з іншими міжнародними організаціями (не тільки спортивними).

На сьогодні (станом на кінець 2019 р.) президентом Асоціації літніх олімпійських міжнародних федерацій є Річчі Бітті, а президентом Асоціації міжнародних олімпійських зимових спортивних федерацій – Джан Франко Каспер.

Штаб-квартира ASOIF знаходиться в Лозанні (Швейцарія), а штаб-квартира AIOWF – в Оберхофені (Швейцарія).

Крім уже названих асоціацій, існує також згадувана раніше Асоціація міжнародних спортивних федерацій, визнаних Міжнародним олімпійським комітетом, – ARISF (Association of the IOC Recognized International Sports Federations), які розвивають види спорту, що відповідають принципам олімпізму і значно поширені в світі.

Нині (станом на 2019 р.) президентом ARISF з 2013 р. є згадуваний уже Раффаеле Чіуллі. Ця асоціація наразі об'єднує 42 міжнародні спортивні федерації, визнані МОК.

Серед тих, що входять до ARISF – Всесвітня асоціація організацій кікбоксингу, Всесвітня федерація бриджу, Всесвітня федерація сквошу, Всесвітній боулінг, Міжнародна авіаційна федерація, Міжнародна асоціація федерацій альпінізму і скелелазіння, Міжнародна федерація американського футболу, Міжнародна федерація баскської пелоти, Міжнародна федерація бенді, Міжнародна федерація корфболу, Міжнародна федерація мотоциклетного спорту, Міжнародна федерація нетболу, Міжнародна федерація орієнтування, Міжнародна федерація підводного плавання, Міжнародна федерація поло, Міжнародна федерація рекетболу, Міжнародна федерація самбо, Міжнародна федерація спортивних танців, Міжнародна федерація сумо, Міжнародна федерація ушу, Міжнародна федерація шахів, Міжнародна рада крикету, Міжнародний союз водно-моторного спорту тощо.

Логотип Асоціації міжнародних спортивних федерацій, визнаних МОК

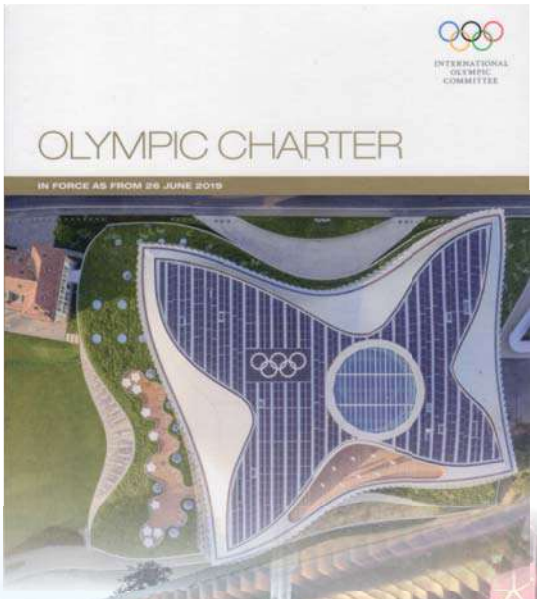
Змагання з видів спорту, що культивуються міжнародними спортивними федераціями, які входять до ARISF, включаються до програм континентальних і регіональних ігор. За цими видами спорту проводяться чемпіонати світу, чемпіонати континентів, а також велика кількість інших змагань.

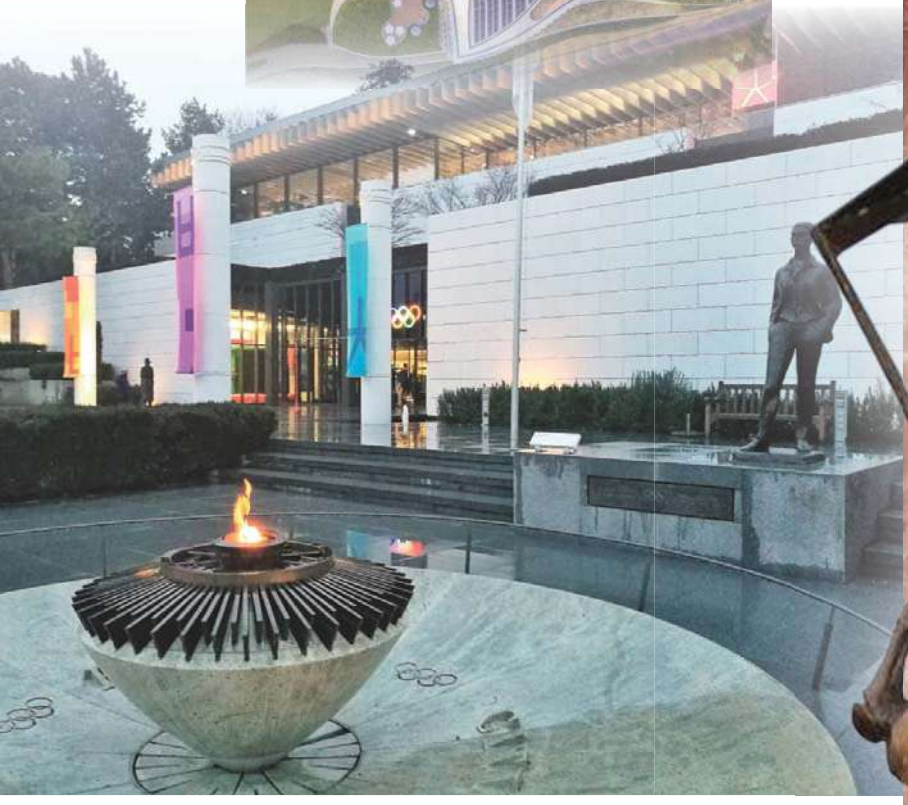
Федерації, що входять до ARISF, прагнуть до того, щоб їх види спорту були включені до програми Ігор Олімпіад або зимових Олімпійських ігор. Однак цей процес відбувається дуже складно – по-перше, через жорсткі вимоги, що пред'являються МОК до видів спорту, які претендують на включення до програми Олімпійських ігор, а по-друге, через перевантаженість нинішніх програм Ігор.

До складу ARISF входять:

Всесвітня асоціація організацій кікбоксингу
Всесвітня конфедерація більярдного спорту
Всесвітня конфедерація спорту з кулями
Всесвітня федерація бриджу
Всесвітня федерація карате
Всесвітня федерація підводного плавання
Всесвітня федерація сквошу
Всесвітній боулінг
Міжнародна авіаційна федерація
Міжнародна асоціація серфінгу
Міжнародна асоціація федерацій альпінізму і скелелазіння
Міжнародна федерація американського футболу
Міжнародна федерація баскської пелоти
Міжнародна федерація бенді
Міжнародна федерація боулінгу
Міжнародна федерація воднолижного спорту
Міжнародна федерація гольфу
Міжнародна федерація корфболу
Міжнародна федерація мотоциклетного спорту
Міжнародна федерація нетболу
Міжнародна федерація орієнтування
Міжнародна федерація перетягування канату
Міжнародна федерація підводного плавання
Міжнародна федерація поло
Міжнародна федерація ролер-спорту
Міжнародна федерація рекетболу
Міжнародна федерація самбо
Міжнародна федерація порятунку життя
Міжнародна федерація спортивного скелелазіння
Міжнародна федерація спортивних танців
Міжнародна федерація сумо
Міжнародна федерація ушу
Міжнародна федерація шахів
Міжнародна рада крикету
Міжнародна рада з регбі
Міжнародний союз альпіністських асоціацій
Міжнародний союз водно-моторного спорту.

Частина VIII

Особливості функціонування олімпійської системи

Розділ 44.
Програма Олімпійських ігор

Розділ 45.
Організація та проведення Олімпійських ігор

Розділ 46.
Символи, ритуали, церемонії, атрибутика Олімпійських ігор і супутні заходи

Розділ 47.
Економіка в олімпійському спорті, економічна політика МОК і його діяльність у цій сфері: історія та сучасність

Розділ 48.
Спортсмен в олімпійському спорті

Розділ 49.
Антураж в олімпійському спорті

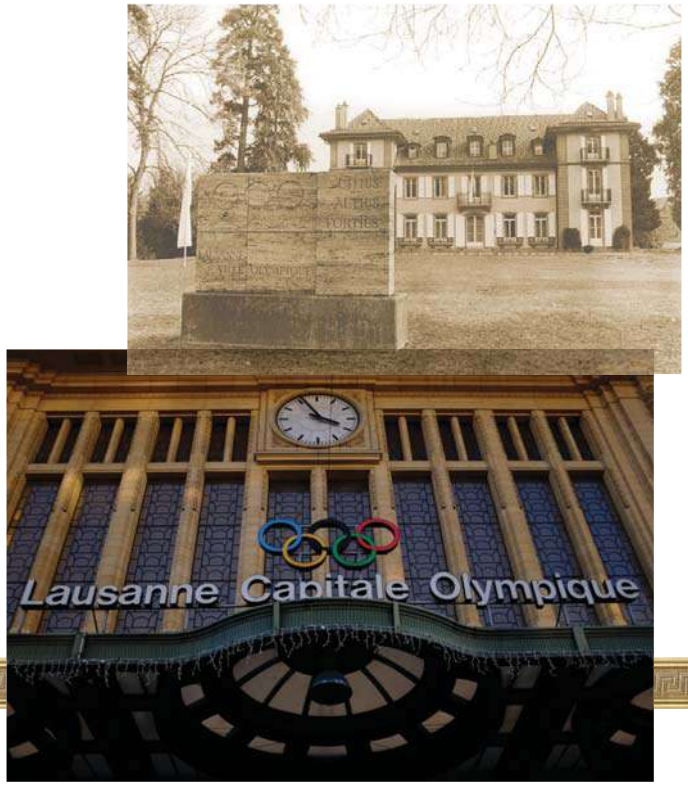
Розділ 50.
Мультикультуралізм в олімпійському спорті

Розділ 51.
Олімпійський спорт і засоби масової інформації

Розділ 52.
Жінки в олімпійському спорті

Розділ 53.
Олімпійський спорт і політика

Розділ 54.
Аматорство та професіоналізм у спорті

Розділ 44

Програма Олімпійських ігор

Програми Олімпійських ігор – це переліки видів спорту, спортивних дисциплін і видів змагань, які затверджуються Міжнародним олімпійським комітетом для кожних Ігор Олімпіад і для кожних зимових Олімпійських ігор.

Ці програми є одним із найважливіших компонентів олімпійського спорту. Від них значною мірою залежить популярність Олімпійських ігор і те, наскільки вони привабливі як для різних спортивних організацій (національних олімпійських комітетів, міжнародних і національних спортивних федерацій тощо), так і для засобів масової інформації, різних бізнес-структур і широких кіл глядачів олімпійських змагань (у тому числі телеглядачів).

Програми Олімпійських ігор суттєво впливають також на стратегію розвитку спорту у світі (як спорту вищих досягнень, так і масового спорту) і на зміст національних систем олімпійської підготовки.

Програми Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор обумовлюють розвиток теорії й методики спортивної підготовки, які, у свою чергу, покликані формувати загальні закономірності, принципи та правила підготовки спортсменів до Олімпійських ігор і знаходити оптимальні шляхи ефективної реалізації всього цього стосовно різних видів спорту.

Програми Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор повинні формуватися й розвиватися на засадах об'єктивних критеріїв, базових принципів і закономірностей розвитку олімпійського спорту. При цьому розвиток програм Олімпійських ігор повинен спиратися, з одного боку, на відображені в Олімпійській хартії ідеали й цінності олімпізму, з другого – на особливості розвитку світового спорту на тому або іншому конкретному історичному етапі, інтереси представників міжнародної олімпійської системи, ділових кіл, глядачів олімпійських змагань і засобів масової інформації, а із третьої сторони – на досягнення науки, які забезпечують історичну поступальність у розвитку олімпійських програм, їх гуманістичну спрямованість, відповідність запитам світового співтовариства, й відображають інтереси спортсменів стосовно збереження й зміцнення їх здоров'я, повноцінного й різнобічного вікового розвитку.

Критерії формування програм Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор, які мають бути підґрунтям при включенні видів спорту, спортивних дисциплін і видів змагань до олімпійської програми, повинні бути гласними, відповідати філософії олімпізму, історії олімпійського спорту, традиціям і тенденціям його розвитку й сучасному стану, інтересам різних верств світової громадськості, реаліям сучасного життя, досягненням науки та передової спортивної практики.

Періоди розвитку програми Олімпійських ігор і чинники, що впливають на її формування

Історія сучасного олімпійського спорту свідчить про те, що формування й розвиток програм Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор не завжди спиралися на об'єктивні критерії.

Нерідко формування олімпійських програм ставало наслідком впливу як зовнішніх чинників (що відображають інтереси представників різних сфер, у тому числі державних діячів і політиків, які використовують спорт у престижних цілях – для демонстрації досягнень своїх країн; економічні інтереси

бізнесу, інтереси засобів масової інформації, насамперед – телебачення, і, звичайно ж, загальносвітові тенденції), так і внутрішніх чинників (які є проявом різних інтересів у самій сфері олімпійського руху й олімпійського спорту, у тому числі політики Міжнародного олімпійського комітету, поглядів і переконань того або іншого президента МОК у відповідний період його діяльності на цьому посту, а також позицій, які займають національні олімпійські комітети й міжнародні спортивні федерації).

Вплив цих чинників на формування програм Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор відображався – і позитивно, і негативно – на змісті олімпійських програм і, на жаль, неодноразово створював труднощі в розвитку олімпійського спорту й усього олімпійського руху, породжуючи проблеми, що будуть висвітлені в одному з наступних розділів.

Формування програми Олімпійських ігор не завжди було пов'язано з періодами історії розвитку олімпійського спорту й олімпійського руху і відбувалося певною мірою самостійно – по етапах, часові межі яких не збігаються з часовими межами розвитку сучасного олімпійського руху та з періодизацією сучасних Олімпійських ігор.

Слід зазначити й те, що процеси, які впливають на формування олімпійської програми й на її розвиток, є певною мірою незалежними – і, хоча часом вони менш істотні з погляду олімпійського руху в цілому, але є більш значущими з погляду реалізації програм Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор.

З урахуванням усього викладеного, вважаємо обґрунтованим і доцільним виділити у процесах формування й розвитку програм Олімпійських ігор чотири розглянуті нижче періоди.

У першому із цих періодів (1896–1912) програми Ігор Олімпіад формувалися не Міжнародним олімпійським комітетом, а переважно організаційними комітетами відповідних Олімпійських ігор. Тому їх програми не були стабільними й значно відрізнялися одна від одної. Нерідко до них включали види спорту, традиційно поширені саме в тій країні, чиє місто приймало чергові Ігри Олімпіади.

Формування програми сучасних Олімпійських ігор, що почалося на I (установчому) Олімпійському конгресі (Париж, 1894), спонукало ініціатора їх відродження П'єра де Кубертена до налагодження взаєморозуміння з різними міжнародними спортивними федераціями, що визначали правила проведення змагань у відповідних видах спорту.

Установчий Олімпійський конгрес 1894 р. підтримав пропозицію Кубертена стосовно того, що до програми Ігор Олімпіад повинні входити тільки сучасні види спорту, причому не ті з них, які поширені лише в окремих країнах, а ті, що популярні в широких масштабах.

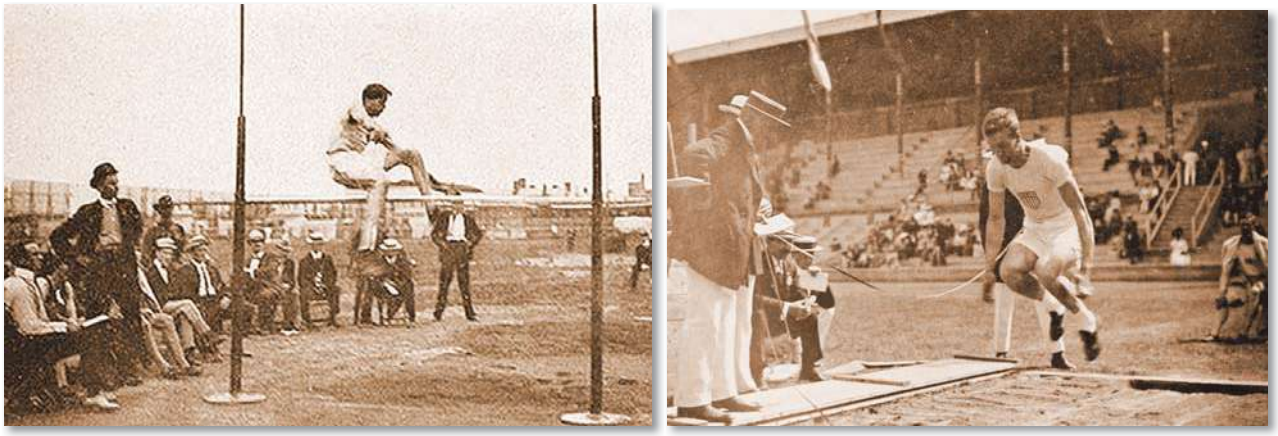
Оскільки П'єр де Кубертен виступав за те, щоб не допускати жінок до участі у змаганнях Олімпійських ігор, – і в цій позиції у нього було чимало прихильників, – у програмі Ігор I Олімпіади 1896 р. були передбачені змагання в різних видах спорту тільки серед чоловіків (у змаганнях на наступних Олімпійських іграх брали участь як чоловіки, так і жінки).

У перший період своєї діяльності МОК взагалі не мав у його системі такої структури, яка б контролювала програму Олімпійських ігор, – тоді не існувало чітких, документально зафіксованих принципів її формування. Наслідком цього стало те, що в цей період відповідальність за формування програм Олімпійських ігор покладали на організаторів відповідних Ігор Олімпіад.

Варто зазначити, що в програмі Ігор I Олімпіади (Афіни, 1896), яка включала 9 видів спорту, а в них – 43 види змагань, вагому частку займали циклічні види спорту – 37,2% (16 видів змагань, серед них 6 – у циклічних (бігових) дисциплінах легкої атлетики, 6 – у велосипедному спорті, 4 – у плаванні) і складнокоординаційні види спорту – 30,2% (13 видів змагань, серед них 8 – у спортивній гімнастиці й 5 – у кульовій стрільбі). Частка швидкісно-силових видів спорту становила 18,6% (8 видів змагань, серед них 6 – у швидкісно-силових дисциплінах легкої атлетики (стрибках і метаннях) і 2 – у важкій атлетиці), а

Лазіння по канату входило до програми змагань з гімнастики на Іграх I Олімпіади (Афіни, 1896)

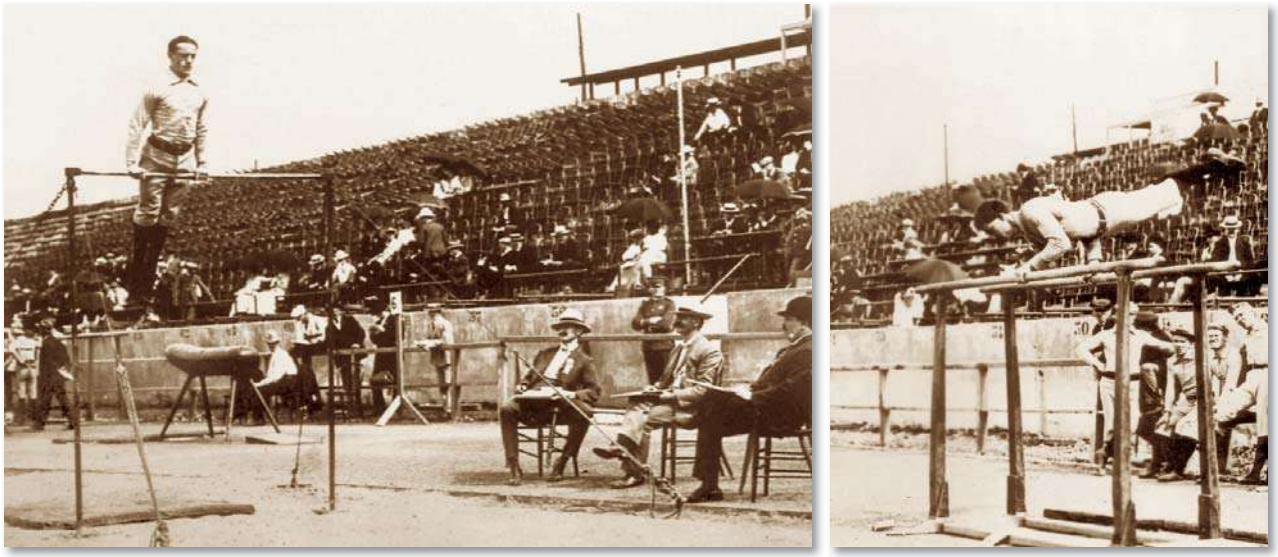

Стрибок у висоту і довжину з місця були частиною гімнастичних змагань Ігор II Олімпіади в Парижі

частка спортивних єдиноборств – 9,3% (4 види змагань, серед них 3 – у фехтуванні й 1 – у греко-римській боротьбі), тоді як на частку спортивних ігор припадало тільки 4,7% (2 види змагань у тенісі).

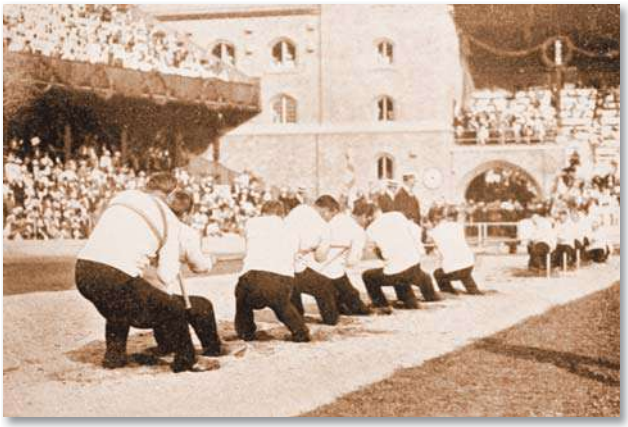
Програма Ігор II Олімпіади (Париж, 1900), що включала 12 видів спорту, а в них – 87 видів змагань, дещо змінилася у пропорційному співвідношенні різних груп видів спорту: 33,3% загальної кількості видів змагань припало на складнокоординаційні види спорту, а 31,0% – на циклічні. Частка швидкісно-силових видів спорту склала 12,6% (11 видів змагань у швидкісно-силових дисциплінах легкої атлетики – стрибках і метаннях, а важкої атлетики на тих Іграх не було взагалі); частка спортивних єдиноборств – 8,0% (7 видів змагань у фехтуванні, але у програмі тих Ігор боротьби не було); частка спортивних ігор – 16,1% (14 видів змагань, серед них 4 – у тенісі, 3 – у крокеті, 2 – у гольфі, по одному – у футболі, поло, крикеті, регбі й водному поло).

Істотні зміни відбулися у програмі Ігор III Олімпіади (Сент-Луїс, 1904), що включала 17 видів спорту, а в них – 94 види змагань. Там 35,8% посідали види змагань у циклічних видах спорту; 20,2% – у спортивних єдиноборствах (19 видів змагань, серед них уперше з'явилися такі види спорту, як бокс і вільна боротьба – по сім видів змагань, у фехтуванні було п'ять видів змагань, але знову, як і на попередніх Іграх-1900 у Парижі, не було греко-римської боротьби). 20,0% припало на складнокоординаційні види спорту; 13,9% – на швидкісно-силові; 9,6% – на

На Іграх III Олімпіади розігрувалися командні й особисті першості з гімнастичного шестиборства, до складу якого входили змагання у вправах на перекладині, в опорному стрибку, стрибку в довжину, штовханні ядра, бігу на 100 ярдів (Сент-Луїс, 1904)

Змагання з перетягування каната були частиною легкоатлетичної програми Ігор Олімпіади з 1900 до 1920 рр.

спортивні ігри (теніс, футбол, водне поло, гольф, крокет, лякрос, роккі).

Перша спроба розгляду питань, пов'язаних із програмою Олімпійських ігор, була зроблена на сесії МОК, що відбулася в 1907 р. у Гаазі, де обговорювалася програма Ігор IV Олімпіади 1908 р.

У програмі Ігор IV Олімпіади (Лондон, 1908), що включала 25 видів спорту, а в них – 109 видів змагань, на циклічні види спорту припало 28,5% загальної кількості видів змагань, а на складнокоординаційні – 27,5%. Частка спортивних єдиноборств склала 16,5% (18 видів змагань, серед них 5 – у боксі, 5 – у вільній боротьбі, 4 – у греко-римській боротьбі, 4 – у фехтуванні). У групі швидкісно-силових видів спорту (11,9%) не було змагань з важкої атлетики. А в групі спортивних ігор (17 видів змагань – 15,6%) були не тільки теніс (6 видів змагань), футбол, водне

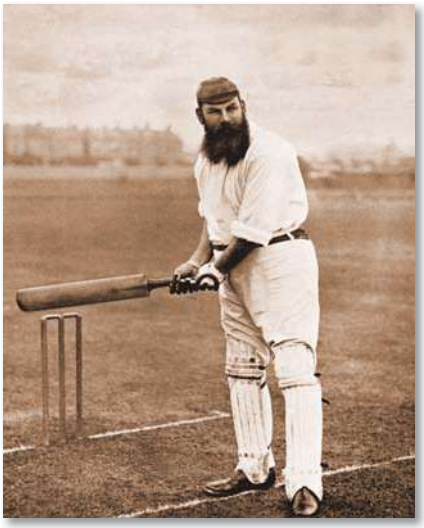
Роккі (різновид крокету) було включено до олімпійської програми Ігор III Олімпіади 1904 р. у Сент-Луїсі

Змагання з гольфу серед чоловіків і жінок були частиною олімпійської програми Ігор II Олімпіади 1900 р.

Крокет – був частиною олімпійської програми Ігор II та III Олімпіад (1900, 1904 рр.)

Крикет входив до програми Ігор II Олімпіади 1900 р. у Парижі

Змагання з лякросу входили до олімпійської програми Ігор 1904 і 1908 рр.

Рекетс було включено до олімпійської програми Ігор IV Олімпіади 1908 р. у Лондоні

поло, хокей на траві, же-де-пом, поло, лякрос, регбі, рекетс (по одному виду змагань), а навіть – єдиний раз в історії Олімпійських ігор – водно-моторний спорт (три види змагань).

Після Ігор-1908 до олімпійської програми вже не входили такі види спорту, як же-де-пом, лякрос, рекетс, водно-моторний спорт. А ще раніше – після Ігор-1904 – з олімпійської програми були виключено гольф, роккі, крокет.

У програмі Ігор V Олімпіади (Стокгольм, 1912), що включала 16 видів спорту, а в них – 102 види змагань, на складнокоординаційні види спорту припало 32,0% загальної кількості видів змагань, на циклічні – 30,1%. До групи спортивних єдиноборств (9,8%) входили тільки греко-римська боротьба й фехтування (по п'ять видів змагань), але не було ні боксу, ні вільної боротьби. У групі швидкісно-силових видів спорту (13,7%) знову не було важкої атлетики. У групі спортивних ігор, де, порівняно з попередніми Іграми-1908, у Стокгольмі-1912 був відсутній хокей на траві, входили теніс (8 видів змагань), футбол і водне поло (по одному виду), а також поло – один вид змагань (цей вид спорту зберігався в олімпійській програмі до Ігор XI Олімпіади-1936).

На Іграх V Олімпіади 1912 р. до програми з легкої атлетики вперше було включено змагання з багатоборств, також з легкоатлетичного п'ятиборства (стрибки в довжину, метання списа, біг на 200 м, метання диска, біг на 1500 м) і з легкоатлетичного десятиборства (біг на 100 м, стрибки в довжину, штовхання ядра, стрибки у висоту, біг на 400 м, біг на 110 м з бар'єрами, метання диска, стрибки із жердиною, метання списа, біг на 1500 м).

Цікаво відзначити й те, що до програми Ігор V Олімпіади, які проходили в Стокгольмі в 1912 р., вперше було включено – за пропозицією президента МОК П'єра де Кубертена – такий вид спорту, як офіцерське п'ятиборство (з 1948 р. воно одержало нову назву – сучасне п'ятиборство), що включало в себе верхову їзду з подоланням перешкод, фехтування на шпагах, стрільбу з пістолета, плавання й легкоатлетичний крос.

Поло було частиною олімпійської програми з 1900 по 1936 рр.

Змагання з же-де-пом входили до програми Ігор IV Олімпіади 1908 р. у Лондоні

Плавання з перешкодами на 200 м серед чоловіків входило до олімпійської програми Ігор-1900. На фото олімпійський чемпіон Фредерік Лейн (Австралія)

Пірнання (ковзання) зі стартового стрибка на дальність було включено до програми Ігор III Олімпіади (Сент-Луїс, 1904). Переможцем став американський плавець Вільям Діккі, який пірнув на 19,05 м

Відсутність стабільності в олімпійських програмах Ігор у період 1896–1912 рр. можна проілюструвати на прикладах таких двох видів спорту, як спортивна гімнастика й велосипедний спорт.

У спортивній гімнастиці у програмі Ігор I Олімпіади (Афіни-1896) було 6 видів змагань, на Іграх II Олімпіади (Париж-1900) – лише один, на Іграх III Олімпіади (Сент-Луїс-1904) – 12 видів змагань, на Іграх IV Олімпіади (Лондон-1908) – тільки два, на Іграх V Олімпіади (Стокгольм-1912) – 4 види змагань.

Аналогічна нестабільність спостерігалася й у велосипедному спорті: Ігри I Олімпіади – 6 видів змагань, Ігри II Олімпіади – лише один, Ігри III Олімпіади – 7, Ігри IV Олімпіади – 7, Ігри V Олімпіади – тільки два види змагань.

На сесії МОК, що проходила у Стокгольмі у 1912 р., було ухвалено програму Олімпійських ігор, а в ній визначено три категорії видів спорту в порядку їх значущості – обов'язкові, бажані, необов'язкові (такий поділ олімпійських видів спорту було скасовано тільки в 1957 р.).

Питання вдосконалення програми Олімпійських ігор розглядалися на сесії МОК, що проходила в 1914 р. у Парижі. Однак чергові Ігри VI Олімпіади, які планували провести в 1916 р. у Берліні, не відбулися – через початок у 1914 р. Першої світової війни.

У другому періоді розвитку програми Олімпійських ігор (1920–1952) визначальним чинником у її формуванні стала діяльність Міжнародного олімпійського комітету.

Регбі входило до програми Ігор Олімпіад з 1900 до 1924 рр.

Змагання з водно-моторного спорту було включено до програми Ігор IV Олімпіади 1908 р. у Лондоні

Найбільш курйозними змаганнями олімпійської програми були дуельні стрільби восковими кулями, що входили до програми неофіційних Ігор 1906 р.

Змагання з гандболу серед чоловіків вперше було включено до програми Ігор XI Олімпіади (Берлін, 1936)

Починаючи з Ігор VII Олімпіади 1920 р. в Антверпені, МОК став самостійно встановлювати зміст олімпійської програми й забезпечувати збалансованість між різними видами спорту в ній, враховуючи при цьому думки міжнародних спортивних федерацій, зацікавлених у розвитку й поширенні своїх видів спорту у світі.

Після Ігор VII Олімпіади МОК виключив з олімпійської програми стрільбу з лука (що входила до програми Ігор в 1900–1920 рр.).

Після Ігор VIII Олімпіади з олімпійської програми було виключено регбі (цей вид спорту входив до програми Ігор у 1900–1924 рр.), стендова стрільба (входила до програми Ігор в 1900–1924 рр.) і теніс (оскільки МОК вважав цей вид спорту, що входив до олімпійської програми в 1896–1924 рр., таким, що не відповідав тодішнім уявленням про принципи аматорства в олімпійському спорті).

Змагання з баскетболу серед чоловіків вперше було включено до програми Ігор XI Олімпіади (Берлін, 1936)

Що ж стосується програми І зимових Олімпійських ігор, що відбулися в 1924 р. у Шамоні, то до неї МОК включив такі сім популярних і досить поширених у світі видів спорту, як швидкісний біг на ковзанах, лижні перегони, стрибки на лижах з трампліна, лижне двоєборство, бобслей, фігурне катання на ковзанах, хокей на льоду (із шайбою). При цьому із загальної кількості видів змагань у програмі цих зимових Ігор (14) 50% (7 видів змагань) припало на частку циклічних видів спорту – швидкісного бігу на ковзанах (5) і лижних гонок (2). Частка складнокоординаційних видів спорту склала 28,7% – 4 види змагань (серед них три – у фігурному катанні на ковзанах і один – у бобслеї). По 7,1% припало на швидкісно-силові види спорту (один вид змагань у стрибках на лижах із трампліна), спортивні ігри (один вид змагань у хокеї на льоду) і багатоборство (один вид змагань у лижному двоєборстві).

На сесії МОК, що відбулася в 1925 р. у Празі, було підтверджено, що тільки Міжнародний олімпійський комітет має абсолютне право формувати програми змагань щодо обов'язкових видів спорту на Олімпійських іграх.

У другій половині 1920-х і в 1930-ті роки в олімпійських програмах відбулися зміни у відсотковому співвідношенні кількостей видів змагань, що належать до різних груп видів спорту. Зокрема, збільшилася кількість видів змагань у циклічних видах спорту; більшим стало представництво спортивних єдиноборств, але скоротилися відсоткові частки спортивних ігор і складнокоординаційних видів спорту.

До програми IV зимових Олімпійських ігор-1936 у Гарміш-Партенкірхені вперше було

Змагання зі стендової стрільби після 28-річної перерви було повернуто до олімпійської програми на Іграх XV Олімпіади (Гельсінкі, 1952)

включено змагання з гірськолижного спорту (серед чоловіків і серед жінок).

У тому ж 1936 р. на Іграх XI Олімпіади в Берліні до програми вперше було включено баскетбол (змагання серед чоловічих команд), веслування на байдарках і каное (змагання серед чоловіків) і гандбол (змагання серед чоловічих команд – у варіанті 11 х 11 – перший і єдиний раз в історії Олімпійських ігор).

У другій половині 1940-х і на початку 1950-х років на Іграх XIV Олімпіади (Лондон-1948) і на Іграх XV Олімпіади (Гельсінкі-1952) в олімпійській програмі частка видів змагань у циклічних видах спорту становила 38,2% (у Лондоні) і 34,9% (у Гельсінкі), у спортивних єдиноборствах – відповідно, 19,0% і 23,5%, у швидкісно-силових видах спорту – 14,0% і 13,4%, тоді як види змагань у спортивних іграх – тільки 3,0% і 2,7%.

На Іграх-1948 до олімпійської програми МОК уперше включив змагання з веслування на байдарках серед жінок. А на Іграх-1952 до олімпійської програми після 28-річної відсутності було повернуто змагання зі стендової стрільби.

У ті ж роки на V зимових Олімпійських іграх (Санкт-Моріц-1948) і VI зимових Олімпійських іграх (Осло-1952) у їхніх програмах найбільшими були частки видів змагань у складнокоординаційних видах спорту – 54,6% (Санкт-Моріц) і 50,0% (Осло) і частки видів змагань у циклічних видах спорту – відповідно, 31,9% і 36,5%, тоді як на частку видів змагань у швидкісно-силових видах спорту й у спортивних іграх на кожні із двох згаданих Ігор припало по 4,5%.

Третій період розвитку програми Олімпійських ігор (1952–1980) характеризувався посиленням впливу на неї з боку різних політичних чинників і в той же час – подальшим упорядкуванням процесу формування олімпійської програми.

У цей період відбулися олімпійські дебюти низки видів спорту.

Так, до програми VIII зимових Олімпійських ігор (Скво-Веллі, 1960) уперше було включено біатлон (змагання серед чоловіків) і вперше було проведено олімпійські змагання зі швидкісного бігу на ковзанах серед жінок, а на IX зимових Олімпійських іграх (Інсбрук, 1964 р.) уперше відбулися олімпійські змагання із санного спорту (серед чоловіків і серед жінок).

До програми Ігор XVIII Олімпіади (Токіо, 1964) МОК уперше включив змагання з волейболу (серед чоловічих і серед жіночих команд) і з дзюдо (серед чоловіків); на Іграх XX Олімпіади (Мюнхен, 1972) – змагання з гандболу у варіанті 7 х 7 (серед чоловічих команд) і з веслувального слалому (серед чоловіків і серед жінок); на Іграх XXI Олімпіади (Монреаль, 1976) – змагання з гандболу 7 х 7 серед жіночих команд, з академічного веслування (серед жінок) і з баскетболу (серед жіночих команд).

Четвертий період розвитку програми Олімпійських ігор (з 1980 р. і донині) характеризується тим,

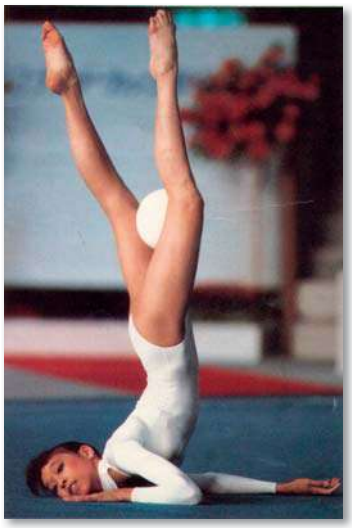

Змагання з біатлону серед чоловіків вперше було включено до програми VIII зимових Олімпійських ігор у Скво-Веллі (1960)

Змагання із санного спорту серед чоловіків і серед жінок вперше відбулися на IX зимових Олімпійських іграх в Інсбруці (1964)

У 1984 р. олімпійська програма розширилася за рахунок уведення змагань з художньої гімнастики, синхронного плавання, настільного тенісу

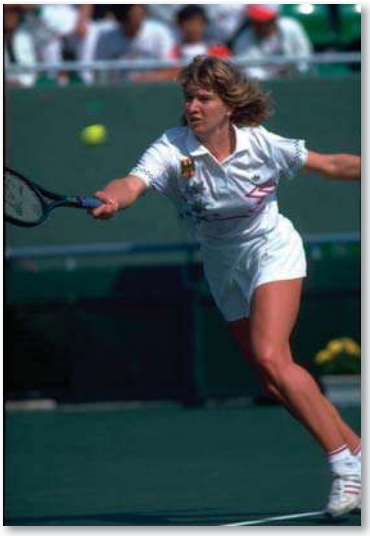
що формування програм Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор стало визначатися, поряд зі спортивними й політичними факторами, впливом економічних чинників.

Це проявляється в переважаючому включенні до олімпійської програми тих видів спорту, спортивних дисциплін і видів змагань, які є притягальними в комерційному відношенні – як для ділових кіл, так і для телебачення, а також визначаються інтенсивними процесами емансипації, характерними для двох останніх десятиліть XX ст. й для XXI ст., і все ширшим розвитком жіночого спорту у світі.

У цьому періоді розвитку програм Олімпійських ігор (після 1980 р.) відбулися олімпійські дебюти кількох видів спорту. До програми Ігор XXIII Олімпіади (Лос-Анджелес, 1984) уперше було включено змагання з художньої гімнастики й синхронного плавання (двох суто жіночих видів спорту); на Іграх XXIV Олімпіади (Сеул, 1988) – з настільного тенісу (серед чоловіків і серед жінок), а також – після 64-річної відсутності було повернуто теніс (змагання серед чоловіків і серед жінок); на Іграх XXV Олімпіади (Барселона, 1992) – бадмінтон (серед чоловіків і серед жінок) і бейсбол (серед чоловіків); на Іграх XXVI Олімпіади (Атланта, 1996) – софтбол (серед жінок) і пляжний волейбол (серед чоловіків і серед жінок); на Іграх XXVII Олімпіади (Сідней, 2000) – стрибки на батуті (серед чоловіків і серед жінок), тріатлон (серед чоловіків і серед жінок) і тхеквондо (серед чоловіків і серед жінок).

Крім того, на Іграх-1992 у Барселоні, крім змагань, що вже проводилися раніше з дзюдо серед чоловіків, уперше до олімпійської програми з цього виду спорту було включено змагання серед жінок.

Змагання з тенісу після 64-річної перерви було повернуто до програми Ігор XXIV Олімпіади (Сеул, 1988)

Змагання з боксу серед жінок вперше було проведено Іграх XXX Олімпіади у Лондоні (2012)

На сесії МОК, що відбулася в 2005 р. у Сингапурі, з олімпійської програми було виключено (з 2012 р.) бейсбол і софтбол. Олімпійські змагання з цих видів спорту ще були на Іграх XXIX Олімпіади 2008 р. у Пекіні, але бейсбол і софтбол уже були відсутні на Іграх XXX Олімпіади (Лондон, 2012) і на Іграх XXXI Олімпіади (Ріо-де-Жанейро, 2016). Однак обидва ці види спорту знову включено до програми Ігор XXXII Олімпіади 2020 р. у Токіо.

Ще одним нововведенням програми Ігор XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні стало те, що там, крім традиційних змагань з боксу серед чоловіків, уперше було проведено олімпійські змагання з цього виду спорту серед жінок.

Загальна кількість видів змагань у програмі Ігор Олімпіад, що становила 203 на Іграх-1980 у Москві, надалі неухильно збільшувалася: у Лос-Анджелесі-1984 – 221, у Сеулі-1988 – 237, у Барселоні-1992 – 257, в Атланті-1996 – 271, у Сіднеї-2000 – 300.

Потім – після стримуючих заходів, розпочатих Міжнародним олімпійським комітетом, – на деякий час подальше зростання загальної кількості видів змагань у програмі Ігор Олімпіад вдалося призупинити: Афіни-2004 – 301, Пекін-2008 – 302, Лондон-2012 – 302, Ріо-де-Жанейро-2016 – 306.

У тому ж четвертому періоді розвитку олімпійських програм (після 1980 р.) і на зимових Олімпійських іграх дебютував ряд видів спорту. Зокрема, в Альбервілі на XVI зимових Олімпійських іграх 1992 р. до програми вперше було включено змагання з фрістайлу (серед чоловіків і серед жінок) і з шорт-треку (серед чоловіків і серед жінок); на XVIII зимових Олімпійських іграх (Нагано, 1998) – з кьорлінгу (серед чоловіків і серед жінок) та сноубордингу (серед чоловіків і серед жінок).

На XIX зимових Олімпійських іграх (Солт-Лейк-Сіті, 2002) після 54-річної перерви МОК повернув до олімпійської програми скелетон (раніше олімпійські змагання і цього виду спорту проводилися на II і V зимових Олімпійських іграх – у Санкт-Моріці в 1928 і 1948 рр.).

На XXII зимових Олімпійських іграх (Сочі, 2014) до програми вперше було включено змагання зі стрибків на лижах з трампліна серед жінок (після чого в програмі зимових Олімпійських ігор залишився лише один суто чоловічий вид спорту – лижне двоєборство).

Загальна кількість видів спорту у програмі зимових Олімпійських ігор, що досягла 15 (у Солт-Лейк-Сіті-2002), надалі залишалася на такому ж рівні (15) на XX–XXIII зимових Олімпійських іграх (2006–2018 рр.). Але в той же час на них постійно збільшилася загальна кількість видів змагань: якщо в Солт-Лейк-Сіті-2002 їх було 78, то в Турині-2006 – 84, у Ванкувері-2010 – 86, у Сочі-2014 – 98, у Пхьончхані-2018 – 102.

Позиція Міжнародного олімпійського комітету щодо програми Олімпійських ігор і проблеми, що виникали в різні роки у зв'язку з рішеннями МОК у цій сфері діяльності

Право включати той або інший вид спорту, спортивну дисципліну й вид змагань до програми Олімпійських ігор або виключати з неї вид спорту, спортивну дисципліну й вид змагань нині належить тільки Міжнародному олімпійському комітету. При цьому всі повноваження із включення або виключення виду спорту належать сесії МОК, а з включення або виключення спортивної дисципліни й виду змагань – виконкому МОК.

Однак так було не завжди. У першому періоді розвитку програм Олімпійських ігор (1896–1912) програма Ігор Олімпіади визначалася не Міжнародним олімпійським комітетом, а організаційними комітетами відповідних Олімпійських ігор. Причому в ті часи МОК взагалі не мав у своїй системі такої структури, яка б контролювала програму Ігор Олімпіади, також тоді не існувало офіційно зафіксованих принципів формування олімпійської програми.

Лише починаючи з Ігор VII Олімпіади (Антверпен, 1920) олімпійську програму став формувати тільки Міжнародний олімпійський комітет. При цьому МОК прагнув забезпечувати в програмі Ігор збалансованість між видами спорту, а також ураховувати інтереси міжнародних спортивних федерацій.

На сесії МОК, що проходила в 1925 р. у Празі, серед прийнятих рішень було й таке, відповідно до якого виступати на Олімпійських іграх в індивідуальному виді змагань можуть не більше чотирьох спортсменів від країни (у цей час у багатьох видах спорту – не більше двох, а в ряді видів спорту – не більше одного спортсмена від країни).

Оскільки і в 1920–1930-ті роки, і після Другої світової війни – наприкінці 1940-х років – програма Олімпійських ігор суттєво змінювалася й при цьому відчутно розширювалася, на рубежі 1940–1950-х років посилилася стурбованість Міжнародного олімпійського комітету з приводу збільшення кількості видів змагань в олімпійській програмі – тому в 1951 р. МОК створив Комісію з її скорочення. Деякі з пропозицій цієї Комісії були враховані Міжнародним олімпійським комітетом. Однак у цілому її робота не виявила істотного впливу на зміни в програмі Олімпійських ігор.

Після вступу в олімпійський рух СРСР (на початку 1950-х років) у діяльності МОК з формування програм Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор стала все більше простежуватися дія політичних чинників, часто обумовлених протистоянням між Східним блоком (СРСР і інші країни соціалістичної співдружності) і Західним блоком (США й ряд інших країн). Зокрема, не раз проявлялося прагнення тих або інших держав – насамперед через членів МОК для цих країн – ініціювати включення до олімпійської програми тих видів спорту й видів змагань, у яких спортсмени з відповідних країн мали високий рівень спортивних досягнень, що могло сприяти завоюванню більшої кількості олімпійських нагород і отже – більш високих місць у неофіційному командному медальному заліку країн – учасниць Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор.

Наприклад, на сесії МОК, що відбулася в 1957 р. у Софії, до олімпійської програми було включено (починаючи з VIII зимових Олімпійських ігор-1960 у Скво-Веллі) змагання зі швидкісного бігу на ковзанах серед жінок. Вже на наступній сесії Міжнародного олімпійського комітету, що проходила в 1958 р. у Токіо, член МОК для СРСР Костянтин Андріанов активно наполягав на тому, щоб до олімпійської програми зі швидкісного бігу на ковзанах серед жінок було включено максимальну кількість видів змагань – на чотирьох дистанціях (для того, щоб радянські спортсменки, які посідали тоді провідні позиції в цьому виді спорту, змогли вигравати якомога більше олімпійських медалей). І дійсно: на VIII зимових Олімпійських іграх (Скво-Веллі-1960) ковзанярки СРСР завоювали 6 медалей різного ґатунку, серед яких 3 золоті, 2 срібні й 1 бронзову, а на IX зимових Олімпійських іграх (Інсбрук-1964) – 9 медалей різного ґатунку, серед яких 4 золоті, 2 срібні й 3 бронзові.

Після того, як на сесії МОК, що відбулася в 1959 р. у Мюнхені, до програми VIII зимових Олімпійських ігор (Скво-Веллі-1960) у якості експерименту було включено біатлон (один вид змагань серед чоловіків) – першим олімпійським чемпіоном у цьому виді спорту став швед Клас Лестандер, а чотири біатлоністи, які представляли на тих Іграх СРСР, посіли 3-тє, 4-те, 5-те й 6-те місця (другим був спортсмен з Фінляндії). Подальшому закріпленню біатлону в програмі зимових Олімпійських ігор сприяли (з цілком зрозумілих причин) член МОК для Швеції Г. Дірсен – на сесіях Міжнародного олімпійського комітету в Сан-Франциско (1960) і в Афінах (1961), член МОК для СРСР А. Романов – на сесії МОК у Сан-Франциско (1960) і член МОК для СРСР К. Андріанов – на сесії МОК у Мадриді (1965).

Програма з плавання на Іграх XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо включала 18 видів змагань (10 – у чоловіків, 8 – у жінок) – в активі спортсменів і спортсменок США в цьому виді спорту на Іграх-1964 виявилося 29 медалей різного ґатунку, серед яких 13 золотих, 8 срібних і 8 бронзових. Після цього програма з плавання на Іграх XIX Олімпіади 1968 р. у Мехіко була суттєво розширена й включала вже 29 видів змагань (15 – у чоловіків, 14 – у жінок). Таке розширення олімпійської програми з плавання було ініційовано (зі зрозумілих причин) як представниками США в Міжнародній аматорській федерації плавання (FINA), так і членами МОК для США. На Іграх-1968 у Мехіко команда США завоювала в цьому виді спорту 52 олімпійські нагороди різного ґатунку, серед яких 21 золоту медаль, 15 срібних і 16 бронзових.

Олімпійські змагання з дзюдо – виду спорту, батьківщиною якого є Японія, – уперше було проведено на Іграх XVIII Олімпіади, що проходили в 1964 р. у Токіо, – там японські дзюдоїсти виграли 3 золоті медалі (із чотирьох можливих) і 1 срібну нагороду. Але до програми наступних Ігор XIX Олімпіади (Мехіко-1968) Міжнародний олімпійський комітет не включив дзюдо. Після цього члени МОК для Японії, виступаючи на сесіях МОК, наполегливо пропонували повернути цей вид спорту до олімпійської програми. І вже на Іграх XX Олімпіади (Мюнхен, 1972) до програми знову було повернуто змагання з дзюдо, а японські спортсмени завоювали там 3 золоті медалі (із шести можливих) і 1 бронзову нагороду. З тих пір змагання із дзюдо незмінно входять до програми всіх Ігор Олімпіад.

Значущою подією в розвитку програм Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор стало прийняте Міжнародним олімпійському комітетом в 1968 р. рішення про створення постійної Комісії МОК з олімпійської програми. Ця комісія працювала з 1968 до 1994 рр. і з 2001 р. працює і донині.

Аналіз, проведений Комісією МОК щодо олімпійської програми наприкінці 1960-х років і в 1970-х роках, показав, що у програмі Ігор порушилася рівновага між різними олімпійськими змаганнями; необґрунтовано збільшилася кількість видів змагань в індивідуальних видах спорту; було відзначено відставання в участі жінок в Олімпійських іграх. Також зазначалося, що правила, які регламентують програму Олімпійських ігор, застаріли – і по суті немає принципів її формування, якими можна було б керуватися, у зв'язку із чим прагнення зменшити програму Ігор перетворилося на мету.

У той же час думки Комісії МОК щодо олімпійської програми Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор не були однозначними. Зокрема, ця Комісія рекомендувала Міжнародному олімпійському комітету ужити заходів для розширення програми зимових Олімпійських ігор

Сьомий президент МОК Хуан Антоніо Самаранч, який очолив МОК у 1980 р., був переконаний у тому, що олімпійський рух і олімпійський спорт повинні відображати наявні у світі тенденції, тому виступав

за модернізацію програми Ігор Олімпіад і за розширення програми зимових Олімпійських ігор.

У 1981 р. Міжнародний олімпійський комітет затвердив рекомендації Комісії МОК щодо олімпійської програми й заснував категорії видів спорту, спортивних дисциплін і видів змагань, тим самим сформувавши просту й зрозумілу систему їх класифікації в олімпійській програмі.

Формування програми Олімпійських ігор визначалося її відповідністю ідеалам олімпійського руху, підґрунтям якого є концепція олімпізму. Олімпійська програма повинна відповідати філософії олімпізму, що поєднує в єдине збалансоване ціле якості тіла й духу, виховання гармонійно розвиненої людини засобами спорту, поширення гуманістичних ідей у житті суспільства, співробітництво, взаєморозуміння й взаємодопомогу.

Щойно якийсь вид спорту переставав відповідати цим ідеалам, з ним виникали проблеми. Наприклад, у 1980-х роках МОК підняв питання про виключення боксу з програми Ігор Олімпіад, якщо Міжнародна асоціація аматорського боксу (AIBA) не знайде шляхів до скорочення кількості нокаутів і зниження кількості травм у цьому виді спорту. AIBA була змушена розробити медичну програму, увести захисні шоломи, змінити правила суддівства боксерських змагань.

У 1980-х роках МОК прагнув сформувати привабливу олімпійську програму й розширювати її за рахунок видів спорту, що є поширеними, загальнодоступними й дозволяють реалізовувати мету олімпійського руху.

У другій половині 1980-х років голова Комісії МОК з олімпійської програми Віталій Смирнов зазначав, що велике, можливо навіть вирішального значення набуває такий чинник, як видовищність. Пріоритет на включення до олімпійської програми повинні мати види спорту, які в цей момент користуються найбільшою популярністю, дешеві, а отже, доступні.

Наприкінці 1980-х років заявки від міжнародних спортивних федерацій на включення їх видів спорту до олімпійської програми стали надходити до МОК безперервним потоком, а кількість показових видів спорту на Іграх Олімпіад загрожувала суттєво збільшитися. У зв'язку з цим було зрозуміло, що МОК не міг просто спостерігати, як олімпійська програма зазнає подібної інфляції. На сесії МОК, що проходила в 1989 р. у Сан-Хуані (Пуерто-Рико), її адміністратор Реймонд Гафнер вніс пропозицію про виключення з Олімпійської хартії положення про показові види спорту. Ця пропозиція, поставлена виконкомом МОК на обговорення, після довгих дебатів була прийнята.

Варто, відзначити, що в 1990-х роках із програми Олімпійських ігор МОК виключив не тільки показові види спорту, а й деякі види змагань в офіційних видах спорту. Наприклад, протягом 80 років – з 1912 р. до 1992 р. – до програми Ігор Олімпіад з велосипедного спорту входила командна шосейна гонка – вид змагань, що користувався популярністю в різних країнах. Однак потім МОК виключив командну шосейну гонку з олімпійської програми, що безсумнівно збіднило її.

Наприкінці 1993 р. голова Комісії МОК з олімпійської програми Філіпп Шатріє представив виконкому МОК звіт про проведену роботу, де прозвучали рекомендації, що стосуються скорочення певної кількості видів спорту, спортивних дисциплін і видів змагань у короткий термін. Але виконком МОК, розглянувши рекомендації Комісії, відповів, що в 1994 р. масштабні революційні зміни в олімпійській програмі не є ні обов'язковими, ні бажаними.

Надалі Комісія МОК з олімпійської програми, що відновила свою роботу в 2001 р., внесла рекомендації до програми Олімпійських ігор, її загального змісту, якостей, властивих видам спорту, кількості видів змагань, спортивних споруд.

Щодо загального змісту програми Олімпійських ігор у рекомендаціях комісії були такі положення:

- олімпійська програма є ключовим чинником успіху Олімпійських ігор, будь-які зміни в її структурі мають бути спрямовані на користь олімпійському руху, а також підвищувати значущість і привабливість Олімпійських ігор;
- олімпійська програма повинна бути певною мірою гнучкою;
- олімпійська програма має включати різні види спорту (індивідуальні й командні), змагання з яких проводяться в закритих приміщеннях і на відкритому повітрі;
- у майбутній олімпійській програмі повинні бути збережені й відображені традиції сучасних Олімпійських ігор;
- включення виду спорту до олімпійської програми повинно ґрунтуватися на результатах ретельного аналізу кожного виду спорту й відповідних критеріїв;
- відповідно до положень Олімпійської хартії до програми зимових Олімпійських ігор можуть бути включені тільки ті види спорту, змагання з яких проводяться на снігу або на льоду;
- питання включення виду спорту до програми Олімпійських ігор і його виключення з неї перебувають у компетенції Міжнародного олімпійського комітету.

Щодо якостей, властивих видам спорту, у рекомендаціях Комісії МОК з олімпійської програми були такі положення:

- олімпійська програма не обов'язково повинна відображати програму чемпіонату світу з відповідного виду спорту;
- слід уникати включення до олімпійської програми схожих видів спорту, штучних видів

спорту, а також великої кількості видів спорту для тих самих спортсменів;
- глобальний інтерес громадськості та засобів масової інформації до спорту слід розглядати як ключовий елемент під час аналізу виду спорту, тому що він є фундаментальним елементом успіху Олімпійських ігор;
- слід враховувати соціальну значущість спорту, що не піддається кількісному визначенню (наприклад, чесна гра, солідарність, елементи впливу навколишнього середовища, здоров'я спортсменів, освіта, відсутність дискримінації);
- щоб вид спорту одержав право на включення до олімпійської програми, він повинен продемонструвати безпосередній вплив на молодь і подальший розвиток; повинні проводитися світові й континентальні першості для молоді і юніорів, для чоловіків і жінок;
- система суддівства змагань повинна бути чесною, об'єктивною та прозорою;
- питання про включення до олімпійської програми нового виду спорту може розглядатися тільки в тому випадку, якщо цим видом спорту займаються і чоловіки, і жінки, але в олімпійській програмі вид спорту не обов'язково повинні представляти і чоловіки, і жінки;
- змагання у вагових категоріях дозволяються тільки у важкій атлетиці й спортивних єдиноборствах;
- за можливості спортивні дисципліни деяких видів спорту (наприклад, водне поло, стрибки на батуті) слід розглядати окремо з погляду аналізу олімпійської програми;
- щоб забезпечити розгляд питання про включення виду спорту до олімпійської програми, цей вид спорту повинен гарантувати свою життєздатність і довготривалий розвиток.

Щодо кількості видів змагань у рекомендаціях Комісії було зазначено, що зниження кількості видів змагань у виді спорту, що входить до олімпійської програми, у більшості випадків може призвести до скорочення кількості спортсменів; можливо, буде складно суттєво скоротити кількість змагань у деяких видах спорту без зниження якості програми виду спорту.

Щодо спортивних споруд у рекомендаціях Комісії було зазначено, що вона вважає за необхідне здійснювати суворий контроль над виконанням вимог до спортивних споруд (кількість, вартість, місткість, складність), за можливості скорочувати їхню кількість, крім того, ці вимоги слід ураховувати під час розгляду питання про включення виду спорту або спортивної дисципліни до програми Олімпійських ігор або про виключення з неї.

Слід зазначити, що пропозиції Комісії МОК з олімпійської програми мали рекомендаційний характер для сесії Міжнародного олімпійського комітету й для виконкому МОК.

У XXI ст. було здійснено спроби (на щастя, невдалі) виключити деякі популярні види спорту з олімпійської програми. Наприклад, у 2013 р. на одному з засідань виконкому МОК було запропоновано рекомендувати сесії Міжнародного олімпійського комітету виключити спортивну боротьбу із програми майбутніх Ігор XXXII Олімпіади, які пройдуть у 2020 р. у Токіо. Ця пропозиція викликала бурхливу негативну реакцію не тільки з боку фахівців спорту й засобів масової інформації, а й представників бізнесу, які є спонсорами Олімпійських ігор, і широких кіл громадськості, що цікавляться олімпійським спортом. Негативна реакція на таку пропозицію була цілком зрозумілою, оскільки спортивна боротьба протягом усієї історії сучасних Олімпійських ігор (починаючи з Ігор I Олімпіади 1896 р.) є одним зі стрижневих видів спорту, має яскраве минуле й донині користується високою популярністю в багатьох країнах.

Аналогічну негативну реакцію викликали й деякі інші спірні (на думку багатьох фахівців, помилкові) пропозиції в цій сфері, що обговорювалися в Міжнародному олімпійському комітеті, зокрема – безуспішні спроби виключити з програми Ігор Олімпіад такий вид спорту, як сучасне п'ятиборство. Нагадаємо, що воно (під попередньою назвою "офіцерське п'ятиборство") вперше було включено до олімпійської програми на Іграх V Олімпіади 1912 р. за наполегливою рекомендацією президента МОК П'єра де Кубертена, який вважав, що цей вид спорту є "гідною перевіркою моральних якостей людини, її фізичних можливостей і навичок, – і в такий спосіб дає нам ідеального різнобічного атлета".

Також слід підкреслити, що розвиток сучасного олімпійського спорту, зокрема олімпійської програми, багато в чому визначався поглядами й практичною діяльністю президентів Міжнародного олімпійського комітету, що детально викладено в частині IV "Президенти Міжнародного олімпійського комітету, їх життя і діяльність на чолі МОК".

Сучасна практика формування програми Олімпійських ігор і критерії, яким вона повинна відповідати

Одним із критеріїв формування олімпійської програми, затверджених у перший період її розвитку, стало рішення Міжнародного олімпійського комітету, прийняте на його сесії, що проходила в 1912 р.

у Стокгольмі, – про те, що вид спорту може бути включений до програми Ігор Олімпіад за умови, що ним займаються не менше ніж у шести країнах.

Надалі збільшення кількості країн, спортсмени яких брали участь в Олімпійських іграх, змушувало МОК посилювати критерії для включення виду спорту до програми Ігор. Згодом умови допуску виду спорту до програми Олімпійських ігор ставали усе більш жорсткими.

Під час формування програм Ігор виникали досить серйозні проблеми, пов'язані з питаннями аматорства в олімпійському спорті. Наприклад, з цієї причини МОК після Ігор VIII Олімпіади 1924 р. виключив з програми Олімпійських ігор теніс.

Не менш гострими стали питання про присутність у програмах Ігор лижного спорту й футболу, але ці види спорту залишилися в олімпійській програмі.

З 1979 р. Міжнародним олімпійським комітетом було введено такий критерій включення до програми Олімпійських ігор видів спорту, спортивних дисциплін і видів змагань, як їх географічне поширення по країнах і континентах.

У 1981 р. МОК затвердив 12 критеріїв, яким повинні відповідати види спорту, що претендують на включення до програми Олімпійських ігор. Серед цих критеріїв – поширеність виду спорту у світі, загальнодоступність, помірність витрат на розвиток, великий обсяг фізичної діяльності, об'єктивність суддівства, збалансованість програми, відсутність штучного командного заліку, а також неприйнятність видів спорту, спортивних дисциплін і видів змагань, у яких результати залежать головним чином від механічної рушійної сили. З урахуванням усього цього МОК у 1980-х роках прагнув сформувати привабливу програму Олімпійських ігор і розширювати її за рахунок видів спорту, що є поширеними й загальнодоступними й водночас дозволяють успішно реалізовувати мету олімпійського руху.

Надалі – відповідно до тих редакцій Олімпійської хартії, які діяли наприкінці XX ст. і на початку XXI ст. – до програми Ігор Олімпіад могли бути включені тільки ті види спорту, що визнані МОК значно поширені не менше ніж у 75 країнах на чотирьох континентах для чоловіків і не менше ніж у 40 країнах на трьох континентах для жінок, а до програми зимових Олімпійських ігор – тільки ті види спорту, які визнані МОК і поширені не менше ніж у 25 країнах на трьох континентах.

Критерії для включення до олімпійської програми спортивної дисципліни – складової частини виду спорту, що відрізняється формою або змістом змагальної діяльності, – були аналогічні критеріям для включення до олімпійської програми видів спорту.

Що ж стосується виду змагань – складової частини виду спорту або спортивної дисципліни, де розігрується один комплект олімпійських медалей, то до програми Ігор Олімпіад могли бути включені ті види змагань, які поширені не менше ніж у 50 країнах на трьох континентах для чоловіків і не менше ніж у 35 країнах на трьох континентах для жінок.

Відповідно до Олімпійської хартії в її редакції 2004 р. залишилося тільки чотири критерії для включення виду спорту до програми Олімпійських ігор: його поширеність у світі; відсутність штучного командного заліку; неприйнятність видів спорту, у яких результат залежить від механічної рушійної сили; відповідність олімпійським традиціям; однак уже не було такого критерію, як загальнодоступність виду спорту. Також у цій редакції Олімпійської хартії було зазначено, що і відбір видів спорту для їхнього включення до програми Олімпійських ігор, і визначення критеріїв та умов для цього є прерогативою сесії МОК, а рішення про включення до програми Олімпійських ігор спортивної дисципліни або виду змагань стосується компетенції виконкому МОК. Це ж положення було у тій редакції Олімпійської хартії, яку МОК прийняв на своїй сесії в липні 2007 р.

Після кожних Олімпійських ігор МОК переглядає їхню програму – і в кожному такому випадку переглядаються стандарти включення до олімпійської програми виду спорту, спортивної дисципліни й виду змагань.

До того, як сесія МОК схвалює рішення про затвердження програми конкретних Олімпійських ігор (Ігор Олімпіади або зимових Олімпійських ігор), міжнародні спортивні федерації, що керують тими видами спорту, які передбачається включити до програми Ігор, повинні підтвердити Міжнародному олімпійському комітету свою участь у конкретних Олімпійських іграх.

Відповідно до згаданої редакції Олімпійської хартії рішення про включення виду спорту до програми конкретних Олімпійських ігор має бути прийняте не пізніше, ніж під час сесії МОК, що обирає місто, якому надається право прийняти конкретні Олімпійські ігри (тобто за сім років до них), а рішення про включення до програми конкретних Ігор спортивної дисципліни або виду змагань – на засіданні виконкому МОК не пізніше, ніж за три роки до відкриття цих Ігор.

Досить чіткі критерії, якими керувався МОК під час включення видів спорту, спортивних дисциплін і видів змагань до програми Олімпійських ігор або під час виключення з неї видів спорту, спортивних дисциплін і видів змагань, відображали їхню популярність і поширення в різних країнах на різних континентах, а також авторитетність відповідних міжнародних спортивних федерацій та активність їхньої діяльності.

Природно, включенню до олімпійської програми видів спорту, спортивних дисциплін і видів змагань передувала багаторічна робота з популяризації й поширення видів спорту, зі створення матеріальної бази, необхідної для їхнього розвитку, з формування системи міжнародних змагань тощо. Усе це, у свою чергу, створювало природнє й передбачуване середовище для розвитку видів спорту в різних країнах, для формування національних систем підготовки спортсменів до Олімпійських ігор і комплектування олімпійських команд.

Однак останніми роками в ту частину Олімпійської хартії, яка визначає програму Олімпійських ігор, було внесено важко пояснювані зміни – і в чинній (у 2019 р.) редакції Олімпійської хартії об'єктивні критерії, по суті, відсутні, а МОК одержав право вносити будь-які зміни в програми Ігор за відсутності будь-яких обмежень. Це сприяє різкому зростанню суб'єктивізму з боку керівництва Міжнародного олімпійського комітету й членів МОК, створює умови для тиску на них з боку численних міжнародних спортивних федерацій, політичних і фінансових кіл, засобів масової інформації (насамперед телебачення), а також оргкомітетів Олімпійських ігор, зацікавлених насамперед у задоволенні власних запитів і ділових інтересів, що мало піклуються про олімпійські ідеали й духовні цінності олімпізму, про перспективи розвитку олімпійського спорту, про його не тільки суто спортивні, але й історичні та культурні аспекти, завдяки яким олімпійський спорт став всесвітнім класичним явищем, що базуються на яскравій і багатогранній олімпійській спадщині і його славних традиціях.

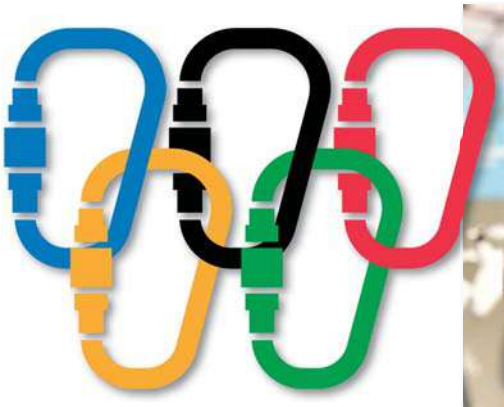
Руйнується стабільність системи побудови програм Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор, що сформувалася історично і перетворюється на хаотичну сферу, позбавлену чітко окреслених пріоритетів і підпорядковану сучасній кон'юнктурі, – з інтересами численних видів спорту, причому не тільки олімпійських, але й різних неолімпійських, серед яких екстремальні види спорту, що нерідко не мають ані багатої історії, ані традицій, ані чіткої класифікації, ані сталих правил.

При цьому, якщо в період між Іграми XXVIII і XXXI Олімпіад (2004–2016) МОК підтримував кількість видів змагань на конкретних Іграх Олімпіади приблизно на рівні задекларованої межі (300), незначно перевищуючи її (Афіни-2004 – 301 вид змагань, Пекін-2008 – 302, Лондон-2012 – 302, Ріо-де-Жанейро-2016 – 306), то в програмі Ігор XXXII Олімпіади, що проводитимуться в 2020 р. у Токіо, відбулося суттєве кількісне їх збільшення – у ній виявилося вже 339 видів змагань. Це стало наслідком, з одного боку, появи в програмі Ігор-2020 нових видів спорту – таких, як скейтбординг, серфінг, карате, спортивне скелелазіння, і повернення до олімпійської програми бейсболу й софтболу, що були відсутні у ній на Іграх-2012 і Іграх-2016, а з іншого боку – за рахунок збільшення кількості спортивних дисциплін (наприклад, крім традиційного баскетболу, у якому на майданчику грають по п'ять гравців в команді, у програмі Ігор-2020 буде варіант баскетболу 3 х 3 – по три гравці в команді на майданчику) і більшої кількості видів змагань у різних видах спорту, що входять до олімпійської програми, – зокрема, у плаванні, велосипедному спорті, академічному веслуванні, легкій атлетиці, стрільбі з лука, фехтуванні, тріатлоні. Серед згаданих – чимало видів змагань серед жінок і змішаних змагань, що навряд чи можна охарактеризувати позитивно.

339 видів змагань, що включені Міжнародним олімпійським комітетом до програми Ігор XXXII Олімпіади 2020 р. у Токіо, розподіляються між видами спорту таким чином: бадмінтон – 5 видів змагань; баскетбол – 2; баскетбол 3 х 3 – 2; бейсбол – 1; бокс – 13; боротьба вільна – 12; боротьба греко-

На Іграх Олімпіади 2020 р. будуть проведені змагання з карате серед чоловіків і жінок

На Іграх Олімпіади 2020 р. будуть проведені змагання зі скелелазіння

римська – 6; велосипедний спорт – 22; водне поло – 2; волейбол – 2; волейбол пляжний – 2; гандбол – 2; гімнастика спортивна – 14; гімнастика художня – 2; гольф – 2; веслування академічне – 14; веслування на байдарках і каное – 12; веслувальний слалом – 4; дзюдо – 15; карате – 8; кінний спорт – 6; легка атлетика – 48; вітрильний спорт – 10; плавання – 37; плавання синхронне – 2; стрибки у воду – 8; стрибки на батуті – 2; регбі 7 х 7 – 2; серфінг – 2; скейтбординг – 4; спортивне скелелазіння – 2; сучасне п'ятиборство – 2; софтбол – 1; стрільба з лука – 5; стрілецький спорт (кульова й стендова стрільба) – 15; теніс – 5; теніс настільний – 5; тріатлон – 3; тхеквондо – 8; важка атлетика – 14; фехтування – 12; футбол – 2; хокей на траві – 2.

Триває збільшення кількості видів змагань у програмі зимових Олімпійських ігор. Якщо у Ванкувері-2010 у програмі було 86 видів змагань, у Сочі-2014 – 98, у Пхьончхані-2018 – 102, то у програмі XXIV зимових Олімпійських ігор 2022 р. у Пекіні буде вже 109 видів змагань. Серед доданих: у стрибках на лижах із трампліна – командна першість у міксті (тобто змагання між командами зі змішаним складом, що включають чоловіків і жінок); у сноубордингу – змішані командні змагання в борд-кросі; у фрістайлі – відразу три включення: змагання з бігейру (серед чоловіків і серед жінок) і змішані змагання в лижній акробатиці; у бобслеї – змагання жінок в одиночках (монобоб); у шорт-треку – змішана естафета.

У редакції Олімпійської хартії, що діяла раніше, існувало положення, відповідно до якого включення виду спорту або спортивної дисципліни до програми Олімпійських ігор Міжнародний олімпійський комітет міг здійснювати не пізніше, ніж за сім років до відповідних Ігор Олімпіади або зимових Олімпійських ігор, – і після цього терміну жодні зміни в програмі не допускалися. Це положення дозволяло країнам, у яких той або інший вид спорту або спортивна дисципліна, що вводяться МОК до олімпійської програми, були недостатньо розвиненими, за відведений час вжити необхідні заходи для підготовки відповідних фахівців, розвитку матеріально-технічної бази, формування спортивного резерву й підготовки провідних спортсменів до Ігор, на яких відбудеться олімпійський дебют виду спорту або спортивної дисципліни.

Враховуючи значущість усіх цих чинників, слід підкреслити, що здійснене Міжнародним олімпійським комітетом скорочення семирічного строку до трьох років, як це зробив МОК у чинній редакції Олімпійської хартії, створює умови для фактичного звуження кола країн, чиї спортсмени зможуть боротися за олімпійські нагороди в новому виді спорту або новій спортивній дисципліні, обмежуючи таке коло країн лише тими, у яких цей вид спорту (спортивна дисципліна) уже має значне поширення.

З жалем доводиться констатувати й те, що наприкінці XX ст. й у різні роки XXI ст. Міжнародний олімпійський комітет включав у програми Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор різні види спорту, спортивні дисципліни й види змагань, які з тих або інших причин вважаються небезпечними і можуть призвести до негативних наслідків для здоров'я спортсменів і спортсменок.

Серед літніх олімпійських видів спорту негативним впливом на здоров'я й високою травматичністю відрізняються включені до програм Ігор Олімпіад жіноча важка атлетика (починаючи з Ігор-2000 у Сіднеї), жіноча вільна боротьба (починаючи з Ігор-2004 в Афінах), жіночий бокс (починаючи з Ігор-2012 у Лондоні) і деякі інші. Досить травматичними є й такі включені до програми майбутніх Ігор-2020 у Токіо види спорту, як скейтбординг і серфінг.

До програми Ігор XXXII Олімпіади 2020 р. увійшли змагання з серфінгу та скейтбордингу

Серед зимових олімпійських видів спорту високою травматичністю відрізняються хаф-пайп, слоуп-стайл і лижна акробатика у фрістайлі, хаф-пайп і слоуп-стайл у сноубордингу. Наприклад, на XXII зимових Олімпійських іграх 2014 р. у Сочі чимало спортсменів, які брали участь в олімпійських змаганнях, одержали травми різного ступеня важкості, причому більшість таких травм припала на види змагань у сноубордингу й фрістайлі.

Варто підкреслити, що на тлі численних змін і доповнень у програмі Олімпійських ігор (серед яких включення до олімпійської програми жіночих видів змагань у таких традиційно чоловічих видах спорту, як важка атлетика, бокс, вільна боротьба тощо), дивним представляється тривале немотивоване стримування розвитку програм олімпійських змагань у таких суто жіночих видах спорту, як художня гімнастика й синхронне плавання, що виглядає незрозуміло у світлі задекларованого Міжнародним олімпійським комітетом прагнення до усунення гендерної нерівності в олімпійському спорті.

Фахівці вважають необґрунтованою умову, що фігурує в чинній редакції Олімпійської хартії, про те, що до програм Олімпійських ігор включаються тільки ті види спорту, у яких неухильно підтримується Всесвітній антидопінговий кодекс (тоді як більш раціонально було б включати види спорту, у яких ведеться активна боротьба із застосуванням допінгу). Адже відомо, що Всесвітній андидопінговий кодекс неодноразово зазнавав критики, оскільки має вкрай ненадійне наукове підґрунтя й був прийнятий занадто швидко, з ігноруванням позицій видатних учених – представників спортивної науки й медицини; до того ж правила, встановлені WADA, є недосконалими, багато в чому не відповідають загальноприйнятим у світі юридичним нормам, а в ряді випадків стають засадами для свавілля і порушення прав спортсменів.

Учені, які займаються проблематикою олімпійського спорту, обґрунтовано вважають, що уникнути серйозних небезпек, пов'язаних із негативними процесами у формуванні програм Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор, можна тільки за наявності об'єктивних критеріїв, які повинні стати підґрунтям у вирішенні питань про включення до програм Олімпійських ігор видів спорту, спортивних дисциплін і видів змагань. Такі критерії повинні відповідати філософії олімпізму, історії й сучасному стану олімпійського спорту, традиціям і тенденціям його розвитку, інтересам різних верств світової громадськості, реаліям сучасного життя, враховувати досягнення сучасної науки й передової практики.

Нижче ми наводимо низку важливих критеріїв формування олімпійської програми, які нині відсутні в Олімпійській хартії, але, на думку багатьох відомих фахівців спортивної науки, безсумнівно мають бути відображені в основному документі олімпійського руху.

Зокрема, відсутність **критерію історичної наступності й збереження традицій** періодично призводить до того, що Міжнародний олімпійський комітет рекомендує виключити з програми Олімпійських ігор деякі види спорту, що мають надзвичайно багату спадщину, – з численними знаменними подіями та іменами видатних спортсменів, які вписали найяскравіші сторінки в історію олімпійського спорту й тим самим стимулювали його популярність і процвітання. При цьому виключення з олімпійської програми кожного з таких видів спорту призведе до непоправних втрат для олімпійського руху.

Під час формування програми Олімпійських ігор МОК не повинен залишати без уваги й такий важливий критерій, як **наявність або відсутність у спортсмена медичних протипоказань**. Коли певні види спорту, спортивні дисципліни або види змагань в олімпійській програмі, як аргументовано стверджують фахівці спортивної медицини, становлять небезпеку для здоров'я спортсменів, МОК не може не зважати на наявність настільки серйозної проблеми. Особливу небезпеку представляють Юнацькі олімпійські ігри, які нині розвиваються в чисто спортивному напрямку – прямо протилежному тому, заради чого вони у свій час були засновані.

Також необхідно враховувати такий критерій, як **вплив наявності виду спорту або спортивної дисципліни в олімпійській програмі на розвиток систем фізичного виховання**, дитячо-юнацького й масового спорту. Так, включення до програми Олімпійських ігор змагань серед жінок у важкій атлетиці, вільній боротьбі, боксі призвело до інтенсивного розвитку цих видів спорту в дитячо-юнацьких спортивних школах і до їхнього введення в систему виховання дітей, підлітків і дівчат, тоді як медичні й соціальні наслідки цього, на думку переважної більшості вчених – фахівців спортивної науки й медицини, є негативними.

Під час формування й розвитку олімпійської програми не можна не звертати увагу на необхідність урахування критерію **естетичної привабливості виду спорту**, а також такого критерію, як **духовні орієнтири й гуманістичні цінності**.

Видається дивним, що МОК нерідко зневажає й таким критерієм, як **необхідність ураховувати принципові відмінності між чоловіками й жінками** – як біологічні, так і соціальні. Аналіз програм сучасних Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор свідчить про те, що МОК у його діяльності з розвитку жіночого спорту й усунення гендерної нерівності на Олімпійських іграх пішов сумнівним шляхом ототожнення жіночого спорту із чоловічим – і при цьому поза полем зору МОК виявилися суттєві відмінності між чоловіками й жінками, пов'язані з репродуктивними, соматичними, поведінковими, соціальними й деякими іншими характеристиками.

Не викликає сумнівів і те, що одним з найважливіших критеріїв наявності в програмі Олімпійських ігор того або іншого виду спорту, спортивної дисципліни, виду змагань має **необхідність правового, медичного й соціального захисту спортсменів**.

Звичайно, програма Олімпійських ігор не може бути статичною, її потрібно оновлювати й удосконалювати. Але процес модернізації олімпійської програми не повинен іти врозріз із необхідністю збереження історичної спадщини, традицій і досягнень, що забезпечують високий авторитет олімпійського спорту і його популярність у світі.

18 липня 2018 року Міжнародний олімпійський комітет оголосив про включення семи нових дисциплін до програми зимових Олімпійських ігор у Пекіні: жіночих одиночних змагань з бобслею, чоловічих і жіночих змагань з фристайлу у дисципліні біг-ейр, змішаної естафети у шорт-треку, змішаних командних змаганнях з фристайлу в акробатиці, стрибків на лижах з трампліна і сноуборд-кросу

Розділ 45

Організація та проведення Олімпійських ігор

Ігри Олімпіад проводяться протягом першого року Олімпіади (Олімпіада – це чотирирічний період між Іграми), а зимові Олімпійські ігри – протягом третього календарного року Олімпіади.

Відповідальність за проведення Олімпійських ігор МОК покладає на місто, яке обирається як організатор Ігор. Дати проведення Олімпійських ігор визначаються виконкомом МОК. Тривалість змагань Олімпійських ігор не повинна перевищувати шістнадцяти днів.

Раніше – у період з 1924 до 1992 рр. включно – Ігри Олімпіад і зимові Олімпійські ігри проводилися в тому самому році. У 1991 р. МОК ухвалив рішення щодо розведення за часом Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор.

Непроведення Олімпійських ігор протягом року, на який вони намічені, спричиняє анулюцію прав міста-організатора – без завдання збитків іншим правилам МОК.

Вибори міста-організатора Олімпійських ігор

Вибори міста-організатора Олімпійських ігор є винятковою прерогативою МОК. Ці вибори повинні відбутися (за винятком надзвичайних обставин) за сім років до початку Олімпійських ігор.

Уряд країни, у якій знаходиться місто, що претендує на право організації й проведення Олімпійських ігор, повинен представити в МОК гарантійне зобов'язання, згідно з яким зобов'язується почати все необхідне й підтверджує, що країна та її керівництво будуть дотримувати й поважати Олімпійську хартію.

Виставити свою кандидатуру на проведення Олімпійських ігор може тільки місто, а не країна.

Місто може вважатися заявником на проведення Олімпійських ігор у тому випадку, якщо заявка міста затверджена національним олімпійським комітетом відповідної країни.

Заявка на проведення Олімпійських ігор повинна подаватися в МОК офіційною владою міста-кандидата зі схвалення відповідного національного олімпійського комітету. При цьому офіційна влада й НОК повинні гарантувати, що Олімпійські ігри будуть проводитися за правилами і відповідно до умов, висунутих Міжнародним олімпійським комітетом. У випадку, якщо в одній країні є кілька потенційних міст-кандидатів на організацію тих самих Олімпійських ігор, то за рішенням національного олімпійського комітету відповідної країни заявку може подати тільки одне місто.

Від дня подачі в МОК заявки на проведення Олімпійських ігор НОК країни, місто якої подало заявку на організацію Ігор, повинен контролювати процедуру. Разом з містом національний олімпійський комітет повинен відповідати за дії й поведінку міста у зв'язку з поданою заявкою.

Усі міста, що подали заявку на проведення Олімпійських ігор, повинні пройти процедуру затвердження, здійснюваного виконкомом МОК, який установлює деталі цієї процедури й визначає, які міста будуть прийняті в якості міст-кандидатів.

Містами-кандидатами на проведення Олімпійських ігор уважаються міста, які за рішенням виконкому МОК представляють свої кандидатури на сесії Міжнародного олімпійського комітету.

Президент МОК призначає оцінювальну комісію – для оцінки міст-кандидатів на проведення Олімпійських ігор (окрема оцінювальна комісія по кожних Іграх).

Оцінювальна комісія вивчає кандидатури міст-кандидатів, інспектує місця проведення змагань і представляє письмовий звіт усім членам МОК не пізніше, ніж за місяць до відкриття сесії МОК, на якій буде обрано місто-організатор Олімпійських ігор.

Згідно з вимогами виконкому МОК, усі міста-кандидати повинні представити свої фінансові гарантії. Виконком МОК ухвалює рішення щодо того, чи дає ці гарантії саме місто, або інші компетентні місцеві регіональні або державні органи влади, або треті сторони.

Зупиняючись на звіті кожної оцінної комісії, виконком МОК затверджує остаточний список міст-кандидатів, який представляється сесії МОК для виборів.

Вибори міста-організатора Олімпійських ігор відбуваються після розгляду сесією МОК доповіді оцінювальної комісії.

Після завершення виборів МОК укладає письмову угоду (контракт) з містом-організатором Олімпійських ігор і національним олімпійським комітетом країни, у якій знаходиться це місто.

Змагання Олімпійських ігор з усіх видів спорту повинні проводитися в місті-організаторі Ігор, якщо тільки виконком МОК не дозволить організацію окремих змагань в інших містах, на інших спортивних об'єктах або аренах, наявних у тій самій країні. Церемонії відкриття й закриття Ігор повинні проводитися безпосередньо в самому місті-організаторі. Місця проведення змагань або інших окремих заходів повинні затверджуватися виконкомом МОК.

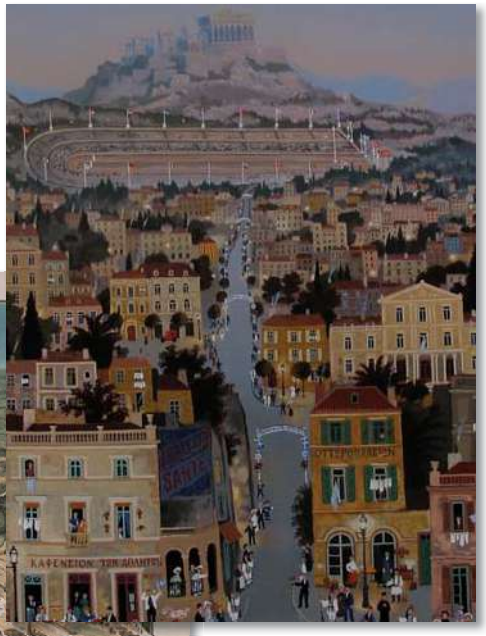
Організація й проведення Олімпійських ігор та їх висвітлення жодною мірою не повинні бути витиснуті іншими заходами, що проходять у місті-організаторі і його околицях або на інших спортивних об'єктах або аренах.

На різних етапах розвитку олімпійського руху сучасності прагнення одержати право міста-організатора Олімпійських ігор було різним.

На початку XX ст. претендентів на проведення Ігор було небагато. Крім того, Ігри II і III Олімпіад (1900 і 1904 рр.) були приурочені до всесвітніх виставок, що проходили в містах-організаторах (відповідно, у Парижі й у Сент-Луїсі).

Але зі зростанням популярності олімпійського спорту кількість міст-кандидатів стала зростати. Наприклад, на проведення Ігор XI Олімпіади (1936 р.) претендувало відразу 11 міст. 10 міст боролися за право проведення Ігор XII Олімпіади 1940 р. (які не відбулися через Другу світову війну).

Ще більша активність була зареєстрована, коли вирішувалося питання про проведення Ігор XVI і XVII Олімпіад (1956 і 1960 рр.): в обох випадках на право організації Ігор Олімпіади претендувало по 16 міст.

Ігри I Олімпіади було вирішено провести в Афінах в 1896 р. Однак у випадку зриву, столиця Угорщини – Будапешт готова була провести Ігри у межах святкування 1000-річчя своєї державності

За право проведення Ігор VI Олімпіади 1916 р. боролися Амстердам і Берлін, однак Ігри не відбулися через Першу світову війну

На проведення Ігор XI Олімпіади 1936 р. претендувало відразу 11 міст, а потім – після обрання Берліна – на противагу йому пропонувалося провести у цьому ж році Народну Олімпіаду в Барселоні, яка не відбулася через військовий заколот в Іспанії

Однак збільшення кількості видів спорту в програмах Олімпійських ігор і кількості їх учасників, необхідність будівництва складних спортивних споруд, олімпійських сіл та вирішення багатьох інших питань, пов'язаних із проведенням Олімпійських ігор на усе більш високому організаційному й матеріально-технічному рівні, призвело до істотного зниження активності серед міст.

Оскільки на організацію й проведення Олімпійських ігор були потрібні значні витрати, проведення Ігор ставало економічно невигідним для міст-організаторів. Яскравим прикладом тому послужили Ігри XX і XXI Олімпіад (1972 і 1976 рр.), після яких у міст-організаторів (Мюнхена й Монреаля) залишилися борги на суму, відповідно, 800 млн доларів США й 1 млрд доларів США.

У 1970-х роках МОК зазнавав серйозних ускладнень у зв'язку з вибором міст, готових взяти на себе роботу з організації, проведення та фінансування олімпійських змагань. Навіть при виборі столиці Ігор XXIII Олімпіади (1984) МОК зіштовхнувся з гострою проблемою, коли Тегеран зняв свою кандидатуру й претендентом залишився один Лос-Анджелес, влада якого не гарантувала гідної організації й проведення Ігор.

Але надалі інтенсивна комерціалізація й політизація олімпійського спорту й одержувані від проведення Олімпійських ігор вигоди для міст-організаторів і країн різко підвищили конкуренцію серед міст.

Наприклад, на проведення Ігор XXVI Олімпіади 1996 р. претендували шість міст (Атланта, Афіни, Торонто, Мельбурн, Манчестер і Белград). При голосуванні запекла боротьба відбувалася між Атлантою, Афінами й Торонто. У результаті право на проведення Ігор одержала Атланта, чому дуже сприяла перспектива значних доходів від Ігор Олімпіади-1996, якщо вони будуть проведені в США, хоча

Центральний універмаг Мельбурна "Фойс" під час проведення Ігор Олімпіади 1956 р.

Тегеран і Лос-Анджелес претендували на проведення Ігор XXIII Олімпіади 1984 р., але згодом Тегеран неочікувано зняв свою кандидатуру

історична справедливість вимагала, щоб 100-річний ювілей Ігор Олімпіад був відзначений в Афінах – столиці Ігор першої Олімпіади сучасності, які відбулися в 1896 р. Це було б тим більше справедливо, що до моменту голосування в Афінах уже була побудована більшість сучасних спортивних споруд для проведення олімпійських змагань, тому що влади Греції й Афін були переконані, що МОК зробить вибір на їхню користь.

Не менш гостра ситуація склалася й при виборі столиці Ігор XXVII Олімпіади 2000 р. Право на їхнє проведення виборювало шість міст. Спочатку найбільш імовірними кандидатами представлялися Берлін, Пекін і Сідней. У всіх турах голосування Пекін лідирував. Після першого тура зі списку кандидатів був виключений Стамбул (що одержав найменшу кількість голосів), після другого – Берлін, після третього – Манчестер. В останньому турі за кандидатуру Сіднея проголосували 45 членів МОК, за кандидатуру Пекіна – 43. Таким чином, через 44 роки після Ігор XVI Олімпіади в Мельбурні (1956) олімпійською столицею знову стало австралійське місто. Безсумнівно, на результатах голосування позначився виступ проти кандидатури Пекіна Конгресу США, державних і політичних діячів Великобританії й ряду інших країн Заходу, що обвинувачували керівництво КНР у порушеннях прав людини.

Надалі (в 2001 р.) Пекін був обраний столицею Ігор XXIX Олімпіади 2008 р., упевнено випередивши інших кандидатів-фіналістів.

На проведення Ігор XXX Олімпіади 2012 р. претендували дев'ять міст: Гавана, Лейпциг, Лондон, Мадрид, Москва, Нью-Йорк, Париж, Ріо-де-Жанейро і Стамбул, а переможцем став Лондон.

Слід зазначити, що на право проведення Ігор XXX Олімпіади в деяких країнах претендувало по кілька міст, тому були організовані конкурси на національному рівні. Наприклад, у Німеччині на проведення цих Ігор претендували п'ять міст (Лейпциг, Гамбург, Штутгарт, Франкфурт-на-Майні, Дюссельдорф), по два – в Іспанії (Мадрид і Севілья), у Бразилії (Ріо-де-Жанейро й Сан-Паулу) і в США (Нью-Йорк і Сан-Франциско).

Зростала й кількість міст, які бажали стати організаторами зимових Олімпійських ігор. Досвід показує, що навіть тільки участь у такому конкурсі є гарною рекламою для міста як центру міжнародного туризму й зимового спорту.

Столицею XVII зимових Олімпійських ігор 1994 р. після напруженої боротьби із трьома конкурентами стало норвезьке місто Ліллегаммер.

На проведення XVIII зимових Олімпійських ігор 1998 р. претендували п'ять міст: Нагано (Японія), Хака (Іспанія), Естерсунд (Швеція), Аоста (Італія), Солт-Лейк-Сіті (США). Столицею XVIII зимових Олімпійських ігор стало Нагано.

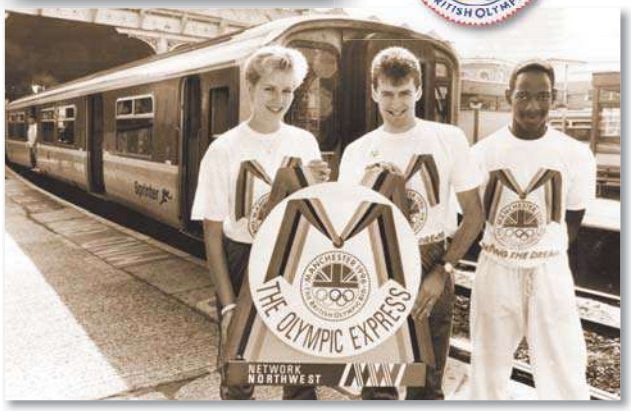
Бажання стати містом-організатором XX зимових Олімпійських ігор 2006 р. висловили шість міст: Гельсінкі (Фінляндія), Клагенфурт (Австрія), Попрад (Словаччина), Сьон (Швейцарія), Турин (Італія), Закопане (Польща). Перемогу одержав Турин.

На проведення XXI зимових Олімпійських ігор 2010 р. претендували вісім міст: Андорра-Ла-Велья

Атланта, Афіни, Торонто, Мельбурн, Манчестер і Белград боролися за право прийняти ювілейні Ігри 1996 р.

На проведення XXI зимових Олімпійських ігор 2010 р. претендували вісім міст. Перемогу одержав канадський Ванкувер

(Андорра), Берн (Швейцарія), Харбін (Китай), Хака (Іспанія), Пхьончхан (Республіка Корея), Зальцбург (Австрія), Сараєво (Боснія і Герцеговина), Ванкувер (Канада). Виконком МОК визнав містами-кандидатами Берн (який незабаром відмовився), Зальцбург, Пхьончхан, Ванкувер – і коло фіналістів звузилося до трьох, а переміг Ванкувер.

Як зазначає Джон Девіс у книзі "Ефект Олімпійських ігор. Як спортивний маркетинг створює сильні бренди" (2013 р.), міста-кандидати, що претендували на право проведення в 2012 р. Ігор XXX Олімпіади, повинні були додати до своєї заявки великий комплект документів і відповіді на запитання великої анкети. Необхідні дані охоплювали найширше коло даних – від прогнозу погоди і стану навколишнього середовища до планів щодо забезпечення безпеки та бізнес-плану олімпійського селища. Було потрібно відповісти на запитання, що стосуються не тільки різних сторін життя міста і ресурсів організаційного комітету, але й цілого спектра додаткових послуг (маркетингових досліджень, консультування, бухгалтерії, юриспруденції), що також впливало на оцінку експертів. Уже на початковій стадії подачі заявок МОК сформував групу першочергових кандидатів, яким за перехід на наступний етап конкурсу припало додатково (від первісної суми в 100 тис. діл. США за подачу заявки) заплатити ще по 500 тис. дол.

Серед кандидатів спочатку були два міста зі США – Нью-Йорк і Філадельфія. Від кожного з них зажадали гарантію в 100 млн дол. для підтримки своєї заявки, а також про компенсації для МОК і Олімпійського комітету США у випадку фінансових втрат або ризиків. У результаті до кандидатів-фіналістів увійшов Нью-Йорк – разом із Лондоном, Мадридом, Парижем і Москвою. За результатами виборів, що відбулися на сесії МОК, яка проходила в Сінгапурі у липні 2005 р., право проведення Ігор XXX Олімпіади 2012 року було надано Лондону, який набрав найбільшу кількість голосів членів Міжнародного олімпійського комітету.

Російське місто Сочі було обрано столицею XXII Олімпійських ігор 2014 р. на 119-й сесії МОК, що відбулася в липні 2007 р. у Гватемалі.

На 121-й сесії МОК, що проходила в жовтні 2009 р. у Копенгагені, на право проведення Ігор XXXI Олімпіади 2016 р. претендували чотири міста – Мадрид (Іспанія), Ріо-де-Жанейро (Бразилія), Токіо (Японія), Чикаго (США). Для підтримки кандидатур своїх міст у Копенгаген прибули не тільки їх мери та керівники національних олімпійських комітетів відповідних країн, але й глави держав і урядів, до яких належать спортсмени.

Так, Чикаго презентували на сесії МОК президент США Барак Обама разом зі своєю дружиною Мішель (уродженкою цього американського міста). Серед тих, хто переконував членів МОК у перевазі і потенційних можливостях Токіо, був прем'єр-міністр Японії Юкіо Хатояма. За Мадрид учасників сесії Міжнародного олімпійського комітету агітували король Іспанії Хуан Карлос I (у минулому – яхтсмен, учасник Олімпійських ігор), голова уряду цієї країни Хосе Луїс Родрігес Сапатеро, почесний президент МОК Хуан Антоніо Самаранч і знаменитий іспанський футболіст Рауль. У складі бразильської делегації, що прилетіла в Копенгаген з надією на успіх Ріо-де-Жанейро, були президент Бразилії Луїс Інасіу Лула да Сілва й видатний футболіст Пеле.

Кожне із чотирьох міст-претендентів мало чималі переваги, які підкреслювалися в ході презентацій (хоча в кандидатів були й деякі мінуси). Наприклад, серед плюсів Чикаго називалися досить компактне (не далі 8 км від центру міста) розміщення спортивних об'єктів, готовність виділити на проведення Ігор 750 млн дол. США й залучити втричі більше засобів від приватних інвесторів. А одним з мінусів Чикаго експерти МОК назвали недостатній розвиток суспільного транспорту в цьому місті.

Висування Мадрида як претендента на проведення Ігор-2016 було зустрінуто підтримкою 85% жителів іспанської столиці (проти – тільки 2%). Вже були готові прийняти олімпійські змагання 23 спортивних об'єкти цього міста (при 33 об'єктах, необхідних для Ігор). Мінусом (хоча в цьому й немає ніякої провини Мадрида) було те, що місцем проведення Ігор-2012 кілька років назад обрали Лондон, а тому і фахівці, і ЗМІ вважали, що навряд чи МОК піде на те, щоб і наступні Ігри-2016 також проходили в Європі.

Влада Японії ще напередодні сесії МОК оголосила, що готові виділити на фінансування підготовки та проведення Олімпійських ігор 2016 р. суму, еквівалентну 3,8 млрд доларів США. За кандидатуру Токіо говорило й те, що їх заявка виглядала кращою у зв'язку з компактним розміщенням основних

Російське місто Сочі було обране столицею XXII зимових Олімпійських ігор 2014 р. (його суперниками були Зальцбург, Пхьончхан, Алмати)

спортивних об'єктів. Не був забутий і багатий організаторський досвід японців, які у свій час досить чітко, на високому рівні провели Ігри XVIII Олімпіади в Токіо (1964), XI і XVIII зимові Олімпійські ігри – відповідно, у Саппоро (1972) і в Нагано (1998). Однак, як було зафіксовано в ході соціологічних опитувань, лише 55% жителів японської столиці підтримували ідею проведення в Токіо Ігор Олімпіади-2016.

Напередодні 121-й сесії МОК серед бразильських аргументів на користь кандидатури Ріо-де-Жанейро називалося те, що раніше Олімпійські ігри жодного разу не проводилися в Південній Америці. Серед плюсів – і те, що 84% жителів цього міста висловилися за проведення в них Ігор-2016 (проти – менше 4%), і бурхливий розвиток економіки Бразилії. А мінусами Ріо-де-Жанейро є, зокрема, такі фактори, як велика розкиданість майбутніх спортивних об'єктів і дуже складна криміногенна обстановка в цьому місті, де банди з місцевих нетрів створюють серйозні проблеми для гостей міста.

Фаворитами в змаганні чотирьох претендентів багато хто називав Чикаго і Ріо-де-Жанейро. Однак реальні події в ході голосування на 121-й сесії МОК у Копенгагені виявилися для більшості (також і для багатьох фахівців) несподіваними. Почалося з того, що вже після першого тура виборів із числа претендентів вибув Чикаго, за кандидатуру якого була віддана найменша кількість голосів членів МОК – 18 (за Мадрид – 28, Ріо-де-Жанейро – 26, Токіо – 22). У другому турові менше всіх голосів (20) одержав Токіо, що вибув з подальшої боротьби (за Ріо-де-Жанейро в цьому турі проголосували 46 членів МОК, за Мадрид – 29). І нарешті, у вирішальному третьому турі, коли залишилися тільки два претенденти, кандидатура Мадрида одержала 32 голоси, тоді як за Ріо-де-Жанейро було віддано набагато більше голосів (66) – і це найбільше бразильське місто одержало право прийняти 2016 р. Ігри XXXI Олімпіади.

У 2011 р. МОК обрав Пхьончхан (Республіка Корея) містом, якому надавалося право прийняти XXIII зимові Олімпійські ігри 2018 р.

На сесії, що відбулася в 2013 р., Міжнародним олімпійським комітетом був обраний Токіо і як місто-організотор майбутніх Ігор XXXII Олімпіади 2020 р.

Переможцем конкурсу міст, які претендували на право проведення в 2022 р. XXIV зимових Олімпійських ігор, став Пекін, набравши більше голосів, ніж Алмати з Казахстану. Пекін виявився першим містом, що завоювало право провести як Ігри Олімпіади (вони відбулися там у 2008 р.), так і зимові Олімпійські ігри, які пройдуть в 2022 р.

Досить помітне збільшення кількості видів змагань, включених у програми Ігор Олімпіад, і збільшення кількості їх учасників призвело до істотного росту масштабів Ігор (і до відповідного їхнього подорожчання), що, у свою чергу, призвело до зменшення кількості міст, які претендують на проведення Ігор Олімпіад. Наслідком такої ситуації стало те, що МОК уперше у своїй історії прийняв на одній сесії рішення про вибір зразу двох міст-організоторов Олімпійських ігор – Парижа (який одержав право провести в 2024 р. Ігри XXXIII Олімпіади) і Лос-Анджелеса (якому було надане право провести Ігри XXXIV Олімпіади 2028 р.).

Вирішуючи питання про місце проведення XXV зимових Олімпійських ігор 2026 р., МОК на своїй сесії, що відбулася в 2019 р., уперше надав таке право не одному, а двом містам – Мілану і Кортіна д'Ампеццо (обидва – з Італії).

Для одержання права на організацію Олімпійських ігор місто-кандидат повинне зібрати більшість голосів членів МОК, присутніх на сесії (половину голосів плюс один голос). Якщо в першому або наступних турах голосування жодне з міст не набере необхідного кількості голосів, тоді те з них, за яке подана найменша кількість голосів, виклю-

Париж був обраний містом-організатором Ігор XXXIII Олімпіади 2024 р. (його суперниками були Рим, Лос-Анджелес, Будапешт)

чається із числа кандидатів і проводиться новий тур голосування. Наприклад, для обрання Атланти як міста-організатора Ігор Олімпіади 1996 р. виявилися потрібними п'ять турів голосування.

Щоб уникнути всякого роду порушень і зловживань, які можуть підірвати авторитет олімпійського спорту, МОК розробив основні принципи відбору міст-кандидатів на проведення Ігор. Так, був підготовлений довідник для міст-кандидатів, положення якого повинні бути відбиті у файлі кандидата. Зміст цього довідника відображає сучасну позицію МОК з даних питань. Довідник включав 18 тем: національні, регіональні й міські характеристики міста-кандидата; правові аспекти; митні й імміграційні формальності; захист навколишнього середовища й метеорологічні умови; фінанси; маркетинг; загальна спортивна концепція; види спорту; Паралімпійські ігри; олімпійське селище; медична служба й служба охорони здоров'я; безпека; розміщення; транспорт; технології; служба зв'язку та медіасервіс; олімпізм і культура; гарантії.

Неможливо не звернути увагу на те, що з кожним роком усе більший вплив на рішення МОК з питання вибору олімпійських міст мають комерційні міркування. По-перше, як показує практика останніх років, МОК схильний до отримання фінансової вигоди з усіх своїх рішень. По-друге, що також досить важливо, організація Олімпійських ігор нині, як ми вже зазначали, вимагає величезних матеріальних витрат, різноманітної і складної підготовчої роботи, тому, природно, підготовку й проведення Олімпійських ігор здатні здійснювати міста, які мають відповідну матеріальну базу, засоби та досвід роботи.

Прагнення до здешевлення Олімпійських ігор у тій частині, яка стосується скорочення пільг для "олімпійської родини", тобто членів МОК і керівників національних олімпійських комітетів, представляється обґрунтованим. Як показала практика останніх трьох десятиліть, ці пільги (забезпечення транспортом, окремі місця на спортивних об'єктах тощо) є надлишковими, а їх усунення не тільки може призвести до значної економії засобів, але й зробить Ігри значно більш демократичними. Не зовсім прийнятною виглядає ситуація, при якій видатні спортсмени й всесвітньо відомі тренери живуть у скромних умовах Олімпійського селища, користуються загальним транспортом, а члени МОК і чиновники НОК проживають у п'ятизіркових готелях, роз'їжджають у престижних дорогих автомобілях тощо.

Що ж стосується прагнення заощаджувати на спортивних спорудах, віддаючи перевагу тимчасовим, і на транспортних магістралях, то тут не все представляється безперечним – особливо в тих випадках, коли справа стосується великих міст і Ігор Олімпіад.

Дорогі фундаментальні споруди, сучасні транспортні магістралі, найскладніша система обслуговування роблять Ігри не тільки великою спортивною подією, але й ареною впровадження передових досягнень науки й техніки в інфраструктуру міст, демонстрацією економічних, матеріально-технічних і культурних досягнень країн.

Обмеження в масштабах проведення Ігор, переведення їх на ощадливий режим, використання тимчасових спортивних споруд безсумнівно негативно позначиться на престижі Олімпійських ігор, на їхній привабливості для країн-організаторів, спонсорів, засобів масової інформації.

Досить небезпечною для олімпійського руху є позиція тих членів МОК і деяких представників інших ланок міжнародної олімпійської системи, які ратують за проведення "більш скромних" Олімпійських ігор, з можливо меншими витратами на їхню підготовку й проведення. У зв'язку із цим звучать і заклики, які обґрунтовуються їхніми авторами турботою про те, щоб право на проведення Ігор одержали і країни, що не мали до цього такої можливості, для чого пропонується ввести систему "обертання" Олімпійських ігор з послідовним почерговим про-

веденням їх на кожному з п'яти континентів. Однак подібні пропозиції зустрічають і обґрунтовані заперечення серед членів Міжнародного олімпійського комітету.

Слід зазначити, що в останні кілька десятків років саме завдяки розмаху, величезним інвестиціям, зв'язкам з телебаченням та діловими колами, також і з найбільшими компаніями, спорт став сферою, що володіє значними фінансовими можливостями й привертає увагу величезної телеаудиторії, небаченої в яких-небудь інших сферах людської діяльності.

Олімпійський спорт, і, насамперед, Олімпійські ігри, нині є вже не тільки й, мабуть, не стільки суто спортивною, скільки культурною й соціально-політичною подією, а також ареною для активної демонстрації науково-технічних, технологічних, економічних досягнень і дієвим засобом розвитку міст, країн і регіонів.

З урахуванням усього цього проведення "бідних" Олімпійських ігор в економічно малопотужних країнах неминуче позбавить олімпійський спорт згаданих переваг. А в результаті постраждає весь міжнародний олімпійський рух, також і у бідних країнах: адже нині для них навіть сама участь в Олімпійських іграх є дієвим засобом підвищення своєї значущості в очах світового співтовариства.

Не можна обійти увагою скандал, що вибухнув у грудні 1998 р. і сильно зачепив репутацію Міжнародного олімпійського комітету і низки членів МОК, звинувачених у одержанні хабарів і подарунків, а саме – у корупції, пов'язаній з виборами міст, що претендували на право проведення Олімпійських ігор. Розслідування, доручене спеціальній комісії на чолі з тодішнім віце-президентом МОК Річардом Паундом, торкнулося насамперед фактів, які стосуються висування американського міста Солт-Лейк-Сіті в якості претендента на проведення XIX зимових Олімпійських ігор 2002 р. й наступного голосування на сесії МОК, за результатами якого це місто стало столицею зимових Ігор-2002. Однак член виконкому МОК швейцарець Марк Ходлер уважав, що подібні факти мали місце не тільки у зв'язку з виборами Солт-Лейк-Сіті, а й ще із трьома містами, що стали столицями Олімпійських Ігор: Атлантою, Нагано й Сіднеєм. З тих членів МОК, які у зв'язку з розслідуванням, що проводилося, були запідозрені в моральній неохайності, четверо подали у відставку добровільно, шестеро

Послідовність подій у процесі обрання міст, що приймають Олімпійські ігри. (IOC, 2019)

були виключені зі складу МОК на надзвичайній сесії Міжнародного олімпійського комітету, що відбулася в березні 1999 р. в Лозанні, а десятьом було оголошено догани.

Після згаданого скандалу та початих у зв'язку з ним очисних заходів МОК почав структурні й організаційні реформи, покликані надалі відгородити від подібних негативних явищ вибори міст-організоторів Олімпійських ігор. Зокрема, більше не допускалися візити членів МОК до міста-кандидата, а також відвідування представниками міста-кандидата членів МОК; контакти між ними на нейтральній території стали предметом суворого контролю, а спілкування на міжнародному рівні було суворо обмежене.

Нова процедура вибору столиці Ігор, на думку фахівців, виявилася кращою за колишню, однак і вона не гарантує повного викорінювання корупції та залишає можливість впливу на результати голосування. Адже члени МОК, як і раніше, роблять вибір, виходячи із власних переваг, які мало залежать від реальних переваг і недоліків міст-претендентів. Як уважають дослідники (Шапле, Кюблер-Маббот, 2012) публікація результатів індивідуального голосування (а не просто підсумкових цифр) додала б процедурі прозорості.

Підготовка та проведення Олімпійських ігор

Організацію Олімпійських ігор МОК доручає національному олімпійському комітету країни, де знаходиться місто-організатор, а також самому місту-організатору.

НОК відповідає за організацію для цих цілей організаційного комітету Олімпійських ігор (ОКОІ), який з моменту свого заснування звітує безпосередньо перед виконкомом МОК.

ОКОІ повинен мати статус юридичної особи; у його виконавчий орган повинні входити член або члени МОК для даної країни, президент і генеральний секретар НОК і не менше одного представника, призначеного містом-організатором; можуть також входити представники органів влади й інші керівні особи.

ОКОІ з моменту його заснування і до моменту ліквідації зобов'язано здійснювати свою діяльність відповідно до Олімпійської хартії та угоди, укладеної з МОК.

Описаного вище порядку формування організаційного комітету Олімпійських ігор і його взаємин з МОК дотримувалися по суті всі національні олімпійські комітети і ОКОІ – за винятком Лос-Анджелеського оргкомітету Ігор XXIII Олімпіади 1984 р. Справа в тому, що для вирішення фінансових питань мер Лос-Анджелеса Т. Бредлі створив спеціальний комітет, складений з приватних осіб. МОК категорично відмовився підписувати договір із приватним оргкомітетом, який не давав ніяких фінансових гарантій. Це було порушенням відповідного правила Олімпійської хартії, згідно з яким місто, що претендує на проведення Ігор, повинне дати такі гарантії. Тільки через півроку їх дав Олімпійський комітет США, що також було порушенням Олімпійської хартії. Однак під тиском обставин МОК змушений був погодитися із ситуацією, що склалася, у зв'язку із загрозою зриву Ігор XXIII Олімпіади.

НОК, ОКОІ й місто-організатор несуть спільну й індивідуальну відповідальність за всі пов'язані з організацією й проведенням Олімпійських ігор зобов'язаннями, прийнятими конкретно на себе або спільно, за винятком фінансової відповідальності, яку повністю беруть на себе, спільно або індивідуально, місто-організатор і ОКОІ, зберігаючи за собою право на компенсацію за збиток, нанесений третіми сторонами. Поряд із цим зазначено, що МОК не несе ніякої фінансової відповідальності відносно організації й проведення Олімпійських ігор.

У випадку порушення Олімпійської хартії або інших правил і інструкцій МОК або невиконання зобов'язань, які взяли на себе НОК, ОКОІ або місто-організатор, МОК має право ухвалити рішення (з негайним набранням ним чинності) про позбавлення міста-організатора, ОКОІ й НОК права проводити Олімпійські ігри, зберігаючи за собою право на компенсацію за збиток, заподіяний скасуванням Ігор Міжнародному олімпійському комітету. У цьому випадку НОК, ОКОІ, місто-організатор і країна, у якій знаходиться це місто, а також усі урядові й інші органі влади або треті особи будь-якого рівня не мають права вимагати від МОК якої-небудь компенсації.

Найбільш важливі аспекти роботи організаційних комітетів Олімпійських ігор:

- забезпечити рівні умови для кожного виду спорту в програмі Ігор, а також забезпечити проведення змагань відповідно до правил міжнародних спортивних федерацій;
- не допустити проведення політичних демонстрацій або мітингів у місті, де проводяться Ігри, або в його околицях;
- обрати, а якщо буде потреба й створити відповідні спортивні споруди, а також забезпечити все необхідне встаткування й оснащення;
- розмістити спортсменів, обслуговуючий персонал і офіційних представників;
- організувати медичне забезпечення;

- вирішити транспортні проблеми;
- задовольнити потреби засобів масової інформації – для того, щоб забезпечити належне висвітлення Ігор;
- організувати культурні заходи, що є невід'ємним компонентом проведення Олімпійських ігор;
- надати заключний звіт про проведення Ігор на двох офіційних мовах і поширити його протягом двох років після закінчення Ігор.

Для розміщення всіх спортсменів, офіційних осіб і персоналу команд в одному місці ОКОІ організує олімпійське селище на період, установлений виконкомом МОК.

Олімпійське селище повинне відповідати вимогам, встановленим виконкомом МОК. ОКОІ також затверджує квоти на кількість офіційних представників таі інший персонал команд, розташовуваних в олімпійському селищі.

ОКОІ повинен взяти на себе всі витрати з розміщення й харчування учасників змагань, офіційних осіб і іншого персоналу команд в олімпійському селищі й інших місцях проживання, як зазначено вище, а також місцеві витрати на транспорт.

Якщо Міжнародний олімпійський комітет уповноважить ОКОІ проводити змагання Ігор у будь-якому іншому місці, крім міста-організатора, оргкомітет Олімпійських ігор може одержати завдання забезпечити розміщення, послуги й устаткування відповідно до вимог, установлених виконкомом МОК.

Об'єктивності заради слід зазначити, що ОКОІ не завжди дотримувалися положень Олімпійської хартії щодо організації олімпійського селища. Так, на Іграх XXIII Олімпіади (1984) у Лос-Анджелесі не було олімпійського селища – спортсмени жили в студентських гуртожитках. А на XVI зимових Олімпійських іграх (1992) в Альбервілі через розкиданість місць проведення змагань існувало кілька олімпійських селищ. Кілька олімпійських селищ функціонували й під час XX зимових Олімпійських ігор (2006) – у Турині й у його околицях.

Як правило, багато міжнародних спортивних федерацій під час Олімпійських ігор проводять свої конгреси. У цих випадках на їхнє прохання ОКОІ повинен забезпечити МСФ приміщенням і необхідними технічними засобами.

ОКОІ розробляє культурну програму, яка повинна охоплювати, як мінімум, весь період функціонування олімпійського селища й повинна бути заздалегідь представлена на затвердження у виконком МОК. Така програма покликана служити розвитку гармонійних зв'язків, взаєморозуміння й дружби між учасниками й гостями Ігор. Вона включає культурні заходи, які організовуються в олімпійському селищі і символізують універсальний характер і різноманітність культури людини, а також інші заходи, проведені з тією ж метою, – головним чином, у місті-організаторі, причому для учасників, акредитованих МОК, безкоштовно резервується певна кількість місць.

Крім того, з дозволу виконкому МОК ОКОІ може організувати під свою відповідальність міжнародний молодіжний табір, а також передолімпійські змагання відповідно до затвердженої виконкому МОК формули – з метою перевірки спортивних споруд, використовуваних для проведення Ігор. Ці змагання проводяться під технічним контролем відповідних міжнародних спортивних федерацій.

До 1996 р. ОКОІ включали в програму Ігор показові змагання (з двох видів спорту). Але МОК ухвалив рішення: починаючи з Ігор XXVI Олімпіади, надалі не проводити показових змагань.

Олімпійська хартія говорить, що ОКОІ повинен консультуватися із МСФ із усіх питань, що стосуються технічної сторони організації Ігор, включаючи розклад. Що стосується графіка і щоденного розкладу змагань, то остаточне рішення ухвалює виконком МОК – з урахуванням побажань МСФ.

ОКОІ веде свою діяльність самостійно, згідно із затвердженим бюджетом. Однак право на продаж телетрансляції Олімпійських ігор має тільки МОК, причому всі контракти ОКОІ, що містять будь-який елемент реклами, включаючи право або ліцензію на використання емблеми або талісмана Олімпійських ігор, повинні відповідати Олімпійській хартії й інструкціям, даним виконкомом МОК. Це стосується і контрактів з устаткування для хронометражу й табло, а також включення будь-якого розпізнавального сигналу в телевізійні програми.

ОКОІ, міжнародні спортивні федерації й національні олімпійські комітети, а також усі інші акредитовані особи, які беруть участь в Іграх у будь-якій якості, повинні дотримуватися правил "Регламенту з протоколу МОК", а також усіх інших інструкцій виконкому МОК.

Церемонії відкриття й закриття Олімпійських ігор повинні проводитися у суворій відповідності з "Регламентом з протоколу МОК", а зміст та деталі сценаріїв, розкладів і програм повинні бути попередньо представлені в МОК на затвердження.

При відсутності іншого рішення виконкому МОК, яке відбивається в контракті з містом-організатором Олімпійських ігор, кількість спортсменів, які беруть участь в Іграх Олімпіади, не повинна перевищувати 10 тис., а кількість офіційних осіб не повинна перевищувати 5 тис.

Успішне проведення Олімпійських ігор багато в чому залежить від ефективності роботи міжнародних спортивних федерацій, злагодженої взаємодії МОК, МСФ і ОКОІ.

Як ми вже зазначали, на Олімпійських іграх кожна міжнародна спортивна федерація відповідає

за технічний контроль і керівництво своїм видом спорту. Місця для змагань і тренування й усе устаткування повинне відповідати правилам МСФ.

За порядок проведення змагань з кожного виду спорту безпосередньо відповідає відповідна міжнародна спортивна федерація.

МСФ мають наступні права й обов'язки, пов'язані з технічною підготовкою до Олімпійських ігор:

- установлювати технічні правила зі своїх видів спорту, спортивних дисциплін, видів змагань, включаючи рівень нормативів, технічні характеристики устаткування, установок і об'єктів; правила технічних рухів, вправ та ігор, правила з технічної дискваліфікації, правила суддівства й хронометрування;
- установлювати остаточні результати й розподіл місць в олімпійських змаганнях; ОКОІ повинен негайно й за свій рахунок надавати міжнародним спортивним федераціям ці результати в електронному вигляді після кожного виду змагань відповідно до правил, установлених МОК;
- підлягаючи Міжнародному олімпійському комітету, здійснювати технічний контроль місць проведення змагань і тренування з цього виду спорту під час проведення змагань і тренування з даного виду спорту на Олімпійських іграх;
- робити відбір суддів, арбітрів та інших технічних офіційних осіб з країни, у якій перебуває місто-організатор Ігор, і з інших країн у межах квоти, встановленої виконкомом МОК після одержання пропозицій від відповідної МСФ;
- призначати двох технічні представників у період проектування й будівництва споруд з видів спорту з метою забезпечення виконання правил федерацій і перевірки всіх технічних положень, включаючи заявки, відповідність місць проведення змагань установленим стандартам, розклад змагань, передолімпійські змагання, а також умови розміщення, харчування і перевезення технічних офіційних осіб і суддів;
- забезпечити, щоб усі учасники дотримувалися положень правил Олімпійської хартії "Висвітлення Олімпійських ігор засобами масової інформації" і "Реклама, демонстрації, пропаганда";
- під контролем Міжнародного олімпійського комітету стежити за виконанням правил МОК відносно допуску учасників, як до Олімпійських ігор (відбіркові змагання), так і в період проведення Ігор;
- разом з МОК встановлювати і редагувати технічні регламенти для міст-кандидатів.

Повинні бути взаємно погоджені між МСФ і ОКОІ технічні положення, що представляються потім на затвердження виконкому МОК:

- складання щоденного розкладу у межах програми з даного виду спорту на Олімпійських іграх;
- траси змагань, що проходять поза олімпійськими спорудами (наприклад, у вітрильному спорті, у легкій атлетиці – у марафонському бігу й спортивній ходьбі, у кінному триборстві, у велосипедному спорті – у шосейних велоперегонах тощо);
- потреба в тренувальних об'єктах до Олімпійських ігор і під час їх проведення;
- технічне устаткування на місцях змагань, яке не визначене і яке не наводиться в технічних правилах МСФ;
- технічні установки для визначення результатів;
- уніформа представників МСФ (таких, як судді, арбітри й ін.), необхідна під час Олімпійських ігор.

Застереження і перелік пропозицій МСФ, що вимагають згоди виконкому МОК:

- складання програми Олімпійських ігор зі своїх видів спорту; включення або виключення видів змагань відповідно до правил, критеріїв і умов, установлених МОК;
- визначення кількості учасників у кожному виді змагань і по країнах, а також кількості команд, що беруть участь в Олімпійських іграх;
- розробка (за три роки до Олімпійських ігор) системи відбіркових (кваліфікаційних) змагань;
- розробка системи групування й відбору спортсменів у відбіркових видах змагань (або команд у відбіркових групах) для Олімпійських ігор;
- визначення кількості замін в індивідуальних і командних видах спорту або видах змагань;
- визначення кількості та системи відбору спортсменів для проходження допінгу-контролю.
- відрядження більше ніж двох технічні делегатів для контролю за ходом підготовки до Олімпійських ігор або організація додаткових візитів, крім передбачених МОК відповідно до Олімпійської хартії;
- виробництво міжнародними спортивними федераціями будь-якими засобами візуальних або аудіовізуальних записів змагань, будь-яке використання яких у комерційних цілях заборонене.

Гарні приклади чіткої і високоефективної роботи продемонстрували оргкомітети Ігор Олімпіад у Сеулі-1988, Барселоні-1992, Сіднеї-2000, Афінах-2004, Пекіні-2008, Лондоні-2012, оргкомітети зимових Олімпійських ігор у Ліллегаммері-1994, Нагано-1998, Ванкувері-2010, Пхьончхані-2018.

Неоднозначно була оцінена фахівцями діяльність організаційних комітетів деяких Ігор, серед яких оргкомітету XXII зимових Олімпійських ігор 2014 р. у Сочі й оргкомітет Ігор XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро, а більшою мірою негативно – діяльність оргкомітету Ігор XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті (більш докладно недоліки роботи організаторів Ігор у цьому американському місті висвітлені в розділі, присвяченому економічним аспектам діяльності організаційних комітетів Олімпійських ігор).

Розділ 46

Символи, ритуали, церемонії, атрибутика Олімпійських ігор і супутні заходи

Олімпійські ігри давнини відрізнялися великою кількістю різноманітних обрядів і церемоній, в яких втілювалися як релігійні уявлення древніх греків, так і їх побутові традиції: жертвопринесення богам, клятви атлетів, їх тренерів і еланодиків (суддів), урочисті ходи, церемонії нагородження та вшанування переможців, різного роду посвячення – гімни, хвалебні оди тощо.

Коли в XVIII–XIX ст. нашої ери в різних країнах робилися спроби відродження Олімпійських ігор, їх організатори в тій чи іншій формі використовували деякі елементи ритуалів і церемоній, запозичених з давньогрецьких Олімпійських ігор. Так було і під час проведення Олімпійських ігор Роберта Дувра в Англії, і на Олімпійських іграх в Рондо у Франції, і на Іграх Олімпійського товариства Мач Венлок в Англії, і на Панеллінських олімпіадах в Греції.

П'єр де Кубертен, який не тільки виступив ініціатором відродження Олімпійських ігор у сучасних умовах, а й зміг разом зі своїми соратниками втілити в життя задумане і практично реалізувати поставлені завдання, сприймав ці Ігри як давньогрецьку спадщину. У зв'язку з цим Кубертен ввів поняття "олімпізм" як своєрідний вид релігії, нерідко використовуючи в своїх філософських роботах термін "спортивна релігія".

Кубертен намагався через олімпійську атлетику і давньогрецьку філософію знайти ефективний засіб, щоб заповнити вакуум, створений відсутністю Бога в еру, в яку вступила Європа, котру швидко підкорювали економічний утилітаризм і науковий позитивізм. Тому в основі "спортивної релігії" було прагнення Кубертена і прихильників олімпізму втілити в сучасних умовах ті його гуманістичні основи, якими були просякнуті грецька філософія і християнська віра, відродити в процесі виховання (в тому числі і фізичного) давньогрецькі принципи рівноваги між тілом і духом – через атлетизм в його олімпійському розумінні, а також поставити олімпізм на службу справі миру, розвитку демократії та міжнародного співробітництва.

З урахуванням усього цього Кубертен обрамив Олімпійські ігри різними церемоніями, обрядами і ритуалами, які, з одного боку, повинні були зв'язати сучасні Ігри з давньогрецькими, а з іншого – відповідати новим історичним, релігійним і суспільно-політичним умовам.

Олімпійський спорт, згідно з поглядами низки соціологів, являє собою духовний, майже релігійний інститут з ритуалами і церемоніями, що використовуються як для підвищення значущості самого спорту, так і для підтримки системи цінностей у суспільстві.

Перш ніж перейти до викладу основних аспектів змісту цього розділу, мабуть, доцільно навести роз'яснення значень низки використаних у ній понять. Причому, з цілком зрозумілих причин, ми даємо тут у повному обсязі не всі значення кожного терміна, а лише ті з них, які так чи інакше стосуються олімпійської тематики.

Атрибут (лат. *attribuo* – надаю, наділяю) – суттєва, невід'ємна властивість предмета або явища, на відміну від випадкових властивостей; в мистецтві – речовинна визначальна ознаку будь-якої особистості, героя, божества.

Гімн (грец. *hymnos*) – урочиста пісня як символ державної або соціальної єдності; в Стародавній Греції – урочиста хвалебна пісня на честь богів і героїв; взагалі – хвалебна пісня, музичний твір урочистого характеру.

Девіз (фр. *devise*) – короткий вислів, зазвичай виражає керівну ідею поведінки або мету діяль-

ності; спочатку – короткий напис на гербі, щиті, ордені.

Клятва – урочиста обіцянка, запевнення.

Медаль (італ. *medaglia*; фр. *medaille*) – особливий знак, виготовлений на пам'ять про якусь подію; нагорода за особливі заслуги; відзнака у вигляді металевого кола, овалу, ромба з будь-яким рельєфним зображенням і написом.

Обряд – сукупність встановлених звичаєм традиційних дій, в котрих втілюються які-небудь релігійні та побутові традиції і якими супроводжуються важливі моменти життя і діяльності людського колективу.

Звичай – загальноприйнятий порядок, традиційно усталені правила суспільної поведінки.

Плакат (фр. *placard* – оголошення, афіша) – вид образотворчого мистецтва, яскраве зображення на великому аркуші з коротким пояснювальним або закличним текстом, що виконується в агітаційних, рекламних, інформаційних або навчальних цілях.

Ритуал (лат. *ritualis* – обрядовий) – сукупність і встановлений порядок обрядових дій при вчиненні будь-якого релігійного акту; вироблений звичаєм або встановлений порядок здійснення чого-небудь; вид обряду, форма складної символічної поведінки, що історично склалася; впорядкована система дій (в тому числі мовних), що виражає певні соціальні та культурні взаємини і цінності.

Символ (грец. *symbolon* – знак, прикмета) – речовинний, графічний або звуковий умовний знак або умовна дія, що позначають будь-яке явище, поняття, ідею.

Символіка – сукупність символів; вираження ідей, понять або почуттів за допомогою умовних знаків або предметів (символів).

Талісман (грец. *telesma*, що означає предмет, наділений надприродною силою) – предмет, який, за забобонними уявленнями, приносить щастя, удачу.

Традиція (лат. *traditio* – передача, переказ; від *trado* – передаю) – історично сформовані звичаї, які передаються з покоління в покоління, громадський порядок, правила поведінки та ін.

Прапор (голл. *vlag*) – полотнище встановлених розмірів і кольорів, іноді із зображенням на ньому герба, емблеми.

Церемонія (лат. *caerimonia* – благоговіння, культурний обряд) – урочистий офіційний акт, при проведенні якого дотримуються встановленого порядку.

Церемоніал – розпорядок проведення церемонії.

Емблема (грец. *emblema*) – умовне або символічне зображення, що виражає будь-яке поняття, ідею.

Грецька спадщина у сучасному втіленні

Під час проведення в Парижі у 1894 р. міжнародного конгресу відродження Олімпійських ігор П'єр де Кубертен і Дімітріос Вікелас, спираючись на давньогрецьку спадщину, розробили сценарій, в якому знайшли втілення церемонії і ритуали, що відображали зв'язок сучасних Олімпійських ігор з Олімпійськими іграми, котрі проводили в Стародавній Греції. У прийнятій на конгресі Олімпійської хартії наголошувалося на необхідності відродити Олімпійські ігри в сучасній формі, але з дотриманням стародавніх традицій. Серед завдань, покладених на Міжнародний олімпійський комітет, названо турботу про те, щоб Ігри були гідними їхньої славетної історії і високих ідеалів. У промові на заключному засіданні конгресу, що відбулося 23 червня 1894 р. Кубертен особливо підкреслив: "Ми – представники міжнародного спорту і ми одностайно проголосували за відродження ідеї, якій понад дві тисячі років...", а завершуючи виступ, підняв тост "за олімпійську ідею, яка, подібно до променю всемогутнього сонця, пронизала імлу століть, щоб осяяти переддень XX століття радістю і надією".

Вже тоді було схвалено олімпійський девіз "Citius. Altius. Fortius." ("Швидше. Вище. Сильніше"), запропонований за кілька років до цього французьким священиком Анрі Мартіном Дідоном. Цей девіз був вперше використаний в 1894 р. у заголовку першого бюлетеня Міжнародного олімпійського комітету, а офіційно представлений на Іграх VIII Олімпіади (1924) в Парижі.

Дімітріосу Вікеласу, обраному першим президентом МОК і оргкомітету перших Олімпійських ігор

BULLETIN DU COMITÉ INTERNATIONAL

JEUX OLYMPIQUES

PARIS, 229, Rue Saint-Honoré — Citius — Fortius — Altius — Rue Saint-Honoré, 229, PARIS

PROGRAMME DES JEUX OLYMPIQUES DE 1896

ATHÈNES

SOUS LA PRÉSIDENCE DE

S. A. R. Monseigneur le Prince Royal, duc de Sparte

Перший бюлетень Міжнародного олімпійського комітету. 1896 р.

сучасності, які повинні були відбутися у 1896 р. в Афінах, доручалося розробити церемонії відкриття і закриття Ігор у дусі, характерному для Олімпійських ігор давнини.

До Ігор I Олімпіади був створений олімпійський гімн. Музику написав Спірос Самарас (1863–1917), а слова – Константінос Паламас (1859–1943). Зазначимо, що офіційно цей твір було затверджено як олімпійський гімн Міжнародним олімпійським комітетом на сесії МОК, що відбулася в 1958 р. у Токіо. Нотна партитура олімпійського гімну зберігається в штаб-квартирі МОК у Лозанні (Швейцарія).

Крім офіційного олімпійського девізу, існує і неофіційний девіз: "Головне – не перемога, а участь". Авторство цього вислову помилково приписувалося П'єру де Кубертену. Насправді воно прозвучало в Лондоні в 1908 р. з амвона собору Святого Петра у проповіді єпископа Пенсільванського і було пов'язане із однією з подій Ігор IV Олімпіади, коли під час змагань в марафонському бігу італійський легкоатлет Дорандо П'єтрі з останніх сил наближався до фінішу, але перетнути його зміг тільки за допомогою сторонніх людей, за що був дискваліфікований. На наступний день під час нагородження переможців і призерів Ігор один з членів британської королівської сім'ї запросив італійського спортсмена до п'єдесталу пошани і вручив золотий кубок (схожий на той кубок, який вручався олімпійському чемпіону) за видатне спортивне досягнення.

Олімпійська символіка

Олімпійська символіка включає загальні для всього олімпійського руху олімпійський символ, олімпійський девіз (разом вони становлять олімпійську емблему) і олімпійський прапор, а також офіційні емблеми національних олімпійських комітетів, емблеми Олімпійських ігор, емблеми сесій МОК і олімпійських конгресів. До олімпійської символіки належать і так звані супутні олімпійські символи – офіційні терміни-написи (логотипи), піктограми, талісмани і олімпійська атрибутика.

Олімпійський символ складається з п'яти переплетених кілець однакового розміру, які використовуються окремо в одноколірному або багатоколірному виконанні (зліва направо) – блакитного, жовтого, чорного, зеленого і червоного. Блакитне, чорне і червоне кільця розташовані вгорі, а жовте і зелене – внизу. Олімпійські кільця символізують діяльність олімпійського руху, союз п'яти континентів і зустріч атлетів з усього світу на Олімпійських іграх.

Олімпійський символ був представлений П'єром де Кубертеном і затверджений МОК у 1913 р.

Хоч ні в Олімпійській хартії, ні в інших офіційних документах МОК немає прямих вказівок на те, до якого континенту належить те чи інше кільце в олімпійській символіці, однак прийнято вважати, що блакитне кільце символізує Європу, жовте – Азію, чорне – Африку, зелене – Австралію, червоне – Америку.

Олімпійський символ був запропонований П'єром де Кубертеном і затверджений Міжнародним олімпійським комітетом у 1913 р.

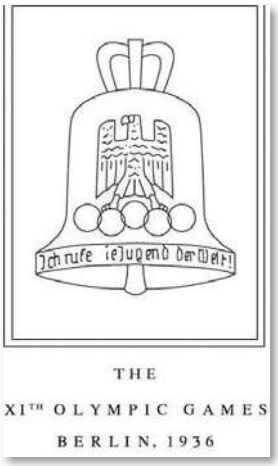
Олімпійський символ є виключною власністю Міжнародного олімпійського комітету. Олімпійська хартія забороняє використовувати олімпійський символ в рекламних і будь-яких комерційних цілях, не спрямованих на розвиток олімпійського руху.

За більш ніж столітній період історії сучасного олімпійського руху дизайн олімпійського символу – п'яти переплетених кілець – трохи змінився, зокрема, іншою стала відстань між кільцями, але в цілому він майже не відрізняється від оригіналу, затвердженого МОК у 1913 р.

Нині олімпійські кільця як символ захищені Найробським договором 1981 р. Всесвітньої організації інтелектуальної власності (World Intellectual Property Organization, 1981), а в країнах, що не підписали цю угоду, олімпійський символ захищають національні законодавства країн, відповідно до яких національні олімпійські комітети мають винятково права на використання цього символу і відповідають за його охорону.

Офіційна олімпійська емблема являє собою композицію, що складається з олімпійського символу і олімпійського девізу.

Право на використання олімпійської емблеми мають тільки МОК і національні олімпійські комітети. Олімпійська хартія забороняє використання олімпійської емблеми будь-якими іншими організаціями в рекламних і будь-яких комерційних цілях без дозволу Міжнародного олімпійського комітету.

Емблема Ігор XI Олімпіади в Берліні (1936)

Емблема Ігор XIV Олімпіади в Лондоні (1948)

Емблема Ігор XV Олімпіади в Гельсінкі (1952)

Емблема Ігор XVII Олімпіади в Римі (1960)

Національні олімпійські комітети мають власні офіційні емблеми, що являють собою поєднання олімпійського символу з тими чи іншими національними відмітними знаками, найчастіше – з елементами державної геральдики (наприклад, в емблемі НОК України – з тризубом, в емблемі Британської олімпійської асоціації – зі стилізованим зображенням лева, грива якого – в кольорах державного прапора Великобританії; в емблемі Олімпійського комітету Швеції – з трьома коронами; в емблемі Олімпійського комітету Ірландії – зі стилізованим зображенням трилисника конюшини тощо).

Емблема кожного НОК, як і його прапор та гімн, повинні бути затверджені виконкомом МОК.

Офіційна емблема тих чи інших Олімпійських ігор включає олімпійський символ і символ міста, що проводить Олімпійські ігри, або держави, на території якої вони проводяться, або яке-небудь інше зображення, а також можуть бути вказані рік і місце проведення Ігор. Наприклад, на емблемі Ігор XI Олімпіади в Берліні (1936) зображений дзвін, а на ньому – стилізоване зображення орла, нижче – п'ять переплетених кілець і напис "Ich rafe Die Jugend dɐr Welt" ("Я закликаю молодь всього світу"). На емблемі Ігор XIV Олімпіади в Лондоні (1948) зображені будівля британського парламенту і вежа Біг-Бен; на емблемі Ігор XV Олімпіади (1952) в Гельсінкі – "вежа Ярвінена", висота якої відповідає світовому рекорду видатного фінського легкоатлета 1930-х років; на емблемі Ігор XVII Олімпіади в Римі (1960) – легендарна капітолійська вовчиця, яка, за переказами, вигодувала своїм молоком Ромула і Рема, з іменами яких пов'язують заснування цього міста; на емблемі Ігор XXVIII Олімпіади в Афінах (2004) – оливовий вінок тощо. На емблемі VII зимових Олімпійських ігор (Кортіна-д'Ампеццо-1956) відображена гірська вершина Ротададнон; на емблемі XI зимових Олімпійських ігор (Саппоро-1972) – стилізоване зображення сніжинки; на емблемі XVII зимових Олімпійських ігор (Ліллегаммер-1994) – північне сяйво тощо.

Емблема Ігор XXVIII Олімпіади в Афінах (2004)

Емблема Ігор XXIX Олімпіади в Пекіні (2008)

Емблема Ігор XXX Олімпіади в Лондоні (2012)

Емблема Ігор XXXI Олімпіади в Ріо-де-Жанейро (2016)

Емблема XVII зимових Олімпійських ігор у Ліллегаммері (1994)

Емблема XXI зимових Олімпійських ігор у Ванкувері (2010)

На емблемі Ігор XXIX Олімпіади (Пекін-2008) білим на червоному тлі – ієрогліф "цзин", що означає "столиця держави" в стилізованому зображенні, яке нагадує фігуру танцюючої людини або спортсмена, що біжить. Не випадково для емблеми обраний червоний колір, який для китайців є символом успіху і щастя. Емблема, яку вони називають "танцюючий Пекін", відображає гостинність господарів Ігор та їхню дружелюбність.

Емблемою XXI зимових Олімпійських ігор 2010 р. у Ванкувері був затверджений іланаак (мовою інуїтів (ескімосів) означає друг), що являє собою стилізоване зображення людини з п'яти кам'яних брил, кожна з яких має один з олімпійських кольорів.

25 вересня 2008 р. був оприлюднений девіз XXI зимових Олімпійських ігор-2010. З урахуванням того, що в Канаді функціонують дві офіційні державні мови – англійська та французька, які мають на федеральному рівні однакові права, девізів у Ігор-2010 теж було два. Один з них – англійською мовою: "With glowing hearts" – слова з англомовного варіанту тексту державного гімну Канади, що перекладається як "З палаючими серцями", інший – французькою мовою: "Des plus brillants exploits" – слова з франкомовного варіанту тексту державного гімну країни, що перекладаються як "До блискучих подвигів".

Емблема (логотип) Ігор XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні складалася з чотирьох частин, які мають вигляд неправильних багатокутників і символізують цифри 2, 0, 1, 2, позначаючи рік проведення цих Ігор (2012). В одну з верхніх частин логотипу включено слово "London", а в іншу – зображення п'яти олімпійських кілець. Глава оргкомітету Олімпійських ігор в Лондоні лорд Себастьян Кое (дворазовий олімпійський чемпіон з легкої атлетики в бігу на 1500 м – на Іграх-1980 Москві і на Іграх-1984 в Лос-Анджелесі), представляючи логотип Ігор-2012, наголосив: "Це бренд, який буде об'єднувати людей. Він динамічний і різноманітний. Він символізує собою споруди, де пройдуть змагання, і самі Ігри, які будуть сповнені олімпійським духом. Це має надихати молодих людей у всьому світі і спонукати їх до участі в Іграх Олімпіади". Емблема Ігор XXX Олімпіади була виконана в чотирьох колірних варіантах – синьому, зеленому, помаранчевому, жовтому.

Емблема (логотип) XXII зимових Олімпійських ігор 2014 р. у Сочі, розроблена компанією Interbrand, складалася з символів, що дзеркально відбиваються, – "Sochi" і "2014" – і є продовженням одне одного, а також елемента "ru" і п'яти переплетених кілець. Дзеркальністю компонентів емблеми – "Sochi" і "2014" – наголошувалося на кліматичній полярності міста Сочі, де засніжені вершини гір відбиваються у водній гладіні моря.

Емблема Ігор XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро була розроблена бразильської дизайнерською студією Tatil Design і виконана в кольорах державного прапора цієї країни – синьому, жовтому і зеленому. В основі логотипу – стилізована символіка Ріо-де-Жанейро – гори, сонце і море – у вигляді звивистих ліній, які в той же час нагадують силуети людей, що взялися за руки і танцюють. Ця емблема, за задумом її творців, покликана символізувати взаємодію і енергію, гармонію в розмаїтті, буйство бразильської природи і олімпійський дух.

Автором емблеми (логотипу) XXIII зимових Олімпійських ігор 2018 р. у Пхьончхані став відомий художник-дизайнер Ха Чжон Чжу. Основними елементами цієї емблеми є символи, що являють собою стилізовані зображення двох літер корейського алфавіту Ханг, з яких починається назва Пхьончхан – міста, що приймає зимові Ігри-2018. У той же час один з двох елементів логотипу уособлює три складові традиційної корейської культури Чон Чжи Ін, покли-

Емблема Ігор XXXII Олімпіади в Токіо (2020)

Емблема Ігор XXXIII Олімпіади в Парижі (2024)

Прапор Національного олімпійського комітету України

Емблема Національного олімпійського комітету України

кані символізувати в гармонії небо, землю і людину, а другий елемент логотипу символічно втілює сніг і лід, на яких проводяться змагання зимових Олімпійських ігор. В емблемі Ігор-2018 використані фарби п'яти кольорів олімпійської символіки.

У квітні 2016 р. був представлений логотип майбутніх Ігор XXXII Олімпіади, які відбудуться влітку 2020 року в Токіо. Офіційною емблемою цих Ігор, обраною з чотирьох фінальних варіантів, стало зображення синьо-білого кільця, виконане у візерунку "шахівниця", а під ним – напис "TOKYO 2020" і п'ять переплетених кілець (автор логотипу – Асао Токоло). Цікаво, що подібні шахові візерунки були популярні в Японії в епоху Едо, коли в країні правив клан Токугава (1603–1868). Як зазначають організатори Ігор-2020, їхній олімпійський логотип покликаний символізувати різноманітність країн і культур, об'єднаних навколо спорту.

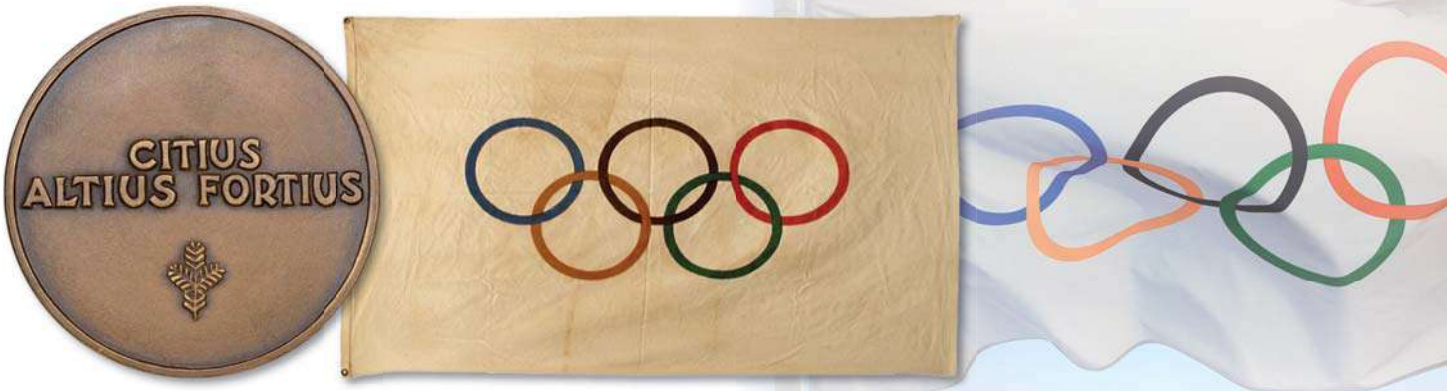
У грудні 2017 р. організатори майбутніх XXIV зимових Олімпійських ігор 2022 р., право на проведення яких отримав Пекін, представили офіційну емблему цих Ігор. Вона виконана у вигляді стилізованого зображення ієрогліфа, написаного китайською каліграфією, але в сучасному дизайні. Верхня частина логотипу символізує рухи ковзаняра, нижня – поставу лижника, а стрічка в середині емблеми уособлює місця проведення олімпійських змагань – гори, стадіони і лижні траси, а також те, що зимові Ігри-2022 будуть проводитися під час китайського Нового року. Під описаним зображенням – напис "BEIJING 2022" і п'ять переплетених кілець. Основним кольором емблеми цих зимових Олімпійських ігор є синій, що символізує мрію і майбутнє, а також світло і чистоту снігу і льоду, на яких проходять олімпійські змагання. Крім синього кольору, в емблемі використані червоний і жовтий, які є кольорами державного прапора Китайської Народної Республіки і покликані символізувати пристрасть, молодість і енергію спорту.

21 жовтня 2019 р. організаційний комітет майбутніх Ігор XXXIII Олімпіади, які відбудуться в 2024 р. у Парижі, представив офіційну емблему цих Ігор, відібрану в результаті конкурсу, який стартував у жовтні 2018 р. Основний елемент логотипу Ігор-2024, створеного у французькому агентстві Royalties Ecobranding, має круглу форму зображення, що поєднує в собі три компоненти: олімпійський вогонь, золоту медаль і образ Маріанни, що є символом Французької Республіки (і в той же час втілює її всесвітньо відомий девіз – "Свобода. Рівність. Братерство"). Під зображенням – напис "PARIS 2024" і п'ять олімпійських кілець.

Офіційна емблема тих чи інших Олімпійських ігор може використовуватися оргкомітетом Ігор і національним олімпійським комітетом тієї країни, на території якої знаходиться місто-організатор, для популяризації олімпійського руху, а також для реклами різних торгових марок у комерційно-ліцензійній діяльності, пов'язаній із залученням коштів на покриття витрат з підготовки до Ігор та їх проведення.

Національні олімпійські комітети країн через відповідні уряди забезпечують охорону офіційної олімпійської емблеми, емблем НОК, емблем Олімпійських ігор та використання їх суворо відповідно до Олімпійської хартії.

Не завжди п'ять переплетених кілець на олімпійських емблемах зображувалися в традиційних п'яти кольорах. Наприклад, емблема Ігор XIV Олімпіади (Лондон-1948), в тому числі й олімпійські кільця, були зроблені в чорно-білому виконанні; в емблемі Ігор XV Олімпіади (Гельсінкі-1952) кільця були білими на синьому тлі; в емблемі Ігор XVI Олімпіади (Мельбурн-1956) – білі кільця на зеленому тлі; в емблемі Ігор XVII Олімпіади (Рим-1960) – кольору срібла; в емблемі Ігор XVIII Олімпіади (Токіо-1964) – кольору золота; в емблемі Ігор XXI Олімпіади (Монреаль-1976) всі кільця – червоного кольору.

Олімпійське гасло на реверсі олімпійської медалі

Автором ідеї олімпійського прапора був П'єр де Кубертен

Олімпійські кільця також використовуються на олімпійських медалях, на талісманах Олімпійських ігор, в оформленні міст-організаторів Ігор, місць проведення олімпійських змагань, на тематичних марках, монетах і значках, на сувенірах та інших товарах з олімпійською символікою (виробники яких повинні мати відповідний дозвіл МОК і ОКОІ), а також іноді й у святкових феєрверках під час церемоній відкриття і закриття Ігор.

Олімпійський прапор – один з компонентів олімпійської символіки – являє собою біле полотнище, в центрі якого – олімпійський символ.

Автором ідеї олімпійського прапора був П'єр де Кубертен. На його пропозицію цей прапор (перший екземпляр якого зшили в паризькому ательє Bon Marche) був у 1913 р. затверджений Міжнародним олімпійським комітетом.

Мер Ванкувера передає олімпійський прапор меру Сочі

Вперше олімпійський прапор було представлено в червні 1914 р. на VI Олімпійському конгресі в Парижі, де в залі Сорбонни святкувалося 20-річчя сучасного олімпійського руху.

Цей прапор МОК планував використовувати на Іграх VI Олімпіади, які мали відбутися в 1916 р. в Берліні, однак цього не сталося через Першу світову війну.

Першими Олімпійськими іграми сучасності, на яких був представлений олімпійський прапор, стали Ігри VII Олімпіади, що відбулися в 1920 р. в Антверпені. Відтоді він піднімається на всіх Олімпійських іграх.

Офіційний олімпійський прапор, зроблений з білого атласу, на якому вишиті кольорові олімпійські кільця, і облямований золотою бахромою, був подарований Міжнародному олімпійському комітету в 1920 р. Олімпійським комітетом Бельгії.

У 1988 р. олімпійський прапор був замінений на новий, представлений на Іграх XXIV Олімпіади в Сеулі, де президент Республіки Корея Ро Де У вручив його президенту МОК Хуану Антоніо Самаранчу. А старий олімпійський прапор нині зберігається в Олімпійському музеї у Лозанні.

Олімпійський прапор, який використовується на зимових Олімпійських іграх, був подарований Міжнародному олімпійському комітету в 1952 р. містом Осло, де проводилися VI зимові Олімпійські ігри.

Під час урочистої церемонії закриття Ігор Олімпіади або зимових Олімпійських ігор мер міста, який проводив Ігри, передає офіційний олімпійський прапор президенту МОК, який вручає його меру міста, яке є організатором наступних Ігор Олімпіади або зимових Олімпійських ігор. Цей прапор протягом чотирьох років зберігається у муніципалітеті того міста, яке має приймати Ігри.

Олімпійський прапор без золотої облямівки, що піднімається на флагштоку стадіону під час церемонії відкриття Олімпійських ігор, виготовляється містом-організатором цих Ігор.

Урочисті церемонії та ритуали на Олімпійських іграх

Традиційним атрибутом сучасних Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор є запалення олімпійського вогню – один з основних ритуалів на урочистій церемонії відкриття Ігор.

Ідея запалювання олімпійського вогню від сонячних променів за допомогою лінзи біля храму Зевса в грецькій Олімпії – за аналогією з ритуалами Олімпійських ігор, що проводилися в Стародавній Греції, – була висловлена П'єром де Кубертеном у 1912 р.

Один з міфів розповідає про легендарного титана Прометея, який викрав вогонь у богів з Олімпу і приніс його людям. За такий вчинок Зевс повелів Гефесту прикувати Прометея до скелі, щоранку туди прилітав орел і клював печінку титана, а потім його врятував Геракл. У деяких давньогрецьких містах існував культ Прометея, і на його честь проводилися прометеї – змагання бігунів з палаючими факелами.

Запалення олімпійського вогню і проведення факельної естафети з нагоди Олімпійських ігор було здійснено вже на Іграх I Олімпіади в Афінах в 1896 р., коли проводилися ходи із запаленими факелами.

Олімпійський вогонь був запалений на олімпійських стадіонах Амстердама в 1928 р. і Лос-Анджелеса в 1932 р.

Під час перебування в Олімпії у 1934 р. делегації Міжнародного олімпійського комітету член МОК від Греції Ангелос Воланакіс запропонував перед кожними Іграми запалювати полум'я в Олімпії і доставляти його естафетою до олімпійського стадіону. Тоді ж археолог Александрос Філадельфіас вніс ідею запалювання олімпійського вогню від прямих сонячних променів.

Вирішальний внесок у розроблення церемонії запалювання олімпійського вогню і проведення факельної естафети вніс оргкомітет Ігор XI Олімпіади 1936 р. у Берліні, зокрема Карл Дієм, який розробив план запалювання олімпійського вогню в стародавній Олімпії і проведення естафети звідти до Олімпійського стадіону у німецькій столиці. Цей план був схвалений в 1934 р. на сесії МОК в Афінах.

У 1936 р. проведенню в Берліні Ігор XI Олімпіади вперше в історії сучасного олімпійського руху передувала факельна естафета олімпійського вогню, яка була проведена за маршрутом протяжністю 3075 км – від Олімпії в Греції через низку європейських країн (Болгарію, Югославію, Угорщину, Чехословаччину) до столиці Німеччини, де на головному стадіоні було запалено олімпійський вогонь.

Змагання факелоносців відбувались у Стародавній Греції, але не належали до програми Олімпійських ігор. Червонофігурна кераміка. V ст. до н. е.

Відтоді естафета олімпійського вогню стала одним з традиційних атрибутів Олімпійських ігор. Вогонь, що запалюють в грецькій Олімпії від сонячних променів, зібраних за допомогою увігнутої лінзи-дзеркала, прямує за маршрутом естафети, що передається від однієї людини з факелом до іншої у будь-яку погоду. З урахуванням можливостей виникнення на естафетному шляху різних складнощів (і не тільки погодних), крім факела, який несе перший з учасників естафети олімпійського вогню, в Олімпії запалюються ще й запасні його джерела, що зберігаються в спеціальних лампах, закритих від поривів вітру, дощу та інших зовнішніх чинників.

Автором ідеї естафети олімпійського вогню від Олімпії до стадіону Берліна став німецький професор Карл Дієм – генеральний секретар оргкомітету Ігор XI Олімпіади 1936 р.

Церемонія запалювання олімпійського вогню біля храму Гери в Олімпії

Олімпійський вогонь було запалено на церемонії відкриття IX Олімпійських ігор в Амстердамі (1928)

Часом запасне джерело олімпійського вогню виявлялося необхідним.

Перед Іграми XIV Олімпіади (Лондон-1948) олімпійський вогонь вперше здійснив морську подорож. Але цьому передували драматичні події на території самої Греції, пов'язані з громадянською війною (1946–1949) між грецькими урядовими військами і Демократичною армією Греції, під контролем якої була та частина території країни, де знаходиться Олімпія. У той день, коли мав відбутися ритуал запалювання олімпійського вогню, англійські військові кораблі почали артилерійський обстріл долини річки Алфей, урядові війська пішли в атаку на позиції Демократичної армії Греції. Тому запалення олімпійського вогню серед руїн стародавньої Олімпії відбувалося під гуркіт канонади.

Ось що писала швейцарська газета "Шпорт": "Вогонь, що запалювали древні греки в день відкриття Олімпійських ігор, був символом громадянського миру, який суворо дотримувався під час проведення Ігор. Запалити факел в античній Олімпії і доставити його в місце проведення сучасних Олімпійських ігор було, безумовно, прекрасною ідеєю. І як трагічно, що цей символ миру послужив приводом до військових дій... символ миру виявився факелом смерті". Солдати грецьких урядових військ доставили факел із запаленим вогнем на острів Корфу в Іонічному морі. Звідти олімпійський вогонь було переправлено до Італії, після чого його через Швейцарію, Францію, Люксембург, Бельгію доставили в столицю Великобританії Лондон, який прийняв Ігри XIV Олімпіади.

На зимових Олімпійських іграх олімпійський вогонь вперше було запалено в 1952 р. у столиці Норвегії Осло – місті, яке прийняло VI зимові Ігри. Норвезькі організатори зимових Олімпійських ігор надали перевагу (МОК тоді не став з ними сперечатися) запалити олімпійський вогонь не від сонячних променів в грецькій Олімпії, а в норвезькому селищі Моргедаль – від вогню в каміні будинку, в якому в XIX ст. жив основоположник норвезького лижного спорту С. Нордхейм (1825–1897); звідти факельною естафетою вогонь було доставлено до місця проведення олімпійських змагань.

У тому ж норвезькому селищі починалися маршрути факельних естафет олімпійського вогню і перед VII і VIII зимовими Олімпійськими іграми, які відбулися, відповідно, в Кортіна-д'Ампеццо (1956) і в

У 1948 р. перед Іграми XIV Олімпіади олімпійський вогонь вперше здійснив морську подорож

Перша зимова факельна естафета, яка розпочалася у норвезькому селищі Моргедаль і завершилася церемонією запалювання олімпійського вогню на олімпійському стадіоні в Осло під час VI зимових Олімпійських ігор (1952)

Скво-Веллі (1960), а також перед XVII зимовими олімпійськими іграми в 1994 р. у Ліллегаммері.

Олімпійський вогонь перед Іграми XV Олімпіади, які влітку 1952 р. приймало місто Гельсінкі – столиця Фінляндії, з Греції був доставлений в місто Мальмьо, що знаходиться на півдні Швеції. Звідти почалася наземна частина маршруту факельної естафети, що обгинає по суші Ботнічну затоку Балтійського моря, через шведські міста Стокгольм, Фалун, Умео, Хапаранда, а далі, вже фінською територією – через міста Торніо, Коккола, Тампере – в Гельсінкі.

Оскільки в 1956 р., коли Ігри XVI Олімпіади приймало австралійське місто Мельбурн, олімпійські змагання з кінного спорту, згідно з рішенням МОК, приймав Стокгольм (через суворість тодішнього законодавства Австралії, яке вимагало тривалого карантину коней, що ввозяться в країну), були проведені, відповідно, і дві естафети олімпійського вогню. Одна з них завершилася в червні 1956 р. у столиці Швеції. Інша естафета – після того, як юна гречанка в Олімпії запалила від сфокусованих сонячних променів шматочок дерева, обмотаний клоччям, – пройшла по території Греції до її столиці – Афін. Звідти олімпійський вогонь на борту пасажирського авіалайнера, подолавши 16 тис. км, досяг Австралії, приземлившись у місті Дарвін, розташованому на півночі континенту. З Дарвіна – цього разу вже на військовому літаку-бомбардувальнику – олімпійський вогонь доставили на східне узбережжя Австралії – в портове місто Кернс. Звідти почався сухопутний маршрут факельної естафети вздовж берегів Коралового і Тасманового морів у напрямку Брісбена і Сіднея. На цій ділянці шляху – в 11 км на південь від Лісмора – відбулася надзвичайна подія: один з бігунів впав і впустив факел, чаша якого відскочила від рукоятки. Але згаснути вогню не дав солдат, який супроводжував естафету: він швидко підбіг до факела, що впав, і встиг запалити від його згасаючого полум'я новий факел. З Сіднея факельна естафета олімпійського вогню попрямувала далі на південь і через Канберру, Балларат і Джелонг досягла своєї мети – Мельбурна.

Значно коротшим виявився маршрут наступної естафети олімпійського вогню, що проходила перед Іграми XVII Олімпіади (Рим-1960). Спочатку 362 бігуни, змінюючи один одного, несли олімпійський вогонь по дорозі з Олімпії до Афін. Там в порту Пірей факел прийняв капітан італійського навчального парусного фрегата "Америго Веспуччі". Через Егейське, Середземне та Іонічне моря це судно досягло портового міста Сіракузи, що знаходиться на східному узбережжі Сицилії. З цього острова маршрут естафети перетнув Мессинську протоку і далі попрямував по Апеннінському півострову на північ. Залишивши позаду такий шлях, олімпійський вогонь досяг Рима.

Дуже довгим за протяжністю був маршрут, яким вогонь, запалений в Олімпії, потрібно було доставити в Токіо, де мали відбутися Ігри XVIII Олімпіади 1964 р. Перша частина шляху – грецькою землею від Олімпії до Афін – проходила сушею. В афінському аеропорту Еллінікон олімпійський вогонь прийняли японські організатори Ігор і почалася його повітряна подорож – через Стамбул (Туреччина) – Бейрут (Ліван) – Тегеран (Іран) – Лахор (Пакистан) – Делі (Індія) – Рангун (Бірма) – Бангкок (Таїланд) – Куала-Лумпур (Малайська Федерація; нині це Малайзія) – Манілу (Філіппіни) – Гонконг (тоді британське володіння) – Тайбей (на острові Тайвань) – Окінаву (Японія). Там олімпійський вогонь розділили на чотири частини і протягом одного дня доставили в чотири пункти на території Японії. Чотири маршрути сухопутної частини естафети зійшлися в Токіо, де їх вогні знову об'єдналися в призначеному для цього спеціальному світильнику, встановленому в імператорському палаці. Звідти учасники факель-

Маршрут естафети олімпійського вогню для Ігор XIX Олімпіади (Мехіко-1968) повторив шлях Христофора Колумба – здійснив трансатлантичне плавання

ної естафети доставили олімпійський вогонь до головного стадіону і до інших місць проведення змагань Ігор-1964.

Настільки ж багатоланковим, але спрямованим вже не на схід, а на захід, виявився маршрут слідування олімпійського вогню для Ігор XIX Олімпіади 1968 р., які готувалося прийняти місто Мехіко. Спочатку була вже звична сухопутна ділянка факельної естафети – від Олімпії до Афін. З порту Пірей грецьке судно з олімпійським вогнем на борту вирушило до Генуї, де народився Христофор Колумб. З Генуї в Іспанію – країну, звідки починалися його експедиції, – олімпійський вогонь був доставлений на італійському бригу "Полінуро". У Барселоні розпочався черговий сухопутний етап естафети – через Мадрид у порт Палос на крайньому півдні Іспанії, звідки вирушили в трансатлантичне плавання каравели Колумба. З Палоса іспанський фрегат доставив олімпійський вогонь до берегів Америки. Там у одного з Багамських островів вогонь було передано на мексиканський канонерський човен "Дуранго". Коли цей корабель прибув у мексиканський порт Веракрус, з нього у воду стрибнув плавець з палаючим факелом у руках. Один за іншим сімнадцять плавців-факелоносців доставили вогняну естафету до берега, де її прийняв глава оргкомітету Ігор-1968 Педро Рамірес Васкес. Далі пішла завершальна сухопутна частина маршруту олімпійського вогню: Веракрус – Пуебла – Тласкала – Теотіуакан – Мехіко. В одному з проміжних пунктів цього шляху, що знаходиться в 40 км від мексиканської столиці, у стародавньому місті Теотіуакан, де ацтеки кожні 52 роки запалювали священний вогонь, що символізував оновлення життя, на вершині піраміди Місяця від доставленого з Олімпії полум'я було запалено олімпійський вогонь, який потім доставили на головний стадіон Мехіко, де відбулося урочисте відкриття Ігор XIX Олімпіади-1968. Олімпійський вогонь був доставлений і в місто Акапулько на тихоокеанському узбережжі Мексики, де проводилися олімпійські змагання цих Ігор з вітрильного спорту.

Шлях факельної естафети олімпійського вогню перед Іграми XX Олімпіади (Мюнхен-1972) спочатку проходив за традиційним маршрутом Олімпія-Афіни, а потім – через Туреччину, Болгарію, Румунію, Югославію, Угорщину, Австрію – в Мюнхен. Там від основного олімпійського вогню відокремили ще два, один з яких велосипедисти привезли до баварського міста Аугсбург (там проводилися олімпійські змагання з веслувального слалому), а інший мото-

У 1968 р. олімпійський вогонь побував у Теотіуакані – стародавньому місті доколумбової епохи – а потім був доставлений на головний олімпійський стадіон у Мехіко

циклісти, веслярі і бігуни доставили на північ Німеччини в портове місто Кіль на Балтиці, що став місцем парусної регати Ігор-1972.

Оригінальну технічну "родзинку" в доставці олімпійського вогню придумали канадські організатори Ігор XXI Олімпіади (Монреаль-1976). Спочатку все було традиційно: запалення вогню в Олімпії і 500-кілометрова факельна естафета бігунів до Афін. Коли на афінському стадіоні один з канадських спортсменів прийняв естафету у свого грецького колеги і запалив вогонь в чаші, був реалізований проект англійського вченого Пітера Луффі, який запропонував переправити олімпійський вогонь з Афін в Оттаву через космічний простір. Для цього 15 липня 1976 р. вогонь помістили в спеціальну капсулу, а особливий прилад перетворив енергію іонізованих частинок полум'я на електромагнітні імпульси, які з розташованої в Афінах наземної станції були передані на борт космічного апарату "Вестар", який перебував на навколоземній орбіті. Пристрій, що знаходився на борту цього супутника, спрямував лазерний промінь на Землю, де він запалив олімпійський вогонь у чаші, встановленій перед будівлею парламенту в канадській столиці Оттаві, подолавши таким чином за долю секунди шлях у 72 000 км. Після цього – вже сушею – олімпійський вогонь доставили з Оттави не тільки в Монреаль, а й в Кінгстон, розташований на березі озера Онтаріо, де проходили змагання Ігор-1976 з вітрильного спорту.

Маршрут естафети олімпійського вогню, призначеного для Ігор XXII Олімпіади (Москва-1980) з Олімпії проходив Грецією, Болгарією, Румунією та Радянським Союзом. На території СРСР шлях факельної естафети йшов через Кишинів, Чернівці, Хмельницький, Вінницю, Житомир, Київ, Полтаву, Харків, Бєлгород, Курськ, Орел, Тулу – в Москву. Зі столиці Ігор XXII Олімпіади олімпійський вогонь був доставлений в Таллін (там проводилася вітрильна регата цих Ігор), а також до Києва, Ленінграда і Мінська – міст, в яких відбулися деякі матчі олімпійського футбольного турніру Ігор-1980.

Чимало різноманітних технічних знахідок і новацій було реалізовано і під час наступних естафет олімпійського вогню для Ігор Олімпіад, а також факельних естафет, які доставляли вогонь з Олімпії в місця проведення різних зимових Олімпійських ігор.

Наприклад, у факельній естафеті, котра доставила олімпійський вогонь в американський курорт Скво-Веллі, де в 1960 р. проводилися VIII зимові Олімпійські ігри, поряд з традиційними етапами був задіяний вертоліт. В естафеті олімпійського вогню для XVI зимових Олімпійських ігор в Альбервіллі (1992), крім 5500 бігунів на етапах, що проходили по всій території Франції, організатори використовували і надзвуковий літак "Конкорд", і снігохід. Під час факельної естафети для Ігор XXV Олімпіади (1992) в Барселоні на морській ділянці шляху олімпійського вогню був використаний фрегат "Каталунья". У програму факельної естафети для XVII зимових Олімпійських ігор в норвезькому Ліллегаммері (1994) входило і переміщення вогню на оленячій упряжці, і навіть стрибок парашутиста з факелом.

Якщо раніше для участі в тих етапах естафети олімпійського вогню, які проходили по території держави, чиє місто приймало Олімпійські ігри, відбиралися представники тільки з цієї країни, то в 1992 р. на території Іспанії було реалізовано представлену компанією Coca-Cola програму для міжнародних учасників, в якій взяли участь понад 150 бігунів-факелоносців з 50 країн.

Перша міжнародна участь у факельній естафеті для зимових Олімпійських ігор відбулася в 1994 р. у норвезькому Ліллегаммері. Крім семи тисяч норвежців в естафеті (протяжністю 8 тис. км по всій Норвегії, на що пішло 75 днів) взяли участь і 30 зарубіжних спортсменів з 13 країн.

У період підготовки до Ігор XXVI Олімпіади 1996 р., що проходили в американській Атланті,

У 2000 р. олімпійський вогонь здійснив повітряну і підводну подорож біля берегів Австралії

Під час факельної естафети для XX зимових Олімпійських ігор у Турині (2006) олімпійський вогонь подорожував і у гоночному боліді "Феррарі", і у венеціанській гондолі

ексклюзивним представником естафети олімпійського вогню стала компанія Coca-Cola. Її співробітники, провівши відбір потенційних учасників факельної естафети більш ніж у 70 країнах, з 10 тис. претендентів вибрали 2500 тих, кому пощастило нести олімпійський вогонь.

Під час підготовки до XVIII зимових Олімпійських ігор (Нагано-1998) естафету олімпійського вогню також спонсорувала компанія Coca-Cola, яка допомогла у виборі молодих людей для участі в естафеті. П'ятеро дітей (віком 12–13 років), відібрані під час конкурсу, увійшли в число 73 американців, які брали участь в факельній естафеті зимових Ігор-1998.

Естафета олімпійського вогню, призначеного для XIX зимових Олімпійських ігор (Солт-Лейк-Сіті-2002), стартувала на американській території 4 грудня 2001 р. з Атланти і подолала 13 500 миль (майже 22 тис. км), відвідавши 46 з 50 штатів США, в тому числі пройшла через всі міста, які раніше приймали Олімпійські ігри, а також побувала на Алясці. У цій факельній естафеті взяли участь понад 11 500 бігунів, а також на деяких етапах використовувалися собачі упряжки і запряжені кіньми сани.

Досягнення за загальною протяжністю естафети олімпійського вогню, встановлене в 2002 р., було перевершено в 2004 р., коли Ігри XXVIII Олімпіади проходили в столиці Греції – Афінах, а естафета олімпійського вогню, стартувавши 25 березня 2004 р. в Олімпії, пройшла через 30 міст у 24 країнах на всіх континентах планети (крім Антарктиди) і завершилася в Греції. На шляху проходження естафета відвідала не тільки всі міста, в яких у різні роки проходили Олімпійські ігри, і міста, що отримали на той час право на їх проведення (Турин, Пекін, Ванкувер), але ще й кілька інших міст, які мають спортивне, культурологічне або історичне значення, враховуючи Кейптаун (Південно-Африканська Республіка), Нікосію (Кіпр), Каїр (Єгипет), Ріо-де-Жанейро (Бразилія), Нью-Йорк (США) і Лозанну (Швейцарія), де знаходиться штаб-квартира Міжнародного олімпійського комітету. Для транспортування олімпійського вогню між континентами були використані два авіалайнери "Боїнг-747", які отримали імена давньогрецьких богів – Зевса і Гери. З 9 липня по 13 серпня 2004 р. факельна естафета пройшла по 24 провінціях Греції і фінішувала на головному олімпійському стадіоні в Афінах.

Факельна естафета олімпійського вогню, призначеного для XX зимових Олімпійських ігор (Турин-2006), стартувала в Олімпії 27 листопада 2005 р. і, пройшовши багатьма містами і населеними пунктам Греції та Італії, завершилася 10 лютого 2006 р. у Турині. У цій естафеті були задіяні не тільки бігуни-факелоносці, а й венеціанська гондола, і гоночний болід "Феррарі", який бере участь у "Формулі-1".

Естафета олімпійського вогню для Ігор XXIX Олімпіади (Пекін-2008) почала свій шлях в Олімпії і по суші потрапила в Афіни, а з грецької столиці – літаком до Пекіна. Надалі маршрут естафети проходив по всіх континентах планети, окрім Антарктиди, відвідавши в тому числі і ті міста, через які в давні часи проходив Великий шовковий шлях, і різні регіони Китайської Народної Республіки. Олімпійський вогонь був піднятий альпіністами на найвищу на Землі гірську вершину – Еверест у Гімалаях.

На низці етапів цієї естафети проходили акції протесту, влаштовані громадськими організаціями різних країн, які протестували проти придушення владою КНР повстання в тибетській Лхасі в березні

На шляху до Пекіну олімпійський вогонь побував на найвищій гірській вершині Землі – Евересті

2008 р. і вимагали надання незалежності Тибету. Під час деяких з цих акцій були спроби загасити олімпійський вогонь.

Крім того, як зазначають Енді Міа і Беатріс Гарсія в книзі "Основи олімпізму" (2013), ускладнення виникли і в зв'язку з небажанням Тайбея приймати у себе на острові Тайвань естафету олімпійського вогню, що проводилася перед Іграми XXIX Олімпіади 2008 р. у Пекіні. У зв'язку з цим маршрут факельної естафети, запропонований її пекінськими організаторами, довелося змінити – і в ній не було тайванського етапу.

Ці інциденти змусили МОК ініціювати рішення про проведення (з 2016 р.) естафет олімпійського вогню тільки на території країн, чиї міста є організаторами Ігор.

Дизайн факела для естафети олімпійського вогню XXI зимових Олімпійських ігор 2010 р. у Ванкувері розробили фахівці канадської аерокосмічної компанії Bombardier. Факел, зроблений з нержавіючої сталі та алюмінію (завдовжки 94 см, масою 1,6 кг), мав такий декоративний елемент, як дві поглиблені смуги, що проходять по всьому корпусу і своїми обрисами нагадують сліди, які залишають лижі на засніжених схилах, а у верхній частині – отвір у формі кленового листа (символ Канади), через який до полум'я надходить кисень.

Завчасно було визначено дату запалювання в грецькій Олімпії вогню для факельної естафети XXI зимових Олімпійських ігор 2010 р. – 22 жовтня 2009 р. – за 106 днів до відкриття цих Ігор. З Греції олімпійський вогонь літаком був доставлений до столиці канадської провінції Британська Колумбія – Вікторії. Канада має величезну територію, і маршрут естафети олімпійського вогню загальною протяжністю понад 45 тис. км проклали так, що він пройшов по всіх провінціях і територіях Канади. 30 жовтня 2009 р. у Вікторії стартувала естафета олімпійського вогню під девізом "Шлях до північного сяйва". На борту авіалайнера олімпійський вогонь здійснив подорож по території Юкон, а потім – по Північно-Західним територіям, в тому числі і над островами Канадського арктичного архіпелагу. Серед пунктів посадки лайнера з олімпійським вогнем було і селище Алерт на північній частині острова Елсмір, де приблизно в 900 кілометрах від Північного полюса знаходиться канадська військова база, яка є найпівнічнішою постійно населеною точкою на нашій планеті. З Алерта літак з олімпійським вогнем взяв курс на південний схід – через острів Баффінова Земля і півострів Лабрадор на острів Ньюфаундленд, де в місті Сент-Джонс завершилася повітряна частина естафети і почався її наземний маршрут, який проходив зі сходу на захід через десять канадських провінцій. Під час факельної естафети олімпійський вогонь побував більш ніж у тисячі населених пунктів Канади – як у великих її містах, так і в невеликих містечках і селищах. У наземних етапах естафети брали участь близько тисячі фекелоносців, кожен з яких пробіг приблизно 300 метрів. Свій шлях естафета олімпійського вогню завершила 12 лютого 2010 р. на головній спортивній арені Ванкувера – стадіоні "Бі-Сі-Плейс", де відбулася урочиста церемонія відкриття XXI зимових Олімпійських ігор.

Церемонія запалювання олімпійського вогню для факельної естафети Ігор XXX Олімпіади відбулася 10 травня 2012 р. у грецькій Олімпії. Естафетний маршрут пройшов по території Греції і 17 травня 2012 р. факельна естафета досягла Афін, потрапивши на стадіон "Панатінаїкос". 18 травня того ж

року олімпійський вогонь на спеціально пофарбованому для цієї місії літаку-автобусі А-319 авіакомпанії British Airways прибув з Греції до Великої Британії – на авіабазу RNAS Culdrose, розташовану на півострові Корнуолл на південному заході Великобританії.

Після ночівлі на цій авіабазі олімпійський вогонь на борту вертольота Sea King 771-ї ескадрильї військово-морської авіації Великої Британії був доставлений на мис Лендс-Енд – крайню південно-західну точку цієї країни, звідки і почався маршрут факельної естафети, що пролягав по різних куточках всіх регіонів держави (в тому числі по Англії, Уельсу, Північній Ірландії, Шотландії), а крім того, на один день завітав у Дублін – столицю Республіки Ірландія. Загальна протяжність маршруту естафети становила 8000 миль (або 12 874 км). У цій естафеті, яка тривала 70 днів, взяли участь 8000 факелоносців, причому 95% з них були жителями Великої Британії.

Дизайн факела був розроблений Едвардом Барбером і Джеєм Осджербі. Факел мав виготовлені з алюмінієвого сплаву внутрішню і зовнішню оболонки. При цьому зовнішня оболонка була перфорована 8000 круглими отворами, покликаними полегшити конструкцію факела, що важив лише 800 грамів. Форма факела в його поперечному перерізі була трикутною, причому число "3" (за кількістю кутів трикутника) було символічним і відображало не тільки те, що Лондон у 2012 р. утретє приймав Олімпійські ігри (раніше в цьому місті проходили Ігри IV Олімпіади 1908 р. і Ігри XIV Олімпіади 1948 р.), а й три слова олімпійського девізу "Швидше. Вище. Сильніше", і такі три основні олімпійські цінності, як "повага, технічна досконаліть, дружба", і такі складові концепції Ігор XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні, покликані забезпечити їх успіх, як "Спорт. Освіта. Культура".

Факелоносцем, що біг на першому етапі естафети олімпійського вогню, був триразовий (на той момент) олімпійський чемпіон з вітрильного спорту (2000, 2004, 2008 рр.) британський яхтсмен Бен Ейнслі (надалі, на Іграх-2012, він учетверте завоював олімпійське "золото").

У населених пунктах за маршрутом естафети факелоносців супроводжували спеціально навчені співробітники Metropolitan Police Service, відомі як "команда безпеки факела", в її склад входили бігуни, мотоциклісти, велосипедисти та інші співробітники. Коли факельна естафета проходила через Деррі (місто в Північній Ірландії), виникла сутичка між поліцією і протестуючими республіканцями, які заблокували запланований маршрут біля міської ратуші, через що факел з олімпійським вогнем вимушено понесли іншим шляхом. А в Лідсі, коли факел несли по Хедінглей, в натовпі був помічений чоловік з відром води, але команда безпеки оперативно затримала його – і він не встиг вилити воду на олімпійський вогонь. У Грейвсенді (графство Кент) сімнадцятирічний мусульманин був заарештований співробітниками безпеки після невдалої спроби (з криками "Аллах Акбар") схопити факел.

Факели з олімпійські вогнем по маршруту естафети несли не тільки бігуни – використовувалися й інші засоби пересування. Серед них – моторний човен (в гавані Брістоля), рятувальна шлюпка (в одній з проток), пароплав (на озері Віндермір), гребний човен (по річці Мідуей в Мейдстані), пант – плоскодонний ялик (по річці Кем

Шлях олімпійського вогню до столиці XXII зимових Олімпійських ігор Сочі (2014)

Подорож олімпійського вогню на шляху до Ріо-де-Жанейро (2016)

у Кембриджі), катер на Темзі (до речі, ним керував відомий футболіст Девід Бекхем). Везли факели і різними залізницями – історичними, магістральними, вузькоколійними, і на фунікулері (в Гастингсі), і в трамваях (в Блекпулі на острові Мен), і в лондонському метро (між станціями "Вімблдон" і "Вімблдон-парк"), і в автопоїзді (в Суонсі), і на гірському велосипеді (в заміському парку Хадлі в Ессексі), і на скакових конях (на Челтнемському і Честерському іподромах) тощо.

На Олімпійський стадіон Лондона факел з олімпійським вогнем вніс прославлений британський спортсмен – п'ятиразовий олімпійський чемпіон (1984, 1988, 1992, 1996, 2000) з академічного веслування Стівен Редгрейв. Він передав факельну естафету групі з семи молодих спортсменів, які – сімома факелами – запалили на стадіоні олімпійський вогонь, що складався з 204 палаючих пелюсток.

29 вересня 2013 р. в Олімпії відбулася церемонія запалювання олімпійського вогню для факельної естафети XXII зимових Олімпійських ігор 2014 р. у Сочі. Першим факелоносцем став грецький спортсмен – лижник Янніс Антоніу, який передав естафету російському хокеїстові Олександру Овечкіну. Грецька частина маршруту естафети (2000 км) тривала з 29 вересня по 5 жовтня 2013 р., коли олімпійський вогонь було передано делегації оргкомітету "Сочі-2014" і 6 жовтня доставлено до Москви. Звідти 7 жовтня розпочався російський етап естафети (довжиною 65 тисяч кілометрів), що проходив по територіях 83 суб'єктів Російської Федерації – через 2900 її міст і сіл. В естафеті взяли участь 14 тисяч факелоносців. Під час цієї факельної естафети олімпійський вогонь був піднятий на найвищу гору Європи – західну вершину Ельбрусу (5642 м), а також – у спеціальному пристрої – побував на глибині під водою в озері Байкал. Крім того, один з факелів естафети (зі зрозумілих причин – без олімпійського вогню) був доставлений на Міжнародну космічну станцію (МКС), після чого повернуто звідти на Землю.

На маршруті естафети не обійшлося без інцидентів. Так, 27 листопада в Хакасії загорівся рукав куртки факелоносця Петра Макарчука; 13 грудня в Єкатеринбурзі (Свердловська область) пальне, що вихлюпнулося з факела, підпалило шапку, а потім і куртку факелоносця Анатолія Геращенка; 15 грудня в Кургані до лікарів звернувся факелоносець Вадим Горбенко, який перехвилювався. Медики діагностували серцевий напад і госпіталізували спортсмена, але, на жаль, врятувати його життя не вдалося.

Церемонія запалювання олімпійського вогню для Ігор XXXI Олімпіади-2016 в Ріо-де-Жанейро відбулася в грецькій Олімпії 21 квітня 2016 р. Після завершення грецького етапу факельної естафети олімпійський вогонь на борту літака відправився в Бразилію, куди прибув 27 квітня. Національний етап естафети стартував 3 травня і пройшов по всій величезній території цієї країни – за участю 12 тисяч факелоносців. Протяжність маршруту естафети становила понад 20 000 км по суші і понад 16 000 км по повітрю.

Дизайн олімпійського факела було розроблено в студії Chelles & Hayashi (в Сан-Паулу); однією з його конструктивних особливостей були рухливі сегменти, що розкривалися по вертикалі при передачі естафети від факелоносця до факелоносця, при цьому відкривалися приховані елементи у вигляді хвилястих ліній, виконаних в кольорах, які символізують море, гори, небо, сонце, і в кольорах державного прапора Бразилії.

Естафета олімпійського вогню завершилася в Ріо-де-Жанейро на стадіоні "Маракана" 5 серпня 2016 р. під час урочистого відкриття Ігор XXXI Олімпіади.

За рік до початку XXIII зимових Олімпійських ігор – 9 лютого 2017 р. – в Республіці Корея відбулося представлення факела для естафети олімпійського вогню цих Ігор. Церемонія проходила в хокейному палаці міста Каннін, яке, поряд зі столицею зимових Ігор-2018 Пхьончханом, стало одним з двох основних центрів проведення олімпійських змагань. За зовнішнім виглядом факел чимось нагадував витягнуту булаву (завдовжки 700 мм), у якій у верхній частині – кілька поздовжніх розрізів. Конструкція факела забезпечувала горіння полум'я в будь-яких погодних умовах, в тому числі під час сильного вітру і рясного снігопаду.

Олімпійський вогонь для XXIII зимових Олімпійських ігор було запалено в грецькій Олімпії 24 жовтня 2017 р. Після завершення етапу факельної естафети на території Греції олімпійський вогонь з Афін на борту літака доставили в Республіку Корея. Там факельна естафета стартувала в Інчхоні 1 листопада 2017 р. Маршрут цієї естафети, в якій взяли участь 7500 факелоносців, мав протяжність 2018 км, проходив протягом ста днів через всі провінції цієї країни і закінчився 9 лютого 2018 р. у Пхьончхані на церемонії відкриття XXIII зимових Олімпійських ігор.

Під час урочистої церемонії відкриття Ігор Олімпіади або зимових Олімпійських ігор олімпійський вогонь запалюється представником (або представниками) тієї країни, чиє місто є організатором Ігор.

1 серпня 1936 р. у Берліні, де відкривалися Ігри XI Олімпіади, право запалити вогонь було надано німецькому легкоатлету Фріцу Шільгену, який завершив факельну естафету.

Серед тих, хто в різні роки удостоювався честі запалити олімпійський вогонь під час церемонія відкриття Ігор, були видатний фінський легкоатлет – дев'ятиразовий олімпійський чемпіон Пааво Нурмі (Гельсінкі-1952); радянський баскетболіст – олімпійський чемпіон Ігор-1972 у Мюнхені Сергій Бєлов (Москва-1980); американський легкоатлет – олімпійський чемпіон Ігор-1960 у десятиборстві Рефер Джонсон (Лос-Анджелес-1984); в Атланті-1996 – видатний американський боксер Мохаммед Алі, який до переходу в професіонали, в аматорському боксі, виступаючи ще як Кассіус Клей, став олімпійським чемпіоном на Іграх-1960 у Римі. Під час урочистої церемонії відкриття Ігор XXVII Олімпіади в Сіднеї (2000) відома австралійська легкоатлетка Кеті Фрімен, завершуючи на стадіоні естафету олімпійського вогню, провела своїм факелом по водній поверхні, після чого з води піднявся великий палаючий олімпійський факел. В Афінах на відкритті Ігор XXVIII Олімпіади (2004) олімпійський вогонь в чаші запалив олімпійський чемпіон Ігор-1996 у вітрильному спорті грецький спортсмен Ніколаос Какламанакіс, а на церемонії відкриття Ігор XXIX Олімпіади в Пекіні (2008) – прославлений китайський гімнаст, володар шести олімпійських медалей Ігор-1984 (в тому числі трьох золотих) Лі Нін, причому завершальний етап факельної естафети він подолав у повітрі, де над глядачами, які зібралися на олімпійському стадіоні, він "біг", підтримуваний спеціальною системою підвіски.

Серед тих, хто запалював олімпійський вогонь на церемонії відкриття зимових Олімпійських ігор, були американський ковзаняр, олімпійський чемпіон зимових Ігор-1952 на дистанції 500 м Кеннет Хенрі (в Скво-Веллі-1960); відомий французький фігурист Ален Кальма (в Гренобліі-1968); австрійські спортсмени – чемпіон зимових Олімпійських Ігор-1964 у санному спорті Йозеф Файстмантль і чемпіонка тих самих зимових Ігор з гірськолижного спорту Крістл Хаас (в Інсбруку-1976); японська фігуристка Мідорі Іто (в Нагано-1998).

У Солт-Лейк-Сіті на церемонії відкриття XIX зимових Олімпійських ігор-2002 право запалити олімпійський вогонь було надано хокеїстам тієї збірної команди США, яка за 22 роки до цього – на XIII зимових Олімпійських іграх-1980 Лейк-Плесіді –

Несподіваними рішеннями відрізнялася церемонія запалювання олімпійського вогню на XXIII зимових Олімпійських іграх у Пхьончхані (2018)

Олімпійський вогонь на церемонії відкриття Ігор XVIII Олімпіади в Токіо (1964) запалив японський студент Йосинорі Сакаї, який народився 6 серпня 1945 р. – у день атомного бомбардування Хіросіми

у вирішальному матчі перемогла збірну СРСР, що вважалася тоді фаворитом, і завоювала олімпійське "золото".

На церемонії відкриття XX зимових Олімпійських ігор 2006 р. у Турині олімпійський вогонь був запалений уславленою італійською лижницею Стефанією Бельмондо – володаркою десяти олімпійських медалей різного ґатунку (2 золотих, 3 срібних, 5 бронзових), завойованих нею на Іграх в 1992, 1994, 1998 і 2002 рр.

Під час відкриття XXII зимових Олімпійських ігор 2014 р. у Сочі олімпійський вогонь в чаші на стадіоні "Фішт" запалили триразовий олімпійський чемпіон з хокею з шайбою Владислав Третьяк і триразова олімпійська чемпіонка з фігурного катання на ковзанах Ірина Родніна.

На церемонії відкриття Ігор XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро почесне право запалити олімпійський вогонь на стадіоні "Маракана" отримав бразильський легкоатлет Вандерлей де Ліма – бронзовий призер в марафонському бігу на Іграх XXVIII Олімпіади-2004 в Афінах (той самий, який тоді міг би стати олімпійським чемпіоном, якби йому не завадив нетверезий уболівальник з Ірландії, що схопив спортсмена і силою затримав його).

Молоді канадські спортсмени Сандра Хендерсон і Стефан Префонтейн запалюють олімпійський вогонь на церемонії відкриття Ігор XXI Олімпіади (Монреаль, 1972)

А на відкритті XXIII зимових Олімпійських ігор-2018 в Пхьончхан їх вогонь запалила олімпійська чемпіонка Ігор-2010 з фігурного катання на ковзанах Кім Ю На.

Зазначимо, що право запалити олімпійський вогонь надавалося не тільки відомим спортсменам.

Наприклад, під час церемонії відкриття Ігор XVIII Олімпіади 1964 року в Токіо олімпійський вогонь запалив японський студент Йосинорі Сакаї, що народився 6 серпня 1945 р. – в день атомного бомбардування Хіросими. На церемонії відкриття Ігор XXI Олімпіади (1976) в Монреалі олімпійський вогонь запалили двоє молодих канадських спортсменів – 16-річна Сандра Хендерсон і 18-річний Стефан Префонтейн (таким чином організатори цих Ігор підкреслили єдність англомовного і франкомовного населення Канади).

Через декілька хвилин буде запалено олімпійський вогонь у Мехіко (1968)

На церемонії відкриття VI зимових Олімпійських ігор (Осло-1952) право запалювання олімпійського вогню було надано Егілу Нансену – онукові великого дослідника Арктики Фрітьофа Нансена, а в 1980 р. у Лейк-Плесіді, де відкривалися XIII зимові Олімпійські ігри, – американському лікарю, доктору психології Чарлзу Керру. На XV зимових Олімпійських іграх 1988 р. у Калгарі вогонь запалила школярка Робін Перрі; на XVI зимових Олімпійських іграх 1992 р. в Альбервілі – школяр Франсуа-Сірілл Гранж разом з відомим французьким футболістом Мішелем Платіні, на XVII зимових Олімпійських іграх 1994 р. у Ліллегаммері – норвезький кронпринц Хокон (спадкоємець королівського престолу цієї країни).

Олімпійський вогонь горить безперервно протягом Ігор.

Олімпійською хартією визначені три основні традиційні урочисті церемонії Олімпійських ігор: церемонія відкриття; церемонія закриття; церемонії нагородження, медалі та дипломи.

На самому початку історії Олімпійських ігор сучасності (Афіни, 1896) церемонія їх відкриття багато в чому відрізнялася від тих, які відбувалися

Спортсмени різних країн на парадах церемоній відкриття Олімпійських ігор

в подальшому – в XX і в XXI століттях. Тоді, наприкінці XIX ст., ще не було ні традиційного нині параду команд країн-учасниць, ні ритуалу підняття олімпійського прапора, ні багато чого іншого.

Генерал Олексій Бутовський, який входив до першого складу Міжнародного олімпійського комітету, так описав відкриття Ігор I Олімпіади в нарисі "Афіни навесні 1896 року": "Рівно о призначеній годині музика почесної варти біля входу в стадіон сповістила про прибуття королівського сімейства. Стотисячний натовп примовкнув, встав, голови оголилися. Король... в супроводі королеви, принців, принцеси Марії і її нареченого, великого князя Георгія Михайловича, супроводжуваний вищими сановниками держави, дипломатичним корпусом та комітетом ігор – грецьким і міжнародним, при звуках народного гімну, повільно пройшов по арені, по всій її довжині, і зайняв місце в головному почесному заокругленні амфітеатру. Всі погляди з очікуванням звернулися до цього головному пункту. Королевич Константин, який стояв на чолі грецького комітету Ігор, вийшов до центру заокруглення і виголосив коротку промову, в якій, згадавши про те, що грецькому народу випала щаслива доля відновлення установи, яка мала таке високе і благородне значення в житті його предків, засвідчив, що всі приготування до майбутнього торжества закінчені і що народ, який зібрався, й іноземні гості чекають тільки на санкції Його Величності для початку перших відновлених Олімпійських ігор. Під захоплені крики багатотисячного натовпу король Греції Георг I проголосив відкриття "Перших Міжнародних Олімпійських ігор в Афінах".

Нині чинна урочиста церемонія відкриття Олімпійських ігор починається з того, що в центральній ложі стадіону з'являються глава держави, на території якої розташоване місто, що є організатором Ігор, президент Міжнародного олімпійського комітету, голова оргкомітету Ігор, глава Національного олімпійського комітету цієї країни і особи, що їх супроводжують. Звучить державний гімн країни, чиє місто приймає Олімпійські ігри (Бутовский, 1896).

Парад учасників Ігор традиційно відкриває делегація Греції – країни, яка подарувала світові Олімпійські ігри. За нею слідують делегації країн (територій), що беруть участь в Іграх, за алфавітним порядком (відповідно до алфавіту мови тієї країни, де проводяться Ігри). Попереду кожної делегації

Вперше олімпійську клятву від імені спортсменів виголосив бельгійський фехтувальник Віктор Буан (Антверпен, 1920)

несуть транспарант з назвою країни (території), а за ним йде прапороносець – представник країни з її державним прапором. Завершує парад делегація тієї країни, в якій проводяться Олімпійські ігри.

Після проходження по доріжці стадіону делегації шикуються на полі обличчям до центральної трибуни. Голова оргкомітету Ігор представляє присутніх учасникам, гостям та глядачам президента Міжнародного олімпійського комітету, який виступає з короткою вітальною промовою, закінчуючи її зверненням до глави держави, яка приймає Ігри, з проханням відкрити їх.

Глава держави, відкриваючи Ігри Олімпіади, вимовляє наступні слова: "Я оголошую відкритими Олімпійські ігри (назва міста-організатора), що святкують (номер Олімпіади) Олімпіаду сучасності".

Так само відбувається і відкриття зимових Олімпійських ігор.

Після оголошення глави держави про відкриття Ігор звучать фанфари. Групою з восьми чоловік у формі (зазвичай в парадній військовій, але можливі й інші варіанти) вноситься (в горизонтальному положенні) олімпійський прапор, який під звуки олімпійського гімну піднімається на центральному флагштоку. Звучить артилерійський салют. На доріжці стадіону завершується факельна естафета. Той, кому довірено її заключний етап, запалює олімпійський вогонь в чаші стадіону. Вимовляються олімпійська клятва від імені атлетів (клянеться спортсмен з країни, в якій проводяться Ігри), олімпійська клятва від імені тренерів (її виголошує тренер з країни, де проводяться Олімпійські ігри) та олімпійська клятва від імені суддів (клянеться суддя з країни, в якій проходять Ігри).

Оркестр і хор виконують державний гімн країни, в якій проводяться Ігри.

Після цього делегації учасників Олімпійських ігор залишають поле стадіону, на якому починається театралізована вистава.

Олімпійська клятва, виголошена на церемонії відкриття Ігор, є традиційним ритуалом. Перший її текст був розроблений в 1913 р. президентом МОК П'єром де Кубертеном, який запропонував Міжнародному олімпійському комітету відродити ритуал, подібний аналогічному, який був на Олімпійських іграх у Стародавній Греції – клятві честі в Олімпії біля вівтаря Зевса.

Вперше в історії Олімпійських ігор сучасності олімпійську клятву від імені всіх спортсменів – учасників Ігор VII Олімпіади 1920 р. в Антверпені виголосив бельгійський фехтувальник Віктор Буан.

Ця олімпійська клятва має такий вигляд: "Від імені всіх спортсменів я обіцяю, що ми будемо брати участь в цих Іграх, поважаючи і дотримуючись пра-

Арбітри вперше виголосили клятву судити чесно у 1968 р. на церемонії відкриття Ігор XIX Олімпіади у Мехіко. На фото – Мік Басі, який проголосив Олімпійську клятву від імені суддів у Лондоні у 2012 р.

Від імені тренерів олімпійська клятва вперше була виголошена на I Юнацьких олімпійських іграх 2010 р., а потім – на Іграх XXX Олімпіади у Лондоні (2012). На фото – проголошення клятви у Ріо-2016

Нагородні медалі Ігор різних Олімпіад

вил, за якими вони проводяться, в істинно спортивному дусі, на славу спорту і в ім'я честі своїх команд".

На Іграх XXVII Олімпіади 2000 р. у Сіднеї в тексті олімпійської клятви вперше з'явилися слова про зобов'язання спортсменів не використовувати допінг, це входить в олімпійську клятву і понині.

У 1968 р. МОК включив в церемонію відкриття Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор, поряд з олімпійської клятвою спортсменів, і олімпійську клятву суддів. Вперше вона прозвучала в 1972 р. на церемонії відкриття Ігор XX Олімпіади в Мюнхені. Виголосив її суддя з кінного спорту Хайнц Полай з ФРН.

Олімпійська клятва суддів сьогодні має такий вигляд: "Від імені всіх суддів і офіційних осіб я обіцяю, що ми будемо виконувати наші обов'язки під час цих Олімпійських ігор зі всією неупередженістю, поважаючи і дотримуючись правил, за якими вони проводяться, в істинно спортивному дусі".

Під час церемонії нагородження переможці та призери Олімпійських ігор піднімаються на п'єдестал, де їм вручають медалі і дипломи. Нагородження проводять президент МОК або один з членів МОК, якого супроводжує президент або

Парад на церемонії закриття Олімпійських ігор розпочинають прапороносці з державними прапорами країн-учасниць

Церемонія нагородження включає вручення призерам медалей, дипломів і букетів

Підняття національних прапорів країн, які представляють призери змагань, і виконання національного гімну тієї країни, яку представляє переможець

На церемонії закриття Олімпійських ігор всі спортсмени з різних країн ідуть однією спільною колоною (на фото – парад на церемонії закриття Ігор-1996 в Атланті)

Президент МОК Томас Бах здійснює символічну передачу олімпійського прапора від мера міста, яке приймало Олімпійські ігри, меру міста, котре прийматиме наступні Олімпійські ігри

віце-президент відповідної міжнародної спортивної федерації. Під звуки державного гімну країни, яку представляє спортсмен (або команда), що став олімпійським чемпіоном, піднімаються прапори тих країн, чиї спортсмени (команди) посіли, відповідно, перше, друге і третє місця в цьому виді змагань.

Але слід зазначити, що так було не завжди. Нагородження переможців Ігор I Олімпіади (1896) в Афінах проходило в день закриття Ігор. На голову кожного з олімпійських чемпіонів покладався вінок, тріумфаторам Ігор вручали оливкову гілку зі священного гаю в Олімпії, а також медаль, зроблену з позолоченого срібла, і диплом, який був оформлений як твір мистецтва (автор – Алкалаос Гізіс). Спортсмен, який завоював 2-ге місце, нагороджувався медаллю з бронзи і гілкою лавра.

На різних фотографіях, які закарбували моменти нагородження переможців Ігор Олімпіад до 1920-х років, видно, що на узвишші стоять аж ніяк не спортсмени, а королі, глави урядів та інші високопоставлені особи, що вручають нагороди, тоді як самі атлети під час цієї церемонії знаходяться внизу.

Згодом в цьому ритуалі відбулися закономірні зміни, внаслідок яких переможці і призери Ігор стали підніматися на п'єдестал пошани, а ті, хто вручає їм завойовані олімпійські нагороди, стоять при цьому внизу.

Церемонія закриття Олімпійських ігор починається парадом представників делегацій, що йдуть загальною колоною, незалежно від їхньої національної і державної приналежності, що символізує об'єднання атлетів з різних країн дружніми узами олімпійського спорту. Попереду колони йдуть прапороносці делегацій з прапорами країн (територій).

Олімпійський салют у момент закриття Олімпійських ігор

Президент МОК оголошує Ігри закритими

Учасники заключного параду шикуються на полі стадіону перед спеціальною трибуною. На центральному флагштоку піднімається державний прапор країни, на території якої проводяться Ігри, на флагштоку праворуч – державний прапор Греції, на флагштоку ліворуч – державний прапор країни, чиє місто буде приймати наступні Ігри. Під час підйому прапорів виконуються відповідні державні гімни.

На церемонії виступає глава оргкомітету Ігор. Потім президент Міжнародного олімпійського комітету оголошує Ігри Олімпіади (зимові Олімпійські ігри) закритими і завершує свій виступ закликом до молоді всіх країн знову зібратися через чотири роки на спортивному святі Олімпійських ігор.

Мер міста, яке приймало Ігри, передає офіційний олімпійський прапор президенту МОК, а той вручає його меру того міста, яке через чотири роки має прийняти наступні Ігри Олімпіади (зимові Олімпійські ігри). У чаші гасне олімпійський вогонь, а на флагштоку під звуки олімпійського гімну опускається олімпійський прапор, який виносять зі стадіону. Спортсмени під музику залишають олімпійський стадіон.

Крім уже розглянутих нами олімпійських ритуалів, пов'язаних із запаленням олімпійського вогню в Олімпії і факельною естафетою, що несе цей вогонь в олімпійське місто, і ритуалів, що входять у церемонії відкриття і закриття Олімпійських ігор і в церемонії нагородження переможців і призерів Ігор, до них належить і підняття державних прапорів країн (національних прапорів територій) в олімпійському селищі.

Одним з олімпійських ритуалів був олімпійський салют – свого роду різновид римського салюту, але з більш високим підніманням руки. Це вітання використовувалося на Іграх VIII Олімпіади 1924 р. у Парижі і на Іграх XI Олімпіади 1936 р. у Берліні. Але після закінчення Другої світової війни олімпійський салют – зважаючи на його велику зовнішню схожість з нацистським вітанням – більше не використовується на Іграх (хоча і не заборонений офіційно).

Олімпійські нагороди

Олімпійськими нагородами є медалі, дипломи та призи, що засновані і присуджуються Міжнародним олімпійським комітетом.

Золоті олімпійські нагородні медалі вручаються спортсменам, які посіли на Іграх перше місце в особистих змаганнях, і членам команд, які здобули перемогу в олімпійських турнірах (у тих видах змагань, де розігрується командна першість). Срібні олімпійські медалі отримують спортсмени, які посіли на Іграх в особистих змаганнях друге місце, а бронзові медалі – за третє місце. Срібні і бронзові медалі вручаються також членам команд, які посіли, відповідно, друге і третє місця в олімпійських турнірах.

Олімпійські медалі того чи іншого ґатунку отримують і ті члени команд, що посіли перше, друге і третє місця, які не брали участь у фінальних змаганнях, – наприклад, коли в естафетах у легкій атлетиці або в плаванні на одному або декількох етапах в попередніх змаганнях (або, скажімо, в півфіналі) бігли (пливли) одні спортсмени, а в фіналі – інші, або коли в ігрових видах спорту ті чи інші учасники команди не виступали у фінальному матчі (або в матчі за третє місце).

На Іграх XXVIII Олімпіади в Афінах, як і в стародавні часи, переможців нагороджували оливковим вінком

Переможці Ігор XI Олімпіади 1936 р. у Берліні були увінчані дубовим вінком і отримували в подарунок саджанець дуба. На сьогодні з багатьох цих саджанців виросли величезні дерева, які прикрашають стадіони різних міст

Нагородний диплом Ігор I Олімпіади (Афіни, 1896)

У тих випадках, коли одне й те саме призове місце розділили кілька спортсменів, які показали в змаганнях Ігор однаковий результат, всі вони стають олімпійськими чемпіонами і нагороджуються золотими медалями. Аналогічно срібними або бронзовими олімпійськими медалями нагороджуються всі спортсмени, що показали однаковий результат, якщо вони посіли, відповідно, другі або треті місця.

Якщо перше місце на Іграх розділили два спортсмени, які завоювали таким чином по золотій медалі, то наступний призер нагороджується бронзовою медаллю, а срібна нагорода не присуджується. Якщо ж перше місце розділили три спортсмена (або більше) і, отже, кожен з них завоював по золотій медалі, то ні срібна, ні бронзова медалі в цьому виді змагань не присуджуються. Подібним же чином вирішуються питання, якщо два або три спортсмени, показавши однакові результати, розділили друге-третє або друге-третє-четверте місця:

Нагородна медаль Ігор II Олімпіади (Париж, 1900)

Нагородна медаль, виготовлена із золота 583-ї проби, Ігор IV Олімпіади (Лондон, 1908)

всі вони отримують по срібній медалі, а бронзові нагороди не присуджуються.

Дипломами МОК нагороджуються всі призери, а також спортсмени, які посіли в особистих або командних змаганнях четверті, п'яті і шості місця. Олімпійські дипломи вручаються і тим членам команд, які посіли перші-шості місця, які не виступали у фінальних змаганнях (Большая олимпийская..., 20016).

Всі учасники Олімпійських ігор та офіційні особи, персонал команд (за поданням національних олімпійських комітетів) і суддівський апарат (за поданням міжнародних спортивних федерацій) отримують випущені до Ігор пам'ятні медалі та дипломи.

Нагородні медалі Ігор Олімпіад

У давньогрецьких Олімпійських іграх переможця змагання увінчували вінком з гілок дерева оливи, зрізаних в священному гаю Алтіс. Переможець отримував різні призи (в тому числі і грошові), але його ніколи не нагороджували медаллю.

При відродженні Олімпійських ігор у сучасних умовах питання про нагородження переможців та призерів було вирішено на установчому I Олімпійському конгресі, яке відбулося в Парижі у 1984 р. В ухваленій на цьому форумі Олімпійській хартії було визначено, що за перше і друге місця в змаганнях Ігор вручаються медалі (діаметром 60 мм, завтовшки 3 мм), виготовлені зі срібла 925-ї проби, причому золота медаль для переможця має бути покрита шістьма грамами чистого золота, а за третє місце – бронзова медаль. Встановлювалося і вручення почесних дипломів спортсменам, які посіли місця з першого по шосте.

Але фактично на Іграх I Олімпіади сучасності нагородження відбувалося по-іншому. У кожному виді змагань призовими вважалися лише перше і друге місця. У зв'язку з цим спортсмену, який заво-

Нагородна медаль Ігор IX Олімпіади (Амстердам, 1928). Автор медалі Джузеппе Кассіолі

ював перше місце, вручалася позолочена срібна медаль, а тому, хто посів друге місце, – бронзова нагорода. Спортсмени, що посіли треті місця, медалями не нагороджувалися.

На лицьовому боці медалей, якими нагороджувалися переможці і призери Ігор I Олімпіади, була зображена голова Зевса Олімпійського, який тримає в руці земну кулю, на якій стоїть Ніка – богиня перемоги – з гілкою оливи в руках. Ліворуч від цього зображення напис "Олімпія", а праворуч – прізвище художника (медаль створив француз Жюль Шаплен). На зворотному боці зображено грецький Акрополь, а над ним (вгорі медалі півколом і внизу – в два рядки) напис "Міжнародні Олімпійські ігри в Афінах. 1896".

На Іграх II Олімпіади 1900 р. у Парижі також нагороджувалися спортсмени, які посіли перше і друге місця. Оскільки ці Ігри були приурочені до всесвітньої виставки, що проходила тоді, на прямокутних нагородних плакетках (вони вручалися переможцям і призерам Ігор-1900 замість звичних круглих медалей) взагалі не було слів "Олімпійські ігри". На лицьовому боці нагородної плакетки – зображення крилатої богині перемоги, що летить над стадіоном; вгорі напис "Республіка Франція", ліворуч – "Париж, 1900", праворуч – "Всесвітня виставка". А на зворотному боці – фігура переможця на п'єдесталі пошани, який тримає в здійнятій руці гілку оливи, і напис "Чемпіонат з гімнастики" (в ті часи слово "гімнастика" вживалося не тільки щодо конкретного виду спорту, а й щодо спорту взагалі). Всі написи на лицьовоиу і зворотному боках нагородної плакетки були зроблені французькою мовою. Плакетки були виготовлені з бронзи, вкритою шаром срібла.

Хоч на Іграх I і II Олімпіад спортсмени, які посіли треті місця, не нагороджувалися, проте для спрощення та уніфікації підрахунків кількостей золотих, срібних і бронзових медалей у спеціальній літературі з історії Олімпійських ігор сучасності, виданої як у нас в країні, так і за кордоном, "бронзовими" призерами вважаються ті атлети, які були третіми в різних видах олімпійських змагань.

На Іграх III Олімпіади 1904 р. у Сент-Луїсі, також приурочених до всесвітньої виставки, що проходила в цьому місті, нагороди – медалі – вручалися вже не двом, а трьом спортсменам, які посіли 1-ше, 2-ге і 3-тє місця в кожному виді змагань. При цьому медаль за перше місце була з позолоченого срібла, за друге – срібна, за третє – бронзова.

Порівняно з нагородами перших трьох Ігор Олімпіад, у медалей, що призначалися для переможців і призерів Ігор IV Олімпіади 1908 р. у Лондоні, діаметр був дуже маленьким – тільки 33 мм. Хоча Олімпійською хартією пропонувалося нагороджувати переможців Ігор позолоченими срібними медалями, однак організатори Ігор IV Олімпіади-1908 вирішили нагороджувати спортсменів, які посіли в олімпійських змаганнях перші місця, медалями, повністю виготовленими із золота 583-ї проби. За друге місце спортсмени нагороджувалися срібними медалями, а за третє – бронзовими.

На Іграх V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі діаметр нагородних медалей також дорівнював 33 мм. Організатори цих Ігор вирішили нагороджувати переможців у індивідуальних змаганнях медалями, повністю виготовленими із золота 583-ї проби, а спортсменів команд-переможниць – позолоченими срібними медалями. Для нагородження за другі місця призначалися срібні медалі, а за треті – бронзові.

Для нагородження переможців і призерів Ігор VII Олімпіади 1920 р. в Антверпені призначалися медалі діаметром 60 мм. За 1-ше місце – позолочена срібна медаль, за 2-ге – з срібла, за 3-тє – з бронзи.

Нагородна медаль Ігор XXVII Олімпіади (Сідней, 2000)

Нагородна медаль Ігор XXVIII Олімпіади (Афіни, 2004)

Для Ігор IX Олімпіади 1928 р. в Амстердамі ескіз нагородної медалі (діаметр 55 мм) створив професор з Флоренції Джузеппе Кассіолі. На лицьовому боці зображена богиня перемоги з пальмовою гілкою в лівій руці і лавровим вінком у зведеній правій; ліворуч – грецька амфора із зображенням змагань атлетів, праворуч – фрагмент амфітеатру, над яким напис: "IX Олімпіада. Амстердам. 1928", на зворотному боці зображено групу атлетів, які несуть на плечах переможця-олімпіоніка, який в лівій руці тримає пальмову гілку, а правою вітає учасників Ігор.

Творіння Джузеппе Кассіолі виявилося настільки вдалим, що не тільки було удостоєно спеціального призу Міжнародного олімпійського комітету, а й у подальшому – протягом сорока років – сюжет лицьового та зворотного боків медалі повторювався, змінювався тільки напис – порядковий номер Ігор Олімпіади, назва міста та рік проведення ігор. Лицьовий бік медалі залишався незмінним ще довше – до 2004 р.

Ескіз нагородної медалі для Ігор XXVII Олімпіади 2000 р. у Сіднеї розробив співробітник Австралійського монетного двору Войцех П'єтранек. Хоча лицьовий бік медалі і зберегіг у загальних рисах традиційний вигляд, але там же відображені і гілки австралійської акації. При створенні ескізу лицьового боку медалі автор припустився помилки: замість силуету грецького амфітеатру зобразив обриси римського Колізею, проте фахівці помітили це занадто пізно, коли виправити допущену неточність було вже неможливо. На зворотному боці медалі зображено відому у всьому світі будівлю Сіднейської опери, а також п'ять переплетених кілець і факел з олімпійським вогнем. Медаль для нагородження за 1-ше місце (210 г) – зі срібла і покрита шістьма грамами золота; медаль за 2-ге місце (також

Нагородна медаль Ігор XXXI Олімпіади (Ріо-де-Жанейро, 2016)

210 г) – зі срібла. Медалі за 3-тє місце (з 170 г) були виготовлені з і переплавлених одноцентових і двухцентових монет, що вийшли з обігу, з додаванням невеликої кількості срібла.

Вигляд нагородних медалей, створених для Ігор XXVIII Олімпіади 2004 р. в Афінах, відрізнявся від усіх попередніх як лицьовим боком, так і зворотним. Ще коли був оголошений конкурс на створення дизайну медалі, його учасникам висунули умову: в композицію обов'язково мають бути включені такі елементи давньогрецької культури, як зображення богині Ніки і силует того стадіону в Афінах, на якому в 1896 р. проходили Ігри I Олімпіади сучасності. Особливо слід зазначити, що якщо на нагородних медалях багатьох попередніх Олімпійських ігор богиня перемоги відображена сидячою, то на медалі 2004 р. її вигляд інший: вона ніби влітає на стадіон. На зворотному боці медалі зображено чашу з олімпійським вогнем, емблему Ігор-2004 і рядки з Олімпійського оди, створеної грецьким поетом Піндаром в 460 р. до н.е. Крім медалі за 1-е місце, кожному олімпійському чемпіону вручали і "котінос" – гілку оливи у вигляді вінка.

У різні часи застосовувалося різне кріплення олімпійських медалей: ланцюжок, стрічки тощо

У нагородних медалей Ігор XXIX Олімпіади 2008 р. у Пекіні на лицьовому боці було зображення богині Ніки на стадіоні, на задньому плані – силует стародавнього Акрополя; вгорі напис: "XXIX Олімпійські ігри. Пекін. 2008" (англійською мовою) і п'ять переплетених олімпійських кілець. А на зворотному боці медалі, зробленої з включенням нефриту (у вигляді полірованого круглого диска з отвором), в центрі – металева вставка з емблемою Ігор, п'ять переплетених кілець і напис "Beijing 2008" ("Пекін 2008"). На верхньому краю медалі вушко для стрічки, на якій традицій-

ний китайський орнамент. На медалі, що вручається спортсмену, який посів 1-ше місце, білий нефрит, на медалі за 2-ге місце – сіруватий, на медалі за 3-тє місце – зелений. Як підкреслив виконавчий віце-президент оргкомітету Ігор в Пекіні Чжан Сяо, нагородні медалі є гармонійним поєднанням китайської культури і олімпійських ідей, сприяють поширенню ідеалів і концепції Ігор, демонструють високий рівень образотворчого мистецтва і технологій Китаю (Трескиин, Штейнбах, 2008).

У нагородних медалях Ігор XXX Олімпіади 2012 р. в Лондоні (дизайн – Девіда Уоткінса) був використаний дизайн лицьового боку медалі, створеної вже згадуваним раніше італійським художником з Флоренції Джузеппе Кассіолі, який в 1921 р. виграв конкурс, оголошений МОК на створення нагород для переможців і призерів ігор IX Олімпіади-1928 в Амстердамі. На лицьовому боці медалі Ігор-2012 була традиційно зображена богиня перемоги Ніка на тлі афінського Панатінаїкоса – з пальмовою гілкою в лівій руці і лавровим вінком у правій, а також напис "XXX Olympiad London 2012" і п'ять олімпійських кілець. На зворотному боці медалі – емблема Ігор-2012 в Лондоні – як новий архітектурний вираз, метафора сучасного англійського міста – на опуклому тлі, що нагадує амфітеатр.

В цілому на Королівському монетному дворі було виготовлено для Ігор-2012 2100 нагородних олімпійських медалей різного ґатунку (форма – кругла, діаметр – 85 мм, товщина – 7 мм). Матеріалом для медалі за 1-ше місце служило срібло 925-ї проби з домішкою міді, покрите 6-ма грамами золота (вага нагороди – 412 г); для медалі за 2-ге місце – срібло 925-ї проби з домішкою міді (вага нагороди – 412 г); для медалі за 3-тє місце – матеріал, що складається з міді (97,0%), цинку (2,5%) і олова (0,5%), а маса нагороди становила 357 м.

У нагородних медалях для Ігор XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро на лицьовому боці була традиційно зображена богиня перемоги Ніка на тлі афінських Акрополіса і Панатінаїкоса, а також напис "XXXI Olympiad Rio 2016" і п'ять олімпійських кілець. На зворотному боці медалі – зображення емблеми Ігор-2016, обрамлене лавровим листям, що було покликане символізувати зв'язок сили природи і олімпійського духу.

Назва виду спорту, як і імена і прізвища чемпіонів і призерів олімпійських змагань цих Ігор, наносилися променем лазера уздовж зовнішнього краю медалі, який був тоншим, ніж її центральна частина.

На Бразильському монетному дворі для Ігор-2016 було виготовлено в цілому 2488 нагородних олімпійських медалей різного ґатунку (форма – кругла, вага – 500 г), в тому числі нагород за 1-ше місце – 812, за 2-ге місце – 812, за 3-тє місце – 864.

Нагородні медалі зимових Олімпійських ігор

Чемпіони зимових Олімпійських ігор нагороджуються позолоченими срібними медалями, спортсмени, які посіли 2-ге місце – срібними, 3-тє місце – бронзовими.

На відміну від нагородних медалей Ігор Олімпіад, у медалей зимових Олімпійських ігор немає усталених традицій. Медалі для нагородження переможців та призерів зимових Олімпійських ігор не мають нічого спільного з нагородами Ігор Олімпіад (Большая олимпийская..., 2006).

На лицьовому боці медалей (діаметр 55 мм), якими нагороджували переможців і призерів I зимових Ігор 1924 р. у Шамоні, зображені спортсмен з лижами і ковзанами на тлі гірських вершин і підпис художника Рауля Бернара, на зворотному боці – напис французькою мовою: "Шамоні, Монблан, зимові Ігри, 25 січня – 5 лютого 1924, організовані під керівництвом Французького олімпійського комітету за підтримки Міжнародного олімпійського комітету з нагоди святкування VIII Олімпіади" (Трес-

Нагородна медаль I зимових Олімпійських ігор (Шамоні, 1924)

Нагородна медаль XIV зимових Олімпійських ігор (Сараєво, 1984)

кин, Штейнбах, 2008). Ні на лицьовому, ні на зворотному боці медалей зимових Ігор-1924 не було п'яти переплетених кілець.

Надалі нагородні медалі на зимових Олімпійських іграх завжди мали в своєму оформленні елементи олімпійської символіки, перш за все – п'ять переплетених кілець. Дизайн медалей був найрізнішим; найчастіше в ньому використовувалися стилізовані зображення гірських та інших зимових пейзажів тих місць, де проводилися Ігри, фігурки спортсменів, які символізують ті чи інші види спорту, або ж відповідний спортивний інвентар – лижі з лижними палицями, ковзани, хокейні ключки тощо, а також – майже завжди – офіційна емблема відповідних Ігор, іноді – герб міста, що приймає їх.

Дизайн нагородної медалі для XI зимових Олімпійських ігор 1972 р. у Саппоро розробили японські художники Кауко Ягі (лицьовий бік) і Ікко Танака (зворотний бік). Медаль (розміри 61 х 57 мм) округлої форми, дещо асиметрична в найширшому її місці. На лицьовому боці нагороди – стилізоване зображення звивистої санно-бобслейної траси і контури стадіону з обрисами льодової доріжки. На зворотному боці вгорі – напис (японськими ієрогліфами): "XI зимові Олімпійські ігри, Саппоро", внизу – той самий напис англійською мовою, а в середній частині ліворуч – символічне кругле зображення сонця (таке ж, як і на державному прапорі Японії), праворуч – стилізова-

Нагородна медаль XVI зимових Олімпійських ігор (Альбервіль, 1992)

Нагородна медаль XVIII зимових Олімпійських ігор (Нагано, 1998)

Нагородна медаль XIX зимових Олімпійських ігор (Солт-Лейк-Сіті, 2002)

ний сніжинка, під якою п'ять переплетених кілець. Зверху до медалі прикріплена плакетка, на лицьовому боці якої зображений силует спортсмена, що символізує той чи інший вид спорту з олімпійської програми, а на зворотному боці – його назва (англійською). До медалі прикріплювалася синя стрічка, що має п'ятикольорову поздовжню смугу.

Оригінальній конфігурації медалей надали перевагу організатори XIV зимових Олімпійських ігор 1984 р. у Сараєво. Нагорода являла собою пластину (71 х 65 мм) в формі, наближеній до шестикутника (але чотири з шести кутів – закруглені). На цій пластині вибита кругла медаль, що трохи виступає над хвилястою поверхнею. У центрі лицьового боку медалі – емблема зимових Ігор-1984, що являє собою поєднання п'яти переплетених кілець зі стилізованим зображенням сніжинки, а по колу – напис: "XIV зимові Олімпійські ігри, 1984". На зворотному боці медалі – композиція, що символізує зимові Ігри, з гілками оливи. На пластині – назва того виду спорту, для нагородження в якому призначена медаль. Вона кріпиться на червоній стрічці.

Цікаві новації продемонстрували творці нагородних медалей для XVI зимових Олімпійських ігор 1992 р. в Альбервілі. Ці медалі (діаметр 92 мм) являють собою комбінацію метала і прозорого

Нагородна медаль XX зимових Олімпійських ігор (Турин, 2006)

Нагородна медаль XXI зимових Олімпійських ігор (Ванкувер, 2010)

Нагородна медаль XXII зимових Олімпійських ігор (Сочі, 2014)

кришталю (ніби символізує шматочок льоду), чого доти жодного разу не було в історії Ігор.

Нагородні медалі XVII зимових Олімпійських ігор 1994 р. у Ліллегаммері (діаметр 78 мм) мали основу, зроблену з темного норвезького граніту, і металеве обрамлення, виготовлене з позолоченого срібла (за 1-ше місце), зі срібла (за 2-ге місце), з бронзи (за 3-тє місце).

Нагородні медалі, що вручалися переможцям і призерам XVIII зимових Олімпійських ігор 1998 р. у Нагано, були виготовлені з використанням поєднання японських і західних технологій і традиційної для району Нагано техніки роботи по металу. У центральній частині розташовані лакові мініатюри, розписані вручну майстрами з провінції Кісо (спосіб "маки" має в основі розпилення найдрібніших золотих частинок на ще не застиглий лак).

Нагородні медалі для XIX зимових Олімпійських ігор 2002 р. у Солт-Лейк-Сіті виявилися найважчими в історії Олімпійських ігор сучасності: нагороди за 1-ше і 2-ге місця важили по 567 г, а за 3-тє місце – 454 г. Крім того, вперше в історії Олімпійських ігор організатори пішли на створення різних варіантів оформлення медалі для кожного з 15 зимових видів спорту, що входять в олімпійську програму.

Дизайн медалей, призначених для нагородження переможців та призерів XX зимових Олімпійських ігор 2006 р. у Турині, розробили італійські художники з групи "Оттавіані" і дизайнери турінського оргкомітету. Нагородна медаль (діаметр 107 мм) являє собою коло з отвором посередині, через яке протягнута стрічка (подібного не було на жодних з попередніх Ігор).

Розробку дизайну як нагородних, так і колекційних медалей для XXI зимових Олімпійських ігор (2010) здійснили спільно Ванкуверський оргкомітет Ігор (VANOC), канадська гірничо-металургійна компанія Teck Cominco, що є офіційним постачальником золота, срібла і бронзи для олімпійських медалей Ігор -2010, і Королівський канадський монетний двір.

Нагородні олімпійські медалі для XXI зимових Олімпійських ігор 2010 р. у Ванкувері, на відміну від їхніх попередниць, були не пласкими, а вигнутими: творці їх – дизайнери Омера Арбела і Корін Хант – пішли на це, натхненні сніговими просторами і гірськими пейзажами канадської провінції Британська Колумбія і хвилями Тихого океану. При виготовленні нагород використовувалася спеціальна технологія для того, щоб додати медалям хвилеподібності. Маса медалей – від 500 г до 576 г (вони були одними з найважчих в історії Олімпійських ігор).

На лицьовому боці медалей зимових Ігор-2010 були нанесене лазером стилізоване зображення касатки (ці морські ссавці живуть у водах Тихого океану, що омивають узбережжя Британської Колумбії) і п'ять олімпійських кілець, а на зворотному боці – назва цих Ігор (англійською і французькою мовами), емблема Ігор-2010 у Ванкувері, а також назва виду спорту та спортивної дисципліни.

Матеріалом для медалей зимових Ігор-2010 служили: в нагородах за 1-ше місце (діаметр 100 мм) – срібло, покрите 6-ма грамами золота; за 2-ге місце (діаметр 100 мм) – срібло; за 3-тє місце (діаметр 100 мм) – бронза. Загалом було виготовлено 615 нагородних медалей різного ґатунку. Кожна з них була на синьо-зеленій стрічці, на якій був

Нагородна медаль XXIII зимових Олімпійських ігор (Пхьончхан, 2018)

(двома мовах – англійською і французькою) вже згадуваний девіз Ігор-2010: With Glowing Hєart / Des plus brilliants ("З палаючими серцями / До блискучих подвигів").

На нагородних олімпійських медалях для XXII зимових Олімпійських ігор 2014 р. у Сочі (дизайнери – Сергій Царьков, Олександр Федорин, Павло Насєдкін, Сергій Єфремов), як підкреслювали організатори цих Ігор, "золотисті промені сонця переломлюються крізь призму засніжених верхівок гір, тепле море межує з морозним льодом – і, втілившись у медалях, ці контрасти природи олімпійської столиці Ігор-2014 назавжди залишаться з їх чемпіонами і призерами". За допомогою гравіювання на нагороди було нанесено своєрідну "клаптеву ковдру" – образ Ігор, який символізує розмаїття культурних традицій народів Росії. На лицьовому боці медалі зображені олімпійські кільця, а на зворотному – назва виду змагань (англійською мовою) та емблема Ігор-2014 в Сочі. Офіційна назва цих Ігор (російською, англійською та французькою мовами) розміщена на ребрі медалей.

Ювелірна компанія "Адамас" виготовила для нагородження переможців та призерів XXII зимових Олімпійських ігор 2014 р. загалом 1300 медалей різного ґатунку. Матеріалом для медалей за 1-ше місце (форма кругла, діаметр 100 мм, товщина 10 мм, маса 531 г) служило срібло 925-ї проби, вкрите 6-ма грамами золота, і полікарбонат; за 2-ге місце (форма кругла, діаметр 100 мм, товщина 10 мм, маса 525 г) – срібло 925-ї проби (з домішкою міді) і полікарбонат; за 3-тє місце (форма кругла, діаметр 100 мм, товщина 10 мм, маса 460 г) – бронза і полікарбонат.

В основу дизайну нагородних медалей XXIII зимових Олімпійських ігор 2018 року в Пхьончхані (дизайн – Лі Сук Ву) покладено мотиви національної культури Кореї. На поверхні кожної медалі були нанесені по діагоналі лінії, які, за задумом організаторів цих Ігор, символізували історію Олімпійських ігор і прагнення їх учасників до перемоги. На лицьовому боці нагороди – олімпійські кільця, а на зворотному – емблема зимових Ігор-2018 і нанесені методом гравіювання назви виду спорту та спортивної дисципліни, для нагородження в яких призначена та чи інша медаль. Стрічки до медалей виготовлені з традиційних для Кореї тканин; на стрічках – написи, виконані шрифтом хангил. Кожна медаль Ігор-2018 зберігається в спеціальному дерев'яному футлярі, дизайн якого, натхненний корейської архітектурою, символізував безліч дерев'яних будівель у цій країні.

Виробником нагород для XXIII зимових Олімпійських ігор-2018 в Пхьончхані Korea Minting, Security Printing & ID Card Operating Corporation було випущено в цілому 777 медалей різного ґатунку (форма кругла, діаметр 92,5 мм, завтовшки 9,42 мм). Матеріалом для нагород за 1-ше місце (маса медалі – 586 г – найважча в історії Олімпійських ігор) служило срібло (99,9%), покрите 6-ма грамами золота; за 2-ге місце (маса медалі – 580 г) – срібло; за 3-тє місце (маса медалі – 493 г) – сплав міді (90%) і цинку (10%).

Олімпійський кубок був заснований у 1906 р. президентом МОК П'єром де Кубертеном

Нагороди, що присуджуються за особливі заслуги перед олімпійським рухом

До олімпійських нагород, які МОК присуджує за особливі заслуги перед олімпійським рухом, належать Олімпійський кубок і Олімпійський орден.

Олімпійський кубок, заснований у 1906 р. президентом МОК П'єром де Кубертеном, постійно зберігається в Олімпійському музеї в Лозанні (Швейцарія). Організаціям або містам, нагороджуваним цим кубком, вручаються пам'ятну бронзову пластину і диплом. Серед тих, кого в різні роки нагороджували Олімпійським кубком, – національні олімпійські комітети Аргентини, Бельгії, Польщі, Фінляндії й такі міста, як Лозанна, Мехіко, Осло, Гельсінкі.

До 1974 р. щорічно присуджувалися ще кілька олімпійських нагород. Серед них – олімпійський почесний диплом, заснований МОК у 1905 р. для нагородження окремих осіб; приз Мохаммеда Тахера (члена МОК для Єгипту з 1934 по 1968 рр.), заснований у 1950 р. для нагородження видатних спортсменів-аматорів,

Олімпійський орден – персональна нагорода, що присуджується МОК за особливі заслуги перед олімпійським рухом

у тому числі й тих, які не виступали на Олімпійських іграх (серед відзначених цим призом були легкоатлетка з Нідерландів чотириразова олімпійська чемпіонка Франсіна Бланкерс-Кун, шестиразовий олімпійський чемпіон з веслування на байдарках Герт Фредрікссон зі Швеції, дворазова олімпійська чемпіонка зі стрибків у висоту румунська легкоатлетка Іоланда Балаш, чотириразовий олімпійський чемпіон з лижних гонок шведський спортсмен Сікстен Єрнберг); Кубок Томаса Фернлі (члена МОК для Норвегії з 1927 по 1950 рр.), заснований в 1950 р. для нагородження спортивних клубів та організацій (серед відзначених – спортклуби Афін, Буенос-Айреса, Мехіко, Парижа тощо); приз графа Альберто Бонакоссі (члена МОК для Італії з 1925 по 1953 рр.), заснований в 1954 р. Національним олімпійським комітетом Італії на знак визнання його заслуг – для нагородження національних олімпійських комітетів (серед відзначених цим призом – олімпійські комітети СРСР, Австрії, НДР, Ірану, Іспанії, Кенії, Мексики, ФРН, Японії та ін.); приз Токіо, заснований у 1964 р. японською столицею для нагородження тих спортсменів, чия поведінка може бути прикладом справді спортивного товариства, незалежно від результатів, показаних в змаганнях. Нагородженим цими призами або кубками вручалися їх копії і дипломи (Большая олимпийская..., 2006).

На сесії МОК, що відбулася в жовтні 1974 р. у Відні, Міжнародний олімпійський комітет прийняв рішення про призупинення присудження цих олімпійських нагород.

Олімпійський орден є персональною нагородою, яку МОК присуджує за особливі заслуги перед олімпійським рухом.

Ця нагорода з моменту її заснування (в середині 1970-х років) мала три ступені: золотий Олімпійський орден, срібний Олімпійський орден, бронзовий Олімпійський орден. Сьогодні присуджуються тільки два ступені нагороди – золотий Олімпійський орден і срібний Олімпійський орден.

Першим золотим Олімпійським орденом був нагороджений Ейвері Брендедж – після того, як у 1972 р. він пішов у відставку з поста президента Міжнародного олімпійського комітету (чинним членам МОК Олімпійський орден не присуджується).

Серед нагороджених Олімпійським орденом – видатні державні діячі, політики, спортивні керівники та організатори, вчені, тренери та інші фахівці фізичного виховання і спорту, відомі спортсмени, міністри, керівники національних олімпійських комітетів, спортивні журналісти.

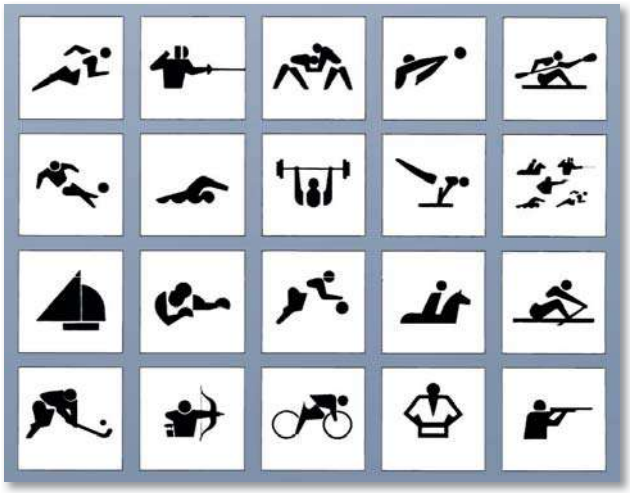
Починаючи з 2002 р., Міжнародний олімпійський комітет ввів деякі обмеження на нагородження Олімпійським орденом. Відповідно до одного з цих обмежень надалі не нагороджуються Олімпійським орденом ті спортсмени, які є власниками олімпійських медалей (таке рішення мотивується тим, що у них вже є престижні нагороди олімпійського руху). Ще одне положення рішення МОК обмежує кількість цих нагород, які присуджуються тим чи іншим особам з однієї країни (не більше одного Олімпійського ордена на рік).

Атрибутика Олімпійських ігор і супутні їм заходи

До олімпійської символіки зараховують і такі елементи атрибутики, як терміни-написи, пов'язані з організацією і проведенням тих чи інших Олімпійських ігор і виконані офіційно підібраним для цих цілей шрифтом, а також основні елементи олімпійського графічного оформлення – піктограми, плакати, транспаранти, сувеніри, одяг обслуговуючого персоналу тощо, які затверджуються оргкомітетом Ігор.

Прикладами офіційних написів-термінів можуть служити, скажімо, "Olympic Games London 1908", "VIII Olympiade Paris 1924", "De VI Olympiske Vinterleker Oslo 1952", "Giochi della XVII Olympiade", "Sapporo-72", "Игры XXII Олимпиады, Москва, 1980", "Lillehammer'94", "XXVII Olympiad Sydney 2000", "XXIX Olympiad Beijing 2008" та ін.

Олімпійські піктограми являють собою стилізовані графічні зображення видів спорту, що входять до програми Олімпійських ігор. Піктограми призначаються для того, щоб з максимальною наочністю

Перші офіційні піктограми з'явилися на Іграх XVIII Олімпіади (Токіо, 1964)

допомогти учасникам, гостям і туристам, які прибули в місто, де проводяться Ігри, орієнтуватися щодо місць проведення змагань з різних видів спорту.

Піктограми (лат. *pictus* – намальований) мають давню історію, оскільки використовувалися в ранніх системах письма. Зокрема, найбільш ранні з тих, що дійшли до нас, спроб зафіксувати людську мову за допомогою малюнків були зроблені приблизно 5400 років тому. Першу систему малюнкового письма винайшли шумери наприкінці IV – в III тисячолітті до н. е.). Поширення різні варіанти піктографічного письма отримали у індіанських племен, у деяких острівних народів, а також на Чукотці.

У сучасному розумінні піктограма – знак, що стосується якогось об'єкту і має на меті надати зрозумілу інформацію про нього, підкреслюючи його типові риси. У нинішньому суспільстві піктограми використовуються часто: наприклад, у товарних знаках, знаках дорожнього руху, попереджувальних знаках, на упаковках продукції.

В основі олімпійських піктограм найчастіше – силуети спортсменів, які символізують моменти змагань з того чи іншого виду спорту, або ж – рідше – предмети спортивного інвентаря, який використовується у відповідних видах спорту, окремі деталі силуетного зображення спортсменів.

Вперше піктограми, що позначають той чи інший вид спорту, використовувалися на Іграх XI Олімпіади 1936 р. у Берліні.

Перші офіційні піктограми як елемент системи атрибутики Олімпійських ігор з'явилися на Іграх XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо.

Піктограми, що позначають олімпійські види спорту, бувають різними щодо виконання: в прямому зображенні, в зворотному контурному, в інших варіантах. Вони можуть бути в чорно-білому та кольоровому виконанні, з великими або невеликими зображеннями.

Олімпійські піктограми можуть використовуватися не тільки як засіб наочної орієнтації під час Олімпійських ігор, а й під час друку квитків і перепусток на олімпійські змагання з різних видів спорту, а також як декоративні зображення на сувенірах.

Однією з форм атрибутики Олімпійських ігор є олімпійські плакати, що являють собою великоформатні видання у вигляді малюнків, фотомонтажу або комп'ютерної графіки з коротким текстом.

Олімпійські плакати випускаються на замовлення МОК, національних олімпійських комітетів і оргкомітетів Ігор, мають олімпійську символіку та призначаються для популяризації Олімпійських ігор та олімпійського руху, для інформаційних, пропагандистських та рекламних олімпійських акцій.

Першим олімпійським плакатом прийнято вважати обкладинку офіційного звіту Ігор I Олімпіади (Афіни, 1986). На вміщеному на цю обкладинку малюнку зображені молода жінка в національному одязі з лавровим вінком і гілкою оливи для переможця Ігор, а також Акрополь, Мармуровий олімпійський стадіон і стародавній храм з барельєфами, на яких зображено атлетів, що змагаються.

У зв'язку зі спортивними змаганнями Ігор II Олімпіади 1900 р. у Парижі, котрі, як уже зазначалося, трактувалися їх організаторами як частина програми всесвітньої виставки, були випущені кілька плакатів, присвячених різним видам спорту, в тому числі фехтуванню, велосипедним перегонам, гімнастиці, веслуванню.

Оскільки Ігри III Олімпіади 1904 р. у в Сент-Луїсі також були приурочені до всесвітньої виставки, що проходила в цьому місті, спеціальних плакатів, присвячених Іграм-1904, не випускали. Їх образотворчим символом вважається обкладинка офіційної програми всесвітньої виставки, хоча ні в зображенні, ні в супровідному тексті немає нічого, що б вказувало на Олімпійські ігри.

Хоча Ігри VI Олімпіади (1916) не відбулося (через Першу світову війну), в одній з європейських країн – Нідерландах – все ж випустили плакат, присвячений Іграм, на якому художник Віллі Шлютері зобразив грецьку квадригу, що мчить, а під малюнком текст "Olympische Spelen" ("Олімпійські ігри") і рік – 1916.

Після того як з Токіо в МОК надійшла відмова від проведення в 1940 р. Ігор XII Олімпіади, це право було надано столиці Фінляндії Гельсінкі. У конкурсі на кращий плакат переміг Ільмарі Сусіметсе, що відобразив на тлі земної кулі скульптурне зображення видатного фінського легкоатлета – бігуна на довгі дистанції, дев'ятиразового олімпійського чемпіона Пааво Нурмі. Вгорі праворуч – п'ять переплетених кілець. У нижній частині плаката – напис

(шведською – одній з двох державних мов Фінляндії): "Olympske Lɛker. Hɛlsingfors. 20.VII – 4.VIII.1940". Хоча Ігри XII Олімпіади не відбулися (через Другу світову війну), згаданий плакат все ж згодився. Через дванадцять років він став офіційним плакатом Ігор XV Олімпіади, які місто Гельсінкі приймало в 1952 р. При цьому, природно, відповідним чином було змінено текстову частину плаката, але збережено його зображення.

У зв'язку з Іграми XVI Олімпіади 1956 р. були випущені два офіційних плакати. Один з них був створений в австралійському Мельбурні, а інший – в шведському Стокгольмі, де проводилися змагання Ігор-1956 з кінного спорту.

Переможцем конкурсу на кращий плакат до Ігор XVII Олімпіади 1960 р. у Римі став художник Армандо Тесту, що зобразив легендарну Капітолійську вовчицю, яка поміщена на капітелі зі словами "Roma" і датою "MCMLX" (1960 рік римськими цифрами), нижче – зображення атлета – переможця Олімпійських ігор, що коронує себе за давньою традицією, а праворуч і ліворуч від нього зображені люди в римських тогах, які вітають тріумфатора.

В офіційному плакаті, випущеному до Ігор XX Олімпіади 1972 р. у Мюнхені, автор – художник Отто Айчер – в основу сюжету поклав силуетне зображення критого олімпійського стадіону і телевізійної вежі, вгорі – емблема Ігор, а також п'ять переплетених кілець, напис (німецькою мовою): "Munchen" і строки проведення: "1972. 26.8-10.9".

На офіційному плакаті Ігор XXII Олімпіади 1980 р. у Москві, створеному за ескізом художника Володимира Арсентьєва, в центрі була поміщена виконана в червоному кольорі емблема Ігор (стилізовано зображені бігові доріжки, що утворюють силует вежі московського Кремля, увінчаний п'ятикутною зіркою), внизу – п'ять переплетених кілець (також в червоному кольорі), вгорі – напис: "Olympiad 80. Moscou. Moscow. Москва".

До Ігор XXVII Олімпіади 2000 р. у Сіднеї було видано близько п'ятдесяти плакатів, різних як за стилем і технікою їх виконання, так і за напрямками ("Емблема Ігор" Сідней-2000", "Талісмани Ігор", "Твори школярів" тощо). На офіційному плакаті зображена емблема Ігор, що включає стилізовано зображену фігурку спортсмена-факелоносця, що біжить (один з елементів – бумеранг австралійських аборигенів), напис "Sydney 2000" і п'ять переплетених кілець, в самому низу плаката – зменшене зображення емблеми Ігор і текстові дані про них.

У плакатах, випущених в Китаї до Ігор XXIX Олімпіади 2008 р. у Пекіні, гармонійно поєднуються старовинні китайські традиції декоративного оформлення і техніка сучасної графіки, а основними елементами є емблема Ігор ("Танцюючий Пекін"), п'ять переплетених олімпійських кілець і напис "Beijing 2008".

Плакати були випущені також до Ігор XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні і до Іграх XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро.

Різноманітні плакати випускалися і до зимових Олімпійських ігор, починаючи з перших (що відбулися в 1924 р. в Шамоні), і на всіх наступних вже проведених, враховуючи XXIII зимові Олімпійські ігри 2018 р. у Пхьончхані.

Майже до всіх Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор створювалися не тільки нагородні медалі трьох ґатунків, призначені для вручення спортсменам, які відзначалися в олімпійських змаганнях (посіли 1-ше, 2-ге і 3-тє місця), а й пам'ятні медалі. В них іноді повторюються деякі елементи, які фігурують у нагородних медалях відповідних Олімпійських ігор. Але нерідко нагородні та пам'ятні медалі, випущені до одних і тих самих Ігор, мали між собою

Пам'ятні медалі Ігор різних Олімпіад

Олімпійські знаки різних Олімпійських ігор

небагато спільного. Наприклад, у пам'ятної бронзової медалі (діаметр – 50 мм), присвяченої Іграм I Олімпіади, на лицьовому боці зображена богиня перемоги, яка ширяє над олімпійським стадіоном, в одній руці в неї скіпетр, в іншій – лавровий вінок; поруч – священний птах Фенікс, що відроджується з вогню і символізує відродження Олімпійських ігор; вгорі – античний храм в променях сонця, що сходить; праворуч – напис (грецькою) "Олімпіада в Афінах", внизу – "Олімпійські ігри. 776 р. до н.е. 1896 р. Афіни". На зворотному боці медалі в обрамленні гілок лавра – маленька зірочка і напис грецькою, який перекладається як "Міжнародні Олімпійські ігри в Афінах. 1896".

Найрізноманітніші сюжети були і на пам'ятних медалях, що випускалися до наступних Олімпійських ігор сучасності. Вони відрізнялися одна від одної не тільки своїми розмірами, зображеннями і текстами на лицьовому і зворотному боках, а й часом і формою. Якщо пам'ятні медалі до Ігор II Олімпіади 1900 р. – круглі, то випущені до Ігор III Олімпіади 1904 р. мали форму восьмикутника, до Ігор IV Олімпіади 1908 р. – знову круглі.

Пам'ятні медалі замовлялися організаторами Ігор у різних кількостях, і неоднаковими були категорії тих, кому вони вручалися. Серед них – офіційні особи (члени МОК, співробітники оргкомітетів, судді, представники команд країн, учасники Ігор).

Що ж стосується зимових Олімпійських ігор, то слід зазначити, що офіційних пам'ятних медалей на честь I зимових Ігор (1924) не випускали, в зв'язку з чим там як пам'ятні вручали нагородні бронзові медалі.

До наступних зимових Олімпійських ігор вже спеціально створювалися і виготовлялися пам'ятні медалі.

Олімпійські значки поділяються на офіційні і сувенірні. До офіційних зараховують значки учасників Ігор (спортсменів, тренерів, суддів), членів МОК і національних олімпійських комітетів, членів оргкомітетів Олімпійських ігор, акредитованих журналістів, учасників сесій МОК і Олімпійських конгресів.

Офіційні олімпійські значки випускалися, починаючи з Ігор I Олімпіади 1896 р. в Афінах. Слід зазначити, що тоді вони були зовсім не такими, як у наступні періоди розвитку олімпійського руху, і являли собою кольорові картонні кружечки (діаметр 25 мм) з отвором, в який була просунута металева заклепка, крізь яку просмикувалася блакитна стрічка (з її допомогою значок кріпився до одягу). Учасники Ігор-1896 носили значок блакитно-сірого кольору, судді – світло-ліловий значок, офіційні особи – значок цикламенового кольору. Написи на цих значках були зроблені грецькою мовою.

На Іграх III Олімпіади 1904 р. у Сент-Луїсі організатори і функціонери носили спеціальні відзнаки, що являли собою пам'ятну медаль цих Ігор, прикріплену до кольорової стрічки із застібкою, на ній – посаду власника знака (Трескин, Штейнбах, 2008).

До Ігор IV Олімпіади (Лондон, 1908), крім офіційних значків учасників (круглої форми, з білого металу, 30 мм в діаметрі), вперше були виготовлені і офіційні значки для членів Міжнародного олімпійського комітету, для членів оргкомітету цих Ігор і для представників Британської олімпійської ради. Зображення на значках були варіантами одного і того самого сюжету, а відрізнялися вони один від одного формою, розміром, кольором металу і емалі. Кожен значок мав свій порядковий номер (вибитий на зворотному боці). З цілком зрозумілих причин, значки, призначені для членів МОК, офіційних представників та суддів, були виготовлені в невеликих кількостях.

Серед офіційних значків, випущених до Ігор V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі, був особливий значок для членів Міжнародного олімпійського комітету, зроблений з позолоченого срібла і випущений дуже маленьким тиражем – лише 50 штук.

На I зимових Олімпійських іграх 1924 р. у Шамоні офіційний значок мав круглу форму (діаметр 35 мм). Він був виготовлений з латуні в трьох варіантах оформлення – для учасників олімпійських змагань, для офіційних осіб, для преси. У центрі значка було зображення едельвейса.

На Іграх XV Олімпіади 1952 р. у Гельсінкі офіційні металеві значки були прямокутної форми і мали три варіанти: "золотий" значок (тираж – 300 штук), покритий блідо-блакитною емаллю, – для діячів олімпійського руху та почесних гостей; "срібний" значок (тираж – 2300 штук), покритий темно-синьою емаллю, – для глав спортивних делегацій країн-учасниць, олімпійських аташе, керівників оргкомітету Ігор і суддів; "бронзовий" значок, без емалевого покриття (тираж – 14000 штук) – для учасників Ігор та інших офіційних осіб.

Офіційні значки для Ігор XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо мали прямокутну форму, але кути у них були закругленими. Причому значки різних категорій (учасників, членів МОК та оргкомітету Ігор, обслуговуючого персоналу, глав місій та аташе, преси, телебачення, фотокореспондентів, телеоператорів тощо) відрізнялися кольором емалі і відповідними написами.

На XIII зимових Олімпійських іграх 1980 р. у Лейк-Плесіді їх організатори не передбачили виготовлення офіційних значків. Не було офіційних значків і на Іграх XXII Олімпіади 1980 р. у Москві – за винятком значка з емблемою Ігор (розмір – близько 5 см, колір – сіро-блакитний), який вручався тільки членам МОК і керівництву оргкомітету цих Ігор.

Надалі офіційні олімпійські значки до тих чи інших Ігор випускалися вже рідко, а потім були замінені акредитаційними посвідченнями з фотографією власника і позначенням категорії, до якої він належить.

Кожна країна, що бере участь в Іграх Олімпіад або в зимових Олімпійських іграх, зазвичай випускає значок для членів своєї національної команди. Кожен національний олімпійський комітет випускає значки зі своєю емблемою. Зазначимо, що перші такі значки з'явилися в 1908 р. (НОК Богемії, НОК Угорщини, національні олімпійські комітети інших країн). Випуск значків НОК з їх емблемами в 1960-ті роки набув масового характеру (Большая олимпийская..., 2006).

Міста, що виставляють свою кандидатуру для участі в конкурсі на право організації та проведення Олімпійських ігор, і національні олімпійські комітети відповідних країн можуть в період розгляду висунутих кандидатур випускати спеціальні значки, які популяризують ідею проведення Ігор у цьому місті, як сувеніри для Міжнародного олімпійського комітету, міжнародних спортивних федерацій та інших організацій.

На відміну від офіційних олімпійських значків, сувенірні олімпійські значки випускаються до чергових Ігор Олімпіад або зимових Олімпійських ігор масовими тиражами – для продажу з метою популяризації ідей олімпійського руху, а також в комерційних цілях, зокрема, для поповнення фонду відповідного національного олімпійського комітету.

Обов'язковими елементами таких сувенірних значків є: олімпійський символ у поєднанні з національними символами, державною геральдикою, офіційною емблемою Ігор, їх піктограмами, силуетами міста, що приймає Ігри, та його спортивних споруд, олімпійськими термінами, олімпійськими талісманами або іншими супутніми символами.

Сувенірні олімпійські значки випускаються не тільки окремо, а й цілими наборами. Наприклад, до Ігор XXIX Олімпіади 2008 р. у Пекіні дизайнери створили, а виробники випустили набори значків з тієї чи іншої олімпійською символікою або атрибутикою Ігор у красивій подарунковій упаковці (до 36 значків в наборі).

Цікаві рішення були реалізовані і при створенні наборів олімпійських корпоративних значків з символікою тих чи інших компаній.

Сувенірні олімпійські значки, які мають емблему Олімпійських ігор, можуть продаватися як в країні, чиє місто організовує Ігри, так і в інших країнах – тільки з дозволу оргкомітету відповідних Олімпійських ігор.

Олімпійський талісман – рекламно-комерційний символ в системі атрибутики олімпійського руху і перш за все – Олімпійських ігор.

Організатори Олімпійських ігор, крім зареєстрованої в МОК офіційної емблеми Ігор, використовують олімпійські талісмани як рекламну і торгову марку для отримання додаткових джерел фінансування.

Талісмани ігор Олімпіад

Червоний ягуар (Мехіко, 1968)

Валді (Мюнхен, 1972)

Емік (Монреаль, 1976)

Міша (Москва, 1980)

Сем (Лос-Анджелес, 1984)

Ходорі (Сеул, 1988)

Кобі (Барселона, 1992)

Іззі (Атланта, 1996)

Сід, Оллі, Міллі (Сідней, 2000)

Афіна і Фебос (Афіни, 2004)

Бей-Бей, Цзін-Цзін, Хуань-Хуань, Ін-Ін та Ні-Ні (Пекін, 2008)

Венлок (Лондон, 2012)

Вінісіус (Ріо-де-Жанейор, 2016)

Олімпійський талісман є власністю оргкомітету Ігор – і, як правило, являє собою зображення популярної в цій країні тварини (але не завжди).

Ця традиція бере свій початок з 1968 р., коли талісманом (хоч і неофіційними) X зимових Олімпійських ігор у Греноблі став стилізовано зображений лижник, якому дали ім'я Шюсс.

Першим офіційним олімпійським талісманом прийнято вважати червоного ягуара, чиє скульптурне зображення було знайдено серед руїн Чичен-Іца – стародавньої столиці індіанських народів майя (на території сучасної Мексики). Червоний ягуар став талісманом Ігор XIX Олімпіади 1968 р. у Мехіко.

Талісманами наступних Ігор Олімпіад були:

- Мюнхен-1972 – такса Валді (ця порода собак дуже популярна в Баварії, їм притаманні такі якості, як спритність, стійкість, завзятість);
- Монреаль-1976 – бобер Амік (бобри є одним з національних символів Канади, до того ж славляться терпінням і працьовитістю);
- Москва-1980 – ведмежа Міша (автором цього персонажа є художник Віктор Чижиков, який переміг у конкурсі; варто також зазначити, що свій талісман – тюленятко Вігру – був у олімпійських змаганнь з вітрильного спорту, що проходили в Талліні;
- Лос-Анджелес-1984 – білоголовий орлан Сем (цей птах є національним символом США);
- Сеул-1988 – тигреня Ходорі (фольклорний персонаж, герой корейських легенд, якого стилізував художник Кім Хюн; уособлює дружелюбність і традиції гостинності корейського народу);
- Барселона-1992 – собачка Кобі (героїня популярної іспанської телепередачі, створена художником-дизайнером Хав'єром Маріскалем);
- Атланта-1996 – комп'ютерний персонаж Іззі (англ. – *Izzy*, від фрази "What is it?" – "Що це таке?");
- Сідней-2000 – троє представників австралійської фауни: птах кукабарра Оллі (похідне від слова "олімпійський"), качконіс Сід (похідне від назви Сіднея) і єхидна Міллі (похідне від слова "міленіум", що пояснювалося проведенням цих Ігор у рік, що завершував друге тисячоліття);
- Афіни-2004 – античні ляльки Фебос (уособлення Аполлона) і Афіна;
- Пекін-2008 – п'ять дітей удачі (Бей-Бей, Цзін-Цзін, Хуань-Хуань, Ін-Ін, Ні-Ні, кожен з цих слів нагадує зменшувально-пестливе ім'я дитини, однак якщо з'єднати перші частини кожного з імен, то вийде фраза "Бей-цзін-хуань-ін-ні", що перекладається як "Пекін вітає вас");

- Лондон-2012 – істоти Венлок і Мандевіль, що являють собою ожилі краплі сталі; цих персонажів вигадав дитячий письменник Майкл Маргпурго, а дизайнери, що працювали разом із ним, втілили в цих символах фантазії юних британців. Імена талісманів – Wenlock і Mandeville – походять від назв англійських міст, пов'язаних з історією олімпійського руху. У Мач Венлоку у XIX ст. проводились – з ініціативи Вільяма Пенні Брукса – Ігри Олімпійського суспільства, в яких П'єр де Кубертен побачив прообраз сучасних Олімпійських ігор. А в Сток-Мандевіллі після Другої світової війни були проведені спортивні змагання ветеранів-інвалідів, від яких зародилася ідея Паралімпійських ігор;
- Ріо-де-Жанейро-2016 – Вінісіус і Том як збірні образи тваринного і рослинного світу Бразилії. Олімпійський талісман Ігор 2016 р. Вінісіус зображений у вигляді усміхненого жовтого звіра, який чимось нагадує кота і символізує багату бразильську фауну. А паралімпійський символ Том виконаний в синіх і зелених кольорах і уособлює флору Бразилії.

Свої талісмани були і у зимових Олімпійських ігор, наприклад:

- Інсбрук-1976 – сніговик Шнєман (символізував простий і скромний характер цих Ігор);
- Лейк-Плесід-1980 – єнот Роні (забарвлення його мордочки нагадувало шапку і захисні окуляри, які носять спортсмени, що займаються деякими зимовими видами спорту);
- Сараєво-1984 – вовченя Вучко (цей символ був покликаний допомогти змінити на краще традиційний злий і страхітливий образ вовка, перетворивши його на сильного і хороброго, але доброго Вучка);
- Калгарі-1988 – білі ведмежата Хайді і Хоуден (нерозлучні брат і сестра, які є втіленням канадської гостинності);
- Альбервіль-1992 – гірський ельф Мажик;
- Ліллегаммер-1994 – ляльки Хакон і Кристін (хлопчик і дівчинка з норвезьких фольклорних переказів);
- Нагано-1998 – совенята Сукі, Нокі, Лекі і Цукі (у багатьох країнах сови символізують мудрість);

- Солт-Лейк-Сіті-2002 – заєць Поудер, койот Копер і ведмідь Коул (ці казкові персонажі символізують три складові олімпійського девізу "Швидше. Вище. Сильніше");
- Турин-2006 – сніжок Нів і кубик льоду Глізе (вони ніби відображають спрямованість італійських організаторів на культуру, елегантність, любов до навколишнього середовища і до спорту);
- Ванкувер-2010 – Міга ("морське ведмежа", яке наполовину білий барибал), Куатчі ("сніжний чоловічок", що вийшов з таємничих канадських лісів) і Сумі ("дух тварин", що втілює багатьох представників фауни тихоокеанського узбережжя Канади і символізує зусилля, спрямовані на захист природи) – троє звірят, які є популярними персонажами легенд у народів західного узбережжя Канади;
- Сочі-2014 – Леопард (гірський рятувальник-альпініст; живе на величезному дереві на високій скелі в горах Кавказу; відмінний сноубордист), Ведмедик (живе за полярним колом в іглу, де зі снігу і льоду не тільки стіни, а й усі речі; виховувався полярниками, які навчили його кататися на лижах, ковзанах і грати в кьорлінг, але найбільше йому сподобалося кататися на санках) і Зайка (вчиться в лісовий академії на "відмінно", допомагає мамі в сімейному ресторанчику "Лісова загата", бере участь у спортивних змаганнях);
- Пхьончхан-2018 – білий тигр Сухоран (у корейській міфології і культурі є символом довіри, сили і захисту).

До найбільш поширених і популярних у світі видів спортивного колекціонування належить олімпійська філателія – збирання різних знаків поштової оплати, присвячених олімпійської тематики, зокрема, поштових марок, блоків і ярликів, спеціальних гасінь (штемпелів) тощо, а також конвертів та листівок (поштових карток) з цими знаками, як надрукованими (так званих цілісних речей), так і наклеєними (так званих цілих речей) (Большая олимпийская..., 2006). Слід зазначити, що реалізація олімпійських поштових марок та іншої філателістичної продукції, що має олімпійську тематику, з одного боку, задовольняє запити колекціонерів, а з іншого – є одним із джерел поповнення бюджету оргкомітетів Олімпійських ігор.

В історії розвитку олімпійської філателії фахівці виділяють чотири періоди, які мають свої специфічні особливості. Перший – з 1896 по 1908 рр.; другий – з 1912 по 1944 рр.; третій – з 1948 по 1972 рр.; четвертий – з 1976 р. по теперішній час.

Перші олімпійські поштові марки були випущені в Греції, де їх реалізація сприяла фінансовій підтримці організаторів Ігор I Олімпіади сучасності (1896), яким бракувало коштів на підготовку і проведення Ігор. Засновник грецької асоціації філателістів Деметріс Сакорафос запропонував випустити олімпійські поштові марки з підвищеними (порівняно зі звичайними поштовими тарифами) номіналами – з передачею отриманої різниці в фонд проведення Ігор-1896. Цю пропозицію, підхоплену пресою, схвалили Міжнародний олімпійський комітет і грецький уряд. 15 травня 1895 р. парламент Греції ухвалив закон про випуск олімпійських поштових марок. Дванадцять видів марок, які надійшли в обіг в день відкриття Ігор-1896, мали вісім сюжетів, серед яких – знаменита скульптура Мирона "Дискобол", боротьба, стадіон в Афінах, Панафінейська амфора, статуя богині перемоги Ніки, афінський Акрополь, колісниця, статуя Гермеса з Діонісом. 400 тис. драхм, виручених від реалізації цих марок, становили 22% всіх доходів оргкомітету Ігор I Олімпіади. Як сказав П'єр де Кубертен, після випуску олімпійських поштових марок успіх організації Олімпійських ігор був вирішений наперед.

На зародження олімпійської філателії та її розвиток протягом першого періоду істотно стримуючий вплив справила "Товариство для боротьби зі спекулятивними випусками марок", у зв'язку з чим олімпійські марки було випущено тільки двічі – і обидва рази в Греції (до Ігор-1896 і до позачергових Ігор-1906).

Другий період розвитку олімпійської філателії характеризується тим, що випуск поштових марок та інших знаків поштової оплати з олімпійською тематикою стали здійснювати вже не тільки країни, чиї міста проводили відповідні Ігри, а й інші країни, чиї спортсмени брали участь в Олімпійських іграх. Для країн, на території яких проводилися Олімпійські ігри, з 1920 р. випуск поштових марок став традицією.

У різноманітних філателістичних матеріалах висвітлювалися не тільки Ігри Олімпіад і зимові Олімпійські ігри, а й взагалі тематика олімпійського руху. Наприклад, олімпійський девіз "Citius. Altius. Fortius" вперше на знаках поштової оплати і супутньої продукції був відтворений на віньєтці в 1924 р.; олімпійські кільця – в 1925 р. на машинному штемпелі гасіння на честь VIII Олімпійського конгресу в Празі, а на поштових марках – у 1928 р. у Португалії. Зображення олімпійського прапора на поштовій картці вперше з'явилося в 1924 р. у Франції, на віньєтках – у 1928 р. у Швейцарії, на поштову штемпелі – в 1936 р. у Німеччині.

Марки з олімпійської тематики в другому періоді були випущені не тільки до відповідних Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор, а й до Ігор XII і XIII Олімпіад, що не відбулися через Другу світову війну.

У третьому періоді розвитку олімпійської філателії до випуску марок та інших знаків поштової оплати з олімпійської тематики, крім країн, у чиїх

Олімпійські поштові марки

Олімпійські монети, присвячені Іграм різних Олімпіад

містах відбувалися Ігри Олімпіад і зимові Олімпійські ігри, й інших країн-учасниць цих Ігор, приєдналися і країни, які на той час не брали участі в Олімпійських іграх (наприклад, Монако, де в 1948 р. була випущена марка на честь V зимових Олімпійських ігор).

У червні 1951 р. у рамках VII чемпіонату світу з хокею на роликових ковзанах, що проходив у Барселоні, була проведена перша спеціалізована виставка спортивної філателії, ініціатором якої став Хуан Антоніо Самаранч.

У березні 1952 р. у Римі відбулася організована НОК Італії перша міжнародна виставка спортивних марок, де демонструвалися 135 експонатів з 17 країн. Спеціалізовані виставки олімпійських марок проводилися в австралійському Мельбурні і в низці інших країн.

У зв'язку з тим, що почастішали випадки використання олімпійської філателії в комерційних цілях, МОК на сесії в Лозанні (1975) вніс зміни в Олімпійську хартію, що забороняли використання олімпійського символу, олімпійської емблеми і олімпійського прапора в будь-яких комерційних цілях. Аналогічні приписи дали і національним олімпійським комітетам.

У 1976 р. МОК вніс відповідні зміни в правила, що дозволяли раніше використовувати олімпійську символіку на поштових марках, що і призвело до початку четвертого періоду в історії розвитку олімпійської філателії. У ній, зокрема, знайшли своє відображення і проблеми, породжені бойкотами низкою країн (з політичних причин) Ігор XXII Олімпіади 1980 р. у Москві і Ігор XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі.

У грудні 1982 р. під патронатом Міжнародного олімпійського комітету була створена Міжнародна організація олімпійської філателії (Federation Internationale des Philatelie Olympiques – FIPO), президентом якої став Хуан Антоніо Самаранч, а штаб-квартира секретаріату FIPO розмістилася в Лозанні.

Метою FIPO, яка тісно співпрацює з МОК, стало об'єднання національних асоціацій спортивної та олімпійської філателії, видання спеціальних бюлетенів для інформування національних олімпійських комітетів, міжнародних спортивних федерацій і поштових адміністрацій країн, спільна з МОК робота з популяризації олімпійських ідеалів. FIPO з 1984 р. спільно з МОК – конкурси "Приз Олімпії" на три кращі поштові марки, що випускаються поштовими адміністраціями країн на честь чергових Олімпійських ігор, а з 1994 р. – чергові зустрічі колекціонерів олімпійської та спортивної тематики; з 1985 р. разом з Комісією олімпійських колекціонерів МОК і Міжнародною федерацією філателії (FIP) проводить спеціалізовані виставки "Олімпфілекс".

До олімпійських монет зараховують металеві грошові знаки, які випускаються державою, чиєму місту надано право проведення Олімпійських ігор. Випуск олімпійських монет здійснюється з метою популяризації Ігор і олімпійського руху та для того, щоб отримати додаткові кошти, необхідні на підтримку діяльності оргкомітету Ігор і розвитку національного олімпійського руху в країні. Олімпійські монети можуть випускатися не тільки тією країною, в чиєму місті проводяться чергові Ігри, а й іншими країнами. Характерною особливістю монет, що випускаються в обіг, є зображення на них олімпійської символіки.

Поява олімпійських монет сягає корінням у часи Стародавньої Греції. Нерідко переможці давньогрецьких Олімпійських ігор вивозили з Олімпії монети, викарбувані в Еліді. Цар Македонії Філіпп II, як свідчать історичні джерела, на честь переможних виступів його коней на іподромі в Олімпії повелів викарбувати монети зі своїм профілем і зображенням коней і колісниці.

Експерти в галузі нумізматики вважають, що першою олімпійською монетою в Стародавній Греції можна вважати срібний статер Олімпії, що датується 510–500 рр. до н. е. На цій монеті з одного боку зображений орел Зевса зі змією в дзьобі, а з іншого – пучок блискавок батька богів (Большая олимпийская..., 2006). На іншій монеті – статері Олімпії – зображені орел Зевса зі змією в дзьобі і Ніка – богиня перемоги з оливовим вінком.

Припускають, що зображення атлетів-борців з'явилося орієнтовно в 370–330 рр. до н. е. на срібному статері, що були викарбувані на Аспенді – давньогрецькому місті, яке розташовувалося в Малій Азії в області Памфілія.

Перша сучасна олімпійська монета була випущена в 1951 р. у Фінляндії і приурочувалася до Ігор XV Олімпіади. На Монетному дворі Фінляндії на замовлення оргкомітету цих Олімпійських ігор викарбували срібну монету (номіналом 500 фінських марок), на якій були зображені: на лицьовому боці (аверс) – дубові гілки і напис: "500 / Suomi / Finland / Markka". Аналогічна монета (вартістю 500 фінських марок) була випущена в Фінляндії і в наступному році (вона відрізнялася від попередньої цифрами дати – 1952). Олімпійські монети були створені за ескізами художників А. Аалтонена і М. Візантії, тиражі цих монет становили в 1951 р. – 18,5 тис. штук, у 1952 р. – 586,5 тис. штук.

Надалі олімпійські монети на честь Ігор Олімпіад випускалися і в інших країнах: в Японії (1964), Мексиці (1967, 1968), ФРН (1969–1972), Канаді (1973–1976), СРСР (1977–1980), США (1983–1984), Республіці Корея (1987–1988), Іспанії (1990–1992), США (1995–1996) та ін.

В ознаменування 100-річчя перших Олімпійських ігор сучасності Міжнародний олімпійський комітет

і монетні двори п'яти країн – Австралії, Австрії, Греції, Канади та Франції – здійснили протягом 1992–1996 рр. випуск ювілейних олімпійських монет – п'яти золотих і десяти срібних (по одній золотій і двох срібних від кожної з країн).

Олімпійські монети випускалися і країнами, чиї міста були організаторами зимових Олімпійських ігор. Серед країн, які випускали такі монети, були Австрія (1964, 1974–1976), Японія (1972, 1998), Югославія (1982–1984), Канада (1985–1987), Франція (1989–1991), Норвегія (1991–1993).

У період підготовки до XXI зимових Олімпійських ігор (Ванкувер-2010) на Королівському канадському монетному дворі були викарбувані не тільки нагородні медалі, які будуть вручатися переможцям і призерам Ігор, а й 14 колекційних монет, приурочених до цієї події: 10 монет номінальною вартістю по 25 центів з зображеннями, які символізують зимові види спорту; дві монети номіналом по 1 канадському долару ("вісники удачі") із зображеннями емблеми XXI зимових Олімпійських ігор і канадської сірої гуски – одного з символів цієї країни; золота і срібна монети із зображеннями кленового листа і емблеми зимових Ігор-2010.

У 1993 р. з ініціативи президента МОК Хуана Антоніо Самаранча була створена Міжнародна федерація олімпійської нумізматики (Federation Internationale de Numismatique Olympique – FINO). Її очолив Х. А. Самаранч, а місцем штаб-квартири FINO стала швейцарська Лозанна. Метою цієї федерації є об'єднання тих, хто збирає і вивчає олімпійські монети, банкноти, медалі. Крім того, FINO сприяє вдосконаленню і поповненню наявної в Олімпійському музеї в Лозанні великої колекції офіційних і інших спортивних по тематиці (перш за все олімпійських) монет.

Члени Комісії МОК з культури й олімпійської спадщини. 2018 р.

Одним з видів спортивного колекціонування стало збирання тих чи інших предметів і товарів з олімпійською символікою.

Існує Міжнародна федерація олімпійських пам'ятних речей (Federation Internationale de Memorabilia Olympique – FIMO). Її члени колекціонують речі, які не належать до сфер філателії та нумізматики, – значки, квитки, акредитаційні знаки та акредитаційні картки, одяг, факели для естафет олімпійського вогню, всілякі сувеніри з олімпійською символікою. Колекціонування предметів і товарів з олімпійською символікою не тільки допомагає багатьом людям поповнити свої знання про олімпійський рух, олімпійському спорті та Олімпійських іграх, а й дозволяє різним народам світу краще ознайомитися з політичної, економічної та культурної сферами життя тієї країни, чий місто приймає Ігри.

Одним з обов'язкових заходів, які супроводжують Олімпійські ігри, є зйомки олімпійського фільму. Він являє собою повнометражний фільм-звіт оргкомітету Олімпійських ігор і висвітлює всі основні події: церемонію відкриття, змагання з окремих видів спорту, церемонію закриття.

Обсяг олімпійського фільму зазвичай становить дві години, і, оскільки він просто не може вмістити всі зняті документальні матеріали, то випускають його в декількох варіантах (в тому числі англо-саксонський, східноєвропейський, романський, афроазіатський).

Одним з об'єктів зйомок братів Люм'єр стали Ігри I Олімпіади сучасності, хоча це було ще не те, що ми розуміємо, кажучи про олімпійський фільм.

Першим олімпійським фільмом слід визнати фільм про Іграх IV Олімпіади (Лондон-1908), який зафіксував чимало цікавих подій, причому не тільки олімпійські змагання, а й чимало інших моментів.

Першим кольоровим олімпійським фільмом став той, який знімався під час Ігор XIV Олімпіади 1948 р. у Лондоні (режисер Касталтон Найт) і включав не тільки епізоди цих Ігор, а й кадри, зняті на V зимових Олімпійських іграх, що відбулися в тому ж році в Санкт-Моріці.

На Іграх XV Олімпіади (Гельсінкі-1952) фільми знімали кінодокументалісти різних країн, у тому числі СРСР, Франції, Угорщини та ін. Кілька років по тому, перед Іграми XVI Олімпіади, МОК прийняв рішення, яким надалі залишив за собою сферу створення олімпійських фільмів.

Серед олімпійських фільмів, створених в різні роки, було

чимало талановитих робіт, що мали великий успіх. Серед них фахівці особливо відзначають створений італійськими кінодокументалістами фільм про Іграх XVII Олімпіади 1960 р. у Римі (режисер Ромоло Марчелліно), фільм "Токійська Олімпіада", знятий в Японії в 1964 р. (режисер Кон Ітакава), фільм про Іграх XX Олімпіади 1972 р. у Мюнхені (він являє собою сукупність кіноновел, які знімали такі відомі кіномайстри, як Мілош Форман, Клод Лелюш, Кон Ітакава, Юрій Озеров та ін.). Юрій Озеров разом з кінодокументалістом Борисом Ричковим та іншими майстрами зняли фільм "О, спорт, ти – мир!" (Про Ігри-1980 Москві). Найбільше офіційних олімпійських фільмів зняв американський режисер Бад Грінспун (про Ліллегаммер-1994, Атланту-1996, Солт-Лейк-Сіті-2002).

Демонстрація олімпійського фільму дозволяється тільки після його схвалення Міжнародним олімпійським комітетом, у виключній власності якого перебувають всі права на цей фільм.

МОК надає оргкомітету Ігор право на використання олімпійського фільму в своїх інтересах протягом чотирьох років з моменту закінчення Олімпійських ігор за умови виплати оргкомітетом Ігор Міжнародному олімпійському комітету певної суми, яка залежить від доходу, отримуваного від демонстрації цього фільму.

Повну копію олімпійського фільму разом з негативом оргкомітет Ігор безкоштовно передає Міжнародному олімпійському комітету. Національні олімпійські комітети і міжнародні спортивні федерації можуть придбати копії олімпійського фільму (за собівартістю) для закритої демонстрації.

Оргкомітету Олімпійських ігор спільно з міжнародними спортивними федераціями дозволяється знімати під час Ігор технічні фільми за видами спорту, що входять в олімпійську програму, для оплачуваного показу в спортивних клубах, школах. Копії цих фільмів безкоштовно передаються оргкомітетом Олімпійських ігор в архів МОК для зберігання. Міжнародні спортивні федерації та національні олімпійські комітети можуть придбати у оргкомітету Ігор копії таких фільмів.

Свого часу П'єр де Кубертен стверджував, що спорт – це засіб культури, а мистецтво має бути сусідами зі спортом. Ці традиції ведуть свій початок ще з часів давньогрецьких Олімпійських ігор, під час яких змагання атлетів супроводжувалися змаганнями в різних видах мистецтва.

На сучасних Олімпійських іграх в період з 1912 по 1948 рр. проводилися олімпійські конкурси мистецтва, а з 1956 по 1964 рр. – виставки образотворчих мистецтв.

З 1968 р. оргкомітети чергових Олімпійських ігор розробляють і реалізують культурну програму. Мета цього комплексу заходів, які є частиною програми Ігор, – пропаганда за допомогою мистецтва олімпійських ідей миру, дружби, рівності, взаєморозуміння між народами та ознайомлення спортсменів і інших учасників Ігор, їх гостей і туристів з культурним життям країни, чий місто приймає Ігри, і з розташованими в ній культурними цінностями (Большая олимпийская..., 2006).

Оргкомітети Олімпійських ігор розробляють культурну програму у співпраці з державними установами своєї країни і національними творчими спілками та організаціями.

Підготовлена Оргкомітетом Ігор культурна програма затверджується Міжнародним олімпійським комітетом, в числі комісій якого є Комісія МОК з культури та олімпійської спадщини.

За часом реалізації культурна програма, як правило, істотно ширше тієї її основної частини, яка проводиться безпосередньо в ході Олімпійських ігор.

Вхід до Олімпійського музею в Лозанні (Швейцарія)

Розділ 47

Економіка в олімпійському спорті, економічна політика МОК і його діяльність у цій сфері: історія та сучасність

Олімпійські ігри споконвічно були лише змаганнями спортсменів, але згодом вони перетворилися на набагато складніший і більш багатогранний феномен, що далеко виходить за межі власне олімпійського спорту й, з погляду олімпійського руху, є комплексними взаєминами між спортсменами, Міжнародним олімпійським комітетом, міжнародними спортивними федераціями, національними олімпійськими комітетами, організаційними комітетами Олімпійських ігор та іншими структурами.

Кожні Ігри Олімпіади та кожні зимові Олімпійські ігри в наш час є дуже великим бізнесом, що має свої економічні й інфраструктурні ресурси, надавані містами і країнами, які приймають Ігри.

Перетворення спортивного видовища Олімпійських ігор і виступів спортсменів на продукт споживання призвело до впровадження в олімпійський спорт передових технологій у різних галузях, що забезпечують якість видовища й рівень майстерності спортсменів. Виявилося це не тільки в належному організаційному, науковому й економічному забезпеченні, а й у реалізації безлічі передових технологій у різних галузях, починаючи від архітектури, будівництва, екології, менеджменту, маркетингу, цифрових технологій тощо і закінчуючи всім тим, що забезпечує якість підготовки й результативність виступів атлетів – методикою тренування, спортивною фізіологією, біомеханікою, біохімією, фармакологією, медициною, виробництвом спортивного інвентарю, форми, засобами об'єктивізації суддівства тощо.

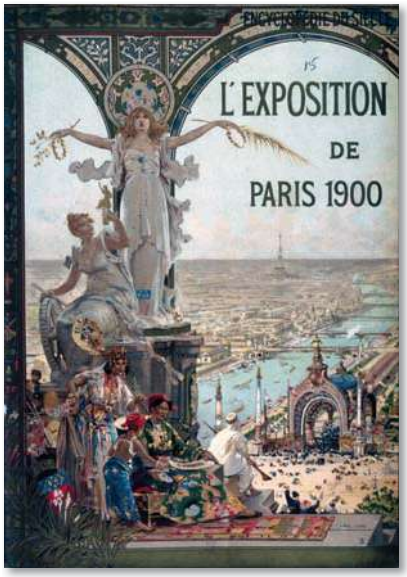
Економічні аспекти етапу зародження і становлення сучасного олімпійського руху

На етапі зародження й становлення сучасного олімпійського руху його засновник і ініціатор відродження Олімпійських ігор П'єр де Кубертен наполягав на необхідності забезпечення незалежності (у тому числі економічної) олімпійського руху й на захисті його від впливу різних негативних чинників (включаючи економічні), що загрожують ідеалам олімпізму й олімпійським принципам.

У зв'язку з цим початкова стадія згаданого етапу – з 1890-х років, коли відбувся перший (установчий) Олімпійський конгрес у Парижі (1894) і Ігри I Олімпіади в Афінах (1896), і протягом приблизно 15–20 років – характеризувалася нерозвиненими відносинами олімпійського спорту із зовнішнім економічним середовищем. Причому ці відносини відображали досить низький рівень зацікавленості учасників олімпійського руху, що відродився й розвивається, і суб'єктів економічної діяльності тих часів у співробітництві один з одним.

Це було цілком зрозуміло, оскільки суспільство тих років не усвідомлювало значущості олімпійського спорту й Олімпійських ігор, а тому протягом певного часу спостерігалося негативне ставлення до них з боку різних суспільних структур. І аж ніяк

Через брак фінансових коштів на проведення Ігор Олімпіад на початку XX століття Олімпійські ігри включалися до програм торговельно-промислових виставок У Парижі (1990) і Сент-Луїсі (1904)

не випадково П'єр де Кубертен, характеризуючи той етап у своїх "Олімпійських мемуарах", писав: "Люта опозиція, що виникла проти цього руху, головним чином, у результаті нерозуміння й, меншою мірою, розладних амбіцій та заздрощів, вела протягом більш двадцяти років безперервні атаки з усіх боків…".

Та й сам олімпійський рух на початку його шляху будувався на участі обмеженого кола людей. Це знайшло відображення в "Олімпійських мемуарах" П. де Кубертена, де він, зокрема, констатував: "Ми організуємо Ігри для еліти – еліти спортсменів, яких буде небагато у світі, і еліти глядачів – чоловіків і жінок світського суспільства, дипломатів, професорів, генералів… Тоді не було важчого заняття, ніж переконати людей відвідувати спортивні заходи. До них виявили дуже незначний інтерес. Тільки велосипедні змагання іноді збирали юрбу глядачів".

У ході підготовки до Ігор I Олімпіади 1896 р., право проведення яких було надано Афінам, у Греції створили комісію, очолювану кронпринцом Константином, для сприяння підготовці й проведенню перших Олімпійських ігор сучасності. Ця комісія закликала громадськість Греції й грецькі громади в інших країнах вносити пожертвування у форд майбутніх Ігор I Олімпіади. На такий заклик відгукнулися досить широко, внаслідок чого пожертвування надійшли у згаданий фонд із різних грецьких міст і від греків, які жили у французькому Марселі, турецькому Стамбулі (Константинополі), британському Лондоні й інших містах. Наприклад, на кошти, які виділив багатий грецький торговець, патріот і меценат Георгіос Аверофф, який жив в Александрії (Єгипет), було відновлено прадавній Панафінейський стадіон, що став основною спортивною ареною Олімпійських ігор 1896 р.

У тих умовах, які склалися на початковому етапі сучасного олімпійського руху, Міжнародний олімпійський комітет у його діяльності з фінансового забезпечення проведення Ігор Олімпіад взяв курс на роз'яснювально-популяризаторську роботу (як серед державних і політичних діячів, так і серед населення), спрямовану на демонстрацію переваг ідей олімпізму та на посилення привабливості олімпійських видовищ. У своїй діяльності МОК спробував дотримуватися такої економічної стратегії, яка згодом, набагато пізніше – у сучасній теорії маркетингу – одержала назву концепції вдосконалення товару та концепції інтенсифікації комерційних зусиль. Зокрема, було розпочато спробу використовувати привабливість продукції відомих компаній для пропаганди ідей олімпізму.

З ініціативи керівництва Міжнародного олімпійського комітету Ігри II Олімпіади 1900 р. і Ігри III Олімпіади 1904 р. приурочувалися до всесвітніх промислових виставок, що проводилися, відповідно, у Парижі (1900) і Сент-Луїсі (1904) і навіть одержали неофіційну назву "змагання виставки". Але ці дії були швидше актами розпачу, ніж результатами тверезого економічного розрахунку. До того ж у ті роки свідомість різних верств суспільства ще не дозріла для належного сприйняття ідей відроджених Олімпійських ігор, олімпійського руху й олімпійського спорту.

Усвідомлюючи це, МОК відмовився від подальших спроб асоціювати олімпійський рух з бізнесом. З цього приводу П'єр де Кубертен в "Олімпійських мемуарах" писав: "Ми зрозуміли, що ніколи більше

Олімпійські ігри не повинні бути в залежності або в підпорядкуванні ярмарку (виставки), тому що тоді їх філософське наповнення зникає, а виховне значення дорівнює нулю... У двох випадках... нам не вдалося відмовитися від виставки з фінансових причин. І тільки в 1912 році у Швеції відбулося повне відокремлення".

З урахуванням такої ситуації в роки, що передували Першій світовій війні, фінансові потреби олімпійського руху покривалися значною мірою за рахунок особистих коштів другого президента МОК П'єра де Кубертена й інших членів Міжнародного олімпійського комітету (тоді щорічний внесок кожного з них становив 25 швейцарських франків), і пожертвувань, що надходили від меценатів.

У ті часи поява представників бізнесу серед ділових партнерів Міжнародного олімпійського комітету була не правилом, а винятком, – і не мала істотного впливу на фінансовий стан Міжнародного олімпійського комітету. Єдиним реальним спонсором олімпійського руху тих років виступала компанія "Kodak", а участь інших представників бізнесу в підтримці олімпійського спорту носила епізодичний і безсистемний характер. Наприклад, у підготовці до Ігор V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі брали участь близько десяти шведських компаній, що придбали виключні права на використання Олімпійських ігор для реклами своїх товарів і послуг.

Після завершення Першої світової війни на сесії Міжнародного олімпійського комітету, що відбулася в 1922 р. у Парижі, було ухвалено рішення про збільшення щорічних внесків членів МОК до 50 швейцарських франків. Крім того, грошові перерахування в МОК сталі робити деякі міжнародні спортивні федерації й національні олімпійські комітети.

Розвиток спонсорування Олімпійських ігор

Починаючи з 1920-х років поступово збільшувалася кількість компаній, які ставали спонсорами Олімпійських ігор, а натомість одержували від МОК ексклюзивні права на рекламу.

Однак уже під час підготовки й проведення Ігор VII Олімпіади (Антверпен-1920) реклами виявилося так багато, що серед її надлишку в офіційній програмі цих Ігор було доволі складно відшукати інформацію про олімпійські спортивні змагання.

Відреагувавши на подібні загрози олімпізму з боку ринкової стихії бізнесу, МОК після Ігор VIII Олімпіади (Париж-1924) ухвалив рішення, яке забороняло розміщення реклами на олімпійських спортивних аренах. Така політика МОК була продовжена й при третьому президентові Міжнародного олімпійського комітету (1925–1942) Анрі де Байє-Латуру.

У 1928 р. в Амстердамі – місті, в якому проводилися Ігри IX Олімпіади, компанії, що реалізують напої, одержали право розміщувати свої торговельні заклади в місцях проведення олімпійських спортивних змагань. Саме з того часу одним із найбільших спонсорів олімпійського руху стала компанія "Coca-Cola".

У цілому ж у роки, що передували Другій світовій війні, Міжнародний олімпійський комітет діяв за принципом, відповідно до якого ніякі організації не повинні отримувати прибутки від проведення Олімпійських ігор.

Наприкінці XIX ст. та на початку XX ст. компанія "Kodak" була єдиним реальним спонсором олімпійського руху

Компанія "Coca-Cola" – найбільший у світі виробник безалкогольних напоїв – є спонсором Міжнародного олімпійського руху, починаючи з Ігор IX Олімпіади 1928 р. в Амстердамі і донині

Програма Ігор VII Олімпіади (Антверпен, 1920) була переповнена рекламними оголошеннями

У другій половині 1930-х років почали розвиватися і розширюватися ділові зв'язки Міжнародного олімпійського комітету із представниками такої сфери бізнесу, як телебачення. Це було значною мірою породжено Іграми XI Олімпіади, що проводилися в 1936 р. у Берліні, звідки здійснювалися перші в історії Олімпійських ігор телевізійні трансляції, які на той час мали змогу приймати на досить обмеженій території – у самій столиці Німеччини й на околицях Берліна.

На Іграх XIV Олімпіади 1948 р. у Лондоні, що проходили після завершення Другої світової війни, витрати їх оргкомітету виявилися порівняно невеликими, а тому вони були покриті надходженнями від продажу квитків, – організатори цих Ігор навіть змогли отримати прибуток. Керівництво МОК (у 1946–1952 рр. його президентом був Юханнес Зігфрід Едстрем) не могло не звернути увагу на такий факт, оскільки в Олімпійській хартії зазначалося, що організатори Ігор не повинні мати прибутку від їхнього проведення. Щоб не порушувати це правило, тодішній віце-президент МОК Ейвері Брендедж запропонував внести уточнення, відповідно до якого можливі прибутки організаторів Ігор повинні використовуватися тільки для розвитку аматорського спорту. Тому до основних принципів, сформульованих Міжнародним олімпійським комітетом у 1949 р., було включено такий пункт: "Усі прибутки, отримані в результаті проведення Олімпійських ігор (після покриття витрат, пов'язаних з їхньою організацією, і відрахування певної суми в МОК), передаються в розпорядження національного олімпійського комітету країни, де проходили Ігри. Ці гроші повинні бути використані для розвитку олімпійського руху й аматорського спорту".

Так Міжнародним олімпійським комітетом уперше було сформульовано вимогу до організаторів Ігор про відрахування в МОК – і в такий спосіб розпочато спробу його фінансування за рахунок Олімпійських ігор.

Це рішення мало дуже важливе значення, оскільки в післявоєнний період міжнародні спортивні організації (і насамперед МОК) виявилися в складному фінансовому становищі. Як відзначав офіційний орган МОК – журнал "Olympic Review", коли не стало П'єра де Кубертена й зникло все його оточення, Міжнародному олімпійському комітету потрібно було звикати жити більш скромно. Після Другої світової війни його витрати вдвічі перевищували прибутки, що складалися переважно із членських внесків. У той час у скрутному становищі були і міжнародні спортивні федерації. Але вони отримували досить значні прибутки з проведення різних чемпіонатів, тому їм здалося природним установити відсоток відрахувань на свою користь від продажу вхідних квитків на олімпійські змагання. Вони звернулися з таким проханням до МОК, який вирішив установити ці відрахування на рівні 3%, а гроші розподіляти між МОК і міжнародними спортивними федераціями.

Ще однією значущою подією в сфері економічних аспектів олімпійського спорту стало створення в складі оргкомітету Ігор XV Олімпіади 1952 р. у Гельсінкі спеціального комерційного відділу, який залучив спонсорів (з одинадцяти країн), що представили різні товари, необхідні для проведення Ігор, – від харчування для спортсменів до квітів для переможців. Так було здійснено спробу ввести процес комерціалізації олімпійського спорту в цивілізоване русло, підкоривши інтересам олімпійського руху.

Починаючи з 1932 р., високий рівень хронометражу Олімпійських ігор забезпечується всесвітньовідомою швейцарською компанією "Omega"

Однак у цілому слід зазначити, що до 1960-х років, хоча й було зроблено деякі окремі кроки для пошуку й залучення джерел фінансування олімпійського спорту, але діяльність у цій сфері ще не набула широкого й концептуального характеру, а здійснювалася здебільшого методом проб і помилок. Як зазначали дослідники, очевидною була небезпека комерційного хаосу.

Фактори зміцнення економічних засад олімпійського руху

Новими моментами у створенні реальних економічних засад розвитку олімпійського спорту були відзначені 1960–1970-ті роки. Значне розширення участі в Олімпійських іграх спортсменів із соціалістичних країн і країн, що розвивалися, а також проведення Ігор на трьох континентах – у Європі, Америці, Азії, зробило олімпійський спорт воістину глобальним феноменом.

П'ятий президент МОК Ейвері Брендедж, який керував Міжнародним олімпійським комітетом протягом двадцяти років (1952–1972), поряд із досить активною боротьбою за чистоту аматорства в олімпійському спорті також усіляко прагнув захистити імідж олімпійського руху від "зарази" комерціалізації.

Але в сфері економіки в олімпійському спорті Ейвері Брендедж все ж пішов на один компроміс – у питанні про телевізійне висвітлення Олімпійських ігор, тому що обґрунтовано вважав продаж телекомпаніям прав на трансляцію репортажів з олімпійських змагань вагомим фінансовим джерелом поповнення бюджету Міжнародного олімпійського комітету. І саме завдяки ініціативі президента МОК Е. Брендеджа в 1960 р. напередодні VIII зимових Олімпійських ігор, що проводилися у Скво-Веллі, й Ігор XVII Олімпіади в Римі в Олімпійській хартії з'явився пункт про права телебачення.

Надалі розміри платежів, внесених телекомпаніями за право трансляції олімпійських змагань, постійно зростали.

Втім, слід згадати й про те, що іноді відбувалися комерційні оборудки, які не відповідали ідеалам олімпізму. Наприклад, це проявилося в тому, що оргкомітет Ігор XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо одержав дохід у сумі 1 млн доларів США від однієї з тютюнових компаній (хоча паління, як і вживання алкоголю, несумісне з ідеалами олімпійського спорту й здорового способу життя). До речі, подібне негативне явище вже траплялося значно раніше – під час Олімпійських ігор 1936 р. у Німеччині.

Організаційними структурами олімпійського руху було здійснено суттєві кроки, спрямовані на формування економічної (комерційної) політики МОК і впровадження в неї нових елементів, що відповідають вимогам ринку. Так, Оргкомітет Ігор XX Олімпіади 1972 р. у Мюнхені вперше уклав угоду про співпрацю з рекламним агентством, що дозволило впорядкувати ліцензування. Було продано права на використання офіційної емблеми цих Ігор, а також з'явився їхній офіційний талісман (такса Валді), запатентований для продажу фірмам.

Цей курс було продовжено Міжнародним олімпійським комітетом і в часи керівництва шостого президента МОК Майкла Морріса Кілланіна (1972–1980). Зокрема, на Іграх XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі вперше було введено такі поняття, як "офіційний спонсор", "постачальник", "ліцензіант".

Оргкомітет Ігор XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо одержав чималий дохід від реклами однієї з тютюнових компаній, що було несумісним з ідеалами олімпійського спорту і здорового способу життя

Участь тютюнової компанії у спонсоруванні Олімпійських ігор 1936 р. була негативно сприйнята олімпійським співтовариством, оскільки не відповідала духу олімпізму

Під впливом низки чинників підвищилася якість виробленого олімпійським спортом "товару" – Олімпійських ігор. Основними з цих факторів стали: розширення програм Ігор Олімпіад; загострення спортивної конкуренції на Олімпійських іграх між представниками різних країн; удосконалення організаційних засад і методики підготовки спортсменів-олімпійців; розвиток матеріально-технічної бази олімпійського спорту; формування в різних країнах державних програм розвитку спорту.

Усе це, у свою чергу, сприяло збільшенню кількості представників бізнесу, які побажали вступити в ділові контакти з організаційними структурами олімпійського спорту. Наприклад, якщо на Іграх XV Олімпіади 1952 р. у Гельсінкі в олімпійських комерційних програмах брали участь 11 компаній, то на Іграх XVII Олімпіади 1960 р. у Римі – 46, на Іграх XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо – 250, а на Іграх XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі – 628 компаній.

Таким чином, можна констатувати, що в 1960–1970-ті роки в сфері олімпійського спорту було реалізовано дієві рішення з упорядкування економічної діяльності МОК і інших учасників олімпійського руху.

Однак слід згадати й про те, що в 1970-х роках керівні органи олімпійського спорту виявилися в стані, близькому до банкрутства. Наприклад, за станом на 1972 р. майно МОК оцінювалося в 2 млн доларів США (включаючи 200 тис. доларів резервного фонду), що для такої глобальної організації, як Міжнародний олімпійський комітет, безсумнівно було дуже малою сумою.

Така ситуація виникла внаслідок ряду причин – як об'єктивних, так і суб'єктивних. Світовий ринок, що бурхливо розвивався, диктував нові споживчі стандарти – і першорядними стали питання якості товарів і послуг. Ця тенденція не могла не торкнутися олімпійського спорту. Щоб забезпечити високу якість олімпійського видовища, необхідно було залучити незмірно більші, ніж раніше, економічні ресурси. Наприклад, якщо вартість проведення Ігор XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі спочатку була визначена в 310 млн доларів США, то реальне проведення цих Ігор обійшлося їхнім організаторам майже в 2 млрд доларів США. Аналогічною виявилася ситуація з Іграми XXII Олімпіади 1980 р. у Москві: бюджет оргкомітету цих Ігор планувався в 861 млн рублів, що за тодішнім курсом валют було еквівалентно 1,3 млрд доларів США, а реальні витрати на проведення цих Ігор, за неофіційним даними, перевищили суму, еквівалентну 9 млрд доларів США.

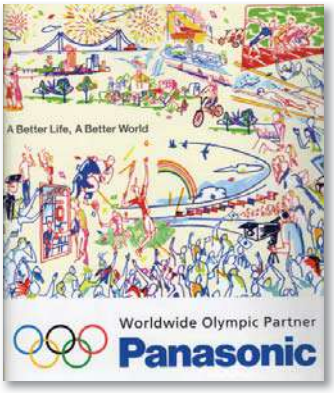
У той же час не можна не зазначити, що зусилля, докладені у цьому напрямку, усе ще не приносили достатнього ефекту. Наприклад, найбільша на той час за кількістю учасників (628 компаній) комерційна програма Ігор XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі принесла їхньому оргкомітету дохід у розмірі лише 7 млн доларів США.

Одним із важливих факторів зміцнення економічних засад олімпійського руху стало швидке зростання ролі телебачення в їхньому розвитку. Так, якщо Ігри XVII Олімпіади 1960 р., що проходили в Римі, транслювалися по телебаченню на 21 країну, то через 20 років Ігри XXII Олімпіади 1980 р. у Москві транслювалися телебаченням на 111 країн.

Досить високий рівень проведення Ігор XV Олімпіади 1952 р. значною мірою був забезпечений ефективною роботою зі спонсорами

Професіоналізація та комерціалізація олімпійського спорту – найважливіші компоненти "революції Самаранча" в олімпійському русі

"Panasonic" – міжнародна торгова марка японського виробника електронної продукції "Matsushita Electric Industrial Company" – є партнером МОК з 1964 р.

Керівництво МОК у 1970-х роках у своїй економічній політиці продовжувало спиратися на колишню неефективну модель. Внаслідок цього виникли протиріччя між високою соціальною значущістю олімпійського спорту й низьким рівнем менеджменту, що здійснювався функціонерами МОК.

Однак назрілий перехід до нової економічної моделі, яка відповідала б вимогам ринку, значною мірою стримувався дискусією, що розгорілася серед учених і фахівців-практиків, про роль, яку в розвитку олімпійського спорту відіграє його комерціалізація – феномен, об'єктивно обумовлений соціально-економічними реаліями останньої чверті XX ст., що спричинило помітний вплив на олімпійський рух.

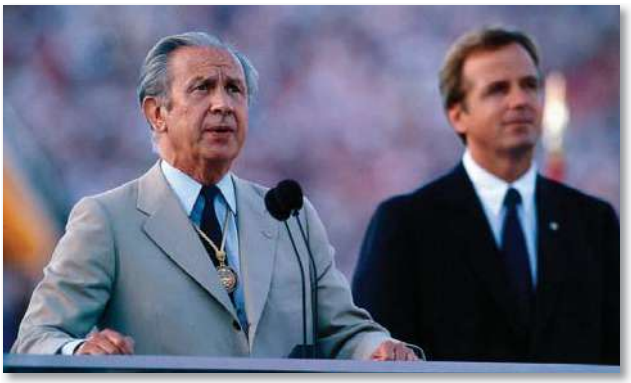
Ситуація, що склалася, спонукала керівників міжнародного олімпійського руху вирішувати питання, пов'язані з економічним забезпеченням діяльності всіх структур олімпійського спорту, а також з підготовкою й проведенням Олімпійських ігор. Це, у свою чергу, вимагало створення стрункої системи економічної діяльності, установлення гармонійних економічних відносин між усіма її учасниками на всіх рівнях – світовому, континентальному й національному.

До 1980-х років виникла стійка тенденція щодо включення олімпійського руху в систему світового ринку. Ця тенденція стала чітко проявлятися в посиленні зацікавленості з боку бізнесу – і насамперед найбільших і найвідоміших міжнародних компаній – у тісному співробітництві з олімпійським рухом. Зростаюча конкуренція змусила компанії шукати нові засоби просування своїх товарів на ринок. Ці можливості вони побачили в олімпійському спорті як соціальному феномені, у якому відбиваються загальновизнані людські цінності й ідеали, і як цікавому видовищі, що залучає великі аудиторії. Так, у середовищі бізнесу виникла й почала втілюватися в життя ідея використовувати олімпійський спорт як "вікно" у ринок товарів і послуг, які компанії пропонують покупцям. Великі спортивні змагання – особливо Олімпійські ігри, які стають надбанням величезної аудиторії телеглядачів у всіх куточках нашої планети, – є каналом досить ефективного поширення інформації про компанії й про їхню продукцію.

Після того, як на сесії Міжнародного олімпійського комітету, що відбулася в 1980 р. у Москві, сьомим президентом МОК був обраний Хуан Антоніо Самаранч (він залишався на цьому посту до 2001 р.), стала виразно прослідковуватися принципово нова тенденція в олімпійському русі, відповідно до якої його подальший розвиток усе тісніше пов'язувався як із професіоналізацією олімпійського спорту, так і з його комерціалізацією.

Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч, відповідаючи на запитання американського журналу "Olympien", чи не несуть масштаби комерціалізації загрозу Олімпійським іграм, сказав: "Ніколи не буває зайвих грошей. Важливо, щоб гроші, отримані за рахунок спорту, ішли на його благо. Ми вважаємо, що олімпійський рух повинен одержувати більшу частку від продажу телевізійних прав".

Варто зазначити, що політика, яку проводив у цій сфері президент МОК Х. А. Самаранч, мала в олімпійському русі не тільки прихильників, але й супротивників. Останні критикували Самаранча, стверджуючи, що комерціалізація веде до зміни ціннісних орієнтацій, оскільки цінність спортивної діяльності вимірюється вже не тим, що людина займається

Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч і Пітер Юберрот, голова оргкомітету, на відкритті Ігор XXXIII Олімпіади 1984 р. – перших Ігор Олімпіади, що виявилися прибутковими для їх організаторів

Оргкомітет Олімпіади 1980 р. виступив з ініціативою проведення числової лотереї "Міжнародне олімпійське спортлото". У її розіграші взяли участь лотерейні організації шести соціалістичних країн

спортом і бере участь в Олімпійських іграх, а кількістю грошей, які приносять спортсменові заняття спортом. Критики Самаранча підкреслювали, що комерціалізація зводить нанівець виховні функції олімпійського спорту й Олімпійських ігор, а без цих виховних функцій олімпійський спорт і Ігри перестають бути тим величезним соціально значущим явищем, яким вони мають бути.

Дискусія з проблем комерціалізації олімпійського спорту, що розгорнулася в останні десятиліття XX ст., виявила два протилежні підходи до їх розгляду.

Перший ґрунтувався на необхідності враховувати зміни, що відбуваються у світовому спорті, і прагматичність у їх оцінці. Прихильники такої точки зору сприймали комерціалізацію олімпійського спорту як "необхідне зло", яке допомагає розвитку спорту, і в той же час вважали, що процеси комерціалізації повинні контролюватися спортивними організаціями.

Прихильники другого підходу, нагадуючи про те, що відбулося із прадавніми Олімпійськими іграми, пропонували оцінювати процеси комерціалізації олімпійського спорту не тільки з позиції надання фінансової допомоги, але й з точки зору впливу на саму природу спорту і його цінності.

Результатом дискусії стала перемога прихильників першого підходу до трактування значення комерціалізації олімпійського спорту – і вирішальну роль у цьому відіграли позиція й аргументи президента МОК Хуана Антоніо Самаранча. Під його керівництвом протягом двох десятиліть формувалася й реалізовувалася економічна політика МОК, що дозволила якнайкраще використовувати можливості комерціалізації з метою розвитку олімпійського спорту у світі.

Слід підкреслити доленосне значення комерціалізації олімпійського спорту для міжнародного олімпійського руху. У ході згаданої дискусії народилися, утвердилися й набули значного поширення нові підходи до визначення шляхів розвитку олімпійського спорту в сучасному глобальному соціально-економічному середовищі. У результаті олімпійські ідеали як соціокультурний феномен, що народився наприкінці XIX ст., значно примножили свої можливості наприкінці XX ст., проникаючи в свідомість населення планети і спираючись при цьому на величезний економічний потенціал світового співтовариства.

Не випадково швейцарська газета "Sport", характеризуючи діяльність Хуана Антоніо Самаранча на посту президента МОК, назвала його першим професійним менеджером олімпійського руху, підкресливши, що "Самаранч зрозумів найнеобхідніше: олімпійський рух повинен керуватися не політичними, а економічними механізмами. Довіряючи твердій валюті більше, ніж хиткій більшості того або іншого політичного угруповання, він пішов на "розпродаж" Олімпійських ігор, олімпійського руху, символіки й атрибутики. Девіз Самаранча такий: не плисти за волею політичних хвиль, а управляти з позицій фінансової сили".

В умовах посилення конкурентної боротьби на світовому ринку ще більше зросла важливість і корисність олімпійського спорту як "товару" для представників бізнесу. У той же час стало очевидним, що серед безлічі претендентів на покупку такого "товару" переможцями стануть найсильніші компанії, що мають не тільки великі фінансові активи, а й високий діловий імідж в усьому світі. Прагнення таких провідних і найвідоміших компаній використовувати у своїх прагматичних інтересах високий авторитет олімпійського руху й величезну популярність Олімпійських ігор у світі стало реалізовуватися – до обопільної вигоди як Міжнародного олімпійського комітету, так і найбільших компаній, що тісно співпрацюють із МОК.

"General Electric" – багатопрофільна американська компанія, що працює в сфері високих технологій, виробничих, інформаційних і фінансових послуг, – всесвітньо відомий партнер МОК. Ефективність співпраці підтверджують деякі цифри: з 2006 по 2017 рр. компанія GE отримала від міст-організаторів Ігор замовлень на суму 1,5 млрд дол. США

Бренд олімпійського спорту й олімпійський маркетинг

Саме в 1980-х роках почався інтенсивний процес формування бренду олімпійського спорту як явища, здатного надавати послуги, притягального як для зовнішньої й внутрішньої політики держав, так і для численних сфер бізнесу. Підґрунтям концепції бренду стала система цінностей і маркетингових характеристик, що забезпечує його привабливість для споживача у функціональному, економічному, соціальному й духовному вимірах.

Багаторічна діяльність МОК і інших структур міжнародного олімпійської системи, спрямована на популяризацію бренду Олімпійських ігор і підтримана телебаченням і в цілому понад тридцятьма компаніями-партнерами – виробниками найрізноманітніших товарів і послуг, забезпечує виняткову стійкість олімпійського бренду. Популярність Олімпійських ігор, цінність їх бренду забезпечується діяльністю багатьох організацій, об'єднань, соціальних груп. Серед них:

- Міжнародний олімпійський комітет;
- національні олімпійські комітети;
- міжнародні спортивні федерації;
- національні спортивні федерації;
- державні органи керування розвитком олімпійського спорту й підготовкою спортсменів;
- організаційні комітети Олімпійських ігор;
- спортсмени, що готуються до Олімпійських ігор і беруть участь у них;
- групи й об'єднання журналістів, що працюють в олімпійському спорті;
- радіо- і телемовні компанії, партнери й спонсори;
- глядачі й уболівальники.

Активність цих організацій, об'єднань, соціальних груп, що не припиняється, досягає піку під час Олімпійських ігор, але не гасне протягом усього періоду між Іграми, сприяє постійному зростанню популярності Олімпійських ігор і олімпійського бренду.

Цікаво зазначити, що на зростання популярності олімпійського бренду не впливають зрушення в іміджі Олімпійських ігор, який коливається під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Наприклад, на іміджі Олімпійських ігор не могли не позначитися ані корупційні скандали навколо XIX зимових Олімпійських ігор 2002 р. у Солт-Лейк-Сіті, ані тривалі політичні акції й протести, що супроводжували Ігри Олімпіади 2008 р. у Пекіні, ані пропагандистські акції, спрямовані на дискредитацію XXII зимових Олімпійських ігор 2014 р. у Сочі й Ігор XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро, ані суцільна низка допінгових скандалів, що супроводжує діяльність WADA, яка вийшла за межі здорового глузду і досягла своєї кульмінації під час проведення Олімпійських ігор-2016.

У процесах формування олімпійського бренду воістину видатну роль відзіграв сьомий президент МОК Хуан Антоніо Самаранч, який засадами своєї діяльності зробив використання бренда олімпійського спорту фінансовою основою функціонування міжнародного олімпійської системи й забезпечення значущості й популярності Олімпійських ігор і олімпійського руху в політичному й соціальному житті світового співтовариства. Така політика Х. А. Самаранча одержала підтримку переважної більшості членів МОК, міжнародних спортивних федерацій і національних олімпійських комітетів.

Для того, щоб одержати право використовувати олімпійський спорт як засіб просування своїх товарів на ринок, різні компанії були змушені вступати в договірні відносини з Міжнародним олімпійським комітетом, національними олімпійськими комітетами, міжнародними й національними федераціями з різних видів спорту – як їх спонсори, рекламодавці, ліцензенти, постачальники.

Усвідомлення таких обставин призвело до зміни політики МОК у відборі компаній–спонсорів Олімпійських ігор. Підвалини нового підходу було закладено під час підготовки до Ігор XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі. Спонсори були розділені на кілька категорій: 34 компанії стали офіційними спонсорами, 64 – офіційними постачальниками, а 65 компаній придбали ліцензії.

Аналогічні відносини виникли між керівними структурами олімпійського спорту й засобами масової інформації, насамперед – телевізійними компаніями, що купували в МОК права на трансляцію з Олімпійських ігор.

Таке активне зближення олімпійського руху зі світом бізнесу призвело до виникнення явища, названого комерціалізацією олімпійського спорту. Слід підкреслити, що поняття "комерціалізація олімпійського спорту" відбиває сукупність відносин, що виникають між учасниками олімпійського руху й представниками бізнесу і засобів масової інформації з приводу використання олімпійського спорту з метою найбільш повної реалізації економічних інтересів договірних сторін.

Можливості, що випливають з такої ситуації, окреслив у своєму інтерв'ю журналу "Olympic Review" президент відомої фірми "Adidas" Х. Даслер у 1980 р.: "Якщо всі три партнери – спортивні організації, засоби масової інформації й промисловість – зможуть перейти від короткострокової інтенсивної реклами промислових фірм до більш стриманої й довготривалої практики, то багато питань буде знято й спорту буде забезпечено більш солідну фінансову допомогу... МОК, у силу свого автори-

тету, міг би зіграти в цьому питанні роль посередника. Цей орган, що складається із представників як спортивного, так і промислового світу, напевно, здатний знайти взаємоприйняте рішення".

Для використання існуючих умов у практичній діяльності було здійснено перехід до професіоналізму в проведенні комерційної діяльності у сфері спорту, а також створено відповідні організаційні структури. У 1983 р. МОК сформував комісію з нових джерел фінансування Олімпійських ігор і власної діяльності, яка була покликана впорядкувати ділові відносини з компаніями, що висловили намір про співробітництво з олімпійським рухом. Різноманіття й глобальність завдань, що постали перед маркетологами МОК, вимагали встановлення ділових зв'язків з компаніями, які надають маркетингові послуги.

Комерціалізація олімпійського спорту, крім уже згадуваних "плюсів" і "мінусів", веде до трансформації окремих видів спорту, до зміни правил змагань, їх пристосування до організації численних змагань "за запрошенням". Не завжди це йде на користь спорту. І сам спорт, і оргкомітети Олімпійських ігор потрапляють у залежність від зовнішніх джерел фінансування (і насамперед – від комерційного телебачення), що не мають безпосереднього стосунку до спорту й до Олімпійських ігор. Правила проведення олімпійських змагань і розклад Ігор нерідко стали формувати під впливом насамперед фінансових інтересів тих або інших структур. Наприклад, тривалість зимових Олімпійських ігор на вимогу телебачення була збільшена з 12 до 16 днів, а на Іграх XXIV Олімпіади в Сеулі (1988) 23 фінали проводили в першій половині дня й лише кілька фіналів – після 17-ї години, тоді як на Іграх XXII Олімпіади 1980 р. у Москві жоден фінал не проводився в ранковий час.

В умовах активної комерціалізації спорту стало складно відстоювати доцільність надання йому фінансової допомоги з боку держави. Знаючи, що проведення окремих спортивних заходів приносить прибуток, уряди багатьох країн почали відмовляти у виділенні бюджетних коштів на проведення цих змагань.

Відбувається також дискримінація окремих видів спорту, що не користуються увагою телебачення, рекламодавців і спонсорів, які віддають перевагу найбільш видовищним видам спорту. Багато видів спорту, зокрема греко-римська боротьба, водне поло, стрибки у воду, сучасне п'ятиборство й деякі інші, не привертають великої уваги ні глядачів, ні промисловості – і не можуть бути комерціалізовані. Комерціалізація ж інших видів спорту, а саме: тенісу, баскетболу, хокею із шайбою, легкої атлетики, гірськолижного спорту й ряду інших, – відбувається досить інтенсивними темпами. У зв'язку з цим уже зараз види спорту, що входять до олімпійської програми, розподіляються на "бідні" і "багаті".

Подібні явища призводять до різноманітних негативних наслідків і для самого спорту. Не можна не бачити втрату, що проявляється вже зараз, інтересу дітей і молоді до тих видів спорту, які обділені увагою телебачення й преси й не дозволяють навіть спортсменам найвищої кваліфікації одержувати істотні прибутки від занять спортом.

Природно припустити, що представники різних видів спорту й різні міжнародні спортивні федерації будуть по-різному ставитися до самої тенденції комерціалізації спорту вищих досягнень. Представники "багатих" видів спорту можуть вимагати заборонити використання грошей, отриманих в одних видах спорту, на розвиток інших видів, скоротити програми олімпійської підготовки у видах спорту, що не мають глядацького й комерційного успіху. Представники ж "бідних" видів спорту будуть прагнути зберегти чинне положення, боротися проти професіоналізації спорту і його комерціалізації, вимагати фінансування з боку держави й перерозподілу засобів, виходячи з медалемісткості видів спорту в програмах Олімпійських ігор.

Ще одна проблема полягає в тому, що комерціалізація спорту формує відносно вузьке коло спортивної еліти, що користується увагою преси і одержує значні, а іноді й винятково великі прибутки від занять спортом, і водночас віддаляє його від основної маси спортсменів, які не досягли вершин майстерності. Цілком природно, що ці спортсмени, а також їх тренери й обслуговуючий персонал, не одержать вигід від комерціалізації спорту, більше того – неминуче втратять частину матеріальних і

Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч вручає олімпійський орден президенту компанії "Adidas" Хорсту Дасслеру як ініціатору формування програми олімпійського партнерства (TOP) Міжнародного олімпійського комітету з найбільшими компаніями–виробниками товарів і послуг

Американська компанія "Visa International Service Association" – найбільша в світі платіжна система – партнер МОК. Багаторічна співпраця цієї компанії з МОК виявилася взаємовигідною

фінансових ресурсів. Така тенденція досить чітко проявляється в наш час, коли відбувається значне скорочення фінансування спорту, не пов'язаного з демонстрацією вищого рівня досягнень, і це, природно, викликає опір з боку осіб, зацікавлених у збереженні наявного становища.

Комерціалізація призводить також до розширення сфери впливу спонсорів на спорт. У структурі спортивних організацій з'являються фахівці з маркетингу. Бізнесмени втручаються у вирішення спортивних питань, починаючи із вказівок, у якій формі й з використанням якого інвентарю повинен виступати спортсмен, і до складання розкладу змагань і відбору спортсменів у команди.

Характерною рисою сучасного спорту, що є наслідком його комерціалізації, стало постійно зростаюче значення досягнення максимально можливого результату в змаганнях. Ця риса спорту нині постійно загострюється через зростання моральних і, особливо, матеріальних стимулів, пов'язаних із перемогою в різних змаганнях, винятково високих прибутків спортсменів і команд – переможців найбільших змагань – від контрактів зі спонсорами, зацікавленими в ефективній рекламі своїх товарів. Усе це призводить до ситуації, коли чітко проглядається прагнення спортсменів, тренерів і адміністраторів до досягнення перемог за будь-яку ціну, також за рахунок засобів, несумісних із принципами спорту й моралі. Саме тут процес комерціалізації спорту тісно переплітається із проблемою застосування допінгу. У результаті створюється реальна загроза класичним ідеалам і цінностям спорту, які зазнають ризику бути підпорядкованими винятково економічним інтересам.

Крім того, фахівці-медики відзначають, що комерціалізація спорту та збільшення кількості змагань, які мають комерційний характер, ведуть до надмірних фізичних і психологічних навантажень спортсменів. "Сьогодні спорт вищих досягнень дійшов до таких масштабів, які виходять за межі біологічних можливостей людини. Спортивні лікарі стурбовані майбутнім спорту вищих досягнень у зв'язку з тими надмірними навантаженнями, які змушені виконувати спортсмени через посилення процесу комерціалізації спорту, здійснюваного за підтримки МОК. Якщо ідеї професіоналізму здійсняться, то цьому процесу буде надано додаткове прискорення. Ми спостерігаємо драматичний процес, який з медичної точки зору не повинен одержувати підтримки", – відзначав професор В. Хольман – директор Інституту спортивної медицини в Кьольні (Німеччина).

Ступінь комерціалізації сучасного спорту такий, що можливість руйнування спорту й перетворення його на шоу в руках ділків представляється цілком реальною. Але парадоксальним, на перший погляд, виглядає факт, що комерціалізація спорту, яка багаторазово зросла за останнє десятиліття, а також використання спорту в політичних цілях ідуть паралельно із самовдосконаленням самого спорту, підвищенням його авторитету в сучасному світі як важливого явища сучасності.

Однак це протиріччя пояснюється досить просто. У збереженні самостійності спорту і його основних принципів, у підвищенні авторитету спорту зацікавлені не тільки самі представники спортивного руху, а й політики, і представники ділового світу, причому навіть ті з них, які не відчувають до спорту ні любові, ні поваги, а використовують його лише як засіб для вирішення політичних проблем або отримання прибутку. Причину такого ставлення до спорту цинічно, але досить переконливо пояснив один із найвідоміших спортивних менеджерів Марко Мак-Кормак, заявивши, що "...домагатися короткотривалих вигід ціною спорту означало б обпатрати курку, яка несе золоті яйця".

Разом з тим досвід останніх років, який відображає взаємини спорту й економіки, переконливо свідчить, що у випадку професійного ведення справ спортивним організаціям вдається одержувати високі прибутки від реклами, не потрапляючи при цьому в залежність від економіки й зберігаючи своє обличчя в складних ситуаціях, коли тісно переплітаються інтереси спортсменів, тренерів, спонсорів, постачальників спортивного інвентарю й устаткування, засобів масової інформації та ін.

Але збереження самостійності олімпійського спорту і його ідеалів у сучасних умовах, коли найтіснішій зв'язок спорту з економікою став реальністю, вимагає від спортивних фахівців глибокого знання не тільки власних проблем спорту, а і його місця в системі суспільних явищ, постійного вивчення чинників, насамперед економічного плану, що впливають на спорт, швидкого й кваліфікованого реагування на мінливі ситуації. Дуже важливо відмовитися від догм і стереотипів, що не відповідають реальному життю, які усе ще тяжіють над багатьма фахівцями.

У зв'язку з цим доречно послатися на вислів відомого діяча олімпійського руху Р. Паунда: "Парадоксально, що комерційну підтримку практично кожної спортивної події, за винятком Олімпійських ігор і олімпійського руху, приймають без заперечень. Виникає два питання: поганим або гарним є комерціалізм взагалі й чому він у зв'язку з олімпійським рухом викликає настільки суперечливу увагу. Очевидно, що спорт не може цілком покладатися на суспільний сектор (тобто на уряди) для вирішення фінансових питань. Тому він звертається до приватного сектору, намагаючись представити себе як інститут, гідний благодійної підтримки, – такої, яка надається церквам або госпіталям. У бізнесу свої вимоги. Якщо корпорації надають фінансову підтримку спорту, вони повинні мати якусь вигоду. Саме в цьому суть можливого конфлікту між інтересами спорту й бізнесу. Якщо спорт прагне одержати "цінність" від бізнесу, він повинен додати "цінність" бізнесу. Що ж може спорт запропонувати? Рекламу виробів, спонсорів, послуг. Це, як показує досвід, дійсно сприяє поліпшенню ставлення до виробу, продукту або корпорації в цілому. Управління взаєминами між спортом і бізнесом вимагає, щоб кожна сторона розуміла потреби іншої. Чи є комерціалізація неминучою в олімпійському русі? Як бачимо, так. Чи небезпечна вона? Можливо. Однак спорт повинен виробити необхідні запобіжні заходи й показати бізнесу, що у випадку порушення спортивної етики потерпілим буде не тільки спорт, але й бізнес. Чи повинен олімпійський рух уникати пошуку фінансової та іншої допомоги, яку може надати бізнес Звичайно, ні, він повинен активно її шукати, заохочувати й працювати разом для поліпшення положення обох. Ціле повинне стати більшим, ніж сума частин" (Pound, 2004).

Взаємне прагнення представників бізнесу й організаційних структур олімпійського спорту, що виникає в умовах ринку, має бути реалізоване на практиці, що вимагає використання відповідних організаційно-управлінських технологій. Як свідчить аналіз діяльності МОК, національних олімпійських комітетів, міжнародних спортивних федерацій і інших структур олімпійського спорту, найбільш ефективним інструментом їх адаптації до ринкових умов виступає маркетинг. Економічна діяльність в олімпійському русі сьогодні безпосередньо пов'язана з маркетингом і неможлива без нього.

Маркетинг в олімпійському спорті – це стратегія й тактика поведінки учасників, і насамперед організаційних структур олімпійського руху в ринковому середовищі, а також сукупність управлінських технологій, що дозволяють забезпечувати здійснення комерційної діяльності з урахуванням інтересів олімпійського спорту.

Особливості маркетингу в олімпійському спорті випливають із принципів його організації. До них належать, насамперед, основні принципи організації спортивного маркетингу, різновидом якого виступає маркетинг в олімпійському спорті:

1) спорт повинен контролюватися спортивними організаціями, а не бізнесом;

2) спорт – це змагальна діяльність; важливо враховувати інтереси споживача, тобто глядача;

3) для підвищення інтересу спонсора до спорту необхідно надавати споживачам (глядачам) "продукт" найвищої якості (Mullin et al., 2007).

Використання маркетингу в олімпійському русі спрямоване на досягнення таких цілей:

- забезпечення повної фінансової незалежності олімпійського руху й одержання за допомогою цього можливості надавати допомогу в розвитку олімпізму у світі;
- розробка довготривалої програми, яка може базуватися на успішній діяльності постійно діючих організаційних комітетів Олімпійських ігор, на противагу створенню комерційних структур для кожних нових Олімпійських ігор;
- забезпечення слушного розподілу прибутків у всіх сферах олімпійського руху – між організаційними комітетами Олімпійських ігор, національними олімпійськими комітетами і їх континентальними асоціаціями, міжнародними спортивними федераціями й іншими міжнародними спортивними організаціями, включаючи фінансову підтримку країнам, що розвиваються;
- зменшення можливості "безконтрольної комерціалізації" олімпійського руху, скорочення кількості комерційних партнерів і контроль використання олімпійської символіки.

Сьогодні основними суб'єктами економічної діяльності, побудованої на активному використанні маркетингу, у системі міжнародного олімпійського руху виступають Міжнародний олімпійський

Американська компанія "Johnson & Johnson" – найбільший у світі виробник ліків, медичного обладнання і товарів з догляду за тілом – учасник програми МОК TOP-6 (2005–2008)

комітет, організаційні комітети Олімпійських ігор і національні олімпійські комітети. Кожний з них реалізує свої маркетингові програми відповідно до юрисдикції певних регламентних документів олімпійського руху.

За кожним учасником закріплено монопольні права розпоряджатися "продуктом", виготовленим засобами олімпійського спорту. Так, одне із правил Олімпійської хартії стверджує: "Олімпійські ігри є виключною власністю МОК, якому належать усі права й дані, пов'язані з ними; зокрема, і без яких-небудь обмежень, МОК належать права на Ігри, пов'язані з організацією, використанням, мовленням, записом, представленням, відтворенням, доступом і поширенням у будь-якій формі й будь-якими засобами й методами, що існують у наш час, або тими, що виникатимуть у майбутньому. МОК визначає умови доступу й використання даних, що стосуються Олімпійських ігор, до змагань і виступів на Олімпійських іграх". Там же зазначено: "Олімпійські символ, прапор, девіз, позначення (включаючи, але не обмежуючись словами "Олімпійські ігри" і "Ігри Олімпіади"), знаки, емблеми, вогонь і факели, усі разом і окремо є "олімпійською власністю". Усі права на кожний окремо й на всі разом елементи олімпійської власності належать виняткова МОК, включаючи, але не обмежуючись, використання у комерційних цілях, для одержання прибутку й у рекламних цілях. МОК може ліцензувати всі або частину своїх прав на умовах, регламентованих виконкомом МОК".

Будучи монополістом у своїй сфері на світовому ринку, МОК забезпечує монопольне положення національних олімпійських комітетів на національних ринках. В одному з офіційних роз'яснень до Олімпійської хартії зазначається: "Використання олімпійської емблеми НОК законно тільки на території даного НОК; така емблема, а також інші символи, емблеми, марки або знаки НОК, які стосуються олімпізму, не можуть використовуватися в рекламних, комерційних цілях або для одержання прибутку в країнах іншого НОК без письмового дозволу останнього".

У зв'язку з цим в офіційному роз'ясненні до Олімпійської хартії записано, що олімпійський символ і олімпійські емблеми можуть використовуватися МОК або уповноваженими ним особами в країні будь-якого національного олімпійського комітету за дотримання наступних умов:

- Після виконання всіх спонсорських угод, угод із постачання і при здійсненні всієї маркетингової діяльності..., використання олімпійського символу, олімпійської емблеми або іншої олімпійської власності не повинно наносити серйозного збитку інтересам відповідного НОК; рішення ухвалює МОК при узгодженні з НОК, який отримає частину чистого прибутку, одержуваного від використання олімпійської власності.
- Після виконання всіх ліцензійних угод НОК повинен одержати половину чистого прибутку від використання олімпійської власності, за винятком податків і витрат, пов'язаних із процедурами за їхнім висновком. НОК заздалегідь одержує інформацію про таке використання.

Таким чином, уже до початку XXI ст. олімпійський спорт перетворився на сферу тісного переплетення економічних інтересів учасників олімпійського руху й представників ділового світу.

Оцінивши небезпеку ситуації, що склалася, МОК з 1985 р. почав реалізацію принципово нової маркетингової концепції відносно спонсорства. Суть її полягала в різкому обмеженні кількості спонсорів Ігор, у залученні до ділового партнерства тільки найвідоміших компаній зі світовим ім'ям. Вони були покликані забезпечити реалізацію спонсорських програм двох різних рівнів: програми найвищого рівня й програми національного спонсорства. Крім того, частина компаній-партнерів одержувала статус офіційних постачальників. До реалізації зазначених програм МОК підключив національні олімпійські комітети й організаційні комітети Ігор.

Новий підхід в організації ділового співробітництва з компаніями-спонсорами містив ряд принципово важливих моментів.

Насамперед, спонсорство потрібно здійснювати таким чином, щоб:

- гарантувати стабільне фінансове забезпечення проведення Олімпійських ігор і олімпійського руху;
- створити довготермінові структури, що забезпечують тривалу й істотну фінансову підтримку на багато років;
- гарантувати слушний розподіл прибутків між учасниками олімпійського руху;
- перешкоджати "безконтрольній комерціалізації" Ігор.

Компанії, які виявили бажання стать спонсорами олімпійського руху, повинні діяти в суворій відповідності із цілями маркетингу в олімпійському спорті. В Олімпійській хартії, зокрема, визначено досить чіткі обмеження, що стосуються рекламної діяльності компаній-спонсорів і їх агентів: "Не дозволяється будь-яка форма реклами або пропаганди на стадіонах і над ними й в інших місцях проведення змагань, які вважаються такими, що входять в олімпійські об'єкти. Заборонена будь-яка реклама комерційного характеру на стадіонах, у місцях проведення змагань та на інших спортивних аренах".

Олімпійська хартія містить також наступні положення:

1. Жодний вид реклами або пропаганди комерційного або іншого роду не може використовуватися на людях, спортивній формі, аксесуарах або загалом на будь-якому предметі одягу або устаткування, що надягається або використовується спортсменами або іншими учасниками Олімпійських ігор, за винятком ідентифікації..., виробника даного предмета або устаткування, за умови, що така ідентифікація не буде зроблена занадто помітною в рекламних цілях....

Будь-яке порушення положень якою-небудь особою призведе до її дискваліфікації або позбавлення акредитації. Рішення виконкому МОК з цього питання є остаточним.

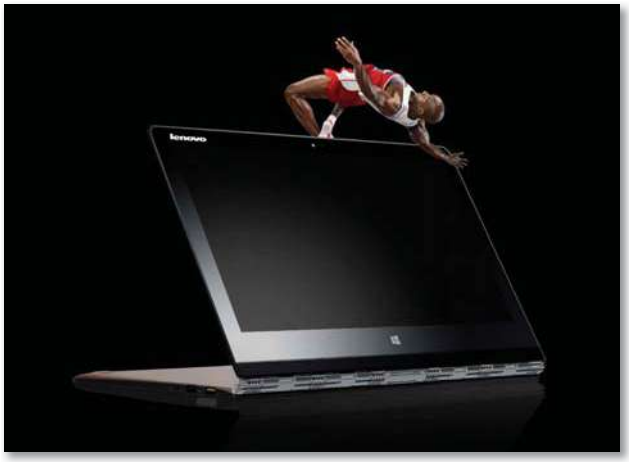
На номерах, що надягаються учасниками, не може бути ніякої реклами, на них має бути зображена олімпійська емблема оргкомітету Олімпійських ігор (ОКОІ).

2. Для того щоб дотримуватися чинного закону, усі контракти ОКОІ, що містять будь-який елемент реклами, включаючи право або ліцензію на використання емблеми або талісмана Олімпійських ігор, повинні відповідати правилам Олімпійської хартії й інструкціям виконкому МОК. Те саме стосується контрактів з устаткування для хронометражу й табло, а також включення будь-якого розпізнавального сигналу в телевізійні програми. Порушення викладених тут положень входить до сферу повноважень виконкому МОК.

3. Будь-який талісман, створений для Олімпійських ігор, повинен розглядатися як олімпійська емблема, дизайн якої ОКОІ має подати на затвердження у виконком МОК. Такий талісман не можна використовувати в комерційних цілях у країнах інших національних олімпійських комітетів без одержання письмової згоди НОК цих країн.

4. ОКОІ повинен забезпечити захист прав власності на емблему й талісман Олімпійських ігор на користь МОК як на національному, так і на міжнародному рівнях. Проте, тільки ОКОІ, а після його ліквідації – НОК країни-організатора, може використовувати емблему або талісман, а також інші значки, плакати, предмети й документи, пов'язані з Олімпійськими іграми, під час їх підготовки, проведення й протягом одного року від дня закриття Ігор. Після закінчення цього періоду МОК автоматично одержує усі права на використання такої емблеми, талісмана й інших значків, плакатів, предметів і документів без яких-небудь можливих обмежень. Залежно від ситуації й у необхідних межах ОКОІ й/або НОК повинні діяти як довірена особа (у сенсі опікуна) винятково в інтересах МОК.

5. Положення даного офіційного роз'яснення до Олімпійської хартії разом з усіма доповненнями й змінами стосуються всіх контрактів, підписаних

Китайська компанія "Lenovo" – четвертий у світі виробник персональних комп'ютерів – учасник партнерської програми TOP-6 (2005–2008)

організаційним комітетом сесії МОК або Олімпійського конгресу.

6. На формі учасників і будь-яких осіб, які займають офіційний пост, може використовуватися прапор або олімпійська емблема або, з дозволу ОКОІ, олімпійська емблема ОКОІ. Офіційні особи міжнародних спортивних федерацій можуть носити форму й емблеми своїх федерацій.

7. Ідентифікаційні знаки на технічному устаткуванні, установках і іншій апаратурі, які не носять і не використовують спортсмени або інші учасники Олімпійських ігор, включаючи устаткування для хронометражу й табло, ні за яких умов не повинні перевищувати 1/10 висоти самого устаткування, установки або апаратури, і не повинні перевищувати 10 см заввишки.

8. Слово "ідентифікація" означає нормальне розташування назви, знака, торговельної марки, емблеми, логотипа або будь-якого іншого відмітного знака виробника даного предмета на виробі лише один раз.

9. ОКОІ, усі учасники й інші особи, які одержали акредитацію на Олімпійських іграх, а також усі інші сторони, що беруть участь, повинні дотримуватися керівництва, вказівок й усіх інших інструкцій виконкому МОК щодо питань, які викладено в правилі 51 і в офіційному роз'ясненні до нього.

По-друге, МОК посилив підхід до відбору кандидатур для участі в рекламно-спонсорських програмах.

По-третє, розроблення рекламно-спонсорських програм було поставлено Міжнародним олімпійським комітетом на більш високий професійний рівень. Із цією метою використовувалися можливості міжнародного поділу праці у комерційній діяльності.

Економічні програми МОК

Нині Міжнародний олімпійський комітет забезпечує реалізацію ряду економічних програм. До цих програм належать:

- рекламно-спонсорська програма (TOP Worldwide Sponsorship Programme);
- програма продажу телевізійним компаніям прав на здійснення трансляцій змагань Олімпійських ігор (Broadcast and New Media Rights);
- програма співробітництва з постачальниками (IOC Official Supplier and Licensing Programme).

Високий імідж Олімпійських ігор у світі завжди привертав увагу бізнесу, стимулював налагоджування ділових контактів його представників з олімпійським рухом. Зі свого боку, учасники олімпійського руху прагнуть отримати користь від співробітництва з компаніями-спонсорами.

Це стає можливим завдяки таким діям спонсорів:

- спонсорська підтримка сприяє збільшенню фінансових ресурсів учасників олімпійського руху;
- спонсори забезпечують підтримку проведення Олімпійських ігор і олімпійського руху шляхом надання продукції, послуг, технологій, експертизи і підготовки персоналу;
- спонсори забезпечують пряму підтримку спортсменів у процесі їх підготовки й участі в Іграх;
- спонсори забезпечують необхідною продукцією й послугами коментаторів, журналістів, фотокореспондентів та інших представників ЗМІ;
- активізація фінансової підтримки розширює глядацьку аудиторію Олімпійських ігор і забезпечує молоді можливість долучитися до олімпійських ідеалів на глобальному й місцевих рівнях;
- фінансова підтримка спонсорів сприяє успіху освітніх, екологічних, культурних і молодіжно-орієнтованих програм олімпійського руху;
- рекламні акції спонсорів сприяють просуванню олімпійських ідеалів, суспільному усвідомленню важливості Олімпійських ігор і посилюють підтримку атлетів-олімпійців.

Від спонсорства – до партнерства

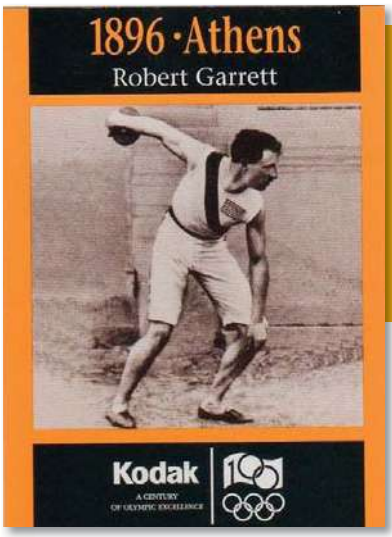
Хоча ділове співробітництво Міжнародного олімпійського комітету зі спонсорами має більш ніж 120-річну історію (як ми вже зазначали, першим спонсором Ігор I Олімпіади 1896 р. в Афінах була компанія "Kodak", що надалі стала найвідомішим у світі виробником товарів для фотографування), однак системна робота зі спонсорами, що відповідає вимогам сучасного ринку і приносить МОК істотні економічні вигоди, розгорнулася не настільки давно. Вона бере свій початок із середини 1980-х років, коли в рамках концепції маркетингу Міжнародним олімпійським комітетом було реалізовано принципово нові підходи до організації олімпійського спонсорства. Суттєво підвищилися вимоги МОК до спонсорів, а їх кількість було різко скорочено (до 9–13 компаній), причому до ділового партнерства залучалися тільки найбільш відомі у світі компанії.

У 1985 р. МОК уклав зі швейцарською компанією "ISL" угоду, що передбачала розробку принципово нової рекламно-спонсорської програми за назвою TOP (The Olympic Partners), яка повинна була не тільки підвищити ефективність економічної діяльності, здійснюваної Міжнародним олімпійським комітетом, але й посилити її зв'язки з економічною діяльністю міжнародних спортивних федерацій, національних олімпійських комітетів, організаційних комітетів Олімпійських ігор.

Надзвичайно плідною виявилася народжена в МОК ідея надання провідним, широко відомим у світі компаніям – виробникам різних товарів і послуг – ексклюзивних можливостей у використ-

Події Ігор I Олімпіади відбилися в численних фотознімках завдяки компанії "Kodak"

танні Олімпійських ігор і їх найвищого іміджу в суспільстві шляхом участі в партнерських програмах Міжнародного олімпійського комітету. Те, що таким компаніям було надано право асоціювати свою діяльність з ідеалами олімпізму, з олімпійськими принципами й Олімпійськими іграми, причому без внутрішньої конкуренції з іншими виробниками аналогічних груп товарів і іншими постачальниками аналогічних послуг, стало дієвим стимулом для залучення найкращих до програми олімпійського партнерства (TOP).

Компанії, що брали участь у програмах TOP, одержали ряд серйозних переваг, ставши по суті не просто спонсорами МОК, а й партнерами Міжнародного олімпійського комітету.

Особливо слід зазначити, що компанії–учасниці програми TOP, відповідно до так званого принципу one-stop-shopping, ставали не просто офіційними спонсорами Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор, а й ексклюзивними офіційними спонсорами Міжнародного олімпійського комітету й кожного з національних олімпійських комітетів, визнаних МОК.

Цей статус партнерства гарантував компанії, що брала участь у програмі TOP, ряд досить істотних прав:

- використовувати на своїй продукції олімпійську символіку, включаючи зображення п'яти кілець;
- згадувати в рекламі своєї продукції причетність до Міжнародного олімпійського комітету або національних олімпійських комітетів – шляхом включення в рекламні тексти таких, наприклад, фраз "Офіційний спонсор МОК", "Офіційний спонсор олімпійської збірної команди (назва країни)" тощо;
- згадувати в рекламі своєї продукції про причетність до оргкомітету Олімпійських ігор – шляхом включення в рекламний текст таких, наприклад, фраз, як "Офіційний спонсор Олімпійських ігор у (назва міста, що приймає Ігри)";
- мати можливість під час Олімпійських ігор рекламувати й продавати свою продукцію;
- мати свою квоту на придбання квитків на олімпійські змагання й переважне право на розміщення й проживання під час проведення Олімпійських ігор;
- мати пріоритетне право на розміщення своєї реклами в друкованих засобах масової інформації й на проведення рекламних компаній за допомогою аудіовізуальних засобів;
- мати право укладати з Міжнародним олімпійським комітетом угоду про участь у програмі TOP;
- мати вільний доступ до архівів і іншої документації МОК, яка може виявитися корисною для компанії в здійсненні її комерційної діяльності;
- мати право створювати сувенірну продукцію, а також інші предмети, що мають особливу цінність для збереження спогадів про Олімпійські ігри й про внесок спонсора в їхнє проведення.

Таблиця 47.1 Характеристика партнерських програм TOP (IOC, 2019)

Назва програми	Роки реалізації	Кількість компаній	Прибутки, млн дол. США
TOP-1	1985–1988	9	97
TOP-2	1989–1992	12	175
TOP-3	1993–1996	10	300
TOP-4	1997–2000	11	550
TOP-5	2001–2004	10	600
TOP-6	2005–2008	12	866
TOP-7	2009–2012	9	950
TOP-8	2013–2016	11	1003
TOP-9	2017–2020	13	

У першій програмі – TOP-1 (1985–1988) взяли участь дев'ять компаній, а надалі їхня кількість коливалося в діапазоні від 9 до 13 (табл. 47.1). Програми TOP, що зародилися й розвивалася в той період, коли діяль-

Компанія "Coca-Cola" є учасником усіх програм TOP, починаючи з 1985 р.

ністю МОК керував його сьомий президент Хуан Антоніо Самаранч, успішно продовжилися й надалі. Зараз реалізується програма TOP-9, розрахована на період 2017–2020 рр.

Постійно зростають прибутки від реалізації програм TOP: починаючи з 96 млн доларів США (TOP-1) – до 1003 млн доларів США (TOP-8), тобто вже більше 1 млрд доларів США.

Як свідчать дані, наведені в табл. 47.2, за всі роки, протягом яких реалізовувалися програми TOP, у них взяли участь у цілому 32 компанії.

На рисунку 47.1 показана різноманітність товарів і послуг, надаваних тринадцятьма компаніями-партнерами МОК, що беруть участь у реалізованій нині програмі TOP-9 (2017–2020 рр.).

Компанія "Coca-Cola" – провідний світовий виробник, продавець і дистриб'ютор концентратів і сиропів безалкогольних напоїв, використовуваних для виробництва понад 230 брендів продукції, який здійснює свою діяльність у більш ніж двохстах країнах. Ця компанія спонсорувала Ігри IX Олімпіади 1928 р. в Амстердамі – і з того часу підтримує всі

Таблиця 47.2 Учасники програм TOP (IOC, 2019)

Компанія	Назва програми, роки реалізації								
	TOP-1 1985–1988	TOP-2 1989–1992	TOP-3 1993–1996	TOP-4 1997–2000	TOP-5 2001–2004	TOP-6 2005–2008	TOP-7 2009–2012	TOP-8 2013–2016	TOP-9 2017–2020
Усього компаній:	9	12	10	11	10	12	9	11	13
Coca-Cola	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Kodak	+	+	+	+	+	+			
Visa	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Panasonic	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Time/Sports Illustrated	+	+	+	+	+				
Brother	+	+							
Philips	+	+							
3M	+	+							
Federal Express	+								
US Postal Service		+	+	+					
Bausch & Lomb		+	+						
Mars		+							
RICOH		+							
John Hancock			+	+	+				
Xerox			+	+	+				
IBM			+	+					
McDonald's				+	+	+	+	+	
Samsung Electronics				+	+	+	+	+	+
Swatch					+				
Omega						+	+	+	+
GE						+	+	+	+
Atos Origin						+	+	+	+
Johnson & Johnson						+			
Lenovo						+			
Manulife						+			
ACER							+		
Bridgestone								+	+
Dow								+	+
Procter & Gamble								+	+
Alibaba Croup									+
Intel									+
Toyota									+

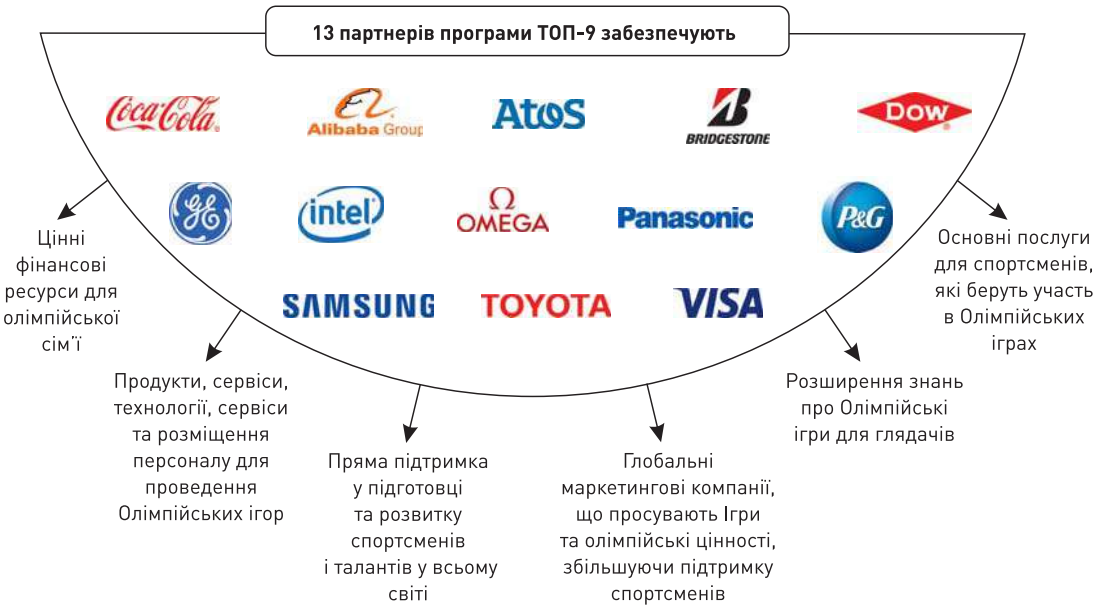

Рисунок 47.2 Представлення товарів і послуг партнерами програми TOP-9 (2017–2020 рр.) (IOC, 2019)

Олімпійські ігри. Компанія "Coca-Cola", будучи спонсором 204 національних олімпійських комітетів та їхніх команд, створила міцну традицію формування програм і заходів, спрямованих на те, щоб донести дух Олімпійських ігор до споживачів своєї продукції як у містах, що приймають Ігри, так і по усьому світу. Компанія стала учасником програми TOP, починаючи з 1986 р., в ексклюзивній категорії безалкогольних напоїв, і донині бере участь у цій програмі (в 2005 р. "Coca-Cola" і МОК продовжили угоду про партнерство до 2020 р.). Крім внесків за програмою TOP, компанія неодноразово спонсорувала естафету олімпійського вогню; у 2007 р. пожертвувала 2 млн доларів США Олімпійському комітету Греції для відтворення постраждалої від сильної пожежі прадавньої Олімпії; фінансово підтримує Олімпійський музей у Лозанні, а в 2010 р. "Coca-Cola" брала участь в екологічній програмі на XXI зимових Олімпійських іграх у Ванкувері.

"Visa" є лідером у сфері платежів через Інтернет і піонером у створенні u-commerce (універсальної комерції), здатної вести комерцію в будь-якому місці, у будь-який час і будь-яким способом. "Visa" – провідний світовий платіжний бренд, що приносить більш трьох трильйонів доларів США річного обсягу продажу карт, має неперевершене визнання більш ніж у 150 країнах, відіграє ключову роль у розробці інноваційних платіжних продуктів і технологій, що приносять користь для 21 тис. фінансових установ і власників їхніх карт. У партнерських програмах TOP "Visa International" бере участь з 1986 р. і донині. Крім надання платіжних послуг оргкомітетам Олімпійських ігор та їх глядачам, "Visa" створила традицію програм з підтримки олімпійських спортсменів у багатьох країнах, а також програми з навчання молоді світу історії, цінностям і ідеалам олімпійського руху.

Компанія "Panasonic" почала свою діяльність на Олімпійських іграх у 1984 р. – на Іграх XXIII Олімпіади в Лос-Анджелесі – як постачальник професійної звукової системи й великого відеодисплея для головного олімпійського стадіону тих Ігор. До партнерської програми TOP ця компанія приєдналася в 1987 р., і "Panasonic" є учасником усіх дев'яти таких програм – від TOP-1 і до TOP-9. Ексклюзивна категорія продукції "Panasonic" – аудіо-, телевізійне й відеоустаткування, включаючи системи автомобільної навігації й мультимедійні продукти. Вона продовжує залишатися офіційним постачальником високотехнологічного мовного устаткування для Олімпійських ігор, а також великих локальних відеоекранів, професійних аудіосистем та іншого цифрового аудіо/відео-устаткування.

Компанія "Samsung Electronics" почала свою діяльність у сфері олімпійського спорту як місцевого спонсора Ігор XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі. Починаючи з XVIII зимових Олімпійських ігор 1998 р. у Нагано, ця компанія залишається учасником олімпійських партнерських програм TOP у категорії "Устаткування для бездротового зв'язку", а із XXIII зимових Олімпійських ігор 2018 р. у Пхьончхані – у ще ширшій категорії "Бездротове комунікаційне й обчислювальне устаткування", включаючи широку номенклатуру ексклюзивної продукції, виробленої за допомогою інноваційних технологій, – смартфони, планшети, ноутбуки, персональні

Багато в чому завдяки партнерству з МОК компанія "Samsung" стала всесвітньо відомою, перемістившись у світовому рейтингу TOP-компаній з 42-го на 6-те місце

комп'ютери, принтери тощо. Компанія "Samsung", будучи одним з ексклюзивних виробників у своєму класі товарів відповідно до програми TOP, розглядає асоціацію з Олімпійськими іграми як одну зі стратегічних ліній популяризації свого бренду, як демонстрацію перспектив постійного дослідницького пошуку, обґрунтованих інновацій і привабливого дизайну. Вартість бренду "Samsung", згідно з даними найбільш авторитетних міжнародних експертів, тільки за перші 10 років співробітництва з МОК зросла більш ніж у шість разів і досягла майже 20 млрд доларів США. Компанія продовжила контракт із МОК до 2028 р., тобто таке олімпійське партнерство триватиме більше ніж 30 років, а ділове співробітництво в цілому (з 1988 р.) сягне 40 років.

"Omega" – широко відома у світі компанія зі створення годинників. Марка "Omega" з 1848 р. традиційно є синонімом досконалості, інновацій, точності й новаторського духу в годинниковій справі. Починаючи з 1932 р., "Omega" була офіційним хронометражистом на 28 Олімпійських іграх, а також на Паралімпійських іграх, Юнацьких олімпійських іграх і багатьох інших найбільших змаганнях із різних видів спорту. Роль компанії "Omega" як офіційного хронометражиста Олімпійських ігор не обмежується точним визначенням часу в різних видах спорту, спортивних дисциплінах і видах змагань, а включає також послідовне створення й розвиток найважливішого устаткування, на яке покладаються спортсмени й фахівці. У 2004 р. "Omega", приєднавшись до програми TOP, стала – і донині залишається – олімпійським партнером.

Компанія "General Electric" (GE) є всесвітньо відомим творцем і виробником широкого спектра найрізноманітнішого високотехнологічного промислового устаткування для систем, використовуваних в енергетиці, транспорті, охороні здоров'я й інших сферах. GE працює більш ніж у ста країнах, а на підприємствах цієї компанії працюють у цілому близько 300 тис. людей по всьому світу. "General Electric" тісно співпрацює з країнами й містами, що приймають Олімпійські ігри, і з оргкомітетами Ігор – у забезпеченні інфраструктурних рішень для олімпійських об'єктів, включаючи електроенергію, освітлення, транспорт, очищення води тощо. GE також поставляє в лікарні різне діагностичне й лікувальне устаткування (ультразвукове, МТР та ін.), що допомагає медикам обстежувати й лікувати спортсменів. З 2005 р. й дотепер GE – учасник партнерських програм TOP, який залишається ексклюзивним постачальником численних інноваційних продуктів і послуг, що є невід'ємною частиною успішного проведення Олімпійських ігор.

"Atos Origin" – один зі світових лідерів у сфері цифрової трансформації, також і в сфері хмарних технологій, кібербезпеки, високопродуктивних обчислень і цифрових робочих місць. У структурах компанії працюють у цілому близько 110 тис. співробітників у 73 країнах. Завдяки знанням, досвіду й передовим технологіям "Atos" підтримує цифрову трансформацію своїх клієнтів у різних секторах – фінансових послугах, охороні здоров'я, обороні, енергетиці, промисловому виробництві, комунальних послугах, телекомунікаціях, транспорті, медіа,

Всесвітньо відома компанія "Omega" є олімпійським партнером МОК з 2004 р., а її співпраця з олімпійським рухом почалася значно раніше

Французька компанія "Atos Origin" (один з найбільших у світі постачальників IT-послуг), що стала партнером МОК в 2005 р., активно впроваджує IT-технології у діяльність міжнародної олімпійської системи

Компанія "Dow" з 2013 р. бере участь у програмі партнерства з МОК

роздрібній торгівлі й ін. "Atos", будучи з 1989 р. ключовим постачальником для МОК технологій цифрових перетворень для різних ланок олімпійського руху, з 2001 р. й донині бере участь в олімпійській партнерській програмі TOP (від TOP-6 до TOP-9). Зокрема, компанія поставила для XXIII зимових Олімпійських ігор 2018 р. у Пхьончхані свої найважливіші цифрові додатки, серед яких система керування "Olympic" і система "Olympic Diffusion". Аналогічні рішення будуть використані компанією "Atos" і для підвищення ефективності, зниження витрат і мінімізації впливу на навколишнє середовище під час проведення в 2020 р. у Токіо Ігор XXXII Олімпіади й Паралімпійських ігор.

Компанія "Dow" (The Dow Chemical Company) спеціалізується на створенні широкого спектра технологічних продуктів і рішень у хімічній промисловості, агротехніці, на випуску пластмас та інших матеріалів для клієнтів із приблизно 160 країн – у таких секторах, як електроніка, енергетика, виробництво покриття, сільське господарство й ін. Більше 5 тис. різних продуктів "Dow" виробляються на 214 підприємствах компанії в 37 країнах. В олімпійській партнерській програмі TOP "Dow" бере участь із 2013 р. й донині (TOP-8 і TOP-9), будучи ексклюзивним постачальником хімічної продукції й послуг у цій сфері.

Компанія "Bridgestone" – найбільший у світі виробник широкого спектра шин і гуми (має в цілому близько 144 тис. співробітників) і один з лідерів у виробництві великого асортименту промислової й будівельної продукції, а також спортивних товарів, що реалізуються більше ніж у 150 країнах. Компанія, що є учасником олімпійської партнерської програми TOP з 2014 р., надає свою продукцію, послуги й експертні знання для організації Олімпійських ігор. Крім того, "Bridgestone" – перший партнер-засновник Олімпійського телевізійного каналу, тим самим продовжуючи свою природню стратегічну еволюцію в підтримці олімпійського спорту та виступів провідних спортсменів на світовій арені.

Компанія "Procter & Gamble" широко відома завдяки численним брендам ексклюзивної продукції в категорії "засоби особистої гігієни й товари для дому", що стосується життя великої кількості людей в усьому світі (марки "Pampers", "Tide", "Ariel", "Always", "Whisper", "Pantene", "Mars", "Bounty", "Gillette", "Lenor", "Oral-B", "Head & Shoulders" і ін.). У структурах компанії працюють у цілому близько 135 тис. співробітників у 80 країнах. В олімпійській партнерській програмі TOP "Procter & Gamble" бере участь із 2013 р. й донині (TOP-8 і TOP-9).

Компанія "Procter and Gamble" – виробник ексклюзивної продукції в категорії "Засоби особистої гігієни і товари для дому". В олімпійській партнерській програмі бере участь з 2013 р.

Компанія "Bridgestone" стала олімпійським партнером МОК у 2016 р. До 2024 р. компанія планує завдяки цій співпраці потрапити в TOP-100 світових брендів

Компанія "Toyota motor Corporation" – глобальна автомобільна компанія – долучилася до олімпійської партнерської програми у 2015 р. в ексклюзивній категорії "Транспортні засоби, роботи підтримки мобільності та послуги мобільності"

"Toyota Motor Corporation" – глобальна компанія, що випускає автомобілі з 1937 р. На її підприємствах і інших структурах по усьому світу працюють у цілому 370 тис. співробітників, а продукція (виробництво в 29 країнах близько 10 млн автомобілів на рік) реалізується в більш ніж 170 країнах. "Toyota" стала частиною олімпійської партнерської програми TOP з 2015 р. в ексклюзивній категорії "Транспортні засоби, роботи підтримки мобільності й послуги мобільності". Корпорація співпрацює з оргкомітетами Олімпійських ігор у наданні рішень із забезпечення стійкої, безпечної й ефективної мобільності, включаючи інтелектуальні транспортні системи й транспортні засоби, бортові системи зв'язку тощо.

Компанія "Intel" – світовий лідер у розробці різних технологій і високотехнологічної продукції, серед яких платформа 5G, платформи для розробки віртуального контенту, 360-градусного контенту, платформи для штучного інтелекту, безпілотних літальних апаратів тощо. Починаючи своє партнерство з МОК у рамках олімпійської програми TOP-9 (із XXIII зимових Олімпійських ігор 2018 р. у Пхьончхані), компанія "Intel" продовжує свою співпрацю з різними учасниками міжнародної олімпійської системи – для того, щоб інтегрувати свої технології в багато аспектів Олімпійських ігор.

"Alibaba Group" є однією з найбільших у світі компаній у сфері торгівлі через Інтернет. Основними видами діяльності є торговельні операції між компаніями й роздрібна онлайн-торгівля. "Alibaba" охоплює своєю дією безліч країн на різних континентах, пропонуючи потенційним покупцям можливість пошуку й вибору величенної номенклатури широкого спектра найрізноманітніших товарів від різних виробників. За наявним даними, послугами компанії "Alibaba Group" нині користуються близько 2 млрд людей у різних країнах. В олімпійській партнерській програмі TOP компанія "Alibaba Group" дебютувала в TOP-9 (2017–2020 рр.).

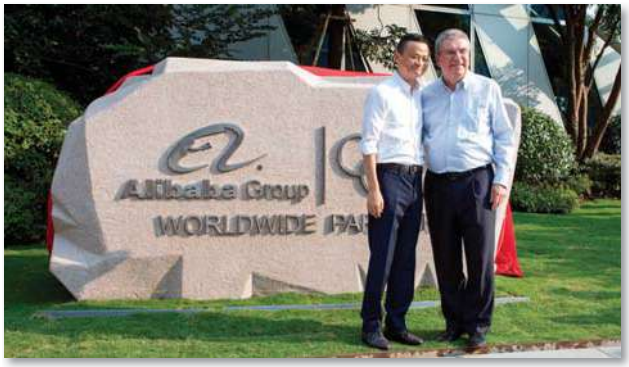
Олімпійські ігри надали партнерам і спонсорам МОК унікальний щодо популярності майданчик для демонстрації важливої для будь-якого бренду складової – гарної й стійкої репутації. Вона завойовується численними шляхетними справами, освітніми, культурними, політичними акціями, що забезпечують впізнаваність і вагому роль не тільки в економічному, але й у соціальному житті.

Важливо зазначити, що позитивний імідж Олімпійських ігор, привабливість їх бренду забезпечені видатними представниками світової культури й освіти – цінителями найбагатшої давньогрецької культурної спадщини, ентузіастами відродження Олімпійських ігор, створення Міжнародного олімпійського комітету, засновниками сучасних Олімпійських ігор, поколіннями тренерів, організаторів

З включенням у 2019 р. до партнерів МОК корпорації "Intel" – світового лідера у виробництві електронних пристроїв і комп'ютерів – можна розраховувати на подальше покращення інформаційної складової Олімпійських ігор

Компанія "Alibaba Group" – найбільша у світі платформа для оптової торгівлі – стала партнером МОК в 2017 р.

спорту, журналістів, представників науки, культури, різних видів мистецтв і, звичайно, спортсменів, співтовариство яких і стало головною рушійною силою у створенні того, чим є сучасний олімпійський рух.

Партнери, спонсори, постачальники всією своєю діяльністю продемонстрували ефективність і розвиток олімпійського бренду, його можливостей для виробників товарів і послуг, забезпечення фінансової потужності і стабільності олімпійського руху й Олімпійських ігор. Їхня діяльність стала прикладом ефективності відходу від чистого меркантилізму, демонстрацією необхідності зв'язку процесів комерціалізації із загальнолюдськими ідеалами й цінностями, яскраво відображеними у філософії олімпізму, й уявлень і поглядів представників великого бізнесу, які є партнерами й спонсорами Олімпійських ігор, та їх реальної діяльності.

Різні негативні явища в олімпійському спорті погано позначаються на олімпійському бренді, що прямо пов'язаний зі справами й учинками всіх учасників олімпійського руху. Наприклад, Ігри XX Олімпіади 1972 р. у Мюнхені ввійшли в історію як не забезпечені безпекою, що призвело до тяжкого терористичного акту та Ігри XXII Олімпіади 1980 р. у Москві й Ігри XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі – як зіпсовані бойкотами, XIX зимові Олімпійські ігри 2002 р. у Солт-Лейк-Сіті – як "продажні", XXII зимові Олімпійські ігри 2014 р. у Сочі – як уражені допінговими скандалами, пов'язаними з підмінами проб багатьох російських спортсменів.

Проте ідеали й цінності олімпізму, багатовікова історія Олімпійських ігор, неперевершена привабливість змагань, унікальна майстерність атлетів стають для партнерів і спонсорів винятково ефективним продуктом, що забезпечує їхній успіх по асоціації, а зв'язки з олімпійськими рухом збагачують імідж компаній, позначають їхні пріоритети, відображають традиції й перспективи (Дэвис, 2013). Переважна більшість учасників програми TOP, партнерів МОК і інвесторів в Олімпійські ігри, високо цінують співпрацю з олімпійським рухом, розглядаючи її як засіб зміцнення бренду й прискорення свого розвитку.

Джон Девіс у своїй книзі "Ефект Олімпійських ігор. Як спортивний маркетинг створює сильні бренди" ("The Olympic Games Effect. How sports marketing builds strong brands"), виданої в Сінгапурі в 2012 р. і перекладеної в 2013 р. російською мовою в Москві), зазначає: "Компанії платять ні багато ні мало 240 мільйонів доларів за право вступити в програму TOP (The Olympic Partners, вищий рівень олімпійського спонсорства, який дає компанії право бути спонсором протягом чотирирічного циклу – на одних зимових й на одних літніх Іграх) і стати спонсором заходу, який триває ледве більше двох тижнів. Чесно кажучи, ця сума є середньою оцінкою загальних інвестицій у спонсорство на Олімпіаді: ні Міжнародний олімпійський комітет (МОК), ні самі спонсори не називають конкретних сум. Однак приблизний аналіз показує, що спонсорський внесок учасника програми TOP становить приблизно 80–85 мільйонів доларів для кожної компанії, яка потім ще витрачає суму в 3–4 рази більшу на активацію свого спонсорства. Сюди входять витрати на конкретні маркетингові програми, у які спонсор вкладає гроші, щоб його плани реалізувалися. Для цього необхідні інвестиції в креативні рішення,

Японська компанія "Mizuno" була одним зі спонсорів олімпійського музею в Лозанні, що відкрив свої двері для відвідувачів у 1993 р.

Швейцарська компанія "Swatch" – лідер у виробництві годинників – була офіційним хронометристом Ігор Олімпіад 1996, 2000 і 2004 рр. та учасником програми TOP-5

розміщення реклами в ЗМІ, виконання намічених заходів і просування продукції, службу підтримки й складання звітів після закінчення Ігор".

У тій же книзі Джона Девіса наводиться вислів Томаса Шепарда, який був виконавчим віце-президентом компанії "Visa", одного з постійних учасників програми TOP, який так пояснив привабливість і переваги спонсорства Олімпійських ігор: "З першого погляду зрозуміло, що Олімпійські ігри якнайкраще підходять для наших цілей. Олімпійський бренд – капітал, неперевершений у своїй категорії: він залучає всіх і кожного; він орієнтований на перевагу; прекрасно відомий споживачам і не викликає почуття відторгнення; йому властиві глобальне охоплення, що поєднується з місцевим впливом і участю, і боротьбою за лідерство. Бренд "Visa" повселюдно використовується на лідируючих позиціях, його приймають скрізь, він інноваційний і сучасний, а бездоганність сервісу відповідає рівню олімпійського бренду".

Дін Баррет, старший віце-президент з глобального маркетингу компанії "McDonalds" (брав участь у п'яти програмах TOP), заявив, що Олімпійські ігри – "граничне вираження духу "McDonalds", тому що вони прямо стосуються людей різного віку і різних культур".

У вже згаданій книзі Джона Девіса "Ефект Олімпійських ігор. Як спортивний маркетинг створює сильні бренди" її автор пише: "Компанії, що пильно стежать за вибудовуванням і закріпленням образу довіри і єдності, вкладають гроші в Олімпійські ігри тому, що автентична подія здатна передати частину подарованої ним довіри фірмі-спонсору – тут працює той самий асоціативний механізм, що й у випадку, коли простий обиватель фотографується зі знаменитістю й зненацька набуває слави. Новизна ситуації на час підносить невідомого. Проблема полягає в перетворенні цієї негайної події у більш стійкий успіх і вигоду. Для кмітливих фірм дійсний плюс олімпійського спонсорства полягає в довготривалому співробітництві й супутніх діях Ігор, що тривають 17 днів і виходять за межі ажіотажу із приводу. Така стратегія, заснована на підтримці довготривалих маркетингових вкладень, має всі підстави, щоб стати ефективною й успішною". І далі: "Зв'язуючи себе з Олімпійськими іграми, маркетологи спонсорства, на їхню думку, підвищують імовірність того, що їх фірма буде помічена і як позитивна, і як така, що відрізняється від конкурентів. Тому що Олімпіади багаті на історії про приголомшливу спортивну майстерність і успіхи, побічним продуктом для компаній спонсорів стає успіх за асоціацією. Подібні зв'язки збагачують імідж фірми, її традиції й історію, і все це цілком очевидно для мільйонів людей у всьому світі".

Той же автор також зазначає у своїй книзі: "Принцип олімпійської чесності втілюється в престижному іміджі вищого статусу, який компанії-спонсори прагнуть розвивати, як тільки подібне сприйняття здатне й надалі виділяти їх серед конкурентів. Звичайно, на ухвалення рішення спонсорувати Олімпіади може вплинути підхід до розгляду цього питання з ідеалістичної точки зору, як не завжди можливо прямо зв'язати отримані результати з олімпійським спонсорством… Ідеалістична позиція припускає, що співпраця з олімпійським рухом – правильний і гарний вид діяльності, який, крім усього іншого, сприяє просуванню образу соціально відповідальної компанії, а це – чудовий результат! Але компанії-спонсори все ж потребують зростання й одержання прибутку, тому альтруїстичні наміри становлять украй незначний відсоток загальних міркувань на користь підтримки Олімпійських ігор. Якщо компанія зможе донести до ринку власні успішність і неповторність, наприклад у формі участі в Олімпіаді, то, як підказує логіка, частина багатомільйонної армії вболівальників усього світу буде активно купувати продукцію саме цієї фірми, сприяючи її росту порівняно з конкурентами. Тому привабливість прямого зв'язку з подією, що вважається спортивним апофеозом, спокушає компанії-спонсори, тому що їм теж хочеться досягти подібних вершин у своїх галузях".

І ще одна цитата зі згаданої книги Джона Девіса: "Для спонсорів ситуація стає потенційно руйнівною, якщо політичні події приковують до себе більше уваги, ніж Олімпіада, тому що на цьому тлі марке-

тинг стає менш помітним. Потенційна проблема для спонсорів перевершує просто фінансову: вона пов'язана з іміджем, і оскільки всі члени програми TOP є відомими світовими брендами, їхня репутація частково залежить від їхніх дій. Учасники акцій протестів можуть тиснути на корпоративних спонсорів або прямо протидіяти їх комерційній підтримці Олімпіади (тим самим даючи зрозуміти, що останні беруть участь у брудних Олімпійських іграх), або закликаючи споживачів усього світу бойкотувати тих спонсорів, які не можуть адекватно пояснювати своє ставлення до злободенної політичної проблеми".

Програми олімпійського партнерства (TOP) – це не тільки й навіть не стільки структури маркетингу й фінансування, що надходять у розпорядження МОК, а й впровадження в забезпечення Олімпійських ігор і в діяльність міжнародної олімпійської системи новітніх досягнень науково-технічного прогресу у різних сферах олімпійського спорту. З іншого боку, величезні маси людей практично у всіх країнах світу, які так чи інакше цікавляться олімпійським спортом, особливо Олімпійськими іграми, завдяки партнерству МОК з компаніями, що беруть участь у програмах TOP, дізнаються дуже багато про різноманітний спектр спонсованих цими компаніями високотехнологічних товарів і послуг – і, як наслідок, стають їхніми покупцями й клієнтами.

У наш час партнерська програма TOP-9 як найвищий рівень спонсорства Олімпійських ігор, утворена тринадцятьма згаданими компаніями із числа найвідоміших у світі виробників товарів і послуг (рис. 47.1), є обраною групою партнерів МОК, що одержали на чотирирічний період (2017–2020) ексклюзивні маркетингові права на Ігри Олімпіади, зимові Олімпійські ігри і Юнацькі олімпійські ігри (літні й зимові). При цьому спонсорські програми інших рівнів не можуть входити в суперечку із інтересами глобальних партнерів МОК.

Другий рівень спонсорства й постачальників забезпечується маркетинговими програмами оргкомітетів конкретних Ігор. Такі програми формуються під керівництвом Міжнародного олімпійського комітету й звичайно укладаються терміном на чотири роки. У ці програми включаються компанії, що пропонують товари й послуги, які не становлять конкуренції для компаній, що входять до партнерської програми TOP ("The Olympic Partners"). На цьому ж рівні забезпечуються й квиткові програми відповідних Олімпійських ігор, і програми ліцензування.

Третій рівень включає спонсорські програми національних олімпійських комітетів. Національні програми спонсорства й постачальників діють винятково на території відповідної країни. Крім програми спонсорства й постачальників, національними олімпійськими комітетами реалізуються й ліцензійні програми.

Економічні аспекти ділового співробітництва Міжнародного олімпійського комітету з телебаченням

Перші телевізійні трансляції з Олімпійських ігор було здійснено в 1936 р. – під час Ігор XI Олімпіади, що проходили в Берліні.

Надалі цей напрям створив передумови для формування нового етапу в розвитку економічної діяльності Міжнародного олімпійського комітету. При цьому збільшення кількості країн, населення яких завдяки телебаченню одержало можливість спостерігати за олімпійськими спортивними змаганнями й іншими подіями на Іграх Олімпіад і зимових Олімпійських іграх, значно сприяло становленню й розвитку маркетингу в олімпійському спорті.

Надання провідним телевізійним компаніям ексклюзивних можливостей для висвітлення Олімпійських ігор і використання для поліпшення свого іміджу на світовому ринку телевізійних мас-медіа-виявилося досить плідним і, як і у випадку із провідними компаніями-виробниками різних товарів і послуг, стало серйозним стимулом для залучення в це співробітництво з МОК всесвітньо відомих партнерів, що володіють величезними фінансовими ресурсами.

Маркетингова стратегія, застосовувана МОК у роботі з телевізійними компаніями, передбачає такі цілі:

- гарантувати довготривале й успішне фінансове майбутнє Олімпійських ігор і всього олімпійського руху;

Вперше телекомпаніям довелося платити за трансляцію Ігор XIV Олімпіади у Лондоні у 1948 р. Телекомпанія BBC вважала завищеними вимоги оргкомітету сплатити 3000 доларів, тому сигнал можна було прийняти тільки в невеликому радіусі від Лондона

- установити ділові зв'язки з тими медіакомпаніями, які, по-перше, гарантують якісне глобальне висвітлення Олімпійських ігор, по-друге – забезпечують поширення й популяризацію ідеалів олімпізму, по-третє – поглиблюють розуміння суспільством місії олімпійського руху у світі;
- гарантувати залучення до партнерської співпраці тільки тих компаній, які своєю діяльністю довели здатність забезпечувати найвищу якість телевізійних трансляцій;
- дозволяти медіа-партнерам активно асоціювати себе з олімпійським рухом і розвивати їхні можливості як провідників ідей олімпізму у відповідних країнах або на території мовлення телекомпаній;
- стимулювати телевізійні компанії на максимальне використання новітніх технологій мовлення;
- формувати тісні зв'язки між спонсорами, медіа-партнерами й олімпійською родиною, що повинні забезпечити більш дієву підтримку олімпійського руху;
- посилювати наступність у мовній підтримці олімпійського руху, надаючи оргкомітетам майбутніх Олімпійських ігор можливість використовувати й поглиблювати накопичений досвід висвітлення Ігор.

Нині до сформованої МОК системи маркетингової діяльності в олімпійському спорті включено найбільші телевізійні компанії. Зокрема, висвітлення телебаченням Олімпійських ігор у країнах Європи забезпечується Європейським мовним союзом (EBU), у Сполучених Штатах Америки – компаніями ABC, NBC, CBS, у регіоні Австралії й Океанії – телевізійними каналами 7, 9, 10, і TV Olympics і т. д. Протягом тривалого часу міжнародні позиції на ринку телевізійних прав посідають телевізійні компанії США.

У наш час прибутки МОК від продажу прав на трансляцію Олімпійських ігор є найважливішим джерелом фінансування його діяльності. Дані про прибутки МОК від продажу телевізійних прав на трансляцію Олімпійських ігор за період 1960–2018 рр. наведено в таблиці 47.3.

Масштаби діяльності власників телевізійних прав на Іграх Олімпіад і зимових Олімпійських іграх представлені в табл. 47.4.

У таблиці 47.5 наведено дані про сумарні аудиторії глядачів телебачення й цифрові платформи під час трансляцій з Олімпійських ігор з 2008 по 2018 рр.

Розвиток цифрових та інших нових засобів масової інформації, як зазначає Джон Девіс у своїй книзі "Ефект Олімпійських ігор. Як спортивний маркетинг створює сильні бренди" призвів до переходу верховенства від компаній до клієнтів. Усе більше споживачів в усьому світі обирають новітні засоби

Таблиця 47.3 Прибутки МОК від продажу телевізійних прав на трансляцію Олімпійських ігор (1960–2018)

Ігри Олімпіади	Прибутки, млн дол. США	Зимові Олімпійські ігри	Прибутки, млн дол. США
Рим, 1960	1,2	Скво-Веллі, 1960	0,05
Токіо, 1964	1,6	Інсбрук, 1964	0,9
Мехіко, 1968	9,8	Гренобль, 1968	2,6
Мюнхен, 1972	18	Саппоро, 1972	8,5
Монреаль, 1976	35	Інсбрук, 1976	12
Москва, 1980	88	Лейк-Плесід, 1980	21
Лос-Анджелес, 1984	287	Сараєво, 1984	103
Сеул, 1988	403	Калгарі, 1988	323
Барселона, 1992	636	Альбервіль, 1992	292
Атланта, 1996	898	Ліллегаммер, 1994	353
Сідней, 2000	1332	Нагано, 1998	514
Афіни, 2004	1494	Солт-Лейк-Сіті, 2002	738
Пекін, 2008	1739	Турин, 2006	831
Лондон, 2012	2569	Ванкувер, 2010	1280
Ріо-де-Жанейро, 2016	2868	Сочі, 2014	1289
Токіо, 2020		Пхьончхан, 2018	1436

Таблиця 47.4 Кількість годин трансляцій від власників телевізійних прав (Олімпійські ігри, 1988–2018)

Ігри Олімпіади	Кількість годин трансляцій	Зимові Олімпійські ігри	Кількість годин трансляцій
Сеул, 1988	2572	Альбервіль, 1992	350
Барселона, 1992	2800	Ліллегаммер, 1994	331
Атланта, 1996	3000	Нагано, 1998	600
Сідней, 2000	3500	Солт-Лейк-Сіті, 2002	900
Афіни, 2004	3800	Турин, 2006	1000
Пекін, 2008	5000	Ванкувер, 2010	2700
Лондон, 2012	5600	Сочі, 2014	3100
Ріо-де-Жанейро, 2016	7100	Пхьончхан, 2018	5600

Таблиця 47.5 Сумарна аудиторія глядачів телебачення й цифрових платформ (Олімпійські ігри, 2008–2018)

Олімпійські ігри	Сумарна теле-аудиторія, млрд осіб	Цифрова платформи	
		кількість унікальних користувачів, млрд	кількість переглядів відео, млрд
Пекін, 2008	3,5	0,4	0,7
Ванкувер, 2010	1,8	0,13	0,3
Лондон, 2012	3,6	1,2	1,9
Сочі, 2014	2,1	0,3	1,4
Ріо-де-Жанейро, 2016	3,2	1,3	4,4
Пхьончхан, 2018	1,92	0,67	3,2

На VII зимових Олімпійських іграх 1956 р. у Кортіна-д'Ампеццо телетрансляцію побачив увесь світ. Під час трансляції стався курйоз: факелоносець спіткнувся об телевізійний кабель і впав

комунікації й перестають користуватися традиційними. 24 тисячі годин, які телебачення присвятило Олімпійським іграм у Ванкувері, були безумовним проривом. Ще більше вражає стрімке зростання обсягу трансляцій цих Ігор у цифрових ЗМІ, яке зрівнюється згодом телепоказом. Збільшення трансляцій на мобільні носії у Ванкувері також було вражаючим, склавши 25% від показу на цифрові носії.

Такі тенденції щодо нових засобів масової інформації, природно, не обмежилися XXI зимовими Олімпійськими іграми 2010 р. у Ванкувері, а продовжилися на Іграх Олімпіад 2012 р. у Лондоні й 2016 р. у Ріо-де-Жанейро, на зимових Олімпійських іграх 2014 р. у Сочі й 2018 р. у Пхьончхані й, як вважають фахівці, будуть зростати надалі.

Адже інструменти нових медіа-засобів є більш доступними. І маркетинг у них може почати будь-яка людина в будь-якому місці, оскільки цей процес не обов'язково генерується компанією.

Починаючи з Ігор-1964 в Токіо, коли з'явився супутниковий зв'язок, доходи від продажу прав на трансляцію Ігор стали основним джерелом їх проведення

Що ж стосується сфер розвитку нових ЗМІ, то показники рівня поширення широкосмугового доступу в Інтернет по усьому світу дозволяють спортивним маркетологам визначати, чи буде той або інший новий засіб реклами помічений цільовою аудиторією, у якій би частині світу вона не перебувала.

Економічна діяльність в організації та проведенні Олімпійських ігор

Підготовка й проведення Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор вимагає реалізації комплексу економічних заходів, що припускають значні грошові витрати. Вони складаються з двох основних видів: капітальні витрати на створення спортивної й соціальної інфраструктури (інвестиції); поточні витрати, пов'язані з безпосереднім проведенням Ігор. Перший вид витрат зазвичай беруть на себе держава, органи влади міст-організаторів Ігор, а також компанії-спонсори, другий – організаційні комітети Олімпійських ігор (ОКОІ).

Наприклад, витрати на підготовку й проведення Ігор XXIII Олімпіади в Лос-Анджелесі (1984) були відносно невеликими – 469 млн доларів США. Організатори обмежилися здебільшого реконструкцією спортивних споруд, що були в місті, а під час будівництва нових об'єктів вираженим було прагнення до економії коштів. Як олімпійське селище використовувалися діючі студентські гуртожитки й т. п.

У той же час підготовка й проведення інших Олімпійських ігор вимагали більш істотних матеріальних витрат. Наприклад, під час підготовки й проведення Ігор XVIII Олімпіади в Токіо (1964) було витрачено близько 3 млрд доларів США; Ігри XX Олімпіади в Мюнхені (1972) обійшлися їхнім організаторам в 2 млрд марок ФРН; Ігри XXI Олімпіади в Монреалі (1976) – 1,4 млрд доларів США; Ігри XXIV Олімпіади в Сеулі (1988) – 2,5 млрд доларів США.

Значні коливання у вартості підготовки й проведення Олімпійських ігор обумовлені тим, що враховуються не тільки безпосередні витрати, пов'язані з організацією самих Ігор, але й витрати на поліпшення інфраструктури міст, будівництво й реконструкцію спортивних споруд. Наприклад, у Мюнхені 527 млн марок ФРН було спрямовано на організаційні витрати, 25 млн марок – на підготовку й проведення вітрильної регати в Кілі, 1,35 млрд марок – на створення матеріально-технічної бази для Ігор і міста Мюнхена. У Сеулі з 2,5 млрд доларів

США близько 1,7 млрд доларів витрачено на будівництво олімпійського селища, розширення мережі метрополітену, телецентру, будівництво доріг, очищення річки Хан тощо.

Великий вплив на суму витрат має політична ситуація, що склалася в країні, місту якої надається право стати столицею Олімпійських ігор. Значні витрати Токіо (1964), Сеула (1988), Афін (2004), Пекіна (2008), Сочі (2014), Ріо-де-Жанейро (2016), Токіо (2020) значною мірою були обумовлені тим, що держави вирішили не шкодувати коштів на Олімпійські ігри й максимально використовувати їх для підвищення авторитету своєї країни на міжнародній арені, вилучення її із часткової політичної й економічної ізоляції і т. д.

Ігри XIV Олімпіади в Лондоні (1948) було проведено на скромному організаційному й матеріально-технічному рівні й через це принесли невеликий прибуток.

Ігри ряду наступних Олімпіад, як і зимові Олімпійські ігри, ставали збитковими для міст-організаторів.

Ситуація змінилася у зв'язку із проведенням Ігор XXIII Олімпіади в Лос-Анджелесі (1984), коли виникла ідея приватного оргкомітету цих Олімпійських ігор.

У березні 1979 р. – за 1951 день до відкриття Ігор – приватний оргкомітет Лос-Анджелеса (LAOOC) почав свою діяльність, не маючи ні цента на своєму розрахунковому рахунку й маючи досить слабкі уявлення про Олімпійські ігри й про вимоги МОК. Голова Оргкомітету цих Ігор П. Юберрот згадував, що з перших же днів підготовки до Олімпійських ігор перед оргкомітетом стояла єдина мета: провести найдешевші за останні 25 років Ігри й отримати від них максимально можливий прибуток.

Аналіз результатів підготовки й проведення Олімпійських ігор у Лос-Анджелесі показав, що таку роботу могли провести тільки грамотні й ініціативні фахівці із комерційної діяльності, глибоко байдужні до олімпійських традицій і до духовних цінностей олімпізму. Однак саме економічна програма Ігор XXIII Олімпіади стала гарною школою олімпійського маркетингу й спонсорства для фахівців різних країн, що потребують такого досвіду.

Спонсорська діяльність розглядалася як найважливіше джерело фінансування Олімпійських ігор у Лос-Анджелесі. Якщо подивитися на основні принципи діяльності оргкомітету цих Ігор, то в них був наголос на проведення найменш комерціалізованих Ігор за останні роки. Критерієм правильності цього принципу стала кількість фірм-спонсорів, залучених до Олімпійських ігор. З ініціативи П. Юберрота, їх кількість у Лос-Анджелесі була обмежена тридцятьма (на XIII зимових Олімпійських іграх у Лейк-Плесіді – 380). До числа спонсорів Ігор XXIII Олімпіади увійшли тільки ті фірми, які гарантували субсидії не менше 4 млн доларів США. А фірм – офіційних постачальників цих Ігор – було 50. Цілеспрямована робота LAOOC зі спонсорами дозволила одержати від них 140 млн доларів США.

У підсумку "найменш комерціалізовані" Ігри XXIII Олімпіади в Лос-Анджелесі принесли нечуваний прибуток. За даними журналу "Спортс ілюстрейтед", прибутки LAOOC склали 619 млн доларів США, у тому числі від продажу прав на телетрансляцію Ігор – 239 млн, вхідних квитків на змагання – 151 млн, товарів з олімпійською символікою – 121 млн, олімпійських монет – 28 млн, від нарахування банківського відсотка на капітал – 80 млн доларів США.

Витрати на проведення Ігор XXIII Олімпіади склали 469 млн доларів, у тому числі на зарплату близько 40 тис. службовців, зайнятих на Іграх, і адміністративні витрати – 31 млн доларів США, на будівництво спортивних об'єктів – 91,7 млн, на підготовку олімпійських об'єктів – 37 млн, студентських гуртожитків – 30 млн доларів США.

Оргкомітет цих Ігор отримав прибуток у сумі 150 млн доларів США – у 10 разів більше від запланованого.

Досвід Ігор XXIII Олімпіади в Лос-Анджелесі набув розвитку у Сеулі під час підготовки й проведення Ігор XXIV Олімпіади. Установка керівників Республіки Корея була гранично простою: якщо мова йде про престиж країни, сума витрат не має значення.

Однак добре розроблена економічна програма дозволила одержати загальний дохід від проведення цих Ігор у сумі 987,5 млн доларів США, у тому числі від продажу прав на телетрансляцію – 332 млн; реалізації вхідних квитків і лотереї – 175,8 млн; продажу пам'ятних медалей і м'ячів – 199,8 млн, значків і сувенірів – 118,4 млн; від продажу квартир в олімпійському селищі після закінчення Ігор – 161,5 млн доларів США. Крім того, Оргкомітет Ігор XXIV Олімпіади одержав дотації від патріотично налаштованих корейців (жителів Республіки Корея й інших країн світу) на загальну суму 355,4 млн доларів США. Таким чином, загальний дохід Оргкомітету склав 1 млрд 342,9 млн доларів США, витрати (без урахування дотацій уряду Республіки Корея) – 847,7 млн доларів США. Отже, Оргкомітет Ігор XXIV Олімпіади отримав чистий прибуток у сумі 495,2 млн доларів США.

Бюджет Ігор XXV Олімпіади в Барселоні передбачав дохідну частину в розмірі 1,073 млрд доларів США. Він формувався так, щоб вирішити подвійне завдання: з одного боку, досягти того, щоб прибутки, отримані від Ігор, покрили витрати, пов'язані з їх проведенням, а з іншого – щоб вкладені кошти стали внеском у розвиток інфраструктури Барселони. Оскільки витрати на проведення Ігор XXV Олімпіади склали 1 млрд 63 млн доларів США, витрати на проведення Ігор були компенсовані.

Наведені дані свідчать про складність і трудомісткість економічних програм організації й про-

ведення Олімпійських ігор. Кожна така програма реалізується протягом кількох років, а її підготовка починається задовго до визначення МОК того або іншого міста як столиці чергових Ігор Олімпіади або зимових Олімпійських ігор. Підґрунтя економічної програми розробляються вже під час висування кандидатури міста як організатора майбутніх Ігор.

Не зникають економічні проблеми й після закінчення Олімпійських ігор. Справа в тому, що громіздкі, складні й дорогі спортивні споруди вимагають значних витрат на їх утримання, тому ефективне використання їх вимагає високого рівня розвитку спорту в країні й досить високого економічного потенціалу суспільства.

Ще одна суттєва деталь: аналіз економічних програм сучасних Олімпійських ігор робить зрозумілим те, чому вони ще ніколи не проводилися на Африканському континенті й чому перспективи одержання прав на проведення Ігор мають міста розвинених в економічному плані країн.

Щоб покрити величезні витрати на підготовку й проведення Ігор, їх організатори вимушені шукати відповідні джерела фінансування. Враховуючи, що кошти федеральної і місцевої влади завжди жорстко лімітовані, основним способом вирішення фінансових проблем Ігор є використання можливостей приватних компаній. "Чесно кажучи, без підтримки приватного сектору організація Ігор не просунулася б ні на крок", – відзначав Д. Шенкс, представник організаційного комітету XV зимових Олімпійських ігор (Калгарі-1988), що відповідав за зв'язки з компаніями.

З метою залучення коштів приватних компаній, а також фізичних осіб організаційні комітети Олімпійських ігор (ОКОІ) розробляють і реалізують такі програми:

- залучення національних спонсорів;
- реалізація квитків на змагання Ігор;
- ліцензійні;
- випуск олімпійських монет;
- випуск олімпійських поштових марок.

Не менш важливими для фінансування Олімпійських ігор є ліцензійні програми, які реалізуються їхніми оргкомітетами під керівництвом МОК.

Компанії, що брали участь у цих програмах, є виробниками сувенірів, присвячених Іграм і національним олімпійським командам, – футболок, бейсбольних кепок тощо. Ці товари є своєрідними символами Ігор і впливають на формування іміджу олімпійського руху.

Власникам олімпійських ліцензій надано право використовувати олімпійську символіку, значки, тематику з метою асоціювати свій товар з олімпійським рухом. Власник ліцензії виплачує авторський гонорар у розмірі 10–15% прибутку від продажу товарів. Тому організатори Ігор надають великого значення поліпшенню асортименту і підвищенню якості ліцензійних товарів. Хоча прибутки від продажу ліцензійних товарів становлять приблизно 2% загальних прибутків МОК і організаторів Ігор, їхні абсолютні величини мають тенденції до збільшення.

В олімпійському спорті ліцензування використовується більш ніж дев'ять десятиліть. Першу спробу надати компаніям виключні права на продаж пам'ятних товарів було здійснено під час проведення Ігор V Олімпіади в Стокгольмі (1912).

Ліцензіатами олімпійського руху були компанії-виробники сувенірів для Олімпійських ігор і національних олімпійських команд. Вони відраховували частину прибутків (близько 10%), отриманих у процесі мерчандайзингу, МОК, організаційному комітету Олімпійських ігор або національному олімпійському комітету за право використання відповідної символіки.

Слід зазначити, що ліцензування розвивалося досить суперечливо, і це не завжди сприяло підвищенню іміджу олімпійського руху. Так, на Іграх XVIII Олімпіади в Токіо (1964) було продано ліцензію на реалізацію цигарок "Олімпія", на пачках яких було розміщено олімпійську символіку.

У ряді випадків компаніями-ліцензіатами пропонувалися товари низької якості, з непривабливим дизайном, асортимент ліцензійних товарів не завжди відповідав високому статусу олімпійського руху. Тому керівництвом олімпійського руху з 1990-х років реалізується новий підхід до організації ліцензування як компонента глобального маркетингу. Він заснований на висновку про те, що ліцензування принесе більше користі олімпійському руху в тому випадку, якщо воно "буде рухатися від дрібничок до більш контрольованого продажу якісних товарів і формування добре відпрацьованих програм".

Політичний і соціальний ефект Олімпійських ігор щодо зміцнення іміджу й бренду міст і країн, які проводять Ігри, у більшості випадків є очевидним, переконливо представленим у звітах оргкомітетів Ігор і засобах масової інформації. Що ж стосується економічної діяльності, то тут ефект для країни, що приймає Ігри, неоднозначний. В одних випадках рік проведення Олімпійських ігор відрізняється підвищеною економічною активністю, зростанням ВВП міст і країн. Так, наприклад, було з Іграми Олімпіад у Токіо (1964), Мехіко (1968), Москві (1980), Сеулі (1988), Пекіні (2008). Однак економічна активність зазвичай знижується протягом року після закінчення Ігор. В інших випадках, навпаки, рік проведення Ігор для міст і країн виявився або безрезультатним з позицій економічної активності, або, навіть негативним – так відбулося з Іграми Олімпіад У Барселоні (1992) і Сіднеї (2000).

Паразитичний маркетинг у сфері олімпійського спорту й необхідність протидії цій проблемі

Практика розвитку олімпійського спорту в умовах його інтеграції у світовий ринок показала, що в цій сфері механізм економічного саморозвитку може давати збої внаслідок наявності різних зовнішніх загроз.

Серед них однією з найнебезпечніших нині є паразитичний (або, як його ще називають, "піратський") маркетинг – ambush marketing (від англ. *ambush* – засідка). Він виникає – і, на жаль, нерідко процвітає – тоді, коли та або інша компанія, яка не має офіційних зобов'язань перед структурами олімпійського спорту, намагається створити про себе думку як про їхнього ділового партнера.

При цьому створений таким способом неправильний імідж за допомогою реклами й інших засобів активно впроваджується у свідомість потенційних споживачів як форма асоціативного маркетингу, спрямованого на демонстрацію зв'язку з подією за відсутності з нею офіційного зв'язку.

Оскільки сучасні Олімпійські ігри є досить успішними, то не дивно, що багато компаній шукають способи для того, аби мати власну вигоду від ефекту Ігор. З урахуванням стратегічної природи олімпійських інвестицій і їх значних розмірів офіційні олімпійські спонсори й партнери МОК зацікавлені в захисті своїх інвестицій і розуміють необхідність протистояти прихильникам паразитичного маркетингу, які придумують усе нові способи отримати фінансовий прибуток від своїх неправдивих "зв'язків" з Олімпійськими іграми, при цьому не заплативши тих значних сум, які офіційні спонсори й партнери платять за свої права.

Компанії, які беруть на озброєння паразитичний маркетинг, користуються різними прийомами, серед яких такі:

- нелегальне використання олімпійської атрибутики;
- виготовлення підробленої олімпійської атрибутики, яка видається за справжню;
- використання в рекламних цілях олімпійської символіки для створення видимості підтримки олімпійського спорту або видимості якогось зв'язку з ним;
- несанкціонована реалізація товарів з олімпійською символікою;
- несанкціоноване використання в рекламних цілях зображень олімпійських об'єктів Ігор і місць проведення олімпійських змагань;
- несанкціоноване ведення радіопередач і кінозйомок, виготовлення фото- і відеопродукції про олімпійські події.

Джон Девіс у книзі "Ефект Олімпійських ігор. Як спортивний маркетинг створює сильні бренди" у розділі під заголовком "Паразитичний маркетинг" наводить низку прикладів. Деякі з них відтворено нижче.

Так, під час підготовки й проведення Ігор XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті компанія "Reebok" постраждала від "піратського маркетингу в діях двох інших виробників спортивного екіпірування – компаній "Puma" і "Nike", які, на відміну від "Reebok", не мали офіційних прав на використання іміджу олімпійського спорту в комерційних цілях.

У 2000 р. австралійська авіакомпанія "Qantas Airlines" обрала своїм слоганом "The Spirit of Australia" ("Дух Австралії"), що є частково співзвучним зі слоганом офіційного спонсора Ігор XXVII Олімпіади-2000 у Сіднеї – авіакомпанії "Ansett Air" – "Share the spirit" ("Розділи дух").

Австралійська авіакомпанія "Qantas Airlines" у 2000 р. обрала своїм слоганом "The Spirit of Australia", співзвучний з девізом Ігор Олімпіади 2000 р. (приклад "піратського" маркетингу)

Китайська компанія "Anta" (виробник товарів для спорту), яка в 2000 р. надала форму олімпійській збірній Китаю для Ігор XXVII Олімпіади в Сіднеї, через вісім років, у 2008 р., не будучи офіційним спонсором Ігор XXIX Олімпіади в Пекіні, випустила телевізійні рекламні ролики із зображеннями давньогрецького храму, вогню (схожого на олімпійське полум'я), китайського спортсмена – учасника минулих Олімпійських ігор і статуї давньогрецького атлета-олімпійця.

На Іграх XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні букмекерська компанія "Paddy Power" розмістила білборди з написом "Офіційний спонсор найбільшої спортивної події цього року в Лондоні", насправді маючи на увазі не столицю Великої Британії, а містечко у Франції, де відбувалися дрібні змагання, які не мали жодного відношення до Олімпійських ігор (приклад "піратського" маркетингу)

У 2010 р. під час XXI зимових Олімпійських ігор у Ванкувері одна з компаній використовувала спеціальне устаткування – кейтеринг-фургони, щоб продавати каву перехожим на забитих автомобілями перехрестях цього канадського міста, у такий спосіб намагаючись конкурувати з офіційним спонсором.

У 2012 р. у Лондоні під час проведення Ігор Олімпіади компанія "Nike" реалізувала ефективну рекламну кампанію під назвою "Знайдіть свою велич". Не посилаючись на Олімпійські ігри й не використовуючи відповідну символіку, компанія зуміла пов'язати свій бренд з олімпійським рухом.

На цих же Іграх букмекерська компанія "Paddy Power" розмістила білборди з написом "Офіційний спонсор найбільшої спортивної події цього року в Лондоні". Дрібним шрифтом було зазначено, що мається на увазі містечко Лондон у Франції, у якому під час Ігор Олімпіади проводилися змагання з бігу на 200 м з яйцем у ложці.

Ці й багато інших прикладів свідчать, що прихильники паразитичного маркетингу можуть створити, як мінімум, плутанину у свідомості споживачів. Більше того, коли споживачі помилково сприймають компанії, які насправді не мають стосунку до олімпійського спонсорства, як офіційних партнерів МОК і інших олімпійських структур, це відволікає частину уваги споживчої аудиторії від тих компаній, які дійсно є офіційними олімпійськими спонсорами й учасниками програми TOP.

Керівництво олімпійського руху, усвідомлюючи, що паразитичний маркетинг, крім усього іншого, суттєво знижує економічну ефективність офіційного олімпійського маркетингу, взяло на себе роль лідера й координатора в реалізації спеціальної "антипіратської" програми. Її основний зміст МОК визначив у девізі "Краще профілактика, ніж лікування". Метою цієї програми стало забезпечення проведення активної роз'яснювальної роботи серед спонсорів, спортсменів, рекламних агентств, фахівців з організації спортивних змагань, представників засобів масової інформації й широкої громадськості – про той збиток, який паразитичний маркетинг наносить олімпійському руху.

Така програма, у якій задіяні представники олімпійського руху, включаючи МОК і оргкомітети Олімпійських ігор, передбачає швидке вирішення виникаючих проблем. Наприклад, на періоди проведення XVII зимових Олімпійських ігор 1994 р. у Ліллегаммері й Ігор XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті було створено спеціальні "ударні команди", до складу яких входили юристи й фахівці з маркетингу. Їхнім завданням було відстеження й негайне припинення спроб використати паразитичний маркетинг. Під постійним контролем фахівців перебували всі трансляції змагань Олімпійських ігор, а виявлені факти паразитичного маркетингу негайно повідомлялися у МОК і мовні компанії.

Крім таких заходів, МОК, реалізуючи свою "антипіратську" програму, включає в контракти, що укладає із містами–організаторами Олімпійських ігор, положення, що зобов'язують міську владу й місцеві органи управління сферою спорту робити все можливе для того, щоб ефективно протидіяти використанню паразитичного маркетингу.

На жаль, оргкомітети Олімпійських ігор у боротьбі з паразитичним маркетингом іноді доходять до абсурду, забороняючи використовувати будь-які слова, які навіть теоретично можуть асоціюватися з олімпійськими іграми, або перешкоджаючи появі на спортивних об'єктах глядачів в одязі або взутті, вироблених конкурентами офіційних спонсорів. Така практика нерідко дратує виробників, не пов'язаних з Олімпійськими іграми, які активно й результативно протидіють оргкомітетам Ігор, що намагаються обмежити їхню рекламну та маркетингову діяльність.

Слід зазначити, що попри проблеми, породжувані "піратським" маркетингом, Міжнародний олімпійський комітет зміг зробити свої спонсорські й партнерські програми стабільно привабливими, демонструючи при цьому що ці програми, хоча й не ідеальні, проте досить надійні, щоб утримати інтерес компаній, які є офіційними олімпійськими спонсорами й партнерами МОК, і захистити їх від тих, хто намагається вести паразитичний маркетинг.

Прибутки Міжнародного олімпійського комітету і їх розподіл

Реалізація програм маркетингу приносить міжнародному олімпійському руху значні прибутки, що мають тенденцію до збільшення.

У той же час слід зазначити, що за останні три десятиліття (наприкінці XX і в XXI ст.) у фінансуванні олімпійського спорту помітно зменшилася роль телевізійних компаній (тоді як на початку 1980-х років телекомпанії були практично єдиними серйозними діловими партнерами Міжнародного олімпійського комітету, а прибутки МОК від продажу телевізійних прав були по суті єдиним реальним джерелом фінансування його діяльності).

Таке положення було неприйнятним для МОК із двох причин. По-перше, воно визначало практично повну залежність від телебачення, що приховувало в собі небезпеку для всього олімпійського руху. По-друге, це не відповідало важливому принципу здійснення комерційної діяльності, згідно з яким її висока ефективність досягається тільки тоді, коли маркетологи забезпечують залучення великої кількості різнопрофільних джерел фінансування.

Враховуючи це, керівництво МОК із середини 1980-х років здійснило комплекс заходів, спрямованих на надання своїй економічній діяльності більшої різноманітності.

Реалізація ефективної моделі економічної діяльності дозволяє МОК не тільки задовольняти власні фінансові потреби, але й у результаті реалізації маркетингових програм здійснювати фінансову підтримку учасників олімпійського руху – національних олімпійських комітетів, міжнародних федерацій з олімпійських видів спорту, інших організацій, що мають відношення до олімпійського спорту, а також організаційних комітетів Олімпійських ігор.

У таблицях 47.1–47.6 відображено динаміку й результати економічної діяльності МОК в останні десятиліття.

Міжнародний олімпійський комітет, який є некомерційною організацією, прибутки, одержувані від Олімпійських ігор, використовує для допомоги спортсменам і для розвитку спорту в усьому світі. На ці цілі на сьогодні МОК, за його офіційними даними, розподіляє у середньому близько 3,4 млн доларів США на день (тобто близько 1,25 млрд доларів на рік), щоб допомогти спортсменам і спортивним організаціям.

10% прибутків МОК використовує для забезпечення власної діяльності, а 90% розподіляє на підтримку спортивних організацій в усьому світі. Крім того, МОК акумулює на своєму рахунку значні суми коштів, які гарантують – у випадку виникнення серйозних політичних або фінансових проблем на

Таблиця 47.6 Показники реалізації квитків на змагання Олімпійських ігор

Роки	Місце проведення Олімпійських ігор	Кількість квитків, млн		Відсоток реалізації	Прибутки, млн дол. США
		що надійшли у продаж	проданих		
1984	Лос-Анджелес	6,9	5,7	82,0	156,0
1988	Калгарі	1,9	1,6	84,0	32,0
1988	Сеул	4,4	3,3	75,0	36,0
1988	Альбервіль	1,2	0,9	75,0	32,0
1992	Барселона	3,9	3,021	77,0	79,0
1994	Ліллегаммер	1,3	1,207	92,0	26,0
1996	Атланта	11,0	8,318	75,0	425,0
1998	Нагано	1,434	1,275	89,0	74,0
2000	Сідней	7,6	6,7	88,0	551,0
2002	Солт-Лейк-Сіті	1,605	1,525	95,0	183,0
2004	Афіни	5,3	3,8	71,0	228,0
2006	Турин	1,1	0,9	81,0	89,0
2008	Пекін	6,8	6,5	96,0	185,0
2010	Ванкувер	1,54	1,49	97,0	250,0
2012	Лондон	8,5	8,2	97,0	988,0
2014	Сочі	1,14	1,02	90,0	205,0
2016	Ріо-де-Жанейро	6,8	6,2	91,0	321,0
2018	Пхьончхан	1,3	1,1	85,0	143,0

Таблиця 47.6 Прибутки організаційних комітетів Олімпійських ігор від реалізації спонсорських програм

Роки	Місце проведення Олімпійських ігор	Кількість місцевих спонсорів	Відрахування, млн дол. США
1996	Атланта	111	426
1998	Нагано	26	163
2000	Сідней	93	492
2002	Солт-Лейк-Сіті	53	494
2004	Афіни	38	302
2006	Турин	57	348
2008	Пекін	51	1218
2010	Ванкувер	57	688
2012	Лондон	42	1150
2014	Сочі	46	1189
2016	Ріо-де-Жанейро	53	848
2018	Пхьончхан	86	649

міжнародній арені – стабільність організації й підтримку світового олімпійського руху.

Фінансова підтримка Міжнародним олімпійським комітетом проведених у XXI ст. Ігор Олімпіад збільшилася з 965 млн доларів США в Афінах-2004 до 1,531 млрд доларів США в Ріо-де-Жанейро-2016; і зимових Олімпійських ігор – з 552 млн доларів США у Солт-Лейк-Сіті-2002 до 887 млн доларів США у Пхьончхані-2018 (рис. 47.2).

Фінансова підтримка Міжнародним олімпійським комітетом міжнародних спортивних федерацій у зв'язку із проведенням Ігор Олімпіад у XXI ст. збільшилася більше ніж удвічі як на Іграх Олімпіад, так і на зимових Олімпійських іграх (рис. 47.3).

Фінансова підтримка Міжнародним олімпійським комітетом національних олімпійських комітетів у зв'язку із проведенням у XXI ст. Ігор Олімпіад також зросла більше ніж удвічі (рис. 47.4).

Таблиця 47.9 Прибутки організаційних комітетів Олімпійських ігор від ліцензійних програм

Роки	Місце проведення Олімпійських ігор	Кількість категорій ліцензійних товарів	Прибутки, млн доларів США	
			Ігри Олімпіад	зимові Олімпійські ігри
1988	Сеул	62	18,8	
1992	Барселона	61	17,2	
1994	Ліллегаммер	36		24,0
1996	Атланта	125	91,0	
1998	Нагано	190		13,9
2000	Сідней	100	52,0	
2002	Солт-Лейк-Сіті	70		25,0
2004	Афіни	23	61,5	
2006	Турин	32		22,0
2008	Пекін	68	163,0	
2010	Ванкувер	48		51,0
2012	Лондон	65	119,0	
2014	Сочі	49		35,0
2016	Ріо-де-Жанейро	59	31,0	
2018	Пхьончхан	4		79,0

Таблиця 47.8 Прибутки організаційних комітетів Олімпійських ігор

Джерело, млн дол. США	Олімпіади, роки					
	1993–1996	1997–2000	2001–2004	2005–2008	2009–2012	2013–2016
Місцеві спонсори	534	655	796	1555	1838	2037
Продаж квитків	451	625	411	274	1238	527
Ліцензійні програми	115	66	87	185	170	74
Усього	1100	1346	1294	2014	3246	2638

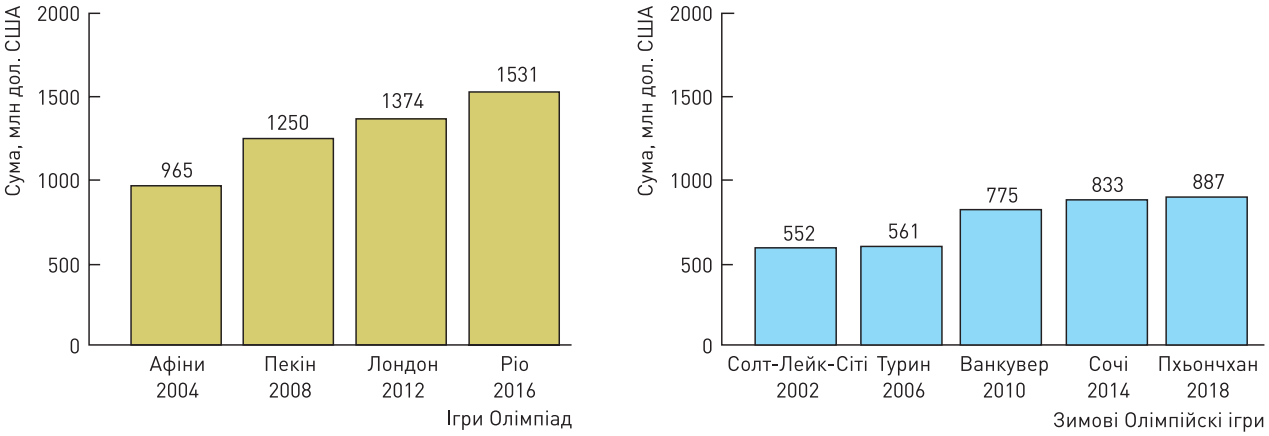

Рисунок 47.2 Фінансова підтримка Олімпійських ігор від МОК

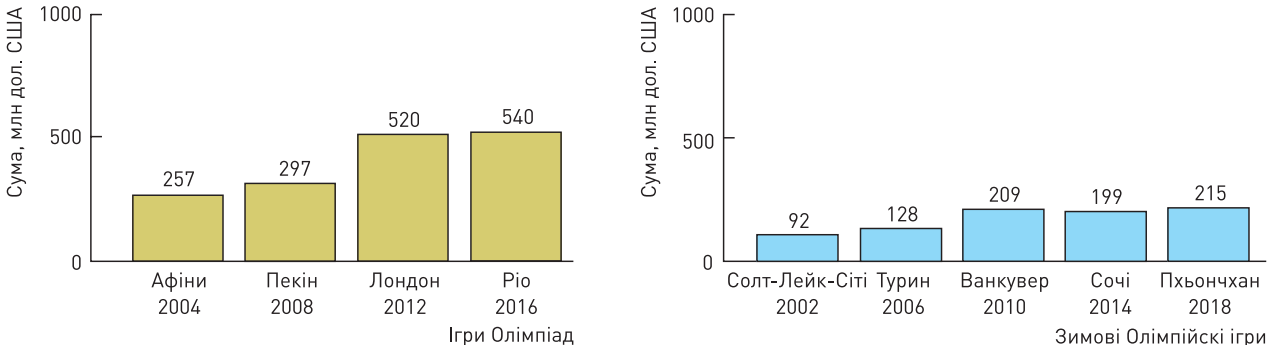

Рисунок 47.3 Фінансова підтримка міжнародних спортивних федерацій від МОК

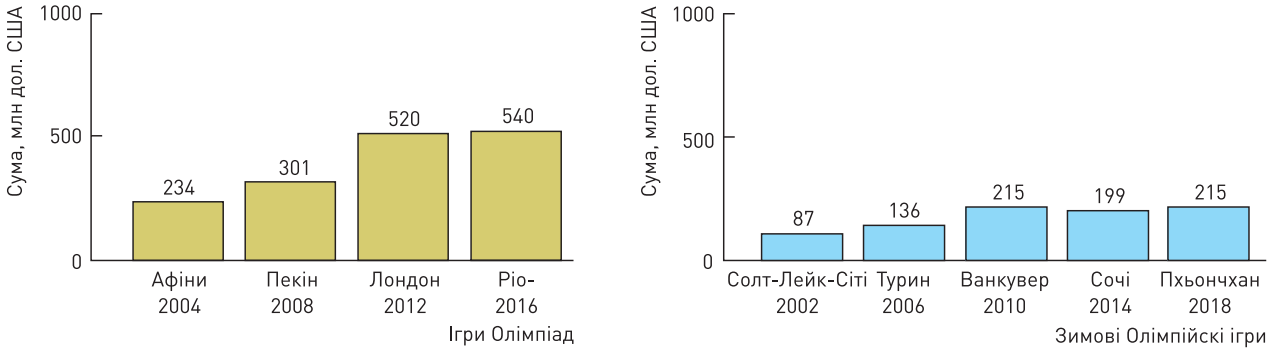

Рисунок 47.4 Фінансова підтримка національних олімпійських комітетів від МОК

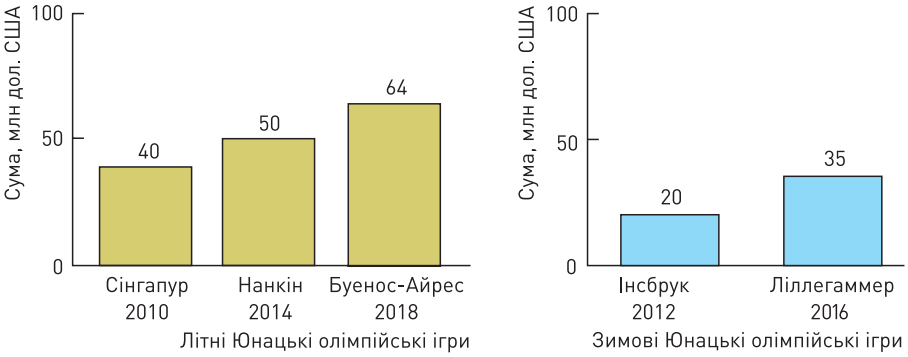

Рисунок 47.5 Фінансова підтримка Юнацьких олімпійських ігор

Фінансова підтримка, яку надає Міжнародний олімпійський комітет оргкомітетам літніх Юнацьких олімпійських ігор, зросла з 40 млн доларів США в Сінгапурі-2010 до 64 млн доларів США в Буенос-Айресі-2018; і, відповідно, на зимових Юнацьких олімпійських іграх – з 20 млн доларів США в Інсбруці-2012 до 35 млн доларів США в Ліллегаммері-2016 (рис. 47.5).

Крім цього, Міжнародний олімпійський комітет з моменту прийняття у 2003 р. Всесвітнього антидопінгового кодексу регулярно сприяє у фінансуванні діяльності Всесвітнього антидопінгового агентства (WADA), бюджет якого на 50% формується за рахунок коштів МОК.

"Олімпійська солідарність" та її програми

Ця програма була заснована ще в далекому 1960 р. – у той час, коли президентом МОК був Ейвері Брендедж. Основна мета програми в ті роки – допомога в розвитку олімпійського спорту новим країнам, що здобули незалежність – насамперед, азійським і африканським. Ця допомога в силу вкрай обмежених фінансових можливостей МОК здебільшого мала характер політичної й консультативної під-

тримки, пов'язаної зі створенням та організацією діяльності національних олімпійських комітетів і їх участю в Олімпійських іграх.

У 1974 р. МОК ухвалив рішення щодо виділення на програми "Олімпійської солідарності" 20% коштів для НОК від продажу прав на телевізійну трансляцію Ігор.

Різке підвищення ролі та можливостей "Олімпійської солідарності" відбулося із приходом у 1980 р. до керівництва МОК Хуана Антоніо Самаранча і його діяльністю щодо залучення фінансів до збільшення популярності, розвитку олімпійського руху, розширення його діяльності у всіх напрямах.

У 1981 р. у МОК було створено Комісію "Олімпійської солідарності". Бюджет, виділений на реалізацію її програм на період 1985–1988 рр., склав 28 млн доларів США – значну суму, яка дозволяла ініціювати й реалізовувати міжнародні, континентальні й національні проекти з розвитку олімпійського спорту, особливо ті, що пов'язані з розширенням кількості країн, залучених у підготовку до Олімпійських ігор і участь у них.

Починаючи з тих років, програма "Олімпійської солідарності" постійно розширювалася, а результати її діяльності виявляли усе більш зростаючий вплив на розвиток олімпійського спорту у світі – особливо в країнах, що не мали до цього належних організаційних, кадрових, матеріально-технічних і освітніх умов.

Успішна діяльність Міжнародного олімпійського комітету у галузі маркетингу, що призводила до постійного збільшення фінансових можливостей МОК, сприяла постійному збільшенню бюджету "Олімпійської солідарності", який у 2017–2020 рр. досяг 509 млн доларів США. Це перетворило "Олімпійську солідарність" на наймогутніший інститут розвитку олімпійського спорту й популяризації Олімпійських ігор у сучасному світі.

"Олімпійська солідарність" підтримує діяльність олімпійського руху в чотирьох основних програмах: 1) світові програми; 2) континентальні програми; 3) субсидії для участі в Олімпійських іграх; 4) підтримка й захист "чистих" спортсменів.

У світових програмах кошти використовуються для забезпечення діяльності в п'яти основних напрямах:

- різнобічна підтримка спортсменів – олімпійські стипендії, фінансова підтримка на Олімпійських іграх і Юнацьких олімпійських іграх, підтримка спортсменів-біженців, допомога в освіті й післяспортивній кар'єрі;
- сприяння розвитку національних спортивних систем, олімпійські стипендії для тренерів, семінари й курси з підвищення кваліфікації тренерів;
- оптимізація діяльності НОК – розвиток адміністрації НОК, підвищення кваліфікації адміністративного складу, міжнародні курси для керівників, обмін досвідом;

Емблема комісії МОК "Олімпійська солідарність"

- просування олімпійських цінностей – олімпійський спорт у соціальному розвитку, гендерна рівність, спортивна медицина й захист здоров'я спортсменів, олімпійська освіта, культура й спадщина;
- форуми й спеціальні проекти – форуми й семінари, спеціальні проекти.

Континентальні програми спрямовані на реалізацію національних програм діяльності НОК на всіх континентах з урахуванням конкретних потреб і особливостей кожного континенту. Ці програми є доповненням до світових програм і розробляються в тісному співробітництві з Асоціацією національних олімпійських комітетів (АПОС) і відповідними континентальними асоціаціями – Африки (АПОКА), Панамериканський (РАСО), Європи (ЄОК), Азії (ОКА), Океанії (ONOC).

Програма "Субсидії для участі в Олімпійський іграх" забезпечує гарантовану участь усіх НОК в Олімпійських іграх (витрати на участь представників усіх НОК у заходах організаційних комітетів Ігор, а під час Ігор – дорожні витрати ряду спортсменів і офіційних осіб НОК, транспортні витрати й витрати на проживання президентів НОК і генеральних секретарів НОК).

Програма "Підтримка й захист чистих спортсменів" усім своїм змістом спрямована на створення кожному спортсменові умов для реалізації свого таланту й надання шансу на успіх в Олімпійських іграх. Основною частиною цієї програми є виділення олімпійських стипендій спортсменам, що дозволяє забезпечувати їм повноцінну підготовку й участь у змаганнях та поєднувати спорт із навчанням. Багато стипендіатів з різних країн зазначають, що без стипендій вони не змогли б взяти участь в Олімпійських іграх, не кажучи вже про завоювання медалей.

Важливе місце в діяльності МОК займає напрям, об'єднаний у межах програми "Спорт і активне суспільство". У ній МОК стимулює й заохочує діяльність організацій, які використовують спорт як інструмент соціального розвитку. МОК виділяє кошти на

реалізацію різних проектів, спрямованих на підвищення масовості спорту і його ролі в здоровому способі життя різних соціальних і вікових груп населення в різних країнах світу, на забезпечення гендерної рівності, розширення програми "Спорт для всіх", забезпечення через спорт соціальної інтеграції біженців тощо.

У результаті політики МОК у цих сферах, а також завдяки конкретній підтримці ним окремих проектів така діяльність у різних регіонах і країнах світу різко розширилася, стала потужним засобом пропаганди здорового способу життя, залучення дітей та молоді до активних занять спортом, профілактики хронічних неінфекційних захворювань, продовження життя й активного довголіття.

Винятково активно працює МОК у реалізації програми "Просування гендерної рівності у спорті". МОК обґрунтовано вважає, що спорт є однією з найбільш сприятливих сфер для розширення прав і можливостей жінок і дівчат, забезпечення гендерної рівності. Розглядаючи гендерну рівність як один з основних принципів олімпійського руху, МОК взяв на себе відповідальність за його реалізацію.

Протягом ряду років МОК досяг у цій сфері результатів, що за своєю ефективністю значно перевищують зусилля інших міжнародних організацій. Діяльність у забезпеченні гендерної рівності охопила такі напрями, як участь в Олімпійських іграх, фінансування, адміністрування й управління, інформаційно-пропагандистське забезпечення, участь у масовому спорті тощо. У березні 2018 р. МОК увів у дію проект з розвитку гендерної рівності з 25 рекомендаціями.

Програма "Спорт для надії", сформована в результаті спільної ініціативи МОК, різних представників міжнародної олімпійської системи й місцевих органів управління, спрямована на створення в країнах, що розвиваються, центрів "Спорт для надії". В основі таких центрів знаходиться ідея надання дітям і молоді умов для занять спортом; прищеплювання їм олімпійських цінностей – дружби, співробітництва, взаєморозуміння й поваги; розвиток сучасної матеріальної бази для занять різними видами спорту. У цих центрах, що відкрилися останніми роками в різних країнах, спортивні програми природно поєднуються із соціальними, освітніми, культурними, виховними.

МОК взяв участь у створенні спортивного центру надії на Гаїті

Один із напрямів економічної діяльності МОК орієнтований на підтримку "чистих" спортсменів, які не вживають допінг

Міжнародний олімпійський комітет забезпечує соціальну адаптацію тих спортсменів, які вимушено стали біженцями зі своїх країн

Фінансовий план "Олімпійської солідарності", який нині діє в чотириріччі з 2017 до 2020 рр., включає понад 500 млн доларів США. Витрачаються ці кошти на різні глобальні, континентальні й національні проекти, спрямовані на підтримку спортсменів у їхній підготовці та змагальній діяльності, освіту і підвищення кваліфікації тренерського складу й адміністраторів, на популяризацію олімпійського спорту, просування олімпійських ідеалів. При цьому особлива увага приділяється національним олімпійським комітетам, які представляють країни з найбільшими фінансовими потребами.

Обсяги цієї допомоги дуже великі. Наприклад, перед XXXI Іграми Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро "Олімпійська солідарність" надала допомогу більше ніж 20 тис. спортсменів, серед яких було 815 осіб, які регулярно одержували щомісячну стипендію. Ці 815 спортсменів представляли 171 НОК і 22 види спорту й завоювали 101 медаль (33 золоті, 26 срібних і 42 бронзові).

Перед XXIII зимовими Олімпійськими іграми 2018 р. у Пхьончхані 523 спортсмени, які представляли 89 НОК, одержували стипендії для підтримки їхньої підготовки. Особливу увагу було приділено спортсменам, які своєю участю дозволили б збільшити кількість країн, представлених на зимових Олімпійських іграх, і кількість країн, спортсмени яких завоювали медалі.

Особливе місце в діяльності МОК в останні роки посіла програма "Олімпійська спадщина", під якою розуміється довготривалі переваги, які одержує місто, що приймає Ігри, і його жителі до Олімпійських ігор, під час і після них. Це винятково важливо останнім часом у зв'язку із грандіозністю Олімпійських ігор, значними витратами, які вимушені нести країна й місто, яке стало столицею Ігор, великою кількістю величезних спортивних об'єктів і пов'язаними з ними проблемами інфраструктурного, економічного, екологічного характеру тощо.

Проблеми, пов'язані з гігантизмом сучасних Олімпійських ігор і їх навантаженням на країни й міста, що приймають Ігри, призвели до того, що багато претендентів на проведення Ігор Олімпіади й зимових Олімпійських ігор в останні роки знімали свої кандидатури з фінансових, екологічних і соціальних причин.

З огляду на це МОК постав перед необхідністю збалансованого підходу до програм Олімпійських ігор і їх проведення, при якому позитивні сторони олімпійської спадщини повинні набагато перевищувати негативні, з важливістю знаходження рішень з нейтралізації негативних наслідків проведення Олімпійських ігор.

МОК у співпраці з оргкомітетами Олімпійських ігор, урядами країн, на територіях яких проводяться Ігри, і владою міст, що приймає їх, розробляє заходи із запобігання негативному впливу Олімпійських ігор на такі міста й країни, стимулює проекти й програми, що забезпечують переваги, які можуть використовуватися в інтересах відповідних країн і їх громадян.

Протиріччя в соціально-економічній сутності олімпійського спорту

Не можна не побачити, що багаторічна наполеглива діяльність МОК, спрямована на ідеалізацію Олімпійських ігор і олімпійського руху в дусі тих принципів і цінностей олімпізму, які сповідував П'єр де Кубертен, його соратники й послідовники, створила навколо Ігор серпанок духовності й святості, неповторності й винятковості, блискучості й чарівності, що у своїй сукупності затьмарює негативні

сторони олімпійського спорту. І саме цей позитивний серпанок є притягальним для ділових, політичних і фінансових кіл, які бачать у зв'язку з Олімпійськими іграми й олімпійським рухом високоефективний засіб облагороджування власної діяльності, хоча вона часом буває досить далекою від зразків моральності, духовності й шляхетності.

Численні й вражаючі досягнення олімпійського руху дозволяють оптимістично оцінювати перспективи розвитку олімпійського спорту в XXI ст. Однак у той же час не можна ігнорувати ті обставини, що для системи олімпійського спорту характерний ряд різних, зокрема політичних і соціально-економічних протиріч.

Одне з них проявляється в невідповідності між величезним економічним потенціалом, який накопичений Міжнародним олімпійським комітетом, національними олімпійськими комітетами, міжнародними спортивними федераціями в результаті реалізації різних маркетингових програм, і сучасними механізмами доступу учасників олімпійського руху до цього економічного потенціалу. І аж ніяк не випадково на XIII Олімпійському конгресі, що відбувся в 2009 р., одним з актуальних завдань олімпійського руху було визначено пошук шляхів підвищення ефективності розподілу таких прибутків.

Як вважають дослідники економічних проблем олімпійського спорту, частина прибутків, одержуваних тим або іншим учасником олімпійського руху, повинна відповідати реальному внеску цього учасника у популяризацію ідей олімпізму у світі й у розвитку олімпійського спорту. При цьому необхідно забезпечити, щоб жоден учасник олімпійського руху не був дискримінований. Однак, на жаль, слід визнати, що оптимальну систему розподілу прибутків поки не знайдено.

Особливо слід підкреслити, що дослідники, відзначаючи позитивні тенденції, що з'являються в системі розподілу прибутків МОК, акцентують увагу на такій важливій проблемі, як необхідність участі спортсменів-олімпійців у більш слушному, ніж нині, розподілі таких прибутків.

У наш час спортсмени – в економічному сенсі – є основними виробниками такого популярного олімпійського "товару", що й користується великим попитом, як Олімпійські ігри. Однак вони фактично виступають у ролі найманих робітників, чия праця використовується Міжнародним олімпійським комітетом, національними олімпійськими комітетами, міжнародними спортивними федераціями, оргкомітетами Олімпійських ігор, представниками бізнесу й засобами масової інформації. З урахуванням усього цього було б слушним, щоб кожен спортсмен одержував би адекватну матеріальну винагороду на всіх рівнях – і на світовому, і на національному.

У сучасному олімпійському спорті задіяні в ньому спортсмени по суті розділені на дві групи. Одна з них – це спортивна еліта, до якої належать чемпіони й призери Олімпійських ігор, переможці й призери чемпіонатів світу з олімпійських видів спорту. У таких елітних спортсменів досить високі прибутки – як за рахунок разових преміальних, виплачуваних спонсорами або державою, і призових, що здобуваються на різних змаганнях, так і за рахунок власного олімпійського іміджу. Інша частина спортсменів – учасників Олімпійських ігор (за своєю кількістю набагато більша порівняно з кількістю еліти) не одержує належної компенсації за свою працю (настільки ж важку й інтенсивну), хоча багато із цих спортсменів мало в чому поступаються переможцям і призерам Ігор і не меншою мірою, ніж елітні колеги, забезпечують високий рівень спортивної конкуренції в олімпійських змаганнях.

Ряд проблем виникає й у зв'язку з неоднозначними комбінаціями політичних і економічних аспектів в організації й проведенні Олімпійських ігор.

Олімпійська форма команди Росії на зимових Іграх 2006 р. у Турині була перенасичена рекламними знаками компанії "Боско"

У ряді випадків державна влада деяких країн, керуючись політичними, у тому числі престижними міркуваннями, робить усе (у фінансово-економічній сфері також) для того, щоб блискуче підготувати й провести Олімпійські ігри у своєму місті, якому МОК надав таке право. Прикладами цього можуть служити Ігри XI Олімпіади 1936 р. у Берліні, Ігри XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо, Ігри XIX Олімпіади 1968 р. у Мехіко, Ігри XXII Олімпіади 1980 р. у Москві, Ігри XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі, Ігри XXIX Олімпіади 2008 р. у Пекіні.

Існує чимало випадків, коли високий рівень організації й проведення Олімпійських ігор забезпечується гармонійною комбінацією зусиль (у тому числі фінансово-економічних) держави (в особі її влади), місцевої влади міста, що приймає Ігри, і структур бізнесу, що виступають як спонсори (прикладом цього можуть служити Ігри XXV Олімпіади 1992 р. у Барселоні, Ігри XXVII Олімпіади 2000 р. у Сіднеї, Ігри 2012 р. у Лондоні).

Однак в історії Олімпійських ігор були й приклади негативного характеру. Так, модель фінансування Олімпійських ігор приватними компаніями, реалізована на Іграх XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті, і їх максимальна комерціалізація досить негативно позначилися на якості проведення цих Ігор – на стані спортивних об'єктів і рівні їх підготовки, на забезпеченні безпеки, діяльності транспорту, обслуговуванні спортсменів, офіційних осіб, журналістів і туристів. Враховуючи згадані неприємні фактори, Міжнародний олімпійський комітет негативно оцінив діяльність оргкомітету цих Ігор і міської влади Атланти.

Щоб уникнути повторення подібних явищ надалі, МОК змушений був внести в контракти, які укладають з містами-організаторами Ігор, доповнення, у якому передбачено належну фінансову й організаційну участь влади міста, що приймає Олімпійські ігри, у підготовці до них і в їх проведенні.

Скандали виникають також у випадках порушень компаніями (у їхній рекламній діяльності) олімпійських принципів і правил Олімпійської хартії. Так, під час XX зимових Олімпійських ігор у Турині (2006) МОК висловив невдоволення агресивною рекламною кампанією, яку проводила в Турині компанія "Боско ді Чилледжі" – генеральний спонсор і офіційний екіпірувальник олімпійської збірної Росії. Зокрема, ось що писав російський журналіст В. Штейнбах у книзі "Зворотний бік медалі", що вийшла у світ в Москві в 2008 р.: "Прагнення компанії "Боско ді Чилледжі", у чию форму одягнені російські спортсмени, виділитися на тлі італійських гір усіма доступними й забороненими способами ледве не вийшло для російської команди боком. Керівники Міжнародного олімпійського комітету, що дивилися на велику кількість логотипів "Боско" на всьому, що має відношення до російської збірної, спочатку не без роздратування, пригрозили дискваліфікацією нашим спортсменам, якщо запопадливий спонсор не стримає свого запалу. Справа в тому що за правилами МОК проводити рекламні кампанії під час Олімпійських ігор мають право тільки офіційні партнери МОК і місцевого оргкомітету. Компанія "Боско" до них не належала, однак, маючи договір про спонсорство й екіпірування збірної Росії, розгорнула в Турині масштабну рекламну кампанію – також і в олімпійському селищі для спортсменів".

Розділ 48

Спортсмен в олімпійському спорті

У сучасному олімпійському спорті, де дійовими особами міжнародної олімпійської системи протягом 125 років її функціонування є Міжнародний олімпійський комітет, національні олімпійські комітети, міжнародні та національні спортивні федерації, організаційні комітети Олімпійських ігор, а також державні та громадські діячі, засоби масової інформації, тренери, фахівці спортивної науки, освіти, медицини, спортивні судді й інші фізичні та юридичні особи, центральними фігурами в цій сфері були, є і будуть спортсмени – ті, висока майстерність, видатні перемоги у найпрестижніших змаганнях і рекордні досягнення яких слугують основою олімпійського спорту як одного з глобальних явищ у житті світового співтовариства.

Місце і роль спортсмена в олімпійському спорті і навколо нього

Про те, яку надзвичайно важливу і багатогранну роль у розвитку олімпійського спорту та ряду суміжних, пов'язаних із ним сфер людської діяльності відіграють спортсмени, особливо найсильніші серед них, переконливо свідчить сукупність найрізноманітніших факторів, найбільш значущі з яких наведено нижче.

1. Саме спортсменами, і насамперед видатними, створюються такі унікальні за емоційністю і красою видовища, як Олімпійські ігри, чемпіонати світу з різних видів спорту та інші великі змагання, які залучають на трибуни спортивних споруд десятки тисяч уболівальників, а до телевізійних екранів у різних регіонах нашої планети – мільярди людей, що стежать за суперництвом найсильніших атлетів і кращих команд.

Нагорода Національного олімпійського комітету України, яка вручається кращому спортсмену року

Змагання на Олімпійських іграх протягом усієї історії їх проведення завжди відбувалися при заповнених уболівальниками глядацьких трибунах

2. Демонстрацією своїх спортивних досягнень, які є відображенням високих можливостей, спортсмени активно й ефективно сприяють підвищенню популярності і престижу країни, яку представляють на міжнародній арені. Причому цей чинник стає особливо актуальним для тих держав, які не займають високих стабільних позицій у світовій політиці й економіці, але прагнуть завдяки спортивним успіхам поліпшити свій імідж в очах світової спільноти (у цьому відношенні прикладами можуть бути Куба, Кенія, Ефіопія, Ямайка та деякі інші країни).

3. Спорт вищих досягнень, у тому числі олімпійський спорт, має великий виховний вплив на підростаюче покоління. Молодь прагне бути схожою на своїх кумирів – переможців Олімпійських ігор і чемпіонів світу, світових рекордсменів та інших видатних рекордсменів. Цей фактор особливо проявляється серед тих хлопчиків і дівчаток, юнаків і дівчат різних країн, які займаються спортом у дитячих спортивних школах, у спортивних групах середніх шкіл і закладів вищої освіти, у спортивних школах, інтернатах, школах олімпійського резерву тощо. Однак і та значно більша частина дітей і молоді в різних країнах, які активно займаються спортом, під впливом популярності відомих спортсменів та їх виступів у змаганнях прагнуть до здорового способу життя та фізичного вдосконалення.

4. Відомі спортсмени нерідко беруть участь у різних формах суспільної діяльності, у тому числі благодійних та інших акціях (однією з ілюстрацій цього може служити проведений спортсменами різних країн під час XVII зимових Олімпійських ігор 1994 р. у Ліллегаммері збір коштів на допомогу мешканцям столиці Боснії і Герцеговини міста Сараєво, постраждалим у ході війни в Югославії), а також беруть участь у виборчих та інших кампаніях різних державних діячів, політичних партій тощо.

5. Спортсмени своїм прагненням до вдосконалення майстерності та підвищення рівня спортивних результатів постійно стимулюють розвиток різ-

Видатний легкоатлет – олімпійський чемпіон та багаторазовий чемпіон і рекордсмен світу в стрибках з жердиною , член виконкому МОК, президент НОК України Сергій Бубка – частий гість школярів, зокрема бере участь в "Олімпійських уроках"

Дворазовий бронзовий призер Олімпійських Ігор у метанні молота Юрій Тамм був учасником соціальної акції "Олімпійські барви"

Національний олімпійський комітет України неодноразово влаштовує різноманітні благодійні акції. Одну з них було проведено в Кропивницькому у дитячому будинку "Барвінок"

номанітних фундаментальних і прикладних наукових досліджень, у тому числі за такими напрямами, як теорія і методика спортивної підготовки, спортивна фізіологія, біомеханіка, психологія, медицина, а також розробку і виробництво нових високоефективних тренажерів та іншого спортивного обладнання, спортінвентарю, контрольної і діагностичної апаратури, спортивної форми, спеціалізованих продуктів харчування, незаборонених фармацевтичних засобів поліпшення адаптації організму спортсменів до високих тренувальних і змагальних навантажень і прискорення відновлення після них.

Наведений перелік, що містить п'ять перерахованих вище позицій, аж ніяк не є вичерпним: існує чимало інших сфер як у самому олімпійському спорті, так і навколо нього, на які відчутно впливають провідні спортсмени різних країн, а з іншого боку, те, що відбувається в цих сферах, нерідко впливає – безпосередньо або опосередковано – на життя і діяльність самих спортсменів.

Досвідчені фахівці, які працюють у галузі спортивної науки, насамперед ті, хто здійснює дослідження з теорії та методики спортивної підготовки, а також у таких складних наукових дисциплінах, як спортивна фізіологія і спортивна медицина, добре знають те, що зазвичай невідомо "широкій публіці" (та й молоді, що починає свій шлях у великому спорті): яких неймовірних зусиль і часто граничного напруження всіх сил коштують видатним спортсменам їх перемоги на Олімпійських іграх і чемпіонатах світу, світові рекорди і інші спортивні досягнення і які небезпеки підстерігають атлетів під час багаторічного спортивного вдосконалення. А знати все це безсумнівно необхідно тим молодим людям, які вирішили присвятити себе олімпійському спорту.

Насамперед потрібно добре усвідомлювати, що в сучасному спорті вищих досягнень спортсмени, здатні перемагати на Олімпійських іграх та інших найбільших міжнародних змаганнях, повинні мати особливі морфологічні параметри й унікальне комплексне поєднання різних фізичних якостей і психічних здібностей, що знаходяться на дуже високому рівні їх розвитку.

Але навіть висока природна обдарованість спортсмена, про яку свідчать наявні у нього задатки – схильності до того чи іншого виду спорту, ще не гарантують успіхів у ньому, а тільки слугують обов'язковою основою для підготовки до майбутніх вищих спортивних досягнень та олімпійських перемог. А щоб виявити реальні здібності спортсмена, які можливо довести до максимально високого рівня й успішно реалізувати, необхідний оптимальний, науково обґрунтований багаторічний процес

Моменти проведення наукових медико-біологічних досліджень, під час яких об'єктами обстеження були провідні спортсмени України, зокрема (від лівої): Тамара Єрофеєва (художня гімнастика), Віталій Кличко (бокс), Яна Клочкова (плавання)

спортивної підготовки – навчання і виховання, що враховує складності діалектичної єдності вродженого і набутого, біологічного і соціального.

Слід також розуміти, що в основі сучасної підготовки лежать, з одного боку, численні закономірності фізичного, психологічного, технічного і тактичного вдосконалення, а з іншого – величезна за обсягами та інтенсивністю робота, що передбачає надзвичайно високі фізичні і психічні навантаження. Адже спортсмени високої кваліфікації проводять щодня дворазові або триразові заняття, зазвичай витрачаючи на тренувальну і змагальну діяльність по 5–8 год на день. Тому в таких умовах необхідний – і набуває особливої значущості – органічний взаємозв'язок тренувальних і змагальних навантажень із використанням ефективних засобів відновлення і раціональним харчуванням.

Однак і найбільш оптимально побудована і науково обґрунтована спортивна підготовка не дасть бажаних результатів у вигляді успішних виступів у змаганнях і перемог у найбільших з них, якщо при цьому не буде враховуватися безліч інших факторів – таких, як організаційне забезпечення та матеріально-технічне оснащення тренувального процесу, належна професійна кваліфікація тренерів та їх педагогічна майстерність, система медичного забезпечення та профілактики травматизму, спосіб життя спортсмена, його соціальний стан, матеріальне (житлове, фінансове) і сімейне благополуччя і т. д.

Небезпеки, які підстерігають спортсмена

На кожному з перерахованих у попередньому розділі напрямків – як безпосередньо в процесі спортивної підготовки, так і на зовнішніх по відношенню до неї сферах – спортсменів, незважаючи на те, що вони займають центральне місце в олімпійському спорті, підстерігають різні реальні і потенційні небезпеки, здатні негативно вплинути (нерідко досить відчутно) на спортивну кар'єру і навіть призвести до її краху.

Як відзначають фахівці, які всебічно вивчають ситуацію в сучасному олімпійському спорті, спортсмени, порівняно з іншими учасниками цієї системи – представниками Міжнародного олімпійського комітету, національних олімпійських комітетів, міжнародних і національних спортивних федерацій, організаційних комітетів Олімпійських ігор, тренерами, менеджерами, спортивними суддями, медиками, журналістами та іншими фізичними та юридичними особами – є найбільш вразливими і найменш захищеними фігурами.

Неспеціалістові, можливо, здасться дивним, що одну з основних небезпек для спортсмена може ототожнювати собою його тренер. Адже від рівня його професійної кваліфікації, від педагогічних та організаційних здібностей залежить доля спортсмена, особливо на ранніх етапах спортивного вдосконалення. На жаль, нерідко трапляється, що тренер, який працює з дітьми, безапеляційно і безпідставно оцінює дитину як безперспективну і відраховує її зі спортивної групи. При цьому досить часто допускаються грубі помилки, внаслідок яких ламаються долі обдарованих дітей, втрачених таким чином для спорту. З іншого боку, відомо чимало випадків, коли ті юні спортсмени, яких у дитячому віці тренери – через свою некомпетентність, недалекоглядність, низьку кваліфікацію тощо – у поспіху назвали "нездатними", пройшовши через серйозні емоційні потрясіння, все ж не кидали заняття спортом – і з часом, вже в дорослому віці, зуміли стати відомими і навіть видатними спортсменами.

Не менша, а, мабуть, навіть більша небезпека для спортсмена на різних етапах його спортивного вдосконалення пов'язана з нераціонально спланованою підготовкою. Зокрема, надзвичайно небезпечною є форсована підготовка юних спортсменів (дітей, підлітків, юнаків та дівчат), обумовлена прагненням тренерів, а також спортивних керівників до швидкого досягнення вихованцями високих спортивних результатів і перемог на змаганнях у відповідних вікових діапазонах. У таких випадках, на жаль, ігнорується те, що здійснюване в дитячому та юнацькому віці форсування адаптаційних процесів шляхом використання дуже високих тренувальних і змагальних навантажень (подібно до того, як це застосовується в роботі з дорослими спортсменами) по суті позбавляє юних спортсменів можливостей для подальшої реалізації своїх природних задатків і успішної їх реалізації в оптимальному для цього віковому діапазоні, що переконливо підтверджує і теорія спортивної підготовки, і її практика,

Справа в тому, що використання в підготовці юних спортсменів надмірних навантажень призводить до досить швидкої адаптації до них і до вичерпання пристосувальних ресурсів зростаючого організму, тоді як поліпшення спортивних результатів, обумовлене згаданим форсуванням, дуже швидко припиняється. У той же час зростає ймовірність перенапруження функціональних систем організму юного спортсмена, спортивних травм, нервово-психічних зривів, порушень природного перебігу вікового розвитку та інших вкрай небажаних явищ.

Вельми відчутними виявляються і негативні наслідки групової підготовки, що практикується в деяких видах спорту і базується на систематичній і

дуже жорсткій конкуренції між приблизно рівними за силами спортсменами, які змушені постійно – мало не щодня – демонструвати перед тренерами та спортивними керівниками свої можливості по суті в змагальних (або наближених до них) умовах.

Як один із прикладів такого підходу можна згадати ту практику спортивної підготовки, яка протягом багатьох років реалізовувалася в СРСР у велосипедному спорті (шосе), – коли з року в рік приблизно 50–60 спортсменів були змушені раз за разом брати участь у серіях виснажливих тренувальних зборів та контрольних змаганнь, у ході яких велогонщикам доводилося в постійному суперництві підтверджувати своє право на місце в збірній команді країни. Функціональна підготовка у такій досить напруженій обстановці, яка виснажувала організм спортсменів, практично повністю витісняла як вдумливу індивідуальну роботу, так і техніко-тактичне удосконалення. Через таку нещадну тактику підготовки більша частина спортсменів внаслідок фізичного і нервово-психічного перенапруження і підвищеного травматизму не витримували і декількох місяців такої роботи – і відраховувалися з команди. Ті ж велогонщики, яким вдавалося витримувати такі навантаження протягом усього року, нерідко показували дуже високі (у тому числі переможні) результати на Іграх Олімпіад або на чемпіонатах світу з велосипедного спорту, але в подальшому, через рік-другий, у віці 22–24 років – вимушено залишали спорт вищих досягнень, що було спричинено постійними перевантаженнями в процесі нераціональної підготовки. У той же час видатні гонщики у професійному велоспорті в 22–24-річному віці тільки вступають у період розквіту своєї спортивної кар'єри, залишаючись у ньому на дуже високому рівні до 30–35 років і далі.

Аналогічним чином, тільки в набагато ширших масштабах – будується робота в спорті вищих досягнень у Китайській Народній Республіці. Наприклад, у безпосередню підготовку до Ігор XXIX Олімпіади 2008 р. у Пекіні було залучено в КНР близько 20 тис. спортсменів, які в умовах надзвичайно високих фізичних навантажень і граничної психічної мобілізації суперничали – на тлі жорстокої внутрішньої конкуренції – за право потрапити до олімпійської збірної Китаю. Але це вдалося лише одному з кожних тридцяти китайських спортсменів, які були задіяні в системі олімпійської підготовки. А успіху на Іграх XXIX Олімпіади зміг домогтися лише один із кожних ста п'ятдесяти спортсменів Китаю, залучених до олімпійської підготовки, тоді як всі інші виявилися по суті невдахами. Причому багато хто в цьому процесі набули різних травм і професійніих захворювань, а також опинилися наодинці з серйозними проблемами як щодо отримання освіти, так і відносно роботи у майбутньому житті після завершення спортивної кар'єри.

Серед різних порушень прав спортсменів – не завжди об'єктивний відбір у збірні команди. Це особливо часто спостерігається у спортивних іграх, спортивних єдиноборствах та складнокоординаційних видах спорту, коли думка тренера (або спортивного керівництва) виявляється вагомішою, ніж об'єктивні результати виступів спортсменів у відбіркових змаганнях. У таких випадках ті, хто були кращими у відборі, однак не потрапили до довільно визначеного складу збірної команди країни для участі у найбільших міжнародних змаганнях – Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та ін., крім усього іншого, отримують ще і відчутний психологічний удар через допущену несправедливість, з яким зазвичай дуже важко впоратися.

Відомо, що в СРСР (до його розпаду наприкінці 1991 р.) діяла жорстко регламентована державна система спорту вищих досягнень, яка чітко визначала певні рамки поведінки всіх її учасників (у тому числі спортсменів). Будь-яка спроба виходу за межі "прокрустового ложа" порядків, встановлених тодішньою державою і панівною ідеологією, була небезпечна для спортсменів загрозою стати невиїзним із країни (і позбутися можливості брати участь в

Китайські спортсмени на п'єдесталі Ігор XXI Олімпіади 2008 р. у Пекіні

Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та інших міжнародних змаганнях, що проводилися за межами СРСР), а то і взагалі – бути відлученим від спорту вищих досягнень. А це, своєю чергою, обіцяло такі різні і вельми неприємні наслідки, як морально-психологічні (стреси, спричинені катастрофою долі) і матеріальні (позбавлення пристойних, як на ті часи, засобів до існування і деяких привілеїв, які мали провідні радянські спортсмени).

Конфлікти зі спортивним керівництвом, незадоволеність житлово-побутовими та фінансовими умовами, недостатнім матеріально-технічним забезпеченням тренувальної та змагальної діяльності нерідко призводять до того, що спортсмени у пошуках кращої долі виїжджають в інші країни і змінюють громадянство, надалі виступаючи вже за цю державу на міжнародних змаганнях – Олімпійських іграх, чемпіонатах світу і т. д. Наприклад, у різні роки з України виїхали, змінивши громадянство, такі відомі спортсмени, як фрістайлісти Алла Цупер та Антон Кушнір (обидва – до Білорусі), фігуристки Альона Савченко (до Німеччини) і Тетяна Волосожар (до Росії). До Азербайджану поїхала Інна Осипенко-Радомська (веслування на байдарках), до Росії – Микола Куксенков (спортивна гімнастика), Володимир Григор'єв (шорт-трек) та інші.

Україна в цьому відношенні не є винятком: подібні міграційні процеси серед спортсменів трапляються досить часто, мають глобальний характер і широку географію.

Спортсмени нерідко постають (у тому числі на Іграх Олімпіад та зимових Олімпійських іграх) перед таким явищем, як несправедливе, а часом і тенденційне суддівство, – особливо в тих видах спорту, де оцінка виступів у змаганнях може бути суб'єктивною (спортивна гімнастика, художня гімнастика, вільна та греко-римська боротьба, бокс, фігурне катання на ковзанах та ін.).

Одним із прикладів цього може слугувати досить гучний скандал, що стався на XIX зимових Олімпійських іграх 2002 р. у Солт-Лейк-Сіті під час змагань з фігурного катання на ковзанах серед спортивних пар, де основними претендентами на перемогу були два дуети – росіяни Олена Бережна – Антон Сіхарулідзе і канадці Жамі Сале – Давід Пеллетьє. Після виконання короткої програми на перше місце вийшла російська пара. Все повинно було вирішитися у довільній програмі, проте її краще відкатали канадці, – і в їх перемозі були впевнені не тільки самі Сале і Пеллетьє, але й більшість глядачів, які спостерігали за цими змаганнями. Однак результати, виставлені дев'ятьма арбітрами, перекреслили надії канадської пари, якій віддали першість четверо суддів, тоді як п'ятеро присудили перемогу росіянам.

Обурена таким вердиктом арбітрів Канадська олімпійська асоціація негайно подала офіційний протест на результати суддівства в цьому виді змагань з фігурного катання на ковзанах. Відповідна хвиля обурення охопила і північноамериканську пресу (що не дивно), й уболівальників. Втім, якби все впиралося лише в емоції на тему "яка з двох пар краща", то на цьому б конфліктна ситуація і вичерпала себе. Але несподівано з'ясувалося, що одна з дев'яти арбітрів, які обслуговували олімпійські змагання спортивних пар, – француженка Марі-Рен Ле Гунь – у своїй оцінці на користь росіян була тенденційною, в чому сама зізналася (хоча потім і намагалася від свої слів відмовитися). Арбітр з Франції повідомила, що перед змаганнями французька федерація запропонувала їй віддати свій голос російській спортивній парі. Мотиви цього було викладено в канадській газеті "Ґлоб енд Мейл", де в статті під заголовком "Результати пар були визначені наперед" стверджувалося, що підсумок змагань спортивних пар безпосередньо був пов'язаний із тим, як складуться змагання в іншому вигляді фігурного катання на ковзанах – спортивних танцях на льоду: голос французького арбітра Марі-Рен Ле Гунь за російську спортивну пару (Олена Бережна – Антон Сіхарулідзе) був відповідною платою за голоси "російській" частині суддівської бригади на користь французької танцювальної пари (Марина Анісіна – Гвендаль Пейзера).

На екстрено скликаній спеціальній прес-конференції президент Канадської олімпійської асоціації Майкл Чамберс, повідомивши про поданий протест і про адресоване Міжнародному олімпійському комітету прохання провести незалежне розслідування, сказав: "Ми не хочемо забирати медаль у росіян. Ми просто хочемо відновити справедливість".

Вже через годину після цього було розповсюджено лист президента Міжнародного олімпійського комітету Жака Рогге президентові Міжнародного союзу ковзанярів (ISU) Оттавіо Чинкванта, в якому очільник МОК просив ISU як організацію, відповідальну за проведення змагань з фігурного катання на ковзанах, "у найкоротші терміни ухвалити адекватне рішення" у зв'язку з подіями під час олімпійських змагань у парному катанні. Через деякий час було оприлюднено рішення, прийняте керівництвом ISU і санкціоноване президентом МОК, – не позбавляючи олімпійського "золота" росіян Бережну і Сихарулідзе, вручити ще один комплект золотих медалей канадцям Сале і Пеллетьє. Таким чином, обидві спортивні пари – російська і канадська – були проголошені олімпійськими чемпіонами зимових Ігор-2002, у зв'язку з чим у Солт-Лейк-Сіті відбулася повторна церемонія їх нагородження.

Рішення Міжнародного олімпійського комітету та Міжнародного союзу ковзанярів про перегляд судового рішення у змаганнях спортивних пар у фігурному катанні на ковзанах, що проходили на XIX зимо-

На XIX зимових Олімпійських іграх 2002 р., що проходили в Солт-Лейк-Сіті, тенденційне суддівство однієї з арбітрів у змаганнях з фігурного катання на ковзанах (серед спортивних пар) призвело до гучного скандалу, внаслідок якого Міжнародний олімпійський комітет і Міжнародний союз ковзанярів вимушено прийняли безпрецедентне рішення, оголосивши олімпійськими чемпіонами відразу два дуети – Олену Бережну і Антона Сіхарулідзе з Росії (на фото вони праворуч) та Жамі Сале і Давіда Пеллетьє з Канади (на фото ліворуч)

вих Олімпійських іграх 2002 р., та про присудження золотих медалей канадській парі (не відбираючи при цьому в російських спортсменів вже вручених їм раніше золотих нагород) у різних засобах масової інформації було названо безпрецедентним.

Ще одним прикладом такого роду може бути ситуація, що сталася перед фінальними змаганнями Ігор XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро з веслування на каное (спринтерська дистанція 200 м). Тоді олімпійський чемпіон попередніх Ігор XXX Олімпіади 2012 р. український каноїст Юрій Чебан виявив, що він через суддівську помилку у визначенні – за результатами попередніх змагань – складу учасників фіналу опинився поза тією вісімкою спортсменів, яким належало боротися за олімпійські нагороди Ігор-2016 (хоча Чебан повинен був до неї входити). Українська делегація оперативно подала протест, який було задоволено – і Юрій Чебан зміг стартувати у фіналі, який завершився блискучою перемогою українського веслувальника, який став таким чином дворазовим олімпійським чемпіоном.

Поряд із цим слід зазначити, що такі рішення, які відновили справедливість у визначенні результатів конкретних олімпійських змагань, є рідкісними випадками, тоді як у багатьох ситуаціях з тенденційним суддівством спортивних змагань (у тому числі на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та ін.) подібні протести найчастіше відхиляють – і переможцями залишаються ті, кому найвищі нагороди дісталися внаслідок суддівської помилки, заангажованості арбітрів тощо.

У сучасному спорті серйозних небезпек зазнає здоров'я спортсменів – як від спортивних травм і пов'язаних зі спортом захворювань, так і у зв'язку із застосуванням допінгу – різних заборонених препаратів (анаболічних стероїдів, стимуляторів нервової системи, наркотичних речовин та ін.).

Міжнародний олімпійський комітет вже кілька десятків років веде боротьбу з використанням у спорті допінгу, але досі не можна сказати, що в цій боротьбі МОК домігся успіху. Раз у раз виникають скандали, пов'язані із застосуванням допінгових засобів, і все частіше викритих у цьому спортсменів піддають жорстким санкціям, включаючи довготривалі і довічні дискваліфікації. І все це, як не прикро, підриває авторитет олімпійського спорту в цілому.

Не можна погодитися і з політикою Всесвітнього антидопінгового агентства (WADA), яке, зневажаючи права спортсменів, постійно розширює перелік заборонених фармакологічних та інших засобів (який нині нараховує вже тисячі найменувань) і тим самим позбавляє спортсменів можливості використовувати багато препаратів, що природно вписуються в адаптаційні процеси, які від-

На п'єдесталі пошани – дворазовий олімпійський чемпіон з веслування на каное, український спортсмен Юрій Чебан

буваються в організмі під впливом тренувальних і змагальних навантажень, а також забезпечують профілактику травм і захворювань.

Подібного негативного ставлення до застосування фармакологічних засобів немає в жодній іншій сфері людської діяльності, пов'язаній з екстремальними ситуаціями. І тільки спортсмени, які постійно витримують надзвичайно високі навантаження, що здатні негативно позначитися на стані здоров'я, практично позбавлені можливості використовувати ефективну фармакологічну підтримку для профілактики захворювань і травматизму і для стимулювання природного перебігу адаптаційних процесів в організмі.

Відзначимо, що поки відношення МОК до допінгової проблематики не стане більш глибоким і науково обґрунтованим, поки сповідувану і реалізовану WADA систему санкцій і тотальних утисків спортсменів не буде доповнено серйозною просвітницькою і виховною роботою (причому не тільки серед спортсменів, але і серед тренерів, лікарів, спортивних керівників та інших функціонерів цієї сфери), допінг і надалі залишиться однією з головних небезпек для спортсменів, які будуть втрачати здоров'я, піддаватися тимчасовій дискваліфікації і громадському осудові, тоді як тренери та організатори спорту, які нерідко є основними винуватцями використання допінгу спортсменами, продовжать залишатися осторонь. І якщо одні спортсмени, які у зв'язку з результатами допінг-контролю були дискваліфіковані на певний час, знайшли в собі сили, щоб повернутися у спорт вищих досягнень і продовжити тренувальний процес та участь у змаганнях, то інших спортсменів така дискваліфікація спонукала взагалі піти з великого спорту, поставивши хрест на їхній спортивній кар'єрі.

Тільки за останні тридцять років (1988–2018) в олімпійському спорті відбулося дуже багато гучних допінгових скандалів. Найбільшим із них стало розслідування, за результатами якого спливли звинувачення в махінаціях із підмінами сечі у пробах допінг-тестів ряду російських спортсменів, які стали чемпіонами та призерами у змаганнях на XXII зимових Олімпійських іграх 2014 р. у Сочі. Цих спортсменів МОК піддав дискваліфікаційним санкціям і не допустив до участі в XXIII зимових Олімпійських іграх 2018 р. у Пхьончхані. Ті ж російські спортсмени, які виявилися непричетними до "сочинського" допінгового скандалу, змогли взяти участь у зимових Іграх-2018, але під назвою "олімпійські атлети з Росії" – з олімпійським прапором (а не з державним прапором Росії) і без яких-небудь символів Росії на спортивній формі, а під час нагородження таких спортсменів у разі їх перемоги звучав олімпійський гімн (а не державний гімн Росії).

Багато вчених та різних фахівців переконані, що монополізація Всесвітнім антидопінговим агентством боротьби з допінгом і методи, використовувані WADA, чинять руйнівний вплив на найважливіші напрямки розвитку спортивної науки і практики, і, відзначаючи нежиттєвість насаджуваної WADA системи тотального контролю (як під час змагань, так і поза ними), пропонують принципово інший, науково обґрунтований шлях, який базується насамперед на турботі про здоров'я спортсменів.

Не менш серйозної, ніж від застосування різних форм допінгу, шкоди здоров'ю і повноцінному фізичному розвитку спортсменів здатні завдати нераціональні і надмірні навантаження, які не відповідають віковим особливостям того чи іншого спортсмена і його функціональним можливостям. Наслідком цього стає перенапруження найважливіших систем організму (насамперед серцево-судинної і центральної нервової), що призводить до різних захворювань і до різкого зростання ймовірності спортивного травматизму.

Серед факторів ризику в сучасному спорті, які породжують високий травматизм і захворюваність спортсменів, фахівці особливо виділяють: ранню спортивну спеціалізацію, при якій високі тренувальні та змагальні навантаження припадають на пубертатний період; надмірні тренувальні навантаження сучасного спорту; змагальну діяльність, визначену різко розширеним в останні роки календарем змагань, яка набагато перевищує межі припустимого; помилкову стратегію розвитку деяких видів спорту (наприклад, у жіночій спортивній гімнастиці, в якій вимоги до ефективності змагальної діяльності та система її оцінки в останні десятиліття стали прямою причиною масових явищ травматизму і захворювань спортсменок); необґрунтовану практику розширення олімпійської програми за рахунок видів спорту, спортивних дисциплін та видів змагань, які становлять очевидну небезпеку для здоров'я спортсменів (наприклад, жіночі змагання з боксу, важкої атлетики, вільної боротьби, тріатлону, марафонського бігу у легкій атлетиці та ін.); помилки тренерів у плануванні навантажень і програм занять, у побудові розминки, у доборі та поєднанні вправ і т. п.; недостатньо ефективну реабілітацію і передчасне відновлення спортсменами тренувальної та змагальної діяльності після перенесених травм і захворювань; хронічне недоїдання, споживання низькокалорійних продуктів, використання діуретиків, штучне зниження маси тіла, що характерно для спортивної і художньої гімнастики, вільної та греко-римської боротьби, боксу, важкої атлетики та деяких інших видів спорту; недосконалість правил змагань, лібералізм суддів, які допускають надмірно жорстку протидію з суперниками (наприклад, у спортивних іграх); недосконалі кон-

Спортсменка зі США Жаклін Ернандес на XXII зимових Олімпійських іграх 2014 р. у Сочі внаслідок падіння на надмірно складній ділянці траси у змаганнях зі сноубордингу отримала струс мозку

струкції спортивних снарядів, спортивного одягу і взуття, травмонебезпечні покриття стадіонів, спортивних майданчиків і спортзалів; нераціонально обране навколишнє середовище для тренувальних занять і змагань і не відповідний їй одяг спортсменів, питний режим та інші фактори (спека, холод, високогір'я, забруднене повітря тощо).

Серйозні небезпеки травматизму породжуються також надмірною складністю спортивних споруд, на яких проводяться тренувальні заняття і змагання. Наприклад, на XXII зимових Олімпійських іграх 2014 р. у Сочі наслідками надмірної складності ряду олімпійських спортивних об'єктів стали травми (часом досить серйозні), які вибивали учасників зі змагань, зокрема – на трасі для сноубордкросу американка Жаклін Ернандес отримала струс мозку, на трасах слоуп-стайлу в сноубордингу і в фрістайлі отримали травми спортсменка з Канади Юкі Цубота (тяжке ушкодження щелепи), російська спортсменка Марія Комісарова (перелом хребта зі зміщенням) та ін.

Багато видатних спортсменів змушені значно більше часу й уваги приділяти лікуванню захворювань і травм, ніж власне тренувальній та змагальній діяльності. Деякі з них перенесли по декілька складних операцій, затратили величезні сили і час на реабілітацію та відновлення рівня підготовленості. На суцільну низку підготовки, змагань і травм перетворилося життя багатьох видатних спортсменів, що спеціалізуються в спортивній гімнастиці, боксі, тенісі, футболі, баскетболі, різних видах боротьби й інших популярних видах спорту.

Серйозною загрозою для здоров'я спортсмена може стати передчасне повернення до тренувальної та змагальної діяльності після перенесених травм – до проведення всього комплексу реабілітаційних заходів і планомірного, з поступово зростаючими навантаженнями, втягуючого тренування. Прагнення спортсменів якнайшвидше повернутися в спорт є цілком зрозумілим, особливо якщо врахувати їх молодість, ентузіазм і відсутність життєвого досвіду. Однак важко пояснити в цих випадках поведінку тренерів і спортивних чиновників, які зазвичай є ініціаторами такої практики й основними винуватцями наступних, значно серйозніших травм, які ламають не лише кар'єру спортсменів, але і якість їхнього подальшого життя (Beunen, Malina, 1996; Tofler et al., 1996; O'Connor, Lewis, 1997; Smith, 2000).

Російська спортсменка Марія Комісарова на XXII зимових Олімпійських іграх 2014 р. у Сочі внаслідок падіння на занадто складній трасі у змаганнях з фрістайлу отримала серйозну травму – перелом хребта зі зміщенням

Серйозні проблеми зі станом здоров'я виникають у спортсменів після закінчення спортивної кар'єри. Наприклад, дегенеративні зміни кісткової тканини, характерні для колишніх футболістів у віці 40 років, часто еквівалентні до змін, що виникають у людей похилого віку, які не займаються спортом (Рендстрем, 2002, 2003). Серйозна патологія кульшових суглобів, характерна для метальників молота і борців вільного стилю, привела багатьох із них у 40–60-річному віці до інвалідності, до вимушеної заміни кульшових суглобів на штучні (Платонов, 2004). У бага-

тьох гімнасток, які перенесли в останні десятиліття сучасні тренувальні та змагальні навантаження, виникла серйозна патологія репродуктивної системи, що призводить до ускладнення під час пологів, і нерідко – до безпліддя.

Подібних прикладів можна навести безліч, причому практично у всіх видах спорту. На жаль, у МОК, міжнародних спортивних федераціях, національних олімпійських комітетах різних країн, в організаціях, які готують спортсменів, проблему спортивного травматизму і професійних захворювань пов'язують з ефективністю системи спортивної медицини та діяльністю спортивних лікарів. Насправді ж переважна кількість травм і захворювань, що буквально заполонили сучасний олімпійський спорт, є наслідком неефективної діяльності представників організацій, що працюють в галузі спорту, починаючи від керівників різних структурних утворень олімпійської системи і закінчуючи тренерським складом та виробниками спортивного інвентарю та обладнання. Жертвами цієї діяльності, природно, виявляються спортсмени.

Як бачимо, всі ці чинники, ігнорування яких самим негативним чином позначається не тільки на результативності тренувальної та змагальної діяльності, але і на здоров'я спортсменів і на якості їхнього подальшого життя, належать до профілактичної спрямованості діяльності як міжнародної, так і національних систем спорту вищих досягнень, рівня кваліфікації, сумлінності та наукової підготовленості фахівців, насамперед тренерів.

Серйозною проблемою для олімпійського спорту і відчутним чинником ризику для більшості спортсменів із слаборозвинених країн, які не мають можливості розкрити свої таланти у себе на батьківщині, є їх переїзд до інших країн, де створені значно кращі умови для занять спортом. Однак часто ці спортсмени не мають жодних гарантій на отримання освіти і соціальний захист у разі серйозних спортивних травм або при зниженні спортивних результатів, а також після завершення спортивної кар'єри, що нерідко призводить до сумних наслідків.

Інтенсивна політизація спорту і його комерціалізація привели до появи в олімпійському спорті ряду процесів і явищ, давно характерних для професійного спорту, в тому числі до ставлення до атлетів високого класу як до товару, який можна придбати за певну плату.

Варто також відзначити зростаючу залежність спортсменів від спонсорів, менеджерів, організаторів змагань. Наслідком такої залежності є безжальна експлуатація спортсменів, які змушені брати участь у занадто великій кількості змагань, що, на жаль, характерно для більшості видів спорту – особливо для найбільш комерційно привабливих (легка атлетика, теніс та ін.).

Комерційні міркування нерідко і помітно переважають над інтересами спортсменів і під час вибору місць і часу проведення змагань (у тому числі на деяких Олімпійських іграх).

Незахищеними виявляються атлети і перед не завжди сумлінними журналістами з різних засобів масової інформації, які часто безпардонно втручаються в особисте життя спортсменів. Доводиться констатувати і те, що скандали в спорті привертають інших журналістів значно більше, ніж високі спортивні результати і цікаві моменти спортивної підготовки і змагального суперництва. Спортсмени страждають і від того, що їхня майстерність і тонкощі спортивної підготовки часто не знаходять у ЗМІ серйозного кваліфікованого аналізу, а підміняються нудними репортажами з поверхневим викладом подій на змаганнях. Причиною цього часто є недостатня кваліфікація багатьох журналістів, які пишуть про спорт або знімають спортивні сюжети для телебачення, що штовхає їх на пошуки таких навколоспортивних фактів (і чуток), які мають характер дешевої сенсаційності та скандальності.

Величезний інтерес проявляють журналісти до допінгових скандалів в олімпійському і світовому спорті, особливо якщо він стосується таких видатних атлетів, як Бен Джонсон, Маріон Джонс, Ленс Армстронг. У тисячах публікацій, книгах і навіть документальних фільмів протягом багатьох років аналізуються гріхи цих спортсменів. проте залишаються невисвітленими значно важливіші проблеми, пов'язані з допінгом. Зокрема те, що такі ж заборонені речовини застосовують більшість спортсменів, які виступають у тих же видах спорту. Практично без уваги ЗМІ залишається діяльність численних лабораторій і приватних осіб, що поширюють допінг серед багатьох тисяч спортсменів, які перетворили розповсюдження допінгу на сферу серйозного бізнесу. Не висвітлюється антинаукова і в багатьох випадках протизаконна політика і діяльність WADA у сфері боротьби з допінгом, а також дії спортивних чиновників, тренерів, лікарів, які штовхають спортсменів на застосування допінгу. Відсутня також політика серйозного аналізу сучасного спорту з позицій можливості перенесення сучасних украй небезпечних для здоров'я тренувальних і змагальних навантажень без застосування заборонених WADA фармакологічних засобів. Серйозні журналістські розслідування у всіх цих сферах є незмірно більш важливими для боротьби з допінгом, розвитку спорту, підвищення ефективності професійної діяльності спортсменів і їх здоров'я, ніж журналістський галас навколо кількох видатних спортсменів, які завинили аж ніяк не більше, ніж величезна кількість людей з різних країн, що пов'язані з

Велогонщик-шосейник Ленс Армстронг зі США на Іграх XXVII Олімпіади 2000 р. у Сіднеї завоював бронзову медаль, а також сім разів підряд (у 1999–2005 рр.) вигравав першість у найпрестижнішій багатоденній велогонці "Тур де Франс", але згодом за результатами антидопінгового розслідування був викритий у вживанні заборонених препаратів, пожиттєво дискваліфікований і позбавлений усіх спортивних титулів, здобутих з 1998 р.

цією проблемою. Наприклад, чого варта діяльність одного американського фахівця у сфері розповсюдження заборонених фармакологічних програм, що діяв під псевдонімом Томас Манн (насправді – Майкл. А. Мурконес) і охопив 8 тис. (!) спортсменів. Однак особливого інтересу до цієї теми журналісти не проявили. Проте допінговий скандал з дійсно видатним у багатьох відношеннях спортсменом Ленсом Армстронгом, семиразовим переможцем найпрестижнішої в світі велогонки "Тур де Франс" отримав таке відображення, яке забезпечило кар'єру і перетворило на знаменитості багатьох журналістів, що стали авторами документальних книг і фільмів, викривальних телепрограм. При цьому журналісти надзвичайно мало уваги приділили виявленим у ході розслідування фактам, згідно з якими гонку "Тур де Франс" (у середньому 20 етапів загальною довжиною майже 4000 км і тривалістю близько 90 год) неможливо пройти без фармакологічної підтримки, яка і застосовувалася Армстронгом, а також те, що такі ж або подібні засоби використовували і продовжують використовувати практично всі гонщики.

Популярність видатних атлетів надзвичайно велика. Вони стають кумирами молоді, гордістю нації, до них спрямовано величезну увагу засобів масової інформації, представників політичних та ділових кіл, спонсорів. Зірки спорту стають зразками для наслідування, об'єктами обожнювання. Але ставлення шанувальників мало пов'язане з негативними рисами характеру спортсменів, вчинками, які для інших людей могли б тлумачитися як негідні. Воно обумовлене не стільки спортивними досягненнями, як тим ореолом, який створюють навколо них засоби масової інформації, переважно телебачення.

Проте таке ставлення зберігається доти, поки спортсмена не викрили в шахрайстві, завоюванні перемоги нечесним шляхом. У цьому випадку він відразу втрачає повагу з боку любителів спорту, громадськості, спортивних чиновників, спонсорів та ін. Найбільшим ризиком для сучасного спортсмена є звинувачення в застосуванні допінгу, що багато в чому визначено позицією і багаторічної активністю WADA і її підтримкою МОК. Однак, як свідчить багаторічна практика боротьби з допінгом, тут все неоднозначно: визначення допінгу є некоректним, заборонений список – багаторазово надлишковим, точність тестування та критерії виявлення порушників і способи контролю – недостатньо об'єктивними, а в ряді випадків і протизаконними та ін. Тому і реакція на проблему допінгу має бути більш стриманою, що відповідає практиці осуду і покарань за порушення правил чистої гри в інших напрямках – використання грубих і небезпечних прийомів, порушення етики поведінки, змова з суперниками, підкуп суддів тощо.

На жаль, явно гіпертрофоване і вибіркове ставлення до проблеми допінгу зганьбило і скинуло в небуття багатьох видатних атлетів, винних аж ніяк не більше, ніж більшість їхніх конкурентів, які зуміли різними шляхами уникнути розголосу і покарання.

Під іменами відомих спортсменів або з їх участю формуються різні фонди, створюються благодійні та інші організації. При цьому слід зазначити, що чимало подібних структур і проведених ними акцій (зокрема, і в Україні) деколи мають сумнівний характер, організовуються людьми з неоднозначною репутацією і створюються з цілями, далекими від декларованих, що кидає тінь на задіяних у таких заходах видатних спортсменів, які стали широко відомими і у себе в країні, і в світі не внаслідок політичних кампаній і рекламних акцій, а завдяки своїй важкій багаторічній праці в спорті вищих досягнень. З іншого боку, постійна підвищена увага, якою оточені відомі атлети у зв'язку з такими кампаніями та акціями, створює у цих спортсменів небезпечні ілюзії щодо їх повноцінної соціальної адаптації після закінчення спортивної кар'єри. Однак минає 10–15 років, з'являються нові молоді спортивні зірки, популярність і слава яких поступово виводить колишніх кумирів у тінь, – і вони у віці 40–45 років виявляються незатребуваними: адже їх спортивні досягнення вже стали історією, а освіта, професія, знання і досвід часто відсутні.

Ще приблизно тридцять років тому виділення занять спортом вищих досягнень у самостійний вид професійної діяльності і формування відпо-

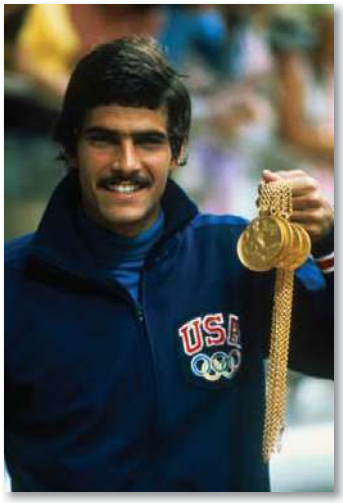
відної професії – спортсмен – стримувалося відносною короткостроковістю спортивної кар'єри в більшості олімпійських видів спорту. Переважна частина спортсменів, які досягли вищої кваліфікації, починали заняття спортом у 8–12-річному віці, протягом п'яти-шести років виходили на рівень максимальних тренувальних навантажень, а свої найвищі спортивні результати демонстрували в 19–22-річному віці – і у 21–25 років завершували спортивну кар'єру. Це дозволяло спортсменам шукати і знаходити способи відокремлення спортивної кар'єри від професійної, поєднувати заняття спортом з навчанням і трудовою діяльністю, а питання фінансування спортивної (тренувальної та змагальної) діяльності вирішувати лише в тих обсягах, які були необхідні для належного забезпечення повноцінного тренувального та змагального процесу.

Однак протягом останніх десятиліть ситуація в олімпійському спорті кардинально змінилася. У різних видах спорту було показано, що спортсмени можуть прогресувати і впродовж ряду років вже після виходу на рівень вищих спортивних досягнень, зберігаючи конкурентоспроможність на міжнародних аренах (чемпіонатах світу, Олімпійських іграх та ін.) ще чимало років. У багатьох видах спорту (зокрема, у легкій атлетиці, велосипедному спорті, веслуванні на байдарках і каное, академічному веслуванні, лижних гонках, біатлоні, бобслеї, санному спорті тощо) багато видатних спортсменів, які почали займатися спортом у віці 7–10 років, своїх перших великих спортивних успіхів досягали у 17–20-річному віці, а потім протягом від 10–15 до 20–25 років і більше виступали на рівні спорту вищих досягнень. Таким чином, загальна тривалість їхньої спортивної кар'єри становила від 20–25 до 30–35 років, а сумарний обсяг тренувальної та змагальної діяльності – від 25–30 до 40–45 тис. годин.

Нині, коли мова йде про професійну діяльність спортсменів у спорті вищих досягнень, про значущість її результатів та про суспільну оцінку праці спортсменів, ця діяльність у сучасному світі відрізняється досить високим суспільним статусом.

Водночас фахівці відзначають, що серйозні небезпеки для спортсмена нерідко криються і в ньому самому, зокрема – у його світогляді й особливостях психіки. Часто непомірні амбіції спортсменів високого класу заважають їм виконувати належним чином свою роль у суспільстві, в сім'ї,у професійній діяльності і можуть перешкоджати розвитку особистості. Це багато в чому обумовлено підпорядкуванням освіти і виховання інтересам спортивної підготовки й досягненню високих спортивних результатів, при цьому підготовка до реалій післяспортивного життя відступає на другий план. У результаті ще під час активних занять спортом у багатьох видатних атлетів проявляються елементи одностороннього розвитку, що призводять часом до неадекватних вчинків у звичайних життєвих ситуаціях – у взаєминах в родині, з партнерами, суперниками, суддями, глядачами, журналістами та ін.

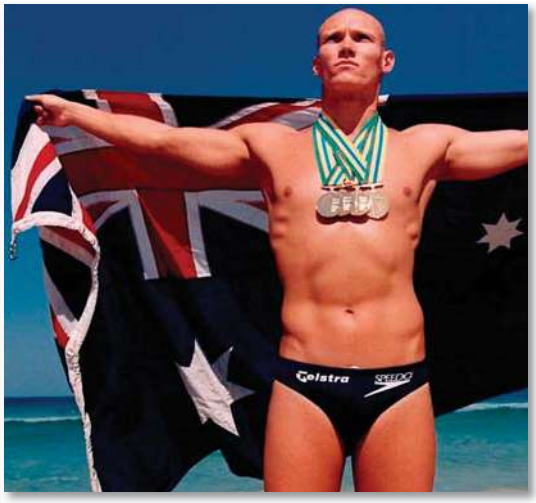
Серед проблем, що нерідко постають перед атлетом вищої кваліфікації, який ще виступає в олімпійському спорті, завершує спортивну кар'єру або вже завершив її, – його сформована самоідентичність: він сприймає себе винятково в ролі спорт-

Спортсмен зі США, дев'ятиразовий олімпійський чемпіон з плавання (1968, 1972 рр.) Марк Спітц

Австралійський спортсмен Йєн Торп – п'ятиразовий олімпійський чемпіон з плавання (2000, 2004 рр.)

Володар шести олімпійських медалей різного ґатунку (у 1996–2004 рр.) – двох золотих, трьох срібних і однієї бронзової – австралійський плавець Майкл Клім

смена, який належить до певної соціальної групи, в якій перебував протягом багатьох років спортивної кар'єри.

Для більшості видатних атлетів, які багато років присвятили спорту вищих досягнень, спортивна ідентичність є центральною, а її неминуче розмивання і втрата створюють гостру психосоціальну проблему і серйозно ускладнюють перехід до нового життя після завершення спортивної кар'єри.

Можна навести немало випадків того, як видатні спортсмени, що досягли дуже великих успіхів на Олімпійських іграх і чемпіонатах світу, але не зуміли потім подолати психологічні, соціальні або фінансові труднощі, через декілька років після припинення спортивної кар'єри робили спроби повернутися у спорт вищих досягнень. Ці спроби в переважній більшості випадків виявлялися невдалими, ще більше поглиблюючи проблему спортивної ідентичності. Наприклад, тільки в одному з видів спорту – плаванні – можна назвати чимало відомих спортсменів, які намагалися своїм поверненням у великий спорт повернути собі колишню славу, – серед них виявилися такі видатні плавці, як дев'ятиразовий олімпійський чемпіон (1968 і 1972 рр.) американець Марк Спітц, п'ятиразовий олімпійський чемпіон (2000 і 2004 рр.) австралієць Ян Торп, його співвітчизник – дворазовий олімпійський чемпіон (2000) Майк Клім та ін.

Чотириразовий олімпійський чемпіон у швидкісному бігу на ковзанах (1992 і 1994 рр.) норвежець Юхан Олаф Косс зазначав, що сучасний видатний спортсмен стикається з трьома основними небезпеками: 1) егоїзм; 2) загроза втратити зв'язок з реальним світом; 3) труднощі, пов'язані з переходом у категорію "колишнього спортсмена".

Адаптація спортсмена до нових умов життя після завершення спортивної кар'єри залежить від багатьох причин.

Вимушене або незаплановане припинення спортивної кар'єри (через серйозну травму або, наприклад, у зв'язку з відрахуванням з команди й ін.) украй ускладнює перехід до нового життя, приводячи до зміни відносин у звичному для спортсмена соціальному середовищі (інші спортсмени, тренери, менеджери, друзі, вболівальники тощо), непідготовленості до нової кар'єри, психічної пригніченості через невикористані можливості в спорті, фінансових утруднень, труднощів у сімейних стосунках і т. д.

Інша ситуація виникає, коли спортсмен свідомо завершує свою спортивну кар'єру на тому чи іншому етапі багаторічної підготовки. Як показали різні дослідження, добровільне усвідомлене закінчення спортивної кар'єри супроводжується посиленим відчуттям самоефективності, що полегшує перехід спортсмена до нового для нього способу життя.

Серйозні проблеми породжуються і тим, що спортсмени в підлітковому, юнацькому і дорослому вікових діапазонах цілком зайняті напруженою спортивною підготовкою, яка забирає левову частку часу і сил (тренувальний процес, змагальна діяльність), тоді як їхні однолітки концентруються на навчанні, здобутті професії, пошуку свого місця в тій чи іншій сфері, вирішенні питань службової кар'єри і т. п. Спортсмени не можуть приділяти всьому цьому належної уваги, їх навчання у закладах вищої освіти нерідко має формальний характер, а набутих під час такого навчання знань зазвичай не вистачає для повноцінної професійної діяльності після виходу з великого спорту, – тим більше, що не всім колишнім спортсменам вдається стати успішними тренерами, та й не всі вони схильні до такої роботи, а чимало з них не мають бажання присвячувати їй своє життя. У зв'язку з цим у багатьох спортсменів виникають труднощі – часом досить гострі – у процесі соціальної адаптації після завершення спортивної кар'єри, коли одномоментно руйнується звичний життєвий уклад. Колишній спортсмен не тільки часто позбавляється фінансових коштів для повноцінного існування, але і усвідомлює, що його "раптом" забули всі, хто раніше приділяв йому чимало уваги, – спортивні керівники та інші чиновники, преса, телебачення тощо. Це загрожує негативними психічними емоціями, можливостями зривів від безвиході й ін.

Дослідження і досвід практики свідчать, що гармонійно поєднувати отримання повноцінної освіти з успішною спортивною кар'єрою важко, часто неможливо, і що рівень знань і професійних навичок, отриманих у закладі вищої освіти, в силу об'єктивних причин у спортсменів виявляється на мінімально допустимому рівні – зазвичай більш низькому, ніж у тих студентів, які не були обтяжені щоденними багатогодинними заняттями спортом і могли приділяти навчанню значно більше сил і часу. Так і після отримання диплома про вищу освіту спортсмени часто продовжують спортивну кар'єру протягом багатьох років, у той час як їхні однолітки відразу включаються в трудову діяльність, розвивають свої професійні навички та вміння, набираються досвіду і просуваються по кар'єрних сходах.

В умовах перенасиченості ринку праці дипломованими фахівцями, що характерно також для України, перспективи колишніх спортсменів на працевлаштування та успішну діяльність за обраною спеціальністю (отриманою у закладі вищої освіти) у переважній більшості випадків виявляються малорезультативними, а нерідко й безрезультатними.

Однак є сфера професійної діяльності (з досить широким переліком спеціальностей), в якій спортивна кар'єра і здобуті знання, навички і досвід є потужним фундаментом для отримання спеціаль-

ної вищої освіти, гарантією працевлаштування, ефективної професійної діяльності та соціальної адаптації у професійному середовищі. Такою сферою є сучасний спорт, який постійно розвивається як самостійна галузь професійної діяльності.

Кваліфіковані спортсмени в разі набуття спеціальностей, необхідних у сферах, пов'язаних зі спортом, і роботи за цими спеціальностями спочатку отримують серйозні переваги – як психологічні, так і спеціальні – над конкурентами, які не мають відповідних спортивних досягнень і спортивного досвіду. Ці переваги зумовлюють успішність трудової діяльності в згаданих сферах після завершення спортивної кар'єри і сприяють природній та швидкій адаптації колишніх спортсменів до нового соціального середовища та наявності належної мотивації і психічної стійкості.

З урахуванням усіх цих чинників у ряді країн, що відрізняються не тільки успішною економікою і розвиненим спортом, а й серйозною і ефективною системою соціального захисту громадян своєї держави, що визначає справжню високу цивілізованість суспільства, розроблені й успішно реалізуються на практиці (наприклад, у Норвегії, Великій Британії і деяких інших країнах) програми соціальної адаптації колишніх спортсменів, які включають їх навчання, професійну підготовку, працевлаштування, а якщо потрібно, то і перекваліфікацію (Tonoli, 2009).

Подібні небезпеки підстерігають не тільки видатних спортсменів, але і тисячі менш відомих атлетів, які не завоювали медалей, проте багато років виконували таку само роботу і несли такі ж навантаження, як і зірки сучасного спорту. Ці звичайні спортсмени не мають тієї популярності і матеріального добробуту, які дісталися більш удачливим конкурентам, що нерідко ще більшою мірою ускладнює проблему соціальної адаптації після завершення спортивної кар'єри (Guo, 2009).

У різних ланках системи олімпійського спорту на різних її рівнях останніми роками обговорюється питання про розробку і визнання на міжнародному рівні статусу спортсмена високого класу, в якому було б визначено його права й обов'язки у взаємовідносинах із міжнародними та національними спортивними федераціями, зі спортивними організаціями, тренерами, лікарями, менеджерами та іншими фахівцями, які працюють зі спортсменами. Такий офіційно затверджений статус допоміг би чіткіше визначити місце спортсмена в олімпійському спорті і впорядкувати його відносини з іншими учасниками олімпійського руху.

Спортсмени та Міжнародний олімпійський комітет

З ініціативи сьомого президента Міжнародного олімпійського комітету Хуана Антоніо Самаранча 27 жовтня 1981 р. було засновано Комісію атлетів МОК. Вона покликана стати сполучною ланкою між діючими спортсменами і МОК.

Як сказано в офіційному роз'ясненні 1 до правила 21 Олімпійської хартії, більшість членів Комісії атлетів МОК повинні становити спортсмени, які обираються атлетами – учасниками Олімпійських ігор. Вибори проходять під час Ігор Олімпіади і під час зимових Олімпійських ігор відповідно до регламенту, встановленого виконкомом МОК.

У складі Комісії атлетів МОК, чисельність якої визначена в 19 осіб, дванадцять її членів обира-

Зустріч президента МОК Томаса Баха з членами Комісії атлетів МОК

Томас Бах – олімпійський чемпіон з фехтування на рапірах у командній першості – у складі збірної ФРН на Іграх XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі; згодом (у 1991 р.) став членом МОК для Німеччини, а в 2013 р. був обраний президентом МОК і працює на цій посаді донині

Швейцарець Деніс Освальд на Іграх XIX Олімпіади 1968 р. у Мехіко здобув бронзову медаль у змаганнях з академічного веслування (у складі екіпажу четвірки розпашної зі стерновим); з 1991 р. – член МОК для Швейцарії, нині – член виконкому МОК

ються спортсменами, які беруть участь в Олімпійських іграх, а ще сім членів визначаються Міжнародним олімпійським комітетом – з тим, щоб забезпечити адекватне представництво статей (спортсменів і спортсменок), регіонів (частин світу) і видів спорту.

Реформи, проведені МОК у 1999 р., дозволили суттєво підвищити роль і значущість Комісії атлетів, оскільки 15 її членів (включаючи всіх обраних спортсменами – учасниками Олімпійських ігор) стали повноправними членами Міжнародного олімпійського комітету – з правом голосу.

Комісія атлетів МОК є гарантом того, що Міжнародний олімпійський комітет під час ухвалення рішень повинен враховувати точку зору спортсменів і дотримуватися їх права.

Комісія атлетів МОК висуває представників від спортсменів в інші комісії МОК і в інші сполучні органи, забезпечуючи вираження думки спортсменів у різних сферах олімпійського руху та олімпійського спорту.

Комісія атлетів МОК виробляє пропозиції та рекомендації та вносить їх у виконком Міжнародного олімпійського комітету.

Комісія атлетів МОК бере участь у боротьбі з усіма видами допінгу в спорті, в тому числі веде роз'яснювальну роботу щодо попередження спортсменів про небезпеки, якими загрожує вживання харчових добавок тощо.

Комісія атлетів МОК веде боротьбу за рівноправність чоловіків і жінок на всіх рівнях олімпійського руху, включаючи збалансовану участь спортсменів і спортсменок у змаганнях.

Олімпійський чемпіон із легкої атлетики у стрибках із жердиною (на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі), а нині – член виконкому МОК, президент НОК України Сергій Бубка

Олімпійський чемпіон Ігор-1960 з вітрильного спорту (в класі "Дракон") Константин з Греції (тоді він був кронпринцем, згодом став королем цієї країни); з 1963 р. – член МОК, а нині – почесний член МОК

Француз Жан-Клод Кіллі, який на X зимових Олімпійських іграх 1968 р. у Греноблі став триразовим олімпійським чемпіоном з гірськолижного спорту; з 1995 р. – член МОК, а нині - почесний член МОК

Володарка семи олімпійських медалей (у 2000–2012 рр.) різного ґатунку в плаванні (двох золотих, чотирьох срібних і однієї бронзової) спортсменка із Зімбабве Кірсті Ковентрі, яку в 2013 р. було обрано членом МОК, а нині вона – член виконкому МОК

Російський спортсмен Олександр Попов – чотириразовий олімпійський чемпіон з плавання (1992 і 1994 рр.), який у 2000 р. був обраний членом МОК, а нині є почесним членом МОК

Тому, що Міжнародний олімпійський комітет наприкінці 1990-х років і в XXI ст. став більшою мірою, ніж раніше, враховувати інтереси атлетів, сприяло обрання в члени МОК відомих олімпійців – спортсменів і спортсменок.

Так, у 1988 р. до складу Міжнародного олімпійського комітету було обрано легкоатлетку з Марокко, олімпійську чемпіонку у бігу на 400 м з бар'єрами (1984) Наваль Ель Мутавакель, яка протягом багатьох років була членом виконкому МОК, а наразі (станом на 1 січня 2019 р.) є членом МОК.

У 2000 р. членами Міжнародного олімпійського комітету було обрано (до Комісії атлетів МОК) вісім спортсменів – чемпіонів і призерів Олімпійських ігор, у тому числі четверо з них на восьмирічний термін – український легкоатлет, олімпійський чемпіон (1988), неодноразовий чемпіон світу і рекордсмен світу у стрибках із жердиною Сергій Бубка; російський плавець, чотириразовий олімпійський чемпіон (двічі в 1992 і двічі в 1996 рр.) Олександр Попов; волейболіст із США, олімпійський чемпіон (1988) Роберт Чтвртлік; володарка двох золотих, чотирьох срібних і двох бронзових олімпійських медалей із плавання (1992–2000), австралійська спортсменка Сьюзен О'Нейл; а четверо були обрані на чотирирічний термін – легкоатлет із Чеської республіки, триразовий олімпійський чемпіон (1992–2000) і володар срібної олімпійської медалі (1988) у метанні списа Ян Железний; олімпійський чемпіон (1996) і володар срібної олімпійської медалі (1992) іспанський ватерполіст Мануель Естіарте; володар срібної (1996) і бронзової (1992) олімпійських медалей у веслуванні академічному спортсмен із Німеччини Роланд Бар; канадська легкоатлетка, володарка срібної медалі в естафеті 4 х 400 м Чермейн Крукс.

Згодом український спортсмен Сергій Бубка очолював Комісію атлетів МОК і був обраний членом виконкому Міжнародного олімпійського комітету. А коли закінчився термін перебування по посту очільника Комісії атлетів МОК, він був обраний членом МОК (у 2008 р.) вже як президент Національного олімпійського комітету України – і на сьогодні (станом на 1 січня 2019 р.) є членом МОК і входить до складу виконкому МОК.

Спортсмен з Угорщини Пал Шмітт став дворазовим олімпійським чемпіоном у фехтуванні на шпагах (у командній першості – у 1968 і 1972 рр.); у 1983 р. був обраний членом МОК, яким є і нині

Аніта Дефрантц зі США у 1976 р. на Іграх XXI Олімпіади у Монреалі здобула бронзову медаль в академічному веслуванні (у складі екіпажу вісімки); у 1986 р. була обрана членом МОК, а нині вона – член виконкому МОК і віце-президент Міднародного олімпійського комітету

Гі Дрю з Франції – олімпійський чемпіон (1976 р.) і срібний призер (1972 р.) з легкої атлетики (у бігу на 110 м з бар'єрами); у 1996 р. був обраний членом МОК, яким є і нині

Серед тих, хто був обраний у члени МОК у 2002 і 2004 рр., – шведська гірськолижниця, дворазова олімпійська чемпіонка (1992 і 1994 рр.) Пернілла Віберг; легкоатлет-спринтер із Намібії, володар чотирьох срібних олімпійських медалей – двох у бігу на 100 м (1992 і 1996 рр.) і двох у бігу на 200 м (1992 і 1996 рр.) Френк Фредерікс (він і зараз – станом на 1 січня 2019 р. – входить до складу МОК), легкоатлет із Марокко, дворазовий олімпійський чемпіон – у бігу на 1500 і 5000 м (2004) Хішам Ель-Герруж.

Серед обраних до складу МОК у 2006 і 2008 рр., – олімпійська чемпіонка у лижних гонках (2002), канадська спортсменка Ребекка Скотт; дворазова олімпійська чемпіонка (1996 і 2000 рр.), кубинська волейболістка Юмілка Руїс; володар срібної (2006) і двох бронзових (1994 і 1998 рр.) олімпійських медалей у хокеї на льоду (із шайбою), спортсмен із Фінляндії Саку Койву; олімпійський чемпіон із тхеквондо (2004) Мун Де Сон (Республіка Корея); володарка срібної олімпійської медалі із фехтування на шпагах у командній першості (2004), спортсменка з Німеччини Клаудія Бокель.

Серед тих, хто був обраний у члени МОК у 2013 р., – триразовий олімпійський чемпіон у веслувальному слаломі (2004–2012), французький спортсмен Тоні Естанже, дворазовий олімпійський чемпіон у веслуванні академічному (1992 і 1996 рр.) австралієць Джеймс Томкінс; володарка семи олімпійських медалей у плаванні – двох золотих, чотирьох срібних і однієї бронзової (2000–2012), спортсменка з Зімбабве Крісті Ковентрі; шведський легкоатлет, олімпійський чемпіон у стрибках у висоту (2004) Стефан Хольм (всі четверо і нині – станом на 1 січня 2019 р. – члени МОК).

Український легкоатлет Валерій Борзов, який, виступаючи у складі збірної СРСР, на Іграх 1972 і 1976 рр. став дворазовим олімпійським чемпіоном (у бігу на 100 і 200 м), володарем однієї срібної медалі (в естафеті 4 х 100 м) і двох бронзових (у бігу на 100 м і в естафеті 4 х 100 м); в 1994 р. був обраний членом МОК, яким є і нині

Серед тих, хто був обраний до складу МОК у 2014 р., – олімпійський чемпіон із бадмінтону (1996), спортсмен із Данії Поул-Ерік Хойєр Ларсен і чотириразова олімпійська чемпіонка (2002–2014) із хокею на льоду (із шайбою) канадська спортсменка Хейлі Віккенхейзер (обоє зараз – станом на 1 січня 2019 р. – є членами МОК).

Дворазовий олімпійський чемпіон з легкої атлетики Кіпчоге Кейно з Кенії (1968 р. – у бігу на 1500 м; 1972 р. – у бігу на 3000 м з перешкодами); у 2000 р. був обраний членом МОК, а нині є почесним членом МОК

Мануела ді Чента (Італія) – дворазова олімпійська чемпіонка з лижних гонок (Ліллегаммер-1994) з почесним президентом МОК Жакком Рогге – триразовим учасником Ігор Олімпіад (1968, 1972 і 1976 рр.)

Серед тих, хто був обраний у члени МОК у 2016 р., – володарка срібної олімпійської медалі у веслуванні академічному (1984), канадська спортсменка Тріша Сміт; спортсменка з Німеччини, володарка однієї золотої (2008) і двох срібних (2004, 2012 рр.) олімпійських медалей у фехтуванні на шпагах Брітта Гайдеманн; володар трьох олімпійських медалей з настільного тенісу – однієї золотої (2004), однієї срібної (2012) і однієї бронзової (2008), спортсмен із Республіки Корея Ю Син Мін; володар золотої (2012) і срібної (2004) олімпійських медалей у плаванні, угорський спортсмен Даніель Дьюрта; російська легкоатлетка, дворазова олімпійська чемпіонка (2004 і 2008 рр.) і володарка бронзової олімпійської медалі (2012) у стрибках із жердиною Олена Ісинбаєва; спортсменка з Нової Зеландії, володарка срібної медалі у велосипедному спорті – BMX (2012) Сара Вокер (всі вони і зараз – станом на 1 січня 2019 р. – є членами МОК).

Серед тих, хто був обраний до складу МОК у 2017 р., – володар золотої і бронзової (1996) олімпійських медалей у веслуванні академічному, француз Жан-Крістоф Ролан, який і сьогодні – станом на 1 січня 2019 р. – член МОК.

Серед тих, хто був обраний у члени МОК у 2018 р., – володарка двох бронзових медалей (1998, 2010 рр.) у хокеї на льоду (з шайбою) спортсменка з Фінляндії Емма Терхо; олімпійська чемпіонка (2018) у лижних гонках (командний спринт), спортсменка зі США Кіккан Рендалл; олімпійська чемпіонка у швидкісному бігу на ковзанах – на дистанції 1000 м (2014), китайська спортсменка Чжан Хун; олімпійська чемпіонка у стендовій стрільбі (2000), литовська спортсменка Дайна Гудзіневічюте.

У нинішньому (станом на 1 січня 2019 р.) складі виконкому Міжнародного олімпійського комітету, що налічує 15 осіб, п'ятеро є володарями олімпійських медалей різного ґатунку, завойованих у різні роки: це президент МОК Томас Бах (Німеччина) – олімпійський чемпіон Ігор XXI Олімпіади 1976 р. у фехтуванні на рапірах у командній першості; віце-президент МОК Аніта Дефрантц (США) – срібний призер Ігор XXI Олімпіади 1976 р. в академічному веслуванні (у складі екіпажу вісімки); член виконкому МОК Деніс Освальд (Швейцарія) – бронзовий призер Ігор XIX Олімпіади 1968 р. в академічному веслуванні (у складі екіпажу четвірки розпашної зі стерновим); член виконкому МОК Сергій Бубка (Україна) – олімпійський чемпіон Ігор XXIV Олімпіади 1988 р. з легкої атлетики (стрибки з жердиною); член виконкому МОК Крісті Ковентрі (Зімбабве) – володарка семи олімпійських медалей у плаванні (2000–2012) – двох золотих, чотирьох срібних і однієї бронзової.

Крім згаданих вище олімпійських чемпіонів і призерів Олімпійських ігор, яких обирали члени МОК наприкінці 1990-х років і в XXI ст., у нинішньому складі Міжнародного олімпійського комітету (станом на 1 січня 2019 р.) є ряд видатних спортсменів – переможців Олімпійських ігор, які були обрані в МОК у 1980–1990-ті роки. Серед них – дворазовий олімпійський чемпіон (1968 і 1972 рр.) у фехтуванні на шпагах (у командній першості) Пал Шмітт (Угорщина), дворазовий олімпійський чемпіон (1972 р. – у бігу на 100 і 200 м) легкоатлет Валерій Борзов (Україна), олімпійський чемпіон (1976 р. – у бігу на 110 м з бар'єрами) французький легкоатлет Гі Дрю; а серед нинішніх почесних членів МОК – олімпійський чемпіон (1960) із вітрильного спорту колишній король Греції Константин, дворазова олімпійська чемпіонка в лижних гонках (1994) Мануела ді Чента (Італія), дворазовий олімпійський чемпіон (1968 р. – у бігу на 1500 м, 1972 р. – у бігу на 3000 м з перешкодами) кенійський легкоатлет Кіпчоге Кейно, триразовий олімпійський чемпіон (1968) французький гірськолижник Жан-Клод Кіллі, чотириразовий олімпійський чемпіон (1992 і 1996 рр.), російський плавець Олександр Попов.

Дайна Гудзиневічюте з Литви - олімпійська чемпіонка зі стендової стрільби (2000 р.); у 2018 р. була обрана членом МОК, а нині входить до складу Міжнародного олімпійського комітету

Розділ 49

Антураж в олімпійському спорті

У сучасному спорті вищих досягнень – і особливо в олімпійському спорті – вагому роль відіграє відчутний вплив, який чиниться на спортсменів найрізноманітнішими факторами навколишнього середовища. При цьому вплив таких зовнішніх факторів на професійну тренувальну і змагальну діяльність спортсменів і на різноманітні сторони їх життя поза сферою спорту – як під час спортивної кар'єри, так і після її завершення – може бути позитивним або негативним.

Увага Міжнародного олімпійського комітету до антуражу навколо спортсменів

Міжнародний олімпійський комітет приділяє велику увагу напрямку, що охоплює різні аспекти взаємин спортсменів з їх оточенням. Активно діє створена в 2010 р. Антуражна комісія МОК, головою якої (з моменту її створення і до сьогодні) є член виконкому Міжнародного олімпійського комітету, президент Національного олімпійського комітету України Сергій Бубка.

В антураж (слово "*entourage*" з французької перекладається як оточення, обстановка, зовнішнє середовище) входять всі люди, які так чи інакше пов'язані зі спортсменом, його життям і діяльністю, – тренери, спортивні судді, менеджери, агенти, керівники і працівники спортивних організацій, фармакологи, дієтологи, спортивні медики, вчені різного профілю, юристи, постачальники спортивної форми, спортивного спорядження та спортивного обладнання, спонсори, журналісти друкованих та електронних засобів масової інформації, члени сім'ї атлета, глядачі спортивних змагань, державні діячі, громадські організації і багато інші фізичні та юридичні особи, які по-різному впливають на спортсмена і його кар'єру.

Перед Антуражною комісією МОК (як і перед Комісією атлетів МОК) стоїть завдання забезпечувати створення найбільш сприятливого для спортсменів навколишнього середовища. Але якщо в рамках роботи Комісії атлетів МОК до роботи залучають самих спортсменів, то до роботи Антуражної комісії МОК – значно ширше коло членів олімпійського руху, різних експертів та інших фахівців.

Зустріч Президента МОК Томаса Баха з членами Антуражної комісії МОК. Лозанна. 15 січня 2019 р.

Слід підкреслити, що поняття "оточення спортсмена" містить значно більшу кількість різних компонентів, ніж було згадано вище, а розробка проблематики антуражу в олімпійському спорті безсумнівно повинна мати багатогранний характер – і в науковому плані, і в організаційно-управлінському. Адже в цій сфері, крім усього перерахованого, надзвичайно актуальними є і такі фактори, як загальна політична, економічна і соціальна ситуація в країні і ставлення лідерів держави (його вищого керівництва) до розвитку спорту, до забезпечення нагальних потреб спортсменів, їх добробуту, соціальної захищеності тощо.

Тому видається логічним і доцільним розглядати великий комплекс питань щодо антуражу спортсменів і антуражної політики в спорті значно ширше, ніж це робилося в спеціальній літературі до цих пір.

Зовнішнє середовище і роль різних його чинників у системі підготовки спортсменів в олімпійському спорті

Варто нагадати, що ще системі спорту вищих досягнень у СРСР велика увага приділялася факторам зовнішнього середовища, що оточують спортсмена, тобто тому, що відповідно до прийнятої Міжнародним олімпійським комітетом термінології іменується антуражем.

Зокрема, відомий вчений у галузі теорії спорту Лев Матвєєв у фундаментальній праці "Основи спортивного тренування" (1977) зовнішнє середовище звів до таких двох її складових: 1) позатренувальні та позазмагальні фактори, до яких належать спеціальні заходи із прискорення відновних процесів після тренувальних і змагальних навантажень, гігієнічні, фізіотерапевтичні, психологічні процедури, біологічні засоби підвищення працездатності та ін.; 2) загальні умови життя і діяльності спортсмена.

У колективній праці "Сучасна система спортивної підготовки", що вийшла у світ у Росії в 1995 р., представлено комплексну модель зовнішнього середовища, в якій показано особливості таких груп факторів: організаційно-управлінські; засоби відновлення і підвищення роботоздатності; географічні, кліматичні та екологічні умови; технічні засоби і прийоми "штучного керуючого середовища"; спортивний інвентар і обладнання.

Роль кожної групи факторів зовнішнього середовища всебічно розглянуто в ряді капітальних праць, що видані в різних країнах, а також у численних роботах, присвячених вивченню окремих факторів і їхнього впливу на підготовку спортсменів.

Зокрема, в Україні в 2017 р. побачила світ книга "Менеджмент підготовки спортсменів до Олімпійських ігор" (колектив авторів; під редакцією С. Н. Бубки, В. М. Платонова), в якій одна з глав – "Зовнішнє середовище в системі олімпійської підготовки" – присвячена розгляду різних груп факторів антуражу та їх впливу на розвиток олімпійського спорту і підготовку задіяних у ньому спортсменів.

За останні два десятки років збільшилася кількість країн, які включилися в суперництво за медалі на Олімпійських іграх і за високі місця в підсумкових таблицях неофіційного командного медального заліку на Іграх Олімпіад і зимових Олімпійських іграх. Це обумовлено усвідомленням великої політичної, економічної і соціальної значущості успіхів, досягнутих на міжнародних спортивних аренах. У зв'язку з цим істотно зросла увага до зовнішнього середовища, чинники якої в тій чи іншій мірі впливають на ефективність підготовки спортсменів національних команд та їх виступів на Олімпійських іграх та інших найбільших міжнародних спортивних змаганнях.

Тому до досліджень зовнішнього середовища, до обґрунтування його різних значущих компонентів і до їх розробки підключилися вчені, що представляють різні напрямки спортивної науки.

Але якщо в попередні роки дослідження, що проводяться в цій сфері, були орієнтовані здебільшого на вивчення тих зовнішніх факторів, які безпосередньо впливають на тренувальних процес, – зокрема, спортивного інвентарю, тренажерів, засобів стимуляції роботоздатності та її відновлення, клімато-географічних та інших умов, в яких відбувається тренувальна і змагальна діяльність спортсменів, то в останні двадцять років різними вченими було показано надзвичайно високу значущість різних за своїм характером чинників, які опосередковано впливають і на якість підготовки спортсменів, і на успішність їх виступів у змаганнях.

Було досліджено роль комерційних, політичних, соціальних, організаційно-управлінських, культурних та інших факторів зовнішнього середовища.

В той же час інтенсивно розвивалася система знань про різного роду зовнішні засоби оптимізації тренувального процесу – такі, як діагностичні та керуючі системи, спортінвентар, спортивна форма, спеціальні дієти, фармакологічні та інші засоби.

Дослідники, які вивчають передовий світовий досвід у цій сфері та здійснюють узагальнення даних спеціальної літератури й опитування провідних фахівців різних країн, у зовнішньому середовищі, що впливає на ефективність процесу підготовки спортсменів у сучасному спорті вищих досяг-

нень, у тому числі в олімпійському спорті, виділяють фактори прямого і непрямого впливу. При цьому чинники прямого впливу, у свою чергу, поділяють на базові фактори і чинники, пов'язані з тренувальною та змагальною діяльністю, а фактори непрямого впливу – на загальні та спеціальні.

До **базових факторів прямого впливу** належать:

- організаційне та програмно-нормативне забезпечення підготовки;
- єдність процесів підготовки на місцевому, регіональному, національному і міжнародному рівнях;
- стан і оснащення спортивних споруд, наявність сучасного тренажерного та діагностичного обладнання;
- наявність сучасних спеціалізованих і комплексних тренувальних центрів;
- структурування спортивної кар'єри, усвідомлене дотримання її етапів;
- умови для переходу від масового спорту (етап початкової підготовки) до спеціалізованого;
- умови для переходу від юнацького спорту до спорту дорослих, від шкільного спорту – до спорту вищих досягнень;
- соціальне напруження, пов'язане зі способом життя спортсменів, їх матеріальним і соціальним становищем і життєвими перспективами;
- мікроклімат і взаємини в групі підтримки (батьки та інші члени сім'ї, друзі, вболівальники, товариші по команді);
- науково-методичне забезпечення;
- медичне забезпечення;
- місце занять спортом у способі життя спортсмена, зв'язок із навчанням, роботою, кар'єрними перспективами;
- фінансове забезпечення процесу підготовки і змагальної діяльності;
- наявність необхідної кількості змагань і можливості участі у них;
- наявність моральних і матеріальних стимулів.

До **факторів прямого впливу, пов'язаних з тренувальною діяльністю,** відносять:

- наявність сучасних спортивних споруд для повноцінного тренувального процесу;
- наявність спортивної форми, спортивного спорядження, тренажерів та ін.;
- кваліфікацію тренерів та інших фахівців, узгодженість їх рекомендацій;
- напруженість в емоційній і психічній сферах, пов'язану з процесом підготовки;
- умови для поєднання індивідуальної і колективної форм тренувальної роботи;
- наявність апаратури для оперативного контролю за станом спортсмена і корекції тренувального процесу;
- можливість користуватися послугами психологів, фізіологів, дієтологів та інших фахівців;
- якість харчування, використання харчових добавок і фармакологічних засобів (дозволених до застосування в спорті);
- наявність відновлювальних засобів та засобів, що стимулюють ефективність тренувального процесу;
- впевненість в об'єктивності та коректній поведінці антидопінгових служб;
- мікроклімат у тренувальній групі, взаємовідносини між спортсменами, а також між спортсменами, тренерами та іншими фахівцями;
- профілактику травм і захворювань, умови для їх лікування і посттравматичної реабілітації;
- освітнє та інформаційне забезпечення підготовки спортсменів.

До **факторів прямого впливу, пов'язаних із змагальною діяльністю,** слід зарахувати:

- місце проведення змагань;
- кліматичні і погодні умови місця проведення змагань;
- стан спортивних споруд;
- умови проживання й особливості харчування;
- умови для відпочинку і відновлення;
- транспортне обслуговування;
- захворювання і травми;
- негативну за своїм характером інформацію в ЗМІ, загострену увагу журналістів;
- перфекціонізм щодо команди або окремого спортсмена;
- взаємини спортсмена з тренерами, керівниками та іншими фахівцями.

До **загальних факторів непрямого впливу** зараховують:

- соціально-політичну стабільність у країні, консолідацію суспільства, рівень національної самосвідомості;
- рівень розвитку економіки та її стан, внутрішній валовий продукт країни, життєвий рівень населення;
- ступінь урбанізації країни;
- стан здоров'я населення та ефективність системи охорони здоров'я;
- ставлення до спорту з боку керівників країни, їх роль у розвитку фізичного виховання населення, масового спорту та спорту вищих досягнень;
- ставлення населення країни до спорту вищих досягнень.

До **спеціальних факторів непрямого впливу** належать:

- історичні традиції та досягнення в спорті;
- наявність у країні видатних спортсменів, що досягли успіхів у найбільших міжнародних змаганнях;
- законодавство в галузі спорту;
- організаційно-управлінські основи спорту вищих досягнень та олімпійської підготовки;

- місце і зміст фізичного виховання в системі освіти;
- наявність інфраструктури для розвитку дитячо-юнацького спорту та спорту вищих досягнень, політика щодо її розвитку в країні;
- система підготовки та підвищення кваліфікації фахівців (тренерів, менеджерів, психологів, дієтологів, лікарів тощо) для системи спорту;
- стан спортивної науки та наявність науково-дослідних організацій (інститутів, лабораторій, центрів);
- проведення в країні великих і популярних міжнародних змагань;
- висвітлення спортивних подій, стану спорту і його розвитку в засобах масової інформації.

Державна політика в сфері спорту і ставлення до нього з боку керівництва країн

Серед різноманітних аспектів антуражу в спорті одним із найважливіших і багато в чому визначальним є ставлення керівництва країни до спорту, тобто державна політика в цій сфері.

Адже значущість перемог в олімпійському спорті, яка значно зросла протягом кількох останніх десятиліть, і гостра конкуренція на міжнародних спортивних аренах потребували формування в різних країнах ефективних національних систем розвитку спорту вищих досягнень та олімпійської підготовки провідних спортсменів і перспективних резервів.

Цьому сприяло неухильне підвищення популярності Олімпійських ігор у світі, що стало особливо помітним наприкінці XX ст. та в XXI ст., постійне зростання політичної, економічної і соціальної значущості спортивних досягнень, що сприяло позитивному іміджу тієї чи іншої країни.

Саме тому до таких процесів, поряд із різними спортивними організаціями і структурами системи освіти та бізнесу, активно підключилися політики і державні діячі. У багатьох країнах – особливо в тих, що мають високорозвинену економіку, науку і техніку в поєднанні з провідними позиціями в спорті вищих досягнень, або ж у тих, які інтенсивно прагнуть до цього, – розвиток олімпійського спорту став однією зі стратегічних сфер діяльності, фактором консолідації й самоствердження держави і національної самосвідомості.

Чимало прикладів цього є як в історичному аспекті оцінки уваги керівництва різних країн у різні роки до олімпійського спорту та Олімпійських ігор, так і в сучасному періоді олімпійського руху.

Яскраво виражена політизація Олімпійських ігор проявилася вже на Іграх I Олімпіади в Афінах (1896), причому і на стадії підготовки до них, і в ході їх проведення. У Греції тоді багато було зроблено для того, щоб перші Олімпійські ігри сучасності, які проходили на батьківщині давньогрецьких Олімпійських ігор, стали не тільки великим спортивним святом, а й великою подією політичного характеру, спрямованою на згуртування грецької нації, на відновлення і зміцнення в ній патріотизму, національної гордості та національної ідентичності, які були втрачені греками впродовж багатьох століть чужоземного панування в цій країні (спочатку римського, потім турецького), а також спрямованою на демонстрацію на міжнародній арені досягнень і можливостей Греції.

У 1936 р. під час Ігор XI Олімпіади, які проводилися в Берліні, правлячий у цій країні нацистський режим зробив усе для того, щоб, використовуючи у зв'язку з Олімпійськими іграми різноманітні пропагандистські засоби, відвернути увагу світової громадськості від непривабливої сутності ідеології націонал-соціалізму й агресивної політики гітлерівської Німеччини.

Після вступу СРСР в олімпійський рух на початку 1950-х років і утворення соціалістичного табору (перейменованого згодом у соціалістичну співдружність), що включав Радянський Союз і ряд залежних від неї країн Східної Європи та деяких інших регіонів, Олімпійські ігри, починаючи з Ігор XV Олімпіади у Гельсінкі (1952), стали не тільки найбільшими міжнародними спортивними змаганнями, а й аренами найгострішого протистояння двох суспільно-політичних систем у їх "холодній війні", ідеологічного протиборства між СРСР і США, між НДР і ФРН і т. п.

Наприкінці 1950-х років тодішній керівник Радянського Союзу Микита Хрущов, базуючись на суб'єктивних і, як показали подальші події, помилкових переконаннях, ініціював кардинальну перебудову системи управління сферою фізкультури та спорту в країні, що проявилося у скасуванні державного органу – Комітету з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів СРСР і створення замість нього громадської організації – Спілки спортивних товариств і організацій СРСР. Ця реорганізація негативно позначилася на системі фізичного виховання і спорту в СРСР, причому особливо негативно – на системі олімпійської підготовки радянських спортсменів, яка втратила жорстке організаційне начало, що чітко функціонувало до цього. Наслідком такого реформування стало погіршення результатів виступів спортсменів СРСР порівняно з їх основним суперником – збірною США – на Іграх XVIII Олімпіади в Токіо (1964) і особливо – на Іграх XIX Олімпіади в Мехіко (1968).

З урахуванням таких важких уроків було зроблено організаційні висновки – ліквідовано Союз спортивних товариств і організацій СРСР (оскільки він не впорався з покладеними на нього завданнями), а керівництво цією сферою було доручено новоствореному державному органу – Комітету з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів СРСР. Позитивні результати його відтворення позначилися вже на Іграх XX Олімпіади в Мюнхені (1972) і на Іграх XXI Олімпіади в Монреалі (1976), де збірна СРСР у неофіційному командному медальному заліку впевнено була першою, випередивши збірну США.

У Німецькій Демократичній Республіці в основу формування системи підготовки спортсменів вищої кваліфікації було покладено постійну увагу керівників НДР до розвитку спорту в країні, залучення до його забезпечення кадрового і науково-технічного потенціалу різних галузей, а також використання досвіду СРСР, що був у ті роки лідером як в олімпійському спорті, так і в спортивній науці.

На олімпійський рух та олімпійський спорт негативно вплинуло застосування керівництвом ряду держав бойкотів Олімпійських ігор як засобу політичного тиску. Це призвело до того, що дуже багато спортсменів різних країн були позбавлені можливостей виступити на Олімпійських іграх, що проявилося, зокрема, на Іграх XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі, а особливо гостро – під час Ігор XXII Олімпіади 1980 р. у Москві і Ігор XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі.

Не тільки власне спортивні, але і політичні завдання вирішувалися державним керівництвом Республіки Корея (де в 1988 р. у Сеулі проводилися Ігри XXIV Олімпіади), Китайської Народної Республіки (де в 2008 р. у Пекіні відбулися Ігри XXIX Олімпіади) і лідерами деяких інших держав, чиї міста приймали Олімпійські ігри наприкінці XX ст. і в XXI ст.

Важливою умовою формування такої раціональної державної політики у сфері спорту вищих досягнень (і насамперед олімпійського спорту), яка сприяла б успіхам спортсменів відповідної країни та її національних команд на міжнародній арені, є наявність оптимальної та ефективної законодавчої та нормативно-правової баз.

Завдяки продуманій державній політиці у сфері спорту (і особливо олімпійського спорту) і його підтримці керівництвом ряду країн високоефективні системи олімпійської підготовки, які принесли чимало втішних результатів відповідних олімпійських збірних команд на Іграх Олімпіад та зимових Олімпійських іграх, були створені та успішно діють у США, Китаї, Німеччині, Канаді, Великій Британії, Італії, Франції, Норвегії, Австралії, Республіці Корея, Нідерландах, Японії та деяких інших державах.

Системи, що функціонують у сфері олімпійського спорту у різних країнах, мають свої особливості в їх структурах. Наприклад, у Великій Британії діє така структура, як "Спорт Великої Британії", що має в своєму складі висококваліфікованих фахівців, які представляють різні організації, яким було надано широкі права у формуванні політики розвитку спорту: вона зосередила свою діяльність безпосередньо на спорті вищих досягнень з метою отримання переваги національними командами Великої Британії на світовій спортивній арені.

У Канаді державне регулювання розвитку спорту здійснює Міністерство з питань канадської спадщини, в діяльності якого виділено самостійний напрям "Спорт Канади", а федеральний уряд цієї країни реалізує свою політику в сфері масового спорту та спорту вищих досягнень, співпрацюючи з урядами провінцій і з численними спортивними організаціями.

У Франції основною особливістю моделі олімпійської підготовки, що функціонує в цій країні, є жорстке державне регулювання розвитку елітного спорту, а керівництво ним здійснює Міністерство у справах спорту, молоді, народної освіти і суспільного життя, що виділяє національним спортивним федераціям фінансові кошти і визначає їх діяльність на всіх рівнях управління спортом.

У Німеччині було запроваджено Національну програму розвитку спорту вищих досягнень. Німецький олімпійський спортивний союз впровадив модель управління розвитком спорту вищих досягнень у країні, покликану об'єднати в єдину систему всю сукупність програм, організацій і структур, підпорядковану головній меті – досягненню німецькими спортсменами успіхів на міжнародній арені і перш за все – на Олімпійських іграх.

У Республіці Корея злиття Національного олімпійського комітету і національних спортивних федерацій, що завершилося в 2009 р. під егідою Корейського олімпійського комітету, дозволило створити єдину систему – від дитячого спорту до підготовки національних команд до Олімпійських ігор та інших міжнародних змагань.

В Італії, де відсутнє профільне міністерство з питань фізичної культури та спорту і не існує загального закону про спорт, більшість управлінських функцій у цій сфері передано Національному олімпійському комітету Італії (CONI), який розглядається як конфедерація національних спортивних федерацій і асоціацій за видами спорту. Ця структура зазнала глибокої реорганізації, спрямованої на автономізацію сфери спорту.

Цікаво порівняти підсумки участі в Олімпійських іграх збірних команд ряду країн, які здобули незалежність після розпаду СРСР наприкінці 1991 р. Різне ставлення керівників цих держав до галузі спорту показово ілюструється результатами виступів команд цих країн на олімпійських аренах.

Наприклад, на Іграх XXVI Олімпіади, що відбулися в 1996 р. в Атланті (перших Іграх Олімпіади, де самостійними командами брали участь ті країни, які в 1992 р. на Іграх XXV Олімпіади в Барселоні виступали у складі Об'єднаної команди Співдружності Незалежних Держав), збірна України завоювала 23 олімпійські медалі різного ґатунку (9 золотих, 2 срібні, 12 бронзові), тоді як у збірної Казахстану було 11 медалей (3 золоті, 4 срібні, 4 бронзові), у збірної Узбекистану – тільки 2 медалі (жодної золотої, 1 срібна, 1 бронзова), у збірної Азербайджану – лише 1 срібна медаль.

Однак через двадцять років – на Іграх XXXI Олімпіади, що проходили в 2016 р. у Ріо-де-Жанейро, результати виступів спортсменів чотирьох згаданих команд були зовсім іншими. У збірної Азербайджану – 18 медалей (1 золота, 7 срібних, 10 бронзових), у збірної Казахстану – 17 медалей (3 золоті, 5 срібних, 9 бронзових), у збірної Узбекистану – 13 медалей (4 золоті, 2 срібні, 7 бронзових), тоді як в активі збірної України олімпійських нагород було менше – 11 медалей (2 золоті, 5 срібних, 4 бронзові).

І якщо на Іграх XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті збірна України в неофіційному командному медальному заліку посіла досить високе 9-те місце, пропустивши вперед з числа пострадянських держав тільки Росію, то на Іграх XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро вона опинилася на 31-му місці – набагато нижче, ніж була двадцятьма роками раніше в Атланті.

Чималу роль у цьому зниженні рівня виступів українських спортсменів на Іграх Олімпіад відіграли різні негативні аспекти державної політики у сфері спорту в країні, серед яких – як об'єктивні причини (насамперед, важка економічна ситуація в країні, наслідки анексії Криму в 2014 р. Росією і тривала її агресія на сході України, з чим пов'язані підвищені витрати нашої держави на оборонні потреби), так і суб'єктивні фактори (у тому числі ставлення керівництва держави до вітчизняного спорту і фізичного виховання, яке залишає бажати кращого, фінансування цієї сфери з держбюджету за залишковим принципом – в обсягах, значно менших, ніж необхідно для нормального розвитку, дефіцит сучасних баз, обладнання тощо).

Досягнутий за минуле двадцятиріччя помітний прогрес у результатах виступів на Іграх Олімпіад спортсменів Азербайджану, Казахстану та Узбекистану багато в чому пояснюється активною і цілеспрямованою державною політикою у сфері спорту згаданих країн, реальною турботою про його розвиток з боку керівників цих держав. Причому мова йде не тільки про спорт вищих досягнень (олімпійський спорт), а й про спорт і фізичне виховання в школах, коледжах, закладах вищої освіти та інших навчальних закладах, про будівництво різних спортивних баз, належне фінансування олімпійської підготовки тощо.

Наведемо ще одне порівняння. На XVII зимових Олімпійських іграх, що відбулися в 1994 р. у Ліллегаммері (перших зимових Олімпійських іграх, де самостійними командами виступали країни, які на попередніх Іграх-1992 входили до складу Об'єднаної команди СНД), на рахунку збірної України було 2 медалі (1 золота, 1 бронзова – і 13-те місце в неофіційному загальнокомандному заліку), а спортсмени збірної Білорусі завоювали тоді також 2 медалі (жодної золотої, 2 срібні – і 15-те місце).

Двадцять років потому – на XXII зимових Олімпійських іграх 2014 р. у Сочі – збірна України залишилася майже на тому ж скромному рівні, – 2 медалі (1 золота, 1 бронзова – і 20-те місце), тоді як результати збірної Білорусі на Іграх-2014 виявилися набагато кращими – 6 медалей, з яких 5 золотих, 1 бронзова – і досить високе 8-ме місце в неофіційному командному заліку. На XXIII зимових Олімпійських іграх 2018 р. у Пхьончхані в активі збірної нашої країни виявилася лише одна золота медаль (срібних і бронзових нагород в українських спортсменів не було) – і Україна розділила 21-ше місце (з Угорщиною), а у Білорусі – 3 медалі (у тому числі 2 золоті, 1 срібна) – і 15-те місце.

Олімпійські досягнення збірної Білорусі багато в чому є відображенням успішного розвитку низки зимових олімпійських видів спорту в цій країні, що стало наслідком великої уваги до них з боку керівництва держави, будівництва у містах Білорусі палаців спорту та інших спортивних споруд.

Все перераховане вище свідчить, що керівники Азербайджану, Казахстану, Узбекистану, Білорусі зуміли створити у своїх країнах сприятливе середовище (оточення) – з тим, щоб сприяти не тільки досягненню успіхів у спорті вищих досягнень (олімпійському спорті), але й формуванню у населення (особливо молоді) здорового способу життя, відволіканню від згубних звичок, підвищенню працездатності і т. п.

Немає сумніву в тому, що і в Україні керівництво країни, її уряд (Кабінет Міністрів), Міністерство молоді та спорту повинні розуміти, наскільки велике значення і для держави, і для суспільства має створення належного навколишнього середовища (антуражу) в галузі спорту і в суміжних з нею сферах.

Одним із чинників, що відображають наслідки (позитивні або негативні) державної політики щодо спорту, є численні випадки переїзду провідних спортсменів зі своїх країн в інші – зі зміною громадянства і виступами на наступних Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та інших міжнародних змаганнях вже за нову країну.

В одних країнах державна політика у сфері спорту вищих досягнень сприяє створенню умов, які приваблюють талановитих спортсменів до переїзду туди (зі зміною громадянства), тоді як в інших країнах, навпаки, відсутність належних умов (фінансових, матеріально-технічних, житлово-побутових та ін.) для тренувальної і змагальної діяль-

Віктор Ан – спортсмен, який спеціалізується у шорт-треку. До грудня 2011 р. представляв на міжнародних змаганнях Республіку Корея, але згодом змінив громадянство – і на XXII зимових Олімпійських іграх-2014 виступав за Росію

Вік Вайлд – сноубордист, який до 2011 р. виступав у складі збірної США, а потім змінив громадянство – і на XXII зимових Олімпійських іграх-2014 виступав за Росію

Володимир Григор'єв - спортсмен, який спеціалізується у шорт-треку. До 2007 р. виступав за збірну України, але згодом змінив громадянство – і на XXII зимових Олімпійських іграх-2014 виступав за Росію

ності спонукає деяких із спортсменів залишати країну і змінювати громадянство.

Варто нагадати, висловлювання президента Міжнародного олімпійського комітету Томаса Баха, що з'явилося у пресі в 2014 р. Він поділився своєю думкою про натуралізацію спортсменів (зміну ними громадянства): "У сучасному світі імміграція є частиною нашого життя. Причини бувають різні: іноді це любов, іноді робота або нові цілі в житті. Ви повинні поважати вибір цих людей", – і продовжив: "Всі подібні випадки було вивчено і передано на затвердження виконкому. Ми будемо замислюватися, якщо в подібних випадках буде мати місце "торгівля" та договірна зміна громадянства".

Спортивні споруди, спортивні тренувальні центри та науково-дослідні інститути як компоненти інфраструктури зовнішнього середовища

Розвиток сучасного олімпійського спорту та діяльність задіяних у ньому спортсменів (тренувальна та змагальна) багато в чому тісно пов'язані з розвитком таких компонентів зовнішнього середовища (антуражу), як різні спортивні споруди – стадіони, палаци спорту, басейни, веслувальні канали, іподроми, стрілецькі тири, спеціалізовані спортзали тощо.

При цьому однією з основних проблем, що виникають у організаторів Олімпійських ігор, є створення спортивних споруд, які дозволяють спортсменам демонструвати найвищі показники своєї майстерності і водночас задовольняють зростаючі вимоги з боку глядачів та засобів масової інформації.

Позитивними прикладами в цьому сенсі можуть бути Ліллегаммер (XVII зимові Олімпійські ігри-1994), Нагано (XVIII зимові Олімпійські ігри-1998), Сідней (Ігри XXVII Олімпіади-2000), Солт-Лейк-Сіті (XIX зимові Олімпійські ігри-2002), Афіни (Ігри XXVIII Олімпіади-2004), Лондон (Ігри XXX Олімпіади-2012) і деякі інші міста–організатори Олімпійських ігор.

На жаль, не завжди організатори Олімпійських ігор підходять до вирішення цих питань з належною відповідальністю. Наприклад, оргкомітет Ігор XXVI Олімпіади, які проводилися в 1996 р. в Атланті, в основу будівництва і підготовки олімпійських спортивних споруд поклав принципи максимальної економії фінансових коштів і можливості раціонального використання цих об'єктів після закінчення Ігор-1996, що відсунуло на задній план інтереси і спортсменів, і глядачів. Загалом лише близько половини олімпійських спортивних споруд в Атланті відповідали сучасним вимогам.

Надмірне ускладнення деяких спортивних споруд для ряду видів спорту, що входять до програми зимових Олімпійських ігор, яке було зроблено їх оргкомітетами (зокрема, трас для бобслею, санного спорту, скелетону, гірськолижного спорту, фріс-

тайлу, сноубордингу та ін.), спрямоване на отримання певної переваги для атлетів країни, що приймає олімпійські змагання, нерідко призводить до травмування спортсменів, іноді з тяжкими наслідками. Так було на XXI зимових Олімпійських іграх, які проходили в 2010 р. у Ванкувері, і на XXII зимових Олімпійських іграх 2014 р. у Сочі.

Зокрема, чимало претензій до організаторів XXII зимових Олімпійських ігор (Сочі-2014) з боку спортсменів було висловлено з приводу зайвої складності ряду олімпійських спортивних об'єктів, зокрема, в таких видах змагань, як слоуп-стайл у сноубордингу, слоуп-стайл у фрістайлі, жолоб для бобслею, санного спорту і скелетону, а також деяких трас для гірськолижного спорту. Наприклад, через зайву складність гірськолижних трас на Іграх-2014 у чоловічому слаломі не змогли фінішувати 29 спортсменів, у жіночому слаломі-гіганті – 18, у чоловічому швидкісному спуску – 11, у жіночому слаломі – 11. Наслідками зайвої складності ряду олімпійських спортивних об'єктів Сочі-2014, зокрема, призначених для змагань зі слоуп-стайлу, стали травми ряду спортсменів, часом досить серйозні.

До початку 1960-х років підготовка спортсменів високого класу була майже винятковою сферою діяльності тренерів, від знань, умінь і досвіду яких залежала ефективність цього процесу. У наступні роки в оптимізації підготовки спортсменів стала зростати роль фахівців різного профілю – фізіологів, біохіміків, психологів, спортивних лікарів, фахівців у таких галузях, як розвиток рухових якостей, періодизація спортивного тренування та ін., які своїми дослідженнями і заснованими на їх результатах рекомендаціями допомагають спортсменам і тренерам підвищувати якість і ефективність підготовки і при цьому уникати перевтоми і перетренованості. З урахуванням цього в 1960-х роках у СРСР, а потім у НДР і деяких інших східноєвропейських країнах почали формувати комплексні наукові групи (КНГ) при збірних командах з різних видів спорту,

Грузинський спортсмен-саночник Нодар Кумаріташвілі загинув на олімпійській трасі у Ванкувері на XXI зимових Олімпійських іграх у Ванкувері-2010

Чотириразовий олімпійський чемпіон з плавання Володимир Сальников (на фото у центрі), головний тренер збірної СРСР у цьому виді спорту Сергій Вайцеховський (ліворуч) і психолог Г. Горбунов в одному з тренувальних центрів

які здійснювали науково-методичне забезпечення підготовки спортсменів.

Оскільки вже перші результати роботи таких КНГ продемонстрували доцільність використання їх потенціалу для підвищення ефективності тренувальної і змагальної діяльності спортсменів, у 1970–1980-х роках функціонування КНГ при збірних командах СРСР і НДР стало невід'ємною частиною процесу їх підготовки. До складу цих груп входили фахівці з теорії і методики спортивного тренування, фізіології, біохімії, біомеханіки, психології, спортивної медицини, дієтології, фізіотерапії, фармакології, генетики та ін.

Надалі подібна практика набула поширення у Франції, Італії, Австралії, Іспанії, на Кубі та в інших країнах, зацікавлених в успіхах своїх спортсменів на міжнародних аренах, і насамперед – на Олімпійських іграх.

Необхідність забезпечення належного зовнішнього середовища з метою створення оптимальних умов для високоефективної підготовки спортсменів призвела до розвитку в різних країнах спортивних тренувальних центрів – як комплексних (для спортивної підготовки в декількох видах спорту), так і спеціалізованих (для спортивної підготовки в одному виді спорту).

Такі спортивні тренувальні центри вперше було створено в 1960-х роках: спочатку – в СРСР і НДР, а потім і в інших країнах. Їх поява була обумовлена необхідністю концентрації в одному місці необхідних спортсменам умов для проживання, тренувального процесу, харчування, наукового та медичного забезпечення підготовки.

У період з 1960-х до 1980-х років у СРСР було створено близько двадцяти комплексних спортивних

тренувальних центрів (Цахкадзор, Ешери, Медео, Подольськ, Озеро Кругле, Тракай, Новогорськ, Таллін, Конча-Заспа, Алушта та ін.) і кілька десятків спеціалізованих спортивних тренувальних центрів (з велосипедного спорту – в Ленінграді, Омську, Куйбишеві, Клайпеді та ін.; з плавання – у Харкові, Ленінграді, Києві, Москві та ін.; за видами веслування – поблизу Вільнюса; з вітрильного спорту – в Талліні), що багато в чому забезпечило досягнення спортсменами СРСР значних успіхів на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та інших міжнародних змаганнях.

Аналогічним чином створювалися організаційні, матеріально-технічні та інші умови для централізованої підготовки спортсменів і в ряді східноєвропейських країн соціалістичної співдружності – в НДР, Болгарії, Угорщині та ін.

Серед факторів зовнішнього середовища, які визначали в той період високу ефективність підготовки спортсменів СРСР, НДР та деяких інших східноєвропейських країн, слід зазначити централізоване функціонування комплексних і спеціалізованих тренувальних центрів, що дозволяють спортсменам витрачати на тренувальну і змагальну діяльність до 7–8 год на день, проводячи щодня по два-три тренувальні заняття, успішно освоювати дуже великі обсяги роботи, поєднуючи її з оптимальними умовами проживання, раціональним харчуванням, відновними процедурами, допомогою лікарів, психологів, науковців та інших фахівців, а також із посиленням уваги до підвищення кваліфікації тренерів, забезпеченням їх сучасною інформацією, формуванням системи науково-методичного та медико-біологічного забезпечення.

Бурхливий розвиток олімпійського спорту з кінця 1980-х – початку 1990-х років, зростаюча конкуренція на Олімпійських іграх і значущість перемог на міжнародних спортивних аренах стимулювали уряди багатьох держав Заходу і інших країн та їхні спортивні організації до розвитку таких форм інфраструктури зовнішнього середовища, як тренувальні центри. Крім інтенсивного розвитку існуючих тренувальних центрів – наприклад, у Колорадо-Спрінгс (США), Римі (Італія), Парижі (Франція), Сеулі (Республіка Корея), нові спортивні тренувальні центри стали створювати не тільки в різних європейських державах, у США, Австралії, Китайській Народній Республіці, Канаді, а й в деяких країнах Африки, Південної і Центральної Америки.

Наприкінці 1990-х років з'явилася ідея створення Міжнародної асоціації спортивних тренувальних центрів, що займаються підготовкою спортсменів високого класу. Таку асоціацію було створено в 1999 р. на міжнародному форумі в Сіднеї. Основними напрямками її діяльності є обмін інформацією та досвідом роботи з відбору перспективних атлетів, здатних досягти високих результатів, наукового та медичного забезпечення підготовки таких спортсменів, їх освіти, соціального захисту та ін.

На сучасному етапі розвитку олімпійського руху та олімпійського спорту тренувальним центрам відводиться важливе місце у спортивній інфраструктурі провідних країн з високорозвиненим спортом вищих досягнень. Такі центри зазвичай надають широкий спектр послуг щодо забезпечення підготовки національних збірних команд до Олімпійських ігор, а специфіка кожного з центрів визначається його спрямованістю, підходами до формування і структурою.

Зазначимо також, що серед найбільш успішних великих тренувальних центрів виявилися ті, що були створені на базі провідних вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту, оскільки це забезпечило тісний і органічний взаємозв'язок спортивної підготовки атлетів з її науково-методичним та медичним забезпеченням і з освітою спортсменів. Такі успішні центри останніми роками внесли досить високий, а нерідко і визначальний вклад у ефективність підготовки провідних спортсменів у Китаї, Франції, Республіці Корея і ін.

Дещо інший підхід у цьому відношенні обрали в Канаді, що обумовлено специфікою існуючої в ній системи освіти. У цій країні спортивні тренувальні центри створювалися шляхом об'єднання спортивних баз, їх відповідного розвитку і постійного розширення комплексу послуг, що надаються в таких центрах спортсменам та тренерам, а також розвитку системи підвищення кваліфікації фахівців.

Нині в Канаді діють сім спортивних центрів: "Монреаль" (Квебек), "Онтаріо" (провінція Онтаріо), "Атлантік" (провінція Нова Шотландія), "Манітоба" (провінція Манітоба), "Калгарі" (провінція Альберта), "Саскачеван" (провінція Саскачеван), "Пасіфік" (провінція Британська Колумбія). Кожен з цих центрів надає свої послуги спортсменам, що спеціалізуються в різних видах спорту (наприклад, центр "Атлантік" – з легкої атлетики, веслування на байдарках і каное, велосипедного спорту, різних видів боротьби, вітрильного спорту, баскетболу, футболу; центр "Калгарі" – з таких зимових видів спорту, як бобслей, хокей на льоду, сноубординг, фрістайл, скелетон, керлінг, швидкісний біг на ковзанах; центр "Пасіфік" – із хокею на льоду, фігурного катання на ковзанах, гірськолижного спорту, фрістайлу, сноубордингу, бобслею, біатлону; центр "Манітоба" – із плавання, легкої атлетики, тріатлону, спортивних ігор, а також із швидкісному бігу на ковзанах, керлінгу тощо).

Характерно, що спортивні центри Канади являють собою не сконцентровані в тому чи іншому місці структурні утворення, а широку мережу різних спортивних об'єктів, готелів, медичних, освіт-

ніх та наукових установ, нерідко розташованих на значних відстанях один від одного і об'єднаних не територіально, а спільною участю у виконанні певної програми. При цьому широкий попит на запропоновані у таких центрах спортсменам різноманітні послуги породжує природну конкуренцію за залучення клієнтури як між фахівцями того чи іншого профілю, що працюють в одному центрі, так і конкуренцію між центрами. Це, в свою чергу, сприяє підвищенню якості послуг та ефективності діяльності центрів.

У Республіці Корея відсутність можливостей для територіального розширення застарілих тренувальних центрів, що були в цій країні, спонукало її уряд створити в Інчхоні новітній Національний тренувальний центр, причому загальна вартість будівництва цього комплексу склала (за рахунок державних асигнувань та корпоративної підтримки) суму, еквівалентну 560 млн доларів США.

В Австралії забезпечення підготовки спортсменів покладено на національну мережу тренувальних центрів. Окрім того, австралійським спортсменам надається можливість поєднувати навчання і тренувальний процес у зарубіжних центрах інших країн – Іспанії, Великої Британії, Італії.

У Німеччині Центр олімпійської підготовки, що діє в Таубербішофсхаймі, спочатку був місцем підготовки тільки фехтувальників. Але в подальшому в цьому ж центрі було створено умови для підготовки спортсменів з деяких інших видів спорту – таких, як теніс, плавання, настільний теніс, велосипедний спорт.

Партнерами Центру олімпійської підготовки "Рейнланд" у Німеччині є 11 університетів, Академія тренерів та Федеральний інститут спортивної науки в Кельні, 18 спортивних шкіл (у тому числі п'ять елітних), 8 спортивних інтернатів, 10 медичних установ,

Національний тренувальний центр "Чинкон" (Республіка Корея)

широко відома компанія "Байєр", яка є одним зі світових лідерів у створенні інноваційних лікарських засобів та іншої фармацевтичної продукції, а також ряд фінансових організацій, включаючи три федеральні і шість регіональних.

У різних країнах помітно зросли вимоги до організацій, які претендують на набуття статусу національного спортивного тренувального центру. Наприклад, у Нідерландах в тій чи іншій провінції може бути відкритий тільки один такий центр, причому він повинен співпрацювати не менш ніж із шістьма національними спортивними федераціями, мати сучасні спортивні споруди і можливості для впровадження інформаційних технологій, належні умови для проживання спортсменів, можливості для отримання ними необхідної освіти, кваліфікованої медичної допомоги і т. д.

У спортивних тренувальних центрах здійснюються два види наукової діяльності: це, з одного

Центр олімпійської підготовки "Попендал" у Нідерландах

боку, науково-дослідна робота, а з іншого – науково-методичне забезпечення підготовки спортсменів. При цьому наявність науково-дослідного інституту та наукових лабораторій надає діяльності тренувального центру інноваційний і водночас прикладний характер, дозволяє максимально наблизити діяльність вчених до практичних потреб спорту, оперативно й об'єктивно вивчати різні аспекти підготовки спортсменів, а також активізує процес впровадження результатів науково-дослідної діяльності в спортивну практику.

Для підтримки високого рівня конкурентоспроможності національні спортивні інфраструктури – як зовнішнє для спортсменів середовище в спорті вищих досягнень – повинні постійно підвищувати якість умов спортивної підготовки і надаваних послуг і розширювати їх перелік. Одним із позитивних результатів розробки та впровадження державними і громадськими організаціями ефективних механізмів стимулювання співпраці різнопрофільних установ, підприємств, фірм та інших структур зі спортивними організаціями є виникнення конкуренції між фахівцями, що сприяє підвищенню якості підготовки спортсменів. Здійснюється активний пошук нових технологій (що охоплюють матеріально-технічні, наукові, медичні, організаційні, фінансові, соціальні, інформаційні, освітні, кадрові та інші аспекти спортивної підготовки) та їх впровадження в практику, що має на меті підвищувати конкурентоспроможність національних інфраструктур у справі забезпечення підготовки спортсменів високого міжнародного класу.

Велику значущість серед різних факторів зовнішнього середовища мають різні наукові організації.

Наприклад, у СРСР таку роль відігравав Всесоюзний науково-дослідний інститут фізичної культури (ВНДІФК) у Москві – найбільший у тодішній державі центр, який здійснював як розвиток спортивної науки, так і науково-методичне забезпечення підготовки збірних команд СРСР. У Німецькій Демократичній Республіці аналогічні завдання вирішував Центральний науково-дослідний інститут у Лейпцигу, де формувалася стратегія олімпійської підготовки спортсменів НДР, розроблялися шляхи її практичної реалізації і забезпечувався науковий супровід підготовки збірних команд НДР до Олімпійських ігор, чемпіонатів світу та інших великих міжнародних змагань.

Після об'єднання Німеччини і розпаду СРСР згадані науково-дослідні інститути (в Москві і в Лейпцигу) спіткала сумна доля.

ВНДІФК у Росії було багаторазово зменшено – як у кадровому відношенні, так і в фінансуванні, а багато досвідчених фахівців цього інституту включилися в розвиток систем підготовки спортсменів інших країн – ряду західноєвропейських країн, Китаю, США, Канади, Республіки Корея, Японії.

Матеріали, що відображали діяльність (яка раніше мала переважно закритий характер) Центрального науково-дослідного інституту в Лейпцигу, виявилися не тільки в розпорядженні фахівців функціонуючого в ФРН Федерального інституту спортивної науки в Кельні, а й потрапили до наукових центрів інших країн Заходу.

У Норвегії поблизу елітного центру спортивної підготовки в Осло функціонують Інститут спортивної науки, клініка спортивної медицини, готелі для спортсменів і фахівців, які працюють з ними, спортивна та рекреаційна зони, а також незалежна координуюча організація "Olympiatoppen" (OLT), сформована Національним олімпійським комітетом Норвегії і Конфедерацією спортивних федерацій цієї країни – за підтримки норвезького уряду. OLT відповідає за розвиток спорту вищих досягнень у країні, за підготовку та участь спортсменів Норвегії в Олімпійських іграх.

В Австралійському інституті спорту, крім проведення наукових досліджень, надається допомога спортсменам у плануванні життя та досягненні ними різних цілей. Причому займаються цим переважно фахівці вузького профілю, які є професіоналами в тій чи іншій галузі – наприклад, із кар'єрного планування, отримання освіти, відносин із засобами масової інформації, ділової діяльності та фінансів, громадських контактів, планування способу життя, раціонального використання часу.

У Японії з 2001 р. діє Японський інститут спортивної науки. До сфери його діяльності при реалізації різних проектів входить співпраця з Японським олімпійським комітетом та національними спортивними федераціями, спрямована на впровадження досягнень науки в практику спорту вищих досягнень, у тому числі із оптимізації методики спортивного тренування, профілактики травматизму в спорті і реабілітації спортсменів після травм, із спортивної медицини, відбору перспективних атлетів і контролю за якістю їх підготовки, інформаційного забезпечення підготовки найсильніших японських спортсменів та їх змагальної діяльності.

В Україні це коло завдань – із проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, впровадження їх результатів у практику різних олімпійських видів спорту та науково-методичного забезпечення підготовки провідних спортсменів країни та її збірних команд – покладено на Державний науково-дослідний інститут фізичної культури і спорту (підвідомчий Міністерству молоді та спорту України) і на найбільший у країні заклад вищої освіти цього профілю – Національний університет фізичного виховання і спорту України, в структурі якого функціонує олімпійський інститут.

Медико-біологічні, фармакологічні та інші ергогенні дозволені засоби та заборонені (допінг) засоби і методи як фактори зовнішнього середовища системи підготовки спортсменів

Інтенсифікація тренувального процесу в олімпійських видах спорту вищих досягнень, яка розпочалася ще в 1960–1970-ті роки і проявилася в дворазовому та триразовому збільшенні річних обсягів тренувальної роботи і наявності двох-трьох тренувальних заняттях на день, а також у підвищенні обсягів інтенсивної роботи у загальному обсязі роботи, що виконується спортсменом, привернула увагу науковців та інших фахівців цієї сфери до проблем відновлення та раціонального відпочинку як найважливіших елементів тренувального процесу, що забезпечують високу роботоздатність, ефективний перебіг відновних реакцій, розвиток адаптації, профілактику перевтоми, перетренування і перенапруження органів і функціональних систем організму спортсменів.

У наступні роки проблеми, пов'язані з необхідністю оптимізації режимів роботи та відпочинку спортсменів, стали ще більш гострими у зв'язку з істотним розширенням календаря спортивних змагань та іншими факторами. Було встановлено, що засоби, які включаються до програми відпочинку спортсменів як відновлювальні або стимулюючі, самі по собі є додатковим навантаженням на організм, висуваючи певні, часто значні вимоги до діяльності його функціональних систем. А ігнорування цього може привести до зворотної (негативної) дії додаткових засобів, у тому числі до поглиблення втоми, зниження роботоздатності, порушення перебігу пристосувальних процесів і виникнення інших несприятливих реакцій.

У той же час однією з тенденцій сучасного тренувального процесу є об'єднання тренувальних і змагальних навантажень в єдину систему з відпочинком, який, як і навантаження, розглядається як чинник управління роботоздатністю спортсмена, відновлювальними та адаптаційними реакціями в його організмі. Встановлено, що недостатній і погано організований відпочинок призводить до емоційної втоми спортсменів, їх невпевненості під час виконання тренувальних завдань, до зниження роботоздатності і перевтоми.

Для вирішення цього кола завдань використовуються педагогічні, психологічні і медико-біологічні засоби оптимізації відпочинку, стимуляції роботоздатності і відновлення, а також оптимізація харчування спортсменів, їх дієтологічне і фармакологічне забезпечення. На ефективність відпочинку спортсменів суттєво впливають також різного роду фактори матеріально-технічного і соціально-економічного характеру, в тому числі житлові умови, матеріальне забезпечення, можливість користуватися послугами масажистів, дієтологів та інших спеціалістів.

Одним із найважливіших напрямків, що визначають прогрес у сучасному спорті вищих досягнень, є розробка, виробництво і застосування різних видів нового спортивного спорядження, спортивного обладнання, а також удосконалення місць проведення змагань і широке використання тренажерів у системі спортивної підготовки.

Відомо, що спорт вищих досягнень являє собою таку сферу людської діяльності, для якої характерним є підвищений травматизм, різні професійні захворювання спортсменів, виникнення у них передпатологічних і патологічних станів, які не тільки знижують ефективність тренувальної та змагальної діяльності, але і створюють загрози здоров'ю спортсменів.

Серед суттєвих чинників ризику травматизму та захворювань у спорті – непродумана політика спортивних федерацій та інших міжнародних спортивних організацій, недоліки в правилах змагань і в календарі змагань, негативний вплив екологічних аспектів забрудненого навколишнього середовища та ін.

Серйозні загрози для здоров'я спортсмена може створити і його передчасне повернення до тренувальної та змагальної діяльності після перенесеної хвороби або травми – до завершення всього комплексу реабілітаційних заходів. При цьому ініціаторами такої поспішності, що загрожує неприємними наслідками, найчастіше є не самі спортсмени, а їх тренери та спортивні функціонери.

Особливе місце серед численних факторів антуражу займають ті аспекти цієї сфери, що пов'язані з проблематикою, породженою використанням у спорті вищих досягнень, у тому числі в олімпійському спорті, різних форм допінгу – заборонених фармацевтичних та інших засобів і методів, і з боротьбою проти допінгу у спорті – явища, що не тільки повністю суперечить ідеалам і принципам олімпізму, але і супроводжується серйозними загрозами здоров'ю спортсменів.

Активну позицію Міжнародного олімпійського комітету в цьому питанні, що сформувалася в 1980-ті і наступні роки XX століття, коли президентом МОК був Хуан Антоніо Самаранч, широко підтримало світове спортивне співтовариство.

Однак досягнення в антидопінгової діяльності МОК в 1990-х роках виявилися набагато скромнішими порівняно з діяльністю тих, хто створював і впроваджував в олімпійський спорт допінг-речовини і методи; більш того, це негативне явище поширилося, а в деяких видах спорту набуло масовий характер.

До того ж почала проглядатися незацікавленість низки міжнародних і національних спортивних федерацій у виявленні випадків застосування допінгу – особливо тоді, коли це стосувалося видатних спортсменів. Зокрема, подібна практика призвела до величезних втрат, нанесених авторитету таких популярних видів спорту, як легка атлетика, важка атлетика та деякі інші, серіями дискваліфікації видатних спортсменів, викритих у ході допінг-контролю у застосуванні заборонених препаратів і в інших непривабливих маніпуляціях.

Недостатня ефективність діяльності Медичної комісії Міжнародного олімпійського комітету в боротьбі з допінгом в олімпійському спорті привела до створення в 1999 р. Всесвітнього антидопінгового агентства (WADA). У фінансуванні цього агентства 50% становлять кошти, які виділяє МОК, а 50% – кошти, що надають уряди країн, які підтримали створення WADA.

Однак попри всі публічні декларування ініціаторів створення Всесвітнього антидопінгового агентства воно виявилося непідвладним ні МОК, ні іншим організаціям, що входять до міжнародної олімпійської системи. При цьому найважливішим напрямом діяльності WADA стало ухвалення у 2003 р. Всесвітнього антидопінгового кодексу, а в подальшому (включаючи його версію 2015 р.) – внесення до нього ряду суттєвих змін і доповнень, що стосуються насамперед переліків заборонених речовин і методів.

Протягом усіх цих років діяльність Всесвітнього антидопінгового агентства, незважаючи на його постійно зростаючі фінансові, юридичні та кадрові можливості, багаторазово збільшені обсяги тестувань допінг-контролю (як під час змагань, так і поза ними) і жорсткі санкції до порушників, які використовують заборонені засоби і методи, на жаль, не тільки не наблизила олімпійський спорт до вирішення великого комплексу допінгових проблем, але і різко загострила ситуацію в цій сфері, зробивши її небезпечною для добробуту олімпійського руху та його авторитету.

Причини всього цього негативу вбачаються насамперед у принципово помилковій методології, покладеної WADA в основу її монополізованої діяльності, яка знайшла відображення у нехтуванні досягнень біологічної, медичної та спортивної науки, реалій сучасного спорту вищих досягнень, і будується на абсолютно науково необґрунтованих поглядах юристів WADA, її керівників і економістів, тим самим перетворивши боротьбу з допінгом на прибутковий бізнес і порушуючи при цьому права атлетів.

Принциповою помилкою стало виведення боротьби з допінгом зі сфери діяльності міжнародної олімпійської системи і передача Міжнародним олімпійським комітетом усіх прав у цій сфері приватній незалежній організації – WADA. Це обумовило всі подальші складнощі і проблеми. По-перше, WADA вирішило передати лідерство в боротьбі з допінгом з рук вчених і лікарів в руки "управлінців-професіоналів". По-друге, в основу методології боротьби з допінгом поклало не досягнення науки і передової практики, а абстрактне поняття "дух спорту". По-третє, – що стало унікальним явищем у діяльності міжнародних організацій, – нав'язало власні правові норми, не обмежені загальноприйнятими нормами в світовій практиці, а в багатьох принципових поняттях суперечливі їм, але які, за важко зрозумілою логікою, "... повинні поважатися всіма судами і судовими органами". По-четверте, нав'язало визначення поняття "допінг", що не має нічого спільного з його науковим визначенням і тлумаченням у будь-якій з енциклопедій. Запропонувало розуміти під допінгом не введення речовини або субстанцій, чужих для організму або в ненормальній кількості, як це було прийнято Міжнародною комісією МОК ще в 1972 р, а порушення "антидопінгових правил", велика частина яких має надуманий характер.

По-п'яте, ввело критерії включення речовин та методів, які не мають жодних підстав, до "забороненого списку", більша частина яких не пов'язана зі спортивною результативністю, проте позбавляє спортсмена використання досягнень медичної науки з лікувальною метою.

По-шосте, нав'язало протиправну систему тестування спортсменів, яка грубим чином порушує їхні права.

Все це не могло не породити і породило численні скандали в допінговій сфері, олімпійському спорті в цілому, які проблему боротьби з допінгом не тільки не вирішили, але й погіршили.

Чинники навколишнього середовища, які втілюють культурно-історичні, освітньо-популяризаторські та виховні аспекти олімпійського спорту

Одна з груп факторів зовнішнього середовища (антуражу) у сфері сучасного олімпійського спорту тісно взаємопов'язана з його різноманітними культурно-історичними, освітньо-популяризаторськими і виховними компонентами.

Спортсменка і скрипалька з Великої Британії Ванесса Мей на трасі змагань з гірськолижного спорту (у гігантському слаломі) на XXII зимових Олімпійських іграх у Сочі (2014)

Вони обумовлені як культурною спадщиною Стародавньої Греції, її історичними цінностями й античними Олімпійськими іграми, так і наступними неодноразовими спробами відродження олімпійських ідей і традицій у XV–XIX ст. нашої ери, які завершилися відродженням Олімпійських ігор на міжнародній основі, здійсненим на установчому конгресі в 1894 р. у Парижі, де було сформовано Міжнародний олімпійський комітет і ухвалено рішення про проведення в 1896 р. у столиці Греції Афінах Ігор I Олімпіади, після чого вони проходять з чотирирічною періодичністю в різних містах і понині.

Олімпійський спорт став одним із найбільш дивовижних явищ в історії людства. Аналіз 125-річної історії сучасного олімпійського руху переконує в тому, що ідеали, які лежали в основі давньогрецьких Олімпійських ігор, вічні і привабливі для людства. Саме боротьба за ці ідеали і за їх втілення в сучасних умовах не тільки дозволила відродити Олімпійські ігри, а й зробила їх і загалом олімпійський спорт надзвичайно популярними, оскільки це універсальне за своїм характером явище охопило всі країни і стало своєрідним феноменом у життєдіяльності світового співтовариства.

У сучасному олімпійському русі різні аспекти олімпійського спорту – як власне спортивні, так і освітні й виховні – тісно переплітаються з політичними, економічними та соціально-філософськими компонентами і стали яскравим прикладом ефективної співпраці різних країн в ім'я зміцнення миру на планеті, взаєморозуміння між країнами, дружніх відносин між народами, гармонійного розвитку людей. Все це разом узяте дозволило олімпійського руху стати досить стабільним і авторитетним.

У різні періоди історії давньогрецьких Олімпійських ігор та розвитку сучасного олімпійського руху та олімпійського спорту вони гармонійно поєднувалися з конкурсами літератури і мистецтв, знаходили яскраве і різноманітне відображення у різноманітних творах поезії, скульптури, архітектури, живопису, музики тощо.

Ще одним актуальним і значущим фактором зовнішнього середовища олімпійського спорту є олімпійська освіта. Її різноманітним компонентам і напрямам незмінно приділяє велику увагу Міжнародний олімпійський комітет, який співпрацює з Міжнародною олімпійською академією, надає їй всебічну допомогу та всіляко підтримує в цій діяльності національні олімпійські комітети й олімпійські академії різних країн.

У нашій країні такі комплексні завдання успішно вирішуються в багаторічній тісній співпраці Національного олімпійського комітету України, Олімпійської академії України та провідного закладу вищої освіти фізкультурно-спортивного профілю – Національного університету фізичного виховання і спорту України, де на базі кафедри історії та теорії олімпійського спорту за підтримки МОК і Міжнародної олімпійської академії вже понад 25 років функціонує центр олімпійських досліджень та олімпійської освіти, який у 2013 р. отримав міжнародний статус, а також діючі у структурі цього університету спеціалізоване видавництво "Олімпійська література", бібліотека закладу вищої освіти і музей олімпійської слави.

Дослідження історії розвитку олімпійського руху, олімпійського спорту та Олімпійських ігор, як і вивчення сучасної проблематики цих сфер і їх популяризація ведуться не тільки з точки зору спортивних, організаційних, управлінських і інших компонентів, а і в поєднанні з різними факторами зовнішнього середовища (економічними, політичними, культурними, соціальними та іншими), що знайшло своє втілення у підготовці та виданні різноманітної літератури з цієї тематики.

Поряд із цим слід зазначити і велике виховне значення олімпійського спорту, оскільки Олімпійські ігри і все з ними пов'язане представляє великий інтерес для широких мас населення різних країн (не тільки з власне спортивно-вболівальницької позиції, але й з пізнавальної точки зору), а олімпійські чемпіони та інші видатні спортсмени слугують прикладами для наслідування, особливо для дітей та молоді.

Враховуючи все це, Міжнародний олімпійський комітет і національні олімпійські комітети різних країн повсякденно ведуть активну діяльність, спря-

мовану на підвищення ролі спортсменів не тільки в олімпійському русі та олімпійському спорті, а й у суспільному житті.

Зокрема, в нашій країні Національним олімпійським комітетом України реалізується стратегія діяльності з популяризації праці спортсменів-олімпійців та підвищення ефективності їх участі в соціальному житті суспільства.

Серед популяризаційно-виховних масових заходів, що організовуються та проводяться Національним олімпійським комітетом України, – такі, як "Олімпійський тиждень", "Олімпійський урок", "Олімпійський день бігу", "Олімпійське лелеченя" та ін., а також тематичні фотовиставки, визначення кращих атлетів – героїв спортивного року тощо. Так, до програми заходів "Олімпійський урок" включаються зустрічі дітей та молоді з уславленими ветеранами спорту вищих досягнень та з провідними діючими спортсменами-олімпійцями України, презентації різних видів спорту – зазвичай на спортивних майданчиках за участі всіх бажаючих і під керівництвом відомих атлетів і тренерів, а також спортивні конкурси, вікторини, естафети тощо.

У проведеній в урочистій обстановці акції "Герої спортивного року", яку НОК України організовує і щорічно проводить спільно з українською Академією Спорту та іншими громадськими організаціями країни та її державними структурами, лауреатів визначають у таких номінаціях, як "Кращий спортсмен року", "Найкраща спортсменка року", "Кращий тренер року", "Найкраща команда року", "Кращий спортивний організатор року", "Олімпійська надія України", "Сенсація року" та ін.

Взаємовідносини спортсменів, задіяних в олімпійському спорті, з різними компонентами зовнішнього середовища

Антуражна комісія Міжнародного олімпійського комітету серед різних аспектів її діяльності розглядає питання, що стосуються відносин спортсменів з тренерами, менеджерами, спонсорами, агентами та іншими зацікавленими особами і структурами, тобто взаємодії атлета з його оточенням, від правильного побудови якої залежить успішність тренувальної та змагальної діяльності.

Представники антуражу повинні мати належні знання і кваліфікацію, необхідні для того, щоб працювати в своїй галузі, при цьому володіючи відповідними дипломами, ліцензіями або сертифікатами, і завжди діяти в інтересах спортсмена.

Представники антуражу зобов'язані поважати етичні принципи, в тому числі ті, які містяться в Олімпійській хартії, в Кодексі етики Міжнародного олімпійського комітету і у Всесвітньому антидопінговому кодексі, діяти сумлінно і дотримуючись високого рівня безпеки, не допускати виникнення конфлікту інтересів, приймати належні рішучі заходи протидії щодо будь-яких форм хабарництва, обману або корупції у спорті, відкидати використання спортсменами будь-яких форм допінгу, утримуватися від будь-яких форм переслідування і зловживань, у тому числі від ставок на старти спортсменів.

Представники антуражу повинні поважати конфіденційність щодо атлетів, зокрема те, що стосується змісту контрактів, особистої і будь-якої іншої внутрішньої непублічної інформації, отриманої в оточенні спортсмена, і в рамках правил спортивної організації.

Важливо, щоб взаємодія антуражу зі спортсменом було чітко і прозоро регламентованою у відповідному договорі. А спортивні організації зобов'язані інформувати спортсменів про їх права та обов'язки, у тому числі про правові аспекти у разі вирішення будь-яких спорів.

Антураж завжди повинен діяти з належною ретельністю в інтересах спортсмена, причому короткострокові інтереси не повинні превалювати над інтересами забезпечення збалансованої та успішної спортивної кар'єри атлета і його довгостроковим партнерством з оточенням.

Договірні відносини зі спортсменами мають бути засновані на збалансованих умовах, включаючи фінансові умови і страхування професійної відповідальності.

Представники різних структур антуражу повинні поважати моральні, фізичні і психологічні якості спортсмена, а також поважати і дотримуватися норм і правил виду спорту – і заохочувати спортсмена вести себе відповідним чином. Крім того, антураж повинен тримати спортсмена в курсі всіх домовленостей стосовно нього.

Будь-які порушення членом антуражу встановлених правил обов'язково повинні призводити до застосування санкцій з боку компетентних спортивних організацій, які визначають умови дисциплінарних процедур і накладають санкції.

У той же час і самі спортсмени зобов'язані діяти відповідально, обачно вибираючи членів антуражу і дотримуючись всіх умов контракту і домовленостей.

Ключову роль у складній системі оточення, в основі якої знаходиться спортсмен, відіграє його тренер і якість стосунків між спортсменом і тре-

На всіх етапах вікового розвитку людини, починаючи з дитячого, вагому роль відіграє фігура тренера

нером, що вирішально впливає на задоволеність спортсмена, його мотивацію та результативність. При цьому, враховуючи центральне місце тренера у кар'єрі спортсмена, саме тренер повинен оптимально виконувати функції вчителя, наставника і порадника, бути новатором, лідером і захисником здоров'я спортсмена.

Враховуючи всі ці фактори, НОК України, починаючи з листопада 2005 р., щомісяця вшановує не лише найкращого спортсмена країни, який продемонстрував протягом місяця найвище досягнення в міжнародних змаганнях з олімпійських видів спорту, а й визначає найкращого тренера місяця, тим самим підкреслюючи його вагому роль в успіху спортсмена.

Слід приділяти належну увагу і взаєминам між спортсменами та їх агентами.

Агент є особою, найнятою для обговорення та організації комерційних операцій, обов'язків атлета і для участі в заходах від його імені. При цьому агент покликаний надавати спортсмену послуги – або шляхом офіційного працевлаштування, або за контрактом. За свої послуги агент отримує обумовлений відсоток від доходів атлета або ж від вартості договірних операцій. Нині у світі спорту працюють багато агентств і агентів, і знайти їх не складно. Але набагато важче знайти такого агента, який одночасно є компетентним і заслуговує на довіру.

Складність полягає і в тому, що коли спортсмен стає успішним, він нерідко виявляє, що виконання різних зобов'язань і поєднання різних завдань може стати для нього непростою проблемою. Зокрема, спортсмену доводиться мати справу зі спонсорами, з комерційними партнерами, із засобами масової інформації, а також займатися виконанням безлічі завдань (у тому числі адміністративного характеру), які випливають з цих відносин. Тому кваліфікований агент повинен бути в змозі допомогти спортсмену успішно впоратися з цим колом питань, взявши на себе відповідальність за вирішення багатьох адміністративних завдань, за стосунки зі спонсорами, комерційними партнерами та деякими іншими особами та структурами від імені спортсмена, звільняючи його час для того, щоб він міг максимально зосередитися на тренувальній та змагальній діяльності. Агент зазвичай допомагає спортсмену в пошуках спонсорів і комерційних партнерів, у взаємовідносинах із засобами масової інформації, а також в обміні необхідною інформацією з іншими професіоналами сфери спорту, і гарантує атлету, що той завжди буде в курсі поточних тенденцій, норм і правил, які можуть вплинути на спортсмена.

У тому, що стосується професійної етики, агент зобов'язаний діяти не тільки кваліфіковано, але і сумлінно. При цьому він повинен дотримуватися ряду обов'язкових для його діяльності правил, у тому числі: уникати конфлікту інтересів і, зокрема, не представляти дві сторони відносин одночасно; утримуватися від підтримки або участі в будь-яких проявах недобросовісної конкуренції, букмекерської діяльності (або в сприянні участі атлета, якого він представляє, у такій діяльності) і в будь-яких агресивних проявах, а також повинен протистояти будь-яким формам хабарництва, шахрайства й корупції у спорті.

Агент повинен зберігати конфіденційність інформації, включаючи зміст контракту і будь-яку особисту інформацію спортсмена.

Агент зобов'язаний консультувати атлета щодо пропозицій про працевлаштування, інформувати

Елітний тренер з плавання Білл Світенхем у різні роки тренував національні збірні команди Австралії, Великої Британії, Гонконгу, Аргентини; в його активі – підготовка 27 медалістів Олімпійських ігор і чемпіонатів світу

атлета про його обов'язки і про умови, які випливають з цієї пропозиції у разі її прийняття і підписання контракту, а також повинен завчасно і повністю інформувати атлета про всі угоди і домовленості, які укладаються від його імені.

У сучасних умовах спорту вищих досягнень, у тому числі олімпійського спорту, атлету необхідно добре розбиратися в різних фінансових аспектах, у тому числі в питаннях формування свого бюджету, оподаткування і т. д. Це допомагає, знаючи всі компоненти майбутніх витрат, зняти стрес, обумовлений тиском, пов'язаним із проблемами фінансування, і максимально зосередитися на досягненні спортивних цілей. Спортсмену завжди краще планувати всі фінансові аспекти наперед, а також знати, як можна буде управляти своїми фінансами, наприклад, у разі укладення тієї чи іншої угоди зі спонсором, у разі травми або інших непередбачених обставин.

Оскільки спортивна кар'єра професійного спортсмена має ту чи іншу тривалість, атлету важливо розуміти, що і після завершення спортивної кар'єри життя триває, а тому необхідно заздалегідь планувати своє майбутнє (навчання, бізнес тощо) і вибрати (з відповідними консультаціями компетентних фахівців) найбільш оптимальний варіант.

Для професійних спортсменів важливу роль відіграють і питання страхування, обумовлені специфікою спорту, пов'язаною з небезпекою одержання травм і професійних захворювань. При цьому атлет повинен знати особливості різних форм страхування, у тому числі державного страхування, особистого страхування та страхування від організаторів тих чи інших спортивних змагань (наприклад, від оргкомітетів Олімпійських ігор). Спортсмену необхідно звертати увагу на досвід роботи страхової компанії, її платоспроможність і репутацію на ринку, а вибравши компанію, добре продумати, яка з програм страхування підійде йому, найкращим чином відповідатиме його цілям.

Ще під час спортивної кар'єри атлет повинен приділяти велику увагу отриманню якісної освіти як одного з найважливіших компонентів планування подальшого життя після завершення спортивної кар'єри, а також оптимального вибору майбутньої професії, пошуку адекватної роботи та соціальної інтеграції в післяспортивне життя.

Мова йде про різні форми підтримки спортсменів високого класу для здобуття ними повноцінної освіти та професійного навчання. У післяспортивному житті спортсмена важливим моментом є зовнішнє середовище, що оточує його протягом спортивної кар'єри. При цьому велике значення для успішності після спортивної кар'єри має розвиток в атлета життєвих навичок, що полегшують його подальший перехід до нових, незвичних умов життя і трудової діяльності.

Як вже розповідалося в попередньому розділі ("Спортсмен в олімпійському спорті"), фахівці відзначають наявність великої кількості різноманітних небезпечних факторів для атлета, що впливають на нього не тільки у сфері спорту, а і поза нею (незадоволеність житлово-побутовими умовами, фінансовим забезпеченням, невдалими стосунками в сім'ї або зі спортивним керівництвом та ін.).

Права та інтереси атлетів нерідко нехтують, коли організатори Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор на догоду телевізійним компаніям, які купують права на трансляцію олімпійських змагань, переносять їх на ранкові години, зручні для телебачення, але незручні для спортсменів (так було, наприклад, на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі, на Іграх XXIX Олімпіади 2008 р. у Пекіні і т. д.).

Відомих спортсменів у різних країнах нерідко залучають у різні політичні кампанії, рекламні та інші комерційні акції, що, однак, не компенсує відсутності необхідної повноцінної соціальної адаптації атлетів після припинення ними виступів у спортивних змаганнях.

Беручи до уваги всі ці аспекти, в ряді документів Міжнародного олімпійського комітету, а також Європейської спортивної хартії урядам держав у співпраці зі спортивними організаціями рекомендується розробляти і реалізовувати різні способи прямої або непрямої підтримки спортсменів і спортсменок, які виявили виняткові спортивні якості, з метою створення можливостей для повного розкриття такими атлетами їх спортивних або людських здібностей.

Одним із важливих напрямків практичної реалізації такої підтримки спортсменів є використання різних видів їх стимулювання з боку держави.

В Україні таке стимулювання спортсменів і тренерів, задіяних у сфері олімпійського спорту, забезпечується у двох формах – матеріального і морального заохочення. Матеріальне заохочення здійснюється державою здебільшого в грошовій формі (заробітна плата, державні стипендії, премії та ін., а також пенсії за вислугу років і за особливі заслуги перед Україною). Серед форм морального заохочення – присвоєння спортивних та інших почесних звань, нагородження орденами, медалями тощо.

У нашій країні як на рівні держави, регіональних і місцевих органів влади, так і зусиллями Національного олімпійського комітету України та інших громадських організацій – вирішуються проблеми соціального захисту діючих спортсменів та їх тренерів, що працюють в олімпійському спорті, і ветеранів – колишніх спортсменів і колишніх тренерів, які перебувають на пенсії. Хоча далеко не всі проблеми в цій сфері вирішено – і в цьому напрямку ще чимало належить зробити.

Розділ 50

Мультикультуралізм в олімпійському спорті

Олімпійські ігри та олімпійський рух органічно пов'язані з мультикультуралізмом, під яким розуміють явища і процеси, що забезпечують повагу до культурного розмаїття, прав расових, етнічних і культурних груп, прав і свобод кожної людини щодо самоідентифікації та саморозвитку. Природно, що інтенсивне міжнародне співробітництво, обумовлене участю величезної кількості спортсменів у безлічі спортивних змагань, які проводяться в різних регіонах і країнах світу, є сприятливим середовищем для вивчення і сприйняття політики мультикультуралізму, тісно пов'язаної з толерантністю, плюралізмом, повагою прав расових, етнічних і релігійних груп, їх досягненнями в різних сферах суспільного життя (Булатова, Бубка, 2012; Бубка, 2013; Todt, 2014). Тому виховання спортсменів у дусі мультикультуралізму забезпечує позитивний фон для цивілізованого спілкування між людьми, створюючи сприятливе психоемоційне середовище в тренувальній і змагальній діяльності (Яковлева, 2013; Булатова, 2018).

Надання рівних прав та можливостей спортсменам, які беруть участь у змаганнях, є невід'ємною специфікою спорту, яка визначається умовами і правилами змагань і ніяк не пов'язана з расовими, етнічними, релігійними, культурними та іншими особливостями учасників. Це створює середовище, в якому у спортсменів не можуть не формуватися такі якості, як повага до прав представників різних груп, об'єктивне сприйняття їх досягнень, терпимість до культурного розмаїття тощо. Тому, природно, і без спеціальної мультикультурної освіти і виховання в сучасному спорті певною мірою вирішуються його завдання. Однак це не означає, що не потрібно включати в систему олімпійської освіти її мультикультурну складову, змістом якої має стати вивчення культури власного народу і формування почуття національної самосвідомості, отримання уявлень про розмаїття культур світу, виховання поваги до культурних відмінностей, створення умов для формування і розвитку умінь і навичок взаємодії представників різних культур, виховання в дусі поваги, гуманного спілкування, толерантності.

У зв'язку з цим актуальною є узагальнена характеристика мультикультуралізму, його можливостей, протиріч і проблем, програм розвитку, аналіз взає-

Олімпійський символ, намальований П'єром де Кубертеном, символізує єднання спортсменів п'яти континентів

Прапори країн-учасниць Ігор Олімпіад

На офіційному плакаті Ігор VI Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі зображено атлета, над яким майорять прапори країн–учасниць олімпійського свята

На офіційному плакаті Ігор VII Олімпіади 1920 р. в Антверпені зображений грецький дискобол на фоні прапорів країн–учасниць Ігор

модії мультикультуралізму й олімпізму, можливостей учасників міжнародної олімпійської системи в досягненні цілей, пов'язаних із реалізацією політики, спрямованої на збереження і розвиток культурних відмінностей.

Мультикультуралізм: види, особливості, протиріччя

Термін *"мультикультуралізм"* з'явився наприкінці 1960-х – на початку 1970-х рр., коли в низці країн (Канаді, США, Швеції, Австралії та ін.) відбулося усвідомлення безперспективності політики асиміляції іммігрантів і дискримінації етнічних меншин у надії сформувати монокультурну націю. Стала розвиватися політика багатокультурності, спрямована на досягнення рівності в правах і свободах меншин, інтереси яких придушувалися національною більшістю. Мультикультуралізм перетворився на процес взаємного збагачення культур шляхом розвитку взаєморозуміння, взаємоповаги й толерантності і врешті-решт став потужним інструментом культурного єднання людей не на основі спільної культурної групи, а, навпаки, на основі поваги і терпимості до запитів громадян різних мовних і культурних груп. Така політика привела до певних успіхів: значно зменшилася міжетнічна напруженість, з'явилися можливості формування національної єдності на основі взаємодії і взаємотерпимості різних груп населення.

Проблема мультикультуралізму в сучасному світі загострюється в зв'язку з процесами глобалізації, орієнтованими на розвиток світу як цілісної економічної, екологічної, соціокультурної і політичної суперсистеми, інтернаціоналізацію всіх сторін життя країн і народів.

Глобальні економічні та політичні процеси, що наявні у сучасному світовому співтоваристві, інтенсивне збільшення чисельності населення і неконтрольована його міграція, поляризація між багатими і бідними в різних регіонах світу і в окремих країнах, культурні, етнічні та конфесійні протиріччя, гендерна нерівність лежать в основі постійних конфліктів, протистояння і нестабільності життя світового співтовариства. Протидія цим процесам і явищам значно залежить від становища в кожній країні, її зацікавленості та узгодженості дій в розвитку глобальних процесів за допомогою стратегії, здатної сприяти розв'язанню проблем і усуненню протиріч, в основу якої може бути покладено мультикультуралізм як методологічний підхід і практичну діяльність.

Процес глобалізації, що почався зі становлення єдиного економічного простору, поступово охопив усі сторони життя світової спільноти, враховуючи культурні та ціннісні підвалини його представників, культурну ідентичність кожної людини. У зв'язку з цим виникла складна проблема, пов'язана з розвитком і взаємодією багатокультурних орієнтирів і цінностей, від вирішення якої залежать як динамічність і стабільність глобального світу, так і стійкість розвитку його численних складових з їхніми непростими взаємозв'язком і взаємозалежністю (Шульгина, 2011).

Таким чином, у мультикультуралізмі може бути виділено два відносно самостійних напрями – зовнішній і внутрішній. Зовнішній пов'язаний із поглибленням на міжнародному рівні міжконфесійного та міжкультурного діалогу, заохоченням взаєморозуміння, взаємоповаги, терпимості. Останніми роками роботу в цьому напрямі активно стимулюють Організація Об'єднаних Націй, ЮНЕСКО, низка неурядових і міжурядових організацій, які розробили і реалізують план Міжнародного десятиліття зближення культур (2013–2022). Внутрішній напрям проявляється у внутрішній політиці кожної з країн, орієнтованих на створення суспільства, в якому конфлікти на підставі іншоетнічності або іншокультурності відсутні або зведені до мінімуму.

Щодо будь-якого з цих напрямів олімпійський спорт з його цінностями, організаційними осно-

Церемонія закриття Ігор XXX Олімпіади, що проходили в Лондоні у 2012 р.

вами, принципами, критеріями, постійним та інтенсивним спілкуванням є перспективною ареною для реалізації політики цивілізованого і збалансованого мультикультуралізму, її прояву як у внутрішньому житті країни, так і в міжнародних відносинах (Бубка, 2013; De la Cueva, 2014).

Сама філософія олімпізму, політика Міжнародного олімпійського комітету, міжнародних спортивних федерацій, Міжнародної олімпійської академії, низки національних олімпійських комітетів і академій, центрів олімпійської освіти, багатьох навчальних закладів орієнтована на мультикультурні цінності (Бубка, 2013; Столяров, 2017). Більше того, орієнтація на подібні цінності розглядається як гарантія збалансованого розвитку олімпійського спорту, стабільності олімпійського руху в цілому. Нехтування зазначеними цінностями, яке періодично виникає з політичних, економічних або інших причин як у самій міжнародній олімпійській системі, так і в зовнішньому щодо олімпійського спорту середовищі, відразу ж призводить до дестабілізації системи, розвитку негативних процесів і явищ (Платонов, 2015).

Попри всю важливість політики мультикультуралізму для забезпечення соціальної справедливості та гармонізації стосунків між різними групами суспільства все ж існує небезпека однобічного розвитку цього явища. У сучасному світі інтенсивно зростають вимоги різних, частіше маргіналізованих, груп визнати їх ідентичність, надати права і свободи. Ці вимоги нерідко є досить різними, аж до взаємовиключення. Підтримка меншин та спільнот особливого соціокультурного статусу і поведінкових установок є неоднозначною.

У політиці принципово важливо знайти баланс між обов'язковим для будь-якої спільноти і властивим кожній з них. Відсутність такого балансу призводить до конфліктів і суперечностей, руйнівно позначається на суспільному середовищі, підриваючи його монолітність і соціальну єдність. Щодо цього небезпечною є політика як представників ліволіберального і ліворадикального кшталту, орієнтована на використання багатокультурності як засобу отримання особливих привілеїв і ресурсів, що врешті-решт призводить до етнонаціоналістичних настроїв, так і представників комунітаристського напряму лібералізму, який передбачає придушення індивідуальної свободи й автономії під девізом захисту суспільства як базового елементу культури і забезпечення її розмаїття. Вихід з цього становища фахівці вбачають в основах оновленої форми лібералізму – неолібералізмі, що орієнтується на забезпечення рівності, справедливості, самоідентифікації і самореалізації в єдності з поглядами суспільства і політикою державних органів (Давыдов, 2016).

Таким чином, делікатним і складним є питання реалізації політики мультикультуралізму щодо забезпечення визнання групової ідентичності, самоідентифікації людей, розвитку в них почуття власної гідності й гордості без перебільшення і створення передумов невдоволення з боку інших груп.

Особливо гостро постало питання використання мультикультуралізму в цілях досягнення єдності та стабільності суспільства в країнах, у яких є групи населення, що увійшли до складу держав

Церемонія закриття Ігор XXX Олімпіади, що проходили в Лондоні у 2012 р.

Команда України на параді під час церемонії відкриття Європейських ігор (Баку, 2015)

Український борець Жан Беленюк, срібний призер Ігор XXXI Олімпіади (2016), чемпіон Європейських ігор (2019)

Збірна США на параді під час церемонії відкриття XXII зимових Олімпійських ігор 2014 р. у Сочі

Збірна Фінляндії на церемонії відкриття XXIII зимових Олімпійських ігор 2018 р. у Пхьончхані

не в результаті їх вільного вибору, а через політичні процеси. У цих випадках відсутність розуміння проблеми толерантності та поваги може сприяти виникненню соціальних конфліктів, що призводять до руйнівних наслідків.

Екіпірування збірної Канади на Іграх Олімпіад містить багато національних символів

Спортсмени, які мають багаторічний та інтенсивний досвід міжнародного спілкування в сфері сучасного спорту і володіють знаннями розвитку збалансованого мультикультуралізму в Канаді, Австралії, Швеції, Фінляндії, США та інших країнах, що перейнялися ідеалами і цінностями філософії олімпізму, можуть сприяти розвитку багатокультурності у цивілізованому і демократичному руслі.

Нерозуміння необхідності реалізації збалансованої політики мультикультуралізму неминуче призводить до багатосторонніх негативних наслідків, які можуть затягуватися на багато десятиліть, руйнуючи самі підвалини розвитку суспільства в позитивному руслі. Щоб переконатися в цьому, досить звернутися до досвіду Канади та США, тобто країн, населення яких переважно складається з переселенців. Здавалося б, вони мали відносно легко трансформуватися в монокультурну групу. Однак життя показало, що досягнення цієї мети виявилося нереальним. Що ж говорити про ті країни, в яких мультикультуральність була історично закладена і формувалася багатьма поколіннями людей.

Американський мультикультуралізм та спорт вищих досягнень

Для формування об'єктивних уявлень про мультикультуралізм і демонстрацію можливостей спорту для вирішення його проблем важливим є досвід, накопичений США. Спочатку населення країни формувалося з індіанського корінного населення, колоністів-переселенців і вивезених з Африки темношкірих рабів. Пізніше відбулася масова міграції з країн Європи, Азії, Латинської Америки. Цілком природно, що в цих умовах виникала необхідність у визначенні політики щодо різних груп населення, які іммігрували в країну. Спочатку в її основу було покладено принцип "плавильного котла", основу якого становила примусова асиміляція, яка мала привести до загальної американізації населення, об'єднання його в однорідну групу.

Однак результатів це не дало, тому що асиміляція охопила лише різні групи європейських іммігрантів. Решта ж груп з цього процесу практично були виключені, перетворені на людей другого сорту, зазнавали різного роду дискримінації, аж до ізоляції та винищення. За расовим та етнічним принципом зазнавали дискримінації й спортсмени, в тому числі й видатні. Особливо страждали темношкірі спортсмени, які хотіли проявити себе в традиційно популярних професійних видах спорту. Наприклад, перші афроамериканці в професійних бейсбольних клубах з'явилися лише в 1960-х роках (Платонов, 2010). Це призвело до гострого протистояння білого і кольорового населення, до численних конфліктів, які погрожували перерости в соціальний вибух. Для запобігання цьому в 1964 р. президент США Ліндон Джонсон був змушений підписати закон про громадянські права, що виключав будь-які форми дискримінації за расовою, релігійною, статевою та етнічною належністю і орієнтував суспільство на розвиток багатонаціональності та багатокультурності як засобу об'єднання і розвитку нації, створення атмосфери взаємоповаги, співпраці, спільності цілей та інтересів без порушення принципу саморозвитку і самоідентифікації.

Успішність цього процесу багато в чому забезпечувалася розвитком спорту вищих досягнень, особливо популярних професійних видів спорту (насамперед бейсболу, американського футболу та баскетболу), а також низки видів олімпійського спорту. Відтоді американський спорт дав світові сотні імен видатних темношкірих атлетів, які добилися дивовижних результатів у бейсболі, американському футболі, баскетболі, боксі, легкій атлетиці, гольфі, спортивній гімнастиці, тенісі та в інших престижних і популярних видах спорту. Ці спортсмени здобули виняткову популярність і визнання у широких верств населення, особливо у молоді. Вони не сходили з екранів телевізорів, стали заможними, а в багатьох випадках і дуже багатими людьми. А добилися цього, долаючи великі труднощі, часто будучи вихідцями з найбідніших верств населення. Національними героями стали багато видатних американських боксерів, які виграли золоті медалі на Іграх Олімпіад, а потім зробили блискучу кар'єру в професійному боксі. У цьому списку Мохаммед Алі, Джозеф Фрейзер, Джордж Формен, Леон Спінкс, Евандер Холіфілд, Кріс Берд, Рей Леонадро тощо.

Такий самий яскравий слід в історії світового спорту залишили темношкірі спортсменки і спортсмени, які виступали на олімпійській і світової аре-

Афроамериканець Кассіус Клей став чемпіоном Ігор XVII Олімпіади (Рим, 1960) з боксу у напівважкій вазі (до 81 кг)

Американець Джо Фрейзер став чемпіоном Ігор XVIII Олімпіади (Токіо, 1964) з боксу у важкій вазі (понад 81 кг)

Зірки американського боксу Джордж Формен (1), Евандер Холіфілд (2) і Рей Леонард (3) починали свою кар'єру на олімпійському рингу, були призерами й переможцями олімпійських турнірів

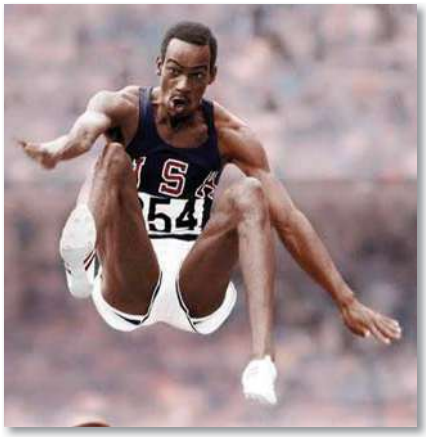
нах у легкій атлетиці: чемпіон Ігор XIX Олімпіади Роберт Бімон, який у 1968 р. встановив унікальний світовий рекорд у стрибках у довжину (8 м 90 см); володар дев'яти золотих олімпійських медалей і восьми титулів чемпіона світу спринтер і стрибун у довжину Карлтон Льюїс; триразова олімпійська чемпіонка Вілма Рудолф; володар чотирьох золотих олімпійських медалей і восьми золотих медалей на чемпіонатах світу в бігу Майкл Джонсон і багато інших видатних спортсменів.

Всесвітня слава американського баскетболу багато в чому забезпечена унікальною майстерністю десятків талановитих темношкірих атлетів, серед яких такі зірки, як Вілт Чемберлен, Карім Абдул-Джаббар, Нейт Арчибальд, Ларрі Берд, Ірвін Джонсон, Майкл Джордан, Чарльз Барклі, Кевін Джонсон, Шакіл О'Ніл.

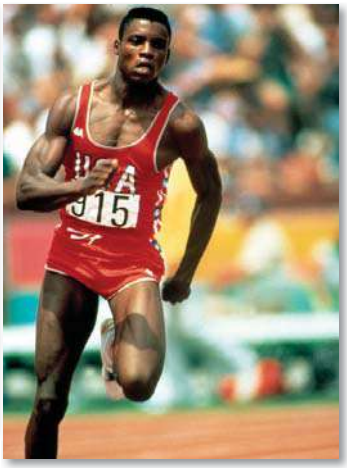
Ці спортсмени своїм прикладом вселили впевненість у представників свого етносу, зміцнили його самосвідомість і самоідентифікацію, почуття національної гордості і солідарності, сприяли появі такого поняття, як "афроамериканці", що поступово витісняє зневажливе "чорношкірі".

Досвід і досягнення темношкірих спортсменів у спорті вищих досягнень активно й успішно стали використовувати представники азіатського, латиноамериканського населення, а також корінного індіанського.

Усе це не могло не змінити поглядів і поведінки білошкірого населення США, що становить більшу частину країни, і змусило його визнати необхідність цивілізованого мультикультуралізму, розвитку різних культур та їх об'єднання в єдину націю на основі взаємоповаги, толерантності та співпраці.

На Іграх XIX Олімпіади 1968 р. у Мехіко Роберт Бімон (США) здійснив стрибок у довжину в "третє тисячоліття", показавши результат 8,90 м, і став олімпійським чемпіоном

Карлтон Льюїс (США) – дев'ятиразовий олімпійський чемпіон у спринтерському бігу і стрибках у довжину

Американська легкоатлетка Вілма Рудольф на Іграх XVIII Олімпіади 1960 р. завоювала три золоті олімпійські медалі у спринтерському бігу на 100 і 200 м і в естафеті 4 х 100 м

Команда США – переможець олімпійського турніру 1952 р. (Гельсінкі)

Американські баскетболісти здобули перемогу на Іграх XXXI Олімпіади (Ріо-де-Жанейро, 2016)

Сталося це незважаючи на багаторічну практику висвітлення в США спортивних подій у засобах масової інформації з відверто расистським присмаком, що обумовлено переважною присутністю в ЗМІ білошкірих спортивних редакторів (90%), оглядачів (84%), репортерів (86%) (Lapchick, 2012). Тенденційність має місце щодо афроамериканців, латиноамериканців, азіатів, індіанців, які становлять майже четверту частину населення США. Зазначається, що темношкірі спортсмени досягають вищих результатів за рахунок природних фізичних здібностей, прагнення уникнути злиднів, коли білошкірі спортсмени відрізняються когнітивними здібностями, стратегічним мисленням. Темношкірих атлетів представляють як схильних до агресії і жорсткості, споживання наркотиків і участі в бійках і безладах. Замовчування і применшення досягнень відчувають на собі також багато атлетів латиноамериканського й азіатського походження.

Американський досвід мультикультуралізму на основі використання потенціалу спорту вищих досягнень є актуальним і для багатьох країн, у яких різні етнічні групи опинилися в складі держав поза їхнім волевиявленням, через зовнішні причини. Зокрема, з проблемою мультикультуралізму зіткнулися і країни, розташовані на території колишнього СРСР. І тут американський досвід, що проявився у полишенні принципу "плавильного котла", послуговування розумним мультикультуралізмом, може знайти належне застосування, в тому числі й на матеріалі олімпійського спорту, що яскраво демонструє взаєморозуміння, повагу, співпрацю і толерантність представників різних етнічних груп.

Мультикультуралізм в олімпійському спорті

Аналіз історії олімпійського спорту України, починаючи з виходу її спортсменів на олімпійську арену в складі збірної команди СРСР у 1952 р., відображає, з одного боку, надзвичайно гостру конкуренцію всередині групи спортсменів за право опинитися в складах збірних команд з численних видів спорту, а з іншого – безкомпромісну боротьбу в змаганнях і активну співпрацю, взаємоповагу, взаємодопомогу, безконфліктність, гендерну рівність. І це відбувається в сфері, що відрізняється найгострішою конкуренцією, найжорстокішим відбором, наявністю серйозних моральних і матеріальних стимулів. Видатних досягнень,

Трибуни на церемонії закриття Ігор Олімпіади набули вигляду прапорів країн-учасниць

широкого визнання всередині країни і в світовому співтоваристві добилися чоловіки і жінки, представники різних соціальних верств і різних регіонів країни. Серед зірок українського спорту – українці, росіяни, євреї, естонці, литовці, представники народів Кавказу і Півночі Росії. І ніколи ні на гендерному, ні на національному, ні на соціальному, ні на релігійному ґрунті у них не виникало ні конфліктів, ні протиріч. І це за величезної масовості явища, що охоплювало в різні роки до одного мільйона чоловік, і за тієї кількості спортсменів, які удостоїлися нагород на Олімпійських іграх і чемпіонатах світу, – понад 1000 осіб.

Аналогічною є ситуація на світовій спортивній арені, в якій поєднується атмосфера співпраці і взаємоповаги з духом гострого суперництва в боротьбі за перемогу. Це не означає, що в історії олімпійського спорту між групами спортсменів з різних країн не виникали гострі конфлікти, які доходили до активної ворожості. На підставі цього деякі фахівці розглядають спорт як "двосторонній меч", який "...може сприяти або миру і стабільності, або сегрегації і конфліктам залежно від умов" (Lyras, 2014). Однак, якщо об'єктивно проаналізувати негативні події, пов'язані зі спортом, то неважко переконатися в тому, що вони були не природним відображенням стану спортивного середовища, а наслідком втручання в олімпійський спорт політики, яка руйнує спортивне співтовариство або використовує спортсменів для досягнення далеких від спорту цілей. Так, наприклад, сталося під час проведення в гітлерівській Німеччині Ігор XI Олімпіади 1936 р., на яких ідеологи націонал-соціалізму намагалися на матеріалі олімпійського спорту продемонструвати перевагу арійської раси над рештою, перш за все

Дружбу німецького легкоатлета Луца Лонга з афроамериканцем Джессі Оуенсом не схвалювало керівництво Німеччини, однак це не вплинуло на їхні теплі дружні стосунки (Берлін, 1936)

негроїдною та семітською, посіяти ворожнечу між їх представниками. На Іграх XVI Олімпіади 1956 р. у Мельбурні мали місце найгостріші конфлікти між спортсменами СРСР і Угорщини, ініційовані угорськими спортсменами внаслідок придушення радянськими військами угорського повстання. Бойкоти Олімпійських ігор і численні конфліктні ситуації виникали з вини лідерів США і СРСР, які організували зустрічні бойкоти Ігор XXII Олімпіади 1980 р. у Москві та Ігор XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі. З такими самими проблемами, ініційованими політичними діячами і заангажованими представниками міжнародної олімпійської системи і засобів масової інформації, довелося зіткнутися в зв'язку з XXII зимовими Олімпійськими іграми 2014 р. у Сочі, Іграми XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро і XXIII зимовими Олімпійськими іграми 2018 р. у Пхьончхані. Однак, як свідчить істо-

Команда Об'єднаних Арабських Еміратів на церемонії відкриття Олімпійських Ігор

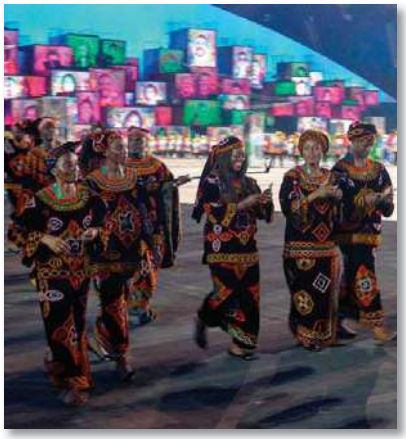
Жіноча збірна Ірану на Олімпійських іграх

рія, спортивне середовище, на відміну від політичного, відрізняється дивовижною саморегуляцією і швидко усуває наслідки негативного втручання в дусі реалізації цивілізованих проявів мультикультуралізму.

Цілком природно, що вивчення цього досвіду і його використання в політичному, економічному йсоціальному житті світового співтовариства і кожної країни з метою розвитку взаєморозуміння і шанобливої співпраці в міжнародному житті, консолідації населення з одночасним визнанням прав і свобод різних груп окремого суспільства безперечно актуальне і не може не стати важливою частиною системи олімпійської освіти.

Зрозуміло, що спорт у напрямку розвитку мультикультуралізму є однією з численних сфер, у яких демонструється необхідність урахування прав та інтересів різних груп населення, зокрема етнічних і расових. Перебільшувати його роль, звичайно, не слід. Однак і не помічати її, враховуючи надзвичайну популярність спорту, його привабливість для засобів масової інформації, перш за все для телебачення з його величезною глядацькою аудиторією, не слід також (Evangelos, Smaragda, 2014).

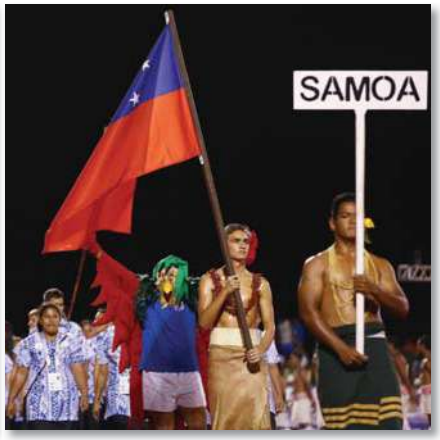
Воістину дивними є можливості спорту щодо розвитку і популяризації малих країн, багато з яких перебували під колоніальним пануванням, були географічно віддаленими від цивілізованої частини світу (Fioranzi, Florio, 2014). Саме спорт порівняно з іншими видами діяльності найбільшою мірою сприяв популяризації цих країн, самоідентифікації і розвитку почуття національної гордості їх населення. Так сталося з невеликою острівною державою Ямайка, що звільнилися від колоніальної залежності від Великої Британії в 1962 р. завдяки досягненням багатьох видатних бігунів-спринтерів на чолі з Усейном Болтом. Бігуни на марафонську і стаєрські дистанції з Ефіопії та Кенії, які останніми

Африканські спортсмени на параді під час церемонії відкриття Ігор XXXI Олімпіади (2016)

Збірна Туркменістану в національному одязі на параді під час церемонії відкриття Ігор XXXI Олімпіади у 2016 р.

Команда Самоа в національному одязі на параді під час церемонії відкриття Ігор XXXI Олімпіади у 2016 р.

Збірна Камеруну в національному одязі на параді під час церемонії відкриття Ігор XXXI Олімпіади (2016)

Команда Індонезії в національному одязі на параді під час церемонії відкриття Ігор XXXI Олімпіади у 2016 р.

Команда Джибуті на параді під час церемонії відкриття Олімпійських Ігор у Ріо-де-Жанейро, 2016 р.

Жасмін Хассан Фарах із Джибуті – учасниця Ігор XXXI Олімпіади у Лондоні, 2012 р.

десятиліттями завоювали безліч нагород на Іграх Олімпіад, чемпіонатах світу та інших найбільших змаганнях, принесли славу своїм країнам, змусили фахівців усього світу вивчати їхній досвід і досягнення. Маленька африканська країна Джибуті з населенням трохи більше 800 тис. чоловік своєю популярністю також багато в чому зобов'язана спортсменам. Популярність невеликих республік Північного Кавказу (Дагестану, Чечні, Північної Осетії-Аланії тощо), які входять до складу Росії, самоідентифікація і національна гордість їх населення значною мірою забезпечені досягненнями видатних борців, що багаторазово ставали чемпіонами світу та Ігор Олімпіад, заснували всесвітньо відомі школи спортивної боротьби.

Спорт дозволив представникам малих країн стати активними учасниками міжнародного життя, привернути увагу до своєї культури, місця в політичному житті світової спільноти, стати дієвим чинником забезпечення національної автономії.

Досягнення спортсменів НДР стали надзвичайно важливими для її виходу з політичної та економічної ізоляції, в якій ця держава опинилася в 1950-х роках внаслідок політики країн Заходу. Справді, не помічати невеликої країни, спортсмени якої займають другі місця на Іграх Олімпіад і зимових Олімпійських іграх, упевнено випереджаючи найбільшу спортивну державу США, не кажучи вже про Велику Британію, Францію, Японію та інші, було неможливо.

На матеріалі спорту багато в чому забезпечувалася міжнародна популярність Куби, невеликої острівної країни, вся історія якої супроводжується спробами її ізоляції з боку США та інших країн західного світу. Дивовижні досягнення кубинських атлетів у багатьох видах спорту виявилися не тільки серйозним фактором консолідації кубинської нації, розвитку у неї почуття національної гордості, а й свого роду феноменом у міжнародному спортивному і політичному житті (Платонов, 2010).

Кененіса Бекеле з Ефіопії – триразовий олімпійський чемпіон у бігу на довгі дистанції

Тірунеш Дібаба – легкоатлетка з Ефіопії, триразова олімпійська чемпіонка у бігу на довгі дистанції

Прапороносець у національному одязі Тонга на церемонії відкриття зимових Олімпійськихї ігор 2018 р. у Пхьончхані за температури повітря -20 °С

Мультикультуралізм і олімпійська освіта та виховання

З кожним роком збільшується кількість країн, у яких розвиток олімпійського спорту є одним із пріоритетів державної політики. І якщо в другій половині XX ст. у низці країн успіхи на олімпійській арені розглядалися як фактор демонстрації могутності держави, ефективності її соціально-економічного устрою (Павлов, 1977; Колесов, 1981; Hargreaves, 1994; Платонов, 1997), то функції, якими наділяється сучасний олімпійський спорт, суттєво розширилися. Він став сприйматися як потужна культурна, оздоровча та дисциплінуюча складова нації, яка дозволяє виховувати самостійних, незалежних громадян відповідно до вимог сучасних неоліберальних суспільств (Бубка, 2013; Chatziefstathiou, 2014). Це, природно, обумовило зростання значущості Олімпійських ігор та олімпійського руху в житті сучасного світового товариства.

Таким чином, роль олімпійського спорту і спортсменів суттєво виходить у цьому випадку за рамки спорту і набуває загальносоціальної спрямованості, пов'язаної із заровадженням цінностей мультикультуралізму в життя шляхом взаємного збагачення культур, розвитку взаєморозуміння, взаємоповаги й толерантності. Врешті-решт олімпійський спорт перетворився на потужний інструмент культурного об'єднання людей, стабільності життя світового товариства (Булатова, Бубка, 2012; Булатова, 2018).

Олімпійський спорт став унікальним майданчиком для олімпійської освіти, що дозволяє перейнятися атмосферою олімпійського спорту, зрозуміти світогляд своїх конкурентів, поглибити міжнародне співробітництво. Міжкультурна обізнаність допомагає зрозуміти власну культуру, розширює аналітичні можливості учасників, сприяє розвитку короткострокових, середньострокових і довгострокових відносин через контакти, встановлені під час Олімпійських ігор. Однак, як зазначають фахівці (Rhodes, Zlotnicki, 2014), участь лише в Олімпійських іграх, без активного використання їх освітнього та виховного потенціалу, різко обмежує можливості цих найбільших міжнародних форумів. Широкомасштабні освітні програми та культурні події сприяють різнобічному розвитку молоді, ста-

Церемонія відкриття Міжнародної асоціації серфінгу

Зал засідань Міжнародної Олімпійської Академії

новленню сприятливих міжнародних відносин, природно доповнюють і розвивають спонтанні контакти між спортсменами, тренерами, оргпрацівниками, суддями, журналістами та іншими учасниками цих подій (Torres, 2011).

Олімпійська освіта накопичила певний організаційний і науково-методичний досвід, представлений у діяльності Міжнародного і національних олімпійських комітетів, Міжнародної та багатьох національних олімпійських академій, оргкомітетів Олімпійських ігор, центрів олімпійської освіти, середніх і вищих освітніх закладів. Активне впровадження отриманого в цій галузі досвіду і знань щодо діяльності спортивних федерацій і численних організацій, у яких здійснюється підготовка спортсменів, є важливим фактором їх освіти і виховання в дусі мультикультуралізму. Різнобічна освіченість спортсменів щодо цього може суттєво впливати на виховання й освіту дітей та молоді, що є цілком зрозумілим, якщо врахувати популярність олімпійського спорту і видатних спортсменів. Тому спортсмени та їх діяльність значною мірою здатні впливати на світогляд суспільства, формуючи в ньому атмосферу терпимості та поваги до представників різних культур, їх поглядів і переконань.

Хуан Антоніо Самаранч у період свого керівництва Міжнародним олімпійським комітетом, спираючись на багату історію Олімпійських ігор і цінності філософії олімпізму, ініціював різноманітні освітні програми, прагнучи усунути диспропорцію між чисто спортивною стороною Олімпійських ігор і їх освітньою та виховною роллю. Він всіма способами підтримував культурні та освітні ініціативи, що сприятливим чином вплинуло на популярність і значущість олімпійського руху в житті світової спільноти.

Пропагандистська й освітня складові з наростаючою інтенсивністю стали використовуватися оргкомітетами Олімпійських ігор і організаціями, що з ним співпрацюють. Освітні програми були реалізовані оргкомітетами багатьох Олімпійських ігор, починаючи з XV зимових Олімпійських ігор 1988 р., що відбулися в канадському Калгарі (Naul et al., 2017). На жаль, у більшій частині програм увага приділялася передусім питанням організації та проведення Олімпійських ігор, перспективам змагальної боротьби, а не історичним і культурологічним аспектам Олімпійських ігор та олімпійського руху, ідеалам і цінностям філософії олімпізму.

Освітня і виховна складові олімпійського руху останніми роками привернули пильну увагу національних олімпійських комітетів і олімпійських академій низки країн. Ефективність роботи цих організацій багато в чому спиралася на підтримку з боку МОК і Міжнародної олімпійської академії, яка створила хороші умови для освітньої діяльності в різних областях олімпійського руху.

В Україні протягом останніх двох десятиліть ведеться інтенсивна робота в галузі олімпійської освіти, орієнтована на різні верстви населення, – від школярів і студентів до спортсменів вищої ква-

Міжнародна Олімпійська Академія об'єднує представників 149 держав

ліфікації, що входять до збірних команд, які беруть участь в Олімпійських іграх (Булатова, 2018).

На жаль, у багатьох випадках програми є недостатньо ефективними для спортсменів, які готуються до Олімпійських ігор і вже беруть участь у них. Увага практично повністю концентрується на спортивній стороні справи. Що ж стосується інших складових олімпійського руху, які відображають його гуманітарні та гуманістичні складові, то вони зазвичай випадають з поля зору. Пов'язано це як з винятковою зайнятістю спортсменів тренувальним процесом, так і з орієнтацією тренерів, функціонерів і самих спортсменів на суто спортивні складові. Тому вплив спортсменів на розвиток мультикультуралізму має стихійний характер, не підкріплений необхідною освітньою діяльністю, хоча в окремих публікаціях порушується питання мультикультурної освіти як складової частини олімпійської освіти. Зокрема, наголошується на необхідності формування у свідомості спортсмена розуміння цінностей, що ґрунтуються на повазі до різних культур, їх традицій, мистецтв, досягнень, способу життя, розширення відповідних знань і культурного співробітництва (Kasyanova, 2014).

Таким чином, в умовах глобалізації сучасного світу з особливою гостротою постала проблема мультикультуралізму як методології і процесу забезпечення культурного розмаїття, прав різних расових, етнічних і культурних груп, прав і свобод кожної людини щодо самоідентифікації та самороз-

Спорт об'єднує

витку. Спорт вищих досягнень і особливо олімпійський спорт і олімпійський рух через специфіку, обумовлену філософією олімпізму, суворими правилами змагань і виявлення переможців, а також винятковою популярністю і масовістю у світі, створюють особливі умови для реалізації збалансованої політики мультикультуралізму як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Не менш важливим є розуміння того, що розвиток багатокультурного середовища в системі олімпійського спорту є основою збалансованого і здорового мікроклімату для повноцінного процесу підготовки спортсменів та ефективної змагальної діяльності.

Розділ 51

Олімпійський спорт і засоби масової інформації

Взаємозв'язок олімпійського спорту та засобів масової інформації

Історія сучасного Олімпійського руху тісно пов'язана із засобами масової інформації (ЗМІ). П'єр де Кубертен – сам письменник і журналіст – наприкінці минулого століття багато зробив для того, щоб преса створила в суспільній свідомості ідею відродження Олімпійських ігор і сприяла її реалізації. П'єр де Кубертен отримав потужну підтримку з боку преси – підтримку не лише власне Іграм, але й ідеології олімпізму, олімпійським традиціям, які завжди були і залишаються тісно пов'язаними не тільки з етичними і моральними аспектами спорту, але й з освітою, охороною здоров'я, вихованням тощо.

На Іграх I Олімпіади в Афінах у 1896 р. були присутні близько 20 фотографів і журналістів. Саме їм ми зобов'язані великою кількістю інформації про ці Ігри – про проблеми підготовки до них, про людей, завдяки яким ця подія відбулася, про видатних спортсменів, які виступали на цих змаганнях, і про тонкощі змагальної боротьби. До наших днів збереглося багато унікальних фотографій, що відобразили найбільш яскраві події тих далеких днів.

На кожних наступних Іграх журналістів ставало все більше, а висвітлення олімпійських змагань і подій навколо них – все більш різнобічним. Ентузіазм цих людей, їх енергія і майстерність сприяли тому, що ми можемо детально ознайомитися із захоплюючою історією сучасного олімпійського спорту.

У 1924 р. було створено Міжнародну асоціацію спортивних журналістів, яка багато зробила для популяризації Олімпійських ігор. У 1967 р. було створено Комісію МОК у справах преси, в 1971 р. – Комісію МОК по телебаченню, в 1983 р. – Комісію МОК

Барон П'єр де Кубертен був письменником і журналістом

BULLETIN DU COMITÉ INTERNATIONAL

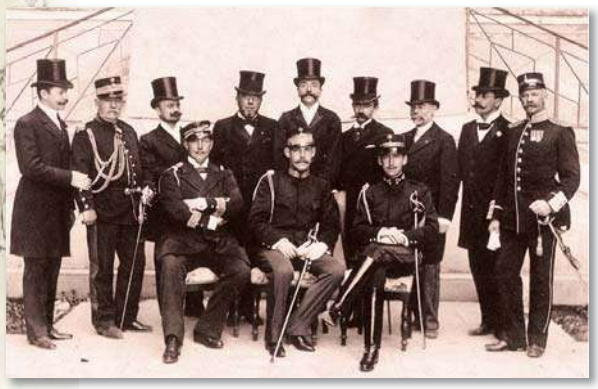
JEUX OLYMPIQUES

PROGRAMME DES JEUX OLYMPIQUES DE 1896 ATHÈNES

Бюлетень Олімпійського комітету, 1896 р.

Альберт Майєр – офіційний фотокореспондент Ігор I Олімпіади

Ескіз і офіційне фото членів міжнародного олімпійського комітету і керівників організаційного комітету Ігор I Олімпіади 1896 р. (робота А. Майєра)

по радіо. Таким чином, було забезпечено тісний взаємозв'язок діяльності Міжнародного олімпійського комітету та засобів масової інформації.

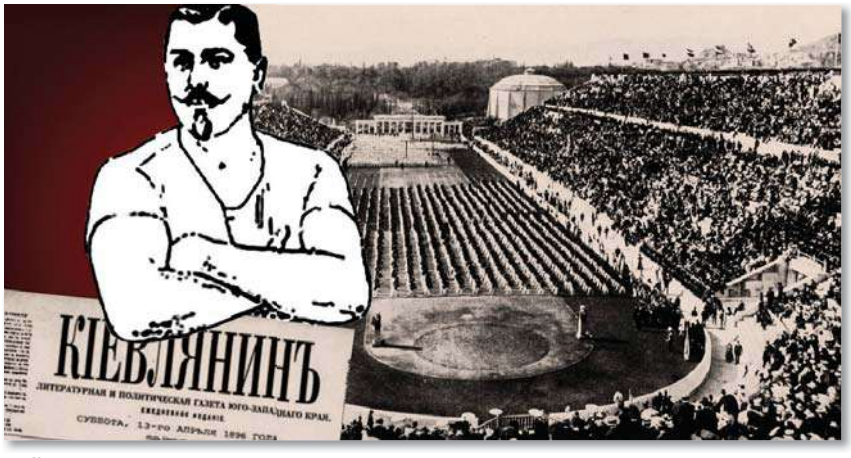
В останні десятиліття XX ст. преса, радіо і телебачення зіграли найважливішу роль у розвитку олімпійського спорту.

На сьогодні ЗМІ, враховуючи їх внесок у фінансування, рекламу, взаємодію з міжнародними спортивними федераціями у формуванні програм змагань тощо, є рівноправними учасниками найбільших спортивних подій, насамперед Олімпійських ігор.

Про успіх Ігор сьогодні роблять висновок не тільки за кількістю учасників змагань, рівнем їх результатів, особливостями змагальної боротьби і кількістю рекордів, але і за кількістю телеглядачів, загальною тривалістю телепрограм, чисельністю акредитованих журналістів тощо.

Наприклад, якщо кількість журналістів і фотокореспондентів, акредитованих для висвітлення Олімпійських ігор, за даними офіційного видання МОК – журналу "Олімпік Ревю" ("Olympic Review", XXVII-35, 2000), становила на Іграх XXII Олімпіади-1980 у Москві 3860 осіб із 74 країн, на Іграх XXIII Олімпіади-1984 у Лос-Анджелесі – 3840 осіб із 105 країн, у подальшому ці показники стали істотно вищими: Ігри XXIV Олімпіади-1988 у Сеулі – 4930 акредитованих журналістів і фотокореспондентів із 108 країн; Ігри XXV Олімпіади-1992 у Барселоні – 4880 (зі 107 країн); Ігри XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті – 5954 (зі 161 країни); на Іграх XXVII Олімпіади-2000 у Сіднеї – близько 5300 (зі 187 країн); на Іграх XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро – 15 000 (із 190 країн).

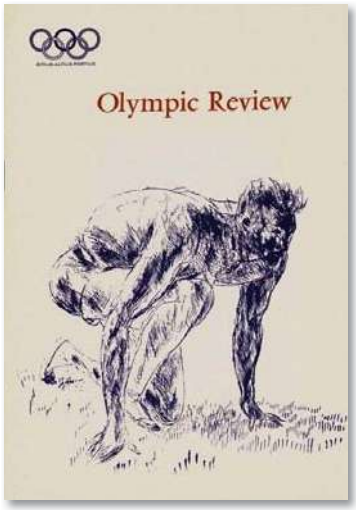
Змінювалася (досить суттєво) і чисельність працюючих на Олімпійських іграх працівників телебачення і радіо. Якщо в Москві (1980) їх кількість ста-

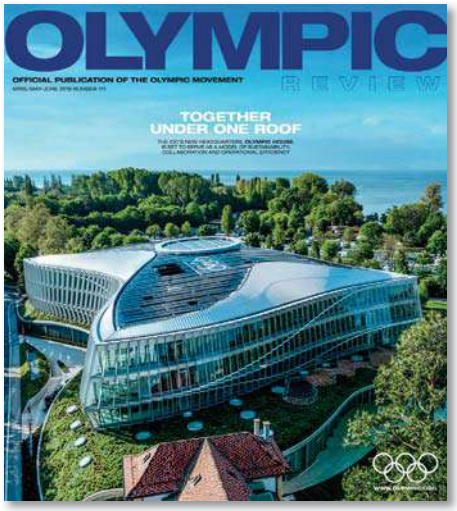

Сегодня утромъ, къ удивленію своему, я увидѣлъ свое изображеніе, въ разныхъ позахъ, во всѣхъ большихъ газетахъ. Вотъ и аѳинская пресса! Штукъ до 20 газетъ и журналовъ аѳинскихъ, относительно быстроты и подробностей доставляемыхъ свѣдѣній,—являются чѣмъ-то невѣроятнымъ: иногда случается, что черезъ два часа можно прочитать въ газетахъ (преимущественно въ вечернихъ) то, что видѣлъ своими глазами. Профессіоналы вовсе не допущены участвовать на олимпійскихъ играхъ, а любители-участники есть изъ самаго аристократическаго общества.

Н. С. фонъ Риттеръ.

Київський журналіст Микола Ріттер добрався до Афін і подав заявку на участь у змаганнях з боротьби і стрілецького спорту, але потім забрав заявку назад. Повернувшись до Росії, Ріттер став активно пропагувати Олімпійські ігри

Журнал "Olympic Rewiew" є офіційним друкованим органом Міжнародного олімпійського комітету

новила 4100 осіб, а в Лос-Анджелесі (1984) – 4860, то на Іграх в Сеулі (1988) працювало вже 10 360 акредитованих співробітників телебачення і радіо. Потім їх кількість дещо скоротилася: на Іграх-1992 у Барселоні було акредитовано 7950 працівників телебачення і радіо. Надалі цей показник знову зростав: в Атланті (1996) він становив 9880 осіб, у Сіднеї (2000) – біля 11 тис. осіб.

Надзвичайно великим є внесок ЗМІ у популяризацію різних видів спорту і спортсменів, висвітлення їх техніки і тактики, особливостей підготовки і змагальної боротьби, проявів шляхетності, а також неспортивної поведінки, формування ставлення суспільства до проблем і недоліків олімпійського спорту і, зрештою, в прогрес олімпійського руху.

Саме завдяки ЗМІ, насамперед телебаченню, поширилося багато видів спорту, які раніше не відрізнялися популярністю, а спорт набув великого суспільного резонансу, з'явилися нові джерела його фінансування та програми підтримки спортсменів, створено "конвеєр" реклами видатних спортсменів, без яких спорт не мав би такої значущості для преси, радіо і телебачення. Зараз ЗМІ здатні за дуже короткий час перетворити маловідомого талановитого спортсмена на зірку першої величини.

ЗМІ підтримують у публіки інтерес до спорту також за рахунок того, що дають їй можливість ознайомитися з різними країнами та містами, в яких проводяться змагання, змушують людей хвилюватися, співпереживати радості та смутку спортсменів, встановлюючи незримий емоційний зв'язок між ними і глядачами.

Взаємовідносини між олімпійським спортом і ЗМІ почали активно змінюватися з 1970-х років, коли трансляція змагань Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор стала набувати комерційної цінності для телебачення. Стрімко зростали й доходи Міжнародного олімпійського комітету та оргкомітетів Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор від продажу прав на телетрансляції Ігор телевізійним компаніям США, Австралії, Європейському мовному союзу та ін.

Вплив телекомпаній позначився і на включенні нових видів спорту і нових видів змагань до програми Олімпійських ігор, на плануванні найбільш цікавих у комерційному відношенні видів змагань у зручний для рекламодавців час, допуску професіоналів до участі в Іграх, що підвищило інтерес до них глядачів та спонсорів, насамперед із США.

Телебачення впливає і на організацію церемоній відкриття і закриття Олімпійських ігор. Прагнення оргкомітетів кожних чергових Ігор провести більш грандіозну виставу порівняно з попередніми Іграми багато в чому обумовлено запитами телебачення, яке намагається залучити до телевізійних трансляцій цих церемоній максимальну глядацьку аудиторію.

Таким чином, зміна ставлення до спорту з боку телебачення проявилася насамперед у прагненні зробити спортивні видовища більш цікавими для телеглядачів, що стало більш привабливим і для рекламодавців.

Не можна не згадати і ще про один аспект зацікавленості телекомпаній: для них розмаїтість і динамічність олімпійських змагань з різних видів спорту – прекрасна арена в справі підготовки та реалізації нових ідей і технологій представлення програм, перевірки нових видів графіки тощо.

У свою чергу, і телебачення необхідне спорту – не тільки для його популяризації, але і для отримання коштів на проведення змагань, зміцнення матеріальної бази, надання фінансової підтримки спортсменам.

Під впливом запитів телебачення багато міжнародних спортивних федерацій мусили погодитися на зміну правил змагань – з тим, щоб зробити свій вид спорту більш видовищним і привабливим для телебачення. Зміни торкнулися, зокрема, баскетболу, водного поло, боротьби вільної та ряду інших видів спорту.

Гроші, які виплачуються спортивним організаціям і організаторам змагань за право їх трансляції по телебаченню, є одним з основних джерел фінансування багатьох спортивних структур, що відповідають за підготовку спортсменів до змагань та виплачують їм зарплату і премії за спор-

тивні виступи. Крім того, саме телебачення відіграє значну роль у залученні спонсорів, які фінансують спорт, підготовку та матеріальне стимулювання спортсменів.

Коли ми говоримо про фінансовий вплив телебачення на олімпійський спорт, слід звернути увагу і на шлях, який пройшов, наприклад, американський професійний спорт. Значення телебачення для розвитку цього спорту важко переоцінити. Нині в професійному баскетболі, бейсболі і американському футболі доходи від телебачення – одне з основних джерел їх розвитку.

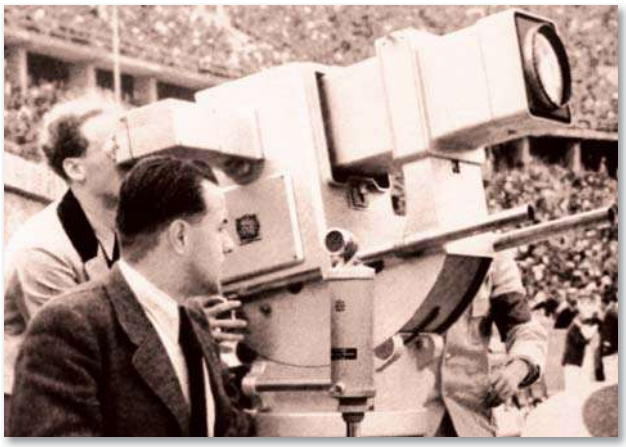
Сьогодні досить чітко проглядається тенденція перенесення принципів висвітлення засобами масової інформації професійного спорту на олімпійські спортивні арени. Цьому багато в чому сприяв допуск професійних спортсменів до участі в Олімпійських іграх.

Спорт дуже добре адаптується до нових умов. Наприклад, з'являються змагання, організовані на замовлення телебачення. Тому як перед представниками міжнародної олімпійської системи, так і перед ЗМІ сьогодні стоїть складне питання вироблення стратегії висвітлення олімпійського спорту. Адже олімпійський і професійний спорт є різними видами діяльності. Широке впровадження досвіду висвітлення професійного спорту в практику олімпійського спорту здатне серйозно вплинути на самобутність останнього. У той же час не можна не враховувати пряму залежність подальшого розвитку олімпійського спорту від його фінансування.

Нині багато спортивних керівників та представників ЗМІ вважають, що союз телебачення та Олімпійських ігор – це предмет економіки та виживання Ігор. Однак ми не повинні забувати, що альянс телебачення та Олімпійських ігор – це насамперед духовна сфера, яка повинна збагачувати суспільство.

Величезну роль у пропаганді олімпійських ідеалів і у висвітленні життя спортсменів-олімпійців можуть і повинні зіграти освітні телеканали, які існують у багатьох країнах. Крім того, такі телеканали можуть систематично висвітлювати і підготовку спортсменів до Олімпійських ігор. Ці передачі, безсумнівно, були б корисними для самих спортсменів, для підвищення їх спортивних результатів.

Під час закриття літніх Олімпійських ігор 2016 р. було запущено Олімпійський канал – найпопулярніший Інтернет-телевізійний сервіс, яким керує Міжнародний олімпійський комітет.

Телевізійний запис Ігор XI Олімпіади (Берлін, 1936)

Цей канал має на меті підтримувати цілорічний інтерес до олімпійського руху, демонструючи олімпійських спортсменів та змагання поза межами самих Ігор.

МОК працює з сервісом з міжнародним фокусом, але також заявив про плани співпраці з місцевими національними олімпійськими комітетами та правовласниками, щоб створити локалізовані версії та лінійні сервіси як франшизовані версії Olympic Channel. Перший із них, у США, запущений у липні 2017 р.

Взаємозв'язок спорту і ЗМІ є взаємовигідним, оскільки забезпечує їх популярність і економічне процвітання. Проте інтереси спорту і ЗМІ не завжди збігаються, а негативні тенденції як в одній, так і іншій сфері діяльності здатні порушити взаємовигідне співробітництво. Важливо стежити за тим, щоб співпраця спорту із засобами масової інформації розвивалася гармонійно – з урахуванням інтересів обох сторін.

Британська компанія BBC здійснює зйомки Олімпійських ігор

Професійні та морально-етичні проблеми засобів масової інформації

До 1980-х років представники ЗМІ та представники спорту діяли розрізнено, хоча вирішували загальне завдання – залучити якомога більше уваги громадськості до спортивних подій. Така неузгодженість, а часом і нерозуміння цілей, що стоять перед кожним, часто негативно позначалися на ставленні населення до спорту, до преси, радіо і телебачення.

Діяльність ЗМІ зазнала серйозного комплексного аналізу на організованому за ініціативою МОК першому міжнародному симпозіумі "Спорт, засоби масової інформації, олімпізм" (1986), на якому вперше було надано всебічну оцінку величезного впливу ЗМІ на розвиток олімпійського спорту, характеру взаємин преси, радіо і телебачення зі спортом, перспектив розвитку їх взаємовигідного співробітництва. Було відзначено і небезпечні тенденції в діяльності ЗМІ, а також проблеми спорту, що зачіпають інтереси засобів масової інформації і утруднюють пропаганду суто спортивних, а також гуманістичних і морально-етичних цінностей спорту.

Особливо хвилювала представників спорту та засобів масової інформації все зростаюча залежність олімпійського спорту та Олімпійських ігор від комерційного телебачення, його втручання в суто спортивні питання. Зокрема, викликав тривогу той факт, що організатори Ігор XXIV Олімпіади в Сеулі (1988) змінювали програму змагань на угоду телекомпаніям, не рахуючись з інтересами спортсменів. Оваціями зустріли на симпозіумі слова дворазового олімпійського чемпіона Себастьяна Кое: "Як учасник, ветеран двох Олімпійських ігор, член Комісії атлетів МОК, я буду енергійно боротися проти тиску на оргкомітет сеульських Ігор, спрямований на те, щоб на догоду американцям перенести фінали змагань з більшості видів спорту, і передусім із легкої атлетики та спортивної гімнастики, на ранковий час". Віллі Дауме довів до відома учасників симпозіуму резолюцію НОК ФРН, у якій вимога американських телекомпаній про перенесення часу проведення фінальних змагань у Сеулі розцінювалася як така, що суперечить інтересам спортсменів.

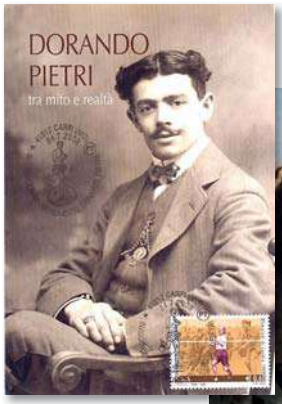
Безсумнівно, настільки одностайні виступи на симпозіумі, навіть незважаючи на занадто загальний характер ухвалених на ньому рекомендацій, забезпечили в той час певний вплив на міжнародні спортивні федерації у прийнятті рішень, що стосуються розкладу олімпійських змагань у Сеулі: федерації запевнили, що змагання будуть там проводитись, як і колись, у денний і вечірній час.

Проте минуло трохи більше ніж півтора року – і виявилося, що телебізнес домігся свого. Олім-

Томас Бах, президент Міжнародного олімпійського комітету, відкриває новий цифровий Олімпійський канал, 2016 р.

Дорандо Пієтрі на фініші марафонської дистанції (Лондон,1908 р.)

пійські змагання в Сеулі з боксу, боротьби, тенісу, сучасного п'ятиборства, веслування, велосипедного спорту на шосе, кінного спорту, стрільби пройшли в ранковий час, а з баскетболу, легкої атлетики, гімнастики, плавання, волейболу (чоловіки) і вітрильного спорту – у денний. Отже, телеглядачі Європи змогли стежити за перебігом цих Олімпійських ігор за згаданими видами спорту пізно вночі або рано вранці, а спортсмени змушені були змагатися в незвичний для них час.

Відтоді минуло чимало років, а проблеми і протиріччя в діяльності засобів масової інформації, що висвітлюють спорт, залишилися. Більше того, постійне зростання популярності олімпійського спорту і його інтенсивна комерціалізація різко загострили як професійні, так і морально-етичні проблеми в діяльності ЗМІ.

На XII Олімпійському конгресі, проведеному в 1994 р. у Парижі, було виділено спеціальний напрямок – "Спорт і засоби масової інформації". На цьому конгресі було розглянуто різні аспекти взаємозв'язку спорту і преси, радіо, телебачення. Зазначалося, що пропаганда спорту за останні сто років розвивалася успішно завдяки позитивній і конструктивній допомозі ЗМІ. Проте в діяльності засобів масової інформації одночасно накопичилося багато труднощів, недоліків та проблем, що суперечать інтересам спортсменів, спортивних організацій, любителів олімпійського спорту і самих засобів масової інформації. Коротко зупинимося на основних із них.

Негативною стороною діяльності журналістів протягом усієї історії Олімпійських ігор сучасності є нездорова увага преси до всякого роду сенсаційних і скандальних спортивних і біляспортивних фактів, що здатні серйозно змістити акценти і призвести до непропорційного і спотвореного сприйняття багатьох подій і явищ олімпійського спорту.

Італійський марафонець Дорандо Пієтрі першим закінчив забіг на Іграх IV Олімпіади (1908), але при цьому скористався сторонньою допомогою (цього спортсмена, що перебував майже в непритомному стані, підтримали два чоловіки, які допомогли йому перетнути лінію фінішу), тому був дискваліфікований і позбавлений золотої медалі. Преса роздула скандал, привернувши увагу величезної кількості людей, завдяки чому популярність Д. Пієтрі у всьому світі різко зросла. Водночас мало хто пам'ятає імена бігунів-марафонців, які стали олімпійськими чемпіонами на тих і на подальших Іграх Олімпіад.

Подібний (хоча й з дещо іншим акцентом) випадок стався з чемпіоном Ігор V Олімпіади в Стокгольмі (1912) у п'ятиборстві та десятиборстві американським легкоатлетом, індіанцем за походженням Джеймсом Торпом, який з "легкої руки" расистів і деяких журналістів був дискваліфікований Міжнародним олімпійським комітетом за виступи в напівпрофесійній бейсбольній команді. Ця сумнівна дискваліфікація набула широкого розголосу в пресі. Вже після смерті Д. Торпа дискваліфікацію було знято, а медалі повернуто спадкоємцям спортсмена. Таким чином, Д. Торп в історії олімпійського руху виявився значно більш відомою фігурою, ніж усі разом узяті чемпіони Ігор у легкоатлетичному десятиборстві.

Перед об'єктивом камери олімпійський марафон плавців

Офіційним європейським транслятором Ігор 2018, 2020, 2022 і 2024 рр. стала Discovery Communications Inc. Ексклюзивні права компанія придбала у МОК за 1,3 млрд євро

Відомий випадок, коли видатний американський легкоатлет Джеймс Оуенс, володар чотирьох золотих медалей Ігор XI Олімпіади в Берліні (1936), під час обіду в ресторані змушений був роздавати автографи. Поставивши підпис у сотий раз, спортсмен сказав черговому любителю автографів: "Я пообідаю, а потім продовжу". На наступний день у пресі з'явилося повідомлення, що неперевершений Оуенс втратив безліч шанувальників, відмовившись дати автограф.

Несподіваній дискваліфікації (за результатами допінг-контролю) канадського легкоатлета-спринтера Бена Джонсона на Іграх XXIV Олімпіади в Сеулі (1988) було присвячено тисячі публікацій. Журналісти і телекоментатори назвали цей випадок "найбільшим скандалом XX століття", "олімпійським Вотергейтом". У той же час майже не було висвітлено значно важливіший випадок, пов'язаний з проблемою допінгу в спорті: пройшло непоміченим висловлювання дворазового олімпійського чемпіона – англійської десятиборця Ф. Томпсона, який, за твердженням югославського журналіста А. Тіяніча, заявив, що в Сеулі понад 80 % американських і 25 % британських легкоатлетів для поліпшення своїх результатів використовували заборонені хімічні препарати.

Більше того, навіть сьогодні будь-яке згадування прізвища Джонсон у зв'язку з проблемами легкої атлетики частіше асоціюється зі скандально відомим канадцем Беном, а не з його однофамільцем американцем Майклом Джонсоном, який завоював кілька золотих медалей на трьох Іграх поспіль.

Журналісти різних країн багато зробили для дискредитації спорту колишньої НДР, приділивши велику увагу проблемі застосування заборонених препаратів спортсменами цієї країни. Унаслідок цього в суспільній свідомості твердо зміцнилося переконання в хімічній "природі" унікальних досягнень спортсменів НДР, їх блискучих командних успіхів на Іграх Олімпіад та зимових Олімпійських іграх.

Справжня ж ситуація в НДР була іншою: досягнення спортсменів цієї країни були обумовлені насамперед створенням високоефективної системи дитячо-юнацького спорту, науково обґрунтованої системи відбору талановитих спортсменів, впровадженням найсучасніших досягнень науки у практику підготовки спортсменів, будівництвом та оснащенням унікальних сучасних центрів, розробкою нового спортивного інвентарю тощо.

Одним із факторів, що забезпечили високі досягнення спортсменів НДР у ряді видів спорту, безсумнівно, був допінг. Однак однобічна увага преси до цієї скандальної сторони спорту НДР – при повній відсутності інтересу до інших чинників, які мають надзвичайно велике значення для прогресу сучасного спорту, – спотворила реальний стан справ, обмежила впровадження у світову практику багатьох досягнень спорту колишньої НДР. Унаслідок цього величезних втрат зазнав світової спорт, і насамперед спорт об'єднаної Німеччини, з ініціативи політичних діячів і фахівців західної частини якої в 1991–1992 рр. було повністю зруйновано систему спорту, що існувала в НДР, закрито спортивні центри, скасовано систему підготовки спортивних резервів, практично закрито найбільший у світі Науково-дослідний інститут та Вищу школа фізичної культури в Лейпцигу, звільнено кращих тренерів, викладачів та наукових працівників, які не мали жодного відношення до допінгу. На все це серйозно вплинули німецькі та зарубіжні засоби масової інформації.

Дуже багато зробили спортивні журналісти України для дискредитації українського олімпійського спорту всередині країни після невдалого виступу на Іграх XXVII Олімпіади (Сідней-2000) команди України, яка завоювала лише три золоті медалі й опинилася за цим показником на 23-му місці. Засоби масової інформації були переповнені репортажами з негативними оцінками. При цьому

не було спроб об'єктивного і всебічного аналізу цієї невдачі. По-перше, підсумки виступу команди України на Іграх (23-тє місце за кількістю золотих медалей, однак, 13-те місце за загальною кількістю нагород – показник більш об'єктивному) були в кілька разів вищими, ніж досягнення країни на міжнародній арені в будь-якій іншій сфері діяльності, включаючи політику, економіку, медицину, освіту тощо. По-друге, в умовах важкої економічної кризи підготовка протягом року, що передував Іграм, була зірвана. Фінансування становило не більше 50% необхідного мінімуму, було вкрай нерегулярним. Зривалися основні тренувальні збори, на змагання спортсмени нерідко були змушені виїжджати за свій рахунок, спортивні бази не працювали або застаріли, наукове забезпечення підготовки не фінансувалося взагалі. І попри все це команда України за загальною кількістю завойованих нагород (23) виявилася попереду команд таких благополучних спортивних країн, як Японія (18 медалей), Бразилія (12 медалей), Канада (14 медалей), Іспанія (11 медалей) і ряду інших.

Тренери, керівники, фахівці в тих складних умовах зробили все від них залежне для успішного виступу збірної України у Сіднеї. І в тому, що багато з 10 срібних і 10 бронзових медалей не стали золотими, в тій конкретній ситуації їх вини не було. Вони мали право розраховувати на співчуття і підтримку спортивної преси, що живе за рахунок спорту й опинилася на Іграх Олімпіади завдяки спорту. Однак цього не сталося, а шквал звинувачувальних публікацій серйозно позначився на долі деяких фахівців високої кваліфікації, а також ускладнив підготовку до чергових Олімпійських ігор.

Необ'єктивність журналістів в їх оцінці підсумків Ігор-2000 стала очевидною вже на Іграх-2004 в Афінах: навіть невелике збільшення уваги до організації та забезпечення олімпійської підготовки з боку уряду в 2003–2004 рр. дозволило ефективно підготувати команду України, яка завоювала 9 золотих медалей і посіла 12-те місце як за загальною кількістю медалей (23), так і за кількістю золотих нагород.

Це – проблема не тільки української спортивної преси. Наприклад, на Іграх XXIX Олімпіади в Пекіні нижче від своїх можливостей виступила команда Росії, яка виявилася на прогнозованому 3-му місці (після команд Китаю та США), однак не зуміла здобути ряд запланованих медалей. Реакція багатьох російських засобів масової інформації на цей виступ була образливою як на адресу російського спорту, так і видатних людей, які протягом багатьох років приносили славу російському спорту. На щастя, керівники Росії не надали серйозної уваги цим публікаціям у російських ЗМІ, зуміли об'єктивно оцінити підсумки виступів, підтримати спортивну галузь і визначити перспективи її подальшого розвитку.

Аналіз висвітлення пресою, телебаченням і радіо різних країн головних діючих осіб олімпійського спорту – спортсменів та тренерів показує, що, незважаючи на різноманіття телепрограм і спортивних репортажів у газетах і журналах, їм властива певна стереотипність. Найчастіше репортери намагаються взяти інтерв'ю в олімпійського чемпіона відразу після фінішу, показавши його з прапором своєї країни. Слід зазначити, що і в цьому з'явилися певні труднощі. Якщо раніше акредитований на Іграх журналіст з країни, спортсмен якої виграв олімпійську медаль, міг без особливих зусиль тут же взяти інтерв'ю у переможця, то сьогодні це зробити відразу після фінішу практично неможливо. Таке право надається репортерам насамперед тієї телекомпанії, яка купила ексклюзивне право на трансляцію Олімпійських ігор.

Про те, що телекомпанії користуються своїми правами далеко не завжди в інтересах світового олімпійського руху, переконливо свідчив досвід висвітлення Ігор XXVI Олімпіади в Атланті. На жаль, телекомпанії думали не про всебічний показ змагань, не про пропорційну увагу до різних видів спорту, переможців і призерів, а більше дбали про пропаганду американських спортсменів, притому не тільки переможців, але і тих, хто показав досить посередні результати. Американським спортсменам було відведено значно більше екранного часу, ніж представникам інших країн. Наприклад, чем-

Ямайський легкоатлет Усейн Болт, восьмиразовий олімпійський чемпіон, позує перед камерами відразу після перемоги на Іграх Олімпіади (Лондон, 2012)

піону Ігор у боротьбі вільній із США Курту Енглу (вагова категорія до 100 кг), перемога якого над явно більш активним спортсменом з Ірану Аббасом Джадіді дісталася в результаті грубої суддівської помилки за нічийного рахунку 1:1, було приділено в п'ять разів більше екранного часу, ніж унікальному спортсмену з Росії Олександру Кареліну, що виграв на тих Іграх у греко-римській боротьбі золоту олімпійську медаль у суперважкій вазі в третій раз поспіль. Український важкоатлет Тимур Таймазов (вагова категорія до 108 кг), який випередив в Атланті найближчого суперника в сумі двоборства на 10 кг і встановив світовий рекорд у поштовху, був удостоєний меншої уваги телерепортерів, ніж американські спортсмени, які припинили змагання ще до виходу Таймазова на поміст. Таких прикладів, на жаль, можна навести не один десяток.

Однією з проблем сучасного олімпійського спорту є явно непропорційна увага засобів масової інформації до різних видів спорту. У багатьох країнах від трьох до шести–восьми видів спорту займають більше 80–90 % екранного часу, відведеного на спортивні програми. І справа тут не тільки у величезній популярності одних видів спорту і меншій – інших, але і в невмінні представників ЗМІ професійно розбиратися у всіх видах олімпійського спорту, незнанні історії, кращих представників, особливостей техніки і тактики, тонкощів змагальної боротьби і багато іншого. Тільки знаючи все це, журналіст здатен розвивати спортивні смаки публіки, активно впливати на формування широкого інтересу до сучасного спорту.

На жаль, не всі спортивні журналісти здатні виконувати роботу на належному професійному рівні. Для того щоб переконатися в цьому, достатньо, наприклад, хоча б поглянути на діяльність українських журналістів. Навіть визнаним спортивним успіхам, таким як виграш чемпіонатів світу з олімпійських видів спорту, приділяється надзвичайно мало уваги, не кажучи вже про аналіз проблем

Американські спортсменки перед фоторепортерами

олімпійського спорту в країні, розвитку дитячого та юнацького спорту. А що ж на шпальтах газет та екранах телевізорів? Насамперед, звичайно футбол. І це не викликає питань, коли мова йде про турніри з виступами українських команд. Проте стан справ в іспанській, британській, італійській та німецькій футбольних лігах хвилює українських журналістів значно більше, ніж український спорт. Далі йдуть професійний теніс і бокс. Абсолютно незрозумілою також є велика увага до професійного північноамериканського хокею і до автомобільних гонок "Формула-1". Безсумнівно, легше детально переказувати вчорашні репортажі зарубіжних колег, у яких аналізуються тенісні і хокейні матчі, етапи автогонок, до яких спортсмени України не мають жодного відношення. Такі репортажі не можуть сподобатися або не сподобатися, оскільки вони практично мало кого цікавлять. Набагато складніше професійно, зі знанням справи і людей спорту, аналізувати стан

Телевізійна компанія NBC Universal придбала ексклюзивні права на трансляцію Олімпійських ігор у період з 2022 по 2032 рр. на території США, заплативши за це астрономічну суму в 7,75 млрд доларів США

Головний прес-холл Головного прес-центру Ігор Олімпіади 2000 р. у Сіднеї

справ у велосипедному спорті і легкій атлетиці, плаванні та біатлоні, стрільбі, боротьбі вільній та греко-римській, важкій атлетиці та ін.

Діяльність журналістів в олімпійському спорті – це не тільки і навіть не стільки проблема засобів масової інформації, скільки проблема українського спорту в цілому. Непрофесіоналізм і поверховість, особливо характерні для роботи телекоментаторів, негативним чином позначаються на ставленні до олімпійського спорту широких верств громадськості, неприпустимо спрощують і примітивізують цю сферу діяльності.

Особливо безглуздо виглядає діяльність журналістів, коли вони свою некомпетентність намагаються підмінити гіршими зразками демонстрації національного "патріотизму". У хід йдуть образливі зауваження на адресу зарубіжних конкурентів наших атлетів або сміховинні характеристики найсильніших зарубіжних футбольних клубів – "команда Шевченка" (коли йдеться про англійський футбольний клуб "Челсі"), у складі якої Андрій Шевченко практично не виступав, перебуваючи в запасі, або "команда Вороніна" (по відношенню до англійського "Ліверпуля").

Коли ж деякі журналісти все ж звертаються до олімпійських видів спорту або олімпійської тематики, то виявляється дивовижна непідготовленість більшості з них до професійної роботи в цій галузі. Незнання термінології, правил і специфіки видів спорту, історії їх розвитку в світі і в Україні, стану справ на міжнародній спортивній арені, видатних спортсменів та їх досягнень, а також серйозні проблеми з технікою ведення репортажів і граматикою, що добре зрозуміло в умовах відсутності спеціальної освіти, – характерні риси багатьох спортивних коментаторів, які працюють у цій сфері. Наочною негативної ілюстрацією стали не дуже професійні, м'яко кажучи (з точки зору знання специфіки та термінології видів спорту, їх нюансів і провідних спортсменів), телерепортажі деяких журналістів українського телебачення, які висвітлювали спортивні змагання та інші події Ігор XXVII–XXIX Олімпіад (2000–2008), XIX і XX зимових Олімпійських ігор (2002 і 2006 рр.).

Великою проблемою, з якою доводиться стикатися представникам ЗМІ, є надмірне розширення програм Олімпійських ігор і збільшення кількості їх учасників. Виникла парадоксальна ситуація: МОК прагне обмежити програму Олімпійських ігор, у той час як на політичній карті постійно збільшується кількість національних олімпійських комітетів, до програми Ігор включаються все нові й нові види спорту, міжнародні спортивні федерації прагнуть до розширення програм і збільшення кількості учасників у традиційних видах спорту. Це призводить до постійного зростання навантаження на засоби масової інформації і до неможливості всебічного і пропорційного висвітлення ними олімпійських змагань з різних видів спорту.

На сьогодні серед засобів масової інформації провідна роль у висвітленні спорту належить телебаченню. Аналіз показує, що різні телекомпанії відводять спортивним передачам від 5 до 12 % екранного часу. Проте навіть цього обсягу виявляється недостатньо для того, щоб приділяти необхідну увагу різним видам спорту, великій кількості спортивних змагань, популярним спортсменам і актуальних проблемам олімпійського спорту. Прагнення телебачення охопити різні види спорту і різні сторони сучасного спортивного руху часто призводить до надлишку інформації, до поверхневої подачі фактів, подій і явищ. На другому плані виявляються аспекти освітнього, культурного, виховного та гуманістичного плану, спортивні передачі втрачають глибину, відбувається розширення кількісної сторони справи за рахунок якісної.

У зв'язку з цим величезне значення має підготовка спортивних журналістів, які повинні володіти високими діловими і моральними якостями. Велику

Головний прес-центр Ігор Олімпіади 2008 р. у Пекіні

Прес- і медіа-центр Олімпійського парку королеви Єлизавети, який є серцем олімпійської спадщини Лондона. Під час Олімпійських ігор 2012 року це був цілодобовий медіа-центр для 30 000 журналістів з усього світу

роль тут здатні зіграти семінари, що проводяться Міжнародною олімпійською академією в Олімпії, а також різні заходи в Олімпійському музеї в Лозанні. Велике також значення освітньої роботи, що проводиться національними олімпійськими академіями, центрами олімпійських досліджень і освіти, відкритими в ряді країн.

Інтенсивний розвиток інформаційних технологій, можливість оперативного доступу до різної інформації, що стосується будь-якого зі спортивних змагань, які відбуваються у світі, надзвичайно різноманітна популярна, довідкова та наукова література, видана багатьма видавництвами різних країн, створюють потужний фундамент для підвищення кваліфікації представників засобів масової інформації, перетворюючи їх із простих інформаторів на добре підготовлених фахівців, які мають глибокі знання про олімпійський спорт і здатні донести ці знання до широких верств населення. Все більша журналістів починають розуміти, що вони повинні не просто висвітлювати змагання, а ще й знайомити слухачів, глядачів і читачів з історією Олімпійського руху, з етичними й моральними основами олімпізму, із системою підготовки спортсменів, протиріччями і проблемами олімпійського спорту, його проблемами організаційного, матеріально-технічного, медико-біологічного характеру та ін.

У сучасному олімпійському спорті представлені різні організації і соціальні групи, які своєю діяльністю активно впливають на розвиток спорту: спортсмени, тренери, лікарі, організатори, представники ділових кіл, політичні діячі та ін.. Об'єктивне висвітлення їх діяльності у ЗМІ з аналізом позитивних і негативних факторів, безсумнівно, сприяло б неупередженому розгляду проблем сучасного спорту, пошуку шляхів удосконалення його організаційних, економічних та матеріально-технічних засад.

Такого аналізу потребують також різні громадські і комерційні організації, створені для допомоги спорту, – різного роду фонди, лотереї та ін. На жаль, цим організаціям практично не надається достатньої уваги з боку ЗМІ, що нерідко призводить до ототожнення їх проблем і прорахунків з станом справ у спорті. Останніми роками спостерігаються випадки, коли деякі комерційні структури (часто з сумнівною репутацією і не менш сумнівними джерелами доходів) прагнуть тісно пов'язати свою діяльність з олімпійським спортом, приховуючи за його шляхетним фасадом свою аж ніяк не шляхетну діяльність.

Проблеми і протиріччя в роботі ЗМІ стали підставою для висунення на XII Олімпійському конгресі (Париж, 1994) ідеї розробки спеціального кодексу честі, яким повинні керуватися представники преси, телебачення, радіо. Пропонувалося укласти угоди між спортивними організаціями і представниками засобів масової інформації, згідно з якими жоден журналіст не має права висвітлювати спортивні події, не взявши на себе зобов'язань щодо виконання цього кодексу.

Про те, що такий кодекс конче потрібен, свідчать взаємини з журналістами сьомого президента МОК Хуана Антоніо Самаранча – видатної людини, одного з трьох президентів (поряд із П'єром де Кубертеном і Ейвері Брендеджем), що зробили величезний вплив на авторитет і досягнення олімпійського спорту. У перші роки свого президентства Х.А. Самаранч активно і відкрито йшов на контакти з журналістами, всіляко використовуючи ЗМІ для популяризації пропонованих ним новацій в олімпійській системі і олімпійському спорті. Однак заангажованість і необ'єктивність багатьох журналістів, їх схильність до провокацій, до довільної інтерпретації висловлювань аж до повного спотворення їх сенсу кардинально змінили ставлення президента МОК до преси, про що в своїх спогадах докладно розповідає Річард Паунд, який неодноразово був свідком спілкування Х.А. Самаранча з журналістами. Президент МОК довів до досконалості свої здібності йти від провокаційних питань, не давати журналістам жодної інформації, яка могла б бути неоднозначно або упереджено інтерпретована. На жаль, від цього страждали і фахівці, і багато любителів спорту, оскільки крайня стриманість Х.А. Сама-

ранча стала перешкодою в отриманні інформації від першої особи в МОК.

Однак Х.А. Самаранча можна було зрозуміти, адже навіть при такій політиці спілкування з пресою журналісти нерідко дозволяли собі необ'єктивні і навіть відверто скандальні висловлювання на адресу МОК і його президента. Досить згадати ті образливі нападки особисто на президента МОК, які йому довелося пережити під час скандалу 1999 р., пов'язаного з підкупом кількох членів МОК, які повинні були віддати голоси на користь Солт-Лейк-Сіті – міста-кандидата на проведення зимових Олімпійських ігор 2002 р. Однак гнів журналістів звернувся не проти цих членів МОК, переважно з африканських країн, а проти президента, який більше від усіх постраждав від зради людей, яким довірив членство в МОК. Розгорнута в ЗМІ відверто замовна кампанія з дискредитації Х.А. Самаранча навіть змусила його поставити на сесії МОК, що проходила в березні 1999 р. у Лозанні, питання про довіру до себе. Оцінку журналістській діяльності в цій справі таємним голосуванням поставили члени МОК: 86 голосів – за довіру президенту, 2 – проти, 1 – утримався.

Що ж пропонувалося покласти в основу згаданого вище кодексу? Це насамперед – компетентність журналістів, їх вірність істині, правильна інтерпретація подій, повага права учасників, і передусім спортсменів, бути вислуханими, відповідальність і виваженість під час добору тем і видів спорту, а також необхідність спеціалізації журналістів, радіо- і телекоментаторів на певних видах спорту, пропаганда гуманістичних, моральних і виховних цінностей спорту.

Спортсмени, тренери та інші спеціалісти, любителі олімпійського спорту мають право сподіватися, що преса, радіо і телебачення надають право висвітлювати спортивні змагання тим журналістам, репортерам і коментаторам, які мають відповідну кваліфікацію та знання освітлюваного ними предмета. Це стосується також знання методики підготовки спортсменів, техніки і тактики даного виду спорту, спортивної психології і навіть основ спортивної фізіології, медицини та ін.

Спортивна громадськість і пересічна публіка повинні бути впевнені в тому, що спортивний журналіст прагне бути об'єктивним і здатний відбити будь-які спроби тиснути на нього. Така незалежність є єдиним способом завоювання авторитету в очах спортсменів, читачів, телеглядачів, радіослухачів.

Крім того, представники ЗМІ завжди повинні проявляти повагу до незалежності спортсменів і спортивних організацій, до їх прерогатив і філософських принципів. Головним у висвітленні матеріалу завжди мають бути інтереси спорту та принципи чесної боротьби.

Важливо також, щоб всі засоби масової інформації давали тільки правдиву та об'єктивну інформацію. Особливо це стосується висвітлення життя спортивних зірок і їх світогляду. Журналіст повинен думати не стільки про сенсаційність свого повідомлення, скільки про його вірогідність. Неприпустимо інтерпретувати події на основі зовнішніх проявів, неперевірених фактів або особистого ставлення до спортсмена.

Журналіст (репортер, коментатор) повинен утримуватися від поспішної інтерпретації подій, оскільки це може завдати шкоди і виду спорту, і спортсмену.

Засоби масової інформації зобов'язані поважати право тих, про кого вони пишуть чи говорять, теж бути почутими. Це передбачає право спортсменів і тренерів викласти свою точку зору на події.

Необхідно також всіляко сприяти за допомогою преси, радіо і телебачення підвищенню соціальної ролі спортсменів-олімпійців – головних дієвих осіб олімпійського спорту.

Головний прес-центр Ігор Олімпіади 2018 р. у Пхьончхані

Розділ 52

Жінки в олімпійському спорті

Становлення жіночого спорту і включення жінок в олімпійський рух

Протягом тисячоліть у різних культурах атлетичні змагання за рідкісним винятком були винятково чоловічою справою. Такий підхід був характерний і для Олімпійських ігор Стародавньої Греції, за якого жінки не тільки не могли брати участь в атлетичних змаганнях, але й їх не допускали до Ігор як глядачів.

У США і в багатьох європейських країнах наприкінці XVIII ст. зародився і вже в середині XIX ст. набув широкого розмаху фемінізм – суспільно-політичний жіночий рух, спрямований на забезпечення рівноправності жінок з чоловіками у різних сферах життя суспільства. Створювалися жіночі клуби та різні громадські організації, метою діяльності яких було усунення пригнобленого становища жінок у суспільстві, надання їм рівних із чоловіками соціальних і політичних прав.

На першому етапі історії фемінізму боротьба жінок за рівноправність стосувалася прав власності, прав у шлюбі та піклування над дітьми, прав на освіту та вільний вибір професії, виборчого права. Діяльність у цих напрямах була сферою основних інтересів феміністських організацій протягом XIX ст. і першої половини XX ст. У подальшому в більшості цивілізованих країн жіночий рух розширив свою діяльність на всі сфери суспільного життя з метою повного усунення будь-яких форм дискримінації.

Цілком природно, що ще в середині XIX ст. жінки у різних країнах виявляли інтерес до різноманітних форм рухової активності та спорту. Згодом вони отримали право і стали з'являтися на спортивних майданчиках, браати участь у змаганнях. Відомі випадки участі жінок у змаганнях з плавання, велосипедного спорту, у лижних гонках. Однак ці випадки сприймалися як дивацтво і не набували популярності в суспільстві – в силу усталених уявлень про належність жінки до дому, сім'ї, виховання дітей, а не до стадіону або спортивного майданчика (Hult, 1996).

Зростання інтересу жінок до фізичного виховання і спорту, а також суспільне схвалення участі жінок у різних сферах соціального життя в США і багатьох європейських країнах неминуче повинно було привести до розвитку жіночого спорту, а в подальшому – до прагнення жінок до рівних з чоловіками прав щодо участі в спортивних змаганнях.

Цілком природно, що в поле зору жінок потрапив і процес відродження Олімпійських ігор. Однак П'єр де Кубертен, слідуючи традиціям олімпійського спорту Стародавньої Греції та будучи прихильником консервативних поглядів, що закріпилися в британському суспільстві в період правління королеви Вікторії і значно розповсюдилися у Франції та інших європейських країнах, був категоричним противником участі жінок в Олімпійських іграх. "Олімпійські ігри, – писав він, – торжество чоловічої сили, спортивної гармонії, начала, що базується на принципах інтернаціоналізму, лояльності, що сприймається глядачами як мистецтво і винагороджується схвальними оплесками жінок" (Coubertin, 1973). У цьому Кубертена активно підтримували більшість членів МОК, які ігнорували постулати фемінізму, що набирав силу і прагнув до ліквідації дискримінації жінок, до усунення їх культурної і політичної нерівності з чоловіками.

Позиція Кубертена цілком зрозуміла, оскільки вона відображала типові погляди, характерні для кінця XIX ст. На думку Кубертена, спостерігати за жінками, які публічно потіють і набувають незграбних поз, з'являються в громадських місцях на верхових конях, біжать на лижах або грають у футбол, абсолютно неприпустимо. Ці погляди Кубертена спиралися на історично сформовані стійкі уяв-

лення про ідеальну жінку й ідеального чоловіка. І якщо для чоловіка найважливішими були такі якості, як сила, міць, рішучість, мужність, раціональність, то для жінки – краса, витонченість, скромність, цнотливість. Тому ідеальна жінка й ідеальний атлет як у Стародавній Греції і Стародавньому Римі, так і в інших культурах в древні і більш пізні часи сприймались як протилежності. Окремі винятки, характерні у тому числі для Стародавньої Греції, загальної картини не змінювали, і тому Кубертен взяв з досвіду стародавніх греків те, що він вважав важливим і принциповим, і відхилив те, що не відповідало його уявленням.

В Іграх I Олімпіади (1896) в Афінах жінки участі не брали. Однак уже тоді були випадки протесту жінок проти їх ізоляції від Олімпійських ігор. Одна з грецьких жінок наполягала на тому, щоб її допустили до участі у марафонському бігу. Коли її вимогу було відхилено, вона за кілька днів до Ігор демонстративно пробігла марафонську дистанцію за 4,5 години. Інша жінка, мати сімох дітей, вже після закінчення Ігор, натхненна яскравою перемогою свого співвітчизника Спиридона Луїса, також пробігла марафонську дистанцію.

Ігри II і III Олімпіад (1900 і 1904 рр.) були складовою частиною програм всесвітніх виставок. Право формування програм олімпійських змагань перебувало в руках оргкомітетів Ігор, а не МОК. Це призвело до того, що в програмі Ігор-1900 виявилися змагання жінок з тенісу, гольфу і вітрильного спорту – видів спорту, популярних у вищих верствах суспільства. Графиня Елен де Пуртале із Швейцарії 22 травня 1900 р. стала першою учасницею Олімпійських ігор і першою олімпійською чемпіонкою сучасності, завоювавши золоту олімпійську медаль у вітрильному спорті у складі екіпажу яхти "Леріна" водотоннажністю від 1 до 2 т. Її партнерами по екіпажу були чоловік – граф Ерман де Пуртале і його племінник граф Бернар де Пуртале. Першою олімпійською чемпіонкою з гольфу стала американська спортсменка Маргарет Еббот, а в змаганнях тих же Ігор з тенісу в жіночому одиночному розряді першою олімпійською чемпіонкою стала спортсменка з Великої Британії Шарлотта Купер, яка стала першою і в змішаному розряді (разом зі своїм співвітчизником Реджиналдом Френком Догерті). І хоча жінок серед учасників тих Ігор було 19, а кількість розіграних комплектів нагород у жіночій частині програми – лише 3 з 86, у 1900 р. жінки отримали можливість брати участь в Олімпійських іграх і зберегли її протягом усієї подальшої історії олімпійського руху.

Слід зазначити, що тодішній МОК і його президент П'єр де Кубертен активно протидіяли включенню видів змагань для жінок до програми Олімпійських ігор. Змагання серед жінок на Іграх-1900 у Парижі Кубертен вважав несумісними з олімпійської ідеєю і вимагав заборонити їх.

Відсутність згоди МОК на участь жінок в Іграх Олімпіад призвела до того, що проведені на Іграх-1904 у Сент-Луїсі змагання зі стрільби з лука (в яких брали участь тільки спортсменки США) члени МОК оголосили показовими виступами.

Однак процес розширення участі жінок в Олімпійських іграх вже важко було зупинити. У 1908 р. на

Графиня Елен де Пуртале – перша учасниця Олімпійських ігор і перша олімпійська чемпіонка сучасності. 1900 р.

Шарлотта Купер (Велика Британія) – перша олімпійська чемпіонка з тенісу, яка здобула перемогу в жіночому одиночному та змішаному парному розрядах. 1900 р.

Маргарет Еббот (США) – перша олімпійська чемпіонка з гольфу. 1900 р.

На Іграх V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі , де, поряд із змаганнями у плаванні серед чоловіків, вперше у цьому виді спорту відбулися олімпійські змагання серед жінок, в естафеті 4 х 100 м вільним стилем олімпійськими чемпіонами стали спортсменки Великої Британії. Унікальним було те, що до олімпійського п'єдесталу їх привела жінка-тренер

Ігри IV Олімпіади в Лондоні 36 жінок брали участь у змаганнях з тенісу, вітрильного спорту, стрільби з лука і фігурного катання на ковзанах.

У 1912 р. на Іграх V Олімпіади в Стокгольмі кількість жінок–учасниць змагань зросла до 57, причому в жіночій частині олімпійської програми на цих Іграх вперше з'явилося плавання (100 м вільним стилем і естафета 4 х 100 м вільним стилем), у змаганнях з якого брали участь спортсменки з 11 країн. Першою олімпійською чемпіонкою у цьому виді спорту стала австралійська спортсменка Фанні Дьюрек, яка представляла на Іграх 1912 р. збірну Австралазії (Австралія і Нова Зеландія виступали тоді разом), яка в півфінальному запливі на 100 м вільним стилем встановила світовий рекорд (1 хв 19,8 с). У жіночій естафеті 4 х 100 м найсильнішою була команда Великої Британії.

На сесії МОК, що відбулася у 1920 р. в Антверпені, президент Міжнародного олімпійського комітету П'єр де Кубертен настійливо наполягав на виключенні змагань серед жінок з програми Ігор Олімпіад. Проте вже на сесії в Римі (1923) МОК був змушений серйозно розглядати питання про участь жінок в Олімпійських іграх, але під патронатом відповідних міжнародних спортивних федерацій.

На сесії МОК у Парижі (1924) знову обговорювалося питання про участь жінок в Олімпійських іграх. Кубертен вже був менш категоричним: він змирився з участю жінок у тих видах спорту, в яких жіночі олімпійські змагання вже проводилися, але наполягав на тому, щоб вони не вважалися офіційними.

Проблему участі жінок в Олімпійських іграх піддали всебічному аналізу на VIII Олімпійському конгресі, що відбувся в 1925 р. у Празі, де було проведено спеціальне засідання "Про участь жінок у змаганнях і необхідність лікарського контролю в процесі занять".

Відтоді проблеми жіночого спорту включалися до порядку денного більшості сесій МОК. Відповідну активність змушені були проявити і міжнародні спортивні федерації.

Поява в програмі Олімпійських ігор жіночих змагань, як і прагнення жінок до постійного розширення їх частини програми, викликало різко негативну реакцію у багатьох членів МОК і міжнародних спортивних федерацій протягом перших трьох десятиліть після відродження Ігор. Це сприймалося жінками як відверта дискримінація. У той час як чоловіча частина програми Ігор Олімпіад постійно розширювалася, жіноча практично залишалася без змін. Вона і без того була вкрай обмеженою: 1920 р. – 6 видів жіночих змагань із загальної кількості 152 (жінки виступали в чотирьох видах спорту – плаванні, стрибках у воду, тенісі, фігурному катанні на ковзанах); 1924 р. – 11 жіночих видів змагань із загальної кількості 126 (жінки виступали в чотирьох видах змагань – плаванні, стрибках у воду, тенісі та вперше у фехтуванні); 1928 р. – 14 жіночих видів змагань із загальної кількості 109 (жінки виступали в п'яти видах спорту – плаванні, стрибках у воду, фехтуванні та вперше в легкій атлетиці та спортивній гімнастиці).

Не припинялися спроби окремих членів МОК взагалі усунути жіночі види змагань із програм Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор. Наприклад, МОК ухвалив рішення, згідно з яким всі жіночі змагання, проведені до 1924 р., було позбавлено офіційного статусу, що жіночі організації сприйняли не інакше, як прояв гендерної нерівності.

Успіхи феміністського руху в 1920-ті роки, що проявилися в тому, що в багатьох країнах жінки отримали право брати участь у виборах, нарівні з чоловіками вступати до університетів, освоювати такі ж, як і у чоловіків, професії, займати відповідні посади, не справляли великого враження на консервативно налаштовані Міжнародний олімпійський комітет і багато міжнародні спортивні федерації, що складалися тоді виключно з чоловіків.

Особливо показовою була ситуація, що склалася у легкій атлетиці – найбільш масовому і популярному виді спорту. Незважаючи на розвиток жіночої легкої атлетики в різних країнах, Міжнародна любительська легкоатлетична федерація (IAAF) з моменту свого утворення в 1912 р. категорично заперечувала проти включення легкоатлетичних змагань до програми Олімпійських ігор, посилаючись на негативний вплив легкоатлетичних вправ на жіночий організм. Цю федерацію підтримував і МОК, який змирився з участю жінок в олімпійському

турнірі з тенісу і олімпійських змаганнях з плавання, але категорично заперечував проти участі жінок у легкоатлетичній програмі Ігор. І тільки інтенсивний розвиток легкої атлетики в різних країнах, поява великої кількості національних і міжнародних змагань з цього виду спорту зрештою призвели до того, що IAAF погодилася підтримати розвиток жіночої легкої атлетики. Однак у програмі Ігор Олімпіад жіночі види змагань вперше з'явилися лише в 1928 р. в Амстердамі, де жінки отримали можливість розіграти медалі в бігу на 100 і 800 м, естафеті 4 х 100 м, стрибках у висоту і метанні диска.

Однак ще протягом багатьох років МОК активно протидіяв розширенню участі жінок в Олімпійських іграх. Аналогічно діяли і багато міжнародних спортивних федерацій та національних спортивних організацій. Наприклад, третій президент МОК Анрі де Байє-Латур на сесії МОК, що відбулася в 1930 р. у Берліні, поставив питання про виключення з програми Олімпійських ігор всіх жіночих видів змагань у легкій атлетиці. І хоча більшість членів МОК не підтримали цю пропозицію (з легкоатлетичної програми Ігор було виключено тільки жіночий біг на 800 м), проте сам його розгляд відображав політику МОК тих років щодо жіночого спорту.

Серйозна опозиція розширенню жіночої частини програми Ігор у ті роки сформувалася і в спортивних організаціях США. Американська Асоціація фізичного виховання і Національна аматорська атлетична федерація вважали, що фізіологічні і психологічні відмінності між статями не дозволяють жіночому спорту розвиватися на основі тих же принципів, на яких розвивається чоловічий спорт. Позиція цих організацій зводилася до того, що жіноче фізичне виховання і спорт повинні готувати дівчат до майбутніх ролей матері та гідної громадянки. У зв'язку з цим серед жінок змагальний спорт з гострою конкуренцією має бути відкинутий, а рухова активність повинна мати ігровий характер, приносити задоволення і користь для здоров'я (Hult, 1996).

Подібні уявлення серйозно стримували розвиток жіночого змагального спорту і розширення жіночих видів змагань у програмах Олімпійських ігор. Проілюструвати це можна тим, що в період 1924–1936 рр. програма змагань серед жінок на Іграх Олімпіад та зимових Олімпійських іграх практично не розширювалася. Так, у програмі Ігор IX Олімпіади (1928) було лише 14 жіночих видів змагань із загальної кількості 109; на Ігри X Олімпіади (1932) – 14 із 116; на Іграх XI Олімпіади (1936) – 15 із 129. У той же період на II зимових Олімпійських іграх у Санкт-Моріці (1928) із 14 видів змагань, що входили до їх програми, жінки змагалися за нагороди тільки в двох – у фігурному катанні на ковзанах (у жіночому одиночному розряді і серед спортивних пар, які представляли собою змішаний вид змагань). Майже аналогічною (2 з 15) була картина і на III зимових Олімпійських іграх (1932).

На IV зимових Олімпійських іграх (1936) до згаданих двох видів змагань у жіночій частині програми було додано ще один – у гірськолижному спорті (там жінки змагалися за комплект нагород в альпійському двоєборстві), а загальна картина частки видів змагань за участю жінок в олімпійській програмі зимових Ігор-1936 мала такий вигляд: 3 з 17.

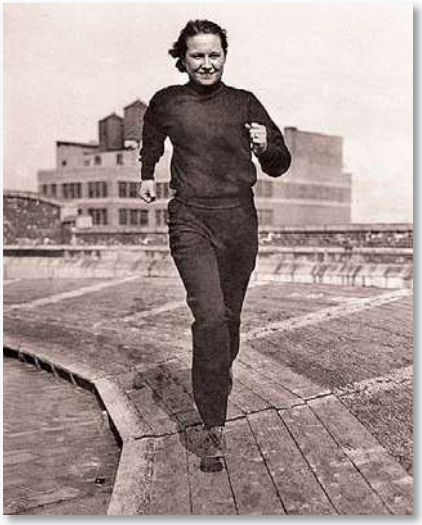
Про прогрес жіночого олімпійського спорту і популярність спортивних змагань серед жінок у

Німецькі учасниці бігу на 800 м (від лівої): М. Доллінгер, Кароліна Радке-Батшауер (олімпійська чемпіонка) та Е. В'юер. Амстердам. 1928 р.

Магда Юлін – шведська фігуристка, чемпіонка Ігор VII Олімпіади 1920 р. у жіночому одиночному катанні

Елізабет Робінсон стала першою жінкою, яка виграла золоту олімпійську медаль у бігу на 100 м. Амстердам. 1928 р.

Жіночі Олімпійські ігри поводилися в період з 1922 по 1934 рр.

період між Першою і Другою світовими війнами наочно свідчили такі факти. Ігри VII Олімпіади (1920) в Антверпені в шести жіночих видах змагань брали участь 69 спортсменок, а на Іграх XI Олімпіади (1936) у Берліні жіноча частина програми розширилася до 15 видів змагань, тобто збільшилася, порівняно з Іграми-1920, в 2,5 раза. Кількість спортсменок, які взяли участь у берлінських Іграх-1936, становила 328, тобто збільшилася, порівняно з Іграми-1920, в 4,75 раза. На I зимових Олімпійських іграх (1924) у двох видах змагань жіночої частини програми брали участь 13 жінок. У 1936 р. у Гарміш-Партенкірхені у жіночій частині програми було три види змагань, проте першість у них оскаржували вже 80 спортсменок, тобто у 6 разів більше, ніж у 1924 р. у Шамоні.

Завоювання жінками прав в олімпійському спорті багато в чому стало наслідком активної діяльності різних жіночих спортивних організацій. Наприклад, важливу роль у розвитку жіночого спорту зіграв міжнародний спортивний клуб "Монако" в Монте-Карло, який у 1921–1923 рр. організовував Жіночі олімпіади, які проводили як основу для діяльності самостійних жіночих спортивних асоціацій з власною системою змагань. Ці олімпіади відрізнялися широкою програмою, в якій були традиційно чоловічі види спорту (легка атлетика, стрільба, баскетбол та інші), а також танцювальні форми гімнастики. Змагання викликали великий інтерес і залучали учасниць з багатьох країн. Наприклад, у Жіночій олімпіаді 1922 р. взяли участь 700 спортсменок з дев'яти країн (Bernet, 1988).

Успіх Жіночих олімпіад, що проводилися в Монако (Монте-Карло), став гарним прикладом для організації різноманітних міжнародних змагань, у тому числі й за такими "нежіночими" (у ті часи) видами спорту, як легка атлетика та футбол.

Еліс Міллье у 1921 р. очолила Міжнародну жіночу спортивну федерацію (FSFI)

Наполегливе небажання IAAF визнавати жіночу легку атлетику послужило підставою для створення в 1921 р. Міжнародної жіночої спортивної федерації (FSFI), яку очолила французька спортсменка Еліс Міллье.

У 1920-ті роки центром розвитку жіночого спорту у світі стала Франція, де було створено велику кількість жіночих спортивних клубів, у яких розвивалися традиційно чоловічі види спорту – футбол, баретта (гра, подібна до регбі), баскетбол, легка атлетика. Розвиток чоловічих видів спорту, природно, доповнився розвитком жіночих – різного роду танцювальних форм гімнастики. Прихильне сприйняття суспільством розвитку жіночого спорту, відсутність обмежень на його види призвели до залучення великої кількості жінок у різні змагання і до виникнення гострої конкуренції між спортивними клубами та іншими організаціями (Durry, 1992). Аналогічні процеси відбувалися в інших країнах Європи, а також у США.

Все це створило передумови для започаткування FSFI Олімпійських жіночих ігор, перші з яких відбулися в Парижі в 1922 р. Назву Ігор, їх програму, організацію, церемонії і ритуали було запозичено з досвіду проведення Ігор Олімпіад. Ці Ігри не тільки викликали великий інтерес і привернули увагу представників різних країн і широкої публіки у Франції, але і стали серйозним попередженням для МОК, який поступово усвідомлював безперспективність спроб стримати розвиток жіночого олімпійського спорту (Pfister, 2000). Не міг МОК залишити без уваги і той факт, що самостійний розвиток жіночого спорту в рамках альтернативного олімпійського руху був небезпечним для авторитету і популярності Ігор Олімпіад і самого МОК.

Міжнародний олімпійський комітет намагався конфліктувати з FSFI, звинувачуючи жіночу федерацію в незаконному використанні терміну "олімпійський" і в запозиченні церемоній і ритуалів. FSFI була змушена перейменувати змагання, які отримали нову назву – "Всесвітні жіночі ігри", але не змінила

Всесвітні жіночі ігри було проведено у Гетеборзі (1926), Празі (1930) і Лондоні (1934). На фото – учасниці змагань (Гетеборг, 1926 р.)

Люсьєн Велу, носій прапора французької делегації "Одинадцять" на всесвітніх жіночих іграх у Лондоні. 1934 р.

підходу до їх організації та проведення. Під такою назвою ігри булои проведено в 1926 р. у шведському Готтенбурзі, у 1930 р. у Празі, у 1934 р. у Лондоні. Ці ігри користувалися великою популярністю і проходили з великим розмахом. Найбільш великими і успішними виявилися IV Всесвітні жіночі ігри 1934 р., що проходили в Лондоні і в яких взяли участь делегації з 19 країн. Чергові Ігри планувалося провести в 1938 р в Австрії. Однак вони були зірвані у зв'язку з окупацією Австрії гітлерівською Німеччиною в березні 1938 р. і включенням її до складу німецького Рейху.

Міжнародна жіноча спортивна федерація і її президент Еліс Міллье приділяли увагу не тільки розвитку системи змагань серед жінок, а й пропаганді спорту як засобу боротьби за здоров'я жінок, зміцнення сім'ї, забезпечення належного балансу між "тілом" і "духом", підвищення соціальної активності і місця жінок у суспільстві, збереження миру і розвитку міжнародного співробітництва. Особливу роль у цьому відіграли міжнародні жіночі спортивні конгреси, на яких, поряд з чисто спортивними проблемами (розвиток видів спорту, вдосконалення правил змагань, затвердження їх програм тощо), обговорювався весь спектр питань, що належать до спортивного руху жінок (Leigh, Bonin, 1977).

Міжнародна жіноча спортивна федерація активно працювала до 1938 р., після чого з різних причин згорнула свою діяльність. Однак ця організація відіграла величезну роль у розвитку жіночого спорту, у підвищенні інтересу жінок різних країн до фізичного виховання і спорту, визнання жіночого спорту МОК і міжнародними спортивними федераціями, у науково-практичному розробленні проблематики жіночого спорту та ін. Велику роль зіграла ця організація в боротьбі за рівноправність жінок і в розвитку феміністського руху.

Розвиток жіночої частини програми олімпійських ігор після Другої світової війни та в часи "холодної війни"

Друга світова війна не дозволила провести Ігри Олімпіад і зимові Олімпійські ігри 1940 і 1944 рр. і негативно позначилася на олімпійському русі, проблеми якого виявилися незначними на тлі глобальних потрясінь, що охопили світ наприкінці 1930-х – у першій половині 1940-х років.

Провести перші повоєнні Ігри Олімпіади вдалося лише в 1948 р. у Лондоні. Під час війни місто сильно постраждало внаслідок німецьких бомбардувань і мало серйозні економічні труднощі. Природно, Ігри

Карен Хофф – чемпіонка XIV Олімпійських ігор 1948 р. у веслуванні на байдарках

Ніна Бочарова – українська радянська гімнастка, чемпіонка XV Олімпійських ігор зі спортивної гімнастики у вправах на колоді і в командній першості

Агнеш Келеті – угорська гімнастка, п'ятиразова олімпійська чемпіонка (1952 і 1956 рр.) зі спортивної гімнастики у довільних вправах, на брусах і колоді

Опорний стрибок

XIV Олімпіади, хоча й виявилися достатньо представницькими, не викликали великого інтересу у світовому співтоваристві. Програма цих Ігор змінилася несуттєво порівняно з Іграми XI Олімпіади 1936 р.: вона розширилася на шість видів змагань, з яких чотири виявилися жіночими. У програмі Ігор з'явилися змагання жінок у веслуванні на байдарках (одиночках), а в жіночій легкій атлетиці додалися біг на 200 м, стрибки в довжину, штовхання ядра.

Маргіт Коронді – угорська гімнастка, дворазова олімпійська чемпіонка (1952 і 1956 рр.) зі спортивної гімнастики у вправах на брусах і групових виступах

Якщо в спортивній гімнастиці на Іграх XI і XIV Олімпіад (1936 і 1948 рр.) жінки змагалися тільки в командній першості, то в 1952 р. на Іграх XV Олімпіади в Гельсінкі в цьому виді спорту жіноча частина програми включала вже сім видів змагань: до командної першості в гімнастичному багатоборстві додалися командні обов'язкові вправи з предметами, особиста першість у багатоборстві, в опорному стрибку, у вправах на брусах, на колоді та вільних вправах.

У змаганнях з кінного спорту в програмі Ігор XV Олімпіади (1952) в Гельсінкі жінки отримали можливість брати участь у змаганнях поряд із чоловіками.

Хоча кількість видів змагань на Іграх XV–XVII Олімпіад (1952–1960) залишалася майже незмінною (1952 р. – 149; 1956 р. – 151; 1960 р. – 150), однак кількість видів змагань, у яких змагалися жінки, зросла з 25 до 29. Слід відмітити незначну величину цього приросту, після якого частка жіночої частини програми Ігор Олімпіад залишалася нижчою 20%.

Більш сприятливою для жінок була в той же період ситуація на зимових Олімпійських іграх.

На V зимових Олімпійських іграх 1948 р. жінки змагалися за три комплекти медалей у гірськолижному спорті (швидкісний спуск, слалом, альпійське двоєборство) і в двох видах змагань у фігурному катанні на ковзанах (одиночки і спортивні пари).

У програмі VI зимових Ігор 1952 р., проведених в Осло, вперше з'явилися жіночі змагання в лижних

гонках. Зроблено це було завдяки зусиллям скандинавських країн, що мали давні і багаті традиції в розвитку цього виду спорту, а успіх у лижній гонці на 10 км – єдиному виді змагань для жінок – сприяв спортсменкам Фінляндії, які виграли там 3 медалі – золоту, срібну та бронзову. У 1956 р. у жіночій частині програми олімпійських змагань у лижних гонках додалася естафета 3 х 5 км, а в 1960 р. – змагання на дистанції 5 км. У тому ж 1960 р. до олімпійської програми було включено змагання серед жінок у швидкісному бігу на ковзанах – відразу на чотирьох дистанціях (500, 1000, 1500 і 3000 м), які несподівано для багатьох пройшли за явної переваги спортсменок СРСР.

Програма жіночих змагань на зимових Олімпійських іграх у 1950-ті роки, на відміну від програми Ігор Олімпіад, розвивалася досить інтенсивно: якщо у 1948 р. жінки змагалися лише в п'яти видах змагань з 22 (22,7% загальної кількості видів), то в 1960 р. – в 11 з 27 (40,7%). Кількість жінок–учасниць Ігор Олімпіад порівняно з кількістю чоловіків на тих же Іграх залишалася стабільно низькою: у 1948 р. – 385 жінок із загальної кількості 4099 учасників (9,4%); 1952 р. – 518 з 4925 (10,5%); 1956 р. – 371 з 3194 (11,6%); 1960 р. – 610 з 5348 (11,4%) і несуттєво відрізнялася від тих співвідношень, які, наприклад, мали місце в 1928 р. в Амстердамі (9,6%), у 1932 р. у Лос-Анджелесі (9,0%) або в 1936 р. у Берліні (8,1%).

Дещо сприятливішою для жінок була статистика на зимових Олімпійських іграх в період 1948–1960 рр. Наприклад, якщо в 1948 р. у Санкт-Моріці з 669 учасників Ігор було 77 жінок (11,5%), у 1952 р. в Осло – 109 з 694 (15,7%), у 1956 р. у Кортіна-д'Ампеццо – 132 з 820 (16,1%), то в 1960 р. у Скво-Веллі – вже 143 з 665 (21,5%).

Незважаючи на явну диспропорцію змагань серед чоловіків і серед жінок у програмах Олімпійських ігор у 1950-х роках, популярність жіночого олімпійського спорту продовжувала неухильно зростати. Однак і в ті роки в МОК обговорювалося питання про виключення з програми Ігор окремих видів жіночих змагань, про необхідність скорочення жіночої частини олімпійської програми і про неприпустимість розширення участі жінок в Олімпійських іграх (Adams, 2002).

Однак подібні пропозиції вже не сприймалися більшістю членів МОК, ні представниками більшості міжнародних спортивних федерацій. Навіть тодішній президент МОК Ейвері Брендедж, який був прихильником виключення з жіночої частини програми Ігор з легкої атлетики таких видів змагань, як штовхання ядра і метання диска, не отримав у цьому підтримки (Pfister, 2000).

У той час існувала різка протидія з боку членів МОК включенню до програми Ігор Олімпіад жіночих змагань в ігрових видах спорту, в яких були присутні жорсткі протиборства і травми. Якщо в такому виді спорту, як волейбол, жінки отримали можливість оскаржувати олімпійські нагороди вже на Іграх XVIII Олімпіади 1964 р., то включення до олімпійської програми жіночого гандболу та жіночого баскетболу – контактних видів спорту – довелося добиватися ще протягом 12 років (це сталося на Іграх XXI Олімпіади 1976 р.).

Ставлення до жіночого спорту і формування жіночої частини програми Олімпійських ігор почало змінюватися в 1960-ті роки. По-перше, цей час характеризувався різкою активізацією феміністського руху в різних країнах світу, по відношенню до якого, наприклад, у США навіть став використовуватися агресивний термін "звільнення жінок".

У 1963 р. у США вийшла книга Бетті Фрідан "Загадки жіночності", яка дала початковий імпульс сучасному жіночому руху і змінила структуру суспільства не тільки в самих США, але і в інших країнах, стала однією з найбільш впливових публіцистичних книг XX ст. (Fox, 2006). Зокрема, Бетті Фрідан зазначала, що псевдонаукові теорії, жіночі журнали і рекламна індустрія впровадили в суспільну свідомість думку, що "жінкам, які мають справжню жіночність, не потрібна кар'єра, у них немає потреби у вищій освіті і політичних правах. Одним словом, їм не потрібні незалежність і можливості, за які боролися феміністки. Все, що від них вимагається, – це з дитинства присвятити себе пошуку чоловіка і народженню дітей" (Фридан, 1992).

По-друге, у країнах соціалістичної співдружності, насамперед у СРСР, протягом усього періоду їх існування прагнення до усунення класового гноблення і гендерної нерівності було не тільки однією зі стрижневих ідей панівної ідеології, але й основою для практичної діяльності, що наочно проявлялося в різних сферах і, особливо, в таких, як освіта та спорт. Наприклад, у спортивній гімнастиці на Іграх XV і XVI Олімпіад (1952 і 1956 рр.) радянськими спортсменами було завойовано 45 медалей різного ґатунку, з яких 21 нагорода (46,7%) виявилися на рахунку жінок. Аналогічна ситуація склалася на тих же Іграх XV і XVI Олімпіад і в легкій атлетиці, де в цілому спортсмени СРСР завоювали 38 медалей різного ґатунку, з яких 19 нагород (50%) були в активі жінок.

Інша ситуація у ті роки склалася в США. Наприклад, у легкій атлетиці – найбільш популярному і розвиненому в цій країні виді спорту – спортсмени США на Іграх XV і XVI Олімпіад (1952 та 1956 рр.) були нагороджені 63 медалями різного ґатунку, з яких лише 4 нагороди (6,3%) були завойовані жінками.

По-третє, використання олімпійського спорту як фактора політичного протиборства в "холодній війні" між СРСР і США, між соціалістичними та капіталістичними державами призвело до того, що

вже в 1960-х роках у різних країнах особливу увагу було звернено на розвиток жіночого спорту. Якщо в Радянському Союзі це питання не ставилося, тому що жіночий спорт інтенсивно розвивався, починаючи з 1930-х років, то в США було вжито радикальних заходів з розвитку жіночого спорту, якому до цього серйозної уваги не приділялося (Katzenstein, McClug, 1986).

Особливо бурхливий розвиток жіночий спорт у США отримав після прийняття у 1972 р. закону про усунення дискримінації жінок, у тому числі у сфері шкільного та університетського спорту. Цей закон став потужним стимулом для розвитку в США жіночого спорту, оскільки зобов'язував школи та університети створити рівні умови для жінок і чоловіків – як у кількісному, так і якісному відношенні. Це призвело до формування безлічі жіночих команд з різних видів спорту, до створення умов для їх підготовки і до розвитку системи спортивних змагань.

Цілком природно, що прийняття цього закону не могло кардинально змінити становище в американському спорті за короткий час. Однак уже наприкінці 1970-х років у США проявилася тенденція до поступового усунення диспропорції між досягненнями чоловіків і жінок в олімпійському спорті. У наступні роки американські спортсменки стали домагатися стійко високих результатів на Іграх Олімпіад, а в подальшому – і на зимових Олімпійських іграх. Наприклад, у плаванні на Іграх XXI Олімпіади (1976) із 34 завойованих спортсменами США медалей різного ґатунку (в тому числі 12 золотих) на частку жінок прийшлося тільки 7 нагород, із них лише 1 золота (відповідно 20% і 8,3%); на Іграх XXIV Олімпіади (1988 – 6 із 16 медалей різного ґатунку (37,5%), у тому числі 3 з 8 золотих (37,5%); на Іграх XXV Олімпіади (1992) – 14 із 27 нагород різного ґатунку (51,1%), у тому числі 5 з 11 золотих (45,5%); на Іграх XXVI Олімпіади (1996) – 14 із 26 медалей різного ґатунку (53,8%), у тому числі 7 з 13 золотих (53,8%).

Картина щодо аналогічних параметрів у легкій атлетиці була такою: на Іграх XXI Олімпіади (1976) з 21 медалі різного ґатунку, які були завойовані спортсменами США (у тому числі 6 золотих), на частку жінок припало лише 3 нагороди (причому жодної золотої); на Іграх XXIV Олімпіади (1988) – 9 із 26 медалей різного ґатунку (34,6%), у тому числі 6 із 13 золотих (46%); на Іграх XXV Олімпіади (1992) – 8 із 27 нагород різного ґатунку (29,6%), у тому числі 4 з 12 золотих (33,3%); на Іграх XXVI Олімпіади (1996) – 7 з 23 медалей різного ґатунку (30,4%), у тому числі 3 з 10 золотих (30%).

Настільки явний прогрес стався незважаючи на те, що прийняття в 1972 р. у США згаданого закону потрапило на абсолютно непідготовлений ґрунт. Чоловічий спорт в Америці був надзвичайно популярним; відсоток студентів, що займаються спортом в університетах, був великим; в них існувала велика кількість чоловічих команд з різних видів спорту, що мали можливість брати участь у широкій мережі змагань, організованих на всіх рівнях. У жіночому спорті всього цього не було, тому реалізація закону виявилася дуже складною, і багато університетів, прагнучи до формального його виконання, не збільшували кількості жіночих команд, а скорочували кількість чоловічих, що дало можливість противникам фемінізму говорити про дискримінацію чоловіків. Наприклад, аналіз, проведений управлінням загальної бухгалтерської звітності США, показав, що в період 1982–1999 рр. в американських університетах було ліквідовано 311 чоловічих команд з плавання, боротьби, тенісу та інших видів спорту.

І сьогодні, майже через півстоліття після прийняття цього закону, навколо нього в США не вщухають дискусії і суперечки. Однак виконання закону призвело до вражаючих результатів щодо розвитку жіночого спорту. Кількість дівчаток, які займаються спортом у середній школі, за минулий період зросла майже в 6 разів. Почали розвиватися ті види спорту, якими у попередні роки жінки практично не займалися. Різко покращилися спортивні результати і збільшилася кількість американок, які добивалися успіхів на чемпіонатах світу та Олімпійських іграх. Спортивні організації, що відповідають в США за розвиток спорту, включаючи національні спортивні федерації, побачили, що у багатьох жіночих видах змагань домогтися успіхів на світовій спортивній арені значно легше, ніж у чоловічих. Це стало додатковим стимулом для розвитку жіночого спорту. У розвиток жіночого спорту в США включились засоби масової інформації та організації, що надають фінансову допомогу спортсменкам.

Закон призвів до збільшення в США кількості жінок, що працюють у сфері спорту. Багато жінок стали домагатися успіхів у тренерській роботі, складаючи серйозну конкуренцію чоловікам. І хоча кількість жінок, що працюють у США на рівні спорту вищих досягнень, у багато разів поступається кількості чоловіків, що працюють у цій сфері, прогрес очевидний. Серед жінок з'явилося і багато спортивних журналістів, дикторів, радіо- і телекоментаторів, ведучих спортивних програм.

У НДР традиційний для соціалістичної системи підхід, пов'язаний із недопущенням нерівності між чоловіками і жінками в різних сферах соціального життя, доповнився у другій половині 1960-х – на початку 1970-х років суто прагматичним прагненням домогтися переваги на міжнародній спортивній арені за рахунок підготовки спортсменів у тих видах змагань, де конкуренція була нижчою і в зв'язку з цим ймовірність досягнення успіхів вища. Природно, що цими видами змагань виявилися жіночі. Ефективність такої політики наочно про-

явилася вже на Іграх XXI Олімпіади 1976 р., на якій команда НДР посіла друге місце в неофіційному командному заліку, завоювавши 90 медалей (у тому числі 40 золотих). У чотирьох найбільш розвинених у НДР видах спорту (плаванні, легкій атлетиці, академічному веслуванні, веслуванні на байдарках і каное) було завойовано 67 медалей різного ґатунку, в тому числі 34 золоті нагороди. При цьому велика частина медалей – 45 (67,2%), у тому числі 25 золотих (73,5%) виявилися на рахунку жінок. При цьому найбільшою виявилася частка жінок у перемогах спортсменів НДР на цих Іграх у плаванні (11 з 11 золотих медалей – 100%); у легкій атлетиці – 9 з 11 золотих медалей (81,8%).

Досвід СРСР, США, НДР щодо жіночого спорту і постійне розширення жіночої частини програми Олімпійських ігор привели до інтенсивного його розвитку в інших країнах. Цей процес торкнувся навіть країн мусульманського світу, в яких релігія і традиції в минулі роки унеможливлювали участь жінок у спорті вищих досягнень.

Ці та ряд інших процесів відсунули на задній план аргументи про недоцільність розширення участі жінок в олімпійському спорті. Погляди на цю проблему П'єра де Кубертена, його прихильників і послідовників у МОК і міжнародних спортивних федераціях поступово стали сприйматися як архаїчні, які не відповідають духу часу й ущемлюють права жінок. Залишилися без уваги і заклики лікарів не включати до програм Олімпійських ігор види спорту і види змагань, в яких особливості тренувальної та змагальної діяльності не відповідають можливостям жіночого організму і небезпечні серйозними негативними наслідками для здоров'я жінок.

У жіночу частину програми Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор стали включати всі нові види спорту (табл. 52.1). Одночасно збільшувалася і жіноча частина програми в видах спорту, що вже стали традиційними для жінок, – плаванні, легкій атлетиці, веслуванні на байдарках тощо.

Кількість видів змагань для жінок за період 1952–1980 рр. у програмах Ігор Олімпіад збільшилася в два рази – з 25 до 50, а в програмах зимових Олімпійських ігор зросла в 2,3 раза – з 6 до 14. Однак у процентному співвідношенні кількість видів жіночої частини програми все ще істотно поступалася чоловічій її частині. На Іграх XXII Олімпіади (1980) у Москві з 203 розіграних комплектів нагород лише 50 (24,6%) належали жінкам. На XIII зимових Олімпійських іграх (1980) у Лейк-Плесіді це співвідношення було для жінок більш сприятливим – 14 із 38 видів змагань, що становило 36,8%.

Таблиця 52.1 Включення видів спорту до програм Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор (1896–1980)

Рік	Вид спорту в чоловічій частині програми	Вид спорту в жіночій частині програми
1896	Легка атлетика, плавання, велосипедний спорт, гімнастика спортивна, боротьба греко-римська, стрільба кульова, теніс, важка атлетика, фехтування	
1900	Водне поло, боротьба вільна, веслування академічне, кінний спорт, вітрильний спорт, стрільба з лука, стрільба стендова, футбол, гольф, крикет, крокет, поло, регбі	Теніс, гольф
1904	Стрибки в воду, бокс, лякросс, роккі	Стрільба з лука
1908	Хокей на траві, рекетс, же-де-пом, фігурне катання	Фігурне катання
1912	Сучасне п'ятиборство	Плавання, стрибки в воду
1920	–	–
1924	Бобслей, ковзанярський спорт, лижні гонки, лижне двоєборство, стрибки на лижах з трампліна, скелетон, хокей на льоду	Фехтування
1928	–	Легка атлетика, спортивна гімнастика
1932	–	–
1936	Веслування на байдарках і каное, баскетбол, гірськолижний спорт	Гірськолижний спорт
1948	–	Веслування на байдарках і каное
1952	–	Кінний спорт, лижні гонки
1956	–	–
1960	Біатлон	Ковзанярський спорт
1964	Дзюдо, волейбол, санний спорт	Волейбол, санний спорт
1968	–	–
1972	Веслувальний слалом, гандбол	Стрільба з лука, веслувальний слалом
1976	–	Веслування академічне, баскетбол, гандбол
1980	–	Хокей на траві

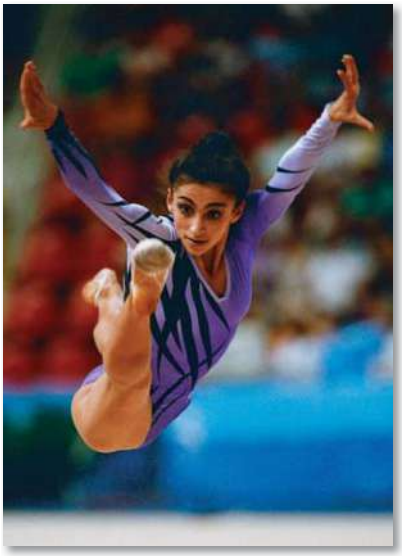
Постійне розширення програми Олімпійських ігор і інтенсивний розвиток жіночого спорту в більшості країн привели до різкого збільшення кількості жінок–учасниць Ігор Олімпіад. Якщо в складі учасників Ігор Олімпіад 1948–1960 рр. жінок було від 9,4 до 11,5%, а в 1964–1972 рр. – від 13,3 до 14,9%, то на Іграх XXI Олімпіади (1976) жінок було вже 20,7% загальної кількості учасників, а на Іграх XXII Олімпіади (1980) – 21,5%.

Дещо інша ситуація склалася з чисельністю учасниць зимових Олімпійських ігор, де кількість спортсменок постійно зростала. Наприклад, якщо в 1960 р. на зимових Олімпійських іграх в Скво-Веллі стартували 143 жінки, то через вісім років – у Гренобліі-1968 – їх було вже 211, ще через вісім років – в Інсбруку-1976 – 231, а так виглядала (у відсотках) частка кількості жінок по відношенню до загальної кількості учасників зимових Олімпійських ігор: 1960 р. – 21,5%; 1964 р. – 18,3%; 1968 р. – 18,2%; 1972 р. – 20,5%; 1976 р. – 20,6%, що значною мірою було обумовлено стабільною жіночою частиною програми Ігор, яка містила лише 13–14 видів змагань.

Жіноча частина програми Ігор Олімпіад, починаючи з 1980-х років

З приходом у 1980 р. до керівництва Міжнародним олімпійським комітетом Хуана Антоніо Самаранча участі жінок в олімпійському русі стало приділятися значно більше уваги, ніж у попередні роки. Це торкнулося всіх сторін олімпійського руху і, насамперед, програм Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор, у яких кількість жіночих видів змагань, як і кількість учасниць, стала стрімко зростати (табл. 52.2).

Ігри XXIII Олімпіади (1984) внесли принципово новий елемент до програми змагань серед жінок. У ній з'явилися такі суто жіночі види спорту, як художня гімнастика та синхронне плавання. Як показало життя, це рішення виявилося мудрим. З одного боку, воно продемонструвало доцільність підходу до формування жіночої частини програми з урахуванням анатомічних, фізіологічних і психологічних особливостей жіночого організму, а з іншого – пожвавило програму змагань, зробило змагання в цих видах спорту естетичними, видовищними і надзвичайно популярними. На жаль, цей безсумнівно прогресивний досвід не набув розвитку в наступні десятиліття.

Олександра Тимошенко з Об'єднаної команди СНД (від України) стала олімпійською чемпіонкою в індивідуальному багатоборстві з художньої гімнастики на Іграх XXV Олімпіади. 1988 р.

Розширювалася жіноча частина програми і в тих олімпійських видах спорту, в яких жінки вже змагалися на Іграх. Крім того, було включено нові для жінок види спорту, в тому числі ті, які до цього історично розвивалися лише як чоловічі. У жіночій частині програм Олімпійських ігор виявилися дзюдо, сучасне п'ятиборство, тхеквондо, важка атлетика, футбол, хокей на льоду (табл. 52.2).

У період 1980–2000 рр. програма Ігор Олімпіад розширювалася переважно за рахунок видів спорту та видів змагань, у яких брали участь жінки. У програмі з'явилося 97 нових видів змагань, загальна кількість яких досягла 300; 70 із цих видів змагань розширили жіночу частину олімпійської програми і тільки 27 видів – її чоловічу частину.

Останніми роками керівництво МОК постійно піднімає питання про неможливість подальшого розширення програм Ігор Олімпіад, чітко позначивши граничні цифри – 300 видів змагань, трохи більше 10 тис. учасників. Нинішній президент МОК Жак Рогге робить все для того, щоб ці показники були стабільними, і йому це певною мірою вдається. Для підтвердження достатньо відзначити, що якщо програма Ігор Олімпіад з 1992 по 2000 рр. розширилася на 43 види змагань, то з 2000 по 2008 рр. – лише на два. Проте жіноча частина олімпійської програми продовжувала розширюватися: з 2000 по 2008 рр. вона збільшилася на 17 видів змагань – здебільшого за рахунок скорочення чоловічих видів змагань, яких за той же період стало на 15 менше.

При цьому майже вдалося зберегти на декларованому керівництвом МОК рівні загальну кількість видів змагань у програмах Ігор Олімпіад: у Сіднеї-2000 – 300, в Афінах-2004 – 301, у Пекіні-2008 – 302, у Лондоні-2012 – 302, у Ріо-де-Жанейро-2016 – 306.

Таблиця 52.2 Включення видів спорту до програм Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор (1984–2020)

Рік	Вид спорту в чоловічій частині програми	Вид спорту в жіночій частині програми
1984	–	Стрільба кульова, велосипедний спорт, синхронне плавання, гімнастика художня
1988	Теніс, теніс настільний	Теніс (повернення до олімпійської програми після 64-річної відсутності), теніс настільний, вітрильний спорт, стрільба стендова
1992	Шорт-трек, фрістайл, бейсбол, веслувальний слалом	Бадмінтон, дзюдо, веслувальний слалом, біатлон, шорт-трек, фрістайл
1996	Волейбол пляжний	Футбол, софтбол, волейбол пляжний
1998	Кьорлінг, сноубординг	Хокей на льоду, кьорлінг, сноубординг
2000	Стрибки на батуті, тхеквондо, тріатлон	Стрибки на батуті, сучасне п'ятиборство, тхеквондо, тріатлон, важка атлетика, водне поло
2002	Скелетон	Скелетон, бобслей
2004	–	Боротьба вільна
2006	–	–
2008	–	–
2010	–	–
2012	–	Бокс
2014	–	Стрибки на лижах з трампліна
2016	Гольф (раніше чоловічий гольф входив до програми Ігор 1900 і 1904 рр.), регбі 7 х 7 (раніше регбі у варіанті 15 х 15 входило до програм Ігор 1900, 1908, 1920, 1924 рр.)	Гольф (раніше жіночий гольф входив до програми Ігор 1900 р.), регбі 7 х 7
2018	–	–
2020	Бейсбол (повернений після відсутності в програмах Ігор 2012 і 2016 рр.), карате, серфінг, скейтбординг, спортивне скелелазіння, баскетбол 3 х 3	Софтбол (повернений після відсутності в програмах Ігор 2012 і 2016 рр.), карате, серфінг, скейтбординг, спортивне скелелазіння, баскетбол 3 х 3

Однак у серпні 2016 р. на сесії МОК , що проходила в Ріо-де-Жанейро, було суттєво розширено програму Ігор XXXII Олімпіади, які пройдуть у 2020 р. у Токіо, збільшивши кількість видів змагань з 306 до 339. Це відбулося тому що до програми Ігор-2020 було включено такі нові олімпійські види спорту (і для чоловіків, і для жінок), як карате (8 видів змагань), серфінг (2 види змагань), скейтбординг (4 види змагань), спортивне скелелазіння (2 види змагань), а після відсутності на Ігорах-2012 і Іграх-2016 до олімпійської програми було повернуто бейсбол (1 вид змагань серед чоловічих команд) і софтбол (1 вид змагань серед жіночих команд). Крім того включено (серед чоловічих і серед жіночих команд) баскетбол 3 х 3.

З 1980 р кількість жіночих видів змагань постійно збільшувалася: якщо на Іграх XXII Олімпіади в Москві їх частка (включаючи жіночі і змішані види змагань) становила 24,63%, то на Іграх XXXI Олімпіади в Ріо-де-Жанейро вона виросла вдвічі – 47,39%. На майбутній Іграх XXXII Олімпіади в Токіо (2020) жіночих видів змагань вже буде більше, ніж чоловічих (51,33%).

Якщо на Іграх XXIX Олімпіади 2008 р. із 302 видів змагань на частку чоловічих припало 165, жіночих – 130, змішаних – 7, то на Іграх XXX Олімпіади в Лондоні 302 види змагань було розподілено так: чоловічих – 162, жіночих – 132, змішаних – 8. На Іграх XXX Олімпіади в Ріо-де-Жанейро із 306 видів змагань 302 види були чоловічими, 136 – жіночими, 9 – змішаними.

У програмі майбутніх Ігор XXXII Олімпіади (2020) загальна кількість видів змагань становитиме 339, з них 165 чоловічих, 156 жіночих, 18 змішаних.

При цьому слід зазначити, що у програмі Ігор-2020 у ряді видів спорту (наприклад, у боксі, веслуванні на байдарках та ін.) збільшиться кількість жіночих видів змагань за рахунок скорочення чоловічих видів, а також суттєво (з дев'яти до 18) зросте кількість змішаних видів змагань: вони з'являться (крім існуючих дев'яти – бадмінтону (1), кінного спорту (6), тенісу (1), і вітрильного спорту (1)) також у дзюдо (змішані команди), легкій атлетиці (змішана естафета 4 х 400 м), стрільбі з лука (змагання змішаних команд), кульовій стрільбі (два види змагань змішаних команд – у стрільбі з пневматичної гвинтівки на 10 м і стрільбі з пневматичного пістолета на 10 м), стендовій стрільбі (змагання змішаних команд), настільному тенісі (змагання змішаних пар), тріатлоні (змагання змішаних команд).

Починаючи з 1980-х років, неухильно збільшується кількість жінок, які беруть участь в Іграх, і відсоткові показники кількості жінок у загальній кількості спортсменів-учасників цих Ігор: з 21,5% на Іграх-1980 до 44,3% на Іграх-2012. Аналогічна кар-

Ірині Мерлені (Україна) – чемпіонка Олімпійських ігор 2004 р. з вільної боротьби (у ваговій категорії до 48 кг)

тина зростання частки жінок спостерігалася на Іграх-2016 – приблизно 45% з 11 238 спортсменів.

Планомірно зростала кількість видів змагань і в жіночій частині програми зимових Олімпійських ігор. З 1980 р на кожних зимових Іграх жіночих видів змагань ставало все більше. Постійно збільшувалася і відсоткова частка жіночих видів змагань в їх загальній кількості в олімпійській програмі.

Наприклад, якщо на XIII зимових Олімпійських іграх в Лейк-Плесіді (1980) частка жіночих і змішаних видів змагань у загальній кількості змагань становила 36,84%, то на XXII зимових Олімпійських іграх у Сочі – 48,98%, а в програмі XXIII зимових Олімпійських ігор (Пхьончхан-2018) – 50,00%.

На відміну від Ігор Олімпіад, де останніми роками програми розширювалася переважно за рахунок жіночих видів змагань, програма зимових Олімпійських ігор розвивалася більш пропорційно: з 1980 по 2006 рр. кількість жіночих видів змагань збільшилася на 25 (з 14 до 39), а чоловічих – на 21 (з 24 до 45).

Якщо в програмі XX зимових Олімпійських ігор у Турині (2006) при загальній кількості видів змагань 84 було 45 чоловічих, 37 жіночих і 2 змішаних (спортивні пари і спортивні танці у фігурному катанні на ковзанах), то на XXI зимових Олімпійських іграх (2010) з 86 видів змагань – 46 чоловічих, 38 жіночих і 2 змішаних. На XXII зимових Олімпійських іграх (2014) з 98 видів змагань – 50 чоловічих, 43 жіночих (у тому числі стрибки на лижах з трампліна серед жінок, які відбулися вперше) і 5 змішаних (додано змішану естафету в біатлоні, змішану командну естафету в санному спорті і командну першість у фігурному катанні на ковзанах).

У програмі XXIII зимових Олімпійських ігор у Пхьончхані із загальної кількості видів змагань 102 – 51 чоловічий, 44 жіночих і 7 змішаних (порівняно з Іграми-2014 було включено командну першість у гірськолижному спорті і змішану першість команд у кьорлінгу).

Слід зазначити, що загальна кількість видів спорту у програмах зимових Олімпійських ігор залишається незмінною – 15, починаючи з Солт-Лейк-Сіті-2002 і до Пхьончхана-2018, при цьому власне чоловічим видом спорту залишається тільки лижне двоєборство.

У 1980-ті роки кількість жінок, які брали участь в зимових Олімпійських іграх, поступово зростала: у 1980 р. (Лейк-Плесід) – 233; у 1984 р. (Сараєво) – 274; у 1988 р. (Калгарі) – 313. Однак відсоткове відношення кількості жінок до загальної кількості учасників зимових Ігор залишалося майже таким, яким було в 1960–1970-ті роки: 1980 р. – 21,7%; 1984 р. – 21,5%; 1988 р. – 22,0%.

Значно зросла кількість жінок-учасниць на XVI зимових Олімпійських іграх в Альбервілі (1992), що було обумовлено включенням до програми жіночих змагань у біатлоні, шорт-треку, фрістайлі. Кількість жінок-учасниць цих Ігор становила 488. Різко збільшилася і частка жінок у загальній кількості спортсменів, що брали участь у змаганнях – вона досягла 27,1%.

Вже через два роки на XVII зимових Олімпійських іграх у Ліллегаммері кількість учасниць знову зросла і склала 552 особи (30,0%).

Відтоді ситуація не змінювалася: у кожних чергових зимових Олімпійських іграх брало участь все більше жінок. На користь жінок змінювалося і процентне співвідношення учасників Ігор. Так, у XVIII зимових Іграх у Нагано (1998) брали участь 814 спортсменок (35,4%), у XIX зимових Іграх у Солт-Лейк-Сіті (2002) – 886 (36,9%). На XX зимових Олімпійських іграх у Турині (2006) з 2508 учасників Ігор 960 (38%) були жінки. На XXI зимових Олімпійських іграх у Ванкувері (2010) із 2536 учасників було 1033 жінки (40,7%). Аналогічна картина збільшення частки жінок спостерігалася і на Іграх-2014 (понад 40% із 2780 спортсменів).

Таким чином, неважко переконатися, що багаторічна боротьба жінок за рівноправну з чоловіками участь в Олімпійських іграх виявилася винятково успішною, особливо протягом останніх 30 років. Нагадаємо, що жінки починали з трьох видів змагань на Іграх II Олімпіади (1900), що становило трохи більше 3% тодішньої загальної кількості учасників. Та й ті види змагань серед жінок, які були в програмах Ігор 1900 і Ігор-1904, опинилися там по суті випадково, за рішенням оргкомітетів, при явному невдоволенні і протидії з боку МОК і його президента П'єра де Кубертена. Сьогодні жінки виступають на Іграх Олімпіад у всіх видах спорту, в яких виступають чоловіки, крім боротьби греко-римської, а на зимових Олімпійських іграх – крім лижного двоєборства.

Зазначимо також, що жінки, починаючи з Ігор-1984, отримали можливість змагатися на Іграх Олімпіад у двох видах спорту (синхронному плаванні та художній гімнастиці), в яких змагання серед чоловіків взагалі не проводяться.

Кількість комплектів медалей, що розігруються жінками, також наблизилося до того, яке визначено для чоловіків. Наприклад, у програмі XXIII зимових Олімпійських ігор у Пхьончхані із загальної кількості видів змагань 102 – 51 чоловічий, 44 жіночих і 7 змішаних. А в програмі майбутніх Ігор XXXII Олімпіади (2020) передбачені 165 чоловічих видів змагань, 156 жіночих і 18 змішаних.

Нікола Адамс (Велика Британія) – дворазова олімпійська чемпіонка з боксу (у ваговій категорії до 51 кг)

Жінки давно отримали право змагатися у багатьох видах спорту та спортивних дисциплінах, проти яких ще в 1920–1930-ті роки категорично заперечували лікарі, зокрема – в легкій атлетиці в бігу на середні і довгі дистанції. Включено до програми Ігор виступи жінок з усіх контактних ігрових видів спорту – гандболу, баскетболу, футболу, хокею на траві, хокею на льоду (з шайбою). До жіночої частини олімпійської програми включені також види спорту, про змаганнях у яких серед жінок ще кілька десятиліть тому не могли подумати навіть найбільш радикально налаштовані прихильники фемінізму, – дзюдо, сучасне п'ятиборство, боротьба вільна, бокс, регбі, стрибки на лижах з трампліна, карате (його включено до програми Ігор-2020).

Однак досягнення жінок щодо повної рівноправності з чоловіками в частині представництва в програмах Олімпійських ігор не можна оцінити однозначно. Сьогодні важко з упевненістю сказати, коли під час розширення програм Олімпійських ігор було перейдено ту межу, після якої підхід МОК до усунення дискримінації жінок у цьому питанні став небезпечним не тільки для жінок-учасниць Ігор, але і для олімпійського спорту в цілому, а також для дитячо-юнацького спорту та спорту вищих досягнень у різних країнах світу.

Прагнення до гендерної рівності, звичайно, можна було б тільки вітати, якби не одна деталь. Розширення жіночої частини програми Ігор Олімпіад відбувається винятково за рахунок тих видів спорту, які історично сформувалися як чоловічі. Частина цих видів спорту знаходиться в протиріччі з анатомічними, фізіологічними і психологічними особливостями жіночого організму, не відображає історично сформованих природних відмінностей між чоловіками і жінками, у багатьох випадках страждає з етичної і естетичної точок зору. Дійсно, більш ніж сумнівним виглядає поява в програмі Ігор Олімпіад жіночих видів змагань у тріатлоні і марафонському бігу. Важко пояснити появу в програмі Ігор Олімпіад жіночої важкої атлетики, жіночої вільної боротьби і жіночого боксу. Ні з медичної, ні з естетичної, ні з суто спортивної точок зору це рішення МОК інакше як помилкою не назвеш.

Бокс, різні види боротьби, важка атлетика, меншою мірою інші види спорту історично формувалися як види діяльності, що відображають традиційні чоловічі якості – потужність, силу, здатність до фізичного і психічного пригнічення суперника. Це обумовило ставлення широких мас прихильників спорту і засобів масової інформації до цих видів спорту, критеріїв оцінки спортивної результативності. Прояви цих якостей у жінок сприймаються як неприродні, що пригнічують жіночність, привабливість, естетичність, граціозність, тобто ті якості, що знаходять свій вияв у спортивній і художній гімнастиці, фігурному катанні на ковзанах, синхронному плаванні, волейболі, тенісі (Woods, 2016).

Під час формування жіночої частини програми Олімпійських ігор не можна не враховувати інтересів дівчаток. За даними жіночого спортивного фонду США (Women's Sport's Foundations, 2008), дівчатка виявляють значно менший інтерес до традиційних олімпійських видів спорту порівняно з хлопчиками, кидають заняття значно частіше за хлопчиків. Їм більше подобаються види, не представлені у програмах Олімпійських ігор – скіппінг, спортивні танці, аеробіка, черлідинг.

Ефективність ухваленої МОК політики щодо розвитку жіночої частини програми Олімпійських ігор наочно проявляється в реакції засобів масової інформації, насамперед телебачення. Наприклад, у США відзначається вкрай низький і постійно згасаючий інтерес до змагань жінок у важкій атлетиці, боксі і боротьбі і зростаючий – до змагань у гімнастиці, плаванні, фігурному катанні, волейболі та ряді інших видів спорту (Woods, 2016).

Фемінізм і програма олімпійських ігор

Фемінізм в тому вигляді, в якому він насаджується в різних сферах життя, в тому числі в олімпійському спорті, викликає неоднозначну реакцію в суспільстві. Багато противників фемінізму вважають його причиною руйнування традиційного укладу життя і знищення історично сформованих ролей, запропонованих чоловікам і жінкам.

Між чоловіками і жінками існує велика кількість біологічних і соціальних історично сформованих відмінностей, і від їх визнання суспільство тільки виграє. Встановлено, що діти розвиваються гармонійніше, якщо в сім'ї культивується образ мужнього батька і жіночної матері.

Деякі критики фемінізму наводять переконливі факти на користь того, що в тих країнах, де фемінізм здобув особливий розвиток, рівень народжуваності неухильно знижується, сім'ї стають менш стабільними, збільшується кількість сімей з гомосексуальними партнерами.

У зв'язку з цим Міжнародному олімпійському комітету слід було б значно уважніше і далекоглядніше підходити до проблеми фемінізації олімпійського спорту, особливо в тій його частині, що пов'язана з програмою Олімпійських ігор та включенням до її жіночої частини видів спорту, абсолютно неприйнятних у світлі природних і усталених уявлень про відмінності між чоловіками і жінками. На наш погляд, МОК зробив велику помилку, коли під тиском прихильниць радикального фемінізму і заангажованих представників олімпійської системи включив до програми Ігор Олімпіад ряд таких відверто нежіночих як у соціально-психологічному, так і медико-біологічному відношенні видів спорту, як важка атлетика, боротьба вільна, бокс тощо. Таким чином, МОК і відповідні міжнародні спортивні федерації конкретними справами підтримали один із крайніх напрямків фемінізму – так званий амазон-фемінізм, що робить упор на фізичну рівність жінок із чоловіками, формування жінок-воїнів, жінок-атлетів та ін.

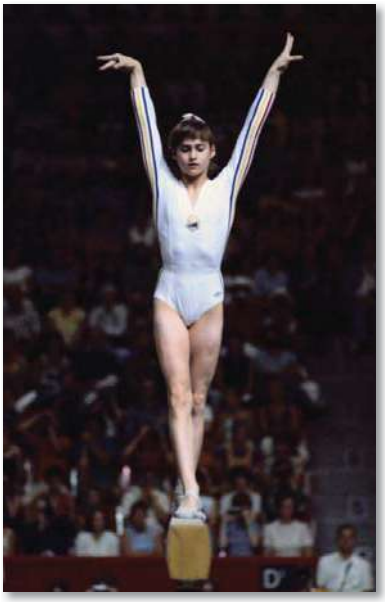
Не менш небезпечним є і відсторонення МОК від контролю за напрямами розвитку техніко-тактичних і функціональних основ підготовки жінок у деяких видах спорту, які формуються на основі тих самих принципів, що й у чоловіків. В окремих випадках це призводить до катастрофічних наслідків у здоров'ї жінок, у їх майбутній соціальній адаптації, включаючи створення сім'ї та формування сімейних стосунків (Булатова, Платонов, 2019).

Особливу небезпеку в цьому відношенні представляє жіноча спортивна гімнастика, розвиток якої в останні десятиліття перебуває в прямому протиріччі із завданнями збереження здоров'я і повноцінного життя спортсменок після завершення ними спортивної кар'єри.

Виступи Ольги Корбут на Іграх XX Олімпіади 1972 р. у Мюнхені і Наді Коменеч на Іграх XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі зробили революцію в жіночій гімнастиці, в яку було включено найскладніші акробатичні елементи, доступні лише невисоким гімнасткам з невеликою масою тіла, високою гнучкістю і явними ознаками маскулінізації. Тенденцію розвитку жіночої гімнастики в бік підвищення складності та ризикованості елементів підтримала Міжнародна федерація гімнастики (FIG), і з часом у світовій

Сімона Байлз – чотириразова олімпійська чемпіонка 2016 р., 19-разова чемпіонка світу, у тому числі 5-разова чемпіонка в абсолютній першості. У 2016 р. антидопінгове тестування спортсменки дало позитивний результат, однак їй вдалося уникнути покарання у зв'язку з наявністю дозволу на терапевтичне використання психостимулятора

Чотирнадцятирічна румунська гімнастка Надя Коменеч внесла нову тенденцію в розвиток гімнастки у бік підвищення складності ризикованих елементів

гімнастичній еліті опинилися спортсменки зовсім іншої статури, порівняно з гімнастками 1950–1960-х років. Артистичні, пропорційно складені гімнастки середнього зросту зникли зі спортивної арени.

Ці зміни кардинально вплинули на спосіб життя і статуру спортсменок, здатних досягти високих результатів. Зокрема, у 1976 р. середній вік найсильніших гімнасток США був 17,5 року, середній зріст – 163,5 см, середня маса тіла – 48 кг. У 1992 р. середній вік провідних гімнасток становив 16 років, середня маса тіла – 37,6 кг, середній зріст – 144,8 см. Переможниця Ігор XXV Олімпіади 1992 р. у гімнастичному багатоборстві (в особистій першості) Тетяна Гуцу (ОК СНД – Україна) та срібний призер цих змагань Шенон Міллер (США) мали зріст 138 см і масу тіла 31 кг.

Відбір, низькокалорійна дієта і величезні навантаження призвели до залучення у спортивну гімнастику і формування спортсменок із соматотипом, що відповідає новій гімнастичної моді. Цілком природно, що формування необхідного для спортивної гімнастики соматотипу дівчат призвело до винятково ранньої спеціалізації, і вже у віці 12–13 років наступав період підготовки до вищих досягнень з 5–6-годинними щоденними заняттями, максимальною складністю вправ та граничними фізичними і психічними навантаженнями. Підсумок цієї діяльності закономірний – вихід більшості гімнасток із спорту у віці 15–17 років, переважно через травми і захворювання.

Розвиток спортивної гімнастики в цьому напрямку, звичайно, забезпечував виняткову видовищність змагань, проте призводив до трагічних наслідків у повноцінному віковому розвитку і здоров'ї багатьох спортсменок, які опинилися у 1980-ті й наступні роки в цьому виді спорту. Водночас з гімнастики було виключено більшість дівчаток із нормальним віковим розвитком, які не відрізнялися дуже низькими зростом і масою тіла.

Останніми роками Міжнародна федерація гімнастики намагається знайти вихід із положення, що виникло, зокрема шляхом запровадження мінімальної вікової межі для допуску до чемпіонатів світу та Олімпійських ігор. Це вплинуло на стратегію підготовки юних гімнасток, змістивши пік навантажень у багаторічній підготовці з найбільш небезпечного для здоров'я спортсменок пубертатного періоду на більш пізні терміни – 14–15 років, проте принципових змін не відбулося.

У Канаді було проведено цікаві дослідження (Woods, 2016). за участю великої групи спортсменок і спортсменів високого класу, які завершили спортивну кар'єру. Серед них були особи, які займалися різними видами спорту – гімнастикою спортивною та плаванням, синхронним плаванням, фігурним катанням на ковзанах, лижним спортом, легкою атлетикою, веслуванням, тенісом, футболом тощо.

Китайські гімнастки – чемпіонки ігор XXIX Олімпіади 2008 р. у Пекіні в командній першості

Спортсменки отримали можливість дати безліч відповідей про позитивні і негативні сторони їхньої спортивної кар'єри.

Багато позитивних аспектів занять спортом (успіх, престижність, подорожі, задоволення від занять, поява друзів), на думку спортсменок, супроводжувалися і великою кількістю негативних сторін.

Цікаво, що негативні аспекти колишні спортсменки обговорювали й аналізували значно детальніше і докладніше, ніж позитивні, а це свідчить, що негативні сторони занять спортом залишили в їхній свідомості глибокий слід. Серед проблем, які вразили жіночий спорт, у згаданих відповідях відзначалися відсутність вільного часу для будь-яких занять, крім спорту; складності в поєднанні занять спортом і навчанням; фізичне і психічне перенапруження; травми, виснаження, професійні захворювання; нестерпні дієти, надмірні навантаження; застосування допінгу. Значна кількість спортсменок відзначали тиск батьків, а також фізичне насилля, розумове приниження і сексуальні домагання з боку тренерів. Ця остання проблема була настільки актуальною, що змусила національне спортивне керівництво Канади навіть прийняти спеціальний кодекс поведінки для тренерів, у якому докладно викладено обов'язки тренерів, права спортсменок і наслідки для тренерів, які порушили кодекс.

Було також встановлено, що негативні моменти в жіночому спорті виражені в значно більшій мірі, ніж у чоловічому, особливо в тій частині, що належить до здоров'я спортсменок і пов'язана з неприпустимо високими тренувальними навантаженнями, що супроводжуються низькокалорійними дієтами, вживанням фармакологічних засобів і відтермінуванням періоду статевого дозрівання.

Не можна не бачити, що з поля зору МОК випав очевидний факт, згідно з яким спорт по лінії міжнародних спортивних федерацій, особливо після

початку процесу інтенсивної професіоналізації та комерціалізації різних олімпійських видів спорту, пішов по шляху, що відрізняється від базових позицій олімпійського спорту, які чітко прописані в Олімпійській хартії та відповідають поняттю олімпізму й ідеалам олімпійського руху. На жаль, МОК у цьому питанні не виробив власної самостійної політики, а пішов найбільш примітивним шляхом, характерним для діяльності радикальних феміністок, – розширювати жіночу частину програми Олімпійських ігор у традиційно чоловічих видах спорту й тікати від гострих проблем, перекладаючи їх на плечі міжнародних спортивних федерацій.

Говорячи про таку сторону діяльності різних міжнародних спортивних федерацій, як прагнення до збільшення кількості видів змагань у видах спорту у програмах Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор, варто згадати про подію, яка, хоча й не має безпосереднього відношення до Олімпійських ігор, але ілюструє характерну тенденцію міжнародних спортивних федерацій до розширення кола жіночих видів змагань, у тому числі тих, що вважалися раніше чисто чоловічими. Мова йде про подію, що відбулася в серпні 2017 р. на чемпіонаті світу з легкої атлетики в Лондоні. Справа в тому, що Міжнародна асоціація легкоатлетичних федерацій ухвалила рішення – вперше в історії проведення чемпіонатів світу з цього виду спорту – про включення до їх програми такого виду змагань, як жіноча ходьба на 50 км. При цьому IAAF ухвалила це рішення в екстреному порядку – лише за 12 днів до початку чемпіонату світу. Нагадаємо, що як на Іграх Олімпіад (і донині), так і на чемпіонатах світу з легкої атлетики (до 2018 р.) у спортивній ходьбі проводилися змагання на дистанції 20 км (серед чоловіків і серед жінок) і на дистанції 50 км (тільки серед чоловіків). Як повідомила в номері за 11 серпня 2017 р. газета "Спорт-Екрес" у публікації під промовистою назвою "50 кілометрів пекла", президент IAAF Себастьян Кое так пояснив включення жіночої спортивної ходьби на 50 км до програми чемпіонату світу з легкої атлетики-2017: "Ми повторюємо приклад командного чемпіонату світу з ходьби 2016 року у Римі, де одна спортсменка з США подолала дистанцію разом із чотирма товаришами по команді. На чемпіонаті світу в Лондоні ми оцінимо, чи достатньо спортсменів і країн, що зацікавлені у розвитку цього виду".

Президенту IAAF під час вирішення подібних питань слід було б орієнтуватися на досягнення спортивної та медичної науки і, нарешті, на здоровий глузд, а не на окремий випадок, коли "одна спортсменка з США подолала дистанцію..."

13 серпня 2017 р. на старт змагань з жіночої ходьби на 50 км у Лондоні вийшло сім спортсменок (дві з США, дві з Китаю, по одній із Португалії і Бразилії), при цьому жінки змагалися одночасно з чоловіками. У публікації газети "Спорт-Екрес" від 15 серпня 2017 р. під назвою "У пеклі вижило четверо" було повідомлено, що з семи стартувавших спортсменок фінішували лише чотири (дві зійшли з дистанції, одну судді зняли за порушення техніки ходьби). Першою чемпіонкою світу на цій дистанції стала 37-річна португальська легкоатлетка Інес Енрікеш із світовим рекордом 4 год 05 хв (слід сказати, що на Іграх-2016 переможець у чоловічій ходьбі на 50 км словак Матей Тот подолав дистанцію за 3 год 40 хв 58 с).

У затвердженій МОК програмі з легкої атлетики у майбутніх Іграх-2020 як і раніше відсутній такий вид змагань серед жінок. Але не можна виключити ймовірність того, що у віддаленій перспективі IAAF може проявити ініціативу щодо включення цього виду змагань серед жінок до програми подальших Ігор – як раніше це було зроблено відносно включення до олімпійської програми жіночого бігу на 10 000 м, жіночого марафонського бігу, жіночої спортивної ходьби на 20 км тощо.

Розвиток жіночої частини програми Олімпійських ігор практично відбувається по шляху визнання однорідності чоловіків і жінок щодо уподобань, цінностей спорту, шляхів і видів його розвитку. Багато фахівців відзначають як ущербність такого підходу, так і стомленість жінок від ігнорування їхніх проблем у цій галузі. Саме тому багато жінок виступають взагалі проти інтеграції з чоловічим спортом, наполягають на розвитку жіночого спорту, ізольованого від чоловічого. Зрозуміло, що такий підхід на сучасному етапі розвитку спорту є наївним. Як в олімпійському спорті, так і в багатьох видах професійного спорту чоловічий і жіночий спорт вже давно виступає у вигляді єдиної сфери. Це дає жіночому спорту величезні переваги, пов'язані з легшим і швидшим залученням потенціалу, накопиченого за багато років чоловічим спортом, – сформовані і чітко функціонуючі системи, кадри, матеріально-технічна база, зв'язки із засобами масової інформації, системи спонсорства та фінансової підтримки та ін.

Проте не можна заперечувати як наявності гостроти проблеми, так і необхідності аналізу і пошуку оптимальних шляхів її вирішення. Слід враховувати, що в спорті погляди й інтереси жінок багато в чому відрізняються від властивих чоловікам. Олімпійський спорт повинен надавати жінкам можливість не слідувати в руслі тієї частини чоловічої логіки, яка розглядає спорт як "поле битви, на якому завойовують і пригнічують суперників", а розвивати програму, керуючись значущими для жінок цінностями (Lɛnskyj, 1984). У цьому плані повчальним є досвід згадуваного вже включення до програми Ігор Олімпіад художньої гімнастики та синхронного плавання, а у фігурному катанні – зма-

гань у змішаних спортивних парах і спортивних танцях на льоду, що не тільки істотно збагатило й прикрасило програми Ігор, але і стимулювало інтенсивний розвиток цих видовищних і естетично витриманих видів спорту.

Є чисто спортивна сторона розглядуваного питання. Розвиток жіночих видів спорту, що відповідають їх історично сформованим якостям і цінностям, анатомо-фізіологічним і психологічним особливостям жінок, де відсутнє зіставлення з досягненнями чоловіків, є дуже важливим у психологічному і соціальному відношеннях. Саме тут, а не в тих видах спорту, де результати жінок незрівнянно нижчі, ніж у чоловіків, і будуть такими залишатися надалі, жінки можуть домогтися того, чого прагнуть представниці фемінізму, – реального лідерства і рівності з чоловіками, усунення того зверхнього і поблажливого ставлення до жінок з боку чоловіків, яке характерне для більшості нинішніх олімпійських видів спорту, а таке ставлення значно поширене як у спортивному середовищі, так і серед любителів спорту – уболівальників. Дійсно, важко вважати таке ставлення упередженням, коли мова йде, наприклад, про такі види спорту, як бокс, дзюдо, важка атлетика, боротьба вільна, хокей на льоду з шайбою.

У нинішній ситуації важко похитнути стереотипи, що склалися у представників засобів масової інформації. Наприклад, проведені в США дослідження виявили своєрідну картину: 92% телевізійного часу, відведеного для трансляції спортивних новин, присвячено винятково чоловічим видам спорту; тільки 5% приділено спортивним змаганням за участю жінок, а 3% – бесідам коментаторів на абстрактні теми. Співвідношення статей про чоловічий та жіночий спорт у популярних газетах і журналах становить 23 : 1. Коментуючи матчі і змагання за участю чоловіків, ведучі спортивних передач використовують у три рази більше барвистих порівнянь, ніж під час опису змагань у тих же видах спорту за участю жінок. Помічено також, що багато телекоментаторів зверхньо називають видатних спортсменок "дівчатками", у той же час не дозволяючи собі називати відомих спортсменів-чоловіків "хлопчиками". Одна з видатних членів МОК Аніта Дефрантц обурювалася з цього приводу: "Як можна назвати дівчинкою Мартіну Навратілову, Дебі Томас або Катаріну Вітт. На жаль, зневажливе ставлення до жінок як до істот, не вартих особливої поваги, не розглядається в спортивному світі як великий гріх, але з цим треба боротися" (DeFrantz, 1988).

Не можна не враховувати й естетичної складової спортивних виступів жінок, яка є однією з основних і найважливіших цінностей спорту. Найбільш яскраво і в повній мірі краса по-справжньому жіночого спорту проявляється у фігурному катанні на ковзанах, синхронному плаванні, гімнастиці художній, тенісі, гірськолижному спорті та інших олімпійських видах спорту. Протилежні зразки демонструють жінки, які виступають, наприклад, у важкій атлетиці, вільній боротьбі, боксі. Саме на естетичну частину спорту особливу увагу звертав П'єр де Кубертен, коли заперечував включення змагань для жінок до програми Олімпійських ігор.

Сьогодні ми не можемо не бачити, що сучасний спорт, у тому числі і олімпійський, перетворився на сферу діяльності, в якій найбільшою мірою руйнуються тисячоліттями сформовані погляди на ідеальних жінок. М'язисті, чоловічого типу тіла жінок, сформовані не природним шляхом раціонально побудованої рухової активності, а внаслідок багаторічного застосування величезних фізичних навантажень, доповнених вживанням гормональних препаратів; рішучість, агресивність, а часто і відверта жорстокість у боксерських і борцівських поєдинках, футболі, хокеї на льоду (з шайбою) та в інших видах спорту; нестримне прагнення представниць радикального фемінізму не знайти в спорті характерний для жінок шлях розвитку, а зайняти місця, які історично, в силу об'єктивних причин, належали чоловікам. Все це стало реальністю сучасного олімпійського спорту і з кожним роком віддаляє його від тих коренів, які були основою давньогрецьких Олімпійських ігор, ідеалів і принципів, закладених в ідею сучасного олімпізму П'єром де Кубертеном, його попередниками і послідовниками.

Не можна обійти увагою і ту роль, яку в цьому процесі відіграють чоловіки – представники різних організацій, що забезпечують розвиток жіночого спорту. Їх інтереси в цій справі дуже мало пов'язані з прагненням забезпечити жінкам рівні з чоловіками права, а обумовлені зовсім іншими мотивами – гонитвою за владою, грошима, медалями, розширенням свого впливу. Що стосується таких категорій, як історичні та культурні традиції, морально-етичні й естетичні цінності, турбота про здоров'я жінок і про їхнє майбутнє, то в нинішньому прагматичному світі сучасного спорту, доля якого повністю перебуває в руках чоловіків, вони до уваги практично не приймаються.

У вільному світі жінки мають право робити все, що вони вважають для себе прийнятним, якщо це не перебуває у протиріччі з законом. У спорті певна категорія жінок бажає займатися не тільки боксом, але і різними видами боротьби, часто – практично без правил, що відрізняються агресивністю, жорстокістю і кривавими поєдинками, які пробуджують у людині ниці почуття. Однак, коли мова йде про програму Олімпійських ігор, то і МОК і міжнародні спортивні федерації повинні пам'ятати, що олімпійський спорт є особливою сферою діяль-

ності – зі своєю філософією, традиціями, історичними цінностями, ідеалами і принципами, які формувалися протягом багатьох століть.

Весь складний період відродження Олімпійських ігор, початок якому було покладено ще в XV–XVI ст. і отримав завершення започаткуванням сучасних Олімпійських ігор наприкінці XIX ст., був побудований на принципах, характерних для культурної і духовної спадщини Стародавньої Греції, а не на поглядах радикально налаштованих феміністок. Тому, поважаючи права жінок та необхідність усунення будь-яких форм дискримінації, розвиток олімпійського спорту не повинно порушувати принципи та ідеали, закладені в олімпійському русі поколіннями видатних представників світової культури, без діяльності яких це явище не існувало б. До цього необхідно ставитися більш уважно в зв'язку з тим, що ні П'єр де Кубертен, ні його попередники і соратники, ні багато послідовники вже не можуть виступати опонентами нинішніх "новаторів", в основі діяльності яких часто лежить не прагнення зберегти і розвинути олімпізм, а амбіції, політичні та комерційні інтереси. Погляди найбільш радикальних прихильників усунення дискримінації жінок щодо занять спортом, висловила, наприклад, фахівець у галузі психології і морально-етичних проблем спорту з університету Західного Онтаріо (Канада) Анжела Шнейдер в одній із глав фундаментальної праці "Жінки і спорт", підготовленої з ініціативи медичної комісії МОК (Schneider, 2000). Нинішню діяльність МОК і МСФ щодо жіночого спорту і розвитку програм Олімпійських ігор А. Шнейдер вважає проявом патерналізму, що обмежує жінок щодо задоволення їх прав та інтересів, і наполягає на наданні жінкам автономії у вирішенні питань, пов'язаних з розвитком жіночого спорту.

Принципових заперечень така постановка питання не викликає, хоча, на нашу думку, значно правильніше було б говорити про вдосконалення всіх складових сучасного олімпійського спорту, в тому числі і жіночого, з урахуванням інтересів і поглядів як жінок, так і чоловіків. Це природно вже з тієї причини, що чоловіки, які беруть активну участь у розвитку жіночого спорту, є людьми, які не менше, ніж жінки, зацікавлені в результатах, які приносить жіночий спорт – і як видовище, що привертає увагу чоловічої аудиторії, і як діяльність, яка впливає на громадські та сімейні відносини, на виховання дітей, на стан здоров'я жінок тощо.

Більше питань викликає теоретико-методологічне обґрунтування рівності між чоловіками та жінками у сфері олімпійського спорту, яке дозволила собі А. Шнейдер. Зокрема, вона стверджує, що немає виду спорту, який був би неможливий для жінок. Якщо б такий вид спорту мав місце, "він повинен був би залучити чоловічі геніталії, однак санкціонованого спорту такого типу немає". На цій підставі Шнейдер вважає будь-які обмеження для жінок щодо розвитку видів спорту проявом дискримінації, а всякого роду аргументи, що належать до соціальної, історичної і культурної галузей, – багато в чому надуманими, такими, що базуються на упередженнях, тим більше, що прийнята у всьому цивілізованому світі практика надання "рівних можливостей під час прийому на роботу логічно поширюється на жінок-атлетів" (Schneider, 2000).

Проте під час ретельного розгляду відмінностей між чоловіками і жінками, з урахуванням анатомо-фізіологічних особливостей, факторів ризику для здоров'я, історично сформованої соціальної ролі в суспільстві, культурних традицій, естетичних і етичних стереотипів, важко зрозуміти прагнення жінок до занять такими видами спорту, як важка атлетика, боротьба вільна, бокс та ін. Більше того, соціологічні опитування як чоловіків, так і жінок переконливо свідчать про відсутність інтересу до подібних видів спорту і як до видів змагань, і як до видовища.

Виникає цілком природне запитання: яким чином проникають до олімпійської програми ці види жіночого спорту? Які фактори й обставини забезпечують перевагу цих видів спорту іншим, часто значно більш популярним і більш характерним для жінок? Якщо ми розглянемо конкретні випадки просування тих або інших видів спорту до програми Олімпійських ігор, то легко переконаємося, що під прикриттям фемінізму ці види спорту просувалися чоловіками – представниками міжнародних спортивних федерацій, зацікавлених у більш широкому представництві своїх видів спорту в програмі Ігор, або ж впливовими діячами, що прагнули до отримання переваги окремими країнами, де ці види спорту в силу різних причин набули поширення. Жінки від цих процесів фактично були відсторонені, тобто відбулося прямо протилежне тому, до чого прагнуть представники фемінізму, бажаючи підвищення ролі жінок у вирішенні принципових питань усунення гендерної нерівності (Булатова, Платонов, 2019).

Широке висвітлення на телебаченні, у пресі та інших засобах масової інформації "парадного" боку спорту вищих досягнень, перш за все, перемог на найбільших змаганнях, і прославляння тих, хто домігся успіхів на спортивних аренах, а також створення навколо таких спортсменів і спортсменок атмосфери загальної уваги й шанування (плюс до цих емоційних чинників ще й, що важливо, фінансові та інші матеріальні блага, одержувані переможцями і призерами Олімпійських ігор, чемпіонатів світу та інших престижних змагань), – завдяки всьому цьому великий спорт є дуже привабливою сферою для мільйонів хлопчиків і дівчаток, юна-

ків і дівчат, так і для їх батьків. Однак при цьому ні самі діти і підлітки, ні їхні батьки і матері, зохоплені сукупністю наведених вище позитивних факторів мотивації, не знають і не можуть знати – глибинної сутності серйозного захоплення спортом, у якому і багаторічні повсякденні тренувальні заняття з дуже високими за обсягами та інтенсивністю навантаженнями, і дуже велика ймовірність отримання як під час тренування, так і на змаганнях травм (часто дуже серйозних) і ризик тих або інших пов'язаних зі спортом захворювань (у тому числі специфічних для жіночого організму), і нерідко невлаштованість у звичайному житті після завершення спортивної кар'єри. Однак про всі ці негативні чинники, невідомі ні залученим у сферу спорту дітям, ні їх батькам, знають (принаймні, зобов'язані бути обізнаними) фахівці спорту і спортивні функціонери, а тому вони у своїй діяльності повинні враховувати реально, а не на словах все це, з тим щоб, не руйнуючи в свідомості підростаючих поколінь привабливості великого спорту і пов'язаних з ним мотивацій, водночас уберегти юних спортсменів і спортсменок від того негативу, який може чекати їх і часто чекає в умовах регулярних спортивних занять (Платонов, 2015).

Сучасна політика МОК у питанні розширення жіночої частини програми Олімпійських ігор не видається логічною і будується без урахування всієї сукупності об'єктивного знання й історичного досвіду. Не тільки не заперечуючи, але й всіляко підтримуючи усунення гендерної нерівності, не можна не відзначити, що в цьому питанні МОК йде по примітивному шляху злиття жінок і чоловіків в єдину групу, не враховуючи того, що історично прогрес у будь-якій галузі зумовлюється органічним об'єднанням накопичених як чоловіками, так і жінками переваг, сильних сторін, історично сформованих ролей і цінностей. У цьому плані уявлення П'єра де Кубертена щодо участі жінок у спорті не можна вважати ні догматичними, ні консервативними навіть з тієї причини, що вони спиралися як на досягнення культури Стародавньої Греції, так і на досягнення культури XIX ст., надзвичайно багаті у всіх сферах життя суспільства.

Досить нагадати, що досягнення давньогрецької культури класичного періоду, в якому найвищого розквіту досягли Олімпійські ігри, у багатьох галузях, включаючи архітектуру і скульптуру, суспільний устрій, внутрішню політику, освіту, виховання тощо, не тільки були зразком для наслідування в епоху Відродження, але є не менш актуальними і сьогодні, особливо якщо об'єктивно проаналізувати те, що відбувається у багатьох із цих сфер у сучасному світі. У цьому легко переконатися, якщо ознайомитися, наприклад, з основними працями Арістотеля в галузі політики, виховання та освіти – "Політикою" і "Поетикою". Тому і до відношення древніх греків до участі жінок в Олімпійських іграх слід поставитися з увагою і розумінням. Не слід забувати і того, що в Стародавній Греції був культ жінок, в образі яких існували боги, яким поклонялися древні греки, – Гера, Афіна, Афродіта, Деметра та ін. Нагадаємо, що в Олімпії поруч із храмом Зевса перебував величний храм Гери, на честь якої проводилися жіночі ігри – з характерною для жінок програмою. Велику увагу в Стародавній Греції приділяли і фізичному вихованню жінок, яке греки прагнули органічно пов'язати з природним призначенням жінок. І мова йде не про те, що уявлення та досвід древніх греків повинні прямолінійно переноситися в сучасне життя. Необхідно лише прагнути зберегти ту частину культурної спадщини, ті ідеали і принципи, які могли б збагатити сучасний олімпійський спорт, не руйнуючи природний зв'язок часів.

Олімпійський рух і сучасний спорт вищих досягнень – це різні сфери діяльності, і не можна ототожнювати і проводити чіткі паралелі між розвитком спорту, в тому числі жіночого, і програмою Олімпійських ігор. Надбанням олімпійського спорту є олімпізм – філософія життя, що об'єднує в збалансоване ціле достоїнства тіла, волі і розуму, яка пов'язує спорт з освітою, вихованням, способом життя, що базуються на позитивних прикладах, естетичних і етичних цінностях. Багата історія Олімпійських ігор давнини, кращі зразки сучасної історії сформували сукупність принципів олімпійського спорту, його ідеалів і цінностей – і в цьому відношенні далеко не всі з напрямків розвитку і видів сучасного спорту, багато з яких є дуже далекими від ідеалів олімпізму, можуть безцеремонно впроваджуватися в програми Олімпійських ігор з економічних, політичних чи інших причин.

Не можна не відзначити й того, що включення якогось виду спорту до програми Олімпійських ігор, в силу величезного авторитету і популярності олімпійського руху, є сигналом для розвитку цього виду спорту в різних країнах, для його включення до системи фізичного виховання та дитячо-юнацького спорту, для розвитку мережі дитячих та юнацьких змагань за тими вже усталеними стереотипами, які протягом багатьох років формувалися стосовно інших видів спорту. Тому нам видається дуже сумнівною, якщо не сказати шкідливою, та практика, яку дозволили собі останніми роками МОК і міжнародні спортивні федерації щодо жіночої частини програми Олімпійських ігор.

У той же час слід обов'язково підкреслити, що, констатуючи різні негативні фактори, що свідчать про небезпечність, а нерідко і про шкідливість для здоров'я жінок-спортсменок занять такими видами спорту, які по самій своїй суті суперечать фізіологічним і функціональним особливостям жіночого організму, соціальній, культурно-освітній та вихов-

ній ролі жінок, ми не схильні заохочувати до бездумного, механічного усунення тих чи інших видів спорту чи змагань з жіночої частини програм Олімпійських ігор. Але ми вважаємо, що все це потрібно враховувати під час формування політики і практики діяльності МОК, МСФ, НОК, НСФ та інших спортивних структур.

На жаль, міжнародна олімпійська система в даний час далека від формування раціональної політики у цьому питанні, тобто такої, що має об'єктивні підстави. Про це переконливо свідчить підсумки XIII Олімпійського конгресу, проведеного в Копенгагені в жовтні 2009 р. Обґрунтуванням нинішнього курсу МОК щодо участі жінок в Олімпійських іграх став виступ Річарда Паунда, який категорично стверджував, що збалансована програма, в якій повинно бути 50% чоловічих видів змагань і 50% жіночих, є оптимальною і до її досягнення слід прагнути. Аргументів, що свідчать про обґрунтованість такої позиції, на жаль, не наводиться. Однак контраргументів більше ніж достатньо. Деякі з них можна навести.

По-перше, історично спорт розвивався як винятково чоловіча сфера діяльності, а багато видів спорту сформувалися на основі воєнізованих систем фізичного виховання, пов'язаних з підготовкою молоді до військової діяльності, що вимагають граничної мобілізації функціональних резервів організму, у багатьох випадках передбачають жорсткий контакт, пов'язані з ризиком серйозних травм.

По-друге, історично сформовані уявлення про місце і роль жінок у суспільстві, їх культурне призначення, принципову відмінність від чоловіків не тільки в біологічному, але й естетичному, поведінковому, культурно-освітньому аспектах йдуть врозріз із поведінковими реакціями та естетичними проявами багатьох традиційно чоловічих видів спорту. І тут потрібно в черговий раз нагадати делікатне висловлювання П'єра де Кубертена, згідно з яким жінкам не слід займати положення, характерні для багатьох видів спорту. При цьому Кубертен мав на увазі кінний спорт і велосипедний спорт, а ніяк не бокс, важку атлетику або вільну боротьбу.

По-третє, тренувальна та змагальна діяльність у багатьох видах спорту, особливо в бігу на довгі дистанції, марафонському бігу, тріатлоні, важкій атлетиці, боксі, гімнастиці спортивній, шосейних велогонках та ін., перебуває в явному дисонансі з біологічними особливостями жіночого організму, здатна призвести до важких, часто незворотних наслідків у здоров'ї спортсменок.

По-четверте, було б логічно програму Олімпійських ігор розвивати в природному співвідношенні з популярністю видів спорту та їх поширенням у чоловіків і жінок. Наприклад, кількість жінок, що займаються боксом, у світі є незначною порівняно з кількістю боксерів-чоловіків, не досягаючи в багатьох країнах і 2–3% загальної кількості осіб, які займаються цим видом спорту. І такі показники зберігаються, хоча Міжнародна федерація любительського боксу вже протягом багатьох років зайнята розвитком жіночого боксу. Звичайно, включення жіночого боксу до програми Ігор Олімпіад стало сигналом для його розвитку в різних країнах, незважаючи на здивування, яке викликало це рішення МОК у фахівців, у тому числі у тих, хто займається розвитком боксу. Навіть для найбільш авторитетних ліг професійного боксу таке рішення було сенсаційним, тому що вони і уявити не могли, що олімпійських спорт з його традиціями та ідеалами стане ініціатором рішення, яке здається неприродним навіть для комерційного професійного спорту.

Медико-біологічні підстави для обмежень у розвитку жіночої частини програми Олімпійських ігор

Позицію рівності чоловіків і жінок щодо спеціалізації у всіх видах спорту, що розвиваються визнаними МОК міжнародними спортивними федераціями, поділяють багато фахівців різних організацій міжнародної олімпійської системи. Обґрунтовується можливість участі жінок у таких видах спорту, як бокс, важка атлетика, боротьба та ін.; зазначається, що медичні аргументи слугують тільки для того, щоб узаконити і зберегти відмінності між статями; стверджується, що не тільки ізоляція жінок від певних видів спорту, але і включення видів спорту тільки для жінок (синхронне плавання, гімнастика художня) сприяє формуванню уявлень про відмінності між чоловіками і жінками (Hargrɛaves, 1994; Schnaider, 2000). Така позиція не є винятком, а відображає прагнення активних представниць фемінізму (Borish, 1996) усунути гендерні відмінності з олімпійського спорту. Таким чином, відбувається ототожнення в сфері змагальної і тренувальної діяльності в сучасному олімпійському спорті чоловічих і жіночих людських особин, що суперечить основним закономірностям природи людини.

В основі поділу людей на чоловіків і жінок лежить ряд складових та їх характеристик: 1) репродуктивна – особливості анатомічної будови статевих органів; 2) соматична – зріст, пропорції тіла, ширина плечей і таза, співвідношення м'язової і жирової тканин та ін.; 3) поведінкова, що виявляється в статевій самосвідомості, у відчутті себе представни-

Групові вправи з художньої гімнастики є частиною олімпійської програми, починаючи з Ігор XXVI Олімпіади 1996 р., що проходили в Атланті

Виступи дуету синхроністок на Іграх XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні

ком певної статі; 4) соціальна, пов'язана з наявністю певного стереотипу статевої поведінки. Стать як сукупна характеристика, сформована зусиллями і природи, і соціуму, передбачає однозначну спрямованість всіх компонентів, відсутність розбалансованості між ними, що особливо важливо в дитячому, підлітковому та юнацькому віці (Соболева, 1997).

Позиція фахівців, які стверджують, що немає медико-біологічних підстав для обмеження жінок у виборі видів спорту, традиційно визнаних чоловічими, видається не тільки наївною, але й шкідливою як для розвитку жіночого спорту, так і для адаптації жінок до звичайного життя після закінчення спортивної кар'єри, небезпечна негативними соціальними наслідками і може завдати серйозної шкоди авторитету олімпійського спорту.

Існує велика кількість літературних джерел, у яких на матеріалі серйозних досліджень показана надзвичайно висока небезпека для здоров'я жінок величезних навантажень сучасного спорту. І в цьому зв'язку заняття жінок такими видами спорту, як гімнастика спортивна, важка атлетика, тріатлон, тхеквондо або бокс, або таким видом змагань, як марафонський біг, представляють винятково високу небезпеку для здоров'я спортсменок. Для ілюстрації наведемо лише кілька промовистих фактів.

Відомо, що фізичні перевантаження і пов'язаний з ними стан дефіциту енергії в процесі тривалої напруженої фізичної діяльності є ключовим фактором для пригнічення репродуктивної функції – аменорея з подальшими наслідками у вигляді появи ознак дефемінізації, розвитку маскулінізації (Williams, 1998; De Sousa, 2003). Поширеність аменореї серед спортсменок, які витримують навантаження сучасного спорту, може досягати 66% (Sanborn et al., 2000). У спортсменок з аменореєю спостерігається розвиток атеросклерозу і послаблення периферичного кровообігу (De Sousa, 2003), розвиток остеопорозу, при якому зниження щільності кісткової тканини може досягати катастрофічних величин – до 30% (Cobb, 2003). Зниження щільності кісткової тканини – це процес, який, найімовірніше, є незворотним і може призводити до остеопорозних переломів ще до настання менопаузи (Keen, 1997).

Аменорея – далеко не єдиний тип порушень менструального циклу. Відсутність менархе, яке може затягнутися до 16-річного віку, олігоменорея (нерегулярний менструальний цикл з непостійною тривалістю від 36 до 90 днів), ановуляція (відсутність овуляції) – звичайні наслідки надмірних і неадекватних особливостям жіночого організму тренувальних і змагальних навантажень (Радзиевский, 2000; Fisher, 2004).

Навантаження сучасного спорту, стимулюючи викид у кров чоловічих статевих гормонів, визначають диференціацію пропорцій тіла дівчаток і жінок за чоловічим типом (ефект маскулінізації) і призводять до невідповідності соматичної статі генітальній (Ковешников, Никитюк, 1992). Відомо, що формування кісток таза починається у внутрішньоутробний період, а після народження ріст таза відбувається нерівномірно в різні періоди життя дівчаток. Перше вірогідне збільшення зовнішніх розмірів таза зазначено в п'ять років. Потім етапи інтенсивного розвитку таза припадають на 9, 11, 15 і 18 років, що пов'язано з гормональною перебудовою жіночого організму. З 16 років ріст кісток таза значно сповільнюється, але не завершується. До 18 років зазвичай закінчується формування поперечних розмірів, тоді як збільшення прямих розмірів таза часто триває до 20 років (Сили, 2007). Високі тренувальні навантаження, які часто супроводжуються застосуванням анаболічних стероїдів, призводять до порушення гормонального статусу спортсменок і природного

У 1936 р. Дора Ратьєн (Німеччина) посіла четверте місце в змаганнях зі стрибків у висоту серед жінок на Олімпійських іграх у Берліні. У 1936 р. було розкрито її справжню стать і вона змінила документи на чоловіче ім'я Генріх

розвитку їх організму, в тому числі неправильного формування кісткового таза, що створює серйозну загрозу репродуктивній функції. У жінок, що витримують навантаження сучасного спорту, з високою ймовірністю виникають такі прояви репродуктивних розладів: маскулінізація (клінічно проявляється ознаками атлетичного чоловічого морфотипу, гіпоплазією молочних залоз і матки), затримкою статевого розвитку, порушенням менструального циклу, обумовленого недостатньою функцією яєчників, невиношуванням вагітності, безпліддям (Ниаури и др., 2003).

Фахівці стверджують, що наявність у жінок навіть одного з клінічних проявів жіночої спортивної тріади – захворювання, що включає обмеження харчування, порушення менструального циклу і демінералізацію скелета, може протягом тривалого часу негативно впливати на здоров'я спортсменок (Otis et al., 1997; Вильямс, 2008; Clark, 2009).

Свідоме обмеження вживання їжі до рівня нижче необхідного для компенсації витрат, пов'язаних з тренувальною діяльністю, є причиною пригнічення репродуктивної функції і розвитку аменореї (Beunen, Malina, 1996; Вильямс, 2008). Подібна практика характерна для таких видів спорту та спортивних дисциплін, як біг на довгі дистанції, марафонський біг, гімнастика спортивна, всі види єдиноборств та ін. Включення до жіночої частини програми Олімпійських ігор таких видів спорту, як тхеквондо, боротьба вільна, важка атлетика, бокс, різко розширило контингент спортсменок, підготовка значної частини яких пов'язана з постійним контролем за масою тіла, а також із прийнятим у цих видах спорту її інтенсивним зганянням, безсумнівно є серйозним фактором ризику щодо порушення менструального циклу і розвитку аменореї.

Значна частина спектра патологічних змін в організмі жінок, що переносять тренувальні та змагальні навантаження сучасного спорту, багато в чому обумовлена розвитком гіперандрогенії – патології ендокринної системи у жінок, обумовленої надмірною продукцією чоловічих статевих гормонів яєчниками і надниркових залозами, перетворенням андрогенів-попередників на більш активні тестостерон і дигідротестостерон, збільшенням утилізації андрогенів. Наслідки гіперандрогенії – порушення менструального циклу, маскулінізація, ановуляція, безпліддя, ускладнення під час пологів, інсулінорезистентність (цукровий діабет II типу), ожиріння верхньої частини тулуба, косметичні дефекти (акне – вугрі, себорея, гірсутизм – посилений ріст волосся на ногах, руках, грудях, обличчі) (Соболева, 1997; Sanborn, 2000).

Репродуктивна патологія перебуває в прямій залежності від стажу спортсменок, зростання їхньої спортивної майстерності, динаміки навантажень у багаторічній підготовці: чим більше жінки наближаються до атлетичного, або чоловічого, соматотипу, тим глибші і різноманітніші порушення репродуктивної функції у них відзначаються, включаючи найбільш важкі – невиношування вагітності та безпліддя. Дослідження репродуктивної функції у спортсменок свідчать про те, що у них реєструється така ж патологія, яка зустрічається у жінок, які не займаються спортом, але страждають на гіперандрогенію. Про це ж свідчать численні випадки

Єва Клобуковска (Польща)– чемпіонка Олімпійських ігор 1964 р. з легкої атлетики. У 1967 р. не пройшла тест на визначення статі, у неї було діагностовано мозаїцизм. IAAF анулювала три світові рекорди Клобуковської, їй заборонили займатися професійним спортом

Призер Ігор X Олімпіади (Лос-Анджелес, 1932 р.) у бігу на 100 м: (від лівої) Хільда Страйк (Канада) – срібний призер, Станіслава Валасевич (Польща) – переможниця, Вільгельміна фон Бремен (США) – бронзовий призер

Станіслава Валасевич (від правої) – чемпіонка Олімпійських ігор 1932 р. з легкої атлетики. На Іграх 1936 р. програла Хелен Стівенс на дистанції 100 м. Після цього Валасевич (будучи інтерсексуалом) намагалася звинуватити Стівенс у належності до чоловічої статі

акушерської патології у спортсменок, що доводить її органічну природу, оскільки постійно існуюча гіперандрогенія в жіночому організмі є основою, на якій формуються всі ускладнення вагітності та пологів (Соболева, 1997).

Відомо, що конституція людини як сукупність морфологічних і функціональних особливостей організму, що склалися на основі спадкових і набутих властивостей, обумовлена специфікою ендокринних реакцій і обмінних процесів. Конституція конкретної людини як узагальнена характеристика відображає особливості статури, метаболізму, функціонування і потенціалу вегетативних систем, адаптаційних можливостей та психічних реакцій. Гіперандрогенія є основою перебудови не тільки соматотипу (розміри, форми, пропорції та особливості частин тіла, розвиток кісткової, жирової і м'язової тканин), але і всіх інших характеристик конституції людини.

Природно, що найбільш очевидним наслідком гіперандрогенії є зміна соматотипу жінок у бік атлетичної чоловічої статури. У сучасному спорті це явище набуло масового характеру. Багато фахівців з різних країн єдині в думці, що сучасний спорт формує атлетичний соматотип жінок з усіма супутніми йому ознаками – широкими плечима і вузьким тазом, розвиненими м'язами, низьким процентом жирової тканини, гіпоплазією грудних залоз і матки, порушеннями репродуктивної функції. Усі без винятку дослідники пов'язують ці зміни з гіперандрогенною активністю надниркових залоз і яєчників, обумовленою високими навантаженнями сучасного спорту (Ниаури и др., 2003). Атлетичний соматотип характерний для 70–90% жінок, що активно займаються спортом. Такий соматотип зустрічається практично у всіх жінок (98%), що досягли високих результатів у спортивній гімнастиці. У легкій атлетиці цей показник дещо нижчий (80–90%), в інших видах спорту – 70–75% (Соболева, 1997).

Гіперандрогенія у спортсменок є не тільки наслідком фізичних навантажень сучасного спорту, а й нерідко – проявом наявності у жінок патологічного гена спадкового ендокринного захворювання – андрогенітального синдрому, який характеризується підвищеним вмістом чоловічих статевих гормонів у жіночому організмі, що і формує відпо-

Хелен Стівенс – дворазова олімпійська чемпіонка Ігор-1936 з легкої атлетики. Срібний призер Ігор Станіслава Валасевич вимагала проведення медичної експертизи, внаслідок якої було підтверджено жіночу стать Стівенс

Яскравим прикладом маскулінізації спортсменок є дворазова олімпійська чемпіонка у бігу на 800 м (2012, 2016 рр.) південноафриканська легкоатлетка Кастер Семеня

відний соматотип, спричинює патологію репродуктивної системи. У певної кількості дівчаток ще до народження розвивається первинна пренатальна морфологічна маскулінізація – поява чоловічих ознак у жіночому організмі, що пов'язано з гіперандрогенією. Після народження, маючи в організмі постійне джерело посиленого виділення андрогенів, такі дівчатка поступово набувають властивих хлопчикам морфологічних і функціональних характеристик. Коли такі дівчатка приходять у спорт, то вони вже спочатку мають серйозні переваги перед своїми однолітками. Ця аномалія призводить до подальших серйозних несприятливих наслідків для таких жінок у соціальній і сімейній сферах, проте дає незаперечні переваги під час занять деякими видами спорту. Таким чином, включення традиційно чоловічих видів спорту та дисциплін до жіночої частини програми Олімпійських ігор призводить до природного відбору в спорт жінок з помітними аномальними відхиленнями, що автоматично обмежує права жінок з природними анатомо-фізіологічними особливостями.

Міжнародний олімпійський комітет і міжнародні спортивні федерації своїм підходом до формування жіночої частини програм Олімпійських ігор визначили стратегію спортивного відбору і методику підготовки спортсменок, які прагнуть досягти високих спортивних результатів. По-перше, це відбір дітей, що мають прояви вродженої гіперандрогенії. По-друге, організація підготовки на всіх етапах багаторічного вдосконалення на основі стандартів, що прийняті у чоловічому спорті і сприяють маскулінізації організму жінок. І по-третє, неминуче для жінок з нормальними статевими характеристиками застосування препаратів анаболічної дії, без використання яких вони практично виявляються некон-курентоспроможними у змаганнях з жінками, що мають підвищену природну андрогенну активність (Parssinen, 2002; Платонов, 2015). Результатом дії всіх цих факторів є інтенсивна перебудова соматотипу жінок і супутні їй патологічні явища в репродуктивній функції, стані серцево-судинної системи та кісткової тканини. Одночасно порушується природний баланс між різними поведінковими і соціальними характеристиками, властивими жіночій статі. Нерідко у таких жінок виникає невідповідність між соматотипом та статевою ідентичністю або між соматотипом і сексуальною орієнтацією.

Існують серйозні відмінності між чоловіками і жінками щодо ризику спортивних травм. Тріада спортсменок (низькокалорійна дієта, аменорея і остеопороз) суттєво підвищує ризик травматизму у жінок порівняно з чоловіками. Насамперед це стосується швидкісно-силових видів змагань з вибуховим характером зусиль – легкоатлетичного бігу, стрибків, метань, важкої атлетики, а також бігу на довгі дистанції і марафонського бігу. У жінок частіше, ніж у чоловіків, трапляються розтягнення зв'язок, травми м'язів, менісків тощо (Brandon, 2004). Особливою проблемою для жінок є утомні переломи, обумовлені більш тонкими і менш щільними, порівняно з чоловіками, кістками. Ці травми особливо часто зустрічаються у спортсменок, які спеціалізуються в бігу на довгі дистанції і в марафоні, для яких особливо характерні низькокалорійні дієти, аменорея й остеопороз: чим триваліші тренувальні і змагальні дистанції, глибші стомлення і виснаження енергетичних ресурсів, тим вища ймовірність утомних переломів (Barrow, Saha, 1988; Nattiv, 2000).

Навіть ці короткі відомості є незаперечним свідченням неприпустимості прямолінійного розвитку жіночого олімпійського спорту по шляху, прокладеному чоловічим спортом. Необхідна серйозна просвітницька робота МОК і міжнародних спортивних федерацій у цьому питанні, що могло б сприяти зміні підходу до розширення участі жінок в олімпійському спорті, більш відповідальної політики щодо розвитку жіночої частини програм Олімпійських ігор.

Необхідно також вдумливо і серйозно підходити до публікацій та рекомендацій різних фахівців, що випускають свої праці від імені Медичної комісії МОК. Тоді накопичені наукові знання, що відображають необхідність диференційованого підходу до відбору прийнятних для жінок видів спорту, до формування чоловічої та жіночої частин програм Олімпійських ігор, побудови багаторічної підготовки жінок до вищих досягнень, її наукового та медичного забезпечення та ін., не будуть сприйматися як "міфи, що досі існують у деяких країнах" (Легг, 2003) або як посягання на споконвічні права жінок, грубо знехтувані чоловіками (Schneider, 2000).

Динаміка світових рекордів і результатів переможців Ігор Олімпіад серед чоловіків та серед жінок

Багато фахівців, що вивчали динаміку зростання світових рекордів серед чоловіків та жінок у 1950–1960-ті роки, відзначали значно швидше зростання досягнень у жінок порівняно з чоловіками. На цій підставі робився прогноз про можливість досягнення жінками в майбутньому результатів, доступних чоловікам. Ця точка зору була дуже популярною серед фахівців у галузі математичної статистики та прогнозування – і в 1960–1970-ті роки вони опублікували велику кількість робіт, зміст яких свідчив про неминучість зближення чоловічих і жіночих рекордів, про досягнення жінками в окремих видах спорту таких результатів, які будуть доступні чоловікам.

На жаль, ці фахівці, спираючись на вивчення динаміки зростання спортивних результатів жінок у період бурхливого розвитку жіночого спорту в 1960–1970-ті роки, не враховували принципових відмінностей у будові і функціональних можливостях організму чоловіків і жінок, які є настільки великими, що не дозволяють жінкам демонструвати результати, доступні чоловікам. Добре відомо, що за багатьма найважливішими показниками, що відображають можливості різних функціональних систем організму людини і відіграють важливу роль для досягнення високих спортивних результатів, жінки на генетичній основі значно поступаються чоловікам. І жодні методи підготовки, жодні стимулюючі засоби не можуть усунути цю відмінність.

Проілюструвати це легко лише одним із безлічі показників, що відображають можливості різних функціональних систем організму людини, які визначають рівень спортивних результатів у чоловіків і жінок і перспективи їх підвищення. Йдеться про значущий для переважної більшості видів спорту потенціал аеробної системи енергозабезпечення, що обумовлений різними факторами. Серед найважливіших із них – потужність і ефективність зовнішнього дихання і діяльності серцево-судинної системи; величина фондів субстратів; співвідношення м'язових волокон різного типу; щільність і кількість капілярів у м'язовій тканині; кількість, величина і щільність мітохондрій у м'язових клітинах; кількість і активність численних окисних ферментів і коферментів, гормонів та інших регуляторів окисних процесів.

Найвищих величин максимального споживання кисню при інших рівних умовах дівчата досягають у віці 14–16 років, юнаки – у 18–20 років. У дорослих чоловіків максимальні показники споживання кисню значно перевищують ці показники у жінок: у чоловіків у віці 20–30 років, які не займаються спортом, відзначаються величини порядку 3300 ± ± 200 мл·хв$^{-1}$, у жінок – 2000 ± 200 мл·хв$^{-1}$. Відносні величини $\dot{V}O_2$max у чоловіків зазвичай коливаються в межах 40–50 мл·кг$^{-1}$·х$^{-1}$, у жінок – 35–40 мл·кг$^{-1}$·хв$^{-1}$.

Відмінності між чоловіками і жінками значною мірою обумовлені великою кількістю жирової тканини в організмі жінок. Має значення також те, що для жінок характерний менший, порівняно з чоловіками, систолічний об'єм, знижена концентрація гемоглобіну в крові (Kenney et al., 2012).

До 10–12-річного віку середній показник $\dot{V}O_2$max у дівчаток становить 85–90% рівня цього показника, характерного для хлопчиків. Після закінчення пубертатного періоду ці відмінності збільшуються, і показники у дівчаток відповідають 70% рівня $\dot{V}O_2$max у хлопчиків (Бар-Ор, 2009).

Аналогічна ситуація виникає під час аналізу стану та можливостей адаптації анаеробної системи енергозабезпечення, кісткової і м'язової тканин і, природно, швидкісно-силового потенціалу, різних видів витривалості у чоловіків і у жінок (Платонов, 2015).

Все це знаходить яскраве підтвердження при зіставленні спортивних досягнень у видах спорту з кількісно вимірюваними результатами. Наприклад, у легкій атлетиці і в плаванні більше ніж за півстоліття інтенсивного розвитку жіночого спорту у світі результати жінок різко зросли, вони наблизилися, а в ряді випадків і перевершили досягнення чоловіків півстолітньої давності. Однак за той же період настільки ж високими, а іноді і більшими темпами зростали досягнення чоловіків – і розрив між світовими рекордами і результатами переможців Ігор Олімпіад 1956 і 2008 і 2016 рр. у чоловіків і у жінок залишався практично незмінним або змінювався незначно (табл. 52.3, 52.4).

Представництво жінок у складах команд різних країн на Олімпійських іграх і місце жіночого спорту в стратегії олімпійської підготовки

У 1960-х роках кількість жінок у складах збірних команд різних країн не перевищувала 15–20% і приблизно відповідала кількості жіночих видів змагань.

Таблиця 52.3 Світові рекорди і результати переможців Ігор Олімпіад у легкій атлетиці (біг, стрибки)

Види змагань		1956 р.		2008 р.		2016 р.	
		світові рекорди	результати переможців Ігор Олімпіад	світові рекорди	результати переможців Ігор Олімпіад	світові рекорди	результати переможців Ігор Олімпіад
Біг, 100 м, с	чоловіки	10,1	10,5	9,69	9,69	9,69	9,81
	жінки	11,3	11,5	10,49	10,78	10,49	10,71
	різниця	1,2	1,0	0,80	1,09	0,80	0,90
Біг, 200 м, с	чоловіки	20,6	20,6	19,30	19,30	19,19	19,78
	жінки	23,2	23,4	21,34	21,74	21,34	21,78
	різниця	2,6	2,8	2,04	2,44	2,15	2,00
Естафета 4 х 100 м, с	чоловіки	39,5	39,5	37,10	37,10	36,84	37,27
	жінки	44,5	44,5	41,37	42,31	40,82	41,01
	різниця	5,0	5,0	4,27	5,21	3,98	3,74
Стрибки в довжину, м	чоловіки	8,13	7,83	8,95	8,34	8,95	8,38
	жінки	6,35	6,35	7,52	7,04	7,52	7,17
	різниця	1,78	1,48	1,43	1,30	1,43	1,21
Стрибки в висоту, м	чоловіки	2,15	2,12	2,45	2,36	2,45	2,38
	жінки	1,76	1,76	2,09	2,05	2,09	1,97
	різниця	0,39	0,36	0,36	0,31	0,36	0,41

Таблиця 52.4 Світові рекорди і результати переможців Ігор Олімпіад в плаванні

Види змагань		1956 р.		2008 р.		2016 р.	
		світові рекорди	результати переможців Ігор Олімпіад	світові рекорди	результати переможців Ігор Олімпіад	світові рекорди	результати переможців Ігор Олімпіад
Вільний стиль, 100 м, с	чоловіки	55,4	55,4	47,05	47,21	46,91	47,58
	жінки	1.02,0	1.02,0	52,88	53,12	52,06	52,70
	різниця	6,6	6,6	5,83	5,91	5,15	5,12
Вільний стиль, 400 м, хв., с	чоловіки	4.26,7	4.27,3	3.40,08	3.41,86	3.40,07	3.41,55
	жінки	4.47,2	4.54,6	4.01,53	4.03,22	3.58,37	3.56,46
	різниця	20,5	27,3	21,45	21,36	18,30	14,91
На спині, 100 м, хв, с	чоловіки	1.02,2	1.02,2	52,54	52,54	51,94	51,97
	жінки	1.12,9	1.12,9	58,77	58,96	58,12	58,45
	різниця	10,7	10,7	6,23	6,42	6,18	6,48
Брасс, 200 м, хв., с	чоловіки	2.31,0	2.34,7	2.07,51	2.07,64	1.51,51	2.07,46
	жінки	2.46,4	2.53,1	2.20,22	2.20,22	2.01,81	2.20,30
	різниця	15,4	18,4	12,71	12,58	10,30	12,84

У мусульманських країнах, які відправляли свої команди на Олімпійські ігри, жінки взагалі були відсутні, що визначалося релігійними уявленнями, традиціями і звичаями. Так і в командах країн Південної Америки жінки або були відсутні, або становили незначну частину складу команд (табл. 52.5).

У 1970–1990-ті роки під впливом великої кількості різноманітних чинників, описаних раніше, ситуація поступово змінювалася, і сьогодні в багатьох країнах з високорозвиненим спортом кількість жінок у командах, представлених на Іграх Олімпіад, наблизилася, зрівнялася, а в окремих випадках і перевищує кількість чоловіків (див. табл. 52.5).

В останні десятиліття жіночий олімпійський спорт стає все більш популярним навіть у тих країнах, де ще кілька десятиліть тому він практично був відсутній. Наприклад, у 1972 р. на Іграх XX Олімпіади в Мюнхені у змаганнях брали участь 1058 жінок: з них трохи більше 100 жінок представляли країни Азії, Африки, Центральної і Південної Америки. Лише через 16 років – на Іграх XXIV Олімпіади в Сеулі (1988) ситуація стала принципово іншою: з 2186 жінок–учасниць країн згаданих континентів були представлені 750 спортсменками.

Інтенсивно розвивається жіночий спорт у країнах мусульманського світу. Наприклад, у команді

Таблиця 52.5 Світові рекорди і результати переможців Ігор Олімпіад у легкій атлетиці (біг, стрибки)

Країна	Кількість жінок і їх частка у складі команд, %									
	1960	1964	1968	1960–1968	2000	2004	2008	2012	2016	2008–2016
Японія	13 (20/162)	18 (58/328)	17 (25/171)	16	41 (110/266)	55 (167/307)	50 (165/322)	53 (155/293)	51 (173/336)	50
Канада	13 (11/85)	17 (20/115)	20 (28/138)	17	49 (144/294)	50 (132/262)	44 (146/322)	56 (153/272)	59 (183/309)	52
США	17 (51/292)	23 (79/346)	23 (83/357)	21	43 (253/586)	48 (254/533)	48 (282/589)	51 (269/531)	53 (296/561)	49
Австралія	15 (29/189)	16 (40/243)	19 (24/128)	17	45 (276/647)	43 (202/470)	46 (199/432)	45 (185/407)	51 (212/417)	46
Румунія	16 (16/98)	22 (30/138)	20 (16/82)	19	51 (74/145)	54 (58/108)	60 (61/101)	48 (50/105)	64 (61/95)	55
Велика Британія	19 (47/253)	22 (44/204)	22 (50/225)	21	42 (129/310)	39 (103/264)	46 (141/304)	48 (261/539)	44 (159/358)	44
Нігерія	0 (0/12)	11 (2/18)	14 (5/36)	8	47 (39/83)	66 (46/70)	50 (37/74)	40 (20/50)	33 (24/73)	47
Кенія	0 (0/27)	0 (0/37)	8 (3/39)	3	39 (22/56)	52 (24/46)	39 (18/46)	43 (20/47)	42 (34/81)	43
Туреччина	6 (3/49)	0 (0/23)	0 (0/29)	2	26 (15/57)	31 (20/64)	28 (19/67)	57 (64/112)	48 (48/101)	38
Єгипет	–	0 (0/73)	0 (0/30)	0	17 (15/89)	16 (16/97)	26 (26/100)	31 (36/115)	31 (37/119)	24
Бразилія	1 (1/72)	2 (1/61)	4 (1/76)	2	46 (92/198)	49 (119/243)	48 (129/268)	48 (123/258)	45 (208/463)	47
Аргентина	0 (0/91)	6 (6/102)	6 (5/89)	4	31 (45/143)	30 (46/152)	40 (53/132)	30 (41/138)	35 (74/213)	33

Нігерії на Іграх XVII Олімпіади (1960) у Римі було 12 спортсменів, серед яких не було жодної жінки, а на Іграх XXVIII і XXIX Олімпіад (2004 і 2008 рр.) в Афінах і Пекіні кількість жінок у командах цієї країни перевищувала кількість чоловіків. У складах команд Єгипту, Туреччини, Алжиру, Тунісу і ряду інших мусульманських країн на Іграх Олімпіад 2000–2008 рр. виявилося від 20 до 43% жінок (див. табл. 52.5).

Аналогічна картина спостерігалася в командах ряду мусульманських країн на Іграх XXX і XXXI Олімпіад (2012 і 2016 рр.). Наприклад, у складах команд Туреччини на Іграх-2012 і на Іграх-2016 було відповідно 57% (64 із 112) і 48% (48 із 101) жінок, Єгипту – 31% (36 із 115) і 31% (37 із 119).

Такі ж зміни відбулися і в країнах Південної Америки. Наприклад, на Іграх Олімпіад 1960–1968 рр. у збірній Бразилії, в якій у середньому на кожних Іграх було близько 70 спортсменів, кількість жінок становила приблизно 2%. У період 2000–2008 рр. ситуація була принципово іншою: кількість жінок у командах Бразилії, що брали участь в Іграх, майже зрівнялася з кількістю чоловіків. Приблизно така ж ситуація в збірній Аргентини (див. табл. 52.5), а також у командах ряду інших країн Південної Америки.

Інтенсивний розвиток жіночого спорту в різних країнах світу, орієнтованих на загальнокомандний успіх на Олімпійських іграх, призвів до того, що в національних командах співвідношення жінок і чоловіків виявилося значно вищим, ніж співвідношення чоловічих і жіночих видів змагань. Зокрема, кількість жіночих видів змагань у програмі Ігор XXIX Олімпіади в Пекіні (2008) становила близько 42% загальної кількості. Однак частка жінок у складах найбільш успішних команд виявилася значно вищою: Китай і США – по 48%; Росія – 49%, Велика Британія і Австралія – по 46%, Японія – 50%, Німеччина та Канада – по 44%, Україна – 48%. Ще вищою була частка жінок у загальній кількості спортсменів у складах команд на Іграх-2008 у таких країн, як Норвегія (64%), Румунія (60%), Швеція (59%) та ін.

На Іграх XXXI Олімпіади 2016 р. у складах команд США було 53% жінок (296 з 561), Великої Британії – 44% (159 з 358), Канади – 59% (183 з 309), Японії – 51% (173 з 336), Росії – 50% (142 з 283).

Подібне відбувалося на зимових Олімпійських іграх. Зокрема, на XXI і XXII зимових Олімпійських іграх у складах команд Японії було, відповідно, 47% (43 з 91) і 55% (64 із 116) жінок, США – 43% (91 з 211) і 45% (104 з 230), Росії – 46% (81 із 175) і 40% (90 з 222).

Це певною мірою є відображенням стратегії, орієнтованої на цілеспрямовану підготовку в тих видах змагань, у яких конкуренція нижча. Природно, що в цьому відношенні жіночі види змагань є кращими. Проте ситуація тут сьогодні вже далека від тієї, яка мала місце в 1950–1980-х роках, коли акцентована увага на підготовку жінок-спортсменок могла призвести до стрибкоподібного поліпшення загальнокомандних результатів на Іграх. Конкуренція в жіночих видах змагань на Олімпійських іграх останнього десятиліття, хоча ще помітно нижча порівняно з більшістю чоловічих видів змагань, проте постійно зростає і на сьогодні досягла рівня, який був характерний для чоловічих видів змагань наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років.

Іншою ситуація була у попередні роки. Наприклад, одним з основних елементів стратегії підготовки команди НДР у 1970–1980-ті роки була акцентована підготовка жінок, які спеціалізувалися в найбільш медалемістких видах спорту – плаванні, легкій атлетиці, веслуванні, швидкісному бігу на ковзанах тощо. Такий підхід приводив до дивних

Мен Супін – китайська важкоатлетка, чемпіонка XXXI Олімпійських ігор 2016 р.

результатів. Наприклад, на Іграх XXI Олімпіади (1976) у Монреалі команда НДР посіла в неофіційному командному заліку друге місце, випередивши спортсменів США. Основна заслуга в цьому успіху збірної НДР належала жінкам: на їх рахунку – 63% золотих нагород, 56% загальної кількості медалей, хоча в той час кількість жіночих видів змагань була значно нижчою, ніж чоловічих.

Ситуація повторилася через 12 років на Іграх XXIV Олімпіади (1988) в Сеулі: на частку жінок припало 54% золотих нагород, 50% загальної кількості медалей різного ґатунку, здобутих спортсменами НДР, хоча і на цих Іграх жінки змагалися в набагато меншій кількості видів змагань, ніж чоловіки.

Досягнення спортсменок НДР могли бути значно вищими, якби не гостра конкуренція з боку спортсменок США, де починаючи з 1970-х років жіночому спорту також було приділено пріоритетну увагу.

Результати дії федерального закону про громадянські права, спрямованого на усунення дискримінації жінок (у тому числі у галузі спорту), прийнятого в США в 1972 р., відкрили дорогу розвитку жіночого спорту в цій країні, змусили американські школи, вузи та спортивні організації займатися жіночим спортом так само, як чоловічим. Ефект від ухвалення цього закону наочно проявився вже в середині 1980-х років. У повній мірі американський олімпійський спорт зміг оцінити його ефективність на Іграх XXIV Олімпіади в Сеулі (1988). Спортсменки США завоювали там 33% золотих нагород і 32% медалей різного ґатунку, вигранних на Іграх-1988 представниками цієї країни. Зазначимо, що за 12 років до цього, у 1976 р. у Монреалі в активі жінок-спортсменок США було лише 19% медалей, завойованих збірною цієї країни, серед яких було тільки 9% золотих.

Всі наступні роки роль жінок в олімпійських успіхах США постійно зростала, і на Іграх XXIX Олімпіади в Ріо-де-Жанейро (2016) американські спортсменки вибороли 65 медалей із 121 виграної командою (53,7%), у тому числі 28 із 46 золотих (61%). У багатьох видах спорту досягнення жінок, що входили до олімпійських команд США, виявилися набагато вищими, ніж досягнення чоловіків, що мали в попередні роки незрівнянно вищі результати.

Зокрема, на Іграх Олімпіад 2000–2016 рр. у таких популярних видах спорту, як гімнастика спортивна, фехтування, веслування академічне, теніс, футбол, важка атлетика, водне поло, стрибки у воду, сучасне п'ятиборство, жінки, що входили до збірних команд США, виступали значно успішніше від своїх співвітчизників-чоловіків. Наприклад, у гімнастиці спортивній жінки принесли збірній США 28 олімпійських медалей різного ґатунку (6 – у 2004 р., 8 – у 2008 р., 5 – у 2012 р., 9 – у 2016 р.), у тому числі 10 золотих, 14 срібних і 4 бронзові, тоді як чоловіки – лише 9 (у 2004 р. – 3, у 2008 р. – 2, у 2012 р. – 1, у 2016 р. – 3), у тому числі 1 золоту, 4 срібні і 4 бронзові.

У веслуванні академічному за період 2000–2016 рр. американські спортсменки завоювали 9 медалей різного ґатунку, у тому числі 3 золоті, а чоловіки – 4 олімпійські нагороди (з них 1 золота).

Навіть в американському плаванні ситуація помітно змінилася: в олімпійських успіхах набагато вагомішою стала частка жінок. Нагадаємо, що на Іграх XXI Олімпіади (1976) у Монреалі американські плавці-чоловіки в 13 видів змагань вибороли 12 золотих медалей, тоді як їх співвітчизниці в тому ж виді спорту в 13 видах змагань змогли здобути тільки 1 золоту медаль. Зовсім інша ситуація була на Іграх XXVII Олімпіади (2000) в Сіднеї, де в плавальній програмі було 32 види змагань, у тому числі 16 у чоловіків і 16 у жінок: плавці-чоловіки США виграли там 17 медалей (у тому числі 6 золотих), а жінки – 15 медалей (у тому числі 7 золотих).

На Іграх-2012 у Лондоні в олімпійських змаганнях з плавання в активі збірної США була 31 медаль різного ґатунку (у тому числі 16 золотих), з них чоловіки завоювали 16 різних медалей (у тому числі 8 золотих), жінки – 15 різних нагород (у тому числі 8 золотих). А на Іграх-2016 у Ріо-де-Жанейро плавці США виграли 33 медалі різного ґатунку (у тому числі 16 золотих), з яких на рахунку чоловіків – 17 різних медалей (у тому числі 8 золотих), у жінок – 16 різних нагород (у тому числі 8 золотих).

У 1980-х роках у Китаї, розробляючи свою стратегію олімпійської підготовки і орієнтуючись на досвід, накопичений у СРСР і НДР, серед основних напрямків цієї роботи виділили інтенсивний розвиток жіночого спорту, що стало приносити свої плоди, починаючи з Ігор-1992 у Барселоні. При цьому китайські фахівці пішли не тільки шляхом створення необхідних матеріально-технічних, кадрових і інших умов для розвитку жіночого спорту, але і стали розвивати такі його види, які в той час вза-

галі начебто не мали перспективи на включення до олімпійської програми (наприклад, жіноча важка атлетика), що тоді могло здатися нелогічним і марним з точки зору досягнення успіхів на Іграх Олімпіад. Однак ця стратегія з далеким прицілом виявилася плідною, і коли на Іграх-2000 у Сіднеї змагання з важкої атлетики серед жінок вперше було включено до олімпійської програми, представниці Китайської Народної Республіки стали безперечними лідерами у цьому виді спорту.

Спортсменки КНР успішно виступали на Іграх Олімпіад у таких видах спорту, як стрибки у воду, настільний теніс, кульова стрільба та ін.

Що стосується загальних показників, які характеризують внесок спортсменок Китаю в медальні здобутки своєї країни на Іграх Олімпіад у період з 1992 по 2016 рр., то тут картина виглядає таким чином: Барселона-1992 – 35 медалей різного ґатунку (65% загальної кількості нагород, здобутих спортсменами КНР, у тому числі 12 золотих (75%); Атланта-1996 – 28 медалей різного ґатунку (56%), у тому числі 9 золотих (56%); Сідней-2000 – 35 медалей різного ґатунку (59%), у тому числі 16 золотих (57%); Афіни-2004 – 40 медалей різного ґатунку (63%), у тому числі 18 золотих (56%); Пекін-2008 – 57 медалей різного ґатунку (57%), у тому числі 27 золотих медалей (53%); Лондон-2012 – 49 медалей різного ґатунку (56%), у тому числі 20 золотих медалей (53%); Ріо-де-Жанейро-2016 – 37 медалей різного ґатунку (53%), у тому числі 14 золотих медалей (54%).

Участь жінок у керівництві органами міжнародної олімпійської системи

Директор МОК Монік Берлю у виступі на проведеному в Дубліні (Ірландія) у 1980 р., відразу після закінчення Ігор XXII Олімпіади в Москві, симпозіумі, присвяченому участі жінок в олімпійському русі, проаналізувала цю проблему. Згідно з наведеними даними, 52% населення Землі становлять жінки, і, як свідчить світова практика, прогрес у будь-якій сфері діяльності припинявся, коли не було рівності між статями, коли не було співробітництва та взаємного доповнення діяльності чоловіків і жінок (Berlioux, 1980).

На жаль, практично все керівництво світовим спортом перебувало виняткова в руках чоловіків. У складі МОК тоді не було жодної жінки; усіма міжнародними спортивними федераціями та національними олімпійськими комітетами керували лише

Флор Ісава Фонсека (Венесуела) і Пір'є Хагман (Фінляндія) – перші жінки, обрані членами МОК, з президентом МОК Хуаном Антоніо Самаранчем

чоловіки; 97% офіційних осіб, представлених на Іграх XXII Олімпіади в Москві, були чоловіками.

Вихід із становища М. Берлю бачила не стільки у прагненні змінити ставлення чоловіків до жінок, скільки в отриманні жінками необхідної освіти як основного чинника завоювання позицій в олімпійському спорті. Цей виступ відповідав духу часу і був одним із проявів фемінізму, що бурхливо розвивався у світі в ті роки.

Проблему дуже добре усвідомлював новий президент МОК Хуан Антоніо Самаранч (очолив МОК у 1980 р.), який здійснив активні дії з усунення дискримінації жінок у керівництві різними ланками міжнародної олімпійської системи.

Певні зрушення в ній відбулися – і вже на початку 1990-х років з 95 членів МОК у його складі було

Директор МОК Монік Берлю

Наваль Ель Мутавакель (Марокко) – член МОК

Аніта Дефрантц (США) – віце-президент МОК

Гунілла Ліндберг (Швеція) – член виконкому МОК

7 жінок (7,4%); 5 жінок (2,6%) керували національними олімпійськими комітетами і одна жінка очолювала міжнародну спортивну федерацію. Однак ці зміни були досить незначними і не відповідали закликам президента МОК.

У 1990-х роках МОК провів серію заходів, спрямованих на підвищення ролі жінок в олімпійському русі, на більш широке їх представництво в керівних органах міжнародної олімпійської системи.

Місце жінок в олімпійському спорті стало однією з основних тем, що обговорювалися на XII Олімпійському конгресі, що відбувся в Парижі в 1994 р. і був присвячений сторіччю відродження олімпійського руху. Було також проведено ряд міжнародних конференцій з проблем жіночого спорту. Медична комісія МОК підготувала і видала фундаментальну працю "Жінка і спорт" (Blackwell Sciense, 2000), у якій провідні фахівці з різних країн отримали можливість викласти свої погляди на різні проблеми жіночого спорту. Проблеми жіночого спорту ставали предметом регулярного обговорення і на сесіях МОК.

Найбільш яскраве втілення вся ця діяльність знайшла в розширенні жіночої частини програм Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор, у збільшенні кількості жінок–учасниць олімпійських змагань.

Досить значними є зміни в складі Міжнародного олімпійського комітету. Так, за станом на 2009 р., до складу Міжнародного олімпійського комітету входили 112 осіб, з яких 17 жінок (15,2%). Виконком МОК складався з 15 осіб, але в його складі була лише одна жінка (6,7%) – член МОК для Марокко Наваль Ель Мутавакель (чемпіонка Ігор XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі у бігу на 400 м з бар'єрами).

Кірсті Ковентрі (Зімбабве) – член виконкому МОК

Ніколь Хевертш (Аруба) – член виконкому МОК

У 2017 р. у складі Міжнародного олімпійського комітету із загальної кількості 100 членів було вже 29 жінок (29%), а через два роки (станом на осінь 2019 р.) до складу МОК входили вже 36 жінок (понад 34% загальної кількості членів МОК (105 чоловік)).

Серед 15 членів виконкому МОК на сьогодні чотири жінки (26,7%): Аніта Дефрантц (США) – віце-президент МОК, члени виконкому МОК – Гунілла Ліндберг (Швеція), Кірсті Ковентрі (Зімбабве), Ніколь Хевертш (Аруба).

Зовсім інша ситуація в інших гілках Міжнародної олімпійської сис-

теми – міжнародних спортивних федераціях і національних олімпійських комітетах.

З 35 міжнародних спортивних федерацій, відповідальних за розвиток видів спорту, представлених у програмах Ігор Олімпіад (28 федерацій) та зимових Олімпійських ігор (7 федерацій), останніми роками тільки дві федерації (5,7%) очолювали жінки (президент Міжнародної федерації кінного спорту – іспанська інфанта донья Пілар де Бурбон, нині почесний член МОК, і президент Міжнародної федерації хокею на траві Ельс ван Бреда Фрісман з Нідерландів, член МОК). На сьогодні (станом на кінець 2019 р.) Кейт Кейтнесс з Великої Британії є єдиним президентом Міжнародної спортивної федерації (з кьорлінгу).

Не краща ситуація і в національних олімпійських комітетах. Ця гілка системи включає нині 206 національних олімпійських комітетів, з яких лише 12 (5,8%) очолюють жінки. При цьому керівництво жінками в НОК Норвегії, НОК Нідерландів і НОК Литви подиву не викликає, оскільки у згаданих і деяких інших країнах цього регіону рівність жінок у правах з чоловіками вже давно стала реальністю. Всі інші жінки, які очолюють національні олімпійські комітети (окрім Болгарії), представляють невеликі африканські країни.

Склалася парадоксальна ситуація, коли кількість жінок, які беруть участь в Олімпійських іграх, максимально наблизилася до кількості чоловіків. Жінки майже зрівнялися з чоловіками за кількістю видів змагань, а від реальної участі у керівництві розвитком олімпійського спорту вони фактично відлучені. Тому недивними видаються багато з неоднозначних, якщо не сказати помилкових, рішень, які ухвалюють МОК і міжнародні спортивні федерації щодо розвитку жіночого спорту.

Рішення, які приймають сьогодні в олімпійському спорті, відображають винятково позицію чоловіків. Є достатньо підстав стверджувати, що якби в міжнародній олімпійській системі роль жінок була б реальною, то, найімовірніше, в програмі Ігор не з'явилися б жіночі види змагань у важкій атлетиці, боротьбі вільній, боксі, а розширення олімпійської програми відбувалося б за рахунок визнання і включення до неї видів спорту, характерних для жінок, яких у сучасному спорті цілком достатньо.

Однак було б неправильним звинувачувати тільки чоловіків у штучній ізоляції жінок від керівництва олімпійським спортом. Багато в чому цей стан справ визначається і позицією самих жінок. Навіть найбільш освічені і професійно підготовлені з них не схильні вступати в гостру конкуренцію з чоловіками, потрапляти в створений ними жорстокий світ сучасного спорту. У цьому відношенні

Кейт Кейтнесс – президент Міжнародної федерації кьорлінгу

жінки поводяться менш агресивно, чому значною мірою сприяє і відсутність їх у керівництві світовим спортом і, як наслідок, відсутність тієї моделі для наслідування, до якої слід було б прагнути молодим жінкам, охочим будувати свою кар'єру в сфері управління олімпійським спортом.

Розділ 53

Олімпійський спорт і політика

Історія Олімпійських ігор сучасності переконливо свідчить про постійне підвищення їхньої популярності у світі – як одного з надзвичайно важливих явищ глобального масштабу, що в жодному разі не обмежується суто спортивними аспектами. Тому цілком природним стало неодноразове використання Олімпійських ігор різними силами для збільшення впливу у світі тих чи інших держав, ідеологічних течій та політичних кіл.

Політична, культурна й економічна експлуатація Олімпійських ігор має давню історію, що сягає корінням цивілізацій Стародавньої Греції та Стародавнього Риму. У сучасному світі ці процеси стали воістину всеосяжними, особливо в останні десятиліття, які можна охарактеризувати як епоху глобалізації багатьох явищ, у яких нерідко складним чином тісно переплітаються прагнення до національної ідентичності та самостійності із загальною взаємозалежністю і космополітизмом, що охопили всі сторони сучасного життя людства. В цих умовах сучасний олімпійський спорт не тільки став однією зі сфер міжнародного співробітництва в рамках єдиної системи, що включає міжнародні (МОК, міжнародні спортивні федерації та ін.) і національні організації (національні олімпійські комітети, національні спортивні федерації, державні органи), а також комерційні структури, засоби масової інформації тощо, але й надав безлічі країн, у тому числі невеликих та малопотужних, які нещодавно звільнилися від колоніального гніту і здобули державну незалежність унаслідок внутрішніх або зовнішніх політичних процесів, можливість стати рівноправними учасниками однієї з найбільш популярних і яскравих сфер діяльності світової спільноти.

Не лише Олімпійські ігри, але і суперництво міст (і країн, що стоять за ними) у суперечці за право проведення Ігор не раз ставали аренами активної боротьби (як політичної, так і ідеологічної – із залученням різних засобів).

Для здійснення такої боротьби використовувалися різноманітні політичні демонстрації з боку влади різних держав, політичних партій, громадських організацій, видатних діячів з різних сфер життя, самих спортсменів, а також з боку МОК, національних олімпійських комітетів, інших структур. Як форми політичної боротьби організовувалися і бойкоти Ігор деякими країнами або групами країн, мотивовані тими чи іншими політичними причинами, і виключення окремих країн (іноді на тривалий час) з олімпійського руху, і відсторонення їх від участі в Олімпійських іграх. Мало місце і демонстративне порушення церемоній, ритуалів і правил олімпійських змагань, пов'язане з тією чи іншою аргументацією подібних дій, і агресивні цілеспрямовані дискредитуючи кампанії у ЗМІ (свого роду інформаційні війни). На жаль, не обійшла Олімпійські ігри така крайня за своїм радикалізмом і трагічна за наслідками форма політичного протистояння, як тероризм.

Незважаючи на те, що концепцію "спорт – поза політикою" в різні періоди розвитку олімпійського руху сучасності сповідували і декларували різні керівники МОК (та й нині ця концепція має чимало прихильників), вся історія сучасного олімпійського спорту і світового спорту взагалі наочно – з безліччю прикладів – демонструє його тісний зв'язок із політикою.

Навіть П'єр де Кубертен і його соратники, які стояли біля витоків олімпійського руху сучасності, хоча й на словах відстоювали незалежність спорту від політичних чинників, насправді ж прагнули використовувати олімпійський спорт для розвитку міжнародного співробітництва, консолідації прогресивних сил, зміцнення миру та взаєморозуміння між народами.

Існує думка, згідно з якою ліберальній буржуазії, представники якої наприкінці XIX – на початку XX ст. очолили олімпійський рух, концепція "спорт – поза політикою" насамперед була потрібна з тактичних міркувань. Щоб зробити відроджений олімпійський рух широким міжнародним явищем і зберегти його незалежність, керівництву МОК необхідно було спиратися на інтернаціональні пріоритети і залишатися осторонь від політичних амбіцій урядів різних держав та їх блоків, а для цього потрібно було обґрунтувати нейтралітет спорту (або хоча б видимість такого нейтралітету) щодо різноманітних гострих політичних проблем.

Витоки політизації та ідеологізація Олімпійських ігор

Яскраво виражена політизація Олімпійських ігор проявилася вже на Іграх I Олімпіади – як на стадії підготовки до них, так і в ході їх проведення. Зокрема, протиборство тих, хто виступав за проведення цих Ігор у грецькій столиці, і тих сил, що були проти цього, призвело до серйозної політичної кризи в країні і змусило прем'єр-міністра Харілаоса Трикупіса (одного з активних противників проведення Ігор-1896 р. в Афінах) піти у відставку. У підсумку в Греції все було зроблено для того, щоб перші сучасні Ігри Олімпіади не тільки стали великим спортивним святом, але і перетворилися на велику подію політичного характеру, спрямовану на згуртування грецької нації, на відновлення і зміцнення в ній почуттів національної гордості, національної ідентичності та патріотизму, значною мірою втрачених протягом багатьох століть іноземного панування – спочатку римського, потім турецького, а також на демонстрацію на міжнародній арені різних звершень у Греції та її можливостей. Причому слід зазначити, що використані Грецією способи і засоби досягнення всіх цих цілей не мали агресивного характеру, не обмежували прав та інтересів представників інших країн, які прибули до Афін на Ігри, а природно вписувалися у загальну організацію олімпійських урочистостей, в їх святкову атмосферу.

Різного роду акції, які обмежували права людей і йшли врозріз з Олімпійською хартією, почали проводитися дещо пізніше. По мірі зростання значущості і популярності Олімпійських ігор вони ставали все більш частими, явними і різноманітними.

На церемонії відкриття Ігор IV Олімпіади (1908) у Лондоні стався інцидент, який мав політичне підґрунтя. Ось як цей випадок описано в книзі Валерія Штейнбаха "Зворотний бік медалі": "Як зазвичай, під час свята відкриття стадіон було прикрашено прапорами країн-учасниць, але цього разу на новому стадіоні "Вайт-Сіті" організатори чомусь "забули" вивісити національні прапори США і Швеції. А під час урочистого проходження олімпійців перед королівською трибуною прапороносець збірної США Ральф Роуз, протестуючи проти забудькуватості організаторів, не схилив прапор, як того вимагали правила, на знак поваги до глави держави – господаря Олімпіади. Пізніше Шерідан заявив, що "цей прапор не схилиться перед жодним королем". Демарш викликав обурення британців і скандал у пресі" (Штейнбах, 2008).

Прем'єр-міністр Греції Харілаос Трикупіс як противник проведення I Міжнародних Олімпійських ігор 1896 р. був відправлений у відставку

Ще один скандал, пов'язаний з британсько-американським протистоянням – на цей раз вже під час спортивних змагань Ігор-1908, стався на легкоатлетичних змаганнях під час фіналу у бігу на 400 м, де повинні були змагатися спортсмен з команди Великої Британії шотландець Віндхем Холсуелл (у попередньому забігу він встановив новий олімпійський рекорд – 48,4 с) і троє бігунів зі США – Джон Кар-

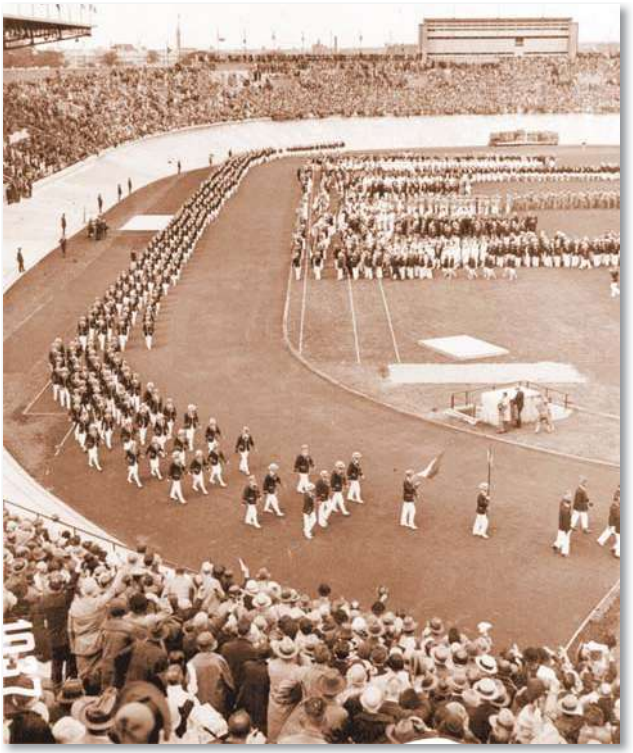

Американський прапороносець не опустив прапор США перед королем Едуардом VII на Олімпійських іграх 1908 р. у Лондоні, протестуючи проти того, що організатори "забули" вивісити національні прапори США і Швеції

пентер, Вільям Роббінс і Джон Тейлор. У ході фінального забігу (на стадіоні в Лондоні дистанція в цьому виді змагань мала лише один поворот, а на доріжці тоді не було поздовжньої розмітки, яка б визначала "коридор" для кожного бігуна) американці застосували, м'яко кажучи, некоректний прийом, щоб перешкодити британцеві перемогти: Роббінс і Тейлор під час бігу намагалися відтіснити Холсуелла від брівки, а поки тривала ця боротьба, Карпентер кинувся вперед і фінішував першим. Один із британських арбітрів помітив порушення з боку американців, а суддя на фініші оголосив фінальний забіг недійсним, з чим, зрозуміло, не погодилися представники США. Розгорівся гучний скандал, у результаті Джона Карпентера було дискваліфіковано британськими суддями й усунено від участі у всіх заходах Ігор-1908, результати фінального забігу було анульовано та прийнято рішення знову провести його через два дні, вже розмітивши для цього бігову доріжку. Однак американці не погодилися з таким рішенням, і за наполяганням головного тренера збірної команди США Джеймса Саллівенна Джон Тейлор і Вільям Роббінс відмовилися вийти на старт повторного фіналу. Британський спортсмен Віндхем Холсуелл біг сам (унікальний випадок!) і, не маючи суперників, без зусиль став олімпійським чемпіоном, подолавши у фіналі 400-метрову дистанцію за 50,0 с – помітно повільніше, ніж у попередньому забігу. Цей конфлікт став добрим уроком для Міжнародного олімпійського комітету: якщо раніше суддів на Ігри виставляла та країна, яка приймала Ігри, то в подальшому МОК змінив правила, і суддівські бригади почали формувати з представників різних країн, чиї спортсмени брали участь в олімпійських змаганнях.

Ще на початку XX ст. у США (чиї спортсмени в перший період Олімпійських ігор досягали найбільших успіхів) чітко проявлялося прагнення пов'язати перемоги американських спортсменів з міжнародною пропагандою політичних і державних інтересів цієї країни. Саме тому американська преса на початку XX ст. висунула ідею, що суперечить принципам Олімпійської хартії, про те, що та чи інша країна може визнаватися переможцем Олімпійських ігор, і стала популяризувати систему підрахунку очок, завойованих на Іграх збірними командами країн, яку МОК відмовився визнати.

Після Першої світової війни президент МОК П'єр де Кубертен намагався захистити олімпійський рух від впливу політики, відзначаючи при цьому, що політичні проблеми не повинні переноситися в олімпійські зали. Однак чимало членів МОК – перш за все ті з них, хто були громадянами держав, які перемогли у Першій світо-

Команда Німеччини, як країни, що розв'язала Першу світову війну, не була допущена до Ігор Олімпіад 1920 і 1924 рр. Команда Німеччини на церемонії відкриття Ігор IX Олімпіади 1928 р.

У разі ухвалення МОК рішення про перенесення Ігор Олімпіади з Берліна в інше місто їх столицею стала б іспанська Барселона. Стадіон у Барселоні був готовий до прийняття Ігор

Олімпійські ігри як сфера використання пропагандистської зброї в нацистській Німеччині, фашистській Італії та імперіалістичній Японії в 1930-ті роки

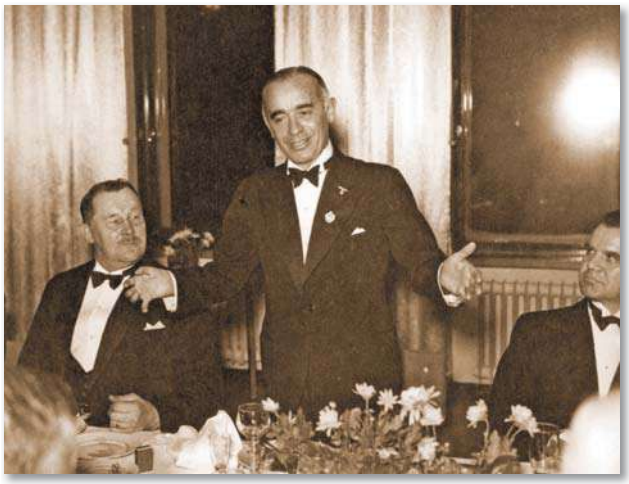
вій війні, наполегливо наполягали на недопущенні на Ігри VII Олімпіади 1920 р. країн, що розв'язали цю війну і тих, хто програв її, – Німеччини і Австро-Угорщини (розпалася після війни на Австрію і Угорщину), а також держав, які були їх союзниками. На сесії МОК, що відбулася в квітні 1919 р. у Лозанні, для Ігор-1920, які раніше планувалося проводити в столиці Угорщини Будапешті, було визначено інше місце – Антверпен у Бельгії. Що ж стосується запрошення на ці Олімпійські ігри спортсменів різних країн, то МОК, прагнучи уникнути ухвалення рішень політичного характеру, передав це право бельгійським організаторам Ігор VII Олімпіади. У підсумку до участі в Іграх-1920 не було допущено команди Німеччини, Австрії, Угорщини, Болгарії і Туреччини – з причин явно політичного характеру, а спортсменам Німеччини (з тих же причин) довелося пропустити ще й Ігри VIII Олімпіади 1924 р. у Парижі, і І зимові Олімпійські ігри-1924 в Шамоні. Лише в 1928 р. – через 10 років після закінчення Першої світової війни – збірна Німеччини отримала можливість повернутися на олімпійські арени, виступивши на II зимових Іграх у Санкт-Моріці і в Іграх IX Олімпіади в Амстердамі.

Ще більш явним і більш тривалим було ігнорування Міжнародним олімпійським комітетом Радянської Росії, а потім і Союзу Радянських Соціалістичних Республік, що утворився в грудні 1922 р. Втім, у ті часи партійно-державне керівництво СРСР відповідало МОК взаємною неприязню, що базувалася на ідеологічних і політичних причинах. Внаслідок цього спортсмени СРСР протягом кількох десятиліть – аж до 1951 р. – не були представлені в міжнародному олімпійському русі.

Одними з найбільш конфліктних у політичному відношенні стали Ігри XI Олімпіади і IV зимові Олімпійські ігри, що відбулися в 1936 р. у Німеччині. Нагадаємо, що Берлін і Гарміш-Партенкірхен отримали право на проведення цих Ігор на сесії МОК, що проходила в Барселоні в 1931 р., тобто ще до того, як до влади в Німеччині прийшли націонал-соціалісти на чолі з Адольфом Гітлером.

Перша спроба отримати право на проведення Олімпійських ігор у Берліні була зроблена членом МОК для Німеччини Теодором Левальдом на X Олімпійському конгресі, що відбувся в Берліні в травні 1930 р. Вирішувалося питання про вибір столиці Ігор Олімпіади і зимових Олімпійських ігор 1936 р. на сесії МОК, що відбулася в Барселоні в квітні 1931 р.

На право проведення Олімпійських ігор 1936 р. претендувало багато міст – Александрія, Барселона, Будапешт, Буенос-Айрес, Дублін, Гельсінкі, Ріо-де-Жанейро, Рим, Луїзіана, а також німецькі міста Берлін, Кельн, Франкфурт-на-Майні. До моменту вирі-

Імперський комісар у справах спорту Ганс фон Чаммер на засіданні МОК у червні 1933 р. надав документи, що гарантують неприпустимість політичної, расової і конфесійної дискримінації на Олімпійських іграх

Мілітаристський характер було надано всім основним церемоніям Ігор Олімпіади 1936 р.

шального голосування членам МОК довелося обирати між Барселоною і Берліном. Більшістю голосів (43 проти 16) столицею Ігор став Берлін.

У Німеччині право на проведення Олімпійських ігор було сприйнято як свідчення завершення періоду міжнародної ізоляції цієї країни, що стала наслідком розв'язаної нею Першої світової війни, і як засіб консолідації німецької нації, що перебувала в стані післявоєнної депресії, породженої поразкою у війні і посиленої важкою економічною кризою.

Цю ситуацію використала очолювана Адольфом Гітлером Націонал-соціалістична робітнича партія Німеччини, яка в основу своєї діяльності поклала теорію про расову вищість німців і про особливу роль арійців і Німеччини в світовій історії. Одним із найрадикальніших проявів нацистської ідеології і практичної діяльності нацистів стало переслідування євреїв, яких Гітлер вважав основними винуватцями поразки Німеччини у Першій світовій війні і важкої економічної та політичної кризи, що вразила цю країну в 1920-ті роки.

До приходу до влади Гітлер, як і багато інших діячів нацистської партії, досить вороже ставився і до Олімпійських ігор, і до ідеї проведення таких Ігор у Німеччині, вважаючи їх чужими та суперечними ідеології партії. Однак після того, як у січні 1933 р. нацистська партія перемогла на виборах у рейхстаг, а Гітлер став рейхсканцлером, а в подальшому – канцлером і президентом в одній особі, ставши по суті диктатором Німеччини, його погляди на можливість використання Олімпійських ігор для пропагандистських потреб очолюваного ним режиму зазнали змін.

Причиною подібної трансформації позиції фюрера та інших керівників нацистського режиму (яка сталася під впливом рейхсміністра пропаганди Йозефа Геббельса) стало усвідомлення величезних можливостей, які з'являються у зв'язку з проведенням Олімпійських ігор у Німеччині для підвищення її авторитету в очах світового співтовариства (Diem, 1976).

Ситуація, що склалася в Німеччині у період підготовки до Ігор-1936, як і під час цих Ігор, багато в чому відображала погляди Адольфа Гітлера на різні сфери суспільного життя, в тому числі і на фізичне виховання і спорт, викладені ним у книзі "Майн Кампф", написаній у в'язниці в 1924 р. У цій книзі майбутній фюрер багато уваги приділив фізичному вихованню німців. Пояснюючи минулі невдачі і поразки Німеччини занадто інтелектуальним характером системи освіти і виховання в країні, Гітлер наголошував, що "в расово-націоналістичній державі школа повинна приділяти значно більше уваги фізичній підготовці. Жоден день не повинен проходити без того, щоб молоді тіла учнів не тренувалися,

Міністр пропаганди Німеччини Йозеф Геббельс був активним прихильником використання Олімпійських ігор у політичних цілях

Мілітаристський характер Олімпійських ігор 1936 р. підкреслювався великою кількістю нацистської символіки

Переможець Ігор I Олімпіади в Афінах 1896 р. Спиридон Луїс на Іграх XI Олімпіади 1936 р. у Берліні

хоча б по одній годині вранці і ввечері, займаючись різними видами спорту і гімнастикою".

Прагнення до проведення Ігор XI Олімпіади і IV зимових Олімпійських ігор і до їх максимального використання в політичних і пропагандистських цілях ніяк не вплинуло на нацистської ідеологію, в тому числі на її антисемітську спрямованість, на вороже ставлення націонал-соціалістів до євреїв, включаючи спортсменів цієї національності. У нацистській Німеччині євреїв виганяли зі спортивних клубів і збірних команд, їм забороняли використовувати спортивні споруди, в яких тренувалися німці, з'явилася заборона на проведення спортивних змагань німців з євреями і т. п. Ситуація загострилася і тим, що Імперський комісар у справах спорту Ганс фон Чаммер, реагуючи на ситуацію, що склалася в німецькому спорті, заявив, що організація Олімпійських ігор у Берліні належить винятково до його компетенції.

Президент МОК граф Анрі де Байє-Латур 6 травня 1933 р. направив керівникам спорту Німеччини лист вельми різкого змісту, в якому зажадав терміново, до червневої сесії МОК, яка повинна була відбутися у Відні, надати гарантії уряду щодо чіткого дотримання олімпійських правил. У листі підкреслювалася провідна роль Німецького олімпійського комітету, важливість підпорядкування оргкомітету Олімпійських ігор винятково МОК, неприпустимість расового, політичного або конфесійного характеру Олімпійських ігор.

Розуміючи, що організаційний комітет Ігор Олімпіади-1936 буде підпорядкований МОК, Гітлер відмовився від запропонованого йому поста почесного голови комітету. Однак МОК отримав всі необхідні гарантії, включаючи право євреїв брати участь в Олімпійських іграх. У засіданні МОК у Відні брав участь Ганс фон Чаммер, який надав необхідні документи, однак підписані не Гітлером, а міністром внутрішніх справ Фріком.

На церемонії відкриття Ігор XI Олімпіади. Президент МОК Анрі де Байє-Латур (на передньому плані від лівої), рейхсканцлер Адольф Гітлер і президент оргкомітету Ігор Теодор Левальд. Берлін, 1936 р.

Адольф Гітлер на зустрічі з учасниками Олімпійських ігор

Факельна естафета на церемонії відкриття XI Олімпійських ігор у Берліні у 1936 р.

Незважаючи на застереження щодо фальшивих обіцянок нацистського режиму, керівництво МОК все ж задовольнилося гарантіями німецької влади, які, по суті, жодним чином не вплинули на реальний стан речей у Німеччині, де переслідування єврейських спортсменів не тільки не припинилося, але й посилилось.

Це викликало бурхливу реакцію в багатьох країнах, особливо в США, Канаді, Великій Британії, Франції, і численні заклики до МОК про перенесення Ігор-1936 з Берліна в Барселону (це іспанське місто у 1931 р. стало другим на виборах міста, якому надавалося право прийняти Ігри XI Олімпіади). Національні олімпійські комітети різних країн, різні міжнародні спортивні федерації та інші спортивні організації закликали до бойкоту Олімпійських ігор 1936 р. у разі їх проведення в Німеччині.

В той же час не менш активно діяла влада нацистської Німеччини. Постійні запевнення в цілковитій відданості олімпійським принципам нацисти здійснювали в дусі установок Геббельса: "Ми домагаємося не правди, а результату", "Брехня, сказана сто разів, стає правдою" та ін. До того ж цей пропагандистський галас у Німеччині супроводжувався небаченою в історії олімпійського спорту широкомасштабною підготовкою до майбутніх Олімпійських ігор. У Берліні було споруджено грандіозний стадіон (здатний вмістити 100 тис. глядачів), який і сьогодні вражає своєю монументальністю. Для олімпійських змагань з плавання і стрибків у воду було побудовано басейн (на 18 тис. глядачів), рівного якому на той час не було в світі. Не менше враження справляло й олімпійське селище, яке об'єднало близько 100 будинків для проживання спортсменів, що беруть участь в Іграх, 38 їдалень з різними видами національних кухонь, а також спортивні об'єкти для тренування атлетів. Під керівництвом Карла Дієма готувалися грандіозні заходи урочистих церемоній Олімпійських ігор і широка культурна програма.

Все це дуже імпонувало Міжнародному олімпійському комітету та його президентові Анрі де Байє-Латуру, який не був схильний обговорювати питання про перенесення Ігор-1936 з Берліна.

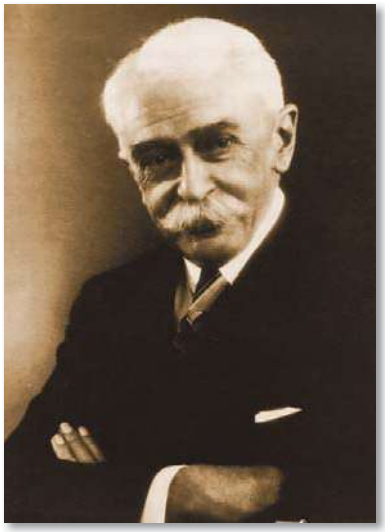
Тим не менше, спротив прогресивної світової громадськості та різних демократичних сил у різних країнах (особливо в США) проведенню Олімпійських ігор у Берліні і Гарміш-Партенкірхені був дуже великий. Це змусило МОК створити комісію з вивчення ситуації в Німеччині, яку очолив президент Олімпійського комітету США Ейвері Брендедж.

Після зустрічей комісії з німецькими урядовими чиновниками, з керівниками Оргкомітету Ігор-1936 Теодором Левальдом і Карлом Діємом і з деякими німецькими євреями Ейвері Брендедж прийшов до висновку про відсутність дискримінації спортсменів єврейської національності під час їх підготовки до Олімпійських ігор і зумів переконати в цьому керівництво МОК. Однак пізніше Теодор Левальд зізнався американському консулу Німеччини, що говорив неправду, коли переконував Ейвері Брендеджа та інших членів комісії Олімпійського комітету США в цьому. Стало відомо, що євреї, які розмовляли з Брендеджем, були попередньо проінструктовані нацистськими чиновниками (Eisen, 1984).

Брендедж не тільки зайняв тверду і непохитну позицію щодо необхідності участі спортсменів США в Олімпійських іграх 1936 р., але і став активно пропагувати думку, згідно з якою вся проблема навколо Ігор у Німеччині нібито штучно створена євреями і що "кожний заклик до бойкоту написаний євреєм або кимось, хто поступився єврейській

Обмеження прав євреїв супроводжувало процес підготовки і проведення Олімпійських ігор 1936 р.

Виступаючи на радіо барон де Кубертен, почесний президент МОК, із захопленням охарактизував атмосферу, що склалася у Берліні напередодні Ігор Олімпіади 1936 р.

пропаганді". В одному з листів до президента МОК Анрі де Байє-Латура Ейвері Брендедж згадав "єврейську пропозицію бойкотувати Ігри". І хоча заклики до бойкоту Ігор-1936 звучали і від відомих громадських діячів і представників різних сфер діяльності, які не були євреями, Брендедж вперто розглядав опозицію до цих Ігор як "змову євреїв і комуністів" (Eisen, 1984). Не справили враження на Брендеджа і результати опитування громадської думки, проведеного в США влітку 1935 р. Інститутом Геллапа, згідно з яким 43% американців були прихильниками бойкоту Олімпійських ігор у Німеччині.

Певну роль у збереженні прав Німеччини на проведення Олімпійських ігор зіграло залучення до їх популяризації почесного президента МОК П'єра де Кубертена. Влада Німеччини вміло використала психічний стан, проблеми зі здоров'ям і матеріальним положенням похилого Кубертена, коли запросила його відвідати Берлін у серпні 1935 р. Після того ознайомлення зі станом спорту в країні і ходом підготовки до Олімпійських ігор-1936 він був так вражений побаченим, що виступив по державному радіо Німеччини із захоплюючою промовою, в якій особливо відзначав роль Гітлера "як одного з видатних творців епохи". В одному з інтерв'ю, опублікованому під час проведення Олімпійських ігор у Берліні, Кубертен зазначив що "ці грандіозні Ігри, організовані з силою і дисципліною Гітлера, блискуче служать олімпійському ідеалу". Кубертен активно критикував прихильників бойкоту: "Що Ігри спотворені? Олімпійська ідея пожертвувана пропаганді? Це абсолютно не правильно. Величний успіх берлінських Ігор прекрасно послужив олімпійській ідеї... Викликає занепокоєння те, що Ігри 1936 р. осяяні гітлерівської силою і дисципліною. Як могло бути інакше? Навпаки, необхідно ще сильніше бажати, щоб Ігри завжди були так щасливо організовані..." (Teicher, 1982).

Кубертен вийшов з пропозицією про відкриття в Німеччині Олімпійського інституту, якому заповів свою літературну спадщину – понад 60 тис. друкованих сторінок. Німці сприймали Кубертена не тільки як "великого приятеля" нацистської Німеччини, але і як людину, що забезпечує органічний зв'язок Стародавньої Греції та "нової Німеччини", яка повідомила, що олімпійські боги свою прихильність подарували арійській "надрасі". Тому не дивно, що Гітлер підтримав пропозицію назвати ім'ям Кубертена площу перед південним входом Олімпійського стадіону в Берліні і спорудити йому пам'ятник (Teicher, 1982).

На сторону противників проведення Ігор-1936 у нацистській Німеччині несподівано став член МОК для США Ернст Лі Дженк. У відкритому листі, адресованому президентові МОК Анрі де Байє-Латуру й опублікованому 7 листопада 1935 р., він закликав МОК до санкцій щодо Німеччини, яка постійно порушує Олімпійську хартію і не дотримується своїх обіцянок, і закликав Байє-Латура "...зайняти місце в історії Олімпійських ігор поруч із Кубертеном, а не з Гітлером". Анрі де Байє-Латур розгнівався, і на наступній сесії МОК Ернст Лі Дженк був виведений зі складу Міжнародного олімпійського комітету, а його місце в МОК зайняв у 1936 р. Ейвері Брендедж.

Після повернення Брендеджа з Німеччини очолюваний ним Олімпійський комітет США одноголосно ухвалив рішення про участь американських спортсменів в Олімпійських іграх-1936. Це рішення було підтримано Національною університетською атлетичною асоціацією, а потім і Аматорським атлетичним союзом США, члени якого були не настільки одностайні. Але активна позиція Брендеджа, який наполягав на відділенні спорту від політики, і тут справила вирішальний вплив.

Німецькі спортсмени, стоячи на п'єдесталі пошани, нацистським вітанням святкують свій успіх

Основні спортивні об'єкти Ігор берлінської Олімпіади 1936 р.

Це рішення відчутно вплинуло на спортивні організації інших країн, які також відмовилися від ідеї бойкоту Ігор у Німеччині. У той же час чимало антифашистськи налаштованих спортсменів, серед яких були не тільки євреї, відмовилися від участі в Іграх-1936, що проводились у нацистській Німеччині, і віддали перевагу Народній Олімпіаді – альтернативним іграм у Барселоні, які, однак, не відбулися через фашистський заколот в Іспанії і подальшу громадянську війну.

Політичні й організаційні проблеми, що виникли у зв'язку з підготовкою до Олімпійських ігор, не вплинули на хід робіт з будівництва і реконструкції спортивних споруд і прилеглих до них територій. У травні 1933 р. при організаційному комітеті Олімпійських ігор було створено будівельну комісію, до складу якої поряд з урядовими чиновниками увійшли видатні архітектори, художники, будівельники. Було прийнято рішення щодо реконструкції існуючих у Берліні спортивних споруд, насамперед "Німецького стадіону", побудованого до Ігор 1916 р., а також будівництва нових об'єктів. Весь комплекс об'єктів, необхідних для проведення Ігор Олімпіади, став називатися Імперським спортивним майданчиком.

Процес підготовки спортивних об'єктів та інших споруд до Олімпійських ігор Гітлер взяв під особистий контроль. До проекту, підготовленого видатним архітектором Вернером Мархом, Гітлер вніс істотні зміни, спрямовані на створення грандіозного олімпійського комплексу. Як згадував Теодор Левальд, канцлер зазначив, що стадіон має бути збудований державою, а його будівництво слід розглядати як задачу імперського рівня; стадіон повинен бути величним і прекрасним, гідним прийняти гостей з усього світу. Гітлер наполягав на тому, щоб проект спортивних об'єктів передбачав використання архітектурних рішень, характерних для культових споруд Стародавньої Греції.

Особливістю проекту, розробленого Вернером Мархам з колегами, скоригованого і схваленого Гітлером, було загальне планування споруд, до якого були прив'язані всі будівельні плани, грандіозність споруд та відсутність обмежень у фінансуванні його реалізації. У Берліні мали з'явитися споруди, яких ще не бачила Європа, а Ігри Олімпіади слід було розглядати як найважливіший представницький проект (Васильченко, 2012).

Найяскравішою спортивною подією Ігор Олімпіади 1936 р. стала перемога американського легкоатлета Джеймса Оуенса

Починаючи з березня 1934 р. поряд із триваючими роботами з будівництва "Олімпійського стадіону", водного стадіону, стадіону для хокею на траві, тенісних кортів, поля для кінних видів змагань, майданчиків і сцен для проведення демонстрацій і масових заходів та інших споруд, було розпочато роботи з облаштування скверів і алей. Консультантом архітектора проекту

Кортеж урядових автомобілів прямує до олімпійських об'єктів

Трансляція олімпійських змагань. 1936 р.

Вернера Марха з ландшафтного дизайну став відомий фахівець у галузі садівництва Еріх Мауер. Одночасно проходили роботи з оформлення берлінських вулиць, виготовлення скульптурних статуй, які повинні були прикрасити вулиці, траси, олімпійські споруди.

У грудні 1934 р. відбулося вирішальне засідання будівельної комісії, на якому було ухвалено остаточний проект оформлення всіх спортивних об'єктів і прилеглих територій. За наполяганням Гітлера, всі ці роботи мали були здійснені з використанням найдорожчих і якісних матеріалів. Завершено будівництво та оформлення Імперського спортивного майданчика в рекордні терміни і вже 22 серпня, за рік до початку Олімпіади, відбулося святкування з приводу закінчення будівництва (Васильченко, 2012).

Досить ефективно й інтенсивно велася підготовка об'єктів і до зимових Олімпійських ігор в баварському містечку Гарміш-Партенкірхені. Було зведено всі необхідні спортивні об'єкти. Головним об'єктом став зимовий Олімпійський стадіон, який вміщував 15 тис. глядачів. Було збудовано грандіозний льодовий стадіон на 10 тис. глядачів. На цьому об'єкті застосовували штучне заморожування льоду, що було рідкістю на той час. Змагання фігуристів і ковзанярів, проведені на цьому стадіоні в 1935 р., дозволили визнати його ідеальним для майбутніх зимових Олімпійських ігор. Не менш вражаючим був трамплін для стрибків на лижах з 43-метровою баштою, а також святкове оформлення Гарміш-Партенкірхена.

Президент МОК граф Анрі де Байє-Латур відгукнувся про Гарміш-Партенкірхен як про "найпрекрасніший у світі комплекс для зимових видів спорту". Після цих Ігор у світі змінилося ставлення до зимовим Олімпійських ігор, які стали сприймати як самостійну велику спортивну подію, а не як додаток до Ігор Олімпіад.

У Берліні під час проведення Ігор XI Олімпіади в оформленні міста і різних його будівель домінували нацистські символи, особливо свастика, яка зустрічалася там частіше, ніж олімпійські емблеми.

Мілітаристський характер цих Ігор проявився у величезній кількості солдатів у формі, які перебували на всіх олімпійських спортивних об'єктах, вишикувалися вздовж маршруту смолоскипної естафети олімпійського вогню на церемонії відкриття Ігор XI Олімпіади, вздовж траси марафонського бігу легкоатлетів.

Для розпалювання шовіністичних настроїв під час Ігор-1936 чимало зробила преса Німеччини і німецькі радіокоментатори, багато з яких вели репортажі про олімпійські спортивні змагання, використовуючи лексикон військових кореспондентів: "Німеччина! Німеччина! Німеччина! Перемога! Велика битва... Німеччина сильніше!... П'ять перемог за один день... Вирішальна перемога...", – ці й подібні до них багаторазово повторювані патетичні словесні штампи створювали специфіку атмосфери тих Ігор.

На думку Франсуа Понсьє, посла Франції в Німеччині, Олімпійські ігри 1936 р. проходили в обстановці нервозної мобілізації, яка свідчила про наближення війни, але прикривалася мирними змаганнями. Однак демонстрація сили національного почуття була сильнішою, ніж сила міжнародного об'єднання. На помпезному святі закриття Ігор використовували величезну кількість військових прожекторів, які освітлювали стадіон з високих колон. Атмосфера, що склалася навколо Ігор, дозволила спортивним фахівцям говорити про них як про "міжнародний з'їзд партій Рейху в Берліні" (Hoffmann, 1993).

Американський письменник Томас Вулф так описував побачене ним у дні Ігор XI Олімпіади у романі "Додому вороття немає": "Щоденні вистави, розкішні і прекрасні, буквально захоплювали дух. На стадіоні невимовна гра фарб. Молоді люди стояли

невимушено, сміялися і розмовляли – особиста охорона фюрера. Частини СС і СА – всі чини і звання в різному форменому одязі. Двома шеренгами стояли вони від Вільгельм-штрассе до Бранденбурзьких воріт. Раптом пролунала різка команда, клацнули десятки тисяч підборів. У цих звуках чулася війна" (Штейнбах, 2008).

Одночасно влада нацистської Німеччини робила все можливе, щоб переконати міжнародну громадськість у своєму миролюбстві і демократичності. Не випадково на період Ігор-1936 у Німеччині діяла, як образно відзначив один із дослідників, "тимчасова дискваліфікація" однієї зі складових частин націонал-соціалістичної ідеології. Коли расистськи налаштований редактор однієї з німецьких газет дозволив собі насмішку над темношкірими американськими спортсменами, він отримав догану від міністерства (Hilton, 2006).

Символічним (а по суті явно пропагандистським жестом) виявилося вручення оливкової гілки Гітлеру знаменитим грецьким легкоатлетом – чемпіоном Ігор I Олімпіади (1896) з марафонського бігу Спиридоном Луїсом, спеціально для цього запрошеним до Берліна.

Ігри XI Олімпіади 1936 р. у Берліні ознаменувалися успіхами нацистської пропаганди, яка зуміла відвернути увагу світової громадськості від непривабливої сутності ідеології німецького націонал-соціалізму. Величні спортивні споруди, прекрасна організація Ігор, їх чітке проведення, різнобічне інформаційне забезпечення і різноманітна культурна програма перетворили Ігри-1936 на подію, небачену в історії сучасних Олімпійських ігор. І яскрава смолоскипна хода, і церемонія запалювання олімпійського вогню, і пишні театральні вистави на відкритті Ігор, і вистави Берлінської опери, і приголомшуюче зібрання творів мистецтва й архітектури античності, і урочисті прийоми й зустрічі – все це було покликане справити враження пишноти Ігор і процвітання Німеччини. На цьому тлі відверто мілітаристський характер ряду заходів, величезна кількість людей у військовій формі, наявність свастики на вулицях міста і спортивних об'єктах виглядали як фон грандіозної спортивної і культурної події. Роль Гітлера та інших нацистських лідерів була штучно мінімізованою. Тому більшість із декількох тисяч гостей Ігор XI Олімпіади покидали Берлін із почуттям, що націонал-соціалізм не настільки страшний, як вони думали до відвідування Ігор (Guttmann, 2006).

Спиридон Луїс був почесним гостем на XI Олімпійських іграх у Берліні у 1936 р.

Позитивно оцінював організацію Ігор, проведених у Берліні, Ейвері Брендедж, який майже через 30 років після цієї події, у 1965 р., вже будучи президентом МОК, відзначав, що "Ігри 1936 року в Німеччині були видатними і все ще пам'ятаються нам як встановлення нових стандартів в організації Олімпійських ігор" (Walters, 2006).

Використання олімпійського спорту для пропаганди нацистської ідеології і політики гітлерівської Німеччини проникло в той час у літературу та мистецтво. Мабуть, найбільш показовим у цьому відношенні став присвячений Олімпійським іграм 1936 р. у Німеччині фільм "Олімпія", який створила німецька кінорежисер Лені Ріфеншталь.

Вона народилася в 1902 р. у багатій родині. Уже в п'ятирічному віці Лені прийшла тренуватися в плавальний клуб, потім – у гімнастичний клуб, займалася катанням на ковзанах. Серед її захоплень були балет, гра на фортепіано, танці, теніс. Прагнення до сцени втілилося в професійних заняттях балетом під керівництвом петербурзької балерини Євгенії Едуардової, яка емігрувала з Росії. У 21 рік Лені почала професійну кар'єру в балеті, яка, на жаль, виявилася нетривалою через травму.

Згодом танцівниця Лені Ріфеншталь стає актрисою – і в 1925–1929 рр. знімається в головних ролях у декількох фільмах. Першою її акторською роботою в кіно стала роль у фільмі про сучасну фізичну культуру "Шлях до сили і радості", який вийшов на екрани в 1925 р.

Знайомства з відомими режисерами, акторами, сценаристами і літераторами (у тому числі зі знаменитим німецьким письменником Еріхом Марією Ремарком), захоплення спортом і відвідування в 1928 р. II зимових Олімпійських ігор, що проходили в швейцарському Санкт-Моріці, розширили коло інтересів Лені Ріфеншталь. Її захоплює робота режисерів і сценаристів, вона мріє про створення власного фільму.

Режисерський дебют Ріфеншталь – створений у 1932 р. фільм "Блакитне світло" – відразу приніс їй популярність і мав успіх у глядачів не тільки в Німеч-

Лені Ріфеншталь. 1935 р.

чині, але і в Австрії і Великій Британії, був відзначений срібною медаллю на конкурсі у Відні.

У 1932 р. Ріфеншталь познайомилася з Гітлером, а в 1933 р. прийняла його пропозицію зняти фільм про п'ятий з'їзд Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини. З цього почалася співпраця режисера Лені Ріфеншталь з НСДАП, що призвело в 1935 р. до створення документально-художнього фільму "Тріумф волі", який яскраво відобразив погляди і досягнення націонал-соціалістів. За цей фільм вона була удостоєна кінопремії за 1934–1935 рр. у Німеччині, відзначена премією за кращий іноземний документальний фільм на конкурсі в 1935 р. у Венеції і золотою медаллю на Всесвітній виставці в Парижі в 1937 р.

Вершиною режисерської кар'єри Лені Ріфеншталь став повнометражний документальний фільм "Олімпія", присвячений Іграм XI Олімпіади, що проходили в Берліні. Роботу над ним Лені почала в травні 1936 р. після серйозної попередньої підготовки, що включала співпрацю з великим знавцем олімпійського руху і однією з ключових фігур оргкомітету Ігор-1936 Карлом Діємом, відвідування IV зимових Олімпійських ігор-1936 у Гарміш-Партенкірхені. До роботи над фільмом, в якій брали участь близько 170 осіб, було залучено найбільш відомих і талановитих кінооператорів, які привнесли чимало різних технічних прийомів і новацій, що зробило "Олімпію" яскравим проявом не тільки режисерського, а й операторського мистецтва.

Зміст цього яскравого та видовищного фільму мав пропагандистський характер. Показовою є, наприклад, факельна естафета олімпійського вогню. Лише географічна карта давала інформацію про найважливіші проміжні пункти, через які проходив маршрут олімпійського вогню з грецької Олімпії до Берліна завдовжки 3075 км у руках трьох тисяч факелоносців: Софія, Белград, Будапешт, Відень, Прага. Національні прапори, встановлені на карті, ілюстрували хронологію подій. Силуети, які набувають обрисів немов у тумані, лише на миті з'являлися на екрані столиці держав, через які проходив шлях факельної естафети. Але щойно бігуни, які несли вогонь, досягли кордону Рейху, Лені Ріфеншталь з напису "Німеччина" створює символ-хрест, вкладаючи у цей кадр сенс націонал-соціалістичної політики. В овал зображення олімпійського стадіону в Берліні, показаного з висоти пташиного польоту, Ріфеншталь вмонтувала олімпійський дзвін, який перетворюється на профіль Гітлера. Послідовність кадрів підібрано так, що, по-перше, Німеччина зображується як єдина територія; по-друге, на ній – в образі стадіону – є окреме місце для народу; по-третє, в звучанні дзвону чується символічний ідеалізований життєвий принцип; по-четверте, натхненником цих ідей є фюрер. "Як абсолютно точна ознака націонал-соціалістичної Німеччини підкреслюється за допомогою цієї техніки зйомок фільму єдність чотирьох складових компонентів держави" (Loiperdinger, 1988).

Шляхом маніпуляцій режисер переставила команди країн, що проходили стадіоном під час параду на відкритті Ігор XI Олімпіади, так, щоб склалося враження, що всі вони вітають глядачів нацистським вітанням – викиданням руки в бік трибуни. Спотворення деяких подій церемонії відкриття Ігор торкнулося в фільмі і музики, під яку команди країн йшли на параді. Ріфеншталь використала урочистий військовий марш як звуковий супровід зображення лише під час показу команди Німеччини, а команди всіх інших країн йшли під звуки легкої народної музики (Loiperdinger, 1988).

Через фільм "Олімпія" його творцями було вміло проведено думку про те, що олімпійська ідея по суті є мілітаристською. До того ж кожен вид олім-

Церемонія нагородження переможців на XI Олімпійських іграх у Берліні у 1936 р.

пійських змагань Ігор-1936 коментувався в цьому фільмі з використанням таких термінів, як "боротися", "перемогти". Види спорту, які підходили для цього, узгоджувалися з рисами "нордичної раси" та її перевагами, й перетворювалися на символ "німецької імперії" (Hoffmann, 1993).

Пропагандистський характер "Олімпії" завуальовано завдяки неординарному режисерському таланту Лені Ріфеншталь, яка збагатила фільм безліччю яскравих моментів і незвичайних знахідок естетичного характеру. Присутність фюрера на церемонії відкриття Ігор XI Олімпіади в фільмі не підкреслюється. Гітлер представлений як звичайний глядач, який радіє, коли перемагають німецькі атлети, і переживає, коли вони зазнають поразки. Свастика в фільмі перебуває ніби в тіні олімпійських кілець. Спортсмени Німеччини показано не нав'язливо, а в єдності з видатними атлетами з інших країн. У вигідному світлі представлені, наприклад, виступи видатного темношкірого американського легкоатлета Джессі Оуенса, який став у Берліні чотириразовим олімпійським чемпіоном, а також переможця в марафонському бігу Кітей Сона, який представляв на Іграх-1936 Японію (справжнє прізвище цього корейського спортсмена – Сон Кі Чун, а в складі японської олімпійської команди він виступав у Берліні в зв'язку з тим, що ще в 1910 р. анексована Японією Корея була перетворена на японську колонію).

Фільм насичений також цікавими режисерськими рішеннями, що демонструють зв'язок сучасного спорту з античним, показують особливості різних видів спорту, красу людського тіла, міжнародний характер спорту, його динамічність і різноманітність. Все це перетворило фільм на захоплююче видовище, у якому пропагандистська складова була фоновою частиною твору.

Прем'єра двосерійного фільму "Олімпія" (перша серія – "Свято народів"; друга – "Свято краси") відбулася в Берліні 20 квітня 1938 р. (у день народження Гітлера) і пройшла блискуче. Наприкінці 1930-х років Лені Ріфеншталь з тріумфом представляла свій фільм у багатьох містах Європи. За цей фільм режисер була відзначена багатьма нагородами, в тому числі золотою олімпійською медаллю (1938) і олімпійським дипломом (1948). Талановитий і майстерно зроблений фільм із захопленням було сприйнято у різних країнах і отримав найвищу оцінку в ЗМІ як шедевр, як "твір мистецтва першого розряду", як "найкращий спортивний фільм" (Tonoli, 2009).

Після закінчення Другої світової війни режисерська діяльність Ріфеншталь у кіно була ускладнена з причин, пов'язаних з негативною реакцією на її співпрацю з нацистським режимом, що призвело для Лені і до фінансових труднощів. У 1956 р. вона прийняла рішення змінити професію і почала займатися фотографією. Фоторепортажі Ріфеншталь про життя африканських племен, що мешкають у Нубійській пустелі, викликали інтерес не тільки провідних газет і журналів різних країн, але і фахівців – археологів та істориків (Ford, 1982).

У 1974 р. Ріфеншталь (у 72-річному віці) вперше здійснила занурення з аквалангом і зробила підводні знімки. Після цього вона ще близько двох тисяч разів занурювалася для підводних зйомок. Їх підсумками стали фотоальбоми "Диво під водою" і "Коралові сади", а також документальний фільм "Підводні враження", який вона закінчила в 2002 р. – у столітньому віці.

Лені Ріфеншталь є автором десяти книг, серед яких "Краса олімпійської боротьби". Більше десяти разів організовувалися великі виставки її фоторобіт в США, Японії, Італії, Іспанії та інших країнах. Події свого яскравого і багатогранного життя Ріфеншталь описала в мемуарах, вперше виданих у 1987 р., а потім перевиданих у багатьох країнах, у тому числі у Росії.

У 2001 р., коли Лені Ріфеншталь виповнилося 99 років, президент МОК Хуан Антоніо Самаранч вручив їй ту золоту олімпійську медаль, якої вона була удостоєна ще в 1938 р.

Слід зазначити, що до кінця життя Ріфеншталь категорично заперечувала те, що її фільми пропагували нацистську ідеологію. Лені визнавала своє захоплення ідеями Гітлера і не приховувала дружніх стосунків з ним, як і тісної співпраці з націонал-соціалістами, які фінансували її фільми, в тому числі "Олімпію". Проте вона наполягала, що ці фільми були не пропагандистськими постановками, а документальними роботами, що відображали атмосферу тогочасних подій (Riefenstahl, 1987).

Але, тим не менш, величезна пропагандистська роль фільмів Ріфеншталь настільки ж очевидна, як і талант, висока професійна майстерність і натхнення режисера. Саме ця складова фільму "Олімпія" забезпечила величезний інтерес до нього як з боку кінематографістів, так і представників олімпійського руху (Downing, 1992), а дискусії навколо її творчості не вщухають і понині.

Лені Ріфеншталь померла 8 вересня 2003 р. – на сто другому році життя.

До другої половини 1930-х років належать і політичні події, пов'язані з суперництвом двох країн – Італії та Японії – за право проведення в 1940 р. Ігор XII Олімпіади.

Нагадаємо, що в жовтні 1936 р. було створено "Антикомінтернівський пакт" – військово-політичний союз між нацистською Німеччиною і фашистською Італією, який отримав у літературі термін "Вісь Берлін – Рим", який пізніше, з урахуванням третьої країни – імперіалістичної Японії, що стала союзницею Німеччини та Італії, було перетворено на "Вісь Берлін – Рим – Токіо".

Беніто Муссоліні, що надихнувся успіхами команди Італії на чемпіонаті світу з футболу 1934 р., вийшов з ідеєю проведення Олімпійських Ігор 1940 р. у Римі

Як і в нацистській Німеччині, де гітлерівський режим сповідував ідеї мілітаризації фізичного виховання і спорту, в Італії, де правив фашистський режим Беніто Муссоліні, який прийшов до влади в 1922 р., фізичне виховання і спорт також уміло було використано в політичних і пропагандистських цілях. Основними напрямами діяльності режиму Муссоліні в цій сфері стали: реформа фізичного виховання в навчальних закладах, спрямована на його мілітаризацію; фізична підготовка і спорт у численних молодіжних і студентських організаціях, які сповідують фашистську ідеологію, зі спрямованістю на підготовку солдатів; масові спортивні свята, організовані за принципом військових парадів; перетворення спортивних організацій, у тому числі Національного олімпійського комітету Італії (CONI) і національних спортивних федерацій по суті на органи фашистської партії і держави; політичні акції і демарші під час важливих спортивних подій; агресивна пропаганда в ЗМІ (Gordon, London, 2006).

Фашистський режим в Італії створив велику кількість організацій, робота яких була спрямована на розвиток спорту. У 1936 р. 20 тис. таких місцевих організацій охоплювали своєю діяльністю понад 5,5 млн осіб (переважно чоловіків). Розвиток масової фізичної культури і спорту забезпечувався в Італії інтенсивним будівництвом різних спортивних споруд, у тому числі численних стадіонів, а також спортивних залів і майданчиків.

Підписання Триствороннього пакту між Німеччиною, Японією та Італією 27 вересня 1940 р. у Берліні

Будувалися в Італії і великі спортивні об'єкти, орієнтовані на проведення не тільки національних, а й міжнародних змагань. Модернізація існуючих та будівництво нових футбольних стадіонів у всіх великих містах країни допомогли Італії отримати право на проведення в 1934 р. Кубка світу з футболу (так протягом тривалого часу офіційно іменувався чемпіонат світу з цього виду спорту) (Gordon, London, 2006).

Весь цей потенціал використовувався фашистським режимом в Італії для виховання "нової людини", досконалої тілом і духом, відданої державі і партії. Прикладом для наслідування був сам Муссоліні, який постійно демонстрував своє ставлення до спорту і виділяв час для занять бігом, плаванням, фехтуванням, кінним спортом (Mosse, 1996; Gori, 2000).

Основою фізичного виховання і спорту в Італії часів правління Муссоліні стало виховання схильності до небезпеки і ризику, до самопожертви, утвердження національної гордості, єднання і віри в фашистську ідеологію, підпорядкування індивідуального героїзму колективним діям (Malvano, 1984).

Помітне місце в Італії відводилося великим спортивним подіям, особливо міжнародним, які фашистський режим прагнув використовувати як засоби дипломатії, зовнішньої і внутрішньої політики. Прикладами такої пропаганди і поширення ідеології фашизму можуть слугувати і зміст газетних і журнальних статей і радіорепортажів, і фашистська символіка на друкованій продукції, і фашистські привітання команд перед початком спортивних змагань, і бойкот Італією тих міжнародних змагань, які проводилися в країнах, недружньо налаштованих до фашистського режиму (скажімо, у Франції).

Медалі чемпіонату світу з футболу. 1940 р.

Плакати чемпіонату світу з футболу 1940 р.

Кульмінаційним у цьому відношенні виявився проведений у 1934 р. в Італії чемпіонат світу з футболу. Цей турнір, крім суто спортивних завдань, повинен був забезпечити демонстрацію переваги Італії у різних сферах людської діяльності – особливо в тих, що пов'язані з ризиком, великими зусиллями і духом колективної дисципліни. Цьому сприяла і журналістське висвітлення подій цього чемпіонату в італійських ЗМІ, де кожен футбольний матч був "войовничою зустріччю", "не грою, а боєм" (Gordon, London, 2006).

Фашистська пропаганда багато зробила для того, щоб представити перемогу збірної команди Італії на цьому чемпіонаті як підтвердження "ефективності політики Муссоліні" і використовувати тріумф італійських футболістів для згуртування нації навколо фашистської партії та її лідера – дуче, а також одночасно продемонструвати прагнення Італії до миру і міжнародного співробітництва (Gordon, London, 2006), що, як нам добре відомо, не відповідало дійсності, оскільки вже тоді режим Муссоліні готувався до війни; у 1935–1936 рр. фашистська Італія захопила Ефіопію (Абіссінію), а в 1936 р. разом із нацистською Німеччиною підтримала бунтівників в Іспанії, які розв'язали громадянську війну.

Столиця Італії була основним претендентом на отримання права проведення в 1940 р. Ігор XII Олімпіади. Це була вже не перша спроба Риму отримати таке право. Ще в 1904 р. на сесії МОК, що проходила в Лондоні, було визначено, що Ігри IV Олімпіади 1908 р. відбудуться в Римі. Це місто готувалося до Ігор-1908, однак потужне виверження вулкану Везувій у квітні 1906 р., що спричинило сильні руйнування, змусило уряд Італії сконцентрувати ресурси на усунення наслідків цієї трагедії, тому Рим був змушений відмовитися від проведення Ігор-1908, і МОК ухвалив рішення про їх перенесення у Лондон (Collins, 2006).

Перемога збірної Італії на чемпіонаті світу з футболу, який пройшов в Італії у 1934 р., мала на меті продемонструвати переваги цієї країни у різних сферах людської діяльності

За часів правління Муссоліні в Італії знову виникла ідея проведення Олімпійських ігор у Римі. Така ідея посилилася після успішного проведення в Італії в 1934 р. чемпіонату світу з футболу. Рим почав активну кампанію, спрямовану на отримання права на проведення Ігор XII Олімпіади, яку очолив особисто дуче, який проголосив проведення Ігор "національним пріоритетом" (Collins, 2006).

Візит президента Міжнародного олімпійського комітету Анрі де Байє-Латура до Японії у 1936 р.

На проведення Олімпійських ігор у 1940 р. стала претендувати і Японія, правителі якої, запозичуючи досвід Німеччини та Італії, також прагнули використовувати спорт у своїх політичних і мілітаристських цілях.

На сесії МОК, що проходила в червні 1933 р. у Відні, член МОК для Японії Джігороно повідомив про бажання цієї країни провести Ігри XII Олімпіади в Токіо. Однак реальне втілення ця ініціатива отримала вже після того, як свою кампанію, націлену на отримання права провести Ігри, почав Рим (Nakamura, 1992).

В Японії боротьбу за право проведення Ігор-1940 у Токіо оголосили загальнонаціональною кампанією, для здійснення якої уряд цієї країни виділив фінансові засоби. Заявка Токіо, яка офіційно свідчила про бажання японської столиці провести Ігри-1940, була представлена в МОК у 1934 р. При цьому серед аргументів було наведено не тільки економічні досягнення Японії і необхідність вперше надати право на проведення Олімпійських ігор азіатській державі, а й торжества, які планувалося провести в Японії в 1940 р. з нагоди ювілею багатовікового правління імператорської династії (Nakamura, 1992).

Токіо дуже активно вів свою діяльність, спрямовану на отримання права провести Ігри-1940, послідовно знімаючи заперечення і розширюючи коло своїх прихильників у МОК. Зокрема, японська влада була готова виділити кошти для переїзду іноземних учасників Ігор-1940 з їхніх країн у Токіо. Було представлено масштабну програму будівництва спортивних споруд і місць для проживання спортсменів, офіційних осіб і гостей майбутніх Ігор, а також розгорнуто потужну пропагандистську кампанію, покликану обґрунтувати право Азії проводити Олімпійські ігри, які до цього проходили тільки в країнах Європи і в США.

Але в Японії усвідомлювали, що всіх цих заходів буде недостатньо для того, щоб Токіо виграв у Риму суперництво за право проведення Ігор-1940. І тоді було зроблено небачений в історії олімпійського руху крок: до Риму для зустрічі з дуче направили японську делегацію з проханням зняти кандидатуру Риму. Важко з упевненістю припускати, які аргументи використовували японці, але результат зустрічі їх делегації з Муссоліні виявився несподіваним як для жителів Японії, так і для італійців: дуче погодився зняти кандидатуру Риму в конкурсі на право проведення Ігор-1940 і підтримати кандидатуру Токіо.

Однак така ситуація навряд чи влаштовувала президента МОК: Анрі де Байє-Латур не був схильний давати політикам можливість вирішувати за МОК питання, що входили до його компетенції. І коли на сесії МОК, що відбулася в 1935 р. в Осло, було озвучено телеграму Муссоліні на підтримку кандидатури Токіо, Байє-Латур знайшов привід для того, щоб перенести вирішення питання щодо вибору столиці Ігор XII Олімпіади на одну з чергових сесій МОК.

Остаточно питання про надання Токіо права провести Ігри-1940 було вирішено на сесії МОК, що відбулася в Берліні влітку 1936 р. Передувала такому рішенню поїздка президента МОК до Японії, де Байє-Латур домігся винятково вигідних для МОК економічних та організаційних умов, що гарантують високий рівень проведення Ігор (Collins, 2006).

Карл Дієм (від правої) з послом Японії у Німеччині Матсудо Нагаї (у 1933–1934 рр.) обговорюють перспективи проведення Олімпійських ігор 1940 р. у Токіо

Плакати до XII Олімпійських ігор у Токіо у 1940 р.

Незважаючи на підтримку президента МОК і відмова Риму від проведення Ігор-1940 на користь японської столиці, перемога далася Токіо не так вже просто, хоча він і випередив під час виборів столицю Фінляндії Гельсінкі (результати голосування членів МОК були такими: за Токіо – 36 голосів, за Гельсінкі – 27).

За традицією, відповідно до якої у 1920–1930-ті роки країні, чиє місто здобуло право на проведення Ігор Олімпіади, надавалася можливість провести в тому ж році чергові зимові Олімпійські ігри, Японія отримала право провести у 1940 р. і V зимові Олімпійські ігри в Саппоро.

На сесії МОК, що проходила в березні 1938 р. у Каїрі, члени Міжнародного олімпійського комітету взяли до відома заяву генерального секретаря Олімпійського комітету Японії про те, що Ігри XII Олімпіади будуть проведені за будь-яких обставин, тому що Японія "виступає за мир". При цьому залишилася без відповіді заява представника Китаю – країни, на територію якої в 1937 р. вторглася армія Японії й почала загарбницьку війну, – з проханням позбавити країну-агресора та її міст Токіо і Саппоро права на проведення в 1940 р. Ігор XII Олімпіади і V зимових Олімпійських ігор. У цьому питанні МОК зайняв вичікувальну позицію, а виконком МОК на закритому засіданні прийшов до такого висновку: якщо Токіо і Саппоро відмовляться від проведення Ігор-1940, Ігри XII Олімпіади відбудуться в Гельсінкі, а V зимові Олімпійські ігри – в Осло (Кун, 1982).

У липні 1938 р., коли Японія заявила, що не зможе в 1940 р. прийняти Олімпійські ігри (їй було тоді не до Ігор, оскільки вона продовжувала загарбницьку війну в Китаї і виношувала інші агресивні плани), МОК вирішив, що Ігри XII Олімпіади прийме столиця Фінляндії Гельсінкі. Що стосується норвезької столиці, де планувалося провести V зимові Олімпійські ігри, то Осло відмовився, не бажаючи вплутуватися в конфлікт між МОК і Міжнародною федерацією лижного спорту (FIS). Наступною кандидатурою на V зимові Олімпійські ігри став швейцарський гірський курорт Санкт-Моріц, який вже мав досвід проведення II зимових Олімпійських ігор у 1928 р., але на початку 1939 р. Санкт-Моріц теж зняв свою кандидатуру (у зв'язку з розбіжностями у поглядах на лижні змагання і на аматорський статус лижних інструкторів). І тоді – незважаючи на те, що згідно з Мюнхенською угодою 1938 р. між Німеччиною, Італією, Великою Британією та Францією від Чехословаччини в жовтні 1938 р. було відторгнуто на користь Німеччини Судетську область, а в березні 1939 р. німецькі війська окупували всі чеські землі

Почесний знак учасника Ігор Олімпіади 1940 р.

Олімпійський прапор Ігор Олімпіади 1940 р., що не відбулися

(на яких було створено "протекторат Богемії і Моравії", який перебував під німецькою владою), і незважаючи на масові єврейські погроми в Німеччині, МОК доручив проведення V зимових Олімпійських ігор (1940) німецькому Гарміш-Партенкірхену, що мав досвід таких Ігор у 1936 р. (Li, 2000).

1 вересня 1939 р. почалася Друга світова війна, а 22 листопада 1939 р. член МОК для Німеччини Карл Ріттер фон Хальт повідомив президенту МОК Анрі де Байє-Латуру, що Німеччина відмовляється від проведення V зимових Олімпійських ігор-1940 у Гарміш-Партенкірхені.

Таким чином, політичні події – в їх крайньому радикальному (військовому) втіленні – перешкодили проведенню Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор на досить тривалий період: вони не відбулися ні в 1940, ні в 1944 рр.

Олімпійський рух і політика "холодної війни"

Після завершення Другої світової війни МОК ухвалив ще одне рішення, обумовлене причинами політичного характеру. Німеччина та Японія – країни-агресори, що розв'язали Другу світову війну, не були допущені до участі в Іграх XIV Олімпіади (1948) у Лондоні і V зимових Олімпійських іграх (1948) у Санкт-Моріці.

Зі вступом в олімпійський рух Радянського Союзу (в 1951 р.) і утворенням соціалістичного табору (пізніше соціалістичної співдружності), що об'єднував СРСР та ряд залежних від нього держав Східної Європи та деяких інших регіонів, Олімпійські ігри (починаючи з Ігор XV Олімпіади 1952 р. у Гельсінкі) перетворилися не тільки на арену змагань між спортсменами різних країн, але й на місця протистояння різних суспільно-політичних систем, ставши важливою зброєю "холодної війни". Перемоги і поразки на Олімпійських іграх стали сприйматися як свого роду барометр, який показує відносне "здоров'я" (або "нездоров'я") тієї чи іншої політичної системи.

Найбільший вплив політики на олімпійський спорт проявився в ідеологічних противоборствах між СРСР і США, НДР і ФРН, США та Кубою. Прагнення з допомогою результатів у спорті й успіхів на Олімпійських іграх довести перевагу тієї або іншої політичної системи нерідко призводило до того, що в хід пускалися засоби, якими деформувалася природа спорту, руйнувалися ідеали олімпізму. І "пріоритет" у таких "змаганнях" належав СРСР і США.

У Радянському Союзі і Сполучених Штатах Америки політичні діячі та ЗМІ багато зробили для того, щоб спорт став ареною політичної боротьби, де ворогуючі або конкуруючі держави (або їх блоки) могли добитися бажаних політичних результатів і задовольнити свої амбіції. Ці прагнення можновладців, природно, реалізовувалися організаторами спорту відповідних країн, тренерами і самими спортсменами. Наприклад, відомий американський легкоатлет-десятиборець – дворазовий олімпійський чемпіон Роберт Метіас (першу золоту медаль завоював на Іграх-1948 у Лондоні, другу – на Іграх-1952 у Гельсінкі, де вперше на олімпійських аренах зустрілися команди СРСР і США) так описував атмосферу змагань між атлетами цих двох країн: "Росіяни чинять великий тиск на американських спортсменів. Вони в повному розумінні вороги. Вам хочеться і ви повинні перемогти їх. Це почуття було сильним у всіх спортсменів і не було тим почуттям і бажанням, яке викликало суперництво, приміром, з австрійцями" (Платонов, 2002).

Команда СРСР на церемонії відкриття Ігор XV Олімпіади 1952 р. у Гельсінкі

Збірна команда СРСР на Іграх XV Олімпіади проживала окремо від команд капіталістичних країн у селищі Отаніємі. Портрет "вождя народів" прикрашав вхід до радянської частини олімпійського селища

Не менший вплив виявляла і радянська – антиамериканська за спрямованістю і тональністю – пропаганда на спортсменів збірних команд СРСР, які виступали на тих Олімпійських іграх.

Як відомо, спортсмени СРСР вийшли на міжнародну арену після закінчення Другої світової війни і, зрозуміло, їм було важко відразу розраховувати на перемоги. Адже країні потрібно було залікувати рани, нанесені війною, відновити зруйновані спортивні споруди і побудувати нові, підготувати кадри організаторів спорту і тренерів, налагодити науково обґрунтовану, чітку і високоефективну систему олімпійської підготовки спортсменів. Однак "кращий друг радянських фізкультурників" (як тоді називали в цій сфері Й. В. Сталіна) вимагав, щоб спортсмени СРСР перемагали у всіх змаганнях із закордонними суперниками. "Нам було відомо вказівку Сталіна швидше поліпшувати роботу з розвитку спорту, ретельно готуватися до змагань і обов'язково брати участь, якщо переконані в перемозі", – згадував у книзі "Важкі дороги до Олімпу", що вийшла у світ у 1987 р. Н. Н. Романов, який у повоєнні роки був головою Комітету у справах фізичної культури і спорту при Раді Міністрів СРСР. Тоді спортивним керівникам на кожен випадок виїзду радянських спортсменів на міжнародні змагання доводилося направляти в Кремль спеціальну записку, де давалися гарантії успішного виступу (Романов, 1987).

Для того щоб форсувати підвищення рівня майстерності радянських спортсменів, ЦК ВПК(б) і уряд СРСР у 1945 р. прийняли спільну постанову про преміювання тих, хто завойовував чемпіонські титули і встановлював світові рекорди. Така практика продовжувала існувати і після вступу СРСР у міжнародний олімпійський рух у 1951 р.

У той період пильну увагу партійно-державного керівництва СРСР до виступів радянських спортсменів на світовій і насамперед олімпійській арені було спрямовано на суперництво не тільки з американськими атлетами, але і зі спортсменами інших країн, особливо тих, чиї керівники були з тієї чи іншої причини в немилості у керівництва СРСР. Для ілюстрації наведемо далеко не поодинокий приклад: протистояння футбольних команд Радянського Союзу і Югославії на Іграх XV Олімпіади (1952) у Гельсінкі. У ті роки через те, що лідер Югославії Йосип Броз Тіто проявив неабияку, з точки зору керівництва СРСР, норовистість і не побажав сліпо слідувати вказівкам Москви, він трактувався радянською пропагандою як "зрадник", "шпигун" і т. п. Відповідне значення надавалося й олімпійському поєдинку футболістів СРСР і Югославії. Матч між ними закінчився внічию – 5:5, а в повторній зустрічі (перегравання) перемогли югослави – 3:1. Поразка від команди Югославії досить болісно позначилася на гравцях і тренерах збірної СРСР після їх повернення з Гельсінкі додому: за вказівкою ЦК партії всіх футболістів суворо покарали, з деяких зняли звання "заслужений майстер спорту", а армійську команду ЦБРА, що була в той час базовою для формування збірної СРСР, взагалі розформували (Штейнбах, 2008).

Сергій Павлов очолив Комітет з фізичної культури в 1969 р. й у найкоротший час виправив грубі помилки в розвитку спорту, яких припустилися під час правління країною М. С. Хрущовим

Контроль за спортом вищих досягнень у СРСР з боку партії і держави не тільки значною мірою вплинув на характер виступів радянських спортсменів на Олімпійських іграх, але і послужив своєрідним каталізатором подальшого залучення політики в спорт і використання Ігор в ідеологічних цілях урядами багатьох країн.

Програші на Олімпійських іграх прирівнювалися керівництвом тієї чи іншої країни до великих політичних поразок, а перемоги на Іграх безпосередньо пов'язувалися з перевагами відповідної політичної системи. Наприклад, після того, як на Іграх XXI Олімпіади (1976) у Монреалі збірна США не тільки з великим відривом програла збірній СРСР, але і поступилася другою позицією команді НДР, С. П. Павлов (голова Олімпійського комітету СРСР і голова Спорткомітету СРСР) сказав, що ці результати є закономірними, оскільки "були обумовлені суспільною політикою наших країн" (Павлов, 1977).

Для підігрівання атмосфери протистояння двох антагоністичних політичних систем на міжнародних спортивних аренах багато зробила і преса різних країн (у тому числі у СРСР і США), яка представляла Олімпійські ігри як принципову і безкомпромісну дуель між радянськими та американськими спортсменами.

У Сполучених Штатах Америки процес політизації олімпійського руху та олімпійського спорту став яскраво проявлятися після Ігор XXI Олімпіади-1976 у Монреалі. Суспільно-політичний резонанс нищівної поразки збірної США на цих Іграх був настільки великий, що змусив американську адміністрацію взяти під контроль процес олімпійської підготовки спортсменів США та їх участь в Олімпійських іграх.

Особливо змінилося в США ставлення до спорту вищих досягнень як до інструменту державної політики з приходом до влади президента Рональда Рейгана і його адміністрації. Спорт став невід'ємною частиною програм, що реалізувалися Інформаційним агентством США (USIA), а Ігри XXIII Олімпіади, проведені в 1984 р. у Лос-Анджелесі, мали вже не стільки спортивний, скільки політичний характер (як і Ігри XXII Олімпіади, що відбулися в 1980 р. у Москві, – для партійно-державного керівництва СРСР). Президент США Рональд Рейган напередодні Ігор-1984 висунув гасло "Відродимо колишню Америку", для підтвердження якого важко було придумати що-небудь краще, ніж перемога американських спортсменів.

Однак ще задовго до цього поразка збірних команд США на Іграх XVI Олімпіади (Мельбурн, 1956) і на Іграх XVII Олімпіади (Рим, 1960), нанесена спортсменами СРСР, і явна політичне забарвлення, яка було надано цим поразкам США не тільки в СРСР і інших соціалістичних країнах, а й в самих США і багатьох країнах Заходу, викликало загострену реакцію з боку американської громадськості,

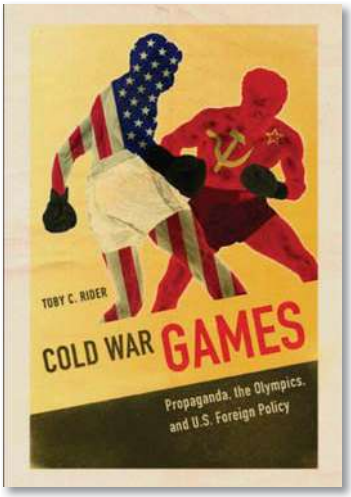
Президент США Джон Кеннеді надто болісно реагував на поразку американських спортсменів на Іграх Олімпіади

видатних політичних і державних діячів стосовно проблеми підготовки та участі спортсменів США в Олімпійських іграх.

Аналізуючи підсумки радянсько-американського суперництва на олімпійських аренах – на Іграх 1952 1956 і 1960 рр., президент Олімпійського комітету США К. Вілсон зазначав: "Починаючи з 1952 р. у Гельсінкі, коли росіяни вперше вступили в змагання, американську перевагу було піддано сумніву. Якість змагання росіян вразила всіх у спортивному світі... Присутні 1300 спортивних журналістів світу не змогли пропустити можливість зобразити це як найкраще випробування фізичної придатності і способу життя. Російські перемоги були проголошені комуністичними країнами як доказ, що їх спосіб життя має бути переважаючим... Якщо ми хочемо повернути перевагу, якою насолоджувалися в минулому, нам потрібно докласти тотальне зусилля, мобілізацію спортивних умінь і здібностей молодих людей, готових присвятити свій час і енергію довгій, виснажливій тренувальній діяльності. Протистояння в Токіо в 1964 р. буде жахливим" (Wilson, 1961).

Надзвичайно гостро відреагував на здачу позицій на олімпійській арені президент США Джон Кеннеді: "Сполучені Штати постали перед суворим викликом своєму міжнародному престижу... Одним із випробувань, за яким про нас судитимуть, будуть досягнення наших чоловіків і жінок на спортивних аренах... Я закликаю всіх чоловіків і жінок у всіх видах спорту об'єднатися в новому поході за перевагу в спортивних змаганнях" (Сухоцкий, 1964). Міністр юстиції США Роберт Кеннеді висловився ще відвертіше: "Ми не хочемо читати в газетах, що наша країна була другою за Радянським Союзом на Олімпійських іграх... Ми хочемо бути першими" (Сухоцкий, 1964).

Міністр юстиції США Роберт Кеннеді надавав Олімпійським іграм яскравого політичного забарвлення

Питання про стан американського спорту у світлі підготовки до Ігор XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо було розглянуто конгресом США. Доповідач сенатор Гемфрі закликав американський конгрес усвідомити необхідність прийняття рішучих заходів з розвитку олімпійського спорту "в напрямку покращення положення Америки щодо інших країн, особливо до Радянського Союзу, в олімпійських змаганнях. Ми не можемо ігнорувати це питання протягом трьох років з кожного чотирирічного циклу, як це ми робили досі... Чи займемо ми перше місце в наступних Іграх Олімпіади – так само важливо, як мати здорову і придатну націю... Сполучені Штати повинні зробити рішучі зусилля, щоб підготуватися до Олімпійських ігор, якщо ми не хочемо бути побитими Радами" (Jingo, 1961).

Унаслідок цього конгресом США було вжито кардинальні заходи з розвитку олімпійських видів спорту та підготовки до Олімпійських ігор. Як першочергові положення було висунуто: формування довгострокової програми і надання допомоги штатам у розвитку системи фізичного виховання молоді, шкільного та студентського спорту, зміцнення його матеріальної бази; створення національної програми підготовки та участі спортсменів у міжнародних змаганнях, особливо в Олімпійських іграх; запровадження спеціального олімпійського фонду США; посилення науково-дослідної роботи в сфері фізичного виховання і спорту, забезпечення координації та систематизації наукових досліджень і впровадження їх результатів у практику; запровадження життєздатної Ради з фізичної придатності при президентові США на основі постійного статусу, з власним бюджетом.

Паралельно активізував свою діяльність і змінив політику Олімпійський комітет США. Зокрема, було визнано неприпустимим концентрувати зусилля в справі олімпійської підготовки лише протягом завершального перед Іграми року. Всій роботі з підготовки до Олімпійських ігор надали постійного характеру. Було створено комісію олімпійського розвитку, метою якої стала координація діяльності з розвитку в США всіх олімпійських видів спорту, забезпечення їх спортсменами міжнародного класу. Акцент під час підготовки до Ігор було переставлено "з індивідуальних на загальнокомандні досягнення нації". Як основні напрями діяльності було визначено: 1) інтенсивний розвиток відстаючих і мало популярних у країні олімпійських видів спорту; 2) підготовка резерву для олімпійських команд США; 3) розвиток жіночого спорту; 4) різке збільшення матеріальних і фінансових можливостей для підготовки олімпійських команд (Сухоцкий, 1964).

У протиборство СРСР і США включився і науковий світ, який став розглядати як інструмент "холодної війни" всі ініціативи СРСР і інших країн соціалістичної співдружності, з одного боку, США та інших країн Заходу – з іншого, щодо розвитку організаційних, матеріально-технічних і чисто спортивних складових спорту вищих досягнень та резервного спорту. Навіть цілком природні для 1950–1980-х років ініціативи представників СРСР з розширення жіночої частини програми Олімпійських ігор сприймалися не як природний процес розвитку спорту та усунення дискримінації жінок, на чому активно наполягали видатні представники фемінізму з США та інших країн Заходу, а як прагнення Радянського Союзу отримати односторонню перевагу на олімпійській арені (Spears, 1988).

Політичні аспекти олімпійського руху та Олімпійських ігор, починаючи з 1950-х років і протягом кількох наступних десятиліть не обмежувалися згаданим протиборством між СРСР і США.

Не можна не сказати і про те, що чимало держав з допомогою Олімпійських ігор вирішували свої політичні, економічні й інші завдання. Такі проблеми, наприклад, прагнули вирішити Італія (з допомогою Ігор XVII Олімпіади в Римі в 1960 р.), Японія (використовуючи Ігри XVIII Олімпіади в Токіо в 1964 р.), Мексика (з допомогою Ігор XIX Олімпіади в Мехіко в 1968 р.), Федеративна Республіка Німеччина (використовуючи Ігри XX Олімпіади в Мюнхені в 1972 р.), Республіка Корея (з допомогою Ігор XXIV Олімпіади в Сеулі в 1988 р.), Китайська Народна Республіка (використовуючи Ігри XXIX Олімпіади в Пекіні в 2008 р.).

Що стосується політизованих протиборств в олімпійському русі, можна сказати і про такі досить довго невирішені проблеми, як німецьке питання (протистояння між НДР і ФРН), китайське питання

(протистояння між КНР і Республікою Китай на острові Тайвань), корейське питання (протистояння між Республікою Корея та Корейською Народно-Демократичною Республікою) і т. д.

Висока ефективність використання олімпійського спорту для популяризації країн і їх протидії політичному тиску, санкцій та дискримінації була яскраво продемонстрована Німецькою Демократичною республікою у 1950–1980-х роках і Кубою, починаючи з 1960 р.

Після поразки Німеччини у Другій світовій війні в 1945 р. її територіяю було розділено на чотири зони окупації, однією з яких виявилися радянська зона, куди входили п'ять німецьких земель: Макленбург – Передня Померанія, Бранденбург, Саксонія-Ангальт, Саксонія і Тюрингія. Управління радянською зоною здійснювалося радянською військовою адміністрацією, яка проводила денацифікацію, придушення потенційних супротивників СРСР за підтримки Соціалістичної Єдиної Партії Німеччини (СЄПН), створеної в 1946 р. комуністами на партійній основі з соціал-демократами. Після оформлення економічного союзу між п'ятьма землями радянської зони окупації, грошової реформи і закриття кордонів із західними окупаційними зонами було створено умови для утворення на німецьких землях радянської окупаційної зони самостійної держави. У травні 1949 р. відбулися вибори делегатів Німецького народного конгресу, який 30 травня 1949 р. прийняв Конституцію Німецької Демократичної Республіки, визнану всіма землями зони окупації. Створення східнонімецької держави охопило тривалий період, передбачало жорстку централізацію влади і її концентрацію в руках Державної ради, головою якої став генеральний секретар ЦК СЄПН Вальтер Ульбріхт, який зіграв важливу роль у становленні Німецької Демократичної республіки (НДР, неофіційно – Східної Німеччини), її відділенні й ізоляції від Федеративної Республіки Німеччини і Західної Європи.

Олімпійський комітет НДР, створений у 1951 р., не був визнаний МОК протягом 14 років. Це не дозволило спортсменам НДР взяти участь в Іграх Олімпіади 1952 р. У наступних трьох Іграх (Мельбурн-1956, Рим-1960, Токіо-1964) деякі спортсмени НДР були допущені до Ігор у складі Об'єднаної Німецької команди у вельми принизливому положенні.

Такий стан олімпійського спорту НДР був обумовлений дією доктрини Хальштейна – зовнішньополітичної доктрини, запропонованої державним секретарем Міністерства закордонних справ ФРН Вальтером Хальштейном у 1955 р. Суть доктрини, спрямованої на ізоляцію НДР від міжнародного життя, полягала в тому, що ФРН встановлювала дипломатичні відносини тільки з тими країнами, які не підтримували відносин з НДР. Попри відвертий дискримінаційний характер і різку критику навіть у самій ФРН, ця доктрина, нехай і з певними обмеженнями, діяла аж до 1970 р.

Складні відносини, що склалися під час формування та участі Об'єднаної команди Німеччини в Олімпійських іграх, активна позиція СРСР у питанні допуску спортсменів НДР до участі в Олімпійських іграх самостійною командою, змусили МОК ухвалити рішення про участь команди НДР в Олімпійських іграх.

В умовах дискримінаційного тиску з боку ФРН і ряду країн Заходу політичне керівництво НДР у середині 1960-х років затвердило рішення використовувати Олімпійські ігри як арену для пропаганди досягнень країни, її популяризації на світовій арені, демонстрації переваг державної системи. З того часу олімпійський спорт став однією з важливих сфер життя суспільства, засобом досягнення політичних цілей. Стверджують, що на одному з партійних форумів керівник НДР Вальтер Ульбріхт заявив, що ми змусили весь світ поважати наш прапор і слухати наш гімн і зробимо це на світовій спортивній арені.

Високоефективна модель розвитку масового спорту, спорту вищих досягнень, підготовки найсильніших атлетів до Олімпійських ігор була створена в НДР за всебічної підтримки СРСР в короткі терміни. Уже перший самостійний виступ збірної команди НДР на Іграх Олімпіади в Мехіко дозволив їй зайняти цілком гідне п'яте місце в неофіційному командному заліку (25 медалей, 9 золотих), суттєво випередивши команду ФРН за кількістю золотих медалей (5). У 1976, 1980 і 1988 рр . – в Інсбруку, Лейк-Плесіді і Калгарі спортсмени НДР були другими в командному заліку, поступаючись лише збірній СРСР і істотно випереджаючи всі інші команди, а на XIV зимових Олімпійських іграх 1984 р. у Сараєво стали першими.

Успіхи радянських спортсменів на Олімпійських іграх у період 1972–1992 рр. значною мірою були здійснені завдяки професійній діяльності Анатолія Колесова, який обіймав посаду заступника голови Держкомспорту СРСР, відповідального за олімпійську підготовку

Керівники східно-німецької держави Вальтер Ульбріх (у 1950–1971 рр.) і Ерік Хонеккер (у 1971–1989 рр.) розглядали спорт як найважливіший фактор демонстрації досягнень країни на міжнародній арені

Така ж ситуація склалася і на Іграх Олімпіад: у 1972 р. у Мюнхені збірна НДР зайняла 3-тє загальнокомандне місце (попереду були тільки збірні СРСР і США), а на наступних Іграх 1976 р. у Монреалі несподівано випередила збірну США, зайнявши 2-ге місце. Закономірність цього успіху показали і результати Ігор 1988 р. у Сеулі.

Минуло вже багато років з того моменту, коли команда НДР в останній раз виступила на олімпійській арені – на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі, зайнявши там 2-ге місце в загальнокомандному заліку і випередивши, як і на Іграх-1976, збірну США, не кажучи вже про команди таких країн з високорозвиненим спортом, як Франція, Велика Британія, ФРН, Італія, які за своїми медальним результатами були дуже далеко від спортсменів НДР. Однак феномен спорту НДР як і раніше викликає великий інтерес у фахівців, які розробляють основи олімпійської підготовки спортсменів і команд.

У разі поверхневого і тенденційного підходу досягнення спортсменів НДР пов'язують із застосуванням ними фармакологічних засобів, проте серйозний аналіз показав, що застосування стимуляторів, у тому числі заборонених, було лише одним, до того ж не основним, напрямком загальної концепції олімпійської підготовки спортсменів цієї країни.

Про це в останні роки говорять багато фахівців у самій Німеччині, коли аналізують важкі наслідки для спорту вищих досягнень своєї країни від здійснення в 1990–1992 рр. поспішного демонтажу системи спорту вищих досягнень колишньої НДР. Руйнування цієї системи не тільки негативно вплинуло на досягнення й авторитет країни на міжнародній спортивній арені, а й значною мірою позбавило спортивний і науковий світ величезного масиву досягнень спортивної науки та ефективної практики, значимого не тільки для Німеччини, але і для усієї світової спільноти. Наприклад, професор Джеффрі Міллер, який відомий всебічним і комплексним аналізом різних проблем олімпійського спорту, в книзі "Навколо олімпійських кілець" пише: "Застосування допінгу в НДР зробило сліпим західний світ, який не захотів побачити ту систему спортивного виховання, що була створена в Східній Німеччині. Захід повинен багато чому навчитися у східних німців і багато взяти з тієї системи, яку вони збудували в своїх школах. Для підтвердження цього достатньо навести лише один факт: будь-якого відвідувача східного Берліна вражає кількість людей різного віку, що біжать по дорогах і захоплені ідеєю масового спорту" (Miller, 2004).

Після Ігор 1968 р. СЄПН стала проводити жорстку лінію на поступальний розвиток олімпійського спорту НДР як однієї з найважливіших сфер діяльності країни, спрямованих на підвищення її міжнародного авторитету і внутрішню консолідацію суспільства. У НДР зазнали гострої критики уявлення про так званий аполітичний спорт. Досягнення спортсменів і масовість спорту в НДР безпосередньо пов'язували з ефективністю соціально-політичної системи, із зовнішньою і внутрішньою політикою країни (Хайнце, 1974).

Тривала ізоляція НДР від олімпійського руху, численні недружні акції проти спортсменів, фахівців і журналістів цієї країни у разі їх участі в міжнародних змаганнях, що проводилися в країнах Заходу, призвели до ефекту, зворотного тому, на який розраховували організатори таких акцій, – пильної уваги до спортсменів НДР і їхніх успіхів на міжнародній арені, консолідації населення цієї країни і її керівників у прагненні використовувати досягнення на світовій спортивній арені як потужний засіб контрпропаганди, демонстрації досягнень НДР на міжнародній арені (Ульбріхт, 1980).

У 1970 р. було створено Державний секретаріат з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів НДР, якому були надано всі права з розвитку фізичної культури, спорту вищих досягнень, спортивної науки та медицини, матеріально-технічної бази, міжнародної взаємодії тощо. У тісній співпраці з Німецьким спортивно-гімнастичним союзом Держсекретаріат став розробляти методологію системної підготовки до Олімпійських ігор, яку було оформлено у вигляді єдиної науково обґрунтованої концепції, що розвивалася й оновлювалася в кожному чотирирічному олімпійському циклі.

За активної керівної ролі СЄПН до реалізації концепції залучалися найбільші науково-виробничі потужності різних міністерств і відомств, що

в короткі терміни призвело до розробки ефективного спортивного інвентарю (боби для бобслею, сани для санного спорту, велосипеди, гребні судна і ін.), засобів стимуляції роботоздатності і відновних реакцій, створення високоефективних організаційних схем підготовки спортивного резерву в системі шкільної освіти, інформативних методів виявлення спортивних талантів і т. д.

У 1960–1970-ті й наступні роки уряд НДР активно йшло на двостороннє співробітництво з Радянським Союзом та іншими країнами соціалістичної співдружності, що проявилося в розробці спільних науково-дослідних програм, проведенні спільних зборів спортсменів у різних видах спорту, семінарів, конференцій, в обміні делегаціями вчених і фахівців.

Співпраця НДР із СРСР у цій сфері регулярно підкріплювалася угодами між спортивним керівництвом обох країн. Наприклад, у травні 1966 р. було укладено договір "Про поглиблення всебічного співробітництва між спортивними організаціями й органами НДР і Союзом спортивних товариств і організацій СРСР".

Сформована в НДР державна система олімпійської підготовки в цілому привела до видатних результатів. Вже на XI зимових Олімпійських іграх 1972 р. у Саппоро спортсмени НДР несподівано для всіх перейшли з 10–11-го місць, зайнятих ними на попередніх Іграх, на 2-ге загальнокомандне місце. Надалі збірні команди НДР постійно зміцнювали свої позиції і збільшували кількість завойованих нагород.

Команда Куби на Іграх Олімпіад брала участь, починаючи з 1900 р. За всю історію лише один виступ на американських Іграх у Сент-Луїсі 1904 р. виявився успішним. У всіх інших Іграх Олімпіад аж до 1968 р. команда Куби залишалася взагалі без медалей, або обмежувалася однією-двома випадковими. Наприклад, на Іграх Олімпіад 1952, 1956, 1960 рр. команда Куби складалася з 12–16 спортсменів і не змогла отримати жодної медалі, а на Іграх 1964 р. у Токіо лише один атлет – Енріке Фігерола завоював срібну медаль у бігу на дистанції 100 м.

У результаті перемоги революції 1959 р. було повалено диктаторський режим Фунхельсіо Батісти. Влада на Кубі здобув уряд соціалістичної орієнтації на чолі з Фіделем Кастро, який обрав шлях будівництва соціалізму за сприяння СРСР. Було проведено аграрну реформу, націоналізацію промислових об'єктів, розпочато масштабні соціальні проекти. Від СРСР Куба отримувала суттєву фінансову, економічну і політичну допомогу, відповідаючи підтримкою "лівих" сил у Латинській Америці, Африці, включаючи участь у військових конфліктах. До приходу до влади в СРСР Горбачова Куба була одним із найбільш активних прихильників СРСР.

Політика Куби йшла врозріз з інтересами Сполучених Штатів Америки, які прагнули закріпити позиції в країнах Латинської Америки, протидіяти розширенню впливу СРСР на країни цього регіону світу. Перемога кубинської революції відкрила перспективи країнам континенту від економічної екосистеми США. Природно, змиритися з таким становищем США не могли і відповіли комплексом заходів, починаючи від підтримки масової еміграції і завершуючи економічною блокадою, ізоляцією і розривом дипломатичних відносин.

Встояти проти такого тиску Куба змогла завдяки тісній співпраці з СРСР і іншими соціалістичними країнами, розгортанню торгових і економічних відносин з низкою країн Латинської Америки і Африки.

За прикладом НДР керівництво Куби вирішило використовувати світову спортивну та олімпійську арену для консолідації нації, розвитку патріотизму та зміцнення іміджу. І тут знову вирішальну роль зіграв Радянський Союз. Багато тренерів було відправлено для роботи на Кубі, сотні молодих людей, захоплених спортом, було прийнято до радянських інститутів фізичної культури. Були перекладено і видано на Кубі основні радянські підручники і посібники з різних проблем спорту і підготовки атлетів. Надано різнобічну допомогу з формування системи управління спортом, розвитку дитячих спортивних шкіл, тренувальних центів тощо.

Досягнення кубинських атлетів на спортивній арені були наслідком політики в розвитку спорту, визначеній Феделем Кастро

Кубинці виявилися старанними учнями, що відрізнялися тягою до знань, патріотизмом і високою працездатністю. Результати прийшли швидко і виявилися вражаючими. Незважаючи на проблеми з міжнародною ізоляцією, явним дефіцитом фінансових і матеріально-технічних ресурсів, фахівцям Куби за допомогою радянських колег вдалося розвинути систему пошуку спортивних талантів і організувати їх високоякісну підготовку.

Уже в 1968 р. на Ігри Олімпіади в Мехіко Куба зуміла направити делегацію, що складалася зі 117 спортсменів, серед яких було 14 жінок. Незважаючи на скромні результати (4 срібні медалі: 2 – в боксі і 2 – у легкій атлетиці) ці Ігри стали доброю школою для багатьох молодих перспективних спортсменів.

На Іграх 1972 р. у Мюнхені делегація спортсменів була ще більш представницькою – 109 чоловіків і 28 жінок. Спортсмени змагалися в 14 видах спорту та вибороли 8 медалей (3 золоті, 1 срібну і 4 бронзові). 22 спортсмени з урахуванням командних видів (3-тє місце в естафеті 4 х 100 м у легкій атлетиці – жінки, 3-тє місце в турнірі баскетболістів – чоловіки) повернулися на батьківщину з олімпійськими медалями.

У 1976 р. у канадському Монреалі команда Куби вже опинилася на 8-му місці в неофіційному командному заліку (13 медалей – 6 золотих, 4 срібні, 3 бронзові). Це був серйозний спортивний і політичний успіх: команда невеликої острівної держави, яка недавно взагалі не могла боротися за олімпійські нагороди, виявилися попереду таких потужних країн з високорозвиненим спортом як Франція, Італія, Велика Британія, Канада, Угорщина, Іспанія.

У 1984 і 1988 рр. Куба бойкотувала Ігри Олімпіади, спочатку підтримавши СРСР у бойкоті Ігор-1984 у Лос-Анджелесі, а потім на Іграх 1988 р. у Сеулі – КНДР. Повернулася команда Куби на олімпійську арену в 1992 р. на Іграх Олімпіади в Барселоні. Результат виявився феноменальним: 31 медаль (14 золотих) і 6-те місце в неофіційному командному заліку з 169 країн-учасниць. Далеко позаду виявилися команди Франції, Великої Британії, Італії, Іспанії, Канади, Австралії, Японії та багатьох інших країн, що вирізнялися високорозвиненим спортом. Цілком природно, що цей успіх мав широкий міжнародний резонанс, виявився потужним чинником консолідації нації, розвитку почуття національної гордості серед населення країни.

На завершення слід зазначити, що історія сучасного олімпійського руху свідчить про наявність двох підходів до проведення Олімпійських ігор. Один з них відрізняється яскраво вираженими політичними мотивами, прагненням на матеріалі Ігор продемонструвати переваги суспільно-політичного ладу, досягнення в економіці, культурі, історичній спадщині та інших сферах життя, використовувати Ігри як чинник розвитку міст і країн, подолання внутрішніх протиріч, консолідації нації, формування національних ідентичності, гордості та самосвідомості. Більшість Ігор останніх десятиліть проводились на основі цієї ідеології і були яскравими подіями міжнародного та внутрішнього життя. Так сталося з Іграми 1964 р. у Токіо, 1968 р. у Мехіко, 1980 р. у Москві, 1988 р. у Сеулі, 1992 р. у Барселоні, 2000 р. у Сіднеї, 2004 р. в Афінах, 2008 р. у Пекіні.

Другий підхід побудований на комерційній привабливості Ігор, на використанні можливостей цієї найбільшої міжнародної події для отримання максимального прибутку шляхом реалізації різноманітних економічних програм. Такий підхід двічі за останні десятиліття був реалізований у США: у 1984 р. у Лос-Анджелесі і в 1996 р. в Атланті, й обидва рази виявився невдалим за всіма складовими, крім нав'язливого прагнення до отримання прибутку. Загальновідомо, що ці Ігри за рівнем виявилися непорівнянні з усіма іншими і не принесли слави ні найбагатшій у світі країні – США, ні містам-організаторам Ігор, ні їх оргкомітету, ні Олімпійському комітету США, а фінансовий прибуток виявилася нікчемним порівняно з втраченими можливостями.

Олімпійський рух у процесі деколонізації

У спеціальній літературі широко і всебічно розглянуто вплив політичних процесів на Олімпійський рух і Олімпійські ігри. Приділено велику увагу політичним проблемам, пов'язаних із проведенням Олімпійських ігор 1936 р. у Німеччині, виходом на олімпійську арену в 1952 р. спортсменів СРСР і подальшим протистоянням СРСР і США, країн Заходу і Сходу, ФРН і НДР, масовими бойкотами Ігор Олімпіад, трагічними подіями Ігор 1972 р., на яких від рук терористів постраждала велика група ізраїльських спортсменів. І значно меншою мірою висвітлено процеси взаємозв'язку процесу деколонізації з олімпійським рухом.

Деколонізація як процес надання незалежності і повного суверенітету колоніям, домініону, протекторатам, підмандатним територіям, став активно розвиватися після закінчення Другої світової війни. У той час на територіях, що перебували в колоніальній залежності, проживало близько 30% населення земної кулі.

В основі інтенсивної деколонізації, що почалася в світі після Другої світової війни і тривала більше трьох десятиліть, знаходиться ряд причин, які в

Команда Індії на церемонії відкриття Ігор XIV Олімпіади 1948 р.

сукупності призвели до визнання безлічі країн, що раніше перебували під колоніальним гнітом. По-перше, це поразка Німеччини, Японії та Італії, які відразу втратили вплив на колонізовані території, різке політичне й економічне ослаблення основних метрополій – Великої Британії, Франції, Іспанії, Нідерландів, які втратили можливість зберігати контроль над колоніями. По-друге, активізація визвольного руху колонізованих народів, їх прагнення до незалежності і створення самостійних держав. По-третє, розширення антиколоніального руху в світі, активна позиція СРСР, що вийшов після перемоги у Другій світовій війні з міжнародної ізоляції і прагнув до поширення свого впливу на деколонізовані регіони. По-четверте, позиція США, які прагнули до світового лідерства і були зацікавлені в руйнуванні імперій і розширенні ринку. По-п'яте, створення в 1945 р. Організації об'єднаних націй, що визначила одним із найважливіших напрямів своєї політики захист інтересів населення територій, що перебували під колоніальним правлінням.

У 1945 р. державну незалежність проголосили Індонезія, В'єтнам, Монголія; у 1946 р. – Сирія, Йорданія; у 1947 р. – Індія, Пакистан; у 1948 р. – Бірма (з 1989 р. – Мьянма), Цейлон (з 1972 р. – Шрі-Ланка).

У 1950–1960-х роках процес деколонізації протікав особливо інтенсивно. Протягом цього періоду багато країн Азії й Африки стали незалежними. Наприклад, тільки в 1960-х роках державний суверенітет проголосили 17 країн Африканського континенту. У 1970-х роках після повалення військової диктатури в Португалії припинила існування остання колоніальна імперія, незалежними стали все португальські колонії.

Спортивний рух, включаючи прагнення до створення національних олімпійських комітетів і участі в Олімпійських іграх, розвивався паралельно з процесами деколонізації і здобуття незалежності численними країнами різних регіонів світу. Одним із найважливіших напрямів такого розвитку стало створення і відродження регіональних спортивних об'єднань і проведення регіональних ігор, що підтримувалося Міжнародним олімпійським комітетом і водночас сприймалося ним із настороженістю, пов'язаною з побоюванням впливу популярності регіональних Ігор на місце і значення в світі Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор.

Процес деколонізації різних імперій, як і розвиток у них олімпійського спорту, протікав по-різному. Наприклад, Велика Британія в більшості випадків добровільно виходила з колоній, передаючи владу місцевим урядам і розуміючи, що утримати тільки силою таку величезну імперію неможливо.

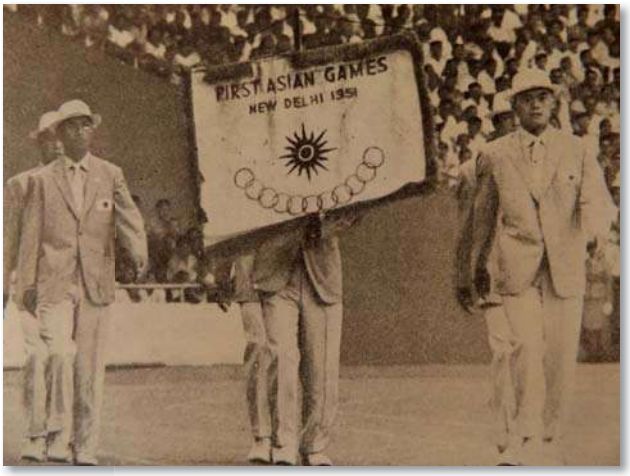

Команда Південної Африки на параді під час церемонії відкриття Ігор XIV Олімпіади 1948 р. у Лондоні

Ірландія як самостійна держава вперше виступила на Іграх VIII Олімпіади 1924 р. у Парижі (раніше ірландці виступали у складі об'єднаної команди Великої Британії і Ірландії). Фото 1948 р.

У 1951 р. у Нью-Делі було проведено перші Азійські ігри

ливо. Це сприяло розвитку спорту, створенню національних олімпійських комітетів, участі в Олімпійських іграх. Наприклад, НОК Індії було створено ще в 1927 р., хоча колоніалізму країна позбулася лише в 1947 р. НОК Пакистану було створено в 1948 р. після здобуття Індією незалежності і поділу її на дві самостійні держави – Індію і Пакистан.

Розпад колоніальної імперії Франції відбувався болісно, тому що, на відміну від Великої Британії, Франція прагнула придушити антиколоніальні настрої і визвольні рухи, що часто призводило до тяжких збройних конфліктів, які завжди завершувалися не на користь Франції – здобуттям незалежності колишніми колоніями. Це ускладнювало процес розвитку спорту в деколонізованих країнах і їх включення в міжнародний олімпійський рух.

Однак у цілому процес деколонізації в різних регіонах, переважно в Азії і Африці, супроводжувався прагненням громадськості до створення НОК і включення в міжнародний олімпійський рух. У більшості країн, що здобули незалежність, включення в міжнародне спортивне життя й олімпійський рух відбувалося досить швидко. Для цього були внутрішні і зовнішні причини.

Імперська Британія і імперська Франція, які володіли численними колоніями, здебільшого в Африці й Азії, вже з перших років XX ст. сприяли розвитку спорту у колонізованого населення, розглядаючи цю діяльність як цивілізаційну, що відволікає від внутрішніх проблем і ослаблює прагнення до визвольної боротьби. Успішності такої діяльності багато в чому сприяли колоніальні адміністрації, які переважно складалися з жителів метрополій, а також активна діяльність торговців і промисловців, які перебували у колонії.

Прискорення процесу створення національних олімпійських комітетів у країнах, які здобули незалежність у 1950–1960-х роках багато в чому було обумовлено політичною активністю СРСР, який всіляко заохочував процес деколонізації і прагнув до створення в МОК антиколоніального блоку. Природно, що до цього процесу були змушені підключитися Велика Британія і Франція, зацікавлені в збереженні свого впливу в нових незалежних державах, у недопущенні впровадження радянської ідеології, яка органічно вписувалася в процеси деколонізації. Це суттєво прискорювало процес включення країн, що здобули незалежність, в олімпійський рух, створення національних олімпійських комітетів і визнання їх Міжнародним олімпійським комітетом. Для підтвердження цього досить послатися на факт, згідно з яким у більшій частині з вісімнадцяти колишніх колоній Франції національні олімпійські комітети було створено ще до здобуття ними незалежності.

З початку 1950-х років СРСР в різні деколонізовані країни регулярно направляв тренерів з різних видів спорту, які займалися як конкретною підготовкою спортсменів, так і навчанням місцевих фахівців. Завдяки їх діяльності спортсмени швидко підвищували свою майстерність, отримували можливість виходу на міжнародну спортивну та олімпійську арену.

Велика кількість молодих людей з країн Азії, Африки, Центральної і Південної Америки, починаючи з кінця 1950-х років, набули можливість навчатися в спортивних вузах СРСР – Центральному інституті фізичної культури в Москві, інституті фізичної культури ім. П. Ф. Лесгафта в Ленінграді й інституті фізичної культури в Києві. Наприклад, тільки в Київському інституті фізичної культури в 1970–1980-х роках одночасно навчалося понад 300 студентів з 50–60 країн, що звільнилися від колоніальної залежності. Багато випускників цього вузу в подальшому стали видними фахівцями в національних системах спорту – очолювали міністерства, спортивні федерації, керували вузами, працювали тренерами і викладачами навчальних закладів. Наприклад, у 1980-х роках велика частина викладачів інституту

фізичної культури Тунісу була випускниками Київського інституту фізичної культури.

Все це сприяло розвитку спорту в деколонізованих країнах, створенню і зміцненню регіональних спортивних організацій, підвищенню майстерності спортсменів та їх активному включенню в міжнародне спортивне життя.

Процес деколонізації знайшов відображення і в розвитку регіональних ігор. Наприклад, в 1949 р. було сформовано Федерацію Азійських ігор, на якій представники восьми азійських країн вирішили провести в 1951 р. у Нью-Делі перші Азійські ігри. Ці ігри швидко набули популярності. Так, якщо в Іграх 1951 р. взяли участь 489 спортсменів з 11 країн, а програма змагань була обмежена шістьма видами спорту, то в Іграх 1982 р., які знову відбулися в Нью-Делі, участь брали 4500 атлетів з 33 країн, які розігрували нагороди в 21 виді спорту.

Слід зазначити, що попередником сучасних Азійських ігор були Далекосхідні Олімпійські ігри, вперше проведені в 1913 р. у столиці Філіппін Манілі. Ці Ігри були наслідком ініціативи тодішнього генерал-губернатора Філіппін Вільяма Кемерона Форбса, поборника спорту й олімпійського руху, що був президентом Філіппінської атлетичної асоціації. Він організував Далекосхідну олімпійську асоціацію, яка й ініціювала проведення Ігор. Вже один цей факт відображав популярність олімпійського руху в світі.

У перших Далекосхідних Олімпійських іграх брали участь команди Філіппін, Китайської республіки, Японської імперії, Британської Східної Індії (сучасна Малайзія), королівства Таїланд і британської колонії Гонконг. Другі Ігри було проведено в 1915 р. у Шанхаї. У подальшому вони проводилися регулярно кожні два роки аж до 1927 р., коли було ухвалено рішення проводити їх кожні чотири роки.

У 1915 р. було змінено назву Ігор і вони стали Далекосхідними іграми, а асоціація – Далекосхідною атлетичною асоціацією. Ігри відрізнялися стабільністю кількості країн-учасниць – 6 країн і тільки у 1934 р. серед країн-учасниць виявилася Голландська Ост-Індія (сучасна Індонезія). Останні, десяті, Ігри відбулися в травні 1934 р. у Манілі. Ігри 1938 р., які повинні були пройти в Осаці, не відбулися з причини початку у 1937 р. Японсько-Китайської війни, а потім і Другої світової. Відновилися ці Ігри вже у вигляді Азійських з ініціативи Індійського олімпійського комітету і створення в 1949 р. Федерації Азійських ігор. Перші ігри пройшли в Нью-Делі в березні 1951 р. за участю 11 команд.

Президент МОК Анрі де Байє-Латур наприкінці 1920-х і в 1930-х роках зробив ряд спроб організації регіональних ігор на Американському континенті, розуміючи, що проведення таких ігор буде сприяти розвитку олімпійського руху. У 1936 р. ця ідея була схвалена спортивними керівниками більшості

У 1965 р. у Браззавілі (Конго) відбулися перші Африканські ігри, в яких взяли участь 25 країн, багато з яких нещодавно позбулися колоніального гніту

країн Американського континенту. Друга світова війна відсунула здійснення цієї ідеї на більш пізній час. Під час проведення Ігор Олімпіади 1948 р. у Лондоні відбулося засідання Панамериканського спортивного конгресу, на якому було ухвалено рішення про проведення перших Панамериканських ігор, які й відбулися в 1951 р. у Буенос-Айресі за участю 2500 спортсменів з 21 країни. У наступні роки, як і в випадку з Азійськими іграми, програма Панамериканських ігор постійно розширювалася, а кількість учасників збільшувалась.

Перші Африканські ігри відбулися в 1965 р. у Браззавілі (Конго) за участю 2500 спортсменів, які представляли 25 країн. Однак проходили вони в умовах політичної нестабільності. Армія і поліція перебували в стані повної бойової готовності, прагнучи забезпечити безпеку учасників Ігор, припинити провокації і терористичні акти.

Шлях до організації та проведення Африканських ігор був надзвичайно довгим і складним. Ідею проведення таких ігор П'єр де Кубертен озвучив ще в 1920 р., потім він запропонував провести в Алжирі перші Африканські ігри в 1925 р. Однак Ігри не відбулися у зв'язку зі складною політичною обстановкою, економічними і фінансовими труднощами. Чотири роки по тому Александрія (Єгипет) повністю завершила підготовку до проведення Африканських ігор, проте окупаційні британські війська перешкодили проведенню Ігор, побоюючись об'єднання африканських країн у боротьбі за незалежність.

Вивчення історії проведення Азійських, Панамериканських, Африканських ігор відображає їх тісний зв'язок із політичними процесами, що відбувалися на континентах, у містах і країнах, які проводили ці Ігри. Наприклад, складна політична ситуація, відображена в конфлікті між Північною і Південною Кореєю, змусила перенести Ігри 1970 р. у столицю Таїланду – Бангкок. Військовий переворот у Пакистані знову змусив перенести Азійські ігри з

З країн, що утворилися на карті Європи після розпаду Югославії, найбільш успішними на Олімпійських іграх стали Сербія, Хорватія і Словенія. На фото – команда Хорватії на церемонії відкриття Ігор XXV Олімпіади в Барселоні. 1992 р.

Ісламабада в столицю Таїланду.

Політична роль Азійських ігор у сучасній історії наочно відбилася в зближенні і поглибленні зв'язків між КНДР і Республікою Кореєю. Проявилося це в рішенні послати на літні Азійські ігри спільні команди, у прагненні спільно провести зимові Азійські ігри, тобто використовувати арену цих Ігор для демонстрації прагнення до примирення і мирного співіснування.

Політичні, організаційні та економічні труднощі багаторазово позначалися на проведенні Африканських ігор. Ігри 1969 р., які мали бути проведені в Малі, було скасовано у зв'язку з державним переворотом. Громадянська війна в Нігерії призвела до зриву Ігор 1977 р. Нестабільність з проведенням Африканських ігор тривала до 1991 р. Варто сказати, що з політичних та інших причин Африканські ігри взагалі не проводилися в період між 1978 і 1987 рр.

На закінчення слід зазначити, що процес деколонізації, що охопив різні регіони світу після закінчення Другої світової війни, призвів до інтенсивного розширення міжнародного олімпійського руху та популярності Олімпійських ігор. Якщо в Іграх Олімпіад 1952 і 1956 рр. брали участь команди 69 і 67 країн, то в іграх 1976 р. – 92, а 1988 р. – 159 команд. На сьогодні представники 206 країн є членами олімпійського співтовариства.

Виняткова популярність Олімпійських ігор у сучасному глобальному світі створює умови для забезпечення культурного різноманіття, прав жителів різних країн, расових, етнічних і культурних груп, прав і свобод кожної людини щодо самоідентифікації і самоосвіти. Цьому сприяють церемонії відкриття і закриття Олімпійських ігор, національна символіка, парадний одяг, різноманітні інформаційні матеріали тощо. Все це природно вписується в політику мультикультуралізму як методології і процесу збереження й розвитку культурного різноманіття (Булатова, Платонов, 2018).

Існує й інша, цілком об'єктивна, точка зору. Популярність олімпійського спорту, політика МОК призводить до його інтенсивного розвитку в переважній більшості країн світу. У свою чергу керівництво і населення різних країн розглядає участь в Олімпійських іграх як арену самоідентифікації, національної самосвідомості і престижу. Однак поза увагою часто виявляється усвідомлення того факту, що Олімпійські ігри є культурним явищем західного світу, а переважна більшість видів спорту є елементами культури Західної Європи і, в певній мірі, Північної Америки. Тому інтенсивний розвиток олімпійських видів спорту в країнах Азії, Африки, Океанії, Центральної і Південної Америки, підтримуваний фінансами МОК через програму Олімпійської солідарності, нерідко сприймається як "культурний імперіалізм", "культурне поневолення", "неоколоніалізм", що пригнічує розвиток національних видів спорту, сприяє їх поступовому і непомітному вимиранню, знищуючи таким чином частину справді національної сфери культурного життя (Столяров, 2017).

Однак, попри певні складнощі і протиріччя саме спорт найбільшою мірою, порівняно з іншими видами діяльності, сприяв популяризації деколонізованих країн, самоідентифікації і розвитку почуття національної гордості їх населення. Так сталося, наприклад, з Ямайкою – невеликою острівною державою в Карибському морі – яка звільнилася від колоніальної залежності від Великої Британії в

На Іграх XXX Олімпіади 2012 р. команда Ямайки завоювала 12 олімпійських медалей (із них 3 золоті медалі виграв Усейн Болт – на фото він несе прапор команди своєї країни на параді під час церемонії відкриття Ігор 2012 р.)

Популяризація на світовій арені Ефіопії, Кенії та Джибуті, що звільнилися від колоніального гніту, багато в чому була забезпечена успіхами бігунів на довгі дистанції та в марафонському бігу

1962 р. і прославилася в світі завдяки досягненням багатьох бігунів-спринтерів, насамперед видатного легкоатлета Усейна Болта. Бігуни на марафонську і стаєрські дистанції з Ефіопії і Кенії, що завоювали в останні десятиліття безліч нагород на Іграх Олімпіад, чемпіонатах світу та інших найбільших змаганнях, принесли славу своїм країнам, змусили фахівців усього світу вивчати їхній досвід і досягнення. Маленька африканська країна Джибуті з населенням трохи більше 800 тис. чоловік також багато в чому зобов'язана популярністю своїм спортсменам.

Особливим етапом в історії сучасного олімпійського руху, який не має відношення до деколонізації, однак призвів до збільшення кількості країн–учасниць Олімпійських ігор, стали політичні процеси, що відбулися в Європі наприкінці XX ст. – об'єднання Німеччини, розпад СРСР і Югославії. На відміну від усіх деколонізованих країн, які здобули незалежність протягом другої половини XX ст., Росія, Україна, Білорусь, Казахстан та інші країни, що утворилися на пострадянському просторі, Сербія, Хорватія, Словенія та інші країни колишньої Югославії до моменту здобуття незалежності відрізнялися високорозвиненим спортом, високим рівнем спортивної науки, видатними досягненнями на олімпійській арені, сотнями легендарних спортсменів–переможців Олімпійських ігор. Тому олімпійська історія цих країн, як до здобуття незалежності або об'єднання (НДР), так і протягом практично трьох десятиліть після утворення національних олімпійських комітетів і включення самостійними командами в змагання Олімпійських ігор, представляє окрему цікаву тему для історичного пізнання з рядом аспектів не тільки спортивного, але і соціального, політичного та економічного характеру.

Олімпійські аспекти в досягненні політичних і економічних цілей

Аналізуючи зв'язок політики з олімпійським спортом, можна виділити кілька напрямів його використання в політичних цілях. Один із них пов'язаний з тим, що в міру зростання популярності спорту в сучасному світі, підвищення інтересу найширших верств населення до спортивних зірок, глави держав і урядів, керівники правлячих партій різних країн з метою підвищення своєї популярності приділяють все більше уваги спорту, видатним спортсменам і тренерам. Наприклад, протягом багатьох років до передвиборчих кампаній кандидатів у президенти США активно залучали видатних спортсменів. Так, ще в 1972 р. Річард Ніксон користувався для цього послугами Дж. Оуенса, У. Чемберлена та ін. У 1976 р. Джеральда Форда підтримували П. Флемінг, Д. де Верона, К. Еверт та ін., а Джиммі Ріттера – М. Алі, Т. Нобіс, Х. Аарон, А. Еш тощо.

Перемога американців на Іграх XXIII Олімпіади в Лос-Анджелесі зіграла свою роль на президентських виборах 1984 р. "Ігри показали, як слід експлуатувати патріотизм американців під час виборчої кампанії", "Після такої Олімпіади Рейгану не потрібен навіть з'їзд його республіканської партії. Якщо США виграють медалі, то чи може бути поганою адміністрація?", – відзначали американські політичні оглядачі після закінчення Олімпійських ігор у Лос-Анджелесі.

Протягом багатьох років олімпійський спорт постійно перебував у полі зору і був одним з об'єктів практичної діяльності таких керівників держав, як Еріх Хоннекер (НДР), Фідель Кастро (Куба), Ро Де У (Республіка Корея) і багатьох інших державних діячів.

У США причину поразок на Олімпійських іграх – в колишні роки від спортсменів СРСР і НДР, а на Іграх-2008 від спортсменів Китаю – прийнято вбачати в тому що, на відміну від колишнього СРСР і колишньої НДР або нинішньої Китайської Народної Республіки, влада США не акцентувала увагу на особливій значущості спортивних досягнень на міжнародній арені (Muller, 1975).

Ця точка зору, як і багато інших американських оцінок радянського спорту, є глибоко помилковою. Жоден з лідерів СРСР не надавав такого значення досягненням на світових спортивних аренах, як це робилося в США. Микита Хрущов, Леонід Брежнєв, Юрій Андропов, Костянтин Черненко, Михайло Горбачов ніколи не приділяли розвитку спорту вищих досягнень та підсумкам Олімпійських ігор такої

Кофі Аннан, який був Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй у 1997–2006 рр., спостерігає за змаганнями з плавання Ігор XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні

Принц Вільям, його дружина Кетрін та принц Гаррі на олімпійському велодромі у 2012 р.

уваги, як, наприклад, президенти США Джон Кеннеді, Джиммі Картер, Джеральд Форд, Рональд Рейган і інші лідери.

Велику увагу розвитку спорту в Російській Федерації приділяв її перший президент Борис Єльцин. Протягом 1992–1994 рр. він взяв особисту участь у серії заходів, пов'язаних із розвитком олімпійського спорту в країні, сприяв ухваленню принципових урядових рішень, спрямованих на підготовку спортсменів Росії до Олімпійських ігор, розвиток матеріальної бази олімпійського спорту, соціальний захист видатних російських спортсменів. Для підвищення іміджу Б. Єльцин часто використовував посилання на свої заняття спортом – виступи в молодості в студентській волейбольній команді і регулярну гру в теніс вже в зрілому віці.

Подібним чином акцентується в Росії прихильність до спорту президента Російської Федерації Володимира Путіна (улюблені види спорту – дзюдо, гірські лижі, хокей).

Аналогічна ситуація склалися у Франції, Іспанії, Китайській Народній Республіці, Угорщині, Болгарії, Білорусі, Азербайджані і в багатьох інших країнах, у яких спорт став реальним чинником великої політики, а турбота про неї – важливим моментом у підтримці авторитету державних і політичних діячів.

Однією зі сторін політичного впливу на Олімпійські ігри є безперервні спроби політиків ототожнювати успіх Ігор з присутністю на церемонії їх відкриття відомих державних і політичних діячів. Такі погляди яскраво проявилися, наприклад, напередодні Ігор XXIX Олімпіади 2008 р. у Пекіні, коли ряд політиків з різних країн заявляли про неможливість своєї присутності на цих Олімпійських іграх з причин, пов'язаних із незгодою лідерів цих держав із політикою керівництва КНР, у тому числі щодо прав людини і сепаратизму в деяких автономних районах Китаю. Аналогічна ситуація супроводжувала зимові Олімпійські ігри 2014 р. у Сочі. Проте діячі МОК не стали "підігравати" таким політикам і справедливо вказали на те, що ні присутність, ні відсутність будь-яких глав держав і урядів на церемонії відкриття Олімпійських ігор жодним чином не ототожнюється з їх успіхом.

До цього ж кола проблем належать спроби урядових чиновників та інших представників владних структур різних країн отримати для себе під час Олімпійських ігор та інших заходів, які проводить МОК, привілейоване положення, що виходить за рамки регламенту Міжнародного олімпійського комітету, – щодо спеціального транспорту, супроводжуючих осіб, охорони, обслуговування, виділення квитків на змагання Ігор тощо. На неприпустимість подібних претензій звертали увагу представники олімпійської системи на XIII Олімпійському конгресі (Digel, 2009). Члени МОК не відмовляють собі у недвозначній демонстрації свого неприйняття подібних претензій. Одним з останніх досить відвертих проявів цього стала реакція членів Міжнародного олімпійського комітету на досить безцеремонну діяльність служби охорони президента США Барака Обами на 121-й сесії МОК, яка проходила в жовтні 2009 р. і де вирішувалося питання про вибір міста, якому надавалося право на проведення в 2016 р. Ігор XXXI Олімпіади (серед претендентів був і американський Чикаго, а серед тих, хто прибув у Копенгаген для його підтримки, були Барак Обама з дружиною). До такої безцеремонності служби охорони глави США діячі МОК не звикли, а тому імовірно, що ситуація, яка склалася (зрозуміло, поряд з іншими факторами) певним чином сприяла тому, що Чикаго вже в першому турі виборів набрав найменшу кількість голосів членів МОК і вибув із подальшої боротьби.

Позитивним прикладом в цьому відношенні може служити скромна і гідна поведінку як багатьох державних діячів і високопоставлених чиновників з різних держав, так і представників королівських сімей різних країн. Можна навести чимало прикладів того, як глави держав (президенти, королі, герцоги та ін.) на Іграх та інших заходах, що проводяться Міжнародним олімпійським комітетом, не користувалися привілеями, належними їм по статусу, а перебували разом зі спортсменами та тренерами своїх країн (Digel, 2009).

Інший напрямок використання спорту в політичних цілях пов'язаний з прагненням урядів різних країн здобути право на проведення престижних міжнародних змагань – передусім Олімпійських ігор – для пропаганди економічних успіхів своєї країни, досягнення політичного визнання, якого не вдавалося досягти іншими засобами.

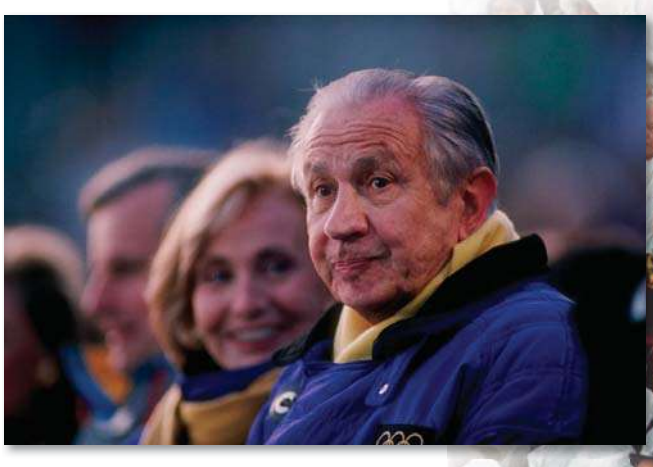
Аналіз політичної ситуації навколо будь-яких Олімпійських ігор переконливо свідчить про те, що уряди країн-організаторів прагнули максимально використовувати Ігри для досягнення політичних цілей.

Використання спортивних досягнень як доказу національної вищості почалося з перемоги у марафоні грецького бігуна Спиридона Луїса на Іграх I Олімпіади сучасності в Афінах (1896). Потім щось подібне проявилося на Іграх IV Олімпіади 1908 р. у Лондоні – в суперечці між Великою Британією і США, коли американці програли британцям в неофіційному командному заліку.

Особливо наочно політизація Олімпійських ігор проявилася, як уже зазначалося, в 1936 р. у Берліні, де нацистський режим прагнув використати Ігри для демонстрації вищості німецької нації і підтвердження обґрунтованості гегемоністських прагнень, для пропаганди нацизму і мілітаризму. Перше місце, завойоване на цих Іграх спортсменами Німеччини в неофіційному командному заліку, створило сприятливу ситуацію для реалізації політичних амбіцій Гітлера і його кліки.

Яскраво виражені політичні цілі переслідувала Японія під час проведення в 1964 р. Ігор XVIII Олімпіади. Країна прагнула продемонструвати свої досягнення в демократизації країни, успіхи в економіці, науці і культурі, щоб прискорити процес виходу з політичної та економічної ізоляції, в якій Японія опинилася після поразки у Другій світовій війні. Олімпійські ігри-1964 в Токіо, що виявилися дуже представницькими (5140 спортсменів із 93 країн), пройшли в атмосфері дружби, і це сприяло суттєвому підвищенню авторитету Японії на світовій політичній арені, дозволило різко прискорити процес утвердження образу однієї з найбільших економічно розвинених держав, чого ця країна з труднощами домагалася іншими способами.

З Іграми XVIII Олімпіади-1964 був пов'язаний скандал, який мав політичне підґрунтя. За два роки до цих Олімпійських ігор, у 1962 р., Індонезія, приймаючи у себе IV Азійські ігри, не допустила до участі в них спортсменів з Ізраїлю і Тайваню, що обурило МОК. Виконком Міжнародного олімпійського комітету в лютому 1963 р. у своїй заяві засудив "скандальну подію на Азійських іграх" і відсторонив Індонезію від участі в Іграх XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо. У відповідь на це Індонезія вирішила провести в 1963 р. у Джакарті альтернативні "Ігри країн, що розвиваються" (GANEFO). У них взяли участь 3 тис. атлетів із 48 країн, хоча ще до початку цих Ігор у Джакарті МОК попередив, що ті спортсмени, які візьмуть участь у GANEFO, будуть небажаними гостями на Олімпійських іграх-1964 у Токіо. Спортсмени з Індонезії і Корейської Народно-Демократичної Республіки (КНДР), які не прислухалися до застережень МОК, вирушили в Токіо, сподіваючись, що японським організаторам Олімпійських ігор вдасться умовити МОК змінити своє рішення.

Хуан Антоніо Самаранч серед глядачів Ігор

Команда Індонезії на церемонії відкриття Азійських ігор 1962 р.

Команда Індонезії вимушена була залишити Токіо перед церемонією відкриття Олімпійських ігор 1964 р.

Однак японці з оргкомітету Ігор-1964 не стали псувати відносини з МОК, цілком резонно побоюючись небажаних наслідків такого конфлікту, що могли призвести до можливого зриву Ігор. І хоча індонезійським і північнокорейським спортсменам, які не брали участі в змаганнях GANEFO у Джакарті, було дозволено виступати на Іграх XVIII Олімпіади в Токіо, керівники обох делегацій (Індонезії і КНДР) вважали за краще відправити свої команди додому (Штейнбах, 2008).

Виражене політичне і ідеологічне забарвлення мали Ігри XXII Олімпіади, які проводилися в Москві в 1980 р., і Ігри XXIII олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі. Атмосфера підготовки і проведення цих Ігор багато в чому була підпорядкована інтересам двох протиборчих політичних систем та ідеологій.

Багато політичних оглядачів відзначали, що керівництво Республіки Корея вирішило скористатися проведенням Ігор XXIV Олімпіади 1988 р., щоб вивести свою країну з політичної ізоляції. Ігри XXIV Олімпіади в Сеулі стали також ефективним чинником внутрішньої пропаганди національного згуртування, виховання патріотизму, демонстрації перед народом Республіки Корея правильності зовнішньої і внутрішньої політики, що проводиться владою держави. Вони сприяли згуртуванню народу цієї країни в здійсненні процесу демократизації. У промові на 94-й сесії МОК у вересні 1988 р. президент МОК Х. А. Самаранч зазначив: "Мені здається, не було б самовпевненим вважати, що ми внесли в це свій внесок. Проведення Ігор у Сеулі надовго змінило ситуацію в Кореї".

Ігри XXIV Олімпіади сприяли визнанню Республіки Корея тими країнами, які не мали з нею дипломатичних відносин. Південнокорейська газета "Чосонільбо" зазначала: "Важливість проведення Ігор у Сеулі для нас полягає в тому, що нашу країну визнав весь світ". "Вже зараз ясно, – писала американська газета "Інтернешнл Геральд Трибюн", – що Південна Корея здобула за межами спортивних майданчиків такі перемоги, які можуть кардинально змінити ситуацію в Азії і дипломатичну роль цієї країни у всьому світі". Досить точну оцінку Ігор 1988 р. дали спортивні журналісти, які відзначали, що успіх Олімпійських ігор у Сеулі – не стільки в спорті, скільки у великій політиці.

В Іграх XXV Олімпіади 1992 р., місцем проведення яких було визначено Барселону, здавалося б, не було серйозного політичного підтексту, і їх організатори провели ці Ігри на високому рівні. Однак, хоча Ігри-1992 і не супроводжувалися політичними демаршами, за уявною легкістю, з якою Оргкомітету Ігор XXV Олімпіади вдалося вирішити поставлені перед ним завдання, приховувалася величезна і копітка внутрішньополітична й організаційна робота, яка дозволила зняти безліч проблем і протиріч.

Прагнення Барселони до проведення Ігор-1992 не було випадковим: раніше це місто вже здійснило чотири невдалі спроби (1924, 1936, 1940 і 1972 рр.) здобути право на проведення Ігор Олімпіад. П'ята спроба виявилася вдалою завдяки президенту МОК Хуану Антоніо Самаранчу, який багато зробив для того, щоб його рідне місто не тільки стало столицею Ігор XXV Олімпіади, але і провело їх на гідному рівні.

Коли Барселона (столиця автономної області Каталонії) отримала право на проведення Ігор 1992 р., в Іспанії ще не були подолані наслідки франкізму, одним із проявів якого були заборони на каталонську мову і культурні традиції Каталонії, придушення прагнення каталонців до національної

ідентичності. Відновлення і розвиток всього цього стало однією з основних турбот уряду Каталонії і керівництва її столиці. Цьому мали сприяти й Ігри XXV Олімпіади. Цілком природно, що центральний уряд Іспанії, як і влада Мадрида, ставилися до Ігор-1992 дещо по-іншому, розглядаючи їх як загальнонаціональну подію, яка відповідала б інтересам всього населення країни. Ці протиріччя прекрасно бачив і Х.А. Самаранч, який розумів, що Ігри в Барселоні стануть для нього вирішальним випробуванням на посаді президента МОК, а невдача цих Ігор – крахом його олімпійської політики.

Слід віддати належне королю Іспанії Хуану Карлосу, центральному уряду країни, уряду автономної області Каталонії, керівництву Барселони, регіональній і місцевій владі, яка ще на ранніх етапах підготовки до Ігор-1992 зуміла зняти протиріччя, сформувати єдину позицію і широким фронтом організувати багатогранні підготовчі роботи. Ця єдність помислів і зусиль сприяла створенню в Барселоні високоефективної системи міського маркетингу, яка стала прикладом для організаторів наступних Ігор, зокрема, Сіднея-2000 і Афін-2004.

Політичні однодумність і стабільність під час підготовки до Ігор-1992 стали сигналом для приватного сектора економіки Іспанії і для зарубіжних інвесторів, а також основою для подолання труднощів у реалізації найскладніших проектів, пов'язаних із підготовкою Барселони до Ігор, – реконструкції морського порту, будівництва доріг, телевежі, основних спортивних споруд, аеропорту, мережі готелів, Олімпійського селища, селища для представників преси тощо. Колективно сформована загальна політика включала підготовку і проведення Ігор як найважливіший елемент розвитку міста на багато років вперед, що здатний за короткий проміжок часу здійснити те, на що в інших умовах знадобилися б десятиліття. Рівноправна участь у фінансуванні Ігор центральним і каталонським урядами, їх тісна співпраця, прагнення до компромісів не дозволили каталонським націоналістам здійснити деструктивні дії, що руйнують Ігри. Більш того, ця співпраця влади країни і влади автономії стала основою для вирішення важко сумісних завдань – зміцнення іспанської та каталонської ідентичності, а також розвитку Барселони як космополітичного міста з багатою історичною і культурною спадщиною (Kennett, Moragas, 2006).

З метою зняття протиріч всередині країни, подолання прагнення деяких політичних діячів Каталонії до "каталонізації" Олімпійських ігор-1992 центральний іспанський уряд багато зробив для того, щоб ці Ігри стали важливою частиною великого проекту з представлення Іспанії як високорозвиненої демократичної держави, що позбулася важких наслідків багаторічної диктатури Франко і володіє багатою культурою, а не лише ототожнюється з таким туристичним стереотипом, як корида і сієста. Поряд з Іграми було реалізовано велику кількість інших проектів, у тому числі серію заходів по представлення Мадрида як міста європейської культури, виставку "Експо" у Севільї та ін.

Ігри-1992 в Барселоні пройшли винятково успішно. Однак багато представників ЗМІ, політичних і державних діячів відзначали, що політична й економічна сторона цих Ігор для Іспанії, Каталонії і Барселони справила більше враження порівняно зі спортивною (Vecsey, 1992).

Можна навести чимало прикладів, коли розвиток спортивних контактів прямо пов'язувався з політичним визнанням держави. Так, на початку XX ст. Богемія (тепер це Чехія), яка перебувала у складі Австро-Угорської імперії, домагалася олімпійського статусу, щоб продемонструвати свою незалежність. Однак правителі імперії розуміли, що прагнення Богемії виступати самостійною командою передбачає насамперед досягнення політичної незалежності, і всіляко перешкоджали отриманню нею самостійного олімпійського статусу. На Іграх V Олімпіади, що проходила в 1912 р. у Стокгольмі, як і на Іграх 1900 і 1908 рр., спортсмени Богемії хоча і виступали окремою командою, але під прапором Австрії і йшли позаду австрійців.

У ті ж роки Фінляндія була частиною Російської імперії (під назвою Великого князівства Фінляндського, який користувався певною автономією). Перший період розвитку олімпійського спорту збігся з прагненням фінів здобути державну незалежність. Свої сепаратистські настрої вони хотіли продемонструвати на Іграх IV Олімпіади 1908 р. у Лондоні, коли, виступаючи там окремою командою, прагнули пройти на церемонії відкриття Ігор під своїм прапором, проти чого заперечувала Росія. На

Королю Іспанії Хуану Карлосу, центральному партійному керівництву країни, уряду автономної області Каталонії, керівництву Барселони вдалося знизити політичні протистояння і об'єднати країну в підготовці і проведенні Олімпійських ігор

Спортсмени НДР як окрема команда вперше пройшли на церемонії відкриття 1972 р.

Іграх V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі фіни здійснили чергову спробу домогтися права на виступ під власним прапором. Їм не було дозволено вийти на парад під своїм прапором, проте в колоні російських спортсменів фіни йшли окремою групою, несучи перед собою табличку з написом "Фінляндія".

Права виступати окремою командою довго (з 1952 до 1968 рр.) домагалася і НДР, керівництво якої розглядало наявність самостійної команди на Олімпійських іграх як важливий аргумент у питанні міжнародного визнання і виходу з політичної ізоляції. Після Ігор XVIII Олімпіади 1964 р. у Токіо НДР, нарешті, здобула це право, і на Іграх XIX Олімпіади 1968 р. у Мехіко (і на наступних Олімпійських іграх аж до 1988 р. включно) спортсмени НДР виступали самостійною командою. Слід нагадати, що ця країна, як ніяка інша, протягом багатьох років використовувала олімпійський спорт як потужний інструмент міжнародної і внутрішньої пропаганди. Цьому сприяли вражаючі успіхи спортсменів НДР на Іграх Олімпіад і зимових Олімпійських іграх.

Перебудова в СРСР, яка почалася з другої половини 1980-х років, сприяла активізації прагнень прибалтійських республік до відродження державної незалежності, втраченої в 1940 р. Ще до здобуття політичної самостійності Литва звернулася в МОК із проханням визнати її олімпійський статус. Такі ж спроби було зроблено на рівні різних організацій та федерацій у Латвії, Естонії і в інших республіках СРСР.

Із широкомасштабним використанням спорту та Олімпійських ігор для підвищення авторитету різних країн у світовому співтоваристві пов'язаний ще один напрям. Мова йде про ототожнення перемог у спорті вищих досягнень, особливо на Олімпійських іграх, з ефективністю політичної та економічної системи тієї чи іншої країни, рівнем її досягнень у науці, культурі, освіті. І хоча ця залежність підтверджується не завжди, прагнення використовувати спорт як фактор, що відображає політичний, економічний і культурний рівень країни, проявлялося досить неодноразово.

Практично в будь-якій державі рівень розвитку спорту вищих досягнень, успішні виступи спортсменів країни на Олімпійських іграх розглядалися як суттєві фактори національного престижу. Це стосувалося США, СРСР, НДР, Франції і особливо – країн, що розвиваються.

У публікації, поширеній НОК СРСР в олімпійському селищі під час Ігор XVII Олімпіади 1960 р. у Римі, зазначалося: "Радянські спортсмени втретє виступлять на Олімпійських іграх. Їхній дебют у Гельсінкі був успішним: вони завоювали 22 золоті, 30 срібних і 19 бронзових медалей... Тріумф у Гельсінкі не був випадковим, а був підготовлений всією системою радянського спорту, різноманітними і численними заходами системи фізичного виховання, що існує в СРСР. Чотири роки потому радянські спортсмени добилися нового успіху в Австралії, завоювавши 37 золотих, 29 срібних і 32 бронзові медалі".

Подібне ставлення до олімпійського спорту характерне і для інших країн. Невдалий виступ команди Франції на Іграх XVII Олімпіади 1960 р. у Римі спричинив велику стурбованість у країні, невдоволення французьких політиків. Президент Франції Шарль де Голль був дуже незадоволений виступом олімпійської команди своєї країни, оскільки вважав, що ця невдача перекреслює образ молодого сильного француза, який він як очільник держави довго намагався створити.

Про ставлення уряду США до олімпійського спорту свідчать висловлювання президента Джона Кеннеді: "Я вірю, що наша олімпійська збірна віді-

Спортивна форма команди Литви відображає реакцію країни на право виступати самостійною командою на зимових Олімпійських іграх. Альбервіль, 1992 р.

грає важливу роль у рекламі нашого способу життя у світі. Ми радіємо своїм досягненням... У сучасному світі конфліктів і суперечок про переваги нації слід судити за її загальною життєвою здатністю. Найбільш потужним засобом демонстрації сили нації є Олімпійські ігри" (Сухоцкий, 1964).

Мексиканський уряд наполегливо прагнув здобути право на проведення Ігор XVI Олімпіади 1956 р. у Мехіко, мотивуючи своє бажання тим, що за більш ніж 50-річну історію Олімпійських ігор сучасності жодна з країн Центральної і Південної Америки такої можливості не отримувала. Однак МОК тоді обрав Мельбурн, що, однак, не послабило бажання мексиканців провести Олімпійські ігри у столиці своєї країни.

На сесії МОК, що відбулася в жовтні 1963 р. у Баден-Бадені, було ухвалено рішення про проведення Ігор XIX Олімпіади 1968 р. у Мехіко. Сьогодні історики не можуть точно сказати, що ж вплинуло на таке рішення МОК, яке здавалося малоймовірним з ряду причин. По-перше, Мексика тих років вважалася бідною і відсталою країною, в ній була відсутня необхідна для проведення Ігор інфраструктура. По-друге, підготовка до Ігор і їх проведення, за висновком експертів, були непосильними для мексиканського бюджету. По-третє, в Мексиці був відсутній досвід проведення таких грандіозних заходів, що не могло не привести до серйозних прорахунків і неминучої дискредитації країни. По-четверте, висловлювалися думки про те, що місто Мехіко, розташоване на висоті близько 2200 м над рівнем моря, неприйнятне для таких відповідальних змагань у зв'язку з ризиком для здоров'я спортсменів, аж до можливості випадків з летальним результатом. І, нарешті, по-п'яте, неминуче невдалий виступ мексиканських атлетів на Іграх сприятиме приниженню нації, підриву у неї почуття національної гордості (дійсно, на Іграх Олімпіад у 1960 і 1964 рр. у Римі і Токіо мексиканським спортсменам вдалося отримати лише по одній бронзовій медалі).

Перераховані аргументи наводилися ще з того моменту, коли кандидатуру Мехіко було висунуто на проведення Ігор Олімпіади-1968 і аж до їх початку. Особливо старалися засоби масової інформації США, що зображували Мексику як слаборозвинену країну байдужих і лінивих людей і нав'язливо пропонували Лос-Анджелес у разі, якщо Мехіко виявиться нездатним прийняти Ігри (Brewster, Brewster, 2006). Активними противниками проведення Ігор XIX Олімпіади в Мехіко були також керівники деяких міжнародних спортивних федерацій.

Нагнітання цієї недоброзичливої атмосфери навколо Ігор-1968 з боку різних сил керівництво Мексики та її народ сприймали дуже болісно – як свого роду політичний виклик, що став серйозним стимулом для наполегливої і якісної роботи. Зрештою Мексика в процесі підготовки Ігор і їх проведення показала себе державою, що володіє багатою історією і культурою, самостійною політикою і прогресуючою економікою, високорозвиненим почуттям власної гідності у країни і її народу.

Керівники Мексики, оргкомітет Ігор-1968, всі організації, залучені до підготовки та проведення Ігор, як і жителі міста Мехіко, зуміли зробити все необхідне, зняли всі питання щодо можливості країни та її столиці провести Ігри, провели їх на високому рівні і представили Мексику як країну, що динамічно розвивається.

Повністю позбавленими політичних амбіцій виявилися американські організатори Ігор XXIII Олімпіади 1984 р., право на проведення яких отримав Лос-Анджелес. Збиткові для канадських організаторів Ігри 1976 р., проведені в Монреалі, суттєво знизили інтерес різних міст і країн до отримання права проводити Олімпійські ігри. Тому в 1978 р., коли вирішувалося питання вибору столиці Ігор 1984 р., МОК опинився в складному становищі. Тегеран відкликав свою заявку на проведення Ігор, і МОК змушений був погодитися з кандидатурою Лос-Анджелеса, незважаючи на відсутність необхідних гарантій того, що підготовка і проведення Ігор Олімпіади будуть успішними.

Влада США жодного інтересу до майбутніх Ігор не проявила. Але критичного характеру ситуація набула тоді, коли влада Лос-Анджелеса категорично відмовилася виділити кошти платників податків на підготовку і проведення Ігор XXIII Олімпіади, відзначаючи, що Ігри приречені на невдачу з багатьох причин. У їх числі називалися відсутність у Лос-Анджелесі необхідних спортивних об'єктів та фінансових ресурсів, величезна кількість транспорту і забрудненість міста, злочинність і небезпека терористичних актів, егоїзм і недружелюбність населення (Ueberroth, Levin, Quinn, 1985).

Керівництво та народ Мексики боляче сприйняли використання олімпійського свята в політичних цілях. 1968 р.

Голова оргкомітету Ігор Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі Пітер Юберрот зумів за підтримки президента МОК Хуана Антоніо Самаранча провести Олімпійські ігри без участі міської влади

Виникла, на перший погляд, сумнівна ідея доручити проведення Ігор приватному оргкомітету, який організував би збір коштів і забезпечив підготовку і проведення Ігор. Попри відсутність гарантій, МОК був змушений погодитися з цією пропозицією, і в 1979 р. приватний Лос-Анджелеський оргкомітет Олімпійських ігор (LAOOC) на чолі з талановитим менеджером Пітером Юберротом приступив до діяльності. Оргкомітет продемонстрував високі ділові якості і швидко увійшов у русло загальної стратегії МОК, ініційованої Хуаном Антоніо Самаранчем і пов'язаної з комерціалізацією Олімпійських ігор. У підсумку Ігри були не тільки проведені, але і принесли організаторам значний прибуток.

Фахівці відзначали, що проведення Ігор у Лос-Анджелесі стало можливим завдяки тому, що LAOOC зумів створити систему, в якій вдало поєднувалися оптимістичні й авантюристичні амбіції регіональної еліти, мобілізація приватного капіталу та корпоративної стратегії підтримки, робоча сила добровольців, а в подальшому – і політична підтримка адміністрації президента США Рональда Рейгана (Perelman, 1985).

При такій організації Ігри XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі виявилися найбіднішими з усіх проведених протягом останніх 50 років. Однак дві безперечні переваги вони все ж мали: по-перше – демонстрацію можливостей Олімпійських ігор як комерційного продукту для ЗМІ та представників бізнесу. Модель Ігор Лос-Анджелеса-1984 стала основою, на якій будувалися економічні програми наступних Олімпійських ігор, природно, в тій частині, яка не стосувалася участі держав. По-друге – Ігри-1984 стали добрим уроком для столиць чергових Ігор Олімпіад – Сеула (1988) та Барселони (1992). Участь держав і відсутність прагнення до отримання максимального прибутку призвели до того, що сеульські і барселонські Ігри порівняно з Іграми-1984 виявилися фантастичними святами олімпійського спорту.

Після Ігор I Олімпіади (1896) і неофіційних Ігор 1906 р., що не отримали подальшого розвитку, греки змушені були розлучитися з мрією про постійне проведення в своїй країні Олімпійських ігор, які вони справедливо вважали надбанням грецької культури і славною сторінкою своєї історії.

Однак греки не відмовилися від ідеї отримати право на проведення Олімпійських ігор. Особливо наполегливими вони стали, коли вирішувалося питання про місто, яке прийматиме Ігри 1996 р. – Олімпійські ігри століття. Конкурентами Афін були Белград, Мельбурн, Манчестер, Торонто й Атланта. Жодне з цих міст не мало об'єктивної переваги перед Афінами, тим більше, що в грецькій столиці, впевненій у своїй перемозі, велася інтенсивна підготовка до Ігор, включаючи будівництво спортивних об'єктів. Але на 96-й сесії МОК, що відбулася в 1990 р. у Токіо, було ухвалено рішення на користь Атланти. Для цього в хід було пущені аргументи про економічну слабкість Греції, про те, що сторічні Ігри повинні бути спрямовані в майбутнє, а не на святкування минулого. У Греції це рішення було сприйнято вкрай болісно – як історично несправедливе, що підтвердилося в 1996 р., коли Ігри в Атланті пройшли на звичайному рівні, в значно гірших умовах, ніж Ігри, які відбулися в Москві (1980), Сеулі (1988) і Барселоні (1992).

Відразу після Ігор 1996 р. греки відновили спробу отримати право на проведення Ігор 2004 р. На цей раз вона виявилася вдалою, оскільки на 106-й сесії МОК, що відбулася в 1997 р. у Лозанні, більшість голосів підтримали Афіни (66 проти 41 за Рим). У цьому рішенні, безсумнівно, велику роль зіграв Хуан Антоніо Самаранч, який був прихильником проведення Ігор Олімпіади в Афінах ще в 1996 р., вважаючи рішення МОК несправедливим. Допоміг Х.А. Самаранч Греції і під час підготовки до Ігор-2004, у тому числі постійним контролем і високою вимогливістю до якості підготовки. Греція чудово провела Олімпійські ігри, посоромивши безліч недоброзичливців.

Спортивний оглядач газети "Нью-Йорк Таймс" Дж. Трістер у статті "Для кубинців політика й Ігри нероздільні" навів слова президента національного

Марка, випущена до 100-річчя проведення Олімпійських ігор сучасності

олімпійського комітету Куби М. Гонсалеса, сказані в 1987 р. перед Панамериканськими іграми, що проходили в Індіанаполісі (США): "Панамериканські ігри для нас важливіші, ніж Олімпійські, оскільки вони відображають конфронтацію в нашому регіоні. Нам подобається змагатися зі Сполученими Штатами, адже кожна наша перемога свідчить про те, що ми сильніші".

Найбільшою перевагою для Ігор XXVI Олімпіади в Атланті стало те, що тодішній президент США Білл Клінтон, який висунув свою кандидатуру на другий термін, усвідомив, що Ігри-1996 можуть стати ключовим елементом виборчої кампанії перед президентськими виборами, які повинні були відбутися в листопаді 1996 р. Адже якщо електорат у США буде задоволений Іграми-1996, шанси Клінтона на переобрання підвищаться. Адміністрація президента США й оргкомітет Ігор в Атланті спільно приступили до створення політичного профілю майбутніх Ігор (Gillespie, 2003).

Чимало для підвищення міжнародного іміджу Австралії, для популяризації її досягнень не тільки в спорті, але і в економіці та інших сферах життя зробили організатори Ігор XXVII Олімпіади, що відбулися в 2000 р. у Сіднеї.

Згадувана вже Сінді Джиллеспі у доповіді на міжнародному симпозіумі в Лозанні (2002) відзначала, що взаємозв'язки між федеральним урядом США й організаторами майбутніх зимових Олімпійських ігор, право на проведення яких отримало американське місто Солт-Лейк-Сіті, продовжували зміцнюватися протягом 1997–2002 рр. Вперше представники федерального уряду США були введені до складу оргкомітету Ігор-2002.

У січні 2001 р. на зміну Біллу Клінтону в Білий дім прийшов Джордж Буш-молодший. Вже через місяць нова адміністрація США призначила відповідального за контроль над підготовкою до Ігор-2002. У Білому домі знову почали проводити наради з цих питань, і вже перше речення нового американського президента по бюджету США включало виділення коштів на забезпечення безпеки на майбутніх Іграх.

Сплеск патріотизму, що спостерігався в США після терактів 11 вересня 2001 р., спонукав американців до того, щоб довести всьому світу велич США в усіх сферах, у тому числі у спорті вищих досягнень. Відмінним приводом для цього стало проведення в 2002 р. у Солт-Лейк-Сіті XIX зимових Олімпійських ігор.

Широку програму використання спорту вищих досягнень у політичних цілях здійснювала КНР. У 1990 р. Пекін провів Азійські ігри, а потім претендував (правда, безуспішно) на право проведення в 2000 р. Ігор XXVII Олімпіади.

Китайська Народна Республіка не тільки домоглася активної участі своїх спортсменів в олімпійському спорті (які досягли визначних результатів, особливо в таких видах спорту, як теніс настільний, волейбол, стрибки в воду, важка атлетика, легка атлетика, плавання, гімнастика спортивна), але і енергійно проводить політику розвитку співробітництва на міжнародній спортивній арені в інших напрямах.

Великі завдання (не лише спортивні, а й політичні) керівництво КНР мало намір розв'язати, висуваючи кандидатуру Пекіна на право проведення Ігор XXIX Олімпіади-2008. Отримавши це право на 112-й сесії МОК, що проходила влітку 2001 р. у Москві, влада КНР, постійно прагнучи до утвердження в світі образу Китаю як великої країни, що має різноманітні досягнення в економіці, науці, техніці та інших галузях, звичайно ж, не забула використати для популяризації КНР і підготовку до Олімпійських ігор у Пекіні.

В інтерв'ю британській газеті "Гардіан", опублікованому 10 листопада 2001 р., президент МОК Жак Рогге з приводу надання Китаю – країні, де відзначалися порушення прав людини, – можливості проведення Ігор-2008 сказав: "Міжнародний олімпійський комітет не втручається у внутрішні справи країн – членів МОК. Що ж стосується проблеми "Китай і права людини", то ми гранично ясно виклали Китаю свою позицію".

А коли президент МОК Жак Рогге разом з іншими членами МОК відвідав КНР у зв'язку з проведенням 11–25 листопада 2001 р. у місті Гуанчжоу IX Всекитайських національних ігор, голова КНР Цзян Цземінь зазначив, що проведення Ігор XXIX Олімпіади в Пекіні не тільки сприятиме зростанню популярності олімпійського руху, але і забезпечить культурний обмін між Сходом і Заходом.

Нове керівництво країни на чолі з головою КНР Ху Цзіньтао зробило все можливе для того, щоб завдяки успішному проведенню Ігор XXIX Олімпіади-2008 використовувати спорт як один із вагомих аргументів для підвищення авторитету Китаю в очах міжнародного співтовариства і посилення ролі КНР у світі.

Голова КНР Ху Цзіньтао зазначив, що в 2008 р. здійснилася столітня мрія китайського народу, оскільки Китай претендував на проведення Ігор1908 р.

На зустрічі з журналістами зарубіжних ЗМІ, що відбулася за тиждень до початку Ігор XXIX Олімпіади, голова КНР Ху Цзіньтао зазначив, що проведення Олімпійських ігор – вікова мрія китайського народу, оскільки ще в 1908 р. китайці вийшли з ідеєю проведення у себе Ігор Олімпіади. "100 років потому Олімпійські ігри, нарешті, відбудуться в Китаї. Китайський народ надзвичайно дорожить цією рідкісною можливістю", – сказав Ху Цзіньтао.

Політичний аспект Ігор XXX Олімпіади, проведених у Лондоні, був позначений ще на 117-й сесії МОК у липні 2005 р. у Сінгапурі, завданням якої було обрання столиці Ігор серед п'яти міст-претендентів – Мадрида, Москви, Нью-Йорка, Парижа, Лондона. Єдиним главою уряду, який особисто представляв заявку міста своєї країни, був прем'єр-міністр Великої Британії Тоні Блер. Підстав для такої демонстрації було більш ніж досить. Справа в тому, що протягом сорокарічного періоду (з 1952 по 1992 рр.) на Іграх Олімпіад збірна Великої Британії опинялася в кінці першої десятки або, набагато частіше, у другій десятці країн у неофіційному командному заліку. Такі результати, зрозуміло, не відповідали ні кількості населення Великої Британії, ні економічному потенціалу, ні багатій на традиції спортивній історії цієї країни, а були відображенням ставлення до олімпійського спорту, що привертав меншу увагу порівняно з професійним спортом, передусім з його основним для Великої Британії видом – футболом.

У підсумкових протоколах Ігор Олімпіад спортсмени Великої Британії опинялися нижче від таких невеликих країн, як Угорщина, Болгарія, Куба, не кажучи вже про НДР. Це звичайно ж, викликало роздратування британської преси і громадськості країни, але виявилося недостатнім для зміни політики в сфері олімпійського спорту та олімпійської підготовки. Так, за часів ринкових реформ прем'єр-міністра Великої Британії Маргарет Тетчер багато шкіл продали свої спортивні майданчики, через що дітям ніде було грати і тренуватися. А розвиток "політкоректності" призвів до того, що на шкільних змаганнях перестали визначати переможців і переможених, щоб не завдавати психологічних травм дітям, – головним чинником вважалася участь.

Переломним моментом, який змусив уряд Великої Британії і все британське суспільство переглянути ставлення до Олімпійських ігор, стали підсумки Ігор XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті, де збірна країни завоювала лише 1 золоту медаль (а також 8 срібних і 6 бронзових), що відкинуло Велику Британію на принизливе для неї 36-те місце в неофіційному командному заліку. Особливо важко ця поразка була сприйнята британцями порівняно з результатами виступів на тих же Іграх-1996 давнього і традиційного суперника – команди Франції, на рахунку якої в Атланті виявилося 15 золотих, 7 срібних і 15 бронзових медалей (5-те місце). Резонанс цього провального виступу британських спортсменів на тлі стрімко зростаючої політичної і соціально-економічної значущості олімпійського спорту був настільки великий, що привів до повного перегляду політики країни по відношенню до спорту взагалі і до олімпійського спорту насамперед.

Здійснений відразу після Ігор XXVI Олімпіади 1996 р. всебічний аналіз причин провалу збірної Великої Британії в зіставленні з досвідом команд інших країн, що виступили успішно, привів британських фахівців до невтішного висновку: сумні підсумки стали наслідком відсутності в Сполученому Королівстві системи розвитку спорту вищих досягнень та абсолютно хаотичної підготовки до Олімпійських ігор.

У 1997–2002 рр. у Великій Британії було проведено радикальну реорганізацію спортивної галузі з орієнтацією на розвиток олімпійських видів спорту та цілеспрямовану підготовку до Олімпійських ігор. В основу реорганізації було покладено східноєвропейський досвід, адаптований до місцевих умов і традицій.

У 2002 р. було затверджено Стратегічний план державної підтримки спорту як важливого елемента зовнішньої і внутрішньої політики. План був розрахований на тривалий період, аж до 2020 р. Обрання Лондона столицею Ігор Олімпіади 2012 р. змусило дещо скоригувати план у бік форсування підготовки до лондонських Ігор у вигляді спеціальної програми "Місія-2012".

Не вдаючись у деталі розробленої стратегії і поетапних планів підготовки до Олімпійських ігор різних років, що детально розкрито в інших роботах (Houlihan, Lindsey, 2015; Платонов та ін., 2015, 2019), відзначимо, що проведена реорганізація привела до вражаючих успіхів. Вже на Іграх Олімпіади 2000 і 2004 рр. намітився суттєвий прогрес і команда Вели-

Президент США Барак Обама агітує за надання місту Чикаго права на проведення Ігор Олімпіади 2016 р. Копенгаген, 2009 р.

Служба безпеки США забезпечила безпрецедентну охорону президента під час проведення 121-ї сесії МОК у Копенгагені у 2009 р.

кої Британії піднялася на десяті місця в неофіційному командному заліку. Виступ на Іграх Олімпіад у Пекіні-2008 супроводжувався великим успіхом – команда посіла 4-те місце в неофіційному командному заліку, завоювавши 48 медалей (19 золотих).

Тріумфом команди Великої Британії завершилися Ігри XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні. Основною метою підготовки британської збірної було потрапляння в четвірку найсильніших команд, хоча заяви спортивних функціонерів і ЗМІ свідчили про більші амбіції британців – обійти команду Росії в неофіційному загальнокомандному заліку. У підсумку команда Великої Британії за кількістю золотих медалей (29) була третьою після збірних США (46) і Китаю (38), випередивши команду Росії (20 медалей). За загальною кількістю медалей британські спортсмени були четвертими (65 нагород), відставши від команд США (103 медалі), Китаю (88), Росії (70) та маючи велику перевагу перед збірною Німеччини (44), що розташувалася на 5-му місці.

Успіх національної команди в Лондоні підвищив спортивні амбіції Великої Британії до Ігор XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро, які в повній мірі були задоволені. Велика Британія стала першою країною, яка через чотири роки поліпшила свої досягнення, продемонстровані на правах господарів попередніх Олімпійських ігор: у Лондоні британські спортсмени завоювали 65 медалей і були третіми в неофіційному загальнокомандному заліку, у Ріо-де-Жанейро – з 67 медалями посіли 2-ге місце. Велика Британія також стала однією з двох країн (разом з Азербайджаном), національні команди яких збільшували кількість завойованих медалей протягом п'яти Олімпійських ігор поспіль.

Намітився прогрес у виступах команди Великої Британії в зимових Олімпійських іграх. У Сочі британські спортсмени завоювали стільки ж медалей, скільки на трьох попередніх Іграх разом узятих: 2002 р. – 2 медалі, 2006 – 1, 2010 – 1, 2014 р. – 4. Успішними виявилися і зимові Олімпійські ігри 2018 р. – 5 медалей (1 золота).

Успіхи спортсменів Великої Британії викликали широкий резонанс як всередині країни, так і на міжнародній арені. На сьогодні в країні реалізується проект "Місія-2020", орієнтований на безперешкодний шлях спортсмена від моменту виявлення таланту до виходу на світовий рівень (Платонов, 2019).

Іграм Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро політичного забарвлення надало вже те, що Олімпійські ігри проводилися в Південній Америці. Висуваючи це місто претендентом на проведення Ігор керівництво країни мало ті ж цілі, що й уряд Республіки Корея, яка запропонувала свого часу Сеул як олімпійську столицю – продемонструвати всьому світу потенціал і досягнення величезної країни (п'ятої серед країн світу за площею і чисельністю населення), яка однак знаходиться в тіні світової політики й економіки.

Населення Бразилії з величезним ентузіазмом сприйняло рішення МОК провести Ігри Олімпіад 2016 р. у Ріо-де-Жанейро.

Однак екологічна і політична криза в країні, а також ряд зовнішніх факторів не дозволили пов-

Президент Бразилії Ділма Вана Русеф і президент МОК Томас Бах вважають Ігри XXXI Олімпіади в Ріо-де-Жанейро вдалими

ною мірою домогтися того ефекту, на який розраховувало керівництво і населення країни, здобуваючи право на проведення Олімпійських ігор.

Всі спортивні об'єкти було своєчасно побудовано і підготовлено, вирішено питання забезпечення безпеки, що для Ріо-де-Жанейро було серйозною проблемою, яка турбувала не тільки МОК, але й багато делегацій, які прибули для участі в Іграх.

Однак економічна криза, що охопила Бразилію з 2011 р., невдоволення населення погіршенням матеріального становища та будівництвом дорогих спортивних об'єктів і пов'язані з цим заворушення й вуличні виступи серйозно ускладнили підготовку міста до Ігор. Мер міста Едуардо Паес зазначив, що Олімпіада для його країни – "втрачена можливість" і, що "ми показали себе не з кращого боку". Не вдалося очистити бухту Гуанабіра, мальовничу лагуну Жікарепагуа, на берегах якої розташований Олімпійський парк. Виникали проблеми з транспортом, деякі делегації були незадоволені умовами проживання в Олімпійському селищі. З фінансових причин довелося обмежити оформлення вулиць і парків, зробити більш скромною церемонію відкриття Ігор.

Серйозною проблемою стали допінгові скандали напередодні Ігор, ініційовані ВАДА і широко підтримані пресою. Це значною мірою відволікало від спортивної та святкової складових Олімпійських ігор.

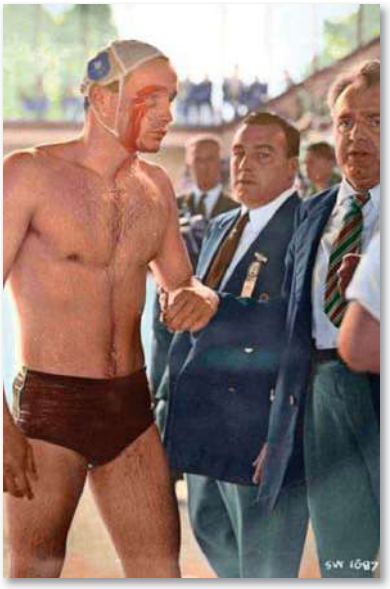
Однак професор спортивного менеджменту університету Ріо-де-Жанейро, член дослідницької програми МОК Ламартіне Перейро да Кості закликав спокійніше сприймати проблеми, зазначивши що кожні Олімпійські ігри супроводжувалися проблемами, але зрештою люди зосереджуються на самій події. І дійсно Олімпійські ігри виявилися яскравою спортивною подією, святом для їх учасників і численних глядачів.

Бойкоти Олімпійських ігор як засіб політичного тиску

Заклики до бойкоту Олімпійських ігор з політичних мотивів звучали в різних країнах ще в період підготовки до IV зимових Олімпійських ігор і Ігор XI Олімпіади, місцями проведення яких МОК визначив, відповідно, Гарміш-Партенкірхен і Берлін. Однак внаслідок причин, про які вже йшла мова, не вдалося ані організувати бойкот Ігор-1936 (це зробили деякі спортсмени з власної ініціативи), ані перенести Ігри з Німеччини до іншої країни.

На події, пов'язані з Іграми XVI Олімпіади 1956 р. в австралійському Мельбурні, певною мірою вплинуло придушення в листопаді 1956 р. радянськими військами народного повстання проти прокомуністичного режиму в Угорщині. Олімпійський комітет Швейцарії закликав країни, чиї національні олімпійські комітети входять у міжнародний олімпійський рух, не брати участі в Іграх-1956 на знак протесту проти придушення військами СРСР угорського повстання. Крім Швейцарії, бойкотувати Ігри-1956 вирішили також Іспанія і Нідерланди, але більшість країн не відгукнулися і взяли участь в Олімпійських іграх у Мельбурні (у тому числі збірна команда Угорщини, хоча потім деякі її спортсмени не повернулися до своєї країни, обравши еміграцію).

На знак протесту проти англо-франко-ізраїльського військового виступу проти Єгипту восени 1956 р. (у зоні Синайського півострова) три арабські країни – Єгипет, Ірак і Ліван – бойкотували Ігри в Мельбурні.

На спортивні події Ігор Олімпіади в Мельбурні було накладено відбиток придушення радянськими військами угорського повстання 1956 р. На знімку угорський ватерполіст після кривавої бійки з радянським спортсменом

Кенійські спортсмени вирушають в аеропорт після того, як їхня країна вирішила бойкотувати Олімпійські ігри 1976 р. у Монреалі

На Ігри XVI Олімпіади (1956) МОК запросив як Китайську Народну Республіку (зі столицею Пекін), так і Республіку Китай (зі столицею Тайбей на острові Тайвань), оскільки обидва національні олімпійські комітети були визнані МОК. Тоді Пекін, протестуючи проти "імперіалістичної політики двох Китаїв", оголосив бойкот Іграм-1956, а під назвою "Китай" на параді в ході церемонії відкриття цих Ігор йшли спортсмени з острова Тайвань.

Через деякий час (у серпні 1958 р.) КНР взагалі розірвала відносини з МОК і відтоді перебувала поза олімпійським рухом аж до серпня 1979 р., коли Олімпійський комітет КНР (під найменуванням "Китай") знову повернувся в олімпійську сім'ю.

Бойкотом були затьмарені Ігри XXI Олімпіади-1976 у Монреалі. Однією з причин стала негативна реакція багатьох африканських, арабських та інших держав на турне в червні 1976 р. регбістів з Нової Зеландії в Південно-Африканську Республіку, влада якої сповідувала расистську ідеологію і реалізовувала дискримінаційну політику апартеїду у всіх сферах життя, в тому числі у спорті. Мотивуючи тим, що регбі не є олімпійським видом спорту і не входить до програми Олімпійських ігор і що НОК Нової Зеландії не порушував правил Олімпійської хартії, МОК не знайшов підстав ні для виключення цієї країни з олімпійського руху, ні для того, щоб не допустити спортсменів Нової Зеландії до участі в Іграх XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі, як того вимагали деякі африканські держави.

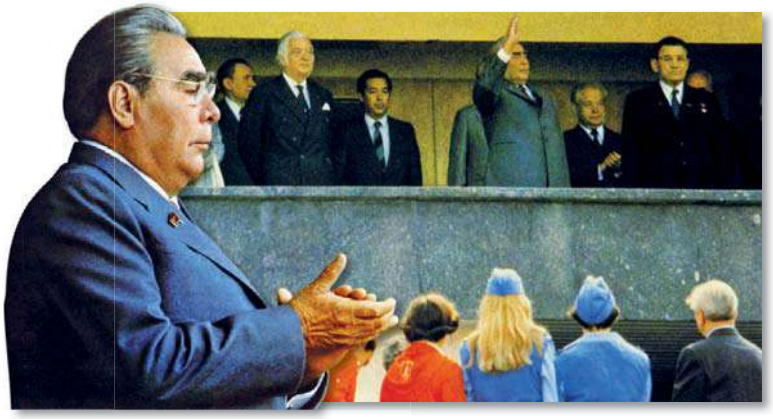
У відповідь на це такі країни Африки, як Габон, Гамбія, Заїр, Мадагаскар, Малаві, Танзанія, Центральноафриканська Республіка, вирішили бойкотувати Ігри-1976 і не надіслали свої делегації в Монреаль. До бойкоту цих Ігор з тієї ж причини приєдналися команди Алжиру, Верхньої Вольти, Гани, Гайани, Єгипту, Замбії, Іраку, Камеруну, Кенії, Конго, Лівії, Малі, Марокко, Нігеру, Нігерії, Свазіленду, Судану, Того, Тунісу, Уганди, Ефіопії, які виїхали з Монреаля незабаром після того, як там відкрилися Ігри XXI Олімпіади.

Найбільші за своїми масштабами бойкоти з найбільш загрозливими для олімпійського руху можливими негативними наслідками торкнулися Ігор XXII Олімпіади (Москва-1980) і Ігор XXIII Олімпіади (Лос-Анджелес-1984). Вторгнення радянських військ в Афганістан наприкінці 1979 р. послужило причиною для бойкоту Ігор XXII Олімпіади у Москві, ініційованого владою США і підтриманого ФРН, Японією, Норвегією, Канадою, Китайською Народною Республікою, Туреччиною, Республікою Корея, Іраном, Аргентиною, Пакистаном, Марокко, Єгиптом, Чилі, Ізраїлем, Уругваєм, Тунісом і рядом інших держав (до бойкоту приєдналося понад 30 країн). Акція у відповідь – бойкот Ігор-1984 у Лос-Анджелесі – була ініційована колишнім Радянським Союзом і підтримана ще кількома соціалістичними країнами (Болгарією, Угорщиною, В'єтнамом, НДР, КНДР, Кубою, Монголією, Польщею, Чехословаччиною), а також деякими державами, що певною мірою залежали від СРСР (Анголою, Афганістаном, Лаосом, Ефіопією).

Слід відзначити величезні зусилля, вжиті керівництвом МОК і насамперед шостим президентом МОК Майклом Моррісом Кілланіном (у період розпочатої адміністрацією США та деякими їхніми союзниками кампанії з бойкоту Олімпіади-1980 у Москві) і сьомим президентом МОК Хуаном Антоніо Самаранчем (у період відповідної кампанії, розпочатої керівництвом Радянського Союзу разом з його прихильниками в деяких інших країнах – щодо неуча-

Плакати, які закликають до бойкоту Ігор XXII Олімпіади 1980 р. у Москві

19 липня 1980 р. Голова Президії Верховної Ради СРСР Л. І. Брежнєв оголосив Ігри XXII Олімпіади відкритими

сті в Олімпіаді-1984 у Лос-Анджелесі), що дозволило все ж провести і ті, й інші Олімпійські ігри в обраних раніше містах і у встановлені терміни, а головне – вдалося вберегти олімпійський рух від цілком імовірної загрози розколу.

На думку видатного спортивного діяча Річарда Паунда, бойкот московських Ігор-1980 "...виявився цинічним використанням урядової сили і нічого не приніс лідерам західних демократичних держав, показавши їх безпорадність перед обличчям Рад" (Pound, 1994).

Такі ж невтішні оцінки отримав у світі і бойкот Ігор-1984. До того ж Румунія, яка була членом соціалістичної співдружності, відмовилася дотримуватися рекомендацій СРСР і відправила свою команду в Лос-Анджелес. Не підтримали організований Москвою бойкот Ігор-1984 Соціалістична Федеративна Республіка Югославія і Китайська Народна Республіка, які також направили своїх спортсменів на ці Ігри. Постраждав авторитет СРСР у світі, серйозних втрат зазнав радянський спорт і спорт тих країн, які бойкотували Ігри-1984. У виграші виявилися тільки Сполучені Штати Америки, проти яких за ініціативою СРСР готувався цей бойкот: США не тільки впевнено перемогли на Ігри XXIII Олімпіади, але і максимально використали їх підсумки в пропагандистських цілях, у тому числі для дискредитації соціалістичної співдружності, її розколу і формування ворожого ставлення до СРСР у країн, що входили до співдружності.

9 травня 1984 р. голова Держкомспорту СРСР Марат Грамов оголосив про рішення керівництва СРСР не направляти олімпійську команду для участі в Іграх XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі

Міжнародний олімпійський комітет і його президент Хуан Антоніо Самаранч зберегли твердість і принциповість у дуже непростій ситуації, що виникла після обрання у 1981 р. столиці Республіки Корея Сеула столицею Ігор XXIV Олімпіади-1988, і тривала сім років, протягом яких відбувалася підготовка до цих Ігор. У той час близько 30 держав не мали дипломатичних відносин з Республікою Корея (Південною Кореєю). Особливо непримиренно поставилися до проведення Олімпійських ігор у цій країні КНДР (Північна Корея) і Куба. Ситуацію посилив інцидент на Далекому Сході, коли над морем у повітряному просторі СРСР радянським винищувачем був збитий південнокорейський рейсовий пасажирський літак, а всі люди, що перебували на його борту, загинули.

Керівництву МОК, яке відхилило всі спроби, спрямовані проти проведення Ігор-1988 у Сеулі, вдалося не тільки провести ці Олімпійські ігри у призначеному місці і в заплановані терміни, але й, що особливо важливо, зберегти цілісність олімпійського руху та не допустити повторення ситуацій, пов'язаних з досить широкими бойкотами Ігор-1980 у Москві та Ігор-1984 в Лос-Анджелесі, що мали великий міжнародний резонанс. Ігри XXIV Олімпіади-1988 у Сеулі бойкотувалися тільки Корейською Народно-Демократичною Республікою, Кубою та Ефіопією.

І надалі принципова позиція МОК щодо неприпустимості бойкотів як засобу політичного тиску на олімпійський рух дозволила зберегти його цілісність і єдність.

Історія бойкотів Олімпійських ігор показала, що вони неефективні як інструмент вирішення політичних проблем і тиску на країни, чиї міста організовують Ігри. Річард Паунд (Pound, 2009) справедливо зазначив, що бойкоти є політичними невдачами, утиском прав та інтересів власних громадян, свідченням слабкості і неефективності урядів, схильних використовувати Ігри для маскування своєї слабкості й імітації самостійності і впевненості.

Перш за все і найбільше від бойкотів Олімпійських ігор постраждали спортсмени, у яких були змарновані чотири роки напруженої важкої праці

28 липня 1984 р. президент США Рональд Рейган у ложі з куленепробивним склом оголосив Ігри XXIII Олімпіади відкритими

в ході тренувального процесу і відбіркових змагань. У деяких спортсменів зникли вісім років, наприклад, у дуже сильних кубинських боксерів – внаслідок рішення керівництва Куби про бойкот двох Ігор Олімпіад поспіль – 1984 і 1988 рр.

У зв'язку з бойкотами Олімпійських ігор у МОК обговорювалися пропозиції, що стосуються можливості покарання країн, які відмовилися від участі в Іграх, однак для цього не було юридичних підстав, оскільки запрошення на Ігри спрямовувалися не Міжнародним олімпійським комітетом, а організаційними комітетами Олімпійських ігор. І національні олімпійські комітети мали право утриматися від участі в Іграх, тим більше якщо для цього знаходилися формальні причини. Наприклад, офіційно Олімпійський комітет СРСР не бойкотував Ігри-1984 у Лос-Анджелесі, а відмовився від участі в них, мотивуючи це відсутністю впевненості в безпеці членів радянської олімпійської делегації на території США (хоча було зрозуміло, що по суті це – бойкот).

У зв'язку з подібними ситуаціями МОК ухвалив рішення, згідно з яким запрошення на участь в Іграх (з відповідними гарантіями та умовами) надалі стали виходити не з оргкомітетів Ігор, а безпосередньо з Міжнародного олімпійського комітету.

Задовго до проведення Ігор XXIX Олімпіади (2008) у Пекіні було ясно, що вони будуть найбільш грандіозними в олімпійській історії. Аеропорт, дороги, спортивні споруди, стан міста, бажання всього китайського народу найкращим чином показати країну, її багату історію і не менш яскраву сучасність та багато іншого – все це не лишало сумніву в успіху Ігор. Не викликав сумніву й успіх спортсменів Китаю, аналіз підготовки яких ще задовго до Ігор переконливо свідчив про надзвичайно високу ймовірність загальнокомандної перемоги збірної КНР у неофіційному командному заліку (Платонов, Матвеев, Томашевский, 2002). Підготовка до Ігор XXIX Олімпіади стала відображенням економічної і політичної ситуації в Китаї, яка вирізняється винятковою динамічністю, чималими досягненнями у всіх сферах внутрішнього життя й активною зовнішньою політикою, в якій чітко проглядалися претензії Китаю на лідерство не тільки на Азіатському континенті.

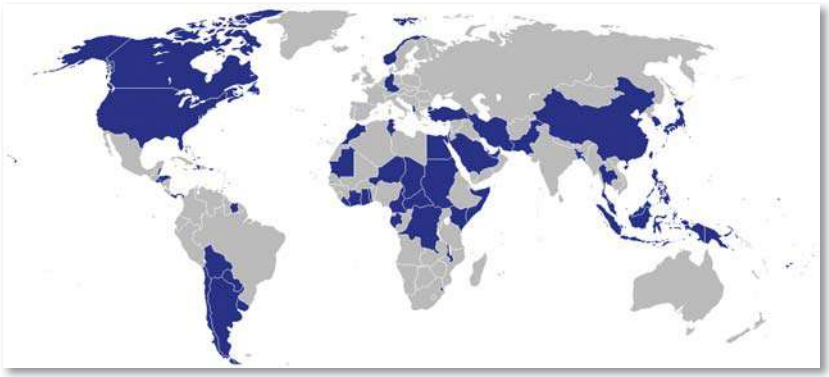
Зрозуміло, що далеко не всім керівникам найбільших країн і різних організацій світу хотілося, щоб Китай використовував Ігри XXIX Олімпіади як арену для демонстрації своїх досягнень і надзвичайно високих темпів розвитку у всіх сферах життя, насамперед в економічній.

Реакція на це довго чекати себе не змусила, і вже за рік до початку Ігор-2008 деякі організації, які відносять себе до правозахисних (часто за підтримки різних державних структур і їх лідерів), почали активну кампанію закликів до бойкоту Олімпійських ігор у Пекіні. На поверхню випливли різні аргументи на користь бойкоту – політичні й економічні, посилання на авторитарний режим КНР, наявність у цій країні цензури й, особливо, порушення прав людини, відсутність належної демократизації суспільства, переслідування сепаратистів у Тибетському і Синьцзян-Уйгурському автономних районах тощо.

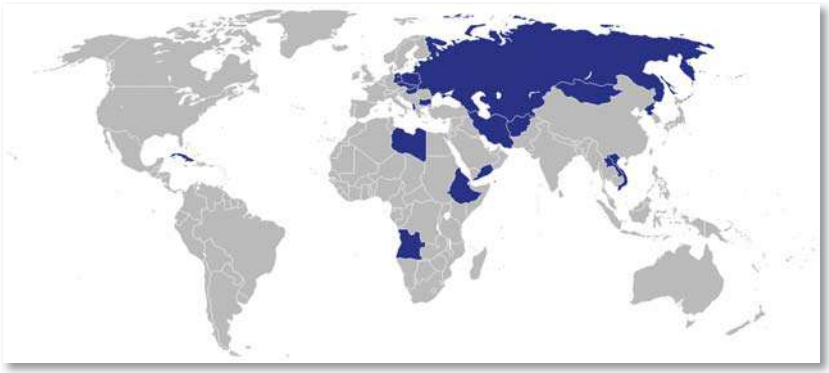
Центр такої кампанії, як це було і перед Іграми-1980 у Москві, виявився в Сполучених Штатах Америки. У цю діяльність було залучено багато відомих політиків і діячів культури. Особливу активність проявляла єврейська громада США, 175 рабинів якої закликали президента США і Конгрес ухвалити рішення про бойкот Ігор-2008, посилаючись при цьому на відносини КНР із Сирією та Іраном, а також наводячи такий дивний аргумент, згідно з яким уряд Китаю нібито нагадує уряд Німеччини в 1930-ті роки, коли Ігри Олімпіади також використовувалися в пропагандистських цілях. Представники демократів і республіканців внесли в Конгрес США резолюцію про офіційний бойкот пекінських Ігор.

Обкладинка журналу "Sport Illustrated", який закликає до бойкоту XXII Олімпійських ігор 1980 р. у Москві

На карті світу синім кольором виділено країни, що бойкотували Олімпійські ігри 1980 р. у Москві

На карті світу синім кольором виділено країни, що бойкотували Олімпійські ігри 1984 р. у Лос-Анджелесі

На карті світу синім кольором виділено країни, що бойкотували Олімпійські ігри 1988 р. у Сеулі

Не відставали від США і в Європі: із закликом бойкотувати Ігри-2008 виступили голова Європарламенту Ганс-Герт Пьоттерінг, президент Франції Ніколя Саркозі, лідери кількох східноєвропейських держав, що не відрізняються самостійною політикою.

Кампанія, спрямована на бойкот Ігор у Пекіні, досягла апогею наприкінці весни – на початку літа 2008 р. під час проведення естафети олімпійського вогню, маршрут якого проходив по різних країнах. Член організації "Репортери без кордонів" Жан-Франсуа Жильяр зробив спробу зірвати церемонію запалювання Олімпійського вогню в Олімпії, розгорнувши банер, який зображав олімпійські кільця у вигляді наручників і зі словами "Пекін-2008". На деяких етапах цієї естафети робилися спроби зірвати її, загасити олімпійський вогонь. Паралельно ряд організацій і деякі політичні діячі чинили тиск на президента МОК, який, на їх думку, не реагував на положення в Китаї.

Але всю цю галасливу кампанію було швидко згорнуто після того, як 3 липня 2008 р. прес-секретар Білого дому оголосила, що президент США Джордж Буш поїде до Пекіна і, найімовірніше, буде присутній на церемонії відкриття Ігор XXIX Олімпіади.

Після цього змінилася позиція і багатьох інших прихильників бойкоту, і на церемонії відкриття Ігор-2008 були присутні багато відомих політиків і лідери найбільших країн світу, в тому числі й ті, які незадовго до цього закликали до бойкоту. Тим не менше, не можна не відзначити того, що напередодні Ігор XXIX Олімпіади 2008 р. була зроблена явна спроба втягнути олімпійський рух у масштабний бойкот, аналогічний тому, який був реалізований у 1980 р. відносно Ігор XXII Олімпіади в Москві. Ініціатива, як і тоді, виходила від різних американських організацій, аналогічним був і сценарій. Однак з тих пір МОК перетворився на значно потужнішу організацію, здатну вжити жорстких заходів до ініціаторів бойкоту, та й самі Ігри стали незмірно більш значущими у всіх аспектах, особливо, в економічному. Мабуть, це добре розуміла й американська адміністрація і керівники окремих країн, схильних до організації бойкоту. У них не було впевненості, що спробу бойкоту з явно надуманих причин підтримають національні олімпійські комітети, які, як показала практика, вже не завжди підпорядковувалися політичному диктату і могли не послухатися. Наприклад, керівництво відомої фірми "Nike" заявило, що сума її контракту з Олімпійським комітетом США (USOC) настільки велика, що збірна США поїде в Пекін у будь-

якому випадку. Тому не дивно, що в міру наближення Ігор-2008 все частіше лунали заклики вже не до бойкоту Ігор, а до бойкоту лише церемонії їх відкриття. Але і ці заклики не знайшли відгуків, і відкриття Ігор відбулося без ексцесів.

Згодом проявилася і реакція на інциденти, що відбулися на маршруті смолоскипної естафети олімпійського вогню Ігор-2008. Не бажаючи повторення цього негативного досвіду, МОК у березні 2009 р. ухвалив рішення про відмову від міжнародних маршрутів факельних естафет олімпійського вогню по різних країнах. Хоча офіційно це рішення МОК вступило в дію в 2016 р., проте вже оргкомітети XXI зимових Олімпійських ігор у канадському Ванкувері (2010) і Ігор XXX Олімпіади в британському Лондоні (2012) заявили про наміри проводити естафети олімпійського вогню винятково в межах своїх країн.

Різні акції протесту з боку неурядових організацій були проведені перед і під час проведення зимових Олімпійських ігор в Сочі (2014), Ігор Олімпіади в Ріо-де-Жанейро (2016). Вони стосуватися політичних, економічних, соціальних аспектів, пов'язаних з проведенням Олімпійських ігор, що не так створювало проблеми їх організаторам, скільки збільшувало популярність Ігор як глобального події світового масштабу.

Політика Міжнародного олімпійського комітету, спрямована на підвищення ролі Олімпійських ігор у житті світової спільноти, зміцнення їх політичної та економічної могутності, розпочата Хуаном Антоніо Самаранчем у 1980-х роках і потім успішно продовжена Жаком Рогге і Томасом Бахом, практично унеможливила урядові бойкоти Олімпійських ігор без важких наслідків для їх ініціаторів.

Учасники одного з протестів перед проведенням Олімпійських ігор у Пекіні. 2008 р.

Однак глобальний характер Ігор, їх популярність у сучасному світі стали привабливим майданчиком для пропагандистської діяльності будь-якого роду міжнародних і національних організацій неурядового характеру, зацікавлених у використанні олімпійської арени не стільки для боротьби з негативними явищами, скільки для самореклами та популяризації своєї діяльності. За протестами неурядових організацій, які прагнуть використовувати Олімпійські ігри для досягнення політичних цілей, дискримінації політики країн, оргкомітетів ігор, протидії в реалізації тих чи інших проектів, часто проглядаються інтереси урядів окремих країн. Не можна не відзначити, що протестна діяльність ряду організацій має позитивний характер, що змушує МОК, міста-столиці Олімпійських ігор, уряду країн, що приймають Ігри, вести зважену політику, спрямовану на позитивний, а не негативний відставлений ефект Олімпійських ігор.

Найбільш активна протестна діяльність характерна для екологічних організацій, що прагнуть збереження природного середовища, недопущення його руйнування такими глобальними подіями, як Олімпійські ігри, що вимагають створення складної інфраструктури для проведення Ігор, серйозного втручання в навколишнє середовище, особливо під час проведення зимових Олімпійських ігор, орієнтованих на зимові гірські курорти.

Постійно зростаюча програма Олімпійських ігор, включення до неї нових видів, що потребують об'ємних і складних спортивних об'єктів, збільшення кількості учасників Ігор, фахівців, журналістів, туристів вимагає величезних фінансових вкладень і створення інфраструктури, багато елементів якої безперспективні з позицій їх подальшого використання. Тому під тиском громадськості багато міст, які претендували в останні роки на проведення Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор, зняли свої кандидатури. Нерідко неурядові організації використовують Олімпійські ігри для дискредитації політики окремих країн у сфері державного устрою, внутрішньої політики. Наприклад, діяльність подібного плану було широко розгорнуто перед Іграми Олімпіади 2008 р. у Пекіні. Організація "Репортери без кордонів" (RSF), ряд інших організацій провели безліч акцій політичного характеру, що мали на меті дискредитувати політику Китаю в різних галузях, особливо в сфері прав людини. Ці акції, особливо проведені під час естафети олімпійського вогню, створили не тільки серйозні проблеми оргкомітету Ігор, але і МОК.

Олімпійські ігри і тероризм

У Мюнхені, де проходили Ігри XX Олімпіади, рановранці 5 вересня 1972 р. група бойовиків з екстремістської палестинської організації "Чорний вересень", озброєних автоматами і гранатами, перебралася через огорожу олімпійського селища й увірвалася в корпус, в якому жила делегація Ізраїлю. Під час нальоту загинув один ізраїльтянин, а десятьох екстремісти захопили як заручників. Так олімпійський рух вперше зіткнулося з атакою терористів на Олімпійські ігри.

Серед захоплених палестинцями ізраїльтян були спортсмени (борці та важкоатлети), тренери (з легкої атлетики, боротьби, фехтування, стрільби) і судді. Одному з ізраїльських спортсменів, які потрапили в руки терористів, вдалося втекти, інші опинилися в полоні у бойовиків, які в якості умови звільнення заручників вимагали негайно випустити з в'язниць 250 терористів, які відбували ув'язнення в Ізраїлі і в країнах Західної Європи.

Коли президент Німецького олімпійського комітету ФРН, член МОК Віллі Дауме, міністр внутрішніх справ федеральної землі Баварія Бруно Мерк і мер олімпійського селища Вальтер Трьогер запропонували палестинцям себе в заручники замість захоплених членів ізраїльської олімпійської делегації, екстремісти з "Чорного вересня" відповіли відмовою і продовжували наполягати на колишніх умовах. Щоб продемонструвати свій намір будь-якою ціною домогтися оголошеної мети, терористи в середині дня вбили одного з захоплених ізраїльтян і викинули його труп з будівлі на вулицю (Штейнбах, 2008).

В результаті переговорів з екстремістами, що тривали 16 годин, у яких брало участь багато відомих політичних і державних діячів ФРН, у тому числі міністр закордонних справ цієї країни Ганс-Дітріх Геншер, влада погодилася з вимогою негайно надати терористам вертольоти. Потім палестинські нападники разом із заручниками на вертольотах вирушили на військовий аеродром Фюрстенфельдбрюке, звідки екстремістів на їх вимогу повинні були доставити літаком на Близький Схід.

Правоохоронні органи і спецслужби ФРН планували провести на аеродромі операцію із звільнення заручників, і щойно з вертольотів вийшли озброєні автоматами терористи, снайпери відкрили по них вогонь. Однак, судячи з усього, німецькі спецслужби спланували і реалізували цю операцію далеко не кращим чином. Від куль снайперів загинули на місці тільки двоє з восьми палестинських екстремістів, тоді як шестеро залишилися живими і почали стріляннину з автоматів по заручниках, а також кинули гранату у вертоліт, у якому перебували полонені. У підсумку всі ізраїльські заручники загинули. У перестрілці було вбито кілька терористів, а також один із німецьких поліцейських і пілот вертольота. Троє палестинських екстремістів залишилися в живих і були заарештовані (пізніше їх обміняли на пасажирів німецького судна, захопленого іншою екстремістською групою).

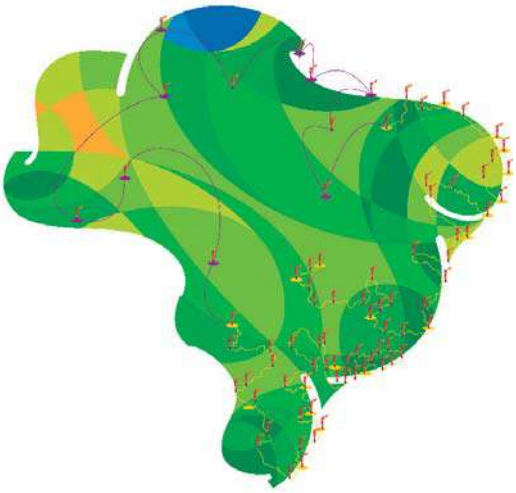
Резонанс трагедії пролунав на весь світ, причому для влади Федеративної Республіки Німеччини цей інцидент був неприємним не тільки сам по собі (недостатнє забезпечення безпеки учасників Ігор, у зв'язку з чим бойовики з "Чорного вересня" змогли проникнути на територію олімпійського селища, і вкрай невдала операція із звільнення заручників, що спричинила людські жертви), але ще й тому, що об'єктом кривавої атаки терористів виявилися громадяни Ізраїлю – євреї, а надзвичайна подія (нехай і організована палестинськими екстремістами) сталася в Німеччині – країні, про минуле якої часів правління нацистського режиму (1933–1945), що сповідував і реалізовував на практиці антисемітську ідеологію, у світі не забули. І хоча всі розуміли, що Федеративна Республіка Німеччина – демократична держава, що дистанціювалася від гітлерівського Рейху, однак іміджу ФРН в очах світової спільноти було завдано серйозної шкоди. Віллі Брандт (канцлер ФРН з 1969 по 1974 рр.) у мемуарах (1998) описав те величезне розчарування, яке відчула країна в зв'язку з терористичним актом у Мюнхені під час Ігор-1972, оскільки ця акція терористів стала подією, що знецінила роки

Акт палестинських терористів проти ізраїльських спортсменів на Іграх Олімпіади 1972 р. ледь не призвів до зриву Олімпійських ігор

Карта Канади із зображенням естафети олімпійського вогню до XXI зимових Олімпійських ігор у Ванкувері у 2010 р.

Стилізована карта Бразилії із зображенням естафети олімпійського вогню до Ігор XXXI Олімпіади у Ріо-де-Жанейро у 2016 р.

напруженої підготовки до Олімпійських ігор і не тільки не дозволила досягти результатів, на які розраховувала ФРН, але і серйозно підірвала її репутацію на міжнародній арені.

Вранці 6 вересня 1972 р., на наступний день після трагедії, на Олімпійському стадіоні в Мюнхені відбулася панахида в пам'ять про загиблих ізраїльтянах. Тоді ж з'явилися пропозиції тимчасово перервати Олімпійські ігри. Однак сесія МОК на надзвичайному засіданні ухвалила рішення продовжити Ігри-1972.

Гіркий урок трагедії в олімпійському Мюнхені-1972 спонукав організаторів наступних Ігор Олімпіад і зимових Олімпійських ігор приділити найпильнішу увагу формуванню надійних систем безпеки і забезпечення бездоганного їх функціонування. Наприклад, на Іграх XXI Олімпіади в Монреалі (1976) для вирішення цих завдань було задіяно 16 тис. військовослужбовців, поліцейських і співробітників спецслужб. Великі сили, що включали не тільки правоохоронні органи і спеціальні служби, а й військовослужбовців армійських підрозділів, забезпечували підтримку порядку під час Ігор XXII Олімпіади (Москва), Ігор XXIV Олімпіади (Сеул), Ігор XXV Олімпіади (Барселона), Ігор XXVIII Олімпіади (Афіни), Ігор XXIX Олімпіади (Пекін), а також в інших містах різних країн, які приймали Олімпійські ігри. Причому нерідко поліція і спецслужби тієї країни, в якій проводилися Ігри, не обмежуючись власними можливостями, в період підготовки переймали досвід колег з інших країн і обмінювалися з ними інформацією про різні можливі джерела виникнення терористичних та інших кримінальних небезпек.

Варто окремо зупинитися на ситуації, пов'язаній з XIX зимовими Олімпійськими іграми, які відбулися 8–24 лютого 2002 р. у Солт-Лейк-Сіті. Лише за кілька місяців до цього, 11 вересня 2001 р., Америку і весь світ приголомшили трагічні події з численними людськими жертвами, викликані діями терористів, які захопили кілька пасажирських літаків, два з яких були направлені на висотні вежі-"близнюки" Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку і зруйнували їх, а третій із захоплених авіалайнерів врізався в одну із секцій будівлі Пентагону у Вашингтоні.

Негайно почали лунати заклики до МОК з вимогами скасувати Ігри-2002 або перенести їх з території США в іншу країну. Такі пропозиції були викликані міркуваннями безпеки: адже під час

Карта Великої Британії із зображенням естафети олімпійського вогню до Ігор XXX Олімпіади у Лондоні у 2012 р.

Олімпійських ігор екстремістські організації могли спробувати здійснити терористичні акти з великою кількістю жертв.

Проте влада США запевнили керівництво МОК у тому, що належна безпека під час проведення XIX зимових Олімпійських ігор буде забезпечена. У зв'язку з цим МОК відкинув пропозиції про скасування Ігор або про перенесення їх до іншої країни і на інші терміни. Для підтримки правопорядку і забезпечення безпеки в самому Солт-Лейк-Сіті і його околицях було задіяно понад 5 тис. військовослужбовців, співробітників різних правоохоронних структур і спецслужб, а також понад 2 тис. рятувальників і пожежників. На схилах гір і пагорбів навколо міста і в місцях проведення олімпійських змагань чергували снайпери, а в небі патрулювали винищувачі-перехоплювачі. До того ж у зоні радіусом 160 км від Солт-Лейк-Сіті було заборонено будь-які польоти, крім заздалегідь оголошених комерційних рейсів і лайнерів, що доставляли глав держав і урядів, які виявили бажання відвідати Ігри. Все це дало свої результати: більше терактів на Іграх не було.

Особливої гостроти проблема безпеки набула напередодні проведення Ігор XXVII Олімпіади 2004 р. в Афінах. По-перше, в Греції вже протягом багатьох років існували терористичні групи, які активізували свою діяльність після придушення військами студентських протестів у 1973 р. З тих пір багаторічна боротьба з внутрішнім тероризмом тривала в Греції з перемінним успіхом. По-друге, Греція знаходиться в регіоні, в якому існував ряд зон напруженості, з яких виходила реальна загроза тероризму. І, нарешті, по-третє, серйозною проблемою для Греції було забезпечення безпеки спортсменів і туристів із США, на адресу яких постійно надходили погрози від екстремістських організацій, обурених політикою США на Близькому Сході і в колишній Югославії, бомбардуванням Белграда і війною в Іраку.

До честі грецької влади, правоохоронних органів і спецслужб Греції, вони зуміли створити ефективну і безпрецедентну за масштабами систему безпеки, мобілізувавши всі внутрішні можливості і вміло співпрацюючи з міжнародними організаціями, в тому числі зі службами безпеки США і ряду інших держав.

Широкомасштабні заходи із забезпечення безпеки було здійснено і владою Китаю в період підготовки та проведення Ігор XXIX Олімпіади-2008. Суворі заходи із підтримки правопорядку та недопущення будь-яких інцидентів керівники китайської поліції і спецслужб (на допомогу яким було підключено й армійські підрозділи) пояснювали не тільки можливими небезпеками з боку міжнародного тероризму, але і погрозами екстремістських акцій тих сепаратистських сил, які виступають за незалежність і відділення від КНР Тибетського автономного району, де серед населення переважають ті, хто сповідує буддизм, і Сіньцзян-Уйгурського автономного району, де більша частина населення – мусульмани. Крім всіх заходів безпеки, влада Китаю також встановила грошову винагороду за інформацію про підготовлювані теракти і про людей, які планують здійснити їх.

Обґрунтовано вважаючи тероризм найбільш серйозною загрозою успішному проведенню Ігор XXIX Олімпіади-2008, особливо після провалу кампанії бойкоту цих Ігор, влада КНР зробила безпрецедентні кроки із забезпечення безпеки. Досить зазначити, що, за твердженням заступника міністра громадської безпеки Лю Цзина, в країні було розроблено і введено в дію 52 плани і понад 500 детальних сценаріїв із забезпечення безпеки. Під час підготовки до Ігор було знешкоджено озброєні терористичні групи, підозрювані в підготовці різних терористичних акцій, включаючи захоплення заручників.

Забезпеченню безпеки сприяло і тісне співробітництво спецслужб Китаю з Інтерполом, який надав доступ до своєї системи контролю паспортів і віз, а також сприяв у встановленні зв'язків між органами правопорядку КНР і поліцейськими службами країн, які направляли свої делегації на Ігри XXIX Олімпіади.

Для забезпечення безпеки на Іграх, за повідомленням міністра громадської безпеки КНР Чжоу Юнкана, було задіяно не менше 80 тис. спеціально навчених співробітників спецслужб і поліцейських, а на чергування під час Ігор залучено велику кількість добровольців з будинкових партійних організацій. І дійсно, на вулицях Пекіна на відстані 50–100 м один від одного стояли волонтери з нарукавними пов'язками з олімпійською символікою.

Китайська влада не тільки забезпечила безпеку на Іграх XXIX Олімпіади, але і зуміла зробити це ненав'язливо, не створюючи труднощів учасникам і гостям Ігор, а також численним глядачам і туристам.

Серйозні побоювання щодо забезпечення безпеки, запобігання терористичним акціям викликали зимові Олімпійські ігри 2014 р. у Сочі і Ігри Олімпіади-2016 у Ріо-де-Жанейро. І одні, й інші Ігри було проведено в проблемних регіонах з нестабільною політичною і кримінальною обстановкою. Однак ці побоювання не виправдалися. І в Сочі, і в Ріо-де-Жанейро правоохоронні органи забезпечили повний спокій і безпеку. Особливо вражаючою виявилася обстановка в Сочі: цілковитий спокій і безпека, чітка робота транспорту, систем відвідування спортивних об'єктів великою кількістю глядачів, безліч масових заходів при, здавалося б, абсолютній відсутності співробітників поліції і служб безпеки і за наявності безлічі доброзичливо налаштованих волонтерів, багато з яких можливо такими і не були.

Боротьба з расизмом в олімпійському спорті

Прояви расизму у зв'язку з Олімпійськими іграми мали місце ще на початку XX ст. Під час Ігор III Олімпіади, що проходили в 1904 р. у Сент-Луїсі, їх організатори ввели в програму так звані "антропологічні дні", відвівши два дні для змагань серед індіанців, філіппінців, африканців та інших "кольорових" спортсменів, яких організатори Ігор віднесли до "нецивілізованих" народів і запропонували їм змагатися в лазінні по жердині, боротьбі в багнюці і т. п. із врученням окремих призів. У довіднику Всесвітньої виставки 1904 р. у Сент-Луїсі, до якої було приурочено Ігри III Олімпіади, зокрема, записана така явно расистська фраза: "Представники диких і нецивілізованих племен показали себе слабкими атлетами, довівши на ділі, що їх здібності часто явно переоцінюють" (Штейнбах, 2008).

"Антропологічні дні" стали темною плямою в історії Ігор-1904, а президент МОК П'єр де Кубертен, різко виступивши проти подібних расистських дій, сказав на одному з засідань МОК: "На якого дідька було розпочинати все це, якщо расисти, людиноненависники, плантатори плюють на нас і вводять на Олімпіадах "антропологічні дні"! Обпльовано велику ідею. Обпльованийо Хартію. Світ зворушений: дочка американського президента вручає призи. Ідилія. Торжество відродженого олімпізму. А насправді – расизм. Олімпіади для білих – і "антропологічні дні"! Американці обплювали велику ідею. Як нам не соромно? Як мені соромно, панове!" (Coubertin, 2000).

Ще одним проявом расизму стала надумана (завуальована під боротьбу з професіоналізмом в олімпійському спорті, а расистська за своїм характером) дискваліфікація видатного американського спортсмена – індіанця за походженням Джеймса Торпа, який на Іграх V Олімпіади в Стокгольмі (1912) впевнено, з великою перевагою над суперниками, виграв змагання в легкоатлетичному п'ятиборстві і в легкоатлетичному десятиборстві, а в 1913 р. був несправедливо позбавлений обох завойованих золотих олімпійських медалей. Справедливість запанувала занадто пізно: лише в 1973 р. (через 60 років після несправедливої дискваліфікації Торпа і через 20 років після

Учасники антропологічних днів під час Ігор III Олімпіади у Сент-Луїсі у 1904 р.

його смерті) видатний спортсмен був відновлений Аматорським атлетичним союзом США у правах спортсмена-любителя, а в довідниках МОК Джеймс Торп знову став фігурувати як дворазовий олімпійський чемпіон, переможець узгаданих видах змагань на Іграх-1912.

Расизм, ксенофобія й антисемітизм голосно заявили про себе в період підготовки і проведення в нацистській Німеччині в 1936 р. IV зимових Олімпійських ігор у Гарміш-Партенкірхені і Ігор XI Олімпіади в Берліні.

Широкий резонанс викликав вчинок двох темношкірих спортсменів з США – легкоатлетів-спринтерів Томмі Сміта і Джона Карлоса, які на Іграх XIX Олімпіади в Мехіко (1968) стали, відповідно, олімпійським чемпіоном та бронзовим призером у бігу на 200 м. На церемонії нагородження вони, стоячи на

Акція протесту легкоатлетів-спринтерів Томмі Сміта і Джона Карлоса на Іграх XIX Олімпіади у Мехіко 1968 р. проти процвітаючої в США расової дискримінації

п'єдесталі пошани, під час підняття американського прапора та виконання державного гімну США опустили голови і підняли вгору стиснуті в кулаки руки в чорних рукавичках, протестуючи таким чином проти процвітаючої в США расової дискримінації. Томмі Сміт заявив після цієї акції протесту: "Коли я перемагаю – я американець, а не чорний американець. Але якщо я зроблю поганий вчинок, мене назвуть негром. Ми чорні і пишаємося цим. Чорна Америка оцінить наш вчинок".

Помітною сторінкою в історії боротьби з расизмом в олімпійському спорті стало так зване родезійське питання, яке на початку 1970-х років кілька разів розглядалося на сесіях МОК. Мова йшла про протести африканських країн проти расистської політики державних органів влади Родезії, яка дискримінувала у всіх сферах суспільного життя (у тому числі у спорті) темношкіре населення цієї країни.

Протягом багатьох років у Південно-Африканській Республіці (до 31 травня 1961 р. країна називалася Південно-Африканський Союз, який було створено у 1910 р.) державною політикою був апартеїд (від apartheid – роздільне проживання), що представляв собою відособлений розвиток різних расових і національних груп, що населяють ПАР (раніше ПАС), що виражалося в системі організованого гноблення і дискримінації, яких зазнавала більшість жителів країни – темношкірі африканці і "кольорові" – емігранти з країн Азії.

Проблема апартеїду в спорті ПАР мала давню історію. Вже в першій третині XX ст. вся система спорту в Південно-Африканському Союзі перебувала під контролем білої меншості; спортивні федерації ПАС, створені "тільки для білих", були визнані більшістю міжнародних спортивних федерацій.

У 1950-х роках у Південно-Африканському Союзі на державному рівні було визначено основні принципи розвитку спорту в цій країні: спортивний рух білого і кольорового населення ПАС організовувався окремо, а міжрасові змагання в межах країни було заборонено; спортивні організації кольорового населення ПАС були позбавлені можливості отримати міжнародне визнання; кольорові спортсмени не могли нарівні з білими брати участь у найбільших міжнародних змаганнях. Така расистська політика призвела до відтоку з ПАС багатьох талановитих спортсменів.

У зв'язку з тим, що расова дискримінація в ПАР повністю поширювалася і на спорт, а представники корінного населення цієї країни були позбавлені можливості виступати на Олімпійських іграх, МОК позбавив Південно-Африканську Республіку права брати участь в Олімпійських іграх 1964 і 1968 рр. (до цього спортсмени ПАС брали участь в Іграх Олімпіад аж до 1960 р. включно), а в 1970 р. НОК ПАР взагалі було виключено з олімпійського руху.

Ситуація, що склалася в спорті ПАР у 1970-х роках, змусила Генеральну Асамблею ООН 14 грудня 1977 р. затвердити Міжнародну декларацію проти апартеїду в спорті.

Виконання резолюцій ООН міжнародними спортивними організаціями та країнами (Великою Британією, Канадою, Новою Зеландією, ФРН, США, Ізраїлем, Японією та ін.), що раніше підтримували тісні спортивні контакти з ПАР, поступово призвело до ізоляції Південно-Африканської Республіки на міжнародній спортивній арені і в олімпійському русі. Цьому сприяла і цілеспрямована діяльність Організації Африканської Єдності (ОАЄ), Вищої ради спорту в Африці, Південно-Африканського нерасового олімпійського комітету. Велике значення для боротьби з апартеїдом у спорті мала також політична й економічна блокада ПАР, розпочата з санкції ООН багатьма країнами світу.

Дії режиму ПАР, а також деяких міжнародних спортивних федерацій, окремих спортсменів і тренерів, які підтримували спортивні контакти з ПАР, змусили Генеральну Асамблею ООН 10 грудня 1985 р. прийняти і відкрити для підписання і ратифікації Міжнародну конвенцію проти апартеїду в спорті, в якій зазначалося, що:

- апартеїд є злочином, порушенням міжнародного права, зокрема цілей та принципів Статуту ООН;
- апартеїд у ПАР, як і раніше панує в спорті і в суспільстві цієї країни в цілому, а так звані реформи не призвели до яких-небудь істотних змін;
- необхідно забезпечити безумовну підтримку олімпійського принципу неприпустимості будь-якої дискримінації в спорті на основі расової, релігійної чи політичної належності, єдиним критерієм повинні бути спортивні показники;
- необхідно забезпечити міжнародне узгодження дій щодо ізоляції расистського режиму ПАР у сфері міжнародного спорту.

Широке ознайомлення громадськості з текстом цієї міжнародної конвенції, її підписання та ратифікація більш ніж 70 країнами, а також створення у 1988 р. Комісії ООН проти апартеїду в спорті стало потужною підтримкою світової спортивної спільноти у боротьбі з порушенням прав людини в спорті ПАР. До складу цієї комісії було обрано представників 15 держав.

Комісія ООН проти апартеїду в спорті протягом 1988–1991 рр. провела велику роботу, спрямовану на недопущення спортивних контактів із ПАР, на вжиття санкцій до організацій, спортсменів і тренерів, які контактують з цією країною, на вилучення ПАР з міжнародних і регіональних спортивних змагань і міжнародних спортивних федерацій, а також на недопущення відновлення членства ПАР у будь-якій міжнародній спортивній федерації, з якої її

було виключено, і на проведення роз'яснювальної роботи з представниками міжнародних спортивних організацій, ведення та публікацію "Реєстру спортивних контактів з Південно-Африканською Республікою" і т. д.

Процеси деякої демократизації, що намітилися в ПАР наприкінці 1980-х років і набули розвитку на початку 1990-х років, дозволили президенту МОК Хуану Атоніо Самаранчу висловити припущення про можливість участі спортсменів ПАР на Іграх XXV Олімпіади в Барселоні (1992). Було створено спеціальну комісію МОК для додаткового вивчення питання і проведення переговорів з політичним і спортивним керівництвом цієї країни. МОК висунув ряд умов, виконання яких могло дозволити відновити ПАР в олімпійському русі, серед них – дійсне скасування расистських законів, що обмежують права темношкірих південноафриканців, прийняття ПАР в Африканський олімпійський рух, створення в країні єдиного Олімпійського комітету ПАР і єдиних спортивних федерацій.

Діяльність ООН по боротьбі з апартеїдом і підтримувані світовою спільнотою постійні зусилля МОК, міжнародних спортивних федерацій і національних олімпійських комітетів більшості країн сприяли суттєвому поліпшенню ситуації в спорті ПАР. Ці зміни дозволили перед Іграми XXV Олімпіади поставити питання про відновлення прав національного олімпійського комітету Південно-Африканської Республіки та про направлення йому запрошення взяти участь в олімпійських змаганнях.

Наступні політичні події в Південно-Африканській Республіці і насамперед – перемога Африканського національного конгресу в тривалій боротьбі проти расистського режиму в країні (лідер АНК Нельсон Мандела, який провів за правління расистського режиму багато років у тюремному ув'язненні, став першим небілим президентом ПАР) привели до краху апартеїду в різних ланках державної системи цієї країни і в її суспільному житті, в тому числі у спорті.

З тих пір як у внутрішніх, так і в міжнародних змаганнях спортсмени ПАР беруть участь разом, незалежно від раси, національності, кольору шкіри. У цій країні апартеїд зник як явище, відповідно немає потреби в подальшому функціонуванні Емісії ООН проти апартеїду в спорті і Комісії МОК "Апартеїд і олімпізм", тому вони, виконавши поставлені перед ними завдання, припинили свою діяльність.

Націоналізм і політичні протести спортсменів на Олімпійських іграх

Як вже зазначалося, починаючи з Ігор I Олімпіади (1896) і до наших днів різні держави (насамперед ті з них, чиї міста ставали організаторами Ігор) прагнули використовувати успіхи в олімпійських змаганнях як для національної самоідентифікації, так і для утвердження переваги над іншими націями і державами.

У зв'язку з цим ті чи інші сили, мотивуючи свою позицію необхідністю протидіяти проявам націоналізму в олімпійському русі та олімпійському спорті, пропонували відмовитися від виступів олімпійських делегацій країн-учасниць Ігор на параді під час церемонії їх відкриття під національними прапорами держав, не виконувати державні гімни і не піднімати національні прапори країн під час церемоній нагородження, прибрати написи з назвами країн зі спортивної форми учасників Ігор і т. д.

Однак і МОК (не кажучи вже про національні олімпійські комітети), і самі спортсмени-олімпійці негативно поставилися до подібних пропозицій про "денаціоналізацію" Олімпійських ігор, відповідним чином мотивуючи неприйнятність таких ідей в олімпійській системі.

"Це величезне почуття, коли ти стоїш на п'єдесталі і дивишся на свій прапор, який майорить поруч з іншими", – зазначав видатний американський легкоатлет Джеймс Оуенс, який завоював чотири золоті медалі на Іграх XI Олімпіади 1936 р. у Берліні (Платонов, 2004). Про це ж писав у свій час і П'єр де Кубертен: "Інтернаціоналізм у нашому розумінні ґрунтується на повазі країн одна до одної і на

Чехословацька спортсменка, абсолютна чемпіонка Ігор XVIII і XIX Олімпіад зі спортивної гімнастики Віра Чаславска різко виступила проти придушення "Празької весни", коли в серпні 1968 р. до Чехословаччини вторглися війська СРСР

благородному змаганні, яке змушує спортсмена хвилюватися, коли він бачить, як на флагштоку в результаті його праці піднімається прапор його країни" (Coubertin, 2000).

Питання "денаціоналізації" Олімпійських ігор стало особливо гострим після бойкотів Олімпійських ігор у Москві (1980) і в Лос-Анджелесі (1984). На початку 1986 р. в американському журналі "Physical Education" було опубліковано статтю Н. Бісті, в якій зазначалося, що збірні команди, державні гімни і прапори, помпезність церемоній – все це має підкреслено націоналістичний характер і тим самим суперечить офіційно визнаній меті Ігор, що полягає в усуненні міжнаціонального антагонізму. Особливо турбував автора цієї статті факт "ідентифікації спортсменів зі своєю країною", що, на його думку, призвело до того, що "спортсмени сприймаються як представники своєї країни, а не в буквальному сенсі. Міжнародні змагання (Олімпійські ігри) організовано за принципом національного представництва. Оскільки політика є однією з граней образу нації, то вона стає елементом Ігор. Звідси випливає висновок: хочете прибрати політику з Ігор, зробіть так, щоб на Іграх виступали індивіди, а не нації".

Ось що з цього приводу в 1984 р. було надруковано у журналі "Олімпіше Югенд" (ФРН): "Якщо американець, росіянин, фінн і кенієць виступають в одній естафетній команді, це позбавляє основи ідеологічну боротьбу протилежних систем. Якщо Ігри не будуть приносити користі нації, політики втратять до них інтерес". "Чи маємо ми право ставити під сумнів політичну щирість спортсменів і відмовляти їм у можливості прославити батьківщину своїми спортивними досягненнями?" – питав американський вчений р. Верракіа і відповідав, що щира любов і прив'язаність до своєї батьківщини завжди були і є для більшості спортсменів одним із головних мотивів до досягнення успіху (Платонов, Гуськов, 1994).

Абсолютно правий був президент Олімпійського комітету США (USOC) Р. Хелмік, який у 1981 р. у промові на XI Олімпійському конгресі в Баден-Бадені зазначив, що "наївно вважати, що, замінивши національні прапори на прапор МОК, а національні гімни – на олімпійський, ми вирішимо всі політичні проблеми, пов'язані зі зростанням націоналізму під час Ігор" (Платонов, Гуськов, 1994).

Так, націоналізм ніколи не був чужий Олімпійським іграм, але головне в цій проблемі, щоб почуття гордості за свою націю не переростало в націоналістичне почуття ненависті до інших націй, у шалений шовінізм, який чужий самій природі спорту та ідеалів олімпізму.

Поняття "спорт" і "політика" не можуть бути відокремлені одне від одного. Безперечно, спорт – це політика, але вона має бути спрямована на взаєморозуміння, мир і дружбу між народами. Не буде перебільшенням сказати, що прогресивне людство бачить у спорті один із найкращих засобів зближення між народами.

Проте, в історії олімпійського спорту та Олімпійських ігор були випадки політичних протестів (як індивідуальних, так і групових). Наприклад, на Іграх XVI Олімпіади в Мельбурні (1956) угорські спортсмени на знак протесту проти придушення радянськими військами антикомуністичного народного повстання в Угорщині відмовилися на церемонії відкриття Ігор-1956 йти під прапором Угорської Народної Республіки, а після завершення Ігор деякі спортсмени не побажали повертатися в свою країну, до керівництва якої прийшли прорадянські сили, і залишилися за кордоном.

Видатна чехословацька спортсменка, абсолютна чемпіонка Ігор XVIII і XIX Олімпіад (1964 і 1968 рр.) зі спортивної гімнастики Віра Чаславска різко виступила проти придушення "Празької весни", коли в серпні 1968 р. до Чехословаччини вторглися війська СРСР і ще декількох країн–учасниць Варшавського договору, що підтримали радянське керівництво. Під час олімпійських змагань у Мехіко, що проходили в жовтні 1968 р., Чаславска, стоячи на п'єдесталі пошани, опустила голову і демонстративно відвернулася, коли піднімався прапор СРСР і виконувався радянський гімн.

Під час змагань з дзюдо на Іграх XXVIII Олімпіади 2004 р. в Афінах дворазовий чемпіон світу, чемпіон у ваговій категорії до 66 кг іранець Араш Міресмаелі, дізнавшись, що за результатами жеребкування йому належить у першому колі змагань зустрічатися з ізраїльтянином Ехудом Ваксом, заявив, що відмовляється від участі в змаганнях (Іран на державному рівні не визнає Ізраїль і ставиться до нього з неприхованою ворожістю). При цьому Араш Міресмаелі, який на урочистій церемонії відкриття Ігор-2004 в Афінах ніс прапор Ірану, так прокоментував свій демонстративний вчинок: "Я тренувався багато місяців, був у відмінній спортивній формі, але відмовився боротися з ізраїльським суперником, тим самим висловивши підтримку народу Палестини. Засмученим я себе анітрохи не вважаю". Президент Ірану Мохаммад Хатамі похвалив спортсмена за його "політичний крок".

Хоча в багатьох країнах вчинок іранського дзюдоїста на Іграх-2004 в Афінах було розцінено як втілення антисемітизму, в самій країні Араша Міресмаелі після його повернення з Афін зустріли з пошаною, а національний олімпійський комітет Ірану вручив йому грошову премію в сумі, еквівалентній 125 тис. доларів США, – стільки ж, скільки призначалося кожному іранському спортсмену, який став в Афінах олімпійським чемпіоном.

Олімпійські ігри та політизовані інформаційні війни

Протягом всієї історії олімпійського руху й Олімпійських ігор сучасності в ЗМІ різних країн і в інших сферах нерідкими були політизовані інформаційні війни між тими або іншими державами (або між конфронтуючими блоками держав).

Особливо гострими такі інформаційні війни, орієнтовані на різні аспекти олімпійської тематики, були в період "холодної війни", яка тривала кілька десятків років і в якій найбільш активно протистояли один одному СРСР і США, а також країни соціалістичної співдружності і капіталістичні країни Заходу.

Те, що на початку 1990-х років (після об'єднання Німеччини і розпаду СРСР) політична ситуація в світі стала іншою, ніж у період радянсько-американської "холодної війни", аж ніяк не означає, що канули в Лету інформаційні війни, в тому числі пов'язані зі сферою олімпійського руху, з Олімпійськими іграми та ін. Досить часто в російських ЗМІ (як у 1990-ті роки, так і в XXI ст.) трапляються публікації антиамериканського характеру, а в американських ЗМІ – публікації антиросійської і антикитайської спрямованості.

Одним із компонентів політизованих інформаційних війн є публікації, присвячені випадкам необ'єктивного, а часто і явно тенденційного суддівства на олімпійських змаганнях, причому досить часто – на користь спортсменів і команд, які представляють ту країну, чиє місто приймає Олімпійські ігри. Таких випадків було безліч – практично у всіх періодах історії Олімпійських ігор сучасності. Всі ці випадки, природно, препаруються і тим або іншим чином подаються в ЗМІ різних країн, тим самим даючи старт черговим інформаційним війнам.

Населення Китаю не схвалило організовані протести на захист "пригноблених" жителів Тибету

Річард Паунд (Pound, 1994) справедливо відзначав, що в багатьох видах спорту судді (не беручи до уваги тих, які просто виявилися некомпетентними), показали, що вони часто не є незацікавленими й об'єктивними арбітрами, роль яких – лише затвердити результати змагань у певному виді спорту. Нерідко складається враження, що судді ведуть власні "тіньові ігри", що йдуть паралельно зі змаганнями, за які вони відповідальні. Діючи цим шляхом, судді руйнують чесність і об'єктивність в окремих видах спорту, ганебно знецінюють багаторічну працю атлетів, які жертвували багато чим і сподівалися, що їх здібності і праця будуть об'єктивно оцінені.

Неоднозначно, а часом і політично тенденційно в деяких ЗМІ висвітлювалися події, пов'язані зі смоломкипною естафетою олімпійського вогню, яка передувала Іграм XXIX Олімпіади в Пекіні.

Жорстку, але, на наш погляд, об'єктивну оцінку подій навколо тієї естафети олімпійського вогню зробив політичний оглядач російського інформаційного агентства РІА "Новини" в матеріалі від 10 серпня 2008 р.: "Улюблена зброя держав, які втрачають світове лідерство, – інформаційна. Що ми і спостерігаємо в історії зі спробами ускладнити життя Китаю з приводу Олімпіади, спровокувати Пекін на неадекватні дії. Інформаційна зброя – не менш брудна й аморальна штука, ніж тероризм. Тому що використовуються в обох випадках сторонні люди, які не розуміють, що вони творять і що насправді відбувається. Що можна зробити з безграмотною тендітною європейською жінкою, яка вимагає "свободи Тибету" і намагається загасити олімпійський смолоскип? Не дубцем же бити її по голові. Вона щиро вірить, що китайська влада не реагує "на страждання народу Тибету". Про це подбала гранично брудна і тупа пропаганда неурядових організацій – пропаганда, яка і розрахована на неписьменних і бажаючих такими залишитися. Європейсько-американська цивілізація довела до досконалості цинічне мистецтво використовувати благородну енергію розгніваних громадян для "альтернативної війни" проти глобальних конкурентів. Виникає питання: чому організатори цих кампаній не бояться? Адже в світі налічується до 170 таких "тибетів", регіонів, де можна штучно створити етнічний рух за відокремлення від тієї чи іншої держави. І частина цих "тибетів" знаходиться в тих же Європі і США...

Китайці могли б вже багато років тому створити по всьому світу мережу неурядових організацій, які розповідали б про те, що з Тибету китайська влада не бере податків, що зростання економіки там 12% вже багато років, а рівень життя вищий, ніж у середньому по Китаю. Адже це – правда, на відміну від розмов про "геноцид у Тибеті". Нарешті, ви навряд чи можете очікувати від групи заздалегідь підго-

товлених неурядових організацій, щоб вона почала кампанію під гаслом "Звільнити Техас", "Бойкотувати Олімпійські ігри в США". Чи не тому, що таку штуку можна підлаштувати – можна, включаючи погроми в Х'юстоні. Просто китайці цього не вміють".

Останніми роками довелося зіткнутися з аналогічною ситуацією з широкомасштабної дискредитації російського спорту через застосування російськими спортсменами допінгу на зимових Олімпійських іграх у Сочі. Кампанія, ініційована чиновниками ВАДА, широко підтримана західною пресою, триває вже протягом 5 років, починаючи з 2015 р. Всім давно зрозуміло, що проблема не в допінгу, який у російському спорті звичайно є, однак не в більшому обсязі, ніж в інших країнах, які наполегливо звинувачують Росію. Сенс у тому, аби застосування допінгу як аморальну і протизаконну дію представити у вигляді елемента державної політики та ідеології. І робиться це цілеспрямовано і наполегливо, незважаючи на відсутність необхідних доказів.

Неурядові організації не знайшли інших приводів для протесту напередодні зимових Олімпійських ігор у Сочі, як виступати проти політики президента В. Путіна, що не підтримує сексуальні меншини

Отримання права на проведення Олімпійських ігор і саме проведення Ігор перетворилося на арену активної політичної та економічної діяльності, здатної принести країнам і містам-організаторам Ігор серйозні досягнення в різних сферах. Тому цілком природно, що боротьба міст за отримання права на проведення Ігор далеко не завжди проводиться чесно і позбавлена корупційних схем. Це, наприклад, в повному обсязі продемонстрували організатори кампанії за надання американському місту Сол-Лейк-Сіті права на проведення XIX зимових Олімпійських ігор, які спровокували великий корупційний скандал у МОК. Для того, щоб отримати для Солт-Лейк-Сіті право на проведення Ігор, оргкомітет реалізував систему підкупу ряду залежних у матеріальному відношенні членів МОК – переважно африканців і латиноамериканців. Серед способів "зацікавленості" виявилися дорогі подарунки, гранти на навчання родичів в американських університетах, грошові внески, авіаперельоти першим класом, розміщення в дорогих готелях тощо. Не всі змогли відмовитися від подібних "послуг", у результаті чого Солт-Лейк-Сіті отримав право на проведення XIX зимових Олімпійських ігор, МОК – найбільший скандал в його історії, а заангажовані журналісти – матеріали для інформаційної війни, розв'язаної проти МОК і його президента Хуана Антоніо Самаранча.

Міжнародний олімпійський комітет став жертвою власної політики щодо комплектування складу цієї організації. Протягом майже 80 років МОК був досить закритою організацією, своєрідним клубом аристократів і великої буржуазії. За це він піддавався постійній критиці в елітарності і відсутності демократичності.

Під час правління Майкла Моріса Кілланіна (1972–1980), а потім Хуана Антоніо Самаранча (1980–2001) МОК став більш демократичним і в його складі з'явилися нові члени з держав Азії, Африки, Латинської Америки. Цілком природно, що саме ця частина членів МОК привнесла в його діяльність звичаї та принципи, які багато в чому відрізнялися від тих, що свого часу були закладені П'єром де Кубертеном.

Поступово МОК зумів вийти з кризи, позбавився від тих членів, які були замішані в корупції, і не дозволив такому негативному факту істотно вплинути на авторитет стабільної міжнародної організації. Не вплинула розгорнена в пресі кампанія і на авторитет Хуана Антоніо Самаранча – видатного діяча, який зробив неоціненний внесок у розвиток і авторитет олімпійського руху.

Однак скандал, пов'язаний з оргкомітетом Ігор у Солт-Лейк Сіті і МОК, виявив вкрай незавидну роль і зацікавленість багатьох представників ЗМІ, які розв'язали масовану кампанію з дискредитації МОК, президента та олімпійського руху в цілому. Аналіз такої діяльності подібних ЗМІ, мабуть, навряд чи заслуговує серйозної уваги, але загальне уявлення про неї потрібно мати, щоб бачити, яку небезпеку для спорту і для олімпійського руху можуть представляти недобросовісні політики і заангажовані журналісти.

Як один із характерних прикладів наводимо витяги зі статті нью-йоркського журналіста Р. Крамера, опублікованої під промовистою назвою "Солт-Лейк-Сіті як жертва корумпованого МОК". Виявляється (з точки зору Р. Крамера), керівники оргкомітету, які добивалися надання американському Солт-Лейк-Сіті права на проведення XIX зимових Олімпійських ігор, не просто давали хабарі деяким членам МОК, а діяли за "правилами, встановленими МОК", бо інакше "вони не змогли б нічого домогтися в очолюваному Самаранчем олімпійському королівстві". Виявляється, що Хуан Антоніо Самаранч – це не відома людина, яка багато зробила для розвитку олімпійського руху та олімпійського спорту, а творець "тотальної корупційної системи", розчищення якої "слід почати з вигнання синьйора Самаранча". Виявляється, що президент МОК прекрасно себе почуває "серед брежнєвих-чаушеску-хоннекерів, а також серед африканських царків-президентів і латиноамериканських генералів", які "стали кращими друзями нинішнього президента МОК".

Не поскупився автор статті і на "компліменти" Міжнародному олімпійському комітету в зв'язку з давніми історичними фактами. Виявилося, що МОК винен у тому, що "після Другої світової війни закрив, по суті, очі на те, що в Олімпійських іграх, призначених виняткова для любителів, стали брати участь професіонали з Радянського Союзу та інших комуністичних країн", що МОК "не припинив Олімпійські ігри в Мюнхені" після терористичної акції палестинських екстремістів, "надав тоталітарній комуністичній державі право на проведення в Москві Ігор 1980 р.".

Зміст цієї тенденційної, безграмотної і явно замовної публікації був би не вартий уваги, якби вона не була одним із безлічі моментів інформаційних воєн, які проводяться заангажованими ЗМІ на широкомасштабній арені олімпійського спорту. Метою таких інформаційних воєн є не що інше, як спроба підпорядкувати МОК і всю міжнародну олімпійську систему і зміцнити вплив певних політичних сил у сучасному глобальному світі.

"В силу своєї універсальності спорт фігурує на міжнародній арені як інструмент встановлення братства і миру. Олімпійські ідеали ще до виникнення міжнародних організацій сприяли єднанню народів, незважаючи на те, що їх розділяють кордони. Спорт прикрашає життя і оживляє гаряче прагнення людей до справедливості і миру в усьому світі", – писав у 1984 р. голові католицької церкви Папі Римському Іоанну Павлу II президент МОК Хуан Антоніо Самаранч. І не випадково Іоанн Павло II направив організаторам і учасникам Ігор XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі послання, в якому говорилося: "XXIV Олімпіада – це чудова можливість для розвитку взаєморозуміння в сім'ї націй. Я молюся за них, щоб Ігри створили нові узи дружби, гармонії і благополуччя, щоб вони сприяли зміцненню миру".

Дуже хотілося б, щоб такої ж точки зору дотримувалися і журналісти, які отримали можливість не тільки жити за рахунок спорту, а й бути причетними до Олімпійських ігор – яскравої події, яка не має аналогів у сучасному світі. Надзвичайно важливо, щоб журналісти навчилися не сіяти ворожнечу і недобре протистояння в світі сучасного спорту, а сприяти впровадженню в життя ідеалів і принципів, закладених у понятті "олімпізм".

Не розібравшись у хуліганській витівці американського плавця Райана Лохті на бензозаправці у Ріо-де-Жанейро, деякі американські засоби масової інформації намагалися надати їй політичного характеру. Внаслідок цього інциденту президент НОК США вимушений був вибачитися перед владою міста

Розділ 54

Аматорство та професіоналізм у спорті

Аматорство в олімпійському спорті

Проблема аматорства у спорті виникла задовго до відродження Олімпійських ігор і була однією з найбільш складних і суперечливих на всіх етапах розвитку олімпійського спорту сучасності.

Поняття "аматор" з'явилося в англійському спорті у першій половині XIX ст. В енциклопедії "Британіка" наведено таке визначення цього терміну – той, хто бере участь у будь-якому виді мистецтва, ремесла, гри, спорту або іншої діяльності винятково для задоволення й розваги. Тому той, хто мав перевагу в силі або майстерності, обумовлену професією, не допускався до аматорських змагань. Несправедливою вважалася участь у них представників робочого класу, яких автоматично відносили до рангу професіоналів.

На думку істориків спорту, вперше поняття "аматор" і "професіонал" практично було застосовано на змаганнях з веслування в Оксфорді в 1823 р. У складі однієї з команд був Стефан Девіс, за професією човняр, якому заборонили брати участь у змаганнях.

Ідея аматорства у спорті не має нічого спільного з Олімпійськими іграми Стародавньої Греції. У ті часи видатні атлети перебували на забезпеченні своїх міст: спортсмени звільнялися від податків, одержували безкоштовне харчування, дорогі подарунки, великі грошові призи, що дозволяли їм безбідно жити протягом багатьох років. Значні прибутки олімпіоніків – олімпійських переможців стародавності – ніколи не називалися "доходами", "винагородою", "жалуванням". Використовувалися такі нейтральні терміни, як "призи", "подарунки" тощо. Можливо, тому вважалося, що спортсмени стародавності вище за все цінували саму участь у змаганнях, а не прагнули заробити гроші. Таким чином, джерела розвитку професійного спорту слід шукати у Стародавній Греції (Pleket, 1992).

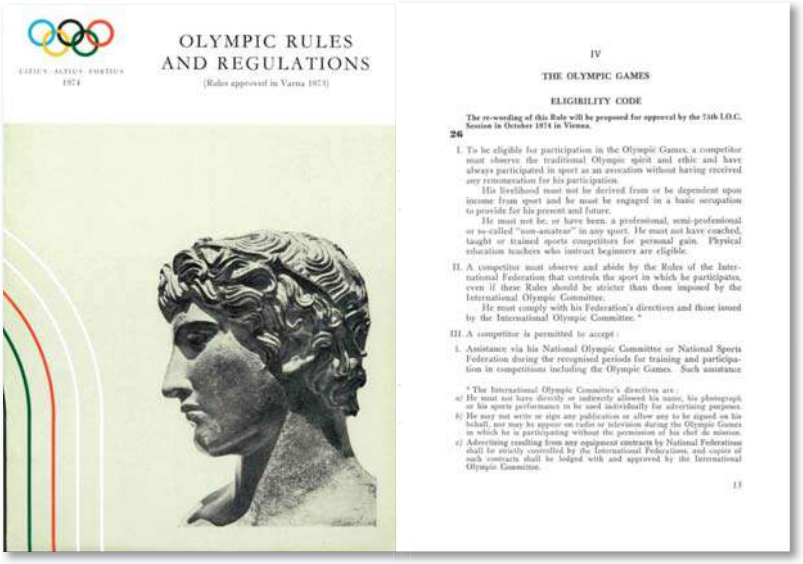
Під час визначення статусу спортсмена-аматора на початку XIX ст. грошові винагороди, одержувані спортсменом, у розрахунок не брали. У 1839 р., наприклад, команди веслувальників Оксфорда й Леандера виступали в Хенлейській регаті на парі 200 фунтів стерлінгів, але нікому з веслувальників не загрожувала втрата статусу "аматор". В Англії статус "спортсмена-аматора" визначався не за фактом одержання ним грошей, а за його соціальним станом. Усі аматори називали себе "джентльменами". Це здебільшого були люди вищої соціального стану, які розглядали виграш грошового призу як нагороду, а не як засіб до існування.

У першій половині XIX ст. відмінність між аматором і професіоналом у Великій Британії мала, головним чином, класовий характер, як зазначає Р. Хікок у "Новій енциклопедії спорту", виданій у США у 1978 р. (Hickok, 1977).

У середині XIX ст. поняття "аматор" зазнало змін. У Хартії Аматорського спортивного союзу Англії 1886 р. аматором вважався будь-який джентльмен, який ніколи не брав участі у відкритому змаганні за грошову винагороду й призи разом із професіоналами, ніколи не працював учителем або інструктором фізичного виховання для одержання засобів до існування, а також не був механіком, ремісником або чорноробом. Як бачимо, уже у XIX ст. одержання грошей аматорами заборонялося. Однак це формулювання мало очевидний елітарно-класовий і водночас дискримінаційний характер.

У другій половині XIX ст. Велика Британія вважалася "законодавицею мод" у спорті. Кубертен, висуваючи ідею відродження Олімпійських ігор, не міг не зважати на вимогу англійських спортивних діячів про визнання аматорства як основного принципу олімпійського руху, що зароджується. Однак, якщо джентльмен вікторіанської епохи вбачав у концеп-

На 75–й сесії МОК, яка проводилася у Відні у 1974 р., внесли суттєві зміни до правила 26, що стало називатися не "Положення про аматорство", а "Положення про допуск"

OLYMPIC RULES
AND REGULATIONS
(Rules approved in Varna 1973)

IV

THE OLYMPIC GAMES

ELIGIBILITY CODE

The re-wording of this Rule will be proposed for approval by the 74th I.O.C. Session in October 1974 in Vienna.

26

I. To be eligible for participation in the Olympic Games, a competitor must observe the traditional Olympic spirit and ethic and have always participated in sport as an avocation without having received any remuneration for his participation.

His livelihood must not be derived from or be dependent upon income from sport and he must be engaged in a basic occupation to provide for his present and future.

He must not be, or have been, a professional, semi-professional or so-called "non-amateur" in any sport. He must not have coached, taught or trained sports competitors for personal gain. Physical education teachers who instruct beginners are eligible.

II. A competitor must observe and abide by the Rules of the International Federation that controls the sport in which he participates, even if these Rules should be stricter than those imposed by the International Olympic Committee.

He must comply with his Federation's directives and those issued by the International Olympic Committee. *

III. A competitor is permitted to accept :

1. Assistance via his National Olympic Committee or National Sports Federation during the recognised periods for training and participation in competitions including the Olympic Games. Such assistance

* The International Olympic Committee's directives are :

a) He must not have directly or indirectly allowed his name, his photograph or his sports performance to be used individually for advertising purposes.

b) He may not write or sign any publication or allow any to be signed on his behalf, nor may he appear on radio or television during the Olympic Games in which he is participating without the permission of his chef de mission.

c) Advertising resulting from any equipment contracts by National Federations shall be strictly controlled by the International Federations, and copies of such contracts shall be lodged with and approved by the International Olympic Committee.

13

ції аматорства засіб відділення власної персони від робітника, тобто професіонала, то Кубертен вбачав у цій концепції щось більше – засіб захисту моральної чистоти спорту.

Уже на першому Олімпійському конгресі (Париж, 1894), на якому було ухвалене рішення про створення МОК і проведення Олімпійських ігор, обговорювалося питання про аматорський і професійний спорт. Мова йшла про необхідність єдиного тлумачення поняття "аматор" у різних видах спорту, про можливість або неможливість бути професіоналом в одному виді спорту й аматором в іншому, про одержання коштів на підготовку й участь у змаганнях від спортивних організацій. Навіть питання гемблінгу (вплив парі на результат змагань) і його сумісність із аматорським спортом знайшли відображення в цій першій дискусії.

Уперше правила аматорства були опубліковані в Бюлетені МОК (1894, № 1) і включали сім пунктів, головний з яких визначав аматора як людину, яка ніколи не брала участі у змаганнях, відкритих для всіх бажаючих, не змагалася за грошовий приз або за гроші з якого-небудь іншого джерела, не брала участі у змаганнях із професіоналами й ніколи в житті не була оплачуваним викладачем або інструктором фізичного виховання. Оговорювалося також, що учасник Ігор не може бути аматором в одному виді спорту та професіоналом в іншому.

Формулювання статусу спортсмена-аматора в різних країнах були настільки суперечливими, що вже на Іграх I Олімпіади 1896 р. в Афінах виникли суперечки не тільки між спортивними керівниками, але й між уболівальниками. Коли в Афінах американські спортсмени почали вигравати один забіг за іншим, хтось із грецької публіки, побачивши їх перевагу й розуміючи, що це, швидше, результат тренування, а не природних даних, підняв лемент – "професіонали"! (Henry, 1981).

Після проведення Ігор I Олімпіади в Афінах П'єр де Кубертен зазначав, що в різних країнах, а іноді й у різних спортивних клубах однієї країни в поняття "аматор" вкладається зовсім різний зміст. У Великій Британії прийнято відразу кілька визначень аматорського спорту, Італія й Голландія виступають за таке визначення, яке є занадто твердим з одного боку і надмірно розпливчастим з іншого (Кубертен, 1997).

Серйозна дискусія з проблеми аматорства та професіоналізму в спорті виникла на 11-й сесії МОК 1909 р. у Берліні. Член МОК для Великої Британії Теодор Кук запропонував, щоб кожна Міжнародна спортивна федерація сама визначала статус спортсмена-аматора. Дискусія показала, що концепція аматорства стала багатьма трактуватися як правило допуску спортсменів на Олімпійські ігри.

У 1911 р. член МОК для Великої Британії Роберт де Курсі Лаффан вніс на розгляд 13-ї сесії МОК у Будапешті нове визначення аматора як людини, яка може змагатися на Олімпійських іграх, якщо вона ніколи:

- не брала участі у змаганнях на грошовий приз, гроші або парі;
- не нагороджувалася грішми або будь-якого роду грошовою допомогою за участь у змаганнях (оговорювалося, що за відшкодування витрат щодо участі у змаганнях спортсмен не втрачав аматорського статусу);
- не одержувала ніякої премії за витрачений на змаганнях час;
- не продавала і не закладала свій приз, виграний у змаганнях.

Заборонялося також брати участь у змаганнях професійним тренерам і інструкторам. Цей текст правил був прийнятий і діяв до 1920 р. в Антверпені.

П'ятірка Ігоря Ларіонова – Володимир Крутов, Ігор Ларіонов, Сергій Макаров, В'ячеслав Фетісов і Олексій Касатонов

Принцип допуску спортсменів на Ігри – принцип аматорства – у документах МОК ніколи не відрізнявся чіткістю. Він постійно уточнювався й загалом визначився лише в 1914 р. у документах VI Олімпійського конгресу, який відбувся у Парижі.

Важливі виправлення у правила допуску вніс VII Олімпійський конгрес 1921 р. у Лозанні. Тоді міжнародним спортивним федераціям було надано право визначати статус спортсмена-аматора.

На VIII Олімпійському конгресі 1925 р. у Празі було дозволено оплату спортсменам " за витрачений час". Цей час був обмежений двома тижнями, які надавали спортсменові для участі у змаганнях за кордоном протягом року.

Рішення VIII Олімпійського конгресу 1925 р. не всі сприйняли схвально. Так, через розбіжності щодо статусу спортсмена-аматора з олімпійської програми в 1925 р. було виключено теніс. Міжнародна федерація футбольних асоціацій (FIFA) дозволила учасникам змагань одержувати компенсацію заробітної плати за час участі у змаганнях. У зв'язку з тим, що цей дозвіл не відповідав документам празького Олімпійського конгресу, FIFA надіслала його на розгляд МОК. Виконком МОК погодився на компенсацію зарплати футболістам за час участі в олімпійському турнірі через національні федерації футболу. Асоціація футболу Великої Британії, що суворо дотримувалася принципів аристократичного аматорства, на знак протесту відмовилася від участі в олімпійському футбольному турнірі на Іграх 1928 р., а коли IX Олімпійський конгрес в 1930 р. заборонив виплату компенсації, уже FIFA виявила "норовистість". Із цієї причини до програми Олімпійських ігор 1932 р. у Лос-Анджелесі не було включено футбол.

З тих пір суперечки навколо оплати "за витрачений час" не вщухали, й на початку 1970-х років це питання стало одним з основних у визначенні нової концепції аматорства.

Статус спортсмена-аматора енергійно захищав Ейвері Брендедж. Під його головуванням було створено комісію, яка на сесії МОК у Стокгольмі (1947) визначила спортсмена-аматора як людину, пов'язану зі спортом, але таку, яка ніколи не має з нього матеріальних вигід будь-якого роду. Сесії МОК у Парижі (1955) і Токіо (1958) підтвердили це формулювання.

У середині 1960-х років приводом для нових суперечок стали дані про виплату стипендій американським спортсменам і надання офіційної допомоги спортсменам скандинавських і деяких соціалістичних країн.

Зіштовхнулися дві протилежні точки зору: одна зводила принцип аматорства в абсолют, інша виходила з реалій розвитку олімпійського спорту. Виражалося здивування, чому у світі, що ґрунтується на товарно-грошових відносинах, повинна існувати сфера діяльності, яка від них штучно звільнена.

За принцип "абсолютного" аматорства виступав президент МОК Ейвері Брендедж, який керував олімпійським рухом протягом 20 років (1952–1972) і був найбільш безкомпромісним захисником Кодексу аматора. Він розглядав кодекс як свого роду філософію життя, яка сприяє прояву найблагородніших прагнень кращих людей кожного покоління; виражає найвищі закони моралі, які не в змозі охопити жодна релігія або філософія. Називаючи професійний спорт розвагою, Брендедж неодноразово підкреслював, що аматори-олімпійці – це спортсмени, які займаються спортом заради задоволення, відпочинку й приємного провення часу; засадами їх спортивної діяльності є любов до спорту без будь-якої зацікавленості у винагороді або оплаті в будь-якій формі.

У Брендеджа було чимало прихильників. Він поставив справу так, що в роботі МОК було виключено навіть розмови про професіоналізацію аматорського спорту, не кажучи вже про допуск "профі" до Олімпійських ігор. У цей період, як і колись, усі дискусії велися відносно статусу спортсмена-аматора, пошуку принципових відмінностей між аматорами та професіоналами. Ситуація ускладнювалася неоднаковим підходом до цього питання з боку національних олімпійських комітетів різних країн

і міжнародних спортивних федерацій. Не було єдиної думки й серед найбільш впливових діячів МОК.

Рішення питання ускладнювало і необ'єктивне ставлення до професійного спорту як до сфери діяльності, позбавленої духовності, моральності, морально-етичних принципів. Спроби відокремити аматорський спорт від професійного за цими категоріями не витримували об'єктивного аналізу. Самому Брендеджу довелося визнати, що немає нічого більш заплутаного, ніж визначення аматорства у спорті.

На сесії МОК у 1964 р. у Токіо Олімпійський комітет СРСР запропонував уважати спортсменом-аматором того, хто бере участь і завжди брав участь у спорті для свого фізичного й духовного розвитку й удосконалення, щоб таким шляхом приносити соціальну користь суспільству без матеріальної вигоди для себе самого. Аматор повинен дотримуватися правил відповідної міжнародної спортивної федерації. Участь у спорті не є для нього джерелом прибутків. Встановлення національною спортивною федерацією винагороди або заробітної плати спортсменові за час участі в міжнародних змаганнях не є порушенням аматорського статусу. Дане визначення пропонувало дотримуватися старого тлумачення цього поняття, але на практиці зовсім по-іншому вирішувати це питання – вважати "аматорами" усіх спортсменів, які не беруть участі в програмах, що належать до професійного спорту. Однак сесія тоді це трактування відхилила (через 10 років МОК ухвалить саме це трактування).

У 1969 р. Е. Брендедж створив постійну комісію МОК з допуску. Її очолив однодумець президента – член МОК з Австралії Х'ю Вайр. Через кілька місяців роботи Х'ю Вайр заявив, що основне, проти чого доводиться боротися комісії, – це втручання комерції у спорт. Спортсменів штовхають на шахрайство й одержання хабарів. Великі фірми прагнуть використовувати послуги чемпіонів або інших учасників Олімпійських ігор. Це стосується, зокрема, зимових видів спорту, тому що в них зацікавлена велика промисловість і конкуренція між фабрикантами усе більше загострюється. Так, уперше офіційно було об'єднано ці дві проблеми. Професіоналізація та грошові махінації виявилися прямо пов'язаними з комерціалізацією спорту.

Усе наполегливіше лунали вимоги про перегляд Олімпійської хартії, оскільки збереження принципу аматорства "у старому вигляді" не тільки не перешкоджало тенденції професіоналізації спорту, але й спрямовувало його в русло махінацій.

У 1971 р. Ейвері Брендедж доручив трьом віцепрезидентам МОК – Жану де Бомону (Франція), Йонхеру Херману Адріану ван Карнебеку (Нідерланди) і Майклу Моррісу Кілланіну (Ірландія) обговорити проблему аматорства з деякими керівниками міжнародних спортивних федерацій. У мемуарах "Мої олімпійські роки" М. Кілланін зазначав, що "президенти й генеральні секретарі міжнародних спортивних федерацій уперше одержали можливість поділитися з нами своїми "особистими" проблемами. Таким чином, ми просунулися ближче до проблеми аматорства, усвідомлюючи, що суть питання торкається тут не якогось окремого правила або точки зору, а самого напрямку, у якому кожний вид спорту розвивався й прагнув розвиватися всупереч суворим межам Олімпійської хартії. Ми усвідомили складність пов'язаних із цим проблем і одностайно погодилися з тим, що необхідні зміни" (Killanin, 1983).

У 1971 р. МОК ухвалив нове трактування Правила 26, яке передбачало дотримання учасниками Олімпійських ігор традиційного олімпійського духу й етики, регулярне заняття спортом у години дозвілля без одержання будь-якої винагороди за участь. Засоби спортсмена до існування не повинні бути отримані або залежати від прибутків у спорті, й він повинен мати основну професію, щоб забезпечити своє майбутнє й повсякденне існування. Він не повинен бути як у сьогоденні, так і в минулому професіоналом, напівпрофесіоналом або так званим "неаматором" у будь-якому виді спорту. Він не повинен бути тренером. Викладачі фізичного виховання, які займаються з початківцями, до участі в Іграх допускалися.

Відтепер спортсменові дозволялося приймати допомогу від національного олімпійського комітету або національної спортивної федерації за встановлений період (від 30 до 60 днів на рік) перебування на зборах і участі у змаганнях, також і в Олімпійських іграх. Ця допомога включала оплату розміщення, харчування, проїзду, спортивного обладнання й реманенту, тренера, медичної допомоги, а також гроші на покриття непередбачених витрат у межах лімітів, погоджених із МСФ або НОК. Сюди входила й оплата страхування від нещасного випадку або хвороби, пов'язаних зі спортом, дозволялося одержання спортивних стипендій. У той же час МОК забороняв відшкодування зарплати, крім компенсації у виняткових випадках, що дозволяються НОК або МСФ. Ця компенсація не могла перевищувати розмір одержуваної на роботі заробітної платні.

Як писали західні оглядачі, це рішення ознаменувало собою кінець ери Кубертена-Брендеджа в олімпійському русі. Що стосується Брендеджа, то заперечувати не доводиться. Трактування ж П'єром де Кубертеном проблеми аматорства було досить чітким: він визнавав і розумів нікчемність подвійного тлумачення статусу спортсмена-аматора. Особливо емоційно Кубертен писав про це у 1936 р. (за рік до смерті): "Прочитайте як звучить текст олім-

пійської клятви, авторством якої я пишаюся. Ви не знайдете там ні слова про те, що від спортсменів, які вступили на олімпійський стадіон, потрібне абсолютне аматорство, на неможливість якого я вказав першим. У клятві є тільки одне зобов'язання: чесно змагатися... Мене цікавить спортивний дух, а не смішна англійська концепція, яка дозволяє займатися спортом, не відступаючи від догми, тільки мільйонерам" (Coubertin, 2000).

Початок 1970-х років ознаменувався потужною критикою статусу спортсмена-аматора. Розумів необхідність змін і новий президент МОК М. Кілланін, обраний на цей пост у 1972 р. Стало звичним заплющувати очі на подібні ситуації, писав він у своїй книзі "Мої олімпійські роки". Проте слід добре запам'ятати, що саме це заплющування очей підірвало довіру до непрофесійного спорту й Олімпійських ігор: чим скоріше буде внесено корективи, тим краще.

У 1970-х роках навіть найбільш активні прихильники "чистого" аматорства стали розуміти, що олімпійський спорт перетворився на сферу діяльності, що вимагає від спортсменів величезних фізичних і матеріальних витрат, самовідданої багаторічної праці, не тільки моральної, але й відповідної до матеріальної зацікавленості.

Особливо добре це розуміли в СРСР, НДР, Угорщині й інших країнах соціалістичної співдружності, що досягли видатних результатів на олімпійській арені саме завдяки збалансованій багаторічній системі спортивної підготовки олімпійців, у якій важливим фактором було пом'якшення проблеми аматорства в олімпійському спорті. У визначенні поняття "аматорства" поступово стали відходити від принципів матеріального характеру й почали трактувати це поняття, виходячи з категорії "олімпізму". Таким чином, на перший план при визначенні аматорства у спорті стали висуватися показники морально-етичного, гуманістичного та виховного характеру.

Цікавою щодо цього є точка зору державних діячів того часу. Гаряче підтримав ідею зміни статусу спортсмена-аматора президент Фінляндії Урхо Кекконен, який поважав сучасного спортсмена високого класу не тільки за те, що він кинув снаряд на кілька сантиметрів далі за свого суперника, а за рішучість, наполегливість і енергію, які проявляє спортсмен, тренуючись і готуючись до виступів. За зміну ставлення з боку держави до спортсменів високого класу виступав і президент Франції Валері Жискар д'Естен (Платонов, Гуськов, 1997).

X Олімпійський конгрес, що зібрався після 43-річної перерви у Варні (1973), обговорив концепцію аматорства. Виступаючи на цьому форумі, президент МОК Майкл Морріс Кілланін зазначив, що в нього особисто немає заперечень проти фінансової допомоги спортсменам з боку держави або приватного підприємництва за умови, що ця допомога повинна проходити через національні олімпійські комітети або національні спортивні федерації, у кожному разі – офіційно. Конгрес рекомендував МОК наблизити Правило 26 до вимог дня. На сесії МОК 1974 р. у Відні в це Правило було внесено зміни. Воно одержало назву не "Положення про аматорство", а "Положення про допуск". У результаті МОК дозволив спортсменам одержувати відшкодування заробітної плати за період підготовки до змагань і участі в них, а також допомогу для оплати харчування й розміщення, транспортних витрат, спортивного обладнання і форми, страхування, вартості лікування, фізіотерапії й оплати тренерів. Оговорювалося, що всі ці виплати проводяться тільки зі схвалення національних спортивних організацій. Дозволялося також одержання спортсменами-студентами спортивних і академічних стипендій.

Нова концепція аматорства створювала рівні умови для підготовки й участі в змаганнях представників різних класів і систем, ліквідувала лицемірство й обман, пов'язані з нелегальним одержанням грошей спортсменами.

На XI Олімпійському конгресі в Баден-Бадені (1981) у головній доповіді з проблеми допуску голова комісії та член МОК для ФРН Віллі Дауме заявив: "Спортсмени, які тренуються по 1600 годин на рік, не можуть одночасно працювати за професією або інтенсивно готуватися до майбутньої професійної роботи. Тому ми не повинні допустити, щоб вони несли непоправну соціальну втрату. Із цього потрібно виходити при новому тлумаченні Правила 26".

На конгресі в обговоренні проблеми аматорства вперше брали участь і самі спортсмени. Олімпійський чемпіон 1980 р. легкоатлет Себастьян Кое (Велика Британія) підтримав курс на подальшу лібералізацію Правила 26. Він зазначав, що не можна ігнорувати жертви, на які спортсмени-олімпійці йдуть заради спорту, а це означає, що МОК зобов'язаний забезпечити за допомогою Правила 26 соціальний статус спортсмена.

Конгрес підтвердив вірність олімпійського спорту концепції аматорства. На перший погляд, 84-та сесія МОК, що відбулася в Баден-Бадені (1981) після закінчення XI Олімпійського конгресу, нічого нового у правила допуску не внесла. Рішення сесії підтвердили заборону на участь в Іграх професіоналів. Однак важливим є інше – надання міжнародним спортивним федераціям права самим визначати допуск спортсменів на Олімпійські ігри. Саме після Олімпійського конгресу в Баден-Бадені було започатковано кроки, спрямовані на допуск професіоналів на Ігри.

Міжнародний олімпійський комітет дав зрозуміти, що нова концепція аматорства – не догма.

Президент МОК Хуан Антоніо Самаранч пояснював, що в деяких видах спорту ці правила можна тлумачити більш широко. У цьому плані найбільше значення надавалося рішенням Міжнародної федерації легкої атлетики (IAAF). У вересні 1982 р. вона ухвалила положення про створення так званих фондів для спортсменів при національних федераціях легкої атлетики. Легкоатлети могли одержувати будь-які винагороди, також за рекламу й участь у змаганнях. Правда, гроші перераховувалися фондам. Це означало, що спортсменам будуть відшкодовуватися тільки витрати, пов'язані з навчально-тренувальним процесом, участю в змаганнях і підтримкою їх життєвого рівня, а частина грошей, що залишилася, піде на розвиток легкої атлетики.

Участь найсильніших гравців Національної баскетбольної Асоціації (NBA) у складі збірної команди США ("Команда мрії" – "Dream Team") підвела підсумки дискусії про порівняння рівнів майстерності любителів і професіоналів у баскетболі

Немає жодних сумнівів, що запропонована IAAF реформа сприяла формуванню високооплачуваної еліти. Це стало ще одним кроком до професіоналізації не тільки в легкій атлетиці, але й в інших видах спорту. З'явилися такі саммі фонди у спортивній і художній гімнастиці, у водних і лижних видах спорту.

Слід особливо наголосити на рішенні МОК і FIFA про допуск професійних футболістів на олімпійський турнір. У статуті FIFA у розділі, присвяченому статусу аматорства, говорилося, що гравці, які входять до складу федерацій і є членами FIFA, можуть бути як аматорами, так і професіоналами. В "Новинах FIFA" (1981 р., листопад, № 221) відзначалося, що FIFA прагнула б переконати своїх членів погодитися з перейменуванням гравців: замість професіоналів і аматорів рекомендується називати їх просто гравцями, а також ухвалила рішення класифікувати гравців у міжнародному футболі за віком і рівнем їх майстерності й ділити їх на футболістів, які брали участь у Кубку світу, в Олімпійських іграх, молодіжних і юнацьких чемпіонатах світу, тому в 1984 р. на Іграх XXIII Олімпіади в Лос-Анджелесі у складах олімпійських команд виявилися й професійні футболісти.

Аналогічно діяла й Міжнародна федерація хокею на льоду (IIHF). Не випадково у правилах IIHF з'явився запис, що професіоналом вважається тільки хокеїст, який має контракт із NHL.

Активно підтримував ідею допуску професіоналів на Ігри президент МОК Хуан Антоніо Самаранч. У лютому 1985 р. виконком МОК зненацька оголосив про допуск професійних спортсменів у віці до 23 років на Олімпійські ігри 1988 р. на змагання з футболу, тенісу й хокею. Не встигла світова спортивна громадськість осмислити запропонований виконкомом МОК "експеримент" (так назвав це рішення Самаранч), як у Лісабоні в жовтні 1985 р. на засіданні МОК із представниками міжнародних спортивних федерацій і національних олімпійських комітетів було винесено на обговорення так званий "Кодекс атлета", який було запропоновано замість Правила 26.

Щоб бути допущеним до участі в олімпійському русі, зокрема в Олімпійських іграх, спортсмен повинен дотримуватися й поважати Олімпійську хартію, а також правила Міжнародної спортивної федерації, до якої він належить, схвалені МОК, – так стверджувалося в Кодексі. Отже, будь-який спортсмен, який підтримує Кодекс і дотримується Хартії, міг бути допущений до Олімпійських ігор. Практично стиралася межа між спортсменом-аматором і спортсменом-професіоналом, і без усяких обмежень Ігри відкривалися для останніх. Було знято всі обмеження стосовно фінансування підготовки, а основні вимоги до допуску звелися до необхідності поваги духу чесної гри, відмови від насильства, дотримання Медичного кодексу МОК. Збереглася тільки вимога до учасників, що забороняє їм використовувати під час Олімпійських ігор своє обличчя, прізвище, зображення або спортивний результат з метою реклами, а також було визначено, що участь спортсмена в Олімпійських іграх не повинна обумовлюватися фінансовими міркуваннями.

Доводи "Кодексу атлета" зводилися до наступного: відсутність у наш час відмінностей між спортсменами-аматорами і спортсменами-професіона-

лами; необхідність вирівняти шанси спортсменів Сходу й Заходу на Олімпійських іграх; підняття спортивного рівня і видовищності Ігор, що підвищить їхню комерційну цінність; поліпшення матеріального забезпечення спортивної еліти; порятунок Ігор від таких негативних явищ, як допінг і брутальність.

Усі ці аргументи були пов'язані із проведеною МОК політикою комерціалізації спорту. Віллі Дауме на засіданні Генеральної асамблеї міжнародних спортивних федерацій у Монако, формулюючи нову позицію, зазначав, що правила допуску вичерпали себе й на підставі ретельного вивчення фактів комісія дійшла висновку про те, що допуск як на Олімпійські ігри, так і на чемпіонати світу повинен санкціонуватися федераціями.

Представники багатьох МСФ і НОК різних країн виступили проти "Кодексу атлета" і "відкритих" Олімпійських ігор. У Сеулі 15 квітня 1986 р. відбулося засідання Генеральної асамблеї національних олімпійських комітетів, у роботі якої взяли участь представники 152 НОК зі 161. Асамблея підвела підсумки дискусії, що розгорнулася у світі. Із 24 виступаючих 22 представники НОК різних країн виразно висловилися проти запропонованої МОК ревізії Олімпійської хартії.

Однак МОК вступив на шлях відкритої професіоналізації Олімпійських ігор. Відомий американський журналіст У. Джонсон зазначав, що незалежно від рішення федерацій доля олімпійського руху була вирішена. Великий "стрибок" у реальність почався, і Олімпійські ігри вже ніколи не будуть колишніми.

Наступні роки показали, що олімпійський спорт дуже швидко адаптувався до допуску професіоналів на Олімпійські ігри. Уже до початку 1990-х років дискусії з цього питання припинилися, а активність прихильників аматорства в їхній боротьбі за ідеали олімпізму була перенесена на проблеми "чесної гри", боротьби з допінгом, об'єктивного суддівства, олімпійської освіти.

Слід зазначити, що багато фахівців, які займаються філософськими проблемами олімпійського спорту, зокрема проблемою "чесної гри", які схильні до ідеалізації спорту Стародавньої Греції й сучасного олімпійського руху й далекі від реальної практики олімпійського спорту (його організаційних і матеріальних засад, системи відбору й підготовки атлетів), багато чого зробили для ускладнення цього питання й уповільнення його розв'язання в реальних, а не абстрактних інтересах олімпійського руху.

Навіть сьогодні, у XXI ст., коли ця проблема уявляється досить зрозумілою й практично вирішеною, ми часто зустрічаємося із туманним міркуваннями про проблему "чесної гри" у зв'язку з аматорством і професіоналізмом у спорті. Хоча набагато корисніше було б сконцентрувати увагу на підвищенні видовищності змагань в інтересах глядачів, на вдосконаленні правил і умов проведення змагань – в інтересах спортсменів, на підвищенні об'єктивності суддівства – в інтересах і одних, і інших. Не менш істотні з позицій справедливості питання соціальних гарантій спортсменам відносно освіти, охорони здоров'я, працевлаштування, пенсійного забезпечення.

У чинній (станом на літо 2009 р.) редакції Олімпійської хартії є Правило 41 ("Кодекс допуску"), у якому сказано: "Щоб бути допущеним до участі в Олімпійських іграх, спортсмен, тренер, інструктор або інший офіційний представник команди повинен виконувати правила Олімпійської хартії, правила відповідної спортивної федерації, затверджені МОК, і бути заявленим своїм національним олімпійським комітетом. Перераховані офіційні представники команди повинні поважати правила чесної гри без жорстокості й поводитися відповідним чином; поважати й виконувати всі положення Антидопінгового кодексу олімпійського руху".

Професіоналізація олімпійського спорту

Однією з основних тенденцій, що визначають розвиток олімпійського спорту на сучасному етапі, є його професіоналізація.

У спорті відбуваються ті само процеси, які в інших сферах суспільного життя – науці, релігії, правосудді, мистецтві, – почалися значно раніше й на сьогодні здебільшого завершилися (Гуськов, Платонов, 2000).

Сучасний спорт вимагає від спортсменів такого рівня самовіддачі, витрат часу, фізичних і психічних навантажень, які неможливі без належного матеріального стимулювання і забезпечення різноманітними послугами.

У сфері спорту сформувалася й велика кількість вузьких фахівців – тренерів, спортивних лікарів, учених, масажистів та інших, для кого спорт став сферою їх професійної діяльності.

Професіоналізація поступово охопила й власне спортивну діяльність: підготовка кваліфікованих спортсменів і їх участь у змаганнях фінансуються в найрізноманітніших формах (стипендії, зарплати, компенсації, виплати за рекламу й участь у стартах, премії тощо), і цей процес бурхливо розвивається.

Нині більшість олімпійських видів спорту досить інтенсивно просуваються шляхом, який раніше вже пройшов професійний спорт. І якщо в олімпійському спорті зараз лише відбувається процес формування професій, то в професійному спорті – насамперед, у таких його видах, як автомобільні перегони, бейсбол, гольф, футбол, велосипедний спорт, американський футбол, баскетбол, хокей на льоду, теніс, бокс і деякі інші, – формування професій в основному давно завершилося.

Незважаючи на те, що на сучасному етапі розвитку олімпійського спорту МОК прихильно ставиться до процесу його комерціалізації й професіоналізації, не вбачаючи в цьому серйозної загрози олімпійському руху, і, більше того, часто розглядає цей процес як важливий фактор зміцнення престижу олімпійського руху, розширення його фінансової бази й на цій підставі сфер, форм і обсягу діяльності, правомірність професіоналізації олімпійського руху стала однією з ключових проблем сучасного спорту вищих досягнень, навколо якої розгорнулися гострі дискусії.

Слід підкреслити, що процес професіоналізації олімпійського спорту протікає складно й суперечливо. Пов'язане це насамперед із прагненням зберегти основні принципи класичного олімпізму. Ставлення до професіоналізації спорту дуже неоднозначне як серед лідерів міжнародного спортивного руху, так і серед представників національних спортивних організацій, учених і навіть серед спортсменів.

У проблемі професіоналізації спорту каменем спотикання довго був допуск професіоналів на Олімпійські ігри. Однак у 1986 р. МОК на прохання МСФ дозволив допуск професійних футболістів і хокеїстів, а потім тенісистів і баскетболістів до участі в Олімпійських іграх. Більшість членів МОК у цьому питанні одностайні. Їхню позицію досить точно виразив тодішній віце-президент МОК канадець Р. Паунд: "Ми прагнемо, щоб на Олімпійських іграх один з одним змагалися кращі спортсмени світу. Ми не бажаємо, щоб у чемпіонатах світу брали участь спортсмени більш високої кваліфікації, ніж учасники Олімпійських ігор. Нам потрібні кращі – будь-то професіонали або аматори".

Практичне рішення цього питання Міжнародний олімпійський комітет знайшов у наданні міжнародним спортивним федераціям права допуску спортсменів на Олімпійські ігри, що було чітко сформульовано вже більше 20 років тому головою Комісії МОК з допуску В. Дауме: "Права допуску вичерпали себе. У 1981 р. поняття "аматор" було виключено з Олімпійської хартії. На підставі ретельного вивчення фактів Комісія МОК з допуску дійшла висновку, що допуск як на Олімпійські ігри, так і на чемпіонати світу повинен санкціонуватися федераціями".

Зрозуміло, що від згоди МОК на надання міжнародним спортивним федераціям права вирішувати питання допуску до Олімпійських ігор до по-справжньому відкритих Олімпійських ігор, у яких будуть брати участь усі найсильніші спортсмени, – велика відстань. Насамперед, повна "відкритість" Ігор призвела б до безконтрольної залежності олімпійських видів спорту, МОК і національних олімпійських комітетів від бізнесу. Крім того, як показала практика останніх років, не кожний професіонал зможе одержати право брати участь в Іграх і далеко не кожний професіонал, який одержав це право, висловить бажання брати участь в Іграх.

По-перше, справа впирається в позиції різних міжнародних спортивних федерацій. Наприклад, у правилах Міжнародної федерації аматорського боксу (AIBA) сказано, що жоден боксер, який брав участь у двобоях, у яких більше шести раундів, не може бути допущений до змагань, організованих федерацією. Керівництво цієї федерації не схильне змінювати це правило, вважаючи, що аматорський бокс принципово відрізняється від професійного як за тривалістю боїв, технікою й тактикою, так і за системою організації, фінансування й ставленням багатьох спортсменів до цього питання.

У баскетболі, навпаки, FIBA вирішила позитивно питання допуску провідних професіоналів до чемпіонатів світу й Олімпійських ігор. Однак це рішення було сприйняте з побоюванням багатьма фахівцями в США, які вважали, що в цьому випадку баскетбол буде настільки монополізований професіоналами, що це призведе до зниження інтересу до цього виду спорту в американських університетах, оскільки в такому випадку в баскетболістів-студентів не буде шансів няпотрапити до олімпійської збірної команди США. Існує й серйозне побоювання, пов'язане з тим, що глядачі, засоби масової інформації, представники комерційних структур можуть втратити інтерес до олімпійського турніру з баскетболу у зв'язку з явною нерівністю сил найсильніших професіоналів і інших суперників.

Відносно бейсболу (який був у програмах Ігор Олімпіад з 1992 до 2008 рр. включно) існувало обґрунтоване побоювання, що Асоціація професійного бейсболу не піде на допуск професіоналів до Ігор, тому що в цей час у професійному бейсболі спортивний сезон у розпалі. Розмова може, очевидно, йти лише про участь в Іграх окремих молодих бейсболістів або спортсменів, які завершують свою спортивну кар'єру.

До речі, у бейсболі повторилася ситуація, характерна для хокею, коли Всесвітня ліга хокею на льоду відкрила доступ професіоналам на Олімпійські ігри, зробивши тим самим хокей найбільш "відкритим" із усіх олімпійських видів спорту. Однак керівництво NHL не дозволяло своїм найсильнішим грав-

Шестиразовий чемпіон світу, олімпійський чемпіон Сергій Бубка і восьмиразовий чемпіон світу і триразовий олімпійський чемпіон Карлтон Льюїс були серед перших спортсменів, які забезпечили інтенсивну професіоналізацію легкої атлетики

цям-професіоналам відлучатися для підготовки до зимових Олімпійських ігор. Нерідко виникали проблеми й з участю в Іграх допущених до них спортсменів.

Особливо складна ситуація склалася в цьому питанні у футболі. FIFA наполягає на проведенні олімпійського турніру тільки за участю футболістів у віці до 23 років; МОК уже багато років домагається скасування цього рішення як дискримінаційного й вимагає допуску до участі в олімпійських змаганнях з футболу всіх найсильніших спортсменів. Однак FIFA не без підстав уважає, що в такому випадку олімпійські футбольні турніри стануть конкурентами чемпіонатам світу з футболу, а це неминуче призведе до падіння прибутків Міжнародної федерації футбольних асоціацій, і тому категорично відмовляє в знятті обмежень, обґрунтовуючи це тим, що й у нинішньому варіанті футбольний турнір Олімпійських ігор залучає найбільшу кількість глядачів і за касовими зборами посідає перше місце.

У велосипедному спорті відбулися великі реформи. Було розформовано Міжнародну федерацію велосипедистів-професіоналів і аналогічну Міжнародну федерацію велосипедистів-аматорів. Єдиним органом, що здійснює керівництво велосипедним спортом, став Міжнародний союз велосипедистів (UCI). Відповідно до цього було переглянуто всю систему змагань у цьому виді спорту, світові рекорди стали загальними для професіоналів і аматорів, а в Іграх Олімпіад можуть брати участь усі кращі велосипедисти.

Подальший розвиток ситуації з допуском спортсменів-професіоналів на Ігри буде визначатися низкою факторів.

По-перше, це, як зазначалося вище, позиції міжнародних спортивних федерацій. Одні з них – за допуск усіх найсильніших спортсменів до Ігор, інші ведуть вичікувальну політику, ухвалюючи обмежені рішення, треті вважають за доцільне зберегти наявне положення. У всіх випадках, коли розглядається проблема участі професіоналів в Олімпійських іграх, представники міжнародних спортивних федерацій розглядають це питання, насамперед, в інтересах своїх організацій. Однак і МОК діє аналогічним чином. Наприклад, Хуан Антоніо Самаранч протягом кількох років категорично наполягаючи на знятті вікових обмежень для футболістів, одночасно заявляв, що він не прагнув би бачити на зимових Олімпійських іграх професійних фігуристів, які, на його думку, слабкіші за тих спортсменів, які виступають на Олімпійських іграх у змаганнях з фігурного катання на ковзанах.

По-друге, багато чого залежить і від фірм, з якими професійні спортсмени уклали контракти. Наприклад, фірми, що уклали контракти з усіма провідними тенісистами світу, далеко не завжди зацікавлені в тому, щоб відпускати їх для участі в Олімпійських іграх.

По-третє, часто самі спортсмени, особливо у видах спорту, що супроводжуються серйозними травмами, сумніваються в доцільності участі в олімпійських змаганнях, які не обіцяють особливих матеріальних вигід і проблематичні з погляду підвищення авторитету, тому що не виключена ймовірність програшу, також стосовно і маловідомого спортсмена. До того ж напружений олімпійський турнір може стати причиною одержання серйозної травми.

Однак, незалежно від того, як міжнародні спортивні федерації будуть вирішувати питання допуску професійних спортсменів до Ігор і як будуть ставитися до цього менеджери й спонсори, та й самі

спортсмени, епоха зближення професійного й олімпійського спорту настала й Олімпійські ігри вже ніколи не будуть колишніми.

У цілому слід констатувати, що багаторічна боротьба багатьох діячів спортивного руху за збереження класичних ідеалів олімпізму й чистоти олімпійського руху, боротьба проти професіоналізму в спорті в останні десятиліття все більшою мірою носила ідеалістичний характер. І хоча абсолютно зрозуміло, що заохочення процесу професіоналізації олімпійського спорту веде до зміни його традиційної сутності, вносить у спорт дух наживи, призводить до порушення сталих уявлень про олімпійські принципи, необхідно визнати, що цей процес став реальністю.

Подальші перспективи розвитку спорту будуть усе тісніше пов'язані із професіоналізмом, і зберегти своє обличчя олімпійський спорт зуміє, якщо буде реально оцінювати стан справ і оперативно реагувати на конкретні ситуації з урахуванням інтересів олімпійського руху. Прагнення зберегти явно не відповідні реальності уявлення про "чисте" аматорство здатне лише ускладнити розвиток спорту в країнах, де буде проводитися така політика.

Слід також підкреслити, що збереження принципу аматорства у спорті не тільки не змогло перешкодити посиленню тенденції професіоналізації спорту, але і спрямувало цей процес у русло хибного любительства й махінаторства (нелегальні виплати, фіктивні посади тощо). У результаті цього міркування про аматорство у спорті стали сприйматися як фарс.

Інтенсивний процес професіоналізації та комерціалізації багатьох олімпійських видів спорту обумовлюється трьома основними факторами.

По-перше, політикою Міжнародного олімпійського комітету, який серед інших напрямків комерціалізації олімпійського спорту не залишив осторонь і питання фінансової підтримки спортсменів високого класу, виділяючи для цього велику кількість стипендій і заохочень, фінансову підтримку найсильніших спортсменів з усіх інших джерел – державного бюджету, спонсорів і федерацій.

По-друге, що багато в чому було стимульовано політикою МОК, у різних країнах почалося інтенсивне формування професії "спортсмен", що знайшло своє відображення в національних законодавствах, а також у діяльності урядових органів. У різних країнах стали формувати штатні команди з олімпійських видів спорту, встановлювати персональні стипендії спортсменам вищого класу, персональні пенсії та стипендії для колишніх видатних спортсменів тощо.

По-третє, процес професіоналізації та комерціалізації охопив багато олімпійських видів спорту, особливо ті з них, у яких у результаті активної діяльності МСФ, інтересу засобів масової інформації (насамперед, телебачення) і спонсорів було створено ефективні системи фінансування. Успішно й інтенсивно цю діяльність веде, наприклад, Міжнародна асоціація легкоатлетичних федерацій (IAAF), яка за останні 15 років зуміла перетворити свій вид спорту практично на професійний – на підставі стандартів, що діють, скажімо, у тенісі або гольфі. Таким шляхом відбувається розвиток багатьох інших олімпійських видів спорту – важкої атлетики, плавання, лижного спорту, гірськолижного спорту й ін.

Не можна не бачити й того, що комерціалізація та професіоналізація олімпійських видів спорту як найважливішої складової частини передбачає не тільки підвищення значущості та комерційної привабливості головних змагань (чемпіонатів світу, Європи й ін.), але й постійне розширення мережі комерційних змагань, проведених як по лінії міжнародних, так і національних спортивних федерацій. За останні 10–15 років спортивний календар у багатьох олімпійських видах спорту розширився в кілька разів за рахунок величезної кількості таких змагань, що залучають учасників призовим фондом. Наприклад, щорічний спортивний календар у легкій атлетиці перевищив 400 змагань, а прибутки багатьох спортсменів обчислюються сотнями тисяч доларів. Цілком природно, що це суттєво зміщує акцент в інтересах спортсменів у бік спортивного календаря федерацій і зменшує привабливість підготовки до Олімпійських ігор. У результаті серйозно ускладнюється процес планомірної олімпійської підготовки, що призводить до зниження спортивних результатів і зменшення кількості рекордів безпосередньо на Олімпійських іграх. Саме зайве захоплення участю в різних комерційних змаганнях останнім часом стало однією із причин помітного зниження рівня результатів виступів на Олімпійських іграх спортсменів Росії, Німеччини, Італії й інших країн.

Неухильне розширення й перенасичення календаря змагань у різних видах спорту по лінії відповідних міжнародних спортивних федерацій, з одного боку, спричиняє зниження якості й ефективності планомірної підготовки спортсменів до головних змагань чотирирічного циклу – Олімпійських ігор, а з іншого – призводить до нестримної експлуатації самих спортсменів (на що вони найчастіше йдуть цілком усвідомлено), через що виникають серйозні небезпеки для їхнього здоров'я, суттєво підвищується ймовірність травм і захворювань.

Таким чином, останніми роками в ряді видів спорту проявляється досить чітка тенденція зниження значущості олімпійської змагальної програми для спортсменів, що в результаті не може не

позначитися негативно на спортивній стороні й привабливості Олімпійських ігор для телебачення й спонсорів. Цей негативний для Олімпійських ігор момент значною мірою компенсується активною зацікавленістю урядів багатьох країн у виступах своїх спортсменів і серйозними заохоченнями їх до завоювання медалей.

Однак ми вважаємо, що на певному етапі МОК буде змушений піти на введення великих грошових винагород за успішний виступ на Олімпійських іграх. Це може послужити стимулом для організації планомірної підготовки спортсменів безпосередньо до Олімпійських ігор, що, безсумнівно, підвищить їх як чисту спортивну складову. Кошти для цього дуже легко передбачити в бюджетах оргкомітетів Олімпійських ігор. Якщо цього не зробити, то небезпечна для олімпійського спорту тенденція, згідно з якою багато спортсменів прибувають на Ігри виснаженими інтенсивним комерційним календарем, буде зростати.

Професіоналізація олімпійського спорту проявляється ще й в інтенсивному розвитку й оперативному включенні до олімпійської програми видів спорту, які представляють серйозний комерційний інтерес і мають реальні можливості розвитку як професійні. У той же час стосовно видів спорту, які не мають серйозних перспектив у плані комерціалізації та професіоналізації, спостерігається зворотна тенденція – спроби скорочення видів змагань і навіть усунення цих видів спорту із програм Олімпійських ігор.

Для підтвердження цього досить простежити за тим, з якою легкістю й широтою представництва виявилися в програмі Олімпійських ігор фрістайл і сноубординг – види спорту винятково видовищні, що вимагають дорогого обладнання, і в силу цього дуже привабливі для телебачення, фірм-виробників спортивного обладнання, спонсорів.

Як протилежні приклади можна навести сучасне п□ятиборство й водне поло – види спорту, непривабливі для професіоналізації та комерціалізації. Відносно цих видів неодноразово виникало питання про виключення із програми Ігор Олімпіад.

Для того, щоб конкретизувати тенденції професіоналізації олімпійського спорту, наведемо основні специфічні особливості професійного спорту, які в олімпійському спорті ще не завжди проявляються досить чітко.

Перша відмінна риса професійного спорту – його орієнтація на розвиток тих його видів, які можуть принести значні прибутки або, як мінімум, забезпечити покриття власними доходами всіх витрат.

Професійний спорт обмежений відносно невеликою кількістю видів спорту, що представляють особливий інтерес із комерційної точки зору: це, насамперед, бейсбол, баскетбол, американський футбол, хокей на льоду (із шайбою), футбол (у США його називають соккер), гольф, теніс, бокс, автомобільні перегони, кінні перегони. Значно менш популярними є волейбол, деякі види боротьби, боулінг, фігурне катання на ковзанах, більярдний спорт та ін.

Друга відмінна риса професійного спорту проявляється у прагненні його організацій забезпечити створення й підтримку в змаганнях атмосфери твердої конкуренції, без якої вид спорту втрачає привабливість для глядачів, телебачення і спонсорів. Підтримка високої конкуренції здійснюється, насамперед, шляхом постійного пошуку й залучення до системи професійного спорту молодих обдарованих спортсменів. Наприклад, у спортивних іграх існує досить відпрацьована система припливу спортсменів у вищі ліги з нижчих професійних ліг і з нижчих за рівнем студентських команд.

Інтенсивно поповнюється професійний спорт і за рахунок припливу яскравих спортсменів, які досягли високих результатів в олімпійському спорті. Наприклад, такі зірки професійного боксу, як Флойд Паттерсон, Кассіус Клей (Мохаммед Алі), Джозеф Фрезер, Джордж Формен, Рей Леонард, Володимир Кличко та інші, прийшли у професійний спорт після того, як стали чемпіонами Олімпійських ігор.

Після досягнення видатних результатів в олімпійському спорті перейшли у професійний спорт і багато відомих спортсменів з колишніх СРСР і НДР – футболісти, баскетболісти, велосипедисти, хокеїсти, причому багато хто з них досить швидко досяг вершин і у професійному спорті. Ці процеси тривають і сьогодні, коли раз за разом у клуби професійних ліг переходять футболісти, хокеїсти, баскетболісти та інші спортсмени з Росії, Швеції, України, Чехії та ін.

Третя відмінна риса професійного спорту проявляється у великому значенні, що надається формуванню в кожному з видів професійного спорту спортивної еліти, називаної в спортивному бізнесі "манімен", – видатних спортсменів, які привертають особливу увагу глядачів і користуються підвищеною популярністю в суспільстві. При цьому для популяризації таких спортсменів використовуються не тільки показники їх спортивної майстерності, але і їх спосіб життя, захоплення, прибутки тощо.

Уся історія професійного спорту переконливо свідчить про те, що спортивна еліта й пов'язана з нею інформаційна, рекламна, спонсорська, суспільна діяльність є потужними факторами розвитку виду спорту й підвищення прибутків. Популярність багатьох видів професійного спорту прямо пов'язана з участю в змаганнях видатних спортс-

менів, із захопливими інтригами, що відображають їхнє протиборство, з даними про їхні фантастичні прибутки і т. д.

Четвертою принциповою особливістю професійного спорту є наявність досить ефективної системи соціального захисту спортсменів, що постійно вдосконалюється. Обумовлюється це ростом популярності спорту в сучасному світі, зв'язками з політикою й економікою, що зміцнюються, і, як наслідок, зростанням прибутків спортсменів-професіоналів. Так, постійно збільшуються суми призових винагород у найбільш престижних змаганнях у популярних видах спорту.

Інтереси професійних спортсменів ефективно захищаються відповідними асоціаціями спортсменів. В охороні інтересів професійних спортсменів також великою є роль посередницьких агенцій, які від імені спортсменів укладають усі комерційні угоди, вкладають зароблені спортсменами гроші в ту або іншу справу тощо. Незважаючи на те, що менеджери й агенти беруть за послуги досить високий відсоток (до 20% і більше), їхня діяльність виявляється ефективною.

Менеджери професійного спорту, до речі, забезпечуючи своїм підопічним внесок їхніх грошей у бізнес, значною мірою визначають і подальшу долю спортсменів, їх швидку адаптацію до нових умов життя після закінчення спортивної кар'єри. Наприклад, знаменитий у минулому професійний велогонщик Едді Меркс став власником великої фабрики з виробництва сучасних велосипедів, а баскетболіст Карим Абдул-Джаббар – засновником і президентом фірми, що виготовляє платівки, тощо.

Слід зазначити, що ще 20–30 років тому професійні спортсмени були тою частиною найманих службовців, з якою поводилися найбільш несправедливо як стосовно умов праці й соціальних гарантій, так і в розподілі прибутків.

Однак у 1980-х – на початку 1990-х років положення професійних спортсменів суттєво змінилося на краще. Цьому сприяли як постійне зростання популярності спорту у зв'язку з величезним інтересом, який стало проявляти до нього телебачення, так і широкий розвиток спонсорства й маркетингу, а також діяльність асоціацій спортсменів і посередницьких організацій, що зуміли досягти впорядкування відносин між професійними спортсменами й підприємцями на підставі довготривалих колективних угод.

Досягнення професійного спорту в соціальному захисті спортсменів визначаються не тільки зростанням їх прибутків і матеріальними гарантіями на майбутнє у вигляді пенсій. За останні роки в професійному спорті різко покращилися умови праці й найму, зросло матеріально-технічне забезпечення процесу підготовки спортсменів, підвищилася якість роботи тренерського складу, вжито досить ефективні заходи з охорони здоров'я спортсменів і забезпечення безпеки їх участі у змаганнях. Особливо яскраво це проявляється в таких видах спорту, пов'язаних з підвищеним ризиком для здоров'я, як, наприклад, автоперегони й американський футбол.

Цей досвід може виявитися виключно корисним для олімпійського спорту, слабким місцем якого є відсутність профспілок спортсменів та Асоціацій олімпійських спортсменів, що взаємодіють з МОК на

Перемога на Олімпійський іграх відкрила дорогу в професійний бокс видатним українським спортсменам Володимиру Кличку, Василю Ломаченку та Олександру Усику, які стали зірками професійного боксу

Розбіжності між Міжнародним олімпійським комітетом і Міжнародною федерацією тенісу призвели до виключення цього виду спорту з програми Олімпійських ігор з 1928 по 1988 рр.

підставі колективних угод, як це має місце, наприклад у всіх ігрових північноамериканських лігах. За нинішніх умов інтенсивної комерціалізації, політизації та професіоналізації спорту створення таких незалежних структур є винятково необхідним. Це дозволило б упорядкувати діяльність спортсменів, уберегти їх від свавілля тренерів, чиновників, антидопінгових служб і у той же час підвищило б відповідальність самих спортсменів.

Наприклад, велика кількість конфліктів у сфері боротьби з допінгом обумовлена монопольною позицією ВАДА, силовим нав'язуванням цією організацією власних уявлень, що жодною мірою не враховують інтересів спортсменів. У цьому питанні, як і у багатьох інших, у деяких видах професійного спорту створена система, що не лише могла б, але і повинна стати взірцем для олімпійського спорту. Це має бути юридично витриманий документ, що відображує інтереси усіх учасників Міжнародної олімпійської системи, і, у пе5ршу чергу, спортсменів.

Рівень розвитку олімпійського спорту вимагає серйозних змін у взаєминах між МОК, організаційно-керівними структурами, та спортсменами, які з ним по'вязані. У наш час уся діяльність спортсменів визначається спортивними організаціями не лише без їх участі, але і без урахування їх думки. Вибір столиць Олімпійських ігор, їх програма, календарі змагань, трудові відносини, правове врегулювання, боротьба з допінгом, вирішуються без організованої участі спортсменів і структур, що захищають їх інтереси.

Це уже у наш час призвело до розвитку небезпечних для олімпійського руху процесів, що тільки поглиблюватимуться за умови відсутності цивілізованої політики.

Інтенсивна комерціалізація та професіоналізація олімпійського спорту при великій кількості позитивних сторін створюють і велику кількість різного роду конфліктів і невирішених проблем між спортсменами, міжнародними федераціями з видів спорту, Міжнародним олімпійським комітетом, національними олімпійськими комітетами, державними органами керування спортом, засобами масової інформації, спонсорами, тренерами, лікарями й іншим обслуговуючим спортсмена персоналом. Деякі із цих конфліктів і проблем мають міжнародний характер, інші обумовлені специфікою розвитку спорту в тій або іншій країні.

Особливо складна ситуація в країнах, розташованих на території колишнього СРСР, де на зміну твердій державній системі керування спортом відразу прийшов хаотичний процес комерціалізації та професіоналізації спорту, який протікає паралельно з формуванням законодавчої й нормативної бази, що відповідає новим соціально-економічним умовам.

Держави (через відповідні міністерства) і національні олімпійські комітети виділяють ті або інші кошти (нерідко досить солідні суми) на фінансування олімпійської підготовки. На жаль, на ділі ці гроші нерідко витрачаються не за призначенням, а йдуть на фінансування частих закордонних поїздок спортсменів, тренерів і спортивних функціонерів на комерційні змагання – на шкоду планомірній підготовці до Олімпійських ігор. Тут одним із негативних прикладів – далеко не одиничним – може служити практика діяльності Федерації плавання України та збірної команди України з цього виду спорту, що призвело до провального виступу українських плавців на Іграх XXIX Олімпіади в Пекіні (2008).

Професіоналізація спорту спричинила негативні наслідки і для системи дитячо-юнацького спорту (особливо в Росії, Україні та інших пострадянських країнах, але не тільки в них), коли ДЮСШ не одержують належної компенсації (насамперед фінансової) за підготовлених ними талановитих юних спортсменів, переданих потім на більш високі рівні спорту вищих досягнень (немає необхідної

для цього законодавчої бази), через те, що професійні спортивні клуби (особливо в ігрових і деяких інших видах спорту), які одержують поповнення із системи дитячо-юнацького спорту, зазвичай не схильні компенсувати ДЮСШ витрати на підготовку таких спортсменів, тому системи дитячо-юнацького спорту в згаданих країнах і ланки цих систем (ДЮСШ) руйнуються.

Талановиті молоді спортсмени із країн, у яких немає належних матеріально-технічних, фінансових та інших умов для подальшого вдосконалення, досить часто їдуть у закордонні спортивні центри, де такі умови є, а потім – у разі успіху в спорті вищих досягнень – нерідко відбувається натуралізація таких спортсменів у тій країні, де вони проходять підготовку, їм (часом досить оперативно) надається громадянство відповідної держави.

Для бідних країн (наприклад для Куби та ін.) існує й такий негативний фактор, як масовий відтік талановитих спортсменів в інші, багаті й економічно благополучні країни, що мають більш високий життєвий рівень. Останніми роками, наприклад, чи не систематичним стала масова втеча з країни досить сильних кубинських боксерів, серед яких чемпіони і призери Олімпійських ігор, які під час перебування на закордонних змаганнях спочатку просять політичного притулку, а потім переходять у професійний бокс.

Професійні спортивні клуби не дуже бажають відпускати своїх спортсменів у збірні команди інших країн, а якщо іноді й погоджуються на такий крок, то вимагають гарантій фінансових компенсацій на випадок одержання такими спортсменами травм під час перебування у збірних командах. Однак відповідні національні спортивні федерації зазвичай не мають такої можливості.

Таким чином, протягом більше ніж сторіччя професійний і олімпійський спорт розвивалися самостійно, створюючи кожний свою складну систему змагань, організації й методики підготовки спортсменів, виховуючи видатних спортсменів, які вражають віртуозною майстерністю й прекрасними досягненнями. Їхнє зближення – один із найважливіших факторів подальшого прогресу спорту й зростання його авторитету як одного з найбільш яскравих явищ сучасності.

Підвищення престижу олімпійського тенісного турніру обумовило зростання інтересу професійних тенісистів до олімпійських нагород: Серена Вільямс здобула чотири золоті медалі (у 2000, 2008, 2016 (2) рр.), її сестра Вінус Вільямс також чотири рази піднімалася на вищу сходинку олімпійського п'єдесталу (у 2000 (2), 2008, 2012 рр.); Роджер Федерер – олімпійський чемпіон (2008); Рафаель Надаль – дворазовий олімпійський чемпіон (2008, 2016 рр.), Енді Мюррей двічі (у 2012, 2016 рр.) був відзначений золотою олімпійською медаллю

Література

Аландский, П.И. (1885). *История Греции*. Киев: Типография Императорского Университета Св. Владимира, 272 с.

Антониу, Г.П. (2009). Изображения важнейших памятников в древности и сегодня. В кн.: Н. Дросу-Панаету, ред. *Древняя Греция*, 1-е изд. Афины: Рагабітаз ЕкбоПкі, сс. 116–153.

Аристотель. (1983). Политика. В кн.: *Аристотель*, ред. Сочинения: в 4 т., 1-е изд. Москва: Мысль, Т. 4, сс. 375–644.

Арістотель. (2005). *Політика* [пер. с давньогрец. О. Кислюка]. 3-е вид. Київ: Основи, 239 с.

Бар-Ор, О. и Роуланд, Т. (2009). *Здоровье детей и двигательная активность: от физиологических основ до практического применения* [пер. с англ. И. Андреев]. Киев: Олимпийская литература, 528 с.

Берлин, Я. (1914). *Из светлых дней Эллады.* Москва: Издательство товарищества И.Д. Сытина, 155 с.

Блаватская, Т.В. (2003). *Черты истории государственности Эллады.* Санкт-Петербург.

Большая олимпийская энциклопедия. (2006). Москва: Олимпия-Press, Т. 1, 784 с.

Большая олимпийская энциклопедия. (2006). Москва: Олимпия-Press, Т. 2, 968 с.

Бубка, С.Н. (2013). *Олимпийский спорт: древнегреческое наследие и современное состояние.* [Диссертация] Д-ра: наук по физ. восп. и спорту. Киев: НУФВСУ, 248 с.

Булатова, М. (2018). Мультикультурализм и олимпийский спорт. *Наука в олимпийском спорте,* 2, сс. 4–16.

Булатова, М. и Платонов, В. (2018). Олимпизм и олимпийское образование: история, современность, будущее. *Наука в олимпийском спорт*е, 4, сс. 4–27.

Булатова, М. и Платонов, В. (2019). Олимпизм и олимпийское образование: история, современность, будущее. *Наука в олимпийском спорт*е, 3, сс. 52–75.

Булатова, М.М. и Бубка, С.Н. (2012). *Культурное наследие Древней Греции и Олимпийские игры.* Киев: Олимпийская литература, 408 с.

Бутовский, А.Д. (1896). Афины весной 1896 г. В кн.: *Русское образование*, 1-е изд. Москва, Т. 42, Декабрь, сс. 767–797.

Вакхилид. (1980). Эпиникии. В кн.: Пиндар, Вакхилид. *Оды (Фрагменты)*, 1-е изд. Москва.

Васильченко, А.В. (2012). *Нордические олимпийцы. Спорт в Третьем рейхе.* Издательство "Веге", 304 с.

Венгер, В. (1862). *Эллада: картины Древней Греции, ее религия, могущество и просвещение.* Санкт-Петербург: Типография М.О. Вольфа, Кн. 1, сс. 327–329.

Венгер, В. (1910). *Рим. История и культура римского народа:* в 2-х т. Санкт-Петербург; Москва: Издательство товарищества М.О. Вольф, Т. 1, 562 с.; Т. 2., 548 с.

Вильямс, Н. и Де Суз М.Ж. (2008). Энергетический баланс и связанные с занятиями физическими упражнениями нарушения менструального цикла: практические и клинические аспекты. В кн.: У.Дж. Кремера и А.Д. Рогол, ред., *Эндокринная система, спорт и двигательная активность*, 1-е изд. Киев: Олимпийская литература, сс. 260–277.

Гвоздева, Т.Б. (2013). Олимпийские игры в политике и в культуре. В кн.: *Научная конференция "Восток и Запад: приоритеты эпохи". Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Всеобщая история*, Москва, 4, с. 72.

Гвоздева, Т.Б. (2016). Олимпионики древней Эллады – "Вторые после Геракла". В кн.: *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Всеобщая история*, 4, сс. 59–72.

Гвоздева, Т.Б. (2016). Правовой статус олимпионików Древней Эллады. Современный юрист, 4, сс. 8–17.

Гвоздева, Т.Б. (2018). Великие Панафинеи в греческой драматургии. В кн.: *Вестник РУДН. Серия: Всеобщая история*, 10(4), сс. 403–414.

Георгіадіс, К. (2000). Димитріос Вікелас. В кн.: *Президенти Міжнародного олімпійського комітету: Життя та діяльність*, 1-е вид. Київ: Олімпійська література, сс. 7–20.

Геродот. (1885). *История в девяти книгах.* Москва: Изд-во А.Г. Кузнецова.

Геродот. (1972). *История.* Ленинград.

Геродот. (1993). *Історії в дев'яти книгах.* Київ: Наукова думка, 576 с.

Герцберг, Г.-Ф. (1881). *История Греции.* Санкт-Петербург: Н. Фену и Ко, 653 [1] с.

Гиллис. (1830). *История Древней Греции поселений и завоеваний оной.* Санкт-Петербург: Типография 1-го кадетского корпуса, 408 с.

Гиппократ. (1936). *Избранные сочинения.* Москва: Медгиз, 236 с.

Гиро, П. (1913). *Исторические чтения. Частная и общественная жизнь греков.* Санкт-Петербург: Издание товарищества О.Н. Поповой, 693 с.

Гіро, П. (1995). *Приватне і суспільне життя греків.* Санкт-Петербург: Тейя, 470 с.

Гомер. (2006). *Іліада* [пер. з давньогрец. Борис Тен]. Харків: Фоліо, 416 с.

Гораций. (1980). К Лидии. В кн.: *Олимпийский огонь*, 1-е изд. Москва: Физкультура и спорт, сс. 56.
Греббе, Г. и Кучмар, А. (1990). *Путеводитель по архитектурным формам*. Москва: Стройиздат, 214 с.
Давыдов, О.Б. (2016). Либеральный мультикультурализм и коммунитаристский мультикультурализм: спорт в обществе. *Философская мысль*, 12, сс. 87–92.
Дройзен, И. (1890). *История эллинизма.* Санкт-Петербург: Издательство К.Т. Солдатенкова, 399 с.
Дросу-Панаету, Н. (2009). *Древняя Греция.* Athens: Paradimas Ekdotiki, 207 с.
Дэвис, Д.А. (2013). *Эффект Олимпийских игр. Как спортивный маркетинг создает сильные бренды*. 2-е изд., испр. и доп. [пер. с англ.]. Москва: Рид Медиа, 384 с.
Еврипид. (1980). *Трагедии.* Москва.
Йегер, О. (1886). *История Греции.* СПб: Русская скоропечатня, сс. 124–131.
Карабатеа, М. (2000). *Греческая мифология.* Халандри: Адам, 159 с.
Кессиди, Ф.Х. (2001). *Сократ.* Санкт-Петербург: Алетея, 352 с.
Кессиди, Ф.Х. (2006). *К истокам греческой мысли.* Санкт-Петербург: Алетея, 288 с.
Ковешников, В.Г. и Никитюк, Б.А. (1992). *Медицинская антропология.* Киев: Здоров'я, сс. 145–157.
Козлова, В.С. (2005). *Спорт как социально-зрелищная сфера.* Минск: Изд. "ВЭВЭР". 320 с.
Колесов, А.И. (1981). Основные пути повышения эффективности работы спортивных организаций в развитии высшего спортивного мастерства. *Научно-спортивный вестник*, 4, с. 3.
Кондратьев, С.П. (1940). *Примечания к книге Павсания "Описание Эллады".* Москва-Ленинград: Искусство, сс. 137–145.
Корелин, М.С. (2005). *Падение античного миросозерцания.* Москва: Коло, 192 с.
Коттерил, Г.Б. (2007). *Древняя Греция.* Москва: Эксмо, 640 с.
Ксенофан. (1935). *Сократические сочинения.* Москва-Ленинград.
Ксенофонт. (1996). *Греческая история.* Санкт-Петербург: Алетея, 445 с.
Кубертен, П. де. (1997). *Олимпийские мемуары.* Киев: Олимпийская литература, с. 426.
Кун, Л. (1982). *Всеобщая история физической культуры и спорта.* Москва: Радуга, 400 с.
Курциус, Э. (1883). *История Греции.* Москва: Типография П.П. Брискорна, Т. 2., 650 с.
Левек, П. (1989). *Эллинистический мир.* Москва: Наука, 252 с.
Легг, К. (2003). Вопросы касающиеся исключительно женщин. Практические рекомендации. В кн.: Р. Джексон, редактор, *Спортивная медицин*а, 1-е изд. Киев: Олимпийская литература, сс. 247–257.
Лукиан. (1935). *Собрание сочинений:* в 2 т. Москва-Ленинград.
Лукилий. (1980). Эпиграммы на кулачных бойцов. В кн: *Олимпийский огонь*, 1-е изд. Москва: Физкультура и спорт, с. 51.
Матвеев, Л.П. (1977). *Основы спортивной тренировки.* Москва: Физкультура и спорт, 280 с.
Менги, М., составитель. (2004). *Древняя Греция.* Москва: Издательский дом "Ниола – 21 век", 216 с.
Моммзен, Т. (2005). *История Рима:* в пяти книгах. Москва: АСТ.
Ниаури, Д.А., Евдокимова, Т.А. и Курганова, М.Ю. (2003). *Репродуктивное здоровье женщины в спорте.* Санкт-Петербург, 28 с.
Никишин, В.О. (2013). Цитируется по: Т.Б. Гвоздева, Олимпийские игры в политике и в культуре. В кн.: *Научная конференция "Восток и Запад: приоритеты эпохи". Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Всеобщая история*, Москва, 4, с. с. 74–75.
Новиков, С.В. (2013). Цитируется по: Т.Б. Гвоздева, Олимпийские игры в политике и в культуре. В кн.: *Научная конференция "Восток и Запад: приоритеты эпохи". Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Всеобщая история*, Москва, 4, с. 74
Оливова, В. (1985). *Люди и игры: У истоков современного спорта* [пер. с чешск.]. Москва: Физкультура и спорт, 240 с.
Павлов, С.П. (1977). От Олимпиады-76 к Олимпиаде-80. *Научно-спортивный вестник*, 5, сс. 3–9.
Павсаний. (1887–1889). *Описание Эллады или путешествие по Греции* [пер. с греч. с толкованиями]. Санкт-Петербург: Издательство Книжного магазина П.В. Луковникова, 744 с.
Пиндар. (1980). Первая Олимпийская песня. В кн.: *Олимпийский огонь*, 1-е изд. Москва: Физкультура и спорт, сс. 43–48.
Платонов, В. (2019). Основы построения многолетней подготовки спортсменов в олимпийском спорте. *The Japan Journal of Coaching Studies*. 2, сс. 145–148.
Платонов, В.Н. (1997). *Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте: учебник для студентов вузов физического воспитания и спорта.* Киев: Олимпийская литература, сс. 554–566.
Платонов, В.Н. (2002). Игры Олимпиад. Зимние Олимпийские игры. В кн.: В.Н. Платонова, редактор. *Энциклопедия олимпийского спорта:* в 5 т., 1-е изд. Киев: Олимпийская литература, Т.І., сс. 77–338.
Платонов, В.Н. (2002). Спорт и Олимпийские игры Древней Греции В кн.: В.Н. Платонова, редактор. *Энциклопедия олимпийского спорта*: в 5 т., 1-е изд. Киев: Олимпийская литература, Т.І., сс. 17–76.
Платонов, В.Н. (2004). *Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практическое применение: учебник для студентов вузов физического воспитания и спорта.* Киев: Олимпийская литература, 808 с.
Платонов, В.Н. (2013). *Периодизация спортивной тренировки. Общая теория и ее практическое применение.* Киев: Олимпийская литература, 624 с.
Платонов, В.Н. (2015). *Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учебник* [для тренеров]: в 2 кн. Киев: Олимпийская литература, Кн. 2., 752 с.
Платонов, В.Н. и Гуськов, С.И. (1994–1997). *Олимпийский спорт:* в 2 кн. Киев: Олимпийская литература, Кн. 1, 494 с.; Кн. 2, 384 с.
Платонов, В.Н., Матвеев, С.Ф. и Томашевский, В.В. (2002). Региональные, континентальные и другие игры. В кн.: *Энциклопедия олимпийского спорта*, 1-е изд. Киев: Олимпийская литература, Т. 1, сс. 363–382.

Плутарх. (1961). *Знаменитые греки.* Ленинград: Учпедгиз, 264 с.
Плутарх. (1987). *Избранные жизнеописания:* в 2 т. Москва: Правда, Т. 1, 592 с.
Плутарх. (1991). *Порівняльні життєписи* [пер. з давньогрец. Й. Кобова, Ю. Цимбалюка; передмова Й. Кобова]. Київ: Дніпро, 440 с.
Приходько, Е.В. (2013). Цитируется по: Т.Б. Гвоздева, Олимпийские игры в политике и в культуре. В кн.: *Научная конференция "Восток и Запад: приоритеты эпохи". Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Всеобщая история*, Москва, 4, с. 72.
Радзиевский, А. и Олешко, В. (2000). О некоторых медико-биологических аспектах женской тяжелой атлетики в Украине. *Наука в олимпийском спорте*, Спец. Выпуск, сс. 97–102.
Рассел, Б. (1995). *Історія західної філософії* [пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Таращука]. Київ: Основи, 759 с.
Рассел, Б. (2001). *История западной философии:* в 3 кн. Новосибирск: Сибирский университет, издательство.
Романов, Н.Н. (1987). *Трудные дороги к Олимпу.* Москва: Физкультура и спорт.
Светоний Гай Транквилл. (2000). *Жизнь двенадцати цезарей. Властелины Рима* [пер. М.Л. Гаспарова, С.Н. Кондратьева]. Москва: Научно-издательский центр "Ладомир"; АСТ, 944 с.
Сили, Р.Р., Стивенс, Т.Д. и Тейт, Ф. (2007). *Анатомия и физиология:* в 2 кн. [пер. с англ. Г. Гончаренко]. Киев: Олимпийская литература, 662 с.
Симонид Кеосский. (1980). Победителю на Олимпийских играх. В кн.: *Олимпийский огонь*, 1-е изд. Москва: Физкультура и спорт, сс. 49–50.
Скелтон, Д. и Деля, П. (2007). *Империя Александра Македонского.* Москва: Мир книги, 128 с.
Соболев, П. и Калинин, Н. (1955). *Олимпийские игры.* Москва: Физкультура и спорт, 151 с.
Соболев, П.А. (1960). *Олимпия. Афины. Рим.* Москва: Физкультура и спорт, 462 с.
Соболева, Т.Г. (1997). Женский спорт в свете эколого-генеративного диссонанса. *Теория и практика физической культуры*, 10, сс. 45–47.
Соколов, Г.И. (1972). *Дельфы.* Москва: Искусство, 183 с.
Соколов, Г.И. (1980). *Олимпия.* Москва: Искусство, 206 с.
Столяров, В. (2017). *Социология физической культуры и спорта. Введение в проблематику и новая концепция.* Litres, 490 с.
Столяров, В.И. (2013). Идеи Кубертена, имеют ли они ценность в настоящее время? *Наука в олимпийском спорте*, 3, сс. 16–21.
Сули, С. (1995). *Греческая мифология.* Афины: Михалис Тубис, 175 с.
Сухоцкий, В.И. (1964). Олимпийские игры и курс США на восстановление мирового первенства в спорте. *Теория и практика физической культуры*, 4, сс. 11–14.
Трескин, А.В. и Штейнбах, В.Л. (2008). *История Олимпийских игр: Медали. Значки. Плакаты.* Москва: Аст: Олимп, 280 с.
Ульрих, К. (1980). *Спорт в Германской Демократической Республике.* Москва: Физкультура и спорт, 112 с.
Фестюжьер, А.-Ж. (2000). *Личная религия греков.* Санкт-Петербург: Алетея, 256 с.
Фридан, Б. (1992). *Загадка женственности.* Москва, сс. 44–50.
Хайнце, Г. (1974). Германская Демократическая Республика. В кн.: *Спортсмены стран социализма на международной арене*, 1-е изд. Москва: Физкультура и спорт, сс. 67–71.
Шебель, Г. (1967). *Олимпия и ее игры* [пер. с нем.]. Лейпциг: Эдицион, 279 с.
Шеффер, В.А. (1884). *Очерки греческой историографии.* Киев, Вып. 1.
Штейнбах, В.Л. (2008). *Оборотная сторона медали (История олимпийских игр в скандалах, провокациях, судейских ошибок и курьезах).* Москва: Человек, 416 с.
Шуберта, И. (1940). *Введение к книге Павсания "Описание Эллады".* Москва-Ленинград: Искусство.
Шульгина, Д.Н. (2011). *Глобализация и культурная идентичность* [автореферат] Кан-та: ... наук. Воронеж, 26 с.
Яковлева, М.В. (2013). Мультикультурная среда и личность. *Наука і освіта*, 7, сс. 110–114.
Adams, C. (2002). Fighting for Acceptance : Sigfrid Edstrom and Avery Brundage: Their Efforts to Shape and Control Women's Participation in the Olympic Games. In: *Sixth International Symposium for Olympic Research*, Vol. 143, p. 8.
Andronicos, M. (1992). *Olympia: The Archaeological Site and the Museum.* Athens: Ekdotike Ahenon S.A., 80 p.
Arvin-Berod, A. (1996). *Les enfants L'Olympic (1796–1896).* Paris: Les editions du cerf, pp. 19–130.
Bach, T. (2009). The Autonomy of the Olympic Movement. In: *XIII Olympic Congress.* Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, pp. 257–258.
Barrow, G. and Saha, S. (1988). Menstrual irregularity and stress fractures in collegiate female distance runners. *The American Journal of Sports Medicine,* 16(3), pp. 209–216.
Baumann, P. (2009). Good Governance and Ethics. In: *XIII Olympic Congress.* Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, pp. 258–259.
Bearman, C.J. (1996). The Ending of the Cotswold Games. *Transactions of the Bristol & Gloucestershire Archaeological Society*, CXIV, pp. 131–141.
Berlioux, M. (1980). *Women in the Promotion and Administration of Sport.* Dublin, 2 Oct.
Bernet, H. (1988). Die ersten 'olympischen' Wettbewerbe im internationalen Frauensport. *Soz. und Zeitgeschichte des Sports*, 2, ss. 66–87.
Beunen, G. and Malina, R. (1996). Growth and biological maturation: relevance to athletic performance. In: G. Beunen and R. Malina, eds., *The child and adolescent athlete*, 1st ed. Oxford: Blackwell Sci. Publ., pp. 3–24.
Blatter, J.S. (2009). The Autonomy of the Olympic Movement – 1: The Bases. In: *XIII Olympic Congress.* Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, pp. 260–261.
Blatter, J.S. (2009). The Autonomy of the Olympic Movement – 2: Threats. In: *XIII Olympic Congress.* Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, pp. 262–263.
Borish, L.J. (1996). Women at the modern Olympic Games: an interdisciplinary look at American culture. *Quest*, 48, pp. 43–56.
Brandon, R. (2004). A fitness specialist shows why this training is vital for female athletes – but you must choose the right programme for your event. In: B. Troop, ed., *Female Athletes: training for success*, 1st ed. London: Peak Performance Publishing, pp. 51–57.

Burns, F. (1985). Robert Dover's Cotswold Olympic Games: The Use of the term "Olympic". *Olympic Review*, April, pp. 230–236.
Burns, F. (2000). *Robert Dover's Olympic Games.* Chipping Campden, England: Clouds Hill Printers, 35 p.
Cahusac, L. (1974). *La Dance ancienne et moderne ou Traite historigue de la Dance.* Rais: La Haye, T.3, pp. 102, 137–138, 158–161.
Chappelet, J.-L., Kubler-Mabbott, B., Weiss, T.G. and Wilkinson, R., editors. (2008). *The International Olympic Committee and the Olympic System.* London; New York: Routledge, 208 p.
Charmetant, R.(2003). The Use of the Olimpic Installations after the Games: The Case of Albertrille. In: *The Legacy of the Olympic Games. 1984–2000.* Lausanne: International Olympic Committee, pp. 145–151.
Chatziefstathiou, D. (2014). Active citizens and public policy: the example of London 2012 Olympic Games. In: D. Chatziefstathiou and N. Muller, ed., *Olympism, olimpic education and learning legacies*, 1st ed. Newcastle upon Tyne: Cambridge scholars Publishing, pp. 19–27.
Clark, J. (2009). Olympic athletes: the pressures of winning. In: *XIII Olympic Congress.* Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, pp. 546–547.
Cobb, K.L., Bachrach, L.K. and Greendale, G. (2003). Disordered eating, menstrual irregularity, and bone mineral density in female runners. *Medicine & Science in Sports & Exercis*e, 35(5), pp. 711–719.
Collins, S. (2006). Conflicts of 1930s Japanese Olympic Diplomacy in Universalizing the Olympic Movement. *International Journal of History of Sport*, 23(7), pp. 1128–1151.
Coubertin, P. (1890). Les Jeux Olympiques à Much Wenlock. *Revue Athlétiqu*e, 12, pp. 705–713.
Coubertin, P. (1894). *Speech before the Parnassus Society.* Athens.
Coubertin, P. (1928). Message aux participants aux Jeux de la IX Olympiade à Amsterdam. *Olympic Committee Bulletin*, 1, p. 5.
Coubertin, P. (1973). Ideario Olympico. In: *Discursos y ensayos*, 1st ed. Madrid: Instituto nacional de education fisica, 244 p.
Coubertin, P. (1979). *Memorias Olympicas.* Lausanne: Comité Olimpico International, 142 p.
Coubertin, P. (2000). *Olympism. Selected Writings.* Lausanne: International Olympic Committee, 862 p.
Coubertin, P. de. (1894). Le retablisement des Jeux Olympiques. *Revue de Paris*, 15 juin, pp. 170–184.
De la Cueva, D.G. (2014). Pedagogical legacies developed by Baron Pierre de Coubertin Committee of Argentina. In: D. Chatziefstathiou and N. Muller, ed., *Olympism, olimpic education and learning legacies*, 1st ed. Newcastle upon Tyne: Cambridge scholars Publishing, pp. 219–28.
De Souza, M., Van Heest, J., Demers, L. and Lasley, B. (2003). Luteal phase deficiency in recreational runners: evidence for a hypometabolic state. *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism*, 88(1), pp. 337–346.
DeFrantz, A. (1988). Women and Leadership in Sport. *Journal Physical Education, Recreation and Dance,* 59, p. 47.
Diem, C. (1976). *Ein Leben fur den Sport.* Rattingen: A. Henn.
Digel, H. (2009). The Politicisation of the Olympic Games. In: *XIII Olympic Congress.* Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, p. 269.
Downing, T. (1992). *Olympia.* London: BFJ Publishing.
Durantez, C. (1975). Olympia. Y los juegos Olimpicas antiguos. In: *Buzlada-Pamplona*, 1st ed. Espania, T. I., 249 p.
Durantez, C. (1975). Olympia. Y los juegos Olimpicas antiguos. In: *Buzlada-Pamplona*, 1st ed. Espania, T. II., 500 p.
Durry, J. (1992). Le combat des femmes et l'evolution des structures. In: R. Hubscher, editor, *L'Histoire en Mouvements*, 1st ed. Paris: Arman Colin, pp. 287–313.
Eisen, G. (1984). The voices of sanity: American diplomatic reports from the 1936 Berlin Olympiad. *Journal of Sport History*, 11(3), pp. 56–78.
Evangelos, A. and Smaragda, K. (2014). Implementation of Olympic education in Greece. In: D. Chatziefstathiou and N. Muller, ed., *Olympism, olimpic education and learning legacies*, 1st ed. Newcastle upon Tyne: Cambridge scholars Publishing, pp. 229–44.
Fioranzi, A. and Florio, G. (2014). Analisis of the Olympic ideals applied to the World of business 2010 winners. In: D. Chatziefstathiou and N. Muller, ed., *Olympism, olimpic education and learning legacies*, 1st ed. Newcastle upon Tyne: Cambridge scholars Publishing, pp. 260–7.
Fisher, C. (2004). A sports therapist explains why "the curse" is often lifted for female athletes. In: B. Troop, ed., *Female athletes: training for success*, 1st ed. London: Peak Performance Publishing, pp.59–62.
Ford, C. (1982). *Leni Riefenstahl – Schaus-pielerin, Regisseurin und Fotografin*. Munchen: Heyne.
Fox, M. (2006). *Betti Friedan: Who ingnited in "Feminine Mystique", dies at 85.* The New York Times, 5.
Furbank, M., Cromarty, H. and McDonald, G. (1996). *William Penny Brookes and the Olympic Connection.* Wenlock, Shropshire: Allsorts Colour Print, 15 p.
Gardiner, N. (1930). *Athletics of the ancient world.* Chicago: Ares Publisher, 246 p.
Gillespie, C. (2003). The Political Legacies of the Olimpic Games – From Los Angeles 1984 to Salt Lake City 2002. In: *The Legacy of the Olimpic Games. 1984–2000*, 1st ed. Lausanne: International Committee, pp. 256–261.
Glader, E.A. (1978). *Amateurism and athletics.* N.-Y.: Leisure Press, 224 p.
Gordon, R.S C. and London, J.J. (2006). Italy 1934: Football and Fascism. In: A. Tomlinson and C. Young, editors. *National Identity and Global Sports Events: Culture, Politics, and Spectacle in the Olympics and the Football World Cup.* New-Uork.: State University of New York Press, pp. 41–64.
Gori, G. (2000).The model of masculinity: Mussolini, the "New Italian" of the Fascist era. In: J.A. Mangan, editor. *Superman supreme: Fascist body as political icon, global fascism*, 1st ed. London: Frank Cass.
Gorissen, H. (1990). 100 Jahre Olympische Spiele der Newzeit. *Verlag für Sports und Kultur*, pp. 14–17.
Graham, P. and Ueberhorst, H. (1976). *The modern Olympics.* New-York: Leisure Press, 254 p.
Gray, W. and Barncy, R. (1990). Devotion to worm? German-American loyalty on the issue of participation in the 1936 Olympic Games. *Journal of Sport History*, 17(2), pp. 214–231.
Greek Athletics. (1997). In: *Historical review*, 1st ed. Athens: Ministry of Culture; General Secretariat for Sports, 532 p.

Guo, J. (2009). Specific Support for Athletes: the Earlier, the Better. *XIII Olympic Congress.* Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, pp. 551–552.

Guttmann, A. (2006). Berlin 1936: The Most Controversial Olympics. In: A. Tomlinson and C. Young, editors. *National Identity and Global Sports Events: Culture, Politics, and Spectacle in the Olympics and the Football World Cup?* 1st ed. New York: State University of New York Press, pp. 65–82.

Hargreaves, J. (1994). *Sporting Females.* London: Routledge.

Hilton, C. (2006). Hitler's Olympics. The 1936 Berlin Olympic Games. *Sutton Publishing,* pp. 244.

Hoffmann, H. (1993). *Mythos Olimpia.* Berlin: Aufbau-Verlag, 213 s.

Houlihan, B. and Lindsey, I. (2015). *Sport Policy in Britain (Routledge Research in Sport, Culture and Society).* Routledge, 306 p.

Hult, J. (1996). Women's sports, North America. In: D. Levinson and K. Christensen, editors, *Encyclopedia of World sport: From Ancient Times to the Present,* 1st ed. Santa Barbara: ABC-CLIO, Vol. III, pp. 1170–1182.

IOC. *International Olympic Committee,* (2019). Available at: www.olympic.org.

Jingo, B. (1961). *Sports Illustrates.* 9, p. 6.

Joachim, K. (1997). The Olympian Games at Athens in the Year 1877. *Journal of Olympic History (formerly Citius, Altius, Fortius),* 5(3), pp. 26–34.

Kardasis, V. (2006). *The Olympic Games in Athens, 1896–1906.* Alimos, Greece: Ephhesus Publishing, 292 p.

Kasyanova, A. (2014). An Olympic education program focused on multicultural approach within a Sport Federation: the case study of modern pentathlon. In: D. Chatziefstathiou and N. Muller, ed., *Olympism, olimpic education and learning legacies,* 1st ed. Newcastle upon Tyne: Cambridge scholars Publishing, pp. 76–86.

Katzenstein, M.F. and McClurg, M.C. (1986). *The Women's Movements of the United States and Western Europe: Consciousness, Political Opportunity and Public Policy.* Amherst, MA: University of Massachusetts.

Keen, A. and Drinkwater, B. (1997). Irreversible bone loss in former amenorrheic athletes. *Osteoporosis International*, 7(4), pp. 311–315.

Kennett, C. and Moragas, M. (2006). Barcelona 1992: Evaluating the Olympic Legacy. In: A. Tomlinson and C. Young, editors. *National Identity and Global Sports Events: Culture, Politics, and Spectacle in the Olympics and the Football World Cup,* 1st ed. New-York: State University of New York Press, pp. 177–196.

Kenney, L.W., Wilmore, J.H. and Costill, D.L. (2012). *Physiology of sport and exercise.* Champaign: Human Kinetics, 621 p.

Kieran, J., Dally, A. and Jordan, P. (1977). *The story of the Olympic Games. 776 B.C. to 1976.* N-Y.: Lippincots, 314 p.

Kyle, D.G. (2007). *Sport and Spectacle in the Ancient World.* Oxford: Blackwell Publishing, 403 p.

Kyrkos, B. (1982). The development of sport in the Hellenistic and Roman Periods. In: *The Olympic Games in Ancient Greece*, 1st ed. Athens: Ekdotike Athenon S.A., P. 275–298.

Leigh, M.H. and Bonin, T.M. (1977). The Pioneering Role of Madame Alice Milliat and the FSFI in the Establishment of Track and Field Competition for Women. *Journal of Sport History*, 4(1), pp. 72–83.

Lenskyj, H. (1984). *Sport Integration or Separation.* Ottawa: Fitness and Amateur Sport.

Loiperdinger, M. (1988). *Dokument-Film Falschung: Zur Inszenierung der Eroffnungsfeier in Riefenstahls Olympia-Film.* Frankfurt/Main: Medium, 3, p. 45.

Lucas, J. (1987). *Baron Pierre de Coubertin and the formative years of the modern international Olympic movement 1883–1896.* Ann. Arbour. Mich., 222 p.

Lynch, L.M. (2000). *The Ancient Olympiads. Bridges to modern era.* Los Angeles: World Sport Research and Publication, Vol. 1., 173 p.

Lyras, A. (2014). Olympic education in practice: educational components of a sport for peacebuilding intervention. In: D. Chatziefstathiou and N. Muller, ed., *Olympism, olimpic education and learning legacies,* 1st ed. Newcastle upon Tyne: Cambridge scholars Publishing, pp. 245–58.

Malvano, L. (1984). Il mito della giovinezza attraverso l'immagine: Il fascismo italiano. In: G. Levi and J.-C. Schmitt, editors. *Storia dei giovani*, 1st ed. Bari: Laterza, Vol. II: L'eta contemporanea.

Marrion, H.S. (1950). *Historie de l'education dans l'antiquite.* Paris, p. 97.

Miller, G. (2004). *Behind the Olympic Rings.* Lynn, Massachusetts: H.O. Zimman, pp. 97–107.

Mosse, G.L. (1996). *The image of man: The creation of modern masculinity.* Oxford: Oxford University Press.

Muller, N. (1975). *Die Olympische Idee Pierre de Coubertin und Carl Diem in ihrer Auswirkung auf die IOA.* PhD. Graz.

Mullin, B., Hardy, S. and Sutton, W. (2007). *Sport Marketing.* Champaign: Human Kinetics, 540 p.

Mullins, S. (1992). *William Penny Brookes and the Wenlock Games.* Birmingham: Birmingham Olympic Council in association with British Olympic Association, 36 p.

Musshe, H. (1992). Deporte y arquitectura. In: *El deporte en la Grecia Antigua,* 1st ed. Barcelona: Fundation "La Cai- xa", pp. 42–55.

Nakamura, Y. (1992). Public Administration of National Physical Training in the War Period. *Journal Human Science*, 5(1), pp. 123–139.

Nattiv, A. (2000). Track and field. In: B.L. Drinkwater, ed., *Women in sport*,1st ed. Oxford: Blackwell Sci. Publ., pp. 470–485.

Naul, R., Binder, D., Rychtecky, A. and Culpan, I., eds. (2017). *Olympic education: an international review.* Taylor & Francis.

Nybelius, B. (2009).The Professional Life of the Athletes Must Be Secured. In: *XIII Olympic Congress.* Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, pp. 552–554.

O'Connor, P.J. and Lewis, R.D. (1997). Physical and emotional problems of elite female gymnasts (letter). *New England Journal Medicine*, 336, pp. 140–141.

Oswald, D. (2009). Structure of the International Olympic Committee. In: *XIII Olympic Congress.* Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, pp. 367–368.

Otis, C.L., Drinkwater, B.L. and Johnson, M. (1997). ACSM Position Stand on the female athlete triad. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 29(5), pp. i–ix.

Palaeologos, Kl. (1982). The Events. In: *The Olympic Games in ancient Greece*, 1st ed. Athens: Ekdotike Athenon S.A., pp. 155–174.

Palaeologos, Kl. (1982). The organisation of the Games: The preparation of the athletes. In: *The Olimpic Games in ancient Greece*, 1st ed. Äthers: Ekdotike Athenon S.A., pp. 104–113, pp. 114–121.

Parssinen, M. and Seppala, T. (2002). Steroid use and longterm health risks in former female athletes. *Sports Medicine*, 32, pp.83–94.

Perelman, R.B., editor. (1985). *Olympic retrospective – The Games of Los Angeles*. Los Angeles: Los Angeles Olympic Organizing Committee.

Pfister, G. (2000). Women and the Olympic Games. In: B.L. Drinkwater, editor, *Women in Sport*, 1st ed. Oxford: Blackwell Science Ltd, pp. 3–19.

Pound, R. (1994). The Commercialization of Sport: Dilemma or Deliverance? *Proc. Olympic Congress of Centenary*, pp. 9–11.

Pound, R. (2004). *Inside Olympics.* Toronto: John Wiley&Sons, pp. 49–86.

Pound, R.W. (2009). Representative Membership. In: *XIII Olympic Congress.* Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, pp. 372–373.

Rhodes, G. and Zlotnicki, J. (2014). Initiatives beyond the competition: common purposes connecting international sport and education. In: D. Chatziefstathiou and N. Muller, ed., *Olympism, olimpic education and learning legacies*, 1st ed. Newcastle upon Tyne: Cambridge scholars Publishing, pp. 2–11.

Riefenstahl, L. (1987). *Memoiren.* Munchen; Hamburg: Albrecht Knaus-Verland.

Rühl, J.K. and Keuser, A. (1997). Olympic Games in 19th century England with special consideration of the Liverpool Olympics. In: R. Naul, editor. *Contemporary Studies in the National Olympic Games Movement*, 1st ed. Frankfurt/Main, pp. 55–91.

Sakellaracis, J. (1982). Prehistory of the Games. In: *The Olympic Games in ancient Greece*, 1st ed. Athens: Ekdotike Athenon S.A., pp. 1341.

Sanborn, C.F., Horea, M. and Siemers, B. (2000). Disordered eating and the female athlete triad. *Clinics in Sports Medicine*, 19(2), pp.199–213.

Schneider, A. (2000). Ethical Issues. In: B.L. Drinkwater, editor, *Women in Sport*, 1st ed. Oxford: Blackwell Science Ltd, pp. 430–440.

Smith, A.D. (2000). Gymnastics. In: B.L. Drinkwater, editor. *Women in Sport*, 1st ed. Oxford: Blackwell Science Ltd, pp. 494–509.

Spathari, E. (1992). *The Olympic Spirit*. Athens: Adam Editions, 368 p.

Spears, B. (1988). Tryphosa, Melpomene, Nadia, and Joan: the IOC and women's sport. In: J. Segrave and D. Chu, editors. *The Olympic Games in Transition*, 1st ed. Champaign, Illinois: Human Kinetics, pp. 365–374.

Svahn, A. (1984). The Olympic Games at Ramlosa in 1934 and 1936. *Olympic Review*, October, 204, pp. 752–758.

Teicher, J.H. (1982). Coubertin und das Dritte Reich. *Sportwissenschaft*, 12, pp. 35–36.

Todt, N.S. (2014). Worldwide practices combining Olympic values and sport: encouraging transferable life skills to Disadvantaged Brazilian Communities. In: D. Chatziefstathiou and N. Muller, ed., *Olympism, Olympic education and learning legacies*, 1st ed. Newcastle upon Tyne: Cambridge scholars Publishing, pp. 194–206.

Tofler, I.R., Stryer, B.K., Micheli, L.J. and Herman, L.R. (1996). Physical and emotional problems of elite female gymnasts. *New England Journal Medicine*, 335, pp. 281–283.

Tonoli, G. (2009). Athlete's Career. In: *XIII Olympic Congress*. Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, pp. 543–545.

Torres, C.R. (2011). Morally incompatible? An analysis of the relationship between competitive sport and international relations at the Olympic Games. *SAIS Review,* 1, pp. 9–13. DOI: 10.1353/sais.2011.0016

Ueberroth, P., Levin, R. and Quinn, A. (1985). *Made in America. His own story.* New-York: William Morrow and Company.

Van Looy, H. (1992). Athletus famosos. In: *El deporte en la Grecia Antigua*, 1st ed. Barcelona: Fundation "La Cai- xa", pp. 140–145.

Vanhove, D. (1992). El gimnasio. In: *El déporté en la Grecia Antigua*, 1st ed. Barcelona: Fundation "La Caixa", pp. 56–77.

Vecsey, G. (1992). *Heartfelt adeu, adeu: Barselona won gold.* New York Times. 10(C), p. 4.

Walters, G. (2006). *Berlin Games. William Morrow.* An Imprint of Harper Collins Publishers, p. 368.

Williams, N.I. (1998). Low energy availability and reproductive disturbances: a review of clinical and hormonal effects. *Journal of Dance Medicine & Science,* 2(1), pp.19–31.

Wilson, K.L. (1961). *The Olympic Games.* JOHPER, p. 25.

Winniczuk, L. (1983). *Ludzie, zwyczaje, obyczaie starozytnej Grecji i Rzymu.* Warszawa: Panstwowe wydawnictwo naukowe, 496 s.

Woods, R.B. (2016). *Social issues in sport*. 3rd ed. Champaign, IL: Human Kinetics, 522 p.

Young, D.C. (1987). The Origins of the Modern Olympics: A New Version. *International Journal of History of Sport,* 4(3), pp. 271–300.

Навчальне видання

УДК: 796.032.2: 37.018 + 009
ББК: 75.4(0)90 + 6/8

Б 90 Олімпійський спорт у системі гуманітарної освіти : навчальне видання / М. М. Булатова, С. Н. Бубка, В. М. Платонов. – К. : Перша друкарня, 2019. – 912 с. : іл.

Проект здійснено в рамках Всеукраїнської благодійної акції Національного олімпійського комітету України «Олімпійська книга».

ISBN 978-966-2419-26-9 ББК: 75.4(0)90 + 6/8

© М. М. Булатова
С. Н. Бубка
В. М. Платонов,
2019

Формат 84 х 108/16. Ум.-друк. арк. 95,8.
Наклад 1200 пр.

Надруковано: ПП "Перша друкарня"
Свідоцтво ДК № 3567 м. Київ, вул. Виборзька, 84